image
not
available

B

Anza 2162:

Justitia
et
clementia
ANT. BONFINII
DECADES
RERVM
HVNGARICARVM
LIBRIS XLV

ANTONII BONFINII
ASCVLANI

RERVM HVNGARICARVM DECADES

LIBRIS XLV.

COMPREHENSAE

AB ORIGINE GENTIS AD ANNVM MCCCCXCV.

EDITIO SEPTIMA.

ACCESSIT

INDEX RERVM LOCVPLETISSIMVS.

RECENSVIT ET PRAEFATVS EST

D. CAROLVS ANDREAS BEL

SEREN. SAXON. ELECT. CONSIL. AVL. POES. PROF. PVBL. ORD. ACADEM. DECEMVIR ET BIBLIOTHECARIVS.

LIPSIAE

SVMTV IOANNIS PAVLLI KRAVS

BIBLIOP. VINDOBON.

MDCCLXXI.

PRAEFATIO.

Commendanda hac nova Bonfinii Decadum editione, Lectorem non diu tenebimus. Neque est necessum. Non ignorant nomen Scriptoris Hungaricarum rerum curiosi; & est merito inter primarios eius historiae reponendus. Livium tamen Hungarorum non facile dixerim, nisi forte propterea, quod Commentarios suos, ut ille romanus, in Decades distribuit. De fide Bonfinii plenius hic dicere, supervacuum duco. Constat inter omnes, qui has Decades legerunt, eum in antiquissimis Pannoniae rebus describendis, descripsisse paene ad verbum scriptores veteres, atque adeo eos, quos super his rebus adire, tamquam fontes, quam Bonfinium legere, quivis malit. Habet tamen ex eius aetatis, qua vixit, ratione, excusationem aliquam Vir optimus. Nam quotquot illis temporibus historiae scribendae operam dederunt, putarunt se operae pretium minime laturos, nisi ex antiquissima memoria repeterent, adeoque describerent e libris vetustis etiam ea, quae ad rem minime pertinebant. Talia si plerisque demseris, parum supererit, quod ex eorum commentariis cognoscere cupias. In rebus deinceps, quae praecipue Hungaros spectant, unum fere Thurocium, qui Chronica Hungarorum, a gentis incunabulis, ad Matthiae regis initia conscripsit, secutus est, tanta fide, ut errare cum eo maluerit, quam secessionem facere; quod multis locis cernitur. Progressus ad tempora invictissimi Matthiae Regis, in cuius aula versatus est, & cuius potissimum iussu atque liberalitate excitatus Hungaricarum rerum Decades scribere instituit, tam libere & candide res Hungaricas ad annum usque MCDXCV. in commentaria retulit, ut neque vitia benefactoris sui dissimularet. Et haec potissimum est Hungaricae historiae periodus, quam haurire e Bonfinio, tamquam e fonte limpidissimo, oportet. Scripsit enim de rebus, quibus ipse maximam partem interfuit, & quas aliquot locis fatetur se ex ore Matthiae regis hausisse. Tales commentarios,

etsi optabile erat quam maxime, edi accurate & diligenter, tamen dici non potest, quantis mendis deturpati fuerint & coinquinati ab iis omnibus, qui editiones, quotquot sunt, procuderunt. Facem his tenebris praetulit MARTINVS BRENNERVS, *Transilvanus, editis tribus Libris Basileae anno MDXLIII. cuius menda fidelissime repetiit, & auxit liberaliter, Oporinus, anno MDLXVIII. vel potius* IOANNES SAMBVCVS, *vir cetera doctus atque operosus, in hoc laudandus tamen, quod reliquos Libros tribus prioribus addidit. Atque ex hac profluxerunt editiones reliquae omnes,* WECHELIANA FRANCOFVRTENSIS *anni MDLXXXI. &* HANOVIENSIS *anni MDCVI. quam* COLONIENSIS *excepit anno MDCXC. estque mirum, de tollendis mendis neminem cogitasse. Laetabamur igitur, cum veniret in manus nostras* VINDOBONENSIS *editio anni MDCCXLIV. quod aequum erat credere, aliquem historiae Hungaricae peritum, atque patriae amantem, tandem aliquando medelam Bonfinio attulisse, dedisseque nobis emendatissimum. Sed fefellit nos ea spes. Etsi enim non paucis locis emendandi studium Editoris vidimus, tamen in plerisque Libris, prioribus potissimum, eandem incuriam, eandem socordiam, quae prioribus editoribus omnibus probro est, magno nostro dolore advertimus. Id cum forte intellexisset* IOANNES PAVLVS KRAVSIVS, *Bibliopola Vindobonensis, rei librariae intelligentissimus, cuius sumtu iam olim hic Lipsiae Hungaricarum Rerum Scriptores Schwandtneriani, mea cura, tribus Voluminibus prodierant, petiit a me, ut emendando Bonfinio, atque edendo, manus admoverem. Tam laudabili consilio operam meam negare, qui patriam amarem, cum iniquum ducerem, accinxi me labori, qui integro me biennio, neque enim pudet fateri, tenuit. Haesi saepenumera, tanto fastidio, ut etiam calamum & chartas abiicerem: tamen, pertinaci tandem studio, id effecisse me credo, ut iam habeant Hungari, cives mei, Bonfinii Decades, quantum per me licuit, emendatissimas. Videbunt, qui legerint, non iactantius me hoc dicere, sed operae diligenter navatae conscientia. Sunt tamen loca non pauca, quae intacta relinquere malui, quia eluctari e difficultatibus non poteram, quam male emendare. Atque haec, qui post me Bonfinium editurus est, sine dubio sanabit. Quae Brennerus & Sambucus, Appendicis loco, addiderant, ea omnia abieci, non meo magis, quam ipsius Bibliopolae consilio, qui talia non ad Bonfinium, sed ad aliquam Scriptorum rerum Hungaricarum Collectionem pertinere, recte existimavit. Synopses, toto propemodum volumine, novas feci, & breviores, & ad res accommodatiores. Index rerum notabiliorum locupletissimus, qui debetur diligentiae* WICHMANNI, *Artium Magistri Lipsiensis, magno commodo futurus est Bonfinium consulentibus. Vale, Lector, & studiis nostris fave. Scribebam Lipsiae, Idib. Aprilis, MDCCLXXI.*

ANTONII BONFINII
DE
REBUS UNGARICIS
LIBRI XLV.

AD
DIVUM ULADISLAUM
SERENISSIMUM UNGARIÆ BOEMIAEQUE
REGEM
PRÆFATIO.

ONTEMPLANTI mihi sæpe, quam felix & fausta universæ Pannoniæ, Majestatis vestræ fuit electio, Princeps Serenissime, & quantum illa utilitatis affert, in dies profecto major occurris, opinionem superas, & animum in altiorem trahis admirationem. Jam illud sat exploratum habeo, quod ex apostolico ore proditum est, omnem a Deo esse potestatem. Omnia enim, ut divus inquit Iamblicus, ita instituta sunt, ut nusquam vel minima quæque a Deo deferantur. Ubique divina unitas viget, per quam res quæque consistunt, ac perpetuo quodam mutuoque circulo ad Deum ipsum, a quo & in quo sunt, mirabiliter rediguntur, alioquin in nihilum cuncta proruerent. Ab unitate divina omnia prodeunt, prodeuntiaque unitatem quandam ipsis impressam retinent, divinæ unitatis imaginem, qua & revocantur in illam, & revocata perficiuntur. Deus igitur, quum nihil ordine duceret antiquius pulchriusque, cum ne qua res confusione turbarentur, illis imposuit, varia edidit angelorum agmina, ut aliis alia præsiderent, eosque non solum cœlorum orbibus, sed corpora quoque cœlestia inferioribus præfecit, ut suum res quæque fortita moderatorem, rite gubernaretur. Multa quoque ultro nascuntur, e cœloque sunt fortita semina. Præterea non modo curandis variis rerum generibus diversas angelorum præfecturas imposuit, & suum cuique homini cacodæmona dedit; verum etiam, ut res humanæ rite gererentur, gentibus terrarum Principes delegavit, quos quidem eos esse voluit, qui, homines quanto cæteris animalibus præstant, tanto hi reliquis hominibus sapientia & probitate præcellerent, hos populorum pastores appellat Homerus. Quorsum igitur hæc, Rex inclyte, nisi ut te, quod quotidie facis, non tam hæreditario jure, & humana optione, quam divino judicio, tot gentibus ac regnis intelligas esse præfectum? *Per me Reges regnant, & imperant*, inquit Deus. Quanquam præ competitorum invidia, bello carere nequivisti: a pace tamen & pietate, item religione, clementia, & mansuetudine, fluctuantissimi regni gubernationem auspicatus es, atque vita, quam his tuarum virtutum comitibus, carere maluisti. Contra nonnulli, a ferocia & crudelitate sumendum initium esse duxerunt, diutinoque bello defatigandos & exhauriendos populos arbitrati sunt. Tu, quum nihil pace duceres antiquius, laboriosa quietis fundamenta jecisti, & duobus circiter annis effœtæ Pannoniæ, quod antehac nunquam illa noverat, otium peperisti. Tanta in omnes a Majestate integritas cum æquitate est exhibita, ut ab æquo nunquam examine declinaveris. Obaudis factiosos, delatoribus aures occludis, non credis quicquam temere, multa dissimulas, dissidentes componis animos, inexplebilem avaritiam coerces, ambitionem rejicis anhelantem. Deprehendis artes hominum, deprehensisque subrides. Ad hæc, inter omnes Proceres amorem concordiamque disseminas, non mutua refers odia, sed exulcerata curas pectora; quod plerique Principes, qui tyranni potius, quam reges appellandi sunt, ut inter discordes & infectos Proceres facilius imperarent, sane contempsere. Dum hac fida uteris taciturnitate, quæ certo paterna dici potest, exploratas tibi omnium mentes habes. Dum reconditum tu-

 um

um & occultum semper habes animum, mentemque omnibus abstrusam, cum mira gravitate conjunctam, nimirum nemo est, qui sapientiæ tuæ altitudinem expiscetur. Accessit ad hæc clementia singularis, & mansuetudo ingens, qua omnes, qui a tua fide defecerant, & qui adversariorum partes sequuti sunt, haud difficulter sunt impunitate donati. Ex quo factum est, ut hæc pientissimi tanquam patris indulgentia omnes sibi conciliaverit inimicos; qua quidem indulgentia, si quis inposterum abutatur, is profecto ne tam aliis, quam sibi parabit interitum. His igitur artibus, Princeps Serenissime, æstuantem Ungariam pacasti, & longæ quietis fundamenta jecisti, Numam Pompilium imitatus. Romulus namque a bello urbem fundare cœpit, & armis amplificavit, contra Pompilius, quam fundatam accepit, pace religioneque munivit. Nemini bellum, præterquam Turcis immanibus, indixisti, quibuscum perpetuo dimicare decrevisti. Ne satis quidem adhuc tuæ pietatis officio factum esse putabas, nisi de mortuis non secus ac de vivis hominibus bene mereri viderere, divi Platonis verbis admonitus, qui, si vita defunctis, inquit, ex inferis redire liceret, nulla profecto re alia mallent, quam ut, si bonum inter vivos nomen haberent, melius præstarent, sin vero malum, mutatis moribus bonum efficerent. Servatis ditionis tuæ populis, qui nunc vivunt, ad antiquorum memoriam revocasti, effecistique, ut cum his illi æque viverent, quin etiam perpetua vita fungerentur. Nam Unnorum Historiam, qui Ungarorum fuere progenitores, a Matthia Rege mihi delegatam, & paulo ante ejus obitum initam, ut conscriberem, ab origineque mundi ad hæc usque tempora, quæcunque memoratu digna intercessere, memoriæ traderem, jussu tuo factum est. Omnia facile interitura reputabas, nisi quæ literarum viverent monumentis. Eo tandem tuæ gloriæ nomen evectum est, ut omnes te vivos & mortuos juxta promeruisse prædicent, & utrique, immortales beneficentiæ tuæ gratias debere, ingenue fateantur. Opus igitur hoc Majestati tuæ, summa eloquentia & eruditione præditæ, ut par est, jure dicamus, ut cujus beneficentia singularis ad scribendum impulerit, id ejus Principis numini dedicetur. Sed utinam materiæ dignitati, auribusque tuis labor iste satisfaceret. Verum quum te non tam judicem elegerim, quam appellaverim assertorem, religiosa hac dicatura ne parum quidem fortasse proficiam, quippe quæ omnem judicii severitatem, & invidorum maledicentiam inclinabit. Ego autem hic ne Anaxilaum quidem & Theopompum imitabor, ne quid præter meum agam institutum, qui in Historiarum proœmiis scriptores alios variis calumniis sugillarunt. Sed mecum severissimo cuique censori mitius est agendum, quandoquidem eam scribere sum jussus Historiam, quæ gravis & recondita est, ac nullis fere scriptoribus illustrata, & si qui reperiuntur, hi perquam pauci sunt, ac ineptissime barbareque scripsere. Quis igitur gentis Scythicæ gesta, variaque imperia, in tanta bonorum scriptorum inopia facile scripserit? Proinde, quanti momenti sit res ipsa Scytharum, facile intelligi potest. Assyrii, qui se primum regnasse gloriantur, exiguam Asiæ partem tenuerunt, quibus exactis, Medi in regno, vix ad quartam usque progeniem permansere. Succedentes Persæ, universæ Asiæ, quamvis infestata Europæ parte, vix ducentos circiter annos dominati sunt. Macedones, fractis Persarum viribus, post Alexandri auctoris imperii mortem facta secessione, amplissimum dominatum labefactarunt. Athenienses oris tantum maritimis, quæ intra Pontum Euxinum, Pamphiliumque pelagus fuere, annos vix duodeseptuaginta imperarunt. Lacedæmones Peloponesum, reliquamque Græciam adepti, imperium in Macedoniam usque protulerunt, mox a Thebanis afflicti, ne triginta quidem annos regnasse dicuntur. Romani, domitis Carthaginensibus, rerum potiti, diutissime universo orbi, quacunque adiri poterat, jura dedere. Gens denique Scythica (aliorum pace dixerim, ne Imperii Romani Majestatem lædere videar) hæc omnia superavit, & præsertim Gothi, Unni, & Vandali. Gothi namque propriis sedibus ab Unnis ejecti, in Asiam & Europam prorumpentes, Romanum fere imperium deleverunt, & in occupata adhuc Hispania imperant. Unni Ungarorum progenitores, qui adhuc late dominantur, non modo Pannonias, & Illyricum, sed cum magna Italiæ parte Germaniam Galliamque everterunt. Vandali per Europam aliquandiu grassati, primo Hispaniam, deinde Africam sibi occuparunt. Quid Sauromatæ, tot gentium auctores, quid Longobardi, quid denique Sclavones, per tot nationes & linguas ample diffusi, gesserint, a senioribus potius, quam scriptoribus accepimus. Quorsum igitur hæc? nempe, ut omnes intelligant, me ne leve quidem onus subivisse, hoc volumine tot populorum gesta complexum. Quin & illud accedit, ut ajunt, imaginem nostri animi esse orationem. Proinde, Princeps pientissime, opus tibi dicatum æquo animo accipe, & immortales Deos imitare, qui parvo thure placantur, nec minima quæque sacris operantium munuscula abominantur, ubi si quid laude dignum inveneris, id Serenitatis Tuæ numini tribuendum, quæ ad scribendum impulit, & aspiravit: sin vero quid ineptum, rei magnitudini, imbecillitati meæ, ac temporis brevitati imputandum, quæ fœtus edidit immaturos. Vale igitur felix, & Libros perlege, ubi cuncta Maiorum tuorum gesta, non sine voluptate summa, recognoscere licebit.

ANT. BONFINII
RERUM UNGARICARUM
DECADIS PRIMÆ
LIBER PRIMUS.

CYTHIA in partes duas a Tanai fluvio tota dividitur, qui e Riphæis montibus oritur: altera Europica, Asiatica vero altera: ab occasu Germania, Vistulaque amne, qui e Sarmaticis montibus in Oceanum recta contra Scandinaviam insulam defluit, eodemque mari terminatur: a meridie Danubio, qui e Germaniæ jugis exoritur, & Illyricum attingit, Bessorum lingua Ister appellatur, sexagintaque fluminibus auctus in Pontum denique Euxinum, septem ostiis, plane devolvitur: item Ponto, Hiberia, Albania & Perside: a solis exortu ad Araxem fluvium, & Seres usque protenditur.

Scythiæ divisio & situs.

Danubii ortus & termini.

Hæc fœcundissima gentium officina semper habita. Quin & insulis longe fœcundioribus prædita, in primis Scancia, quam Scandinaviam Ptolomæus appellat, in quatuor insulas sane divisa: cujus occidentalia, Chaedini: orientalia, Phauonæ & Phiresi: meridionalia, Gutæ & Dauciones: media Levioni tenent. Item præter hos Cresemiæ, qui ferarum ac avium pecorumque carne victum trahunt, panis usum ignorant: & Suetani, qui eximiis equis, preciosisque pellibus abundant. Præterea Themices, Vagothi, Perdiones, Hallini, Liothidæ, qui feracissimos campos colunt, & Alvuli, Fumaitæ, Ferviri, & Scanthigothi bello asperrimi: ad hæc Evagres Ottingis admixti, qui cum præruptis rupibus ferino ritu inhabitent, hoc nomine donati. Exterius Ostrogothæ, Ravaricii, Vinovilethi, Suetidi, Cogeni, corporum proceritate præstantes: ex quibus Davi promanarunt, qui propriis sedibus Herulos ejecerunt, & Daci deinde dicti sunt. Neque desunt Grannii, Ganzii, Eunixi, Ethelcugi. Hinc illa Gothorum innumera multitudo defluxit, quæ Berigo Rege in littus Oceani egressa, superatis ejectisque Ulmerugis, qui maritimam oram possidebant, Gothiscanciam appellavit: mox finitimos Vandalos, quos pari virtute compererat, sibi conciliavit. Philmero Duce, dum sedes meliores quærunt, facto ponte, interjectas paludes trajecit: nondum media pars exercitus forte transmiserat, quum pons ipse non sine magna hominum pecudumque jactura diffringitur: nam neque qui trajecerant, redire, neque qui remanserant, subsequi potuere. Quum locus is tre-

Fertilitas & plurimarum gentium mater est Scythia Europica.

Gothorum origo.

Philmerus quas occupavit regiones.

mulis paludibus & ingenti voragine occluderetur, diu armentorum illic mugitus, & hominum ploratus (ut ajunt) auditus est. Philimerus cum reliqua manu Spalios sibi obvios aggreditur, mox ad extremam Scythiæ partem, quæ pontico mari adjacet, si Albanio Gothico scriptori credimus, recta descendit. Regionem, quæ ad Arcticum polum recedit, Adogitæ incolunt, qui in ferventissima æstate quadraginta diebus, totidemque noctibus, perpetuas luces habent: contra, sæviente hyeme, pares tenebras. Ad septentrionalem Oceanum insulæ sunt, quas congelato mari quum lupi adeunt, præ maximo frigore oculos amittunt, quin & in partibus his apes quicquam moliri nequeunt.

Maximum Septentrionis frigus.

Poloniae situs & termini.

Vistula igitur fluvius Sarmatiam Europicam, quam nunc ex parte Poloniam dicimus, regionem late diffusam, innumerabilibusque gentibus refertam, a Germania dividit ab occasu, a meridie Jazyges Metanastæ disterminant, qui Amadocis montibus ejecti, ad Danubii ripam confugerunt: & quicunque inter Danubium, & Sarmaticos Carpathiosque montes, ac inter Germaniam Tibiscumque clausi, universumque tractum accolunt. Item ab Austro eam separant Sarmatici Carpathiique montes, a fructu nimio dicti: post hos continuata juga ad Borysthenis usque ostia, ab exortu Isthmus, Carcinitusque amnis, & cum Buce Mœotideque palude, Tanais, incognitaque terra circumscribit. Sarmatæ, iidem & Sauromatæ ex lacertinis oculis appellati: ad Vistulæ ostia Gythones, Phinni, & contra amnem ascendendo Sulones, Phrugunidiones, Avarini, a levitate dicti, Ombrones ab imbribus appellati: item Anatrophracti, Burgiones, Arsyetæ, Samboci, Piengitæ, & Bessi: qui omnes ab exortu Venedicis Peucinisque montibus clauduntur, & communi nomine Poloni vocantur: præter Gythones, Venedicumque sinum, Pruteniumque, Prussia, Livoniaque maritima, nunc illa regio dicitur: & a Riphæis, Alaunis, Budinis, Venedicisque montibus a tergo circumdatur. In his Chromus fluvius, Rubon, Jurmites & Thesenus: item Sturni, Vibiones, Nasci, Acibi, Borusci, Sabari, Pagoritæ, Agathyrsi, Sali, Carcotæ: & in Sarmatici Oceani littore Veltæ, Osii, Carbonesque populi. Nunc maritimum hujus Oceani tractum a Prutenis Livoniisque habitatum, Indioari e variis nationibus coacti, atque Esti, pacatum genus hominum, & Ajaziri sane bellicosissimi, qui pecoribus tantum & venatu victitant, occuparunt. Ammianus Marcellinus his Armephos, nimia placiditate cognitos, admiscet, quos Chronius Vistulaque praeterfluunt, & in Prusia hodie continentur. Armephis Massagetæ, qui majores Getæ interpretantur, adjacent. Item in mediterraneis Alani, Sargetæ, Amaxobii †, qui & Essedones, a curribus, quum erratiles domos habeant, vocati sunt, & Bodini veteres, qui ad Borysthenis fontes habitarunt. Omnes hi, montibus undique circumsepti.

Prussiæ & Livoniæ.

† Nunc Moschonitæ.

Lithuania. Borysthenis origo & accolæ. Incolarum mores.

Lithuania post Poloniam est, Venedicis Bodinisque montibus obducta. E Norvegiorum namque jugis Borysthenes oritur, ut plerique conjiciunt, primogeniis fontibus copiosus, deinde multis amnibus adolescens, haud procul a Chersonneso in Ponticum mare devolvitur. Lithuaniam Galindæ prius, Sudenique tenuerunt. Bodini, Gelonion urbem ligneam habitant. Juxta Thyssagitæ, hoc est, sacri Getæ, a sacrificando dicti, vastas sylvas occuparunt, venatu aluntur, quibus justissimi mores, alimenta baccæ, maribus nuda capita, nemora pro domibus: cum sacrosancti habeantur, justissimum confugientibus suo jure præbent asylum. Ultra Riphæus mons ipse consurgit, unde Tanais fluvius oritur, quem cadentes assidue nives invium usque adeo reddunt, (veluti Pomponius ait,) ut intendentium aciem non admittant: ditissima deinde regio, sed inhabitabilis, quando Gryphi, sævum & pertinax ferarum genus, aurum terra penitus egestum, mira solicitudine custodiunt, neque quemquam id attingere patiuntur. Circum Arimaspi, Essedones, qui & Amaxobitæ, cum plaustra pro domibus habeant, nuncupati: & (ut paulo supra diximus) cœruleo capillo, Agathyrsi, quibus mos est, ora artusque pingere, veluti quisque majoribus præstat: & his quidem notis, ut ablui nequeant: item crystallorum, adamantis, smaragdorumque copia non mediocris, ac lapillorum, qui sint omnium pretiosissimi. Nervis, qui & Neuri, fontium Borysthenis accolæ, statum singulis tem-

Tanais.

Gryphi, auri custodes. Variorum Sarmaticorum mores & ritus.

pus

pus est, quo pro arbitratu suo, in lupos iterumque in eos qui fuerant, mutentur. Essedones, hæc ultima pietatis officia parentum funeribus exsolvunt, utpote qui eorum corpora laniant, pecorum visceribus immiscent, abominabili mox voracitate absumunt: capita ubi affabre expolivere, auro culta, pro poculis usurpant. Hostium cutibus equos, seque, Geloni vestiunt. Melanchlæni atra veste utuntur, unde nomen illis inditum. Mars, omnium Deus est, cui pro simulacro enses & tentoria dicant, humanoque sanguine sacra faciunt. *Essedonum inhumanitas.*

Plinius aliquantulum ab Ammiano dissentit, dum Neuros apud Hypanis fontes, Gelonos vero & Thyssagetas, Budinos, Basilidas & Agathyrsos, ad Borysthenis ortum fuisse asserit. Basilides ab Hercule & Echidna genus ducunt, quibus mores regii, & sagittæ tantum arma, atque ideo tale sibi nomen compararunt. Gerrus Basilidas Nomadasque separat. Hypanis per Nomadas & Hyleos fluit, qui a sylvis sumpsere nomen, & manu facto alveo in Bucem descendit. Super Agathyrsos sunt Nomades, deinde Anthropophagi, qui humanis carnibus vescuntur, & idcirco execrabile nomen sortiti. A Mœotidarum tergo, a quibus palus nomen accepit, ultimi sunt Arimaspi. Postea Riphæi montes, (ut paulo supra dictum,) ubi assiduus nivis casus in pinnarum speciem. Hæc regio Pterophoros appellata, quia pinnarum more casus nivium homines interficiunt, ubi densa caligo, ac gelidis aquilonibus perpetuus rigor. Post eos ultra aquilonem Hyperborei, qui cum ultra vitæ terminum degant, hoc sibi nomen invenere. Regio eorum aprica, felice temperie, nullus hic noxius afflatus, pro domibus nemora, luci, cultusque Deorum, publicam privatamque discordiam ignorant, item morbos. Longo ævo satiati, e quadam rupe se in mare deturbant, hoc sepulchri genere utuntur. Quidam eos in prima parte littorum Asiæ posuere, alii medios fecere eos inter utrumque solem, antipodum occasum, exorientemque nostrum, quod nullo modo fieri posse, tam vasto mari interveniente, Plinius asserit. Si qua scriptoribus danda fides, semestrem hi lucem habent, matutinis serunt, metunt meridie: cum Apollinem præcipue colerent, primitias frugum Delon mittere solebant, quas virgines hospitiis gentium per aliquot annos venerabiles ferebant. At ubi hospitii fides violata fuit, in proximis accolarum finibus ea deponere constituere. *Anthropophagi.* *Hyperboreorum felicitas & mores.*

Ultra Riphæos montes in littore septentrionalis Oceani, unius diei navigatione Bannonia est insula, in qua veris tempore fluctibus jaciatur electrum, si Timæo credimus; deinde est Amalchium, (ut Hecatæus ait) a Paropaniso amne, quod illius gentis lingua congelatum mare significat. Philemon Marmarussam a Cimbris, id est, mare mortuum, asserit appellari. Hæc est Cronium, & Baltiam, immensæ magnitudinis insula: quam Pythias Basiliam, quasi Reginam insularum, nominat. Sunt & Oomæ, in quibus ovis avium & avenis incolæ vivunt. Neque desunt aliæ, in quibus equinis pedibus homines oriuntur, Hippopodes dicti: item & Sanesiorum Insulæ, ubi nudi homines, & aliæ, in quibus prægrandes ipsorum aures tota corpora tegant. Mox quum Oceanus in Sarmatiam, Germaniamque curuatus, Codanum sinum faciat ingentem, Scantiam, (quam plerique Scandinaviam vocant,) incomparatæ magnitudinis insulam ostendit: cujus portionem, ubi Hillevionum gens per quingentos diffusa pagos, habitat, orbem alterum appellant. Quare si Getæ inde promanarunt, quos Gothos dicimus, & totam fere Scythiam inundarunt, nemini profecto mirum videri debet. Hæc ad Vistulam usque fluvium, a Sarmatis, Venedis, Scythis & Hirris quondam habitata, cujus sinus Cylipenus dictus est. Subsequens vero Lagnus, Cimbris conterminus. *Variæ septentrionales Insulæ, & incolarum mores.* *Codanus sinus & Scandia.*

Prima nunc ejus Sarmatiæ partis, quæ Polonia dicitur, civitas est Graccovia †, a Gracco cive Romano nominata, innumeræque aliæ, quibus parietes & muri sunt lignei; sed Graccopolis clarissimum habet scientiarum omnium gymnasium. Nostro autem tempore, prima Sarmatiæ pars, quæ Iazygibus est finitima, Polonia dicitur; quæ vero ab ostiis Vistulæ per sinum Venedicum extenditur, Prussia nominatur. Livonia per idem littus post eam in septentrionem propagatur. Lithuania, a Prussiæ tergo, Venedicis, Bodinisque montibus circumducitur. Post Poloniam, *Poloniæ primaria Cracovia.* *Sarmatiæ partes Polonia, Prussia, Livonia, Lithuania, Moscovia.*

Tartaria. versus Tanaim, Amaxovitæ, quos Massagetas esse dicimus. Ultra Lithuaniam versus Tanaim, Tartaria vera est, id est, Alania. A mediterranea Sarmatia descendendo ad Mœotida, Tartaria falsa. Post Poloniam & Massonitas, si flectatur *Russia.* ad mare Ponticum & Mœotidem, Russia est, vel Rutenia: ejusque populi Ruteni, ad Tanaim usque, inter montes ac mare, Mæotidaque paludem, protenduntur: iidem olim Roxani Roxolanive dicebantur. Peucinorum & Basternarum regio est, quæ a Peucinis Carpathiisque montibus incipit, & inter Istri Borysthenisque ostia ad mare Euxinum protrahitur.

Jazygarum oppida. Cæterum ubi de Sarmatia Europica satis dictum est, ad Iazygas revertamur: ac regiones, quæ Danubium, Pontum, Mœotidem, Tanaimque tangunt, quando de mediterraneis Scythis nonnulla retulimus, rite prosequamur. Iazyges, quos inter Germaniam & Daciam supra diffinivimus, patriis sedibus ejecti, Metanastæ, id est exules, cognominati sunt: quibus olim oppida hæc Uscenum, Bormanum, Abiuta, Parca, Triscum, Candavum, Passium & Partiscum, & nunc Agria, innumerique pa-*Agria unde dicta.* gi. Agria, ab Agrianis Illyrici populis, qui a Triballorum tergo habitabant, & condita, & nominata est, qui trajecto Danubio in Partisgorum agro consedere, haud procul a Tibisco amne. Aliqui ab interfluente fluvio, vel quod gens agrestis fue-*Urbani Episc. Agriensis laus & virtutes.* rit, & inurbana, nominatam putant. Tempestate nostra hanc Urbanus Pontifex Agriensis excoluit, qui divo Matthia imperante claruit, vir tanti consilii ac sapientiæ compos, ut apud Principem illum invictissimum primum locum obtineret, omnia *† Thesaurarium vocant.* regeret, quæsturam perpetuam † gereret, & per multos annos prætorii præfecturam, quem Palatinatum dicunt: nec Viennæ quidem Alamanicæ pontificatu caruit: procero corpore, ac obeso, aspectu liberali ac venerando, probitate summa, moderatione non mediocri, inaudita negotiorum laborumque tolerantia, profusa liberalitate & amore fuit in studiosos non mediocri: universas Principis curas obibat, imperium, & omnia e sententia gerebat, nullius unquam otii particeps, ut æternam domini sibi gratiam compararet: injuriarum suarum dissimulator egregius, & præ animi magnitudine, iræ ac indignationis victor indomitus, omnia æquo animo perferens, utriusque fortunæ pari æquanimitate tolerator: amantissimus suorum, amicis deditissimus, *Liberalitas ejusdem.* vir gratissimus omnium, & cumulatissimus relator gratiarum: cui triginta millia circiter aureorum quotannis proventus erant, ex quibus præter corporis necessaria, nil recondere voluit: aulam semper frequentissimam nitidamque habuit, maxima nobilium principumque familia refertam: in mensa lautissimus, parcissimus in vestitu: vestem solennem nunquam tulit pluris, quam quæ triginta aureis veniret, octo aureorum toga forensi & domestica utebatur. In cæteris vero rebus, quæ vel ad divinum honorem, vel ad humanam pietatem, beneficentiam que facerent, usque adeo magnificus & profusus, ut neminem illi parem eo tempore Pannonia viderit. Præterea liberalitate, æquitate, temperantia, religione, misericordia, comitate, magnificentia, fide ac dignitate tanta, ut omnes in amorem observantiamque sui jure converteret & alliceret. Sæpe Patrem illum optimum dicentem audivi, se nil præter lautum victum, corporisque tecturam, sibi ex hac vita usurpaturum, cætera, quæ superarent, se in Dei honorem, & alienam utilitatem erogaturum. Nobilia pascebat & fovebat ingenia, pauperes & calamitosos mira beneficentia complectebatur: in literario ludo multos alebat, templa, ædesque magnificas erigebat: suas Ecclesias superbis non modo ædificiis, verum etiam aureis vestibus, scyphisque argenteis mirifice exornabat. Ita vixit, ut non suæ, sed alienæ utilitati vixisse videretur; & semper esse, quam videri maluit. Nemo, quanti fuerit Urbanus, admiretur, quum tantum regem sapientiæ suæ præceptorem habuerit: & qualis ille fuerit, hinc quisque conjiciat, quantæ molis erat divo tam abunde satisfecisse principi. Hic igitur non solum virtute ac dignitate summa, sed optima nepotum turba vir omnium *Stephani Crispi laus.* judicio felicissimus potuit appellari: e quibus Stephanus Crispus erat, nunc Sirmiensis (ut ajunt) Episcopus declaratus, humanitate summa, moribus nobilissimis, item magna bonarum artium doctrina præditus, qui Urbanum avunculum omni ex parte referebat.

Post

Post Agriam, ut ad diverticulum redeatur, Cassionia est, a Cassio Romano cive nominata, urbs hercle clarissima. Et ad Metanastarum caput, Pisonium in Danubii ripa situm, quod pari modo conditoris nomen referre gloriatur, non parum Romanæ redolens nobilitatis, a Pisone namque nominatum, qui Pannoniis præfuit, & Thraces ad Mysios deficientes domuit, quorum captivi in vincula conjecti tantæ feritatis erant (ut ait L. Florus), ut catenas dentibus morderent. Aliqui a Pisone, Frugi etiam cognomento, qui a Valente fuit interfectus, vocatum opinantur. Hinc triginta millibus passuum Ternavia, & remotius in mediterraneis Nitria, Bochi fluminis accola, præcipiti cursu Danubium influentis. Paulo superius in eadem ripa Golgotium, quod Scythica lingua Libera civitas interpretatur: item Trenconium & Zolinum, sub Pisonio. Quum Danubius in plures alveos dividatur, variæque insulæ fiant, ex his nobilis habetur Samaria, quæ Scythia dicitur, & Comeron, priscorum Scythiæ Asiaticæ populorum nomina referentes. Arx ibi ad caput munitissima, & divi Matthiæ Regis ingenti sumptu elaborata, horti quoque regii, & vivaria multa, amœnissimique pagi. Deinde unius diei iter Vatia, a Vato Eremita, in Danubii eremo degente, nominata, vel a Bacia quondam juxta Butrotum sita: ego autem a Vacianis puto, superioris Pannoniæ populis, quos Ptolomæus plane commemorat. Hæc suo Antistite Nicolao Bathoreo, viro nobilissimo, oratore summo, Italicis moribus & disciplinis ornato, nunc maxime gloriatur. Vetus namque Bathoreorum familia apud Ungaros magni semper habita, quam a proprio plerique pago, nonnulli a Batho Pannoniæ Rege, (cujus memor est Strabo,) una cum pago & Batia civitate dictam esse arbitrantur. At Stephanus Bathori Dacorum transalpinorum Dux, gestorum bellorum gloria haud minus nunc domum illustrat: qui, cum una cum collega suo Paulo Kinisio, divi Matthiæ ductu & auspiciis in Turcorum expeditionem proficisceretur, deleto ingenti hostium exercitu, perpetuam sibi laudem comparavit. A Batia triginta millibus passuum in eadem ripa remotum est Pestum †, in Budæ novæ conspectu situm: ac Pesti Italici quondam nomen imitatum, & a Pestanis fortasse militibus, vigente quondam imperio Romano, ædificatum. In montibus vero Sarmaticis, qui Metanastas a Polonis dividunt, Cremnicia, Scemnicia †, Solium †, Bistricia: in quibus auri sunt altissimæ argentique fodinæ, Reginæ Beatrici a Matthia Rege dono datæ.

Cassionia. Pisonium unde dictum. Thracum feritas. Tirnavia, Nitria, Golgotium, Trenconium, Zolinum. Danubii Insulæ. Comoronium. Vatia. † Bathoreorum nobilis familia & gloria. Pesth. † Selmez. † Zoliom.

Post Jazygas juxta Danubium Dacia succedit, inter Tibiscum & Hierassum Tyramque effusa, & ab Axiace fluvio a tergo a Sarmatia divisa: in qua inprimis Marmacia, unde Tibiscus oritur, in Carpathiis montibus collocata, quam Marmaruissam nunc appellant; ubi sal marmoris instar effoditur, & tanta quidem copia, quanta universæ Scythiæ satis esse posset: ne procul quidem hinc aqua invenitur, in qua demersum ferrum vertitur in cuprum. Vetusti Daciæ populi fuere Thaurisci, Cœstobocci: sub his Prædannesii, Ratascesii, Cauconesii, Protulascesii, Saldesii, Cragissii, Biephesii, Sensii, oppida quoque vetera Rauconium, Zerabora, Lizissis, Tibiscum, Decidava, Ulpianum, Ulpi Trajani colonia. Eodem nomine aliud Ulpianum in Mysia superiore commemorant: nam Crinitus Ulpius Trajanus, quum Mysios & Dacos domuisset, in suæque victoriæ monumentum Nicopolim in Istri ripa condidit, & præ cæteris has colonias deduxit, quas a suo nomine denominari jussit. Item in Danubio pontem erexit, opus perquam admirabile, ut Dion in Trajano scribit, cujus hodie quoque pilæ nonnullæ spectantur: ad quem in ulteriore parte Danubii Severinum † est oppidum, a Severo imperatore conditum: quod magno adhuc præsidio adversus Turcorum impetum Ungari tenent. Et Singidada, Aemonia, Arcina, Zeugma, Dierna, Druphegis, Parolissum, Napuca, Patruissa, Prætoria Augusta, Salinæ, ubi nunc fortasse Marmaruissa, quæ olim Marmacia: item Marcodava, Appulum, Ziridata, Aquæ, Amutrium, Pinum, Argidava, Comidava, Sornum, Triphilum, Ramidava, Thyassum, Carsidava, Paridava, Utidava, Petrodasa, Zusidava, Notindava. Trans montes Carpathios extrema Daciæ regio ad Axiacem † fluvium usque producta, quam nunc Transsylvaniam † vocant, pecoris, vini, frumenti, item auri & argenti, feracissima, ubi amnes nonnulli aurea ramenta ferunt,

Daciæ situs. Marmacia sale dives & aqua, in qua demersum ferrum fit cuprum. Daciæ populi & oppida. Ulpianum ab Ulpio Trajano, qui & Nicopolim condidit. † Haza. † Septem castra, vel Transsylvania, feracissima auri, frumenti.

ferunt, aurique fragmenta quandoque sesquilibralia trahunt, quum montibus sit undique circumsepta in coronæ speciem, in sylvis jubati boves & uri, ac sylvestres etiam equi: utriusque eorum mira pertinacitas, at equi juba sunt ad terram usque demissa, domesticis per se est mollis alterno crurum explicatu glomeratio. Regionem hanc habitant Scythæ †, partim Saxones & Daci, mitiores hi, asperiores contra illi. Olim Romanis, Sarmaticisque colonis, ante Gothorum & Unnorum eruptionem, tota Dacia complebatur, ut multis antiquorum lapidum inscriptionibus conjicere potui, & ex hac præsertim, quæ in Transsylvania nuper inventa est.

Zeckel.

Transsylvaniæ incolæ.

L. ANNIO FABIANO TRIVMVIRO CAPITALIVM, TRIBVNO LEGIONIS II. AVG. QVAESTORI TVRBANTIVM, TRIB. PLEB. PRAETORI, CVRATORI VIAE LATINAE, LEGATO LEGIONIS X. FRETENSIS, LEGATO AVGVSTALI, PRIMO PRAEFECTO PROVINCIAE DARCOLOMARVM, VLPIANARVM, TRAIANARVM, SARMATICARVM D. M. CIVIS SABINIVS, MILES LEG. XIII. GLIBRES A RATIONIBVS VIXIT ANNIS XXX. CIVI VALENS DVVMVIR COLETCOMINIA, FLORENTINA, PARENTES INEFFICACISSIMI PEVRIO SATVRNINO, LEGATO AVGVSTALI, PRAEPOSITOQVE CONSVLARI COLONIAE DACIAE, SARMATICAE L. D. D. D. Ultra Axiacem fluvium Peucini, Carpiani, Basternæ sunt, & Chuni, qui natali solo ejecti in Ungariam venerunt, & a divo Matthia Danubii insulam impetrarunt. Pauco post tempore sponte se orthodoxa fide nostra initiarunt. Getæ vero, quos Valachos nunc dicimus, Pius † Flaccos appellat, a Transsylvania incipientes inter Tyram & Borysthenem fluvium, ad Euxinum usque mare latius effunduntur, pars vero, quæ intra Tyram, Jerassum, & Danubium includitur, Moldavia, quasi mollis Dacia, a junioribus nominatur: sed Istro propior, Montanina nunc dicitur. Davi enim, & Daci, iidem sunt, ac una lingua utuntur.

Valachia.

† Æneas Silvius.

Moldavia.

In Transsylvania quondam hæc fuere oppida: Carcodunum, Metonium, Elpedana non procul a Tyra, cujus accolæ Tyrogetæ dicti, item Vibantenarium, Eractum, & metropolis ejus Alba Julia, a Romanis prius condita, deinde ab Albanis Scythis instaurata, Ladislao Episcopo, præpontifice Ungarico nobilissima Gereborum familia nato, viro quidem probitate summa, non mediocri doctrina, pari eloquentia, regio nunc ista censetur: hic cum fratribus quantæ sapientiæ fuerit, & dignitatis, in Beatricis symposio scripsimus, & si vita superarit, in hac historia suo loco referemus. Ultra Peucinos Russia, quæ Rutenia nunc dicitur, transalpina regio, quam olim Bodini, Amaxobiique, nunc Ruteni incolunt: quorum Leopolis a Leone Imperatore pro parta Barbarorum victoria nominatur, metropolis profecto nobilissima, ubi celeberrimum universæ Scythiæ celebratur emporium. In mediterranea vero Dacia Varadinum, quod suo nunc antistite Joanne, præstanti Bohemorum familia nato, tantopere gloriatur; ne injuria quidem, quando summo & libero fuit ingenio, animo excellenti ac magno, ineffabili comitate, liberalitate singulari, ac fide in divum Matthiam, cujus supremus consiliarius erat, constantissima: nemini unquam nocuit, profuit quibus potuit, inimicos injuriarum oblivione & officio semper sibi reconciliare solitus: maxima quæque sui Domini mandata e sententia, præ nimia ingenii dexteritate, peregit: ubicunque fuit, semper ostendit quanti principis fuerit alumnus: nullam legationem obivit, quam non honorificentissime gesserit: quare divo Matthiæ ita gratus est habitus, ut perpetuo ejus animum sibi obstrinxerit. Varadinum Chrysus † fluvius interfluit, a Carpathiis montibus dimissus, qui quum ramenta aurea deducat, ab auro nomen accepit. Cæterum haud ab re futurum arbitramur, si de Dacis aliquid ulterius exponamus.

Transsylvaniæ oppida.

Alba Julia metropolis.

Ladislai Ep. laus & doctrina.

Sympoſium Beatricis.

Russia.

Ejus metropolis Leopolis. Varadinum.

Joannis Episcopi Varadini virtutes.

Keuvreus, Chrysus fluvius, auro abundat.

Daci iidem & Davi sunt, Getisque cognati, quando idem utrisque sermo, quin etiam ex eodem loco prodiere: sed aliqui ex Scandinavia, (quibus Jornandes, ac multi scriptores astipulantur,) una cum Getis, quos Gothos dicimus: plerique a Dais, qui sunt in Scythia Asiatica, venisse contendunt. Daæ namque, (ut auctor est Strabo) Hircaniæ finitimi sunt populi, qui Unnorum, cæterorumque Scytharum ritu, meliores sedes quæsivere. Quare Daci & Getæ, non e Scandinavia, sed ex Asiatica Scythia, cum occidentalibus orientales populi vetustiores fuerint, rectius provenisse

Daci unde dicti.

nisse reputantur. Quin & Davorum & Getarum, servorum nomina Athenis tantopere celebrabantur. Solebant enim servi, ut Cappadoces & Syri, a suis regionibus appellari. Nec desunt, qui Dacos & Davos, a δαΐς, hoc est pugna, quum bellicosissimi fuerint, nomen accepisse velint; Getas vero a gesis (quum s in τ, more Græco, sæpe mutetur) quæ Romana pila sunt, appellavere. Gesus enim, longus conrus est, ut in Geticis Criton scripsit. Getæ in exortum ad Pontum vergunt: Daci contra, versus Germaniam, ac Istri fontes. Quod Daci, Davi sint, antiqua eorum oppida testantur, utpote qui in Dava potissimum exeant, veluti Comidava, Sergidava, Decidava, Marcidava, quasi Dava Marci, Decii, & Sergii. Sed Getæ Græcis notiores, siquidem frequentius ad utramque Istri ripam commigrabant, & modo Mysis, modo Thracibus immixti versabantur. Triballi quoque, Thraciæ populi, quum idem eis obvenerit, easdem sæpe transmigrationes tolerarunt, & eo potissimum tempore, quum finitimi adversus inferiores insurgerent. Dion Pruseus, Sophista doctissimus, qui Apollonii Thyanei & Eucratis Tyrii temporibus floruit, in Getas, tanquam exul, peregre profectus, Getica edidit, ut Philostratus ait: ex quibus res Getarum, quanti habitæ fuerint, facile possunt intelligi. Cæsar Augustus adversus Dacos, quinquaginta millium olim exercitum misit, ac vix Danubii ripa prohibere potuit. Aucto igitur plurimum Getarum & Dacorum imperio, ad ducenta hominum millia exercitum amplificarunt, trajectoque Danubio provincias populi Romani gravissimo bello infestarunt. Curio Daciatenus populi Romani signa tulit, sed tenebras saltuum expavit. In Sarmatas usque Appius, Piso Rhodopen, Caucasum penetravit Lucullus, ad terminum gentium Tanaim, lacumque Mœotim, nec aliter cruentissimi hostium, quam suis moribus domiti: quippe quum in captivos igne ferroque sævitum; sed nihil barbaris atrocius visum est, quam quod abscissis manibus relicti, pene superstites vivere cogerentur. Domitianus Imperator unam in Sarmatas expeditionem, cæsa cum legato simul una legione, & in Dacos duas, necessario suscepit: primam, Opii Sabini, viri consularis, gratia, quem ab hostibus oppressum senserat; secundam, Cornelii, præfecti cohortium prætorianarum, cui belli summam ipse commiserat. De Dacis, post bella varia, bis triumphavit: de Sarmatis lauream Capitolino Jovi retulit. Tunc aras Flavianas † ei dicatas Viennæ, crediderim, quando Flaviæ gentis ille fuit: deinde, quum Daci iterum defecissent, eos Trajanus in ditionem suam redegit: & quum assiduo bello res Daciæ exhaustæ forent, multas illuc colonias deduxit, in hodiernum usque diem Romanam linguam referentes. Neque diutius id profuit: nam Galieni Imperatoris temporibus amissa est, quæ Aureliano deinde dedit originem: sed Aurelianus Daciam, quam Trajanus provinciam ultra Danubium fecerat (ut Suidas & Eutropius ait) intromisit, omni Illyrico, Mysiaque vastata: desperans, eam posse retineri, Romanos ex urbibus & agris Daciæ abduxit, eamque in media Mysia collocavit, ac Daciam appellavit, quæ nunc superiorem inferioremque Mysiam dividit: & quum illa ante in læva Danubii fuerit in mare fluentis, nunc in dextram ab Aureliano translata. Quin & Licinius, Imperator a Galerio declaratus, e Dacia fuit oriundus. Daci quondam superatis bello Bois & Tauriscis, totam fere Illyrici regionem desolarunt: & Scordiscos, olim Galatas appellatos, cum Illyricis & Thracibus promiscue viventes, graviter infestarunt: deinde in belli societatem acceperunt. Getæ a Romanis (ut ait Plinius) Daci dicti sunt, de quibus infra latius differetur. Dacia, Gothia, & quum a Gepidis, Gothorum cognatis, deinde occupata fuerit, etiam Gepidia dici potest. Galieno imperante, Gothi Græciam, Macedoniam, Pontum & Asiam devastarunt. Danubius e Germaniæ montibus oritur, haud procul a Rauracis jugis, limitibus Rhæticis, per latiorem orbem protentus, receptis sexaginta fluminibus fere navigabilibus, bis decies circiter millibus passuum vagatus, septenis tandem ostiis in Euxinum mare devolvitur; a dextra Rhætos, Vindelicos, Noricos, item Pannonias, Mysias: ad lævam, magnam Germaniam, Iazyges Metanastas, Dacos & Getas habet. Nilo duntaxat inferior, glacie congelatus onusta plaustra, ingentemque exercitum sustinet, & tunc a naturæ deficit officio. Nam quum ad Pannoniarum defensionem, tutelamque imperii Romani, naturæ jussu jam emerserit,

Daci cur Davi nominentur.

Getarum, Dacorumque bellicositas.

Romanorum in Dacos expeditiones.

† Ad S. Petri fanum.

Danubii ortus & accolæ.

ne a fæva Barbaria incurfaretur, vefaniente bruma, ut Germanis & Scythis aliquantulum blandiatur, quando fui funt accolæ, eorum pedibus calcari patitur. Quum Illyricum attingit Ifter, ab Iftro Rege nominatur, cujus duo filii, Elorus & Actæus, quos Philoftratus, (quem in Novæ civitatis obfidione, divi Matthiæ juffu, e Græco traduximus,) fcribit, ex Homeri fententia, clariffimos quondam habitos, Myfis, Trojanisque auxilio fuiffe: item in bello, quod ad Trojam geftum eft, maximus Ajax, adverfus Myfos fe, & una cum Patroclo Achillem, adverfus Hemum filium Martis, Diomedem, Palamedem, & Stenelum, adverfus eos, qui exIftro venerunt, Atridas & reliquos oppofuit. At Iftri filii, Scytharum duces, qui Hectoris inftituto quadrigis pugnabant, quum in hoftes forti animo irruerent, Ajaxque fcuto acriter infonuiffet, deterritis refilientibusque equis, turribus excuffi, palantes Scythæ fugitabant: ifti vero, quum obftinatiffime pugnarent, ambo cæfi.

Ifter ab Iftro Rege dictus. Philoftratus.

Iftri filii, Scytharum duces.

Ante eruptionem, Peuce eft infula, quam quum Bafternæ occupaffent, Peucinorum accolæ montium, infulam quoque Peucen appellarunt; a picearum fylvarum multitudine, Peucini dicti funt: inferius & fuperius infulæ multæ, non pari magnitudine: quare præ cæteris celebratur primum Iftri oftium. Et Peuce deductum, Hieroftomon dictum, quafi facrum os: neque procul Iftripolis, ab amne nominata. Juxta Peucen, magna palus oritur: fupra Iftripolim quoque lacus eft, tribus & fexaginta millibus paffuum ambitu, quem Halmirim vocarunt. In Peucinis igitur, interamnis Achillea † urbs eft, a Turcis nuper occupata, Achillis religioni deditiffima; quam Leuca, Dromus quoque (ut inferius oftendetur) affirmat. Secundum, Narcoftomum, a congelatis ftupidisque pifcibus, quorum magna ibi copia capitur, appellatur. Tertium, Caloftomum, a lignis, vel bonitate vocatum. Contra a falfitate quartum, quod Pfeudoftomum nuncupant: & inde infula Conope, quæ a culicum multitudine fibi nomen invenit, & Diabafis, a tranfitu nuncupata. Quintum, Borioftomum, quod fpectat ad Boream. Stenoftomum vero fextum, fed anguftum. Spireftomum denique feptimum, quod fpiras latius obducat, a palude nigra defluens, quam Tifagolam Ptolomæus appellat: non procul Arpis eft civitas. Poft facrum, tria ora funt exigua & angufta: Ephorus quinque tantum Iftri oftia ponit. Poft feptena Iftri ora, præter mare Ponticum, vafta planities aperitur, aquarum indigna. Quam quum Darius, Hyftafpis filius, intraffet, trajecto Iftro, quum adverfus Scythas bellum gereret, parum abfuit, quin cum exercitu toto deleretur: deinde Lyfimachus in expeditionem contra Dromichetem, Getarum Regem, profectus, eadem neceffitudine adactus, in hoftis poteftatem devenit: at quum clementem hoftem nactus effet, incolumitate donatus abiit. In hac folitudine, omnes Scytharum funt gentes, ut Plinius ait: quarum alias tenuere Getæ, alias Samariæ, utpote Hamaxobii, aut Aorfi: alias degeneres Scythæ, qui a fervis orti funt, aut Troglodytæ: mox Alani funt, & Roxolani. Ab oftiis Iftri ad Tyram noningenta ftadia interjacent: in medio fpatio lacus duo, & quidem ingentes: altero portus loco uti licet, ore caret alter. Planitiei vaftitatem Britholagi † habitant, a leporum gravitate nominati: oppida vero Trumes, Cepolium: montes Macrocremii, Claros, & prope Tyram Hermonactus. Sed hinc Hiftoricorum magna diffenfio: aliqui funt, qui Getas, quos Gothos dicimus, e Scandia profectos, infulam fuiffe contendunt, tempore Tiberii. Ælius Cato, ex tranfiftriana regione, quinquaginta Getarum millia in Thraciam habitatum deduxit, quæ gens Thracum lingua utitur, & adhuc habitat, Myfique vocantur. Græci, ut auctor eft Strabo, Getas Thraces effe arbitrabantur, veluti Myfi: quandoquidem utrique Thraces, & quos nunc Myfios vocant, a quibus Myfi quoque illi promanarunt, qui in Afia inter Lydos, Pyrgas, & Troas habitant. Item ipfi quoque Phryges, e Thracibus duxere genus, quum olim Bryges dicerentur, quemadmodum Medobithynos, Bithynos & Thynos nominatos accepimus.

Iftri, quot oftia. Peuce, infula.

Killie.

Herodotus lib. 4.

Nial Bizeveck.

Poffidonius de Myfis, Thracibus, & Getis, multa refert admiratione digniffima: quando religioni deditiffimos, a carnibus abftinentes, perpetuique cœlibatus non parva ex parte obfervatores fuiffe fcribit: melle tantum, ac lacte, cafeoque vefci folitos, atque idcirco Deicolas & Capnobabas, id eft fumi confcenfores, appellatos

Getarum & Thracum mores, victus.

latos: nonnullos e Thracibus, qui sine mulieribus vitam exegerint, Ctistas vocatos, quasi creatores, honorisque gratia sacrosanctos habitos, & omni denique libertate donatos: Menander ille Comicus, idem sentiens, *Thraces* (inquit) *universi, nos præsertim Getæ: nam eorum indigenam esse me, ipse glorior: præ cæteris continentiam nimis agimus.* Et subdit: *E nobis uxorem ducit nemo.* Quare Getis maximum fuit divinarum rerum studium, quod carnium quoque abstinentia vehementer auxit. Post hæc, e Getarum gente quendam, Zamolxin nomine, Pythagoræ serviviſſe ferunt: ab eo ne mediocrem quidem divinarum rerum cognitionem didicisse: ad Ægyptios peregrinatum, nonnulla suis artibus addidisse: in patriam reversum, in summo honore apud suos habitum: auguria, prodigia, somnia præsagivisse: proinde Regem Getarum ultro animum induxisse, ut optimum divinæ voluntatis interpretem, sibi in regni societatem hunc Philosophum adsciſceret: inprimis peculiaris Dei sacerdotem fuisse designatum: deinde pro Deo habitum: speluncam subterraneam, ac aliis inviam, subivisse: nemini, præterquam Regi, regiisque ministris, colloquendi fecisse potestatem: ibi Deorum more, oracula reddidisse: edicta edidisse multa. Demum morem hunc ad Tiberii usque tempora perdurasse, quo semper aliquis, sanctissimis præditus institutis, inveniretur, qui Regi Consiliarius foret, & pro Deo a Getis coleretur. Cæsaris Augusti tempore, qui adversus Byrebiſcam, Getarum Regem, comparavit exercitum, Deceneas hoc honore in sacro monte, cui Cogeono nomen erat, fungebatur.

Continentia.

Getarum Deus, Pythagoras Philosophus

Quare, si Græcis credimus, magna auctoritate præditis, & Getæ, quos pro Gothis habemus, e Thracibus duxere genus, quonam pacto e Scandia, sive Scantia prorupere? Imo Jornandem, cæterosque scriptores, qui eum sequuti sunt, mentitos esse confitebimur: nisi fortasse Thraces quondam, Getarum Mysorumque progenitores, e Scandia primum effluxisse eos dixerimus, aut Apollodorum, Eratosthenemque sequamur, qui Homerum cæterosque scriptores antiquos Græcarum tantum rerum notitiam habuisse fatentur, reliquarum vero, longe positarum, peritia caruisse, quumque flumina circiter quadraginta Pontum influant, neque Istri, neque Tanaidis, neque Borysthenis, neque Hyppanidis, neque Phasidis, neque Thermodontis & Alidis, qui celeberrimi sunt, fecisse mentionem: ne de Scythis quidem, quos claros quosdam equarum mulsores Lactiphagos Abiosque nuncupat: & fortasse non immerito, quando ea tempestate mare illud nulli patuit navigationi. Proinde Axenon, inhospitale nuncupatum, ex frequenti procella, & Scytharum immanitate, qui hospites immolare, humanis carnibus vesci, & calvarias pro poculis usurpare solebant, Pontus quondam inacceſſibilis erat; at ubi Jones in littore urbes condidere, Euxinus benignus hospes appellari cœptus est. At quisnam Homerum Scythas ignorasse dicere ausit, si Lactiphagos, Abios & justissimos nominarit, quum carros pro domibus haberent, Nomades & pastores essent, nulla laborarent avaritia, onus pro onere darent, uxores cum liberis e Platonis instituto communes haberent, nihil privatum præter cyathum & ensem possiderent, miræ simplicitatis homines, nulla malitia & ambitione laborantes, contentos paucis, & longe nobis continentiores? His quondam moribus Scythæ præpollebant. At ubi mare a nobis navigari cœptum, maritimi Scythæ nostris moribus coinquinati, eos continuo deliciæ, voluptates, malitiæ magnitudo, avaritia, malarum artium officina, protinus invasit: mox deteriores effecti, hospites mactare, agere latrocinia, luxuria mollescere, tractare sordida lucra, dum mansuetiorem exterorum vitam gustant, effœminari, corrumpere priscorum mores, pro simplicitate malitiam inire, immutare fere omnia. Quare viri quondam sanctissimi fuere Scythæ, ut Strabo adstipulatur, ac tales, quales ab Homero describuntur. Quin etiam Scythicam simplicitatem, Persarum, Ægyptiorum, item Babyloniorum & Indorum testantur epistolæ. Anacharsis Philosophus, & Abaris, qui ab Avaribus, Unnorum sociis, duxit originem, & plerique alii, in Græciam sapientiæ cupiditate peregrinati, perpetuam idcirco laudem sibi compararunt: qui gentile quoddam præ se ferentes insigne, ingenitam justitiam, facilitatem, lenitatemque redolebant. Alexander in expeditione adversus Thracas, quum Triballos incursasset, Syrmiumque Tri-

An Thraces Getarum sint Mysorumque progenitores.

40 Flumina Pontum influunt, olim inacceſſibilem.

Scythæ simplices, quando moribus corrupti.

Eorum bona indoles.

 ballo-

ballorum Regem persequeretur, in Peucem, Istri insulam, confugientem, unde Syrmium postea denominatum est, navigiorum inopia remoratus est: transgressus in Getas, captam eorum urbem subvertit: mox acceptis ab illa gente & a Syrmo Rege muneribus, e vestigio se recepit ad suos. Dromicheres, Getarum Rex, quum successorum Alexandri temporibus Lysimachum infestantem cepisset, *ut mortalibus* (inquit) *talibus bellum infer, sed potius pro amicis habeto.* Deinde hostem male meritum, hospitaliter donatum, dimisit, talique beneficio eum sibi perpetuo obligavit. Anacharsis vero, ut Ephorus asserit, e Sacarum genere fuit, qui Asiaticam Scythiam frugiferam incolunt: hic moderatione, prudentia, ingeniique præstantia, inter septem sapientes annumerari meruit. Folles, ignis exsuscitatores, bicipitem anchoram, rotamque figularem invenit, de quo multa Diogenes ipse scribit. Sed quando in Getis & Scythis aliquandiu fuimus immorati, nunc ad diverticulum redeamus.

Anacharsis Philos. e Sacarum Scythica gente fuit.

Harpis, non procul a palude Thyagola, urbs quidem vetustissima, cui ab Harpyis nomen inditum. Phœneus enim (ut auctor est Homerus) ab Harpyis in terram Lactiphagorum, id est Getarum, ductus est, qui sobrio victu sunt & parco, sanctis legibus utuntur, externis inexpugnabiles & invicti, ac nullo avaritiæ morbo laborantes. Post Istri ostia maritimam Ponti versus Tanaim peragranti oram, Tyras inprimis fluvius occurrit, a cujus ostio quingentorum stadiorum intervallo insula Leuce, Achilli sacra, prospicitur: de qua multa Philostratus e Prothesilai verbis cognitione digna scribit: Neptuno Tethida pro novo solo supplicasse, ut aliquam his, qui e Thessalia forent, incolendam insulam daret. Hunc reputantem Ponti longitudinem, nullam inhabitabilem invenisse, quum Istrum, Borysthenem, & Thermodonta, qui immensis perpetuisque gurgitibus in Pontum deferuntur, reputasset, uni ex his amnibus profluentem exaggerasse, in Pontoque insulam statuisse, ejus longitudinem triginta fuisse stadiorum, quatuor vero latitudinem: mox ibi pteleas albasque arbores fuisse ortas, unde insulæ nomen inditum: alias templum in mirum amœnitatis ornatum circumstare: hanc Deum Achilli ac Helenæ incolendam dimisisse, ibi templum utriusque religiosissimum, & utriusque statuas fuisse positas, quæ se mutuo non conspiciunt: nam Helena spectat ad Ægyptum, quin & Neptunum & Amphitritas, item Nereidas, cæterosque omnium dæmones, qui in Mœotidem Pontumque conveniunt, ibi sua conjugia frequentare: albas adhæc aves insulam habitasse, & confirmasse nomen: omnes Græcos, cæterosque barbaros Ponti accolas, tali sese hospitio abstinere: Achillem & Helenam ibi convivia agere, in cantibusque quotidie versari: mutuum amorem, Homerumque præconem, perpetuo cantu resonare: præterea esse famam, mercatorem quendam hanc insulam quandoque frequentasse, huic apparuisse Achillem, retulisse quæ ad Trojam gesta sunt: grato hospitio, & lauto prandio excepisse: mox imperasse, Ilium navigaret, Troademque puellam adduceret, quæ una e Priamidum sanguine supererat: quod quum ille fecisset, ab Achille mirifice laudatum, ac jussum, ut eam (quando Leucen mulieribus adire nefas erat) in sua navi custodiret: mercatorem ab eo, non sine multa pecunia dimissum: neque adhuc stadium abnavigantem puellæ ululatus audivisse, immaniter ab Achille discerptæ.

Leuce insulæ descriptio.

De his hactenus: nunc ad Tyram fluvium revocetur oratio. In ejus ostio turris Neoptolemi, & vicus Hermonactis appellatus. Nam Achillis filius, ut aliqui opinantur, juxta paterna monumenta ipse quoque aliquid ædificare voluit: quod non assentior: imo a Neoptolemo, Mithridatis filio, nomen assumpsit, qui æstate, navali, hyeme vero, equestri prælio Scythas superavit: & ut exitum Tyra Getis obstrueret, in Tyræ ostio turrim erexit. Tyras a Tyriis mercatoribus dictum arbitror, qui lucri cupiditate ducti, non modo primi cum Jonibus mare Ponticum, sed Hispanum quoque & Gaditanum penetrarunt, ut argentum, sylvarum incendio conflatum, e Pyrenæis montibus purpuræ commercio referentes, se ditarent. Phœnices primi cymbam, & siderum in navigando observationem invenerunt. Ad amnem urbs Tyros, quæ etiam Ophiussa dicitur, quum Ophœnicum dici debeat, a Phœnicibus nuncupata. Adverso namque flumine navigantibus, a dextra Niconia, a læva est Ophiussa. Getæ, Tyræ accolæ, Tyrogetæ vocantur. Neque procul est insula Parthisama, quam Tyrogetæ

Neoptolemi turris in Tyræ ostio.

Tyras fluvius, unde dictus.

Phœnices cymbam primi, & siderum observationem in navigan-

rogetæ incolunt, a Pseudostomo Istri ostio, centum triginta millibus passuum fane remotam, mox Axiace fluminis cognomine vocati. Hi quum sagittarii fint egregii, quasi sagitta digni haberi debent. Ultra istos Crobogigi, ac Rhode flumen: item sinus Sagaricus, & portus Ardesus: a Tyra centum viginti millibus passuum Borysthenes abest, quem Boreæ robur interpretantur, quando inde defluit: navigationi commodus, dulci aqua, piscibusque optimis præditus. Hujus lacus ingens & oppidum, quod quindecim millibus passuum a mari recedit, eodem nomine appellatum: hoc a Milesiis conditum, modo Olbiam, propter divitiarum beatitudinem, modo Miletopolim vocarunt: optimum hic folebat haberi emporium, quo Græci Scythæque omnes confluebant: item in littore portus Achæorum. Ab Achillis insula Leuce, centum vigintiquinque millibus passuum Chersonesus abest, in gladii formam porrecta in transversum, quam ab exercitatione Ducis Thessali Dromon Achilleum nominarunt. Agrippa ejus longitudinem octoginta millibus passuum constare asserit: universum tractum Taurisci, Scythæ, & Sarmatæ tenent. Succedit deinde sylvestris regio, & Hyleum mare a sylva, qua circumdatur, nominatum. Universa igitur regio (ut ait Strabo) quæ inter Borysthenem Istrumque superjacet, prima Getarum est solitudo, postea Tyrogetæ, quos Sarmatæ subsequuntur, cognomento Jazyges, & qui Basilici dicuntur, & Geurgi, quorum pars maxima Nomades, & pastores, pauci terram colunt. Basternæ mediterranea tenent, Tyrogetis Germanisque vicini, & a Germanis fortasse originem ducunt: dividuntur in vicos plures, ac nationes. Nam Adnobi quidam dicuntur & Syndenes Basternarum: qui Peucen, Istri insulam, occuparunt, Peucini dicti. Roxani ad Aquilonem recedunt, inter Tanaim & Borysthenem campestria pascuntur. Totus ille tractus aquilonaris, e Germania ad portas usque Caspias, campester & planus. Hanc planitiem, Russiam nunc vocant, in Albam Nigramque distinctam.

do invenerunt. Tyros civitas. Parthisana insula. Ἄλσοι τῶν Ἀ... Borysthenis flumen. Chersonesi situs & descriptio.

Contra Roxanos expeditionem Mithridates Eupator misit, Tasio Duce: cum his pugnatum, qui maxima ex parte trucidati sunt. Ex crudis boum coriis thoraces & scuta conficiunt, item ad lædendum ense, arcu, lanceaque utuntur. Ex hoc genere plures sunt gentes. Nomades in curribus vitam degunt, per herbosam planitiem vagantur, tentoria ferunt pilo contexta, pecora secum ducunt, unde victum carpant, quum lacte, caseo, carneque vescantur: & hos nunc plerique Tartaros vocant: hyeme ad Mæotim præ frigore descendunt, æstateque per mediterraneos campos divagantur: idcirco asinis carent, quum animal sit frigoris impatiens: boves quoque cornua non habent, quum algori sint obnoxia: equi pusilli, magnæ contra pecudes: hydriæ, congelata aqua, quamvis æneæ, tamen scinduntur. Itaque, ut hæc ordine referamus, inter Borysthenem & Hypanim, a montibus incipiendo, Lenium est oppidum, Amadoco, Barsacum, Niossum, Azaaria, Sarurum, Serinum: Metropolis est Olbia. Inter Hypanim & Carcinitem Tauroschytæ, Tamyraca. Deinde Achillis exporrecta peninsula in fasciæ speciem, quemadmodum supra diximus, ubi Bonus portus, Cephalonesus, Mysiaris, Dianæ lacus, & Sacrum promontorium. A Dromi tergo sinus Carcinites, qui peninsulam a Taurico Chersoneso dividit. Inter Carcinitem, fluvium, & Pasiacem, Navari, Navarumque oppidum, deinde Taracava, Pasyris, Hereabum, Tarocca, Carcina & Neontichum, quod Nova mœnia interpretamur, & mox Isthmus Tauricæ Chersonesi, inter Carcinitem sinum Biciamque paludem interjacentis, in quo Traphros inprimis oppidum, deinde Eupatoria, Batrace, Dandaca, Parvula, Chersonesus, Criumetopon, in arietis frontem eductum promontorium, Corax, Lagyra, Istrianus, fluvius, Theodosia † urbs præstantissima, Nymphæa, Panticapeum, Myrmaceum promontorium, Parthenium, Zenonis, Chersonesus, & Heraclium a Romanis libertate donatum, Megaricæ quondam appellatum, quod, quinque millibus passuum ambiente muro, Græciæ mores custodivit.

Russia. Roxanorum gens, seu Tartari. Eorum mores & victus. Oppida, Olbia, metropolis. Nunc Caffa.

In mediterraneis vero peninsulæ Tauricæ sunt hæ: Cimmerium, Bion, Parosta, Taurona, Pastesgia, Illurata, Tyrictica, a Tyris possessa, Cephyrum, Partacra, Chyteum, Argola, Tabana. Heraclium autem Heraclensium est colonia, qui Pontum accolunt. Eodem nomine Chersonesus dicitur, quæ a Tyro fluvio stadiis quater milli-

Tauricæ insulæ descriptio. Heraclium.

Parthenium. millibus & quadringentis, si per mare navigetur, distat. Parthenium, a virgini cuidam dicato sacello cum statua, nuncuparunt promontorium: centum stadiis ab urbe abest, tresque portus efficit, ubi Chersonesus exciditur. Pactorum portus est, angusti quidem oris, in quo Tauri, gens Scythica, advenientibus insidias latronum more tendere solent: post hunc alius portus est, quem Conuntem vocant: post hunc Chersonesus est, urbs a parva Chersoneso, in qua sita est, nominata: libera quondam, ac suis usa legibus, deinde a barbaris infestata, eo necessitudinis adducta, ut Eupatorem Mithridatem, adversum barbaros bellaturum, sibi præsulem & propugnatorem elegerit, qui simul in Chersonesum misit exercitum, & contra Scythas arma tulit, receptoque Scyluro cum filiis octoginta (ut Apollonides asserit) in Bosporanorum Regum ditionem eam redegit. Contra Criumetopum promontorium ultra Cimmerium Euripum, Carambis opponitur Paphlagonum promontorium. In eadem regione etiam Cimmerius mons, ubi magnus olim Cimmeriorum apud Bosporanos fuerat potentatus. Et nunc juxta Euripum Cimmerium est Capha, nobilissima Genuensium colonia, quæ universæ nunc Sarmaticæ Chersoneso suum nomen dedit. Panticapæum olim Bosporanorum metropolis erat. Cimmerii namque, ad Ponti dextram mediterraneam regionem incolentes, in Ioniam usque discurrebant, deinde a Scythis ejecti sunt, & Scythæ a Græcis, qui has civitates habitarunt, vocantur. Bospori fretum inter Panticapæum & vicum Achilleum est viginti stadiorum, & congelato freto pedibus utrinque transitur. Quare, quodcunque Mœotidis ostium continet, Cimmerium sinum appellant. Contra hunc obstare Trapezuntem montem ferunt, qui civitati, ad Tyberaniam & Colchidem pertinenti, nomen dedit.

Chersonesus.

Cimmerius mons. Capha urbs.

Theodosia. Post hunc Theodosia, in uberrimo loco sita, et a conditore sortita nomen, cui portus est, centenarum capax navium: deinde Panticapæa civitas Bosporanorum, in Mœotidis ore posita. Intervallum, quod inter Theodosiam & Panticapæum est, quingenta & triginta stadia non transcendit, multis vicis, insignibusque habitaculis, & mira fertilitate præditum; in medio Nymphæum cum optimo portu. Panticapæi arcem a Milesiis conditam legimus: hæc Leuconis, Sagauri & Parisadæ temporibus, una cum universa Mœotidis ora sub regali imperio regebatur. Parisades autem, Regum ultimus, quum gravissima barbaris tributa pendere nequiret, Mithridati tradidit imperium: ipse inter deos deinde relatus, victo Mithridate, in populi Romani ditionem venit. Os Mœotidis, quod Bosphorus Cimmerius appellatur, in angustissimum terminatur Euripum. Achilleus vicus Parthenio, qui in Asia est, objicitur. Chersonesi regio in mare declinans, Theodosiam usque, tota frugifera & campestris, ubicunque colitur, ter decuplum legitur, centum & octoginta modiorum millia frumenti, nomine vectigalium, Mithridati Eupatori solvebantur: quin & cum Asiaticis locis circa Syndicen attingentibus, argenti talenta circiter ducenta millia Græci, veluti a Mœotide salsamentaria, ita frumentarios hinc commeatus accipiebant. Leuconem Chersonesi Regem, ducentas ac decem modiorum myriadas Atheniensibus e Theodosia ferunt transmisisse.

Chersonesi regio fertilis.

Quum supra peninsulam Tauricam sint Nomades, qui equinis carnibus aluntur, & variis incursationibus non persoluta tributa vindicabant, Assandrum, Hypsicrates, in Isthmo murum mille trecentorum & sexaginta stadiorum spatio ad meridiem usque duxisse, ad singulaque stadia turres decem erexisse, scribit, ut barbarorum impetum propulsarent: qui agros colebant, majore comitate, melioribusque moribus esse; contra, qui in maritimis obversabantur, lucri cupiditate, a latrociniis ac injuriis minime abstinere. Scylurus, suique filii arces duas erexerunt, quibus ad discursandum adversus Mithridatis Duces utebantur: quorum Palatius alter, alter Chabus dictus est: contra vero Diophantes, qui Mithridatis Eupatoris ductu & auspiciis in peninsula Taurica bellum gerebat, Neapolim ædificavit & Eupatoriam. A Chersonesitarum muro quindecim stadiis juxta promontorium lacus salsus est, salinasque multas reddit. Augusti tempore hæc omnia Bosporanis Regibus, quos populus Romanus instituerat, obtemperabant. Sarmatarum item & Scytharum mos est, equis, ut obtemperatiores habeant, testes exsecare: quoniam parvi sunt, & miræ pernici-

Sarmatæ testes equis exsecant.

tatis

tatis & pervicaciæ: venatione delectantur, in palustri regione cervos & apros, contra in campestri capreas & onagros, habent: item beluam albo corpore, velocitatis eximiæ, magnitudine inter cervum & arietem, tantum naribus haurientem aquarum ac servantem, quantum ad carpendum in aridis campis pabulum satis esse possit: hanc Colon dicunt. Taurica igitur peninsula, quam triginta quondam populi incoluere, cujusque juga Scythotauri tenuere, Peloponneso perquam similis visa est. Post hanc Bece palus est, a Mœoti petroso dorso divisa. Panticapæum, Bucum, & Gerrhum, e diversis regionibus confluentes recipit. Gerrhus enim Basilides Nomadesque separat, Hypanis vero Nomades ab Hyleis, ut Plinius ait. Inter Bucum & Gerrhum Torercadæ habitant, ubi Acra oppidum: & ultra Gerrhum, Cnema Agatusque fluvii. Deinde Lucus & Porites, amnis, inter quos Roxolani, cum Hygreo oppido. Ad Poritis ora, Caria est, Tanaidis ostiis vicina. Tanaim vero Tanitæ accolunt. Mediterranea vero, Osyli, Ophlones, & Idræ, item Alexandri Cæsarisque aræ. Interiora loca montibus circumsepta: ad Borysthenis caput, Neuri, Geloni, Tyssagetæ, Budini, Basilidæ, & (ut supra diximus) Agathyrsi. Super eos alii Nomades & Anthropophagi, a Buce supra Mœotim Sarmatæ & Essedones. Reliquum est, ut, postquam Europam descripsimus, nunc ad Scythiam Asiaticam transeamus.

Tauricam Ins. 30 olim populi incoluere.

Ultra Tanaim Asiatica Scythia sequitur, apud Scriptores plerosque amplissimos sortita fines. Nam ab occidente Tanai, a meridie Corace Caucasoque monte, & sinu Caspio a Septentrione, a Solis exortu utroque Oceano occupatis sedibus terminatur. Hæc bifariam dividitur, altera intra Imaum, extra Imaum montem altera collocata; quin & a meridie Colchide, Iberia, & Albania circumdatur. Sub aquilone si declinetur ad exortum, Hyperborei montes occurrunt, quorum accolæ sunt Basilici, Sarmatæ, & Zachatætæ: ex his fluvius Rhas † defluens, post longos errores in Hyrcanum denique mare demergitur. Sub Zachatis Sbardeni, Perierbidi, Chenides, Saraceni, Jaxamatæ, Pfessii, Themeotæ, Navari, provincia Mithridatis, item Tyrambæ, Asturcani, Zyngi, Archi, Conopseni, Meteni, Agoritæ, Saranæi, Thusci, Hyppici montes & Ceraunii, Columnæ Alexandri, Melanchlæni, Sapothrenæ, Scymnitæ, Sirrhani, Sacani, Amazones, Orinæi, Bali, Servi, Diduri, Udi. Omnes Tanaim & Rhan fluvium interjacent, qui quum Sarmatæ sint omnes, Scytharum more degunt, civitatibusque carent, præterquam juxta Tanaim, & in maritima Mœotidis ora Exopolis, quasi urbs extra amnem posita, & Navaris, Paniardis, Patarua, Azara, Azabites, Tænia, Tyraniba, Gerusa, Mapeta. In mediterraneis vero, Anthis, Duruba, Corusia, Ebriapa, Saraca, Abunis, Nasimia, Almia. Mœotidem ab Asiæ parte, a Tanai ad Achilleum usque vicum Cimmericum & Syndam, amnes influunt, Marubius, Theophantus, Rhombites major & minor, Atticites, Badis & Bardanes. Ad Tanaim lacus est & civitas inter duo amnis ostia, septuaginta inter se stadiis distantia, eo nomine appellata, a Bosporanis Græcis condita, quam Polemo Rex nactus, haud facile imperata præstantem, Tiberii tempore diripuit. Nomadum Asiæ & Europæ, qui pelles & mancipia ferebant, item navigantium Bosporanorum commune fuit emporium. Contra vero insula jacet Alopecia, mixtorum hominum domicilium, quæ a vulpium multitudine sibi nomen invenit. Terrestri itinere euntibus Rhombites major & minor occurrit, ubi optima piscium conditura. Tanais, qui Nilo contrarius fertur in Mœotida, ut ait Strabo, certis fontibus caret, posteri vero Cosmographi, e Riphæis hunc montibus promanare affirmant. Nomades, frigora, regionisque difficultas facit, ne super ejus ostia versentur indigenæ.

Scythiæ Asiaticæ descriptio, & situs.

† Nunc Volga.

Zachati populi.

Eorum urbes.

Fluvii.

Rhombites. Tanais.

Alexander, superato Caucaso monte, victo Dario, Sogdianis Bactrisque in potestatem redactis, ad Tanaim amnem pervenit, ut subacta Asia, Europæ manum injiceret: ubi, quum Macedones incomposito agmine discurrerent populatum, a Scythis, qui de proximis montibus decurrerunt, graviter oppressi sunt, pluresque capti, quam occisi. Potiti victoria, captivos in montes deferunt, ubi latronum circiter viginti millia versabantur. At hi mox ab Alexandro obsessi, dum fundis & sagittis cum Macedonibus pugnam conserunt, imperatorem gravissimo cruris vulnere afficiunt, deinde facinoris pœnitentia ducti, missis legatis, & captivos reddiderunt, & se ultro dedi-

Alexander Macedo ad Tanaim a Scythis victus, post victor eos subjecit.

dedidere. Quarto post die, quum ad urbem Marupenta venisset, stadiorum septuaginta ambitus, Auli Scythæ barbarorum justissimi, & a Cyri tempore hucusque liberi, missis oratoribus ab eo pacem impetrarunt. Ad Europicos deinde Scythas Penindam amicum mittit, cui mandata dantur, locos contemplari, præsertim qui supra Bosporum incolunt, condendæ in Tanais ripa urbis sedem eligere, explorare regiones, populorum multitudinem & vires considerare. Quod ubi factum est, post redactos in ditionem, qui defecerant, Bactrianos, urbem in ripa fluminis septem dierum spatio mira celeritate perfecit, captivis, qui incolerent, repenso dominis pretio, complevit, eamque Alexandriam appellavit. Scythæ, qui trans Tanaim habitabant, suis eam cervicibus impositam rati, Carchasim, Regis fratrem, cum magna copiarum manu ad diruendam novam urbem mittunt. In ripa tunc Alexander tabernaculum habebat, nondum obducta vulneris cicatrice, ad trajiciendum Tanaim, rates, quibus equites, & utres stramento refertæ, quibus levioris armaturæ milites imponerentur, excogitarat. Quum hostes in adversa ripa constitissent, oratores mittunt, qui Alexandro consulant, ne indomitam gentem, de eo nunquam male meritam, & Asiæ Europæque dominam adoriatur, neve elatus tantum lubricæ fortunæ confidat, ut ulterius subinde ruat: res præcoces semper fore momentaneas. Quum re infecta dimitterentur, ratibus triduo confectis, quæ duodecim millium numerum adæquarunt, equites imponit, equos rostris alligari, & natare, oneratos levius armatis utres, objectas rates subsequi jubet. Infestis hostibus Tanaim trajicit, mox eos non modo a littore repellit, verum etiam, quum certatim unusquisque pugnaret, passim fundit, fugatque, arasque ultra Tanaim in Europa, ad perpetuum victoriæ suæ monumentum posuit. Urbem Alexandriam esse reputarim, quam Exopolim Ptolomæus appellat. Rhas fluvius, quem e montibus Hyperboreis defluere diximus, mediamque interlabi Sarmatiam, e duplici fonte oritur: occidentalem alterum, alterum orientalem vocant. Inter fontes Modochæ † ac Hippophagi jacent, qui equino sanguine carneque vescuntur. Subduntur his ultra Rhan, Vassæi, Pthiriophagi, & regio Nesiotis.

Alexandriam ibidem ædificat,

Quam Exopolim vocat Ptolomæus.

Madockia.

Asiaticam igitur Scythiam, sicut ab occasu Tanais amnis, ita a meridie Caucasus mons ab externis nationibus longe lateque tuetur: quippe qui suo dorso, perpetuoque jugo, dividit Asiam, atque hinc mare Cilicium, illinc Caspium & Araxem, cæteraque Scythiæ deserta spectat: & quum huic Taurus connitatur, ex hoc fit, ut omnia Asiæ flumina aut in Caspium & Ponticum, aut in Rubrum Persicumque mare deferantur. Alexander septendecim diebus Caucasum superavit, in Scythiamque prorupit, ubi rupes est stadiorum quatuor altitudinis, undique excisa, in qua religatum Prometheum fuisse ferunt. Ad radices novam urbem posuit Alexander, quam septem senioribus Macedonum dedicavit, & Alexandriam appellari jussit. In Caspio monte portæ sunt duplices, unde Scythæ & Amazones prorumpentes per totam Asiam sæpe grassari, sæva imperia in Ægyptum usque gesserunt: alteræ inter Iberiam & Albaniam, ad mare Hyrcanum spectant alteræ.

Caucasus mons, ejusdemque accolæ.

Ab Alexandro superatus.

Præterea ultra Rhan, ad Imaum usque montem juxta Hyperboreos, Alani, Scythæ, Seciani, Rhobosci, Asmani, Pamardi, Canodipsa regio, Coraxi, Mologeni, Samnitæ, Orgasi, Erymni, Ascitæ, Norosbes, Rhymnicus mons & fluvius, Daix amnis, item Norossi, Aorsi, Isartæ, Cathagæ, Scythæ, Ariacæ, Namastæ, Jaxartes fluvius & Jastes, Sagarancæ, Danabatæ, Latii, Oxii montes, & Oxindrangæ. Deinde Sogdianorum Bactrianorumque regio, ubi Caricharta, Salate, Tribracta, Cabaris, Curiandra, Astatagna, Maracanda, Comara, Comi: item Alicodra, Aziata, Arate, Nigæa, Parnide, Antiochia, Massagetæ, Margiani: juxta quos sex oppida modicis inter se stadiis, in frenum domitarum gentium, Alexander erexit, quæ nunc suæ originis oblita serviunt, quibus olim imperarunt. Haud procul hinc mons fuit, præruptus undique & excisus, triginta stadiorum altitudinis, qui una tantum semita, eademque angustissima, poterat adiri, vix centum & quinquaginta stadiorum circuitum amplectebatur: quo quum Arimazæus Sogdianus cum triginta millibus armatorum confugisset, & commeatus biennii contulisset, ut hoc modo se a Macedonum servitute vindi-

Rhas fluvius. Accolæ,

& oppida.

Arimazæus Sogdianus

vindicaret, mira Alexandri arte ac ingenio est ex illa petra cum universa multitudine deturbatus: submissis namque trecentis clam per rupem juvenibus, inaccessibile jugum occupavit. Item juxta Sogdianos & Bactrianos Dacæ sunt, unde Daci, qui Danubium attingunt, in Europa veluti & Comara originem duxere, deinde Chari, Oxiani, Drepsiani, Sabadi, Scordæ, Varni, Chorasmi, Alexandrini, & postremi cæterique populi, qui intra Sogdianos Caucasiosque montes includuntur. Ad aquilonem Norosii, Aspasiique montes recedunt, post quos Macheregi, Tybiacæ, Zarathæ, Tabieni, Jastæ, Aspasii, Scythæ, Galactophagi, qui lacte nutriuntur, & Saxones: ulterius Alabanni montes, post quos Massæi, Suboci, Abavorsi & Suebi: deinde Tapyræi montes, Suebi, Avaræi, & Arcatanecæ, qui Imaum montem attingere conantur. Inter montana Comedorum & Imaum montem Sacæ sunt, qui civitatibus carent, in sylvis tantum & speluncis habitant, & Nomades jure nominantur, quando pastores sunt, ex quibus Massagetæ, Caratæ, Comari, Gruæi, Scythæ ac Byltæ, montibus undique circumsepti.

ab Alexandro victus.

Norosii, Aspasiique montium accolæ.

Scythiam vero, quæ extra Imaum montem sita est, ad Aquilonem Abli, Anthropophagi, Garinæi, Rhabanæi, Sizyges, Damnæ, Anzacytes habitant: item Aniba & Anzacia mons: deinde Seres & Offeres, Pialæ, Asmitæi, Issedones, Throani, Casia regio, Ithardæ, Ithaguri, Catæ Scythæ, Chaurani Scythæ, Batæ, Aspacatæ, Baucius amnis, Sera metropolis, Solana, Ottorocora, Onosana, cæterique populi, qui Ariam, Gedrosiam, Arachosiamque attingunt. Offeres, latine sylvarum nobiles, qui perfusa aqua, frondium canitiem depectunt, unde geminus nostris mulieribus datus est labor, fila retorquendi, rursusque texendi, tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitus, ut in publico (ut ait Plinius) matrona pelluceat. Seres vero mites sunt, ipsisque dissimiles, qui reliquorum mortalium cœtum fugiunt, quum commercia expectant. Hæc igitur Scythia est, quæ extra Imaum, quem illi muscosum interpretantur, effunditur. Sed universam Asiæ Scythiam temporibus nostris tyrannus quidam occupavit, quem Magaum canem, more patrio, nominant. Sacas, qui Comedo monte, & Jaxarte amne occluduntur, a Persis hoc nomine donati, ita bellicosos fuisse ferunt, ut usque in Hyrcaniam & Parthiam vagari, atque inde prædas agere consueverint: neque deserta, siccaque regione remoratos, quin & Parthos magnis vectigalibus ab his pacem mercari solitos, finitimos & remotos æque multis incursationibus infestasse, Bactrianos invasisse, occupasse magnam Armeniæ regionem, eamque Sacasinam appellasse, mox Cappadociam & Pontum gravi bello sollicitasse, ex hostium manubiis celebrasse festa, demum a Persarum Imperatoribus fuisse deletos. Hanc Cyro, Persarum Regi, gloriam esse datam: eum Sacas astu superasse. Simulata namque hostium formidine, his castra lautissima opulentissimaque reliquisse: hæc ubi occupaverunt, in crapulam & temulentiam incidisse: Cyrum ab insidiis incautos adortum, ad internecionem usque omnes cecidisse: diem illum patriæ Deo dedicasse: quotannis Persas hæc solennia Bacchanalia, ad stuporem usque producta, celebrasse. Athasios & Chorasmos e Sacarum & Massagetarum genere plerique volunt: ad quos Spitamenes, unus ex Persis, qui Alexandro resistere contenderunt, fane confugit; sed hi, postquam se ab Alexandro usquequaque peti cognoverunt, aliquamdiu per deserta vagati, ad placandam tyranni iram, Spitamenem obtruncarunt, caput ad eum miserunt, talique facinore belli finem invenere. Massagetæ, qui Margianis vicini sunt, e Nomadum genere promanarunt, campos, montes, paludesve habitant, bello asperrimi, quando Cyrum non expaverunt. Per hos Margus amnis, e Sariphis montibus defluens, juxta Rhibios in Hyrcanum mare devolvitur. Equum Soli sacrificant, quem unicum esse Deum ducunt: sua cuique uxor: suspensa e curru pharetra: in propatulo coeunt: senio confectos in frusta cædunt, abominabili voracitate in humana viscera recondunt, rati, illud sepulturæ genus esse pientissimum: qui morbo perierunt, avibus & feris exponunt, haud aliter, ac si humanis sepulchris indigni forent: utuntur arcu, gladio, thorace, æneaque securi: eorum ornamenta zonæ aureæ, aureaque ephippia: ferro carent, & argento, magna æris & auri copia. Qui insulas colunt, herbarum radicibus, fructibus-

Scytharum extra Imaum gentes & oppida.

Sacarum bellicositas.

Eos Cyrus Persarum Rex superavit astu,

& Alexander subegit.

Massagetarum mores,

Immanitas.

 que

quę agrestibus vescuntur, vestes e libris arborum contexunt: qui paludes tenent, pisces edunt, e marinorum coriis taurorum sibi indumenta parant. Contra montani religiosius degunt, quando carnibus non utuntur: ne lacte & lana careant, famem baca sedant. Campestres ovibus ac piscibus nutriuntur, bellicosissimi semper habiti, alioquin simplices & puri, & in commerciis rerum non astuti. Anthropophagi, quibus humanæ carnis cibus est, mare accolunt, quod Tabin † vocant, tristissima solitudine immanitatis suæ caussa circumventi. Saxones Asiatici Europicis fortasse dedere genus, quamvis e Macedonum gente promanasse contendunt. Hyperboreos & Arimphæos multi Asiæ, Europæ nonnulli adscribunt: de quibus fabulosa multa Diodorus refert, cognitu minime necessaria.

Anthropophagorum victus.
† Tenger.

Inter Jaxartem & Sariphos, Paropanisosque montes, Sogdiani & Bactriani jacent, Oxo † amne discreti: Ocus per Bactrianos fluens, in Oxum tandem delabitur: utrique, quum ab Alexandro defecissent, gravi bello domiti. Neque procul ab his Gordiani, qui quidem omnes & vita, & moribus, parum a Nomadibus differunt: quamvis Bactriani aliquanto mitiores. Ne Onesicritus quidem vera scripsisse reputatur, qui Bactrianos senio morbove confectos, canibus ad hoc ipsum altis, quos sepulchrales vocant, adhuc vivos exponi solitos fuisse refert. Macedones, ut Alexandri gloriam augeant, apud Othum olei fontem se invenisse testantur. Fluvius per Sogdianos labitur, qui, irrigata diu regione, in desertam tandem arenosamque terram delitescit. Id ipsum de Ario, qui Arianæ regioni nomen dedit, cosmographi referunt. Oxi alveum, (quem in plerisque locis in septem stadiorum latitudinem effundi tradiderunt,) Alexander, dum Bessum insequitur, Darii sui Domini interfectorem, ponte ex utribus facto, trajecit. Bactria sub imperio Macedonum, qui Persas delevere, ad secundum usque Seleucum, Antiochi nepotem, retenta est: deinde Theodorus præfecturæ titulum mutavit in regnum: successorem sui nominis reliquit, qui cum Arsace Parthorum Rege contra Seleucum conjuravit, regnum defendit: quod, imperante Eucratide, nimis auctum & amplificatum est. Is enim a Demetrio, Indorum Rege, graviter obsessus, audaci usque adeo fuit ingenio, ut cum trecentis tantum militibus, creberrimis eruptionibus sexaginta hominum millia vicerit, solverit obsidionem, quintoque mense maximam Indiæ partem in suam potestatem redegerit: in regnum se recipiens, a filio, quem regni socium fecerat, interficitur: supra ejus corpus, ne patrem, sed hostem interfecisse videretur, non modo currus actus, sed sepulchrum fuit interdictum. Ultra Sogdiam oppidum Panda, & in ultimis eorum finibus Alexandria, ab Alexandro edita, ubi aræ sunt, ab Hercule & a Libero patre constitutæ, item a Cyro, Semiramide, & Alexandro. Finis ab illa parte terræ, a Jaxarte flumine includitur, quem Scythæ Scyttim appellant. Alexander, militesque ejus, hunc tantum esse putaverunt, quem Demonax transgressus est, Seleuci Antiochique Dux, qui hic Didymæo Apollini aras posuit.

Sogdianorum & Bactrianorum crudelitas.
† Okor.
Bactria, sub cujus fuerit imperio.
Eucratides 300. militibus Demetrium regem fugavit & 6000. delevit.
A filio suo inhumaniter cæsus.

Margiana, Bactriis finitima, desertis undique campis circumdatur, quam Antiochus Soter admiratus, delectum mille & quingentorum spatium stadiorum perpetuo muro circumsepsit, ibique urbem, quam Antiochiam appellavit, erexit: vites hic optimæ, quarum truncos vix duo viri complectuntur, duorum racemi cubitorum. Tapyris mos est, post tres quatuorve filios, proprias aliis viris uxores, (Martiæ & Catonis exemplo,) sponte concedere. Hyrcaniam planam & opulentam, item pulchris exornatam urbibus ajunt, quarum Talabrota, Samaria, Carta & Cape, sunt potissimæ: vitis una, vini fert metretam: ficus modios sexaginta: frumentum e semine culminis decidente, sine cultu nascitur & adolescit: maxima mellis copia ex arborum foliis defluit, in arboribusque mellificatur. Quum in Hyrcania ageret Alexander, Thalestris Amazonum regina, quam alii Myrintheam appellant, ei cum trecentis mulieribus protinus occurrit, liberos a Rege quæsitura: tertiodecimo post die utero completo discessit. Hyrcanum mare a septentrione Scythæ: a meridie Medi, Hyrcani: ab oriente Margiani, Derbitæ, ac Rybii: ab occasu Armenii & Albani circumstant: Scythæ, a Caspio mari incipientes, magna ex parte Dai nominantur, ut ait Strabo: qui magis ad solis ortum recedunt, Massagetæ, Sacæ, communiter Scythæ,

Margianæ situs.
Hyrcaniæ opulentia.
Hyrcani maris situs.
Dai populi, unde.

Scythæ, frequentius Nomades vocantur. Ex Dais alii Parvi, alii Xanthii, alii Pyssuri dicti sunt. Parvi, Hyrcanis & eorum mari proxime adjacent: reliqui in Arianam usque regionem extenduntur. Ex his igitur Dacos Istrianos promanasse opinamur: neque illis adstipulamur, qui hos ab Istrianis promanasse putant: ne sententiæ quidem nostræ Strabo refragatur. Polycletus, lacum ibi esse, habere dulces aquas, serpentesque nutrire asserit. Contra cæteri sentiunt Cosmographi, quando id borealis Oceani sinum esse volunt, unde in mare usque Indicum navigare licet: ostii utramque ripam tenere Scythas, reliqua vero littora Scythas Scytharumve cognatos, utpote Albanos, Causios, Nariscos, ac Mardos: par ejus cum Ponto magnitudo. Claudius, inter Mœotim Hyrcanumque mare centum & quinquaginta millium passuum tradit esse intervallum, idque perfodere eo tempore Nicanorem Seleucum excogitasse, quo a Ptolomæo Ceraunio fuit interfectus: nonnulli trecentorum septuaginta quinque millium passuum esse dicunt: Cornelius Nepos, ducentorum quinquaginta millium.

Isthmi accolae. Havason.

Nunc autem Isthmum Colchi, Iberes & Albani tenent, per quem Caucasus † mons, quem Scythæ Graucasum, quasi nive candidum appellavere, usque in Indiam excurrit. Pompejus Magnus, ut auctor est Plinius, ex Iberia ad Bactros usque ad Aliertum flumen octo diebus ipse pervenit, ubi Oxum influit, per quem deinde in mare Caspium devectus, ad Cyri amnis ostia penetravit, qui Armeniæ Iberiæque fines interfluit: a Cyro quinque tantum diebus terrestri itinere subvectis navibus in Phasim amnem descendit, per quem secundo in Pontum alveo delatus est. Aristobulus multas inde merces in Hyrcanum mare per Oxum amnem vehi solitas prodidit: deinde in Albaniam & Iberiam per Cyrim & Phasim in Euxinum fuisse delatas. Ocus enim in Oxum defluit, qui diu vagatus, in Caspium mare demergitur.

Albanorum ad mare Caspium mores & soli fœcunditas.

Albani, qui sunt Caspii maris accolæ, Nomadibus non modo genere, sed vita quoque proximi, pastorales sunt, & bello non inepti, mira soli fœcunditate præditi, ac Cyri præsertim amnis interfluvio: terra sementem omnem, etiam domesticam, sponte fert, sine labore culturave, bona omnia parit: semel sata, bisera triferave efficitur. Ægypti feracitatem exsuperat: aeris mira temperies: vites quinquennio putantur: in bimatu, novellæ fructum ferunt, adultæ usque adeo fœcundæ, ut post magnam vini copiam, maximam in palmitibus luxuriam edant: ne minori quidem fœcunditate sunt pecora, homines pulcherrimi, ac magni corpore, ab albedine capillorum nomen sortiti. Trogus ab Albanis Italis, qui, interfecto Geryone, Herculem ex Hispania redeuntem, ex Albano monte sequuti sunt, appellatos esse censet, & idcirco in bello Mithridatico sui generis non immemores, Pompeii exercitum fraterno nomine salutarunt: simplex his ingenium, mercaturæ & cupiditatis expers: numerum supra centenarium non norunt, ponderum, mensurarum, urbanitatis, agriculturæque ignari: jaculatores sunt & sagittarii: arma, clypeus, & thorax, item ferina galea:

Religio.

Solem, Lunam, ac Jovem colunt, præsertim Lunam, cujus templum Iberiæ proximum: ejus antistes, post Regem, venerationis obtinet principatum, sacris præest, servis, & regioni: e servis multi, numine afflati, manticinantur: divinaturus per sylvas discurrit, hunc sacerdos persequitur, sacraque catena devincit, per annum alit, altumque ad aram deæ cum cæteris victimis ducit in medium, mox a latere immissa cordi ejus hasta perfodit, & ex moribundo captat auspicia, quæ populo referat: servum igitur mortuum, in piaculi speciem, omnes supergradiuntur.

Honor in senes.

Albani senectutem præcipue venerantur, in vita defunctos pientissimi, præsertim in parentes: cum mortuis pecunias defodiunt, ex quo fit, ut pauperes sint, & patrimonio careant.

Aranearum morsus mirabilis.

Quum ex Iberia in Albaniam ingressus sit per Amysenam, regionem quidem asperam & siccam, ad flumen Alazonium letiferos serpentes habent, item scorpios & araneas, quarum alteræ cogunt ridendo mori, contra vero flendo, suorum desiderio, alteræ: canes etiam excellentissimos, suapte natura venatorios. In his regionibus viginti sex linguæ sunt, unde fit, ut Regum quoque multitudo adoriatur, neque nimis invicem misceantur.

Albania sub quorum fuerit imperio.

Sub imperio Persarum fuit Albania, postea Macedonum, deinde Romanorum. Trajanus Imperator his Regem dedit, nunc sub Magni Canis potestate degit. Ab his Albani quoque orti sunt, quorum pars hoc tempore in Peloponneso, pars in Macedonia

juxta Dyrrachium plane consedit. Quum Gothi Græcorum imperium afflixerunt, in eos pariter militarunt, deinde tædio militiæ affecti, in Adriatico littore quievere. Supra hos Ceraunia sunt juga, a tactu fulminum appellata.

Accolarum Caucasi mores & ritus. De natis tristantur, de defunctis gaudent.

Quin etiam ea his adjicienda censuerim, quæ de barbaris circa Caucasum, cæteramque montis hujus regionem habitantibus vulgata, non sine admiratione referuntur: neque mentitum ajunt Euripidem, qui natum, inquit, hos lugere, propter ea in quæ venit mala; at contra mortuum, quasi vitæ laboribus perfunctum, efferre lætitia plurima ac jocis. Sunt, qui pro magno sæpe facinore neminem interficiant, sed cum liberis exigant in exilium. Contra sunt Derbices, qui pro quibusdam minimis delictis vita mulctant: terram venerantur, fœmininum nullum mactant, eduntve: eos jugulant, qui annum excesserint septuagesimum, consanguineorum carnes absumunt, strangulant anus & sepeliunt, humant quoque illos, qui septuagesimum nonum annum nacti obierint.

Signinorum mores,

Signini in cæteris rebus Persarum mores æmulantur; pusillos quidem & hispidos equos habent, qui equitem ferre nequeunt: quadrigis conjugantur, quarum mulieres a teneris annis exercitatæ sunt aurigæ: in qua quidem arte quæcunque docta inducitur, potestas datur ut cuicunque velit nubat.

et Tapyrorum.

Tapyrorum mos est, atras ferre vestes, demissasque comas: mulieres contra candidas, brevesque crines. Inter Derbytas hi habitant, & Hyrcanos: fortissimi hac optione donantur, ut, quamcunque velint, uxorem ducant. Caspii, septuagesimum annum excedentem, fame perimunt: in solitudine namque illum exponunt, eventumque longius prospectant: felicem putant, quem ab avibus e lecto distrahi conspicantur: contra, a feris & canibus, quam miserrimum: si a nullo prospexerint infestari, infelicem ducunt. *Sed de utriusque Scythiæ descriptione hactenus: quamvis id neminem latere velim, regionum fines pro regnorum fortuna & vetustate mutari.*

Sclavonica lingua qui utantur.

Nunc autem, quum lingua Sclavonica, non modo Dalmatiam & Illyricum, nec non mediocrem magnæ Germaniæ partem occuparit, sed per Sarmatas & Getas effusa, Tanais quoque ripam attingere conetur: præter Ungaros, ex interiore Scythia oriundos, qui se penitissimos Scythas inficiari nequeunt, quando eorum sermone utuntur, ut mercatores plerique testantur: Ceni in Sarmatia, emporiis utriusque gentis glossema acceperunt, Scythiam ultra Tanaim retulisse videntur.

Ungaria & Pannonia, unde sic dicta.

Nostro autem tempore Ungaria ab Unnis oriunda, cujus lingua, quum Scythica sit, ab omnibus finitimis nimium videtur esse diversa, Pannonias, & ultra Danubium Jazygum & Dacorum regionem fere omnem, occupavit: tellus quidem summa ubertate soli, & rerum omnium copia a natura donata, ubi aurum, argentum, sal, lapillos, colores effodere licet: pecorum mira fœcunditas, inprimisque boum & equorum: item frumenti, pabuli, leguminis, & pomorum abundantia, unde Pannoniam, a Pane Deo pastorum, vel a soli ubertate dictam, arbitrantur.

Ejus soli fœcunditas.

Aliqui vero, (quibus Appianus assentitur,) a Pæone, Antari filio, quem Pannona nonnulli dixerunt, Pannoniam nominarunt. Antarus autem ab Illyrico genitus est, quem ex Polyphemo & Galatea natum esse ferunt: quare multi Pannoniam & Pæoniam, non temere, idem esse credidere. Nam quam Latini Pannoniam, Pæoniam dixere Græci: neque deest annicorum copia piscium & cupri confectura, in plerisque fluminibus auri optimi ramenta inveniuntur:

Vites aurifera.

quin & in vitibus aurifero solo satis aurum quandoque legunt.

Ungariæ termini & urbes.

Antiquæ urbes, Romanæque coloniæ, quas ultra citraque Danubium quondam spectare licebat, nequaquam hodie præter vestigia videntur: neque in Pannonia superiore, quæ a monte Cetio inter Albanum montem & Danubium ad Arabonem usque fluvium effundebatur, qui apud Jaurinum Danubium illabitur: neque in inferiore, quæ inter Ribios montes & Istrum ad Taurunum & Danubii confluenta protenditur: quamvis Ungariæ ratione, utramque Pannoniam inter Dravum & Danubium nunc collocant: priscos populos & oppida recognoscimus. Ad Septentrionem olim Azali, ad meridiem Latobici, ad exortum Victiani & Oderiates ad Jassi, ad occasum Coletiani: juxta Danubium Juliobona, Carnus, Flexum, Certobalum, Bregetium: in mediteraneis autem Sabaria, a Sabavaro fluvio nominata, item Rhispia, Sala, Murela, Sacarbancia, Bregetium, Prætorium, & Polentium: sed Prætorium, a Prætoriana legione dictum,

quæ

quæ pro imperatoris prætorio & tabernaculo in castris semper stare solebat. Inter Sauum & Drauum, Novidunum, Bononia, quæ a Bois, Galliæ populis, nomen accepit: Lentudum, Carrodunum, Sisopa, Magniana, & Zagabria, cui a terræ fœcunditate jure nomen est inditum: huic Oswaldus nunc præest antistes, nobilissimo Ungarorum genere natus, vir tanta modestia, gravitate, ac eloquentia præditus, ut nihil in eo inveneris, quod non sit perquam laudabile, in sermone prægustatus, multo altius sapit, quam ostendit, suam præ humanitate dissimulat sapientiam, æque scit utramque tolerare fortunam: & quum studiosissimus sit ubique decori observator, & quum consilio ac ingenii dexteritate polleat, potius rebus magnis agendis, quam sacro otio foret idoneus. Sed Zagabria olim Vicus Italicus dicebatur. Inter Albanum montem & Savum Patavium † interjacet, & Audatonium, item Vinudria, Scisia, & Olimacum, Sogora & Visuntium. At Scisia, cujus pulchra adhuc extant monumenta, in Insula quasi sita est: quam, dum bifido alveo Savum ingreditur, Colopis efficit, & quasi a scindendo sibi nomen venari voluisse videtur. *Oswaldi Ep. laus.* *In Carinthia*

In inferiore autem Pannonia, sub Arabone Amantini, Hercuniates, Arabosci: & Danubii hæ quondam civitates erant accolæ, Curta, Salva, Carpis, Aquincum, Salvium, Lussonium, Lugionum, Vocontium †, Teuthoburgium, Theuthonum oppidum, Acumincum †, Syrmium, Rhittium, & Taurunum, a Tauriscis, Gallorum genere natis, appellatum. Berbas vero, Iuollum, Mursella, Mysia colonia, Cibalis, Cornacum, Scordiscorum sunt oppida, quæ una cum Syrmio Savum Dravumque interjacent. Inter Bebios montes & Savum, Breviarium sunt oppida, Certissa, Marsania, Bassiana, Salis & Tarsum. Plinius lacum Peisonem, quem Balathonem nunc appellant, & deserta Bojorum, item Lentudum, divi Claudii coloniam, & Sabariam Juliam, & Sacarbantiam Noricis annumerat: in Pannonia Scisciam & Emoniam, colonias commemorat, item Arabiates, Azalianos, Antibelgites, Cataros, Carnicates, Eraniscos, Hercinates, Laconicos, Osseriates, Vartianos. Claudium montem cum Scordiscis & Tauriscis: præterea Metunarim, Savi insulam, amnicarum maximam, insulamque Segesticam, ubi Sciscium esse diximus, & Acuntium amnem, qui in Savum juxta Syrmium, Syrmiensium & Amantinorum oppidum, emittit, Dravumque refert, e Noricis orientem, a violento cursu nominatum, et Sauum, quasi longe placidiorem, magisque salutarem appellatum, & ex Alpibus Carnicis, quam regionem Carniolam nunc vocant, centum viginti millium passuum intervallo in Danubium plane deferri. Verum hic Strabo valde fallitur, qui dum navigationem ex Aquileia & Naupacto per amnes in Istrum memorat, Savum in Dravum, eumque in Noarum penes Segestam Istrum influere tradit: quod non modo ex Plinii dictis, sed, quia nostris vidimus oculis, a veritate videtur nimis esse alienum. Paulo enim infra Peucen civitatem, a Peucinis, Sarmatarum populis, conditam, quam Quinque ecclesiensem nunc vocant, Dravus Danubio admiscetur. Quonam modo Strabonis verba, accuratissimi alioquin scriptoris, tueri possimus, haud facile dixerim: *Naupacto (inquit) proximus est fluvius Corcoras, qui onera excipit, Savum hic intrat, Savusque Dravum ingreditur: hic vero in Noaron penes Segestam; hinc Noarus accepto Calpi, quum ex Albio monte fluat, per Lapithasque vagetur, Albii accolas, ac Scordiscos, Istrum influit.* Sed quum omnia lustrasse nemini liceat, solusque Deus falli nequeat, facile doctissimo scriptori venia dabitur. Sed ad diverticulum revocetur oratio. *Ungariæ inferioris urbes, & flumina.* *Backmonostra.* *Kamanez.* *Dravus, ubi Danubium influat.*

Boii, Taurisci, & Scordisci, quum a Gallica natione promanassent, non solum regionem Dravo Savoque munitam incoluere: sed Scordisci cum Illyricis & Thracibus promiscue se habuere, omnium quoque Thracum immanissimi, quando eorum ritu hostili sanguine diis litare, ex eorum calvariis pocula fingere, gravidarumque mulierum partus tormentis extorquere, pro nullo facinore reputarunt: callidum & robustum genus hominum: sylvarum ac montium situs non parum ingenii asperitatem augebat. Catonis exercitum non fuderunt modo & fugarunt, sed totum pene interceperunt. a Didio, dum libera populatione vagantur, in Thraciam rejecti sunt: a Druso, quum gravius arcerentur, Danubii transitu inhibiti: a Munatio vehementius afflicti, dum pervium glacie flumen equitarunt. Boii & Taurisci a Dacis sæpe bello victi, *Scordisci populi quales.* *Boii & Taurisci.*

victi, deleti tandem sunt. Cretosiro quondam subjecti, quos Parisius quidam, amnis patriæ nomen referens, qui e montibus per Scordiscos Istrum intrat, sane distermi-nat. Scordisci a Dacis deinde in belli societatem accepti sunt, nomenque a discordia invenere. Nam redeuntibus ex Asia Gallis, quum res haud prospere successissent, quum per Mysias & Pannonias iter facerent, spectata loci amœnissimi fœcunditate, inter eos e vestigio est oborta seditio: redeundum in patriam alii, nonnulli in Pannoniis desidendum, incolendumque solum, quod feracissimum nacti fuerant: diversa quoque diversi censebant; quare qui ibi remansere, ab orta discordia Scordisci dicti sunt. Segesta non procul a confluentis est, quæ Savi insulæ nomen dedit, ubi Sciscium esse diximus: vetusta quondam civitas, nunc ipsa vestigia vix extant: ea Dacorum incursionibus absumpta, in mediterraneam Dravi & Danubii regionem, qui superfuerant, ut tutius viverent, se receperunt: eumque pagum nunc amplissimum, Segestum † vocant. Prope autem Syrmium est, in via situm, quæ in Italiam contendit, & a Syrmo, Triballorum Rege, appellatum, non tam vino clarum, quam quod Probi Imperatoris fuerit natale solum, qui Marmaridas in Africa superavit, Francos inviis paludibus stravit, Germanos & Alemannos a Rheni longe ripis plane submovit, item Sarmatas, Gothos, Parthos, Persas, & universum denique Ponti tractum in suam ditionem redegit, quadraginta hostium millia cecidit, omnia ab hostibus occupata recuperavit, tantum prædæ retulit a barbaris, quantum illi quondam abstulerant. Ut Syrmicam regionem feraciorem redderet, paludem quandam siccare statuit: quam ut exhauriret, innumerabilem hominum multitudinem ad effodiendam fossam convocavit. Suborta militari ob laborem indignum seditione, in ferrata turri, quam speculæ gratia latius altiusque ædificarat, facinorose cæsus: qui mox elatis aggeribus pœnitentia ducti, ingens cum inscriptione sepulchrum dicarunt: HIC PROBUS IMPERATOR, ET VERE PROBUS SITUS EST, VICTOR OMNIUM GENTIUM BARBARARUM, VICTOR ETIAM TYRANNORUM. Ejus statua in Veronensi agro locata, de cœlo tacta, colores prætexta mutavit. Decium quoque imperatorem ex inferiore Pannonia, Budaliæ natum legimus, qui bellum civile in Gallia suscitatum pacavit: filium suum Cæsarem pronunciavit: Romæ thermas erexit: in Christianos facinorosissime sævit, divum Laurentium diro affecit incendio: quare in barbarico tumultu cum filio interfectus, demersusque in paludis gurgite, nunquam, ut sepulturæ traderetur, potuit inveniri.

Scordisci, unde dicti.

Segesta vel Segestum.

Segesd.

Ea Probi Imperatoris est Patria. Ejusdem in bello felicitas.

Ex Fl. Vopisco.

Decius Imperator, patria Ungarus.

Pannonia, imperante Galieno, a Sarmatis & Squadis depopulata est. Bathon, Pannoniorum olim Rex, Breucis, Audizetiis, Dicionibus, Pirusćis, Mazæis, Desiciatis imperavit. Secundum Pannoniam ad Hadriaticum mare sunt Lapithæ, bello quidem accommodatissimi, in Albio monte siti, qui Alpibus posterior est, & perquam excellens: atque hinc ad Pannonios & Istrum, hinc Hadriaticum mare prominet: ab Augusto expugnati, halica & millio vescuntur, ritu Gallico: Illyricoque more ac Thracico amiciuntur: eorum oppida Metullium, Arupinum, Monecium, & Vendronum. Hadrius mons Dalmatiam dividit mediam, hinc mediterranea, hinc mare prospectans: hunc a mari plerique nomen accepisse volunt: a Græco sermone contra aliqui, & fortasse melius: quando, quum totus videatur esse saxosus, præter arbusta quædam, nulla sylvarum est proceritate conspicuus. Ut ad Pannonios redeamus, quum se duobus saltibus, tribusque fluviis ingentibus munitos esse cognoscerent, prædarum cupiditate, & animorum ferocia tracti, in finitimos passim grassabantur, mox se intra ripas tutissimas recipiebant. Ad hos igitur domandos ab Augusto Vibius missus est, qui, cum eos in utrisque fluminibus superasset, non belli ex more arma cremavit, sed in profluentes capta projecit, ut reliquis, qui subsidebant, hoc victoriam modo nuntiaret. Dalmatas Marius, incensa urbe Delminio, gravissima cæde confecerat, quos deinde gregibus, agris, armis, Asinius Pollio mulctavit: quum adhuc durissimum genus hominum, jugum e cervicibus excutere conaretur, Vibio ab Augusto delegata expeditio, ut eos perdomaret, terramque fodere cogeret. M. Valerius Messala Corvinus, divi Matthiæ, Regis Ungariæ, congentilis, Dalmatas Pannoniosque domitavit, provinciamque inter Sauum & Dravum jacentem, a suo nomi-

Lapitharum pop. situs.

Hadrius mons Dalmatiam dividit.

Augustus Dalmatas domavit.

nomine Valeriam, quam nunc Sclavoniam dicimus, appellavit. Quin & Dalmatiæ partem a Corvino Corvatiam nominamus. Præter Modrusiam & Seniam nulla in hac regione civitas memoratu digna; quarum altera a Senonibus Gallis, a sylvis altera nomen usurpavit. In Valeria sola Zagrabia memorabilis, in monte (ut ajunt) Græco sita: quæ, quum mirabili rerum copia redundet, per antisthichon a gazarum scaturitate denominationem obtinuit.

Sclavonia olim Valeria.

Zagrabia.

Ceterum, ne Sclavorum ignoretur origo, Vandali, qui a fluvio regionis sic dicti sunt, se deinde Sclavos appellavere, ab ejus quidem gentis nomine, quæ a Bosphoro Cimmerico ad Tanaim usque fluvium habitare solebat: & quum eorum pars, imperante Mauritio, in Dalmatiam & Illyricum commigrasset, regioni Sclavoniæ nomen imposuit. Qui in Scythia, magnaque Germania remanserant, partim Boemi, partim Poloni dicti sunt. Pars Vandalorum, quæ Burgundionum nomen deinde assumpsit, ulteriores Rheni ripas Augusti temporibus occupavit, quos Drusus & Tiberius, (ut auctor est Cornelius Tacitus,) in proprias sedes repulerunt: extra urbes & oppida disjecti, more patrio vicatim habitavere: & quum vicos, quos propria lingua Burgos vocant, incolerent, Burgundiones (ut ait Orosius) dicti sunt: Saxonibus finitimi. Contra Polonorum sentiunt annales, quum Boemos & Polonos e Dalmatia promanasse prodant. Plinius, Vandalos unam ex quinque interioris Germaniæ partibus esse, dicit; plerique ab ortu Vistulæ fluminis, qua in aquilonem vergit, per immensa spatia Unnidarum nationem diffusam olim fuisse, scribunt, quam in Sclavonos, Venetos, & Antes diviserunt. Sclavoni a Marsiano lacu & civitate Nometinensi ad Danastrum usque amnem extendebantur in Boream, paludes ac sylvas oppidorum loco habent. Antes vero, qua Ponticum mare curvatur, a Danastro ad Danubium usque diffusi, fortissimum quidem genus hominum, ab infestis animis appellati. Mysios, qui tantopere ab Homero laudantur, ut supra demonstratum est, quum de Getis & Dacis agebatur, tempore populi Romani usque adeo feros ac truces Thracum consuetudine factos ajunt, ut viso M. Crassi exercitu, ante aciem equum immolarint, votaque nuncuparint, si vincerent, se cæsorum ducum extis non modo Diis sacra facturos, sed pro lautissimo cibo epulaturos: sed nefanda Dii vota abominati sunt, quando tantum terroris eos incessit, ut ne tubam quidem pertulerint: quin & his terrorem Canidius centurio nimis auxit, barbara quoque stoliditate usus, quippe qui super galeam foculum gerens, in hostium formidinem, agitatam cursu flammam, veluti arderet, latius effundebat.

Sclavorum origo.

Antes populi.

Pannonios igitur Mysi superiores inferioresque subsequuntur, Istri accolæ, quos Retianos, a Retiana, Mysiæ civitate metropoli, nunc vocant: hinc enim optimas gladiatorum familias Romani deduci reputarunt, in quibus Gallus Retiariusque decertabat. Roxianos melius fortasse dixerim, a Roxanis, Alanorum commilitonibus. Bulgarorum linguam nunc servant, parum a Sclavonica dissentientem: peculiares quoque literas habent, ne multum quidem cum Græcis consentientes. Bulgari namque supra mare Ponticum considentes, melioribus sedibus allecti, Mysias occuparunt, Unnis primo finitimi, quos annalium scriptores aliqui in tria genera divisos prodiderunt: in Alexiagyros, Avares, & Ungaros. Alexiagyri haud procul a Chersonneso habitarunt, æstate per campos errare soliti, ad Pontum cum pecoribus hyeme versabantur. Ungari Mœotim quondam accoluerunt, deinde mutatis sedibus, quia murinarum pellium commercio non sunt, utrasque Danubii ripas occuparunt. Eorum altius nobis repetetur origo. Avarum autem habitum, ut Suidas ait, Bulgari usurparunt, ac in hunc usque diem utuntur. Terbalus Bulgarorum dux, Justiniano Rhinotmeto imperante, floruit. Quin & ipse Justinianus & Constantinus, Heraclii filius, stipendia huic solvisse dicuntur, quando ab Avarum impetu ejus opera liberati sunt: scutum enim, quod gestare solebat, humi supinum deposuit: item scuticam, qua adurgebat equum: & quousque utrinque protexit, porrecta humi ad terminos usque hasta, elataque veste serica, duas arcas nummis completas, alteram a dextra aureis, alteram a læva argenteis, militibus exposuit. Avarum tunc vires Bulgari patefecerunt. Nam cum victis Avaribus captivos quos-

Mysia & Mysi populi, Istri accolæ.

Bulgari Mysiam occupant.

Avarum habitu utuntur Bulgari. Terbalus Bulgarorum dux.

dam suspensor interrogasset, undenam principis gentisque suæ interitum accepissent: respondere, ex hoc, quod tantas sibi vires extincta misericordia delatores compararant, ut fortissimum & prudentissimum quemque virum jam confecerint: fures ac facinorosi, cum judicibus tuto quotidie versabantur: ebrietas, crapula, largitio, doli, dominabantur: venalia cuncta erant, fraudes & insidiæ mutuo tendebantur: hinc igitur Avarum excidium promanasse dicebant. Quod ubi Terbalus audivit, convocatis Bulgaris, varias leges promulgavit, inprimis in delatores, de quibus edixit, habendam esse quæstionem: delatorem prævaricatoremque convictum capitalem esse jubet: item, ne furi cuiquam & latroni cibus & esca tribuatur; qui tribuerit, omnia ejus bona in fiscum referantur, furi crura frangantur: vineas omnes imperat extirpare, delatori non extirpantium modica munera proponit: qui delinquentes non indicarit, bonorum publicatione mulctandum esse censuit. Quare Justinianum secundum in imperium Bulgari restituerunt.

Leges præscribit Bulgaris.

Quum antiquorum more Geographorum, citeriorem ulterioremque Ungariæ partem descripserimus, nunc, quos fines ipsa sibi vindicet, breviter exequamur, ut, utro modo in referenda historia loci scriberentur, facillime quisque intelligere possit. Quanquam divus Matthias, Rex Ungarorum, tantum sibi imperii compararit, ut hinc mare Hadriaticum, Sarmaticum illinc, & ab exortu Ponticum, ab occasu Noricos, Vindelicos, & Suevos nunc attingat Ungaria: tamen asperrimæ ac indomitæ gentis alumna, a meridie a Dravo sumit initium, a septentrione Sarmatis, quos Polonos, & Getis, quos Valachos dicimus, tempestate nostra terminatur; ab occasu Austriam habet, superioris quondam Pannoniæ caput, ab oriente Mysiam, quam Rhetianam nunc appellant. Nulli terrarum regioni, hominum robore, pecorum fœcunditate, ubertate soli, metallorum copia, cedens, exuta prisca illa barbarie, se nunc militaris disciplinæ principatum obtinuisse gloriatur: quum assiduo bello vexata sit, infensissimis circumventa nationibus, extinctis vetustate urbibus, quæ in Pannoniis olim fuerant, nunquam pacis compos, novas ædificare non potuit: & si quas ædificavit, tumultuaria (mihi crede) fuerunt opera: triplici tantum genere hominum delectata, quorum pars sacerdotum est, quum religionem mirifice colant: alii arma gerunt: cæteri agricolæ sunt: universa in pagos conventusque divisa, quos Comitatus appellant. Quæ si mitior esset, aut latrociniis carere posset, frequentiam quoque oppidorum majorem haberet, cœli benignitate, & pulchritudine situs, omnibus orbis regionibus suo jure posset anteferri. Conventus quamplurimos habet, vicosque innumerabiles in urbium speciem: sed conventus, partim a civitatibus, partim ab his Ungarorum ducibus, qui ex Scythia prodeuntes, utrasque Danubii ripas occuparunt, nomen assumpsere. Citeriores, qui per Pannonias diffusi sunt, prius sunt ordine referendi; inprimis Syrmiensis conventus, a Syrmio, metropoli civitate, nominatus, de qua multa paulo supra dicta sunt. Joanne Episcopo, viro nobili & gravissimo, ac multis animi corporisque dotibus prædito, universus ille Scordiscorum tractus nunc magnopere gloriatur, cujus virtuti si fortuna comitem se præbuerit, longe majora sperare poterit. Deinde Valconensis, in quo Vylacum oppidum non ignobile, Episcopatusque Diacensis, qui maximam Mysiæ partem quondam obtinebat, nuperrime excellentissimum Episcopum fortitus est, Stephanum Crispum, inaudita humanitate, mira optimarum artium disciplina, præterea fide, clementia, liberalitate, ac prudentia incredibili: cui, si fata vitam prorogabunt, nihil est tam magnum, quod virtute & probitate sua sperare non possit. Post hunc Poseganensis, inter Savum Dravumque diffusus, cui Posega oppidum nomen indidit. Sclavoniam autem Dalmaticam duobus tantum conventibus complectuntur, qui Seviæ ac Zagrabiæ haberi solent. Baranyiensis conventus multis fertilibus vicis exornatus, in quo Peuce civitas opulentissima, a Peucinorum reliquiis ædificata: quam nunc a quinque Basilicis, Quinqueecclesiensem urbem vocant: antistes hujus Sigismundus est, non modo optimis disciplinis, quas ab Italis accepit, & opibus ac nobilitate generis, verum etiam ingenita humanitate, magnificentia, gravitate, formæque præstantia venerandus, qua omnium spectatorum gratiam sibi facillime conciliat. Item Batha, vicus

Hungariæ fines ac termini.

Soli fœcunditas.

Comitatus Ungariæ LVII. Syrmiensis, in quo oppidum Syrmium.

Valconensis. Vylacum.

Stephani Crispi laus.

Poseganensis. Posega.

Baranyiensis Quinque Ecclesiæ. Pets.

vicus quidem non ignobilis, quem Ungari, Scytharum proles, Batha Cimmerici Bosphori, quod non procul a Synda est, vocare voluerunt. Deinde Simeghiensis conventus est, Simegiusque pagus, cum templo non ignobili, in quo Segesta, cæterique vici, Balathonis lacus accolæ. Sed in hæc loca Segestani, Scytharum incursionibus vexati, ut tutius viverent, se receperunt. Postea Tolnensis juxta Danubium, ubi Abbatiæ tres vetustissimæ, circumfusis ditatæ pagis. Mox Albensis, ab Alba regali nuncupatus, quæ in media palude sita, haud expugnari potest: ubi Basilica divi Stephani, Ungariæ Regis, profecto nobilissima, in qua Regum defunctorum monumenta spectantur: nunc tanto divi Matthiæ sumptu tota reficitur, ut cum superbissimo quoque templo conferri queat: cui, cum regio edicto, & auctoritate pontificia, ætate nostra Dominicus antistes forte præest, tanta comitate, prudentia, probitate, & aspectus venustate, ut spectatorem quemque, dicto citius, alliciat in amorem, officio cuique deditissimus, & præsertim externorum; liberalis namque vultus, & corporis decora proceritas, gratiæ tantum addebat, ut adeuntem quemque a se dimitteret invitum. Sed cur tot Albas Ungaria dixerit, haud immerito plerique dubitabunt. Non solum hanc Albam habet Ungaria, sed Albam Græcam ad Taurunum, & Albam Juliam in Dacia, apud Transsylvanos: quo quidem nomine non immerito tantopere delectantur, (ut mea fert opinio,) qui progenitorum suorum nomen lubentissime retinent. Ungari namque ab Unnis, Unni a Leucis, id est Albanis Asiaticis, qui a Scythis orti sunt, (si Procopio, Græco scriptori, credimus,) originem duxerunt, & ut majorum nomina servarent, quas ædificarunt urbes, ab iis nominare voluerunt. Æneas enim & Teucer, antiquorum more, quas civitates fundarant, patriis nominibus appellarunt. Pius, Pontifex maximus, huic opinioni, nescio quo affectu, refragatur: nisi fortasse isto, quia, quum vates esset optimus, Ungarosque, vaticinaretur, paucis post temporibus, Alemannos suos, quos tantopere ac jure dilexit, facile domituros, iniquo ferebat animo, eos aliquam nobilem originem sortiri. Procopius, Unnos e Phthalitarum genere fuisse, prodidit, quos etiam Leucos, id est Albos nominat: unde & Leuci quoque in Belgica Gallia, inter Remos & Lingones siti. In Soltensi conventu Coletia † est, metropolis quædam civitas, metropolitanque habere solet non ignobilem. A Coletianis hoc nomen & fundamenta sumpsit, qui, (ut Ptolomæus auctor est,) sub Noricis inter Savum & Dravum, non procul a Patavio, quondam habitarunt.

Simeghiensis. Simigium. Tolnensis. Albensis. Alba regalis, regum sepulchris splendens. Cur tot urbes ALBAS habeat Ungaria. Quia ab Albanis oriundi. Coletia, seu Colocza.

Hinc e conspectu ad occasum Veszprimiensis est, ab Episcopali civitate nominatus: quondam civitas ab Albo fonte, Alamannica lingua, nomen accepit. Item Szaladiensis, trans lacum, quem Balathonem nunc vocant: cui quidem ideo nomen hoc inditum, quia Szala, id est fluctuatio undarum, conventui undique circumstrepit. Ibi quoque Tihány, Chersonesus & peninsula est, quam optima piscium copia, cœlique benignitas, nimis fortunatam, & longe fortunatiorem celeberrimum templum, ab Andrea Rege conditum, effecit. Pilissiensis vero conventus ad Danubium recedit. Montana quidem regio, & tota vitifera, & ob calidas aquas sulphureum fert vinum, quod temulentiam facile ciet. Hinc Buda nova, & Buda vetus, utraque Danubii lambitur undis: a Budinis, vetustissimis Scytharum populis, qui cum Attila, Unnorum Rege, in Pannonias descenderunt, appellatæ. Ne illis quidem assentiendum esse duxerim, qui a fratre Attilæ nominatam tradunt: si Herodotum & Strabonem diligentius lectitassent, aliter fortasse sensissent. Unni ex Asia prodeuntes, trajecto Tanai, in mediam Europæ Scythiam penetrarunt, & cum Budinis diu habitarunt, antequam Pannonias occupassent. Supra Budam veterem, in eadem Danubii ripa, vetustissimæ urbis vestigia nunc cernuntur, magnumque murorum ambitum referunt, Sicambriam nunc juniores dicunt, a Sicambris, remotissimis Germaniæ populis: nam civitas illa ex auxiliatrice Sicambria, legione Germaniæ, nomen olim assumpsit. In hac veteri Buda lapis effossus est Matthiæ Regis tempore, dum fundamenta jacerentur ædium Beatricis Reginæ, cum tali inscriptione: LEGIO SICAMBRORUM HIC PRÆSIDIO COLLOCATA CIVITATEM ÆDIFICARUNT, QUAM EX SUO NOMINE SICAMBRIAM VOCAVERUNT. Nos autem, quantum ex Ptolomæo & Epigrammatis veterum, lapidibus incisis, conjicere possumus, legionis primæ auxiliatricis hanc ur-

Veszprimiensis. Szaladiensis. Pilissiensis, in quo Buda: unde dicta. Tres Romanæ legiones ad ripam Danubii.

bem

bem fuisse credimus. Tres enim legionum urbes, in ripa Danubii, (quamvis in superiore tantum Pannonia: in quo fortasse decipitur, quia inferiorem etiam attingunt,) Ptolomæus collocavit. Primam, quæ legio Germanica decima dicta est: quam quidem eam fortasse reputarim, quæ juxta Strigonium in effusa planitie sita est, aut e conspectu Comaræ, juxta Tatam. Alteram, quæ legio Germanica decima quarta: & eam paulo supra Budam, ad decimum sextum lapidem, ubi divi Andreæ nunc templum est, & vicus in edito loco situs, fuisse opinamur: extat adhuc murorum circuitus a tergo, nondum a livida vetustate deletus. Adhuc in veteris delubri limine lapis est, cujusdam Flavii Epitaphium referens, ex quo mihi facile conjectura deducitur, legionem illam, Domitiani Imperatoris tempore, in Dacica expeditione in ripa Danubii fuisse collocatam, ibique aliquem ex Flaviana familia obiisse, legionis hujusce præfectum. Tertiam autem, quæ auxiliatrix legio fuit, supra Budam veterem fuisse reputamus: quod vetustissimum testatur Epigramma, ibi effossum, & cujusdam scholæ speculatorum legionum adjutricum dicationem ostendit. In citeriore namque Danubii ripa, nulla alia veterum civitatum vestigia, his potiora, comperimus. Ex quo fit, ut Sicambriam legionem primam auxiliatricem, & hanc a Sicambris Germaniæ populis appellatam, quam ad Budam veterem humi plane jacentem conspicamur, existimare debeamus. Sed liberum cuique judicium facile patimur: ineptos & somniculosos annalium scriptores non sectamur.

Vicegradum, Regum olim sedes, ubi corona regia asservatur. Non multo supra, in eadem ripa fluminis, Vicegradum est oppidum, Regum Ungariæ quondam sedes: nunc vicus est celeberrimus, civitatis instar, a divo Matthia instauratus, ac ejus regia tanto sumptu & arte culta, ut nihil pulchrius spectari queat, & superbius: sed de hoc alias. In montis autem vertice arx munitissima, ubi regiam sacramque coronam ajunt asservari. Paulo supra, Pilisiensis Abbatia est. Secundum Szaladiensem Comitatum, ut ajunt, Castriferrensis est, ad Noricos Vindelicosque spectans: ibique Sabaria, vetusta quondam civitas, varia referens monumenta; quæ, quum divi Martini patria fuerit, non parum sibi religionis ab omnibus exegit. Sempronienisis hunc attingit, a Sempronia, nobilissima Romanorum colonia, dictus, ac civitati novæ Austriæ conterminus, in quo munitissima oppida, innumerique pagi. Si ad Danubium declinaveris, Jaurinensis conventus occurrit, qui ab Jaurino, civitate feracissima, nuncupatus est, quam Arabon amnis alluit, quum Danubium influit, ubi paulo remotius Bregetium † olim fuit. Episcopatum habet non ignobilem, ejusque Basilicam Urbanus Pontifex, Matthiæ Regis apocrysiarius, non parvis ædificiis & apparatibus excoluit. Thomas huic, qui divo Matthiæ serviebat a secretis, plane successit: qui, cum exacta prudentia, integritate ac fide summa foret, item laborioso corpore, ingenio dextro & acuto, non plus sibi, quam Principi placuit: assidua illi servitia & officia incredibili studio præstitit: quare tantum sibi auctoritatis vendicavit, ut pro brevi consilio, astu sapientiaque sua inter cæteros, (si viveret,) principatum consequuturus esse videretur. At huic nepos Franciscus erat, qui prosa & pedestri oratione pollens, doctis favebat ingeniis: & patrui fere collega, quum Regis sit amanuensis, scribendi elegantia commune munus exornat. Neque procul nimis ab Jaurino Pannonius mons est, a quo Pannoniam plerique dictam affirmant: & in ejus jugo religiosissimum divi Martini templum; qui, quamvis Pannonicus fuit, in ulteriore tamen Gallia ejus corpus reverendissime asservatur.

Szaladiensis. Sabaria, d. Martini patria. Semproniensis. Jaurinensis. † Bregetium, seu Bregethin. Pannonius mons.

Comaromiensis. Cum hoc continuatur Comaromiensis, a Comaro, Scytharum oppido, nominatus, quod in insula Danubii situm est. Comari namque, juxta Jaxartem, Sacarum fluvium, in Asiatica Scythia populi fuere celeberrimi: quare multa Europicæ Scythiæ oppida Asiaticæ nomina referunt: quin & Comara fluvius in Bactris est, qui Ocum intrat: Comari quoque ibidem populi. Ex quo fit, ut Unni, Ungarorum progenitores, ex Asia primum, & non ex Europa prodierint; quum non solum nomina, sed Scytharum linguam quoque redoleant Asiaticorum. In eodem conventu Tata, ubi arx regia tanto impendio extructa, ut jure possit omnibus nostri temporibus arcibus anteferri: hinc namque lacu, hinc duplici fossa, exciso saxo, & erecto aggere munita, ut nulla ex parte oppugnari queat. Strigoniensis hunc attingit, a Strigonio, metropoli

Tata, arx munitissima. Strigoniensis.

poli vocatus: quam quum Ister & Granus amnis præterlabitur, hinc juniores appellationem contraxisse opinantur. Basilicæ ibi duæ nobilissimæ Archiepiscopatus, altera a divo Stephano Rege, in edita arce constructa: in oppido subjacente altera, a Bela quarto, Ungarorum Rege, divo Francisco dicata. In patenti campo præter Istrum, legionis Germanicæ decimæ, juxta flumen effusæ, vestigia multa cernuntur (si Ptolomæo credimus,) quam Tartari postea delevere: ubi, quum legiones adhuc Valentiniano & Valente imperante tenerentur, ab præfecto legionis primæ, ut ex quodam lapide legimus, Monopolium in suburbio institutum est, cujus inscriptio talis est: JUDICIO PRINCIPALI DOMINORVM NOSTRORVM, VALENTINIANI, VALENTIS ET GRATIANI, PRINCIPVM MAXIMORVM DISPOSITIONE, ETIAM ILLVSTRIS VIRI, VTRIVSQVE MILITIAE MAGISTRI EQVITIS, COMITIS, FOSCANVS PRAEPOSITVS LEGIONIS PRIMAE MARTIORVM, VNA CVM MILITIBVS SIBI CREDITIS HVNC BVRGVM, CVI NOMEN COMMERCIVM, QVA CAVSA ET FACTVS EST A FVNDAMENTIS, ET CONSTRVXIT, ET AD SVMMAM MANVM OPERIS IN DIEBVS XLVIII, CONSVLATVS DIVI NOSTRI GRATIANI AVGVSTI BIS, ET PROBI, VIRI CLARISSIMI, FECIT PERVENIRE. Locum præpotens Metropolita excolit, & nunc quam maxime Hippolytus Aragonius, Reginæ Beatricis e sorore nepos, ac Herculis, Ferrariæ ducis, filius, qui nondum decimum annum natus erat, quum a divo Matthia tam sacro munere donatus est. Sed genus regium, immaculata pueritia, indolesque pene divina, Basilicæ, ac venerabili collegio sacerdotum, pretium potius addidisse, quam quidquam detraxisse videtur. Mosoniensis hunc attingit.

Strigonium metropolis. Archiepiscopatus.

Mosoniensis.

Hactenus de convertibus citerioribus dictum est: nunc ulteriores rite prosequamur. A Pestensi sumatur initium, cui Pestum oppidum nomen attulit. Pilisiensi vetusta civitas nomen dedit, quæ a Pisone, qui Thraciam domuit, (ut Florus ait,) nomen assumpsit, quum in Mysiis & Pannoniis versaretur. Hontensis vero est, ubi Satum † est oppidum, a Satis, vetustissimis Scytharum Asiæ populis, vocatum. Neogradiensem, ubertate soli lætum, Bacia civitas excolit. Ad Marmaciam, quam hodie Marmarussam dicunt, Gomoriensis plane secedit, cupri & argenti ferax. Item Tornensis ac Zoliensis, a vico & oppido denominationem assequuti, alter ferri, alter auri & argenti feracitate præstans. Sarosiensis, cui castellum nomen attulit, ad Sarmatiæ fines spectat. Polonis quoque Scepusiensis est conterminus, in quo Scepusium, Barthfa, ac civitas Leutschoviensis, ab Albanis, Unnorum progenitoribus, condita. Leucon enim album Græce significat. Hic Emericus, præfectus prætorianus, quem Palatinum vocant, & Stephanus frater, comes regius, late tempestate nostra dominantur: alter sapientia summa, ac magna rerum experientia pollens; alter fide, probitate, armisque preclarus. In montibus, prope Marmaciam, Unghensis est, qui ab Unnis Ungarisve denominationem accepit. Si in campos descenderis, Hevesiensis est, ubi Agriam fuisse diximus. Borsodiensis autem est, ubi Diós Győr, castellum non ignobile, præsidet. Ultra Tibiscum Zabolciensem invenies, Zolnocensemque exteriorem, cujus amnis accolæ sales fossiles e Marmacia in Danubium devehunt. Neque procul hinc Bihariensis, ubi Varadinum est, ejusque Basilica, ubi divi Ladislai, Regis, corpus requiescit: spectatur etiam ex ære equestris illius statua, statuæque nonnullæ. Bekesiensis ad Transsylvaniam recedit: cui Aradiensis quoque finitimus est, cui Aradinum, ubi Belæ cœci, Regis, est sepulchrum, nomen attulit.

Pestensis. Pestum oppidum. Hontensis. † Soot. Neogradiensis, Gömöriensis, Tornensis, Zoliensis, Sarosiensis, Scepusiensis.

Unghensis. Hevesiensis. Borsodiensis. Zabolciensis. Zolnoccensis. Bihariensis. Varadinum Bekesiensis. Aradiensis. &c.

Non procul hinc Zarandiensis, præterea Torontaliensis, & juxta Tibiscum amnem Csongradiensis, Szegediensi oppido celebratus. Item Csanadiensis, cum civitate, & basilica non ignobili. Ad Mysiam Temesiensis se reflectit, ubi eodem nomine oppidum, frequentibus vicis circumfusum. Proximus huic Batsiensis est, civitate clarus, & antistite. In ripa Danubii Bodroghiensis extenditur, a castello nominatus. Szathmariensis, fodinis auri & argenti ditissimus, per montes effunditur, oppidumque habet, quod Rivulum dominarum nunc appellant. Szolnok mediocris, & Krafzna: item Bereghiensis, cum oppido, in altissimo monte sito, quod Munka-

Szathmariensis, auro argentoque dives. &c.

Munkatsium vocatur; et Ugotsiensis, ubi antiquissima Perényiorum domus, inter proceres clarissima semper habita, late dominatur. Cujus princeps Emericus, ea tempestate ditissimus, & Matthiæ Regi formidolosus, oppidis & fortunis privatus est: cujus mox præstantissimæ indolis filio, Rex, pœnitentia, & commiseratione ductus, cuncta bona restituit: adolescens enim erat liberali ac venusta usque adeo facie, ut majorum suorum virtutes præ se ferre videretur: huic Perényi János congentilis erat, innocentia, probitate, & affabilitate summa. Ad Marmaciam hi spectant omnes. Supra Pisonium Nitriensis, ubi

Nitriensis &c. Antonius Episcopus, gravitatis & prudentiæ studiosissimus, Nitriæ præfuit. Nunc Barsiensis sequitur, ubi Revischtye, Urbani, Pontificis Agriensis, est oppidum. Moraviæ, a Mura fluvio dictæ, Trenchiniensis est conterminus, cui civitas nomen imposuit: neque nimis hinc Tirnavia abest oppidum. In Moraviæ & Poloniæ finibus Liptoviensis est, a Liptovia urbe nuncupatus: quo Johannes, faustissimus divi Matthiæ filius, in amplissimi spem imperii ab infantia educatus, a pientissimo patre donatus est, dum, qualis princeps futurus esset, a teneris præferret annis. Arvensem, Moraviæ Poloniæque fines attingunt. Ad easdem partes Thurociensis pertinet.

In eadem fere regione Abauyvariensis, in quo Cassovia, urbs nobilissima, & Eperies. Zempliniensis, ubi oppidum, quo ad Bodrogum amnem Scythæ ac Ungari primum consedere. Postremo Maramarusiensis Conventus est, ubi salium sunt

Transsylvaniensis, in quo septem castra, seu urbes. fodinæ, & quinque oppida, vicique; atque Transsylvaniensis, ubi septem Saxonum sunt civitates, quas septem castra (ni fallor) appellant. Ex his potiores sunt Saxonum, Cibinium, Brassovia, Bistricia, & Colosvarum, quod Scholasticum oppidum Scythica lingua interpretantur. Vicinum etiam est illi monasterium, beatæ Scholasticæ dicatum. Item Alba Julia, metropolis, de qua supra dictum est: fodinæ quoque

Alba Julia metrop. *† Szekely.* salium. Scythuli † quoque populi, e Scythis ingenuis oriundi, quandoquidem adhuc servitutis ignari sunt, nullaque Regi stipendia nunc expendunt, nisi quandoque domesticatim bovem, & illum quidem non edicto imperatum, sed precario nomine, postulante quasi regni necessitate, exoratum. Sed hæc omnia recentioribus nominibus appellemus.

Sarmatiæ partes. Podolia, Russia. Illud Sarmatiæ latus, quod inter Tyram & Axiacem ad Euxinum usque mare porrigitur, Podolia nunc dicitur. Hinc Russia ad Borysthenem usque diffunditur, & utramque ejus ripam ad caput usque obtinet, deinde inter orientem & septentrionem conversa, supra fontes Tanais ad Riphæum montem propagatur. A Riphæis deinde jugis pars ejus una in Sarmaticum Oceanum, ultra Chersincitum, ad Furstam amnem; altera vero in Asiam, & Hyperboreos, & Hippophagos usque Sarmatas excurrit, ubi sylvestres homines supra nives fere perpetuas vehiculis feruntur, quæ cervi tanta pernicitate trahunt, ut ultra centum millia passuum uno die iter facile metiantur. A tergo Russiæ, inter ipsum Tanaim & Mœotidem quidquid est, Tartari habent.

Lithuania. Lithuania, quam plerique Litaviam appellant, interiora Sarmatiæ possidet, inter Venedicos & Bodinos montes sita: ab exortu Russiam, a septentrione Livoniam, Prussiam, & Pomeraniam attingit: quæ quidem regiones a Bodinis Alanisque montibus, reliquam Sarmatiæ oram ad Oceani usque littus occu-

Mazovia, sive Moscovia. Polonia. pant. Lithuaniæ Mazovia jungitur. Ab occidente, circa ripas Vistulæ fluminis, Polonia eam Sarmatiæ partem sibi occupavit, quæ a Sarmaticis montibus, & fontibus Vistulæ, Germaniam a Scythia dividentis, extenditur. Quæ quidem loca Ombrones, Sabocii, Sidones, & Visburgi quondam incolebant. Sed qua Germaniam incurrit, conjungitur Silesiæ, quam a tergo Moravia excipit. Quadi autem, & Marcomanni, sub Moroboduo Rege, Silesiam & Moraviam tenuere, a quo Moraviam

Boemia. dictam arbitrantur. His duabus regionibus Boemia ad aquilonem adjacet, inter montes sita, qui Sudetæ dicti sunt, & Sumavam sylvam. A Dravo incipit Ungaria, & citra

citra Danubium, a Noricis ad Taurunum usque, ubi Savus Danubium influit; ultra vero, e Germania Carpathum montem attingit, sub quo Scepusium est oppidum, & ad Tibiscum usque spatiatur, quod montanæ Daciæ caput est, quam Ripensem plerique dixerunt, & nunc montanam Valachiam appellant. Altera vero Valachia, cui Moldaviæ nomen est, inter Istrum & Tyram, ab Hierasso, montanæ Valachiæ termino, ad Euxinum usque Pontum extenditur. Transsylvania ultra Carpathum montem, extrema est Daciæ ora. In superiore Mysia, Bosna est & Rascia, a tergo Servia, in inferiore Mysia Bulgaria continetur. Regum sedes in Polonia Graccovia est, ad Vistulam amnem sita; in Lithuania, Vilna; in Ungaria denique, Buda.

Valachia. Moldavia. Transsylvania. Bosnia. Mysia. Servia. Bulgaria.

RERUM UNGARICARUM
DECADIS PRIMAE
LIBER SECUNDUS.

UTRAMQUE Scythiam, & citeriorem ulterioremque Ungariam, & locorum nomina, quæ transmigrationibus ac bellis variarum gentium immutata sunt, qua potuimus brevitate, descripsimus: rati, hac descriptione historiam quemque facilius accepturum. Sed quum ad ejus festinemus initium, etsi in superiori libro nonnulla retulimus; de Scytharum tamen origine, moribus, & gestis, & de Gothis, qui ab Unnis ejecti sunt, unde Ungari duxere genus, nobis prius haud ab re dicendum esse statuimus, ut commodius cætera prosequeremur.

Scytharum origo.

Scythicam gentem, a Scytha, filio Herculis, nomen accepisse, nemo est qui deneget. Verum in historia ficta plerique dissentiunt. Diodorus, natam ex terra virginem tradidit, umbilicotenus humana forma præditam, cæterum viperam: eam tres pueros genuisse, Scytham, Plutonem, & Napim: primum virtute ac ingenio præstantiorem, propagato imperio, quod angustum acceperat, Scythis nomen imposuisse: ab altero, Plutones: Napeos a tertio, diviso regno, & prolatis finibus, fuisse nominatos. Gens, quæ primum ad Araxim fluvium pauca & contempta consederat, magnanimum sortita Regem, ac belli & gloriæ cupidum, montana ad Caspium usque occupavit, campestria vero ad Oceanum & Mœotim: quin etiam trajecto Tanai, optimis rerum successibus usa, in Europa ad Thraciam usque pervenisse fertur. In Asia quoque Nilum attigisse, colonias e provinciis sibi subactis in Scythiam deduxisse multas, potissimas vero duas: alteram ex Assyriis, quam inter Paphlagoniam & Pontum collocavit; ex Medis alteram, quam pone Tanaim, eamque Sarmatiam appellarunt.

Quomodo fines dilatarint.

Alia Scytharum origo, & incrementa.

Herodotus, Herculem, refert, ut nil intentatum indomitumque relinqueret, in Scythiam pervenisse, apud Hyleam, sylvosamque regionem, mulierem invenisse biformem, eamque sibi equos subtraxisse, neque ipsum, nisi soluto coitu, ab ea recipere potuisse. Huic tres scitos & elegantes pueros fuisse natos, Scytham, Agathyrsum, & Gelonum: consultum ab illa, cui regnum traditura esset, respondisse: cui deligatus arcus intentius decurvaretur: Scytham, ubi adoleverunt, vehementius intendisse, regionis imperium inivisse, fratres alienas quæsivisse sedes: Gelonum, transmisso Tanai, ad Danubium usque regni fines protulisse: Agathyrsum ad aquilonem recessisse, & ad Riphæos Hyperboreosque montes imperium statuisse. Nonnulli

nulli quidem, nescio quid ex Hebræorum historia hallucinantes, a Magog, filio Japhet, Scythas promanasse scribunt: quin & Hunorem & Magorem, Nembroti filios, Unnorum fuisse progenitores. Nos autem vetera monumenta nimia auctoritate pollentia, etiam in errore sectari, quam cum his, (dum licet,) bene sentire maluimus.

Antiquissima est.

Scythia, an Ægypto præstantior.

Scytharum igitur gens, quam antiquissima semper habita fuerit, sua cum Ægyptiis contentio prorsus ostendit. Ægyptii hoc argumento primam hominum originem sibi vendicabant. Asserebant enim, terras ab initio rerum, quæ aut intolerabili frigore, aut nimio fervore afficiebantur, primos homines adire nequivisse, præsertim quum adversus hæc nulla adhuc velamenta ars invenisset: Ægyptum in medio sitam, nimia soli fœcunditate, cœlique temperie præpolluisse, quin etiam Nilum, e limo, fovente sole, innumera animalium genera procreasse: hinc facile colligi, primos homines ibi fuisse visos, ubi educari facillime possent. Contra Scythæ, hanc nullius momenti rationem afferebant, Deum & naturam nil frustra statuisse, nulla protulisse loca, quæ omni ex parte vacarent: in animalium, ac cæterarum rerum procreatione, pro loci aerisque conditione, omnia generasse: in frigidis oris dura corpora collocasse, cætera, patientia caloris intolerandi, plantas & fruges pro loco & cœlo aptissime disposuisse. Ad hæc, a principio rerum, sive unio fuerit congeriesque rerum, sive aquarum illuvies, terras exsuperans, sive ignis cuncta occuparit, quem mundum genuisse volunt, Scythas origine omnino præstare oportere. Nam si ignis, Dei nutu terris cedere jussus est, nil rigente septentrione prius ab igne liberatum fuisse, credendum est. Ægyptum vero, ac cætera, quæ ad solis exortum spectant, tardissime temperata, quin etiam adhuc solis æstu non carere. Si aquarum illuvie demersa tellus, nihil editissimo septentrione desidentibus aquis celerius emersisse, quod nulli prius, quam Scythiæ, accidere potuit. Quæ quam alta sit, hinc facile intelligi potest, quod omnes fluvii, e Scythia orientes, in Ponticum Ægyptiumque mare decurrunt: contra Ægyptus, adhuc tot regum seculorumque studio, & impensa, adversus incurrentium vim aquarum vix muniri potuit. Ex quo facile colligitur, Nilum non a meridie, sed ex Atlante monte ad occasum, exortum defluere. Si distincta unione, rerumque congerie, levia sursum, gravia deorsum plane desidunt; nimirum Scythia, cœlo propior, sub editiore polo sita, prior emersit.

Bello fortior, & Regum victrix.

Quare Ægyptii, non modo argumentis, sed vi quoque armorum superati sunt. Nam indicto a Beroso, Ægyptiorum rege, quondam bello, non modo eum in finibus advenientem expectarunt, sed prodeuntes longius occurrunt, tanquam prædæ obviam ituri, quando cum eis Rex nil lucrifacere posset. Quod ubi hostes acceperunt, relictis impedimentis & castris, dicto citius in fugam conversi sunt: patrata magna cæde eorum, vix in Ægyptum Rex incolumem se recipere potuit: quin etiam, nisi Scythas paludes inhibuissent, universum ille regnum amisisset. Isti dum redeunt, universam Asiam domitarunt, & in imperii titulum minimo indicto tributo, stipendiariam fecerunt. Sed quid Berosum dicimus, exoletamque historiam ingerimus? Darium, Persarum Regem, in turpem fugam converterunt: deleverunt Cyrum cum universo exercitu: Zopyrum, Magni Alexandri ducem, cum omnibus copiis, ad internecionem usque ceciderunt: Parthicum denique, & Bactrianum imperium, pepererunt.

Scytharum mores; victus.

Virtutes.

Gens, bello asperrima, indomitabilis, omnis expers ambitionis & avaritiæ, nihil a victis præter gloriam postularunt: neque agros colunt, neque domos ædificant, neque villas construunt, neque sedes certas habent: per incultas solitudines pecora tantum pascunt. Plaustra in domorum usum resarciunt, ad arbitrium mutabilia: hæc uxores & liberos ferunt: se ferinis & murinis pellibus tegunt, lanæ usum ignorant: lacte & melle vescuntur; mulctra potissimum est abaci ornamentum: arma, ensis & arcus: justitia non accepta legibus, sed ingeniis insita. Nullum facinus furto gravius habetur, quum sine tecto & munimento, pecora & alimenta possideant, quum per sylvas vagentur, si furari liceret, nil superesse videretur: aliena non capiunt, propriis contenti: aurum & argentum ex more non anhelant. Cæterum moderatis-

deratiſſimi & abſtinentes, & ſuapte natura probi: quod Romani ac Græci vix præceptis ac diſciplinis Philoſophorum conſequi potuerunt. Plus enim his profuit ignoratio vitiorum, quam illis cognitio virtutis. Jure igitur, (quemadmodum in ſuperiore libro diximus,) tantopere ab Homero laudantur: qui, ubi Phœnicum, Jonum, Mileſiorum, Græcorum & Romanorum commercio fuere uſi, coinquinatis quaſi moribus, immites & efferati facti ſunt.

Bellicoſi ſunt. Imperium ſibi Aſiæ compararunt, quam vectigalem per annos mille & quingentos habuere: pendendi tributi finem Ninus, Aſſyriorum Rex, impoſuit, ipſi neque vinci, neque ſervitutem tolerare potuerunt. Trogum ſanctiſſimus ille pater Pius inclamat, quod Scythas Romana arma potius audiviſſe, quam ſenſiſſe, ſcripſerit: neque his laudibus dignos, neque Romanis, Græcis, & Macedonibus intactos fuiſſe: Alexandrum eos ad Jaxartem uſque fluvium cecidiſſe: Pompejum multos Scytharum exercitus fudiſſe, Albanos & Iberos domuiſſe: multa quoque imperante Claudio, a Romanis in Scythas, (quæ omnia proſequemur,) clariſſime fuiſſe geſta. Verum hæc omnia facile refellentur, quandoquidem hi omnes vix limites attigerunt, penitiſſima ac intima loca haud quaquam penetrarunt. Si quid Alexander feciſſe jactatur, transvolando potius, quam gerendo, peregit, ubi, ſi moratus eſſet, fortunam fortaſſe mutaſſet. Reconditi namque Scythæ Alexandrum audivere potius, quam ſenſere. Prius receſſit ad Bactrianorum Sogdianorumque defectionem, quam coactos Scytharum populos experiri potuiſſet. Romani Imperatores, ſi quas geſſerunt in Dacos & Boſphoranos expeditiones, & eas quidem ſæpiſſime, calamitoſas habuere: interiorem tamen Scythiam non attigerunt, quæ tam in Aſia, quam Europa, ita ample lateque diffunditur, ut alterum terrarum orbem dixeris, neque ſoli ubertate, neque fœcunditate pecorum, neque auri, argenti, & lapillorum copia contemnendum. Sed iniquo (mihi crede) animo id ferebat ſacroſanctus ille pater, remotius futura multa proſpiciens, Ungaros, Scythia oriundos, qui Auſtrales magna clade & calamitate confecetant, & iterum fortaſſe conficient, tantis laudibus præditos progenitores habuiſſe.

Victores multorum populorum. Præterea Parthos, Scytharum exules, ut ex Scythica lingua intelligi poteſt: quippe qui a populo Romano ternis bellis per potentiſſimos Duces laceſſiti, victores potius, quam victi fuere. Hi primum domeſticis ſeditionibus patria ejecti, ſolitudines, quæ inter Hyrcanos & Dacas, item inter Areos, Margianos, & Bactrianos jacent, furtim occuparunt, ſermonemque Scythicum cum Medico admiſcere cœperunt: ubi Arſacem multis poſt temporibus fortiti Regem præſtantiſſimum, regnum amplificarunt; a quo cæteri quoque Reges Arſacidæ dicti ſunt. Adverſus Antiochum, Seleuci filium, cum centum millibus peditum, & viginti millibus equitum, eos infeſtantem, mira virtute pugnarunt. Superarunt, imperante Mithridate, Medos & Hyrcanos, qui a Caucaſo ad Euphratem uſque Parthorum protulit imperium. Phraates ejus filius, in Antiochi bello exercitum Græcorum vi totum cepit, & in longa captivitate retinuit. Hi M. Craſſum obtruncarunt; redegerunt Perſas, rerum Dominos, in ditionem ſuam; M. Antonio, bellum inferenti, cum quinquaginta millibus equitum occurrere, &, ni Ventidii Baſſi, concivis noſtri, virtus ſuccurriſſet, jam de univerſo Romano exercitu fuiſſet actum. Severi Imperatoris inſidias graviſſimo bello ulti ſunt. Galieno imperante, Meſopotamiam & Syriam ſibi vendicarunt. Orientis tandem imperium hæc Scythica proles occupavit, neque a Romanis unquam domitari potuit. Præterea cætera, ne longius evagemur.

Scythicarum mulierum virtus. Amazones fuere Scythicæ. Earum origo & fortitudo. Imo adhuc animus hæret, utra virtus, virorumne an mulierum Scythiæ, plus ſibi gloriæ compararit. Promanarunt ex his Amazones, inauditæ fortitudinis & audaciæ mulieres, quæ non modo cum cæteris fœminis conferri indignantur, ſed virorum ſe gloriam æquaſſe, ne ſuperaſſe dixerim, ſane contendunt. Hæ a Ptolomæo inter fluvium Rhan & Ceraunia juga collocantur. Metrodorus Scepſius, eas Gargarenſibus finitimas, ad Ceraunionum radices habitaſſe, prodidit. Hanc originem hiſtorici iis adſcribunt. Quum in Scythia duo regii juvenes, optimatum factione, domo ejicerentur, coacta magna juventute in Cappadociam veniſſe dicuntur, ad Thermodon-

mǒdonta consedisse, Themiscyros occupasse campos, ibique diu rapinas & latrocinia exercuisse, finitimorum tandem conspiratione ad unum omnes fuisse cæsos. Uxores, quæ superfuerant, conspicatas additam exilio orbitatem, non solum, ut propria tuerentur (ajunt) arma sumpsisse, sed quum desperationem audacia corroborarent, fines amplificare voluisse. Finitimorum conjugia æque ac servitutem abominatas, contemptis virorum adminiculis, Regnum auxisse: ut in pari omnes fortuna forent, viros, qui domi superfuerant, interfecisse: mox rabiem convertisse in finitimos, quibus pacatis, ne ad interitum redigerentur, eorum concubitus statuto quotannis tempore inire solitas: editos continuo mares necabant, fœmellas contra tollebant, quas non fœmineis artibus excolebant, sed equis, venationibus, & arcu exercebant. Exurebant mammas dextras, ne sagittando impedirentur, unde nomen iis inditum. Harum Lampeto & Marthesia reginæ præstantissimæ fuere: alternis regnum vicibus gubernabant, altera domi, foris altera, rempublicam gerebat. Se Marte genitas prædicabant: subegerant Europæ partem, ac multas Asiæ civitates in ditionem suam plane redegerant: dum tuendi imperii gratia in Asia cum exercitu magno commorantur, Ephesum, Smyrnam, Cumam, & Magnesiam condidere.

Editos mares necabant, fœmellas educabant. Earum reginæ. Ut regnum auxerint.

Marthesiæ filia successit Orithya, quæ cum eximia rei militaris disciplina perpetuam sibi virginitatem conservavit, Amazonum usque adeo imperium auxit, ut Herculis ac Thesei expeditionem meruerit: qui, in eas profecturus, excellentissimam Græciæ juventutem delegit, novas naves longas comparavit. Antiope & Orithya, sorores, Rempublicam gerebant: Antiope domi, foris Orithya. Quum Hercules Amazonum littori applicuisset, quum Antiope nihil hostile vereretur, incautas & inermes aggreditur. Regina Antiope, soror Menalippæ, ab Hercule: Hippolyte a Theseo capitur, ex qua editus est Hippolytus: non sine dolo misellæ capi potuere. Orithya, quum suarum casum accepisset, raptoremque Atheniensium fuisse ducem, postulatis a Sagilo, Scytharum Rege, auxiliis, Atheniensium injurias curavit ulcisci. Post hanc Pentesilea, cum fortissimo quoque viro comparanda, Trojanis opem cum ingentibus copiis afferre non timuit. Ad Alexandri usque tempora perdurarunt. Thalestris regina, impetrato Alexandri concubitu, paucis post temporibus cum universis Amazonibus interiit. At quamvis de his varia scribant historici, Claudius tamen Secundus, quum de Gothis gloriosissime triumphavit, decem fœminas virili habitu cultas, ante currum duxit, quas Amazonas fuisse arbitrabantur. Erubescant ergo viri, & hi potissimum, qui, insolentia ducti, tantum sibi tribuunt, ut aliis nihil impertiantur. Amazones, rarum cunctorum seculorum exemplum, clarissima Scytharum proles, quanti progenitores momenti sint habendi, cum vulgatissima gestorum gloria plane testantur. Scythis enim, si clari scriptores æque ac Græcis & Latinis olim adfuissent, (nolim his verbis Imperii Romani lædere majestatem,) vereri quandoque admodum potuissemus, si juste cunctorum gesta pensitarentur, ne inter Barbaros erubescere cogeremur.

Ab Hercule & Theseo superatæ.

Earum interitus.

Utinam hæc affectate potius, quam vere dicere possimus. Sed veritatis numen ubique venerandum. Hegesippum, æquum testem, ultro citemus, talia referentem. Quum Titus Hierosolymam expugnavit, ubi undecies centena millia Judæorum cæsa sunt, capta vero septem & nonaginta millia, tunc Alanos, Asiaticæ Scythiæ populos, gentem feram, belloque asperam, quam intra Caucasum ferreis claustris cum cæteris efferatis nationibus Alexander obstruxerat, ut Tanaïs & Mœotidis finitima colerent, & aliena non incursarent, aut soli sterilitate, quod cum agricolarum votis sæpe non consentit, aut prædæ cupiditate effractis, portis, per Hyrcaniam in Mediam prorupisse, percursasse ex improviso universam Medorum regionem, omnia igni ferroque vastasse: quum regnum nacti essent opulentissimum, cæde jam defatigatos, ad prædam animos convertisse: Pacorum Regem, saluti potius quam regno consulentem, in munitissima remotissimaque loca aufugisse: uxorem, liberos, & concubinas, ab his captas, centum talentis ab hostibus redemisse. Tyridatem, Armeniæ Regem, quum eos se invasuros subinde intelligeret, resistere voluisse: quod cum frustra moliretur, conserta pugna, fuisse fusum fugatumque, quin etiam laqueo innexum,

Scytharum gloriosi progressus.

Fugarunt Pacorum regem, & Tyridatem, Regem Armeniæ.

quem nisi præacuto gladio fortiter intercidisset, vivus in hostium potestatem pervenisset. Alanis morem esse, in prælio jacere laqueos, atque ita hostem innectere. Tyridatem, ubi mortem evaserat, populandum his reliquisse regnum, Mediaque Armeniaque spoliata & incensa, se mox in Scythiam recepisse. Quid de Europicis Alanis referemus, qui Gothis associati, non modo Thraciam, Mysiam, & Pannoniam, sed Illyricum, Italiam, Germanias, Gallias, & Hispanias incursarunt, & regiones ita plerasque occuparunt, ut eas hucusque retineant? Taraconensem Hispaniam, a Gothis & Alanis nunc Gothalaniam † nuncupamus. Utinam incendii, Gothicæque ruinæ monumentis careremus. Vandali, eadem via grassati, Africam occuparunt; Gothi quoque prius non solum Thraciam, Macedoniam, & Græciam, sed Pontum & Asiam, Valeriano & Galieno imperantibus, populati sunt. Omnia fere ac potissima divinæ iracundiæ flagella ab Aquilone promanarunt.

Quæ alia regna incursarint, & depopulati sint.

† Catalonia.

Illud profecto admiratione dignissimum esse censemus, Scythas aliena nunquam juga diutius tolerare potuisse, eosque bello cæteros superasse. His primum Bacchus & Hercules, deinde Cyrus, Darius, Alexander, & Pompejus, bellum intulere, neque his imperare diu valuere. Ne meæ quidem opinioni L. Florus refragatur, quum itcirco XL. annis Mithridatem, Ponti Regem, cum populo Romano bellum assiduum gerere potuisse, credamus, quia Scytharum cum grato obsequio habebat auxilia: quibus munitus exercitus, ne tot quidem cladibus affici poterat, quin ex illa gentium officina fœcundissima, supplementa abunde suggererentur. Novissime autem quid de Turcis dicemus, qui Asiatica Scythia oriundi, Pontum Cappadociamque transgressi, & finitimas regiones illapsi, frequentibus excursibus tantum sibi virium compararunt, ut Galatia, Bithynia, Phrygia, ac universa denique minore Asia occupata, trajecto mox Hellesponto, cum summo imperii Romani dedecore & jactura, magnam Europæ partem occuparent? Quid Ungari quoque fecerint, & vidimus, & nostra etiam testabitur historia. Sed jam hujusce gentis vires & gesta admirari desinamus. Nam quum robore ac bello polleant, hæc tria potissima habent adjumenta: poli altitudo, elatos præbet animos: Mars, qui Scythicis oris præsidet, & peculiaris eorum deus est, ferociam: & regionis natura vires corporum, detulerunt. Frigida namque plaga, obstructis corporum poris, colorem nativum adauget, digestionemque fovet, quare corpora magna validaque redduntur. Sed quando diutius in his rebus immorati sumus, de Scythis hactenus. Nunc ut rite omnia referamus, quæ ad rem nostram pertinent, quum ab Unnis Gothi Scythia ejecti fuerint, a Gothis, benigno numine freti dudum, exordiamur.

Impatientes sunt alieni jugi.

Scythæ Turcici magnam Europæ partem occupant.

Constellationes Scythis favorabiles.

POSTQUAM Gothi e Scandinavia egressi, ut a principio diximus, Philomero Duce, juxta Mæotidem, deinde ad mare Ponticum consedere, fastidita regione, in Daciam, Thraciam, ac Mysias, Zamolcene Duce, Philosopho quidem non inerudito, pervenerunt. Hæc enim natio, præ cæteris Barbaris, (ut Græcus Dion historicus ait, qui de Gothis scripsit) sapientiam dilexisse fertur. Inprimis Boroistam Diceneum, deinde Zamolxanem philosophum habuerunt: illud Platonicum non ignorantes, quam beatum foret, a sapientibus Regibus gubernari. Philosophos præstantiores Tarabos tescos, deinde Pileatos appellabant: e quibus sacerdotes ac Reges, Ægyptiorum more, creare consueverant.

Gothi sapientiam diligentes, quos habuerint philosophos.

Gothos & Getas eosdem fuisse dicunt: Dacos quoque ac Getas eosdem, quum his una lingua sit, affirmabat Strabo. Trogus Dacos, Getarum sobolem appellat: & uterque Dacos e Dais, vel Davis, qui Caspii maris accolæ fuerant, genus duxisse tradit. Quorum auctoritati si tribuimus, quæ debemus, e Scandinavia (ut Jornandes, eorum scriptor, asserit,) proficisci nequiverunt. Sed de rebus Gothicis, Gothico scriptori aliquid concedamus. Quamvis Jornandem demirari non desino, qui, quæcunque Scythis a tergo gesta tribuuntur, quod Berosum, Ægyptiorum Regem, in Ægyptum usque profuderint, quod Asiam subjugarint, quod Parthorum & Amazonum progenitores extiterint, Cyrumque per Thamyrim interfecerint, & Darium & Xerxem pro-

Gothi dicuntur Getæ & Daci.

profligarint, qui in Græcos, non Scythas, inauditum exercitum pararint, Europicis omnia Gothis adscribit, nimio suorum amore deceptus. Priores enim Asiatici Scythæ fuere, quam Europici: qui, trajecto Tanai, Europicam sibi vendicarunt, ac sua imposuerunt nomina. Ex quo colligitur, ejus dicta, (ut sua bona venia dixerim,) nullo modo constare potuisse. Hi vero Martem (quum bello asperrimi forent,) singulari religione coluerunt: hostili numen sanguine placarunt, haud ab re futurum rati, si belli Deum humana victima sibi conciliarent, primitias quoque belli vovere soliti.

Scythæ humano sanguine Marti litarunt. Alii sunt Visigothæ; alii Ostrogothæ. Gothorum leges.

Divisi mox populi omnes, ubi potentiores effecti sunt, Visigothæ alteri, alteri Ostrogothæ dicti. Visigothæ Balthorum, Ostrogothæ Amalorum familiæ obtemperabant. Gothi namque tunc a Borysthene, quem Danastrum Jornandes appellat, ad Tanaim usque, universum eum tractum occuparunt. Amalorum mos fuit, arcum tendere, cantu & cithara majorum referre gesta, equos concitatissimo cursu agitare. Dion, qui Getica scripsit, multo post tempore Gothos Telephum, Herculis filium, quem ex Auge, sorore Priami, tulerat, non modo Geticæ, sed Mysiæ quoque Europicæ Regem habuisse tradit. Is, quum auxiliares copias in Trojanorum opem compararat, cum Græcis pugnam conserit, Thesandrum, Græciæ ducem, interficit: dum Ajacem Ulyssemque petit, procidente equo corruit, ejusque femur ab Achillis hasta gravissime confoditur: sic tandem saucius, Danaos suis finibus ejecit. Addit etiam, Euryphilum filium huic in regno successisse, & Cassandræ sponsæ amore ductum, ad bellum pervenisse Trojanum, ibique vita fuisse defunctum. Verum illud ipse inficiatur, Philippum, Macedoniæ Regem, (quum id Dion affirmet,) Medopam Gudilæ, Gothorum Regis filiam, in conjugium postulasse, ut hac affinitate tutius sua regna muniret: eam duxisse uxorem: mox pecuniarum inopia ductum, Odyssanam urbem opulentissimam, Tomis finitimam, & Getarum urbem, obsedisse: pios illi sacerdotes, candidis ac sacris vestibus instructos, modulatis cantibus occurrisse, Macedonas hoc supplicum spectaculo victos, Regis jussu, continuo gravem solvisse obsidionem, reddidisse prædam, redintegrato demum fœdere abiisse. At Scythaleus Rex non multo post tempore, violati memor fœderis, ut Gothorum injurias ulcisceretur, centum & quinquaginta millia hominum adversus eum coegit; cui Alexander moriens, Atheniensium præfecturam delegarat: in quo quidem bello quum superiores evasissent, pro acceptis in Mysia injuriis universam fere Macedoniam devastarunt.

Dicneo rege, Gothi in Germaniam pervenere, & bonis ab eo moribus instructi.

Eodem etiam, quo Sitalco rerum potitus est, tempore, Boroista Diceneus in Geticum regnum, imperante Bostusca, forte pervenit: cujus ubi sapientia patuit, regia fere potestas a Rege tradita est. Quod ubi factum est, ut in Germaniam expeditio pararetur, quam nunc Franconiam dicunt, repente consuluit, totamque regionem incursantes Gothi spoliarunt. Eos igitur Diceneus, Barbarus, optimis ac liberalibus disciplinis excoluit, convertit ad politicos mores, legibus obtemperare docuit, quas Bellagines nuncupant; item cursus siderum, planetarum motus, & totius denique cœli rationem, adhæc naturas rerum, deorum religionem & solennes ceremonias ostendit. Post hunc, Comosicum pari solertia virum fortiti sunt, qui justissime regnum pariter & Pontificatum gessit. Deinde Corillus in regno successit, qui quadraginta circiter annis imperavit. Post longum temporis intervallum, imperante Domitiano, soluto fœdere, Danubii ripam, diu a populo Romano possessam, & a juniore Gordiano, ad Danubium festinantes, levi prælio fusi & repressi, cui quidem provinciæ Poppæus Sabinus præerat, deletis legionibus occuparunt: Poppæo, legionum præfecto, caput abscissum, multæ urbes, & oppida igni ferroque vastata. Hæc omnia Dorpaneo Rege gesta. Domitianum necessitas adegit, ut Reipublicæ consuleret, pararet expeditionem, & delectum haberet. Fuscum exercitui præfecit: quum in Illyricum venisset, e consertis navibus Istrum confecto ponte trajecit: mox cum hostibus manum haud prospere conseruit: nam interfecto duce, Romanæ copiæ non modo castris exutæ, sed fusæ fugatæque sunt, & cædes magna patrata. Ulpius Trajanus deinde successit, qui jacturam & injuriam Imperii Romani cumulatissime ultus est: nam Decebalum, variis cum ipso insidiis agentem, &

Danubium, cæsis Romanis, occupant.

& Longino, præfecto legionis, capto, elatum, (qui, ut se a captivitatis servitute vindicaret, veneno sibi mortem conscivit,) duplici victoria superavit: Regem ad montem compulit, thesauros ejus ingentes recepit, pontem in Istro ædificavit, (ab Hadriano deinde demolitum, ne a Dacis Mysiæ infestarentur,) pilis viginti suffultum, quarum altitudo, (ut Dion auctor est,) centum & quinquaginta pedum, præter fundamenta, latitudo vero pedum sexaginta. Daciam denique in provinciam redegit: pontis adhuc superstites pilæ e quadrato lapide cernuntur. Deinde Gothi ab Antonino Caracalla tumultuariis præliis superati: Barbari, victoria elati, suos proceres, Anses, id est, heroas, & semideos, exclamabant. Eorum prosapia si brevissime referatur, haud inutile reputamus.

A Romanis fusi.

Pons Istro impositus.

Ex his primus, ut eorum fabulæ recinunt, Gaptus fuit, cui Halmal fuit filius: Halmal Augim, hic Amalam genuit, unde Amalorum origo promanavit. Amala genuit Isarnam, & Isarna Ostrogotham, Ostrogotha Uniltum, & Unilt Athalem: Athal Achiulphum, hic Ansilam, Ediulph, Vuldulf, & Hermerich: Vuldulfus Valeravantem, Valeravans Vinitharium, Vinitharius Theodemirum, Valemirum & Videmirum: Theodemir Theodoricum, Theodoricus Amalasuentam, Amalasuenta ex Eutharico, suo viro, Athalaricum & Mathasuentam, cujus affinitas talis est: Hermanaricus, Achiulphi filius, Hunnimundum genuit, Hunnimundus Thorismundum, Thorismundus Berimundum, Berimundus Videricum, Videricus Eutharicum, qui, Amalasuentæ conjugatus, Athalaricum & Mathasuentam edidit. Athalaricus in pueritia extinctus est: Mathasuenta Vitigem virum duxit, liberis caruit. Ruente Gothorum imperio, a Belisario Constantinopolim ambo, captivorum more, ducti sunt. Vitiges diem continuo obiit. Germanus patricius, Justiniani Imperatoris fratruelis, Mathasuentam sibi uxorem sumpsit, Patritiamque creavit, ex qua Germanum, filium unicum, tulit. Sed de Amalorum excidio inferius differetur. Nunc diverticulum repetatur Gothorum.

Gothi suos heroes semideos vocitabant; & quinam hi fuerint.

Pars Ponti oram tenuerunt, quæ ad orientem spectat, quibus vel ab Ostrogotha præfecto, vel ab oriente, nomen est inditum: contra, qui occidentis plagam occuparunt, Visigothæ propria lingua nuncupati. Trajecto namque Danubio, Mysias, Thraciam, Pannonias, & non parvam Illyrici partem diu tenuere. Ex his Maximinum Imperatorem, Symmachus promanasse tradit: & mortuo Alexandro, Mammeæ filio, ab exercitu Cæsarem pronuntiatum. Item humilibus hunc parentibus natum, patre Gothico, cui Mecca, matre Alana, cui Ababa nomen fuit, fuisse natum, Severo imperante. Cum militares ludi natali filii die celebrarentur, eum, sui roboris conscium, convenisse: quum in Palæstræ certamen descendisset, nimia corporis proceritate spectatores omnes in admirationem sui convertisse: data cum lixis certandi copia, ne militum forte nomen dehonestaret, sexdecim subinde lixas tanta felicitate prostrasse, ut singulari certamine cæteros facile victurus esse videretur. Proinde inter tirones admissum, ac tribuno militum creato ab Imperatore, & concitatius equitante, hunc pedibus aliquamdiu præcurrisse: mox cum validissimis militibus, Imperatoris jussu, fuisse colluctatum, eosque facile superasse: quare aureo torque, amplissimisque præmiis ab eo donatum, inter prætorianos milites admissum fuisse. Jornandes Symmacho pro viribus extorquet, ut Romano imperio Gothum honestet.

Quinam Ostrogothæ, quinam Visigothæ.

Maximinus Imperator, an ex Gothico patre, & quomodo imperium adeptus.

Herodianus autem, historicus, non magis apud Græcos, quam apud Latinos, auctoritate sua præpollens, quem divo Matthiæ e Græco traduximus, hunc Gothicum non affirmat: sed Maximinum (inquit) quendam in Alexandri fuisse castris, ex infimo Thracum genere, ac semibarbaro vico, natum, educatum a principio inter pastores, præ magnitudine roboreque corporis, a juventutis initio, inter equestrem ordinem admissum, paulo post tempore, fortuna duce, usque adeo singulos militiæ ordines percurrisse, ut & castra curaret, & permissas sibi provincias cum imperio gereret, ab Alexandro omnibus tironibus instruendis fuisse præfectum. Quare ita militum, tradita militari disciplina, sibi conciliasse animos, ut ab omnibus unice diligeretur, & a Pœonibus præsertim, qui, virtute ejus, & amore patriæ, maxime gloriari videbantur. Quum in campum, tanquam ad solita gymnasia, convenissent,

Herodianus ex Thracum genere natum ait.

Quomodo Imperator salutatus.

 adve-

advenientem Maximinum omnes, injecta imperatoris purpura, Imperatorem consalutasse. Hunc, a principio reluctantem, eos graviter incusasse, rejecisse purpuram, mox ab armatis equitibus adactum, qui mortem, nisi delatum imperium acciperet, interminabantur: deinde omnes jussisse, arma sumerent, Alexandrum, hujusce novitatis ignarum, adorirentur, & obtruncarent, ac ita prætorianas cohortes metu percellerent. Quod ubi factum est, in Germanos expeditionem paravit, non repugnantes, ac vicatim habitantes, commoditate sylvarum, ferro ignique vastavit. Dum barbara, in Christianos crudelitate ac sævitia, imperium sibi firmare contendit, a Pupieno Aquileiæ interfectus est, vix annis tribus rerum potitus. Hæc Herodianus noster; Maximinum tamen, neque Getam, neque Gothum affirmat. Somnianti igitur Jornandi, &, in honorem patriæ gentis, conjecturas verisimiles undique mendicanti, hæc etiam concedamus: affectus enim patriæ facilem ab omnibus veniam promeretur.

Gothi a fide Romanorum deficiunt sub Philippo Imperatore.

Philippo etiam, una cum filio, imperante, qui primus Romanorum principum se in Christianam fidem asseruit, cujus imperium millesimum conditæ urbis annum clausit, Gothi a fide populi Romani defecere, dum subtracta sibi stipendia ægre ferunt, Ostrogotha duce, Istrum trajiciunt, Mysias Thraciamque discurrunt, prædas abigunt, omnia vastant. Ad hos coercendos Decius, Senator, mittitur, qui Budaliæ, inferioris Pannoniæ, natus, Pannonicas cohortes exauctorat, quippe quæ, negligentia sua, hostes flumen trajicere permiserant. At illæ, cum ignominia dimissæ, ad Gothos perfugiunt: eorum principem incendunt, ut spirantem fortunam forti animo prosequatur. Hic, ex trecentis millibus hominum, exercitum comparavit, item auxiliares copias ex Thayphalis, Astringis, & Carpis accepit: bellicosum quidem genus hominum, ac Romano nomini semper infestum, & a Galerio Maximino perdomitum. Adjunxit etiam Peucinos, insulares quidem viros, at bello asperos: duces his optimos, Argaithum & Guntherichum ex Gothis præfecit: hi Mysias populantur, Marcianopolim obsident, quæ, expensa ingenti pecunia, se obsidione redemit. Urbs hæc, Mysiæ nobilissima quondam, a Trajano Imperatore condita. Marciam, Trajani sororem, ad fluvii fontem, qui in oppido emergebat, puellam misisse ferunt, ut perspicuam dulcemque aquam aureo vase hauriret: vas forte delapsum, in alto fonte demersum, attigisse fundum: mox præter auri naturam, succurrente quodam Nympharum numine, emersisse: Imperatorem, hoc miraculo percitum, urbem ibi amplissimam fundasse, &, a sorore, appellasse Marciam. Philippus, revocatis viribus, Mysias & Thraciam recuperavit: Philippopolim, a se nominatam urbem, in suæ victoriæ monumentum, in Thracia statuit. Sub cujus imperio, agon mille annorum actus, innumerabiles bestiæ in circo maximo interfectæ, ludi theatrales in campo Martio, tribus diebus ac noctibus, pervigilante populo, celebrati.

Marcianopolis condita a Trajano Imperatore.

Philippopolis, a Philippo Imperatore.

Gepidarum & Gothorum bella.

Gepidarum origo.

Post hæc Gepidarum & Gothorum bella successere: quanquam aliqua cognatione tenebantur, sola tamen invidia bellum suscitant intestinum. Quum e mediterraneis Insulæ Scandiæ, tribus vecti navibus Gothi, Berigo Rege, Sarmaticum littus attigissent, tertia navis tardius applicuit, & a pigritia, quæ horum lingua Gepanta dicitur, Gepidarum nomen accepit: ii, ad insulam Vistulæ amnis diu commorati, eam Gepidiam appellarunt. Deinde, quum Sarmatiæ intima penetrassent, ad Danubium usque descenderunt, & Regem magnanimum sortiti, cui Fastidæ nomen erat, exuta mansuetudine, armorum amore succendi cœperunt: patrios fines armis propagarunt: Burgundiones, ad internecionem usque, fere deleverunt. Mox Gothos, sibi cognatos, adorti, bello lacessere, sollicitare quandoque incursionibus, abigere pecora, vicos sæpe populari. Demum ad Ostrogotham, Visigotharum Ostrogotharumque adhuc Regem, legatos mittere, & commonefacere, Gepidarum populos, nimia fœcunditate usque adeo coaluisse, ut intra fines proprios vivere nequeant: item montibus, & sylvarum sterilitate circumventos, omnium rerum inopia laborare, proinde hortari, cognatæ genti prospiciat, latiorem regionem concedat: quod ni fecerit, interminari, se vi fines angustissimos amplificaturos. Ostrogotha respondet,

Fastidam Regem sortiuntur, &

Ostrogotham, Gothorum Regem adoriuntur,

det, se pari quoque terrarum angustia laborare, neque sibi esse, quod largiri queat. Bellum cum proximo sanguine geri, perquam nefarium: si quid sibi contra fas & æquum inferatur, se vim vi, naturæ jure, repulsurum. Fastida, quum pertinacius in sententia persisteret, cum Gothis prælium conserere pergit. Ad Galtis denique, oppidum, pugnatum est, quod fluvius Aucha præterfluit, ubi, quum aliquandiu pari spe utrinque pugnatum esset, Gepidarum tandem acies inclinatur; Fastida terga vertente, prælium diremptum est. Gothi, victoria contenti, confestim se in castra receperunt, &, donec Ostrogotha Rex imperavit, quietem deinceps conservarunt. Fastida cum Gepidis, damnata temeritate sua, quietiorem mitioremque posthac vitam duxit. *sed vincun-tur.*

Ostrogothæ in regno Cniva successit, qui, deposita tranquillitate, Gothorum animos ad bella revocavit. Mysias, trajecto Danubio, iterum aggredi statuit, ingentes copias, jam coactas, dividit, ut alteras, in populandam Mysiam, trajiceret, quam, Imperatorum negligentia, legionum Romanarum stationibus destitutam intelligebat: alteras, septuaginta circiter millium hominum, ad Eustesium subduceret. Sed, quum res minus ipsi succederet, a Gallo duce rejectus, Nicopolim pervenit, quam Trajanus quondam, perdomitis Sarmatis, in victoriæ monumentum ædificarat: (ut in Thracia, juxta Nessum flumen, Nicopolim alteram, & inter Hebrum & Nigrum amnes, Trajanopolim, similiter Hadrianopolim Hadrianus, &, sub Rhodope, Philippopolim Philippus.) Ex hac etiam parte, quum a Decio Cniva rejectus esset, in Hæmoniam recessit, post hæc Philoppopolim aggreditur. Quod, ubi Decio significatum est, Berrhœam, cum legionibus, continuo petiit, ut urbi ferat auxilium, ubi, dum lassa corpora curant, equosque resovent, ecce Gothi incautas copias adoriuntur: repentino metu perculsæ, quid agerent, prospicere non poterant, imo arma sumendi copia non dabatur. Quare, diffuso fugatoque exercitu, vix cum paucis equitibus Decius evadere potuit. In Thessaliam rursus trans Alpes, & in Mysiam se recepit: ibi, una cum Gallo duce, ne animo deficere videretur, exercitum reparat. Interea Cniva obsessam Philippopolim, omni ope destitutam, capit, & populatur: ingens hinc abacta præda. Et Priscus, qui urbem cum præsidio tenebat, inventus, in hostium potestatem pervenit: hunc, vita, amplissimisque muneribus donatum, Rex sibi mirifice conciliavit, ut cum eo Decium tutius iterum aggrederetur. Instauratis pariter exercitibus, concitatis animis utrinque concurritur. Inter primos, Imperatoris filius, Decius, acerrime pugnans, letali sagittæ vulnere saucius, occidit. Pater, dissimulato dolore, nihil jacturæ, unius militis interitu, rempublicam habituram exclamans, se inter confertissimos hostes ingerit, ut vel filii mortem ulciscatur, vel, (si id assequi nequeat,) propria dolorem morte definiat: sed quum utrumque fata negassent, Abrutium, Mysiæ urbem, se recepit, ubi, una cum altero, filio, ab hostibus circumseptus, occiditur. Locus deinde, Decii Imperatoris *Ara* dictus, quando profanis ibi numinibus litare consueverat; ac ne immerito quidem, quando in Christianos immanissime sæviit, divum Laurentium lento igni, ut Martyrem majori supplicio afficeret, absumpsit. Eodem quoque tempore, Amphitheatrum Romæ incensum.

Cniva, Gothorum rex, Mysiam invadens, rejicitur, *a Gallo duce, ex Thracia,* *Et a Decio. Quo tandem victo,* *Cniva Philoppopolim capit,* *Deciumque una cum filio in arena occidit.* *Decii in Christianos immanitas.*

Quum post Decium, Gallus & Volusianus imperium suscepissent, ecce Æmilianus quidam, Mysiæ præfectus, potiundi spe imperii tractus, bellum in Illyrico suscitat. Imperatores adversus eum profecti, in Foro Flaminii cæsi sunt, alii Interamne perierunt. Æmilianus tertio mense initæ tyrannidis diem obiit: Jornandes, Gallum & Volusianum, ut Æmilianum facilius opprimerent, cum Gothis fœdus inivisse scribit, ac biennio Reipublicæ præfuisse. Non modo Gothorum, sed cæterorum quoque Barbarorum, Valeriani & Galieni temporibus, res auctæ sunt: quorum alter in Rhætia, ab exercitu, Augustus: Romæ Cæsar alter appellatus est. Quum Valerianus Christianos persequi occepisset, divinam in se iram suscitavit, quando a Sapore, Persarum Rege, captus, captivam denique senectutem, & perquam miserabilem, apud hostem duxit.

Gallus & Volusianus, Decii successores, ab Æmiliano cæduntur. *Valerianus, Christianorum persecutor, a Sapore captus, misere perit.*

Deleto Imperatoris exercitu, Persæ Syriam, Ciliciam, Cappadociamque populantur. Galienus se longe mitiorem Christianis exhibuit, sed remollitus quum in omnem *Imperatorum tyran-*

nide, imperium Romanum concidit.

Variæ Gothorum immanes irruptiones.

omnem lasciviam prorupisset, Germani, resumptis animis, Ravennam usque discursant: Alemanni, vastatis Galliis, in Italiam penetrant: Quadi & Sarmatæ Pannonias occupant: Germani, occupatis Hispaniis, Tarraconem expugnant: Parthi, Mesopotamia potiti, per Syriam late grassantur: Gothi Græciam, Macedoniam, Pontum, & Asiam spoliant. Nam Respa & Veduco, Thuro Varoque ducibus, trajecto Hellesponto, multas Asiæ civitates invadunt, ac hostili more diripiunt: capiunt Ephesum, clarissimum Dianæ templum, ab Amazonibus conditum, incendunt: mox Bithyniam ingressi, Chalcedonem diruunt, a Cornelio Avito instauratam. Dum Europam per Hellespontum repetunt, reparatum delent Ilium: & ubi in Thraciam reversi sunt, Anchialon urbem, ad radices Hæmi, in maritima regione sitam, cujus conditorem Sardanapalum quendam, Parthorum Regem, fuisse ferunt, populantur, igne ac ferro usque quaque deseviunt, non secus ac si ad humanam perniciem nati forent. Ibi calidis aquis allecti, ad decimum usque lapidem ab urbe distantibus, defatigata corpora diebus aliquot instaurant, quum ad curandos morbos nimium conferre viderentur. At cæterorum Barbarorum res aliquantulum inclinatæ. Odenatus enim, decurio Palmirenus, collecta agrestium manu, ita Persarum copias profligavit, ut non procul a Ctesiphonte castra poneret. Posthumus, una cum Victorino & Tetrico, Gallias, antequam Galienus Mediolani occideretur, armis ab hostili servitute vindicavit. Gothi, qui Achajam infestarunt, a Martiano victi, se in patrias sedes continuo recepere. Qui vero Asiam sollicitarunt, Romanorum ducum virtute rejecti, & ne parva quidem clade confecti in patriam redierunt. Dum Odenatus bello Persico remoratur, & Galienus varia luxuria enervatur, Gothi, comparatis navibus, Heracliam pervenerunt, & avecta præda, non sine magna suorum jactura, quum sæpe navali bello peterentur, in Scythiam revertuntur. Item Palmirenis, & Orientalibus plerisque, dum Zenobia, Odenati uxor, imperat, Gothi, per Euxinum mare vecti, Istrum subeunt, magnisque calamitatibus populi Romani provinciam afficiunt. Quæ ubi Galieno significata sunt, Cleodamum & Athenæum, concives Byzantios, continuo misit, qui Barbaros repellerent, urbes dirutas instaurarent, superstites communirent: hi, cum Gothorum classe in Ponto congressi, eam superant, & in fugam vertunt: fusi, paulo post Cyzicum, Asiam, deinceps Achajam vastant. Ab Atheniensibus, Dexippo duce, qui hæc tempora scripsit, rejiciuntur: inde rejecti, Epirum, Acarnaniam, Bœotiamque discursant. Galienus, tot publicis malis experrectus, his, dum per Illyricum vagantur, occurrit, cædit improviso multos: at illi, per Gessacem montem facta via, fugere conati sunt: sed a Martiano, ut patriam Galieni turpissima lascivia liberaret, varia bellorum fortuna vexati.

Tandem a Romanis rejiciuntur,

& a Galieno vincuntur.

Jornandes, eximius Gothorum fautor.

Illud in Jornande nostro, alioquin scriptore non ignobili, admiratione dignum, ne risu dixerim, considerandum esse duximus, qui tanto patriæ laboravit affectu, ut non modo cæterorum Scytharum gesta Gothis duntaxat suis adscribat, & plus æquo amplificet, & exornet; verum etiam omnes eorum res aut male gestas, aut parum prospere succedentes, quandoque subticeat, quandoque pudentiuscule invertat. Non solum, quæ dudum dicta sunt, ipse dimisit; sed, ne suorum Gothorum majestatem lædere videretur, memorabilem per cuncta sæcula eorum cladem, a Claudio Imperatore illatam, unde Constantinus Cæsar duxit originem, non sine ridiculo quodam, occulte præteriisse visus est. Nos autem Trebellii Pollionis sententia freti, Flavium Claudium, unicum in terris principem, non statuis, nec columnis, marmoreisque arcubus, sed ne tantum virum digna laude defraudaremus, hac duntaxat brevi commemoratione duximus adjuvandum.

Gothi 300000. exercitu, & classe 2000 navium, Imperium Romanum invadunt.

Dum Martianus fusos Gothos insequitur, (ut paulo supra dictum est,) triginta ex his cepit, qui, quum invito Claudio evasissent, universos fere Scythas in Romani imperii prædas suscitarunt. Ad hanc expeditionem Peuci, Teutoburgi, Ostrogothæ, Virtingui, Sigipedes, Celtæ, Eruli, innumerique populi, prædarum cupiditate allecti, convenere, dum variis Claudium bellis implicitum conspicantur, populandæ Romanæ Reipublicæ consilium ineunt. Trecentorum hominum millium exercitum comparant, classem vero longarum navium duum circiter millium. Quod

ſi ſervos, familias, carraginemque (ut ajunt) adjeceris; epota (Xerxis exemplo) flumina, conſumptas quoque ſylvas, ac terram denique in paſcenda multitudine laboraſſe, credideris. In Romanum ubi imperium eruperunt, brevi tempore a Claudio non modo victi, ſed attriti & deleti ſunt, quod ex ipſa Imperatoris epiſtola ad Junium Brocchum, qui Illyricum tuebatur, ſcripta, facile intelligi poteſt: *Claudius Brocchio ſalutem. Delevimus trecenta viginti millia Gothorum, merſimus duo millia navium, tecta ſunt flumina ſcutis, ſpathis & lanceolis omnia littora operiuntur, campi oſſibus tecti latent, nullum iter purum eſt. ingens carrago deſerta: tantum mulierum cepimus, ut binas & ternas mulieres ſibi miles poſſit adjungere.* Ac ſubdit: *Pugnatum eſt enim apud Myſios, & apud Martianopolim; multa prælia fuerunt, multi naufragio perierunt, plerique capti reges, captæ diverſarum gentium nobiles fœminæ, impletæ Barbaris, ſervis, ſenibusque cultoribus Romanæ provinciæ, factus miles Barbarus colonus e Gotho.* Nec ulla fuit regio, quæ Gothum ſervum, triumphali quodam ſervitio non haberet. Pugnatum præterea apud Byzantium, pugnatum apud Theſſalonicenſes, quos, Claudio abſente, obſederant Barbari, pugnatum in diverſis regionibus. Et ubique auſpiciis Claudianeis victi ſunt Gothi: ut jam tunc Conſtantino, Cæſari futuro, videretur Claudius ſecuram parare Rempublicam. Quum in Appennino Claudius de ſe conſuleret, reſponſum accepit:

Sed a Fl. Claudio victi & deleti ſunt omnino.

Tertia dum Latio regnantem viderit æſtas.

Idem, quum de poſteris:

His ego nec metas rerum, nec tempora ponam.

Quum de fratre Quintilio, quem imperii conſortem habere voluit:

Oſtendent terris hunc tantum fata.

Demum, quum in ipſa victoria duo prope millia militum, a paucis, qui ſuperfuerant, Barbaris cæderentur, ad unum omnes, qui rebellaverant, ab eo capti, Romamque ducti, ac in ſpectaculis immanibus beſtiis expoſiti.

Quare Gothicum bellum, divi hujus Principis virtute antiquatum, & de Gothis non ſolum victoria habita, ſed cumulatiſſima eſt exacta vindicta. In hoc bello ingens Dalmatarum equitum virtus apparuit, quia ex ea provincia Claudius originem ducere videbatur. Neque hi deſunt, qui hunc Dardanum, & a Dardano, Trojanæ gentis auctore, ſanguinem traxiſſe contendunt: a principio totum Illyricum cum imperio habuit, ſub cujus poteſtate Thraces, Myſi, Dalmatæ, Pannonii, ac Daci fuere. Poſtremo quum Gothi, qui ſuperfuerant, paulo poſt a Romanis defeciſſent, ac Nicopolim occupaſſent, tumultuario provincialium exercitu obtriti & deleti ſunt. Quum igitur Claudii victoria de Gothis relata, cætera veterum trophæa quam maxime ſuperaſſet, Jornandes, Hiſtoricus, inauditam ſuæ gentis cladem & exitium, æquo animo referre non potuit. Claudius autem, quum anno uno, menſibusque novem imperaſſet, ab omnibus, præterquam a Gothis, ſempiterna memoria repetendus, ob Rempublicam bene geſtam, clypeo in curia aureo, aurea quoque ſtatua in Capitolio donatus, Firmii moritur. Quintilius vero frater, Auguſtus a Senatu populoque Romano appellatus, ſeptimodecimo poſt die imperii ſui, quum ſe gravem & ſeverum militibus oſtenderet, Galbæ ac Pertinacis exemplo, facinoroſiſſime cæſus eſt.

Claudius, Dalmata, vel Dardanus fuiſſe, creditur.

Eidem aurea in Capitolio ſtatua erigitur.

Aureliano imperante, Gothi iterum, reſumptis animis, Danubium trajicere pergunt; ſed ab eo repreſſi, deſideratis quinque millibus ſuorum, in proprium ſolum rediere. Decem in eo prælio mulieres captæ, virili habitu pugnantes, quæ, ex Amazonibus originem ducere, credebantur. Item poſt annos triginta, revocatis viribus, Sarmatiam, provinciam populi Romani, multis copiis adoriuntur, igni ferroque omnia vaſtant: quod ubi Flavius Conſtantinus accepit, non minore, quam Claudius, ſtrage ſuperavit. Ictum deinde cum his fœdus, & in patrio ſolo annos circiter ſeptuaginta quievere. Jornandes auctor eſt, Maximinum, Gothorum auxiliis adjutum, Narſeum, Perſarum Regem, & Saporis magni nepotem, fudiſſe, ejus uxores, liberos, & impedimenta cepiſſe, auxiliares quoque copias, adverſus Licinium, Conſtantino miſiſſe, Theſſalonicæque obſeſſum trucidaſſe. Eo tempore, quo Byzantium

Gothorum variæ iterum irruptiones.

40000. militum ex fœdere quotan-

nis Constantino deserunt. zantium Constantinus ita amplificare statuerat, ut cum urbe Romana, magnitudine & dignitate, certaret, initum cum Gothis fuisse fœdus, eosque quadraginta millia hominum Imperatori quotannis detulisse.

Gebericus, Gothorum rex, Vandalos devincit. At ubi Maximinus rerum potitus est, post Araricum & Aoricum, Gebericus, nobili genere natus, apud Gothos regnum sortitur, cui virtus, ut generositas, juxta inerat. Ut fortunam in re bellica primum experiretur, parandæ in Vandalos expeditionis consilium init, quæ si successerit, majora se tentaturum speret. Gens hæc *Vandalorum origo & situs.* (ut Dexippus ait) ab Oceano prodiit, & vix uno anno ad Gothorum fines pervenire potuit, eam sibi regionem occupavit, quam post Gepidæ incoluere, cui, a solis exortu, Gothi, ab occasu Marcomanni, a septentrione Hermunduri, a meridie præterlabitur Ister. Quum instructæ in Marisiæ ripa acies utrinque constitissent, dato signo, manus conserunt: concitatissimis prælium animis aliquantisper geritur. Mox Gebericus Vandalorum Regem adoritur, & obtruncat, opimaque spolia refert. Vandali, infaustas sedes optasse rati, hinc emigrare decernunt, & a Constantino inco*Transmigrant in Pannoniam, Galliam,* lendam Pannoniam impetrant, dum grata se Romanis principibus obsequia præstituros esse pollicentur: annos circiter quadraginta hic habitant. Deinde sub Stilicone, magistro equitum, consulari patritioque viro, in Gallias transmigrarunt, ubi quum finitimos male tractarent, assiduisque rapinis late vexarent, quietas sedes habere nequiverunt. Ex his Burgundiones olim promanasse volunt, Plinii auctoritate freti, Vandalorum partem Burgundiones esse affirmantis: quum vicatim in Germania habitarent, a vicis, quos Burgos dicunt, nomen accepisse credunt. Vandali, *Hispaniam, & Africam.* relictis Galliis, in Hispanias penetrarunt, neque usquam quiescere potuerunt, donec, trajecto Gaditano freto, Africam occuparent. Sed quoniam de his quandoque latius suo loco dicetur, redeamus ad Gothos.

Hermanaricus, Gothorum rex, variarum gentium victor. Post Gebericum, Hermanaricus regnum accepit, nobilissima Amalorum familia natus, neque virtute gloriaque gestorum inferior. Nam quum Gothos, Scythas, Thuidos, Maningos, Vasinabroncas, ac reliquam fere septentrionis oram, in ditionem suam redegisset, Erulos quoque, cæso Alarico Rege, domuisset, alterum Alexandrum cognominarunt. Eruli, ut Ablavius testis est, ad Mœotidis paludes ac sylvas quondam habitabant, quibus, ab amore sylvarum stagnantiumque locorum, nomen est inditum. Mox ab Hermanarico in Venetos bellum motum est, qui, quum in*Venetorum origines.* ermes essent, facile cessere. Veneti autem, humili gente nati, qui deinde Antes & Sclavi dicti sunt, & quum in multitudinem maximam excrevissent, barbarica quo*† Velonece.* que feritate ubique grassati sunt, quin inter Albam & Budam Venetia † est, oppidum ab his conditum. Item Aestris bellum indictum, qui Germaniæ productum littus Oceani accolebant: & hi brevi tempore domiti. Quare non modo Scy*Bellum Gothos inter & Unnos.* thiæ, sed Germaniæ quoque, Hermanaricus imperavit. Ejus tempore, inter Gothos & Unnos, Ungarorum progenitores, bellum exarsit, de quo, antequam ultra progrediamur, haud ab re fore duximus, si de potentissimæ ac fortissimæ gentis origine aliqua disseruerimus.

Unnorum origo. Hanc igitur Priscus, historicus, Scythiam, Riphæisque montibus vicinam affirmavit, &, quo propius rigorem septentrionis accedit, eo immitiorem plerique reputarunt. Et præsertim divus noster Hieronymus, utpote qui, ex ultima Mœotide, inter glacialem Tanaim, & immanes Massagetarum populos, ubi obstructis rupibus, feras Scytharum gentes Alexandri claustra coercuerant, Unnorum examina erupisse, ac equorum pernicitate freta, cæde pariter & terrore cuncta complevisse scripsit. Jornandes, in hostes nationis suæ, nescio quæ monstra commentatur: quæ plerique scriptores annalium ita crediderе, ut cum eo juxta delirent, quod non tam insolenter, quam vere a me dictum velim. Quum Gothi, a Scandinavia profecti, Scythiam attigissent, Philimerum, eorum Regem, magas quasdam fœminas in castris deprehendisse, conscribit. Quod genus mulierum, quum perniciosissimum Rex ille eputasset, edicto suo in solitudinem abegisse, ne milites venenis interficerent, aut eorum robora labefactarent: easque abactas, per sylvas aliquamdiu vagatas, Cacodæmonum

monum se amplexibus inceſtaſſe: hinc peperiſſe dirum genus hominum, quod non humana lingua, ſed quadam locutionis imagine utebatur.

Sed Procopium, hiſtoricum Græcum, & Beliſarii conſiliarium, plane ſectemur: quippe qui Unnos, Euthalitarum gentem fuiſſe, tradit, eosque, Albanos quondam appellatos, in Aſia Perſis fuiſſe finitimos: item, uſque adeo magnanimos, ut, illato pro finibus bello, Xerxen, Perſarum Regem, cum ingenti exercitu ad internecionem ceciderint, ſtipendiariamque ſibi Perſidem fecerint, ceperint Cabadem, Regis filium, duobus annis Perſis imperarint: neque e dæmonibus creatos, neque humano ſanguine veſci ſolitos, neque tam immanes ac feroces fuiſſe ſcribit. Quin etiam ſi Euthalitarum nomen interpretari velimus, eos olim pios & religioſos fuiſſe comperiemus, ac ſolide perfecteque litantes: quam quidem gentis religionem adhuc Ungaris, qui Unnorum ſunt poſteri, peculiari quadam natura, præ cæteris ingenitam intuemur. Dionyſius Procopio ſuffragatur, qui Unnos, Caſpianis & Albanis vicinos opinatur, ferociaque & robore, bello accommodatiſſimos. Unnor & Magor, cujusdam annalium ſcriptoris opinione, Unnorum auctor fuiſſe traditur: qui, quum nihil præter Hebræam legerit hiſtoriam, hinc omnium gentium originem ariolatur. Quare Unni, bello aſperrimi, trajecta ad Cimmerium Boſphorum palude Mœoti, non modo ſedibus Gothos rejecerunt, ſed univerſam Europæ Scythiam domitarunt, in repetitisque Pannoniis quieverunt, quas a ſe Ungarias appellarunt. Pius autem, Pontifex (mihi crede) doctiſſimus, Ungaros ab Unnis, (quod omnes rerum ſcriptores affirmant,) promanaſſe non patitur, pari cum Jornande tractus affectu, qui Ungaros ac Scythas, pellium murinarum commercio notos fuiſſe, ſcribit. Deinde ſacroſanctus ille pater cujusdam Veronenſis teſtimonium adducit, qui, quum ad Tanais ortum penetraſſet, gentem, Ungarica lingua loquentem, ſe inveniſſe dicebat. Divus quoque Matthias noſter, hujusce rei non ignarus, quam a Sarmaticis quibusdam mercatoribus acceperat, legatos illuc, & exploratores miſit, quibus cognatam gentem, ſi poſſet, in Pannoniam, populis, diuturno bello, haud parum exhauſtam, alliceret: quod etſi hactenus aſſequi nequivit, ſi vixerit tamen, fortaſſe præſtabit. Quare Ungaros, Unnis per Aſiaticam Scythiam effuſis, & adhuc Tanais ortum accolentibus, cognatos eſſe, credendum eſt. Quamvis hi non ab Unnis, qui in Aſia reſtitere, ſed ab his, qui, melioris ſoli cupiditate ducti, in Europam erupere, profluxerint. Quin etiam Gothi, non a Scandia, (ut Jornandes ait,) ſed ab Aſiatica Scythia, ubi Alanis vicini fuerant, prodiere. Quod hinc coniicere licet, quia, quum Gothi cum Alanis non modo Europicam Scythiam, ſed Gallias & Hiſpanias occupaſſent, adhuc regionem Taraconenſem tenent, quam, paribus victam auſpiciis, Gothalaniam † nuncuparunt.

Unni ſunt quondam Albani dicti.

Religionis ſtudioſi.

Eorum auctor Unnor & Magor fuiſſe traditur.

Unni Ungaris cognati creduntur.

† Catalo-niam.

Quum Unni venatione victitarent, divino quodam prodigio ad emigrandum adacti ſunt. Nam quum venatores aliqui, Mœoticæ paludis accolæ, venatum forte proficiſcerentur, ecce oblatam cervam offendunt, quam, quum concitatius per paludem inſequi cœpiſſent, uſque adeo potiundæ cervæ deſiderio tracti ſunt, ut hac duce, haud procul a Cimmerico Boſphoro Mœotim congelatam, (ut mea fert opinio,) transmiſerint: at, ubi in Europica Scythia conſtitere, cerva diſparuit. Hi proſpectam regionem admirantur, & probant, deinde in Aſiam redeunt, rem ſuis ex ordine referunt. Unni, ſedes proprias abominati, & ſoli ſterilitatem, populorumve multitudinem cauſati, cum liberis & uxoribus in Europam, venatorum ductu, transmigrarunt: regionem ſua uberiorem inveniunt, univerſum paludis tractum occupant: mactant Victoriæ, quos a principio offendere: cæteros domitant, & in ſervitutem redigunt. Alanos quoque ſubigunt, qui ſedes illas prius occuparant, & longe mitiores eſſe videbantur: ne finitimis quidem Gothis parcunt, in quos impenſius plane deſæviunt.

Unnorum prodigioſa emigratio.

Ungarorum Annales, Unnos in Europam anno ſalutis trecenteſimo ſeptuageſimo tertio, Valente imperante, & Damaſo, Pontifice maximo, ſedente, trajeciſſe referunt: Duces habuiſſe Belam, Chelæ filium, Zemenarum familia natum, item Keme & Kadicham, ejus fratres: præterea Atilam, Kewe, Budamque fratres, Bendeku-

Unni, quando, quibusve ducibus in Europam venerint, anno 373.

Eorum mos expeditionis.

dekuzi filios, Kadarum genere natos: ad domitandam occidentalem plagam, ex centum & octo tribubus decies centena & octo millia hominum coegisse: juri dicendo Kadarem, virum sapientem, præfecisse: edicta, Dei voce & Reipublicæ nomine præcinisse: expeditionem tumultuariam & excogitatam, circumlato cruento gladio, pronunciatoque loco, quem designassent, significasse: qui non obtemperassent temere, eodem gladio per medium cæsos: quam consuetudinem adhuc in Transylvania, in Turcorum tumultu, observatam vidimus. Quum maximis viribus pollerent, elatis animis, tanquam universum orbem pessundaturos, Bessos, Ruthenos, Cumanos albos ac nigros, cum universa Dacia & Sarmatia subegisse, & tandem ad Tibiscum amnem, quem Tysciam nunc appellent, castra collocasse. Hanc gentem Jornandes, Historicus, horribili specie, vultu torvo atroque, item cicatricibus quibusdam inscripto, prælata quadam feritate & audacia, tradit: quia infantibus, vixdum natis, novacula genas secant, ut prius vulnera pati, quam lactis dulcedine lætari condiscant. Quare, obductis cicatricibus, imberbes consenescunt. Præterea statura nequaquam procera, latis humeris, agili, expedito, & robusto corpore, cervice constanti & ardua, summam quandam superbiam præferente, sagittandi equitandique peritia non mediocri, ac fera quadam sævitia, sub humana specie involuta.

Feritas.

Hermanaricus, Gothorum Rex, a fœminis interficitur.

Quum igitur Hermanaricus, Gothorum Rex, tot gentium dominator, se Unnorum bello sollicitari cognovisset, non mediocre sibi, ratus, hinc imminere periculum, eorum impetum continuo reprimendum censet: mox delectum habet, ingentesque sibi copias comparat: maximos ejus conatus mors inopinata subvertit. In Unnorum adventu, quædam mulier, quæ in viri nece deprehensa fuerat, capta accersitur: homicidii convicta, pariter & adulterii, usque adeo Regis iram, facinoris indignitate succendit, ut quatuor equorum discerptu mulctaretur. Duo fœminæ fuere fratres, Roxolanorum perfida gente nati, quorum alter Sarus, Ammius alter dictus est: hi, sororis supplicii immanitate bacchantes, in principem conjurant, Hermanaricum e composito adoriuntur: frustra reluctantem, perfosso latere, interficiunt: patrata cæde, ad Unnos perfugiunt, ut tutius vitam tuerentur. Quare factum est, ut Balamirus, Unnorum Rex, superandorum Ostrogotharum copiam facile nancisceretur. Visigothæ, audita Roxolanorum perfidia, qui cum Unnis jam societatem inieverant, timentes, ne, quæ Ostrogothis, eadem sibi fortuna immineret, emigrandum omnino esse decernunt. Hermanaricus, utriusque gentis Rex, centesimo & decimo ætatis anno, letali vulnere confossus, obiit. Excessu Regis hostes elati, in Orientales Gothos, quos Ostrogothas dicunt, magnis cum viribus irruunt, paucisque præliis superant, in potestatemque recipiunt. Occidentales vero Gothi, quos Visigothas appellarunt, cognatorum exemplo perculsi, desertis, quæ ad occasum spectabant, sedibus, & obstinatis ad emigrandum animis, ad Istrum cum liberis uxoribusque contendunt.

Balamirus, Unnorum Rex, vincit Ostrogothas,

Et fugat Visigothas in Mœsiam, Thraciamque.

Hic Visigothæ, sub imperio Valentis Imperatoris, Christiana fide initiati.

Ad Valentem, Imperatorem, senioris Valentiniani fratrem, legatos mittunt, qui sedes incolendas exorent, perpetuum polliceantur obsequium: & se non modo leges, sed orthodoxam quoque fidem Christi accepturos esse, spondeant. Quin etiam addant, se nunquam imperata detrectaturos, petant Mœsiam Thraciamque, quas si concessisset Imperator, se, pro vallo fossaque munitissima, adversus Unnos perpetuo futuros, recipiant. Lætabundus eos Valens excepit, quibus auditis, quæcunque oraverant, pro animi sententia, etiam insperata, concessit. Incolendam Mœsiam Thraciamque permisit, ratus, Visigothas, Romani imperii propugnaculum futuros; sed res aliter, ac speraverat, accidit. Nam cis Istrum excepti barbari, una cum Gepidis, a Valente, Arianæ perfidiæ nimis obnoxio, Episcopos accipiunt, Ariana quoque labe infectos, qui paucis post annis, eadem tabe omnes coinquinarunt. Quare non Christiani, sed Ariani, Visigothæ Gepidæque facti, quibus Lupicinus ac Maximus pro ducibus dati, qui, quæcunque his usui forent, diligentissime curarent, operamque darent, ne qua inopia laborarent. Præfecti, dum mandata negligunt, & magnum sibi quæstum, in vehendis commeatibus, facere student, barbari annonæ caritate laborant, acerbissimam exactionem execrantur, detestantur præfectorum avaritiam

Mox, una cum Gepidis, Ariana labe inficiuntur,

Et ob famem avaritiamque a Romanis deficiunt.

tiam: quando, pro annonæ caritate, non modo pecunias exhauserant, sed liberos & uxores, pro mancipiis, vendere cogerentur: demum, quodcunque frumentum humano sanguine mercarentur, nonnisi mucidum & corruptum esset. Quod ubi nihil proficere conspicantur, Fridigernus, Alatheus, & Safrach, eorum Reguli, facta seditione, Lupicinum & Maximum adoriuntur, quibus ob inexplebilem avaritiam trucidatis, ab Romano principe defecere.

Scribunt aliqui, Lupicinum, ad convivium, Fridigernum invitasse, ut eum cum comitibus, per insidias, domi obtruncaret; quod ut in penetralibus fieri cœptum est, Fridigernum, audito pereuntium clamore, e thoro prosiluisse: quum insidias evasisset, suscitata multitudine, Maximum cum collega ac servis obtruncasse: Daciam ripensem, item Mœsiam & Thraciam, provincias populi Romani, in suam potestatem asseruisse: imperasse tributa, & gravi colonias imperio gubernasse. Quæ quidem omnia postquam ad Valentis aures, qui Antiochiæ tunc agebat, pervenere, non parum is animo consternatus, habito delectu, magnum exercitum comparavit. Continuatis itineribus, trajectaque Propontide, in Thraciam contendit: at, ubi in hostium conspectu fuit, sinistris (ut accidit) auspiciis pugnam conferit: quum parum Barbaris obstitisset, in fugam subinde conversus, & sagitta saucius, in quendam vicum, ubi incendio cum casula crematus est, ipse confugit, & quartum decimum imperii sui annum complere non potuit. Illatæ in Thracia stragis causa fuit, quod Romanas legiones, ab equitum præsidio destitutas, mox hostes circumvenere: & quum evadere nequivissent, ad internecionem cæsæ. Lacrymabile fuit profecto bellum, perpetuumque ulciscendæ avaritiæ monumentum. Hæc Damaso, Pontifice maximo, & Valente imperante, ab origine mundi anno octogesimo, uno supra tria millia, gesta sunt.

Præfectisque interfectis, imperium invadunt:

Valentem Imperatorem lædunt, & interficiunt:

A mundo creato 3081.

Iniqua profecto tempora illa sunt habita, quum terræ motu universus orbis ita concussus subsilierit, ut maria, superatis littoribus, multas Siciliæ aliarumque insularum urbes, populosque innumerabiles obruerint. Constantinopoli, tanta e cœlo tempestas, ut decidentis magnitudo grandinis multos interfecerit: apud Adrabatas lana e cælo, imbribus admixta, defluxit. Nicæa, terræ motu iterum diruta: in Phrygia fames inaudita. Athanaricus, Gothorum Rex, dum Christianos insectatur, multos ultimo supplicio affecit, quamplurimos propriis sedibus ejecit. Paulo ante Sarmatæ Pannonias vastaverant. Valens, quum ab Eudoxo, Arianorum Episcopo, falsa fide fuerit initiatus, multos e Monachis per tribunos & milites cædi imperavit: quin etiam legem promulgavit, ut Monachos, militiam detrectantes, cuique fustibus cædere liceret. Pari efferitate Theodosius, Theodosii, nondum Imperatoris, pater, cum magna nobilium manu obtruncatus.

Universalis terræ motus horribilis.

Visigothæ, victoriæ insolentia elati, fortunæ dexteritatem prosequuntur: eo audaciæ jam evecti, ut Constantinopolin obsidere contendant. Sed Dominica, Valentis uxor, labantes, & fere consternatos civium animos conspicata, precibus hortationibusque confirmat, populum, multa erogata pecunia, sibi conciliat, urbem denique prudentia virtuteque conservat. Gratianus, Valentis nepos, cui Occidentis imperium delegatum fuerat, ubi rerum potitus est, ut Romanæ reipublicæ consuleret, Theodosium, ingenti virtute ac sapientia virum, ex Hispania accersi jubet, eumque consortem imperii declarat: quando tantæ rerum amplitudini, imminentiumque periculorum magnitudini, solus sat esse non poterat. Accitus Theodosius, paucis post mensibus adfuit, Sirmii purpureum paludamentum induit. Inito imperio, coactoque exercitu, cum Barbaris ipse congressus, haud difficulter fudit fugavitque, superiorem Mœsiam recuperavit, redeuntes hostes pluribus ac magnis cladibus affecit, & quæque summi principis officia cum dignitate complevit: demum, recepta inferiore Mœsia, Thracia, Daciaque ripensi, icto cum Athanarico, Visigotharum Rege, jam fœdere, ne diuturno bello Romanas legiones ad interitum redigeret, victor Constantinopolim se recepit. Ablabius, percussi fœderis causam, Theodosii morbum, in quem inciderat, fuisse scribit, idque a Theodosio collega, qui paucis post diebus bene convaluit, confirmatum. Pacatis rebus, Athanaricus Byzantium, initæ socie-

Visigothæ Constantinopolim obsident.

Quos Theodosius, Imperator, devicit, fugavit,

& icto cum Athanarico, Visigotharum rege, fœdere, sibi militantes conciliat.

societatis gratia, Imperatorum literis invitatus, advenit, qui honorifice exceptus, quotidiano lustrandæ urbis desiderio expleri non poterat. Spectabat circum, hippodromum & theatra; item templa, portus ac fora; distrahebatur ædium magnificentia: Basilicam, cum regia curiaque, admirabatur, obeliscos & colossos stupidus intuebatur, imagines ambibat, & pulchritudine urbis, abactis curis omnibus, animum relaxabat: deinde gravi morbo correptus, tertio, quo venerat, mense, vita decessit. Theodosius autem, societatis jure, magnifico hunc funere honestavit, eum magna quoque pompa, ad rogum usque, sequutus, cumulatissime amico justa persolvit, funebres ludos in ejus honorem edidit, & tantum pietatis Visigothis ostendit, ut mirifice Barbarorum animos sibi conciliarit. Illi namque, Rege jam orbati, ductu auspiciisque Theodosii, principis, ultro postea militarunt.

Unnorum crudeles irruptiones. Dum hæc in Thracia geruntur, Unni, qui Europam trajecerant, Ostrogothasque domuerant, imperium propagare pergunt. Quidquid intra Tanaim & Tauricam Chersonesum est, in suam ditionem redigunt: Tanaitæ, Roxolani, Alani, Carini, Amaxobii, Budini, Sturni, Ubiones, Acibi, item Navari, Sarmatæ ac Venedici, ab his leges accipiebant. Et jam Chumi, Basternæ, & cum Peucinis Carpiani, magno pacem stipendio mercabantur. A Ponto, Mœoti, Tanaique, Unni, ad Danubium usque, & ad Germaniam, Sarmaticumque sinum, omnia cæde & terrore compleverant, muniverant regnum, sævumque imperium usquequaque gerebant: *Gratianus, Imperator, a Merobande cæsus,* Gothos tamen a tergo infestare nunquam desinebant. Quum Gratianus Theodosio Orientis imperium tradidisset, ipse vero sibi Occidentis optasset: & quum in Britannia, militari seditione, Maximus Imperator declaratus esset, trajecto in Gallias confestim exercitu, Merobandis, magistri militum, proditione, ad Parisium superatus est; qui, quum Lugdunum confugisset, ibi captus est, & cæsus. Quare Theodosius, festinatis itineribus, in Gallias profectus, ut collegæ mortem ulcisceretur, ex Gothis decem hominum millia cum suis copiis secum duxit. Inito, adversus Arbogastum *Et 10000. Gothorum.* Eugeniumque, prælio, quod civile dici poterat, decem Gothorum millia, qui pugnam inivere, inimicorum impetu, primo congressu cæsa sunt, non sine magna Romani imperii utilitate. Mutata subinde fortuna, quum legiones ejus prælium conse- *Theodosius, Imperator, obit.* ruissent, Imperatori victoriam compararunt. Theodosius rediens, Mediolani, cum Arcadio & Honorio, filiis, imperium delegasset, intempestivo fato præventus, occubuit.

Cujus imperium ambiens Stilico, Stilico deinde, Honorii, e duplici filiarum matrimonio, socer, e Vandalicorum gente natus, tantum sibi auctoritatis vendicavit, ut inter primos haberetur: quin etiam, in Occidente, rempublicam gerebat. Quum esset imperandi cupidus, imperatores, quibuscunque rebus poterat, facile involvebat, sperans, ubi difficultate bellorum eos obrueret, facile se Eucherio, filio, imperium paraturum: augebant sibi animum Vandalorum, Burgundionum, item Suevorum & Alanorum auxilia, quibus fretus, si ferocissimos Visigotharum animos, in principes Romanorum excitasset, *male Visigothas tractat,* sperabat, se a Visigothis Italiam facile vindicaturum. Quare, ut sperata prosequeretur, Visigothis statuta stipendia eripit: annonam & donativa aufert: fame, non modo ad defectionem, sed ad indicendum crudele bellum, provocat, quod imperii Romani futurum erat exitium. Hæc omnia Stilicone, Aurelianoque consulibus, anno sa- *Anno 407. qui militiam & imperium ejus detrectant.* lutis septimo supra quadringentesimum, agitantur. Visigothæ, a Stilicone male tractati, non modo militiam detrectant, verum etiam immanissimum quemque furorem in Romanum imperium concipiunt: proinde annua stipe, commeatuque defraudati, relicta Thracia, in Pannonias erumpunt. Ibi Regem, quo annis quinque ac viginti caruerant, quum a præfectis, ab Imperatore creatis, hactenus regerentur, Alari- *Alaricum, regem eligunt: adjunctoque sibi Rhadagaiso, Goth. rege, Italiam petentes omnia cædibus complent.* cum, præstanti Balthارum familia natum, declarant, cui post Amalos inter Gothos erat secunda nobilitas. Baltha namque, lingua Gothica, significat audaciam. Per Sirmium iter faciunt in Illyricum. Rhadagaisus, quondam Gothorum Rex, cum ducentis hominum millibus, se his socium comitemque præbet. Antequam abeunt, Thraciam, Mœsiam, Pannonias, item Noricum & Illyricum, igni ferroque vastant, cuncta diripiunt, cædibus omnia complent, urbes diruunt: quin etiam, (ut divus Hierony-

ronymus inquit,) iram quoque Domini animalia bruta ſenſere: incenſa oppida cum vicis, homines cum mulieribus paſſim cæſi, quin & immaturi fœtus ex uteris parentum exſecti, infantes parietibus illiſi: neque ætati, neque religioni pepercere. Quid plura? omnia, præter cœlum & terram, & præter creſcentes vepres, continuasque ſylvas, periere. Rhadagaiſus, prior Italiam ingreſſus, ſuperatis Apenninis, in Feſulanum montem, quatuor & viginti ſtadiis ab urbe Florentia remotum, cum univerſis ſuis copiis ſe recepit: ubi, a Romanis legionibus circumventus, neque minus conſilii, quam cibi compos, dum ſalutem fuga quærit, a Romanis obtruncatur. Ejus exercitus, extrema fame confectus, in Romanorum poteſtatem, facta deditione, pervenit: quare tanta captivorum copia facta eſt, ut ſinguli ſingulis Gothi aureis, pecorum more, venderentur. Oroſius Unnos, in Italiam accitos, Romanis, adverſus Rhadagaiſum, auxilia tuliſſe ſcribit: refert enim, Uldim & Sariam, Unnorum & Gothorum duces, qui Honorii partes ſectabantur, Rhadagaiſo, apud Feſulas, primum occurriſſe, eorumque obſidione, fame olim abſumptum, fuiſſe cæſum.

Rhadagaiſus, Italiam primum ingreſſus, cum toto delctur exercitu.

Poſt Rhadagaiſum, Alaricus cum Viſigothis in Italiam penetravit, Ravennam, ad tertium uſque lapidem pervenit, ubi Imperatorem Honorium eſſe intelligebat; ad eum legatos propere mittit, quibus hæc mandata dat, ut ſedes in Italia ab eo poſtulent: quas ſi impetrarint, ipſum, cum Italis, quiete amiceque victurum polliceantur; ſi repulſam patiantur, omnino tentaturum, Romanine, an Gothi, Italiam poſſidere debeant: æquum ad hæc judicem, Martem fore, ſignificent. Legati, (ut Jornandes ait,) hæc referunt: Honorium utramque conditionem denegaſſe, ſed Gallias Hiſpaniasque, provincias populi Romani, quas Vandali, Genſerico Rege, vaſtabant, ſi eos ejicere auderent, tanquam proprias patriasque ſedes Viſigothis conceſſurum: quod Barbari abnuere noluerunt. Dum hæc aguntur, Stilico, imperandi cupidiſſimus, ubi ſuos Vindelicos cum Burgundionibus, Suevis, & Alanis, a ripa Rheni, Gallias infeſtare accepiſſet, Viſigothasque intraſſe Italiam, eorumque Regem Claſſenſe oppidum in Claudiano agro obſediſſe cognovit, ratus, non ultra differendum, coacta e Thracia non mediocri legionum multitudine, per Macedoniam & Illyricum, ac Noricos, in Italiam properat, præter Aquileiam & Altinum, item per Venetiam, & Ravennatem agrum, iter facit. Quod ubi Alaricus intellexit, ſoluta Claſſenſis oppidi obſidione, in proximos Apennini colles, ad Polentiam vicum, duobus & viginti millibus paſſuum a Ravenna remotum, cum univerſo exercitu ſe recepit. Stilico, militaris artis peritiſſimus, in Alaricum prodit, frequentibus præliis afficit. Quum ſæpe vincere poſſet, non expugnat, ut bellum protrahat, tres circiter annos eum ludificatur. Ita Imperatoris & Barbarorum extenuatis viribus, ſe facile imperium invaſurum eſſe confidit. Alaricus Honorium literis commonefacit, de aſtu ac mente Stiliconis; quippe qui, ut utriusque vires enervet, ſeque demum tyrannum ſtatuat, quum ſæpe vincere potuiſſet, noluiſſe: quandoque pugnandi copiam denegaſſe: proinde orare, ut ſedes in Gallia concedantur, unde ſe Vandalos ejecturum pollicetur. Ultro Honorius poſtulata, & paulo ante promiſſa, conceſſit, Stiliconi mandat, ut cum Alarico pacem ac fœdus ineat, Viſigothas Italia in ulteriorem Galliam educat.

Alaricus eum mox ſubſecutus.

Claſſenſe, oppidum, obſidet.

Sed a Stilicone variis confectus præliis,

in Gallia ſedem ab Honorio, Imperatore, impetrat.

Indoluit Stilico, Viſigothas tam quiete Italia abigi, & Honorium periculo liberari: quonam modo Barbaros in Italiam convertere, pacemque intercipere poſſet, excogitat. Saulem, Hebræum, ſumma perfidia præditum, præfectum legionis, ſui conſilii participem facit: ei mandat, ut abeuntes Viſigothas, paſchali die, incautos adoriatur; quod ubi factum eſt, multi, improviſa formidine correpti, occubuere. Accedebat quoque religio Viſigotharum, qui ſolenni die pugnam conſerere verebantur. At ubi hoſtes inſtare conſpicantur, neceſſitate ducti, tam obſirmatis animis ſe convertunt, ut Hebræas cohortes non modo funderent fugarentque, ſed ad internecionem uſque, cæderent. Stilico, audita legionum ſtrage, animo conſternatur, furentes in ſe hoſtes perhorreſcit, ab Imperatore legionum ſupplementa, & auxiliares copias petit. Honorius, non copias & auxilia, ſed ſicarios duos miſit, qui proditorem imperii, Stiliconem, cum Eucherio filio, trucidarent. Has igitur perfidiæ audaciæque tyrannidis pœnas, Stilico principi tunc exſolvit.

Viſigothas, Italia exeuntes, impedit Stilico. Sed fuſus, & una cum filio, Honorii juſſu, interfectus eſt.

F 3 Hono-

Honorius, cæso Stilicone duce, exercitui Romano neminem ejus loco subrogavit; quo factum est, ut, bellicoso duce privatus, Visigothis nunquam amplius resistere potuerit: quare eorum ita rabies exarsit, ut, domita incensaque maxima Italiæ parte, urbem Romam obsederint: eam brevi obsidione capiunt. Capiunt itaque Romam, terrarum hucusque dominam, Flavio & Varrone consulibus, imperiumque Romanum, Calendis Aprilis, anno ab urbe condita CLXIV. supra millesimum, a Christiana vero salute CCCCX. sub infausto Honorii, principis, imperio, Romana libertas, Italaque potestas extincta est. Ne multo quidem ante tempore, aliorum malorum, imperante Gratiano, rumor advenerat, Longobardos extremis Germaniæ finibus, Oceani littore, Scandiaque insula, cum innumerabili multitudine egressos, novas moliri seditiones: Ibore & Ajone, ducibus, Vandalos superasse, &, amplificando sibi imperio, quotidie studere. Alaricus igitur, urbe potitus, mandat edici, ne cui Romano civi mors inferatur, ne quid injuriarum & incendii, præter rapinas ac spolia, committatur, templis debitus honor impendatur, vis nulla cuiquam tribuatur: quicunque in templa confugerint, pro illæsis habeantur: inhibentur ad hæc stupra, cædes, & immanitas. Edicta tamen nequaquam ubique servata. Jornandes, rapina tantum hostes contentos fuisse, testatur, ne suæ genti detrahat. Galla Placidia, Theodosii filia, & Honorii Arcadiique soror, capta, & Alarico, præ nobilitate generis desponsata: vasa, Petri sacro ministerio comparata, & magnitudine, arte, aurique præstantia, a quodam Visigotha subrepta, Regis jussu, in Basilicam relata. Tres dies in præda, direptioneque consumpti. Alaricus mox, relicta urbe, per Campaniam, Lucaniam, Brutiosque discurrit: omnia populatur, & vastat. Quin & per Siciliam, Africam adoriri statuit, nisi oborta tempestate, qua multæ sibi naves obrutæ sunt, consilium mutare cogeretur. In reditu Rex, morbo correptus, Consentiæ moritur. Visigothæ, dum gravissime eum lugent, &, ne qua in ejus ossa vindicta fieri possit, stolida pietate reformidant, derivato Barento, in alveo sepulchrum statuunt, ibique Alaricum, cum pretiosa supellectili, recondunt: moxque, revocato fluvio, ne quis Italus ejus monumentum scire posset, fossores obtruncant: facinus quidem, barbara gente non indignum est habitum.

Hinc Alaricus Romam obsidet. Capit An. 410.

Diripit Placidiam, Theodosii filiam, sibi desponsatam,

Africamque aggressurus moritur, ac, insciis omnibus, sepelitur.

In demortui locum Ataulphus, Baltharum quoque genere natus, a Visigothis suffectus est: cui Placidia, Alarico desponsata, uxor traditur: nuptiæ paucis post mensibus, in Forolivii celebratæ. Visigothæ, Romam reversi, quicquid e præda superfuit, eripuere: perpetuaque ruinæ ac incendii monumenta reliquere. Ataulphus, relicto sponte Honorio, quem, affinitatis gratia, vita donare cogebatur, in Gallias, a Francis & Burgundionibus infestatas, contendit: ejus adventu perterriti hostes, se intra fines continere cœperunt. Vandali vero & Alani, qui sedes in Pannoniis a Romanis Imperatoribus impetrarant, ac deinde, Gothorum metu, in Gallias se receperant, majori formidine nunc affecti, in Hispaniam trajiciunt: quo pacatam Ataulphus Galliam invenit. Mox de ejiciendis ex Hispania Vandalis decernit: in Tarraconensi agro ad Barchinam † opes, & imbelles homines relinquit. Ipse cum ingentibus copiis Pyrenæos montes superat, in Hispaniasque medias penetrat: cum Vandalis sæpe congressus, tandem domuit, & tertio anno Galliam cum Hispania pacavit: demum a Vernulpho, brevissimæ staturæ viro, cui sæpe illudere solebat, interficitur. Sed hic aliquantisper immorandum, & de quarundam gentium origine aliqua referenda.

Eidem succedit Ataulphus,

qui e Galliis Francos & Vandalos, simul ex Hispania, rejecit.

†Barcinone.

Vandalos & Burgundiones, qui e Vandalis prodiere, unam ex quinque interioris Germaniæ gentibus, Plinius affirmat: his Suevos proxime collocat. Alani, etsi originem a Scythis deduxere, in Vandalorum tamen regionibus habitabant. Octavium Augustum Suevos e Germania in citeriorem Rheni ripam transtulisse, Suetonius asserit. Burgundiones, Vandalorum pars, ad octoginta armatorum millia, ulteriores Rheni ripas insederant, quos Tacitus a Druso, subacta interiore Germania, in proprias sedes repulsos, ac urbibus oppidisque munitis ejectos, vicatim habitare coactos fuisse, tradit, unde (ut supra diximus) nomen est inditum. Sed in his gentibus facta mutatio. Nam Vandali, a gentis flumine nuncupati, paulo post eos, quos Stilico in

Vandalorum origo.

in Gallias concitavit, patria profecti, se Sclavos appellarunt a nomine gentis, quæ a Cimmerico Bosphoro, ad Tanaim usque, habitare solita, in Vandalorum & Burgundionum, patria profectorum, sedes transmigravit. Neque tamen Sclavorum denominatio ab his diu retenta. Quum enim pars eorum, imperante Mauritio, in Dalmatiam & Illyricum emigrasset; qui domi remansere, nomina mutarunt, & aliqui se Polonos, Boemos alii, se appellare cœperunt. Sed unde divertimus, repetatur oratio. *& Sclavorum.*

Athaulpho Rogericus successit, paulo post suorum fraude interemptus: quartus ab Alarico, Vallia Rex creatur, & animi & corporis viribus excellens. Adversus hunc Honorius, Imperator, Constantinum cum ingenti exercitu objicere statuit: virum quidem, non modo militari disciplina, sed magna rerum experientia sane pollentem: ratus, Visigotharum vires per hunc facile extenuari posse. At maxime verebatur, ne Barbari rempublicam iterum infestarent. Accedebat & illud, quod iniquissimo animo ferebat, Placidiam, sororem, adhuc in captivitate barbarica detineri, & maximum Romano principi fore dedecus, sororem a servitute asserere nequivisse. Quare Constantino, ut vehementius rempublicam gerat, & sororem in libertatem redigat, Placidiæ nuptias pollicetur, si Barbaris eam eripere valuerit. Constantinus, promissis oneratus, cum magno exercitu, imperatoria auctoritate, in Hispaniam contendit: cui Vallia, Visigotharum Rex, ad Pyrenæi montis aditum occurrit. Quum legati utrinque mitterentur, hoc tandem Constantino cum Rege convenit: Placidiam omnino reddi oportere; quandocunque opus fuerit, Romanæ Reipublicæ postulata Visigotharum auxilia nunquam defutura: quare super his fœdus ictum. Vallia igitur, ut ab Honorio pacem assequeretur, Placidia a Visigothis reddita, &, ex composito, Constantino patricio desponsata, ex qua Honorius & Valentinianus nati sunt. Eodem fere tempore, Constantinus quidam alius in Gallia imperium invasit, Constantemque, filium, ex Monacho Cæsarem constituit. Sed a Romanis, accito Visigotharum auxilio, alter in Arelatensi urbe, Viennæ alter, cæsus est. Idem deinde facinus Jovinus & Sebastianus ausi, pari quoque fato concidere. *Athaulpho Rogericus, huic Vallia, Goth. rex, succedit; cui Honorius opponit Constantinum, qui Placidiam ex Visigotharum servitute liberat.*

Quum Vallia in Hispania regnaret, ecce Vandali, qui ab interioribus Galliæ partibus, ab Ataulpho fugati fuerant, Hispanos iterum infestant, prædas abigunt, variisque vexant latrociniis; sed a Visigothis repressi sunt. Vandalorum imperium, Genserico Rege, nimis auctum: quippe qui non minus astu, quam prudentia pollebat: erat enim corpore mediocri, & equi casu claudus, item magnanimus, in sermone rarus ac gravis, voluptatum domitor, non irarum, non cupidus imperandi, ac doctus inter populos odia discordiasque serere, ut, facta seditione, facilius imperaret. Honorio & Theodosio consulibus, Aetius adversus Vandalos missus est, qui, quum Bonifacium, bellica arte præstantem, ab expeditionis societate repulisset, collegam, præ ingenita insolentia, aspernatus, magnorum malorum auctor est habitus. Nam Bonifacius, indignitatem rei perquam ægre ferens, Hostiam propere contendit, in Africamque trajecit, occupavitque provinciam, quam quum sine auxilio, invito Imperatore Romano, retinere non posset, Gensericum, Vandalorum Regem, in Lybiam advocat. Hic Valliæ bellum reformidans, trajecto Gaditano freto, in Mauritaniam pervenit, Africamque universam occupavit, ibique aliquamdiu cum nepotibus ac posteris, ad Justiniani usque tempora, imperavit. Justinianus autem, accito Belisario, magistro equitum, orientisque præfecto, viro excellentissima quaque virtute præstantissimo, ac summa gestarum rerum gloria celebratissimo, non modo Africam per eum a Vandalorum jugo, sed a Persis Asiam, Europamque a Gothorum servitute, vindicavit. Et quum a Mauris Africa deinde occuparetur, Justiniani virtute liberata est. Vallia, quanquam Vandalorum regnum in Africam prosequi cuperet, maris tamen tempestate deterritus, Tolosam rediit; ibique statim diem extremum, cum magno Visigotharum luctu, clausit. *Vandali Hispaniam invadunt, sub Genserico, rege suo. Hinc Vallia, relicta Hispania, Africam occupat. Hos utrobique fugat Belisarius. Vallia, Gothorum rex, moritur Tolosæ.*

RE-

RERUM UNGARICARUM

DECADIS PRIMAE

LIBER TERTIUS.

IAM Unnorum vires ostendere adoriamur, qui, postquam Ostrogothas domuerant, Visigothasque, qui, perdomita Italia Galliaque, Hispanias usque penetrarant, sedibus suis ejecerant, nondum Scythia tota contenti, trajecto Danubio, Pannonias quoque subactas innumera multitudine hominum inundarant. Et quamvis ab Aetio, magistro equitum (Theodosio & Valentiniano Imperatoribus,) quandoque repressi forent, vix tamen, quin ulterius occuparent, contineri poterant. Eodem fere tempore Berimundus, Thorismundo progenitus, veluti supra in Amalorum catalogo scripsimus, quum suorum Ostrogotharum servitutem, & Unnorum imperiosam tyrannidem, tolerare non posset, una cum Widerico filio, ad Theodoricum, Visigotharum Regem, qui Valliæ successerat, in Hispaniam pervenit: ratus, & nobilitate familiæ, & virtute sua, facile apud eos se principatum posse consequi. Theodoricus, non magis prudentiæ compos, quam moderationis, & non minus animi, quam corporis dotibus excellens, quamvis regia stirpe genitos, non modo regibus, sed populis quidem omnibus formidolosos esse oportere intelligeret: eum tamen, quem generosum acceperat, nedum convicii, sed consilii quoque expertem esse noluit: quotidie jubebat accersi, & cognatione gentis familiarissime utebatur. Ecce Theodorico, ob violatum fœdus, Theodosio juniore & Festo consulibus, a Romanis bellum indicitur. Aetius patritius, magister equitum, Dorostena, civitate Mœsiæ, oriundus, Gaudentii filius, a patre sub militari disciplina semper educatus, qui, a Valentiniano Gallis præfectus, Suevorum Francorumque barbariem varia strage confecerat, & Galliam universam mira sapientia defenderat, accitis Unnorum auxiliis, adversus Theodoricum, cum Litorio duce, proficiscitur. Sed quum acies pari robore ac spe utrinque constitissent, ut publicæ saluti consuleretur, mutatis animis, datisque dextris, instaurata concordia.

Theodoricus Visigotharum rex,

a Romanis impugnatus,

eisdem conciliatur.

Paulo post tot mala Romanos imperatores circumvenere, ut imperium tutari posse desperarent. Hinc enim Scoti, Albienses, & Pictones, Britanniam invadunt, cui, opem postulanti, ob imminentem Unnorum eruptionem, Aetius, Galliæ præfectus, afferre non potuit. Hinc Gensericus, Vandalorum Rex, occupata per annum Africa, comparata classe, Siciliam infestabat. Hinc Sebastianus, qui Alanos & Suevos Lusitania ejecerat, Romanæ Reipublicæ proditor, pro affectata tyrannide, cum Vandalis & Visigothis fœdus init, ut Lusitania potiretur: sed, deceptus a Barbaris, cumulatas perfidiæ pœnas expendit. Ex quo factum est, ut Visigothæ, Suevi, & Alani, Lusitaniam, Taraconensemque Hispaniam, & Aquitaniam occuparint. Hinc Unni minabantur, qui Ostrogothas Gepidasque, ac innumeram Scytharum gentem, coegerant, ut, quocunque libido tulerit, libere ac late dominari queant. Nam, ut Ungarorum Annales referunt, postquam, occupata Dacia, Pannonias prospectarunt, non solum feracitate soli, ac regionis pulchritudine, sed cœli quoque benignitate præstantissimas, quas Macrino proconsule, Sabaria oriundo, Alemanni Italique incolebant, trajecto Danubio, invadere anhelabant. Macrinus, quamvis Mysiis, Pannoniis, Thraciæ, ac Illyrico, adjectæ quoque Macedoniæ præsideret, Unnorum tamen erat viribus impar, ne tanta multitudine gentium obrueretur, Thetricum, universæ Germaniæ præsidem convocat: qui, coacto ingenti mox exercitu, in Pannoniam

Unnorum irruptiones.

Pannoniam invadunt.

Quibus se opponunt Romani.

noniam descendit. Ad Potentianam urbem, inter Thetem & Zázhalom, decem millibus passuum a Danubi ripa remotam, cum Macrino castra jungit: nam Thete inter Budam & Albam regalem sita est. Consilium deinde ambo ineunt, utrum potius agendum? an, transmisso exercitu, in castris Unnos adoriantur, an alium locum, prælio magis idoneum, optent? Dum diversa sentiunt, consilium quoque differtur. Ecce! Unni castris acies educunt, ad Danubii ripas veniunt: multos quoque dimiserunt, qui castra, uxores, liberos, fortunasque tuerentur, quum Romanis appropinquassent. Macrinus & Detricus Scythas non expavere, rati, interfluente Danubio nihil detrimenti illinc sibi inferri posse: quando nec naves haberent, quibus trajicerent, nec pontem in amne facile struerent. At Unni, postquam hostibus appropinquarunt, quum simili modo tot Scythiæ flumina transmisissent, annexis utrinque utribus, intempesta nocte, Danubium sub Sicambria, prope Budam veterem, clam omnes tranant, ubi villa quoque nunc est, quæ ab Unnorum trajectu, Scythico vocabulo, Kelenfewld appellatur. Deinde Potentianam, ubi utriusque ducis castra erant, propere contendunt; dormientes & incautos hostes adoriuntur, qui Scytharum insidias minime formidabant. Miserrima cædes oritur; multi, somno gravati, antequam expergiscerentur, vita excessere: mox tumultus, clamor, & vociferatio subsequuta. Quid Romanorum milites agerent, quove se verterent, tam repentino & inopinato terrore perculsi, nesciebant: magna pars, in fugam conversa, passim cæsa est: strages, & Alemannis, & Germanis inaudita paratur. Cæteri, qui aut in urbe pernoctabant, aut prope mœnia tendebant, quum se in urbem recepissent, evasere. Unni, cæde defatigati, in agrum, qui Tarnockvölgy dicitur, se revocarunt. *Sed internecione ab Unnis cæsi.*

Detricus & Macrinus, tanta clade afflicti, & intolerabili furore perciti, quem pudor ingens suscitarat, quando mori, quam tantum dedecus perpeti malint, illatam à Barbaris cladem ingenue ulcisci decernunt. Quæ superfuerant, legiones cogunt: quod fieri oporteret, ostendunt. Tempus non ultra terendum, admonent: siquidem Unnos, longa vigilia, ac itineris præliique labore confectos, vires omnes amisisse affirmabant: Barbaricam immanitatem omnino ulciscendam: tantam cladem, cum perpetua turpitudine conjunctam, perpeti, ni se ab hac vindicent, neque Romanorum, neque sociorum populi Romani esse decoris. Id perpetuam majestati Romani imperii notam inusturum exclamant, nisi obstinatissimis in Barbaros animis irruant, pœnas cumulatissimas exigant. Quin & imminens omnium gentium hinc excidium promanaturum edocent, nisi eorum vires magna cæde conficiant. Quare legionum animi, partim formidine majoris mali, partim ira illatæ cladis, & pudore perciti, neque tamen pristinæ virtutis immemores, nihil hac pugna vehementius affectant. Arma sumi, instructas acies educi, pugnæ signum dari, &, si male pugnarint, se decimari postulant. Quare duces in Unnos, qui non procul aberant, copias educunt: nondum in hostium conspectu fuere, quum utrinque tam obsirmatis irruitur animis, ut nullum crudelius bellum usquam commissum fuisse reputaveris; cadit utrinque innumera multitudo, in diem acerrime pugnatur. Declinante sole, Unni, superioribus vigiliis & laboribus exhausti, bello inferiores esse cœperunt: &, ne ad interitum redigerentur, terga vertunt. Ad Danubii ripas se recipiunt, moxque Danubium, adhibitis utribus, renatant. Romani, bello fessi, fugientem hostem dimiserunt, prælium igitur imminente nocte diremptum. In hoc conflictu ex Unnis, cum Kewe duce, hominum centum & viginti quinque millia cæsa: e Romanis, præter eos, qui in castris superiore nocte ceciderant, si Ungarorum credendum est annalibus, ducenta ac decem millia desiderata sunt. Insequenti die Detricus & Macrinus, cruentissimam se victoriam nactos conspicati, ne iterum cum innumera Scytharum multitudine manum conferere cogantur, mutanda castra decernunt, superstitibusque copiis parcendum esse judicant. Quare Tulnam, nunc Austriæ, Pannoniæ quondam civitatem, reliquum exercitum reducunt: rati, si iterum pugnandi copiam Unnis facerent, universum ad unum exercitum populi Romani, præ nimia hostium multitudine, interiturum. At Unni, postquam hostes retrocessisse acceperunt, locum pugnæ repetunt, suos, *Cladis ultionem parant Romani.* *Unnorum cæsa 125000 Romanorum 210000.*

more

Unni, suis pie sepultis, & columna in Kewae, ducis sui interfecti, monumentum erecta,

more Scythico, pie sepeliunt. Kewae ducis corpus inveniunt, quod in celebri via, solenni pompa, substructo sepulchro, recondunt. Supra marmoream columnam erigunt, in ducis monumentum, quem locum Keweháza appellarunt, & nunc Keazo Ungari dicunt.

Postquam Unni, Romanas vires experti, res suas bene succedere conspicantur, animos sibi augent, & Romanis invitis, utramque Pannoniam, trajecto Danubio, occupare contendunt; quod ibi factum est non aliter, ac si proprias sedes recuperassent: Romanos hinc ejicere statuunt. Quare, maximo delectu habito, Tulnam, quam in capite Pannoniæ, quo Romani se receperant, sitam esse diximus, properant. Quod ubi Detrico & Macrino significatum est, Scythas ea mente venturos, ut, Romanine, an Unni, Pannoniarum domini futuri sint, hoc extremo certamine definirent; item Scythico ritu ita animos obfirmasse, ut mori, quam cedere malint: Romani duces, quamvis duplici jam habita strage attenuati, ac viribus impares forent, animos tamen non tam a supplementis, auxiliaribusque copiis, quam ab re ipsa concipiunt, ut Scythicam audaciam coerceant, hostibus occurrere decernunt. In Kesmawrensem agrum veniunt; ubi eos offendunt, utrinque mutuo conspectu agmina constitere, instruuntur pariter utrinque acies, arti bellicæ, ac insidiis militaribus utrinque ingenia intenduntur. Unnis certum erat, aut vincere, aut pulcherrime mori: quod eo facilius sibi quisque persuaserat, quo magis, patrio ritu, mortem contemnere didicerat. Contra Itali vitæ rationem habere solent, nec temere quidem se morti exponunt. Proinde continuo signum datur, obstinatissime utrinque concurritur. Unnis in prælio mos est, altissimis vocibus hostem deterrere, pulsare tympana, sagittarum jactu aerem in speciem nubium obscurare. Quare tantus ab his clamor, & tam horribilis confestim editus, & ita telis aer obscuratus, ut Romanorum animi admodum consternarentur: a prima hora diei ad nonam usque pugnatum est: magna utrinque cædes oritur. Demum Detricus & Macrinus, ubi se numero impares, & cum fera gente rem sibi esse, quæ mortem pro nihilo ducat, suorumque stragem in horam augeri conspicantur, ut reliquorum saluti consulerent, quum bellum facile dirimere non possent, tandem terga vertunt, pedem sensim referunt, ne palantes fugere cogantur. Unni, quamvis longo prælio defatigati, & pugna deficere cogerentur, revocatis, spe imminentis victoriæ, viribus, instant, ac magis adurgent. Hic Macrinus, quum fortiter redintegrato prælio instare cœpisset, occubuit. Detricus, fronti infixa sagitta saucius, cum his, qui superfuerant, evasit, truncumque sagittæ, quem excutere nequierat, in Senatum usque Romanum retulisse ferunt. Unni, haud incruenta victoria potiti, se confestim in castra receperunt. In hoc prælio quadraginta Unnorum millia desiderata, ducesque Bela, Keme, & Kadicha, cecidere. Contra, Romana clades quanta fuerit, hinc intelligi potest, quod nunquam illi posthac in Pannonia, contra Unnos, exercitus reparare potuere. Scythici duces, quum pulcherrime parta victoria occubuissent, ad marmoream columnam, (de qua supra diximus,) solenni pompa funerati sunt. Unni, quos deinde Ungaros appellavimus, anno salutis quadringentesimo primo, tranquillas in pacata Pannonia sedes usurparunt, & multo sanguine sibi compararunt.

Romanos rursus aggressi,

irreparabili eos strage fundunt,

Et Pannoniam quiete possident.

Anno 401. Attila Unnorum seu Hungarorum Rex eligitur.

Anno vero ab ingressu octavo ac vigesimo, extinctis superiore bello ducibus, in magnam orbitatem redacta respublica, quid ageret nesciebat: ductu carere non poterat multiplex & innumera multitudo, &, quem potissimum eligeret, haud facile inveniebat. Unus tantum Attila succurrebat, Mundicici filius, ac Cottaris & Rhoæ, qui ante ipsum regnasse dicuntur, item Budæ frater; quem optimo genere natum, præterea fortissimum prudentissimumque noverat, omnium consensu Regem optandum esse censet. Edictis igitur comitiis, quum Tribus undique convenissent, Attilæ cuncti suffragia reddunt, Regemque declarant. At hic regnandi cupidissimus, ac gerendo bello accommodatissimus, &, quod ambitione maxima affectarat, assequutus, spes ingentes concipit, & maximo animo imperium init, ad quod non tam fato, quam moribus, natus esse videbatur; quippe cui acre ac circumspectum erat ingenium, corpus validissimum & breve, item ingens animi magnitudo, indefatiga-

Attilæ dotes,

tigabilis tolerantia laborum, exactissima rei bellicæ disciplina, astus & consilii altitudo summa: præterea maxima dolorum ac insidiarum artificia, deperdita audacia, animus crudelis & elatus, perfidia plus quam Punica: egregia forma, lati cum pectore humeri, torvus quoque aspectus, caput grandiusculum, oculi imminuti, rara barba, simus nasus, cani fere crines, color subniger, & magna libidinis impatientia. Erat etiam in incessu superbus, circumferebat oculos huc & illuc, ut viri elati potestas motu quoque corporis appareret: non minus ambitioni, quam Veneri obnoxius, se supplicibus exorabilem, & his propitium exhibebat, quos semel in fidem receperat. Qua gente sit editus, præferebat adspectu: neque ignorabat, se magis deorum numine, quam humana arte, ad imperii fastigia conscendisse. Quod, ut Priscus historicus ait, ob sacrum Martis gladium ante speraverat, quam ipse fuerat assequutus. Hic enim apud Scytharum Reges olim servari solebat, quo quicunque potiretur, ei regnum sperare fas erat. Pastor quidam, quum suam buculam claudicantem offendisset, ut vulneris inveniret auctorem, demissi cruoris vestigia legit: at ubi ad sanguinei rivuli fontem pervenit, ubi bucula pascebatur, dum humi percontatur, Martis ensem invenit, quem incauta bestia forte calcaverat. Effossum hunc protinus ad Attilam defert, qui, ubi sacri numinis esse intellexit, fortunæ suæ admodum congratulatur. Gladio allato, bellorum ac cæterarum gentium dominum se perbrevi futurum ariolatur. Pastori gratiam agit, refertque haud secus, ac si divino quodam munere donatus esset; ensem juxta divinum, ac Romani ancyle, servari jubet. Martem, Scytharum deum, perveneratur, cujus numen quotidianis sibi victimis placare studet.

ejus descriptio,

& superstitio, sibi Martis gladium obtigisse.

Quanti momenti ditionem iniverit, non ignorabat, neque se latebat innumerarum gentium, & universæ denique Scythiæ esse regnatorem: cogitabat semper, quæ moliri deberet, ne tanto imperio frustra præfectus esse reputaretur. Illud quam maxime verebatur, ne potius Rex imperio, quam imperium Regi deesse videretur; neque ipsum fugiebat, sibi neque ingenium, neque vires, neque fortunam, neque militum robur ac numerum defuturum. Quare, accitis præfectis legionum, tribuumque magistris, hæc verba facit: *Non sum nescius, commilitones, non modo regnum, sed potestatem unamquamque, pro deorum nutu & providentia tradi: neque vos omnes divinam mentem voluntatemque, hoc interregni tempore, detrectasse: si quidem me, nemine refragante, imperatorem non solum, ducemque creastis, verum etiam Scythicæ reipublicæ summam ultro tradidistis, nemini unquam antehac tanto jure collatam: me autem, juxta deorum numen, ac vestrum judicium, existimare fas est, quando illic divina benignitas, hic vester amor & fides ostenditur. Quamvis nihil præterire curavi, quod ad utraque officia pertineret; nunquam tamen tantum, neque de diis, neque de mortalibus promeruisse me credideram, ut regio me munere dignum judicaretis. Proinde perpetua utrimque gratia est habenda. Etsi grati hæc animi esse solent, non tamen minus, quæ meæ sunt dignitatis & officii, quam agenda gratia, dies noctesque sunt mihi animo agitanda, ne tanto me munere indignum existimetis. Quotiens quæcunque Regi cuique optimo inesse debent, officia mecum cogito, quam grave munus obierim, facillime noverim. Nam qui alienæ gubernationi præfectus est, ita se gerere debet, ut cæteris quoque præstantior habeatur. Nihil contra turpius eo, qui suo imperio censetur indignus. Si traditum a vobis munus detrectarem, pusilli quidem id foret animi: contra vero maximi, res magnas adoriri, & propria virtute, divinaque spe confirmari. Quanquam rei gravitas aliquantulum hortatur, sunt tamen multa, quæ fiduciam augent, & vos de me bene sperare jubent: inprimis rerum experientia, tolerantia laborum, & animus cum corpore, domi forisque assiduo exercitatus. Nemo unquam (mihi credite) bene imperabit, qui prius recte parere non didicit: neque bonum veteranum inveneris, qui malum se tironem exhibuit. In castris vestris natus & educatus sum, commilitones! neque lactantem prius mammillam, quam cruentum gladium apprehendi. Pro mollibus quidem cunabulis, clypei substernebantur: & infans ex frigido amne lavabar, sub dio noctem æque ac diem ducere, frigus & æstum juxta pati. At ubi aliquantulum adolevi, audacter arma tractare, pugnare sub vinea, depugnare cum paribus singulari certamine: quandoque belli simulacra agere, educere exercitum, aciem instruere, disponere cornua, primus dato signo congredi, & dirempto prælio redire novissimus, quin etiam sæpe certatim tranare Danubium, & magnos amnes. Ad palum præterea exercitabar, decurrebam*

Magna meditatur molimina,

ad eaque suos hortatur.

Labores suos, & armorum numerat exercitia.

rebam in stadio, hippodromumque frequentabam. Et ne quid pugnæ genus intentatum dimitterem, temporaria obsidere oppida placebat, circum turres erigere, admovere machinas, ariete mœnia quatere, quassaque subinde conscendere, deturbare oppidanos, nullum præter militarem habitum induere, diu noctuque ferre arma, & in aggere fere semper sub galea dormire. At ubi grandiorem ætatem nacti fuimus, fortissimi proceres, neque infestum hostem perhorrere, neque laudis & gloriæ gratia mortem formidare, neque pro republica pericula magna evitare, exemplo vestro didicimus. Et eo usque didicimus, inquam, ut, quando mihi Deus optimos militiæ præceptores exhibuit, neque hostem arte circumvenire, neque discordiarum in externos semina serere, quo facilius vincere liceat, neque populos sollicitare, allicere promissis, & tempestiva quandoque deterrere sævitia, dubitemus. Novimus hæc omnia, & re potius, quam verbis, a vobis accepimus. Avidissime sæpe spectavimus, quomodo rempublicam gereretis, quanta fide consuleretis publicæ saluti, quanta fortitudine obiretis pericula, quanta clementia exciperetis supplices, quanta denique æquitate judicia tueri, & servare dignitatem studeretis. Quæ quidem omnia, quando mecum ipse reputo, plures in Scytharum castris, quam in orbe cætero, imperatores intueor.

Flagellum Dei se natum ait.

Sunt etiam alia, quæ non tam mihi animos addere, quam vos de me bene sperare jubent. Mater, pridie ejus diei, quo me genuit, se in somnis puerum scitum edidisse affirmabat; cui quidem stanti demissus e cœlo Mars ensem accinxerat, flagellum divinæ iracundiæ dederat. Quin etiam, quum prodigia cuncta bene successerint, nondum decimus exactus est annus, quum pastor quidam, in pratis, inventum Martis ensem ad me detulit. Quare me, id insigne nactum, vestrum Regem, mortalium criminum censorem, & domitorem gentium, augures fore prædicebant. Nos Romani barbaros appellant, &, veluti orbis domini, Scythicam gentem diu aspernati, se totius orbis imperium tenere gloriantur: neque Parthos adhuc, cognatos nostros, perdomuerunt, neque leges adhuc Unnis dare potuerunt, neque, (si vixerimus,) profecto dabunt. Atque, si in propriis hucusque sedibus permansissemus, audire potius, quam perhorrere Romana arma videremur. Sed ubi majorum nostrorum virtute factum est, ut universam Scythiam in ditionem suam asseruerint: nos quoque pari virtute ac gloria, & fortasse longe majori, si licuerit, cum illis certare debemus. Nescio quid magni præsagit animus. Et, quum numina faveant, tot gentium favores aspirent, neque vires vestræ, neque fortunæ desint, ac militum fortissima pectora; id nobis enitendum est, proceres! ut omnium antiquorum gloriam superemus, & nomen denique populi Romani deleamus. Quare non alienigenam, sed vestratem: non rudem, sed expertum: non incognitum, sed notissimum: non proximum, sed filium propriæ gentis amantissimum, & immortalitatis cupidissimum, pro Rege delegistis, fortissimi viri! Qui, si neque vobis, neque mihi defueritis, (quando Martem nobis, patrem, nunquam defuturum esse credimus,) perbrevi ostendam, me non magis humano judicio, quam divino numine, regem esse creatum; quamobrem eo magis mihi enitendum est, ut utrique satisfaciam, quamvis id sine utriusque ope præstari nequit. Quod igitur me e senatusconsulto decrevistis, & tot populorum jussu approbastis, id faustum & felix Mars, pater optimus, esse jubeat, ac omnia signa confirmet: sicque cætera numina faveant. Proinde de me, commilitones! bene sperate, confidite reipublicæ: in propagandum Scytharum imperium omnes ingenii nervos intendite. Apud omnes Martis Herculisque parentis aras rem divinam facite, celebrate Hecatomben, & diis immortalibus cumulatissimos honores impendite; Attilam nunquam expectationi vestræ defuturum, imo acerrimum hostium flagellum omnino futurum reputate.

Quum hæc Attila peroraffet, ei feliciter, Scythis quoque feliciter, undique acclamatum est: Unnorum spes ita adauctæ, ut hunc potissimum & ament, & adorent. In ejus manus tribus omnes cum militibus conjurarunt, se militiam, & ejus imperium, nunquam detrectaturos. A proceribus mirifice collaudatum, ad amplificandum imperium passim omnes hortantur, nomina se daturos cum gravissimo obsequio pollicentur. Ipse, ad disponendum regnum, animum intendit, rempublicam instituit, munit legibus, ac edicta varia promulgat. Hæc ubi rite disposita sunt, ad bellum & tormenta bellica convertit ingenium, varias machinas commentatur, artifices multos adhibet, auget munitiones & instrumenta, quibus & castra hostium, & urbes, facile expugnentur. Miram castra metandi artem invenit, miro quoque modo augu-

Attila, disposito regno, impigre bella parat.

auguſtalia & tabernacula ſua diſpoſuit, quæ inextricabili militarium tentoriorum ambitu muniebat: de quo Priſcus Hiſtoricus, Theodoſii minoris ſervus ab epiſtolis, quum legatus ad eum perveniſſet, hæc retuliſſe dicitur.

Inprimis, antequam ad Unnos acceſſiſſet, ingentia ſe flumina trajeciſſe: tandem eo appuliſſe, ubi dudum Indigoia, Gothorum fortiſſimus, Sarmatarum dolo occubuerat. Haud procul hinc Attilæ vicum fuiſſe, ampliſſimæ civitatis inſtar, cujus mœnia omnia, ex nitidiſſimo ligno confecta, tantam in compage juncturam præferebant, ut ex uno ſolidoque ligno facta dixeris: multa quoque ac effuſa fuiſſe triclinia, ampliſſimas porticus & auratas, ſpatioſa ſubdialia, ac cætera cultu & decore regio digna. Itaque Attila non modo regiam ornatiſſimam habuit, ſed auguſtale, præ cæteris, inſano ſumptu affabre factum, quod e ſerico auroque contexto ſane conſtabat, item cultum ubique gemmis; & columnis aureis eburneisque ſuffultum, ubi non ſolum Propylæa & andronæ, ſed porticus & ſubdialia, ex lævigato duriſſimoque ligno teſſellata, & auratas cœnationes & cubicula cernere erat. Quotidiana quoque tabernacula & ſtabula, purpurea erant & ſericea: præſepia, ex optimo ligno vermiculata. Quæ quidem omnia, non modo ſuperbiſſimæ cujusque regiæ uſum præſtabant, verum etiam profuſæ magnificentiæ deferviebant. Proceres namque ſuos tam pretioſis ſæpe tabernaculis donavit, tantaque beneficentia proſequutus eſt, ut quandoque vix duo, triave ad ſummum, in expeditione ſibi eſſent. Ephippia, phaleræ, ſcuta, galeæ, thoracesque, tantum artis & materiæ ſumptum referebant, ut nihil in his auro & argento vilius inſpexeris: ne minore quidem admiratione, thalami, ſellæ, currus, & apodyteria ſpectabantur. Oratores, qui e remotiſſimis undique partibus ad eum confluebant, tanto ſtupore confecti demittebantur, ut, quum ad ſuos rediiſſent, ſæpe profecto neſcirent quid potiſſimum dicerent. In omnibus, quæ ad regiam dignitatem facerent, principatum obtinere nitebatur. Et quamvis nimia ſeveritate atrox ac dirus videretur, benignius tamen externos admiſit: & non modo ſuos, verum etiam alienos, præ nimia liberalitate ſibi conciliavit. Quanto formidoloſior hoſtibus, tanto ſuis charior erat. Adeuntes nunquam difficulter admiſit, & multa curans, reſponſa dedit: cum multis loquens, pluribus ſæpe dictavit: ingenium velox & præſentaneum, memoria conſtans ac magna: animus ejus in negotiis expeditiſſimus ſemper eſt habitus, niſi, dum conſulta præſtaret, aliquem forte verbis circumduceret. Contra vero præcavebat, ne a quoquam ſibi verba dari viderentur.

Superbiſſima ejus aula regia.

Liberalitas.

Affabilitas &c.

Tantum Unnorum exercitum, (Ungarici referunt Annales,) tunc fortitus eſt, ut, præter auxilia, decies centena millia hominum in caſtris fuiſſe putarentur. Quod etſi incredibile videtur, innumera tamen Scytharum multitudo, amplitudoque imperii, id facile ſuadebit: ſupplementa prope ſemper habuit, quæ in demortuorum locum cito ſufficeret, ægerrime ferens legionum defectum. Unnorum arma, thorax & lorica; item arcus & pharetra: nonnulli ſcuto, lancea, enſeque falcato utuntur: maxima pars corio corpora muniunt: cæteri ferro, gladio longo accincti, & pugione. Hirſutis ad hæc ſe pellibus induunt, & demiſſæ barbæ, intonſique crines, villorum inſtar, feroces torvosque aſpectus augent, tantumque terroris adjiciunt, ut ſolo obtutu, nedum congreſſu, perhumanos hoſtes abſterreant. Regis beneficentia magna, gratiam; ſeveritas ſumma reverentiam & religionem a ſuis populis exigebat, quare grata ſibi præſtabantur obſequia, & amari æque ac metui ab omnibus videbatur. In vexillis coronatam ferebat aquilam, quæ quidem inſignia, ad Geyſæ uſque ducis tempora, Ungari conſervarunt. Severi nomen imperii augebat inſcriptio, qua in diplomatibus utebatur: Attila, Mundicici filius, & magni Nembrothi nepos, Engadiæ natus, divina benignitate Rex Unnorum, Medorum, Gothorum, & Davorum, metus orbis, deique flagellum, hoc fieri mandat.

Attilæ ingens exercitus.

Unnorum arma & veſtitus.

Aquilam olim in vexillis gerebant.

Attilæ inſcriptiones.

Poſtquam Attila dignitatem regiam ſortitus eſt, non minus æque, quam ſevere dominari cœpit: omnes gentes, ſibi ſubditas, ad gratiſſima obſequia redegit: Sicambriam, imperii ſedem elegit, quam ſupra Budam veterem fuiſſe volunt, cujus adhuc veſtigia multa ſuperſunt. Neque id temere factum: ad Danubium, Scythiæ terminum, ſedem optavit, ut hinc Scythas regeret, hinc Romano imperio bellum infer-

Sicambriam imperii ſedem eligit.

inferret, cujus cupiditate quamplurimum æstuabat. Accedebat Pannoniæ ubertas, feracitasque Mœsiarum & Illyrici, quare immensum exercitum alere poterat. Succendebat amorem dominandi memoria bellorum, quæ superiore tempore Unni cum Romanis in Pannonia gesserant. Ægerrime ferebat, suorum victoriam tantopere fuisse cruentam, quare ad tanti sanguinis ultionem irritatur. Verum, antequam tam magna cœpta adoriatur, Scythiam disponere statuit. Itaque, per cuncta regna populosque, præsides, prætores, quæstoresque distribuit, Bledamque fratrem, quem plerique Budam appellant, in regni societatem admiserat, ne qua seditionis, aut externi belli, causa oriretur, universæ Europicæ Scythiæ præfecit, summamque potestatem tradidit. At ipse mox, cum innumera multitudine copiarum, provincias imperii Romani adoritur: inprimis utramque Mœsiam, Thraciam, Macedoniam, & Illyricum, gravissimo bello sollicitat. Belli causas, a datis Detrico & Macrino adversus Unnos auxiliis, commentatur. Valemir Ostrogotharum, & Alaricus Gepidarum rex, Attilam, inita societate, sequebantur. Quin etiam Marcomanni, Suevi, Quadi, Eruli, & Turingi, una cum Unnis, stipendia faciebant: a tanta Barbarorum colluvie omnia igni ferroque miscentur.

Budam, seu Bledam fratrem, in regni societatem admittit, pluribusque populis sollicitatis, imperium Romanum aggreditur.

Hæc ubi omnia Marcianus accepit, Theodosii exemplo, cui eo tempore rite successerat, ut Unnis, Gepidis, & Ostrogothis, facilius resisteret, cum Genserico Vandalorum, & cum Persarum Rege, inducias init. Quod spem Attilæ fefellit. Quum enim ab oriente Persas, ab occasu Visigothas, ab Africa Vandalos, ab aquilone Unnos, Romani hostes haberent, conspirantibus undique in Marcianum tot gentibus, facile sperabat, imperium perbrevi Romanum iri perditum. Sed Romanus Imperator, ut sibi & imperio præcaveret, & cum unico, eodemque maximo, expeditius hoste certaret, cum cæteris bella composuit, & in Attilam, quascunque poterat, vires intendit. Arnestidem, magistrum equitum, Unnis opponit: qui, quum apud Marcianopolim hostibus occurrisset, in primo prælio superior evasit: arridente aliquantulum fortuna fretus, dum incautius, & nimis avide, cum callidissimo hoste bellum gerit, ab Attilæ copiis circumventus, occubuit. Marcianus, Arnestidis morte admodum consternatus, consilio hostem circumvenire studet: quod sæpe plus viribus posse, noverat. Videbat tot gentium multitudinem, in obsequio concordem non futuram: atque, si in Illyrico & Thracia diutius permansisset, fame tantum esse perituram. Quare inter Reges tres facile discordiam serere, muneribus pollicitationibusque divertere, aliquem in societatem allicere, hostium consilia intervertere se posse, confidebat: ne minorem quidem spem in provinciarum inopia collocabat. Quod dum intenderet Imperator, hinc prælium contrahere, hinc subtrahere commeatus, tentare Regum animos, dissensionum semina serere, curare concordiæ societatisque solutionem, nutantes quosdam subducere, aliqui etiam ejus verbis credere. Contra Attila, astu præpotens, Imperatoris Marciani consilium prævenire, properare pugnam, in sterili solo morari, commeatus undique cogere, in uberrimas regiones & oppida se recipere, severissime suis imperare, Regum societatem largitionibus & officio confirmare, milites in obsequio quavis arte retinere.

Arnestidem fundit.

Marciani Imperatoris astus eludit.

Quin etiam Budam fratrem, cui gubernationem Scythiæ, ædificandamque urbem in Danubii ripa, Sicambriæque ruinis, Budam deinde dictam, delegarat, dolo captum interfecit. Ungarorum annales, post cladem Catalonicam interfectum, tradunt: quoniam, quum post subactam Mœsiam, Thraciam, & Macedoniam, quum ex Gallia Attila Sicambriam rediisset, fratremque, invenisset, Sicambriam, quam muro cinxerat, non Attilæ, sed suo nomine, contra mandata, Budam nominasse, eum dolo captum, propria manu, præ nimia ira obtruncasse prodiderunt. Diversas alii fraternæ mortis causas referunt: aut quod mitioris ingenii vir formidolosas expeditiones inhiberet; aut quia cum eo sæpe contenderet, & liberius argueret, quod Gepidarum & Ostrogotharum Reges, in societatem adscitos, pro subditis ille tractaret; aut quia cum Scythis immitius ageret. Jornandes, quum nulla regni societas firma sit, ut solus regnaret, insidiis fratrem intercepisse scribit. Hæc, Theodosio & Albino consulibus, gesta sunt. Quare Attila, postquam Illyricum, Macedoniam,

Budam fratrem interficit.

doniam, Thraciam, & Mœsiam, passim igni ferroque vastaverat, præclusumque ad Constantinopolim aditum Marciani copiis intellexerat, in Pannonias Sicambriamque se recepit; quumque e fraterna cæde, non plus invidiæ, quam terroris ubique conflaverat, dissimulata pœnitentia ductus, se in concione purgare constituit:

Fratris necem excusat.

„Quam misera sit conditio & fors ipsa regnantium, exemplo meo discite, Proceres! qui, ut justitiam & æquitatem, ac mandatorum observantiam edocerem, atque simul ostenderem, quod studio dicta & imperata præstari debeant, fraterno „heu! sanguine, me id experiri prius oportuit. Fratrem unicum, quem mihi consortem imperii feceram, ut interficerem, me necessitas adegit; Romuli, (ut ajunt,) „necessitate adductum, qui legum mandatorumque contemptum, fraterno, quam alieno, supplicio ulcisci maluit. Non enim ignorabat vir ille divinus, qui, e pastoribus ovium, Reges gentium facturus erat, nullum bene imperium & regi, & amplificari posse, nisi omnes legibus ac Regi parere didicissent. Quodsi leges & „edicta pro irritis habeantur, omnia protinus misceri videris, & ire perditum. Justitia namque sola, non modo respublicas & imperia, sed societatem omnem munit & servat. Quin etiam facinorosissimam quamque multitudinem, velut in latronibus, videmus, qui partam æque prædam partiuntur: æquitas ipsa ne solvi quidem „facile patitur. Hac potissimum magistra, majores nostri, Barbaro genere nati, ita „imperium auxerunt, auctumque servarunt, ut sui posteri jam universo orbi leges „dare confidant. Proinde meo sanguini non peperci, ne, exemplo meo, facinorosorum audaciam confirmarem: quibus tanto studiosius cavendum est, ne vel minima errata committant, quanto severius in se ipsam animadvertendi justitia regia „sumpsit initium. Hæc quoque patravimus, ne sacrosanctæ justitiæ numen, perniciosa quadam indulgentia, incestaremus. Qui gubernationi salutique publicæ „natus est, &, in tanto fastigio, divino numine collocatus, nulla privati affectus ratione, a publica utilitate & æquitate diverti debet. Imo, quanto conjunctior est, „qui errarit, tanto severius in eum animadvertendum est.

Legum justitiam urget.

Causa necis fraternæ,

„In provincias populi Romani profecturus, non tam ut earum injurias ulciscerer, sed Scythicum imperium propagarem, ad quod me natum, ut par est, semper existimo, (me miserum!) fratrem admonui inprimis, ut regnum pacatum diligentissime curaret, juste sancteque gereret, nemini jus suum eripi pateretur: deinde ut Sicambriam, urbem olim populi Romani, ex legione auxiliatrice conflatam, „eductamque e Sicambris, extremis Germaniæ populis, (quandoquidem multas quondam Romani legiones, præsertim Germanas, in Danubii ripa collocarant, in urbesque redegerant, ut Barbaros transitu fluminis inhiberent,) non modo instauraret, „sed mœnibus longe amplioribus circumduceret, demumque meo nomine appellaret. Quid fecit infelix? Immemor edicti, immemor mei, qui, fraterna charitate, „in imperii societatem, neminem corrivalem admittentis, adsciveram, mecumque pariter regnare jusseram, præ ambitione immodica, ut nomen ac dignitatem meam „sensim attenuaret, ut demum unicus imperaret, regiam sedem, contempto mandato, a se Budam nominavit: læsæ majestatis crimen, de eo tam bene meritæ, pro „nihilo duxit. Quem Regem creastis, quem Martis Herculisque patris numen esse „jubebat, non solum pessundare, sed delere speravit. Quod quidem facinus ubi „compertum habui, haud iniquo ex teste, furorem concepi: nondum oblitus, qua „charitate ac fiducia, & quanto mentis ardore, traditam Scythicæ reipublicæ summam acceperam, non tam mihi, quam imperio vestro, insidias parari intelligebam. „Ab omni semper expeditione, & ab ea vel maxime, quæ in imperium Romanum „pararetur, me semper revocare nitebatur. Romanos tabellarios sæpe cum litteris „intercepi, notis quibusdam obscuris exaratis, quibus hostes multa, & præsertim integrum Scytharum imperium, fratri pollicebantur, si a me ille deficeret, aut quavis arte me circumveniret, a bellove inito revocaret. Immodica fides si fallitur, „immodica quoque indignatione conficitur. Quid plura? Ne dux, vobis natus, e „medio tolleretur; ne Scythis Attila subriperetur; ne fidissimo propugnatore Scythia defraudaretur; ne Romanis domitandæ Scythiæ occasio daretur; ne sacrosanctæ

Ob Budam, suo nomine nuncupatam,

ob proditionem.

„sanctæ

„ sanctæ justitiæ nomen pollueretur; ne mea perniciosa negligentia, ac stolida charitate, facinorosorum audacia augeretur: fratrem, compertis insidiis, contempto „mandato, læsa majestate regia, non quæsito lictore, non accito carnifice, ne res„publica a meo sanguine læderetur, adortus interfeci. Fratre, quam regno, quam „republica, quam dignitate, carere malui. Quodsi neque sanguini meo, neque „unico fratri, reipublicæ gratia, me pepercisse videtis; quid in alios, qui scelerate „quid commiserint, me facturum putatis? Pugnavit in pectore meo aliquantisper, „cum publica, privata charitas: publicæ tandem rationi privatus cessit affectus, quod „omnibus his, qui præsunt, faciendum esse censeo, si optime sibi & reipublicæ con„sultum iri velint.

Tu autem, frater infelix! mecum usque regnasses, si pari mecum amore, & publica charitate certasses. Non te in regni consortium, frater! admiseram, ut te mox vita privarem, quando tecum, qui unicus, idemque charissimus mihi fueras, dignitatem, & utramque fortunam communicare volui. Non ea causa te tantum evexeram, ut te subinde carerem, sed ut gubernandi labores, cum honoribus pariter & triumphis, tecum partirer, ut mutuo quandoque alter alteri congratularemur. Plus tibi, quam mihi timere solebam: ego labores, ego pericula obibam, ego in prælia descendebam, ut tuam meæ vitæ anteferrem. Non fratris, sed unici loco filii te habebam; si fortuna dedisset, ut immaturo fato interciperer, te regni hæredem, te mei nominis defensorem, & ultorem cædis, fore sperabam.

O spes hominum fallaces! O miseram mortalium conditionem! & eorum præsertim, qui in aliquo fastigio siti sunt: quibus quanto fortuna major, tanto editior miseriarum & periculorum cumulus accedit. Maluissem, si per utilitatem nostræ reipublicæ licuisset, hostili manu occumbere, quam fraterno sanguine fœdasse manus. Malim tamen præpotentis justitiæ numen fraterna victima, pro regni salute, expiare, quam commissa in rempublicam piacula præterire. Proinde edicta, leges, & mandata servare, exemplo mei sanguinis discite: quæ sint ab his regi expendenda supplicia, qui ejus imperia militiamque detrectarint, aut patria jura læserint, aut humanitatis officia violarint: quæ debetis, obsequia, præstate indulgentissimo supplicibus principi, & præsertim bene merentibus recte feliciterque obtemperate, ut communi cum eo fortuna frui liceat: perfidiam, superbiam, & infidelitatem, morte cautius evitate. Nihil existimate commodius, quam in boni Regis obsequio vivere, publicaque commoda privatis, (ut facimus.) anteferre. Quod si feceritis, non tam Imperatore bono, quam optimo milite, Scythicarum fortuna rerum gloriari poterit. Ego autem, ne fraternos manes iniquos habeamus, edico, ut, quæ infelix nuncupavit, vota præstemus: instauratam Sicambriam, Budam appellemus, pioque funere, ac lacte pariter & vino placare studeamus.

Justis fratri persolutis, bello se rursus accingit.

Secundum Attilæ orationem, funus singulari pompa celebratum. Non tam Budæ fatum, quam Attilæ fortuna dira deplorata, collachrymantem pariter, & æstuantem, omnes ultro commiserantur; fratrem, jure cæsum, exclamant. Ad hæc consolantur simul, & hortantur, ne se casu fratris excruciet, neve Scythicæ reipublicæ desit: regno consulat: &, ut institutum suæ gloriæ iter, Scythicamque fortunam prosequatur, exorant. Paucis post diebus, ubi se collegit, fraternisque manibus justa persolvit, ad bellum initum animum revocavit, quod, tot gentium imperio fretus, facile præstitit. Quin etiam nihil usque adeo magnum & difficile veniebat in mentem, quod se effecturum esse non confideret, quum bella non minus arte, quam viribus, tractare soleret, nihilque magis intenderet, quam imperii Romani ruinam.

Romanos & Visigothas invicem dolose collideas, inimicitias interserit.

Inita consilia prosequitur, Romanos & Visigothas, quos acerrimos hostes habebat, ne, icto simul fœdere, in Unnos conjurarent, eo usque quietos dimittere statuit, quousque eorum intima penetraret, omnemque his coeundi potestatem eriperet. Quod ut assequeretur, Actium, Mysio genere natum, sibique amicissimum, tentavit, cum quo, Johannis tyranni temporibus, de transitu in Italiam, olim fœdus inierat. Multa post instaurando imperio Romano pollicetur, ut sibi Visigothas, quos servos suos, & profugos, appellare solebat, Romano fœdere privare liceret. Contra vero cum Theodorico, Visigotharum Rege, qui Valliæ Regi successerat, clam agebat, ut cum Unnis, Gepidis, Ostrogothisque consanguineis, Occidentis imperium tuto retinere, quam cum perfido superboque Romano hoste periclitari mallet: acceptas ad-

hæc

hæc clades, & impendens a Romanis excidium, qui injurias cumulatissime ulcisci solent, commemorabat. Confirmabat in hoc ejus perfidiam Gensericus, Vandalorum Rex, quippe qui Visigothas hostes formidans, ut Jornandes ait, multis largitionibus Attilam in eorum bella præcipitabat. Nam quum Theodorici filiam Unnerico filio conjugasset, eique, ob veneficii suspicionem, nares abscidisset, turpique vulnere deformatam patri in Gallias remisisset, haud sibi parum a Visigothis timere cogebatur: quare Attilam, adversus Theodoricum, magnis muneribus die noctuque irritare contendit. Attila, dolorum artifex, quippe cui mos erat, hostem prius arte, quam armis oppugnare, legatos ad Valentinianum misit, quibus Visigothas, Romanis suspectos reddere conabatur. Eis hæc mandata dedit: sibi cum Romano imperio nihil esse, quo bellum aliquod utrinque moliri oporteat, immo se Romanos observasse, & eorum societatem nunquam contempsisse; sed cum Theodorico sibi rem esse, qui Visigothas, Unnorum servos ac profugos, in ditionem suam vindicarit, alienæ gentis imperium usurparit. Neque diutius se passurum, Gothos sub alieno jure versari, quin etiam armis eos in pristinam conditionem asserturum. Item polliceri se imperio Romano, in quovis bello auxilia magna daturum, si cum Theodorico ipsum æquo animo decertare patiantur. Perpetuum quoque fœdus se cum Romano principe icturum, si Gothos, qui Italiam igni ferroque vastarint, urbi Romæ, gentium reginæ, perpetuam notam inusserint, majestatem imperii Romani, æterna sugillatione fœdarint, cumulatissimas sibi pœnas expendere permiserint. Ad Theodoricum contra scribit, admonens, ut Romanam fugiat societatem, qua nil sibi, (ut supra diximus,) perniciosius esse potest.

Ejus dolos Valentinianus sentiens, allicit Visigothas.

Intellexerat ejus insidias Valentinianus, ad Theodoricumque scripserat, haud aliter Attilæ resistendum, ac orbis perniciosissimo tyranno, cui tantum inesset audaciæ, ut toties orbis imperium, tanquam sibi uni debitum, asserere niteretur, neque belli causas quærere, neque juste id indicere solitum: id dumtaxat putare legitimum, quod sæva libido jusserit: eum, communem omnium inimicum, communia quoque ab omnibus odia mereri. Proinde oportere Visigothas Romanæ reipublicæ adjumento esse, cujus ne mediocrem quidem partem possiderent: præcavere dolos Attilæ, unaque cum Romanis in eum conjurare: quod ni fecerint, perbrevi communem utriusque ruinam adfuturam. Ad hæc Theodoricus, coercendam esse Unnorum audaciam, neque animos, neque vires his deficere oportere, qui juste pugnare coguntur. Neque bellum grave futurum, quod iniquitate causæ labefactatur: Deum justas in bello fovere partes, proinde se nunquam Romanis, ut par est, neque regno suo defuturum. Aetium artem Attilæ non ignorasse, exitus ostendit: quando Theodoricum literis admonet, quid fieri opus sit, & quot & quanti insint Barbaro doli, qui nisi pari arte eludantur, his omnibus cedere oporteret. Rempublicam occidentalem, Valentiniani, Romæ imperantis, auctoritate gerebat Aetius, vir bellicosissimus semper habitus, & hostibus admodum formidolosus. Gallias pariter, cum Hispaniis, gubernabat: neque sibi prudentia & fortitudo deerat, quando pari cum Barbaris astu certare poterat. Neque Unnorum hunc artes viresque latebant: quippe qui olim, deposita potestate, quum in agro degeret, ibique, quum inimicus quidam repentino eum incursu opprimere tentasset, profugus ad urbem, atque mox in Dalmatiam & Pannoniam confugisset, ad Unnos demum pervenit, quorum amicitia opeque usus, principum gratiam, interpellatamque potestatem recuperavit. Quare haud inscius, cum quanto, & quam feroci hoste res sibi foret, Theodoricum exercitum, quemcunque potest, comparare monet; Proceres adhibet, quando, non tam de dignitate, quam salute communi, ageretur, &, quacum gente bellum gerendum sit, edocet.

Idem conatur Aetius, vir fortis.

Theodoricus quoque, Visigotharum rex, ingentem contra Attilam colligit exercitum.

Theodoricus, jam a Valentiniano ac Aetio edoctus, quid fieri oporteret, neque fraudulentum Attilæ ingenium ignorans, omne studium ac diligentiam, in comparandum exercitum, intendit. Sex ei filii erant: Fridericum, Henricum, Rothanerim, Unnericum, domi reliquit, ut regno præsint, jus dicant populis, cæteraque disponant; Thorismundum & Theodoricum, majores natu, secum commilitare jubet.

bet. Gothos undique cogit, multas legiones instituit, totam Galliam Narbonensem, Tarraconensemque Hispaniam, nomina dare jubet. Omnes fere arma sumere cogit, siquidem ingentes & innumerabiles Unnorum copias esse arbitrabatur. Et eo majorem exercitum Attilam comparare noverat, quo potentioribus cum hostibus sibi rem esse intelligebat. Neque servis quidem, neque agricolis, omnino parcendum esse reputavit. Duo filii Imperatoris pariter, & militis officia præstare, turmas cohortesque conscribere, arma, munitiones, & tormenta parare, certatim ac solicite curare omnia, patri animum augere, populorum animos ad gloriosum bellum hortari. Contra, tam generosa prole pater gloriari, majorum exempla his referre, quibus juvenilia pectora succenderet: quanta Gothorum gesta fuerint, & progenitorum robora, rite recensere, neque quicquam duxisse turpius, quam mortem hostemve timere, nil reformidare præter turpem vitam. Quare tanta Gothorum manus brevi tempore coacta est, ut cum magno quovis exercitu tuto certare posset.

Attilae & Unnorum feritas Romanos ad arma provocat,

Ne minore quidem studio & celeritate, in Italia Valentinianus, & Aetius in Gallia, utebatur. Imperator delectum habuit, sponte omnes nomina deferebant, ne ab Unnis ea, quæ a Gothis olim acceperant, pati cogerentur. Scythicum in Gothis furorem experti, eo magis timere cogebantur; quin etiam, si licuisset, sponte sua matronæ nomina detulissent. Augebat metum Attilæ rumor non modo, quod Moesias, Thracias, Illyricum, & Achaiam, immani quadam & inaudita crudelitate vastasset; sed quia, Theodosio & Albino consule, fratrem unicum, consortem regni, temere suis manibus interemisset. Quamvis liberalem audirent, humani tamen sanguinis avidissimum intelligebant. Auxerat Italiæ Galliæque tumultum, cum ingenti animorum consternatione, ficta de Unnis fama, quod humano sanguine, utpote qui Scythæ sint, ferino more vescerentur: quod hostium capita ad equorum pectora suspenderent: quod eorum calvariis pro gemmatis poculis uterentur: qui Marti, Herculique patri mactarent hospites: qui patres senes interficerent, interfectosque avidissime ac solenniter devorarent. Addebant plerique feritati, quod equino sanguine viverent, alienigenas nullos amarent, omnis prorsus expertes humanitatis.

Et crudelitas in Christianos.

Attilae & Unnorum terror per imperium Romanum.

Ne minus quidem orthodoxæ fidei Christi optimi maximi timere cogebantur: quippe Attilam intelligebant, nulla veri numinis religione teneri: quin etiam nihil dira crudelitate putare religiosius, nullamque humana victima præstantiorem existimare: nihil aliud quærere, quam humani generis servitutem, ac interitum imperii Romani. Italorum multi, qui diem suum incruenta morte obiissent, eos felices existimabant, quippe quos, tanquam divina quadam benignitate, ex hac miserrima vita ereptos reputabant. Alii contra, priscorum temporum non ignari, Barbarorumque memores injuriarum, & animo longe fortiori muniti, hos beatos prædicabant, qui his temporibus nati essent, quibus Scythicam immanitatem ulcisci liceret: pro animi conditione quisque loquebatur. Eo tandem res Itala cum Gallica redacta fuerat, ut pars magna necessitate, sponte cæteri, fortes animos præstare viderentur. Accedebant prodigia, & horrenda signa, quæ publicum metum augebant. Procera deorum simulacra, non solum noctu, sed interdiu visa, quæ sibi pro se quemque præcavere juberent: sanguineæ e cœlo guttæ defluxere, bicipites infantes editi, sacra tecta in plerisque locis de cœlo tacta. Vox nocte audita sæpe: cave tibi Italia. Dii quoque e pulvinaribus auditi. Multi solo metu occubuere, quia neque focis, neque aris, Attilam parcere verebantur.

Valentinianus & Aetius, fortissimi duces, sollicitatis contra Attilam pluribus populis, egregie bellum parant.

Inter hæc Valentinianus eo audacius omnia gerere, habere delectum, legiones & auxilia undique cogere, ac nihil studii & diligentiæ prætermittere: ardentius omnia Aetius sollicitare, percusso cum Theodorico fœdere, Romanas ex Italia legiones educere, ad omnes populi Romani provincias legatos continuo mittere, qui auxilia validissima petant, universam Galliam Germaniamque vexare. Legatorum opera Burgundiones, Saxones, Riparioli, Lambriones, Romani quondam milites: item Meroveus, Rex Francorum, qui Clodioni patri in regno successerat: Sarmatæ, Lutetiani, & Armaciani, una cum Gothis & Romanis, contra Unnos conjurarunt. Innumera profecto fuit auxiliarium copiarum multitudo, quæ ad Aetium & Theodoricum

ricum in Gallias convenerant: quare exanimata sociorum pectora haud parum instaurata sunt. Qui salutem paulo ante desperabant, nunc ultro præpotenti hosti occurrere cupiunt. Ducibus nimium confidebant, qui viribus, astu, prudentia, ac rerum experientia præpollerent. Addebat animos Aetii fortuna, cum non mediocri sapientia conjuncta, quæ, in re potissimum militari, suum exerceret imperium. Theodoricus & Aetius, qui tot copias ductare cogebatur, ut utriusque gentis servaret imperium, nil Attilæ congressu avidius optabat, nec quicquam reputabat antiquius. Ante hostis adventum, in diversis locis stativa habuit, commeatus undique advehi mandavit: per varia oppida dispofuit annonam, ne qua forte rerum inopia, militum immensa multitudo laboraret: omnia, quæ bello sunt usui, prius ita providerat, ut nihil deesse videretur: præsidia per civitates ubique disposita: itinera, quacunque poterant, ubique præclusa, impositaque præsidia.

Quæ quidem omnia quum per exploratores varios ad Attilæ aures pervenissent, suæ quandoque audaciæ pœnitentia subit, illudque magis ac magis indoluit, quod neque multum suas artes, adversus Romanos, proficere, quin etiam illis patefactas esse, ac pari dolo eludi intelligeret. Dum inter Gothos & Romanos discordias serere studebat, & inter ferendum in horum intima penetrare sperabat, deprehensas ejus insidias animadvertit: dum aliis dare verba conabatur, accepisse potius, quam dedisse, visus est. Nam dum ista molitur, hostes potius tacito admonuisse, ut bello se accingerent, quam fefellisse videbatur. Quin etiam, si id honeste facere potuisset, bellum potius detrectasset, quam his hostes artibus irritasset: sed ne a magnanimitate sua deficere videretur, ad apertum bellum animum intendit. *Attilam, his auditis, nimiæ suæ pœnituit audaciæ.*

RERUM UNGARICARUM
DECADIS PRIMAE
LIBER QUARTUS.

QUUM maximis Attilæ animus fluctuat inceptis, qui Sicambriam se receperat, omnium ibi procerum conventum edixit, ut de futura expeditione decerneret: convenere undique principes, inprimisque Detricus Veronensis, acerrimus olim Unnorum hostis, quem Attila, non sine maxima liberalitate ac officio, sibi conciliarat, familiarissimumque reddiderat. Hunc quoque frequentissimi Germanorum proceres sequuti sunt, ut in Scythicam sese benevolentiam pariter insinuarent, qui cum Sicambriam, præter opinionem Regis, venissent, gratissimo omnes hospitio admissi, ac vultu quoque regio multo gratiore excepti sunt. Detricus igitur, regali beneficentia victus, & inconstantis ingenii compos, quum in Romani belli sermonem ex dedita industria incidisset, nimiumque studeret assentatione placere, nutantem aliquandiu Regis animum confirmavit. Occiduas enim imperii Romani provincias invadendas esse suadebat, quando præsidiis legionibusque carerent, & triumphorum materiam non mediocrem afferrent. His verbis Attila admodum confirmatus, neque inscius, quos hostes habiturus esset, quam ingentissimas potuit, copias comparavit. Non solum per universam Scythiam delectum habuit, verum etiam auxiliares, quascunque potuit, copias undique contraxit. Cui se socios pariter addiderunt, Ardaricus, Gepidarum Rex, item Valamir, Theodemir, Videmirque, fratres, qui Ostrogothis imperabant. Accessere quoque Marcomanni, Suevi, Quadi, Eruli, & Thuringi, pari spe prædæ ducti. Quos quidem quingenta circiter armatorum millia fuisse, ferunt. Ad hæc summam carrorum multitudinem, ac cætera, quæ bello sunt *In eoque a Detrico confirmatus. Collectis sociorum subsidiis 500000, bellum in Romanos decernit.*

funt ufui, comparavit. Nam & plauftris caftra pro vallo munire, & in prælio præfertim, ad circumveniendos hoftes, Unni, Scytharum more, uti folent.

Hisce Illyricum & Germaniam crudeliter cædibus inundat.

Sed antequam e Pannoniis moveret, ne ab arte fua deficeret, impetrandam ab utroque hofte clam pacem tentavit, ut, dum cum altero pugnaret, ab altero tutus effe videretur, qua re facilius victoriam fperaret. Quod ubi obftinatis animis denegatum iri intellexit, Illyricum totum diripit, & incendit. Mox Germaniam tanto furore aggreditur, ut vicos paffim & oppida concremaret, omnes cæderet, facra & profana æque dirueret, nec ætati, nec fexui ufquam parceret: omnia cædibus, rapinis, & ululatibus complebantur, facilem ex immani fævitia victoriam fe confequuturum effe confidebat. Magnæ Germaniæ tantum pepercit, quia Marcomanni, Quadi, & Suevi, quos cum Attila commilitare diximus, e Rhætorum, Vindelicorum, fuperiorisque Pannoniæ confpectu, ulteriorem Danubii plagam habitabant. Superato tandem Adulæ montis jugo, in Helvetios ubi defcendit, pari crudelitate graffatur: quicquid intra Rhodanum Rhenumque interjacet, paffim diripit. Inundantis Nili more, in fuperiorem inferioremque Pannoniam, quæ cis Rhenum in Oceanum ufque protenditur, ac demum in Galliam Belgicam, cum exercitu effunditur, incurfat, mifcet ac turbat omnia. Conftantiam, urbem munitiffimam, obfidet, oppugnatque. Sigifmundum, ejus regionis principem, cum magna manu occurrentem, fundit fugatque. Qui, ubi mox Bafileam, urbem fuam, ab hofte obfidendam effe intelligit, fuæ ac regni confuluit utilitati, pacem per legatos ab Attila impetrat: pollicitus, fub ejus ductu & aufpiciis ftipendia fe facturum, & grata femper obfequia præftiturum. Succedentem fortunam Attila nequaquam remoratur, fed, ultro progrediens, Argentuariam, quam nunc Argentinam dicunt, acri obfidione circumvenit: quæ, etfi nullo munitionis genere careret, ita tamen diu noctuque admotis undique machinis quaffavit, ut urbe brevi tempore potiretur: præda ingens hinc abacta, & non mediocris patrata cædes. Tantus itaque pavor Gallos inceflerat, ut cuncta feditionem oppida fponte facerent: fed parum quandoque deditione profecerant, quando per eam a vita parum, a direptione fe minime redimebant. Direptam Argentinam, dirutis mœnibus, Polyodopolim † edixit appellari, quafi multis viis acceffibilem: ac edicto addidit, indicta capitali mulcta, in victoriæ fuæ monumentum, ne qua ex parte quaffa mœnia refarcirentur.

Helvetiam pervadit.

Argentinam occupat, & diripit.

† Straßburg.

Dein in Rhemenfes movet.

In Rhemenfes caftra deinde mota, quos, quum opulentiffimos accepiffet, pari furore oppugnare cœpit. Quum oppidani aliquantifper obftinate refifterent, dum variis fententiis diftrahuntur, & dum de facienda deditione cogitarent, & ea quidem conditione, ut, dimiffis fortunis, falvi ac incolumes abirent; tanta vi expugnationem adoritur, ut nufquam fit ceffatum, donec Unni, urbe potiti, cuncta diriperent. Tanta in oppidanos commiffa cædes, ut nulli fere evaferint: nulla templorum, nulla ætatis ac fexus habita ratio: religio & pietas, cum humanitate, videbatur extincta. Nicafius enim, urbis pontifex maximus, nimia fanctitate clarus, ac fenio gravis, & fortiffimus Chriftianæ fidei affertor, regio juffu, in foro obtruncatur. Omnibus aris injectus ignis, multique facerdotes, matronæ, ac virgines, quæ in facras ædes, ut vitam apud deorum fimulacra tuerentur, fane confugerant, apud aras cæfæ funt.

Non aris, templis, nulli hominum ftatui parcit.

Nicafius ex prodigiis Rhemenfium ruinam prædicens, ad pœnitentiam hortatur.

Sed quando de Nicafio, viro fanctiffimo, jam mentio fieri cœpit, ne quid in oratione piaculi committatur, aliqua referemus. Paulo ante tempore, quam in Gallias Unni penetrarent, præter ea, quæ dicta funt, multa, ut Annales referunt, figna apparuere, quæ diram temporum levitatem portenderent. Affidui inprimis terræ motus, varia cœlum prodigia edidit. Sub aquilone per noctem ignis perpetuus in æthræ fpeciem videbatur, & in eo lineæ haftarum fimulacra referentes, crebra Lunæ obfcuratio & defectus, etiam Cometes. Quæ quidem omnia ingentem Galliæ ruinam minabantur: & hæc Nicafius fæpe prædixerat, & Amanus, Aurelienfis Epifcopus; qui, ut divinam deprecarentur iram, affidua concione Gallos ad refipifcentiam, ac veram religionem hortabantur. Rhemenfes, ab Unnis obfeffi, Nicafium confulunt, utrum potius agendum? an Unnis facienda deditio, an pro falute urbis fortiffime dimicandum? Ad hæc Nicafius: Urbem, (inquit,) quando a Gallis divina juftitia pœnas

pœnas exacturа est, nullis profecto viribus propugnari posse, divino Rhemensibus numine barbaricum exitium imminere: neque tamen omni ex parte populo esse desperandum, sed morti sponte occurrendum, ut supplicio corporum, lætam immortalitatem animorum consequantur: proinde, se pastorem pro suis primum ovibus ultro moriturum, quin etiam non secus pro hostium & amicorum salute, omnibus orandum, divinamque misericordiam, præ mortis patientia, implorandam. Eutropia quoque soror, ne minore quidem vehementia, sublatis in cœlum manubus, populum ad pulcherrimam ac salutarem mortem, elata voce, suscitabat.

Non minus auctoritate pontificis, quam virginis exemplo, ad Martyrium succendebantur omnes: conceptus hinc pudor, & religio, multitudinis animos confirmabat. Soluta concione, populum, ad implorandam deorum opem, in Basilicam, divæ virgini dicatam, ducit. Effractis portis, & irrumpente hostili agmine, Nicasius, cum sorore, stans pro templo, forti animo infestam cohortem expectat, & appropinquanti his verbis occurrit, elataque manu silentium indicit: *Quando divino nutui maxima quæque potestas obtemperat, cur victoriam,* (inquit,) *in dignitatis nostræ rabiem convertitis? Si nobilium bellatorum est titulus, parcere supplicibus, & debellare superbos; cur in Christianam prolem, suo Deo humilem, vobis non modo supplicem, ad pedesque procidentem, sed imperio vestro parituram, & nunc veniam implorantem, tam atroci vultu, & infestis armis, sævire contenditis? Vos etiam homines esse, mementote; verum Deum agnoscite, fandi nefandive non immemorem. Nolite humana cæde, & immani crudelitate, divinam in vos iram provocare, ne saluti vestræ potius insidias tetendisse, quam excidium nostrum anhelasse, videamini. Quodsi oves meas omnino trucidare pergitis, me, cum germana primum obtruncate; hanc, pro populi salute, primam Deo victimam mactate: at si cæteris parcere nolueritis, multo plus veræ salutis, quam excidii, vos Christianis allaturos esse, scitote.*

Nicasius una cum sorore hostium furori se objiciens, gravi eos oratione compellat.

Talia jactantem immanis turba obtruncarunt, abscissum subinde caput aliquantisper divina verba retulit, illudque inprimis: *Vivifica me Deus, secundum verbum tuum, Domine.* Eutropia, quum in ipsam Barbaros sævitiam remisisse conspiceret, verita, ne ad stupra fœda reservaretur, in fratris interfectorem infestis unguibus insiliit: sanctum fratrem, (exclamans,) magno scelere obtruncasti, sororemque tibi servas abutendam: jamjam divina te sententia damnatum teneo; moxque manubus oculos eruit: qua quidem indignitate, confestim ab aliis interficitur. Cæteri deinde, ad unum omnes cæsi, tantumque sanguinis effusum, ut siccis urbs pedibus lustrari non posset. Horrenda deinde monstra subsequuta. Cœlestium numinum acies, quasi dimicantes, per urbem discurrere videbantur: voces in templis, & planctus auditi: insani per noctem visi lemures, horrendique apud aras sonitus. Quare tantus hosti terror incessit, ut urbem deseruerit. Civium cadavera, quæ passim strata jacebant, ab omni corruptione immunia, divino quodam miraculo servata, miro demum odore fragrabant. In destituta urbe lumina nocte multa videbantur, suavissimi cantus audiebantur. Quare paucissimi, qui e tanta cæde superfuerant, divino jussu, in patriam se receperunt, sancta corpora incorrupta & redolentia invenerunt: stupore magno correpti, rite humi recondunt. Inprimisque Pontificis truncum nobili sepultura donant, Eutropiam virginem prope sepeliunt. Mortuorum fortunæ invident, & gratulantur. Quisque suorum corpora disquirebat, inventaque sine tabe & fœtore, non tam lachrymis, quam religiosis ac lætis osculis, amplexabantur. Civitatis reliquias cogunt, quia multi, præ nimio metu, ante obsidionem procul aufugerant. Urbem instaurant, Nicasium & Eutropiam, ob miraculorum multitudinem, inter deos referunt, arasque pientissime dicant, patriosque deos appellant. Sed de Nicasio hactenus.

Abscissum Nicasii caput adhuc loquitur. Cujus percussori Eutropia dum oculos eruit, cum ingenti civium strage cæditur. Hostis a monstris urbe expellitur. Et interfecta civium corpora divinitus honorantur, & pie tumulantur.

Nondum Unnorum furor Rhemensi excidio expleri poterat, sed fortunæ dexteritate debacchantur in dies. Aurelianam, urbem opulentissimam, ab Aureliano Imperatore nominatam, Attila obsidere statuit. Quo quum castra movisset, trajecto Sequana fluvio, qui Belgicam a Lugdunensi Gallia separat, & contra Britanniam ad Rothomagum urbem, in Oceanum demergitur, tanta vi oppugnationem adoritur,

Attila Aurelianam urbem obsidet.

oritur, ut nil magis anhelare videretur. Hanc vetustam Cenomanorum urbem fuisse volunt, non minus opibus, quam munitione populoque, præstantem. Quamvis arctissima circumvenit obsidione, &, admotis machinis, graviter oppugnat, parum tamen proficit: nam oppidani, neque deditione, neque muneribus, neque conditione aliqua, hostilem sævitiam sedare posse sperabant. Confirmabant opinionem finitimorum exempla: nam non solum forum Tiberii, Constantiam, Helvetios, & Rhemenses, sed Parisios, Sequanæ accolas, multaque oppida & pagos, pari fœditate diripuit. Una obfirmatis spes erat animis, aut fortissime resistendo se tueri, & longa Barbaros obsidione defatigare: aut, si aliter acciderit, pulcherrime mori, ut jactura corporum animos a morte redimerent.

Et Sequanæ accolas diripit.

Quam tamen obsidionem, adventu Aetii & Theodorici regis, solvit.

Dum Attila per Galliam Belgicam & Lugdunensem, veluti lupi more, inter armenta grassatur, Aetius, Patricius Romanas, copias cum Visigothis, per Narbonensem Galliam, conjungit, in Tholosanumque agrum, ubi Theodoricus residebat, cum exercitu se recipit; ab universis sociis populi Romani auxilia contrahit, ut confidentius cum hoste manus conserat. Quod ubi novit Attila, ancipiti consilio vexabatur, an ultra tenderet, & cum hostibus congrederetur: quod Alanorum, Sarmatarum, Saxonum, & Visigotharum trophæa, quos Unni sæpe vicerant, stipendiariosque fecerant, plane suadebant: an vero explorata Aetii virtute, experientia, & fortuna bellica, pugnam detrectaret, quod Unni bello nonnunquam antea ab Aetio fusi, & fugati fuerant. Spe tandem victoriæ ductus, qua nimium æstuabat, relicta Aurelianorum obsidione, ut hostem audacia vinceret, mox Lugdunum, deinde in Narbonensem Galliam contendit.

S. Anianus quomodo Aureliam liberasse dicatur.

Alii profecto Scriptores rem aliter tradiderunt, & sub aliis imperatoribus gestam prodidere. Anianum, Aurelianensem Episcopum, virum profecto omnium judicio sanctissimum olim habitum, liberatorem Aurelianæ urbis fuisse ajunt. Hic multa antehac, sanctitate sua, miracula edidit. Nam quum urbem designatus pontifex aditurus esset, Agrippum, magistrum equitum, admonuit, & oravit, ut solennem sui aditus diem damnatorum impunitate, & conjectorum in carcerem liberatione, celebraret. Quod quum ille abnuere pergeret, demissus e cœlo lapis in caput decidit: relatus in cubiculum, dum sanguinis profluvio mors immineret, visitantem virum admisit, a quo, imposita continuo manu, liberatus est: sanctoque prodigio correptus, omnium miserabiles, extremo supplicio mulctandos, impunitate donavit. Anianum igitur arctissima urbis obsidio huc adegit, ut pro salute civitatis omnia cogeretur experiri, inprimisque divinam opem, qua nullum majus præsidium optari potest: quare solennes supplicationes celebrari, ipse, cum universo sacerdotum collegio, urbem lustrare: sacra corpora, per alta murorum ambulacra, circumferre: sacra carmina concinere: Jesu Christi optimi maximi, ac mortalium liberatoris, auxilium implorare. Cui dum sacerdos quidam, ab hostibus captus, per contumeliam illusisset, dicens: quod nunc facis, nos quoque incassum id omne fecisse, ipsumque Deum nunc fidelium immemorem esse factum, præsentanea continuo morte correptus, interiit.

Agonizantem restituit.

Calumniatorem subita morte punit.

Oris excremento, velut diluvio, hostem a muris arcet.

Redintegrato prælio, admotis undique urbi tormentis, populus ad aras universus confugit: Pontifex eum Deo tantum confidere jubet, mox, Deum exoraturus, mœnia conscendit, & ubi dextrum sibi numen adesse sensit, in Barbaros exspuit. Emisso oris excremento, tam profusi mox imbres continuo defluxere, ut quatridui spatio nemo hostium, pugnandi causa, vestigio pedem movere posset: diluvio castra obrui videbantur, ingenti tempestate, & vi ventorum, tentoria multa exstirpata sunt. Scytharum multi, torrentibus tracti, de cœlo quoque plerique tacti. Desidente vi nimborum, Anianus ex urbe prodiit, ut Attilæ sedaret animum, & plebis suæ liberationem imploraret. In cujus conspectu ubi se constituit pater, tiara & pontificio habitu venerandus: „Cur, Attila, Christianum, (inquit,) populum tam fera crudelitate persequeris? „cur humano sanguine non expleris? Si, divino quodam numine, flagellum Dei factus es, in facinorosorum & profanorum supplicia tuam converte ferociam. Respiscentibus, & vera pœnitentia ductis, ac humillime supplicantibus, divino exemplo, „igno-

Attilam in castris oratione gravi perstringit.

„ignoscendum est, Attila, quando cor contritum & humiliatum Deus non spernit. „Collige quandoque te ipsum, & sacerdotis hujusce, vera prædicantis, (quum principum limina veritas nunquam adeat,) intentius accipe. Memento, te natum „esse hominem, &, te ab humanitate destitutum esse non oportere, cum impiis „bonum exitum sperare non liceat. Et si unus Scytha es, Scytharum tamen plerique sunt populi, quibus suapte natura est religio ingenita: &, jure Basilici, veluti „reges appellantur. Quam fortitus es potestatem, te a Deo potentissimo, a quo „omnis, (mihi crede,) potestas delegatur, accepisse reputa. Impiorum, & non fidelium ac innocentum te flagellum & supplicium Deus esse jussit. Recognosce potestatem divinitus tibi traditam, qua si abuti perrexeris, haud difficulter amittes. „Justitia & pietas regnorum fundamenta jaciunt; at ubi hæc duo sacra regum numina explosa recesserint, nullum ita munitum est imperium, quod extemplo non „corruat. Misericordiam tuam imploraturi, Rex maxime! venimus, pacemque „cum venia postulamus. Si jus, divina voluntate, & humana culpa, in armis situm est, non iniqua petimus. Non conquerimur, quod ab his oppugnemur, quos „non modo non læsimus, verum etiam nunquam novimus. Neque injustam oppugnationem, quando ita numina patiuntur, incusamus; sed ut deditionem, & imperata facturos clementer accipias, vehementer oramus. Nil aliud petimus, nisi ut „hunc populum, regno tuo non indecorum, urbe fortunisque suis donare digneris, „qui non aliena, sed sua, postulat: non tuum detrimentum, sed tui obsequium implorat, incolumitatem liberorum, pudicitiam matronarum, & fortunarum conservationem exposcit, pacem ac veniam exclamat, patriæ excidium deprecatur, & in „tuo servitio, si postulata concesseris, se perpetuo victurum, & gratissima semper „obsequia præstiturum, pollicetur. Proinde Aurelianos pace ac venia dona, tutos „& incolumes esse jube: solve obsidionem injustam, anhelatam rapinam inhibe, & castra „hinc amoveri continuo impera. Quod per Jesu Christi optimi maximi, & liberatoris nostri, passionem, iterum iterumque supplicamus. Quod ni feceris, hunc „sub divina tutela populum esse scito, neque divinum judicium, quod tibi imminet, „te evasurum existimato."

Anianus, ab Attila rejectus, Aetium & Thorismundum in subsidium vocat.

Ad hæc Attila, crudelitati suæ nimis obnoxius, qui sacris precibus aures obstruxerat, & ad Christi mentionem excanduerat, eum confestim abire jubet, & ni cito abierit, mortem interminatur. Anianus, re infecta, in urbem redit, desperatum populum adhuc bene sperare jubet, ad divinum auxilium hortatur. Ipse clam, divina ope fretus, urbe egreditur, ac nemini visus, per media hostium castra ad Aetium iter facit, haud procul hinc cum Thorismundo, Theodorici filio, castra metantem, imminentis admonet necessitatis, eumque cum Romano Gothicoque exercitu opem properare attestatur. Aetius, re cognita, cum copiis advolat: Unnos incautos, & nil sibi timentes, in castris aggreditur: excitato tumultu, pars arma capere, fuga salutem plerique quærere, munitissimas stationes alii occupare, misceri ac turbari omnia. Interea, qui pro vallo pugnarunt, occubuere multi, saucii fuere alii; qui e castris aufugerant, ut in proximis sylvis delitescerent, omnes fere cæsi. Ex his multi in Ligeris fluenta, qui e Cemmenis montibus, non procul ab Arvernis, oritur, & Lugdunensem, a Celtica & Aquitania, Galliam disterminans, in Oceanum longe dilabitur, se projiciunt. Oppidani, resumptis animis, ex urbe prodeunt, ac cædem augent: quod ubi Rex Attila vidit, collectis copiis, obsidionem solvit, in proximum montem se recipit, cogitans, non cum oppidanis, sed hostibus, instructa acie esse confligendum. In hoc Anianus prælio ex Unnis multos plane servavit, quos, coram se cædi, ægre ferebat, sacrisque precibus a Romanis & Gothis redimebat. Aureliani pontificia virtute liberati, Deo gratias agunt, apud omnes aras sacra faciunt, modulatos hymnos Deo concinunt, religionem augent, mutatis moribus, pietatem colunt liberatorem orbis, Jesum Christum, longe religiosius adorant, hunc, unicum & verum Deum, exclamant. Eo anno tanta frumenti copia exuberavit, ut non solum periculo hostili, sed fame, urbem mire Deus liberasse videretur. Anianum, paucis post annis, vita defun-

Qui Attilae castra aggressi, eum quoque ab urbe rejiciunt.

Aureliani, actis pro liberatione gratiis, Anianum venerantur sanctum.

defunctum, de populo suo optime meritum, inter deos referunt, eique anniversale sacrum pie concelebrant.

Aliae causae cur Aurelio absesserit Attila.

Plerique scriptores Attilam idcirco Aurelianam obsidionem dimisisse produnt, quod Aetium, quem, pro spectata virtute, & gestarum rerum gloria, nimium verebatur, in Narbonensem Galliam cum magno exercitu venisse, castraque cum Gothis haud procul a Tolosa conjunxisse, noverat. Jornandes ab his longe dissentit, Sangibanum, Alanorum Regem, futurorum metu perterritum, Aurelianam, Lugdunensis Galliae civitatem, ultro Attilae traditurum fuisse pollicitum; Aetium & Theodoricum, Gothorum Regem, re intellecta, Aurelianum diruisse, ac Sangibanum habuisse suspectum: eumque, ne a Romana societate deficeret, neve nocere posset, in medio inter auxiliares copias collocasse. Quod ubi ab Attila intellectum est, ex alta eum spe continuo excidisse: videbat enim, si Alanos a Gothis divellere poterat, se cum hoste tutius congressurum. Ungarorum Annales longe dissentiunt, conflictumque Catalaunicum, & Aurelianam obsidionem, Rhemensi anteponunt: Attilamque, ante Galliae ingressum, Constantiam, Luxovium, Byzuntium, Chalonum, Masticonem, Lingonum, Burgundiam, & Lugdunum, ante Aurelianos & Rhemenses, expugnasse. Utrum potius afferamus, nondum satis compertum habemus.

Lugdunum expugnat Attila.

Ejus situs & potentia describitur.

Sed Attilam, dimissa Aurelianorum obsidione, dum in Narbonensem Galliam, adversus Aetium Theodoricumque, contendit, Lugdunum tunc expugnasse credimus: vetustissimam quidem urbem, ac intermediae partis Galliae metropolim, in eoque colle sitam, ubi Arar amnis Rhodano commiscetur. Florente imperio Romano, haec quoque & opibus, & viris, mirifice claruit: emporium ibi celeberrimum habebatur, magno civitatis usui accommodatum: aurea argenteaque moneta ibi cudebatur, ducesque a Romanis designabantur. Templum quoque nobilissimum, communi Gallorum impensa factum, Augustoque Caesari dicatum, quod stabat ante urbem, ubi fluenta coeunt: in quo ara est dignitatis eximiae, sexaginta gentium numero inscriptum titulum habens, & earum singularum una statua; altera subinde ingens ara sita est. Segusianis omnibus Lugdunum praesidebat. Ad aram, poetarum, caeterorumque scriptorum, certamina agebantur: ubi, quicunque succubuisset, aut spongia delere scripta, aut in profluentem demergi cogebatur. Clarissimam igitur urbem tanta rabie Attila circumvenit, bono praesidio spoliatam, ut intra paucos dies in deditionem acceperit. Mox praeter Rhodanum, festinatis itineribus, Allobroges, Viennenses, Valentianos, Segalaunos, Avenionenses, Arelatensesque, ac caeteros Rhodani accolas, diripit & infestat, pacemque plerisque venundedit.

Et Narbonensem diripit Galliam.

Attila crudelitatis nimiae ab eremita arguitur.

Dum per Narbonensem, (ut ajunt,) Galliam iter facit, e praeruptis montibus eremita quidam, inculto habitu, demissa barba, & squalore multo, admirandus adducitur, quem augurem praestantissimum, & divinae mentis esse conscium, rumor erat. Benigno vultu in conspectum Regis admissus, rogatusque perhumane, ut regia fata retegeret: ubi cogitabundus aliquantisper constitit, *Rudem, (inquit,) & ignarum, ex sylvarum accolam, Rex maxime! divinam cogis mentem interpretari, & ea quidem futurorum arcana referre, quae nemini, nisi cui divina clementia plane retexerit, patere queunt. Qua me sapientia praeditum esse putas, quem terrae vermiculum, vel praecipue tacendo, videor profiteri? Sed ut hinc ineffabilem Dei mei potestatem, quem ignoras, quemque tanto tempore in perniciem tuam ipse persequeris, nunc intelligas, ejusque gratia, futura nonnulla me praedicere posse scias: quamvis licentius, quam forte deceat, verba facere videor, divinam tamen sic mentem habeto: Praepotentissimus, Attila! Deus, qui tot gentium regit imperium, iracundiae suae gladium tuae dextrae tribuit, ut per te pariter, ac Dei flagellum, & per diram crudelitatem tuam, mortalis impietas, justitiae suae numine puniretur. Traditum iracundiae gladium, quum voluerit, is auferet, qui tradere potuit: ut imperare, aut bello omnia vincere, non humanae, sed divinae potestatis, esse intelligas. Tu contra delegato munere abuteris, quando neque eum, qui delegarit, neque munus gerere, noveris. Plus, quam aequum & fas est, quandoque saevis. Pios potius, quam impios, rapis ad supplicium; nihil tamen proficis, quandoquidem illorum saluti, & exitio tuo, consulis. Nunc, inexpleta rabie, Romanos Gothosque infestaris, gravissimum cum his proelium conserturus, de quo sic habeto: In eo, (mihi crede,)* Roma-

Romanis eris inferior. Neque tuus delebitur exercitus, sed Unnorum magna cædes agetur, ut quandoque resipiscas, & creatorem tuum agnoscas. Neque ante præstitutum a Deo tempus, Christianæ persequutionis gladius tua dextra excidet, neque tuum hoc bello abrogabitur imperium. Proinde tibi resipisce, Deum omnipotentem time, justitiam & pietatem cole; quod ni feceris, præsentanea te morte periturum esse, scito.

Et a Romanis cædendus prædicitur Unnorum exercitus.

Ad hæc Attila, ingenti stupore percitus, virum, solitudines incolentem, amoveri, & sub custode civiliter teneri, jubet. At, ubi eremitam audivit, consulendos pariter suos aruspices censuit, ut, an collata utrorumque responsa congruerent, demum experiretur. Eos extemplo acciri jubet; imperat victimas & sacra parari: dum pecorum exta consulunt, fibrasque rimantur, & venas, abrasis ossibus, intuentur, infaustam Unnorum pugnam hinc fore ariolantur. Nil quoque boni exta portendere, nisi primarium hostium ductorem futuro prælio interiturum, ejusque interitum Romanorum triumphum intercepturum. Respiravit ad hæc Attila, ratus, hinc Aetii mortem, quem nimium formidabat, omnino monstrari, quam suorum salute chariorem habendam esse arbitrabatur. Sat gentium, ad supplementa legionum, sibi esse reputabat, si sapienti & fortunato hoste carere posset: nullam victoriam majorem sibi fore rebatur. Aetii tantum mortem anhelabat, quam si fortiretur, nil ulterius verebatur; cætera e sententia successura putabat. Quare, quum sibi diffisus, de vertendo sæpe pede cogitasset, nunc, aucto animo, hostes, qui in extremam Galliæ Narbonensis oram concesserant, ultro insectandos esse decernit.

Idem ariolantur aruspices,

ac mortem Aetii ominantur, quam unice Attila desiderabat.

Facto igitur agmine, post Rhodanum, Ararim amnem, deinde Orobim, Atacem, Ruscinonemque, trajicit; Tectosagesque, extremos Narbonensis Galliæ populos, invadit, ubi campi Catalaunici, ad Elarim fluvium, patentissimi sunt. Haud hinc procul hostium castra aberant, fossa valloque munitissima, ne a Barbaris facile capi possent, a Tolosa urbe non remota, ubi Theodoricum, Gothorum Regem, præsidere jam diximus. Potentissimi in campos Catalaunicos, pari utrinque spe, duces ultro convenere, ut de communi salute, imperiove, decertarent. Qui quidem campi etiam Mauritii dicti sunt, centum & quinquaginta millibus passuum in longitudinem effusi, in latitudinem vero centum. Innumerabilium area populorum fuit pars illa terrarum. Aetium & Theodoricum postquam Attila, cum innumerabili exercitu, & validissimis auxiliis, adveniffe vidit, haud parùm indoluit, quod adversus Soltanum, Mirmanon appellatum, & Maurorum Regem, qui Lusitaniam in Hispania occuparat, tertiam sui exercitus partem miserat: quam si in hoc formidolosissimo bello habuisset, multo audentius cum potentissimo hoste congredi potuisset. Soltanus autem, visis Attilæ copiis, trajecto Gaditano freto, in Mauritaniam se recepit. Non ignorabat enim, decem cum Aetio & Theodorico Reges conjurasse. Siquidem universi fere Occidentis populi, veluti Burgundiones, Alani, Franci, Saxones, Riparioli, Ambrones, Sarmatæ, Brittones, & Lutetiani, cum Romanis & Gothis, adversus Unnos fœdus inierant, maximaque auxilia Aetio attulerant. Quare litteris inducias exposcit, simulans, ut tot gentium incolumitati consulatur, se interea de pace commodius acturum. Aetius, magister equitum, qui ejus artes optime callebat, ac expectandi auxilii gratia id fieri noverat, obstinatius abnuit, ad prælium invitat: ibi se vires Attilæ periclitaturum interminatur, ubi æquis utrinque viribus in patentissima planitie pugnari potest: ibi quoque Martem, an Romani Scythis, ut semper olim, an Scythæ Romanis, imperare debeant, utrisque plane diffiniturum.

Prælium igitur cum Romanis & Gothis commissurus, eos in campis Catalaunicis prope Tolosam accedit.

At visis Romanorum & sociorum viribus, petit inducias.

Quas denegans Aetius ad prælium invitat.

Quum eo ventum esse Attila intelligeret, ut neque terga vertere, neque pugnam detrectare liceret; quum spem omnem in futura morte Aetii collocasset, veluti aruspices paulo ante prædixerant, suæque gentis cædem non magni faceret, quam facile, præ nimia populorum multitudine, resarciret: ad futurum prælium animum intendit. Quum utrique exercitus in campis Catalanicis sub Tolosa constitissent, & tanti quidem, quantos nunquam Europa vidit, acies in hunc Ablabius modum struxisse refert. Attilam inprimis mulieres puerosque omnes intra carros, quibus pro vallo fossaque utuntur, ad proximos colles recondidisse, seque cum Unnis in media acie

Instruit aciem suam Attila.

I statuis-

ſtatuiſſe; Ardaricum, Gepidarum Regem, dextro: Valamirem, Theodemirem, & Vindemirem, cum Oſtrogothis, ſiniſtro cornu præfeciſſe, univerſum in aciem exercitum extemplo redegiſſe, ne imparatum hoſtes adorirentur. Et quum ſibi propter aruſpicum reſponſa timeret, nona diei hora, manum conſerere decernit, ut, ſi res aliter eveniret, ſub prætextu noctis prœlium dirimeret. Contra Aetius patricius, & Theodoricus, longe cunctatius acies eduxere, quippe qui Singiberis, Alanorum Regis, perfidiam veriti, quem, ab Attila muneribus ita corruptum, acceperant, ut, quum pugna conſeri cœpiſſet, tunc ad Unnos, ex compoſito, transfugeret, laborantibusque Romanis & Gothis a tergo inſtaret, huic periculo prius proſpiciendum eſſe cenſuerunt. Rem diſſimularunt, nec acerbius quicquam in Singiberim ſtatuerunt, ne Alanos, iniquo tempore ac loco, ſibi alienarent, vireſque hoſtium augerent. Singiberis municipium Toloſæ finitimum, ne qua proditione ab Unnis caperetur, clauſa extra porta, adactis obicibus, obſtruxerunt, quin & ſtationes adhibitæ, ne quis ex hoſtibus ingredi poſſet. Singiberim, in media acie, inter auxilia collocarunt, ne quid contra moliri poſſet. Theodoricus, cum Thoriſmundo filio, ſiniſtrum cornu, ne cum Oſtrogothis, ſui ſanguinis, congredi viderentur, optarunt. Dextrum vero Aetius, cum Romanis, Burgundionibus, & Meroveo, Francorum Rege, tenuere. Inter infeſtas acies in medio tumulus erat, pari utrinque ſpatio remotus, & utriſque perquam commodus: nam quicunque tumulum occuparet, quum haud facile inde amoveri poſſet, victoriam tutius ſperare poterat.

Aetius ſuam.

Qui, Singiberi Regi diffidens, eum in medio collocat.

Attilæ ad exercitum oratio.

Attila, qui prius acies inſtruxit, inter medias legiones ita diſſeruit: *Venit tandem, quod ſemper, commilitones! optavimus, ut eo anguſtiarum Romanas copias redigeremus, ubi aut turpem deditionem facere, aut, ſi quid auſi fuerint, veſtra manu occumbere cogerentur. In extremam Narbonenſis Galliæ oram ſe receperunt, dum vos fugiunt, & Gallos a veſtris armis vindicare nequeunt, unde ſe facile expedire non licet; hinc mare Gallicum, monteſque prohibent: hinc veſtra agmina ac flumina circumveniunt, pedemque referre minime patiuntur. Ad extrema res Romanæ redactæ ſunt, quæ ſi nunc virtute veſtra proterentur, neque vos ultra pugnare opus erit, neque illæ amplius reſurgere poterunt. Nam omnes in hoc prælio vires coegere, quibus abſumptis, nil reliquum eſt, quod orbis imperium nobis impediat. Ne id quidem, ſpe ancipiti, expectandum, quando rerum omnium viciſſitudinem eſſe, cuncta numina jubent. Neque in rebus humanis firmum & perpetuum quicquam, ſed momentanea ac fluxa omnia, niſi ea, quæ vis & arma confirmant. Sat populus Romanus imperavit, ſat univerſos orbis populos ludibrio habuit, ſat humanarum gentium cervicibus inſultavit. Quem niſi Scythia, fœcundiſſima gentium officina, repreſſiſſet, adhuc miſellus orbis, imperioſa hac tyrannide teneretur. A ſolis exortu Parthi, noſtra generoſa propago, primi eorum furorem & audaciam coercuerunt: ab aquilone Daci, Getæ, Sarmatæque, & noſtri nuperrime Gothi: ab occaſu, Cimbri ac Galli: a meridie olim Carthaginenſes, & cognati nobis Vandali, Unni nunc, & progenitores noſtri, majoribus rem viribus adorti. Omnes fere provincias populi Romani, Danubii accolæ nobis dare cœperunt. Nos autem Pannoniis Mæſias, Thraciam, Macedoniam, Achaiam, ac Illyricum, adjecimus; cuncta diſcurſavimus, armiſque occupavimus. Item Germanos, Noricos, Vindelicos, Rhætos, & Suevos, ditioni noſtræ conjunximus. Gallias noſtris copiis ita peſſundatas reddidimus, ut vicatim quidem, & oppidatim, incendii ac ruinæ monumenta fecerimus. Soltanum, Hiſpanias anhelantem, in Mauritaniam rejecimus. Proinde quid ſupereſt, fortiſſimi viri! niſi ut noviſſimum hunc Romanorum exercitum ad interitum cædamus, & Viſigothas, qui ab Oſtrogotharum noſtrorum cognatione perfide defecerunt, non immerito ulciſcamur. Cum Romanis miſerrimi conjurarunt, quorum jam fere imperium extinxerant: a ſuo ſanguine defecerunt, ut cum dominis conjurarent, eiſque demum, ut olim antea, ſervirent. O deperditam ſtultitiam! o ſervilem perfidiam! Quos ſi æquo Marte vicerimus, ex hac nunc hora Viſigotharum imperium, in perpetuam Oſtrogotharum ſervitutem, cum ipſis aſſerendos prædico, jubeo, & addico, ut demum ſerviant, qui imperare neſcivere. Venit igitur illa dies, quæ laboribus expeditionibuſque veſtris finem imponet; neque cum liberis & uxoribus amplius peregrinari oportebit. In opulentiſſima & molliſſima Italia requieſcemus, & e Capitolina arce univerſo imperio proſpiciemus. Mars pater, tandem noſtri miſeratus, cujus manu quum ſint cunctorum jura regnorum, nobis, ut vobis omnibus exploratum eſt,*

ſuum

suum ensem mirifice tribuit, ut vobiscum omnibus terrarum populis imperaremus. Dexterrimus tamen ille pater, Scythicæque gentis Deus præpotens, ad novissimum Romanos cum Gothis cœnatum redegit, partim ut uno tantum prælio omnia vinceremus, partim ut in tanto hostium apparatu, Scytharum sese vires periclitarentur, eorumque virtus clarior fieret. Me si solita virtute ac fide prosequimini, jamjam victoriam vobis partam existimate. Cum his vobis pugnandum est, quos sæpe vicistis. Romanos e Dacia, Germania, Pannoniis, Mæsiis, Noricis, & Illyrico, ejecistis: Visigothas sedibus propriis expulistis. Non cum novo hoste, sed cum plagiario servo nobis hodie res est, invictissimi viri! quibus superatis, mox inermes, Romanum & totius orbis imperium obibitis. Neque vos gregariorum numerus plane deterreat, quando servos, calones, lixas, & agreste quodque vilissimum genus hominum, in legionum supplementa sumpserunt. Veterani vos estis, & laboribus militaribus assueti, neque veram dimicandi artem ignoratis. Accedit continuata victoria, quæ ita hostium animos consternavit, ut ne vultum quidem Scythicum videre, nedum congredi cominus audeant. Hæc victis misera est data conditio, ut servili animo affecti, facile obversari nequeant. Contra victoribus plus æquo semper attollitur animus. Quare, quum sub meridie signum pugnæ dabitur, Scythica virtute pugnate, commilitones invictissimi! Romanam superbiam contundite, vestris armis, e collo gentium servilia juga recidite: subactum orbem in libertatem asserite: incumbite gloriæ & immortalitati, Scythicæ virtutis non immemores. Inter pugnandum sæpe vobiscum reputate, uxores liberosque vestros in vestris dextris esse sitos. Quod si qua fati iniquitate animos remiseritis, cogitate, quando nullus fugæ relictus est locus, vos, cum liberis & uxoribus, ad unum omnes esse interituros, proinde forti animo pugnate. Et quando in hoc novissimo prælio, totius orbis Unnis propositum est imperium, usitata virtute, totisque viribus omnino certate, ac vincite.

Aetius contra suos hortatur, & incendit: *Ne a Romana dignitate degenerent, antiquorum magnanimitatem & fortitudinem imitentur, imminentem Romanæ reipublicæ servitutem, item excidium publicum, animo pensitent; Scytharum immanitatem memoria repetant, quibus mos est, non solum mortalium cædem non abominari, imo humanum sitire sanguinem: sed ne parentibus quidem parcere, quos senescentes, frustillatimque dissectos, avidissime devorarent: item hospitali sanguine litare, infantium ora ferro discindere, cadaveribus hostium famem explere. Si terga turpissime verterint, contra imperii Romani majestatem, non his modo fata crudelissima imminere, cæsosque viscerationes Unnorum opiparas esse futuros: verum etiam, quod est longe miserius, liberos, uxores, cum fortunis omnibus, in feram servitutem raptum iri, & quæcunque Scythica libido jusserit, perpessuros. Quin etiam firmissima tenendum esse memoria, quæ & quot mala ab Unnis acceperint, quantam stragem ad Potentianam urbem, decem millibus passuum a Buda remotam, per Tetricum & Macrinum subiverint, quot provincias imperii Romani igni ferroque vastarint: Macedoniam, terrarum quondam dominam, item Græciam, rerum quandoque potitam, ad hæc Illyricum, Mæsiam, Thraciam, (ne quid de Pannoniis dixerim,) omni immanitate diripuerint: quot socios populi Romani, quot Romanos cives cum ingenuis matronis in captivitatem abegerint. Et nunc hanc gentem immanissimam, ad humanorum suppliciorum ministeria natam, totius orbis imperium anhelare, quod facile consequetur, si Romanum deleverit: quod Jesus Christus, ter optimus maximus, avertat, & pro divina benignitate sua, urbis Romæ imperium tueatur, ubi sacrosancti vicarii sedem elegit. Quid tunc dixerint, si qua forte ignavia cessarint, quum non modo se, verum & in conspectu parentum filios palis præfigi, aut discindi, dissectosque viderint devorari; uxores, prostituta pudicitia, passim in virorum ludibrium incestari, omnia igni ferroque misceri, ad hæc templa cædibus fœdari, ante Christiana simulacra, & ora deorum, vim ubique virginibus inferri: quæ quidem omnia ipsa morte forent longe miseriora. Præterea prælium præsens non ita magnum, ut animis consternentur: neque ita parvum, ut aspernentur. Se cum Unnis sæpe in Mæsia Thraciaque, Teodosio imperante, pugnasse, fudisse, ac fugasse semper. De magnis homines sæpe majora referre solitos: gentem esse inermem, vilissimam, neque, Romano more, tutissima arma ferre, pugnareque. Sæpe Romanam legionem viginti hominum millia non modo fudisse, sed cecidisse ad interitum. Deinde Romanæ virtutis, acceptarum injuriarum & majestatis imperii Romani, item liberationis gentium, ac impendentium malorum, & excidii totius orbis, quum signum pugnæ dabitur, reminisci oportet: Aetii fortunæ confidere, qui cum Unnis semper gloriose pugnaverit: fortissimo animo omnes congredi, hostesque proterere,*

Romanos Aetius fortitudinis admonet.

hortatur, *victoriam in manu esse, si Romana virtute certarint. Exhausta hostium esse castra, atque ideo inducias Attilam instantissime petiisse: illam autem perpetuæ servitutis & excidii, aut æternæ libertatis & gloriæ, fore diem. Nihil adversi reformidandum, quando numero, viribus, & causis longe potioribus, Romani præstarent, qui pro aris, focis, orthodoxa fide, pro liberatione gentium, & majestate populi Romani, manus conserere coguntur. Quarum rerum gratia, neque mortem expavescendam, neque pugnam acerrimam recusandam, quum tot commodorum & gloriæ præmia proponantur: qui his non moveantur, a necessitate animos capere oportere, quum aut pulcherrime omnes vincere, aut turpissime mori adigantur: se nusquam legionibus absuturum, omnia summa prudentia & fortitudine gesturum: & ea demum mente pro republica dimicaturum, ut vincat: aut, si iniqua sibi fata fuerint, omnino inter confertissimos hostes oppetiturum, nec incruentam Barbaris victoriam relicturum.* His verbis Romanorum animi usque adeo succensi, ut nihil victoria, & propugnatione reipublicæ, ducerent antiquius, nihil gloriosa morte præstantius reputarent. Multos religio excitabat, indignitas alios, partem maximam necessitudo, cæteros dignitas imperii Romani, quam sic perditum iri ægerrime ferebant. Gothi, in altero cornu, a Theodorico hortabantur, neque Gothica lingua minus incendebantur.

Sanguinolentum initur prœlium. Ast ubi duces utrinque constitere, potiores quisque partes in congressu expectabat. Attila, sub meridie, pugnæ signum dari jubet, ut, si forte Unni cesserint, imminente nocte tutius fugiant, in salutaremque locum se recipiant. Dato signo, ita concurritur, & animis usque adeo infestis, ut cornua sæpe pariter utrinque contigerint. Prælium, pro gentium numero & immanitate, maximum atrocissimumque conseritur, præterea sic anceps & varium, ut ne a ductoribus quidem posset rite referri. Mox ubi cominus pugnari cœptum est, tanta cædes utrinque patratur, ut rivi sanguinis undique defluerent, mox, continuata strage, in cruoris torrentes redacti, usque adeo rapidos, ut cadavera traherent. Romanæ legiones, non minus armis, quam ordine, fretæ, inter inermes Barbaros, præ gravissima injuriarum memoria, tanta ferocia sæviebant, ut nullo cruoris profluvio explerentur; contra, ne minore quidem sævitia & immanitate Scythæ, qui Romanum imperium affectabant: pari aliquandiu spe ac viribus utrinque pugnatum. Tantus in medio e cadaveribus in longum excrevit acervus, in perpetui speciem aggeris, ut vix se utrinque obtuerentur, miserabilem eos murum dirimere reputantes, quem mox certatim utrique conscendere nitebantur, ut de altiore loco pugnarent. Sed quum Aetius & Gothi obstinatius aliquanto instarent, rati, de summa Reipublicæ eo die decerni, Gepidæque & Ostrogothæ aliquantulum inclinarent, utpote qui Romanis nec armis, nec numero, pares se putabant: Attila, laborantes socios conspicatus, accito validissimo Unnorum agmine, extemplo succurrit, suos allato subsidio firmat, acerrimum atroxque prœlium in cornibus redintegratur, multos cædit, quos intelligit terga versuros. Dum victoria pariter utrinque speratur, Thorismundus tumulum, in medio stantem, cum Romanis cohortibus occupat: quem ubi fortissimo Romanorum Gothorumque præsidio sane muniverat, pugnam mox acriorem instaurat. Romani tuto dimicant, quia loco edito facile dejici non poterant, Unni contra dejicere desperant, quando instanti Aetio & Theodorico, in quo solo amplius ægre resistebant, sub vesperum tandem terga dare coacti, palantes effunduntur. Romani cum Gothis a tergo instare, cædere cadentes, fugientes celerius insequi. Theodoricum, cum equitatu suo ardentius insequentem, magis suorum pressura, quam hostium ferro, occubuisse dicunt. Jornandes equo depulsum, dum, milites exhortans, usquequaque discurreret, suorumque pedibus conculcatum, vitam matura senectute clausisse refert. Aliqui Andagis Ostrogothæ telo confossum, aruspicum præsagia confirmasse referunt, quamvis Aetium moriturum Attila reputabat. Visigothæ, relictis Alanis, Unnos tanto impetu aggrediuntur, ut parum abfuerit, quin Attilam interficerent; sed ille sensim se in castra recipere cogitabat, prælium cum ingenti strage ad serum usque continuatum. Victores Gothi cum Romanis, obscuræ noctis interventu remorati, quum receptui canerent, pedem referunt, & ita prælium nocte diremptum.

Inclinantibus Gepidis dum succurrit Attila,

Thorismundus, occupato colle, prælium instaurat, & Unnos fundit.

Theodoricus a suis Unnos insequentibus opprimitur.

Atti-

Attila, cum magna clade fusus, intra carrorum septa se recepit, eaque scutatis, in valli munitissimi speciem, circumsepsit, quod tempestate quoque nostra Ungari factitant: item sagittarios imponit, ut, forte circumventus ab hostibus, dum instruitur in castris acies, & educitur, eos facile propulsare queat. Desperata fere salute, dum veretur, ne vivus in hostium potestatem adducatur, aut mortuus sepultura careat, struem, in rogi speciem, in mediis castris, e jumentorum clitellis, congeri jubet, familiaribusque mandat, si quid adversi acciderit, eum continuo interficiant, impositum clitellarum pyræ, subjecto mox igne, comburant, ne Romani triumphum regio corpore honestare videantur. Plerique scribunt, Thorismundum, quamvis sera nocte, Attilam tamen, in castra usque, sequutum, ad carrorum septa fortiter dimicasse, accepto in capite gravi vulnere, equo excussum, a suisque relatum. Aetium, nimia noctis obscuritate deterritum, ne inter hostes vagaretur, prælium diremisse, in castraque relatum, scutatorum circumseptu, insomnem eam noctem exegisse. Ea nox, cum magna trepidatione ab Unnis acta: nam admodum reformidabant, ne vi castra ab hostibus caperentur: quamvis bellicis diei laboribus cunctorum corpora confecta fuerant, quisque tamen armatus, suis stationibus pervigil stare, exploratores circumvagari, ex edicto armis, tympanis, tubisque sonitare, clausi incursionem interminari, multa ex arte facere, quibus deterritos hostes a castrorum obsidione dehortarentur, ne, præ annonæ inopia, ibi sine armis, fame tantum conficerentur. Romani cum Gothis, comperto Theodorici Regis interitu, e summa lætitia plausuque ingentis victoriæ, in gravissimam dejecti tristitiam, non tantum gaudii, quantum doloris, repente conceperant, insomnes in castris noctem exigunt, planctu & vociferatu omnia complent. Insequenti die Thorismundus, cum magno agmine, campos prima diei hora perlustrat: patrem, inter confertissimos hostes jacentem, invenit, inventumque redintegrato luctu, subcollantibus militibus, in castra refert. Ducem Romanum, legatos Augustales, primipilos, ac omnes legionum auxiliorumque præfectos, profusis lacrymis obtestatur, secum arma capiant, paternam, (ut par est,) mortem ulciscantur, ac reliquias hostium omnino deleant. Theodorici manes tales sibi inferias postulare, neque fas esse Tolosam redire, nisi patri pientissimo prius ita parentaverit, ne paterno regno censeatur indignus.

Attila, ægre elapsus, castra carris circumvallans, in periculo deditionis se interfici, & cremari jubet.

Romanorum ex morte Theodorici regis luctus.

Aetium, plerique ferunt, Attilam cum reliquo exercitu, si voluisset, ad ultimum potuisse interitum redigere; sed veritum, extincto Unnorum exercitu, ne, mutatis animis, Visigothæ cum Romanis iterum pro imperio certare cogerentur. Neque immemorem, se, Unnorum ope, Imperatoriam gratiam recuperasse: neque inscium, enervatas Unnorum vires, præsertim quum pugnandi peritia careant, sibi amplius nocere non posse, ne Gothorum audaciam augeret, Scytharum reliquias deleri non permisit. Thorismundum, paternæ mortis vindictam anhelantem, pluribus consolatur, & eam præterire nefarium arbitratur: sed quem benevolentia, cum patre diu instituta, & cum filio instaurata, ex corde consulere jubeat, juvenem admonet, esse ei germanum fratrem, regnandi cupidissimum, ac ætate jam, animoque, præstantem: magnopere verendum, ne, dum primogenitus ipse, in ulciscendo patre, cunctetur, ille regnum occupet, eumque legitima dignitate defraudet. Proinde sibi videri, suæ prius is consulat utilitati, regnum sibi debitum accipiat: si id contemnat, & pugnare pergat, haud parum addubitandum esse, quando non eundem quotidie servet belli fortuna tenorem, ne ab hoste superetur, superatusque, aut viribus imminutus, usurpatum a fratre imperium recipere nequeat. Itaque præpropere festinandum: regnum obeat, ne a fratre præveniatur. Thorismundus Aetii consilium approbat, ratus, paterna quadam hæc omnia charitate loquutum, paternum corpus Tolosam refert, cui funus pro dignitate celebratum, ludique funebres, tribus diebus, in honorem editi. Patrem, præsente Aetio, cæterisque populis, pro concione laudavit, & hæc verba fecisse dicitur:

Aetius Attilam eo die poterat internecione delere. Cur non fecerit? & Thorismundum ab eo retraxerit.

„Paterna me fortuna docuit, fortissimi Principes! nihil in rebus humanis inveniri posse, quod sit omni ex parte beatum: atque si altius sentire velimus, nil præter dolorem, solicitudinem, & miseriam, in hac laboriosa vita consistere: & quo „magis

Thorismundi pro Theodorico patre concio.

„magis dignitate, statu, viribusque pollemus, eo impensiorem in nos fortunam dominatum exercere. Præpostera, (mihi credite,) nomina fecimus, & dum majorem „anhelando potestatem, nobis ipsi sapere videmur, eo magis profecto desipimus. „Nam humiles & imbecilles, quos miseros ducimus, nobis certe longe feliciores habendi sunt: ne tot quidem labores obeunt, neque tam mordaci solicitudine, & ardenti cupiditate, afficiuntur; neque tot doloribus excruciantur; neque tot & tanta „pericula subeunt; neque tot mala formidare coguntur; si mortem imminentem adverterint, non secus ac miseriarum omnium assertricem, non metuunt, non expavescunt, sed expectant, invocant, & implorant. Contra nos, mollius & delicatius „educati, nil morte miserius ducimus, continuatam lætitiam, & fortunæ dexteritatem, appetimus, in qua enutriti, mala inopinata molestius toleramus, & quandoque „usque adeo insolescimus, ut nulla nobis incommoda accidere posse arbitremur, veluti peculiares bonæ fortunæ filii. O miseram mortalium conditionem, ac Regum „vel præcipue longe miseriorem! Sperabam, pater optime! te, triumphantem hodie, „cum Aetio collega, Tolosam aditurum, catenatosque Reges, longa pompa ac ordine perducturum. Nunc autem pro triumpho, (nescio qua fati iniquitate,) ne qua „solida lætitia exhilararemur, flebiles tibi, cogor, exequias comparare: tuique milites, pro triumphali plausu, faustisque acclamationibus, miserabiles adiguntur edere „ululatus. Nec aliquis defuit doloris impatiens, qui, adacto pectori pugione, ne „fideliorem tibi in bello societatem, quam in morte comitatum, afferret, tecum ad „inferos descendere recusarit.

„Aetii prudentia, & fortitudine tua, pater optime! vicimus: neque „ullum victoriæ tuæ fructum legis. Nos, cum Aetio, & morte, & servitute liberasti: nos, contra, te tuo fato liberare nequivimus: omnes legiones, quæ „te nunc miserrime lugent, & in conspectu tuo gloriari, & exultare, cupiebant: an „te, an victoria carere malint, adhuc pientissime hæsitant. Victoriam, amisso „duce, fortiti, quonam modo victoria potiri sine victore poterimus? Me miserum! „cui, veluti in conspectu tuo acerrime pugnare, ita coram te, parta victoria, gloriari non licet. Ne felicem quidem Aetium, verum reipublicæ assertorem, dicere possumus; cui, præ innata modestia, amisso collega, jure triumphare non placuit. O iniquam insidiosamque fortunam! quippe quæ pientissimo parenti tantopere arrisisti, & nunc aversa, non tantum, per tot annos, commodorum attulisti, „quantum parvo nobis momento abstulisti. Patrem regio Gothorum genere donasti, extulisti ad imperii fastigium, omnium gerendarum rerum gloria fortunasti; „præclaram, conciliata tecum natura, sobolem præbuisti. Cum Romanis imperare „voluisti, & in Gallia vel maxime Narbonensi, quæ cæteris terrarum regionibus, & „cœli benignitate, & civilium præstantia morum, jure debet anteferri. In rebus „bellicis, & in æquissima populorum gubernatione, ita fortunatum reddidisti, ut „cum præstantissimo quoque Gothorum Rege, (id quod benigno ab omnibus animo „accipi velim,) merito conferri possit: quantam Gothis gloriam, pater! attuleris, „nemo ignorat, & quanti momenti fuerit tui societas & amicitia, a cunctis potentatibus ambitiosius expetita, plane testatur. Immanes te Unni quotidianis literis „& largitionibus vexabant: Vandali, Alani, Burgundiones, & Germani, impensius „exposcebant. Imperii Romani majestatem, quadam animi generositate, observasti: Asiatici & orientales populi te colebant: Ostrogothas, ab Unnis oppressos, & „in servitutem assertos, vindicare voluisti, & jam vindicaveras, nisi mors iniqua „prohibuisset. Dirum Attilam, qui se Dei flagellum appellari edixerat, majore longe flagello afflixisti. Jugum e collo gentium repulisti: te una cum Aetio, collega „tuo, humani generis liberatorem omnes jure legiones appellant. Te jure Galliæ „Regem, te jure Gothi patrem pientissimum, te jure Alani, ac omnes populi, patronum fidissimum, te jure milites Imperatorem clarissimum indulgentissimumque „ingeminant, & exclamant.

„Vos autem commilitones, quo possum studio nunc exoro: qua patrem fide, „benevolentia, & virtute prosequi curastis, eadem uno omnes consensu Thoris-„mundum

„ mundum primogenitum complectamini: hoc patris in vos pietas, hoc jus hæreditarium, & æquitas omnis exposcit. Vos quoque, germani fratres! postquam ita „ fatorum series imperavit, ut patre pientissimo careremus, date operam, ut virtuti „ & gloriæ studeatis. Nihil agatis a dignitate regia alienum: nullas illius manes inferias gratiores expectant, quam suarum virtutum æmulationem, a vobisque non „ modo æquari, sed superari quoque, æquo animo patiuntur, neque nos aliud exorant, nisi ut concordes, quiete, gloriosequc vivamus, & vestigia sua usquequaque „ sectemur. Ego autem, quem leges, & genituræ jura, jubent, commilitonesque „ salutant, si Regem esse jusseritis, non ut solus imperem, qui vobiscum regnare desidero; sed ne præpostere vivamus, neve meo jure defraudari videar: nunquam a „ vobis, neque officio, neque pietate, neque studio, neque beneficentia aliqua, superari facillime patiar: non mihi, sed vobis & Gothis regnare percupio, cæterosque populos, ditioni nostræ subjectos, de me vobiscum bene sperare jubeo. „ Proinde concordiam inprimis, pietatemque, colamus, fratres mei! seditiones & injurias prohibeamus, nosque, ad utilitatem publicam natos, existimemus. Quid „ regia dignitas postulet, die noctuque meditemur: paterna gesta, tanquam archetypa, semper ante oculos habeamus: neve e nobis aliquem degenerare patiamur. „ Ego vero de me illud habeo polliceri, nil impensius dignitate & commodo vestro „ curaturum, paternumque officium resarturum, ut, quem natu munereque majorem habetis, eum humanitate, re, & comitate, minorem esse intelligatis, neque „ patrem adhuc vobis defuisse sentiatis." Demum, quasi lacrymarum profluvio obrutus, orationi finem imposuit. Secundum Thorismundi verba, collacrymantes milites conclamant, magnificentissima quaque cognominatione ingeminant. Theodorici corpus in Basilica Tolosæ primaria recondunt, veluti ex testamento mandaverat. Ingens a filio donativum militibus datum, viritimque terdena argenti sestertia distributa. Regnum, nemine refragante, init, magna spe omnium, & expectatione.

Theodorico Tolosæ sepulto, Thorismundus regnum assequitur.

Aetius clam exercitum dimittit, quando auxiliares copiæ, præ nimia multitudine, habita missione, recedere festinabant. In eo prœlio centum & sexaginta quinque utrinque hominum millia plerique cæsa scripsere; nonnulli centum & quinquaginta millia desiderata prodidere. Attila, quem maximus jam dudum metus incesserat, & qui de consciscenda sibi morte cogitarat, postquam hostes nescire vincere intellexit, suum ac militum animos confirmavit, in castris die noctuque tubis ac tympanis intonabat, ut victoriam sibi partam ostenderet. In horam castris erupturum se minabatur: varia metum arte dissimulabat, inclusus ac victus, victores assiduo territans. Metu deinde ingenti liberatus, in Tungros & Trecasses castra movit, universam prius regionem cæde, rapina, incendioque fœdavit, ut cæterorum injurias ulcisceretur, plus solito sævire visus est. Quum in Pannonias redire statuisset, ut imminutis legionibus supplementum faceret, quacunque iter fecerat, perpetua incendii & ruinæ monumenta reliquit. Majorem quam antea conceperat animum, quando ab hostibus, ne minus quidem se victum, quam victorem reformidari intelligeret. Barbara nimium audacia insolescit, in Italiam incipit convertere animum, veritus, ne a Visigothis, quorum vires jam erat emensus, Romanum imperium occuparetur. Per Gallias igitur retro iter faciens, igni ac ferro omnia miscet, non modo sexui nihil concessit, & ætati, sed ne ullis quidem aris ipse pepercit. Tertia pars exercitus, quæ, superatis Pyrenæis montibus, e Lusitania Soltanum ejecerat, ad ipsum redire non ausa, quum tanto prœlio non adfuisset, clementiorem hostem, quam suum imperatorem, invenit. Tanquam ab eo cum ignominia dimissa, ad Aetium & Thorismundum confugit, sedesque in campis Catalaunicis impetravit.

165000. ex prælio utrinque cæsa.

Attila movet in Tungros, omnia cædibus vastans.

Pars exercitus Attilæ ad Romanos deficit.

Aetius patritius, cum Romanis copiis, in provinciam rediit. Thorismundus, rerum potitus, e paterno instituto, Regiam Tolosæ sedem elegit, quando vetustissimam opulentissimamque urbem illam esse noverat, & amplificando conservandoque imperio nimis idoneam. Nam inter Hispanias Galliasque posita, utrinque facile propagat imperium, & mari terraque multa moliri potest. Ad angustissimum namque terræ limitem sita est, hoc est, Isthmum, qui tribus stadiorum millibus a Narbo-

Tolosam sibi regiam sedem eligit Thorismundus. Urbis ido-

neus situs & opulentia. Narbonensi pelago submovet Oceanum. Si Posidonio fidem adhibebimus, Tectosagum urbs quondam fuit, quos in expeditionis societatem adversus Delphos venisse memorant. *Ingens ibidem repertus thesaurus.* Quin etiam thesauros apud eos, a Scipione Tolosæ repertos, ex oraculi donativis esse ajunt: sed his ex domesticis non parum fortunis adjecisse tradidere, quibus consecratis, iratum sibi numen reconciliarent. Atque Scipionem, eas attigisse ausum, multis casibus fuisse jactatum, patria ejectum, in exilio parum honeste interiisse, perinde ac sacrilegio pollutum. Ea quoque bona, filiis ex testamento legata, inter obscœna scorta absumpta fuisse, turpem denique mortem, (ut Timagenes auctor est,) eos obivisse. Posidonius verisimiliora refert, repertas Tolosæ pecunias, quindecim millium circiter talentum fuisse, easque partim in templi penetralibus, partim in consecratis lacubus fuisse reconditas, quæ nullos apparatus haberent, aurum & argentum inelaboratum & rude fuit. Templum Delphicum, eo tempore exinanitum fuisse, talibus ornamentis a Phocensibus ante spoliatum, quo sacrum bellum commissum est, &, si quid relictum fuerat, in multos fuisse distributum. Ne incolumes quidem domum remeasse credendum est, qui tam miserabiliter digressi fuerant, & postquam e Delphis discessere, in diversa dispersi, ac, facta seditione, discordes abiere. *Quomodo iste thesaurus eo delatus.* Quare, quum regio exuberet auro, & industrii homines tenuem victam agant, e Gallia passim thesauros habuisse, in tutisque lacubus aurum & argentum demisisse, Romanos, locorum potitos, publice venundedisse lacus, emptores plerosque fabrefactas ex argento molas invenisse. Erat etiam quondam Tolosæ templum sanctitatis eximiæ, quod finitimi, peculiari quadam veneratione, colebant, &, ex collata quotannis pecunia, multis muneribus abundabat, quæ nemo tangere audebat. Quare Thorismundus urbem, vetustate ac religione venerandam, nimis amavit, regnique sedem ex paterno, (ut diximus,) instituto constituit.

Attila, a S. Lupo humaniter acceptus, urbi pepercit. Sed ad Attilam redeamus, qui, dum Pannonias, supplementi gratia, repetere contendit, quæcunque superfuerant, late populatur, & diruit, nullum gloriæ genus antiquius existimans, quam ruinæ ac incendii monumenta. Sed illud in tam diro principe mirum fuit, perquam facile a sanctis sæpe viris fuisse victum. Quum Trecassenses peteret, & eo quidem animo, ut, suo more, diriperet, Lupus, urbis Pontifex maximus, vir plane sanctissimus, ubi feros hostes appropinquare novit, accito frequenti collegio sacerdotum, pontificio habitu instructus, Attilæ obvius occurrit, moxque intrepidus: *Tune,* (inquit,) *is es, qui urbes eruis, gentesque proteris? Ego sum,* (inquit Attila,) *Rex Unnorum, & flagellum Dei.* Ad hæc Lupus: *Felix & faustum Domini, & Dei mei, flagellum adveniat;* &, patefactis mox portis, cum magno plausu Regem admisit. Cujus Attila humanitate victus, per mediam urbem exercitum tanta modestia duxit, ut ne pullum quidem gallinaceum læserit, haud aliter ac si divino cuncti numine obstricti forent: aliqui, ante consertum prælium, id accidisse memorant. Verum Lupus iste, omnium judicio vir sanctissimus ea ætate est habitus, Leucorum familiæ decus: Pigniolam, Hilarii Arelatensis Episcopi sororem, conjugem duxit: septimo conjugii anno, utriusque consensu, de sancto divortio decreverunt, ut arctius se in divina charitate vincirent. *S. Lupi vita & gesta.* Ab Honorato, Lyrinensi antistite, sacris initiatus, exacto anno, in Trecensem urbem rediit, universum patrimonium Christi pauperibus erogavit. Pro explorata sanctitate, invitus pontificatu maximo donatus, collegia sacerdotum continentissime gubernavit. Post biennium, sanctæ peregrinationis amore percitus, cum Germano, viro quidem Deo gratissimo, in Britanniam proficiscitur, ubi miracula multa edidit, variosque populos ad orthodoxam religionem convertit. *Miracula ejus.* Post reditum, (ut paulo supra dictum est,) cum universa Gallia Unnorum agminibus diriperetur, civitatem suam, in patenti planitie sitam, neque armis, neque mœnibus munitam, divina ope propugnavit. Paralyticam divino verbo mulierem curavit, liberavit puellam a dæmonio graviter agitatam, multos a diversis languoribus asseruit. Inedia, & austeritate vitæ, corpus affecit; nunquam in lecto recubuit, supra tabulam, subjecto capiti saxo, dormivit. Unica duntaxat toga contentus, interiore semper tunica e gravi cilicio utebatur. Ut ab ardentissima concupiscentia juventutis corpus arceret, biduano semper jejunio id afflixit, nullo unquam

unquam jentaculo refocillatus, divinis pro cibo rhythmis vesci solitus. Somni parcissimus, in divina semper oratione versabatur. Demum quinquagesimo secundo sui pontificatus anno in Domino obdormivit, & inter deos relatus est. Sed de Lupo hactenus.

Ne de Germano quidem, sine maximo scelere, silendum, quando Attilæ temporibus claruit, & vitæ sanctimonia præstantissimus apud omnes est habitus. Nec non & operæ pretium reputamus, historiam Scythicam sanctorum patrum gestis quandoque condire. Hunc sacri Annales austeræ usque adeo vitæ fuisse ferunt, ut, ubi a beato Amatore sacris invitus initiatus est, mox, animo mutato, & erogato in miseros patrimonio, uxorem pro sorore habuerit. Ad novissimum usque diem frumentarium panem, vinum, oleum, legumen, carnesque sibi interdixit, quin etiam & sal, ne quo gulam condimento suscitaret. Pransuro mos fuit prælibare cinerem, moxque panem esse hordeaceum, excussum quidem, & aqua remollitum: item cucullo, simplicique tunica, & interiore cilicio uti, hæc eadem æstate & hyeme juxta ferre, supra dolatas trabes, superinjecto cinere, dormire, cum acerbissima vitam pœnitentia ducere, omnibus gratuito hospitium exhibuisse, hospitibus, in humilitatis exemplum, pedes lavare solitum. Quum Britanni ad Gallorum Episcopos legatos misissent, qui omnes sensim populos Pelagiana hæresi passim infectum iri significarent, in frequentissima sacrorum virorum Synodo decretum est, ut Germanus & Lupus, veluti potissima Gallorum lumina, extirpandæ labis mandata susciperent. In peregrinatione illa Genovefam virginem, quam sanctissimam futuram esse prædixerat, sacris initiavit, & multa cum Lupo miracula edidit. Saxones, qui Gallias gravissimo bello infestabant, sola divini nominis acclamatione fugavit. Diffusam per Britannos hæresin extirpavit; in qua expeditione Severum, Trevirensem Episcopum, collegam sibi delegit. Quum ad Tornodurum venisset, cujusdam discipuli, qui e Britannia eum sequutus fuerat, sepulchrum invenit; quem cum eo tumulo evocasset, rogassetque, an ne ulterius secum militare vellet? respondit: sat sibi esse militatum, seque cumulatissimis militiæ præmiis perfrui; proinde orare, se missione donaret. *Quiesce*, (Germanus inquit,) *ac vale.* At ille, disposito mox capite, in Domino obdormivit.

S. Germani vita & gesta.

Hæresin extirpat.

Mortuum excitat.

Quum in Britannia publice prædicaret, vesaniente frigore, cum discipulis in regiam confugit, gratum ibi hospitium imploraturus. Quod cum per interpretem a Rege impio denegatum impetrare nequivisset, sub dioque in algentissima regione pernoctare cogeretur: ecce! subulcus regius advenit, venerabilem virum cum sacra manu conspicatus, eorumque miseratus algorem, ad tugurium invitat. Quo quum pater ille divertisset, subulcus uxorem monet, ac jubet, ut unicum, quem haberet, vitulum saginatum, viro sanctissimo apponeret. Quod ubi factum est, pro exploranda rustici fide, Germanus, post cœnam, mulierem jubet vituli ossa legere, lectaque, ac pelle involuta, ante bovem in præsepio recondere. Mulier, postquam imperata fecit, postero die redintegratum vitulum, fœnum cum matre comperit edentem: quod quidem ingens profecto miraculum, tantum viro tribuit auctoritatis, ut pro Deo, adhuc vivens, haberetur. Germanus autem, ad regem reversus, eum regno decedere, melioriqne id dimittere jubet: hæsitantem & cunctantem virum, neque in sacrosanctum patrem moliri quicquam audentem, manu depulit: *Decede*, (inquit,) *nec potestate regia posthac amplius abutere.* Rex cœlestem in præsule auctoritatem reformidans, cum uxore liberisque, spectante populo, decessit. At ei Germantis accitum mox subulcum cum conjuge suffecit: & ex ea deinde tempestate, e subulca gente sunt ibi creati Reges.

In Britannia Regem throno ejicit, & imponit subulcum.

Quum e Britannia rediret, per Augustodunumque iter faceret, ad Cassiani Pontificis tumulum, Scythia oriundi, non sine magna turba pervenit, cunctis audientibus, e tumulo, quidnam ageret, & quomodo sese haberet, interrogavit: *Dulci quiete*, (inquit,) *perfruor*, *& expecto Redemptoris adventum.* Ad quem Germanus: *Quiesce igitur per longum in Christo tempus*, *& pro salute nostra diligentius intercede*, *ut beatissimæ resurrectionis gaudia assequi mereamur*, *& vale.* Relatus in Galliam, & iter faciens,

Furem ablata restituere necessitat, & praemio munerat.

ciens, nudum ecce, imminente nocte, viatorem aspicit: miseratus hominis miseriam, ne miserum quidem comitem aspernatur. Quum simul in diversorio quievissent, asellum, quo Germanus ferebatur, ille subtraxit: illucescente die, furtum patratum inveniunt discipuli, patri condolent, quod pedibus iter facere cogeretur. Nondum tria millia passuum cum sociis ille confecerat, quum e discipulis unus, Germanum quandam e vultu lætitiam prodere intelligit, patrem hilaritatis causam rogat. At ille, quum pedem omnes aliquantulum sistere imperasset, ecce latro clamitans, festinato gradu, subtractum jumentum refert. Patrem, ad pedes provolutus, exorat furti veniam, & impunitatem: dum facinus profitetur, se tota nocte irretitum fuisse asseruit, neque quoquam progredi potuisse, nisi qua, ad reddendum jumentum, pateret iter. Cui Germanus, pater ille sanctissimus, *Si hesterna*, (inquit,) *die tibi nudo togulam dedissem, ne furandi quidem te necessitas incessisset:* & exuta mox togula, *accipe quod deest, redde quod nostrum est.* Tum professorem igitur criminis resipiscentem, non modo venia, sed præmio quoque, & benedictione dignum censuit.

Eleemosynam cum fœnore illi reddit Deus.

Paucis post diebus, a pauperibus circumventus, quum eleemosynam impensius exoraretur, diaconum, dispensatorem suum, quodcunque pecuniarum est, in eos erogare jubet. At illi, nummorum inopiam causanti, *Pauperes*, (inquit,) *suos pascit Deus, tu vero, quod habes, pauperibus distribuito.* Diaconus, veluti prudens, ex integro mandata non peregit, e tribus aureis duos erogavit, ut futuræ prospiceret necessitati. Paulo post quidam equites adventant, ducentos pontifici numos dono dant, & ad diaconum mox conversus, *Accipe*, (inquit,) *quæ traduntur, & recognosce, te fraudem fecisse pauperibus: quando, si quicquid tibi erat, inopibus erogasses, remunerator noster trecentos hodie reddidisset.* Proinde contremuit ille, conspicatus, clandestinam sui culpam, virum sanctissimum latere nequivisse. Quum in Italiam contenderet, Alpesque superaret, senem claudum, quem torrentem transire non posse prospexerat, propriis humeris, præ nimia humilitate & charitate, trajecit. Quum Ravennam venisset, a Placidia, quæ cum Valentiniano filio imperabat, honorifice excipitur: & quum ab ea delicatissimi cibi in argentea patina, sine carnis intermixtione mitterentur, cibos inter discipulos distribuit, patinam in pauperum commodum erogavit. Pro regio munere, panem hordeaceum in patella lignea remisit. At illa utrumque cum maximo plausu accipiens, patellam auro exornavit, & panem, ad varios languorum usus, reservavit. Quum Ravennæ moram traheret, vita defunctum in lucem revocavit. A Placidia ad convivium invitatus, solito jumento vir, senio, inedia, vigiliisque confectus, in Regiam delatus est. Inter epulas clandestinus rumor advenit, asellum improvisa morte esse correptum: soluto convivio, pro asello, pulcherrimum & mansuetum equum adduci Regina jubet. Germanus equum renuit, & asellum suum afferri petit, ut eodem, quo allatus jumento fuerat, referatur. Allatum igitur asellum, humique jacentem, despiciens, *Surge*, (inquit,) *Muscio! & ad hospitium revertamur.* Ad hæc verba, veluti somno excussus, surrexit asellus, ac ne minore quidem robore, quam ante, dominum ad hospitium retulit. Anno salutis quadringentesimo quinquagesimo, episcopatus vero trigesimo, diem obiit. Corpus, ut et testamento legaverat, in patriam relatum iri, dum in Galliam refertur, Vercellis ab Eusebio Episcopo, & Aureliani ab Aniano pontifice, religiosissime excipitur: quo quidem tempore tres mortuos in vitam revocasse ferunt. Non solum in morte, verum etiam in vita, inter divos relatus, & divini honores exhibiti: quando sanctissimam vitam duxit, hæreses extirpavit, &, miserrimis Unnorum temporibus, consilio & precibus Gallis & Britannis mirabili adjumento fuit. Nunc ad Attilam redeamus.

Varia ejus gesta & miracula.

RE-

RERUM UNGARICARUM

DECADIS PRIMAE

LIBER QUINTUS.

EX Aetii malignitate, qui persequendos Unnos, ad internecionem usque, non censuit, sed Thorismundum, ad accipiendum Visigotharum regnum, revocavit, tantum animorum Attila concepit, ut in Pannonias nequaquam prius redire statuerit, quam universam Galliam caedibus, incendio, & rapinis afflixerit. Sed in hoc varias Scriptorum opiniones admiror, quorum aliqui multarum civitatum excidia, ab Unnis tunc accepta, ante pugnam Catalaunicam, nonnulli post eam accidisse, commemorant. Nos autem eorum ordinem plane sectabimur, qui verisimilius & elegantius ista scripsere, quoniam a praestantioribus ac verioribus haec ipsa accepisse videntur. Quin etiam in temporibus quandoque tanta dissensio, ut falsa saepe historia, quam verissimam bellorum monumenta testantur, prorsus esse videatur. *Malignus Aetii metus auxit Attilae ferocitatem.*

Dira igitur Unnorum tempora, quum Servatius, Tungrorum Episcopus, divino quodam spiritu providisset, ne Attilae immanitatem cum populo subire cogeretur, quando Tungrensem urbem, quae, inter Tabudam (Scaldim) & Mosam amnes, in Gallia Belgica sita est, Scythico furore vertendam sane prospexerat, episcopatum in Trajectum, quod ad Rheni ostia situm est, transferre constituit. Quin etiam hoc inevitabile fatum se Romae a divo Petro in somniis didicisse affirmabat: quod quum fecisset, barbaram rabiem evasit. Eodem fere tempore, quum universa Gallia, Ariana haeresi laboraret, quae inaequales sanctissimae Trinitatis personas esse credebat; Filium enim Patre, Spiritum vero sanctum & Patre & Filio longe minorem esse dicebat; divino quodam miraculo plane declaratum est, Deum, in tribus personis, unius & aequalis esse substantiae. Nasiensi namque urbe, divina ope ab Unnorum obsidione liberata, quum Pontifex maximus, pro agendis gratiis, sacra faceret, aequales guttas tres supra aram cecidisse videt, crystallo clariores, quae, quum una congruissent, in unionem unicum redactae sunt, quem quum in gemmata cruce collocassent, aliae mox gemmae decidere, ipse imaginem sanctae crucis praeferebat adorantibus & aegris valetudinem reddebat. Quin & fidelium ex hoc religionem augebat, quia piis clarus, impiis contra obscurus esse videbatur. Attilae igitur furorem, Nasienses idcirco evasisse feruntur, quia de individua Trinitate recte senserunt. Iisdem quoque temporibus, undecim mille virginum peregrinationem sanctissimam, duce Ursula, accidisse perhibent: quarum expeditio quanto cruentior, tanto felicior fuisse creditur, ne tam noxiis Dei flagellum, quam insontibus martyrium, dirus Attila fuisse videatur. Sed res, memoratu dignissima, rite referetur. Ursulam, unicam Dionothi, nobilissimi Britanniae Principis, filiam fuisse ajunt, forma, moribus, venustate, sanctimoniaque praestantem. Eodem tempore Britannorum regem, ab orthodoxa fide alienum, regno divitiisque pollentem, unico tantum filio praeditum, ac virginis probitate & fama succensum, pro gnato instantissime postulasse. Ursulae patrem gravissima hinc solicitudine coepisse angi, quod filiam, Deo dicatam, invito numine, profano juveni desponsare cogeretur, simul etiam vereri, ne ex repulsa, tyranni crudelitatem omnino subiret. Dum in diversa distrahitur animus, veluti consi-

S. Servatius impendentem Attilae immanitatem praevidens, Tungrensem episcopatum transfert Trajectum.

Nasienses, Arianae haeresis inimici, ab Attilae furore liberantur.

Mysterium SS. Trinitatis in tribus guttis divinitus ostenditur.

S. Ursula sub Attila dicitur passa.

Desponde tur Dionotho:

ea lege, ut Virgines ei comites darentur, & Christianis initiaretur sponsus.

consilii inops, filiam tandem consuluit; hæc patri suadet: Regi respondeat, hac se conditione affinitatem esse facturum, si decem virgines genere, forma, & ætate, delectas, Rex filiæ comites daret, ac Ursulæ, singulisque comitibus, quæ denæ sint, singillatim mille virgines subdidaret. Item undenas his triremes compararet, quibus triennii spatio, donec sponsus Christiana religione initiaretur, ac fidei dogmate instituceretur, pro virginitatis dedicatione uti possent. Quod haud temere a diva virgine suasum, partim ut difficultate propositæ conditionis a se animum Regis averteret; partim ut occasione ista coaevas comites una secum Deo dicaret. Rex conditionem accepit, quæcunque virgo mandavit rite fieri jubet. Filius ejus, sanctitate succensus, baptismum accelerat; puella se, cum puellari exercitu, Romam omnino profecturam patri nunciat, ut a Christi vicario delictorum veniam, tutelamque virginitatis assequatur. Et quando virorum ductu & propugnatione, in longa peregrinatione carere non posset, viros a patre sanctissimos petit. Ubi virgines, Ursulæ copias, propediem peregre profecturas esse, rumor effunditur, multi ad sacrum insitatumque spectaculum undique confluxere, inprimisque nonnulli Britannorum Episcopi, qui virginum expeditionem sequi cupiebant. Horum princeps, Pantalus, Basiliensis episcopus, qui eas, Romam usque, perduxit, & cum his pariter occumbere voluit. Quin etiam Gerasina, Siciliæ Regina, ac Dariæ, matris Ursulæ, & Maurisii Episcopi, soror, ejus litteris admonita, ad sacram pariter expeditionem convenit, quæ virum nacta crudelissimum, ac regno perniciosum, ad incredibilem mansuetudinem redegit. Haec cum Babila, Juliana, Victoria, & Aurea, quae suae filiae fuerant, advenit. Hinc per Oceanum vectæ, dum Gallica littora legunt, in Rheni tandem ostia deferuntur, &, adverso amne, ad Coloniam Agrippinam primo, deinde Basileam urbem perveniunt. Basileae classem relinquunt, pedestre mox iter ineunt: curatis ibi triduo corporibus, a Rheno in Helvetios, Leucosque, divertunt, ut in Italiam recta contendant. Vexillum crucis Ursula ferebat, quam antesignanae puellae praecedebant, & non modo ducis optimi, sed strenui militis praestabat officium. O beatissimum puellarum exercitum, in perpetuum virorum ruborem confusionemque repertum! O egregium delectum, nec ubi gentium unquam habitum, & non solum ad suam, sed omnium quoque salutem, adinventum.

His Romam proficiscens, varios in itinere allicit socios.

Ad Rheni ostia delatae, transeunt Coloniam Agrippinam, inde Basileam, hinc Romam pedites pergunt.

Italiam cum admiratione ingressae, festive a Cyriaco, Pontifice maximo, excipiuntur.

At ubi, e jugis Alpium, Italiam despectarunt, magno plausu Romam conclamarunt. Obstupuere Insubres, caeteraque Italia, ubi formosissimas, easdemque sanctissimas cohortes aspexere, quod antehac in Italia nunquam spectare licuit. Quod ubi Cyriaco, Pontifici maximo, significatum est, cum universo collegio sacerdotum, ex urbe Roma prodiens, mirifice exultavit, &, quam honestissimo potuit, apparatu, adventantes virgines excepit: quod ut faceret, tum patrius, quia Britannus, tum divinus amor, quia & ipse castissimus erat, effecit. Multae quoque virgines, quae pontifici neptes proneptesque fuerant, aut quovis alio sanguinis vinculo conjunctae; quin etiam eadem nocte divinitus sibi significatum est, se cum illis omnino, martyrii gratia, occumbere oportere. Insequenti die, quum multae advenissent, nondum sacro baptismate expiatae, eas, ex more, baptizandas curavit, deinde cuncta templa lustrare, & apud omnes Basilicas solennia celebrare voluit. Quicquid Deo ibi ex more debebant, eas rite ac pie persolvere docuit. Quum abeundi tempus instaret, pontifex, divino jussus numine, advocato sacerdotum collegio, quid facere vellet, aperuit, seque pontificatu, quum post Pontianum pontificem, anno uno, ac mensibus circiter duobus, Romanae Ecclesiae praefuisset, sponte, cunctis reclamantibus, abdicavit. Cardinales eum delirare putabant, quod in senio mulierculas, non sine sui ridiculo, sequeretur. Neque coelesti eum interprete admonitum intelligebant, qui eum una cum virginibus in Gallia martyrium subiturum esse, nuntiarat. Contempta tandem omnium refragatione, sancti propositi tenacissimus, Anterum, mira sanctimonia praeditum, sibi suffecit. Ipse autem, quia, invito collegio, se pontificatu abdicavit, e Romanorum catalogo Pontificum abrogatus est, quin & sanctae virgines, hujus causa, auctoritatem & gratiam amiserunt.

Cyriacus abdicato pontificatu desiderio revelati martyrii eas comitatur.

Sacer

Sacer igitur exercitus, lustrata urbe, sacris rite peractis, votisque persolutis, duce Pontifice maximo, abeunt. Quod quum caeteri vidissent, in eandem expeditionem ire contenderunt, inprimisque Vincentius Cardinalis, Jacobusque, Britanno genere natus, Metropolita Antiochenus, item Maurisius Episcopus, Babiliae & Julianae avunculus, praeterea Foillanus Lucensis, & Sulpitius Ravennensis Antistes. Quin etiam Etherius, Ursulae sponsus, qui, defuncto patre, regno successerat, divino in somniis admonitus internuntio, ut Demetriam matrem ad ineundam fidem hortaretur, mandata peregit, patremque Agrippinum primo sponsalium anno amisit. Et ne sponsa ignobilior esse videretur, divinis monitis edoctus, una cum sorore Florentina, quum ipse triennio in fide mansisset, sponsae, sanctoque exercitui, Coloniam usque obviam occurrit, ut pari palma depugnaret, item Clementem Episcopum e Britannia secum adduxit. Quin etiam Marculus, Graecorum Episcopus, quum Romam venisset, neptemque Constantiam, Dorothei Regis filiam, duxisset, eadem castra sequi voluit.

Roma abeuntes pluribus augentur sociis.

Etherius Demetriam matrem ad fidem convertens, cum aliis S. Ursulam cogitat accedere.

Sed quum Maximus & Africanus, profani Romanorum duces, vererentur, ne Christiana fides, quam admodum abominabantur, tam magna incrementa susciperet, quibus falsa religio antiquorum e medio tolleretur, ad Julium quendam, Unnorum praefectum, quem illi Giula appellant, ad Rheni ripas agentem, dum Attila caeteras Galliarum oras late diriperet, scripsere: si Romanam amicitiam cuperet, operam daret, ut bacchantium mulierum exercitus, quae a deliris quibusdam sacerdotibus ducerentur, armis omnino deleret, quo nil gratius Romanis, Scythicis numinibus addictis, & praesertim Marti ac Herculi, quos communes cum gente Scythica progenitores ac deos habent, fieri posset, & patrandi facinoris nunc tempus fore nimis idoneum, quum ad Coloniam Agrippinam rediissent. Julius, ut Romanis ducibus gratificaretur, & Christianum sanguinem, quo Unni satiari non poterant, hauriret, se diligentissime mandata facturum pollicetur. Quum eas ad classem, in Rheno relictam, rediisse cognovit, Maximi & Africani literis edoctus, ad Coloniam tendit insidias, quod nec Ursulam, nec pontificem Romanum, latebat, quando coelesti rerum futurarum internuntio monebatur. Quum, secundo amne devectae, Coloniae appropinquassent, praesidente e puppi Cyriaco Pontifice, Ursula, in media classe, inter sacras virgines ita praefatur: *Nemo, sorores integerrimae! legitima praemia consequi potest, nisi prius bene certarit. Neque cuiquam in coelis animam reperire licet, nisi qui eam hic pro Deo contempserit & amiserit. Iniquum est enim, cum Salvatore nostro coelestium regnorum fieri cohaeredes, nisi pro eo vitam deposuerimus. Prae nimio charitatis ardore, qui, propria morte, sponte nos ab omni perpetua mortalitate redemit, nos Jesu Christi, optimi maximi, signa sequutae: sacra hucusque stipendia fecimus, divina ope, maxima quaeque bella gessimus, opima spolia saepe retulimus, rugientem hostem saepissime vicimus, intestinas seditiones, quae perniciosissimae ac formidolosae esse solent, bene repressimus, &, ducis nostri sapientia, omnia prospere ac feliciter evenere. Quaenam major, quam sui ipsius, potest esse victoria? Quis etiam triumphus potest esse praestantior, quam captivam carnem ducere, vincere se ipsum, & de concupiscentia carnis gloriosissime triumphare? Quod ut facilius assequeremur, in salutarem hanc expeditionem pedibus profectae sumus, in qua nulla vis illata, quamvis per Attilae incendia, adhuc fumantia, intrepide iter, Deo duce, faceremus. Nullus labor sane perceptus, quamvis editissimas Alpes superare cogeremur. Nullus denique morbus ac languor ingruit, nec metus incessit, quamvis foemellae in longissima peregrinatione diu versaremur. Quare jam experientia docuit, quam suavis sit divina servitus, & quam Salvatoris nostri leve jugum, in cujus servitio mori datum est, certam veramque felicitatem illi sperare licet. Sed quis hoc non facile fecerit, qui ad tanti Regis obsequia non modo se natum, sed, divina clementia, ab aeterno delectum & praedestinatum esse, reputarit? Ubinam gentium unquam auditum, tot millium virginum habitum esse delectum, quae tam salutarem ac opimam militiam militarent? O beatas animas! quas ad aeterna praemia Deus ipse servavit: O ineffabilem clementiam Redemptoris! si, quas ad sacra castra evocaverit expeditione triennii, reddet emeritas, & majora tironibus, quam veteranis, stipendia persolventur. Ni fallor, sanctissimae*

Giula, seu Julius, Unnorum praefectus, jussu Maximi & Africani, eos fidei odio persequitur,

Coloniae Agrippinae easdem invasurus. S. Ursula omnes ad martyrium animat.

Martyrium S. Ursulae revelatum.

tissimae fociae! jam felicitatis nostrae tempus instat, &, ut divinitur hesterna nocte sum edocta, charitatem constantiamque nostram sacrosancto martyrio, veluti obryzum igni, approbare vult dux noster. Quin etiam & de calice suo divina benignitate nos compotionare dignatur, ut virtutem nostram periclitetur, quam ipse sua gratia roboravit, ut in ruborem virorum, profanarumque gentium confusionem, in foemineo sexu, orthodoxae fidei vires ostendat. Dum saevus Attila per Gallias caedibus usquequaque grassatur, magnam Unnorum partem ad Rheni ripas plane reliquit, quae Coloniensem agrum passim diriperet. Coloniam Unni obsident, nosque, praeter Coloniam transire opus est, si classe vehi decernimus: si vero pedibus iter facere malimus, per media efferatissimarum gentium castra ire cogemur. Quod a clementissimo Salvatore nostro idcirco ita statutum est, & permissum, ut quum ad peregrinationis finem pervenerimus, ab Unnis corporibus exutae tot virginum acies, demum ovantes in coelestia regna inter divos referamur. O immensam Salvatoris nostri benignitatem, incontemplabilemque misericordiam! quippe qui, ne diuturniore nos militia conficiat, brevissima momentaneaque morte ex his aerumnis nos eripere dignatur. Quin etiam suo mihi significavit internuntio, Etherium, sponsum meum, Demetriam matrem a falsa religione vindicasse, & cum sorore Florentina, & magna Britannorum manu, cras nobis occursurum, ut, divinitus admonitus, pari nobiscum mortis felicitate fruatur. Neque patitur Deus meus, me sine sponso fieri beatam. Proinde scitote, ac vos ita Salvatoris nostri nomine certiores efficio, Unnos fera rabie nos omnes cras ad Coloniam circumventuros, & in nos usque adeo saevituros, ut ad unum omnes contrucident, ut, ereptis corporum exuviis, in coelum, unde demissae fuimus, suffundant fugentque, neve inter profanos amplius versemur. Quare, quum Scythici lupi in oves sacras irruent, forti animo jugula porrigite, contemnite mortem, praesentis vitae miseriam recognoscite, & futurae beatitudinem exoptate, citoque dissolvi percupite, ut Salvatore nostro, cujus beatissimum conspectum tantopere anhelamus, extemplo perfruamur. Nolite expavescere, quia Salvator noster nusquam aberit. Et, ut tutius martyrium obeamus, nobis vicarium suum delegavit, qui mentes nostras, pro demandata potestate, lustraret, ipseque nobiscum, paria stipendia meritus, in astra reduceretur. Quare, quum hora mortis advenerit, hilares ac laetae, tanquam omni miseria cariturae, forti animo occumbite. Vestra ultro corpora Deo, in holocaustum suavissimum, offerte, inter amplexus angelorum animas effundite, in manusque Domini spiritum commendate.

S. Cyriacus pridie omnibus martyrii palmam praedicit & praeparat.

Magnanimae virginis oratione sic omnium animi confirmati, ut nil hoc felici mortis genere ducerent antiquius, sic eam immodice anhelabant, ut nunquam moriendi horam adfore reputarent. Conclamant omnes, sponte morituras. Ad haec Pontifex maximus, prae gaudio in lacrymas conversus, qui divini tantum ardoris ac roboris in virgineis tenellisque pectoribus intueretur, & quod viri a mulierculis, & a tironibus veterani, turpiter superari viderentur. Quare ab eo omnibus est, divino nomine, benedictum, simul & edictum, quando postero die moriendum esset, quo in manus hostium erant perventurae, insomnem eam in sancta oratione noctem ducerent, & Jesum clementissimum exorarent, ne in truci praelio virginea corda, quae sibi delegerat, sane desereret. Illud fuit admiratione dignissimum, ad haec nullam e tot millibus ingemuisse, nullam expavisse, & fatum instans reformidasse, neque detrectasse mortem. Curatis aliquantisper corporibus, per universam classem nocturnum silentium indictum: quaeque pro se instantissime modo Deum orare, ne deserat, modo gratias agere, quod immaturae, ac nondum emeritae, aeternis militiae praemiis donarentur, divinam in se pietatem assiduo contemplari, & ea contemplatione refici & beari; nihil minus succurrere, quam aut perhorrere, aut deprecari fatum.

S. Etherius ipso martyrii die S. Ursulae se adjungit comitem.

Mutua amborum salutatio.

Ast ubi noctem tranquillam transegere, prima hora diei, sacra rite peragunt, & a decimo lapide solvunt. Etherius ecce sponsus occurrit, &, Pontificem praeveneratus, Ursulam salutat. Ad quem, *Salve*, (inquit illa,) *Etheri mi, in Christo, Salvatore nostro, suavissime! Faustus & felix sit iste tuus adventus, quando tanto Creatoris & sponsae ardore flagrasti, ut nobis occurreris, dexterrimum fatum pro Christi fide subiturus. Et quia vocatio nostra non patitur, ut terreno hic connubio incestemur, ne frustra huc contendisse videare, hodie in coelo, (mihi crede,) solennes nuptias celebrabimus. Proinde, quando jamjam*

jamjam hostes aderunt, mecum Deum exora, ut quamprimum apud superos perpetua, in Salvatore nostro, conjugia consumemus. Ursulam, divina verba resonantem, Etherius admiratus, eo magis in Domino sponsam amavit. Respondet, se hactenus propter Ursulam Deum amasse, contra nunc Ursulam amare propter Deum, illius gratia esse felicem, ejusdemque precibus adjutum, nihil reformidaturum, nihilque vehementius expetiturum, quam si cum ea pro Christo mori liceat. Et quando, ejus intercessione in veram lucem assertus esset, se omnia pollicetur, pro vero Domino, & Deo suo, aequissimo animo subiturum. Pontifex, in strenuissimi sponsi amorem exardens, repente juvenem amplexus, gravissimis in fide verbis confirmat, amplexantur caeteri patres, plausuque ingenti a virginum choris excipitur. Sponsae dextram perreverenter apprehendit, & pudicissimo eam uno duntaxat osculo praelibavit, quod & pontificis permissu factum est, ut quod virgineum in terris conjugium iniverint, jam dudum apud divos in Christo consumarent.

Etherius laetus ab omnibus excipitur.

Et quum jam ad tertium classis lapidem appropinquasset, pontificio mox omnes admonentur edicto, quo sibi hostes propius imminerent, eo impensius divinis precibus incumberent, prae nimia apud divinam clementiam poenitentia, delictorum impunitatem implorarent, demum exorarent, quum sibi placitum fuerit, aerumnis humanis eriperet. Jussae imperata faciunt, gemitibus & lacrymis omnia complentur. At ubi Coloniae est applicitum, hostes, qui utramque Rheni ripam occuparant, continuo sacra agmina circumveniunt, in ripamque descendere patiuntur. Ursula, crucis vexilla ferens, in terram prima desilivit, mox cum sponso Pontifex, deinde caeterae naves ripae proras admovent, certatimque puellae desiliunt, non ut ad martyrium, sed convivium invitatae. Quas omnes quum Pontifex plane spectasset, *Evolate*, (inquit,) *felices animae! & fragilia haec deponite corpora. Tu autem Jesu Christe optime maxime, quando tuo ductu huc appulimus, fideles tuos propitius respice, & plebis tuae animas in tua regna, quoniam semper in te speravimus, clementer admitte.* Vix haec intonuerat, quum Giula, Unnorum praefectus, vexilla crucis abominatus, infesto in virgines agmine ex composito irruit, ne minore quidem in mulierculas, ac in viros, ferocia saevit. Nulla reluctatur, flexis pars magna genibus, jugula porrigere, manus Deo ad coelum efferre, piis numinibus commendare animas. Nonnullae, quae subsidebant, clausis fatum oculis expectare, conviciis pleraeque irritare sicarios, aut in diversa furentibus sese offerre, invidere quandoque praemortuis, tanquam vices praeripuerint. Discurrere aliae, ne caedi superessent, pro expirantibus orare, quae primo ictu non ceciderint, sacrum quaeque fatum admodum sperare. Cyriacus aliquantisper, a Giula spectatus, sub pontificio habitu oppetiit: in caeteros patres mox saevitum est. In medio agmine Ursula, erecto crucis vexillo, animosius stare, orare pro suis impensius, interfectoremque suum expectare.

Cyriacus admonet omnes imminentis mortis & poenitentiae.

Coloniam appulsae mortem, ab Giula illatam, generose sustinent.

Quatuor circiter horis, virgineae legiones undique fere ceciderant, sola Ursula, tanquam in praesidio, ad triarios redacta, cum paucis vicem suam Deum exorat. Ecce Julius, tanquam longa caede satiatus, quem Unni Giula appellabant, caeso in conspectu sponsae Etherio, qui, prae martyrii gratia, omnem ferociam plane remiserat, puellam, procul exclamans, bene sperare jubet, ejus venusta majestate commotus, suam fore sponsam pollicetur. At haec neque profanum canem quenquam, neque dirum hostem, castitatem suam, quam Jesu Christo voverat, incestare posse, respondet. Conviciis irritatus hostis, & ab ea viriliter aspernatus, virgineum illius pectus sagitta transfigit. At illa, cum vexillo crucis procidens, quod adhuc mortua pertinaciter retinebat, in Angelorum amplexus animam efflavit. Sola ex undecim millibus Cordula virgo remansit, quae illa nocte, metu correpta, sub navis carina delituit, postero die prodiens, ne martyrium detrectaret, a feriente tyranno letalem ictum exegit. Haec inter divas una cum caeteris relata non est, quia cum reliquis eo die caesa non fuerit; sed, multo post tempore, sacrae cuidam virgini in somnis apparuit, mandavitque, collegio sacerdotum suo nomine nuntiaret, postridie ejus diei, quo undecies mille virginum festa fierent, sua solennia celebrarent. Sedente Antero, Pontifice maximo, & imperante Maximino, quamvis haec gesta fuisse

Postremo Ursula, caeso prius in ejus conspectum Etherio, & rejecto Giulae matrimonio, sagitta transverberatur.

Cordula, metu in alterum diem latens, transfigitur.

fuiffe Annales quidam referunt; ratio tamen temporum nullo modo conftare poteft. Multo rectius fenfere illi, qui, quum diu poft Conftantinum Unni Gothique faevierint, haec, imperante Martiano, & anno falutis trecentefimo quinquagefimo fecundo accidiffe, tradiderunt. Harum corpora Coloniae in commune facellum relata; unde, quum facerdos quidam, his devotiffimus, corpus unius virginis impetraffet, quod in aedem fuam, religionis caufa, fubinde transferret, quum matutina facra fierent, illa virgo, refumpto corpore, fpectante univerfo collegio facerdotum, magnam aram praevenerata, receffit. Antiftes, mox tumulum adiens, reconditam virginem non invenit. Ad harum aras innumera fidelium vota nuncupantur, miraeque tabellae templi valvis affixae funt. Quendam Germanum, harum religioni addictum, quum morbo admodum laboraret, ex his una dormientem adit, edocetque, fi undecies mille dominicam orationem dixerit, totidem virginum ope ac patrocinio in hora mortis non carebit; cujus exitus promiffa probavit.

Haec virginum focietas non vult feparari.

Sunt patronae in mortis articulo.

Attila igitur, quum flagellum Dei fuerit, multis ad falutem, quamplurimis ad fupplicium, fibi denique ad perniciem natus eft. Univerfas Gallias, & maximam Germaniae partem ipfe vaftavit: folum Trajectum, quod inter oftia Rheni fitum eft, divino Servatii Epifcopi patrocinio liberatum; quippe qui defertis Tungris, quos ex Unnorum manibus eripere nequiverat, Bafilicae fuae facultates Trajectum fane transtulerat. De viro fanctiffimo prodigia miranda feruntur. Illis namque temporibus, dum ei facra fierent, patefacta defuper aede, columna ignis altiffima e coelo, ad tumulum ufque fuum, a prima vigilia noctis, ad auroram ufque pependit; quod non oppidani folum, fed finitimi quoque, ac alienigenae plurimi, aperte viderunt. Quare tanta religionis facta eft occafio, ut hunc potiffimum colerent, inter divosque referrent, fepulchrum ejus, in media aede fitum, nunquam tecto cooperire valuerunt. Et quamvis ibi fub dio rem divinam faciant, votaque fufcipiunt; nunquam tamen facris, neque imber & grando, neque nix & tempeftas ulla, obfuit.

Trajectum S. Servatii patrocinio ab Attilae furore fervatum.

Varia fancti Servatii miracula.

Sepulchrum ejus nunquam imbre vel nive opertum.

Unnorum quoque temporibus Genovefa virgo claruit, nec parvum quidem fanctitatis exemplum. Hanc enim beatus Germanus, cum Lupo, (de quibus fupra dictum eft,) in Britanniam profectus, cum ad Nemetodorenfem aedem orandi gratia divertiffet, occurrente fibi magna civium manu, ubi confpicatus eft, ad parentes exclamat, quodnam virgini nomen effet? cum effe Genovefam retuliffent: *O beatam,* (inquit,) *virginem! cujus gratia multi quoque aeternae felicitatis praemia confequentur.* Quam ubi propius admoveri juffit, fubinde rogat, an ne Jefu Chrifto dicari, ac intemerata permanere cupiat? Continuo puella refpondit, nil fe vehementius affectare. In ejus rei memoriam, illi nummum Germanus aeneum, cruce decuffum, e collo fufpendit, ut fe Deo addictam haec bulla quotidie admoneret. Quin & aurum, argentum, lapillos, & uniones, collo ac digitis interdixit. Profecto Germano Lupoque, quum paucis poft menfibus mater, ad rem facram proditura, eam domi remanere praeciperet, illa, continuo illacrymans, exclamavit: *Egone datam Germano fidem in Chrifto non fervabo, & Salvatoris mei non frequentabo aedem? Moriar potius, ac materna imperia detrectabo, quam facri falutarisque promiffi rea fiam.* Ad haec irata parens, gravi gnatam colapho collifit, quare luminibus ftatim capta, novem fere menfes orbitatis poenas exfolvit. Quaecunque Germanus ante praedixerat, memoria repetens, mira fe poenitentia maceravit. Ecce! poft haec uno die filiam orat, ut, ad diluendos oculos, putei aquam fibi afferat. Obfequentiffima virgo, ad puteum profecta, dum hauriendae incumbit aquae, maternae miferiae memor, cujus fe auctorem incufabat, in amariffimas lacrymas effunditur, Deum exorat, ne fe maternae orbitatis ftatuat auctorem, lucem reddat, ut praepotentiffimi, ejusdemque clementiffimi numinis pietatem intelligat. Mox hauftam figno crucis aquam luftrat, quam oblatam parens devotiffime accepit, admotaque oculis, continuo revidit. Paucis poft diebus, oblata cum duabus forte Pontifici, ut facris initiaretur, quum tertia fequeretur, *Anteferte,* (inquit ille,) *noviffimam, quia coelitus haec prima fanctificationem eft adepta.*

S. Genovefa virginitatem Deo vovet.

Mater eam colapho caedens, caecitate percutitur; ejus tamen precibus poft liberatur.

Defunctis parentibus, Parifium in Lugdunenfem Galliam transmigravit, ubi ejus faepe corpus paralyfi ufque adeo faeva laboravit, ut, triduo jam exanime, rubenti-

Parifios divertens, ur-

bentibus tantum genis observaretur; quae, ubi ab adversa valetudine respiravit, se ad inferos deductam, beatorum campos, & supplicia impiorum, lustrasse affirmavit. Quum Attila Parisiorum finitimos diro passim bello vastaret, cives, pro se quisque urbis excidium reformidantes, fortunas in tutiora vicinorum oppida transferre studebant. Genovefa matronas convenit, eas orat, viros adeant, ac, ne fortunas exportent, admoneant, quando finitimae regiones omnes ab Unnis late diripientur, Parisiorum praedas & incendia vigiliis & orationibus eas deprecari posse, proinde ab eo consilio viros dehortentur, ad divinam opem confugiant omnes: quia Parisium sub Jesu Christi, optimi maximi, tutela situm esset, qua nil tutius excogitari potest. Talia dicenti oblatrare multi, & pseudoprophetam conclamare, blatterare alii, ac dicere, aut lapidibus impetendam, aut Sequanae gurgite demergendam. At illa, ne publicae saluti deesset, eo acrius instare, ac ingeminare, urbem sacris precibus esse protegendam, placatis numinibus rempublicam fore tutissimam. Quidam interea sacerdos, ab Antissiodoro missus, adventat, testimonium divi Germani in medio foro referens, Genovefam, a matris utero, a Deo delectam exclamat. Germani elogia publice recitata: his igitur maligna multitudo confusa abiit. Acerrimam Attilae obsidionem, quam Unni propediem moliebantur, sanctissimis precibus virgo sacra dissolvit: Parisiorum agrum tantum, intacta urbe, populantur. Ex quibus conjici potest, in calamitosis temporibus, sanctae linguae quanti sit habenda deprecatio. Nam quum ex ira divina mala proveniant, placatis numinibus cuncta mitescunt. *Idque suis civiumque precibus a Deo obtinet.*

Sed hujus vitae austeritatem & miracula prosequamur. A quinto decimo haec anno, ad quinquagesimum usque, hordeaceo tantum pane & faba contenta, bis in hebdomade cibum sumere, alia celebrare jejunia, nunquam aliquod libidinis fomentum edere, inedia corpus macerare. Quinquagenaria, Episcoporum jussu, hordeaceo pani lac & piscem adjicere, ne ad mortem, fere consciam, festinare videretur. Catulacensem vicum, ubi divus Dionysius morte mulctatus est, praereverenter frequentavit, cui Basilicam quoque devoverat. Sacerdotum collegia supplex adiit, ut ex collata pecunia aedem illi facerent; at illi modo paupertatem, modo calcis inopiam, causari. Contra illa, divinitus effata: egredimini, (inquit,) quaeso, ad pontemurbis, & quaecunque audieritis, nuntiate mihi. Egressi, dum in foro stant attenti, si quid acciperent, ecce subulci duo adventantes inter se verba faciunt: alter, dum suis, (ait,) vestigium vagantis opertus legerem, maximam fornacem calcis inveni. Ego quoque itidem in sylva, inquit alter. Haec, quae audierunt, stupidi sacerdotes virgini referunt; ast illa, prae gaudio, in lacrymas effunditur. Quae ubi civibus significata sunt, magnifica e collata pecunia aedes erecta, Dionysioque dicata. Ne sacra quidem prodigia in aedificanda Basilica defuere: nam quum potus fabris lignariis forte deficeret, cadum accepit, quem ubi, exorato numine, signo crucis expiavit, mox operariis plenum propinavit, parique exuberantia, semper redintegratus divinitus, eorum sitim, ad consummatum usque opus, explevit. Quum in Sabbatho, sub gallicinio, ad divi Dionysii Basilicam egrederetur, ecce funale praelatum extinguitur, turbantur virgines comitesque ejus, ne quid per noctem turpitudinis horrorisve paterentur: at illa funale sibi dari jubet, quod ubi in sacra manu constitit, protinus incensum eluxit, admotumque languentibus plerosque curavit. Mulier, quae ejus calceamenta subtraxit, luminibus repente caruit, petitaque venia lucem recuperavit. *Genovefae austeritas vitae & miracula.* *Magnificum divo Dionysio templum mirabiliter erigit.* *Operariorum sitim extinguit.*

Hildericum, Francorum Regem, virgini deditissimum, quum de magna noxiorum manu supplicium sumere statuisset, accepissetque, Genovefam pro his oraturam adventare, portas arcis continuo claudi imperasse ferunt, quibus aditus inhiberetur. At illa, intellecto Regis consilio, nihil minus remorata, ad eum contendit, cui tactae manu continuo fores patuere: ante Regem constituta, prae rei miraculo, cunctorum capitalium impunitatem facile impetravit. In Dionysii aede, hujus opera, energumeni complures curati. Beatum Simeonem ferunt, profusa veneratione, eam salutasse, impensiusque postulasse, ut, inter orandum, Simeonis quandoque remini- *Clausas portas divinitus aperit.*

ministeretur. Ab Epiphania, ad coenam usque Domini, in cella recludebatur, ut exorando & contemplando Deo expeditius incumberet; ad cujus ostium quum puella venisset, ut, quidnam illa faceret, per rimas exploraret, e vestigio lumen amisit, sed exacto quadragesimali jejunio, ejusdem opera lucem recepit. Quum in templo divi Martini, e Pannonia oriundi, ad Turonensem urbem oraret, correptum a daemonio quendam e psallentibus continuo liberavit. In agro Meldensi, imminente tempestate, perculsisque messoribus, vastata caetera regione sola sua messis intacta permansit. Annos vixit octoginta, ac tanta praepolluit sanctitate, ut futura divinitus inspirata praediceret, & omnia morborum genera curaret. Tertio nonas Januarias inter divos relata.

Caecae puellae lumen restituit.

Prophetiae spiritu donata.

S. Martini vita.

Haud parum equidem laetor, me hanc nactum occasionem, quum a procella Unnica multos ejus numen exemerit, divi Martini Pannonici non vitam, sed titulos potius esse scripturum, ne, in Pannonica historia potissimum, Pannoniorum decus videar subticere. Martinum, Severus ait, Sabaria, Pannoniae oppido, oriundum, altum Ticini, ne infimis quidem parentibus ortum, quamvis orthodoxa fide carerent. Pater tribunus militum fuit; ipse, a pueritia, primum sub Constantio, deinde sub Juliano Caesare, meruit, quamvis invitus, quando a teneris annis sub Christo, optimo maximo, stipendium facere voluit. Sed quum, ex edicto Imperatorum, filii veteranorum nomina dare cogerentur, vi adactus, militari sacramento obstrictus est. In commilitones sibi fuit mira benignitas, inaudita charitas, patientia cum humilitate singularis. Ante baptisma triennium militavit, quo quidem tempore, omnia sic pietatis officia complevit, ut e stipendio nihil, praeter quotidiano victui necessaria, reservarit. In Ambianensium porta, vesaniente hyeme, destitutum pauperem, dissecta ense chlamyde, contexit. Insequenti nocte Christum Salvatorem vidit in somnis, ea parte tectum, qua horridulum rogatorem pie donarat, & dicentem: *Martinus, adhuc catechumenus, hac me veste contexit.* Natus annos duos de viginti baptismate initiatur, Barbaris Gallias invadentibus. Quum Julianus, coacto exercitu, ad Vangionum oppidum, pecuniam cum donativo militibus erogaret, stipendium cum donativo recusavit, ut integrum sibi foret, longe meliorem militare militiam, quod ne faceret, nullis Imperatoris minis adigi potuit.

Primum miles fuit.

In proximum benignus fuit & misericors.

Militia exauctoratus humana, Hilarium, Pictaviae Episcopum, continuo petiit, spectatae sanctitatis virum, a quo exorcista factus est: per soporem admonitus, parentes revisit, in itinere latronem ad fidem, sanctamque vitam, revocavit. Quum praeter Mediolanum iter faceret, apparentem sub humana specie sibi daemonem sacro verbo repulit. Matrem ad veram fidem revocavit: indocilem ferumque patrem dimisit. Quum Ariana haeresis totum fere Illyricum infecisset, dum in coinquinata sacerdotum collegia concionaretur, publice virgis caesus est, variisque contumeliis affectus. In Italiam relatus, quum Hilarium, haereticorum vi, in exilium exactum accepisset, Mediolani substitit, ibique monasterium sibi statuit. Unde Auxentii, Arianorum principis, factione ejectus, in Gallinariam secessit insulam, ubi radicibus herbarum, & gramine, victum traxit. Helleborum inscius saepe comedit, omneque veneni nocumentum in nutrimentum prece convertit. Facta Hilario redeundi copia, Romae occurrere conatus, quum non invenisset, vestigia sequutus adhibuit; ab eo gratissime susceptus, non longe ab oppido sibi monasterium collocavit. Catechumenum ad se venientem, ut suis disciplinis institueretur, ac mox vita, se absente, defunctum, reversus revocavit in lucem. Lupicini servulum, qui laqueo sibi mortem consciverat, a morte suscitavit. Turonicum tandem episcopatum invitus accepit. In episcopatu, hominum frequentia infestatus, ad tertium lapidem secessum petiit, hinc montis rupibus, illinc Ligeri amne, circumseptum, qui unica tantum via, eademque arcta adiri poterat. Octoginta sacerdotum ibi secum collegium instituit, quibus esus carnium ac vinum erat interdictum. Mollis habitus pro crimine judicatus; cilicium, ex camelorum pilo, ferre mos erat. Locum non procul a monasterio suo, falsa hominum opinione, pro religiosissimo habitum, sua visitatione expiavit, profanumque declaravit. Sordidam ac trucem latronis umbram palam

Militia exauctoratus, Hilarium adiit.

Mediolani monasterium statuit.

Mortuos excitat.

Fit Episcopus Turonensis.

Vitae ejus, & suorum, austeritas. Varia ejus miracula.

palam loqui imperavit. Vetus altare demolitus, populum ab illo superstitionis errore vindicavit. Diruit in vico quodam templum antiquissimum, mox pinum, templo proximam, aggreditur exscindere, adversante antistite, turbaque infidelium, inclinatam in se pinum intrepidus, dum exscinderetur, expectavit, ruentemque cum magno fragore arborem, solo salutis signo repulit, tantoque miraculo ad veram fidem eos convertit.

Quum pauci admodum, immo nulli, in Aquitania Christi nomen audissent, maximam Galliae partem orthodoxa religione illustravit. Antiqua fana diruit, sacra templa ubique fundavit. Incendia accurrens saepe coercuit. In vico, cui Libroso nomen erat, templum profanum adorsus demoliri, a magna paganorum manu cum ignominia rejectus est. Mox, implorata divina ope, cum duobus Angelis reversus, antiquam aedem diruit, idola, cunctis spectantibus, plane diffregit, quo quidem spectaculo ad veram fidem universa turba conversa est. In pago Heduorum, cum antiqua fana, adversante paganorum turba, dirueret, ut a falsa eos religione vindicaret, multos, in se stricto gladio furentes, miraculose repulit, divinaque virtute convicit. In Treviris puellam, dira paralysi correptam, liberavit. Tetradi, proconsularis viri, servum, ab incluso daemonio asseruit; in eadem urbe daemones e coquo quodam ejecit. Parisios ingressus, obvium ad portam leprosum, uno duntaxat osculo, spectante turba, mundavit. Quartanariam, Arborii puellam, sola curavit epistola. Cilicii fimbriae, devotione subtractae, variis morbis medebantur: Paulino oculum, panniculi contactu, sublato dolore restituit. Martino, e scalarum casu, multis vulneribus affecto, insequenti mox nocte, Angelus contusi corporis ita livores salubri unguento delinivit, ut postero die nil sentiret incommodi.

Christianam Galliae invexit religionem.

Paganorum fana evertit.

Mira ejus gesta.

Vulneribus ab Angelo sanatur.

Quum ad Maximum Imperatorem, ferocis ingenii virum, & bellorum civilium victoria elatum, plures Episcopi convenissent, & servilis eorum adulatio, circa principem, notaretur, in solo Martino apostolica permansit auctoritas, quippe qui, quoties pro aliquo Rege supplicare cogeretur, imperavit potius, quam oravit. Principis convivium saepe recusavit, dicens, se ejus mensae non posse esse participem, qui duos Imperatores, unum regno, vita alterum ejecisset. Excusanti se Maximo, imperium non sponte sumsisse, impositam sibi a militibus necessitatem regni armis defendisse, & non alienam ab eo Dei voluntatem videri, penes quem tam incredibili eventu victoria fuisset, nullusque ex adversariis, nisi in acie, occubuisset, reconciliatus facile cessit. Ad prandium principis invitatus accessit, in quo Euodius, consul & praefectus, vir justissimus, adsuit: oblatam Maximi nutu a ministro pateram, ut ab illius dextra poculum sumeret, Martinus, ubi ebibit, mox presbytero suo propinavit, veluti nullum digniorem existimaret, qui post se subinde biberet: convivae omnes factum non temere admirati sunt. Maximo ante praedixerat, si ad Italiam pergeret, quo ire cupiebat, cum Valentiniano congressurus, primo se impetu victorem futurum, sed parvo post tempore periturum, quod quidem rei exitus approbavit. Nam Valentinianus, primo adventu in fugam versus, post annum, resumptis viribus, captum intra Aquilejae muros Maximum interfecit.

Apostolicae fuit apud Reges auctoritatis.

Presbyteros prae Regibus coluit.

Martinum, angelorum colloquio esse usum, constat, contra cum daemonibus saepe congressum, quippe qui ejus oculos latere non poterant, eosque convitiis Martinum frequenter ursisse, quia fallere non possent insidiis. Omnia diabolorum praestigia solvit. Juvenem, nomine Anatolium, re vero subornatum diabolum, subprofessione monachi, humilitatem ac innocentiam ementitum, ac monachis interminatum, ne Martino crederent, seque a Deo per Angelos candida stola donatum esse affirmantem, viri sanctitas plane detexit. Diabolus quadam nocte Martino, Christi formam ementitus, apparuit, ab eoque delusus, ut fumus evanuit. Summa vero in sermone gravitas, & dignitas inaudita, in absolvendis quaestionibus Scripturarum perquam acer, efficax, promptus, & facilis, divina in viro reluxit humilitas. Quo die Severum excepit, virum profecto doctissimum, ipse aquam manibus obtulit, ad vesperumque pedes lavit. Animus coelo semper intentus, temperantia inaudita, incredibilis perseverantia, rara abstinentia, nullum vacuum ab opere Dei tempus.

Angelorum amicus, daemonum victor.

Eorumque multas delusit insidias.

Martini pietas, variaeque virtutes.

Nulla unquam hora momentumque praeteriit, quin aut orationi insisteret, aut lectioni. Neminem judicavit, damnavit contra neminem. Nullius vindictae memor, immo perquam immemor injuriarum, divina humanaque charitate semper aestuavit. Neque iratus, neque commotus, neque moerens, neque ridens inventus est. Unum eundemque vultum, coelesti quadam aequanimitate suffusum, prae se ferebat. Nihil in ore ejus, praeter Christum: nihil in corde praeter pietatem, pacem, misericordiam, & charitatem, inventum est. Quare qui sanctissimum, ac inter divos jure relatum non crediderit, non alius, quam profanus & sacrilegus jure haberi potest.

Ejus humilitas. *Sanctitas & admiranda miracula.* In Secretario sedens, nunquam cathedra uti voluit, rudi tantum tripode contentus. Algenti pauperi, & intra amphibalum irrumpenti, tunicam latenter obduxit. Quum in solennibus ante aram constitutus, rem divinam faceret, repente flamma, caput circumlambere visa est. Euantium languore, puerum quoque lethali serpentis morsu liberavit. Quum praecedens iter faceret, inusitato habitu mulas, quae currum traherent, forte deterruit, quare ab essedariis graviter caesus est: mulae pro tali facinore, quum loco moveri non possent, essedarii, poenitentia ducti, & ad Martini pedes constrati, veniam & abeundi copiam implorarunt. *Tres suscitavit mortuos.* Ante episcopatum duos mortuos, unum in episcopatu, suscitavit. Nam in Cornoto vico mortuum matri filium, ac e morte revocatum, plane restituit. Quum adituro Valentinianus postes jussisset occludi, anguli continuo motu patuere. A Maximo nimium veneratus, & pro deo cultus ab uxore, quorum familiaritatem minime recusavit, quo facilius miseris opitulari posset. In confinio Biturigum & Turonum Claudiomagus vicus est, celebris quoque ibi Ecclesia, in cujus Secretario Martinus quandoque peregrinando permansit, & in stramento requievit. *Daemoniacos curavit.* Eo abeunte, sacerdotes & virgines stramentum ex devotione partiuntur, quod quum ad energumeni cervicem suspendissent, qui daemonio agitabatur, citius dicto convaluit. Inter duas flammas positus, non sensit incendium. Inter ambulandum, petitum leporem miseratus, unica tantum voce canes inhibuit. Venerandam virginem prae fama visurus, repulsam habuit, quia cum nullo unquam viro se loquutam fatebatur: quare illam miris laudibus commendavit, ac missum a virgine xenium libenter accepit.

A variis Sanctis visitatus, de Nerone & Antichristo quaedam praedixit. In cubiculo a Petro & Paulo, item ab Agnete, Thecla, & Maria, se saepius visitatum non negavit. Consultus finem Seculi, discipulis respondit, Neronem & Antichristum prius esse venturos; ad occidentem alterum, alterum ad orientem, late dominaturum. Neronem, ad occasum, decem Reges subacturum, ut colant idola: Antichristum Hierosolymis imperaturum, urbem cum templo restituturum, Christianos infectaturum, ut a Christi fide deficiant, seque Christum & Dei filium credant. Neronem, totumque orbem, huic sane cessurum, ac eo usque regnaturum, donec a Christo adveniente proteratur. Turonenses Aniciani comitis crudelitate liberavit. Mutam a nativitate puellam, colloquii compotem effecit. Briccionis presbyteri crimina, sola dumtaxat patientia diluit, suisque precibus ad meliorem frugem revocavit. Pagum in Senonico, quum quotannis cum vineis saeva grando vastaret, Martini oratione omnis tempestas diu longe repulsa. Asserit Anicianum a daemone, qui tyrannum ad barbaram semper feritatem irritabat. *Deorum idola oratione evertit.* In vico Aurebaciensi supra ingentem molem simulacrum quoddam forte consederat, insano sumptu factum: Marcello saepe presbytero mandarat, ut idolum dirueret, ne hac amplius religione falsa populi eluderentur; quod, quum ille difficultatem causaretur, Martinus sola oratione, orta tempestate, subvertit. Simile quoque idolum, ingenti columnae impositum, demissa e coelo parili columna, diffregit. Mulier, quae sanguinis profluvio diu laborarat, tacta vestimenti simbria, repente curata. *Succurrit in naufragio & pestilentia.* Nonnulli, qui in naufragio exclamarunt: *Martini Deus miserere nostri!* continuo, desidente procella, liberati. Lycontii familia, ejus tantum epistola pestilentiam evasit.

Moritur S. Martinus. Quum obitum suum multo ante praesciret, instare sibi propediem corporis dissolutionem discipulis significavit. Sed antequam obiret, ad componendam sacerdotum discordiam, in Condatensem dioecesin contendit, ratus, haud ab re in id tempus

tempus suam mortem incidere, quo pacem Ecclesiae suae praestitam delegasset. Arcadio igitur & Honorio imperantibus, divus Martinus, Turonum Episcopus, vir omnium sanctitate praecellens, octuagesimo primo aetatis suae anno, episcopatus vero vigesimo sexto, apud Condatensem dioecesis suae vicum, hac vita excessit. Ab universa passim Gallia deploratus, & inter divos, cum magna Angelorum pompa, relatus est, quod patres plerique sanctissimi, veluti Severinus, Coloniensis Episcopus, plane sensere. Nunc ad historiam redeamus. *Mors Martini S. Severino revelatur.*

Dum Julius, Unnorum praefectus, Giula dictus, ad Coloniam Agrippinam tanta in virgines feritate grassatur, Attila, cum reliqua parte exercitus, quicquid inter Rhenum & Sequanam populorum effunditur, id omne diripit & incendit. Batavos, Menapios, Ambianos, Morinos, Bellovacos, Vascones, & Lexobios, pariter expugnat. Neque, trajecta Sequana, Cenomanis, Venellis, Aulercis, Diablitis, ac Venetis, pepercit. Quin & Olismios, Andicavos, Tricassos, & Senones, Ligeris fluminis accolas, qui Aquitaniam a Lugdunensi Gallia separat, gravissimis incursationibus infestat. Et quos nunc Normannos dicimus, qui inter Ligerim & Sequanam effunduntur, omnes diro bello sollicitat. Populata demum Gallia, Rhenum trajecit, Sicambros & Bructeros aggreditur, qui intra Rhenum Vidrumque amnem protenduntur. Ascyburgum & Navalia graviter oppugnantur. E Lithuergis & Nitrionibus praeda ingens aufertur. Mox transmisso Vidro & Amaso, Frisii, minoresque Cauchi interjacentes, spoliantur. Neque, trajecto Visurgo Albique fluvio, Cauchis majoribus, Teutonariis, & Virunis ignotum est, sed ad Drusi trophaea usquequaque discursum. Quin & ultra Albim Saxones, universaque Cimbrica Chersonesus gravi bello sollicitata, Sarmaticique sinus littora passim spoliata. Vix populi, qui cum Unnis militarunt, detrimento & rapinis carere potuerunt. Solum Trajectum, ad Rheni ostia situm, divina ope servatum. *Attila immani feritate inundat Galliam, Germaniam &c. cum ingenti praeda.*

Deinde in Thuringiam cum universis copiis se recepit, & apud Issenacum, urbem non ignobilem, diebus aliquot requievit, ut defessa longo bello corpora reficerentur, & animi, populatis tot regionibus, & ingenti praeda exhilarati, aliquanto commodius recrearentur. Atque ut nulla e Catalaunica strage detrimenta se passum indicaret, ad ludos, variaque spectacula, animum convertit; munus edidit gladiatorium, & varia victoriarum simulacra agenda curavit. Quin & illud plane succurrit, haud indignum fore, solennia aliqua festa celebrare, ut de domita Gallia, de Romanis & Gothis, triumphare videretur. Neque sibi visum est, quem in bello, eundem in pace, servare animum. Ad mansuetudinem comitatemque conversus, se liberalissimum benignissimumque exhibuit, finitimos principes ac populos, tutos data fide itineris, ad spectacula invitavit. Epulum populis exercituique dedit, saepe in spectaculis missilia sparsit. Amicis saepe in convivio congiarium elargitum, militibus ingens donativum erogatum. Primipili, legionum praefecti, & centuriones, ac chiliarchae, oppidis agrisque donati. Invitatos principes, ne immunes quidem ipse dimisit. *Apud Issenacum considet, & quasi de Romanis Gallisque triumphans, ludos instituit.* *Munera elargitur.*

Sed qui de Attila nonnulla scripsere, inter se nimia dissensione delirant. Nam sunt, qui Attilam, pro comminutis Catalaunica strage copiis, ut supplemento & auxiliis instauraret, Pannoniam, vastata Gallia, repetiisse tradunt, instauratoque exercitu, non amplius in Galliam, sed Italiam irrupisse. Alii, reparatis legionibus, Galliam repetiisse commemorant; qui admodum aberrant. Nam quae commodi honorisque ratio, ad eas Regem oras revocare potuit, quas vastatas incensasque reliquerit? In Italiam rectius intendebatur animus, qua perdomita, universi orbis sperare poterat imperium. Absurdum est, callidissimum principem, & imperandi avidissimum, populatas regiones bello repetere, e quibus non modo quicquam eripere, sed ne vivere quidem, ob rerum omnium inopiam, sane liceat. Quam quidem conjecturam, ad confutandos eos satis esse noverimus, nisi fortasse Jornandem, gravem quidem Historicum, sequamur, qui Attilam, e bello Italico redeuntem, in Galliam iterum Narbonensem contra Visigothas castra movisse refert, ut in sequentibus referemus. Et in secundo bello Gallico, Ursulam, cum comitibus, caesam fuisse, *Quo se Attila, post Catalaunicam stragem, receperit, variae auctorum sententiae.*

fuisse, plerique non temere voluerunt, quia Maximus post Aetium imperium occupavit, Valentiniani jussu interfectum. Attila igitur, antequam Sicambriam se reciperet, Prutenos, Venedici sinus accolas, cum Lithuanis, per praefectos, ditioni suae subigendos, curavit. Per magnam demum Germaniam Scythicas gentes in inferiorem Pannoniam revocavit, Sicambriaeque Marti, Deo patrio, victimas mactavit, dicavit exuvias, & spectacula multa edidit. Et eo tempore Ungarorum Annales, ob usurpati imperii suspicionem, Budam fratrem, contra caeterorum Scriptorum opinionem, ab Attila interfectum tradunt; quibus nos quoque minus adstipulamur.

In patrium solum rediens, voluptatibus se dedit.

In patriam relatus, incipere, veluti longo labore defatigatus, ad lenocinia voluptatum revocare animum, eis sponte se dedere, a natura propensum, celebrare convivia, ludos scenicos & choreas spectare, mollescere inter mulierculas. Vir non tam audacis animi, quam indomitae libidinis, crapulas cum amicis agere, coenas tota nocte continuare. Quinque annos in omnem lasciviam effusus, intemperatam vitam duxit, inglorio deditus otio. Plerique non temere id ab astutissimo principe factum opinantur, ut puta, qui non modo animos & conatus hostium, sed sociorum ac subditorum fidem, cessando tentaret, ut quid caeteri in Dei flagellum molirentur, cautius experiretur, ac evidentius intelligeret. Quare ad quatuor fere imperii sui limites, exploratores, tanquam in specula collocasse ferunt, item e speculatoribus quemque continuatos cursores habuisse, qui celerrime ad eum cuncta nova perferrent. Alterum in Colonia Agrippina, qui occidentis: ad Tanaim alterum, qui orientis: caeteros, partim ad Lithuaniam, partim Jadrae statuisse, qui septentrionis ac meridiei res novas explorarent. Illud in eo Rege mirabile, neque laborem bellicum a libidine ac voluptatibus vindicasse, neque otium a bello, neque feritatem a clementia, Scythicum asseruisse hominem. Pacatas interea provincias per legatos & praesides administrare, finitimos undique creberrimis eruptionibus, per praefectos legionum, acerrime sollicitare, ad tutandos regni fines copias disponere. Quare in otio sollicitus, & in sollicitudine otiosus plerumque videri; aequata in eo vitiorum & virtutum semina. Pannonios labore usque adeo gravi vexare solitus, ut, (si Ungaricae credamus historiae,) relictis pastoribus & armentis, impetrata a Rege missione, quamplurimi in Apuliam emigraverint.

Exploratores in quatuor orbis partes emittit.

Regiminis ejusdem studium.

Hungaros graviter opprimit.

In otio curat militaria.

Neque tamen interea desiit legionis cujusque supplementum curare, pecunias cogere, quaecunque bello sunt usui impensius curare, disponere commeatuum opportunitatem, delectum sensim habere, oppidatim auxilia contrahere, donare largius emeritos, & veteranis jam effoetis dare missionem. Item otii quinquennio tirones deligere, delectosque disciplina militari diligentius instruere, adolescentes & pueros ex oppidis & vicis passim cogere, educare in castris, & scholas tyronum provinciatim disponere. Novissimo quinquennii anno, instauratis viribus, Italiam, cujus imperium tantopere affectarat, invadere statuit. Augebat animum, quod quiescenti nemo bellum inferre audebat. Jam bella, cessante Scytha, ubique desierant, omnes ubique potentatus, veluti longo defatigati bello, quieverant, Martianus Constantinopoli otium servavit, Graeciam, minorem Asiam, Illyricum, Thraciam, & Mysiam, pacatam habuit. Pari otio Gensericum in Africa, in Lugdunensi Gallia Meroveum, in Belgica Burgundiones, Thorismundum, Suessos, & Alanos in Hispaniis, Aquitania, Vasconiaque fuisse legimus. Quid eodem quinquennio Valentinianus Romae gesserit, nondum satis compertum habemus.

Quiescente Attila, totus quiescit orbis.

RE-

RERUM UNGARICARUM

DECADIS PRIMAE

LIBER SEXTUS.

ITALIAM adoriturus Attila, quam diu anhelaverat, & eo vel maxime, quia, domitis Romanorum viribus, se facile totius orbis imperio potiturum esse sperabat, atque admodum verebatur, ne Visigothae Romanum imperium occuparent, communem orbis pacem ac otium intercipit. Maritimam Adriatici sinus oram prius expugnare decrevit, ne, ingressus Italiam, a tergo ab hoste Graeco graviter adurgeretur, & a fronte Romanum haberet infestum, & si quid adversi pedem referre cogeret, reditus inhiberetur. Quare coactum undique exercitum, priore nequaquam inferiorem, e Pannonia per Illyricum ad Adriaticum mare perduxit, inprimisque Tragurium aggreditur, ab Isseis conditum, Scardonamque Liburnicam pariter infestat. Quanquam oppidani acrius instarent, quia nulla deditione ferum hostem sedare posse confiderent, acerrima tamen oppugnatione vincuntur. Nulla maritimae orae praesidia Marcianus imposuerat, nullaque munitione firmarat: viri ad unum caesi omnes, fortunae direptae, mulieres cum pueris in servitutem assertae, planctu & vociferatione completa omnia. Ne id quidem Scythae satis visum est: vetustissima oppida diruit, domos incendio delevit. Diruitur Tragurium, civium Romanorum marmore notum. Scardona, ad Dalmatiae initium, hostili manu subvertitur. Mox ad Belgradum & Sicum, quod Sebenicum nunc appellant, castra movit. Haud ignobile oppidum, in quem locum divus Claudius veteranos misit: obsessum paucis diebus expugnat, in oppidanos pari crudelitate saevitum, vicos latius incendit, universamque Dalmatiam, ad Scardonm usque montem, igni ferroque devastat, caedibus omnia complet. Naronam deinde coloniam obsidet, ad Diomedis promontorium collocatam, quam, facta deditione, hominibus juxta ac fortunis spoliavit.

Attila, Italiam adoriri cogitans, Adriaticum prius sinum aggreditur.

Tragurium & Scardonam capit, & diruit.

Dein Belgradum, & Dalmatiam universam funestat.

Nondum hinc pedem moverat, quum Salonam, nobilissimam populi Romani coloniam, gravi obsidione imperat obduci, cujus vestigia ea superfunt, ut quanti momenti urbs illa fuerit, haud difficulter ostendant. Vix tribus millibus passuum a mari remota, in planitie sita, interfluente flumine dividebatur, opulenta nimis & foecunda, quando Dalmatarum celeberrimum semper haec fuit emporium. Munitam urbem forti animo Unni aggrediuntur, varia moenibus tormenta admovent, turres ac vineas pars adhibent. Multi allatis scalis circumveniunt, arietibus plerique moenia quatere, portis alii admovere testudines, caeteri muros diversis artibus oppugnare. Contra oppidani instare fortius; dicere, nullam deditionem sperari oportere, se a Romanis oriundos, adversus Barbaros Romana virtute certaturos, ad haec satis commeatuum habere, neque inedia neque siti defuturos. Contra, his verbis Attila ita irritari, ut aut ibi totum exercitum perdere, aut urbe potiri statuerit. Quare tertio die iterum pugnae signum dat, fossam compleri jubet, aggerem quoque proteri, ut sine impedimento moenia cuique adire liceat: mox turres, arietes, caeterasque machinas, propius admoveri, ad urbis portas singillatim castella erigi, quibus oppidanos a moenibus repellant, quae ad octavam usque contignationem extulerat. Quae omnia ubi facta sunt, urbem undique invadunt, pars moenia conscendunt, rejiciuntur

Salonam fortissimam acriter oppugnat; sed viriliter defenditur.

ciunturque instantius ab oppidanis. Pars, adacta testudine, muros suffodiunt, admotis multi machinis moenia quassata diruunt, aditumque urbi patefaciunt, alii sese ingerere student, in moenibusque caeduntur. Contra oppidani resistere fortius, & obstinatius in ruinis urbis cadere, alii, reclinato hoste, fimo, & egesta terra, obstruere aditus, objicere vasa vinaria, completa saxis. Ubique clades miserrima oritur, utrinque cadunt homines, hinc multi a moenibus deturbati, aut saxorum ruina collisi, illinc supra moenia sagittis jaculisque confossi, quin & multi, urbem ingressi, continuo obtruncati sunt. Nam in media urbe praesidium collocarant, unde laborantibus, dato signo, e vestigio succurrebatur.

Mulieres urbem fortiter defendunt.

Item mulieres saxa, conflatam picem, ac sulphur, cum aqua ferventissima, circumferre, adjuvare viros, praeterea hortari, ut pro patria ac liberis, pro aris ac focis, obnixius dimicent: nil pluris aestiment, quam pro patria mori. Praeterea illae, plerumque virorum supplementum esse, & in demortuorum loco se ultro sufficere, pars earum securi, nonnullae saxis deturbare subeuntes. Harum opera subsidioque oppidani ita confirmati sunt, ut hostem undique dejecerint. Attila militem ab oppugnatione revocat, ne suorum stragem augeat. In quo proelio Unnorum duo circiter millia desiderata, ex urbanis vix cecidere centum; multi utrinque saucii. Cives, curatis aliquantisper corporibus, vigilias ubique disponunt, stationem quisque suam repetit, diruta moenia aggere alto resarciunt alii; alii, ut tutius urbem protegant, interiore fossa valloque urbem circumveniunt, crassoque intus aggere muniunt, ut, si forte moenia deseruerint, intro sese referant. Quibus certum erat, aut obstinatissime patriam tueri, aut, si qua fati iniquitate cogantur, cruentissimam hosti victoriam relinquere.

Attila, intermissa nunquam oppugnatione, tandem vi capit.

Attila, reficiendi ac recreandi spatium oppidanis, sibi calamitosissimum fore ratus, quandoquidem hinc victoriam differri, ac suorum caedem augeri intelligebat, jam consilium init, assidua urbem oppugnatione solicitare, & modo eludere, modo acrius infestare decernit, ut, negata quiete, laboribus pariter & vigiliis conficiantur. Quin etiam pro virili parte, sumendi cibi spatium abnegare studet, quod prae nimia gentium multitudine facile poterat; quare insequenti die perpetuum urbi proelium indicit. Clam praefectos cohortium admonet, ut, datis vicibus, proelium ineant, die oppidanos eludant, ne respirent, noctu vero gravius adurgeant. E composito pugnam ineunt: a principio, quacunque possunt arte, vehementer infestant: post quintam horam alii succedunt, pugnam redintegrant, pari arte, ad vesperum usque, dimicant. Ingruente nocte alii continuant; acerrime quidem oppugnant, per tenebras eludebantur ictus, & quandoque ex insperato inferebantur. Sub media nocte proelium instauratur, ingenti utrinque clamore pugna conseritur. Oppidani saxa trabesque devolvunt, cum pinnis murorum hostes appropinquare coeperunt: alios securibus e muro deturbant, strages instauratur. Oppidani, continuata pugna, inedia defessi, alicubi cedere coeperant: contra isti moenia conscendere. Quod ubi in tribus quatuorve locis factum est, cessere sensim illi, & intra secundam munitionem se recipiunt. Contra illi a tergo instare, &, dum eos prosequi student, in coecam fossam cadere, unde se redimere non facile poterant. Innumerabilis multitudo interiorem fossam sane compleverat, quam oppidani saxis telisque confodere aggrediuntur: Quod ubi a succedentibus intellectum est, ad lucem usque e muris pugnatum, quando isti, spe potiundae urbis perciti, acrius instare: contra illi, desperata salute, obstinatius resistere. Illucescente die, Rex moenia conscendit: quod ubi ab universo spectatum est exercitu, innumera undique multitudo confluxit, cujus agmine non modo completa fossa, sed aequatus agger, alius super alium urbem ingredi contendit.

Miles Romanus omnis caeditur.

His igitur agminibus obruta civitas, utriusque sexus caede completur, passim diripitur, & nobilia civium Romanorum aedificia diruuntur, neque templis quicquam concessum & aris. Civium fortunae, aut praeda abactae, aut igni sunt absumtae. Decuriones omnes, ex edicto, ante conspectum Attilae in foro caesi. Nemo ex urbe vita donatus est. Non in Salonenses, sed in Romanos ibi tunc saevire Attila vide-

videbatur. Eoque magis exultabat Unnus, quo superbiora Romanae gentis aedificia subverteret. Praestantissima demum populi Romani Colonia, tunc solo aequata, nunquam posthac resurgere potuit, nisi quod ex quibusdam Salonensium reliquiis, Spalatrum, non ignobile oppidum, ad tertium lapidem remotum, plerique factum esse credidere. Nostra autem tempestate, vix Salonae vestigia recognosceremus, nisi situs ipse nobilissimus ultro profiteretur. Tali victoria ita Regis intumuit animus, ut hinc occupandi Romani Imperii auguria captaret. Post haec non modo mediterraneam regionem, ad Adrium usque montem populatur, qui Dalmatiam mediam dividit: verum etiam Absyrtium, Phariamque, aggreditur. Vetustissima quidem loca, quando alterum ab Absyrto, Medeae fratre, dum a suis petitur, ibi discerpto, nominatum; alterum aedificatum a Pariis, unde Pharium Demetrium oriundum fuisse praedicant. Verum Parios quondam Romani, cum latrociniis cuncta vastarent, in penitiorem terrae partem rejecerunt, &, ut colendis agris incumberent, adegerunt. Item Priamonem, Niniam, & Sinotium novum; nam vetustum oppidum Caesar Augustus, cum multis aliis, quum plures annos in Romanos arma gesserit, ferro ignique vastavit; quin & Melaenam, quam Corcyram appellant, cum oppido a Gnidiis aedificato, populatur.

Occupata mediterranea regione, Italiam aggreditur,

Mox ut Italiae appropinquaret, ad Titium amnem, qui, a Bebiis montibus demissus, Liburnos a Dalmatis dirimens, inter Salonam Jaderamque in Adriaticum mare devolvitur, castra revocat. Jadram, coloniam Romanam, caeteris in eo tractu minime cedentem, obsidet. Decuriones, finitimorum exemplo deterriti, consilium deditionis ineunt. Urbs est in peninsulae speciem redacta, a tergo, & utroque latere, mari circumdata, a fronte adjuncta continenti. Ante civitatem, ad montes usque, planities tribus fere millibus passuum effusa, loci amoenitate, ac feracibus insulis circumcincta, quam aliqui Adriae maris filiam, aut violam, interpretantur. Per legatos quinque dierum spatium sibi dari petunt, donec de pacis conditionibus decernant. Nihil abnuit Attila, partim quia loci benignitate delectabatur, partim quia munitissima quaeque loca, non sine maxima suorum clade, capere poterat, & superiore caede furor magis aliquanto defederat. Interea Myseos, Tyndaros, & Dryopes, caeteraque mediterraneae regionis oppida pagosque diripit. Aenonam, Corinium, Argyruntum, & Vegium, maritimas urbeculas, in deditionem accepit. Quinto die legati ab urbe redeunt, deditionem ultro deferunt, grataque obsequia pollicentur, si homines cum fortunis incolumes fore promiserit: quod ut facilius assequantur, bis decies mille numuum offerunt. Accepit conditionem: Attila compositis utrinque rebus, adeundi sibi copiam fieri mandat. Decuriones, & metu & promissis confusi, quamvis non deessent qui eam fieri prohiberent, tandem portas tyranno patefaciunt.

Jadram deditione occupat.

Promissa civibus fortunarum incolumitas.

Is, ubi urbem ingressus, traditam sponte arcem accepit, omnes civilius se gerere mox edicit. At ubi Scythica multitudo opulentam civitatem circumspexit, nec facile quidem contineri potuit, quin barbaro more licentius viveret. Vi nonnulli uti coepere, plerique rapinas, primo furtim, mox palam agere: malo exemplo sic alienam audaciam augere: dicere plerique, invitum hanc conditionem Attilam accepisse; exercitum, in sterili difficilique regione versatum, licentius vivere oportere. Contra oppidani, vim & rapinas a principio iniquo animo ferre: rogare & obtestari, mitius agerent, jura pacis non sine maximo scelere laedi posse. Intemperatum & petulantem hostem, quum plerique in aedibus tolerare non possent, primo clam mutuo sese interficere; deinde, ubi palam id fieri coeptum est, summa in media nocte seditio suscitatur, tumultuaria in urbe pugna conseritur: utrinque multi cadunt, multi quoque caecis ictibus suos interimunt. Experrectus Attila, quum tumultum sedare non posset, cives ab Unnis obtruncari, cuncta misceri ac diripi permisit. E decurionibus magna manus, quum in parvam classem fortunas, liberos, & uxores redegissent, multis caesis, ab urbis tergo solvere, Italiamque trajicere. Qui inconsideratius se gessere, partim eo tumultu caesi sunt, partim letali vulnere saucii nonnulli in latebris delituere. Illucescente die, civitas Unno militi in praedam concessa, rapinis incendioque vastatur.

Quo violata, fit utrinque caedes,

Et nocte seditio.

Tandem in praedam

data eſt civitas. Mox Seniam capit, & omnem late regionem diripit.

Haec ubi e ſententia evenere, in Japydiam Attilae caſtra mota, ſaxoſam quidem regionem, gregibus tantum vinoque pollentem; ubi Senia inprimis obſidetur, a Senonibus Gallis dicta ac condita. E cujus conſpectu, in Italia quoque Senogallia, ac Sena in Hetruria, eodem nomine praedita. Nam ex Gallis etiam Boii in Noricis, & Scordiſci in Moeſia extitere; in funeſta namque illa peregrinatione ſua multa oppida condidere. Similiter ex Illyriis Autariatae, Ardiei, & Dindari, & de Thracibus Triballi fuere, ſi qua Straboni danda eſt auctoritas. Seniam, nulla munitione praeſidioque praeditam, ſtatim occupant, & diripiunt: pari calamitate Ortopulam, Vegium, Lopſicam, & Tarſaticam afficiunt. Vicos, inter arduos montes olim reconditos, uſque quaque diripiunt, incendio omnia abſumunt: viri agreſtes, aut caeſi, aut in ſervitutem aſſerti: nulla ſenibus, quum inutiles forent, habita miſeratio. Ad Flanonam demum, & Alvonam, perventum eſt, quae Iſtriae ſunt finitimae, & iſtae quoque direptae pariter, & incenſae. Nulla tunc fuit tam ſaeva ab Unnis exercitata crudelitas, quae illorum rabiem explere potuerit.

Dalmatarum ſuperbia, nunc ab Attila domita,

Corruit igitur Illyricae Liburnicaeque gentis elata ſuperbia, quae ſaepe antea, florente imperio Romano, graviter eſt attrita. Nam inter Arſiam Titiumque amnem, per totum maris Adriatici littus effuſa, regnante Teutana muliere, populationibus & rapinis non contenta, jus adhuc gentium majore facinore violare non erubuit. Quippe legatos populi Romani, qui ad coercenda eorum latrocinia venerant, & de his, qui deliquerant, jure agebant, non gladio, ſed, victimarum more, ſecuri percuſſit, combuſſit praefectos navium, &, in contemptum populi Romani, mulieris ultro ſubivit imperium. Quare continuo Senatus conſulto in

olim ab Romano Cneio Fulvio,

Dalmaticam expeditionem Cn. Fulvius Centimanus mittitur, qui tractum univerſum perdomuit, &, ut cumulatiſſimis legatorum manes inferiis placaret, in principum Dalmatarum colla ſecures ſtrinxit. Iterum, quum in bello Macedonico Perſeus Rex Illyricos pecunia conduxiſſet, ut Romanos a tergo diſtringerent, quia a fide populi Romani defecerant, ab Anitio praetore ſine mora ſubacti ſunt; deletaque Loſcordia, quae caput gentis erat, ſtatim a caeteris facta deditio. Tale bellum ante finitum, quam geri Romae nuntiatum. Tertio imperante Auguſto, quum ſylvarum occaſione, latrocinia Dalmatae frequentius agerent, hos, incenſa urbe Delminio, fere detruncaverat. Deinde Vibio perdomandos Auguſtus mandavit, qui ferum genus hominum terram & aurum fodere coegit, Romano aerario obnoxium, ut gens avara, in alienos uſus aurum parans, cumulatas avaritiae poenas lueret.

& ab Auguſto ad aurifodinas damnati.

Attila Iſtriam invadit, & expilat.

Populata incenſaque Dalmatia, univerſoque Liburnico tractu, Unni mox Iſtriam, peninſulae more in longitudinem excurrentem, atque nec inferiore quidem urbium hominumque praeſtantia pollentem, invadunt. Late in agros excurrunt, vicos populantur, caſtella multa diripiunt, ingentem praedam abigunt, innumeram agreſtium multitudinem captivam abducunt, inutilem aetatem caedunt. Iſtria, maritimis exornata urbibus, tota miſcetur, quam ab Iſtro flumine, in Adriam effluente, contra Padi oſtia, & a Danubio in Italiam divertente, plerique falſo cognominarunt, & praeſertim Cornelius Nepos, etiam Padi accola, quum nullus e Danubio fluvius in mare Adriaticum fluere videatur: hac duntaxat ratione decepti, quia non procul a Tergeſte navis Argo, ſecundo flumine, in mare deſcendit. Conſtat enim, navim humeris Alpina juga trajectam, quo amne defluxerit. Argonautae namque Iſtro, deinde Savo, deinde Nauporto, cui ex ea cauſa nomen eſt inditum, inter Aemonam Alpeſque exorienti, liquido ſubiere.

Polam expugnat.

Polam inprimis, clariſſimam populi Romani coloniam, a Colchis olim conditam, deinde Juliam appellatam, obſident. Indicto praelio, poſtero die oppugnare adoriuntur: pugna acerba committitur, qua perterriti oppidani, deditionem faciunt, ſubituri quaecunque hoſti placuerit conditionem. Decuriones in foro obtruncati: caeteris data venia. Urbs demum antiquiſſima, ab his Colchis condita, qui adverſus Medeam miſſi, votique impotes, ac fugae deſperatione ſolliciti, Graecorum lingua exulum, Colchorum vero Polam, aedificatam civitatem (ut Callimachus ait) appel-

appellaverunt, Unnorum furore corruit. Ne Parentium quidem, cum Haemonia, immune relictum est: quando pari incendio absumptum est id oppidum a Romanis conditum. Omnes quoque vici, qui Fanaticum sinum, a vesaniente tempestate dictum, accolunt, (nunc Carnarium, a Carnis montibus, nuncupatum,) eodem tempore populati; mediterranea regio pariter incensa est. Quin & Stridonis oppidum, a Gothis prius eversum, quod in Dalmatiae quondam Pannoniaeque confiniis situm erat, divi Hieronymi reverentia instauratum, ab Unnis iterum incensum est. Deinde ad Tergestum urbem festinatum, claram quidem coloniam Romanorum, centum & octoginta stadiis ab Aquileia remotam, quam paucis diebus expugnavit, diripuitque. Punicum, vino nobile castellum, trajecto Formione, cui nunc Cisano nomen est, & Arsia flumine, ad Natisonem usque discurrit, & pagos oppidaque passim ferro ignique devastat. *Parentium incendit: Et Stridonium. Expugnat Tergestum.*

Mox ad Aquileiam, animis tali successu adauctis, ab Unnis properatum est, quam facile se urbem capturos esse sperarant, quia, caeterarum more, praesidiis carere opinabantur. Neque noverant, illam Transpadanarum urbium quondam fuisse primariam, a Romanis olim conditam, haud secus ac incumbentibus Barbaris impositam, quindecim millibus passuum a mari remotam, quam Alsa, Natiso, Tarusque, praeterfluunt. Ad eam olim, adverso flumine, onerariis navibus obnavigare solebant, per Natisonem amnem, plus stadiis sexaginta, gentes ad Istrum Illyricae, ad hoc subvehebantur Emporium, quibus mos erat, maritimas merces, vinum & oleum convectare, illis contra, mancipia, pecora, pelles. Extra Venetiae fines in planitie sita est, & ab ea flumine, ab Alpibus defluente, disterminatur, per quod ad urbem usque Noreiam, stadiis circiter mille & ducentis, subnavigari solet, ubi Cn. Carbo, collatis adversus Cimbros signis, re infecta discessit. Locus est, ut ait Strabo, ad purgandum aurum suapte natura nimis idoneus, ne minus quidem ad ferri fabricas. In ipso quoque sinu templum Diomedis fuisse memorant, praestantissimum cum amoenissimo luco aedificium. Diomedis in Adriatico mari potentatum, non modo Diomedeae testantur insulae, & quae de Daunia gente, & ad equestre Argos memoriae prodita sunt; sed insignes, qui apud Venetos olim exhibebantur honores, quibus candidum illi equum immolare mos erat. Duo praeterea quondam luci monstrabantur, alter Junoni Argivae, Dianae Aetoliae alter dicatus, in quibus feras referunt ita solitas mansuescere, ut passim cervi cum lupis pascerentur: canes hic damis & leporibus dicto citius reconciliari consabulantur. Praeterea fama est, quendam in faciendis vadimoniis studiosissimum, eoque officio celebrem effectum, jocis hominum carpi admodum consuevisse: eundem incidisse in venatores, qui irretitum lupum haberent: ab his per jocum fuisse rogatum, an ne pro lupo sponte se vadem statuere vellet, ut illata ab eo damna persolveret, quod si faceret, eos recipere, se continuo irretitam bestiam dimissuros. Hunc pro lupo fidejussisse; emissum deinde lupum, ac maximum equarum armentum agitantem, nulla inustum nota, ad fidejussoris stabulum adduxisse. Eum recepta gratia equabus lupi notam inussisse, & ex hoc lupiferas appellasse, velocitate magis, quam pulchritudine excellentes. Nomen & notam equarum, successores generi servasse: ex his nullam alienasse foemellam, ut eis tantum stirps ipsa perduraret, equinam hinc sobolem pernicitatis mirae promanasse. *Properat Aquileiam. Aquileiae situs.*

Verum, ut ad veriora perveniamus, imminente bello Macedonico, bellum cum Istris initum, quippe qui coloniam Aquileiam deduci prohibebant. Et eodem anno in agro Gallorum Latina colonia deducta. Tunc florere Aquileia coepit, quum Romani cum populis Danubii accolis bellum iniere. Ne illud quidem, ut Capitolinus ait, praetereundum est: tanta contra Maximinos fide Aquileienses pro Senatu extitisse, ut quum ad sagittas arcuum nervi emittendas deficerent, e mulierum crinibus eos instaurarent. Quin & in marmoreo lapide id legitur incisum: Imperatorem Caesarem Augustum, Aquileiensium restitutorem, & conditorem. Viam quoque geminam, a porta usque ad pontem, per tirones juventutis novae Italiae suae delectus posterioris, longi temporis labe corruptam, munivit atque restituit. *Aquileiae origo. Aquileiensium fides. Crinibus foeminarum pro nervis usi.*

Attila Aquileiam obsidet.

Sed e diverticulo revocetur oratio. Attila, Aquileiam circummensus, & magnitudinem urbis, & munitionem admiratus, non modo tumultuaria oppugnatione, sed ne diutina quidem obsidione, facile capi posse conspicatur. Nam ubi in Italiam ventum est, Valentinianus maritimis suis urbibus valida praesidia imposuerat, Scythici furoris non ignarus. Aquileienses quoque cives, ut expeditius ac tutius cum Barbaro hoste pugnarent, liberos, fortunas, uxores, & inutilem etiam aetatem, in proximas insulas exegerant. Acerrima tandem obsidione metropolis ipsa vexatur, contra vero nec quenquam facile patitur appropinquare. Saepe interdiu, quandoque noctu, ex urbe in castra fiebat eruptio, caesisque complurimis clandestina receptui signa dabantur; ars arte saepius utrinque eludebatur. Neque aequo animo suos temere mori patiebatur Attila, patentem feracemque prius agrum populatur, vicos & montana castella succendit. In Forojulienses, cognomine Transpadanos, late, ac solita immanitate grassatur; nec temere quidem id ab Unno factum, ut praesenti crudelitate oppidanorum animos consternaret, & ad deditionem adigeret. Contra illi liberis, uxoribus, fortunisque levati, neque facile commeatibus & praesidiis carituri, suis freti viribus, bene sperare; hostem animosius expectare, irritare saepius, & dimicandi ultro facere potestatem, tumultuario saepe praelio lacessere, vigiles sopitosque ex improviso aggredi, & ne mediocre quidem hosti quandoque inferre detrimentum.

Fortiter a civibus propugnatur.

Neque tamen ad haec Attila quiescere, vereri saepe, ac idcirco graviter angi, ne in primo Italiae propugnaculo universa ejus opera eluderetur. Quare ad artem astutiamque suam se quotidie revocare, excogitare quaecunque expugnationi sunt usui, turres ligneas circumerigere, munire pluteis, materiam undique ad complendam fossam cogere, saepe admotis circum machinis moenia tentare, neque unquam, sine magna suorum caede, redire. Neque vi, neque adactis undique cuniculis, neque quavis arte urbem capi posse ratus, fame duntaxat expugnare sperabat. Ne quid adverso Natisone a Romana classe subveheretur, aut a Carnis Noricisque deferretur, animum intendit. Montium claustra occupantur, custodiuntur ostia fluviorum, & omnes aditus obstruuntur. Contra nihilo fecius Unno providendum fuit, ne innumera multitudo, interceptis commeatibus, fame periret. Quare latissime evagari cogebatur, & loca, praesidio carentia, longo diripere, ne qua cibariorum inopia laboraret. Idem, ne, dum Aquileiae obsidione remoratur, otio torpeat exercitus, aut, facta seditione, solvatur, finitima interea oppida expugnat. Partem equitatus & expeditos milites, Tilaventum amnem trajicere jubet. Concordiam perbrevi occupat, diruitque, ne contemnendam quidem populi Romani coloniam. Item Altinum, more Ravennae in palude situm, & Opitergium, vetusti nominis oppidum, evertit. Quae quamvis postea instaurata fuerint, eodem tamen anno, quo Forum Popilii, a Longobardis deleta fuisse legimus. Ex Altini ruinis Tortellum aedificatur. Tarvisiani, Querni, Foretani, Cogienses, Varciani, pariter affliguntur. Tarvisium Silis amnis dividit, a Venetorum paludibus viginti millibus passuum fane remotum, Altinum vero tribus millibus.

Quam nequit armis, fame sperat expugnare.

Finitima capit & diruit oppida.

Sensim arctius tamen Aquileia obsidebatur: nam ubi castella multa ante portas, ac circum, erecta sunt, nemo ex urbe prodire, neque inferre quicquam, aut efferre poterat, fossa, egesta terra, completur. Jam sub moenibus constiterat hostis, & a moenibus oppidani repellebantur. Secundus tunc annus agebatur, cum Carnis, Forojuliensibus, caeterisque finitimis late subactis deletisque, adhuc Aquileia obnixe restiterat. Illudque omnibus certum erat, aut urbem tueri, aut cum ea pulcherrime cedere, quoniam nihil Unnorum servitute miserius reputabant. Decem circiter hominum millia sub urbe ceciderant, & nihil adhuc obesse potuere. Spem dumtaxat in eo collocarant, ad extremum ita defatigari hostem, ut obsidionem deserere cogeretur. Neque ab Attila promissis ullis adduci potuere, ut sese dederent, quibus non modo personarum fortunarumque incolumitas, & immunitas vectigalium offerebatur, sed unicum tantum obsequii signum postulabatur. Obstinatius ad haec obstare oppidani, qui vanam Scythicam fidem & clementiam, aliorum exemplo, didicerant. Imposterum cum his Attila se benignius agere, captum, qui forte prodierat, ultro reddere, muneribus quandoque sollicitare decuriones, & hortari, ut aliquam patriae ac suorum

In secundum annum prorogata obsidio, 10000. hominum devorat.

Aquileiensium constantia.

suorum rationem haberent: dicere praeterea, nullum sibi subsidium praeterquam ab hoste sperandum. Ad haec illi aures obstruere, nihil praetermittere, quae ad propugnandam patriam pertinerent, cibaria viritim distribuere, & ea quidem quam parcissime, vitam pro salute patriae pro nihilo ducere, & eo maxime, quando uxores, liberos, & fortunas, in Gradensi insula collocarant.

Tertio obsidionis anno, ciconiae ab urbe avolant.

Quum jam tertius elaberetur annus, diversus admodum Attila trahebatur, praesertim cum mussitantes milites intelligeret, & seditionem inter varias gentes facile orituram nimium formidaret. Quin & plerique Proceres de solvenda ad eum obsidione retulerunt, de qua nihil adhuc decernere voluerat. Demum, quum urbis moenia lustraret, prospexit ciconias, quae per domorum fastigia nidos disponere solent, ex urbe pullos educere, per pagorum culmina instaurare nidos, omnes certatim fugam capere. Captato extemplo augurio, suos principes acciri jubet: *Conspicite,* (inquit,) *Proceres! quam dextra nobis auspicia dii dederint, qui, ne magna coepta temere deseramus, per auspicatissimas aves e coelo nos admonent. Urbem, diu obsessam, jam jam interituram, ciconiae ecce relinquunt: in quanta rerum omnium inopia versentur hostes, evidentius ostendunt; casuras arces, periculo imminente, deserunt, nobisque imminentem victoriam portendunt. Proinde estote bono animo, commilitones! quoniam haec una dies, quod triennium in gravi obsidione praestare non potuit, cumulate rependet. Tuque Mars pater, & invictissime Hercules, caeterique dii! praesentia confirmate auspicia; propius respicite gentem vestram, quam, in flagellum populorum emigrare jussistis, a facinorosisque nationibus poenas exigere voluistis. Ego autem, si ope vestra in Romanos victoriam continuabo, pro referenda gratia, tertiam exuviarum partem vobis ipse voveo, Martique patri ex hostili sanguine, opimam hecatomben me facturum esse,* recipio.

Illo augurio Attila suos admonet constantiae.

Instauratur oppugnatio.

His Attilae verbis sic omnium animi passim succensi sunt, qui victoriam dudum desperarant, ut extremas cuique vires se ostensurum, certum esset. Dato subinde signo, machinas urbi admovent, comparatis omnibus, quae huic rei usui forent, ita obstinatis pugnam animis ineunt, ut prius, quam in suam potestatem urbem redegerint, nunquam praelium deserant. Facto undique agmine, ita concursum est, ut temeritate potius, quam prudentia freti, cunctationem nullam fecerint, donec moenia conscenderint. Oppidani indomita hostium audacia consternati, ne tot quidem e propugnaculis deturbare poterant, quot certatim pro se quisque subibant. Completa corruentium cadaveribus fossa, & aequato jam aggere, plus hinc animo & obstinatione, quam viribus arteque pugnatum, contra illinc metu & desperatione certatum. Instat hic & illic Attila, suos hortatur: initam jam victoriam transigant, munera coronasque murales, & aeterna stipendia pollicetur. Praedam omnem militibus offert, opulentissimam eam esse, alteramque Romam exclamat. Nunc cunctantius corripit agentes, nunc strenuos & animosos extollit, & modo Imperatoris, modo militis, pro tempore ac loco, gerit officium. Nihil eo die praetermisit, quod fortissimi ducis esse videretur.

Attila ipse murum conscendit & occupat.

Dum oppidanos jam laborare conspicatur, captam ubique urbem exclamat. Ipse sumpto clypeo, adjectis muro scalis, conscendere nititur: quod ubi a caeteris spectatum est, tantus in urbem ubique factus est impetus, ut ultra defendi nequiverit. Rex a moenibus praedam, caedem, incendium, & ruinam exclamat. In urbe, & publico & privato praelio, res agitur; frementes hinc voces, miserabiles illinc intonant ululatus. Aquileienses ad unum caesi omnes. Hos pulcherrime mori, vilius alios, cernere erat, mortem plerique lacessendo carpebant, occurrebant fortius alii. Multi praedae dulcedine allecti, dum per latebras incautius evagantur, miserrime caeduntur. Mulieres, quae superfuerunt, captae omnes, & prostitutae sunt; nulla honestatis, pudicitiae, aetatis, & clementiae, habita ratio. Ne sexui quidem aliquid indultum: distrahebantur passim virgines, ingenuaeque matronae, & pro hostis libidine vis cuique illata. Templa, viae, fora item, publice privatimque caedibus, furtis, & rapinis, omnia foedari. Prae virorum oculis uxores incestari, caedi ante ora parentum immanissime filii, infantes matribus erepti parietibus illidi. Vastari omnia ferro & igni, cruoris rivos passim agi, extincta misericordia, planctibus ac caedi-

Cruenta caedes, & urbis eversio.

Insignis matronae pudicitia. caedibus omnia misceri. At una praestantis pudicitiae matrona commemoratur, quae, a foedo hoste petita, dum in tecta fugit, ut eam tueretur, postquam non alia via, nisi morte, impollutum corpus servare posse cognovit, e summis aedibus in subjectum Natisonem fluvium ultro se praecipitem dedit. Inter divas non immerito referenda, quando tam praeclarum, servandae pudicitiae, universae posteritati legavit exemplum. *Anno salutis 454.* Urbem denique non prius reliquit, quam anno salutis quadringentesimo quinquagesimo quarto humo aequatam ferus Scytha prospexit.

Rem aliter gestam plerique tradiderunt, rebus Italis assentari potius, quam scribere vera conati: utinam his artibus immanitas barbara fuisset elusa. Dicunt enim, Aquileienses, fame saeva laborantes ex triennii obsidione, hoc commento salutem sibi invenisse. Armatas per moenia statuas, quae custodum ordinem mentirentur, rite disposuisse: incautum hostem, prospecta urbis munitione, se ignavius egisse, saepe stationes excubiasque deseruisse fastiditum: cives cum liberis, uxoribus, fortunis, ex urbe clam abiisse, & in proximam insulam, quam Gradum dicunt, confugisse: Unnum, spe sua frustratum se & illusum, ex ciconiis, quae statuis insederant, cognovisse; occupatam mox urbem desertam invenisse, fabulantur. Utinam id verius, quam calamitosius, afferere liceret.

Eversa Aquileia, tremuit Roma. Eversa Aquileia, ita omnium Italorum animi consternati sunt, ut pro moenibus hostem instare reputarent, ac maxime Romani, qui non multo ante tempore direptam a Gothis urbem acceperant, & nunc immanitatem plus quam Gothicam reformidabant. Quum Aquileiense excidium in Senatu relatum est, omnes usque adeo exanimavit, ut vita defunctis invideretur, qui ex his malis, divina quadam commiseratione, praerepti viderentur: vivorum conditioni ultro commiserarentur, qui ad tam misera tempora reservati forent. Silentium, cum gemitu singultuque, aliquandiu celebratum. *Indictae a Senatu supplicationes.* Valentinianus Imperator, dissimulato parum metu, ne caeterorum, exemplo suo, animos consternaret, patres rogare sententias coepit. Pauci censuere, quando nemo, prae dolore, verbum facere poterat. E Senatus tandem consulto, res divina apud omnia pulvinaria, item justitium, supplicationes, ac lustrum indicitur. Et quum superiore anno terrae motus assidui, & cometae fuerint, item multa loca de coelo tacta, variaque portenta, expiandam urbem decrevere; praeterea *Armorum fit apparatus.* delectum per Italiam passim habendum, & ingentes copiarum apparatus. Dimisso Senatu, matronae in forum prodeunt, patriae, liberis, focis & aris, prospiciendum esse vociferantur. Suam, & Aquileiensium calamitatem, deplorant, ornamenta offerunt, & barbaris occurrendum exclamant. In urbe ubique fluctuatur & discurritur: tumultus ingens, & planctus exoritur.

Interpellatur S. Leo, pontifex maximus, ut divinam a patria iram precibus avertat. Ex patribus multi, qui de religione bene senserant, Leonem, Pontificem maximum, adeunt, quem sanctissimum virum esse norant, ei Romanam salutem profusis lacrymis commendant, ac simul obtestantur, ut imminens Italis exitium deprecetur, neve nutanti Ecclesiae, imperioque Romano, desit. In profana Italorum facinora, praesentium malorum causas rejiciebat Pontifex. Divinam iram, purgatis mentibus, & orthodoxa fide placandam: Jesum Christum, optimum maximum, piis animis nunquam defuturum asseverabat. Universa pariter fluctuabat Italia, & multi non modo Romani, sed varii Italiae populi, si quo potuissent, ultro emigrassent: at hinc ab Unnis, a Vandalis illinc, isthinc a Gothis inhibebantur. Senatus tamen consultum omnes praestare conantur. Dum Aquileiensi obsidione remoratus est hostis, Forojulienses, & Carni, & universa fere Venetia, Patavium usque ac Vincentiam, populata passim, & incensa est. *Fugiunt Itali, latentque in insulis.* Venetici sinus accolae, ut in tanta trepidatione propriae saluti consulerent, in proximas paludum insulas, quas confluentia flumina complent, emigrarunt, & praesertim Patavini quidam proceres in insulam, cui postea Rivo alto nomen est inditum. Quin & maxima Patavini agri multitudo, in fossam Clodiam, Medoacum, Albiolamque confluxit. Quod finitimorum exemplo factum est: quippe ex Aquileia ad Gradates aquas, non procul a continenti remotas, e Concordia Capreolas, ex Altino in sex propinquas inter se insulas, ea tempestate emigratum est. Quas, a portarum amissae civitatis nominibus, Torcellum, Majorbium, Burianum, Mauria-

Maurianum, Constantiacum, & Amianum appellavere. Tuta namque confugia palustres insulae, ex congesto influentium amnium limo confectae, alternoque maris aestu confirmatae, neque multum inter se distantes, convenis praebuere, Unnici ad haec incendii reliquiae confugere, quae circumfrementem adhuc hostem perhorrebant. A principio, e palustri materia, profugorum multitudo casas facere, victum piscatura quaeritare, Ichthyophagum ritu vivere, quaeque tumultuosius agere, terram perinde, ac perniciosissimam novercam, detestari. Post Gothorum eruptionem Unnos perpeti, instare subinde alias Barbarorum eruptiones.

Quare ex hac profuga miseraque gente, Venetorum conflata civitas, e parvo principio tanta sumpsit incrementa, ut nunc mole sua laboret. Ab anno salutis quadringentesimo quinquagesimo quarto, urbs praepotens & opulentissima sumpsit initium, quae nisi Attilam circumstantium urbium eversorem habuisset, nullum adhuc ortum invenisset: e multarum namque civitatum excidio, mutato fato, nimis effloruit. Ex Aquileiae, Concordiae, Altini, Paduae, Opitergii Montisfilicis, Heracleae, Gradus, Capreolarum, & Laurenti reliquiis plane constat. Et quum non parva ex parte e Romano sanguine constet, tantum e prisca Romanorum nobilitate refert, ut citra invidiam caeteris jure possit anteferri. Cui nullum reformidare fas est excidium, nisi aut intestinis factionibus, caeteraevae Italiae conjuratione vexetur, aut Unnorum bello, quo quondam sumpsit initium, eodem sane sibi quaerat excidium. Quibus quidem malis si recte prospicere poterit, nemini profecto addubitandum est, quin eorum imperium ad orbis usque finem sit omnino perduraturum. Sed de his hactenus. *Ex hoc Italorum in insulis confluxu, natae sunt Venetiae, anno 454.*

Ad Paduam ferus hostis castra movit, urbis nomine percitus; quam, etsi munitissimam esse nosset, tamen commeatuum inopia laboraturam, quando ejus agrum triennio diripuerat, diu resistere non posse sperabat. Neque etiam ignorabat, relicta tantum validissima juventute, caeteros imbelles, cum sacris & fortunis, palustres insulas occupasse, ut hoc tantum effugio ab Unnica se feritate redimerent. Urbs tandem celebris & vetusta obsidetur, a Trojanis & Henetis, Antenore duce, condita, populo quondam Romano fidissima semper habita: nam in difficillimis Reipublicae temporibus, pecunia semper & annis juvit. Et quum novi populi in colonias deducerentur, non eo, quo caeterae, modo, Paduam est deducta colonia. Siquidem Patavanis jus Latii datum est, quo in comitiis Romae suffragia reddere licebat. Tiberii tempore, quingenti equestris ordinis viri in ea censi sunt, antiquis vero annis, centum & viginti militum millia misisse constat. Quanta virorum probitate, & artium bonitate floruerit, magnitudo quum aliarum rerum, maximo apparatu Romam missarum, tum vero pannorum & vestimentorum varia mercatura, declarat. Vetustissima quoque Jovis aede celebrata, cujus spolia de Cleomenis Lacedaemonii victoria, Patavium relata, affixa fuere, quam ibi fuisse putant, ubi nunc superbissimum divae Justinae templum, ut lithostrata quotidie ibi inventa testantur, intuemur. Ne minus quidem haec viris fortunata censetur, quando Titum Livium, Romanae historiae parentem, item Volusium, Stellam, & Flaccum, poetam praestantissimum, genuit. Agro praedita feracissimo, quam montes, vinetis olivetisque consiti, & praesertim Euganei, qui praestantia vina proferunt, circumspectant. Et quando Romanorum colonia fuit, tantum Romanae nobilitatis & gloriae retulit, ut cum florentissima quaque Italiae civitate conferri posset. Quod eo magis Attilae animum irritabat, ut tanta urbe potiretur, quoniam alteram Romam sibi expugnare videbatur. Quum paucis acri obsidione diebus eam vexasset, oppidani, fame adacti, ut saluti consulerent, sese Unno dedidere. At is, urbe potitus, quando se Dei flagellum esse reputabat, nullam foederis rationem habuit. Urbem cum exercitu ingressus, cuncta, hostili more, populatur & incendit, curiam & theatra diruit, atria quaeque cum templis superbissima subvertit, in viros, reliquasque foeminas, pari feritate saevitur, praeda quoque ingens exportata. *Attila Paduam aggreditur.* *Ejus origo,* *Nobilitas,* *Potentia,* *Literatura,* *Fuit Titi Livii patria.* *Feracitas.* *Urbs, fame adacta, evertitur.*

Eversa tunc Padua, scriptores caeteri, qui multo elegantius ista scripsere, Vincentiam, Veronam, Mediolanum, & Ticinum, quam Papiam dicimus, Scythica castra *Aliae civitates Italiae expilantur.*

castra mota esse tradunt, & per Transpadanam semper regionem iter factum. Post haec ad Mincium amnem stativa habita, ut inter amicos, anne recta Romam contenderet, sane decerneret. Contra Ungarici Annales referunt: qui, ut majorem sibi gloriam vendicent, dum Attilam sui regni autorem extollunt, Ravennam, Ferrariam nondum existentem, cum plerisque Cisalpinae Galliae oppidis, Patavino exitio adjecere. Ad gloriam Attilae, nobilitatem urbis nimium pertinere reputabant, quippe quam a Thessalis Graeci conditam fuisse perhibent. Qui, quum Tuscorum injurias tolerare non possent, ex Umbris quosdam ultro populos assumpsere, qui aedificatam urbem incolerent, ipsi vero in sedes patrias rediere: ex nostris aliqui Sabinorum oppidum, e Livii dicto, fuisse conjiciunt. Hanc Tiberius Imperator, ut in Porta aurea sculptum est, muro cinxit. Ferunt ergo Ungari, ea tempestate Joannem, urbis Antistitem fuisse, Ariana perfidia infectum, & apostolicae sedis hostem pronuntiatum, cui aqua & igni fuerat interdictum. Qui se Pontificem, cum duodecim Cardinalibus, Romano more statuerat, & ad sustentandam dignitatem multum sibi auri forte congesserat. Hunc etiam infulatum, pontificio habitu cultum, cum universo collegio Sacerdotum, adventanti Attilae occurrisse, procidisse ad pedes hostis, & patriae ruinam fuisse deprecatum, gratum detulisse obsequium, & populum ejus imperata facturum promisisse. Deinde monuisse Regem, ut opinionem in fide suam ultro sectaretur, & in caeteros Christianos irrueret: quod si faceret, se talem operam daturum, ut sine ullo periculo Italiam pariter & Africam subjugaret. Ad haec Attilam, magis imperii spe, quam fidei gratia exoratum, respondisse: *Nefas esse, humillime supplicantibus non ignoscere, neque dedecere potentem virum, humanitatis, ut res postulat, habere rationem, quando ab homine nil humani foret alienum: at in tempore humanitatis, & dignitatis simul habendam esse rationem, quia altera sine altera, pro servando decore, considerari non potest. Proinde, ut utrique, & rei & dignitati, consulatur, si, oblata deditione ita contentum, ut calcanda portarum ostia in limine deponantur, honorificus ac tutus sibi, suoque exercitui, aditus pateat; aliter nunquam conditionem admissurum.*

Ravenna Attilae traditur a Joanne, ejus Antistite. Ejus origo.

Ravennates, quamcunque conditionem ille detulisset, nedum istam (ne omnes perditum irent) lubentissime accepisse, crates factos continuo, ferreosque postes humi ac in limine deposuisse, liberum, cum maxima humilitatis ac fidei ostentatione, fecisse aditum. Exercitum per mediam urbem, sine alicujus detrimento, trajecisse, ipsum, pro arbitratu suo, in urbe permansisse, mox Flaminiae partem, & Ferrariam, cum Liguria, invasisse. Quod apud caeteros invenire non potui; de Ravenna nihil dixerim, quando Joannem nominat haeresiarcham, ex nomine aliquid oritur conjecturae. De Ferraria & Liguria nihil affirmarim, quia Ferraria non modo non erat oppidum, sed ne pagus quidem, & Unnos in Liguria nil legerim fuisse demolitos, Ticinum & Mediolanum usque furor ille grassatus est. Caeteri vero Scriptores, post captam Paduam, non Ravennam, sed Vincentiam & Veronam Attilam obsedisse, scribunt, quibus auctoritate magis credere cogimur.

Attilae exercitus urbem transit innoxie.

Vincentia namque, ad Meduacum amnem sita, a Gallis, una cum Mediolano, Brixia, & Verona, condita, qui urbem Romam ceperant, Palaemone Grammatico insignis. Meduacum nunc Bachilionem appellamus. Trans Meduacum Uni posuere castra, quibus perterriti Vicentini, deditionem post triduum fecere, quam etsi fecerunt, nihil tamen ea profecisse visi sunt: hostili namque more non modo spoliati, verum etiam immaniter caesi, & pulcherrima quaeque aedificia subversa.

Mox deditione cepit Vincentiam,

Mox ad Athesim usque discursum, obsessaque Verona, urbs clarissima, & Gallorum quoque aedificium, nobilissimo adhuc theatro illustris, quod praeterquam Romano, nullis aliis cedere audet; item viris, fortunate doctissimis, Aemilio Macro, Catullo, & utroque Plinio, cui tantum debet latina posteritas. Haec civitas, ubi neque profuturam deditionem esse, neque alio tutius confugi posse, qua se urbe tueri arbitraretur, barbaricum tandem furorem experiri, & in patriae defensione fortiter cadere maluit, quam, desertis focis & aris, palantes fugere, inter fugiendumque per agrum & pagos, pecorum more, trucidari. Urbem, pro virili parte, jam diu muniverant; quod eo studiosius fecere Veronenses, quo perniciosissimum magis appropin-

& Veronam, probe licet munitam.

propinquabat exitium. Commeatus undique convexerant, ut ingentem hostium multitudinem mora ac fame conficerent: sed postquam ter quaterve oppugnari coepere, & pugna quidem perpetua, facti mox poenitentia subit. Nam murorum laxitate, & multorum fuga, qui in tanto tumultu urbi se subtraxerant, maximis Unnorum viribus obstare non poterant. At quando imminentem mortem sibi proposuerant, nil novi accidere poterat, quod consternaret incautos, inter obsidendum & excursionibus nihil remissum. Longe lateque populatus ager, incenduntur pagi, praeda ingens ex Alpibus, Rhaeticisque montibus, agitur. Mantuanus & Cremonensis ager passim diripitur, ad moenia usque discursatur. Mantuani paludibus se tuentur. Cremonenses miserius agunt. Trajecto Mincio, Cremonenses & Cenomanos pari modo sollicitant. Brixiani munitionem urbis studiosius curant, hostem, quotidie portis insultantem, & inter Padum Alpesque diffusum, prospiciunt & perhorrent. A Veronensibus pendent omnes, qui si restiterint, pari se fortitudine propugnare non diffidunt. At illi, postquam se frustra, ob rerum inopiam, obsidionem solvendam sperare considerant, de facienda deditione decernunt; fit Senatusconsultum, ut per legatos ab Attila pacem cum venia petant, quacunque pacem dederit conditione, mercentur, & accipiant. Postero die, oratores missi redeunt, nihil praeter civium incolumitatem ab Attila implorare potuisse; tertiam praedae partem eum, referunt, Marti ac Herculi, parenti optimo, vovisse, reliquam promisisse militibus; neque tantam gentium multitudinem, sine praeda posse vivere; urbem cum civibus intactam praestiturum. Dedunt se cives, patefactis portis, Unnum cum exercitu excipiunt, qui, ubi in medio foro constitit, praedam, (praeter eam, quam voverat,) omnem militi concessit. Ad rapinas pro se quisque convertit, cum fortunis virgines ingenuaeque matronae rapiuntur, frustra promissorum observantia postulatur. Dum viri uxores cum liberis a raptu vindicare conantur, Scythicam in se feritatem irritare occoepere: at ubi in eos arma conversa sunt, tot in eo furore trucidati sunt, ut mediocris pars evaserit. Argentea & aurea, gemmataque Deorum simulacra, vasa, & ornamenta caetera, passim direpta, multa aedificia incensa sunt: Theatro pepercere, operis nobilitate placati.

Causa deditionis.

Contra foedera, urbs militum rapinis traditur.

Quum fumantem Veronam Mantua Cremonaque prospiceret, quarum altera ab Hetruscis condita, altera vetus Romanorum colonia fuerat, ingenti utraque trepidatione quatiebatur. Brixiam tamen castra mota sunt, & Cenomani longe lateque populati, abacta cum hominibus pecora promiscue caedebantur. Jam ingenti praeda oneratus erat Unnus, tot nobilium urbium exuviis ditatus: dum ea oppugnatur, Bergomensium ager infestatur, diripitur & incenditur. Bergomum, cum Brixia, a Gallis conditum est, (ut vult Trogus,) qui Romam occuparunt. Aliter sensisse visus est Cato, quippe qui, ex Orobiorum stirpe Bergomum & Comum promanasse tradidit. Cornelius Alexander, eam gentem conjectura nominis Graecam fuisse affirmat, utpote cui a montium accolatu nomen est inditum. Caecilius quoque poeta, Comensis fuit. Deinde Comum, colonia fuit mediocris: sed Pompejus Strabo, Cn. Pompeii pater, in eam colonos restituit, quam incumbentes Rhaeti late vastaverant. Cn. Scipio tria hominum millia insuper adjecit. Divus denique Caesar, quinque inquilinorum millia ad inhabitandum deduxit. Ex his quingenti illustrissimi fuere Graeci, quos, civitate donatos, in habitatorum numero descripsit: neque ibidem domicilium habuere, sed, relicto nomine oppidi novi, Comenses oppidanos vocavere. Huic quum finitimus sit Larius lacus, ab Addua fluvio auctus, miram piscium ubertatem oppido affert. Omnes igitur Comenses & Bergomates, uno tempore ab Unnis infestati. Sed Brixia, cum Bergomo in ditionem accepta, uno eodemque tempore populatur & incenditur.

Posthac inundantur Mantua, Cremona, Brixia.

Bergomum. Ejus origo.

Comum. Ejus origo.

Post haec Mediolanum, urbs populosissima, non minus opulentia & vetustate, quam omnium artium varietate conspicua, Unnos allexit. Hanc, ut Graeci memorant, quamvis non modo quondam Insubrium, verum etiam, adauctis deinde rebus, totius Galliae metropolis est habita, vicum tamen a principio fuisse ajunt. Multi namque populi, qui priscis temporibus ex ulteriore Gallia in Italiam emigrarunt, nobilissimarum urbium feruntur auctores, si Catonis auctoritatem jure observaverimus,

Mediolanum. Ejus origo.

rimus. E Galliis enim transalpinis profecti Vertacomacori Novariam condidere, Laevi ac Marici Ticinum, Laudemque Pompeii, Cenomani Comum, Bergomum, & Licini Forum. Iisdem quoque temporibus, Boii, Padi ac Rheni fuere accolae. Sed, multo post tempore, à Romanis ejecti, circumjacentes Istro locos cum Taurifcis habitarunt, bellumque adverfus Dacos, ad interitum ufque geffere. Infubres denique Mediolanum aedificarunt, & optimis ufque adeo aufpiciis, ut in hodiernum ufque diem, totius Galliae principium, regia, & metropolis effe videatur. Quam aliqui parum docte, quia in medio amnium Padi, Adduae, Ticini, & Umbronis fita fit, nomen hoc fortitam fuiffe reputarunt. Infubres namque a principio, quum e Gallia transalpina prodirent, patrium fecum adduxere nomen.

Multae hoc urbes in Gallia nomine dictae funt. Unum in Gallia Lugdunenfi Mediolanum eft; in Aquitania, ad Oceani littus, alterum; tertium ultra Rhenum, à Gallis quoque conditum, Frifiisque finitimum; quartum in Moefia, nulli fluvio proximum. Et, ne per alia evagemur, hoc caeterorum praeftantiffimum, in transpadana regione fitum, quod primo ab Infubribus conditum, deinde a Gallis, qui, duce Brenno, in Italiam eruperunt, urbemque Romam cepere, mirifice adauctum, vel ex pago in urbem redactum eft. Univerfam a primo regionem Infubres incolebant, qui e transalpinis prodiere, &, quum Alpium accolae forent, animorum ferocia, & ftatura plus quam humana praeftabant: in primo congreffu vehementiffimi, mox, ubi praelio incaluerant, nivium more laxabantur, & abibant in fudorem. In Romanos arma fumere aufi, Britomaro duce, fe non prius balthea foluturos, quam Capitolium afcendiffent, fponte juraverant. Quos ubi Aemilius fuperavit, ut juramenta praeftarent, captivos Romam duxit, ductosque in Capitolium fubinde difcinxit. Redintegrato cum Romanis bello, Ariovifto duce, ex hoftium exuviis fuo Marti torquem aureum vovere; fed Capitolinus Jupiter eorum votum intercepit, quandoquidem Flaminius, de torquibus eorum, aureum Jovi trophaeum erexit. Virdomaro Rege, Vulcano quoque Romana arma voverant, fed fruftrata eos vota alio ceeidere; caefo namque Rege, Marcellus, tertius poft Romulum, Feretrio Jovi opima fpolia retulit. Infubres igitur, anno ab urbe condita quadringentefimo fexagefimo, in ditionem populi Romani pervenere. In eorum agro Mago, frater Hannibalis, vulneratus eft, & in Corfica obiit, dum in Africam, per legatos revocatus, navigare contendit. L. Furius, praetor Romanus, Infubres rebellantes, & Hamilcarem Poenum, in ea parte bellum molientem, acie vicit, caefoque Hamilcare, triginta fex hominum millia in eo praelio defiderata. Cornelius Cethegus conful, Gallos Infubres fudit fugavitque. Paulo poft L. Furius Purpureo, & Cl. Marcellus, Bojos & Infubres fuperarunt, Marcellusque clarum de his triumphum egit. Deinde Mediolanum per annos circiter quingentos pacatiffimum fuiffe ferunt, & ufque adeo floruiffe, ut eam urbem Romani faepe principes, quoad per occupationes licebat, inhabitarint. Statium Caecilium, clariffimum comoediarum fcriptorem, & contubernalem Ennii, Infubrem fuiffe, auctor eft Eufebius. Quum igitur per tot Secula Mediolanenfes illuftres effent habiti, eo magis Unnorum animos incendebant, quo nobilitate ac opibus praeftantiores effent. Exiftimabat namque Attila, expugnato Mediolano, quod Gallicae gentis caput erat, caetera fe facile confequuturum, atque non minus inde laudis relaturum, quam fi urbem Romam occupaffet, Gothorum manibus exinanitam. Motis repente caftris, Infubres invadit, ampliffimamque urbem acerrima obfidione circumvenit. Luftrato urbis ambitu ac tractu, & laxitate fuburbiorum, fe continuo eam civitatem inveniffe cognovit, quae univerfum ad obfidendum facile Scytharum laffaret exercitum. Rei magnitudinem admiratus, remiffius cum Mediolanenfibus agere coepit. Nam munitiffimam frequentiffimamque urbem, viribus facile capere non poffe, intelligebat, & fame eam, fine communi malo, conficere non poterat. Populata namque regione Transpadana, faeva annonae caritate tota Gallia laborare coeperat: quare ibi non diutius effe, fed caftra faepe regionatim mutare cogebatur hoftis, ne ingruente fame abfumeretur exercitus. Quin & ab invadenda Liguria, non tam locorum afperitas, quam inopia commeatuum remorabatur. Itaque

Mediolanum ab Infubribus conditum.

Infubres a Romanis victi.

Mediolanum obfidet Attila.

que Mediolanenses per praeconem alloquitur, & hortatur, sponte sese dedant: quod si fecerint, perhumanum eos dominum inventuros pollicetur. Mediolanenses, quid agerent, haud facile decernebant, aliorum exempla ab omni conditione deterrebant, nulla ab hoste foedera servari rumor erat. Et longa populum frequentissimum obsidione, ad diram famem redigi posse, non ignorabant; aliqua tamen in deditione vitae spes inerat, quae, ad Patres relata, Senatus repente consulto affirmatur. Postero die ad Attilam legatos mittunt, qui, Senatus populique autoritate, deditionem, ut clementiorem hostem inveniant, honorificentissimis verbis faciunt: *Quam postulasti urbem, obsequiumque nostrum, Rex Attila! ecce sponte deferimus, quando te amplissimum terrarum dominatorem, & terrorem gentium, divino numine creatum, intelleximus. Repugnantia cuncta proteris, superbos deprimis, & difficillima quaeque superas. Cedunt Attilae omnia, & eo redacti sunt potentatus humani, ut beatus hac tempestate is dici queat, qui a tanto hoste ad faciendam deditionem exhortetur. Si tibi omnia, jubente fato, cedunt, cedent quoque Mediolanenses, & sponte se dedent. Quod non modo necessitate imperante, sed impellente studio, faciunt, ne destinatam e coelo tibi gloriam remorentur, neve justum mox exitium subeant, pertinaciaeque debitas poenas expendant. Extremae namque temeritatis & stultitiae est, divino nutui reluctari, fataque intercipere, & praesertim tua, quae vel inconsideratissimo cuique nota esse debent. Illyricum, Moesias, Thraciam, Macedoniam, & Achaiam, diripuisti; Rhaetos & Noricos spoliasti; Germaniam, cum universa Gallia, igni ferroque vastasti; munitissimas Adriatici maris urbes evertisti: Istria, Venetia, & universa fere Transpadana Gallia populata, fumat adhuc. Caeteri Itali, prae tanta trepidatione, caeterorum exemplo deterriti, de derelinquenda Italia decrevissent, nisi supero inferoque mari, ac montium circumseptu, occluderentur. Proinde, ne victoriae tuae deesse videamur, Senatus populique Mediolanensis nomine, urbem, homines, & fortunas, ultro dedimus. Et admodum erubescimus, quod, veluti dominus pientissimus jam futurus, nos officio praevenisti, &, uti amicos, ne severitatem tuam experiremur, monuisti, ut deditionem continuo faceremus. Quare gratias majestati tuae semper habebimus, supplicantes, quanto possumus affectu, quando de voluntate tua non veremur, ut edicto milites caedibus, rapinis, caeteraque vi, inhibeantur, focis & aris parcant, inviolatamque matronarum ac virginum pudicitiam servent. Quod si majestatem tuam exorabimus, nunquam officio meritisque vincemur. Non modo praesentis, verum etiam absentis tui imperium, summo studio viribusque tuebimur, & in utraque fortuna tam gratum tibi semper obsequium praestabimus, ut pro peculiaribus sociis nos habendos esse censueris. Neque plus fidei in Unnis, quam Mediolanensibus, plane reperies. Ne majestatem quidem tuam dedecebit, Mediolani regiam statuere, quam foecundissimam omnium artium officinam omnes jure nuncuparint. Atque, fidem nostram expertus, non minus hanc quam Sicambriam, amabis, & excolendam esse reputabis. Quamobrem urbem tibi deditissimam, majestati tuae non indecoram futuram, cum optimis auspiciis exoptatus adi. Accipe bono animo Cisalpinae Galliae regnum, metropolimque dextro pede ingredere, non plus divino, quam nostro judicio, nunc oblatam. Quam ut, tanquam regiam patriamque sedem, tractes, quando in tua manu omnia collocamus, iterum iterumque devotissime supplicamus.*

Ad deditionem allicit.

Eandemque impetrat.

Perorantibus Legatis, diversus Attila trahebatur, utrum potius faceret: an, suavissimis verbis placatus, cum civibus benignius ageret; an verba daret, urbem mox aditam populaturus. Quum rerum opulentia ab omni Regem humanitate diverteret, perfidia pudorem suscitat, studiosaque liberaque deditio ab omni fraude vindicare conatur. Tandem dum pudori ac utilitati suae consulit, libenti animo, hilarique vultu, deditionem factam se accipere ostendit; civitatem cum fortunis incolumem praestiturum pollicetur, nil, praeter jus imperii, a Mediolanensibus unquam petiturum. Expeditionem suam, imperandi, & non populandi gratia fieri; seque gloriae, & non praedae causa, militare significat, quorum alterum latronis, Imperatoris contra gloriosi est alterum. Rapinas, caedes, & incendia, in obstinatos & rebelles jure quandoque permitti. Proinde omnes bono animo esse jubet, spe simul & promissis onerat, indulgentissimum eis dominum futurum asseverans. Legati cum laetitia dimittuntur, omnia urbi tuta ac integra fore nunciant.

Promittit Mediolanensibus urbis ac fortunarum conservationem.

Attila urbem triumphans ingreditur.

Insequenti die portas aperiunt, grato Unnos animo excepturi. Princeps singulari pompa ingreditur urbem; exercitus longissimo agmine per urbem transit, in castris noctem ex edicto acturus, ne qua primo impetu vis cuiquam inferretur. Centuriones tantum, & praefecti cum veteranis, & cohortibus praetorianis, pro tutela principis, in urbe permissi: totus ille dies in pompa transvectationis actus est. Postero vero cum decurionibus Attila urbem lustrat, pulchritudinem ac aedificia admiratur. Templum Jovis, longa religione celeberrimum, perreverenter adit, ibique Jovi Martique rite litavit, omnia artium genera circumspectat, & obstupescit; atque ex his facultatum magnitudinem conjicit. Reversus in arcem, avaritia nimia aestuare coepit, secum cogitans, non ad exornandam, sed delendam Italiam venisse, imperium sibi in Pannonia statuisse, hac tantum urbe totum exercitum ditari posse; imo Mediolanentium vires sibi formidolosae videbantur. Quare, dum se insequenti die exercitum recensere velle dissimulat, clam per praefectos legionum, & qui in urbe pernoctaverant, agit, ut, dispositis per urbem stationibus, futura nocte incendia moliantur, cives invadant, & omnia populentur. Quod ubi fieri coeptum, acerrime tota nocte pugnatum est: primores urbis, impositis e domo praesidiis, se tuebantur; atria multa fuerant nobilissimae cujusque instar arcis. Ast ubi dies illuxit, quum plebeii passim direpti caederentur, & in multis locis incendia saevirent, tandem decuriones omnes capti, partim caesi, partim benigniorem hostem nacti, magna se pecunia redemerunt. Raptae cum matronis virgines: & quamvis in fortunas & decuriones saevitum est, illucescente die aliquanto remissius actum, caedibus & incendiis ex edicto finis illatus. Multae ingenuae mulieres viris redditae; populus, advectis commeatibus, aliquantulum ex illatis calamitatibus respiravit. Urbs, quamvis graviter esset afflicta, non extremo tamen absumta est incendio. Attila se per edictum excusavit, id se invito ac inscio factum, libidinem tantae multitudinis, & cupiditatem, haud quaquam facile contineri posse.

Sed ex avaritia incendit & diripit.

Ticinum, seu Papiam, obsidet Attila.

Ejus origo.

Dum haec Mediolani aguntur, interea Ticinum mandat obsideri, agrum diripi, & finitima quaeque vastari. Eam namque urbem haud parvi momenti esse noverat, quam nunc Papiam dices, a praefluente amne nominatam, quanquam Plinius, a Levis & Maricis, (ut paulo supra scripsimus,) conditam esse, tradidit, qui Transalpini quoque populi fuere. Nonnulli tamen, quo tempore Hannibal in Italiam venit, eam nondum fuisse, ex Livii scriptis plane conjiciunt. Nam quum Scipio Padum trajecit, & ad Ticinum amnem castra movit, & quum utrinque accensi militum animi forent, Romanique ponte Ticinum junxissent, tunc si Papia Ticinumve fuisset, aliquam de urbe Livius mentionem fecisset, neque Romani pontem fecissent, neque facto castellum imposuissent. Nunc sub Sfortiadum imperio florentissimam esse conspicimus, eamque prae caeteris arx nobilissima, Carthusiensium Basilica, insano sumptu facta, literarumque gymnasium, mirifice nunc excolit. Attila, Mediolanensium praeda onustus, Ticinum cum reliqua parte equitatus subinde concessit, ad Padi praefluenta situm, duodecim millibus passuum a Mediolanensi urbe remotum.

Situs.

Ticinenses, parem fortunam subituri, in tanta omnium perturbatione, quid potissimum agerent nesciebant. Urbem pusillanimitatis infamia deserere noluerant, facultates cum uxoribus ac liberis, quo potissimum mitterent, ignorantes, honestius ac tutius in urbe manere, & tueri patriam reputarunt. Neque ullus eis locus succurrebat, qui propria sede tutior esse videretur, quum agrum ac pagos crudeliter ab Unnis circum diripi, incendio praedisque vastari prospiciunt, indignatione simul & desperatione obdurati, postulatam ab hoste deditionem abnegant, rati, admodum esse indignum, priusquam de deditione agatur, suburbana cum agro universo immaniter diripi, homines cum pecoribus omnes abigi, alios ad servitutem, ad mortem alios, pro Scythica feritate, peti. Proinde generosi Optimatum animi, si res ipsa tulerit, cum patria simul interire, magna ex parte decernunt. Contra plebs, nobilitati invida, & cupida novitatis, cui cum exiguis fortunis, exigua quoque ratio inest honestatis, quum in plebeios Mediolani haud quaquam saevitum cognovisset, aperta seditione adversatur, populi commodo & saluti consulere clamat oportere. In tanta tempe-

Gravis, plebem inter & nobiles, de deditione tumultus.

tempestate satis esse servare vitam, si necessitas coegerit, nullam fortunarum rationem esse habendam, si quid patres obstinatius egerint, se, facta secessione a moenibus, deditionem facturum interminatur.

Ad haec Attila omnes urbem circumvenire, ac magno impetu invadere, ex edicto jubet: testudines & arietes moenibus admoventur, adjectis moenia scalis subeunt. Tumultus in urbe ingens excitatur, aliqui dedendam urbem, propugnandam contra aliqui exclamabant. Qui in propugnaculis dispositi erant, partim remissius agere, & facere deditionem: contra aliqui acerrime obstare, & deturbare a moenibus hostes. Quare extemplo Unni ingressi, urbe potiuntur: apertis portis, Rex equo invectus, cum magno plausu a plebe excipitur. Optimates partim latebras, partim apertam fugam petunt: Principis edicto, intellecta re, maxima ex parte caeduntur; raptae cum virginibus matronae, ac bona omnia populata. In plebem benignius actum; templa donativis, pretiosis simulacris, gemmatisque scyphis, pari feritate spoliata.

Quo durante rex urbe potitus a plebe laetus excipitur.

Liguriam, qui tempora ista scripserunt, transpadana regione potitos Unnos non invasisse referunt, quando regionem illam & commeatuum inopia, & asperitate locorum, plurimum laborare cognoverant. Et nulla re magis, quam potiundae utilitatis spe, bellum initur, initumque servatur. A Ligustico igitur tractu, Alpibusque difficillimis, se abstinuere Scythae, ubi parum commodi, & difficultatis plurimum inesse, ab exploratoribus intelligebant. Ad Mincium amnem castra revocata, ad cujus ostia, quibus Padum influit, stativa Rex aliquandiu habuit. Dum de invadenda dudum Italia mature decernit, optimum fortunae successum prosequendum censet Attila, & fatorum dexteritatem nullo modo deserendam, quam quicunque contempserit, frustra repetat. Transmittendum continuo Padum decernit, ne in tanto rerum successu ipse sibi defuisse videatur. Multi in principis sententiam pedibus eunt; secessere alii, quos consilii ac sapientiae compotes esse rumor erat, & exploratae fidei ac prudentiae antehac semper habitos. Hi ab urbis Romae obsidione impensius dehortari, divino potius, quam humano consilio ducti, ac dicere: *Romam, divinis auspiciis fundatam, invitis quoque numinibus deleri non posse. Deos, non solum humani, sed divini etiam imperii sedem in Capitolio statuisse; urbem, quandoque captam, nunquam deleri posse. Illius loci Genium tantum sibi numinis vendicasse, ut aliquo imperio carere non possit. Quin etiam imperium sine fine a Jove, Marteque parente, Romanae genti datum; Gallos urbe potitos, praeter Capitolium, gravissimas pro tali facinore poenas exsolvisse, ingentem stragem, errorisque longissimos diu perpessos, multas peregrinas sedes occupasse, & ad brevissima tempora ibi interiisse, paucos demum in patriam reversos. Porsenam, urbem obsidere ausum, obsidionem turpiter deinde solvisse. Hannibalem, idem facinus adorsum, vitam miserrime finivisse. Gothos paulo ante, duce Alarico, captam urbem incendisse; Alaricum, diro fato pressum, victoria nequaquam frui potuisse; Romam, quando deorum est domicilium, sub Jovis optimi maximi tutela esse. Proinde Attilam orare, quando sat factum erat, ut opulentissima comparata victoria, victorem exercitum, praedis onustum, & multis exuviis & trophaeis insignem, in patriam revocaret. Aut si latius imperium propagare certum erat, alio Scythica arma verteret, ne in profanam expeditionem duceret, qua deorum urbem incendere pergeret, quia extremae temeritatis & stultitiae foret, diis bellum indicere, & unicum in terris deorum domicilium evertere.*

Liguria relicta:

Transitoque Pado, Romam Attila angere meditatur.

Dissuadetur ei obsidio, a consiliariis suis.

Ad haec diversus adhuc Attila trahebatur, difficillimam Italiae partem, non modo victam ratus, sed ad interitum usque deletam, caeteram nimio terrore perculsam, ultro cessuram. Haec Procerum consilia, a defatigatis potius assiduo bello animis, quam e sano judicio promanare, arbitrabatur; quare pusillanimitatis & ignaviae acerbiuscule increpuit. Quandoque sese colligens, ne delira quidem eorum consilia reputabat, eaque pensitans, fortunam variam & insidiosam considerabat. Neque ignorabat Barbarus, illam rerum dominam eundem semper tenorem nunquam servaturam, nemini unquam usquequaque fuisse fidam, pro libidine sua rotare status hominum,

Dubius Attila, exercitum per Padi ripam disponit.

& hoc ludo nimium delectari. Neque tamen nimiam imperandi cupiditatem coercere poterat, castra praeter Padi ripam longe lateque disposuit, ubi, quando nihil exercitui deesse poterat, eo usque permanere constituit, quousque e re & tempore consilium meditatum oblatumve assequeretur.

RERUM UNGARICARUM

DECADIS PRIMAE

LIBER SEPTIMUS.

S. Leo a Valentiniano Imperatore, & populo Romano, legatione mittitur ad Attilam:

QUUM ad Mincium amnem Unni stativa habent, universa tumultu, ac ingenti trepidatione, miscetur & fluctuat Italia. Leo, Pontifex maximus, Christianae reipublicae calamitatem miseratus, atque non tantum a Valentiniano, verum etiam a Senatu populoque Romano exoratus, ultro ad Attilam legationem pro publica salute suscepit. Continuatis in Galliam itineribus, cum venerando Sacerdotum collegio sine cunctatione contendit, Attilae, qui adhuc anceps ducebatur, ad Mincium flumen occurrit. Romanum Pontificem, quum universae Italiae summam, ditionemque, sibi hostis afferre speraret, ac ita sibi suaderet, elatus animo, ac vultu hilaris, coacta concione, pro viri dignitate eum excepit, data dicendi copia, patrem sanctissimum mitibus intentisque auribus exaudivit.

Eumque gravi oratione a Romae obsidione retrahit.

Non tam humano, quam divino, (is inquit,) *mihi crede, consilio, Rex! mortalium facinorum censor acerrime, ad te cum Apostolico ordine venimus. Neque ignoramus, quando in divino cultu, & animorum salute versamur, te flagellum Dei, & terrorem gentium, populis divina fuisse voluntate tributum. Te, ex immitissima gente editum, ad tantum fastigium a Deo, non sine maxima ratione, evectum intelligimus. Quando Christianae gentis iniquitas & perfidia usque adeo redundarat, ut sine divino flagello coerceri non possit, potestatem exigendarum ab hominibus poenarum tibi Deus delegavit. Et, si veritatem tolerantius audiveris, te irae suae idcirco carnificem effecit, ut debitis homines poenis afficeres, & eo usque tua saevitia sureres, quousque divinae justitiae factum satis reputaveris.*

Harresis Attilam in Moesias, Thraciam, Pannonias, Illyricum, Macedoniam & Achaiam excivit.

Moesias, Thraciam, Pannonias, Illyricum, Macedoniam, & Achaiam, ferro incendioque vastasti: quia hae populi Romani provinciae non modo Ariana, sed varia quoque haeresi contemeratae, pernitiosissime laborarunt; hujus etiam criminis citerior ulteriorque Gallia rea fuit. Quare te caedibus ac incendio late longeque grassantem, hucusque passa est divina severitas, mortalem perfidiam & ingratitudinem abominata. Nos, qui Dei omnipotentis vicem gerimus in terris, ac Petri & Pauli tutela & auctoritate potimur, aut in Illyrico, aut in Pannonia, Macedoniave, aut in Gallia tibi occurrissemus, teque divinae voluntatis admonuissemus, si divinae justitiae putassemus cumulatissime satisfactum.

Cur citius Leo Attilam a vastationibus non averterit.

Nondum tunc divina ira desierat, nobilissimum maris Adriatici tractum, tot coloniis populi Romani, antiquissimisque urbibus excultum te invadentem, ab urbe, tanquam e specula, prospectavimus collacrymantes. Tamen neque tibi occurrimus, imo ne minimis quidem literis inhibuimus, quia irata adhuc numina & inexorabilia senseramus. Istriam, & transpadanam regionem te flammis & ferro miscentem vidimus, nec minimo quidem nuncio adhuc inhibuimus: quod ideo fecimus, ut hac flamma gentes quandoque resipiscerent, suumque sine labe colerent Salvatorem.

Jubet referre pedem, ni divinam velit iram incurrere.

Nunc autem praepotentis Dei voluntatem, Attila! sic habeto. Te Jesus Christus, optimus maximus, nunc pedem referre jubet; neque patitur, trajecto Pado, te caedibus, spoliis, & incendiis, ultra saevire. Intra Padum gens pia viget, caeteraque Italia, ab omni

labe

labe exempta, in orthodoxa fide consistit, propugnatorem habet optimum, ac coeli terraeque Regem, omniumque rerum creatorem. Si, trajecto Pado, ultra contenderis, non cum hominibus, sed diis immortalibus, bellum tibi esse senties. Cave tibi Attila; &, exuta temeritate saevitiaque, coerce furorem. Quid enim magis temerarium esse potest, quam adversus Deum arma gerere? Quid magis ingratum, quam in eum, a quo vitam, dignitatem, imperium, caeteraque innumera bona acceperis, instruere aciem? extremae quidem id foret amentiae. Anianus & Nicasius, item plerique viri Deo deditissimi, magnas a furore tuo urbes divina ope vindicarunt. Quid faciet Deus, cujus vel minimo nutu, quum omnia divinae majestati pareant, e summo fastigio facillime deturbari potes, & ita deturbari, ut nulla tui, tuorumque Scytharum, monumenta supersint? Time Deum; divino nutui perseveranter obsequere, & servo internuncioque Dei lubenter ausculta. Quandoquidem minimus servorum Dei, in nomine Jesu, quod est super omne nomen, & in signo salutis, uno dumtaxat digito, te tuasque copias proteret universas.

Ne audeas, (te quaeso,) Attila! Romanae urbis sedem, quam sibi Deus optavit, invito numine anhelare, in qua non modo barbaras gentes, sed ne prolem quidem Romuleam Deus patitur imperare. Divini est, (mihi crede,) illa sedes imperii, ubi Deus per vicarios, Pontificesque suos, humana vota precesque exaudit. Ibi humanam culpam & delicta remittit. Ibi Deus jus quotidie dicit; ibi humana crimina judicat, & expendit. Ibi Petrus, Pontifex maximus, Christi legatus, cum collega Paulo, dominatur; ibi caeteri Pontifices, ejus loco rite suffecti, ac divina potestate donati, praesunt, humanamque salutem studiosissime curant. Ne audeas igitur urbem invadere, Reginam gentium, sepulturam Martyrum, parentem orbis, officinam triumphorum, & divini potius, quam humani imperii sedem. Parce Apostolicae sedi, sub Petri & Pauli praepotenti numine tutae; parce Pontificiae arci, quae ex ossibus Sanctorum, & calce, Martyrum cruore suffusa, constructa est; parce magnae arae Petri, petra suffultae. Quicunque Romam olim, quae divina imperii sedes futura erat, invadere ausi sunt, e tanto sibi facinore exitium invenere. Senones Galli, pari impetu ac viribus Italiam adorti, urbem invasere, praeter Capitolium, omnia diripuere, tot deinde cladibus & erroribus affecti, ac tam sinistro denique fato vexati sunt, ut urbem Romam nunquam vidisse, quam cepisse, maluissent. Porsena, potentissimus Hetruscorum Rex, non sine vitae periculo eam obsedit, atque non sine ignominia & detrimento, re infecta recessit: Romanam potius amicitiam, quam arma cupivit. Hannibal, afflictis, (ne deletas dixerim,) populi Romani viribus ad obsidendam urbem profectus, non modo non expugnare, sed ne videre quidem dirus hostis potuit; mox inde consciscendae sibi mortis necessitatem comparavit. Et, ne per historias evagemur, Alaricus nuper, Gotborum Rex, idemque Scythia oriundus, Romae manus injicere ausus, post foedatam urbis majestatem, commissumque piaculum, intercepta mox vita miserrime obiit. Mitius deinde cum imperio Romano se gessere Gothi, neque viribus, neque feritate, Unnis inferiores.

Roma divinum Dei est tribunal.

Est Apostolica Petri sedes, aggressorum ultrix.

Hinc Senones Galli afflicti,

Porsenna rejectus,

Territus Hannibal,

Mortuus Alaricus.

Proinde divini imperii sede, Attila! nunc abstine; Romam, Deorum domicilium, dimitte; Reginam terrarum, matrem gentium, patriam populorum, antiquitatis sacrarium, monumenta triumphorum, agnosce & venerare. Potentissimam a divi Petri solio coerce manum, ensiferi Pauli reformida numen. Quod ni feceris, divino simul & humano supplicio tu cum tuis cumulate mulctaberis, & mox, sera poenitentia ductus, temeritatem tuam frustra deplorabis. Quare omnipotentis Dei ore, sub cujus tutela degimus, & principum sacrosancti Apostolici ordinis mandato, te, copiasque tuas, pedem referre jubemus. Itaque hinc propere castra amoveto; feras barbarasque gentes abigito; patrias sedes repetito. Padum caveto superare; furori ac caedibus finem imponito; humano sanguini posthac, quando divinae satis irae factum est, parcito; Italia, ac urbe Roma, abstineto. Extra Italiam, prout lubet, etiam in Scythia, dominator: quod ni feceris, letale tibi judicium e coelo imminere intelligito. Neque illud ignorato, irata numina ex inimicis, per inimicos suos cumulatissimas esse poenas exigere solita: quod ne tibi accidat, iterum iterumque prospicito, & huic Christi Vicario credito, & audito.

Similis manebit Attilam poena, ni Roma abstineat.

Haec Leo Pontifex, minaci, ac divino fere ore loquutus, ita Regem exterruit, ut non multa verba facere potuerit, Alarici casum mente agitans, eo magis Leoni credere cogebatur. Tandem pauca refert, se credere ex viri gravitate, ac reverentia

Attila, Leonis orationi parens, substitit ad Mincium.

tia vultus, divina haec mandata fuisse: idcirco ad Mincium amnem substitisse, ut divinam voluntatem e cunctatione ipsa dignosceret. Alarici se exemplo deterritum, aliquandiu ibi stativa habuisse; invitis Padum numinibus nunquam superaturum, neque acturum quicquam. Proinde asseveranter polliceri, se non ulterius castra moturum; moderaturum furori, quem ex divina mente conceperat, & sanctissimo viro, Christique legato, uti mandarat, e vestigio auscultaturum. Dimisso Leone, voti compote, Antistitis aspectu verbisque continuo victum Attilam admirantur omnes. Multique proceres subinde percunctantur, cur Pontifici Christiano tam facile cessferit, effoeminatumque prae timore animum ostenderit? *Nec parva quidem*, (inquit,) *Sacerdotum manus, nec Pontifex ipse me deterruit; sed duo senes, qui demissa barba, ac venerando horribilique vultu, supra illius viri caput, districtis ensibus adstabant, reformidare coactus sum, qui, nisi legato suo paruissem, praesentem infestis gladiis mihi mortem minabantur.* Petrum & Paulum, suo tunc vicario praesto adfuisse, creditum. Unni, Regis edicto, in Noricum & Pannoniam stativa movere; &, sedato furore, caedibus & incendiis abstinere jubentur. Leo, impetrata totius Italiae salute, immortales Deo gratias agit, Romamque reversus, publicam Ecclesiae liberationem retulit.

Territus a SS. Petro & Paulo, in Pannoniam regreditur.

S. Leo Eutychianam & Nestorianam haeresin damnat in Concilio Chalcedonensi 630. PP.

Post haec pater ille optimus, omnes ingenii nervos, ad asserendam orthodoxam fidem, quae ab Eutychianis potissimum, & Nestorianis, ea tempestate admodum vexabatur, sane convertit. Nestorius enim, Constantinopolitanus Antistes, Virginem non Dei, sed hominis tantum matrem fuisse, asserebat, ut unam carnis, divinitatis alteram personam faceret, ac sejunctum alterum Dei filium, hominis alterum esse asseveraret. Eutyches, ne huic adstipulari videretur, divinam cum humana natura in idem compositum recessisse tradidit, unumque factum nulla ratione oportere distingui. Flavianus, Metropolita Byzantius, utramque damnat haeresin. Synodus, Theodosii jussu, Ephesii habetur, in qua, praesidente Dioscoro, Eutyches absolvitur, & damnatur Flavianus. Contra Leo, post Theodosii excessum, Chalcedonense concilium, Martiani auctoritate ac imperio, habendum curavit, quod frequentissimum profecto fuisse ferunt, quando e sexcentis & triginta sacris patribus constitisse dicitur. Ubi sacri conventus consulto asseveratur, duplicem in Christo fuisse naturam; unum eundemque Christum, Deum & hominem esse credendum. Deinde auctores Manichaeae labis, omnium patrum consensu, extemplo damnati, libri eorum publice concremati. Fastus Dioscori conculcatus, haeresisque abrogata.

Aetius obtruncatus,

& Valentinianus Imperator. Ravennatensi Archiepiscopo duodecim subjecti Episcopi.

Sub idem tempus Aetius patricius, vir bello clarissimus, non modo Attilae, sed Imperatori quoque Romano formidolosus, variis invidorum criminibus postulatus, Valentiniani jussu, a Maximo patricio obtruncatur. Trausila deinde, Aetii commilito, ut amici mortem ulcisceretur, favente quoque Maximo, Romae Valentinianum interfecit. Hic quum annis triginta imperasset, majoremque vitae partem Ravennae duxisset, ad amplificandam urbis dignitatem, Ravennati Metropolitae duodecim subjecit Episcopos, utpote Arimini, Cesenae, Fori Livii, Fori Pompilii, Faventiae, Fori Cornelii, Brixiae, Bononiae, Mutinae, Regii, Parmae, Placentiae, unde Hexarchatus nomen huic inditum. Ravennae praeterea moenia amplificavit. Joannem Episcopum imperiali habitu, qui ex candida lana constabat, uti jussit. Quare cum Romanis Pontificibus sese conferre ausi sunt Ravennates.

Gensericus, Vandalorum Rex, caeso Maximo Imperatore, Romam occupat & vastat, Leonem rejiciens orantem.

Maximus post Valentinianum, usurpato imperio, Eudoxiam, Valentiniani uxorem, vi raptam, sibi conjugavit. Haec, facinoris indignitate commota, Gensericum, Vandalorum Regem, Africae debellatorem, ad invadendam Italiam, & ulciscendum scelus, suscitavit. Qui comparato ex Afris, Mauris, ac Vandalis, exercitu hominum circiter trecentorum millium, cum maxima classe trajecit in Latium, destitutamque a civibus urbem cepit. In quorum fuga Maximus tyrannus, ab Urso, Romano centurione, caesus. Genserico, urbem intranti, Leo quoque Pontifex occurrit, & oravit, ut, abacta praeda contentus, urbis & templorum incendio parceret: quod impetrare non potuit, quando inexorabiliorem, quam Attilam, Gensericum invenit. Urbs tota igni ferroque a Vandalis Afrisque vastata. Abeuntes Vandali, per Campaniam iter faciunt; Eudoxiam cum filia secum ducunt; Capuam, cum nonnullis Campaniae

niae oppidis expugnant. Romani, post quartum ac decimum diem, desertam urbem repetunt; Avitum Senatorem in demortui Imperatoris locum sufficiunt, quocum Marcianus, pro reipublicae salute, haud invitus tunc foedus inivit. Leo Pontifex, ad instauranda templa, cum urbe, animum convertit. Demetriae, religiosissimae mulieri, ac ditissimae, persuasit, ut divo Stephano ad tertium lapidem, in suo fundo, Basilicam aedificaret. Ipse, in via Appia, beato Cornelio aliam erexit; diruta templa, & sacra vasa instauravit. Tres cameras in Petri, Pauli, Johannisque, Basilica fecit. Sepulchris Apostolorum excubitores adjecit, quos cubicularios appellavit. Monasterium in Vaticano, haud procul a Petri Basilica, mulieribus statuit. Acephalorum haeresin, qui in Christo substantias negarunt, suis epistolis acerrime confutavit.

Avitus sufficitur Imperator. S. Leo vastatam Romam restaurat, & templa aedificat.

Sanctissimum igitur Pontificem, ut ad Unnorum historiam redeamus, Attila perreverenter coluit, dimisit honorifice, ipseque, cum universo exercitu, Italicis opibus & exuviis onustus, in Noricos e vestigio se recepit. Sed antequam ex Italia pedem educeret, illud interminatus est, longe graviora se Italis bella illaturum, nisi Honoriam, Valentiniani sororem, Placidiaeque Augustae filiam, cum legitima principalis gazae portione, uxoris loco darent. Nam haec dum Attila ageret in Italia, & ipsa honestatis gratia inter sacras virgines asservaretur, clam ad Attilam cum epistola misit Eunuchum, qua Unnum in fratrem irritabat. Hortabatur, ut adversus eum arma caperet, ipsamque copiis ac pecuniis adjuvaret: quod ut honestius facere videretur, admonebat, ut suas nuptias, haud tali viro indignas, postularet. Eunuchum Attila grato animo admisit, eidem clandestina mandata dat, quibus Honoriam bono animo esse jubet, Augustae virginis conjugium, quod ultro detulerat, sibi charissimum esse significat, eamque maxime omnium amaturum. Ex composito legatos ad Valentinianum mittit, quibus Honoriam cum media imperii parte postulat, ut hac affinitate conjugati, utriusque otio, & saluti universi orbis, tutius consulant. Quodsi, praeter aequum & fas, a Romano Principe repulsam hanc patiatur, se universam cum Imperatore Italiam deleturum minatur. Valentinianus cum his oratores responsis dimisit: se affinitatem tanti Principis non aspernari, imo nihil sibi hoc tempore antiquius accidere potuisse, quam Regem Attilam saluberrimo vinculo sibi conciliare: hoc modo utrumque imperium facile pacari posse, proinde animum suum sponte id annuere: interea se Sororis, ac Senatus populique Romani, voluntatem exploraturum, sine quorum jussu & auctoritate nihil in republica rite fieri possit. Sub id tempus Valentinianus ea, quam supra diximus, morte, diem obiit.

Attila, excedens Italia, Honoriam uxorem petit.

Attila omnino verba sibi dari suspicabatur: reversum tandem in patriam aliqui parum vixisse prodidere, nonnulli in Gallias, ut illatum ab Aetio & Theodorico, Visigotharum Rege, conflictum ulcisceretur, iterum rediisse scripserunt. Et quam scriptorum discordiam supra tangere occoeperamus, hic, prout res postulat, explicabimus. Annales Ungarici, aliique permulti, postquam Attila, cum victore ditatoque exercitu in regnum se receperat, eum de bello Italico & Illyrico triumphasse ferunt, exhibuisse munus gladiatorium, varia edidisse spectacula. Sicambriae populo ter epulum dedisse, missilia saepe sparsisse, multa populis convenientibus prodegisse. Et quamvis de invadenda Asia atque Africa cogitaret, ne sua virtus remollita videretur, virum tamen, summa libidine perditum, inter convivia, & ingentem concubinarum numerum, mentem remisisse, ut, eodem modo relaxati cum corporibus Unnorum animi, vehementius nova bella repararent. Ildica puella ei fuit prae caeteris gratissima, Bactrianorum Regis filia, mira pulchritudine, & incomparabili venustate, cujus amore succensus, eam primariae uxoris loco habere constituit. Comparatis pro Regis dignitate nuptiis, per omnem intemperantiae licentiam, in conjugali convivio sibi indulsit, Baccho ac Venere corpus ita ea nocte confecit, ut inter dormiendum supino corpore, profluvio sanguinis e naribus continuo suffocatus, interierit. Experrecta mulier, virum amplexu repetens, extinctum algentemque invenit. Convocatis mox cubiculariis, elato luctu, fatum Regis inopinatum promulgatur; fatum, (inquam,) viro non indignum. Nam qui alienum sanguinem

In patriam rediens, ipsa nuptiarum nocte, sanguinis profluvio suffocatur.

O guinem

guinem tantopere anhelarit, proprio hunc expleri & interire decuit. Marcianus ea nocte, qua hostis interiit, arcum Attilae in somnis fractum vidisse, & hinc ejus interitum praedixisse, traditur. At ubi mors ejus vulgo diffusa est, omnes Scytharum animi extemplo consternantur. Conspicantur enim tale ac tantum imperium e diversis gentibus, eisdemque inter se dissentientibus & infestis, quando Gepidae & Ostrogothae, veluti servi, prae timore cum Attila commilitarunt, nunquam conservari, neque tot nationes in obsequio retineri posse, omnes haud abs re continuo defecturas arbitrantur. Exequias tandem Chaba & Aladarius, vel, (ut alii,) Ernachus & Durichus, ejus filii, cum caeteris principibus, faciendas curant. Funus, pro viri dignitate, cum maxima pompa, populorumque frequentia celebratum: corpus in sacellum, ac majorum monumenta, relatum, de quibus supra diximus. Nam in celebri via, ubi columnam Unni erexerant, Bela, caeterique Scytharum duces, sepulti fuerant. Hunc Ungari centum & viginti quatuor annos vixisse, praeterea quatuor & quadraginta regnasse, post ingressum in Pannoniam anno septuagesimo secundo, a salute vero Dominica quadringentesimo quinto, vita excessisse ferunt. Jornandes ejus funus ita prodidit: in mediis castris, intra circumstantia tentoria, cadaver fuisse positum; electissimos Unnorum equites, una cum Pyrrhichia saltatione, modulato cantu, ejus laudes circum concinuisse; mox, collata strena, corpus honestasse; commessationem cum gaudio simul, ac luctu, celebrasse. Subinde clam noctu, ad praestitutum locum corpus humi condidisse, dicasse hostium exuvias, multoque deinde humano sanguine parentasse.

Attilae aetas & regnum. Anno 405. Ejus sepultura.

Jornandes autem longe dissentiens, cui anne fides abroganda sit, ii judicent, qui citra invidiam vetustiora Scythicarum rerum monumenta perlegerint, Attilam refert, post bellum Italicum, reversum in Pannoniam, expeditionem iterum in Galliam, ad delendos Visigothas, recepisse. Quod ut facilius efficeret, eosque incautos adoriretur, ad Marcianum Imperatorem legatos continuo misisse, per eosque acerbissime postulasse, quod Theodosii quondam Imperatoris sibi promissa minime praestarentur, proinde Graecorum principi bellum indixisse. Hoc Regem callidissimum idcirco fecisse, ut hostes, qui Gallias occuparant, & in Vasconia Tholosae imperabant, omni, sub hoc praetextu, suspicione liberaret. Deinde mox in Galliam longis itineribus cum maximo exercitu contendisse, Alanosque prius, quam Visigothas, aggredi statuisse, ut, his subactis, Visigothas longe facilius ipse protereret. At non semper e sententia consilia nostra succedunt. Ne Thorismundus quidem, Gothorum Rex, mentem Attilae non intellexit: quippe qui veritus, ne, victis Alanis, fortiorem hostem experiretur, iis cum magnis copiis praesto adfuit. Invadentibus Unnis, ne minore quidem animo ac viribus occurrit; conserto praelio, diu pugnatum. Unnus, tandem inclinatus, ac subinde dare terga coactus, passim funditur, & fugatur. Tanta caedes ibi committitur, ut ne minorem quidem stragem, quam in campis Catalaunicis, quos Mauriacos nunc vocant, Scytha passus fuisse credatur. Si Gothico Scriptori credendum esse censemus, Unni detrimento & ignominia juxta affecti, in Pannoniam sese referunt. Exinde Attila, imminuto admodum nomine contemni coepit, nec ita quidem, ut antea, formidolosus erat. Thorismundus Tholosam victor rediit; paulo post diem obiit. Nam dum, tacta vena, morbi gratia sanguinem exhaurit, ab Asculo cliente, inimicos adesse nunciante, subtractis armis ipse confoditur. Sed ne moreretur inultus, altera manu, quae libera erat, rapto scabello, inimicos nonnullos interfecit. Theodoricus frater in regno successit. Antequam ad Attilam redeamus, Jornandem, de Visigotharum rebus plura dicentem, aliquantulum prosequamur.

Jornandes, post Italicum bellum, ait, Attilam Galliam invasisse:

Sed a Thorismundo internecione victum & contemptum.

Mors Thorismundi.

Theodoricus succedit.

Theodoricus, regnum adeptus, Riciarium Suevorum Regem, & cognatum suum, qui in Galicia Lusitaniave consederat, reperit inimicum: nam quum Riciarius totam Hispaniam occupare niteretur, Theodoricus moderatius agens, a principio eum per legatos admonuit, ab alienis finibus manus abstineret, neque auderet quod foret iniquum, suae moderaretur ambitioni, quippe quae magnam sibi soleret invidiam comparare. At ille contumacius referens: nullam, (inquit,) alienarum rerum curam

Qui Riciarium, Regem Suevorum, ab iniquis armis frustra dehortatus, internecione delet.

curam Theodorico esse oportere, neque decere se cuiquam negotium facessere, & hinc atque hinc molestias temere commercari. Imo studiosissime praecavendum, ne Suevos infestet: quare Tolosam hostili manu visere cogeretur, ubi omnis gladio res ageretur. Theodoricus, his verbis commotus, cum omnibus finitimis rem componit, Gundicum & Hilpericum, Burgundionum Reges, in societatem accipit. Mox cum magnis exercitibus contendit in Hispaniam, ad Durium amnem, qui Asturiam Hiberiamque interfluit, Suevis occurrit, ubi commissa pugna tam infestis congrediuntur animis, ut multi utrinque ceciderint. Suevi tandem victi, & ad internecionem usque caesi. Riciarius, rapta navi, dum salutem fuga disquirit, in Gothorum manus incidit: in Theodorici conspectum adductus, sibi suisque veniam invenit, quandoquidem benignus hostis, post victoriam amplius saeviendum esse, non censuit. Domitis Suevis Agiulphum clientem praefecit, e Varinorum stirpe natum, quae a Gothici sanguinis nobilitate admodum erat abjuncta. Hunc, Suevorum suasu rebellantem, Theodoricus misso exercitu per praefectos cepit, captumque mox capite mulctavit, ut exemplum caeteris ipse proponeret, gratissimi domini obsequia nunquam detrectanda. Suevi, reformidata saevitia, ad placandum Regem, cum collegiis sacerdotum misere Pontifices: a quibus ita exoratus est, ut non modo Suevis ignosceret, verum etiam de propria gente deligendorum principum potestatem faceret, ac Rosimundum mox electum confirmavit. Theodoricus tertio decimo regni anno diem obiit, suffectoque loco ejus Eurico fratre, veneni suspicione non caruit. Mutatio deinde frequens Principum & Imperatorum, Visigothis amplificandi imperii occasionem obtulit. Nam capta prius Hispania, in Gallia imperium amplificarunt: Euricus Arvernam occupavit, Romanorum Principum sedem. De his hactenus. Sed ut ad rem nostram redeamus, post Attilae mortem, facta dissensione, Valamir & Theodemir Ostrogotharum, & Ardaricus Gepidarum, Reges, primi ab Unnorum regno deficiunt, seque in libertatem vendicant. Id ipsum Marcomanni, Eruli, Turingii, & Quadi factitant, neque post Attilam, in Ernaci & Durichi, Attilae filiorum, servitutem recidere patiuntur; quare in Ostrogothas ac Gepidas Unnorum principes arma sumunt. Ernacus in Gepidas cum triginta millibus hominum profectus, primo congressu ab Ardarico superatur, & caeditur: Durichus a Valamire & Theodemire fusus ac fugatus, cum Unnis in Scythiam se recipere cogitur. Posthac in Ostrogothas Unni arma ultra sumere formidarunt. Gepidae, ut Jornandes auctor est, triginta fere Unnorum millia trucidarunt. Ellacum, Attilae filium, fortissime pugnantem, interfecere, reliquos ejus fratres, juxta littus Pontici maris, ubi Gothi consedere, fugarunt. Variae gentes, hoc bello libertatem nactae, in provincias populi Romani venientes, gratissimo animo a Marciano susceptae sunt, & distributas sibi sedes acceperunt. Gepidae, fugatis Unnis, veluti jure belli, totam Daciam sibi vendicarunt. Nil aliud a Romano imperio, praeter pacem, annuaque solennia, ut strenui viri, amica pactione postularunt; quod Imperator lubenter annuit. Ostrogothae sedes a Romano imperio petiere, Pannoniamque impetrarunt. Sarmatae & Cemandri, ac ex Unnis quidam, in parte Illyrici, juxta Martenam urbem sedes invenere, ex quo genere Blivila, dux Pentapolitanus, ejusque frater Froila, Bessaque Patricius, promanarunt. Sciri, Setagarii, caeterique Alani, Scythiam minorem, & inferiorem Moesiam, acceperunt. Rugi, & nonnullae nationes, Byzim & Arcadiopolim incolendam petiere. Ernacus, junior Attilae filius, cum suis in extrema minori Scythia sedem delegit: Emnedzur & Vzindur, ejus consanguinei, ripensi Dacia potiti: pars etiam Unnorum in Macedoniam & Graeciam diverterunt, qui Sacromontisii & Fosatisii dicuntur. Minores vero Gothi, populus quidem immensus, Vulfila duce, Pontifice suo, in Moesia regionem Neapolitanam, ad radices Haemi montis incoluere. Gothi igitur, qui in Pannonia consedere, regnante Valamire, in partes tres divisi sunt, veluti tres fratres uno consensu imperabant. Valamir inter Scarabantiam & aquam nigram, Theodemir praeter lacum Peisonis, Videmir inter utrosque, quievit.

Successit Rosimundus. Theodorico mortuo sufficitur Euricus frater.

Attila mortuo, variae ab Unnis deficiunt gentes.

Filii Attilae: Ernacus a Gepidis funditur; Durichus ab Ostrogothis; Ellacus interficitur.

Gepidae a Romanis Daciam impetrant, Ostrogothae Pannoniam.

Alani Scythiam & Moesiam; Unni autem in varias divisi partes.

 Defun-

Filiorum Attilae inter se dissensio,

Defuncto Attila, qui successerit, Ungarici aliter Annales referunt: duos ejus filios, imperio maturos, prae caeteris superfuisse: Germanos, quibus Detricus Veronensis praeerat, atque Unnos, facta seditione, diversa sensisse. Alios Chabam, ex Honorii Imperatoris gnata genitum Aladarium; alios, ex illustri Germanorum prosapia genitum, postulasse. Detricus, cum Unnis paucis, Aladario favebat, quando Germano ille sanguine natus erat, ratus, Unnorum intestina discordia eorum imperium facile ruiturum: unde ingens orta seditio. Unnorum pars cum Germanis, cum aliis gentibus alii sentiunt; tantum utrinque praelium committitur, & tam dirum & acre, ut vix diebus quindecim fit ab intestina clade cessatum. Cruorem gentium in Danubium rivos egisse perhibent. In hac pugna semper pars Chabae superior habita, Detrici tandem arte proteritur. Chaba, cum sexaginta fratribus, natu minoribus, ac Unnorum quindecim millibus, qui e bello superfuerant, in Graeciam aufugisse fertur, ubi honorifice exceptus, annos tredecim egit. Deinde patriae haud immemor, unius anni itinere, interiorem Scythiam repetiisse, & avum adhuc vivum invenisse dicitur, quod omnino videtur incredibile. Ejus consilio uxorem quoque, de Corosmana, vicina Scythiae gente, duxisse: ex eaque Edemen & Eden filios habuisse. Quoad vixerit, de repetenda semper Pannonia monuisse gnatos, & Pannoniae ac Sicambriae nomen, ad novissimum usque diem, ore agitasse.

Et sanguinolenta pugna.

Unni in Transsylvaniam transmigrarunt.

Neque, ut tempestate nostra videmus, Unni Pannoniis fuere penitus exacti: nam qui captivi e caede superfuerant, quum prope Germanos, quibus erant infensi, commode habitare non possent, in posteriorem Daciae oram, quam Transsilvaniam dicimus, secessere: seque Siculos, mutata T in C litteram, appellarunt, quoniam Unnorum nomen omnibus tunc finitimis gentibus nimis infensum esse intelligebant. Hi adhuc sua matrimonia externis non communicant, ne proprium sanguinem inficiant. Severiores adhuc mores retinent, multumque a caeteris Ungaris differunt. Literas Scythicas habent, quas non in papyro scribunt, sed brevissimo ligno excidunt; paucis notis multa sensa comprehendunt. Barbati incedunt & austeri; abundant pecoribus, & ex agricultura ac pastura victum trahunt: servitutis impatientissimi; quippe qui usque adeo libertatem colunt, ut mori, quam tributa solvere, malint. Ungariae Regibus nunquam stipendia pendere voluerunt; neque, ut id facerent, ulla vi cogi potuere. Nostra vero tempestate precibus tantum, ac Regis gratia, adacti sunt, ut divo Matthiae, quibusdam temporibus, domesticatim bovem solvant. Quin etiam, (ut ajunt,) quum Unnos, quos deinde Ungaros appellabimus, Pannonias repetere accepissent, habito delectu, eis in Rutheniam, quam Roxiam nunc dicimus, a Roxolanis olim habitatam, occurrere; juncto in Pannonias agmine rediere, ut in sequentibus latius ostendemus. Hi Chabam in Graecia interiisse reputarunt; unde orta proverbialis oratio, adhuc per Ungarorum ora vagatur: *Tunc redeas, quando Chaba e Graecia revertetur.* Chaba igitur, in Scythiam reversus, quia ex matre Graeca natus erat, & uxorem peregrinam acceperat, Scythis contemptui haberi coepit, quandoquidem suum sanguinem infecisse videbatur. Aladarius & Germani, cum paucis Unnis, caeterisque reliquiis exercitus Attilae, in Pannonia remansere. Aladarium, cum Detrico, in ea seditione caesos fuisse credunt: proinde variarum gentium in Ungaria remansere populi, qui, usque ad Unnorum reditum, sub Ostrogothis maxima ex parte fuere. Atque idcirco factum est, ut Germanos, Ungaris passim admixtos, adhuc Daciam, & utramque Pannoniam incolere videamus. Quia, defuncto hic Attila, utrique populi, ex Aladario & Detrico principe, remansere.

Transsylvanorum mores.

Libertatis tenaces.

Unde Germani Ungaris in Pannonia mixti.

Attilae reliquiae, sub Odoacro, Italiam invadunt.

Sed nescio, quo fato datum erat, ut, defuncto Attila, ac fracto Dei flagello, & extincto acerrimo hoste Romanorum, adhuc ejus reliquiae Italiam iterum & infestare, & perdomare perrexerint. Scilicet, armis duntaxat Scythicis, imperii Romani fastus semper proterendus erat. Adhuc mortuus Attila Italiam infestatur: Eruli namque & Thuringi, exercitus Attilae reliquiae, qui, superatis & fugatis Unnis, ad Danubii ostia consedere, post Attilae mortem anno fere vigesimo, Odoacro duce, imperante Augustulo, Italiam adoriuntur. Aquileia, ad laevam relicta, in Taurisios,

fios, Vincentinosque, ac inde in Brixianos, flexerunt. Odoacer Oreftem Patricium apud Ticinum fuperavit, fuperatumque interfecit. Auguftulum, ejus filium, imperio ejectum, ad Lucullanum, Campaniae oppidum, relegavit, ubi, depofito paludamento, privatam vitam egit. Romanum igitur imperium, quod ab Augufto fumpfit initium, ab Auguftulo exitium accepit. Interfecto Patricio, Romam converfum Odoacrum, prodeuntes obviam Romani, fauftis acclamationibus admiferunt, & cum triumphali pompa in Capitolium duxere. Qui, pacata mox Italia, tredecim annis cum fumma tranquillitate regnavit; tertiam agrorum partem fibi fuisque divifit. Ne foli quidem patrii regnum afpernatus eft: nam quum Feltheus, Rugiorum Rex, qui Feva dictus eft, (Rugi enim ulteriorem Danubii ripam in Germania tenuere,) Erulos, qui domi remanferant, infeftaret, ac propriis fedibus ejicere niteretur, validiffimas, habito delectu, copias adverfus eum comparavit, fuperatoque Danubio cum Feltheo conflixit, Regem interfecit, Rugios ad internecionem pene delevit, eorum provinciam, ne amplius habitari poffet, totam ferro ignique vaftavit. His praeliis ab Odoacro, Romanorum Rege, parta victoria, futurae Italis calamitatis praebuit initium. Siquidem Longobardi, tunc primum populi Romani provinciis noti, Rugilandiam, habitatoribus vacuam, Codaoro Rege occuparunt, quam, ad Audoini Regis usque tempora, annis circiter viginti, tenuere.

Ejectoque Auguftulo, Odoacer Romae Imperator eft falutatus.

Odoacer Feltheum, Rugiorum Regem, internecione delet, & interficit.

Poft Attilae obitum, ut rem aliquanto altius repetamus, Oftrogothae, variaeque illius exercitus reliquiae, Pannonias incoluerunt. Apud hos Valamir, cum Theodemire & Videmire fratribus, ut paulo fupra dictum eft, fat quiete regnavit. Annua a Marciano principe dona, ut icta foedera fervaret, loco ftrenae accipere folebat, quae quum per contemptum intercipi confpicaretur, una cum fratribus furore percitus, coacto exercitu in Illyricum erumpit, omnia mifcet, ac populatur. Marcianum facti poenitet; ejus enim, ac fuperioris anni, promiffa dona, mittit, futuri vero temporis afleveranter fe quotannis caetera miffurum recipit. Pacis obfidem Theodoricum, Theodemiris filium, e concubina Erelina natum, ac optimae indolis infantem, accepit; qui Conftantinopolim ductus, aliquanto natu grandior factus, Leonis Imperatoris gratiam promeruit. Hinc inter Oftrogothas ac Romanos concordia firmior effecta: fed Gothi, quum virtutem fuam otio delitefcere graviter ferrent, viresque fuas oftentare percuperent, expeditionem aliquam fumere decernunt. Primum contra Satagas, qui ulteriorem Pannoniam poffidebant, arma capiunt. Quod ubi Dincio, Rex Unnorum, & Attilae filius, intellexit, coactis paucis, quos habebat, Unnos, Ulzingures, Angifciros, Bittugores, Bardores, fecum in belli focietatem accepit, ad Baffianam, Pannoniae civitatem, caftra movit, eam obfidet, ac populatur agrum. Quod ubi Gothi compertum habuere, dimiffa in Satagas expeditione, adverfus Unnos fefe convertunt, quos non modo fuderunt, fed fufos e fedibus fuis ejecerunt, & qui remanferant adhuc Gothica arma formidant.

Oftrogotharum gefta fub Valamire &c.

Movent in Satagas. Unnos fedibus fuis ejiciunt.

Quiefcentibus Unnis, inter Gothos & Suevos bellum obrepit. Hunimundus, Suevorum dux, dum ad populandam Dalmatiam erumpit, iterque facit, Gothorum armenta, in campis errantia, abigit; quando Suevi e Dalmatis & Pannoniis haud procul abfunt. Id aegre tulere Gothi: quare, Suevis redeuntibus, Theodemire duce, ad lacum Peifonis, cum magno praefidio infidias collocant, non tam hujus praedae dolore, quam majoris licentiae metu ducti, intempefta nocte praeter lacum adoriuntur, qui, inopinato praelio conftemati, haud multum obftitere. In ea pugna Hunimundus dux captus, victique Suevi; quibus omnibus, inprimisque duci, data venia, ejusque filius, a Theodemire adoptatus, paulo poft in Sueviam cum fuis honorifice dimiffus eft. At ille, accepti beneficii immemor, non multo poft tempore, Sciros, qui fupra Danubium tunc forte confederant, & cum Gothis quiete verfabantur, fufcitavit in Gothos. Illi autem, ex compofito hos adorti, non tam metu, quam admiratione perculere: fiquidem haud mediocrem fibi cum eis confuetudinem intercedere Gothi noverant, acerrimam inter fe pugnam conferunt: Sciri tandem ab his ad internecionem usque caefi. E Gothis Valamir, equo excuffus, hoftili manu occubuit: poenae a Sciris cumulate funt exactae.

Bellum Gothos inter, & Suevos.

Victi Suevi, interfecto econtra Valamire.

 Huni-

Suevi, multis auctis sociis, in Ostrogothas iterum movent:

Hunimundus & Alaricus, Suevorum principes, idem veriti, & Sarmatarum auxilio freti, in Ostrogothas iterum arma sumunt. Quin & Beuga & Babai, Sarmatarum Reges, secum Scirorum reliquias, & Gepidarum Rugiorumque primates, variasque gentes, in auxilium Suevorum corrogarunt, ad Bolliam, Pannoniae amnem, castra collocarunt. His infesti occurrere Gothi; qui, ubi in hostium conspectum venere, educta acie manus conferunt. Tantum sanguinis hauriunt, ut per campos cruoris rivi agerentur; hostium innumera multitudo desiderata est.

Sed internecione a Theodemire deleti.

Theodemir, caesis hostibus elatus, ac fratris mortem, Gothorumque injurias ultus, in sedes suas se recepit. Ne multo quidem post tempore is, non sat sibi a Suevis poenarum exsolutum esse ratus, quum Danubius glacie constitisset, magnum in Suevos trajecit exercitum; a tergo eos ex improviso aggreditur. Quando Suevi ab oriente Bavaros, ab occasu Francos, a meridie Burgundiones, a septentrione Thuringos habent, qui, una cum Alamanis, qui ingentes Alpes accolunt, cum Suevis plane consenserant. Gothi Sueviam, finitimasque provincias, diripiunt pariter & incendunt; hostes omnes proterunt, asportataque ingenti praeda, in Pannonias redeunt.

Theodoricus, Theodemiris, filius, profligat Sarmatas.

Quum victor ac dives e Germania Theodemir rediisset, paucis post diebus, Theodoricum filium, honorificentissime ab Imperatore Leone remissum, laetissimo animo recepit. Theodoricus, ne tanto patre indignus videretur, annos jam natus duodeviginti, sex millia virorum clam sibi comparat, superatoque Danubio, Babaim Sarmatarum Regem clandestino impetu adoritur; qui, interfecto Camundo, Romanorum duce, imperiosissime dominabatur: consternatum prae timore Regem obtruncat; regiam, liberos, uxorem, & fortunas, capit; caetera diripit & incendit. Mox, antequam Sarmatae sese compararent, optima ad patrem spolia retulit; Singidonum urbem, a Sarmatis occupatam, in ditionem recepit, quam ne Romanis quidem restituit, sed sibi ipse vendicavit.

Gothi, pacis impatientes.

Quum Gothis finitimorum spolia defuissent, quando eos longe lateque diripuerant, caetera quoque bona, quae vitae sunt usui, deesse videbantur; quare pacem habere odio coepere, Theodemirem exorabant, nova ac utilia bella disquireret, Gothis otium neque commodum, neque salutare futurum. Tunc Theodemir Vindemirem fratrem accersi jubet, quae fieri oportet enarrat. Illud cum eo decernit, ne gens Gothica bellicosissima, frequens & fortunata, otio contabescat, ac fame laboret, relicto ibi praeside emigrandum esse. Et quum praecipua in orbe imperia duo supersint, utri alterum contingat, missa sorte definiri jubet. Vindemiri occidentale, orientale Theodemiri contigit. Arduas expeditiones fortiti, suam uterque provinciam curant, Pannoniis praesidem relinquunt.

Vindemir Italiam, Galliam &c. invadit.

Vindemir, quum in Italiam intrasset, cui Glycerius praeerat, immatura morte interceptus est. Ejusdem nominis filium reliquit, cui expeditionem, cum bonis & exercitu, legavit. At is, Glycerii muneribus victus, relicta mox Italia, in Gallias contendit, quae ab infestis circum gentibus miscebantur. Quod ut lubentius faceret, Visigotharum, qui cognati erant, ratio hortabatur. Postquam in Gallias perventum est, Ostrogotharum exercitus cum Visigothis, vi sanguinis, utrinque sponte conjungitur, unum, (ut ita dicam,) corpus faciunt, ut olim fuerant. Priscam redintegrant conjunctionem, & ita per Hispanias Galliasque regnant, ut prope hostem non inveniant.

Theodemir orientale imperium occupat.

Theodemir, Illyricum invasurus, trajecto Savo, cuncta longe lateque discursat, pagos & oppida diripit, Nisam, primam urbem, occupat & incendit. Aradeam & Larissam in Thessalia expugnat. Mox Naisitanam urbem in deditionem accipit, impositoque ibi praesidio, Thessalonicam petiit, quam Clarianus patricius cum magno equitatu tuebatur, Gothorum tamen multitudinem veritus, maximis hostem largitionibus ab ejus obsidione divertit. Icto foedere, incolenda his loca sponte distribuit, inprimisque Cerras, Peliam, Eurotam, Medianam, Petinam, Bereum, & Sium. Gothi, inventis sedibus, inita pace, quiescunt.

At, morte correptus, Theodoricum reliquit haeredem.

Theodemir Cerris, gravi morbo confectus, Theodoricum regni haeredem declarat, Gothis omnibus exoptatum: ipse mox, ingravescente valetudine, vita excessit. Quod ubi Zeno cognovit, gratissimo ascitum Regem animo suscepit, inter Proceres collocavit, &, ut majore eum affice-

afficeret honore, loco filii adoptavit, creavit Consulem: &, ut aliqua demum immortalitate donaret, ei pro palatio equestrem statuam dicavit. Quacunque eum potuit dignitate exornavit. Theodoricus autem paulo post tempore, quamvis omnibus Byzantii honoribus frueretur, tamen cum animo repetebat, Gothos, quos in Illyrico dimiserat, rerum quandoque inopia laborare, neque honestum ibi victum posse ducere, clarissimo sudore potius, quam turpissimo otio vivere decernit. Zenonem clam adit, & exorat, ut, quum Italia, terrarum domina, in Rugiorum & Turcilingorum servitute versetur, ac Odoacrem Regem vilissimum patiatur, afferendum a faece gentium, Romanum sibi mandet imperium, id magno utrique emolumento futurum censet: quandoquidem Imperator gravissimo Gothicae gentis imperio levabitur, Romam a Barbaris vindicabit, quod a majestate sua non erit alienum, si e sententia coepta successerint. Quando filii loco a Zenone adoptatus erat, haud iniquum futurum, si beneficio suo imperium Romanum, Gothicis sumptibus viribusque recuperatum, Gothorum quoque Regi potiundum permiserit: quod si assequatur, pollicetur se Senatum populumque Romanum pie sancteque gubernaturum, & precario nomine possessurum. Imperator, ne juvenem magnanimum exacerbaret, annuit, donatum honorifice dimittit; ratus, fore satius, recuperatam Italiam adoptati filii nomine possideri, quam pati, ut perpetua foedae gentis servitute prematur. Theodoricus, voti compos, a Zenone dimissus, ingentem parat exercitum; curat caetera, quae bello sunt usui. Per Sirmium ad loca Pannoniae vicina, in Noricos iter facit; Venetiam ingressus, ad Sontium amnem castra locat, ibique aliquandiu, ut hominum jumentorumque corpora reficerentur, quiescit.

Theodoricus a Zenone Imperatore Romanum impetrat imperium, si Odoacrem cum Rugis & Turcilingis possit ejicere.

Interea Odoacer, habito delectu, exercitum comparat, obviamque progreditur. Gothus, cum exercitu, in Veronensem agrum castra movet, cui mox Odoacer occurrit; manus utrinque conferitur, acerrimeque pugnatur. Rugi ac Turcilingi dare terga coacti, palantes funduntur fuganturque; in fuga strages maxima patratur. Odoacer, cum reliqua parte equitatus, paucisque peditibus, Ravennam se recepit, ubi regiam sibi sedem ipse statuerat. Theodoricus, transmisso Pado, hostem petit, adauctaque audacia, in Italiam penetrat, ad Pineta, ad tertium ab urbe lapidem, castra ponit. Odoacer, instructa acie, cum hoste iterum congredi non ausus, in urbem se recepit, eamque vallo fossaque munivit. Improvisis eruptionibus hostem infestat; nocte saepius stationes adoritur, paucisque caesis, in urbem refugit. Ne hac quidem arte quicquam proficit, quia universa Regem ac dominum sibi Theodoricum optabat Italia. Triennio tamen obsidetur, fameque quotidie ac bello vexatur: per legatos demum ab hoste veniam postulat, quam si impetrarit, se Theodoricum in Italici regni societatem admissurum ultro pollicetur. Impetrata venia, non multo post tempore, ad coenam invitatus, occiditur. Hic Odoacris fuit exitus

Odoacer, a Theodorico in Veronensi agro victus, fugit Ravennam.

Theodoricus Italia potitus, Odoacrem, triennii obsidione deditum, occidit,

Theodoricus igitur tertio, (ut supra dictum est,) anno, Italiae regno potitur. Quod ut variorum Regum affinitate stabiliret, missa legatione, a Ludovico, Francorum Rege, Audefledam gnato suo matrimonio conjugari petiit, quam ille lubentissime concessit, quin & gnatos tres, cum ea, ad confirmandi ostentationem foederis, Romam misit. Sed intercidentia saepe bella affinitas ista dirimere nequivit, quae pro regni finibus suscitabantur. Antequam ex uxore liberos haberet, Theudicodonem & Ostrogothonem, quas illegitimo concubitu in Moesia ex amica conceperat, alteram Alarico, Visigotharum Regi, Sigismundo, Burgundionum principi, alteram, desponsat. Ex Alarico Amalaricus nascitur, quem utroque parente orbatum, Theodoricus avus in tutelam accepit. Interea Eutharicum, Viterici filium, & Beremundi Thorismundique nepotem, Amalorum stirpe editum, juvenem non minus corporis, quam animi dotibus excellentem, in Hispania degere comperit, quem venire jussum, Amalasuentae filiae suae conjugavit. Ad propagandum quoque suum sanguinem, Amalafredam sororem, & Theodati matrem, qui postea in Africa late regnavit, Thrasemundo, Vandalorum Regi, in uxorem tradidit. Amalabergam inde genitam, Ermanfredo, Thuringorum Regi, consociat.

& regnum varia regum affinitate nititur stabilire.

Misit

Illyricum & Sirmium in Pannonia subjicit.

Misit eodem fere tempore Petzam, praefectum equitum, cum plerisque cohortibus, in Pannoniam, ut Sirmium Transarico, Trasstilae filio, eriperet, Illyricumque, ejecto Sabiniano, magistro equitum, qui cum Mundone, latrociniis ibi late grassante, pugnare statuerat, occuparet: quod utrumque e sententia praestitit. Petza siquidem Transarico Sirmium, & Sabiniano Illyricum, commisso feliciter ad Margum oppidum praelio, quod inter Danubium & Margim amnem situm est, tunc ademit. Mundo, Attilanorum genere natus, dum Gepidarum furorem fugit, trajecto Danubio, & collecta non mediocri latronum manu, erectaque in Danubii ripa quadam turri, quam Ertam dicunt, per inculta loca longe lateque grassatur. Hunc igitur, Sabiniani bello laborantem, Petza subveniens ab hoste liberavit, & ad gratum Theodorici redegit obsequium.

Theodorici felix victoriarum cursus.

Tanta fuit eo tempore Theodorici fortuna, ut quamvis regnum propagatis affinitatibus munitum habuisset, suorum tamen ducum omnis expeditio delegata succederet. Nam quae in Gallia gesta sunt, ne minus quidem prospere, quam quae in Pannonia & Illyrico, successere. Hibba enim, quem adversus Francos miserat, caesis hostium millibus circiter triginta, clarissimam inde victoriam retulit. Mortuo Alarico genero, Visigotharum Rege, Amalarico Thiodem, praefectum militum, tutorem dedit; sed pupillus, Francorum insidiis irretitus, regnum pariter & vitam amisit. Nulla in occidentali plaga gens fuit, quae ad Theodorici nutum, aut amicitiam ejus, foedusque, sponte non inverit, aut obsequium ultro praestiterit. Siciliam, ejusque circumstantes insulas, suo regno adjecit. Quum novissimam jam sibi diem imminere intelligeret, advocatis Proceribus Gothorum, Athalaricum, ex filia Malasuenta nepotem, nondum duodecimum tunc natum annum, & Eutharico patre orbatum, Italiae Regem declaravit, ac omnes habita concione precatus est, ut creatum Regem colerent, & Senatum populumque Romanum vehementer amarent, & observarent. Ipse, paucis post diebus, Ravennae, ubi regiam sibi sedem semper habuerat, diem obiit. Nulla gravi nota sugillandus, nisi quod Boetium, Latinorum sane doctissimum, ac virum Senatorium, ob suspicionem affectatae libertatis, exilio ante mulctatum, ac postliminio revocatum, praetorioque praefectum, una cum Symmacho Senatore, socero suo, aliisque praestantibus viris, superiore anno, quam vita excesserat, dum sibi regnoque timet, obtruncari jussit. Theodoricus igitur, Barbarorum omnium mitissimus, se praestantissimum principem praebuit. Basilicas multas exaedificavit; Octavii Mausolea instauravit; de more spectacula edidit; Tridentum muro cinxit; Italiam ab externo hoste liberavit; Erulos, in extremis Italiae partibus, ad praetoriam Augustam collocavit; interfecto Odoacre, alium iis Regem dedit; viginti quinque denique annis in Italia regnavit.

Moritur Ravennae, relicto successore Athalarico. Male sustulit Boetium & Symmachum. Ejus laudes & gesta.

Athalaricus tutelae Justiniani se committens, immature obit. Cujus mater Theodatum, regni socium adoptans, ab eodem strangulatur. Impiae necis ultor Justinianus, Theodatum Sicilia per Belisarium ejicit.

Athalaricus, cum matre, maternis sese gerens auspiciis ob aetatem, octo annis quiete regnavit. Exacta jam adolescentia, quo tutius regnaret, Justiniano principi se, cum vidua parente, commendavit: libenter princeps commendationem & tutelam accepit. At ille infelix, immaturo fato interceptus, obiit: mater, ne, foemellae more, a Gothis contemneretur, Theodatum, e sorore fratrem, & privatam in Tuscia vitam agentem, accersi jubet, regnumque communicat. At facinorosus ille, consanguinitatis ac beneficii immemor, imperandi cupiditate tractus, paulo post tempore, eam captam in vincula conjicit, mox, Ravenna eductam, ad Bulsinensis lacus insulam relegat; paucis post diebus, assiduis calamitatem suam lacrymis deplorantem, inter lavandum in balneis a satellitibus strangulari mandat.

Justinianus Imperator, audito Amalasuentae fato, cujus tutelam acceperat, hanc notam sibi inustam ratus, Belisarium, ex Africa expugnata jam dudum reversum, & adhuc Vandalorum cruore madentem, bellatorem gloriosissimum, coacto mox exercitu, in Italiam adversus Gothos properare jubet, eique Italiam a barbarico servitio vindicandam delegat. Delegatam Belisarius provinciam, vir bello fortunatissimus, forti animo, ut solet, aggreditur. Qui, quum haud facile Gothos superari posse arbitraretur, nisi Sicilia, bellorum causa, exigerentur, Syracusas prius valida classe adoritur. Qui urbem cum praesidio tenebant Gothi, desperata propugnatione,

tione, cum Sinderico duce, ultro se Belisario dedidere. Theodatus, postquam Siciliam ab hoste captam esse cognovit, Evermorem, generum suum, defensandae Italiae gratia ad fretum Siculum mittit. Ad Rhegium oppidum is castra locat: qui, quum Gothorum partibus diffideret, relicto clam exercitu, cum paucis comitibus, propositi sui consciis, ad Belisarium proficiscitur, &, consternatus ad pedes, veniam exorat; seque Romanis, & non Gothis principibus servire velle, testatur. Gothi, qui in castris erant, nunciata re commoti, e vestigio seditionem suscitant; Theodatum, cum hoste conjuratum, quod e genero transfuga conjici poterat, regno abdicandum & explodendum clamitant; Vitigem, ejus ducem, Regem creant. Qui, ne qua fortunae dexteritatem ignavia pateretur elabi, sine cunctatione Romam contendit, & occupat Ravennam quoque eodem tempore. Fidelissimos quosdam milites subornatos mittit, qui Theodatum incautum obtruncent, obtruncatoque Rege, Vitigem suffectum pronuncient. Illi diligenter, & e sententia, imperata faciunt; caeso Theodato, creatum in castris Vitigem exclamant.

Gothi, Theodato dejecto, Vitigem creant Regem.

Interea Belisarius, trajecto freto Siculo, Neapolim expugnat; mox urbem Romam adoritur, unde paucis ante diebus, Vitiges egressus, Ravennam contenderat, Mathasuentamque, Amalasuentae filiam, legitimo sibi conjugii vinculo obstrinxerat, nuptiasque solennes cum Gothis celebrabat. Dum haec aguntur, Belisarius Romam capit, captaque urbe in Hetruriam contendit, & munitissima quaeque loca expugnat. Quod postquam Vitigi nunciatum est, Cumunilam, Gothorum ducem, cum multis cohortibus, & magna parte equitatus, Perusiam repente mittit; ubi, dum is longo munitam praesidio urbem recipere studet, superveniente Belisario, ad internecionem usque cum exercitu deletur. Vitiges, rebus tam male succedentibus, extremas Gothorum vires cogit: Ravenna egressus, urbem Romam tredecim mensibus obsidet. Mox, soluta urbis obsidione, Ariminum circumvenire ausus, pari spe frustratus, fugam capere coactus est. Quum Ravennam se recepisset, gravi obsidione circumventus, una cum Mathasuenta uxore, omnibusque fortunis, victori deditionem ultro fecisse dicitur. Constantinopolim a Belisario ductus, a Justiniano imperatore patricio honore donatus, ac honorifice admissus est; secundo, postquam venit, anno, diem obiit. Mathasuentam uxorem Germano, fratri suo, patricio, Justinianus conjugavit, ex quibus posthumus est editus. Hic igitur Ostrogotharum Amalorumque fuit exitus. Justinianus vero cum Belisario, consensu omnium atque suffragiis, Vandalicus, Africanus, & Gothicus, cognominatus est. De his hactenus.

Belisarius Neapolim expugnat.

Romam & Hetruriam, Vitigem internecione delet.

Extremis viribus Vitiges Romam & Ariminum frustra tentans, in Ravennae deditione capitur, & obit Constantinopoli.

Gothorum regnum extinctum.

Hucusque Pannoniam, quam Ungariam nunc dicimus, a quibus post exactos Unnos populis & habitata & recta fuerit, quando magnum fuit Gothorum imperium, qua potuimus brevitate descripsimus. Nunc haud ab re futurum existimamus, si eos, qui post Unnos & Ostrogothas Ungariam occuparint, ordine prosequamur. Audoinus, Longobardorum Rex decimus, qui Gepidas superavit, quum Gothorum regnum nutare intellexisset, his fere temporibus, quibus Belisarius, Justiniano imperante, de Persis triumphare dicebatur, cum innumera gentium multitudine Pannonias ingressus est. Sed gentis hujus origo, ut solidiorem historiam contexamus, aliquanto remotius repetenda est. Ex Scandinavia, foecundissimaque Germania, Gothos, Vandalos, Quados, Erulos, & Turcilingos, & plerasque barbaras nationes, ut juniores sensere aliqui, promanasse legimus. Winulos quoque hinc provenisse accepimus, quos Longobardos appellant. Insulae namque Germanici sinus, tenuissimo mari circumfusae, tanta populorum foecunditate luxuriantur, ut non modo Germaniam complevisse, sed varios emigrantium foetus peperisse ferantur. Longobardi igitur, Ajone Iboreque duce, Scandinavia tertia ex parte egressi, in Scoringam profecti, aliquot ibi annis consedere. Finitimam regionem Vandali, late regnantes, possidebant, qui, audito Longobardorum conatu, per legatos pendenda sibi quotannis stipendia postulant. Contra illi pugnare, quam servire se malle, respondent: res Marti commissa, primo congressu definita est. Nam Longobardi, primo praelio superiores, virtute tantum se a Vandalorum servitio vindicarunt. Mox, rerum

Audoinus, Longobardorum Rex, Pannoniam aggreditur.

Longobardorum origo.

Vandalos superant.

Caeduntur a Bulgaris, Agelmundo, Rege suo, interfecto; vicissim Bulgari, a Lamissione, Longobardorum rege, vincuntur.

inopia ex loci sterilitate laborantes, in Mauringam transeunt, transitumque ab Assipittis e singulari certamine assequuti sunt. Deinde in Gotlandiam venere: quum per plures populos iter tranquille facerent, & securitate ducti, neglectis vigiliis stationibusque quiescerent, ecce Bulgari incautos adoriuntur, multos caedunt, magna saevitia per castra grassantur, Agelmundum Regem interimunt, filiamque captivam abducunt. Resumptis mox viribus, illi, ac revocatis animis, Lamissionem Regi sufficiunt. Qui vir, robore corporis, & animi magnitudine juxta clarus, inito regno, nil affectatius curavit, quam ut Agelmundi Regis necem ulcisceretur. Quare, comparato mox exercitu, in Bulgaros irruit, & in primo congressu, quum inclinatos suos cerneret, ac jamjam terga daturos, tanta verborum asperitate corripuit, ut, in hostes revocati, patrata magna clade superarint. Victoria, praeda, & hostiles exuviae, usque adeo hostiles auxere animos, ut longe majora sponte discrimina jam obirent. Hic igitur secundus Longobardorum Rex gloriose regnavit: ei Lechu, Ildeochus, & Gudeochus, rite successere.

Bellum inter Odoacrem, Erulorum, & Feletheum, Rugorum Regem.

His quoque temporibus, inter Odoacrem Erulorum, in Italia late regnantem, & Feletheum, Rugorum Regem, ut supra dicere coepimus, non mediocris orta dissensio. Nam quum Feletheus, qui ulteriorem Danubii ripam incolebat, juxta flumen occupare niteretur, haud mediocre quidem hinc odium exarsit. In Noricorum finibus beati tunc Severini coenobium erat: qui vir, maxima abstinentia, sanctitate, ac auctoritate clarus, coelesti saepe admonitione Feletheum, cum Gesa uxore, corripuit, ut a solita iniquitate desineret, eique futura mala praedixit. Quare hunc Odoacer, coacto magno Erulorum ac Turcilingorum exercitu, ab Italia progressus, adoritur, hostem cum copiis proterit, ac caedit. Abacta ingenti Rugorum multitudine, in Italiam victor redit. Desertam mox Rugilandiam, Noricis fere oppositam, relictis quas habebant sedibus, Longobardi occuparunt. Landia enim, barbara lingua, patriam significat. Hinc egressi, in patentes agros (*Feld*) descendere, ubi tertio post anno, quum propter mortem fratris Regis, a Rumetruda, Tatonis filia, facinorosissime interfecti, bellum oriretur, Longobardi Erulos profligant, Radulphum, Erulorum Regem, interficiunt. Eruli, eo ex tempore, usque adeo ad internecionem caesi, ut posthac Regem nunquam habuerint.

Longobardi Erulos profligant:

Et sub Audoino Rege Gepidas.

Adaucto tot bellis prospere gestis exercitu, Longobardi tunc bella ultro capessunt, virtute gentis gloriam amplificare student. Cum Gepidis, Waltario, Wachonis regis filio, regnante, bellum ineunt. Defuncto Waltario, Audoinus, non sine magna caede, hostem superavit. Parta tam clara victoria, milites Regem orant, ut Alboinum, Regis filium, qui in acie Turismodum obtruncarat, & cujus potissimum virtute vicissent, in solenni convivio secum accubare patiatur, ut cujus virtutem in praelio spectatam habuit, ejus dignitatem triclinii communicatione decoret. At ille, *Non scitis*, (inquit,) *Longobardorum non esse morem, Regis filium patris esse convivam, nisi prius ab externo quovis Rege arma suscipiat.* Quod ille audiens, ad Turisendum, Gepidarum Regem, quocum bellum gesserat, proficiscitur, a quo honorifice exceptus, commissa in convivio rixa, Turismodi a se prius caesi arma, concedente patre, retulit. Ad Longobardosque reversus, laudata juvenis audacia, regale convivium jure promeruit. Hic regno succedens, usquequaque clarus jam habitus, Chlodisvintam, Chlotharii, Regis Francorum, filiam, uxorem accepit, ex qua Alpsvindam tantum filiolam genuit. Cum Turisendo, Gepidarum Regi, Cunimundus filius in regno successisset, patrisque mortem, ab Alboino interfecti, studeret ulcisci, laeso Longobardorum foedere, eos bello lacessit. Alboinus, cum Avaribus, qui prius Unni dicti, deinde Avares a Rege nominati sunt, perpetuum foedus init. Mox cum sociis Gepidarum fines invadit, hostibus ad internecionem usque deletis, Cunimundum obtruncat, e cujus capite sibi poculum paravit. Captivam abduxit, cum magna multitudine hominum, Regis filiam, cui Rosimundae nomen erat; quam, quum prole caruisset, non sine exitio suo duxit uxorem. Gepidae, ex eo conflictu ita viribus attenuati sunt, ut ultra regnare nequiverint. Nam quicunque bello superfue-

Longobardorum Regis filius, nonnisi externi Regis armis indutus, patris in mensa fit conviva.

Alboinus, Longobardorum Rex, iterum Gepidas vincit.

persuerant, aut Longobardis paruere, aut Unnis, ea loca tenentibus, gravi servitio pressi, stipendia pendunt.

Justinianus, accitis Longobardis, Totilam, Gothorum Regem, ejicit Italia.

Amplificato regno gloriaque Longobardorum, quum Totila, e Gothorum reliquiis, incendium in Italia suscitasset, quos Belisarius ante contriverat; Gothi enim, qui remanserant, hostis absentia una convenere, Hildebadum, deinde Erraricum, postea Totilam Regem creavere: de liberanda quoque prorsus Italia Justinianus cogitabat. Narsetem, Cartularium cognomento dictum, patricium crearat, eique expeditionem hanc magnam ultro mandarat. Hic cum Longobardis, qui cum Alboino Rege Pannoniam occuparant, unaque cum Avaribus, deletis fere Gepidis, incolebant, foedus icit, ictoque foedere adversus Gothos auxilium exposcit. Maximum validissimumque auxilium, jure societatis, Narseti datur; qui, ubi cum Romano exercitu in Italiam trajecit, Totilamque cum Gothis omnino delevit, multis muneribus onustus, in Pannoniam rediit. Quousque igitur Longobardi Pannonias incoluere, Romanum semper imperium adjuvarunt. Quare Longobardi, trigesimo salutis anno supra quingentesimum, Justiniano imperante, Pannonias ingressi, annos circiter quadraginta duos eas incoluere, & tribus annis antequam Belisarius, in Africam profectus, Vandalorum gentem sane deleverit. Sed quomodo hi deinde in Italiam trajecerint, ex ordine videamus.

Longobardi, transactis in Pannonia 42. annis, quomodo trajecerint in Italiam.

Luctuosa in Italia pestis.

Verum enimvero, multa Italiae infausta & infelicia signa apparuere, quae futura mala portendebant. Inprimis ita pestis usquequaque grassata, ut nulla luctus expers domus inveniretur. Evitandae labis gratia, domicilia, facultates, ac pecora deserebantur: cessabat agricultura, caeteraeque artes, ac studia omnia destituebantur. Parentes a liberis, ac liberi a parentibus destituti, nullum pietatis officium retinebant. His etenim malis, etsi universa Italia, ad Noricos usque, laborarit, prae caeteris tamen Liguria est absumpta. Sub haec tempora Justinianus, in amentiam cadens, rebus humanis excessit. Paulo post monstra longe saeviora accidere: igneae in coelo acies per Italiam visae, quae sanguinem effunderent; Tiberis urbem inundavit, multosqne demersit; profusissimi quoque per totam Italiam, continuatis diebus, fuere imbres.

Justinianus Imperator moritur.

Justinus succedit, qui Narsetem imperio abdicat.

Justinus minor, Justiniano defuncto, successit, cui Sophia uxor fuit, quam tanti mali causam fuisse perhibent. Quum Narses Gothis Italiam liberasset, magnumque ex tot belli successibus quaestum fecisset, ne mediocrem quidem sibi a Romanis invidiam conflasse dicitur. Quippe qui imperatori significasse feruntur, Romanis multo satius esse, Gothis, quam Graecis, obsequium praestare, quum Narsetis imperiosa saevaque tyrannide ad miseram servitutem redacti esse videantur. Quodsi Romanae reipublicae non consulatur, ut Narsetis Eunuchi liberentur imperio, externis sese gentibus dedituros interminati. His commotus Imperator, suffecto in ejus locum Longino, Narsetem mox imperio abdicavit. Sophiam quoque, Justini conjugem, haec literis ei minatam fuisse ferunt, se omnino hunc Eunuchum, de republica male meritum, ad dispensanda in Gynaeceo puellis lanae pensa redacturam: illum ad haec contra respondisse, talem ei telam se exorsurum, qualem nunquam ipse retur expedituram. Is igitur, partim metu percitus, Neapolim secessit, legatos ad Longobardos misit, quibus, relicta misera Pannonia, ad occupandam locupletem feracissimamque Italiam hortatur. At illi, quum ea sibi offerri conspicarentur, quae semper optarant, mandata libenter accipiunt. Alboinus Rex, ingenti spe elatus, coactis omnium Longobardorum familiis, acceptisque secum e Saxonibus sociis, cum liberis & uxoribus, circiter viginti millibus, ad emigrandum se comparat. Pannoniam Unnis, quibuscum perpetuo foedere obstricti fuerant, relinquere statuit, quando cum Unnis quoque Pannonias annos olim duos & quadraginta incoluerant. Ea tamen conditio, sedibus cedendi, Alboino cum Unnis intercessit, ut, si qua unquam necessitudo ad revertendum adegerit, propria cuique arva recipere liceat. Ad praestitutum igitur diem, quem Calendarum Aprilium fuisse ferunt, quum a fidelibus Paschae solennia celebrarentur, & anno salutis quingentesimo sexagesimo octa-

Hic Longobardos sollicitando in Italiam accivit,

Anno salutis 568.

octavo, Longobardi omnes Pannoniis emigrant. Per Sirmium iter faciunt; Saxones quoque, quos diximus, secum ducunt. Quorum mox sedes, Lotharii, ac Sigisberti, Francorum Regis, edicto, Suevi occuparunt.

RERUM UNGARICARUM

DECADIS PRIMAE

LIBER OCTAVUS.

Longobardi sub Alboino Italiam ingrediuntur.

TALIAM Longobardi, tertio quo emigrarunt mense, cum Saxonibus attingunt. Alboinus Rex, montem in finibus editissimum conscendit, ut hinc praestantissimae celebratissimaeque regionis situm, pulchritudinemque prospiceret. Quare mons ille posthac regius appellatus, ubi Bisontes ejus magnitudinis capi solent, ut in ejus pelle, (veluti Paulus autor est,) homines fere quindecim cubare queant. Italiam subinde ingressus, quando nemo hucusque his impedimento fuerat, Venetiam occupat, & Forojulianos, quibus nepotem Gisulphum, cum delectis Longobardorum familiis, veluti ille petierat, sane praefecit. Metropolita Aquileiensis, cui Paulus nomen erat, singulari sanctitate venerandus, dum sibi, suaeque Basilicae timet, cum sacra supellectili, & collegio Sacerdotum, in Gradum insulam confugit, ne quid forte detrimenti a feris Barbaris Ecclesia pateretur. Eo quoque tempore, Benedictus, vir sanctissimus, pontificatum maximum gerebat.

Avares, sive Unni, Galliam invadunt.

Atque Unni, qui & Avares dicti sunt, & Pannonias, abeuntibus Longobardis, in ditionem suam asseruerant, audita Lotharii morte, Francorum Regis, spe propagandi imperii in Francos bella movent. Fuerunt autem Avares Unnorum genus, & exercitus Attilae reliquiae, quos diximus, defuncto Attila, a Gepidis superatos, qui se iterum subjici recusabant. Unni vero, qui cladi superfuerant, Unnorum nomen exosi, ab Avario, qui Zeliorbi successit in regno, sese Avares nuncupavere, relictisque Pannoniis in Noricum recesserunt, a quibus ea regio Bavaria dicta est. Strabo eam potius Bojoariam a Bojis, qui eam, relicta Italia, terram habitare voluerunt, appellandam esse arbitratur. Ex Lothario quatuor superfuere filii, qui partito regno dominari voluere. Charibertus Parisiis imperabat; Aurelianis Guntramnus; Suessionensibus Chilpericus; & Sigibertus denique Metensibus, in quem Unni magno impetu irruere. At ille, ne minore quidem audacia fretus, in Thuringiam his occurrit, & ad Albim fluvium, conserta manu, fundit fugatque, pacemque petentibus ea data. Paulo post tempore, resumptis Unni viribus, eodem in loco cum Francis conflixere, victoriaque potiti, spoliis ac praedis onusti in Pannoniam rediere. Narses Eunuchus, quum Longobardos e composito advenisse cognovisset, Romam se recepit, ubi, non multo post tempore, diem obiit. Corpus in plumbea arca, cum auro & argento multo reconditum, Constantinopolim perlatum est.

Bavaria unde dicta.

Unnos caedit Sigibertus.

Alboinus capit Vicentiam, Venetias &c. & Mediolanum, caesis 30000. civium.

Alboino, Tarvisianis appropinquanti, Felix mox episcopus ad Plavim fluvium occurrit, &, ut ne quid Ecclesiae suae detrimenti fieret, gravi asseveratione impetravit. Deinde Vicentiam, Veronam, Montem Silicis, Mantuam, ac caeteras, (praeter Paduam,) Venetiae civitates, Longobardi capiunt; Mediolanum, post Brixiam Bergamumque captum, expugnant, paulo ante multis calamitatibus afflictum. Quippe quod quum ad Belisarium defecisset, a Gothis deinde receptum, pene subversum est: in qua quidem vastitate, triginta Mediolanensium civium millia caesa fuisse tradunt.

dunt. Universa regio Transpadana, praeter Ticinum, in Longobardorum potestatem perbrevi redacta est. At illa, triennio obsessa, tandem expugnatur. Rex, urbem ingrediens, una cum equo in porta, quae ad orientem spectat, concidisse, neque unquam surgere potuisse fertur, donec, fracto voto, quo Christianum populum, qui deditionem in tempore non fecisset, se e medio sublaturum obstrinxerat, Ticinensibus diu resistentibus pepercit. Populus, venia donatus, faustis Regem acclamationibus, ad palatium usque, quod olim Theodoricus erexerat, prosequutus, ac omnium desperatione levatus, non illum prius magis odisse, quam posthac amasse visus est. Sed, dum Ticinensi obsidione detinebatur, ne torpesceret otio, praeter urbem Romam & Ravennam, ac pleraque littoris Adriatici oppida, omnia in Hetruriam usque domuerat.

Ticinum, post triennii obsidionem, triumphans ingreditur.

Quum, post anni superioris ubertatem, ac pestem, saeva Italiam fames incessisset, multos ex variis gentibus colonos contraxisse dicitur. Distributi Galliae plerique vici, adhuc Gepidarum, Bulgarorum, Sarmatarum, Pannoniorum, Suevorum, ac Noricorum nomina redolent. Demum, quum in Italia annos tres & sex menses ipse regnaret, conjugis insidiis interemptus est. Nam quum Veronae in convivio exhilaratus, uxorem ad bibendum licentius invitasset, porrexissetque poculum, e Cunimundi soceri capite fabricatum, ut cum patre profusius biberet: Rosimunda, dolore correpta, insidias excogitare, adurgente pietate, cogitur. Peredeum, virum fortissimum, adit, multis hunc pollicitationibus in viri caedem allicere nititur; quod quum assequi non posset, artibus eum circumvenit. Amica quaedam Peredeo fuerat, quam saepe noctu adire solebat: Regina se subornat, seque in lecto, amicam mentita, advenienti Peredeo supponit. Deceptum, patrata Venere, Peredeum interrogat, quacum sibi rem fuisse putaret? respondit, se cum vestiaria coivisse. At illa se ubi patefecit, *Peredee!* (inquit,) *aut te Alboinum interficere, aut ab eo te interfici opus est, regalem quando thorum incestasti: ni parueris, paternamque mortem ultus fueris, te, adulterii postulatum, dira morte scito moriturum.* Ille, timore perculsus, se Regem interfecturum pollicetur: eumque meridiantem, una cum Elmicho, conjurationis auctore, dato ab uxore signo, adoritur & obtruncat. Ejus corpus statura procerum, ac bello asperrimum, pro palatio Veronae, cum maximo Longobardorum omnium luctu, sepulchro reconditum.

Rosimundae uxoris insidiis interimitur.

Poculum e mortui capite.

Elmichus, post hunc regnum occupare conatus, quum Rosimundam sibi desponsasset, Longino, praefecto Ravennati, extemplo mandat, comparatam continuo navim ad se mittat; quam Elmichus, cum Rosimunda & Albsuinda, Regis filia, regiaque gaza, conscendit. Quum Ravennam pervenissent, Longinus Rosimundae persuadet, Elmichum interficiat, seque virum capiat, ut Ravennae dominatu frui possit. Annuit inconstantissima foemina, Elmicho in balneis venenum propinat; quod ille bibens, ut se lethali potionatum pharmaco intellexit, reliquum, quod in poculo superfuerat, districto gladio uxorem haurire coegit. Quod quum illa vi coacta fecisset, venenum utrique vitam pariter intercepit. Ex quo, quam justa sint numina, conjicere licet, quando facinorosos mutua sese caede interficere cogunt. His vita defunctis, Longinus Albsuindam, filiam Regis, cum universis opibus, ad Justinum Imperatorem Byzantium misit. Peredeum cum Elmicho & Rosimunda aufugisse, deinde cum Albsuinda Constantinopolim una trajecisse, plerique ferunt. Qui, quum horrendae magnitudinis leonem in arena confecisset, atque ideo Imperatori formidolosus factus esset, Augusti jussu oculis captus est. Sed ne minus quidem se caecum, quam videntem exhibuit: nam quum indignam caecitatem ulturus, secretum principis colloquium postularet, ut eorum, quae sunt reipublicae maxime necessaria, commonefaceret, duobus cultris, sub utraque manu delitescentibus, Patricios duos internuncios interfecit.

Elmichum veneno enecat Rosimunda, eodemque vicissim necatur.

Longobardi, habito Ticini conventu, Clephonem Regem creant: qui, quum Romanos multos caedi jussisset, alios extra fines Italiae relegasset, vix annum unum, & sex menses, a puero suo jugulatus claudere potuit. Multi nobiles, & ingens multitudo populorum, dum Longobardorum saevitiam fugiunt, Venetias trajecere, seque

Longobardorum Rex Clepho electus, jugulatur.

que marino tunc asylo a barbara feritate vindicarunt. Clephone mortuo, decem annos Longobardi fine Regibus vixere, optimis tantum Ducibus usi. Totam fere Italiam, praeter urbem Romam, quam nunquam capere potuerunt, in ditionem suam asserere, & praefecturas regionum ac urbium, pro Ducum numero, divisere. Zaban Ticinum, Vaillarius Bergamum, Alachis Brixiam, Euinus Tridentum, Gisulphus Forojulium, atque alii denique alias urbes rite fortiuntur. Triginta, praeter hos, praefecti creati, qui variis urbibus praeessent. Quum Romanorum multi ob avaritiam morte mulctarentur, reliquis per varia loca divisis, tandem factum est, ut tertiam frugum partem, quo stipendiarii Longobardorum esse viderentur, quotannis solverent. Sub tot tyrannorum imperio multae urbes dirutae, multa deorum templa populata, multi quoque sacerdotes immaniter trucidati, & maxima denique pars Italiae in Longobardorum servitutem asserta.

Invadunt Galliam. Quam invasionem S. Hospitius Nicensibus praedicit.

Longobardi, amplificandi imperii gratia, in ulteriorem Galliam trajicere decernunt; potioribus haec provincia ducibus tribuitur. Ferae gentis eruptionem Hospitius, vir sanctissimus, qui ad Nicaeam monachis praeerat, divinitus afflatus saepe praedixerat: cives Nicenses quandoque monuerat, mores vitamque mutarent, justitiam colerent, & pietatem, irata Gallis numina poenitentia magna placarent, quandoquidem dira Longobardorum immineret eruptio, qui septem urbes eruent, quum fidem & religionem ejiciant, perjuriis, furtis & rapinis obnoxii, homicidia pro nihilo ducant, nullaque charitatis & misericordiae vestigia servent. Quare non mediocre futurum hinc populis exitium ariolabatur, quin & monachos emigrare jubebat, haud quaquam divinae voluntatis ignarus.

S. Hospitii asperitas vitae.

Haec vir ille vaticinabatur, qui tanta vitae austeritate utebatur, ut praeter cilicium, & loricam ferream, pro interiore tunica nullum aliud noverit indumentum, pane dumtaxat & caricis, aquaque contentus: quadragesimale jejunium radicibus dumtaxat herbarum transigere solitus. Monachi, viro gravissimo auscultantes, abiere, eumque solum in coenobio deseruere. Vix provinciae finibus excesserant, quum hostes advolarunt, qui, quum universa disquirerent, desertum coenobium invenerunt. Hospitius quum se e turri ostendisset, eam conscendunt; hominem, catenis obstrictum, cilicioque involutum, inveniunt.

Ut facinorosus tractatur.

E catenis noxium & facinorosum rati, qui homicidia latrociniave patrarit, subinde sciscitantur; at ille, omnium criminum reum se fatetur: quare, quum in eum unus gladium distringeret, ut ultimo miserum supplicio afficeret, elata continuo dextra carnificis riguit, obstupuitque: quam quum ille revocare non posset, in signo salutis

Militem sanat, & convertit.

vir ille sanctissimus repente exoratus, restituisse fertur. Longobardus, restitutum sibi brachium admiratus, orthodoxa statim Christi fide, deinde sacris initiari voluit, in eoque coenobio, ad extremum usque diem, religiosissime vixit. Quicunque Hospitii verbis fidem adhibuere, sospites in patriam rediere: contra, qui aspernati sunt, in ea expeditione crudeli fato obiere.

Longobardi Galliam vastant. Guntramno caeso, bene ditati, eam relinquunt. Saxones eandem invadunt Galliam, mox tamen sua repetentes.

Gallias igitur Longobardi discursantes, pagos & oppida quaeque diripiunt, ferro & incendio cuncta vastant. Amatum patricium, Guntramni, Francorum Regis, jussu, cum validissimo exercitu occurrentem proterunt. Ingens Burgundionum caesa multitudo, abacta demum maxima praeda. Ditati in Italiam sese recipiunt: paulo post Galliam iterum invadunt; sed non sine aliqua jactura rediere. Saxones, qui cum Longobardis in Italiam venerant, eorum exemplo provocati, in Gallias erupere. Sed coactam praedam, intercedente Mummulo patricio, qui Galliam tuebatur, relinquere coacti, re infecta rediere. Non multo post, quum iniquo animo ferrent, se in Italia habitare non posse, nisi Longobardis vectigalia penderent, Sigiberti Regis auxilio, in pristinas sedes, cum liberis & uxoribus, quas Suevi occuparant, relati sunt. Quas quum vi recipere cogerentur, neque tertiam mediamve partem, quam Suevi sponte concesserant, recipere vellent, duplici tandem, eademque ingenti clade affecti, quievere. Hoc tempore post Tiberium Mauritius imperavit, qui per praefectos, rebellantes Armenios & Persas domuit.

Prodigia.

Ingens diluvium, praefertim in Liguria & Venetia, Calendis Octobribus magna tonitrua accidere; Romae exuberans Tiberis inundatio, ingensque foetor e serpentibus, in ripas ejectis, exortus est, unde

unde magna pestis subsequuta. Prae Nili inundatione varia animalium monstra apparuere, masculini & foeminini generis, quae ad lumbos usque humanam effigiem referebant, adjurataque per Deum, a prima diei hora usque ad nonam se videnda exhibuerunt. Exacto ducum decem annorum imperio, Longobardi Autharim, Clephonis filium, Regem designant, qui & Flavius ex cognomento dictus; unde ceteri quoque Reges Flavii cognominati. Hoc duce, iniquis auspiciis urbem Romam obsident, cujus obsidionem, assiduis imbribus tempestatibusque deterriti, non sine magna hominum pecorumque jactura, solvere coacti sunt: pestilentia subinde vehemens & perniciosa successit. Ea quoque tempestate, Mauritius Imperator Childebertum, Francorum Regem, icto sibi foedere adstringit, & quum quinquagies mille sestertium misisset, ad inferendum Longobardis bellum impellit. Qui quum innumera Francorum multitudine Italiam invasisset, multis muneribus a Longobardis exoratus, re infecta recessit. Mauritius, a praepotente Rege aspernatus, pecuniam frustra repetitam amisit. Autharis Rex Brixellum, quo Droctulphus, Sueva gente natus, qui a Longobardis ad Imperatorem defecerat, confugisse dicebatur, expugnat diruitque. Droctulphus, cum praesidio suo, Ravennam clam aufugit. Deinde Longobardis, cum Smaragdo patricio, qui Ravennam cum praesidio tuebatur, triennii foedus ictum intercessit. Mauritius, capta Childeberti Regis sorore, iterum per legatos hortatur, ut cum Longobardis bellum gerat: quos si Italia exegerit, non modo sororem, sed cumulatissima praemia pollicetur. Quod quum ille necessitate adactus faceret, comparato ex Alamannis Francisque exercitu, Italiam iterum adoritur. Sed orta inter Alamannos Francosque seditione, dimissa expeditione, turpiter in Galliam se recepit.

Longobardi sub Authari Regе Romam frustra tentant.

Quos Childebertus, ex foedere cum Mauritio Imperatore, Italia ejecturus, muneribus corruptus, recessit.

Autharis Brixellum expugnat.

Childebertus, ob captam a Mauritio sororem, Longobardos Italia cogitur, sed frustra, expellere.

Longobardi, prospero successu elati, Tridentino duce, ne mediocri quidem exercitu in Istriam contendunt, regionem omnem late populantur, qua quidem pacata, cum maxima praeda rediere. In Amacina insula, Francionem, magistrum equitum, Narsetis partes plane sectatum, qui annos circiter viginti se ibi continuerat, obsident. Qui post sextum mensem, facta abeundi copia, insulam dedidit, & cum impedimentis, uxore, ac liberis, Ravennam tuto navigavit. Autharis Flavius a Childeberto Germanam in uxorem petiit; sed ille, nulla promissi ac largitionis habita ratione, quam a Longobardorum Legatis acceperat, intercedentibus Gothorum Legatis, qui in Hispania regnabant, ad catholicamque fidem se converterant, mutata sententia, Hispano Regi ultro spopondit. Quum hanc affinitatem Mauritius Imperator accepisset, Childeberto clam nuntiat & hortatur, ut, quod antea non fecerat, nunc praestet, in Longobardos hostes arma fumat. Rex Francorum, delectu habito, tertium Italiam invadit, ut Longobardorum servitio liberet. Qui quum fortissime restitissent, ne parta perderent, magnam ac memorabilem Francis cladem intulere. At Flavius Rex, jam Gallica strage clarus, ad Garibaldum, Bavarorum Regem, Legatos mittit, qui ejus filiam suo nomine in uxorem postulent, cui Theudelindae nomen erat. E sententia mandata peragunt, conjuncta affinitate redeunt. Autharis paulo post, cum quibusdam, Legatorum nomine, ad videndam sponsam subornatus proficiscitur, regiamque speciem dissimulat: quumque sibi a sponsa propinari postularet, clam sponsi signum edidit, nam, ab ea dimissus, securi, quam arbori graviter infixerat, quisnam esset evidentius ostendit. Garibaldus, a Francis incursantibus infestatus, filiam, cum Gundoaldo gnato, in Italiam nuptui tradidit. Sponsus, spectata virtute ac pulchritudine juvenis, paulo supra Veronam, in Sardorum agro Theudelindae occurrit. Idibus Majis, magno cum apparatu, parique laetitia, nuptias celebrant Longobardi. Eodem die, tacta de coelo arbor, haud procul a Rege Authari: Agilulphus, Taurinensium dux, aruspicem juvenem consuluit; qui sponsam, cujus primae tunc nuptiae celebrentur, non multo post Agilulpho nuptui concessuram esse respondit.

Longobardi Istriam depraedantur, & Amacinam insulam occupant.

Childeberti soror Hispano Regi nubit.

Fortius ad expellendos Italia Longobardos a Mauritio instigatus, clade afficitur.

Autharis Bavarorum Regis filiae nubit.

Quartum cum Longobardis bellum, Mauritii rogatu, Childebertus, Francorum Rex, gerere cogitur: viginti secum praefectos legionum ducit, forti animo Alpes superat. Sed Rex, ad Bilitionis moenia, lethali sub pectore vulnere faucius, occubuit:

Quartum Childebertus in Longobardos

movens occumbit; cujus miles Italiam depopulatur.

buit: duces, ultra progressi, haud procul a Mediolano castra ponunt. Legati Imperatoris protinus occurrunt, valida auxilia propediem allaturos se pollicentur. Quorum irrita promissa ad decimum usque diem quum expectassent, desperatis auxiliis, ad laeva transpadanam regionem incursant, cuncta ferro incendioque miscent. Veronam usque populantur, multa oppida in deditionem accipiunt, multo plura diripiunt, & in agro, praesertim Tridentino, saeviunt. Magna pecorum hominumque praeda abacta est. Tres menses caedibus & rapinis late grassati. Nil tamen Longobardis, qui Ticini se communiverant, obesse potuere. Mox, ingruente fame, dysenteria ita laborarunt, ut vix sese in patriam reciperent. Sub haec tempora, Autharim Flavium per mediam Italiam fecisse iter, praeter Spoletum transivisse, cepisse Beneventum & Samnites, ac demum cum exercitu Rhegium usque penetrasse, extremam Italiae civitatem, columnam ad fretum Siculum statuisse, eamque declarasse ferunt Longobardorum imperii fore terminum, quam nostra quoque tempestate Autharianam dicunt. Zottus, Benevento a Rege praefectus, annis viginti in Samnio regnavit. Autharis autem, missis ad Guntramnum, Francorum Regem, Legatis, virum quietis & otii amatorem, qui de pace agerent, quum sex annis pulchre regnasset, Ticini veneno absumptus est. Longobardi, Theudelindae, ejus uxori, prae mansuetudine & comitate nimia, potestatem fecere, quem virum optaret, eum sibi sumere licere, eumque se pro Rege habituros pollicentur. At illa, optato Agilulpho Taurinatum duce, ad se venire jussum, ex auspicato, (ut paulo supra dictum est,) conjugavit. Mediolani celebratae nuptiae, ubi, omnium consensu, Longobardorum Rex ille declaratur. Quum habenas imperii Agilulphus, qui & Ago dictus est, accepisset, Agnellum, Tridentinum Episcopum, ut captivos redimeret, & de pace cum Gallorum Rege ageret, misisse fertur, eumque omnia e sententia peregisse ajunt. Eo tempore, praecedente maxima siccitate, inaudita locustarum multitudo subsequuta, quae absumptis biennio longe lateque segetibus, gravissimam Italiae famem reliquere. Cometes per mensem in coelo visus. Minulfus, insulae sancti Juliani dux, quia Francis se dediderat, a Rege caesus est. Gaidulphus, Bergamensis dux, qui a Rege defecerat, eidem reconciliatus fuisse dicitur.

Inde, ob dysenteriam, redit in patriam.

Autharis varias Italiae intercipit civitates.

Perit veneno Autharis.

Agilulfus ei succedit, Mediolani coronatus.

Prodigia.

Hoc etiam tempore beatissimus Gregorius, dialogum de vitis Sanctorum, Theudelindae Reginae dicavit: cujus gratiam ita promeruit, ut ejus opera Agilulfum Regem, caeterosque Longobardos, ad veram fidem redegerit, Ecclesias depressas levarit, exactos Episcopos restituerit. Romanus autem patricius & Exarchus, Ravenna Romam profectus, inter redeundum, civitates a Longobardis occupatas in pristinam ditionem redegit. Ex his potiores fuere, Sutrium, Polimartium, Horta, Tudertum, Ameria, & Perusia. Quod ubi Agilulfo nunciatum est, Ticino statim egressus, cum valido exercitu Perusiam contendit. Gravi urbem obsidione, cum Maurisione, Longobardorum duce, qui ad Romanas partes defecerat, circumducit. Haud multis post diebus, capta urbe, Maurisionem, ad se deductum, repentina defectorem morte intercepit: populata regione, magna praeda ditatus, in cisalpinam Galliam reversus est. Ejus adventu cum Gregorii Pontificis animus admodum consternatus esset, Theudelindae Reginae implorata ope patrocinioque, perpetuum cum Agilulfo foedus inivit. Quod in divi Gregorii epistolis intueri licet, quibus de concessa pace, ingentes Regi Reginaeque Longobardorum gratias agit. Iisdem quoque temporibus, Bavari, quum in Slavos irruissent, superveniente Chagano, Avarum Unnorumve Rege, ad internecionem usque caeduntur. Et Childebertus, Francorum Rex, una cum uxore, veneno potionatus, interiit. Eadem quoque tempestate, Unni, qui & Avares dicti sunt, Pannonia egressi, Thuringiam invasere, & gravissima cum Francis gessere bella. Brunichildis Regina, cum Theudeberto & Theuderico, nepotibus adhuc parvulis, in Gallia imperabat. Data ingenti pecunia, Unnos regno exegit, ipsaque, Guntranno mortuo, cum nepotibus regnavit. Tunc pacem cum Chagano, Unnorum Rege, & Agilulfo, factam tradunt. Defuncto Romano patricio, & Exarcho, Gallicinus rite successit, qui cum Agilulfo paulo post

S. Gregorius Agilulfum ad fidem convertit.

Exarchus varias Longobardis eripit urbes.

Bavari ab Unnis caesi.

post pacem inivit. Agilulfus quoque cum Theodorico, Francorum Rege, perpetuum foedus percussisse traditur. Mahumetus pseudopropheta, qui leges Saracenis dedit, in Arabia nascitur. Zangulfum Veronensium, Gaidulfum Pergamensium duces, quamvis bis data venia, pertinacius rebellantes, ultimo supplicio is affecit. Insequenti anno, non modo maritimam sinus Adriatici regionem, sed paulo post & Transpadanam pestilentia gravis incessit. Post haec horrenda signa subsequuta: hastae in coelo sanguinolentae, & lux per totam noctem apparuit; haec portendere mala. Theodebertus, Rex Gallorum, gravissimum Clothario patrueli conflictum intulit. *Prodigia.*

Insequenti anno, Ariulfus, dux Spoletanus, qui Faroaldo successit, diem obiit. Et quum ante mortem, adversus Romanos, apud Camertes bellum gereret, victoriam adeptus, mox suos milites percunctatus est: quisnam ille fuerit, qui tam se strenue in praelio gesserit? Respondentibus illis: 'fuisse principem; praepollentiorem, fuisse, (inquit,) ipse vidi: quippe qui semper me proprio, adurgente hoste, clypeo protexit. Deinde Spoleto appropinquans, spectata divi Sabini basilica, ubi corpus ejus reconditum est, interrogavit: cujusnam illa foret aedes? Quum responderent, Sabini esse templum, quem invocantibus militibus praesto semper adesse ajunt, equo repente desiliit, aedem ingressus, visa Sabini imagine, hunc mox eum virum, qui inter confertos hostes, pugnantem se protexerat, adjecto juramento, fuisse affirmavit. Ex quo mox creditum est, divum Sabinum, pientissimum militum patronum, Ariulfo, adhuc Christianae religionis experti, deesse noluisse. Ariulfo Teudelapius dux gnatusque successit. *Ariulfus in praelio a S. Sabino defensus Rom. vincit.* *S. Sabinus militum patronus.*

Eodem quoque tempore, divi Benedicti coenobium, in Casino monte situm, a Longobardis immaniter spoliatum. Mortuo Zottone, Beneventanorum duce, Agilulfi Regis auctoritate, Arigis filius subrogatur, ad quem divi quoque Gregorii extant epistolae. His etiam diebus, Agilulfi filia una, cum Godescalco Parmensi, ab equitibus Gallicini patricii capta, Ravennam ducta est. Et Agilulfus fabricandarum navium artifices, ad Chaganum, Avarum Unnorumve ducem, misit, quibus quandam in Thracia insulam expugnavit. Item Theudelinda Regina beati Joannis Basilicam, ad duodecimum lapidem supra Mediolanum, in Modicia aedificavit; praediis ac sacra supellectile profuse donavit. Ubi quondam Theodoricus, Gothorum Rex, ut mollius aestivaret, amoenissimam villam, insano sumptu exaedificatam, habuit, diuque Alpium vicinitate, & aeris salubritate temperieque allectus, frequentavit. Ibidem Theudelinda superbum palatium erexit, ubi Longobardorum habitum ritumque cernere erat. Quibus mos erat, a cervice ad verticem usque radere, a fronte capillos discriminatos ad os usque demittere, vestimenta ferre laxa fluitantiaque, ac linea, Saxonum & Britannorum more, quae vario quoque colore exornare solebant; item uti calceis, ad pollicem usque fatiscentibus, eosque ligularum multitudine obligare. *Longobardi Cassinum spoliant.* *Longobardorum habitus.*

Paulo post Patavium, necquicquam reluctante praesidio, a Longobardis deficit, &, Agilulfi jussu, injecto igni absumptum est. Equitatus, qui auxilii gratia venerat, Ravennam redire permissus. Eodem etiam tempore, perpetuum cum Longobardis & Avaribus ictum foedus, missis quoque a Chagano, Avarum Rege, in Gallias Legatis, qui earum Regibus significarent, ut, veluti cum Avaribus, ita cum Longobardis, pacem fieri oportere, judicarent. Interea Longobardi, cum Avaribus & Sclavis, Istriam ingressi, igni ferroque omnia vastavere. Agilulfo Regi filius, ex Theudelinda, in Modicia nascitur, Adaloaldus. Insequenti anno, Longobardi Montisfilicis oppidum invasere. Smaragdus, qui prius fuerat Ravennae patricius, ex urbe a Gallicino repulsus est. Mauritius igitur, quum annum unum & viginti cum Theodosio, Tiberio, & Constantino filiis, imperasset, a Phoca tandem interficitur; cujus virtute Unni devicti sunt, quum adhuc bellum Longobardis cum Romanis obesset. Ob filiae Regis captivitatem, Agilulfus, Mediolano profectus, Cremonam cum magnis Sclavorum auxiliis, quae a Chagano, Rege Unnorum, acceperat, obsedit, quam duodecimo Calendas Septembres captam diruit. Mantuam quoque pari succes- *Patavium a Longobardis deficiens igne absumitur.* *Istriam vastant.* *Mauritius Imperat. interficitur.* *Agilulfus Cremonam & Mantuam expugnat.*

Rom. inter & Longobardos. successu expugnavit, Romano praesidio munitam. Milites autem, cum impedimentis, Ravennam tutos & incolumes dimisit. Vulturnia in ditionem accepta. Filia Regis a Smaragdo patricio, cum viro, liberis, & fortunis, reddita. Quare pax inter Romanos & Longobardos facta est. Sed quum illa Ravenna profecta, Parmam pervenisset, partus difficultate interiit. Hoc anno Theodebertus & Theodoricus, Francorum Reges, adversus Clotharium patruum arma sumpsere, ubi multa utrinque hominum millia desiderata.

Adaloaldus Longobard. Rex filiae Franc. desponsatur. Insequenti anno, Adaloaldus apud Longobardos Rex a patre declaratur, eademque die Theodeberti Francorum Regis filia, novo Longobardorum Regi desponsata, pronunciatur; quare perpetua cum Francis pax subsequuta. Bellum eodem tempore grave ac perniciosum Francis cum Saxonibus intercessit. Agilulfus, cum Smaragdo patricio, saepe accepta mercede, redintegravit inducias; quo anno Cometem quoque apparuisse tradunt. Consentiente Phoca, & sedente Bonifacio, Pontifice maximo, statutum fuit, ut Ecclesia Romana caeterarum caput esset, quamvis id Constantinopolitana saepe sibi usurpare tentasset.

Ecclesia Romana omnium caput declaratur. An. 568. Chaganus Unnorum Rex Gisulphum internecione caedit. Eadem etiam tempestate, Chaganus, Unnorum Rex, quos Avares appellavimus, habito maximo delectu, per Illyricum Italiam ingressus, Istriam & Forojulium incursat, oppida ac pagos diripit & incendit. Cui quum Gisulphus, cum instructa Longobardorum acie, qui Forojuliensibus praeerat, occurrisset, ab innumera hostium multitudine circumventus, occubuit. Caeteri, desperatis rebus, in finitima oppida se recipiunt; relictis castris, oppidorum munitione se tuentur. Romilda Gisulphi ducis uxor, cum his, qui e pugna supererant, in Forojulium se recepit;

Forojulium Romildae libidiae capit. Chaganus, belli successum sequutus, acri Forojulium obsidione coercet. Dum moenia lustrat, qua potissimum parte expugnari queant, adhuc virenti aetate formaque conspicuus, Romilda in visum continuo hostem exarsit. Clam per internuncium stulta mulier Chagani conjugium petit, quodsi annuerit, civitatis deditionem pollicetur. Accepit Rex conditionem, portas sibi patefieri postulat: quod quum illa

Depopulatur. fecisset, ingressus hostis praeter pacta oppidanos passim caedit, populatur omnia, urbem inflammat, omnes, qui e caede superfuerant, captivos abducit. In finibus Pannoniae se collocaturum pollicetur; sed in Pannoniam reversus, abactos captivos aetate grandiores, ad unum omnes obtruncat: puerorum ac mulierum, caeterarumque rerum praedam, viritim dividit. Perfecta Unnorum immanitate, Gisulphi &

Grimoaldi audax facinus. Romildae Filii, conscensis equis se fuga proripiunt; Grimoaldus tantum puer ab insequentibus capitur: qui quum ab Avare captivus duceretur, clarissimum facinus ausus, caeso qui praeibat hoste, refugit, adhibitisque fratribus praecoci fortitudine se ab Avarum servitute vindicavit: mulieres ac pueri omnes, Unnorum gravi servitio pressi.

Insignis Romildae libido punita. Romilda, quae tanti mali causa fuerat, ut sibi promissa praestari viderentur, una tantum nocte Chagani Regis thoro potita: deinde duodecim Avaribus concessa, qui assiduo coitu indomitam ejus libidinem satiarent. In campo demum ad palum alligatam, jaculis configi, confixamque ad necem palo praefigi impetravit. Dignum quidem libidinosissima foemina supplicium a Barbaro excogitatum fuisse censetur; quippe quae qualem meruit, est sortita maritum. Inaudita mulieris audacia & imperiosa libidine concepta, quae satiando appetitui, quam patriae suorumque saluti consulere maluit. Contra vero ejus filiae haud quaquam matris in-

Laudabilis filiarum Romildae castitas. temperantiam sequutae sunt, sed conservandae castitatis gratia, ne a Barbaris procacibus contaminarentur, pulcherrimum ac summa laude dignum facinus excogitarunt. Pullorum carnes mammillis supponebant, quae ex calore contabescentes, teterrimum odorem emitterent: irruentes continuo proci, quum eas manibus tractare occoepere, olidum foetorem abominati, non modo dimittere, sed execrari cogeban-

Singulariter a Deo remunerata. tur, quando Longobardas omnes olentissimas exclamabant. Quum virginitatem suam ita propugnassent, divino quidem beneficio promeruere, ut honorificentissima connubia sortirentur: nam altera Alanorum Regi, Bavarorum altera, nuptui tradita fuisse dicitur.

Post

Post Gisulfi mortem, quem Forojuliensem Ducem fuisse diximus, Thaso & Caco filii successere, qui regionis dominatum pariter obiere. Haec regio, quae his subdita fuerat, a Sclavorum parte, quae Zellia dicitur, ad Medariam usque protendebatur; quare ad Rachis usque tempora, Sclavi, qui Dalmatiam ac Istriam inundarant, Forojulianorum vectigales fuere. Hos igitur fratres, quum Gregorius Romanorum Patricius Opitergium jussisset accersi, ut rasa ex more barba filios adoptaret, urbem ingressos, a collatis insidiis capi ac obtruncari praecipit, allatoque Thasonis capiti, ut promissa facinorosissime praestaret, barbam abrasit. Caesis his duobus, Grasulfus Patruus dominatum occupavit. Quod Radoaldus & Grimoaldus inique ferentes, conscensa naviculâ in Samnium trajecere, & ad Arichim Beneventanum, suum quondam Paedagogum pervenere, a quo honorifice excepti, filiorum loco habiti sunt. His quoque temporibus, mortuo Tassilone, Bavarorum Duce, Garibaldus ejus filius ad Aguntum a Sclavis profligatur. Qui insolenti victoria elati, dum agrum late discurrunt, passimque praedantur, resumptis Bavari animis pariter & viribus, eos repetunt, redintegrato praelio, ac recuperata praeda, in fugam vertunt, palantesque e suis finibus ejiciunt.

Gisulfi filii insidiose obtruncati.

Bavari sub Garibaldo a Sclavis caesi, & hi vicissim a Bavaris.

Sclavi, (ut in primo libro retulimus,) e regionibus transistrianis promanarunt, atque Istriam & Dalmatiam occuparunt, eamque a se Sclavionem dixere. Primas sedes trans Danubium non reliquere, ex quibus Bohemi, Poloni, Amaxobii sive Ruteni & Roxani adhuc permanent, item Bulgari, qui Mysias occuparunt, eandem linguam retinent. Quin & Vandali eodem glossemate utuntur, qui sub Genserico rege Hispaniam, deinde Africam occuparunt, quorum reliquias Vindelicos, Saxonibus conterminos, plerique tradidere. Ego autem contra, potius Vandalos a Vindelicis, longe celebrioribus vetustioribusque populis, denominatos judicarim. Agilulfus saepe cum Romanis & Francis inducias fecit. Eo tamen anno, quo Sclavi miserabiliter Istriam, caesis praesidiis, populati sunt, Theudebertus Rex Francorum a fratribus caesus est, atque Clotarius, ut solus regnaret, Theudericum patrem interfecit. Et paucis post mensibus Agilulfus, quum annos quinque ac viginti regnasset, extremum diem obiit. Adaloaldus cum Theudelinda matre in regno successit. Paulo ante Phocas ab Heraclio patricio caesus erat. Regnans cum filio Theudelinda decem annos, inter Longobardos ac Italos pacem servavit. Multas instauravit Ecclesias, barbarico bello collapsas, ingentique eas donativo exornavit. Sed quum filius ad insaniam declinasset, regno confestim ejicitur, & in locum ejus Arioldus subrogatur; qui quum duodecim annis imperasset, mox extinctus est, Rotharius que creatus, qui, quamvis justitiae cultor esse videretur, Ariana tamen labe contabuit. Duos in quaque civitate Episcopos, ob Arianam haeresim passus est. A Romanis demum, per Ajonem Arichis Beneventani ducis filium, insaniae pharmaco potionatus, a pristina sapientia plane defecit.

Sclavorum propago.

Agilulfo Longob. R. mortuo successit Adaloaldus cum matre.

Huic Arioldus: isti Rotharius, Arianus.

Sed ad Heraclium redeamus, cujus praeclarum facinus, quod in Danubii ponte patrarat, ne sine magno quidem scelere praeterire possem: hic enim post initum Imperium anno quinto, gravissimo Persarum bello vexatur, quippe quorum Rex Cosdroas, Palaestinam infanis copiis ingressus, cuncta ferro ignique vastat, Hierosolymam capit, ubi nonaginta hominum millia immaniter trucidata. Crux nostri Salvatoris aufertur, in captivitatem Patriarcha redigitur. Expugnatur mox Damascus. Sepulchrum Domini nostri, nescio qua remoratus religione, subire non ausus, neque sanctissimum id sacellum pollui aut dirui passus est. Exorari ab Heraclio nullis unquam precibus potuit, ut acceptis quibusvis vectigalibus quotannis, sacram urbem relinqueret, crucem redderet, & Patriarcham. Sed paulo post Alexandriam expugnat, totamque Aegyptum, & capta Carthagine, Lybiam in ditionem redigit.

Cosdroas Pers. R. Heraclium impetit.

Hierosolymam capit, & Crucem Domini aufert. Alexandriam, Aegyptum, & Lybiam occupat.

Heraclius, desperata pace, Constantinum sibi filium subrogavit, quem Sergio Patriarchae, & Bonoso Patricio commendavit. Ipse relicta Constantinopoli, & comparato ingenti exercitu, per Scythiam in Persas iter fecit. Beatissimae Virginis iconem secum tulit, mortali nequaquam manu factam. Gazotem venit, ubi Cosdroas esse solebat; qui quum hostem adventasse novisset, in Persidem aufugiens, subaduxis-

Heraclius d. Virginis ope Persas aggressus devincit.

que segetibus, ut pabulo commeatuque careret exercitus, in Persidem se recepit. Duos Heraclio cum magnis exercitibus duces objecit, quorum alteri Sambacae, Sabaro alteri nomen erat, quos trajecto Euphrate Romanae copiae fortiter expugnarunt. Persam giganteae proceritatis, Imperator lancea in ponte transfodit. Statim tertio sibi occurentem singulari certamine, divae Virginis numine adjutus, exsuperavit. Irruente mox grandine, ex hostibus multi cecidere, Romana acies illaesa permansit. Cosdroas postremo Razatam praefectum, collectis undique copiis oppofuit. Qui pari fato cum ingenti multitudine, amissis viginti septem militaribus signis, victus occubuit. Nondum insolentissimus Cosdroas animo consternatur, quippe qui divinos sibi honores instituerat, pro Deo passim coli, & regem regum, dominantium dominum, a gentibus se adpellari, ex edicto mandaverat. Turrim sibi argenteam dicarat, illucescentibus lapillis exornatam. Item Solem Lunamque, cum stellarum varietate, confixerat, construxeratque thronum, & demissos hinc imbres, & tonitrua fulminaque mentiebatur.

Cosdroae superbia.

In consesso coelo se Deum venerari jubet.

Ad postremum, coactis undique copiis, innumerisque gentium auxiliis, filius Heraclio ad Danubium occurrit. Quum hinc Persae, hinc Romani constitissent, multaque antehac calamitosa utrinque praelia intercessissent, Imperatores ambo supra pontem Danubii, quem Trajanus victis olim Dacis erexerat, singulari certamine depugnare decernunt, ut utriusque Reipublicae saluti hac dumtaxat conditione consulerent, victori, quicunque foret, ex composito omnes ultro cederent, & imperata facerent. Quum in pontem Imperator uterque descendisset, nuncupatis utrinque votis, conserto duello, Heraclius tandem, nostri Salvatoris numine adjutus, Barbarum interfecit. Opima Jesu Feretrio spolia retulit. Persae omnes, parta victoria, ultro paruere, & orthodoxa fide initiati sunt. Ad haec Syrochius Cosdroam patrem, fratremque Medarsem, Heraclio se proditurum pollicetur, si regnum Persarum sibi delegaret. Oblatam conditionem accepit Heraclius, dum modo pons ad Tygrim amnem erectus, Romano praesidio servaretur. Deinde quum in Persidem contendisset, Cosdroam in throno sedentem cum filio interfecit, Syrochium regno praefecit, pontique Romanum praesidium imposuit. Crucem Salvatoris, abacta gaza regia, Hierosolymam retulit.

Heraclius singulari certamine divinitus hostem interficit.

Persae Christ. fide initiantur.

Syrochius Cosdroam patrem & fratrem interficiendo, Persiam ab Heraclio obtinet.

Crux Heraclio restituitur.

Sed illud, dictu perquam admirabile, nequaquam praetermittendum. Quum portae urbis, quae ad montem spectat Oliveti, Imperator paludatus, equo phalerato invectus, crucem dextera ferens, singulari pompa appropinquasset, repente corruentibus utrinque lapidibus obstruitur. Multitudo insolenti miraculo perculsa, extantem in coelo crucem, & angelum portae desidentem suspicit, haec verba referentem; *Quando Rex coelorum, ad redimendum genus humanum, hanc portam ingrediebatur, Heracli, non paludatus, non equo insidens purpurato, non coronatus, sed humilis aselli tergo vectus intravit, ut suis cultoribus, humilitatis relinqueret exemplum.* Ad haec ne minori quidem stupore, quam laetitia Imperator affectus, depositis triumphalibus ornamentis, nudis pedibus, linea veste succinctus, profuso lachrimarum profluvio, sumpta cruce, cum universo exercitu progreditur. Obstructa jam dudum porta, & cedentibus extemplo lapidibus patefacta, Imperatorem crucem elata manu ferentem admisit. Sequebatur & innumera multitudo, quae alternatim modulato cantu concinebat, *O crux splendidior astris:* deinde ibi, unde erepta fuerat, reconditur. Quin etiam odoratissima e Perside aura, in Palaestinam usque provinciam, eam (ut ajunt) subsequuta est. Sed ad Longobardos revocetur oratio.

Heraclius deposito non nisi regio fastu Crucem Dni Hierosolymae infert.

Defuncto sub Heraclio Arichi, Beneventano duce, Ajo filius dominatum suscepit, cui Radoaldum, Grimoaldumque, fratres minores natu, ultro paruisse ferunt. Quum vix hic annum unum & sex menses quiete dominaretur, ecce Sclavorum classis, haud procul a Siponto Italiam adoritur, pagos & oppida populatur, Ajonem temere prodeuntem obtruncat. Quod quum fratres cognovissent, cum tumultuario exercitu extemplo subveniunt, sternunt Sclavos, abactam ad littora praedam recuperant, caeteros qui superfuerant fundunt, fugantque. Eodem fere tempore Rotharius, Longobardorum Rex, quicquid a Lunensi portu ad ulteriorem usque Galliam

Sclavi Italiam depraedati ab Heraclii filiis repelluntur.

liam interjacet, in ditionem suam recepit: Opitergium, quod Taurisium & Forum Julii interjacet, diruit.

Imperante quoque Heraclio Mahumetus, quem aliqui Arabem, Persam plerique fuisse volunt, nobili patre natus, deos gentium adorante, matre vero Hebraea, atque Ismahelita, quum acri foret ingenio, & Christianorum consuetudinem non abominaretur, pestifera sua lege magnum animarum paravit exitium: se magnum aeterni Dei prophetam dixit, multos Asiae atque Africae populos in perniciosam opinionem asseruit. Quos falsa religione infectos, Saracenos a Sara, legitima Abrahae uxore, appellari jussit, veluti legitimos divinae promissionis successores. Hunc quidam Germanus scriptor, qui sanctae terrae itinerarium rite conscripsit, & ex perlecto Alcorano multa retulit, Saracenae cujusdam, dum per Arabiam iter faceret, amore correptum fuisse tradit, a qua quum efflagitatum coitum impetrare non potuisset, mox asellam, qua vectus erat, ex indomito libidinis ardore compressit.

Mahumet legem suam evulgat. *Prophetam se, & a Sara Saracenos propagatos asserit.* *Libido ejus.*

Mortuo Radoaldo Beneventano duce, Grimoaldus germanus rite successit, Samnitibusque annis quinque ac viginti imperavit, vir domi forisque praestans: quippe qui Graecorum classem, ad Garganum montem ea tempestate descendentem, ut coelestis archangeli templum, ingenti donativo ditissimum, popularetur, ultima strage confecit.

Grimoaldus vir fortis.

Rotharius Rex Longobardorum leges, quas mente dumtaxat antea servarant, in codices redegit, edictaque Regia nominavit: vita Constante imperante excessit. Rodoaldus filius mox regnum inivit, Gundibergam, Agilulfi & Theudelindae filiam uxorem duxit. Haec optimae parentis exemplo, D. Joannis Baptistae basilicam Ticini magnifico sumptu fundavit, vectigalibus fundi ample donavit. Adulterii apud virum cum falso postularetur, Carellus ejus servus a Rege implorat, ut suae dominae delatorem ad singulare certamen sibi provocare liceret, ut veritas ex hoc periculo Reginae pudicitiam evidentissime tueretur. Data dimicandi copia, delator populo spectante succubuit. Quare regina omni crimine liberata, in pristinam restituitur dignitatem. Rodoaldus Rex, ut plerique tradidere, quinto sui regni anno, in adulterio deprehensus, interficitur. Aribertus, Gundoaldi filius, qui Theudelindae frater fuit, Rex creatus, Salvatoris aedem ad occidentalem portam exaedificat, & annis novem regnat. Regnum Berthariddo & Godeberto filiis delegatum. Diviso regno, Bertharidus Mediolani, Ticini Godebertus, imperandi sibi sedem optarat. Suborta dissensione, Godebertus ad Grimoaldum Beneventanum ducem, regno quoque, virtute ac sapientia non indignum, legatum mittit, ut quamprimum adversus fratrem sibi opem ferat; pro ferenda gratia germanam pollicetur. Contra legatus, praeter mandata Regis, eum ad occupandum Longobardorum regnum hortatur, quod fratres Reguli, facta seditione, ad interitum redigere conantur, comparatis e vestigio copiis, properare nitatur. Grimoaldus, accepta legatione, omnes ad occupandum Longobardorum imperium ingenii vires intendit, Filium sibi in Samnio sufficit, ipse delecta manu Ticinum contendit. Ibi nuptiarum causa, a Godeberto in regia exceptus, intentis a legato insidiis, Godebertum interficit, occupat regnum. Quod ubi Bertharido fratri nunciatum est, qui Mediolano, diviso regno, imperabat, dicto citius in Pannoniam fugam arripuit, ad Chaganumque Avarum Regem sane pervenit, Rodelindam uxorem & Cunibertum filium reliquit, quos Beneventum Grimoaldus relegavit. Sed legatus, hujusce mali auctor, qui Garibaldus dictus est, Taurinacium dux, non diu fraude ista frui potuit. Nam in templo a Godeberti famulo caesus est; qui dum sui domini fatum ulciscitur, mortem subire minime formidavit.

Rotharius Longobard. R. institutis legibus moritur. *Gundibergae pietas & pudicitia.* *Vir ejus in adulterio interficitur.* *Bertharidi & Godeberti dissensiones.*

In Beneventanorum deinde ducum manus Longobardorum recidit imperium, quamvis ex eadem gente foret. Confirmato namque regno Ticini, Grimoaldus promissam sibi Godeberti sororem uxorem duxit. Samnitium exercitum, cujus ope regnum adeptus erat, amplissime donatum dimisit, quos dimittere noluit milites, feracibus praediis profuse donavit. Sed postquam Bertharidum ad Chaganum Unnorum Regem transfugisse novit, ad eum continuo legatos mittit. Quibus significat, ut aut Bertharidum inimicum regno ejiciat, aut fractum inter Unnos & Lon-

Longobard. regnum in Grimoaldum Beneventanum devolvitur.

Longobardos antiquum foedus credat. Quare Bertharidus ab Unnorum Rege extemplo dimiſſus eſt. Qui, quando, quo tutius fugeret, non habebat, & Grimoaldum clementiſſimum eſſe noverat, ſi ad inimicum fugeret, ſe faciliorem apud benignum inimicum veniam invenire poſſe reputavit; proinde hac ſpe in Italiam rediit. Quum ad Laudem Pompeji veniſſet, Unulſum familiarem ſuum ad Grimoaldum Ticinum praemiſit, qui ejus nunciaret adventum, ac pro explorata Grimoaldi benignitate, Bertharidum profugum, ad ipſum quam ad Barbaros confugere maluiſſe, diceret. Grimoaldus audito nuntio, commiſeratione percitus, clementer admiſit, atque nondum ſuſpicione correptus, honorifice tractavit. Sed quum hunc a tota urbe affectatius frequentari noviſſet, veneno ſtatim e medio tollendum eſſe cenſuit. Sed aſtu fretus, ſub contumelioſi ſervi perſona obductas inſidias Bertharidus evaſit, ad Galloſque ſuperatis Alpibus transfugit. Quum Rex eum Unulſi & ſervi a manu arte evaſiſſe cognoviſſet, utriusque fidem quam maxime laudavit, & aſſumptos in cubiculariorum numerum, eandem ſibi fidem perſolvendam exoravit. Bertharidus in Longobardos Narbonenſem Galliam concitavit: Galli ſuperatis Alpibus, quum in Aſtenſem agrum deſcendiſſent, pulchro ſtratagemate eluſi ſunt. Grimoaldus enim ſimulata fuga, metuque ingenti, caſtra Gallis integra relinquit. Irruentes Galli, quum Longobardorum caſtra invaſiſſent, ac vini, caeterorumque commeatuum copiam inveniſſent, fortuna elati lautiſſime licentiſſimeque coenarunt. Intempeſta nocte, vino ſomnoque gravatos, Grimoaldus ex inſperato aggreditur, ac tanta caede per caſtra graſſatur, ut e Gallis pauci in patriam redirent. Locus pugnae haud procul ab Aſta urbe, adhuc Francorum rivus appellatur, ab anno ſalutis ſexageſimo ſecundo ſupra ſexcenteſimum.

Grimoaldus profugum Bertharidum recipiens, veneno tollere meditatur.

Bertharidus fugiens Gallos in Grimoaldum concitat.

Galli a Grimoaldo incaute oppreſſi.

An. 662.

Conſtans Imperator, quum Longobardorum ſervitio ſuos Italos ulterius premi, tolerare non poſſet, Athenas primo deſcendit, deinde comparata ingenti claſſe, Tarentum navigavit. Quacunque iter fecerat, omnes Longobardorum urbes expugnavit. Luceriam, opulentam Apuliae civitatem, diruit. Mox Beneventanum agrum ingreſſus, late omnia miſcet, & populatur, urbem ſubinde acerrima obſidione circumducit. Romoaldus Dux Beneventanus, Grimoaldi Regis Longobardorum filius, Seſualdum alumnum confeſtim ad patrem mittit, qui graviſſimam oppugnationem nunciet, & auxilium imploret. Mandata diligenter peragit alumnus, Grimoaldum cum magno exercitu properare jubet. Quum ad vigeſimum a Benevento lapidem perveniſſet, Seſualdus a Rege praeire jubetur, ut clam urbem ingreſſus, filio patris auxilium praeſto ſignificet adfuturum. Capitur a Graecis internuntius, qui quum itineris ſui cauſam, & rem omnem retegere cogeretur, rite omnia enarravit. Conſtans, validiſſimas hoſtium copias reformidans, de ſolvenda obſidione cogitabat. Quod ut honeſtius faceret, ac Neapolim ſe reciperet, Giſam Romoaldi ſororem loco obſidis ſibi dari poſtulat; data obſide foedus percutitur. Seſualdus ad muros urbis ducitur, ab Imperatore edoctus, ut Romoaldo patris adventum nequaquam expectandum eſſe diceret. Contra ille productus exclamat: *Bono* (inquit) *animo eſto Romoalde, quandoquidem pater praeſto aderit, proinde nil tibi cum hoſte ſub turpi conditione paciſcendum: me autem quia ſola mors manet, pro explorata fide, liberos cum uxore commendatos habeto.* Adhuc plura ſubjicienti, Imperatorio juſſu caput continuo abſciſſum eſt, Baliſtaeque impoſitum in urbem jacitur. Quod ubi ad Romoaldum delatum eſt, & multis lachrymis, & crepitantibus oſculis excipitur, atque honorificentiſſimo demum ſepulchro reconditur.

Conſtans Imperat. Longobardos Italia ejicere contendit. Beneventum obſidet.

Seſualdi fortitudo.

Imperator cognito Grimoaldi Regis adventu, ſoluta obſidione Neapolim proficiſcitur: in itinere ad Calorem fluvium a Mitola Campano comite, haud mediocri ſtrage afficitur. Saburrus quum viginti millia hominum ab Imperatore, quum Neapoli moram traheret, impetraſſet, pollicitus ſe cum hoc tantum exercitu Longobardos expugnaturum, haud procul a Benevento a Romoaldo ad internecionem uſque ſuperatur. Quum omnem in Longobardos operam Conſtans Imperator eluſiſſet, ad crudelitatem, ſuorumque rapinas, animum convertit. Quum Romam veniſſet, & Vitalianus Pontifex maximus, cum univerſo collegio Sacerdotum, ad ſextum uſque lapidem officii gratia occurriſſet, duodecim tantum in Urbe dies fuit: eam ornamentis

Conſtans Beneventi obſidionem adventante Grimoaldo ſolvit, & caeditur. Rapinas ubique, & Romae exercet.

tis omnibus, & aeneis quam maxime, spoliavit. Pantheon tegulis aeneis, quibus tectum erat, exuit, Constantinopolimque transtulit. Repetita Neapoli, Rhegium contendit. Quum in Siciliam trajecisset, Syracusis moram longam traxit: ac nihil aliud egit, nisi quod Siciliam, Calabriam, Africam, Sardiniamque, pari saevitia spoliavit. Quin & maritis saepe uxores abstulit, parentibus filios eripuit, aurea argenteaque simulachra, & preciosa e templis vasa subtraxit, sacrilegia, caedes, rapinas, & latrocinia ferro, frequentius exercuit. Syracusis demum in thermis caesus est a suis. Post Imperatoris interitum, Mezentius imperium usurpavit: qui quum imperare pergeret, adventante classe Graecorum, a Constantino Constantis filio, una cum caeteris conjuratis, qui Imperatorem interfecerant, caesus est. Quum haec Saraceni audivissent, qui paulo ante Alexandriam Aegyptumque incursarant, magna cum classe Siciliam invadunt: Syracusas ingressi, parata maxima strage, omnia diripiunt, & ea potissimum, quae Constans Roma abstulerat: mox abacta ingenti praeda, Alexandriam repetunt. Eo tempore Ticinum saeva pestilentia uno anno destitutum. Ignis maximo omnium terrore dies decem in coelo emicuit; incubuere mox imbres usque adeo saevi, & ita horrenda frequentiaque fulmina, ut homines juxta ac pecora de caelo tacta caderent. Quare eo anno tanta leguminum copia successit, ut legi omnino nequiverint, quae autem neglecta fuerant, ultro renata ad maturitatem pervenere.

Syracusis caesus in thermis obiit: succedit Mezentius, mox etiam interfectus. Saraceni Siciliam & Syracusas diripiunt.

Anni hujus prodigia.

Grimoaldus, quum omnes Beneventanorum finitimos populos in ditionem suam redegisset, pacato Samnio, Campania & Apulia, Ticinum rediit: Thrasimundo Campano comiti, ob operam sibi bene navatam adversus Constantem, filiam spopondit: ejecto Attone eum Spoleto praefecit. Postquam Ticinum reversus est, Lupo, cui regni gubernationem abiens delegarat, ob malam insolentemque administrationem valde succensuit, quare ille male conscius a Rege defecit. Grimoaldus, ne inter Longobardos civile bellum suscitaret, ad Chaganum Unnorum Regem scribit, ut e Pannonia in Lupum Forojulianorum Ducem castra moveat, gravissimo virum bello castiget. Chaganus, coacta ingenti Avarum multitudine, mandata peragit: invadit maximo impetu Forojulianos, cuncta incursans diripit, vastatque. Lupus instructa occurrit acie, tribus diebus continuata victoria hostes insequitur, quarto, superveniente Unnorum multitudine obrutus, inter confertissimos hostes cum sua legione occubuit: caeteri fusi fugatique, in proxim asese oppida recipiunt, ager universus in hostium potestate, desertus maxima ex parte, diripitur & inflammatur. Quum a vastatione Avares haud quaquam desisterent, Grimoaldi literis admonentur, uti a bello se jam abstinerent, quando sat poenarum Lupus expenderat, quin & hinc decedere jubet, quod ni continuo fecerint, acerrimum a Longobardis bellum interminatur. Mittuntur Ticinum a Chagano legati, quibus haec mandata fuerant, Unnos agrum Forojulianum nunquam relicturos, quando quaecunque bello parta fuerant, stultissimum foret pro nihilo pendere, quae autem jure belli compararint, se armis asserturos. Grimoaldus quum bellum se propediem indicturum minaretur, coram legatis, quando bellum instaret, se Longobardorum exercitum recensurum esse simulavit. In transvectione, quum paucae forent copiae, eadem saepe agmina repetebantur, ut maximus videretur exercitus. Hoc legati commento a bello deterriti, insanas Longobardorum vires Chagano referunt, quo una perculsus & elusus, vastata regione, in Pannoniam praeda & rapinis onustus rediit. Warnefridus, Lupi filius, Carnuntum ad Sclavos plane confugit, ratus eorum auxiliis, invito etiam Grimoaldo, Forojulianorum dominatum recuperaturum. Sed longe aliter ac sperarat, evenit: agrum ingressus, ad Nemas oppidum continuo fugatus, ac caesus est. Vectarius, Vicentia oriundus, Forojulianorum dux creatur, vir bello & pace clarus, qui parva manu irruentes etiam Sclavos graviter afflixit.

Grimoaldus Lupum dejicit praefectura.

Opponens se Lupus, acie victus occumbit.

Grimoaldus dolo Unnos a bello deterret.

Grimoaldus, in bello Graecorum, omnes de ipso male meritos cumulate ultus est; ne Forum quidem Popilii, Romanorum oppidum, impune dimisit, nam incautam die paschalis sabbathi civitatem adortus, omnes ad interitum usque caedit, urbem universam diruit, quae nostra vix tempestate resurgere potuit. Opitergium, ubi Thaso & Caco fratres caesos ferunt, funditus ita delevit, ut vix hodie vestigia pauca reperiantur. Alzeco Bulgarorum Dux, a Grimoaldo sedes sibi dari postulavit.

Eius in hostes vindicta.

Qui

Qui Beneventum ab eo ad Romoaldum filium miſſus, Sepiano, Boviano, & Iſernia, ac pleriſque deſertis urbibus donatus eſt. Et eam Bulgari Italiae regionem incoluerunt; qui quamvis Italica nunc lingua utantur, propriam tamen ne adhuc quidem omnino dimiſerunt. Grimoaldus Longobardorum Rex, ob fractam ex arcus intentione venam, quam ut Medici comprimerent mala venena appoſuerant, Beneventi diem clauſit, non minus conſilio quam robore praeſtans, vir ad obeunda pericula fatis audax, calvo capite, & demiſſa barba. Corpus, in divi Ambroſii baſilicam Ticinum eſt relatum.

Moritur ex fracta vena.

Garibaldus filius regnum init, ſed Bertharius in ulteriorem Galliam relegatus, repetita Italia, Garibaldo regnum abſtulit, & annis octo regnavit. Cum Cuniberto vero filio, annis decem: liberatori Deo baſilicam ad Ticini fluenta exaedificavit. Rodelinda uxor, divae Genitrici in ſuburbano, quod ad Perticas appellant, nobiliſſimam aedem erexit. Quum diu quiete regnaſſet, ecce Alachis, Tridentinorum dux, repentina defectione otium Longobardorum intercepit. Tridenti obſeſſus, ac in regia caſtra facta eruptione, fugatis hoſtibus obſidione ſe liberat. Cuniberti demum opera Regi conciliatur, & paulo poſt ejuſdem precibus Brixianam praefecturam ab invito Rege aſſequitur, quippe qui ſaepius abnuens exclamavit, in Cuniberti filii perniciem id futurum. Vita defunctus, ad Servatoris aedem, ab Ariberto patre aedificatam, ſepultus eſt.

Succedit Garibaldus: huic Bertharius.

Longobardorum tandem regnum quum ad Cuniberti manum redigeretur, Alachis beneficiorum immemor, quum Brixianorum dux eſſet, duos muneribus ſubornat, qui Regem collocatis ita inſidiis circumveniant, ut ejus ad ſe caput referant: quod ſi fecerint, cumulatiſſimam gratiam pollicetur. Dimiſſi abeunt, & contra mandata faciunt, Ticinum circum vagantem Regem revocant, facinoroſa mandata retegunt. Cunibertus, coacto exercitu, adverſus Alachim virum ingratiſſimum caſtra movet. Collocatis utrinque caſtris, quum in Coronate agro conſediſſent, de ſingulari certamine agi coeptum, quod Cunibertus nimis affectabat, detrectabat contra Alachis. Solenni tandem monomachiae ſtatutus eſt dies. Zeno diaconus baſilicae divi Joannis Baptiſtae, a Gundiberga quondam Regina aedificatae, dum Cuniberto Regi vehementer timet, ei perſuadet, ut quando conſimiles ſunt, ipſe pro Rege ſubornetur, in certamenque deſcendat. Quod ubi factum eſt, ſingularem pugnam ineunt, diaconusque demum ab Alachi obtruncatur. Victor dum elata dextra caeſi caput oſtentat, ut Regia victoria glorietur, exuta galea clerici caput eſſe comperit. Deluſum ſeſe comperiens, graviter excandeſcit, & nuncupatis votis exclamat, ſi verae victoriae compotem dii fecerint, altiſſimum clericorum teſtibus puteum ſe completurum jactitat. Ad haec Cunibertus in medium prodiens, ſe hoſti glorioſo ſtatim offert, promptaque audacia, conſternatos ſuorum animos levat. Inſtructa utrinque acie, Alachim altiſſima voce provocat ad ſingulare certamen, ut Longobardorum ſaluti conſulatur. Recuſat Alachis, quia Michaelem archangelum ſupra pila hoſtium, diſtricto enſe infeſtum, ſibi videre videbatur. Exclamantibus cunctis, iſtum prae pavore haec cernere, inter utramque aciem ecce pugna conſeritur, rex cum rege, miles pariter cum milite congreditur. Strages magna committitur, demum Alachis Cuniberti Regis dextra ſuccubuit. Qui ex Alachi ſuperfuere, palantes & praecipiti fuga correptos, amnis Addua plane corripuit. Alachi caput abſciſſum. Forojuliani, ante initum praelium neutram partem ſequuti, abiere, caeteri magna caede confecti, pars tamen Cuniberti longe ſuperior. Zenonis diaconi corpus, quia pro regia fide ultro fatum obierat, magnifico ſumptu pro Joannis Baptiſtae baſilica ſepultum. Cunibertus victor Ticinum reverſus, de caeſis hoſtibus honorifice triumphavit.

Cunibertus Long. rex ab Alachi infeſtatur.

Monomachiam inire ſtatuunt.

...lo eam ...bertus ...ens, ali- offert.

In pugna Alachis a Cuniberto caeditur.

Dum in Gallia Ciſalpina haec aguntur, Romoaldus dux Beneventanus Tarentum, Brunduſiumque, & univerſam Salentinorum oram capit, & annos ibi ſedecim dominatur. Poſt quem Grimoaldus, qui Wigilindam Cuniberti ſororem ſibi conjugavit, tribus annis Samnites gubernavit. Huic Giſulfus frater plane ſucceſſit, qui decem & ſeptem dominatus annos, ex Winiberta uxore Romoaldum ſuſcepit. Anſfridus, quum Forojulianum dominatum, invito Cuniberto Rege occupaſſet, ab eoque defeciſſet, paulo poſt Veronae deprehenſus, Cuniberti juſſu oculis captus eſt. Hoc

Romoaldi Ducis Beneventani, eiusque ſucceſſorum geſta.

Hoc etiam tempore Cedoaldus, Saxonum Rex, qui in Britannia consederunt, post maxima bella, quae in patria gesserat, ad orthodoxam fidem conversus Romam contendit, a Cuniberto pro dignitate exceptus, honorificentissimeque dimissus. Quum ad Sergium pontificem pervenisset, sacro baptismate initiatus est, & paulo post vita Romae excessit. Corpus in divi Petri basilica sepultum, fortunae in divinum usum omnes ex testamento erogatae. Cunibertum, duodecim annos recte dominatum, mox vitam obiisse, Liutberto gnato adhuc puero Longobardorum regnum delegasse, Ansprandumque tutorem adhibuisse tradunt, quem vix octo mensibus regnasse ferunt. Ragunbertus, Godeberti filius, superato Ansprando, Longobardorum regnum invasit, quod vix anno uno retinere potuit. Sed Aribertus ejus filius reparato exercitu, cum Liutberto Rege apud Ticinum conflixit. Inclinatis hostibus, Liutbertum in pugna vivum cepit, Ansprandum in Comacinam insulam fugientem obsedit. Rotharitum, Bergamum confugientem, capta urbe in suam potestatem redegit, rasaque barba, in notam insignis ignominiae, Taurinum relegavit, ubi paulo post obiit. Liutbertus in balneo, ejus jussu, paucis post mensibus suffocatur. Oppidum Insulae, quo Ansprandus fugerat, pariter expugnatum. Ansprandus ad Teudebertum Bavarorum ducem per Rhaetos confugit, ubi novem annis fuisse fertur. Sigibrandus vero ejus filius, ab Ariberto deinde captus, oculis privatus est: caeteri vero ejus cognati variis suppliciis affecti sunt. Alter Ansprandi filius, minor natu, in carcerem conjectus; cujus tenellam adhuc aetatem miseratus, non solum omni saevitia carere voluit, verum etiam ad patrem veniendi potestatem fecit. Qui quum ad regnum evasurus esset, divina eum numina indulgentissime tractari permisere. Quare Liutbrandus libertate donatus, in Bavariam continuo ad patrem proficiscitur, cujus adventus Ansprandum mirifice recreavit. Sed ne parem quidem fortunam Theuderada mater, & Aurona soror, sortitae sunt, quando ambabus in vincula conjectis, abscissis auribus & naso, quum alterutra Reginam se fore gloriaretur, dehonestatae facies.

Cedoaldus Rex Saxonum, Romae baptizatus, moritur.

Cuniberto mortuo succedit Liutbertus.

Hunc Aribertus in pugna capit & suffocat.

Varia Ansprandi familiae fortuna.

Post Aldonis mortem, qui Forojulianis praefuerat, Ferdulfus e Liguria ortus praefecturam init; qui, dum Sclavorum victoriam affectat, maxima jactura provinciam affecit: nam dum temeraria Sclavorum exercitum audacia circumvenire contendit, aspernatus loci iniquitatem, una cum universis copiis ad internecionem caesus est. Cui quum Corvulus in magistratu successisset, quia Regiam majestatem laeserat, exsectis oculis miserrime vitam duxit. Sed Pemmo longe praestantior provinciaeque commodior fuit, qui delegatum sibi munus mox accepit. Hic omnes pupillos, quorum patres in bello Sclavonico occubuerant, ad se coegit, & una cum suis liberis, pari charitate ac studio educavit. Eodem fere tempore, Gisulfus Beneventanorum dux, Soram, Hirpinos, & pleraque Latii oppida occupavit, incendio & rapinis cuncta turbavit. Sed Johannis Romani pontificis pia legatione, muneribusque sedatus, Beneventum se recepit. Eidem eadem quoque tempestate, Aribertus Longobardorum Rex, Cotyas alpes, a Longobardis olim usurpatas, quae apostolicae sedis esse consueverant, sponte restituit, maximoque pontifici restitutam donationem, aureis conscriptam litteris, misit. In demortui Trasemundi locum, qui Spoletanus dux erat, Faroaldus filius subrogatur. Haec Justiniano, Leone, Philippo, Anastasioque imperantibus gesta sunt. Tunc Ansprandus, jam exacto nono exilii anno, quum Teudebertum Bavarorum ducem ad Italicum bellum suscitasset: coactis magnis copiis, Italiam invasit. Haud procul a Ticino cum Ariberto conflixit: quamvis pari fere spe ad vesperum usque pugnaretur, tamen dum nox praelium dirimeret, jam Bavari terga vertere coeperant. Sed quum Aribertus dimissis castris Ticinum rediisset, hostibus animos addidit, contra suis ademit. Mox facti poenitentia ductus, quum in ulteriorem Galliam fugere decrevisset, auro oneratus, dum Ticinum amnem transnare contendit, plane demergitur, duodecimo regni anno defunctus. Qui mos erat dissimulare personam, clam civitates & oppida sua lustrare, percontari, quales hi forent, qui judicia gererent, quomodo populi regerentur, quis de se rumor & opinio foret. Humili semper veste suppellectilique contentus erat, quin etiam Legatorum nihil immutabat adventu.

Ferdulfus Forojulianus dux a Sclavis caeditur.

Cui Pemmo succedit.

Gisulfum Ducem Benevent. Latium vastantem Iohann. P.P. sedat.

Aribertus Ansprandum bello vincit.

Ticino mergitur, vita laudabilis.

Varii in regno successores. Post Ariberti funus, Anspranduṡ Longobardorum regnum assequitur, vixque menses tres imperavit, vir ingenti virtute ac sapientia praeditus. Sed omnium mox Longobardorum consensu, Liutprandus ad regni fastigium evectus est. Anastasius hoc tempore Philippum in privatam vitam redigens, Romanum imperium usurpavit. Theodosius ab exercitu imperare jussus, Anastasium expulit. Et tunc Aegidium sanctitate ac sapientia claruisse ferunt. *Tiberis inundatio.* Tiberis etiam inundatio successit, ut superatis longe ripis arva traxerit, plures in Urbe domos subverterit, a ponte Milvio ad valvas usque divi Petri basilicae inundarit, & in via lata ad duodecimum usque palmum excreverit. Theodosius a Leone imperio ejectus, ac sacris initiatus, privatam deinde vitam degit. *Mauri a Gallia rejecti.* Eodem fere tempore Mauri, qui occupatas decem annis Hispanias tenuerunt, quum Gallias invasissent, non sine magna suorum strage, victi rediere. Saraceni quoque, tribus annis, Constantinopolim, in castris & in urbe vesaniente pestilentia, obsederunt: re tandem infecta, in Bulgarorum gentes, quae Danubium accolebant, irruere, & ab his rejecti, quum classem abeundi gratia conscendissent, tantum ex tempestate naufragium perpessi sunt, ut pauci evaserint. *Et a Bulgaris Saraceni.* Constantinopoli trecenta hominum millia ex pestilenta periere. Quum Bulgaros invaserunt, duo & triginta Saracenorum millia occubuere, caeteri naufragio absumpti.

Bellum Gregorium P.P. inter & Leonem Imper. Regnante in Italia Liutprando, Longobardorum Rege, inter Gregorium Pontificem Romanum & Leonem Imperatorem orta discordia. Quare adversus Pontificem Paulus Exarchus in Italiam missus est, cui Eutychus suffectus. In quo quidem bello, divisa Italia, Authefarum Longobardorum ducem pontifici auxilia praebuisse constat. *Cometae duo in Italia visi.* Quin & cometae duo diebus quindecim in Italia visi, quorum alter exorientem praecedebat, contra occidentem Solem subsequebatur alter. Haec etiam tempora Pipinum Francorum Regem, principem clarissimum, protulere, qui tantae fortitudinis (ne dixerim audaciae) fuisse traditur, ut trajecto Rheno cum uno satellite in hostem irruerit, eumque in cubiculo cum suis residentem trucidarit, multaque bella cum Saxonibus, maxime cum Rathodo Frisiorum Rege prospere gesserit. *Liutprandus Longobardorum Rex amicorum evadit insidias.* Sed ut ad Longobardorum res revocetur oratio, confirmato Liutprandus regno, suorum insidias cognatorum aequo animo pati coactus est: at prosper ex audacia successit exitus. Rotharius cognatus, quum ad convivium eum invitasset, ut inter epulas domi obtruncaret, spe deinde frustratus, detectis insidiis, una cum filiis caesus est. Alpium praeterea Cottiarum donationem, Liutprandus Rex pontifici Romano confirmavit, filiamque Theodeberti Bavarorum Regis, apud quem fuerat relegatus, duxit uxorem, unamque tantum filiam ex ea suscepit.

Pemmo Sclavos dominans pacem init. Eadem tempestate Pemmo, Forojulianorum praefectus, quum bis terve gravem Sclavis conflictum intulisset, suorum ultus injurias, pacem demum cum peregrina gente contraxit. Deinde quum Saraceni Sardiniam adorti diripuissent, ac templa passim direpta amolirentur, Liutprandus divi Augustini corpus, quod ibi esse noverat, magna mercede redemptum, Ticinum cum singulari pompa transtulit, honorificentissimoque sepulchro donavit: Ravennam obsedit, classeque oppidum continuo captum diruit. Paulus etiam patricius, tunc Romam quosdam subornatos mittere voluit, qui Gregorium pontificem interficerent. Sed quum Longobardi, Thusci, Spoletanique adversarentur, Ravennatum consilium dissolutum est, nihilque decerni potuit. Orta deinde inter pontificem & Longobardos longe majore discordia, *Occupat Aemiliae oppida.* Liutprandus Aemiliae oppida, ut puta Feronianum, Montem bellium, Bruxeta, Perticeta, item Bononiam, Pentapolim, & Auxinium, & paulo post Sutrium, vi cepit, quae post dies aliquot Romanis reddita sunt. Eodem quoque tempore, Leo Imperator, omnes divorum imagines quum deponi comburique jussisset, jussaque detractantes morte mulctasset, Germanum patriarcham intercedentem magistratu abdicavit, Anastasiumque suffecit. *Leo Imperator, Sanctorum imagines destruens, damnatur.* Deinde frequens adversus Leonem Romae habita Synodus Episcoporum mille, quorum sacro consulto damnatus est Imperator. Romoaldus dux Beneventanus Guntpergam, Auronae sororis Liutprandi Regis filiam, uxorem sibi conjugavit, ex qua Gisulfum tulit. Qua defuncta Ravigundam sumpsit,

sumpsit, Gaidoaldi Brexiani ducis gnatam. Item inter Pemmonem Forojulianum ducem, & Callistum patriarcham, orta dissensione, captum patrem tyrannus ad castellum Pontium, quod mari prominet, in vincla conjecit, imaniterque tractavit. Audito Liutprandus scelere valde succensus, hominem munere abdicavit, Rachis in ejus locum filius subrogatur, qui Pemmon patrem, ad Sclavos transfugere volentem, remoratus, Regi reconciliavit. Sed paulo post Regis edicto, pater cum caeteris filiis in vincula conjectus. Rachis Forojulianorum dux Carnorum regionem ingressus, quam Carniolam nunc dicunt, a Sclavis olim occupatam, rapinis & incendiis cuncta vastavit, patrata ingenti strage, multos homines ac pecora abegit. Quin etiam his fere temporibus, Carolus primi Pipini filius, Francorum Rex, Pipinum filium ad Liutprandum misit, ut ex more gentis, caesa coma, in locum filii adoptaret, quem deinde Liutprandus honestissime donatum remisit ad Carolum. Item paulo post, quum Saraceni Gallias iterum invasissent, magnamque Narbonensis Galliae partem vastassent, haud procul a Narbona his Carolus Martellus occurrit, ac magna hostium caesa manu, ne ignobilem quidem victoriam retulit. Praeterea, quum insequenti anno rediissent, & Arelatum quoque oppidum captum amolirentur, Carolus sibi diffisus, Liutprandi Regis auxilium imploravit, cujus ope Saracenos fudit fugavitque.

Tyrannis in patrem.

Rachis' Carniolam diripit.

Carolus Martellus ingenti strage mulctat Saracenos.

Post haec omnia Liutprandus bella, quae adversus Romanos inieverat, feliciter gessit: praeterquam id, quod ad Ariminum gestum est, ubi se absente caesus est exercitus; & quod ad vicum Pilleum, quum rex Pentapoli moraretur: & quod in Ravennate denique agro, quum Hildebrandus Regis nepos, & Peredeo dux Vicentinus, Ravennam occupassent; ubi irruentibus undique Venetis, Hildebrandus capitur, & interficitur Peredeo. Insequenti quoque tempore, Romani superiore victoria elati, Agathone duce Perusiae praefecto, ad occupandam Bononiam contenderunt, ubi Walcari, Peredeo, & Rotharius castra habebant. Qui comperto Romanorum adventu, eos aggressi non sine magna strage fugarunt, quum Constantinus Leonis filius, extincto patre imperium accepisset. Sub haec tempora Trasemundus dux Spoletanus, quum a Liutprando Longobardorum Rege post reconciliationem defecisset, ad Romanos confugit, publicam fidem implorans; quem Ethannus dux Romanus una cum pontifice defendendum esse censuit. Rex ira succensus urbem Romam obsedit, deinde soluta obsidione, Ameriam, & multa alia loca Romanis abstulit. Hildericum Spoletanis ducem subrogavit, mox Beneventum petiit, uti post Romoaldi mortem, Gisulphum ejus filium, a Longobardis patri suffectum, immaturum adhuc ducem, magistratu abdicaret, Gregoriumque nepotem ei substitueret. Ticinum deinde reversus, icto cum Romanis foedere, quum in adversa valetudine de morte dubitaret, Hildebrandum nepotem Regni consortem successoremque constituit.

Liutprandus bello alias felix, caeditur a Romanis.

Vicissim caesi Romani.

Liutprandus Romam obsidet.

Et successorem substituit.

Sed Romani paulo post pace ditati, Trasemundum in Beneventum restituere decrevere. Favit etiam ei Godeschalcus Beneventanorum dux, qui post Gregorii mortem ducis tyrannidem invaserat. Item Stephanus patricius, quum se Godeschalci copiis plane conjunxisset, Marsos, aliosque multo plures Spoletanae ditionis populos, in Trasemundi potestatem accepit. Trasemundus posthaec reliqua recuperavit, quamvis crimine ingratitudinis in Romanos carere non potuit. Quum Liutprandum cum maximo equitatu, multisque cohortibus, Romani propediem rediturum intelligerent, a Trasemundi societate, licet ingrati, deficere noluerunt. Junctis una castris ad Fortunae fanum Longobardis occurrunt, in sylvis praelium extemplo conseritur. Ubi quum Rachisius, Forojulianus dux, singulari certamine Longobardum quendam Spoletani ducis equitem, in proximam ex equo paludem praecipitem egisset, reliqui mox iniquis perculsi auspiciis, in fugam versi sunt. Stephanus Romam rediit. Liutprandus Spoletum obsedit: mox captis finitimorum oppidis, ad Urbem castra movere statuit. Sed interea Gregorii secundi pontificis maximi mors intercessit, cui Zacharias Graecus plane successit: qui, quum adversus Trasemundum Liutprando auxilia misisset, Romanos Regi conciliavit, & a Longobardis

Romani Trasemundum constituunt ducem Benevent.

Liutprandus Spoletum obsidet. Gregorii II. P. P. mors.

succedit Zacharias. gobardis ablata ex compacto recepit. Trasemundus, desperatis rebus, se ultro Liutprandi tradidit potestati, dimissaque tyrannide ad sacerdotium se redegit.

Agibrandus dux Spolet. Zacharias ablata a Longob. recuperat. Agibrandus Liutprandi nepos, Spoletanus post hunc dux creatus est. Sed quum Longobardorum Rex, quae restituere promiserat, longe differret, pontifex ad eum Narniam usque profectus est. Cui Rex ad octavum usque milliarium, praestandi officii gratia, tunc occurrit, sedique apostolicae non modo civitates quatuor ex foedere sponte reddidit, sed Sabinum quoque patrimonium, quod annis circiter triginta Longobardi possederant. Item Narniam, in Picentibus Anconam, Cumam, Sutrinum denique agrum, dono dedit. Ticinum reversus, in suburbio divi Petri Basilicam, multaque templa nobilissima aedificavit; in regia Salvatoris aedem dicavit. Demum, quum annos triginta & sex menses apud Longobardos gloriose regnasset, vita excessit, corpus in b. Adriani Basilica sepultum. Hunc multis virtutibus illustrem ferunt, quando vir summa prudentia, singulari pietate, item beneficentia fuisse fertur. Bavarorum oppida multa vi cepit: Francorum pacem, & Avarum, quos Unnos quoque dicimus, amicitiam, diligentissime servavit. Post Liutprandi mortem, ne diu quidem Longobardorum duravit Imperium; nam Rachis qui successerat, Romanis infestus, Zachariae Pontificis suasu, relicto regno monasticam vitam inivit. Aistulfus frater, qui successerat, quum Romanos sibi stipendiarios facere contenderet, Stephanus Pontifex in Galliam profectus, Pipini Francorum Regis auxilium imploravit. Qui cum maximis Gallorum copiis Italiam ingressus, fuso fugatoque Longobardorum exercitu, Aistulfum Regem ad Ticinum obsidet, atque arctissima obsidione, ad faciendam deditionem compellit. Pontifici ultra, Ravennae amplissimum Exarchatum, Ariminum, Concham, Pisarum, Fanum, Urbinum, Cales, Luceolos, Narniam, & in Picentibus ad Aesim pleraque oppida dono dat Longobardis ablata.

Liutprandi pietas, virtutes, & mors.

Longob. regno succedit Rachis, post Aistulfus, Pipinus Aistulfum caedit, & Exarchatum Longobardis ablatum Zachariae P. P. donat.

Constantinus Imperator omni scelere imbutus, quum in Christianos in oriente longe lateque grassaretur, Sanctorumque imagines deponi abolerique ediceret, Stephanus Pontifex Romanus, profanum, detestabilemque Principem abominatus, Imperialem dignitatem, titulosque omnes, in Francorum Reges, de Apostolica sede bene meritos, transtulit. Pipinum cum posteritate Romanum Regem declaravit, eam caeteris dignitatem interdixit. Per Bonifacium Moguntinum Episcopum, delegata auctoritate, Pipinum sacro (ex more) oleo perunxit, atque Senatus populique Romani nomine, Patricium Consulemque pronunciavit. Insequenti anno Aistulfus de coelo tactus occidit, quum annis duobus & triginta regnasset. In cujus locum Desiderius, Longobardorum Rex ultimus, suffectus est, qui vix annis decem & octo dominari potuit. Nam Carolus Pipini filius, qui non immerito gestarum rerum gloria, ex cognomento Magnus dictus est, Adriani Pontificis precibus accitus, Italiamque, veluti pater fecerat, cum maximo exercitu ingressus, expugnato Ticino, profligatis passim Longobardis, Desiderium Regem cum uxore ac liberis captum, in Galliam abduxit. Quare a Romano Pontifice, ob rem optime gestam, confirmata imperandi dignitate, amplissimis titulis & honoribus donatus, extincto Longobardorum nomine, qui ducentis & quatuor annis in Italia plane regnarunt, in patriam rediit.

Stephanus P. P. ablato a Constantino Imperii regno, in Pipinum transfert.

Aistulfus fulmine perit, eiusque successore Desiderio a Pipino, capto, Longobardorum regnum extinguitur.

RE-

RERUM UNGARICARUM

DECADIS PRIMAE

LIBER NONUS.

Hungari Pannoniam anno 744. repetunt.

NTEQUAM Longobardorum in Italia a Carolo Magno deleretur Imperium, duobus circiter & triginta annis Unni, qui posthac Ungari dicti sunt, Pannonias repetiisse dicuntur. Nam si eorum Annalibus fortasse crediderimus, ab anno salutis quadragesimo quarto supra septingentesimum, a morte vero Atilae trecentesimo primo, Constantino Leonis filio Imperatore, & Zacharia Pontifice maximo, rediere; caeteri vero Scriptores majori ex parte, quas semel occuparunt Pannonias nunquam deseruisse tradunt. Quod in superiore libro, ex Longobardorum bello facile conjici potest, quibuscum Unni, qui & Avares dicti sunt, longum saepe Chagano Rege jecerunt, saepeque exacto foedere magna bella gessere. Avares, quum sedes saepe mutassent, non tam a Rege, quam ab inconstantia, ut mea fert opinio, sumpsere nomen, & vetustissimi Scythiae fuere populi, magna cum Unnis cognatione conjuncti, & pro Unnis habiti. Sed quum Vindelicos occupassent, Bavari, ut plerique sentiunt, a Boiis & Avaribus appellati; nonnulli (ut supra disseruimus) Bojoarios eos dixere. Quare destitutas ab Unnis Pannonias, annos circiter trecentos, aliorum adstipulatione haud facile reputarim. Neque tantum virium duobus & triginta annis in aliena terra sibi comparassent, ut gravissimum Caroli bellum facile sustinerent; neque sedes vacuas invenire potuissent, nimia ubertate & benignitate coeli non modo a finitimis, verum etiam a remotissimis gentibus expetitas. Neque eorum inficiantur Annales, exinanitas in reditu reperisse sedes, quippe quas ex parte Sarmatas, quos Polonos dicimus, tenuisse testantur, Suathemque Polonum, Marothi filium, ut infra referetur, ad Danubium invenisse late dominantem.

Avares unde dicti?

Hungari quanto Pannoniam desiderio repetierint.

Unni igitur & majorum hortatu, & eorum qui remanserant literis memoriaque perciti, e reconditis ac asperis Scythiae sedibus iterum emigrare constituunt, & cognatos sibi populos repetere plane decernunt. Emigrationis stato die turmatim prodeunt, liberos, uxores, pecora, & universas denique facultates abducunt. Superato Tanai per Roxolanos, Sarmatas, Amaxobios & Tauroscythas, iter faciunt. Per diversas gentes agmina ducebantur, quum innumera multitudo simul iter facere non posset, in itinere manus injuriis abstinebat, easque propulsare potius, quam provocare videbatur. Saepe dum aquatum & lignatum viri peterent, ab incolis regionum aliquid inferebatur incommodi, quod dissimulatione potius, quam ferro, ne quo forte bello retinerentur, ulciscebantur. Tanto Pannoniarum desiderio trahebantur, ut legitimam curandis saepe corporibus quietem denegarent. Jam in Basternarum & Chunorum gentem sane pervenerant, & in Bessos & Albanos late diffundebantur, quum longo itinere defatigati de quiete cogitabant. Multi Siculos, qui extremam Daciae partem cum Atila occuparant, & hucusque tenuerant, quam Transylvaniam nunc appellant, his in Roxolanos usque, audito cognatorum adventu, & Amaxobios, quos nunc Ruthenos Rossiosve dicunt, occurrisse referunt.

Qualiter a proximis populis excepti.

Ab aquilis festinare coacti, montium itinere

Quum sub Amadocis & Peucinis montibus, longo itinere defatigati, substitissent, & de incolendis his locis forte decernerent, tanta e montibus aquilarum multitudo defluxit, ut non solum equos & pecora caetera unguibus rostrisque peterent,

verum

licet impediti, Transsylvaniam attingunt.

verum etiam epulas e mensis eriperent. Quo quidem augurio stativa movere persuasi, (tres in superandis montibus menses forte contriverant,) divinaque numina sequuti, in Transsylvaniam, in Ungariae finibus positam, penetrarunt. Quod quamvis Basternae, Peucini, Chumani, Bessique inique tulissent, Ungarorum tamen impetum coercere nequiverunt. Quum in hac extrema Daciae parte constitissent, non praeteribat, eos, avita regna recuperare non posse, neque recuperata servare, ni more majorum cuncta vi armisque agerent, finitimorum impetus assiduo bello coercerent. Quare omnes militiae compotes in septem castra divisere, septem quoque proposuere Duces, addidere praefectos legionum, Centuriones & Decanos, ut rite omnia gererentur. Exercitus quisque ex triginta millibus hominum, & octingentis quinquaginta septem, plane constabat. Nam in hac secunda Unnorum emigratione, ex centum & octo tribubus ducenta & sedecim hominum millia forte educta sunt, ut liberos & uxores cum fortunis tutos haberent. Septem castra, pro exercituum numero divisa, vallo ac fossa altissima munivere. Quin & regio illa, in hodiernum usque diem, Septem castra nominatur. Septem Duces, non solum pro se quisque castra diligentissime custodiebant, verum etiam certatim fines, rejectis finitimis, amplificare nitebantur.

In septem ibidem castra militiam dividunt.

216000 eorum fuere.

Septem castrensis regio inde dicta.

Almi matris somnium.

Sed Arpadus, Almi filius, ne minus quidem viribus & divitiis, quam nobilitate caeteris praepollere videbatur. Matrem Almi, quum gravida esset, aquilam per somnium in gremio reclinato capite jacentem, vidisse memorant, & mox ex utero eius fluvium erupisse, eumque, quo longius per aliena loca flueret, eo majora sibi augmenta fecisse. Nec mulier quidem est suo somno frustrata, quando ex hac, gloriosa Regum multitudo, in aliena terra defluxit. Quare Almus hinc editus, ab almo, quem Unni somnum dicunt, nomen accepit, cujus longissimam prosapiam referunt. Almus quidem ex Elendo, Elendus ex Ugeko, Ugekus ex Edo, Edus ex Chaba, Chabas ex Atila; Atila ex Bendecuzo, Bendecuzus ex Turda, Turda ex Szemein, Szemein ex Etheo, Etheus ex Opo, Opos ex Cadicha, Cadicha ex Berendo, Berendus e Sultano; Sultanus ex Bulcho, Bulchus ex Bolugo, Bolugus ex Zambure, Zambur ex Lehele, Lehel ex Leventa, Leventas ex Kulcze, Kulcze ex Ompude, Ompudes ex Miske, Miske ex Mika, Mikas ex Bezture, Beztur ex Rudli, Rudli ex Csanado, Csanadus ex Bükene, Büken ex Bondofardo, Bondofardus ex Farkas, Farkas ex Othmare, Othmar ex Kadare, Kadar ex Belere, Beler ex Keare, Kear ex Keve, Keves ex Keledo, Keledus ex Dama, Damas ex Boro, Bor ex Hunore, Hunor ex Nembrotho, Nembrothus ex Chuse, Chus ex Cham, Cham ex Japhet, Japhet denique ex Noe natus est. Praeterea Almus Arpadum genuit, ex quo Zoltan, et ex Zoltan Toxus ortus est. Genealogiam hanc unde scriptores Annalium Ungaricorum expiscati fuerint, nisi aut commenta ediderint, aut a majoribus per aetates ad posteriorum cognitionem ista pervenerint, nondum compertum habeo. Et illud admodum mirari videor, quum propriis isti scriptoribus caruerint, quibusnam monumentis in Noe genus, (quod neque Graeci, neque Latini vere fictitarunt,) referre possint. Priscarum fortasse more gentium, parentes ista liberis per succedentia Secula tradidere, quemadmodum de Longobardis supra retulimus.

Almi prosapia.

Hungari genus suum ad Noe referre videntur.

Almus in Transsylvania caesus est. Hungari in Transsylvania subsliterunt aliquamdiu. Ubertate Pannoniar. illecti, Cusidem exploratorem mittunt.

Sed ut ad historiam redeamus, Almus, vir Ungarorum sane clarissimus, Pannoniam, veluti promissionis terram, intrare non potuit, in Transsylvania namque caesus est. Quare aliquandiu Ungari, antequam Pannonias penetrarent, hic inter munita, quae diximus, castra, una cum pecoribus ac liberis quievere, dum, ne ingrata quidem ibi otia traherent, Pannoniarum ubertas & Danubii ad aures fama pervenerat. Ad explorandam igitur regionem tot votis optatam, habita concione, Cusidum Chundi filium, ingenio ac viribus juxta pollentem, mittendum esse decernunt. Cusidus missus cum paucis comitibus, Carpathias inprimis Alpes superat; deinde quum in spatiantes Daciae campos descendisset, trajecto Tibisco, per Metanastas iter faciens, ad Danubium usque pervenit. Profusissimam regionem, ubertatem soli, Danubii parentis commoda, coelique clementiam admiratur, neque temere

temere majores in Pannoniis ac Dacia constitisse conspicatur. Suathem Sarmatam, & Marothi filium, in Pannonia late regnantem adit, causam adventus & mandata singillatim exponit. Quum a peregrina gente novas sedes postulari accepisset, ne mediocri quidem laetitia Suathes afficitur, legatum hilari animo excipit, ratus, nil sibi commodius accidere potuisse, quam regionem feracissimam, exhaustamque incolis, ab Ungaris, quam rusticam gentem esse opinabatur, instantissime postulari. Quare se peregrinam multitudinem lubenti animo recipit excepturum, agrisque ac salutaribus etiam sedibus amplissime donaturum; deinde legatum honorifice donatum dimisit.

Qui hilariter a Suathe Pannoniae rege excipitur, et incolatus appromittitur.

Referente Cusido Pannoniae fertilitatem,

Arpadus aquam Marti & Herculi libat.

Cusidus voti compos, nigri soli glebam, item herbas, & aquae Danubii lagenam, ad indicanda regionis commoda, in septena castra retulit. Arpadus inspecta terra, herbis, & aqua, advocata concione, omnia e sententia evenisse profatur: ex telluris & herbarum indicio, regionis clementiam & ubertatem auspicatur. Mox cornu aquam infudit, altaque voce, *Mars pater* (inquit) *tuque parens Hercules, quorum auspiciis, majorum exemplo, almas tam procul Pannonias petivimus, perpetuas has nobis sedes concedite. Vestram hic gentem sistite, erroribus nostris finem imponite, Danubiumque patrem nobis perpetuo conciliate. Ita denique vestris numinibus nobis semper adeste, ne ab infestis finitimis obruamur. Imo quando vestris auspiciis ductuque militamus, eas praestate vires, ut deorum & hominum propugnatores ubique gentium praedicemur.* Haec praefatus, Marti ac Herculi progenitori Istrianam aquam ex more libavit, multasque victimas patriis diis, per singula castra mactari edixit, ter ab omnibus feliciter acclamatum. Post quatuor dies frequens conventus inter Ungaros habetur, ubi omnium consensu plane decernitur, eundem virum ad Suathem remittendum, qui ut a Pannoniae principe terram, herbam, & aquam impetret, Ungarorum nomine, candidum equum, ephippio frenoque aureo cultum, ei dono det, in grati semper obsequii speciem. Legatus, quum ad Suathem rediisset, equumque dono dedisset, remusque adeo gratam illi fecisse visus est, ut terrae amplitudinem pro arbitratu suo impetrarit. Quum ad suos rediisset, rite omnia retulit, a Rege callide impetrata, & nimia quadam animi (ne dono superaretur) liberalitate concessa. Hi tunc audaciam concipiunt. Arpadus cum caeteris ducibus invadendas esse Pannonias censet, veluti haereditario jure recuperandas. Refectis corporibus, arma parant, ad praestitutum diem stativa movent. Quum montes Carpathios transcendissent, Danubioque appropinquassent, legatum ad Suathem tertio mittendum censent, qui septem ducum nomine significaret, ut terra, quam equo vendiderat, extemplo decederet, quando Ungari, Pannoniam tellurem equo, herbam freno, & ephippio aquam mercati, & his haec tria, immodica cupiditate, alienarat. Ad haec ille subridens, equum lignea clava collidendum esse refert, frenum in prata, ephippium in Danubii fluenta projiciendum. Contra Ungarorum nuncius: *Quid* (inquit) *illis hinc mali facies, quippe si equum caedere jusseris, nostris canibus escam objectabis. Si frenum in prata dejeceris aureum, aliquem e nostris pabulatum forte proficiscentem, insperata inventione ditabis. Si autem in fluenta stramentum demiseris, piscatores forte beabis. Nihil igitur ex hac re lucri facis. Proinde si solum, herbam, & aquam mercati sunt Ungari, omnia coemisse videntur.*

Hungari offerunt Suathi equum egregie cultum, & incolatum impetrant.

Immo vi invadendam Pannoniam decernunt, e quo sibi venditam.

Suathes his auditis, in tristitiam repente conversus, delectum habet, tumultuarias quoque copias prae timore nimio comparat, auxilia undique cogit. Comparato exercitu, trans Danubium castra locat haud procul ab Ungaris, prodit in hostium quandoque conspectum, & per levis armaturae milites pugnam aliquam auspicatur. Concepta tandem audacia, cum Ungaris infestis signis plane congreditur. Fracto statim asperrimae gentis agmine, inclinata acie terga vertit. Dum ad Danubium cum suis passim fugientibus sese recipit, instantibus hostibus, dum praepropera festinatione amnem retro natare contendit, cum maxima Sarmatum manu sane demergitur; caeteri in ulteriore Danubii ripa caesi sunt, perquam ab his pauci capti. Ut pacatiorem regionem haberent, his tantum ignovisse placitum est,

Opponit se Suathes.

Sed victus, & Danubio submersus, perit.

quos

quos linguae commercia conciliarunt. Nam multi Unni, qui post Atilam in Pannonia remansere, Suathis castra sequuti fuerant, nescientes eos sibi esse cognatos. Quum Scytharum mos esset, ut, quamvis plures in expeditione duces essent, unus tamen potissimus haberetur, qui in ducendo exercitu praecedebat, contra in reducendo subsequebatur: Arpadus inter caeteros principatum obtinuit, profligatis incolis, trajecto Danubio, in monte cui Noe nomen est, castra posuit, haud procul ab Alba. Quam divus Stephanus, Ungarorum Rex hercle sanctissimus, & Arpadi genere natus, haud immemor suae gentis, quae ex auspicato in hoc loco consederat, aedificavit.

Arpadus Hungarorum Dux I.

Sed nequaquam ab re fortasse fuerit, si ducum rite nomina prosequamur, unde nobilissimae pleraeque Ungarorum familiae promanarunt. Zobolchus dux alter dictus est, unde Chakiorum gens magna defluxit. Hic in Pannoniae agro consedit, ubi Cahkvar fuit oppidum, a Chakis aedificatum. Var enim lingua Ungarica, oppidum significat. Id prius Zobolchum dictum, a Zobolcho conditore nomen acceperat, deinde Chakvarum appellatum, quod deinde Andreae, Belae, & Leventae temporibus, communi omnium Ungarorum consensu deletum est. Giula tertius dictus est, unde Giulam Ladislai filium nominatum fuisse ferunt. Hic in Transylvania, quum venatum proficisceretur, sylvasque discurreret, Albam vetustissimam urbem, multa Romanorum monumenta referentem, succrescentibus undique vepribus & arbustis occupatam, invenit. Antiquitatem veneratus, adempto situ instaurare coepit, quam nunc Albam Juliam appellant, non tam a Julio, quam a Giula Unnorum duce nominatam. Saroltha huic erat filia, praestanti specie, proceraque statura, a multis saepe principibus postulata, quam Geysa dux, Beliudi consilio & ope, qui Kulanum agrum late possederat, uxorem duxit. Kulas enim filiam Beliudo desponsavit, ut adversus Keam fratrem arma moveret. Quod quum fecisset, soceri jussu, post ejus obitum, legatum sibi Kulanum agrum vendicavit. Hinc tertius Giula defluxit, qui quum Ungaris infensus esset, d. Stephani viribus adactus, in Pannonias emigravit. Quartum ducem Cundum dixerunt, cui duo fuere filii, Cusidus & Cupan, qui quum prope Nyrin amnem castra fixissent, ad orthodoxam ubi fidem pervenere, nobile coenobium erexerunt. Quintus Lehel vocatus est, qui ejectis Bulgaris Mysiam occupavit, qui cum Boemis linguae commercio plane conjuncti sunt; ibique diutius habitasse fertur. Hinc Zuardorum familia promanavit. Sextus dux Verbulchus, ad lacum Pannoniae, quem Balatonem nunc appellant, castra locavit. Ursus vero septimus, in Seyo constitit. Caetera vero Ungarorum genera, pro arbitratu suo sibi sedes ultra citraque Danubium invenere. Et ab initio Daciae usque in Illyricum, & a Noricis & Germanis usque in Getas, extremosque Mysios effusi, patentissimas (quas diximus) regiones inundarunt.

Zobolchus Hung. Dux 2. Chakiorum origo.

Giula 3. Hung. Dux.

Alba Iulia a Giula dicta.

Cundus 4. Hung. Dux. Lehel 5. Hung. Dux. Zuardorum familia. Verbulchus 6. Vrsus 7. Hung. Duces.

Praeter ducum familias, innumerae quoque aliae fuerunt, pari nobilitate certantes. Postquam Ungari generatim per vicos oppidaque divisi sunt, ad subigendas inprimis provincialium hostium reliquias sese convertunt, nec prius arma deponunt, quam Pannonias pacatas efficiunt. Cum Unnis & Avaribus, qui prius venerant, sese conjungunt, & unam Rempublicam statuunt. Sub iisdem signis, pro cognationis jure commilitant, finitimorum injurias communi fortuna propulsant, & propulsare Scytharum imperium omnino decernunt. Composita igitur Republica, & sedibus tributim a Septemviris jam distributis, ad propugnandam inprimis Ungariam, martialis ludicri aream, ingenium intendunt. Ex eo deinde tempore magna provinciarum facta confusio, quibus pro mutatione rerum, coercere & amplificare terminos saepe contingit. Quare Ungaria utramque Pannoniam, Danubii ripas nequaquam olim excedentem, item Jazyges Metanastas, ac Daciam, hac Scytharum redundantia late complectitur. Ineptissimos Ungarorum Annales hic detestari licet, quippe qui bella multa memoratu digna, quae cum Germanis & Gallis gesta sunt, profana quadam oblivione praetermisere. Nos autem hanc tempo-

Hungari cum finitimis populis unam statuunt rempubl.

temporum jacturam ex Luitprando, caeterisque scriptoribus, quantum in nobis situm est, resarcire conabimur.

Dum occupatis universis fere Pannoniis, Ungari in novis sedibus se componunt, regionem pacant, irruentiumque finitimorum impetum, tanquam ab hostibus undique circumventi, coercere nituntur, Carolus, ex cognomento Magnus appellatus, non modo Rex Francorum, sed Romanus Imperator deinde creatus, gravissimum in Italia bellum, Romani pontificis gratia, adversus Longobardos ea tempestate gerebat. Nam quamvis semper variis expeditionibus distraheretur, omnes tamen mira prosperitate transegit. Non solum inauditam animi magnitudinem, summamque sapientiam, in divo Imperatore recognoscere licebat, sed religionem divina & humana illi patrocinia suggerentem, cum ineffabili sanctitate conjunctam in tanto principe quisque poterat intueri. Adversus Waifarium Aquitaniae Ducem, qui a regia fide defecerat, adhuc adolescens a Pipino patre missus, Barbonium Clarumque montem, & multa oppida expugnavit. Feliciter ita pugnavit, ut Aquitaniam, in qua pater aestatibus octo belligerarat, Francorum ditioni stipendiariam fecerit.

Carolus Magn. Longobardos oppugnat.

Laus ejus et virtus.

Waifarium devincit.

Aquitaniam subigit.

Mortuo Carlomanno fratre, quum Bertha ejus uxor, prae nimia, qua in Hildegardam Caroli conjugem ferebatur, invidia, Antharii consilio, una cum liberis ad Desiderium in Italiam profugeret, ut Longobardorum viribus, ab Adriano pontifice maximo, filii sui Reges Galliae approbarentur, maximum, inter Francos & Longobardos diu concepta simultas, bellum excitavit. Desiderius pontificem ratus, in Gallorum invidiam, nunquam Carlomanni filios Reges approbaturum, belli necessitate eum adigendum esse decernit. Quare coacto exercitu in Ravennates castra movit, Faventiam, Ferrariam, Comaclum, vi cepit. Pontifici ablata repetenti, legatis saepe respondit, se de pace nihil, nisi cum pontifice praesente, acturum. Archiepiscopus, tresque tribuni, Ravennam pro viribus tuebantur, subsidium quotidie a Pontifice postulabant. Interea montem Feretrum, Urbinum, Senogalliam, Eugubium, Longobardi cepere. Quin per varia loca late discurrunt, Umbriam passim populantur, & Spoletum usque perveniunt. Legatos pontificis iterum re infecta dimittunt, urbis Romae obsidionem interminantur. Adrianus urbem munire non desinit; mox tres ad Desiderium Episcopos mittit, qui Desiderio, si Romanorum fines hostili manu ingrediatur, sub anathemate igni & aqua interdicant. Quod ubi factum est, pudore quodam Rex confusus, Ticinum se recepit. Ad quem mox Caroli Legati venere hortantes, ut oppida, quae Pontifici rapuerat, ultro redderet; sed re infecta ad Carolum rediere. Succensus ira admodum Imperator, magnis viribus in Italiam contendit. Desiderius coactis undique auxiliis, Francos aditu prohibere conatur. Partem copiarum Carolus per montem Jovis iter facere jubet, ipse per montem Cinisium ingredi statuit. Hostis Italiam a Francis adiri nunquam posse sperabat, partim propter ea praesidia, quae aditibus singulis imposuerat, partim propter avia loca, & hostibus fere inaccessibilia; quae quidem duo Desiderium sane frustrata sunt. At ubi Carolum cum magnis exercitibus Italiam penetrasse cognovit, dimissis auxiliis se Ticini communivit. Adalgisum filium, & Bertham Carlomanni uxorem, cum liberis Veronam misit. Carolus, quum in transpadanam regionem descendisset, Desiderii causa Ticinum mox obsidet, universumque agrum populatur. Quod ubi Spoletani & Reatini cognovere, extemplo divo Petro, pontificiaeque ditioni sese dedunt, in Petrique basilica barbam capillosque deponunt. Hildebrandum, Longobardorum nobilissimum, Adrianus Spoletanum ducem declaravit, cujus potestas Furconenses nunc Aquilanos, Valvenses, Pinnenses, Marsos, Picentinos, Reatinos, Interamnensesque complectebatur. Omnibus quoque Longobardis Romam transmigrare volentibus, vicus in Vaticano, Pontificis auctoritate, datus. Parem quoque Pontifici ea tempestate ditionem fecere, ex Picentibus Firmani, Auximates, Anconitani, qui in Petri Basilica, barba crinibusque detonsis, fidelis obsequii juramento, ut Spoletani fecerant, adacti sunt. Carolus Bernardum patruelem, cum magna parte copiarum, in Ticini obsidione dimisit. Ipse cum uxore ac liberis, quos e Gallis evocarat, Vero-

Bertha Carlom. uxor magnum excitat bellum.

Longob. munita occupant loca Italiae.

Romae obsidionem interminantur:

Sed Adriani P.P. anathemate confunduntur.

Carolus M. adversus Desiderium Longob. Reg. copias in Italiam ducit:

Desiderium Ticini obsidet.

Long. Italia expellit.

nam proficiſcitur, urbem ſine cunctatione in poteſtatem ſuam redigit. Quando Bertha cum liberis Carolo ſtatim ſe dedidere, Adelgiſus, Deſiderii filius, ad Conſtantinum Imperatorem aufugit. Omnes transpadanae urbes, facta ſponte deditione, in Caroli ditionem pervenere.

Romae Pontificis pedes deoſculatur. *Multas urbes & loca donat Eccleſiae.*

Quum ad Paſchae ſolennia, Romam cum uxore liberiſque veniſſet, Pontificis pedes perreverenter deoſculatus, cum eo, ac univerſo collegio ſacerdotum, Baſilicas & cuncta templa luſtravit, perpetuum cum Romana Eccleſia foedus icit. Donationem a Pipino patre factam ultro confirmavit, in qua Liguria cum Corſica inſula continetur. Surrianum adjecit, montemque Berthecum, quae loca inter Lucam & Parmam ſita ſunt, item Parmam & Regium, Mantuam, & montem Silicis, ac univerſum denique Ravennatem Exarchatum; praeterea Venetiam & Iſtriam, quae Forojulianenſis ducatus erat, poſt Spoletanum Beneventanumque ducatum adjunxit. Ticinum reverſus, Deſiderium in deditionem accepit, eumque Leodium relegavit. Papiae ac Mediolano Francos praefecit, qui Longobardos ad Alpes uſque diffuſos bene regerent, pacatoſque ſervarent. Nec non & Beneventanis, Forojulianiſque Longobardis, e Francorum gente viros praepoſuit. Bertham cum liberis ſecum in Gallias reduxit. Feſtinavit ejus reditum Saxonum dira rebellio, quos ſaepe domitos, vix annis tribus & triginta ad imperium & orthodoxam fidem redigere potuit. Item ad Lippiam amnem Heresburgum erexit, ac ne quid novi moliri poſſent, validiſſimum praeſidium impoſuit.

Heresburgum adverſus Saxones erigit. *Contra Saracenos in Hiſp. bellum movet, eosque domat.*

Interea Saraceni, qui Aquitaniae fines incolebant, ut a ſuo Rege deficerent, auxilium a Carolo poſtulabant. Quod ubi is accepit, habito ingenti delectu, cum maximis adverſus Hiſpaniam copiis contendit. Obſedit continuo Pampelonam urbem ampliſſimam, eamque diu obſeſſam, & tandem vi captam funditus evertit. Dehinc ſuperatis Pyrenaeis montibus, pervenit Caeſarauguſtam, cuius ingreſſu ita Regum, qui Saracenis praeerant, animi ſunt conſternati, ut ſuis viribus plane diffiſi, Carolum muneribus exorandum eſſe cenſuerint. Ibn al Arabi Saracenorum tunc Rex erat. Bellum hac conditione diremptum, ut Hiſpania citerior & Vaſconia Carolo dimitteretur; ipſi in ulteriore Hiſpania imperarent. Ecce iterum rebellant Saxones, gens bello aſpera, & a divino cultu nimis aliena; quod bellum, decennio quidem, & vario eventu geſtum. Perdomiti tandem ſunt Saxones; & Britones, qui Galliae oram accolebant, in Caroli ditionem conceſſere. Aragiſus, dux Beneventanus, dum Campaniae urbes Conſtantinopolitano ſubditas Imperatori, & deinde Pontifici, ſibi vendicare ſtudet, Caroli juſſu ab incepto deſtitit. Qui quum paulo poſt Salerni diem noviſſimum obiiſſet, mox filii cum finitimis Graecis bellum ineunt. Nam adhuc Conſtantinus Imperator, & Leo, quaecunque a Neapoli & Siponto, quam nunc Manfredoniam dicimus, inter Superum Inferumque mare continebantur, ſub ditione ſua, una cum Sicilia, retinebant, quin & Neapolis adhuc Graecis fidem inviolatam plane ſervabat.

Devincit Saxones & Britones, aliosque.

Conſtantinus Imper. Bulgaros magna ſtrage profligat.

Hac quoque tempeſtate Conſtantinus, quamvis paulo ante paratam in Bulgaros magnam claſſem per naufragium amiſerat, in eos tamen bellum redintegrat, qui occupatas Danubii ripas in inferiore Myſia, obſtinatius, invitis Imperatoribus, retinebant. Bulgari, poſtulata pace, quam ob Imperatoris morbum facile impetrarunt, deſtinatum bellum dirimunt. Sed intellecta Conſtantini feritate, animique malitia, qui non humanitatis gratia, ſed morbi neceſſitate pacem dederat, bellum inſtaurant. Conſtantinus aegritudine lenta nondum gravatus, cum multis cohortibus, & ingenti equitatu, Bulgaros per Thraciam temere vagantes adoritur, incautos magna ſtrage profligat. Caeſis fugatiſque Barbaris, triumphans Conſtantinopolim ingreditur. Diro deinde elephantiae morbo increbreſcente correptus obiit, eum quidem ſortitus interitum, qui facinoribus ſuis non fuit iniquus. Huic Leo quartus haereditario jure ſucceſſit, legataque naturae jure a patre vitia, ſi per vitam licuiſſet, longe ſpectatiora reddidiſſet. Ad coercendas Saracenorum incurſiones in Syriam profectus, turpiſſime rediit. Sacram coronam, in ſanctae Sophiae ſacrario reconditam, publice ferre, lapillorum amore, non erubuit.

Digna facinoribus morte interit, cui Leo IV. ſuccedit.

Dum

Dum apud Carolum, & Constantinum quintum ac sextum, haec ita geruntur, Ungari regnum non modo pacaverant, sed cum finitimis plerisque bella nequaquam contemnenda gerebant. Multos jure societatis initae sibi conciliare, nonnullos caedibus & rapinis lacessere, a potentioribus pacem quandoque mercari, per sociorum amicos iter facere, latius longiusque populari, omnes vicinos pro viribus exterrere, hos vi, officio illos, ne circumstantium populorum bello obruerentur, assiduo remorari, omnia demum agere, ut occupatas vi sedes vi quoque retinerent. Sed nil eis inauspicatius accidere potuit, quam Caroli Magni temporibus, qui cum gloriosissimo quoque e vetustate conferri poterat, sui regni auspicia captasse. O quanto facilius & fundare imperium, & fundatum propagare potuissent, si in ea tempora non incidissent. Arduum namque erat, ac perquam difficile, tunc aliquod regnum fundari posse, quum is, cui divinitus erat ampla data potestas, latissime dominabatur. *Hungari quomodo regnum suum muniant fundentque:*

Circa Ungarici regni principia, praeter ea quae de Chagano Unnorum Rege diximus, gravissimum inter Ungaros & Francos bellum exoritur, quod sensim & gradatim a Bavaris sumpsit initium. Nam Saxonibus Britonibusque domitis, cum exercitu Carolus Italiam repetit. Quum Beneventanum Ducem cum Adriano pontifice ne satis quidem bene se gerere intellexisset, revisa Roma, Capuam contendit, positisque castris, Beneventanis bellum interminatur, nisi quamprimum deditionem facerent. Quod quum Arigisus dux accepisset, Imperatoris saevitiam reformidans, Romoaldum & Grimoaldum gnatos, obsidum loco obviam mittit. Concessa Carolus venia, acceptisque obsidibus, & pacata Italia, in Gallias revertitur. Bavaricum deinde suscitatur bellum, quod veluti repente ortum est, ita celeri expeditione confectum. Id enim ex Tassilonis Bavarorum ducis insolentia simul & socordia ortum est: quippe qui dum stulte credit uxori, temere quoque dominatum amisit. Huic Desiderii, Longobardorum olim Regis, filia, uxor erat, quae usque adeo diu noctuque virum vexasse fertur, donec eum impulit, ut ab Imperatore deficeret, & patris exilium per maritum hoc bello ulcisceretur. Quod eo facilius fieri posse speravit, si gentem Ungaricam bello acerrimam, Bavarisque finitimam, in societatem adscisceret. Sed quum facile fit uxori imponere viro, ad Ungaricorum duces legatos Tassilo repente mittit, quibus eos hortatur, & orat, ut pro utriusque partis commodo societatem secum transigant; admonens, Bavaros & Ungaros inter duos Imperatores saevissimosque tyrannos esse positos, eosque nihil impensius curare, quam sub eorum imperium gentem utramque redigere. Id ipsum Bulgaris, Constantinopolitano tyranno proximis, accidisse, qui quotidiano bello vexantur: Saxones, Britones & Vascones, Aquitanosque, Carolo finitimos, idem esse perpessos. Pipini filium, totius orbis imperium anhelare. Utriusque partis esse, propriam libertatem salutemque tueri, & Ungarorum quam maxime, qui alienas nuperrime sedes usurparunt. Proinde eos orare, ut cum Bavaris una perpetuum foedus ineant, apud quos optimam semper viciniae societatem invenere. Alios injuriis & incursionibus Scythas affecisse; Bavaros, peregrinae profugaeque gentis commiseratione ductos, semper cum Ungaris amice vixisse. Quin & aliquod cognationis vinculum sibi cum eis intercessisse, quando Bavari ab Avaribus Unnorum cognatis, unde Ungari orti sunt, progenitores suos habuisse ingenue profitentur. Quum hoc legati rite narrassent, universae gentis conventus habetur, ubi Principes fere omnes haec una censebant: finitimorum societatem & amicitiam, non solum non esse contemnendam, sed quum in alieno solo peregrini sint, ultro appetendam, & praecipue Bavarorum, quibuscum semper amice quieteque vixerint. Quin & aliorum quoque venandas esse societates, ut alienas sedes, quas armis occuparint, officio potius, quam injuriis & bello retineant. Factum est igitur decretum, ut cum Bavaris fidelissimum perpetuumque foedus ineatur, quod insequenti die rite est cum Bavaris initum. Dimissi honorifice oratores, ictum foedus referunt, quod utrisque haud quaquam feliciter evenit. Bavari post haec non modo Caroli imperata detrectant, sed & bello Regem provocare nituntur.

Carolus M. domitis pacatisque Beneventanis, Movet in Bavaros.

Bavarici belli origo. Hungari ad hoc sollicitantur: Variis argumentis.

Foederantur Bavari cum Hungaris, & Caroli detrectant imperia.

Carolus Bavariam ingressurus pacis tentat remedia, & acceptis obsidibus extorquet.

Intellecta horum temeritate, Carolus amplissimum delectum habet, auxilia undique corrogat. Ipse rei indignitate commotus, cum maxima parte equitatus, ac duabus legionibus, ad Lechum amnem properat, qui ab Alemannis Bavaros dirimit. In ripa fluminis castra locat, & dum caetera hic praestolatur auxilia, Tassilonis Ducis animum per legatos statuit experiri. Qui ubi Ducem inconsultum adiere, amicisque verbis defectionem ejus & inconstantiam corripuere, in resipiscentiam revocavere hominem. At ille facti poenitentia ductus, quum neque sibi, neque genti suae bene consuluisse reputaret, si qua in Carolum pertinacia uteretur, mutato repente consilio, supplex sese Imperatori dedidit, se obsides, quicunque juberentur, ultro daturum, & imperata facturum pollicetur. Theodon, inter caeteros obsides, filius datus est, quin & jureiurando perpetui obsequii confirmata fides. Quare bello, quod maximum hercle futurum videbatur, hic datus est exitus: Tassilo ad Carolum evocatus, cum nulla missione donaretur, Bavaria amplius uti non potuit, cui suos deinde comites Imperator ipse praefecit. Alii alio modo id gestum esse referunt. Carolum ajunt, intercedente Adriano Pontifice, cum Tassilone a principio pacem fecisse, ejusque servandae gratia obsides promisisse; sed ab eo accersitum, neque accedere, neque promissos ex compacto obsides dare voluisse. Quare Carolum maximo cum exercitu venisse Augustam, primariam Vindelicorum urbem, diviso in partes tres exercitu. Eum cum una parte copiarum, in loco cui Lechfeld nomen est, locasse castra: alteram partem, quae ex Austrianis, Thuringis, Saxonibusque constabat, ad Saringam Danubio adjacentem consedisse. Pipinum filium, cum Italicis copiis, ad Tridentum & Bauxanum constitisse. Ast ubi Tassilo se ab imminentibus tribus undique exercitibus circumventum conspicatur, deditionem, ne majora mala subiret, continuo fecit. Datis cum Theodone filio obsidibus, Carolum adiit, a quo aliquamdiu remoratus, desperata tyrannide, quum se apud Francos ludibrio intelligeret haberi, monasticam cum filio religionem sponte subivit.

Alia rei praedictae narratio.

Botzen hodie.

Constantinus VI. Imp. Italiam infestans insigni strage rejicitur.

Ea quoque tempestate, quum Constantinus sextus, Carolum Bavarico bello implicitum intelligeret, omnes, quos adhuc in Italia sub ditione sua Graecos retinebat, Spoletani Beneventanique ducatus fines hostili manu invadere jubet: rapinas quoque pecorum hominumque juxta agere, ferro ac incendio cuncta vastare. Qui dum imperata faciunt, ab Aterno amne, quem nunc Pescaram dicimus, ad Beneventum usque omnia populantur. Verum quum his Hildebrandus Spoletanus, Grimoaldusque Beneventanus Dux tumultuario mox exercitu occurrissent, tali Graecos strage affecerunt, ut longo post tempore ultro quieverint.

Altera Caroli M. in Bavaros expeditio.

Quum res Caroli bene succederent secundum Bavaricum tumultum, bellum Sclavis indictum, quos Galli Vilzos, ipsi vero se Welatabos appellant. In qua quidem expeditione, magna a Saxonibus auxilia, sub veri praetextu obsequii missa sunt. Causa belli fuerat, quod Obotritos Francorum socios calamitosis incursionibus infestarant, neque minis, neque precibus, neque Caroli denique imperio coerceri poterant, quo minus eos armis saepe lacesserent. Sinus quidam ab Oceano in Orientem forte porrigitur, incompertae quidem longitudinis, latitudinis vero longe diversae: hunc innumeri populi accolunt; Dani & Suecones, quos Nortmannos vocamus, alii vero Rugios, septentrionale latus, & omnes ejus insulas possident, australe vero, Sclavi & Aestii, diversaeque nationes, ex quibus vel praecipui erant Welatabi. Quibus quidem Sclavis Danubium accolentibus, indictum tunc a Carolo bellum, una tantum aestate confectum est, omnium vero maximum praeter Saxonicum.

Bellum in Hungaros a Carolo adornatum:

Huic bello successit Ungaricum, diutinum quidem & horribile, quod octo annos durasse ferunt. Gens enim Scythica, & Unnorum praesertim, qui semper in patriis alienisque sedibus longe lateque dominari consueverant, jugi impatiens, & bello indomita, haud quaquam facile perdomari poterat. Quare bellum quanto formidolosius, tanto animosius atque apparatus a Carolo initum est. Pannonicam is expeditionem, utpote quae maximi foret momenti, per se suscepit, caeteras per Pipinum filium, variosque legatos, in Ungaria gessit: & antequam provincia pacare-

tur,

tur, multum sanguinis utrinque diffusum. Quot praelia in eo conserta, quot & quantae clades utrinque patratae sint, exinanita adhuc Pannonia plane testatur. Quin & locus, ubi Chagan Rex sibi Regiam habere solebat, ne minima quidem adhuc vestigia servat. Hinc tota Ungarorum nobilitas concidit, hinc vires omnes exhaustae, & exinanitum aerarium, tot populorum spoliis, tot hostium exuviis, tot gentium rapinis ante refertum. Franci, qui quondam exiguis facultatibus fuerant, hinc ita ditati rediere, ut Gallias opibus late compleverint; quod rerum vicissitudo facile passa, quando quae aliis eripuerant, amisere Ungari. Tantum auri & argenti in eorum Regia repertum, tam pretiosa in praeliis erepta spolia, ut ne plus quidem praedatum e Macedonico bello Paulum Aemilium retulisse putent. Sed tamen gens Ungarica, tanta strage & rapinis affecta, nullo unquam bello deleri, vel Pannoniis ejici extirparique potuit. Quin & succisa frequentius, ita tempestate nostra repullulavit, ut non modo parta tueri, sed ab Adriatico ad Sarmaticum, & a Vindelicis ad Euxinum usque mare, imperante divo Matthia Corvino, propagarit imperium.

Quo tota est vastata & exinanita Hungaria,

Et Gallia ditata.

Vires tamen resumpsit & dilatavit.

Ungari igitur, quum Carolum, corrogatis e toto Occidente auxiliis, in se irruere cognovissent, & pusillanimitatem ac stultitiam Tassilonis aegre tulissent, quod ipsis insciis, hosti prae timore se dedisset, fortunas & uxores cum liberis, imbellemque omnem aetatem, in Danubii insulas redegere, easque vallo castellisque, impositis ubique praesidiis, muniere, nec urbes ibi erant, quibus tutius sese tueri possent. Quod ubi factum est, coacto ingenti exercitu, ad tutandos superioris Pannoniae fines, Francis obviam occurrere. Carolus, intellecto Ungarorum apparatu, in Danubio apud Vindelicos classem comparat, cui multas cohortes cum commeatibus imponit, caeterasque copias cum equitum turmis se terra subsequi jubet. Classem secundo amne dimittit: non modo Danubii alveum, sed ripas utrasque, Francorum exercitum latius inundasse cernere erat. Quum nihil inconsultis inexoratisque numinibus Rex ageret, quum hostium fines, caputque Pannoniae superioris attigisset, quando cum profana gente, & Christiani nominis inimica, sibi res erat, solennia triduo sacra in frequentissima militum concione operatur. Piis precibus Jesum Christum optimum maximum, & unicum humani servatorem generis, omnes invocare ex edicto jubet. Cuncta, sacris rite peractis, numina sibi aequissima & propitia reddit. Et divi prae caeteris Martini numen exorat, ut sibi suisque Francis, apud quos & vivere dignatus est, & vita defunctus quiescere, ac pro mirabilibus meritis pientissime coli, praeterea Pannoniis, unde ortus est, semper adesse velit, neve natale solum patiatur semper bellorum esse aream, barbararumque gentium ludibrium. Vel si quo peregrinam nationem fato ibi patiatur, quum tot populorum incursionibus ac bellis sit exhausta, incolas, quicunque fuerint, ope laboreque Gallorum, qui ejus numini sint addicti, in orthodoxam fidem afferi jubeat.

Adventanti Carolo occurrunt Avares.

Divina Carolus implorat auxilia, & d. Martini opem.

Sacris rite peractis, captatisque auspiciis, insequenti die castra pariter cum classe movet, ac hostibus appropinquat. Qui ubi omnia hostili manu late completa prospectant, desertis stationibus, quas in finibus disposuerant, quum se Gallis impares fore intelligerent, retro se suosque lintres intra Rabam fluvium recipiunt, apud veteres quondam Arabonem nominatum, Jaurinumque praeterfluentem, qui superiorem ab inferiori Pannonia dividebat. Quum Carolus eos terga vertisse sensisset, cum expedito insequitur equitatu, palantes multos intercipit, pagos & oppida destituta succendit. Hi in oppositam partim insulam se recipiunt, ut liberos, uxores, & fortunas tueantur; partim ad Arabonem, ubi nunc Jaurinum est, & munitis ibi castris se tueri posse confidunt. Nam quum inter Arabonem & Danubium, ad confluenta castra locassent, a duobus se lateribus utroque amne tuebantur, a caeteris partibus altissima fossa valloque se muniverant. Irruentem Ungari hostem, forti animo praestolantur. Carolus cum equitatu & quinque legionibus, Arabonem facto ponte trajicit, multi sine ponte superant, ubi vado transiri poterat, a latere classem per Danubium circumducit, mox pugnae signa dari jubet. Castra a Francis obducta acerrime oppugnantur: nam primo eminus pugnare hi, vallo, jaculis & sagittis prohi-

Adventu Caroli fugiunt ad Insulam Hungari vallis munitam.

Carolus trajecto Arabone hostem aggreditur.

prohibere Ungaros, contra illi, telis a fossa rejicere, pars materiam congerere, ut fossam compleant, nonnulli viribus eam superare, sub valloque instantius & cominus dimicare. Complendas esse fossas Rex exclamat: illi pro vallo & portis audacius obstare, classem ripae admotam repellere obstinatius. Sed quum certatim triremis quaeque ripae appellere niteretur, miserabilis inter Ungaros orta confusio, cui potissimum occurrerent nesciebant. In ripa res cominus agitur, & ita conferta quandoque pugna conseritur, ut vix exerendis gladiis locus esset. Caedes non parva utrinque committitur, nonnulli timore mortis in profluentem se projiciunt, aliqui honestius humi inter confertos hostes cadere cupiunt. Quum a ripa validius Ungaris pugnare liceret, e classe multos interfecere. Ab Arabone, prae alvi altitudine, gravius infestari non poterant. Sed ubi a Gallis fossa undique completa est, tam perniciosa sub valle pugna conseritur, ut multi utrinque caderent. Pipinus, dum castrorum portis, facto agmine, graviter insultat, multisque caesis penetrare contendit, nimio telorum jactu equo excussus, stipante veteranorum multitudine adjuvatur: quod ubi prospexere hostes, adauctis animis, eum mortuum esse rati, castris erumpere audebant. Sed quum praetoriana legio occurrisset, a vallo quam campo certare tutius esse censuerunt. Praelium in vesperum usque protractum: castra, nisi obstinatissime restitissent, eo profecto die fuissent capta. Nam ex Ungaris plures quam e Gallis cecidere, obruti namque hostium telis esse videbantur. Carolus, ut suis parceret, quum eo die satis actum esset, receptui canere jubet. Dirempta pugna, curant utrique corpora; sed Ungari in statione quisque sua cibum capiunt, quam nemini in tanto periculo deserere licebat. Galli partim fessa quiete membra recreant, partim, ne quid ab hostibus detrimenti inferatur, excubias ubique disponunt.

Completis vallis acris fit pugna.

Equo Pipinus excutitur.

Et nocte pugna dirimitur.

At illi intempesta nocte clam advocata concione, inter se, quid postero die sit agendum, ex necessitate decernunt. Res Ungaricas ad extrema redactas non ignorant, quando castra tueri posse diffidunt, & quonam pacto se salvos reddant, ab hostibus undique circumventi, haud quaquam facile prospiciunt. In hanc sententiam concessere omnes, ut facta in medio noctis silentio eruptione, fuga salutem quaerant, sperantes se locorum notitia facile evasuros. Hostes eruptione turbatos, sibique timentes, nequaquam consequuturos, proximos quosque montes sibi non defuturos, ubi propriam salutem propugnare poterunt. Quatuor hominum millia hucusque desiderata sunt in castris, quinto autem die in fuga mille & quingenti caesi, sauciorum innumera multitudo, ex Gallis circiter tria millia. Quare media nocte, dato clam signo, prodeunt, in dispositas mox hostium excubias erumpunt: prius custodum maxima pars trucidatur, quam in castris Gallorum tumultus excitaretur. Quo ubi omnes experrecti sunt, primo perturbari, sibique admodum timere, mox in eos arma capere coeperunt, item credere ad caedem potius, quam ad fugam erupisse. Jam illi passuum circiter duo millia fugerant, antequam per universa Gallorum castra tumultus effunderetur: praemissis impedimentis, & instructo utrinque carrorum ordine, iter faciunt. Galli adhuc eos castra tenere rati, superato vallo in tentoria penetrant, ex centone confecta, multa praepropera festinatione relicta diripiunt. Mox illucescente die, illos dissimulata fuga evolasse conspicati, celeri cursu subsequuntur, quam eos consequi possent, finitimos Budae montes occupasse prospiciunt. Quos ubi consedisse vident, & carrorum circumseptu, pro vallo radices montium communisse conspicantur, lentiore gradu progredi coepere: quo quum venissent, montem a planitie castrorum circumductu claudunt, fauces montium caeterosque aditus, impositis praesidiis, obstruunt, inedia potius quam armis hostem superare contendunt. Carolus, dispositis circum stationibus, ita acri eum obsidione adurget, ut neque hinc exire, neque commeatus inferri queant, quorum inopia propediem laboraturum esse sperabat. Mox classem, una cum terrestribus copiis descendere jussam, a ripa Danubii collocat, ne quis exire posset. Duo de triginta diebus hostis fame absumptus se tuetur; tandem, quum nemo pedibus constare posset inedia, deditionem facit, et eam, quam Carolus conditionem obtulerat,

Hungari relictis noctu castris fugam meditantur.

Quot utrinque caesi.

Perrumpunt feliciter Gallorum castra:

Et finitimos Budae montes occupant muniuntque.

Circumcingens eos Carolus, 28. dierum fame ad deditionem cogit.

ferat, accipere cogitur Ungarus. Qui in facrofanctam Christi fidem ultro fe afferent, & vita, & cum fortunis libertate donabantur. Qui in profana Scytharum religione perstitiffent, his adempta cum fortunis libertate, vita duntaxat permiffa. Multi patria religione fe exuerunt, ne vectigales forent, & facultates amitterent; pauci divina charitate fuccenfi. Infequenti tandem die, quum fefe dederent, immenfus obstinatorum numerus bonis exuitur, cum facilioribus clementer actum. *Multi Hungar. Christi amplexantur fidem.*

Deinde motis castris ad Budam veterem, quam Sicambriam prius appellabant, perventum est, ubi Chaba Rex Ungarorum refidebat. Qui quum per legatos bellum perquam graviffimum gereret, nimia opum exuberantia praepollens, quas ex multis rapinis ac hostium exuviis plane congefferat, reformidatis Gallorum viribus, & Caroli fortuna cum fapientia fane conjuncta, in minutiffima urbe fe tueri poffe fperavit. Sed longe aliter atque fperarat res ipfa obtigit, nam audita unius exercitus deditione, consternato penitus animo, in diverfa trahebatur. Exhaustam populo civitatem retinere diffidebat, & adverfus validiffimos hostes, commode pugnare poffe defperabat. Ecce urbs a Gallis circiter centum millibus obfidetur, obfidetur etiam a fuis, qui diffimulanter hortantes oppidanos, miferum fibi fpectaculum propofitum habebant. At illi postulata deditione renitentes, quamvis pro urbis amplitudine pauci aegre refifterent, postero tamen die pugnam expectant. Carolus a Danubio navibus oppugnat, a caetera parte, instructa acie, circumvenit. Maximam Ungarorum manum, in primo congreffu, Gallicis agminibus anteponit, ut fuos prius oppidani, quam hostes caedere cogantur. Civium pars magna, fuos ac hostes aeque tractare, multi longe crudelius, remiffius contra plerique, & hostem potius admittere, quam civili fe fanguine foedare; itidem factitare dedititi. Tota die pari utrinque fpe pugnatum, inclinante fole Gallis fortuna favit, quae Carolum numquam fere deferuit: nam dum Ungarorum objectu protecti tutius fubnituntur, admotis fcalis, moenia plerique confcendunt. Quod ubi ab Imperatore vifum, per agmina cuncta difcurrens captam urbem exclamat, fimulque dextra fuis ostendit; quare tantus undique impetus elato clamore factus, ut rejectis extemplo civibus, urbem invaderent. Quam ubi captam iri videre Ungari, qui fuperiore die fe dediderant, augustam per vicos ac fora mifericordiam exclamant, Caroli pietatem ingeminant, fuo fanguini parcendum effe vociferantur. Supplices inter infestas acies fefe ingerunt, profufisque lachrymis, utrinque ut arma deponantur, exorant. Deinde mitius pugnari coeptum, & intercedentium voces melius exauditae. Quum pars utraque fenfim ceffare occoepiffet, eo vehementius ad implorandam veniam, & mitem deditionem, fuos hortantur. Oppidani defperata publica propugnatione, arma deponunt, & vita fe cum uxoribus & liberis donari fupplicant. Commiferatio mox victorem inceffit, & quamvis e Gallis plerique cecidiffent, fupplicum tamen precibus ultro ceffere. Munita urbis loca fibi dari postulant, quae mox tradita, praefidiis complent, ad portas & fora, multaque compita, stationes rite difponunt, ne detrimenti quid ab Ungaris patiantur. Carolus urbem ingreffus, regiam fibi dedi postulat. Renitente aliquantulum Chaba Rege, arcem cum regia munitiffimam, & antiquis tot hostium exuviis & rapinis fane completam, deditam tandem accepit. Aerarium auro argentoque refertiffimum fubinde fpoliat, Regem in vincula conjectum, & confcita fibi morte peremptum, honorifice fepelivit. Quicquid auri, argenti, Scythicaeque praedae, tot annos undique congestae, Sicambriae inventum, una die a Franco ereptum est, privatae opes militibus pro dignitate distributae. Matronarum fervata pudicitia, nulla vis cuiquam illata, populus vita donatus, & stipendiarius effectus. *Carolus Budae Chabam regem oppugnat.* *Urbem vi expugnat.* *Carolus urbem victor ingreditur.* *Urbs opibus fpoliatur, & Rex confcita fibi morte fepultus.*

Pannonia opulentiffima populi Romani provincia, ab extera gente ufurpata, ad Romanum principem redacta. Paucis post diebus, advocata concione, Carolus populum hortatur, ut Christiana fe fuosque liberos fide initiet, verum Deum omnium rerum Creatorem, & Servatorem humani generis agnofcat Jefum Christum, unicum Dei filium, intelligere, intellectumque diligere & adorare conetur, Christianae religionis dogma fectetur. Martem & Herculem, caecarum figmenta gentium, afpernetur, *Carolus ad orthodoxam fidem cives adhortatur.*

netur, divina mysteria discat, quibus animarum immortalitatem adipiscatur, sanctissimam Jesu Christi doctrinam imitetur, ex qua tantum veritas illuxit. Si idolis falsisque diis renunciarint, reciproce se clementissimum dominum Ungaris futurum, atque Ungaros haud aliter ac Francos benigne tractaturum. Haec per interpretem eloquutus, paucos invenit, quos in veram fidem assereret. Profanam ac obstinatam gentis mentem conspicatus, severitate potius quam mansuetudine in eam utendum esse cognovit. Quare urbis moenia primum dejicere, ne facile rebellaret, deinde stata vectigalia pendere, arma cuncta tradere, & templa vetera cum idolis demoliri jubet: qui sacrosancta fide initiati fuerant, benigne tractati, & tributorum immunitate donati. Qui ut scirent ubi sacra Christiano ritu facerent, in extrema parte urbis, sub monte, divae genitricis Mariae templum statuit; quo devotissime finitimi undique tempestate nostra populi supplicatum confluunt, & albae Mariae sacellum, primum Christianis in Ungaria nominibus dicatum, appellant, idque lapis adhuc indicat excisus. Deinde pacata urbe, & composita Republica, sapientissimum magnanimumque virum urbi praefecit, sacerdotes reliquit, amplificandae gratia religionis, haud ignarus, foedos animos ad veram fidem non facile posse converti.

Reluctantes punit, sed benigne tractat conversos.

Aedificat d. Virgini sacellum.

Mox deditione capit Insulam, Hungarorum receptaculum.

Expugnata Sicambria provinciae metropoli, quae Germanica olim legio dicta, deinde Buda vetus appellata est, ut late supra diximus, omnes pagi, & quaecunque erant urbes, missis ad Carolum legatis, ultro imperata se facturas pollicentur. Castra ad Taurinum usque promovit. Mysias tunc invadere destitit a Bulgaris occupatas, ne Orientalis imperii fines laedere videretur. Mox per Syrmium retro castra retulit, & trajecto prope Danubio, per Daciam & Iazyges Metanastas, ad Insulam cum classe rediit, quo maximam Ungarorum partem, cum uxoribus ac liberis fortunisque confugisse, retulimus. Hanc adaucta classe circumvenit, tridui oppugnatione, dejectis praesidiis, quae castellis imposita fuerant, occupavit. Nam insulani iniqua sua fortuna consternati, obstinatius resistere verebantur, nè quid crudelius experirentur, & facilem deditionem fane distulerant, Danubii vastitate, munitionibusque freti. Quum e Gallis pauci cecidissent, cum victis haud inclementer actum, fortunae cum armis omnes ademptae, leges cum praesidiis, ubicunque res tulerat, rite impositae. Item praefecti ac sacerdotes, qui convocato populo supplicarent, sacram legem traderent, & Christianam denique religionem amplificarent. In Ungarico bello e Francorum Proceribus duo tantum occubuere, alter Henricus Dux Forojulianus, in Liburnia juxta Tarsaticam maritimam urbem, insidiis (ut ajunt) oppidanorum interceptus: & Geroldus, Bavariae praefectus, alter, qui quum eductam in Ungaros aciem, equo insidens, ardentius hortaretur, interfectus est. Praeter hos, incruentum hoc Francis bellum, Luitprandus fuisse tradit, quamvis diutius pro magnitudine sui traheretur; alii cruore pauco factum negant, quando gens fera & indomita haud quaquam facile superari potest. Sed de Henrico & Geroldo, quod dictum est, id in secunda accidit expeditione, ut paulo inferius ostendetur.

Ad fidem orthodoxam amplificandam praeficit sacerdotes.

Duo proceres, Henricus, & Geroldus, hoc bello occubuere.

Carolus in Saxones a fide deficientes movet expeditionem.

Lustratis igitur pacatisque Pannoniis, Carolus insigni victoria praeditus, Gallias, & inprimis natale solum, cui nunc Franconiae nomen est, visere decernit. Ubi cum secundum annum ageret, nuntiatum est, Saxones, quibuscum tot annos bella gesserat, ut Christi fidem sectarentur, a traditis verae fidei documentis desciviffe, & in barbaricam execrabilemque perfidiam recidisse. Quo nuncio usque adeo ira succensus est, ut nationem perfidam, ab omni pietate alienam, non sine vi, ac magno ejus malo, ad resipiscentiam revocare statuerit; nec minori quidem obstinatione Saxonum animi obduruerant, quippe qui mori, aut miserrima quaeque perpeti mala, quam verum Deum colere, & imperata facere malebant. Educta utrinque acie, pari quoque utrinque pertinacia & crudelitate certatum; sed ea tandem pars effecta superior, quae justiore causa nitebatur: nam e Saxonibus eo praelio triginta millia caesa sunt, terra ubique vastata. Unde non solum abducti obsides, Principum filii, sed ut eorum vires honestius extenuarentur, multae quoque ex his in Daciam, Pannoniam,

Praelio 30000. caedit, multasque inde co-

noniam, diversasque regiones deductae coloniae, quarum adhuc innumerae Sarmatiam ulterioremque Daciam incolunt. Interea Adrianus Pontifex maximus vita defungitur, defunctoque Leo vir sanctissimus legitime subrogatur. Eo quoque tempore Irene, Constantini filii perosa flagitia, a Constantinopolitanis civibus impulsa, eum dolo captum, erutis oculis conjecit in carcerem, ubi, nimia percitus indignitate ac rabie, animam efflavit.

lonias alio deducit. Adriano P.P. succedit Leo. Constantinus, ab Irene oculis privatus, obit.

Dum haec ita geruntur, ecce gravissimo ac multiplici Romanum imperium bello refluctuat. Saxones enim, contemta superiore strage, ac patriae vastitate, item & Ungari eodem exemplo, a Carolo deficiunt. Praeterea Bavari cum his fere conjurati, proximi Forojulianis, Longobardis, ac Italis, acri bello lacessunt. Ne Saraceni quidem desunt, qui partim ex Barcinone, partim ex Ulyssipone, Christianos incursionibus & rapinis infestant. Omnibus his Carolus prospicere cogebatur, & quando ubique unus adesse non poterat, multa per legatos bella gessit. Pipinum filium in expeditionem Ungaricam delegavit. Henricum autem Francum, quem Forojulianis praefecerat, a Bavarorum injuriis Italiam tueri jubet. Aldefonso, Asturiae Galiciaeque Regi Christiano, auxiliares ex Aquitania copias misit, & ut Lusitaniae Baeticaeque Saracenos armis arceret, oravit. Ad Barcinonenses coercendos ipse contendit: quo quum pervenisset, Zatus, qui urbem sub ditione Saracena tenebat, ad Carolum defecit. Qua recepta urbe, maximam propugnandae citerioris Hispaniae occasionem nactus est, & gravissimo curarum onere levatus. Pipinus provinciam sortitus, in Ungariam contendit. Validissimo quidem exercitu eam ingressus, ingenti audacique animo occurrentes sibi Ungaros adoritur, quos aliquandiu resistentes inclinat, inclinatosque resumtis animis fundit fugatque. Nec satis quidem fuit hos uno praelio superasse, sed redintegratis saepe viribus, Herculeae hydrae more perdomuit: quos ut in fide confirmaret, hybernare apud Regium oppidum in provincia voluit. Quo quidem tempore Henricus Forojuliensium dux, Noviomiri Sclavi ducis & legati sui opera, ab Avaribus, qui cum Ungaris pro veteri cognatione foedus in eo bello icerant, cumulatas poenas exegit, qui Italis bellum inferre tentaverant. Noviomirus namque Ringum, primarium Bavariae gentis ducem, praelio superatum, occidit. Et quum paulo post Cazagon Juguramque duces, cum copiis una in deditionem accepisset, eorum urbes & oppida hostili more diripuit. Jam res Christianorum ubique prospere gerebantur, & ne minore quidem in Hispania prosperitate: nam Aldefonsus Galiciae & Asturiae Rex, de Saracenis, qui Lusitaniam occuparant, claram victoriam retulit. Ulyssiponem Lusitanorum metropolim, vi expugnatam, rapinis militum concessit, multaque pretiosa spolia Saracenorum, ex hac urbe erepta, ad Carolum, ne victoriae praemiis redderet immunem, utputa loricas cassidesque aureas, dono misit.

A multis Carolus lacessitus hostibus; Ipse Barcinonenses Saracenos coercet: Pipinus Fil. Hungaros: Henricus Forojul. dux Bavaros: Aldefonsus Saracenos Lusitaniae.

Eo tempore tota Italia, quum Irene rerum orientalium potita, omnes, quos adhuc in Italia populos retinebat, ut Carolo gratificaretur, civiliter se cum Romanis & Beneventanis gerere jussisset, in otio versabatur: Romanus tantum populus nova monstra molitur. Leo enim pontifex maximus, & vir omni doctrina & sapientia praeditus, qui clerum & populum sanctissimis semper moribus & documentis excoluit, quum pompam in agendis supplicationibus per urbem duceret, ad sancti Sylvestri aedem, a Paschali Primicerio, Campuloque presbytero, quorum turpissimam vitam verbis saepe corripuerat, cum profana conjuratorum multitudine, humi pessundatus, pontificis insignibus exuitur, cui mox linguam cum oculis exeruere. Mox in divi Erasmi coenobium delatus, Albini cubicularii opera in divi Petri basilicam relatus, in eo coenobio linguam & oculos, divina ope, Leoni redditos fuisse ajunt. Winigisus, Spoletanus dux, accepto nuntio, cum cohortibus plerisque Romam festinavit, liberatumque pontificem ad Carolum misit, ut ad pacandas res Romanas Italiam revisere hortaretur: a quo perreverenter exceptus, pacatis rebus, cum maximo equitatu Romam remittitur. Appropinquanti populus Romanus, & omnes ordines, ad pontem usque Milvium obviam congratulatum occurrunt.

Romani tumultus. S. Leo PP. a Paschali Campuloque oculis & lingua privatus, divinitus iis redonatur. Leo a Winigiso liberatus, mittitur ad Carolum: ab eodem Romam remissus, hono-

 Carolus

rifice excipitur. Carolus eam castigaturus audaciam, Romam pervenit.

Carolus, compositis in Occidente rebus, classeque ad piratas inhibendos in Oceano instituta, Aquisgrano profectus, per Moguntinum & Viennensem agrum, item per Noricos & Istrianos, in Forojulianos pervenit. Vbi quum Henricum ducem, Taurisinorum fraude caesum, offendisset, alium in demortui locum subrogavit, poenasque cumulatas a conjuratis accepit. Deinde classe Ravennam delatus est. Longobardos Beneventum incolentes, quum nova in finitimos Graecos moliri sensisset, per Pipinum statim filium, cum tumultuariis cohortibus, ac auxiliaribus copiis, bellum composuit. In urbem Romam singulari pompa admissus, in divi Petri atrio requievit. Tertio die, frequentissimo sanctorum patrum senatu, eorum causam, qui praeter aequum & fas pontificiam majestatem foedassent, audire voluit. Perorata utrinque causa, eos aeque ac reos laesae majestatis capitales esse censuit. Pontifex intercedens, ut vita redonarentur imploravit. Quare in Galliam, Paschalis & Campulus, cum caeteris conjuratis, relegati sunt. Ad conventum Salvatoris nostri natalibus indictum, Pipinus, populatis Beneventanis, advenit, quibus coercendis Winigisum Spoletanum ducem praefecit, cujus copiis in eo bello auxiliaribus usus erat.

Rei in Galliam abducti.

Carolus Romae a Leone festive coronatur: Pipinus rex Italiae declaratur.

Carolus inter solennia, senatus consulto, scito plebis, populi Romani precibus, & pontificia demum auctoritate, in Petri basilica, Augustali diademate, a Leone, cum summa omnium gentium acclamatione coronatus: *Carolo Augusto a Deo coronato feliciter, Carolo Magno feliciter, Carolo patri patriae, & pientissimo Christianae Reipublicae assertori, pacisque parenti, feliciter.* Secundum acclamationem pontifex sacrosancto oleo perunxit; ad Pipinum deinde filium conversus, eum Italiae Regem declaravit, regalibusque sacris initiavit. Major deinde cura Italicarum rerum pontificem & Imperatorem incessit. Jus deligendorum Pontificum & Episcoporum, Leonem Carolo nonnulli concessisse tradunt; sed id a Bibliothecario praetermissum, haud facile credi potest, quum Stephanum pontificem, qui Leoni successit, a populo Romano creatum fuisse constet. Praecipua ea cura supererat, ut de Graecis & Longobardis, qui Italiam premerent, ita decerneretur, ut firmam pacem Italia sortiretur. Longobardi nihil, praeter nomen peregrinitatis, ab Italis alienum habebant, quum annis pene ducentis & triginta Italiam incoluissent. Hi tantum, qui apud Papiae Mediolanique regiam, & per transpadanam regionem educati fuerant, nobilitatem suae gentis severius dijudicabant, tantam omnes cum Italis affinitatem contraxerant, ut Italia extirpare inhumanum fore censerent. Quare Leoni pontifici, Caroloque Imperatori, ubi sedem diu & status sui fundamenta habuerant, Longobardae genti, nomen solumque patrium, conservandum esse visum est. Utque a propinquiore conjunctioreque Romani nominis memoria, fines illis facerent certiores, & ut haberent probatae erga Romanos fidelitatis vicinos, quibus cura foret aut coercendi motus eorum, aut renunciandi magistratus, quicquid Exarchatus Ravennatis fines complectuntur, Romandiolam placuit appellari. Contra Graecos Italia eiciendos esse censuere.

An Leo jus eligendi Pontificem & Episc. Carolo dederit.

Longobardi quomodo in Italia tolerati.

Graeci Italia ejecti.

Quare Pipino totius Italiae delectus est habitus, quo coacto exercitu Beneventum contenderet: Carolus per cisalpinam in ulteriorem Galliam reversus est. Horribilis deinde terrae motus successit, quo Basilicae, nonnullaeque per Italiam eversae urbes. Beneventum Pipinus diu obsedit; amissa potiundi spe, Theatinam urbem acri obsidione circumvenit, (quia Roselimus, e Longobardis oriundus, praefectus urbis ad Graecos plane defecerat,) quam captam populatamque succendit. Mox Ortonam & Luceriam in ditionem accepit. Sed Luceriae Winigisum, Spoletanum ducem, praefecit, quem morbo correptum Grimoaldus dux Beneventanus obsedit, et Luceriam ei vi captam eripuit. Sed Pipinus occurrens, Luceriae Grimoaldum clausit, clausumque eo angustiarum redegit, ut tradita urbe Papiam emigraret. Quum haec Irene sensisset, legatum ad Carolum mittit, per quem jura pacis laedi queritur. Carolus legatos quoque suos cum illo remittit, ut diviso pacem imperio confirmarent. Divisio haec fuit: quicquid ad dextram a Neapoli, & ad sinistram a Siponto

Pipinus Benevento frustratus, Theatinam, Ortonam, & Luceriam capit.

Graecos inter & Ro-

Siponto incipiens, Supero Inferoque mari clauditur, item Sicilia tota, Constantinopolitano imperio adjudicatum; Romano caetera, praeter Beneventanum ducatum, qui, etsi Graeco magis quam Romano favebat, neutri tamen est addictus, & Venetos, qui, quamvis in Graecos propensiores essent quam Romanos, nequaquam tamen omnino sub Romana ditione versabantur. Sed succedente Nicephoro Imperatore, qui Irenem dolo captam in Lesbon insulam relegavit, hoc plerique in imperii divisione sancitum affirmant, Venetis fuisse concessum, ut utrumque revereri Imperatorem, propriis legibus uterentur. *manos Italiae divisio.*

Carolus, compositis Italiae rebus, ad Germanicas Ungaricasque animum convertit: nec parvi quidem momenti utraque provincia videbatur, nam bellum Pannonicum vix annis octo confectum. Godofredus, Danorum Rex, qui Oceani Germanici littus accolunt, ingentibus terra marique exercitibus ad Saxoniae littora venerat, icto cum Carolo foedere, Germanos transfugas, quorum motus admodum formidabantur, ultro reddidit. Confecta pace, in Franciam rediit Carolus, qui superiore anno Aquisgrani hybernans, magnam Saxonum multitudinem, cum liberis & uxoribus, in Franciam transtulit, eorumque pagos Abotritis concessit. Paulo post Fortunatus, Metropolita Venetus, in ciuili dissensione Caroli auxilium imploravit. Cui Pipinus succurrens, Heracleam, terrestrem unicam Venetorum civitatem, cujus locum nunc Civitatem novam appellant, & Aequilium, ejus civitatis oppidum, invasit. Sed cives, qui haec loca colebant, sibi diffisi, deserta patria Venetias commigrarunt, ex qua gente centum fere familiae in patriciorum ordinem assumptae sunt. *Imploratus a Fortunato Veneto, auxilium submittit.*

Mox Sclavonicum Boemicumque bellum praeter opinionem exortum est. Quippe Boemi & Poloni, Sclava gente editi, vicinos Saxones, & Romano imperio parentes, ad defectionem sollicitare ferebantur. Quos Carolus, ex concubina susceptus, & natu major, felici marte profligavit; caeso Leone eorum duce, optima ad patrem spolia retulit, agrum longe lateque populatus. Ludovicum pater Bavaris australibus, Germanisque praefecit. Redintegrato iterum bello, Sclavi Sorabienses, qui Albis fluvii accolae sunt, & Boemi, rebellant. Carolus minor, parentis imperio, coactis ex Bavaris, Burgundionibus, Alamanisque auxiliaribus copiis, in Sorabienses proficiscitur, quos vi expugnatos ad obsequium redegit. Ne facile quidem rebellarent, duo Salae Albique fluminibus praesidia imposuit. Mox Boemos aggressus, primo eos praelio fudit, fusisque agrum igni ferroque vastavit. *Rebelles Sclavos Bohemosque bis profligat per filios.*

Ne minore quidem enixu Pipinus ad gloriam contendebat. Qui quum Italiae regnum gereret, Mauros, qui Corsicam invaserant, per Ademarum, Genuensem comitem, classisque praefectum, insula ejecit. Sed Ademarus non sine morte sua victoria potitus. Carolus quoque Imperator, & horum pater, pari quoque felicitate usus. Quippe qui in bello Saracenorum, Navarros, Pampelonensesque Hispanos, qui paulo ante ad infideles defecerant, per legatos in deditionem accepit. Item Mauros, qui Tarraconensem Hispaniam & Lusitaniam occuparant, & ingenti classe Sardiniam & Corsicam invaserant, Buccharedo legato profligavit, quorum quinque millia desiderata, & naves tredecim amissae. Veneti quoque eodem tempore, quia foedus cum Carolo icerant, gravi bello a Nicephoro Constantinopolitano Imperatore vexati sunt, & ita cum Dalmatis afflicti, donec rescisso foedere in partes eius recidere. Niceta enim Patricius, magna classe in Adriaticum mare evolans, Dalmatiam cum Venetia in Graecorum ditionem redegit. Deinde paucis post mensibus, quum Venetiis moram traheret, inducias cum Pipino constituit, Constantinopolimque cum universa classe rediit. *Pipinus Mauros Corsica ejicit.* *Per alios Carolus legatos subigit Saracenos.* *Veneti a Nicephoro afflicti.*

Si collegam in imperio dignum Carolus fortitus esset, & qualem occasus, talem exortus Imperatorem eo tempore invenisset, haud dubie quidem universum Romanum Imperium instaurari facile potuisset. Nam si Caroli exemplo, qui ad perdomitam Europam animum adverterat, Nicephorus ad subigendam Asiam Africamque revocasset ingenium, restitutam Imperii Romani majestatem habuissemus, &, ni

 fata

fata invidissent, adhuc fortasse florentem videremus, cujus ne minima quidem vestigia tempestate nostra reperire possumus.

Nicephorus Imp. Italiam invadit:

Dum Carolus hinc Danos, ad extremam Germaniae gentem, germanici Oceani accolam, per Carolum; hinc vero per Lodovicum, alterum filium, Saracenos, qui Hispanias totas anhelabant, domitare contendit, Nicephorus, praetermissa Saracenorum cura, qui Thraciam & Byzantiae fines late vastabant, omnes animi nervos in perturbandam Italiam, sub Pipino Rege quiescentem, intendit. Comparata namque classe, Tyrrhenum mare ingressus, Populonium Hetruriae civitatem diripit. Niceta vero Patricius, induciis, quas cum Pipino Venetiis inierat, nondum exactis, per Adriaticum sinum, maritimam regionem, Pipino Regi parentem, corrogata ex Illyrico & Dalmatia classe, vexare conatur. Quod quum Pipinus intellexisset, per universas urbes maritimas praesidia imponit, Comaclum, in peninsulae speciem redactum, Venetisque objectum, Gallo Italoque milite complet. Quo quum Niceta Venetique appulissent, multi vulneribus rejecti sunt; Niceta spe sua frustratus, ducesque Veneti voti impotes, de componenda inter Imperatorem Nicephorum & Pipinum Regem pace agere coeperunt. Duces Venetorum, quorum alter Ubelerius, & Beatus alter dictus est, quum Graecos & Francos ad pacem perducere simularent, (ut Paulus Aquileiensis auctor est,) Pipino insidias tetenderunt. Quod ubi Pipino compertum est, ab inita pacis actione, ad ulciscendas Venetorum insidias animum continuo revocat, exercitum terra marique validissimum comparat, Venetias ita classe ac militibus circumvenit, ut nihil commeatuum nec auxiliorum invehi posset, Duces, proditionis auctores, una cum urbe, in deditionem accipit. Scriptores alii, qui Venetis assentantur, eos superiore bello subactos referunt, quum Pipinus Heracliam Aequiliumque vi cepit. Hoc autem bello Pipinum, dolosae mulierculae suasu, pontem in rivum altum produxisse, quo equitatum inferret: pontem igni ferroque diffractum fuisse, & demerso equitatu, magnam Francos jacturam fecisse; quod haud facile credi potest. Qui verisimiliore in assentando conjectura utuntur, Pipini classem, Pauli Ciurani adventu, cessisse commentantur; qui coacta extemplo auxiliari classe subvenerat. Quare inter Pipinum & Nicephorum pacem ea conditione instauratam ajunt, ut Veneti, qua a Carolo quondam donati fuerant, immunitatem retinerent. At ego facilius Paulo adstipulor.

a Pipino reiicitur.

Pipinus, elusis Venetorum insidiis, eos vi ad deditionem cogit.

Pax inter Pipinum & Nicephorum inita.

Carolus Godofredum Reg. coercet.

Dum haec ita geruntur, Carolo nuntiatur, Godofredum, Danorum Regem, Frisios, Romano imperio subjectos, bello lacessisse, victosque quotannis centum argenti pondo, tributi loco, mulctasse. Quare omnes copias in transrhenanam regionem ad Allaram fluvium, qui Vesaram amnem influit, ad praestitutum diem Carolus convenire jubet. Sed dum ad conventum Godofredum expectat, mox eum a satellite interfectum nuntiatur. Ne peremti quidem hostis fit longa laetitia, quando eodem die altero nuntio edocetur, Pipinum filium, Italiae regem, extremum Mediolani diem obiisse. Proinde Aquisgranum reversus, ut rebus suis recte consuleret, a Graecis, Saracenis, & Danis, quibus Emmingus in demortui Godofredi locum suffectus erat, legatos admisit, omnes quidem uno ore pacem postulantes, quam confirmandi Imperii gratia cum omnibus ex voto transegit. In Britannico Oceano classem instituit, quae septentrionalibus oris praesidio foret. Terrestres copias tripartito divisit: unam partem in Livoniam, quae Sarmatici ora est Oceani; in Britones alteram; tertiam in Ungariam, haud ignorans, gentem bello indomitam, & octavo vix anno pacatam, post ejus mortem sine magno praesidio nunquam in obsequio permansuram. Deinde Aquisgrano profectus, Bononiam venit, urbem sane maritimam, quo classem convenire jussam spectare ac recensere voluit; ubi quum omnia e sententia constituta vidisset, Aquisgranum rediit.

Moritur Pipinus. Plures a Carolo populi pacem deposcunt.

Carolus Bononiam adit.

O miseram humanae felicitatis conditionem, cui nil contingit omni ex parte beatum! Occurrunt ecce statim Danorum & Polonorum Bohemorumque legati, qui Danubium accolunt, magna munera deferunt, nihil impensius, quam perpetuam pacem, exorant. Quod vix jam laeto concessit animo, quum tristis de morte Caroli

Alter Caroli filius obit.

roli filii nuntius offertur, qui Germaniae fines tuebatur. Par quoque tristitia res Graecas incessit: nam eodem quoque tempore, quum oratores pacis Constantinopoli appropinquarent, Nicephorus, quamvis Bulgaros saepe vicerit, prius tamen, quam ad confirmandam pacem in urbem rediret, inito demum praelio cum Chrunno Bulgarorum Rege, apud Mysiam superiorem, Ungariae conterminam, superatus occubuit. Stauratius ejus filius, post aurem lethali vulnere faucius, Byzantium relatus, imperium obivit. Quo tertio mense abdicato, Michael, e sorore nepos, rerum potitus est. Cui profecto nil fuit antiquius, quam institutam a Nicephoro pacem cum Imperatore Carolo confirmare. Paucis pax pronuntiata verbis: *Orientem, cum Constantinopoli, Michael: Occidentem, cum Roma, Carolus habeto.*

Nicephorus a Bulgaris victus occumbit, cui successit Stauratius: huic, post 3. menses, Michael.

Compositis rebus, Carolus Bernardum, ex Pipino filio nepotem, Regem praefecit Italiae; quin & Walam, alterius Bernardi patruelis sui filium, adjecit, ut terrestri alter, alter navali incumberet expeditioni. Nam Saracenos, Baeticae & Lusitaniae dominos, ad vexandas Italiae Insulas, magnam classem comparasse, rumor erat. Neque rumor opinionem fefellit. Saracenorum namque classis, bipartito Corsicam Sardiniamque adoritur: quae Sardiniam adoritur, deleta est, altera in Hispaniam aufugit. Quare Alhacanus, Saracenorum Rex, cum Carolo pacem redintegrare curavit, quum res nequaquam e sententia cessisset. Et Carolus, ut Italia ex omni parte otium sortiretur, foedus cum Saraceno instauravit. Quin & Grimoaldo, Beneventano Duci, qui unicus e Longobardorum reliquiis superesse videbatur, indicto quinquies mille & viginti aureorum tributo quotannis, pacem amicitiamque concessit. Demum, veluti vicinae mortis conscius, Aquisgrani conventum edixit, in quo quidem frequentissimo Lodovicum filium, Aquitaniae Regem, sibi in Imperio Romano collegam pronuntiavit: Bernardum nepotem, Italiae Regem declaravit. Quum occidentis Imperium ita quiesceret, Michael Constantinopolitanus Princeps, dum Bulgaros utriusque Mysiae Dominos bello vexat, variis eos cladibus affecit. Sed dum victoria utitur insolenter, apud Adrianopolim funditur & fugatur. Consternatus animo Constantinopolim revertitur, & dum sibi a populo timet, moestitiave conficitur ingenti, ultro se abdicat imperio. In cujus locum Leo, Pardi patricii filius, a praetoribus suffectus est. Chrunnus Bulgarorum Rex, Adrianopoli potitus, adauctis animis, eo audaciae evectus est, ut Constantinopolim, barbara gente fretus, circumvenerit. Dum obsessam urbem oppugnare saepius audet, Leo facta cum populo ac militibus eruptione, non modo Bulgaros repulit, verum etiam Chrunnum eorum Regem, cum eo forte congressus, interfecit, opimaque divae Sophiae spolia retulit: quae quidem victoria non mediocre otium imperio peperit orientali.

Bernardus Italiae rex praeficitur.

Saraceni Italiam adoriuntur:

Carolus Lodovicum imperii collegam Aquisgrani assumit.

Michael a Bulgaris funditur, & imperio se abdicat: succedit Leo.

Qui Chrunnum se obsidentem reiicit & interficit.

Carolus demum, gestarum rerum gloria clarissimus, jam aetate gravis, Aquisgrani, aetatis suae anno septuagesimo secundo, quinto Calendas Februarias, Imperii vero anno quadragesimo sexto, aequata praestantissimi cujusque antiquorum Principis gloria, vita defunctus est: quem universa Christiana Respublica extinctum deploravit, omniumque judicio inter divos referendum esse censuit.

Carolus Aquisgrani an. 72. aetatis sancte moritur.

RE-

RERUM UNGARICARUM

DECADIS PRIMAE

LIBER DECIMUS.

Ludovicus Pius, Caroli successor, in Danos expeditionem adornat.

NGARI, qui imperante Carolo, post defectiones tandem varias, quievere, rati, contra totius fere Europae dominum, eundemque virtute ac fortuna praepollentem, temerarium & calamitosum esse reluctari, satis profecto jacturam fortunarum ex eo otio resarcisse visi sunt. Et post mortem ejus eousque cessandum esse censuere, quousque occasio, certaque victoria offerretur. Ludovicus, cognomento Pius, post Carolum ad Imperii Romani fastigium evectus, audita morte patris, relicta Aquitania, Aquisgranum properavit. Ubi inventis Legatis, qui ad Carolum undique confluxerant, habito populorum suorum conventu, compositisque imperii rebus, pacem cum Graecis Beneventanisque confecit. Accito ex Italia Bernardo Rege, duos, quos habebat filios, Lotharium Bavaris, & Pipinum Aquitanis, praefecit. Primam, comite Bernardo Rege, expeditionem in Danos ipse suscepit, ut Herioldum & Reginfridum, Danorum Reges, socios imperii Romani, & a Godofredi liberis regno ejectos, restitueret. At conatibus ejus non modo hyems adversata, verum etiam maximus Danorum apparatus, qui ducentis navibus onerariis maritimam oram infestabant: sed mare contra glacie concretum, illis fuit iniquum. Interea nuntius ex Italia advolat, in Leonis Pontificis caput conjurasse multos, quare ad componendas Italiae res Bernardus Rex dimittitur, qui morbo correptus, per Gerardum Comitem cuncta pacavit.

Defuncto Leone Stephanus P.P. Ludovicum Imperat. inungit. Rebelles aliquot populos feliciter Ludovicus perdomat.

Defuncto Leone, Stephanus quartus pontificatum inivit, qui profectus in Galliam, Ludovicum apud Aurelianos principem Imperatoris insignibus excoluit. Coronatus Imperator, variis perturbationibus agitari coepit. Nam hinc Vascones, qui inter Garunnam fluvium & Pyrenaeos montes protenduntur, a Romano imperio deficiunt; quia Signinium praefectura provinciae abdicatum iniquissimo animo ferebant: hinc & Slaomir, Abotritarum regulus, qui Germanici Oceani Insulas incolunt: hinc Britones ac Dani. Item Bernardus Rex Italiae, malo quorundam Italorum suasu adactus, rebellare ausus est. Sed haec omnia Ludovicus feliciter bella gessit: nam Vascones per finitimos eorum populos edomuit. Franci, qui Saxonum fines observabant, oblata occasione, cum Slaomire & Godofredi filiis praelium conferunt, quibus fusis fugatisque Herioldum in paternum Daniae regnum restituunt. Imperator pari quoque felicitate Britones, qui rebellione laborarant, Murmaniumque Ducem, qui adulterinum regni nomen usurparat, supplicio capitis affecit. Aquisgranum relatus, cum Graecis & Saracenis, qui Caesaraugustam occuparant, pacem inivit. Habito ibi frequentissimo conventu, Lotharium primogenitum Imperii consortem declaravit; Pipinum minorem natu, Aquitaniae; Ludovicum vero tertium, Bavariae Regem pronuntiavit. Deficientis Bernardi causam ad conventum retulit, ubi laesae majestatis crimine damnatum, Romani imperii hostem judicavit. Mox coactis undique e Bavaria Germaniaque copiis, in Italiam penetravit. Omnes Italiae populos, sacramento licet adactos, continuo tamen in deditionem accepit, quam certatim illi faciebant. Proditionis auctores, dicta causa, extremo supplicio mox affecit. Bernardus Rex, quamvis ad primum Imperatoris adventum, depo-

Ludovicus Lotharium regni consortem declarat.

Bernardum Reg. Impe-

rii hostem securi percutit.

depositis armis, ad ejus misericordiam confugisset, Aquisgranum tamen ductus, Conventus consulto securi caesus est. Episcopi pari crimine damnati, pontificiae Synodi decreto, magistratibus abdicati, ad coenobia quaedam relegati sunt. Viomarus Tyrannus, Britanniae regnum anhelans, cum Imperatoris copiis pugnam conferere ausus, occubuit, cujus morte pacata Britannia.

Hungaros, auctore Liudevito rebellantes, fundit fugatque.

Hinc profectus per Rothomagum, Ambianum, & Cameracum, Aquisgranum repetiit, ubi multos variarum gentium Oratores invenit. Quin etiam Ungaricum, non fine gravi molestia, bellum nuntiatum est. Liudevitus enim, inferioris Pannoniae tyrannus, a Romano imperio plane defecerat, & ut id ipsum Dalmatia superiorque Pannonia faceret, variis motibus agitabat. Imperator inprimis audita Ungarorum defectione, quam maximi profecto momenti esse intelligebat, quando idem bellum cum patre Carolo annis octo durasse non ignorabat, repente legatos omnes, compositis e sententia rebus, dimisit. Deinde apud Rhaetos & Vindelicos, item in magna Germania, delectum habuit. Auxilia, undecunque potuit, extemplo coegit, deinde praeter Danubium iter faciens, in Pannonias descendit. Occurrentem sibi Liudevitum cum magna Ungarorum manu, fundit fugatque, palantesque hostes in montes usque persequitur, qui Mysias Pannoniasque disterminant. Liudevitus, quum Francum acrius instantem conspicatur, a monte deditionem facit; quare supplex veniam impetravit. Bulgari, qui post Chrunni Regis mortem cum Leone Imperatore pacem iniverant, interfecto Leone, Michaelis fraude otium intercipiunt. Ludovicus Imperator Lotharium Italiae regem declaravit, ad Paschalemque Pontificem Romam misit, quem ille corona donavit, & appellavit Augustum. Quare Ludovicum tantum Romanae Ecclesiae tribuisse ajunt, ut potestati ac juri, quod Carolo Magno parenti Adrianus Pontifex ultro concesserat, hunc sponte renuntiasse plerique confirment. Adrianus namque Carolo Magno, ob rem semper erga Romanam Ecclesiam optime gestam, creandorum jus Pontificum Romanorum, omniumque Episcoporum, sane concesserat, quod suo posterorumque nomine, tunc Ludovicus filius, paschalibus festis, sponte remiserat. Quin etiam urbes Italiae, quae Imperatorii juris essent, eodem tempore declaratae. Ex quibus in Hetruria primariae sunt, Aretium, Volaterra, Clusium, Florentia, Pistorium, Luca, Pisae, Portusque Lunensis.

Lotharius Romae rex Italiae inauguratur. Ludovicus juri pontifices creandi, Carolo ab Adriano concesso, renuntiat: pluresque urbes pontifici donat.

Ludovicus Saracenos in Aquitania, item Bulgaros, compescit.

Compositis Italiae rebus, Ludovicus Lothariusque Imperatores, domandis in Hispania Saracenis, defendendisque Germaniae & Pannoniae finibus, animos intendunt. Nam quum Saraceni in Aquitania sensim in dies praevalerent, nonnullae ex proximis citerioris Hispaniae civitatibus ad illos defecerunt. Bulgari, Pannonias invadere ausi, sola dumtaxat exercitus ostentatione, a Ludovico repressi sunt. Quare bis pacem ab Imperatore assequuti sunt; priorem facile, alteram per Aldricum & Cherardum, Intarrannorum Principes, qui sunt Dalmatiae populi, impetrarunt. Quam nondum fere initam, Bulgari interceperunt, quippe comparata classe, adversus Danubium, ad Dravi usque ostia subnavigarunt. Ludovicus ad castigandam suorum praefectorum ignaviam conversus, inprimis in Pipini Aquitaniae Regis duces, qui Barcinonensibus opem in tempore non attulerant, animadvertit: item in Halaricum Forojulianorum Ducem, qui defendendis Pannoniae finibus ab Imperatore praefectus, Bulgaros in Sclavoniam Boemorum patriam penetrare permiserat, sed cumulatas negligentiae poenas exolvit. His fere temporibus in Gallia tantae magnitudinis grando desaeviit, ut pecora passim hominesque interemerit; quin & glaciem pedum ferme duodecim e coelo concidisse affirmant. Quod quidem portentum iniquam Ludovici fortunam portendisse volunt, quippe qui nimio in filium natu minimum amore deceptus, fraude suorum imperio abdicatur, Lothariique custodiae, qui major natu fuerat, plane committitur. Hinc audaciam ingentem Saraceni concepere. Instructa magna classe, appulere Centumcellis, quam Civitatem veterem nunc appellant. Quum potiundae urbis amore aestuarent, Romam properarunt: primum Romanum agrum incursant, rura diripiunt, direptaque demoliuntur, homines & pecora passim caedunt. Urbis oppugnationem adorti, Vaticani

Prodigia in Galliis.

Abdicato Ludovico, Saraceni Romam incendiis foedant:

ticani suburbia, nondum fossa muroque munita, abacta praeda succendunt; divi Petri Basilicam, incendio, rapinis, caedibusque foedant, incensa materia, parietibus tantum, marmoreisque columnis, laboris, non conscientiae gratia, pepercerunt, tectum igni absumtum est. Quum Guidonis adventum accepissent, a Gregorio Pontifice nuper acciti, qui Galliae cisalpinae praeerat, soluta urbis obsidione, qua potiri nequaquam potuere, inter Latinam Appiamque viam ingressi, cuncta diripiunt. Ad Hostiensem portam suburbia, & divi Pauli Basilicam, pari feritate succendunt. Ingenti sacrarum rerum privatarumque rapina onusti, in Latinamque viam redacti, ad Casini saltus monasterium pervenere, quod e vestigio direptum concremarunt. Mox praeda navibus imposita, Tarentum Siciliamque invadunt, magna in Christianos caede grassantur. Cum uno eodemque mense, Michael Graecorum, & Ludovicus Romanorum Princeps, una cum Gregorio Pontifice Maximo, diem obiissent, nihil in eos parari potuit.

sed Guidonis, a Gregorio P. P. acciti, adventu rejecti, Rom. undique vastant agrum.

Michael Graec. Ludovicus Romanor. Imp. & Gregorius P. P. uno mense moriuntur.

Ungari interea Francorum auspiciis ac ductu regebantur; & quamvis sub Ludovico saepe fluctuarent, pacata tamen provincia quievere. Sed nihil eis molestius accidere poterat, quam aut arma deponere, aut rapinis & incursionibus prohiberi, otiumque servare, & aliena imperata facere. Nil die noctuque mente intentius agitabant, quam e cervicibus jugum excutere, & imperare potius aliis, quam parere. Dum idoneam occasionem praestolantur, de Ludovici morte certiores facti sunt, quare spes magnas ex defectione concipiunt, sed tempus expectant. Cum Ludovico Lotharius, Carolus, & Ludovicus filii superfuissent, in paterni regni divisione dissentiunt. Quare intestinum inter eos bellum exoritur, ubi multa hominum millia caesa sunt. Compositis tandem rebus convenit inter eos, ut Lotharius cum Italia imperium obtineret, Carolus in Gallia, Ludovicus in Germania quiete regnaret. Et cum Lothario praeter Italiam, ea pars Galliae Narbonensis, quam Romanam provinciam appellamus, esset adjecta, una cum ea particula Galliarum, quae inter Scaldim & Rhenum amnem sita est, ex hoc ista extrema portio Lotharingia, a Lothario, dicta est.

Ungari impatientes jugi Francor.

Discordia filiorum Ludovici de imperio composita.

Lotharingia a Lothario dicta.

Dum Saraceni Duce Sabba Siciliam & Tarentum, terra marique, acri obsidione premunt, Theodosius, Constantinopolitanae classis praefectus, ne sat quidem suis copiis fretus, ad Venetos confugit, simulque auxiliarem sexaginta navium classem societatis jure postulavit. Quod quum impetrasset, Petrum Andronicum Joannemque Duces, Spatharii augustalis dignitate donavit, quae apud Graecorum Imperium maxima censebatur. Sabbas, cum Christianorum classem, Adriaticum pelagus emensam, Tarentum appropinquare cognovit, soluta obsidione, ad Crotoniatum repente littora occurrit, ut dissimulato timore, levique praelio, fortunam experiretur. At ex levi pugna, ita utrinque animi irritati, ut collatis utrinque signis congrederentur. Graecorum classis a principio fusa fugataque; Veneti aliquanto obstinatius resistentes, maximam cladem perpessi sunt, navesque fere omnes aut mersae, aut captae. Hac elati victoria Saraceni, Dalmatiam petunt, Asanense oppidum, vi captum, populantur. Onerariae Venetorum naves, quae e Syria mercibus onustae in Tergestino sinu delituerant, a Saracenis captae: Negotiatores Veneti ad unum caesi omnes, quando eorum nomen apud Saracenos abominabile putabatur. Mox in maritimam Picentum regionem diverterunt, Anconam vi captam populatamque incenderunt.

Saraceni Siciliam & Tarentum obsident praefecto Sabba.

Graecorum & Venetorum classem fundunt: Petentesque Dalmatiam, onerarias Venetor. naves capiunt, Italiamque invadunt.

Ex intestino Principum bello non solum Italia, sed Gallia quoque, gravissimam jacturam accepit. Namque Nortmanni, per Ligeris ostia ingressi, Aquitaniam totam devastarunt, quin & multa religiosa monasteria incenderunt. Mox per Galliam effusi, universam regionem longe lateque diripiunt, Burdegalam, Xantoniam, Engolismam, Lemovicos, Parisios, Turonum, Bellovacum, Noviomagum, Aurelianos, Pictavos, innumeraque oppida pagosque populantur. Nortmanni, in captis Galliae urbibus diu permanere non ausi, ne coactis exercitibus, a Francorum principibus ejicerentur, demum in Aquitaniam se recipiunt, ibique sibi sedes statuunt.

Nortmanni Galliam depopulantur,

Et in Aquitania considunt.

tuunt. Carolus, cognomento Calvus, superatis Britonibus, caesisque ducibus eorum, se Lemoviae urbis Regem instituit; deinde Franciam ingressus cum exercitu, rerum potitus est, quippe Lotharius se sponte imperio abdicavit, in privatamque religionis vitam se redegit. Lodovicus in Germania, ubi late dominabatur, diem obiit. Carlomannus & Carolus, ejus filii, adversus patruum, Imperatorem designatum, arma capiunt. Dum utrique ingentes moliuntur apparatus, Carolus Calvus veneno potionatus, Mantuae vita excessit, cui Carolus Crassus, ex fratre nepos, Optimatum opera successit. Qui cum rebellantibus Ungaris, qui servitutis iugum ferre non poterant, saepe bellum intulisset, ita animo & corpore debilitatus est, ut in privatam redactus vitam, ab Arnulpho patruele aleretur. Sed post victos Nortmannos, qui Franciam Lotharingiamque vastabant, quum nihil laude dignum faceret, Primatum factione imperio dejectus, eique a Francis Arnulphus quidam, humili genere natus, ea tempestate suffectus est. In Francis, post Arnulphum ad Imperium evectum, regnavit Odo Parisiensis Comes, Roberti Ducis filius, a Caroli Magni genere alienus; post quem Carolus puer, Simplex cognominatus, & Ludovici Balbi filius, Francorum regnum accepit.

Carolus Calvus, abdicato Lothario rerum potitus, veneno tollitur.

Succedit Carolus Crassus:

Huic Arnulphus; Odo Comes; demum Carolus simplex Imp. adeptus est.

Sed per ea tempora, quibus Carolum Calvum imperare diximus, Nortmanni, Aquitanica Gallicaque praeda ditati, trecentarum & sexaginta navium comparata classe, Constantinopolim trajecerunt; direptis ac succensis illius suburbiis, in Oceanum se recipiunt. Saraceni, adauctis in immensum animis, Cretam adoriuntur, insulaque potiti cuncta diripiunt. Maxima eorum pars in Italiam relata, ab Ancona Hydruntum usque, tractum maritimae regionis universum, late praedantur, & oppida cuncta subvertunt. Eodem quoque tempore Bulgari, longe prius ad Christi fidem redacti, quum adhuc Schismatici forent, Catholicae fidei dogmata receperunt, & eorum Rex, delegato filiis regno, ad monasticam religionem confugit. Suetopilus, Dalmatiae Rex, atque gens Slavorum illi subdita, quae a Boemis Germaniae genus deduxit, tunc primum Christi fide initiata est. Sed hoc anno salutis circiter octingentesimo & octogesimo accidisse credimus. Iisdem fere temporibus Saraceni, e Creta prodeuntes, dum per Adriaticum mare in Christianum nomen ubique desaeviunt, Dalmatiam non modo maritimam, sed mediterraneam quoque, graviter infestant.

Nortmanni Constantinopolis suburbia succendunt.

Saraceni Cretam & Ital. maritimam oram invadunt.

Bulgari orthod. fidem recipiunt: Sclavi anno 880.

Saraceni Dalmat. infestant.

Gravis & calamitosa Saracenorum fuerat oppugnatio, sed Ungarorum bellum multo calamitosius, quippe qui per otium mira foecunditate adaucti, & sub Carolo Crasso rebellare ausi, ut servitutis juga discuterent, Saracenorum & Nortmannorum exemplo successibusque concitati, neque inscii, quanta factione Christiana respublica laboraret, oblata occasione, instauratis & amplificatis viribus, ab Arnulpho Imperatore deficiunt. Inter Longobardos etiam & Romanos orta seditio. Longobardi, qui cisalpinam Galliam, quam ab his Lombardiam nunc dicimus, incolunt, praefato Italiae dissidio, & Romanos cum Arnulpho Imperatore aspernari, & iterum sibi regnum Italiae vindicare coeperunt. Ungarorum ferociam ac vires nequaquam ignorantes, magnam in hujusce gentis robore spem profecto locaverant. Quare orta in comitiis seditione, alii Guidonem, Spoletanum Ducem, Italiae Regem declarant. Ungari igitur non modo deficiunt, & imperata detrectant; verum etiam provincias Imperii Romani incursionibus & rapinis ultro lacessunt, & ne ab humilioribus initium facerent, Germanos in primis adoriuntur. Odium in Romanum nomen, quod diu dissimularunt, rebus potius quam verbis detegunt. Tanto tumultu, omniumque consensu, se in libertatem asserere, ut non modo senes, sed mulieres quoque, in habendo delectu nomina ultro dederint. Quum in Germaniam eruperunt, tanta rapinis ac caedibus adjecta saevitia, ut nec aetati, nec sexui locoque parcerent. Nam sacra & profana loca juxta spoliant, & incendunt. Unni, qui in Pannoniis olim remanserant, mitiorum consuetudine populorum, ipsi quoque mites effecti, & aliqua ex parte Christiani: sed eorum, qui e Scythia rediere, Ungarorum redundantia, in pristinos feritatis mores recidere. Quare in diripienda vastandaque Germania mutua immanitate certabant, a princi-

Ungari Arnulpho Imper. rebellant.

Et Longobardi deposcunt Italiam.

Ungari in Imp. Rom. & Germaniam excursionibus desaeviunt.

pio, quoscumque invenerant passim caedere, pecora abigere, imbellem aetatem in captivitatem ducere, saepe in conspectu parentum contrucidare liberos, illidere parietibus infantes, e gremio matrum ereptos, nullum denique feritatis genus praetermittere, nobilissima quaeque aedificia amoliri, oppida, vicos, ac templa incendio absumere. At ubi, quacunque iter per Germaniam fecerant, satis superque saevitum est, in Franciam Galliasque penetrant, ubi acceptam a Carolo Magno servitutem, illatas caedes, ac abactas denique praedas, abunde statuunt ulcisci. Hic superiorem immanitatem instaurant, quin etiam pro viribus augent. A Francis, qui libertatis gloriam Ungaris abstulere, cumulatissimas poenas exigunt, flammis ac ferro omnia destruunt. Contemta saepe captivitate, cum pagis ac oppidis omnem aeque aetatem incendunt, magnificas aedes demoliuntur, sacram supellectilem diripiunt, nullum religionis vestigium servant. Ne his quidem immanitatis criminibus Ungari caruere, ut adustas quandoque ex incendio humanas carnes legerent, lectasque frustillatim inter se devorarent, saepe, cum caedibus per pagos & oppida grassarentur, humanum quoque sanguinem biberent. Omnia crudelitatis genera Scriptores, praeter pollutam utriusque sexus pudicitiam, quam domi militiaeque semper coluerunt, in eos commentantur. Tanta ubique caede bacchantur, ut haec Atilae tempora superasse credideris; neque adhuc caedibus & rapinis satiari potuere. Gallias quoque omnes miscent, ne qua in re Atilae progenitori cessisse videantur. Arnulfus, ac reliqui Reges, his obstare non audebant: cum propter innumeram multitudinem, quae totam Galliam inundarat; tum propter Romanae reipublicae dissensionem, intestinasque Francorum discordias, quibus imperii Romani vires admodum labefactatae ac enervatae fuerant.

Galliam immaniter vastant.

Humanam carnem & sanguinem devorant, nullo impediti obstaculo.

Italiae motus.

In Italia, creati novi Principes inter se diffident, & civilia bella moliuntur. Berengarius, quamvis a principio detrimenti aliquid acceperit, vir tamen rei militaris peritissimus, ac animi magnitudine praestans, eo Guidonem inimicum fane redegit, ut in Spoletano ducatu, ac Hetruriae civitatibus se occluserit, &, ut tutius sibi consuleret, Arnulfi Imperatoris amicitiam sibi comparare studuerit; quod quum impetrasset, missis ab eo auxiliis adiutus est. Zuentiboldus, cum exercitu haudquaquam contemnendo, ab Arnulfo patre missus in Italiam, Guidonis largitionibus corruptus, ut plerique arbitrantur, nihil Berengario attulit adjumenti, reque infecta in Franciam rediit. Guilielmus tamen auctor est, Arnulfum, Berengarii gratia, in Italiam cum exercitu venisse, Bergamum cum Ambrosio tyranno vi cepisse, eumque laqueo suspendisse; a Formoso Pontifice Maximo accitum, Romam usque venisse, Guidonem inclinata acie fugasse, ejus uxorem in arce, ubi se tuebatur, obsedisse. Guido, sedente Formoso Pontifice, diem obiit; Lambertus in regno filius successit. Paulo post Arnulfus, pediculorum morbo correptus, interiit. Franci Arnulfo Imperatori, Lodovicum Tertium, ejus filium, in Imperio subrogarunt, ac Franciae Germaniaeque Regem declararunt. Quin & Lamberto Regi, Lotharium filium, Spoletani haereditario jure sufficiunt, unaque cum Hetruscis Italiae Regem creant.

Arnulfus pediculorum morbo interit: ei sufficitur Lodovicus 3.

Ungari Lodovicum accurrentem fundunt, variasque depopulantur regiones.

Ungari autem, postquam per Germanias ac Gallias omni immanitatis genere satis debacchati fuerant, per alia, atque iverant, Germaniae loca, in Pannoniam revertuntur. Ludovicus Rex Germaniae, ubi erumpentes in Bavariam Ungaros, omniaque passim igni ferroque vastantes acceperat, ad Augustam Vindelicam, prope Lemanum fluvium eis occurrerat, ab hisque, simulata fuga, in insidias tractus, vix cum magna clade suorum evadere quiverat. Qua quidem victoria elati, Bavaros mox & Suevos, item Francos & Saxones, longe lateque populati sunt. Audito hostium reditu, coactis undique copiis & auxiliis, his iterum occurrere audet; ratus, si victoriam sperare non liceret, praedam saltem & captivos eriperet. Sciebat enim, Ungaros, populatis tot ditissimis regionibus, usque adeo redire onustos, ut ne facile quidem metiatur quisquam. Multo plus auri & argenti ex Bavaris, Francis, & Saxonibus plane retulerant, quam imperante Carolo Magno, Franci quondam,

quondam, direptis Pannoniis, asportarant. Lodovicus igitur, conserto iterum cum Ungarica gente praelio, non modo praedam & captivos non recuperavit, sed ingenti accepta clade, vix evadere potuit. Maxima Germanorum pars obnixius resistere ausa, non modo ingenti a Rege pecunia vix redemta, sed ut id assequeretur, stata quotannis tributa solvere adactus est. Quum Ungari primos Ungariae fines attigissent, ut de tot clarissimis uno eodemque tempore provinciis, quae antequam in populi Romani potestatem quondam redactae fuissent, tot expeditiones factae, tot caesae legiones, tantum sanguinis fuerat effusum, triumphare viderentur, universam praedam, & captivorum multitudinem, in pompam redigunt, quae quidem pompa victorum agmina aequare videbatur. Occurrebant undique spectatum congratulatumque caeteri qui remanserant, & cum tanto plausu ex pagis ac oppidis victores excipiebant, ut nullum Ungariae diem hoc candidiorem illuxisse dixeris. Nulla uxor cum liberis viro gratulatum obvolavit, quae spoliis onusta non redierit. Tanta servitiorum copia fuit, ut praeterquam in ubertate Pannoniae, alibi fame absumta facile fuisset. Tunc Scythicae primum matronae ancillas admiserunt, civiliusque vivere didicere; servitia ne cessarent, aut seditionem molirentur, partim agros colere, pecuariave curare, partim cum dominis militare jussi. Exuviis hostium Martis Herculisque templa completa sunt, caetera praeda viritim divisa. Hac igitur expeditione Pannonia, tot bellis exhausta, ita auro & argento repleta est, ut nullis respublica civium vectigalibus indigeret, nullaque decussa pecunia, praeterquam externa, uteretur.

Eos aggressus Lodovicus, gravi percutitur strage.

Spoliis dives in patria gratulabunde excipiuntur.

Reversi in patriam Ungari, totam eam hyemem domi transegere, recreavere ac refecere corpora, superiore expeditione defatigata. At ingruente vere, ne tempus frustra tererent, neve fortunam aspirantem per ignaviam remorarentur, aliam expeditionem ineundam esse censent. Quare, procerum decreto, adversus Graecos sumenda arma decernunt. Videbant enim, se inter duo potentissima orbis imperia esse collocatos: hinc Romanorum Imperio premebantur, quod in Francorum manus pervenerat; hinc Graecorum, qui Pannonias bello saepe vexarant. Superiore anno a Germanis & Francis, pro acceptis injuriis, poenarum sat exegerant; nunc Graecos superesse, quos si vicerint, non modo in perpetuam se libertatem facile asserturos esse sperant, verum etiam labefactato utroque imperio quandoque potituros, non diffidunt. Quum hucusque sibi post Arnulfi mortem prospere omnia successissent, opinionemque superassent, animos a superiore fortuna concipiunt, augentque, ac maxima quaeque sibi facile promittunt. Accedit & illud, quod vires nunc sunt longe quam antea ampliores, corpora laboribus obdurata, & animi experientia exactiores fortioresque. Proinde Mysiam superiorem, Illyricum, Thraciam, Macedoniamque, incursionibus rapinisque lacessunt. Ita magnos ac diversos comparaverant exercitus, ut varias uno eodemque tempore regiones invaderent, quod haudquaquam temere quandoque fit, & in sterili vel maxime regione, ne qua fortasse commeatuum inopia laborarent. Dum caedibus & incendiis usquequaque vagantur, abactisque pecoribus ac hominibus omnia diruunt, ita Constantinum, qui cum Alexandro patruo Imperium gesserat, perterruerunt, ut multas urbes sibi subditas, vi adactas, Ungaricae genti quotannis tributa pendere pateretur.

Ungari in Graecos parant expeditionem:

Multasque regiones ac urbes subjiciunt.

Quum bellum hoc e sententia successisset, in Bulgaros peregrinosque populos arma vertunt. Bulgari namque, Sclavorum genere nati, quando consimilis est utriusque lingua, e Scythia velut illi prodeuntes, trajecto Danubio in Mysias consedere: qui quum Thraciam, Illyricum, & Macedoniam, armis saepe vexassent, diu cum Principibus Graecorum bella gessere, variae inter utrosque intercessere victoriae, in eorum tandem ditionem concessere. Hi cum Ungaris dimicare ausi, & ad internecionem fere redacti, stato quotannis stipendio mulctati sunt. Tam prospero ubique successu, res Ungarorum eo evectae sunt, ut nihil usque adeo arduum & difficile foret, quod ingenio & viribus assequi non confiderent: nondum imperandi desedit Ungarorum immensa libido, nec rapinis & caedibus adhuc gens

Bulgaros quoque praelio victos perdomant.

aspera satiatur; tanta populorum foecunditate pullularat, ut remotas quoque nationes inundaret.

Italiam sub Sergio III. P.P. ingrediuntur.

Tres sibi praepollentes ea tempestate Potentatus verebantur, ex quibus Francos & Graecos gravi bello confecerant; Itali supererant, qui, Berengario Principe, sibi jura Imperii usurparant. Quare in Italiam innumerabilem fere exercitum parant, ut, quod Atila praestare non potuit, clarissimum Imperii Romani nomen extinguerent. Accedebant factiones Italiae, quibus ultro ad maxima coepta hortabantur. Ipsa quoque assiduo semper bello vexata, pro referenda vice, caeteras nationes nullo frui otio patiebatur. Italiam igitur, sub Sergii tertii Pontificatu, & Lodovici imperio, quum Berengarius in Italia usurpavit imperium, Ungari adoriuntur; per Forojulianum agrum iter faciunt, quod quidem Italiae semper exitio Barbaris natura patefecerat. Quum horum adventum Berengarius accepisset, cum quindecim millibus equitum ad Italiae fines occurrit, quem primo congressu Ungari profligarunt.

Berengarii exercitum profligant:

aliter victoriae cursum describit Luitprandus.

Luitprandus eos primo congressu, spectata Italorum multitudine, sibi parum confisos, e Patavino agro ad hybernandum in Pannonias rediisse tradit, ut rem tanti momenti, cui tantum gloriae ac utilitatis inesset, si consequi possent, majoribus longe viribus adorirentur. Insequente vere Italiam tanto apparatu repetiisse, ut maximos ac validissimos quosque exercitus facile protererent; Aquileiam, Patavium, Veronamque, nemine resistente, praeteriisse, pervenisse Ticinum; Berengarium, habito delectu, & auxiliis ex tota Italia evocatis, in transpadana regione occurrisse, militumque spectatam multitudinem proposuisse. Contra Ungaros, numero impares, ac amnium interjectu animo consternatos, ad extrema fere fuisse redactos, quando prae hostium multitudine, desperata victoria, praelium conserere non audebant, fugamque rapere flumina prohibebant. Demum quum fugere magis quam dimicare decrevissent, dum Adduam fluvium natando trajiciunt, quamplurimos prae nimia festinatione fuisse demersos. Trans Adduam positis castris, per internuntios Christianos orasse, ut se, dimissa praeda, incolumes redire paterentur: ne id quidem ab Italis impetrare potuisse. Berengarium in oppidulo tempus cum voluptate trivisse, Romanos potius de vinculis, quibus Ungari vincirentur, quam de armis quibus caederentur, cogitasse. Ad postremum, quum hostes fuga salutem quaererent, in Veronensemque agrum palantes fugerent, in novissimo agmine ab insequentibus praelium fuisse initum, quo superiores fuere Ungari: sed ubi ad Brentam fluvium perventum est, dirimente utrosque amne, Ungaros iterum impensius orasse, ut praeda, captivis, armis, equis, & universis denique impedimentis dimissis, praeterquam uno concesso viritim equo, quo per se quisque domum repetere posset, incolumes abire liceret. Neque tamen impetrare potuisse: per insolentiam Romanos saepe respondisse, si a mortuis munera canibus acciperemus, foedusque cum canina gente percuteremus, nos capite insanos, sanus juraret Orestes. Insolentissima verba Ungaros eo adduxisse, ut fortissime pugnando mori maluerint, quam aliquam cum turpitudine sperare salutem; cogitantes, ablata spe fugae nil satius esse, quam cruentam hosti victoriam relinquere, mortem morte fugare: ex honesto interitu, gloriosam sibi vitam quaerere: fortunam quandoque fortium virorum amicam: Martem saepe fugientem militem potius insequi, quam fortiter dimicantem: & cuncta deorum numina benignum aequumque victorem fovere solita, insolentissimum contra perdere. Quare, ut Luitprandus longe prosequitur, scriptor quidem non aspernandus, dum mutua se exhortatione confirmant, Romanos expectatione suspensos retinent, mox tripartito his insidias obducunt. At illi, dum internuntios praestolantur, cunctatione defatigati, magna ex parte equis desiliunt, ut corpora curent. Dum se ex mora tutos arbitrabantur, ecce Ungari, educta veteranorum validissima acie, trajecto flumine, medios adoriuntur penetrantque, caedem inauditam patrant, & tot viros prae nimia celeritate confodiunt, ut multis jentantibus cibum in media gula transfigerent: nonnullis, ereptis equis, fugam inhibere, eosque lentius jugulare, in obstantes

Crudelis Italorum strages ab Hungaris editur.

obstantes vehementius ruere, campos ubique cruore inficere. Augebant intestina cladem odia. Nam tantus eos livor incesserat, ut plerique pugnam remoti detrectarent, ut proximi, quorum mortem anhelabant, prae oculis trucidarentur; quod idcirco faciebant, ut ipsis deinde liberius regnare liceret. Mutua enim Italorum invidia, simultates, & odia, non solum imperium, gloriam, otium, & fortunas abstulere, verum etiam fuere causae, quibus haec omnia funditus perirent. Profusam demum fugam rapiunt, instant contra desaeviuntque hostes, & qui prius veniam nullis precibus ac muneribus invenerant, supplicantibus deinde parcere nesciebant, caesis maxima ex parte Christianis, caeteri per fugam elapsi sunt. Scythicus furor ulterius coerceri non potuit: transpadanam passim regionem diripit vastatque. Scriptores plerique addunt, aliquantulum a superiore narratione diverntentes, post fugatum in Ungariae finibus Berengarium, Ungaros, quum in Taurisinum agrum erupissent, & cuncta longe lateque vastassent, Taurisium quoque vi captum spoliasse.

Caedis hujus causa Italorum fuit invidia.

Dum Mediolanum post haec contendere statuunt, Venetorum, ajunt, opibus ac fama remoratos, ab instituto agmen itinere ad eorum sinum divertisse. Quorum urbem, quum sine classe expugnare nequirent, lembos tumultuarios fabricantur, quos ut celerius facerent, asseres pellibus rite conglutinant. Ac comparata hujuscemodi classe, primo impetu Civitatem novam capiunt, mox per littoreas insulas late bacchantur. Aequilium caput aggeris, Clodiam, quam nunc Clugiam dicunt, exinde populantur. Additis ex hoc animis, ad occupandum Rivum altum se accingunt; sed quum alia tunc urbis forma & munitio foret, voti compotes esse nequivere. Petrus enim, cognomento Tribunus, ea tempestate Venetorum Dux, quum Ungaros in Pannonia consedisse cognoverat, Unnorum quidem posteros, saevitiae evitandae causa in paludstres insulas, veluti in profugorum asylum, e Venetia quondam populi convolarant, extemplo urbem, quod natura loci abhorrere videtur, (a Rivo castelli, ad aedem divae Mariae in Jubanico nominatam,) perpetuo muro cingendam, Canalem vero magnum appellatum, ferrea catena claudendum curavit. Verebatur enim vir ille sapientissimus, ne veluti Unnorum, Duce Atila, terror, condendae urbis causa fuerat, ita Ungarorum furor conditam extirparet; ne ab eadem infausta natione initium simul & exitium Veneti, peculiari quodam fato, sortirentur. Tantum viri prudentia valuit, ut patriam ingenti periculo liberarit. Quum igitur Ungari, Clodia moventes, littus cepissent, quod contra Metamanchum est, ut inde per Albiolam Metamancho Albiolaque potirentur, Veneti, Petro Duce, obnixius obstitere. In variis quoque locis acerrime pugnatum, per quae Barbari, multitudine freti, irrumpere conabantur. Et quum diebus aliquot undique, ad festum usque divi Petri Paulique diem, oppugnassent, tandem desperata victoria, quando munitissima & praepotenti classe, & non tumultuaria & commentitia opus erat, se in Patavinum agrum ad castra receperunt.

Venetorum imperium Ungari devastant;

Eorum tandem furorem sistit Petrus Tribunus.

Jam primus annus Ungarorum in Italiam ingressus agebatur, quum Berengarius publicae saluti consulens, datis obsidibus, ingentique pecunia, se, universamque Italiam, a barbarica servitute redemit. Eodem quoque tempore, imperante apud Graecos Constantino, quum Romanus, praefectus ejus, Apulos, Calabros, nonnullosque populos, sub imperatoria conditione facile retinere non posset, homo facinorosissimo quoque scelere perditus, Saracenorum Regem, cum maxima classe, in rebelles sibi Calabros Apulosque concitavit. Qui quum ad extremam Italiae oram appulisset, Calabros, Apulos, Salentinos, & Lucanos, non modo Graeco Imperatori servire coegit, sed caedibus, incendiis, & rapinis sic afflixit, ut ad internecionem pene redegerit. Item a supero inferoque mari, & a freto Siculo ad urbis usque Romae moenia, ita omnia occupavit, ut deleta Constantinopolitanae ditionis memoria, Barbarico & profano cuncta imperio vendicaret. Cui quidem malo, nisi Johannes decimus, Pontifex maximus, Vir circumspectus & magnanimus, prospexisset, jam de orthodoxa simul fide, Italaque salute, fuisset actum. Hic enim Albericum, Hetruriae principem, magistrum Equitum declaravit,

Demum Berengarius Italiam magna vi pecuniae ab Ung. servitute redemit.

Romanus, Praef. graecus, accitis Saracenis, Italiam misere perfundat.

Quos Joannes X. P. P. Alberici Hetrur. Duc. subsidio expellit.

vit, qui habito repente delectu, & coactis undique auxiliaribus copiis, inprimis profanum hostem e Latio repulit. Fugientem insequutus, ad Lirim fluvium, quem nunc Garighanum appellant, conserto praelio profligavit, partaque victoria Romam ovans ingressus est. Saraceni, accepta ingenti clade consternati, in Garganum montem confugere, unde munita arce, multis postea temporibus, Italiam longe lateque vexarunt.

Victi Saraceni, ex Gargano monte postea vexarunt Italiam.

Post haec inter Optimates Urbis dissensio oritur: magna Albericus, quem Pontificis fratrem plerique reputabant, afficitur invidia, urbe Roma, propter livorem & ingratitudinem, ejicitur; qui Ortam, Hetruriae oppidum, confugiens, contra invidorum impetum se accuratissima munitione tuetur, & ut Romanorum ingratitudinem & invidorum injurias abunde ulciscatur, ad Ungaros literas mittit, quibus eos hortatur & exorat, ut ad capiendam urbem Romam, qua nunquam hucusque potiri valuerant, maximis exercitibus Italiam repetant. Quod si fecerint, facultates viresque suas non ignobiles pollicetur; foedus cum Berengario Imperatore initum rescindant. Oblatam Ungari occasionem, gens imperandi cupidissima, haudquaquam patiuntur elabi: insanos extemplo comparant exercitus, per Illyricum iter faciunt, & usitata quondam via, per Forojulianum agrum & Venetiam, in Flaminiam erumpunt, oppida & vicos passim diripiunt. Contemto Alberici mandato, qui in Romanum agrum eos acciverat, in Hetruriam penetrant, quam ex compacto Albericus salvam & incolumen fore jusserat: eam caedibus universam foedant, incendiis & rapinis omnia vastant, universam imbellium multitudinem, quae aut ex clade superevat, aut fuga nequiverat elabi, in servitutem asfertam, in Ungariam abducunt. Postquam igitur Ungari ab Alberico in Italiam evocati sunt, opulentissima ejus praeda deinde allecti, quotannis fere, (ut Richardus auctor est,) populandi causa, ut quicquid remanserit eraderent, repetere consueverunt; ut a duplici tunc gente, eademque immitissima, veluti a duplici lupo, misella dilaniabatur Italia. A Tiberi enim amne usque in Calabros, & ab Aterno, quem Pescaram dicimus, in Salentinos quicquid erat, Saracenus populatur Afer: caeteram vero partem, Dalmatiae Pannoniaeque finitimam, Ungarus incursat. Berengarius autem, quum utrique hosti obstare non posset, in cisalpinam Galliam Imperii sui vires revocarat, ibique pro virili parte se tuebatur: & cuncta Italiae mala, tanquam e specula, tristis prospectabat.

Albericus, Romanor. ulturus injuriam, Ungaros ad capiendam urbem sollicitat.

Exciti Ungari Hetruriam crudeliter depopulantur:

Italiamque quotannis praedae causa repetunt.

Hac igitur tempestate defuncto Lodovico, Conradus, Francorum genere oriundus, vir domi forisque clarus, omnium consensu populorum Imperator creatur: quo quidem imperante, varii Principes, amplissimis potentatibus freti, claruere, ex quibus inprimis Arnulfus Bavariae Dux, Burchardus Sueviae, Eberardus Franciae, Gisilbertus Lotharingiae, atque caeterorum, quos diximus, potentissimus Henricus, qui Saxonibus & Thuringis imperabat. Secundo Imperii anno, hi Principes a Conrado defecere: inprimisque Henricus, suae gentis robore fretus, rebellavit. Sed Conradus, prudentia ac viribus pollens, ad gratissimum omnes obsequium revocavit. Solus Arnulfus, Bavarorum Dux, terrore percitus, nequaquam Conradi misericordiae fisus, cum uxore ac liberis ad Ungaros confugit, ne Conrado invitus parere cogeretur, neve facile contumaciae suae poenas exolveret. Et hac mente abiit, se nunquam rediturum, donec infensum sibi Imperatorem extremum diem clausisse noverit.

Conradus, defuncto Lodovico, Rex surrogatur, qui praeclaros ejus temporis heroes continuit.

Ejus vero jugum respuit Arnulfus, Dux Bavar.

Imperante Conrado, Berengarius Rex Italiae diem obiit, cui Berengarius secundus, ejus filius, in regno successit: quo quidem regnante, Lodovicus, Bosonis filius, qui Romanae provinciae & Burgundiae Rex erat, per Taurinos Italiam ingressus, a Berengario secundo victus & captus est, atque ea conditione dimissus, quam jurejurando asseveraverat, se nunquam posthac cum exercitu in Italiam rediturum. Sed paulo post, non servata conditione, ac rescisso foedere, per Tridentinos in Italiam reversus, inprimis Veronam occupat: sed a Berengario mox obsessus, quum Veronenses urbem dedidissent, cum copiis interceptus, erutis pejerator oculis dimissus est. Berengarius, Burgundionum victoria potitus, ad redinte-

Berengarius Rex Italiae obit, cui filius succedens pacem cum Ungaris componit.

redintegrandam Italiae quietem animum advertit, quam assequi desperabat, ni cum Ungarorum ferocissima gente pacem ac foedus iniret, quippe qui quotannis incursionibus & rapinis Italiam vexare solebant. Quod ubi factum est, Ungari rabiem, qua in Italos diu saevire consueverant, in regiones alias plane verterunt. Alemannos repetunt, quos bello saepe sollicitarant, atque solita crudelitate diripiunt, & trucidant: quod quidem immanitatis vitium apud hanc gentem nondum exolevit. Neque adhuc icto cum Ungaris foedere quiescit Italia, quando populus Romanus, Alberti Spoletani Ducis functus auxiliis, obsessa Orta, captoque Alberico, qui in Italiam Ungaros evocarat, cumulatissimas de patriae inimico poenas sumsit. Interea Saraceni, qui in Gargano monte consederant, Apulia Calabriaque vastata, Beneventum vi captum incendunt. Adauctis animis regnum amplificare conati, a multis oppidis promissa obsequia accepere; sed a Guidone repressi, Romanis finibus excessere.

Ungari Alemanniam diripiunt.

Saraceni ex Gargano monte Beneventum capiunt.

Ast ad Ungaros redeamus. Post factam cum Berengario Imperatore pacem, populatamque Alemanniam, ingrediuntur Alsatiam, quam cum Saxonia pariter depraedantur, & ex eorum instituto, caedibus omnia complent, ac homines cum pecoribus abigunt. Sed ad Mersburgum, Germaniae oppidum, quod in Saxonum, Thuringorum, & Slavorum finibus situm est, ab Henrico Rege gravissima clade affecti sunt. Nam ut Luitprandus tradit, Conradus, ubi mortem propius adesse conspicatus est, advocato Procerum concilio, Henricum, Saxonum & Thuringorum Ducem, Regem creandum esse censuit, cujus paulo post exspirantis auctoritate, omnium suffragiis ad eam dignitatem evectus est; & tunc primum a Francis in Germanos translatum est imperium. Quum omnes ei Principes legitima obsequia solverent, Arnulfum tantum habuit adversum: quippe qui cum uxore ac liberis, post Conradi mortem, ex Ungaria reversus, & honorificentissime non modo a Bavaris, sed Francis quoque Orientalibus susceptus, & ut oblatum sibi regnum obiret hortatus, Henrici imperio adversari coeperat. Henricus id aegre ferens, coactis magnis copiis, in Bavariam contendit; extra Bavariae fines Arnulfus occurrit. Quum utrinque instructae acies constitissent, vir sapiens, ne quid temere ageret, quod poenitentia subsequeretur, ad singulare colloquium Arnulfum vocat; ibi mitissimis verbis sibi hominem reconciliat, creandorumque Pontificum potestatem in regione Bavariae, quod majores ejus nunquam assequi potuere, sponte donat. Is Henrici oratione victus, depositis armis, debitum pollicetur obsequium, semperque, recepit, se pro Imperatore dominoque suo Henricum unicum habiturum. Compositis his rebus, Ungarorum incursiones, rapinae, ac caedes, vulgo referuntur; quibus, cum ad illud, quod diximus, oppidum occurrisset, caesis fugatisque Ungaris, recuperata praeda, ac ingenti captivorum manu, memorabili victoria potitus est.

Ungari Alsatiam Saxoniamque depopulantes, ab Henrico strage afficiuntur.

Henricus Saxo fit Rex German.

Imperium a Gallis ad Germanos transfertur.

Arnulfus Bav. Henrico se opponit.

Tandem Henrico paret.

Henricus Ungarorum excursiones comprescit.

Dum haec omnia ita geruntur, ecce miserrima in pristina mala recidit Italia. Nam dum Berengarius secundus, icto cum Ungaris foedere, Romanum Imperium instaurare conatur, Tyranni, quibus ejus potentia formidolosa videbatur, Rudolphi Burgundiae Regis suasionibus agitati, eum e Galliis in Italiam advocant, cujus viribus Berengarium imperio ejiciant. Rodulphus Italiam ingressus, factionibus Optimatum ejecto Berengario, tribus tantum annis rerum potitur, sed Italas artes, & intestina odia, Ungarica continuo ulciscitur immanitas. Berengarius enim ad Ungaros, quos sibi semper amicos habere studuerat, repente confugit, eorum opem, ut in imperium restituatur, implorat. Ungari, Salardo Duce, Italiam repetunt, quacunque iter faciunt, omnia rapinis, caedibus, & incendio vastant. At ubi Ticinum pervenere, obsessam urbem vi ceperunt, captamque ferro igniquc absumere conati sunt. Quicunque Rodulphum in Italiam advocarunt, quum parum in eo praesidii esse intuerentur, contemto eo, Hugonem Arelatensem Principem acciunt. Qui magnis exercitibus Italiam ingressus, imperioque potitus, suspectos Optimates, a quibus fuerat accitus, ne se juxta ac Rodulphum tractarent,

Italia Optimatum factionibus misere laceratur.

Ungari Ticinum capiunt.

rent, dato Samsoni negotio, qui legionis praefectus erat, omnes in exilium egit. Neque sat Hugoni providentia profuit: nam alii Optimates, & vel maxime hi, qui nuperrime exilio mulctati fuerant, Arnolfum Bavarorum Ducem in Italiam evocant; qui adita extemplo Italia, principio Veronam venit, & admissus a civibus, Rex Italiae ac Imperator a populo consalutatus est. Quo quum Hugo cum maximo equitatu, multisque cohortibus occurrisset, conserto praelio profligatur Arnolfus. Berengarium secundum, Italia ejectum, qui ad Ungaros confugerat, quorum semper amicitiam & auxilium, omni studio, fide, officioque coluerat, plerique in Ungaria, apud Suevos alii, obiisse tradunt. Tertius vero Berengarius, primi Berengarii ex filia nepos, ab exilio, multis auxiliis adjutus, in Italiam rediit; sed quorum potentatuum ope id fecerit, praeterquam Ungarorum, haud satis compertum habeo. Hic quum suarum partium promissum favorem & auxilium non invenisset, Hugonemque in se arma parare sensisset, ab incepto destitit, in Sueviamque se recepit; id autem Joanne undecimo, Pontifice maximo, a Christiana salute anno nongentesimo trigesimo quinto, plerique accidisse prodidere. Eadem tempestate Saraceni, cum ingenti classe, Genuam appulisse dicuntur: quam ubi expugnarunt, inaudita omnis aetatis ac sexus caede patrata, immaniter cuncta diripuerunt, incredibili praeda ditati in Africam rediere.

Hugo Arnolfum Bav. Italia ejicit.

Saraceni Genuam expugnatam foede diripiunt.

Sed quae, & quomodo nonnulla, Conradi Henricive temporibus gesta sunt, ex Ungarorum breviter Annalibus, haud ab re adjicienda esse duxi. Referunt enim, eos, post Moraviam & Bohemiam hostili manu populatas, quae ultra Danubium magnae Germaniae partes sunt, citra Danubium mox arma vertisse, inprimisque finitimas sibi Carnorum ac Noricorum regiones, quas Carniolam, Carinthiam, Styriamque nunc dicimus, superioris Pannoniae caput attingentes, invasisse. Dum eorum incursiones ac impetum Gothofredus Moraviae Dux, & Eberhardus Carinthiae Princeps, cum Gregorio Aquilejensi Patriarcha, coercere nituntur, acerrimam pugnam conseruisse; ubi quamvis multi ex Ungaris occubuissent, desideratis tamen ducibus, profligatoque Patriarcha, Alemannos quoque fusos & fugatos fuisse. At illos, direptis tribus regionibus, praeda oneratos in Pannoniam cum victoria rediisse. Conradum, laesis imperii sui finibus, admodum commotum, Augustam Vindelicam petiisse, ut comparato exercitu, secundo amne Pannonias adoriretur, immanitatemque Scythicae gentis, omnium populorum otia perturbantis, pro viribus ulcisceretur; sed Italorum factionibus remoratum, ab incepto destitisse. Quin etiam addunt, Ungaros post haec tribus annis quievisse, quarto vero in Bulgaros memorabilem expeditionem suscepisse, in qua quum omnia e sententia evenissent, cepisse hostium castra, civitates & oppida expugnasse, omnia eorum spolia, tot annis parta, item quicquid auri argentique illis erat asportasse, abegisse armenta omnia, & ad nostra usque tempora erepta illis oppida retinere, commemorant. Item post haec Italiam, quam saepissime infestarant, repetiisse; Patavium igni ac ferro ab his absumtum. Adita Gallia cisalpina, Livitarium, Vercellensem Episcopum, populata Basilica, trucidasse. Demum universa Gallia spoliata, opulentissimos in patriam fuisse reversos, deinceps annos decem servasse quietem. Deinde Saxoniam, Thuringiam, Franciam, & Burgundiam incursasse. Dum praeda onusti redeunt, ab Alemannis ex improviso interceptos, grave cum his praelium commisisse. Fugatis hostibus, tria Ungarorum millia cecidisse; qui vero e pugna superfuerant, reversos in patriam, annos circiter sexdecim quievisse.

Ungari Moraviam, Bohemiam, Carniolam, infestantes,

Fusis Germanis praeda onerati in Pannoniam redeunt.

Post Bulgariam foede devastant.

Italiam Galliamque spoliant.

Tum Germaniam incursantes, 3000. eorum caesis, 16 demum annis quievere.

Praeterea cum diutino otio uti non possent, quando ad flagella gentium nati fuerant, Sueviam repetunt, obsident Augustam. Urbanum, Conradi primi jussu, urbi cum Italo Alemannicoque exercitu subvenisse; quod, quomodo temporibus congruere possit, haud facile dixerim, quum annis hic septem tantum imperavit, & haec omnia, quae diximus, sub Conrado primo gesta eorum Annales fuisse prodant. Ex quo facile Annalium deprehenduntur errores, & non gestorum; quum non modo haec Ungari, sed longe majora, omnium Scriptorum testimonio, gesserint

Iterum Ungari, Dei flagellum, Augustam obsident.

gesserint. Sed quae referunt, prosequamur. Ungari ab utroque exercitu in Augustae obsidione occluduntur, & ita (inquam) occluduntur, ut obsessi potius, quam obsidere viderentur: nam hinc fluvio ex inundatione excrescente, hinc ab Alemanno Italoque hoste arcebantur; nullus fugae patebat exitus. Alter Ungarorum exercitus, haud procul ab Augusta, in sylva delituerat, & suis qua arte subveniret haud facile succurrebat. Numerus erat quadraginta millium: ii dum suos sentiunt partim obtruncari, crucibusque suffigi, partim in captivitatem duci, alterutrum hostium exercitum secedentem praestolantur; quod ubi factum est, Conradi copias ad Rhenum descendentes adoriuntur. Ex quibus tot capiunt, quot redimendis rependendisque suis sat esse poterant. Nec spes quidem eos frustrata est, quando ex his, qui circumventi fuerant, & capti, quicunque superfuere, facta commutatione restituti sunt. Ex his qui caesi sunt, nobile Lehelis facinus praedicant. Hunc cum Bulcho captum, ad Conradumque ductum referunt. Post haec percunctanti Principi, cur tam diro Christianos animo insectarentur? eum ita respondisse ajunt: *Humanorum scelerum sumus ultores, & ad supplicia vestra a Deo editi, quum vos persequi desinimus, tunc a vobis, irato Numine, capimur, & obtruncamur.* Admiratus haec Imperator, optandae mortis potestatem obtulit. Lehel, antequam optaret, tubam, qua in bello utebatur, postulavit, qua data, Conradi caput lethali vulnere extemplo confregit, *praeibis* (inquit) *ad inferos, & ibi mihi servies.* Credebant enim Scythae, quoscunque in hac vita caederent, eorum in altera servitio esse potituros. Sed quid credendum sit, quando haec tempori parum quadrant, alii judicent.

Vicissim a Germanis circumjessi, & multi crucibus suffixi.

Lehelis audax facinus.

Caeteri, redemtis sociis, ultra progredientes, ditissimum Ultae coenobium praedantur, trajectoque Rheno, Lotharingiam invadunt. Apud Argentinam occurrentem sibi Erardum, ejus provinciae Ducem, & Bertholdum Brabantiae tyrannum, conserto praelio, captos obtruncant. Deinde victoria elati, per Gallias effunduntur, templa passim diruunt, & incendunt. Metensem, Trevirensem, & Aquisgranensem agrum incursant. Omnia & sacra & profana populantur, caedibusque foedant. Senones diripiunt, Segusam & Taurinam diruunt. Per Alpes demque in Italiam relati, direpta transpadana regione, in Pannonias ditati redeunt, ac viginti annis in otio permansere.

Hungari diripiunt Lotharingiam; Galliam; Trevirenses; Senones;

Exacto hoc otii tempore, fastidita quiete, post haec ab Ungaris in Bulgaros instaurata expeditione, Hadrianopolis expugnatur. Thraciam ingressi, ut intermissum a Graecis tributum recuperarent, Constantinopolim acerrima obsidione circumveniunt. Tunc Graecus quidam giganteae proceritatis, roborisque, ex urbe prodiens, ad singulare certamen Ungaros provocat, quin etiam se cum duobus una depugnaturum pollicetur. Cui Bothondus Ungarus oppositus, *Ego quidem* (inquit) *Scythicae gentis minimus, tecum singulari pugna decertare dedignarer, nisi duos tibi socios adjunxeris, quorum exituram tibi animam alter observet, alter cadaver tibi humandum curet; quare Imperatorem vestrum omnino nostrae gentis vectigalem tributariumque reddam.* His dictis, Opuri ducis imperio, in objectam urbis portam suas vires experiri jussus, vibrata bipenni portam illisit, ut instantibus pateret ingressus. Statuta temporanea pro moenibus monomachia, quum uterque in certamen descendisset, postquam aliquandiu decertatum est, interfecto tandem Graeco, Ungarus victor evasit. Imperator cum uxore ac civibus a muris despectantes, infausta belli auspicia dum aegre ferunt, faciem avertunt; e singularis pacto certaminis, Ungari tributa repetunt. Dum Graecorum principi ludibrio habentur, longe majore furore succensi, Graecorum passim vicos & oppida diripiunt & incendunt, tantaque saevitia usquequaque grassantur, ut exinanita ubique Graecia Macedoniaque opulentissimi redierint. Sed de his hactenus, quae veluti digressoria narratione retulimus.

Bulgaros infestant.

Constantinopolim obsident.

Duellum Ungari cum Graeco.

Ungari Graeciam Macedoniamque evisserant.

Ad Henrici exitum redeamus, qui primus e Francis in Germanos imperium transtulit, Germaniaeque regnum cum laude gessit. Post ejus mortem Otho filius suffectus est, qui ex Mathilde, Theodorici Comitis filia, susceptus erat. Otho, non minus

Otho, Henrici filius, sufficitur in regno.

minus animi, quam corporis dotibus excellens, mira virtutum commixtione conditus erat: nam in bello ingens ac ferox animus, alioquin comis & benignus, & praeter patriae morem perquam humanus. Pro domandis Germanorum hostibus etsi multa feliciter gessit; nihil tamen tutius feliciusque, quam id, quo rebelles contumacesque Proceres, aequanimitate, clementia, & comitate, in amicitiam societatemque reduxit. Et ea vel maxime ratione fidelissimos habuit, quia se absente, Saxones Ungaricam gentem, agrum longe lateque praedantem, clade usque adeo magna confecerant, ut ad multorum otium annorum revocarint.

Clementia fidos sibi Proceres fecit.

Saxones caedunt Ungaros.

Deinde Henricus, Bavariae Dux, ut Italiae commodo bene consuleret, Aquileia capta, in proximas urbes castra movit. Ungari, quietem abominati, veluti resarciendae jacturae ignaviae gratia, Italiam repetentes, Justinopolim proficiscuntur; & dum ultra progredi contendunt, Henricus occurrit, qui eos uno alteroque praelio ita profligavit, ut relato pede Pannonias repetierint. Henricus, victoria elatus, Ticinum usque transpadanum agrum incursat; sed ubi Berengarium, qui cum Lothario, Hugonis filio, in Italia regnare coeperat, multas in cohortes, ac maximum equitatum comparare novit, continuato itinere in Austriam se recepit.

Ungari, Italiam invadentes, ab Henrico Bavaro profligantur.

Vix Berengarii opera tumultus Italiae plane defederat, quum Toxis, Ungarorum Rex, quem ipsi Toxun dicunt, divi Stephani Regis Avus, & Geysae pater, quum Henricum in Italia, pulsis Ungaris, regnare rumor esset, incredibili copiarum apparatu Italiam invadere statuit, ne Bavaros in Italia dominari pateretur, & ut contumeliosam suae gentis repulsam ulcisceretur. Itali, audito Ungarorum apparatu, quem, ut fieri solet, multo majorem fama reddiderat, ingenti pavore deterrentur. Berengarius tertius, cui non prudentia minus, quam fortuna favit, Albertum filium ad exorandum Toxim extemplo misit obviam, ut promissa ingenti pecunia Scytharum tempestatem deprecaretur. Ita victus adolescentis promissis & precibus est Toxis, ut acceptis decem argentei numi modiis, Italiae parceret, Pannoniasque repeteret.

Iterum Italiam sub Toxi Rege subeunt: sed 10. argentei numi modiis evocantur.

Post haec pacata Italia, Berengarius, Adelheyda Lotharii uxore in carcerem conjecta, post viri mortem, qui solo nomine regni fruebatur, Albertum filium, data Lombardia, Italiae Regem pronuntiavit, se vero Augustum, & Imperatorem Romanum appellavit. Verum enim vero, eorum imperiosa tyrannis quum omnibus fere odio esse coepisset, & de Pontifice ac Optimatibus uterque male mereretur, Othonem, in Germania & Francia res magnas cum summa laude gerentem, Agapitus Pontifex maximus, & pars maxima Procerum, in Italiam convocant, ac rebus opem afflictis exposcunt. Oblatam ingentis gloriae occasionem accepit Otho, quinquaginta millium comparat exercitum, & usitata per Forojulianum agrum via Italiam adit. Cum Berengario & Alberto congressus, utrumque superat. Potitus Italia, Adelheydam, Lotharii quondam uxorem, apud Ticinum carcere liberat, liberatamque uxorem accipit. Victis ac supplicibus Berengario Albertoque filio, non solum facile pepercit, sed Longobardiam omnem, praeter Veronam & Aquilejam, precario nomine gubernandam delegavit. Albertus paulo post apud Ravennam, mercatores Venetos variis incommodis affecit; quippe qui Comaclensium classe fretus, per Adriaticum sinum piratico more late discurrens, Venetos admodum infestabat. Quare adacti Veneti, tumultuaria classe Comaclum adoriuntur incautum, atque mox vi captum, una cum oppidana classe succendunt. Dum Berengarius & Albertus in cisalpina Gallia & Flaminia dominantur, Graeci simul & Saraceni, Apuliam, Calabriam, Lucanos, & Salentinos, miserabili bello vexabant. Romana respublica a duobus Consulibus, more majorum, & praefecto urbis, qui populo jus dicebat, duodecimque tribunis e plebe delectis, eo tempore regebatur; quorum Magistratus Decarchon Graece, Latine Decemviratus dicebatur. Et quicquid in Hetruria, intra Tudertum & urbem veterem, item intra Marsos, Reatinos, atque Neapolim continetur, Romanae reipublicae ditionis erat.

Berengarius, subrogato sibi Alberto Italiae rege, se Imperatorem jactat.

Otho ab Agapito PP. rogatus in auxilium Berengarium & Albertum vincit.

Albertus Venetos infestat.

Rom. reipubl. regimen.

Otho

Otho Hugonem, Parisiensem (ut ajunt) comitem, in Ludovicum Franciae Regem nova molientem, duplici expeditione ad regiae potestatis obsequium redegit. Bogislaum Boemiae Regem, sibi quandoque reluctantem, perdomuit. Quod Ungari iniquo animo ferentes, instauratis utrinque odiis, comparatis munitissimis legionibus, & equitatu, more plus quam hostili Germaniam repetunt, rati, Othonem Franciae rebus implicitum, patriis populis haud facile subventurum. At Imperator Otho, audita Germaniae vastitate, contractis undique auxiliis, patriam repetit: Ungaris, qua potuit pernicitate, occurrit. Quum acies utrinque constitissent, tantis ardoribus ac odiis ab utrisque concursum, ut supra excrescentem in medio cadaverum aggerem diebus aliquot dimicarint; sola tantum nocte a pugna cessatum. Quamvis tunc Germanis victoria cesserit, & illa quidem cruentissima, Ungari tamen victi & superati dici non possunt, quia nunquam cessere, sed obstinatissimis animis ad interneciones usque fere depugnarunt. Quo quidem bello, quum innumera multitudo occubuisset, Ungarorum vires adeo enervatae sunt & exhaustae, ut multis annis in Pannonia ab omni se expeditione continuerint. Tres in eo praelio Ungaricae gentis reguli capti sunt, quos Germani, praeter virorum dignitatem, Othonis imperio, ut perpetuum nativis hostibus facerent stomachum, dum infami morte suggillarent, laqueo suspenderunt. Quare Othonis fama ita passim diffusa vagatur, ut ad liberandam a Joannis duodecimi lue imperioque Italiam, & a Berengarii saeva tyrannide asserendam, omnes ultro proceres ac populi convenirent. Otho vero, tanti momenti expeditionem subiturus, filium, septimum vix natum annum, apud Aquisgranum Germaniae Regem declaravit; ipse cum multis legionibus in Italiam proficiscitur. Ne desuere quidem nonnulli Italiae populi, qui montibus editissimis freti, Saracenorum adversus Othonem auxilia implorarent. Joannes vero Pontifex, omnis intemperantiae nota suggillatus, duos Cardinales, quos Othonem literis accersisse noverat, alterum naso, manu alterum mutilasse fertur. Otho, pacata Italia, Berengarium Albertumque filium, in suam potestatem redactos, alterum Constantinopolim, in Austriam alterum relegavit; qui squalore situque obducti, miserrime periere. Hunc igitur finem, postquam Franci Italiae regno imperioque ejecti sunt, Imperatores, Reges, & tyranni, Italia oriundi, qui ad annum usque quintum & quinquagesimum imperarunt, sortiti sunt.

Otho Hugonem Parif. & Bogislaum Bohem. reg. domat.

Ungaros Germaniam vastantes internecione delet.

Et tres eorum regulos suspendit.

Italiam a Joannis XII. & Berengarii imperio liberat.

Filium suum Germ. Regem declarat.

Sed ad Toxim redeamus, Stephani beatissimi Regis avum, de quo Ungaricarum rerum Scriptores quae referant, noscere erit haud dubie operae pretium. Hic, quum omnium Scythicae gentis Procerum suffragiis regnum obiisset, ne ingrato Ungaricam ferociam otio torpescere pateretur, & ut priscas Francorum injurias & impia facta ulcisceretur, atque his imperare studeret, qui Caroli tempore diu Pannoniis imperarunt, Gallicam affectatius expeditionem suscepit. Quum Provinciam per legatos invasisset, eaque late direpta, oneratus exercitus Rhenum in reditu trajecisset, quamprimum Germaniam attigit, in partes tres dividitur. Ex quibus quum duae sine honore, contra vero tertia cum victoria Pannonias repeteret, quam victricem Saxones redire intellexerant, ad Isenacum Thuringiae civitatem adoriuntur; praeter septem, quos vivos ceperant, ex hac ad unum omnes crudelissime trucidant. Septem, quos captivos reservarant, ut illatam suis cladem referrent, amputatis auribus in Pannoniam dimiserunt. Quibus haec mandata dedere: *Ite*, (inquiunt,) *ad vestros redite Ungaros, & nostro nomine nuntiate, atque re ipsa, & exemplo admonete vestro, ne suppliciorum regionem repetant.* Duae vero partes, quae superfuerant, audito suorum casu, antequam Sueviam attigissent spolia dejecere, ut expeditius dimicarent: depositisque spoliis, quicquid hominum pecorumque occurrerat, contrucidarunt, magnificasque inferias ad placandos suorum manes factitarunt. Illi vero septem, qui auribus deformati rediere, quia cum suis mori recusaverant, aut post eorum caedem in captivitate superstites esse passi fuerant, hac severa judicum sententia mulctati sunt: omnia eorum bona in aerarium publicum relata, ipsi ab uxoribus ac liberis abdicati, nudis semper pedibus incedere, per singula in castris mendicare tentoria, nihil usquam, quoad vixerint, possidere jussi sunt.

Toxis Ungar. Rex in Gallos expeditionem movet.

Gallia direpta, Germaniam invadens, ad Isenacum funditur.

Hanc injuriam immanitate vindicant in Suevia Ungari.

Horum septem auribus praecisi, quam poena subierint?

Perpetua demum ignominiae nota his inusta, quae a cognomento praefluxit; *Lazari* namque, & *mendici* sunt appellati.

Otho Romae Imperator a Leone VIII. coronatus, primus imperiales & Pannoniae suscipit titulos.

Unde Germania sibi Pannoniae titulum arrogarit?

Sed Othonis mentio repetatur, qui profligatis Italiae tyrannis, Romam profectus, honorificentissimeque in Urbe admissus, quando universus Romanus populus in ejus occursum effusus fuisse dicitur, a Leone octavo, Pontifice Maximo, ex more imperiali corona donatus est, & Imperator Augustus appellatus. Primus fuit, qui post translatum in Germaniam Romanum Imperium, imperiales titulos, ac faustas acclamationes, rite susciperet, quod in praesens usque tempus observatum est. Quin etiam eo insolentiae provecta est Germana superbia, ut ob hanc unam calamitosam & cruentam Othonis victoriam, ex Ungaro, neque fuso, neque cedente, relatam, imperii quoque Pannoniae titulos usurpet. Blandiri sibi potius ex re parva, quam alienam gloriam recensere studet; illud quandoque succurrere debuit, etsi Romanis aliquando formidolosa fuit, Ungaricae tamen saevitiae, vastationis, & rapinae fuisse gymnasium. Utinam haec minus vere quam affectate cuique dicere liceret. Sed Itali saepius, & Graeci, Ungaris incursantibus pependere stipendia, aut eorum pacem carioris mercati sunt, quam fari liceat. Galli, Europae populi haudquaquam ignobiles, propter Unnorum incendia, vastationes, & excidia, vix per multa tempora respirarunt. Divinum Unno flagellum a principio e coelo datum; Ungaricae nunc dextrae orthodoxae fidei propugnaculum. At re ac meritis potius, quam nomine umbrave, imperatorium nomen adipisci, id omnium sapientum judicio gloriosius jure censetur. Sed quando apud nobiles plerasque nationes virtus elanguit, ardorque gloriae tepuit, quum omnium sit vicissitudo rerum, a peregrinis quandoque gentibus, si qua gestarum rerum gloria polleant, opus est, aequo animo superari patiamur: vel si id pati noluerimus, viribus & ingenio superemus. Sed e diverticulo revocetur oratio.

Sclavi Saracenos Gargano monte dejiciunt;

Urbem Romam Otho Imperator saepe revisit, ut Pontificum contumelias & vexationes quandoque corriperet. Paulo post Saraceni, quos ad Garganum montem consedisse, haud procul a Sipontino sinu, ac Italiam diu vexasse diximus, quos neque Graeca Italaque nobilitas, neque Gallicus Germanusve fastus ejicere potuit, a peregrina Sclavorum gente, quae Dalmatiam olim occuparat, cum maxima caede extrusi dicuntur. Atque hi Sclavi fuisse affirmantur, quos sub Suatopulo Rege, Adriani Secundi Pontificis temporibus, Christianos factos fuisse legimus. Quin etiam, si Crescentino Metropolitae credendum est, Ungaros ille refert, post Sclavos in Italiam classe delatos, reliquas Saracenorum copias, quae remanserant, extrema clade confecisse; quin etiam Graecis omnem eam Italiae oram, Saracena manu liberatam, redimentibus concessit. Paucis post annis, dum Otho in Germania versatur, Saraceni magna cum classe redeunt, & in Calabriam delati, Consentiam metropolim acerrima obsidione premunt, & captam tandem populatamque succendunt. Graeci interea, ut suae populorumque saluti consulerent, & Calabros, Salentinos, & Apulos, sine detrimento servarent, cum Saracenis inducias constituere. Pandulphus, Campanus princeps, Cephalenaeus cognomento dictus, quum ad Othonis adventum Romam venisset, Pontifici Imperatorique suasit, ut is Germanicas legiones, quas secum attulerat, ad expellendos Italia Saracenos converteret. Quare persuasus Imperator, Othonem filium, bello haud dubie immaturum, copiis praefecit, Pandulphumque collegam, vel moderatorem potius, adjecit. Saraceni, audito Germanorum adventu, corrasa undique praeda in Africam abnavigarunt. Quodsi Graeci, qui cum Saracenis foedere conjuncti erant, resistere tentassent, haudquaquam facile illi abiissent.

Otho Saracenos Italia expellit.

Otho junior, ejectis Italia Graecis, Romae a Ioan. XIII. P. P. Imperator appellatur.

Sunt qui dicant, Othonem expeditionem illam non in Saracenos, sed in Graecos suscitasse, qui desponsatam sibi Nicephori Imperatoris Constantinopolitani filiam, a patre tradi minime tolerabant: Othonem juniorem, conserto praelio, Graecos non modo fugasse, sed universa Calabria & Apulia ejecisse, Romamque cum insigni victoria reversum, a patre Imperii consortem ascitum, & a Joanne tertio decimo, Pontifice Maximo, triumphalibus insignibus rite donatum, a populoque

puloque Romano Imperatorem, Augustum, ac Caesarem appellatum. Sed quum Imperatores in Germaniam, secundum coronationis celebritatem, ambo rediissent, paulo post Viennae, Danubii accolae, Otho major vita excessit. Otho igitur secundus, extincto patre, Henricum Bavarorum ducem, ab Imperatoria fide descifcentem, domuit. Interea Lotharius, Rex Francorum, Lotharingiam invadit, dum Othonem Bavarico bello videt implicitum: capta provincia, Aquisgranum agrum populatur, Parisiumque revertitur; Otho, pacata Bavaria, Lotharingiam recipit. In Galliam conversus, Lugdunensium Suessionumque agrum diripit, & incendit, ultraque profectus, Parisiorum suburbia ferro ignique vastavit.

Otho II. patre mortuo Bavariam, Lotharingiam, Galliamque compescit.

Mox a Graecis Othoni in Italia bellum instauratur. Nam Basilius & Constantinus, nulla habita affinitatis ratione, quum exactis e Creta insula Saracenis, pacta stipe conductis, ut oram Italiae sibi ereptam recuperarent, Barum inprimis urbem capiunt; quae ne amplius rebellare posset, ejus cives partim caesi, partim in Graeciam relegati sunt. Ultra progressi, Matheram diruunt; quare Apuliam & Calabriam, quum ultro se dedidissent, in potestatem repente redigunt. Quum haec omnia Othoni nuntiarentur, facta cum Lothario pace, in Italiam rediit. Theophaniam uxorem, Joannis Constantinopolitani Imperatoris sororem, secum duxisse fertur. Sichardus auctor est, Othonem, prius quam in Graecos copias duceret, Sclavoniam & Dalmatiam, eorum provincias, praesidio carentes, incendiis, caedibus, & rapinis admodum affecisse. Mox exercitum in Italiam trajecisse, venisse Romam, ibique delectum habuisse, & tumultuaria undique auxilia contraxisse, ad praestitutum omnes diem convenisse Romam; mox cum exercitu in Apuliam profectum, ad Beneventum habuisse stativa, quo Beneventani, Campani, & cum Salernitanis Neapolitani, ex edicto convenere. Quibus ante caeteros ordines praemissis, ad Basentellum mox oppidum prae oculis hostem habuere: quum ibi congredi placuisset, pari utrique odio & ardore a principio dimicarunt. Sed quum Romani Beneventanique ex acie profugi, non solum praelium detrectassent, verum etiam signa deseruissent, caeterae Imperatoris copiae, omnibus fere auxiliis destitutae, dare terga cogebantur; quare non modo fusae & fugatae, sed ad internecionem usque caesae. Othonis quoque vires eousque enervatae, ut si Graeci victoria uti scivissent, jam tunc de universa Italia fuisset actum. Otho ad littus devolans, quum scapham conscendisset, ut ea salutem fuga quaereret, a piratis interceptus, in Siciliam delatus, promissaque ingenti pecunia, Romam dimissus est; quod ubi sensere Siculi, a piratis supplicia sumsere. Legendis fugati exercitus reliquiis, omnem, quam potuit, operam Imperator intendit: copiarum praesidio destitutus, quum in Romanos signorum desertores saevire non auderet, in Beneventanos iram exercuit. Nam caeteram Romani populi multitudinem, armorum compotem, cum reducibus eduxit, Beneventanos nil tale timentes adortus, sub praetextu defensionis urbem cepit, captamque populatur, diruit, & incendit.

Graeci Italiam infestant.

Othonis exercitum internecione delent.

Otho, injuriam stragis Beneventanis imputans, eorum urbem delet:

Otho Romam, deleto Benevento, reversus, paucis post diebus diem obiit; corpus in divi Petri Basilica reconditum. Quum Romae Germani de eligendo Imperatore decernerent, alii Othonem tertium, hujus filium, alii Henricum Bavariae ducem, Othonis primi ex fratre nepotem, optarunt. Contra Romani, Imperium in Italiam revocandum esse censentes, Crescentium Nomentanum Consulem crearunt, ut sub specie Consulatus subiret imperium. Germani tandem in patriam relati, Othonem tertium Imperatorem designarunt.

Moritur Romae.

Otho III. Imp. eligitur.

Dum haec in Italia Germaniaque geruntur, Ungari, primi Othonis conflictu enervati, de quo paulo supra dictum est, quum nihil ab his aliud gestum inveniam, praeter ea quae de Toxi retulimus, in quiete mansere. Sed ut Ungarici referunt Annales, post Regis Toxis obitum, Geysa filius, Pannoniarum regnum, (vel ducatum potius,) haereditario jure suscepit: vir quidem religiosissimus, amator otii, sanctitatis, & justitiae, Numae Pompilii more, trucem feramque gentem, ac bello semper obnoxiam, contra instituta majorum, a belli studiis avertere, & ad mansuetudinem cultumque divinum revocare coepit. Neque ignorabat sapientissimus

Toxi filius Geysa succedit, Numa Pannoniae:

tissimus ille Princeps, prima post Carolum Magnum fidei fundamenta jacturus, Ungaricam gentem, quamcunque opinionem admitteret, pertinacissime sectaturam. Quodsi facere posset, ut Christianam fidem praegustaret, eam haud dubie semper retenturam. Bella in Austriam tantum aliquanto obstinatius gessit; quam mortuo Rüdigero tyranno occupavit. Sed Henricus primus, Caesar in Germania declaratus, Leopoldo illustri, Sueviae duci, qui sororem ejus uxorem duxerat, Austriam Imperio Romano recidentem ea conditione delegavit, ut si Ungaros hinc ejiceret, ea, quae quondam orientalis Marchia dicebatur, Ducis primus nomine potiretur. Leopoldus expeditionis conditionem accepit, & in Geysam, comparato exercitu, proficiscitur. Ad Mellicum oppidum, quod Danubio prominet, cum hoste congreditur: cedentibus Ungaris, Geysa, ne rem alienam, vi occupatam, pervicacius tenere videretur, Austria excedit, & cum Alemannis pacem facit. Henricus, ex cognomento rebellis, Leopoldi filius, post mortem patris, in ducatu successit: sed cum Imperio parere recusaret, dominatus jure privatur. Quod ubi sensere Ungari, ut armis olim parta recuperarent, regnante Aba, (quem Albuinum, vel Ovonem, Annales plerique nominant,) ea validissimis copiis repetunt, occupantque. Sed quum Henricus, deposita contumacia, ad Imperii fidem rediisset, ut auxilium pro recuperando ducatu imploraret, ex Ungarorum manibus eruere nequivit. Demum Albertus ejus filius, & Leopoldi frater, impetratam ab Henrico divo provinciam, paucis mensibus in potestatem suam redegit. Unde caeteri Austriae duces, ac divus Leopoldus, rite profluxere. Sed ad Geysam redeamus.

Austriae devolutio.

Imperante igitur Carolo Magno, Pannonia prima orthodoxae fidei rudimenta habuit, a paucis tamen imbibita. Sed Carolo vita excedente, quum paucis post annis rebellare coepisset, praegustata religio exolevit: si qua ejus vestigia remansere, in tanta feritate abolita sunt, ut nonnulli divinitus inspirati, quae de vera religione sentiebant, in publicum edere non auderent. E quibus, si qui aliquo indicio delati fuissent, aut publice ludibrio habebantur, aut profani reputabantur, quando deos patrios contemnerent, & peregrinas superstitiones sectarentur. Sacra clandestina ab his fieri, qui catholica fide fuerant initiati, nocturni conventus haberi, & finitimorum saepe consuetudine, ut ab his in sacra lege erudirentur, uti oportebat. Carni & Norici, item Bavari & Germani, ultro Christi nomen profitebantur. Hi vicinos sibi Ungaros, qui in finibus habitabant, fidei conjunctione mitiores reddebant, & ad propagandam in alios fidem hortabantur. Hi saepe cunctis votis optarant, aliquem quandoque dari principem, qui potentia & auctoritate tantum polleret, ut in salutarem sapientiam Ungaricum genus assereret, idque ita institueret, ut non minus animi incolumitate, quam robore corporis praecellere videretur. Sed veluti ea, quae intempestivius praecoquuntur, citius quoque deficiunt; contra vero quae tardius, exactiorem ac magis diuturnam maturitatem assequuntur: ita populi divinam sero nacti gratiam fidei, eam multo pertinacius retinere consueuerunt. Cito namque orta, cito quoque occidere solent. Piorum votis Geysa princeps occurrit, qui acceptam Christi fidem, regno potitus, amplificare contendit. Animorum salutem multo impensius, quam seculi gloriam, & corporum voluptates, curare videbatur. Vehementer indolebat vir publicae saluti natus, progenitorum feritatem nondum mitescere, eorumque labem adhuc aboleri non posse aegre ferebat. Contra majorum instituta obnitebatur, qui praeter rapinas, caedes, & incendia, nil utile ac gloriosum reputarant. Ne minus quidem ipsorum caecitatem deplorabat, quando eos tot & tantas vires, conatus, & labores, incassum effudisse intelligebat. Non praeteribat, mortalia dumtaxat curare mortalis tantum esse animi: illud quotidie succurrebat, se a divina benignitate idcirco regno donatum, ut non tam corporibus, quam animis hominum imperaret; item se divino fidei lumine idcirco divinitus illustratum, ut qui solus prae caeteris divina sapientia saperet, alios auctoritate sua ad resipiscentiam revocaret. Quare sanctos undique viros acciri jubet, qui per Ungariae populos effusi, verae fidei rudimenta

Fides Ungaris a Carolo M. proposita exolevit deinceps: Occulte a quibusdam fovebatur:

Geysa fidem a viris sanctis praedicari jubet Ungaris.

dimenta traderent, falsam ac barbaricam religionem abrogarent, erudirent feros homines, eosque patria religione exuerent, & Jesu Christi nomen, unigeniti Dei filii, pro virili parte praedicarent.

A principio maxima pars procerum, haud parum Regis superstitionem mirari coeperat, ac illud inprimis, quod cerimoniis potius, quam bello intentum, conspicarentur. Quin & saepe incusare, parum sibi esse negotii, indicenda bella negligere: ad inediam, ac inopiam omnes extremam, continuo redigi, nisi foris incursionibus & rapinis exercerentur: obdurandam assiduo bello juventutem: novas religiones disquirere affectatius, muliebris esse stoliditatis. Nec deerant quidem saepe aliqui, majestati regiae illudere ausi, & eam pro nihilo ducere: item, qui imperia detrectarent: nec non & multi, qui profana mente vesanius agitati, stultitiam Regis liberius increparent: quin etiam & saepe joco ab his multa objici solebant, quae animorum iniquitatem indicabant. Omnibus tamen, prout cujusque res postulabat, prudentia regia recte prospexit. Mites verbis, difficiles minis, obstinatos armis, aliqua ex parte perquam commode curavit, & divinae lucis compotes effecit. Quum proceres, multique tyranni, obnixius reluctarentur, & longe majora curanda esse inclamarent, neque sua vi facile coercere posset, finitimorum auxilia imploravit, quibus ad veram sapientiam pervicaces animos retraheret. Quin illos populos sibi studiosius reconciliare curavit, qui majora ab Ungaris detrimenta acceperant. Omnes namque finitimae regiones, quum Christianum Regem Ungaris imperare novissent, insperato affectae gaudio, societatem & foedera ultro detulere, item ut ad sacrosanctam eos fidem redigerent, omnes fortunas & auxilia promisere. Bavari, Saxones, & Suevi, caeterique Germani, Geysam non modo pecuniis, sed auxiliaribus quoque copiis adjuvarunt, sperantes, si forte Ungari Jesu Christi fidem acciperent, ne amplius quidem latrociniis ac caedibus grassaturos: divino timore praeditos, Scythicam facilius immanitatem exuturos. Quare, quum nostri Salvatoris nomen per Pannonias libere promulgaretur, falsum deorum cultum, homicidia, furta, crudelitatem, publice abominari fere coepere omnes, item praelibare fidei dulcedinem, utramque intelligere charitatem, pietatem & justitiam amare, detestari falsa numina, & divino denique amore succendi. Geysa quoque sacras aedes erigere, disponere collegia sacerdotum, rem sacram quotidie facere, exemplo suo alios cohortari. Quum Ungari, hospitalitatis olim expertes, & externorum inimici forent, aut quia finitimos omnes bello lacessérant, vel quia sedes alienas, quas occuparant, aliena consuetudine amittere vererentur: peregrinos, imbuti fide, mercatores admittere, eorumque commerciis uti, non reformidarunt. Versari familiariter cum vicinis populis, & mutuis hospitia meritis instituere, deponere feritatem, & urbanitatem tunc discere visi sunt; ex quo facile colligere possumus, Christi fidem virtutum omnium esse fundamentum, contra vero perfidiam profanam vitiorum omnium fore gymnasium.

Eam Proceres dissuadent, suadentque bella.

Geysae insignis regendi prudentia.

A finitimis sollicitatur populis, ut fidem inducat.

Quae bona ex fide Ungariae inducta.

Geysae pietas. Ungarorum urbanitas.

Dum Rex Geysa, divino spiritu afflatus, dura Ungarorum pectora mollit, mentes lustrat hominum, & coelestem lucem infundit, quod sine longo tempore nequaquam fieri poterat: Otho tertius, copiarum multitudine, & Ungarorum quiete fretus, (qui, ut ad verum Dei cultum redigerentur, cum familiari potius hoste, quam externo pugnare cogebantur,) Italiam repetit, ac urbem Romam, quae ab ejus defecerat imperio, acri obsidione circumvenit. Populus vero Romanus, qui praecipiti consilio, magnoque furore, Crescentium Consulem crearat, ac veluti dictatori reipublicae summam tradiderat, ne quid illa detrimenti pateretur, quum nihil vulgo instabilius ac magis varium inveniatur, mutatis repente studiis, pacem misericordiamque Imperatoris supplex exoravit. Patefactis mox, haud invito Consule, portis, Germanos admisit. Consul, & Pontifex Joannes, ejus nepos, in munitissimam Adriani molem, quam nunc Sancti Angeli arcem dicunt, se

Otho III. rebellem Romam subjugat:

& Joannem P. P. oculis privat.

se receperunt: quae quum neque longa obsidione, neque diutina oppugnatione capi posset, Germani, una cum Optimatum perfidia, oblata spe salutis, ad Imperatoris obsequium ac veniam descendere jussos, fefellere; medio in itinere intercipiunt. Crescentius extemplo trucidatus; Pontifex oculis orbatus est.

Gregor. V. Germanus fit Pontifex.

Gregorius autem quintus, Pontifex Maximus, undecimo exilii mense restitutus, injurias a populo Romano susceptas ulciscitur, paulo post, Germanorum ope, in dignitatem Pontificiam revocatus. Et quum ipse quoque Germanus esset, Saxonum genere natus, & arctissima consanguinitate Othoni conjunctus, imperatoriaque opera & auctoritate ante haec ad pontificatum evectus, ut nationi suae blandiretur, eam de Imperatorum electione sanctionem promulgavit, quae per annos ultra quadringentos diligentissime servata est: solis licere Germanis, quibus eligendi potestas data est, Principem creare, qui statim Caesar & Romanorum Rex dicitur, & quum a Romano Pontifice maximo, corona donatus, approbatur, Imperator Augustus appellatur. Ex Metropolitanis Electores hi sunt: Moguntinus, Trevirensis, & Coloniensis: e principibus tres, Brandeburgensis, Palatinus, & Saxo: e regibus unus tantum, Boemiae Rex. Sanctio facta salutis anno secundo supra millesimum; distincta inter Electores officia. Tres primi Cancellarii sunt, Germaniae primus, secundus Galliae, Italiae tertius: Brandenburgensis Camerarius, Palatinus Dapifer, Saxo Janitor, (*Mareschallus,*) Rex Boemiae Pincerna est. Promulgata sanctione, Otho in Germaniam rediit; Gregorius Pontifex paulo post diem obiit. Sed futilis & vana ejus Imperii censenda est gloria, quae non aequa & integra sanctione, non praestantia virtutum, & gestarum rerum excellentia, sed privatae charitatis nititur affectu. Sanctiones enim Christianae reipublicae, quae tanti sunt momenti, non privatae dignitatis rationem, sed universorum commoda, & principum merita respicere debent, ne qua inter nationes, peculiari aliqua potestate, dissensio oriatur. Quare haec sanctio aliquantulum ampliata. Nam Henrico, post Othonem, ad imperium assumto, primum institutum fuit, ut in futurum, non per sanguinis successionem duceretur imperium, sed Proceres quidam in Germania, Principes, una cum quibusdam Pannoniae principibus, (ut Palmerius auctor est,) eligendi Imperatoris potestatem haberent, quod in hodiernum usque diem servari solet.

Lege sancit, a solis Germanis eligendum Imperatorem, Anno 1002.

Imperium Rom. non successivum, sed electivum est.

Geysa moritur.

Geysa igitur, de quo nihil fere Ungarorum Annales referunt, jactis haud paucis verae fidei fundamentis, vita excessit, divumque Stephanum, qui haereditario jure ad potestatem regiam elatus est, filium reliquit.

PRIMAE DECADIS FINIS.

ANTO-

ANTONII BONFINII
RERUM UNGARICARUM
DECAS SECUNDA.

EIUSDEM AD
DIVUM VLADISLAUM,
SERENISSIMUM UNGARIAE BOEMIAEQUE
REGEM,
PRAEFATIO.

ES Ungaricas idcirco altius, Serenissime Uladislae, superiori Volumine repetendas esse censuimus, ut gentis tuae nobilitas, quae Scriptorum inopia in obscuro diu delituerat, quantum fieri potuit revocaretur in lucem. Quod ut facilius efficeremus, utramque, Scythiam & Ungariam, a principio descripsimus; Scytharum originem, mores, ac gesta, qua potuimus brevitate retulimus, & cum Unnis, Gothorum, Vandalorum, item Alanorum & Gepidarum bella complexi sumus. Neque Longobardos, Bulgaros, ac Romani Imperii gesta, praetermisimus. Adjecimus alia quoque permulta, cognitu non indigna, ut Historiam non injucunda rerum varietate condiremus. Ad divi tandem Stephani Regis tempora venimus, ut in hoc Opere, quod, adspirante tuo numine, felicibus auspiciis adorti sumus, ejus caeterorumque Ungariae Regum gesta, ex diligenti investigatione comperta, ad Sigismundum usque Romanorum Imperatorem ex ordine prosequeremur. Proinde nostro fave ingenio, Princeps invictissime, ac sanctissimi Regis, cujus nomen tantopere veneraris, inprimis hinc vitam & gesta religiosius recognosce; ut hac pientissima commemoratione, res Ungaricae, virtute ac sapientia tua latius amplificatae, divino ejus patrocinio communiter persistant.

ANTONII BONFINII RERUM UNGARICARUM

DECADIS SECUNDAE

LIBER PRIMUS.

S. Stephanus Ungarorum Rex. Geysa quomodo Ungaros feritatem dedocuerit.

IVO Stephano, Toxis, vetustissimo Unnorum genere natus, avus fuit, pater vero Geysa, & Michael Patruus, Patrueles autem calvus Ladislaus, & Vazul. Geysam ferunt Scythicam immanitatem abominatum fuisse non parum, postquam e profana illa Unnorum impietate resipiscere coeperat, & se longe alienigenis, quam suis, mitiorem praebuisse, confirmant. Quippe qui, ne vi aut ferro coinquinatos & infestos Ungarorum animos curare cogeretur, cum finitimis undique populis pacem suis incognitam inivit. Quin etiam tutum Christianis omnibus aditum, & inviolabilia hospitalitatis jura, solenni edicto exhibuit. Sacerdotibus, & sacrae legis praeceptoribus, ut in Pannonias alliceret, stipendia magna proposuit. Passim sanctos viros disquisivit, qui veri Dei nomen rudi & insolentissimae genti publice profiterentur; ipse, cum plerisque aulicis, orthodoxae fidei sacris initiatus est. Et ut in superioribus scriptum est, nulla vehementiori solicitudine premebatur, quam quod plebem durae cervicis, & feros Procerum animos, ad religionem veram, non sine magno labore ac ingenti saevitia revocare posse videbatur. Succurrebat & illud, quantae molis erat, ingenitas deorum opiniones exuere, abolere patrios ritus, novae religionis templa statuere, & antiquatis majorum ceremoniis, sacram ab hostibus, quos gravissimo saepe bello contriverant, legem accipere.

Stephani pietas sanctitasque, Geysae divinitus praedicitur in somno.

Dum Geysae animus, prae divino timore, ac populi salute, fluctuat, ecce divina clementia, quae cultoribus suis semper occurrit, per coelestem ex alto interpretem, in somnis eum consolatur, omnem solicitudinem deponere, ac bono animo esse jubet; neque eum tali cura vexari oportere, ut sacella dicet, sacrosanctos introducat antistites, Scythicamque gentem a profana religione vindicet, quando sanguine pollutas manus habet. Neque ullo modo fas esse, infectas humano cruore manus pias aedes erigere, orthodoxae fidei fundamenta jacere, quae pias tantum, & nullo facinore contemeratas exposcunt. Sanctissimum ex eo filium proditurum pollicetur, qui ad haec, quae tanti momenti sunt, a divina benignitate est praedestinatus. Hunc etiam divino consilio, sacrosanctum Ungariae Regem futurum, propagaturum Christi nomen inter suos, & hunc unum plebi suae salutem veram pariturum. Demum admonet, se virum sanctissimum propediem esse missurum, cujus monitis eum obtemperare jubet, quum divina hunc mandata delaturum, & gratissimam Deo victimam dicaturum esse, significet.

Adalbertus, Ungarorum Apostolus:

Quum coelestis in auras se recepisset interpres, Geysa repente somno experrectus, immortales Deo gratias agit, se, regnum, filiumque futurum, Jesu Christo optimo maximo commendat, gravissima solicitudine levatur. Divinum somnium, & mandata, cum fidelibus plerisque familiaribus communicat. Paucis post diebus sibi nuntiatur, Adalbertum, virum gravissimum, Boemiae Antistitem, ac mira vitae

vitae sanctitate praestantem, propediem adfuturum, ut Ungaros a falsa religione reducat, Deique mandata, publicamque salutem, Scythis enuntiet. Hunc extemplo eum virum Geysa fore intellexit, cujus in somnis fuerat admonitus; quare neque vana, neque irrita sua somnia fuisse, conspicatur. Cum sacerdotibus Adalberti adventum patefecisset, ne parva quidem inter eos laetitia mox exorta. Rogati huiusce viri mores, sanctissima quaeque illi referunt. Hunc ex Optimatibus Boemiae natum ajunt. Patri Slavicum fuisse nomen, matri vero Stresilavae. Parentes utrosque probitate ac opibus praepolluisse, imperasse Lubeco, quae quidem metropolis sita est ubi Cidlina fluvius Albim influit. Quin etiam in Boemiam, ad Surinam & Nisam usque fluvium, in Teutones ad medium usque Herciniae sylvae, versus Moraviam ad Suitanam usque amnem, & in Poloniam ad Glastum usque oppidum, agrum amplificasse referunt. Ab infantia quoque gravissima febre correptum, ad divae Mariae Virginis aedem perlatum a parentibus, nuncupato religionis voto, si morbo evaderet, repente convaluisse. Deinde ingenue educatum, optimarum artium disciplinis mirifice claruisse; decedente Boemorum Episcopo, omnium Procerum suffragiis, in demortui locum fuisse suffectum, quando moribus & doctrina, in universa fere Germania, ne alter quidem facile reperiri poterat. Quin etiam eo die, quo Boemiensis Pontifex designatus est, hujus viri sanctitate miracula edita fuisse adjiciunt. Hominem daemonio percitum, inter exorcizandum ab eo fuisse destitutum, ac exclamasse, se in homine, quem incesserat, diutius idcirco residere non posse, quia postquam Adalbertus Pontificatum iniit, omnes e Boemia Cacodaemones, hujus Antistitis potestate, procul abigi cogerentur. Inito pontificatu, nil ei fuisse antiquius, quam impias populi mentes ad salutem revocare, obstinatos Procerum animos pia religione mollire, ac Sacerdotum denique intemperantiam coercere. Quod quum praestare non posset, ne incassum piscari videretur, relicta obduratissima gente, Romam venisse, ac monasticum habitum sumsisse dicebant. Quare iratos Boemos, Lubecum ejus patriam clam invasisse, quinque Adalberti fratres, dum sacra facerent, ante aras obtruncasse, caeteros vero ad unum omnes interfecisse. Deinde Boleslai, Boemiae Ducis, opera, Pragam revocatum, quum pristina populum perfidia obduratum invenisset, continuo abiisse, ac rediisse Romam, ut in salutari otio requiesceret. Paulo post tempore, habita Synodo, fuisse decretum, pastorem quemque susceptum gregem curare oportere, neque sine maximo scelere suum desertorum Adalbertum. Promulgata hac sanctione, cum Pontifice summo peregisse, ut, si propriae oves suam vocem non audirent, liceret sibi inter exteras peregrinari nationes, verae religionis expertes, ut aut eas ad Christi fidem revocaret, aut, si non posset, aliquam apud has martyrii palmam sortiretur: nunc denique famam esse, hunc in Pannoniam non temere adventurum.

Ejus genus & mores:

Opulentia;

Miraculo a d. Virgine sanatus.

Fit Episcopus Boemorum.

Fugat daemones.

Romae fit Monachus:

Pragam redit:

Romam iterum.

Quum haec a sacerdotibus piis Geysa cognovisset, Adalbertum facile auguratur eum fore, quem somnia sua portendebant. Quare ad accipiendum eum honorifice Rex omnia parat, quae & suae, & divinae lorent dignitatis. Inprimis obviam cum ornatissima Procerum pompa, & novorum collegio sacerdotum prodiit, Pontificemque Pragensem pro dignitate accepit. Ad avertendas a profana religione Ungarorum mentes, hujus opera & oratione utitur. Multi a pristina religione deficiunt, pars magna baptismatis aqua expiatur, & in plerisque locis veri praepotentisque numinis sacra celebrantur. Ex eo tempore in Ungarica gente lux divina latius emersit, de qua illud, quod dici solet, vere praedicari potest: *vidit lucem magnam Gentium populus, qui ambulabat in tenebris.* Et lux lucis invisibilis est Christus, quem tunc Gentes videre meruerunt, quum a tenebris revocatae, ipsum verum Deum & hominem esse crediderunt.

Honorifice in Ungaria a Geysa excipitur.

Plures ad orth. fidem convertit.

Dum haec passim fidei fundamenta jaciuntur, ecce uxori Geysae, cui Sarolthae nomen erat, (& Gyulae haec filia fuerat,) Stephanus protomartyr in somnis apparuit, ut quum gravida esset, aliqua futuram tanti Regis parentem consolatione firmaret: *confide in domino Jesu Christo* (inquit) *mulier, & ex divino mandato*

Sarolthae S. Stephan. M. in somno filium Stephanum promittit.

dato sic habeto, te propediem scitum fortunatumque puerum editurum, cui Pannonici regni diadema debetur, eumque scito talem fore virum, ut parem nunquam sit visura Pannonia; demum inter divos evasurum. Et quum ego Stephanus sim protomartyr, qui ei nunquam abero, meum gnato nomen imponito. His dictis abiit. Saroltha somnio confirmata, repente Deo gratias egit, divoque protomartyri apud omnes aras rem sacram fieri curavit. Cum ingenti spe divinitus concitata vexatur, ecce tempestivo partu elegantissimus Strigonii puer editur, ab anno salutis nongentesimo sexagesimo nono, cui mox Stephani protomartyris nomen inditum, ut numini promissa praestarentur. Ungari mira laetitia gestiunt, quando primum Regem potius e coelo, quam humana sorte datum intelligunt. Somniis adaucta fides, & quae in his maxima portendebantur, obstinatissima expectatione sperantur. Adalbertus Stephanum sacro baptismate initiavit, quare, divino numine percitus, venerat in Pannonias. Instituit pater ille gravissimus, quomodo infans aleretur, & qua diligentia educaretur, illudque inprimis, ut, quum per aetatem fieri posset, cum lacte praecepta sacrae legis imbiberet, & in timore Dei semper institueretur. Quin etiam Theodatus, qui apud Sanseverinates latius in Apulia quondam imperaverat, in Ungariamque patriis finibus ejectus evaserat, & a Geysa duce mirifice observabatur, Stephanum e sacro fonte eduxit: quare sacrosancti patris jure, ab eo semper vernacula Italorum lingua praereverenter Tata, id est pater, salutatus est. Et quum haud procul a Danubio coenobium fundasset, ac villam erexisset, nunc quoque id cum rure *Tata* nominatur, ubi celeberrima, a divo Matthia Corvino, tempestate nostra, regia, cum vivariis & lacu, constructa est. Ex Theodato quum nulli liberi superfuissent, hujus familiae nomen in Pannonia paulo post extinctum.

Anno 969. Stephanus nascitur.

Ab Adalberto baptizatur;

Et a Theodato e fonte levatur. Coenobium Tataunde?

Infans autem a Deo selectus, & divinitus edoctus, prius Salvatoris nostri, quam panis nomen, inter prima ac blaesa verba enuntiasse visus est. Nondum tenellis excesserat unguiculis, cum Grammatices praeceptoribus sacerdotibusque committitur, ut literis pariter ac sacris disciplinis imbueretur. Nullus bonis artibus carere debet, qui se ad regnandum natum esse arbitratur, ut Deo gratus pariter, & hominibus salutaris, esse videatur. Et quicunque aliis praefuturus est, huic inprimis enitendum, ut non minus virtute, quam honore praestare censeatur. Nihil a patre Geysa praetermissum, quod ad futuri Regis institutionem pertineret. Neque defuit divinae benignitatis exuberantia, quandoquidem princeps, optimus potius natus, quam factus esse putabatur. Ab Adalberti latere nunquam aberat, a quo & doctrina & exemplo tantum hausit sanctitatis, ut hunc suae gentis salutis ac vitae auctorem magistrumque unicum praedicaret. Saepe puer, advocata concione, de religione, de timore Dei, de charitate publica, de justitia & pietate, acerrime disserebat. Detestabatur crudelitatem, homicidia, rapinas, vim, adulteria. Nil divino cultu & amore praestantius, nil pietate ac innocentia dignius & commodius asserebat. Infremebat quandoque in Scythicam crudelitatem, & aversos a Dei charitate animos, praecoci severitate ac vehementia, corripiebat. Nunquam a divini nominis mentione contemplationeve alienus inventus est. Innocentibus, & commiseratione dignis, promto patrocinio occurrebat, tuebatur eos apud patrem, quem, ne quid injusti faceret, quotidie admonebat. In collegio sacerdotum, & in sacris, assiduo versabatur. Inita adolescentia, paternum saepe munus obibat, ut hunc senio confectum & labore molestiaque levaret, & reipublicae detrimentum averteret. Saepe pro patre jus dixit, oratores audivit, & responsa dedit.

Stephanus pie educatur.

Ab Adalberto doctrina & sanctitate instituitur.

Pia ejus gesta.

Patrem labore sublevat.

Quum Geysa se aetate effoetum, ac filium regno haud immaturum esse cognosceret, convocata concione, ac cunctis regni principibus, haec verba fecit: *Quum gravissimae senectuti nostrae matura mors immineat, mihi vobiscum providendum est, socii, ne quid, me decedente, mali respublica nostra patiatur. Nam quum peregrini in alieno solo siti simus, ab infestis undique vicinis circumventi, jam tempus & res postulat, ut futuris periculis prospiciamus, & saluti nostrae optime consulamus: nota enim perpetua suggillaremur, si imperium, quod a majoribus partum & amplificatum accepimus, negligentia nostra deleretur. Difficile est, res amplas sibi parare; sed partas tueri multo difficilius.* Quod

Geysa Stephanum regni successorem postulat a Proceribus.

Quod quum mecum ipse quotidie reputarem, quem reipublicae summae praefeceratis, praeter instituta majorum, pace & religione vera muniendum imperium esse duxi: ratus, ad humanam divinamque felicitatem nil esse accommodatius. Pace finitimorum animos nobis conciliavimus; et jam pro inita Christianorum religione, Ungari, quos haud aliter ac Anthropophagos omnes abominabantur, externorum consuetudine mitiores effecti, aequis ubique oculis videntur. Nunc autem decernendum est, quomodo haec confirmandi imperii fundamenta, quae per institutam pacem & religionem jecimus, in dies coalescant. Verum si sententiae meae suffragia vestra successerint, ea vobis deliberatio oblata est, in qua non humana consilia disquirere, sed divina potius mandata sectari opus est. Faustissimum illud a me somnium saepius audivistis, in quo per coelestem mihi Deus internuntium significavit, me veram religionem passim per Ungariam nunquam propagaturum, neque veri Dei templa per Pannonias fundaturum, quando sanctissimi hujus operis fundamenta, a pollutis humano cruore manibus jaci nequeant. Sed cum me filium geniturum, qui haec omnia peraget, & ad rectam fidem, ac veram Dei opinionem, vos convertet universos. Multos in religionem nostram traximus; caeteri autem, qui sunt innumerae multitudinis, ne a profanis Scytharum ceremoniis desciscant, obstinatis adhuc mentibus reluctantur. Ne uxoris quidem somnium ignoratis, in quo a divo protomartyre Stephano, ejusdem rei est admonita; filioque idcirco Stephani nomen est inditum. Hunc igitur imperio vestro quam maxime salutarem numina cuncta significant: quod fortasse non vehementer asseverarim, ne quo privato in rebus publicis traherer affectu, nisi filii indoles, imo vita, mores, ac gesta, haec omnia, quae diximus, evidentius affirmarent. Testor Salvatorem nostrum Jesum Christum, quem Adalberti opera nuper agnovimus, eum ab ineunte pueritia, incredibili arte, & observantia quadam inaudita, paternam saepe insipientiam increpuisse, commonefecisse, ut divino cultui semper incumberem, comiter vobiscum agerem, remitterem vectigalia, coercerem vim, caedes, & latrocinia, bella componerem, miserabilibus prospicerem, pauperibus omnia erogarem, parique discrimine Proceres humilesque tractarem. Multa me pueri consilio & efflagitatione fecisse, non diffiteor; neque me aliter ab eo, atque ab aliquo divino internuntio, admoneri reputabam. A me genitum esse non inficior: vobis, & saluti publicae natum, prodigia cuncta portendunt. Ego quoque conscientiae imperio saepius adigor, hunc praeter paternam observare dignitatem: quia quanti momenti sit, & Deus admonuit, & res ipsa prae oculis ostendit. Proinde, viri optimi, qui mecum & rempublicam optime gessistis, & catholicam fidem subivistis, vos oro & obtestor, quando me ad extremum vitae redactum videtis, ut Stephanum, vobis, & saluti publicae natum, in patris locum sufficere jubeatis. Idque dum curetis, populi sanctione, & exercitus auctoritate faciendum: ne contra numinum imperia ac mandata, quae saluti vestrae e coelo prospiciunt, reluctari videamini. Quod si vestro nunc decreto confeceritis, caeteri, vestra auctoritate ducti, haec eadem approbabunt. Quod ut faciatis, non tam miserabilis mea senectus, & oratio, item meae in vos charitatis memoria, quam vestra utilitas, & imperii salus, Deique voluntas adhortari debet. Ego autem si precibus haec vestra & populi commoda a vobis impetrarim, ac demum in filii manus plane juraveritis, cuncta ejus imperata facturos, cumulatissimo me beneficio a vobis affectum ex hac vita dimittetis. Quare Stephanum, vobis e coelo datum, colite & observate, concordiam otiumque retinete, catholicam fidem propagate. Quam si Ungarorum dura pectora semel admiserint, multo pertinacius in posterum retinebunt. Ac idcirco Deus asperrimam Scytharum prolem in his Christianae reipublicae finibus collocavit, ut vera imbuti religione, orthodoxam fidem ab omni infidelitate obstinatissime tueantur.

Vix haec senex peroraverat, quum lacrymarum profluvio clauditur oratio. Quicunque aderant, pari pietate commoti, in ejus sententiam omnes ultro contendunt; quando nihil reipublicae salutarius decernere, neque cumulatiores Duci, de cunctis optime merito, gratias referre poterant. Praesente patre, omnium consensu, Stephanus, non tam humano, quam divino judicio, non dux, ut pater erat, sed Ungarorum Rex creatur, eique universae reipublicae summa traditur. Cuncti nobiles & plebeji in manus ejus conjurant, se nunquam imperia detrectaturos, gratissima ac fida praestituros obsequia, & coelestis internuntii loco eum habituros. Mox Procerum manibus elatus in solium, Rex ab omnibus consalutatur.

Stephanus eligitur Rex, cum omnium gaudio & approbatione.

Delatus in castra, a praetorianis legionibus eadem consalutatione comprobatur. Geysa, pro suscepto beneficio, multos e Patribus muneribus honestat, remittit vectigalia, militibus annonam sestertiaque pro cujusque dignitate distribuit, in populum missilia sparsit, in publicae hilaritatis speciem ludos edidit, passimque apud omnes aras solennia celebravit. Deinde paucis post diebus, increbrescente senili pituita, non sine maximo Ungarorum luctu diem obiit, ac ingens sui desiderium Pannoniae reliquit. Extinctum patrem pientissimus filius honorificentissimo funere, ac singulari pompa exornavit.

Geysa moritur Anno 997.

Stephanus pie & juste regnum administrat.

Initum jam pridem Regnum, incredibili diligentia & aequitate gerit, sive jus diceret, sive quid decerneret, sive cum amicis colloqueretur, sive iter faceret. In cunctis actionibus prae oculis Deum semper habere videbatur, quem perinde atque divinum judicem, & censorem actionum suarum, intueretur, in cujus aspectu se quot horis reum effingeret, tanquam rerum omnium rationem redditurus, & si quid meruisset, poenas subinde daturus.

Adalbertus ad Prutenos & Venedos divertit, Evangel. praedicaturus:

Adalbertus pontifex, defuncto Geysa, ubi se Pannonicis rebus pro divina voluntate abunde satisfecisse putavit, alio sibi peregrinandum esse decernit, & ut in extremas orbis oras Dei verbum effunderet, barbarasque gentes vera religione imbueret, in eos Sarmatas, qui nunc Pruteni appellantur, Venedicumque sinum accolunt, iter arripuit; ratus, se aut populos, divini cultus expertes, revocaturum ad lucem, aut pro Christi nomine pulcherrime moriturum. Delectis sibi duobus tantum comitibus, quos laborum tolerantissimos esse noverat, in Prussiam venit, ubi in locum divertit qui peninsulae speciem referebat. Quum diversae religionis hominem pagani adventasse cognoscerent, coacta mox ingenti multitudine, eo conveniunt, ubi virum alienigenam esse senserant. Quem quum orantem invenissent, facto repente impetu, certatim saeviunt, solo ingeniculatum ac supplicantem immaniter caedunt. Desidente aliquantulum barbarorum furore, rogatus quisnam esset, Christianum se respondit, atque illius numinis esse cultorem, a quo omnia facta sunt: dedita opera in Prussiam venisse, ut eam verae religionis expertem, e diaboli faucibus eriperet, exueret profanis ritibus, & Jesum Christum, & omnium rerum creatorem, gentes edoceret. Talia dicente clamor exoritur, pro ridiculo maximo virum habent: quare eo vehementius infremunt, terram pedibus fustibusque feriunt, uno ore vanae superstitionis hominem continuo explodendum exclamant, illudunt plerique: multi, ni e vestigio se e finibus eripiat, crudelem interitum interminantur. Quum nil se proficere posse intelligeret, de mutando habitu, de capillis barbaque demittenda, quo familiarius cum barbaris versaretur, cogitare coepit: nam si qua se inter eos consuetudine insinuare posset, gradatim & sensim inter ipsos verbum Dei saturum esse confidebat.

a quibus male mulctatus,

ejicitur.

In Livoniam contendit.

At ubi nil sibi succedere intellexit, desperata horum salute, in Livoniam, quae in maritimam Sarmatici littoris oram ad Septentrionem effunditur, iter capit: & ea quidem mente proficiscens, ut aut eam regionem, quamvis immitissimam, Christianae fidei vendicet, aut in propagando sacrosanctae religionis imperio gloriosissime moriatur. Livoniam ingressus, dum obstinatos efferarum gentium animos verbo Dei molliri contendit, ecce Gaudentius, alter e comitibus, in somnis, inter sacrificandum, custodem altaris rogasse ipsi sibi visus est, an totum calicem in ara situm sibi haurire fas esset, contra custodem renuentem respondisse, calicem pontifici tantum Pragensi esse destinatum, eum totum poculum haurire oportere. Quod quidem somnium quum Adalberto retulisset, intellexit pater ille sanctissimus, optatissimi sibi martyrii tempus imminere. Sexto post die, quum Gaudentius coram eo rem sacram fecisset, hic sacris rite peractis secessum petiit, ut membra aliquantulum fessa relaxaret: inter dormiendum ecce impiorum multitudo confluxit, qui circumventum intrepidumque capiunt, vinculis obligant, efferunt in jugum montis, paloque alligato septem lanceis corpus effodiunt. Haec inter cruciatus verba perfecisse perhibetur: *Habes, Adalberte, quod optasti, nunc ultro pro Christo morere, qui pro te, caeterorumque mortalium salute, crucem sponte subire voluit. Septem donis te ornavit, & mira virtute*

Somnium Gaudentii de martyrio Adalberti,

Qui septem lanceis transfoditur.

tute munivit, quando septem te lanceis in honoris speciem confodiendum esse decrevit. Proinde pulcherrime morere, calca tartarum, & ad dulcissimum servatorem tuum, ex his aerumnis solutus, evola. Demum, quum de martyrio pulcherrime triumphasset, statim post efflatam animam, vincula, quibus erat obstrictus, sponte soluta; mox in terram e palo procidit, dispansis manibus, in crucifixi speciem: corpus humi demissum, caput palo praefixum, in ludibrium Christianorum, per pagos & oppida circumtulere. Vivum ac defunctum miracula multa edidisse ferunt. Dum Pragensem pontificatum gereret, apparuisse Jesum, eique haec verba objecisse: *Adalberte, stertis, & populus hic praeceps fertur?* Quibus calcaribus agitatus, per Moraviam & Ungariam Christianam fidem passim praedicavit, & Poloniam subinde petiit. Neque illud admiratione dignissimum tacite praetermittendum: carnifices, sectum e cadavere digitum, cujus gestu inter praedicandum plurimum utebatur, in amnem projecisse, projectumque piscem absorbuisse, absorptumque in facis speciem in ventre piscis illuxisse. Piscatores hoc edoctos portento, mira industria captasse piscem. Quem quum exenterassent, Adalberti digitum, facis more lucentem, invenere. Sed ad Stephanum Regem revocetur oratio. *Clarus miraculis:*

Quum Geysa ab anno salutis nongentesimo nonagesimo septimo diem obiisset, filius, inita juventute, omnium suffragiis principum, diadema jam assequutus, nihil majore studio aggredi cupiebat, quam universos Ungaros in lucem afferere veritatis. Neque illud ignorabat, nullum diu principem esse regnaturum, nisi justitia & religione praepolleret. Huc omnes ingenii nervos intendebat: & ut haec facilius assequeretur, divinis codicibus incumbebat. Adhibebat sibi sacrarum rerum praeceptores, quibus familiarissime & assiduo utebatur. In re quaque gravissima viros sanctos consulebat, ne quo se suosque piaculo inscius incaestaret. Sed quum publicae saluti inprimis intendisset animum, quam sine finitimorum otio adsequi non poterat, inprimis cum omnibus vicinis inita & confirmata pace regnum communivit; ut si qua inter suos populos principesve pertinaces, seditio, pro subeunda fide Christi, oriretur, his nulla foris auxilia sperari possent. Verebatur enim, veluti mox accidit, Scythicas mentes haudquaquam facile ritus patrios esse depositas. Quin & ex his, qui baptismate abluti fuerant, multos pudore, nonnullos Regis gratia, perquam paucos ultro, catholicam fidem accepisse sentiebat. Contra vero populum, perniciosa deorum opinione, universum, iri perditum, aequo animo perpeti non poterat: quin sibi certum erat, aut ad salutarem fidem eum revocaturum, aut regno simul & vita cariturum. Dum aliquanto severius in reluctantes agendum esse censet, quando quamplurimi sine vi ad resipiscentiam cogi non poterant, principes plerique, cum ingenti multitudine, in eum conjurant, intestinum bellum moliuntur, & ne Scythicam feritatem exuant, caeterosque ab instituta religione deterreant, primum in pagos late desaeviunt, praedia vastant, mox adauctis viribus oppida regia adoriuntur, inprimisque Vesprimium, juxta Balatonem lacum sitam, urbem quidem non ignobilem, obsident, ut majorem regi stomachum facerent, & eorum, qui ab ejus fide desciverant, animos augerent. *Stephanus regnum fide & justitia imbuit.* *Pace confirmat.* *Dum fidem orth. urget, rebellionem sustinet.*

Novitatis hujusce auctorem Cupam, Calvi Zirindi filium, qui in Simegiensi agro dominabatur, Ungarorum Annales fuisse tradunt. Quippe qui defuncto Geysa, Stephani matrem per adulterium in connubium allicere conabatur, ut eam nactus uxorem, Stephani vitam dolis interciperet, ac rerum denique potiretur. Occasionem explendae libidinis quum in dies sibi dari expectaret, in hac rerum novitate quiescere non potuit: tumultui non solum adesse, sed & praeesse voluit. Nam imperandi cupiditate correptus, religionem pro nihilo habere, fas & nefas aeque ducere, justitiae simul & pietatis expers, item feritatis esse plus quam Scythicae, pagos aeque ac oppida hortari, ut a regia fidelitate ac superstitione deficerent; se conjurationis principem, deperdita quadam audacia, profiteri, criminibus regem, ad augendam invidiam, onerare; passim praedicans, hunc suae gentis hostem, patre perniciosiorem futurum, quando externae, quam suae gentis studiosior & amantior esset, Martem, Herculem, patriosque deos, quorum numinibus *Rebellionis auctor Cupa, dux Simegiensis.* *Ad defectionem alios sollicitat;*

minibus res Ungarica tantopere adoleverat, aboleri jussisset, eorum sacrosancta simulacra ubique disiecisset, & fatuam inducere superstitionem niteretur; quin & otio & desidia bellicosam gentem enervaret, pacem indiceret aerumnosam, quum vi & bello Ungari victum semper traxerint. Quum inferiorem ita Pannoniam totam fere suscitasset, gravi Vesprimium, in contemtum regis, obsidione premebat.

Et Vesprimium obsidet.

Stephanus contra rebelles arma parat:

Contra vero Stephanus, in tanto tumultu nequaquam animo consternatus, quando sub divina se tutela esse intelligebat, ad coercendam Cupae audaciam, mox summa celeritate ac prudentia omnia moliri, passim per Ungariam delectum habere, inprimis divinum e coelo auxilium implorare, exorare impensius divi Martini numen, ne suae Pannoniae deesse vellet, item maximam exuviarum ac praedae hostilis partem, nuncupatis votis, polliceri, ad haec tumultuarium cogere exercitum, accire Principes, quos & sua & patris beneficentia fidos habebat, nihil praetermittere, quod bello usui fore duceret. Coacto demum exercitu, ad Garam amnem castra locat, ibique primum juvenis Deo deditissimus, defendendae publicae salutis necessitate adactus, sibi ensem accinxit. Duos ibi magistros equitum pronuntiavit, fide ac militari disciplina praestantes, quorum alter Huntes, Paznan alter dictus est. Hi Teutones fuisse traduntur; qui, quum Christiana fide pollerent, imperante Geysa in Pannoniam venerant, nobili genere nati, & quum bello ac pace de Ungaris essent bene meriti, principatum semper inter Proceres apud Geysam tenuerunt, multumque in propaganda Christi fide patrem ac filium adjuvere. Hi reluctantes in fide pro servis habendos esse censuerunt: item ut, qui ex Ungaris prius in religionem confluerent, inter eos hi nobiliores haberentur. Atque in istorum sententiam, a Geysa edictum factum est. Post hos Vecellinum Alemannum, hospitii jure sibi conjunctissimum, Dictatorem creat, cui exercitus universi summam tradidit.

Ad Garam fl. locat exercitum.

Duos Equitum creat magistros, Huntes, & Paznan:

Vecellinum vero Dictatorem.

Inita pugna Stephanus suos animat.

Haec ubi rite constituta sunt, instructa acie in Cupam itur. At ubi conjuratorum castris appropinquarunt, infestis utrinque signis extemplo concurritur. Quum praelium consereretur intestinum, eo obstinatius & crudelius utrinque pugnabatur, dum fortuna nunc his, nunc illis adridet, & pari spe utrinque dimicatur. Ex hoc factum est, ut longam cruentissimamque pugnam ederent. Rex, divina potius oratione, & militari hortatione, quam armis certare: per legiones modo discurrere, legatorum & centurionum animos confirmare, turmas cohortesque hortari, ut pro Christi charitate fortissime dimicarent: revocare terga vertentes, & quandoque timidos graviter increpare: subsidia mittere laborantibus, & nullum Imperatoris optimi officium praetermittere. Vecellinus, qui in dextro cornu praesidebat, & quadrato agmine Cupae se objecerat, ratus, inclinato Ducis agmine, caeteros omnes facile cessuros, acerrime pugnabat. Disquirebat ubique, ubi Cupa esset, ut singulari certamine cum eo dimicaret. Dum dubio ubique Marte pugnatur, Rex elatis in coelum manibus, his fugam verbis deprecatur: *Clementissime Deus, qui lucem veritatis tuae in durissimo ac truci populo, quem mihi commisisti, infundere voluisti, ut tuae fidei radiis illustratus, perpetuo Christianae reipublicae fines tueatur, te supplex exoro, ut nutantium animos confirmes, vires plebi tuae e coelo demittas, ut coelesti auxilio munita, tuos proterat inimicos. Et tu Iesu Christe optime maxime, cujus ductu & auspiciis bellum gerimus, per salutarem tui (quaeso) passionem, populo pro te dimicanti propius adesto, tuisque fidelibus victoriam pro clementia tua concedito, foedam fugam sistito. Ego autem omnium rerum decimas, pro referenda gratia, gloriosissimo nomini tuo passimque Basilicas, dicabo.*

Inclinante Stephani acie, precibus & votis fugam in victoriam vertit.

Vix haec dixerat, ingens ecce clamor per legiones exoritur, Cupae cornu a Vecellino inclinatum, & utrumque ducem singulari certamine congredi. Quum haec audivisset, illuc cum validissimo agmine continuo properat. Laborantes, & jam inclinatos inimicos, proterit. In media acie Vecellinum offendit, & congratulatur, Deo gratias agens: qui Cupae caput absciderat, & opima de hoste spolia referebat. Quo per acies circumlato, ita hostium animi consternati, ut palantes fugerent. Magna caedes ac miserabilis oritur, principes conjurationis maxima ex parte

Vecellinus singulari certamine Cupam interimit, ejusque corpus in 4. partes dissectum exponitur.

parte capti, & in castris caesi; in caeteros, Regis edicto, remissius actum. Parta victoria, Cupae corpus in partes quatuor dissectum: una Strigoniensi portae affixa est, Vesprimiensi altera, tertia Jauriensi, in Transsylvaniam quarta, ad deterrendos Dacorum animos, delata, & Albae Juliae praefixa. Quam quidem regionem olim Ungari, ab auri feracitate Kintses Erdély appellavere. De caeteris captivis, pro facinorum gravitate poenae sunt exactae; contra vero militibus & praefectis, qui se in praelio optime gesserant, praemia pro dignitate e regia liberalitate tributa. Dictatori praemia multa, magnique honores redditi; item oppidis, villisque a Rege amplissime donatum ferunt. Ex quo Radus natus est, e Rado Misca, & e Misca Cupas & Martinus orti, qui inter primarios Ungariae Proceres praeclari semper habiti. Divo autem Martino, Pannonicae gentis Patrono, ut debita vota exsolverentur, perpetuo Regis edicto, Simegiensis populus, qui Cupae tyranni audaciam sectatus est, non modo frugum, vini, ac pecorum, verum etiam liberorum decimas, divi Martini Basilicae quotannis pendere jussus est. Praeter haec, tertia praedae pars templi postibus affixa. Pro hac salutari victoria, supplicationes habitae, apud omnes aras solennia celebrata.

Stephanus Vecellinum & bene meritos praemiis ornat.

d. Martino decimas assignat.

Tali successu Regis animus non elatus, sed ardentissima Dei charitate succensus est; quotidie humi prostratus Deo supplicat, ut sibi salutare consilium divina ope perficeret, totamque Ungariam, antequam rebus humanis excedat, ad veram fidem revocare liceat. Quod ut a Deo assequeretur, saepe in cinere & cilicio supplicabat, & in templo assidue exorabat; laudabile propositum suis diplomatibus longe lateque declaravit. Quare plerique sacerdotes, publica utilitate commoti, ad praedicandum Dei verbum in Ungariam ultro confluunt, & pro catholica fide peregrinari gestiunt; alliciebantur quoque sanctitate principis. Cujus nomine multi e remotissimis in Pannoniam partibus evocabantur, inprimis Astricus, vir sanctitate conspicuus, cum discipulis advenit. E quibus Bonifacius, in inferiorem Pannoniam demissus, ad praedicandum nomen Domini, dura morte affectus, inter divos relatus: item ex ea Dalmatiae parte, quam Polianam dicunt, Eremitae duo; quorum alter Andreas, Benedictus alter dictus est. Andreas vitae sanctitate miracula edidit: Benedictus, quum pro Christo sanguinem effuderit, inter divos martyres adnumeratus.

Deo ad fidem toti Ungariae inducendam supplicat.

Multos ideo viros sanctos in Ung. vocat: S. Astricum, S. Bonifacium, S.S. Andream & Benedictum:

Astricum & discipulos Rex honorifice excepit, & ad radicem Montis ferrei collocavit, ubi divi Benedicti coenobium magnifico sumtu exaedificare permisit. Quin & Basilicam illam ingenti donativo, multisque praediis pagisque, donavit, quo monachi commodius in regulari vita consistere possent. Horum consuetudine, quando viros optimos esse intelligebat, mirifice delectabatur: quorum auxilio ac opera Ungaros, partim sponte, partim vi ac metu, in lucem veritatis asseruit, mandata sacrae legis, & orthodoxae fidei axiomata, omnes scire coegit, profanis dira supplicia indixit.

Monasterium d. Benedicti erigit, multisque praediis donat.

Deinde ut dignas Deo gratias ageret, ac ovile sacrum, pastoribus impositis, tueretur, ad fundandos Episcopatus animum advertit. Et quum natale solum, naturae lege, unice diligeret, Strigoniensem inprimis Ecclesiam erexit, eamque metropolitanam sedem esse jussit: mox Colocensem Basilicam statuit, ejusque Pontificem Astricum designavit, quem moribus & doctrina praestantem esse noverat, eumque, post initum pontificatum, Anastasium appellavit. Hunc quarto post obitum patris anno, Romam ad summum Pontificem mittendum esse censuit; mandata dat, ut a Christi Vicario, in Ungaros, qui ejus fidem nuper iniverint, apostolicam benedictionem imploret, & inter oves Petri adnumeret. Post haec, ut Strigoniensem Basilicam metropolitanam esse jubeat; item caeteros Episcopatus, in Ungaria nuper erectos, sacrosancta auctoritate confirmet. Demum, quando potestas omnis a Deo est, & maxima coepta sine divina ope confirmari nequeunt, regalia insignia, cum pontificia benedictione, piis precibus assequatur. Astricus Romam properans, ut legationis officio diligentissime fungeretur, die noctuque iter facit.

Fundat Episcop. Strigoniensem metropol.

Colocensi praeficit Astricum:

Quem Romam, ad confirmandos Episcopatus, mittit.

 Quid

Misca Polonus, ad fidem conversus, coronam a Pontif. rogat.

Quid facit Deus, qui piorum consiliis & honoribus semper incumbit? nimirum, dexterrimis eos prosequitur auspiciis. Eodem enim anno Misca, Poloniae dux, ad fidem cum populo conversus, eadem a Benedicto Pontifice maximo per legatos postulabat; quare coronam Pontifex, ingenti sumtu compararat, ut religionis ac fidei accessione laetatus, Miscam ducem, & novum Christi militem, ob rem bene gestam, regio diademate insigniret. Pridie ejus diei, quo Polonis destinata corona tribuenda erat, Astricus urbem ingreditur: ecce in somnis superiore nocte Dei internuntius Pontifici apparet, *Salve* (inquit) *Pontifex! cras Pannonicae gentis legatum ad te venturum esse scito, qui, ut tuo beneficio & auctoritate, suum principem regio diademate dones, exorabit, destinatam Polonis coronam, quando ita merita postulant, huic dato, proinde divina mandata servato.* Quum is in auras recessisset, secunda hora diei Astricus in Senatum Apostolicum admissus est. Ubi quum Regis mandata ex ordine retulisset, ejusque sanctissima gesta subjecisset, & quantum catholicae fidei & ultra Danubium accessionis fecisset, quam in Getas & Sarmatas usque propagarat, enarasset, incredibili Apostolicum ordinem gaudio complevit. Re ad Senatum relata, pro voluntate Regis, & Legati postulatione, nullo refragante decernitur, ut non modo Christianissimus Rex regia corona donetur, in Regno apostolica auctoritate confirmetur, & Regis acta cuncta, cum institutis Episcopatibus, approbentur: verum etiam, quia verus & fidus Dei miles esset, & Apostolus, ad exaggerandam ejus dignitatem, in perpetuum pontificiae legationis insigne, qua sibi posterisque Regibus semper fungi fas sit, praeferendae crucis potestate honestetur. Quum legatus omnia, non solum e sententia, sed praeter spem & opinionem impetrasset, magno refertus gaudio in Pannoniam se recepit. Strigonio appropinquanti Rex, cum singulari sacerdotum pontificumque pompa, obviam prodiit, Astricum, pontificia munera deferentem, & coronam & crucem ostentantem, honorificentissime, Deo gratias agens, excepit; Apostolica insignia praereverenter accepta, quando ad unamquamque Romani Pontificis mentionem, Stephanus, spectante populo, inclinato capite sese ingeniculabat, ut exemplo suo ad Romani Pontificis, Apostolicique Senatus obsequium & observantiam, omnes hortaretur.

Pontifex divinitus monitus, Coronam Polono destinatam donat Stephano, & petita ejus confirmat.

Et praeferendae crucis potestatem confert.

Apostolica corona insignitur.

Conservandae paci necessarias leges sancit.

Post haec, ne fundamenta pacis interciperentur, cujus se filium fore profitebatur, varias leges & edicta tulit, inprimis de sicariis, adulteriis, & homicidiis, item de vi, latrociniis, & furtis, capitalia supplicia promulgavit: in sacrilegos, profanos, numinumque contemtores, perquam severe animadvertit: injurias, audaciam, ac omne facinus, gravi censura coercuit: ne quis, indicta causa, vicinum laederet, diligentissime cavit: viduarum & pupillorum causis mirifice favit: ut trium liberorum jura foveret, conjugatis praemia proposuit: coelibes, a sacerdotio alienos, infames habuit: ut seminarium Christianae reipublicae exemplo suo foveret, quocum affinitatem contraheret, aliquandiu secum cogitasse ferunt, ne quam sui dissimilem sibi conjugaret.

De uxore deliberat.

S. Henricus II. a Stephano VIII. Imp. Romae coronatur.

Henrici secundi inprimis affinitas succurrebat, Imperatoris quidem sanctissimi, qui tertio Othoni plane successerat, tum humano, tum divino consilio, ad Imperium evecti, e nobilissimo Bavarorum ducum sanguine nati. Hic e beati Wolfgangi, Ratisbonensis Episcopi, oraculo, Imperatorem se fore Romanum, in somnis accepit. Inito paulo post Imperio, Italiam ingressus, a Stephano octavo Imperator appellatus, ubi piam expeditionem feliciter peregit; nam Capuam a Saracenis occupatam, ejectis hostibus, recuperavit; Bobanum, Melo suffectum, & Constantinopolitani Imperatoris praefectum, cujus auxilio Saraceni Italiam repetierant, acerrimo bello insequutus est, ac Trojam urbem, in Apuliae finibus sitam, ubi castra Hannibalis fuisse ferunt, & a Bobano deducta Graecorum colonia instauratam, ut eo facilius Calabros Apulosque in Graecorum fide contineret, obsessam, quarto mense expugnavit; Sancti Miniatis coenobium, in edito monte ante urbem Florentinam, fundavit; Faesulas a Florentinis occupari diruique permisit, quare multum urbs illa percrebuit. Quin etiam Boemos, Polonos, & Sclavos, armis in Christi fidem asseruit. Et quum saepe Eucharistia ante praelium muniret exerci-

Capuam a Saracenis recuperat, & Trojam a Bobano.

Boemis, Polonis, ac Sclavis fi-

exercitum, Laurentium, Georgium, & Adrianum, cum armato Angelo, divos, aciem suam praecessisse suspexit. Deinde, momentanei hujus imperii non contentus angustiis, ad immortalia regna animum erexit; quibus ut facile potiri posset, omnes ingenii vires ad divinum cultum sane convertit, Basilicas & pontificatus multos statuit, episcopalia delubra, Sclavorum vicinitate diruta, propria impensa instauravit, veluti in Hildesiensi, Magdeburgensi, Argentina, Misnensi, & Mersebourgensi denique civitate, quemadmodum intueri licet, varias aedes & coenobia fundavit, quae proventibus & sacris ornamentis magnifice donavit. Castitate erat incomparabili, consimilem nactus uxorem, quae Cunegundis est dicta. Divinum hi potius, quam humanum conjugium sane contraxerant, non prurienti libidine, sed intemerata voluntate conflatum; in quo una fides ex composito inviolatae castitatis, unus animus justitiae & veritatis, una repulsa intemperantiae & iniquitatis, par coelestis charitatis affectus. Inito dudum connubio, ultro perpetuam Deo castitatem vovent, & sub augustali dignitate virginitatem celaturos se sperant, de diis & hominibus certatim bene mereri contendunt, unde miracula non temere multa promanarunt. Sed ut Scriptores plerique referunt, Henricus, pridie ejus diei, quam e vita decederet, accitis uxoris parentibus, imperiique primoribus, immaculatam, quam acceperat, Cunegundim, se reddere fassus est.

dem assi-rens, divos in acie habet defensores.

Plures instituit Episcopatus & coenobia.

Castitatem cum Cunegunde in matrimonio servat.

Stephanus igitur, Henrici Secundi sanctitatem, gestorum gloriam, & religionem conspicatus, cujus ope & hortatu Ungaros in veram fidem asseruerat, cum pari probitate conjungi cupiebat; accedebat & Imperatoris dignitas & potentia, quam ad rem suam nimium facere intelligebat. Contra vero Henricus, Stephani praestantiam, & ingenitam sanctitatem, non ignorans, nihil ducebat antiquius, quam aliqua cum eo affinitate vinciri, qua infestissima utraque natio, quae tot annos cruentissima bella gesserat, reconciliaretur, & divi Regis sanctitas propagaretur, cujus sapientia ac studio factum erat, ut Ungari, qui finitimos diu Scythica feritate vexarant, in Christi fidem asserti, & vicinis, & Christianae reipublicae salutares fore viderentur. Proinde postulatam a Pannonico Rege sororem, cui Gysle nomen erat, ultro Henricus conjugavit, ut pari cum viro sanctitate certaret, pacemque perpetuam inter Alamannos & Ungaros pacisceretur.

Henrici sororem, Gysle, Stephanus sibi conjugat.

Haec affinitas ab omnibus Annalium Scriptoribus affirmatur. Praeter caeterorum opinionem, Ungarici aliter sentiunt Annales, quippe qui divum Stephanum, in uxorem Gyslam, Guilielmi ducis filiam, asserunt accepisse. Guilielmum sancti Sigismundi, Burgundiorum Regis, fuisse fratrem, & post Sigismundi martyrium, ne interitum diceret, ad Henricum Imperatorem confugisse; ejus jussu Venetiis fuisse collocatum, Gertrudem Imperatoris sororem in uxorem habuisse, & ex ea Gyslam filiam accepisse, Ungariae Regi desponsatam; Gertrude intempestiva morte subrepta, Sancti Stephani sororem sibi copulasse, ex eaque genuisse Petrum, qui ad Regni fastigium evectus est.

Ex uxore hac plures filios divum Regem tulisse ferunt, & inprimis Emericum, (ut de caeteris sileam, quorum nomina non traduntur,) tot divinis dotibus imbutum, ut e divinis quoque parentibus promanasse videatur. Praeter pudicam temperantissimamque vitam, tantum in deos & homines pietatis ostendit, ut divino potius, quam humano consensu, se Stephano Gysla conjugasse reputetur. Certatim utrinque sanctissima facta manabant, divina charitate neuter aequo animo superari patiebatur, & in Christo conjuncti, conjugalem amorem redintegrabant. Quanquam in omnes pientissima, praecipua tamen beneficentia in miserabiles ac calamitosos, in sacerdotes ac templa, utebatur. Basilicas omnes profusa liberalitate prosequebatur, ne quid divinarum rerum ornamentis deesse videretur; simulacra deorum ex puro argento obryzoque multa dicavit, item gemmatas phialas, sacras vestes ex auro contextas, insano sumtu factas, per collegia sacerdotum saepe distribuit. Vesprimiensem Basilicam propria impensa exaedificavit, abundeque donavit rebus omnibus, quae cultui divino usui esse solent; uberrimos quoque proventus adjecit, unde antistites, caeteraque sacerdotum collegia, pro dignitate vi-

Emericus Stephani filius.

Gyslae liberalis in templa & pauperes pietas.

Vesprimiensem Basilicam aedificat.

Stephani in templa liberalitas & pietas.

verent. Simili quoque diligentia vir ejus, ne mulieri cederet, metropolitanae Basilicae, caeterisque Episcopis, tam abunde prospexit, ut nihil sibi superfuisse videretur, ut Deo & cultui divino non modo se, verum etiam sua omnia addixisse videretur. Quin & haec agris, villis, oppidis, portoriisque donarat, quotannis eorum accessionem fieri jubebat, ne quid Dei cultoribus deesse pateretur. Quotannis quoque coenobia, Basilicas, aedesque sacras perlustrabat, ut aedificiis hominibusque prospiceret. Inter lustrandum non modo sacerdotum, verum etiam pontificum mores, exacta investigatione recognoscebat, increpabat negligentiae reos, studiosissimum quemque diligebat observabatque. Per quaestores autem singulis fere mensibus, urbanos paganosque antistites, cuncta sacerdotum collegia, recensere, recognoscere, vitas & cujusque verba factaque diligentius penitare studebat; ne quid publice privatimque piaculi committeretur, aut in Christi fidem intenderetur. Illud sibi praecipue curae fuisse tradunt, ut viros moribus & doctrina probatissimos in rebus sacris ubique praeficeret. Quum in divi Martini coenobio Sebastianus, singulari vita, & sapientia non mediocri praeditus esset, miro amore a Rege complectebatur, ejusque favore & auctoritate eo usque evectus, ut Strigoniensis Metropolita crearetur. Supremam in Ungaria dignitatem assequutus, nescio quo mox fato caecus effectus est. Cui quum caecitatis casus sacri muneris exercitationem inhibuisset, ejus officium, permissu apostolico, accitus Astricus Colocensis Episcopus aeque resarcit, ac si ejus loco suffectus esse videretur. Tertio caecitatis anno, instauratis luminibus, in pristinam is dignitatem a Romano Pontifice restitutus. Paribus igitur studiis Rex & Regina in praestantissimo quoque virtutum genere certabant.

In sacerdotum vitam saepius inquirebat, probosque ac sapientes praeficiebat. Sebastianus Archiepisc. Strigoniensis caecus.

Emerici pietas.

Emericus autem in tam ardenti charitate Christi natus, quid aliud, quam suavissimum Deo holocaustum esse poterat? Ab ineunte pueritia, quo sanctitatis evasurus esset, facile declaravit: quippe qui quum esset somni parcissimus, a secunda fere vigilia noctis, ad lucem usque, Davidicos rhythmos lectitabat, & per singulos repetito mentis examine, a Deo veniam implorabat. Id saepe rimatus pater, ingentem de filio spem concepit. Quin & illud minus omittendum, quum pater divi Martini coenobium, quod in monte Pannoniae insano sumtu fundarat, monachisque complerat, revisere decerneret, filium secum ducere statuit, haudquaquam ignarus, quanta Dei gratia puer ille polleret. Inito itinere, quum templo appropinquasset, Monachi longo agmine obviam prodiere, ut, qua decet, Regem dignitate acciperent. Contra vero Rex, ut Emerico, aeque ac coelesti angelo, prodeuntes patres honestaret, filium praemisit. Qui praereverenter ab his exceptus & consalutatus, tanquam divinitus esset admonitus, Monachis ne paria quidem oscula distribuit, sed pro cujusque meritis impertitus est, quoniam huic duo, tria illi, nonnullis quatuor, quinque, & plerisque septem libasse dicitur. Pater a tergo, tanquam e specula, cuncta considerabat: & quamvis filium nil temere fecisse confideret, admiratione tamen carere non poterat. Quare sacris rite peractis, Emericum percunctatur, cur inaequalia patribus oscula distribuisset. *Pro continentiae, inquit, tempore oscula dedimus; quibus autem septena data, hos perpetuae castitatis cultores esse scito, & ex numero septenario absolutissimam praepotentissimamque virtutum virginitatem esse intelligito, quippe quae ad penetralia cordium usque penetret, quae Deo dumtaxat patere solent, qui reconditas quoque hominum mentes intuetur.* Rex inde profectus, paucis post diebus, quum quiescere non posset, donec rem exploratam haberet, ut evidentius hinc auspicatam filii sanctitatem cognosceret, coenobium duobus tantum accitis comitibus repetit, non solum diurnis, verum etiam nocturnis sacris interest, ut, quinam forent, qui septena oscula susceperint, exploraret. Post matutina sacra, inter monachos insinuatus, animadvertit, omnes, praeter eos, qui cumulatissima oscula nacti fuerant, cubicula repetiisse; illos contra, in sacello remansisse, & in secretiorem quemque angulum decessisse, ut sacros ibi rhythmos Deo succentarent, ac reliquum spatium noctis in Dei laudem absumerent. Hos veluti a specula singillatim adoritur, consalutatisque benedixit: ad Maurum demum

Inaequalibus osculis monachorum continentiam distinguit.

Maurus monachus ex

demum pervenit, septies osculatum, a quo, anne castitatis intemeratae compos esset, neque blanditiis, neque minis, neque quavis alia artificiosa percunctatione, extorquere potuit. Insequenti die conventum edixit, ut hunc ex industria variis criminibus postulatum periclitaretur. At ille nihil objectis calumniis respondit, haud inscius, omnes mortalium animos patere Deo: quare facto periculo, Rex enarrata sui adventus causa, Mauri virtutem publice approbavit, paucisque post mensibus eum Quinque Ecclesiensi Episcopatui praefecit. *approbata a Stephano virtute, Episcopus Quinque Eccles. renunciatur.*

At illud de Emerico, ne sine piaculo quidem subticeri potest. Quum Vesprimii esset, antiquam religiosamque divi Georgii aedem, uno tantum ex amanuensibus accito, nocte adiit, ibique inter supplicandum ante aram constitutus, Deum pia obsecratione percunctabatur, quid numini potissimum praestare posset, quod illi foret acceptissimum: aedes extemplo ingenti splendore completur. Et hinc vox divinitus audita: *nil, Emerice, Deo virginitate antiquius gratiusque futurum putes. Proinde ut gratissimam mihi victimam facias, mentis & corporis a te virginitatem postulo, hanc offer, & in proposito persta.* At ille: *Domine Deus meus, qui omnia conspicis, & humanam firmas imbecillitatem, item principibus ac regibus terrae dominaris, tuam in me voluntatem perfice, perniciosas in me concupiscentias rore misericordiae tuae penitus extingue. Confirma fragilitatem servuli tui, ut in tuo servitio usquequaque persistat, a lubricis eum voluptatibus, & ab omni labe, pro tua clementia, redime, ne unquam e tua gratia elabatur.* Amanuensem mox admonuit, ne vivente ipso unquam de re hac quicquam proderet. *Virginitas Emerico divinitus suadetur.*

Post haec pater, ut publicae saluti de successore consuleret, Emericum procreandis liberis haud intempestivum, digno conjugio obligandum esse censuit, ratus, neminem Regno commodiorem futurum, si viveret, sin minus, sanctissimam hinc prolem sperari posse, & regendis Ungaris accommodatissimam. Quare excellentissimam forma & virtute virginem, ac regali genere natam, huic desponsat pater, operamque liberis quandoque dandam edocet, ne legitimus, idemque optimus Pannoniae Regno successor desit. Quamvis hoc haud facile efficere potuit, quando non fine multis eo precibus filium redegerat; ipsum tamen obtemperantissimum, & decenti conjugio jam obstrictum, nunquam cum uxore rem patrasse, sed majorem, si dici potest, quam antea, castitatem servasse, comperit. Quin etiam uxorem, quam virginem Emericus acceperat, sub conjugalis praetextu consuetudinis, castissimam sanctissimamque praestiterat, ratus, multo fore praestantius, virtutum, quam liberorum foecunditate, pollere. Cum uxore juventutem non exegit, quandoquidem virtutum cumulum adeptus, ex hac continuo vita ereptus est, & coelesti potius, quam hac misera mortalium conditione dignus est habitus. Non gnati fatum, sed malam Regni fortunam, flet pater, quando illum ex hoc felicissimum, contra vero id miserrimum conspicatur. Spe tanta orbatum, una tantum fiducia & consolatio paternae accesserat orbitati, quod nati, quem inter divos relatum esse non ignorabat, patrocinium apud Superos maximum, & sibi & suis hinc se nactum esse intelligebat. *Emericus desponsatus, castitatem cum uxore servat.* *In juventute moritur.*

Post divi Emerici mortem, ejus uxor integram utriusque virginitatem, dum perpetuam viri castitatem testari cupit, cogitur profiteri. Amanuensis, quod in Georgii aede viderat, post ejus obitum publice praedicavit, & intemeratam testatus est castitatem. Quin & Eusebius, Metropolita Caesareensis, publicarum die supplicationum, hunc in coelum elatum se vidisse asseveravit. *Coelum subjisse visus est.*

Auxit hujusce rei fidem ingens memorabileque miraculum, quod Ladislai Regis temporibus accidit. Conradus enim, Teutonum genere natus, omnium facinorum gravitate completus, quum divina quadam gratia, sub tanta scelerum mole resipisceret, urbem Romam adiit, ut detecta mentis labe, pontificia auctoritate expiaretur, imperataque supplicia penderet. Quum ante Hildebrandum, divi Petri vicarium, se constituisset, patefactis non sine summa cordis poenitentia facinoribus, hac poena mulctatur, qua loricam loco interioris tunicae ferre, quinisque catenis ferreis obstringi, a lustratore Pontifice jubetur; item pugillares dati, in quibus *Conradi, ob sceleratam vitam poenitentia, & peregrinatio.*

quibus longa facinorum omnium confessio continebatur, iidemque Pontificio annulo obsignati; postremo injunctum, ut religiosissima quaeque orbis sacella, divorumque monumenta eousque perlustraret, quousque illuc perveniret, ubi vinculis ultro fractis exsolveretur, & pugillares reserarentur, qui scelera longo orationis ordine complexi, minima quaque litera sponte caruissent. Ingenti is poenitentia correptus, monumenta quaeque sanctissima lustrat, neque Hierosolymam praetermittit, Salvatorisque sepulchrum. Sancti demum Stephani Regis fama ductus, in Pannoniam se recepit, venit ad Regalem Albam, ubi corpus ejus in magnifico sacello reconditum, & ea quidem mente, ne unquam inde recederet, quousque solutis per se vinculis, & deletis ultro pugillaribus, se nosceret expiatum; quin & juramento propositum confirmarat. Basilicam mox Albensem ingressus, ante divi Regis aram se constituit, ingenti rerum a se pessime gestarum poenitentiam conficit, vehementissimis Numen precibus solicitat, ut ejus patrocinio scelerum omnium veniam consequatur. Quam a prima hora diei ad nonam usque obsecrationibus incubuisset, corpore animoque defatigatus, ante aram subinde gravi somno correptus est. Ecce inter dormiendum huic divus Rex apparet: *Surge mox, inquit, amice, ne meis quidem meritis opeve apud tribunal divae majestatis tibi confidendum esse scito, quando pro tanta facinorum mole, patrocinium meum, ad impetrandam delictorum impunitatem, ne tibi quidem satis esse potest. Proinde Emerici mei monumentum, quod juxta est, adito, qui quum prae virginitate sua praecipuam apud Deum gratiam promeruerit, si advocatus adhibeatur, omnium, mihi crede, scelerum impunitate donaberis. Ipse enim ex eorum numero unus est, qui vestimenta immaculata fortitus agnum sequitur, quocunque ierit, & ante thronum Dei novum rhythmum succentat assidue: quare eo propera, & opem ejus implora.* Mox ille somno experrectus, ad beati Emerici sacellum confugit, exorat divi numen adolescentis; deinde opinione celerius vincula, quibus erat obstrictus, undique disrupta concrepuere, pugillares facinore confessionis nudi, rescisso sigillo, sponte patuere, in quibus nullum peccatum, ne minima quidem litera, inspici poterat. Ad catenarum crepitum quum aeditui, ac alii complures convenissent, rogatus vir ille, rem ex ordine universam aperuit. Qui tunc aderant, hac rerum insolentia in Dei divinique Emerici religionem conversi, vehementissima omnes hujusce numinis devotione succensi sunt, ejusque sacello tantum religionis accessit, ut e remotissimis regionibus huc homines plane confluerent, qui pro gravissimis rebus vota nuncuparent.

A S. Stephano ad D. Emerici patrocinium confugere jubetur.

Emerici precibus peccatorum vincula disrupta.

Divini ab Ladislao decreti honores Emerico.

Quum haec regnante Ladislao accidissent, qui Dei quoque cultor erat eximius, tantae rei admiratione percitus Rex ille optimus, Pontificum Procerumque omnium frequentissimum concilium habendum esse duxit, ut eorum auctoritate gravissima sanctio fieret, qua inter divos Emericus referretur. Quin & omnibus triduana passim jejunia edixit. Mox Nonis Novembribus, circumlato singulari sacerdotum pompa Emerici corpore, urbem lustravit, dicavit Mausoleum, ibique reconditum est, divinique honores exhibiti, vota quoque frequentissima ibi quotidie suscipiuntur, eduntur que miracula.

In Emerici exequiis publica fuit populi laetitia.

Mater ejus obitum aliquanto impatientius tolerabat, & graviter angebatur, quod optimum Regni successorem amiserat. Sed tamen illud fuit admirabile, trigesimo post ejus mortem die, quum Albae ab Ungaris frequentissimae ac solennes celebrarentur exequiae, non moeroris, sed publicae laetitiae dies ille visus est, haud aliter atque si maximum apud divos patrocinium sibi ac Regno omnes sortiri viderentur.

Stephanus de successore deliberat.

Post filii mortem, Stephanus eo magis quam antea pro Regni successore sollicitari coepit, quo potiore spe frustratus esse sibi videbatur. Quod secum quotidie agitans, ad divinam opem, ut ex instituto suo facere consueverat, repente confugit. Assiduis divam virginem precibus exoravit, ut se suumque Regnum perpetuo magna mater patrocinio tueretur, cujus tutelae ac potestati se Ungarosque omnes addixerat, omniaque suorum studia fortunasque dicaverat. Quin etiam illud solenne promulgavit edictum, ut omnes diem beatae Virginis, quo inter divos relata fuit,

d. Virginem Ungariae patronam

fuit, inter celebratissimos haberent, dominaeque diem appellarent, ac caetera ejus festa jejuniis & singulari solennitate transigerent. Hanc demum peculiarem sibi deam, pientissimamque patronam in coelo terrisque, ducerent. Quin etiam ut ejus numen semper Ungaris aequissimum redderet, celeberrimam in Alba Regali Basilicam dicavit, ubi Regum corpora reconduntur, ibique ex instituto creati Reges diadema suscipiunt. Opus est mirabili sumtu, incrustationibus marmoreis renidens, ubi pavimenta tessellata cernere est, magnificas columnas, aras, iconibus ac tabulis nonnullas mirum in modum exornatas, ex purissimo auro argentove conflatas, item sacella regia, ac monumenta pleraque in Mausoleorum speciem; praeterea signa sunt quaedam & tabellae lapidibus & gemmis exsculptae, quin & supra mensam Christi acuminata testudo, insano lapillorum & auri sumtu elaborata; ne varia quidem vasorum genera desunt, multa crystallina, pleraque murrhina, onychina multa, ex porphyrite & alabastro, complura gemmata, nonnulla in quibus nil auro & argento vilius intueri licet. De vestibus, supellectilique sacra nil dicendum, quando cunctarum rerum mira copia, quae divino cultui sunt usui. Quum peculiarem hanc Regum aedem esse juberet, tanta eam immunitate privilegioque donavit, ut hujus Antistes nemini Episcopo, praeterquam Pontifici Romano, subjiceretur; quin & Regibus jus esset, expiationis, & cujusvis consecrationis tempore, pro arbitratu suo Episcopum optare, ac illuc ad exhibenda sacramenta mittere. Omni Basilicam, qua potuit, liberalitate potestateque donavit, praesente absenteve Rege nulli pontifici rem sacram ibi facere jus & fas esse, nisi cui Rex Praefulve Basilicae demandarit, quem Praepositum appellant. Quin etiam populus nulli decimas pontifici, praeterquam huic, suoque collegio, pendere jubetur. Item nemo Rex Ungariae, Reginave, institui, regiisque insignibus donari poterat, sine Praefulis hujusce praesentia.

statuit, ejusque assumtionem diem Dominae appellat.

Magnificum Steph. templum b. Virgini construit Albae Regali, ubi reges coronantur & sepeliuntur.

Albae regal. Ecclesiae ornamenta & privilegia.

Ejus Episcopus immediate subjicitur Pont.

Hanc nostra tempestate Basilicam, aliquo vetustatis situ obductam, divus Matthias Corvinus non instaurare, sed multo magnificentiore sumtu amplificare coepit, & fundavit magnae arae testitudinem; quam si per vitam absolvere poterit, opus non modo auctore dignissimum, sed caeterorum praestantissimum fore reputatur. Item ne a divina beneficentia, quam sibi indulgentissimam nactus erat, ingratitudine aliqua destitueretur, Hierosolymis spectabile monachorum coenobium fundavit, qui ad sanctissimum Salvatoris nostri monumentum, sacra quotidie pro publica salute operarentur; idque praediis abunde donavit. Romae quoque, Stephano protomartyri, aedem dicavit, cum duodecim collegio sacerdotum; item adjecit hospitium, ubi Ungari, qui Petri Paulique basilicam viserent, commode & gratuito excipi possent; utrique villas, uberrimosque proventus addixit, ne qua rerum inopia laborarent. Constantinopoli quoque templum haudquaquam ignobile statuit, pari quoque liberalitate donatum, multa pietatis & clementiae suae monumenta reliquit. Unde qualis in omnes, & potissimum in pauperes & calamitosos fuerit, facile conjici potest. Quotidianas egenis ac mendicantibus impensas exhibuit. Multas noctes transigebat insomnes, ut clandestinas miserabilibus eleemosynas erogaret, Christique fideles sua beneficentia miseria liberaret.

Hanc Basilicam Matthias Corvinus ampliavit.

Hierosol. Monachor. coenobium.

Romae S. Stephano M. aedem, & pro Ungaris hospitium, erigit:

Constantinopoli templum aedificat.

Mira Stephani in pauperes misericordia.

Verum illud referunt admiratione dignissimum: quadam enim nocte, coelesti percitus instinctu, clam, sine comite, e regia prodiit, distentos numorum loculos ferens, quos miserrimo Christi popello distribueret. Quo quum venisset, stipemque viritim daret, inter petulantes rogatores mox orta seditio, Regi per contumeliam ab avidioribus plerisque barba distracta, & ne parva quidem ex parte convulsa; ac is nequaquam ex hoc succensus, imo solido quodam gaudio agitatus, in genetricis aedem properavit, ac mox ante aram in terram procidens, ingentes divae gratias egit. *Regina*, inquit, *coeli, ac divum magna parens, unica Ungaricae patrona gentis, immortales tibi gratias ago, quod me, quem Regem esse voluisti, milites tui hoc modo tractarunt, colueruntque; si has ab hostibus injurias accepissem, tuo auxilio ulciscerer. Proinde hinc futurae felicitatis auspicia capto, neque irrita filii tui verba scio, fore quum suis apostolis ne minimum quidem e capite capillum periturum esse recepit.* Haud quaquam

a seditiosis pauperibus, barba convulsa laesus, mire de hoc gavisus fuit.

quaquam casus iste pietatis officium interpellavit, imo exuberantiore posthac beneficentia usus est; cui quum ipse satis esse non posset, familiares, monachos, sacerdotes, & occultos quosdam dispensatores, adjecit. Cujus quidem rei Guntherus, Eremita Bohemicus, gravissimus testis est, qui principis liberalitate pellectus, Ungariam saepe adiit, ejusque monitu coenobium, in regione quam Béel nunc appellant, a Rege aedificatum, ampleque donatum, ubi Gerardum monachum, virum quidem religiosissimum, contemplativam vitam egisse fama est, quem post Regis obitum ad pontificatum evectum fuisse ferunt; sed fluctuante in Pannonia Christiana fide, lapidibus obrutum, & inter divos relatum, affirmant. Nunc ad divum Regem revocetur oratio.

Stephani in monachos liberalitas.

Gerardus Episcopus Martyr.

Tantum sua in Deum pietate praepolluit, ut sub tutela & auspiciis divinis Regnum geri experientia declararetur. Quadam nocte in somnis e coelo admonitus, continuo experrectus cubiculo exsiliit. Veredarium, praefectum legionis, e vestigio accitum, in Transsylvaniam, ulteriorem Daciae partem properare jubet, ut populos vicatim degentes admoneat, imperetque, facultates omnes in oppida, munitissimaque loca conferant, quum Bessi, qui Istri ora accolunt, ab omni religione alieni, & Ungaricae gentis hostes acerrimi, regni limitibus immineant. Vix Veredarius mandata peregit, ac illi in tutum bona congesserant, ecce Barbari immites adventant, agros passim discursant, igni ferroque cuncta vastant, quos inveniunt, licet perquam paucos, sine aliqua sexus & aetatis ratione trucidant. Desides tantum aliquos invenere, hique socordiae suae luere poenas; & nisi hoc monitu suis rebus ipse prospexisset, jam de Transsylvania fuisset actum.

Stephanus Transsylvanorum irruptionem, coelitus praedictam, praevenit.

Item alia successere bella, quae divina benignitate prospere gessit. Ab anno salutis secundo supra millesimum, inter Stephanum & Gyulam, avunculum, intestina bella exoriuntur. Is enim nepotem Christiana fide initiatum, & a Scythica religione desciscentem, iniquissimo animo ferebat; quare non solum verbis saepe Regem acerrime corripuerat, verum etiam armis lacessere nitebatur, ut ad patrias hunc caeremonias revocaret. Ubi verbis se nihil perficere posse intellexit, a Transsylvaniae montibus, cui praeerat, Ungariam quotidianis incursionibus & rapinis infestat. Contra Rex pientissimus, ne cum suo sanguine manum conserere cogeretur, per legatos & feciales admonuit, obsecravit saepissime, ne in Scythica feritate persisteret, verum Deum & Servatorem suum agnosceret; omnis tamen opera eludebatur. Proinde hunc Ungaris quotidie insultantem, & varia detrimenta inferentem, armis coercere cogitur. Comparato ne mediocri quidem exercitu, in Transsylvaniam contenditur; paucis mensibus universa capitur; Gyula, cum uxore duobusque liberis postremo captus, in Pannoniamque ductus. Pretiosissima regio, & auri, vini, frumenti, pecorum, omniumque rerum feracissima, ex eo tempore Ungariae regno est adjecta. Populi omnes, qui eum Daciae tractum incolebant, partim vi, partim sponte, in Christianam fidem asserti sunt. In avunculi Regia ingens auri & argenti copia deprehensa, facinorosissime comparata. Ex qua Basilicam Albae praestantissimam Rex erexit; quae quum saepe incendio fuerit obnoxia, hinc publica nata est opinio, & explorata fides, templum idcirco diro saepe incendio laborasse, quia ex pecunia sceleстissime parta fuerit aedificatum. Gyula, cum liberis & uxore, inviti orthodoxam fidem subiere, baptismate expiati, a Rege vinculis liberati sunt, & pro dignitate tractati.

Anno 1002. Stephanus victo & capto Gyula Transylvaniam adjicit Ungariae,

Et Christiana fide informat.

Paulo post ingens e Bulgaris, Sclavorum genere natis, bellum exoritur: quippe qui inferiore Mysia quondam potiti, quae ultra citraque Istrum, ad Euxinum usque Pontum, effunditur, nunc iidem, Kea duce, finitimos adoriuntur, praedas abigunt ingentes, & latrociniis ac incursionibus late vagantes, pro viribus cunctos infestant, nunc Transsylvaniam, nunc Ungariam diripere contendunt. Ad coercendam horum audaciam, magnum ubique delectum Rex habere cogitur: nam non solum hostes numero roboreque potentes, verum etiam locorum difficultate munitioneque inaccessibiles, aditurus erat. Comparatis igitur magnis copiis, inferiorem Mysiam ingreditur, durum hostem invenit: saepius manu aequo Marte

Stephanus Bulgaros barbare excurrentes praelio domat.

confer

consertum; Bulgari tandem novissimo praelio terga vertunt, lateque funduntur fuganturque. Kea, eorum princeps, in pugna caesus, castraque direpta, e quibus tanta praeda acta est, ut nemo spoliis hostium inoneratus abierit, tantaque auri, argenti, ac lapillorum inventa copia, ut quicquid multis illis bellis congesserant, uno praelio amiserint. Et quum pugna in ulteriori Dacia, quam Transsylvaniam dicunt, gesta fuerit, ditissimae regioni praefecit proavum, quem Zoltan nominabant. Hostilis praeda non in usum humanum, sed divinum conversa, aurum & argentum cum gemmis in cruces, calices, phialas, & in vestimenta pontificia erogatum, unde tot templorum ornamenta confecta sunt, ut ne minima quidem Pannoniae aedicula expers tam piae fuerit prodigalitatis. Et Basilicae praesertim Albensi donativa duo dicavit, quae Rationalia nunc appellant; horum utriusque oram cernere erat e septuaginta obryzi pondo sane constantem, ubi lapilli late discintillabant. Quae quum Benedictus Pontifex Maximus spectasset, eo donanda privilegio censuit, ut quicunque in sacris faciundis his uteretur, coronandi Regis Ungariae integram sibi potestatem inesse sentiret. Multa huic ornamenta a Gysla sunt adjecta, ut nemo haec sine maxima admiratione spectare queat.

Et ex ingentibus hostium spoliis omnis ditata est Pannoniae Ecclesia. Insignia Basilicae Albensis ornamenta.

Praeterea, quum ante beati Emerici mortem Bulgaricum bellum gestum esse tradatur, ad Budam veterem, (Germanicam quondam legionem, & Antonini ac Severi temporibus, ad coercendos Barbarorum impetus ibi collocatam, quam ante Budae appellationem Sicambriam nominabant,) Rex & Regina cum filio venerunt: ubi quum nullum veri Dei templum conspicarentur, in quo pia sacra operarentur, exaedificandum ampleque donandum continuo coenobium cum aede censuere, quam divo Petro Pauloque dicarunt. Artifices omnes e Grecia acciti, ut opus memorabile facerent, statuarii ac plastici undique magna mercede conducti. Ut magis ferveret opus, Stephanus & Gysla Budae constiterant; verum quum hic operi, signis, tabulis ac ornamentis ille incumberet, neuter voti compos esse potuit. Nam quum ante mortem ipsorum perfici nequiverit tanta moles, a Ladislao tandem Rege sanctissimo, pronepote suo, consummatur.

S. Stephanus amplam d. Petro & Paulo Basilicam, & monasterium, prope Budam extruit.

Perpetuum divo Stephano institutum hoc fuisse ferunt, ter quotannis Basilicas & coenobia, quae fundarat, revisere solitum, ad aras primum omnes pias preces & sacra fecisse, ut magnis numinibus supplicia debita exsolvere viderentur; deinde singulatim templa lustrasse, ne qua quicquam negligentia collaberetur, si quid vitii imminentisque ruinae tectis & parietibus intuebatur, extemplo instaurasse; peculiares semper loculos a latere circumtulisse, ex hisque propria manu mendicantibus & egenis erogasse pecuniam. Emericum quoque, regali habitu indutum, quum templa cum Patre lustraret, ante aras se continue exuisse, ut altaria excoleret. Pari quoque studio Gysla utebatur, cui nihil erat antiquius, quam cum viri probitate certare, sacras vestes & ornamenta sacerdotum diligentissime recognoscere, ut absumta reficeret, aut lacera resarciret.

Quotannis Basilicas & coenobia a se fundata ter visitat, & restaurat. S. Stephani, Gyslae, & Emerici, in templa & egenos liberalitas.

Vivente Henrico principe sanctissimo, paribus utrinque studiis, pax longe lateque servabatur, omniaque apud Ungaros e sententia gerebantur. Post ubi Imperator ille optimus inter divos relatus est, Conradus, natione Francus, item Conradi Wormatiensium ducis filius, qui Othonis tempore in Ungarico bello occubuerat, ex Gallica matre natus, matrona quidem nobilissima, & Henrici tempore praefectus equitum, Caesar designatus, in imperio, non in probitate successit; quippe qui institutam pacem, utrique genti apprime salutarem, intercepit. Hic quum adventum in Italiam tribus ferme annis distulisset, Italiae Principes ac populi, inita conjuratione, se in libertatem asseruerunt, adventumque Conradi armis inhibere adoriuntur; quare non sine validissimo exercitu Italiam adire coactus est. Ex quo quidem tempore illam Gregorii quinti, Othonisve primi sanctionem, in Imperatores olim promulgatam, primum observatam legimus, qua, quicunque Caesar in Germania declaratus Italiam aditurus erat, ut a Romano Pontifice Augustali corona donaretur, duas prius in itinere, unam Modoetiae ex palea, alteram Mediolani ex ferro confectam, a Metropolita consequi jubebatur. Quum Mediolanenses sibi

Conradus Imp. Pannoniae pacem turbat.

a S. Ambrosio a Medio-

lonensi obsidione deterretur.

sibi infestos invenisset, qui Heriberto tunc Metropolita regebantur, urbem obsedit, suburbia incendit, obsidionem tandem, Coloniensis Metropolitae consilio, haud aliter ac divinitus admonitus, solvere coactus est; quoniam inter sacrificandum, divum sibi Ambrosium apparuisse asseverabat, extremum Germanis excidium interminantem, si urbem suo numini dicatam dicto celerius non relinquerent. Romam profectus cum universo exercitu, a Joanne decimo nono, Pontifice maximo, auream est coronam & Augustalia insignia rite consequutus. Italiae Principes, qui Sclavorum & Ungarorum potissima auxilia implorarant, dum prae illorum cunctatione, & Imperatoris viribus, sibi diffidunt, mutato consilio, omnes ultro gratissima illi obsequia deferunt.

a Romanis, antea rebellibus, obsequiose recipitur.

Pacata is Italia in Germaniam rediit: qui rebellantibus Italis auxilia magna promiserant, re detecta, cognovit omnes. Ungaros & Sclavos potiores audivit; ne difficulter quidem haec credere cogebatur. Nam quum populos utrosque in Christianam fidem nuper assertos nosset, facile ad defensandum Christianae Reipublicae caput, postulatis impensius auxiliis, conjurasse putabat; divumque Stephanum, quem Christianissimum intelligebat, Apostolicae sedis gratia, quae tantis eum honoribus & immunitatibus excoluerat, omnia moliturum arbitrabatur. Hinc belli causas promanasse ferunt: plerique, defuncto Henrico, concordiae ac pacis auctore, ingenita Germanorum Ungarorumque odia diutius contineri nequivisse prodiderunt; quare prius in Sclavos, deinde in Pannonios, Conradus castra movit. Tota namque Boemia, Polonia, & universa fere Sarmatia, sub Sclavorum nomine continetur; nam eadem his omnibus est lingua. Boemorum igitur & Polonorum motus uno alterove praelio repressit, & ad obsequia grata redegit: sed cum Boleslao, Polonorum duce, ut auctor est Otho, quum Regni sibi nomen usurpare contenderet, quod sub Henrico occeperat, magna prius bella gessit, eumque subegit. Item & Misconem filium, eadem paterno more molientem, (qui ejecto Othone fratre, se Regem appellarat,) Polonia ejecit, Othonemque restituit. Deinde in Ungaros, haud facile bello domitabiles, itum.

Conradus comprimit Sclavos & Ungaros.

Polonos primum & Bohemos domat;

Tum Stephanum Ungariae regem adoritur.

Stephanus, ubi Conradum cum universis Germaniae viribus in Pannoniam irruere intellexit, pontificum procerumque omnium repente concilium habendum esse censuit: quantum a Germania periculum instaret, edocuit. Habuit delectum, quam unquam antea longe majorem: pontifices, sacerdotes, item sacri & profani, omnes pariter arma capessenda decernunt, quo facilior resistendi copia daretur. Cum potentissimo hoste rem esse intelligunt. Postquam comparato validissimo exercitu castra habere coepit, divinum in primis auxilium his breviter imploravit; (quamvis in exorandis placandisque numinibus die noctuque nunquam cessare videbatur:) *Si placet tibi, Regina coeli, & Ungarici patrona soli, hoc regnum haereditario jure tibi legatum, igni ferroque ab hostibus vastari, & plantatam nuperrime Scythicis pectoribus fidem filii tui continuo extirpari, ne meae, quaeso, desidiae, sed numini tuo hoc tribuatur, si quid Regis culpa patratum est, cui plebem tuam commisisti, ipsum, te precor, poenas luere patiare, nocentibus parce, novam haereditatem tuam, pro solita benignitate, tuere.* Mox effusus in lacrymas, & divae Genitricis numine confirmatus, in Germanos signa moveri jubet, quum nunquam fidelibus pia numina desint. Res non tam commemoratione, quam admiratione dignissima, pridie ejus diei, quo in hostium conspectum iturus erat, accidisse dicitur. Tesserarius namque per omnia militum contubernia & tentoria quidam discurrit, qui Imperatoris edicto, Germanum quemque, solutis castris, domum repetere jubet. Insequenti nocte, ante lucem, Conradus soluta castra comperit, videt domum quemque festinare. Rei novitate percitus, causam disquirit: omnes uno ore referunt, Tesserarii voce missione donatos. Accitis tesserariis, neminem invenit, qui missionis edictum circumtulerit. Mox Conrado Stephani sanctitas explorata succurrit, cujus gratia coelestem internuntium, sub tesserarii specie, castra solvisse reputavit, ne sancti Regis populus oppugnaretur, & ne qua inter seniores junioresque Christianos seditio defectione suboriretur. Approbavit divinae missionis edictum Imperator, instauratque

S. Stephanus d. Virginem Ungariae haeredem scribit, & tutricem invocat.

Germani divinitus moniti e Conradi castris aufugiunt.

Pax Stephanum in-

que pace, in Germaniam se recepit, cum gravissima asseveratione pollicitus, se Pannoniis, quos sub divina tutela esse intelligebat, perpetuo manus abstenturum.

ter & Conradum conficitur.

Rex autem e vestigio, quum divae Genitricis patrocinium, laboranti sibi suaequae Ungariae adfuisse conspexit, humi prostratus, clementissimo numini gratias egit, & per cunctas aras Pannonicae deae sacra fieri passim edixit. Deinde eo ardentius, pro explorata divinae clementiae gratia, in Dei charitate permansit. In partiendo tempore tali usum instituto fuisse ferunt, interdiu dicendo juri, ac regalibus officiis & negotiis incumbere, noctes fere insomnes ducere, in divina contemplatione versari, cum assiduis lacrimis pro publica & privata salute supplicare, piis precibus aequiora numina reddere, in divinam quandoque contemplationem usque adeo rapi, ut humo subtractus in aere pendere videretur. Nam quum in remotam quandam Basilicam secessisset, numinis exorandi causa, distentis circum tentoriis noctem transegit: qua quidem intempesta, quum in tabernaculo ad contemplandum suscitaretur, usque adeo divinitatis contemplatione correptus est, ut corpus, evectam in aere mentem subsequeretur. Quin & tabernaculum, ne vehementissimam contemplationem interciperet, corpusve inhiberet, ne cum animo in aere raperetur, ipsum quoque simul tractum in aere diu dependisse tradunt. Quum patefactum cuidam sancto viro miraculum intellexisset, mox eum admonuit pariter & interminatus est, ne quid de hac re se vivente proderet. Fama tamen regiae sanctitatis, ita late diffusa vagabatur, ut e remotissimis multi oris ad venerandum hominem plane confluerent.

Sancta Stephani vita & pietas.

Sanctitatis ejus fama ubique divulgata.

E Bessis Bulgarisque, quos gravi bello domitarat, sexaginta circiter viri, ac iidem non ignobiles, ejus fama succensi, ad adorandum Regem in Pannoniam venerant. Carros multos ducebant, quibus magnam auri & argenti copiam, ceterasque fortunas imposuerant, ut non modo eum praevererentur, verum etiam inter regia servitia perpetuo se insinuarent. Quum Pannoniae fines attigissent, plerique sceleratissimi tribuni cujusdam famuli, auri cupiditate tracti, ex insidiis hos adoriuntur, multos trucidant, exanimes aliquos relinquunt, caeteris fusis fugatisque onusta plaustra diripiunt, nummatique in sylvas se recipiunt. Qui ex hac Bessorum societate superfuere, ad Regem tandem perveniunt, illatas sibi caedes & latrocinia, item peregrinationis causam, ex ordine referunt. Rex miseros consolatus, confestim & clam tribunum, per apparitorem, cum universa familia ocyssime ad se venire jubet; quod nisi continuo fecerit, perduellionis poenam indicit. Tribunus mox edoctus, coacta familia, opinione celerius advenit. Ante conspectum Regis, famulorum agmen explicat. Quum malae mentis conscii vultu facinora proderent, quae nuperrime patrarant, *Cur*, inquit, *contemtis numinibus & divina lege, praeter jus & fas, diri grassatores, hospitum sanguine manus infecistis? Cur in humanum genus, & in eos, qui verae sapientiae cupiditate peregre iter faciunt, tam impie saeviistis? Cur viros innocentissimos morte mulctastis? Proinde, sicut in alios a vobis actum est, ita & vobiscum nunc in conspectu meo Deus aget*: mox capitales eos pronuntiavit. Ad omnes regni aditus, singula horum paria, quando multi fuerunt, crucibus affigi jussit, ut liberum peregrinis iter in Pannoniam quondam hospitabilem omnibus fore significaret. Quare factum est, ut quoad vixerit, ne minimum quidem latrocinium in Ungaria posthac patratum senserit. Hoc enim severitatis exemplo ita facinorosorum audaciam coercuit, ut nemo peregrinis manum iniecerit. Eos vero, qui laesi & spoliati fuerant, non solum indemnes, verum cumulatissime donatos, & voti compotes praestitit.

Imperium ejus & subjectionem plures ambiunt.

Regni punit latrocinia.

Paucis post annis, quando virtus adversitate perficitur, & quos Deus diligit, corrigit, ut ajunt, *& castigat*: quum magno Rex dolore torqueretur, quum Emerico orbatus, nemo sibi nepos & cognatus erat, cui regnum, & Ungaricae fidei conservationem, tuto committeret; quumque intelligeret, Scythicam gentem, intermissa divini cultus fideique custodia, in pristinam insipientiam continuo recasuram, varios ex hoc morbos subire coactus est. (Emericum ab anno salutis trigesimo primo supra millesimum extinctum aliqui scripsere.) Ipse tanto corporis languore

Morte filii Emerici contristatus infirmatur:

Structas insuper vitae insidias feliciter elidit.

guore correptus est, ut ne pedibus quidem stare posset; quare aliquanto remissius regnum gerere videbatur. Hinc proceribus quatuor, qui adhuc profana cordis perfidia laborabant, suscitatur audacia, consiliumque adoriendi Regis ineunt, rati, morte regia se non modo Ungaros in pristinam immanitatem revocaturos, verum etiam tyrannidem facile affecuturos. Ex composito ex his unus, imminente vespera, antequam lucernae adhiberentur, tecto gladio in cubiculum Regis clam ingreditur: dum cauto gradu, ubi ille recumberet, inter tenebras percontaretur, nescio qua gladius incuria decidit, fragoremque non parvum edidit. Rex, inquisita statim casus hujusce causa, quamvis divinitus admonitus non ignoraret, emissarium tamen advocat, quid sibi velit interrogat. At ille mox ingenti poenitentia & ingenua confessione correptus, rem universam, prostrato ante pedes corpore, retegit, amplexus genua, multis veniam lacrymis precatur. Rex ejus obsecratione victus, concessa impunitate, dimisit. Ejus edicto in conjuratos subinde quaesitum; de quibus, re comperta, poenae legitimae sunt exactae.

S. Stephanus ingravescente febre proceribus regnum, & orth. fidem commendat.

Ingravescente in dies aegritudine, inopinata febris incessit, quam quum sibi vitam prope diem erepturam intelligeret, Pontifices ac Proceres omnes acciri jubet, ad quos inprimis de Rege eligendo, deinde de fide conservanda retulit: quin & pientissima omnes admonitione instituit, ut initam Salvatoris nostri fidem pertinacissime retinerent; colerent justitiam, concordiam simul & pacem amarent, mutua inter se charitate certarent, nihilque ducerent antiquius, quam in Christiana fide versari, eam sanctitate armisque tueri, malle mori, quam falsa vanaque numina colere; ab humano sanguine, item furtis, latrociniis, & omni denique vi, manus abstinerent; divina praecepta summo studio observarent; ita demum viverent, ne quid Deo charius haberent, operamque pro virili quisque sua semper darent, ne qua Deum hominemque capitali injuria laederent; cum finitimis quiete viverent, & Regum edicta, Pontificumque decreta, praestarent. Ad postremum Basilicas, & universa collegia sacerdotum, item regnum animamque suam, cum universa fidelium multitudine, profusis lacrymis, & elatis in coelum manibus, in concione, divae Genetrici, perpetuae virgini, ac unicae Ungarorum dominae, deaeque, instantissime commendavit. Instabat dies Augustae Virginis, quo inter divos relatam dicimus: hunc novissimum vitae diem sibi Stephanus ex voto optarat, & cum summa contentione a numinibus implorarat, ut pari cum ea die in coelum referri videretur. Compos tandem voti, inter coetum pontificum & sacerdotum, coronamque procerum, sacris rite peractis, a salutis anno trigesimo quarto supra millesimum, regni vero trigesimo septimo, animam efflavit, ab omnibus perpetuo desiderio deploratus. Ad celebrandas divi Regis exequias, non solum ex universa Pannonia Daciaque, verum etiam e finitimis populis, multi convenere, ut singulari pompa funus efferretur. Corpus, succollantibus pontificibus, supremisque Magistratibus, Albam delatum, quum nondum divae Genetricis Basilica rite sacrata foret, Metropolita cum pontificibus & collegiis sacerdotum, prius eam, ex more, dicarunt. Mox in medio templi marmoreo sepulchro condidere, riteque inter divos retulere. Vix condito corpore, innumera ad ejus aram multitudo confluxit, vota nuncupantium, graviter languentium: multi, cunctis mirantibus, voti compotes, Deoque gratias concinentes, rediere. Complura diu miracula ad ejus aram edita; ibi angelorum concentus nocte saepius auditi. Sed prius quam ad caetera flectatur oratio, illud interjiciendum censeo, quod de substituendo novo Rege Ungarici Annales referunt, a caeteris Scriptoribus praetermissum.

An. 1034. die assumt. b. Virginis moriens S. Stephanus coelos ascendit.

Corpus Albae Regal. conditur.

Ad ejus sepulchrum multa fiunt miracula.

Successor d. Stephani quis?

Quum paulo ante mortem Stephanus successoris cura admodum solicitaretur, ne quis a suo sanguine alienus regnum obiret, Budam, Egruthi filium, extemplo Nitriam properare jussit, ut Vazulem, patruelis sui filium, quem propter aetatis suae lasciviam in vincula conjecerat, continuo liberatum ad se duceret, uti eum, antequam vita decederet, Regem Ungariae declararet. Quod ubi Gysla novit, cum Buda sceleſtiſſimo consilium iniit, quonam modo Regis mentem interciperet;

neque

neque Vazul, sed Petrus, Stephani ex sorore nepos, & Guilielmi filius, Alemannico genere natus, regnum assequeretur. Quare Sebum, Budae filium, Nitriam praemisit, qui nomine regio Vazuli effoderet oculos, & infuso aures plumbo compleret, ac patrato demum facinore fugeret in Boemiam. Sebus Budam praecedens, Nitriam contendit, dira reginae mandata peragit: insequenti die Buda advenit, Vazulem, exertis luminibus, & obstructis auribus invenit, atque immaniter tractatum, potissimisque naturae adminiculis defraudatum, ad Regem duxit; quem ita deformatum ubi Rex aspexit, in profusissimas repente lacrymas conversus est. Quare adaucta aegritudine, confirmatoque dolore, in effoeta jam aetate, neque de facinorosis hominibus poenas exigere, neque vitam ultra prorogare potuit. *Vazul, Gyslae jussu, excoecatur.*

Sed mox Calvi Ladislai filios, patrui quondam sui, ad se jubet acciri, quorum unus Andreas, Bela alter, & tertius Leventa dicebatur: hos admonet, dicto celerius Boemiam Poloniamve petant, insidias evitent, fugaque salutem sibi comparent, quando ipse imminente morte, neque eos tueri, neque malorum audaciam, & obstinatam reginae mentem, coercere posset. Regis imperio juvenes obtemperant, se ocyssime dolis expediunt, clandestinumque iter in Poloniam ineunt. Admiranturque plerique, quod Ungarorum Annales referunt, Gyslam tantum facinus fuisse ausam: quum omnes plane Scriptores sanctissimam mulierem, & divo Rege ac fratre Imperatore non indignam, affirment. Quare, si utrorumque scripta tueri volumus, duas uxores Stephanum duxisse cogimur affirmare, & utrique Gyslae fuisse nomen; unam, eamque sanctissimi Henrici sororem, alteram vero Guilielmi filiam, qui sancti Sigismundi frater fuit, & e Burgundiensium ducum familia prodiit. Atque diversis utramque moribus fuisse asseverabimus: nam & Conradus Imperator Gyslam quandam, Caroli Magni genere natam, uxorem nactus est, quae & Rodulphum Burgundiae Regem habuit: & antequam Conrado Imperatori nuberet, Ernesti Sueviae Ducis, & Alberti fratris, qui Austriae dominabatur, fuit uxor: ex quo Ernestum Hermannumque filium suscepit. Sed e diverticulo revertamur. *Ladislai filii Andreas, Bela, & Leventa, insidiis Gyslae eripiuntur.* *S. Stephanus duas uxores, Gyslae nomine, habuit.*

Ejus corpus antequam pontificia sanctione, vel divina potius declaratione, extolleretur, annis quinque ibidem jacuit & quadraginta. Demum, postquam Ladislaus, vir Deo devotissimus, regno potitus est, id auctoritate Apostolica sancitum, & ita diploma in Pannoniam missum est, ut quicunque primum in Ungaria Christianae fidei fundamenta jecerunt, ne legitimo honore defraudentur, omnia corpora eorum, in gloriae speciem, solenni celebratione ostentarentur, ut hic inter divos relatos esse credant. Accepto diplomate, Ladislaus, ejus pronepos, habito Optimatum antistitumque conventu, tridui cunctis jejunium indixit, omnes hortatus, ut precibus, inedia, supplicationibus, eleemosynis, auspicia divina captarent, quibus divinam voluntatem intelligerent. Exacto jejunii tempore, ad divi Regis tumulum perventum est; cujus lapidem quum amovere contenderent, nulla vi loco movere potuerunt. Hoc eo tempore portentum intercessit, quo exorta inter Ladislaum & Salomonem fratrem seditione, alter alterius jussu gravi carcere coercebatur. Conatus ingens Regem frustratus, in admirationem summam adegit, ac tali ostento deterrebat omnes, qui iratum numen auspicabantur. Tunc virgo quaedam, Charitis nomine appellata, quae haud procul a Basilica in Servatoris aede sanctissime vivebat, repente Ladislaum admonuit, eum frustra conari, neque lapidem e tumulo dimoveri posse, quousque frater carcere educeretur. Rex, sacrae virginis oraculo admonitus, Salomonem e vinculis continuo expediri jubet: tridui jejunium iterum indicit: tertio die, sacris rite peractis, spectante frequentissima populorum multitudine, ingens lapis facillime ablatus est. Corpus divi Regis tumulo eductum, & acclamantibus omnibus per Basilicam circumlatum. Mox pro dignitate reconditum; evidentissima subinde numinis benignitate, tot edita miracula, ut nemo corpore mancus, aut aegritudine languens, voti impos abierit. Ibi in tanta multitudine cernere erat ambulare claudos, caecos instauratis lumini- *Ladislaus Rex post 45. annos Corpus S. Stephani mirabiliter elevat.* *Lapis sepulchri Stephani nequit moveri, Salomone captivo.* *Plura ad Stephani sepulchrum fiunt miracula.*

luminibus videre, mutos loqui, leprosos paralyticosque curari, nutantes in fide animos confirmari, omnes denique corporis & mentis aegritudines abigi. Quin & juvenis, qui annis circiter duodecim paralysi solutus, manuum ac pedum carebat officio, carruca huc advectus, implorato numinis auxilio, repente desiliit, ac Deo gratias agens, Stephanique laudes proclamans, ad aram per mediam multitudinem repente cucurrit. Puer septennii, nervorum contractione correptus, ad sepulchrum allatus, distentis mox brachiis ac pedibus expeditus incessit. Ladislaus autem Rex, tot miraculorum successu in stuporem conversus, mediae arae imposuit, sacelloque elaboratissimo donavit.

Jam dudum tanti numinis sic fama percrebuit, ut ex omnibus Ungariae finibus languentium agmina festinarent. Es his qui gravius laborabant, & cunctantius venire cogebantur, divum Regem impense exorantes, in itinere convaluere, & in testimonii speciem, ibi lapides in acervos plane congesserunt. At illud fidem exsuperat: mulieri unicus erat puer, qui repentina morte correptus, animam efflavit; mater, numinis patrocinio freta, immenso cordis affectu, extinctum filium in sancti Regis aediculam defert, & ea quidem mente, se nunquam loco moturam, donec ex voto in puerum animam revocaret. Ne audacem quidem mulierculam fides & spes ipsa fefellit: sacellum ingressa, tam vehementi obsecratione numen exoravit, ut, spectante frequentissima hominum turba, mulieris orbitatem deplorantis, puer humi porrectus subsiliret, & in matris amplexum se effunderet. Quanta hinc divo Regi gloria successerit, & quantus omnes propter opinionem stupor invaserit, pro se quisque facile cogitabit.

Item post Virginis augustae apotheosin die quinto, omnes Ungariae principes, praeterea pontifices, sacerdotumque collegia, cum Ladislao Rege religiosissimo, Albam convenere, ut in Basilica solennia facerent, & pro mortuis parentarent. Celebratis mox inferiis, ad sancti Regis monumentum perventum est: quod ubi regio jussu praereverenter, exorato prius numine, reclusum est, tanta odorum fragrantia hinc effluxit, ut universam Basilicam, veluti coelesti quodam rore compleret. Deinde, quum ossa tractarent, balsamo quodam delibuta & humectata compererе. Lectis subinde ossibus, & in syndone reconditis, annulum aureum, vetus ejus gestamen, in liquore disquirere occoeperunt; quem quum nulla per cunctatione in arca marmorea indipiscerentur, de hauriendo liquore cogitatum: is ubi exhauriri coeptus est, completis plerisque phialis ac doliis, nunquam penitus exantlari potuit, nam ad singulos haustus, vi numinis, iste liquor reparabatur. Quod ubi compertum est, quod fuerat exhaustum, continuo reconditis ossibus infudere, & post infusionem liquor ille neque crevisse, neque decrevisse visus est. Ex invento ibidem thesauro divae virginis ara instaurata. Quin & paucis post temporibus, eximii principis uxor, cui Mathildi nomen erat, & quam intestinorum dolor tribus annis incesserat, hujus fama commota, in Ungariam peregrinatur, atque adito facello, mox penitissimo cruciatu liberata est. Sed ad dextrae annulum redire cogimur.

Stephani dextra, cum annulo, coelitus Mercurio monacho donatur.

Mercurius, Ungarico genere natus, & Cathinani Alberti Praepositi pater, ac Basilicae Albensis aedituus, qui vitae quondam politicae renuntiarat, ut religioni expeditius inserviret, quum Ladislaus Rex imperasset tumulum aperiri, ne quid e sancti Regis reliquiis subtraheretur, cum plerisque aliis, qui sepulchro inhaeserant, regio jussu procul amotus est. Is tristi vultu repulsus abiit, & quum Monachus esset, in sacrum chorum se recepit; ubi quum pudore suffusus graviter angeretur, quod sanctissimum corpus neque videre, neque osculis attingere potuisset, ecce juvenis quidam intempesta nocte coram adstitit, forma incredibili, liberali facie, candidissimoque habitu, nescio quid bysso involutum deferens. *Accipe*, inquit, *Mercuri, quod optasti, & hoc donum pretiosissimum, quod tuae fidei committitur, commendatissimum habeto, asservato diligentissime, & quum tempus dabitur ipse depromito.* Nocturnis sacris rite peractis, Mercurius, petita latebra, rem traditam explicat,

sancti

fancti Regis dexteram & annulum invenit, juxtaque admiratur, ac numini gratias agit. Is ad Carpathii montis radices fecessit, qui Transſylvaniam ab Ungaria dirimit, olimque ripenſem citerioremve Daciam ab ulteriore & tranſalpina dividebat; ubi coenobium quoddam ligneo opere confectum gubernaturus erat: tanto dexteram ſtudio aſſervabat, ut neque ſibi, neque alii credere auderet. Terrae committere ſatius eſſe ratus, infodit, & quotidianas ex monachis excubias inſtituit, ne quo modo ſurripi poſſet; in dies promendi tempus dari expectabat, quin & hujuſce rei coenobii auctores admonuit, ut pari ſtudio curarent; demum id ex ordine Ladiſlao Regi, quem virum ſanctiſſimum eſſe intelligebat, aperuit. Mox Regis edicto, pontificum optimatumque conventus habetur, ubi ſolennis dies regiae dextrae extemplo decernitur. Deinde cum univerſo Ladiſlaus collegio Sacerdotum, dextram divi Stephani reconditam oſtendit, Baſilicaeque intulit, quam magno deinde ſumtu, ac ditiſſimo apparatu, inſtauravit, multiſque pagis, oppidis, & proventibus donavit. Id autem ſalutis anno ſupra milleſimum ſeptuageſimo octavo accidiſſe, illius coenobii ſcripta & privilegia ſane teſtantur, Abbatiamque regiae dextrae nunc appellant. Cui tempeſtate noſtra Antonius Salonenſis, vir magno ingenio, ac ſacris literis non mediocriter eruditus, praefuit, & privilegia, unde haec accepimus, nobis oſtendit. *Et honorifice templo a Ladislao infertur anno 1078.*

Sed illud omnes ne ſatis quidem admirari poterant, Stephani corpus in pulverem redactum, nil praeter oſſa ſupereſſe, & ea quidem carie jam abſumta: contra vero dexteram annulli geſtamine praeditam, integram permanſiſſe, neque vermibus, neque lividae fuiſſe obnoxiam vetuſtati. Quanam cauſa potius dextra, quam caput, & cor Deo dicatiſſimum, ſe a carie vindicare debuit? nempe, quia dextera pietatis & miſericordiae fuerat, quae e peculiaribus loculis, calamitoſiſſimo cuique eleemoſynam erogabat, illud omnes miraculum accidiſſe confirmant. Quis enim illud e divino Servatoris noſtri ore promanaſſe inficiabitur, *beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur.* Merito igitur manus illa corruptionis expers eſſe debuit, quae neminem mendicare, eſurire, in captivitateque, aut quavis miſeria jacere perpeſſa eſt. Proinde divum Stephanum, ne injuria quidem, primum patriae Patrem, omnes una voce congeminant, & praevenerantur. Ejus obitum incendia multa, terrae motus, ac varia portenta ſequuta ſunt, item decimo Kalendas Julias, duo Soles in coelo viſi, neque fames & peſtilentia defuit, bellorumque calamitas. *Dextra Stephani, ſoluto corpore, integra manet, ob eleemoſynae liberalitatem.* *Prodigia, Stephani mortem ſecuta, & bella.*

Henrici Stephanique temporibus, varia quoque in Italia geſta ſunt. Guilielmus quidam, natione Nortmannus, Ferrobrachius cognomento dictus, ne mediocrem quidem Hetruriae partem, cum tota Flaminia, poſſediſſe dicitur. Huic Tancredus pater fuit, fratres vero undecim, Samus, Gothofredus Roberti pater, Drago, Tancredus, Gunfredus, Malogerius Robertus, cognomento, Guichardus, Rogerius, Alberedus, Gothofredus, & Frumentinus. Tancredum e comitibus Lombardiae promanaſſe ferunt. Guilielmus, ceſſantibus Italiae motibus, cum Molocho Graeco, Apuliae Calabriaeque provinciam Conſtantinopolitani Imperatoris nomine gerente, item cum Salernitano Capuanoque principibus, foedus init, ut expeditionem glorioſam adoriantur, Siciliam, diu a Saracenis occupatam, a profana Barbaria vindicent, ac demum praedam, inſulaeque imperium, ſi e ſententia res evenerint, tripartito dividant. Quatuor exercitus ex compoſito adoriuntur, ac caeſis captiſve hoſtibus, inſula tota potiuntur. In praeda quidem a Molocho ſervata aequitas; ſed in dominatu praetermiſſa, quando ex Graecis tantum oppidis praeſidia & magiſtratus impoſuit. Conceptum hinc ſtomachum Guilielmus diſſimulat, cum utroque principe in Calabriam ſe recipit. Dimiſſis deinde ſociis, cum proprio exercitu in Apuliam divertit, obſidetque Melphitam, eamque facta deditione capit. Molochus, accepto nuntio, ſtatim adfuit, & dum pro portis & moenibus caſtra locat, facta a Guilielmo eruptione, cum univerſo fere exercitu caeditur imprudens. Quare magna confeſtim provinciae parte potitur hoſtis. *Varii bellorum in Italia motus.*

Quum

An. 1002. Saraceni Italiam infestant.

Quum anno salutis secundo supra millesimum Germani Henricum Bavariae Ducem Caesarem declarassent, isque Gallorum & Metensium bello remoraretur, ecce Saraceni, Sicilia exacti, duplici classe per superum inferumque mare Italiam repetunt. Hinc Capuam occupant, hinc Barum obsident; cui nisi ab Urseolo Duce Veneto, & Gregorio Capitaneo, quod magistratus imperialis nomen est, fuisset tumultuaria classe subventum, jam de urbe foret actum.

Turcae Palaestina potiti, Hierosol. capiunt.

Insequenti anno Turcae Palaestina potiti, Hierosolymam capiunt, atque dominico sepulchro, item caeteris Basilicis finitimis, manus divino numine abstinent. Adrienses etiam, quum Venetias infestarent, apud Lauretum, qui Padi Athesisque ostia vicus interjacet, ab Othone Urseolo magna clade superati. Defuncto Guilielmo, Drogo frater Apuliam occupat: sed a Capitaneo ab Imperatore misso paulo post ejicitur. Capua, Henrici Pii opera, a Saracenis liberatur, ut supra retulimus. Verum imperante Conrado, qui successit Henrico, quum Nortmanni Graecique Apuliam tenerent, inter Aufidum amnem & Oliventem urbem, magnis viribus de regionis imperio dimicarunt; demum, cedentibus Graecis, Nortmanni victoriam adepti sunt.

An. 1012. fit Colomannus ex suspendio Martyr.

Item anno duodecimo supra millesimum Colomanus, vir sanctissimus, in Stockerauensi oppido, e suspendio martyrii coronam nactus est, ibique sepultus; sed insequenti anno a Megingaudo, Ebestatensi Episcopo, in Medelicham honorifice translatus. Item Ernestus, Suevorum dux, ab Albertino comite inter venandum sagitta confossus, interiit. Orto inter Conradum divumque Stephanum bello, Ernestus, qui a Conrado defecerat, ad deditionemque redierat, una cum Verardo Comite in Alemannia, caeduntur. Rodulphus Burgundiae Rex, quum Conrado Imperatori regnum commisisset, quod ipse a suorum seditione tueri desperarat, ex eo tempore Burgundia in jus Imperii concessisse visa est; quam quum invisus adisset, totam ferro ignique vastavit. Quo quidem tempore Sol ingenti defectu laboravit; ac Sarmatae, Christiani nominis ignari, quum Germaniam invasissent, Wirbenam, urbem frequentissimam, in Saxonum finibus sitam, magna civium strage occuparunt. Sed ab Imperatore exacti, mox victi, vectigalesque facti sunt. Conradus autem anno salutis trigesimo nono supra millesimum, haud multo post Regen Stephanum, imperii vero quarto decimo, diem pulcherrime clausit.

Sarmatae Germaniam invadunt, expelluntur que.

RE-

RERUM UNGARICARUM

DECADIS SECUNDAE

LIBER SECUNDUS.

Petrus, Stephani successor, non bene regnum administrat.

POstquam Gyslae opera & arte, *Petrus*, sanctissimi Regis e sorore nepos, orbato luminibus Vazule, regno potitus est, eo insolentiae evectum ferunt, ut non tam ex genere, quam feris Teutonum moribus, cuncta gessisse videretur. Se namque e Rege creato intolerabilem tyrannum exhibuit; neque divi avunculi vestigia sectari, neque regiae majestatis officium cum decore servare, studuit. A principio nobilissimum quemque habere ludibrio, intumescere superbia plus quam barbara, Alemannis plus aequo credere, gerere cuncta eorum arbitrio, suos aspernari & habere pro servis, magnificare peregrinos, & externis usquequaque blandiri, arcibus ac oppidis Teutonum praesidia cunctis imponere, ex his quoque creare magistratus, & sibi custodiam adhibere, peculiarem populum abominari. Accedebat intemperantissima libido, ingensque lascivia hominis; quo imperante, ne ulli quidem ingenuae matronae tuta poterat esse pudicitia. Quin & virgines & mulieres, a suis satellitibus, praetorianisque militibus, passim incestabantur. Saepe Antistites, nonnunquam etiam Optimates, ad Regem ex composito convenere, profusis contendere precibus, ne tantum malis ac petulantibus hominibus indulgeret, Teutones admoneret, ut se modestius agerent, pudicis mulieribus abstinerent, vim demum omnem inhiberet. Asseverabant etiam, haud parum esse dubitandum, ne qua ex hac insolentium improbitate novitas oriretur, quae si acciderit, quam dii averterent, irritam in posterum poenitentiam sequututam. Contra Rex optima consilia spernere, & prae insolenti levitate interminari, se, nisi monitis abstinerent, quae ex ingenita iniquitate, ac Scythica improbitate carent; eo indignationis evasurum, ut potissimos Ordines, item praefecturas & magistratus omnes, Teutonica tantum gente compleret, ut ne minima quidem Ungari domi militiaeque gererent, imo se in eorum potestatem universam Pannoniam redacturum. Ad postremum illud adjicere, Ungariam idcirco nominatam, quia perpetuo angore agi oporteret. Quae quum insolentissime jactitaret, dirae conjurationis semina jecit: quippe Ungarorum animi eo usque irritati, ut omnia, quam tyrannidem, perpeti mallent.

Monitus a Primatibus, consilia rejicit.

Nimium Alemannis credit.

Ungaria quasi Angaria.

Quare tertio initi regni anno, non invitis pontificibus, sacerdotumque collegiis, Optimates, praefecti, legatique legionum, & tribuni militum cum exercitu, ad unum omnes in Petrum conjurant. Clandestina inter se concilia habent, in quibus de exigendo Rege decernunt, & quem ejus loco sufficerent, regia stirpe natum, affectate disquirunt. Augebat indignitatem superiorum memoria Principum, qui non solum Patres patriae jure appellati, sed merito inter divos relati fuerant. Ad omnium disquisitionem succurrebat unus, qui ab Ungaris *Aba*, a caeteris Albuinus dictus est, plerique *Ovonem* nominant. Hic ducta Sorore divi Regis, praefausta affinitate nimis emerserat. Proinde hunc, abdicato Petro, regem creant, in castra ferunt, ut a militibus approbetur. Ab his acclamationibus exceptus, & Rex continuo salutatus, in Petrum aciem educi jubet. Quod ubi Petro significatum est, quum in se arma publice ferri, & regni hostem pronuntiatum se esse cogno-

Petrus, Procerum conjuratione, deponitur.

Aba, communi voto sublectus, in Petrum movet, qui in Bavariam fugit.

cognosceret, ab omnibus destitutus, in Vindeliciam, quam nunc Bavariam dicunt, iter arripuit. Ubi Regem evasisse Ungari intellexere, in Budam, cognomento Barbatum, malorum omnium auctorem, se convertunt, frustillatim hunc concidunt, duobus filiis oculos eruunt. Sebum, qui Vazulem jussu Gyslae excaecaverat, amputatis manibus pedibusque perimunt. Caeteros Regis amicos & familiares, partim lapidibus obruunt, partim ferreis clavis attritos crudeli morte conficiunt. Aba igitur regno potitus, habita concione, novitatis causam explicat, se non ambitione largitioneve aliqua, sed vi regium diadema sumsisse: Petri insolentiam intemperantiamque refert, de se omnes bene sperare jubet, & ad bene vivendum hortatur. Mox omnia ejus edicta, leges, & decreta rescindit, antiquatque, ac nova promulgat. Conjurationis principes tres fuere, Visce, Toizlan, Pezli, qui gentis libertatem salutemque quaerebant, ac regnum regio sanguini praeripi tolerare non poterant.

Petri fautores interfecti.

Conjurationis principes.

Petrus Henrici Imp. copiis accitus, in Ungariam irruit anno 1042.

Vix Aba tribus annis plane regnarat, ecce Petrus cum magnis Alemannorum copiis in Ungariam irruit, Henricumque tertium, Conradi ex Gysla filium, cujus auxilium imploraret, secum ducit. Contra Rex, quum Petrum ab Alemannis exceptum, & auxilia validissima consequutum, novisset, legatos ad Imperatorem repente mittit, anno salutis quadragesimo secundo supra millesimum, antequam is Ungariae fines attingeret, quibus haec mandata dantur: Caesaris voluntatem percunctentur, an exacti Petri gratia cum Ungaris bellum, an pacem velit, utrum potius optet enuntiet, utrumque ab Ungaris facile exacturum. Ad haec perquam brevissime Caesarem respondisse ferunt: se perpetuas suorum injurias, & insultam praeter aequum & fas Petro notam, nunquam perpessurum, sed mox, pro vitandis his contumeliis, quid & quantum valeat ostensurum, ne qua ex hac patientia caeteris posthac accedat audacia; Reges, apud omnes gentes, suo jure sacrosanctos esse oportere. Ad haec illi subjicere: nulla Petrum ab Ungaris injuria fuisse affectum, sed regio potius diademate honestatum, se ipsum sibi tantum obfuisse, & exuisse regno, Reges sacrosanctos apud eos semper habitos, tyrannos tantum tolerare non posse. Deinde explorata Henrici voluntate, succensus Aba, comparato repente exercitu, ex utraque Danubii ripa, & Austriam & Bavariam invadit, hostes audacia vincere mavult; quaecunque offendit, omnia diripit & vastat, qui occurrebant omnes juxta caedit, capit sese dedentes, & Tulnam usque discurrit. Mox abacta ingenti hominum pecorumque praeda, in Ungariam se recepit. Deinde altero Carinthiam exercitu jubet invadi. Sed Adalbertum praeda onustos, ad Patavium, hostes aggressum, exonerasse ferunt.

Aba repentino exercitu Austriam & Bavariam depraedatur; altero Carinthiam;

Henricus Imp. Petri restitutionem urget.

Dum haec agebantur, Henricus Coloniae Paschae anniversarium celebrabat, ubi habito conventu, de gravibus Ungarorum injuriis ad principes retulit. Fit consultum, ut ingens in Ungariam expeditio instituatur, captivi cum abacta praeda armis tantum vindicentur. Advenere iterum Abae legati, qui intellecta Germanorum voluntate, Henrico omnia, quae vellet, se praestituros, item captivos ad unum restituros pollicentur, dummodo Petri restitutionem dimitteret, quam morte gravius toleraturos profitentur. Contra vero id potissimum Imperator affectabat, quod Alberti efflagitatione ducis Austriae, qui sororem Petro conjugarat, ei ultro receperat, se omnino Petrum in Ungariam restituturum. Sed ab intenta expeditione, a Gothofredo, Lotharingorum Duce, & Gozilonis filio, qui in Germania res novas agitabat, revocatur.

Assidua legatione Imperatoris animum eludere Aba conatur, quippe qui insequenti anno oratores remittit, qui de pace agerent, promitterent captivorum liberationem, qui superessent, de his quae reddi nequirent ipsum cumulate satisfacturum. Responsa inde referunt: Caesarem de componendo bello nihil acturum, donec in Bavariam venerit, ubi detrimenta pensitet, & qui praeter aequum & fas laesi fuerant, componendis rebus, adsint. Paulo post non modo in Bavariam, sed lauriensem usque agrum castra movit, & quum ad Rabczam & Arabonem amnes, quem nunc Rabam appellant, Vratislai Boemiae Ducis consilio pervenisset, muni-

Ungariam invadit:

tiones

tiones Ungarorum offendit, qui turribus, aggere, ac fossa, adversus Alemannos ibi se muniverant. Interea per internuntium Aba ab Henrico idoneum restituendorum captivorum tempus exposcit, & maxima dona pollicetur. Largitionibus igitur allectus hostis, & negotiorum mole gravatus, accepto ingenti donativo, in Alemanniam se recepit, venitque Byzantium, quod est Burgundiae oppidum.

Mox illectus muneribus, recedit.

Rex autem ratus, se posthac tutum fore, ac muneribus obstrinxisse hominem, & eo redegisse, ut quodque maximum cum eo bellum se facile compositurum speraret, usque adeo insolens effectus est, ut competitore perniciosior esse videretur; quippe qui & fovere humiles agrestesque, & in nobiles immaniter saevire coeperat. Hinc insolentiae Petri obliterata memoria, & recentiora Abae facinora praedicantur, utpote qui Optimates abominari, & ignobiles magnifacere videbatur. Quare tanta nobilium oritur indignatio, ut ad unum omnes conspirarint. Et quum non mediocre Petri desiderium hos incesserit, hoc prius monstro rempublicam liberandam censuere. Sed patefacta conspiratione, quicunque capi potuere, indicta causa ultima expendere supplicia. Unde tanta in Regem conflatur invidia, ut vix evadere posse putaretur. Sed accessione saevitiae salutem sibi sperans, quum quadragesimale jejunium Chanadini ageret, ex his quinquaginta, sub concilii habendi praetextu jam dudum accitos, mox in vincula conjectos clam a militibus contrucidari jussit, quibus nulla curandorum prius animorum est habita ratio. Quod ubi Gerhardus, Chanadiensis Episcopus, intellexit, acerrime crudelitatem Regis increpuit, eique extremum vitae periculum imminere vaticinatus est. Caeteri, qui superfuere, fuga sibi salutem compararunt; convenere ad Henricum, apud quem hominis feritatem praedicabant. Nihil illi antiquius esse referebant, quam nobilitatem extirpare, illustrare humiles, cum rusticis conversari, colloqui, & obambulare. Proinde Caesarem impensius obsecrabant, ut hanc Patriciorum pestem e medio tolleret, quando Abae scelera extremo supplicio expiari deberent; quippe qui neque promissa praestiterat, neque captivos remiserat, neque Bavarorum damna resarcierat. Succensus his admodum Henricus, dissimulato hostili animo, & coacto ingenti ex Noricis, Boemis, & Germanis exercitu, in Austriam descendit, simulque simulat, se id, quod inter ipsos convenerat, ab Aba exacturum, & mox se in Germaniam rediturum.

Proceres, Abae feritatem exosi, in eum conspirant.

Aba, detecta conspiratione, 50. Proceres clam interficit; aliis ad Henricum dilapsis, subsidium petentibus.

Interea legati a Rege missi perfugos Ungaros repetunt, eosque variis criminibus insimulant, quod hi omnis dissensionis & belli sint auctores, pacem abominentur, in qua tuto grassari non liceat. Item quod victum & dignitatem e maximo quoque facinore tueantur, & discordiarum semina semper severint. Proinde impensius orant, ut aut eos imperio Romano exigant, aut, quod cumulatissima remuneratione rependet, immortalis loco beneficii, & perpetuae pacis gratia, hos Abae vinctos reddat. Contra Henricus postulata recusat, cuique, asserens, lamentandi esse potestatem, ne lamenta quidem servis interdici; mentem pro virili parte dissimulat. Legatis re infecta dimissis, a Sempronii agro mox Ungariam invadit; sed quum Babuthi Rabczam amnem stagnantibus aquis trajicere vellet, quum nemoribus, tum inundatione maxima, illac transire non potuit. Sed cum Ungarorum ductu, Arabonis & Rabczae ripas subiret, illucescente die conscendit, ut vado utraque flumina transiri possent. Ad Jaurinum Aba occurrit, eductaque acie se hosti objicit, ratus, se victoria facile potiturum, quando se a quibusdam Bavaris accepisse affirmabat, Imperatoris exercitum non esse magnum, sed cum paucis copiis, ut aliqua dona reciperet, festinasse. Postquam conserendae pugnae copia facta est, collatis utrinque signis, & obstinatissimis quoque pectoribus utrinque concursum, in dextro cornu Henricus, in sinistro Albertus, Petri affinis, praesidet. Ungari, qui prae Abae saevitia ad Imperatorem confugerant, in prima acie pugnant, objectum Ungarorum agmen hortantur, ut a feritate Regis deficiant, ac Petri partibus adhaereant, ne intestino praelio pariter utrique concidant. Contra illi hos proditores appellare, saevissima quaeque imprecari. Ad haec Aba magno agmine manum conferere, perfugos & proditores usquequaque disquirere, ut in medio

Aba profugos ab Henrico repetit.

Henricus, rejectis Abae Legatis Ungariam invadit.

Ad Jaurinum pugnatur.

medio praelio poenas exigat. Quum haec Albertus intellexisset, laboranti cum Ungaris Petro succurrit, acerrimum praelium instauratur, magna utrinque strages oritur. Dum confertim utrinque dimicatur, ac nemo alteri cedere nititur, ita Martis opus fervere videtur, ut in communem omnes caedem conjurasse viderentur. Deinde tam infestis utrinque animis pugnatum, ut ad triarios res pervenerit. Nam quum Henricus cum validissima acie se medium ingessisset, ab extremis utrinque praesidiis concursum est. Interea dum caedes iterum instauratur, & pari utrinque spe pugnatur, jam Aba superior evasisset, si fidos sibi praefectos ubique habuisset. Sed pro crudelitate sua quum multos sibi infensos reddidisset, ex hoc multi in medio praelio ab eo defecere, quippe qui conculcatis Abae signis, in adversam se aciem transtulere. Quare Ungari loco sensim cedere coacti sunt. Alemanni quoque plerique tradunt, ab initio pugnae, cum coelesti signo, tenuem in aere nebulam apparuisse, mox hinc ventum usque adeo vesanum fuisse suscitatum, ut pulverem Ungarorum luminibus intolerabilem objiceret, liberumque obtutum impediret. Miraculum hinc editum fuisse affirmant, quia paulo ante quam pugnam inirent, ab Apostolico Legato, Abae ac Ungaris, ob injustam Petri exactionem, promulgato anathemate, humana consuetudine fuerat interdictum. Sed quum praelium cruentissimum diu prorogaretur, Henricus tandem, ne incruenta quidem victoria, hostes fudit fugavitque. Aba, inclinato exercitu, trajectoque Danubio, ad Tibisci amnis vicum effugit, ubi multas nobilium caedes olim patrarat. Vico Scoobe nomen erat; ibi a suis caesus est, & in proxima aede sepultus. Non multis post annis corpus ejus effossum, cujus sudarium cum paludamento incorruptum repertum est, quin & vulnera obducta cicatrice curata, quare ad coenobium apud Saar, ab eo exaedificatum, deinde translatum est.

Deficientibus ab Aba praefectis, succumbunt Ungari, coelitus puniti.

Aba elapsus fuga, a suis interficitur.

Imperator, difficili potitus victoria, & fusis, & caesis hostibus, in castra rediit: ac ut meritas Deo gratias ageret, deposito paludamento, sumtoque cilicio, item nudis pedibus, porrecto humi pectore, ac profusis coram legionibus lacrymis, ante sacrosanctum & salutare crucis signum procidit, immortalem divinae benignitati gloriam retulit. Immortales quoque gratias egit, quod Ungarorum manus evaserat, saevitiam eorum & vires divina ope represserat. Eadem quoque religione universus exercitus Deo laudes ac sacros hymnos concinere visus est, ut Imperatoris exemplo divinum beneficium recognosceret. Ex Teutonibus, sagittariorum arte, innumera multitudo desiderata, ex Ungaris numerus paulo minor, qui postquam terga vertere occoepere, salutem sibi fuga compararunt. E cadaverum foetore aliquot mensibus nemo illac iter facere potuit, unde locus ex utraque lingua sibi nomen invenit.

Ungari veniam deprecantes, Petrum repetunt Regem:

Dum victor ex ingenti labore respirat, miles aut corpora, aut vulnera curat, Ungaricae reipublicae legati continuo adfuere, vim, praedam, & agri devastationem deprecantur: Petrum Regem repetunt, quem Abae scelere exactum indoluere, proinde veniam exorant, & Caesaris edicta servaturos pollicentur. Benigno hilarique vultu hos Caesar admisit, omniaque postulata ultro praestiturum se recepit. Post haec una cum legatis, ac exercitu universo, Albam perventum est, ubi in aede divae Genitricis Petrum, regno ejectum, his rite restituit, diadema, sceptrum, caeteraque insignia reddidit, & Regem Ungaris, Ungarosque Regi reconciliavit, omnesque Antistites & Optimates, Caesaris edicto, in Regis manus ultro jurarunt, se perpetuo ejus imperata facturos, neque legitima unquam obsequia detrectaturos. Mox rebus compositis, pacataque Ungaria, Henricus Ratisbonam se recepit, Petrusque, Alemannorum auxilio, recuperato regno potitur.

Iurantque Petro obsequia.

Ne minus quidem in hoc, quam Boemico bello, quod ante Ungaricum, primo imperii sui anno, gestum est, praeclarum se Henricus ostendit. Quare a Caroli Magni sanguine, quando Gysla mater, eademque Conradi uxor, inde genus duxisse fertur, haudquaquam degenerasse videtur, imo in hoc tanti gloria principis repullulasse visa. Sed res aliquanto altius repetenda.

Beleslao

Boleslao tertio, Boemiae Duci, Mesconem Polonorum principem, Cracoviam dolo eripuisse ferunt. Post bellum deinde gestum, & gravissimam agrorum vastationem, induciae demum indictae, item statutum, ut Cracoviam ambo duces convenirent, ibique de perpetuo foedere decernerent. Boleslaus, accepta fide, quum venisset, in convivio captus, ac luminibus orbatus est, comites immaniter trucidati omnes, praeter Ursonicenses, qui fraudis conscii, hosti dominum facinorosissime tradidere. Hi domum reversi, Jaromirem, Boleslai fratrem, pari perfidia perdere student. Quare Tochares, qui Ursonicensibus opibus & fortunis longe praestabat, juvenem, sub praetextu venationis, in sylvam traxit, tractumque ac stipiti alligatum sagittis confodi jubet. At Ovaras, ejus famulus, clam elapsus, ad suos transvolat, domini periculum populo exponit, qui raptis ocyssime armis, in sylvam properat, proditores adoritur, & obtruncat, Jaromirem morte liberatum reducit. Mesco deinde, aperto Marte, cum validissimis Boemiam copiis adoritur, agrum longe lateque populatur, pagos incendit, demum Pragam obsidet, eamque biennio fame laborantem occupat. Vicegradensem arcem capere non potuit, quandoquidem semper in Jaromiri fide permansit. Fuerat Othelricus Boleslao frater, quem Henrico Imperatori, eximiae educationis gratia, pater dederat instituendum. Is, accepta Mesconis perfidia, clam ab Henrico dimissus, castellum, cui Dieviczo nomen est, subit, exinde coacto milite, montes repente occupat, Pragae urbi prominentes: mox dispositis circum aeneatoribus, clangoribus eos cuncta complere jubet, Pragensibusque per praeconem nuntiat, victos praelio Polonos in fugam jam dudum converti, victorem cum copiis adesse Principem. Quum Polonorum praesidia Pragae imposita hic rumor incessisset, perculsa metu profiluere. Pragenses, adauctis animis, hostes fundunt fugantque, multi in fuga caesi. Mesco, spe sua frustratus, quamplurimis desideratis, Poloniam rediit, Othelricus urbe potitur. Sed fortuna viri mores immutavit, quippe qui, quum fratrem sibi aetatis beneficio praeferri conspicaretur, ambitione ductus, ei oculos eruit. Variis facinoribus claruit. Quum e venatione rediret, puellam vidit vestimenta lavantem, rusticali genere natam, liberali facie, forma eleganti, & venustate nimia, cui Bocenae nomen erat: primo obtutu in eam exarsit, accedebat suavissimum virginis eloquium, ingenuique mores, quibus is miserrime captus est. Hanc mox invitis familiaribus uxorem accepit, ex qua Bretislaus natus est. Qui ubi adolevit, tanta fuit audacia, ut Juditham, Othonis filiam, Ratisbonae in sanctimonialium coenobio permanentem, sola fama peramarit, eamque clam e loco sacro subtraxerit. Pater quum hanc multis validissimisque copiis repeteret, ac utrinque acies constitissent, Juditha in medium progressa, Sabinarum more, utrumque reconciliavit.

Boleslaus a Mescone oculis orbatur, Jaromirem quoque sublaturo.

Mesco Bohemiam adoritur:

a Pragensibus rejicitur.

Othelricus filiam sibi rusticam desponsat.

Bretislaus Juditham, Othonis filiam, e monasterio rapit.

Othelricus deinde filium Moraviae praefecit, quam a Polonis magna ex parte occupatam, deletis hostibus, in potestatem suam asseruit. Quin & innumeram Polonorum multitudinem, qui bello capti fuerant, in Ungariam vaenundandos misit. Boleslaus, Cracoviae excaecatus, interiit, Othelricus quoque filius vita excessit. Quod quum Jaromir accepisset, nepoti Boemiae deditionem sponte concessit. Huic quinque ex Juditha fuere filii, Spitigneus, Vratislaus, Conradus, Jaromirus, & Otho, quorum numero fretus, in avum, Polonorum principem, arma vertit. Cracoviam vi captam diruit, Gnesenium, regionis metropolim, diripuit; abstulit crucem auream trecentorum pondo.

Henricus igitur tertius graviter indignatus, quod Poloniam injussu suo devastarit, Othelrico filioque bellum indixit; quia Romano Imperio Ducatus ille subjectus erat, quotannisque boves centum & viginti, item argenti postulati quinquaginta pondo pendere cogebatur. Quare Imperator, cum Ekhardo Saxonum duce, a duplici latere Boemiam invadere decernit. Sed quum regio sylvis sit obducta, in primo aditu parum prospere rem gessit, quandoquidem equitatus, nemoribus impeditus, & ab insidiis circumventus, vix multis desideratis evadere potuit. Ekhardus

Henricus, Imp. Ekhardo II. duce, Bohemiam adortus, parum efficit.

dus ingressus, ferro ac incendio agrum late vastavit, mox, abacta maxima praeda, in Saxoniam se recepit.

Altero anno Pragam deditione cum Othelrico capit.

Insequenti anno Henricus & Ekhardus, instauratis & auctis exercitibus, Boemiam repetunt, sylvam injecto igni transmittunt, exin totam regionem populantur & incendunt. Othelricum & Bretislaum Pragae obsident, urbem, Severi Pontificis consilio, qui noctu in castra prodierat, occupant. Dedentibus sese Othelrico ac Bretislao, leges ab Imperatore pro arbitratu datae, exacta trium annorum vectigalia. Silesia quotannis triginta auri; quinquaginta argenti pondo, Boemiae principi tantum, dare jussa.

Bretislaus deinde Ungariam aggredi ausus, quae, quum propriis legibus uteretur, Romano Imperio parere recusabat. Hostile solum ingressus, convocatis Boemiae primoribus, Spitigneum primogenitum successorem sibi declaravit; reliquos filios, divisa inter eos Moravia, fratri parere jussit. Mox aestuantissima febre correptus, obiit; corpus Pragam in antiquorum monumenta relatum. Spitigneus Boemiae suscepit imperium. Sed e diverticulo revertamur.

Henricus Imp. festive a Petro in Ungaria excipitur.

Insequenti, post restitutum Petrum, anno, Henricus Ungariam revisit. Quem Rex Petrus tam mirifice excepit, ut ab eo Regnum, ut revera acciderat, se recepisse ostenderit. Cum omnibus Optimatum magistratuumque ordinibus obviam prodiit, diadema cum aurata hasta detulit, moxque magnificentissime donatum in Germaniam remisit. Dum haec ita agebantur, Andreas, Bela, & Leventa, qui sancti Regis jussu, extorres in Boemiam aufugerant, egestate affecti in Polonium se receperant, ubi a Mescone, Poloniae principe, benigne suscepti, & pro dignitate tractati sunt. Hac tempestate inter Pomeranos, Christianae fidei expertes, Polonorumque vectigales, & Polonos, qui ad fidem sese converterant, orta discordia; res armis agi coepta, quia annua vectigalia hi Polonis expendere recusabant, contra illi vi exigere pergebant. Verum quum utrinque acies constitisset, utrique genti visum est, ut commodius saluti publicae consuleretur, ambo duces singulari certamine litem dirimerent. Si Pomeranus caderet, postulata tributa penderentur; si vero Polonus, jus omne tributorum amitteret. Placuit populis utrisque conditio. Sed quum Mesco, ac filii, singulare certamen reformidarent, Bela in medium prodiens, *Si vobis*, inquit, *Poloni, placet, ut pro principatu ac dignitate vestra in certamen ipse descendam, quamvis me pagano profanoque hoste nobiliorem reputo, hoc tamen ultro pro vobis subibo periculum*. Accepit Mesco, quod Bela detulerat, ac gratias egit; ne subrogatum quidem perduellionem Pomeranus ipse recusat. Quare, ubi se certamini ambo commisere, cum infestis hastis primo concurrerent, dicto celerius Bela hostem equo deturbat, mox gladio confossum prostravit humi. Bellum & causa singulari certamine diremta: Pomerani se Polonorum vectigales profitentur, vectigalia rite persolvunt, & quotannis statuta tributa sine controversia se posthac expensuros, pollicentur. Mesco, qui Belae opera victoriam ac dignitatem cum salute sibi compararat, ne ingratitudinis reus esse videretur, Belam non modo multis muneribus affecit, verum etiam filiae nuptiis, & Pomeranorum provincia, ample donavit, & pro viribus hominem quotidie honestavit. Bela, ex Mesconis filia, Geysam Ladislaumque suscepit:

Polonos inter & Pomeranos discordia,

Singulari certamine dirimitur, fiuntque Pomerani Polonis vectigales.

Bela fit gener Mesconis:

Andreas vero, & Leventa, quum se regio genere natos cogitarent, & apud Mesconem longe inferiorem, tanquam mendici, se vitam degere reputarent, fortunae indignitate perciti, relicto fratre, impetrata missione abiere. Quum ad Lodomeriae Regem appulissent, nequaquam admissi sunt. Et quum ubique prohiberentur hospitio, adaucta desperatione, in Cumanos, reconditos Sarmatiae populos, penetrarunt. At illi suspicione perciti, & exploratores fore rati, quando validissimis corporibus hos esse videbant, ultimo jam supplicio effecissent, nisi quidam forte Ungarus, ibi captivus, intercessisset, qui se illos agnoscere, & patria praeter jus & aequum exactos, atque commiseratione dignos esse, testabatur. Aliquamdiu apud Cumanos in captivitate manserunt, mox liberati, in Roxanos, quorum regionem nunc Russiam dicunt, contendere.

Quum

Quum Petrus Rex se ab omni periculo tutum esse existimaret, quando inimici sui ubinam gentium delitescerent ignorabat: libere regnare, cunctisque civitatibus & oppidis Teutonas & Italos praeficere, omniaque ex eorum consilio gerere, coeperat, ratus, se perpetuo in portu navigaturum, quod plerique Optimates aegerrime ferebant; quonam modo Ungariam ab horum tyrannide liberarent, quotidie cogitabant. Quin etiam profugum divi Regis genus, Andream, Belam, & Leventam, quia ejus beneficio emerserant, non modo memoria ac fide clam prosequuti fuerant, verum etiam saepe pecuniis adjuverant. Ex his Visca, Bua, & Buna, auctoritate opibusque praestabant, qui, una cum universa cognatione, divi generis reliquias non sine suspiriis & gemitu repetebant. Occasionem dari cupiebant, qua hos in Regnum restituerent, paremque gratiam numini sancti Stephani, de his optime meriti, referrent. Petrus, Henrici tertii patrocinio fretus, in eam revectus est audaciam, ut se potius tyrannum, quam Regem ostenderet. Et quamvis suopte ingenio Ungaris infensus esset, accedebant improbi mores ejus, ac illorum nondum delinita feritas, qua peregrinas gentes aequis oculis ultro intueri prohibebantur. Quin & pars magna sacrosanctae fidei jugum cervicibus excutere ex ipsa novitate sperabat, ut in Scythicam recideret profanitatem. Dum conjuratorum numerus in dies augetur, neque prae incremento facile celari potest, ad Budae Devecherique aures res ipsa pervenit, qui apud Petrum delationis gratia nimium poterant, hi conjurationem Petro referunt. Quare tam vesano repente furore percitus est, ut conjurationis principes, eorumque cognatos, continuo capi, captosque equuleo imponi jusserit; de quibus dira usque adeo facta est quaestio, ut ibidem expirarint; multis oculi sunt exerti, & ultimis demum poenis affecti. Deinde in caeteram saevitur Ungariam: & ita saevitur, inquam, ut omnibus malle mori, quam miserrime vivere, certum esset. Hi novis vectigalibus, criminibus illi affecti sunt.

Petrus R. Teutonum Italorumque utens consilio, suos offendit Proceres.

Qui Andream, Belam, & Leventam, profugos, revocare moliuntur.

Petrus de conjuratis poenas sumit.

Quod quum Optimates, Antistites, Principesque Regni tolerare non possent, sibique pro se quisque timeret, Chanadini conventum habuere, ubi illud omnium consensu sit plane consultum, ut publicis oratoribus, Andreas & Leventa e Roxanis in Regnum revocarentur. Quibus gratissimum ex juramento obsequium, ac regnum ipsis debitum, sine periculo pollicentur. Auditis oratoribus, Andreas & Leventa, quum his parum crederent, ipsi ad explorandam rem in Ungariam venere, in oppidoque ab Aba condito delituere, quod Novum castrum nunc appellant. Hoc ubi late mussitatum est, innumera Ungarorum multitudo confluxit, qui consalutatis Regibus, obstinata efflagitatione postularunt, ut universum populum pagano ritu vivere, Scythicaque numina recolere, ad haec Episcopos, collegia sacerdotum, & Christianos, vel maxime peregrinos, passim trucidare, demum Basilicas & Templa omnia diruere, permitterent. Quod si impetrarint, se interfecturos Petrum, exacturos Teutones Italosque, item pacatum eis Regnum praestituros, pollicentur. Quum reguli, sine permissione ista, Regnum recuperare non possent, ultro postulata concessere. Quare ex Ungaris primus omnium Vatha, ex Belo oppido natus, se cacodaemonibus plane devovit, caput Scythico more rasit, cincinnos pagano ritu tres dimisit, quo nunc Turcae more utuntur. Multo post tempore Janus, ejus filius, ex instituto paterno sibi magos magasque ac aruspices adhibuit, quorum carminibus magnam principum gratiam sibi venabatur. Prae caeteris incantatricem praeveneratus est, quam Rasdi appellabant, quae a Christiano deinde Bela in carcerem conjecta, tanta fame confecta est, ut pedibus lacertisque comesis se interemerit.

In Chanadino procerum conventu, missis legatis, Andreas & Leventa ad regnum Ungar. revocantur.

Impiis Ungarorum postulatis Andreas & Leventa consentientes regnum arripiunt.

Horum igitur opera populus fere universus a vera fide defecit, recidit in daemonum devotionem, & equina carne vesci coeptum est. Proinde in Christianos omnes, & inprimis in Antistites & sacerdotes, ita saevitum, ut neminem fecerint superstitem; Basilicae, ac delubrum quodque religiosissimum, passim diruitur, sacra donativa, ac dicata diis spolia, diripiuntur. Mox in Petrum Regem inclamatum, et Teutonici, cum Italis, ad mortem ubique postulati; caeduntur ex his, quicun-

Ungari a vera fide deficiunt ad idololatriam.

quicunque munia diversa gerebant. Item in castra Regis Petri aeneatores tres missi, qui, Andreae & Leventae Regum nomine, edictum pro vallo grave ita praecinerent: *Ungarus quicunque est, antiquas majorum ceremonias resumito, Scythicos deos recolito, Christianos peregrinosque ritus exigito, adversus Christianos arma sumito, Petrum tyrannum interficito, Teutonem & Latinum quemque passim caedito, nova templa amolitor, pontifices ac sacerdotes ubique trucidato: qui contra sanctionem hanc dixerit, feceritve, capitalis esto, ac hostis Ungaricae gentis, haud aliter atque si Martis Herculisve aris ac focis vim intulerit.* Promulgato per noctem edicto, pernicibus statim equis aeneatores advolarunt. Hinc Petrus regulos rediisse novit, quod dudum ignorabat, eorumque opera ab orthodoxa fide defecisse Ungaros, & praefectos cum sacerdotibus passim caesos intellexit. Quare dissimulato metu, amotisque castris, Istrum trajicit, ut Albam contenderet, caput gentis. Quod ubi inimici animadvertere, praeoccupata urbe, turribus, & Basilica, advenientem Regem repulere.

Quod per aeneatores Petro denuntiant.

Petrus R. Albam fugiens rejicitur.

Interea Andreas & Leventa, cum validissimo Ungarorum exercitu praesto appropinquarunt. Quod quum Gerardus Beztertius, Buldus, & Benetha, Episcopi, item Zonuchus princeps Albanus, accepissent, regulis obviam ultro prodeunt, ut honorifice novos Reges excipiant. Quum ad Gyod pagum venissent, in divae Sabinae templo rem prius sacram facere decernunt, quam regulis occurrant. Gerardus igitur pontifex, antequam sacra facere adoriretur, socios admonuit, eo die se cum iis martyrium subire oportere, & jamdudum inter divos coelesti benignitate esse referendos. Affirmabat enim, se superiori nocte Jesum Christum optimum maximum in somnis vidisse, in divae Genitricis tabernaculo juxta praesidentem, Eucharistiam, calicemque sui sanguinis, nobis omnibus, praeterquam Benethae, aeque propinantem, qui martyrium fortasse detrectabit. Demum eos hortatur, inter se mutuo delicta confiteantur, futuram beatitudinem spe obstinatissima expectent, interea peccatorum impunitatem a Deo lacrymis implorent. At illi salutarem mortem haudquaquam reformidantes, monita peragunt: deinde sacris rite peractis, ut regulis occurrant, versus Pesthum iter ineunt. Gerardus, vir statura brevis, & prae singulari vitae asperitate viribus effoetus, curru vehebatur: verum ubi ad Danubium perventum est, Vatha duce, qui se cum liberis daemonibus plane devoverat, omnes in sacrosanctos patres saxa capiunt, mox facto agmine irruunt, obruuntque. In eos, qui ipsum lapidibus petunt, signo salutis assiduo Gerardus se praesignat, atqueeo magis in eum plebs impia irritatur: curru deturbatum rapit, bigisque in montem fluvio prominentem subvehit, subvectumque e praerupta rupe in subjecta saxa praecipitat. Post casum, palpitante pectore, quum adhuc spiritum inesse putarent, hasta transverberant: caput lapidi illisum praeter Danubium; lapis, sancti viri sanguine foedatus, nulla Danubii inundatione dilui potuit, quamvis annis circiter septem ibi permanserit, donec ejus a sacerdotibus lectae reliquiae, in sacellumque Chanadini sunt reconditae; lapis in altaris superficie, in rei testimonium, collocatus. Nunc autem in suburbio Budensi, ubi ille deturbatus est, sacellum est divo Gerardo dicatum. Hoc igitur martyrio vir ille sanctissimus, natione Venetus, qui in Budensi agro vitam duxit eremiticam, & pro spectata vitae sanctitate in Chanadiensem pontificatum evectus erat, immortalem sibi vitam comparavit. Buldus pari morte affectus, Beztertius & Benetha, transmisso amne, ubi Pestho applicuere, alter impiorum vulneribus confossus, postero die vita excedit: alter, intercessione regulorum, ex eorum manibus ereptus est. Zonucho, Istrum equo trajicienti, Murthmur parva cymba occurrit, ut periculo liberaret, qui sacro baptismi vinculo ei conjunctus erat. Quod ubi a profana multitudine prospectum est, elato clamore mortem interminatur, nisi amicum a Scythica opinione desciscentem interficiat. Invitus igitur Murthmur Zonuchum obtruncat. Eo quoque die magnus sacerdotum fideliumque numerus, pari crudelitate, absumtus.

Episcopi a Vatha crudeliter habiti; in his Gerardus:

Petrus autem, postquam universam gentem in regulorum partes recidisse cognovit, cum non mediocri Alemannorum manu in Austriam fugam init. Quum in

Petrus in Austriam

in Mosoniensem agrum venisset, ut exhinc in Austriam se subriperet, praeoccupatos regni exitus offendit, qui, impositis ubique praesidiis, acri custodia observabantur. Supervenere legati regulorum, qui, sub specie ineundae pacis, in Ungariam revocarent: invitus retrahitur, neque maximae suspicionis expers, quippe qui subtractum sibi exercitum intelligebat. Qui quum in pagum, quem Zamurem appellant, divertisset, legati, dispositis mox insidiis, circumvenere, ut captivum ad regulos ducerent. Quare in quandam domum, cum parva aulicorum manu, ille se recepit; & quum se acerrime tueretur, vix triduo, confossis ad unum omnibus suis, capi potuit. At ubi in legatorum potestatem venit, continuo excaecatus est, Albamque ductus, prae dolore nimio, paucis post diebus, ac tertio restitutionis anno, diem obiit, & in Quinqueecclesiensi Basilica, quam ipse fundarat, divoque Petro & Paulo dicarat, sepultus est.

fugam arripiens, intercipitur.

Ad regulos ductus, & excaecatus, moritur.

Ex Abae Petrique discordia, & regulorum revocatione, tot calamitatibus affecta est Ungaria, ut ex intestino bello exinanitum regnum videretur, quandoquidem Petri gratia Henricus tertius eam infestis saepe armis repetierat. Neque defuere Adalberti Leopoldique filii bella, qui protegendae Austriae gratia, quam Ungari saepe invaserant, cum Aba Rege ad internecionem usque crebro concurrerant; quod anno salutis quadragesimo secundo supra millesimum accidisse ferunt. Et insequenti anno, quinto Idus Decembris, Leopoldus, Miles fortis ex cognomento dictus, & Adalberti filius, diem obiisse dicitur. Sed Adalberto Ernestus filius successit; quo in Saxonum bello occumbente, Leopoldus, Leopoldi Pii pater, Austriae dominatum init. Quater in Abam Henricum tertium castra movisse, plerique tradidere. Agnes fuit ejus uxor; mulier quidem imperio digna, quae post Petri mortem, una cum viro, Augustalia insignia, dum natalitia Salvatoris celebrantur, a Clemente secundo summo Pontifice Romae suscepit, & auctoritate Pontificia confirmatum his imperium.

Mox Capuam usque proficisci placuit; a quo Pandulphus captus, in Germaniamque ductus est, qui ea tempestate princeps res novas in Campania moliebatur. Eodem ferme tempore Saraceni, Senum, Calabriae oppidum, occuparunt. Quin & Dragone, Nortmannorum principe, in Apulo agro defuncto, Hunfredus frater tyrannidem invasit, cui paulo post vita decedenti, Gothofredus subrogatus est. Item Guaimarus, Salernitanus princeps, eadem gente oriundus, quum suorum occubuisset insidiis, Gisulphus dominatum accepit.

Quum Nortmanni, ambitiosissimum genus hominum, Beneventum, urbem pontificiae ditioni subditam, occupassent, Leo Pontifex Maximus, auxiliaribus copiis Imperatoris adjutus, adversus eos castra movit. Sed ex inauspicato inito praelio, quum Romanus miles terga vertisset, Pontifex in pugna captus, & pro dignitate ductus, paucis post diebus singulari pompa Romam remissus est. Item Pallantis Romae corpus, insanae magnitudinis, inventum adhuc incorruptum, cujus hiantia quoque vulnera cernere erat; praeterea lucerna ad caput ardens, quae neque vento, neque aqua, vel quovis alio liquore extingui poterat, verum subacto stylo, mox illo foramine ingruente aere, lumen evanuit. Tale huic Epitaphium fuisse fabulantur:

Nortmanni Beneventum capiunt, & in praelio Leonem PP.

Filius Evandri, Pallas, quem lancea Turni
Militis occidit, mole sua jacet hic.

Praeterea in Apulia marmorea comperta statua, cujus caput circulus ex aere, his inscriptus literis, ambibat: *Calendis Maii, exoriente Sole, aureum mihi caput erit.* Quidnam id portenderet, Saracenus quidam, Roberti Guiscardi captivus, interpretatus est: *quum Sol ad praescriptum terminum pervenerit, si quis statuam subfoderit, maximum ibi thesaurum deprehensurum.* Neque interpretationem res fefellit, nam Calendis Majis, magna auri copia ibi comperta, qua Saracenus se a captivitate redemit. Sed ad historiam redeamus.

Exactis usquequaque hostibus, ac Petro vita defuncto, Andreas cum Leventa, ac universo Ungarorum exercitu, Albam contendit, ut ibi ex more, Pontificum

ficum Principumque consensu & auctoritate, Regni insignia plane susciperet. Sed quum Episcoporum pars magna cum Gerardo caesa fuisset, vix tres tantum ex illa strage superstites inveniri potuere.

Andreas an. 1047. Rex Ungar. coronatur: Lege restituit orthod. fidem.

Andreas igitur ab incarnatione Domini anno quadragesimo septimo supra millesimum, diadema regium accepit. Qui postquam se rerum potitum esse cognovit, hoc per universum Regnum promulgavit edictum: *Quicunque Ungarus, Ungariaeve incola, peregrinusve frequentans, deposito pagano ritu, ceremoniisque Scythicis abrogatis, quas Rex, quia usus ita postularat, paulo ante permiserat, ad veram Jesu Christi fidem e vestigio non redierit, ac sacram legem a divo Rege Stephano traditam non receperit, capitalis esto. Vicus, oppidum, & civitas quaeque, demolita Templa Basilicasque reficito. Pontifices, collegiaque Sacerdotum, pristino more observato, & pareto. Christianorum ritus revocato. Profanas ceremonias, falsosque deos exigito, eorum simulacra demolitor. Si quis magnis verisque numinibus ac sacerdotibus maledixerit, feceritve, Deum hominumque hostis esto. Si quis sacra legerit, lecta continuo restituito: quicunque sacro, vel quovis alio humano sanguine manus foedarit, commissa piacula expiato. Ungarus denum quisque caedibus, latrociniis, ac caetera denique vi & injuria abstineto. Sanctionem igitur hanc quicunque contemserit, adversusve iverit, capitis ac rerum omnium reus esto.*

Leventae mors.

Iisdem ferme diebus Leventae mors intercessit, quam non sine divina benignitate accidisse arbitramur. Is enim satis superque Christianis infestus erat, neque Scythicas ceremonias, dirosque mores, facile exuere posse videbatur. Quare, ne instauratam a fratre fidem labefactaret, a diis immortalibus intempestiva morte ereptus esse reputatur, & in ulteriore Danubii villa sepultus, ubi quondam Toxis, proavus, ritu Scythico sepultus esse, ac villae nomen tribuisse dicitur. Sed de parentibus horum, diversa sensere: alii namque regulos istos Vazulis excaecati, ac filiae Tati, plerique vero, & fortasse rectius, Calvi Ladislai filios prodidere, qui Roxanam, vel Ruthenam uxorem accepisse fertur, ex qua Andream, Belam, & Leventam sustulisse creditur.

Vratislaus regna filiis suis distribuens moritur.

Pacato deinde Regno, ac universo fere populo ad rectum Dei cultum revocato, ad reprimendos finitimorum impetus incursionesque animum advertit. Uratislaus enim, subacta Polonia, Pannoniam invasit, ne mediocria quidem detrimenta intulit; sed tertium ingressus, repentina febre correptus, pedem referre coactus est. Ex testamento quinque filiis, Moraviam, Boemiam, caeterumque dominatum, rite distribuit, legavitque: Spitigneus, natu major, Moraviae Regno potitur; Boemiae pars media Uratislao, altera Conrado & Othoni obtigit; Jaromirus adhuc in literario ludo versabatur. Paulo post comperta Spitignei saevitia & ambitione, Uratislaus, timore percitus, relicta in Olomucensi urbe uxore, in Pannoniam secessit, ubi ab Andrea Rege gratissimo hospitio exceptus, & pro dignitate tractatus & exornatus est. Spitigneus, receptis fratribus, qui remanserant in regia, Conradum venatoribus, epulis vero regalibus Othonem, praefecit: mox Uratislai uxorem capi, & in Lesca, munitissima arce, asservari jussit, quam praefectus arcis tam dura ac immani custodia servasse dicitur, ut alterutro uterque noctu pede una compede constringeretur. Verum Severi, Pragensis Episcopi, ac Optimatum intercessione, mulier, exacto mense, carcere liberatur. Quae quum ad virum in Pannoniam gravida properaret, edito immaturo partu, in itinere animam efflavit. Uratislaus, audito uxoris obitu, parentis ac gnati fatum juxta deplorare coactus est. Ac nihilo deplorare secius Rex Andreas, suavissimi hospitis dolore cruciatur, ad ineundam consolationem hortatur, neque quicquam sine divina voluntate asseverat accidere. Fallaces spes hominum reputare oportere, omnemque spem & curam in Deo collocandam, quem humanis commodis longe sapientius utilіusque hominibus consulere existimandum est. Atque multa, quae accidunt nobis, incommodissima miserrimaque videri, quae, si aeque pensitentur, praeter opinionem utilissima judicabuntur. In utraque fortuna, & modum, & aequum animum omnino retinendum; post mala semper bene sperandum. Subinde, delinito aliquantulum viri dolore, hospitem Rex ad coenam invitat, lautissimis epulis ac vino

Spitigneus Vratislaum fratr. regno expellit, uxorem carceri mancipat.

Andreas, profugo ad se Vratislao, filiam Adelheydam desponsat.

vino exhilarantur animi. Andreae unica erat gnata, cui Adelheydae nomen erat, matura jam aetate, ac eleganti forma, cum summa venustate conjuncta. Primo obtutu hospitem obstrinxit; cujus amorem ubi pater intellexit, hanc ei continuo despondavit. Quod ubi Spitigneo fratri significatum est, ratus, hunc auxiliaribus Ungarorum copiis adjutum, Moraviam sibi facile occupaturum, ut rebus suis tuto consuleret, legatos ad Vratislaum mittit, qui eum e Pannonia evocent, ac polliceantur, se, veluti pater ex testamento legaverat, omnia ultro restituturum. A quibus persuasus ille rediit, atque fratri ex composito reconciliatus, legata cuncta recepit. Quanquam imperandi amore Spitigneus traheretur, ac immodicae ambitioni foret obnoxius, bonis alioquin moribus fuisse traditur. Sed qua in matrem Juditham, Vratislai senioris conjugem, impietate usus est, haudquaquam hinc commendari potest; hanc enim Regno ejecit. Quae quum gnati crudelitatem alio modo ulcisci non posset, in ejus contumeliam, Boemorumque contemtum, Petro, Ungariae Regi, extemplo nupsit, & in Pannonia vitam exegit. Sed post filiorum reconciliationem, a Vratislao filio in prioris viri sacellum relata, & Pragae in divi Wenceslai templo, anno salutis quinquagesimo nono ultra millesimum, pro dignitate sepulta.

Spitigneus Vratislao omnia restituit.

Sed Juditham matrem regno ejicit.

Hinc igitur Andreae cum Boemis, Polonis, Australibusque orta dissensio, quas expeditiones ita prospere gessit, Ungarorum Annales referunt, ut tribus annis, hos tres, quos retulimus, potentatus, stipendiarios sibi fecerit. Contra Alemannorum, qui, ne hac Australes insigni nota sugillarentur, Andream Henrico tertio per Legatos obsequium, ac stata quotannis tributa, ultro detulisse, referunt; id caeteri nequaquam memorant Scriptores, praeter ea quae paulo post sequentur. Sed illud constat, anno salutis quinquagesimo primo ultra millesimum, Andream cum Adalberto, qui Austriae dominabatur, pacem fecisse, item Boemiam Poloniamque post aliquot bella pacasse.

Andreas Boemos Polonosque stipendiarios facit.

At quum se ad senium declinare, ac liberis carere animadverteret, ad Belam fratrem, de quo supra diximus, in Poloniam legatos misit. Bela exhortatus, ut cum uxore ac liberis expectatione celerius in Pannoniam redeat, &, veluti communibus erroribus ac miseriis agitati fuerant, ita & nunc bonis avitis ac regno pariter perfruantur. Quin etiam Regi neque fas, neque justum esse, se sine fratre, Regno, eodemque amplissimo potentissimoque, potiri; item per orbitatem neminem sibi esse cui Regnum legari queat. Hac igitur obsecratione Bela victus, coacta familia, dimissoque ne mediocri quidem Sarmatiae ducatu, quo a Mescone, ob rem clare gestam, in singulari certamine donatus fuerat, in Ungariam cum familia se recepit. Tam grato ab Andrea fratre animo, & tam insigni populorum plausu exceptum ferunt, ut universa in ejus occursum, non modo Regis aula, sed Ungaria fit effusa, nullusque dies laetior actus. Postridie quam venerat, conventu habito, Ungaria tres in partes divisa, duae Regi, tertia Belae fratri, omnium consensu tributa est. Hinc discordiarum seminarium sane profluxit, hinc dissensionum bellorumve causae, quibus semper Ungaria fluctuavit. Quare inter Duces Regesque Pannoniae diffidia, caedes, ac assidua praelia intercessere.

Regnum in Belam fratrem transfert.

Bela ab Andrea tertia Ungariae parte donatur.

Eodem quoque tempore, ad inferioris Pannoniae lacum, Andreas, in insula Tyhány, coenobium magnum cum Basilica fundavit, quam divo Aniano dicavit. Mox ad propagandam sobolem animum adjecit, uxorem duxit Agmundam, Ruthenorum Ducis filiam, quos olim Roxanos & Roxolanos nominabant; ex hac Salomon & Davides orti. Ex concubina, quam in Marothensi pago clam tenuit, Georgius natus est. Ex Bela, in Polonia, Geysa & Ladislaus; at ubi in Ungariam reversus est, Lambertus ac filiae sunt editae. Inter fratres hos tanta semper charitas intercessit, & concordia, ut una eademque ambobus voluntas inesse videretur; contra vero in filiis nepotibusque accidit, ut rite inferius referetur.

Dum magnum in Pannonia otium agitur, mutua fratrum charitate munitum, ingens Alemannia bellum molitur. Henricus enim tertius, Petri injuriam, & Ungarorum inconstantiam ac perfidiam ulturus, coactis undique copiis, eo hanc expe-

Henric. III. Ungariam vectigalem facturus,

Pisonium obsidet. ditionem animo suscipit, ut aut Ungariam Imperio Romano vectigalem faciat, aut ad extremum usque ibi vires eludat. Inprimis adita Pannonia Pisonium obsidet, tormenta diversa moenibus admovet, turres erigit, commeatus inhibet, classem etiam, quae secundo amne defluxerat, a Danubii parte disponit, ut civitas undique oppugnari queat; castella in turrium speciem navibus imposita, ut hinc oppidanos a moenibus arceant. Duobus haec mensibus undique oppugnatur, omnis tamen Teutonum eluditur opera. Ungarorum praesidium, ab Andrea urbi impositum, ne qua rerum caritate premeretur, neve Danubii aditus occluderetur, unde ab inferioribus regionibus commeatus & auxilia inferri possent, novum sane commentum excogitavit. Vir inter eos, nandi arte peritissimus, mox inventus, cui Zothmundo nomen erat: hic intempesta nocte, Praefecti jussu, nando clam hostium naves subit, sensim eas tenui terebro suffodit. Dum naufraga universae classi vitia subigit, vix renandi ad suos spatium datur, ne illucescente die in facinore deprehenderetur. Hae non modo proprio onere, sed machinis etiam onustae, secunda ac tertia hora diei imo desidere occoepere; a principio pleraeque, incautis adhuc nautis, demersae sunt. Hac igitur arte elusae Alemannorum vires, obsidioque soluta; quando ex oppidanis & centurionibus plerique, quotidie facta eruptione, in hostium castra saeviebant. Ex his potissimi nominantur Majothecus, Andreas, Vilungardus, Vrosa, & Martinus, qui magna saepe strage ex improviso hostes affecerant; quare in Alemanniam, spe sua delusi, rediere. Quum re infecta Henricus Imperator cedere cogeretur, eo magis in Ungaros exardescit, exercitum longe majorem instaurat, onerariamque classem reparat, qua commeatus deferat.

Ejusdem classe Danubio submersa, & Ungarorum facta eruptione, solvit obsidionem.

(Woytech)

Henricus, instaurato exercitu & classe, Ungariam repetit.

Insequenti anno, dispositis abunde omnibus, quae bello usui erant, classi Gebhardum Episcopum, & eundem fratrem ejus, praefecit, Danubioque defluere jubet; ipse cum turmis & cohortibus, praeter Szalae Szelicaeque fontes amnium, in Ungariam iter facit. Andreas ac Bela frater id edocti, ea parte, qua hostis iter facturus erat, acervos frumentarios ac pabula cuncta comburi, incolas & pecora hinc abduci, praecipiunt, ne qua praedae commeatusve copia foret hosti. Imperator, adita Pannonia, & incensa ab incolis, quacunque iter fecerat, regione, neque militi, neque equo, adminiculi quicquam invenit; et quum ubinam classis esset intelligere non posset, in omnium rerum egestatem incidit. Transmissa sylva, Bodoatinis montibus appropinquavit, intolerabili commeatuum pabulique inopia laborans. Jaurinum interea classis applicuit. Praefectus classis tabellarium ad Imperatorem continuo misit, qui literis certiorem se ab eo fieri postulabat, ubinam cum classe expectaturus esset exercitum. Is ab Andreae militibus, qui viatoribus insidias forte tetenderant, intercipitur, ducitur ad Regem, Belamque, & adhibito interprete, Nicolao Jauriensi Episcopo, Andreae omnia patefiunt, qui astu pro tempore utitur, Ungaricae reipublicae apprime salutari. Ad Gebhardum, Henrici nomine, adulterinae per hospitem literae remittuntur, quarum summa talis erat: *Salve, Frater optime. Saepe, quae praeter opinionem accidunt ad mutandam sententiam homines impellunt; proinde scito, nostrum ab aliis hostibus imperium gravissime infestari, nos autem, ut propria tueamur, ab Ungarica expeditione inviti revocamur. Quare classem dicto celerius solvito, & deleto. Ratisbonae confestim nobis occurrito, ubi in Ungaria tuto consistere non licet.* Praefectus, temeraria fide percitus, mandata peragit, soluta repente classe, in Vindelicos se recipit. Imperator expectatione frustratus, extrema cum milite fame absumi coepit, neque praefecti suae classis desidiam satis poterat admirari. Accedebat magna sagittariorum manus, quae ex Bulgaris Bessisque confluxerat; haec cum Ungaro pariter hostilia castra per noctem lustrans, venenatis spiculis infestabat, quin & calones, lixas, ac servos, injecto inter tentoria laqueo, captos plerumque trahebat. Tanta, & tam caeca sagittarum tempestate afficiebatur hostis, ut terram subfodere, sub fossaque injecto clypeo delitescere cogeretur. Saepe vivus caesi, & caesus contra vivi fossam praeoccupavit. Quum se ac exercitum, ad extrema, non sine divino numine, redactum Henricus intelligeret,

Magnam ibidem patitur penuriam.

Classe, Andreae astu, Ratisbonam revecta, exercitus fame absumitur.

Henrici Imperatoris

ligeret, necessitatis imperio, mitius cum Ungaris sibi agendum esse decrevit. Quare adRegem misit oratorem, qui suo nomine tuto abeundi potestatem, & commeatus postularet. Quod si concesserit hostis, se perpetuum cum Ungarico Rege, successoribusque, foedus & pacem initurum, neque re, neque verbo, neque quavis arte obfuturum. Item, si quis e posteris Pannoniae bellum indiceret, detrimentumve inferret, extemplo se deorum hominumque hostem Augustali decreto pronuntiatum intelligeret. Quin se ultro Sophiam filiam, forma spectatissimam, quam paulo ante Philippo, Henrici Franciae Regis filio, sacra asseveratione spoponderat, rescissa affinitate, Andreae filio conjugaturum, in arctissimum aeternae pacis vinculum, testimoniumque gravissimum. Andreas igitur & Bela, exaudito honorificentissimo oratore, quum otium potius, quam bellum anhelarent, postulatam cum Imperatore pacem confecere, cujus jura, ne quo malo dolo laederentur, utriusque sunt juramento munita. Mox ad explendam Alemannorum inediam, quinquaginta piscium corpora insanae magnitudinis, quos Husones appellant, item multa lardi, pecorum, vini, & frumenti copia, gratuito ad Imperatorem missa. Qua plerique fame confecti, ac immodica statim edacitate distenti, interiere. Curatis deinde corporibus, universus exercitus, relictis impedimentis, praepropera festinatione in Noricos & Vindelicos se recepit. Praeterea locum castrorum, ubi extrema fame laboravit, Ungarus & Alemannus, uterque sua lingua *Clypeorum montem* appellavit, viginti quinque millibus passuum a Buda remotum, qua iter est Viennam, longe sylva obsitum. Hic haud ab re Germanorum Annales erit admirari, qui Ungaros cum Andrea Rege ab Henrico tertio perdomitos, ac stipendiarios fuisse factos, prodidere; quod procul a vero esse constat. Quonam modo desponsatam filio Regis Galliae gnatam, rescissa praestantissima affinitate, Andreae filio spopondisset, nisi aliqua vehementi necessitate adactus ad eas conditiones descendisset? Sed ut hanc perpetuam Germanorum & Imperii Romani notam, divina magis, quam humana opera inustam, obliterarent, ex industria subticuere. At contra fieri debet. Scriptor enim quisque Historiarum, veritatis potius quam alicujus patrocinii affectator esse debet, quin & omni amicitiae inimicitiaeque carere oportet affectu, ut suam apud posteros auctoritatem retinere posse videatur.

cum Andrea rege foedus.

Pax utrinque juramento firmata, & commeatus Henrico ab Andrea subministratus.

Postquam igitur Henricus tertius in Alemanniam redierat, paucis post mensibus Rex Andreas per Legatos oblatam sibi filiam postulat, ne vana illius expectatione eludatur. At ille respondet: se non modo gnatam, verum & minima quaeque promissa praestiturum, neque unquam initum foedus ac sacramentum detrectaturum. Diem sponsalibus nuptiisque ad Moravam amnem praestituit, qui Moraviam ab Ungaria plane disterminat. Huc ad praestitutum omnes diem convenere, cum summo Ungariae ac Germaniae plausu, frequentissimoque Pontificum Principumque conventu, solenni ritu celebratae nuptiae, confirmata foedera. Sophia in Ungariam deducta, singulari pompa, utrique Principes cum summa concordia gratiaque digressi. Salomon infantia nondum excesserat, & tam intempestivus vir factus est. A morte sanctissimi Regis Stephani, ad Andreae Regis initium, anni, secundum Annalium supputationem, undecim circiter, & menses quatuor intercessere. Interea Petrus, qui Venetus potius, quam Teutonicus, a patre Venetiis vitam agente, appellari potest, quamvis interpellato tempore, annis tamen quinque, & mensibus sex, regnavit; Aba tribus.

Salomonis cum Sophia intempestivae nuptiae.

Quum autem liberorum affectus prae caeteris in quoque homine dominetur, & privatus amor ab aliena charitate & aequitatis officio animum avocet, hinc dissensionum inter fratres promanavit origo. Andreas, tot erroribus laboribusque vexatus, gravescente jam senio in paralysim inciderat, quandoque carruca, hexaphoro saepius ferebatur. Quum solutis membris incedere non posset, coepit vir prudens, his incommodis circumventus, de successore ac filio cogitare. Succurrebat & illud, quod Henrico receperat, se Regem filium declaraturum. Et ut promissis stare videretur, duodecimo Regni sui anno infantem adhuc filium, convocatis Pontificibus ac Principibus universis, Salomonem Regem pronuntiavit, legi-

Andreas fil. Salomonem successorem coronat, invito Bela.

 timeque

timeque coronavit, Imperatoris causatus postulationem, qui ex compacto generum diademate insigniri quotidie flagitabat, neque alio modo, sine hac affinitate, pax foret inita, quae utrinque fiduciam securitatemque peperit. Inter coronandum quum ex more caneretur illud Israeliticum, *esto dominus fratrum tuorum*, & haec quidam Belae interpretaretur, ex quibus reputabat se sub infantis imperio futurum, admodum rei indignitate commotus est. Plerique vero, Belae filiorumque consensu, & totius conventus acclamatione, Salomonem Regem fuisse creatum tradidere. Quod haud difficulter ipse crediderim, quandoquidem haereditario jure, & salutaris hujusce affinitatis excellentia, is Regno fraudari non debebat. Sed paulo post a factiosis disseminata seditio: quippe alii Andreae consulebant, ut hac arte gratificari viderentur, puerum, nisi frater e medio tollatur, nunquam tuto regnaturum. Contra hi Belae, tanti momenti regnum haudquaquam infantulum addecere, imo ad Regis fratrem pertinere; item usurpandi regni occasionem optimam deferri, quando Rex infans est, & pater senio ac valetudine gravissima plane conficitur. Nec Andream quoque praeteribat, invito fratre filium nunquam regnaturum; proinde inito consilio cum duobus tantum intimis, quum in ferarum vivaria descendisset, in cubiculum relatus, ante se coronam & gladium, strata humi purpura, inferri jubet: haec Regnum, ille ducatum referebat. Fidissimos comites admonuerat, ut introducto Bela, & proposita optione, si gladium is eligeret, laude ac donis cumulatus abiret; si vero coronam, eo confestim gladio fratrem obtruncarent. Initum Nicolaus janitor tantum cum his consilium audivit: deinde ex composito Bela accersitur, cubiculum subiturus quamprimum a janitore admonetur, ut, si vitam amet, gladium accipiat. Ad Regem ingressus, duo proposita ibi insignia admiratur. Cui haec mox Andreas: *Salomonem* inquit *filium*, *Bela*, *Regem declaravi*, *regalique diademate donavi*, *non tam ut privatae dignitati*, *quam ut publicae consulerem saluti*. *Quid ab Alemannis semper acceperimus*, *& quam magnis conatibus nuperrime Regnum invaserint*, *non ignoras*; *& quam salutaris sit ista reconciliatio*, *ac pax nuper inita*, *pro se facile quisque considerat*. *Tibi autem*, *ne qua ex novitate hac expostulandi copia detur*, *qua pientissimum fratrem insimules*, *nunc optionem facio*. *Coronam tibi*, *& gladium*, *prae oculis habes*, *utrum vis potius accipito*, *alterum filio relinquito*. Tunc Bela, vel praemonitus periculi, vel conscientia & fraterna liberalitate victus, optatum sumsit gladium, coronam ultro nepoti concessit. Spectata fratris modestia Rex, lectica, ante Belae pedes, profusis lacrymis, extemplo prosiluit, genua praeter dignitatem amplexatus, ingentes gratias egit. Multis, in fraterna charitate, ac filii tutela, verbis, eum confirmavit, dimisitque donatum amplissime, ratus, id absque aliqua dissimulatione ab eo factum, & sicut ultro Leventa sibi cesserat, prae simplici charitate idem a Bela factum. Sed id Belam prae timore fecisse, ostendit exitus: quippe paucis post mensibus, ad declinandas insidias, vir sagacissimus, cum universa familia, ad Mesconem socerum, de quo supra diximus, in Poloniam effugit. Quod ubi Regi significatum est, ut pari cautione certaret, Salomonem ad Henricum socerum, cum maximo Optimatum Ungariae equitatu misit.

Bela ex optione gladii & coronae cedit Salomoni regnum.

Interea cum Mescone, Poloniae duce, acceptas a fratre injurias Bela communicat, hortatur, ut datis auxiliis, in regnum sibi debitum restituat. Non tam generi, quam nepotum, ac vel maxime filiae dignitatem curet: si contemnatur, neminem sibi fore alium, ad quem exorandum confugiat. Addit commodorum accessionem, si vota successerint: nam si vires utriusque gentis una conveniant, facile fore, ut non modo se tueantur, verum etiam, ampliatis finibus, aliena regna occupare confidant. His Mesco commotus, legiones tres comparat genero, Ungariaeque finibus appropinquare jubet. Quum se tot copiis Bela munitum esse cerneret, quod recuperando Regno, & explendae spei, sat esse noverat, fraternum regnum invadit. Quod ubi factum est, ex Ungaris ad eum quamplurimi confluxere, qui ejus partes antea sectabantur.

Bela in Poloniam fugiens, Mesconis subsidium contra Andream impetrat, & hunc invadit.

Rex, audito fratris ingressu, duas ab Imperatore Henrico legiones accepit, quarum alteri Guilielmus, Pothus alteri, praefuisse fertur. Vratislaum quoque, Boemo-

Andreas, Germanis Bohemisque

Boemorum Ducem, & Spitignei fratrem, cui filiam olim conjugarat, cum validissimis copiis plane conduxerat. Neque in Ungaria delectum habere contemsit, qua re maximum sibi exercitum comparavit. Ad Tibiscum igitur amnem fratres ambo convenere, ut regni litem, commisso praelio, dirimerent. Quum acies in ripa fluminis utrinque constitisset, ab Alemannis praelium initum est: Guilielmus enim & Pothus, transmisso amne, tam infestis in Belam animis concurrere, ut confertissimam cruentissimamque pugnam extemplo commiserint. Pari quoque audacia, ac robore certe majore, Polonorum & Ungarorum agmina obstitere; quippe qui ne cedere viderentur, lethales fortiter ictus excipiebant, inferebantque. Sed quum diu pari spe conatuque utrinque pugnatum esset, Teutones tandem dare terga coepere, inclinatisque hostibus, tanta animorum Ungaris facta fuit accessio, ut redintegratis viribus a tergo instare viderentur. Tunc ex illis cecidere multi, caeteri palantes fugiunt. Quod ubi alii, qui Andream sequebantur, Ungari prospexere, mutata repente sententia, in Belae partes contendere, & in suum Regem vertere arma. At is, quum a se suos defecisse conspicaretur, consternatus animo, in Noricos fugam capit. Insequuntur eum inimici, & tanta quidem pernicitate, ut ad portas Mosonienses adinvenerint, ceperintque, in Baconiensemque sylvam deduxerint. Ibi negligentissime detentus, ad crucem suam, quam Sterziam dicunt, diem obiit, sepultusque in coenobio Tihaniensi, circa Balatonem lacum, quem in inferiore Pannonia fuisse diximus. E ducibus & praefectis hi potiores capti referuntur: in primis Boemorum dux, quem inscio Bela continuo excaecatum plerique retulere; item Guilielmus & Pothus, qui ad Belam ducti, quamprimum honorifice dimissi. *licet auctus, inita pugna cedit, capitur, moritur.*

Circa haec tempora schisma & contentiones maximae fuere in Ecclesia Dei. Tres uno tempore pontifices Romae dissidebant, unde permagnum apostolicae reipublicae detrimentum emersit. Tunc Pontifices ab Imperatore creati. Qua quidem tempestate Theophilus aliquis Pontifex, Joanni pontificatum vendidit. Ac seditio ista ab Henrico tertio sedata, schismateque diremto, Augustalem sibi coronam promeruit. Item in Florentina Synodo, Episcopi multi de ambitu adulterioque damnati. Quinquagesimo autem sexto ultra millesimum, Adalbertus dux Austriae diem obiit: Ernestus successit filius. Et Cuno, dux Bavariae, ab Henrico ejectus, in Pannoniamque relegatus, expiravit. Insequenti anno Imperator diem clausit, infantemque sui nominis filium, sub materna tutela reliquit, qui sub ea annis aliquot prospere imperavit. Matri Agnes nomen fuit, quae Bavariae ducatum sibi vendicavit, gravissimaque cum Gunthario Episcopo bella gessit. Italiae administrandae Gibertum Parmensem, virum praestantissimum, rite praefecit. Florebat in Italia Gothofredus & Mathildis uxor, quae Beatricis fuit filia, & Henrici tertii e sorore neptis. Beatrix enim Bonifacio, Hetruria oriundo, viro quondam potentissimo, nupserat. Mathildis cum Gothofredo, Lucae, Parmae, Rhegio, ac Mantuae imperavit. Item eam partem Umbriae ac Hetruriae, quam Petri patrimonium appellamus, hanc quoque possedisse, & Ecclesiae legasse, tradunt. In Synodo, ad Sutrium habita, propulsandi Schismatis gratia, ut Pontifex quisque legitime deligeretur tunc sanctio facta, ut a Cardinalibus in posterum rite crearetur, poenaque adversantibus negligentibusque indicta. *Pontificum Rom. schisma.* *Moritur Henric. III.*

RE-

RERUM UNGARICARUM

DECADIS SECUNDAE

LIBER TERTIUS.

Bela Ungariae Rex coronatus monetae fraudem eliminat.

Ost Andreae Regis interitum, Bela, fraterno bello superior, fusis hostibus, rerumque potitus, Albam contendit, ut a Pontificibus Primatibusque Ungariae universis approbatus, rite coronaretur. Inito regno, ad pacandam regionem, & curanda gentis commoda, animum advertit, & quod a principio intendit, e sententia consequutus est; siquidem absque gravi hostium molestia, pacem & otium in regno servavit. Ne qua in commerciis fraus ac dolus committeretur, ex argento postulato pecunia ex edicto decussa, aequa rebus venalibus indicta pretia. Et ne quo argentariorum negotiatorumve astu ac versutia, simplices rudesque deciperentur, & nummis, & rebus venundandis, leges praescripsit: quae si contemnantur, magna hinc paupertatis & inopiae detrimenta proveniunt; si vero bona curentur cautione, nemo emendo vendendoque circumveniri potest. Monopolia instituit, diem Sabbathi mercatibus dicavit, emporiis omnibus locum tempusque praestituit, Byzantios aureos admisit, quorum unus pro quadragenis argenti nummis solebat expendi; hac igitur aurea argenteaque pecunia pro mercali utebatur, nulla, quoad vixit, alia mutata. Sed & illud facinus memoria non indignum praestitit. Quicunque enim Salomonem Regem sequuti fuerant, eorum uxores, liberos, ac fortunas, incolumes illaesasque servavit, ut quum vellent, omnibus postliminio redire foret integrum, quin & solenni his edicto redeundi data copia. Quo beneficio victi, rediere quamplurimi, hique fidelissimi facti sunt. Aucta deinde Regis pietas in universum: nam vectigalium gravitatem levavit, provinciis tributa remisit. Quare perbrevi plebs cum nobilitate eousque divitiis excrevit, ut ne minimus quidem rusticus inventus sit egenus, & e finitimis nemo, etiam diuturno adjutus otio, tanti census fuerit, qui cum Ungari opulentia conferre se potuerit.

Ejus in hostes & regnum gratia & pietas.

Subditorum Belae opulentia.

Bela orthod. fidem, rebellione subditorum armis astuque restincta, confirmat.

Quum orthodoxam fidem, ob rerum omnium copiam, & longum otium, unde ingenia facile lascivire solent, & ad quodque facinus esse promta, clam labefactari conspicaretur, promulgavit edictum, ut vicatim duo seniores evocati Albam convenirent. At ubi conventum propediem futurum omnes intellexere, non solum agreste genus hominum, sed caetera multitudo injussa confluxit. Rex, & cum Optimatibus pontifices, admodum formidarunt, ne qua a caeca multitudine vis aut injuria inferretur. Quare inito consilio, in urbem omnes se recipiunt, contra vulgus eam servant & tuentur. Interea rusticorum agmina, inter se, pagatim, praefectos sibi creant, quibus mandata dant, ut per internuntios a Bela Rege pristinam Ungarorum fidem impetrent; item abolendam novam Christianorum superstitionem, lapidandos Episcopos, presbyteros omnes e medio tollendos, amoliendas deorum aedes, & publicanorum demum exitium, efflagitent exorentque. Quum haec Regi detestabilia renuntiarentur, se tertio die responsurum esse dixit, & commode deliberaturum. Interea pagorum praefecti, quos Praepositos appellabant, pro se quisque passim conciones habebant, ubi adversus Christi fidem, & ad extirpandas fidelium opiniones, triduo praedicabant; congratulabantur plebejorum animi,

animi, & gratis concionibus cum magno plausu acclamabant. Tridui spatium Rex prudentissimus idcirco sibi dari postulavit, non ut quicquam de fide consuleret, quam exploratissimam habebat, sed ut interea exercitum tumultuarium cogeret, quo profanam & inconstantem paganorum plebem circumveniret, de auctoribus factionum supplicia sumeret, ac reluctantes gladio interciperet. Tertio igitur die, quo responsa daturum se receperat, turmis equitum, multisque cohortibus, insipientem multitudinem obducit. Mox dato signo, milites in eam strictis ensibus irruunt, a principio, ut metu percellant, nonnullos caedunt, capiunt, Praepositos, captosque ad unum omnes, ex altis turribus deturbant, captivamque plebem, partim vinculis & carcere, partim flagellis afficiunt.

Haec tertia fuere jacta fidei fundamenta. Nam postquam a sancto Rege Stephano, exuta infidelitate, ad veram religionem conversa est Ungaria, hac tempestate tertio defecit; sed Andreae, ac demum Belae opera consilioque, revocata est.

Bela rex moritur.

Deinde tertio Regni sui anno, quum ad Demes oppidum venisset, ex Heliocamini ruina confracto solio, ita Regis membra contusa, ita nonnulla ossa luxata sunt, ut desperata valetudine aegrotare coeperit. Mox pro quibusdam Regni caussis, quae magni momenti fuerant, ad Canisam fluvium, lectica, succollantibus praetorianis militibus, delatus est, ibique vitae diem, increbrescente morbo, clausit, in divi Salvatoris coenobio sepultus, quod ipse exaedificarat. Locus ille Székszard ab Ungaris appellatus, quia claudus Bela fuerat, ac nigro colore suffusus.

Salomon Henrici IV. Imp. subsidio Ungariae regno restituitur.

Audito Regis obitu, Salomon Henricum quartum nomine Imperatorem, ac Sophiae uxoris fratrem indulgentissimum, extemplo adit, rogatque, ut se in Regnum restituat, haereditario jure sibi debitum, neve patiatur, se cum Sophia, Augustali sorore, ulterius regia dignitate carere. His precibus ille victus, validissimum repente exercitum cogit, legiones & auxilia undique convocat, deinde comparatis omnibus, quae bello sunt usui, in Ungariam castra movet, quam & Rege orbatam, & propugnatore carentem, offendit. Geysa, ac Ladislaus, viri quidem pro aetate circumspecti, quum se Imperatoris viribus impares esse intelligerent, saluti consuluere, seque ad suos, unde ex matre orti fuerant, in Poloniam recepere. Indoluere fortunam regulorum Poloni, eosque bono animo esse jussere, nam data occasione, in Ungariam, & opinione citius, se restituturos esse pollicentur.

Belae filii fugiunt in Poloniam.

Gravis Henrici ad Ungaros oratio.

Henricus cum Salomone Albam contendit, ibique habito sacrorum profanorumque Ordinum conventu, ita disseruit. *Nescio, Pannones, quonam fato vobis datum est, ut non solum in rebus humanis, verum etiam divinis, tanta animorum imbecillitate, perfidia, & infidelitate laboretis, ut sub nullo Deo meatis tranquillitatem, sub nullo Rege verum otium inveniatis. Divo Stephano, vestrae salutis auctore, in veri Dei agnitionem pervenistis. Subivistis salutarem religionem, & non solum documentis, sed ingenti miraculorum experientia, quam utile & beatum sit, Jesum Christum Servatorem nostrum unice colere & adorare, didicistis. Deinde, ut prima, quae a Carolo Magno rudimenta acceperunt majores vestri, nunc omittam, bis post divum Regem, ab orthodoxa fide defecistis. Utinam hac tantum perfidia nobis exitio fuissetis, & familiarum duntaxat vestrarum ruinam cum vestra traxissetis, ut pro vestris tantum detrimentis vos poenas luere oporteret: verum ita in alienam perniciem, praeter jus & fas, scelera vestra grassata sunt, ut nisi clementissimum indulgentissimumque numen coleretis, neque humana, neque divina supplicia vobis digna cogitari possent. Quid enim in Andreae Leventaeque ingressu intactum praetermisistis? Caesi pontifices: quid caesos dixerim? imo rapidis curribus distracti, jacti e rupibus, sacerdotes ad aras, ante numinum conspectum, obtruncati, dum pro publica, imo nostra salute, operantur: Basilicae dirutae, ignis deos patrios, ac potissimorum simulacra numinum, passim absumsit. Extincto hospitalitatis jure, in Italos & Alemannos ita usquequaque saevitum, ut nemo lacrimis commiserationem invenerit. Ab Italis provincias, leges, mores, lucem fidei, optimasque disciplinas; a Germanis & Alemannis politicas artes accepistis. Esto, in externum sanguinem saeviatur, & in viros sacrosancti ordinis, quando Scythica immanitas neque veram religionem, neque peregrinam consuetudinem, aequo animo pati potest: at quid in vos ipsi furitis, efferatissimi homines? Duos fratres, vestro genere natos, prae intestino livore,*

ranum se continebat. Conserto in Urbe praelio, Cadolaus funditur & fugatur. Insequenti anno, corruptis largitionibus patriciis nonnullis, Urbem repetit, Vaticanum, ac divi Petri aedem occupat. Sed irruente populo Romano, a suis ibi destitutus, & a Cincio cive Romano, Praefecti filio, in arcem sancti Angeli perductus, & mox a Romanis simul obsessus est, & biennii obsidione eo adactus, ut trecentis argenti pondo se redemerit, strigosissimoque invectus equo, in Germaniam aufugerit. Hanno, Coloniensis Metropolita, qui artibus Henricum adolescentem circumvenerat, ut is Agnetem pientissimam administratione privaret, sibique gubernationem rerum committeret, ad pacandam Italiam, profano schismate laborantem, Imperatoris mandato advenit. Concilium Mantuae hujusce rei gratia habendum edicit, ibique extirpato schismate, verus Pontifex Alexander comprobatur, & adoratur ab omnibus. Qui Romam rediens, pacatam Urbem, sed Campaniam perturbatam offendit. Quippe Richardus Normannus, cum Guilielmo filio, Capuam subegerat, invaserat Beneventum, & Cenetanum obsederat: Rogerius Brundusium obsidione cinxerat. Item Henricus anno regni sui nono, in Paschae solennibus gladio accinctus est. Paulo post Bertham, Othonis Comitis Augustalis filiam, uxorem duxit, ac multa undique mala mox exorta. Nam Otho, Bavariae Dux, ab Henrici fide defecit. Guelphus, Othone ejecto, tyrannidem occupavit, ac deinde cum Rodulpho Suevorum, ac Bertholdo Carinthiae Duce, adversus Henricum conjuravit. Regem hi, cum caeteris conjuratis, Rodulphum elegere. Saxonico is bello admodum vexatus est. Sed ad rem nostram redeamus.

Geysam & Ladislaum, Ungariam repetentes, Desiderius Epp. Salomoni conciliat.

Postquam Geysae ac Ladislao, Henricum Ungaria abiisse significatum est, haudquaquam rem differendam rati, cum Polonicis copiis Regnum repetunt. Salomon, nondum satis expertus, audito adversariorum adventu, ut tutiore se loco collocaret, Mosoniensem arcem petiit, pro loco ac tempore munitissimam. Pontifices ac sacerdotes, ne fraterna bella ultra conspicarentur, se inter utrosque medios ingerunt, inprimisque Desiderius Episcopus, vir non minus probitate, quam eloquentia potens, cum magno sacerdotum ordine Geysam adit. Ad pacem & concordiam tanta dicendi copia, ac orationis vehementia & suavitate hortatur, ut ad reconciliationem inclinarit. Foedus inter patrueles fratres hac conditione ineundum persuasit, ut Salomoni, quamvis juniori, regno cederent, & veluti legitimo Regi parerent, ipsi vero paterno ducatu potirentur. Hujus monitis precibusque victus Geysa, una cum Ladislao fratre, in totius Ungariae conspectu, in Jauriensi urbe, Salomoni se reconciliat. Foedus inter eos solenne ictum, mutuoque juramento munitum; quod, dum Fabiani Sebastianique anniversaria celebrantur, percussum fuisse ferunt. Reconciliatis animis, Regi cum Geysa Duce & Ladislao, mutua charitas, & assidua consuetudo intercessit. Subsequutum Pascha, in Quinqueecclesiensi urbe, ab his, cum universa aulicorum ac primatum multitudine celebratum; ubi in divi Petri Basilica, inter solennia, Salomon iterum, acclamante populo, a Geysa coronatur. Quod tanta Ungarorum omnium laetitia celebratum, ut diem publicae hilaritatis inter fastos retulerint. Deo Jesu optimo maximo, humanae pacis auctori, per omnes aras gratiae actae, & factae supplicationes. Sed ingens futurae discordiae portentum proxima nocte intercessit, tota enim Petri Basilica, contiguaque aedificia, repentino quodam incendio absumta sunt. Quare exorto tumultu, maximus utrumque metus incessit; alter alterius id factum insidiis esse rebatur, uterque tamen culpa vacabat, diversa quoque fuga fertur. Ad Solis exortum, re per fideles internuntios explorata, omnibus plane constitit, nihil ex utraque parte doli fraudisve tentatum, repentino inopinatoque id igne accidisse comperiunt. Quod ubi satis ambo compertum habuere, amota omnium suspicione, pacem concordiamque redintegrant.

Foederis conditiones.

Salomon iterum a Geysa festive coronatur.

Adelheyda Salomonis soror.

Adelheyda Salomonis soror, & Vratislai Boemici Ducis uxor, duobus ante annis vita excesserat, quod haud mediocri tristitia fratrem affecerat: id anno salutis sexagesimo secundo supra millesimum accidisse Annales prodiderunt. Vir ejus, Spitigneo fratre vita defuncto, omnium consensu Boemiae ducatum obiit; Moraviae

Ejus progenies. raviae regnum inter fratres divisit, orientalem ejus plagam Othoni, venationi nimis idoneam, & piscibus exuberantem, occidentalem vero fertiliorem, Conrado adjudicavit. Jaromirum natu minorem, quem ad literarum studia converterat, invitum sacris initiavit, & Henrici Imperatoris auctoritate Pragensem Pontificem creavit; qui deinde, post initum pontificatum, Gebehardus dictus est. Ex Vratislao igitur Duce, & Adelheyda conjuge, Andreae Regis filia, Juditha, Ludmilla, & Vratislai duo editi. Post uxoris obitum, Zuatanam, Casimiri Poloniae Ducis filiam, Vratislaus sibi conjugavit, Boleslai Vladislaique sororem, ex qua liberos quatuor optimae indolis accepit: unus Boleslaus, Borivoius alter dictus est, Vladislaus & Sobeslaus reliqui. Sed inter Vratislaum Ducem, & Gebehardum fratrem, qui Pragensis Praesul erat, exorta dissensio, et ducis arte factum est, ut Rodulphus apocrysiarius, a Gregorio Pontifice missus, Pragam venerit, Gebehardoque antistiti sacra interdixerit. Nihil enim Vratislao Duci erat antiquius, quam si frater, quem admodum reformidabat, pontificatu Pragensi abdicaretur. Is igitur Romam ad Gregorium Pontificem Maximum venire jussus, Mathildis patrocinio, in cujus genus maternum sanguinem referebat, abrogato anathemate, in pristinam dignitatem, pontificia auctoritate restitutus est. Sed e diverticulo revertamur.

Zolomirus, auxilio Salomonis & Geysae, Dalmatia expellit Carinthios. Dum Salomon ac Geysa mutua se concordia fovent, ecce nova expeditio his offertur. Zolomirus, Dalmatiae Rex, qui Geysae & Ladislai sororem connubio sibi copularat, per legatos ab utroque auxilia sibi dari postulat, quum a Carinthiis, qui magnam Dalmatiae partem dudum occuparant, gravissimo se bello infestari diceret. Subveniendum socio censuere fratres. Inito consilio, expeditionem suscipiunt: comparatis copiis veniunt in Dalmatiam, quam, ejectis perbrevi Carinthiis ac Noricis, Zolomiro pacatam reddidere. Is tanto beneficio jam affectus, Salomonem ac Geysam, cum universis equitum praefectis, amplissime donatos remisit. Dum in Ungariam redeunt, Atha, praetorii praefectus, quem Palatinum appellant, in Szelytzem agrum, ubi divo Jacobo coenobium cum aede exaedificarat, Regem cum Duce precibus multis invitat, ut dedicationem templi fausta praesentia honestarent: quod a Principibus facile impetravit.

In Salomone regia stirps defecit. Hic Rex Salomon, cum Davide fratre, infelicitate non caruit: quando tanta uterque sterilitate laboravit, ut liberos nunquam habuerint. In ipsis Andreae Regis semen plane defecit, quod divino quodam fato factum arbitrantur. Nam quum Andreas, cum Leventa fratre, in Ungariam rediit, regnandi cupiditate tractus, efflagitantibus Ungaris Christianorum interitum, ac fidei sacrosanctae abrogationem permisit. Item Vatham, profanorum principem, caeterosque sceleratissimos, in Gerardum, aliosque Pontifices & Sacerdotes saevire passus est. Contra e Geysa liberorum mira foecunditas; Colomannum namque genuit, & Almum, filias quoque nonnullas, unde Regum Ungariae seminarium promanavit. Pax & concordia inter Salomonem ac Geysam tredecim circiter annos perduravit: quare factum est, ut non modo Regnum opulentum effecerint, verum etiam nulla bella sine magna laude peregerint.

Salomon & Geysa Vratislaum Ungariam vastantem rejiciunt, & Bohemiam spoliant. Per id temporis, Uratislao Duce, Boemi audacia & temeritate elati, in Trenchiniensem agrum erupere, abegere pecora, multosque coepere, ac agrum denique ferro incendioque vastarunt. His injuriis Ungarus accensus, Salomonis & Geysae ductu auspiciisque, Boemiam tam validus invasit, ut, hostibus in aciem prodire non audentibus, universam fere spoliarit vastaritque. In quo quidem bello Báthor Opos, Martini filius, praeclarum facinus praestitisse fertur. Nam cum Boemo insanae magnitudinis, qui gigantis instar erat, singulari certamine dimicavit, eumque mox prostratum humi obtruncavit. Qua victoria potitus, apud Ungaros ita claruit, ut sibi ac suis perpetuum nomen compararit. Post exactas a Boemis cumulatissime poenas, Salomon cum exercitu, magna praeda onustus, in Ungariam se recepit.

Báthor Opos.

Chuni, seu Valachi, Deinde, ne fortuna Pannoniam otio torpere pateretur, Chunorum bellum exarsit, qui profana infidelitate laborantes, eam Getarum plagam incolebant, quam nunc

nunc Valachiam dicunt. Hi namque cum innumera paganorum multitudine, a superiori parte patefacto aditu, per portas & claustra, quae Mezes appellant, Ungariam invadunt, totamque provinciam, quam Nyr vocant, usque ad Byhor oppidum, discurrunt. Pecora cum hominibus abigunt, diripiuntque cuncta, & opinione citius trajecto Lapo Zamoque fluvio, cum ingenti praeda redeunt. Quum iterum, successu rapinarum allecti, ea loca repeterent, Salomon cum Geysa duce, tumultuariisque copiis, portas occupat, ad Dobokam urbem septem diebus moratur eos. Interea speculator quidam e Novo castro natus, cui Fantisca nomen erat, advenit: admonuit, jam dudum Chunorum exercitum appropinquare, ingenti praeda ditatum; quare hosti continuo occurrendum Rex esse censet. Proxima nocte eorum castris adhaesit, atque illucescente die, qui Veneri dicatus erat, ex edicto omnes praelium subituri, sanctissima animos Eucharistia muniunt, mox educta acie, collatis signis, in hostem properatum. Quod ubi Osul, Giulae Chunorum Regis Praefectus, haud procul aspexit, nimia confisus audacia, quosdam levis armaturae milites obviam praemisit, qui Ungarorum vires tentarent; ratus, nullos esse populos, qui cum Chunis dimicarent. Ast ubi praemissa cohors quadrata Ungarorum agmina, & cataphractos equitatus aspexit, nequaquam manum conferere ausa, ad Osulem praepropere rediit, instructas validasque hostium copias refert, vix universis Chunorum viribus expugnari posse. Quare Osul sibi consulens, proximum montem, & eundem editissimum, repente occupat, munitissimum ibi praesidium imponit. Montem accolae Erdeihely appellant, quia sylvarum quasi domus esse videretur. Postquam Ungarus montem ab hoste occupatum esse videt, eum continuo amplo legionum ordine circumducit, datoque pugnae signo radices pedetentim conscendit; decurrunt obviam sagittarii funditoresque, ut subeuntem hostem clivo montis arcerent. Tanto impetu pugna conseritur, ut sagittarum imbribus aer obscuraretur. Obstant Ungari, gravique armatura ictus facile perferunt. Ex Ungaris hippobalistae quidam audacissimi, concitatis equis, arduum montis clivum conscendunt, e sagittariis quosdam obtruncant, perturbant eorum aciem, suisque succedentibus animos addunt. Salomon, acerrimo succensus animo nullam clivi difficultatem evitat, recta cum equitatu suo, quasi reptabundus hostem suppetit. Sub maxima spiculorum nube dentibus infremit, neque laborem, neque periculum reformidat, hostem tantum anhelat. Contra vero Geysa, longe consideratior, faciliorem clivum prudentissime captat: quem ubi equitatui suo facilem & benignum invenit, eo subit, & repente cum sagittariorum acie congreditur. Ladislaus inprimis se inter confertissimos hostes inserit: primo impetu quatuor in fronte pugnantes interficit; dum quintum subinde petit, gravi ab eo vulnere laeditur, sed ne impune quidem, quando hominem statim obtruncat. Divina mox ope, virum Deo gratissimum curatum ferunt. Hoc impetu consternati sagittariorum animi, cedere occoepere. Instant eo magis hi, atque in rasa Chunorum ex more capita valde desaeviunt, ea, cucurbitarum more, districtis gladiis, plane diffringunt.

Ungariam diripiunt.

Vincuntur ab Ungaris.

Ladislai fortitudo.

Sed hic praeclarum quoddam Ladislai facinus praeterire non possum: qui quum equitem quendam raptam virginem equo auferre prospiceret, hominem continuo insectatur, ut sanctae virginitatis assertor esse videretur. Fugit hostis, hic pro viribus a tergo instat; & quum vulnere impeditus raptorem capere non posset, ad virginem exclamat, mira venustate praeditam, ut se praecipitem ex equo det, hostemque secum trahat. Dicto celerius imperata praestitit puella, quam Varadiensis Episcopi filiam esse rebatur, opinione deceptus. Postquam Chunum equo deturbatum Dux magnanimus conspicatur, indignum fore ratus, non aequo cum hoste, & praesertim singulari certamine dimicare, ex equo repente desiliit, eumque securi, quam Ungarico more gestabat, aggressus, trucidavit. Nonnulli virginem a tergo Chunum, cum Ladislao colluctantem, surrepta securi percussisse, ac assertori suo succenturiatam fuisse, ferunt. Contra alii, pro hoste supplicasse scribunt. Adjiciunt aliqui, equum Ladislai, non tam viribus & pernicitate, quam natura

 fuisse

fuisse praestantem, quippe qui domini mandata nutumque mirifice observaret; cui mos erat, hostem morsu calceque impetere, nunquam deserere dominum, & in periculo maximo miram ingenii dexteritatem adhibere.

Superato jam medio clivo, quum hostes se ab Ungaris circumventos conspexere, defectis animis, quo fugerent nesciebant. Dum feruntur diversi, captivorum multitudo, facta seditione, & elato clamore, suos hortatur, jugum ipsa montis occupet. Ne qua spes hosti superfit, subreptis armis in hostium terga desaevit, eos in infesta Ungarorum arma dejicit. Tanta Chunorum strages in monte patrata, ut nuntius non superfuisse dicatur. Salomon igitur & Geysa, cum Ladislao, victoria potiti, liberata ingenti captivorum multitudine, & gloriosa laetitia exhilarati, in Ungariam rediere. Is publicae hilaritatis dies inter fastos relatus: gratiae diis immortalibus sacris hymnis actae, & celebratae supplicationes.

Bulgari Bessique Pannoniam, conniventibus Albensibus, diripiunt.

Tres circiter annos in otio permansere, magnaque inter Principes concordia viguit. Vix tertium annum exegerant, ecce a Mysia bellum grave suboritur: quippe Bessi, ac Bulgari, qui inferiorem Mysiam, & Danubii ostia, veluti supra diximus, accolunt, trajecto Savo & Taurunum, quam Albam Graecam nunc vocant, in Syrmium inferioremque Pannoniam effusi, cuncta diripiunt, pecora cum hominibus abducunt, & remenso amne, rapinis onusti, in Bulgariam se recipiunt. Ungariae Principes, hujusce mali Albenses auctores esse dicunt, quibus invitis Bulgari Bessique in Ungariam nunquam trajicere potuissent; quare proditionis crimine acerrime sugillantur. Et illud gravius Ungaris esse videbatur, quod a vicinis, iisdemque amicis, unde minime decuit, vastationes, praedas, & incendia acciperent; foedus ac pacem fregisse criminabantur. Proinde a Rege ac Duce Geysa, per feciales, Albensibus bellum indictum. Habitus in utraque Pannonia delectus; ad Zalankemensem pagum, qui sub Buda, prope Danubium, ad septuagesimum lapidem situs est, primae copiae convenere. Ibi primum castra sunt habita, & auctus legionibus & auxiliis exercitus, & de ulciscenda Albensium proditione disceptatum. Tandem de obsidione prius decretum est, ac motis subinde castris, ad Savum usque perventum. Postquam in fluminis ripa constitere, prima hora diei promulgatum est edictum, ut omnes, trajecto Savo, Albam obsiderent. Milites dicto citius imperata faciunt. Bulgari, Thraces, Macedones, & Graeci, qui tutandae urbis gratia illuc convenere, his adversari occoepere; & praesertim Graeci, qui amnica classe Istrum subiverant, Pannonicam classem, quae secundo amne defluxerat, injecto igni comburere nitebantur. Contra Ungari, irrevocabili fluxu in hostes delati, navium multitudine viribusque freti, injectas flammas ciliciis mox extinguere, prosilire in celoces hostium, atque in aquam deturbare nautas, hos pilis, gladiis illos, impetere, nullum recusare discrimen, sed secundo Marte succensi, nil magis quam hostilem sanguinem anhelare. Illi vero irruentibus supra navigiis, quum obstare non possent, omnes una trahi, ac misceri. Demum Graeci, classe partim demersa, partim capta, qui superfuerant, coacti terga vertere. Dum haec navali pugna geruntur, ne minus quidem praelium in Savi ripa committitur. Bulgari tandem, cum auxiliaribus copiis, ab Ungaris inde rejecti, mox fusi fugatique: quippe navali victoria consternati, ac sinistris his exanimati auspiciis, prospere se pugnaturos esse diffidebant.

Salomon & Geysa, Albam Graecam obsessuri, Bulgaros navali & campestri praelio vincunt.

Vastata Bulgaria, Ungari Albam obsident.

Rejecto igitur terra marique hoste, Bulgariam, quae utramque sibi Mysiam usurparat, Pannones invasere, ac regione longe lateque populata, tertio die reversi Albam circumveniunt. Graeci Bulgarique in urbe occlusi, imminens ex obsidione discrimen reformidantes, Bessos clam literis admonent, sibi subveniant, quando parvi momenti foret obsidio, asseverantes, urbem neque a Rege, neque a Duce Geysa, sed a Vido tantum, regali Comite, legionisque praefecto, cum cohortibus Bachiensibus obsideri: proinde hos exorant, tempestivam opem afferant, Albamque obsidione liberent. Bessi, stolida fide ducti, tumultuario exercitu coacto, repente succurrunt: qui, postquam castris hostium appropinquarunt, quum exploratam se victoriam adepturos dudum crederent, praedae cupiditate perciti, in

Sempro-

Sempronienfium ftationes irruere, quorum Janus praefectus erat, adoriuntur incautos. Contra hi Befforum impetum forti animo fuftinentes, perbrevi caefis qui in prima acie proftabant, caeteros inclinarunt. Quod ubi factum eft, tam male ab illis pugnatum, ut pars magna defiderata, reliqua capta fuerit: vix Befforum principi, cui Caefari nomen erat, cum paucis evadere licuit. Janus, ob rem bene geftam, multis donis, item villis & honoribus, a Salomone G[illegible]aque donatur: praeda militibus conceffa, & dena viritim feftertia diftributa. Quum in edito loco ante urbem Rex cum Principibus accumberet, eo die quo cum hofte confertum eft, unde facile ab oppidanis profpectari poterant, ecce milites caeforum capita, item equos & hoftium fpolia, ante menfam Regis contulere, ibique allata capita percenfebant: ut hoc immiti tetroque fpectaculo oppidanorum animos a pertinacia dehortarentur, ad deditionemque converterent; quod a jentandi hora fere, ad occafum ufque, perduravit.

Poft haec de oppugnatione urbis inter proceres difceptatum, demum principibus vifum eft, octenas circum turres erigere, in caftellorum fpeciem, quae multo altius moenibus imminerent, unde non modo oppidani a propugnaculis ac muro amoveri, verum etiam in mediam urbem tela faxaque torqueri poffent, eas pluteis, machinifque aliis, juxta munire: item inter turres bellica tormenta difponere, ingerere vineas, & arietes admovere, teftudines ac caetera inftituere, quae ad amolienda moenia facerent. Difpofitis ex ordine cunctis bellicis inftrumentis, urbem primum quatere, plerifque locis muros aperire, inftructa mox acie fubire moenia. Contra illi, moenibus arcere, in fubjectam aliquos foffam deturbare incipiunt. At ubi non facile urbem, praefidio, loco, arteque munitam, capi poffe confpicantur, propugnaculis ac moenibus ad folum ufque demoliendis animos intendunt, fepto ac foffa eam circumveniunt, ne quid efferri inferrive poffet: deinde muros ariete, teftudine, caeterifque machinis, ufque adeo quatere adorti, ut nunquam fane ceffarint, quoad folo aequata moenia confpexere. Quumque eam invadere tentaffent, tam forti praefidio fenfere defendi, ut non modo intra muros contigere, fed ne erumpentes quidem hoftes quandoque incauti tolerare poffent. Sexagefimus adhuc dies in obfidione teritur, nil tamen profecere: faepe egredientibus ex urbe oppidanis, utrinque cruenta nimis pugna dimicatum, at illi partim caefi, partim intro rejecti. Paulo poft tres Bulgari, ne minore quidem robore quam audacia praediti, ex urbe profiliunt: hic jaculis, ille lancea, fagittis ifte faevit. Ex improvifo nonnullos aggreffi, graviter agunt. Salomon quidam, hippobalifta regius, ex his unum lethali vulnere confodit, humique profternit. Hunc Ungari moribundum rapere, contra retrahere focii nitebantur. Dum is ita ultro citroque diftrahitur, & fat a fuis retineri videtur, Rex ftatim exclamat: utinam talis his, qualis majoribus noftris, virtus ineffet, qua nunc freti res Ungaras tuerentur! Quod ubi milites audivere, tres contra ex Ungaris in eos irruere, quorum unum Opum, Georgium alterum, tertium Borfum fuiffe memorant: tanta vi ac ferocia adoriuntur, ut ftatim terga dare cogerentur. Opus ad portas ufque infequitur; fed oppidanorum telis faxifque rejectus, in caftra rediit illaefus. Cadaver hoftibus ereptum, Georgii Borfique fuafu, ab Ungaris unco tractum, in excrementariaque loca projectum.

Tandem Alba ex incendio vi capitur.

Vix tertium fere menfem obfidionis inlverant, quum Pannonica virgo, in Sirmienfi agro capta, & Albae in fervitutem afferta, (quod an cafu, an ex induftria, ulcifcendae captivitatis gratia factum fit, ne fatis quidem compertum habeo,) clam in urbe incendium fufcitavit, quod Subfolano flante ufque adeo adauctum eft, ut mox longe lateque graffari videretur. Ungari, qua facilior dirutis moenibus aditus offerebatur, hac urbem fubeunt, Bulgaros, Graecos, ac Beffos obtruncant, qui primum occurrerant; caeteri in fugam reverfi, cum Nicota, eorum duce, in arcem fe recipiunt. Capta urbe, ac defidente poftero die incendio, reconditi fub terra thefauri quamplurimi patuere. Scrobes in plerifque locis inveniunt, in quibus aurum, gemmas, lapillos, argentum, ac pretiofa pallia infodere: tanta divitiarum

Magni in ea inventi thefauri.

Arx deditione capta: tiarum deprehensa copia, ut nemo miles inditatus abierit; quare inter Salomonem & Geysam suborta discordia. Qui autem in arcem confugerant, deditionem ejus pollicentur, si, relictis impedimentis, redditaque arce, vita dumtaxat & libertate donentur. Data fide, Rex & Geysa eos loco decedere, ac libere abire jubent. Quod ubi factum est, Nicota primus, praelata divae Genitricis icone, succedente praesidiaria turba, ex arce descendit, & per almae Virginis numen exorans, ad pedes Geysae, quem religiosissimum pientissimumque noverat, se provolvit. Ad Regis genua procidere pauci, quippe quem inclementem audiverant, & perniciosis Vidi Comitis consiliis auscultantem, qui & deorum contemtor, & hominum insidiator esse ferebatur. Quum Rex ex dedititiis hostibus plures ad Geysam, quam ad se, implorandae salutis gratia, venire conspiceretur, animo vehementissime commovetur, ira & livore juxta absumitur. Ac ne satis quidem probabilem indignitatis causam reperire licebat. Capta Alba, solutisque castris, dum iter in Ungariam remetiuntur, in Buziae pagum, & Vidi praedia divertere. Quumque ibi praedam, spolia, captivosque, qui ex arce se dediderant, Rex dividere vellet, nihil Geysae intercessione fieri potuit, quo magis Rex succensus est. Hinc dissensionis & discordiae augetur initium. Thesaurum Albae repertum, ibidem, nemine refragante, dividere placitum est. Vidi, & Rhadoani Busaris filii, item Iliae Vidi generi, Francique Episcopi consilio, quadripartita divisio facta. Regi prima, secunda Vido, Iliae tertia, quarta Geysae cessit, unde is indignatione summa corripitur.

Discordia inter Salomonem & Geysam.

Dissensio Bohemos inter & Austriacos. Sub haec tempora, ab anno salutis septuagesimo fere ultra millesimum, inter Boemos & Australes orta dissensio, ac bellum usque adeo atrox, ut magnam cladem ediderit. His Leopoldus, divi Leopoldi pater, quem Pium ex cognomento nominant; illis Vratislaus, cum Othone & Conrado fratribus, imperabant. E finibus bellum exarsit, quum arcta prius essent charitate conjuncti. Moraviam ab Austria, non montes, valles, amnesve dirimunt, quando undosa utrinque planities effunditur. Unus dumtaxat rivulus interfluit, quem Dian appellant. Hic primum latrocinia inter finitimos pagos committi, abigi subtrahive pecora: mox prae facinorum impunitate, increbrescente audacia, vis palam inferri, vicique vastari, ac ferro res agi, & suorum denique quisque fovere jura coepit. E scintilla demum emersit incendium, quod vix multo deinde sanguine potuit exstingui. Conradus, Moraviae Dinarcha, Leopoldum saepe literis admonuerat, suorum audaciam coerceret, inhiberet injurias, & futuri belli causas extirparet. Nil praeter verba is praestabat admonitus. Demum Vratislaum fratrem, ad coercendam Australium temeritatem & insolentiam, in auxilium exorat; quin & auxiliares copias, quamvis suis non diffideret, Danubio plane demissas, a Ratisbonensi Episcopo, amicitiae jure recepit. Demum ad Leopoldum unum e primatibus suis mittit, qui hostem edoceat, & hortetur, ut solenne convivium paret, ubi se Martis aleam lusurum esse profitetur. Quod ubi rite nuntiatum, Leopoldus non modo sacros milites, verum etiam evocatos undique rusticos, ab bellum cogit. Ad statutum diem utrinque convenere cohortes, equitumque turmae. Quum hinc & hinc instructae acies constitissent, collatis concursum est signis, & tam infestis animis inserta manus, ut cruoris multum haurirent. Vratislaus, qui in sinistro cornu Conradum & Othonem fratres, in dextro Ratisbonensium auxilia, & in fronte se cum validissimo agmine collocarat, tanto impetu in Australes, qui in cuneum se redegerent, extemplo fertur, ut amplius sustineri non potuerit. Circumventus hostis repente concisus, Australium tanta caedes acta, ut pauci evaserint.

Conradus Morav. in Leopoldum Aust. movet.

Austriaci internecione caeduntur.

Henrici IV. & Gregor. VII. dissidia: Paulo post, ob usurpationem alieni juris, tanta inter Henricum quartum Imperatorem, & Gregorium septimum Pontificem, orta seditio, ut Pontifex eum Augustali dignitate abdicaret, & Rodulphus, Sueviae Dux, in ejus locum a Germanis quibusdam Principibus sufficeretur. Qui cum ad Ellistrum amnem, collatis signis, cum Henrico praelium conseruisset, non solum victus est, sed abscissa dextera, mori coactus. Quin & diro vulnere affectus exclamavit: *Spectate proceres, dexteram*

dexteram legitima supplicia expendentem, quae fidem sacramento munitam, & Henrico meo domino datam, praeter aequum & fas temere violavit. Deinde quum infestis armis Italiam Henricus ingrederetur, capta Apuliae magna parte, ad Canusium se Pontifici reconciliavit; Romam profectus, Augustalium insignia recepit. Circa haec tempora, salutis anno octogesimo quinto supra millesimum, Juditha, Vladislai Poloniae Ducis conjux, & Vratislai Boemiae Ducis filia, diem obiit. Quae quum multis precibus, cuncta numina, habendae prolis gratia, sollicitasset, his demum invitis filium concepit, intempestivumque peperit, sed tertio die baptismate initiatus obiit.

Henricus Gregorio reconciliatur.

Duobus annis post Henricus Imperator, habito Moguntiae frequenti Pontificum Principumque conventu, Vratislaum, primum Boemiae Poloniaeque Regem declaravit, quae Ducum prius imperio regebantur; potestasque Engilberto, Trevirensi Metropolitae, data, qui Augustali auctoritate eum Pragae, quae regia est metropolis, regalibus insignibus exornaret. Is mandata peragens, eum cum Suathana conjuge coronavit.

Vratislaus ab Henrico IV. inauguratur Boheniae & Poloniae Rex.

His quoque temporibus exorta inter Imperatorem & Ecclesiam forte discordia. Henricus repetita Italia, Florentiam, pontificiis partibus obstinatissime faventem, obsidet. Gregorius Pontifex, habita Synodo, nonnullos diversae partis Episcopos sacro munere abdicavit. Quare Imperator Urbem obsidet, & ea capta, in Adriani mole Gregorium tam diu clausum custodit, quoad Gregoriani, Roberti Guiscardi auxilio freti, qui in Apulia dominabatur, eos, qui obsidebat, abire compulerunt. Quin etiam non multo post, ad expugnandam Florentinorum pervicaciam, eorum urbem magna iterum obsidione circumvenit. Eadem ferme tempestate, Leopoldus, Austriae Dux, cum Altmanno Episcopo Pataviensi, caeterisque Principibus, in Imperatorem conjuravit. Suevi quoque cum eodem ad Hochstetensem Danubii pagum dimicarunt. Octogesimo quoque septimo salutis anno supra millesimum sextum, cum Suevis & Saxonibus ab Henrico Quarto bellum instauratum. Verum unde divertit revertatur oratio.

Henricus Romam obsidet, & Gregorium P.P. incarcerat.

Quum inter Salomonem Regem, & Geysam, simultates & odia, hostilis praedae partitione redintegrarentur, majora in dies incrementa invenere: quippe Graecorum Imperator, audita Ducis Geysae liberalitate & clementia, foedus cum eo per internuntios init. Quare omnes, qui ex arce deditionem fecerant, a Geysa dimissi sunt. Contra a Salomone, quicunque ad eum supplices venerant, violato jure deditionis, in captivitatem asserti. Salomon, quum longe majore apud externos Principes gratia Geysam, quam se pollere, intelligeret, invidia percitus, eo magis excanduit. Accedebat Vidi perniciosa suasio, maledicentiaque lethalis, qui crebris suspicionibus utriusque animos irritabat, augebat discordiam, & ut patruelem fratrem e medio tolleret quotidie hortabatur, illud semper objiciens, neque regnum duos capere, neque vaginam geminos enses continere, neque Majestatem & amorem in una sede residere posse, unum Solem, & unum ut ajunt Jovem homines intueri. Adhaec dicere, nihil regno suspectius, nihil homine ambitiosius esse, ingenitam esse cuique imperandi cupiditatem; comparatumque imperium neminem alteri, imo ne filio quidem, concessurum. Et accidisse saepissime, filium in patrem, contra patrem in filium, regnandi gratia, conjurasse. Item Regem auctoritate, gratia, opibus, & copiis praepollere. Iisdemque verbis, ac variis criminationibus, suspicionem quotidie Regis augebat. Itaque tanto magis his irritamentis Rex aestuat, & non magis odio, quam invidia vexatur. Fluctuabat in dies animus, & quas potissimum commentaretur insidias, impensius inquirebat, livorem odiumque dissimulat, ostentat fraternam charitatem. Postulato commeatu, lubentissime Geysam & Ladislaum oppida & pagos, ditioni suae dicatos, revisere permisit. Ex dedita non multo post industria fratrem utrumque, literis accitum, ad capiendum Graecorum oppidum, quod Nyr Ungari nominabant, proficisci jubet, ut pristinas Graecorum injurias, qui cum Bulgaris Pannoniam invaserant, ulciscerentur. Quod eo consilio a Rege fiebat, ut ambos in tempore caperet, aut quibusvis insidiis circumveniret: contra illi sibi praecavere, nihilominus

Discordia Salomonem inter & Geysam quotidie augetur:

Quam Vidus iniquis suspicionibus in Salomone fovebat.

Salomon insidias Geysae & Ladislao struit.

imperata facere. Ladislaus cum maxima parte ad oppidi obsidionem proficiscitur, Geysa cum caeteris Regem sequitur, ratus, sicut evenerat, Salomonem nunquam alterum sine altero invasurum; quod si faceret, Ladislaum absentem, vim fratri illatam cumulate ulturum. Postquam ad Nyr perventum est, oppidani se largitionibus & pretio redemere, appensaque multa pecunia hostem amovere. Ad Cenen deinde urbem reditum est, ubi corpora curarunt; mox inde profecti, alter ab altero divertere, Rex Strigonium versus contendit. Geysa Ladislaum praemonet, ad declinandas Salomonis insidias, ex oppido, quod Byhor appellant Ungari, in Roxanos, quos Rutenos Rossiosve nunc dicunt, e vestigio proficiscatur, eorumque amicitiam auxiliumque, ad coercendam Regis iniquitatem ac dolos, imploret, demum, quaecunque ad tuendam salutem ac dignitatem facerent, summo studio moliatur & curet.

Redintegratur inter eos pax.

Interea agnatorum discordiam Principum rumor passim effuderat, & ita saevae utrinque suspiciones emerserant, & assiduis mussitationibus augebantur, ut hinc & hinc ad fraternum bellum copiae compararentur. Jam dum omnia fluctuant, Pontificum quorumdam opera, ad sedandam discordiam nuntii intercedunt. Hoc primum convenit inter eos, ut colloquii diem, in Danubii insula prope Strigonium, praestituerent, uterque, octenis tantum Episcopis associatus, ad colloquium veniret inermis. Ex composito ad statum diem venere ambo, ubi multa ultro citroque objecta & confutata crimina, magna in purganda suspicione interjecta contentio. Tandem redintegrata pace conciliantur; Geysa in Ducatum, in Albam regalem Salomon se recepit. Post haec in obsidum speciem, Rex Vidum, dissensionis seminarium, ac diis & hominibus abominabilem, & Erneum mansuetum, ad Geysam misit, qui diligenti apud eum custodia, prae timore proditionis, servabantur. Contra Dux ad Regem, Varadiensem Episcopum, sceleratissimumque Vatham legavit, qui pari apud eum diligentia custoditi.

Sed quum Salomon accepisset, tres e Noricis & Vindelicis Duces propediem adfuturos, qui ipsius precibus exorati, promissa adversus Geysam auxilia ducebant, e Megyero pago movens, extemplo ad Racham amnem his obviam occurrit. Contra vero Geysa, quum neque Ladislaum fratrem praesentem, neque parata amicorum auxilia tunc haberet, dato sex mensium commeatu, Vidum Erneumque dimisit. Rex quoque Varadiensem Episcopum, & Vatam, pari missione donavit, utrorumque commeatus, a festo die divi Martini, ad Georgii usque anniversarium, prorogabatur.

Novae insidiae.

Salomon proxima Salvatoris natalitia eo tempore, ad Castellum geminum, ut ajunt, celebravit. Mox Szalam venit, ubi Marcarthus Alemannorum Dux, & Vidus, pravis Regem consiliis circumveniunt. Hortantur enim ut Geysam, omni auxilio carentem, adoriatur, neque commeatus terminum, & quasi induciarum initium praestoletur: quando Ladislaus abest, & ipse sine copiis est, contra Regi omnia abunde suppetunt, adsunt Alamannorum auxilia: quodsi hanc commodissimam occasionem elabi patiatur, nunquam aliam affirmant similem esse nacturum. Verum quum Rex Szexardum venisset, in coenobiumque divertisset ad vespertina sacra, Vidus iterum, & plerique alii, eum circumveniunt, consuluntque, Geysam e vestigio adoriatur, neque rem differat, quando Ladislaus frater ejus in Rutheniam, & Lambertus in Poloniam, impetrandorum gratia auxiliorum properarant, ut regnum invaderent, sibique tyrannidem occuparent. Demum precibus ac monitis Regem adurgebant, Ducem, in Givanensi sylva venantem, omni praesidio & custodia destitutum, ac incautum, aggrediatur, & capiat, captumque excaecet; Ladislaum & Lambertum, quum redierint, fraterno casu consternatos, ultro fugam esse arrepturos, ne minima quidem parte adversaturos, etiamsi auxiliares copias adduxerint. Deinde ademtum Geysae Ducatum, Vido, fideli consiliario, addicendum. Quare nulla firmiora regno fundamenta jaci posse asseverabant. Rex, consiliario tali haud parum allectus, ad matutinam usque se cogitaturum esse respondit.

ſpondit. Monaſterii antiſtes, Latinus genere, cui Villarino nomen erat, ex abdito loco dicta cuncta perceperat; ad Geyſam clam nuntium mittit, ut ſibi ipſe caveat, tenſarum inſidiarum admonet. Dux, accepto nuntio, ſibi a Rege timere coepit. Quod ubi Petrudus, Zunuchus, & Bichas ſenſere, qui proditionis cauſa apud eum verſabantur, continuo injectas ſuſpiciones diſſuadere, nihilque timendum affeverare conantur, antiſtitem ebrium dicere, & crapula diſtentum tunc iſta ſcripſiſſe. Proinde omnem metum amovere, ut ſecurum & incautum Salomoni proderent. Horum aliquantiſper dictis ille confiſus, dum in ſylva, quam Givan dicunt, venatur, ſuſcitata ſuſpicione caruit. Vir tamen circumſpectus, ne qua imprudentia caderet, Ladiſlaum, e Ruthenia Roxiave nuperrime ſine auxiliis reverſum, in Boemiam mittit, ad Othonem Vratiſlai & Conradi fratrem, de quibus ſupra ſcripſimus, ut aliquas ab eo copias, defenſandae ſalutis gratia, imploraret, & hoc potiſſimum tempore, quo non pro dignitate, ſed vita cogatur dimicare.

Salomon autem, qui ad matutina ſacra conſulendi ſpatium poſtularat, & reſponſa promiſerat, antequam aedem iniret, antiſtes, qui Geyſam, coenobii fundatoris filium, unice diligebat, protegendae ſalutis gratia, anticipato tempore, in aedicula quadam delituit, ut tanquam e ſpecula Regis reſponſa exploraret, ne quid in amicum intenderetur, quod ille inexploratum haberet. Matutinis igitur ſacris rite peractis, Salomon & Vidus tantum ad magnam aram in aede remanſerant. Rex iſta reſpondit: Se Vidi conſilium commodum & ſalutare omnino ſequuturum. Quod ubi antiſtitis hauſere aures, extemplo ſacro ſe habitu exuit, ſagum ſubit, & lateri gladium accingit, conſcenſo equo ad Geyſam, quem dormientem offenderat, evolavit, eoque experrecto, *Fuge*, inquit, *fuge Geyſa, crudeles terras deſere, jam dum Salomonis copiae hic aderunt, ut te capiant, obtruncentve: quod ni feceris, jacebis.* Dux, audito periculo, ocyſſime cogit exercitum, in Boemiam, quo frater paulo ante contenderat, evadere nititur. Sed Rex, Vidi ſuaſu, cujus conſilio cuncta gerebat, obviam occurrit, ut ejus fugam intercipiat, citra Rex, ultra Tibiſcum amnem Dux agebat agmen, cui in Chemejenſi agro a regio equitatu protinus occurſum. Interea cohortium turmarumque ducalium praefecti ad Salomonem literas mittunt, ſeque conſerta pugna a Duce defecturos, & victoriam parituros pollicentur, ſi integram apud eum dignitatem gratiamque conſequantur. Rex, vincendi cauſa, adjecto etiam juramento, poſtulata omnia pollicetur, & majora, ſi promiſſa praeſtiterint. Quod ubi factum eſt, exploratam ſibi victoriam ratus, Tibiſcum, obdurata glacie ſane conſtantem, omnes ſicco pede trajicere jubet. Tranſmiſſo amne, ad proximam Baſilicam, in Negiano agro ſitam, aciem inſtruit, ut aperto cum Geyſa Marte depugnet. Petrudus & Bychas, ex compoſito, cum triplici agmine a Duce deficiunt; Dux tamen, a ſuis deſtitutus, neceſſitate adactus praelium detrectare non audet, & uno tentum validiſſimo, eodemque quadrato agmine, adverſus triginta regia obſtare non recuſat. Proditores, qui defecerant, ex compoſito data ſigna faciunt, clypeos elevant in deditionis ſpeciem, inclinatum tamen Geyſam ſequuntur. Regiae vero acies, quae ſignorum commonefactae non fuerant, eos haud aliter ac caeteros inimicos perſequuntur, parique ferocia proterunt, & ad internecionem uſque trucidant, ut meritas proditionis poenas luant; quod divino quodam judicio factum omnes arbitrantur.

Geyſae fuga:

a Salomone in fuga circumdatus, a ſuis proditus & fuſus, elabitur.

Poena proditorum:

Geyſa, profligato exercitu ſuo, terga vertit. Tranſmiſſo Tibiſco in Chotoydum agrum aufugit. Georgium Nigrum, peculiaris aediculae ſacerdotem, miſit, qui Ladiſlaum ſuo nomine ocyſſime redire juberet, imminentiſque periculi cauſam enarraret. Jwankam quoque, haud parum literarum, ad Lambertum revocandum concitavit; & quum Vaciam contenderet, Ladiſlaum & Othonem, e ſorore affinem, cum validiſſimo auxilio properantem offendit. Quos quum vidiſſet, in lacrymas ſtatim effuſus eſt. Quum fidelium interitus, proditorum ſcelere commiſſus, tunc ſibi ſuccurriſſet, facinoroſorum perfidiam incuſabat, & ab ingenti dolore magnam lamentorum materiam educebat. Ladiſlaus contra, praeſtanti virtute

Geyſa fratres in auxilium advocat.

munitus, modo fratrem consolari, modo foemineos ululatus severius increpare, magnanimitatis, patientiae, ac fortitudinis admonere; item dicere, divinam potius clementiam exorandam, ut justis faveat, superbosque deprimat; & quando potestas omnis a Deo est, definiendam divino judicio controversiam praestoletur, atque ita fratris animum confirmare. Praelium hoc ab ineunte vere, paulo ante quadragesimale jejunium, in Gömörienſi agro gestum, ubi alterum ab Opo, Martini filio, ex Vecillini genere nato, praeclarum facinus patratum memorant: quippe qui Petrum, Geysae equitem audacissimum, singulari certamine, trajecto pectore, superavit, mox in caeteros usque adeo saeviit, ut facto virtutis suae periculo, totus cruore madidus videretur.

Vidus Salomonem acrius in Geysam incitat.

Salomon victoria potitus, stantem, rigente bruma, Tibiscum trajecit, in Toroydumque pagum properavit, ibique filii Petri hospitio usus est. Atque statim nuntiatum, Geysam, Ladislao & Othoni Boemiae Duci, cum auxiliaribus copiis adventantibus, occurrisse. Vidus tunc Regem adit, monet, quum inimicorum exercitum profligarit, primores caeciderit, terroremque incusserit ingentem, nil amplius ei reformidandum: Geysam ad extrema redactum, solicitasse servitia, pagatim rusticos coegisse, ut ex hac ignobili manu castra repararet. Proinde haudquaquam cunctandum, reliquias inimicorum proterendas, ne quid a scintillis incendii suscitetur. Demum Boemorum auxilia, quae advenerant, se cum Bachiensi legione profligaturum pollicetur. Dum haec a Vido, dissensionis auctore, disseruntur, Erneus, unus e proceribus, vir optimus judicatus, & amator pacis, lacrymas effundit.

Erneus fraternam deplorat discordiam, pacemque suadet.

Quem ubi Salomon lacrymantem conspicatur, *En* (inquit) *adhuc Geysae benevolentiam dissimulare nequis Erneu, neque meam aequis victoriam oculis spectare potes.* Ad haec ille: *nequaquam*, inquit, *domine; sed quis fratrem cum fratre, cum filio patrem, & civem cum cive, hostili more dimicantem, sine lacrymis intueri potest? Tu autem, Vide, ne commode quidem ac fide regi regnoque consulis, quando fraternum cognatum, & civile bellum, non modo approbas, sed suscitas & incendis. Agrestem messoriamque manum in nos coactam jactas, quae multo plus quandoque metit, quam caeteri omnes colligere queant. Proinde mihi pro Rege, quum res ita tulerit, ultro mori certum est; quid ipse facturus sis, nescio. Sed reconciliationis pacisque concilium multo salutarius inire possemus.* Iisdem ferme temporibus, Iadrenses a Venetis ad Salomonem plane defecerant, a Petro Urseolo primum capti, sed a Dominico Contareno, properata classe, mox recepti, ne caeterae Dalmatiae urbes ad Ungarorum fidem sese revocarent.

Castris Salomon & Geysa concurrunt: Vaciae urbis ab Eremita Vacio nomen.

Rex igitur, Vidi consilio fretus, motis castris, in campos praeter Danubium Pesthumque diffusos, ubi comitia regalia haberi solent, quos a cancrorum nomine Rákos appellant, quarto die descendit. Contra Geysa, Ladislaus, & Otho, in sylvam, ubi Vacia nunc est, contendere, quae viginti millibus passuum hinc aberat. Magnum quondam ibi nemus fuisse ajunt, ab uno tantum Eremita habitatum, cui Vacio nomen erat. Hic humanae vitae miseriam abominatus, veraque, resipiscentia percitus, in solitudinem istam se receperat, quo saluti suae commodius ac tutius inserviret: quare virum sanctissimum evasisse, ac Geysam victoria deinde potitum, locatam ibi cum Basilica civitatem, ab eo Vaciam nominasse ferunt. Quum in hac sylva, Ladislai ac Geysae copiae constitissent, ibique Duces concilium haberent, ubi nunc divi Petri aediculam esse vidimus, atque de incundo cum Salomone praelio disceptarent,

Ladislaus, delatam coelitus coronam & victoriam, Geysae significat.

ecce Ladislaus, quem Deo charissimum successus ostendit, quum Angelum delatam e coelo coronam fraterno capiti imposuisse aspexisset: *Vidistine, frater*, inquit, *quo te honore benignitas divina honestavit, & quam dextris nunc auspiciis victoriam portendit? Coelestis dudum e coelo internuntius aureum tuo capiti diadema deposuit. Proinde bono nunc esto animo, quandoquidem propitia sunt nobis Numina, neque fides nos nostra fefellit. Salomonem insolentia sua furentem fundemus, ac fugabimus, regnoque cedere cogemus.* Contra vero Geysa: *Sic Deus omnipotens, in cujus manu sunt omnium jura regnorum, prodigia ista confirmet, quae tuis tantum oculis patuere, quando te tua pietas & religio aureum praestitit divinae voluntatis exploratorem. Quodsi tua te auspicia*

Geysa templum d. Vir-

auspicia frustata non fuerint, nunc divae Genitrici vota rite suscipio, me rerum potitum, celeberrimam hic Basilicam exaedificaturum. *gini victor vovet.*

Vix haec dixerat, quum vexilla tolli jussit, & in villam proximam moveri castra, quam Szent-Groth vocant, ut postero die cum Salomone congrederetur. Inter utrumque Monyorodus mons assurgebat, quem ubi superassent, manum statim cum hoste conserere decreverant. Sed imminente nimia nubium obscuritate remorati, neque montem superant, neque pugnae se commisere; insequenti nocte, in sua quisque statione permansit, hostem expectans. Illucescente die Salomon, instructa acie, montem ascendit, seque e vertice inimicis ostendit. Quin & clitellariis mandavit, in jugo montis praesiderent, ut non impedimentorum gratia, sed praesidii loco ibi constituti esse viderentur. Ad haec Vidus saepe jactabundus Regi affirmabat, hostes ubi regia castra viderint, continuo fugituros. Contra Ladislaus & Geysa, qui suberant, planitiemque tenebant, ubi Salomonis copias suspexere, aciem prima hora diei, prout res ipsa tulerat, diligentius instruere; Ladislaus sinistrum, Otho dextrum cornu tenere, Geysa in medio se statuere, munire fortissimo praesidio quamque aciem. Ex Bihoriensibus Ladislai legio, Geysae vero ex Nitriensibus constabat. Divo Martino Ladislaus, ante initam pugnam, aedem vovit, si ejus numine fretus, victoriam assequeretur, votoque potitus, haud ignobilem fundavit. Quum descendente in certamen Salomone, istorum exercitus praestantior videretur, Erneus his Vidum dictis aggreditur: *Quonam hostes nunc, Vide, fugiunt, quos nostrum prae formidine conspectum minime toleraturos esse jactabas? Si timent, cur a tergo Danubium habere non verentur? Sed longe aliter ac blatteras, res ipsa se habet, nimirum, quando talem sibi locum optarunt, mihi crede, hos aut victuros, aut ad unum morituros omnes, quum nullam sibi fugae potestatem reliquerint, tandem decrevisse.* Vidus ad hoc, temeritatis & insolentiae conscientia correptus, obticuit. *Ladislaus d. Martino templum victor vovet.*

De Ladislao prodigium referunt, a viri sanctitate non absonum, quippe qui quum equum apprehensa lancea conscendisset, & vertisset in gyrum, ut & oratione, & exemplo, militum animos confirmaret, veprem forte inter flectendum hasta tetigit, cui quum mustela candidissima insedisset, veluti imminentis victoriae nuntia, per hastam in ducis gremium gratulabunda delabitur. *Spectate,* inquit, *haec signa, socii, quae praesentem nobis victoriam portendunt. Sub divina nos tutela dimicamus, quia pietatem cum religione colimus, Ungaricamque gentem a Germanorum servitute liberare contendimus. Salomonem, delatoribus pravisque consultoribus obnoxium, in officio retinere nequimus. Egestatem, errores, exilium, ac difficillima quaeque pertulimus, ne cognato sanguine manus inficeremus. At ubi Germanorum consiliis, male nobis ac regno consultum iri vidimus, una cum publica salute nostram quoque tueri enitemur. Piis animis nunquam divina numina defuisse novimus, quae nobis Jesu Christi optimi maximi benignitate perquam propitia esse scitote, atque id ex candidissimae mustelae prodigio exploratum habete. Proinde fortissimis dimicate animis, & ex auspicato instantem victoriam capessite. Me autem recipio, si Deus annuerit, ita hodie pro Regni commodo & salute pugnaturum, ut aut victorem ducem, aut inter confertissimos hostes pulchre occumbentem spectaturi sitis.* *Ladislaus militem ad pugnam animat.*

Mox edicto celerius pugnae signum dari jubet, ipseque inprimis magno impetu in hostem fertur: quod ubi videre milites, pari quisque ferocia certamen adoriuntur. Otho, Boemorum Dux, qui in dextro cornu praesidebat, haut quaquam minore impetu pugnam conserit. Salomon, qui e monte in campum descenderat, in sinistro cornu Vidum cum Bachiensibus, in dextro Erneum, se cum validissima acie in medio collocarat. Conserta manu, Boemicus miles in Vidum vehementi usque adeo impetu fertur, Othone Duce, ut jactabundum Regis comitem, aliquantisper obstare conantem, inclinarit, inclinatumque cum Bachiensibus, adauctis mox animis, insigni strage fugarit. Quod non immerito, omnium judicio, obtigisse visum est, ut qui fraterni execrabilisque belli auctor fuerit, primus ipse poenas expenderet. Ladislaus ingenti pietate ductus, dum fratri Geysae admo- *Acri concurritur certamine.* *Vidi agmen funditur.*

dum timet, ex industria signa cum illo commutarat, ratus, ut acciderat, Salomonem inprimis Geysae ducis agmen extremis conatibus invasurum, quem paulo ante devicerat, talique successu fretum, caeterorum facile victoriam assequuturum. Quare fraternae saluti intentus, omnem belli impetum in se convertit. Neque consilio suo frustratus est. Rex enim extemplo, prospectis Geysae signis, maximo furore in ejus aciem fertur, sperans superatum quandoque hostem facile inclinaturum. Vix ipse manum conferere coeperat, quum sibi non cum Geysa, sed Ladislao, viro fortissimo ac invictissimo, rem esse intellexit, & commutata vexilla novit. Continuo spe sua falsum se intelligens, cum formidoloso usque adeo Duce haudquaquam dimicandum esse censuit, imo agmen alio divertendum, ubi melior successus jam sperari posset; quare dato tergo, in Geysam repente se convertit. Quum Ladislaus prae sui formidine Regem alio declinasse aciem conspicatur, e vestigio eum insequitur, instat a tergo, a fronte Geysa obstat, inter duos fratres se redactum Salomon intellexit. Et quamvis a fronte cum validissimo agmine pugnaret, a tergo tamen graviter caedebatur. In his angustiis collocato Regi nil aliud succurrebat, nisi ut pro se quisque ad mortem usque fortissime dimicaret. Quum nullus declinandae pugnae exitus videretur, victoriam hosti nequaquam incruentam esse relinquendam reputabat. Ingens interea Alamannorum caedes editur, & non parva Italorum manus cum his pariter oppetere cogitur: quae ne inulta mori videretur, non paucos ex Ungaris trucidavit. Ad postremum Salomon, caesa maxima parte suorum, reliquaque capta, cum paucis elabitur, ad Szygethensem vicum fugiens, Danubium trajicit. Opo, Martini filius, ab ejus latere non discedit. Tandem in Mosoniensem agrum se recepit, ubi conjugem ac matrem esse noverat. Ladislaus ac Geysa, caeteris partim caesis & captis, partim fusis, a secunda hora diei ad serum usque Regem insequuntur. In hoc praelio non solum ex Alamannis & Italis, verum etiam ex Ungaris, magnus desideratorum numerus fuisse traditur, quin & victores, qui superfuerant, magna ex parte vulnerati.

Salomon a Geysa & Ladislao circumdatus caeditur.

Fugam capit, ejusque exercitus internecione deletus.

Pius autem Ladislaus, insigni victoria potitus, ubi aliquantulum sese collegit, & eorum qui ceciderant corpora lustravit, in profusissimas lacrymas conversus est, dum secum reputat, omnes qui ceciderant in Christo fuisse fratres, deplorabat exercitus utriusque casum, & fortunae potestatem incusabat, inprimisque humanam stultitiam, & hujusce seculi caecitatem detestabatur, quum nemini pacem & quietem sperare liceat. Nam qui ad regnandum nati sunt, debita sibi regna sine multo sanguine & periculo capessere nequeunt; qui vero ad serviendum, quotidianis insidiis a debitis obsequiis subducuntur. Hanc miseram mortalium vitam, perpetuam procellam esse affirmabat: illudque vociferantius saepius ingeminabat: *Huc me meumque fratrem necessitas adegit, ut sine fraterno bello, neque dignitatem, neque paterna bona retinere possemus, nullasque sedes formidolosiores nobis, quam avitas haberemus. Tantum malorum apud patruelem valuere consilia, & injecta suspicio, ut nihil ille miser exitio nostro reputaret antiquius. Quin & tam iniquam inierat opinionem, ut tutiorem se cum exteris quam suis reputaret. O miserum Salomonem, malis usque adeo consiliis obnoxium, ut nihil fraterna charitate detestabilius arbitraretur. O nos longe miseriores, quibus non tam pro asserenda vita & dignitate nostra, quam regni libertate, certantibus, manus a nostro sanguine abstinere non licuit. Atque me prae ceteris dixerim infelicem, quem ad divina ministeria natum & evocatum, fraterna charitas & Regni ratio remoratur. Utinam mihi pro his omnibus mori obtigisset, & pro publica salute devovisse caput, aut pro sceleribus omnium ultimas poenas exsolvisse! Nimirum, Ladislao nil hoc laudabili ac salutari fato accidere potuisset optatius: ne me quidem patruelis odium, & fraternus amor, ad hauriendum cognatum sanguinem protraxisset, nisi protegendum esse fratrem, eundemque futurum Regem, suis auspiciis divina benignitas admonuisset. Quodsi nefario bello mihi pugnandum fuisset, maluissem profecto etiam mori, quam certasse cum meis, & parvi divina monita & mandata fecisse. Tu autem clementissime Servator mundi, qui omnia mortalium facinora sanctissimo tuo sanguine expiasti, & ex corde preces supplicantium non aspernaris,* omnium

Ladislaus stragem, ex fraterna discordia ortam, deplorat.

omnium qui hic oppetiere fidelium animos, maculis omnibus exue ac perlustra, culpas dele, & ob sanctissimae mortis tuae memoriam, hos ab aeterno interitu redime: priusque me peccatorem maximum, & hujusce caedis auctorem, quam hos qui ceciderunt, ex libro vitae dele; quod ut impetrem, & tua ineffabilis in nos charitas, effususque in cruce sanguis, & magnae deae, pientissimae Genitricis tuae, exoratio ac patrocinium, efficiat. Ast ubi satis ploratum & conclamatum est, cuncta cadavera rite sepelienda curavit, justa cuique pro dignitate ac votam divo Martino aedem in Monyorod, adjectis hostium exuviis, exsolvit; proventus quoque non mediocres adjecit, quibus assiduae mortuorum celebrarentur inferiae. E captivis Marchardum Teutonum, & Suatoplugum Boemorum praefectum, caeso utriusque equitatu, ac ipsos lethali vulnere faucios, memorant. *D. Martino templum exstruit.*

Ne illa quidem Ladislai pietas silentio praeteriri potest; quum enim porrecta humi cadavera obequitaret, ne quem sui officii relinqueret expertem, ubi inter confertos hostes jacentem *Erneum* agnovit, non mediocrem pacis & otii amatorem, equo repente desiliit, cruentumque ejus caput amplexatus, osculatusque miserabiliter, *Hiccine jaces*, inquit, *Erneu, amator pacis, & fraternae concordiae publicaeque salutis assertor unice? non hoc probitas, non aequitas tua merebatur. Pacem, quam in hac vita non invenisti, in altera bene merendo & moriendo comparasti. Cecidisti, Erneu, cui probitatis jure vivendum erat, & longe majus hostibus, quam amicis, tui desiderium reliquisti. Eo vehementius tuum interitum deploramus, quo ardentius pro communi concordia privatim & publice contendere consuevisti.* Multa demum conquestus miserabiliter super eum, postquam pietati factum satis arbitratur, de sepulturae honore cogitat. Quare continuo ejus mandato, succollantibus Ernei corpus militibus, eo delatum ubi nunc Vacia est, ibique honorifice sepultum. Paulo ulterius inter cadavera agnoscenda victor ipse prodierat, ecce a latere Vidi corpus offertur, non modo pectore, sed capite faucium. Quod ubi est agnitum, *doleo equidem, ait, morte tua,* Vide, *quamvis inimicum in nos animum nunquam dissimulasti. Utinam tibi ultra vivere licuisset, ut post resipiscentiam nos Salomoni reconciliare potuisses. Verum, si mortuos quandoque percontatione vexare fas est, nimirum illud mirantur omnes, si non regio nobilive genere natus es, cur dominatum ac regnum aliquod affectasti? Cur anhelasti coronam regiam, & supra conditionem immodica libidine aestuasti? Quare, ut quodque peccans, praesentaneam sibi poenam esse sentiat, cor tuum, nimia ambitione saucium, adacta lancea poenas luit, caputque diadematis avidissimum, ne legitimo supplicio careat, gladio scissum est?* His dictis, rite sepulchro condi jubet: at equites, quicunque aderant, & infensum cadaver spectabant, utpote cujus consilio tot fratres & filii occubuissent, ira perciti, in id saeviunt. In patefactum pectus, saevoque militum ludibrio propositum, pulverem objiciunt, eoque oculos opplent exclamantes: *nunquam, Vide, tui oculi honoribus ac donis satiari potuere, conjecta nunc terra avidum pectus & lumina exple.* Otho, Boemorum Dux, qui affinitatis jure auxiliaribus copiis Ladislao fratrique subvenerat, abunde donatus, in Boemiam rediit.

Salomon autem turpiter victus, ac Regno fere ejectus, quum in Mosoniensem agrum confugisset, & sapientissimam matrem adiisset, ab ea repente dura increpatione correptus est. *Huccine fili: parentis tuae consilia aspernatus*, inquit, *pervenisti? Ad has te miserias, perniciosa Vidi consilia redegerunt, ut regio fastigio deturbatus, caesis tot cohortibus equitumque turmis, solus, ac uno dumtaxat Opo comite, egenus rerum omnium, nusquam tutum tibi locum invenias. Si pientissimae matri, ac Erneo, caeterisque fidelissimis olim credidisses, quiete totoque regnares, non minus observatus, quam amatus ab omnibus. Si Ladislaum & Geysam, patrueles tuos, ut par est, cum dignitate servasses, dominatuque legitimo donasses, perpetuam tibi regnoque pacem & salutem comparasses. Quem tibi fidum fore jam sperare licebat, si tuis hostis esse coeperas? Quae major insania esse potest, quam secum reputare, alienos sibi, quam suos, fideliores fore, deque alienis potius, quam suis, esse bene merendum, & de his praecipue, qui nimia pietate ac religione praecellunt? Ladislaus neque virtute cuiquam, neque charitate cedit; accedit vitae sanctitas, & hone-* *Salomon victus, regno privatus a matre acriter reprehenditur.*

& honestatis amor. Neque Geysam ab aequitate & modestia quisquam dixerit alienum. Quocum officio & pietate commodius tibi certare licebat, quam cum utroque fratre? qui si a te pariter redamari, & non insidiis se peti sensissent, nihil dignitate ac imperio tuo duxissent antiquius. Nunc autem tuorum consiliorum moderatorem tantum Vidum habuisti, cui quando te concesseras, in deditionem te aeque ac tuos, ad ultimam internecionem redegisti, quos omnes, uno tempore, ac unius consilio, perdidisti. Dum delatoribus facile credis, minimaque injecta suspicione ab his, qui tibi gratificari student, ad libidinem traheris alienam. Ad haec ita Salomon ira excanduit, ut matrem plura subdere conantem, praeter aequum & fas, pulsare perrexerit, & jam fecisset, nisi Conjugis dextra remoratus fuisset. Cui incusato saepe Deo, quem in bello saepe iniquum habuisse quaerebatur, ac conserta aliquantisper conviciorum dumtaxat velitatione, furor subinde deferbuit. Relictis in Mosoniensi agro matronis, ipse, collecta quanta fieri poterat tumultuaria manu, Pisonium confugit, ubi se tutius habere, ac exercitum facilius reparare sperabat. Ungari, qui vicinos pagos incolebant, quotidie Regis literis sollicitati, parva ex parte ad eum convenere, quandoquidem Principis insolentiam, ac trucem animum, Alemannis quam Ungaris aequiorem esse, intelligebant. Hi tantum sequuti sunt, qui, ne quid per vicinitatem mali peterentur, invita Regi obsequia praestare cogebantur.

Salomon in matrem excandescens, & Deum incusans Pisonium fugit.

RERUM UNGARICARUM

DECADIS SECUNDAE

LIBER QUARTUS.

Postquam Geysa & Ladislaus victoria potiti, mortuorum corpora nullo sepulchri honore, pro cujusque dignitate, defraudarant, ac justa pie persolverant, motis castris, Danubium transmittunt, ut ad Albam Regalem contendant, ubi frater natu major diadema rite suscipiat. At ubi Albam perventum est, castellum portae, quod Bobuch appellant, item urbem ipsam, caeteraque oppida, imposito praesidio muniunt, quo tutius regnarent. Exauctoratis militibus, dimissisque praesidiis, castra solvunt, atque civilius inter Ungaros sese gerunt, ut his liberum esset, eum coronare Regem, quem potissimum optarent. Succendebat Pontificum & Optimatum animos haec haudquaquam simulata modestia: nam quod caeteri anhelarunt, hi virtute potius, quam ambitione petere videbantur. Proinde habito frequentissimo conventu, Geysa, major natu, omnium consensu & acclamatione, Rex Ungariae declaratur, & insequenti die, ex more rite coronatur; Ladislaus ab eo Dux regni pronuntiatur. Rerum potitus vir ille optimus, non ad saevitiam, vel ad voluptatem, sed ad religionem, ac solvenda Deo vota animum convertit. Non immemor enim divinae benignitatis, cum Ladislao in Vaciensem agrum rediit, ubi frater ei delatam coelo coronam Angelum imposuisse dixerat; & quum de statuenda divae Genitrici Basilica ibi cum fratre loqueretur, ubi divi Petri sacellum est, ecce cervus, expansis cornibus insignis, quae ardentissime faces circumsederant, prae oculis apparuit, mox in fugam conversus, sylvam petiit investigabilis, ibique tantum vestigia fixit, ubi aedes deinde collocata. Quem quum milites sagittis peterent, in Danubium se projecisse, nec usquam

Geysa Albae Reg. Ungariae Rex, & Ladislaus Dux pronuntiantur.

Prodigium:

usquam postea visum fuisse memorant. Ladislaus, ostenti admiratione correptus, *Nimirum*, inquit, *Dei angelus erat iste*. Sed quid faces in cornibus, ait Geysa? Mox Ladislaus: *Non cornua, sed alae, frater* inquit; *neque illae, quas ardentes appellas, sunt faces, sed fulgentissimae pennae*. At ubi fixit vestigia, nobis locum ostendit, ubi Basilicam exaedificaturi sumus. Quare, ubi prima die auguria visa sunt, ne locus numine plenus legitima religione careret, ibi divo Petro aediculam dicarunt; mox delubrum magnae Matris statuerunt, multisque villis & ornamentis donarunt. Divae quoque Virginis aedem Budae fundaverunt, cui Pesthana vectigalia, & tres in Symegiensi agro vicos addixerunt, elaboratissimis aureisque vasis exornatam reddidere.

Post ubi religioni ac votis factum satis arbitrantur, ad componendum regnum animum advertere. Gravissima in sicarios, caeterosque facinorosos, promulgata sunt edicta; salutares quoque leges editae, inhibitaeque injuriae. Regnum, ne parva quidem ex parte pacatum, nisi quod tantum Salomon victus supererat, qui Pisonium adhuc cum Mosoniensi agro retinebat. Et ne Ungariam quotidie incursaret, Besseni intercessere, qui precibus instantissime a Geysa Rege impetrarunt, ut data libertate, ipsis tantum expeditionem illam delegaret, recipientes, solos se eos fines a Salomonis impetu, immunitatis dumtaxat beneficio, defensaturos. Horum postulationibus ultro Rex annuit, si promissa praestarent. Extemplo Bessenorum Princeps, cui Zultan nomen erat, coacto expeditissimo equitatu, in Salomonem contendit. Qui ubi redintegratum in se bellum intellexit, Leopoldum, Ducem Austriae, divi Leopoldi patrem, promissa ingenti stipe, in auxilium advocat. Atque eo facilius ille in societatem belli veniebat, siquidem intelligebat rem communem agi; Boemos, hostes suos, Ungarorum esse socios. Othonem, Vratislai & Conradi fratrem, Geysae Regis ac Ladislai sororem in conjugem duxisse, & in bello, quod adversus Salomonem sub Monyorod gestum est, magno his adjumento fuisse senserat. Neque cladis, a Boemis olim illatae, facile poterat oblivisci. Quare, & precibus & largitione a Salomone exoratus, cum eo foedus iniit. Sed pusillum mox animum ostendit; nam ubi instructo equitatu, in Bessenorum conspectu fuit, quos olim Bessos appellabant, truces hostium vultus conspicatus, quamprimum animo consternatus est. Nam illis mos est, vexillationibus uti, demissas ferre barbas, & labri vel maxime superioris nutrire pilos, caudata cristatave secum ferre bilea, fluitantibus quoque vestibus indui, iisdemque sericeis, in Persarum morem, & equorum pernicitate admodum delectari. Illud quoque metum addebat, quum succurrebat, Guilielmum Potum, ac nuperrime Marchardum, legatos legionum, in Ungarico bello immaniter occubuisse. Quare, ut timori diverticulum inveniret, Dux Salomonem hortatur, quadragesimali tempore, quo animorum potius, quam corporum, & divinarum magis, quam humanarum rerum habenda est ratio, se pugna abstineret. Quodsi omnino pugnare pergeret, ubi instructa est utrinque acies, pro sua voluntate pugnaret. Demum polliceri se, quamvis dimicare non decreverit, nunquam tamen permissurum, inclinatam, quod dii prohibeant, Salomonis aciem, aequis sibi oculis spectari posse, sed mox laboranti socio subsidio certo futurum. Quum obstinato manum animo consertuгum eum aspexisset, ipse proximum montem, quem Bachin vocant, conscendit, veluti in Martiali spectaculo praesideret. Salomon continuo cum Besseno equite, collatis signis, pugnam conserit, & eo quidem furore, quo injuriarum omnium cumulatissima ultio proponeretur. Addebat animum cataphractus equitatus, qui velites ac vexillarios facile proterit. Quare e vestigio terga dare hostis cogitur; caeditur manus ne mediocris quidem, & in proximum stagnum, quod Fertő dicunt, evadendi spe demergitur: cum paucis Zultan evadit. Quum res prospere successissent, caesis fusisque Bessenis, Leopoldus pactam a Salomone pecuniam, ob subsidium quod praestiterat, continuo postulat. At is nullam ab eo opem accepisse causatus, nil ei se debere respondit. Quin & illud addebat, eum non modo non dedisse subsidium, sed ne aspectum quidem hostium prae timore tolerare potuisse. Quod si quid

Besseni, annuente Geysa, Salomonem Mosoniensi agro nituntur ejicere:

Hic, iso foedere, Leopold. Austr. vocat in auxilium.

Leopoldus, videns Bessenorum feritatem, detrectat pugnam:

Salomon caesis Bessenis, victor, pactam Leopoldo pecuniam negat.

quid in ipſum acrius moliretur, apud Henricum Imperatorem ſe diem indicturum interminabatur, cui ſanguine conjunctiſſimum omnes eſſe ſciebant. Contra ille, reformidata Imperatoris ſaevitia, ſe omni injuria abſtinere coactus eſt. Plerique non Leopoldum, ſed neſcio quem Hermichum Teutonum Principem, ut Ungarici Annales referunt, fuiſſe volunt; quippe qui, ob linguae diverſitatem, nomina ita confundunt, ut Hiſtoriae veritatem ſaepe invertant.

Salomon auxiliares copias ab Henrico IV. petit, variis argumentis.

Haud parum animi praeſens victoria Salomoni addiderat, ac ſuperiore clade gravatus admodum reſpirarat, ſtatuit igitur nova moliri, ut, ſi quo modo poſſet, amiſſum Regnum recuperaret; domeſtica inprimis cura levare ſe ſtatuit, ut quae majora ſunt expeditius diſponeret. Agmundam igitur matrem, Rutheno ſanguine natam, uxoremque Sophiam, Henrici Tertii filiam, ſecum in Styriam duxit, in monialiumque coenobio reliquit; deinde in Moſonienſem agrum ſe recepit, ut in Ungaros aliquid gravius moliretur. Quorum res quum ſucceſſu magno in dies cognoſceret augeri, ad implorandum Imperatoris auxilium ſibi confugiendum eſſe intellexit. Quare Henricum Quartum Imperatorem adit; cui quamvis magnam numorum copiam attuliſſet, quo quidem ſtipendio copias aſſequeretur, nullum tamen militem ex Italis Teutonibusque habere potuit, quippe qui Ungarorum metu perculſi, nulla ſtipis magnitudine in formidoloſam expeditionem conduci potuere. Quare eo vehementius apud Imperatorem Salomon in querelas exarſit, non tam ſibi, quam Imperatoriae Majeſtati injuriam illatam eſſe ſubjiciens, quandoquidem ad jus Romani Imperii ſpectare dicebat Ungariam, ubi cum auguſtali auctoritate regnabat, imperata cuncta praeſtabantur, ſtatuta vectigalia ſolvebantur, & nil erat quod Caeſareae ditioni non obtemperaret. Nunc, poſtquam ipſe regno, a quibus minime decuit, ejectus eſſet, legitima abnegari obſequia referebat, nihilque Caeſareo nomine in Ungaria infenſius audiri. Quin & in Germanos eorum Regem quotidie bella moliri, ſolicitare finitimos, & quacunque poſſet arte in Henricum conjurare. Item Scythicum hoc genus nulla conſuetudine molliri poſſe; cum immitibus populis facile conſentire, contra vero cum civili gente, ex qua praeſtare Germanam intelligitur, nullo modo verſari poſſe. Atque idcirco perpetuam cum utraque inimicitiam fuiſſe, ac futuram longe majorem, ni ſolito legitimoque jugo in civilem humanitatem aſſeratur.

Ungaria Imp. Rom. tributaria.

Henricus ingentibus copiis Ungariam invadens, Nitriam a Salomone jubet obſideri.

His igitur verbis Henricus Quartus ita ſuccenſus eſt, ut habito ſtatim delectu, magnas in Germania copias compararit, auxilia non pauca coegerit, non ignorans, quanto ſe apparatu Scythicam gentem adoriri oporteret. Commeatus abunde, cum ingenti manu militum, inſtructa claſſe, Danubio devehi imperavit: ipſe, cum univerſo equitatu, praeter ulteriorem Danubii ripam, in Ungariam properat. Atque ubi ad Vagum amnem perventum eſt, caſtra ponit, cum Praefectis equitum conſulturus, in quam potiſſimum urbem eſſet erumpendum. Nitriam, quae proxima caſtris erat, primum invadere viſum eſt. Quare Salomoni legiones duae, cum decenti equitatu, datae, ut Nitriam oppugnaret. Quibus copiis, quum de Schempte vico ſe moviſſet, inſtructa acie civitatem adoritur: contra oppidani, pari audacia freti, adverſus hoſtes prodeunt. Incruenta aliquandiu conſerta manus, & pugnae potius ſimulacrum, quam pugna videbatur. Hi nunc impetere, contra illi terga dare, viciſſimque victoria modo his, modo illis aſpirare. *Opos Bathor* equo inſidens, tali ludo nequaquam delectatus, & vir ſpectatiſſimae virtutis habitus, acrius oppidanos urget; quin & per medios hoſtes curſum faciens, ad portam uſque pervenit, ibique ſpectante populo unum interfecit, complures vulneribus affecit, & dum inter confertiſſimos hoſtes acerrime dimicat, equum multis confoſſum jaculis amiſit, ipſe tandem fortiſſime reſiſtens, ad ſuos incolumem ſe recepit. Alamanni, ſpectatam equitis fortitudinem admirati, ad Imperatoremque reverſi, illius audaciam ac vires praedicant. At is Opum confeſtim acciri jubet, qui poſtquam in conſpectum venit, mirifice laudatus, adauctum quoque ſtipendium, & non ſine promiſſis ac praemiis dimiſſus eſt. Mox ab Imperatore Salomon interrogatus, an

Opos Bathori inſignis fortitudo.

mult

multi milites pari robore corporis & animi apud Ladislaum & Geysam forent? at ille magis Ungaricae gentis, quam propriae utilitatis charitate correptus, multos consimiles, ac longe meliores apud Geysam esse, inconsiderate respondit. Quibus verbis consternatus Imperator: *Si tales*, inquit, *hostes nactus es, nunquam, mihi crede Salomon, regnum recuperabis.*

Geysa Henricum arte & Optimatum corruptionibus Ungaria eliminat:

Postquam Rex Ungariae Imperatorem Vaciam pervenisse cognovit, arte sibi potius, quam viribus cum Germano Principe agendum esse intellexit. Patriarcham Aquileiensem, consiliorum Imperatoris moderatorem esse, item caeteros Alamannorum Optimates illius dicta haud parum observare, senserat. Quare nil sibi commodius fore intellexit, quam si hunc & precibus, & largitionibus obstringeret, & non Patriarcham solum, verum etiam caeteros Germanorum Optimates, muneribus obligaret, ut omnes dimittendam hanc expeditionem, & in Germaniam continuo redeundum esse, Henrico suaderent; majora his Imperio Romano imminere negotia, neque pro Ungaris res Germanicas periclitari oportere dicerent, item ut alii, ad revocandum Henricum, varia commentarentur. Ne sua quidem arte ac spe Geysa frustratus est. Patriarcha Aquileiensis insomniorum auctoritate sua dicta muniebat, quibus, ni Germanus quamprimum revocaretur exercitus, praesentaneum interminabatur exitium. Ne minore quidem industria a Germanis principibus diversa commenta excudebantur. Nam insequenti nocte in castris ex composito seditionem suscitant, quosdam subornant milites, qui clamore, scutorumque fragore, exercitum circumveniant. Quod ubi factum est, magnus hinc horror Imperatorem ac universos incessit: tumultus ingens editur, & in lucem usque passim fluctuatum. Mane autem coacto senatu, Imperator rem ad Patres refert, & de revocando exercitu sententias rogat. Patriarcha, qui prae auctoritate viri, primum sententiam dicere rogatus, ac ingenti pecunia corruptus erat, decernit, exercitum continuo revocandum, invito milite nullo modo dimicandum; hanc expeditionem ex inauspicato susceptam, Germanum, Scythico bello defatigatum, hujusce gentis feritatem abominari: proinde, ne, exorta seditione militari, Romanum periclitetur imperium, commodius videri, si ab Ungarico bello revocetur exercitus; quod ni fecerint, apprime verendum, ne externum bellum in domesticum transferatur. In Patriarchae sententiam pedibus ivere caeteri proceres, qui pecunia quoque a Geysa coinquinati fuerant. Caesar igitur, suorum consilio deceptus, soluta expeditione, in Germaniam se recepit. Salomoni se excusat, dicens, rerum gravissimarum necessitate revocari, ac in posterum, quum tempus dabitur, auxilium polliceri; nunc potius rei suae, quam amici rationem haberi oportere. At Salomon, ubi se ab omnibus destitutum conspicatur, magna desperatione circumventus, Pisonium venit, Romanae gentis opus; quod quum munitissimum esset, ibi se tuto futurum rebatur. Praetorianam ibi tantum legionem habebat, qua se ac urbem tutari posset. Geysa pacato ubique regno potitur, ac *Magnus* ex cognomento dictus.

Ladislaus Salomonem obsidet Pisonii.

Quum huc Salomonem se recepisse Ladislaus accepisset, haud inscius patruelis insidiarum, nequaquam respirandi tempus illi dandum esse censuit, & ea vel maxime tempestate, qua a Germanis destitutum audiverat. Proinde Pisonium continuo obsidendum decernit, non ut fratrem ad extrema redigat, sed ut invitum fraternam charitatem ac otium edoceat. Quod ubi factum est, ingens ex obsidione Salomoni adaucta est desperatio, utpote qui subjectos jure regio coercere deberet, nunc ab eis contra jus & fas arctissime obsideatur. Quare quotidie sui milites cum oppidana manu in certamen prodire, conserere cruentam pugnam, & a desperatione saepe vires sumere. Quin & utrumque Ducem, mutatis insignibus, & adulterinis armis, in certamen quandoque descendere, & nunc strenui militis, nunc Imperatoris optimi officium agere.

Sed illud, quod in hac obtigit obsidione, quae diebus aliquot solvi non potuit, silentio nequaquam praetermittendum. Ladislaum memorant, mutatis armis, me-

ridie solum moenibus appropinquasse, veluti aliquid exploraturum. Contra spectantibus cunctis, tanquam ad singulare certamen, prodiisse Salomonem, quippe qui non hominem agnoscebat, sed Ladislai militem esse arbitrabatur, quum ad eum venisset, divino quodam ostento deterritum, e vestigio pedem retulisse. Interrogantibus deinde militibus, cur hostem praeter institutum & audaciam suam aufugisset? continuo respondisse, se non hominem, sed Deos infestos perhorruisse; spectasse duos Angelos, hostis humero desidentes, qui candentibus & infestis ensibus hominem propugnarent. Tali miraculo, eo magis post hac militem reformidasse, & observasse ferunt. Item quicunque milites, aut bello capti, aut ab ingenti rerum caritate deinceps ad Ladislaum pervenere, ad Salomonem tuto remissi, & ne pro meritis quidem ac dignitate indonati; quare tantum gratiae apud hostes promeruit, ut pro amico ac duce exoptatissimo haberetur.

Salomon pugnam detrectat cum Ladislao, Angelis munito.

Post haec cum Salvatoris nostri natalitia appropinquassent, haec in Szexárd Rex Geysa celebranda curavit. Ad eum Desiderius Strigoniensis Metropolita, cum universo Pontificum collegio, procerumque manu, eum sequutus, inter sacrificandum, de fraterna concordia, de humana charitate, item de publica pace ac otio, concionem habuit, neque se, neque auditoribus indignam. Hac usque adeo Regis animus commotus, & ita resipiscere visus est, ut spectante populo, lacrymabundus ad Metropolitae pedes se dejecerit, suum scelus ingenue professus: quod Salomonis legitime coronati regnum usurparit, quod verum Regem exegerit, quod jus denique alienum occuparit. Proinde se poenitentia ductum publice polliceri, usurpatum Salomoni regnum hac aequa conditione continuo redditurum, ut ipse tertiam regni partem, cum suscepta corona, retineat, quae ducalis quondam juris erat, Salomon duas, cum diademate possideat, quemadmodum olim possidebat quae juris regii esse solent. Hac Geysae resipiscentia ac dignatione spectatorum animi usque adeo, prae gestiente laetitia, exhilarati sunt, ut divinis Regem laudibus extollerent, vere *Magni* cognomento dignum praedicarent, hunc patrem patriae, ac pacis Ungaricae auctorem ingeminarent. Legati ad Salomonem extemplo creati, qui pacis ac restitutionis conditiones deferrent. Quae si placerent, tunc ei fore integrum, Ungarici regni recipere potestatem. Legati mandata peragunt, responsa referunt, quae de proposita conditione aliquid deterrebant. Saepe utrinque Oratores missi, & ultro citroque conditiones variae tentatae, nulla tamen reconciliatio fieri potuit.

Geysa, Desiderii Episcopi concione motus, duas regni partes Salomoni offert, tertiam sibi, cum corona, servat.

Geysa Magnus cognominatus.

Dum agitur de pace, Geysa, adversa valetudine correptus, quamvis nil, antequam e vita decederet, hac reconciliatione avidius affectabat, impos tamen desiderii, septimo Kalend. Maii, rebus humanis excedere coactus est, desideratus aeque & deploratus ab omnibus, quando non minus virtutibus, quam orthodoxa fide, praestabat. Corpus Vaciam delatum, ac celeberrimo funere in Basilica divae Virginis, quam exaedificarat, sepultum est. Annos tres regnavit, & primo regni sui anno maxima Pannoniam fames invasit. Filiam, ajunt, Othoni Venetorum Duci despondisse, illius virtute ac nomine impulsum. Acceperat enim, hunc Petri Vrseoli fuisse filium, qui primus universam fere Dalmatiae, Liburniae, ac Istriae oram, suo ductu, Venetae potestati adjecerat, ac filium in demortui locum continuo subrogatum, inito statim magistratu, Adrienses, qui Venetorum fines infestabant, ad Lauretum, inter Athesis & Padi ostia, insigni clade superasse, fugasse Murcimirum, Croatiae regulum, quem alio nomine Heresimum Scriptores plerique nominant. Mox Dalmatiam Liburniamque lustrasse: omnesque populos a patre olim domitos novo juramento adegisse, ut in posterum semper in fide maneret. Sed quum nulla solida in rebus humanis videatur esse felicitas, scelerata Domini Flabenici conjuratione circumventum, abrasa illi barba in Graeciam ocyssime relegatum, & pauco post tempore mortuum fuisse perhibent.

Geysa obit.

Filiam Othoni Venet. D. desponsavit, cujus, & patris gloriosa memoratur fortitudo.

Post funeratum honorifice Geysam, de Rege eligendo Ungari cogitare coeperunt. Et quamvis Salomonem legitimum Regem in finibus haberent, quem tuto revocare potuissent, & ut id facerent, quotidie literis ac precibus & quando-que

Ladislaus, rejecto Salomone, ob regias vir-

que largitionibus solicitarentur: nequaquam tamen Ladislaum mente obliterare poterant. Nam quoties de Regni commodo & salute consultabant, nil sanctissimi Ducis probitate ac fortitudine succurrebat optatius: viri namque justitiam, pietatem, prudentiam, fortitudinem, & inprimis sanctimoniam, cum summa religione conjunctam, memoria repetebant, quippe quem neque arridentem hujusce seculi fortunam magnifacere, nec ambitioni obnoxium, nec pravis libidinibus aestuantem, sed mortalia cuncta fastigia contemnentem, & perpetuae castitatis observantissimum, intellexerant. Accedebat animi magnitudo, robur corporis indomitum, item rerum verborumque constantia, inaudita popularitas comitasque, ac suorum & caeterorum charitas ineffabilis. Quae quidem omnia tantam sibi gratiam conciliabant, ut nuncupatissimis hunc votis expeterent, & pronuntiarent. Ne miracula quidem viri memoria exciderant, neque fortissima gesta, quae Ladislaum non solum imperio, sed divinis dignum honoribus praestabant. Item succendebat animos profusae beneficentiae liberalitatisque memoria, quam oblivioni nemo tradere poterat. Plerique hunc unicum Ungaricae pudicitiae assertorem, confugium miserorum, sanctitatis exemplar, ac suae gentis liberatorem ingeminabant; humanorum officiorum hanc unicam alii officinam praedicabant. Mendici miseria liberati, depressi qui ejus ope levati fuerat, virgines raptu vindicatae, doteve donatae, item boni illius tutela servati, caeterique ex omni genere hominum, & ex universis Ordinibus, ejus beneficiis affecti, ad regalia comitia certatim convenere, ut sine ambitione & nomenclatore ultro suffragia redderent. Hortabatur omnes majestas aspectus, cum summa venustate conjuncta; item proceritas corporis, ex membrorum consensu valde spectabilis, caeteros homines humerorum tenus prae altitudine supereminebat. Et in dicendo jure, tanto temperamento utebatur, ut non minus justum, quam misericordem reputaris, quare *Pius* ex cognomento dictus.

tuh *Rex eligitur.*

Postquam ad ista comitia Pontifices, Optimates, & ex oppidis ac vicis magistratus omnis convenere, Ladislaum uno consensu regem declarant, & antequam in comitia descendisset, omnes regem consalutarunt. Dignitatem hanc obnixius recusantem, adurgentissimis precibus accipere coegerunt: haudquaquam enim eum fugiebat, quantae molis formidolosi ac fluctuantis hujusce regni gubernatio foret, quantique momenti publicam subire personam, quum in privata honeste vivere videretur esse difficillimum, & tot populorum ac gentium reddere rationem. Quin & cogitatio divini ministerii, quae diu animo insederat, ab hoc publico remorabatur officio. Sed quum illud Platonicum veniebat in mentem, nos non modo nobis, sed patriae & amicis esse natos, de republica quoque bene mereri cogitavit. Victus tandem precibus, faustis regni habenas auspiciis accepit; regio diademate coronari non permisit, quia Salomonem adhuc vivere intellexerat. Iniquum enim reputabat, legitimi Regis usurpare coronam, futuram sibi cum eo concordiam sperabat, quam ex hac modestia promanaturam esse confidebat. Nec unquam id insigne suscepit, quousque se legitime hoc accipere non posse intellexit. Plerique id ob contemtum humanae gloriae factum memorant.

S. Ladislaus, repudiata corona, invitus regno praeficitur:

Ad regni fastigium jam evecto nihil profecto fuit antiquius, quam Basilicas fundare, incumbere religioni, sacerdotum collegiis abunde prospicere, ad divinum cultum exemplo suo alios invitare, & nihil colere vehementius, quam pietatem, cujus officia ne minima quidem ex parte deseruit. At illud in divo Principe admirabile nimis est habitum, quod divino cultui, ac gerendis rebus, juxta satisfecit, neque alterum alteri impedimento fuit, quamvis utrumque praestare quam difficillimum reputetur.

Pietati incumbit, reipublicae nihil detrahens.

Inprimis namque data occasione res Ungaricas amplificavit: quandoquidem Dalmatiam cum Croatia, perpetuo jure Regno Ungarorum adjecit. Ea tempestate Zemolirus Rex Dalmatis imperabat, cui Ladislai soror uxor erat; vir sine liberis, legato conjugi Regno, vita decessit. Regina, variis inimicorum injuriis affecta, & eorum praecipue, qui ad tyrannidem aspirabant, a potentissimo fratre petit

Ladislaum Zelomiro mortuo, Dalmatiam Croatiamque, Ungariae ex sororis testa-

mento, adjicit. petit auxilium. Ladislaus, habito delectu, exercitum parat, Dalmaticamque expeditionem affinitatis jure suscipit. Trajecto Dravo, Valeriam universam, quae inter Savum Dravumque protenditur, in Dalmatas concitat, sororis inimicos continuo fundit fugatque, occupata oppida recipit. Pacatum denique regnum, quod brevi bello recuperarat, integrum sorori restituit. At illa orbitate laborans, quum neminem haberet cui regnum aequius legaret, fratri repente ac posteris addixit, jussitque deinceps Dalmatiam & Croatiam universam Ungaricae ditionis haberi. Ex quo quidem tempore, Dalmatis & Croatis Ungari jure imperare coeperunt.

Ladislaus regnum Salomoni cessurus, a proceribus impeditus, decentia regiae dignitati stipendia Salomoni attribuit. Ad Salomonem revertamur, qui e Pisonio, Romana colonia, assiduas regno excursationes interminari videbatur. Omnes antistites proceresque Pannoniae nihil majore sollicitudine quotidie cogitabant, quam de reconciliandis Principibus, e quorum concordia pax perpetua sperabatur. Nec res ista confici potuisset, nisi Ladislaum, cum justitia, tum pietas ingenita vicisset. Siquidem trucem ingenio, & animo inexorabilem, Salomonem intelligebat. Neque praeteribat illud, patrueli potius, quam sibi, nisi viri crudelitas & ferocia inhibuisset, regnum haereditario jure competere. Maluit tandem fraternae charitatis, quam privati commodi habere rationem. Hac igitur conditione foedus ictum, & quarto regni sui anno inita concordia, ut ea quotannis Salomoni stipendia penderet, quae regiam addecerent dignitatem, adeundi tamen regni potestate careret, unicus Ungariae Ladislaus imperaret. Pacis conditionem Salomon accepit: verum si fratrem constantem fore sensisset, Ladislaum ajunt regio muneri ultro cessurum, ducalique tantum dignitate contemtum omnino futurum. Sed intercessere Proceres, Pontificumque collegia, qui Salomonis restitutionem, sanctissimique Regis abdicationem, sibi calamitosissimam fore rati, nullam regni partitionem fieri passi sunt; quin etiam prius extrema se quaeque subituros praedicabant, quam pientissimum fortissimumque Regem, & e coelo datum, ac propugnatorem invictissimum, deserant. Nec ignorabant quidem, quanta Ungaris mala imminerent, si in saevi Regis manus forte reciderent: inexorabilem ejus iracundiam intelligebant, quod mox rei exitus ostendit.

Salomon, Ladislao struens insidias, ipsemet capitur. Reconciliatus namque fratri, dirus, Salomonis animus aliquantisper acquievit; sed mox vindictae occasionem e concordia nactus, de parandis insidiis cogitare coepit, quod an pro subjecta suspicione, malorumque consiliis, an pro resurgente iracundia fecerit, haud satis exploratum habeo. Illud tamen omnibus apertum esse debet, virum imperandi cupidum, ac regno exactum, nihil impensius, quam de recuperanda dignitate cogitare, & non modo inconstantiae notam aspernari, verum etiam, ut voto potiatur, aequum & iniquum pro nihilo ducere, item fas & nefas saepe confundere. Proinde literis Ladislai in Mosoniensi agro colloquium exorat, quo perpetuam inter se concordiam vehementius confirment; sperans, sub hoc praetextu eum per insidias facile circumventurum. Ad statum diem adfuturum se, recipit Ladislaus. At is, quum sub divina tutela foret, paucis post diebus clandestino admonetur internuntio, cum Salomone in colloquio sibi caveat, paratos a fratre dolos esse sciat, quibus ni prospexerit, mortis sibi periculum imminere sentiet. Commonefactus ad haec Rex, pari arte cum Salomone certandum esse intellexit. Quare, postquam ad colloquium perventum est, Ladislaus, munitiore praesidio fretus, quod dissimularat, deprehensum in fraude Salomonem circumvenit, cepitque. Qui ubi se arte sua captum vidit, neminem profecto alium, quam se ipse incusare poterat; & nisi imposita custodia foret inhibitus, de consciscenda saepe morte cogitasset. Ejus calamitatem, coeli quoque prodigia significarunt. Nam eodem anno tactam de coelo Salvatoris crucem ajunt, quae in divi Stephani Basilica apud Albam colebatur.

Vissegradi incarceratur. Captus igitur Salomon Vissegradum ducitur, quae vetus olim regia fuerat; item conjectus est in carcerem, non ad dehonestandam dignitatem, sed ad atrocitatem molliendam. Quin & solatii gratia Bodus adjectus, Boconis olim filius, qui facinorum gravitate easdem poenas luere cogebatur. Quanquam in fratrem Ladislaus plus

plus aequo saevire videbatur, ut indomitam ejus iram sedaret; nunquam tamen die noctuque a divina oratione cessabat, ut in fraternae pietatis officium, coelesti ope restitutum hominem intueretur. Regno saepe ultro cessisset, in Ducatumque se lubentissime redegisset, si resipiscentem quandoque fratrem intellexisset, quem, ne regnum interturbaret assiduo, publicae salutis gratia, etiam invitus, carcere coercere cogebatur.

Ladislaus d. Steph. reliquias levando honorare desiderat.

Sed quam Deo abominabilis sit fraterna discordia, id potissimum ostendit. Nam quum divus Stephanus in veneratione corporis, quod annis quinque & quadraginta delituerat, suum numen indicaturus esset, haud mediocre Ladislao Regi promendarum hujuscemodi reliquiarum desiderium inspiravit, ut pro nepotis beneficio divinos sibi honores compararet. Quare Patrum consulto, & edicto Regis, triduo viris aeque ac mulieribus jejunium indictum, & in delubris omnibus lectisternia, item supplicia apud omnes aras, ut aliqua divinitus signa darentur, quibus omnipotentis Dei voluntatem intelligerent. Quarto die ad ejus sepulchrum frequentissimi convenere, ut e subterraneo fornice sanctissimi Regis corpus expromerent; quod quum tentassent, lapis vi nulla amoveri potuit. Consulta virgo mirae sanctitatis, quae in salvatoris coenobio assiduo versabatur, respondit: eos frustra niti, donec Salomon carcere liberetur. Ladislaus, oraculo virginis auscultans, eum continuo liberari jubet, jejunium quoque triduanum cum supplicationibus indicit. Quibus rite peractis, quum in Basilicam cum universa Pontificum Procerumque manu iterum convenisset, dictus lapis, qui sepulchro diu inhaeserat, facile amoveri passus est, & divi Regis erutae reliquiae.

Sepulchri lapis, nonnisi liberato Salomone, removeri potest.

Blondi vanitas.

De Salomonis captivitate *Blondus* Historicus longe aliter, ac rerum Ungaricarum veritas postulat, scripsisse visus est, quum eorum Annales non perlegerit. Nam anno decimo nono Imperatoris Henrici, qui secundum Henricorum numerum, qui Caesares creati sunt, tertius est appellatus, magnam inter Gregorium Septimum Pontificem Romanum, & Imperatorem ipsum, discordiam exarsisse refert. Quippe qui contra aequum & fas Simoniae vitio percitus, Ecclesiastica & divina munera venundabat, nec Pontificia admonitione correptus, hac profanae avaritiae labe se abstinere poterat. Eodem quoque tempore, subdit, Ungaros, Salomone Rege suo in carcerem conjecto, quem Germanis resistere nescire dicerent, Henrico indixisse bellum, contra illum maximas in Pannoniam copias induxisse; qua quidem tempestate Agnes, Imperatoris mater, administratione abdicata, Romae vitam duxit. Severum a Pontifice mox edictum de Simonia promulgatum, quo non sermone solum, verum etiam aqua & igni Simoniacis interdictum. Quin, & hac lege multi notati sunt Episcopi, qui Imperatoris insaniae gratificari studuerant. Concilium quoque apud Lateranum ab Episcopis est habitum profecto frequentissimum, quo Guibertus, Ravennas Metropolita, & magna Longobardorum Episcoporum manus, item Mathildis, sui seculi gloria, & matronarum decus, ac Gisulphus Salerni Princeps, prae caeteris convenere. In eo Robertus Guiscardus Nortmannorum Princeps, qui e Gallia cum exercitu profectus in Italiam, Apuliam, fugatis ex ea provincia Graecis & Afris, occuparat, (qui invitis eam partem Italis usurparant,) & mox Siciliam, exactis Afris, sibi vendicarat, fratrique Rogerio dono dederat. Quum Picenum quoque agrum, pontificiae ditionis habitum, nuper occupare coepisset, cum caeteris Nortmannis anathematis nota suggillatus est. Post varias tandem insidias, seditiones, ac bella, Henricus, malorum conscientia percitus, ad eam humilitatem redactus est, ut supplex, cum perpetui obsequii promissione, pontificiam veniam implorarit. Sed de his hactenus.

Salomon, injuriae impatiens, Chutescum Chunos in subsidium vocat, Transsylva-

Salomon igitur carcere emissus, paucos cum Ladislao Rege dies agit: nam in solitum furorem iracundiamque recidens, ad ulciscendas injurias animum advertit. Et cum fraternis, item antistitum Optimatumque consiliis ac precibus parum audiret, dissimulata fuga missionem petit. Diversas trahebatur in partes infelix, & quem in Ungaros ac fratrem potentatum suscitaret ne facile quidem succurrebat. Si ad Henricum Imperatorem, a quo suo jure auxilium postulare poterat, confugisset,

tia promissa:

gisset, eum partim Pontificio, partim Saxonico bello distineri senserat, quamvis ille Saxones, caesis ex suis hominum quinque millibus, insigni clade superarit. E Christianis nemo sibi offerebatur, a quo magnam opem sperare potuisset, quare ad profanos animum adjecit. Illud enim continuo succurrit, Chutescum, Chunorum principem, barbara manu potentissimum, vicinum regni, ac Transsylvani dominatus avidissimum, ad hoc bellum facile suscitari posse. Itaque barbaricum clam auxilium exorat, quo si in pristinam dignitatem restitui possit, pollicetur, ac juramento affirmat, se Transsylvaniae regnum Chunorum ditioni perpetuo concessurum, accepturum quoque filiam in uxorem, & aeternum cum eo foedus percussurum. Barbarus, inani spe tractus, coacta ingenti multitudine, in Ungariam erumpit. Inprimis duo castella adoritur, quorum alteri Ungh, alteri Borsva nomen erat. De Chunorum eruptione tumultus exoritur: Ladislaus confestim cogit exercitum, & contendit in Barbaros. Vix rumori credere poterat, qui Salomonem cum Chunorum gente conjurasse referebat. Desperata tandem fraterna salute, continuatis itineribus in hostium castra pervenit: curatis corporibus, forti ita animo hostem aggreditur, ut dare terga coactos, continuo fuderit fugaritque. Ex Chunis dena millia caesa, ex Ungaris vix mille desiderati. Chutescus, cum Salomone, clandestina sibi fuga salutem comparavit. Rex clara potitus victoria, cum ingenti praeda rediit, fecit apud omnes aras rem sacram, & supplicationes iussit pro agendis Deo gratiis celebrare. Spolia templis deorum affixa, in victoriae monumentum divina ope comparatae; Salvatori erecta aedes.

Ladislaus Salomonem & Chutescum fundit fugatque.

Salomon, Chunorum viribus Bulgariam invadens, caeditur a Nicephoro Imp.

Postquam Salomon rem e sententia minus prospere evenisse cognovit, mutato consilio, Chunorum vires in inferiorem Mysiam, quam nunc Bulgariam dicunt, subinde convertit. Solicitat Thraciam, praedis & rapinis vexat omnia: proinde Nicephorum, Constantinopolitanum Imperatorem, ad arma irritavit. Itaque Graeci, cum tumultuario exercitu, quando Chunorum latrocinia tolerare non poterant, his occurrunt, obstantque; facta pugnandi copia, barbaram multitudinem tanto furore adoriuntur, ut in fugam verterint. Maxima Chunorum pars caesa; cum Salomone pauci evasere, qui dato tergo, ad Istrum festinarunt. Quod eo magis facere cogebantur, quo vehementius phalangem Macedonicam instare a tergo cum valido equitatu respiciebant: timebant admodum, ne antequam Istrum trajicerent, ab hoste circumvenirentur. Augebat periculi magnitudinem fugae difficultas, quando magna ex parte, qui cum Salomone aufugerant, gravis armaturae milites erant, quorum is ope discrimen evasit. Accedebat spurcissimum iter, hyemisque saevitia, qua nivis turbine lumina praepediebat, quare neque praecedentes videre socios, neque expeditum iter facere licebat; ferebantur avii ac incerti, & a tergo cominus instabat hostis. Ad desertum tandem oppidum perventum est, quod cum celerrime incolumitatis gratia occupassent, confestim a Graeco milite occluduntur; uno die tantum ac nocte curata ibi corpora, & redintegratae vires. Sed quum Salomo, praerepta spe salutis, cum sociis loco evadere nullo modo posset, potius pulchre mori, quam fame perire statuit. Insequenti die ex oppido in hostes erupit, contra illi obstinatis animis obsistere, circumvenire undique, ne manibus elaberentur, at hi gladio sibi iter aperire, proinde saeva caedes oriri. Quum utrinque multi cecidissent, Salomon cum nonnullis ense sibi viam invenit; & quum ad Istrum cucurrisset, sicco congelatum amnem pede trajecit. Mox citatiore cursu in proximam sylvam se recondidit, ubi continuo socios curare corpora, equos pabulatum ducere jubet; ipse, deposito scuto, veluti dudum reversurus, secretum petit, atque ubi se sociorum oculis eripuit, nusquam ultra visus est. Hominem ajunt tot casibus agitatum, afflatum divino spiritu, & salutari poenitentia mox percitum, se in solitudines recepisse. Quum castigantis Dei manum intellexisset, non reluctando, sed cedendo, a se declinasse, cumulatissimas in eremo poenas exsolvisse, et quo ferociorem se hominibus exhibuerat, eo mitiorem deinde se praestitisse Deo. Saevientem in se fortunam deinde laudasse, reputasse sibi felicissimam, quamcunque olim subiverat, adversitatem, ratus, quemcunque mundus

Ex fuga in oppidum delapsus, intercluditur a Graecis.

Elapsus inde, evanescit.

mundus oderit, Deo fore chariſſimum. In ſolitudine deliteſcenti mos erat herbis ac pomis ultro naſcentibus ſedare famem, corpus cilicio, & ſubjectis quandoque ferarum pellibus, tueri, ſiccis frondibus lectum ſternere, vincere ſitim aqua, ſomnum vigilia & labore captare, coſincere perpetuo jejunio corpus, ac die noctuque in ſacris hymnis & divina oratione verſari. O ineffabilem Salvatoris noſtri benignitatem! cui quum placitum fuerit, duriſſima continuo corpora permollit, ſapientiam inſpirat, & ad ſalutem dirigit, trahitque. Nimirum, Salomonis Regis nemo ſatis reſipiſcentiam admirari poteſt: hominem animo elatiſſimo, indomita iracundia, regio genere natum, collocatum in regali faſtigio, & verſatum ſemper in deliciis, extemplo, poſtquam divinus eum ſpiritus inceſſit, ingenitam ultro depoſuiſſe ſuperbiam. Pro trabea cilicium, pro purpureo ſtrato frondes aridas, pro epulis regalibus baccas ac glandes, pro Syrmico ſaepe vino paluſtrem aquam & pro frequenti ſtipatorum manu commutaſſe ſolitudinem, in eaque ſalubriorem quietem, quam in regno inveniſſe, nil ſtudioſius, quam hominum occurſum colloquiumque vitaſſe. Colomani Regis tempore, ſemel tantum in Ungaria viſum perhibent, & e veſtigio delituiſſe, nec uſquam amplius appariuſſe. Ad poſtremum in ſylvis Iſtriae degentem, in Deo obdormiviſſe memorant, ac Polae ſepultum. Matrem vero, ac uxorem, in Admontenſi coenobio, quod in Stiria ſitum eſt, vita deceſſiſſe, ac reconditas eſſe, ferunt.

Vivit in ſolitudine:

Salomonis mors.

Ladislaus eum jam diu mortuum fuiſſe ratus, quum nuſquam extaret, ad defenſandum ab hoſtili impetu regnum omnes ingenii nervos intenderat. Quando in dextra ſalutem publicam ſe ferre, commiſſamque ſibi gentem omni ſtudio gubernandam eſſe, intelligebat. Interea ecce iterum Chunorum furor erupit, & Copulcho Duce, Cruli filio, in Ungariam ſaevitur. Primo impetu, haec innumera multitudo ferociſſimam auriferamque Tranſſylvaniam invadit, homines ac pecora juxta abigit, devaſtat omnia ferro ignique; cui tantum immanitatis eſt inſitum, ut nullam deorum hominumque rationem habeat. Direptis rebus omnibus, populiſque in ſervitutem aſſertis, in templa deſaevit, ſuccendit aras, nec diis hominibusve parcit. Populata Tranſſylvania, ſuperatoque monte Carpathio, cui a nimio ſalis aurique foſſilis fructu non injuria nomen eſt inditum, extemplo in Biharienſem agrum, ubi Varadinum eſt, properatur. Ad flumen Chunorum caſtra locata; aliquot ibi diebus immoratum. Poſt haec Tibiſcum trajicere viſum eſt, & in agrum, quem Tokayum vocant, hi caſtra movere. Exercitum deinde in tres partes diviſere, una & altera ad vaſtandum Szaboleſenſem agrum deſtinatur, ad incurſandas Tibiſci ripas tertia relinquitur. Depopulatis igitur ex compoſito regionibus, ad vicum quendam aquamve convenere, quam Beckes appellant, ubi intolerabili praeda onuſti, confeſtim redeundi conſilium ineunt, glorioſe inter ſe jactantes, belligerando venimus, & venando revertamur. Ex immenſa praedae magnitudine, qua nil majus ante fuerat auditum, haec inſolentia exorta, quando innumera liberorum matronarumque nobilium multitudo captiva abducebatur.

Immanis Chunorum in Tranſſylvaniam irruptio.

Ladislaus, qui in Illyrico tunc agebat, & Sclavoniae regnum, a ſorore legatum, & ab ipſo ante propugnatum, ditioni Ungaricae adjecerat, quando longe aberat, his rebus praeſto adeſſe non potuit. At ubi in Tranſiſtriana Ungariae parte edoctus eſt, a fera gente omnia diripi, initum iter properat, celerem praemittit equitatum, cum cataphractis ipſe die noctuque ſubſequitur. Abeuntes Chunos, continuatis itineribus ad Temeſum amnem cohibet, qui trajecto jam fluvio ſe tuto in proprias ſedes redire poſſe credebant. Poſtquam eo perventum erat, unde miſerabilis praeda ſpectari poterat, advocata concione Ladislaus exclamat: *Heu miſerabile ſpectaculum, commilitones! Proſpicite longiſſimum captivorum agmen, ubi pro ſe quisque uxorem, liberoſque ſuos, longo fune obligatos, pedibus longum ocyſſime iter facere coactos, & in miſeram ſervitutem properantes, agnoſcere poteſt. Ingentem exaudite ululatum, veſtrorumque infantium vagitum, qui e materno collo pendentes earum coaugeant vociferationes, & una cum eis a tergo reſpiciunt, ſi quam ſibi opem videant adhiberi. Spectate, quo pacto aliae filiorum ſarcina gravatae deſidunt, hoſtiumque calcibus ſuſcitantur; aliae*

Ladislaus hoſtem aggreditur.

aliae a dolore ignaviam causatae, quam immaniter a tergo vicibus inscribuntur. Atqui adhuc oculis haec spectatis, Proceres, ac liberos conjugesque vestras passim cum matribus ad foedae gentis servitia trahi toleratis? Proinde mihi potius mori statutum est, quam abactis tot ingenuis hostiliter matronis, & tam ingenti liberorum turba, in quibus spes omnis Regni sita est, turpissime vivere. Mox lachrymarum profluvio confusus, concitato in hostem equo fertur, rubraque simul vexilla inferri jubet; caeteri, pari dolore perciti, fortissimum ducem ne minore quidem animo subsequuntur. Chuni, postquam se a tergo peti respiciunt, agmen sistunt, seque in aciem instructam redigunt. Acerrima confestim pugna conseritur, quando his timor, suorum charitas & indignatio captivitatis illis animos obfirmabat. In confertissimum se praelium Rex ingerit, & dum indulget pietati, neque sibi parcit, neque pericula ulla reformidat, cadunt a principio utrinque multi. Interea captivorum agmen properare jussum, a tergo sibi opem adesse prospectat, in adurgentes reluctatur. Viri ac mulieres cum liberis aeque se expedire student, solvunt revinctas mutua ope manus, deponunt charissima matres pignora, ut a fronte suis opitulentur; quod ubi propere factum est, cum gratulatione voces edunt intensissimas. Infantes humi jam depositi, ubi se a parentibus destitui conspicantur, insolito spectaculo perculsi, pari contentione convagiunt. Contra a tergo viri passim exclamant, jubent bono esse animo, & lachrymas aeque ac sanguinem fundunt. Chuni, in angustias se redactos vident, a tergo gravissime caeduntur, a fronte impedimentis, & captivo vel maxime agmine, praepediuntur, in quo matronae cum pueris ac senibus a fronte, pariter suis viris, qui a tergo instabant, fortissime succenturiari videbantur. Nam senio gravati, pro vallo, dispansis brachiis obstare, saepe ad protegendam imbellem multitudinem, pro clypeo corpus opponere. Mulieres quoque morsibus ac pugnis digladiari, rapere quandoque arma de manibus hostium, audacia ac spe juxta completae, pueri quoque subsequi, matrum exemplo tracti. Quare Chuni, a latere terga dare coeperunt, palantes fugiunt omnes, insequuntur Ungari. Quod ubi a pientissimo Rege visum est, continuo exclamavit: *Parcite humano sanguini, parcite milites, sat cruoris hostilis effusum. Fugientem capite multitudinem, ut si forte ad orthodoxam fidem animum advertere voluerit, Dei populum amplificemus; quare nil Deo gratius, & nobis salutarius facere poterimus.* Defervente his verbis ira militum, quicunque superfuerant ex Chunis capti, unus tantum servus, qui Escenibus dictus est, veluti memorandae cladis nuntius, evasit. Copulchus, cum praestantioribus, initio pugnae occubuit. Parta victoria, Ungari ad charissimum captivitatis agmen, in libertatem dudum assertum, convolarunt. Repetit quisque suos, & non tam nomine, quam voce agnoscebantur omnes, tanta insperatae salutis ac tam lachrymosa congratulatio mox exorta, ut hostes quoque humanitatis expertes pio spectaculo collacrymarent. At ubi publicae rei seu congratulationi satis aliquantisper factum est, subito Regis edicto supplicationes diis indictae, celebrata lectisternia, & apud omnes aras omnipotenti Deo gratiae passim actae, & in perpetuum insignis victoriae monumentum, Temesus amnis in hodiernum usque diem, a clara infidelium caede *Paganus* cognominatus est.

Victi Chuni, omnes, excepto uno, capti.

Ladislaus Temesum cognominat Paganum.

Chunorum populi, cognita ab eo, qui evaserat, strage suorum, publico luctu, indicto justitio, Copulchi Ducis, ac caeterorum interitum deplorarunt: quum innumeram suorum manum captivam apud Ungarum detineri sensissent, uno eodemque bello & Ducis mortem ulciscendam, & eam a servitute vindicandam decrevere, itaque copias instaurant, & ad redintegrandum exercitum servitia quoque solicitant. Pro virili parte undique auxilia contrahunt, item Cumanos, Hamaxobios, & Ruthenos, in Pannoniam ciere conantur. Post haec legatos ad Ladislaum mittunt, quibus mandata dedere, ut Regem captivos reddere jubeant, aut recusanti subinde bellum indicant, diemque pugnae praestituant. Quum hi in Ladislai conspectum venissent, ex mandato captivos insolentissime repetunt, nulla praereverentia usi. Adjiciunt contumelias, & non veluti a victore, sed tanquam a subdito captivos exposcunt; quin & hos continuo dimitti, insolenter imperant. Ad futilia

Chuni, injuriam ulturi, novam movent expeditionem.

futilia Rex verba subrisit: Ne imperiosa quidem verba, dicens, addedere victos, & tunc vel maxime, quum a benigno victore sunt aliquid petituri quod magni momenti esse videatur. Commemorat item Chunorum injurias, qui nullo Pannonum bello lacessiti, jam tertio Ungariam invaserint, & animo plus quam hostili homines ac pecora abegerint. Proinde, hujusceemodi superbiae nihil indulgendum esse affirmat, ac re infecta hos abire jubet; qui prius quam pedem retro ferrent, e vestigio bello diem dicunt. Quamprimum Rex munitissimum cogit equitatum, oppidatim & pagatim homines evocat: ad regni fines quam ocyssime contendit, ut ante diem hostibus occurrat, neve hos regnum ingredi patiatur. Contra, ad praestitutum illi diem, cum innumera multitudine adsuere. Haud procul ab Istri ripa Sabbathi die ex composito pugnam ineunt, & cum collatis utrinque signis, & obstinatissimis etiam animis pugnarent, nihil tunc Ladislao occurrit antiquius, quam cum eorum Duce singulari bello certare. Quare declinato a plerisque congressu, passim Chunorum Regem inquirit, & usquequaque discursans, Acum, Acum ingeminat. At ille peculiare praelium detrectare non ausus, extemplo adfuit. Inito congressu, & tentatis Ladislai viribus, ita animo concidit, ut ad primum securis ictum capite nutarit, & adjecto mox ense transfossus expirarit. Spectata Ducis Aci morte, Chuni animo consternati, instantibus Ungaris terga dare coacti sunt. Palantes deinde fugiunt, passimque caeduntur, in insolentissimam Rex Barbariam usque adeo saeviit, ut paucos captivos fecerit. Ne minus quidem suorum ferociam in hostes, praeter morem, saevire permisit, ne ulterius Chunico bello vexaretur Ungaria. Ad postremum insigni victoria potitus, opima divo patri Stephano spolia retulit, cumulatissimas Deo gratias, indictis supplicationibus, exsolvit.

Eorum duce Acum interfecto, isti internecione caeduntur.

Haec igitur Ladislai tempore ultima Chunorum eruptio fuit quamvis regnante Salomone, & vigente adhuc fraterna concordia, haec gens, ut eodem loco scripsimus, magnum quoque Ungariae detrimentum intulerit. Tunc enim trajecta Transsylvania, ac superatis montibus Carpathiis, in Biharienfem usque agrum, ubi Varadinum est, ab his late discursum & populatum fuit. Quo quidem tempore ingenuam virginem, a quodam Chunorum principe raptam, a divo Rege liberatam, supra late retulimus.

Post Chunorum igitur stragem Roxanorum bellum exortum est, quos Ruthenos nunc appellant; regionem vero Rasciam dicunt, Roxolanos Latini frequentius nominant. Ladislaus autem, attritis Chunis, Ruthenos aggreditur, quando eos in se Chunos suscitasse, misisse auxilia, ac hominibus commeatibusque jam ter bellum fovisse noverat. At illi meliori consilio freti, non armis, sed obsequio invictissimum Principem superandum censuerunt. Ne consilio quidem suo falsi sunt. Nam quum supplices eum adivissent, ingenueque culpam faterentur, & imperata se cuncta facturos plane reciperent, ipse confestim errata remisit; & clementi ita animo omnes amplexatus est, ut non tam vi, quam pietate hostem sibi perpetuo conciliarit.

Ladislaus Ruthenos, Chunorum fautores, sibi subjicit.

Polonicum deinde bellum exarsit, quia cum Ruthenis & Chunis in Ungaros conjurasse rumor erat: nam sine magnis auxiliis, Chuni toties in Ungaros bellum instaurare nequaquam potuissent. Ladislaus igitur, quum hostem potius audacia, quam cunctatione deterrendum esse censeret, post caesos ad internecionem Chunos, & acceptos in deditionem Ruthenos, in Polonos se convertit, quos neque necessitudo sanguinis, neque vetus amicitia, neque vicinitatis jura in officio retinuere. Jam Sarmatiae fines penetrarat, quum Polonorum occurrit exercitus. Aliquandiu acerrime pugnatum est, & utrinque multi cecidere; Polonica tandem acies inclinatur, instat vehementius, crescente spe, Ungarus, sed quum in fugam effunderetur hostis, illius impetus ultra remorari non potuit, fugientem usquequaque caedit fugatque. E victoriae successu tantum animi victor accepit, ut, quousque Graccoviam, a Gracco Romano cive conditam, & Polonorum regiam, non pervenerit, nusquam pedem sistere voluerit. At ubi ad metropolim perventum est, Ladislaus urbem acerrima obsidione circumvenit. Eam Vistula fluvius influit, qui Scythiam Sarmatiamque a Germania plane disterminat, in Sarmaticumque

Movet etiam in Polonos:

Quos Craccoviam usque fugat, eamque obsidet.

Oceanum defertur. Jam in tertium mensem prorogatur obsessio, ac magna fames, & rerum fere omnium egestas, juxta obsessos & obsidentes incessit. Commentum vero novum invenit ingeniosa necessitas. Intempesta nocte, Regis edicto, quisque miles ocream galeamve, effossa terra completam, ante urbis moenia conferre jubetur; quod ubi factum est, congestae terrae mox tumulus haud mediocris exsurgit, quem farina quam primum Rex aspergi jubet. Illucescente die, oppidani editissimum farinae montem ante muros arcis aspiciunt, hostium commeatibus invident ac pariter admirantur, urbanam commiserantur inopiam. Publicae mox salutis consilium ineunt, se cibariorum egenos, & ad extrema redactos, longam hostium obsidionem, qui re frumentaria diutissime se muniverant, ultra tolerare non posse, imo tanta jam fame laborare, ut vix in horam resistere liceat; quare insequenti die sese cum arce dedunt. Rex castigata aliquantulum eorum pervicacia, post humilem deditionem, jus omne cum civitate restituit, in posterum admonuit, ne contemto amplius amicitiae jure, in Ungaros quicquam molirentur; quod se facturos omnes recepere.

Ladislai R. stratagema.

Redit per Bohemiam.

Deinceps in Boemiam declinatum iter, ubi quum aliquot infestos habuerit olim sibi populos, exacta injuriarum ultione, multisque in captivitatem assertis, cum dexterrimo ubique ejusdem fortunae tenore, veluti gloriosissimus victor, in Ungariam, cum ditato jam exercitu, se recepit.

Varadini fundatio.

Quum post tot bella, se in otium revocasset, in Bihariensi agro, inter venandum, coelesti admonetur internuntio, ut ad Chrysium fluvium divae Virgini Basilicam dicaret, eamque adjecto populo muniret, quem locum magnae Matri gratissimum futurum esse significabat. Divina statim mandata praestitit, magnificentissimam aedem erexit; eique Pontificem praefecit, oppidum fundavit, Varadinumque jussit appellari; Pontificiam aedem amplissima donatione, divini cultus gratia, exornavit.

Ladisl. R. ad capessendum Rom. Imp. invitatur.

Quum Henrici summique Pontificis discordiam Germani iniquo animo tolerarent, eum ad capessendum Romanum imperium multis etiam precibus invitarunt; quem quum obstinatissime recusantem invenissent, Rodulphum declararunt Saxoniae principem.

Ladislaus expeditionem Hierosolym. meditatur.

Petrus Eremita ad hanc expeditionem d. Petri jussu Christianos adhortatur.

Nihil auidius anhelabat, quam expeditionis Hierosolymitanae praefecturam, ut pro ejus Dei numine sanguinem effunderet, qui multo nos cruore a morte redemit; ejus sepulchrum, caeteraque delubra, a foeda Saracenorum gente vindicaret, qui in profanos usus illa redegerant, ratus, Salvatori suo nihil hac expeditione futurum antiquius. Augebat spem jam rumore effusus, Petrum Eremitam, Gallica gente natum, ac mira vitae probitate praeditum, e sancta peregrinatione reversum, divi Petri jussu, non modo Urbanum Pontificem, sed Gallos, Hispanos, ac Germanos monuisse, ad Palaestinam, & augustissima illa loca, ubi Salvator mundi & natus & mortuus est, omnino a Saracenis asserenda. Nec ultra tolerandum, illa sacraria, ubique Christianus quisque facinorosissimus facile expiatur, profanis quotidie piaculis incaestari; quando ingenuae, quae peregre veniunt, matronae, nefandis ibi concubitibus foedarentur, contra viri, aut inauditis cruciatibus orthodoxam fidem abnegare cogerentur, aut latrociniis ac caedibus afficerentur. Proinde Petrum Apostolorum principem jubere, Gallos & Germanos hanc continuo expeditionem suscipere & Terram, quam sanctam vocant, a foeda servitute vindicare. Quin & Urbanum, Petri Eremitae verbis admonitum, in Galliam profectum, ad Montem clarum in Arvernis frequentissimam habuisse Synodum, cunctis qui aderant Principibus, vehementissima quadam dicendi copia, suscipiendam hanc sanctissimam expeditionem persuasisse. Gothofredum, Eustachium, & Balduinum, praestantissimo Bullionorum genere natos, Bononiae Gallicae regulos, item Podiensem Antistitem, Raymundum Aegydii Comitem, praeterea Hugonem Magnum, Philippi Gallorum Regis fratrem, duos Robertos, alterum Normandiae, alterum Flandriae Principem, & Stephanum denique Carnoti regulum, sanctissimae ultro militiae nomina dedisse. Quin & trecenta hominum millia, promulgato bello,

Cui anno 1094. prae-

bello, depofita toga, fumfiffe fagum, dextrumque humerum figno crucis infcripfiffe, quod anno nonagefimo quarto fupra millefimum plerique contigiffe memorant. Ac eodem quoque tempore, impediendae hujus expeditionis gratia, Henricum, ferunt, Roberto Flandriae Principi bellum indixiffe. *ter 300000. militum principes multi dedere nomina.*

Ad Ladislaum, falutari hac gloria fuccenfum, & ad Bodrogum oppidum Pafchalia fefta celebrantem, ecce ex Gallia, Hifpania, & Britannia, legati veniunt; quin etiam Guilielmum, Gallorum Regis fratrem, peculiares quosdam oratores mififfe, Pannonici referunt Annales, qui prae caeteris Regem inftantiffime orabant, ut, cum Pontificia auctoritate, ac populi Chriftiani juffu, pro afferendo a Saracenorum poteftate Salvatoris noftri fepulchro, hanc fufceperint expeditionem, delegatam facrofancti exercitus praefecturam & gubernationem libenter acciperet; neque facrarum legionum recufaret imperium, quae inexpiabiles infidelitatis injurias fint ulturae. Rex pluribus exorari non permifit, Jefu Chrifto optimo maximo, quod tam praeclarum facinus fuae plebis Optimatibus infpirarit, deinde Chriftianorum potentatibus, vel his maxime, qui legationis officio gloriofiffimam praefecturam detulerint, gratias egit; facram expeditionem laudavit, ac demum hilari fortique animo fanctiffimum accepit imperium, legatos honorifice tractatos, & ample donatos, remifit. In illis item folennibus, cunctis Ungariae Antiftibus Optimatibusque, fe expeditionem Hierofolymitanam eo anno perfecturum, fignificavit. Quare omnes amplexatus, commendata Regni falute, triftes lacrymabundosque dimifit. *Ad eam expeditionem Ladislaus follicitatur, qui & annuit.*

Deinde ad Conradum Boemorum Ducem, Othonis filium, fuumque e forore nepotem, extemplo tabellarium mittit, qui delatum fibi Hierofolymitanae expeditionis imperium fignificaret, juberetque juvenem, fe militiae accingere, componere domum, exercitum ad ulcifcendas Salvatoris injurias pro fua virili comparare. Lubentiffimo animo imperata fufcipit nepos, ad ftatum fe diem adfuturum pollicetur, falutari expeditione admodum exhilaratus. Dum peregrino uterque bello fe accingit, ecce Svataplug, qui arcta juvenem confanguinitate tangebat, Conradi Ducis nomine, ac intempefta nocte, Pragam adit, capitque. Poftero die a conjuratis honorifice fufceptus, favente Pontifice Pragenfi, tyrannidem occupat. Conradus, dominatu exactus, ad avunculum effugit, confanguinei facinus enarrat, implorat auxilium, paternamque fidem, & antiqua beneficia memorat. At Rex, meritorum Othonis haudquaquam immemor, non modo auxiliares copias, fed pro reftituendo nepote fe & Imperatorem, & militem fore, pollicetur. Exercitum igitur continuo cogi jubet, & validiffimum parat equitatum. Quin & alios ex fratre Geyfa nepotes duos bello fe accingere praecipit: quorum alteri Colomano, Almo vero alteri, nomen erat. Almum Colomano magis amabat, quando illum multi fanguinis effuforem, contra vero hunc mitiorem, e fapientia fua, fore profpexerat. Quare Colomanum facerdotio deftinarat, ut dirum religione mitefceret ingenium, eo confilio motus Agrienfem Epifcopum declaravit. Quod ubi nepoti fignificatum eft, infequenti nocte in Poloniam effugit, ingenita ferocia ductus, neque veterum rerum ignarus, patrem & avum a Polonis olim honorifice exceptos. Plerique juvenem nobiles fequuti, quorum principes Marcum & Ugram memorant. Colomani fugam iniquo animo Rex tulit, improbitatem indolis abominatus. *Conradus Boem. Dux, dum Hierof. expeditioni fe accingit, a Svatopiugo regno expellitur.* *Ladislaus, a Conrado in auxilium accitus, in Bohemiam contendit* *Colomani & Almi ingenium.*

Comparatis tandem copiis, in Boemiam contendit. Vix fines attigerat, ecce eum morbus inceffit, & languor ingens: quare Principes Antiftitesque omnes confeftim imperat acciri, ut rebus confulat Ungaricis, & ante, quam humanis excedat, de futuro Rege difponat. Item ad Colomanum, Marcellum, Presbyterum magna fanctitate praeditum, & Petrum Comitem, oratores mittit, qui fuo nomine eum e Polonia revocent. Increbrefcente deinde aegritudine, convocatis Optimatibus, Almum, mitiore ingenio, ac praeftantiore indole adolefcentem, regno fibi fuccedere jubet. Mox ex teftamento, quaecunque apud eum bona *Ladislaus A. 1095. in Boemiae finibus morbo afflictus, fucceffore Almo conftituto, moritur, & Varadini fepelitur.*

 comper-

comperta sunt, omnia Basilicis coenobiisque sacris legat; nullam in Ungaria aedem beneficentiae suae reliquit expertem. Postero die Rex ille sanctissimus omnium populorum judicio habitus, anno salutis nonagesimo quinto supra millesimum, tertio Kalendas Augustas, anno vero regni sui undeviceno, in Domino obdormivit. Sine liberis aliqui decessisse ferunt, neque, anne uxorem duxerit, satis constat; nisi quod ex Epitaphio quodam sepulturae inscripto, ad Vesprimiensem Basilicam, in quam antistes quidam, Gesla & Olhait, reginarum ossa congessit, Epigramma tale est: *Ladislai sanctissimorum Pannoniae Regum consortum hic ossa quiescunt.* Quod ego haud difficulter crediderim, quum Pyriscam, Ladislai filiam, ut in Secundi Stephani gestis referetur, & Constantinopolitano Imperatori matrimonio collocatam, eorum Annales plane tradant, nomen Imperatoris praetermittunt, quem Emmanuelem fuisse puto. Corpus Varadini honorificentissimis exequiis sepultum est.

Uxoratus fuisse creditur.

Almus autem, bona simplicitate ductus, ac natu minor, Colomano e Polonia redeunti regno cessit, ne primogeniturae fratrem jure defraudare videretur. Promulgato divi Regis interitu, tantus universam Ungariam planctus invasit, ut ne minimum quidem pagum inveneris, qui non assiduo planctu resonaret. Alii Patrem patriae, pientissimum Regem ingeminare alii, pars unicum regni servatorem propugnatoremque fortissimum exclamare; plerique parentem pauperum, multi sanctissimum Principem, & virginitatis assertorem dicere, faustissimis omnes cognominationibus certatim extollere, nemo autem pro dignitate laudare. Omnes in pulla veste, demissave barba, Regem optimum ac pientissimum annos tres deplorarunt. Quies choreis ac ludis, & silentium cantibus & citharoedis indictum. Quisque sibi ultro festivitatem inhibuit, ac interdicti passim loci. Quem principem amiserint subsequuta miracula ostenderunt.

Almus fratri Colomano regnum cedit.

Quibus enim sacri corporis custodia delegata fuerat, dum Varadinum iter faciunt, corpusque devehunt, quum labore, tum assiduo moerore defatigatos, altissimus eos somnus invasit, plus aequo dormitur, quin & ad tertiam usque diei horam stertitur. Currus, cui corpus ejus fuerat impositum, sine jumentis, quae dudum pabulatum emissa fuerant, per se citatus, creditum sibi pondus recta Varadinum defert, & tam rapidis ultro rodis properat, ut ab expergefactis custodibus nunquam assequeretur, nec usquam remorari potuit, donec ibi constitit, ubi Ladislai numen sibi sepulchrum optarat. Insuper inter sepeliendum, quum unus ex omnibus male id olere diceret, increpantibus caeteris, qui suavissimam odoris fragrantiam sentiebant, os illi in terga repente retortum, ac humeris usque adeo mentum inhaesit, ut nullo modo amoveri posset; sed repentina correptus poenitentia, continuo exclamavit, *peccavi in sanctissimum Principem, ac Dio charissimum, & execrabili maleloquentia pium numen violavi, proinde, Sancte Ladislae, miserere mei.* Deinde sepulchrum supplex veneratus, iratum sibi numen conciliavit, mentum, quod humero inhaeserat, non sine obducta cicatrice avelli potuit. Nec desunt qui referant, cubicularium, Regem ad postes templi praestolantem, ac nimio morae taedio affectum, repetita Basilica, spectasse dominum divina contemplatione ita subtractum, ut in aere pendenten intueretur. Item in omnibus angustiis ita propitia sibi numina habuisse dicitur, ut quum ipse per Getarum solitudines Bessos insequeretur, qui cum ingenti pecorum hominumque praeda ex Ungaria properabant, & fame nimia laboraret exercitus, exorato Christo optimo maximo, in tantum mox cervorum bubalorumque gregem inciderit, ut esurientem abunde militem paverit. Erat praeterea quidam miles, qui argenteam patinam a divo quondam Ladislao, patri dono datam, apud procerum non mediocrem oppignorarat, paucis post mensibus, reddita pecunia, pignus repetit. At ille ejus pulchritudine captus, impudenter pignus abnegat, & patinam, quam haberet, in loco pignoris habuisse, verum etiam semper suam fuisse asseverat. Praetor contentiosam litem ita diremit: patinam divi Ladislai sepulchro impenendam esse censet, & ab utroque praereverenter

Miracula.

Oratione militum fami succurrit.

fenter accipiendam, ac illi demum adjudicandam, cui impune e loco facro amovere fas erit. Uterque praetoris fententiam approbat; veritatis fit periculum. Imponitur fepulchro patina: qui pignus abnegarat, prior numen periclitatur; vix fupplex facrofanctum monumentum attigerat, cum repentino morbo correptus, neque patinam capere, neque loco moveri potuit. Adverfarius contra, quum tumulo fupplex appropinquaffet, ac numen oraffet, ut quod patri quondam primipilo dono dederat, nullius iniquitate filium defraudari pateretur, e veftigio fuffragante Deo, patinam accepit impune, ac maximas divo Ladislao gratias egit. Qui vero membrorum fymptomia torquebatur, placato fubinde numine liberatus abiit. Nec fe in coecos, mutos, paralyticos, aut aliquo naturae defectu laborantes, minus officiofum exhibuit, quos quidem omnes divina poteftate curavit. Sed haec omnia majus otium poftularent. Quare anno centefimo tertio poft mortem, miraculorum multitudine, quae vim numinis teftabantur, coactus Pontifex Maximus, Romae inter divos retulit. Atque eadem apotheofeos hora, fe inter divos relatum oftendit. Siquidem puer ad fepulchrum ejus allatus eft, cui pro manibus ac pedibus informis caro fuit, ubi neque offa, neque nervos cernere erat: vix parentes pro filio vota fufceperant, cum pedibus ac manibus convaluiffe norunt. Sed de fanctiffimo Rege hactenus.

Ob miraculorum multitudinem Sanctis annumeratur Ladislaus.

RERUM UNGARICARUM

DECADIS SECUNDAE

LIBER QUINTUS.

DEfuncto Ladislao, Colomanus rite fucceffit; fed quomodo id acciderit, diverfa eft opinio. Hunc aliqui Varadienfem fuiffe Epifcopum, e fratribus unicum fuperfuiffe, & ne regnum, a regia ftirpe deftitutum, in alienam poteftatem concederet, Optimatum juffu, & permittente fummo Pontifice, adactum referunt, fe facerdotis dignitate abdicaffe, ac regiam adiviffe poteftatem, ne regnum fuapte nate natura fluctuantiffimum, hac potiffimum occafione, iret perditum. Atque ab Ungaris idcirco Könyves Kalmán appellatum, quia canonicarum horarum librum, Epifcoporum more geftaret. Alii contra, & verifimilius, prodidere, Colomanum audita divi patrui morte, e Polonia continuo rediiffe, cedente Almo rite fuiffe coronatum, ac Ducatum fratri ultro conceffiffe, quo tertiam regni partem fibi comparabat. Is animi potius, quam corporis dotibus pollens, afpectu turpi fuit & monftrofo, quippe cui hifpida & pilofa membra, neque inter fe confentientia, haud mediocrem corporis contemtum afferebant. Accedebat lingua blaefa, qua gratiae conciliatrice nequaquam profpere uti potuit, & gibbus a pectore prominens; item claudum ferunt, ac parum fibi aequam fortitum fuiffe naturam. At detrimenta corporis refarcivit animus, fiquidem callidus & aftutus erat, cui docile ac verfatile fuit ingenium. Verum in homine libido potius, quam ratio dominari; animus crudelitate magis, quam humanitate delectari. Praeterea difficilis, morofus, fufpicionibus ac furori nimis obnoxius, pietatem parum colere, & multo minus invidia carere. Quae quidem vitia diutius delitefcere nequivere.

Colomanus quomodo in Regem vocatus.

Fuit monftrofae naturae.

Jam

Germani & Galli Colomano gratulantur de regno, officia deferunt, & in expeditionem Hierof. folicitant.

Jam dudum in Germaniam fama diffunditur, & mox per Gallias passim vagatur, Ladislaum, Hierofolymitanae expeditionis praefectum, vita decessisse; Colomanum, ex fratre nepotem ei subrogatum, universum in obsequio tenere regnum, item divitiis & copiis aeque pollere. Quamobrem ne mediocris quidem tristitia regulorum omnium animos incessit, siquidem in Palaestino bello sanctissimum fortissimumque Imperatorem se amisisse reputabant. Unicum his levamen succurrebat, Colomani nepotis memoria, quem a patrui sui probitate ac magnitudine animi non degenerare sperabant. Itaque oratores ad eum mittunt, hisque mandata dant, ut inprimis amicitiae officio fungantur communem e Ladislai morte dolorem jam conceptum referant, atque juvenem consolentur; post haec pro regia dignitate, quam nuper inierit, ex morte congratulentur, omnesque vires & auxilia deferant; ad postremum exorent, ut delatum tot Principum nomine sacrosanctae expeditionis imperium, quod Ladislao paulo ante contulerant, lubenter accipiat: rebantur enim, juvenem, quantum in se situm erat, illius vestigia imitaturum, & non minus nominis, quam Regni haeredem fore. Sed longe aliter atque sperarant res accidit: nam quum Legati in Ungariam venissent, & mandata exposuissent, nihil impetrarunt. Quin etiam statim, ubi ante Regem constitere, prae infausta ejus praesentia diffisi, se re infecta abituros arbitrati sunt, neque, veluti accidit, quicquam boni ductu & auspiciis ejus fieri posse credidere; rati, velut corpore, ita & animo, hunc Ladislao multo inferiorem futurum. Ille autem multa impedimenta causatus, obstinatissime delatum sibi munus recusavit, neque tantae gloriae renuntiare puduit; nullis expeditionem copiis adjuvit. Quin etiam, ut paulo infra referetur, eos hospitio transituque prohibuit, veluti hos non ad vindicandum sepulchrum, sed populandam Asiam profecturos peregre, arbitraretur.

Colomanus & expeditionem & transitum denegat.

Devoti Principes diverso in Asiam tendunt itinere.

At Principes, spe sua frustrati, nequaquam propter hoc animo consternantur; copias innumerabiles, & quaecunque bello sunt usui, comparant: mox alii per Italiam, per Pannonias Thraciamque alii, in Asiam contendere. Nam Petrus Eremita, expeditionis auctor, cum Balduino & fratribus per Germanos, Ungaros, ac Thraces, Constantinopolim pervenire nititur. Episcopus autem Podiensis, Hugo Magnus, Raymundus, & Stephanus, superatis Alpibus, in Italiam ad Romanum Pontificem convenere. Mox tripartito profecti, pars una Barium, Brundusium altera, tertia Hydruntum abiere. Boemundus, Guischardi filius, pari amore gloriae tractus, se cum validissimo equitatu his socium addit. Colomanus, quum per Germaniam & Ungariam hos iter facturos esse sensit, ne qua vis oppido vicoque Pannonico inferatur, cogit exercitum, quando non fidei gratia, sed praedandi cupiditate, hos extra fines proprios evagari reputabat, ex ingenio suo alios emensus. Quum inclytae expeditionis exercitus Regni finibus appropinquare sensisset, tres obviam legiones praemittit, quae Ungariae iter inhiberent, aut parum auscultantes armis repellerent. Postquam sacra advenere agmina, non solum Duces, Praefecti legionum, & centuriones, verum etiam gregarius quisque miles, improbitatem Regis, quem tanto bello praeficere voluere, quamprimum admiratus est: quippe qui Christi milites, & Salvatoris nostri tesseram ferentes, nulla religionis habita ratione, non modo nullis commeatibus & auxiliis adjuvit, sed praeclusit iter, & interdixit, imo bellum pertinacius obstantibus indixit. Ne parva quidem Ladislai commiseratio omnes incesserat, utpote qui omni ex parte beatissimus judicatus, degenere demum successore suggillaretur.

Colomanus Christiano agmini iter per Ungariam praecludit.

Sed caesis Ungaris viam Christianus exercitus vi aperit.

Postquam autem occlusum iter intelligunt, id ense aperire decernunt. Itaque agmen in aciem redigunt munitissimam, in medio impedimenta locant; & post exploratores velitum agmina praemittunt, obstantes in finibus Ungaros forti animo adoriuntur, & proterunt. Mox caetera subsidia admovent, ne Christi legionibus iter impediant, neve cibaria pabulave subtrahant, postquam auxiliares copias abnegant. In primo congressu ex Ungaris cecidere multi, qui impio Regis edicto ducti obstitere; in caeteros, qui terga verterunt, mitius actum. Dehinc invito factum iter, commeatus allati, & exsoluta hospitalitatis officia, item clandestinis multi

multi donis, pars magna pecuniis, & aliis alii adminiculis, sacram militiam pro facultate juvarunt, ne edicti saevitia punirentur. Rex ubi pro libidine sua rem minime successisse conspicatur, cum pudore, tum iracundia succensus, ad Temesum amnem castra locat, veluti inita jam dudum pace eos abire permitteret. Hi postquam ad Zemlinum pervenere, oppidum continuo obsident expugnantque, ne quae ad postremum a Colomano sibi tenderentur insidiae. Capto Zemlino, commeatuum gratia, quos innumera multitudo postulabat, universa regio diripitur, ac praeda omnis eo congeritur. Mutato deinde mox consilio, Rex cum his pacem init, cibariorum ac rerum omnium copiam reficit. Ex principibus quemque pro dignitate donavit, & pro resarcienda jactura nominis, quando maximam infamiae notam sibi inustam esse intelligebat, nullum humanitatis officium omisit. *Zemlinum intercipit.* *Colomanus coactus transitum & commeatum largitur.*

At illi, reconciliatis ex beneficentia animis, per Daciam, Mysias, ac Thraciam, Constantinopolim venere. Quod ubi factum est, quum Alexius Imperator profusam sacrae militiae licentiam aegre ferret, nihil diligentius & affectatius curasse visus est, quam ut primo hi tempore Thracium Bosphorum transmitterent, inprimisque ductor Petrus Eremita, probitatis potius quam militaris disciplinae compos, etiam invitus in Asiam trajiceretur. Trajecto exercitu, Raymundus, Germano sanguine natus, Dux creatur. Mox Nicomediam Niceamque versus mota castra. Paucis post diebus Turcarum insidiis circumventus, cum magna suorum clade ad hostes transfugit.

Dum haec in Bithynia geruntur, caeteri Constantinopolim Principes convenere. Trajecere tandem omnes, & ad Nicomediam copias conjunxere. Quod ubi factum est, Niceam unito consensu obsident, Bithyniae metropolim, quae ab initio Antigonia, ab Antigono Philippi filio, deinde Nicea, a Lysimachi conjuge, fuit appellata. Haec & loco & opere munitissima, haud quaquam facile poterat expugnari; magno Turcarum praesidio defendebatur, praeter ipsam ingens lacus erat, quo auxilia, commeatus, & cuncta quae usui erant, invehi poterant. Quin & sexaginta Turcarum millia supervenere, qui laboranti dudum urbi subvenirent, quibus partim caesis, partim rejectis fusisque, adhuc urbs capi non poterat, nisi Alexiana classis, lacum invecta, in coronae speciem eam circumstetisset. Quare desperato auxilio, oppidani paucis post diebus deditionem faciunt. Urbs Alexio tradita: qui deditionem fecerant, una cum rebus omnibus, Constantinopolim commigrare jussi. *Nicea obsidetur, & expugnatur.* *Urbs Alexio Imper. traditur.*

Vix quatuor dierum itinere forte processerant, quum nuntii undique veniunt, innumerabilem Turcarum ac Saracenorum multitudinem appropinquare dicentes. Nondum aciem eduxerant, quum mira pernicitate hostis adfuit; conserta pugna, a mane ad serum usque pugnatum. Inaudita Barbarorum caedes edita, praeda incredibilis inde relata, cujus magnitudine omnis expeditionis inopia abunde resarta dicitur. Solymannus, Turcarum Dux, dissimulata clade, ante pia castra discurrit, obvia cuncta diripit spoliatque, ne quid alendo hosti relinquat.

Post haec iter per aridam siticulosamque regionem factum; ad Iconium tandem perventum est, haud procul a Tauro monte remotum, quod Boemundi potestate statim concessit. Curata ibi corpora, & refectus admodum exercitus; mox, prae Turcarum insidiis, quadrato agmine iter fieri placuit. Quum Heracliae appropinquassent, oppidani, praesidio destituti, ultro supplices his occurrunt, deditionemque faciunt. Balduinus & Tancredus, quum id praesidio carere sensissent, Tarsum properant, facilique deditione potiuntur: oppidum his, caeterorum Principum consensu, traditum. Insuper utramque Armeniam maximis copiis adoriuntur, oppida praesidio destituta haud difficulter capiunt, eaque omnia Palinuro Armeno, qui signa crucis sequebatur, Galli Duces concessere. Deinde adita Cappadocia, Caesaream capiunt, receptisque nonnullis oppidis, & praecipue Sura & Murensi urbe, superato monte Tauro, in profusissimam irriguamque planitiem descenderunt, & Antiochiam obsedere, urbem olim clarissimam, duodecim millibus passuum a Cilico mari remotam, cui arx munitissima ad exortum Solis, duplex *Deditione capitur Iconium.* *Heraclia,* *Tarsus,* *Armenia,* *Caesarea,* *Antiochia obsidetur:*

plex in gyrum murus, alter latericius, ex quadrato lapide alter; item fexaginta turres fupra quadringentas, & pifcofus prope lacus. Urbi Caffianus Rex dominabatur, Babylonici Regis ftipendiarius. Boemundus ingenti ferocia percitus, primus in urbem impetum facit, fugatoque frumentario, qui obviam occurrerat equitatu, urbanos commeatus intercipit, quibus militarem admodum famem declinat. Dehinc urbem obfident, ac in longa obfidione, non tam perniciofa fame, quam formidolofo Barbarorum bello laborarunt; quin & plerique ductores inedia & labore perterriti aufugere. Ex quibus Petrum Eremitam, Guilielmum Carpentanum, Tancredi, & Boemundi neceffarium, prae caeteris memorant; qui, veluti defertores, non fine ignominia ex fuga revocati, ac novo militiae facramento funt adacti. Jam nonus menfis obfidionis agebatur, & hinc faeva fames, hinc ingens hoftium numerus adurgebat. Quare ex ipfa defperatione eft parta victoria: nam cum hoftibus in confpectu urbis acerrime dimicatum eft, quippe qui media ex parte caefi, caeteri fufi fugatique. Galli & Germani hac victoria confirmati, ad expugnandam Antiochiam animos multo vehementius convertere. Ad poftremum eodem fere menfe, Pyrrhi Antiocheni proditione, ac intempefta nocte, urbem occupant. Caffianus Rex averfa porta elapfus, in propinquos montes fe recipit, ubi ab Armenis inter vagandum caefus eft.

Nono menfe, proditione capitur:

Capta Antiochia, paucis poft diebus, faeviffimum bellum cum Perfis exoritur. Nam cum Corbana, Praefecto Regis Perfarum, & Senfadolo, Caffiani filio, haud procul ab urbe profperrime dimicatum eft, ac incredibilis abducta praeda, quando centum fere millia hoftium ibi caefa creduntur, & praeter equorum ac jumentorum numerum, camelorum circiter quindecim millia funt abacta. Quum victores fe in urbem recepiffent, Boemundo Nortmanno, Praefectus arcis, quam hactenus atrociter propugnarat, eam ultro dedidit. Antiochia omnium fuffragiis, excepto Raymundo, qui aliquantifper interceffarat, Boemundo tradita. Quarto autem menfe hinc motis caftris, Rugia & Albania vi capta eft, & imminente hyeme exercitus in hyberna redactus.

Perfarum multa millia caeduntur.

Et Antiochiae arx deditione Chriftianis traditur.

Infequenti autem vere Tripolim adoriuntur, mox Tortofam, Gybellumque recipiunt. Cum Tripolitano Rege, quia urbem tribus jam obfeffam menfibus, haud facile expugnare poterant, mitius actum, aequioresque conditiones oblatae; quippe quem pecunias, arma, & commeatus pollicentem, in fidem continuo recepere. Dehinc Betelon & Zeberim properatum, ubi magna fiti laboravit exercitus. Tertio die ad Brani amnem caftra locavere; hinc per arduos montes iter factum. Quinto die Beritum pervenere, maritimam urbem, mercatoribusque celebrem. Inde profecti decimo die ad Caefaream; demum Hierofolymam venere. Tripartito urbem obfedere, ad portam protomartyris, quae ad Septentrionem fpectat, Normannus & Flandrenfis Comites, ad Occidentem Gothofredus & Tancredus, ad meridiem, montemque Sion, Raymundus metatus eft. Unde quadragefimo obfidionis die, quum Balduinus per tabulata quaedam cum legione validiffima primus in urbem penetraffet, patefeciffetque portam, urbs capta, ab ortu Salvatoris unde centefimo anno fupra millefimum. Turris Davidis in deditionem accepta, fatis fuperque in omnem aetatem fexumque faevitum, miferrima in templo utrinque caedes edita. Quare in pedis altitudinem fupra pavimentum ibi cruor excrevit. Infelix profecto civitas, continuatis tot excidiis obnoxia, quando, ut vetuftiora dimittam, a Ptolemaeo primo Aegyptiorum Rege, deinde Tito Vefpafiani filio, item ab Adriano Imperatore, & a Carolo Magno, & nunc a Gallis & Germanis, everfam legimus. Gothofredus omnium fuffragiis Rex Hierofolymitanus declaratus: qui, quamvis caetera Regni infignia accepiffet, coronam tamen pertinaciffime recufavit, exclamans, haud quaquam fas effe, Chriftianum hominem auream in ea urbe geftare coronam, ubi Chriftus Rex maximus fpineam pertuliffet. Paulo poft, quum ingens hoftium multitudo adventare nuntiaretur, quae urbem ab Europicis eriperent, continuo his occurfum, atque non procul ab Afdova, ductu & aufpiciis Gothofredi, feliciter pugnatum, & caefis fufifque hoftibus claris-

Hierofolyma obfidetur:

Balduinus urbem primus confcendit.

Magna fit urbis ftrages, multis obnoxia excidiis.

Gothofredus Rex Hierofol. electus renuit coronari.

clarissima est relata victoria, ubi centum millia hominum ex Asiaticis cecidisse perhibent: quinquaginta in certamen millia hostium descendisse plerique tradiderunt.

Ad Colomanum itaque redeamus, qui postquam dimissis sacrosanctae expeditionis exercitibus, in regiam se recepit, Almumque fratrem ad sua oppida redire permisit, maledicentium opera, magna inter utrumque fratrem intercessit suspicio. Aliqui, huic dum gratificari student, praecavendas fratris insidias admonent; contra vero plerique alterum edocent, ne quo fratri modo confidat, quem nunquam dolo carere sat exploratum haberent. Ex inita suspicione simultas oritur, e simultate mox in apertas inimicitias ac bella prorumpitur. Quid plura? fraternum indicitur utrinque bellum, et ad Tibiscum amnem, ac Várkony oppidum, cum validissimo equitatu Rex properat; contra Almus haud procul ab oppido castra locat, Tibiscus inter hos medius interfluit. Jam pugnae dies instabat, quum bonorum quorundam opera, paucorum dierum induciae fiunt, & de fraterna interim concordia agi coeptum. Proceres utrinque cum militibus sine ducibus convenere: quum seniores plerique sententias dixissent, illius potissima visa est, & in eam mox decretum factum, qui de intestinis Ungariae bellis, & quaecunque mala Petri Salomonisque temporibus acciderant, composite & copiose disseruit. *Non fas esse fraterna bella fovere, neque redintegrare civilia, neque pro duobus fratribus omnes ire perditum. In summa illud esse, quum nulla sit Ungaris inter se dimicandi causa, eos nullo modo intestinum praelium conserturos, neque in ea re Ducum imperio auscultaturos; illis autem fore integrum, si saeva pugnandi libidine rapiantur, singulari certamine dimicare. Quicunque re verbove faveant, capitales jam futuros, demum Ungaros, duelli victorem pro Rege habituros.* Approbata vulgo sententia, Graecus ad Regem, ad Almum Ilias, mittuntur, qui decretum nuntient: quod ubi retulere, Duces continuo castra solvere, ac a fraterno bello manus abstinuerunt. Nam quum Colomanus, ut ajunt, luscus, claudus, & gibbosus esset, non aequo Marte cum Almo certare posse videbatur.

Bellum Colomanum inter & Almum, suspicionibus ortum, Procerum interventu dirimitur.

Deinde mutato Rex consilio, quum resipisceret aliquantulum, in Ruthenos, quos Roxolanos olim appellabant, arma vertit, ratus, multo melius fore domi colere otium, ac arma foris agere, quam intestino eodemque calamitosissimo bello periclitari. Comparato igitur maximo exercitu, in Ruthenos contendit: postquam fines adiit, hostili more cuncta igni ferroque devastat, homines ac pecora passim abducit. Quod ubi Reginae nuntiatum est, cui Lance nomen erat, Colomano obvia prodiit, profusis lacrymis supplex ad pedes hostis procedit, exclamans veniam ac pacem orat; pro virili sua rapinas deprecatur, instantissima supplicatione amplexatur genua, ut Ruthenis ignoscat. At Rex, impudentissima efflagitatione mulieris offensus, hanc praeter dignitatem regiam calce repulit, haud fas esse referens, majestatem Regis foemineis ululatibus incestari. Sed illa vi rejecta, elatis in coelum manibus, divinam opem ingeminat, diramque repulsam incusat. Adventarunt insuper Chunorum legati, qui multis precibus Ruthenorum veniam ac pacem orabant; nullis tamen precibus Rex exorari potuit. Interea Rutheni Mircodem Chunorum ducem cum auxiliaribus copiis acciverant, & utrique quinque fere millibus passuum prope Colomanum metati sunt. Quum legati desperata pace rediissent, pertinaciamque viri retulissent, extemplo curatis corporibus, secunda vigilia noctis, & quadrato agmine, incautum hostem adoriuntur, & prae insolentia nil tale formidantem, protinus in castra carris circumsepta impetum faciunt, irrumpuntque, somno & labore gravatos obtruncant, & expergefactos obstantesque partim proterunt, partim in fugam vertunt: nam improviso impetu perculsi, alii fugere, resistere alii, pars arma edito clamore capessere, non statario, sed tumultuario quisque praelio uti, ad postremum, desperata salute, palantes omnes fugere, sylvarum disquirere latebras, & ita vitam tueri. Rutheni, prae indignitate rei, & fortunae dexteritate, usquequaque saevire. Quare Ungarorum exercitus ad internecionem usque fere caesus; vix cum paucis nobilibus Colomanus evasit, veterana enim legione munitus, caesis compluribus, reliquis maxima ex

Colomanus in Ruthenos movet.

Rutheni, copiis Mircodis aucti, incautum Colomanum opprimunt.

Colomanus fuga vix elapsus,

 parte

parte vulneratis, erupit. Quem dum Chuni insequuntur, Euczen, Almasi genere natum, ac virum fortissimum, cum magna manu suorum, item e Pontificibus Cupam & Laurentium, multosque alios sagittis intercepere. Instabat a tergo Monochus, unus e Chunorum principibus, in quem Matthaeus, praetorianae cohortis praefectus, se convertit, audaciam hostis repressurus. At ille mox aversus spicula mittit, Matthaeique pedem sagitta trajicit: quo vulnere praepeditus, jam in hostium manus pervenisset, nisi clypeis expediti socii protexissent. Exin Petrus Monochum adoritur, & e sagitta fessum capit, vulneratque, vivumque ad Regem ducit. Julas quoque Comes, trajecto pede, vix e manibus Chunorum evasit; quo tabifico vulnere paucis post mensibus in Ungaria exspiravit. Ungari igitur, castris exuti, magnam in ea strage jacturam fecere, quando amissis impedimentis, vestibus praeterea, vasis, armis, opibusque regalibus, pauci superfuere. Qui in sylvas effugerant, prae inedia calceorum soleas igni arefactas devorarunt. Hanc Ungari cladem ita insignem fuisse tradidere, ut caeteris anteferant.

Duo filii Colomano nati.

Eodem ferme tempore, duos e priore uxore liberos Regem accepisse dicunt, Ladislaum & Stephanum. Ex quo genere mulier illa fuerit, & quod ei nomen, non reperio.

Dalmatia a Normannis vastata.

Colomani cum Venetis foedus.

Post haec Nortmanni universam Dalmatiae ac Graeciae oram, Rogerio Duce, qui Boemundi frater erat, infestare coeperunt. Veneti, qui, maritima quaedam paulo ante in Dalmatia occuparant, quum caetera, & praesertim mediterranea, jam diu Ungari possiderent, veluti in hunc usque diem retinent, foedus cum Colomano percussere, quandoquidem ad utrosque propugnatio Dalmatiae pertinebat. Conditionem foederis Rex haud invitus accepit, ratus, ut acciderat, si sub amicitiae praetextu Dalmatas reviseret, veteres Ungarorum socios, ac Pannonicae ditionis avidissimos, aliquando fore, ut in fidem sui regni facile revocarentur. Icto foedere, hi confestim expeditissimos equitatus, ingentem classem illi comparant: quam ubi conscendere, Brundusii portum occupant, captae urbi praesidium imponunt. Mox in continentem effusi, longe lateque Apuliam populantur, homines ac pecora juxta abigunt, & ubi satis superque onustam classem, & locupletissimum quemque esse sensere, in Dalmatiam se recipiunt.

Ne Colomanum quidem spes sua frustrata est. Nam quum videret, Venetos Scythica expeditione occupatos, & modo cum Normannis, modo cum Patavinis propugnatoribus bella gerere, ipse jure foederis liberius in Dalmatia diversari coepit. Quem quum illius orae nobiles tutius adirent, continuo admonebantur, ut pristinae libertatis, & Ungaricae societatis memores essent, seque, quum hi voluerint, omnes a misera Venetorum servitute lubentissime vindicaturum. Quare ad unum fere omnes Dalmatae a Venetis defecere, ad Pannonum societatem rediere, atque in primis Jadrenses, qui ejecto Veneto magistratu, missum a Rege praesidium admisere. Horum exemplo caeteri ducti, Venetos undique exegerunt. Colomanus auxiliaribus copiis Dalmatiam compleverat, quibus Dalmatae freti subito defecerunt. Regis mox edicto, veluti ante promiserat, perpetua libertate Dalmatia donata, foedus cum Venetis initum, quemadmodum diximus. Veneti etiam hac conditione ictum ferunt, ne cui Venetum nomen, in expeditione Italica, ob Dalmatiae usurpationem, aliquo convitio lacessere liceret. Verebantur enim, ne qua mentione Dalmatiae orta contentio, militarem suscitaret in eo bello seditionem.

Dalmatae a Venetis deficiunt:

Ungarorum Annales, nulla arte scripti, sed simplici tantum veritate praediti, rem aliter ac illi referunt. Colomanum ajunt, collatis cum Petro signis, qui ejus regionis Rex erat, in monte Modrusiae editissimo, quem Petergazdiam, id est Petri montem, nunc appellant, atrocissime pugnasse; caeso Rege, Dalmatiam jure belli Ungariae adjecisse. Imo a Petro, post Ladislai mortem, qui eam Pannonibus addixerat, occupatam potius recuperasse videbatur; recuperatam a Nortmannorum classe coepisse vexari. Post haec Regem, ad coercendam Nortmannorum audaciam, qui late in Apulia dominabantur, & Adriaticum ubique mare infestabant,

bant, Venetam classem conduxisse, accitis undique auxiliis. Mox bello maritimo, ad Brundusium Apuliam invasisse, tribus eam mensibus igni ferroque vastasse, retulisse hinc magna spolia. Item Brundusium & Monopolim expugnasse, has Venetorum praesidio communiisse, uti civitatem utramque Colomani nomine custodirent. Colomanum deinde cum Ungaris se in Pannoniam recepisse; haud multo post, Venetos commissas sibi urbes usurpasse, & in jus suum asseruisse. Eas denique, ejectis Venetis, a Pisanis militibus jussu Caesaris fuisse receptas. Haec igitur Annales referunt, qui, quamvis auctorum inscitia res incomposite scribunt, nihil tamen a veritate alienum commentari videntur. Atque illud in hodiernum usque diem aperte constat, praeter occupatas quasdam maritimas urbes, & easdem quoque potissimas, quibus classis praedominari posse videbatur, nihil Venetos in mediterraneis possidere. Maritimos insuper populos, Ungarici nominis immemores adhuc nunquam fieri potuisse; & nisi magnis, iisdemque solicitis praesidiis, acuratissime observarentur, saepissime a Veneta potestate defecissent. Sed his rebus sat magnam Jadrensium novitates conjecturam facient, qui vix arctissimis munitionibus, vigilumque praesidiis coerceri potuere, ne ad Pannonicam libertatem respirarent. Scythica namque illa libertas, pro veteri consuetudine, ita Dalmatarum animis inhaesit, ut ad nostra usque tempora divelli nequeat. Confirmabat asperitas montium, quos non immerito Adrios appellamus, & Dalmatarum atrocitas, quae cum Scythico potius, quam cum Italo, consentire videbatur. Quapropter Adriatici maris intervallo, ad Scythas potius, quam Latinos, illorum mores declinarunt.

Jadrenses ad Colomanum deficiunt.

Sed ad Jadrensium defectionem redeamus. Imperante adhuc Henrico Quarto, qui annis circiter quinquaginta regnavit, & eo etiam tempore, quo Ordephalus Phaledrus Venetae Reipublicae praeerat, Jadra, ejecto Venetorum magistratu praesidioque, ad Colomanum plane defecit. Quo quidem nuntio Venetorum animi usque adeo consternati sunt, ut longe majorem hinc dolorem, quam e foedissimo urbis incendio, quod nuper acciderat, concepisse videantur. Non enim ignorabant, perbrevi futurum, ut eodem exemplo universa Dalmatia rebellaret; & ne opinione quidem ac metu suo frustrati sunt. Colomanus, recepta Jadra, caeteros paulo post Dalmatiae populos recepit, quos, ut majore diuturnioreque beneficio sibi obstringeret, ultro libertate donavit, item urbium templa donariis amplissimis excoluit. Qua quidem beneficentia ita Dalmatarum animos sibi conciliarat, ut in hodiernum usque diem Pannonici nominis oblivisci nequeant, & vix cum maximis praesidiis in Venetorum obsequio retineantur.

Venetorum de Colomano querelae:

Colomanum Veneti graviter incusabant, perpetuaque violati foederis infamia notabant, quod ipsi sancte hucusque servassent: contra ille, se neque foedus violasse, neque in socios arma sumsisse, neque detrectasse amicitiam, sed suos recepisse populos, qui ultro se dediderant, quae haereditario jure retinere debebat. Magnam igitur Veneti mox classem parant, Ordephalum Ducem in Dalmatiam mittunt, quod tertio decimo ducatus ejus anno factum esse memorant. Ordephalus Jadram acri obsidione circumvenit, circumventamque oppugnat. Obstat Ungarorum praesidium, urbemque pertinaciter tuetur, quin & in certamen saepe prodiit, ubi multi utrinque cecidere. Demum, quum hi terra marique perpetuo praelio urbem infestarent, imminente fame Ungari deseruere, & ad propugnanda caetera oppida properarunt. Ordephalus, recepta Jadra, impositoque praesidio, Sicum, quod nunc Sibenicum dicunt, navigat, mox id in deditionem accipit, quum annonae caritate laboraret: quod ne ultra rebellaret, moenibus nudavit. Dehinc ad caetera maritimae orae loca properatum, quibus Ungari, prae rerum inopia, decedere coacti sunt. Venetos deinde, superatis montibus, eodem Duce, optimo successu elatos, in Croatiam penetrasse, ac regionem armis totam occupasse, aliqui prodidere, & tunc Croatiae titulum a Venetis Ducibus occupatum; quod apud caeteros non invenio.

Jadram recipiunt:

Sibenicum:

Croatiam occupant.

Postquam autem Ungaris significatum est, Venetos Dalmatiam recepisse, & Croatiam ingressos longe lateque grassari, maximam quoque praedam abducere, Colomanus extemplo pro sociis arma capi jubet, utramque Pannoniam ad bellum suscitat, quippe cui, posthabita Ungaria, nihil Dalmatarum societate erat antiquius. Non modo vicatim & oppidatim evocantur armati, sed domesticatim quisque nomen dare jubetur. Edicto Regis ad Dravum omnes copiae convenere: mox trajecto amne, universam fere Valeriam, quae Savum Dravumque interjacet, pro sociorum salute secum militare cogunt. Sed ubi ad Savi ripam substitere, Venetos, populata Croatia, receptaque Dalmatia, ovantes se in patriam recepisse noverunt. Sed Ungaris potissimum id augebat iracundiam, quod multos Dalmatiae regulos, & non parvam nobilitatis manum, Venetus secum abduxerat, quos ovationi non modo praeferret, verum etiam Venetiis, ne ultra deficerent, relegatos haberet. Quare continuatis itineribus, ad Colapim venere. Trajecto amne, populatam Thraciam offendunt; atque ne mediocris quidem tristitia & commiseratio Pannones incessit, quum incensos pagos, & capta quaedam oppidula spectavere. Sed illud longe gravius videbatur, quo captivos nobiles multos abduxerint. Paucis in provincia diebus remorantur, quibus vi cuncta recipiunt, quaecunque illi oppida occuparant. Mox superato monte Adrio, in maritimam Dalmatiae oram descensum est. Ordephalus, accepto Ungarorum adventu, nequaquam in tanto discrimine cessandum ratus, consulto Senatus confestim classem aliquanto quam ante majorem cogit, in Dalmatiamque transvolat, & inprimis Jadram, illius orae metropolim, venit, qua recuperata, facile totius provinciae victoriam sperat. Pannonica ibi castra reperit, & urbem obsidione liberare fortiter incepit. Ungarus nihil dimicandi copia avidius anhelabat, sperans, adepta victoria, facile omnia recuperaturum. Id ipsum quoque Venetus exoptabat, ratus, uno labore hoc bellum absoluturum: quare in littus militem explicat, universam classem ordine collocat, ibique tormenta cuncta disponit, occupato littore aciem instruit. Quod ubi ab hoste spectatum est, ipse quoque arma parat, educit cohortes, ac validissimo munit equitatu. Mox dato signo pugna conseritur, maximo utrinque impetu concurritur; aliquantisper eminus pugnatum. Succensis deinde animis, tam atrox & cruentum praelium est initum, ut non pro imperio & gloria, sed pro liberis & vita dimicare quisque videretur; cominus sic ubi certari coeptum, ut vix agendis gladiis locus esset. Duces utrique Imperatoris militisque optimi officium praestare: in media acie Ordephalus ingenti clamore suos hortari, ut forti animo Barbaros adorirentur, eorum ferociam Italico robore contunderent, reipublicae ac Veneti imperii non essent immemores. Contra Colomanus Pannonios monere, ut pro sociis strenue dimicarent, sibi non cum veterana legione, fortique milite, sed cum piscatore rem esse; neque Ichthyophagorum insolentiam ultra tolerandam, qui eo arrogantiae evecti sint, ut hunc totum Adriatici maris tractum, nobilissimis populi Romani coloniis excultum, piratica sibi arte vendicare jam audeant; quin & in Syriam nuper, successu navigationis elati, effoeta quaedam antiquitate oppida, & fere deserta, cum nonnullis Cycladibus insulis, occuparant. Proinde jubere, omnes, pro regno, dignitate, ac sociali salute, fortissime dimicare, Ungaricae virtutis & gloriae nequaquam oblivisci. Confirmati igitur utrinque animi, tam vehementi robore decertabant, ut mori quam cedere quisque malit: miserrima hinc caedes oritur. Aliquandiu fortuna utrisque aequa fuit, & dum pari victoriae spe utrinque pugnatur, non parum sanguinis effusum. Hi pro sociorum charitate, pro imperandi libidine illi obstinatissime dimicant. Quum multi cecidissent, ad triarios redacta pugna. Rex a dextro cornu extremas vires experiri statuit, & obstinato usque adeo dimicat animo, ut aut Dalmatiam a Veneta servitute vindicare, aut cum Ungaris una mori decreverit. Redintegrarunt igitur hinc praelium, & cataphracti admovetur equitatus. Veneti, ne minore quidem adhuc spe freti, extrema quoque tentare non verentur, quando desperata victoria, se in proximam classem referre poterant, & ne reditus interciperentur, praesidium in littore collocarant

Praelium ad Jadram, ab Ungaris obsessam.

Ad.

Ad noviſſimum periculum, veluti ad ſpem victoriae ultimam, invitati, univerſas in dextrum cornu vires, ubi Regem enixius agere intellexerant, convertere, ſubſidio laborantibus ſubmiſſo. Ne minore quidem audacia pugnam inſtaurant, quum equitibus carerent, ac vel maxime cataphractis, eorum loco gravis armaturae milites expoſuerant, ſuccedebant haſtati, ferentarii, & ingens ſagittariorum manus; neque variae tormentorum inſidiae deerant, quae hoſtium turmis obſtarent: quare truculentiſſimum ibi certamen redintegratur. Quum Veneti, defectis viribus, aliquanto remiſſius pugnarent, & jam inclinari coepiſſent, Ordephalus, ne minore quidem pertinacia fretus, viſo periculo, ſe inter confertiſſimos milites ingerit, & elatiore quam antea voce ſuos hortatur, ne in hoc extremo labore praeſentem victoriam deſerant, neque provinciam nobiliſſimam, tanto ſanguine comparatam, Barbarico imperio dimittant; item memoria repetant, ſe nunc quoque cum illis pugnare, quos e Dalmatia ſaepe fugarint. Sed non hortatione ſolum, verum etiam viribus, laborantem aciem juvare pergit. Et ut exemplo quoque magis prodeſſe videatur, nihil de optimi ducis officio praetermittens, extemplo ſe inter confertiſſimos hoſtes inſeruit, ubi lancea transfoſſus occubuit. Fortiſſimi repente ducis caſu, ita phalangis univerſae animi concidere, ut inviti cedere cogerentur. Contra hoſtis caſu ſic Ungarus animatus, ut ultra contineri nequiverit. Soluto ordine ceſſere Veneti, & in apertam mox fugam effuſi, ad claſſem cucurrere. Ne minore quidem pernicitate pedites ac equites a tergo inſtabant, qui antequam in claſſem ſe reciperent, intercipiebant. Quare Veneti, ante Jadrae moenia, ut ipſi quoque cum ſuis Scriptoribus ingenue fatentur, maxima ex parte caeſi captive; pauca manus cum claſſiariis evaſit, quae vix reducendae claſſi ſat eſſe videbatur. Accedebat ad miſeriae cumulum clariſſimi ducis interitus, qui reipublicae admodum calamitoſus reputabatur. Accepta clade, ita populus cum univerſa nobilitate exanimatus eſſe fertur, ut triginta dierum juſtitium indiceret; Ordephali corpus Venetias relatum, publice deploratum, & in aede Marci honorificentiſſime conditum.

Caeſo duce Ordephalo, Veneti praelio victi:

Profligatis hoſtium copiis, & ad internecionem fere caeſis, Ungari Jadram ultro ſe dedentem recipiunt. Ad caetera deinde oppida properarunt, quae proſpectis continuo ſignis ad Ungaricam fidem rediere. Pacata Dalmatia, diſpoſitisque ubique praeſidiis, prout loci cujusque conditio poſtulabat, Colomanus in Pannoniam ſe recepit. Et quum accepiſſet, Ordephalum Ducem, ejectis ab initio e Dalmatia Ungaris, reverſum in patriam, haud mediocrem Dalmaticae nobilitatis numerum ſecum abduxiſſe captivum, & in triumphi ſpeciem mirabili pompa explicitum praetuliſſe, aequiore nunc fortuna potitus, in Venetorum invidiam, non de Dalmatis & Croatis, ut ille, ſed de captivis hoſtibus, cum oppidatim, tum vicatim rite triumphavit. Multi quoque illius provinciae Nobiles, & plerique reguli, non invito Rege, raſo capite, velut in novam libertatem aſſerti, ante triumphum proceſſere, ut Rex non tam de victis Venetis, quam liberatis Dalmatis, rite triumphare videretur. Spectatum paſſim occurrebant ex omni genere homines, qui & victoribus & ſociis congratularentur, & frequenti ſpectaculo regiam gloriam honeſtarent. Ad Albam demum, & divorum Regum monumenta perventum, ubi longe majore pompa triumphatum. Supplicationes ſolenni more celebratae, multa Baſilicae, cum hoſtium ſignis, affixa ſpolia, & actae triduo divis gratiae. Dalmatae vero illum victoriae diem, quo a Venetorum ſervitute liberati ſunt, inter faſtos retulerunt, divaeque Libertati dedicarunt. Hoc immortale beneficium ita deinceps poſterorum animis inſedit, ut noſtra etiam tempeſtate, alieno jugo preſſi, Ungarici nominis nequeant obliviſci. Quare hoc praeclariſſimo tantum facinore, Colomanum immortalitate dignum omnes cenſuere.

Jadra, cum reliqua Dalmatia, a Colomano recuperata:

Venetis, tanta clade ac moerore confectis, amiſſa omnium retinendae Dalmatiae ſpe, quum variis quoque moleſtiis diſtraherentur, legatos demum ad Colomanum mittere placuit, qui pacem peterent, aut ſi eam aſſequi non poſſent, inducias ſaltem quam longiſſimas impetrarent. Legati, ut ipſorum Annales referunt, Vitalis,

Veneti, miſſis legatis, pacem vel inducias a Colomano petunt.

Vitalis, Phaledrus, Ursus Justinianus, & Marimicus, Maurocenus Scriba, Senatus consulto decreti sunt, qui primo tempore in Pannoniam proficiscuntur. Rex, ubi eos appropinquare intellexit, multos Pontifices Proceresque praemisit, qui hos pro dignitate exciperent, & ad ipsum honorifice introducerent. At illi honorificentius opinione sua suscepti, & ante Regem constituti, Ursum Justinianum pro cunctis verba facere jubent: *Nisi compertum satis haberemus pientissime Colomane, quem Regem essemus adituri, nunquam profecto Senatus populusque Venetus ad te nos mittere decrevissent, ne illi frustra quicquam postularent, aut nos diri hostis potestate committere viderentur. Sed quando te divi Ladislai nepotem & alumnum, & sanctissimi Regis Stephani abnepotem esse acceperunt, quibus te neque religione, neque clementia, neque quovis genere pietatis, cedere cognovere, nos ad te, non ut ad hostem, sed ut ad quendam humanarum rerum moderatorem, amicumque sanctissimum Reipublicae nostrae, delegarunt, ut de pace non tam aequitatis, quam amicitiae jure, nobiscum agere videare. Neque nos latet, te non magis alios, quam te ipsum vincere didicisse, quod est in clarissimo quoque Rege potissimum. Pro retinenda Dalmatia utrique certavimus: sed diversae utrisque fuere causae: nos amplificati imperii jura retinere, vos antiquae societatis libertatem tueri perrexistis. Multa utrinque bella, & profecto gravia intercessere, in quibus variam saepe vidimus fuisse fortunam, quae ut majore ludibrio nos afficeret, modo Venetis, modo Ungaris arrisit, & quo dexterior adesse videretur, eo se utrisque insidiosiorem ostendit. Ne Dalmatas quidem diffitemur, & Sclavos, prius in Ungaricum, quam Venetum jus concessisse. Universum hunc tractum, antequam Venetiae forent, Attila passim diruit ac incendit, indignamque Dalmatiae gentem prorsus extinxit. Sclavos, qui deinde Dalmatiam & Croatiam inundarunt, gravissimo saepe bello infestastis, perdomuistisque. Si quod imperium subire deberent, Ungaricum his prius esset optandum, quando utrique Scythae estis, & Unnis divinitus imperandi est data potestas. Post Unnos Veneti, e parvis initiis, imperare coeperunt. Et ne iniquiore quidem fato nos ipsi ad dominandum incitari trahique intelligimus, ita fortuna voluit, quae regnantium certamine delectatur, ut saepe vincere & vinci obtigerit, quin & in Dalmatico bello, quam gravissimam hominum rerumque jacturam nos fecisse libere fatemur, si facta potius corrigi, quam damnari possent. Multa sunt, Colomane, quae pro infectis habere mallemus. Quodcunque bellum nobis tecum intercessit, aegerrime ferimus, & de Dalmatia tecum decertasse poenitet; atque fortasse, aut utrique eodem crimine convinci, aut absolvi possemus, si in pari fortuna versaremur. Sed victis omnia jura infesta sunt. Si quid in Dalmatico bello deliquimus, multo prius delicti poenas dedimus, quam veniam impetraremus. Ad te igitur venimus, Colomane, ut Senatus populique Veneti nomine pacem cum venia postulemus: aut si praeter fas & aequum illa non daretur, inducias tandem quam longissimas impetremus. Neque vos pusillanimitate, aut exhaustis viribus, a nobis pacem postulari reputetis: quando, quod expeditiones uno tempore terra marique geramus, non ignoratis. Pia Syriae expeditio nos hinc avocat, in qua longe majora nobis praemia deferuntur. Gothofredo, Hierosolymitano Regi, ut olim accepistis, Balduinus frater successit. Hic, superatis Aegyptiis, & Calipha Rege interemto, diem obiit. Huic alter Balduinus suffectus erat, qui cum superioribus diebus cum Dolocho, Parthorum Rege, confligeret, captivus Carras ductus est: qui Hierosolymis superfuere, nostram classem lacrymis multis exposcunt. Quod bellum multo magis Vestram Majestatem, quam nostram Rempublicam, addeceret. Itaque cum generosa sanctorum Regum posteritate, cum sociis quoque vestris, e Scythico vestro genere oriundis, ultra bellum gerere nefas & iniquum admodum reputamus. Quapropter, cum laborantibus Christianis, qui augustam sanctamque regionem a foeda profanaque barbarie vindicarunt, ingenti classe hoc anno subvenire sit animus, ut pro Jesu Christo Salvatore nostro strenue dimicemus, qua militia nil erit optatius: te vehementer oramus, ut Venetis tuis pacem tribuas, foedus perpetuum nobiscum percutias, pro arbitratu tuo Dalmatia potiaris: pristinam societatem & amicitiam, qua freti adversus Nortmannos in Apulia prospere militavimus, tunc te Colomane quaeso redintegremus, neque ulterius in nos saevias, quem omnibus in rebus diligemus & observabimus. Neque a sanctissima Syriae expeditione revoces, ne profanae servitutis Hierosolymae apud omnes gentes auctor habeare. Id non tam Veneti postulant, quam clementissimus ille Deus, de cujus monumento agitur,*

Legatorum oratio.

Dalmatia diversos sortita dominos.

qui

qui te creavit, qui te creatum sanctissimo nobilissimoque genere in solio regio collocavit, ut non modo Pannoniae Septentrionique, sed universae Christianae reipublicae saluti consuleres, infamiam, ut ita, tua bona venia, dixerim, quam in Hierosolymitana expeditione contraxisti, si pacem nobis perpetuam dederis, nunc penitus abolebis. Ne minus quidem hoc Ungari, quam Veneti tibi supplicant, quum illi quoque religiosissimi habeantur. Proinde nobis pro erratis, qualiacunque sint, te, Colomane, quaesumus, haud difficulter veniam tribue, pristinumque foedus, perpetuamque cum Venetis pacem instaura: aut inducias, si adhuc te ipse vincere non potes, concede longissimas, ne quid divis tuis progenitoribus, ne quid dignitate & religione tua indignum facere videare.

Justiniani oratione in lacrymas Rex aliquantisper effusus, pro difficultate loquendi pauca verba facit. *Se cum Senatu Populoque Veneto nunquam bellum optasse; rapinis, caedibus, ac caeteris, quae ultro citroque intercesserint detrimentis, admodum indoluisse; pro sociorum salute, invitum semper arma cepisse. Dolorem inde conceptum, hac duntaxat pacis petitione levari, quae e Marte provenit: se pacem non modo Venetis, qui socii quandoque sui fuere, sed profanis quoque hostibus nunquam abnegaturum. Se una duntaxat re deterreri, ne pax ex animo parum postuletur. Quare se pacem Venetis in quinquennium promittere concessurum, & recte sancteque servaturum: quin etiam eam pro Venetorum arbitratu, dummodo Dalmatia manus abstineant, instauraturum.* Respirarunt ad haec responsa Legati, se a gravissimo bello patriam liberasse reputantes. Aliquot dies apud Regem mansere, non minus honorifice quam urbane tractati, deinde haud sine muneribus in Italiam dimissi sunt.

Colomanus quinquennalem Venetis pacem addicit.

Patres, acceptis quinque annorum induciis, omnes vires in Syriacam expeditionem intendunt, quando nullum sibi ab Illyrico periculum imminere conspicantur; numerosam classem subinde cogunt, quam ex ducentis navibus constitisse ferunt, in qua onerariae septuaginta, longae reliquae fuere. Supplementum e Dalmatia sumtum. Postquam in Syriam perventum est, ubi Joppen urbem Michael Dux offendit acerrima Barbarorum obsidione circumventam, quae Christianae ditionis erat, cum hostium statim classe conflixit, Joppensesque Saracenorum periculo liberavit. Multi deinde Tyri obsidionem Michaelem sortitum ferunt. Nam quum liberata Joppe Hierosolymam venisset, a Varimundo Antistite, caeterisque congratulantibus, perhumane acceptus est. Ubi postquam gerendi belli ratio est habita, Tyri obsidio, non tam ex consulto, quam sortito obtigit, & ea, ut ajunt, conditione, ut quaecunque fuerant a Balduino priore bello concessa, rata ac firma manerent. In quibus haec potissima erant, ut in omnibus Hierosolymitani Regni, Antiochenique principatus urbibus, primam arcem, primum vicum, primumque forum Veneti possiderent. Urbs terra marique oppugnari coepta; demum quinto obsidionis mense facta deditio. Tertiam urbis partem Venetis Varimundus, ob navatam operam, ac fidum auxilium, concessit. Balduinus postliminio reversus, id omne ratum ac firmum esse voluit. Hunc Michaelem aliqui Scriptores, qui Venetis blandiri, quam explorata scribere maluere, in reditu Chium, Samum, Lesbum, Andrum, multasque e Cycladibus insulas, & in Peloponeso Morgonem, in Dalmatia denique Jadram, Spalatrum, & Tragurium expugnasse prodiderunt. Aliqui nullum a Dominico Michaele, e Syria redeunte, oppidum, praeter Jadram, receptum affirmant; nam Tragurium, Spalatrum, Ragusium, & pleraque Dalmatiae loca, a Vitale, Michaele Duce, capta fuere. Sed quaecunque in Dalmatia gesta sunt, caeteri praeteriere, ne quid a veritate aut notitia scriberent alienum. Res Christianorum, usque ad Balduini Quinti Regnum, semper retro fluxisse visa; quo quidem tempore Hierosolymam a Saladino, Rege Aegyptiorum, receptam ferunt. De Venetis hactenus.

Veneti expeditionem in Syriam adornant, Michaele Duce.

Joppen obsidione liberant:

Tyrum deditione capiunt.

Dum haec, quae diximus, omnia geruntur in Syria, Colomanum in Dalmatia aliquamdiu diversatum ferunt, & Jadrae, quae caput est provinciae, diutius immoratum. Ibi quoque memorant, non parvo sumtu, Regiam aedificasse, ubi somnium

Colomanus Jadrae Regiam aedificat.

somnium adjiciunt Ungarorum Annales, non sine magno scelere praetermittendum. Colomanum, ajunt, ibi saepe de civium inconstantia multa secum reputasse, item memoria repetisse, quantum prae illorum novitate ultro citroque sanguinis fuerit effusum; demum id sibi consilium potissimum succurrisse, fore quam optimum, si urbem, tanti belli causam, injecto demum incendio perderet, ut quam longissimis finem malis imponeret. Dum haec animo volveret, ecce divus Nicolaus, Jadrensis quondam Episcopus, in somnis apparet, truci hunc vultu crinibus corripit, correptumque huc & illuc distrahit, laureis quoque virgis caedit, terga miserabiliter inscribit, & atrociter interminatur, ne quid mali in Jadrenses, qui sub numinis sui tutela vivunt, hoc tempore moliatur. Rex, exacto somno, adhuc metu perculsus, & admodum pulsatus, membra circumspicit, an vera haec forent insomnia inspecturus; cuncta veluti vicibus inscripta, ac livida intuetur. Postquam feverissimi paene consulis jam se virgis caesum esse sensit, ad declinandam numinis iracundiam, consilium continuo mutat; Jadram, licet novarum rerum cupidam, suis tamen moribus uti permisit.

Sed a S. Nicolao in somno virgis caesus & increpatus abstinet.

Quum Rex, compositis rebus Dalmaticis, in Ruthenos aliam expeditionem moliretur, quorum adhuc injurias & acceptam cladem nequiverat ulcisci, de Almi fratris adventu, (qui ut Noricos & Vindelicos in Colomanum suscitaret, vel ut fraternas insidias evitaret, Patavium se contulerat,) passim rumor effunditur; quod anno salutis centesimo sexto supra millesimum, Ungarorum Annales accidisse referunt. Dimissa, quam excogitaverat, expeditione, Almum ad se libere ac tutum venire jussit, quem perbenigne susceptum sibi reconciliavit. Paucis post mensibus, intercedentibus ultro citroque suspicionibus, quas utrinque perniciosi quidam amici suscitarant, in Poloniam Almus aufugit, ibique accitis Sarmatarum & Ungarorum, qui suas partes sectabantur, auxiliis, paulo post in Pannoniam reversus est, veluti aperto Marte de Regno cum fratre decertaturus. Oppidum subito, quod Castrum ferreum appellant, occupavit. Quod ubi Regi nuntiatum est, ne illi cedere videatur, oppidum obsidet, insequente die id acerrime oppugnare decernit. Sed Almus, hujusce novitatis pertaesus, humanitate potius quam vi fratrem duxit esse vincendum. Quare postero die, antequam oppugnatio iniretur, solus patefacta porta, equo insidens, in regia castra properavit, & quum ad tabernaculum venisset, ad fratris continuo pedes procidens, genua amplexatur, suam inconstantiam & credulitatem elata voce incusat, veniam & misericordiam precatur, item Ungaris & Polonis, qui ipsum temere sequuti fuerant, supplex postulat ignosci. Rex tandem, fraterna pietate motus, veniam omnibus ultro concessit, auxiliares copias impune dimisit, fratrem in Regiam revocavit. Haec plerique ante Venetum bellum gesta fuisse credidere, quibus ego quoque libenter adstipulor.

Almus, Colomanum oppugnaturus, ab eodem circumvenitur.

(Vasvár)

Poenitentia ductus veniam a Colomano impetrat.

Almum insuper Hierosolymam peregre profectum perhibent, reducemque a Colomano gratissimo vultu receptum ferunt. Qui quum venatione admodum oblectaretur, Rex mira indulgentia & liberalitate fraterna studia fovisse dicitur; sagaces, mordicos, celeresque canes passim disquisivit, ut illius voluptatibus inserviret. Post haec Almus ad aedificia convertit ingenium, imprimisque in Demesiensi agro, supra Danubii ripam, fanum haud modico sumtu construxit, quod divae Margaretae dicavit. Dedicationis die eo fratrem invitavit, ne templi dedicatio sine legitima celebritate transigeretur. Aliqui Almum id commentum ajunt, quo Regi facilius insidias tenderet; quod ne satis quidem verisimile esse dicitur. Namque etiam praetermissa summi piaculi ratione, in tanto hominum conventu, Pontificumque collegio, patrandi facinoris occasio non dabatur. Ad statutum dicandae aedis diem Rex cum suis advenit, convenere ex pagis oppidisque frequens Procerum & Sacerdotum numerus. Aliqui ex amicis Regem commonefaciunt, ut sibi caveat, ne Almi fratris insidiis circumveniatur. His continuo Rex commotus, eum capi & in vincula conjici jubet. Intercessere mox Antistites, Optimates, caeterique ordines, qui dissensionem fraternam iniquo animo tolerabant. Regem omnes

Aedem Margaretae dedicaturus Colomanum invitat.

De insidiis suspectus, in vincula a Colomano conjicitur.

omnes impensius exorarunt, ut Almo ignosceret, suspicionibus non facile crederet, quae a mutuis suscitarentur inimicis. Horum igitur opera in gratiam redière fratres, quam juramento muniri placuit. Almus a Rege perbenigne dimissus, cui etiam permissum est, ut in Bakoniensi agro pro arbitrio suo venari liceret. Duo quoque comites dati, qui sub honestandae missionis praetextu, semper studio ac diligentia ejus animum explorarent, ac si quid in Regem mali unquam moliretur, quum id exploratum haberent, continuo nunciarent. Quum ad Chouris venisset, & in aucupio versaretur, emissus accipiter cornicem accepit: hac praeda laetatus, ad comitesque conversus, qui subornati potius exploratores, quam comites poterant appellari, haec incautius loquutus est: *Nonne cornix haec, socii, nunc accipitri sponte juraret, se nunquam garrulitate vociferationeque sua dominum amplius esse laesuram, si impune dimitteretur.* Ad haec illi respondere: *Neque accipitrem unquam cornicem ex juramento dimissurum, nec a cornice juramentum praestari posse, quum oratione careat, quae homini tantum a natura tributa est.* Ante lucem haec verba longe aliter, ac dixerat, Colomano deferunt. Quum in Bakoniensem agrum Almus venandi gratia cum his venisset, concepta de exploratoribus suspicione, clandestina fuga se subripuit, Pataviumque contendit, ut veluti antea, nunc quoque Alamannorum auxilium impetraret.

Sed procerum intercessione liberatur.

Insidiarum iterum accusatus Patavium fugit.

Sub ejus fugam Nicolaus, Colomani filius, intempestiva morte corripitur, quod anno salutis centesimo ac duodecimo supra millesimum accidisse dicunt. Paulo ante conjux exspiravit, cujus obitum aegerrime tulit: uxorem deinde alteram duxit, Ruthenorum Regis filiam, qua parum prospere usus est. Nam in adulterio deprehensam repudiavit, & ne qua in eam saevitia uteretur, hac dumtaxat repudii poena contentus, ad parentes remisit. Ex adulterio Borichum illa genuit, ex quo alterum Colomanum postea natum fuisse ferunt.

Anno 1112. Nicolaus Colomani filius, & conjux, obiere. Ductam Ruthenorum R. filiam ob adulterium repudiat. Borich, fil. adulterinus:

Insequenti anno, sub Nicolai mortem, inter Colomanum & Henricum Quintum, ob Almi causam, bellum exarsit. Hic Henricus, illius Quarti filius fuit, qui rerum potitus, nefario scelere, patrem usque ad mortem carcere maceravit. Italiam ingressus, Romam venit, ubi quum benigne ac honorifice fuisset exceptus, paterno ductus exemplo, Paschalem Pontificem Maximum, caeterosque Romanae Ecclesiae Antistites, per insidias intercepit, eorum quoque bona militibus loco praedae concessit. Quo quidem tempore, in Aemyliano & Flaminio agro, Idibus Juniis sanguinem pluisse prodiderunt. Imperator igitur, Almi precibus motus, evocatis undique copiis, ad Ungariae fines venit, ut aut fratrem Regi reconciliaret, aut inique retinentem vi ad concordiam redigeret. Vix Ungariae fines attigerat, quum per oratores Colomanum ad colloquium invitat, significans, de publico commodo, & fraterna concordia, se cum eo multa communicaturum. Ad praestitutum diem Colomanus advenit, ne ab honesta causa decidere videretur. Praemiserat Imperatori honorificentissima dona, quibus severitatem Principis enervaret, ne quid in ipsum severius decerneret. Henricus, quum in colloquium in aequo loco habitum venisset, Regem pluribus admonet, & hortatur, *ut cum Almo fratre mitius agat, ab omni suspicione vindicet animum, & communium inimicorum artibus hanc discordiam saepe suscitatam fuisse intelligat. Neque id eum fugiat, quicumque plus potest, si quid sibi cum illo, qui humilioris fortunae sit, intercedat, quamvis jus suum repetat, injuriam tamen facere reputari. Multa pati, dissimulare quoque multa his opus est, qui caeteris praesunt, ne inferioribus videantur injurii, neve saevae tyrannidis nota suggillentur. Neque miseram hanc ignores dominantium esse conditionem, ut multa quoque inviti remittere cogantur, ut dignitati suae ac publicae deserviant utilitati.* Sedato Regis animo, Almum advocari jubet, ac pluribus admonet, ut fratrem majorem natu, ac in regio fastigio collocatum, amet, veneretur, & observet, imperata faciat, nihil a fraterna charitate suspicetur alienum, demum ut alter alterius mores dexterrima aequanimitate toleret. Quae quidem omnia, si mutuus amor intercesserit, quando charitas omnia sustinet, facile

Henricus V. ab Almo in auxilium vocatus in Ungariam pergit.

Et privato colloquio Almum Colomano reconciliat.

cile praestari queant. Oratione Caesaris uterque castigatus, coram reconciliatur. Almus veniam supplex exorat, quam non sine lacrymis Colomanus dare videbatur. Abituro dudum Imperatori certatim ab utroque actae gratiae, & adjecta munera; Almus cum Rege in Ungariam se recepit.

Colomanus procerum suspicionibus persuasus, Almum excoecat, ejusque coeco filio Belae testes exeri jubet.

Continuata aliquamdiu concordia, tandem pristina malorum arte simultas & suspicio redintegravit. Nam plerique ex intimis Regi suadebant, vivo Almo, Belaque nepote, sibi post mortem Stephani gnati subrogationem sperare non licere, quandoquidem Almum e vestigio regiam dignitatem invasurum asseverabant, quare fraternam ei mortem improbi consulebant. Rex tandem, quamvis de morte nihil audire voluit, de quodam tamen nefario temperamento cogitavit, quo a fraterna caede manus abstineret, & Almum cum filio, regiae dignitatis impotem efficeret. Proinde fratrem ac nepotem accito carnifice, occaecari jussit. Item Belae nepoti, quum adhuc infans esset, testes exeri mandavit, ne qua hinc propago proveniret. At ille, cui patrandum facinus delegatum erat, quum divinam iram, ac Regni orbitatem reformidaret, exertos catuli testes pro his qui forent infantis, ad Colomanum tulit, pioque commento Regis saevitiam elusit. Quin & alios quoque nobiles jusserat excaecari, ex quibus Uros, Vatham, & Paulum, haud mediocres e nobilitatis ordine viros, fuisse legimus. Verum diram ejus saevitiam praesentaneum est supplicium subsequutum, siquidem effusum innocentiae sanguinem divina justitia diu tolerare non potuit. Nam vix Almus cum filio oculis orbatus, in Demesiense coenobium traductus erat, quum rumor exoritur, Colomanum repentino morbo fuisse correptum, ingenti capitis dolore, vel maxime circa tempora, laborare. Medicus illi fuit Latina gente natus, cui Draconi nomen erat, ac in caeteris aegritudinibus pro explorata fide & experientia nimium confidebat. Hunc in novissimo languore sibi tantum adhibuit remittendi doloris causa. Draco pertinacissimum auribus cataplasma admoverat, quod quum diutius Rex pati non posset, tandem excandescens, ex aure reglutinavit, inspiciendumque Othomaro porrexit. Quod ubi comes ille regius inspexit, quum eductum in eo cerebrum intueretur, e vestigio exclamavit: *Ad iter mortis tibi ocyus accingendum est, Domine, quando cataplasma certissimum lethi signum ostendit. Proinde, quae ad aeternam salutem pertinent inprimis cura, mox Regnum dispone, ac ede testamentum, ne nos tecum periclitari videamur.* Ad haec ille ingemuit, plus humanis, quam divinis rebus intentus. Cum sceleratissimis familiaribus consilium init, quid de Almo fratre, & nepote Bela, quem e matris gremio ereptum jusserat excaecari, sit agendum. Horum princeps Marcus Simeonis, & Achilles Jacobi filius erat. Illud his potissimum visum est, ut Almus cum filio repente caperetur, ne amicorum auxiliis adjutus, Regnum invaderet. Illa enim caecitas maximam Colomano invidiam conflarat, contra huic gratiam & commiserationem adjecerat. Capiendi Almi negotium Benedicto Bothi filio delegatur. Rex increbrescente morbo, antequam exspiraret, Stephano filio, cui legaverat imperium, ac caeteris principibus, diligentissime praecepit, ut post mortem suam adversus Ruthenos expeditionem continuo susciperent, & acceptas a Roxolanis injurias ulciscerentur. Quam de se opinionem Rex ille posteris dimittere potuit, quum se inultum mori quam aegerrime tulerit, nihilque ex injuriis remittendum esse duxerit. Benedictus mandata peragit, cum equitatu modico ad Demesiense coenobium contendit. Quum equites appropinquare Almus accepisset, se confestim in aedem divae Margaritae dicatam jussit inferri, & constitui ad magnam aram, apud quam quotidie caecitatem miseriamque suam inter supplicandum consolari solebat, ratus se in sacrario tutissimum futurum: ecce Benedictus, circumvento ab aequitatu coenobio, in aedem irrumpit, constitutum ad aram, eamque amplexatum, Almum offendit. Profanus ille, nulla religione numinis remoratus, coecum corripit, correptumque ab ara divellere contendit. Reluctatur ille, ac ita utraque manu arae inhaeserat, ut hinc facile reglutinari non posset. Dum utrinque obstinatissimis animis agitur, pertinacissimae Almi manus nequaquam prius

Ob id Colomanus subito punitur morbo.

Stephanum filium successorem statuit.

Benedictus Bothus, Colomani jussu, Almum in templo capturus, impeditur;

prius divelli potuere, quam cutim digitorum ibi dimiserint, aramque promanante sanguine infecerint. Sacerdotes ab initio perculsi, deinde quum indignitate rei, tum piaculi gravitate commoti, fani postes occluserant, ut profanum carnificem caperent, & a piaculo coercerent. Benedictus contra veritus, ne a sacerdotibus occluderetur, dimisso Almo egredi studet, stricto ense janitores adoritur: qui quum cessissent, ex aede protinus exsiluit, & ne quis in pagis Almi tumultus suscitaretur, clam per sylvam Pilissiam aufugit. Ne impune quidem mandatum facinus audere visus est, quandoquidem inter fugiendum equo statim excussus, & illiso mox capite, interemtus est. Auxit capitale supplicium canina discerptio, quum ab insequentibus repente canibus, veluti a diris ultricibus, ita frustillatim dilaniatus fuerat, ut ne minima quidem particula superfuerit. Quo portento, quod extemplo venit in lucem, Ungarorum animi in commiserationem Almi, ac Belae, filii, usque adeo suscitati sunt, ut ni Stephani potentia obstitisset, caecum etiam Regem optassent. *Divina Benedictus ultione a canibus discerpitur.*

Rex, post reglutinatum cataplasma, tertio die vita excessit. Qui propter rem in Dalmatia adversus Venetos bene gestam, haud mediocre sui desiderium reliquisset, si intestinae crudelitatis nota carere potuisset. Anno regni sui vicesimo quinto, mense sexto, & die quinto; Salutis vero centesimo quarto decimo supra millesimum, corpus Albam advectum, & cum honorificentissimo funere in priscorum Regum monumenta relatum. Sed de Colomano hactenus. *Colomanus moritur, A. 1114.*

Ladislai Colomanique temporibus Vratislaus, Othonis & Conradi filius, populata Austria, ad Maguntiam habito conventu, ab Henrico Quarto Rex Boemiae primus declaratur, ac Imperatoris auctoritate, Principumque decreto, Boemiae regno Moravia, Polonia, Silesia, Lusatia est adjecta. Gilbertus, Trevirorum metropolita, Pragam missus, qui regalibus hunc sacris initiaret, & honestaret insignibus: Suetana quoque uxor cum eo coronata. Huic Conradus frater successit, qui sex mensibus regno potitus, morte deinde correptus, quinis ex fratre nepotibus cessit, qui ex ordine successere. Ex his duo ab Ursovicensibus, qui Regum semper hostes fuere, dolo intercepti obiere; ultimus autem, qui Vladislaus dictus est, trecentos Henrico Quinto Romam profecturo equites dedit, qui plurimas Sanctorum reliquias hinc Pragam retulerunt. Sed Boemorum Annales post Vratislaum, primum Regem, aliquamdiu interregnum fuisse; Conradum, & Vratislai filios, non Regis, sed Ducis tantum nomine usos esse, prodiderunt. Vladislaum quinto loco ab Vratislao natum, a Friderico Primo, cum universa posteritate, regali dignitati fuisse donatum. Quin & ob navatam egregiam in Mediolanensi expugnatione operam, pro insignibus, albo clypeo, ac leone rubro, bifurcata cauda, ab Imperatore honestatum ferunt. Insuper candelabrum Salomonis, Mediolano ablatum, hunc Pragam in Viti aedem transtulisse memorant. *Vratislaus Bohemiae primus Rex declaratur, attributis ei Moravia, Polonia, Silesia, Lusatia.*

RERUM UNGARICARUM
DECADIS SECUNDAE
LIBER SEXTUS.

Stephanus II. Ungar. Rex coronatur.

Ecundum Colomani Regis obitum, filius Stephanus, Optimatum consensu, rite patri suffectus est, qui nondum ephebis excesserat. Omnia Regis insignia ex more consequitur, & in manus ejus Principes ac populi, cum universa nobilitate, jurarunt se legitima nunquam detrectaturos obsequia. Quum impos adhuc per aetatem gubernationis esset, omnia ex Antistitum Procerumque consulto gerebat; nihil insolentius audere poterat, quando ob Optimatibus spectatae virtutis & prudentiae coercebatur. Quo quidem temperamento res Ungarica prospere gerebatur. Octo paene annis, alieno ductu & auspiciis Regnum gubernavit, deinde inita tempestivae virtutis aetate, se in libertatem asseruit, pro libidine sua cuncta gesturus, quum sibi nimium arrogaret. Nam asperitate ac superbia, item ferocia & crudelitate, nequaquam patri cedere; obedire parum aliis, qui fide consulerent, proinde non mediocriter cunctis formidolosus videri. Quum belli potius quam otii studiis teneretur, Dalmatiamque a Venetis non modo clandestinis quotidie artibus, sed aperta saepe vi piratica vexari cognosceret, ex paterno instituto defensandam esse decrevit. Quare nono Regni sui anno in provinciam contendit, ubi a vulgo honorificentissime receptus, provincialium fidem redintegravit. Nutantes plerosque, prae Venetorum largitionibus & promissis, animos confirmavit, praesidia, accepto ex Ungaria supplemento, instauravit oppidatim, mox curata provincia, in Pannoniam se recepit. Quare ne satis quidem vere his de rebus Veneti scripsisse visi sunt, qui a Dominico Michaele e Syria redeunte, receptam Jadram, cum potissimis Dalmatiae civitatibus, tradiderunt; Quum hanc a Vitale Michaele, qui aliquot post annis ducatum obiit, ex Venetorum etiam Annalibus, receptam fuisse constet. Nec aliquod bellum memoratu dignum, quum Stephanus Rex provinciam visit, tunc gestum fuisse, apud Ungaricum historicum invenitur.

Annis VIII. alienis auspiciis regnat.

Nutantes Dalmatas praesens in fide confirmat.

Polonos vastat.

Movet in Boemos:

Postquam in Ungariam reversus est, in Polonos exercitum misit, qui & sibi & patri saepe injurii fuerant, neque fines incursationibus & rapinis tutos servarant, sed latrociniis & incendiis saepe violarant. Inductus miles longe lateque grassatur, cuncta igni ferroque vastat, abacta ingenti praeda domum redit. Mox in Boemos bellum molitur, quorum Regnum, ut paulo supra relatum est, in Ducatum iterum reciderat, quum Vratislai primi Regis successores ab eo fortasse longe degenerassent. Optimates contra id haud temere sumendum censuere: quare Boemorum Ducem ad colloquium invitandum esse judicarunt, ut in praesentia ultro citroque suspiciones & calumnias expurgarent, rati, verborum multo melius, quam telorum velitatione, rem componi. Quod quum Boemorum Duci significatum esset, placuit quoque sententia, & invitatus ad praestitutum diem, cito adfuit ad Orsanam amnem, utriusque confinia disterminantem. Boemum quidam Ungarus sequebatur, atrocissimae cujusque discordiae ac seditionis artifex, & prae facinorum gravitate in Boemiam relegatus, quem Solthám nominabant. Hic tempus discordiarum nactus idoneum, prae maxima ingenii iniquitate, veluti ad seditionem

Soltha inter Boemos & Ungaros clam discordias fovet.

tionem humanam tantum natus esset, occasionem hanc communis exitii temere praetermittendam minime censuit. Proinde ad Regem clandestine haec scribit: *Fidelitatem in majestatem tuam, ad cujus obsequium me natura genuit, quamvis exul & relegatus, tamen dissimulare non possum. De Boemis haec accipio, quum te inermem cum tuis ad colloquium venire senserint, te continuo armis circumventuros, capturosque esse scito. Quare ni caveris, intercipieris.* Contra Ducem admonet, Vratislai filium, de quo supra diximus, ne inermem ad colloquium ducat exercitum, neque ipse Regem inermis adeat; quando sat ipse compertum haberet, Regem malo dolo non carere, moliri insidias, & sagittariorum manus imprimis praemissurum. Proinde rogat, diligentissime sibi caveat. Boemi, repentino Ducis edicto, arma capiunt: quod eo lubentius faciunt, quando genus est hominum ultro ad bellum natum. Interea Soltha Regem clam edocet, ut sagittariorum ac levis armaturae cohortem ad Boemica castra praemittat, quae eorum adventum intercipiat. Monitis Rex facile credens, cohortes aliquas praemisit: contra Boemi, quum e castris Ungarorum jam educi cohortes, ac sibi appropinquare vident, verissima fuisse Solthae dicta rati, in eas continuo impetum faciunt; quae quum maxima ex parte Bessorum ac Scytulorum forent, facile terga vertere, ac in fugam effusae ad regia castra festinabant. Rex, inconsultis amicis ac Optimatibus, prospecta suorum fuga, ipse quoque conscenso equo fugam rapit. Id ipsum caeteri facere cogebantur, partim quia inermes erant, partim etiam quia his, qui arma attulerant, in tanto tumultu & trepidatione, quum Boemos hostili animo adventare diceretur, armandi tempus non dabatur. Quodsi regiae voluntatis conscii fuissent, his aliquo modo periculis prospexissent. Tumultuariae pugnae omnes ignari, quid facerent nesciebant: ex quo palantes in Ungariam se recipere cogebantur. Extemplo Boemi castra Regis invadunt, diffringunt carrorum septa, passim impedimenta ac caetera alia diripiunt.

Solthae dolo Boemi Ungaros fugant,

Et eorum castra diripiunt.

Dum haec ita geruntur, ecce Janus, Vrosae filius, & Palatinus Comes, qui procul a Rege metati, prospecta suorum fuga, & populatione castrorum, continuo arma capiunt, instructaque acie, cum munitissimo cataphractorum equitatu Boemos in castris adoriuntur. Difficili aliquamdiu praelio dimicatum: tandem Boemi terga dare coacti, insigni clade affecti sunt. Nondum ab hoste pedem retulerant, quum per cursores desperatae ac insignis victoriae Regem fugientem & ignarum admonent: qui fausto nuntio recreatus, Deo gratias egit, & confestim in castra se recepit, ubi Jani ac Palatini virtutem mirifice laudavit, neque hos indonatos ob rem gestam pro dignitate dimisit. Unum vehementer indoluit, quod Soltham tanti mali auctorem aut capere, aut interficere nequivere; quippe qui facinoris hujusce conscius, quum apud neutrum tutus esse posset, latebras & effugiendi facultatem, haud secus ac caeteros dolos, excogitavit.

Recollectis Ungari viribus Boemos caedunt.

Soltha ad necem frustra quaeritur.

Deinde de optanda Regis uxore, inter Optimates agi coeptum est, quum coelibatum suum intemperantissime duceret, & ita muliebri impudicitiae videretur obnoxius, ut non modo gravem infamiam, verum etiam ex tentata matronarum pudicitia, magnam admodum invidiam sibi conflaverit. Accedebat Regiae stirpis ratio, quae si ad orbitatem redigeretur, de Regni excidio haud parum dubitandum esset. Quare cum precibus, tum publici periculi ratione, eum ad uxorem ducendam impulerunt. Roberti Guiscardi filiam, qui in Apulia & Sicilia late dominabatur, non solum genere Nortmannorum & forma, sed muliebri quaque maxima virtute praestantem, ei desponsarunt, honorificentissimasque paulo post nuptias celebrarunt.

Stephanus Roberti Guiscardi filiae desponsatur.

Post haec in Ruthenos bellum exoritur. Dux enim eorum, cui Bezen nomen erat, ad Stephanum confugit, ac se dominatu suo a fratre, unde minime decuit, ejectum queritur. Regiam igitur clementiam exorat, quae illius plagae moderatrix esse deberet, ut missis in ducatum auxiliis restituat, & pro referenda gratia, fidelissimum ac perpetuum obsequium pollicetur. Rex autem, non tam Ducis hujusce gratia, quam ulciscendae paternae injuriae cupiditate, auxiliares copias, item ductum auspiciaque sua promittit. Itaque statim habito delectu cogit exercitum,

Expeditionem movet in Ruthenos, a Bezen in sui restitutionem sollicitatus;

In oppidi primarii obsidione Bezen lethaliter vulneratur.

exercitum, quaecunque bello sunt usui omnia diligentissime parat. At ubi motis castris in Roxiam perventum est, potissimum Regionis oppidum obsidet, ne quid inferri efferrive posset, summo studio curat, quare machinas parat ingentes. Bezen, de cujus restitutione agebatur, studio longe majore, necessaria cuncta disquirit. Dum illucescente die moenia lustrat, ut, exploratis oppidanorum munitionibus, idoneum expugnandi locum inveniat, ecce continuo ex oppido in Ungarorum stationes hostis erumpit, atque exactum hic Ducem inprimis offendit. Bezen, dum ejus impetum coercere contendit, ipse cum non parva suorum manu multis vulneribus afficitur. Audito lethali Ducis vulnere, mortem ejus Rex admodum timens, mox in iras exarsit, & amici casum affectat ulcisci. Itaque oppidum acerrime jubet oppugnari; cunctis Ungarorum ordinibus edicit, ut ita cum oppidanis pugnam ineant, ut eo die aut se oppido potiri, aut ad unum omnes mori decernant. Principes e vestigio inter se consultant, dicuntque, oppidi expugnationem Ungarorum nemini commodo futuram, quando non pro Ungarorum imperio, sed pro Rutheni Ducis restitutione, pugnatur. Neque sat bene communi saluti consultum iri, si pro alienigenae utilitate cruentissimo praelio dimicetur: bellum hoc inconsultis Optimatibus, initum, pars maxima obstinatissimam oppugnationem detrectandam censet. At ubi ad Regem, soluto concilio, omnes convenere, quum pars timore, caeteri publica utilitate ducerentur, dissensio ante Principem manifesta detegitur. Quum diversa hominum studia detegerentur, unus e Proceribus, cui Cosmae nomen erat, e nobilissimo Paznani genere natus, his verbis litem repente diremit. *Quidnam* (inquit) *Stephane, nunc facere pergis, si cum maxima tuorum caede oppidum expugnare contendis, ad postremum potius, nullo Ungarorum superstite, quem huic praefeceris? nimirum neminem e tuis. Quod si tu perdita hic Ungaria, & posthabito Regno, hunc tantum Ducatum affectas, nos profecto pro exitio publico, & destituendo Regno, non pugnabimus, sed continuatis itineribus in Regnum redibimus, ibique, postquam a te deserimur, alium nobis Regem optabimus.* Hujus verba aeneatores tubarum clangore interpellarunt, qui ex composito dato signo, solutis in Ungariam castris, omnes redire jubebant. Quare Stephanus mentem obstinatam mutare coactus, ne prorsus a suis destitueretur, in Ungariam reversus est.

Stephanus sanguinem Bezen ulturus obsidionem urget dissentientibus Optimatibus.

Stephanus in Ungariam redit: Poloniam invadit:

Nondum tres annos domi requievit, quum exacto mox otio, immissis legionum praefectis & legatis, Poloniam, haud ignobilem Sarmatiae partem, hostiliter invadit, terrore ac tumultu complet universam, & in pagos & oppida abiegna materia constructa, ferro ignique grassatur. Infestandos usquequaque finitimos reputavit, ut metu potius, quam amore, & injuriis magis, quam officiis a bello coerceret.

Bulgariam:

Thraciam, Graeciamque:

Deinde, ne quid relinqueret inultum, inferiorem Mysiam, quam Bulgariam nunc appellant, & universam fere Macedoniam, cum superiore Mysia, per praetorianas cohortes, & veteranas legiones, atroci bello infestavit, ac devastatis regionibus, in Thraciam & Graeciam castra movit. Hujus belli causam hanc referunt. Pyrisca, divi Ladislai filia, Constantinopolitano Imperatori olim nuptui tradita, quem Emanuelem fuisse plerique volunt, quum in sermonem Regis Ungariae cum viro incidisset, cum ajunt Stephanum dirum & immitem appellasse; contradicentem aliquanto obstinatius uxorem graviter pulsasse; hanc, ira percitam, omnia rite significasse nepoti. Quae quum is aegerrime tulisset, nefandam amici injuriam, non verbis, verum & armis ulciscendam esse statuit. Maximum in Pannoniis delectum habuit, quin & auxiliares copias a Gallis & Nortmannis, ob affinitatem cum ea gente contractam, haud ignobiles assequutus est. Nam septingentos cataphractos equites Rogerium Apuliae Siciliaeque Regem misisse perhibent; quorum viribus & ingenio, Mysos, Thraces, & Macedonas, atrociter infestavit, obvia quaeque diripuit, oppida nonnulla vi capta subvertit. Imperatorem in occursum adhuc nequaquam prodeuntem, quotidianis his conviciis provocavit, quod neque Augusto, neque regio, sed aniculario tantum nomine dignus esset, quando anicularum more, situ obsitus, in sordido semper otio versaretur,

neque

neque imperatoriam virtutem foris ostenderet, qua aliquid laude dignum posteritati commendaret. Formidolosus igitur usque adeo apud Graecos Mysosque est habitus, ut ad mentionem Stephani Regis, vagientes pervicacius infantes, prae formidine conticescerent.

Haec autem ubi Graecorum Principi relata sunt; *Hoc* (inquit) *anno, quando is me aniculam appellat, UngariaeRegi ad umbilicum usque virilia abscindam, ut se potius, quam me, evi-ratum intelligat.* Itaque delectu habito, exercitum ilico comparavit, & contractis undique, auxiliis ita castra compleverat, ut Pannonias usquequaque vexare confideret. Primum iter in Haram fecerat, proximam Ungariae partem; ubi quum omnia igni ferroque miscerentur, nequaquam Ungari obstitere. Navale in Danubio praelium ab initio commissum, ubi cum immisso sulphureo igni, rudes Pannonum biremes sic absumerentur, ut in mediis undis Argiva arte conflagrarent, infeliciter pugnatum est. Classis magna ex parte obruta, incensave; qui in fluminis ripa dimicabant, classis exemplo concessere, terga continuo dedere, & ad proxima sese castella receperunt.

Graecorum Imp. in Stephanum movet.

Navali cum praelio funditur.

Postquam Stephanus cum Graecis navali bello male pugnatum esse sensit, quos nauticae disciplinae suapte natura magistros esse noverat, nihil hac fortunae iniquitate concessit. Neque mirabatur, navali bello eos facile fore superiores, utpote qui assidua navigatione exercitati, plus maritimo, quam terrestri bello valerent. Quare terra dimicandum censuit. Omnes Regni vires, qua potuit celeritate, cogit, quas in Graeciam converteret. Huic bello quendam praefecit, cui Stephel nomen erat, consilio ac prudentia praestantem. Quum hic ad Karasum amnem, versus Boron, castra movisset, hostiles copias invenit Thracum ac Macedonum phalangibus completas. Collatis ad tenuissimum amnem castris, signa quoque cum manu non conferre ignavum & turpe utrique visum, quandoquidem periclitandae virtutis causa illuc Graecia Pannoniaque convenerat. Inito igitur roboris utriusque periculo, pari spe, ac aequa utrinque fortuna, diu pugnatum; hinc Ungari, illinc Graeci saepe praepollere visi sunt. In dextero vincere, in sinistro cedere utrique putabantur; ultro citroque cecidere multi, & ad extremum nutante Marte, a triariis praelium redintegratur. Graeci, qui numero plus posse videbantur, ac viribus nequaquam inferiores, in ultimis angustiis phalanges caeteraque subsidia duplicare, recentia quoque auxilia submittere, quae ex Asia nuper evocarant, nihil etiam praetermittere, quae novissimi laboris esse solent. Ungari, longo bello defatigati, quum triariorum supplemento carerent, defectis animis inclinare occoepere; contra obnixius instare alii. Paulo post confusis ordinibus terga dedere & in fugam effusi, ita in suam cladem insequentium animos invitarunt, ut misere passim caederentur. E tanta multitudine pauci evasere, caeteri partim capti, partim desiderati. Raram Ungari consimilem sibi cladem accidisse memorant. Karasus autem fluvius, qui inter utraque castra fluebat, cruento torrente adauctus, hujusce cladis testimonium exhibuit, quem cadaverum congerie redundantem, velut aggere remoratum dicunt, & congesta quandoque corpora pontem praestitisse affirmant. E Proceribus eo praelio occubuere multi, quorum primum Kizum Comitem referunt. Caeterum post, ubi fatis superque saevitum, per internuntios de pace agi coeptum est, utrique in colloquium coire ex composito placuit. In Istri insulam convenere, quae oppido proxima, quod Bororichum appellant; utrinque principes pro arbitratis adfuere. Objecta utrinque multa, & confutata pariter; expurgatis animis, & damnata satis utrinque discordia, ultro pacem ineunt, percussoque foedere, solutis castris, in patriam quisque suam redeunt.

In terrestri pugna Ungari a Graecis internecione caeduntur.

Pace utrinque percussa recessere.

Stephanum Regem ita furori ac iracundiae obnoxium tradunt, ut furiis agitatus, nullum dirae crudelitatis genus omitteret. Christianam mulierem, ob minimam noxam, incendio damnavit. Multos equino excremento infossos adussit. Plerosque adactis per obscoena facibus, aut ardentissima cereorum distillatione ducta, immaniter cruciavit. Ducem Almum, qui patruus erat, miserabili caecitate confectum, impotem sceleris, ac nullius mali fere conscium, relegavit in Thraciam. Quo quum venisset, ab Imperatore honorifice exceptus est, & Constantius cognomi-

Stephani crudelitas.

Almum patruum in Thraciam relegat, benigne ab

Imp. acceptum.

cognominatus, quum singulari constantia propriam miseriam tolerare videretur. Quin etiam pagis ac oppidis in Macedonia ab eo donatus est, ubi Constantinam civitatem ex cognomento nominatam aedificavit. Quam confugientibus Ungaris, aut amicitiae gratia, aut tyranni metu, plane compleverat. Ibi quoque vita defunctum fuisse accepimus. Cujus obitum quum Stephanus audivisset, patrui caeci fatum tandem miseratus, Fulbertum Antistitem in Macedoniam extemplo misit, qui defuncti corpus in Ungariam referret. Quod ubi Albam relatum est, honorifice justa persolvit. Quam enim ex relegatione impia sibi conflarat invidiam, ex honore sepulturae abolere voluit.

Quem defunctum in Ungariam Stephanus deferri jubet.

Bela coecus, Almi filius, clam in Ungariam reducitur.

Bela quoque filius, pari caecitate affectus, a quibusdam Principibus in Pannoniam clam reductus est, & declinandae regiae crudelitatis causa, in occulto ac tuto semper asservatus, ne Regno maxima orbitate laboranti, legitimus haeres deesse videretur. Postremo, quum Regem liberis carere conspicarentur, ipsumque jam prolem omnino desperasse intuerentur, inito Proceres consilio, rem Stephano patefaciunt, Belam patruelem adhuc vivere, & in Ungaria esse, confitentur. Quem quum ille ex caecitate mortuum olim credidisset, ex insperato in maximam laetitiam effunditur, ad se continuo adduci jubet. Quem quum sola dumtaxat caecitate dehonestatum intueretur, alioquin aspectu venerandum, re verboque gravissimum, & ad gerenda quaeque maxima accommodatissimum, collacrymasse, ac diu fratrem amplexatum fuisse memorant, item adoptasse in filium, ac in praesentia recepisse, se pro resarcienda patris inclementia, ad extremum Belae Regnum legaturum. Paulum Episcopum, & Othomarum Comitem, quorum opera Bela servatus fuerat, primos rem patefecisse dicunt. Veteribus inimicitiis ac suspicionibus extinctis, non solum dignitate, verum etiam honestissima affinitate exornandum hominem subito censuit, ut quem pro filio adoptasset, ei paternae pietatis officia solveret. Inprimis ne ad orbitatem, ac regiae stirpis interitum redigeretur Ungaria, ad *Uros*, Augustalem Comitem, ac Macedoniae provinciam cum perpetuo Imperio retinentem, scribit: *Si suae voluntas ejus accesserit, se nimium appetere, ut initam cum ipso amicitiam, affinitatis vinculo, arctius obstringat. Et hujusce rei gratia, se pro Belae filii uxore, gnatam exposcere, cui Helenae nomen erat, ut ex antiquo utriusque genere Imperio digna proles edatur. Scythas & Macedonas pari virtute ac magnanimitate fuisse semper.* Excellentem filiae conditionem Uros accepit, haud inscius, secundum Stephani Regis obitum, eam Pannoniae Reginam perbrevi futuram. Neque generi caecitatem aspernatus est, cui patrem Almum, ac regiam viri probitatem, in Macedonia olim optime noverat, quocum familiarissima sibi diu consuetudo intercesserat. Nuptiae paulo post honorificentissime celebratae. Ex hoc fausto conjugio Geysa Secundus natus est, qui magno gaudio Regem affecerat. Belam in Tolna esse jusserat; cui, ut honorifice cum uxore viveret, regale stipendium decrevit, nimiumque dilexit, quando legitimum successorem se reperisse intelligebat.

Eum Stephanus in filium adoptat.

Et Helenae, Urosi filiae, desponsat.

Dum Stephanus falso vulgaretur mortuus, duo reges declarantur.

Ante compertum Belam, quum liberis careret, Saulem, e Sophia sorore nepotem, post mortem, publico decreto, futurum Regem declaravit, & in id omnes Antistites Proceresque Regni jurare adacti sunt. Quum autem Agriae gravi morbo correptus esset, & jam de morte dubitaretur, *Borsus* Comes, & *Jvan*, spe vana allecti, suffragantibus conjuratis, Reges ambo declarati. Mox convalescente Rege, ad supplicium extremum postulati, capitales Jvan poenas exsoluit, Borsus in Graeciam relegatus est. Regia posteris perpetuo interdicta, in qua quicunque deprehenderentur, pro capitalibus haberentur; haud aliter, ac si aris & penatibus ignem injecissent, perpetua hac infamia suggillata familia. Hinc autem patefaciendi Belae causa orta est, quum in optando successore quam solicitissimum Regem intelligerent. Patefactus ergo Bela solicitudinem hanc ardentissimam ademit, in pristinamque hilaritatem Regem restituit. Sed paucos cum Bela annos sibi vivere contigit, quando mors intempestiva improvisum gaudium intercepit: dysenteria namque correptus indomita, jam de salute omnino desperare coeperat.

Quum

Quum anceps ac dubia vita sua videretur, Ungari, Chunorum insolentia diu oppressi, in eos saevire coeperant. Qui Regis indulgentia usque adeo elati fuerant, ut in patrando quoque maximo scelere nil pensi haberent, impune contumeliis & rapinis Ungaros passim afficerent. *Tatar*, Dux Chunorum, fuerat in causa; qui ob bene navatam operam in bello Graecorum, unde solus cum paucis evaserat, tantum gratiae apud Regem sibi comparavit, ut nemini magis ille crederet. Item ob hujus fidelitatem, tantum caeteris Chunis indulgebat, ut pro libidine sua omne intemperantiae ac turpitudinis genus impune patrarent. Desperata igitur salute Regis, hi ab Ungaris male tractari, qui superiorum rapinarum poenas expendere occoepere: hinc orta seditione, ex Chunis multi cecidere. Tatar audita clade suorum, Regem aliquantisper convalescentem adiit, de immerita Chunorum caede quaeritur, & vociferatur. At ille, quamvis morbo jam absumtus, ad Chunorum tamen lamenta, quos plus aequo diligebat, ingemuit: pollicitus, quando convalere jam coeperit, se pro singulis Chunis denos Ungaros capitali supplicio mulctaturum; quin & eos omnes bene de salute sua sperare jussit, & in asseverationis ac benevolentiae signum dextram porrexit, quam Chuni certatim apprensarunt, religiosissime deosculantes, & tanto agmine facto ad dextrae oscula corruere, ut Immodice jacentem depresserint, attriverintque. Qua quidem pressura usque adeo defatigatus est, ut redintegrato profluvio ventris, paulo post vita decesserit, anno regni sui decimo octavo, salutis vero centesimo trigesimo primo supra millesimum. In morte monachalem sibi habitum optavit, in poenitentiae signum. Corpus ex Agria Varadinum translatum est, ibique honorificentissimis exequiis honestatum ac reconditum. Ejus mortem, sedente Honorio Secundo Pontifice Maximo, & circa Lotharii Secundi Imperatoris initium, accidisse putant.

Chuni, regis intimi, exosi Ungaris:

Stephanus injuriae mulctam promittit Chunis.

Stephanus, exosculatione manus, Chunis porrectae, fatigatus, moritur anno 1131.

Regnante Stephano, Boemundus Antiochiae Princeps, qui cum Alexio Imperatore Constantinopolitano bellum gesserat, humanis excessit. Boemundum filium, e Constantia Philippi Francorum Regis filia natum, & Tancredi nepotis curae commissum, Antiochiae dominatui ex testamento praefecit. Henricus Quartus, cum Paschale Pontifice maximo, ac Populo Romano, bellum gessit, quia a Pontifice, in Germania sacram pragmaticam usurpare contendens, extorquere non poterat; demum, capto Pontifice, ac caeteris Cardinalibus, sacram potestatem veluti ab invitis extorsit.

Pisani quoque his temporibus a Pontifice exorati, in Saracenos claram expeditionem suscepere, impositaque classi, quam nuperrime compararant, universa juventute, ad Volaterrana vada convenere, ubi dum tempestivam navigationem expectant, Lucenses destitutam defensoribus urbem invasere. Sed Florentini, Pisanorum precibus impulsi, rejectis Lucanis, civitatem his incolumem conservarunt. Quare Pisani, Balearibus insulis potiti, unde Saracenos exegerant, abducta maxima praeda, reversi sunt. Duas columnas illinc avectas porphyriticI marmoris, ob servatam patriam, Florentinis dono dedere, quae ad divi Joannis fanum adhuc constitutae spectantur. Paulo post habito frequenti ad Lateranensem Basilicam conventu, pragmatices Henrico VI data potestas revocatur. Quo quidem tempore Mathildis, senio confecta, quum Romanae Ecclesiae, quicquid agri, Pisam, fanctumque Cyricum, & Alpes mareque interjacet, ad Ceperanum usque, ex testamento legavit. Cujus matronae magnificentiam, probitatem, & sapientiam, nulla saecula conticescent. Alius deinde conventus in Cisalpina Gallia Guardastalli est habitus, quo urbes Aemyliae, Placentia, Parma, Rhegium, Mantua, & Bononia, ditioni Ravennatis Metropolitae, quia diu Romanae Ecclesiae rebellis fuerat, publico decreto abalienatae sunt. Item persistente adhuc in Italia Henrico, & Pontificis partes persequente, Gelasius Pontifex Maximus, qui Paschali successit, in Gallias refugit, ibique extremum diem obit. Hierosolymis autem, post mortem Balduini Primi, Secundus Balduinus regnum inivit, qui Gajum Persarum Regem praelio victum interemit, & Damascenorum Ascalonitarumque Regem prostravit. Calixtus, Gelasio subrogatus, ab Henrico pacem accepit, atque

Pisani Saracenos Balearibus insulis expellunt.

Mathildis in Ecclesiam Rom. liberalitas.

Calixtus PP. Henrico conciliatur.

atque Imperator Ecclesiae reconciliatus rediit in Germaniam. Eadem tempestate ignis immensus in orientali plaga, circa auroram, per sex horas flammas emisit, quoad ex occasu turbo promanans, copioso imbre illam extinxit. Insuper deficientibus quotidie in Palaestina Christianis, qui illuc ex Europa transmiserant, Balduinus multos Christi fideles e Transjordana regione, ad incolendam Hierosolymam evocavit, quos quidem omnes civitate donavit. Et tunc etiam Tyrum, florentissimam Phoeniciae urbem, Christiani occuparunt. Insequuta quoque hyems saevissima, qua non modo exustae fruges, unde miserabilis fames exorta; sed multi etiam homines pariter cum pecoribus absumti sunt; & Tyrum, cum ingenti strage populi, terrae motus paene subvertit.

Christiani Tyrum occupant.

Tyrus terrae motu subvertitur.

Frangepanes, ex familia sua Pontificem vi intrudentes, persequuntur Gelasium II.

Sed illud in Gelasii creatione potissimum referunt Annales, patriciam Frangepanum familiam, juxta viris ac opibus potentem, quum assequi nequivissent ut e suis Pontifex creatur, facto agmine, refractis postibus, ad Lateranum in conclave penetrasse, variis novum Pontificem cum Cardinalibus injuriis affecisse, *Cincium*, familiae principem, raptum Pontificem humi calcibus contrivisse, mox vinctum transtulisse domum. Romanos id aegre ferentes, elato tumultu, e Cincii manibus Pontificem asseruisse, solennique pompa in Lateranum restituisse. Sed eum, Henrici Imperatoris adventu, Tyberi delapsum, Teutonumque sagittis inde petitum demum Gaetam effugisse. Mauritium, Bracarensem Metropolitam, ab Imperatore in Urbe Antipapam constitutum, & Frangepanum auxilio fretum, post Imperatoris abitum, Pontificium munus aperte gessisse. Gelasium, Guilielmi Apuliae Ducis, & Roberti Capuae Principis, item Richardi Aquilani praesidiis adjutum, in Urbem rediisse, deinde in aede Praxedis, inter sacrificandum, irrumpentibus Frangepanibus, vix amicorum evasisse ope. Mox orta in urbe seditione, Hostiensi via aufugisse in Galliam, ibique in Cluniacensi coenobio pro dignitate exceptum, paulo post humanis excessisse ferunt. Paulo ante Alexio Imperatori Calo-Joannes filius rite successit. Pater, Venetorum classe adjutus, cum Nortmannis, in Apulia & Sicilia dominantibus, bellum gessit: sed quum parum prospere in Epiro & Dalmatia sibi res succederet, cum his pacem inivit. De rebus externis hactenus.

Stephanus Belam regni successorem & haeredem nominavit.

Nunc tempus postulat ut ad res Ungaricas redeamus, & de Stephani successore videamus, quando satis superque evagati sumus. Quemadmodum Stephanus vulgo saepe praedixerat, ita Belam caecum, patruelem suum, ex testamento Regem declaravit. Nam apertis testamenti tabulis, praeter regni successionem, ex dodrante haeres legitur. Quicquid supererat ex legato, partim amicis, partim sacris aedibus & pauperibus distribuitur.

Bela II. licet coecus, juste tamen, sapienter, & pie regnum administrat.

Ungari, intellecta Belae probitate ac sapientia, ne minus quidem caecum, quam oculatum amabant, nuncupatis votis hunc optabant, & in Comitiis regalibus, omnibus suffragiis, prout Stephanus Rex optarat, Regem pronuntiarunt. Nescio quid popularis commiseratio caecitatis & paternae calamitatis addebat; optimum principem futurum quisque augurabatur: nam multo plus animo a divina benignitate datum esse judicabant omnes, quam a fortuna corpori fuerit ademtum. Orbitate namque illa oculorum ita se ipse collegerat, ut in consultando ac deliberando semper versaretur. Varias ad rationis tribunal sententias citare videbatur, & illius imperio intentus, matura responsa decretaque haud aliter ac oracula expectabat. In consultatione quaque gravissima, Deum patronum, consiliarium, ac judicem invocabat, ne quid inconsultum, ne quid a divina & humana pietate aceret alienum. Quare illud Davidicum in proverbium ejus usurpatum: *Dominus solvit compeditos, Dominus illuminat caecos.* Item & illud: *Factus est Dominus protector ejus, & deduxit eum in multitudinem misericordiae suae, de fructu ventris sui posuit supra sedem suam.* Hic enim ex Helena, Uri Macedonis filia, liberos quatuor tulit, elegantissimae indolis: primus Geysa, secundus Ladislaus, Stephanus tertius, & quartus Almus vocatus est. Rerum igitur potitus, mira sapientia, cuncta disponere, edicta in sicarios & latrones gravissima promulgare, conciliare Principum animos, & aequa

Filios 4. Geysam, Ladislaum, Stephan. & Almum genuit.

& aequa in omnes justitia & benignitate uti; item nihil antiquius habere, quam obliterare veteres contumelias, pacare Regnum, injurias ac vim passim inhibere, cultumque divinum studiosissime servare; ita demum pueros educare, ut non minus sibi, quam Regno chari viderentur. Illud in ejus ore saepe versatum: *Hominem multo plus pro laeva, quam dextera fortuna debere Deo, quando altera insolentem & injurium, contra vero sapientem & fortem altera facit.* Neminem alloquentem audiebat, quin eum statim ex verbis expenderet. Mos illi fuit admirari nihil, utramque fortunam magna aequanimitate tolerare. Se ex assidua malorum serie, in quibus & natus & alitus erat, jam diu didicisse noscere se ipsum, & omnia perpeti, saepius affirmabat. Illud saepissime dicere solebat, *disce pati, & humana contemnere:* item, *neminem scire frui bonis, qui nunquam mala subiverit.* Impatientibus & superbis modo suam, modo etiam patris fortunam objiciebat; qua quidem commemoratione, in effoeminatae levitatis & intemperantiae ruborem eos abducebat. Item re ac verbo gravis. Deus adversus inimicos felicem reddidit, quos tot calamitatibus ac probris affecit, ut in hodiernum usque diem in ludibrium gentium perdurarint.

Prae justitia & probitate sua, pulchra liberorum foecunditate claruit, ut diximus; qua freti Ungari, Reginae verbis accensi, cumulatissima de inimicis supplicia sumsere. Dicunt enim, ad Arad oppidum, Regis edicto, frequentissimum conventum, fuisse coactum, ubi praesidente Bela cum Regina ac liberis, haec verba Helenam fecisse ferunt: *Dicite*, quaeso, *viri fideles, Proceresque magnanimi, quum oculos naturae beneficio omnes assequamur, quorum ductu in hac operosa mortalium vita ducimur, cur Belam Regem caecum intuemur, quem caeteris oculatiorem circumspectioremque esse oporteret? Quorum hoc tantum facinus consilio & audacia factum sit, in hoc celeberrimo conventu nunc agite, vos oro, dicite & ingens hoc aperite piaculum. Ab auctoribus tanti sceleris poenas hic exigite, ne quis posthac in sacrosanctos Principes manum injicere audeat. Quanquam divina benignitate, pro duobus oculis, quatuor liberi ad resarciendam orbitatem dati sunt, quos hic prae oculis habetis, infandum tamen facinus haudquaquam est impune dimittendum, ut parcere Regibus, qui pro diis habendi sunt, hoc exemplo discat universa posteritas. Facinorosae igitur audaciae nunc finem imponite.* Ad haec ocyus dicto, in concione tumultus ingens suscitatur, sceleris auctores vulgo ad supplicium exposcuntur, quicunque ibi deprehensi sunt, praesentanea capitis poena mulctantur. Nonnulli prae libidine ulciscendi, vaesaniente multitudine, in frusta dissecti, multi in Gemonias unco tracti, octo ac sexaginta caesi. In eos, qui non graviter errarant, aliquanto mitius actum; ex iis nonnulli in vincula conjecti, ut perpetuo carcere macerarentur, caeteri longe relegati, liberi, uxores, necessarii, cognationes omnes in exilium exactae, proscriptorum bona Basilicatim distributa. Vindictam hanc Bela per se aegre tulit; sed furorem accensae multitudinis coercere non potuit. Saepe Helenae verba in concione interpellavit, damnavit uxoris iracundiam; immodice vindictam appetere, muliebris potius, quam virilis ingenii esse affirmavit, tamen, ne quid simile filiis accideret, saevitiam toleravit. Hinc Ruthenorum Polonorumque bellum exarsit.

Helena publica oratione Ungaros ad ultionem caecitatis Belae incitat.

Auctores caecitatis varie puniti, Bela id aegre ferente.

Nam postquam sese Ungari, desidente furore, collegerunt, damnata crudelitate, immodicaque ultione, fluctuantissimum genus hominum, ac novitatis avidissimum, quum exulum precibus & commiserатione subducerentur, nova moliri occoepere. Accedebant Leviatanis filii, qui magnam factionem sane conflaverant. Borichum, adulterinum Colomani filium, veluti supra diximus, quotidie literis ad invadendum Regnum hortabantur, pollicebantur auxilia, & quaecunque bello usui forent, quando legitimum Colomani filium esse credebant. Borichus sat his persuasus, Ruthenorum Principum opem implorat, undecunque potest copias cogit. Et quum Ruthenorum vires, ad Ungariam adoriendam, nequaquam satis viderentur, Polonorum auxilia contrahit. Motis castris, jam Ungariae appropinquabat, & ei quam maxime fluvio, quem Sajo appellant. Ne Rex quidem in tanto periculo cunctandum esse censuit, delectum quam primum habuit, ac tantum copia-

Ungari hac ultione offensi, Borichum, adulterinum Colomani filium, ad invadendum regnum incitant.

rum sibi comparavit, quantum ad coercendum hostem, & deprimendam factionem duceret esse satis. Nutabant Proceres, & hi quidem haud pauci, quando novitatis cupidissimi sunt.

Indicto a Bela conventu, quidam Borichum legitime natum, & successorem contendunt.

Quare antequam in Borichum castra moveret, conventum habuit, ubi Principes omnes rite percontatus est, an ne Borichum legitimum Colomani filium, an ex adulterio natum, pro explorato haberent. Ad haec Optimates, qui de Regno bene sentiebant, respondere: diu se hoc compertum habuisse, Borichum adulterinum esse filium, ac nunquam ex Colomano Rege genitum, neque ullo modo corona dignum. Mussitare ad haec plerique factionis principes, ac dicere, Borichum e legitimo matrimonio natum, Ruthenam Colomani conjugem falso Regi delatam, & praeter fas & aequum adulterii infamia fuisse repudiatam. Hoc familiares quosdam Regis fuisse commentatos, ut misellae invidiam conflarent, ne a viro amaretur, & praesertim si ex ea liberos susciperet, neve is Ruthenos amaret, quos infensos sibi semper habuerat. His verbis multi, qui levissimi & inconstantes erant, in conjuratorum partes concessere, & eorum numerum auxerunt. Bela, haec edoctus, non amplius cunctandum esse ratus, ne forte conjurati ac proditores elaberentur, ad Borichumque transfugerent, in eadem concione supplicium de his sumendum continuo censuit: id ipsum caeteris amicis & Optimatibus visum est. Quare mox signum dedit, ut proditores, in media concione vagantes, qui Regni exitium moliuntur, extremis repente suppliciis afficerentur, ne forte, si res ipsa differatur, multum detrimenti universa Pannonia patiatur. Itaque in conjuratos continuo fit impetus, seditio magna oritur. Illi, dum se tueri conantur, aut fuga salutem quaerunt, vulgo caeduntur. Proditionis crimine notati deferuntur, disquiruntur passim; Principes factionis, & deprehensi, indicta causa obtruncantur. Lampertum Comitem, e Regis pedibus, ad quos confugerat, evulsum, frater, proditionis impatiens, subselliorum fragmine, diffracto capite, interfecit: Nicolaum, ejus filium, in medium adduxit, & ante Regem obtruncari jussit. Moylothus, Akusi genere natus, & e nobilibus complures ibidem trucidati.

Quos Bela, ut patriae proditores, jubet interfici.

Profugi conjurant in Regem:

Desperatis rebus, caeteri conjurati cum magna manu secessere, & reparato agmine, antequam occumbant, ne inulti pereant, Regem invadere decernunt, rati, caeso Rege, inimicorum furorem subito desiturum. Conjuratorum Princeps Thyodor erat, ex vetere Simadi familia editus, item Folcus, Titus & Samson, cui Thomas & Turdo filii erant, non minus nobilitate, quam virtute viribusque praestantes, qui temerariam patris audaciam admodum augebant. Sedata seditione, coactisque in unum conjuratis, in successu Rex ad Sajo fluvium castra locavit: ultra amnem haud procul hostis erat. Samson, ac socii, vituperandi Regis consilium ineunt, ut conviciis provocatus praelium conserere cum hoste cogatur. Quare tabernaculum Regis adit, quem cum Optimatibus diversa loquentem invenit. Quo quum venisset, his Regem verbis adoritur. *Quid hic facis, tu vilissime canis, quum jam sit decedendi tempus, & multo plus Regno Borichi providentia, quam tua caecitas conferre videatur, & instituto paterno, in religioso coenobio tibi potius vivendum esset, quam in rerum humanarum gubernatione versari? Quinam tuo ductu & auspiciis amplius militabunt, si te ipse ducere non potes, latro? Proh temeritas, & deperdita hominis audacia.* His verbis irritati Principes, qui Regem circumsteterant, Joanne Duce, Othonis filio, qui Regis servus ab Epistolis, & Siimegiensis Praepositus erat, item provocante Budo Comite, in Samsonem irruere. At ille ocyssime pedem referens, in equum se recepit, & aperta fuga salutem quaesivit. Isti quum equos in promtu non haberent, elato clamore Samsonem pedibus insequuntur. Ad haec accensus quidam, Budi Comitis tumultu percitus, rapta lancea, praepropera festinatione, sine ephippiis equum conscendit aliorum exemplo, fugientem illum ad Sajo amnem insequitur. Qui quum se praecipitem in fluvium dedisset, ut nando trajiceret, a tergo gravi vulnere confoditur. Thyodor, cum caeteris conjuratis, qui navim conscenderant, ut periclitantem socium exciperent, in tempore adesse nequivere: at ille faucius, & aenea lorica gravatus, ibi demersus est.

Samsonis in regem convicia:

Lancea confoditur.

Borichus

Borichus jam amni appropinquarat, & in ripa castra metari coeperat: qui ubi e conspectu fuit Ungarorum, Proceres, cum Ruthenorum & Polonorum Ducibus, praestita utrinque fide, in colloquium convenere. Ubi Budus ista verba fecit. *Quid vobis nobiscum rei est, Poloni? quid nostrum agrum Rutheni invasistis? Jam pacatos fines habebamus, & nullae nobis vobiscum intercesserant injuriae, quibus finitimum bellum suscitari oporteret. In Pannonia inter Polonum & Ungarum discrimen nullum erat, idem de Rutheno dici poterat. Et quando omnes Scythae sumus, non modo hospitalitatis, verum etiam, cognationis nos mutuo jure fovebamus. Nunc injustum & profanum, pro adulterino homine, adversus nos bellum geritis, ferro & incendiis saevitis. Et quam causam belli susceperitis, si intelligeretis, mox solutis castris domum quisque suam repeteretis. Si Borichum Colomani, & non adulteri filium esse, exploratum satis haberemus, nunquam profecto ad caeci Regis, alioquin sapientissimi optimique Principis, imperia pervenissemus; oculatum, quam caecum Regem, habere maluissemus: sed postquam id assequi nequivimus, ne adulterino sanguine sacrosanctum nostrorum Regum ordinem incestaremus, ad Belam Colomani nepotem confugimus, ut verum legitimumque Regem haberemus. Omnium populorum consensu, Belam a Stephano Rege nobis delegatum elegimus, electumque omnibus regiis insignibus confirmavimus. Quod idcirco fecimus, quia Colomano Stephanoque Regi, qui in suum sanguinem saeviere, res parum prospere successit: per immanem saevitiam ac sterilitatem eo redacti fuere, ut neminem ex liberis haberent, cui regnum rite delegarent, nisi ad eos confugerent sui sanguinis, quos olim excaecarant. Inviti nostra mala confitemur. Colomanus fratrem Almum, ut saepe accepistis, cum Bela filio, excaecavit. Duas uxores duxit, ex una Stephanum, qui paulo ante regnavit: ex altera, quae Ruthena fuit, nullum filium tulit, praeterquam hunc unum ex adulterio conceptum, quem nobis praeficere contenditis. Quod ipsa luce clarius est; nam pollutae pudicitiae conjugalis impatiens, Ruthenam repudiavit, & post repudium Borichum illa edidit, quem invitis legibus, imo numinibus, regiisque manibus, nobis praeficere studetis. Quamobrem, si unquam pacis & justitiae jura novistis, si hospitalitatis, amicitiae, ac humanitatis officia praegustatis, adulterinum, quaesumus, quem induxistis, revocate Regem. Borichum, nonnullorum levitate ad imperandum temere invitatum, avertite, aut reluctantem deserite. Abducite auxilia, quae contulistis, ne invitis numinibus bellum gerere videamini. Neque Ungaros desidia, pusillanimitate, ac socordia, injuriarum fore immemores reputate. Officio potius, quam quovis maleficio, benevolentiam ac otium conservate. Quod si abnuitis, etsi nos taedet, hucusque tamen vobis occurrimus, ut ad unum omnes mori, quam adulterinum, quem adducitis, Regem, perpeti malimus.*

Gravis Budi oratio ad Ruthenos & Polonos:

Haec ubi Polonorum Ruthenorumque Principes accepere, ultro sententiam mutarunt, se falso subductos e vestigio cognovere, prae belli iniquitate, ex ipsis neminem adversus Ungaros pugnaturum respondent. Se male persuasos ingenue confitentur, & quando nondum manu consertum est, sat ad resipiscendum esse temporis. Proinde, ne hospitalitatis & veteris amicitiae jura violare videantur, polliceri se postero die injustam militiam deserturos. Duces promissa praestitere: nam solutis castris, in patriam quisque rediere. Populi tantum cum Boricho, & vulgaris multitudo, remansit, quando injustam Boricho notam caeteri abominabantur. Poloni igitur & Rutheni, qui cum ipso remanserant, transmisso amne ad pugnam provocati, Boricho Duce, in ripa praelium cum Ungaro conserere. Bela, quamvis caecus, prudentissime tamen ductam aciem instruxerat, in utroque cornu validissimum cataphractorum equitatum collocarat, ut sagittariorum ac velitum impetum facile sustineret, quin & alas duas adjecerat vexillationum, quibus gregariam multitudinem compleclteretur. In ferventissimo praelio occlusa quaedam Polonorum auxilia, maxima ex parte cecidere. Rutheni animo consternati, qui quadrato agmine jam dudum pertinacissime dimicabant, inclinata acie terga vertere. Instabant a tergo Ungari, ac insigni caede saeviebant, ad internecionem caedere hostem pergunt. Sanguinis ergo tantum hausere, ut pauci cum Boricho evaserint, quia fusi & fugati in rusticorum manus incidentes, immaniter trucidati sunt,

Polonorum & Ruthenorum Principes, solutis castris, abeunt.

Milites autem, Boricho Duce, praelium cum Ungaris tentant.

Bela ipse aciem instruit.

Borichus fusus ac fugatus.

Ex

Ex his, qui in hoc praelio se pulchre gessere, Miksan, Gaaban, & Bathora praedicant, qui praeter caesorum multitudinem, maximum captivorum numerum retulere, thoraces, caeteraque arma, hostili cruore madefecerant. Miksa Thyodorem, malorum omnium auctorem, Vosos Vitalem, Gaba Graccoviensis Comitis fratrem, Bathor denique Andream, qui conjurationis Principes erant, & patriae inimici, captivos ante Belae conspectum adduxere. Quare Bela haud parum laetatus, Praefectos de Regno bene meritos mirifice laudavit, & non modo maxima parte spoliorum, verum etiam pagis oppidisque amplissime donavit. Mox ingentes Deo gratias egit, apud omnes aras rem sacram fecit, ac supplicationes oppidatim ex edicto celebratae. In divae Magdalenae solennibus praelium hoc gestum, dies inter fastos relatus, ac publicae saluti dicatus. Hostium exuviae passim templorum postibus affixae, & praesertim sacris Magdalenae aedibus, cujus numine freti, victoriam clarissimam compararant. Captivi victoribus dono dati, praeterquam conjurati, de quibus supplicium ex lege sumtum: nam grassatorum more attritos, rotis imposuerunt.

Proditionis auctores capti, ad Belam perducti, & puniti.

Ex hac victoria tantum Regi gloriae & auctoritatis accessit, ut hunc unicum venerarentur, & praedicarent omnes, non caecum, sed circumspectum, & ad regnandum divinitus reservatum dicerent. Quare gratissima huic Ungari obsequia deinde praestitere, facere fideliter imperata omnia, finitimi quoque, missis undique legatis, pacem efflagitarunt. Rex, extinctis hoc bello factionibus, se mitissimum aequissimumque praebuit. Jussit omnes bene ac quiete vivere, atque edicto superiorum partium mentionem inhibuit.

Bela subditorum obsequia hac sibi victoria meruit.

Pacato regno, Bela se in otium redegit, cum amicis saepe comessabatur, & in multam noctem convivia protrahebat: quo factum est, ut Ungarico more in ebrietatem inciderit, quae quum voluntaria sit insania, virtutem pristinam admodum enervavit. Tunc multo mero gravatum Principem, Aulici, in petendo impudentissimi, adoriebantur, & prae crapula & tumulentia saepe nonnulla impetrabant, quae iniquissima sunt habita. Exacta autem ebrietate, quaecunque per vinum indulserat, rescripseratque, ne facile quidem recipere vel rescindere subinde poterat; unde non parum simultatis & infamiae sibi comparavit. Nam in Majestate regia eo conspectius ac gravius id vitium jure censetur, quo major viri dignitas habetur. Inter caetera temulentiae facinora, illud potissimum commemorant: Pochum enim & Saulem, sacrae religioni initiatos, in convivio exoratus, prae ebrietatis indulgentia, tradidit inimicis, a quibus mox temere caesi sunt; quare perpetua suggillatione non caruit. Caeterum hunc omnium laude dignissimum illa saecula censuere. Ex conviviis & otio, quod caecitas confirmarat, in hydropisin incidit; quo morbo correptus, nono regni sui anno, ac mense undecimo, naturae necessitati cessit, salutis vero centesimo quadragesimo primo, ac Idibus Februariis, supra millesimum. Corpus Albam delatum, ubi a quatuor liberis superstitibus, Helenaque conjuge, non minus pie quam honorifice sepultum est, & ab universa Ungaria deploratum.

Bela nimiae deditus ebrietati, plura commisit indigna.

Bela ex hydrope moritur anno 1141.

Regnante Bela haec accidisse ferunt. Innocentius Pontifex, transtyberina regione oriundus, qui successit Honorio, Rogerium, ad sanctum Germanum castra metantem, ex improviso aggressus, in fugam vertit, oppidumque recepit. Sed paulo post, quum ad Galucium Rogerium obsideret, a Guilielmo filio, Calabriae Duce, non modo superatus, verum etiam cum Cardinalibus captus est, & mox honorifice ab eo dimissus. Reversus in Urbem, Anacletum Antipapam invenit, qui ingenti pecunia, quam ex argento ex omnibus Basilicis erepto conflarat, populum Romanum plane corruperat, & ita Pontificiam auctoritatem interceperat, ut eum prae timore Roma cedere coegerit. In ulteriorem igitur Galliam fugiendo concessit. Interea Rogerium, utriusque Siciliae Regem appellatum, Antipapa in partes suas traxit. Innocentius apud Clarum montem sacram Synodum habuit, ubi Antipapam cum sectatoribus damnavit. Philippum Gallorum, & Henricum Britanniae Regem adiit, pro salute fidelium; & in Lotharingiam flectens, Lotharium

Innocentius II. Papa Rogerium a S. Germano fugat, vicissim ab Rogerii filio captus dimittitur. Antipapam Anacletum Roma exturbat, & condemnat.

rium a Germanis Romanorum Regem electum invenit. Promissa imperii approbatione, sacramento virum adegit, ut in auxilium Hierosolymitanorum expeditionem compararet. Quare a Lothario in Lateranum restitutus, Imperatorem haud immerito Romae coronavit. Mox Pisis Concilium habuit, ibique iterum damnavit Antipapam. Sed quum Anacletum Patricii quidam, Rogerii Regis auxiliis freti, iterum adversus Pontificem suscitassent, Lotharius e Germania revocatus, Romam repetit. Pisani, Pontificis gratia, maximam classem compararunt, qua Campaniam & Calabriam infestarunt. Pontifex & Imperator, quum Rogerium terrestri maritimoque bello vexarent, quicquid in Italia possederat, acceperunt, multa oppida vi capta diripuerunt, Rogerium in Siciliam tandem trajicere coegere. Raynulphum Imperatoris Comitem, attributo Ducatus Apuliae titulo, cum aliquot Germanorum cohortibus, provinciae Pontifex praefecit. Lotharius, Germaniam repetens, Veronae moritur.

Lotharium Romae Imp. coronat.

Rogerium in Siciliam depellit.

Lotharius moritur in reditu.

In Asia vero, defuncto Balduino, Falco, Andegavensium Comes, & illius gener, Hierosolymae regnum accepit. Turci, qui sinum Persicum incolebant, multas copias in Antiochenum agrum duxerunt: quo quum Falco irruisset, caesis tribus millibus, capta totidem Hierosolymam retulit. Hac clade suscitatus Alaph, Turcarum Princeps, Babyloniis auxiliis usus, Edessam, Mesopotamiae urbem, invasit, quam Balduinus a Gothofredo fratre receperat. Capta urbe, crudeliterque direpta, omnes Christiani, qui orthodoxam fidem abnegare noluerunt, ad unum a Barbaris trucidati. Mulieres, ingenuaeque matronae, in fidei nostrae ludibrium, super divi Baptistae aram violatae. Falco, in venatione, dum leporem sectatur, procumbente equo, occubuit, Balduinusque filius regnum accepit. Nunc tempus postulat, ut ad Belae caeci successorem veniamus, & res Ungaricas, quantum fieri potest, rite prosequamur.

Turcarum motus:

Edessam capiunt:

Defuncto Bela, Geysa primogenitus, qui ephebis nondum excesserat, omnium Principum consensu, votisque populorum, ad regni fastigium effertur; quandoquidem praeclarae indolis, & magnae humanitatis esse videbatur, imo potius a Deo datum, quam ab ipsis optatum reputabant. Quare cum magno plausu, gestientissimaque laetitia, adolescentem Regem declarant, faustis acclamationibus ingeminant. Paulo post Albae, in solennibus divae Caeciliae rite coronant. Rerum potitus, optimos sibi consiliarios elegit, nihil sine Pontificum Procerumque consulto agebat, & tam sollicite regnum curare videbatur, ut praeter aetatem ageret. Observabat seniorum consilia, & mira comitate affabilitateque illos orabat, ne sibi regnoque deessent.

Geysa II. imo III. Rex Ungariae declaratur.

Nondum annum post initum munus exegerat, ecce Alamannorum bellum erupit. Belli causam fluctuantissimam dedit Austria, novarum rerum semper avida. Henricus enim quidam, Dux Austriae, ingenitae memor inimicitiae, quae Australibus cum Ungaris diutius intercessit, quum ad pueri manum Pannoniae regnum redactum esse cerneret, ratus id tempus ad evertendas res Ungariae accommodatissimum, bellum gravissimum molitur. Accedebat occasio magna auxiliorum, quae nunquam sibi antea fuerat, siquidem Henrici Leonis pupilli tutor erat, ad quem Saxonia & Bavaria tota pertinebat. Hic Saxonum & Vindelicorum viribus fretus, praeterea Noricorum, qui ejus ditionis erant, Pannonias aggredi non dubitabat. Quin & Conradi tertii Romani Imperatoris copiae accedebant, quem Henricus in belli societatem adduxerat. Et in hanc expeditionem Conradus duas legiones se missurum receperat, ut Ungarum, veterem quidem Alamannorum hostem, e medio tolleret. Quare, antequam regnum Henricus invaderet, de occupando Pisonio primum cogitavit, haud inscius, ab illa arce se totam Ungariam facile vexaturum. Id negotii Juliano Comiti datum, ut, quacunque arte posset, Pisonium occuparet. Is Rapoltum militem Alamannum dolis instruit, & equitatu munit, ac mandat, urbem ante illucescentem diem, sub praetextu festinati itineris, adeat, portamque occupet, & eam eousque retineat, donec ex insidiis ipse collocatus advolet. Pisoniani custodes, nil tale suspicantes, subornatum Rapoltum cum

Henricus, Dux Austriae, Ungariam invadit.

Pisonium astu occupat.

comitatibus excipiunt, quum nulla adhuc belli suspicio foret; mox ex composito porta & turris capitur, ac inde sociis signum datur. Quod ubi Julianus prospectavit, cum validissimo confestim equitatu ad portam advolat, succeditque deinde in forum, & facto agmine prodit. Suscitato tumultu, omnes oppidanos arma deponere, & nihil hostile timere jubet. Data fide, illaesam amicitiam pollicetur, mox coacto Senatu adventus sui causam enarrat. Civitas, quum ab Alamannis incolatur, his verbis continuo pacatur, & in Germanorum redigitur obsequium. Rumor in Ungaria statim effunditur, Pisonium a Germanis captum, quare universa Pannonia nimium perturbata. Secundum Pisonii captivitatem, Alamannorum subito incursiones successere, quibus non solum superior, sed inferior quoque Pannonia gravissime vexabatur.

Geysa, suorum precibus, & divino fretus subsidio, arma parat.

Adolescentis animus, ingenita quadam magnitudine praeditus, haud quaquam his consternatus est. Habito quam primum senatu, periculi magnitudinem ad patres refert, sententias rogat, suscipitur omnium consensu bellum, & quisque Pontifex, nobilis, praepotensque, arma ex edicto capit. Habetur delectus, & domesticatim ad bellum hoc apprime necessarium viri evocantur. Exultat frequenti affectata militia Geysa, & tyro adversus Imperatoria castra prodire gestit; non ignorans, multo plus laudis in victoria, quam turpitudinis in fuga propositum. Nam si vicerit, & Caesarem Germanicum fuderit, supra aetatem fecerit; si cesserit, adolescentia & fortuna ab omni dedecore vindicabit. Quum sibi a proceribus periculi magnitudo ac robur hostium objiceretur, quia Saxones & Germani, ut de Vindelicis & Noricis sileatur, indomitas vires haberent: eum respondisse ferunt, se divinum auxilium, & sacros habere milites, & ductu auspiciisque Christi optimi maximi facere stipendium. Quin etiam edictum promulgarat, ut apud omnes aras, donec belli dexter exitus extaret, quotidie omnia Sacerdotum collegia divinam opem implorarent, & divam inprimis Virginem, peculiarem Ungarorum patronam, exorarent, cujus patrocinio, ex testamento divi Regis Stephani, id regnum fuerat commendatum. Ita vulgo Rex animosus apparuit, ita omnes ad gregarium usque militem ad pugnam hortabatur, ut exanimatissimum quemque facile suscitaret. Spectata adolescentis magnanimitate, sic caeteri seniores confirmati sunt, ut bellum, quod puer non expavit, ipsi quoque minime reformidare cogerentur. Hinc etiam Praefectos, Primipilos, Tribunos, item turmas & cohortes, haud mediocris rubor incessit, quum veterani a tyrone animari viderentur.

Geysa hosti subsidiariis necdum omnino copiis confirmato occurrit.

Motis igitur castris, in Austriam iter facit. Quum regni finibus appropinquasset, quidam homo liberali aspectu, cui Gunczel nomen erat, non parum praeferens auctoritatis, & Scythicae Germanicaeque linguae compos, occurrit, prope hostes esse nuntiat, eosdemque perpaucos, quando hi, qui auxiliares copias promiserant, promissum numerum non praestiterant; proinde nunc conferendae manus tempus esse, antequam alia supplementa veniant; occasionem hanc nulla cunctatione praetermittendam, & certam adstantemque pro limine victoriam nullo modo repellendam. Tunc Rex advocata concione, virum in medium adducit, haec eadem referre jubet: quod ubi factum est, ipse ad tempestivum praelium Praefectos omnes invitat. Hunc Dei Angelum, & futurae victoriae nuntium esse asseverat, proinde non ultra cunctandum, sed imperandum passim arma capi. Id ipsum caeteris visum est, audacia deterrendum hostem; quare omnium consensu in praelium itur. Quum Germani nondum limites attigissent, quadrato agmine castra in eos ultra fines mota: quae ubi in hostium conspectu fuere, tantum utrinque otii permissum est, quantum instruendae aciei satis erat. Ungarus duas velitum alas in utroque cornu produxerat, quibus cataphractorum equitatus succedebat; in medio quadratum agmen etiam cataphractorum collocarat, quod a dextera laevaque duplici peditum acie muniverat; post haec praesidium validissimum substitutum. Ne minus quidem impigre Germani se in ordines instruxerant, qui altissimis equis insidentes, gigantum instar plane constiterant, Ungaris numero superiores.

Geysa,

Geyſa, quamprimum pugnae ſignum dari jubet; pari furore utrimque concurritur. Alamanni non minus armis, quam clamoribus & conviciis, Ungaros impetunt, quo facilius eorum audaciam coerceant: contra Ungari, inter dimicandum omnipotentis Dei ac magnae matris auxilium invocant, patronam ſuam ingeminant. Alamanni, qui levis armaturae equitibus parum utuntur, ſed cataphracto equitatu delectantur, Beſſorum ac Scytulorum alas, quas ante cornua productas diximus, ſtatim inclinant. Hi namque Ungarorum agmina praeire ſolent, & tunc veluti oves a lupis deterritae, in primo congreſſu terga dedere, antequam Ungari manum conſerere coepiſſent. Et hi, proſpecta iſtorum fuga, aliquantulum prae timore ceſſere: inſtant illi, & hinc animos augent, quia inclinatum hoſtem, ac fuſas alas vident. At Ungaris, qui animos continuo revocarunt, pertinaciſſime reſiſtentibus, in primo conflictu nimium defatigati deferbuere; dimicare multo remiſſius occoeperunt. Ban enim, Regis avunculus, qui callebat mores hominum, & in medio agmine praeſidebat, excito ſimul equitatu regio, qui veteranorum erat, laborantibus ſociis ſubſidiabat, facto maximo impetu in hoſtes ruit, in quibus furor ille deſederat, & tanta vi praelium conſerit, ut multis in primo congreſſu proſtratis, caeteros inclinarit. Henricus, Dux Auſtriae, qui victoriam dudum prae manibus habere videbatur, concitato triariorum agmine, ſuccurrit, praelium atrociſſimum inſtauratur. Rex, ex Procerum Praefectorumque conſenſu, utrumque cornu, quod admodum nutarat, continuo confirmavit, & in hoſtem convertit; & quum hoſtem ad triarios redactum proſpiceret, ipſe quoque praeſidia ultima concitavit: quare utrobique acerrime pugnabatur, cruor paſſim effunditur. Germani cum Saxonibus inclinati, ab utroque cornu, & a revocatis alis circumveniri coepere, & ab utroque latere graviſſime ſauciari. Veteranae legiones, Henrici agmen, poſt multorum caedem, terga dare coegerunt; mox palantes Alamanni aufugere. Inter fugiendum innumera multitudo intercepta, quae partim caeſa, partim capta. Henricus cum caeteris, magna ex parte vulneratis, caſtris exutus, turpiter aufugit, & in Auſtriam, pertaeſus audaciae ſuae, ſe recepit. Caeſorum numerum ex Alamannis ad ſeptem millia memorant; ex Ungaris tria millia deſiderata. In eo bello Rapoltus, Alamannus, quem per nocturnas inſidias Piſonium occupaſſe diximus, ab Uros equite, & Otho a Gabriele captus eſt.

Praelio utrimque concurritur.

Inclinantibus Beſſis terrentur Ungari.

Henricus caeſus, caſtris exutus, fugatur:

Rex victoria potitus, ſpoliatis caſtris hoſtium, cum univerſo exercitu in Ungariam rediit, & horum exuviis templa ditavit. Pro agendis Deo gratiis, ſupplicationes egit, & apud omnes Baſilicas regni rem divinam operatus eſt. Tantum ex hac victoria ſibi nominis comparavit, ut hunc dumtaxat puerum Germanica potentia formidare videretur. Henricum quoque tantus mox timor inceſſit, ut non modo Ungariam penitus vexare, ſed ne pagos quidem finitimos attingere auderet. Victoriam hanc Ungari potius divinae benignitati, & fortunae adoleſcentis, quam ſibi tribuere; quando extremis utrinque viribus, a tertia hora diei, ad ſerum usque tempus dimicatum affirmant, & ſe a principio ceſſiſſe, deinde per atrociſſimam pertinaciam, inclinata hoſtium fortuna, viciſſe confitentur.

Secundum hoc bellum, Pannonias, ut Annales memorant, ſaeva fames invaſit, qua vulgo graſſante, maxima pars hominum eſt abſumta. Quo quidem tempore, in Galliis regnante Ludovico, tam diuturnus aeſtuanſque calor fuiſſe dicitur, ut compluribus in locis, non citra populorum terrorem & exitium, terra conflagrarit; ex aeſtu igitur fames illa edita. Succeſſit his temporibus, Conradi Imperatoris tranſitus, qui haud parum detrimenti & ſacris & profanis attulit; de quo prius aliqua referenda eſſe duximus, quam ultra progrediamur, ut res ipſa cognitu facilior eſſe videatur.

Fames in Ungaria & Gallia.

Sedente Lucio tertio, Pontifice maximo, Bernardus, Clarevallenſis Abbas, claruit, qui ardentiſſima Chriſti charitate ſuccenſus, Principes fere omnes adivit, hortaturus, ut laborantibus in Syria & Palaeſtina Chriſtianis, validiſſimis adverſus Saracenos copiis ſubvenirent, neve paterentur, divini ſepulchri propugnatores e ſacra urbe exigi. Ad perſuaſionem ſacrae militiae, Conradus Imperator, natione Suevus

S. Bernardus Chriſtianos Principes ad recuperandam Syriam adhortatur.

Rogerius amissa recuperat.

Suevus, primus nomen dedit. Interea Rogerius, Rex Siciliae, per negligentiam Pontificum in Italiam reversus, quaecunque amiserat omnia recuperavit. Deinde cum maxima classe in Africam trajecit, Libycumque Regem stipendiarium sibi fecit, atque annis plus quam triginta illinc tributa recepit. Conradus igitur, coacto ingenti Crucigerorum exercitu, e Germania castra movit, & praeter Danubium iter faciens, in Ungariam descendit, ubi fortasse, prae veterum memoria inimicitiarum, non peregrini Ducis, ductu & auspiciis Jesu Christi militantis, sed acerrimi hostis, ulciscendi occasionem nequaquam deserentis, animum ostendit. Nam quamvis faciendi per Ungariam itineris potestatem a Geysa prius literis perhumane impetraverat, aliquanto tamen insolentius, ac par erat, iter fecit. Et quum se in sacrosanctam expeditionem peregre proficiscentem diceret, sub viatici stipendiive sacri nomine, e cunctis sacris aedibus, coenobiis, xenodochiis, immodicam pecuniam extorsit, quin & multae Basilicae, ac religiosa loca, collatam prae timore illi stipem detulere. Quod quamvis Geysa, caeterique Pannones, aegre tulissent, sanctissimae tamen expeditionis gratia patientissime tolerarunt, adjuvarunt muneribus & commeatibus, & nullum hospitalitatis ac divinae charitatis officium praetermiserunt.

Conradus Imp. in Syriam tendit per Ungariam, satis insolenter:

A Geysa tamen commeatibus adjutus.

Conradus autem per Mysiam & Macedoniam iter faciens in Thraciam, Constantinopolim contendit, ut Emanuelis II. Graecorum Imperatoris adjumento, per fretum Euxinum commode trajiceret. Ibi ab Emmanuele infido male persuasus, trajecto in Asiam exercitu, Iconium obsedit, quia, ut ille promiserat, commeatus omnes a Constantinopoli se habiturum esse sperabat, quippe qui aliunde haberi non poterant. Quum munitissimam is urbem obsedisset, sceleratissimus Graecorum Imperator, ut Romani Principis prae livore perderet exercitium, farinae semper gypsum immiscuit. Quare milites, adulterata re frumentaria, passim morbo correpti, magna ex parte interiere. Itaque Conradus, re infecta, paulo post in Germaniam redire coactus est. Atque id tantum emolumenti sua expeditio praebuit, quod Balduinus, Hierosolymitanorum Rex quartus, tantum animi ex Imperatoris adventu concepit, ut Ascalonam, diu obsessam, ceperit; quum paulo prius Gazam, vetustissimam urbem, sed ab incolis destitutam, instaurasset, fratribusque Templariis, ut ajunt, inhabitandam concessisset. Quin & eodem fere tempore, Turcarum Satrapas aggredi ausus est, qui Hierichontinos admodum opprimebant: quos quum praelio superasset, quinque millia Turcarum caesa referuntur. Insuper Noradinum, Damascenorum Praefectum, & Hierosolymitanum agrum assiduo infestantem, insigni clade fugavit, ad Damasci usque moenia persequutus. De Conrado hactenus.

Conradus, Emanuelis Imp consilio, Iconium obsidet:

Sed adulterata farina attrito exercitu, re infecta discedit in Germaniam.

Sed de Ludovico Gallorum Rege dicendum, qui in expeditionem Hierosolymitanam, eodem tempore, post Conradum profectus, & per Ungariam iter faciens, multo diligentius hospitalitatis jura servavit. Eugenium tertium Pontificem maximum, Pisis oriundum, Romanorum factionibus urbe Romana exactum, in Gallias contendisse ajunt, partim ut sanctissimum patrem Bernardum viseret, a quo sacris fuerat initiatus, partim ut Ludovicum Regem, divino cultui deditissimum, ad suscipiendam Palaestinae expeditionem hortaretur, & Crucis tessera Christi ducem insigniret. Quam quum forti animo Rex ille accepisset, ne longa navigatione vexaret exercitum, per Rhaetos, Vindelicos, & Pannones, deinde per Mysos & Macedonas, Constantinopolim ad Emanuelem pervenit. Quo quidem tempore quum per Ungariam transiret, a Geysa honorificentissime acceptus: nam Conradum paulo post sequutus, ubique sanctissimum se piae militiae Ducem ostendit. Tanta severitate duxit exercitum, ut ne minimum quidem rusticum laeserit, nullum pecus abegerit, vim militi passim inhibuerit. Qua quidem continentia, cum singulari humanitate conjuncta, ita Ungarorum gratiam promeruit, ut a Rege ac caeteris Optimatibus, diebus aliquot, & aliquanto diutius ac par erat, sub reficiendorum corporum praetextu, in Ungaria remoratus fuerit. Item ajunt, eodem tempore scitum Geysae puerum fuisse natum, & sacra fontis aqua, Ludovici Regis testimonio,

Ludovicus, ducto per Ungariam exercitu in Syriam, a Geysa honorifice excipitur.

monio, inter Christianos assertum. Item sacrosancti jure vinculi, illum a Geysa non modo honorifico comitatu, gratissimo hospitio, & commeatibus passim exercitui gratuito datis; verum etiam regiis donis honestatum, in Thraciae finibus fuisse dimissum. Is autem quum ad Emanuelem Constantinopolim cum exercitu venisset, haud aliter ac Conradus, a fraudulentissimo Imperatore, tractatus est. Nam ab illo persuasus, ut per Syriae deserta iter faceret, tantam jacturam, partim rerum inopia, partim locorum difficultate fecisse dicitur, ut Antiochiae hybernare sit coactus.

Emanuelis Imp. suasu, magno exercitum damno per Syriae deserta ducit.

At Rogerius, qui Siciliae imperabat, Emanueli infensus, comparata maxima classe, Corcyram, Corinthum, Thebas, & Euboeam, perfido Graeco abstulit; quin & Constantinopolim cum classe navigasset, ni quadraginta Venetorum naves longas in Adriatico sinu reformidasset. Quare ad Asiatica littora deflexit, magnaeque Christianis felicitati fuit. Namque Ludovicum Regem, in Palaestinam ad sancti Simeonis portum navigantem, Saracena classis forte interceperat. Quo quum nescio quo fato, veluti a Deo missus, Rogerius cum sua classe praesto intervolasset, periclitantem piumque Regem liberavit, insperataeque laetitiae omnibus Christianis & saluti fuit. Mox in Syria multa occupavit, quae sine praesidio relicta a Venetis recuperata sunt. Deinde, quum Ludovicum ad Joppen reliquisset, Constantinopolim cum universa classe properavit, ubi spectante etiam Emmanuele ab arce, suburbia cum appendicibus hostiliter incendit. Mox arcem adortus, quum expugnare non posset, usque eo dimicando processit, ut ex hortis Augustalibus, propria etiam manu, poma legerit. Sed in reditu, cum Veneta classe, parum prospere conflixit.

Rogerius Ludovicum a Saracenis circumventum liberat.

Conradus autem, Ludovicus, & Balduinus, quum una convenissent, unito consensu Damascum obsident, ab Arabiae quondam servis fundatam, sitam in planitie, quae natura soli sterilis foret & arida, nisi a proximo tenuique fluvio fistulis & cuniculis ager irrigaretur, ex quo tanta ferocitas, & pomorum suavissimorum copia profluit, ut nihil in orbe laetius judicaveris. Obsessam urbem perbrevi ad deditionem redegissent, si aquam inhibuissent, quam alio facile divertissent: sed cujusdam Assyrii dolus intercessit, qui Balduino quandoque se fidum ostenderat. Hic enim civium pecunia coinquinatus, Balduino significavit, ut aliam partem urbis obsideret, si ea brevi potiri cuperet, quando illinc murorum infirmitate facilius expugnari poterat. Quod quum ille fecisset, mox iste occupandum esse fluvium, & munitionibus hosti inhibendum, commeatuumque viam praecludendam censuit. Id ubi factum est, ita siti ac fame absumti sunt, ut soluta obsidione, Ludovicus & Conradus, multis amissis, exercitum in Europam comminutissimum reduxerint; quod anno centesimo quinquagesimo secundo supra millesimum accidisse legimus. Quo quidem tempore Eugenius, Romam reversus, a populo Romano honorifice receptus est. Balduinus autem, Hierosolymitanus Rex, deinde Aegyptios & Babylonios superavit: in quo bello quinque barbarorum millia caesa sunt. Sed de Ludovico & Conrado hactenus, qui per Ungariam iter, regnante Geysa, fecisse traduntur. Qua quidem in re, longius aliquanto ac par erat, divagati sumus, ne rem memoria dignam iniquo silentio praeteriremus.

Conradus, Ludovicus, & Balduinus, Damascum obsident.

Sed fame sitique absumti, soluta obsidione, in Europam redeunt anno 1152.

Balduinus 5000. barbarorum caedit.

Nunc ad res Ungaricas redeamus, & quae post Germanicum Geysa bella gesserit, quantum ex inopia Scriptorum indagare possumus, rite prosequamur. Sed antequam ultra progrediamur, quod de Boricho adulterino intercessit, nequaquam subticendum. Quum Ludovicus per Ungariam iter faceret, a Gregorio quodam milite Rex Pannoniae admonetur, Borichum, adulterinum Colomani Regis filium, in Gallorum castris esse, accitum quorundam Ungarorum consiliis & precibus; si sacrosanctae militiae castris insinuatus, Pannonias fortasse subiret, facile foret, ut multi in Ungaria non ignobiles, a Geysa Rege ad eum deficerent. Ne falsus quidem rumor erat, siquidem in Ludovici castris Borichus delituerat. Hoc ubi Geysae relatum fuit, haec Ludovico repente significavit: *In tuis*, inquit, *castris, Ludovice, Borichus est, qui ex adulterio genitus, Regis Colomani, majoris olim patrui mei, se*

Borich in castris Gallicis:

filium esse mentitur; se inter tuas copias insinuavit, ut aliquid adversus me molirctur. Proinde, si me beneficio tuo dignum existimas, Borichum interitum mei anhelantem redde, ne improbo patrocinio suggilleris, neve, quod a bonorum ingenio nimis alienum est, & quam maxime Principum, pro bono malum cumulatissimum rependere videare. Obrepit fama inter Gallica castra, quendam ibi Ruthenum delituisse, ut bene merenti de Gallis Ungariae Regi, per insidias regnum occupet; illum esse spurium, & legitimum Regem, quibuscunque potest artibus, exacturum. Ad famam continuo tumultus excitatur, per omnia contubernia in parricidam disquiritur. Borichus, his auditis, hujusce mali conscius, crimen laesae majestatis admodum veritus, libere Ludovicum Regem adit, ad cujus pedes prostratus, vitam simul & veniam exorat, ut tuto cum exercitu abire sibi liceat impensissime supplicat, & ut ex Ungaria sine periculo evaderet. Geysa jam certior factus, Borichum in Ludovici castris esse, iterum precatur, ut suum inimicum ad se vinctum remittat. Ad haec pientissimum Gallorum Regem ita respondisse ferunt: *Num haec Geysa Rex ignorat, cujusque Regis optimi tabernaculum, haud aliter ac religiosum templum, ac pedes Regis pro aris haberi oportere? Quonam jure, divino aut humano, hunc reddere possum, si ad tabernaculum, velut ad aedem, & ad pedes, tanquam ad altare, confugit?* Ad haec nuntium respondisse ajunt, adulterinam sobolem e republica exterminandam: nulla promiscuum genus hominum indulgentia prosequendum, imo undique diligentissime exstirpandum, ne legitimi haeredes bonis propriis amoveantur. Quum haec ad Borichi aures pervenissent, reformidata morte, subtractoque Ludovici Regis equo, subinde aufugit. Quod ubi ab hipparcho stabulique praefecto cognitum est, sumto alio equo, pari pernicitate subsequitur. Qui quum Borichum assequutus esset, in primo congressu statim ab eo, discisso capite, interfectus est. Hac igitur audacia adulterinum Ungariae Regem, sequutoris periculum evasisse ferunt.

A Ludovico veniam & discessum impetrat:

Sublato Ludovici equo fugiens; interficitur.

Geysae in fratres amor.

Sed qualis in fratres ipse fuerit, fraterna satis ipsa testimonia plane testantur. Almus prae caeteris mortem obiit, Ladislaus & Stephanus fuere superstites, quos & paterna & regia liberalitate ac indulgentia, ut par erat, prosequutus est. Nam utrumque Ducem statuit; pro dignitate proventus & vectigalia magna disposuit; jussit vivere more regio, ut parvum inter eos videretur esse discrimen. In media saepe concione fratres amplexabatur, ut non tam pietatem suam ostentaret, quam suorum inter se pristinas crudelitatem, & infamiam impietatis, aboleret.

Bellum Ruthenicum Geysae, pro Socero:

Post haec Ruthenorum bellum exarsit. Nam quum Rex, Minoslai, Ruthenorum Principis filiam, duxisset uxorem, ex qua Stephanum & Belam filios accepit, cum nonnullis aliis, qui immatura morte subrepti sunt, prae Ruthenorum factionibus, hanc pro socero expeditionem suscipere coactus est. Lodomerius enim, Chunorum fretus auxiliis, Minoslaum regno ejicere, & tyrannidem invadere ausus est. Rex, quum socerum a Lodomerio graviter oppugnari accepisset, exercitum in Roxaniam misit. Qui quum hinc a Chunis, a Ruthenis illinc infestaretur, fedato tandem bello; multis amissis, in Ungariam rediit. Deinde, haud multo post tempore, Lodomerius iterum Minoslaum adoritur, multa ejus oppida vi capit, diripitque, mox agrum vastat, & quibuscunque potest calamitatibus & injuriis afficit. Iterum a socero efflagitatur auxilium. Rex ne periclitantem eum desereret, comparato magno exercitu, una cum Ladislao ac Stephano fratribus, in Ruthenos contendit, ut affinis injurias, & pristinam legionum jacturam, ulcisceretur. Quum hostium fines attigisset, Lodomerium cum magna multitudine occurrentem offendit. Pauci dies curandis corporibus, & reficiendis equis, longo itinere defatigatis, dati sunt: mox praelium initum, quo caesis utrinque multis, Lodomerius cum Chunis & Ruthenis passim fusus & fugatus est. Minoslaus, profligato hoste, generi opera, cuncta quae amiserat subito recuperavit. Rex cum fratribus victoria potiti, ac superiores injurias ulti, ovantes in Pannoniam rediere.

Dum haec omnia, quae diximus, ita geruntur, Rogerius Rex Siciliae diem obiit; Guilielmus filius regnum accepit, qui paulo post mortem patris, Beneventi suburbia, Ceperanum & Babuchum oppida, occupavit. Quare ab Adriano Ponti-

fice

fice maximo & regni titulo, & Christiana consuetudine, quando aqua & igni sibi fuerat interdictum, privatus est, subditi quoque a praestito juramento absoluti. Hac etiam tempestate Norvegia Christi fide initiata; & Fridericus Primus, Sueva gente natus, Romanumque imperium sortitus, in Italiam venit. Tortonam obsessam vi cepit; contendit mox Romam. Pontifex ei per internuntios conciliatus, in Sutrino agro statim occurrit. A quo legitimam reverentiam exegit, coronavit mox in divi Petri Basilica, & legitimum populo Romano hunc Imperatorem esse declaravit. Tunc urbis Consules, Adriano infesti, & utriusque concordiam veriti, portas clausere. Plebs injussu Consulum, per pontem Trajani eruptione facta, Teutones in Vaticano observatos, multis interfectis, hostiliter spoliavit. Sed ultio subinde facta. Nam ex castris Imperatoris, quae in pratis Noronianis locata fuerant, suscitato tumultu, innumera militum manus effluxit, quae profligata Romana plebe, captivos multos abduxit, quos, Pontificis precibus Imperator exoratus, continuo dimisit. Deinde quum per Urbem & Lateranum iter uterque facere nollet, ad Mallianum se contulit, mox per pontem Lucanum, trajecto Tyberi, ad Lateranum pervenit, ubi compositis rebus Christianae reipublicae Fridericus in Germaniam rediit.

Fridericus Romae Imp. coronatur.

Romani in Adrian. PP. Fred. Imp. rebellantes supprimuntur.

Adrianus a regni Proceribus exoratus, Beneventum se contulit, ac majorem regni partem Guilielmo abstulit. Item Palaeologus quidam Graecus, nobili genere natus, Emanuelis Imperatoris nuntius, Anconam appulit, mox Beneventum ad Pontificem properavit, data ab Imperatore mandata detulit, in quibus haec potissima continebantur: Emanuelem, si tres dumtaxat Apulae urbes maritimae sibi permittantur, quinque millia pondo auri, item Guilielmi ex Italia expulsionem, offerre Pontifici. Quae quum Guilielmo nuntiarentur, ad Pontificem repente confugiens, se omnia, quae Ecclesiae Romanae abstulerat, redditurum, adjecturum insuper oppida nonulla, item Romanos rebelles ultro subacturum; demum aurum a Graeco Imperatore promissum, accepto legitimo temporis intervallo, persoluturum, pollicetur, si Pontificia auctoritate sibi sit integrum, in utroque Siciliae Regno libere dominari. Placuit Pontifici oblata conditio, sed Cardinales, avaritia ducti, intercessere. Quare Guilielmus, ob repulsam iratus, Apuliam invasit, cuncta longe lateque devastans, & profligatis ad Brundusium Graecorum Apulorumque copiis, Apulos & Salentinos in deditionem accepit. Quare Pontifex indignatus Cardinalibus, Beneventum Guilielmum acciri jussit: quo quum venisset, pro oblata conditione, auctoritate sua liberam utriusque regni potestatem dedit.

Guilielmus metu Palaeologi Imp. ablata Ecclesiae Rom. restituere promittit, concesso sibi Siciliae regno.

Cardinalibus dissentientibus, Guilielmus succensus, caesis Graecis, Apulos & Salentinos in deditionem accipit.

Adriano paulo post Anagniae defuncto, Alexander tertius, patria Senensis, duorum & viginti Cardinalium suffragiis, Pontifex designatur. Contra vero trium tantum suffragiis Octavianus, Romanus Pontifex creatur, qui Victor appellatus est. Orta inter utrumque contentione, Alexander Imperatorem Fridericum, eo tempore Cremam obsidentem, missis internuntiis oravit, ut sibi praesto, prout utriusque postulat officium, adforet. Ille respondit, utrumque Pontificem Papiam ire oportere, ubi utriusque patris rationes lubentissime se auditurum pollicetur. Quare Alexander Ananiam, Octavianus Segniam se contulit. Fridericus, missis duobus Episcopis, Alexandrum hortatur, ut ad conventum Papiae celebrandum veniret. Sed Episcopi a Pontifice confutati, Segniae Octavianum visitarunt, cumque Papiam deduxerunt. Hunc Imperator, in conventu Papam declaratum, adoravit, deduxit ejus equum ex more per urbem. Alexander, quum haec omnia novisset, & admonuisset utrumque, confestim, praemissa admonitione, Octaviano & Imperatori humana consuetudine interdixit, longe lateque per Christianam rempublicam nuntios misit, qui suae causae justitiam testarentur. Philippi Gallorum Regis monitis & precibus adactus, in Campaniam rediit, deinde paulo post in Galliam ulteriorem contendit; postea in Pessulano & Claro monte, Imperatoris anathema, habito conventu, pronuntiavit.

Alexander III. & Octavianus, seu Victor III. de Papatu contendunt.

Dum

Balduino III. Hierof. succedit Almericus, qui Alexandriam recipit.

Dum haec in Europa fic aguntur, Mortuo apud Hierofolymam Balduino tertio, Almericus frater in regno fucceffit, qui cum Aegyptiis haud multo poft congreffus, magnam cladem his intulit. Obfedit Alexandriam, quam Tiracunus, Saladini Turcarum Regis Praefectus, Soldano Aegypti, fraude fubtraxerat. Alexandrini, quum nullo pacto Chriftianum jugum fubire vellent, ea tamen conditione fe Almerico commiferunt, ut in Soldani poteftatem fua opera & induftria reducerentur. Recepta ingenti pecunia, Soldano urbem Almericus plane reftituit. Mox intellecta Soldani fraude, Carras, quam nunc Carim urbem potentiffimam appellant, obfedit.

Fridericus Mediolanum diruit.

Fridericus autem ad tyrannidem converfus, direpta Tortena, Mediolanum diruit, populum in fex portarum tribubus divifum, in fena loca, procul ab urbe, ad decimum lapidem habitare coegit. Cremam ingenti detrimento affecit. Quare Venetorum confilio, Veronenfes, Patavini, ac Vicentini, inter fe foedus icere, ut, praeter legitimum imperii tributum, nil obfequii ultra praeftarent. Mox Imperator ifte, Aenobarbus ex cognomento dictus, miffis oratoribus, Gallorum Regem oravit, ut Alexandrum ad praeftitutum conventum duceret, quum ipfe Victorem fe ducturum reciperet. Conventus ad Divionem indictus, ubi Franco amnis Gallos difterminat a Germanis. Quum Principes ex compofito illuc mira frequentia convenirent, Alexander, qui apud Dolenfe coenobium Aquitaniae fubftiterat, fe eam Synodum aditurum effe negavit, quam ipfe non indixiffet, ne quid pontificiae poteftati derogare videretur. Quare, foluto conventu, Fridericus in Germaniam rediit: Alexander ad Turonium Synodum indixit, ubi multa decreta promulgata. Interea Octavianus Lucae mortuus eft, & Guido Cremenfis in Antipapam fubrogatus. Foedus civitatum Italiae amplificatum: nam Cremonenfes, Brixiani, Bergomenfes, Mediolanenfes quoque diffipati, cum Placentinis in eandem focietatem admiffi. Alexander demum, creatis Confulibus, qui ex veteri amicitia, dignitati fuae fuffragabantur, a Romanis e Gallia Romam revocatur, quod anno centefimo fexagefimo quinto fupra millefimum accidiffe legimus. Haec igitur regnante Geyfa acciderunt.

Synodus Divionenfis ab Alexandro reprobata.

Alexander Romam redit an. 1165.

Infuper iisdem fere temporibus, Alphonfum Hifpaniae Regem, ab expugnatione Terrae fanctae reverfum, diem obiiffe ferunt. Cui Sanctius, filius natu major, in regno fucceffit, & illi non multo poft Ferdinandus frater, quem in Arabia, pro Chrifti nomine bellando, occubuiffe memorant. Huic Alphonfus filius fubrogatus, regnum accepit. Quin & illis quoque temporibus crucis figura in Luna publice vifa.

Geyfa, Stephano fucceffore denominato, obit anno 1161. regni 20.

Geyfa tandem in adverfam valetudinem incidit, qua in dies ingravefcente, ne inteftatus obiret, accitis amicis, Pontificibus, & Optimatibus, regnum difpofuit, Stephanum tertium, grandiorem natu, Regem pronuntiavit. Exoravit etiam Proceres, ut eundem pro Rege ultro fufciperent, colerent, & amarent. Filios haeredes effe femiffe conftituit: caetera partim facris aedibus, partim calamitofis hominibus, ac variis fanctiffimisque ufibus, legavit. Demum, inter liberorum ac fratrum amplexus, animam efflavit. Annis viginti, menfibus tribus, & diebus quindecim regnaffe fertur, incolumi fama, & integra regni poteftate. Obdormivit autem in Domino anno falutis centefimo fexagefimo primo fupra millefimum, pridie Kalendas Junias, maximumque fui defiderium omnibus reliquit. Corpus Albam elatum, ac publice deploratum, & inter monumenta Regum filii retulere. Celebratis honorificentiffime exequiis, ad Comitia regalia ftudia converfa funt. Nam quamvis Regem declaratum ac legitimum haberent, ne prifcam confuetudinem abolerent, Comitiorum diem indixere.

Stephanus III. publicis Comitiis eligitur, & coronatur:

Quum defuncto Rege Geyfa, frequentiffima Comitia haberentur, adductis in medium publiceque perlectis teftamenti tabulis, omnes, cunctis fuffragiis, declaratum a patre Regem Stephanum tertium comprobant, & fauftis cognominibus ingeminant: Stephano cuncta feliciter exclamant, Stephano Regi laus & gloria, Stephano felix vita, & continuata victoria, Ungariae faufta omnia & felicia.

Paulo

Paulo post Albae ex more coronant, & sacro divi Stephani progenitoris diademate confirmant. Is regno potitus, & ad regnandum haud quaquam intempestivus, nihil fine Senatus auctoritate, & patris amicorum consilio, gerit. Triennii regnum immunitate donavit, & multa captandae popularis aurae gratia edicta promulgavit, otium & quietem pro viribus ab initio retinuit, mox sociorum & regni causa in bella descendit, quae vario gessit eventu; neque suorum perfidia caruit, ut suo loco referemus.

Verum enim vero, hac re potissimum execrandi sunt Ungarorum Annales, quippe qui, etsi ineptissime scripti sunt, (qua in re veniam damus, quia historiam potius, quam eloquutionem quaerimus,) nonnullorum tamen Regum, veluti Stephani gesta cuncta, nefario silentio praetereunt, quae posteriores plerique Scriptores minime praetermisere. Quare, ut hanc grandem rerum Ungaricarum jacturam resarciamus, quid cum Venetis, & Emanuele Graecorum Imperatore, gesserit, inprimis referemus. Emanuelem & Fridericum Aenobarbum simul illa tempora protulere, impietate, perfidia, & crudelitate pares, utpote quibus nihil tunc saeva tyrannide videbatur antiquius. Dum Gallia cisalpina Friderici reditum reformidat, & urbs Romana reditu Alexandri Pontificis exultat, Emanuel in Italos, Dalmatas, & Istros, multa molitur, quae altiuscule repetemus, ut apertior res ipsa videatur. *Ungaror. Annales notati!*

Ex eo tempore, quo Veneti, afflictis Hierosolymae rebus, Balduino Rege in captivitate demerso, auxilia pia, duce Dominico Michaele contulere, hostilem Emanuel animum Venetis ostendit, quos hactenus fidelissimos sibi socios semper habuerat, haud dissimulans, collata illis auxilia aegerrime tulisse. Ut Venetis obesse posset, Stephanum tertium, Ungarorum Regem, item Dalmatas, Istros, Liburnos, & Anconitanos, cum Graecis in societatem admisit. Stephanus ultro foedus iniit, ut antiquas pro Dalmatia inimicitias commodius ulcisceretur. Dalmatae vero, Istri, & Liburni, longe propensius in ista foedera convenere, ut, quamvis Imperatorii & Constantinopolitani juris olim fuerint, & tunc partim Venetorum, partim Ungarorum imperio parerent, ista tamen rerum novitate, trini potentatus e cervicibus juga discuterent, multoque licentius, ut ante, piraticam exercerent; quos maritimis latrociniis assuetos fuisse Livius affirmat, quod ut facilius facere possent, horum trium amicitias saepissime ludificarant. Quare Dominicus Maurocenus, Dux Venetus, anno salutis unde quinquagesimo & undecies centeno, Senatus populique Veneti jussu, in Istros, mare Adriaticum infestantes, quinquaginta triremium classem duxit, qua Polam, Rubinum, Parentium, Haemoniam, & Humagum, in Venetorum perbrevi potestatem asseruit. Anno inde septimo, in demortui Ducis hujusce locum, Vitalis Michael suffectus fuerat. Quo quidem tempore Adrianus Pontifex, Gradensem Ecclesiam, super caeteras Venetiae, Istriae, ac Liburniae Basilicas, principatum tenere pronuntiavit. Id Ulricus, Aquilejae Patriarcha, sentiens, aegre tulit, & impetratis a Stephano Ungarorum Rege auxiliis, (quocum societatem hac dumtaxat causa iniverat,) Gradense oppidum, partim dolis, partim viribus occupare contendit; sed spes hominem frustrata est, quandoquidem immissa Venetorum classe, cum septingentis partim Forojuliensibus, partim Ungaris, captus est. Et hi omnes hac conditione dimissi, ut Forojulienses quotannis duodenos porcos, totidemque panes, Venetis tributi loco penderent. Insequenti anno, Arbenses & Liburni a Venetis subacti. *Emanuelis Graec. Imp. in Venetos consilia:* *Veneti, Duce Maurroceno, an. 1149. plures Istrorum civitates capiunt.* *Gradensis Ecclesiae praeroga-tiva:*

Per id etiam temporis Stephanus Rex, simulata cum Vitali Michaele amicitia, duas eximiae nobilitatis Ungaricae virgines, duobus illius Ducis filiis matrimonii loco collocavit. Quare paulo post ejus arte & opera factum est, ut Spalatrum, Tragurium, & Sibinicum, a Veneta republica deficeret. Quin etiam & Jadrenses, qui tunc Venetae ditionis erant, quum Ecclesiae subjectionem Gradensi factam iniquo animo tolerarent instigante etiam tunc Rege Stephano, Venetis rebellarunt; qui ea tempestate, ita omnes ingenii nervos in Venetorum detrimenta intenderat, ut nil impensius curare videretur. Quare Vitalis Dux, cum triginta longis navi- *Jadrenses rebellant:*

 bus,

bus, ad recuperanda quae amiserat, in Dalmatiam contendit, sed re infecta repulsus recessit. Item Anconitani, Emanuelis Imperatoris jussu, in cujus potestatem eo tempore se penitus asseruerant, Guiscardo Anconitano Duce, cum quinis triremibus, excursionibus & latrociniis omnia Venetorum littora admodum infestarunt. In quos tandem Michael emissus, navali bello Guiscardum cepit, ultimoque supplicio affecit. Captas quoque triremes demersit, haud incruenta victoria potitus: nam inter caeteros ac saucios, unam tantum e potissimis triremium amisit, ab hoste demersam.

Guiscardum, cum Anconitanis Venetos infestantem, Michael capite plectit.

Stephanus autem Rex, eductis multis ex Ungaria copiis, non modo Dalmatiae passim urbes milite complebat, sed ab eo tractu Venetorum fines longe lateque vexabat. Ne quid ex data occasione remitteret, quotidie quoque per nuntios Emanuelem Imperatorem solicitabat, & irritabat in Venetos. Itaque anno sexto ac sexagesimo super undecies centum, aliam classem in Dalmatiam Veneti, sub eodem Duce, instaurare coacti sunt, cui Dominicum Maurocenum praefuisse ferunt. Vitalis, ubi Dalmatiam appulit, Jadram inprimis Metropolim adoritur: quam quum terra marique acerrime oppugnaret, urbe tandem potitur. Multis caesis, muros a parte maris diruit, ut rebellandi praeciperet facultatem; item ducentos ex ordine nobilium obsides abducit. Hac saevitia caeteri Dalmatae usque adeo perculsi sunt, ut ejectis Ungarorum praesidiis, quae paulo ante Rex Stephanus imposuerat, ad Graecos & Emanuelem Imperatorem extemplo deficerent, quorum auspiciis & imperio diu olim regi consueverant. Ne gravissime id quidem Stephanus tulit, quando hos Imperatoris, quam Veneti ditione teneri, malebat. Orientalis Augusti universus Illyrici tractus quondam fuerat, & maritimam ejus oram idcirco Veneti summa affectatione tutati sunt, partim ut Adriatici maris iter ad navigandum expeditius haberent, partim ut sub auxiliorum praetextu, labantis Graecorum imperii appendices in dies occuparent. Emanuelem Rex Stephanus, dolorum & perfidiae officinam, donis & pecuniis incendit, ut Ichthyophagos & piscatores, Graecorum imperium anhelantes, a temeraria audacia coerceret, neve pateretur nobilissimam Romanarum coloniarum oram a Venetis occupari, qui magis captandis hominibus, quam piscibus, incumberent. Et ni prospiceretur, perbrevi fore, ut veluti pastoribus ab initio populi Romani, talis Imperii ac tanta fiat accessio, ut prius Graecia cum Illyrico, quam Italia & Pannonia, hinc accipiat detrimentum. His Emanuel sat incensus, qui ultro crescentibus Italorum rebus invidebat, neque caeteris prae ingenito livore parcebat, quem ex reliquiis Graecae improbitatis plane conflaverat, fraudem haud modicam comminiscitur. Non tam publico edicto, quam data fide, vulgo Venetos hortatur, ut per universum Graecorum Imperium mercimonias libere contrectarent. Quod quum illi solito more factitarent; una cunctos die, cum navibus & mercimoniis, intercepit. Quod ubi Venetis significatum est, ita populus universus consternatus est, ut oratores ad imploranda, quaecunque concederentur, Senatus consulto destinaret. Instaurarunt animos viginti naves negotiatoriae, quae e Graecorum manibus & insidiis evaserant, Venetiasque re integra redierant. Quarum reditu sic omniu animi levati sunt, & instaurati, ut perbrevi omnibus, qui negotiandi causa aberant, revocatis, Senatus consulto tanta & tam inaudita celeritate classis comparata sit, quantam ab inclinatione Imperii Romani nusquam pari festinatione factam acceperimus: quando centum diebus, centenas triremes, ac viginti naves onerarias, fabricasse memorant; quibus, ut ajunt, Jadrenses & Istri, nuperrime recuperati, denas quoque naves longas, Venetorum jussu, adjecere. Hac igitur classe Tragurium captum, & invito Vitali Michaele, direptum ferunt. Eadem quoque Ragusium occupatum, mox in Aegeum pelagus navigatum: incassum obsessa Euboea, Chius capta. Dum Veneti promissam ab Imperatore pacem expectant, saeva continuo pestilentia classem invasit, quae Vitalem Michaelem Ducem vel invitum Venetias redire coegit. Hujus reditu infecta urbs universa, tam saeva contagione correpta est, ut

Stephanus Venetorum fines vexat.

Hi, Duce Mauroceno, Jadra potiuntur, cujus muros diruunt.

Dalmatae Emanuelis imperio se subdunt.

Emanuel Venetorum naves detinet.

Veneti incredibili celeritate centum triremes & 20. naves intra 100. dies conficiunt; Capiunt Tragurium Ragusium, Chium.

ut hoc dumtaxat morbo videretur absumi. Dux, convocata concione, quum ad consolandum populum prodiisset, impetu mox in eum facto, vulneratus excessit.

Stephanus autem, Ungarorum Rex, Emanuelem ab omni pace revocare pergit, nullam cum Venetis concordiam hunc pacisci patitur: catenatis laboribus, ambitiosam urbem vexari cupit; Dalmatas clam sollicitat, & clandestina arte, qui defecerant, Jadrenses, Tragurinos, & Ragusinos, a Venetorum studiis ac fide revocare nititur.

Dum haec ita geruntur, Fridericus Aenobarbus, in Italiam reversus, dissimulatis inimicitiis, & subornata benignitate, mansuetudine, ac liberalitate, adeuntes populos excepit. Quum Guidonem Cremonensem Antipapam ab Hetruscis aspernari audivisset, partem copiarum per Flaminiam in Hetruriam misit, caeteram secum in Picenum agrum duxit. Acerrima obsidione circumvenit Anconam, Emanueli parentem, ut ab Imperatoris Graeci studiis averteret. Interea Mediolanenses, Cremonensium, Placentinorum, & Veronensium auxilio, urbem quam antea munitiorem instaurant. Et Laudensis novae urbis a Friderico aedificatae cives, in bello sociali Lombardorum partibus accessere. Emanuel Alexandrum septimum jam annum Pontificatus agentem, dimissa re Veneta, quod Stephano Regi molestissimum fuerat, per oratores dolosis artibus tentare coepit, ut ad redintegrandum Romanum Imperium animum adverteret, quando fide ac potentia se Friderico Aenobarbo superiorem esse affirmabat. Sperabat, ob atrocissimum inter utrumque odium, se id Pontifici facile persuasurum. Interea populus Romanus a Germanis & Tusculanis magnam cladem acceperat. Quod ubi Friderico nuntiatum est, soluta statim obsidione Anconitana, ad urbem properavit. In pratis Neronis castra locat, Vaticanum adoritur, & accepisset, nisi a Pontificia cohorte repulsus esset. Quod Imperator aegre ferens, circumductis copiis, Petri Basilicam perfringere adortus & majori vesania percitus, ignem valvis & tecto supponi jubet. Aeditui, reformidato incendio, postes patefaciunt, ac furentem admittunt. Alexander ex Laterano, Aenobarbi furorem veritus, in proximas Frangepanum domos, quae Amphitheatrum, & divinae Mariae novae coenobium, cum palatio complectebantur, se recepit. Mox a Guilielmo Normanno, Guilielmi filio, & Siciliae Rege, qui ex paterno instituto parentis loco Pontificem habebat, triremes tres cum ingenti pecunia accepit, quibus aut pro fugae, aut defensionis adminiculis uteretur, pecuniam in Frangepanes, & Petri Leonis filios, portarumque custodes, plane distribuit. Et quum se ab Imperatore dolis peti intelligeret, primum Circejos, deinde Teracinam, post Cajetam & Beneventum petiit. Sub fugam Pontificis pestilentia usque adeo saeva Imperatoris exercitum incessit, ut non modo in Proceres & Magnates, sed longe lateque in caeteram multitudinem effusa debaccharetur. Quare data Pontifici pace, quam dudum abnuerat, primo Lucam, mox Tortonam Papiamque confugit. Deinde sociali Lombardorum bello, quum nullos alios, praeter Papienses, Monteferratenses, & Tortonenses haberet amicos, cisalpina fere Gallia exactus, in Germaniam rediit. Mox Alexandria a Pontificis nomine, in aeternum Friderici dedecus, a sociis populis aedificata: quod anno sexagesimo octavo supra undecies centenum factum esse legimus.

Friderici Imp. in Italiam reditus:

Emanuel Graec. Imp. affectat Imp. Rom.

Saeviente in Frid. exercitu peste, cum Alexandro conciliatus, in Germaniam redit Imper.

Dum haec ita geruntur, Stephanus Rex Ungariae, quum Emanuelem in persequendis Venetis deserbuisse, & alio mentem intendisse animadverteret, ipse quoque in re Dalmatica aliquantulum retepuit. Quod etiam domestica & intestina fraude factum est. Dux enim Ladislaus frater ejus, ac Regis Belae caeci filius, imperandi cupiditate tractus, ad occupandam coronam animum intendit, ratus, facile fore, ut ea potitus regno quoque potiretur. Inprimis cum fidissimis plerisque rem communicat, & subripiendae coronae clam consilium init, multos muneribus, officiis quoque quamplurimos ex Optimatibus sibi conciliat: subducuntur urbes, clientelae, populi, & comitatus, in diversa studia distrahuntur. Atque postquam favoris & praesidii satis comparatum Ladislaus sibi arbitratur, subrepto variis artibus sacro diademate, se verum Regem, neque aetate, neque virtute, & paterna & propria

Ladislaus Stephanum R. fratrem regno nititur ejicere.

Ladislaus, rapto furtim diademate, Regem se proclamat.

propria, regno indecorum asseverat. Suffragantur cum plerisque Pontificibus multi Optimates, & accessit haud infrequens popularis aura, quae facili motu, veluti novitatis avida, in utramque partem suscitatur. Stephanus contra, rerum insolentia perculsus, novitati cessit, per castella quaedam munitissima divagatus, ut secessu potius, quam instanti pertinacia, intestinum bellum declinaret. Interea Ladislaus usurpata regni potestate potitus, sex mensibus imperat. Sed obrepente subinde morte, salutis anno septuagesimo secundo supra undecies centum, Kalendis Februariis diem obiit. Corpus Albam inter majorum monumenta relatum.

Post 6. regni menses Ladisl. moritur, anno 1172.

Alter frater, Stephanus, coronam arripit.

Nondum patruorum factio illa desierat, quum Rege pristinam dignitatem post Ladislai mortem recuperare studente, Stephanus, Ladislai frater, & Belae quoque caeci filius intercessit, qui iisdem suffragatoribus usus, tertio Idus Februarias usurpata corona decoratus est, & quinis mensibus ea potitus. Verum Rex patruorum insolentiam non ultra tolerandam esse ratus, suscitato tandem bello, resipiscentibusque maxima ex parte Optimatibus, in eum castra movit. In duas parte divisa jam Ungaria, intestinum bellum atque gravissimum molitur. At ubi ad conferendas manus conventum est, tanta Nobilium clades eo praelio patrata, ut nihil his temporibus Ungariae miserabilius accidere potuerit. Patruus tandem a nepote victus, regno exactus: paulo post in castello quodam, quod Zemplin appellant, Aprilis Idibus diem obiit, Salvatoris anno septuagesimo tertio supra millesimum & centesimum: corpus quoque Albam relatum est. Eodem etiam anno, Rex Stephanus, Geysae filius, quarto Nonas Martias vita excesserat, ne diutius corrivales regios, eosdemque cognatos, Pannonica fortuna toleraret. Exequiae honorificentissime illi persolutae, corpus Strigonii conditum. Hunc annis undecim, mensibus novem, diebus tribus, regnasse ferunt. Haec igitur de Stephano tertio expiscati sumus; aliud de viro quidquam, quando tanta Scriptorum inopia bellicosa semper Pannonia laboravit, invenire nequivimus.

Sed victus, ingenti nobilium clade, moritur.

Anno 1173. Stephanus Rex moritur.

His etiam temporibus Emanuel, Constantinopolitanus Imperator, apocrysiarium ad Alexandrum Pontificem Beneventum misit, legationi maximam vim pecuniarum adjecit, quas, antequam verba faceret, in medium promeret. Post longam orationem, illud tandem peroravit, Emanuelem, Graecorum subjectionem potius, quam utriusque Ecclesiae unionem, ultro deferre, si corona Occidentalis Imperii, qua Fridericus Aenobarbus, prae nefariis facinoribus jure privatus erat, redintegrato Imperio, a Romano Pontifice donaretur. Res a Pontifice Alexandro non modo ad sacrosanctum Cardinalium collegium, sed ad Romanum Senatum perlata. Post multorum sententiam id demum consultum est, Emanueli coronam omnino abnegandam, & delatam quoque pecuniam recusandam, ne inexplebilis avaritiae causa, belli sempiterni semina Pontifex serere videretur. Iisdem etiam diebus, Guido Cremonensis Antipapa, quem Fridericus Imperator ad Petri Basilicam, Germanico praesidio munitum, reliquerat, miseram animam efflavit; cui ab Imperatoria factione, Joannes, Syrmiensis Abbas, ex inferiore Pannonia natus, vir pridem furtis & latrociniis infamis, subrogatur. De Stephano III hactenus: nunc ad Belam festinemus.

Emanuel Imp. Constantinop. oblata oriental. Ecclesiae unione, & ingenti pecuniae vi, Imperium Occid. postulans, ab Alexandro P.P. rejicitur.

RE-

RERUM UNGARICARUM
DECADIS SECUNDAE
LIBER SEPTIMUS.

Esidente cognato bello, & profligatis Ladislai partibus redintegrata Pannonia, quae diversa studia prius sectabatur, Belam tertium, Stephani Regis fratrem, cunctis suffragiis eligendum exposcit, quando e superiore Rege filius non supererat, maturus regno. Accedebat viri integritas, & justitia munita severitate, ac gravitate non mediocri; quod illa tempora, intestini belli licentia depravata, nimium postulabant. Nam furta passim & latrocinia patrabantur, facinorosissimus quisque grassabatur impune, & in nulla crimina severe animadvertebatur. Nam qui sub Rege quidquam sceleris commiserat, transfugiebat in Ladislai factionem, & hac arte per impunitatem elabebatur: contra vero illi, qui sub Ladislao erant, commissio scelere ad Regem confugiebant. Quin & uterque Princeps, non solum in mediocribus, sed maximis etiam criminibus, ne a suae factionis hominibus desereretur, connivere cogebatur. Itaque postquam Belam, magna gravitate praeditum, ex more, ac honorificentissime Idibus Januariis coronarunt, mox quisque publico edicto est admonitus honestae vitae, ac peccandi est inhibita vulgo licentia. Post edictum, quum fures, sicarii, & latrones multi, qui diu facinoribus occalluerant, nequaquam se abstinerent, magna severitate, extremisque suppliciis mulctati sunt. Unde tantus facinorosos metus incessit, ut se in posterum nimis coercuerint: item & Regi hinc tanta auctoritas & gratia comparata, ut hunc Regem optimum fore cuncti praedicerent. Et quum Reges antehac promiscue ac imodestius ab hominibus adirentur, auresque indoctae multitudini accommodantes, modo garrulitatis fastidio, modo loquendi inscitia afficerentur, neque gravitatem pro dignitate servarent, neque distincte iudicia enuntiarent: hinc factum est, ut Bela primus petitionum ac precum formulas instituerit, ex Imperatorum Pontificumque more, & duos precum ministros adsciverit, qui quotidianas petitiones ei secreto legerent, rescriptaque manu regia responsa referrent. Unde optimus judiciorum & gratiarum mos tunc Ungaris introductus.

Bela III. Rex gravis & justus salutatur.

Petita supplicationibus exhiberi jubet.

Post haec regnum ex omni parte strenue tutatus, nihil a finitimis adimi permisit. Tumultuaria quaedam, & quasi momentanea, cum Polonis & Boemis bella gessit; Australes intra fines coercuit. Illud sibi animo semper erat infixum, quod & fratri, et superioribus plerisque regibus semper inhaesit, maritimam & nobiliorem Dalmatiae oram, quam Veneti occuparant, occupatamque saepius amiserant, ab Ungaris omnino occupari oportere; neque ullo pacto patiendum, socios Dalmatas in imperiosa Venetorum servitute jacere. Sed Venetorum tunc fortuna & auctoritas inhibebat, quam Alexandri & Friderici reconciliatione compararant.

Regno suo, praesertim Dalmatiae, nihil demi passus est:

Duodevigesimum Pontificatus annum gravissimus ille pater agebat, & adhuc cum Imperatore improbo nunquam consentire potuerat, neque voluit, donec Venetorum opera, pax, postulata a Friderico, data fuit. Quin etiam eo tempore, Guilielmo, Regi Siculo, quindecim, & sociis bello Lombardis sex annis, datae sunt induciae. Auctores pacis Veneti fuere; ea Venetiis honorificentissime transacta.

Venetorum opera pax inter Alexandr. PP. & Imp. Frid. confecta.

acta. Ubi Imperator accitus, quum divi Marci vestibulum attigisset, dimissa humeris trabea, supplex ac humi prostratus, Pontificis praesidentis pedes deosculatus est, mox ejus dextera sublevatus, ad oris osculum admissus. Promulgata pace, Joannes Syrmiensis in montis Albani latebras se abdidit. Ad haec Emanuelis mors intercessit Imperatoris, quem ita Venetis infestum, fratris exemplo, esse noverat, ut Henricum Dandulum, Oratorem Venetum, & legationem constanter agentem, objecto candente aeneo, violato jure gentium, occoecarit. Is Alexium filium, imperii successorem reliquit: cui Agnes, Philippi Regis Gallorum, filia sponsa erat, eique Andronicum, regia prosapia oriundum, ea conditione tutorem dimiserat, ut aliquot annis Imperium pro puero administraret.

Emanuelis Imp. mors.

Successit fil. Alexius, Agneti Gall. Reg. fil. desponsatus.

Item ea tempestate inter Balduinum quartum Hierosolymae, & Saladinum Turcarum regem praestantissimum, gravissima bella gerebantur. Sed paulo post, quum Alexander Pontifex rebus humanis excessisset, suffecto Lucio tertio, res Hierosolymitanae ac Graeciae in dies pessum ire occoeperunt. Nam Andronicus, imperandi cupiditate tractus, navigantem laxandi animi gratia Alexium in mare demersit, & tyrannidem subinde occupavit. Balduinus vero, ingravescente pariter aetate ac morbo, quando elephantia virum incesserat, Saladini hostis periculum, quem saepe fugarat, plus solito formidare coeperat. Quin etiam haud multo post tempore, Saladinus Hierosolymitanum agrum magnis copiis ingressus, tantum pecorum ac hominum abegit, ut magno Christianos detrimento affecerit; item majorem Templariorum, caeterorumque militum partem, trucidavit. Quare auxilia afflictis Hierosolymae rebus, per legatos a Pontifice maximo postulata, quae, post mortem Lucii, Clemens Pontifex diligentissime curavit. Nam quum per nostrorum discordias Saladinus vires adauxisset, post maximam Christianorum stragem Hierosolymam potitur: quam post Gothofredum, Reges nostri, octo & octoginta annos gloriosissime possederant. Audita sacrae urbis captivitate, festinata est ex hoc nimis expeditio in Palaestinam.

Alexandro mortuo suffectus Lucius III.

Saladini incursiones:

Hierosolymam capit:

Itaque iniquo tempora haec animo Bela Rex ferebat, quae belli Veneti occasionem intercipiebant; sed exoptata tandem advenit. Nam quum aureus magister Petrus, Dux Venetus, qui Pisanos ab Anconitanorum societate alienavit, (qui eorum auxilio freti, Venetis mare infestum fane reddiderant,) Jadrenses cogeret, ut Metropolitam suum Gradensi Patriarchae redderent obtemperantem, id tam moleste hi tulere, ut prae indignitate rei, quando non solum humana, sed divina quoque jura, a Venetis in servitutem asseri conspicarentur, quarto rebellantes, ad Belam tertium plane deficerent. At Rex, audita defectione, qua nihil erat antiquius, comparato magno exercitu in Dalmatiam concessit. Munivit validissimo praesidio urbem, ejus tractus praestantissimam, & nonnulla ejus municipia milite complevit. Exhilarati sunt hac novitate Dalmatarum animi, & universa Pannonia gestienti quadam laetitia completa: contra Veneti ad primum nuntium usque adeo consternati, ut nil tristius unquam accepisse viderentur, ad Dalmaticum bellum, & ad exigendas toties violatae fidei poenas, nunc artes omnes & animos intendebant; rabie simul & vindictae anhelatione miserabiliter angebantur, nilque impensius curabant, quam ut Jadrenses, expensis cumulatissime poenis, caeteris infidelibus exemplo forent. Unum obstabat, exhausto nimis aerario, tam cito classem parari non posse. Difficultatem hanc maxima multorum Patrum studia superarunt, qui publicae potius quam privatae utilitati consulentes, collata pecunia, & adjectis quibusdam Rivaltinis bellicisque vectigalibus, expediendam ocyssime classem curaverunt. Qua quidem comparata, mira celeritate in Dalmatiam continuo navigatum, & obsessa Jadra. Insulae facile receptae; sed in urbis expugnatione, quam Bela Rex amplo praesidio & commeatibus bene muniverat, omnis opera eludebatur. Sub moenibus ex Venetis multi occubuere; quum a continnente urbem tentassent, erumpentibus Ungaris extemplo rejecti. Insulas facile receperunt, quia Ungarum navali apparatu parum posse constabat. Aliqui tunc Ragusium & Tragurium juxta a Venetis defecisse opinantur, quorum opinioni ego minus accedo. Nam quum ista Venetorum prae-

Bela deficientes ad se Jadrenses defendit.

Veneti, Jadram repetituri, collatis promte sumtibus expeditionem movent:

Jadram obsident frustra:

praesidiis completa amplissimis, ut ipsa longe minora forent, ad pristinam Ungarorum fidem redire nequiverunt. Bela igitur maritimam Dalmatiae oram ita muniverat, ut omnem Venetae classis operam prorsus eluserit.

Dum haec ita geruntur, tota Christiana respubilca, Hierosolymitana captivitate consternata, convocatis Principibus, de recuperando sanctissimo sepulchro Domini, quod in servitutem Saracenorum reciderat, sollicite decernit. Clemens Pontifex, compositis caeterorum Potentatuum discordiis, perbenigne Venetum Ungarumque hortatur, ut una cum caeteris, Saladinum, profanum hostem, Palaestina exigant, neve privato bello sacrosanctae ac pientissimae expeditioni desint, neque publicae Christianorum calamitatis & turpitudinis, ob privatas simultates, ipsi auctores esse velint. Sedati, Pontificii diplomatis interventu, utriusque animi. Bela, quum sine Veneta classe, qua caeteris illi praepollent, fieri non posse intelligeret, ne hostis Christianae reipublicae, & sanctissimae expeditionis interturbator haberetur, suffragante Pontifice, cum Venetis duorum annorum inducias inivit. Belli principes hi fuisse traduntur: inprimis Fridericus Imperator, qui Henricum filium, cunctis, quas in Italia comparaverat, provinciis & urbibus, plane praefecerat; item Philippus Galliarum, & Richardus Britannorum Rex, Otho Belgarum Dux, cum plerisque praepotentium antistitum appendicibus. Pisani, cum Venetis, ex Adriatico sinu solvere, qui, ante caeterorum adventum, Ptolemaida obsidere, a Saladino occupatam, & terra marique graviter oppugnare adoriuntur. Fridericum Aenobarbum, qui suffragante Bela, per Ungariam, aliorum more, iter fecerat, omnibus rebus adjutum, Thracio Bosphoro in Asiam transmisisse, Philipppum & Conradum Messana, quo convenerant, solvisse ferunt. Richardum, gravissima tempestate jactatum, in Cretam appulisse, & secundum appulsum, denegato portu, universam insulam fuisse populatum; mox in Syriam profectum, cum Philippo ad Ptolemaida junxisse castra, quam, superata Saladini classe, ac fuso hoste, recepere. Fridericum iniquiore fato usum, receptis paucissimis Asiae oppidis, in minorem Armeniam venisse, descendisse temere in fluvium, lavandi sudoris, & sedandi aestus gratia, ubi praeclusis continuo vitae meatibus, spe frustratus, interiit. Haud multo post, quamvis cum Saladino ab initio prospere pugnatum fuerit, diffidentibus tamen Principibus in Galliam reversus est. Richardus, qui in provincia remansit, bellum forti animo prosequutus, tandem insequenti anno in Britanniam se recepit.

Clemens PP. compositis cum Bela Venetis, sacram Palaestinae expeditionem adornat.

Ptolemaida Christiani recipiunt.

Post Friderici Aenobarbi mortem, Henricus filius, ei suffectus, a Coelestino Pontifice coronatur; & insequenti anno Solis defectus apparuit. Saladinus, post longam Christianorum vexationem ac stragem, Damasci diem obiit. Filii regnum, prout pater ipse legaverat, inter se divisere. Quod Saphadinus, frater Saladini, aegre ferens, quum se in testamento praetermissum intelligeret, exactis liberis ejus, regno potitur. Paulo post Henricus Imperator Siciliam occupavit; & iisdem temporibus in Italia lapidibus pluisse ferunt. Subsidiarius ab Imperatore exercitus in Syriam mittitur, qui proximo deinde anno, mortuo Panormi Henrico, revertitur. Quare Christiani, qui remanserant in Syria, auxilio destituti, quod reliquum erat dominii, prorsus amisere.

Syria a Christianis amittitur.

Sed ut ad Pisanos aliquantulum redeamus: quum triennio cum Venetis ardentissima aemulatione commilitassent, ubi in Adriaticum sinum se retulere, Polam Venetae ditionis urbem occupant. Quod Bela Rex quum accepisset, ne mediocri quidem laetitia affectus est, quum pactas biennii inducias jam exactas intelligeret, & quum ipse terra nimis posset, qui mari quoque Venetos infestarent accessisse, nimium laetabatur. Sed parum prospere res ipsa successit, quando tumultuaria classe, Polam a Venetis properatum, urbs continuo capta, & denudata moenibus, ne Pisanorum receptus amplius esse posset. Deinde Methonem properatum, ut cum onerariis hostium navibus, & cum his quae praesidio illis ex Pola venerant, confligeretur. Paucis post diebus, quum illis praetereuntibus a Venetis occursum, pugnatum

Pisani Polam Venetis, Bela gaudente, eripiunt.

Sed a Venetis recepta muris nudatur.

tum in conspectu urbis, fugato Hetruscarum praesidio, onerariae duae captae; unde pacem cum Pisanis sequutam plerique tradunt.

Bela III. moritur an. 1199.

Bela igitur, qui Dalmatiae nimium timebat, & gravissimis Venetos expeditionibus distineri cupiebat, ne quid in Dalmatas molirentur, increbrescente languore gravatus, humanis rebus excessit, regni sui anno vigesimo tertio, mense uno, ac die undeviceno; item superstitibus filiis Emerico & Andrea, pientissimaque uxore, quae Philippi Regis Galliae soror fuit, de quibus in sequetibus nonnulla referemus. Obdormivit autem in Domino Kalendis Maii, salutis anno undecenteno supra undecies centum, corpus Albae inter monumenta Regum honorifice funeratum.

Emericus Rex Hung. coronatur, Constantiae Aragon. desponsatus.

Post Belae tertii excessum, Emericus filius, omnium populorum Optimatumque suffragiis patri subrogatur, quando cum haereditario jure, viri probitas & prudentia, ad creandum hunc unum omnes hortabatur. Is postquam regium munus adivit, omnia patris, quae ad coercendos mores & inhibenda flagitia pertinebant, in usum diligentissime revocavit, et non modo regno gubernando, verum etiam propugnandis sociis, inprimisque Dalmatis, incubuit, ne quid ex regno deterere videretur. Desponsatam huic, ante Belae patris obitum, Constantiam, Aragoniae regis filiam, Annales Ungarici referunt, Senatus Apostolici permissu, Henrico Imperatori deinde conjugatam, qui a Coelestino Pontifice maximo vocatus in Italiam venit. Constantia uxor eum sequuta est, filium afferens quadrimum, quem praeter opinionem omnium nimis annosa pepererat. Is fuit Fridericus Secundus, acerrimus Ecclesiae persecutor. Sed Henricus, mortuo Tancredo, infanteque Rogerio, parvo habito negotio, utriusque Siciliae regnum accepit.

Veneti, devinctis iis, qui expeditioni Hierosol. accincti erant Iadram & Istriam vigilanter studet recuperare.

Dum haec ita geruntur, Veneti, qui cum plerisque oppidis Jadram olim amiserant, ne minimam quidem recuperandae urbis occasionem temere praeteribant, sed huic rei potissimum intenti, sub aliquo praetextu honestatis hanc sibi ansam dari anhelabant. Intercessit ad haec Hierosolymitana expeditio, cujus auctores, Bonifacium Montisferratensem, Balduinum Flandriae, Henricumque Bullioni, Comites, item nonnullos Allobrogum & Montisferrati Duces, memorant. Hi quum per Germaniam & Pannonias exercitus ductare nollent, quas ea tempestate admodum fluctuare intellexerant, in societatem exoratos Venetos admisere, ut eorum classe freti, tutius & facilius in provinciam pervenirent. Quum Venetias convenissent, absumta majori ex parte viatici pecunia, a Venetis aliam mutuati, & ob eam rem illis nimis obnoxii, maxima subinde liberalitate afficiuntur, quando non solum eam, quam gratuito datam intelligi volunt, sed majoris illi spem pollicentur, si in castiganda Istria, & Jadra infida, quae Venetum saepe imperium detrectarint, aliquantisper sibi adjumento esse vellent. Ad haec illi, quando Venetis obaeratos fere se esse reputabant, hac victi munificentia, non modo aliquam opem, sed, ut grati viderentur, extremas vires pollicentur. Jubent sexaginta sibi continuo triremes expediri, quibus suos milites imponant: quod ubi a Venetis factum est, his tot onerariae naves, & diversa sunt adjecta navigia, ut cum ducentarum & quadraginta navium classe Istriam & Dalmatiam adorirentur. Quo ubi perventum est, inprimis Tergestini, aliique ejus littoris accolae, qui mare piratica infestabant, metu perculsi, ad impetrandam pacem occurrunt; qui pacto tributo, cum pace veniam consequuntur. Pacata Istria, repente Jadram, quae ad Belam olim defecerat, classis admota, Gallo milite completa. Hanc Emericus Rex Ungariae, ex paterno instituto, fortissimo praesidio, omnique munitione instruxerat; quae a Veneta classe circumventa, & ea, quam antea audita fuerit, longe majore, nequaquam propugnatore Ungaro, tunc animo consternatur. Audacter obstat, & praesidiario saepe cum agmine oppidani portis erumpunt, occurrunt undique innumera hostium agmina, multum utrinque saguinis effunditur. Nunquam praelium sine maxima caede diremtum, nil e tormentorum & machinarum genere utrique praetermittere, quae ad oppugnandam & propugnandam urbem facerent. Atroci quoque pertinacia dimicare, his omnino certum esse tueri urbem, contra illis recipere, aut in obsidione ad internecionem permanere. Multis mensibus Jadra oppu-

Pacata 60. triremibus Istria, Iadram obsident merici praesidio munita.

oppugnatur, & nunc mari, nunc terra, neque noctu, neque interdiu, ulla quies, imo ne respiratio quidem minima datur. Sed a continente omnis eluditur opera, quando non solum a propugnaculis & muro pugnare, sed pro moenibus, & quandoque latius, inclinatis hostibus, dimicare pergunt. Saepe castra, quae in continente locarant, ab oppidanis & Ungaris, adaucta audacia, ita oppugnata sunt, ut intra vallum plerique transilierint, quin & de amovendis stativis nonnunquam cogitatum. Quum irritos a continente labores, prae assiduis Ungarorum eruptionibus, Veneti fore conspicarentur, a mari extremis viribus infestare statuunt, propius onerariis & altis navibus circumvallant, ac veluti castellorum circumseptu occludunt, admovent tormenta sulphurea, & omnia id genus, & sine temporis intercapedine. Hinc moenia quassant, quandoque etiam castella navibus imposita tam prope urbem admovebant, ut jaculis & saepe cominus dimicarent. Vexata diu civitas, a mari jam labefactari coeperat, & ita animis excidere, ut jam dudum hac hosti pateret aditus. Ungari assiduo bello partim absumti, partim, qui superer ant, victoriam Veneto haud incruentam relinquere decernunt. Cives assiduae defectionis auctores, desperatis rebus ac venia, ad extremum dilabuntur, & exilium ultro sibi perpetuum optant. Instant eo vehementius ad haec Veneti, quando nutantem dudum fortunam urbis, & ruinam interminantem intelligunt. Ungari, quum civitate clandestine ab Optimatibus destitui sentirent, quamvis ad extrema usque pugnassent, tamen, ubi hostem frequentissimum jam illac moenia tenere conspicantur, multis demum caesis, a continentis porta facto agmine, in oppidula quaedam, proximis montibus imposita, se recipiunt; Veneti interea, amplissimo sociorum auxilio, Jadra potiuntur. Primo aditu, ex omni aetate ac sexu multos trucidant; deinde satiatis caede animis, furor ille desidet, quod eo celerius opinione factum, quia novitatis auctores in urbe non invenere. In caeteram multitudinem plane innocentem saevire, neque Henrico Dandulo Duci, neque sociis, meliore causa commilitantibus, visum est, quorum opera, vesaniens omnis furor inhibitus. Quare Veneti demum Jadra potiuntur, & saeviente hyeme, captae urbis amore, apud Jadram hybernant. Ungari, Jadra jam exacti, in proxima se oppida recepere.

Jadra frustra oppugnatur terra.

Mari Venetis tandem cedit.

Dum in Dalmatia tot populorum hybernat exercitus, ecce puer Alexius, Isaci filius, qui patrui sceleratas manus effugerat, advenit, supplexque a Gallis ducibus ac Venetis opem implorat. Memorabilium profecto rerum causa, ab enarratione nostra distrahimur; sed ut res cognitu facilior videatur, aliquanto altiuscule repetemus. Praefuerat his temporibus Graecorum imperio Isacus, qui praeter superiorum Imperatorum mores, Christianorum amantissimus, Gallis & Germanis gratissimum semper hospitium exhibuerat. Alexius huic frater erat, cui tantum indulserat, ut praeter imperii nomen nil sibi reservarit; quin etiam fratrem, qui temeritate sua in Barbarorum potestatem inciderat, ingenti pecunia redemerat. At ille ingratissimus, omnis impietatis compos, & caeca imperandi cupiditate tractus, Isacum excaecat dolo captum, excaecatumque naviculae imponit. Nondum hoc facinore satiatus, Alexium, fratris filium, qui nondum duodecimum annum excesserat, eodem quoque supplicio afficere studet. Praecoci nepos Alexius prudentia fretus, & paternis obtemperantissimus amicis, qui fuga quaerendam salutem suadebant, ad hybernantes in Dalmatico sinu Venetos & Gallos venit, pro liberando patre opem supplex petit, imploratque, & ea quidem conditione, veluti Galli Venetique jusserant, ut Graecam inprimis Ecclesiam Romanae subjiceret, & pro damnis, quae Emmanuel olim Imperator Venetis & Gallis intulerat, quindecies mille auri pondo exsolveret, satisfaceret pro naulo Venetis, & his demum conditionibus postulata consequeretur auxilia. Quibus compositis, in Alexii auxilium, cum maxima classe navigatum est.

Alexius Graecus Gallorum & Venetorum ope Isacum patrem liberari postulat.

Interea Jadrenses Optimates, qui ultro in exilium se perpetuum asseruerant, Emerici Regis opibus freti, Adriaticum usque adeo pelagus infestabant, ut non extinctum, capta Jadra, sed redintegratum bellum videretur. Quare, postquam

Veneti insolentes Jadrenses coercent.

 in

in Graeciam navigatum est, Alexii restituendi gratia; alia quoque Venetorum classis ad domitandos Jadrenses exules, qui longe lateque, & in Venetos, quam crudelissimam piraticam exercebant, decreta est. Raynerio Dandulo, Henrici filio, Duce, Jadrenses hi exules domiti. Accepit ex his liberos obsides; quibus acceptis, patres exules in patriam reduxit, hac inter utrosque pacta conditione, ut Praetorem urbis, quem Comitem nunc appellant, & Metropolitam, qui Gradensi patriarchae pareret, Jadrenses a Venetis acciperent, item quotannis ter mille cuniculorum pelliculas, tributi loco, his expenderent.

Veneti, Byzantio expugnato, Isacum liberatum restituunt.

Dum haec in Dalmatia geruntur, Veneti Gallique Byzantium applicuere, quam magno labore expugnarunt. Imperator Alexius paulo ante, desperatis rebus, intempesta nocte clam aufugit. Patefacta Imperatoris fuga, Isacus e vinculis exsolvitur, in mediumque producitur. Alexius ejus filius, patefactis portis, cum magno plausu in urbem excipitur, & una cum patre, congratulante populo, Imperator consalutatur. Demum post varios Graecorum motus, & miserabile fatum Alexii, Galli ac Veneti Byzantio iterum potiti, Balduinum Graecorum Imperatorem, & Thomam Maurocenum Antistitem, creant. Quarta pars captorum oppidorum Venetis assignata, quae cum insulis Aegaei maris, Cretam & Euboeam continebat. Sed de his hactenus, in quibus historiae dignitas, fortasse plus aequo, nos diversari jussit: ad rem igitur nostram redeamus, & imprimis de Emerici matre, & fraterno bello, nonnulla, ut Ungaricis Annalibus praetermissa, referamus.

Isaco mortuo Balduinus succedit.

Bela tertius sororem Philippi, Regis Galliae, uxorem duxit, ex qua Emericum, de quo agimus, Regem, quem aliqui per syncopen Henricum appellant, & Andream genuit. Mariae quoque soror ista fuit, quae Richardi Britanniae Regis ex matre soror erat, Henricumque Hierosolymitanum Regem pepererat. Quare Emerici Regis mater, Henrici matertera fuit, qui in Palaestina regnavit. Haec igitur post Belae mortem, ac initum Emerici regnum, prae nimio divinae charitatis ardore, antequam vita excederet, Domini sepulchrum visere decrevit. Frequentissimum nobilium Ungarorum sibi comitatum delegit, quo instructa honestius in sancta peregrinatione versaretur. Succendebat ad iter nepotis desiderium, qui Hierosolymis imperabat; sed praeter opinionem voto frustrata est, quandoquidem quum Ptolemaida appulisset, paulo post, itineris languore confecta, diem obiit.

Emerici mater in peregrinatione sacra moritur.

Insuper in eadem urbe, in commiserationis accessionem, casus alius intercessit. Nam iisdem quoque diebus, Henricus ejus nepos, Hierosolymitanus Rex, quum in altissimo regiae triclinio, ad fenestras, aulico cuidam innixus reclinaretur, improviso praecipitio correptus interiit. Quare Maria, quae late in Campania dominabatur, sororis ac filii morte confecta, paucis post diebus, prae dolore moritur. Cui Theobaldus filius, nobilissimae indolis adolescens, in dominatu Campano successit. Audito matris & consobrini casu, Regem Ungariae maximus moeror incessit, quum pientissimam parentem peregre defunctam, & honestissimum fratrem intempestiva morte Asiatico regno defraudatum reputaret. Honorificentissima utrique justa, non modo ab Emerico in Pannonia, verum etiam a Philippo & Richardo regibus, in Gallia & Britannia persoluta sunt. Haec igitur his temporibus accidisse commemorant.

Mors Henrici Reg. Hierosol. & ejus matris.

Non multo post initum imperium, ut Ungaricam rite historiam prosequamur, fraternum bellum in regia exortum ajunt. Nam quum Emericus major natu, regnum, ut par erat, obiisset, iniquo id Andreas frater animo tulisse dicitur, quippe qui animi magnitudine praeditus, maxima quaeque anhelabat, ratus, ad imperandum se potius, quam parendum, esse natum. Primogeniturae quandoque jura execrabatur, quae regnandi sibi potestatem ademissent: addebat dolorem Ladislaus, e fratre nepos, cujus gratia non modo regni, sed Ducatus quoque potiundi spes omnis adimebatur; itaque facinorosa dolorem audacia amovere statuit. Quum nimis popularis & perhumanus esset, cum amicis primum, deinde cum plerisque Optimatibus, quorum mira arte ac officio gratiam promeruerat, consilium init. Subducit multorum clam populorum mentes, fratri pro virili sua detrahit, damnat

Andreas Emerico fratri dolos & insidias struit.

ejus

ejus ignaviam, & in populorum invidiam omni arte compellit. Non solum patrocinio & favore, verum etiam donis & largitionibus, e nobilium & praepotentum ordine quemque circumvenit, ut in suffragium suae dignitatis inauctorare videatur. Comparatis igitur multorum populorum Optimatumque favoribus, quando libere ac aperte rem aggrediendam censuit, fratri bellum indicit, instructas in medium acies educit, & Marte vindice regnum occupare contendit. Emericus Rex fratrem, neque literis, neque magnis internuntiis, sibi conciliare poterat. Desperata tandem concordia, quia Andream Proceres haud pauci, novarum rerum cupidi, ad intestinum bellum irritabant, aciem invitus instruere cogitur. Ad praestitutum pugnae locum uterque convenit, ut collatis signis dimicaret. Ubi Emericus, ne cognati sanguinis auctor esset, multo gloriosius habitu ac verbis, quam armis vicisse praedicatur. Ajunt enim, Regem, quum utrinque acies instructae constitissent, depositis armis, & stipatorum manu, coronam sceptrumque gestantem, per medias fratris acies incessisse, talia dicentem: *Quis tandem erit ille, nunc agite milites, qui sacrosancto Regum sanguini manum injicere ausit? Quis erit, qui divi Stephani numine in hanc dignitatem assertum laedere cupiat? Et quando omnis potestas a Deo est, quis est denique, qui regiam majestatem vi aliqua foedare audeat? Quum se ipsi quoque Reges, pensitata dignitate, vel inviti colere ac revereri cogantur. Non Emericus sum, non privatus homo, sed divi Stephani vicarius, pronepos & haeres, publicam personam gerens, quia non tam vestra suffragia, & haereditaria jura, quam divi, ac sacrae hujusce coronae numen, me Ungariae Regem praestitere. In quem igitur miseri arma sumsistis, in me ne, an divi Stephani successorem, ac Regem vestrum, omnium ordinum suffragiis optatum? si in me, quando homo sum, sicarii estis & homicidae; si in Regem & Stephani successorem, profani parricidae estis, omnibus suppliciis & piaculis obnoxii. Non cum mortali vobis res est, miseri, sed cum eo, cui, prae divina dignitate, supra mortalitatem aliquid accedit. Sub omnipotentis Dei tutela Reges degunt, quorum laesa Majestas vix populorum exitio expiari potest. Ego quoque inermis inter infesta arma progredior, quando haec corona data divinitus, ac sceptrum hoc, quod gesto, me inter furentum studia satis tutum efficiunt. Videte quem laeseritis, &, ne in caput vestrum ac filiorum sanctum sanguinem haurire videamini, prospicite & considerate. Emerico omnino semel moriendum est, quamvis hac, aut alia morte, multum referat, haec mihi multo gloriosior, calamitosiorque vobis, illa mihi vobisque vulgarior. Fraterna levitate subducti, profana & impia arma sumsistis, sed temeritatis impietatisque notam, dum tempus est, salutari tempestivaque poenitentia abolete. Resipiscite, quaeso; ego sum Rex vester, ac Pater, qui pientissima indulgentia, & paterna oblivione, facinora vestra delebo. Agnoscite patrem vestrum, & quam defero execrabilis audaciae veniam lubenter accipite, & eum retinete Regem, quem divorum numina, & vestra suffragia designarunt.* His dictis omnium animi usque adeo mutati sunt, ut confestim arma posuerint, certatim quisque veniam implorarit, insolentissimae pertaesus audaciae, quam plerique Magnates, depravatis studiis, consovebant. Dum ad concordiam resipiscunt omnes, Andreas per cuncta castra disquiritur, ut parem apud indulgentissimum Regem veniam consequatur, quum omnes, qui commune crimen ingenue faterentur, ingenuam quoque gratiam invenirent. Quum is inter fugiendum delitescendumve a fortissimo milite & exploratore deprehenderetur, parum absuit quin primo ingressu interficeretur. Sed pro spectata Regis clementia, qua non solum in suos, sed in alios uti videbatur, mitius ac par erat in Andream actum. Non tam a speculatore, quam Rege vita donatus, ut ex indulgentia fratris impunitatem assequutus, meliorem imperandi modum addisceret.

Bellum in Emericum movet.

Dispositis utrinque castris, Emericus Andreae militem alloquitur.

Andreae miles arma deponit, & veniam ab Emerico obtinet.

In hoc Blondi Foroliviensis, praestantissimi olim Historici, ac sane scriptoris de Romana lingua optime meriti, errorem evidentissimum defendere nequeo, quippe qui, Annalium quorundam falsitate deceptus, ab infectante milite Andream obtruncatum scripsit; quod a veritate prorsus est alienum, quum post Ladislaum ex fratre nepotem, regnasse apud Ungaros evidentissime pateat, & ipse quoque regnasse fateatur. Qua quidem in re, nescio, an culpam Annalium, an ejus oblivionem potius incusem. Verum indoctissimi ac incurii Annalium magna ex parte

Blondi error.

Scriptores, tot gesta cum veritate saepe dissentientia prodidere, ut magnum in enarranda historia periculum quotidie subeamus. Quare eo mitiore in Scriptores nostri temporis censura est utendum, quo indoctiores, & investiganda veritate negligentiores fuere, qui falsis rerum commentariis ad describendam historiam posteros suscitarunt.

Mors Emerici anno 1200.

De Emerico alia expiscari nequivimus, quando parum regnasse dicitur. Nam quum adversa Regem valetudo incessisset, paucis post diebus, condito testamento, Ladislao filio superstite, humanae necessitati concessit. Annis octo, mensibus septem, & diebus sex, regnasse ferunt; anno autem salutis ducenteno supra millesimum, Kalendisque Decembribus, decessisse: cui mite ingenium, & ne mediocris quidem animi tolerantia fuit. Corpus in Agriensi Basilica, quando in eo agro diem obiit, condidere.

Ragusium Veneti recipiunt:

Ragusium, quod ad Ungaros a Venetis quondam cum Jadra defecerat, iisdem fere temporibus Veneti recepere. Nam Thomas Maurocenus, quem Constantinopolitanum Patriarcham designatum diximus, quum in Italiam profectus, ab Innocentio tertio Pontifice maximo confirmatus esset, dum littus Dalmatiae legens in Graeciam rediit, cum triremibus quatuor id incautum recepit, instauravitque Dyrrachium, a Graecis Imperatoribus destitutum. Item Henricus, Balduini frater, qui in Graecorum imperio rite successerat, ac una cum Bonifacio Monteferratensi inchoatam Adrianopolis obsidionem continuabat, Valachorum interventu, qui Graecorum precibus solicitati fuerant, ne urbem excellentissimam Latinorum manibus occupari paterentur, eam mox solvere, & Constantinopolim properare coactus est. Valachi enim, e Romanis oriundi, quod eorum lingua adhuc fatetur, quum inter tam varias Barbarorum gentes sita adhuc extirpari non potuerit, ulteriorem Istri plagam, quam Daci ac Getae quondam incoluere, habitarunt; nam citeriorem Bulgari, qui e Sarmatia prodiere, deinde occuparunt. E legionibus enim & coloniis, a Trajano, ac caeteris Romanorum Imperatoribus, in Daciam deductis, Valachi promanarunt. Quos Pius a Flacco, pronuntiatione Germanica Vlachos dici voluit: nos contra ἀπὸ τοῦ βάλλειν καὶ τῆς ὀϊδὸς dictos esse censuimus, quum sagittandi arte praepolleant. Nonnulli Valachiae a Diocletiani filia nomen inditum censuere, quae illorum Principi nupsisse fertur. Itaque hi Graecorum precibus exorati, Adrianopolim Latinorum obsidione liberarunt. Sed de his ista retulisse sat sit.

Henricus Imp. Graec. Adrianopolis obsidionem, Valachorum interventu, solvit. Valachorum origo:

Ladislaus III. inauguratur.

Secundum Emerici obitum, Ladislaus tertius, ejus filius, haereditario jure imperium inivit Ungariae, quem septimo Kalendas Octobres rite coronatum perhibent. Post initum munus, non pro parvo negotio habuit pacare regnum, novitatis avidissimum, quod etiam ex morte regis aliquantulum fluctuarat. Andreae namque patrui conatus nondum desierant, sed brevissima interregni occasione invitati suscitabantur: verum quod diutius anhelaverat, ex insperato obtigit. Nam vix menses sex, & dies quinque, Ladislaus in regno exegerat, quum immatura morte subreptus diem obiit, quod salutis anno primo supra duodecies centum, ac Nonis Maii accidisse volunt. Intempestivus Regis obitus pie ab omnibus comploratus est; exequiae ab Andrea honorificentissimae in Alba regia celebratae, ibique inter monumenta Regum corpus honeste relatum.

Post 6 menses moritur, anno 1201.

Jam tempus postulat, ut ad Andream secundum veniamus, quem vere ad imperandum natura genuisse videbatur: quippe cui neque animi magnitudo, neque religio & consilium, neque justitia deerat, quamvis imperandi cupiditate, quod in fratrem, ut supra diximus, ostendit, plus aequo aestuasse videretur. Sed idcirco regnum immodice concupivisse dicitur, ut aliquid se ac majoribus dignum praestare posset.

Andreas II. Rex eligitur.

Post ubi Ladislaus immaturo fato surreptus est, omnium suffragiis hic Rex optatur. Vix nepoti justa persolverat, quum Antistitum Procerumque consensu, ac caeterorum votis, Rex declaratur. Vigesimo septimo secundum nepotis obitum die, regiis insignibus Albae rite donatur. Mox ad regni administrationem animum intendit,

intendit, quod multos plane annos, prae justitia & integritate sua, pacatum habuit. Uxorem duxit Gertrudem, nobili Alamannorum genere natam, ex qua liberos complures tulit, inprimis Belam, & Colomanum, deinde Andream, & Elisabetham, prae vitae sanctimonia universae posteritati perpetuo celebrandam. Sed omnem suam ac viri felicitatem Gertrudis facinus intercepit, perpetuaque ac memorabili nota se cum familia suggillavit. Quod quidem scelus antequam ex ordine referamus, ut res cognitu facilior habeatur, nonnulla adjicienda esse duximus.

Quum caeteri Christianae reipublicae Principes sacram Syriae expeditionem saepe suscepissent, Ungariaeque reges interea partim cum finitimis bella gesserint, partim domi otium servarint, quandoque a Pontificibus, & saepissime a caeteris est his objectum, haud multum probe facere, qui, quum eminentioris fortunae ac dignitatis essent, inutili vitam otio tererent, rem Christianam periclitari conspicarentur, atque caeteris cum adnitentibus, tum laborantibus, nullum auxilium afferrent. Quin & hoc Belae saepius improbratum; qui, ut hac suggillatione careret, se quoque pro Salvatore nostro commilitaturum vovit. Erubescebat enim haudquaquam mediocriter, se Philippi Galliae, cujus sororem sibi conjugarat, & Richardi Britanniae Regis, praetermisisse militiam. Atqui negotiis distractus variis, aut morte praeventus, pium votum praestare non potuit. Hanc paterni nominis jacturam & obligationem Andreas filius resarcire solvereque decrevit; quod ut faceret, etiam quum Ducatum gerebat, mandato saepe pontificio solicitatus est. Quin & multo magis paternis plerumque per noctem se manibus solicitari intellexerat, ut patrem voti nexu obstrictum exsolveret.

Andreas rex ad patris votum exolvendum sollicitatur.

Incidit in ea tempora Honorii pontificatus, Christianae salutis quam studiosissimi; qui ubi Perusiae Innocentio tertio suffectus est, nil sibi antiquius habendum esse censuit, quam labentibus Christianae reipublicae in Syria rebus extemplo consulere. Quare, ne Graecorum auxilio careret, neve illorum dissensione res ipsa interturbaretur, efflagitantem Petrum Antissiodorensem Imperatorem designatum, ac Jolem ejus uxorem, in divi Laurentii aede, quae in via Tiburtina sita est, Augustali diademate coronavit. Mox Cardinalem suum, Joannem Columnensem, Apostolicae sedis legatum in Graeciam ac Syriam declaravit. Confestim is Urbe profectus, Brundusium contendit, ubi Imperatorem cum uxore adhibuit. Mox Veneta classe omnes Dyrrachium navigarunt, quod Theodorus, Epirotarum Dux, Venetis occuparat, ac Petrus ultro se illis redditurum spoponderat: quod quum obsedisset, inutili obsidione frustratus est, & paulo post, quum in Theodori insidias incidisset, in teterrimum carcerem conjectus est. Cardinalis Constantinopolim profectus, rem Christianam curans, Principes undique concitat, & prospicit quae bello sunt usui. Interea Christiani Principes, qui piam expeditionem ultro susceperant, cum magnis exercitibus conveniunt.

Honorius P.P. Petrum Antissiodor. Imperatorem designat Joannes Columm. Card. expeditionem sacram promovet.

Tanti belli Andreas Imperator declaratur, qui in hanc militiam sacrosanctumque delectum primus nomen ultro detulerat. Ex his isti potissimum nominantur: post Andream, Dux Austriae, Henricusque Comes Nivernensis, item Gualterius, Galliae Regis Camerarius, Milo Maltoviensis, & divae Susannae Vicecomes.

Andreas sacrae expeditionis imperator designatur:

Venetorum Annales, Andream & copias Veneta classe in Syriam delatas ferunt, idque idcirco a Venetis lubentissime factum, quando Andream vecturae tantum beneficio, jus omne Dalmatiae, quod olim erat Ungarorum, sponte Venetis tribuisse asseverant. Sed id Ungarici subticent Annales; aut, quia id Regi cum Venetis nunquam convenit, haud immerito praetermisere, siquidem verarum ac gestarum rerum est historia. Adversantur Ungarorum testimonia, qui haec a majoribus accepere, commemorantium, Andream Regem Pannonia profectum, Constantinopolim cum exercitu venisse, (veluti ex his, quae subjicientur, intelligi poterit,) & per Bosphorum Thracium in Asiam transmisisse. Namque Legatus pontificius, cum Jole, Veneta classe Constantinopolim advectus, ibi copias omnes, praesuta Crucis tessera signatas, undique cogebat. Neque id sat verisimile videbatur, cum sola angustissimi freti trajectura, sponte Dalmatiae juri renuntiasse, pro

An Venetis jus suum in Dalmatiam cesserit?

 qua

Andreas Constantinopolim appellit.

qua tantum sanguinis fuerat effusum. Quum igitur Andreas, cui auctoritate pontificia summa Christianae reipublicae tradita fuerat, Constantinopolim appulisset, ibique Legatum Apostolicum invenisset, dum caeteri duces convenirent, aliquanto socios expectare coactus est. Ibi quoque interea miserabilis casus intercessit, perpetua memoria non indignus, in quo fortitudinem constantiamque suam Ungariae Regem ostendisse ferunt.

Bancbano regni administrationem Andreas tradit:

Ajunt enim, Andream peregre dudum profecturum, ut regno bene prospiceret, Bancbanum, nobili Borum genere natum, spectatae fidelitatis ac sapientiae virum, universae Ungariae praefecisse, regiam gubernandi delegasse potestatem, commisisse illius fidei reginam, liberos, & fortunas, inprimisque admonuisse, ut juste regnum administraret, nulli injuriam fieri pateretur, cum finitimis pacem aeque servaret; item otium & honestatem commendavit. Bancbanus traditam regni summam forti animo accepit, ratus, maximam sibi ostentandae virtutis ac fidei occasionem obtigisse. Invidit fortuna viro, ac facilem propositi successum intercepit. Ecce ex Alamannia Gertrudis reginae frater advenit, ut sororem, viri absentiam aegre ferentem, consolaretur. Subsedit dies aliquot apud eam, & variis mulierem illecebris oblectavit. Faciebat id non immerito, quandoquidem indulgentissimam sibi semper fuisse noverat. Cum regina dies ac noctes Bancbani uxor versabatur, mulier spectatae pulchritudinis, ac venustatis eximiae, quam incredibilis pudicitia nimium exornabat: hujus consuetudine Gertrudis admodum delectari solita. Repente fratrem matronae amor incessit, ac ejus multo magis pudore, quam forma, pellectus, usque adeo perbrevi exarsit, ut efflictim illam deperiret. Regina, intellecto fratris ardore, prae temeraria quadam commiseratione, quae foemineo plurimum inest ingenio, ei nimium indulsit. Utrumque non solum in colloquium accersiri jubet, sed ad convivium saepius invitat, cedit saepe colloquentibus, & quamcunque sub aliquo praetextu honestatis potest patrandae Veneris occasionem impertitur. Demum, ubi constantissimum foeminae pudorem haudquaquam labefactari sensit, in abdito eam cubiculo, introducto fratre, reliquit, ubi tandem illa violatae pudicitiae jacturam fecit. Subticuit misella facinus, & ad virum reversa, quum prolis curandae gratia ab eo amplecteretur, *Quam infelix*, inquit, *nunc mulierem amplexaris, uxoremne, an olidam meretriculam? nempe si uxorem, profecto deciperis: sin foedam meretriculam, inprimis ipse prospicito, an te coinquinatissimo scorto incestare contendas. Violatus, Bancbane, tuus thorus est, & quam reginae uxorem commisisti, profano lenocinio fratri violandam illa commisit. Hoc meo corpore, quamvis animus insons, me tamen nunc exue, quod alieno potius, quam meo scelere, incestatum est. Proinde, ne animi corporisque mei inexpiabilis homicida esse videar, neve tua dignitas hac turpitudine polluatur, extemplo, Bancbane, quaeso, me interfice, ut violatum pudicitiae numen ulciscare.* Succensus his maritus, dissimulato dolore, uxorem consolatur lacrymantem, ac ultro jugulum porrigentem amplexus osculatur; exorat, ob conjugalem amorem, quem non ejus culpa, sed aliena libido laeserat, subticeat communem turpitudinem, a qua se gravissimo, quum tempus dabitur, exemplo, utrumque vindicaturum pollicetur. Sedato mulieris animo, dissimulatum furorem suum domitare non potuit. Insequenti die reginam cum paucis adit, stricto, quem sub toga gesserat, gladio, haudquaquam talia opinantem, aggreditur, ac lethali vulnere confodit. Mox cruento ense prodit in publicum, exclamans, legitimo se furore Gertrudim interfecisse, quum uxorem, nefando lenocinio, fratri impurissimo violandam illa dederit. Quin & ingenue in medio tumultu profitetur, se nulla supplicia deprecaturum, sed postero se die, recta, cum paucis Optimatibus, Constantinopolim ad Andream iturum, ultroque ibi laesae Majestatis judicium subiturum. His dictis, tumultus ipse defedit, ac is acceptis quibusdam comitibus e Proceribus, Constantinopolim continuatis itineribus pervenit. Invenit ibi Regem, qui nondum Europa solverat. Ante conspectum ejus ubi venit, *Adest, Rex*, inquit, *Gubernator regni tui, quem nefarium fortasse alii parricidam judicarint. Bancbanus, justitia tua fretus, patrato facinore, non fuga impunitatem, sed recto* *confugio*

Gertrudis reg. frater Bancbani uxorem opprimit, reginae auxilio.

Bancbani violata uxor mortem expetit.

Bancbanus reginam confodit, & in judicium ad Andream Constantinopolim pergit.

Andreae facinus suum proponit.

confugio aequissimi tribunalis judicium quaerens, ad te venit, ut, si jure succubuerit, praesentaneum graveque supplicium expendat. Neque alium sibi judicem postulat, nisi quem laeserit, & qui potius actor & ultor, quam judex esse deberet. Sed hanc inauditam rei audaciam, inaudita sui principis justitia praebuit. Gertrudis, cui uxorem ancillae loco commiseram, intemperantissimo fratri violandam tradidit. Ego, legitimi furoris ac turpitudinis impatiens, quam morti minime praeferendam documento tuo didiceram, insidiosam dominam interfeci. Hic est, Rex, justae necis gladius, tuae conjugis cruore foedatus: proinde, si peccavi, ut intolerabili me turpitudine liberarem, eodem me repente gladio confice; sed si id jure factum censes, memorabili apud omnes gentes me sententia nunc absolve, ne frustra justitia fretus huc accessisse videar. Tanta reum constantia Rex audivit, ut vultum & animum ne minimum quidem immutasse dicatur. Ad haec, *Fiducia in me tua, Bancbane,* inquit, *sat de te bene sperare jubet. Si res ita est, ut ais, in regnum mox redito, delegatum munus pro solita fide gerito; & quoniam sanctam hanc expeditionem nullo capitali judicio interpellari fas est, quum rediero in Ungariam te judicabo.* His dictis hominem dimisit, ipse trajiciendas copias in Asiam curavit. *Andreas Bancbanum innoxium in Ungariam remisit.*

Post ubi Duces cum Legato Pontificio in Syriam pervenere, copiasque cum Joanne Hierosolymitano rege conjunxere, inprimis obsidendae Damiatae consilium ineunt; quae urbs Aegypti vetustissima, Niloque contigua, olim Heliopolis dicebatur, atque a Sole huic nomen est inditum, quem Graeci ἥλιον appellavere. Rebantur enim, haud parum in rem fore, si hanc primum urbem obsiderent, qua capta facilius Cairum, & Babylonem proximam, occuparent. Non ignorabant, se utraque urbe potitos, Saracenam mox gentem facile extirpaturos. Andreas imperator, omnium Principum consensu, ad Damiatam castra movit, Idibus Maii, & salutis anno duodevigesimo supra duodecies centenum; fortissimo animo civitatem obsidet. Haec triplici muro eodemque lateritio circumventa, derivato quodam Nili alveo, in oblongae insulae speciem obducitur. Huic quoque Pharea turris erat, neque crassitudine, neque altitudine cum illa conferenda, quam ad Pharon & Nilum quondam fuisse legimus; sed quae suburbium, apothecas mercatorum, ac publica horrea, a piratis & praedonibus tutaretur. Jam urbem, multis admodum ac variis Soldani munitionibus praeditam, Rex Andreas adoritur: cui cum duo suburbia forent, unum ipse cum Austriae Duce, alterum Camerarius caeterique oppugnare incipiunt. Inprimis turrim, admotis prope machinis, quatiunt. Quamvis caedes utrinque in dies augeretur; plures tamen ex illis, quam nostris, plane caedebantur. Expugnata prae militis robore, ducumque virtute, turris & suburbia, capta horrea, opulentissimaeque mercium tabernae. Quare miles non modo a fame vindicatus, sed uberrime ditatus est. Praesidia partim caesa, partim capta: quicunque ex his in orthodoxam fidem se asseruere, non solum vita & libertate, sed bonis quoque, quae amiserant, donati sunt; contra vero, qui pertinacissime in profana & execrabili opinione perstitere, extremo supplicio mulctati, nonnulli in servitutem asserti. Non parum hac prima fortunae aspiratione Christianorum animi adaucti sunt: confirmabant etiam animos non modo arridentis victoriae auspicia, verum etiam ingentis laetitia praedae; quoniam omnis annona, reconditaeque merces, militi concessae. Ita enim, ad suscitandos in bellum milites, Andreas faciundum esse censuit. Qua quidem Imperatoris largitate factum est, ut nil pugna miles duceret antiquius.

Christiani, Duce Andrea, Damiatam obsident:

Damiatae descriptio.

Suburbium, cum ingenti praeda mili ti concessa, capitur.

Jam hyems media plane defluxerat, quum inundationis incommodum accidit. Nilus, qui per id temporis inundare non solet, maris inflatione, quam Euri vesania fecerat, usque adeo remoratus intumuit, ut nostra castra penitus inundarit: quare miserabilis impedimentorum aeque ac commeatuum jactura facta, annona inundatione corrupta. Cui quidem malo Imperator, accito Pontificum collegio, coelitus prospiciendum, atque divinam opem implorandam esse censuit, ne sanctissima coepta hoc maximo detrimento interciperentur. Itaque Pontificum jussu jejunium publicum indicitur. Ecce, exacto mox jejunio, mare desedit, tranquillitas magna succedit. Insuper longe majorem spem victoriae ex improviso divina benignitas Christianis ostendit. Solda-

Nili inundantia Christianorum castra, cum annonae jactura, merguntur.

Soldani castra his longe majora, tenui, de quo diximus, Nili alveo, qui Damiatam ambibat, a nostris dirimebantur, vix mille passuum intervallo, ad integri Nili ripam posita, unde Soldano aeque invehendi revehendique praesidia & commeatus facultas erat. Quod ubi nostri intellexere, ne vana obsidione deluderentur, magna confestim Andream undique obsidendae urbis libido incessit, quare ultra citraque Nilum castra ponere decernit. Validissimum agmen ultra Nilum ad metandum continuo mittit, & ea quidem parte, ubi hostium castra esse diximus. Quod ubi per exploratores Soldanus intellexit, reformidato Christianorum impetu, relictis ilico expedimentis, & commeatibus referta castra, deseruit. Imperator id intelligens, deserta continuo castra occupat, quae rerum omnium copia completa praeter opinionem invenit. Altera deinde castra in ulteriore ripa locat, interjectoque ponte utraque conjungit, ut mutuo sese contueantur auxilio, & urbem arctius occludant. Hinc magna Damiatam desperatio subit, quae a Soldani jam dudum fuga sumserat initium.

Andreas urbem arctius occludit:

Hostem castris expellit.

Item Caradinus, Saladini olim filius, audita Soldani fuga, Christianorumque successu, retinendae ultra Hierosolymae spem omnem abjecit; quam ne Christiani captam retinere possent, diruere constituit. Manus a violando Salvatoris nostri sepulchro temploque continuit, quod alii religione numinis, plerique inhibentium Christianorum civium gratia, factum arbitrantur; quum Hierosolymam Syrii, Armenii, Aethiopes, Georgiani, ac multi Asiae populi, nostrae fidei cultores, incolerent, quorum gratia Caradinum remoratum ferunt. Ad haec Andreas Nilo classem invehi jubet, ne quis urbi aditus pateat; item vineas adegit, circum plura quoque castella erigit, nullum machinarum genus praetermissum. Jam urbs oppugnari coepta, nullo munitionis genere carebat, quibus freta forti animo resistit. Pro moenibus oppidani pugnant, fossa procul hostem prohibent, neque praesidio, neque commeatibus, per menses aliquot diffidunt; ultro citroque interea plerique cecidere. Itaque prima aestas, hyems, verque subsequutum, ad Damiatam actum. Angebatur admodum Andreas, & multo magis Gallici Proceres, militarem ad Damiatam operam hoc belli principio eludi, non dari cum Soldano pugnandi copiam; quo, si fortuna tulisset, devicto, in ditionem caetera facile concederent.

Caradinus metu Christianorum Hierosolymam diruit, intacto Christi sepulchro & templo.

Dum exercitus dimicandi libidine Christianus aestuat, circiter Idus Junias ex insperato Soldanus advenit; ducit innumerum exercitum, ac inter Babylonem & Damiatam castra locat, quacunque potest arte munit, ac nullam hosti, quamvis irritanti, pugnae copiam facit. Ad solicitandam hostis ignaviam, qui nisi explorata victoria in certamen descendere nolebat, invito tamen Andrea Rege, Gallici tantum Proceres, ex iniqua itam pugnandi conditione, cum Saraceno milite praelium ineunt, ut aliquo dedecore aut damno, veluti jactitabant, Soldanum afficerent. Temerariam Gallorum audaciam Joannes Rex Hierosolymitanus, magis gentis consanguinitate, quam Ducis officio ductus, fovebat. Quare Galli ad oppugnanda castra prorupere, continentem se intra vallum hostem contumeliosis clamoribus irritarunt: e propugnaculis contra prospectare illi, quot insultantes hi forent. At quota pars hostium a Barbaro intellecta sic animum auxit, ut facta protinus eruptione, Gallos adoriretur, atque cum tanto agmine in jactabundam gentem irrueret, ut primo fere congressu non solum inclinarit, verum etiam fuderit, caeciderit, & interceperit. Captivorum Principes, Gualterum Regis Galliae Camerarium, Milonem Maltoviensem, & divae Susannae Vicecomitem, fuisse referunt. Joannes autem Rex, Graeco ut ajunt igni, quem facibus tragulisque Saraceni immittere consuevere, manibus facieque combustus fuisse dicitur. Gallorum exemplo Rex Andreas caeteros admonuit, ut non solum cum Soldano, sed & cum obsessa urbe, pugnandi libidine abstinerent. Intelligebat enim, urbem neque vi, neque inedia posse capi; divinum Rex religiosissimus auxilium praestolabatur, ut inexpugnabili potiretur urbe. Nec spe sua frustratus est Imperator, quandoquidem caeca urbem pestilentia incesserat. Fortasse quinto mense, postquam male a Gallis pugnatum est, nonnulli milites, prospecto urbis silentio, portas propius accessere, ut

Pugnam Christiani cum Saracenis anhelant:

Quam Galli invito Andrea tentant:

Sed Soldani castra adorti Galli, funduntur & capiuntur.

Damiata, peste afflicta, ab Andrea capitur:

ut quid in urbe fieret explorarent. Quum altum in propugnaculis & intra moenia silentium intellexissent, sopitos primo custodes, aut alia causa abesse arbitrantur, quare pedem sensim retulere, ut protinus afferendarum clam scalarum socios admonerent. Quod ubi factum est, portae propugnacula, admotis scalis, superant, obsistente nemine, cohortem unam introducunt, securibus ac vectibus portas frangunt, caedunt quicunque occurrerant Saracenos. Illicoque patefacta caeteris porta, exoptata urbe potiuntur, duodeviceno obsidionis mense. Urbem ingressi, quum neminem viderent occurrentem, insidias primo dolumque ab hoste structum suspicantur, neminem in plateis & compitis offendebant, suspiciebantve ad fenestras. Verum quum fora, vici, aedes, ac templa, cadaveribus strata forent, calamitatem haec urbis illico indicavere: quum ab initio obsidionis septuaginta hominum millia ibi fuissent, vix e moribundis & validis tria in urbe millia eo die inveniri potuere. Andreas, indictis supplicationibus, ex Antistitum consensu, inprimis agendas Deo gratias diligentissime curavit, cujus benignitate & auxilio, sine caede, venustissima opulentissimaque civitate potiretur. Deinde, quum praesidia portis & munitionibus ubique imposuisset, tamdiu in castris commorandum esse censuit, quousque exacta pestilentis morbi suspicione, coeli salubritas instauraretur. Quamobrem Saracenis idcirco concessa salus, ut purgandi munus curamque susciperent. Exacta pestilentia, Mahumeti Basilicam, insano sumtu aedificatam, magnae matri, Mariae Virgini, decreto Pontificum dicavit, Episcopioque instituto, Antistitem praefecit.

Soldanus capta Damiata Cayrum tendit.

Soldanus, ubi ductu auspiciisque Regis Ungariae Damiatam captam esse novit, solutis incensisque castris, extemplo se in Cayrum Babylonemque recepit. Christiani primo vere, sub Kalendas Februarias, curato aere, urbem ingrediuntur: postero die, a legato pontificio, cum singulari Episcoporum pompa, purificationis divae Virginis solennia celebrata. Passim per vicos, plateas, & compita, faces cereique funales dispositi, ut divae par honor victoriae solveretur. Rex quoque eo die, cum caeteris ducibus, ingenti cum plausu militum, ovans urbem invectus, praesedit solennibus, & ad omnes aras Deo gratias egit. Opulentissimae amplissimaeque urbis praedam ingentem militi pro dignitate distribuit, caetera in divinum cultum & donativum erogavit. Retulit mox de agrorum divisione ad Principum Concilium, quum omnes id fore arbitrarentur, ut Soldano Babylonia exacto, milites, qui domos supellectilemque accepissent, eodem exemplo, in ejus coloniam, dato nomine, adscribi paterentur. Itaque super deducenda colonia, & re agraria, decretum factum est.

Praeda militi concessa.

Mors Petri Imper. Constantinopol.

Dum haec ita geruntur in Syria, Petrus, Imperator Constantinopolitanus, in Theodori Dyrrachini tyranni carcere diem obiit, cujus interim imperium Jole administrat. Mox Robertum, Petri filium, e Galliis accitum, Latini Proceres Imperatorem declararunt. Pontifex Honorius, superatis Tolosae schismaticis, divi Dominici opera, extemplo ejus Ordinem confirmavit. Eodem quoque tempore, Fridericus Romanorum Rex designatus, defuncto Othone, Romam rediit, & ab Honorio Augustali corona donatus est. Qui quum paulo ante Constantiam matrem, improbitatis ejus prudentissimam moderatricem, amisisset, veluti jam remissis habenis, in omnem licentiam effusus, multa in Pontificem flagitia ac detrimenta molitur. Honorius, improba hujus pertinacia exacerbatus, gravissimo juvenem anathemate mulctavit.

Frider. Imp. ab Honorio anathemate feritur.

Joannes R. Hierosol. obest rei Christ. in Syria.

Florebat in dies in Syria respublica Christiana: nam tantum animorum Christianis ducibus accesserat, ut Soldanum, Saracenumque genus universum, perbrevi conficere sperarent. Fecissentque opinione celerius, ni Joannis Hierosolymae regis arrogantia intercessisset, quae magnis ausibus moram aliquamdiu attulit. Is etsi Damiatam suo regno subjiciendam esse credebat, nil tamen pensi habebat, quantum pontificio Cardinali ac Andreae, sanctissimae expeditionis Imperatori, tribuere deberet; non omnia, illis praesentibus & consultis, ex arbitrio suo imperare par erat. Cujus quidem arrogantiae quum a Legato nonnunquam modestius

destius admoneretur, ne Ungarorum regem, caeterosque Proceres offenderet, admonitionis impatiens, sub praetextu brevissimi commeatus Hierosolymam proficiscitur; sequuntur multi milites hominem, nec nisi exoratus ad reditum potuit adduci. Andreas interea cum reliquis copiis aestatem ac hyemem Damiatae exegit; sub ver Joannes in castra rediit. Aucta spe, longior Damiatae mora idcirco non inutilis est habita, quod ingentem militum numerum, opulentissimae urbis captivitate pellectum, Genuensis, Veneta, Pisanaque classis, in Syriam plane convexerat.

Christiani in Cayrum & Babylonem movent.

Sub regis Hierosolymitani reditum habito concilio, placuit omnibus in Cayrum & Babylonem movere castra, quod Idibus Juliis factum est. Praeter derivatum Nili alveum, quo Damiata circumducitur, iter faciendo, Nilum subeunt, impositum ab hoste pontem offendunt; quem, quum modico munitum praesidio conspicarentur, Andreas quamprimum occupavit. Postridie natalium Petri & Pauli Apostolorum, ad tertium a Babylone lapidem castra locat. Soldanus in Cayrum & Babylonem innumeram Saracenorum multitudinem sane contraxerat, quae, quamvis haud cito annona carere posse videretur, Christianus tamen Imperator, qui partim Nilo, partim carris mensium fere quatuor commeatus advexerat, multo celerius armis, quam inedia, hostem superare confidit. Quare, ut descendat in certamen, Soldanum in dies provocat; simulat metum hostis, & perniciem in nostros inauditam excogitat. Ad haec duos circiter menses populationibus & excursionibus isti fatiantur; at ille, expectata occasione, praeterlabentem Nilum sub Babylone & Cayro altioribus etiam solito ripis coercet, & quum paucis post diebus ille opinione citius intumuisset, extemplo, defossis utrinque ripis, inundationem amnis in hostium castra derivat. Effunditur diluvii more fluvius, & altius altitudine cubiti cuncta superat; ex quo intolerabile nostris detrimentum infertur, jumentis non solum pascua, sed allata quoque pabula inhibentur, corrumpuntur hominum cibaria, nihil denique in castris servari potuit, quo miles triduo aleretur. Incessit repente omnes exitialis inedia, quam, nisi implorata pace, evitare non poterant; reditum inundatio prohibebat, quem pro locorum inaequalitate, & difficultate vadorum, haud injuria desperabant. Solus per aggeres Nili patebat exitus, & hunc hostis tam crebris & validis usquequaque praesidiis occuparat, ut nullo hinc modo deturbari posset.

Ex Nili inundatione ingens Christianis castris infertur damnum.

Ad extremas demum angustias Christiani jam redacti, cum foedis conditionibus pacem orare coguntur. Et quamvis inedia mori maluissent, quam turpissima subire foedera; tamen, quia ingentem ex interitu suo calamitatem Christiana respublica patiebatur, & quaecunque parta fuerant prae tanto exitio retineri non poterant, communis tandem salutis rationem habuere. Missi ab Andrea rege oratores, his pacem conditionibus ab hoste retulerunt, ut Damiatam cum rebus in ea repertis Soldano restituerent, contra ille Crucis partem Andreae redderet; liberarentur utrinque captivi; Christiani Tyrum & Sidonem redirent, quibus quidem urbibus annos octo pax concessa. Episcopium Damiatae, divae Virgini dicatum, ejusdem natalibus, Barbarorum reditu, ad spurcas profanasque Saracenorum ceremonias redactum; quod anno vigesimo primo supra duodecies centenum accidisse perhibent.

Pax cum Soldano, quibus conditionibus?

Rebus Syriae ita compositis, & Damiata Soldano reddita, Rex Andreas, varia fortuna usus, & Cardinalis Columnensis Legatus Apostolicus, item Dux Austriae, ac caeteri fere omnes Christiani Principes, in Europam, eadem qua iverant via, reversi sunt. Insequenti quoque anno, Joannes Rex Hierosolymitanus, Soldani pace fretus, & Romam venit, & ab Honorio Pontifice amplissime donatus est. Cum Friderico Secundo, gravi anathemate mulctato, hostque Pontificis, affinitatem inivit, quippe cui filiam, quam ex Jole acceperat, despondit, atque dotis nomine jus maternum gnatae contulit, quod in regno Hierosolymitano Jole retinebat. Quare deinde Neapolitanis regibus haec causa data, Hierosolymitani quoque regni titulum usurpandi. Profectus in Hispaniam, Philippi regis magnificentissimo testamen-

Andreas & reliqui Principes in Europam redeunt.

Joannes Rex Hierosol. Rom. venit.

Unde Reges Neap. usurpent titulum regni Hierosolym.

testamento ditatus est, utpote qui sexaginta millia pondo argenti Hierosolymae Regi, totidem militiae Templi, totidemque Hospitalitio Praefecto, legavit. Demum progressus in Hispaniam, divi Jacobi templum ex voto visit. Duxit uxorem Berengariam, Hispani Regis filiam.

Reliquiae ex oriente ab Andrea allatae.

Andreas autem cum Ungaricis legionibus in Pannoniam relatus, ut eorum Annales referunt, Stephani Protomartyris, & divae Margaretae caput, item Thomae & Bartholomaei dexteram, partem virgae Aaronis, atque unam ex hydriis, in quibus aquam in vinum Salvatorem nostrum mutasse ferunt, atque multas denique reliquias, ingenti veneratione dignissimas, in patriam retulit. Invenit regnum praeter opinionem pacatissimum, quod divorum potius numinibus, quorum reliquias attulerat, quam regni praefectis adscribere videbatur. Reliquias hi potissimum antistites a Rege accepere, qui Benedicti Ergae filii monitu, qui reginae olim ab epistolis serviebat, reduci obviam regi officii gratia prodiere. Sed Andream Reginae mortis recordatio, vix regiam ingressum, continuo subiit. Initae tandem constantiae tenorem servans, ut plerique dicunt, postero die, Banchano in judicium vocato, jus dixit. Intellecta uxoris culpa, in exemplum servandae pudicitiae, eam jure caesam judicavit. Reus laesae Majestatis regiae, ac parricida, supremi sententia judicis absolvitur. Sed deinde in universam Banchani domum miserabiliter saevitum, quando reginae liberi inultam suae parentis mortem aequo animo pati nequivere. Gertrudis corpus in Pelino coenobio reconditum fuisse ajunt. Nec desunt plerique, qui post reginae interitum gravissimas ab interfectore liberisque poenas exactas illico, prodiderunt.

Banchanus parricidio ab Andrea absolutus:

Elisabetha, Andreae filia, Ludovico Landgravio desponsatur.

Secundum Andreae reditum, anno ut ajunt nono, Elisabetha filia, virgo sanctissima, Ludovico Thuringiae Landgravio, eximia nobilitate, ac vitae sanctimonia plane praestanti, conjugatur. Hanc ajunt tam praecoci religione fuisse, ut quintum vix annum nata, prae nimio sedulae orationis affectu aris amoveri non posset. Inter ludendum cum puellis procidere saepe dissimulasse, ut Deum, quem prae oculis semper habebat, in horas illa supplex adoraret. Lusisse annulis, & lapillis, ut facto lucro pauperculis opitularetur. Harpagatam e parentibus vafre pecuniam, pie miserabilibus erogasse. Conjectis in aram Apostolorum nominibus, quum citatae comites eorum suffragia sortirentur, hanc Joannis Evangelistae nomen fuisse sortitam: cujus patrocinio ita exhilarata, ut nihil ejus nomine quisquam incassum eam exorarit. Perhorruisse vestimentorum luxum, delicias muliebres: divinarum rerum contemplationi assidue incubuisse, audivisseque praereverentissime in sacris Evangelia, & salutarem suspexisse hostiam, incessisse nudis pedibus supplicationum die. Olidis miserisque rogatoribus, subridentibus saepe ancillis, lavisse caput, ac nullum austeritatis & abstinentiae, item pietatis & misericordiae praetermisisse genus. Quum vir ejus Landgravius Cremonam, ad Imperatorem Fridericum, visitationis officio proficisceretur, saeviente annonae caritate, coactam esurientium turbam, exinanitis horreis, aluit; regiam miserabilium multitudine complevit. Maritus, explorata sanctitate conjugis succensus, liberam distribuendarum rerum ei potestatem dedit, certatim Christianum officium praestitit; quin & illius monitis ac precibus excitatus, divini cultus ardore Hierosolymam peregre profectus, in sancta regione diem clausit. Post viri mortem, veluti dissipatrix & prodiga, regionique calamitosa, a nonnullis ejicitur. Dum misella vagatur, in diversorium quoddam divertit, porcorum olim haram: post intempestam noctem proximum Francisci coenobium adiit, sacerdotes oratura, ut de hac insigni miseria pro se Deo gratias agerent. Sed matertera, sacrarum virginum praefecta, ejus exilium miserata, ad Babembergensem antistitem, illius avunculum, duxit, qui hanc pie exceptam, honeste retinuit, ut alteri quoque viro conjugaret. Diu cum nepte contendit avunculus, nunquam tamen pudicissima constantissimaque matrona proposito amoveri potuit: quippe quae, si qua vis, nuptiarum gratia, ab illo inferretur, nasum sibi ipsa potius adimere decreverat, ut foedato turpi vulnere vultu, secundum conjugium evitaret, quam obtemperaret avunculo, & in huma-

Ejus pietas, & virtutes reliquae:

Thuringia ejicitur.

nam libidinem victa recideret. Dum in his versatur angustiis, ecce viri ossa ex peregrina Syriae militia referuntur, quae cum singulari pompa, prodeunte simul avunculo Antistite, collacrimans admisisset, tali commiseratione infestantis molestiam declinavit. Post haec in divi Francisci se religionem asseruit; quum contemtum humilemque habitum, Veneto panno consutum, subivisset, miram in ea religione humilitatem praetulit.

Francisci ordinem ingreditur, bonorum omnium contemtrix.

Cumulus hujusce miseriae quum ad Andreae regis aures pervenisset, quamprimum filiam miseratus, e Proceribus unum ad eam misit, ut in paternam regiam reduceret, quod ille profectus nullo pacto exorare potuit. Instantissime Deum quotidie orare solitam perhibent, ut humanarum rerum, & inprimis liberorum contemtum, item contumeliarum patientiam, & constantiam miseriarum inspiraret, quo expeditius, toto corde ac animo, Salvatorem suum coleret & amaret, nihilque divina charitate duceret antiquius. Sanctimoniae suae praeceptorem, Conradum, virum ea tempestate religiosissimum, habuit. In Sanctimonialium coenobio, non modo nendo lanam, & texendo, vitam humilem traxit; verum etiam fordidissima quaeque ministeria in humilitatis observantiam exercuit. Quin etiam id saepe dicere solitam ferunt, despectiorem, si invenire posset, se vitam optare, ut Deo placeret. Id tandem vitae sanctitate, & contemplationis vehementia consequutam affirmant, ut se coelum apertum vidisse, serenissimum consolantis Dei vultum suspexisse, fuisse cum ea loquutam, & arcana multa spectasse, exorata quandoque fateretur. Et quum praetextatum spectasset adolescentem, mox percontata, an ne oratione sua, ad ineuntem salubriorem vivendi modum, adjuvari vellet? Quum ille voluntati preces adjecisset, sic pro ejus salute Deum exoravit, ut divino statim ardore se correptum intelligeret. Quinquies mille argenti pondo, quod pro dote susceperat, partim in pios pauperum usus erogavit, partim in hospitalis diversorii aedificationem impendit; quod in Marburgo, adhuc oppido spectare licet. Ubi ipsam plerique memorant pientissima aegrotis ministeria praestitisse, lavasse pedes, tabifica ulcera curasse, subivisse saepe fulloniae officium, & languentibus calceos exuisse, item quotidie sordida verrisse pavimenta, stravisse lectos, & nulla charitatis officia perhorruisse. Inter haec saepe cum ancillis gratulabunda dicere: *O quam bene nobiscum agitur, quando Dominum nostrum sic lavamus, & tegimus!* item lanam torquere, dum illi quiescerent, & quaestum hinc factum in calamitosos dividere. Quum Redegundis, virgo spectatae pulchritudinis, & decora capillorum amplitudine praedita, visendae sororis gratia, xenodochium ingrederetur, hanc Elisabetha reluctantem apprehendit, auream illachrymanti comam ex edicto succidit. Et rogata, num aliquando salubrioris vitae propositum concepisset, respondit, *jam diu equidem, sed haec capillorum gloria revocavit.* At illa, *charius mihi*, inquit, *est, cum capillorum tonsura, omne tibi religionis impedimentum ademisse, quam si filium ad Romanum imperium evectum audirem.* Puella, sumto habitu, cum ea in pio xenodochio vitam sanctissimam transegit. Ad postremum, quum pro contemtu mortalis regni jam coelestia mereretur, Christum sibi in somnis apparuisse ferunt, suavi adhortatione confirmantem: *Veni, dilecta mea Elisabetha*, inquit, *& apparata tibi tabernacula sube.* In febrem subinde cadens, inter contemplandum exhilarari saepe visa, dum media nocte ageret animam, qua hora Christus natus est: *Jam tempus*, inquit, *instat, quo clementissimus Deus illos, qui amici ejus sunt, ad coelestes nuptias evocabit:* & dum haec diceret, in Domino obdormivit, anno salutis ducentesimo trigesimo primo supra millesimum. Quatriduo superfuit corpus ejus, antequam humi reconderetur, fragrantissimum odorem aspirans; deinde sepulchro conditum, haud multo post oleum emisit, in administratae pietatis & misericordiae testimonium.

Conradus ejus praeceptor fuit:

Arcana divina pluries vidit:

Adolescentem precibus Deo addixit:

Xenodochium Marburgi aedificavit:

Redegundim ad religiosam traduxit vitam.

Moriens Christum gloriae aeternae datorem vidit:

Obiit anno 1231.

Confirmarunt mulieris hujusce sanctitatem multa post mortem edita miracula. In Saxonia Henricus monachus, intolerabili membrorum dolore correptus, in somniis admonitus, ut divae Elisabethae opem imploraret, invocato ejus continuo numine curatus est. Puella Maguntinensis, cujus mentem caecodaemon incesserat,

Plurima post mortem patravit miracula.

cesserat, sepulchro ejus imposita, continuo liberata. Theodoricus Trajectensis, contractae dextrae morbo laborans, occurrentis sibi senis consilio fretus, adito divae tumulo, & immissa manu, repente convaluit. Hermannum quoque Coloniensem, reum capitis, & in vincula conjectum, dum hujus divae & Conradi praeceptoris nomen invocasset, insequenti nocte aditum non sine coelesti lumine fuisse, & miram a divis consolationem recepisse, memorant. Sed postero die, damnatum a praetore, suspendio ad tertium lapidem mulctatum fuisse; parentes impetrasse, ne filius honore sepulturae privaretur, quo quum mortuum extulissent, implorato divae patrocinio, in vitam continuo revocatum fuisse praedicant. Idem Burchardo Maguntino, in flumen demerso, ut Utelino Contareno, accidisse ajunt. Amissa quoque vita, quadrimus infans, hujusce numinis ope, redonatus est, qui in puteum demersus, vitam extinxerat. Fredericum etiam Maguntinum, in proximo amne suffocatum, in lucem ista restituit. Johannem quoque, eadem urbe natum, suspendio liberavit. Manum Bolemaro, molari lapide contritam, desperata salute, curavit. Reddidit Maguntino infanti lumen, qui caecus natus erat. Beatricem puellam, & struma & gibbo juxta tumentem, item duas Gertrudes, alteram claudam, caecam vero alteram, integra valetudine reformavit. Quin etiam Henricum Maguntinum, luminibus orbatum, & Mathildim Trevirensem, visu, auditu, loquutione, gressuque carentem, praeterea Heliburgim, caecitate pari laborantem, Elisabethae numen, omnes aeque in optimam valetudinem restituisse ferunt.

Mortui ejus patrocinio reviviscunt:

Claudi, caeci, curantur.

Plura de sanctissima muliere dici possent, sed ne ab ipsa re longe divertamur, haec sit hactenus retulisse satis. Ad Andream ejus patrem redeamus. Audito filiae obitu, quam inter divas deinde Pontifices retulere, ingenti tristitia rex ille correptus est, quod filiae praestantiam, ut par erat, non coluerit, quod illius humilitatem & miseriam tolerarit. Vix annos quatuor, post ejus obdormitionem, superesse potuit: nam corporis languor eum tantus invasit, ut paucis post diebus, quum annis quatuor & triginta regnasset, animam efflarit, quod anno Domini trigesimo quinto, supra millesimum & ducentesimum, ajunt accidisse. Corpus honorificentissimo funere a liberis honestatum, in coenobio, quod Egres appellant, condidere.

Andreas R. moritur.

RERUM UNGARICARUM
DECADIS SECUNDAE
LIBER OCTAVUS.

Cum Andreas excessisset humanis, Bela filius, natu major, ab Ungaris omnibus Rex consalutatur. Comitiis regalibus rite habitis, pridie Idus Octobris, Albae, in aede Petri, quam ipse dicarat, ex more coronatur. In ea celebratione Colomanus frater, Dux declaratus, ensem praetulit. Daniel, Ruthenorum Princeps, equum praereverenter egit. Susceptis regni habenis, paternam aequitatem & justitiam retinere studuit. A principio regnum disposuit, & pacavit, cum finitimis pacem coluit, sed apud Australes, ut infra refertur, invenire non potuit. Vix annos circiter quinque regnarat, quum Tartarorum adventus, quos plerique Mungalos appellant, Ungarorum animos gravissime perculit. De quibus, antequam ultra prosequamur, haud abs re erit originem & incrementa referre, ne dirae sordidaeque gentis, ab aquilone excitatae in supplicia gentium, initium ignoretur.

Bela IV. R. Ungar. salutatus.

Tartarorum origo, & incrementa.

Tartari, gens Scythica, propriis sedibus egressi, Georgianam inprimis, mox Armeniam majorem, vastarunt, direptamque ac vastatam suo imperio subjecere. Incursarunt Persas, & Asiam late populati, varias regiones diripuere; trajectis subinde Riphaeis montibus, Sarmatiam longe lateque occupant: rapinis & incendiis Ruthenos, Polonos, & Chunos afficiunt, & numerosa foecunditate exuberantes, Getarum jam & Dacorum fines attingunt. Nonnulli de Tartaris copiosius plura retulere, hanc gentem Indiae quondam regi solvisse tributa; sed quum praeter tributa militiae quoque stipendio gravarentur, id aegre ferentes, Chingista Duce, in Davidem regem conjurarunt, & coacta innumerabili multitudine, clavis & sagittis Indorum regnum invadunt. Obtruncant omnes qui occurrerant, neque sexui parcunt, neque aetati; & ubi ad regem perventum est, eum inprimis trucidant. Ex liberis neminem superstitem faciunt, praeter unicam illius filiam, quam Chingista in uxorem duxerat. Necato rege, successuque fortunae, eo insolentiae evecti sunt, ut, veluti ejus regnum facile occuparant, ita & universum orbem in ditionem suam haud difficulter asserere confiderent. Quare ad Chorasminos, sibi finitimos, quamprimum nuntios miserunt, ut annua tributa persolverent; quod nisi facerent, igni ac ferro vectigalia solvere adigerentur. Prae indignatione illi nuntios interfecere, quare in eos continuo arma sumuntur. Exuuntur Chorasmini castris, & in fugam effusi, ac ejecti finibus, se in Georginam urbem, Caspiis montibus finitimam, & Tripolim, ac Persida recepere. Mox inde expulsi, ad internecionem caesi sunt; deinde capta, ex aquarum inundatione, Ispaham urbe, metropoli Persarum, totum regnum sibi subjecere. Quin & Chaan, apud Iberos & Albanos ample regnantem, subdidere.

Indiam vastant, & Rege interfecto occupant.

Chorasminos internecione delent.

Caesis Christianis, Hierosolymam recipiunt.

Quum Christiani, pro recuperando divo sepulchro, gravi bello Saracenos afficerent, hi a Soldano e Perside evocati, nostris ad internecionem caesis, Hierosolymam receperunt; cuncta sacraria caedibus, stupris, rapinisque foedarunt. Quare Tartaros haud injuria nonnulli ex his foedis gentibus esse contendunt, quas intra montes Caspios duplici porta quondam Alexander occluserat; quibus adstipulari fortasse non erit absurdum.

Tartarorum mores, species, victus &c.

Verumtamen de horum effigie aliquid non immerito referendum est, quum gentis hujus immanitas grato silentio praeteriri nequeat. Homines sunt infausto truciique aspectu, maxima ex parte statura brevi, prominentibus crassisque oculis, quos palpebrae late contegentes quum parum aperiant, parvos ostendunt; item naso, fronte, facieque lata, adhaec imberbes, raris in superiore labro ac mento pilis, in parvae lanuginis similitudinem. Ad umbilicum utplurimum angusti, mediocrem pauci staturam superant. Caput ex transverso ad utraque usque tempora radunt, praeter verticem, & ad equinae soleae speciem rasuram obducunt. Radunt item occiput, longosque capillos ab aure demittunt; qui quidem mos Turcarum, Saracenorum & Cumanorum olim erat. Insuper levi agilique corpore, brevibus tibiis cruribusque, a pueritia equitare docti, numquam fere pedibus gradiuntur. Dum iter faciunt, etiam boves equitant; Essedonum Hamaxobiorumque more, pro domibus currus habent, pellibus opertos. Ranarum more, gradatim non incedunt, sed aut tardissime, aut praecipitanter progrediuntur, quare pedibus parum valent. Mulieres turpissimae, pari feritate, virorum more equitant. His equi dociles, qui hordeo non pascuntur, neque soleis ferreis muniuntur, quibus etiam scissae nares, & exsecti sunt testes. Horum oratio tumultuaria & clamosa, ac sola interrogatione fluctuans, in gutture verba fingunt rabida. Si cantent, tauros mugire, vel lupos ululare dixeris. Incertas domos habent & erratiles, tentoriis utuntur, ad montes aestivant, hybernant ad maritimos campos. Magna his pecorum copia; corpora non minus palaestra, quam sagittatione exercent. Lacte, milio, pulmentoque vescuntur. Pueros ab initio sic ad sagittandum in dies instituunt, ut cibum sumere non permittant, donec scopum non attigerint. Equinum sanguinem in deliciis habent, & humana saepe carne vescuntur. Venatores optimi, quando certissimi sagittatores. Feras loco motas prae se fugant, ducuntque, mox

in

in choreae speciem veluti ludentes circumveniunt, confodiuntque telis. Unius quidem Dei fidem habent: nulla tamen religione, laude, & oratione Deum colunt. Sigillaria ac idola quaedam humanae imaginis, ex centone facta, ad utramque ostii partem locant, quibus ubera prominent, atque illa custodiae pecorum & tutelae praeesse numina arbitrantur. Horum beneficio, lactis gregalis, & pullorum gallinaceorum copiam profluere, credunt. Nonnulla quoque simulachra e serico formant, praefigunt curribus, & superstitiosius adorant; in quibus quidem curribus si qui furtum fecerint, veluti sacrilegi, indicta causa, continuo trucidantur. Quum sigillaria talia facturi sunt, nobiliores mulieres cogunt, quae non sine religione ac reverentia illa confingunt. Formato idolo ovem mactant, combustis ossibus, caetera devorant. Aegrotantibus quoque pueris pupas dicant, ad lectumque suspendunt. Chiliarchae & centuriones, in media statione, hircos habent, quos idolis faciunt, primitiasque lactis jumentorum ac pecorum delibant. Quum celebrant convivia, omnium quae apponuntur primitias offerunt. Quum sacrificant victimas, cor simulacro dicant, deinde id decoquunt, ac devorant. Suo regi, ante stationem, magnum simulacrum honorifice ponunt, cui equos, quos nemo deinde conscendit, dicant: mactant etiam animalia varia, quae combustis ossibus devorant. Huic quisque praeteriens se inclinare ac praevenerari cogitur; quod quum Michael Dux Ruthenorum facere recusaret, publice extemplo trucidatus est. Solem ac Lunam adorant, item elementa quatuor, quibus, ante prandium, ciborum & potus primitias libant. Illud autem a Chingista, primo eorum rege, sancitum, ut quicunque propria insolentia percitus, injussu principum, tyrannidem occupare ausit, indicta causa continuo obtruncetur: item cum nulla usquam gente pacem ineundam, quae parere noluerit: neque unquam cessandum, quousque aut rerum potiantur, aut ad interitum redigantur: in fatis eorum esse, annos octoginta pugnare oportere, & regnare duodeviginti, mox ab alia gente victum iri, & qui evaserint, legem illam suscepturos, quam victores plane servarint. Insuper divinationibus, auguriis, veneficiis, incantamentisque, admodum obnoxios dicunt. Ad oracula daemones alloquuntur. Eorum exercitus in chiliarchas, centuriones, & decanos digeritur omnis. Quin etiam Chaan generale est edictum: quicunque ab ipsis ac eorum servis capiantur, licere in perpetuum omnes servitutem asserere, & pro servis pro libidine sua uti & abuti. De viatoribus hanc legem promulgarunt: quemcumque Tartarus, Tartarive servus, in via offenderit, praeter mercatorem Tartarica bulla signatum, jus ejus habeto, in servitutem asserito perpetuam, donec a priore domino repetatur. Tartarorum duo genera, glossemata quoque diversa, utrisque tamen lex una, & ritus quoque unicus. Tantum insuper huic barbariae ac impietatis est, & arrogantiae, ut Chaan, regem suum, Dei filium audeant appellare, item pro Deo hunc tantum in terris venerentur, & adorent. Ex externis quicunque eorum regem adeunt, ter se inclinare suppliciter, & ter capite terram ingeniculati quatere, ante folium coguntur. Omnes sibi inferiores arbitrantur. Somnia observant, magos colunt, & veneficos. Daemones, in idolis responsa reddentes, adorant. Deum Hychoga nominant; Dominum autem Chaan, aut Chaiim, quem divino honore dignantur, & timent. Ei primitias, aeque ac Deo, ciborum potusque libant, ejus responsa & imperia velut oracula observant & peragunt.

Religio.

Chaan Regem suum Dei filium appellant.

Tanta quisque ipsorum aestuat avaritia, ut nulla furta, rapinas, latrocinia, vim, usuram, ac caetera tale genus praetermittant. Foenerat pro virili quisque sua, decimam crediti aeris partem, quoquo mense, pro foenore exigit. Item vectigalia crebra, ac gravia. Nam tributa inprimis regi, deinde sacerdotibus, posthaec provinciarum Praefectis, nuntiisque solennibus, plane solvuntur. Neque desunt crebra xeniorum officia ac impensae, quae quotidianis nuntiis erogantur. Rusticus pro se quisque denarios tres, bos quoque pro se quisque totidem, totidemque fenae pecudes. Pro acceptis muneribus nihil rependere mos est, quando omnia sibi, prae insolentissima immanitate, deberi arbitrantur. Eorum manus ad accipiendum semper prompta, ad rependendum contracta semper. Ob deperditam avaritiam greges

Avaritia eorum.

ges & armenta nutriunt, quibus multo plus aequo parcunt, ex his nullum sanum aut vivum praeparant ad esum, & si quid horum devoraturi sunt, aut mortuum, aut moriturum, mutilatumve, capiunt. Egeno ac rogatori nihil porrigunt. Atque hoc tantum aliqua ex parte laudabile servant, quod, dum in convivio versantur, advenientem quemque facile tolerant, in mensamque excipiunt.

Libido: Sunt etiam effrenatae libidinis: nam non modo in maribus & foeminis, sed ne in bestiis quidem suam Venerem explere queunt. Infando Saracenorum more, pro libidine ac facultate uxores plures ducunt. Nulla arctissima conjunctionis ratio apud hos habetur, a matre, filia, & sorore tantum abstinent. A viro nulla uxor reputatur, donec pepererit, & tunc dotem a parentibus accipit. *Feritas.* Sterilis, pro viri arbitratu haberi, & explodi potest. Praeterea usque adeo immanes & efferati, ut nec senes revereantur, nec misereantur infantum. Sanguinem aeque ac aquam haurire non formidant. Cadaverum juxta atque excrementorum acervum reputant. *Humano sanguine & carne utuntur.* Nullum immanitatis genus abominantur. Humanas carnes avidissime devorant, exultant caedibus. Nihil ex immani genere mortis remittunt, commentantur dira supplicia. Dant alios praecipites e rupibus; alios, positis supra collum saxis, usque adeo collidunt, donec acerbissima morte conficiant; plerisque delitescentibus cultello cor transverberant, prosilientem cruorem sugunt, ac demum tam dira crudelitate utuntur, ut vix humanum possit credere ingenium.

Eorum dolus & perfidia. Sunt ad haec aestu & perfidia plus quam barbara. Quum aliquid obsident, blandiuntur oppidanis, hortantur ad deditionem, ac multa denique pollicentur; voti compotes facti, promissa non praestant, captos partim caedunt, partim afferunt in servitutem. In summa, dolo magis, quam viribus pugnant. Item victu tam foedo, ut pediculos ingenuae gulae reputent, nec non & multas, sterilitatis gratia, humanas carnes, vel maxime inimicorum, praeterea canes, feles, & lac prae caeteris equinum. Patinas & ollas purgant nunquam, sordes & immunditias appetunt potius, quam abominantur. In Cumanorum bello, cum multos captivos haberent, prae dira hamanae carnis aviditate, ad explendam corporis ingluviem, omnes decimarunt, decimatosque percupide devorarunt. *Vestitus.* Habitu utuntur nigro, genuum tenus, quo nec brachia, nec latera, nec pectus, nec aliqua pars anterior, *Arma.* supra infraque umbilicum tegitur; item pileo in mitrae speciem. Corio laminaque ferrea brachia muniunt potiores, galeas e corio fingunt. Pauci lanceis & scutis, *Belli gerandi mos.* arcu* tantum, & equestri confidunt pernicitati. In certamen descensuri, pernices quosdam equites praemittunt, qui nihil rapiunt, nihil comburunt caeduntque pecorum, obnoxios duntaxat obtruncant, aut fugant. Post hos immittuntur qui praedas agant, & ad investigandos homines sagacissimi mittuntur. Prospectis hostibus multi prodeunt, qui ubi ad congressum venere, jactis tribus quatuorve telis, continuo regrediuntur ad suos, ut ad impositas insidias hostes alliciant; quod ubi factum est, eos circumveniunt & obtruncant. Si magnum adversus se exercitum conspicantur, declinata pugna biduum triduumque retrocedunt, divertuntque, aliam regionem invadunt, & diripiunt: quodsi utrumque non successerit, duodecim dierum iter, retro abeundo faciunt. In minutissimo quandoque loco usque adeo morantur, ut furtim & ex improviso incautum vel divisum inimicorum exercitum intelligant. Plus dolo & astu, quam viribus pugnant. Principes in pugnam non descendunt, procul inter pueros & mulieres prospectant in equis. Quandoque humana simulacra equis imponunt, ut multo majus praesidium habere videantur. Congressuri cum hoste, captivorum aciem inter suos collocant. Hosti fortissime pugnanti, fugae viam patefaciunt, quia aversos facilius, quam adversos, interficiunt. Quum aliquam invasuri sunt regionem, antequam ad illam perveniant latissimum agmen faciunt, ubi locum nemo deserit, & quum ad fines illius perventum est, noctu montes qui circumstant omnes occupant. Illucescente die pernices equites ad campos dimittunt, qui passim cuncta discursent. Populi vero, citato tumultu qui ad montes properant, in insidias incidunt, caeduntorque. Saepenumero fortissimum nacti hostem, fugiunt, fugaque post se eum alliciunt, demum longo cursu

cursu defatigatum conversi adoriuntur, & perimunt. Quacunque iter faciunt, vastantque, confestim dira fames insequitur. Saepe in praelio depressi ex industria, ut hostem admittant, mox admissum, in unum coacti, circumveniant & obtruncent. In servos bello servatos imperiosissimi, quos non solum nudos, sed assidua inedia laborantes, in diro servitio ad mortem usque retinent, prae libidine ac ludibrio impune saepe necant. Peregrinam quamque religionem in ditione sua patiuntur: nam quum nullum perquam peculiarem Deum adorent, omnium opinionum sectas haud inique tolerant. Artificibus facile parcunt, ut ab his opera humano usui necessaria exigant. Virgines, matronas, mulieres, jure belli comparatas, miserabili servitio conficiunt, fame cruciant, & ad foci ministeria retinent. Ex provinciis bello comparatis, puerorum puellarumque decimas exigunt, quas pro servis habent, & ex his morituri dudum domini deligunt, qui cum his vivi infodiantur.

Mancipiorum & servorum usus.

Tolerantiae favent:

Tartareae mulieres quam turpissimae. Conjugatae, in sesquipedalis altitudinis canistri speciem, rotunda quaedam pilea, a superiore parte latiora, gestant, hexamito sericove ornata, pavonum oculis, unionibus, & lapillis exculta. Phaleratis equis insident, non solum auro, sed et margaritis insignes. Quin etiam diversa operantur, ut puta pelliceas vestes, calceos, ocreas, & caetera tale genus. Item currus ducunt, reparantque, camelos onerant. Virorum more sagittas emittunt, pharetratae equitant, ex equo pugnant, & virilia quaeque officia praestant. Femoralibus veluti viri utuntur. Si quis e plebe, lethali morbo afficitur, ad ejus stationem tentoriumque hasta quaedam erigitur, pileo nigro praefixa: spectato signo, intrat nemo: vita defunctum clam in campo sepeliunt, eum sub medio tentorio constitutum infodiunt. Item in sepulchro mensam ante illum, scyphum equini lactis, & carnis alveolum statuunt, adjiciunt quoque jumentum cum pullo, & phaleratum equum, ut altera vita lac, jumentum, & instructum equum habeat. Jumentum aliud comedunt, ejusque corium, completum stramine, in patibulo quodam plane suspendunt, comesti equi ossa comburunt. Atque talia justa gens dira persolvit. Si quis eminentioris vir fortunae vita excesserit, cum pretiosissimo habitu humi reconditur, sed ab hominum frequentia longe remotius, in secessu, ne habitu suo reclusus spolietur. Amici equum ejus pelle exuunt, quam stramine compleant, completamque palo praefigant, ac editissimo pro dignitate patibulo imponant, carnes pro inferiis commessantur. Triginta dies mortuum lugent. Principes, antequam expirent, servum deligunt, delectumque cum domino una vivum sepeliunt. Addunt plerique nonnulla, quae humanam ferme fidem exsuperant. Ajunt nonnulli, Tartaros Christiana fide aliquantulum praeditos esse, qui parentes jam senio gravatos conspicati, pinguibus esculis eos inferciunt, ut ocyus suffocentur, mox extinctos igni adurunt, collectosque deinde cineres diligenter asservant, ut his cibaria quaeque lautissima condiant.

Mulierum Tartariae mores.

Sepeliendi mos:

Diutius fortasse, quam opus erat, in Tatarorum rebus, quos plerique Tartaros nunc appellant, versati sumus, ut novissimae ac dirae Barbariae ritus incognitos enarraremus. Nam quum anno salutis centesimo secundo supra millesimum propriis sedibus hanc erupisse memorent, mirum est, quomodo tam foedum & execrabile genus hominum, brevi tempore, universam Asiam, cum magna Europae parte, igni ferroque vastare potuerit.

Bela igitur, ut e diverticulo revertamur, jam Cumanos a Tartaris non modo gravissime infestari, sed capi, caedi, absumique acceperat. Post Cumanorum exitium, Ungariae timebat, quod eo magis facere cogebatur, quo pertinacius Austriales, Friderico Duce, quotidie bella interminabantur, & saepe inchoata, saepe quoque intercepta fuerant. Dum Tartarorum tumultum formidant omnes, ecce Cutenis Cumanorum regis Oratores adveniunt, Belae mandata deferunt. Cutenem, inquiunt, diu bellum cum Tartaris gessisse, & eorum eruptiones fuisse remoratum, bis cum indomita immitique gente instructa acie dimicasse, & fugasse hostem; tertio, quum imparatum offendissent, cum magna tandem suorum strage cessisse. Cumaniam Tartaris inundatam ac obrutam esse, proinde impensissime sup-

Cuten, Caman. Rex, Belam in auxilium contra Tartaros vocat.

plicare, ut extorrem profugamque gentem aequo animo excipiat, pro Ungaris tractet: quod si impetrare liceat, polliceri gentem suam non modo agros & pecuaria curaturam, verum etiam Christianam fidem ultro subituram. Bela, his auditis, duplici gaudio confestim afficitur: altero, quod Princeps Cumanorum paulo sibi inferior, in deditionem sponte veniat; altero, quod in accessionem orthodoxae fidei tot hominum millia ex insperato afferat. Respondet, se Cumanos non modo sponte excepturum, eosque haud aliter ac Ungaros tractaturum; verum etiam gratissimum nunc hospitium, audita eorum calamitate, deferre, ne humanitatis & amicitiae officio desit. Quare non modo postulatis annuit, sed hortatur, ut in Pannoniam confugiant, velut in antiquum hospitium, & Christi fidem libentissime subeant, cujus gratia omnem Cumanae gentis jacturam se resarturum pollicetur. Ad haec Oratores aureis vestibus ac equis donat, praebet viaticum, ocyusque dimittit. Religiosos comites adjicit, qui Cumanos publicis concionibus ad fidem nostram hortentur, animosque disponant.

Cuten cum 40000. Cumanis a Bela exceptus, in Ungariam deducitur, multa cum popularium suorum invidia & damno.

Cuten tandem, cum universa gente, patriis sedibus emigrat, cedit profanis Barbaris, & iter init. Bela obviam in fines usque progreditur, ut profugum hospitem honorificentissime excipiat. Atque ubi Cumanus advenit, praeter omnium opinionem gratissimo a Rege excipitur animo. Sed quum utraque multitudo simul iter facere non posset, quia nusquam una recipi poterat; neque aspera gentis hujusce consuetudo facile ab Ungaris tolerari videbatur: unus e Proceribus a Rege deligitur, qui Cumanos, regio sumtu in mediam usque Pannoniam duceret. Praeter servitia, quadraginta Cumanorum millia regiis impensis in Ungariam venere.

Bela in Ungaros rigidus, lenis in Cumanos.

E Cumanorum inductione, haud param invidiae cum Ungaris Bela contraxit. Quum enim Cumani per Ungariam iter facerent; ducerent greges & armenta, agerent jumenta quamplurima, & Ungarorum sata vinetaque gravissimis incommodis affligerent, ne parum quidem eorum animos offendebant. Accedebant his longe graviores injuriae, quae multo acerbius ipsorum animos offendebant. Nam quum illi pagos & oppida ingrederentur, nulla hospitalitatis juris habita ratione, humilium virgines passim violabant, audebant etiam, occasionem nacti, nobilium thoros incaestare. Dum graves ultro citroque inferuntur injuriae, si quis Ungarus deferebatur, continuo supplicium expendebat; si Cumanus, praesentanea criminis impunitate elabebatur. Si quis regiam justitiam ex Ungaris incusasset, indicta causa, mox ad supplicium trahebatur. Quare tanta hinc in Belam suscitata est invidia, ut a peregrinis potius, quam a suis amaretur.

Saevus in Proceres, Dionysium Palatinum excoecat.

Ne aliae quidem invidiae causae defuerant, quae Ungarorum in Regem animos exacerbarant. Namque Andrea patre mortuo, quum Bela Antistitum Principumque consensu, Albae, ut moris est, a Strigoniensi Archiepiscopo coronatus esset, in Proceres, qui patri adversus eum faverant, immodice saeviit, quando alios in exilium, in carcerem alios plane conjecerat. Quin altius quoque saeviens, Dionysium Palatinum excoecarat. Edictis severitatem adauxerat, ut regnum sceleribus expurgaret. Ad coercendam Procerum reverentiam, exceptis Principibus, Metropolitis, & Episcopis, sedendi in praesentia facultatem edicto inhibuerat; sellas Procerum inventas concremarat. Exulum quoque & captivorum cognati sibi admodum timebant. Accedebant aliae Belae Regis calumniae, quod de his, qui in bello Polonico, Rutheno, & Cumano, bene se gesserant, praeter instituta majorum, haud quaquam bene meritus fuerat, et non modo bene meritos nulla villa praediove donarat, verum etiam donationes olim factas revocarat. Quare plerique nobiles usque adeo extenuati fuerant, ut non solum familiam, sed vix se ipsi alerent. Augebat odium, quod nemo Regem nisi per supplicationem alloqui poterat: Magistri precum, pro libidine sua, causas expediebant, & quemque extollebant, deprimebantve, sicut odium, gratia, & largitio cogebat. Itaque saepe illud vulgo exclamatum, *non unum, sed plures Ungaris esse Reges.* Exacerbabant eorum animos Cumanorum honores immunitatesque, a Rege constitutae. Cumano cuique vel minimo, patere semper Regis aditum, petere, dicere, supplicare

In bene meritos ingratus.

Cumanos Ungaris aditu & honore praeferebat.

quae

quaecunque vellet, praeferri ubique Ungaris, & perbenigne tractari; contra Ungaro Regis aditum & colloquium interdici, per precum tantum formulas Regem interloqui, eos pro liberis, se pro servis usquequaque tractari. Quae quidem omnia, ad seditionem potius, quam obsequium Ungaros irritabant.

Regis excusatio.

E diverso Regis amici, & qui regiae dignitati favebant, Belam excusabant, piumque Principem asseverabant; Cumanos, communi Ungarorum consensu ac decreto, in Ungariam fuisse admissos, quod in eo conventu factum est, qui in coenobio, quod Caenum appellant, ad Tibiscum amnem est habitus. Et ne quid a peregrinis injuriae acciperetur, Cumanos, per oppida & vicos, provinciatim fuisse divisos; quin etiam regiis comitibus mandatum, ut Cumano ac Ungaro aeque jus dicerent, sine ullo discrimine uterque tractaretur. Cumanos divisionem hanc iniquo animo tolerasse, per regnum passim effusos, commodo potius quam incommodo fuisse. Quod de Optimatum aliquorum exilio & vinculis objiciebatur, etiam illud non temere fuisse factum, quando Procerum plerique tantum inter patrem & Belam odii & discordiae interseverant, ut ad arma intestina saepe pervenerint; & ni bonorum Antistitum Optimatumque opera fuisset intercessum, patrem ac filium facinorosi saepe in praelium nefarium commisissent. Hoc illos fuisse molitos, ut demum utrumque regno ejicerent, ipsique omnia inter se partirentur, & pro sua libidine cuncta gererent. Item varia Belam convicia & contumelias fuisse perpessum; & quod multo gravius fuerat, eos adversus regiam majestatem conjurasse, tabellarium ad Fridericum Austriae Ducem continuo misisse cum litteris, cui coronam & regnum se tradituros pollicebantur, si scripta pacta & conditiones admitteret. Tabellarium in itinere interceptum, ad Belamque ductum, omnia cum litteris prodidisse. Bela in conjuratos non extremo, ut par erat, supplicio usus est, sed in eos, mitius agens, partim in exilium, partim in carcerem & vincula conjecit, a nemine vitam exegit. Quod autem de donationum revocatione objiciebatur, ad hoc illi respondebant, Ungariam in septuaginta Comitatus, ut ajunt, fuisse divisam, quos reges bene merentibus conferre solebant, unde proventus & commoda multa suscipiebant. Sed quum multorum olim Regum prodigalitate, villis & possessionibus perpetua donatione dissipatis, extenuatissimi forent Comitatus, ac parum commodi Regibus solverent; & quum quaestores, dapiferi, praegustatores, ministri, ac denique hipparchi, ex impetratis pagis & praediis locupletati forent: statuisse Belam, quaecunque regii juris fuerant injuste alienata, omnino recuperare. In hac tamen re nemini injuriam fecisse, regalia tantum bona recuperasse, fuisse bene meritis quam gratissimum. Quod de precum formulis & supplicationibus eum criminabantur, id quoque falso objici: in rebus gravibus cuique patuisse aditum; ut causae parvi momenti celerrime expedirentur, petitionum formulas instituisse, quas vicarii definirent, graviores sibi reservasse, ne quis jure suo defraudaretur. Quod Cumanos Rex observarit, & nimia beneficentia fuerit amplexus, eum laudem potius, quam vituperationem hinc fuisse promeritum, quando hospitalitatis jura summo studio coluit, & ut tot hominum millia in Christianam fidem assereret, nullum officii genus praetermisit.

Rumor de Tartarorum adventu.

Vix igitur Cumani in Ungaria annum exegerant, quum Tartarorum rumor advenit, eos jam vastata Ruthenia, quam pro Roxania Rasciam nunc appellant, Ungariae finibus appropinquare. Bela hujusce rei saepius admonitus, ad custodiendam Rutheniae portam, quae Montana dicitur, Comitem Palatinum misit. Quum illic Ungariae aditum esse nosceret, quamprimum delectum habuit, & nobilissimum quemque ad danda nomina convocavit, undecunque potuit etiam auxilia evocavit, ut innumerae multitudini, quae Asiam olim inundarat & obruerat, non solum obstaret, verum etiam longe repelleret. Contra, fictum hunc rumorem Ungari reputabant, quia saepe ante suscitatus, evanuerat. Nonnulli hanc famam ad revocandos Antistites excitatam praedicabant, qui a summo Pontifice ad Concilium Romanum citati fuerant. Quin etiam Ugolinum, Colociensem Metropolitam, a Rege ab itinere revocatum fuisse tradunt. Complures ad exaggerandam regis invidiam

talia commenta referebant: Cumanos cum Ruthenis conjuraſſe, ex induſtria emigraſſe in Ungariam, unde toties bella & incommoda multa ſuſceperant, ut ejus mores addiſcerent, imbiberent linguam, & quum Ruthenos Ungariam adoriri coepiſſe ſentirent, hi Belam continuo aggrederentur, ac demum Pannones exterminarent.

Bela in Budenſi Conventu bello ſe accingit.

Increbreſcente Tartarico tumultu, primo tempore Bela Rex Budam venit, frequentiſſimum ibi conventum habuit, ubi de imminenti periculo, quod omnium judicio graviſſimum videbatur, diu actum, & decretum eſt, ut Antiſtes ac Princeps quisque ſe ac ſuos ad bellum accingerent. Item ad obſervandum Cutenem ac liberos, & Cumanorum Optimates, propter ſuſpicionem, adjectae cuſtodiae, ne quid mali in Ungaros molirentur.

Tartari, obtenta Ruthenorum porta, Palatinum caedunt.

Nondum praeceps ver erat, quum Palatini nuntius advenit, qui Belae nuntiavit, Ruthenorum portam jam Tartaros attigiſſe. Paulo poſt ipſe Palatinus advenit, qui Idibus Martiis cum eis congreſſus, caeteris caeſis, vix cum paucis evaſerat. Rex, audito Tartarorum adventu, omnes mox Antiſtites & Optimates, pro virili quemque ſua, copias comparare jubet; ipſe exercitum, quanta poteſt celeritate, cogit. Stephano Vacienſi Epiſcopo, item Orodienſi Chanadienſique Antiſtiti mandat, reginam confeſtim adeant, admoneantque hujusce novitatis, in primisque Ducem Auſtriae ſuo nomine exorent, ut ad eum continuo veniat, quin etiam Cumanos omnes ad ſe venire praecipit: ipſe cum copiis, quas in tanto tumultu cogere licuerat, Strigonio Albaque profectus, Peſthum venit, ibique caeteros Optimates & Antiſtites cum equitibus praeſtolatur. Retulerunt Tartarorum regum nonnulli nomina, qui in Ungariam irruperant. Regem regum, caeteris praedominantem, *Bathum* appellarunt, cui Bochetor erat militiae Praefectus. Item *Cadam*, *Coacton*, *Pheycan*, *Peta*, *Hermes*, *Chebus*, & *Ochadar*, qui majores inter Tartaros reges cenſebantur. Fuere praeter hos innumeri Proceres, qui quidem omnes, cum quinquies centenis millibus hominum, in Ungariam eruperunt. Quum igitur populata vaſtataque Roxolania & Cumania, quae in Sarmatia continentur, Ungariam ingrederentur, per quinque dierum iter, nullum pagis & oppidis detrimentum intulere, partim ne vaſtationis rumor ocyſſime ad Ungarorum aures perveniret; partim ne redeuntes commeatuum inopia laborarent. Quare Bathus, ex compoſito, per portam Ruthenorum, qua Ungariae fines ad Tranſylvaniam attingit, regnum adoritur, profligatoque, ut ſupra diximus, Palatino, ultra penetrare contendit. Peta Poloniam adortus, caeſo Duce, usquequaque graſſatus, omnia ferro ignique vaſtat. Populata Polonia, Vratiſlaviam, Sileſiae metropolim, ac urbem nobiliſſimam, aggreditur, diripit, & incendit. Mox irruit in Moraviam, parique feritate rapinis caedibusque omnia miſcet; qua incenſa, in Ungariam deſcendit. Cadan inter Cumaniam & Rutheniam veniens, per ſylvas trium dierum itinere facto, ad Rodanam, in editiſſimis montibus ſitam, ubi fodinae auri & argenti erant, tandem pervenit. Cui Teutones multi, qui montana loca incolebant, lucri gratia, armati obviam in ſylvis occurrere. Cadan, ſimulata fuga, ceſſit. Teutones, veluti fugato hoſte, laetabundi rediere, exutis armis, convivia celebrarunt, & multo ſeſe vino complerunt. Mox ex improviſo reverſus hoſtis, inermes, incautos, debachatosque adoritur, pagos munitionibus carentes occupat, facta utrinque maxima ſtrage. In primo congreſſu, Teutones, deſperata victoria, extemplo deditionem fecere. Barbarus, promiſſa ſalute, Ariſtaldum, illius regionis Comitem, ſexcentosque ejus milites, ſuis copiis adlegit, pariterque militare juſſit. Bochetor, cum caeteris Tartarorum regibus, trajecto Zerecho amne, ad Cumanorum Epiſcopi regionem pervenit, quam ſuſo fugatoque mox colono occupavit, incenditque.

Tartaror. belli ducum nomina.

500 mill. militum, vaſtata Ruthenia & Cumania, Ungariam invadunt.

Bathus Tartarorum Dux per Tranſylvan. adoritur Ungariam:

Peta per Poloniam, Sileſiam, Moraviam:

Cadan per Cumaniam Rodanam petit.

Qui dolo fugae Teutones internecione caedit.

Bathus ad Belam contendens omnia vaſtat.

Poſtquam Bathus in Ungariam ultra proceſſerat, Barbarica immanitate ſaevire coepit, paſſim gladio incendioque graſſatur, omnia diripit, nec ſexui nec aetati parcit. Contendebat recta ad Belam, qui ad Peſthum caſtra tunc habebat. Quum ad

Bela milites suos continet. Ugolinus Colocensis morae impatiens, dolo a Tartaris circumventus, deletur.

ad vigesimum lapidem Pestho appropinquasset, in Pesthanum statim agrum multos immisit, qui cuncta longe lateque diriperent, homines interficerent, & pecora cuncta abigerent. Rex, qui cum illis congredi cupiebant, hos semper inhibuit, haud inscius, eos arte potius, quam dolo, hostem eludere; quare plus aequo timidus reputatus. Nam illi dum venire credebantur, abibant, e contrario vero, dum abire putabantur, impetum faciebant. Ugolinus Colocensis Metropolita, rei hujus impatiens, injussu regis, adversus eos egreditur, contra illi terga vertentes, paulatim cessere, instabat is a tergo. Ad palustrem demum convallem perventum est. Tartari, levi armatura praediti, facile trajecere. Cataphractus metropolitae equitatus, prae gravitate, incautus in paludem incidit, tenaci limo sic inhaeret, ut neque ultra, neque retro cedere audeat. At illi ocyssime reversi, circumventa palude, ne quis elaberetur, sagittis omnes confecere. Vix Ugolinus cum tribus quatuorve evadere potuit. Reversus ad regem, non plus doloris ex jactura equitatus, quam irae, quod nullo subsidio fuerat adjutus, sane retulit.

Bathus, fugiente Bela, Vaciam capit.

Haec pridie festorum Dominicae passionis gesta sunt; die vero Dominico, Vacia, quae in ripa Danubii sita, viginti millibus passuum a Pestho distat, a Bathi copiis obsidetur, ubi Rex erat cum exercitu, qui statim cum suis fuga salutem sibi comparavit. Sacerdotes, cives, & ingens ex proximis pagis numerus, cum liberis & uxoribus, in Basilicam arce munitam confugere: hanc primo impetu Tartarus expugnat, sacrum thesaurum & aurea vasa diripit, Fanum sacris vestibus & suppellectili spoliat. Captam multitudinem non gladio Barbarus conficit, sed impositam igni universam absumit: quare una cum Salvatore nostro, Vacienses, extrema supplicia passos memorant.

Fridericus Austriae Dux Tartaros fugat.

Dux Austriae Fridericus, a rege evocatus, quemadmodum supra diximus, cum paucis, veluti hujus rei nescius, etiam inermis advenit. Quum una die, ut solebant, Tartari, prope moenia Pesthi discurrerent, Fridericus obviam occurrit; illi ex more se in fugam vertunt, insequitur iste, unum hasta transfodit, alteri, arrepto ense, brachium abscidit, caeteri aufugere. Fuso demum hoste, cum plerisque captis ad Belam rediit: quare Ungari, pro data nuperrime ansa maledicendi, Australium Ducem laudibus multis efferre, contra regem timiditatis arguere, ac nonnullis calumniis fugillare occoeperunt.

Tartaricae irruptionis causa in Cumanos & Cutenem conjicitur ab Ung.

Cuten injuste a fremente populo trucidatur.

Ungaris in Cumanos irruentibus, hi obvia diripiunt.

Irritavit quoque eo tempore deorum iram Ungarorum scelus, qui variis criminibus Cutenem insectabantur, eum criminati Tartarici adventus auctorem fuisse; item qui Ungariam invaserant, non tam Tartaros, quam Cumanos esse. Quare passim omnes in eum clamare, Cutenem ad supplicium posci, Ungarici auctorem excidii. Belam pro salute omnium pugnare oportere, qui Cumanos, regni eversores, tanta indulgentia foveret, quibusque vicos & praedia fere omnia dono dederat. Itaque rex Cutenem accersiri jubet, ut cum caeteris Cumanis ac Ungaris, Tartarico furori pariter occurrat. Sed Cuten, infrementem in se populum formidans, Belae respondet, se sine praesidio regio, quod a manibus protegat Ungarorum, ad curare non posse. Ad haec infremente multitudine, in Cutenis hospitium fit impetus, ipse ab Alamannis & Ungaris, cum caeteris Cumanis juxta obtruncatur. Capita e fenestris in populum projecta, & jus hospitii nefarie laesum. Alii hoc Friderico Duci Austriae imputant, pars Belae, caeteri Ungarorum vesania factum arbitrantur, ac regem omni suspicione liberant. Quandoquidem eum sacra fide initiaverat, ac in Pannonia tuto vivere jusserat, itaque nihil ab illius probitate violata fide videtur esse magis alienum. Quum igitur Tartari majori quotidie audacia & immanitate grassarentur, Metropolita in dies Colocensis apud Belam instabat, ut adversus hostes prodiret. Castris multarum copiarum adventu late refertis, Dux Austriae, quem Fridericum Imperatorem fuisse, ut Annales referunt, nequaquam crediderim, abiit; Rex quadrato agmine in hostem egreditur. Cumani a rege convocati, dum coirent, audita Cutenis caede, id aegerrime tulerunt, & dum in diversa traherentur, undique in infensam gentem Ungari irruere,

passim spoliare, ac caedere occoepere: contra illi una coacti, se fortissime tueri, incendere pagos, & agricolas passim trucidare, nullumque vindictae & crudelitatis genus praetermittere.

Dum haec ita geruntur, quum Bulzo Chanadiensis Episcopus, & Nicolaus Borae filius, item nobiles cum liberis & uxoribus, in superiorem Pannoniam properarent, ut cum regiis castra jungerent, Cumanos in itinere offenderunt. Atrocissimum utrinque praelium conseritur; Ungari vero impares, quum resistere ultra nequirent, cedere coacti, ad internecionem fere omnes caesi sunt. Episcopus, curru invectus propter morbum, inter pugnandum aufugit. Cumani cum Tartaris, icto foedere, Danubium transmisere. Jaurienses, & superiorem Pannoniam adorti, igni ferroque vastarunt. Cumani prae caeteris saeviebant; quum Ungarum interficiebant, Cutenis ajebant gratia hoc vulnus accipito. Villam combussere, quam Francam dicebant. Sabariam diruerunt, divi Martini patriam: nullum vicum intactum dimisere. Demum caesis hominibus, abducto pecore, cum ingenti praeda in Bulgariam, quae in inferiore Mysia fuit, iter flexere. Benedictus autem, Varadinensis Episcopus, accersitus a rege, comparato magno exercitu, ad eum festinabat, ut nutantibus Ungariae rebus subveniret. Dum iter facit, Tartaros Agriam incendisse accipit: quum edoceretur superfuisse nonnullos, ut Agriensium reliquias legeret, dimisso exercitu, cum paucis festinavit. Augebat ejus audaciam recens victoria, quandoquidem superioribus diebus, cum quibusdam Tartaris congressus, facile fudit fugavitque. Quum hostes hoc plane sentirent, longam continuo fugam simularunt, deinde ad proximum quendam locum substitere; item quum equos paucos haberent, & ipsi perpauci forent, hoc strategema commenti sunt. Humana simulacra ex distentis saccis effinxere, imposuere equis, ut equites viderentur, hos cum nonnullis sub colle relinquunt, admonentque, ut quum pugnam consertam senserint, subsidii loco continuo prodeant, simulata instructa acie & gradatim procedant. Ipsi in campis Ungaros operiebantur. Qui quum statim adfuissent, pugna magno impetu utrinque conseritur. Bochus cum potioribus, qui cum Episcopo venerant, acerrime dimicat. Tartari ex composito terga dedunt, versus collem fugiunt, prodeunt inde socii cum subornato equitatu, tunc illi qui fugiebant, quasi resumtis animis, se in instantes a tergo Ungaros convertunt. Bochus, hostium insidias esse ratus, cum suis continuo terga vertit, insequuntur a tergo Tartari, sagittisque confodiunt, caedunt ad internecionem. Vix Episcopus cum paucis Varadinum rediit; mox, trajecto Danubio, in tutiorem partem se recepit.

Cumani Ungaros sub Bulzone internecione delent:

Icto cum Tartaris foedere, superiorem vastantes Ungar. in Bulgariam pergunt.

Benedictus Episcop. Varadinens. a Tartaris dolo circumventus opprimitur.

Tartarorum strategema.

Quum autem Bela universas copias Pesthi coegisset, ac Tartari longe lateque cuncta vastarent, & progrederetur in hostes, cedunt illi sensim & pedetentim, hic quoque gradatim consequitur, idoneam pugnandi occasionem utrique praeripere student. Ad Saium demum amnem perveniunt, qui haud procul ab Agria fluit, aliquantulumque vagatus, in Tibiscum delabitur. In flumine castra locant, ad pontem praesidium imponunt, ut pervigili custodia transitum tuerentur. Tartari quoque trajecto amne, jam dudum in planitie, praeter paludem quandam, castra metati fuerant; rati, hac nullum sibi ab hoste periculum imminere, quum sine ponte palustria loca nequaquam trajici posse confiderent. Interea Rex Ungaros ad pugnam hortatur, proponit ante oculos publicum exitium, ac immanem ferae gentis crudelitatem, quam non modo audiverant, sed saepissime spectarant, commemorat incendia, caedes, sacrilegia, inaudita supplicia, quae paulo ante patrarant. Ne praetermittebat quidem, hoc dirum genus hominum, prae divina ira e Scythia dimissum, non modo Sarmatiam, & nunc Ungariam, sed totam olim Asiam devastasse. Omnes tandem edocet, ut qui his rebus non moventur, imminentibus tandem liberorum uxorumque periculis excitentur. Vesani contra Ungari regia monita parum attendere, obducere ad ea vultus, & ludibrio cuncta habere; item Belae fugam & calamitatem malle, appetere Tartarorum victoriam, ut posthac regi chariores haberentur, arbitrati, prae immiti libidine, non publicam, sed privatam hanc fore calamitatem, se, quum voluerint, facile omnia recuperaturos,

Bela Ungaros ad pugnam frustra hortatur:

turos, veluti Cumanorum & Besforum tempore saepe solitum accidere. Rex interea, mille quaque nocte milites circa exercitum excubare jubet, haud inscius, sibi cum insidiosissimo hoste rem esse. Pontem, quo a Tartaro dirimebatur, diligentius custodiri jubet. Ille tandem invento loco, quo omnis exercitus vado transire posset, paludes ex insperato clam trajicit, ante lucem castra Belae circuit, posthaec extemplo, elato clamore, eminus dimicare omnes occipiunt, sagittae in imbris speciem a Tartaris emittuntur. Ungari, postquam se praeter opinionem ab illis obsitos conspicantur, animo consternati, usque adeo confunduntur, ut nullum ordinem retinerent, pugnam prae timore conferunt, obruebantur telorum imbribus, & nemo vallo egredi audebat. In tanta rerum omnium perturbatione, aciem non modo non educere, sed ne instruere quidem poterat, quin etiam ipse cum Colocensi Metropolita, neque precibus, neque minis, nec hortationibus ac monitis, quempiam castris emittere potuit. Dum in tantis ab aurora ad meridiem usque laboratur angustiis, Colomanus, acceptis quibusdam, quos in tanta trepidatione potuit, quum regis frater esset, facto agmine, in Tartaros irruit. Pertinacissimum praelium cum his init, obtruncatque nonnullos, dum se a lateribus adjuvari credit a suis; at postquam se ab omnibus, qui in castris remanserant, destitutum respicit cedente hoste, ac data via, cum suis evasit. Eodem exemplo exiere quamplurimi, quibus nullus intercedebat hostis; quos Bela in praelium exire credebat, ac aliquantisper opinione sua falsus, haud mediocrem manum elabi permisit: sed ubi se iam desertum iri sensit, inter paucos insinuatus egreditur, in proximamque sylvam se recondit. Colomanus per avia loca cum sociis Pesthum se recepit; praepropera festinatione, trajecto Danubio, in Simigiensem agrum contendit. Postera die Tartari adventarunt, Pesthanos cum liberis & uxoribus partim igni ferroque perdidere, partim fugam agitantes demersere Danubio. Bartholomaeus, Quinque ecclesiensis Antistes, post Colomani ac Belae fugam, exercitus interitum conspicatus, quando magnam castrorum partem jam Tartari cremare coeperant, quadrato agmine, cum ingenti equitum manu, sibi viam fecit; a tergo insequuntur hostes. Dum ita laboratur, Ladislaus, inter Ungaros vir eximius, & cladis hujusce nescius, cum magno equitatu ad regem festinat. Antistes, cum amica signa agnovisset, ad hunc cursum declinat. Tartari, qui a tergo instabant, reformidato novi hostis occursu, pedem retulere. Ex insperato igitur Bartholomaeus, Optimatis adventu, se a Barbara captivitate vindicavit. Exercitus autem, a rege, & Colomano, caeterisque desertus, a fera gente ad internecionem caesus. Nam qui recta Pesthum aufugerunt, in itinere interfecti sunt; qui in castris remansere, ab hostibus circumventi, ad unum omnes oppetiere. Caesorum numerus fidem exsuperat. Ex his Principes inprimis commemorant: Matthiam Strigoniensem Metropolitam, cujus opera & consilio, quum simul educati forent, Bela in gravissimis rebus utebatur; Ugolinum Colocensem Archiepiscopum, nobilissima prosapia editum, qui maxima quaeque negotia gerebat, non minus nobilitatis, quam plebis amator moderatorque; item Georgium Jauriensem Antistitem, virum illa tempestate doctissimum, & Reynaldum Transsylvanum Episcopum, Episcopum quoque Nitriensem, summa probitate praeditum. Adjicitur his Nicolaus Sinicensis, Belae Vicecancellarius, ut ajunt, qui antequam occumberet, ne inultus obiret, ingentem Tartarum obtruncavit; Herodius Archidiaconus Bachiensis, Albertus Strigoniensis Sacerdos, Pontificii juris consultissimus. Sacrorum hactenus facta mentio, profanae multitudinis haud quaquam fieri potest, quae partim demersa paludibus, partim telis incendioque absumta. Diffusa passim cadavera trunca & in frusta dissecta, cernere erat. Qui per pagos in divorum templa confugerant, ibidem concremati. Per duorum dierum iter prostrata corpora, & cruenta terra videbatur. Quemadmodum pecorum greges longe lateque per campos effusi, ita jacentia passim cadavera spectabantur. Nusquam major spectata clades, nec strages insignior. Cumulatissimas improbitatis & pertinaciae suae poenas Ungaria luit; multas enim victimas humanas igni, aquae, terraeque mactavit. Ingens equorum numerus, decidentibus prae vulnere dominis,

Tartari Belae castra insperato aggrediuntur.

Ungaris, metu castris se continentibus, Colomanus hostem petit, sed a suis desertus fugit:

Bela fugiens se in sylvam recondit:

Exercitus reliquus a Tartaris internecione deletur.

dominis, liberi vagabantur, & maxima spolia lecta. Hostis igitur non magis sanguine expletus, quam praeda ditatus est.

Tartari, insigni victoria potiti, exuvias omnes accuratissime legunt, unaque congerunt, ac veluti frugum acervos in campum cogunt. Dividundae praedae rex, cum delectis quibusdam Proceribus, praeficitur. Sigillum regium, ad Secretarii cadaver inventum, laetabundi abstulere, rati, ad obsignandas, in Ungarorum perniciem, adulterinas litteras, id fore accommodatissimum; astum plus quam barbarum comminiscuntur. Ad caeteros Tartarorum reges, qui nondum in Ungariam venerant, clarissimam victoriam significant; hortantur, ut ad ipsos properent, quando nihil esset in via periculi, ut ipsi quoque regni potentissimi partem sortirentur. Citeriorem Ungariam, quae spectat ad Italiam, non attingunt, ne Ungari regnum deserant. Interea, ne caeteri Ungariae populi, audita Belae fuga, & insigni clade, elabantur, quosdam juvenes, quos in bello servarunt, adulterinas Ungarice literas, Belae Regis nomine, scribere cogunt, quibus universos populos hortaretur, ne domos ullo pacto deserant, Tartaream feritatem non expaveant: nam quamvis nonnullorum imprudentia impedimenta amiserint, perbrevi tamen cuncta recuperare sperent. Proinde hortari ac jubere, ut omnes domi tuto versentur, Deum exorent, ut profanae multitudinis cito victoriam consequantur. Hasce litteras, Belae sigillo obsignatas, per Ungariam diffundunt: caeteri, qui superfuerant, quum litteris credidissent, pari immanitate absumti sunt. Nam etsi quotidie crebras hostium incursiones, rapinas, incendia sentiebant, opinione tamen litterarum verarum amoveri non poterant: quare prius ab [illegible] quequaque circumventi sunt, & ad internecionem caesi, quam elabi possent.

Sigillo regio invento quomodo usi Tartari:

Bela, in Austriam fuga dilapsus, amice excipitur.

Jam tempus instat ut ad Belam redeamus, qui ante profligatum exercitum, cum paucis elapsus, in sylvas Poloniam versus fugam intenderat; quin & fines Austriae studebat attingere, ut reginam, quam ibi dimiserat, alloqueretur. Dum ibi aliquantulum curandi corporis gratia substitisset, somnumque exutis armis captaret, ecce Dux Austriae, qui se ad officium venisse simularat, occurrit. Rex, e somno statim excitatus, viso Duce, quem jam sibi reconciliarat, admodum recreatur. At ille, dissimulata inimicitia scelereque, ad trajiciendum Danubium Regem hortatur, ut propius ad tutiora loca confugeret; offerebat sua oppida, in quibus securum semper fore pollicebatur. Rex, innocentiae suae conscius, quaecunque illi obtulerat, quando tempus ac res ita postulabat, lubenter accepit. Ad proxima quaedam castella pervenere, ubi diebus aliquot peramice utrinque versatum. Deinde Dux, ut conceptum animo facinus perpetraret, hinc sumit initium: a Bela quandam pecuniam repetit, quam sibi ab eo injuste olim extortam querebatur. Rex, intellecta facinorosi hospitis audacia, ut majora incommoda declinaret, quamcunque in numerato aere habebat exsolvit, caeteram datis vasis aereis argenteisque rependit. Et ut illius libidini cumulatius ipse satisfaceret, tres regni ut ajunt Comitatus, Austriae finitimos, adjecit. Vasa gemmata, multo pluris aestimata, pro bis mille pondo argenti, [illegible] ipso recepta sunt. Trini Comitatus continuo Dux possessionem accepit, munivit subito adversus impetum Tartarorum. Nonnulli dena millia pondo tunc exacta fuisse referunt, pauciora plerique. Haec pacta objecto sacramento uterque munivit. Post haec ad reginam, quae haud procul aberat, Bela properavit, qua secum accepta, mox Stephanum Vaciensem Episcopum ad Romanum Pontificem & Imperatorem mittit, ut legitima ab utroque auxilia mittantur, ne obruta a profanis Ungaria, caetera Christiana respublica periclitetur. Interea in Szegedino agro cum equitatu, quem cogere potuit, moram traxit.

A Duce male mulctatur.

Austriae Dux reliquam Ungariam ulciscendo opprimit.

Postquam Dux Austriae Ungaros undique in fugam conversos esse intelligit, ratus, sibi tempus dari ad ulciscendum nimis idoneum, coactum mox exercitum in Pannoniam mittit, & veluti Tartari ulteriorem, sic hos citeriorem Ungariam vastare jubet. Jussi mandata faciunt, haud secus ac illi pagos incendunt, abducunt praedam, & in homines frequenti caede grassantur, succendunt Taurini suburbis, & ar-

& arcem capere pergunt. Interea e proximis pagis oppidisque haud parva manus convenit, audito urbis periculo, succurrit, Teutones arce potitos invenit; quod ubi aspectum est, usque adeo Ungarorum animos irritavit, ut hostes ad unum omnes in arce cremaverint. Id ubi Duci nuntiatum est, illius adeo animum commovit, ut caeteris Ungaris, qui promissa immunitate, incolumitateque rerum omnium, in Austriam confugerant, grave sub custodiarum praetextu stipendium imposuerit, redegeritque ad tantam rerum omnium egestatem, ut hostibus etiam misericordiam excitarent.

Sed jam tempus admonet, ut ad reliquos Tartarorum reges, qui post primos Ungariam intrarunt, rite revertamur. Cadam Rex alius, ut paulo supra diximus, expugnata Rodana, captoque Aristaldo, praesidiario Praefecto, ac ejus militibus, sexcentos delegit, quorum ductu per sylvas & avia praeruptaque loca, in Varadinum agrum, cum magna Tartarorum manu descendit, quo in Tartarico tumultu, e circumjacentibus pagis, innumera virorum mulierumque multitudo confugerant. Aberat Antistes, cum quibusdam ex ordine sacerdotum; caeteri, qui remanserant, pro virili sua civitatem, ne amplissimum pagum dixerim, sane muniverant. Arx urbis multo munitior, quandoquidem imposito praesidio validissimo, item fossa & vallo, ligneoque propugnaculo, satis tuta videbatur. Ecce Tartari adventant, primo impetu civitatem expugnant, quando vallo septoque ligneo non muro fuerat obducta. Capta urbe, ad caedem vir pariter ac mulier, puer ac senex, juxta rapitur. Nulla sexus & aetatis habita ratio, sacra cum profanis aeque mixta & incensa. *Rogerius*, unus e collegio sacerdotum, ex cujus commentariis ista collegimus, cognito Tartarorum incursu, confugit in sylvas, ubi aliquamdiu tuto delituit, ut hujusce exitii testimonium perhiberet. Populata urbe, Tartari ad viginti quinque millia passuum recessere, ut his, qui in arce remanserant, metum adimerent. Ne spe quidem & opinione sua frustratur Barbarus: nam quicunque in arcem se receperant, quum profectum hostem, & dies aliquot nusquam apparentem prospectarent, omnino abiisse rati, incensam urbem reficere, instaurare casas, suburbia resarcire, ac securius civitatem die noctuque colere occoepere. At ubi ferus hostis civitatem recoli & instaurari, praesidiarios quoque extra arcem confidentius quotidie observari intellexit, ex composito, ante diem Varadinos iterum adoritur, offendit incautos, obtruncat quoscunque in urbe & suburbio deprehendit. Redintegratur miserae civitatis clades, & plus quam diro flagello torquetur; hi tantum ex hoc exitio evasere, qui in arcem confugerant, ac in sylvas se subtraxerant. Ad postremum Tartari, instaurata urbe potiti, arcem circumvenere. Ab altera ejus parte dirutus murus erat, quem paulo ante resarserant; hac barbarico quodam ariete quassare occipiunt. Solvitur facile recens moles, quae immatura nondum confirmari poterat; panditur hinc hosti aditus, intenduntur undique balistae, quibus arx gravissime oppugnatur, obruitur sagittarum imbribus, ac demum altero die capitur. Sacerdotes ac nobiles ibi deprehensi, partim caesi, partim e murorum ruinis lethali vulnere confecti, deturbantur. Matronae, puellae, ac caeterorum imbelle genus, in Basilicam confugerant, ratae, in sacrario tutiores, quam in profano loco futuras; confirmabat spem munitissimum templi aedificium. Tandem injecto igni, una cum Basilica, universa multitudo imbellis conficitur. Ne aliis quidem Fanis pepercere, in quibus nihil est profani facinoris & efferitatis, quod sexus uterque subire non cogeretur. Nobilitas, plebs omnis, & equester ordo, cum collegio Sacerdotum, ad unum omnes pro moenibus jugulati. Violata divorum monumenta, confracta simulacra, sanctaeque reliquiae conculcatae omnes & pessundatae. Inaudita in templis commissa piacula, sacrae vestes direptae, aurea argenteaque vasa comminuta. Viri cum mulieribus, postquam satis ludibrio fuere, in Basilicam introducti necabantur. Post tantum excidium, ubi recessit hostis, caeteri, qui in proximas sylvas evaserant, & hucusque delituerat, ad desolatam patriam, gravissima adacti fame, convenere, si quid fortasse reperirent. Tartari, pari iterum astu, rediere, neminemque Varadinorum reliquere superstitem; deinde, ab-

Alter Tartar. sub Cadane exercitus, expugnata Rodana, Varadinum capit, misera hominum strage. Arcis robur praetereunt.

Tartari mox redeuntes, iterum urbem cum arce occupant.

Dirum undique faciunt excidium.

sumta materia caedis, abiere. *Rogerius*, qui se inter nemora abdiderat, deleta patria, ad pontem Thomae *, ajunt, & Teutonum pagum, qui Chrysio amni est impositus, pervenit. Mox ad quandam Insulam divertit, quam adversus Tartaricum furorem, quicunque proximos pagos incolebant, quos Bagyon, Vayda, & Gerend appellant, coacti, plane munierant. Tres erant villae aditus, quos singulae quoque turres protegebant; aliquot dies hic moram traxit. Deinde reformidato Barbaro, Chanadinum contendit, quod ad Marusium amnem situm est, & quadraginta millibus passuum a villa remotum; civitatem invenit superiori die a Tartaris incensam, qui alia via in Ungariam penetrarant. Quin & hostes longe lateque diffusos offendit; in die delituit miser, & ingruente nocte per hostium turmas clandestine iter faciens, in Insulam se recepit. Quo cum rediisset, hostes adfore in horam accepit; refugit in sylvas, quod etiam fecere plerique. Tartari postero die Insulam occuparunt, ex instituto suo omnes obtruncant. Qui in sylvis dudum delituerant, adacti fame, in villam reversi deprehenduntur, caeduntur que; mox, sagacissimorum canum more, in alios evestigatum, deprehensi multi immaniter trucidati.

* *Thamás.*

Hoc excidium Rogerius praesens spectavit.

Tartari quomodo in sylvis latentes elicuerint.

Quum innumeram illi multitudinem in sylvis fuisse conditam arbitrarentur, id commentum invenere. Quosdam Ungaros cepere, quos servarant, eos circum late dimisere cum his mandatis: quicunque ad praestitutum tempus, quod ipsi praescripserant, sedes proprias repeterent, omnibus licere tuto esse domi, colere agros, & curare familiam. Credidere his pars hominum non mediocris; quod ut facile crederent, cogebat inedia; quare, quidquid Ungaricae multitudinis, in spatium trium dierum itineris, erat ample diffusum, hac stolida fide compulsum domum rediit. Quin etiam, quum agendae messis tempus instaret, annona ab his & illis aeque curata; Cumani, Tartari, & Ungari, mutuo versabantur. E parentibus filiarum, ex viris uxorum, ex fratribus sororum lenocinio, quamplurimi vita a foedo hoste donati. Quin & ut gratum Tartari lenocinium sibi fuisse ostenderent, in eorum quos diximus conspectu, illas saepe, ferarum ritu, in propatulo inivere.

Tartari Praefectos constituunt, juri dicundo:

Sedato furore immanitatis, Praefectos crearunt, qui jus dicerent, & hos *Kenezios* nominabant; quare admodum regiones istae pacatae. Tribuebatur cuique jus suum, pro quo quidem beneficio, impetrandave gratia, venustissimae quandoque puellae ad Praefectos mittebantur; contra lenonibus ab his oves, equi, boves, ac caetera tale genus rependebantur. Rogerius, ex cujus commentariis, veluti supra memoravimus, ista collegimus, in cujusdam Praefecti clientelam se insinuaverat, ut partim saluti privatae, partim publicae, in tempore consuleret. Kenezii, quotquot hebdomadibus inter se concilium habebant; quum centum essent, centumviralis hasta videbatur. Ab his non multo post edictum promulgatur, ut ex pagis quibusdam, mulieres cum pueris aeque ac viri, ad statutum diem, ad centumvirale tribunal convenirent, legitimaque munera conferrent. Plerisque id haud parvam suspicionem injecit, & in primis Rogerio, qui argutiore profecto ingenio fuerat: jussi ex imperato convenere, duxere cum liberis uxores, & ingentia munera contulere. Rogerius cum Tartaris quibusdam, in eorum exercitum, ad declinandam suspicionem, proficiscitur. Multitudo, quae ad Kenezios convenit, post oblata munera, in vallem deducta, ibique & spoliata, & crudeliter trucidata esse fertur.

Nondum tot caedibus gens fera satiari poterat, quando stato die caeteros, qui in ulteriore Ungaria superfuerant, pagos adoritur. Caesis omnibus, nihil incendunt, ut ad futuram hiemem commeatus haberent. Item populos quosdam aliquamdiu praestitere superstites, ut agros colerent, rem frumentariam vindemiamque curarent, sed partis uti ex edicto inhibitum. Post tot excidia, Aradinum & Chanadinum versus contendere. Novam post se Villam ex industria dimiserunt, quam Pergen olim dixerant, item Cistercienfis Ordinis coenobium, quod in castelli speciem communitum erat. In haec enim duo loca, e finitimis pagis ingens hominum manus, cum fortunis omnibus plane confluxerat, quae quidem intacta dimi-

dimisere illi, ut coactam denique multitudinem haberent. Interea circum omnia vastant; si qui illuc accedebant, ab Ungaris illico fugabantur, quare hinc tanta horum animis adjecta est fiducia, ut afflictis rebus Ungaricis se tantum evasuros esse sperarent. Postremo, destructis caeteris, qui circum erant, oppidis ac vicis, ad haec duo loca Tartari rediere. Ut fine cruore suo haec expugnarent, primo captivos Ungaros, deinde Ruthenos & Cumanos, in pugnam commisere, ipsi pro triariis erant, ut cum alieno periculo victoriam sibi compararent. Ungari, qui in prima acie pugnabant, cum suis miserrime dimicare cogebantur; ridebant a tergo Tartari, & gentili hoc praelio prae nimia laetitia gestiebant. Septem igitur dies assiduo pugnatum; completa demum fossa Ungaricis Ruthenisque corporibus, Villa nova capitur. Quum omnes viros & mulieres in suam potestatem redegissent, in campum amplissimum deduxere, divisere bifariam, hinc rusticos, nobiles illinc, quibus postquam vestes, arma, pecunias, & ornamenta diripuere, praeter duas puellas, quas ad Veneris ludibrium reservarunt, crudeli omnes feritate trucidarunt. Hi tantum superfuere, qui inter caeteros foedati sanguine, inter caesorum corpora delituere. Post Villae novae excidium, coenobium *Egres* acerrima obsidione circumvenere; cui quum varias machinas admovissent, ad deditionem faciendam miseros compulere. Sed post deditionem, postquam in foedae gentis venere potestatem, pari perfidia omnes interfecti, praeter Monachos quosdam, nonnullasque matronas, formosasque puellas, quas explendae libidini reservarunt. Difficile profecto foret, caetera inauditae immanitatis genera recensere, quando, quaecunque crudelitatis facinora cum his conferantur, ne minima quidem ex parte aequare poterunt. Nimirum, haec omnia Dei flagella, fine controversia, superarunt. Aestate illa, ad fines usque Austriae ac Boemiae, sunt cuncta Tartarorum inundatione vastata. Nam ulterior Ungaria, Cumania, Polonia, Silesia, ad Danubium usque, sunt omnia late longeque exitio incredibili absumta.

Villam novam capiunt.

Et monasterium Egres.

Tartari ulteriori Ungaria potiti, ad invadendam citeriorem indomita libidine rapiuntur. Augebat aestuantissimam cupiditatem Strigoniensis urbis prospectus, quae caeteris Pannoniae, non minus opibus, quam amplitudine praeferebatur, quam si capere liceret, caetera ad Adriaticum usque mare facile occupare sperabant. Ad haec severitas hyemis addebat audaciam, siquidem paucis post diebus, crebris nivibus ac gelu Ister constitit. Frangebant e conspectu glaciem quotidie Strigonienses, ne hostes strato amne transirent; verum vesaniente bruma factum est, ut omnis horum opera eluderetur: constitit tandem amnis, ac pedestre in eo praelium commissum. Tartarus tamen ingentem equitatum glaciali pavimento, quod dolosissimum videbatur, credere non audebat, periculum haud ab re faciendum prius censuit. Barbarus, plus aequo vafer, multa in ripam armenta duxit, ibique sine custode triduo dimisit. Strigonienses hostem abiisse rati, trajecto amne, pecora cuncta rapiunt, & in citeriorem ripam redigunt. Hoc ubi gens fera novit, rata, eodem exemplo se tuto equitatum amni, qui constiterat, committere posse, extemplo cum innumera multitudine, ac omnibus impedimentis, Danubium sicco pede trajecit, universam ripam, per multa passuum millia, numerosis equitatuum turmis occupavit. Deinde exercitus bipartito divisus: pars, cui rex Cadan praeerat, per vestigia Belam insequitur, quippe qui, omni auxilio destitutus, in Dalmatiam sane confugerat, & quum ibi tuto esse non liceret, in proximas Insulas trajecit, ibique tutum duntaxat ab omni barbarico impetu locum invenit. Cadan, Bela potiundi spe frustratus, in Croatiam & superiorem Mysiam divertit, quam nunc Rasciam Bosniamque nominant, ibique cuncta diripit, populatur, trucidatisque colonis, incendio magno usquequaque grassatur. Et vastata hac regione, ne quid integrum dimitteret, in Bulgariam descendit, quam inferiorem Mysiam nuncupamus.

Tartari tendunt Strigonium.

Danubium glacie concretum transeunt.

Tartarorum pars, Belam frustra insequuta, Bosniamque Bulgariamque invadit.

Caetera Tartarorum multitudo ad expugnandum Strigonium properavit; castra haud procul ab urbe locata. Quum urbem non solum muro, fossa, valloque, sed turribus quoque ligneis, ac omni munitionum genere instructam invenisset, triginta

Strigonium a Tartaris obsidione cingitur.

triginta circiter machinas paravit, quibus admotis urbem expugnaret, quam vario hominum genere frequentissimam intellexerat. Quum vetus regum aula esse soleret, huc mercatores multi e Gallis, Germanis, Italisque convenerant, confugerat undique ex pagis & oppidis nobilium & rusticorum ingens numerus, quare Tartaris obstare posse sperabant. Tertio die captivis edicitur, uti fascem quisque suum ad moenia portaret, ex quibus adversum muros aggerem facerent, unde urbs propius oppugnari posset. Quare pro fossa urbis e fasciculis murum erigunt, mox vineas tormentaque diversa admovent, balistas intendunt, quibus saccos ingesta terra distentos addunt, fossam complent, turres ligneas lapidibus diruunt, iisdem quoque obruunt oppidanos. Tumultus in urbe magnus extollitur, confusus prae timore populus diversus trahebatur, nemo moenia tueri audet, ne aut lapidibus, aut sagittarum imbribus obruatur. Ad hanc cives desperationem redacti sunt, ut e Senatus consulto suburbia incenderent, vestes cum equis omnibus concremarent, aurum & argentum, ac caetera tale genus, infoderent humi, ut nihil secum lucri dira turba faceret. Quod ubi hostis intellexit, eo magis dentibus infrendit. Incensis deinde suburbiis, in lapideam se omnes urbem recepere; hanc Tartari citra cunctationem obducunt, undique oppugnant, tanto impetu aggrediuntur, ut vix paucis horis obstiterit; deinde a propugnaculis rejecti cives, in Tartarorum potestatem pervenere. Capta urbe, tanta ab hoste patrata caedes, ut nemo ex universa civitate, praeter quindecim, evaserit. Supra omnium opinionem, in omnem sexum aetatemque saevitum, quandoquidem vivos homines palo infusos, pecorum instar, igni assasse referuntur. Ingenuae quoque matronae, more patrio excultae, quae in unum palatium se receperant, ad extrema supplicia postulatae, ad Tartarorum Principem provocarunt, in cujus conspectum, extra urbem mox eductae, ut vita donarentur suppliciter orabant; sed inexorabilem ac dirum hostem nactae, prius spoliatae, mox capite ad unam omnes mulctatae sunt. Arx Strigoniensis, cui Simeon Praefectus cum valido praesidio tunc praeerat, hostem tentata deterruit. Qua dimissa, ad Albam regalem Barbarus properavit, ubi quum scirent esse monumenta regum, multum ibi auri & argenti e regiis donativis eripere posse credebant; sed haec eum frustrata opinio, nam inter paludes sita, nulla vi & arte capi potuit. Mox ad divi Martini coenobium festinatum, unde re infecta abiere. Haec igitur tria loca tantum excidii Tartarici experta fuisse testantur. In citeriore Ungaria, ne tantum quidem calamitatis illatum, quoniam stativa ibi nequaquam habuere, solum dum iter facerent, quaecunque fuere obvia, ferro ignique vastarunt. Rumor post haec omnia non mediocris effunditur, Tartaros statuisse, Australibus & Alamannis abstinere manus, ac publico edicto revocare castra, ut rebus felicissime gestis in pristinas sedes pedem referrent. Onustis igitur carris, per populatas regiones, qua ingressi fuerant, ea redituri, iter ineunt, latebras quasque tectissimas investigant sagacissime, disquirunt saltus, ut, si quos ingrediendo dimiserint, egrediendo recipiant. Nonnullas ergo reliquias Ungarorum necarunt; sed Ungaria egressi, per Cumaniam & Rutheniam ad pristina loca rediere.

Oppidani, incensis suburbiis, sua ultro comburunt.

Capta urbe, caeduntur incolae.

Tartari per Rutheniam ad sua redeunt.

Bela vero, qui in Dalmatiam effugerat, audito Tartarorum abitu, quem vix credere poterat, ut afflictis Pannoniae rebus pro virili subveniret, dissipatasque regni sui reliquias cogeret, cum multis auxiliis in Ungariam rediit. Quin etiam si quis e Tartaricis regibus, soli feracitate & amoenitate pellectus, restitisset, his haud difficulter copiis explodi posset. Cruciferi namque Rhodiani milites, qui sacrosancta stipendia faciunt, item nonnulli Frangepanum reguli, qui in Dalmatia & Croatia ad Savum usque late imperabant, excidium Pannoniae miserati, cum auxiliaribus copiis, & validissimo equitatu, regem in Ungariam restituere. Quare ob rem bene gestam, non solum amplissimis privilegiis, sed oppidis & pagis, ut diplomata regia plane testantur, honorifice donati sunt. Hos M. & B. fuisse memorant. A clarissimis profecto majoribus isti degenerare noluere; qui, ut Romani sane referunt Annales, in senatorio ordine praestantissimi semper habiti, urbanis tandem

Bela, Rhod. Crucigerorum & Frangipanum subsidiis auctus, ex Dalmatia Ungariam repetit.

tandem factionibus in Dalmatiam secessere, ac in ejus parte regnarunt. Quam Lapideam vocant sedem, sibi Segniae optarunt, & inter Illyricos Proceres principatum semper obtinuere. Reversus Rex, desolatum regnum offendit, tribus ut ajunt annis a pestilentissima gente direptum; e destituto soli cultu tanta fames incesserat, & ex fame pestilentia, ut quicunque mortem captivitatemve evaserint, inedia vel contagione raperentur.

Ungar. bello, fame, peste exhausta:

Quare Bela, non injuriarum immemor insignium, quas a Friderico, perfido Austriae Duce, praeter aequum & fas acceperat, suum exercitum, & auxiliares copias e Dalmatia ductas, adversus eum duxit, ut a deorum & hominum contemtore cumulatas, ut par erat, poenas exigeret. Obsedit igitur ita vehementer Australem Neapolim, ut ad succurrendum hostem adigeret. Pro moenibus urbis praelium initum, in quo cum tanta, quicunque superfuerant, Ungari ferocia dimicarunt, ut Alamannos gravissima clade profligarint. Fridericus, ne impunitate scelerum elaberetur, cum Ungaro singulari certamine pugnans, transfosso ore, prostratus occubuit. Victor a rege honorificentissime donatus est, cujus adhuc donationis clarissima extant privilegia. Post haec victoria potitus Alamannica, direpta maxima Austriae parte, in Pannoniam rediit, & ad pacandum regnum, legendasque reliquias, animum advertit. Diu in resarciendo regno versatus, veluti in dispersis naufragii fragminibus, ubique terrarum ac gentium disjectos Ungaros, & plerosque onagros jam factos, mira pietate disquireret. Quin etiam equi, Domino carentes, libere vagati, sylvestres facti sunt, (quo quidem genere Carpathii adhuc montes abundant,) jubati pedum tenus.

Bela in Frid. Austr. movet:

Neapolim Austr. obsidet.

Fridericus, singulari certamine cadit.

Post Friderici Ducis interitum, qui sine liberis vita decesserat, (ut Annalium Ungarorum scriptores, qui pro Imperatore ponunt, falso tradidisse videantur,) soror ejus Margarita, quae Henrico, Imperatoris Friderici Secundi filio, nupserat, & eo sine sobole functo in patriam redierat, Austriam, haereditatem fratris, accepit. Et jam anus facta, ac sterilis, Othocarum Boemiae regem virum accepit, uxoris dote potius, quam aetate ac spe prolis adductum. Hic Primislai, qui tertio loco, a Philippo Imperatore, Friderici Secundi fratre, coronatus est, filius fuit. Decedente Wenceslao fratre, qui natu major erat, sine liberis, Othocarus regnum inivit, & quintus Boemorum rex adnumeratur. Magno hunc animo, & consilio non inutilem fuisse dicunt, item bellicae artis, & magnarum rerum cupidissimum. Quum igitur sterile conjugium contraxisset, potitus Austria, longe majore imperandi cupiditate aestuavit. Ingenti promissa pecunia, Ulricum Carinthiorum Principem adduxit, virili sobole carentem, ut pacta mercede, Carinthiam Carniolam, partem Sclavoniae, quam Marchiam nunc appellant, & portum Naonis, hinc sibi mercaretur. Quin etiam Veronenses, Feltrenses, & Tarvisani, cum multis Forojulianis, ultro se huic plane subdiderunt, & stata quotannis stipendia solverunt. Hic igitur ob Styriam, quam Ungari occuparant, ac veteres inimicitias, & praesertim eas, quas ex Friderici Ducis morte conceperat, Belae regi grave bellum indixit. Hortabatur ad id spes occupandae Pannoniae non mediocris, quae afflictis Ungariae rebus nuper incesserat; addebat animos fortuna bellica, quam sibi semper aequam, & in inundatione Tartarica multo aequiorem fortitus erat, quando illam pestem e Prussia forti animo sane repulerat, quam Ulmerigiam veteres appellavere. Urbem condiderat Kunigsbergium, a monte regio Germanice nominatam. Bela, coacto exercitu, in Othocarum arma sumere properavit, quamvis desolato id regno difficulter efficeret. Bellum hoc Boemicum, quod nonnulli propter fines exortum esse referunt, anno salutis ducentesimo sexagesimo supra millesimum initum fuisse, Annales prodidere. In Moraviam uterque convenit: Bela, cum Stephano filio, & Alpra Cumanorum Duce, huc venerat. Quum acies utrinque constitissent, collatis signis acerrime pugnatum. Plus auxiliorum, quam Ungarorum in praelio dimicabat, siquidem ad ultimum fere interitum Pannoniam Tartarus plane reduxerat. Cum alienis viribus raro victoria comparetur, quamvis diu atrocissime, ac pari Marte utrinque pugnaretur, Pannones tamen,

Austria ad Othocarum R. devenit.

Qui Belam bello petit:

Anno 1260. Bela, in Othocarum movens, in Moraviam tendit.

Victus Bela, & castris exutus: multis caesis, inclinari occoepere, ac Boemis dedere terga. Bela, fugientem suum militem, ac rejectum equitatum conspicatus, ipse quoque castris exutus terga dedit, Haymburgumque confugit; quod tertio Idus Julias accidisse scribunt. Aliqui Pannonum quatuordecim millia, in proximum amnem, prae fuga demersa tradidere; quibus minime adstipulor, siquidem Tartarico bello ita effoeta fuit Ungaria, ut vix Belae exercitus totidem complecteretur. Bela, ingenita probitate praeditus, ad pacem potius, quam bellum, natus esse videbatur.

Othocarus autem, fusis fugatisque Ungaris, insolentissimus jam dudum effectus, vivente adhuc uxore legitima, alteram induxit, regis Moschoviae filiam, quae Kunigundis dicta est. Mox ab illis, qui eligendo praesunt Imperatori, ad Imperium invitatus, insolentissime recusavit. Quare Rudolphus, Habspurgensis Comes, ab his Imperator designatus, qui Othocari magister aulae quondam fuerat. Huic Othocarus cum Austriam renunciare cogeretur, quia foeminei juris esse non poterat, hinc bellum exortum, in quo Othocarus, ut paulo inferius referetur, occubuit. Cui Wenceslaus filius, vix annos septem natus, sub Othonis tutela, Brandeburgensis Principis, educatus, quinto post anno in Boemiae regnum restitutus est.

Bela, instaurato Strigonio, Templum d. Virgini extruit. Belam, tot laboribus malisque vexatum, revocemus in medium. Probum hunc Principem ac religiosum nemo inficiabitur, bello infortunatum affirmabunt omnes. Instaurandam Strigonii civitatem curavit. Pacato regno, ejusque excidio pro virili parte resarcto, divae Virgini, cujus numine servatum se esse sciverat, Strigonii templum regio sumtu dicavit, ut ubi regiam habuerit, ibi post mortem quiescere liceret. Ex Maria uxore, quam Imperatoris Graecorum filiam fuisse affirmant, duos filios suscepit, Belam & Stephanum. Ante patrem Bela obiit, Stephanus patri subrogatus.

Anno 1275. Bela obit. Itaque rex jam senio confectus, ac potius malorum ingenti mole contritus, ab anno salutis septuagesimo quinto, supra duodecies centenum, Nonis Maii, in Budensi Insula diem obiit; quem universa Pannonia effictim deploravit. Corpus Strigonium relatum est, ut in aede nobili, quam ibi aedificarat, honorifice sepeliretur. Pro magna ara, e rubro marmore sepulchrum erectum, in quo Belae regis, ac Mariae conjugis, & Belae quoque filii corpora condidere. Post haec Philippum, ajunt, Strigoniensem Metropolitam, suavissima illius memoria percitum, Belae regis corpus ex hac aede, usurpata licentia, in suam Basilicam transtulisse, ut regiam regio corpore tunc aedem honestaret. Id divi Francisci sacerdotes, qui aedem curant, iniquissimo animo tulere; in Romanum hanc rem forum retulere. Agitata diu causa, tandem judicatum, ut ereptum Belae corpus in pristinam aedem Metropolita referret: idem nostra tempestate, non modo sepulchrum, sed inscriptum quoque id Epigramma testatur. Belam igitur, honestatis otiique cultorem, annos circiter sex & triginta regnasse perhibent.

Stephanus IV. R. Ungariae coronatus, Othocarum clade profligat. Extincto Bela, Stephanus ejus filius, haereditario jure Pannoniae regnum accepit, cui regis insignia, omnibus tunc suffragiis haud immerito sunt reddita. Huic fortuna in bello non eadem ac patri fuit: quippe qui Australes & Boemos insigni usque adeo victoria profligavit, ut paterni jacturam nominis in hac resarserit. Quod si diutius vivere licuisset, omnium profecto judicio Princeps optimus & clarissimus foret habitus; successum gloriae, invida mors, & intempestiva intercepit. Othocarum enim, qui patrem Belam in Moravia superarat, ac laesis finibus, cum magno Boemorum Australiumque exercitu, regnum invaserat, quin etim Brandeburgenses introduxerat, tanta clade ad Rabczam fluvium fudit fugavitque, ut parem pro patre vicem hosti retulisse praedicetur. Mox in Bulgariam castra movit, quae ejus

Bulgarorum regem cum Mysia stipendiarium facit. imperium detrectabat; ubi paucis mensibus inferiorem Mysiam ita infestavit, ut praedae multum abduxerit. Demum, ne re infecta e provincia abiret, Bodon, eorum metropolim, obsedit. Tertio urbem mense expugnavit, eaque potitus, Bulgarorum regem, cum universa Mysia, stipendiarium sibi fecit. Mariam filiam, Carolo Claudo, Caroli filio, qui apostolica auctoritate Siciliae regnum occupavit, legitimo matri-

matrimonio collocavit. Ex qua Carolus Martellus natus est; qui, ut deinceps suo loco referetur, e Clementia, Rudolphi Imperatoris filia, Carolum genuit, Ludovici regis patrem. Ad postremum, tertio sui regni anno excessit humanis. In magna Insula diem obiisse ferunt, & in Insula Budensi, ac in aede divae Virginis, Pontificum permissu, sepeliverunt. *Mors Stephani IV.*

Ladislaus, quem Chunum deinde Ungari cognominaverunt, Stephani Quarti filius, vir atroci ingenio, & animo magno, belli potius quam otii cupidus, honestati parum intentus, propriaeque libidinis moderator exiguus, eodem, quo pater mortuus est, anno, omnium consensu regnum suscepit, ac rite coronatus est, quod anno salutis septuagesimo sexto, supra duodecies centum, fuisse legimus. *Ladislaus III. Ungariae rex eligitur.* Haud multum post initum pacatumque regnum, Boemicum bellum redintegratur, quod Stephani superiore victoria extinctum esse videbatur. *Recrudescit bellum Boemicum.* Nam quum Boemi fines immodice amplificare pergerent, quod Ungari aequo animo ferre non poterant, hinc bellum instauratur. Moravia, de cujus finibus agebatur, hujusce rei causa fuerat. Auxit Ungaris animum, & ingens ad bellum irritavit occasio, quam illa tempora attulere. Nam quum Othocarus, ut paulo supra tetigimus, cum Rudolpho Imperatore ob Austriam dissentire coepisset, ac gravissimum inter se bellum uterque moliretur, Imperator Pannones, Boemorum hostes, ad hoc bellum multis legationibus tunc sollicitare coepit, haud inscius, auxiliis Ungarorum adjutum, multum sibi victoriae sperare posse. Ladislaus, ad exoptatum bellum invitatus, fidam utilemque societatem pollicetur. Interea utrinque nonnulli amici intercessere, ut Rudolphum Othocarumque reconciliarent, veriti, si hoc intestinum bellum gereretur, haud parvo Germanis excidio futurum. *Pax Rudolphi & Othocari.* Quare horum opera inter eos convenit, ut bellum affinitas utrinque contracta dirimeret, filiae ultro citroque darentur, Carinthiae Carniolaeque provinciae dotales fierent, ac Austria denique Imperatori cederet. Rudolphus, Austriam adeptus, Othocarum in verba sua, more majorum, jurare exposcit: id ille, qui elato semper animo fuerat, gravissime tulit, reputans, se hinc servum e domino esse factum. Discordia hinc nova redintegratur, indicitur utrinque bellum. *Novae discordiae.* Imperator cum Ladislao Rege societatem init, foedusque perpetuum percutit, mox Pannonica exorat auxilia, quae praesto affuere. Quum in certamen, instructa acie, utrique descendissent, vixque mille passuum interjectum esset spatium, Othocarus Rudolphi copias vereri coepit, & Ungarica bello multo magis auxilia absterrebant. Extemplo rei suae consulens, de concordia cogitavit: mittit legatos, per quos juraturum se rite pollicetur, si modo honoris sui causa intra Augustale tabernaculum id clam fiat. Accepit conditionem Imperator, illiusque lepido commento pudorem elusit. In medio, quod diximus, spatio, Augustale intenditur, Imperatoris jussu, tabernaculum, suggestus hercle sublimis intus, cum sella, paratur. Mox ipse diademate, Imperatoriisque insignibus plane conspicuus, considentibus Imperii Electoribus, caeterisque in subselliis rite Proceribus, Othocarum acciri jubet. Is cum paucis Optimatibus tentorium ingressus, praereverenter suggestum conscendit, ac supplex ad ejus genua constitutus, dum ex more solenne sacramentum praestat, ecce tentorium, ex industria compositum, in partes quatuor ex improviso solutum decidit. Callida ruina Othocarum, ad Imperatoris genua supplicem, utrique exercitui spectandum exhibuit. Hinc Alamanni gloriosum, & e solio praesidentem Imperatorem, hilares; hinc tristes Boemi, supplicantem regem spectabant. Subticuit Othocarus in praesentia, & indignatione completus domum rediit. Hoc ubi Margaritae uxori, cujus jure Austriam acceperat, nuntiatum est, tot virum illa conviciis affecit, donec adversus Imperatorem, abolendae hujusce turpitudinis gratia, bellum instaurarit. Rudolphus violato foedere, post ubi se ad bellum provocari conspicatur, exercitum reparat: Ladislaum Regem, societatis jure, in expeditionem Boemicam iterum invitat, cui nil erat antiquius, quam Boemis, qui cum patre avoque certarant, fortunam experiri. *Quae in bellum erumpunt.* Coactis quae potuit auxiliis, sua cum Caesareis castra jungit. In ulteriorem Austriam, haud procul a ripa Danubii, utrique convenere.

Boemi

Boemi multitudine roboreque, Suevi & Ungari ordine & arte, superiores erant. Dato signo manus conserunt; dimicarunt atroci diu utrinque pugna, cecidere ex utraque parte quamplurimi. Ladislaus, avitae cladis memor, nil aliud quam toto campo Othocarum avidius disquisivisse visus est. Regem tandem Boemorum invenit, inventumque ad singulare certamen provocavit: accepta conditione, eo praelio, si quid Ungarorum Annalibus tribuendum est, eum Ladislaus interfecisse fertur. Quare, inclinata acie, Boemorum strages longe major fuisse dicitur. Nonnulli Othocarum a suis destitutum, a duobus Stiriensibus toto praelio quaesitum prodidere, ut fratris mortem, ab eo per injuriam interfecti, ulciscerentur; quem ubi invenere, continuo obtruncarunt. Corpus, Rudolphi permissu, in Boemiam relatum, regio honore sepultum est. Wenceslaus huic in regno successit, ut infra suo loco referetur. De bello Boemico hactenus.

Othocarus victus, & a Ladislao singulari certamine interemtus dicitur.

Postquam Ladislaus opima in Ungariam spolia retulit, ne parum quidem suo nomini fecit accessionis, quando prae hoc duntaxat facinore, patri ac avo praeferebant omnes. Et ex hac societate, quam cum Rudolpho Imperatore olim inierat, regno tantum otii compararat, ut annos aliquot pacatum regnum habuerit. Deinde Cumanum ex insperato bellum exarsit; anno salutis id octogesimo secundo, supra millesimum & ducentesimum, accidisse fatentur. Oldamir enim, Cumanorum Princeps, coacto exercitu, ad Lacum, quem Hoodum vocant, castra locat, ut mox Ungariam hostiliter invaderet, deinde intolerabili vastatione exhaustam, in ditionem plane redigeret. Ladislaus, audito Cumanorum tumultu, comparatis legionibus, his occurrit, ut ab horum rapinis regnum assereret. Postero die, ubi collatis pugnam signis conferunt, gravissimum initur praelium. Dum atrocissima utrinque pugna committitur, Lorandus, Thomae filius, fortiter se gessisse dicitur: nam dum cum Cumanis manum conserit, quamplurimos interficit, infesta multos hasta confodit, non tam verbis, quam exemplo suae fortitudinis, Ungaros ad victoriam incendit. Quin & aequissima sibi in hoc praelio nactus est numina: nam supervenientibus ex insperato imbribus, eorum arcus, quibus plurimum confidebant, usque adeo remissi sunt, ut his nihil ultra profecerint. Quare inclinatis hostibus, tantum animorum his accessit, ut ipsorum impetus haudquaquam ulterius tolerari potuerit: proterunt passim hostes, quibus magna ex parte caesis, multos etiam capiunt, regionem universam longe lateque diripiunt. Postremo, onusti praeda Ungari, domum ovantes rediere.

Ladislaus anno 1282. a Cumanis invasus, eos praelio fundit.

Quum ex Cumanorum strage pauci superfuissent, hi, collectis reliquiis, qui disjecti olim fuerant, ad Tartaros confugerunt, ut suam his tutelam & ultionem commendarent. Hos die noctuque sollicitant, aliosque Cumanos, qui primo ingressu, ob Cutenis interitum, eis adhaeserant, simulque commilitarant, fautores ac patronos adhibent. Qua re commoti Tartari, anno salutis ducentesimo octogesimo quinto supra millesimum, Ungariam repetunt. Iterum ulteriorem passim Ungariam igni ferroque vastant, & instauratos paulo ante pagos diripiunt; homines ex more interficiunt, multos asserunt in servitutem, cuncta pecora abigunt, Pesthum usque cuncta populantur. Nulla vi fecunda haec illuvies coerceri potuit.

Cumani, Tartarorum auxilio, anno 1285. populantur Ungariam.

Ladislaus cum Carolo, Siciliae Rege, affinitatem ante contraxerat. Hic enim Carolus, Ludovici Regis Galliae, & Roberti frater fuit, qui in Syriam pariter navigarunt, ceperunt Damiatam, quam deinde, prae Ludovici captivitate, Saracenis reddere coacti sunt. Hic Siciliae regnum, e Germanorum ac Friderici successorum manibus eripuit, quum ante Germanos, Nortmannorum auspiciis regeretur. Nam Conradus, Friderici filius, e Germania profectus, Apuliae regnum suscepit, cujus Manfredus, ex concubina Friderici quondam Imperatoris filius, regnum obtinuit, qui non longe a Benevento, a Caroli copiis superatus, occiditur. Item non multo post, Conradinum, Conradi filium, & Friderici nepotem, in finibus Albani agri, Carolus fudit fugavitque, ac subinde captum securi obtruncavit.

Ladislaus igitur Caroli filiam uxorem duxerat, quam quidem neque pro dignitate tractavit, neque conjugali amore & charitate prosequutus est: Cumanarum namque

Ladislai libido,

namque amoribus distractum, multas ex his sibi pellices, praeter fas & aequum, admovisse ferunt. Illegitimo igitur amore plus aequo flagravit, & in earum ditionem hunc se totum asseruisse perhibent. Ex his potissimas tres nominant, Ayduam, Cupchek, & Mandulam. Quare suis Optimatibus usque adeo infensus est habitus, ut nil magis, quam suum regem, hujusmodi turpitudini obnoxium, odisse viderentur. Hinc *Chuno Ladislao* cognomen est inditum. Vitae impudicitiam ad Pontificem maximum detulere. Quin etiam in depravatae fidei suspicionem, ob Cumanorum consuetudinem, venisse memorant. Item caeteris Christianae reipublicae Principibus haud parum suspicionis injecit, ne regis exemplo Ungari, qui quandoque ab inita olim fide defecerant, in priscam majorum labem reciderent. Itaque sacrosancto Senatui visum est, mittendum esse in Pannoniam Legatum; Philippum Firmanum, civem & Cardinalem circumspectum, Apostolicae sedis Legatum creant. Hic continuatis itineribus in Ungariam contendit: quo ubi ventum est, non tam Antistitum, quam Procerum rogatu, quotidie sollicitatus, regem primo mitissimis admonitionibus hortatur, & orat, profanis mentem pellicibus abstineat, colat sanctum & conjugalem thorum, nihil ab orthodoxa fide agat alienum. Nam quicquid in caeteris humilioris fortunae viris damnatur, id in regia persona multo conspectius graviusque notatur; atque non injuria. Nam qui ad regendos & castigandos alienos mores nati forent, ita eos vivere oportere, ut ne minima quidem ab aliis turpitudine notari possint. Id esse potissimum veri regis officium, tale de se caeteris, qui parent, exemplum edere, ut hinc omnes perdiscant optime vivere. Quin etiam severius increpare, quod Christianis profanos populos anteponat, quod de infidelibus & alienigenis potius, quam suis, bene mereri studeat; quod execrabiles Cumanos magis quam Ungaros amet; quod hinc non parum suspicionis de se ipso suscitarit: proinde monere, hortari, corripere, ac severius incusare, anathematis poenas demum interminari, ni correctis & castigatis moribus, religiosius laudabiliusque vixerit, & mutato vivendi more, se a catholica fide nequaquam defecisse ostenderit. Ad haec Rex eo pertinacius pristinis moribus instare, excolere concubinas vehementius, & se perditae libidinis & pervicaciae majoris in dies fore, vulgo fateri. His Legatus propemodum commotus, anathematis regi notam inussit, Ungaris demissas barbas interdixit, jussit crines tondere: pileorum Cumanorum usum Apostolico edicto inhibuit; postremo, antiquatis Cumanorum ritibus, quos regis exemplo multi passim imbiberant, & confirmata fide catholica, in Italiam rediit.

A Philippo Firmano Sedis Apostol. Legato reprehenditur.

Anathemate percutitur.

Non multo post tempore, Cumana consuetudo regi perniciosa fuit. Nam anno undetriceno supra millenum a salute Christiana, haud procul a castello, quod Kereſztſzeg Ungari nominant, a Cumanis, quos in deliciis habebat, miserabiliter interfectus est. Hujus tempore, gloriosa Pannonia a sua laude defecit, ut inferius loco suo referetur: siquidem intestino bello sollicitari coepit, quo pagi, civitates, & oppida, usque adeo igni ac ferro vexata sunt, ut ad ultimum exitium redacta viderentur; quare nusquam pacem & concordiam cernere erat, ac divitem nec ubi licebat intueri. Nobilitas, prae gravissima egestate, ad rusticandum, &, quod vix credi potest, ad bigas duarum rotarum plaustra redacta sunt. Jam quum boves, caeteraque jumenta, defecissent, propter rerum inopiam bigis utebantur hujuscemodi, quae ab hominibus traherentur, quos *Ladislai currus* adhuc nominant. Quum enim propter intestina bella se quotidie mutuo popularentur, eo perventum, ut absumtis gregibus & armentis, conjugati pro jumentis homines carros traherent. De Ladislao hactenus, nunc ad Andream Venetum rite descendamus.

Interficitur a Cumanis.

RERUM UNGARICARUM

DECADIS SECUNDAE

LIBER NONUS.

Andreas III. Venetus eligitur.

Nte quam Ladislaus crudele fatum obiret, quum annis circiter quatuordecim regnasset, *Andream*, quem Venetum ex cognomento dixerunt, Ungari in Pannoniam induxere, & salutavere Ducem, qui in demortui Regis locum subrogari solet. Hujus nimirum origo altius aliquanto repetenda, ne quid historiae perquam necessarium omittatur, neve ab re in spem regni venisse videatur. Andream secundum, Belae quarti, & Colomani Ducis patrem fuisse diximus. Hunc quoque, summi Pontificis hortatu & auctoritate, sacrosanctae expeditioni praefectum, post uxoris caedem in Syriam navigasse, cepisse Damiatam, & praeclara multa gessisse. Veneta classe revectum, ut perhibent, in sinum Adriaticum, ab Estensi Principe, veteri hospite, magnifice exceptum. Qui, ut tantum regem, de Christiana republica optime meritum, & cum magna laude reducem, familiarius exciperet, gnatam mirae pulchritudinis illi semper adstare jusserat, & accubanti omnia ministrare, ut hospitalem evidentius aperiret affectum. At ille, perspecta puellae venustate, facie liberali, ac mira ingenii dexteritate, confestim exarsit, ac magis perdite, quod se uxore carere noverat: quare patri eodem die amorem suum ingenue fassus, puellam in uxorem exposcit. Pater, qui se longe inferiorem esse noverat, ne fortunae accessionem filiae interciperet, sed ut suam confirmaret, non modo quam lubentissime annuit, sed eam mox accitam in medium, adductis arbitris, desponsavit. Andreas, eodem quo desponsata fuit die, apud socerum nuptias fecit, conjugiumque transegit; deinde, ut par erat, secum duxit in Pannoniam. Haec, Andrea vita defuncto, accitis Pontificibus, ac magna Procerum manu, secundum regis exequias, se gravidam veris indiciis ostendit. Paucis post diebus, impetrata missione, ad patrem rediit, & Esti vitam duxit. Hic tempestivum puerum edidit, cui Stephano nomen est inditum, quem Ungariae regis filium omnes esse praedicabant. Faciebat rumori fidem pueri elegantia, regiaque indoles, quae citra controversiam hunc regio genere natum esse testabatur. Confirmavit deinde res ipsa: nam ephebis nondum excesserat, quum immatura imperandi cupiditate percitus, avum dominatu ejicere conatur. Sed quum res e sententia minus evenisset, hinc ejectus, in Hispaniam ad Jacobum contendit, Arragoniae regem, qui sororem suam, Andreae regis filiam, uxorem olim duxerat.

Ejus origo & familia.

Andreas Estensis principis filiae copulatur.

Inde natus Stephanus.

Qui, frustra avum regno ejecturus, pergit in Hispaniam & Italiam.

Venetiis Thomassinam ducit:

Ibi aliquamdiu commoratus, deinde in Italiam rediit, si qua forte dominandi daretur ansa. Ravennates, post, ubi hunc rediisse acceperant, praetorem continuo elegerunt, ut virum urbi nobilissimum praeficerent. Inita praetura, aut avi opera, aut civium factione, aut culpa sua, quod nondum satis compertum habeo, non multo post tempore hinc exactus, Venetias confugit. Ubi aliquantisper diversatus, patricii cujusdam viri, ex Maurocenorum familia nati, & ditissimi, filiam, amicorum consilio adactus, uxorem duxit, cui Thomassinae nomen erat, socerique patrimonium amplissimum, jure dotis, accepit. Ex hac filium genuit, quem ex avi nomine Andream vocari jussit; in

Ex qua Andream genuit.

Ad Hungariae regnum vocatur.

in Veneta natus & educatus urbe, hinc cognomen accepit. Avunculos nactus locupletissimos, & natu aliquanto grandior effectus, non tam sponte, quam suis instigantibus, ad aviti regni spem sollicitatur: proinde vivente adhuc Ladislao, in infensi regis invidiam, a plerisque Proceribus in Pannoniam ducitur. Ne aviti regni portione defraudaretur, post Ladislai regis interitum, omnium suffragiis populorum, rex declaratur, coronae insignibus rite donatur. Quum e Stephano, Andreae regis filio, & Thomassina Maurocena natus esset, gentilitia matris insignia usurpavit, & crucis tantum circulum, ut a caeteris Maurocenorum agnosceretur, inseruit. Parentis nobilitatem usque adeo praeveneratus, ut rerum potitus, humilioris fortunae insignia, prae matris amore, & illius urbis reverentia, non spreverit. Sed ad bella quae gessit redeundum.

Austriam invadit.

Adita potestate, in Austriam forti animo expeditionem suscepit. Habito impigre delectu, & comparatis copiis, in Austriam concessit, vicos passim populatur, & incendit, oppida pleraque vi cepit, multos captivos abduxit. Et re sat feliciter gesta, quum se nonnullorum factione sollicitari intellexisset, in Pannoniam rediit; mox suspicionem, in quam inciderat, veram esse comperit, & propemodum indoluit, quod initum bellum conficere non licebat, ut Australium improbitatem & perfidiam pro dignitate ulcisceretur. In factiosos subditos novo Principi nequaquam saeviendum esse censuit; connivendum potius, & plerumque dissimulandum judicavit, ne a severitate potius, quam clementia, clarum nomen inchoaret. Hinc ergo magis conjuratis adaucti sunt animi, quippe qui prudentiam patientiamque regis pro ignavia capiebant. Horum Principes, Joannem & Henricum Banum, item Ugrinum, Pochi filium, & Uylako ortum, memorant, qui cum caeteris conjuratis, a Bonifacio Pontifice maximo, Carolum puerum per legatos exposcunt. Pontifex, non solum Procerum efflagitatione, sed & instigante Siciliae rege, qui haereditario jure per filium ad se regnum pertinere arbitrabatur, impulsus, in medio Senatu, Carolum, Caroli Siciliae regis filium, vix annum adhuc natum undecimum, Pannonibus mittendum esse censuit. Atque super hac re gravissimum Apostolici Senatus consultum factum est, cujus auctoritate, Carolus, anno salutis ducentesimo nonagesimo nono supra millesimum, vivente adhuc Andrea rege, in Ungariam venit. Verum ne Caroli ignoretur origo, paulo altius repetenda est.

Ex conjuratione de regno periclitatur. Carol. Sicil. Reg. filius, ex Pontificis decreto, an. 1229. Rex Ung. declaratur.

Caroli origo & familia.

Stephano quarto, Belae quarti filio, Maria gnata fuit, Annae fortita nomen, quae Imperatoris Graecorum quondam filia fuerat. Hanc pater Stephanus Carolo Claudo, Caroli filio, qui auctoritate beneficentiaque Senatus Apostolici Siciliae regnum sibi vindicarat, legitimo vinculo conjugavit. Ex hoc conjugio Carolus Martellus natus est, qui ex uxore Clementia, Rudolphi Imperatoris filia, puerum genuit, quem Carobertum, id est Carolum Robertum, primo nominarunt; sed in Ungariam transmissum, servato praenomine, Carolum tantum vocavere. In hoc aliquantulum Ungarorum Annales errarunt. Nam Carolus Martellus, & non filius, venit in Ungariam. Siquidem Carolo secundo, Siciliae regi, ex Maria uxore, regis Ungariae filia, mares sex, foemellae quinque fuere. Major natu, Carolus Martellus, Ungariae regnum, materna; secundus Robertus, Calabriae Dux, Neapolitanum, haereditate paterna expectabat; tertius Philippus, Tarentinum obtinuit Principatum. Nata ex prima, Clementia nomine, Carolo, Philippi regis Franciae primogenito, nupta est: Blancam secundam Jacobus, qui Siciliae imperabat, uxorem duxit: tertiam Leonoram, Fridericus Arrago, Jacobi frater, conjugem accepit. Haec ex Blondo, non ignobili rerum vetustarum historico, accepta sunt.

Caroli I. Reg. Sicil. genealogia.

Sed alia nos adjiciemus, de Caroli primi genealogia, Siciliae regis, ex plumbeis tabulis excerpta, quae Neapoli in ejus sepulchro comperta sunt. Qua quidem in re veniam mihi postulo, si, ut res universa notior fiat, longiore diverticulo utar. Constantia regina, regis Guilielmi filia, profecto Christianissimi, quamvis Panormitana monialis esset, jussu tamen Ecclesiae, Henrico Imperatori, a Sueva gente nato, conjugata est. Ex quo quidem connubio Fridericus Imperator natus est, ad Esii urbem, salutis anno quinquagesimo octavo supra millesimum, divi quoque Stephani

solennibus. Hi primis coeptis regnum occupare haudquaquam potuere, quia Tancredus, Rogerii regis filius illegitimo matrimonio natus, acerrime resistebat. Defuncto Tancredo, expeditio iterum in Siciliae regnum ab his reparata, Dominicae salutis anno centesimo octavo supra millesimum, & regnum vi summa occupatum est. Constantiae Fridericus filius in eo regno successit; regnavit annos unum & quinquaginta; imperavit Romanis auspiciis annis duobus & triginta, Hierosolymae vero duo de triginta. Demum aetatis suae anno quinquagesimo sexto, post haec incarnationis Dominicae anno millesimo ducentesimo quinquagesimo primo, Idibus Decembribus, in divae Luciae solennibus, ei non solum aqua & igni interdictum est, sed pontificia auctoritate, ab Innocentio Pontifice quarto, in Lugdunensi Synodo, imperio abrogatus est. Sed anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo quinto, pridie divae Magdalenae solennium, extinctus est. Conradus filius huic rite successit. Annos circiter duos Neapolitanam hic urbem obsedit, moenia diruit, quia fidelia Romanae Ecclesiae obsequia praestabat. Conrado Manfredus, illegitime natus in regno successit. Annos decem regnavit. Qui ad Beneventum & victus & interfectus est; quippe qui ne citra dolum quidem ex Alemannia nurum jussit accersiri, quia Conradus, Conradi regis filius, extinctus erat. Inconsulta Romana Ecclesia, Principum regulorumque jussu, Siculi regni coronam usurpavit; quod & caeteri Siciliae Reges factitabant, quippe qui per unum Panormitanum Basilicae Antistitem, regalibus insignibus, pro arbitratu suo initiari solebant.

Carolus Andegav. a Pontifice A. 1274. Sicil. rex dicitur.

Post haec *Carolus*, Comes Andegavensis, secundus Ludovici regis Franciae filius, ex Blanca, Castiliae regis filia, (qui frater Ludovici regis Franciae fuit, Provinciae Comitis, & inter divos ob vitam sanctissime ductam redacti,) Beatricem, Raimundi Berengarii, Provinciae Comitis, filiam novissimam, & haeredem, duxit uxorem, ex qua Carolus natus est. Urbanus deinde Pontifex maximus, & Papa quartus, Dominicae salutis anno millesimo ducentesimo septuagesimo quarto, Carolum Andegavensem, adversus Manfredum Siciliae regem excitavit, & non aliter atque Romanae Ecclesiae propugnatorem e Galliis evocavit, Siciliaeque regni jus omne contulit. Sed quum Urbanus excessisset humanis, nec consiliorum successum videre potuisset, Clemens Papa quartus, primo sui Pontificatus anno, Carolum primum, de quo diximus, in Lateranensi Basilica, Siculi regni corona rite donavit, Dominicae salutis anno ducentesimo septuagesimo quinto supra millesimum. Qui cum regnum dexteris auspiciis adoriretur, universam in ditionem suam brevi tempore redegit. Sed quum Carolus primus, in oppido, cui Fogiae nomen est inditum, extremum vitae diem clausisset, corpusque in Basilicam Neapolitanam translatum esset, *Carolus secundus*, ejus filius, Salernitanus Princeps, rite successit.

Ejus successores.

Sed jam de Carolo secundo, ejusque foecunditate, dicendum. Huic ex uxore Maria, regis Ungariae filia, liberi quatuordecim fuere, mares novem, foeminae vero quinque. In primis Carolus Martellus, Princeps Salernitanus, qui viventibus adhuc parentibus rex Ungariae creatus est: Ludovicus, Episcopus Tholosanus, inter divos non immerito relatus: Robertus, Dux Calabriae: Philippus, Princeps Tarentinus: Raymundus, Berengarius, item Joannes, & Christianus, Joannes, Dux Dyrrhachius, Petrus denique, Graviae Comes. E foeminis autem primigenia fuit Clementia, quam Carolus Baucius uxorem duxit: Blanca, conjunx Jacobi regis Arragonum: Leonora, Friderici Insulae Siciliae regis uxor, Maria vero, regis Majoricarum: & Beatrix denique, Ferrariae Principis, quo quidem extincto, Bertrando, e Bauciorum familia nato, Comitique Montis Cambiosi tradita nuptui. Sed Carolus Secundus, in regia Neapoli, salutis anno millesimo trecentesimo octavo, quarto nonas Majas, regni vero sui vigesimo quinto, extremum vitae diem clausit; eique *Robertus* in regno successit, quum Carolus Martellus, primigenius frater ejus, Ungariae regnum esset assequutus, ut infra refertur. Et hic Elisabetham, Rudolphi Romanorum regis filiam, uxorem accepit, ex quibus Carolus quartus, & Clementia secunda nata est. Et Martellus, superstitibus adhuc parentibus, Neapoli humanis excessit, & in Basilica, una cum uxore, prope majorum

rum monumenta sepultus. Carolus vero filius, in Ungariae regno, & in principatu Salernitano, patri rite successit. Ut multarum rerum cognitio non inutilis & brevissima hinc posteris oriatur, aliquamdiu in hac digressione nobis immorandum est.

Roberti genealogia

Robertus, vivente patre, quum Dux Calabriae foret, Violantam, Petri regis Arragonum filiam, sibi conjugavit; hinc Carolus Dux Calabriae natus est. Patre nondum regnum assequuto, quum ejus mater paulo post vita decessisset, Robertus Sansiam, Majoricarum regis filiam, & Violantae consobrinam, uxorem duxit, ex qua nulli superfuere filii. Patri quoque Carolo secundo, ex declaratione Bonifacii Papae octavi, & auctoritate, in paterno regno successit, & non Carolus, Ungariae rex, nepos ejus, & Caroli Martelli filius. Anno autem natalis Domini millesimo trecentesimo octavo, & Calendis Augusti, Avenione, a Clemente Papa octavo, una cum Sansia conjuge, coronatus est. Is annis tribus & quadraginta regnavit, & mensibus octo, diebus undecim. Neapoli diem obiit, in divae Clarae templo sepultus, aetatis vero suae anno sexagesimo tertio. Hinc Joanna sua neptis regni ditionem sortita est. Sansia regina, post regis obitum, vidualem in regia dignitatem habitumque per annum pulchre servavit, in coenobium sanctae Crucis deinde se redegit, inter sanctimoniales profecto castissimas, ubi ad annum usque millesimum trecentesimum quadragesimum quintum Dominicae nativitatis, cum maxima humilitate paupertateque vitam exegit. Philippus, Princeps Tarentinus, duas duxit uxores, alteram Despotae Graeci filiam, alteram Caroli, cui de Vasalis cognomen erat: e priore filii quatuor, duo mares, foemellae duae. Primigenius Petrus fuit, maternae haereditatis jure Despota Romaniae, ut ita loquar, cognominatus est, & Majoricarum regis filiam uxorem duxit, ex quo stirps nulla promanavit. Vivo adhuc patre obiit, & in aede divi Dominici, prope avum sepultus: ejus frater, Carolus, natu minor. Filiarum altera, Alamanniae regina; Beatrix vero altera, Gualterii de Brenna uxor, qui Dux Athenarum, & Licinii Comes cognominabatur, ex qua nulli fuere liberi. E Catharina vero, Philippus Princeps Tarentinus, quae Balduini Constantinopolitani Imperatoris filia, matri in regno successit, tres filios, foemellas vero duas habuit, Robertum in primis, qui parentibus jure successit, deinde Ludovicum, & Philippum, post hos Margaretam & Mariam. Postremo Philippus iste, Princeps Tarentinus, Neapoli mortuus, & in aede Dominici prope patrem sepultus est. Raymundus Berengarius absque uxore filiisque diem clausit extremum. Joannes, nondum sacris initiatus, puer extinctus. Christianus quoque, quum in Arragonia pater adhuc captivus esset, in pueritia naturae satisfecit. Joannes, Peloponesi vel Moreae Princeps, & Dux Dyrrachii, illius peninsulae dominam uxorem duxit; ex qua quum nullum filium haberet, & illa virum alium, adhuc vivente priore, sibi despondisse diceret, facto divortio, Agnetem, Comitis Petricoriensis filiam, sibi legitime conjugavit. Hinc filii tres nati, Carolus Dyrrachii Dux, item Ludovicus, & Robertus. Neapoli Joannes vita excessit, & in divi Dominici Basilica, juxta patris monumenta, sepultus. Petrus, ultimus Caroli secundi filius, Germaniae Comes, in praelio, quod pro Florentinorum auxilio, ad montem uti nunc ajunt Cativum gestum est, una cum Carolo nepote suo, Philippi Tarentini Principis filio, interiisse dicitur.

Sed jam ad secundi Caroli filias deveniendum. Ex Clementia prima ejus filia, & Caroli Baucii uxore, Philippus rex Franciae procreatus est, qui ex filia Burgundiae Ducis Joannem Regem genuit. E Joanne vero, & filia Joannis, Boemiae regis, Ludovicus est editus, Dux Andegaviae, Bituricensis, & Burgundiae, item regina Navarrae, Comitis Virduni olim uxor. Sed ex Carolo, & filia Ducis Borboniae, Carolus rex Franciae natus est, & Ludovicus Dux Aureliensis. Ex Blanca, secunda ejus filia, & regis Arragonum uxore, multi Arragoniae reges profluxere. Ex Leonora, tertia, Friderici regis Trinacriae uxore, hi promanasse referuntur: in primis Petrus rex, & filia, regis Arragonum uxor: deinde Joannes Dux Athenarum. Ex filia Friderici & Leonorae, Elisabetha orta est, quae Bavariae Duci nupsit, unde

 Stepha-

Stephanus Dux Bavariae natus est. Atqui Petrus Trinacriae rex, Elisabetham, Ducis Tarentini filiam, uxorem duxit, ex qua liberos septem genuit, in primis Ludovicum, in regno succedentem, qui cum maxima filiorum orbitate vitam exegit; & Fridericum, cui Constantia, Petri regis Arragonum filia, uxor fuit, ex qua Maria regina Trinacriae nata. Ea defuncta, Antoniam, filiam Ducis Andriae, sibi conjugavit; hinc nulla proles orta. Praeterea Petri regis filiae fuere quinque. Prima Leonora; secunda Petri regis Arragonum uxor, ex qua nati reges Arragonum, & Dux montis albi; tertia se Messanae inter divae Clarae virgines insinuavit, & ob vitae sanctimoniam Antistes perpetua creata; quarta Euphemia, virgo illustris, ex Maria genita. Sed Caroli secundi penultima filia, Majoricarum regis uxor, nullam liberorum memoriam reliquit. Ultima quoque, Beatrix, Ferrariae Principis uxor, pari liberorum orbitate cum sorore certavit. Sed ex Bertrando Baucio, altero viro, Canosino Comite, unicam filiam habuit, cui Mariae nomen inditum, quae Alberico, Delphino ut ajunt Viennensi, nupta fuit.

Carolus Elisabetham, Polon. Ducis sororem ducit.

Verumtamen ut ad reges quandoque Ungariae redeamus, Carolus rex Ungariae, Caroli Martelli filius, Elisabetham, Ducis Poloniae sororem, duxit uxorem, Ducis inquam, qui Cracoviae regnum adeptus est. Ex his filii tres, Ludovicus, Andreas, & Stephanus, de quibus multa dicentur. Clementia, Caroli Martelli filia, quae Ludovicum, Philippi Pulchri regis Franciae filium, in virum accepit, ex quibus Joannes infans vix dies octo complevit, post patris excessum editus. Regnum Franciae ad Philippum, Caroli & Clementiae, Caroli secundi filiae, gnatum, deinde translatum est, cui de Valois, uti nunc ajunt, cognomen erat. Carolus, Roberti regis filius, & Dux Calabriae, duas uxores adeptus est. Altera Catharina, Ducis Austriae filia, ex qua nulla suscepta proles, ejusque corpus in aede divi Laurentii Neapoli reconditum. Maria vero altera, Caroli de Valois filia, sororque Catharinae, Augustae Constantinopolitanae, ex qua duae natae sunt filiolae, Joanna quidem & Maria. Hic igitur Carolus, superstite Roberto, patre suo, Neapoli vita decessit, anno natalis Domini trecentesimo secundo supra millesimum, divi Martini die, cui Joanna filia, in Calabriae dominatu rite successit.

Ejus genealogia.

At Ludovicus, Caroli regis filius, & Caroli Martelli nepos, rex ad Ungariae regnum evectus, uxorem duxit Caroli quarti Romanorum Imperatoris filiam, ex qua nulla suscepta proles; deinde Elisabetham, Bosnensis Bani ut ajunt filiam, velut Ungarorum testabuntur Annales, qui multa de hoc & aliis omisere. Ex qua duae sunt ortae gnatae, Maria, Sigismundi regis uxor, quae in Ungariae regno successit, & Adwiga, duci Lithuaniae conjugata, quae patri in Poloniae regno successit, quod ex haereditate materna fuerat assequutus. Andreas vero, frater ejus, & natu minor, uti latius infra referetur, Joannam, Roberti regis neptem, & Caroli filiam, uxorem accepit, ex qua Carolus Martellus natus est, post Andreae & patris interitum, qui Nonis Septembribus, anno salutis trecentesimo quadragesimo quinto supra millesimum, Aversae interfectus est, & in Basilica Neapolitana sepultus, & exequlae non ab uxore sceleratissima, sed ab Ursulo Minutulo Neapolitano, Clerico pientissimo, persolutae. Sed Ludovicus frater ejus, secundo post anno, cum ingentibus copiis Italiam ingressus, Andreae mortem cumulatissime ultus est: quippe quum vix post ingressum exacto anno, Januario namque mense regnum adortus est, Aversam cepit. Quo, officii gratia, cognati omnes convenere, Robertus Princeps Tarentinus, cui Constantinopolitani Imperatoris cognomen erat, Philippus frater ejus, Carolus Dyrrachii regulus, item Ludovicus & Robertus fratres; quos quidem omnes Ludovicus Rex extemplo in vincula conjecit. Dyrrachii regulum Aversae, ubi Andreas frater laqueo strangulatus fuerat, capite caedi jussit. Venit mox Neapolim, quam sine dimicatione cepit. Castellum novum, ubi regia est, tuto subivit ultro deditum, quando Joanna, una cum Carolo filio, triremi imposita, & paucis ante diebus hinc profecta, ita mandarat. Pacato regno, Carolus, Jonnae filius ex Andrea, cum quatuor cognatis, regali sanguine natis, in Ungariam trajecti sunt. Carolus eodem anno diem obiit, & in Alba regali, inter regum monumenta

numenta relatus; caeteri in carcere reguli remansere. Stephanus quoque, Ludovici regis Ungariae filius, filiae Ducis Bavariae conjugatus, ex qua tantum Elisabetham concepit.

Tarentinae familiae genealogia.

Verum ut ad Tarentinos redeamus, Robertus, Principis Philippi primigenius, Imperator Constantinopolitanus, & Princeps Tarentinus appellatus, Mariam, Ducis Borboniae filiam, sibi legitimo connubio junxit, Regis Cypri filio prius conjugatam, ex qua nulli superfuere liberi. Hic anno salutis trecentesimo sexagesimo quarto supra millesimum, Neapoli mortuus est, & in Georgii aede sepultus. Philippus huic frater subinde successit, Maria quoque in eadem urbe decessit, & in divae Virginis aede sepulta. Ludovicus, secundus Philippi Tarentini filius, Joannam Siciliae Reginam, sine pontificia derogatione uxorem accepit; hinc Catharina prior nata, brevique vita defuncta: deinde impetrata Pontificis auctoritate, permissuque Apostolico, a Clemente Sexto, ex iisdem quoque parentibus edita, quae pauco Avenione tempore vixit, quo Ludovicus & Joanna, prae Ludovici regis Ungariae timore, se receperant, sed in regnum, ut patebit, ab eodem Pontifice restituti, & per Metropolitam Pistoriensem, Neapoli, quarto Calendas Junias, Pentecostes festo, coronati. Post sextum coronationis diem, Francisca immatura morte subrepta est; & Ludovicus, vir Joannae reginae, anno salutis millesimo trecentesimo sexagesimo secundo, Dominici ascensus die, ad castrum novum excessit humanis, & ad monasterium montis virginis, apud matrem, ex testamento sepultus. Joanna regina, exacto dudum anno, se Jacobo Majoricarum regi conjugavit, ex quo nulla proles habita; sed in Hispaniam profectus, in regno Castiliae, ut ajunt, vita defunctus est. Haec deinde Othonem, Ducem Brunsvicensem, virum optavit, quem Tarentinum Principem paulo post ipsa constituit, ex quibus nihil genitum est. Joanna in urbe Murensi, trecentesimo octogesimo secundo salutis anno supra millesimum, vita defuncta est, ubi Caroli tertii regis imperio relegata fuerat, & ad divae Clarae aedem humata. Philippus, tertius Philippi Tarentini Principis filius, Imperator Constantinopolitanus appellatus, duas conjuges est fortitus, in primis Mariam, Caroli Ducis Calabriae filiam, qui Roberti regis gnatus erat, ex quibus nulla proles infantiam superavit; deinde Elisabetham, Stephani filiam, qui tertius regis Ungariae gnatus erat. Qui quum sine prole Tarenti vita decessissent, Margareta soror jure successit: haec enim Philippi Tarentini Principis filia, cognatis insciis, Francisco Baucio, legitimo se matrimonio copulavit, qui deinde a Ludovico Joannaque regina Dux Andriae creatus est. Ex his Jacobus, Imperator Constantinopolitanus olim cognominatus, Princepsque Tarentinus, & Antonia, Friderici regis Trinacriae conjunx, geniti sunt, quae periit in abortu. Margareta vero, de qua diximus, viri gratia, a Joanna regina, Neapoli relegata, extremum ibi diem clausit. Qua pereunte, inclyta domus Tarentina prorsus extincta est: siquidem Maria, secundo loco nata, ac soror ejus, Neapoli virgo decessit. Carolus, Dyrrachii Dux, primus Joannis filius, Mariam Caroli Ducis Calabriae filiam, qui Roberti regis gnatus erat, uxorem duxit. Huic infantulus, qui paucos dies vixit, & filiae quatuor natae sunt, Joanna, Agnes, Clementia, Margareta. Sed Dux iste Aversae fuit interemtus, anno dominicae salutis millesimo trecentesimo quadragesimo octavo. Ludovico, Dyrrachii regulo, secundo Joannis filio, Margareta, Roberti Severinatis filia, nuptui tradita, quae Carolum genuit. Ludovicus ad Castellum Ovi, reginae Joannae jussu, in vincula conjectus animam efflavit, & in divae Crucis templo reconditus. E Roberto, tertio Joannis ejusdem filio, unica foemina nata est, cui duo fuere viri, unus Ludovicus, regis Navarrae, ut ajunt, filius, qui absque liberis in Apulia obiit, & in agro Neapolitano in divi Martini aedem relatus est; Robertus vero alter, Comitis Artuensis filius, qui ad castellum Ovi conjectus in carcerem, regis Caroli tertii jussu, exspiravit. Agneti quoque duo viri; prior namque, Canis Scaliger, tyrannus Veronensis, Jacobus deinde Baucius, Ducis Andriae & Margaretae filius; ex neutro suscepta proles. Clementiae maritus Carolus de Pace fuit, consobrinus

sobrinus ejus, & Ludovici filius, e Joanne Dyrrhachii Duce geniti; connubium apostolica auctoritate contractum. Carolus vero, Ludovici Dyrrhachii Ducis filius, Margaretam duxit uxorem, Caroli Ducis Dyrrhachii filiam, ex quibus Ladislaus Chun genitus. Carolus autem iste e Ludovico natus, ab Urbano Pontifice Sexto, anno Domini trecentesimo octogesimo primo supra millesimum, Rex Siciliae declaratus, & Romae die Pentecostes rite coronatus, mox Neapoli nullo repugnante potitus.

Carolus III. Rex Ungariae coronatur: Anno vero sexto coronationis in Italia, idem Carolus tertius, Ungariae regno potitus, uti profusius infra scribetur, in Alba regali, adstantibus universis regni Principibus & Episcopis, praesenteque Elisabetha, & Maria Ludovici regis filia, & utraque consentiente, legitime coronatus est. Eoque die, Nonis Decembris erat, tantus Solis defectus apparuit, ut numquam nostro Saeculo major extiterit, quod ad breve tempus regnaturum esse portendit. *Brevi post interficitur.* Nam Idibus Februariis proxime insequutis, ex factione Mariae, & Elisabethae matris, in arce Budensi, pluribus vulneribus confossus est, & in Vissegradum transvectus, vigesimo septimo die veneno confectus. Huic Ladislaus in Siciliae regno successit, a Bonifacio nono, per Angelum Azayolum, titulo sancti Laurentii Cardinalem, regiis insignibus initiatus, cui quidem Joannes demum in Siciliae regno, haereditario jure, successit. Si ad explanandam rem universam longius evagor, posteritatis edocendae gratia, mihi venia tribuatur; quandoquidem de Comitibus, ut ita loquar, creatis a regibus, dicendum est.

Carolus I. rex Siciliae quos crearit Comites: A Carolo namque primo, rege Siciliae, Comites hi creati sunt: in primis Gualterius Viennensis, Lini; Georgius Severinas, Marsici; Petrus Rufus, Caransani; Philippus, Montis fortis, cui antea de Montfort cognomen erat; & Beltramus Baucius, Avellini Comes designatus. *Quos Carolus II.* A Carolo deinde secundo Hermengarus Sabranus, Arricini; Beltramus Baucius, Montis Canosi; Joannes Monsfortensis, Scyllacei; Vitardus Claromontensis, Comes Claromontis factus est. Romano vero Ursino, Gentilis Ursini filio, regni Siciliae Praefecto justitiario, Anastasia Monsfortensis, Guidonis Comitis filia, in uxorem data, quare Nolanus Comes inscriptus. Gothofredo vero Gajetano, Bonifacii octavi Pontificis nepoti, dominia fundorum conjugata. Bartholomaeus Signolphus Neapolitanus, ab eodem rege, Casertae Comes effectus, & magnus regni Siciliae Camerarius; Sergius vero, frater ejus, Aliphae Comes promulgatus, qui cum fratre postea, Roberti regis jussu, potentatibus abdicati sunt.

Quos Robertus: A Roberto deinde rege Siciliae, Thomasius Martianus, Scyllaci; Diaconus Rocchensis Catalanus, Casertae; Nicolaus Jamvillensis, sancti Angeli; Jordanes Rufus, Synopolis; Philippus, sancti Severini, Altimontis; Rogerius Severinas, Melitae; Nicolaus, Eubulanus Capuanusque Princeps, Triverensis; Robertus Capuanus, Altevillae; Joannes Sanguivetensis, Coriliani; Nicolaus Jamvillensis, Terrae novae, (quae quidem terra uxoris olim suae fuerat, Rogerii Laurienfis filiae); Nicolaus Pipinus, Minerbini; Gaspar Niciensis, Trilicii; Richardus de Agno, Loreti; Nicolaus Aquaviva, sancti Valentini; Richardus Lussanus, Sutriani; Robertus Visontius, Mirabellae; Petrus Pipinus, Vici; Petrus Salvacossa, Vellantis; Thomasius Agnus, Belcastri. Hi omnes Comites creati sunt. Joannes Pipinus, Nicolai Comitis Minerbini filius, Palatinus Altimurensis cognominatus est.

Quos Ioanna I. regina: A Joanna vero regina, ab initio regni sui, Comites isti constituti: Carolus Artus, sanctae Agathae, & magnus regni Siciliae Camerarius; Robertus Campanus, Ebuli, & magnus regni Seneschallus, qui mortis Andreae crimine non caruit, ac demum turpiter interfectus; Carolus Gambathesa, Montorii, qui Sanciae Cabanae vir fuit, quae, mortis ejusdem insimulata, capite quoque mulctata est.

Quos Ludovicus: Alios autem Comites Ludovicus declaravit: Franciscum Baucium, Montis scabiosi, qui Dux etiam Andriae factus est; Raymundum Baucium, Soleti, ac magnum regni Camerarium; Nauplium, Manupelli, & Logothetam Protonotariumque regni; Canzolum, Melphiae, magnumque Seneschallum; Ludovicum Eugenium,

nium, Superfani; Guilielmum Sabranum, Agniorii; Carlettum Artum, Montis Odorifii; Ludovicum Severinatem, Lauriae; Thomafium Samphramundum, Cerreti; Lallum Camponefcum Aquilanum, Montorii. Sed poft Ludovici regis mortem, Otho Urfinus, Princeps Tarentinus, Gothofredus Marzanus, Aliphae Comes fuit; Robertus Severinas, Terrae novae; Raynaldus Urfinus, Tagliacotii; Jacobus Caper, Minerbini, & magnus quoque Camerarius; Carolus Gambathefa, qui Comes Montorii erat, Murani etiam factus eft.

Iftis quoque, per Carolum tertium, regem Siciliae, Comitatus tituli tributi funt: Antonio Aquavivae, fancti Fabiani; Joanni Protojudici, Acerrarum; Marfilio Gonfalonerio Brixienfi, Murani; Jacobo Filangerio, Avellini. De Celani Comite nulla fit mentio, quando ante regum adventum hi Comites extitere, & nulla originis memoria perhibetur. Roberta Sambrana, Afculi Comitatu potita eft, maternae jure haereditatis; quandoquidem Maria Marzana mater ejus, jure Margaritae Aquinatis, parentis fuae, quae Triftani Aquinatis, Afculani Comitis filia fuerat, dominatum illum erat affequuta. *Quos Carolus III.*

Ladislaus denique hos honores iftorum effe juffit: Raymundi Baucii, ex Urfina gente nati, principatum Tarentinum; Frederici Monfortis, Vigiliarum Comitatum; Joannis Carazoli, Giracianum; Cicchi Burgenfis, Odorifianum; Perettae, Trojanum; Ungari Monfortenfis, Sarnenfem; Conradi Martiani, cui de Taberna cognomen erat, Neocaftrenfem; Pauli denique Brachati, Nucerienfem. *Quos Ladislaus.*

Sed jam poft longum, & alioquin utile diverticulum, multarum fane rerum fpectaculum, catalogumque profapiae Carolorum, nunc ad Carolum Martellum redeamus, &, refarcta Scriptorum veritate, unde digreffi aliquandiu fuimus, redeamus. Is poftquam, fuffragantibus multis Optimatibus, & regnante adhuc Andrea Veneto, regnum ingreffus eft, aliquot annos apud Ungaros cum Carolo filio fuit, antequam rerum potiri poffet. Infuper acceffere plerique Pontificis Legati, qui, ut puerum apoftolica auctoritate munitum regem efficerent, fummo ftudio, opera, diligentiaque curarunt; verum nihil profecere, quando conatus omnes eos fruftrati funt, & ne facile quidem Andreae regis auctoritas conculcari poterat. Sed quum haud multo poft regis mors intercederet, non modo haec regni litem diremit, verum etiam, quando ita factioforum Procerum judicia merebantur, multo magis auxit, & competitores adjecit. Anno Dominicae falutis trecentefimo primo fupra millefimum, in Budenfi arce, diem obiiffe ajunt, circiter divi Felicis folennia: celebratis mox exequiis, corpus in divi Joannis aede reconditum. Nomen ejus nemo quidem jure damnare potuiffet, nifi Optimatum diffenfio, qui diverfa petebant, id voluntatis mutatione fugilaffet. *Caroli Mart. in Ungariam introitus.* *Mors:*

Circa haec tempora, quibus Veneti, ob occupatam Ferrariam, a Clemente Pontifice hoftes Ecclefiae pronuntiati funt, & feveriffimo interdicto affecti, ac Tepulana conjuratio adverfus Patricios, Venetiis interceffit, Jadrenfes, temporum novitate freti, ejecto Michaele Mauroceno Comite, fexto rebellarunt, defeceruntque ad Ungaros. Claffis ad id continuo comparatur; praeficitur ei Belletus Juftinianus, claffemque cum equitibus mille, cui Dalmafium Hifpanum Veneti praefecerant, fpectatae fortitudinis & experientiae virum, in continentem exponit, haud procul ab Jadra. Ad mille paffus pro Jadrae moenibus, Praefectus Dalmatiae, quem Banum appellant, cum validiffimis copiis prope metatur; vallo & foffa utrinque caftra muniuntur. Tota aeftas fine praeclaro facinore tranfacta. Jam ingruebat autumnus, & nulla adhuc potiundae urbis fpes erat. Banus ad aftum converfus, Dalmafium a Venetorum fide fubducit, duo aureorum millia cum perpetuo ftipendio pollicetur, fi ad praeftitutum diem ad Jadrenfes transfugerit, varia adjicit emolumenta. Quibus adductus Dalmafius, ex compofito, cum univerfo equitatu, fub praetextu oppugnandae civitatis, urbem ingreditur, ex pacto promiffa praeftantur. Hic poft menfes aliquot, ad tegendam perfidiae notam, inter Venetos & cives de pace agit, quare utrinque fufpectus effe coeperat. Defperata tandem pace, naufragium perpeffus, in Italiam trajecit. Civitas deinde a Joanne Superantio, *Jadrenfes a Venetis ad Ungaros deficiunt.* *Veneti Superantio duce, Jadram recipiunt.*

tio, Duce mitis ingenii, in fidem recepta, qui cum remissae conditionis mira indulgentia Jadrensium animos sibi promeretur; atque hinc septimae rebellionis caussam plerique promanasse crediderunt.

Andrea mortuo, Ungar. dissentientib. Carolus a P.M. inducitur:

Secundum Andreae regis obitum, qui annos fere undecim regnavit, inter Optimates dissensio maxima oritur, atque bipartito potentatus omnis plane dividitur. Nam quum pars maxima iniquo animo ferret, ob Caroli ingressum, qui pontificia auctoritate sibi regnum exposcebat, Ungaros eligendi potestate privari, eamque praeter aequum & fas a Pontifice usurpari, ne suo jure cederet, alium inducendum esse decrevit. Caeteri, mitiore ingenio praediti, Carolo favebant, quorum Princeps, Matthaeus Omodeus, & Ugrinus, cum magna Optimatum manu, fuisse referuntur. His refragabantur Dominicus Stephani filius, Magister Tavernicorum, ut ajunt, Demetrius, Henricus, item Joannes Metropolita Colocensis, Andreas Agriensis, Emericus Varadiensis, Haab Vaciensis, Antonius Chanadiensis, Nicolaus Bosnensis, & Jacobus denique Scepusiensis Antistes. Qui quidem omnes ad Wenceslaum Boemiae regem, & Othocari quondam filium, concessere, ut ab eo filium impetrarent, quem regno Ungariae se praefecturos pollicebantur. Atque ne temere quidem se id consilii cepisse fatebantur, partim ne se eligendi potestate, ob arrogantiam Pontificis, defraudari viderentur; partim quia jus regni ad neminem magis, quam Wenceslaum, Wenceslai filium, pertinere videbatur. Othocarus enim, qui, veluti supra diximus, a Ladislao Rege fuerat interfectus, Belae quarti neptem uxorem duxit, ex Anna ejus filia natam; ex hac Wenceslaum genuit. Qui inito regno, Pragam, fatali incendio absumtam, pulcherrime instaurasse, undecentena equitum millia, coronationis suae tempore, proprio sumtu pavisse, domuisse Polonos, & clarissima gesta edidisse fertur. Exorantibus tandem Ungaris filium dedit, qui vix tertium decimum natus erat annum, quum ad capessendum regnum invitatur. Hunc pater ex Rudolphi Imperatoris filia, uxore sua, susceperat, mirae indolis adolescentem.

Alii Wenceslaum regem expetunt.

Qui rex Ungariae coronatur.

Quare Ungarorum precibus adactus, ad pagum Godin, Wenceslaum regem Pontificibus Pannoniae assignavit; quem illi, solennibus rite peractis, haud sine hymnorum concentibus, honorificentissime accepere; juravere in ejus manus, perpetuam fidem ac fida semper obsequia praestituros. Mox Albam venere, ubi eum rite coronarunt, ac Ungariae regem consalutarunt. Joannem, Archiepiscopum Colocensem, quum Strigoniensis paulo ante excesserat humanis, hunc coronasse perhibent. Verum Colocensis Scepusiensisque Antistes, ubi Budam perventum est, humanae necessitati concessere, & in divi Joannis aede sepulti sunt. Coronato Wenceslao, quem Ungari *Ladislaum* appellarunt, neque jus regium, nec potestas a Proceribus oppidorum, neque ullum ab illis obsequium redditur. Immo hi Ladislaum, Carolum alii, regem clamabant. Seditio, gravisque discordia inter Proceres redintegratur, & multa hunc, multa quoque illum hominum studia sectantur. Haec omnia ad patris aures continuo deferuntur; dum ab Ungaris gnato timet, ne illorum dolis circumventus occumbat, ingentem cogit exercitum, & anno trecentesimo tertio supra millesimum in Ungariam ulteriorem descendit. Venit Pesthum, & e Budensi arce filium regem cum corona evocat, item Ladislaum, Wernerii gnatum, Praetorem urbanum, quos pariter abductos in Boemiam quadrato agmine retulit. Hic autem post ubi a patre in Boemiam relatus est, prae mansuetudine & clementia ita Boemorum gratiam promeruit, ut quum tertio ac trigesimo aetatis anno phthisi contabefactus obierit, diu ab illis fuerit deploratus. Accedebat admiranda vitae sanctitas, quae sat hominibus explorata, statuam Pragae in sacrario sibi merito comparavit.

A patre, metu insidiarum, in Bohemiam reducitur:

moritur:

Urgetur a Bonifacio P. M. Caroli electio.

Secundum Wenceslai egressum, qui competitoris more timidi ultro cesserat, Carolus eo magis fautores suos adurgebat, ne in ipso successu eum desererent. Bonifacius octavus, Pontifex maximus, alterum ab Urbe Legatum mittit, Cardinalem Ostiensem, cui Nicolao nomen erat, ut Ungaros, Carolum pertinacius recusantes, anathematis severitate corriperet, ecclesiastica censura saeviret, animadverteret in gentis asperitatem & pertinaciam, nisi Pontificio obsequeretur imperio.

Nam

Nam suffragantibus Caroli amicis, sperabat, haud difficulter hac ope ipsum regnum impetraturum. Legatus Budam profectus, nihil aliud per dies aliquot diligentissime curavit, quam Antistitum & Optimatum dissidentes animos ad concordiam revocare, quos ita discordes offenderat, ut rem continuo desperarit. Multi, etsi se Carolo infestos dissimulabant, & Pontificis mandata observaturos pollicebantur, tamen re acerrimos adversarios se praestabant. Tam varias hominum mentes mirabatur, ex quibus tandem, quid intra sentirent, nunquam intelligere poterat; quo magis eorum animos percunctabatur, eo plus verborum sibi dari noverat. Sua demum opera frustratus, non prius abire voluit, quam Budensibus, templis & sacris omnibus opera & auctoritate sua foret interdictum. Quod ubi factum est, Romam revertitur, ubi Pontifice vita defuncto, pontificatum sortitur, & Benedictus appellatur.

Nicolaus Ostiensis pertinaces Ungaros interdicit sacris.

Verum hinc prae indignatione longe majus facinus est exortum. Nam quum sacerdotes interdicta sacra servarent, parerent pontificiae censurae, tunc plerique insurrexere pseudopresbyteri, qui, ut Pontifici parem vicem redderent, caeterosque a vero pastore diverterent, profano execrabilique edicto, summum Pontificem, cum caeteris Antistitibus Ungariae, non modo sacris, verum etiam aqua & igni publice interdixere, atque alta voce, hos omnes profanos, & humana consuetudine indignos esse praedicabant. Edictum rite in solenni celebritate promulgatum, & eo quidem tempore, quo Budensem arcem Petermanus cum praesidio tenebat, quem, ut ajunt, Ladislai captivi custodiae, Wenceslaus olim rex ipse praefecerat.

Ungar. Pontific. aqua & igni interdicunt.

Dum haec ita geruntur, adhuc Carolus rerum potiri non poterat, neque Optimates, qui ei suffragabantur, adhuc tantum sibi virium compararant, ut hunc Regem efficerent. Ad hoc enim res Ungarica ipsa devenerat, ut prae intestina discordia, nullum adhuc regem solidum haberent. Quin etiam illud magis Ungarorum animos exacerbabat, quod creandi regis potestatem, quam olim nunquam amiserint, nunc Pontificem eripere velle conspicarentur. Quod cum hactenus impetrare non potuerit, nunc, ut extorqueat, ac tale jus vendicet sibi, extremam etiam vim censurae pontificiae, veluti Jovis fulmen, adjecerit, & majoribus quotidie injuriis Pannoniam afficere contendat; quod ab omni Pontifice, vel in primis maximo, alienum esse debet. Quicunque igitur pontificiae voluntati & imperio adversabantur, pueroque Carolo infesti erant, cum magna Nobilium manu conjurarunt, & *Othonem*, Bavariae Ducem, loco regis in Ungariam duxerunt.

Ungari, electionis libertatem, contra P. M. tuentes, Ottonem Bavarum eligunt.

Hic ubi regnum ingressus est, coronam, quam a Wenceslao datam, & hac electione precario impetratam secum attulerat, Albae, populis ac Pontificibus ostendit; quam ubi omnes conspexere, veluti ejus numine adacti, in Othonis partes concessere. Quod ut facerent, partim novitate rerum, qua vulgus mirifice oblectatur semper, partim Pontificis infestatione ac odio sunt impulsi; proinde anno a Dominica salute trecentesimo quinto supra millesimum, a Benedicto Vesprimiensi, & Antonio Chanadiensi Antistite, regiis insignibus initiatus & coronatus est. Mox Budam veniens, ac sacrum diadema gestans, cum equitatu maximo se per plateas & compita populo spectandum exhibuit, se regem etiam per vicos & suburbia passim ostentavit, vir usquequaque gloriosus, futilis, & consilii parum compos. Transsylvaniam, ac caeteros appendices regni, lustrare constituit, ut se legitimum Principem sua etiam praesentia testaretur: quare Belam quendam, Thomae filium, sibi comitem cum maximo adjecit equitatu. In Transsylvaniam proficiscitur, ubi Ladislaus Dux praeerat, quem illi Vaivodam dicunt: post, ubi eo perventum est, Rex translatitius confestim a Ladislao, haud citra dolum, capitur, conjicitur in vincula, & folio deturbatus, miserae captivitatis jura subivit, qua se expedire nequivit, donec potestati regiae renuntiavit, regnumque deseruit. Inde turpiter ejectus, in Bavariam reversus est, ac exemplo suo didicit, neminem temere se magnis coeptis & illegitimis committere oportere.

Qui rex Ungar. coronatur A. 1305.

In Transsylvania, a Woywoda Ladislao captus: regno cedit, reditque in Bavariam.

Ne illud quidem praetermittendum est, quod in coronae casu obtigisse affirmant, ne quis hanc divina tutela carere arbitretur. Othonem, ajunt, quum regnum aditurus esset, ne quo fortasse dolo corona subriperetur, eam tornata inclusisse lagena, fidelissimo commisisse cubiculario, neque quid intus esset conditum significasse. Dum iter omnes faciunt, lagena tanti momenti, quae ex equestri sella pendebat, soluto loro, inscioque famulo, decidit, neque nisi ad serum usque tempus, jam viginti millia passuum emensus, is quam jacturam fecerit adverterat. Sed ubi illam amisisse intellexit, relato mox pede, postero die, in media hanc via reperit, retulit ad Othonem vasculum, ab eo tantopere commendatum. Multi eadem via quamvis fecere iter, a nemine tamen visam fuisse ferunt. Prodigium mox aruspices interpretati, Othonem perbrevi regno potiturum; mox vero repertam ideo dixere, quia Ungaris abalienari sanctum ac paene divinum diadema non posset.

Coronam jam in itinere amiserat:

Interea Ladislaus, Wernerii filius, quem a Wenceslao una cum filio ductum esse diximus, captivitate liberatus, cum Joanne, Chaaki filio, tertio fere captivitatis anno, in divae Petronellae solennibus, Budensem clam arcem ingreditur, ea quidem parte, quae Synagogae Judaeorum est proxima. Mox arce potitus, complures cives inimicos, qui eum prodiderant, ex insidiis adortus, obtruncavit. Petermanus, Praetor urbanus, vix evasit. Item duos ex decemviris, quos sibi infestissimos esse noverat, (quorum alterum Marcum Herman, Martinum alterum appellabant,) equorum caudis alligari jussit, per plateas & vicos trahi, deinde crudeliter discerpi, discerptosque rogo imponi praecepit, fortunas demum eorum omnes occupavit. Paulo minore saevitia in profanos sacerdotes animadvertit, qui contra fas & aequum, execrabili interdicto, pontificiam majestatem laeserant, manicis pedicisque vinctos, Thomae Strigoniensi Metropolitae puniendos tradidit; qui, ut in eos ex lege animadverteret, omnes, & inedia, & perpetuo carcere confecit. Graviter in hos Ladislaus seviendum esse statuit, ut hac saevitia, ab impedienda Caroli dignitate caeteros deterreret. Quanquam hac crudelitate Ladislaus regis inimicos haud parum absterruerat, nequaquam tamen adhuc Carolus rerum potiri poterat, spes major tantum accesserat.

Ladislaus e captivitate Bohemica redux:

Caroli patronus:

Interea Legatus alius Apostolicus advenit, Cardinalis profecto gravissimus, & consilii ac virtutis compos non mediocris, cui Gentili nomen erat. Hic anno trecentesimo octavo supra millesimum Pannoniam adiit, annum ibi unum diversatur, dum Optimatum rimatur & penitius inspicit animos, antequam severius aliquid adoriatur. Post, ubi diversos nonnullorum animos in Pontificis obsequium direxit, & Optimatum principes in sententiam suam traxit, ratus, jam instare tempus, quo tutius aliquid ad transigendam rem audere posset, severum anathematis edictum in pertinaces Caroli adversarios promulgavit: *Quicunque potens, nobilisque Ungarus, Antistes pariter, sacerve quivis, Carolo, legitimo regi, aut justum obsequium, aut jus regium non reddiderit, aut regem appellare recusarit, aut quid negotii fecerit, aut super ea re apostolici Senatus consultum auctoritatemve interpellarit, ei sacris omnibus, consuetudine fidelium, item honore sepulturae, ac aqua & igni interdictum esto, inimicus Christianae reipublicae haud aliter, ac si aris ac focis ignem injecerit, ubique gentium habetor. Carolus, Caroli regis Siciliae filius, haereditario jure matris, universae Ungariae legitimus Rex esto, orthodoxam fidem propugnato; Pontifici Senatuique Romano usquequaque pareto: Romanam Ecclesiam, ut fas est, defendito.* In Ladislaum Vaivodam, ut ajunt, Transsylvanum, severa est lata rogatio, quando coronam, quam ab Othone rege, quem ceperat in Transsylvania, eripuerat, Carolo reddere recusabat; neque precibus, neque donis, neque minis, & vi aliqua, ut restitueret, hactenus poterat adduci. Quin etiam filiam Stephani regis Macedoniae, quam Serviam nunc appellant, filio, quamvis schismaticum esse intelligeret, nulla tamen verae fidei habita ratione, legitimo matrimonio collocarat. Hunc igitur Legatus, duplicem hanc causatus ansam, gravissimo anathemate mulctavit.

Apost. Sedis Legatus, Carol. regnum anathemate facilitat:

Spectan-

Spectantes haec sibi interdicta commoda Ungari, sine quibus nemo fidelium vitam recte sancteque transigere potest, & cadaveribus passim sepulchra inhiberi, aeque commoti omnes, regalia in campo, quem Rákos circa Pesthum appellant, comitia, uno consensu haberi oportere censuerunt. Quo postquam omnes Optimates Nobilesque convenere, cum decuriis conventuum, quos Comitatus appellant, cunctis suffragiis, ac mira concordia, Carolum regem creant, & octavo post divi Stephani solennia die, in Alba regali, sacro diademate, quod Ladislaus Waiwoda paulo ante reddiderat, anno trecentesimo decimo supra millesimum, ex more coronant. Eodem anno, pontificio diplomate ac edicto, integra delictorum remissio, & solida animorum explatio, hominibus indulta fidelibus, Rhodianorum militum gratia, qui sub Hierosolymitanae expeditionis praetextu, Clementis auctoritate Pontificis, multum pecuniarum, etiam supra quam credi posset, undique corrogarunt; demum, haud sine Pontificis infamia, res exitum frustrata. *Ungari tandem A. 1310. Carol. Ung. regem eligunt & coronant.*

Secundo post haec anno, novum Carolo bellum exoritur. Matthaeus, Petri Trenchinii filius, regale castellum occuparat, cui Demetrium, Nicolai filium, cum praesidio imposuerat. Princeps hic erat opibus & armis aeque pollens, aspernabatur regis imperia, & occupatum oppidulum ac saepe repetitum, invito rege, pertinacius retinebat. Rex, ne immodica indulgentia illius audaciam augeret, coactis quibusdam copiis, castellum obsidet, ut Demetrium ad deditionem reducat. Mille ac septingentos cataphractos equites, cum magna peditum manu, praeter alios, Matthaeus opinione celerius coegit. Solvendae obsidionis gratia, adversus regem hunc cum cohorte mittit equitatum, cui Demetrius, & Abas, ex cognomento Magnus, forte praeerant. Carolus, reformidato hostium adventu, quando se illis imparem fore sentiebat, in Scepusium se continuo recipit. Oppidani, veluti par erat, ipsum admisere, obtulere auxilia, & equitem cum milite, ne pauco quidem numero, convocarunt. Nam Scepusium haud parum copiarum ea sibi tempestate coegerat, quibus Cassam civitatem, ubi cives Saxonia oriundi, Omodeum Palatinum interfecerant, ulciscendi sceleris causa, oppugnare jam occoeperat. Nuntiato regis adventu, Saxones obviam ei prodiere, proximum utrique locum, gerendo bello nimis idoneum, certatim occupare properabant: illi monticulum, rex vallem capit, & non procul ab Harvado castello metatur. Aderant Rhodianorum militum auxilia, bello assiduo exercitatissima, quibus haud parum rex ipse confidebat. Instante praelio, ad pugnam omnes hortatur, in primis jura regni, ac regiam Majestatem, omni studio ac enixu tuendam esse suadet. Ad extirpandos regni hostes omnes excitat, prius moriendum, quam perniciosam horum insolentiam tolerandam esse asseverat. Confirmatis legionum animis, aciem educit. Interim hostes e montis latere descendunt, in castra impetum faciunt: Carolus subsidia properat, ac simul Imperatoris militisque officium subit, prout tempus & res postulat vices mutat. Tanta utrinque ferocia dimicatur, ut multi in primo congressu ceciderint, sed a parte regia aliquanto plures. In Viti & Modesti solennibus hoc praelium initum affirmant, quo, post Tartaricum bellum, nullum crudelius fuisse dicunt. Hic, quamvis rex victor evaserit, plures tamen quam hostis amisit. Nam ex Proceribus regiis, Kokos filius Stephani Porchi, Stephanus Bageri, Ladislaus Thomae, Jacobus Aladarij, Michael Petri, Petrus Bereges, & Gyurk Michaelque, Gyurkae filii, oppetiere. Gyurk vexillarius, prius in frusta discerptus, abscissa dextra, quam vexillum deseruit. Ex altera parte, Demetrius & Abas, hostium praefecti, ac duo Omodei filii, & caeterorum non pauca multitudo, desiderata. Pugna usque adeo atrox & truculenta fuit, ut res ad triarios redacta fuerit, regia signa, caeso vexillario, conculcata. Carolus ad Rhodianorum se vexilla recepit: quum ad extremum usque, pari fere virtute ac saepe utrinque pugnaretur, Carolus tandem haud incruenta victoria potitus est. *Matthaeus Trenchenius regale castellum occupans Carolum irritat.* *Carolus castellum repetiturus rejicitur.* *Caroli regis victoria:*

Plures Carolus uxores duxit, in primis *Mariam*, Polona gente natam, Casimiri Ducis filiam, non minus pudicitia, quam pulchritudine praestantem. Quae ad Demès oppidum, postridie divae Luciae solennium, vita excessit; Albae funus elatum, *Connubia Caroli.*

elatum, in aede Virginis ſepultum ferunt, ab anno ſalutis trecenteſimo quinto ſupra milleſimum. Vix tribus annis alteris nuptiis abſtinuit, deinde *Beatricem*, Henrici ſeptimi Romanorum Imperatoris, Comitiſque Lucelburgenſis filiam, uxorem ſibi copulavit, Boemorum regis ſororem, quae vix cum viro annum claudere potuit; ſepulchrum ejus in Varadina Baſilica ſpectare licet. Carolus, nequaquam religionis immemor, eodem ferme anno, Baſilicam Albenſem, frequenti incendio jam collabantem, & columnis fulcire, & tegulis munire plumbeis occoeperat, teſtudinem quoque conſpicuam adjecerat. Et eodem tempore, Matthaeus Palatinus humanis exceſſit. Anno vigeſimo ac trecenteſimo ſupra milleſimum, amicorum ſuaſu, Eliſabetham, Ladislai Polonorum regis filiam, ſibi legitime conjugavit. Quamvis in aliis uxoribus parum proſper fuiſſe videretur, ex hac inſequenti anno puerum ſuſcepit, cui paternum nomen eſt inditum; ſed perquam immatura morte prereptus, vix annum ſpem patris alere potuit. Infantis Albae funus celebratum, corpuſculumque in regum ſacellum relatum eſt. Exin tertio poſt anno, Ladislaum regina in Viſſegrado genuit.

Ladislaus naſcitur.

Poſt haec peculiaris quaedam religio regem inceſſit, cujus inſtinctu usque adeo vexatus eſt, ut nusquam quiescere potuerit, donec ſuſceptis votis ei ſatisfecerit. Ludovicus quondam ſibi patruus erat, natu major, & divina pietate longe praeſtantior: qui, quum humanae, ab ineunte aetate, vanitati renuntiaſſet, ſacerdotio ſe alligavit, & ſua usque adeo ſanctitate profecit, ut Tholoſani hunc Pontificem cives efflagitarint. Non ſolum poſt mortem, ſed antequam vita decederet, miracula complura edidit, relatus mox inter divos, ſuum plane numen oſtendit. Proinde, ut domeſticorum numinum patrocinia ſibi perpetuo conciliaret, in Lippa, divo Ludovico, ſumtu regio aedem fundavit, adjecit ſacrum Franciſci collegium, quod haud ab re factum eſt. Ludovicus enim, Mariae filius, Stephani quinti nepos, proneposque Belae quarti, ſe ex voto inter Franciſci collegia inſinuavit; ubi quum mire profecerit, Carolus quoque illi aedem, adjecto eorundem ſacerdotum ordine, dicavit. Nunquam pia veraque religio cuiquam obfuit, neque juſta legitimaque vota fruſtratur. Ludovico Carolus quotannis vota defixerat, neque impos voti ab eo unquam dimiſſus eſt. Nam quum pro futura prole vota ſuſciperet, vigeſimo ſexto ac trecenteſimo anno ſupra milleſimum, tertio Nonas Martias, Ludovicus natus eſt. Quem pater a Lajo prima nominis initia, ut fauſtiſſima quaeque forent infanti, ſumere juſſit. Geniturae prodigia, ad graviſſimum laborem hunc natum eſſe portendebant. Quanquam infantis aſpectus, dexterrima multa pollicebatur; caetera tamen ſigna deterrebant, hunc veluti Herculem ad ſudorem editum ariolabantur. Abſterritum ſignis, ajunt fuiſſe parentem, niſi liberalis indoles, graviſſima quaeque ſuperaturam ſe ultro polliceretur. Inter caetera quae accidere prodigia, illud ne praetermittendum eſſe quidem cenſuimus: inſequenti enim anno, pridie ejus diei, quo Palmarum feſta celebrantur, divi Stephani regis Baſilica, quam a Carolo plumbo munitam eſſe diximus, miſerabili incendio conflagravit, conflatae prae flammis tegulae continuo defluxere, campanaria tantum turris, quae ſacrario ſupereſt, ubi ſanctiſſimorum regum reliquiae reconditae fuerant, divina ut ajunt ope ſervata. Sed Carolus, exitium miſeratus, inſtaurata aede, jacturam quamprimum reſarſit incendii, iterumque plumbeo tecto Baſilicam excoluit. Quin etiam eodem anno, ne religio Carolum redderet infoecundum, in Andreae Apoſtoli ſolennibus, alius ſibi filius natus eſt, cui ab Apoſtolo nomen eſt inditum. Hic, & Ludovicus, diu fuere ſuperſtites; verum Ladislaus quintum vix annum claudere potuit, intempeſtiva morte ſubreptus.

S. Ludovicus Epiſcopus Tholoſan.

Huic aedem Carolus, & Collegium fundat.

Ludovicus naſcitur A. 1326.

Andreae nativitas.

Admirabilia profecto ſunt in rebus humanis divina judicia, quippe quae ſeveriora quandoque bonis, quam malis viris, viſa ſunt. Quare, niſi illud nobis occurreret, Chriſtum optimum maximum, Salvatorem noſtrum, calicem paſſionis nobis quoque communicare voluiſſe, ut eadem tolerantia, patientiae praemia mereremur, neque hanc vitam, par eſſe, ſine anguſtiis & labore tranſigere, ut veluti aurum igni, ita nos adverſitate probaremur, profecto a virtutis quandoque itinere

nere nimis absterreremur. Carolus, ingenti pietate justitiaque pollens, una cum liberis & uxore, horribilem & formidolosam usque adeo fortunam, divino fortasse permissu, subire coactus est, ut non modo opinionem, sed humanam fidem exsuperet.

Quidam sibi vir erat, quem Felicianum dixere, e Zaachorum familia natus, apud Matthaeum Trinchinium olim Palatinum: hic opibus & dignitate creverat, & ab illo dimissus, inter servitia regis continuo se insinuarat, ut eo facilius, supra fortunae suae conditionem, dignitatem adaugeret. Dissimulata huic iniquitas & ambitio, animus ad facinus quodque maximum praeceps ac promtus, rapinis & quovis scelere sibi rem auxerat. Unicum erat immanitatis, perfidiae ac infidelitatis exemplar: sed gravissima haec vitia, prae liberali quadam audacia, & subornato semper officio, ita contegebat, ut regis gratiam admodum promeruerit. Facilem sibi aditum regis, ficta quadam mandatorum observantia & sedulitate, ita pararat, ut die noctuque fores paterent. In tanta potestate, indigni sceleris hunc inaudita incessit audacia. Ex improviso regem, liberos, & reginam, inter discumbendum decernit adoriri, ut caesa cum eo prole, tyrannidem invadat, omniaque pro libidine sua disponat. Videbat enim, pacato regno, se quiete ac otio parum posse proficere; contra, perturbatis rebus, varias facinorosis occasiones offerri. Alii, illatum a fratre reginae uxori stuprum, ad tantum facinus incitasse dicunt. Quare ex consulto, accubantem cum uxore liberisque regem, in Vissegradi suburbio, quintodecimo Kalendas Majas, sub officii specie ingressus, adoritur, stricto mox ense regem petit, frustratus ictum, ejus dexteram levi vulnere laesit. In sanctissimam repente matronam conversus, dextrae quatuor digitos abscidit, quos foemineorum munium, & profusae liberalitatis ministros vere possumus appellare, quum illa dies ac noctes sacras his vestes contexeret, & pararet. Ne adstantibus quidem pueris pepercit: in quos dum vibrato ense grassatur, paedagogi continuo intercessere; quippe qui propriorum corporum objectu, commissos sibi liberos, laudabili fide protexere, pueri interea diffugere. Paedagogus alter, Chenesich, Gyulae filius, alter Nicolaus, e Joanne Palatino natus fuit. In medio tumultu, consternatis dominorum animis, Joannes, Alexandri Potochi filius, reginae minister, ac spectatae indolis adolescens, accurrit, in Felicianum hinc & inde furentem irruit, ejus collum pugione transfodit humique invertit. Ad suscitatum in aula clamorem, ex praetoriana cohorte milites plerique concurrunt, cum nefario parricida digladiantur, & pro mensa in triclinio reluctantem dissecant, dissectumque membratim distrahunt.

Felicianus Carolum, uxorem & liberos, ense petit.

Frustrato ictu regis dexteram, & reginae 4. digitos laedit.

A Joanne confoditur, & membratim conscinditur.

Respirante cum universa regia paulo post rege, rato, quaecunque acciderant veluti in somniis se vidisse, neque adhuc credere vera esse. Caput ejus Budam mittitur, manus ac pedes, absterrendi sceleris gratia, ad varias Pannoniae urbes evecti. Feliciani filius, cum fido cliente, dum se fuga surripere sperant, illico capti, ac equinis caudis distracti, animas efflarunt, frusta in foro canibus exposita; corrosa ossa a canibus, & porcis diu circumlata. Duae Feliciano fuere filiae, unam inter servitia reginae insinuarat, cui Clarae nomen fuit; alteram Kopaio conjugarat, Seben appellatam. Quae reginae famulabatur, succisis labiis naribusque, & octo digitis amputatis, per plateas & compita circumducta, ubique haec exclamare coacta est, *quicunque regem suum produnt, aut in eum exitium moliuntur, has talionis poenas expendant.* Sebe vero, pro Lewa arce, Emerici Bekey jussu, qui castellum cum praesidio tenebat, capite mulctata. Vir ejus Kopai, conjectus in carcerem, inedia vitam intercepit; filii a Crucigeris militibus Rhodon translati, ibique perpetuo relegati sunt. Praeterea quicunque e Feliciani gente nobiles usquam deprehensi sunt, omnes extremo supplicio sunt affecti. Hic igitur fuit Feliciani exitus, qui prae magnitudine sceleris, ne debitas adhuc poenas exolvit. His autem periculis Caroli probitas circumventa, pacatis rebus aliquantisper requievit: in chiragram & podagram paulo post incidisse ferunt, eadem tamen aequanimitate cuncta pertulit.

Ejus filius ab equis in partes distractus.

Filiae, caeterique propinqui puniti.

Verum

Carolus Hierosolymam profectus, ex itinere revocatur.

Verum ne a sua religione deficeret, neve quid spectatae sanctitatis omitteret, ut sancta peregrinatione errata sua omnia expiaret, ex auspicato Hierosolymam proficiscitur, ut Salvatoris nostri sepulchrum invisat. Parum navigando processerat, quum nova plerosque in ipsum bella moliri, amicorum litteris edocetur, admonetur quoque, pergrave Valachorum instare bellum, quod haud quaquam prospere, sine regis praesentia geri posse credebant. Accedebat haud modica Felicianorum suspicio, qui quamvis deleto fere genere ad interitum rediissent, si qui tamen superfuerant, nec non formidolosi videbantur. Rex igitur his omnibus remoratus, invitus tandem, ab instituta peregrinatione in Pannoniam se retraxit. Invenit secundum reditum non parva misceri, otium iri interceptum, & finitimos plerosque in se bella moliri. Ejus reditu multa continuo pacata sunt, quievere nonnulli, qui absente rege nova moliri cupiebant: transalpini tantum Valachi, Bozorado duce, aliquid temere audere visi sunt.

Injustum bellum Valachis infert.

Eodem, quo Felicianus cum universa prole caesus est, anno, a Carolo in Valachos est suscepta expeditio. Quanquam in Ungaria magnus delectus est habitus, in diversis tamen locis, prout res ac rerum suspicio postulabat, copiae in regni finibus distributae; ipse, cum reliquis legionibus, in Valachos, qui Getarum sedes nunc incolunt, proficiscitur. Hunc Thomas, Transsylvaniae Vaiuoda, ut ajunt, & Dionysius Nicolai filius, e Lanchae sanguine natus, ad suscipiendum hoc bellum impulere, rati, exacto vel superato Bozorado, se, permissu regio, patentissima Getarum regione facile potituros. Indicendi belli causa nulla legitima fuerat, quando, quotannis Bozoradus stata regi stipendia solverat, immo ne minimam quidem annui tributi partem omiserat, nulliusque potuerat hactenus infidelitatis argui, sed illorum quos diximus suasu, huic otium ex inauspicato intercipitur. Quare coacto in Transsylvania exercitu, in Valachos castra mota. In primis Severinum oppidum rex obsidet, paucorum dierum obsidione capit, mox in ejus appendices effusus, pagos diripit, ne minus quidem igni quam ferro saevit. Captum vi oppidum Dionysio, spem suam non frustrato, dono datur; reliqua regio, versus Pontum in immensum effusa, & aquarum indiga, regi late patebat.

Bozoradus Valach. princeps pacem a Carolo per legatos petit.

Haec ubi Bozorado nuntiata sunt, ne quid e suae modestiae partibus remitteret, legatos prius, quam aliquid auderet, ad regem mittit, quibus haec mandata dedit: *Carolo significent, hoc sibi ne satis quidem juste bellum indictum, quando fidem debitam usquequaque servarat, imperata praestiterat, & annua quoque tributa persolverat. Sed quando regibus longe major quam inferioribus licentia suo jure tribuitur, quorum injuria pro justitia saepe haberi solet, Bozoradum, ne a suo rege desciscat, omnem in se culpam ultro transferre. Se non Carolum incusare, item polliceri, captum cum appendicibus oppidum sponte regi permissurum, ac super ea re jus omne concessurum, quin etiam, pro rependendis belli sumtibus, septies mille argenti pondo soluturum. Annua expensurum vectigalia, & obsequia quaeque praestiturum, daturum vadis loco filium, qui in aula regis perpetuo ministret. Ad postremum haec & multa alia facturum, si data pace rex abierit: contra si abnegato contemtoque servitio, hostili animo ultra processerit, ex hoc tempore commonefacere, imminentia praecavere pericula, & non modo injuriarum poenitentiam, verum etiam gravissimum instare supplicium.* Quum haec mandata Carolus accepisset, adnitentibus amicis, qui eum ad bella ista conjecerant, parum probe respondit: *Bozoradum usque adeo insolentem, ut suo etiam regi interminetur, cujus ovium se pastorem esse non ignorat. His adjicere, demissa se barba Valachum e feralibus latibulis extracturum.* Talia respondentem, unus e Proceribus, quem Donchum appellabant, Zolii ac Lyptae Comitem, libera quadam fiducia fretus, amice corripuit: *Bozoradum, recte ac perhumane loquentem, his responsis non esse dignum: parentis amici officia nequaquam contemnenda, pacem postulanti nunquam abnegandam, ac his vel maxime, qui obsequia semper fida praestiterunt: nulla in eos insolentia procedendum, qui fida obsequia deferunt, & justa petunt. Postremo, a majestate regia nil magis insolentia & injuria alienum.*

Carolus minus digne legatis respondens, a Doncho corripitur:

Ex

Exacerbatus his monitis Carolus, pertinacius responsa confirmavit, & Doncho parum auscultans, postero die in Bozoradum castra movit. Quum inter montes & sylvas iter faceret, neque equis pabula, neque militibus commeatus invenire poterat, pagos a rustica manu destitutos offendebat, in quibus, ut rerum omnium inopia hostem perderent, ex dedita nihil industria deseruerat. Redacto ad magnam inediam exercitu, Carolus, necessitudine summa coactus, accepta parcendi sibi fide, cum Valacho pacem facit, ac tuto redeundi potestatem exposcit impetratque. Et relato pede a perfido sibi hoste nihil timet, nescius, spe sua se falsum iri: inter redeundum insidias hostis regi collocat. Nam quum per angustias montium iter faceret, viarum diverticula, & juga montium ille praeoccupat. Ungarorum agmina inter angustias redacta, dum progrediuntur, demissis lapidibus ac telis obruit, caeditque, & dum hinc vertere nituntur, anticipata cuncta diverticula conspicantur, commiscentur prae timore invicem, neque reverti licet. A praeruptis aviisque locis hostem deturbare nequeunt, omnibus una mors ac exitus instabat; desperata salute, irritisque conatibus, multi cadere occipiunt. Proceres, cum egregiis gregariisque militibus, promiscue cadunt. Quatriduum in angustiis versati, ad internecionem fere caeduntur omnes: quin & effugere conati, inter sese mutuo collisi, miserabiliter obruebantur. Incredibilis ibi legionum facta jactura, & ingens patrata strages, quam circiter divi Martini solennia accidisse memorant. Hic Andreas, Albae Basilicae Antistes eximius, qui regi serviebat ab epistolis, & Michael Poseganus, ac Nicolaus Albae Transsylvanae, Sacerdos, item Andreas, Sarosiensis aedis Antistes, e sacro Dominici collegio editus, singulari qnadam probitate pollens, cum sociis plerisque, defixis in capite clavis, quum in hostis potestatem venissent, omnes crudeli morte expirarunt. Regalis etiam aediculae Sacerdotes ad unum omnes, qui in hostis potestatem venere, immani supplicio affecti sunt. Insuper immensa Cumanorum multitudo cecidit; novissima vero manus, quae superfuit, partim saucia, partim integra, in Valachi potestatem pervenit. Immensus caesorum numerus, qui in angustiis montium & convallibus oppetiere, sepulchri honore caruit, quando barbari saevitia mortuis etiam nihil indulsit. Carolum ita evasisse ferunt: mutasse arma, eaque Desoum Dionysii filium induisse, qui Getici belli auctor fuerat. Regem, vix stipatum pauca veteranorum caterva, evasisse; Desoum, regalibus armis subornatum, quando paterna scelera ita postularant, pro rege ab hostibus interfectum. Ex his qui regem fortissime protexere, Donchium, Ladislaumque filium, item Martinum Berendi filium, cum aliqua parte praetorianae cohortis, potissime numerant. Innumera quidem multitudo subeuntium erumpentiumve Ungarorum telis hostium occidit; utriusque partis numerus desideratorum definiri non potest: sed insignem ibi caedem utrinque paratam, (quamvis Ungaros ad internecionem caesos Annales non referant,) nemo tamen ignorat. Ad postremum rex, divina potius quam humana ope tanto discrimine liberatus, cum fido ac faucio comitatu, Themesvarum primo, deinde Vissegradum pervenit. Jesu Christo liberatori in primis, deinde caeteris numinibus, Soteria rite persolvit. Fidelitatem comitum perpetuis muneribus beneficiisque excoluit, donavit plerosque civitatibus, & salutis auctores quotidianis honoribus exornavit. Post hanc stragem & pericula, infestae fortunae lenimen, dum divi regis Stephani festa celebrantur, scitus Carolo puer natus est, quem Stephanum quoque appellari jussit; & hunc anno trigesimo secundo super ter decies centum natum esse volunt.

Redactus in angustias pacem cum Valacho facit:

Qui ex insidiis Caroli exercitum caedit:

Carolus evadit, suasore belli Desointeremto:

Regi filius Stephanus nascitur, A. 1332.

Succurrit deinde spes ingens Neapolitani regni, quam insequenti anno assequi curavit. Verum res haec aliquanto altius repetenda. Carolo secundo, regi quondam Apulo, prae caeteris duo praestantiores fuere filii, Carolus inquam Martellus, qui filium Carolum, Ungariae regem statuit, & Robertus Calabriae Dux, qui defuncto patre Neapolitanum regnum, haud sine Romani Pontificis auctoritate, ac haereditario jure, consequutus est. Et Pontificiae ditionis imperium assequutus, ne tanti beneficii videretur immemor, fluctuante diu Guelphorum Gibel-

Spes regni Neapol. Carolo nata:

Gibellinorumque factionibus Italia, pontificias partes omni semper studio & labore tutatus est. Quum in tutelam Florentinos accepisset, Carolum illis filium praefecit. In Hetruria diu bella gessit, & in Florentino late agro dominatus est; sed post ejus obitum, vivente adhuc Roberto rege, in Athesiensium Ducum tyrannidem Florentia deinde concidit.

His temporibus Europa, & in primis Italia, plus solito fluctuavit. Clemente namque Pontifice decedente, qui Coelestinum in divorum numerum retulerat, Romana diu sedes vacasse dicitur. Germaniae tunc Principes, quibus est Imperatoris eligendi potestas, per secessionem duos Caesares creavere, alteri Ludovicum Bavariae, Fridericum Austriae Ducem alteri: quare armis litem dirimere placuit. Conserto praelio, Fridericus superatur capiturque. Ludovicus, fortunae dexteritate elatus, citra Pontificis auctoritatem, Imperatoris & Augusti nomen usurpat. Inita cum Vicecomitibus nonnullisque Italiae regulis amicitia, quum a Joanne Pontifice approbari non posset, in Italiam contendit. Romam profectus, Joannem Pontificatu abdicat, & a Serra Columnensi coronatur. Petrum Corbariensem Joanni subrogat, quem se mox iterum coronare jubet. Pisani, qui post Castrucii tyranni mortem in Ludovici Imperatoris potestatem venerant, seque in libertatem vendicarant, falsum Pontificem, ubi Ludovicus in Germaniam se receperat, capiunt, captumque ad Joannem Pontificem, Avenione tunc agentem, (nam in ea urbe Romanum collegium, annos circiter quatuor & septuaginta, sedem tenuit,) continuo miserunt, qui suum facinus ingenue fassus, vitaque donatus, tertio post anno, honesto carcere remoratus, obiit.

Dum haec a Pisanis aguntur, insequenti anno, Joannes Rex Boemiae, Henrici Septimi Imperatoris filius, & Caroli Imperatoris pater, Italiam ingressus, Brixiam, Bergamum, Lucam, Parmam, Rhegium, & Mutinam, in potestatem accepit. In omnibus his procellis, Robertus Ecclesiae partibus semper favit; sed ob Joannis regis amicitiam, qui cum Pontificio Legato se conjunxerat, mutatis factionibus, cum Scaligeris, Gonzagis, Carrariensibus, & Estensibus, foedus inivit. Iniquo namque animo, Imperatorem aliquem adire Italiam, & jus aliquod in ea retinere, olim ferre videbatur. Sed quum paucis ante mensibus, Carolum, Florentiae regulum, intempesta morte surreptum amisisset, remorata ambitione, ac imperandi aliquantisper cupiditate, de regni successore cogitare coepit. Extemplo filii mortem, fratri, nepotique Carolo, nuntiavit, qui longe lateque in Ungaria dominabantur, & quem laeta liberorum foecunditate praepollere noverat; ex eo successionis adminiculum quaerit.

Robertus liberis carens a Carolo successorem petit.

Carolus, Roberti casum miseratus, in Italiam Andream filium, qui annum vix sextum agebat, mittere decernit, ne filii fortunam interturbet, regnumque avitum alienis manibus occupari patiatur. Plerique Carolum Martellum, ejus avum, cum Andrea in Italiam profectum fuisse scribunt; sed nondum hoc satis exploratum. Ut secum pro dignitate delectum comitatum ducat, in primis Archiepiscopum Strigoniensem, cui Chanadino nomen erat, & Andream Varadinum Antistitem, Jacobum, Longobardorum gente natum, Chanadiensem Episcopum, ac Donchium, de quo supra diximus, numerosamque nobilitatis manum, cogit, & anno trecentesimo trigesimo tertio ultra millesimum, pater & Andreas ex Vissegrado proficiscuntur, decimoque die Zagrabiam perveniunt. Et quum per Dalmatiam iter facere statuerint, superatis montibus Segniam descendunt, unde comparata classe, quatuor dierum navigatione, in Apuliam trajiciunt. Hac spe nimirum ductus est pater, ut filium, Roberti regis precibus electum, perbrevi quoque Joannis vigesimi secundi Pontificis auctoritate coronatum, in Italia relinqueret, & Ungariae regnum Ludovico primigenio, ut par erat, addiceret; quare se fortunatissimum patrem futurum esse confidebat. Adventanti Robertus gratulabundus occurrit, nepotem Carolum, puerumque Andream, amplexatur, horum adventu se suae prolis jacturam resarsisse profitetur. Is enim jam gravi aetate confectus, qui non minus probe quam docte vitam duxerat, hoc reliquum, quod supererat, annorum,

Carolus cum Andrea filio in Apuliam trajicit.

Robertus abdicandi regni consilium mutat:

norum, sanctissimae contemplationi, delegato nepoti regno, dicare statuerat: sed amicorum instantissimis precibus adactus, consilium mutavit. Quare ad extremum usque diem sibi regnare placitum est, & Andream, cum Joanna nepte, pariter adoptare, qui post ejus mortem legatum sibi regnum paribus gererent auspiciis. Robertum regem *Franciscus Petrarcha*, non minus maternae, quam latinae linguae numeris excellens, caeteris tempestatis illius Principibus anteponit; nam literarum studiis, aeque ac studiosis viris, deditissimus, mira probitate, ac rerum omnium doctrina, claruit. *Laus Roberti:*

Defuncto filio Carolo, Florentinorum Duce, duae Roberto neptes superfuere, Joanna, quam Andreae destinaverat, & altera quae parum celebrata est. Verum illud haudquaquam silentio praetermittendum, quod Ungaricorum scriptor Annalium, aut negligentia, aut inscitia subticuit. Carolus Martellus, Roberti Regis frater, cum Carolo filio in Ungariam venit, ubi diu versatus, antequam regno potiretur, tandem eo potitus, gnatum coronandum esse studuit. Hic ubi regi insignia assequutus est, cum patre pariter imperavit, &, ut supra dictum est, Ludovicum & Andream genuit, ac immaturo fato surreptus, diem obiit. Carolus Martellus pater, interea regnum administravit. Rerum Ungaricarum scriptor utrumque Carolum confundit. Blondus, ac caeteri, Ludovicum & Andream, Caroli Martelli, Ungariae regis, nepotes esse scribit. Nam Robertus Carolusque Martellus, suo uterque filio pariter orbati, nepotes adoptare coacti sunt. Martellus, Ludovicum Ungariae, Robertus Joannem neptem & Andream Apuliae, post mortem ex testamento praefecere. Aliquantisper evagati sumus, ut res Italicas, ac temporum conditionem contemplaturi, facilius historiam animo complectamur.

Pannoniam Carolum Annales, relicto in Italia Andrea, quem Robertus usque ad mortem coronare recusarat, quamvis extemplo in filium adoptarit, eodem quo profectus fuerat anno, in Ungariam rediisse perhibent, hac firmissima spe a Roberto fratre dimissum, Andreae omnino nepoti, ac Joannae, quam ei desponsarat, regnum procul dubio legaturum, quod paulo post tempore, ex composito speratoque successit. *Carolus, relicto in Italia Andrea, Ungariam repetit.* Postquam Carolus in Ungariam reversus est, insequenti anno, Joannes Rex Boemiae, filiusque Carolus, qui non multo post imperium Romanum fortitus est, item Casimirus Rex Poloniae, Vissegradum ad Carolum, circa Martini solennia convenere, ut de componenda pace agerent. *Joh. R. Boh. cum Carolo fil. & Casimiro R. Polon. Carolum invisunt:* Joannes, cujus aliqua superius habita est mentio, Luceburgensium Comitum genere natus, Boemos diffidentes acriter castigavit, Australes gravi bello corripuit, multas in Italia urbes sibi domuit; occupato Poloniae regno, quum quiete retinere non posset, Casimiro, qui bis dena millia pondo argenti penderat, jus ultro suum cessit. *Joh. R. Boh. gesta:* Cracoviae obsidionem, commeatuum defectu, plane deseruit, a rege Gallorum, adversus Britannos, jure necessitudinis invitatus. Quum annis quinque ac triginta regnasset, in truculentissimo praelio, inter confertissimos hostes caesus est. Carolum ejus filium, patri haudquaquam inferiorem fuisse memorant, quippe qui, vivente adhuc patre, Tartaros forti animo fudit: *Caroli, ejus filii, gesta.* cisalpinae Galliae civitates, a patre olim acceptas, acerrime tutatus est: Veronenses audacter profligavit, bis in eo bello equo decidit, tertium conscendit, haud veritus fortissima quaeque militis praestare facinora. Parmae alienos saepissime thoros incestavit, nequaquam abstinuit a patre increpatus. Regnum Boemiae, religione ac optimis disciplinis, juxta illustravit: introduxit Pragam liberalium studia literarum: novam civitatem muro cinxit, fundavit coenobia multa, arcem erexit admirabilem, regiam conspicuam statuit, universum denique regnum pacavit. Evectus ad imperium, Italiam rursus ingreditur, Longobardos in potestatem suam accepit, ejectis Guelphis Gibellinos extorres Florentiae restituit, reliquis Hetruriae partibus, pro arbitratu suo, leges dedit. Coronatus est Romae magnificentissimo apparatu: quare, ne a Romano collegio dissentiret, omnes novitatis auctores summo Pontifici mulctandos tradidit. Fratri, cui Joanni nomen erat, Moraviam concessit. Pragensem Basilicam, metropolitana dignitate decoravit. Ut Wenceslaum gnatum, se adhuc vivente, Romanum

regem crearent, ab Electoribus imperii, & precario, & ingenti largitione, impetravit. Sigismundus, alter Caroli filius, a Ludovico rege Ungariae, in spem regni adoptatus multo post tempore fuit. De his hactenus.

Casimiri cum Carolo & Joh. R. Boh. pacificatio Visegradensis, A. 1335.

Haec de Joanne Caroloque diximus; & de Casimiro aliquid adjiciemus, ut quanti momenti Principes fuerint, qui ad Carolum Pannoniae regem pro componenda pace venerunt, liquido dijudicetur. Quum igitur inter hos reges, de ineunda concordia, perpetuaque societate, in Vissegrado ageretur, paucis post diebus pax confecta. Hi tanta rerum omnium copia, & tantis apparatibus tractati, ut nemo e Boemis Polonisque fuerit, qui vini & obsoniorum omnium abundantiam satis admirari posset. Res victui necessariae, omnibus profusissime erogatae, accessere dona regibus pro dignitate distributa, quae Pannonici regis magnificentiam cum aeterna laude testantur. Joannes, rex Boemiae, prae caeteris vasis argenteis, quinquaginta duabus phaleris, totidemque balteis, insuper latrunculorum tabula, mira arte auroque multo elaborata, ubi angulares pyrgos, instructas utrinque peditum acies, cataphractos equites, & reges, collatis signis, pugnae verae simulacrum referentes, cernere erat; quos omnes, aurata & gemmata arma, campique pavimentum Jaspidibus & Smaragdis tessellatum, ad certamen irritabat: item duobus ephippiis, non tam auro, quam ordine lapillorum excultis, a Carolo donatus est. Adjecta sunt his pocula gemmata duo, alterum ducentis argenti pondo appensum, alterum e solido auro confectum, in conchae speciem, & arte, & gemmarum multitudine, fane conspicuum. Ne minore quidem magnificentia in Casimirum usus est, qui quum statuta Boemiae regi tributa penderet, quippe cui Poloniae jus omne paulo ante, ut supra retulimus, ille concesserat, hac beneficentia dimissus est: quingentis enim pondo ab Ungariae rege donatus est, ut debita ad assem Joanni stipendia persolveret. Demum illic confecta pace, perpetuaque societate, convenit inter eos, ut quicunque ex his regibus, primus, vi armisve ab aliis laederetur, caeteri continuo auxilia pacta conferrent. Foedus gravissimo a cunctis juramento percussum, & confirmatum est.

Regia dona Caroli:

Locha, Dux Ruthenorum, pacem & amicitiam a Carolo impetrat.

Quum haec omnia, quae dicta sunt, anno salutis trigesimo quinto ac terdecies centeno gesta forent, tertio post anno, Vissegradum *Locha*, Dux Ruthenorum, advenit, delectum secum equitatum adduxit, postulavit perpetuam pacem, ac fidissimae amicitiae officia cuncta promisit. Annuit postulationi Carolus, virumque, isto foedere, honorifice donatum dimisit.

Carolus a Casimir. Pol. R. in filium adoptatus, regni declaratur successor.

Insequenti anno Casimirus, Polonorum rex, ac Ludovici avunculus, ad Carolum rediit, honorificentissimum secum & Procerum & Antistitum comitatum adduxit. Rex hunc in frequentissimo Optimatum Pontificumque suorum concilio excepit, ut affinem suum pro dignitate reciperet. In celeberrimo utrorumque Principum conventu, Casimirus publice, Ludovico ex sorore nepoti, & Caroli filio primigenio, orbitatem causatus, Poloniae regnum legavit, adoptavit in filium, & omnes qui aderant Pontifices Optimatesque, novissimae voluntatis suae testes esse jussit; id ipsum caeteri, qui aderant, Poloni, ultro confirmarunt, ac super ea re solenne privilegium factum est. Carolus, tanta beneficentia praeter opinionem affectus, nullum gratiarum ac liberalitatis officium in Casimirum & caeteros Polonorum Principes praetermisit. Secundo post anno locustarum pestis, a Syrmio Pannoniam incessit, usque adeo gravis, ut e segetibus, arboribus, & graminibus, nihil dimiserint; vineis, praeter omnium opinionem, pepercisse ajunt. Tertio anno Poloniam, Austriam, & Boemiam invasere; mox bipartito divisae, in Italiam & Gallias effusae, populatis agris, communi exitio passim absumtae. Eadem quoque tempestate Cometes in coelo visus, ac in Hetruria, in primisque Florentiae, pestilentia magna desaeviit. Sexdecim hominum millia sunt lue hac absumta, quum agitato in Urbe censu, conditoque lustro, nonaginta hominum millia superiore anno censa forent.

Locustarum pestis:

Mors Caroli & Roberti, A. 1342.

Postero anno, & Cometes, & prodigia multa, quae Principibus orbis interminantur, maximorum regum fata traxere. Anno namque quadragesimo secundo supra tredecies centum, Roberti & Caroli obitus intercessit, quorum morte Italia aeque

aeque ac Ungaria animo consternata est; praestantissimum utrumque regem illa secula protulere, qui domi pariter ac foris praepolluisse referuntur. Robertus Andream, nepotem suum, & Caroli fratris Ungariae regis filium, cui Joannam neptem uxorem dederat, post se regnare jubet; qui, ut deinceps referetur, quum annos tres in Italia regnasset, agnatorum insidiis, uxorisque consensu, qui regnum anhelabant, laqueo enectus est. Carolus ejus pater, quum annos duos & quadraginta regnasset, ingravescente febris aestu, in Vissegrado, non sine nominis sui perpetua gloria, decimo septimo Kalendas Augusti diem obiit. Quem ita longe lateque dominatum esse ferunt, ut Dalmatiam, Croatiam, Ramam, Serviam, Galatiam, Lodomeriam, Cumaniam, Bulgariam, Ungariam, & adjecto Gargano monte, Salernum ei paruisse, ac vectigalia quotannis stata pependisse, praedicent. Promulgata regis morte, tantus omnes moeror incessit, ut publico planctu quateretur Ungaria. Antistites, Proceres, populos ac nobiles juxta, hic dolor omnes affixit; nemo fuit ex Ungaris, finitimisque, ad cujus animum moeror iste non penetrarit. Praesertim Elisabetha, Ludovicus, ac Stephanus, ad quos propius dolor attinebat, ejus obitum efflictim deplorarunt. Coactis undique Pontificibus, regulis, Optimatibus, & collegiis Sacerdotum, corpus editiore thalamo resupinatum, cui trabea coccina, gemmatum diadema, item ensis, aureaque calcaria, ac caetera regis insignia aderant. Ad praestitutum exequiarum diem, ex urbibus & pagis innumera multitudo convenit, profuso tot gentium ululatu omnia resonabant; funus ad divae Virginis aedem elatum; omnes Ordines pulla veste funus honestarunt. Peractis rite sacris, postridie Bucentauro imposuere, ac secundo amne Budam, cum maxima comitum classe, delabitur, instauratae ibi exequiae: postero die Albam effertur, quoscunque vicos & oppida tangebat, viri cum mulieribus, fusis crinibus occurrere, redintegrare funus, & ad continuandum luctum fessam multitudinem irritare. In itinere Laurentius, unus e Proceribus, Slavonica gente natus, vir spectatae virtutis ac roboris, ejus quondam vexillarius, signa ante funus regia passim praetulit; praecessere tres equites cataphracti, purpura, gemmis, auroque conspicui, qui ejus arma praeferebant. (Struthione pro aquila Carolus usus est.) Hi dominum extinctum passim ingeminare, pia caeteros naenia ad luctum provocare. Demum in divi Stephani Basilica corpus palam reconditum: ubi satis superque conclamatum est, gemmata arma, vestes, vasa aurea, ac ingens donativum templo affixum.

Insequenti mense, Casimirus e Polonia, ac Joannes Moraviae regulus, & Caroli Imperatoris frater, Vissegradum, cum honestissima Nobilium Pontificumque turba, convenere, funus pientissime instaurarunt, & Albam deinde profecti, Carolo rite parentarunt. At se regi justa persolvisse rati, reginam, item Ludovicum ac Stephanum, diligentissime consolati sunt. In Caroli funere, Chanadinum Strigoniensem Metropolitam, ornatissimam de laudibus ejus orationem habuisse ferunt, qua maximum lacrymarum profluvium auditoribus exhausisse dicitur.

His temporibus *Franciscus Petrarcha*, Poeta clarissimus, ab Urso Tribuno plebis, Stephani Columnensis collega, in Capitolio laurea corona donatus est. *Franciscus Petrarcha laurea donatur.* Licius quoque Asculanus, concivis meus, qui Roberto regnante claruerat, ac tempestate illa inter Astronomos & Magos excellentissimus habebatur, quia Joannae, Caroli Florentiae reguli filiae, fata praedixerat, Accursii inquisitoris criminibus insimulatus, aliquot ante annis, extremo supplicio affectus, excesserat; quem iniqua morte mulctatum omnes censuere. Quin etiam quatuor ante annis, Cometes menses quatuor apparuit, & antequam occideret, alter duos menses emicuit; ex quibus facile erat duorum regum fata praedicere. Eodem quoque tempore, decem Saracenorum millia ab Hispanis caesa, totidemque capta. Item Galli, congressi cum Britannis, fusi ac fugati sunt, & decem eorum millia in eo conflictu desiderata.

RERUM UNGARICARUM
DECADIS SECUNDAE
LIBER DECIMUS.

Elebratis rite Caroli exequiis, Carolum Martellum, Ludovici avum, filio superfuisse plerique volunt. Uter ex his prius diem obierit, Ungarici Annales nil sane definiunt; sed neutrum funeris honore defraudatum, pro utriusque gestarum rerum gloria, reputemus. Secundum amborum secessum, Ludovicus adolescens, avitis moribus imbutus, acclamationibus populorum, Optimatumque suffragiis, rex Ungariae declaratur. E generosa hujus indole, ac studiosissima patris & avi educatione, faustissima quaeque vulgus ariolabatur. Pollicebatur spem optimam ingenuus adolescentis aspectus, cui tantum inerat Majestatis, ut spectatorem quemque sibi facile conciliaret, adduceret in admirationem, ac tacitam sibi quandam reverentiam postularet. Liberalis ejus facies, non tam libera responsa, quam facilem gratiam & officia indicabat. Quamvis ingentem animi magnitudinem prae se ferret, pudore tamen, summaque modestia non carebat. Ferventis aetatis impetus gravitate ac moderatione quadam ita coercebat, ut uno eodemque tempore, in eodem homine, & juventutis alacritatem, & gravitatem senectutis liceret intueri. Exornabat haec omnia magna religio, inaudita pietas, justitia singularis, ingenita clementia, maturaque consilia, cum summa magnanimitate conjuncta. Augebat gratiam & decorum popularitas incredibilis, & affabilitas indefessa; ingenium ejus & mores, ad regnandum natum esse portendebant. Optimas quasque dotes, Gallici Pannonicique sanguinis, in hunc omnes convenisse facile dixeris. Nil indignius molestiusque tulit, quam beneficentia & liberalitate vinci, aut sui regni jura ab aliis usurpari; domi forisque aeque praestans fore videbatur. Dolorem publicum, e patris avique interitu conflatum, spe omnium officiorum lenivit, resarsitque. Neque parum etiam consolationis pientissimae parentis probitas afferebat, cum maxima sanctitate conjuncta, quae omnium Antistitum Procerumque spem quotidie confirmabat.

Ludov. R. Ungariae eligitur.

Ejus mores & majestas.

Albae coronatur.

Quare in regalibus comitiis rex ab omnibus declaratus, Albae continuo, in frequentissimo Pannonum conventu, rite coronatus est. Nemo unquam tot favoribus; ac tam propitio populorum ac Ordinum omnium consensu, Rex unquam creatus esse dicitur. In faustis hominum salutationibus, nil aliud retulisse memorant, quam jubere omnes de se bene sperare, se pro salute regni omnia pericula & labores perpessurum, proinde omnes passim exorare, arma sumant, accingant se bello, seque duce ac milite, quicunque regni appendices laeserint, occuparint, in eos irruant, Pannoniamque ac Illyricum, Daciamque pacent. In perfidos & infideles, vi ac armis animadvertendum; pro patria, pro liberis, pro aris ac focis fortissime pugnandum.

Consternati jam Principum interitu Ungarorum animi, Ludovici regis hortatu, usque adeo suscitati & confirmati sunt, ut nil Marte vindice ducerent antiquius. Delectum continuo habendum postulant, ultro per acclamationes cuncti dant nomina, quin & senes, & sacri homines, ad expeditionem salutarem incenduntur; item vulgo mulieres se succenturiatas pollicentur. Tantum hinc animi Ungaris adcrevit, ut bellum indici, nuncupatis votis, exposcerent. Ne minus quidem immor-

talitatis

talitatis amor, ac regni charitas, Ludovicum in dies plane sollicitabat. Quare, antequam coronationis ille conventus solveretur, coacto Senatu, illatas omnes injurias, perfidiam suorum, laesa regni jura, & quaecunque vi occupata fuerant, ad patres referri jussit.

Saxonum Transsylv. perfidia domita:

In primis contumacia Saxonumque rebellio venit in medium, qui Transsylvaniam incolunt, quippe qui audita Pricipum morte, contemta successoris indulgentia, ac rerum novitate freti, debita regi vectigalia interceperant, detrectabant obsequia, a regia fide sane defecerant. Senatui primo placuit, absterrendorum aliorum causa, qui rebellionis clandestinae arguebantur, hanc in Saxones expeditionem suscipi. Itaque summo studio hanc omnes militiam appetivere: magnus quamprimum cogitur exercitus, Patres fere omnes regem juvenem comitantur. In Transsylvaniam ubi descensum est, correptis plerisque oppidis, caeteri Saxones, levitatis & insolentiae pertaesi, ad Ungaricam ditionem rediere. In omnes eos, quos matura corripuit poenitentia, se benignum exhibuit, quicunque in fide permansere, indulgentia & liberalitate sua confirmavit. Nonnulli populi nobilesque, quorum animi dudum nutare coeperant, aut temere defecerant, antequam in se publice animadversum iri sentirent, veniam in tempore postulatam implorarunt.

Alexander, Walachiae dux, ad obsequium redit:

Ad pacandum profecto regnum haud parum contulit Alexandri, transalpinae Walachiae Ducis, exemplum. A Carolo quondam hic rege defecerat, cujus potestati parere ex antiquorum instituto consueverat, pertinacius in rebellione permanserat, nulla vi, precibus, ac monitis, ad praestandum, quod debebat, obsequium, reduci poterat. Secundum illius obitum, post ubi Ludovicum rerum potitum acceperat, audita juvenis faustissima magnanimitate, optimaque fortuna, cum suis finibus appropinquare sensit, continuo supplex Ludovicum adivit, genuaque amplexatus veniam exoravit, munera pretiosissima obtulit, ac ne debitis vectigalibus defraudasse videretur, decies centena auri pondo dedit; pollicitus, se posthac imperata cuncta facturum, eique perpetuo pariturum. Contra Ludovicus, data pace, non tam erratorum impunitate, quam pari liberalitate donatum dimisit. Quare Alexander, tanta juvenis clementia & beneficentia devinctus, redintegratam cum eo societatem fidelitatemque perpetuo servavit.

Elisabetha, Ludovici mater, Neapolim, inde Romam abit, A. 1343.

Elisabetha vero, mater pientissima, matronarum decus unicum, & prudentiae ac sanctitatis exemplar, post viri fatum, & initum Ludovici regnum, & Andreae gnati absentis gratia, qui nondum in Apulia regnare occoeperat, & invisendae urbis Romae desiderio aeque impulsa, quando humano pariter & divino trahebatur affectu, impetrato ab altero filio comitatu, in Italiam trajicere contendit. Comitatum sibi, & Procerum & Matronarum, honestissimum delegit, optavit plerosque Pontifices, doctrina & probitate praestantes: ne quid viatico deesset, multum secum pecuniarum attulit, septem & viginti millia postulati argenti pondo, obryzi vero, quod purissimum aurum appellant, septendecim millia secum tulisse ferunt, post haec ne mediocre quidem aureorum denariorumque his adjecit. Addidit his quoque Ludovicus quater mille auri pondo, ut eam pro sua matrisque dignitate dimitteret. Geminas Veneti triremes gratis compararunt, quibus eam cum universo comitatu, dexterrima navigatione, anno quadragesimo tertio supra terdecies centenum, in Apuliam trajecere. Vix haec Siponti littus attigerat, quum occurrentem sibi Andream & Joannam, cum ornatissima Principum turba, conspexit. In primo congressu tantus utrinque hilaritatis & laetitiae plausus est editus, ut lacrymas congratulationibus mutuis admixtas cernere esset. Elisabetha, in filii ac nurus amplexus effusa, prae longo ac ingenti desiderio paene defecit, mox eorum osculis levato desiderio subinde respiravit. Dehinc Neapolim versus iter ineunt; oppidatim eximii honores exhibiti. Post ubi Neapolim perventum est, cum paucis ante diebus Robertus vita decessisset, jam coronandi Andreae & Joannae uxoris tempus instabat, & aliam coronam, quam a Pontifice Romano impetratam, gestare non licebat. Convocatis Principibus, eo Senatus consulto, Nicolaus Palatinus, Paulus aulae Praefectus, Thomas Petri filius, item Metropolita Beneventanus, cum magna nobilitatis manu, legati pronunciatur; hone-

honestissima profecto legatio, quae rem tanti momenti haud quaquam dedeceret. Ne inferior quidem huic accedebat apparatus. Destinantur Avenionem, ut a Clemente Sexto, Pontifice maximo, cujus imperio Neapolitanum regnum parere debet, Andreae ac uxori diadema impetrent, ut a pontificia auctoritate utrique regno potiri liceat; quod difficulter, ut infra patebit, consequuti sunt.

Elisabetha autem, in solennibus sanctae Crucis Neapoli egressa, cum delecta Optimatum & Antistitum manu, Romam contendit, ut Apostolorum Basilicas invisat. Neapolitanus eam Archiepiscopus propius comitatur. Dum per Campaniam iter faciunt, ex vicis ac oppidis spectatum omnes passim occurrunt, non tam ornatissimum comitatum, quam pientissimae reginae sanctitatem admirantur; religiosam matronam intuentur, quae nunquam orando cessabat, & cunctis rogatoribus, miserabilibusque hominibus, inter eundum, profusas eleemosynas erogabat. Augebat decorem conjuncta cum venustate sanctitas, quod ardentissimam a cunctis spectatoribus reverentiam exigebat: jam omnium in se ora converterat, ac deae loco praevenerari coepta, alteram Sabam reginam hanc esse omnes praedicabant. Totum illud iter orando transegit. Quum ad tertium lapidem Urbi appropinquasset, universus populus, & Senatorum & Sacerdotum ordo, in ejus occursum effunditur, Optimates Urbis, & in primis Ursini & Columnenses, certatim ad officium properarunt. Urbem ingressa, faustissimis passim acclamationibus a Romanis mulieribus consalutata, a plebe ubique, reginae Ungariae feliciter! Andreae regis Italiae pientissimae parenti feliciter! Matronae sanctissimae feliciter! exclamatur: non sacra peregrinatio, sed ornatissimus sanctitatis ille triumphus visus est. Quum ad divi Petri Basilicam pervenisset, Pontifex confestim, cum frequentissimo collegio Sacerdotum, eam excepit: ad magnam Salvatoris aram ab eo ducta, ingens numini donativum obtulit, sacras vestes, margaritis exsultas, item vasa candelabraque aurea gemmataque, ac caetera tale genus; quater insuper mille sestertium ajunt addidisse. Lustravit caetera templa, sacraque collegia, quorum nullum sine regalibus donis praetermisit; sacra virginum coenobia incredibili benificentia prosequuta est. Sudarium Salvatoris, ubi desudatam numinis imaginem intueri fas est, facta semper conscendendi potestate, reverentissime visitavit. Ad excolendum ejus tabernaculum, multum auri argentique obtulisse dicitur, ubi tam pie collacrymasse memorant, ut omni ibidem delictorum impunitate donatam plerique scripserint, suusque Confessor, Sacerdos profecto gravissimus, post ejus obitum, id vulgo praedicasse & asseverasse perhibetur. Post ubi votis & religioni se satisfecisse reputavit, post festum divi Francisci diem hinc proficiscitur.

Neapolim redux, Joannae insolentiam & libidinem increpat.

Quum aliquantisper Neapoli apud filium subsedisset, Joannae suae nurus insolentiam, temeritatem, indomitamque libidinem, continuo intellexit; nihil in ea pensi, nihil pudoris & religionis intuebatur. Aspernabatur haec Andream, & imperare potius, quam parere viro contendebat; praeferebat impudicam levitatem, & praeter fastum intolerabilem, dominantemque libidinem, nil aliud in ea cernere erat. Improbi illius mores, continentissimam socrum usque adeo cruciabant, ut in Pannoniam rejicerent. Quod antequam aggrederetur, ne quid optimae parentis officii praetermitteret, mitibus nurum monitis & hortationibus primum adoritur; quibus quum nil se proficere intelligeret, severioribus quandoque verbis increpuit. Ponebat ante oculos regiae potestatis dignitatem, turpitudinis, infamiae, & profanae mentis incommoda praesentanea, scelerum supplicia, quibus improba haud quaquam movebatur. Quam ubi deperditae audaciae, ac impudentissimi fore ingenii in dies intellexit, desperata ejus salute, ac dimisso non sine magno dolore filio, quem male conjugatum noverat, (quamvis legati, qui Avenionem in Galliam ad Clementem contenderant, nondum rediissent, quia difficilem in coronando aliquantisper Andrea Pontificem offenderant,) insequenti tamen anno, Neapoli profecta, circiter divi Matthiae solennia, Barum divertit, ut divi Nicolai aedem inviseret, ubi magnificentissima munera dicavit. Sipontum deinde cum universo comitatu pervenit; aliquot ibi dies morata, navium defectu, secundum Paschae solennia

lennia, missas ab Andrea quatuor triremes extemplo conscendit, trium dierum navigatione Seniam appulit.

Mox regnum ingressa, ubi de reginae reditu significatum est, veluti publicae & magnae Matri, ex oppidis ac pagis omnes congratulatum occurrunt, cum incredibili ubique plausu haec recipitur, Soteria ob incolumem ejus reditum apud omnes aras fiunt. Nondum Dravum amnem plane trajecerat, quum duo gnati congratulabundi obviam venere; idem caeteri fecere Proceres Antistitesque, dies publicae hilaritati dicatus. Cum universa plaudentium turba ad Vissegradum pervenit, ibique cunctis numinibus, mater ac filii, certatim rem sacram fecere; illi, quod reducem praestiterint parentem, haec, quod filios incolumes, ac omnia tuta integraque repererit. *Elisabetha in Ungariam redit:*

Nondum Legati a Pontifice redierant, neque mandata ex sententia expedire potuerant; res enim prae aulicorum avaritia prorogabatur in dies: & quamvis haereditaria regni jura exposuerant, judicia tamen longa, sperata largitione, saneprae-stabant. Delegati judices cuncta differre, opulentissimam causam fortiti; neque id etiam invito Pontifice fieri; qui quidem expostulantes quandoque legatos obaudivit, & quando sui juris hoc regnum erat, largitionem quamque maximam se addecere reputabat. Res coronationis ad apostolicum Senatum saepe relata, nullum fine ingenti pecuniae vi finem habere posse videbatur. Legati, quamquam, ne rex Andreas ambitus infamia notaretur, neve largitione magis, quam jure suo regnum impetrasse videretur, admodum vererentur; tamen, intellecto Presbyterorum morbo, pacta pontificiam confirmationem pecunia mercati sunt. Et quamvis paciscendae mercedis mandata non haberent, tamen, ne re tantae molis infecta redirent, inconsultis regibus, quatuor & quadraginta marcarum ut ajunt millia Pontifici pollicentur. Compositis in Gallia rebus, ad Ludovicum Andreamque rescribunt, quantum pro regni Neapolitani confirmatione promiserint, item rogant, ut ad praestitutum tempus mercedem mittant. Ludovicus, ingenita probitate, ac fraterna charitate commotus, ne in discrimen amittendi regni adduceretur, Andreae, universum onus plane subiturum se, recepit, Pontificis avaritiam, & mercati paene regni infamiam, aegerrime tulit. Illud rei exaggerabat indignitatem, quod jus haereditariae possessionis tanti licitari cogeretur. Tandem, ne fraternae dignitati deesset, extraordinaria regno tributa imposuit, ac perbrevi exacta in fiscum pontificium misit. Legati, confirmationis mercede e compacto soluta, re confecta rediere. Andreas, delegato diademate, Pontificis auctoritate coronatur. *Andreas nonnisi ingenti pecuniae vi confirmationem Siciliae a Pontifice obtinet.*

Verum ante Legatorum reditum, anno Dominicae salutis quadragesimo quarto terdeciesque centeno, Ludovicus, ne per ingratum otium vitam silentio duceret, in Poloniam contendit, ut regi Polonorum, & Casimiro ejus filio, cujus filiam uxorem duxerat, cui Margaritae nomen erat, auxilium afferret. Expeditionis hujusce Lithuania, Christianae religionis expers, causa fuerat, quam quidem regionem, ni fallor, Livoniam plerique nominarunt, haec verae religionis jura pertinacius subire recusabat. Rex Poloniae, ut gens illa sibi finitima, ac paene patria, recte saperet, postquam ne quovis alio pacto fieri poterat, armis cogere statuerat. Ad salutare bellum Ludovicum acciverat, qui cum validissimo equitatu, in soceri auxilium, & propugnandae fidei spem, eo contenderat. Paratis omnibus, quae bello usui fuerant, in Lithuaniam, cum innumera copiarum multitudine, per glaciem concessere; & quum obstinatam gentem ad salutem monitis ac precibus redigere non possent, ferro & igni saeviendum esse censuere. Sed ingruentibus Austris, quibus glacies omnis solvi coeperat, pedem illico, re infecta, & frustratis viribus, referre coacti sunt. Quanta Ludovicus in suos pietate praepolluerit, nemo quidem satis admiretur. *Anno 1344. Casimirus rex Polon. Ludovici copiis auctus Lithuaniam fidei adserere Christianae conatur.*

Paulo post aliud Casimiro bellum exoritur, quippe quod a Joanne Boemiae rege, de quo paulo supra diximus, haud parvum suscitatum est. Joannes enim, Princeps nimium praepotens, propagandi regni cupiditate ductus, in Poloniam iterum erupit, *Casimirus, a Joanne Boemo oppugnatus, Ludovici*

subsidiis Cracoviam & totam Poloniam liberat.

erupit, vicos & oppida multa populatur, nonnullas in deditionem civitates accipit, Cracoviam demum, Polonorum metropolim, obsidet oppugnatque. A Ludovico socer, affinitatis jure, debita auxilia exposcit: habito repente delectu, numerosus exercitus ab eo mittitur, in quo egregios equitum praefectos, Niconem Zéech, & Petrum Pohárnok memorant. Is ubi Cracoviam pervenit, & urbem obsidione, & Poloniam Boemico hoste liberavit. Quare Ludovici copiae, re feliciter gesta, ovantes in Ungariam rediere. Quod quidem praeclarum facinus, ita Polonorum animos perpetuo beneficio erga Ungaros obstrinxit, ut in hodiernum usque diem immortales gratias se his debere fateantur ingenue.

Ludovicus in Tartaros, Transylvaniam infestantes, expeditionem adornat.

Andream Ladislai fil. equitum magistrum creat & in Tartaros mittit.

Tartaricum post haec bellum exarsit, quod non minus grave, quam formidolosum videbatur. Ludovicus, ne majorum fortuna laborare videretur, neve per contemtum, ut illi quondam fecere, res Ungaricas in discrimen adduceret, legiones omnes, late diffusas & hibernantes, illico acciri jussit; coactum perbrevi exercitum in Transsylvaniam misit, quando ejus provinciae Tartari fines invaserant, Siculosque, ut ajunt, Walachis finitimos, gravissime infestabant. Andreas, Ladislai filius, vir bello strenuus, qui provinciam cum imperio tenebat, quem Waiuodam dicunt, Ludovici regis edicto, omnibus copiis repente praeficitur. Is ubi magister equitum a Ludovico declaratus est, in Tartaros continuo profectus, ad regni fines immanem hostem offendit: collocatis e conspectu castris, postero die collatis signis pugna conseritur. Andreas in dextro, in sinistro cornu Stephanus, fortissime dimicant. Ab initio Tartari sagittis Ungaros obruere contendunt, eo vehementius obstant illi, quibus, ut veterem conflictum ulciscerentur, aut vincere aut mori certum erat. Hi ex instituto gentis, quum illatum impetum sustinere non possent, pedetentim terga vertunt, rati, paulo minus fugiendo, quam instando, se telis hostem confossuros; quod ubi factum est, tanta vi a tergo instare Ungari occoepere, ut foedam mox gentem palantem insequerentur; maxima eorum pars in fuga caeditur. Intercipitur Atlamus, Tartarorum Dux, qui, postquam recepui canere coeptum est, in castra relatus, confestim obtruncatur; hostium castra direpta, & signa cum innumera multitudine capta, quae concatenata omnis Vissegradum ad regem ducta. Celebrata victoria, & Ludovici auspiciis parta, & gratiae triduo diis vindicibus actae. Siculi deinde Tartarorum reliquias, in transalpinis, saepius invasere; quae, ne ad interitum redigerentur, dimissa hac Valachorum parte, ad immensam suorum multitudinem, quae in maritimam Ponti oram effundebatur, se continuo recepere.

Caeduntur Tartari, & Atlamus Dux captus interficitur.

Ludovicus Croatas & Dalmatas rebellantes coërcet.

Ita unum post aliud Ludovico semper bellum redintegrabatur, ut ad arma tantum perpetuosque labores natus esse videretur. Plerique enim reguli, cum ingenti nobilium manu, in Croatia & Dalmatia rebellarunt; nonnulli Venetorum factionibus id factum esse rebantur. Horum Principes, Gregorium, Cyriaci filium, & Nelepczium, Croatos, esse rumor erat, quorum perfidiam & audaciam vi coercendam cuncti Proceres, habito saepe Senatu, censuere. Id ipsum rex quoque asseverabat, quandoquidem neque litteris, neque legatis, ad praestandum fidelitatis officium, rebelles illos revocare quiverat. Quare his bellum, veluti hostibus publicis, indici placuit. Succurrebat illud, quod quum hi multa oppida & castella in Croatia longe lateque occupassent, quanto res cunctatius agebatur, tanto major periculorum fiebat accessio. Ad hoc bellum, Stephanum Bosznensium Principem, societatis jure, praecepit acciri; cujus Elisabetham deinde filiam legitimo sibi matrimonio conjugavit. *Bessi*, veteres, ut a principio diximus, fuere populi, quos Graeci Bissos saepe appellarunt; hi a Bulgaris ex inferiore Mysia ejecti, in superiorem submigrarunt, & proximam Savo regionem incoluere, quam intercepta litera, Bosnam a Bessis vocavere. Huic igitur regioni Stephanus rex Mysorum late dominabatur, qui quidem ea tempestate, in Illyricum & Macedoniam usque, regnum propagarat. Ad hoc bellum evocatus, ultro convenit, auxiliares copias numero ac robore praestantes duxit, cum Ludovico ad Savum amnem sua castra conjunxit. Croatiam ingressi, ad oppidum pervenere, quod Byhegium

Accito Stephano, Mysorum rege, Croatiam ingressus, supplices invenit rebelles.

hegium appellant, ibique ad caput rivuli castra metati sunt, quem Kolkothfö vocant; ubi quum aliquamdiu stativa habuissent, ita rebellium animos igni ac ferro consternarunt, ut omnes ad veniam implorandam venire cogerentur. In primis duo reguli, defectionis auctores, advenere, Gregorius, & Jwan Nelepezi filius, cui paucis ante diebus pater obierat; eos haud paucus nobilium numerus sequutus est: impetrata venia, & accepta pace, omnes in Ludovici manus jurarunt, se legitima tributa quotannis pensuros, facturos imperata, & fidem Ungarici regni perpetuo servaturos. Haec ubi gesta sunt, pacata Croatia Dalmatiaque, hi a rege dimissi, & soluta castra.

Non multo post Ludovico nuntiatur, Gregorium in Croatia iterum nova moliri, defecisse a data fide, & praestitum contemsisse jusjurandum. Indoluit reguli perfidiam Ludovicus, & quantum pro tempore fieri potuit exercitum instauravit, & magistrum equitum, cum duabus legionibus, in Croatiam properare jussit. Quo ubi ventum est, brevi praelio Gregorii proteritur audacia, oppida quae defecere continuo recipiuntur, confirmantur nutantia Venetorum factione vexata, et pacata provincia, Gregorioque perpetuum obsequium, promittente, quod etiam sacramento asseveravit, magister equitum in Pannoniam rediit, & haud parum, ob rem bene gestam, a rege laudatus & donatus est. *Rursus Gregorium rebellantem compescit.*

Compositis in Croatia rebus, ne quid otii fortuna Ludovico largiatur, aliud in Dalmatia cum Venetis bellum exoritur, quod Jadrae gratia sumtum est; cujus ut notitia clarior habeatur, res est altiusculе repetenda. Jadrenses, ut Veneti quoque testantur Annales, quum sub Ungari tutela vivere consuevissent, & a Venetis saepius intercepti, eorum jugum diu tolerassent, Pannonicae libertatis, saluberrimaeque societatis memores, imperante Ludovico deficere cogitarant, rati, se assertorem in eo optimum, fortissimumque propugnatorem habituros. Quare septimo a Venetis defecere, ejecere Venetos magistratus, & rebellionem hanc obstinatissimis omnes animis commisere. Misere legatos ad Ludovicum extemplo, quibus mandarant, ut regi sane pollicerentur, si in Dalmatiam cum exercitu venerit, non modo antiquum obsequium praestituros, verum etiam urbem, portum, & agrum, fortunas denique omnes, ultra dedituros. Studiosissimam Jadrensium fidem Ludovicus haudquaquam aspernandam ratus, universas vires in eorum tutela statuit experiri. Ingentem comparat exercitum, quando cum validissimo sibi hoste rem fore intelligebat. *Jadrenses, a Venetis deficientes, Ludovicus recipit defendendos.*

Interea Veneti, audita Jadrae defectione, admodum perturbati, maximum defectum habent, classem comparant paene tumultuariam, quia celeritate ad hanc rem ingenti opus esse jam diu noverant. Proinde triremes quinque subito instructas, Petro Canali praefecto, in Dalmatiam mittunt. Hic cum parva classe Jadram navigavit, Marcum Cornarium, cum liberis & uxore, item caeteros Venetos, qui in ea novitate fuere, in classem accepit. Mox ad Pagum insulam rediit: civitatem ingressus, oppidanos in fide retinuit, magistratum a Jadrensibus missum cum caeteris Jadrensibus, qui eo tempore ibi reperti sunt, haud invitis Paganis, in vincula conjecit; misit eos extemplo Venetias. Imposuit Pago praesidium, & circa proximas insulas navigia Jadrensium multa corripuit, omnia circum infesta reddidit. Postquam Marcum Justinianum, cum terrestri ad Jadram exercitu pervenisse, & ad proximum urbi fontem consedisse novit, ipse quoque classem Jadrae appulit. Ad fontem Justinianus militari opere castellum erexit, veritus, ne Ludovici regis adventu, quem propediem adfuturum intelligebat, e continente, soluta obsidione, amoveretur. Praefectus Dalmatiae a mari, terra Justinianus, die noctuque Jadram oppugnare adoriuntur, ut antequam Ludovicus adveniat, fortunam experiantur: videbant enim, secundum ejus adventum, non sine multo sanguine obstinatam urbem expugnari posse. Quare mari ac terra muros pertinacius oppugnant, moenibus vineas, arietes, testudinesque, ac caetera tale genus admovent, classiarii contra, admotis proxime navibus, a malorum altitudine pontes substruunt, quibus in urbem irrumpant: tanta utrinque vi certamen initum, ut foeda caedes ori- *Veneti, Jadram recuperaturi, Pagum occupant:* *Terra marique Jadram obsident:*

retur. Veneti, a moenibus assiduo rejecti, abstulere Damianum oppiduum; quod ubi factum est, nunc classis instare, nunc abire, mox profecto majore quam dudum impetu redire, infestare portum, & cum protensa catena ferrea, quae portum & navalia tuebatur, in dies colluctari. Supervenere Legati a Senatu missi, quos Provisores appellant, quorum Andreas Maurocenus alter, alter Simon Dandulus fuisse dicitur; hi eo magis urbis oppugnationem adurgent curantque, quo celerius Ludovicum in horam, cum incredibili exercitu, adfuturum affirmant. Redintegratur praelium, & a continente ac mari urbs miserrime oppugnatur; par utrisque pertinacia inerat, hos defectio septima, extremum illos exitium imminens irritabat. Multi, qui a moenibus in urbem desilierant, continuo discerpti, alii horum periculo remorati, ne temere caderent, retro cessere; irriti tandem hactenus Venetorum conatus extitere.

Jadrensibus magno succurrit exercitu Ludovicus.

Deinde Ludovicus cum centum ac viginti hominum millibus advenit, ut Dalmatiam, quae Ungarici juris esse consueverat, a Venetorum servitute vindicaret; alii viginti millia tantum adduxisse perhibent. Postridie quam advenerat, castellum a Venetis ante urbem erectum, validissimo Italorum Germanorumque praesidio, ac omni machinarum genere munitissimum, tanto impetu adoritur, ut intra vallum multi prosilientes occubuerint; vi tamen tormentorum rejectus Ungarus, & post magnam caedem Ludovicus, dato receptui signo, praelium diremit. Castellum illud Ungari Scekach appellant. Insequenti die munitionem repetit, ne minore quidem vi pro sociorum liberatione, quam pro se dimicare jubet. Classiarii terrestribus copiis timentes, prospecta acerrima suorum oppugnatione, in littus prosilire, ut laborantibus subsidium afferrent. Rex, bipartita acie, & classiarios in classem rejicit, & castellum oppugnat. Ad haec Jadrenses partim in munitionem continuo erupere, in hostes, ut res ipsa postulabat, saeviunt, cadunt utrinque multi; Ungari, fortissimo civium praelio, eo vehementius provocantur ad pugnam. Pro vallo munitionis erumpentibus Venetis, ita ultro citroque obstinatis pectoribus dimicatur, ut maxima in medio strages ederetur, praelium ad serum usque prolatum. Interim castelli praesidium, acerrima oppugnatione admodum imminutum, Justinianus, accepto a classe supplemento, instaurat, munit pro virili sua, & quum hactenus non cesserit, majores in posterum animos concipit. Quamvis a moenibus multi deturbati fuerint, ne classem exhauriat, e proximis Insulis supplementa capit; quin & novae quotidie a patribus copiae mittebantur, ut laboranti exercitui subvenirent. Item illud semper ante oculos versabatur, si amissam Jadram non receperint, caetera, quae in ora maritima supersunt sibi oppida, continuo defectura. Contra Ludovicus, si nunc Venetis cesserit, universos simul Dalmatas, desperata liberatione, in perpetuam servitutem recasuros. Quare iterum atque iterum extremas vires tentare decernit: insequenti die e castris aciem educit, & repetitum castellum obsidet, deinde quavis arte oppugnationem adoritur, neminem cedere, sed ad mortem usque, donec munitione hostili potiatur, dimicare jubet, & ita assidua subsidia substruit, ut etiam si ad noctem usque pugnaretur, ne ordo quidem longissimus subsidentium deficere posset; mox signum pugnae dari jubet, vallum sine mora protinus attingunt. Contra hostes, telis, saxis, & quavis belli machina deturbare contendunt, conflatam saepe picem, item sulphur & ignem, ac caetera tale genus in subeuntes demittunt; multi, glutinoso asperſi incendio, cum igne, dimisso hoste, colluctantur. Plerique vallum aggeremque conscendunt, & per infestos gladios penetrare conantur; successu destituti, intra septa trucidantur; instaurantur edicto regis saepe acies, & oppugnatio pertinacissima redintegratur. Qui castellum tuebantur, inviti, & necessitudine adacti, quando circumventi egredi non poterant, fortissime pugnare cogebantur, quandoque telorum imbribus, quae foris obtorquebantur, obrui videbantur; ad noctem usque sine intermissione dimicatum. Ludovicus, suorum caedem miseratus, quamvis propter noctem dirimere praelium cogebatur, tamen haud invitus legiones ab oppugnatione revocavit. Vires & conatus suos eludi quam aegerrime ferebat, sed equitum salutis rationem etiam habere cogebatur; obsidione longa castellum defatigare cogitabat,

Omnes ejus conatus irriti:

sed

sed illud adversabatur, quod maximus exercitus, in Jadrensi agro, ob inopiam commeatuum, diutius versari non poterat, & parvo hostis illinc ejici nequibat. Necessitati demum cedendum esse statuit, proinde urbem praesidio commeatibusque munivit, ipse, alia oppugnatione incassum tentata, Jadrensi agro, multis amissis excessit, ratus, alia hinc hostem arte se avocaturum.

Commeatus inopia, aucta praesidio Jadra, secedit:

Venetorum Annales fusum & fugatum inde regem produnt, quod ab historiae veritate longe alienum est; cum depravato potius studio, quam diligenti disquisitione id retulerint. Innumeram ac validissimam multitudinem, & vitae prodigam, a paucis imbecillioribus fuisse fusam, quis facile crediderit? Secundum Ludovici conflictum & fugam, hi adjiciunt, e tabescentium foetore cadaverum suscitatam pestilentiam milites in Venetis castris incessisse, instaurasse obsidionem, & in ea nihil laboris & vigiliae praetermisisse, refregisse catenam portui praetensam, & Jadrenses desperatis auxiliis, propriisque viribus jam effoetis, mittendi legatos potestatem Venetias a Justiniano petiisse, qui implorata venia, urbem patribus dederent, idque non gravate ab eo impetrasse; eos tandem, impetrata venia, civitatem, Justiniano tradidisse, qui ubi eam in Venetorum ditionem recepit, Jadrenses, septimae defectionis principes, procul a patria relegasse, caeteris animadversionem remisisse, & urbi ac Dalmatiae aliquamdiu praefuisse dicitur.

Jadra a Venetis recepta:

Annales Ungarici, qui nihil a simplici veritate dissentiunt, aliter atque illi haec gesta referunt. Haud quaquam diffitentur, Ludovicum, non sine magna suorum hostiumque caede, re infecta in Pannoniam rediisse; Bartholomaeum Laurentii filium, Tothorum genere natum, & Harsendorferum Teuthonem, praefectos equitum, prae caeteris in eo bello occubuisse; continuasse Venetos obsidionem, & quorundam factione civium urbem per deditionem accepisse. Addunt, in quamplurimos cives ac nobiles inhumaniter saevitum, plerosque defectionis hujus auctores variis cruciatibus fuisse mulctatos, multos relegatos in perpetuum, & ingentem virorum mulierumque manum in captivitatem abductam, in omnem sexum & aetatem crudeliter actum, partem inedia absumtam, caeteros carcere perpetuo fuisse maceratos. Utri potius accesserint veritati, nulli magis quam Jadrenses norint.

Quam laboriosa fuerit Ludovici regis vita, hinc intelligi potest, quum post initum regnum nullum in otio annum degisse videatur. Post Dalmaticum, Neapolitanum bellum ingruit, cujus Andreae regis interitus auctor extitit. Andreas enim rex Apulus, tertio post initum regnum anno, cognatorum factione, qui regiam potestatem anhelabant, & consentiente uxore Joanna, Aversae, serico laqueo, facinorosissime necatur. Conjurationis hujusce principem Conradum Cathancum, & Chensam militem tradunt fuisse carnificem. Comes autem Novellus, Andreae necessarius, regiae mortis indignitatem aegerrime ferens, ne per impunitatem nefarii parricidae elaberentur, tumultuaria manu eos coepit. Comperto facinore, in eos immaniter animadvertendum esse censuit, ut uno eodemque tempore, sui principis indignum fatum ulcisceretur, & hoc severitatis exemplo caeterorum audaciam a diris sceleribus absterreret. Per omnes namque comitatus sui vicos parricidas circumferri, candentibus frustillatim forcipibus discerpi, demum quadripartito discindi jussit.

Bellum Neapolitanum, ob Andream regem interemtum:

Caedis auctores a Novello Comite immaniter puniti:

Infandam Andreae mortem, rumor velox, longe celerius, quam in Panno-niam nuntii, detulere; rumori parum fidei datum. Ad nuntiorum vocem, omnium animi prae dolore consternati, in primisque Ludovicus, multo plus opinione pius, & pientissima parens, nullum in tanto moerore modum inveniebant. Non sine Joannae conscientia patratum facinus existimabant, & id multo magis regina asseverabat, quae intellecta nurus improbitate ac audacia, ex eo tempore filio semper timuisse fatebatur; universa hinc ultro sibi Pannonia planctum & diuturnum luctum indixerat. Paucis post diebus Joannae litterae ad Ludovicum delatae, quibus se omni suspicione purgare nititur, se sceleris, indigni inscium fatetur, dolorem simulat, ejusque magnitudinem ostendit. Haec alteri consobrino nupserat, Tarentino Principi, Philippi filio, quem Roberti regis

Joanna se insciam caedis mentitur:

regis fratrem fuisse docuimus: hic Ludovicus dictus est; qui regnandi cupiditate tractus, una cum Joanna, quam uxorem duxit, in Andreae caedem pariter conjuravit. Huic talia Ludovicum respondisse ferunt: *impetrata fides praeterita, ambitiosa continuatio potestatis regiae, neglecta vindicta, & excusatio subsequuta, te viri tui necis arguunt conscium, & fuisse participem; neminem tamen humani divinive judicii poenas, nefando sceleri debitas, scito evasurum.* Itali, regia morte indignati, & quae, unde minime debuit, profecta est, Joannam omnes in invidiam adduxere. Mirabantur enim, e Roberto rege, omni sapientia & optimarum artium doctrina praestante, unico illius temporis ornamento, tam facinorosam neptem promanare potuisse. Ulciscendam innocentissimi ac probi regis mortem omnes exclamare, jubere bellum indici, praedicare vulgo, totius esse Italiae tantum nefas ulcisci. Ludovicum ad vindictam e Pannonia evocandum.

Ludovicus ab Italis in Apuliam, ad regnum & ultionem vocatur.

Multi ad eum Principes et reguli ex Italia scripsere, orantes, ut cum universo in Apuliam trajiceret exercitu, regnum sibi debitum vindicaret, non pateretur a nefariis parricidis indigne possideri; ipsi in Italia neque auxilia, neque commeatus, neque opem, neque supplementa, unquam defutura. Ludovicus quoque, quamvis multorum literis sollicitatus esset, sua tamen sponte, ulciscendi fratris gratia, ad sumendum hoc bellum sat animatus erat. Ne quid autem e prudentia sua remitteret, praetentandos Apulorum animos censuit: misit Nicolaum, Laurentii Tothi filium, qui postea Konthus cognominatus est, ut Procerum & Optimatum studia sentiret, inspiceret hominum sententias, & ut intelligeret, quid dicto ac facto opus esset. Tempus, res, personas, rite consuleret, subduceret in Ludovici partes quoscunque liceret, & Principum in se studia pro virili converteret, conspirationem potentum conflaret ingentem, ac nihil ex industria ac diligentia praetermitteret. Venit hic Aquileiam, haud parum ea tempestate pollentem; ibi Lallum offendit, Andreae regis familiarem olim studiosissimum, & praefectum Novae urbis, quem Praetorem urbanum jure dicimus. Nactus virum integrum ac fidum, perspecta ejus voluntate, sensim se aperit, patefacit mandata, & quid venerit rite enarrat omnia. Quum Aquileia Marsis, Praecutinis, Samnitibus, item Apulis & Campanis immineat, potentatu haudquaquam mediocri polleat, hortatur & exorat, ut urbem, faustis praeditam auspiciis, in Ludovici regis Pannoniae fidem redigat; suadet id quoque multis aliis, qui Aquilejanorum exemplo, ac infelicis Andreae commiseratione ducti, una cum his, quos diximus, conspirarunt; mox, quaecunque gesta sunt, rite cuncta Ludovico significat.

Tentat Ludovicus per Nicolaum, Tothi filium, Apulorum animos.

Tandem, comparato exercitu, in Italiam movet:

Rex interea in dies, dum clam haec in Italia agebantur, exercitum cogebat, evocabat undique auxiliares copias, & nihil ex his, quae bello sunt usui, remiserat. Quum legiones duodeviginti, cum validissimo comparasset equitatu, per Istrios & Forojulianos, circumacto Adriatico sinu, in Italiam contendit. Ingressus Italiam, honorificentissime vicatim oppidatimque accipitur, officio Nobiles Proceresque certabant. Quum in Venetiam penetrasset, grato a cunctis hospitio susceptus est: tyranni fere omnes cisalpinae Galliae, ad honestandum Principem, occurrere, plerique per Legatos persolvere officium; Luchinus Vicecomes, Mastinus Scaliger, Philippus Gonzaga, Albertinus Carraria, Opizo Estensis, Guido Poletensis Ravennas, qui quidem tyranni, paulo ante a Pontifice, qui Avenione adhuc agebat, Vicariorum nomine, in usurpatis dominatibus confirmati fuerant, omnia hospitalitatis officia praestitere. At ubi in Flaminiam ventum est, Galeotus Malatesta, fratresque, in occursum cum magnifico equitatu occurrere. Horum quoque socius Franciscus Foroliviensis fuisse dicitur, & Joannes Manfredus Faventinus. In Piceno agro Antonius Feretranus Urbinas, Alegretus Clavellus Fabrianensis, Bulgarutius Matelicensis, Ismeducius Severinas, Gentilis Varanus, Michael Miloniarius, Pangonus Cingulanus, Picentum tyranni, quacunque potuerunt gratitudine, item commeatibus ac donis, regem adjuverunt. Multi ex his Neapolim usque, cum honorifico comitatu, eum sequuti; quorum Principes Franciscum Ordelaffum, Philippum Gonzagam, cum multis Picentibus Praecutiniisque nobilibus fuisse perhibent

bent. Quum ad Truentum amnem perveniffet, ab Afculanis honorifice, ac fummis omnium ftudiis exceptus eft. Regni fines ingreffus, Interamnam, Adriam, Theatum, Pinuenfes, obfequentiffimos invenit, qui omni ftudio imperata fecere.

Primos Sulmonenfes offendit infeftos, qui Joannae partes palam fectabantur, impofitoque ab ea praefidio, Ungaris obftare funt aufi; acerrima urbem rex obfidione circumvenit, & futuram hinc victoriam aufpicatur. Petrarcha nofter obfeffis amicis a Tribuno plebis auxilia promifit, & in epiftola ad Barbatum Sulmonenfem, cujus auxilio tribuniciam opem pollicebatur, a Ludovico captos fuiffe fatetur. Verum novi Tribuni dignum memoria facinus altiufcule repetendum.

Ludovicus Sulmonenfes obfidione cingit.

Romani, Clemente Pontifice fexto, ab inftitutis e nobilitate Senatoribus, Romani Pontificis aufpiciis regebantur. Stephanus Columna, quinquennio fenatoria poteftate functus, item Raynaldus Urfinus, & Jordanis, Petrusque Columna. Poft haec, Nicolaus Laurentii filius, civis Romanus, & fcriba publicus, quadam animi celfitudine ductus, fretus populari aura, facta feditione, Capitolium invafit, ejicit Senatores, in prifcam libertatem Romam vindicat. Ob praeclarum facinus, populum Romanum usque adeo fuo nutui obtemperantem nactus eft, ut pro arbitrio duceret & imperaret. In titulo hac modeftia ufum affirmant: *Nicolaus feverus & clemens, libertatis, pacis, juftitiaeque Tribunus, ac facrae Romanae reipublicae liberator illuftris.* Hunc virum Romani, adeoque caeteri Italiae populi, admirati funt, ut pauci fuerint qui hunc maxima quaeque gefturum non ariolarentur; immo prifcam urbi Romae majeftatem redditurum effe confidebant. Huic caeteri Italiae Principes & tyranni, veluti antiquam populi Romani poteftatem & imperium requirentes, certatim legatos mifere, quibus ad faufta coepta hortabantur, pollicebantur auxilia, ac fortunas & vires univerfas, pro reftitutione Romanae reipublicae, ultro offerebant; quin etiam ad hanc famam, omnes externae populi Romani provinciae, prae nimia laetitia exultaffe dicuntur. Menfe demum feptimo, hic Romanae libertatis vindex, nulla vi Pontificis Romanorumve compulfus, ab Urbe, clam mutata vefte, ad Carolum Luceburgenfem, Imperatorem declaratum, in Boemiam proficifcitur, ut cum illo foedera percuteret. At ille pufilli, ut exitus oftendit, animi Tribunum, Pontifici vinctum dono mifit.

Nicolaus, Trib. pl. nomine, Romae imperat:

A Carol. IV. Imp. Pontifici vinctus mittitur:

Capta Sulmone, Ludovicus, fuperatis Apenninis montibus, univerfo facile regno potitur. Joanna, hoftis adventu perterrita, una cum Ludovico Tarentino, viro fuo, impofito praefidio, Neapolim deferuit, & cum tribus ut ajunt triremibus Avenionem in Narbonenfem Galliam navigavit. Praefecerat regno propugnando Dyrrachinum Ducem, Comitis Gravinenfis filium, quem Roberti regis fratrem fuiffe affirmant. Hic ubi Ungarum Neapolim recta contendere intellexit, cum plerisque cohortibus, & univerfo equitatu, eo properavit, ne occupata metropoli ac regia, caeteris continuo potiretur hoftis. Quum eo rex perveniffet, rebellem non fponte urbem offendit; urbis aditu a Duce prohibetur, ac eum plus aequo pertinacem infeftumque cognovit. Quare hunc repugnare aufum, facto impetu, urbem ingreffus, extemplo cum univerfo praefidio cepit, captumque capitali fupplicio mox affecit, reliquis ignovit. Cum magno plaufu ab Optimatibus, populoque Neapolitano, fufceptus eft: quin etiam, refragante nemine, ab omnibus rex Siciliae ac Hierofolymae falutatus.

Ludovicus, capta Sulmone, regno potitur:

Joanna Avenionem cum marito fugit:

Capta Neapoli ducem Dyrrhach. capite plectit:

Mox de parricidis quaeftionem haberi juffit: multi deferuntur, quorum memoria digni hi potiffimum nominantur, in primis Dux Dyrrachii, ac duo ejus fratres, Ludovicus & Robertus, item Ludovicus Princeps Tarentinus, & Philippus nepos ejus. Dux Dyrrachii, Averfae, in arce, ubi Andreas laqueo interceptus erat, regis edicto, veluti parricidii auctor, a publico lictore trucidatus eft. Reliqui vero reguli, qui ex comitatu Caroli pueri fuere, quem Andreae regis filium fuiffe memorant, quum facinus nequaquam inhibuiffent, neque in reos criminis laefae majeftatis, ut aequum & fas erat, & quaerere, & convictos extremo mulctare fupplicio perrexiffent, veluti dirae factionis confcii, cum praetorianis cohortibus, cuftodiae loco, in Ungariam relegati. Affervati, adhibitis cuftodibus, in Viffe-

Salutatur rex Siciliae & Hierofolymae.

Andreae ficarii affecti fuppliciis.

Vissegradensi arce, tractati laute honorificeque, haud aliter atque regiae consanguinitatis necessitudo postulabat. Quare non mediocris, in animadversione hac, Ludovici regis clementia commendatur, quippe quae paucorum sanguine placata, caeteros hujusce parricidii insimulatos perhumane pieque tractavit.

Pestis dira orbem pervadit. Pestis interim dira, per universum orbem, & in primis per Italiam, late bacchatur, nec erat usquam visa remissio, feritasque morbi tam saeve ubique gentium grassabatur, ut novissima hac humanum genus lue divina ira deletura videretur. Quamobrem Ludovicus, ut communi saluti consuleret, relicto fidelissimo Ungarorum in Apulia equitatu, & praesidiis ubique, veluti opus erat, rite dispositis, ad *Ludovicus in Ungar. redit:* postremum pacato regno, ut dirae pestilentiae cederet, cum caeteris in Ungariam copiis, tertio post mense quam advenerat, se recepit. Annales, Stephanum Vaivodam Transsylvanum, Ladislai filium, experientia rei militaris, & animi fortitudine praepollentem, exercitui praefecisse, summam tradidisse potestatem, & Volfardum Teutonem, cum valido praesidio, Neapolitanae urbi imposuisse ferunt. Eodem paene tempore, Luchino Vicecomite vita defuncto, Joannes frater ejus, Metropolita urbis, vir summa prudentia, & probitate singulari, dominatum acce- *Bellum Venetos inter & Genuenses.* pit. Item Genuenses ac Veneti, gravissimum inter se navale bellum gesserunt, mutuisque cladibus sese affecerunt. Paulo ante Genuenses, sedente Gregorio nono, felici usque adeo Marte cum Venetis dimicarunt, ut eorum injussu nemo per universa maria navigare auderet: variante deinde fortuna, nunc Veneti, nunc Genuenses, superiores evaserunt. Tribunum plebis, de quo paulo supra diximus, apud Clementem Avenione, afferendae libertatis affectum ingenue profitentem, cum ex his, qui Pontifici gratificari cupiebant, multi carcere perpetuo, nonnulli extremo supplicio afficiendum esse censerent, mitiori judicio, ob poeticae artis opinionem, adjudicatum carceri, Petrarcha fuisse refert.

Neapolitani absente Ludovico rebellant. Sed ad rem ipsam revocetur oratio. Postquam Ludovicus rex in Ungariam redierat, Neapoli, Joannae factionibus, continuo suscitata seditio. Neapolitani quidem Optimates, & Campani, simul conjurarunt, ut Praefectum Neapolitanae arcis, quem Volfardum dictum esse retulimus, ejicerent, & recepta arce, Joannam cum adultero restituerent. A principio conjuratis haud parum aspiravit ipsa fortuna: ejicitur Volfardus, & mox in Stephanum, regni praefectum, itum est. Inter Aversam & Neapolim convenere omnes Neapolitani cum Campanis, Ungarum, fere occlusum inter utramque urbem, haud difficulter superari posse confidebant. Ungaro, ad proterendam conjuratorum audaciam animus non deerat, educit aciem in utrosque, cruentum praelium initur. Optimates, ne cederent, obstinatissime instant, cadunt in primo congressu utrinque multi, & pari hactenus fortuna pugnatur. Ungari, tantae audaciae ac infidelitatis indignitate succensi, aut vincere, aut mori decernunt, cum animis pugnam instaurant, adaugentque; quare complures ex Italis Proceribus oppetiere, caeteri sensim inclinari occoepere. *Caeduntur ab Ungaris:* Instantibus mox Ungaris aliquanto vehementius, palantes dedere terga; capiuntur ex Optimatibus, Nobilibus, regnique Proceribus, multi. In Neapolitanos, rebellionis auctores, plus saevitum, populata illorum castra, ac ingens ibi comperta praeda; ex horum spoliis exercitus admodum ditatus, quandoquidem conjuratos, multi reguli, & eminentioris fortunae viri sectati sunt. Ingens etiam captivorum numerus, qui gravi pecunia mulctati sunt. Hoc victoriae successu, multi, qui adhuc nutabant, populi ac Proceres, ultro in Ungarorum partes concessere, publice Joannae imperium & facinus execrantes. Re bene gesta, regnum extemplo *Wernerius dux Joannae capitur.* pacatum est. Insuper Stephanum, paucis ante diebus, Wernerium Ducem, cum equitibus quingentis, ad Caietam cepisse memorant; hic enim Ludovici Tarentini copiis praeerat, & ad sollicitandos in Joannae reginae auxilium populos, advenerat. Quare adversariorum animi admodum his rebus, praeter sententiam accidentibus, consternantur.

Joannae exercitus funditur. Parem quoque in caeteris, quae gessit paulo post, praeliis, successum invenit Stephani Vaivodae fides, quippe qui redintegrato a Ludovici Tarentini partibus bello,

bello, ne minora quidem pericula subire cogitur. Maximus enim ejus exercitus Neapolim concessit, ut Stephanum regali arce eiicerent, urbem reciperent, qua recepta de hostibus plane actum existimabant; quare pro moenibus, de urbe ac regno dimicare opus erat. Ludovici & Joannae exercitus numero multo superior, hic robore ac fide validior; ad praestitutum utrinque diem acies educi, iniri pugna, non tumultuaria, sed stataria. Collatis pari impetu signis congrediuntur, aliquamdiu aequis utrinque viribus dimicarunt, cecidere complures ex his, qui fortuna nequaquam humili videbantur: inita caede, utrique pariter ad bellum irritabantur, acre odium, ut obstinatius pugnarent, efficiebat. Aegerrime ferebant Itali, parere alienigenis, ac vel maxime Ungaris, quorum asperitatem abominabantur: contra illi pertinacius Andreae fatum ulcisci, retinere obstinate regnum sibi debitum, ac demum malle mori, quam infensae genti cedere. Quum ultro citroque diu certatum esset, ac multi cecidissent, cessere tandem Itali, & palantes in fugam conversi, instantibus a tergo Ungaris, partim caesi, partim capti sunt, pars non mediocris, anticipata fuga, salutem invenit. Ex Magnatibus ac regulis plerique capti, quibus magnae pecuniae indicta mulcta. Parta victoria, Stephanus in urbes & oppida, quae Ludovico Tarentino favebant, & in eo bello commeatus & auxilia miserant, castra movit: multas per deditionem accepit, nonnullas vi ad obsequium redegit, in caeteros factionis hujusce homines severissime animadvertit. Tali exemplo alii a perfidia absterriti, caeteri omnes passim Ungaro paruere. Rependere barbaro vicem Itali, quippe qui, ex Ungaris quemcunque ceperant, si quam eorum Annalibus fidem adhibemus, aut cute exuendos, aut quavis gravissima afficiendos poena censuere. Proinde vindicandum utrique regnum, non tam aequo Marte, quam diro supplicio & feritate judicarunt. Stephani gesta, privilegia a Ludovico rege data testantur, & in ea castellorum donatione praesertim, quae inter Dravum & Muram, ut ajunt, sita sunt, quorum alterum Ofztrogum, Csakathorna alterum appellarunt: multis namque oppidis & pagis, hunc, ob rem in Italia bene gestam, a rege donatum tradidere.

Joanna Apuliam invadit:

Regina Joanna, Ludovicusque Tarentinus, quem virum an adulterum appellemus, haud multum interesse veritas ipsa censet, quum obfirmatis a Pannonibus animis Apuliae regnum retineri accepissent, ne per ignaviam tantum imperium deseruisse viderentur, e Narbonensi provincia, & Avenione, quo a principio confugisse retulimus, profecti, in Italiam non sine magnis copiis rediere; sollicitaverant pro virili sua Pontificem, & in partes suas transferre perrexerant. Quum hos Calabriae Stephanus appropinquare cognovisset, quod e fluctuantibus populorum studiis haud difficulter intelligere poterat, ad Ludovicum in Ungariam repente nuntios mittit, quibus Joannae reditum, ac regni discrimen plane significat, monetque regem, sine rege se regno facile ejici posse. Ludovicus, imminenti repente periculo suscitatus, nondum comparato exercitu, quem se subsequi jusserat, cum magna Procerum multitudine in Italiam revertitur. E Magnatum Antistitumque ordinibus, hos in primis numerant: Nicolaum Gileti filium, Palatinum tunc agentem, Joannem & Dominicum, ejus filios, & Joannem fratrem, Gileti quoque gnatum, item Nicolaum, qui Laurentii Tothi filius erat, quem Lucas & Bartholomaeus fratres rite sequebantur, praeterea Stephanum & Gregorium, Bubeki filios, Nicolaum Szeech, Koniam, Thomae Vaivodae filium, & Andream, alterum cum fratribus Vaivodam, ut ajunt, insuper Nicolaum, Paulum & Michaelem, Ladislai filios. Par quoque officium Antistites praestitere, Nicolaus Zagrabiensis Episcopus, qui Aversae sacris pontificiis initiatus erat; Stephanus Basilicae Budensis Antistes, & Joannes frater ejus, magno robore praestans, Laurentii Kanisii filius. Qui quidem omnes regem sequuti, trajecto Adriatico sinu, in Apuliam appulere. Siponti rex portum occupavit, & civitatem ultro se dedentem ingressus, curatis corporibus, postero die Theanum Barletumque oppidum vi recepit. Obsedit subinde Barium, quod paucorum dierum obsidione captum est; in arce resedit, stipendia Teutonicis cohortibus exsolvit, quorum praefectus Conradus erat, Volfardi frater.

Ludovicus in Italiam properat:

Occupat Sipontum, Barium, &c.

 Adve-

Advenere deinde caeterae ex Ungaria copiae, quarum adventu regia in dies castra complebantur. Quum Barii Teutones Ungarique milites agerent, non multo post gravis inter eos orta seditio. In causa Teutones fuere, qui prae ingenitis odiis in regem, praeter aequum & fas, facinorosissime conjurarunt. Ad praestitutum diem, ex composito arma capiunt, ut caeso rege, fusisque Pannonibus, urbem populentur, & cuncta eorum spolia diripiant: facto tumultu, omnes arma capiunt. Ungari fora, plateas, & compita capiunt, intentis passim catenis vicos intercipiunt; quare Teutones occlusi, miserrime caesi, caeteri vero capti, & nisi portam quandam occupassent, qua fugam rapuerant, ad unum omnes trucidati fuissent. Qui vero hinc effugerant, ne per agros passim caederentur, hac a rege conditione veniam implorarunt, ut sub hostium auspiciis nequaquam militarent, sed ex Italia continuo recederent, ac jurejurando datam conditionem comprobarent; nonnullos ex his insontes, ad pristina stipendia Ludovicus recepit.

Teutonum Barii in regem conspiratio.

Postquam sat completa milite castra rex esse intellexit, ultra progressus, Canusium, ad Cannas plane situm, castra movit, quod a fide sua defecisse senserat. Id autem ne minus quidem Ludovico, quam Populo Romano, infaustum fuisse perhibent, quando, dum obsessum oppidum expugnant, rex paene inter primos, per admotas scalas subiens, tot lapidibus deturbatus obruitur, ut ad necem usque contereretur: cui nisi praetoriana cohors succurrisset, & ex oppidanorum periculo eruisset, eo profecto die de Ludovico fuisset actum; quare a militibus & praefectis graviter increpitus, quod, nulla habita sui ratione, temere subiret vitae discrimen.

Ludovicus in Canusii oppugnatione lapidibus obrutus:

Motis hinc castris, dum Luceriam iter facit, multa in fidem oppida redegit. Quum Luceriam venisset, spoliatam muro civitatem, & ob id ipsum nequaquam obsequia detrectantem, invenit. Ad tertium lapidem e conspectu castellum erat, natura simul & arte munitissimum, quod impositum Tarentini Principis praesidium protegebat. Dum in urbe dies aliquot rex moram trahit, Nicolaus & Paulus, e Ladislao geniti, quum locos explorarent, in hostium incidunt equitatum, centum fere hominum & quinquaginta: puduit utrosque alteris cedere, acris ex improviso pugna committitur. Quum ex Primoribus aliqui in primo congressu cecidissent, caeteri, defectis animis, Ungaro se ultro dedidere. Hos Nicolaus, revinctis post terga manibus, ad regem trahit; in divi Francisci collegio rex eos laute excipi & tractari jussit, postero die exutos armis, ut mos militaris exposcit, omnes missos fecit. Post haec Salernum castra mota, quod paucorum dierum obsidione deditionem fecit; recepta quoque circum finitima oppida. Deinde continuatae victoriae successus, ad obsidendam Neapolim regem hortatur. Ad Vesuvium concessit, finitima urbi oppida recipit, unde imposita Gallorum praesidia passim dejicit. Contendit mox Aversam, nondum moenibus obductam, quam quum adversam invenisset, acri obsidione circumvenit, vallo munitissimoque aggere circumventam. Huic expugnationi, abdicato Stephano Vaivoda, ut ajunt, Nicolaum Konthum, virtute ac prudentia praepollentem, praefecit: quod quidem a multis improbatum, Stephani animum nimis exacerbavit, quippe qui ob rem bene gestam, quum dignitati suae haud injuria accessionem magnam in dies futuram speraret, praeter suam ac caeterorum opinionem, nunc eam, inducto successore, diminui perquam aegre ferebat. Atque hinc Ludovici successus haud parum interceptus est. Obsessa Aversa, comparatisque cunctis ad expugnandum tormentis, quae usui esse solent, insequenti die, hora tertia, praelium indictum. Ludovicus, cui mos erat, non minus imperatoris quam militis in bello officium praestare, quamvis superiore periculo sat sibi cautus esse debuerat, inita tamen urbis oppugnatione, ubi fratrem indigna morte surreptum esse recordabatur, fraterni casus memoria in furorem conversus, pugnam usque adeo formidolosam inivit, ut, dum inter conferta tela se ingerit, pedem retulerit lethali sagittae vulnere confossum. Adhibita extemplo medicorum adminicula, quae sine evidentissima quadam divina ope parum proficere videbantur. In tertium obsidio mensem prorogata, quum crebras, dies ac noctes, oppidani praesidiariique milites eruptiones facerent, multi utrinque cecidere; capiendae

Luceriam &c. in fidem recipit:

Dein Salernum:

Konthus, neglecto Stephano Vaiv. Aversae obsidioni praeficitur:

Ludovicus lethali vulnere in pede sauciatur:

piendae urbis difficultatem, annonae, caeterarumque rerum caritas, quae ex insperato urbem incesserat, amovit. Jacobus Pinatarius, Praefectus urbis arcisque munitissimae, cum Ludovico clam agit, ac spondet, se arcem cum civitate redditurum, si cum incolumitate militum ac rerum abeundi potestas concedatur. Rex, ut cum hoste mitius ageretur, quem ad extremam redegerat inediam, ultro concessit. Postero die ingressus cum exercitu, civitate simul & arce potitur, incolumitas hosti promissa praestatur. Hic Ludovicus inferias Andreae operatus, funebres ludos edidit, militibus missilia sparsit, munificentiam praefectis & equitibus bene merentibus eximiam ostendit; multos ex his, in Ungaria praediis, oppidis, & pagis magnifice donavit; donativorum magnitudinem privilegia illis tributa testantur. Post haec dies aliquot Ludovicus, curandi pedis gratia, in arce requievit, in qua quidem quiete, ne penitus cessare videretur, magistros precum quotidie exaudivit, rescripsit diplomata, praefecturasque dispofuit, dixit alternis jus diebus, ac aditum nemini difficilem effecit. Andream Vaivodam, ut ajunt, Ladislai filium, convalescente pede, cum summa potestate Magistrum equitum, regnique Praefectum declaravit, ne virum experientissimum, & in re bellica fortem & circumspectum, debita dignitate defraudaret. Nicolaum Drugethum, Guilielmi Palatini fratrem, Salerno; ejus quoque fratrem, militaris disciplinae haud ignarum, Militem crucigerum, & Auranae Antistitem, Aversae praefecit; qui deinde, Joannae muneribus pollicitationibusque corruptus, civitatem cum arce, contemta infidelitatis nota, reginae tradidit.

Aversam, collusione Jacobi Pinatarii, capit.

Dispositis praefecturis, caeterisque rebus, quae magni momenti esse videbantur, quum gravis in Italia pestis ubique grassaretur, & Jubilaei annus instaret, quo delictorum impunitas, & animorum lustratio, Romae a resipiscentibus facile comparatur, rex pientissimus, ac religioni deditissimus, pretiosam humanae salutis occasionem nequaquam praetermittendam esse ratus, urbem Romam visere, & mox in Ungariam redire decernit. Comprobant sententiam caeteri Proceres Ungariae, quippe qui orthodoxam fidem, quanto difficilius admiserunt, tanto pertinacius retinent & colunt. Iter per Campanum agrum, cum honorificentissimo comitum equitatu facit, invisit Capuam, & praeter Cassini montis moenia progreditur, quae paulo ante motu terrae corruerant. Quum Urbi appropinquare rumor esset, Tribunus Urbis, de quo paulo supra diximus, hoc enim tempore Pontifex Avenione residebat, ne tantum Principem legitimo honore defraudaret, cum ordinibus magistratuum, & universa nobilitate, ad decimum lapidem, singulari apparatu obviam occurrit, ubi quadringentos fere patres, pari purpuratoque habitu conspicuos, innumeram praetextorum multitudinem, & togatum populum, Romanae antiquitatis haud parum referentem, cernere erat. Haud temere a Tribuno id factum arbitrantur: partim ut regem excellentissimum & praepotentem pro dignitate exciperet; partim ut hoc hospitii honore Ludovici gratiam promereretur, qua societatem ac foedus iniret, ac hujus ope libertatem urbis Romae facilius tueretur. Quin etiam viae stratae floribus, & mirifice excultae fuerant; nihil in praestando honore praetermissum. Hac igitur magnificentissima pompa, rex a Tribuno plebis, & assertore libertatis excipitur. Tantum eo die populo Romano indulsit, ut sese passim omnibus apprensandum amplexandumque concesserit; ipse quoque occurrentes omnes, non regio, sed civili more comiter admisit. Affabilem popularemque Principem, ubi Romam ingreditur, omnes admirari, faustis vulgo cognominationibus salutare, ingeminare Christianae reipublicae defensorem parentemque pientissimum, hunc Italum regem, hunc unicum Christianae fidei propugnatorem appellare, publicis hunc votis, Romanae libertatis assertorem & patronum nuncupare. Non ut peregrinus Princeps, sed ut Romanus Imperator, ovans, cum summo plausu & laetitia populi Romani, in Urbem admissus est.

In Ungariam rediturus, Romam tendit:

Qua pompa Romae exceptus:

In palatium Pontificis, ut honestius, veluti par erat, acciperetur, introductus, follicitatus mox a Tribuno plebis, & a cunctis Senatoribus, ut oblatam Romanae reipublicae summam ac tutelam acciperet, pertinacissime renuit, ne quid

 Roma-

Romanae Ecclesiae dignitate derogaret. Ne minore quidem a Pontifice honore honestatum ferunt. Tribunus, cum ordine senatorio, quotidiana persolvebat officia; ad lautissima frequentissimaque convivia invitatus, ne ab inita rei sacrae contemplatione abalienaretur, haud facile concessit; pedes Apostolorum Basilicas saepe lustravit; in aede Petri quotidie ad magnam aram sacris interfuit; Salvatoris vultum, sudario expressum, affectatissime quotidie vidit, caeterisque simul fidelibus spectandum exhibuit; ad Salvatoris aram, pontificia auctoritate lustratus, & omnium erratorum impunitatem assequutus, quater mille aureum aris obtulit. Reliquit etiam alia donativa, nullamque Basilicam immunem reliquisse praedicatur.

Pacato regno, in Ung. redit: Ex Urbe profectus, per Umbriam & Flaminiam iter fecit, pari ubique honore susceptus. Quum Veronam venisset, gratissimo a Scaligeris hospitio recipitur; quatuor Teutonum peditum millia, quibus Volfardus Conradusque praeerant, ibi reliquit, &, quousque stipendia e Pannonia mitterentur, moram trahere jussit. Pacato regno, dispositisque praefecturis, in Ungariam revertitur; deinde, paucis post diebus, debita militibus stipendia misit, exauctoravitque. Cohortum Praefectos ad se venire praecipit, quibus, ubi in Pannoniam pervenere, stipendia cumulate persolvit, donavit utrumque agris oppidisque, aliisque regalibus praemiis, ut privilegia data testantur, admodum honestavit.

Post Ludovici regis abitum, Joanna cum viro Avenione agens, regno exacta, nil in dies ac noctes aliud, quam ut in regiam restitueretur potestatem, curare videbatur. *Joanna in regnum Neapolit. restitui laborat: Avenionem offert Clementi P.P. si iuverit:* Proinde Clementi Romano Pontifici instantissime quotidie supplicabat, ut haereditarium sibi regnum addiceret, pontificia restitueret auctoritate, neve paternae successionis jure, vi aliqua barbarorum, defraudari pateretur. Quod ut facilius assequeretur, pontificiae haudquaquam immemor avaritiae, Avenionem, urbem in Narbonensi Gallia praestantissimam, urbem inquam patrimonii sui, se ultro concessuram Ecclesiae pollicetur, si ejus ope & auctoritate coronata, in Neapolitanum regnum restituatur. Et ne regnum mercari videretur, urbem dono datam se vendituram ostendit; contra Pontifex minimum quid ex annuis vectigalibus, pretii loco, Joannae penderet. Hunc igitur ad tegendum & hujus ambitum, & illius avaritiam, honesti praetextum invenere. Convenit tandem inter eos, & Clemens in primis, sub honesti specie, regni curam suscepit; quod ut jure facere videretur, *Clemens per Legatum Ludovico pacem cum Joanna suadet:* Guidonem Portuensem Episcopum, Cardinalem, ex Leonico sibi affinem, sedis Apostolicae Legatum in Italiam misit, ut inter Ludovicum regem & Joannam pacem conficeret. Scribit insuper ad regem, oratque, *ut quando satis superque inter cognatos lusum erat, pro ingenita probitate sua, obsecrantis Ecclesiae apostolicique collegii gratia, bellum cum suis componat, Joannae sorori jus remittat, indulgeat aliquid sanguini, & potius quid ipsum deceat, quid Italiae quies postulet, quid Pontifex cum sacro Senatu instantissime exposcat, quam quid mulieris ingenium, & facinorosa quorundam audacia mereatur, secum reputet. Satis ex illis poenarum exactum, satis in Italia saevitum, nunc tempus esse, fluctuantissimum pacare regnum, desidere tempestatem, & beneficio suo non modo regnum, sed Romanam sibi Ecclesiam perpetuo obligari. Quid Roberti manes, cujus beneficio regni jus in ipsum recidit, quid Romanae Ecclesiae dignitas postulet, a qua progenitores regnum hoc precario possidendum impetrarunt, secum cogitet. Existimet, aliquid summo Pontifici tribuendum, cujus est omne jus regni: ad haec etiam adjicere, satis illi esse regnorum, neque duobus regnis, tanto locorum intervallo sejunctis, utrisque suapte natura fluctuantissimis, item maximae molis & periculi, unum regem sat praeesse posse. Neque legatos, Magistros equitum, & Praefectos, contentiosum regnum, sine praesentia regiae Majestatis, bene gubernare posse. Jubere ad haec, ipsum fluctuantis Ecclesiae reminisci, in Galliis Petrum Dei Vicarium exulare, relegatum esse in provinciam Narbonensem, necubi gentium quietem invenire. Romana sede ejectum, plus pietatis apud barbaros, quam Romanos & Italos invenisse. Longe commodiorem Christianae reipublicae, in Pannoniis, Mysis, & Daciis, Ludovicum fore, quam in brevi Apuliae regno conjectum, aut ingrato otio emarcescere, aut Italis factionibus implicitum nihil immortalitate dignum agere. Proinde etiam atque etiam Ludovicum obsecrare, ut pacandae Italiae gratia, jus omne regni, quodcumque suum*

suum esse possit, Joannae cedat; Ludovico Tarentino fratri ignoscat; regulos Italicos, quos in Ungariam captivos duxerat, pontificio rogatu missos faciat; rem cum suis componat, suo patrueles beneficio sibi obstringat, bello abstineat, illinc revocet exercitum, & quod pontificiae ditionis est, pontificia voluntate, suasu, jussu, preceque, suo sanguini dimittat.

Persuasum epistola Ludovicum, intercedente Legato, Clementi morem gessisse ferunt, qui, quum pestilentiae vesania Italia excesserit, cum Joanna, ex voluntate Pontificis, rem transegisse dicitur. Scriptor Ungaricarum rerum, a caeteris Annalibus in hoc aliquantulum dissentire videtur, quod caeteri, sedente Clemente, cum Joanna & Ludovico concordiam transactam tradunt, iste vero, Innocentii sexti pontificatu, qui Clementi subrogatus est. Postquam in Ungariam Ludovicus reversus est, tribus fere annis, praefecti sui, cum magistro equitum, in Italia mansere; nam concordia per Guidonem legatum non ita cito confici potuit. Eo tempore illi cum Ludovico Tarentino assidua bella gessere, cum ejus copiis confixere saepius, atque vires hostium usque adeo extenuarunt, ut ultra metari nequirent, redegere illi se in oppida, eaque impositis praesidiis tuebantur. Interea de pace & concordia sine intermissione agebat legatus, de labore suo nihil remittit, officio impensius incumbit, cum Andrea Magistro equitum, caeterisque praefectis, item cum Ludovico Tarentino & Joanna ita agit, ut e sententia mandata cuncta disposuerit. Rem haud parum adjuverant frequentes a Pontifice nuntii, & postremo Bartholomaeus pontificii juris consultissimus, qui quidem omnes Ludovicum in Pontificis voluntatem assiduo trahere non cessabant. Rem demum ita compositam fuisse ferunt, ut Ludovicus jus suum Joannae concederet, ultro regnum illi resignaret, eaque regni titulo, Ludovicus, sive maritus, sive adulter haberetur, Tarentini duntaxat principatus nomine frueretur, Joanna sola Regina vocaretur. Pannonici in hoc regis magnanimitatem admirantur omnes, qui quippe pontificiae tantum tribuerit, veluti par erat, auctoritati, ut Joannem Weszprinienfem Episcopum, cum plerisque Optimatibus, ad Clementem quamprimum legaverit, qui urbes, oppida, munitiones, & castella cuncta resignarent, restituerent Joannae regnum, & perpetuum observantissimi filii obsequium, summo Pontifici, sacrisque patribus, nomine suo pollicerentur. Regulos Proceresque regni, quos in Wissegrado retinuerat, magnifice donatos in Apuliam remisit, & pro arbitratu Pontificis cuique reddi proprium dominatum imperavit. Miris deinde laudibus, a Clemente, & universo collegio, Ludovicus evectus est, quippe qui magnanimitate, clementia, & probitate sua, perpetuam apostolicae sedis gratiam promeruerit, inimicos, quos prius armis devicerat, singulari officio conciliarit, & non minus denique belli, quam pacis se artificem, ostenderit. *Pacis conditiones:*

Eodem initae pacis anno, coelestis flamma, post Solis occasum, inter Zephyrum atque Austrum latissime excrescens, horribileque praeferens incendium, murmure tandem ingenti per coelum ruit. Postero quoque anno, flamma non dissimilis, longum post se limitem extinctum trahens, a Septentrione in Austrum repente defluxit. Alio vero, infinitus locustarum numerus, in Africa Cyproque apparuit, quae populatis herbarum arborumque frondibus, inauditam annonae caeterarumque rerum caritatem allegarunt; ne Solis quidem defectus defuit. Insequenti anno, Carolus quartus, rex Boemiae, Augustalem sine controversia coronam assequutus est. Revocatis igitur ex Apulia copiis, rex Ungariae, praefectos ac militem quemque fortissimum magnifice donavit.

Compositis Italiae rebus, in otium redactus ingratum, de occupatis regni regionibus, & in primis de usurpata a Venetis ora maritima, sollicite cogitare coepit. Gravate ferebat, in Italicae gentis populos instaurare bellum, ne imperandi potius amore, quam recuperandi spe id indicere videretur. Rem primo literis & nuntiis, mox oratoribus repetendam instantissime censuit. Ne tolerare quidem facile poterat, nobilissimum maris Adriatici tractum, tot populi Romani coloniis insignem, ab Attila primo in ditionem assertum, qui ante Venetorum urbem latissime in orbe imperarat, ab illis esse occupatum, qui Unnici belli fuere reliquiae. *Ludovicus Dalmatiam a Venetis ereptam repetit.*

Res diu literis & Legatis agitata, saepe per Oratores repetita Dalmatia, literarum tandem & oratorum opera ludificata omnis. Ne minus quidem graviter illud patiebatur, quod primo sibi verba dari, deinde propria impudenter abnegari sentiebat; armis dirimendam litem esse ratus, ne quid inconsultis Proceribus ageret, Senatum indixit. Ubi ad Patres de occupata Dalmatia, de sociis in servitutem assertis, & de recuperando denique maritimo tractu retulit, haud pauca consequutus, de suscipiendo in Venetos bello, magno omnium assensu, fit Senatus consultum, deinde delectus habetur longe quam antea major.

Causae belli. Scriptores Venetorum Annalium, ut sibimet ipsi placeant faveantve, necdum satis aliquid exploratum habentes, dum comminiscendo gratificari student, duas hujusce belli causas prodidere, & utram potius affirment adhuc haesitant. Alteram, quod Ludovico, copias adversum Joannam trajicere cupienti, naves Veneti abnegarunt; alteram, ob bellum ad Jadram gestum, unde victum Ludovicum abiisse referunt. Adjiciunt, ad eum in Apulia agentem legatos fuisse missos, qui octo cum his, plerique decem annorum, inducias pepigisse tradidere. Quin & sub initium Ligustici belli, quamvis induciarum tempus nondum exlerat, Ludovicum Venetos clam bello in Dalmatia sollicitare coepisse; & nisi Caroli quarti interventu se bello abstinuisset, qui expectandum induciarum finem esse videbat, haud diu bellum fuisset indictum; atque hujusce timoris gratia, cum Genuensibus pacem maturasse ferunt. Illud tamen inficiari non licet, Venetos primo tempore, veluti & ipsi ingenue fatentur, quum in se bellum ab Ungaro moveri intellexissent, duos ad eum Legatos misisse, quorum alteri Marco Cornaro, Marino Grimano alteri nomen fuit. In Pannoniam profecti, quum nihil aequae conditionis proponerent, sed pertinaciter usurpatum jus Dalmatiae retinere pergerent, re infecta rediere. Quidam eorum Annales referunt, legatos cum eo pacem conficere potuisse, si pro Dalmatico regno equum album, annui vectigalis loco, publico nomine Ludovico mittere pollicerentur. Ex quo facile intelligi potest, Ludovicum, non utilitatem, sed honorem; non tributum, sed jus regni fecisse magni.

Venetorum Legati ad Ludov.

Belli causae: Exacto induciarum tempore, Ludovicus, inito cum Leopoldo Austriae Duce, & cum Francisco Carrario, foedere, cum universo exercitu, hinc Dalmatiam, illinc Istriam & Forojulianum agrum, invasit. Cum quadraginta millibus hominum, Pannonici; Veneti vero Annales cum centum millibus, in hoc bellum descendisse prodiderunt. Innumerabilibus itaque copiis Adriaticum tractum inundavit: uno namque tempore Jadram, Singiam, Spalatrum, Tragurium, Aenonamque obsedit. Mox inita clam cum Austriis, Aquilejensibus, Carrariis, Patavinisque societate, in Tarvisinum agrum descendit; quo ubi perventum est, Collatini Comites, plerique reguli nobilesque, ad Ungarum defecere. Cunianum, ubi Zacharias Contarenus praeerat, & Sacilium, paucorum dierum obsidione per deditionem accepit.

Jadram, aliasque urbes obsidet.

Item Tarvisium. Deinde Tarvisium, admotis castris, obsessum, quod ad primum Pannonici belli rumorem, Veneti summa diligentia armis & commeatibus munierant, praesidium imposuerant validissimum, cui Marcum Justinianum, Joannem Dilphium, & Paulum Lauretanum praefecere. Tunc a rege, una cum Carrariorum societate, promulgatum est edictum: ne quis populatum pabulatumve in Patavinum agrum excursaret, aut vim aliquam inferret; qui contra facerent, capitales forent, ratam ac firmam Pannoni cum Patavino amicitiam esse hinc quisque noverit. Ab obsidionis initio, Gradonicus Venetorum Princeps vita decessit, Joannes absens in demortui locum subrogatur, qui ad ineundum Principatum Tarvisio accersitus, ab obsidente Ludovico tuto abeundi copiam impetrare non potuit, sed aversa urbis parte clam elapsus, Venetias pervenit. Comparato omni machinarum genere, & instructis aciebus, quum urbem oppugnare adoritur, admovet testudines, turres erigit, scalas adhibet, ac tam atroci praelio moenia oppugnat, ut multi ex nobilibus eo die sub muro ciciderint: quendam regi propinquitate conjunctum, sub ipsis moenibus occubuisse, memorant. Sed urbe a Venetorum praesidio bene defensa, rex ad proxima oppida

da conversus, multa vi cepit, ut Asolum, Cuspiniacum, Gorgoniam, Forgonium, ac pleraque alia Tarvisini agri castella capta sunt. Deinde, quum intempestivos conatus irritos esse reputaret, ne operam eluderet, quum sat copiarum, quae obsidionem continuarent, & Magistrum equitum Thomam reliquisset, quem Nicolai Strigoniensis Archiepiscopi fratrem fuisse diximus, in Pannoniam ad hiberna concessit. *Redit in Ungar. Ludov.*

Veneti, Carrariorum ac regis amicitiam foedusque perquam gravate passi, Patavinis salem deferri vetant, commercio interdicunt, Marinum Maurocenum Praetorem inde revocant. E Germania haud mediocrem copiarum numerum multo stipendio conduxerant, quae quum Medoacum amnem imbribus assiduis adauctum offendissent, in ripa dies aliquot subsidere coactae sunt; quod quum Ungari per exploratores a castris cognovissent, citato mox agmine incautas Germanorum cohortes adoriuntur, brevique praelio maxima ex parte caedunt, reliquos fundunt fugantque. *Ungari subsidiarios Germ. caedunt.*

Rex in Pannoniam reversus, ne per absentiam bellum remittere videretur, extemplo Nicolaum Konthum Palatinum in Italiam cum imperio remisit. Hic, ne qua intermissione Venetos respirare pateretur, quo facilius Tarvisium in Ungari potestatem veniret, Castellum Francum acri obsidione circumvenit, quamplurimos oppidum dies oppugnat, nihil tamen oppugnando proficit, quandoquidem castellum arte, natura, & praesidio munitissimum nactus erat, quod nequaquam facile capi poterat. Ne conatus suos eluderet, haud injussu regis, quum Thomam copiarum praefectum in obsidione urbis reliquisset, in Ungariam rediit. Hic vir bellicae disciplinae compos, cum Venetis saepe prospereque conflixit, in primis quum pro civitatis porta, facta eruptione, cum praesidiariis & oppidanis dimicatum est, ubi multis caesis captisque, in urbem tandem hostem rejicit. Deinde cum Venetorum exercitu, qui ad solvendam obsidionem venerat, quo quidem tempore in conspectu urbis, collatis signis dimicatum est, & fusi fugatique Veneti, quod rei exitus approbavit. Post haec ad Brentam fluvium acerrime cum Teutonibus dimicatum, qui ad Venetorum stipendia plane descenderant; in quo quidem praelio magna pars capta, quam armis exutam, ex Italia, militiae more, dimisit, caesi ac fugati sunt caeteri, & quum ultro citroque flumen altum equo tranarent, multi demersi. Paulum Germanum, Joannis filium, Cheelisque nepotem, qui sub Ungaro militabat, vir profecto strenuus, cum plerisque Ungaris ibi demersum fuisse memorant. Deinde Thomae Benedictus, Hemi filius, jussu regio subrogatus est: qui inito imperio, re bellica expertissimus, multa cum Venetis praelia prospere commisit. Sed exacto tempore, Thomas in Italiam remissus, haud leviore quam antea fortuna usus, quaecunque regis auspiciis in Italia capta fuerant, pertinacissime tutatus est, & Tarvisinos arctiore quam antea obsidione coercuit. *Nicolaus Konthus a Ludov. in Italiam missus, frustra Castellum francum premit.*

Dum haec, quae diximus, ab Ungaris agebantur, Veneti interea quinque ac viginti viros creavere, quibus curanda belli summa traditur, ac Senatus consulto admonentur, ne quid respublica detrimenti patiatur. Quin etiam extemplo legatos in Pannoniam hi mittendos decernunt, qui cum Ludovico de pace agerent: mittuntur Andreas Contarenus, Michael Phalerius, & Bonintendius, scriba: verum hi in Pannonias profecti, re infecta domum rediere. Desinentibus induciis, Seravallum hostes occuparunt, ac multo majus detrimentum in Dalmatia Venetis illatum. Nam quum ob ingentem belli molem, e Dalmatia copias revocare cogerentur, ne, dum foris rem impensius curarent, domi gravissime laborarent. Destituta provincia, Spalatrum, Singia, Tragurium, & finitima pleraque oppida, ad Ungarum defecere. Aenona, cui Joannes Justinianus cum praesidio praefuerat, quamquam tanta fame ac rerum omnium inopia laborasset, ut vel obscoeno miles cibo haudquaquam se abstineret, Praefecti tamen obstinatissimi prudentia & virtute defensa est. Dum Tarvisium gravius obsidetur, interim Jadra, Elderbahi Teutonis virtute astuque, qui cum Pannonica manu clam ingressus, Venetorum Praefectum *Venetorum ad Ludov. Legati de pace.* *Spalatrum, Singia, Tragurium, ad Ludov. deficiunt.* *Jadra astu capta.*

fectum & praesidium urbe deturbavit, ad Ludovici fidem potestatemque rediit. Praeclari facinoris auctor lethali vulnere confossus, diem, urbe capta, obiit. Caetera, quae in Dalmatia superfuere, certatim ad Ungarum defecerunt.

Desperatis Italiae rebus, & periclitantibus dudum Tarvisinis, iterum in Pannoniam legatos mittere Veneto Senatui placuit, ut, quibuscunque possent conditionibus a Ludovico pacem, ut Veneti referunt Annales, impetrarent. Petrus Tarvisanus, Joannes Gradonicus, & Bonintendius, scriba, legati in Pannoniam contendere, apud magnanimum Principem de pace agentes, aequisque conditionibus eam postulantes haud difficulter impetrarunt. Quando Ludovicus, neque ab inimicis injuria neque ab amicis beneficentia, vinci facile poterat, postulatam pacem ultro concessit, quam his conditionibus initam ferunt. Ut quicquid a Flanatico sinu Dyrrachium usque Veneti possedissent, Ludovicus rex haberet, Veneti Dalmatia cederent; reliquum vero terrarum, quod circa sinum, quodque citra esset, dimidium Venetae ditionis esset. Contra Ludovicus, quicquid in Istria, Tarvisino, & Cenetensi agro, Venetis ademisset, his ultro restitueret: item polliceretur, se neminem Dalmatici nominis piraticam exercere passurum, clausurum externis latrociniis portus insulasque, & operam denique daturum, ut omnia in Dalmatia, Venetis haud aliter tuta forent, quam antea fuissent. E contrario Veneti, exposcente id rege Ludovico, receperunt, se nullam in eos quaestionem habituros, animadversurosve, qui in Tarvisino bello regi faverint, ejusque partes sectati fuerint, quin & perpetua impunitate donarent, neve a Ludovico restituti ultra relegarentur, neve Dalmatiae titulos posthac amplius usurparent.

Alia ad Ludov. legatio pacem obtinet:

Pacis conditiones.

His igitur conditionibus pax transacta: sed hanc Veneti a Ludovico prius violatam comminiscuntur, quod deductis e provincia magistratibus, res inde suas asportare negatum est; quod anne ita fuerit, nequaquam satis exploratum habeo. Illud vero sat omnibus compertum est, pacem Venetam aegre susceptam, ab his in primis fuisse violatam, quippe qui, contemtis conditionibus, in omnes, qui in Tarvisino bello Pannonibus favere, crudeliter animadvertendum esse censuere. Namque omnium oppidorum, quae Ludovico in eo bello deditionem fecerant, Praetores, Magistratus, ac Nobiles, partim securi, publicatis bonis, trucidarunt, partim longius relegarunt. In Cadorinos potissimum saevitum est: multos, minima quaque suspicione delatos perpetuo carcere confecerunt. In qua quidem animadversione, nullam praestiti sacramenti rationem habuisse visi sunt. Id nimium Ludovici animum exacerbavit. Insuper fervente bello, Marinum Ducem Venetum, regalis amicitiae insimulatum, suspendio interemere. Animadversum quoque in plerosque pari saevitia Senatores, qui ejusdem quoque criminis postulati sunt. Item in Tarvisinos admodum saevitum, qui minima suspicione correpti, partim capite, partim fortunis & exilio, mulctati sunt. Qua crudelitate haud multo post tempore factum est, quemadmodum deinceps referetur, uti ad Leopoldum Austriae Ducem Tarvisini ultro deficerent; quos quum aliquamdiu sub ditione sua protexisset, Francisco demum Corrario resignavit.

Pax haec a Venetis primum violata.

Marinum Duc. suspendio interimunt.

Tarvisini ad Leopoldum Austr. deficiunt.

Compositis cum Veneto rebus, in Lithuanos expeditionem rex deinde suscepit, quippe qui non modo finitimos Christianos, verum etiam Roxiae regnum, Ludovico subjectum, assiduis excursionibus infestabant. Ipse non per legatos hoc bellum gerere voluit, sed in Sarmatiam profectus, universam provinciam occupavit spoliavitque, cepit tyrannum, eumque paulo post fida obsequia, & quotannis pacta stipendia solvere pollicentem, ample donatum dimisit. Non multo post tempore, Lithuanus infidelis a fide defecit, Roxiam, Ludovici stipendiariam, hostiliter invasit, longe lateque igni ac ferro grassatus. Postulatis auxiliis, rex praesto adfuit, ejectis barbaris provinciam pacavit. Reversus in Ungariam, vix menses sex quievit, quum redintegratum in Sarmatia bellum rumor affertur. Quare missis legatis, Roxiam, sibi parentem, tertio a Lithuanorum manibus vindicare coactus est, quam diu per Praefectos, Legatos, & Magistros equitum, in obsequio ac fide retinuit. Neque in administratione provinciae Pontificibus pepercit, quippe qui ad gubernandos Roxanos,

Bellum Lithuanicum:

Roxannos, quos Ruthenos nunc appellant, Emericum Agriensem Episcopum, item Georgium Zudarem cum fratribus, deinde Emericum Bubekum, & Joannem Kapol, cum imperio misit, quorum prudentia & virtute, provincia Roxiae optime sub Ludovici auspiciis gubernata est.

Ter, Pontificum Romanorum gratia, in Italiam, per legatos expeditionem suscepit, ut Innocentio, Gregorio, & Urbano Pontifici, exoratus opem afferret. Nam quum anno salutis quinquagesimo secundo supra tredecies centum, decedente Clemente, Innocentius summum pontificatum inivisset, nihil, purgata Antistitibus Ecclesia, quorum ad suam quemque Basilicam redire jusserat, duxit antiquius, quam eum in Italiam legatum mittere, qui urbes provinciasque, apostolicae ditioni subjectus, deturbatis illinc tyrannis, ad pontificium revocare posset imperium. E caeteris Antistitibus, solus Aegidius occurrebat, Hispanus, nobili Carolorum genere natus, qui sapientia, magnanimitate, & experientia rerum multarum praestans, ad capessendum id negotii quam maxime videbatur idoneus. Is, accepta sacrae reipublicae summa, cum imperio in Italiam venit. Acceptis quoque auxiliaribus Ludovici copiis, Flaminiam, Picenum, Umbriam, & divi Petri patrimonium, ejectis inde tyrannis, quandoquidem haec omnia, instigante Bavaro, multi tyranni quondam invaserant, in apostolicam ditionem revocavit, paucis admodum exceptis; qui cum imperata fecissent, & vicariatus officia praestitissent, ejus auctoritate comprobati sunt. Ex his Galeotus Malatesta, Guido Spoletensis, & Varana domus, cum plerisque aliis fuere. In urbibus ecclesiasticis hic arces erexit, quo facilius eas in obsequio retineret. Cum primis copiis, in Cardinalis Aegidii auxilium, rex Nicolaum, Ladislai filium, in Italiam misit. Simon, Mauritii filius, post hunc a Ludovico missus, qui cum haud impigre se gessisset, ab eo revocatus, omnem regis gratiam amisit. Demum Urbano Pontifice Petrus Banus, cum validissimo equitatu, ad vindicandam e Barnabonis & Galeatii Vicecomitis manu Bononiam, missus, optimam Aegidio, in Italiam nuperrime reverso, in eo bello operam navavit. Nam quum quinto legationis anno, Arduinum Burgundionem, Abbatem Cistercicnsem, successorem fortitus, provincia decessisset, Vicecomites continuo caput extulerunt, Bononiam ab Aureliano traditam acceperunt. Aegidius in Italiam reversus, Canem grandem, Ludovicum Gonzagam, Nicolaum Estensem, & Franciscum Carrarium, ad Ecclesiasticum foedus adversus Vicecomites contraxit; Bononia Ungarorum auxiliis recepta. In eo bello Barnabonem superari fors tulit; in quo quidem conflictu multi suorum capti, Ludovicus Vicecomes, Barnabonis e pellice filius, Andreas Pepulus Bononia exactus, Sinibaldus Ordelaphus, Paulus Mirandolanus, Guido Polianeus, Azo Corigiensis, Guilielmus Cavalcabos Cremonensis, in captivitatem concidere, Barnabos autem, manu saucius, per fugam elapsus est. Ad Aegidium vero Cesenae agentem, Gallorum, Britanniae, ac Cypri regum Oratores convenere, pacem Vicecomitibus postulant, eaque, convocatis belli sociis, constituta est. Petrus igitur, re bene gesta, in Ungariam cum copiis se recepit.

Ter, Pontificum gratia, expeditionem in Italiam per legatos suscepit.

Per Aegidium Hisp. Flaminiam, Umbriam, & Patrimonium Petri, Apost. sedi restituit.

Per Petrum Banum Bononiam.

Verum ad Ludovicum ac Venetos revocetur oratio, qui depositis armis, ad artes conversi, legatos tres ad Imperatorem Carolum in Germaniam misere, ut aliquid inter eum & Ludovicum belli sererent, quo recuperandae Dalmatiae daretur occasio. Marcus Cornarius, Joannes Gradonicus, & Laurentius Celsus hi fuisse traduntur. Celsus apud Carolum relictus; caeteri, quum per Germaniam iter facerent, a quodam regulo intercepti, & conjecti in carcerem fuere. Tergestinorum deinde defectio intercessit, qui Venetorum signa ex alto dejecta, non solum manibus discerpsere, sed maximis etiam probris lacerata solo affixere. Nuntiata patribus defectione, Dominicus Michael, cum terrestribus copiis, cum navalibus Cressius Molinus, praesto adfuere. Tergestini Carnorum auxiliis urbem compleverant, se adversus hostes strenue tuebantur: eludebatur omnis oppugnantium Venetorum opera, nisi supplementa nova venissent. Oppidani, quum hostium vires in diem convalescere intellexissent, ad Ducis Austriae opem confugere, a quo dummodo fidem & auxilium

Veneti, ferendo novo bello, legatos ad Carol. IV. Imper. mittunt:

Tergestinos deficientes oppugnant:

lium implorarent, urbem, agrum, & caetera divina humanaque tradidere. Dux, impetratis a Ludovico auxiliis, & comparato magno exercitu, in tempore advenit. Pro Tergesti moenibus cum Veneto diu pugnatum; sed quum obsidionem absolvere nequiret, hinc revocandas copias esse censuit. Quare Tergestinos, in Venetorum servitutem, pactis conditionibus, recidisse, illorum Annales prodidere: contra scriptor Ungaricorum, Ludovici copiarum Praefectum, cui Paulo nomen erat, Ladislai filio, Australibus & Tergestinis opem attulisse, longa urbem obsidione recepisse, memorat.

Bellum Venetos inter & Francisc. Carrarium.

Mox Venetis cum Francisco Carrario bellum intercessit, quod quum injuria initum esse videretur, finium causam commenti sunt. Ex multis Italiae locis, item e Pannonia, venere Legati, qui Carrarios in Ludovici regis tutela esse dicebant, ac lites inter utrosque componere nitebantur. Duorum mensium factae induciae, quinque viri utrinque decreti, qui fines pro communi arbitratu terminarent. Sed quum ab his nihil diffiniri citra litem posset, Veneti subornatos quosdam a Carrariis in urbem suam missos querebantur, qui e Senatorio multos ordine ex composito trucidarent; index in medium productus, insidias aperuit. Senatus consulto in eos quaesitum, & pro lege animadversum est. Deprehensi quoque e Senatoribus plerique, qui, quum per fidos internuntios, Carrario tyranno, quaecunque in Senatu agerentur clam significassent, senatorio ordine, caeterisque honoribus abdicati sunt. Quamquam multae ultro citroque legationes ad componendam controversiam venissent, nihil tamen obtineri potuit, quin ad Martis arbitrium res omnis redigeretur. Quod quum Veneti prospexissent, omnes ingenii nervos ac reipublicae vires in Patavinum bellum intendere. Raynerium Vascum, militaris disciplinae magistrum optimum, Veneto Senatui ex Hetruria accersi placuit: ut hunc in Patavina expeditione Imperatorem deligerent. Hic inito imperio, cum ingenti exercitu Patavinum agrum ingressus, graviter infestat populaturque. Patavinus tyrannus, Venetis se sine externa ope resistere non posse ratus, a Ludovico Pannoniae rege auxilia petit, quocum in Tarvisino bello societatem iniverat: quam quum summa fide servasset, conciliati olim regis opem nequaquam impetrare diffidebat. Quum ingens Pannonum exercitus in Tarvisinum agrum descendisset, omnia caede, rapinis, & incendio vastare adoritur. Ad reprimendum Pannonum conatum, Tydeus Justinianus ad Naxum fluvium occurrit. Tumultuaria ad flumen pugna dimicatum, ubi Venetos Ungarus usque adeo protrivit, ut pauci e media caede evaserint. Caesa maxima parte, ut eorum testatur historia, paucissimi capti sunt, in quibus Tydeus ipse, ac Gerardus Canunensis fuisse dicuntur. Ungarus, negata ulterius pugnandi potestate, in Carnorum fines reversus, per Bellunenses & Feltrinos facto itinere, ad Bassanum, Vicentini agri oppidum, cum quadrato agmine pervenit. Bellunum ac Feltrum Alberti Ducis erant, quem Ludovicus in belli societatem, veluti ante, plane contraxerat: nonnulli a Carrariis haec Albertum, in Venetos arma caperet, recepisse memorant. Paulo post, in Stagnis a Veneto parum prospere pugnatum: nam quum locus quidam opportunissimus muniretur, ex improviso Carrarius adortus, primo hostes turbat, mox fundit ac fugat; in quo praelio, e Patriciis multi, cum magna sagittariorum manu, cecidere, in naves confugere reliqui. At parum feliciter a Stephano Transsylvano cum Venetis ibidem dimicatum, quippe qui, ut locum, quem inter utraque castra hostis erigere pergebat, inhiberet, aut ut dirueret, inito praelio, tanto ab hoste impetu profligatus esse dicitur, ut multis caesis, ipse cum plerisque nobilibus, in hostium potestatem venerit, capti quoque ex Italico nomine, Bonifacius & Antonius, Lupii. Ludovicus, accepta suorum caede, ac Transsylvani captivitate, ne bellum in suum & amici periculum aleret, subinde rescripsit, de pace jam ageret. Pax ea conditione a Venetis cum Francisco Carrario transacta, ut ejus opera Ludovicum regem reconciliatum haberent, & auxiliares Ungarorum copias Carrarius dimitteret.

Veneti, duce Raynerio Vasco, Patavinum agrum vastant.

Patavini, accepto a Lud. subsidio, Venetos caedunt.

Iterum in Stagnis a Carrario fusi.

Veneti Stephanum Transylv. opprimunt.

Pax Venet. inter & Carrarium.

Leopold. Austr. Tarvisium invadentem Veneti caedunt.

Hinc otium trium annorum tantum exortum, quod deinde a Leopoldo Austriae Duce interceptum est. Is enim cum quatuor millibus hominum in Tarvisinum agrum effusus, passim omnia diripit ac vastat, insultat Venetis, & late populatur.

pulatur. At illi, impetratis ab Estensibus auxiliis, coacta tumultuaria manu, Jacobo Caballo Duce, ad Vingum castra ponunt, ubi facta pugnandi potestate, nonnullis caesis, Leopoldum fuderunt fugaruntque. Mox ad Victoriolas ire pergunt, obsident deinde Feltrum, succendunt suburbana, & universum agrum foede populantur: deinceps, audito Leopoldi succurrentis adventu, in Tarvisinum se agrum recepere. Leopoldus Bellunum progressus, Venetorum digressu praereptam sibi dimicandi copiam gravate tulit; verum Ludovici regis interventu, cum Leopoldo duum annorum induciae transactae sunt.

Feltrum obsident.

Induciae in biennium:

Interea quum Ludovicum Venetorum ingenia minime laterent, cum Genuensibus, Antistite Aquilejensi & Carrariis, Venetorum gratia foedus percussit. Contra Veneti, clandestinum in se bellum parari jam rati, ne cum tot hostibus uno tempore certare cogantur, Leopoldi gratiam ineunt, quacunque possunt conditione cum eo pacem transigunt, per Leonardum Dandulum & Petrum Cornarium, loca, quaecunque ademerant, ultro restituunt.

Ludovici foedus cum Genua, Aquileja, Carrariis.

Nec multo post cum Genuensibus bellum quarto renovatum est; quod dum geritur, Carrarius Princeps, & Aquilejensis Antistes, cum Ludovico, ex composito Venetis bellum indicunt. Quum tot illi potentatus, ad evertendum suum imperium coortos esse conspicarentur, Barnabonem Vicecomitem, & Petrum Cypri regem, sibi socios accipiunt. Mox hinc Patavini, hinc Carnorum exercitus, in Tarvisinum agrum effusi, omnia populantur & vastant. Gerardus Carnensis, a Venetis, Meta oppido Richardo fratri ademto, descivit. Genuenses, ob ademta sibi quaedam in Liguria oppida, Famaugustam Cypri urbem occupant. Victor Pisanus, cum duodeviginti triremibus, Catarum, Ludovici regis oppidum, expugnat diripitque. Mox Ligustica classis Adriaticum sinum invecta, cuncta maritimae orae loca Venetis infesta reddere studet; contra Pisanus, Venetae Praefectus, omnia tueri. In continenti interea Carrarius, & Aquileiensis Antistes, cum Ungaris, Mestram oppidum obsidione circumveniunt; sed Francisci Dilphii opera, & coeli gravitate id servatum. Deinde quum Pisanus classem Sicum, quod nunc Sibenicum appellant, convertisset, facto maximo impetu, & admotis repente scalis, incautum oppidum invasit; multos intra moenia ex oppidanis interfecit. Sed quum arcem id munitissimam haberet, a Pannonico praesidio rejectus, Tragurium navigavit, ubi Genuensem classem esse noverat, inde, frustrato conatu, ad sollicitandam Jadram properavit. Misit ad explorandos Arbensium animos triremes decem, qui Catarensium, Sicensiumque casu consternati, ultro sese Venetis dedidere. Demum Tragurina & Jadrensi obsidione frustratus, vesaniente bruma, in Istriam se recepit.

Genuenses Venetis bellum indicunt, in Ludov. reg. societate.

Venetorum damna eo bello, & clades:

Insequenti anno, ad Polam, a Genuensibus misere profligatus, triremes quindecim cum classiariis amisit; paucissimi evasere, capta hominum duo millia, caeteri partim caesi, partim vulnerati: Pridie Nonas Martias ea clades accepta, qua maritimi belli robur paene amissum est. Ligures, adauctis animis, & amplificata classe, sexdecimque longis Jadra navibus eductis, Humagum, Gradum, & Crapolas, uno tempore occuparunt, onerariam unam sequuti, in conspectu civitatis direptam combussere. Mox ad parvam Clodiam festinarunt, quam quidem urbis partem, primo impetu captam incendio absumsere, erumpentes ex urbe praesidiarios milites ultra pontem rejecere; ingenti denique laetitia elati, erepta Venetorum ad Polam signa medio mari trahentes, ac Jadram ovantes rediere. Veneti, tot cladibus affecti, pensitatis urbis viribus, quum unde Liguribus resisterent non haberent, & pleraeque naves ad bellum instructae abessent, in summum discrimen rerum omnium Ludovici regis opera adducti, de patria defensanda cogitare coacti sunt. Ad praesidium portus quindecim triremium classis instructa; praefectus Tydeus Justinianus Senatus consulto creatur. Ad hanc etenim calamitatem & miseriam, Venetorum audaciam rex Ludovicus plane redegerat, ut, qui occupandis alienis rebus animos semper intenderint, nunc pro suis, & in primis pro patria, dimicare cogantur. Clodia deinde a Genuensibus mari, terra vero a Carrariis & Pannoni-

 bus,

bus, capta. Occupata urbe, Venetisque dejectis, Ludovici regis & Liguris in edito loco signa repente praefixa, ex oppidanis & Venetis sex hominum millia caesa; mulieres, victoris jussu, in aedem se recepere, ac postero die domum quaeque suam repetere jussa est. Pro recuperanda Clodia, omni arte Veneti obnituntur. Interea Carolus, Ludovici, ut quidam credidere, filius, vel ut alii tradidere, ex eo Carolo natus, qui Manfredum Apuliae regem superavit, (quibus haud facile assentior,) cum decem Pannonum millibus ad Tarvisium consedit. Sub ejus adventum, Franciscus Carrarius, item Genuensium Aquileiensiumque legati, congratulatum, & ad decernendum de pace bellove, quaecunque ad Ludovici regis & sociorum facerent dignitatem, convenere. Postridie Nicolaus Maurocenus, Joannes Gradonicus, & Zacharias Contarenus, Legati advenere, qui iniquissimis etiam conditionibus conficiendae pacis potestatem habebant. De pace quum dies aliquot incassum disceptatum foret, quum nihil Venetis, praeter vitam, dimittere placeret, illi re infecta, & dolore in iram converso, abiere. Carolus, quum menses duos in Tarvisino agro stativa habuisset, vidissetque se stando nihil profecturum, soluta demum obsidione in Pannoniam se recepit.

Pax inter Ludovici & Venetorum socios tentata:

Verum post varia bella, respirante Venetorum fortuna, Ligures demum apud Clodiam infeliciter pugnarunt, e quibus tria millia, ex Patavinis ducentos, ex Illyrico & Graecia caeteros, in Venetorum potestatem venisse ferunt. Ne decidere quidem hac clade Liguribus animi, quippe qui, instaurata classe, multo quam antea vehementius Venetos impetunt. Tergestini, Ludovici regis arte, operaque Ligustica, iterum a Veneta fide deficiunt: Donatum Troilum, Praetorem urbis, cum universa familia, in vincula conjiciunt, geminas in urbe arces, deturbato utrinque praesidio, recipiunt. Pari quoque successu Pola capitur, deinde Arba; Tarvisium vero acerrima Patavini Principis obsidione vexatur. Seravallum, Leopoldo Duci Austriae, a Veneto conceditur. Quin etiam ut tyrannum in suum auxilium traherent, eidem Tarvisium, ne a Francisco Patavino caperetur, Veneti Senatus consulto datum, quod anno post tertio & quadragesimo, quam Scalanis ademerant, factum esse perhibent. Carrarius Princeps, quamquam sub Leopoldi adventum Tarvisio abscesserat, haudquaquam tamen destitit illius urbis agrum infestare, capere pleraque loca, ac palam dicere, se Ludovici regis jussu adhuc ibi arma gerere. Leopoldus, quum nova affinitate Ungariae regi adjunctus esset, in media urbe, regalia suis praelata signa statuisse dicitur. Ludovicus, ne affinis sui rebus parum probe consulere videretur, temperamento quodam usus, ne belli socios prodidisse putaretur, Leopoldum exoravit, ut aequo Carrarii pertinaciam animo toleraret. Quum gravissimum diu bellum inter istos terra marique gereretur, misso Torcellano Antistite, Hamon Dux Allobrogum intercessit, cujus quidem interventu, anno sexto, ac mense quarto, ex quo ultimo cum Genuensibus pugnatum est, his conditionibus pax Venetis cum Genuensibus, Ludovico rege, Patavino Principe, ac Aquilejensi Antistite, transacta est. In primis ut captivi utrinque restituerentur, Patavinus Caput aggeris, & Morentianum Veneto traderet, demoliretur in aquis & ad flumina jam erecta praesidia; Veneti contra huic Curaniam turrim plane relinquerent; controversia finium inter Patavinum & Venetum, Alberti Estensis arbitrio diffiniretur; Venetus, Tenedo praesidium abduceret, Dux Allobrogum insulam suis armis biennio custodiret. Florentini pro ducentis millibus inter utrosque sponsores intercessere, quod Veneto & Liguri circa Tanaim negotiari non liceret, ne, quod toties acciderat, veteri aemulatione rursus ad arma redigerentur. Insuper decimo quoque anno septem aureorum numum millia Ludovico regi Venetus solveret; contra ille Dalmaticam oram, Venetis negotiatoribus a piratis tutam redderet, neve salem Dalmata Illyricusve conficeret. (Eo die, quo pax promulgata est, editum ajunt infantem, cui quaterna brachia, quaterna quoque crura erant.) Hoc admodum bello Venetorum fastum attenuatum fuisse perhibent: quod quidem Ludovici regis arte ac vi factum esse nemo dubitat, qui, ut

Veneti Genuenses fundunt:

Tergestini a Venetis deficiunt:

Tarvisium Leopoldo Austr. donatur:

Pax inter Venetos & Genuenses, Ludovicum & socios, composita.

ut occupatam e Venetorum faucibus Dalmatiam assereret, & suas & sociorum vires experiri voluit, ne a magnis coeptis magnanimus Princeps, cui parem olim numquam fortita est Ungaria, turpiter desinere videretur.

Sed ad alia quoque bella, suo ductu auspiciisque gesta, redeundum est. Quam in Bosniam, quorundam nobilium factione rebellantem, quae Ungarici imperii stipendiaria fuerat, expeditionem suscepit, per Magistrum equitum, & legatos, parum prospere gessisse fertur. Nicolaus enim Comes Palatinus, & Nicolaus Strigoniensis Metropolita, cum magna Procerum manu, in provinciam proficiscuntur. Strebernicum obsident, ut ajunt, quod cum oppugnare coepissent, ne sine magna quidem hominum rerumque jactura obsidionem solvere sunt adacti. Quin & aliud intercessit incommodum: dum essent in castris, e Metropolitae tabernaculo regalia sigilla clam subtracta. Furti auctores Belialis filii arguuntur: haec in Bistricia, paucis post annis, apud argentarium comminuta fabrum comperta sunt. Sigillorum jactura a Ludovico minimi facta, quando regio repente jussu alia instaurata, quibus omnia diplomata privilegiaque superiora obsignari & confirmari jussit.

Ludovici expeditio in Bosniam rebellantem minus prospera.

Deinde in Bulgariam, ditioni Pannonicae subjectam, reluctante Stratimiro eorum Principe, exercitum rex eduxit, ubi bellum e sententia gestum est: siquidem Bidinum, eorum urbem, primo impetu obsessam, perbrevi obsidione occupavit. Stratimirum cepit, qui se vulgo Imperatorem appellari jusserat. Deinde, vix trium mensium spatio, universam Bulgariam in suam potestatem redegit. Stratimirus in Ungariam ductus, ad Gomnechum, Zagrabiensis Episcopi castellum, aliquamdiu adhibitis custodibus relegatus est. Deinde quum in manus Ludovici jurasset, se perpetuam fidem & obsequium regi Pannoniae praestiturum, magnifice donatus, reddito regno, dimissus est; qui recepta Bulgaria, quoad vixit, pactas conditiones imperataque servavit.

Expeditio in Bulgariam:

Insuper adversus Imperatorem Carolum est bellum initum: causae non extant; Legati, de quibus diximus, Venetorum, hujusce belli suspicione non caruere. Coacto exercitu, ad Moraviae fines processit, literis & chirographo Imperatori bellum indixit; Trenchinium intravit, circum locata sunt castra. Dum alias ibi copias operitur, Dux Suidnicensis, cum plerisque Proceribus, Caroli nomine advenere. Aliquot dies de pace disceptatum est: quae quum tam cito confici non posset, induciae factae sunt. Nicolaus vero Palatinus, & Stephanus Bebekus Judex regius, ad Carolum mittuntur, ut de pace agerent; qui quum Imperatorem ad Brodam cum exercitu offendissent, & de pace disceptassent, re demum infecta rediere. Ludovicus, induciarum gratia, solutis castris, in Pannoniam regreditur. Exacto induciarum tempore, Ladislaum Apuliae Ducem, & Petrum Banum, cum expeditissimo equitatu in Moraviam, misit; qui provinciam ingressi, vicos & castella quaedam improbe munita populantur & incendunt, abigunt pecora, & multos captivos abducunt, mox incensis & vastatis agris, onusti praeda, abeunt: res ita ex improviso gesta, ut inhiberi nequiverit.

Expeditio in Moraviam:

Fiunt induciae:

Quibus exactis Ludov. Moraviam devastat.

Successit his Casimiri Poloniae regis obitus, quem Ludovici avunculum fuisse diximus. Hic cum Ludovico, liberis orbatus, regnum Poloniae legasset, quando neminem habebat qui sanguine propius eum attingeret, rex haudquaquam cunctandum ratus, habito ingenti delectu, in Sarmatiam proficiscitur. Venit Cracoviam, ibique frequentissimum omnium regulorum, Antistitum, & Nobilium conventum habet: testamenti tabulas aperiri jubet, ac legi; in quibus quum se haeredem unicum ex legato legisset, perhumane praefatus, Principes, populorumque Legatos exoravit, ut se, Casimiri nepotem, regem ultro declararent: quare ab omnibus, uno ore, dominus & rex Poloniae salutatus, & coronatus est.

Casimiro reg. Polon. Ludovicus succedit:

Pacato regno, dispositisque Praefectis, in Pannoniam reversus, extemplo de Layki, transalpinarum partium Vaivodae, ut ajunt, defectione commonefactus est;

In Laykum Walachiae principem,

bipartito exercitu Ludov. movet. est; quod aegre, quum utramque Valachiam suae ditionis esse noverit, tulisse ferunt. Id suscepta mox expeditio declaravit. Nam coactis celerrime duobus exercitibus, in transalpinam Valachiam proficiscitur: a duabus partibus provinciam adoritur; a tergo namque, & qua Transsylvaniam attingit, Nicolaum Vaivodam Transsylvanum, & Simonem Mauritii filium, cum ingenti nobilium manu irruere iubet, ipse a Bulgaria, quam Mysiam olim appellabant, a fronte in hostem impetum facit. Laykus, Ludovici exercitum trajicere contendentem, Danubii ripa prohibere conatur: instat a tergo Nicolaus, & cum omnibus copiis Valachiam ingressus, ad Jalonizam fluvium castra movet. Ad inhibendum transitum, castella quaedam praesidio munita comperit; deturbatis illico praesidiis, castella capit, & transmisso confestim exercitu, cum Laykii equitatu, cui Dragomerus Valachus praeerat, manum conserit: durante aliquantisper pugna, hostis proteritur funditurque. *Caeduntur Ungari:* Nicolaus victoria potitus, adauctis animis, in provinciam penetrat interiorem, ubi quum inter sylvas ac montium anfractus se cum universis legionibus insinuasset, irruentibus e jugis montium hostibus, ita telis ac lapidibus confectus est, ut ipse cum plerisque nobilibus, dato tergo, & praeclusa fuga, miserrime occubuerit; caeteri partim caesi, partim relictis impedimentis ab hoste dimissi. Cum Nicolao, Petrum Provaiuodam, & Petrum Rossium, Kikelló oppidi Praefectum, item Ladislaum & Petrum, Siculos, cum magno nobilium numero, oppetiisse memorant. Nicolai corpus, Valachorum manibus ereptum, Strigonium milites retulere, & in aede divae Virginis condidere.

Nicolaus Gara edomat Valachos: At cladis hujusce jacturam Nicolaus Gara plane resarsit, qui mira virtute, ac singulari militaris artis disciplina, regis exercitum, instructis navigiis, e Bulgaria in Valachiam, invito & adversante Layko, ita transmisit, ut in Danubii ripa hostem fuderit, caeciderit multos, & proxima subinde oppida ceperit. Tunc Ludovicum regem, ut Valachis tutius imperaret, Severinum oppidum, a Severo olim Imperatore aedificatum, ac vetustate collapsum, instauravit. Item ad Hierassum amnem castellum erexit, quod Therchum nominant, & utrique praesidium imposuit. Pacata demum provincia, in Pannoniam abiit.

Ludovici artes regnandi: Mos ei fuit, in rebelles & infensos, suspectosve, quotannis movere bella, nullam respirandi copiam, nullam otii potestatem hosti facere, absterrere audacia, & perpetuo defatigare bello; obstinatis ac perfidis, variisque animis, multo pertinacius instare, neque ab hoste vindicta, neque ab amico beneficio superari, supplicibus sese offerre exorabilem. Laudis praeterea cupidissimum, & immortalitati quam maxime studentem, ferunt Rascianos, & Moldavos, qui Daciam inferiorem habitant, & in Valachia montana permanent, assiduo bello affecisse, & praecipue Rascianos, qui superiorem Mysiam incolunt, quum perfidiae utrosque plus quam barbabaricae esse intelligeret. Quare Dominicum, Ostfii gnatum, provinciae Mysiae cum Zemero praefecit; post hos Nicolaus Gara suffectus est, quum hunc animi corporisque viribus Ludovicus praepollere intelligeret. Hi Mysos ac Dacas in Pannonici regis fide summo studio retinuere. *Ludovici scientia:* Item nil sibi prudentia, liberalitate, propagatione regni, ac gloria fuit antiquius: omnia literarum studia avidissime novit, *Pietas:* ac in primis Astronomiam, qua inconsulta nihil sibi placuit auspicari. Jus integerrime dixit, amplificavit cupidissime regnum, in divinum cultum, & studiosos *Justitia &c.* omnes, perquam magnificus & gratus semper est habitus. Ne plebs ac rustica multitudo gravioribus, quam par est, tributis & portoriis, a quaestoribus & praefectis oneraretur, neve iniquis judiciis gravaretur, afficereturve rapinis, dissimulato saepe habitu, veluti calidissimus explorator, vicos & oppida lustravit, perscrutaturus mores Publicanorum & Praefectorum, & eorum injurias ex plebis querimoniis recogniturus. Quod idcirco a clementissimo Principe factitatum ajunt, ut non minus Optimatum, quam plebis curam gessisse videretur. Quin etiam saepissime subornatus, de moribus regiis percunctabatur, e simplicium responsis sese ipse quandoque castigavit.

Quam

Quam pius, ac Deo gratus fuerit, ex his quae subjicientur intelligi potest. In primis ut Hebraei a durae cervicis pertinacia deficerent, resiperentque tandem, se hos pro Ungaris habiturum, perpetua donaturum immunitate, pollicebatur. Demum, quum neque suis, neque sanctorum patrum concionibus, ad orthodoxam fidem revocare potuisset, publico omnes edicto Ungaria exegit, res ac fortunas impune exportare permisit: hi vero exacti, Austriam & Boemiam inundarunt. Quum Eremitarum ordo divi Eremitae primi Pauli in Ungariam venisset, corpusque ejus Venetiis avectum, in Laurentii aedem, quae ad tertium lapidem Budae proxima monti prominet, translatum esset, Carolus pater, primus Eremitarum collegia introduxit, qui Laurentii, sanctae Crucis, Spiritus Sancti, & divi Ladislai sacras aedes usurparunt; Ludovicus autem in Nozthre coenobium his excellentissimum dicavit, & in Leweld aliud Carthusiensibus exaedificavit, magnificeque donavit. Duas item aediculas, regio sumtu constructas, magnae matri erexit, ac ingenti donativo excoluit, in Aquisgrano alteram, alteram in Cellis. Exemplo quoque suo, multos ex Antistitibus, Optimatibus, & Nobilibus, ad haec divinae pietatis officia invitavit: qui, ne a sui regis magnificentia degenerarent, per se suosque templa donaque dicarunt. Quare, praeter omnium opinionem, *religio* in Ungaria nimis amplificata, & usque adeo propagata, ut *plus tertia regni parte in divinum usum possideret*. Cumanos, Tartarica feritate ac ritibus infectos, ad veram fidem impensissime revocare studuit, & spe sua nequaquam frustratus, revocatos, immissis eo sacris declamatoribus, religionis magistris, quantum in se fuit, diligentissime confirmavit. Ad rectam quoque fidem Patarinos in Bosna convertit, qui variis erroribus impliciti, in deperditam impietatem inciderant: qua quidem in re Peregrini Bosnensis Episcopi, viri profecto sanctissimi, opera usus est. Quin etiam in Slavonia, & in ea quidem regione, quam Lipnam nunc appellant, quum multos depravatis opinionibus esse intellexisset, quibus sacerdotes ex divi quondam Hieronymi institutione sacra ministrabant, ad veram sapientiam reduxit; verum hi nunc in pristinum errorem recidisse dicuntur.

Iudaeos in Hebraismo pertinaces Ungaria expulit:

Eremitis d. Pauli & Carthusiensibus coenobia, aliaque templa erexit:

Cumanos ac Patarinos ad orthod. fidem convertit.

Ejus etiam tempore Bogdan Valachorum Princeps, qui destituta habitatoribus Tartarorum vicinitate Moldavia, quae interior Valachia est, ad Marmarusiam habitabat, coactis Valachis, in patriam regionem, Ludovico regi subjectam, remigravit, idque inconsulto rege fecit, quod is aegre tulit. Sed cum illorum foecunditate provinciam in dies compleri coepisse audisset, eam, pacta conditione, ultro concessit, ut Moldaviae Vaivoda, ut ajunt, grata obsequia, & stata quotannis stipendia, Pannoniae regi persolveret. Imperante quoque Ludovico, saeva pestis, & locustarum muriumque incommoda, item calamitosi terrae motus, Ungariam incessere. Praeterea quum in omnes esset liberalissimus, qui regalis aulae servitiis obnoxii ex more fuerant, eos in nobilium ordinem perhumane asseruit, ac servitutis onere liberavit.

Bogdan Valachor. Princeps, fit Vaivoda:

Uxores ei fuere duae: altera Caroli filia, qui deinde ad Imperii Romani fastigium evectus est, huic Margaritae nomen fuit, quae intempestiva morte subrepta, sine liberis, vita decessit; Elisabetha altera, Stephani Bosnensis Bani, ut ajunt, filia, ex qua gnatae tres genitae, Catharina, Maria, & Adviga. Catharina, pueritia non excessit. Maria, a teneris unguiculis Sigismundo Brandeburgensi, Caesarea stirpe edito, desponsata, augustali potestate & corona potita est. Adviga, defuncto patre, regnum Poloniae sortita, Optimatum consensu, Jagelloni Principi Lithuaniae conjugata, qui nondum orthodoxa fide initiatus erat; matrimonii foedere, ex compacto, in regnum simul Christianam professionem admisit, atque Ladislaum appellari jussit, qui uno eodemque tempore fortunam nomenque mutavit.

Ludovici uxores, & liberi.

Ludovicum referunt pacem domi, foris bellum semper optasse, quando alterum sine altero facile comparari non potest; domi justitiam, pietatem, & religionem,

Ludovicus domi forisque laudabilis.

nem, peregre fortitudinem, feveritatem, animique magnitudinem, utrobique prudentiam coluiffe. Privilegia populorum immunitatesque fervaffe, facrarum aedium jura laefiffe numquam, provincias, quas in Chrifti fidem afferuit, omni liberalitatis officio fibi conciliaffe, in omnes demum, vel maxime in calamitofos ac miferabiles, fuiffe pientiffimum. Tyranni notam diligentius morte praecavit: quare non modo tyrannus numquam vifus eft, fed prae nimia comitate ac clementia, ne rex quidem, publicus pater vigilantiffimus, regni cuftos, & propugnator invictus effe dicebatur. Quum a pueritia venationes frequentaverit, aetatem grandiorem militiae affumferit, ad extremum, nactus otium, a gerendarum rerum moleftiis ad divinam contemplationem fe revocavit. Quantum in fe fuit, publicis tunc negotiis fe fubtrahere, fanctorum patrum confuetudine uti, perpetuae faluti impenfius incumbere, utrique fimul vitae officia perfolvere, neque interim hoftium infidias regnique tutelam animo ejicere; quod ut faceret, marium orbitas liberorum hortabatur.

Sigifmund. adoptat: Ut regno confuleret, Sigismundum adoptaffe dicitur, quem & auguftali genere, & excellentiffima indole effe intelligebat. Jacturam liberorum refarcire hoc modo placuit; ne ab re quidem, quando Princeps ille prudentiffimus, Pannonicae faluti neque commodius, neque honorificentius confulere potuit. Et ficut exitus rerum approbavit, quis ejus viri fapientiam non admiretur, qui longe ante mortem futura profpexit, fuorumque faluti multo ante, quam res ipfa poftularet, ut in tempore confilia provifa conferret, rite confuluit.

Anno aetatis 56. virib. deficit. Annum demum rex natus fextum & quinquagefimum, valetudine parum profpera laborare occoepit; ne aliter quidem, ac obtigerat, id futurum profpici poterat, quando bellici labores, quotidianae curae, caloris ac frigoris incommoda, affidua itinera peregrinationesque, corpus ejus ita confecere, ut in graviffimum deinde morbum fane conjecerint. Poftquam defperata falute, extremum fibi diem *Regni principes in manus Mariae filiae fponte jurant.* imminere intellexit, coactis Optimatibus regnum difpofuit: in manus Mariae filiae, ne jubente quidem ipfo, fponte fua omnes jurarunt, fe haud aliter ac patrem eam obfervaturos, & non modo fidem obfequiaque debita praeftituros, fed pro ejus nutu & imperio liberos, vires, corpora, fortunas, ac divina fimul & humana, quum res tulerit, ultro delaturos, pericula quaeque maxima lubentiffime fubituros. Explorata Procerum ftudia quum promtiffima infpiceret, admodum illacrymavit. Quum diem Ludovicum agere rumor effet, ita vulgo trepidari coeptum eft, ut fuae quisque vitae timere videretur; pro falute regia publica vota nuncupantur, ad omnes oppidatim & vicatim aras homines operantur, ne tanto defenfore parenteque orbentur, haud aliter quidem omnis aetas ac fexus formidare vifus eft, atque fi hoftes in mediis laribus habuiffent. Ecce aliquantisper ante mortem ejus, Cometes apparuit, quo regi fatum inftare omnes augurabantur. Increfcente *Ludovicus moritur A. 1382.* igitur morbo, Idibus Septembribus diem obiit, tantumque fui defiderium reliquit, ut prae caeteris hunc regibus Pannonia deploraffe videatur. Promulgata morte, omnes ex oppidis & pagis in Viffegradum convenere, confluxere undique Principes, & Antiftites, item Nobiles, & provinciarum omnium Legati, qui perpetuo exequiarum honore Ludovici obitum honeftarunt. Variae e cunctis populis auditae voces, varii quoque matronarum ululatus, quae regionatim cum liberis, haud fecus ac ad complorandum fuum quisque parentem, ultro concurrere. Hi patrem pientiffimum, regem clementiffimum illi ingeminare. Pars defenforem fortiffimum, & bellatorem invictiffimum alii, exclamare; nonnulli dominum indulgentiffimum vociferari, affertorem regni, & Dalmatiae liberatorem multi dicere; domitatorem plerique hoftium flere, nemo tamen pietatis officio fe fatisfacere poffe videri. Quamvis certatim pro fe quisque & ex corde ploraret, filiarum tamen ululatus in tantam acclamationem populos incendebant, ut ad mortem usque comploraffe putarentur. E Pontificibus & Sacerdotibus, item e Proce-

Proceribus, & ordine nobilitatis, nemo siccis oculis spectari potuit; quin etiam in sacris multi Sacerdotes, e profluvio lacrymarum, vix operari potuere. E Praefectis equitum & militibus nonnulli, ne prae dolore indomito sibi manus injicerent, adhibitis custodibus sunt inhibiti; & ni Mariae consolatio succurrisset, quam *pro rege habituros se* omnes proclamabant, multi haud citra necem lacrymosum funus celebrassent. Quid plura, quantum ejus mors & Ungaris, & sociis, moeroris attulerit, hinc facile considerari potest, quod annos tres universa Ungaria pulla veste incessit, totidemque annis luctum regionatim celebravit. Nusquam risus, jocus, sonus, chorea, aliquodve festivitatis genus spectatum est; justitium triennio indictum. Item pueri, veluti patre orbati, gemebundi omnes incessisse dicuntur; socii omnes, inprimisque Roxani, Mysii, Bulgari, & Valachi, ab eo domiti, in tristitiae speciem barbam deposuisse feruntur. Omnes, praeter Venetos, hunc Principem deplorarunt, quippe qui ad primum mortis ejus nuntium tanta laetitia exultasse feruntur, ut nihil unquam felicius ac magis faustum exaudiverint; quod ne ab re quidem, quando hunc unicum Venetae calamitatis auctorem, Dalmatiae gratia, fore intelligebant. Corpus Albae ad Basilicam divi Stephani, in aedicula, quam monumenti sui loco aedificarat, sepultum est. *Albae sepultus:* Sexto decimo post die, regina Elisabetha, honestissimo Sacerdotum collegio facellum magnificentissime donatum decorasse dicitur, qui Ludovici Manibus quotidie operarentur. Diem rex anno salutis octogesimo secundo supra tredecies centum obiit; annis quadraginta, mense uno, diebus autem duobus & viginti, regnavit. Hunc statura mediocri, elatis oculis, crinibus & barba crispa, sereno vultu, prominentibus aliquantulum labris, & humeris parum curvis, ac regem caeteris longe praeferendum, fuisse memorant.

DECADIS SECUNDAE FINIS.

ANTONII BONFINII
RERUM UNGARICARUM
DECAS TERTIA
LIBER PRIMUS.

Ludov. filiae Maria Ung. Adviga Pol. reginae: Carol. parvus regnum Neapol. occupat: Cujus fuerit filius.

OST regis Ludovici mortem, duae filiae, cum nepote Carolo, superfuere. Harum altera Ungariae, Poloniae altera fortita est regnum. Maria natu major; minor, Adviga fuit. Carolus, ex cognomento Parvus, vivente adhuc Ludovico, quem Andreae regis filium fuisse ajunt, Neapolitanum regnum, ut deinceps referetur, occupavit. Quem quidem an Ludovici, ut plerique, filium, an ex Andrea fratre nepotem dicere ausim, nondum satis exploratum habeo; nisi fortasse ab eo adoptatum plane dixerimus. Nam dum hinc Ligures mari, hinc Aquilejenses & Carrarii, Ludovici socii, Venetos terra vexant, paulo ante Clodiam fossam, & transactam utrinque pacem, Urbanus Pontifex, Joannae reginae insolentiam domitare cupiens, Ludovicum exoravit, ut se adjutore Andreae fratris mortem cumulatius ulcisceretur, regnum reciperet quod suorum fuerat, ejiceret Joannam, non minus de suis, quam Romana Ecclesia male meritam. Delatam belli conditionem Ludovicus ne invitus quidem accepit, ut veluti utrique filiae, ita & nepoti regnum compararet, & illud inprimis, quod suorum auspiciis gubernari consueverat. Quare Carolo, in Tarvisino agro adversus Venetos, quemadmodum supra diximus, agenti, mandat, ut inde profectus Joannam impetat, paternum regnum recuperare nitatur. Carolus mandatis obtemperans, vocatis ad se Venetorum oratoribus, sub praetextu cum Veneto ac Ligure componendae pacis, ac demum nulla ejus habita mentione, sed aperto quod animo moliretur, tam praepropera in Ungariam festinatione rediit, ut Comites octoginta, ad Plavim fluvium, trajiciendo amiserit. Jannotum, Salerni Principem, exercitusque sui ducem reliquit, quem in Hetruriam properare jussit. Jannotus Albericum, Cunii Comitem, & Ferrobrachium Germanum, unius cohortis Praefectum, in societatem accepit. Hetruriam hic ingressus, coactis Florentinis exulibus, in Senensem agrum descendit. Senenses & Pisani, Jannotum Salernitanum, multa pecunia placatum, ab agri vastatione submovere. Id ipsum dum Florentini facere student, quia suos exules recipere cogebantur, a Jannoto nihil impetrare potuerunt. Joannem, Hancutum nominatum, stipendio pacto conducunt, ut eo duce Jannotum repellant. Dum id agitur, Carolus ex Ungaria cum octo millibus equitum advenit. In Aretinum primo agrum erupit, urbem, Guelforum & Gibellinorum factionibus agitatam, in deditionem accepit. Senensem mox agrum ingressus, Florentinos infestat, qui dimisso confestim duce, quadraginta millibus aureum pacem Caroli mercantur. Hancutus Bagnacavallum oppidum Nicolao & Alberto Estensibus vendidit, quibus Astorgius Manfredus Faventiam paulo ante, civium proditione, clam abstulerat. Carolus deinde urbem Romam, ut Urbanum Pontificem adeat, recta contendit. Honorifice exceptus a Pontifice, data recuperandi regni potestate, forti animo, cum multis cohortibus, & validissimo equitatu, id adoritur. Occurrere

Carolus Romae ab Urbano Pontif. honorifice exceptus:

rere continuo Joannae reginae copiae, quas quum illico profligasset, iter Neapolim versus facere pergit. Redintegrato iterum exercitu, hostes obstitere; quos quum saepe fugasset, caecidissetque, Neapolim tandem pervenit: urbem, facta mox deditione, recepit; reginam Joannam in arce, quam Castellum novum appellant, obsedit. Albericum, Ferrobrachiumque Germanum, exonerandi regni gratia ultro dimisit, ut praeda, aut quavis exercitum vi pascere studerent.

Neapolim deditione capit:

Episcopum Virdunensem Carolus Aretio sane praefecerat, qui factionis perosus, Gibellinos & Guelfos sine discrimine ullo tractarat. Quum civium is animos nulla aequitate beneficentiaque sibi conciliare posset, Jacobum Carazolum, Neapolitanum civem, successorem sortitus est. Hic inita gubernatione, quum pari justitia & aequitate urbem factiosissimam pacare contenderet, suscitata a plebe Guelfa seditione, in arcem rejectus est, quocum Gibellini quoque confugere. Carazolus Albericum, in Tudertino agro tunc agentem, accersi jubet, eumque in urbem noctu clam immittit; qui dum Guelforum audaciam coercere conatur, Gibellinorum quoque bona diripuit, at mulierum violentia manus abstinuit. Ferrobrachius paulo post sequutus, quodcunque superfuit, totum abrasit; ingenti etiam praeda Florentinos affecit.

Aretii seditio:

Haec anno octogesimo primo supra tredecies centum acta sunt; quo quidem tempore, nova quaedam e Gallia tempestas exorta, Italiam incessit. Ludovicus enim Andegavensis, Francorum regis & Clementis antipapae suasu impulsus, non tam Joannae liberandae, quam deponendi Urbani gratia, cum triginta equitum millibus Italiam ingressus, in Bononiensi primum agro desedit. Carolus periculum imminens conspicatus, relicto nobilitati Aretio, Albericum & Ferrobrachium ad se revocavit; quin & Florentini, ab Urbano Pontifice exorati, Hancutum ad Carolum misere. Ludovicus per Marsos ad saltum Cassinensem pervenit; anno secundo secundum Andegavensis adventum, duodecim equitum millia e Gallia ad hunc transmissa, qui per Placentinum, Lucensem, Florentinum, & Senensem, in Aretinum tandem agrum, Andegavio duce, pervenere. In urbem a Guelfis immissi, reluctantibus domi forisque Gibellinis, urbem tertio post Alberici cladem anno diripuere. Urbis arcem Guelforum praesidium tenebat, quae diebus circiter quadraginta oppugnata, in Gallorum sane potestatem venisset, nisi Ludovici fatum intercessisset. Quo quidem cognito, Andegavius exoratus, deserta expeditione Florentinis urbem vendidit; soluta mox obsidione, in Galliam reversus est. Pari quoque trepidatione Ludovici exercitus subinde solutus est, & solutione usque adeo turpi, ut mendicantes bini trinive milites in Galliam se receperint.

An. 1381. Ludov. Andegavensis Italiam ingreditur, Urbanum P. P. depositurus.

Urbanus deinde, cum universis aulicorum ordinibus, ut nepotem Capuano principatu donandum curet, Neapolim proficiscitur; quod quum praeter sententiam accidisset, spe frustratus in minas se convertit. Carolus, intellecta Pontificis ambitione ac inconstantia, mox ei custodes adhibuit, quibus palatii exitum inhiberet. Urbanus, dissimulata injuria, & impetrata missione, Nuceriam aestivatum se venire simulavit, ubi numerosam Cardinalium manum creavit; e veteribus septem, quos una cum rege in Pontificem conjurasse dicebat, in carcerem sane conjecit. Adversus Carolum deinde agere occoepit, ut eum haud injuria regno abdicare videretur. Diem Carolo abdicationis indixit, ut jure in forum pontificium accersi videretur. Respondit Carolus, se ad indictum diem haud invitum adfuturum; & comparatis continuo legionibus, Nuceriam profectus, non ut reus, sed ut Praetor & hostis obsedit, ut Marte potius, quam centumvirali judicio litem dirimeret. Intercessit Raymundus Baucius, Ursino genere natus, Nolanique Comitis filius, qui Tarentinum post haec principatum nactus est: is copiis fretus, quas sub rege ductarat, Urbanum, cum universo apostolico collegio, ad mare deductum, Ligusticae classi imposuit. Qui dum Genuam navigat, e septem Cardinalibus, quos Nuceriae capi jusserat, quinque saccis involutos in mare demersit, haud aliter atque parricidas, qui culeis insui, & in profluentem demergi solent.

Urbani Pontif. iter Neapolit. infaustum:

Maria regina Ung. Sigismundo Brandeb. desponditur.

Sed ad Mariam historia nos redire cogit, ut ex ejus coronatione, quid sibi Caroloque acciderit, deinceps rite narretur. *Maria* Ludovici filia, veluti pater testamento caverat, Sigismundo Brandeburgensi, Caroli Imperatoris filio, & adhuc puero, ex compacto ita nupserat, ut ad maturas usque nuptias virum non duceret, consummatis nuptiis, Sigismundum regni consortem pariter admitteret. Hanc ultro conditionem universa tunc Ungaria acceperat, quum immortalia Ludovici regis beneficia omnes pariter obstrinxerint. Quum intempestivae adhuc forent nuptiae, Ludovicique patris merita universos sibi devinctos haberent, neque interregnum ipsi facile paterentur, Mariam tanto studio suffragiorumque successu, tota Pannonia in regni fastigium extollit, ut non modo reginam, sed regem pronuntiarit salutaritque. Quod sexui natura detraxit, fortuna concitatissimo favore rependit; pro regina rex passim salutatur, & donec virum duxit, jubente Pannonia, pro rege semper appellata, & in cunctis diplomatis rescripta est. Quin etiam Albam ducta, subsequentibus cunctis Antistitum, Procerum, nobiliumque ordinibus, rite coronatur. Ne corona quidem sacra, divino quodam numine Ungariae Principibus destinata, hanc dedignata fuisse dicitur; hinc, quanta Ludovici beneficentia, & quam pia memoria fuerit, facile conjici potest. Quamquam adolescentula regnum iniverit, ac aetatis intempestivitate, sui muneris magnitudini adhuc sat facere posse non videretur, materna tamen sapientia munus probe resarsit, ac longe profecto commodius resarsisset, si dexteriorem illam fortunam, in cujus potestate sunt omnium jura regnorum, sortiri potuisset, aut si e suo quam alieno arbitrio maxima quaeque gerere voluisset.

Albae coronatur:

Matris Elisabethae usa ad regimen consiliis.

Elisabetha Nicol. Garam Palat. secuta consiliarium.

Erat enim huic Nicolaus Gara, vir non magis genere quam opibus spectatissimus, quem Ludovicus quondam, ob rem bene gestam, ad Palatinatus, ut ajunt, munus evexerat: hunc potissimum Elisabetha mater in consilium admittere solita est, quando sibi fidum studiosumque noverat. Quodcunque regi Ludovico in vita is exolvere non poterat, ne ingratitudinis reus esse videretur, id omne uxori ac filiae, post mortem, rependere nitebatur. Numquam a reginae latere discedebat, ne imbecillum sexum, in tanta animorum varietate, periclitari pateretur; quantum in se fuit, Elisabethae consulebat, quaecunque dignitati aut saluti convenire viderentur. Contra illa vehementissimam Palatini fidem intelligere, nimium ei credere, ex ejus profecto sententia cuncta gerere, ne illo quidem inconsulto quicquam agere; quando in viro non parum fidei & consilii jam inesse, quin etiam totum servitio suo addictum esse, noverat.

Suadet hic, Proceres non nimium extollendos.

Hic multum auctoritatis apud reginam adeptus, parum commode consulere subinde coepit: ne suos Proceres nimis extollat, nimiumve donet, hortatur, quandoquidem jam potentes effecti, imperata non faciunt, detrectant fidem & obsequia, & repentina insolentia correpti, aliquid novitatis moliri conantur, satius esse hos ita tractare, ne nimium obesse possint. Item praepotentibus quibusdam attenuandas esse vires, auferendos quoque magistratus, quicunque formidolosi sunt, ne quid insolentius audeant; fidelibus tantum viris, qui nunquam a latere abeant, honores ac munera conferenda. Neminem se in Ludovici prolem spectatioris esse fidei constantiaeque, quum vetera illius in se merita oblivioni tradere nullo modo queat. In ditionem proinde suam reginae mentem trahit, persuadet quaecunque cupit, & pro libidine sua cuncta facit.

Inde conflata Mariae invidia:

Occoepit ex hoc illa multos sibi e Proceribus habere suspectos; in plerosque profecto immerentes odium & suspicionem concipit, seque ipsa temere in nonnullorum invidiam trahit; item odio haberi coepta, quia non omnes aeque diligere videbatur. Quum alios aliis honorando praeferret, ne mediocrem quidem discordiae ac dissensionis materiam serit; inter Proceres quicunque se Nicolao praestantiores esse reputabant, eum unicum, posthabitis caeteris, in consilium admitti gravate ferebant. Conflata hinc immodica inter Optimates odia, & in Garae praesertim domum, quippe quae non solum praedominari, sed quemvis Procerum e reginae gratia submovere ac deprimere nitebatur. Hinc quoque immortalia Ludovici

dovici merita obliterari coepta, fastidirique virgineum plane sceptrum, & pro nihilo duci: suborta quoque mutua inter Magnates nobilesque bella, vim palam pro se quisque inferre, rapere aliena, vicos & oppida ferro invadere. Multi etiam rebellare, e Proceribus plerique deficere, qui alium regem creare urgebant. Perfidia hos primum incesserat: Zagrabiensem Episcopum, Itala gente natum, & hac a Ludovico dignitate donatum, item Stephanum Vaivodam Transsylvanum, & Andream, fratres, quibus Ladislaus pater fuerat, nec non & Stephanum Symonthorniam, & Joannem Croatiae Praesidem, & Joannem denique crucigerum equitem, Auranaeque Antistitem. Qui quidem omnes adversus Mariam conjurati, Ludovici beneficio quondam honore & opibus excreverant, quamvis humili loco nati forent. Ex composito caeteros clam adeunt, foemineum incusant & execrantur imperium, vanam damnant Ungarorum patientiam: Nicolai Garae tyrannidem ingeminant, variis criminibus insimulant, & quid periculi cuique nobilium instet, variis argumentis ostendunt. In horum plerique sententiam concessere, & in primis illi, qui novarum rerum avidi esse solent. Addebant ad haec, reginam bonis omnibus aversam, praeclusisse aditum; Nicolaum duntaxat in consilium admitti, alios aspernari, maximam nobilitatis partem torvis oculis intueri: Garam tantum familiam respicere, fordere illi Procerum servitia, neque quantum olim sanguinis Ludovici temporibus hauserint, memoria tenere. Proinde, nihil foeminarum imperio formidolosius & intolerabilius esse. Demum, si de optimo ac legitimo rege cogitaretur, haud ab re fore. His ne parum quidem dictis conjuratorum numerus amplificatur, in quem magna quoque equitum se multitudo insinuavit. Quum hi, quos diximus, a Mariae fide descivissent, clandestina inter se concilia saepius de eligendo rege habuere: unicuique solus Carolus, ex cognomento parvus, veniebat in mentem, quem quidem Apuliae regem, regali genere natum, & Ludovici nepotem, haud invitis populis, tuto Mariae imperio, & Nicolai tyrannidi, opponere se posse sperabant.

Proceres a Maria defectionem meditantur.

De subsistuendo Carolo Parvo cogitant:

At ubi inter eos de Carolo evocando conventum est, Zagrabiensem uno consensu Antistitem ad eum oratorem mittendum esse decernunt. Id negotii sibi demandatum non invitus is accepit, quando factionis hujusce auctor erat. Ut cautius res agatur, foeminea interim imperata faciunt, solvunt vectigalia, & nulla denique re legitima obsequia detrectare videntur. Orator, ne quid novi moliturus in Italiam proficisci videatur, exsolvendi voti, & magnae religionis gratia, se Romam profecturum simulat. Nondum annos Maria duos plane regnarat, quum is ad evocandum Carolum in Italiam contendit. Quum Sipontum appulisset, continuatis itineribus Neapolim venit: quo quum venisset, & formidolosam in re quaque gravissima cunctationem esse reputaret, nil profecto sibi fuit antiquius, quam regem Carolum quamprimum adire, exponere mandata, & in sententiam continuo suam illum trahere. Quare sine mora Carolum confestim adit, ac impetrata clam dicendi copia, fausta in primis salutatione usus, sic eum praereverenter alloquitur:

Zagrabiensis Episc. ad eum Legatus:

Sanctissima progenitorum tuorum memoria, Carole, qui quum regnum nostrum pientissime semper gubernarint, nulla oblivione obliterari queunt, nos huc adegit, ut ad te haud aliter, atque ad veras sacrorum Ungariae regum reliquias, confugeremus, rati, nos, qui tuorum juris ditionisque semper fuimus, in calamitatibus nostris a te nunquam destitutum iri. Quin & obfirmatis hoc semper animis certo speravimus, Pannonicam te gentem, quae sub tuorum tutela fuit, in utraque numquam fortuna deserturum. Non ignoramus, clementissime Princeps, sacrorum regum sanguinem, ad te unicum jam esse redactum, & in tanta principum orbitate te superesse solum, quem tuam Ungariam curare, & avitum regnum gubernare oportere intelligimus, atque ut, quod nobis opus esse intelligimus, facile speremus, Majestatis tuae praestantia nos hortatur, in quam omnium tuorum sapientiam, virtutem, fortunamque confluxisse intuemur. Quare, quum spes unica sis nostrae gentis, veluti ex mandatis dudum intelliges, nos ad te potiores Ungariae Proceres miserunt, ut fluctuantis regni & haereditatis quandoque tuae reminiscaris, neve usurpatum Italiae imperium avito

Ejus ad regem allocutio:

anteponas. Quam honesta sit adventus nostri causa, Rex, brevibus accipies. Post Ludovici mortem, de tota Ungaria, & Christiana republica, ita bene meriti, ut inter divos haud immerito referendum esse censeamus, incredibili favore, omniumque suffragiis ordinum, quando neminem alium haeredem ejus in Pannoniis intuebamur, ob tanti parentis gratiam, qui nos immortalibus meritis obstrinxerat, Mariam gnatam regem salutavimus, atque ita jussimus appellari, ut hac promtissima gratitudine Ludovici Manes admodum promereremur, nobisque semper propitios haberemus; rati quoque, id non minus insolentiae, quam utilitatis nobis allaturum. Insuper tanto plausu eam coronavimus, ut non plus doloris Ungariae patris desiderium, quam laetitiae inaudita Mariae regis exclamatio, dedisse videretur. Verum, postquam foemineo cuncta arbitrio geri coepta sunt, longe aliter ac spes nostra tulerat accidit. Elisabetha mater, quum intempestivam adhuc regno filiam, ac sceptri impotem esse nosceret, ut ejus resarciret officium, omnia pro sua & Palatini Garae voluntate gerere coepit, illum tantum in consilium admittere, repellere alios Proceres, & pro Palatini libidine cuncta disponere. Multas is Elisabethae temere suspiciones injecerat, deferebat quotidie aliquos, depravata consilia suggerebat, suadebat ut plerosque, sublatis honoribus, sensim attenuaret, quorum virtutem formidolosam esse reputabat. Non igitur Maria, neque mater infelix, regnum gerit, Carole, sed Palatinus solus est, qui late in Ungaria dominatur, saevamque tyrannidem agit, & pro libidine sua, reginae bonis viris aditum praecludit, hos modo evehit, modo deprimit illos. Unde tanta cunctos Optimates incessit indignatio, tantaque facinorosos invasit audacia, ut depresso pudore, conculcatisque legibus & judiciis, vis passim inferatur, exerceantur ubique latrocinia, & e Proceribus alter alteri bellum indicat, incendat vicos, homines & pecora abigat, ferro incendioque demum omnia compleantur. Quin & ex privato bellum publicum exarsit, immo civile ac intestinum, quo mutuae Procerum & nobilium caedes in dies augentur. Maria, fluctuantis regni habenas nacta, partim per sexum, partim per aetatem, tantis rebus moderari nequit, neque secus ac Phaethon, puerili inscitia, & alieno furore trahitur, & quasi solio excussa, diffusa late incendia stupens timensque conspicit. Huc fatua nostra pietas, & vana fides adduxit, ut dum Ludovici nos Manibus gratificari studemus, & idcirco Mariam regem stolide creavimus, in gravissima nos ipsos & fortunas nostras mala conjecerimus. Maxima pars Optimatum ad te nunc venire me jussit, ut veluti maximo studio, nuncupatissimisque votis, te optavimus creavimusque regem, ita te minime cunctantem in Ungariam ducerem. Quamobrem Antistitum Procerumque consulto ad te venimus, Carole, unica sacrorum regum veneranda propago, ut delatum sine mora regnum lubenter accipias, regnum inquam, non tam a nobis tibi traditum, quam quia avitum est, haereditario tibi jure debitum, quod sine impietatis ignaviaeve nota recusare non potes. Hoc, quod deserimus, tuum est; quod in Italia possides, alienum, & pontificiae obnoxium ditioni, quod quidem precario tantum haberi potest, item insidiosum, varium, & fallax. Quid in eo Andreas ille tuus quondam subierit, quot bella Ludovicus & Ungari gesserint, quantum sanguinis effuderint, quot mala tolerarint, utinam haec, ne obducta jam vulnera rescinderem refricaremque, mitius dicere liceret. Nunc autem quid Urbani Pontificis iniquitas moliatur, satis superque tibi compertum habere debes: quippe qui, si sacrosancto collegio suo facinorosas manus non abstinuit, quonam pacto tibi parcet, quem non ad regnandum in Italiam, sed ad ejiciendam Joannam, sibi admodum infestam, e Pannoniis evocavit? Propriae potius, quam alienae semper utilitati Pontifices studere, jam longa te experientia satis docere debuit. Item tu quoque testis esse potes, qui tot bella pro Neapolitano regno gessisti, quam varia sint Italorum studia, & quot artes, quas praecavere nemo unquam etiam sapientissimus potuit. Hoc regnum, nunc Romanos, nunc Graecos, nunc Gothos, nunc Longobardos, & post haec Gallos, Germanos, Nortmannos, Arragonesque mutavit, nec aliquando Saracenos expavit sola novitate, Principumque strage gloriatur, & gaudet: nunc sub aliena ditione id, & precario possidere opus est. Quam variae sint Pontificum voluntates, & quanti eorum favores constent, tuorum exemplo, immo tuo, exactissime novisti. Proinde consule rei tuae, Carole, memento te esse Ungarum, & e sanctorum regum genere natum, tibique persuade, te tutius apud tuos, quam alienos versipellesque imperaturum, quamvis prae sapientia viribusque tuis, & Ungarorum ope, utrumque retinere poteris. Plurimos finge in hoc regno tibi inimicos, immo crede, quando quotidie experiris. Severina domus, vetustate

opibus-

opibusque praepotens, infesta tibi est; Pontificem habes multo infestissimum. Ne Galli quidem desunt inimici, qui regno ejecti, & terra marique potentissimi, nihil aliud dies noctesque moliuntur, quam ut debitum sibi hoc imperium recipiant. Quod si proprii commodi rationem haudquaquam movere, anne pietatis officio te nunc abalienari fas est, & tuam gentem deserere, aestuantissima procella fluctuantem, cujus ope ac multo sanguine Neapolitanum tibi regnum comparasti? Num fluctuante Ungaria, in otio tibi residendum est? quam si perditam videris, neque hic, neque ibi profecto regnare poteris. Quare collacrymans ac supplex te nunc obtestatur & obsecrat Ungaria, ut in tantis malis se respicias, quippe quae non modo externo, sed intestino quoque bello laborat, misereque vexatur. Gens misella, ex polo arctiore profecta, ad Danubium occupatis sedibus, omnes finitimos infestos habet, in medio hostium sita est, & quando nunc fere moderatore caret, domi forisque saevo bello conficitur; num siccis id oculis, & pacata mente spectare poteris, quum in Ungarica salute tuam quoque sitam intelligas? Proinde, Princeps invictissime, quem Pannoniae regem, faustis auspiciis a principio salutavimus, hanc expeditionem, age, forti animo adorire, copias tibi spectatissimas coge, dispone extemplo regnum, fidaque praesidia ubique distribue. Viaticum tibi abundans attulimus, exercitum quoque coegimus, qui ad pacandam Pannoniam satis superque tibi erit. Modicis tibi copiis opus est, quandoquidem ad aspectum tuae Majestatis arma quisque deponet, quum salutarem adventum tuum omnes expectent. Veni igitur, Carole, & regnum haereditarium tibi recipe, miserere, quaesumus, patriae gentis, cujus fide ac ope tantum nominis & imperii tu cum progenitoribus tuis comparastis. Cogita, idem nunc eorum Manes te efflagitare, ac petere supplices, qui suum regnum, quod tanto studio in vita curarunt, nunc in rerum omnium discrimen redactum, per ignaviam & impietatem suorum, ire perditum aegerrime ferunt. Felicibus itaque auspiciis, faventibusque omnibus divorum regum numinibus, arma cape, in Pannoniasque trajice, Magnatum discordias compone, extingue incendia, & intestini belli faces, quas imbecillum mulieris ingenium, prae sexus infirmitate, extinguere nequivit. Paterni regni habenas cape, quibus foemineae manus moderari non possunt. Gentem tuam externo bello circumventam protege, quae ducem optimum sortita, universo orbi formidolosa semper esse consuevit. Quamquam vana pietate, calamitosaque imprudentia peccavimus, quum foemineo nos imperio fecimus obnoxios; tuus tamen adventus errata corriget, & sceptrum, quod foemineas mollesque manus abominatur, a potentissima tua dextra susceptum, feliciter cuncta disponet. Itaque delatum tibi regnum accipe, & te ad faustissimam expeditionem confestim & audacter accinge. Secundum orationem mandatorum literas ostendit, potiorum Principum sigillis obsignatas, & viatici & auctorandi militis collatam stipem depromit.

Carolus, Zagrabiensis oratione persuasus, laetissimo Antistitem vultu amplexatus, gratias in primis Ungaricis Proceribus & Legato ingentes agit, & quum res sit maximi sane momenti, ne quid temere adoriri videatur, tertio die se responsurum pollicetur. *Carolus de accipiendo regno deliberat:* Interea honorificentissimo hunc hospitio excipi jubet, deinde se solum ipse admisit in consilium. Hinc quietis ratio, conjugis liberorumque suavissima consuetudo, & partum nuperrime regnum in Italia, quiescere suadet. Neque illud fugiebat, quam formidolosum sit, & arduum, nova quotidie moliri, incerta pro certis quaerere, quo plura quis tentaverit, eo gravius fortunae imperium subire, & per majora quotidie discrimina vagari. Hinc saeva imperandi cupiditas miserabiliter angebat, se liberis prospicere oportere, utile gloriosumque fore, alterum Ungaris, Italis alterum praeficere, & se utroque regno potitum, cuncta facile pacaturum. Succurrebat interim laborantis Ungariae commiseratio, ignaviaeque nota, atque virum, quem natura genuisset ad regnandum, si oblatum & haereditarium regnum ultro recusarit, pusilli crimen animi nunquam evasurum. Vicit tandem regnandi cupiditas, & quando charissima sibi uxor erat, consilium cum ea communicare statuit. Aperit illi animum, & qua potest ratione in sententiam suam trahere nititur. *Advocat in consilium conjugem:* Legatos ab Ungaris venisse nuntiat, qui regnum offerunt; occasionem hanc censet haudquaquam aspernandam, quando quam varia sint Apulorum studia, & Italorum insidiae, experientia docuit. Addit Urbani pontificis, & Severinae

rinae domus inimicitias, item infestos Gallorum animos, qui ingentem nuperrime classem, & terrestres copias, in ipsum compararunt. Praeterea se filium natu grandiorem secum in Pannoniam ducturum, se regno potitum, confestim gnato sceptrum & diadema traditurum, pacatisque rebus in Italiam continuo rediturum, ut Ungaricis opibus & auxiliis Neapolitanum quoque imperium tueatur. Demum, quando potestas omnis a Deo est, se non invitis regum numinibus ad avita sceptra vocari.

Uxor, mali praesaga, lacrymans dissuadet.

Quum haec uxor accepisset, veluti imminentis praesaga mali, tanto dolore correpta est, ut haec lacrymans verba fecisse dicatur: *O quam malis huc auspiciis infausti ad nos Legati advenere! o quam depravato cuncta judicio, mi Carole, pensitasti! nescis heu nescis, quam gravis semper fuerit in Ungaria malorum omnium officina. Tot intestinis, illa dolis, simultatibusque completa est, ut donec mutuis externisque caedibus ad internecionem pervenerit, nullum unquam otii vestigium in Pannoniis intueare. Gens est, cujus animus numquam patet, novos in horam dolos excudit, decies in hora mutatur. Vultus ad alienae mentis habitum effingitur, aliud in ore est, in corde aliud: quod quum semper subornatum sit, ex alieno semper incommodo, ac regum mutatione sibi quaestum facit. Exultat caedibus, crudelitate gestit, & plus quam barbara passim feritate grassatur. Nil quiete vehementius abominatur, primas ex more in suum regem insidias intendit, quod superiorum te regum exempla docent, e quibus, si recte memineris, quid tibi consilii capiendum sit, facile colliges. Proinde, conjunx dulcissime, perfidae gentis pollicitationes abnue: non regnum hi patrium, sed proprium tibi deferunt exitium. Scythicis artibus ne crede quaeso, Carole mi, si tibi tuorumque saluti probe consultum iri cupis. Habenda est etiam sororum tuarum ratio, neque Ludovici Manes, de te, de patre tuo optime meriti, mente tibi excidere debent. Paulo is ante mortem, te cum validissimo equitatu misit in Italiam; suo ductu & auspiciis Apuliae regnum occupasti. Sat igitur ample in Italia dominaris, hic tibi regnum, hic liberi, hic uxor est, hic tua deinde est Ungaria; pro hac pugna, hos tuere. Ne fas quidem est, te Ludovici violare testamentum, quippe qui Mariae, cui Sigismundum, Caroli Imperatoris filium, pro viro destinarat, Ungariae, tibi vero Apuliae regnum legarat. Si quid in virginem innocentem, in paterno regno sitam, pro aliena libidine molieris, gravissimas, mihi crede, poenas expendes. Numquam innocentis sexus, & praesertim foeminei, calamitates & injurias Deus aequo animo toleravit, in cujus tutela potissimum sunt virgines constitutae. Non regnum hercle repetis, sed in tuum sanguinem arma sumis, Carole, unde tibi liberisque tuis paras exitium. Quod si hujusce regni discrimen obiicis, ne tibi rebusque Italicis diffidas, explorata Dei benignitas hortatur. Othonem Bavariae Ducem, paulo ante numeroso exercitu Italiam ingressum, ut te regno ejiceret, divina ope repulisti. Cum triginta equitum millibus Ludovicus Andegavensis Italiam inundavit, & repentino mox fato praeventus tantum exercitum in tot calamitatibus dimisit, ut bini ternive mendicando in Galliam se receperint. Quare Pannonum artes cave, oblatum regnum, immo caedem exitiumque tuum, recusa. Sacram tui sanguinis aulam ne incestato, neve Ludovici violato Manes: quodsi contra feceris, perniciem hinc tuam, quod divina benignitas avertat, imminere scito.* His dictis, humi prostrata, regis genua supplex amplexatur, & ne expeditionem infaustam suscipiat, per deos, per liberos, per cuncta denique humana divinaque obtestatur.

Spreto muliebri consilio, Carolus regnum accipit:

At ille pertinacius proposito instat, mulieris animum consiliumque a sexu metitur, nec non conjugali haud parum affectui tribuit; post ubi adversam sibi uxorem intelligit, mentem dissimulat, solatur pro virili sua, & ne quo se metu cruciet admodum hortatur. Dimissa uxore, ingenti propagandi regni cupiditate succensus, Legatum acciri jubet. Quum ille subinde venisset, rex gratiora opinione responsa dat: *Se delatum Ungariae regnum ultro accipere, sacrum diadema, & tanti momenti sceptrum, quae suorum majorum insignia fuere, quando sine scelere facere non posset, nunquam recusaturum, immo nil sibi oblato munere antiquius futurum. Debiturum se perpetuo Pannonibus, qui regalium reliquiarum non obliti, e media eas Italia abducere studuere: si inita jam consilia bene successerint, cumulatas se omnibus gratias, & universo regno salutem, relaturum. Interea quaecunque moliatur, omnes reginam celare jubet, ne plus aequo excarnificetur.* Zagrabiensis Antistes, responso gratissimo potitus, ad parandam

dam classem hortatur. Horrebat tunc saeva hyems; Carolus, dum navigare non licet, classem struit, delectum habet, pecunias congerit, commeatus undique praecipit afferri. Legatus allatis eum nummis adjuvat, quaecunque bello sunt usui comparari studet. Carolus jam cuncta rite parat, ne maxima coepta temere inivisse videretur, & ne regni Neapolitani periculo sollicitaretur, omnes arces munitionibus, praesidiis, & commeatibus satis instruxit, fidos provinciis praefectos imposuit.

In Ungariam abit:

Compositis demum Italiae rebus, quum navigationis dies instaret, uxorem solatur, ne proficiscentem virum tam misere deploraret. Quamquam ambitione traheretur, uxoria tamen dicta animo volutabat, & admodum verebatur, ne certi haec augurii locum sortirentur. Quare, ne qua reginam desperatione conficeret, neve susceptae expeditionis periculo universam domum committeret, filium, quem secum ducere statuerat, in matris solatium reliquit, quam alio pacto numquam ab intemperato dolore coercere potuisset. Haec ubi omnia rite disposuerat, primo tempore, cum honestissimo regulorum & nobilium equitatu, Sipontum venit. Legatus numquam a latere discedebat, qui, ne reginae lacrymis & precibus mollitus remoraretur, summo studio caverat. Paratam sibi classem conscendit, tempestivamque nactus navigationem, octavo die Segniam appulit. Ex composito, ante ejus appulsum, cum una legione nonnulli Proceres illuc sane convenerant, ut advenientem Carolum honorificentius exciperent, & in primo regni aditu regem salutarent. Cum maximo plausu & congratulatione Segniam introducunt, faustis eum cognominationibus acclamantes. Curatis ibi triduo corporibus, instructo agmine, montem Adrium superant, sextoque die Zagrabiam veniunt. Antistes urbis, quem virum plerique Italicum quondam vocitatum fuisse volunt, ut pro legationis officio magnifice regem acciperet, quam gratissimo potuit hospitio Carolum admisit. Aliquot ibi dies cunctandum esse censuit, ut novi regis adventum omnes audirent, quo plures a mulierum fide deficerent, foemineum aspernarentur imperium, & ejus in dies expectatio augeretur. Hinc literis interea fautorum numerus amplificatur, incenduntur amicorum studia, nutantium animi confirmantur, & adversariorum pars magna, partim promissis, partim largitionibus conciliatur; quin etiam facinorosis impunitas, immunitas civitatibus, vectigalium remissio populis, militibus stipendia magna, promittuntur. Clandestini quoque nuntii ad regulos & Proceres mittebantur, ut suffragia undique pararentur; multis honores, pontificatus, ac munera maxima proponebantur. Quibus quidem artibus, tot favores sibi Carolus plane conflavit, ut nemine reluctante regiam occupare videretur; quare multorum quotidie literis ad capessendum regnum invitabatur.

Segniae a Proceribus rex salutatur:

Venit Zagrabiam;

Sigismundus maritus reginae fugit in Boemiam:

Quaecunque hactenus in eas Carolus moliebatur, ne Maria quidem & Elisabetha penitus ignorabant: dissimularant profecto multa, quando foemineo saevire imperio non licere intelligebant, ad id viro duce opus esse noverant. Sigismundus, qui vivente adhuc Ludovico, puer ex augustali in regiam aulam translatus erat, ut Ungaricam linguam & mores ibi regnaturus imbiberet, intellecta novarum rerum mole, ac festinante socru, nuptias celebravit, ne quo regale connubium impedimento rescindi posset. Quum debitum sibi regnum haud parum invidiae sane conflasset, quod Caroli factio suscitarat, ad declinandas Ungarorum insidias, quum suum competitorem adesse novit, deserta conjuge, in Boemiam se recepit. Transactarum fama nuptiarum mens Caroli admodum consternatur, siquidem Caesarem, sua causa gnatum Ungariae regno exigi, numquam aequo animo toleraturum arbitrabatur, sed pro restituendo filio extrema quaeque tentaturum. Itaque admodum sibi timere coeperat, quoniam Imperatoris vires & auctoritatem minime ignorabat.

Qua fraude adversus reginas usus Carolus:

Mulieres post Sigismundi abitum in regia desertae, dissimulata novitate, nuntium ad Carolum mittunt, percunctantes, an is ut frater patruelis, an ut hostis venturus esset. Atque hoc haud ab re se facere scribunt, ut si fratrem excepturae sint, obviam, ut par est, prodeant, debitisque officiis excolant; sin hostem, quod minime credunt, inermes veniam exorent. At ille, dissimulato scelere, foris

roris gratia, quam regni procella nimium vexari audiverat, se, Ludovici pientissimi memoria commotum, venisse respondit, ne Mariam, tot malis obsitam, periclitari pateretur. Ad componendas Procerum discordias, ad curandas simultates, ad pacandum denique regnum, Pannonias revisere profitetur; proinde metu quoque & suspicione ambas carere jubet. Spem, Sigismundi timore collapsam, resumit: nam dum mulieres, quae per nuntium, significarat credere arbitratur, sub charitatis auxiliique pretextu regnum tuto occupare confidit: quare Budam versus iter ocyus init, eum & suae, & amicorum copiae subsequuntur. Reginae quoque, accepto responso, quamquam sibi intelligerent verba dari, tamen, quum hostis adventum vi repellere non possent, pari hunc arte eludere pergunt, dolis certandum esse censent, quando se quoque dolis peti sentiunt, se ad excipiendum fratrem, non hostem, accingunt. Ubi Carolum appropinquare rumor est, aurato curru invectae, in occursum prodeunt, dolorem metumque dissimulant: at ubi ad congressum perventum est, hilari fronte accipiunt, mutuis se amplexibus confovent, ob sanguinis memoriam lacrymas interfundunt, quamvis utrique pariter ambitio inhaereret.

A reginis ei occurritur:

Venit Budam:

Mox Budam, una junctis agminibus, iter capiunt; at ubi civitatem subeunt, Carolus, ut suum eo magis animum celaret, modestiam charitatemque praeferret, non arcem regiam, sed privatum hospitium subivit, & donec occasio daretur regalibus tectis abstinendum esse censuit. Quum inter Mariam & matrem ibi medius consedisset, Elisabetha haec verba fecit: *Nemo satis charitatem tuam, Carole, admirabitur, gratissimumque animum dignis laudibus prosequetur, qui nostri gratia, & Ludovici memoria, regno, uxore, liberisque relictis, calamitates nostras, & Ungarica mala miseratus, trajecto mari, superatis Dalmatiae montibus, in Pannoniam venisti. Rem profecto non minus te, quam majoribus tuis dignam fecisti; quippe qui, re postulante, parem gnatae vicem referre studes. Ludovici pietatem aemularis, qui & quid pro patre tuo, & quid pro te gesserit, salutari hoc adventu tuo probe significasti. Quaecunque in nos beneficia contulisti, & majora in dies conferre pergis, quamvis hinc nos tibi perpetuo debituras ingenue fateamur, cumulatas tamen si a nobis gratias, quando foemellae sumus, sperare non potes, a Deo cumulatissimas tandem exiges, qui uberrime praestitae pietatis officia rependit. Nos tibi deditissimas esse scito, fortunis & authoritate nostra pro arbitrio tuo utitor, tuum, ut par est, sanguinem, tuamque sororem tutator; interea, quando labor itineris ita jubet, in humili, quod optasti, hospitio requiescito.* Carolus ad haec, quod grato se hospitio acceperint, gratias agit, ad solvendum charitatis officium se venisse iterum affirmat, asseveratque, se magnanimi piique Ludovici benificia numquam obliturum.

Ibi regiam intercipere nititur:

Post haec digressae mulieres, in regiam se recipiunt, & quid Carolus in dies moliatur sagaciter investigant, adeuntes & abeuntes observant, subornant exploratores multos, qui cuncta diligenter inquirant. Nicolaus interea Palatinus, cujus invidentia factiones exortae fuerant, a reginae latere non discedit, stipatores cum praetoriana cohorte fidelissimos adhibet, ne quid insidiarum Mariae intendatur, quum hostem in media pene regia intueatur, qua possit arte praesenti hanc periculo liberare, huc omnes ingenii nervos intendit. Dum insidiis utrinque certatur, Carolus occupandae arcis tempus observat, concursum ad se Procerum in dies augeri, contra mulieres ac regiam a paucissimis adiri, contemtuique sensim haberi, conspicatur. In primis, ut rem tutius agat, Gubernatoris, ad declinandam adversariorum invidiam, sibi nomen usurpat, sub Gubernationis praetextu arcem regiam subit.

Gubernatorem Ungar. se nominat:

In Mariam plebs suscitatur:

Interea perniciosorum quorundam opera, ad declarandum hunc regem, & ad deponendam Mariam, plebs ipsa sollicitatur, quando foeminei sexus imbecillitate, sub Mariae imperio, quot mala Ungariam incesserint, quisque novit. At illa, novitatis avida, mulieribus primo clam illudere coepit, mox palam dicere: infelices Ungaros, quibus mulier imperat; praeposterum humanarum rerum esse ordinem, qui viros foeminis fecit obnoxios, inversa jam esse naturae jura, nec superesse aliud, quam ut viri mulierum loco nent, pensa disponant, contra illae pro

his

his arma fumant, & virilia passim munia obeant. Proinde inversos naturae mores non ultra tolerandos, virile revocandum esse imperium, ne effoeminati ubique gentium Ungari praedicentur. Haec dum illae audiunt, per vicos, compita, foraque vulgo inclamari, non tam regni jactura, quam vitae periculo graviter angebantur, ratae, instare mortem, tumultum & seditionem imminere, se dudum perfidia Procerum ad extrema supplicia raptum iri; quare profusum domi luctum extulerant, & Ludovici regis merita tam cito apud Ungaros interiisse vociferabantur.

Budensibus Comitiis, Maria deposita, Carolus rex Ung. declaratur:

Carolus, vulgi favoribus elatus, haud ultra cunctandum ratus, frequentissimum conventum, sub specie pacandae gentis, indicit, & ubi rex ab omnibus crearetur; ne mulieres quidem ignorabant, regalia illa fore comitia. In Budensem arcem Antistites cum Proceribus convenere, cujus fores Itali observabant; ibi de eligendo rege agi coeptum est. Maxima pars Optimatum, cum obscura multitudine, regem Carolum declarat; pauci, qui Mariae favebant, prae timore plebis subticuere. Jussu Populi rex pronuntiatus, cunctorum fere Procerum auctoritate comprobatur. Antequam conventus ille solveretur, infaustus confestim nuntius ad Mariam properavit, qui eam regno abdicatam, sceptro cedere jubet; id Procerum decreto, & Populorum jussu factum esse refert, ne sub muliebri imperio Pannonia ulterius periclitaretur. Jam satis omnibus experientia compertum esse, quid sexus & ingenium muliebre possit; demum monet, ut quando respublica ita jubet, regno cedat, sacrum diadema sceptrumque resignet, ne sola nequicquam omnibus adversari videatur.

Maria regno cedere iubetur:

Quid illa responderit?

Ad primum illae nuntium animo consternatae, verba vix facere potuere; sed quum aliquantisper resipiscere occoepissent, Maria prior haec breviter respondit: *Paternum diadema numquam resignabo, mihi jure datum, neque haereditario juri, quo regnum hoc accepi, renunciabo umquam: vos autem, quam iniviſtis viam, hac pergite, ego contra torrentem brachia non tendam. Mihi sat erit, si vos per Ludovici patris memoriam exorare potero, ut mihi beneficio vestro in Boemiam tuto ad virum confugere liceat.* Gnatae responsum Elisabetha refarsit: *Iniquus*, inquit, *in nos esses, amice, si tam cito tibi responderi postulares, quando mulieris ingenium consilii minime compos, extemporaria responsa reddere non potest. Proinde abi, atque his, qui te huc miserunt, ista dicito: de nostra Carolique re juxta agi, nos eadem habitare palatia, ubi coram responsa dare possumus.* Sic improbum nuntium, in ejus invidiam talia significantem, Elisabetha dimisit; deinde redintegrato cum filia luctu, mutuis sese amplexibus confovent, materiam flendi certatim suggerunt, & lacrymarum sympluvio sese aspergunt; saevit utrinque dolor, quando de vita & dignitate simul agi vident. Ne minus quidem impigre matronae ingenuae, & ancillarum multitudo, planctum adaugent, & nil magis omnes, quam extincta Ludovici regis merita, & immortalium beneficiorum oblivio, ad lugendum hortatur, ingratitudo haec ad luctum irritat, omneque solatium longe repellit. Una voce ultorem Deum exorant, ingeminant divinam justitiam, & furias, proditorum ultrices, ac Ludovici manes, Carolo & fautoribus imprecantur.

Quid Elisabetha materi?

Elisabetha suadet Mariae, ut ultro cedat:

Desidente aliquantisper planctu, mater filiam hortatur, ut quando Carolus, regno jamdudum potitus, coronam exposcit, atque necem interminatur, regia cedat, in privata se tecta referat, ne facto populi ruglentis in aulam impetu, vita simul & regno utraque spolietur, plus quam efferatum affirmans esse Ungaricum furorem, quando nulla dignitatis, meritorum, & sexus apud hos ratio haberi soleret. Multo immanius saevire quam feras, cito defervescere, in furore nil pensi habere, neque quid agant, neque quid futurum sit cogitare, sed fera tantum libidine trahi; cervices praeferre humiles, atque ubi in iras excanduere, rationis omnino fieri expertes. Adjicere ad haec, opes, regna, potentatus, in fortunae manu esse, hanc pro libidine sua rebus humanis moderari; humanae quoque conditionis esse, calamitates, exilia, miserias, vincula, inopiamque pati, quando malis omnibus nos obnoxios esse fortuna jubet. Nihil homine miserius finxisse naturam, neque magis inerme; Deum, conditionem nostram miseratum, intus tantum hominem ratione munivisse, qua

nos docuit utramque mediocriter ferre fortunam, eum ab alto humana corda respicere, observare cuncta, innocentes tueri, & nullum denique scelus impunitate donare. Demum consulere, ut aulam deserat, furorique infrendentis populi cedat.

Mariae animi fortitudo:

Maria in proposito adhuc perstat, cui certum erat, malle mori, quam aula cedere, coronamve reddere. Mater his dictis, desiccatis parumper oculis, Carolum adit. *Ungariam, inquit, immitem & asperam, quando muliebri manu gubernari nequit, mi Carole, nunc accipe, progenitorum regno potire, Pannonicis rebus pro arbitrio tuo moderare, nos in privatam vitam, quando ita fortuna jubet, missas fac.* Hinc rumor per urbem vanus effunditur, Mariam regno ac diademati renuntiasse. Carolus demum Elisabetham bono animo esse jusserat, hanc pro matre, pro suavissima sorore illam, se habiturum pollicebatur, demum quacunque arte poterat his verba dabat.

Carolus, Albae coronandus, eo reginas invitat:

His Carolus elatus, & in tanto successu properandum esse ratus, coronationis tempus adurget. Albae conventum frequentissimum edicit, coronam subtractam illuc praecipit afferri; ad celebritatem hanc Elisabetham & Mariam invitat, & illic ambas, quando communis res agebatur, adesse jubet. Quare ad praestitutum diem, quadrato agmine Albam contendit, quem omnes Antistitum Procerumque ordines sequuti sunt; armatus non modo urbem, cum instructa acie, verum etiam divi Stephani templum, insolenter ingreditur, circa Basilicam praesidia disponit. Adfuere ex composito mulieres, quae se ad ludibrium exacerbandumque dolorem potius, quam ad celebritatem honestandam accitas esse reputabant: dissimulandum tamen esse Elisabetha censebat, veluti ultorem quandoque tantae audaciae Deum fore speraret, quin etiam sub divinae humanaeve ultionis spe, filiam imparem dissimulationi allexit.

Adest utraque:

Coronationis die, quum ex imperato in Basilicam venissent, ad magnam primum divi Stephani aram supplicant, mox, antequam circum sacella lustrent, in Ludovici aediculam, quae ad dextram est, deflectunt, ut inferias operentur, & ad sepulchrum ejus manes rite placent: quo quum venissent, luctum clandestinum ibi instaurant, quamvis adhuc conclamatum numquam satis esset, sepulchrum lacrymis osculisque aspergunt. Maria supplex tumulum amplexata: *Quid me miseram,* inquit, *pater, reliquisti? quid infelicis gnatae deseruisti curam? Postquam inter divos relatus es, prout tua in Deos hominesque merita postulabant, nimirum una cum corpore humanarum rerum curam deposuisti, ne quo iniurce sollicitudinis affectu initam beatitudinem inquietares. Filiam, quam regno praefeceras, cur ita periclitari pateris, naufragium nostrum ab alto despicis, & siccis haec oculis, dive pater, intueris? Beneficia tua, facinorosorum audacia & ingratitudine Ungarorum, interiere; filia cum misera matre non modo solio deturbata, sed in summum populi ludibrium adducta, circumventa ab hostibus, de praesenti morte cogitare cogitur, dignitatis ac vitae jacturam nos una subire improbitas fraterna jubet. Tu autem, pater, si qua superest tuae gnatae memoria, nos e coelo respice. Si id Pannonicae saluti cedit, ac numina suffragantur, veluti moriens legasti, dignitatem tuae filiae tuere; sin autem fata obstant, cellerrima morte his malis praeripe, ne apud gentes omnes infelix ludibrio habeatur.* Mox caput ibi usque adeo incutere coeperat, ut ni a caeteris matronis fuisset inhibita, ad paternum profecto tumulum, obsirmata mente, animam dimisisset. Occurrit extemplo, mater, acrius increpitans.

Mariae, ad sepulchrum Ludovici, planctus:

Caroli coronatio, paucis acclamantibus:

Peractis breviter inferiis, instante coronationis hora, siccis oculis, & dissimulato dolore, suggestum utraque conscendit. Inter solennia sacra, veluti moris est, Carolus solio praesidens, regalia expectat insignia; Strigoniensis Antistes, cujus munus est pronuntiatos reges coronare, sacrisque regalibus initiare, accepto diademate, quod capiti ejus dudum impositurus erat, ex more ter rogat, an populus hunc regem esse jubeat. Praeter eos, qui Caroli studiosissimi, & qui ab his subducti fuerant, pauci acclamarunt, & quo intentius ille rogabat, eo remissior erat acclamatio. Ex abdicata Maria, quae cum matre aderat, & ingruente divi Ludovici memoria,

memoria, ex insperato quaedam indignitas & commiseratio, magna ex parte, ita Conventum incessit, ut nemo ibi fuerit, qui non admodum refervescentes hominum animos fuerit admiratus.

Transacta solenni coronatione, multo magis Ungarorum studia referbuere, qui etiam, si ibi auctorem habuissent, quum nemo Mariam regno injuria spoliatam sine lacrymis intueretur, parum abfuisset quin tyrannum in Templo trucidassent; affectassent id potissimum Mariae sectatores, si ducem habuissent. Novitatis hujus auctores, conscientia perciti, subtristes plausus & congratulationes edidere; item caeteros omnes hujusce facti poenitentia subiit: quod stolidae multitudini est ingenitum, ut quod inique imprudenterque dudum affectarit, immutatis subinde animis oderit. Ex inauspicato Carolum coronatum affirmant, quod subsequutum prodigium ostendit. Praefertur ex more novo regi divi Stephani vexillum, cum assumtis regiis insignibus, procedenteque Procerum Antistitumque multitudine, absoluta coronatione, e Templo prodit. Id quum arduum & sublime praeferretur, ad postes Templi sensim illisum in varias partes laceratum concidit, veluti qui malo dolo sceptrum occupatum gravate ferret. Increbrescente autumno, triduo tam saeva tempestas coelum invasit, ut nimbis & tonitruis omnia quaterentur, deturbarentur fastigiata passim tecta, xylimbrices longe lateque aera pervolarent, concularentur domus, & valida etiam aedificia nutarent. Item hinc in homines ac pecora tanta est effusa calamitas, ut non parum ex his occiderit. Supervenit his innumera corvorum multitudo, quae regia tecta circumvolans, nulla vi repelli potuit; turmatim quandoque fenestras impetebant, ac veluti strangulati crocitabant, congrediebantur inter se infesti, & aeque atque instructa acie pugnam conferebant. His tamen auspiciis Carolus parum credere, dissimulare metum, &, obfirmata spe ductus, omnia bene sperare.

Caroli ab Ungaris periculum:

Prodigia:

Mulieres omni fere dignitate jam dudum exutae, velut in privatum hospitium, in eandem arcem se redegerant, soloque Nicolao Palatino consultore utebantur, cui ob exploratam in utraque fortuna fidelitatem tantum tribuebant, ut hunc, veluti antea, potissimum consiliarium & moderatorem haberent. Quum saepe Maria de praerepta dignitate quereretur, rogaretque, an ne aliquo modo recuperare posset: Palatinus ad id animum intendit, neque assiduus harum luctus, neque Ludovici regis de ipso optime meriti memoria, eum quiescere patitur. Elisabetham percunctatur, an Carolum, qui regnum dolo invaserat, e medio tolli velit? affirmat illa, nihil hac re sibi futurum antiquius. Intellecto mulieris animo, Palatinus fortissimum sibi virum esse retulit, cujus audacia operaque tyrannus facile perderetur. Rogatus nomen, *Blasium* ex cognomento *Forgach* appellatum esse respondit, e cujus genere, qui Ghymes oppidum dominantur, propagati esse traduntur; atque id Blasio, pro facinoris hujusce mercede, datum esse perhibent. Hominem clam acciri jubent, quaecunque fieri volunt illi aperiunt, mercedem pollicentur amplissimam, sempiternam quoque gratiam offerunt: modum hunc patrandae rei una comminiscuntur, ut e sententia cuncta proveniant. Palatinus ad gnatae nuptias propediem se iturum commentatur, ut domo instructa cohorte prodire, impetrandique commeatus gratia in arcem Carolum adire liceret, cui mortem moliturus erat. Commonefacit omnes Mariae fautores, quos fidos esse diu noverat; jubet clandestinis armis regiam obambulare, ut si quid res auxilii postulet, quam nondum aperuerat, praesto adsint. Elisabetham reginam edocet, ut Rosarum die, quarum Februario mense solennia celebrantur, ficta causa regem ad se advocet, acceptas a Sigismundo litteras commentetur, quarum gratia secreta quaedam se cum eo communicaturam significaret, quae magni admodum momenti forent. Omnibus conjuratis praestitutum diem indicit, nec adhuc rem omnem, quo cautius agatur, detegit.

Reginae cum Palatino de tollendo Carolo consultant:

Structae illi insidiae.

At ubi hic dies advenit, Blasium, qui facinus patraturus erat, secum ducens cum instructa manu, veluti ad gnatae dudum nuptias proditurus, ad arcem concessit, ac eadem hora, admonitus, reginam adit, qua accitus ad eam Carolus adve-

Dies Rosarum Carolo fatalis:

advenerat, ut omnia ex composito gererentur. Carolus, omnis expers suspicionis, inter Elisabetham & Palatinum medius intersedit. Palatinus regem prior alloquutus, commeatum exorat, proximas filiae nuptias caussatus; quod haud ab re factum est, ut omni virum suspicione liberaret. Regina Sigismundi literas adjecit, de quo quidem conciliando nonnihil agi coeptum est. Inter colloquendum, e composito Palatinus Blasio signum a limo oculo dat, ut regem stricto gladio adoriatur. Blasius imperata peragit, Caroli caput ad oculos usque dividit. Rex lethali vulnere confectus exclamat: Itali, qui cum rege venerant, & colloquio cesserant, ad clamorem conveniunt, spectato regis vulnere animo consternantur. Blasius per medios, cruento gladio fretus, ad Palatinam cohortem effugit, quam ad regiae fores Palatinus dudum ipse reliquerat. Elisabetha, prae timore in atrio exanimata concidit. Rex, fatiscente capite, pavimentum cruore late aspergens, in cubiculum, unde paulo ante prodierat, se recepit. Palatinus, rei successu admodum confirmatus, in regiam milites, quos secum adduxerat, introire jubet: hi facto impetu, curiam occupant, Italos ejiciunt, arci foribusque praesidium imponunt. Itali tumultum in urbe, sumtis armis, excitare conantur: pauci regis amici convenere, qui, quum neminem ad arma excitari cernerent, reformidare coeperunt, ad arcem concurrunt, quam ubi a Palatino occupatam intuentur, desperatis Caroli partibus, rediere. Qui autem Mariae partes sectabantur, intempestiva nocte vi curiam ingressi, regem saucium abstrahunt, in alta turri, quando moribundum intuebantur, asservari jubent. Itali, desperata salute regis, ne a fera gente trucidarentur, eadem nocte clam versus Italiam iter ineunt, sat magnum sibi quaestum fecisse rati, si incolumes domum se reciperent.

Carolus a Blasio Forgach obtruncatur:

Itali e regia ejecti:

Nondum illucescente die, innumera multitudo e proximis pagis oppidisque convenere, quae Budam ingressa, magno clamore *Mariae regi feliciter* ingeminat, *divi Ludovici filiae feliciter, Sigismundo viro feliciter.* Tyranno Carolo, ejusque fautoribus exitium imprecatur, mox ad rapinas conversa, in Italorum aedes, qui multa in Pannoniis negotia habebant, impetum facit, nec aetati, nec sexui parcit, fortunas diripit. Ex amicis Caroli, quicunque occurrunt, passim obtruncat, mulierum contumelias graviter ulciscitur, caedibus per vicos & fora grassatur; & multo crudelius omnino saevisset, nisi Joannes, Croatiae Banus, ut ajunt, in tanto furore intercessisset. Hic enim cum validissima manu, portam Sabbati non sine cruentissimo certamine occupavit.

Itali partim fugiunt, partim caeduntur:

Carolus nondum mortuus, hinc ad Vissegradi arcem adducitur, ibique in carcere, admoto plagae pharmaco, & obstructis faucibus, interiisse dicitur. Corpus in Andreae aede, sine pompa reconditum; paulo post, nescio quomodo, effossum, multos annos sibi spectatores allexit. Multi ad hoc humanae conditionis, regalisque miseriae spectaculum, e remotis partibus convenere, quo facile regnandi quisque cupidissimus, quid audere debeat, & quam formidolosa sit humanae mentis ambitio, admonetur. Inhumati corporis infelicitatem hinc illi plerique suspicantur, quod pontificio anathemate mulctatus obierat. Anathematis ipse caussa fuerat, quia annua sacro aerario tributa pendere recusarat. Quum diro supplicio hic foret obnoxius, cadaver infamia carere non potuit.

Carolus Vissegradi moritur Anno 1385.

Ob anathema corpus ejus insepultum.

Hic igitur fuit Caroli parvi finis, qui quum in Ludovici regis haeredem se impium & ingratum exhibuerit, prae nimia regnandi libidine, haud immerito has poenas exsolvit. Caroli caedem, anno circiter octogesimo quinto super tredecies centenum, accidisse traditum est. Quo quidem tempore, Barnabonem Vicecomitem, Joannes Galeacius, ex fratre nepos, ad Medoaciae arcem in vincula conjecit, & ad mortem usque custodiri jussit, ac magnam dominatus ejus partem obtinuit. Inter quos haec prius fuit partitio potentatus, ut Galeacius Papiam, Vercellas, Novariam, Tortonam, ac caetera in Apenninum Alpesque vergentia: Barnabo Placentiam, Cremonam, Parmam, Laudem, Brixiam, ac Bergamum obtineret.

Verum antequam res Ungaricas ultra prosequamur, de Caroli filiis nonnulla breviter perstringenda sunt, ne Ungaricorum Principum reliquias ingrato silentio prae-

Res Neapolitanae:

praetereamus. Caeso Carolo, Itali, qui evaserant, uxori ac liberis viri casum, quem illa proficiscenti saepe augurabatur, ex ordine retulere. Rem, quoad illa potuit, celari jussit, donec arces adversus regni factiones praepropere munirentur. Atqui id facile celari non poterat; dissimulatus aliquantisper dolor est. Carolo duo fuere liberi, Ladislaus fere adhuc puer, & Joanna: hi ex amicorum consilio, qui Andegavensium partibus Neapolitanam urbem laborare senserant, in Cajetanam arcem extemplo translati, ut in fidissima urbe, arceque munitissima, servarentur. Audita Caroli morte, hinc Urbanus Pontifex, hinc Galli, hinc Severina domus, caeterique ejusdem factionis reguli populique, ad sollicitandum regnum animos intendere. Promulgato regis interitu, civitates & oppida, item nobiles & plebeji, capita extulere, detrectavere imperium, & libertatem hi, Pontificis alii, alii Gallorum ditionem optare, interea misceri omnia, & obsequia nulla praestari. Urbanus, quum Genuae annum exegisset, Lucam venit, ubi quum a Florentinis apostolicum imperium labefactatum iri cerneret, (quippe qui Bononienses, caeterosque rebelles, in Pontificem quotidie irritarent, Perusinosque ad novitatem suscitarent,) Perusiam, per Pisanum & Senensem agrum, proficiscitur. Mox patriae desiderio tractus, Ferentinum concessit, sperans, se Ladislaum puerum & Joannam paterno regno facile deturbaturum; multi enim nobiles ac reguli, qui Ludovico Andegavensi quondam studuerant, potiundi regni spem ei concitabant. Quum nuntiis ac literis, item largitionibus & promissis, omnia sollicitaret, regnumque universum in turbas vertisset, Cajetanorum numquam fidem labefactare potuit; quippe qui, servatis miro studio pueris, regnum his quoque conservarunt. Pontifex, quum se incassum multa conari intelligeret, Romam rediit, ubi magno honore susceptus est: mox Anderesiorum audacia vexari coepit, quorum quidem insidiis novem & viginti Cardinalium creatio liberavit. Anno demum quadringentesimo primo supra decies centenum, Bonifacius Sextus Ladislaum adolescentem, Caroli filium, in patrium regnum, a tyrannis & populis occupatum, plane restituit. Caroli abdicationem, quam Urbanus Nuceriae olim fecerat, antiquavit; Florentinum Cardinalem, delegata auctoritate, Cajetam misit, qui in urbe, quae sola in fide permanserat, Ladislaum rite coronavit. Sed de Carolo liberisque hactenus, quando de Ladislao caetera suo loco referemus.

Caroli liberi in Cajetanam arcem, securitatis causa, translati:

Urbanus VI. PP. regnum Neapol. frustra affectat:

Ladislaus, Caroli filius, a Bonifac. VI. coronatur.

Illud tamen sat omnibus extare debet, post Ludovici regis mortem, Panniae regnum, quod is tantopere amplificarat, ita subreptis hinc & hinc appendicibus, fuisse diminutum, ut nullius umquam virtute ac fortuna instaurari potuerit; is enim solus est, qui perpetua in Ungaricis pectoribus monumenta promeretur. Veneti namque, post Ludovici mortem, Carrarii Principis ferociam, qui ad eum usque diem Tarvisium infestare non destiterat, coercere se posse sperabant, & pacata Venetia, Forojulianoque agro, Dalmatiam quoque recuperare audebant, quam olim usurpatam amiserant. Contra ille majoribus aliquanto, quam antea, viribus, Tarvisium adoritur, Leopoldum Austriae Ducem eo desperationis adigit, ut urbem cum suis finibus, certis conditionibus, relinquere cogeretur. Post haec, cum Antonio Scala Veronensi, Francisco Carrario seniori grave bellum intercessit. Joannes Galeacius Vicecomes, cujus tunc opes amplissimae habebantur, instigante Carrario, Scalanis bellum indixit; quos cum dextro Marte superasset, his Veronam Vicentiamque abstulit. Mox adaucta regnandi cupiditate, Patavinum adoritur, socia Venetorum arma ad id bellum sibi jungit, quos illi infestissimos esse noverat. Jacobus Dilphius, Praefectus classis, cum instructis ad bellum quadringentis fere navigiis, jussu Venetorum advenit, qui oppida, munitiones, ac loca, quae in stagnis & fluviorum ostiis ille tenebat, illico occupavit. Galeacius in mediterranea regione universum agrum, cum circumjacentibus oppidis, accepit, & paucorum mensium obsidione, Patavium, cum tyranno, in ditionem suam redegit. Filius, cui Novello cognomen erat, in media trepidatione clam elapsus, in Germaniam aufugit. Mox a Galeacio Tarvisium subactum. Eversis Carrariorum opibus, Galeacius Patavium, Feltrum, Belunum, ex foedere fortitus est; Veneti vero

Ungaria, post Ludovici mortem, valde diminuta.

ro

ro Tarvisium; Estensis Marchio, qui his faverat, oppida, quae suorum olim majorum fuerant, recepit. Sed Novellus paulo post, Roberti Bavariae Ducis opibus adjutus, cum maximis auxiliis in Italiam rediit, vique Patavium recepit; deinde Veronam invasit, cui filium praefecit: neque his diu potiri potuit, quandoquidem Venetus, amplificandae reipublicae semper intentus, Vicentiam, Veronam coloniam, Feltrum, Belunum, ac demum Patavium occupavit.

Veneti Dalmatiam invadunt.

Hinc haud parva Venetis sollicitandae Dalmatiae occasio data: nam ejectis Carrariis, & soluta Ludovici societate, Pannoniae regnum, qua Italiam attingit, admodum labefactari coepit.

Vindicta divina in Caroli percussores:

Quum aliquantisper vagati simus, nunc res admonet, ut ad labores Ungaricos redeamus. Neque enim Elisabethae reginae fatum, & parricidarum casus, tacite praeterire possumus; ut divina in rebus humanis judicia quam aequa sint plene videatur, & quam sibi quisque cavere debeat, ne suas regio sanguine manus inficiat, quum sub Dei tutela sacri Principes esse reputentur. Post Caroli caedem, regina, una cum Nicolao Palatino, Blasioque parricida, sine praetoriana cohorte, inferiores regni partes visere decernunt. Quare ingenti laetitia elatae, Idibus Juliis Syrmium veniunt, ut Savi accolas Mysiosque lustrent. Nihil interfecto Carolo ultra verentur, omnia sibi tuta putant, nullius insidias suspicantur, aulica tantum turba hos sequitur.

Ioannes Horváth, Croatiae Banus, Caroli necem ulciscitur:

Quum divi Jacobi festo, Diokum versus iter facerent, ecce in medio campo Joannes, Croatiae Praefectus, qui Caroli regis partes potissimum olim sectabatur, audito reginarum & parricidarum adventu, coacta tumultuaria multitudine, cum multis equitibus eas adoritur, ut iniquam Caroli mortem, veluti fas esse putabat, data occasione ulcisceretur. Quum aulici Palatinique homines se hostibus impares esse noscerent, in primo congressu dedere terga, ne vano conatu omnes juxta caderent.

Blasius Forgách caeditur:

Blasius Forgách, ingenita fretus audacia, primosque impetus excipiens, equo deturbatur; captus in reginarum conspectu, quae curru vehebantur, confestim obtruncatur. At illae belli atrocitate perculsae, veluti stupidae attonitaeque, quid agerent nesciebant; exanimatam utramque dixeris. Palatinus, extremo se periculo circumventum conspicatus, desperata salute, forti animo mori statuit, se equo demittens, arrepto ense, dextrum reginarum latus acerrime protegit.

Nicolaus Palat. reginas fortiter defendens trucidatur:

Multos, qui regali carpento nefarias manus injecerant, impetu facto, repellit: quamvis se continuo intelligeret occasurum, incruentam tamen hosti victoriam relinquere recusabat, cui & pulchre mori, & ad mortem usque reginis praestare fidem, certum erat. Interea loci telis undique patebatur, tot adverso corpore sagittas ferebat, ut sine earum fragore brachia circummovere non posset: instabat adhuc, & a praesenti morte resumebat animum, occlamabant ancillae, & dominas propugnatoremque frustra commiserabantur. Subiere plerique currum, subreptumque pedibus Palatinum humi subvertunt, & ante reginarum conspectum, ne cui feritati parcerent, vociferantibus illis, obtruncant.

Saevitur in reginas:

Mox Croati in mulierum currum impetum faciunt, invertunt humi, reginasque cum eximiis matronis inde deturbant, conculcato pudore, & obliterata dignitate regia, crinibus distrahunt, probris ac injuriis afficiunt, ad Joannis Praefecti conspectum trahunt. Ubi quum Caroli regis necem infrendens ille saepius objiceret,

Elisabethae ad Horvathum allocutio:

Elisabetha supplex ad genua provoluta: *Parce*, inquit, *parce, mi Joannes, & beneficia, quae olim a Ludovico rege accepisti, nunc per deos quaeso reminiscere; miserere, te supplex oro, miserere nostri, & pro cunctis meritis, quam debes, cumulatissimam hodie Ludovico tuo gratiam refer. Si in sacrum denique sanguinem saevire tibi certum est, insontis saltem filiae nunc ignosce, quando regiae caedis, sic Deum hominumque fidem testor, injussa, mihi crede, illa fuit: me hujusce mali consciam fuisse fateor, auctores jamjam sceleris occubuere, & sat tibi poenarum expendere. Me ad hoc facinus ademtum filiae regnum induxit; quid pertulerimus injuriarum non ignoras, ignosce mihi, quam gravissima causa praestitit nocentem. Tribuendum cense aliquid foemineae imbecillitati, quae in maximis virile robur injuriis praestare non potest. Memento, me fuisse reginam, Ludovici tui conjugem, a quo tantam dignitatis & fortunarum amplitudinem recepisti. Et quando non temere mihi supplicandum esse censui, si justum te mihi judicem praebeas, innocentissimae inprimis filiae,* dan-

dit

de mihi, exorabilem te concede, ut tuo utraque beneficio vitam recuperasse videamur. Interpellat ad haec gnata Elisabethae preces, ipsa supplex, per Deum, per majestatem regiam, per paterna merita, per suam innocentiam, per spem futuram, ut utriusque pariter misereatur, patiatur aliquam se pietatis & gratiae subire rationem. Aetatis & sexus aeque misereatur, pensitet secum aliquantisper peccati causam, ne matrem temere peccasse arbitretur: quodsi insolentissime saevire decreverit, eum obsecrat, ut aut utramque pari beneficio servet, aut ad perpetuam ingratitudinis & feritatis infamiam utramque perdat. Quamquam plura illae in summo lacrymarum profluvio subjicere conarentur, augerent ululatus, & veniam exclamarent, amplexarentur supplices Horvathi genua: ille tamen nequaquam collabascit, immo feritati obstinatissimo animo instat, ut diram crudelitatem ocyus expleret, veluti mutus terga vertit, e conspectu se praeripit, & quid fieri cupiat satellitibus edicit. *Item Mariae:*

Ingruente nocte, mater a Maria abducitur; pro Joannis imperio prima vigilia noctis, obstructo ore, in Boszutam amnem regina demergitur. Mariae, quia culpae expers esse ferebatur, ab hoste ignoscitur; immo divina potius commiseratione vita redonatur, ut superesset, quae Horvathi immanitatem ulcisceretur. Virgines, non tam nobilitate, quam fortuna praestantes, pro militari libidine incestatae, ut ajunt: nullus in tanta crudelitate, neque pudori, neque humanitati locus, more plus quam barbarico direptae, promiscue contemerata pudicitia. Maria seorsim asservata, quam regiae majestatis numen a morte ac turpitudine vindicarat; parum abfuit, quin cum infelici matre pari fato necaretur. Totam noctem abductam sibi matrem repetit, ingeminat, & deplorat, ad caedem jam dudum eductam rata, non modo laceratis crinibus, faciem unguibus inscripsit, verum etiam & stans parieti, & jacens humi, sic caput illisit, ut jam dudum moritura videretur; & omnino fecisset, nisi admoti eam custodes inhibuissent. Saepe sibi & manus injicere, consciscere sibi mortem, furibunda contendit, si amotis arbitris licuisset. *Elisabetha in Boszutam fl. demergitur: Mariae parcitur.*

Nihil isto casu miserabilius umquam spectatum est, unde non tam Principum miseriam, & fortunae varietatem, quam divini judicii gravitatem, & timorem Dei, considerare debemus. Suos inimicos per inimicos punit Deus, & ne quid sceleris impunitate donetur, crimina criminibus poenas exsolvunt. Carolus, immodica regnandi cupiditate succensus, quum praeter fas & aequum sorori sceptrum eripuisset, praesentaneas facinorosae audaciae poenas expendit; Regina, Palatinus, & Blasius parricida, extremum patrati sceleris haud longe supplicium sibi distulere. O miseram humanae vitae conditionem, & eorum in primis, qui in alto statu versantur: quippe qui, quanto altius a fortuna evecti sunt, tanto graviorem casum reformidare debent, vel maxime praecavere, ut de se bene sperari posse videantur, ne quo se scelere graviter obstringant.

Ad rem igitur redeamus. Insequenti die, cum regia praeda in Croatiam iter vertunt; Mariam captivam, cum caeteris virginibus, quas infando stupro polluerant, abducunt. Quum furor ille aliquantulum deferbuisset, in Mariam subinde mitius agi coeptum est. Succurrebat Joanni saepe illud, esse satis adhuc superque saevitum; si res aliter, ac sperabat, acciderit, Mariae vita multa mala declinati posse, ex morte vero desperata omnia futura. Subibat quandoque patratae poenitentia crudelitatis, quae injectis furiis absterrebat hominem; neque fugiebat, in agendis rebus cunctatius futura cuncta prospicere oportere, quando pro infectis facta haberi nequeunt; malis esse finem imponendum, ne pergendo assiduorum malorum semina seri videantur: conscientia proinde rerum male gestarum corripi coepit. In Croatia castellum erat, non tam loci natura, quam arte ac praesidio munitissimum, cui Krupae nomen erat, hic Mariam asservari jubet, fidelem admovet custodiam, servitiaque obsequentissima, in his quae ad curandum ejus corpus pertinent subjicit, quin & ipse saepius invisit, ac diligenter interim observat, quid ex patrato facinore novitatis oriatur. *Maria ducitur in Croatiam captiva. Maria includitur castello Krupa.*

Sigismundus interea, qui celebratis nuptiis in Boemiam aufugerat, de Caroli morte, & de recuperato regno, Mariae ac Elisabethae literis certior factus erat; unde *Sigismundus exercitu instru-*

Hüs, Budam ingreditur. unde non parum animi, cum ingenti laetitia, sibi revocarat: reginarum vero casum, qui paulo post intercesserat, nondum noverat. Oblata fortunae suae occasione, nil ultra cunctandum ratus, (quando ad recipiendum crebris literis regnum invitabatur,) haud mediocrem in Boemia delectum habuerat, coactoque exercitu, superioris Ungariae fines ingressus, multos regni Proceres admisit, qui in ejus auxilium ultro concurrere. Continuatis Budam itineribus pervenit, nemineque reluctante in arcem admittitur; ibi de caede socrus, & aliorum, ac de uxoris repente carcere admonitus, non minus dolore, quam facinoris indignitate corripitur.

In Croatiam movet, ut Mariam liberet: Celerem pro liberanda Maria in Croatiam expeditionem, nondum acceptis per sacramentum obsequiis, neque confirmato adhuc in regno, suscipere poterat. Interea Joannes, qui Mariam captivam retinebat, audito Sigismundi adventu, & quod jam regno sine controversia potiretur, poenitentia ductus, his eam verbis

Horvathi ad Mariam allocutio: confestim adit: *Quamquam, regina, te pariter ac matrem, pro ulciscenda Caroli caede, jam e medio tollere saepe cogitabam, Ludovici tamen regis beneficentia remoratus, quae mente nunquam excidet, ignovi tibi, & nunc me patratae caedis poenitet. Quin etiam, si praeterita corrigi potius, quam damnari possent, nihil profecto mihi foret antiquius, quam aut facta corrigere, aut horum prorsus memoriam antiquare. Indigna Caroli morte provocatus, in vos omnes saeviendum esse duxi, peperci tamen, Maria, tibi, & patris tui memoria, & innocentiae conscientia tuae, id ultro faciendum esse judicavi, ne Ludovici de me optime meriti sanguine meas manus inficerem. Nunc de te liberanda cogitare coepi, si qua mihi cautio juramento praestari posset, quod liberationis hujusce nulla me umquam poenitentia subsequatur: sin etiam senserim aspernari, materno tu quoque fato cades.* His dictis abiit. At illa collacrymans, eum ad se revocari jubet, supplexque obsecrat, ut se liberet, regnoque restituat; quod si ejus beneficio assequatur, Joannem se patris & Gubernatoris loco semper habituram pollicetur: non modo id interjecto sacramento, sed allatis divorum reliquiis, id ipsum se asservaturam esse recipit; quod

Mariam splendido comitatu remittit Budam: ut faciat, etiam atque etiam ad genua supplex obtestatur. Exoratus tandem ille, magis feritatis & imprudentiae, quam consilii compos, bono hanc animo esse jubet, mitius lautiusque tractari praecipit; interea carpenta regia, ancillarumque cohortem parat, spolia direpta disquirit, quae inveniri nequeunt ipse rependit, postremo cum honesto Procerum nobiliumque comitatu hanc Budam remittit. Quum reginam carcere eductam esse, ac Budam redire rumor effunderetur, quacunque iter facere dicebatur, omnes ex oppidis passim ac pagis spectatum convenere, faustae ubique congratulationes salutationesque factae, haud aliter atque si haec, aut Ludovicus pater, ex inferis rediisset. Certatim populi collacrymantes, ex insperata laetitia congratulatum concurrebant. Maria vero obvium quemque ordinem lacrymabunda suscepit. Quum Budae appropinquasset, non modo vir, cum omnibus ordinibus, & instructis legionibus, verum etiam universa civitas in occursum effunditur.

Cum plausu, & incredibili laetitia, Mariam reducem omnes excipiunt, intermiscebant congratulationibus publicis lacrymas, & Mariae ingeminatione omnia

Salutatur amplissimis verbis a Sigismundo: resonabant. At ubi ad Sigismundi congressum perventum est: *Salve*, inquit, *dulcissima conjunx, tot & tantis vexata periculis: Salve spes viri ac Ungarorum unica, quae periculo tuo in lacrymas omnia convertisti. Jam dudum ad te liberandam, & ulciscendam sanctae parentis interitum, legiones, & caetera bello necessaria comparaveramus: insperata laetitia dolorem ademit, & immanissimum hostem metus & poenitentia ad officii resipiscentiam revocavit. Proinde clementissimo Deo, caeterisque sacrorum regum numinibus, qui Pannoniae praesunt, immortales gratias agamus, quod te, cujus casum nuperrime scivimus, incolumem mihi & reipublicae reddidere. Hic maximam deos nobis fidem fecisse reputare debemus, curare mortalia, hominum facta pensitare, & in peculiari cura tutelam Principum habere, ut quos regendis aliis praefecerint, quum omnis a Deo potestas tribuatur, eos potissimum servare videantur. Assuere quoque tibi non minus, ac regno, pientissimi patris manes, qui neque tuam, neque Pannoniae salutem deseruere. Quare faustus ac felix sit iste tuus reditus, & universae reipublicae quam maxime salutaris. Regni habenas resume, quas*

divus

divus pater tibi jam legavit. Solium, Sceptrum, regiamque recipe, quam nulla improborum facinora tibi adimere potuere. Fortuna, ut virtutem magnanimitatemque tuam gentibus ostentaret, de te periculum fecit profecto maximum, ut in utroque te semper statu sapientissime geras, ab adolescentia robur animi tui periclitari voluit, ut regina gentium futura, graviter moderari, & misereri scires. Nemo bonus miles unquam futurus est, qui a tyrocinii die laboribus & periculis sese obdurare non didicerit. Quare scito, regina suavissima, te non minus de liberatione, quam periculo, divinae benignitati gratiam agere oportere: in altero virtutis meritum, in altero Dei clementia plane consistit. Periclitatur Deus hominem, non demergit. Veni igitur salus publica, publica libertas, moderatrix Ungarica, & spes mea unica, & posthac meliora spera, quando satis superque tecum fortuna lusit, satisque in te periculi fecit, ut jam omnibus Ungaris apertum esse debeat, te non minus tuae, quam publicae saluti fuisse servatam, & ad imperandum tantum Mariam esse natam. His dictis conjugem amplexatur, mutuis sese ambo lacrymis osculisque respergunt, lacrymosus circum plausus oboritur: mox haec prensandam omnibus dexteram porrigit, & non modo Optimatum quemque pientissime amplectitur, sed humilibus ad unum, qui ad officium prodierant, se adiri passa est. Sigismundus singulari pompa, cum socia sibi agmina junxisset, hanc dextra apprehensam in urbem duxit. Urbs ingenti plausu matronas excipit, laetitia & festivitate complentur omnia. Pro liberata domina sacra celebrant, multos dies indictae supplicationes, ut dignae diis immortalibus gratiaeagantur. Soteria mira solennitate celebrata, nulla cessavit ara, ubi non fuerit abunde supplicatum. At ubi diis immortalibus satis quisque factum esse censuit, de coronando Sigismundo mox agi coeptum est; quare frequentissimum Albae conventum Maria tunc edixit, diemque Pentecosten conventui praestituit.

Budam festive a Sigismundo & Optimatibus deducitur.

RERUM UNGARICARUM

DECADIS TERTIAE

LIBER SECUNDUS.

Uum ad praestitutum diem omnes ordines convenissent, habita concione, Maria, Sigismundum dextra tenens, ita profatur: *Quartus jam annus agitur post divi patris obitum, fidissimi Proceres! quo tempore, quot mala perpessi simus, & quanta in regno verturbatio discordiaque fuerit, quando haec omnia vos & vidistis, & audivistis, de his verba facere supervacaneum foret. Commemoratio enim vulnera refricaret, perturbaret consilia, & hunc diem, quem felicem ac faustum esse volumus, malis auspiciis ista calamitatum memoria incestaremus. Duo sunt, quae me ad hanc orationem impulerunt; unum fuit gratiarum in eos actio, qui de me ac regno juxta bene meriti sunt; alterum, providentia futurorum, qua ita nostrae reipublicae prospicere cogimur, ut nunquam in superiora mala recidamur: hoc itaque gratitudinis, necessitatis vero illud erit. In primis igitur vobis omnibus, qui aut otium servastis, aut injurias inhibuistis, aut denique regno mihive favistis, immortales ago gratias. Quando Mariam vestram, a tot malis circumventam, destituendam esse minime censuistis, in fide permansistis: quod e medio censuistis tollendos esse tyrannos, nulla profecto laus digna vobis, neque gratia exsolvi potest. Magni namque momenti est, qua tota fere justitia consumatur, quam si e medio tuleris, non solum universus corruet virtutum chorus, verum etiam omnis humana societas dissolvetur. Haec facit, ut non solum amicis, sed hostibus quoque officia persolvamus; superis nos conciliat, a*

Indictis Albae comitiis, Sigismundi coronatio proponitur a Maria.

 perpe-

perpetua morte nos vindicat; ita sibi Deum obligat, ac reddit obnoxium, ut ad edenda miracula cogat, ac ab eo illa consequi mereatur, quae natura praestare non potest. Quare nemini mirum esse debet, si in nulla severius facinora, quam in perfidos, Deus animadvertere solet, quum in plerisque saepe viderimus conniventem. Proinde non immerito vobis omnibus, pacato regno, uberrimam me cum viro meo gratiam relaturam esse polliceor, & a me vos nihil unquam frustra petituros. Quin & vos officio praeveniam, & pro meritis ac dignitate quemque tractabo, perpetuaque mihi, quando foeneratiora esse debent quae Principibus conferuntur officia, cunctos beneficio obligabo. Hae meae sunt partes, id Ludovici filiae est officium, id Mariae vestrae postulat obligatio. Et quum haec, re potius, quam verbo praestari debeant, idcirco de his breviter agendum esse censui.

Nunc autem superest, ut futuris rebus prospiciamus, ni fortasse, furentium more, omnes perditum ire contendamus. In hac re duo necessaria esse censeo, quae potius e recentibus malis, quam longa rerum experientia didici: prius concordia, deinde moderatore optimo vobis opus est. Nisi intestinam discordiam curetis Proceres, unde omnia haec mala orta sunt, numquam regnum pacatum habebitis. Deponenda, mihi credite, sunt odia, coercendae injuriae, vi occupata reddenda, obliterandae contumeliae, & eo magis si laesi praestentur indemnes. Subeat vos religio, & justitiae amor; depositis privatis affectibus, capessite quaeso quandoque rempublicam, communem salutem amate. Otium, quod domi retineri debet, & privata odia subverterunt, appetite, discite e praeteritis malis, nil homini concordia domestica antiquius esse oportere. Nam domi pax, bellum foris colendum est: contra vero, nihil reipublicae ipsa discordia exitialius inveniri potest. Itaque si regnum domi forisque salvum esse cupitis, diligite quaeso concordiam, Proceres, & veteres simultates odiaque deponite. Nullam vim cuiquam inferendam existimate, lites non armis, sed foro dirimite. judicia vobis aequissima praestabimus. Quare posthac vim omnem publico edicto, & capitali supplicio inhibemus. Quicunque aliena occuparit, nisi spatio mensis legitimo possessori reddiderit, hunc latrocinii poena mulctandum esse pronuntiamus. Quae quidem idcirco rite sancimus, quia amotis injuriis, omnis causa discordiarum extinguitur, publica pax, & intestina concordia introducitur, qua nil magis hostes formidare videntur. Postremo de optimo rerum moderatore nobis cogitandum: quod quamvis sit in dicendo novissimum, potissimum tamen in considerando esse debet. Quid enim salutis in fluctuantissimo navis pelago sperari potest, si optimo gubernatore caruerit? Non vos praeterit, Ludovicum patrem de vobis omnibus, & in primis de republica optime meritum, qui haec omnia mala pro sapientia sua plane providerat. Sigismundum, Augustali genere natum, ex omnibus Principum adolescentibus delegisse potissimum, ac veluti futurum Principem in aula sua educasse, adoptasse demum, & ut scitis mihi legitimo connubio collocasse, ut alterum Ludovicum haberetis, qui amplificatum regnum haud aliter ac ille servaret tueretur que, & augustali quoque dignitate Pannonicum regnum honestaret. Quid de viro sperare liceat, animi magnitudo, aperta probitas, & aspectus ejus majestas ostendit. Vos connubii auspicia, ne minore quidem quam pater, consensu approbastis. Consalutastis saepe regem post divi patris obitum, & non minora huic quam illi obsequia quandoque praestitistis. Eadem igitur, quae tunc approbastis, vos nunc rata ac firma habituros esse credo, partim quia nihil reipublicae salutarius fieri potest; partim ut ne ultra foemineum toleraretis imperium: quem vobis regem Ludovicus optavit, & mihi conjugavit, eum rite legitimum habeatis. Ne foemineae quidem potestatis est Pannonia, cui virilis vix dextra moderari potest. Proinde Sigismundo, viro clarissimo, conjugique sapientissimo, sacrum diadema, sceptrum, ac jus omne regni, ultro jubentibus nunc vobis ipsa resigno: regiam potestatem a patre mihi legatam, ac auctoritate vestra mihi comprobatam, huic sponte concedo, hunc faustis, quaeso, auspiciis, Pannoniae regem exclamate. Hunc accipite moderatorem rerum, hunc propugnatorem Ungariae observate, qui Romano regnum, ut videbitis, decorabit imperio. Pacabit hic regnum; hic otium vobis insolens introducet; hic denique a Turcarum jugo, & ab hostium insidiis, Ungariam, mihi credite, vindicabit. Sic Christus optimus maximus, sic patrii dii esse jubeant, sic omnia nobis posthac fausta & felicia, ac etiam reipublicae esse velint.

Vix

Vix dixerat, quum facrum diadema, ac fceptrum, quod ipfa in media concione geftabat, Sigismundi, quem manu femper apprehenfum tenuerat, alteram capiti impofuit, dextrae, juffu populi, patrumque confenfu, tradidit alterum. Hinc tantus favor ac plaufus elatus eft, ut Sigismundo regi, Mariaeque reginae, cuncti feliciter ingeminarent. Indictis deinde in Stephani aede folennibus, inter facrificandum, ab Strigonienfi Metropolita coronatio rite celebrata. Ubi in coronati regis caput, omnes Principes & Optimates cum Antiftitibus, item Nobiles, conventuumque Legati, fidum Sigismundo obfequium fe perpetuo praeftituros effe jurarunt; quod anno falutis octogefimo fexto fuper tredecies centenum factum effe tradunt, anno autem aetatis ejus vicefimo; quem deinde, regalibus rite facris initiatum, Budam reduxere. Aft ubi in regiam rediere, per multos dies de pacando regno, & componendis Optimatum litibus, agitatum eft. *Sigismundus R. Ung. coronatur A. 1386.*

Maria vero, cui nihil materna vindicta videbatur antiquius, dies ac noctes ad id Sigismundum irritat; inauditas injurias, & illata probra, oculis objicit. Nullum regalis decori fimulacrum eum retinere affirmat, nifi in parricidam, qui facro manus cruore foedarat, reginamque innocentem, & virginem duro carcere maceraverat, pro dignitate animadvertatur. Vincitur tandem reginae precibus Sigismundus, ac legiones duas cum equitibus expeditiffimis comparat. In transfiltranas partes iter intendit, fimulans, fe in Bulgariam adverfus Turcas iturum. Interea amicorum literis admonetur, Joannem Croatiae Praefectum, Poffegam, quod regale foret oppidum, clam tutandi fui gratia occupaffe, loco quidem & arte munitiffimum. Illuc igitur e fententia cum exercitu divertit iter, arcem obfidet, admovet varias belli machinas, die noctuque acrius oppugnat. Potiundi quam primum oppidi fpes aberat, quippe quod ars & natura juxta muniverat; infidiis, aut fame cogere confidebat. Joannes, ne ad extrema redigeretur, ad artes animum intendit, clam arci fe fubtrahere decernit. Quamquam ftationes cum excubiis circum ab hofte difpofitas intelligeret, ea tamen parte effugiendum effe retur, ubi amicos forte fuos tendere fenferat, captabat occafionem, qua caeca nocte fe fubriperet. Quum tempus adveniffet idoneum, quo prae tenebris, non modo noctu, fed interdiu iter nemo facere potuiffet, clam ea defcendit, qua Stephanus Ladislai Vaivodae filius, & Stephanus Simonthornia metabatur, qui, diffimulata perfidia, fe in regis amicitiam exercitumque infinuarant. Quum in horum excubias defcendiffet, evadendi facile copiam impetravit. Mox trajecto Savo, quod navigando ne, an tranando fecerit, incompertum eft, Dobor oppidum fubivit, quod in ea Bofniae parte fitum eft, quam Uzoram appellant, ubi Zagrabienfem Antiftitem cum plerisque conjuratis effe noverat. Horum arte perfidiaque univerfi Dalmatae, Bosnenfes, & Croati, a regia fide defecerant, Pannonias quacunque licebat parte vexabant, incurfabant pagos, & cuncta igni ferroque vaftabant. Quare Sigismundus obfidionem hanc folvere, trajicere Savum, adauctoque exercitu, Dobor, proditorum omnium afylum, circumvenire coactus. Celerem & audacem regis obfidionem hi admodum formidarunt, immo usque adeo funt abfterriti, ut Joannes, ne in anguftiis iterum fe occluderet, & ante acerrimam fe cum nonnullis obfidionem inde praeriperet, ratus, eadem fe fugae fortuna potiturum: verum multo aliter, atque fperaverat, res accidit. Ex oppido clandeftina fuga exit: dum per colles aviaque montium loca iter facit, in regis, quas circum intenderat, infidias concidit: captivus in Sigismundi confpectum adducitur; hunc diligenti cuftodia is affervari jubet. Interim Dobor expugnat, Bosniam poft haec, deinde Croatiam Dalmatiamque omnem, in ditionem fuam recepit: nam captis rebellionis auctoribus, caeteri facile ad obfequium rediere. *Maria, vindicandam matris necem, marito fuadet:* *Sigismund. Joan. Poffegae obfidet:* *Horváthus fugit in oppidum Dobor:* *Inde iterum profugus, intercipitur:*

Pacatis regionibus, in Quinqueecclefiarum urbem rex cum univerfo exercitu fe recepit, fecum captivos omnes adduxit. Ibi, pro dira Mariae libidine, de Joanne fupplicium fumtum eft. Revinctis enim ad palum manibus, per urbes, vicos, & compita curru circumvectus, candentibusque fruftillatim forcipibus paffim difcerptus eft: poftremo ad Gemonios † usque gradus tractus eft, quadripartitoque diffectus, *Ejus immane fupplicium:* *†(Pelenger)*

fectus, frusta corporis singulis portis, ad deterrendam facinorosam audaciam, imposita. Joannes tandem dignas crudelitatis suae poenas expendit; caeteri capite mulctati. Zagrabiensis Episcopus, hujusce novitatis auctor, ob sacrosanctam dignitatem quum capitalis esse non posset, episcopatu, publicatis bonis, abdicatus est.

Sigismundi in rebelles Valachos expeditio: Post haec in Valachos successit haud infausta expeditio. Nam quum sub mulieris imperio intestino inter se bello fluctuaret Ungaria, Valachi, qui Dacorum Getarumque regionem incolunt, ipsi quoque foemineum sceptrum abominati, in tanta rerum perturbatione a Pannoniae regno defecere, rogati praestare obsequia, & stipendia solvere, recusarunt; quare quarto coronationis anno, in hos bellum Sigismundus jure suscepit. Utrique tempestate illa Valachiae Stephanus praeerat, quem Vaivodam dicunt: audito regis adventu, transalpinam regionem expedito milite, ac ingenti sagittariorum manu complet, omnes aditus angustiasque montium praeoccupari jubet, ut ingressu, veluti multis olim obtigerat, hostem occluderet, gravique caede conficeret; item per juga montium praesidia multa disponit, quae hostem undique propulsarent. Sigismundus cum numeroso exercitu, ac forti animo, provinciam adoritur: quum inter Alpes progrederetur, occurrit hostis, sagittariorum multitudine Ungarum circumvenit, pedites simul ac equites confodit, saxis obruit, & ad internecionem pro virili parte redigere pergit. Contra illi, Sigismundi voce confirmati, longe audacius obstant, Imperatoris jussu equo desiliunt, pedibusque pugnant. *Valachi caeduntur:* Obstinatissimis Valachum animis subeuntes, ex alto deturbant, & per abrupta loca fugam capere cogunt; fugientibus a tergo instant, inter fugiendum multos intercipiunt obtruncantque, partem e rupibus praecipitem agunt, gladiis igitur per montium fauces & anfractus sibi viam faciunt. Ad Vaivodae tandem oppidum perventum est, ubi cum praesidio se ille tutabatur: is postquam audacissimum sibi hostem instare cognovit, non vi, sed precibus vincendum, item salutem sibi non pertinacia, sed humili facilitate comparandam esse, censuit. Quare antequam regem castra metari occoepisse noverit, data sibi tuto abeundi redeundique copia, ex arce cum multis Proceribus obviam prodiit, & ad pedes ejus prostratus; *Vaivodae ad Sigism. deprecatio:* *Tua, Sigismunde,* inquit, *clementia factum est, ut quamvis in te arma sumserimus, victi tamen, Majestatis tuae benignitate multo magis confidere videamur, quam si tui victoria potiremur. Magnanimus enim, neque armis, neque officio vinci potest, nihil gravatius ferre solet, quam ab hoste pariter & amico superari, quando hunc armis, illum sibi officio, & utrumque, quum res tulerit, beneficentia sua obstringere nititur. Peccavimus igitur, rex clementissime, & errata nostra ingenue fatemur, luimus haud paululum poenarum, & dextra tua fugati, quam sceptro dignam nunc re ipsa didicimus, ad ejus tutelam confugere malumus, quam pervicacia omnes iri perditum. Ab Ungarica fide idcirco defecimus, partim quia foemineum imperium ob insolentiam rei perpeti nequivimus; partim quia laborante graviter Ungaria, deletum ibi regni simulacrum credebamus. Nunc autem, postquam te potius a Deo datum, quam a dissidentibus Ungarorum studiis optatum intuemur, jam dudum nos facti poenitet, & a te veniam supplices petimus. Quodcunque temeritate nostra in Majestatem regiam commissum est, supplicamus, ut id tua mansuetudine expietur. Imitare, quaesumus, rex excellentissime, deos immortales, quorum vicem geris in terris, & ab his addisce, resipiscentes e poenitentia animos non aspernari, non obstare supplicibus, nullam postulantibus veniam abnegare, obstinatos tantum proterere, & clementia potius ac officio, quam severitate benevolentiam hominum promereri. Bonis hoc tibi bellum auspiciis esse volumur, ubi ex victoria gloriam, & clementia, si uteris, laudem tibi comparasti. Ignosce regni tui sociis, quos neque indecoros, neque inutiles olim sibi superiores tui habuere. Hodie tibi non mediocre clementiae argumentum attulimus; hanc laudis occasionem praeterire non permittas, Sigismunde, ut ab ineunte juventute tua haec summa immortalitatis fundamenta jacias. Pios & misericordes Deus semper excolit, & hos potissimum sua gratia dignos facit. Proinde, rex & dominus noster es, quem antea non agnoveramus, sociis tuis ignosce, ad vetera nos obsequia fidemque recipe. Vectigalia usitata pendemus, & eo reverentius imperata cuncta faciemus, quo praestantiorem nos regem fortitos esse intelligimus. Quod ut facias, per Ludovici manes, per ingenitam pietatem tuam, per sanctum Mariae conjugium,* te

te iterum atque iterum obsecramus. Secundum orationem hanc supplices ad Sigismundi pedes, quoad responsum habuerunt, jacuere. Ad haec ille pauca respondit: *Ne qua*, inquit, *Majestatem regiam impietatis nota commaculemus, quamvis facinora vestra impunitate donari non deberent, quia necessitate potius, quam ex animo veniam postulatis: tamen vobis omnibus ultro veniam impertimur. Suscepti belli audacia vos a perfidia deterrere, & impetrata facile venia ad fidum obsequium hortari debet. Illud duntaxat posthaec vos admonitos habere velim, date operam, ne mansuetudine nostra abuti videamini.* Post haec, ad genua jacentes levat, si in fidelitate permanserint bene de se sperare jubet. Surgentes contra illi, paludamenti laciniam osculantur, in manus Imperatoris jurant, se illius imperia numquam detrectaturos. Pacata demum provincia, rex Budam, re prospere gesta, redit, militem unius anni quiete reficit. *Sigismundi responsum:*

Sexto regni anno, transalpinum apud Valachos bellum iterum emersit, quippe qui, contemta Sigismundi benignitate, ab ejus fide iterum defecere. Propriis parum viribus confisi, in belli societatem Turcas admittunt, unde illius plagae primum religionis libertatisque Christianae emersit exitium. At hi, ad propagandum profanum imperium occasionem optimam nacti, lubentissime societatem hanc ineunt, cum multis equitum turmis, & frequentissimo peditatu, e Thracia profecti, Istrum transmittunt. Rex, audita sociorum defectione, habito delectu, in provinciam concessit, exercitum cum amplissimo cataphractorum equitatu secum duxit; post ubi superatis Alpibus, in effusos campos descensum est, ubi hostium castra esse noverat, quadrato agmine iter fecit. Quum in hostium conspectum venisset, fulgentes cataphractorum acies educit: collatis dum pugna signis initur, utrique hostes armorum fulgore perterriti terga dant, & ut propriae saluti consulant in fugam se convertunt. Instat a tergo Ungarus, ac in hostem fugientem saeva caede grassatur; multi in fuga caesi, & quam maxime pedites, qui, quum equos anteire non possent, pessundati fere omnes & attriti sunt, expediti pedites cladem facilius evasere. Quin etiam & procidentium multitudine, Ungarorum impetus admodum remoratus, ingratum fugae spatium dedit; declinabat ad haec dies, & Danubii vicinitas occurrebat, quem trajicere hi cito non poterant. Ingruente nocte signum receptui datum, ne quid insidiarum moliretur hostis. *Altera in Valachos, Turcarum socios, expeditio:* *Valachi a Sigismundo victi & fugati.*

Caesa magna Turcorum Valachorumque manu, rex Nicopolim minorem contendit, in altera Istri ripa sitam: hanc, gravi obsidione circumventam, admotis machinis, vehementer oppugnat. Urbs duplici praesidio munita, pertinaciter se tuetur, arcem Valachi, Turcae civitatem protegunt, erumpunt interdiu oppidani, & quandoque noctu saevos tumultus in castris excitant. Rex eo intentius oppugnare pergit, tormentis arcem & magnam urbis partem amolitur. Nicopoli tandem potitus, quicunque ibi deprehensi sunt, partim captivitate, partim morte cunctos affecit, urbi validum praesidium imposuit, mox universam provinciam pacavit. Insigni demum victoria functus, in Ungariam, rebus compositis, pedem retulit. *Nicopolis obsidetur A. 1392.* *Capitur:*

Nondum Budam pervenerat, quum de reginae obitu nuntiatum est: quo quidem nuntio, haud ab re, usque adeo consternatus est, ut quicquam tristius numquam acceperit. Maria, repentina quadam, gravique aegritudine correpta, perbrevi diem obiit. Hinc regi sollicitudo ingens oborta, quod defuncta sine liberis uxore, ad sororem ejus Advigam, Poloniae reginam, regnum jure recidere verebatur. Ne Sigismundum quidem suspicio ista fefellit. Ladislaus enim, Polonorum rex, conscripto magno exercitu, Ungariam, uxorio jure, ac armis repetere sane decreverat. Mariam sine liberis, agente in Valachia Sigismundo, decessisse noverat, nec adhuc Ungariae finibus appropinquasse audiverat: quare Ladislaum, regni cupiditate tractum, cum multis legionibus regni fines invasisse, rumor erat. Nimirum, haud parvas in Ungaria turbas Polonus ipse suscitasset, nisi Joannes Kanysa, Strigoniensis Metropolita, vir consilio opibusque potens, occurrisset, quippe qui absente rege, & audito Sarmatarum adventu, cum tumultuario mox exercitu obviam profectus, aditum in finibus occlusit, Sarmaticoque bello Ungariam libera- *Maria regina sine liberis mortua, Ladislaus Pol. R. jure uxorio Ungariam armis repetit.* *A Io. Kanysa Ungaria arcetur:*

liberavit. Rex igitur Mariae fatum, Budam ingressus, acerrime deploravit, exequias pro dignitate solennes edidit, corpus Albae in facellum patris retulit.

Sigismundus perfidos & inquietos sui insidiatores persequitur.

At ubi fatis conclamatum est, in otium redactus, ad vindictam animum revocavit; quotidie namque succurrebant, quicunque regnarum temporibus, sibi illisve insidias intenderant; de utrisque male meritos, mente facile hos ejicere non poterat. Et quamvis in consultando diversus quandoque traheretur, alios tamen beneficentia sibi conciliare, alios, qui gravius erraffent, capite mulctare decreverat, quando nullo hos officio ad fidem revocare sperabat: contra illi malle mori, quam imperata facere, tanta obfirmati pervicacia, ut neque salutis, neque dignitatis ulla memoria supereffet; potiffimos horum duos & triginta numerant. Principem istorum, *Stephanum Konthum* prodidere, opibus & virtute praestantem, qui nobilissimo Hedervariorum genere natus erat, quem ad nostram usque aetatem, per fora, vicos, & trivia, citharoedi concinunt. Hi quum imperium detrectarent, per varias regni partes vagabantur, & ne vi parere cogerentur, magna pars horum sub dio noctu quiescebant, disquirebant latebras, & per pagos ac sylvas a rege procul vitam degebant. Sigismundus, ne quid per occasionem novitatis hi moliri possent, Georgium Vaidaffium, virum sibi fidum, caeterum vafrum, & experientia audaciaque summa praeditum, delegit; huic animum suum aperit, dat hujusce rei negotium, ac jubet, ut quacunque liceat arte, adversae factionis homines capiat, ac in regiam redigat potestatem. Demandatum iste negotium forti animo accipit: tradita fida cohorte, ad inferiores regni partes descendit, & dum ex mandato regionem lustrare simulat, audit, illos haud procul a Savo in patenti planitie sub dio dormire; immissis exploratoribus, locum edoctus, proxima nocte his insidias collocat, antequam illuxerat circumventos omnes adoritur. Unus tantum aberat, quem Joannem Korpadum dicunt: hic ita sibi timere solitus erat, ut, necubi somno deprehenderetur, multo ante diem furgeret. At illi somno experrecti, certatim arma capiunt, ut se adversus insidias tueantur. Georgius contra, mitissimis hos verbis omni timore carere jubet, quando non ut hostis, sed amicus advenerit, se cunctos regi reconciliasse nuntiat, atque idcirco venisse, ut eos ad regem exoratum reduceret, ac illi fidum jurejurando regi obsequium sponderent. Quum numero ac viribus inferiores hi sese intelligerent, prae metu in vanam fidem adducti, depositis armis, ultro sese dedunt: ducuntur spe completi ad oppidum, cui Karom est nomen. Hic ex composito a Georgio in vincula conjecti, mox manicis pedicisque vincti, curribusque invecti, cum praesidio magno Budam deferuntur. In itinere sera poenitentia correpti, consilium ineunt, ut in Sigismundi praesentiam adducti, nullo regem salutationis officio honestarent, obfirmato adforent animo, nullumque venerationis indicium ederent; rati, fore satius obire mortem, quam infenso parere tyranno. Ex consulto in conspectum regis adducti, quem innumera nobilium multitudo circumsteterat, neque capite, neque genu, neque verbo, neque re, ullum reverentiae signum exhibuere, oculos humi plane defixerant, raro truces immotosque vultus abduxere. Obstinata horum pertinacia, veluti adempta benignitatis occasione, rex admodum exasperatus, eo vehementius in horum ultionem exarsit. Paucis post diebus, capitali supplicio, ante divi Georgii aedem, ad caput fori, a lictore ex edicto affecti sunt.

Vaidafi rebelles captos Sigismundo tradit:

Capite plectuntur Budae:

Stephanum ante alios invicto animo fuisse memorant: quippe qui mortem usque adeo contemsit, ut quum alii a tergo a lictore obtruncarentur, is unus fuerit, qui adversum, quum caedem non expaverit, intentis oculis lictorem spectare voluerit; immo si tyranni libido tulerit, asseverabat, ex edita se turri deturbari haud quaquam formidaturum. Quum nullum supplicii genus moriens expavisset, multum hinc publicae commiserationis invictus ille animus sibi comparavit. Spectata domini morte, famulus, cui Ghioka nomen erat, in profusum conversus fletum, commiserabili vociferatione a cunctis spectatoribus lacrymas exigebat. Ab ense hic Stephano serviebat, & quum post abscissum domini caput, eandem magnanimitatem

tem & pertinaciam referret, nullius monitu, solatio, increpationeve, a fletu coerceri poterat. Animum ad haec Sigismundus advertit, & approbata famuli fide: *jam*, inquit, *dominus tuus ego sum, qui tibi magis, quam truncus ille, prodesse possum.* Ad haec puer: *Numquam ego*, inquit, *Boemico porco sane deserviam, quin etiam in partes mille discerpi malim, quam a domini magnanimitate desciscere, cui Boemi omnes parem animum praestare non possent.* At ille his incensus: *fatum*, inquit, *heri, cum immanitate sequere, infelix puer, & cui vivens in omni feritatis ministerio serviviſti, ejusdem mortui latus ipse claudito.* Ille vero regis imperium haud quaquam detrectans, ultro cervicem ac pari animo lictori suppofuit, caesorumque numerum non invitus clausit. Extra pomoerium, in suburbio, qua ad veterem Budam exitur, horum corpora sepulta sunt; in coemeterio aedicula est erecta, ubi statae inferiae fierent.

Hinc futurae conjurationis multo perniciosioris in Sigismundum semina profluxere: nam ob sumtum e tot Nobilibus Proceribusque supplicium, tanta Optimatum animos rei indignitas incessit, ut in odia regis clam exarserint, & quod in aliis spectarunt, sibi id ipsum timere coeperunt. At ille, qui prius diligi & observari videbatur, nunc saevi more tyranni ab Optimatibus reformidari coepit. Intercesserat Mariae obitus, quo Ungarorum amor haud parum sane deferbuit: quare ad extremum usque exitum hinc sibi cavere Sigismundus coactus est. Subjiciendum his bellum, quod apud Nicopolim infeliciter gestum est, rite censuimus, quod altiuscule repetendum est, ut gestarum rerum series evidentius prosequamur. *Talibus suppliciis abalienati a rege Ungar. animi:*

Imprecarer, ut dii Graecis male facerent, nisi iniquitatis & perfidiae suae sat poenarum expendissent, quippe quorum memoria prorsus extincta. Hi namque fuere, qui primi Turcas in Europam trajecere. Nam quum ex augustali, ut ajunt, Palaeologorum familia, duo de imperio certarent, duas in Graecia factiones excitarunt, quibus universa respublica nimium laboravit. Decertatum utrinque diu, qua re Graecorum opes admodum attenuatae sunt: alter, qui inferior erat, ne facile cederet, ad barbaricas opes plane confugerat, ratus, plus in profana gente fidei, quam in Christiana se inventurum. Turcarum auxilia imploravit, qui late in minori Asia dominabantur: ad Amurathem, primum Turcarum Imperatorem, quando ita eorum vires excreverant, ut imperium orbi interminarentur, legatum misit, qui ejus copias pacta mercede conduceret. Celerrime hic mandata peregit, quando Turcae nil erat antiquius, quam per occasionem in Europam trajicere, ubi se imperium facile propagaturum, ut obtigit, esse sperabat. Coercebatur mari, necdum navigandi artem gens illa noverat: quare sub auxilii praetextu, in Europam trajiciendi copiam haud quaquam contemsit. Non modo militem mercenarium, sed socium se daturum pollicetur: conducitur Turca ea conditione, ut exacto bello in Asiam se recipiat; accepta est utrinque conditio. Et per Hellespontum Barbarus, accommodata sibi classe, in Graeciam primo trajecit: hinc primum Europae exitium promanavit, cujus auctorem haud immerito primum dignas poenas dedisse vidimus. *Turcarum in Europam ingressus perfidiae Graecorum debetur:* *Turcae Hellespontum trajiciunt:*

Redintegrato Graecorum bello, & instauratis factionibus, diu Turcarum auxiliis pugnatum est, quum finem saepe malis utrinque dari cuperent, quum praesentem internecionem conspicarentur. Novas quotidie causas Turca ipse nectebat, quibus, redintegrato bello, usque adeo Graecorum vires enervarentur, ut exactos deinde viribus utrosque facile domitaret. Ne se quidem id consilii frustratum est: nam extenuatis Graecorum opibus, in eos arma vertit, occupavit Gallipolim, quae ad Hellespontum sita est. Locum nactus ad inferendum bellum nimis idoneum, ubi ex Asia copias facile trajicere poterat, caeteros mox impetere, vastare agros, per finitimas regiones excursare coepit. *Gallipolim occupant.*

Occupata magna Graeciae ac Macedoniae parte, in Thraces deinde arma vertit: nam quum excursionibus & rapinis omnes late longeque vexaret, defatigatos ad deditionem, multos ad mercandam pacem, populos impellebat. Bajazethes quoque Turcarum Imperator, Amurathe patre longe audacior, & acriore in gerendis rebus ingenio, brevi Thraciam, Thessaliam, Macedoniam, Phocidem, Boeotiam, *Macedoniam, Thraciam, Thessaliam, Phocidem &c. sub Bajazethe subjugant.*

Bajazethes Mysiam invadit. tiam, & Atticam, in potestatem suam redegit. In Mysios mox erupit, quos nunc Bulgaros vocamus, & sub Ungarorum ditione esse noverat.

Quum e sociorum literis, variisque rumoribus, Sigismundus accepisset, Turcas Mysiam invasisse, in divina humanaque saevire, omnia igni ferroque vastare, ad Bajazethem continuo legatum misit, momens, ut & provincia, in qua jus nullum se habere noverit, & alienis rebus manum abstineret, si quid fas, quid aequum foret, recte sciret. Distulit ille responsum, donec universam fere provinciam occupavit; deinde, quum domos armis instruxerat, accito legato, sat sibi juris esse respondit, quando parietes etiam sua jura praeferrent. Quum haec legatus continuo retulisset, Sigismundus huic jus omne in armis esse sensit; cum diro sibi hoste *Sigismundi in Bajazethem expeditio:* agendum esse ratus, haud parum timere coeperat. Decimo sui regni anno expeditionem in Turcas ipse suscepit, salutis vero anno nonagesimo sexto supra tredecies centenum. Promulgata belli fama, delectus maximus habetur, jubentur omnes dare nomina: qua re tot legiones & auxilia coacta sunt, ut sine formidine cum profano hoste pugnare posset. Advenere Burgundionum Gallorumque auxilia, quae orthodoxae fidei charitate commota, gratis haec sacra stipendia faciebant. Multi e Belgis ac Celtis eminentioris fortunae viri, nonnulli quoque reguli confluxere, quorum insignia Budae, in Nicolai aede, parietibus affixa, expeditionis hujusce praestantiam testantur. Coacto igitur exercitu, comparatisque rebus omnibus quae bello usui forent, ex Ungaria in Rasciam, quae in superiore *Sigismundi de exercitus magnitudine gloriatio:* Mysia continetur, castra movet. Sigismundum in agmine quandoque dixisse ferunt, quum amplissimum ductaret exercitum, nimirum, non solum Turca nobis nequaquam formidandus est, sed ne coeli quidem, si forte ruerent, quorum ruinam stantibus hastis subire possemus. Rascia non sine populatione transacta; at ubi in Bulgariam, quae in inferiore Mysia continetur, descensum est, Orestum, & Bidinum, nonnullaque alia castella, Turcarum firmata praesidiis, multo sanguine expugnata. Kalendis Octobris, ad majorem Nicopolim Sigismundus castra movit. Ab una Istri ripa major, ab altera minor Nicopolis est sita; haec Trajani, Hadriani illa, victoriae monumentum, ut quorundam est opinio. Sigismundo hinc num- *Nicopolis obsidetur:* quam stativa movere certum erat, donec Nicopolim expugnaret. Turcarum Caesar, quem Bajazethem Ungarorum Annales nominarunt, & Chaladinum plerique dixere, audito ingenti Christianorum apparatu, ne Europa ejiceretur, universam Turcarum rempublicam ad arma suscitavit, cum maximo equitatu, ac innumera peditum multitudine, in Nicopolitanum agrum his occurrit. Urbs acri obsidione circumventa, ac ingenti praesidio tuta, haud impigre obstabat, erumpebant ex urbe saepe Turcae, ac varia fortuna potiti redibant.

Irritabantur ad pugnam utrinque animi, sed appropinquante Turcarum exercitu, eo vires convertere opus erat, relicta legione cum nonnullis turmis equitum, quae civitatem eruptione prohiberet; caeteri omnes in Turcas, qui jam *Galli primum pugnae locum obtinent:* dudum in conspectum venerant, sese vertere. Quum collatis dudum signis dimicandum esset, Galli instantissime ab Sigismundo petiere, ut primae pugnae partes sibi concederentur, id laudis divinaeve charitatis ardore cuncta Gallorum agmina exposcebant: concessum id in castris Gallo facile. Mox in castrorum conspectu, cum instructa acie Turca obversatur: nondum instructa Ungarorum acie, nec dato signo, Galli, elato clamore, in hostem e castris prodiere. Concitatis equis in certamen descendunt, inauspicato pugna conseritur; at ubi ad congressum perventum est, hi Gallico more descendunt equo, ut pedibus congrediantur, equi dimissi inito praelio, cum ingenti clamore in castra recurrunt. Turcis nil antiquius obtingere potuit, quam ut ab equo cum pedite dimicarent: ab expedito ho- *Caeduntur:* stium equitatu circumventi obteruntur Galli, miserrimeque caeduntur. Dum hasta securive Turcam ferire student, incursu recursuque hostili defatigantur, deluduntur que, dum audaciae poenitet, a lateribus, modo adversi aversique, telorum imbribus, aut falcatis ensibus lanceisque, laeduntur. Subsidii spe firmati, ad necem usque dimicant: spe tandem sua frustrantur, nam equi, quos dimiserant, in castra prae

prae tumultu fragoreque relati, Ungarorum absterruere animos, quippe qui hujusce moris ignari, sociorum hinc conflictum suspicantur. Metu perciti castra relinquunt, ad unum in fugam omnes plane vertuntur, in tanta rerum trepidatione, nullum Imperatoris edictum, nullum imperium servavere. Turca, caeso Gallo, a tergo instat, palantes Ungari fugiunt, magna in fuga caedes patrata, defatigatus caede hostis, ad capturam & quaestum se convertit, maximus captivorum fit numerus. Quin etiam Sigismundus quoque, qui coeli ruinam paulo ante contemserat, in manum hostium pervenisset, nisi parva cymba Danubium trajecisset; Xerxis profecto fatum nactus, qui contemto maris imperio, parvo navigio in Asiam relatus est. In hoc praelio viginti millia Christianorum cecidere, ex Turcis sexaginta millia desiderata. Trajecto Danubio, reformidato Ungarorum impetu, ob rem male gestam, in Thraciam Constantinopolim rex effugit, hinc navigavit Rhodum, & Aegeum Joniumque pelagus emensus, in Dalmatiam, lustrataque Dalmatiae ora, in Croatiam venit. Illum viri auctoritate opibusque praestantes eo tempore sequebantur: horum principes, Joannes Kanysa Strigoniensis Metropolita, & Stephanus frater, fuisse dicuntur, hi fidum regi comitatum, consiliumque semper praestitere. Cum Optimatibus regni, quaecunque pro defensanda regia dignitate fieri opus erat, studiosissime curabant, abominabantur novitatem rerum, & nihil his otio & pace erat antiquius, dum optimi viri fungerentur officio. Contra duo Stephani intercessere, Carolinae olim factionis principes, quorum alter Ladislai Vaivodae filius erat, e Simonthornia alter natus erat. Hi quum aversos a regis fide, ob rem ad Nicopolim pessime gestam, Ungarorum animos intuerentur, ad resovendam factionem pristinam animum advertere. Tempus perquam idoneum sibi oblatum esse rati, e Proceribus multos in hac conjuratione sibi socios adsciscunt, populorum, sub officii & publicae charitatis specie, animos invertunt, perniciosum hunc regem reipublicae esse suadent, & ni provideatur, multo in dies perniciosiorem futurum. Defuncta Maria, regnum ad Ladislaum Caroli filium pertinere, qui in Italia late regnaret, diri tyranni crudelitatem, qua duo & triginta nobiles in foro trucidati fuerant, vulgo praedicant. His verbis usque adeo cunctorum animos forte sollicitarant, ut maximam in regem invidiam conflarint; inverterant Optimatum animos, illique infestos plane reddiderant. Proinde nuntios ad Ladislaum mittunt, Apuliae regem, quibus eum ad recipiendum Pannoniae regnum hortantur, haereditario jure ipsi debitum, si in Ungariam venire voluerit, se regnum sine periculo tradituros pollicentur. Significant, omnes Procerum Antistitumque animos Sigismundi tyranni crudelitatem habere odio, nec ultra eum tolerare posse, quum ad interitum Ungariam redigat, rem domi forisque male gerat, infensam sibi nobilitatem ordinemque patricium habeat. Item Caroli regis probitatem, justitiam, & virtutem ita omnium pectoribus insedisse, ut excidere nequeat, ejus fatum ita passim ab omnibus deplorari, ut nihil vehementioribus votis expetant, quam filium, tanti sceleris ultorem, Pannonicarumque rerum legitimum moderatorem. Proinde impensius orare, ut delatum sibi patrium regnum accipiat, quo sine controversia potiri poterit. At ille, quum se ad magna coepta vocari intellexisset, continuo Caroli patris memoria succurrit, obversabatur ante oculos paterna fortuna, fatum miserabile, varia Pannonum ingenia, subornata corda, & studia perquam diversa, quae omnia cunctatius capere consilium cogebant. Quamquam illi Sigismundum exigere, tradere pacatum regnum forte spondebant; tamen paterna infelicitas absterrebat.

Ungari fugiunt:

Caeduntur Christianorum 20000. Turcarum 60000.

Nicopolitana clade in odium Ungaror. Sigismundus incidit:

Postulant rebelles Ladisl. Apuliae Reg. Caroli Parvi fil.

Quum Ladislaum in capiendo consilio tardiorem conspicantur, eo magis in dies literis adurgent, incendunt ad id instantissime. Demum per internuntios cum Ladislao, interjecto sacramento, paciscuntur, quicquid uterque Stephanus ipsius nomine in Pannoniis egerint, quousque regno potiatur, eum ratum ac firmum apud se habiturum. Pacta conditione, coniurationis auctores in dies Ladislai partes pro viribus augent: tot enim Nobiles hac labe infidelitatis coinquinarant, ut proditorum posteri, in hodiernum usque diem, ad rusticitatem redacti, majorum errata luant.

Ladisl. patris vestigiis territus, tergiversatur:

Hi quamvis rem clam agerent, Sigismundum tamen latere non poterant: is enim in Dalmatia moram trahebat, ubi, antequam in Ungariam restitueretur, menses duodeviginti mansisse dicitur. Dissimulabat omnia, ne invidiam sibi ex re ad Nicopolim male gesta conflatam adaugeret. Strigoniensis tandem Archiepiscopi, & Kanysarum ope, item Joannis Marothi opera, qui Sclavoniae praefecturam cum imperio gerebat, in regnum restituitur. Stephanos nova quotidie moliri conspicatur, & quum eos praesidio valido firmatos intueretur, eorum audaciam ulcisci non audet. Post restitutum regem jam annus quartus agebatur, & novitatis auctores coeptis in dies multo impensius instabant: jam gens fere universa, ex omni ordine, a regia fide defecerat, & limis illum oculis omnes intuebantur. Duorum & triginta equitum caedes, Nicopolitana clades, in invidiam; Mariae obitus, & inita post illius mortem intemperantia, & praecipue foeminarum, quibus prae licentia coelibatus se fecerat obnoxium, in contemtum hunc adduxerant. Exaggerabantur conjuratorum obloquiis haec omnia, quae multo minora, quam ferebantur, profecto fuere; quippe qui multa ab eo comiter populariterque facta vitio vertebant, & in malam cuncta partem interpretabantur. Tempus tantum idoneum expectabant, quo regem tuto caperent; caetera, quae ad patrandum facinus pertinebant, summo studio diligentiaque paraverant.

Sigismund. in regnum restituitur:

Struuntur Sigismundo insidiae:

Ad postremum, anno salutis quadringentesimo primo supra millesimum, festo Vitalis die, ex composito regem ingens Procerum multitudo, sub officii praetextu, adiit, frequenti virum corona circumvenit. Convenere etiam duo fortissimi juvenes, Nicolai Garae Palatini quondam filii, quem ad Elisabethae reginae latus, a Joanne Horvatho caesum esse diximus: horum alter Nicolaus, Joannes alter dictus est. Ob indignitatem, quam a paterna nece conceperant, quia illum Sigismundi factione caesum fuisse senserant, haud difficulter in hanc conjurationem descenderunt. At ubi apud regem conventum est, de patratis ab eo facinoribus, de republica male gesta, primo agi coeptum; oborta contentione, quando de rebus gravibus agebatur, ad convicia contumeliasque perventum est. Irritati ultro citroque jurgiis animi, ac nimis exacerbati sunt; mox facto impetu, omnes, veluti inter eos dudum conventum erat, regi manus injiciunt, hostili more confrementes capiunt distrahuntque, & jam de trucidando viro cogitassent, ni quorundam amicorum suasu remorati fuissent. Fatum fortasse Julii Caesaris subivisset, nisi bonorum plerique intercessissent. In vincula tandem praeter dignitatem miserrime conjectus, adhibitaque Procerum custodiae cohors. Quum de praefectis custodiae ageretur, Nicolai Garae filiis committendum esse regem, uno consensu decrevere, quos illi infestissimos esse intelligebant: negotium datum ultro accipiunt, in Siklós oppidum captivum abducunt, ibique cum praesidio regem asservant.

In captivitatem abducitur A. 1401.

A filiis Nic. Garae in arce Siklós detinetur:

Sigismundo ad captivitatem miseram redacto, omnes, qui adversa factione jacuerant, capita extulerunt. Suscitato tumultu, Proceres cum numeroso equitatu urbem discurrunt, Ladislaum regem declarant, hunc verum regem ingeminant. Ladislai signa edunt, non modo per fora & compita, verum etiam per omnes regni oras circumferunt. Cuicunque urbi elata signa appropinquabant, cum penatibus & magnis diis collegia Sacerdotum occurrebant, illa modulato carmine ab hymnis praereverenter excipere, inferre templis, & magnis aris imponere, plausu & congratulatione excolere, saluti hilaritatique publicae passim supplicare. Redacta in Ladislai absentis potestatem Ungaria, patrum consulto, dum haec aguntur, ad eum in Italiam continuo Legati missi sunt, qui Sigismundi captivitatem, & eum regem declaratum nuntiarent, demum orarent, quando jam in vado res est, in Ungariam repente trajiciat.

Ladisl. passim R. Ung. proclamatur:

Legatione Italia evocatur:

Quum ex his, & paulo ante disseminatis rumoribus, rem omnem Ladislaus ex ordine accepisset, ad expeditum pacatumque regnum se vocari ratus, classem opinione celerius parat, complet milite, in Dalmatiam, quam celerrime potest, optimam nactus tempestatem, contendit. Jadram classe primo appulit, quam Ungarici

garici juris esse noverat. Jadrenses Ladislaum, audita Sigismundi captivitate, & declaratione hujus, haud inviti honorifice excipiunt, consalutant regem, & tamquam verum legitimumque regem excipiunt, quamvis adhuc in Ungaria Budensis arx, caeteraque regis praesidia, cum superioribus Ungariae partibus, quae ad Moraviam spectant, in Sigismundi fide permanerent. Aliquot Jadrae dies ille subsidet, dum aliam classem exspectat, & ab amicis, quid in Pannoniis agatur, intelligat. Cunctantius patre, longeque consultius res suas agebat, ne pari fato rueret, ne quave se facti poenitentia sequeretur. Utrinque in dies nuntii veniebant, qui & quid in Italia & Ungaria gereretur, explorato referebant. Non tam potiundae Pannoniae spe trahebatur, quam Apuliae sollicitudine remorabatur. Jadram a Ladislao vi captam Venetorum Annales prodidere: quod veritati absonum esse videtur. Nam si ab Ungaris, abdicato Sigismundo, is rex pronuntiatus erat, ne magnum quidem negotium fuit, ab Jadrensibus spectatae fidei sociis excipi.

Jadrae festive excipitur, ibique moratur:

Interea Sigismundus, qui in Siklós castello angusto carcere coercebatur, dies ac noctes lacrymis & singultibus vexabatur, deplorans conditionem Principum, vel maxime fortunam suam, qua nihil videretur esse miserius, quippe cui nec mortis adminicula concederentur, nec carnifex quisquam adhiberetur, qui eum his malis eriperet, nec prae vigili custodia mortem sibi consciscere liceret. Denegato quodam pulchro genere mortis, indignabatur etiam qualecunque negari, & quod longe gravius videbatur, id assiduo succurrebat, nec licere vivere, nec posse mori. Tanti supplicii gestarum rerum conscientia virum haudquaquam alligabat, quam multo magis recte, quam perperam, ubique servasse sibi videbatur; si quid patrarat immitius, ultionis gratia se jure fecisse judicarat.

Sigismundus suam in carcere deplorat infelicitatem:

Captivi regis gemitus assiduos, Nicolai Palatini conjunx, Gararum fratrum mater, diu tolerare non potuit, quae non modo muliebri ingenio, sed etiam suapte natura, perquam pia semper est habita. Infaustam regis conditionem miserata, ne quid inconsultis liberis ageret, cum his primo de liberatione verba facere constituit. Quibus seorsum accitis: *Unde id, inquit, suavissimi filii, vobis accidit, ut infandi carceris praefecturam sortiti, & aeternam prae caeteris infamiam deputatam habueritis. Quid plus vobis injuriarum quam caeteris illatum est? quid plus oneris & periculi in macerando augustali & sacro sanguine accepistis? Nicolaus, pater vester, qui Palatinus erat, a Maria & Sigismundo pii parentis loco semper habitus; is a Joanne Horvatho caesus est, qui acerrimus Garae domus fuerat inimicus. Vos cum paternis inimicis miseri conjurastis, in sacrosanctum regem injecistis manus, conjecistis in vincula, & nefarii carceris praefecturam obivistis. Recordor equidem, patrem vestrum saepe haec dicere solitum, coronatum sacro diademate regem, etiamsi bestiis comparari posset, numquam tamen sine magno scelere laedi posse: si in vestra manu is diem obierit, nonne perpetuam vobis vestraeque posteritati notam inuretis? Alii, qui novum regem inducere pergunt, habent quid sperent; vos, qui sacrum Principem carcere maceratis, confecitis multiplici morte, etiam pro nefariis parricidis haberi potestis. Quidnam miseri speratis? quod in hunc patratis, id ipsum in se, futurus rex, mihi credite, formidabit. Laudant tyranni proditionem, ut ajunt, proditorem tamen abominantur & timent. Si regiae caedis auctores fueritis, praeter infamiae aeternitatem, quid a diis hominibusque vobis sperare fas erit? nempe, praeter inaudita supplicia, extremum exitium, aut perpetuum exilium, fortunarumque jacturam, quid aliud sperari possit non invenio. Hic tot annos jure coronatus, regnoque potitus est: ille qui aditurus est, non modo rex non est, sed nondum regnare didicit. Levitatis profecto magnae, summique periculi, & sceleris inauditi est, incerta pro certis quaerere, tentare extrema, infandum patrare parricidium, & deorum una mortaliumque iram sibi provocare. Proinde, dulcissima pignora, ab inito facinore desinite, detestabilia deponite consilia, a nefanda conjuratione deficite, hanc notam vobis posterisque perpetuam futuram, dum tempus est, diluite. Dimittite, quaeso, per maternam pietatem, per salutem vestram, Ladislai regis factiones, qui quum patrem Carolum regem a parente vestro caesum noverit, numquam vos aequis oculis poterit intueri. Sigismundus est, qui de patre ac domo vestra semper fuit optime meritus, hujus uxor & socrus ipsum ita opibus & auctoritate extulerant, ut alter apud Pannonios rex esse videretur. Quare, si mihi*

Palatini vidua cum filiis de liberatione Sigismundi agit:

mihi auscultaveritis, si majestatem regiam, quam in captivitate praeter aequum & fas retinetis, beneficio vestro liberaveritis, omnia profecto summa ab eo vobis sperare licebit, pro quo pater vester animam effudit.

Sigismundo in carcere offert libertatem, si sibi & liberis pepercerit:

Maternis dictis juvenes collabascunt, perterriti restitere, & inter spem metumque nutantes in gravissimas curas incidere. Postero die pia mater in carcerem descendit: *Nihil*, inquit, *rex optime, tui nunc impensius curant inimici, quam ut te quoque scelere perdant immerentem, contra vero me foemellam assidui gemitus lacrymaeque tuae semper excruciant, & dignitatis, & aetatis tuae me commiseratio subit. Non haec tua Majestas, de republica semper optime merita, non haec tua fausta florensque juventus, non haec divi Ludovici haeres meruit. Te ab omnibus destitutum, nec Deus, in cujus tutela sunt reges, nec viri manes, qui pro te olim occubuit, a me deseri patiuntur. Incumbo saluti tuae, nihilque succurrit antiquius, quam quibus te captivum sicarii commisere, eorum libertatem manibus vindicari. Verum unum est quod me a proposito sanctissimo remoratur, filiorum inquam meorum ratio, qui ne a te deinde deserantur, vehementer addubito: proinde, si neque me, neque liberos meos, mea inquam duo lumina, recuperato regno, deserturum unquam esse receperis, profecto te continuo liberatum, in pristinamque salutem ac dignitatem restitutum dabo.*

Ad haec Sigismundus, oblata spe salutis, quam antea desperarat, dispansis brachiis, ad pedes provolutus: *Salutaris*, inquit, *Dei internuntia, solaque infaustos Sigismundi regis labores miserata, quamvis te Palatini viri, quem parentis loco semper colui, pudicissimam conjugem esse reputem, miserere tamen, quaeso, quaecunque sis, calamitatis nostrae. Et nostri miseria, pristinaque benevolentia in vos omnes, ac laesum regiae majestatis numen, & inaudita fortunae nostrae conditio, te quandoque ad commiserationem excitet. Quamquam ad definiendas aerumnas lacrymasque meas nihil morte magis praesentaneum succurrit: tamen, ut ab hujus fati turpitudine me redimam, spem, quam detulisti, lubenter accipio. Si ea, quae me sperare jussisti, exitu praestabis, omnia in me ingratitudinis exempla & supplicia consummentur, si qua in me unquam minima tanti benificii oblivio deprehendetur. In omnes, quae excogitari possint, incidam infelicitates, omniumque sim exemplar infelicium, si me tibi tuisque, in pristinam dignitatem restitutum, pro arbitratu tuo semper ut par est gratissimum non inveneris. Proinde, hoc inter utrumque, teste deum hominumque fide, jam foedus percutio:* Sigismundus liberos tuos in fratres nunc adoptat, adoptat te quoque in matrem pientissimam, testes deos adesse jubet, jurejurando foedus obfirmat. *Quicunque initum foedus violarit, non modo libertate careat, veluti omnium compos miseriarum, sed ut foeda porca dissecetur in frusta.* Dextra demum utrinque data, foedus ictum est.

Pactum Sigism. cum Gararum matre.

Sigismundus liber dimissus, in Boemiam venit.

Mater mox cum liberis de liberando rege transegit; ad emittendum regem Moraviae dominatum liberis pollicetur. Commentum id vafre a muliere inventum, ut Sigismundus a filiis studiosius & cautius educeretur. E sententia omnia facta sunt; emissus in Moraviam Sigismundus, deinde in Boemiam pervenit. Conjuratorum igitur perfidia, quae multis artibus regem circumvenerat, unius pietate mulieris eluditur. Haec igitur Sigismundi fuit liberatio, qui ubi vinculis emissus est, pervenit ad Ciliae Comitem, cujus viribus adjutus, quia sororem ejus Barbaram desponsavit, in Boemiam rediit, & deinde Ungariam recuperavit.

Conjuratorum sollicitudo:

Utrinque vastatur Ungaria:

Quum rex in Boemiam evasisset, liberationis hujusce rumores, dicto celerius in Pannonias, Gallias, Germaniamque disseminati sunt. Ad hanc inimici famam animo consternantur, nesciunt quid ultra moliantur, neque quo fugiant, neque quid sperent, plane succurrit. Contra vero, qui regis captivitate jacuerant, veluti se ab inita servitute vindicaturi, revocandum cito Sigismundum exclamant; quicunque intercedant, contrave sentiant, pro republicae hostibus haberi oportere, in auctores tanti mali publice animadvertendum. Sumunt quoque in eos arma, qui regem ceperant. In Pannoniis omnia miscentur: sub praetextu regiae vindictae, in adversae factionis Nobiles vim inferunt, populantur agros, agricolas cum pecoribus abigunt, saeviunt quandoque ferro ignique, ac nullum crudelitatis & saevitiae genus omittunt. Inter hos saeviebat in primis Joanes ille Maroth, Sclavoniae praefectus, vir quidem

dem ut ajunt injurius, & ab omni humanitate destitutus. E contrario, quicunque has injurias accipiebant, pari feritate certabant.

In tanta rerum omnium perturbatione Sigismundus, comparato ingenti Boemorum exercitu, & adjectis Ungarorum auxiliis, qui superiores regni partes incolebant, cum maximis viribus Ungariam ingreditur. Diffugere inimici, obversari minime ausi, quando Budensem arcem, caeteraque praesidiaria loca, adhuc in fide regia persistere noverant. Recta Budam rex venit, arcem recepit, caeteraque munitissima in Pannoniis castella regia recuperavit. *Sigismund. cum exercitu redit Budam.*

Haec in Dalmatiam Venetiamque omnem fama diffuderat. Ladislaus, hoc nuntio consternatus, in Italiam, irritis coeptis elusus, repente redire contendit. Cunctationem, quam in Dalmatis fecerat, approbant, ne turpiore reditu notaretur; aliqui autem, quod minus probe scriptum est, quando nimis est absonum veritati, suorum literis ab hac expeditione fuisse revocatum prodidere, quippe qui non modo Neapolitanos, verum etiam plerosque regni Principes, jam formidolosam expeditionem moliri significassent. Adjecere quoque, Ladislaum ea tempestate Jadram vi captam, cum universo agro adjacentibusque insulis, ac mari, centum millibus Veneto vendidisse. Ad recipiendam eam, transigendamque venditionem, cum praesidio valido Legatos venisse quatuor, Franciscum Cornarium, Leonardum Mocenigum, Antonium Contarenum, & Fantinum Michaelem. Sunt qui multo absurdius tradidere, Venetos a Ladislao totius Dalmatiae jura cum Jadra redemisse, Senatum Populumque Venetum, emta Dalmatia, ita publica laetitia fuisse exhilaratum, ut supplicationes ac unius diei ferias indixerit. Ex his utrique futilia ac vana scripsere. Hi, qui captam a Ladislao Jadram tradidere, ut rem belli jure sibi vindicatam, haud injuria vendere potuisse videretur, iniquum profecto scribendo profitentur affectum. Nam Jadrenses, qui tot Venetorum Pannonumque bellis haud quaquam facile capi potuere, numquam a parva Ladislai classe, ac primo congressu, capi potuissent. Admisere illi virum tamquam amicum, ac regio sanguine oriundum; quod eo fecere libentius, quia in regni spem vocari intelligebant. Quum ibi moram traheret, a Venetis fuit pecuniis ac navibus adjutus: ut aliqua ex parte satisfaceret, id quod Jadrae habebat, quae alieni, hoc est Ungarici, juris erat, abiens ultro Venetis concessit. Qui autem Venetos caeteram Dalmatiam ab eo mercatos tradidere, multo gravius errarunt. Quonam pacto Veneti, in gerendis rebus prudentissimi, centies mille aureum pro emenda a Ladislao, quam vendere non poterat, Dalmatia erogassent, quia Ungarici juris erat, atque Sigismundi, & non Ladislai tunc auspiciis regebatur? Numquam profecto, in re vana ac futili, tantam pecuniarum jacturam Veneti fecissent. Ladislaus igitur, spe sua frustratus, in Apuliam regressus est. *Ladislaus Jadra repetit Italiam.* *Dalmatiam ab eo Venetis venditam inepte scribitur.*

Antequam e Dalmatia solveret, ad Sigismundum haec scripsit: *Ingenue fateor, Sigismunde rex, me a Proceribus Ungaris diu ac impensius sollicitatum, invitum tandem ad promissum mihi regnum in Dalmatiam usque venisse, subsedisse ibi diu, donec rei exitum conspicarer, ut quid ipsa fortuna, ac varia Ungarorum studia sibi vellent, veluti e specula prospectarem. Inconstantiam doloque hujusce gentis plane novisti; utinam in patre id ipsum non fuissem expertus. Nihil hi regum novitate ducunt antiquius, & tunc maxime gestiunt, quando in certamen reges ex arte committunt; ex hac re quaestum faciunt. Excusatum igitur me habebis, quia expeditionem hanc ultro non accepi, acceptamque ideirco cunctatius gessi, ut divinam quoquomodo voluntatem elicerem, unde mortalis potestas cuique tribuitur. Proinde tibi, quem e tot aerumnis ipse Deus asseruit, sponte cedo; posthac me officiosum amicum, immo affinem tui studiosissimum in caeteris rebus agnosces. Mihi autem nil gratius unquam facere poteris, quam si ab his, qui regum novitate laetantur, eas poenas exegeris, quas de te sumere conati sunt.* Sigismundus, pro fratre in posterum se habiturum, & cumulatas a parricidis poenas exacturum esse, respondit. *Ladislaus suam in Ungar. expeditionem apud Sigismund. excusat.*

Reversus Ladislaus in regnum, Alberici Cunii opera Neapolitanum regnum bene pacavit: quo pacato, quum incredibili prudentia & magnanimitate polleret, omnibus Italiae Potentatibus, in primisque Pontifici, formidolosus esse coepit. *Ladislaus in Italiam reversus ope Alberici Ital.*

Alberi-

factus est formidolosus. Albericum hic magnum ut ajunt Connestabilem creavit, ne amplius per Praefectos & Legatos foris rem ageret, sed ipse rebus suis adesset. Perusiam, ac multas Latii civitates, in ditionem suam redegit. Vigesimo regni anno, per speciem amicitiae Romam ingressus, Romanos in Bonifacium Pontificem irritavit. *Romanos in Bonifacium P.P. irritat:* In hac urbis perturbatione, undecim e Patriciis, a Ludovico, nepote Pontificis, capti sunt, & a lictore caesi. Pontifex, Patriciorum caede consternatus, cum aulica turba Viterbium effugit. Sedente deinde Gregorio Pontifice maximo, quum is abesset, urbem Romam occupavit: *Romam occupat;* Pontifex, indignitate rei percitus, Ladislaum regni titulo privavit, Ludovicoque titulum addixit, Ludovici Andegavensis filio, quem regis Galliae fratrem fuisse perhibent. Succedente deinde Joanne, ac redintegrato bello, ita a pontificiis ducibus profligatus est, ut ingenue saepe fateretur, quod si hostis prudentia & victoria uti scivisset, jamdudum de se ac regno fuisset actum. Post haec inter utrumque varia fortuna fuit, modo bello, modo induciis tempus transactum. Tortonam Florentinis vendidit. Dum Florentiam, caeterasque liberas Italiae civitates, in servitutem vindicare pergit, Perusiae morbo correptus, Neapolim contendit. *Florentinorum arte necatur.* Paucis post diebus, quum ibi convaluisset, Florentinorum arte, qui ab hoc suae libertati admodum timebant, medicato puellae concubitu, quae sui Medici filia fuerat, enectus est. Hic fuit Ladislai finis, qui Caroli Parvi ut ajunt filius erat, a quo Joannam reginam, & victam, & caesam fuisse tradiderunt.

Anno 1399. mirabilis Dealbatorum peregrinatio: His temporibus, anno nonagesimo nono ultra tredecies centenum, mirabilis *Dealbatorum peregrinatio*, ex ulteriore in cisalpinam Galliam erupit, tribusque mensibus, ad extremas usque Italiae oras, progressa, universos tunc populos, ad sumendum candidatorum habitum, & ad continuanda supplicantium agmina concitavit. In illis supplicationibus divinam misericordiam passim conclamabant, ingeminabant publicam pacem, fideliumque otium & quietem, quam per tot annos amiserant, elatis vocibus implorant. Tantam ea tempestate religionem populos incessisse ajunt, ut qui candidatus non prodiret, ab humanitate simul & divino cultu destitutus esse videretur.

Wenceslao ab Electorib. deposito, Rupertus Palat. surrogatur: Wenceslaus, Caroli Imperatoris filius, & Sigismundi frater, qui cum patre olim imperare coeperat, insequenti anno, ob ignaviam, inauditamque lasciviam, ab Electoribus est imperio abdicatus. Rupertus Bavarus huic substitutus, sed non aeque ab omnibus approbatus. Conductus a Florentinis ingenti pecunia, adversus Galeacium Vicecomitem, cum maximo Italiam exercitu ingressus est, nullaque re gesta memorabili, in Vindelicos se recepit. Cometes in coelo visus; hinc Galeacii mors sequuta, quem in agro Mediolanensi, ad Melignanum, diem obiisse ferunt.

Tamerlanes Tart. Imp. moritur, onustus victoriis. Eodem quoque anno, Tamerlanes vita defunctus est. Inauditis opibus Imperator, natus apud Tartaros gente humili, mox eousque evectus, ut duodecies centena millia hominum haberet in castris. Qua quidem multitudine attritis bello Turcis, eorum Imperatorem, aureis catenis vinctum, currui, quo vehebatur, quasi triumphans alligaverat; protrivit Armenos, Persas evertit, destruxit Aegyptios, Damascum paene delevit. Tanto Asiam & Europam terrore compleverat, ut humanorum ultor scelerum appellaretur. *Galli Genuam occupant.* Occuparunt eodem quoque tempore Galli Genuam, lateque in Liguria dominari occoeperunt. Quinto post anno, Pisae bello fameque confectae, in Florentinorum potestatem devenere. Jam tempus admonet, ut ad Sigismundi gesta revertamur, &, quid post reditum in Ungaria gesserit, rite prosequamur.

Sigismundi post reditum popularitas. Post ubi Sigimundus in Pannoniam rediit, quamvis acceptae injuriae animo altius insederant, nequaquam tamen in vindictam continuo erumpendum esse censuit; dissimulato dolore, clementiam praetulit, ne extrema inimici desperatione correpti, aliquid obstinatius molirentur. Praedia solum a fidelibus postulata, ne his ingratus videretur, ultro rescripsit, multos villis, muniis alios, pro dignitate donavit. Aere bonisque potius, quam capite mulctandos esse rebatur; contra vero illis neque spem occludebat, neque occurentes limis oculis intuebatur. Ne gratiam quidem petentibus se difficilem inhumanumque praestabat; exorabilem, praeter

ter omnium opinionem, se his praebere, ostendere se injuriarum immemorem, insperatam prae se ferre mansuetudinem, ut his, qui gravius in eum peccarant, fiduciam suscitaret, ac metu simul & omni suspicione liberaret.

Postquam satis securitatis injecerat, in Sclavenia conventum indicit, oppidumque huic praestituit, quod barbarice Köros-Vásárhely nominant. Ad conventum, Stephanus Vaivoda, Ladislai filius, cum magna equitum manu advenit, partim suorum viribus, partim regis clementia fretus; sed spe sua falsus, longe aliter, ac putabat, sibi accidisse cognovit. Quum in concilium venisset frequentissimum, dato signo, ex composito a nobilitate captus, ibique a lictore, indicta continuo causa obtruncatus est. Diffuso necis hujusce rumore, equites, ut sui Ducis mortem ulciscerentur, sumsere arma. Domum, ubi concilium eo die habebatur, circumvenere, & jam fuisset cruenta pugna certatum, nisi e fenestris continuo corpus ejus in forum deturbassent, quo quidem spectaculo ita suorum animi consternati sunt, ut domini sui vindices esse formidarent. In medio tumultu, adversus hos unus occlamat: *Quo ruitis miseri, quo ruitis? en, cujus gratia sumsistis arma jam extinctus est, incassum furitis, state viri, & adversus regiae Majestatis imperium dimicare desinite.* Defervbuit hac voce furor equitum; nam timore extemplo perculsi, diffugere. Stephanum Vaivodam, praeter alia gravissima scelera, quae patrarat, id potissimum ausum fuisse memorant. Post Nicopolitanam cladem, quum in maritimis oris Sigismundus moram traheret, hunc ad Bajazethem Turcarum regem tabellarios misisse ferunt, clamque cum eo de filiae nuptiis cum Ladislao rege egisse, & ea quidem conditione, ut generum, ad ejiciendum Pannoniae regno Sigismundum, opibus & auxiliaribus copiis adjuvaret. Rem per internuntios eo adduxisse, ut sub hac spe affinitatis oblatae, quam tantopere profanus Barbarus appetebat, nonnullas Turcarum legiones, ad labefactandas Sigismundi vires, inter Savum Dravumque induxerit, unde magna Ungariae appendicibus calamitas vastatioque illata. Hunc igitur primum Turcarum ingressum in inferiorem Pannoniam fuisse perhibent. Quare tunc Syrmiensis ager, qui tot urbibus oppidisque florebat, ita populatus & eversus est, ut vix nunc tot civitatum perpauca vestigia supersint.

Sigismund. indicto in Slavonia conventu, Stephanum Vaivodam jubet interfici.

Stephanus in Sigism. & Ungar. perniciem Turcas evocarat.

Sumto de Stephano, tot malorum auctore, jam supplicio, caeteri quoque suas dedere poenas: alii namque aere, exilio complures mulctati sunt; ad postremum nemo e potioribus impunitate donatus. Res interea Ungaricas aliquantisper dimittamus, & de Wenceslao & Sigismundo fratribus, & quid huic cum altero intercesserit, haud ab re jam referendum esse duximus.

Poenae conjuratorum reliquorum:

Wenceslaus enim, patris non admodum absimilis, improbis voluptatibus obnoxius, item desidiosus, iners, & ignavus, parum appetens laboris, ac vino potius quam imperio deditus, ita Principum a se animos abalienavit, ut ab omnibus odio & contemtui haberetur: quare captus a Proceribus, menses tres carcere affectus. Sed a Joanne Lusatiae duce, & a Procopio Moraviae tyranno, non fine magno reipublicae malo liberatus est. In pristinam paulo post intemperantiam effusus, iterum a Sigismundo fratre captus, Albertique custodiae commissus, qui Ducatum Austriae ea tempestate gerebat. Quum in magnificis aedibus Viennae asservaretur, custodum incuria fugam rapuit, iterum regno potitus, in mores pristinos plane recidit, agebat perpetuos in vino crapulaque dies. Cum imperio indecorum omnes arbitrarentur, ab augustali dignitate abdicatus est; reliquum aetatis pari infamia transactum.

Wenceslaus Imp. incarceratur.

Quinquagesimo hujus anno, profana Hussitarum emersit insania, quae totam Boemiam, ac magnam Germaniae partem, prorsus infecerat. Pragense gymnasium ad ea usque tempora Teutones plane gubernarant, quod Boemi, quibus ferox & indomitum est ingenium, gravate pertulerant. Ex his quidam nobili genere natus, apud Oxonium Britanniae civitatem eruditus, quum in Joannis Wicleffi libros incidisset, qui de *Rerum universalibus* inscribuntur, his haud parum monumentis oblectatus, haec in patriam retulit: in his de civili dominio, de Ecclesia, de Clero agebatur. Wiclefitarum veneno jam imbutus, mox in alios perniciem suam effudit, librum concivibus commodavit, qui Teutonum odio trahebantur, in primisque Joanni, hu-

Ab Electoribus deponitur.

Hussitarum haeresis quomodo Germaniam infecerit?

 milli

Io. Hus haereseos auctor.

mili loco nato, cui a villa cognomen *Hus* inditum, quod Boemice anserem significat. Maxima ingenii praepollebat is acrimonia, & eloquentia, licet peregrina, non mediocri; accedebant dialecticae argutiae, ingenium depravatarum avidissimum opinionum, quibus Teutonicos praeceptores admodum sollicitavit, ratus, callidis confusos eos enthymematis, possessa diu gymnasia deserturos.

Teutones Pragensi academia expelluntur, & inducuntur Boemi.

Mox quum res e sententia non succederet, a Wenceslao, imprudentissimo Principe, impetratum, ut gymnasium, Parisiorum ritu, gereretur: quare Professoribus omnibus externis locus ademtus est; qui rei indignitate commoti, inito jurejurando, omnes cum discipulis abiere. Duo millia ex composito uno die recesserunt, paulo post tria circiter millia subsequuta, ad Lipsiam Misniae urbem, trium dierum itinere a Praga remotam, convenere: occoepere ibi cuncta liberalium artium studia profiteri.

Hus, academiae princeps, publice Wicleffi praedicat doctrinam.

Exhaustum Pragense gymnasium, ad Boemorum potestatem redactum est. Hus, partim vitae subornatae continentia, partim copiosa dicendi facultate fretus, gymnasii facile principatum sibi vendicavit. In aede divi Matthiae, quam Bethlehem nominant, sacram declamationem sortitus, festis profestisque diebus, de divinis humanisque rebus vulgo predicare coepit. Et quum eloquentia, improbum hominem nacta, haud aliter sese habeat, atque gladius, qui in manus incidit furiosi, quodcunque e veneficis quondam libris virus ille conceperat, in populum tunc universum evomuit. Publice Wicleffum extollere, commendare viri dogma, dicta divina, & e coelo sumta dicere, inter divos hunc demum relatum esse impensius asseverare. Virosum repente dogma hi primum imbibere, qui sacris initiati, gravati alieno aere, insigni quoque scelere pollentes, hac depravatae opinionis novitate supplicium evadere sperabant.

Concessere quoque in hanc sententiam plerique doctrina praestantes, qui, quum in Ecclesia Dei suam dignitatem assequi non possent, nullosque nec cognitione rerum, nec vitae probitate, sed fortunae tantum temeritate, ad magna sacerdotia evectos intuerentur, perquam iniquo animo tolerabant.

Saevitur in sacerdotes & Pontificem.

Hinc primum in Sacerdotes opulentos oblatratum, adjectae blasphemiae, & excogitata crimina. Summum deinde Pontificem graviter incusare, deficere a catholica Ecclesia.

Hussi dogmata:

In eum haec dogmata commenti sunt: *Romanum Pontificem reliquis Episcopis esse parem; nullum inter Sacerdotes esse discrimen; Presbyterum non sacrosancta dignitate, sed vitae meritis effici potiorem; animos, corporibus exutos, extemplo aut superis, aut inferis in aeternum addici, inter haec nullum esse medium; purgatorium ignem haudquaquam inveniri; pro mortuis frustra inferias celebrari, ac preces effundi irritas, & sacerdotalis avaritiae id esse commentum.* Item *imagines divorum e medio tollendas; irridendam aquae sanctae aspersionem; mendicantium religionem a daemonibus inventam; Sacerdotes omnes paupertatem colere oportere, eleemosynisque tantum pasci; liberam cuique divini verbi esse praedicationem; nullum capitale peccatum, quantumvis majoris mali evitandi gratia, esse committendum; mortalis culpae reum, neque seculari, neque ecclesiastica dignitate potiri, neque ei parendum; Chrisma, & novissimem unctionem, inter Sacramenta haud quaquam contineri; confessionem, Deo tantum factam, cuique satis esse; Baptisma e fluviatili sat aqua constare; Coemeteriorum usum quaestus gratia adinventum; templum Dei terrarum esse orbem; Templis & sacellis divinam coarctari majestatem; Sacerdotii vestes, altariumque apparatus, ac caetera tale genus, incassum, veluti nullius momenti, fuisse comperta; Eucharistiam quoque loco ac tempore postulantibus dari posse, Sacerdotique conficiendae Eucharistiae ubique ac semper liberam esse potestatem, divinis ad id tantum verbis opus esse; frustra etiam eorum suffragia impetrari, qui inter divos relati sunt, quando nihil adjuvare possunt; in Canonicis horis tempus frustra teri; nullum diem, praeter Dominicum, festum haberi; ferias divis indictas rejici oportere; nil jejunia sibi promereri.*

Sbinko, Wicleffi libros publice comburit, & Hussum praedicare prohibet:

Sbinko, Pragensis Antistes, Joannis Wicleffi volumina ad se deferri, coactoque Doctorum concilio, in foro concremari jussit; Joanni praedicatio interdicta, & adjectae minae. In vicum ille rediit, unde olim cognomen acceperat; suffragantem sibi loci dominum nactus, haec eadem coactae plebi praedicare occoepit; multa in Romanum, caeterosque Pontifices, in dies maledicta evomere; ad conciliandos popu-

populorum animos, decimas dicere haud secus ac eleemosynas habendas esse, possessorum cuique esse liberum, eas pro voluntate dare, ad solvendum nullo jure cogi posse.

Petr. Dresdensis communionem utriusque speciei necessariam docet 1414.

Nondum Eucharistiae profanus error emerserat; hanc novam pestem Petrus Dresdensis induxerat, quod quidem oppidum ad Albim fluvium situm est. Hic a Teutonibus ejectus, quum pravis opinionibus laboraret, primus sub utraque specie Dominicum corpus ministrandum esse profitebatur; Ecclesiam inscitiae non mediocris insimulans, quae sub una tantum specie sumendum edixerat. Id Salvatoris ore prolatum: *nisi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Caeteri sensim hac contagione coinquinari occoepere.

Connivente Wenceslao, Sbinko Sigismundum fidei defensorem invocat.

Wenceslaus rex, quamvis iniquo id animo audiebat, correptus tamen ignavia, pestem hanc impune grassari patiebatur. Sbinko praesul, quum nullam, ad coercendam hanc labem, in rege opem inveniret, ad Sigismundum sane confugit, obsecrans simul & exclamans, ut labanti dudum orthodoxae fidei succurrat. Perniciosam populi mentes haeresim obrepsisse significat, sacras caeremonias, & mysticas, cuncta incestari, ni brevi provideatur, catholicam Ecclesiam iri perditum. Se in Boemiam propediem rediturum Sigismundus affirmat, & diligentissime mysteriis prospecturum. Dum negotiorum mole tempus differtur, Pisonii Sbinko diem obiit, cui Albericus suffectus est, Boemica gente natus, inauditae avaritiae deditus: quandoquidem rogatus, quem sonum molestius audiret, *maxillarum*, inquit, *ossa frangentium.*

Contra R. Ladislaum Pontif. fideles excitat:

Ladislaus ea tempestate Romanam Ecclesiam infestabat, adversus Joannem Pontificem maximum gravissimum bellum gerebat. Pontifex, defensandae Ecclesiae gratia integram peccatorum remissionem, publico omnibus edicto, passim indulserat, qui in Pontificium hostem arma sumerent. Quum edictum hoc in Pragensi Basilica recitaretur, tres e plebe homines continuo inclamarunt, Joannem Papam Antichristum esse, quippe qui crucem in Christianos indixerit. Hi Senatus imperio subinde capti, in vinculaque conjecti sunt; facta seditione populus occurrit, dimitti homines exposcit. Mox Senatus oratione placatus, arma deposuit, desedit tumultus. Proxima nocte de his capitale supplicium sumtum est. Quum e praetorii foribus cruor effluxisset, patratae necis fecit indicium: quod ubi populo significatum est, tumultus redintegratur, resumuntur arma, ad praetorium undique concursum est. Erepta caesorum corpora aurea purpura involvunt, circa omnia templa haec per urbem efferunt, profanae sectae Sacerdotes cum his pariter exclamant, hos pro sanctissimis martyribus habendos, quando pro Dei testamento sua corpora exposuerunt: corpora ad Bethlehem in sacrario, non sine aromatibus, recondita sunt. Postquam satis superque conclamatum est, soluta multitudine res pacatur.

Ioan. PP. ab Hussitis Antichristus proclamatur:

Quibus ideo capite plexis, fit Pragae tumultus:

Ioannes Hus & Hieronymus, in Synodo Constantiae habita, se defendunt, & mox comburuntur:

Paulo post ad Constantiam Suevorum urbem conventus indicitur. Convenere frequentissimi Christianae reipublicae Proceres. Ibi de rebus Boemicis agi coeptum est. Sanandae tandem provinciae gratia Sigismundo, qui ut infra referetur, ad Romani imperii dignitatem evectus erat, Joannem Hus & Hieronymum ad Synodum placuit accersi: acciti veniunt. Joannes aetate & auctoritate major, doctrina & facundia superior Hieronymus: lecti ex omni natione Patres eruditissimi, qui cum his studiosissime disputarent. Ostenderunt, horum dogmata à divina lege ac bonis moribus nimis esse aliena, demum hos orant, ne plus Ecclesia sapere contendant, monentes, ad salutem, non ad perniciem sapere oportere. Ad haec illi pertinacius instare, dicere se veros esse Christi discipulos, Romanam Ecclesiam ab Apostolorum sententiis admodum dissentire, opibus & deliciis oblectari, amplissimos affectare dominatus; proventus Ecclesiae non ut fas est pauperibus impertiri, sed in luxum & intemperantiam erogari; nullum maledicendi genus praetermittere. Ad postremum, quum rogati neque mutare sententiam, neque resipiscere vellent, sanctorum decreto, incendio damnati sunt. De Joanne prius supplicium sumtum est, paulo post de Hieronymo actum: uterque inaudita animi fortitudine rogum obiit, nulla miserabilis vox audita, ambo in ignis ingressu hymnum cantavere, quod vix flam-

ma & fragor incendii intercipere potuit. Cineres, ne reperentur a Boemis, in licum proximum dispersi: rogi solum a discipulis erasum, in patriam relatum, & pro sacro habitum. Uterque a Boemis inter divos relatus, solennisque utrique dies publice constitutus.

Hussitarum tumultus: Sectatores exin, amicorum opera, quaedam a rege templa extorquent, ubi suae plebi praedicare coeperunt. Ad Glatoniam, nobile Praedicatorum collegium evertunt, idque primum in Boemia coenobium Hussitarum impietate ruinam dedit, quod aedificiis & praestanti sacrarum rerum apparatu juxta pollebat. Deinde oppidatim vicatimque in magnifica templa saevitum. Item celeberrimum Aulae regiae monasterium, quod ad Moldavae ripam situm est, qua Misa fluvius eum influit, ubi regum corpora condebantur, pari sacrilegio absumtum est. Praeterea ad castellum quoddam triginta hominum millia convenere, quibus in patentibus campis, quum trecentas mensas erexissent, sub utraque specie data est Eucharistia.

Wenceslaus, metuens sibi, Sigismund. vocat in auxilium. Wenceslaus hac re vehementer absterritus, ne eorum in se arma verterentur, regnumque sibi abrogaretur, Corandae tamen Presbyteri concione liberatus est, in Wissegradensem arcem se recepit, parvo tantum fluvio a Praga disjunctam. Ad castellum deinde novum, cui Kuniradek nomen inditum, quod ad quartum ab urbe lapidem ipse construxerat, cum paucis abiit; ad Sigismundum repente fratrem Oratores misit, qui auxilium implorarent. Mox Consulibus Novae civitatis Pragensis edixit, ne ulterius Dominicum per urbem corpus cum pompa ab haereticis circumferri paterentur. Contra illi pridie Calendas Julii, quum ad Carmelitarum Basilicam convenissent, Eucharistiam, contemto Consulum imperio, per urbem circumtulere, diripuere domum sacerdotis, qui a profanis deliramentis plane dissenserat. *Consules Prag. a plebe dilaniati.* Mox facto tumultu, circumvenere praetorium: Consules undecim, metu perculsi, fuga sibi salutem compararunt, caeteri septem, qui remanserant, raptim intercepti, ex altissimis in forum fenestris deturbati, pilisque multitudinis excepti pariter & dilaniati sunt. Wenceslaus interea paralysi correptus, gravius laborare coepit. Exin duodeviceno die, signatis haereticorum nominibus, quos morti destinarat, dum fratrem assidue vocitat, & amicorum auxilia anxius expectat, prius humanis excessit, quam Sigismundus, & vocati Principes, adessent. *Wenceslaus moritur.*

Joan. Zifka, Hussitarum Princeps, in templa & monasteria Cathol. saevit: Post Wenceslai mortem, *Joannes Ziska* quidam emersit, haud ignobili genere Trocznoviae ortus, vir tenui censu, in aula a pueritia educatus, bello impiger ac strenuus, altero captus oculo, quem per certamen amiserat, item cui ferox ingenium, & indomita rapinarum libido inerat. Hussitarum contagione infectus, coacta sacrilegorum manu, in caetera quae superstiterant templa fecit impetum: comminuit divorum simulacra, Christi optimi maximi fregit imagines, Carthusiensium coenobium, vetustum quidem & mirabili opere constructum, diripuit succenditque. E montana turba circiter quadringenti viri cum mulieribus descenderunt, Hussitica labe coinquinati, quibus a Consulibus, prae timore plebis, cibaria publico sumtu decreta; hi a Ziska inter suas copias asciti. Ziskam ad locum profectum, quem Cruces appellant, magnus haereticorum numerus est sequutus. Ad eum profecto locum quadraginta circiter millia convenere; qua re audentiorem impii ad maximum facinus animum concepere. In eo conventu multa adversum Sigismundum Caesarem, quem regni haeredem, suisque conatibus infestissimum esse noverant, excogitata & decreta sunt. *Pelzinam intercipit.* Post haec Ziska, Coranda duce, Pelzinam contendit, ubi complures ejusdem factionis esse senserat; urbem confestim in potestatem suam redegit, validoque praesidio confirmavit. *Hussitae arcem Wissegradensem invadunt.* Qui ad Cruces remanserant, arcem Wissegradensem invasere, quam negligentius asservari intelligebant. Regina interim anxia, cui Sophiae nomen erat, in diversa trahebatur, quo se modo tueretur haud facile succurrebat. Sigismundum crebris nuntiis opem orabat, nec non & vicinorum auxilia petere, in partes omnes versare mentem, & deum hominumque fidem implorare. *Sigismund. bellum Turc. pacandae Boemiae malo praefert.* Nimirum, haudquaquam probo Sigismundum consilio usum tunc omnes affirmant, quippe quem in Turcas, qui jam pridem se castris exuerant, arma prius movere, quam laborantem Boemiam petere, libido incesserit. Quod si

Quodsi Pragam confestim exercitum duxisset, antequam haereticorum vires coaluissent, numquam Germania tot incendia subisset. Ille vero, dum bello Turcam lacessere pergit, Boemiam amisit, & Ungariam non defendit, quum serum ejus foret auxilium.

Regina cum Cenchone Vratembergensi regni gubernationem obivit. Comparatis regio sumtu copiis, arcem Pragensem, & minorem, quae arci subjacet, civitatem, praesidio munivit; ad pontem Moldavae turres erexit, ut haereticis transitum inhiberet. Contra illi per regnum passim conventus habere, sollicitare populos, hos minis trahere, illos blanditiis allicere, suis urbem hominibus complere, demum dies noctesque impensius decernere, quibus rerum summam artibus occuparent. Cum his Petrus Sternbergius ad Benedicti insulam conflixit; praelium aequo marte diremtum. In Praga, adaucta impiorum multitudine, pro ponte pugnatum, quum multi utrinque cecidissent, pons tandem in Hussitarum potestatem redactus est. Mox quum fideles in altiorem sese partem recepissent, conjunctis animis una certamen instaurarunt: quinis diebus assiduo pugnatum est, multi utrinque caesi, multae magnificae domus igni absumtae, praetorium infimo loco situm quoque incensum est. *Sophia arcem Prag. munit:* *Praga mutuis dissidiis vastatur.*

In hac summa rerum perturbatione, intestinoque bello, legati Sigismundi regis intervenere. Regni Pragaeque gubernationem juxta susceperunt, fecere inducias, ut Wissegradensi arce reddita, civibus ad Sigismundum Oratores mittere, cum eo rem suam transigere, liceret. Ziska, Pelzinam, Piestam, & alia quaecunque loca ceperat, ultro restituit. Pacta conditione, externi haeretici deserere urbem, gubernatio & praefectura urbis a Consulibus recepta. Quamvis aliquanto pacatior exin urbs facta, catholici tamen, qui excesserant, redire non ausi, Sigismundi regis adventum expectabant, cujus praesentia se tuto in urbe permansuros sperabant. At spes omnis, perlectis ejus literis, intercepta, quippe quibus ille haud aliter se regnum, ac pater Carolus provinciam, gubernaturum esse significavit. Hinc sectam suam ejectum iri haeretici intellexere, quae regnante Carolo nondum emerserat, quare magis ac magis exacerbantur. *A Sigismundi oratoribus fiunt induciae.*

Salvatoris nostri natalibus, Brunnam, quod est Moraviae oppidum, Sigismundus advenit; adcurrere illico Pragenses, veniamque supplices exoravere. Venia ea conditione data, ut catenas & repagula tota ex urbe deponerent, suos acciperent magistratus, eisque rite parerent. Acceperunt illi, prae metu, conditionem. Audito novi regis adventu, ingenti Primores regni laetitia correpti, nuncupatissimis eum votis expectabant, admittebant urbes Praefectos a rege missos, & ad ejus obsequium jam dudum sese omnes accommodabant. Quodsi Brunna tunc recta Pragam ipse venisset, nemo profecto dubitasset, quin Hussitarum pestis tota penitus Boemia excessisset. Sed in Silesiam Sigismundus iter forte divertit, Vratislaviamque pervenit, quae caput gentis est. Itineris causa fuerat, quia consulatum, quem nuper illic instituerat, populus facta seditione trucidarat. Urbem ingressus, re cognita, a sceleris auctoribus supplicium continuo sumsit. Quod quum Pragenses audivissent, veriti Vratislaviensium exemplum, a Sigismundo palam defecere. Cenchonem, Praefectum arcis, largitione corruptum, in factionem adsciscere: hujus literis cunctis populis edicitur, ne quem Sigismundo aditum praebeant, quando Slavonicae linguae hostis factus est, exitium regno molitur, Marchiam antiquam, Prutenorum ordinibus, jure pignoris obligarit, alienarit Brandeburgensem, Joannem & Hieronymum, viros plane sanctissimos, Synodi auctoritate cremarit, antiquarit sacra illorum dogmata. Ziska, facta defectione, adversus catholicos irruens, eos fudit fugavitque. Mox Austam oppidum, quod ad Lusnicium amnem situm est, petiit, unde Procopium Ulricumque fratres, orthodoxae fidei charitate praeditos, nec mediocrem quidem populi partem, Hussitarum labe coinquinatam, ejecisse noverat. Brevi hanc obsidione expugnavit, diripuit, & incendit. Liczium castellum, mille passibus inde remotum, quo se Ul- *Sigismund. Brunae supplicibus Pragensib. ignoscens, in Silesiam abit:* *Vratislavienses rebelles plectit:* *Cujus metu Pragenses deficiunt.* *Ziscae progressus:*

ricus cum familia tota receperat, vi cepit. Ulricus cum universa domo caesus, uni data venia, qui caeteros trucidavit. In hoc vesaniae magnae successu, quum civitatem muro turribusque munitam non haberet, in ejusdem fluvii ripa, locum octo stadiis ab Austa semotum elegit, quem moenibus munitionibusque non parvis obfirmari jussit: ut tentoria quisque fixerat, ita domos aedificare praecepit. Ci-

Tabor Hussitarum asylum, a Ziska aedificatum:

vitati, Tabor a castris nomen inditum, quando Tabor Ungarice castra dicunt; haec inter duo flumina sita, veluti in peninsula, sic arte locique natura munitur, ut vix unquam capi posset: tutissimum id haereticorum asylum Ziska esse voluit. Nicolaus, monetae Magister, & Sigismundi Procurator, in Boemiam cum equitatu a rege missus, Taboritarum vires auxit; quippe qui quum in regnum venisset, ut Ziscae motibus occurreret, ex improviso ab hoste petitus, armis & equis exutus est, vicus incensus, Nicolaus in arce servatus.

Adamitar. origo, Picardo auctore.

Quum vero, uti Africa, semper aliquid novi apportet Boemia, longe superiore absurdior haeresis emersit, quae Adamitarum dicta est. Picardus quidam e Belgis, trajecto Rheno, in Boemiam penetravit, qui praestigiis quibusdam, & mira calliditate, fidem sibi concilians, magnam in suum dogma multitudinem coegit, & occupata insula, Lusnicio amne obducta, se Dei filium esse profitebatur, sectatores nudos incedere jubebat, appellare se Adam, promiscua connubia indulgere, item pro libidine quisque mulierem apprehendere, & in Adae conspectum adducta dicere: in hanc spiritus meus incaluit, contra ille respondere Antistes, *crescite, multiplicamini, & replete terram.* Hic caeteros homines servos vocare, se tantum, & hoc modo natos, liberos dicere. Hinc quadraginta in proximas villas homines prodiere, strictisque gladiis plane grassati, ducentos circiter agricolas interfece-

Adamitae a Ziska interfecti.

runt, quos diaboli filios asserebant. Verum quum haec ad Ziscae aures pervenissent, Adamitae, reservatis duobus, unde superstitio nosceretur, ab eo ad unum omnes interfecti sunt. Mulieres, quae superfuere, palam asseverabant, quicunque vestibus, & praecipue subligaribus uterentur, necquicquam esse liberos. Ab Ulrico Rosensi conjectas in carcerem, & prae obstinatione ac pertinacia inaudita incendio expositas, cum risu & cantu ferunt subiisse supplicium.

Sigismund. cum exercitu venit e Silesia:

Sigismundus tandem profanis factionibus, & populi perfidia irritatus, coactis Silesiae ducibus, cum exercitu Boemiam ingreditur. Graecium, deinde Cuthnam hostili animo petit. Cenchonem ad reddendam arcem Pragensem multis promissis

A Cenchone arcem Pragensem recipit:

impellit; quatuor millia equitum, qui urbem infestent, in arce collocat. Cencho, bina proditione insignis, domum revertitur. Pragenses in angustias redacti, Ziskam accersi jubent, qui quum una cum Taboritis praesto adfuisset, urbem continuo in potestatem accepit, arcem repente, quia non alio modo quam inedia capi poterat, acerrima obsidione circumvenit, occludit omnes aditus, ne quid commeatuum inferatur. Sigismundus autem, ne praesidiarios equites, quos arci impo-

Pragam obsidet:

suerat, fame laborare pateretur, ferro viam aperuit, cibaria, & quaecunque usui fuere, intulit. Mox accersitis e Germania auxiliis, urbem obsidere decernit: acciti in primum adfuere Principes, Saxonum Brandeburgensiumque reguli, & gener ejus Albertus, Austriae dux. Coactis auxiliaribus copiis, oppugnari coepta, & diebus circiter duobus & quadraginta vexatur assiduo. Interea Sigismundus, ut

Regalib. insignibus potitur:

regalibus sacrisque Boemiae insignibus rite initiandus esset, e metropolitana aede regni coronam accipit, & a Conrado Metropolita, qui Vestphala gente natus, in haeresim postea concidit, sacris solennibus rite peractis, coronatur. Mox regalibus potitus insignibus, ut summis viribus urbem oppugnaret, animum advertit. Interea Rosenses reguli, & Crageri Taboritae castra tenentes, a Nicolao Hus, quem Ziska cum aliquot cohortibus eo miserat, & victi, & castris exuti sunt. Graecium

A monte Vidichone rejectus, Cuthnam redit.

reginae ab hostibus expugnatum. Mons Vidichonis, qui urbi imminebat, ne a fidelibus occuparetur, a Ziska anticipatus est, & imposito praesidio munitus, quem quum Misnensis regulus expugnare contenderet, id non fine magna suorum jactura tunc ausum fuisse ferunt. Nam cum Misnenses jam cacumen occupassent, in partem coacti quae praerupta erat, dum haereticos inde dejicere summis viribus

conan-

conantur, ipsi partim caesi, partim capti a monteve deturbati. Quare Sigismundus, desperata victoria, Cuthnam revertitur.

Ziska, cedente rege, urbanam potestatem adeptus, haereticorum sacerdotum decreto, ad Basilicas amoliendas animum adjecit, quando illi, deorum nulli, praeterquam uni Deo, templum dicare fas esse dicebant. Quare coenobia, multaque sacra collegia Sacerdotum, uno impetu in urbe eversa. Quod quum cives aegre ferrent, quia decorum urbis hinc admodum foedatum esse videbatur, seditio sensim in urbe oboritur. Ziska intestinum suae sectae bellum formidans, cum suis ad Taboritas reversus, ut per immanitatem haereticum amplificaret imperium, ad multa fidelium oppida arma vertit. Pracatum expugnat, ubi ne sexui parceret & aetati, universam oppidanorum multitudinem, quae in templum sane confugerat, injecto igni combussit. *Ziska templa & coenobia Pragae evertit: Pracatum & arcem Pragens. expugnat:*

Dum haec omnia geruntur, arx Pragensis, aliquamdiu ab haereticis obsessa, oppugnatur. Tanta rerum inopia praesidium incessit, ut diebus aliquot equina carne vesceretur; itaque de facienda deditione necessitas decerni jubet. Ad extremum equites, ni Sigismundus ad praestitutum diem adfuerit, deditionem pollicentur: item adjecta conditio, ut veniente Wissegradenses rege quiescerent. Ad praestitutum diem Sigismundus adfuit: conditionis haudquaquam admonitus, per angustum sub arce locum ingreditur, unde a suis facile defendi poterat. Oborto a Pragensibus impetu, magnam suorum caedem perpessus, re infecta abire coactus est. Ibi e Moravis Proceres quatuordecim cecidere, ex Ungaris, caeterisque nationibus, haud pauca multitudo. Arcem ex compacto Pragensibus equites dedidere. Ziska Bohuslaum interea regulum, cui Cygneo cognomen fuit, qui gravibus saepe cladibus haereticos olim affecerat, in munitissimo ejus oppido, vi ceperat, pellexerat in haeresim, & pro haereticis exercitum ductare coegerat; sed quum is paulo post tempore ad Rhetium, Austriae oppidum, copias duceret, lethali vulnere confossus interiit. Deinde ut rapinis & perfidiae simul ipse consuleret, Ziska in Pelzinensi agro quina coenobia, opibus aedificiisque praeclara, combussit. In Cladronensi coenobio, quod arte & natura munitissimum erat, praesidium imposuit. Sigismundus, huc praefectos aliquot, cum cohortibus & turmis equitum, repente misit, qui, ubi in hostium conspectum venere, a Ziska turpiter fusi & fugati sunt. Mox universa a Sigismundo Boemia deserta est. *(Bohusl. de Schwanberg.) Sigismund. Boemia pellitur:*

Ziska Pelzinam deinde profectus, obsedit, verum desperata victoria, Cometaviam venit, ne ignobile quidem oppidum: quod quum paucorum dierum obsidione vi cepisset, universum populum cum sacerdotibus, qui ad templa confugerant, petita incassum venia, injecto igni absumsit; sed mox impiae temeritatis suae poenas dare coepit. Ziska luscus erat, quum Rabum oppidum, accitis Taboritarum Orebitarumque auxiliis, quos Fratres appellare mos erat, obsedisset, dum summa vi capere contendit, alterum qui supererat oculum, sagitta confossus, amisit. Pragam extemplo translatus, curato vulnere lumine caruit. Ne ex hac quidem oculi jactura nefariae militiae curam intermisit, quin & eo magis caecus caeco populo ductor placuit. Brunam, ubi magnum Sigismundus praesidium imposuerat, Pragenses expugnarunt, in utramque, ut ajunt, aetatem ad internecionem usque saevitum, perquam pauci vita donati. Post haec ab iisdem Broda Teutonica, caeso praesidio, in potestatem recepta, qui paulo post Cuthnam, compluresque alias urbes, in deditionem accepere. Quum ad Pontum oppidum, a Misnensibus possessum, perventum esset, occurrentibus Saxonibus, quorum vires admodum formidabant, illico rediere. *Ziska luscus altero privatur oculo. Brunam, Brodam, & Cuthnam intercepit:*

Sigismundus periniqua hucusque fortuna usus, nondum animo suo exciderat; cui quum nihil haeretica strage foret antiquius, omnes imperii Romani Electores admonuit, ut ad festum divi Bartholomaei diem, eam Boemiae partem, quae spectat ad occidentem, ex composito adorirentur, se vero cum Ungaris, quae ad exortum solis pertinet, invasurum esse significat. Ad praestitutum omnes diem affuere, in primis Moguntinus Metropolita, Palatinus Comes, Saxoniae Brandeburgen- *Sigismund. Princip. Imperat. auxil. Boem. invadit:*

burgensiumque reguli, & quamplurimi ex Alamannia Pontifices Tetrarchaeque, militem misere.

Sacza frustra obsidetur:

Primo Saczium obsedere, locum profecto munitissimum; quod cum vi capere nequivissent, agrum longe lateque vastarunt. Quum ad statum diem Sigismundus non adesset, obsidionem repente solvere. At ille cum ex Ungaris, Moravis, & Australibus, exercitum coegisset, ad Salvatoris natalia Boemiam invasit, nonnulla vi oppida cepit, Cuthnam per deditionem in potestatem suam redegit.

Sigism. a Ziska profligatur:

Sed irruente mox Ziska, infeliciter dimicavit, quando reformidato caeci agmine, in primo fere congressu terga vertit, & in fugam effusus, magnam partem Nobilitatis cum impedimentis amisit. Cuthnam incendio absumsit, quam Taboritae, propter argenti fodinas, Antichristi crumenam appellabant. Ziskam, quum unius diei itinere Imperatorem Sigismundum a tergo insequeretur, magna fugientium praeda ditatum ferunt. Brodam Teutonicorum exin a Ziska expugnatam & incensam tradunt. Imperator Iglaviam amnem ponte trajecit: Pipo Florentinus, qui quindecim millia equitum ex Ungaria duxerat, quum per glaciem iter faceret, ea prae multitudinis pondere dissoluta, in amne quamplurimos amisit.

Hac Ziska victoria insolenter elatus, qua Romanum Imperatorem fuderat fugaratque, multo quam ante furiosius in sacra templa desaeviit; cui dudum certum erat, nusquam divorum statuas picturasve perpeti, neque permittere sacerdotes in sacro habitu rem divinam facere, unde ne mediocres quidem inter Ziskam & regni Proceres inimicitiae intercessere.

Joannes apostata Praemonstrat. cum suis Pragae obtruncatur.

Consules Pragae, Joannis Apostatae Praemonstratensis insolentiam gravate ferentes, eum cum caeteris scelerum auctoribus, qui forte novem fuerant, jussere in praetorium accersi, significantes, se aliquid cum his de republica agere oportere: quum acciti venissent, intus extemplo clam a lictore obtruncati sunt. Consules, re patrata, soluto collegio abiere; apparitores incauti, dum locum caedis aqua proluunt, caesorum cruorem per aquae ductum forte in forum demisere, unde patratae caedis oborta suspicio ac indicium facinus occultum aperuit.

Motus inde tumultus.

Hinc tumultus exortus, urbem in arma convertit: praetorio vi expugnato, cives undecim, hujusce caedis auctores habiti, repente trucidati sunt. Joannis caput, qui sanctissimi viri loco habebatur, a mulieribus, cum ululatibus, diebus aliquot per templa praereverenter circumlatum est, & inter divorum monumenta reconditum.

Purgellin. incensum.

Eodem quoque tempore Purgellinum, ubi parvum Sigismundus praesidium imposuerat, & quo multi orthodoxae fidei cultores, cum uxoribus & liberis sese coegerant, oppidanorum incuria, incendio correptum est: quicumque ex incendio superfuere, Pelzinam se contulerunt. Quam iniqua ob haereticorum immanitatem fortuna Sigismundus in Boemia usus fuerit, satis ex his, quae diximus, extare potuit. Nunc caetera, quae successere bella, in tertium librum, ne hic nimis excrescat, haud incommode transferemus.

RE-

RERUM UNGARICARUM

DECADIS TERTIAE

LIBER TERTIUS.

Nescio equidem unde illud accidere soleat, ut Principes, quos singularibus animi dotibus natura coluit, & industria exornavit, fortunam parum prosperam nactos esse videamus, immo ita virtuti in his infestam eam fuisse cernamus, ut huic tantum invidisse, & bellum indixisse judicemus. Id potissimum in Bruto, Catone, caeterisque aliis legimus, qui honestatis & patriae charitate ducti, iniquissimo fato concidere. Si cui latentiori causae fortunam obnoxiam esse dixerimus, inexplicabilia divina judicia esse asseremus, & a contemplatione nostra prorsus aliena: sin autem apertae, quid aliud in hac re potissimum occurret, quam clarissimum indomitae virtutis exercitamentum esse fortunam. In Boemico bello, & Nicopolitano, infelicem retulimus fuisse Sigismundum; & quamvis magnanimitate, clementia, liberalitate, & religione polleret, successu tamen belli haudquaquam gloriari potuit. *Principes natura fortes, fortuna cur saepius infelices?*

Quum igitur haeretici bellorum eventu magnos animos concepissent, plerique Boemorum reguli, consulatusque Pragensis, ad Vitoldum Lithuaniae Ducem oratores misere, qui eum regem asciscerent, & ad capessendum regnum hortarentur. Ziscae factio his admodum adversabatur, quippe quae liberos populos in regiam servitutem asserere, nec justum, nec fas esse asseverabat, & in ejus praecipue, qui ethnico ritu vitam duceret. Vitoldus Coributum patruelem cum duobus millibus equitum in Boemiam transmisit, qui a Pragensibus honorifice exceptus, rempublicam in meliorem statum sane redegit. Nam cum Nobilibus, otiique studiosis, se facilem & benignum; facinorosis contra & insidiosis difficilem, scelerumque vindicem praeberet, multum sibi gratiae hac arte comparavit. Secundum ejus adventum, Consulibus Senatuique placuit, castellum in monte situm oppugnare, quem Caroli lapidem appellant, ubi Sigismundum quatuor militum centuria praesidio reliquisse noverant. Trinis castris id circumveniunt: in sextum usque mensem obsidio producta, die noctuque oppugnatio continuata, quinque balistis, quibus gravia saxa jactabantur, sine intermissione colliditur, vasorum circiter duo millia, tabidis cadaveribus, humanisque excrementis completa, in hostem emissa, ut eum pernicioso foetore conficerent; ex quo factum est, ut prae teterrimo odore, omnibus fere dentes caderent, nutarentve. Obsessi tamen omnia tolerarunt, & bellum in hiemem usque produxere; obsidionem tandem ita solutam fuisse ferunt. Fridericum, Brandeburgensem regulum, cum ingenti Boemiam exercitu invasisse, praedam, incendia, caedes, latius egisse, quare coactos Pragenses extemplo stativa solvisse. Ad haec Vitoldum, Uladislai Poloniae regis precibus adactum, qui cum Sigismundo Imperatore ad Ungariae fines foedus inierat, Coributum e Boemia revocasse. *Pragenses Vitoldum Lithuaniae D. regem postulant:* *Hic Coributum eo mittit:*

Soluta his artibus obsidione, quum Boemos externis auxiliis privasset Sigismundus, qui eos ita destitutos facile posthac sua imperata facturos arbitrabatur, spe sua falsus est; nam eo magis illi prae desperatione furentes insanivere. In primis quicunque intra Boemiae fines de catholica fide recte sentiebant, domitarunt, deinde regni finibus egressi, finitimos omnes gravi bello vexarunt, modo in hos, *Sigismund. frustra Boemos ad obsequium hortatur:*

Ziska Austriam vastat, & depraedatur. modo in illos eruptione facta, longe lateque cuncta vastabant. Quin & Ziskam in Austriam usque igni ferroque grassatum fuisse ferunt. Quam callidus in abigenda praeda Ziska fuerit, hinc intelligi potest. Quum ad ripam usque Danubii excursasset, omnes accolae in proximam insulam coactum pecus transmisere, ut profani populatoris vim evitarent. Non defuit rapinae ingenium: vitulos, suesque nonnullos, qui per negligentiam superfuerant, ad oppositam ripam adduci jussit, & subinde usque adeo diverberari, donec pecus, audito mugitu grunnituque sobolis excitatum, prae nimio desiderio tranavit, & a collatis circumventum insidiis in Boemiam abactum est. *Sigismund. Moraviam Alberto Austriae D. donat:* Sigismundum, ajunt, quum eam facile tueri non posset, Moraviam ea tempestate Alberto, genero suo, Duci Austriae, dedisse dono; cujus gratia plerique Proceres ad Hussitarum insaniam declinarunt. Quamquam a remotissimis regionibus ad Sigismundum auxilia convenissent, nequaquam tamen illi profuere. Contra vero Ziska, ab omni religione ac humanitate destitutus, eo felicius quotidie in Imperatorem bella gerebat. *Erici Dan. R. & Petri Lusitani auxilia inania:* Ericus, rex Daciae Germanicae, & Petrus Lusitaniae regis germanus, quam Hispaniae partem Portugalliam nunc vocant, ambo domi militiaeque praestantes, cum optimo equitatu, nonnullisque cohortibus, ad Imperatorem venere. Ut tot bellis circumventum adjuvarent, excitabantur haereticorum saevitia, quam perpeti summum nefas esse censebant. Quum auxiliaribus copiis Sigismundi exercitum adauxissent, ad Lucemburgum Moraviae oppidum castra movere, menses tres id pertinacius oppugnant. Procopius, Hussitarum labe infectus, & Ziscae socius, pari crudelitate ac perfidia praeditus, cui Moraviae praefecturam haeretici sane commiserant, invitis hostibus Lucemburgum ingressus, milite & non modica commeatuum copia oppidum complevit; quare spe sua frustratus Sigismundus, obsidionem solvere coactus est.

** Praelium ad Austam cum Frider. bellic.* Praeterea quum Misnensium regulis Pontem & Austam, quae civitates ad Albim amnem sitae sunt, haud multo ante dederat, ut has imposito praesidio ab haereticorum injuriis tuerentur, Austam Ziska, una cum Pragensibus obsedit. Fridericus Misnensium Princeps, Landgrafiusque frater, ut obsessae urbi opem afferrent, e Saxonia, Thuringia, Misnia, & utraque Lusatia, militem evocarunt, moxque laborantibus Austanis praesto affuere. Certamen pro moenibus initum: diu pari impetu dimicatum, & variante utrinque fortuna, e fortissimis quamplurimi occubuere, superiores tandem haeretici fuere. Hic e nobilitate Burgravii Misnenses, Querfurtenses Gleichensesque Comites, cum multis aliis cecidere; ex his nonnulli, dimissis armis, ad hostis genua provoluti, irritam veniam petierunt. Eo bello, novem fidelium millia desiderata sunt. Austa demum potitus hostis, funditus eam evertit.

Ziska tot victoriarum successu elatus, in omnes insolentiae ac feritatis partes effunditur: religiosa, quae superfuerant, templa delet, Sacerdotes crudeliter insectatur, qui more legitimo rem divinam facerent, Nobilitatem usquequaque persequitur, ex urbibus insana vectigalia exigit. Mox in Pragenses, quia imperata non fecerant, iram effundit, diripuit agrum, villas incendit, nullo detrimenti genere se abstinet. *Pragenses Ziskam fugant.* Pragenses contra, imploratis Magnatum auxiliis, in hunc arma vertere: quibus quum se bello haudquaquam parem esse intelligeret, praelium detrectavit. Intendit ad Albim amnem fugam, ac parum absuisset, quin in hostium manus pervenisset, nisi Georgii pater, qui deinde regno potitus est, per Podiebradium oppidum transitum illi praebuisset. Nec ista tamen ope magnam cladem evasit, quando Pragenses ad alios pontes diffusi, trajecto Albi, ultimum Ziscae agmen cohibuere, quocum inita pugna, terga dare coegerunt, & graviter infestati, quamplurimos Taboritas interfecere. Sed quum ad montium angustias perventum esset, Ziska sistit agmen, fauces montium, quae ab hostibus circumveniri non poterant, occupari jubet; ibi praelium redintegratur. *Eos caedit Ziska.* Quum in angustiis illi aciem explicare non possent, iniquo marte pugnarunt; tria Pragensium millia ibi caesa sunt, caeteri a Ziska fusi fugatique. Mox Cuthnam festinat, Pragensium praesidio remunitam, iterum vi capit, inceditque. Pragenses ibi deprehensi, eodem,

eodem, quo urbes, incendio, omnes absumti. Ziska e fortunae dexteritate eo insolentius egit. Pragam versus castra movens, ad secundum stadium metatus est. Quum intestinum inter se bellum exortum esse omnes intuerentur, non solum in castris, verum etiam in urbe, cuncti dissidium tale detestari, hi Ziskam, Pragenses illi, incusare. Plerique Pragam, dicere, caput gentis, sine maximo scelere oppugnari non posse, e gentili discordia, Boemorum vires ad breve tempus interituras; caeteri mussitare. Dum a Ziska urbs acerrime infestatur, Joannes quidam, cui Rockyzanae cognomen erat, in urbe Dei verbum publice profitebatur: is haud injussu Consulum urbe egressus, cum Ziska ita rem egit, ut urbi virum continuo reconciliarit.

Pragam obsidet.

Pragenses cum Ziska, ope Joannis Rockizanae, conciliantur.

Sigismundus autem, qui hoc intestino bello haereticorum vires brevi labefactatum iri sperabat, audita reconciliatione, ita animo consternatus est, ut praeter Augustalem dignitatem, non vi & armis, sed muneribus, largitionibus, & praefecturis Ziskam expugnare studuerit. Huc res Imperatoris redacta fuerat, ut Caesar Augustus, quem non modo Italia, Gallia, & Germania, sed tota Europa veneraretur, homini ignobili, seni, caeco, profano, sacrilego, haeresiarchaeque, & omnium scelerum auctori, si Boemiae titulo potiri velit, supplicare cogeretur. Huic pecunia honoribusque superandum esse censet: perpetuam Boemiae gubernationem, magistratum quoque equitum, ac ingens quotannis stipendium offert, si regem Sigismundum nominet, ejusque partes ubique tueatur. Accipit conditionem avarus Ziska, & quum ad Imperatorem iter faceret, ad Przibislaviam oppidum, pestilentia correptus, obiit. Id divino beneficio accidisse creditum, ne tanta Augusto nota inureretur. Monstrum feritatis, quod humana manus conficere nequivit, Dei digitus e medio sustulit. Rogatus paulo ante mortem, ubinam sepeliri mallet, respondit: se jubere, cute corpus exui, exutum volucribus ac feris exponi, curata cute tympanum obtendi, eoque duce bella geri, quod ubi hostes audiverint, fugam rapturos illico ariolabatur. Taboritae Ziscae imaginem, Angelique calicem tenentis effigiem, supra portam urbis inscripsere, stata quotannis huic sacra decrevere.

Sigismund. Imp. Ziskam muneribus sibi devincire studet.

In via ad Sigism. moritur, Anno 1424. d. 11. Octobr.

E cute sua tympanum jubet fieri:

Ejus mortem universus exercitus misere deploravit, quum nullum Ziscae parem imperatorem inveniri posse dicerent. Prae nimio doloris affectu, in partes duas milites divisi, pars una Veterum, Orphanorum altera dicta est. Veteres Procopium, ex cognomento Magnum, sibi optavere; Orphani selectos quosdam habuere, qui communi consilio bellum gererent. Selectorum Princeps quidam alius Procopius erat, ex cognomento Minor appellatus. Etsi pars utraque inter se quandoque dissentiret, ingruente tamen extrema vi, junctis castris bella gerebant. Cum liberis etiam & uxoribus omnes in castris vitam agere, abominari civitates, otium & ignaviam detestari, sub dio vivere, carrorum copiam habere, quibus pro vallo uterentur. Hi duo exercitus egressi, alter Silesiam, Moraviam alter populatur, finitimos excursionibus & rapinis infestant. Boemiam Promissionis terram dicunt, Teutones partim Philistaeos, partim Idumaeos Moabitasve nominant. Erat & tertius Orebitarum exercitus, cui Bedricus, Presbyter Strassicensis, qui diu Silesiam oppugnavit, dux erat. Taboritae simul & Orphani in Austriam erumpentes, Zwethal obsedere, tribus fere diebus sine intermissione oppugnant. Oppidum, Alberti ducis adventu, obsidione liberatum; qui cum haereticis inito certamine, quatuor horis ita variante fortuna dimicavit, ut primis utrinque bellatoribus admissis, ad extremum is castris exutus, & hostes amissis curribus abirent. Paucis post diebus Procopius, cui Raso cognomen erat, Rhetium obsedit. Bohuslaus Cygneus, sagittae vulnere saucius, interiit. Rhetium expugnatum, quod a Rhaetis olim fuerat aedificatum, rapinis & incendiis absumitur, oppidanorum magna caedes editur. Burgravius Magdeburgensis, qui oppido dominabatur, Pragam in captivitatem abductus, in carcere obiit.

Ejus exercitus divisus in Veteres & Orphanos;

Silesiam, Moraviam, Bohemiam depopulatur:

(Hraditz.)

(Bohusl. de Schwanberg.)

Sigismund. indicto Boemorum conventu, frustra eos ad obedientiam revocat.

Quum haec ita gererentur, Sigismundus Imperator, qui abrogatum sibi Boemiae regnum, quod paternum avitumque fuerat, iniquissimo animo ferebat, indicto conventu, quod in Ungariae Austriaeque finibus fere situm est, Pisonium Boemiae Principes accivit. Quum illi convenissent, ante urbem tetendere, ne intro ingrederentur. Sigismundus ad eos egressus, habita concione, multa de jure suo loquutus est; iniquo se bello impetitum esse dixit. Si quae causae forent, quae populorum animos a regia fide abalienarent, se abrogaturum, & benignum tranquillumque regem omnibus futurum pollicetur. Contra illi rebellionis causam a Romana Ecclesia exortam dicere, cujus decreto se haereseos injuste damnatos esse asserebant. Superiora bella idcirco intercessisse, ut honori suo Boemi consulerent. Benigne ad haec a Sigismundo responsum, se generalem his offerre Synodum, ubi suam innocentiam & dogma tuerentur. At illi, qui armis, & non argumentis talia differere consueverant, ad disputationis angustias quum se redigi recusarent, re infecta discessere.

Martinus P. P. ad domandos fidei hostes Boemos, concitat Germanos.

(Hanseaticae.)

Tripartitus Catholicor. exercitus a Boemis fugatur.

Postquam hanc haeresin Martinus Pontifex maximus in dies obrepere intellexit, extemplo Christianae fidei succurrendum esse censuit. Cardinalem Vintoniensem, regia Britanniae stirpe natum, in Germaniam cum auctoritate summa legat, finitimas undique gentes in Boemos concitare jubet, mandat, ut Sigismundo, quacunque potest auctoritate opituletur, ut e medio haeresis illa tollatur. Tres coguntur exercitus: in primo Saxoniae Duces, urbesque quas Stagnales vocant: in altero, Francones cum Brandeburgensi Principe: in tertio Rhenenses cum Othone Metropolita Trevirensi, fecere stipendia, item Bavari & Suevi. Penetrata sylva, ad Misam castra posuere, quam superiore nocte, Prichiko Clevonensis, haereticorum princeps, e fidelium manibus eripuerat: hanc mox, reformidato hostis adventu, deseruere. Tachoviam subinde venere, ibique machinas bellicas cum praesidio dimiserunt. Mox oborto rumore Boemorum adventus, in fugam conversi omnes, neque a pudore, neque a Cardinale remorari potuere; instantibus a tergo haereticis, impedimenta cuncta reliquerunt. Hostes, adauctis e victoriae successu animis, in Misniam erumpunt, passim omnia populantes. Quum per Franconiam pedem referrent, ab his Bambergenses Norimbergensesque multa integritatem agrorum pecunia mercati sunt.

Boemi Misniam & Franconiam invadunt.

Alia in Boemos haereticos expeditio, auditenté Juliano Cardinali indicitur.

Sigismundus, quum rem male gestam accepisset, nec fortunae adhuc cederet iniquitati, Norimbergam propere concessit, nova Principum auxilia comparat. Julianus Cardinalis, omni sapientia ac vitae probitate praecellens, a Martino in Germaniam legatus mittitur, ut loco Pontificis Basiliensi Synodo praesideat, & in Boemos arma cogat. Hic Norimbergae Imperatorem convenit, ubi cum Sigismundo expeditio magna decernitur; ad octavum Calendas Julias statutus est dies. Belli summa Friderico Principi Brandeburgensi demandatur, ut qua ad Teplam est iter Boemiam adoriretur. Albertus Austriae Princeps, Christophorusque Bavarus, & Fridericus Saxoniae dux, una cum apostolico Legato, per Moraviam iter in Boemiam facere jubentur. Praeterea Herbipolensis, Bambergensis, Eichstetensisque Episcopi, item Societatis Suevorum, quam divi Georgii nominant, augustalium urbium, & Moguntini, Trevirensis, Coloniensisque Antistitis auxiliares copiae, convenere. Ad piam expeditionem, quae haereticis fuerat indicta, e provinciis multi quoque confluxerant: equitum quadraginta millia, peditum paulo minus fuisse prodiderunt. Prorogata ad Augustas usque Calendas expeditione, in Boemiam tandem ex composito omnes irrumpunt. Incendunt innumeros haereticorum vicos, oppida multa diripiunt, in utriusque sexus caedem plane grassantur; non tam avaritiae, quam crudelitatis passim vestigia relinquunt. Desaeviunt in appendices regni, in Boemiam tamen penetrare non audent. Contra Boemi, qui dudum hostem validissimum adfore cognoverant, fidelium villas ac oppida destruunt, ex his neminem superstitem faciunt. Sciltiberdium ab Orphanis vi captum, oppidani ad unum caesi omnes.

Interea

Interea audito Boemorum adventu, sive proditio, sive timor inanis ille fuerit, tantus Germanos pavor incessit, ut nec pudore ullo, nec metu turpitudinis, nec apostolici Legati verbis, a fuga remorari potuerint. Quum hostem appropinquare senserunt, & nondum ille in conspectu fuit, se in fugam convertere, deposuere arma, & ea profecto haud secus ac si a tergo instaret hostis, in sylvis praepropera festinatione, quibus obsita est Boemia, impedimenta deserunt. Quum haeretici Germanos terga vertisse intelligerent, ingentes ex hac fuga animos concepere, totis hos viribus insequuntur, deprehensis ditantur impedimentis, & incruenta facilique victoria potiuntur. Albertus, quum Cardinalem ac caeteros Boemiam socios invasisse sensisset, ipse quoque a Moravia hanc adoritur. Prezeroviam civitatem obsidet, sed audita sociorum fuga in Moraviam reversus est, a Sigismundo sibi traditam: quae quum nondum illi parere vellet, ne mediocrem quidem suarum rerum jacturam fecit. Infestis namque signis Albertus per eam divagatus, quingentos circiter pagos igni ferroque vastavit, oppida multa diripuit diruitque, & prae ingenti caede provincialium, ipsam eo redegit, ut imperio suo pareret, & de orthodoxa fide sentiret, quod jam futura Synodus decrevisset. Post haec frequentissimus Basileae conventus, praesidente Juliano Propontifice, cogitur.

Catholici pavore Boemorum advenientium fugiunt.

Albertus D. Austr. Moraviam domat:

Synodus Basileensis.

Sigismundus per id temporis Norimbergae manserat, quum duce Legato pontificio Germani Boemiam invasere; de ineundo in Italiam itinere cogitare coepit. Boemicis Optimatibus Magistratibusque scripsit, se Augustalis coronae gratia Romam profecturum, ut quum anno salutis millesimo quadringentesimo decimo Imperator legitime fuerit declaratus, Romani Imperatoris insignia sumat. Quod ne Boemis quidem ingratum esse debeat, si pro rege Caesarem Augustum accipiant, & eum suarum rerum moderatorem habeant, qui Boemicae gloriae semper incubuerit. Eos hortatur, initam dudum Synodum adeant, nec plus sapere contendant quam Ecclesia Romana jubeat, sua cum Concilio sacrosancto dogmata communicent, differantque, ab orthodoxa fide non desciscant. Sibi demum ex Italia redeunti, regnum, quod fraternum, quod paternum, quod avitum fuit, sine dissensione reservent. Quin & ipsa Synodus ad Boemos scripsit, exorans, ut legatos mittant. Dissentientibus tandem Orphanis, Taboritis, & plebe, honestissima legatio ad Synodum destinata; trecentorum comitatus equitum huic addictus. Legati fuere, Guilielmus Kosteka, Procopius ex cognomento Rasus, Joannes Rockyzana, Nicolaus Galec, Taboritarum sacerdotes, & Petrus Anglicus, elenchorum argutiis instructus. Quum Basileam venissent, in conventum sacrum admissi, benigna apostolici Legati oratione sunt excepti, multis ab eo verbis ad resipiscendum hortati sunt. Quatuor igitur articuli ab his ad Synodum relati: *De Eucharistia sub panis vinique specie sumenda; de civili dominio, quod Clericis interdictum asseverabant; de libera verbi Dei praedicatione; de publicis denique delictis nulla ratione tolerandis.* Selecti e Boemis doctores quatuor, ex patrum ordine totidem, diebus quinquaginta de his disputatum. Quum Hussitae victi, prae obstinata pertinacia haud quaquam cederent, mitius cum his agendum esse visum est Patribus. Oratores in Boemiam a Concilio missi, viri profecto doctissimi, & Boemicarum artium perquam gnari, multa cum Boemis agere coepere; quare modo pacis spes, modo belli metus obortus est.

Boemor. ad Synodum Basileens. Legati:

Proponunt IV. articulos:

Inter agendum, inter Taboritas Orphanosque, & Nobilitatem, cui Mainardus praeerat, est orta dissensio, ac odium non mediocre. Proceres enim & Nobiles, resipiscendo se dicere miseros, quippe qui quum regis imperium abrogarint, in Procopii Rasi servitutem inciderint. Illum imperiosissime dominari, pro libidine provinciam gerere, tributa imponere, exigere vectigalia, habere delectum, bellum pro arbitrio indicere, judicare, aere capiteve mulctare, neminem pati in decernendo adversarium, furiosas sententias ac verba sua pro lege, pro decretis haberi, nobilitatem juxta atque plebem illi servire, & imperata facere, demum, nil Boemica gente miserius esse. Quare de instauranda reipublicae forma frequentissimam concionem haberi oportere censebant: in ea Mainardus censuit, e media nobilitate

Boemorum intestinum dissidium:

bilitate Ducem deligendum, ne imperium a Proceribus usurpetur, viros huic consultissimos cum Senatu adhibendos, ut consulto omnia faceret. In ejus sententiam omnes pedibus ivere: Alexius Risemburgensis dux declaratur, huic majestatis insignia fuere, Mainardo auctoritas remansit. Quum haec Procopius accepisset, Orphanos & Taboritas ad intestinum bellum continuo suscitavit. Ad Pilsenam urbem castra movit, quam fideles incolebant; gravi mox eam obsidione circumvenit. Interea intestinum Pragae bellum, inter Nobiles, & Taboritas, Orphanosque suscitatur. Mainardus & Alexius victoria potitus, haereticorum perfidiam contudit, Procopius, audita sociorum clade, soluta obsidione, Pragam contendit; ubi, quum nullam justae pacis conditionem accipere voluisset, instructa acie infeliciter decertavit. Caeso Taboritarum Orphanorumque exercitu, ipse cum minore Procopio pari fato occubuit. A Kotzka perniciosissimum hunc haereticum caesum esse aliqui tradidere; auctorem victoriae Mainardum ferunt. Quum multa captivorum millia e perfida multitudine capta superfuissent, Mainardi consilio in horrea redacta, & ab armatis cohortibus circumventa, immisso igni absumta sunt. Sicque profana illa multitudo, quae, quum in castris semper vitam degerit, tetro horribilique aspectu, aquilinis oculis, impexo crine, demissa barba, insano corpore, hirsutis membris, dura cute, nigro ferrugineoque colore fuerat, cumulatissimas depravatae religionis poenas expendit.

Alexius Risemburgensorum Dux declaratur.

Taboritae caeduntur:

Comburuntur:

Interea Sigismundus Imperator, Philippi Vicecomitis ope ac viribus adjutus, in Italiam concessit, parumque prospere deinde succedentibus rebus, diuturnis cunctationibus affectus, Romam tandem pervenit, ubi ab Eugenio Pontifice maximo augusta cum diademate ornamenta suscepit. Nec multo post, quum Philippo, qui Germania ipsum evocarat, infensus esse occoepisset, Italia abscessit; quod anno salutis trigesimo secundo, supra quaterdecies centenum, accidisse legimus. Nam primam Aquisgrani, secundam Mediolani coronam acceperat. Italia egressus, Basileam iter intendit, ubi adhuc Concilium haberi senserat. Quum illuc venisset, dissidium inter patres offendit, quod Eugenii gratia fuerat obortum; id Caesaris Augusti praesentia & auctoritate sedatum. Mox in Boemiae fines properat, ut, quid de rebus Boemicis agi possit, videret. Quum Ulmam venisset, Sueviae civitatem, & in ulteriore Danubii ripa sitam, ubi Lycius amnis, qui Suevos a Bavaris disterminat, Danubio immixtus nomen amittit, Taboritarum Orphanorumque cladem audivit. Fausto admodum nuntio laetatus, Oratores extemplo in Boemiam misit, qui suo nomine sapientiam, virtutem, magnanimitatemque principum commendarent, & recentem gloriosamque victoriam congratularentur, quod profanos, sacrilegos, immanesque homines e medio tulerint, maximam a Christo optimo maximo gratiam invenerint, quia verae religionis inimicos extirparint. Proinde hortarentur, ut pro virili quisque sua publicam quietem in regno curarent, si qua superessent bellorum fomenta, extinguerent, initam jam pacem servarent; qua nil Deo gratius, & reipublicae salutarius facere possent. Seque demum regem excipiant, quem fratri successorem, & paterni avitique regni haeredem, jus gentium esse jubet, & illi quoque suo beneficio ipsum regem esse patiantur. Boemi grato Legatos animo acceperunt, honoreque magno honestarunt. Quum se postulata facturos asseverarent, coacto mox ingenti Nobilium numero, ad Ratisbonam eum convenere, Romanum Imperatorem, ac suum regem consalutarunt. Quum autem ab his seorsum Czapek & Rockyzana, Legatique Basileenses, qui Pragae fuerant, & sibi cum Boemis certo modo convenerat, ad eum quoque venissent, Sigismundus, quum initam de religione concordiam recitassent, approbavit, ex convento cuncta servari edixit.

Sigismund. Romae ab Eugenio PP. coronatur:

Per legatos ad pacem & obedientiam Boemos invitat:

Quod illi spondent, & Sigismund. regem salutant:

Mox Ungarorum efflagitationibus repetitus, secundo amne Danubio devectus, primo Pisonium, deinde Budam venit, ubi ad reformandum rerum statum animum advertit. Edicta multa, legesque varias edidit, varias Nobilium lites discordiasque diremit, inimicitias quoque nonnullas extinxit, otium in regno instauravit. Sed ante quam ultra progrediamur, & quo se modo cum Boemis gesserit, enarremus, nonnullarum rerum, quas omisimus, est repetenda narratio: Boemica namque bella,

Sigismund. Budae Ungariam pacificat.

bella, & haereticorum sectae, ita nos a rebus Ungaricis divertere, ut ne inaudita illorum facinora interciperemus, numquam ad institutam Ungaricorum gestorum historiam redire voluerimus. Quare de Bossenorum bello, quod paulo ante indictum Constantiense Concilium gestum est, rite dicendum esse censuimus.

Quum salutis annus quintus decimus, supra millesimum & quadringentesimum, ageretur, Herwoja, Spalethi dux, qui omne hucusque fidelitatis officium Sigismundo praestiterat, nescio qua temeritate correptus, a regia fide defecit. Ut perfidiam suam tutius expleret confirmaretque, se in Turcarum societatem asseruit, multas ex his equitum turmas, centuriasque peditum introduxit, quo facilius discursare, latrocinia latius agere, pagos oppidaque diripere posset. Augebat latronis audaciam regis absentia, qui ad indicendum Constantiense Concilium profectus erat; ut obortam in Boemis haeresin coerceret, ac de capessenda Romani Imperii corona tunc ageret, reliqua in Ecclesia Dei suscitata dissidia factionesque componeret. *Bosznense bellum A. 1415.* Proceres, quibus Ungariae cura, auctoritate regia, credita fuerat, Bossenorum novitate commoti, reipublicae, sociorumque saluti consulere coguntur. Praefecti Pannoniarum continuo delectum habent, copias & auxilia cogunt, turmis equitum Joannem Garam, & Joannem Maroth, item Paulum Chupor, provinciae Praesulem, rite praeficiunt; cohortium praefecturam caeteri Nobiles obiere. *Herwojae defectio ejus belli causa:* In Bossenorum provinciam exercitum satis amplum deducunt; contra hostis, Turcarum auxiliis obfirmatus, in occursum castra movet. In certamen utrique forti animo descendere, suis quisque viribus freti, collatis signis manum conferunt; diu aequo utrinque marte pugnatum, & dum pari pertinacia dimicant, magnus utrinque numerus caeditur. Bosseni, quia, ne forte Ungarorum viribus impares essent, admodum verebantur, ut ex arte sibi consulerent, multos per circumstantium juga montium homines disposuerant, qui in ferventissimo praelio Ungaros in fugam jam versos esse proclamarent, e montibus in hostes ruerent, & sic pugna instaurata, infelici nuntio hostium animos consternarent. *Bosseni Ungaros dolo vincunt:* E sententia successere doli, quum suos hi laborantes despectarent, ex composito clamoribus hortantur ut obstent pertinacius, quando hostes terga dedisse significant. Id temere Ungari credidere; & quum suorum fuga animo consternarentur, remissius pugnare occoeperunt. Confunduntur interim ordines, & dum instant alii, alii contra terga vertunt, res Pannonica inclinatur. Multo ad haec impensius Bosseni dimicant, nutantem jam hostium aciem repellunt, instauratis ex astu animis, & redintegratis viribus eorum decursu qui e monte descenderant, Ungarorum passim fundunt fugantque. Miserrima interim strages exoritur, deseruntur in tanta trepidatione castra, & ea cum impedimentis fere omnibus in manus hostium pervenere; multi e Principibus Ungariae occubuere, plerique etiam capti. *Castra & duces Ungarorum capiunt:* Joannes Gara, & Joannes Maroth, in captivitatem incidere; quippe qui, dum turpiter cedere nolunt, nonnullis ex hoste caesis, demum circumventi sese tandem dedidere. Sed Gara post multos dies, quum e duro se carcere vindicasset, durissimas compedes, quibus inde prosilierat, ad religiosissimum Batae fanum, quod Eucharistiae numini dicatum est, retulit, ibique, ut debita vota persolveret, postibus affixit: ad nostram usque tempestatem, inter caetera Dei miracula, illae spectantur. *Gara divinitus vinculis solvitur:* Marothus, abnegata fugae copia, multa se ab hoste pecunia redemit. Paulus vero Chupor, qui pari fortuna captus est, immaniorem nactus hostem, bovino tergo insutus, in profluentem ab Herwoja, cum his verbis demersus est: *qui sub humana specie, bovina quondam voce uteris, bovinam quoque nunc cum voce formam indue.* *Paulus Chupor, bovino corio insutus, submergitur:* Nam cum os moresque bovis dux ille praeferret, in regia quandoque a Paulo ludibrii loco per mugitum salutatus est: unde conceptum grave odium, facta vindictae copia, hoc immane supplicii genus invenit.

In transalpinis partibus, quum Valachi saepe rebellassent, in eos quoque saepe his temporibus est suscepta expeditio, de qua post Bossenensem cladem haud immerito referendum est. Quum Sigismundus hujusce provinciae praefecturam Stephano Losonczio credidisset, ob regis absentiam in ea est oborta seditio. *Valachor. seditio ex discordia Daan & Merche:* In causa Vala-

Valachorum duo fuere principes, Daan alter, alter Merche dictus, uterque eodem genere natus. Dominandi gratia est nata discordia: Daan, quum se viribus inferiorem esse cerneret, praecipiti consilio tractus, ad Turcarum opem confugit, a quibus auxilia, quae petierat, facile impetravit, quum occupandae illi Daciae potissimam hanc esse ducerent occasionem. Quare, ut cognatum sibi infensum regno exigeret, profanas legiones induxit. Merche, ne Turcas Daciam inundare pateretur, neve foedae gentis opibus regno ejiceretur, ad Sigismundi opem confugit. Losonczius a rege missus est, qui provinciam cum imperio fortius erat. Quum legionibus supplementum addidisset, hostibus occurrit; at ubi in conspectum hostium castra movit, & Turcis Valachisque numero imparem esse cognovit, viribus tamen sui militis fretus, pugnam detrectare haudquaquam est ausus. Postero cum hoste die praelium inivit; quum diu cruento marte dimicassent, paremque utrisque spem victoria ostendisset, in medio ecce ardore pugnae, Losonczius, lethali vulnere confossus, oppetiit. Cadente duce, legionibus quoque cecidere animi, extemplo acies inclinari coepta, mox in fugam effusa, caeteri quoque palantes, castris juxta atque impedimentis exuti, partim inter fugiendum caesi, partim capti sunt, pauci e tanta clade evaserunt.

Losonczius praelio cadit, castra direpta:

Miraculum incredibile:

At illud incredibile, quod paulo post accidit, miraculum, silentio praeteriri non potest. Secundo namque tertiove anno, quum plerique in eum campum descendissent, ubi patratam stragem fuisse memorant, editissimumque cadaverum acervum spectarent, emissam inter ossa subinde vocem exaudivere, faustissima Jesu Christi Salvatoris, & divae Mariae Virginis nomina resonantem. Admiratio simul & pavor hos incessit; quum ad verba subticuissent, eadem paulo post quasi difficulter expressa accepere. Dum vocis locum inter ossa disquirerent, portenti desiderio succensi, loquax inter cadavera caput inveniunt: quod ubi homines sibi adesse novit, *quid tam* inquit *stupidi hic statis viri? Christianus ego sum, & magnae matri divae Mariae semper addictus; inexpiatus inconfessusque in hoc bello occubui. Magna dea, in cujus tutela vitam degi, me aeterni supplicii reum esse non patitur, hic me adhuc linguae compotem servavit, ut & delicta fateri, & animum sacris rite apostolicis lustrare queam. Proinde Sacerdotem, qui confessionem exaudiat, & me expiatum reddat, accersite, quaeso.* Rogatus, quid tantum a dea beneficii promeruisset, respondit: *Peculiare sibi id in vita fuisse numen, septena quotannis in vita sua festa reverentissime celebrasse, religiosissimisque jejuniis, ex pane duntaxat & aqua, decorasse, sacris fuisse quam studiosissime operatum, illi tantum numini cunctas animi vires dedicasse.* Accersito e pago proximo sacerdote, confessionem rite transegit, & impetrata erratorum omnium remissione, acceptaque novissima lustratione, id defuncti caput repente conticuit, perpetuoque quievit.

Turcae Mysiam seu Bossenam infestant.

Varia quoque bella in transalpinis dexteriore ex in fortuna gesta; sed hoc illustris clades fecit insigne. Quum Turcae, ex perfidia & societate regulorum, Istrianas in Mysia partes, & ad Temesköz praecipue incursarent, praedae cupiditate, ac soli feracitate tracti, se ab infestanda provincia continere non poterant. Quod nisi temporibus illis Nicolaus, Petri Macedonis filius, intercessisset, nimirum de Mysis perbrevi fuisset actum. Is enim bello impiger ac strenuus, corporis juxta atque animi viribus pollens, ac tempestivus strategematum artifex, bella cum Turcis olim infeliciter gesta bene resarsit; bis hic insigni strage Turcam afflixit, ac impedimentis & castris exuit. Quum ea tempestate Mahumetes primus, quintus Turcarum Imperator appellatus, subreptis e medio fratribus, rerum potitus esset, & amplificato opinione magis imperio, quando justitia, calliditate, & rei bellicae disciplina parem aetas nostra non viderat, eam Mysiae partem occupasset, quam nos Bossenam superiorem dicimus, regulum quendam provinciae novae praefecit, humili genere natum, qui *Ikach* dictus est. Hic regiae dignitatis accessione tumescens, finitimos circum rapinis ac bello non parvo infestare coepit: latius cum ingenti equitatu excursans, multum pecorum hominumque abigebat, & prout immanis libido tulerat, cuncta igni ferroque vastabat. Magna pars hominum, relictis pagis,

A Turc. Imp. Mahum. I. Ikach Bossniae super. praeficitur:

pagis, oppidulisque non fatis obfirmatis, emigrare coacta. Feri hostis audaciam, & faevitiam usquequaque grassantem, is diu ferre non potuit, quamquam hosti longe se intelligeret imparem; feritatis tamen indignitate correptus, tumultuarium cogit exercitum. Miles sibi nullus, praeter gregarium, aut e rustica plebe evocatum, erat, auxilia undecunque potest educit, paucas a rege Sigismundo cohortes, cum modico equitatu, quae in provincia hibernarant, accersi jubet; quin & agrestem congerit multitudinem, quando eadem omnibus erat pro aris ac focis pugnandi causa. At ubi, qualiscunque foret, tantum sibi exercitus esse sensit, quantum ad arcendum hostem sat esse videretur, palantibus Turcis occurrit. Ikach, ubi hostem adesse conspicatur, instructa acie, collatisque signis in eum contendit. Ne pugnam quidem ille detrectat, quem longe major audacia, & ulciscendi libido, ad dimicandum irritarat. Quare magno impetu, pari quoque furore, manus conserunt, praelium cruentem reddunt. Ikach, prospecto Nicolao, quem ducem hostium, veluti fuerat, esse rebatur, recta in eum citato equo currit. Nicolaus hostem non declinat, immo quum nil sibi hac re antiquius accidere posset, singulare certamen init. In primo congressu, infesta Turcam hasta gravi vulnere confossum equo excutit, ipse quoque desiliens, impacto gutturi pede, rejectis precibus, humi jacentem jugulat. Spectata nece regis, Turcarum acies in fugam convertitur; a tergo contra instant Ungari, multos in fuga caedunt, multos defatigati caede capiunt. Nicolaus, insigni victoria potitus, opima ad Sigismundum spolia retulit. Vexilla Turcarum & impedimenta capta, ad Imperatoremque Romanum relata sunt; ejus exercitus, ac pagana multitudo, spoliis hostilibus, & ingenti praeda ditatus.

Hujus incursiones & faevitia:

A Nicolao Péterfyo caeditur:

Turcae in fugam conjecti:

Haud multo post tempore, quum in Mysiam iterum Turcae erupissent, ne inferiorem quidem inde cladem & jacturam a Nicolao duce retulere. Nam cum adventantibus Turcis, jam se viribus imparem esse intelligeret, hoc virum astu victoriam sibi comparasse memorant. In primis quem potuit militem congregat; quum hosti, ob inopiam militum, se obverfari non posse cognosceret, ab arte pariter ac tempore auxilium accepit. Quum per vicos & oppida magnum armentorum numerum esse nosset, agrestes omnes jumentis considere jubet, praecipit etiam, cum armis tympana buccinasque rapi, & aggressuros dudum hostes ingentes clamores in pugnae congressu edere. Mox insequenti nocte, tertia vigilia, Turcas adoritur: a fronte is cum pauco exercitu, a lateribus rusticana turba, jumentis insidens, hostem invadit, ex composito clamor ingens editur, tympana circum obsonant. Turci se ab innumero Pannonium exercitu circumventos esse rati, quum quid potissimum agerent haud facile succurreret, confunduntur omnes, aliqui fortius agentes in hostem versi trucidantur, nonnulli in fugam versi palantesque diffugiunt, ducis imperium in tanta confusione a nullo exauditur. Inter confusos hostes Nicolaus cum agmine quadrato se ingerit, multum ex hostili sanguine haurit; ut sui ab hostibus intempesta nocte dignoscerentur, Christi sanctique Michaelis jam symbolum edixerat. Turcae, castris pariter ac impedimentis exuti, magna clade affecti sunt. Nicolaus cum agresti multitudine, ovans, ac spoliis onustus, domum rediit.

Novae Turcar. incursiones:

Nicolai stratagemate Turcae iterum caesi:

Sigismundus ad haec quatuor & triginta annos in Ungaria late regnarat; abrogato fratre, Boemiae regnum sub gubernatoris nomine gesserat. Post Wenceslai obitum, anno Dominicae incarnationis quadringentesimo ac vigesimo ultra millesimum, Boemico diademate coronatus est. Hunc ingenita probitate, ac profusa beneficentia fuisse memorant, non de nobilitate solum, verum etiam de plebe is bene mereri voluit. Nobiles ac ignobiles juxta extulit, ac praeter fortunae conditionem & opinionem omnium evexit. Plerosque in Ungaria civitatibus, oppidis, magnisque dominatibus donavit. Eximios magistratus temere quandoque compluribus impertivit. Paloczіorum ac Rozgoniorum domum multis beneficiis ornavit. Quin & Michaelis Országi, Palatini quondam haud ignobilis, familiam, multis honoribus excoluit. Pipo de Ozora ab eo mirifice dilectus, ac liberis orbatus, obiit. Philippus Florentinus, & sua, & illius virtute nimis adauctus; idem cunctis honoribus excultus,

Character Sigismundi:

Ejus liberalitas:

cultus, sub ductu auspiciisque Sigismundi, viginti Turcam cladibus afflixit. Quos ex obscuro & agresti genere olim extulit, ingrati foret otii enarrare.

Aulae splendor:

Illustrem Sigismundi aulam nemo satis admirari potuisset, quandoquidem praestanti Principum frequentia refulgebat, quo, tamquam ad Procerum vivaria, ex omnibus Europae partibus viri clari confluebant. E remotissimis Hispaniae finibus, multos in Pannonias Imperatoris hujusce fama contraxit. Lusitaniae regis filius, audito Sigismundi nomine, in Ungariam peregre profectus est; qui ab Augusto remoratus, & illic hibernare coactus, quum stantem glacie Danubium, & oneratos currus, pedestremque transitum aequissime toleraret, haud secus ac rem miraculo dignam ad patrem, multosque Hispaniae regulos, id scripsisse dicitur. Ingruente mox verno tempore, impetrata missione, ab Imperatore magnifice donatus, ac multis excultus honoribus, dimissus est. Frequentavit quoque illius aulam Georgius, superioris Mysiae Princeps, quem Despotam nominant. Hic Sigismundi beneficentia victus, Albam, ibi ad Danubii ac Savi confluenta sitam, ubi Taurunium olim fuerat, in perpetuae fidelitatis pignus, veluti tuti obsidis loco, Imperatori sponte dono dedit, quod quidem in Mysia, ac ea, quae ad Turcas nunc spectat, Ungaria, unicum est propugnaculum. Contra ille, ne bene merendo cederet, haec illi castella in regno rependit: Zalankemen, Békés, Kelpen, Világosvár, Tockajum, Munkatsium, Táliam, Regetzum; oppida vero Zathmár, Böszörmén, Debreczen, Thur, Vásony, & pleraque alia: Budae autem magnificas aedes, quae regiae loco haberi possunt.

Dum exstirpando Schismati, quod jam diu in Christiana republica fuerat suscitatum, & castigandis haereticorum dogmatis, pacandae Boemiae, & capessendae coronae incumberet operosus ille Princeps, res novae, ob regis absentiam, nonnullorum scelere obortae sunt, quas haud facile praefecti regni sedare potuerunt.

Blasius Tirnaviam intercipit:

Blasium quendam referunt, humili genere, ac in tenui re natum, ex Imperatoris peregrinatione tantum sibi audaciae comparasse, ut coacto facinorosorum exercitu, quem ex gregario milite plane conflaverat, Tirnaviam noctu clam intraverit, & Ungarici Boemicique militis viribus fretus, caesa haud parva civium multitudine, in potestatem suam urbem redegerit. Mox Tirnavia potitus, locumque nactus ad inferendum vicinis bellum quam accommodatissimum, superiores omnis Ungariae partes, quae ad Austriam Moraviamque pertinent, longe lateque caedibus, rapinis, incendiis, tumultuque perculit, ad Danubium usque, regionem, quam a Mathia denominant, magnis calamitatibus & terrore complevit; atque, nisi magna Nobilium multitudo congregata, comparato tumultuario exercitu, occurrisset, multo latius pestis illa debacchata fuisset. Quum is accepisset, quid ad coercendam ejus audaciam Nobiles molirentur, cautius rem egit; de pace agi coeptum est: ea conditione res pacata, ut quaecunque saevus latro occupasset, Nobilium permissu iis tuto potiretur.

Inde Ungariam sup. invadens a Nobilibus corrcetur:

Bellum rusticorum in Ungar. duce Antonio:

Non multo ante tempore, in Ungaria bellum quoque rusticorum emersit, servili socialique bello haud quaquam inferius. Diversis haec temporibus gesta sunt. *Antonius* in Transylvanis nova molitus, & coacta ingenti agrestium manu, sub praetextu exuendae servitutis a regia fide defecit. Mox in oppida castra movere coepit, quae rebellionem istam detrectarent, observantem his Nobilitatem, collatis signis proterit, multos caedit, pagos & oppida, quae parere nollent, primo diripere, ferro ignique vastare. Nonnulli e Proceribus, qui Antonianas partes tunc sequi recusarent, repente a pagana turba trucidari, in vincula conjici, coacta viritim spolia dividi. Quare sub libertatis nova specie, Antonius tyrannidem sibi comparavit.

Item duce Martino.

Id ipsum *Martinus*, vir agrestis, in regione quam Nyir & Zámosköz dicunt, ausus est: quippe facta seditione, cum quadrato rusticorum agmine, longe lateque grassatus, maximam per vicos & oppida Nobilitati calamitatem intulit. Cui quidem pesti nisi cum tumultuariis copiis praefecti provinciarum occurrissent, parum abfuisset quin regnum ad publicam defectionem perpulisset. Singulis utrique praeliis pro-

profligati sunt, caesisque seditionis auctoribus ex agresti multitudine, alii oculis, pars magna naso, auriculis, labiisque aliqui mulctati sunt, nonnulli praecisis manibus poenas luere, ut omnes illi, quae nefaria scelera patrassent, foeda cicatrice vulgo referrent. Ex his igitur, quae dicta sunt, quantis periculis ac malis Imperator ille laborarit, facile intelligi potest. *Rustici profligati & puniti.*

Jam tempus exposcit, ut quo pacto res Dalmaticae decrescere coeperint, in Venetorumque potestatem urbs devenerit Sigismundi temporibus, breviter aperiamus. Quum a Ladislao Apuliae rege Jadram Veneti accepissent, quam cum agro & appendicibus, centum millibus aureum se mercatos esse profitentur, ad recuperandam reliquam Dalmatiae oram animum adjecere. Sollicitare sensim populos ad defectionem, discordiae semina passim serere, vexare factiones, & magnis Nobiles plerosque promissis allicere, variis artibus hominum animos infirmare, nutantes ad se trahere. Quare Sicenses paulo post tempore, intestina dissensione laborare occoeperunt. Duae in urbe factiones obortae, nobilitatis una, altera plebis fuit. Ad Venetos secessere Nobiles, Pannonum fidem retinebant reliqui. Quum a Pannonibus Nobilitatem defecisse multitudo vidisset, extemplo facto tumultu in eam arma capit, & plerisque caesis, urbe ejicit, reique publicae gubernationem capessit. Optimates exacti ad Venetorum opes confugiunt, a Senatu, facta deditione, auxilium implorant: ob imperandi cupiditatem Senatus id ultro pollicetur, primo tempore triremes quatuor, cum parvis quinquaginta navigiis, in Dalmatiam mittit. Contra Sicenses, per totam hiemem, Pannonica auxilia sollicitarant, validissimo Ungarorum praesidio urbem muniverant. *Veneti Dalmatas ad defectionem sollicitant: Sicenses Nobiles Veneto rum; plebs Sigismundi partes sequitur.*

Quum Sicum Veneti oppugnare coepissent, prosilientes ex urbe cives cum Ungaris ita Venetos inclinarunt, ut nisi illi se in classem continuo recepissent, eo de his die actum foret; cecidere tamen multi, qui in littus egressi subire moenia tentavere. Quum tenui Sicum apparatu expugnari haud quaquam posse intuerentur, Senatui repente significarunt, majoribus id viribus adoriri oportere, neque sine terrestribus copiis capi posse. Ludovicum Bucechalinum misere patres, cui copiae cum supplemento datae, & mandatum, ut summo studio ac vi, terra juxta atque mari, civitatem oppugnaret. Postquam Sicum perventum est, Ludovicus urbem obsidet, omnes aditus, dispositis circum militum stationibus, occludit, quin & turres erigit, praesidiaque imponit, ne arma, subsidia, commeatusque importari possent. Dum pertinaci urbs obsidione vexatur, Legati a Senatu in Ungariam mittuntur, ut hanc cum Sigismundo causam componerent: Joannes Barbus, & Thomas Mocenigus, Legati fuere. Quum in Pannoniam venissent, quia de re molesta agebatur, multos in contentione dies contrivere. Ad extremum, dum semper omnia versant, quum nihil inter eos convenire posset, utrique, ex composito, Sicensem causam Joanni summo Pontifici delegarunt. *Veneti Sicum frustra oppugnant: Arctius per Ludov. Buceckalinum obsident. Papa fit arbiter inter Sigism. & Ven.*

Dum haec ita geruntur, non multo post Pipo Florentinus, Scalarum familia natus, quem Philippum dicimus, cum decem millibus equitum a Sigismundo missus in Italiam, Venetos fines invasit. Belli hujus causam, Forojuliensium Carnorumque discordias plerique suspicantur, quum ex his alii Venetis, Pannoniis Aquileiensive Antistiti alii, parere studerent. Nimirum Dalmatia motus hujusce causa fuit, quippe quae non modo Pipum, Praefectum legionis, verum etiam Sigismundum ipsum in hanc expeditionem adegit. Is enim, quod Ludovicus quondam, socer ejus, tanto sudore ac impendio compararat, facile amittere non poterat. Adauxerat indignitatem Jadra, a Ladislao vendita, & Sici obsidio. Irritabat quoque ad id bellum Brunorius Scala, qui patrium dominatum, Sigismundi ope, recuperare sperabat. Quin etiam Mariam, Sigismundi conjugem, in Dalmatiam venisse, & hac Sicum obsidione liberasse accepimus; oppidani quoque tempestate nostra testantur, haud a Sico procul coenobium quoddam, diversoriumve, ab illa fuisse aedificatum. *Sigismundi in Venetos expeditio:*

Quum Pipo igitur in Italiam, Sigismundi jussu, primum erupisset, Fridericus Savorgnanus, cum universa factione sua, transivit ad Venetos. Utinenses Pannoniis se dediderunt. Ille, recepto Utino, in Tarvisinorum fines castra movit, Ve-

netis Seravallum, Bellunum, Feltrum, ac Metam abstulit. Demum, quum multa praeclara hic facinora gessisset, auro a Veneto corruptus, dimissa provincia, in Ungariam reversus est. Quem, detecta viri avaritia, Sigismundus, infuso in os auro, ut ajunt, enecari jussit.

Sed quum Praefecti sui cupiditate, victoriae successum interceptum esse intellexisset, instauratis exercitibus in Italiam venit; ex quadraginta hominum millibus exercitum conflasse plerique tradidere, multo minus alii referunt. In Carnos primum is erupit. Veneti Carolum Malatestam conduxere, virum, longa rerum experientia, & bellica disciplina valde pollentem. In agro saepe Feltrensi Tarvisinoque manu consertum est, & cruentissima quandoque pugna dimicatum. Ungarorum saevitiam hic plerique commemorant, quia quicunque bello superfuisset, oculis orbassent, aut mutilatis manibus dimisissent. In tanta belli crudelitate, Legati tres iterum ad Sigismundum a Senatu missi: Franciscus Foscarenus, Thomas Mocenigus, & Antonius Cornarius, fuere Oratores, qui cum rege Pannoniae quinquennales inducias confecerunt.

Induciae annorum 5.

Novum in Carnis bellum.

Ne diu quidem id otium permansit; in Carnis iterum bellum suscitatur. Utinensium factiones in causa fuere. Ludovicus Thechius, qui eo tempore Aquileiensis Ecclesiae Antistes erat, totam Carnorum regionem, quae Liquentia, Timauoque, item Alpibus, Adriaticoque mari continetur, sub ditione sua regebat. Quum inter Ludovicum & Utinenses discordia propter exules oboriretur, quia hi Savorgnanae factionis homines, qui ad Venetos superiore bello defecerant, ac idcirco patria carebant, in eam restituere nitebantur: contra ille nimium obversari, ac dicere se nullo id pacto permissurum: hinc ingens est orta seditio. Interea Acilium a Venetis occupatur. Ludovicus cum gravissimo sibi hoste rem fore ratus, ad Sigismundi opem confugit. Veneti, quum occasionem invadendae regionis perquam idoneam oblatam esse conspicarentur, quibus possunt artibus discordias fovent, Cividatenses ad se deficientes, gestiente animo, in fidem accipiunt. Paulo post Ludovicus cum Ungarorum auxiliis advenit, quum quatuor hominum millia e Pannonibus eduxisset, e Carnis multas cohortes, & sat validum equitatum coegit, in primis in Cividatenses castra movit. Oppidum imposito Venetorum praesidio munitissimum obsidet, circumjacentem longe lateque agrum populatur & incendit, sed brumae mox vesania obsidionem solvere coactus est, solutoque exercitu, quum per oppida cuncta praesidia disposuisset, ipse cum auxiliaribus copiis in Ungariam concessit. Eadem hyeme Veneti oppida, quae proximo bello amiserant, recepere, in primisque Feltrum & Bellunum recuperant. Mox Carnorum fines ingressi, quos magna ex parte Forojulianos appellant, Pratum in primis adoriuntur, evertuntque. Philippus Arcadius, vir bello impiger, Venetorum tunc ductabat exercitum. In tanto belli successu haud cunctandum esse ratus, Utinum obsedit: quod idcirco factum est, quia Utinenses plerique cives, qui Savorgnanae factionis erant, portam, quae ad Cividatum pertinet, se proxima nocte patefacturos esse pollicebantur. Patefacta ex composito porta ingressi, oborto tumultu, detectaque conjuratione, oppidanorum occursu ejecti sunt. Exules, quos temeraria invexit audacia, partim caesi, partim repulsi. Utinenses, annos aliquot bello vexati. Veneti pleraque interim oppida, Proceresque Carnorum in ditionem suam redegere. Utinenses, quum Ludovicum Aquileiensem in Pannoniis agentem aliquamdiu expectassent, desperato subsidio, ac Venetae artis instinctu, ad Venetos misere Oratores, qui bonis deditionem conditionibus curarent. E sententia cum Venetis est composita deditio: Id unum adjectum, ut inito foedere, Fridericum, ejusdemque factionis homines, in patriam restituerent, omniaque bona redderent. Percussum ex compacto utrinque foedus.

Veneti Feltrum aliaque oppida recuperant.

Utinum recipiunt.

Audita Utinensium deditione, eandem pleraque Carnorum oppida conditionem subivere. Ludovicus Aquileiensis, Utinensium defectione irritatus, e Pannoniis per Noricos confestim in Carnos cum validissimo equitatu Pannonum erupit. Primo Chiusam arcem impetu, in montium angustiis editam, vi cepit, Mutianum oppressit,

oppressit, nonnulla circum oppida expugnavit. Sed Veneti interventu, intercepta victoria. Sigismundus enim, qui variis expeditionibus distinebatur, & modo cum Turcis, modo cum Boemis, variisque gentibus bellum gerebat, Italici belli spiritus remittere cogebatur.

Non multo post tempore Ludovicus, Sigismundi opibus adjutus, haud inferiore quam antea apparatu, in Forojulianum agrum revertitur. Mansanum primo, deinde Rosacium, & pleraque castella capit. Instaurato in Carnis bello Veneti occurrere. Exegere Ludovicum, qui prae commeatuum inopia bellum ibi diu alere non poterat. Ad Sigismundum tandem reversus, dum in Noricis & Pannonibus nova molitur, vita decessit. Audito Aquileiensis Praesulis obitu, Forojulianus ager, quum variis Sigismundus bellis vexaretur, a Venetis occupatur. Haec habui, quae Sigismundum cum Venetis gessisse legi, quin etiam e plerisque Ungaris audivi, qui, dum in Italiam per Forojulianum agrum iter facerent, nonnullos praecisis adhuc manibus hospites ibi se spectasse testantur. Quum de rebus Ungaricis, Dalmaticis, & Venetis nonnulla dixerimus, nunc de Sigismundo reliqua prosequamur.

Postquam igitur augustali corona potitus, in Ungariam, quemadmodum supra dictum est, rediit, Pannonias pacavit, novasque leges edidit. Ut Boemorum animos sibi apprime conciliaret, eorum ad se Principes in Ungariam evocavit; sexaginta his aureorum millia in Alba regali distribuisse fertur. Immensum pecorum numerum adjecit. Qua die Boemiam aditurus erat, admonuit. Deinde in Boemiam iter intendit, venit Iglaviam, ubi conventum frequentissimum Boemorum habuit. Ibi omnia, cum Synodo Basiliensi de vera religione transacta, iterum comprobavit. Boemis & Moravis haec Synodus indulsit, ut sub panis ac vini specie Eucharistiam sumere fas esset, in caeteris omnibus cum Romana Ecclesia sentirent. Id an ex praecepto Dei fieri fas sit, Basiliensis ipsa Synodus plane definiit. Quin & eam conditionem adjecit, ut his Eucharistiam impertirent, qui rationis forent compotes, & eam reverentissime postularent. Item inter communicandum publice sacerdotes plebem admonerent, ut non sub specie panis tantum Christi carnem, nec sub specie vini tantum sanguinem, sed sub alterutro utrumque contineri, catholice credat. Intercessere quoque aliae inter Sigismundum & Boemos conditiones pacis: Ecclesiarum praedia, loco pignoris, occupatoribus relicta sunt, donec certa pecunia redimerentur. Religiosis utriusque sexus, quibus collegia sacra adempta fuerant, item exulibus, spes reditus interdicta: promissus Rockyzanae Pragensis Basilicae praesulatus. Boemicarum Ecclesiarum potestas Romano Pontifici prorsus ablata. *Sigismund. Boemorum principes in Ung. evocat.* *Iglaviae cum Boem. & Moravis transigit:* *Quibus conditionibus:*

Quum haec ita ex composito constituta fuissent, praesidente in augustali suggestu Sigismundo, quem in foro erexerant, & adstante Alberto genero, in frequentissima Procerum corona, Rockyzana cum presbyteris quatuor, quibus caeterorum potestas delegata fuerat, omne religiosi obsequii officium Romanae se Ecclesiae praestiturum, plane professus est. Insequenti die, in eadem concione ac solennitate pari, anathemate, caeterisque censuris pontificiis, haeretici absoluti, introducti per Concilii Legatos in Ecclesiam: ubi quum res divina fieret, Rockyzana, perfidiae suae haud immemor, uni ex plebe, quem adesse jusserat, Sacramentum ex calice dedit. Joannes ad haec Polemar, alter e Concilii Legatis, quum in aliena Ecclesia haud quaquam id fas esse clamaret, inhiberetque, perstitit in proposito ille, & contemto ejus imperio, Eucharistiam homini communicavit. Quare parum absuit, quin conventa omnia pro irritis haberentur. Ex eo conventionis capite res pacata, quo sancitum erat: paucis licet pacta violantibus, initam tamen concordiam nequaquam intercipi.

Compositis rebus omnibus, nono Calendas Septembres, anno dominicae salutis sexto & trigesimo supra millesimum & quadringentesimum, Pragam incredibili pompa honorificentissime invectus est: ubi, qui paulo ante Boemorum hostis, spurius, Antichristi filius habitus, & profanus, cunctisque hominum votis perdendus esse censebatur, inauditis honoribus exceptus est. Juraverunt in ejus manus Proceres cuncti, urbiumque Legati, se illius imperium numquam detrectaturos *Sigismund. Pragam A. 1436. solenni pompa ingreditur:*

ros. Constitutos ab eo magistratus ultro accepere. Certavere mox omnes obsequiorum officiis; atque ea tempestate Boemum, & persequendo, & obsequendo, immoderatissimum judicasses. E Basiliensi deinde Synodo Legati Pragam missi, quorum Philibertus Constantiensis Episcopus princeps erat. Hi ecclesiasticos ritus introducere, restituere sacerdotes, corrigere sacra, & emendare, quibus plebis cantilenas olim adjecerant, item revocare abrogatas divorum imagines, sacras aquas referre, dicare fontes baptismatis, altaria ornare, ac demum spurcitias omnes abolere coeperunt. Quamplurimi sanae mentis paruere, obstitere Rockyzanae sectatores, item passim obloqui, maledictis non abstinere, publicis Romanam Ecclesiam, apostolicumque Senatum, sermonibus laniare, quin etiam Legatis plerumque synodalibus insidias tendere. Sigismundus pollutis se templis abstinuit. Jacobi aedem, quae Minorum ordinis collegium olim fuerat, & quam in aerarium illi redegerant, sibi restitui poposcit: annuit civitas. E Mendicantibus etiam plerique rediere, ut puta Coelestini, Benedictini Slavi, Servi divae Virginis, Hierosolymitani, & plerique sacrorum ordines: item Abbates nonnulli, & divi Georgii Antistites, nec non & urbanae Basilicae Canonicorum ordo. Altaribus ornamenta reddita, divini quoque ritus instaurati; ademtis olim Basilicae proventibus, quibus templorum ministri alebantur, impensae hebdomadatim collegio huic ex fisco datae, quare cathedrali Ecclesiae sex aureum millia quotannis hinc erogata. Multa caeteris templis donativa ab Imperatore distributa. Ad extremum, vi potius necessitatis, quam voluntatis imperio, foedus cum haereticis ictum est.

Romani ritus reducuntur; item & Monachi:

Pacata Boemia, multum sibi nominis Imperator comparavit. Maximus ac spectatissimus in Christiana republica habebatur. Congratulatum undique Oratores ad eum veniebant, & hunc verum omnes Augustum ac Caesarem praedicabant. Eugenius quoque Pontifex maximus, auream rosam, in gratulationis & laetitiae speciem, ab Urbe misit. Quicunque autem superfuerant Taboritae, in oppido conservati, & hac in gratiam conditione recepti sunt, ut quinquennio tantum suis moribus uterentur, tributi nomine quotannis sexagenas argenti libras penderent, jus civitatis haberent, rubra cera literas obsignarent. Verum in re divina facienda, quum in nefandas caeremonias recidissent, castigaturum se eos propediem Sigismundus interminari. Contra vero profanam horum insaniam Rockyzana assiduo hortatu confirmare, in dies pertinacius agere, monachos redeuntes daemones appellare: demum Imperatoris minarum admonitus, clandestina se fuga praeripuit. Ejus Ecclesia Papausseko, viro probitate vitae & doctrina praestanti, commissa, qui, perturbatis iterum rebus, in exilium exactus est.

Conditiones Taboritis datae:

Rockyzanae fuga:

Antequam Sigismundus Boemiam ingrederetur, Joannes quidam Rohatek, vir optimo genere, ac pessimo ingenio, non longe a Cuthnis montibus, in edito colle castellum erexit, quem montem *Sion* appellavit, auguratus, ex eo quandoque loco promanaturam esse veritatem, quae Boemicam gentem in libertatem aliquando vindicaret. Quum caeteri Proceres, audito Imperatoris adventu, Iglaviam cum universa Nobilitate proficiscerentur, ut eum pro dignitate exciperent, hic domi remanens praedas exercebat; infestat finitimos, & regem demum lacessere non veretur, boves ac vina, quae ex Ungaria ad Imperatorem advehebantur, intercipit, formidolosa reddit itinera. Ad hunc latronem expugnandum Henricus Placzek a Sigismundo missus, qui, quum menses quatuor castellum natura & arte munitissimum oppugnasset, capto tandem Rohateko, caeterisque latronibus, expugnavit. Cum his etiam Hussitarum Antistes captus est, qui sacris apud eos operabatur. Pragam perducti, furcisque devoti, omnes laqueo enecti sunt: duo & nonaginta hos fuisse perhibent.

Rohateki defectio:

Suspendio vindicatur:

Sigismundus interea jam aetate gravis, variis tunc senectutis incommodis laborare coeperat. Hinc Barbaram Imperatricem non mediocris Imperii sollicitudo incessit. Henricum Placzek, Alexium Sternbergium, Georgium Podiebradium, & plerosque regulos ad se acciri jubet, quos magnam apud Boemos auctoritatem habere senserat. In abditas aulae partes inducit: ubi quum consedissent, Imperatorem

Imperatricis Barbarae consilia:

rem propediem moriturum enuntiat; quum tot morbis obsito, & his quam difficillimis, longam proferre diem sperare non liceat. Quum multae sint undique turbae oborturae, haud ab re ait fore, si ante tempus de retinendo Imperio provideretur. Illud unum consilium optimum futurum, si, quum vidua fuerit, Poloniae regi legitime conjugetur. Opulentissimi hunc conjugii conditionem haud quaquam abnegaturum affirmat, quando duo pro dote regna capesset: item Ciliae Comites, alterum fratrem, nepotem alterum, magna sibi auxilia praebituros; quin & multos sibi in Ungaria esse Proceres, qui suas partes tuebuntur.

Calixtinis probantibus:

Imperatricis consilium Boemi approbant, & pro illius arbitratu foedus ineunt. Imprudens profecto mulier, & propriae libidini nimis obnoxia, quippe quae jam annis effoeta, Elisabetham filiam, quae Alberto Austriae duci nupserat, & jam in spem regni fuerat educata, mente deiicit, novum conjugium molitur; eoque vesaniae illa processit, ut omnes ingenii nervos geniali thoro prorsus intenderet, cujus jam se impotem fore senserat. Nec latuere quidem Imperatorem uxoris artes & consilia, cujus ingenium & pudicitiam quandoque suspectam habuerat, quando hanc ab Ernesto Austriae Principe adamatam esse intellexerat.

Sigism. in Moraviam proficiscitur:

Quum interea Medici omnem Sigismundo spem valetudinis ademissent, commonefacerentque, ut animi imperiique sui salutem curaret, e Boemia, quam perfidia semper laborasse noverat, depexa coma, & viridante serto comtus, in bonae valetudinis praetextum, egreditur; in Moraviam concessit, ut ante quam e vita decederet, filiam generumque videret. At illa cum Alberto, audita gravissima patris aegritudine, ex Austria repente profecta, Znoimam venit, ibique Imperatorem offendit. Barbara Imperatrix, una cum Ulrico Ciliae Comite, ac fratre suo, virum sequuta, Imperatoris jussu, custodiae traditur: Ulricus, initae factionis conscius, capta sorore, mox aufugit.

Conjugem custodiae tradit:

Sigismundi ad Ung. & Bohem. Proceres Alberti comendatio:

Sigismundus, quum se in dies gravius laborare intelligeret, & mortem instare propius, potiores Ungariae Boemiaeque Proceres in cubiculum accersi jubet, qui ubi praesto adfuere: *Quum novissimum*, inquit, *diem imminere sentiam, nil me magis angit, amici suavissimi, quam vestra salus, & utriusque regni sollicitudo. Idcirco, quum Pragae me iste languor incesserit, extemplo dissimulandi morbi gratia, ut mihi comam barbamque depexam, & caput sertis bene comtum redderetis, admonui, ut nos tutius e perfida haereticorum gente educeremus. Non enim nescius eram, si Pragae mihi mori obtigisset, vos frementi sacrilegorum rabie obsitos, hinc numquam tuto egressuros. At postquam pericula haec evasimus, antequam mihi vita, tot bellis, laboribus, discriminibusque vexata, claudatur, agendum est, socii, quo pacto haec duo regna gubernentur, institutamque pacem ac otia serventur. Nam superiora mala, ut futuris prospiciamus eo magis hortantur, quo majora fuere; imminentia vero, quam gravia futura sint, Barbarae vos conatus admonuit, ita quod nisi in tempore provideatur, multa graviora supersint. Multi namque morbi, quamprimum, ubi advenere, curantur, & ante eorum adventum multo facilius ipsa prudentia declinari potuissent; qui postquam altius insedere, aut mortem inferunt, aut perquam difficulter curari queunt. In primis rege ac moderatore optimo vobis opus est, quem delectum amare & observare, debitam praestare fidem, ac aequa illius imperia facere debetis. Quem autem vobis regem meliorem optare possim, praeterquam eum, quem mihi generum filiumque delegi, haud facile dixerim.* Albertus *est, virtute, sapientia, & longa rerum experientia praepollens, nobilitate quoque generis, ac morum excellentia, usque adeo praestans, ut, etsi infensus nobis esset, res tamen nostras ipsi, in tanta bonorum Principum orbitate, committere cogeremur. Non me magis, si vera loqui liceat, quam vos omnes, probitate sua promeruit. Superest filia, supersunt quoque aliquae Sigismundi reliquiae, quas in amoris mei monumentum & colere, & diligere debetis. Ad hoc nos Alberti justitia ac integritas impellit, & ingens in vos omnes amor & beneficentia, quem apud me patronum unicum, immo patrem semper habuistis. Beatum, mihi credite, id futurum imperium, quod Alberti ductu auspiciisque geretur. Princeps enim, cui religio, pietas, magnificentia, aequitas, & prudentia singularis est insita, omnes de se optima quaeque sperare ac jubere potest. In eo spem omnem collocavi, hunc mihi adoptavi, hunc unum, pacis & justitiae ac otii fundamenta, quae jeci,*

jeci, in utroque regno adauctum esse speravi. Vos autem, socii, aliud sentire aut optare non crediderim, quando hunc juxta atque me ipsum semper amastis, & ut, quod nunc nuntio, facerem, saepe mihi persuasistis. Si pro arbitratu meo vitam prorogare fas esset, recusarem profecto sponte, tot malis & laboribus absumtus: sed vestri charitas me remoratur in terris. Nunc, postquam paralytici saevitia morbi, jam collabante corpore, propediem obeundum est, per meam in vos pietatem, per vestram in me fidem, quaeso, item per utriusque regni salutem, per incolumitatem vestram, pro qua maxima quaeque pericula pertuli, ut Albertum, quem vobis nunc declaro regem, & cui conjugavi filiam, cui potestatem ac omnes fortunas meas jure legavi, hunc vos eundem, cunctis suffragiis & habere, & declarare velitis, idque antequam vita decedam, omni studio faciatis. Elisabetham, qua debetis fide, colatis, & tueamini, ne aliter quidem, atque nostra in vos officia postularunt.

Albertus a Proceribus rex salutatur. His dictis conversus in lacrymas, haud plura loqui potuit: annuere Proceres ad unum omnes, & in manus ejus id ipsum se praestituros semper esse juraverunt. Declararunt ibi regem, & cuncti ante socerum Albertum regem & Imperatorem consalutarunt. In Alberti denique manus rite juratum. Introducta quoque gnata, ac faustis salutationibus admissa. Quum a lacrymis aliquantisper ille respirasset, ut inita dudum consilia e sententia evenirent, Legatos quoque declarare placuit, qui post ejus obitum in Boemiam contenderent, & testamentum in concione recitarent. *Casp. Slikii laus:* Legatorum princeps, *Caspar Slickius*, mira ingenii dexteritate & dicendi copia praeditus, trium Caesarum Secretarius, & de Pio Pontifice maximo, dum in Noricis ageret, optime meritus. Quam versatile huic fuerit ingenium, hinc intelligi potest: apud Imperatores tres, qui diversis admodum fuere moribus, cum summa semper laude ac dignitate versatus, inter caeteros Secretarios obtinuit principatum. A Sigismundo Egra, & Chubito in Germania: ab Alberto, Calesio & Alba ecclesia in Ungaria: a Friderico, Graecio in Austria, donatus est.

Sigismund. moritur A. 1437. Postero die, quo divae Virginis conceptio celebrabatur, Sigismundus, compositis humanae vitae rebus, ac omni sacri viatici instructus apparatu, qui ad vitae alterius iter pertinet, Znoymae, cum summo omnium desiderio, excessit hnmanis, dominicae nativitatis anno quadringentesimo trigesimo septimo supra millesimum; aetatis vero suae septuagesimo, regnorum autem, ac inprimis Ungariae, quinquagesimo primo, Romanorum septimo & vigesimo, Boemiae decimo septimo, Imperii denique Romani quinto. Post mortem ita ab omnibus deploratus, ut adhuc Germani gemant, Ungari defleant, Boemi lacryment, catholica Ecclesia praedicet, atque universa denique Christiana respublica cum omni posteritate summis *Ejus vita & mores:* laudibus efferat ac commemoret. Vir fuit probitate ingenita, augustali genere, fausto aspectu, statura magna, pulchro corpore, quod augustae multum referebat majestatis, crines aurei, crispi a juventute, serenus erat obtutus, glauci quidem oculi, item promissa barba, multum sibi adjiciens gravitatis, quam ad promerendam Ungarorum gratiam, qui prolixa barba utebantur, in deliciis nutrivisse & gestasse dicitur. Quum nimium popularis esset, ad corporis decorum nihil adjicere amplius natura potuisset. Animo fuit perquam grandi & excelso, item profusae liberalitatis & magnificentiae Princeps; amicis prodigebat omnia, & ita saepe proventus omnes erogabat, ut nihil etiam in his, quae vitae sunt usui, sibi superesse pateretur. Saepe, quum in regia nihil esset, quod suo prandio praepararetur opipare, amicos invitatus adivit; saepe etiam ab his symbola corrogavit. Item comitate, clementia, & affabilitate tanta, ut caeteros ea tempestate Principes anteiret. Ad crudelitatem numquam, nisi gravissimis injuriis, irritatus est.

Res gestae: Christianam rempublicam, Ecclesiamque Romanam, plus omnium opinione dilexit; quod ex his vel maxime constare potest. Nam cum gravi diuturnoque Schismate, quod unum de quadraginta annos perduraverat, divi Petri naviculam fluctuare cognosceret, Constantiensem Synodum indixit, ubi Joanne, Gregorio, Benedictoque Pontificibus abrogatis, Martinum quintum summum Pontificem creavit, universam rempublicam industria laboreque suo componere studuit. Joannes, Concilii decreto, ad Heidelbergam Germaniae castellum perpetuo relegatus:

gatus: Gregorius, qui a Pisano Concilio damnatus fuerat, per Carolum Malatestam, Oratorem suum, se ultro pontificatu abdicavit: Benedictus, cognomento Petri de Luna, quum se Peniscolae, quod Tarraconensis Hispaniae munitissimum est castellum, tueretur, seque Christi vicarium pertinaciter assereret, ejusdem Synodi auctoritate iterum abrogatus est. Hic etiam Haeresiarcharum gravissimae exactae sunt poenae, promulgatae sanctiones novae, & optima Romanae Ecclesiae forma introducta est. Cuncta quoque pro viribus pacare curavit: orthodoxae fidei amore succensus, tot in Boemia bella gessit, coercuit haereticorum rabiem, & quantum in se fuit Hussitarum sectas repressit.

Turcas propriis sedibus quiescere adegit, quos per Pipum Florentinum, Magistrum equitum, viginti praeliis superavit. Bis in Italiam contendit, semel quum Caesar declaratus est, ante Constantiense Concilium; quo quidem tempore universam ferme cisalpinam Galliam, sedandi belli causa, lustravit. Philippum Mariam, Ducatus Mediolanensis titulo, sua auctoritate fecit insignem. Iterum evocatus est a Philippo, dum Venetorum bello durissime premeretur, cui si auxilio foret, augustalem coronam ille promiserat. Profectus Mediolanum, affectato nimium Ducis colloquio, quum in arce Jovis ille se occlusisset, virum numquam videre potuit. Ob contemtam Caesaris impotentiam, id factum plerique judicarunt. Verum exacta Parmae hyeme, in Hetruriam, non sine magna indignatione, concessit. A Senensibus honorifice exceptus, aliquot ibi menses subsedit, & formosissimarum saepe spectaculo matronarum exhilaratus est. Hic memorabile illud duorum amantium exemplum intercessit. Euryalus enim, juvenis equestris ordinis, & comes augustalis, mira pulchritudine spectatissimus, primo obtutu in Lucretiae Senensis amorem exarsit; pari quoque ardore correpta virgo, quam tanta venustate, formaeque praestantia, ea tempestate praepolluisse memorant, ut alteram multi Venerem cognominarent. Amoris aestus perbrevi utrumque voti compotem fecit. Sed abeunte Romam Imperatore, quum Euryalus amicam deserere cogeretur, secundum digressum, altera, sexus imbecillitate parum constans, prae amantis inopia expiravit; alter amicorum consilio & solatio aliquantisper instauratus, quamvis vitam distulit, numquam tamen amplius ridere visus est.

Sigismund. Romae ab Eugen. coronatus Imp.

Quum Romam Imperator venisset, ab Eugenio coronatur. Hinc profectus per Flaminiam Ariminum, mox Ferrariam Mantuamque revisit, ubi quum a Joanne Francisco Gonzaga honorificentissime exciperetur, non modo jus dominatus imperatoria auctoritate illi confirmavit, sed Barbaram, Brandeburgensis Principis filiam, ac sibi arcta affinitate conjunctam, Ludovico ejus filio conjugavit; quibus quidem nuptiis haud parum domum illam honestavit. Demum, icto cum Venetis foedere, Philippo infensus, in Germaniam rediit, secundumque reditum, vix annos tres quatuorve vixit.

Aedificia a Sigismundo erecta.

Referunt praeterea principis magnificentiam superbissima ejus aedificia, atque illa inprimis, quae Budae statuit. Ante arcem sacellum erexit; quod divo Sigismundo dicavit, cujus quippe numini se peculiari religione fecerat obnoxium, idque amplissimo sacerdotum collegio donavit. Item aedificavit in arce palatium, multum Romanae referens antiquitatis; muro arcem obduxit, ambulacrisque amoenissimis exornavit, in specularae porticus speciem; in media fere arce turrim amplissimam fundavit, ex quadrato, veluti caetera omnia, lapide, quae ad duo subdialia pertinet; sed morte praeventus, initum opus non absolvit. Ex altera Danubii ripa, in Pesthana civitate, quae e conspectu est, molem posuit, in arcis objectae speciem, ut hinc supra Danubium perpetuo ponte arcem utramque conjungeret. Verum mors invida tam superbi operis initium intercepit; quod si perficere potuisset, Trajani pontem, quem in superioris Mysiae ripa quondam ille fecerat, procul dubio superasset. Numquam Sigismundi opera spectabis, ut non ex illis animi magnitudinem plane metiri videare. Quid plura? Quamquam satis superque domi forisque is clarus est habitus, tamen, si aequiorem sibi fortunam nactus esset, complura talem Principem secula non vidissent.

Post fatum igitur Sigismundi, Legati, qui dudum destinati fuerant, in Boemiam cum testamenti tabulis properant, ne quid ob ejus obitum novitatis oriatur. Albertus & Elisabetha conjux, in Ungariam corpus deferunt, unaque cum regio corpore Imperatricem captivam abducunt; miserabile humanae miseriae spectaculum. Quum Pisonium primo descenderent, e pagis & oppidis undique lugubres Ungari occurrebant, ultro miserabantur, & comploratu filiae genericque lacrymas augebant; quin & ingentem reginae vincula commiserationem excitabant. Unicum omnibus solatium occurrebat, novi regis electio, quem optimum futurum omnes augurabantur. Comitia regia sine ulla controversia & contentione futura sperabant, quando sat omnibus Alberti virtus explorata fuerat: sed quum de Sigismundi, pientissimi regis, & de omnibus optime meriti, funere cogitabant, in fletum recidebant. Nullum moestissimum exequiarum honorem huic pro dignitate persolvi posse praedicabant. Pisoniani corpus honorifice excepere, persolvere postero die justa, & patrem Ungaricae gentis pientissimum publico funere complorarunt. Corpus deinde Budam devectum, atque, veluti vivens ipse legarat, Varadinum detulere, quando divi se Ladislai numini semper addixerat. Cum ingenti populorum Procerumque frequentia elatum funus, & in Ladislai Basilica ex testamento conditum. Mox postquam conclamatum est, Albertus cum uxore, caeteraque Nobilium turba, ad regalia Comitia festinarunt. De his hactenus.

Sigismundo Varadini tumulato indicta comitia.

Bella Italiae, Sigism. aetate:

Sigismundi temporibus, multis Italia bellis aestuavit, in primisque cisalpina Gallia, Philippi ducis, Venetorumque discordiis, quae ob imperandi cupiditatem redintegrari videbantur, in dies diuturno bello laboravit; atque multo longiore Neapolitanum regnum, cujus gratia Arragones Gallique tot annos acerrime decertarunt. Joanna namque, Ladislai regis soror, postquam secundum fratris obitum, liberis orbati, haereditario jure regnum accepit, unum & viginti regnavit annos. In foemineo sexu virilem illis temporibus animum praetulit: in tot bellis & calamitatibus patientiam magnam ostendit. Quum multi eam reges captare studerent, Alphonsus Tarraconensis rex primus in ejus se gratiam insinuavit: quod eo facilius impetravit, quando suum atavum adversus Carolum primum id sibi vendicasse audiverat. Hunc Joanna filium adoptavit: at is mulieris veritus inconstantiam, ex nonnullorum exemplo, Neapolitanas arces mari expositas praesidiis munivit, Sergianum, magnum, ut ajunt, Seneschalcum, in vincula conjecit. Quod idcirco ab eo factum, ut varia reginae studia coerceret: ad extremum, multo milite in Neapolitana arce circumvenit, multa ingratitudinis indicia hinc edidisse visus est. Joanna, ingentem hominis ingratitudinem caussata, adjecta Martini summi Pontificis auctoritate, jus adoptionis abrogavit Alphonso, Ludovicumque Andegavensem, Sforciae suasu, e Galliis accitum, redoptavit. Quare Braccius Montonus cum Alphonso foedus init: Sforcia, Joannae ductu auspiciisque, Neapoli Arragones exegit. Post Ludovici fatum Renatus, Narbonensis Galliae Princeps, in eandem adoptionem assumtus est, qui variante diu fortuna cum Alphonso dimicavit, demum vi regno exactus, illi cedere cogitur.

Inprimis regni Neapolitani causa:

Sub ejusdem imperio Eugenius a Populo Romano ejectus, Tyberique delapsus, Florentiam aufugit. Quum is Princeps Basileense in se Concilium moliri sentiret, quod a Martino fuerat indictum, accitus saepe non paruit, quo ex Hispania, Galliis, Germania & Pannoniis, Optimates multi plane convenerant: quare Pontificatu Synodi decreto abdicatus est, & Amadeus, Sabaudiae Dux, Pontifex maximus declaratus. Eugenium perhibent, indignatione percitum, composita inter Carolum Galliae regem, ac Ducem Burgundiae, pace, Caroli filium cum ingenti equitatu in Basileenses concitasse; quo quidem bello, Synodus repente soluta est. Frequentissimum hic deinde Concilium Florentiae indixit, quo maximo sumtu, e remotissimis partibus, Principes acciri jussit. Huc ultro Joannes Palaeologus, Imperator Graecorum, item Constantinopolitanus Patriarcha, cum multa Graeciae Nobilitate, doctissimisque Pontificibus & Presbyteris, convenere. Hos Armeni, Aethiopes, Georgiani, Jacobitaeque, ex Asia ac Libya, sequuti sunt. Hic orientalis occidentalisque Ecclesiae salubris est facta conventio.

RERUM

RERUM UNGARICARUM
DECADIS TERTIAE
LIBER QUARTUS.

Duas Sigismundo uxores fuisse diximus, Mariam, & Barbaram: alteram Ludovici regis, Hermanni Ciliae Comitis alteram, filiam fuisse scripsimus. Exactis rite Imperatoris exequiis, Elisabetha, quam a Barbara ille tulerat, una cum Alberto viro, ac caetera Optimatum Pontificumque manu, ad Comitia regalia Albam properavit: ubi, in frequentissimo Pannonum conventu, omnium ordinum populorumque suffragiis, summo consensu, Calendis Januariis, Rex, & Elisabetha regina salutata est; eademque die, ex auspicato uterque pro more coronatus, quod anno quadringentesimo trigesimo octavo supra millesimum factum est. Quare in Pannoniis Sigismundi manes, prout ipse legarat, voto potiti sunt. *Albertus R. Ungar. coronatus, A. 1438.*

Legati vero, qui in Boemiam concessere, advocata concione, testamentum publice recitarunt. Post, ubi omnes hinc utrumque Alberto & Elisabethae regnum a patre jure legatum cognovere, subinde adjiciunt, perquam iniquum, ac summum esse nefas, hos paterna haereditate privare; accedere & alia, quae Sigismundi testamentum violare vetant. Inprimis Alberti maxima in Boemos merita: praeterea probitatem ingenitam, viri justitiam, & cum opibus & nobilitate sapientiam, quo neminem haec tempora meliorem offerre posse asseverabant: hunc vicinum beneficentissimum, clementissimum Principem in Boemos & Moravos fuisse, repetunt. Commemorant quoque Joannis, Caroli, Wenceslai, & ipsius denique Sigismundi, in Boemos immortalia beneficia. Nil iniquius committi posse, quando ad maximam orbitatem tantus sanguis redactus erat, quam Elisabetham, unicas tot Principum Augustorumque reliquias, paterna per impium facinus haereditate privare. Item interjicere, inter Boemiae reges, Austriaeque Principes, inviolatum extare foedus, augustali auctoritate munitum: ut, utra prius domus regali stirpe, masculove successore defecerit, ex altera regem accipere ex compacto cogatur. Successorem igitur ex Austria vocandum, nec eo potiorem alterum optari posse; quippe qui & suo, & uxoris jure, & divi Sigismundi judicio, est omnibus anteferendus. Ungarorum sententias imitari oportere: utpote qui tam cupide hunc, & juxta atque e coelo datum, acceperunt. Boemi tandem, his rationibus victi, Albertum, fecundo Nonas Majas, regem crearunt. Hi tantum Proceres intercessere, qui, quum una cum Barbara conspirassent, haud alia conditione sua suffragia Alberto Elisabethaeque daturos fatebantur, quam si prius postulata quaedam impetrassent. Eorum ergo nomine Alexius Sternbergius ad Albertum venit, postulata tamen omnia irrita fuere; Albertus namque, praeterquam ea, quae socer indulserat, nihil affirmavit. Interim Barbara, quae a custodibus inter Ungaros asservabatur, quum castella quaedam munitissima, quae in Ungaria retinebat, novo regi tradidisset, libertatem sibi comparavit: duodecies mille aurei quotannis ei, quoad viveret, ex fisco constituuntur. De Boemicis rebus hactenus. Nunc autem ad Pannonicas redeundum est, & quid coronato rite Alberto novitatis Budae obtigerit, enarretur. *Albertus & a Boemis R. creatur:* *Barbara Imp. libera dimittitur.*

Secundum Alberti coronationem saeva Budae seditio suscitatur. Nam quum civitas ex Ungarica Alemannicaque gente constaret, ob morum dissimilitudinem, contra- *Budensis seditio:*

contrariaque studia, gravibus inter se factionibus laborabat: hinc inter eos antiqua conditio fuit, ut uno ex Alemannica & Ungarica praetorem urbanum altero anno crearent, quem judicem appellant. Rata ac firma inter eos fuit ista consuetudo, quae sacrae sanctionis loco habebatur. Alemanni, quando arte, urbanitate, opibus, & calliditate plus poterant, saepe infensam sibi gentem praetura privare studuerant, variis saepe injuriis contumeliisque adversarios affecerant: sed illi, dissimulatis odiis, patientia quadam eorum invidiam declinarant; reformidarant quoque ipsi Ungarorum vires, & quid in alieno regno molirentur diligentius pensitarant. Nunc autem, oblata patrandi facinoris occasione, siquidem Alemannum se regem nactos esse cernebant, haud ultra cunctandum esse rati, abrogandae gentis consilia ineunt.

Erat in urbe civis, Ungarorum princeps, qui *Joannes Oetves* dictus est, vir profecto gravissimus, multi consilii compos, atque his admodum formidolosus, quandoquidem Alemannorum probra molestius quam caeteri ferre solebat. Is unus erat, qui nec in Senatu, nec publice privatimve, suae nationis dignitatem quoquo modo laedi patiebatur: unde universam in se Alemannorum invidiam plane conflaverat. Contra hi hunc unum in republica patronum habere putabant, qui libere ubique loqueretur. Joannem igitur, sub praetextu criminis, illi ceperunt, in suis aedibus in vincula conjecere, mox in abditis penetralibus variis cruciatibus afficere occoepere: quibus tandem enectum, culeoque insutum, alligato gutturi lapide, in Danubium clam demerserunt. Octo circiter dies facinus tale delituit, mox cadaver emersit, ac ripis ab undis expositum, clandestinum scelus indicavit. Quum plurima vulnera & stigmata circumferret, id ab Alemannis vulgus factum esse repente conjecit, cum his olim infensum nimis esse cognoverit.

Eo tempore, novi regis gratia, multum Nobilitatis Ungaricae Budam forte confluxerat: deprehenso facinore, tumultus in urbe ab Ungaris excitatur, atque ingens mox oborta seditio. Alemanni, facinoris hujusce conscii, sese in proprias quisque aedes receperunt, pessulis has obicibusque obdunt, armis instruunt, obfirmantque praesidiis, quando in se arma capi sentiunt. Mox in eos vulgo fit concursus, suspectas primum aedes expugnant, negotiatorum opibus mirifice completas; trucidant homines quos offendunt, nec aetati, nec sexui parcunt. In caeteros deinde impetum faciunt, & pari usquequaque crudelitate grassantur. Adaucta vulgi licentia, in alios externos, & in Italos vel maxime negotiatores, praedae cupiditate, fit impetus. Prae furore efferatissimae gentis, urbs universa passim caedibus & clamore completur.

Erat ea tempestate Budae Jacobus, vir sanctissimus, ex agro Asculano natus, qui propagandi divi Francisci ordinis gratia ex Italia in Pannonias, cum Joanne Capistrano, pari sanctitate praedito, paulo ante venerat. Miseratus barbarae gentis immanitatem, audita seditione, sumto Salvatoris nostri patibulo, cum universo sacerdotum collegio e Joannis aede prodiit, nunc misericordiam exclamans, nunc Jesu Christi opem ingeminans, nunc armatos per Christi passionem obtestans: arma deponant, Christiano & civili parcant sanguini, divinam iram reformident; quin etiam flexis saepe genibus obsecrans, ne ultra saeviant, injurias omnes praesenti animo Deo vindicandas remittant. Contra illi, veluti si Deum in subsidium advenisse reputassent, eo crudelius saeviunt, neminem ex illis deprehendunt quin extemplo trucident, eorum fortunas, merces, & bona cuncta diripiunt, item in publicum tracta plebi diripienda proponunt. Jacobus autem, quum in vesaniente turba se nec verbis, nec divini Salvatoris imagine, quidquam proficere posse conspicaretur, in aedem Joannis, unde dudum exierat, se recepit. Ungari, longa Alemannorum caede satiati, tandem desiere. De his hactenus.

Albertus igitur, utroque regno potitus, uno eodemque tempore, & Rex & Imperator Romanorum creatus est, e sententia supremis honoribus & augustali dignitate, sine controversia fungitur; uno anno par socero factus, parem quoque gloriam assequi studet. Boemica in primis obtigit expeditio. Ptaczek namque, audita

audita Alberti voluntate, quemadmodum ab Alexio certior factus erat, primores fuae factionis acciri jubet, eaque Huffitica magna ex parte fuerat. Coacta factione, de alio rege creando decernit: demum Casimirum, Poloniae regis germanum, annos tantum tredecim natum, regem declarat. Oratores fubinde mittit, qui auxilia poftulent, quibus deftinatum illi regnum tueantur.

Boemi Casimiro Pol. regnum offerunt:

Interea Principes, qui Imperatoris eligendi poteftatem habent, apud Francofordiam rem Romanam Alberto commendant: at ille Romanae reipublicae fummam, Ungarorum Procerum injuffu accipere, haud quaquam aufus, veluti a regni initio illis promiferat, eorum animos prius confuluit. Rogati vero illi, Sigismundi Imperatoris exemplo id diffuadere coeperunt: quippe qui dum Italiam, Germaniam, variaque loca Chriftianae reipublicae gratia luftrare cogebatur, diripiendam Turcis Ungariam deferuit. Ad extremum, quum multa ultro citroque difputata fuiffent, omnium confenfu, ne tanto Albertum honore defraudarent, accipiendi Romani Imperii poteftatem faciunt; quod quidem fumma Germanorum omnium gratulatione eft ab illo fufceptum.

Ungarorum confenfu Alb. dignitatem Imp. accipit.

Tunc etiam Legati, Boemicae gentis nomine, ad Poloniae regem profecti funt, quorum alter Joannes Rabenfteinius, Henricus Placzek alter dictus eft: hi regem orarunt, ne fratrem Boemiae regnum interturbare patiatur, quod nullo jure affequi poffet, quando Albertus, & Procerum populorumque fuffragiis, & Sigismundi teftamento, rex effet: jubent veteris amicitiae effe memorem: demum, fi praeter fas & aequum alienum fratri regnum comparare contendat, admonent, ne ita aliena occupare pergat, ut pro fuis dimicare cogatur: Alberto Boemisque omnibus, ut fua retineat tueaturque, neque vires, neque animum deeffe: paucorum levitatem audaciamque contemnat, hortantur: quanta dignitatis ac virium, paucis diebus, Alberto facta fit acceffio, fecum reputet; fi quid aufit, id non in Boemos modo, verum etiam in Germanos, Ungaros, & Alemannos, ac in univerfam denique Chriftianam rempublicam, omnes fieri reputaturos. Polonus ad haec: mutuam fibi cum Boemis amicitiam interceffiffe, ingenue fe fateri; neque alium, quam antea fuerit, fibi effe animum, veterem benevolentiam, a majoribus inftitutam, fe omni ftudio & officio fervaturum. Se tamen fratrem, a potioribus Optimatibus delectum, regni jure numquam privaturum, neque interceffurum umquam, quin traditam fibi poteftatem affequatur. Imo fe Boemos admonere, cognatae gentis regem habeant, Boemis & Polonis idem fuiffe genus, quod linguae fimilitudo teftatur: fi peregrinum regem admiferint, non in rem fuam fore, quocum femper interprete opus eft. Et quos neque lingua, neque morum fimilitudo conciliarit, nullam cum his concordiam charitatemque interceffuram. Teutonum & Sarmatarum mores ac ftudia usque adeo diverfa effe, ut in hanc usque tempeftatem inter fe congruere nequiverint. Se regno fuo minime timere, neque externas reformidare vires; proinde impenfius hortari & monere, ne qua deinde poenitentia corripiantur, ut fratrem recipere, quam ab eo recipi malint. Quum haec dixiffet, pretiofis mox omnes pellibus magnifice donatos dimifit. Contra vero adverfae factionis oratoribus, fe propediem copias miffurum effe, refpondit.

Boemorum ad Casimirum legatio.

Iglaviam interea contendit Albertus, ubi Ulricus Rofembergius, Mainardus, compluresque Optimates, ardenti defiderio novum regem expectabant. Ptaczek per internuntios precatur Albertum, ne invita factione fua regnum adeat, fua prius fuffragia petantur; quibus per contemtum omiffis, nullum fe regem in Boemia paffurum plane fatetur. Contra Albertus, eum jure regem haberi oportere, quem major pars Boemiae elegiffet: adhaec vehementer orare, fe, benigniffimum omnibus futurum, admittat; quietem regni interturbare caveat; e fuperioribus malis, quibus diu Boemia laboravit, confilium fumat, pacem quam bellum malit. Si quietem ac otium fuae gentis optarit, nihil umquam ab ipfo fruftra petiturum; a novarum rerum mole animum revocet, tutiora confilia fubeat: quodfi contra perrexerit, praefentaneam poenitentiam inceffuram hominem demum affirmat.

Albertus in Moraviam movet:

Inde in Boemiam: Motis hinc castris, Albertus Cuthnam, quam sine praesidio Ptaczek reliquerat, vi capit. Mox Pragam, caput gentis, iter intendit: frequentissimus hinc populus congratulatum occurrit, regem Augustumque salutat. Qui Ptaczeki partes sectabantur, conventum iterum haberi postulant: rejecta istorum postulatione, tertio *Pragae coronatur:* Calendas Julias Pragae rite coronatur. Quum Ptaczek se nihil intercessione sua proficere posse intellexisset, armis jam agendum esse ratus, Colinum, nonnullasque socias civitates, praesidiis munitionibusque firmat: duo equitum millia e Polonis accepit. Postquam se jam aliud audere posse intelligit, eos primo gravi bello sollicitat, qui Albertum admisere; horum agros populatur & vastat. Tanto expeditionem hanc animo adoritur, ut Nobiles quoscunque a principio ceperit, omnes cum juramento dimiserit, ut ad commeatus diem redirent, diem autem commeatus praefinivit, quum ejus ad Pragam castra esse senserint.

Movet in Polonos & Ptaczekum: Nihilo secius Albertus omnia prospicit curatque, quae bello sunt usui, milites inauctorat, delectum habet, a Pannoniis Austriaque copias evocat. Cum brevi exercitu, qui in eo tumultu ac temporis angustia cogi potuit, ante auxiliorum adventum, Polonis obviam prodit, facit pugnandi copiam, quam illi continuo declinavere. Quin etiam per Cuthnae montes ac Soboslaviam, ad Taboritas, haereticorum asylum, confugere, locavere castra pro moenibus, & ante urbem Albertum expectare decernunt; rati, si quid in bello praeter opinionem acciderit, in amicam civitatem, haud secus atque in propriam arcem, se repente confugituros. Rex interea per Beneschaviam cum exercitu iter facit, ut quam ocyssime posset hostes conveniret. Oratores praemittit, qui eos admonerent, ut populationibus & incendiis abstinerent, agris, hominibus, pecoribusque parcerent. Quum de Boemiae possessione inter se & Casimirum nunc agatur, rem praelio, non provinciae vastatione, dirimendam; cultam potius, quam desertam esse utrique habendam. Si nullum populis detrimentum inferatur, haud inutile utrique futurum. Gentis innocentiam nulla saevitia esse laedendam. Respondere Poloni: jam pugnandi potestatem, ab eo tantopere anhelatam, quum advenerit non defuturam, neque se latere, humani sanguinis avidos diis immortalibus parum charos fore. Sarmaticae non esse gentis detrectare praelium, ad quod se natam non inficiatur. Hoc nuntio exhilaratus Albertus, castra movet, & quadrato agmine postero die in conspectum Polonorum advenit; circiter mille passibus procul ab hoste metatur. Tumultuaria, non stataria, diebus singulis pugna conseritur: extrema tamen Poloni tentare non audent, verba tantum gloriosa faciunt. Ad haec regis castra, corrogatis undique auxiliis, complentur: nam Christophorus Bavariae princeps advenerat, qui Daniae mox regno potitus est; item Fridericus Saxoniae, & Albertus Brandeburgensis regulus, advenere. Triginta millia hominum in Alberti castris fuisse memorant, in Poloni vero quatuordecim; qui quum se proxime Taboritarum moenibus admovisset, instructa acie in certamen descendere non audebat. Albertus, negata certandi copia, grandem machinam in hostium castra intendi jubet, qua tanta caedes facta, ut vix credi possit. Numquam intendebatur, quin circiter octoginta disperderet: diffringere passim hominum capita, modo humeros & femora frustillatim disjicere, & cuncta cruore foedare. Miserabile profecto spectaculum. Poloni hoc tormenti genere perculsi, se intra moenia recepere. Georgius interea *Podiebradi prima victoria:* Podiebradius, qui Ptaczeko adhaeserat, ad Tabor cum optimo equitatu dum facit iter, in equitum Alberti turmam incidit, quacum extremis viribus dimicare coactus, victoria potitur, & hinc primum sibi nomen comparavit. Rex autem, quum Taboritas nulla vi, nisi fame, expugnari posse conspicaretur, ne frustra ibi tempus terere videretur, obsidionem solvit, ipse Pragam concessit. Fridericus, dum in Saxoniam redire contendit, in insidias hostium incidit; sed nequaquam in tanta trepidatione animo consternatus, instructa dicto celerius acie, cum hoste conflixit, multisque caesis, & fusis fugatisque caeteris, cum maximo quoque captivorum numero, se cum suis incolumem in patriam recepit.

Poloni,

Poloni, absumtis pecuniis, amissis equis, turpiter in Poloniam redire coacti sunt. Ad haec, quum rex Poloniae nondum suorum fortunam accepisset, cum duplici exercitu Silesiam dudum, ut in Boemiam properaret, intraverat: sed audita suorum fuga, vastato agro, pedem retro tulit. Albertus, ut Poloni audaciam ulciscetur, haud cunctandum esse ratus, Ulricum Ciliae Comitem Boemiae regno praefecit, ipse continuatis itineribus, per Silesiam Gorlicium venit, inde Vratislaviam, quae urbs est opibus & nobilitate potens, & Silesiarum caput. Quum Vratislavienses belli ducem peterent, Albertum Brandeburgensem Principem dedit, qui longe lateque Poloniam incursaret, praedas abigeret, & cumulatas a Polono poenas exigeret.

Poloni in patriam redeunt.

Casimirus Silesiam vastat.

Verum non multi intercessere dies, quod de concordia agi coeptum est; quandoquidem Basileense Concilium, misso legato, intercessit, quem Rodericum Burgensem Episcopum fuisse perhibent, Hispana gente natum, virum probitate magna, & summa integritate auctoritateque praeditum. Hic Albertum prius convenit, apud quem praesentibus utriusque partis oratoribus, quum de concordia ageret, nec eam conficere posset, delegata sibi causa inducias fecit. Quum apud Vratislaviam Poloniae regi deinde conventus esset indictus, Albertus, dum eo iter facit, e gradu forte prolabitur; qua re haud parum laesus, aliquamdiu loco moveri non potuit. Claudus hinc factus, per Moraviam transiens, in Austriam infecta pace rediit; ex inauspicato se ad percutiendum foedus prodiisse ratus, Poloni amicitiam parvi fecit.

Induciae Albertum inter & Casimir. pactae.

Ulrici praeterea Comitis iniquitas intercessit, quem Boemiae regno praefecerat; ex quo intelligi potest, de committenda cuiquam regni praefectura quam diligenter prospiciendum sit. Ulricus, imperandi cupidus, tantique regni gubernationem adeptus, clam primo cum Optimatibus, de vendicando sibi regno, agere coepit. Variis in dies artibus, ad captanda virorum studia, utebatur. Quaecunque iste moliretur, amicorum litteris admonetur Albertus. Vir prudens, materiam, qua Procerum animos ille sibi conciliabat, subducendam illico censuit, quare statuta stipendia extemplo subtraxit. Ille se hinc veluti exauctoratum intelligens, magistratum ultro dimisit, e provinciaque discessit; Mainardus, Ulricusque Rosensis, jussu regis, huic subrogati.

Ulric. Ciliae comes, Boem. regnum affectat:

Boemiae gubernatione decedit: succedit Mainardus:

Dum haec ita geruntur, audito Sigismundi obitu, magnam hinc Turcae audaciam sane conceperant: videbant enim, in Rascia, quam superiorem Mysiam veteres appellabant, suum imperium facile propagari posse; Despota Georgius, provinciae regulus, quum ferae gentis viribus obstare non posset, trajecto Savo Danubioque, in Ungariam emigravit. Eum caeteri Nobiles sacerdotesque sequuti; unus duntaxat filius in Mysia relictus est, qui Senderoviam, in ripa Danubii sitam, & a Turcis obsessam, propugnaret. Quum Ungari jam inferioris Pannoniae fines Turcam attigisse novissent, & solo ab hoste Savo dirimi, ad regem nuntios crebro mittunt, qui ad protegendum regnum copias mittat, imminens foedae gentis periculum significant, multis precibus properare cogunt. Albertus, nuntii importunitate festinare jussus, ne obsessos socios perire pateretur, quacunque potest celeritate, continuatis itineribus, in Ungariam contendit. Quum Budam venisset, de Georgii Paloczii metropolitae Strigoniensis obitu statim significatum est, cujus quidem viri, summa auctoritate praediti, fatum aegre tulit: in Strigoniensi namque is arce, coronam, sibi cum regia supellectile creditam, asservabat. Eo, una cum regina, rex properat, arcemque uxori dedit: illa cum praefectis aerarii thesaurum totum recognoscit, coronam inter recognoscendum clam subreptam aniculae tradit: postquam caetera rite recensuit, obsignavitque, Albertum sequuta, Budam rediit. Quum belli metus & tumultus inst[illegible], sine auxiliis adversus Amurathem Turcarum regem castra movit, eaque inter Tibiscum & Danubium collocavit. Dum accita expectantur auxilia, Senderoviam, quam Turcae obsederant, dies ac noctes graviter oppugnant, atque eo impensius expugnare contendunt, quo propius hostem cum subsidiis appropinquare sentiunt; neque parcunt machinis, nec extremis periculis abstinent. Neque spes, neque diligentia frustratur eos.

Turcae Rasciam invadunt:

Senderov. obsident:

Albert. in subsidium Ungariae properat.

Elisabetha Reg. clam coronam Ungar. subripit Budae:

Nam

Nam antequam Albertus illinc castra movisset, illi vi castellum capiunt, quod quum a sancto Andrea nomen acceperit, Barbari Senderoviam vocant. Potiti oppido, pro more saeviunt, Stephanum Despotae filium capiunt, oculosque eruunt; sororem ejus Principi suo matrimonii loco conjugant; item Gregorium, Stephani fratrem, pariter excaecant. Lazarus vero, qui tertius ex his erat, cum patre Georgio in Ungariam evaserat. Oppidanos, cum praesidio, ad unum omnes interficiunt. Multi, ut mitiore saevitia uteretur, hoc a Turca commentum excogitatum fuisse referunt, candens aeneum oculis objecisse, ut infesto calore desiccati aciem visus amitterent, & luce capti speciem retinerent. Inita cum Turca affinitas, fortissimo juveni nil commiserationis adjecit; quandoquidem apud Turcas pro facultatibus plures uxores ducere fas est, & diversus in plures amor, veluti fluvius facile extenuatur. Quare tantum apud eos contemtum multitudo parit uxorum, ut pro ancillis potius, quam vitae comitibus ac sociis, habeantur. Senderoviam Augusto mense captam perhibent.

Turcae Senderov. capiunt, una cum Despotae filio Stephano:

Ad hoc triste nuntium Albertus & Pannonia animo consternantur. Jam fines Ungariae Turcam, propagato plus opinione imperio, attigisse vident, immo pro foribus immitissimum praepotentemque hostem conspicantur.

Ingens in Alberti exercitu dysenteria:

Sed quum post captum oppidum, dimisso tantum praesidio, Turcas hinc abiisse sensissent, ipse quoque rex, oborta in exercitu seditione, qui prae nimio aestu ventris profluvio misere absumebatur, castra solvere coactus, Budam revertitur. Ob ingentem aestum, quem in ea expeditione subiverat, in profluvium alvi, perniciosamque dysenteriam concidit. Morbi causam peponum arguunt fuisse edacitatem: nam dum praecordia, cum gulae oblectamento, refrigerare contendit, suae vitae tetendit insidias. Quamobrem, quum alvus sisti non posset, praevisa morte, ut in patria regione moreretur, Viennam versus iter cepit. Venit Strigonium, ubi prae languore aliquantisper immoratus est: sed cum Strigonio profectus, in vicum pervenisset, qui Neszmély dictus est, ingravescente morbo, testamentum condidit, & sexto Calendas Novembres ibi vita decessit. Nonnulli in Simonis & Judae solennibus exspirasse tradunt. Duos in regno annos claudere non licuit, siquidem annum unum, menses novem, ac dies duodetriginta regnavit. Obiit autem salutis anno quadringentesimo trigesimo nono supra millesimum.

Albertus ea moritur A. 1439.

Elisabetha, defuncto rege, cum frequentissima Pontificum Procerumque turba, corpus ad Albam regalem refert; honestissimis id exequiis exornat. Tres ibi nationes, consimili dolore ac planctu, pientissimum regem deplorare cernere erat: hinc Norici, hinc Boemi ac Ungari, certatim omnes regis optimi laudes profuso luctu referebant. Funus singulari pompa elatum, corpus inter monumenta regum, ex more, Ungari principes recondidere. Fuit Albertus statura corporis aliquanto supra mediocrem, mira fortitudine ac liberalitate insignis: praeter eximias viri laudes, intentissimum religionis studium, pietatisque culturam praedicant. Item colore subnigro, venerando aspectu; praeterea mitissimus, & in suos omnes nimium exorabilis fuisse dicitur. Beatum igitur imperium Romanum, cum Ungaris & Boemis, omnes fore judicassent, si Alberti diutius auspiciis gubernari potuisset.

Ejus encomium:

Amurathes autem, audito regis obitu elatus, superiorem Mysiam populatur, maximam ejus partem occupat, mox in Thessalonicenses castra movit; non ignarus, si antiqua opulentaque urbe potiri posset, haud difficulter caeteras Graeciae oras in ditionem suam redacturum. In hujus civitatis obsidionem vires omnes effudit, quidquid terra moliri potuit huc coegit. Capta vi tandem Thessalonica, in Aetoliam & Epirum castra mota, quas quidem provincias, crebris incursionibus, tot spoliis & rapinis affecit, ut provinciales, aut barbaro parere, aut solo patrio emigrare cogerentur. Exacti hinc populi, trajecto Adriatico mari, universam Italiae oram, quae e conspectu est, his temporibus inundarunt, atque multas maritimae regionis urbes, quae aut coeli iniquitate, aut longo senio effoetae fuerant, adventu suo instaurarunt. Quare tempestate hac res Turcarum, laborante intestina discordia tunc Pannonia, nimis adauctae sunt.

Amurathes, capta Thessalonica, Aetoliam & Epirum vastat:

Postquam

Bohemorum regalia comitia.

Postquam Albertum vita defunctum fama percrebuit, Boemi, qui in duas partes divisi fuerant, & intestinis factionibus graviter fluctuabant, Pragam omnes confluxere. De redintegranda in primis republica aliquamdiu disceptatum: quod ubi factum est, ad octavum Calendas Majas regalia comitia indicuntur. Extincto verae religionis auctore, haereticorum, quae haud parum depressa fuerat, iterum exarsit audacia. Rockyzana, qui ad Graecium relegatus fuerat, Pragam extemplo rediit. Ubi, relaxatis ex more regis habenis, nihilo minus solito in profanam effusus insaniam, in concione quaque in Romanam Ecclesiam, in Pontificem maximum, in Apostolicum Senatum, in Patriarchas & Metropolitas, in caeteros ordines sacraque collegia, impudentissime imprecatur: apud omnes exclamans, mystica sacra multis piaculis fuisse polluta, apud Boemos tantum verae religionis initia immaculata permansisse. Infandum, pertinacia sua, piaculum auget, pretiosissimum Christi sanguinem infantibus dementibusque propinat; adversantes domo sacerdotes explodit; in sacro loco sepulturam omnibus interdicit, qui sub panis vinique specie mysticam communionem detrectarint; execrabilem animorum pestem instaurat, & sedatum illorum interitum redintegrat. De Boemis, quid post regis obitum novitatis ediderint, ostendimus.

Rockyzana haeresin & bellum in Catholicos movet.

Elisab. reg. gravida, Optimatibus eligendi Gubernatoris dat potestatem.

Nunc, quid in Ungaria acciderit, brevissime referendum. Elisabetha, secundum regis interitum gravida jam relicta, postquam in regiam relata est, lugubrem vitam ducit, reputans secum, non minoribus, quam Elisabetha & Maria quondam, laboribus, se amisso viro laboraturam: a fortuna patris, Boemorum discordias, & fraudes Ungarorum, probe didicerat. Illud succurrebat in primis, se ac infantem, quem adhuc in utero ferebat, nil profecto aliud, quam fortunae spectaculum futurum: a viri morte, ab immatura viduitate, a praesente orbitate, infaustissima quaeque ariolatur; se destitutam & infelicem, infantem etiam, utcunque editum, multo infeliciorem auspicatur. Item foeminei praesertim sexus pensitat imbecillitatem. Regni consortem, ut tutius res agatur, non aspernit: nihil quoque succurrit antiquius, quam fortunae se aliqua ex parte temeritati subtrahere, in tutioris vitae conditionem asserere, si honeste liceret. Nil quandoque magis optare, quam hujuscemodi ludi missione donari. Dum consternato sic animo regina vexatur, accersi Primores imperat, vel eos maxime, quos regni charitate, prudentia, & pietate haud parum valere diu noverat. Praestanti Procerum foecunditate tunc pollebat Ungaria; ne minore quidem Pontificum turba florebat. Quum frequentes ad reginam Optimates convenissent, haec in primis verba fecit: *Quum optimum dudum regem, immo patrem pientissimum, amiserimus, de futuro Principe decernendum est, Patres, ne sine capite ac moderatore perditum cuncti, Principes, eamus: immo ut officium dignitasque postulat, publicae saluti consulamus, & cum extincto potiore lumine, vos ad tenebras redacti, non secus atque ad Lunam homines, nunc oculos universi in me convertitis. Fatebor equidem ingenue, nullam vobis ex me lucem oriri posse. Quamquam me jure haeredem regni, Sigismundi filiam, Alberti regis uxorem, & reginam, auctoritate vestra diu approbatam esse non inficior: tantarum tamen rerum me impotem esse, libere fateor, ne tantum mihi arrogare videar, ut supra vim aetatis & sexus, tantae molis imperium ausim moderari. Me non parum Mariae ac Elisabethae deterret audacia; ne me quidem Pannonica latent ingenia, Boemicaeque sectae. Proinde, mei sexus & ingenii vires emensa, salutarem tantarum rerum moderatricem me esse non posse confiteor. Si prolem, quam edidero, expectare volueritis, longa quidem, & formidolosa haec erit expectatio: quin & vereor, ne foemellam potius quam marem edam. Quare reipublicae vestrae consulite, optandi vobis Interregis Gubernatorisve facio potestatem. Eum disquirite, qui multo foemina melius hujusce regni temperet habenas. Et quum hinc salutem vestram quanti faciam intelligere facile possitis, Elisabethae, ac futurae prolis, quaecunque fuerit, in tempore memores estote: hinc meum in vos omnes amorem pensitate. Neque tamen, Patres, ex eo, quod hoc vobis liberum esse facio, regno cedo, jurave resigno, haereditatique renuntio; immo vos per deos, per Sigismundum, per Alberti nuper erepti pietatem, oro & obtestor, ne me regni, vel mei juris expertem esse jubeatis; neque si faustam divina benignitas prolem*

Ejus ad Proceres regni oratio:

Haereditatem juraque sibi servat.

dederit, ac veluti e coelo ad vos demiserit successorem, haereditario, quaeso, jam regno defraudetis. Servate igitur, per deum hominumque fidem, sempiterna memoria parentis beneficia, & qua fide illa tueri debeatis vobiscum assiduo reputate. Cavete, per ingratitudinem aliqua in ejus manes piacula committatis, in quae multo severius, quam in re alia, a Deo animadverti solet. Mox in lacrymas effusa, conticuit.

Ungari Vladislaum regem nominant: Ex hac reginae oratione, multa & diuturna mala promanarunt. Nam quum usurpata potestate, Optimates ad eligendum regem animum advertissent, maximum hinc incendium exarsit: hinc Polonis Ungarisque bellum emersit. Quare ex composito regalia sunt indicta comitia; quae postquam haberi coepta sunt, *Uladislaum*, Casimiri fratrem, & Poloniae regem adhuc juvenem, suum Principem extemplo nominant. Quae quidem praepropera declaratio, plus temeritatis quam prudentiae retulisse visa est; multo namque tutius ad interregnum res tunc redigi potuisset, quam longarum semina discordiarum serere. Gubernatorem Interregis loco creare licuisset; declinassent hujusce belli pericula, quae in comitiis quibusque regalibus redintegrascunt. *Quibus conditionibus:* Rex cum his conditionibus electus est, ut reginam uxorem ducat, & quum ex Alberto gravida foret, posthumo Austria Boemiaque cedat, futuris Uladislai e regina liberis Poloniae Ungariaeque jus sit. Declarato rege, Legati designantur, qui regem e Sarmatis evocent. Quatuor hos fuisse memorant: Tinninensem in primis Episcopum; Mathkonem Ragusinum, Dalmatiae Praefectum; Emericum Marcellinum Vaivodae filium, Ladislaumque Paloczium; qui quidem omnes auctoritate ac opibus admodum illa tempestate pollebant. Vladislaum Ungari haud inviti idcirco regem declararunt, quem vicinitate, probitate, justitia, religione, ac magnis denique viribus praestare senserant. Sed quum praepropera festinatio magna ex parte poenitentiam continuo pariat, vix fere legati Cracoviam advenerant, cum repentinis subinde nuntiis, qui scitum & elegantem *Enixo ab Elisab. filio, Legati Vladislaum postulaturi revocantur:* a regina puerum natum esse significabant, pedem referre jubentur; abrogatur his legatio, & potestas omnis adimitur. Illis rei novitate commotis, quid potius agerent, haud facile succurrebat. Quare advenerint, passim rumor effuderat. Vladislaus maximo, ut par erat, honore ac plausu hos exceperat, in Senatum, longo itinere defatigatos, nondum admiserat; & quamvis adhuc illi mandata non exposuissent, ea tamen omnes e rumore noverant. *Qui nihilominus legatione funguntur:* Quum diversi traherentur, mandata tandem, ne turpiter abirent, exequi, invita regina, & magna reipublicae parte, decrevere. *Legatio Turcica Cracoviae:* Aderant eodem tempore Cracoviae Turcarum legati, qui vivente adhuc Alberto e Thracia profecti, in itinere mortem ejus audiverant. Hi Amurathis nomine, pecunias & exercitum Vladislao deferebant, ad gerendum adversus Albertum in Boemia bellum, quae mortuo Sigismundo in duas factiones partita graviter aestuabat, & altera Casimiro regnum detulerat, altera uxoris jure Albertum retinere studebat. Hac demum concione sanciendum foedus postulabant, ut Casimiro Boemia potito, Vladislaus, ab Ungarorum fide & societate abstineret. De utrisque Legatis ad Senatum uno tempore relatum est. Turcis responsum est: Alberti morte, eorum legationem esse irritam, quum Vladislaus erit in Ungaria, tunc de ineundo foedere agendum.

In Senatum igitur Pannones acciti, in frequentissima Procerum turba, quum rite mandata retulissent, non sine ingenti plausu a cunctis Senatoribus exauditi sunt. Quamquam multi sententias dixissent, & tanti principis absentiam aegre ferrent; nemo tamen eum tanti regni gloria defraudandum esse censuit, & hanc Casimiri virtute jacturam resarcire sperabant. *Vladisl. Ungar. regnum accipit:* Vladislaus tandem, Senatus consulto, non sine aliqua Polonorum molestia, delatum Pannoniae regnum accepit: foedus quoque inter Sarmatam & Pannonem aeternum percutitur. Comparatur mox exercitus, qui Vladislaum in Ungariam comitetur. Legati, una cum rege novo, Budam continuatis itineribus properarunt.

Venit in Ungariam: Vladislaus Ungariam ingressus, Rex per vicos & oppida passim salutatur. Honestissimus Polonorum Procerum comitatus eo tempore sequebatur: in primis Andreas & Joannes Taurinenses, & Dobrogostius Sandivogiusque Ostrorogi: item duo

duo Joannes Tarnovii, ac Vincentius & Swidrza Szamotuly: insuper Lucas Gorka, Nicolaus Laffocki, Gregorius Savoceus, (qui annos quinque ac viginti Leopoli praefuit,) & Lesco Bobricius, arte bellica exercitatissimus. Sophiam vero matrem, fratremque Casimirum, secum biduo proficiscentes, rex dimisit. Primores Pannoniae, audito ejus adventu, salutatum occurrere: magnus ubique honor exhibitus. Eo tempore Simon Rozgonius, Agriensis Episcopus, quum Eperiessum negligentius custodiri accepisset, noctu per occasionem oppidum intercepit, Polonis infestissimum, impositoque praesidio, mox regi obviam Kesmarkum venit, ad capessendum regnum animum ejus incendit, assumtisque secum Aucha Thaurensi, Vincentio Szamotuly, & Lescone Bobricio, Budam, quam Fridericus Comes Ciliae praeoccupare contendebat, continuo properavit, regique aditum patefecit. Laurentius de Hedervár, qui eo anno Palatinatum gerebat, & ex more Interregis potestatem habebat, adventanti regi Budensem arcem ultro patefecit, & in regia sede collocavit. *A Palatino in arce Budensi excipitur:*

Quando Vladislaum regem e Polonia Pannones evocatum, in regno constituerunt, quadringentesimus tunc & quadragesimus supra millesimum salutis annus agebatur, & festa Pentecostes instabant. Elisabetha vero, quum Ungaros potestate quam tradiderat abusos esse conspicaretur, filiumque genuisset elegantissimum, concessae potestatis poenitentia extemplo corripitur. Moerorem cum amicis & luctum instaurat, quando infanti, quem genuerat, imperium, sua culpa, ac stolida quadam indulgentia, abrogatum iri considerat. Conditiones, pactumque cum Vladislao conjugium, rescindit; novum regem pati non potest, & Legatos, qui redire jussi, pertinaciter mandata peregerant, in caeterorum Procerum invidiam adducit, nonnullos, qui prius redierant, in carcerem conjicit. Quare duplex in regno factio suscitatur: multi Polono, pars maxima pupillo Ladislao favet. Quandoquidem regis Imperatorisque Romani filium haereditario regno defraudari, neque fas, neque justum fore videbatur. Accedebat aetatis orbitatisque commiseratio, quae complurium Pontificum regulorumque animos posthumo conciliarat. Neque adhuc Sigismundi gesta, beneficiaque multa, Principum sane mentibus exciderant. Quare hi cum regina, coronandi extemplo pueri consilium ineunt: Albam, ex composito, cum universa factione contendunt. Quo ubi perventum est, in Stephani Basilica, inter operandum, in frequentissimo conventu, Dionysius Zéech, Metropolita Strigoniensis, & Cardinalis dignitate praeditus, pupillum in gremio matris vagientem, ac nondum quartum mensem natum, rite coronavit. Lacrymarum profluvium Elisabetha inter coronandum, spectante populo, continere non potuit: quando plus laboris & discriminis, quam otii ac felicitatis, insignia illa puero allatura esse contemplabatur; quin etiam ex vagitibus infantis infausta quaedam auspicari videbatur. Reginam quoque cum filio collacrymantem, non sine fletu singultuque, Pontifices, ac caeteri spectatores intueri poterant. Coronationi Ladislai regis, hi Antistites ac Proceres in primis adfuere: Matthias Vesprimiensis, & Benedictus Jauriensis Antistes, Ulricus Ciliae Comes, Nicolaus Ujlaki, Ladislaus Gara, Andreas Both; praeterea Ladislaus & Emericus, Joannis Kanisai Vaivodae filii; item Thomas Zéech, & frequentissimus Nobilitatis ordo: Ulricus Ciliae Comes, Elisabethae avunculus, reginae proximus adsuit; & quum rex se regni libertatem, leges, sanctiones, & plebiscita omnia populorum, numquam violaturum jurare debeat, is pro Ladislao rege juravit. Contra vero supra coronatum pupilli caput, post ubi regalibus sacris Dionysio Pontifice initiatus est, omnes Antistites ac Proceres, cum universa Nobilitate, perpetuam illi fidem obsequiumque praestituros esse jurarunt.

Rex Ungar. A. 1440. salutatur: *Elisabetha ejus conjugium respuit.* *Pro Ladisl. puero multi Proceres:* *Albae, in gremio matris, rex coronatur:* *Ejus nomine Ulricus, Ciliae Comes, populo jurat.*

Peracta coronationis celebritate, solutoque conventu, mater cum puero, & honesto Procerum comitatu, Vissegradum concessit, ut in arce munitissima, cui Ladislaus Gara praeerat, sacrum diadema reconderet, quemadmodum veteres editissimum tutissimumque locum asservandae coronae hunc unicum dicarant. Atque in arcem ubi conventum est, omnes qui aderant Optimates regina fefellit: quippe quae, dum futura discrimina veretur, quam recondere simularat, coronam, iterum *Elisab. subreptam coronam cum filio ad Frideric. Rom. Imp. avehit:*

subtraxit, & praestigii dexteritate freta, spectatorum lumina elusit; mox reconditorium, obsignato ab Optimatibus thesauro, jussit occludi. Deinde regni diffidium causata, ad Fridericum Romanorum regem, Styriaeque ducem, in Austriam contendit, quem puero fratrem fuisse plerique prodidere, hujus fidei filium coronamque commisit, unde aeternae discordiae, ac assidua cum Alemannis bella, promanarunt.

Boemor. legatione ad Comitia invitatur:

Verum ad Boemos redeamus, & quo id regnum pacto regina recuperare studuerit, videamus. Quum Boemi reginam octavo Calendas Martias scitum puerum genuisse, dixisse Ladislaum, & sacro Ungariae diademate rite coronasse cognovissent, mittendos ad eam Legatos crearunt, qui statuta apud se regalia comitia nunciarent, admonerentque, ut, si quid juris in Boemico regno deberetur infanti, procuratores mitteret, qui Ladislai causam in comitiis agerent; haec demum omnia in tempore curaret, ne suo jure pupillus fraudaretur. Advenientibus legatis, regina Ladislaum, quem ex Alberto genuerat, in cunabulis ostendit; mox per deum hominumque fidem eos obsecrat & obtestatur, ne paterna pupillum haereditate privent, comitiorum item tempus prorogent, quae ad diem quintum decimum habenda erant; arctissimum conveniendi tempus esse, quod si differatur, se Oratores, qui pueri jura tueantur, missuram esse pollicetur. Sed quum ex Legatis unus esset reginae amantissimus, quem Alberti regis beneficentia obligarat, cui Procopio de Rabenstein nomen erat, vir equestris ordinis, item doctrina moribusque praestans; is optimam Elisabethae operam apud Boemos pro puero se navaturum esse recipit. At ubi audita regina, in Boemiam illi rediere, Procopius omnes veteres Alberti regis amicos alloquitur, Elisabethae desiderium exponit, ejus nomine comitia proroganda suadet: quando id nequaquam iniquum & inutile fore videbatur, in re tanti momenti non temere festinandum: praecipitis consilii & temeritatis comitem poenitentiam esse docet; id & superioribus praesentibusque, & variis exemplis asseverat; reginae postulationem justissimam esse fatetur. Quare hos omnes haud difficulter in sententiam traxit. Contra Ptaczek, qui Alberti partibus olim fuerat infestus, quamprimum regno consulendum esse vociferatur; nullam foeminae rationem in rebus gravissimis habendam, neque attendendos infantium vagitus; ad haec, neque Sigismundum, neque Albertum, Boemiam curare potuisse; praeterea passim exclamare, habenda esse cito comitia, instare adversantibus, Proceres convocare, comitiorum tamquam Interrex diem indicere. Ladislai vero partes, ad prorogandam diem, multa ex industria causari, suadere non tantopere festinari oportere, atque diem ex die protelare, donec a regina Legati venerunt. Elusos in tempore conatus, Ptaczek aegerrime ferebat: at ubi eos advenisse sensit, id tulit multo molestius.

Frustra Ptaczeko renitente, Comitia proroguntur:

Ladislai in comitiis legati regnum postulant jure haereditario:

Comitia insequenti die haberi coepta; quo quum oratores pueri descendissent, extemplo ambire Proceres, apprensare manus, cuique Ladislai jus haereditarium commendare, & orare impensius occoeperunt, ut Sigismundi Albertique regis beneficia recordentur, foedam ingratitudinis infamiam praecaveant. In concionem deinde vocati, haec verba fecere. *Si quis fortasse vestrum, Proceres, adventus nostri causam admiretur, nimirum, ubi recte fas & aequum hic secum reputarit, non tam eorum qui nos miserunt, quam horum qui nunc audiunt, rationem commodumque nos huc perpulisse cognoscet. Neque a societatis & amicitiae jure est absonum, eos aequitatis, officii, & utilitatis admonere, qui fide longoque foedere sunt obstricti: neque cuiquam molestum & grave videri debet, quum amice vel a paribus, vel a superioribus, cum privatae, tum publicae salutis admonetur. Regina nos Elisabetha ad vos exorandos venire jussit, ut post Alberti regis obitum, neque se, neque filium Boemiae regno defraudari patiamini: quando id neque Sigismundi, neque viri sui, neque progenitorum in vos officia, quae perpetua memoria tenere debetis, meruisse videntur. Non enim vos latet, Proceres, quid jus gentium, quid leges ipsae Imperii Romani, quid foedera, quae vobis cum Australibus intercedunt, quid beneficiorum memoria, quid denique pupillaris commiseratio, & commodorum ipsa ratio postulet. Quandoquidem nemo vestrum est, qui, si se a privatis vindicet affectibus, haec per se non omnia facile judicet.*

Quanam

Quanam honestatis specie, paterna avitaque haereditate quisque privari potest? quae sat evidens ratio contra excogitari poterit, nisi vim, jus armorum, & divini humanique juris piaculum adjeceris? nempe nulla. Quin etiam quum & caetera animantia, praeter ea quae rapinis sunt obnoxia, quodam naturae instinctu religioneque, nidos, neque latebras, lustraque aliena invadere ausint: nos puerum, cui ipsa natura indulgentissima esse solet, paterno & avito regno defraudabimus? Tenellam aetatem, & tantae molis impotem immaturamque, causabitur quisquam? Qui id objecerit, prius caveat, gravibus Boemos Australesque afficiat injuriis. Num in utraque gente usque adeo praeclara interiere ingenia, ut donec puer coalescat, regnum hoc administrare nesciant? atque ut hoc vestra pace dixerim, quod in bonam partem accipi velim, utinam, utinam, inquam, Boemi viri, vobis e coelo non tantum sapere datum esset, neque in divinis humanisque rebus plus sapere videremini quam opus esset; nimirum, tot intestinis gravissimisque bellis, & tam diu numquam, mihi credite, laborassetis. Neque vos praeterit, nil boni, sine rerum ordine, constare posse; & non solum infanti, sed tempestivo quoque regi, consiliarios adhiberi, adjici senatus & populi auctoritatem oportere, ut nihil his inconsultis agere liceat. Quare veluti adulto, ita & parvulo, moderatores optimi dari possunt, qui rempublicam gerant. Quin etiam sub hujus, quam illius auspiciis, multo tutius respublica regeretur, quando moderatoribus, legibus, consultisque Senatus alter adversari non potest: alter vero pravis saepe concupiscentiis aestuans, contemtis omnibus, appetitus imperio trahitur, & rebus pro libidine sua moderatur; hinc judicia saepe corrumpuntur, violantur leges, & patrum consilia depravantur.

Proinde, ne jus gentium, ac legum auctoritatem, violare videamini, vobis hunc regem, Proceres, optate, cujus non modo patrem, sed avos atavosque reges olim tantopere coluistis. Neque initum quondam cum Australibus foedus mente vobis excidere debet, qui antiquae societatis jura tantopere coluere. Si in orbitate principum, prout casus ipse tulerit, & inita foederis conditio postulat, utrinque reges optari debent, nos in necessitate hac, non solum Australem, sed verum haeredem, & quem indolis praestantia ad imperandum tantum natum esse portendat, vobis regem offerimus; quem sine violentia foederis, sine injuria societatis, sine piaculo divini & humani juris, sine perpetua regni infamia, sine summo denique facinore impietatis, recusare non potestis. Praeterea unum nobis quandoque venit in mentem, quid Ladislai regis progenitoribus rependi debeat, a quibus tot beneficia, & ea quidem immortalia, accepistis: ne minus quidem publice, quam privatim, de Boemis illi bene meriti sunt. Quando regnum hoc illi Augustali dignitate decorarunt; vos omnes ita dilexere, ut non pluris Imperium Romanum, quam regnum Boemicum fecisse existimentur; vestram gentem domi forisque clarissimam reddidere, praestitere opulentissimam, & tot familias amplissimis honoribus & dominatibus exornarunt. Nec inter cogitandum etiam illam Indorum legem, nefaria vos occupet oblivio, qua omnes ingrati capitales judicabantur. Sigismundus cum Alberto, quid pro pacando regno, pro animorum corporumque salute fecerit, insudarit, prodegerit, non facile, si ii estis qui esse debetis, obliterare poteritis. Nimirum, ille tantum profusissimae Principis beneficentiae fuit expers, qui aut noluerit, aut non petendo contemserit. Proinde, quid eorum manes, quid insignia quae accepistis merita, quid vestrum officium postulet, considerate. Et quum hodie quaecunque debetis exsolvere liceat, cumulatissimam, data occasione, gratiam vos, quaeso, rependite, & perquam abunde referte. Si parum, quod nequaquam crediderim, vos ista movent, quando estis homines, humanitatis officia colite. Leones, tigres, lupasque legimus, ac immanes plerasque feras, & gratiarum, & humanitatis commiserationisque rationem habuisse; pepercisse infantibus, vicem retulisse, & innocenti denique aetati fortunaeque aliquid indulsisse. Si haec quandoque illa praestitere animalia, quae humanitatis expertia natura finxit, quid homo faciet, qui ab hac ingenita nomen accepit?

O quam aliter ac nunc sentiretis, Proceres, si Ladislaum infantem spectaretis, in quo faustissima indoles majores omnes inesse testatur. Spem eam praefert, qua illi nunquam fuere praediti; ea nutu molitur infans, quae fidem superant. Si vixerit, progenitores in gestorum gloria se antecessurum pollicetur. Saepe hunc Fridericus Imperator in medium afferri jubet, quo ubi allatus est, inprimis coronam Procerum circumspectat, mox in Caesarem brachia intendit, vagitu exposcit, fratrem amplexatur, madidis os ejus oculis aspergit, veluti si se tutori, & Christianae reipublicae moderatori, commendaret, exoraret-

que, ne regnum sibi praeripi, ne paterna haereditate fraudari pateretur; deinde circumstantem coronam lustrare contendit, & per Optimatum amplexus obvagatur, tamquam omnes ambiret, & obtestaretur, ut immaturam dignitatem tuerentur. Neminem denum inamplexatum inosculatumque dimittit, ambitioni quandoque gemitum, quandoque vagitum intermiscet; quare numquam prodit in publicum, quin lacrymas a cunctis spectatoribus exigat. Nihil igitur est in puero, quod non admirabile, faustum, & incredibile videatur: plus divinitatis, quam humanitatis refert. Nemo puerum videt, qui sub divina Ladislaum tutela non credat esse. Omnem a Deo potestatem hominibus dari procul dubio credendum est; divinae voluntati quis obstiterit? Cyrus infans expositus, Romulus cum Rhemo in Tyberim ejectus, Servius Tullius captiva matre natus, quin ea, ad quae nati fuerant, regna non assequerentur, nulla vi inhiberi potuere.

Proinde Deum ducem sequamini, Proceres, eum, quem regia stirpe demisit, excipite, declarate regem, & tamquam angelum e coelo demissum cunctis suffragiis, faustisque votis consalutate, admittite, colite; sic dissidia, intestina bella, caeteraque externa incommoda propulsabitis; hinc pristina vobis commoda instaurabuntur. Quemnam vos magis amaturum, & studiosius vestra commoda curaturum putatis, quam eum, qui e vestro sanguine, in vestra aula, in vestris ulnis, & natus & educatus est? Nulla, mihi credite, peregrini principis admissio fieri solet, quae aut calamitosam novitatem, aut diuturna mala non inferat. Quare, ut dicendi finem faciam, per deum hominumque fidem oro, Ladislaum verum Principem, ut vestrum officium & utilitas postulat, uno regem consensu declarate.

Pars Procerum Ladisl. regem dicit:

Secundum Legati orationem, magna pars Procerum, edito plausu, illius postulata comprobavit, asseverans, nullo pacto aliter esse sentiendum, ne perpetua iniquitatis ingratitudinisve nota universa Boemia sugilletur. Contra vero qui Albertum oderant, filium regem creandum esse negabant: dicere, nihil inconsultius esse, quam intempestivum & inutilem optare hominem, vel maxime illum, qui non regere, sed regi tantum posse videatur. Ladislaus antequam sit regni compos, longam temporis intercapedinem intercessuram, Boemiam sub interregni discrimine interea futuram, fluctuantissimum optimo moderatore regnum tam diu carere non posse. Proinde, quoad Ladislaus adolescat, regem creari oportere, & id eo tutius agendum, quo facilius Fridericus Romanorum rex nuper electus, optandi regis jam ipsis potestatem indulserat. Vicit haec tandem sententia. Quare, quum de creando novo rege ad Proceres referretur, hi majore ex parte Albertum, Bavariae ducem, regem declararunt, qui apud Wenceslaum quondam ab ineunte aetate fuerat educatus. Quin & e Primoribus nonnulli designantur, qui e Vindelicis Albertum evocent. Horum princeps Ulricus Rosensis erat; qui, quamvis Alberti partibus semper favisse videretur, in his tandem comitiis aliquid tempori tribuendum esse censuit. Alii autem, qui id aegre ferebant, rei indignitate correpti, ad Fridericum clam Procopium mittunt, Caesaremque orant, ne pupillum paterno regno defraudari patiatur, tutelam infantis, quam nuper acceperit, summo ut par est nunc studio gerat, sine infamia regnum Ladislao debitum alio diverti non posse reputet. Mandata Procopius diligenter & caute peragit. Fridericus rerum admonitus, ad Albertum ducem repente scribit, hominem hortatur & monet, ne qua ductus ambitione alienum sibi regnum usurpet; Boemos, haerede superstite, cui regnum debetur, alium regem creare non posse; & creandi potestatem, quam ab ipso in comitiis impetrasse praedicabant, ementitos esse; pertinacius asseverare, nullam se Boemis umquam creandi regis potestatem fecisse. Albertus, Caesaris diplomate inhibitus, ea animi moderatione usus esse fertur, quam in paucissimis invenire licet. Nam quum adventantes Boemorum Legati potens amplumque regnum detulissent, ingenue abnuit: gratias ingentes egit, quod tanto ipsum regno dignum judicassent: insuper, inhumanum esse pupillorum jura laedere, quibus omnes favere fas est; sine maximo scelere laedi ea non posse. Se quoque foederis, olim inter Boemos Australesque percussi, haudquaquam ignarum. Albertum igitur longe clariorem regem, recusando quam accipiendo regnum, omnes haberi jure oportere judicarunt.

Pars Albertum ducem Bavariae.

Procopius ad Frider. Imp. pro Ladislao Legatus:

Albertus regnum respuit:

Boemi,

Boemi, accepta repulsa, iterum conventum habent, legatosque ad Caesarem mittendos esse decernunt, qui ipsum exorent, ut, donec Ladislaus adoleat, tutorio nomine regnum accipiat. Caesar ad haec, quum Legati mandata detulissent, respondit: se Augustalis coronae gratia in Belgas contendere; quum redierit perquam commode rebus Boemicis consulturum. Reverso e Gallia Caesare, Proceres e Boemia multi extemplo adfuere, in primisque Ptaczek, acerrimus infantis inimicus. Caesarem hortatur, ut pupillari tutelae renuntiet; quod si fecerit, eum subinde regno potiturum esse pollicetur. Adjicit, hoc jure foederis plane fieri posse, ut seniorem Austriae principem, Boemi ex compacto regem, in regia orbitate, pronuntient. Abnegat Caesar, se turpiter & facinorose pupillum, cujus tutelam ageret, esse circumscripturum, haereditariumque illius regnum occupaturum; neque Boemiam tutorio nomine administraturum, quando non ignorabat, eam sine insano sumtu haudquaquam gubernari posse. Boemi namque, nisi quotidiana stipendia munerave a regibus capiant, ab officio extemplo recedunt. Fiscus profecto tenuis, regia praedia ab Optimatibus occupata, foecundissimae olim argenti fodinae jam exhaustae, extenuata vectigalia, censusque distracti erant. Quicunque igitur aut rex, aut Gubernator futurus erat, nimirum cum dignitate vivere non poterat, nisi aut raptu, aut precario, aut collata popularium stipe victum quaereret. Quare ipsi per se Boemi regnum gubernarent, quousque Ladislaus adolesceret, plane suasit: mox Legatos magnifice donatos a se dimisit.

Boemi Friderícum tutorio nomine regnare cupiunt.

Ptaczek Friderico ipsi regnum offert:

Caesar utrumque renuit:

Boemis ipsis regni gubernationem suadet:

At ubi ad populum id perlatum est, ut hoc interregni tempore Gubernatores Boemiam regerent, veluti Caesar ipse suaserat, in primis *Ptaczek Mainardusque* creati. Inito magistratu, subornatam aliquamdiu concordiam servarunt, siquidem alter Catholicae fidei propugnator, Rockyzanae pravitatis assertor alter erat, & uterque factionum princeps. Ne tamen ad arma perveniretur, optimum excogitavere ambo temperamentum, ut pro suo quisque judicio viveret. Haud multo post Ptaczek gravi morbo correptus, interit: cujus interitu Mainardi auctoritas usque adeo crevit, ut Pragenses, ac potiores Boemiae civitates, huic ultro parerent. Hoc adversae factionis homines perquam moleste tulerunt, ad *Georgium Podiebradium* confugere, quem sapientia & bellica disciplina, item ingenti gestarum rerum gloria, praestantem esse noverant. Hunc sibi praeficiunt, persuadentque, ne suas partes jacere, neve Mainardum, cui Praga caput gentis obsequitur, qui Romanae religionis ritus extollit, patrios antiquat, ac demum ad tyrannidem aspirat, imperiose ac late dominari patiatur. Item viri dominatum populo videri gravissimum, nec non & Rockyzanae multas esse amicitias, fidasque clientelas, Pragam illi facile praeripi posse: proinde exorare hominem, ut suae dignitati salutique juxta consulat. Profanae verba multitudinis haudquaquam Georgio displicuere, quum prae magnitudine animi res maximas anhelaret: conjurationem magnam clam molitur, & ad novitatem animum intendit. Pragam subornatos quosdam mittit, qui civium studia tentent, sollicitent animos, & ut Mainardo, veluti tyranno, ac peregrinae religionis amatori, potestas omnis abrogetur, impellant. Quid fieri oporteat, Rockyzanam consulant, & conjurationis admoneant. Compositis rebus, quum multi in conjurationem ultro confluxissent, novitati diem praestituunt. Moliendum in remota parte urbis incendium decernunt, ut dum eo populus rerum ignarus plane cucurrerit, ex altera, Georgio, parte, cum copiis venienti, portam patefaciant. Quare ad praestitutum diem ex composito cuncta fiunt, e sententiaque succedunt. Committitur clam incendium, quo omnes ex more convolant; Georgius in tempore advenit, patefactaque porta ingressus, tumultu ac ferro omnia miscet. Magnus extemplo terror incessit; quicunque adversi arma sumserant, continuo trucidantur. Capitur Mainardus infelix, & postquam inimicus ejus est urbe potitus, in arcem adductus, in carcerem conjicitur. Multi carceris taedio, nonnulli veneno absumtum, interiisse ferunt. Georgium integram potestatem nactum, sic urbem & Boemiam illico pacasse, & pacatam in otio diu tenuisse tradunt, ut nemo sit, qui ex tanto facinore, tantum quietis promanare potuisse crediderit. Dum

Gubernatt. regni Ptaczek atque Mainardus:

Podiebrad succedit Ptaczeko:

Excitato tumultu, Mainardus capitur, & interit:

Podiebrad solus rerum potitur:

Elisabetha in Ungar. reversa eam sibi adversam sentit: Dum haec, quemadmodum supra diximus, in Boemia geruntur, quia res Ungaricae nos ad se venire jubent, quid in Pannonia fieret exponamus. Postquam Elisabetha in Austriam profecta est, filiique tutelam satis Friderico commendarat, ipsa non sine magna fautorum turba in Ungariam revertitur. Fines ingressa Panroniae, ex vultu, verbis, conviciisque multorum, dum per vicos & oppida facit iter, mutata hominum studia deprehendit. Quod quidem in his rebus accidere solet, partim quia novarum rerum cupidi plebis animi esse solent; partim quia nova spes ex Vladislao concepta, omnia in melius itura pollicebatur. Neque deerat ingenitum ac sempiternum odium, quod Pannoni cum Alemanno semper incesserat. *Vladislai dotes:* Vladislaus enim, quum procera statura, valido corpore, consentientibus inter se membris, & gratissimo foret aspectu, haud difficulter comitate, mansuetudine, & insita quadam ingenti probitate, populorum sibi animos conciliabat, quando haec facile popularem auram captant. Succurrebant & aliae praestantiores animi dotes, religio singularis, diligentia divini cultus, justitia insuper ac pietas, & constantia cum ingenti moderatione conjuncta. Animus ad haec insons, ac simplex, nulli vitio obnoxius, & ad promerendam Ungarorum gratiam, immortalitatemque comparandam, nimis intentus, in bello fortis & intrepidus. Nulla vir bonus, ac regno permaturus, aestuavit avaritia, nulloque libidinis imperio vexatus est. Quum se facilem exorabilemque praestaret, nimium ex popularitate favoris gratiaeque contraxit. Nullum ex ejus ore verbum auditum, quod insolentiam temeritatemve saperet, aut aliquid turpitudinis oboleret. Consuetudo dulcis, mores quoque mitissimi; talis denique censebatur, ut e Sarmatis talem virum prodisse haud facile quis *Proceres ab Elisab. ejusque filio, deficiunt:* crediderit. His igitur artibus, Vladislai praesentia multum favoris sibi comparavit. Hinc multorum voluntates immutatae, & e Proceribus complures, qui adversae factionis erant, in ejus partes, praeter omnium opinionem concessere: inprimis- *In his Nic. Ujlaky, Croatiae Banus:* que Nicolaus ab Ujlak Croatiae praefectus, quum pupilli partes quotidie labefactari conspicaretur, ut suae consuleret utilitati, a regina defecit, in Vladislai factionem plane concessit, & in afferenda Poloni dignitate sic acer pertinaxque fuit, ut multo plus fortitudinis in afferendo, quam in deficiendo perfidiae, retulisse videretur. *Rozgonia gens:* Simon quoque Rozgon, Agriensis Episcopus, item omnes ejus fratres, Poloni partes pertinacissime sectati sunt. Rozgoniae defectionis causa Elisabetha fuit: quippe quae Simoni, dum Veszprimiensis erat Episcopus, Archiepiscopatum Strigoniensem efflagitanti, repulsam dedit, respondit que, Elisabetha regnante, Simonem numquam Archiepiscopum futurum; contra ille, se vivente Elisabetham numquam regnaturam. Archiepiscopatus igitur, reginae jussu, Dionysio datus. Item, quum in superioribus Ungariae partibus, Rozgonia domus nimis auctoritate opibusque polleret, universam illius orae Procerum Nobiliumque turbam in Vladislai auxilium convertit.

Ioann. Hunyades: Quin etiam Joannem Hunjadem, quo praestantiorem domi militiaeque virum illa tempora non viderunt, ut deinceps, quum res ipsa postularit, sat copiose re- *Ejus gens:* feremus, Polono nimium fuisse addictum perhibetur. Hic enim Valacho patre, matre vero Graeca natus, industria & virtute supra omnium opinionem suum genus illustravit. Parentibus nequaquam obscuris editum tradidere. Pater namque inter Valachos, qui Getarum Dacorumque loca nunc incolunt, & e Romanis superfuisse colonis, veluti linguae similitudo testatur, sane creduntur, plurimum apud eam gentem potuisse dicitur. Quippe qui non consilio solum, ac longa rerum experientia, sed opibus & fortunis, multum sibi auctoritatis compararat, assiduo bello exercitatus, non plus divitiarum, quam nominis, e militaribus studiis ipse con- *(Hollós.)* traxerat. In Corvino vico natus, in Corvinam Romanorum familiam genus retulit. Mater vero, e Graecis edita, e veteri & imperatorio sanguine promanasse *Initia.* credita est. Nonnulli ad Theodosium huic genus referre audent. Servivit a principio cum duodecim equis Demetrio, Episcopo Zagrabiensi; & in Italia duos annos sub duce Philippo Mediolanensi prima stipendia meruit, nam Sigismundum in Italiam sequutus, remansit. Sigismundum enim affirmant, fama paterni nominis,

Joannem,

Joannem, adhuc ephebum, e transalpinis oris in Transsylvaniam transtulisse, Hunjadicis praediis, quae in extrema Transsylvaniae ora, quae ad Valachiam attinet, sita sunt, ob rem bene gestam donasse. *A rege Sigism. praediis in Transsylv. donatus:*

Prima hunc stipendia sub Ungaro, Halae praefecto, fecisse, memorant. Nosque a divo Matthia nonnumquam audivimus, quum Praefecti cujusdam filium in conspectum admitteret, quod de patre, conversus ad alios, ingenue fatebatur. Hic est, inquit, illius Optimatis gnatus, sub quo pater meus primum meruit, vocemque centurionis expavit, mox propria virtute, fortunaeque dexteritate fretus, munia quaeque militiae honorificentissime gessit, ex bono tyrone miles fortissimus, ex milite Imperator optimus emersit. Per singulos ordines, miro laudis gloriaeque successu, jam evectus, provincias cum imperio fortiri coepit; cum praestantissima *Ghereborum* domo affinitatem inivit. Hinc Elisabetham, quae Ladislaum Matthiamque genuit, uxorem duxit. Vir fuit, in quo magnam Corvinorum virtutem, item magnanimitatem, sapientiam, fortitudinemque Romanam recognoscere licebat. Aspectu perliberali fuit ac venerando, militari robore indomitus, cujus mite praestansque ingenium nil praeter Romanae dignitatis imaginem referebat. Oculorum ac oris venustate praepolluit. Mores omni ex parte nobilissimi, ab omnique barbaferitate redemti. Religionis ac justitiae, item libertatis & beneficentiae, studiosissimus fuit. Neque deerat amor honestatis, & amicitiae cultus, ad obligandos militum animos, & promerendam caeterorum gratiam, usque adeo promtus, ut aeque ab omnibus amaretur. Comitate, beneficentia, dissimulationeque callida, sic inimicitias & odia declinavit, ut his officiorum artibus, ad ejus dignitatis altitudinem sibi viam compararit, quam ne sperare quidem licuisset. Acer & excelsus viro fuit animus, consilium prudens callidumque, cui mos erat, nil inconsulte, nil intempestive agere. Nil spes ejus appetere videbatur, quod arte consiliove assequi non auderet. Variante tamen in bello fortuna usus, ne obnoxiam hanc sibi semper habuisse videretur, in agro Huniadico, quem a Sigismundo quondam dono acceperat, in edito monte castellum erexit, quod placida circum flumina lambunt; item arte ac natura usque adeo munitum, ut nullum hostilem impetum reformidet. *(Forte Szilaghiorum de Horogszeg.)* *Ejus virtutes:* *Castellum Hunyad aedificat:*

Joannes igitur Corvinus, post caetera, quae summa cum laude munera gesserat, Transsylvaniam provinciam cum imperio, ob rem optime gestam, impetravit: atque hinc facile ad maxima quaeque subinde evectus est. Quare Vaivoda, ut ajunt, cognominatus, multum posthac auctoritatis & potentiae sibi vendicavit. Itaque quum duplici factione Ungaria tota laboraret, Vladislai partes sectari placuit, quod adversariorum vires haud parum enervavit. Hinc tanta Polonis accessio facta, ut absque difficultate caetera transigerentur. *Transsylvaniae praeficitur.*

Quum igitur coronandi regis tempus instaret, & pupilli res quotidie detereret, Budae a Palatino conventus indicitur. Convere extemplo Proceres, Antistites, Legati civitatum, universaque regni Nobilitas, insuper & plebis innumera multitudo; qui quidem omnes novi Principis imperio gratulari, passimque gestire videbantur. Sub incolumitatis diplomate, adversae factionis nonnulli Principes, ad indictum conventum advenere: in primis Dionysius Metropolita Strigoniensis, Cardinalis eo tempore spectatissimus, & Ladislaus Gara Vissegradiensis Praefectus arcis, quos haud mediocris pars Optimatum & nobilitatis sequebatur. Ex his alter pupillum praecipue diligebat, quia sacro baptismate initiarat: alter aerarii, munitissimaeque arcis praefecturam, ob exploratam fidem, non immerito fuerat assequutus. Quum Budam, non absque magna expectatione, venissent, regalem cum caeteris Pontificibus Optimatibusque arcem subivere: dum soluto Senatu, cum aliis patribus abirent, interceptus est exitus, nec unquam exeundi facta copia, donec fidum in manus novi regis obsequium jurarent, & Ladislaus Vissegradum thesaurumque redderet. Vi adacti, postulata factitarunt: mox, non sine gratia, in libertatem restituit. *Vladislaus rex salutatur:* *Dionysius Archiepisc. Strigon. & Ladislaus Gara, reginae fautores, Vladisl. fidem iurare coguntur.*

Post ubi satis inter Principes de coronando Vladislao conventum erat, Vissegradum omnes, ad referandum aerarium, & accipiendum sacrum diadema, concessere.

Coronam Vladisl. Wisfegradi frustra quaerit:

cessere. Patefacto aerario, cuncta integra invenere; coronae tantum, ab Elisabetha subtractae, furtum deprehendere. Hinc turba ingens inter Proceres oborta, hinc prima perniciosi ac diuturni belli auspicia laeva sunt edita; infremere multitudo coepit, & factionum vulnera, quae cicatricem dudum obduxerant, recrudescunt. Pars Polonica, ad regalem Albam extemplo properandum, regemque coronandum exclamat: sacrum Albae diadema non defuturum. Reges, non peregrinae foeminae, sed Ungarorum auctoritate fieri oportere. Subticebant, prae metu & pudore, quicunque reginam & pupillum diligebant. Nonnulli reginae facinus improbare, dicere nec justum, nec fas esse, divinum regiae majestatis insigne per sacrilegium abstulisse, & illorum commisisse manibus, quibus cum Ungaris, non tam antiqua, quam ingenita odia intercessere; quin etiam multa hinc mala augurari. Quare non sine tumultu, ob indignitatem rei, Albam properatur. Rex, cum ingenti Suffraganeorum multitudine, illuc ducitur, in divi Stephani Basilica Vladislaum cum maximo plausu rite coronant. Quum vera corona defuisset, quam regina sustulerat, e simulacro divi regis, quod in sacello colebatur, placato numine, praereverenter diadema sumtum, & re jubente, in coronandum Poloni caput usurpatum est. Hinc inextricabiles totius Ungariae factiones exortae sunt; hinc omnis concordia soluta: extemplo intestinae discordiae incessere, simultates & odia instaurantur, conticuere leges, & conculcata judicia, prout quemque propria libido tulerit ita sese gerere, quisque sibi judex esse, vim, rapinas, homicidia passim agere, inimicitiae tunc graviter exerceri, ille magis injurius haberi qui minus posse videbatur. Aliena praedia sine pudore occupari, violari templorum jura, nulla denique sacra profanave potestas se injuriis abstinere. Exaggerabat & illud haec mala quae diximus, quod cum armis omnia obstreperent, quicunque se imparem inimico senserat, peregrina auxilia introducebat, quae utrumque pro furoris imperio populabantur. Hi pupillum revocare, Polonum illi retinere contendunt. Alteri Alamannos, Polonos alteri, certatim invocant. Barbaram igitur Scythicae gentis immanitatem, quae tantopere concordiam & otium abominatur, diu iste furor exercuit. Et eo usque ni mentiar exercebit, donec se quisque metiri, coercere ambitionem, aliena dimittere, invidia carere, mutuamque concordiam amare didicerit. Sed de his hactenus.

Coronatur coronâ S. Stephani:

Nicol. Gara cum sociis, Ladislai inf. partes secuti, arma parant:

E conflatis igitur discordiis, quibus graviter Ungaria aestuabat, bellum civile tandem exarsit. Ladislai partibus inprimis hi praeerant: Ladislaus Gara, Banatus ut ajunt munere insignis, Joannes Philippus Korogus, item Andreas Bothus ex Harapko vico natus, & Henricus Thamasi, Vaivodae filius, qui armis, consilio, fortunisque amplissimis, multum ea tempestate posse videbantur. Hi a Polono palam defecere, & pupilli partes se acerrime asserturos esse profitebantur. Non solum a regina Elisabetha opibus adjuti, verum etiam suis impensis, haud parum equitum ac peditum inauctorarunt, ut a Sarmatarum servitute Pannonias vindicarent. In inferiore Pannonia primum res novas moliti, ad monasterium Szekszárd, quod sub Bata situm, ad quinque millia passuum prope Danubium, nunc Szeek appellant, prima castra locarunt. Ad coercendam hujusce factionis audaciam, Joannes Corvinus, qui quum Transsylvaniam provinciam cum imperio tenuisset, perpetuum Vaivodatus nomen assumsit, a novo rege decernitur, Nicolaum quoque Ujlack, Machoviensis provinciae Praefectum, regnique Bosuensis titulo deinde clarum, in hac expeditione collegam fortitus est. Ambo namque illa tempestate armis, actoritate, divitiis, viribusque praepollebant. Quare haud temere, ad exstinguenda prima formidolosi belli incendia, utrumque Proceres illico delegere. Quum properatis itineribus ad monasterium pervenissent, vix curandis corporibus unum diem indulsere, postero prima luce praelium initur. Nondum utrinque signa dabantur, quum levi velitatione pugna conseritur: in dextro Corvinus, Nicolaus in sinistro cornu praeerat, in medio Polonus erat. Facta repente pugnandi copia, tanto inter sese impetu concurrere, ut non cum propria, sed aliena, vel infestissima gente dimicarent. Poloni, Unga-

In hos movent Joan. Corvinus, & Nicol. Ujlack, Vladisl. sectatores:

Ungarorum exemplo animati, eo vehementius dimicare nitebantur, quo magis verebantur, ne ab his, qui parebant, ulla virtute superari viderentur. In tanta igitur certandi pertinacia, Ladislaus Gara, qui in sinistro cornu pugnabat, a Corvino inclinatus, cedere cogitur, & dum manus hostis evitat, fugam praeripit: tali facinore suorum mox animi consternantur, confunduntur ordines. Henricus & Andreas a Sarmatis inclinati, prospecta Garae fuga, & confusis ordinibus, pari metu perculsi, palantes fugiunt; relictis quisque castris & impedimentis, in proximas continuo sylvas involarunt. Per avia loca ferri, disquirere latebras, & varia sese arte tueri: contra illi, ne minore quidem pernicitate a tergo instare, passim insequi atque trucidare. Andreas Bothus, haud parva saevitia praeditus, in fuga caesus est. Capitur Henricus; Ladislaum Garam, Joannemque Philippum, quamvis major corporis moles utrumque gravaret, dexterior tamen fortuna respexit. Caecum iter ingressi, e tanta strage tandem evasere: quicunque superfuere, numquam amplius in apertum certamen descendere ausi sunt. Joannes autem & Nicolaus, victoria potiti, castris impedimentisque direptis, Simonthorniam, Istro vicinam, & Siklós, Dravo proximum, obsedere. Quum nihil obsidendo proficerent, quando validissimo utrumque praesidio munitum erat, ne tempus in minimis frustra tererent, inferiores oras ocyssime lustrarunt, & nutantes aversosque populorum animos ad Vladislai fidem revocarunt. Reversi Budam, a rege ac Proceribus cum magno plausu admissi, & pro dignitate laudati sunt.

Concurrente utrinque exercitu, Gara ceditur.

Ioan. Corvinus Simonthorniam & Siklós frustra tentat.

Dum haec in inferiore Pannonia gesta sunt, qui superiorem incolunt, ob Austriae vicinitatem omnes fere reginae partes tutabantur: in Szaladiensi primum ora res novas moliuntur, vicinos, pagos, & castella, quae Vladislao parebant, variis belli incommodis afficiunt, omnique conatu ad sua finitimos studia revocare contendunt. Atque prae caeteris id Thomas Zéech, Dionysii Strigoniensis Metropolitae frater, experitur: vir bello impiger, animi corporisque viribus excellens, qui a pupilli fide reglutinari non poterat. Comárom, regale castellum, cum praesidio tenebat, ad fluvialis insulae caput situm, neque procul a Strigonio remotum. Audito sociorum conflictu, quem a Coruino Nicolaoque acceperant, eo magis ad bellum irritatus, finitima cuncta igni ferroque sollicitat, longe lateque discursat, praedas ingentes agit, pecora cum hominibus abigit, incendit pagos, & tumultu omnia complet. Eo quoque sua evecta est audacia, ut Budam, despectante rege, sollicitare non vereretur: instructo namque agmine, e Strigoniensi arce descendens, quicquid interjacet, id omne populatur & vastat. Quum ad Budam veterem pervenisset, suburbium novae Budae, quod ad Calidas situm est, & Felhövisz nunc Scythice nominant, nullo metu remoratus adoritur. Ignem inprimis aedibus subjicit, obstantes obtruncat, in suburbanos haud parum saevit. Rapinas, caedes, & incendia rex ab arce despectat, quin & urbi timet, cujus ab ea parte moenia tentari prospicit: & illud verebatur in primis, ne qua in urbe conjuratio foret inita, quae Thomam propius admovisset. Arcem cum civitate, dispositis ubique militum stationibus, diligentissime custodiri jubet. Ex improviso ad repellendum hostem prodire non ausus, sat se facere arbitrabatur, si civitatem protegeret: item ille tot copiis instructus advenerat, ut non facile repelli posset. Thomas, incenso suburbio, & direpto agro, Strigonium se recepit.

Superior Ungar. Ladislao adhaeret.

In his Thomas Zéech:

Qui Budam ipsam sollicitat, suburbiis incensis.

Vladislaus autem, spectata suorum fide, & profligatis in inferiore Pannonia inimicis, animatus, in domitandum Thomam, qui ex his qui superfuerant formidolosus admodum sibi videbatur, animum advertit. Convocato exercitu, Strigonium inprimis properat, arcem in edito monte sitam, & Danubio prominentem, obsidet. Ut arctius urbem occluderet, in monte, qui e conspectu assurgit, & a divi Thomae aedicula nomen accepit, praesidium imponit, munitiones & tormenta statuit. Oppidani saepe ex arce prodire, ex improviso castra adoriri, nonnullisque caesis in arcem se recipere: contra illi, dispositis circum vigiliis observare, prodeuntium coercere audaciam, & mutuis quotidie caedibus sese conficere. Dionysius autem, Metropolita pientissimus, omni religione ac vitae honestate praestans,

Vladislaus, Thomam ulturus, Strigonium obsidet.

haud aequis Ungaricum sanguinem oculis in dies hinc & hinc effundi despectare poterat: pupilli jura violari aegerrime ferebat, neque tamen intestinum quotidie bellum augeri facile tolerabat. In lacrymas effusus, divinam opem implorabat: ad postremum, communis hujusce calamitatis impatiens, ad Vladislaum in castra cum literis puerum mittit, quibus de concordia agendi copiam postulat. Rex pari pietate decertans, aequissima postulata non abnegat. Postero die per internuncios res agi coepta, tertio intercedente pax transacta est. Vladislaus, pacatis his rebus, in comitatum Szaladiensem, quem a se defecisse noverat, castra movit: duo ibi castella expugnavit, quae impositis Alemanni praesidiis pertinacissime tutabantur, quorum Párkán alterum, alterum Kigjós vocitatum. Receptis igitur his locis, & pacata provincia, ovans Budam rediit. Ne insignia quidem incommoda, calamitosasque rapinas, praetermittendas esse censui, quae his quoque temporibus, in variis Ungariae locis, a finitimis exercebantur, atque in annos circiter octo & viginti deinde continuatae, ad Matthiae usque regis tempora perdurarunt.

Dionysii opera pax coalescit.

Dum haec a Vladislao in Pannoniis agebantur, in ulteriore Ungaria, externorum latrociniis & rapinis omnia miscebantur. Elisabetha namque regina, *Gizkrae* Boemo, nobili Brandisiorum genere nato, viro impigro ac forti, assiduoque bello exercitatissimo, alioquin plus aequo cupido obnoxioque rapinis, Zólyom oppidum regale, cum appendicibus, secundum Alberti regis obitum, dono dederat. Adjecerat quoque huic Cassoviae urbis montanaeque provinciae praefecturam, ut hominem, quem consilio, armis, & auctoritate haud parum in Boemia posse noverat, hisce sibi officiis obligaret, eoque vehementius in pupilli sui tutelam obstringeret. Is quum Ungariae Proceres, mutuis inter se injuriis, ac intestino bello decertare sensisset, nactus ad explendam cupiditatem tempus nimis idoneum, vicinas Cassoviae regiones, ac universas superioris Ungariae oras incursat, pagos incendit, agrum late populatur, praedam undique ingentem congerit, juxta in homines ac pecora saevit. Eos prae caeteris gravi bello sollicitat, quos adversae factionis esse acceperat. Quoscunque Nobiles, pupilli partibus infestos, per delatores esse cognoverat, igni ferroque lacessit, atque ut initum tutius bellum aleret, externum militem conducit, facinorosa quoque gente complet exercitum, quae raptu victum trahere consueverat. Ast ubi satis audaciam suam muniviſſe ratus est, aperto cunctos adversantes marte lacessit, vicos incendit, multa vi oppida capit, quin etiam & aliorum suo scelere audaciam auget. Hinc Pancratius Lyptoviensis, hinc Petrus Komorowzky, item Akzamythus, Thalasus, & Rybaldus, Kerczky, Wryk, Zlowachko, & cum his praeterea magna Polonorum Slavorumque manus, & gregariae militiae multitudo, praedae cupiditate allecta, confluxit. Multas in regno munitiones, temporariaque castella construunt, impositisque praesidiis, agros late discursant populanturque, tumultu & terrore omnia complent. Quicquid ex intestino superfuit, peregrino bello absumtum est, eoque aerumnarum redacta fuit Ungaria, ut suorum externorumque rapinis pariter afficeretur plebs & rusticana multitudo, neque quotidianis vectigalibus, neque crebris rapinis spoliisque, pacem otiumque mercari poterat. Ad extremam tandem redacta calamitatem, desertis vicis oppidisque, in sylvas & antra se receperat; disquirebantur latebrae, & in lustris, ferarum more, multi delitescebant, assiduis namque caedibus & incendiis cuncta passim absumebantur.

Gizkra, Boemus, depraedatur & vastat Ungar.

A Carnis autem & Noricis, ne qua pars igni, in tanta perturbatione terrorique cessaret, Ulricus Ciliae Comes, reginae Elisabethae ut ferunt avunculus, Pannonias bello nequaquam inferiore sollicitat. In omnes Optimatum Nobiliumque pagos & oppida, qui Ladislao nepoti refragari dicebantur, usque adeo saevit, diripit ac vastat omnia, ut cum profano execrabilique hoste rem agere videretur. Vicos & castella passim incendit, pecus hominemque juxta abigit, nullum inferendi terroris modum praetermittit, quo magis nobilitatis & plebis animos a Vladislai regis fide abalienet; quin & finitimos omnes in Ungaros irritavit.

Vlricus Ciliae comes Vladislai fectatores ferro & igni persequitur.

Verum

Verum haud ab re fore ducimus, si prius quam Corvini bella, quae cum Turcis ille varia fortuna gessit, attingeremus, & ea quae intra regni fines gesserit, breviter enarrentur; inprimisque quid cum Gizkra fecerit, a quo bis victum Pius Pontifex fuisse scribit, exponatur. Sed quum ratio temporum his congruere minime videatur, hunc ordinem, ut quo tempore quae gesta sint referantur, intercipere cogimur. De Turcarum igitur bello agendum, quod altiusculc repetendum est.

Eodem fere anno, quo rex Albertus vita decessit, Amurathes rex Turcarum, aestuante Pannonia, superiorem Mysiam, quam Rasciam nunc vocant, occupavit; quod haud difficulter assequi potuit. Nam rebus Ungaricis ad interregnum redactis, deinde duplici factione, & intestino bello admodum laborantibus, ejecto Georgio Principe, & observante nemine, id sibi non prius sperare, quam praestare licuit. Mysia potitus, ad invadendam Ungariam animum appulit, quod ex intestinis regni discordiis audere facile potuit, inprimisque Albam Graecam, Taurunum prius dictam, & ad Danubii Sauique confluenta sitam, obsedit. Arcem cum praesidio Joannes Prior Auranae, militaris antistes, vir bello impiger & clarus, tenebat. Hic Matthiae Croatiae Bani frater, & e patricio Ragusinorum ordine natus erat. Hanc spectatae virtutis magnanimitatisque familiam, Sigismundus Imperator, ob rem bene gestam nimis extulit, omnibusque honoribus excoluit. Quum adventantem hic hostem prospexisset, ex urbe occurrit, & tumultuario certamine usus, quum se Turcae imparem intellexisset, illico rediit, miraque diligentia munivit urbem. Contra hostis pro virili parte moenibus appropinquare, stationes circum disponere, tormenta propius bellica admovere, occludere civitatem, & quam gravissima potest obsidione coercere. Ne minus quidem impigre oppidani cuncta intus curare, vigilias agere intentissimas, ex improviso in castra erumpere, caesisque nonnullis intro se recipere, atque ita conatus hostis eludere. Quum Amurathes crebris suos eruptionibus haud mediocriter infestari cerneret, illorumque caedem in dies augeri, eo magis instat, & ad praelium irritatur. Intendit machinas, moenia & propugnacula pertinacissime quatit, turres nonnullas proterit, multi quoque e propugnatoribus quotidie interficiuntur. Quassa in dies moenia aliqua ex parte labascunt, obsessis nihil quietis datur, quippe qui interdiu urbem protegunt, fractos noctu muros resarciunt, egesta terra, fimo, & pecorum excrementis, aggerem lignis circum munitum ducunt, eoque magis hostis laborem ac ictus eludunt. Saepe usque adeo irritati sunt utrinque animi, ut scalas hi muris admoverent, subeuntes urbem cominus oppugnarent, onerata hoste moenia susciperent: contra illi, qui audaciam silentio fecerant, mox insurgere, cum securibus excutere, conflatam picem ac sulphur in eos demittere, apum in hos examina jaculari, ut aculeis competiti graviter angantur; item clava enseve deturbare muris, deturbatosque saxis illico conterere, ingentem demum patrare stragem videbantur.

Amurathes, diffidentibus Ungar. Albam Graecam obsidet.

Arci Ioan. Prior Auranae praesidebat.

Oppidani fortiter se defendunt.

Quum uno atque altero praelio se nihil proficere Turca intelligit, ad machinarum spem continuo redit, urbem gravius quassare non cessat, clam saepe muneribus & promissis oppidanum tentat. Obaudit ille, acceptis quandoque muneribus, & promissa irrita praestat, & exteriore muro ne satis quidem fretus, intus fossam & aggerem altiorem obducit; quin etiam diremta dudum hostis oppugnatione, ex insperato prodit ex urbe, incautum militem adoritur, & antequam e suscitato tumultu expedita acies cogatur, gravis interim clades infertur.

Elusa hucusque opera, Turcarum Imperator, antequam coeptis absistat, nil intentatum dimittere decrevit. Novas artes excudit, quando facile intelligit, capta repente Alba, patentissimum sibi Pannoniarum patere aditum; quare multo vehementius ad expugnandam urbem incenditur, eam adactis clam cuniculis occupare cogitat. Ad secundum lapidem monticulus assurgebat, a cujus tergo omnia clandestine fieri poterant. Continuat igitur obsidionem, ex inita parum oppugnatione se remittere simulat, & si quid remittitur, id non nisi ex ingenti labore fieri ostendit: mox cuniculorum opus inchoat. Viginti hominum millia operi destinata: fossam

Amurathes cuniculis urbem aggreditur.

ſam in antri ſpeciem exordiuntur, die noctuque ſuffodiunt, quo ſuffoſſam cautius terram egererent, maximum jumentorum numerum adjecere, addidere camelos, aſinos, & onagros, & dum vecturam commeatuum ſimulant, egeſtam terram ſubvehunt, ſubvectamque mox in proximum fluvium demergunt. Has oppidani inſidias nequaquam ſentire, prae montis oppoſitu nihil proſpectare. Jam illi ad moenia cuniculos continuato labore prope ſubduxerant, nec adhuc Turcae dolos miſeri intellexere; foſſa usque adeo patens, ut quaterni equites facile ſubequitarent. Interim immitiſſimi hoſtis conſilium a divina benignitate intercipitur; ne unicum Ungariae propugnaculum, quae ſola per tot annos pro Chriſtiana republica cum fera gente dimicavit, in perniciem fidelium expugnaretur, indicatur facinus. Nomen indicis & modus ignoratur: aliqui a Chriſtiano milite oppidanum quendam admonitum fuiſſe memorant; brevem epiſtolam ſagittae alligatam, immiſſamque moenibus, rem pateſeciſſe alii prodidere.

Re tandem comperta, contra moliuntur oppidani:

Praefectus Albanae arcis admonitus, veluti in re tali fieri ſolet, extemplo alteram contra molitur; interdiu ac noctu, Turcarum cuniculis occurrere contendit. Quem ubi appropinquare ſat certo comperit argumento, foſſam, quam ipſe fecerat, nitro, ſulphure, ſarmentis, aliisque concitatiſſimi alimentis incendii, repente complevit, muro craſſiſſimo mox ad initium occluſit, foramen duntaxat anguſtiſſimum ad obſtrictum aditum relinquitur, ubi admoto tempeſtivo igni, ſuccenſaque materie, caecus hoſtis abſumi poſſet. Joannem haudquaquam ſpes ſua fefellit: nam ubi hoſtilem foſſam cum ſua intra moenia congruiſſe per exploratores intellexit, ignem repente per foramen immittit, graviſſimum intus incendium concitatur, & quum exhalare non poſſet, atro cuncta fumo complevit. Homines cum jumentis, partim igni, partim fumo abſumti. Congeſta namque multitudo, ac caecitate obſita, una miſcetur, mutuoque impedimento confunditur; neque cedere, neque egredi novit, in communem quisque perniciem feſtinat. Nam ubi a penitiore parte tumultus obortus eſt, quicunque penes aditum verſabantur, intonante clamore inſiluerunt: occurrere egredi conantibus, & dum mali cauſam ſcire contendunt, moribundam multitudinem ſiſtunt, cameli, aſini, equique clamore perculſi, fugientes remorantur & impediunt; quare praeter jumenta, ſeptemdecim hominum millia in cuniculis interiere. Amurathes, conſilio ſuo fruſtratus, quum enectam in fovea multitudinem efferri imperaſſet, ſpectata ſuorum ſtrage, graviter indoluit, cum dira ſibi gente rem eſſe ſenſit. Praeter haec in urbis oppugnatione octo circiter hominum millia deſiderata ſunt. Poſtquam ſe nihil ſeptem menſibus proficere potuiſſe cognovit, obſidionem illico ſolvit; ab alia Ungaros parte ſollicitandos eſſe intellexit. Relicta Myſia, ad inſtaurandum exercitum, & comparanda ſupplementa, in Macedoniam & Thraciam hibernatum ſe recepit, & Joannes Raguſinus, ob Albam ſtrenue defenſatam, perpetuam ſibi domuique ſuae laudem comparavit.

Et 17000. Turcarum edunt ſtragem.

Amurathes obſidionem ſolvit.

Io. Corvinus, Chriſt. reip. defenſor:

Unicum illa tempora virum protulere, *Joannem Corvinum*, de quo ſupra dicere occoeperamus: quo quidem ſi in tanta rerum omnium perturbatione caruiſſent, nemini profecto dubium eſt, quod jam diu non ſolum de Pannonibus, Noricis, & Germanis, verum etiam de univerſa Chriſtiana republica fuiſſet actum. Hic regni & orthodoxae gentis propugnator fuit acerrimus, Turcamque non modo intra fines coercuit, ſed variis cladibus affectum, ad reddendam Georgio Myſiam, ut ſuo loco referetur, ſane perpulit. Quare non multo poſt tempore, quum ſpectatae fidei ac virtutis eſſet, praeter Tranſſylvaniae provinciae gubernationem, quam cum imperio tenebat, ob rem bene geſtam, Severienſis Temeſienſisque oppidi praefecturam fortitus eſt. Nam quum haec loca Turcis eſſent expoſita, ad inhibendum durum hoſtem, inferioris Ungariae oris praefectus eſt. Ne virum quidem latebat, ſe talem provinciam fuiſſe ſortitum, in qua virtutis ſuae periculum, & perpetuum laudis monumentum futurum erat. Succurrebat amor patriae, & praeſentis exitii metus, quae virum vehementer angebant. Ungari, ob inteſtinas diſcordias, dum mutuis caedibus & rapinis libidinem ſuam explerent, neque patriae, neque imminentis

Inferiori Ungariae, Turcae repellendo, praeficitur:

nentis mali curam agebant, atque propriae salutis immemores, nil pensi habebant, Turcae, quam civi, cedere malebant. Quin etiam eo furoris & vesaniae tunc Ungarus evectus erat, ut graviores civis, quam Turcae reputaret injurias.

Amurathes Ungariam populatur: Exin vero Amurathes, qui tantam opum hominumque jacturam in Albana obsidione fecerat, ne tantam praeteriret occasionem, quacunque licet parte regnum incursat: nunc ad Tibiscum usque ulteriorem Danubii partem populatur, pagos comburit, homines ac pecora abigit; nunc, quicquid Savum Dravumque interjacet, vastat ac diripit. Hinc & hinc senes & juvenes, mares & foeminae, cum pueris, in perpetuam servitutem abducuntur, & Proceres Ungariae, intestino bello correpti, nondum resipiscunt. Solus Corvinus, reipublicae charitate percitus, tot malis occurrit, profligavit Turcas, regnumque pacavit. Nos autem, qui tanti viri gesta scribimus, non quotidianos congressus, sed insignia quaedam bella, memoria perquam digna, & potiora, referemus: minoris autem momenti certamina, quae latrocinia potius, bellique simulacra, quam vera fuere praelia, silentio praeterire duximus.

Hic Isacum Rasciae & Mysiae praeficit: Duo eodem tempore duces impigri, in finitimos convenere locos: Corvinus inferiorem Ungariae, contra Isack Rasciae ac Mysiae superiorem oram, tuebatur. Alter Temesum, Senderoviam alter, gubernabat. Hic consilio & virtute major, ille audacia & calliditate potior; laudis & victoriae utrique par amor. Superiorem Mysiam, & non mediocrem Daciae partem, tenebat Isack. Ut gratiam ab Amurathe longe majorem iniret, sub quo munera quaeque maxima gesserat, ad propagandos hic imperii fines omnes animi nervos intendit. Albanum agrum, quem Taurini quondam incoluerant, vastare statuit, ut coloni, desperatione adacti, emigrare cogerentur, & Albam dentum, quam Imperator expugnare non poterat, ad extrema redactam occuparet, quo facilius deinde Pannonias adoriretur. Quacunque potest arte, Corvinum, suis consiliis obstinatissime adversantem, sollicitat: modo in ejus provinciam excurrit, modo varias, dum praedari cupit, insidias intendit. In vias omnes consilia versat, quibus prudentissimum fortissimumque hostem circumveniat. Albanum igitur agrum inprimis adoritur, pagos diripit, incendit, ingentem hominum pecorumque praedam abducit. Populata circum regione, suburbana invadit, unde aegre rejectus est. Quum circum late igni ferroque grassantem Corvinus aequo animo tolerare non posset, coacto clam valido equitatu, nonnullisque cohortibus, & accito collega suo, Nicolao de Ujlak, Danubium trajecit, & inter Albam & Senderoviam castra posuit, septuaginta stadiorum intervallo sejunctas. Occurrit extemplo Isack avidissimus, cum ingenti copiarum multitudine, ne, lacessitum tot injuriis & occursionibus hostem, reformidare videretur. Data pugnandi copia, praelium detrectare non ausus, extemplo in medium instructam aciem educit: id ipsum quoque facit Corvinus. Inprimis duas vexillationum alas intendit ad utrumque cornu, post haec cataphractos equites collocat, quibus hippobalistas subjicit, in medio agmine milites gravis armaturae, ferentarios sagittariosque statuit. Cataphractorum quoque munit equitatu, subsidia his fortissima subnectit, praesidium etiam statuit validissimum. Mox pugnae signum dari jubet, ac ea mente certamen adoritur, ut aut gloriosam victoriam, aut pulchram mortem tandem sortiatur. Collatis ubi signis concursum est, gravis & cruenta pugna conseritur: cum ingenti clamore Turcae pugnam ineunt, quam si non bene succedere sentiunt, mox praelium detrectant. Alae continuo ab his inclinatae: at ubi ad cataphractos perventum est, eorum impetus illico sisti coepit: pertinaciter hic aliquamdiu utrinque pugnatum. Oppetiere hinc & inde multi; sed quum hi robore, agilitate illi obniterentur, in confertissima pugna Turcae proteruntur. Oritur hic magna caedes; quam quum Isack intellexisset, obstinatioresque Ungarorum animos in horam fere conspicaretur, Senderoviam versus fugam rapit, ut suae ac caeterorum, qui superfuerant, saluti consuleret. Vertente terga duce, id ipsum reliqui fecere. Contra a tergo instare Ungari, Joannes prae caeteris ocyus insequi, multos in fuga caedere, exemplo suo caeteros hortari,

Isac cum Corvino praelio decernit:

In fugam conjicitur:

hortari, optimi Imperatoris ac fortissimi militis uno eodemque tempore officium praestare. Ad Senderoviae usque suburbia petitus est hostis, pauci e Turcis evasere, caeteri partim capti, partim trucidati sunt. Impedimenta, & multa hinc relata sunt spolia. Corvinus tandem, insigni victoria potitus, cum ingenti praeda & captivorum numero, Albam rediit, & cumulatas, pro illatis injuriis, a Turcis tunc poenas exegit. Isack, praegustata Corvini virtute, in posterum se longe modestius egit. Magna hinc nominis Joanni fuit accessio. Nam ubi de Turcae clade Budae significatum est, ne parva quidem omnes laetitia incessit, inprimisque Vladislaum regem, qui acceptis de victoria literis, diis immortalibus repente supplicationes instituit, longaque Joanni epistola congratulatus, multis laudibus, amplissimisque donis, ad continuandum hoc bellum plane succendit. Hinc ille majores extemplo animos concepit; quod eo lubentius facere videbatur, quia tam sanctam expeditionem fortitus erat, qua non modo fortunarum incrementa, perpetuamque apud posteros immortalitatem, sed solidam animi beatitudinem hinc sperare fas esset.

RERUM UNGARICARUM

DECADIS TERTIAE

LIBER QUINTUS.

Georgius Podiebrad, rebus Boemicis potitus, se Ladisl. tutorem a Friderico Imp. constitui frustra postulat.

um haec in inferiore Pannonia Mysiaque geruntur, Boemi quoque fluctuare non desinunt. Postquam Georgius apud eos principatum adeptus est, tantum sibi virium conflavit, ut e Proceribus nemo publice privatimve huic auderet adversari; quin & Senatoribus, formidolosa vi potentia libere loquendi potestatem ademerat. Quisque hunc vulgo laudare, approbare certatim ejus gubernationem, item publice assentari, omnia ad nutum ejus facere, demum impensius orare, ad Caesarem oratores mitteret, per quos pupilli tutelam impetrare niteretur. Nihil ad haec fore reipublicae salubrius, quam hunc fieri Gubernatorem, immo perpetuum Dictatorem. Quae si Caesar abneget, dicere, nil ultra cunctandum, quin regem alium creandum curent; regnum tantae molis absque rege, optimove Gubernatore, cui summa reipublicae tradatur, esse non posse. Hujus dumtaxat temporibus procellas publicas desedisse. Haec Georgius quamvis ingrato haud parum animo acciperet, assentanti tamen populo, cujus auram affectarat, obstinatius adversari, & ista confutare non poterat, ne popularia a se studia declinaret. Ad Caesarem oratores misit, qui, quum mandata diligenter exposuissent, nihil impetrarunt; quin etiam id ipsum, multis legationibus a Boemis postulatum, numquam impetrari potuit.

Ladislai in Gizkram liberalitas.

Veniebant saepe ad Caesarem nonnulli e Boemis Optimates, qui sub officii praetextu, visendi populi gratia, Caesaris aulam frequentabant: in primisque Georgius, cui Gizkrae cognomen erat, qui non multo post tempore Joannem Corvinum insigni clade fugarat, Polonos, saepe Cassovianum agrum invadentes, acie fuderat, adversaeque factionis Ungaros magnis cladibus & detrimentis affecerat. Is ubi in Ladislai conspectum admissus est, in lacrymas confestim effusus, manum infantis praereverenter apprehendit, & exosculatus: *Video te tandem*, inquit, *teneque, mi rex exoptatissime, quem nondum haec aetas spectatissimam tuorum fidem agnoscere patitur. Utinam quae pro te pericula subivi, quibus me laboribus exposui, quot adverso pectore*

pectore vulnera toleravi, & cognoscere, & amorem tui militis intueri posses. Hae testimonio cicatrices sunto. Quam tibi nunc, & patri quondam tuo, vitam devovi, in tuo universa servitio expendetur. Nullum periculum, nulla vis & fortuna, meum a te animum abalienabit, servitutem meam sola mors intercipiet. Tu autem, domine, quae dicimus, per infantiam non intelligis, subrides tantum, & intentus audis. Veterano tandem militi, tot laboribus jam affecto, quae praemia polliceris? quae stipendia solves? Ladislaus ad haec, nondum sextum natus annum, ne indonatum militem dimitteret, huc & illuc oculos obduxit: Joannis, qui aerarii quaestor erat, loculos raptim apprehendit, & sex, quos ibi nummos invenit, non sine multorum qui aderant Principum admiratione, depromtos, Gizkrae dono dedit. Fausta infantis indoles, haec prima futurae liberalitatis signa edidit. Gizkra, susceptos cum maximo plausu nummos, aurata & gemmata bulla reconditos, sibi e collo suspendit, atque id regiae gratitudinis monumentum perpetuo gestavit. Quare diu inter Caesarem & Boemos, de Ladislai tutela, laboratum est. Sed interea, quid in Ungaria belli gereretur, considerandum est.

Georgius Despota, Mysia expulsus, Ragusium confugit cum ingenti thesauro.

Despota Georgius, Mysia a Turcis exactus, post Sigismundi mortem, ob gravissimas Pannoniae discordias, cum Lazaro filio ac fortunis omnibus Ragusium se receperat, ratus, in libera se civitate libere victurum. Multum secum auri gemmarumque portarat, quando opulentissimo auriferoque regno diu quiete potitus erat. Quinquies centena aureum millia in Ragusinorum aerario, quo tutius asservarentur, recondidisse ferunt. Quum veluti e naufragio in portum se huc confugisse intelligeret, securam vitam agebat, otioque civili omnem regni jacturam facile consolabatur. Dum in hac tranquillitate versatur, ecce ad Senatum Amurathis litterae mittuntur, quibus Ragusinos hortatur, oratque, ut Georgium sibi tradant, ejus opes fortunasque retineant: nil praeter hominem aliud exposcit, ut cum filiis & regno patre quoque potiatur; pro beneficio, perpetuum se cum Ragusinis otium foedusque continuo initurum pollicetur. Recitatis in Senatu literis, quum Patres dicere sententias jubentur, unico omnes consilio, Barbari facinus abominantes, nullo avaritiae scelere Ragusinae reipublicae dignitatem incestandam esse censent, neque hospitii fidem cuiquam violandam. Georgium extemplo in Senatum acciri jubent; qui quum ocyus adfuisset, auditis Amurathis insidiis, confestim expalluit: quod quum Senatores intellexissent, eum bono animo esse jubent, omni principem suspicione liberant. Quum se aliquantisper ille collegisset, ne cujus cum profana gente belli auctor esset, propediem se abiturum esse recepit. Dimissus a Senatu, Irenem conjugem, Imperatorisque Palaeologi sororem consulit, utro potius, ad declinandas Turcae insidias, an in Pannonias, an Constantinopolim fugiendum esse videatur. Irene ad Graecos suadet, ad Ungaros contra, unde profectus erat, & quorum olim fidem exploratam habebat, ejus animus hortabatur. Filiorum caecitatem nondum acceperat, quos Turca non modo captivitate, sed perpetua quoque caecitate mulctaverat. In Ungariam tandem regnante Vladislao reversus, opes secum cunctas retulit: ratus, Pannonicis ut obtigit auxiliis amissum se regnum facile recuperaturum. Venit in Pannoniam, & in sua oppida, quibus a Sigismundo quondam donatus erat, se recepit. Ad Vladislaum, qui congratularentur, obsequiumque deferrent, Legatos misit. Quum Budam paulo post ipse venisset, a Vladislao magnifice exceptus, icto perpetuae societatis foedere, a rege caeterisque Proceribus admodum observatur. Audita Corvini victoria, spes recuperandae Mysiae redintegratur, & in dies, in tanto bellorum successu, quae prospere Joannes agebat, augetur. Vix pauci menses intercesserant, quum Turca in Transsylvanis oris bellum instauraret: quod quum nimis memoratu dignum sit, rite referendum esse duximus.

Eum sibi tradi a Ragusinis postulat Amurathes.

Fugit in Ungar. Despota Georgius:

Turcar. dux, Transsylv. invadit:

Post superiorem Joannis victoriam, non multo post temporis intervallo, altera longe clarior, in Transsylvana provincia successit. Turca enim, quum duplicem in Albano agro cladem accepisset, ne Ungaro cessisse videretur, quum optima legionibus supplementa reparasset, bellum in Dacia renovat. Mezethum ducem, spectatae virtutis & prudentiae, item rei bellicae laude non obscurum, cum magno

exercitu, clam per transalpinam regionem, Transsylvanam provinciam invadere jubet. Dux impiger, primo quoque tempore Mysia profectus, trajecto Danubio, imperata facit. Ex improviso Corvini provinciam adoritur, quaecunque sibi obvia sunt proterit, diripit, & incendit; palantes mox omnia populantur equites, in omnemque passim aetatem saeviunt, tumultu & terrore omnia complent. Joannes Corvinus, qui paucis ante diebus in provinciam venerat, audita Turcarum eruptione, quum gravissimum validissimumque hostem nec inhibere, nec in tanta militem trepidatione cito cogere posset, angebatur misere, ac diversus trahebatur. Ad Albam tandem Juliam confugit, ubi Georgium Lepen, Episcopum, summa virtute & gravitate virum, veterique secum benevolentia conjunctum, esse noverat. Dum cum amico de tumultuario exercitu decernit, jam hostes appropinquabant, qui lustrata maxima provinciae parte, tantum hominum numerum in captivitatem plane contraxerant, ut cunctatius iter facere cogerentur. Quum ex urbe circum incendia prospectaret, eo miserius ad pugnam succendebatur. Par quoque Pontifici erat animus, quando pietate, religione, vastatione agri, hostisque saevitia nimium cruciabatur. Quamquam imparibus Turcae viribus occursurum se uterque intelligeret, pulcherrime tamen mori, quam provincialium caedes, calamitates, & miserias tolerare maluit. Ast ubi in iras ambo excanduere, cum eo quem pro tempore cogere potuerunt exercitu, obviam prodeunt. Incauti prae nimia ulciscendi libidine iter faciunt, neque speculatores, neque celeres equites praemittunt, sed quadrato agmine, ad divi usque Emerici villam perveniunt. Callidius rem hostis egerat: in proximas, quae circumsidebant, convalles, equitatum dimiserat, insidias circum clandestinas intenderat. Quum ad insidiarum locum Ungaros pervenisse sensissent, qui in convallibus delituerant, ex improviso consurgunt, ingentem in eos impetum faciunt, quem tympanis & clamoribus juxta augent. Joannes & Episcopus, spectata circum multitudine, consternati, ne temere impuneve omnes occumberent, retro fugam rapiunt: contra illi a tergo instant, quoscunque adsequuntur capiunt & obtruncant, caeteri fuga sibi salutem compararunt. Pontifex, quum palantes omnes fugerent, pari se pernicitate servare contendit: ad rivum pervenit, quem dum transilire conatur, equo confestim excutitur, & ab impetente mox hoste obtruncatur. Hunc Pontifex exitum sortitus est, ne martyrii palma careret; sui equites, cum caetero peditatu, incolumes se Albam recepere.

Joan. Corvinus & Georgius Lepe in Turcas movent:

Fugantur, & Episcopus obtruncatur.

Mezethi nimis animos ejus fatum adauxit, neque tamen Corvini fortitudinem depressit; alter tutius latiusque vagari, & reliqua quae supererant loca igni ferroque vastare pergit. Nil ultra veretur, impedimenta ac spolia, quae acceperat, cum curribus & essedariis seorsum servat, ut integra ad Imperatorem, in praeclarum victoriae monumentum, referat. Alter interim oras provinciae, mira celeritate, & cruento ense perlustrat, militem ex pagis oppidisque cogit, Scytulos arma capere jubet; pro conjugum salute, paganos aeque ac urbanos omnes, publico edicto militare imperat. Necessitate adacti omnes jussa faciunt, ne cum liberis & uxoribus perditum eant. Turcam deinde, populata provincia, insolentius abeuntem, cum tumultuario insequitur exercitu, ut ubicunque tempus locusve occasionem obtulerit, hostem intercipiat. Interea Mezetho nunciatur, Corvinum cum ingenti multitudine non procul subsequi: haec illum nuntio respondisse ferunt, *veniat*, inquit, *& opulentiorem quam antea victoriam relinquat*. Aderat, quum haec dixit, quidam Joannis explorator, & quaecunque subinde cum sociis Mezethus, de ineundo cum hoste praelio, decernebat, subaudivit, illudque potissimum accepit, Turcam suis imperasse, ut inita statim pugna, quibuscunque id negotii mandatum erat, Corvinum circumvenirent, ac trucidarent, ut caeso duce facilius caeteri profligarentur; signa, quibus virum & equum dignoscerent, certa dedisse. Quum haec explorator auscultasset, se clam subduxit, ad Joannemque recurrens, rerum omnium eum admonuit, atque illud in primis, ut sibi praecaveret, quando symbola sat explorata congruaque, ipsius & equi, haberet hostis; idque peculiare negotium veteranae legioni mandatum, ut eum tantum trucidandum curaret. Edoctus Vaivoda,

Joan. Corvinus iterum movet in Turcas.

Mezethi in Corvinum insidiae:

voda, saluti primum suae animum intendit, praesentaneumque forte consilium occurrit. Erat sibi miles quidam, e Keménia nobilitate editus, cui Simoni nomen erat, Corvino persimilis, alioquin vir fortis & impiger. Cum hoc equum armaque commutat, & in validissimo statuit equitatu. Suppositus pro Corvino Simon, periculum non detrectat, & suae mortis conscius, pro amico mori non recusat, ut fato suo liberatorem reipublicae conservare videretur. Mox procedentem ille hostem sequitur, & nunc a latere, nunc a tergo conferendae manus occasionem quaerit. Antequam provinciae fines attingat, in quodam vico ex improviso Turcas adoritur, tantoque in illos impetu fertur, ut aciem disponentes continuo dissiparit. In valles collesque diffusi, pertinaciter se convertunt; confuso bellum ordine geritur, multum ubique sanguinis hauritur. Sed quando non par utriusque bellandi causa fuerat, siquidem hi pro patria, liberis, aris ac focis; illi praedae commodis allecti dimicabant: ex hoc factum est, ut imparibus quidem animis viribusque pugnare viderentur. Quamquam utrique multi caderent, e Turcis tamen plures cecidere, dum pari utrinque pertinacia dimicatur. Turcae, spectatae fortitudinis, ex composito, Simonem, Corvina arma ferentem, circumveniunt: quem dum trucidare contendunt, cataphractorum obfirmatum equitatu haud facile attingunt. Quare penes eum multi oppetiere. Demum, ut ducis mandata peragerent, caesis qui Simonis latus tuebantur, & intentis multorum in eum viribus, tandem interficiunt, & spe sua falsi, pro imperatore suppositum equitem trucidarunt.

Simonis Kemény nobile facinus:

Interea Corvinus hac & illac discursabat, socios hortabatur, ne imminentem victoriam desererent, ne tot dudum caedibus incendiisque grassatos hostes invictos dimitterent: reputarent, se inter pugnandum in suis dexteris liberos & uxores habere, divum hominumque injurias uno bello ulcisci oportere. Modo nutantes confirmare subsidiis, modo fugientes in praelium revocare, & imperatoris aeque ac militis optimi officium implere nititur, & prout res ipsa postulabat, utroque fungi. Commutatio armorum, quum patriae, tum sibi salutem attulit: si exploratoris consilium contemsisset, eo die de provincia fuisset actum. In ardentissimo bello, quum ex altera parte fortuna parum variare videretur, & extremis utrinque viribus pugnaretur, provinciales, qui ad Emerici villam capti fuerant, & in castris servabantur, quum mori quam in servitutem abduci mallent, rati, eo tempore non ultra cunctandum, fractis vinculis, in Turcas arma sumunt: intestinum praelium ineunt, custodes obtruncant, mox in pugnam animosius prodeunt, suis animos addunt, adimuntque hostibus. Turcae, qui amissa dudum spe victoriae, ad tutanda corpora animos converterant, intellecta captivorum seditione, saevoque certamine, sensim & gradatim inclinantur: contra illi, aspirante paulatim fortuna, multo vehementius certamen instaurant, & audita captivorum virtute, obstinatissime certare contendunt. Dum laborantem ubique suorum aciem Mezethus intelligit, consternatur animo, & quum anceps aliquantisper duceretur, partim inclinatas, partim fugientes subinde copias conspicatur. Ad haec omni spe destitutus, ut saluti consuleret, ipse quoque in fugam cum equitatu suo convertitur. Saeviunt a tergo Ungari, & palantes caedunt. Mezethus, cum filio, dum spem omnem in fuga collocat, intercipitur, obtruncaturque; sociorum innumera multitudo caeditur. Quum rumor, cum filio Turcarum ducem esse caesum, effunderetur, redintegratis in pernicitate viribus stragem adaugent.

Corvini ad milites suos allocutio:

Turcae fugantur: Mezethus obtruncatur:

Corvinus tandem, insigni victoria potitus, quamvis hostem, recuperata praeda, castris & impedimentis exuerit, ut ad internecionem caedere videretur, nihilo tamen segnius ad Alpium usque juga diebus aliquot eos insequitur. Multi in longa fuga deprehensi ac caesi sunt; quin & prandente saepe duce, deducti in medium Turcae, & gladio certatim a militibus discerpti. In Alpibus, ad insignis victoriae monumentum, trophaea statuit. At postquam ovantes omnes in castra rediere, cum maximo plausu Corvinus excipitur; captivorum multitudo ad ejus genua provoluta, in agendae gratiae speciem pedes amplexatur. Aliqui patrem patriae, liberatorem provinciae, nonnulli milites invictissimum imperatorem, captivi liber-

libertatis vindicem, mulieres servatorem pudicitiae, pueri & adolescentes parentem pientissimum appellare. Nulla tamen in tot faustis cognominationibus vox audita, quae merito, omnium judicio, virum illum sanctissimum non addecere videretur: contra ipse, profusis lacrymis, omnes amplexari, congratulari publicae saluti, modo divinae benignitati ingentes ex corde gratias agere, supplicationes oppidatim edicere, modo robur militum, & populorum virtutem obsequiumque laudare, Procerum sigillatim fortitudinem praedicare, extollere magnanimitatem Nobilium, & singulorum in praeclaro bello gesta commendare. Turcarum spolia, partim diis immortalibus dicavit, partim militibus distribuit. Christo demum optimo maximo, ut immortales gratias in supplicationibus agerent, & apud omnes aras rem divinam facerent, impensius provinciales admonuit; e manubiis, non multo post, templa in provincia statuit. E Turcis viginti hominum millia caesa sunt, ex Ungaris tria circiter millia desiderata.

Valachi ad pristinum Ungar. obsequium redeunt:

Tantum ex hac clara victoria, Transsylvanis animorum accessit, ut multos Turcam annos non expaverint. Illud quoque commodi non mediocris ex hac victoria provenit: namque Valachi, qui transalpinas oras Moldaviamque incolunt, Getarum olim regionem, & a regum Pannoniae fide desciverant, cum Turcaque foedus inierant, ad pristinum omnes obsequium, Corvini opera & auctoritate, rediere. Quod Amurathes Turcarum rex tam aegre tulit, ut numquam quieverit, donec longe gravius in Dacia, quemadmodum infra refertur, bellum instaurarit.

Quae spolia Corvinus regi miserit?

Joannem insuper Corvinum, ajunt, ne tam insignis victoriae primitiis, & parte legitima praedae regem defraudare videretur, amplissimum capitibus hostium, & exuviariis militaribusque signis, currum onerasse: Mezethi, filiique caput, in fronte, super haec senem quendam Turcam, Despotae olim notum, statuisse; eum denique currum onerarium fuisse, quem vix decem equi traherent. Misisse hunc ad Vladislaum regem, Georgiumque Despotam; qui ubi in conspectu constitit, senem ex mandato haec verba fecisse memorant: *Corvinus, servus Majestatis tuae fidelissimus, & Despotae filius, hanc e parta nuper victoria praedae partem, rex optime, mittit, ne te belli, tuis gesti auspiciis, honore defraudet. Haec Asiaticae nobilitatis capita, quae in curru spectatis, vobis dono dat, ne insignis victoriae testimonio careatis. Haec sunt duo principum capita, alterum Mezethi ducis, filii quoque alterum: caetera praefectorum nobiliumque, quae Phrygia pilea honestabant. Haec stragis novae magnitudinem testantur, hortantur ad majora coepta, quid pro ingenita pietate religioneque regiae Majestati sperare liceat; & quanta immortalitatis & gloriae occasio offeratur; hinc omnes considerate: ad sanctam salutaremque militiam, per divum hominumque fidem, vos Corvinus hortatur, oratque, ut supplicationes indicentur, & ad hoc bellum ingens reparetur exercitus, quando Turcam extremas vires tentaturum, & in tantae cladis ultionem omnia moliturum, omnes ariolentur.*

Quum dictis finem fecisset, truces tabificosque vultus ostendit: circumspectant & admirantur Proceres, caeteraque turba. Rex in primis, & Despota, Corvinam virtutem & fortunam stupidi contemplantur, rem omnem ex litteris ordine cognoscunt: miris laudibus Corvinam victoriam extollunt, & praedicant certatim, uterque commendat, Romanoque triumpho dignum fatetur. Rumor hanc cladem statim in Germanos & Turcas effudit, vagatur mox per Italiam, & hunc unum Christianae reipublicae vindicem, his populi temporibus futurum arbitrantur. Pontifex maximus, sacrosanctusque Senatus, qui Christianae reipublicae nimium timere cogebatur, quia Graeciam, Epirum, Macedoniam, Mysios, & magnam Illyrici partem a Turcis occupatam esse senserat, spem in Corvinum universam confert, hunc Christianae reipublicae propugnatorem maximum fore auspicatur. Per universam tunc Europam Corvina virtus effunditur, & omnium hunc Corvinum gesta superaturum quisque vaticinatur.

Vladislaus igitur, ob partam divina benignitate victoriam, cunctis Pannoniae Pontificibus supplicationes indixit, apud omnes aras rem divinam fecit: ad Corvinum Oratores misit, per quos gratias egit, ducis fidem virtutemque laudavit, quibus potuit muneribus virum honestavit, exoravitque, ut pari initam expeditionem forti-

fortitudine sapientiaque prosequeretur, admonuitque, se neque supplementis legionum, neque armis, commeatibus & pecuniis, umquam ei defuturum. De his hactenus, ad Gizkram nunc redeundum est.

Duplici rex bello, vel formidolosissimo, vexabatur, siquidem intestinum & externum, misere Vladislaum distrahebat: & quamquam Ciliae Comitem Jaurini per suos milites deprehendisset, pacasset Strigonium, & per praefectos duos Ladislaum Garam fudisset fugassetque, utrinque tamen pericula instaurabantur. Turca in Mysia ac Dacia multa molitur: Gizkra cum caeteris Boemis, quos regina ad Zolyom & Cassoviam collocarat, regnum late diripit vastatque. Quare per Savoceum paulo ante evocanda Polonorum auxilia curaverat, quae haud facile illi mittere videbantur: partim quia Tartarorum incursiones reformidabant; partim quia Lithuania in dies magis ac magis aestuabat. Alioqui, ne regnum exhaurirent, duo; quinque caeteri millia mittenda esse censuerant. Dum haec e Sarmatis expectarentur, Sauoceus, qui nuper e Polonia redierat, & Nicolaus Lassovianus, cum plerisque Slavorum Nobilibus, in Dalmatiam Croatiamque mittuntur, qui nutantes populorum animos a reginae partibus averterent, & ad Vladislai fidem & obsequium revocarent. Id ne difficulter quidem illi praestitere: nam dum vicos & civitates circumeunt, dum cognationis & originis ejusdem primordia, communemque linguam referunt, dum benignitatem Principis, ac regiam liberalitatem pollicentur, non solum ad praestandum obsequium, sed ad impendenda in tanta necessitate militi stipendia, Dalmatas adduxerunt.

GizkraUngar. diripit:

Dalmatae & Croatae a regina deficiunt:

Ne pari quidem felicitate cum Gizkra, Joannes Perényus ea tempestate se gesserat. Nam Gizkra Scepusiensem agrum incursionibus & rapinis ad vastitatem paene redegerat; interceperat Eperiessum, Sarosium, nonnullaque oppida: adactis cuniculis Clistichium occuparat, quod in edito monte situm, Cassoviae prominet; unde Gizkrani, dum praedatum egrederentur, caedes & incommoda non parva receperant. Joannes Perényus, pro recuperandis oppidis, irritam unius anni operam trivit. Regina igitur Ladislaum Garam, a Corvino ac Nicolao profligatum, ut exercitum in Polonum instauraret, impensius hortatur, multisque rationibus id suadere contendit, numquam tamen consternatum semel ejus animum, ad redintegrandum bellum suscitare potuit.

Gizkrae expeditiones:

At ubi Jaurinum, quod adhuc posthumi regis auspiciis regebatur, perventum est, paucis post diebus, de Boemorum seditionibus nuntii adfuere, qui eos de creando novo rege agitare dicerent: quare in Austriam properare coacta est. Quam quum Ladislaus sequeretur, a Friderico Imperatore captus est, & plurimi ab Ungaris redemtus: quippe qui, quum virum instantissime repeterent, tanti eum mercari coacti sunt, quanti Caesaris edixit avaritia. Petita interea e Sarmatis auxilia advenere, cum equitatu usque adeo insigni, ut prae numero & singulari apparatu, omnium Ungarorum animos in admirationem sane contraxerint.

Regina in Austriam redit.

Vladislaus, insequentis anni principio, quamvis famae hyemisque saevitia laboraret Ungaria, adeptis tamen auxiliis, de pacando regno, quod inprimis apprime necessarium visum est, cogitare coepit, ut hac re feliciter gesta, expeditius universas vires converteret in Turcas. Quare Buda prius in Gizkram movit, ut occupata ab hoste oppida recuperaret, imposita circum reginae praesidia dejiceret. Pannones autem, non ab re veriti, quod & ipse quandoque praedixerat, ne rex, ubi Poloniae finibus appropinquaret, abominatus operosi regni pericula, ad suos se reciperet: rumorem promulgarunt, reginam jam de concordia, & Caesarem de restituenda corona cogitare. Item dicere, melius esse reconciliatione, quam bello regnum pacare: ad expugnandam Cassoviam, praefectos aliquos, prout res ipsa postulat, esse relinquendos. Regem, ne quis a Turcis impetus ex improviso fiat, ac ne quid aliunde mali inferatur, Budam redire oportere, ut imminentibus periculis praesto sit. Cessit tandem rex Ungarorum consiliis; subsedit in itinere, & ut de pace ageretur, Optimatibus edixit. Neque ignorabat, ab expeditionis hujusce prin-

Vladisl. in Gizkram movet.

Vladislaus, pacificatio.

ris spe inje-cta, Budam redit: principio Caesarem admodum timuisse, ne repetendae coronae gratia in se haec arma converterentur; de ea reddenda cogitasse, sed quum in Gizkram bellum verti cerneret, a salutari cogitatione supersedisse.

*Ea spe frustratus, Cassoviam obsideri jubet. * (Jo. Czapek.)* Quum rex Budam revertisset, quae vesaniente pestilentia laborabat, continuo de pace agi coeptum. Quam ubi ab adversariis rex aspernari intellexit, repente Cassoviam, ne quid frustra temporis tereretur, expugnari jubet. Id negotii *Joanni Galearo* * datum: fat validus huic datur equitatus, & magna peditum multitudo; item mandatur, ut cum Joanne Perényo, Kesmarki praefecto, se conjungat, & communi cuncta consilio consensuque agat. Ne minus quidem Gizkra, quid alii contra molirentur, ignorabat. Cremniciae vectigalibus adjutus, ubi numismata sub posthumi titulo ac nomine cudebantur, novos e Boemia milites plane conduxerat: hinc non parva exercitui supplementa facta sunt, sed non ea, quibus hosti par esse in aperto posset. Galearus, Polonorum dux, cum collega Perényo, Cassoviam obsedit: Gizkra, ne arctius obducatur, ex urbe in dies erumpit, & tumultuario potius, quam statario, ob virium iniquitatem, bello certatur. Admovent circum tormenta, munitionesque varias, Poloni, ne qua Boemo erumpendi copia detur: & obsidio eo usque prorogatur, donec oppidani fame ac gravi annonae caritate laborent. Ita aditus undique fuerant intercepti, ut nihil commeatuum inferri posset: contra vero in castris ita obsidionis fastidio milites affecti sunt, ut sensim quamplurimi elaberentur. Invitabat ad solvendam obsidionem Boemicorum praesidiorum incursus, quae a tergo Polonorum castra quotidie graviter infestabant: quin & crebris incursionibus, Kesmarkum oppidum ad defectionis consilia redegerant. Soluta igitur Cassoviae obsidione, Galearus cum collega Perényo Kesmarkum contendit, ut oppidum in fide servaret: at irriti fuere conatus, quando pridie quam eo pervenisset, Gizkrani per conditionem oppidum occuparant. Nicolaus Perényus, quum turres adhuc aliquas cum praesidiariis pertinacius retineret, a Polonorum tandem subsidio destitutus, inde deturbatus est: mox Podolinum, cui Nicolaus Komorowszki cum praesidio regio praeerat, ab Gizkranis graviter oppugnari coeptum.

Cassoviae obsidio solvitur:

Kesmarkum ad Gizkram deficit:

Elisabetha reg. arcem Posoniensem frustra obsidet: Quum Elisabetha Cassoviam obsidione liberatam accepisset, fausto elata nuntio, Pisonium propere contendit, quod adhuc in posthumi fide permanserat: arcem Stephanus Rozgonius, cum praesidio regio firmatam tuebatur. Arcis oppugnationem adorta, & difficultate deterrita, subinde destitit, militem in Tirnavianum agrum immittit, partim ut assidua praeda copias aleret, partim ut Tirnavianos a Vladislai regis fide, caedibus & calamitatibus avocaret. Quae ubi regi nuntiata sunt, extemplo Andream Taurinensem, cum ingenti Polonorum & Pannonum equitatu, Tirnaviam mittit, mandatque, ut urbem ab hostili incursione tueatur, Pisonianum agrum incurset, obsessamque arcem milite, commeatibus, armis, & caeteris denique munitionibus obfirmet. Ac praefectus impigre mandata peragit. Quum Tirnaviam venisset, non solum hostium incursiones inhibet, verum etiam Pisonianum agrum sic igni ferroque devastat, ut hi potius obsessi, quam obsidentes dici possent: omnibus arcem rebus, quae usui fuerant, fane complevit, mox urbem quotidianis populationibus afficit, assiduis cladibus sic Alemannorum impetum repressit, ut Pisonio amplius erumpere non auderent. Universas deinde vires hi ad expugnandam arcem convertere, turres circum erexere nonnullas, crebris tormentorum ictibus moenia quatere, eaque modo testudine, modo quovis alio machinarum genere persodere, cominus adactis scalis vectibusque pugnare, rigente hyeme eo vehementius instare, atque, ut ajunt, nisi rex cum validis copiis Buda movisset, arcique succurrisset, eo praesidium regium redactum erat, ut propediem deditionem facere cogeretur. Ejus tandem adventu regina usque adeo consternata est, ut dimisso in urbe validissimo praesidio, Viennam repente se receperit. Vladislaus, cum novo milite, commeatibus, armis, & munitionibus arcem iterum obfirmavit, Budam revertitur.

Eadem

Eadem fere tempestate, ne mediocris quidem Polonorum numerus, nullo stipendio, sed magna in Principem suum charitate compulsus, Petro Odrowafzio duce, in Ungariam penetrare nitebatur. Obstabant Boemi, qui montium angustias occuparant; sed difficultatem ingenium superavit. Nam quum Poloni juga negligentius custodiri intellexissent, immissa per noctem & imbres validissima juventute, quae vi aditum aperiret, si opus esset, in Ungariam penetrarunt, mox continuatis itineribus Budam pervenere. Non sine magna admiratione voluntariam militiam spectavere Pannones, non solum numero, sed apparatu, fide, ac studiis insignem: gratissimo hanc vultu rex admisit, ac multis laudatam verbis, bene sperare jussit. Paucis post diebus, quum se ex itinere recreasset, pacandi regni gratia hunc exercitum, qui gratis stipendia faciebat, ad expugnandam Cassoviam misit. Demandatum sibi negotium forti animo Poloni facere adorti, incutiendi terroris gratia, quoscunque Boemos capiebant immaniter trucidarunt.

Polonorum aliquot gratis Vladisl. militaturi in Ungar. penetrant:

Mox Tartaros Podoliam incursare nuntiatur: quare Odrowafzium cum exercitu rex, ad protegendum regnum, in Poloniam remittere cogitur. Hi quum data missione Agriam pervenissent, ab Agriensi Pontifice lautissime sunt excepti: qui quum dies aliquot licentius remissiusque viverent, Telephus, qui praesidii Cassoviensis praefectus erat, cognita hostium negligentia, oblatam eo tempore occasionem haudquaquam praetermisit. Per medium noctis silentium, inermes, incautos, sopitosque adoritur: primo impetu currus diripit, in plerisque locis suscitat incendium, semisomnes multos obtruncat. Coacti, discusso somno, Poloni Ungarique, abeuntem Telephum insequuntur, rati, nocturni labore itineris defatigatos, & onustos praeda hostes, celerius aufugere non posse. Petrum Odrowafzium, cum non mediocri Polonorum manu, captivum Telephus ducebat, quem Stomae cuidam, familiari suo sat exploratae fidei, custodiendum, & in propinquum oppidum abducendum commiserat: mox extremis viribus cum hoste pugnandum, praemissis impedimentis, esse decernit. Quare, quum se a Polonis adortum esse vidit, instructam in hos aciem convertit; acerrima pugna conseritur, & aliquamdiu aequo marte, pari utrinque spe, pugnatum. Quum hinc & hinc multi cecidissent, Telephini, longo labore defatigati, tandem vertere terga, & palantes fugere occoepere; instabant a tergo hi, ac caesa magna manu, praedam recuperarunt. Telephus, cum Australibus & Boemis plerisque, capitur, Agriamque perducitur, caeteri fusi fugatique. Stoma Odrowafzum sibi commissum, in proximam Nicolai Czuderis arcem subtraxerat, qui paulo ante a rege defecerat: Czuder, hanc nactus occasionem, desperatis reginae rebus, Odrowafzum Budam perductum, Vladislao restituit, eoque beneficio defectionis veniam imploravit.

Cum reginae copiis vario marte congrediuntur:

Iisdem fere diebus Eperiesum, quod negligentius custodiri dicebatur, a Czayka & Komorowfzkio, intempesta nocte capitur; quorum alter Brzozowizam, Podolinum alter, cum praesidio tenebat. Sed quum superiore die, Boemi circiter quinquaginta, qui ad Gizkram undique copias congregantem, ut Richnawam obsideret, profecturi erant, in oppidi captivitatem incidissent, occupatis in Eperiesi populatione Polonis, turrim quandam munitissimam occupant, ibique se acerrime tuentur. Poloni, propinquum Gizkram veriti, direpto oppido, abiere. Hujusce rei admonitus Gizkra, Polonos praeda onustos insequitur, eosque haud difficulter fundit fugatque: Czayka & Komorowfzky, cum multis aliis, in hostium potestatem venere. Fugatis Gizkra Polonis, quum oppidi praefectum captum haberet, Brzozowizam sine mora obsidet. Quum duae ibi forent arces, unaque humana arte conflagraret, ad alteram praesidiarii confugere: quae ne pari incendio absumeretur, Gizkra postero die deditionem fecit. Podolinum, & Lublowiam, novo firmandam praesidio, Poloni censuere: itaque utrumque oppidum praesidiario milite complerunt. Richnawam Gizkra castra movit, acrique obsidione circumvenit: quae quum facile expugnari non posset, bellicas machinas admovit, aliquot mensibus, quacunque potest, vi arteve oppugnat: oppidanos ad deditionem per inediam redegit, quam desperatis Agriensis Episcopi subsidiis, illi salvis corporibus

& im-

Pax inter Gizkram & Agriens. Episc. affinitate componitur:

& impedimentis fecisse dicuntur. Post Richnawae deditionem, insequenti die, Agriensis Antistes cum copiis adsuit: prudentissimi uterque viri non temere dimicandum esse censuere. Boemus, tot bellorum prospere gestorum gloria clarus, & variantis fortunae haud quaquam ignarus, extrema tentare non audet: Ungarus e contrario, disciplinae militaris inscius, ac tumultuariis copiis parum fidens, obsidione potius quam praelio hostem vincendum esse cogitat; quare haud inviti pugnam ambo detrectant. Interim de concordia agi coeptum est. Per internuntios aliquamdiu res variis conditionibus agitata, deinde non modo pax foedusque perpetuum, sed affinitas cum utroque inita est: Agriensis Episcopi neptis Gizkrae desponsatur. Multi hanc pacem dolis carere numquam dubitarunt, quando neque a regina fuit approbata, neque in restituendis utrinque captivis fidem Boemi servavere: quin etiam dimissis aliis, Czaykam & Komorowfzkium, ex composito haudquaquam restituere voluere. Item in Scepusio, post ictum foedus, Gizkra oppidum soceri occupavit, & quoscunque regiae factionis esse comperit hostili more tractavit.

Synodus Basiliensis Felicem; Cardinales Eugenium, Pontificem eligunt:

Vterque Ungar. pacem per legatos suadet:

Intestina igitur Ungariae bella, (quae Christianae reipublicae potissimum propugnaculum haud immerito esse censetur, & Turcarum metus,) Apostolicum ita Senatum eo tempore sollicitum habebant, ut quamvis execrabili Schismate sacer ordo laboraret, & pars una in Germania, Synodi Basiliensis auctoritate, Felicem; contra Romae altera, Cardinei collegii decreto, Eugenium pronuntiasset, uterque tamen Pontifex, mittendum in Pannonias Legatum esse censuit. Felix, Alexandrum Tridentinum Episcopum, a Masoviae ducibus oriundum, & idcirco Vladislao haud longius attinentem; Eugenius Julianum Caesarinum Cardinalem, ea tempestate sapientissimum habitum, misere. Quum utrumque Rex ac Proceres audivissent, & Alexandrum de vero Pontifice, ac Julianum de pace, cum rege & regina impensius disputare intellexissent; dimisso altero, Cardinali pacis negotium demandatur, quando illum non ad captandum in Pontificem favorem, sed ad veram regni salutem venisse, noverant. Quamquam variis legationibus, ac iisdem quoque irritis, saepe ante de pace agitatum esset, boni tamen viri operam, studium, & auctoritatem; in hac re minus aspernandam esse censuere. Aderat mite ac quietum regis ingenium, justitiae pacisque studiosissimum, & ab intestino bello regnique exitio nimis alienum.

Julianus Card. ab Elisabetha reg. pacem sollicitat:

Ad reginam profectus, omnium concordiae commodorum, bellique incommodorum admonuit, idque superiorum malorum experimentis approbavit: adjecit imbecillitatem sexus, conditiones impares, nutantia populorum studia, ac initam Gizkrae cum Agriensi Pontifice affinitatem, cui plurimum confidebat; item infantis posthumi conditionem & pericula, si qua fortunae valetudinisque iniquitate e medio subriperetur, omnes amici, ne ad orbitatem regnum redigi videretur, continuo ab ea deficerent, duas filias, quas adultas haberet, sua fortuna destitutas faceret. E contrario ad pensitandas hostium vires hortabatur, qui multo plus opibus, milite, armis, equis, commeatibus, & duce, jam posse viderentur. Maximas esse Polonorum Ungarorumque facultates, & quando cum muliere ac infante his bellum est, multo in diem fore majores. Si semel ejus exercitus profligetur, numquam amplius instaurari posse; Vladislao, duplici regno potito, numquam vires, pecunias, & supplementa defutura. Oportere tempora conditionemque rerum ubique metiri, neque ambitioni privatisque affectibus quandoque tantum indulgere, ut communi saluti parum consulere videatur. Habendam esse Ungariae rationem, quippe quae, nisi hoc intestino bello liberetur, a Turcis propediem inundabitur, & capto hoc Christianae reipublicae propugnaculo, reliqua in Turcarum ditionem brevi tempore perventura. Praecavendam nimis esse tanti mali infamiam, & quotidie ante oculos imminentia orthodoxae fidei pericula observari oportere, ne, dum incertas in infante spes collocatas pertinaciter tueri contendit, universa perdere videatur. Quod si tanti mali auctor habeatur, Deum vindicem continuo adfuturum: proinde, postquam prioribus ipsa conditionibus, ne posthumum tot regnis defrau-

defraudare videretur, stare noluit, multo satius fore, si duas filias, viro tempestivas, alteram Vladislao, Casimiro alteram, conjugandas esse censeat. Inter marem & foeminam, in parentum charitate, praeter sexum, nullum esse discrimen.

Ad haec regina: satis se suas hostiumque vires pensitasse, respondit; bellum se invita initum fuisse: ingenue se fateri, ob sciti ac elegantis posthumi charitatem, se pactis conditionibus stare nequivisse, ne avito paternoque regno filium defraudaret: neque Ladislao, Deum innocentiae ac aequitatis vindicem, absuturum: insuper se Ungaros spectatae fidei relinquere non posse, neque, quantum pro mulieris ingenio fieri potest, se fideli umquam Pannoniae defuturam, neque, si qua pacis ratio inveniri potest, bellum improbe alituram: illud sibi demum certum esse, malle vi regnum amittere, quam desidia, metu, ignaviaque dimittere. Commendavit reginae animum Legatus, quando plus virilis, quam foeminei referre videretur ingenii: sed ubi pacis jura non recusare cognovit, continuo de concordia agitari coeptum. Quum multae utrinque in medium conditiones afferrentur, mutuoque repudiarentur, ut res pro utriusque dignitate videretur aeque tractari, ad haec tandem pacta regina redacta est. Quando paulo minus filiarum quam infantis cura angebatur, concordiae leges hae ad Vladislaum a Legato scriptae sunt. *Regnularum altera Vladislao, Casimiro Lithuaniae duci altera, uxor esto: Casimiro centum & viginti aureorum millia, Vladislao Silesia terra, sub ducentorum millium nomine, dotis gratia penduntor. Regina, post initam affinitatem, Silesia cedito, eique, si umquam facultas fuerit, redimendae provinciae jus esto. Quod ad Ungariam vero attinet, Vladislaus posthaec regio sese titulo abdicato. Procurationem autem & tutelam, ad integram usque posthumi aetatem, retineto, deinde regno cedito. Si posthumus forte interim vita decesserit, aut regno potitus sine liberis diem obierit, Vladislaus omne regni jus titulumque resumito. Repetendorum denique sumtuum gratia, quos in hoc bello rex erogasset, Scepusiensis ora Poloniae regno perpetuo addicitor. Si quod in Podolia & Valachia jus Ungaris superesset, id omne Polonis ipse resignato.*

Elisabetha ad pacem prona:

Pacis conditiones:

Allatae concordiae leges regni Principibus recitatae, significataeque sunt absentibus. Proceres diversa sensere, & pro sua quisque animi libidine varias dixere sententias. Corvinus, qui domi otium, & foris bellum semper amaverat, quum provinciam Turcarum metu relinquere non posset, suam litteris sententiam significavit, quarum summa haec erat: *Si aequae concordiae conditiones afferrentur, nullo modo recusandas, ut pacato regno, tutius in Turcas expeditio susciperetur; nil communi concordia salubrius excogitari posse: sin autem minus, forti externa & interna incommoda animo tolleranda, ac potius extrema quaeque pericula subeunda, quam pati, ut regnum, quod sat amplum a majoribus acceperint, iniqua pacis conditione minuatur. Nihil de regno, neque ad praestitutum tempus, neque perpetuo alienandum. Nil Ungaris turpius futurum, quam imperium, antiquorum exemplo propagandum, per negligentiam pusillanimitatemve, in dies diminuere. Si bellum cum regina continuetur, unde facilis concordia sperari potest, minoris constiturum, quam haec efflagitata concordia, quam tanti, per Nobilium regni membrorum alienationem, commercentur.*

Joan. Corvini de hac pace sententia.

Quare Legatus ad reginam rursus, immutatis quibusdam conditionibus, abiit, rediitque: & quum quotidie novae utrinque conditiones exposcerentur, id tandem Julianus impetravit, ut Vladislaus Jaurinum ad reginam proficisceretur, quo per colloquium facilius pax inter utrumque transfigeretur. Ne inscius quidem erat, quantum praesentia mutuusque sermo valeret. Princeps autem ille optimus, ut communi quieti consuleret, Jaurinum concessit: eo quum venisset ad colloquium, in primo congressu, multae ultro citroque querelae purgationesque interjectae sunt. Bellum, etsi contra justum & fas, necessitate tamen quadam utrinque initum, confitentur. Mox de concordia diebus aliquot agitatum, quae anne inter eos confecta fuerit, aliud argumentum non ostendit, quam in digressu magnifica quae utrinque data fuere munera, & rumor effusus, qui Elisabetham propediem Budam descensuram esse nuntiabat. Is haudquaquam falsus fuit. Paulo post regina, cum honestissimo ut ferebatur equitatu, Budam venit. Ubi postquam Ciliae Comes postero die

Vladisl. cum Elisab. Jaurini de pace colloquium.

Elisab. Budam venit:

die carcere emissus, in quo a captivitatis die, ac initio belli, diligentissime fuerat asservatus, de promulganda pace agitatum est: quae insequenti die promulgata, incredibili omnium animos laetitia sane complevit. Mox de pacis conditione id praecipue passim est mussitatum, datam super hoc utrinque fidem, *Vladislaum in Ungaria libere imperaturum, si modo aut precario, aut vi, sacram cum posthumo coronam a Friderico reciperet*, qui secundum Alberti obitum, pupilli patrimonium parum probe in Austria curare dicebatur.

Pax promulgata.

Ejus conditio tum addita:

Elisabetha Jaurini moritur.

Compositis Budae rebus, Jaurinum regina se recepit, & post triduum, ventris repente correpta torminibus, humanis excessit. Mors veneni suspicione non caruit; quam insequutus Vladislai dolor, quantum evidentibus signis conjici poterat, prorsus abrogare videbatur. Ejus enim interitum dies aliquot rex aegerrime tulit, & si quando ejus forte mentio haberetur, lacrymis abstinere non poterat; neque ignorabat, ejus interitu, foedus omne pariter interiturum. Et illud quotidie oculis obversabatur, desperatum regni otium Boemorum inconstantia, qui nihil bello vehementius appetunt. Et regina vita defuncta, ad Caesarem cum universis praesidiis oppidisque, quae in Cassoviana provincia tenebant, continuo defecere. Hi namque veluti carceribus ac vinculis emissi, in regios pagos & oppida erumpunt, populationes ac caedes instaurant, multo ferocius quam antea saeviunt, intestina mala redintegrantur. Neque Caesar his pro dignitate malis moderari videbatur. Posthumum asservabat diligenter, & Boemos, juxta atque pupilli vindices, late longeque ferro igníque grassari patiebatur; neque rapacissimum genus hominum, & quod parvo, vel nullo stipendio ibi retinebatur, sine vi & populatione teneri potuisset. Contra illud Vladislai dolorem haud parum levabat, quod ex Ungaris multi, qui adversae factionis erant, extincta regina, ad regiam fidem & obsequium rediere; unde non parva Poloni viribus facta fuit accessio. Accedebat Gizkrae affinitas, quam cum Agriensi Pontifice nuper inierat, qua Boemorum animi se remittere occoeperant: & eos, mite Caesaris ingenium, otii semper cupidum, nimis a solitis incursionibus absterrebat. Itaque intestina mala, opinione celerius, imminuta sunt.

Cassoviana regio ad Frideric. Imp. deficit.

Multi tamen Vladisl. adhaerent.

Gloriosa Corvini in Turcas gesta:

Dum haec a rege Vladislao ita geruntur, Joannes Corvinus, & Nicolaus, adversus Turcas regni fines impigre tuebantur. Hos deorum benignitate, tempestate illa datos omnes arbitrabantur, qui labantes res Pannoicas tuerentur: in primisque Corvinum, qui temporibus illis Ungariam mira felicitate tutatus est. In crebris Turcarum incursionibus, tumultuario numquam praelio dimicatum est, quin hostem graviter adflixerit, fuderit, & fugarit: necubi congressus est habitus, ubi dena saltem non utrinque millia constiterint. Ubique demum, fausta quadam fortunae dexteritate, ita pugnatum, ut nil Corvino vehementius tunc profanus hostis reformidaret. Quin in Turcarum provinciam saepius excursum, unde, multis caesis, ingens praeda est abacta. Locupletatus est admodum hoc bello ipsius exercitus. Ex his unum tantum insigne bellum, silentio praeteriri, sine invidiae nota, non potest, quod cum Bassa quodam Turcarum clarissimo, cui Sciabadin nomen erat, gestum est.

Amurathes 80000. in Corvinum movet:

Amurathem ferunt, tot clades a Corvino illatas, vel illud maxime, quod Moldaviae & transalpinae Valachiae Principes a sua fide ac foedere reglutinarat, diutius tolerare non potuisse: expeditionem ergo maximam in Valachos & Transsylvanam Corvini provinciam parat, delectissimum e militibus peditatum, quem Janizarorum appellant, cum innumera equitum multitudine, & praesertim vexillationum, cogit; legiones, quas in Europae provinciis habebat, fere omnes accersit, adjiciuntur his auxilia, quae sociae Asiae ac Europae civitates, jure foederis misere. Octoginta millium hunc exercitum fuisse, quod haud facile fides admittit, plerique, & qui his adfuere, Ungari prodiderunt, Bassaeque* spectatae virtutis ac fidei, hoc belli negotium demandatur. Turcas nova moliri Corvino nuntiatur; ipse quoque in provincia delectum habet, tres circiter legiones cogit, in cataphracto spem omnem ponit equitatu, ne parum quidem provincialibus & praecipue Scytulis confidit.

(Bassa Natoliensis.)

fedit. Bassam cum innumero propediem in Daciam trajecturum exercitu, rumores deferunt. Post Imperatorem, apud eam gentem, Bassae supremum locum tenent, & ubicunque agant, imperatoriam potestatem gerunt. Huic ab Amurathe mandatur, ut prius transalpinam Valachiam adoriatur, & quacunque potest saevitia, Valachum, qui a societate sua defecerat, ulciscatur: easdem a Moldavis perfidiae poenas exigat, qui Corvini opera icti foederis jura violarant. Deinde in Transsylvanos effusis viribus & extremo nisu irruat, ut illatas tot a Corvino clades cumulatissime vindicet, & caesorum olim sociorum manibus abundantissime exsolvat inferias.

Bassa imperata curans, e Macedonia castra movit, hominum circiter octoginta millium; per Mysiam iter faciens in Danubii ripa consedit. Ad parvam Nicopolim trajiciendas copias curavit; aliquot in trajiciendo dies, ob innumeram multitudinem, absumti. Quare in utraque ripa aliquamdiu stativa habuit. Hinc vehemens Valachos metus incessit, ingenti cuncta trepidatione tumultuque complentur: ad Ungarorum fidem Valachos rediisse poenitet, quam, ob Turcarum vicinitatem, commode tueri posse diffidebant. Joannes contra, Valachorum utramque provinciam bene sperare jubet, mandat ut in tutiora se loca recipiant, profano furori neque obstent, si vires non suppetant: se hosti forti animo occursurum esse recipit, neque robur, neque numerum reformidaturum: Christum sibi sociisque optimum maximum, orthodoxae fidei vindicem, numquam absuturum adfirmans, cujus praepotenti numine se fretum, propediem a foedae gentis periculis vindicaturum esse pollicetur. Si qui plus aequo timeant, ad sua castra confugere praecipit. Turcae, Bassa duce, in transalpinam Valachiam, quae propius occurrebat, castra movent. Mox fines ingressi, geminis exercitibus sic longe lateque per cuncta excursant, ut armis & incendiis pagos & castella parum munita vastarent: res ac pecora rapiunt, homines quoscunque offendunt plane trucidant, mulieres ac pueros, senesque, pariter obtruncant, nulla in sexum aetatemque commiseratio habita. Valachi ad haec, in montes alii se recipere, pars remotius fugam rapere, in munitissima nonnulli oppida concurrere, in manus hi tantum hostium incidere, qui se negligentius asservarunt.

Corvin. metuentes Valachos excitat, Christo confisus:

Turcae Valachiam armis & incendiis funestant:

Cum superatis Alpibus Transsylvanis finibus appropinquassent, Corvinus nequaquam animo consternatus, cum quindecim millibus tantum hominum Turcis occurrit, & ea quidem mente, ut mori quam cedere malit. Bassa, qui viri nomen & fortunam perhorrebat, ubi eum cum exercitu propius occurrisse per speculatores accepit, ferociam remisit, & cautius agendum esse censuit; aliqua prius arte tentandum ducem putavit, ut Turcarum mos est, uti, quibus potissimum modis hostem circumvenire possit, intelligat; quare aliquantisper substitit, ut ejus audaciam & virtutem inspiceret. Exploratores retulere, hostes ne quartam quidem partem Turcarum aequare posse, verum equitatum his esse longo agmine constantem, qui non parvo negotio superari possit, quando non minus celeribus turmarum alis, quam actuariis curribus hostem circumvenit: si res minus prospere venerit, intra curruum septa se recipit, atque inde dispositis munitionibus pariter ac muro se acerrime tuetur. Eodem modo castra munit, ut nullas per noctem insidias repentinosque impetus reformidet. Stupet Corvini audaciam, & rei bellicae disciplinam; suorum tamen numero confidit. Quum ad quinque millia passuum prope convenissent, quamvis utrinque praelium minime detrectaretur, uterque tamen spe magna victoriae fretus, rem non temere agendam existimavit; ad suum uterque confugiebat ingenium, ut aliquid in tanto congressu artium excuderet. Turca gradatim certandum, & servandum in pugna ordinem censebat, multitudine fretus; vel si id minime concederetur, numero circumveniendum hostem esse cogitabat, ibique defatigatum, ad extremum innumera multitudine obruendum. Contra ille id primum jubere suos, nemo locum ordinemque deserat, neve ab hoste scindi ac dividi patiantur.

Turcis cum 15000. Corvinus occurrit:

Insequenti die, quum ad locum, quem Vaskapu dicunt, convenissent, utrinque acies, prima hora diei educi coeptae sunt. Multum temporis ad disponendum octogin-

Praelium ad Vaskapu i.e. portam ferream:

Corvini ad milites exhortatio.

octoginta hominum millia, Turcae opus erat; ne parum quidem Corvina virtus & diligentia exposcebat. In primis instructis agminibus, convocatis Praefectis legionum, Tribunis militum, & Centurionibus universis, haec verba fecit: *Nulla, mihi credite, audacia, socii, tantae multitudini me occurrere perpulisset, nisi ipsa necessitas adegisset, vestra fides ac virtus hortaretur, quam dudum exploratam habui, & in primis Jesu Christi numen clementissimum inspirasset, qui nos in sacram militiam suam optavit, suumque nomen vestra dextera vindicari voluit. In hac praestantis militiae evocatione, quantum vos dilexerit, considerandum est, & immensa hinc benignitas Salvatoris pensitanda. Tria nobis hodie commoda, si viri, qui olim fuistis, iidem hodie esse volueritis, Deus ipse proposuit, quibus nihil majus appeti posset. In primis liberorum, conjugum, patriaeque salutem, cum fortunarum incolumitate conjunctam; deinde perpetuam hujusce seculi gloriam, & aeternam felicitatem vobis nunc expositam esse scitote. Quot a Turcis olim incendia, calamitates, & mala accepimus, utinam vobis audivisse potius, quam spectasse & pertulisse licuisset. Jam diu liberis & uxoribus careretis, quos misera servitus obruisset, neque focos aut aras haberetis, ubi inhabitare & sacris operari valeretis, nisi pientissimum Salvatoris numen, & vestra indomita virtus, praesto adfuissent. Neque patria bonisque frui, neque fungi honoribus, neque libertatem retinere videremini, nisi sanctissima fides, & animi vestri magnitudo, ac robur, spe divina firmatum, haec quae diximus omnia, vobis integra conservassent. Jam immanis Turcarum furor in suam potestatem omnia redegisset, nisi vestris haec armis vindicata forent, & tot ille cladibus repressus esset. Is necubi coerceri potuit: non Graeci, non Macedones, utrique quondam rerum potiti, non Thracum audacia, non Mysorum robur, non Epirus & Illyricum, horum vires retundere potuere. Athenienses, Thebani, Lacedaemones, qui priscae militiae auctores habentur, his ultro cessere.*

Nobis divinitus haec laus, & ingens victoriae gloria delegata est, qui parva saepe manu, & quandoque incauti ab his circumventi, toties insigni strage confecimus, fudimus, fugavimusque. Atque nullum illi genus hominum in terris magis expavent & perhorrescunt, quam vos, quos ex assiduis cladibus, paucos non minus ac frequentes formidare didicerunt. Nunc etiam, ut extremas vires experiantur, cum innumeris legionibus adfuere. Atqui vobis nequaquam plus quam antea timendum est, quando sub divino ductu & auspiciis arma gerimus, & quid nobis audendum sit, assidua victoria, frequens experientia, explorata virtus, jam diu vos edocuit. Accedit, quod eorum miles, aut gregarius, aut servus, aut auxiliaris, aut vi coactus, & paganus est: praeter milites praetorianos, nil aliud hostili militiae superest, vi adacti ac inviti caeteri militant, & illi quidem pusillanimitate ad servitia redacti sunt. Quicunque autem Graeci, Macedones, Illyrici, auxiliorum gratia missi sunt, quum a Christiana fide non recesserint, non pro illis, sed nobis dimicaturos esse reputate: nos vindices, vos victores expectant. In hoc illi bello Turcis nomina, nobis vires animosque dedere: pro victoria nostra vota suscipiunt. Quare tanto vobis animosius fortiusque pugnandum est, quando majorem victoriam, praedam, laudemque nunc vestris oculis obversantem habetis.

Non pro alienis focis & aris, sed propriis, dimicare opus est. Ita hodierna necessitas nostra tulit, ut ni nos ipsi nobis vindicare velimus, & solita spe ac virtute nitamur, maxima quaeque malorum omnium hodie subire cogamur. In primis jacturam fortunarum, liberorum servitutem, incestationes virginum, conjugum prostitutiones, caedes parentum, aedium & templorum incendia, & quod his omnibus multo gravius est, Salvatoris nostri, & deorum omnium ludibria. Frangentur divorum simulacra, aut unco trahentur; argentea aureaque vasa conflabuntur, & in profanos usus convertentur. Religionis cultus omnis abrogabitur, & Deus e pectoribus nostris, prae diffidentia negligentiaque nostra, nisi propugnatores optimos invenerit, exigetur. Minimo digito Turcas omnes, si voluerit, illico conteret Deus noster: sed quando tutelam sui nominis in nostra dextera collocavit, virtutem prius nostram periclitatur, ut si magnam fidamque compererit, praepotenti sua dextra tueatur & firmet. Neminem sibi fidum piumque Deus umquam deseruit: si vos ipsi non defueritis, nusquam Salvator Jesus vobis aberit. In potentia sui nominis, quod est super omne nomen, hostes proteret, & justum divina fiducia fretum extollet.

Insuper aliae nobis atque illis sunt pugnandi causae, & spes longe firmiores. Pro domino, eodemque profano, & scelerum omnium auctore; pro spoliis, & rapinis; pro exitio gentium,

pro

pro alieno regno, eodemque propagando, & mortali laude, illi arma sumsere. Nos contra, pro orthodoxa fide, & Christiana republica; pro liberis, pro uxoribus, & fortunis dimicamus. Quibus quidem rebus nihil excellentius, nihil posterorum commemoratione dignius, nihil ad promerendam immortalitatem accommodatius inveniri potest. O quanta his in coelis merces est proposita, qui aut patriam auxerint liberarintve, aut divinos honores & veram fidem protexerint & servarint. Neque experti ignoramus, Deum humanam pietatem, justitiam, & charitatem, numquam deserturum. Proinde, quid magis illis, quam nobis sperandum sit, hinc evidentissime considerate, commilitones! Salvatori nostro confidite, qui divinitatis praemium pollicetur, & fidem virtutemque vestram, Deo ac patriae juxta, nunc ostendite.

Quamobrem, quando nihil sine divina ope moliri possumus, antequam signum pugnae detur, vos quaeso Legati, Centuriones, & Praefecti, per turmas & cohortes singulas, pias conciones habete, ad salutarem & sacram pugnam militem incendite, legionatim per confessionis sacrae mysterium alter alterum lustrate, rem divinam facite, ac sumta ore terra mysticae communionis officium explete. Lustratis mox animis, alter alterum amplexate, dextera osculoque mutuam date fidem, perpetuumque foedus percutite, e vobis neminem alterum in sacro certamine deserturum, sed pro aris & focis, ad unum omnes strenue dimicaturos. Demum, curatis aliquantisper corporibus, ambulatoriis dudum jentaculis, dato signo, ter elatis vocibus, invocato praepollentissimo Jesu Christi nomine, manum ea virtute roboreque conferite, qua pro redemtione ac libertate vestra in agone mortis ille conseruit.

Hoc igitur ut ultro faciatis, per sanctum nostri redemtoris amorem, per charitatem patriae, per Deum hominumque fidem, vobis edico, impero. Item vos oro & obtestor, ut ea mente dimicetis, uti aut clarissimam, quod non ambigo, victoriam, aut si res aliter tulerit, beatam in coelis vitam vobis hodie comparetis; non apud inferos, ut Graecus ille, sed superos coenaturi. Christus igitur optimus maximus nobis semper aderit, qui nos, mihi credite, ac ita confidite, non solum e Turcarum manibus hodie vindicabit, sed cum perpetua nominis immortalitate, optimis nos hostium spoliis onerabit, & incolumes ac ovantes domum referet universos.

Sciabadin Bassa nihilo segnius e contrario suos admonuit, ut amplificandi imperii, & superiorum victoriarum memores, ab assidua virtute & laude non deficerent, armis Turcarum nomen propagarent, quibus Mahumethes divorum interpres, terrarum imperium, a cunctis numinibus addictum esse praedixerat, item augustam hanc gentem, hominum terrorem, ultricem facinorum, & populorum dominam, divino ore loquutus, ominabatur. Quanta brevi tempore, ex quo in Europam trajectum est, regnorum accessio facta fuerit, enarrat: spem ingentis praedae, & maxima quaeque, strenuis praemia pollicetur, pagos & oppida, nedum rapinas & spolia, se militibus divisurum esse recipit. Si extremis quisque viribus dimicarit, victoriam ante oculos certissimam, ex inopia hostium, & immenso suorum numero, proponit. Illud adjicit, profligato Corvino, quem solum e Christianis impigrum, & rei militaris non ignarum, se reperisse ingenue fatetur, nihil ad assequendum caeteri orbis imperium amplius obversaturum. Si hunc hodie ad internecionem protriverint, nullam in Europa victoriam hac fore majorem. Quare Corvinum in acie primo petendum edocet, victori hujus ingentia praemia spondet. Postquam sat militi suasum esse arbitratur, jam instructam aciem educit, in duo cornua pedites equitesque distribuit, in medio praetorianos milites collocat, quos Janizaros vocant, spectati roboris homines: succedunt longa subsidia, multas etiam vexillationes in utroque cornu proponit, quo praelium ineant, circumvolent hostes, & prout fors ipsa tulerit impetant repetantve.

Sciabadin Bassa suos etiam animat:

Instructam aciem educit:

Corvinum, in utroque cornu, duo quadrata cataphractorum equitum agmina, quos hippobalistae sequebantur, collocasse memorant: ante hos vexillariorum quoque alas equitum, qui laterum fronte certarent, extendisse, in medio autem quadrata duo cataphractorum agmina equitum statuisse, & inter hos cohortes gravis armaturae, a tergo hastatis sagittariisque munitas, interjecisse: utrumque etiam cornu longo carrorum ambitu circumvallasse, quos omni munitionis genere plane comple-

Idem agit Corvinus:

compleverat. Mox progredi in hostem ordinibus edicit. Quum ad duum stadiorum intervallum appropinquassent, pugnae signum dare jubet: nihilo secius illi faciunt. Collatis utrinque signis concurritur. Corvinus, prospecta hostium multitudine, primam aciem in cuneum redigit, quo facilius hostes dividat: contra illi, forfices obtendunt. Tanta utrinque ferocia & clamore congrediuntur, ut nihil umquam horribilius sit auditum. Turcae, versatili equitatu freti, falcatis ensibus in Christianos saeviunt, infestis concurrunt hastis, & ex equis multi utrinque deturbantur. A forficibus cataphractorum cuneus concidi non poterat, quia armis obducti, haud facile laedebantur. Instant igitur, & infestam intersecant aciem. In medio, & in utroque latere, pari impetu dimicatur: cadunt utrinque multi, sed proscissa a cuneo Turcarum acies, magna subinde caede agitari coepit. Quum ad latera declinarent, in hostium gladios incidebant, ecce cuneo, quem diximus, occurrit altera, & pari virtute certatur. In cornibus varia quandoque fortuna inter vexillationes fuit, quum aequa spe aliquantisper utrique dimicarent. Sed quum illi eo genere pugnae, ob equorum pernicitatem agilitatemque, nimis valerent, & numero longe superiores essent, postquam multitudini cedere necessitudo tulit, ad munitissimum hi cataphractorum agmen redire. Post ubi ad cataphractos perventum est, haud parum fortuna Turcarum declinavit, dum obstinatis ultro citroque pectoribus pugna conseritur, & expeditissimi equitatus pars maxima caeditur. Namque duris cataphractorum contis, & sarissis, item oblongis trifidisque gladiis, haud secus ac inermes armatis objecti, nequidquam obstabant: quare in utroque cornu a Turcis laborari coeptum est. Nutantibus adhuc rebus, in media acie praelium atrox plane conseritur: praetorianae cohortes cum valido equitatu, quadratum cataphractorum agmen, quod in medio collocatum esse diximus, multis vexillariorum turmis circumveniunt: pedites veterani, facto maximo impetu, equorum poplites falcato ense succidunt. Ex his cecidere multi, humique porrectis capita amputantur, obteruntur contra cohortes, dum cataphractorum ruinam moliuntur, caedes hic usque adeo magna patratur, ut cruoris rivos ageret, dum obstinatis animis, & debacchante hinc & hinc bellico furore, certatur. Praetorianorum pars maxima caeditur, ex equitibus quoque multi oppetiere.

Bassa, ubi & in utroque cornu, & in medio, superiores dudum Ungaros fore conspicatur, & jam pro longo labore defecturos esse sperat: quamvis ubi stragem maximam pateretur, ad triarios tamen belli summas redigere decernit, ut cum caetera multitudine, quam ad praesidia reliquerat, superstite magna subsidiorum adhuc parte, agmina Ungarorum obducat. Ab inita jam pugna hora fere quarta agebatur, quum praelium instaurare constituit. Ne ab re quidem id a profano Barbaro factum: verebatur, ne, si sui terga dare coepissent, reliqua multitudo detrectato bello fugam raperet. Ne quem igitur belli expertem dimitteret, ratus hostes a numerosa turba circumventos, haudquaquam, defectis jam viribus, extremum impetum ultra toleraturos, ultimas acies ciet: Ungarum obduci jubet, triarios veteranos hortatur, defectum hostem facto orbe perdendum edicit; novissimum hoc Ungarorum bellum id esse jactat. Contra vero Corvinus, prospecto hostis astu, suos aliquantisper patitur obduci, mox carrorum agmina promoveri praecipit, & ut clam Turcas omnes circumveniant essedariis imperat, deinde pugnam cum hoste redintegrat. Fervet ubique praelium, & quamvis ingens passim Turcarum caedes ageretur, prae nimia tamen turba pertinaciter ubique certatur. Turcae autem, ut a dextro cornu se a carris circumveniri, & a tergo ignitis missilibus, crepitantibusque machinis peti respexere, ancipites facti, se remissius agunt, & dum a tergo sibi timent, a fronte praelium detrectant. Contra elato clamore Ungari, ut obversantem ante oculos victoriam capesserent, dum instauratis ipsi animis a fronte multo vehementius instant, socios, qui a curribus pugnabant, hortantur, ut propius hostes circumvallent. Hic Turcae confuso ordine inclinantur, & ne circumveniantur, retro fugam rapiunt. Quicunque intra carrorum septa & *Turcae caesi fugiunt:* oppositam aciem deprehensi sunt, ad internecionem omnes caesi; qui autem in

finistro

finistro cornu dimicabant, horum exemplo consternati, terga vertunt. Palantes cuncti fugiunt, instat a tergo, adauctis prae victoria viribus, Ungarus.

Bassa, desperatis rebus, una cum quibusdam praetorianis cohortibus, quibus se stipaverat, se in fugam convertit. Infremebat a tergo Corvinus, & per fusas acies Bassa disquirebat, ut si caedendi ducis copia daretur, optima Christo optimo maximo spolia referret. Turca castris exutus, quicunque superfuit, fugae pernicitate cum duce tunc evasit: alii vero, qui diversi in fugam effusi, per nemora, per saltus & agros divagabantur, aut inedia, aut Valachorum manibus, in quas inciderant, confecti sunt. Signa circiter ducenta capta, hominum vero quinque millia. In auxilia, quae Christianam adhuc fidem retinebant, clementius actum est. Vix tanti exercitus pars media, quae evaserat, Danubium trajecit. Corvinus postremo, insigni victoria potitus, in hostium castra redit, se suumque immensa praeda exercitum ditavit. Ex his, qui prima sub eo stipendia fecerunt, audivimus, Corvinum, fuso hoste, sat fecisse ratum, e vestigio Turcarum castra praedae cupiditate diripuisse, nec hostem ultra petiisse: quodsi ad Danubium usque foret insequutus, neminem e tanta clade superstitem futurum affirmabant. Longi quidem otii foret enarrare, quot spolia, quot enses auratos gemmatosque, cum pretioso vestium & equorum apparatu, quot aurata quoque pilea, tiarasque in Phrygum Persarumque morem, repperere: ad summam, nemo in eo bello fuit, quin se cum universa posteritate ditaverit.

Dimidia exercitus Turcar. pars desiderata.

Corvini exercitus spoliis ditatus.

Ob rem feliciter gestam, & provinciam utramque Turcarum periculo liberatam, singulis civitatibus trium dierum supplicationes indictae, ut divini honores Servatori nostro redderentur. Multa templis omnibus affixa spolia signaque, ad Vaskapu, in victoriae monumentum, trophaea sunt erecta. Corvinus triumphans Budam venit, regique Vladislao signa hostium, & exuviarum partem, dignam Principe, detulit, in excellentissimae victoriae testimonium, gloriosissimique belli excitamentum. Inauditam per illa tempora Corvini victoriam, rumores longe lateque distulerunt. Vladislaus, suapte natura pientissimus, divinam in eo bello clementiam admiratur, ad expeditionem sanctissimam sui ducis exemplo succenditur. Solennes Budae supplicationes indicit, miris Corvinum laudibus effert: ejusque oratione, dum Budae fuit, assiduo ad hoc salutare Christianae reipublicae beneficium hortatur. Joannes deinde, post faustas praedicationes ac laudes, quibus Rex cum universo Senatu eum excoluerat, in provinciam dimissus, utriusque Valachiae populos confirmavit, & ut Turcis in posterum animosius resisterent, promtiores effecit. Corvini nomen haec victoria per Europam sane universam effudit; hunc unicum fidei propugnaculum omnes affirmabant.

Partem Corvinus regi offert:

Amurathes, paulo ante quam Bassa in Transsylvania profligaretur, certam se victoriam habere ratus, legatos Budam exploratum potius, quam postulatum miserat, quando rerum Ungaricarum status ipsum non mediocriter sollicitum habebat. Nam quum in provincia, per cuncta praelia Corvini successum audiret, in intestinis tantum Pannoniae discordiis spem omnem collocarat. Intelligebat Ungaros, nisi suis armis, haudquaquam facile casuros. Vladislao Legati foedus obtulerant, & pro ejus obside Albam Graecam, quam Belgradum nunc dicunt, aut si id recusaretur, annua stipendia postulabant. Nunc autem prae recenti victoria, quum animos revocassent, ne mitius quidem, quam Legatorum insolentia postulabat, responsum est. Vladislaus, e Transsylvanarum rerum exitu se propediem responsurum esse respondit: quare paulo ante Joannis adventum, Turcarum Legati a rege dimissi.

Amurathes autem, quum ob cladem, quam nuper Bassa acceperat, e tanta spe excidisset, extremas vires tentare conatur. Ejus opes artesque Vladislaum minime latebant: quare de gravissima expeditione decernendum esse censet, veluti a Corvino fuerat admonitus. Coacto Senatu, Julianum Legatum pontificium acciri jubet, qui, quum frequentissimus convenisset, prout regia gravitas postulabat, rem ad eum refert. Ubi Julianus, qui hac potissimum causa venerat, primum

Amurathes novam expedit. molitur:

Julianus bellum in

Turcas suadet: primum sententiam dicere rogatus, haec verba fecit: *Postquam Turcarum pestis in Europa latius debacchari coepit, nihil umquam optatius Pontifici maximo, Apostolicoque Senatui, ac caeteris Italiae potentatibus significari potuit, Rex optime, fortissimique Proceres, quam quum Vladislaum, Sarmatarum Principem, Ungariae regem a vobis declaratum esse cognoverunt. Neminem enim Pannonicarum rerum moderatorem, Scythicarumque virium ductorem, hoc magis idoneum usquam gentium Ungari invenire potuissent: quippe qui tanta justitia, religione, sapientia, fortitudine, ac militari denique disciplina polleret, ut potius e coelo datus, quam optatus esse videretur. Hac felici faustaque declaratione, omnium quoque Italorum animi, qui jacuerant, resurrexere: atque ut id felix ac faustum Christianae reipublicae foret, solennia vota suscepere. Quum intimas regni discordias, & propinquum Turcarum incendium accepisset, sacrosanctus huc me Senatus misit, ut de pacando regno, & reprimenda hac labe, ut a me saepe audivistis, vobiscum agerem. Regnum armis & virtute vestra, intercessione mea, & reginae obitu, pacatum est: alterum superest, quod honoris, utilitatis, immo salutis, gloriae, & immortalitatis plenum est, item Vladislai ductu auspiciisque & Pannonico robore dignissimum, Turcarum immanitas & imperium coercendum est, Proceres, immo jugum, quod nostris cervicibus imminet, excutiendum, & longe repellendum. Quid vobis audendum sit, Corvina virtus & fortuna portendit: fortunam Corvinam dixi, immo fortuna Christianae plebis, & praesens divi Salvatoris ipsa benignitas, quae additum sibi populum fluctuare patitur, non demergi. Si tui ducis copiis, eisque perpaucis, tantus hostium exercitus & fusus & fugatus est, quid de te, rex inclyte sperandum est, si tuo Christique ductu & auspiciis militabis? Christianorum Principum omnes animi in te, in Pannonicas Sarmaticasque vires conversi sunt, omnes in te spes suas collocarunt: te immanissimae crudelitatis ultorem, propugnatorem fidei, & Europae liberatorem expectant omnes. Id est, cur quotidie vos literis Pontifex maximus sollicitat & angit; quamquam hoc orthodoxa religio postulat, non minus tamen Ungariae Poloniaeque necessitas vos adurget: quarum altera, e Mysis & Illyrico, e Dacis & Getis altera, Turcarum armis & incendio miserrime & assiduo vexatur. Quicunque nec divina charitate, nec ipsa necessitate, nec gloria, nec immortalitate moventur, ad sacrum hos expeditionem propria salus, imminens servitus liberorum conjugumque, incolumitas rerum & personarum, & legitima rapinarum compendia suscitent. Tam commoda vobis nunc datur occasio, ut corpus in veram salutem felicitatemque asserere, ac animum ab omni miseria vindicare, & utrumque divina humanaque gloria & beatitudine, uno eodemque tempore donare possitis. Non desunt duces optimi, non pecuniae bellorum nervi, quae ab universa Christiana republica conferentur; non robora militum, non ratio, non fortuna, dexterrimaque numina, quas vos sanctissimae fidei assertores esse voluere. Sarmatarum vires, Unnorumque virtutem, persensit potius, quam audivit orbis. Nulla re aliqua, quam voluntate, vobis, Proceres, opus est. Expeditio necessaria, pientissima, commodissima, & omni ex parte gloria & immortalitate digna est, & quae ad vitam utramque uberrima perpetuaque praemia conferat. Proinde te, rex in primis inclyte, vosque Proceres universos, oro obtestorque, per Christi fidem, per liberorum charitatem, per salutem regni, & imminentis exitii liberationem, ut forti hoc bellum animo, communique consensu, suscipiendum esse censeatis, ultro quum delectus habebitur nomina detis. Et quando non ad humanam, sed divinam militiam profecturi estis, ea studiorum vehementia in Turcas arma sumatis, quam expectatio & spes hominum, quam vestra virtus, instans exitium, & divina in vos merita, postulare videntur.*

Eodem adhortatione utitur Despota: Secundum Juliani orationem, miserabilis Despotae obsecratio lacrymaeque sequuntur. Ad suscipiendam necessario expeditionem hortatur; Turcarum feritatem, cruciatus, inauditaque supplicia refert; filiorum caecitatem, subcisaque genitalia, & multos dimidiatim caesos, complures quoque serra dissectos, alios item cutibus exutos, aut humi defossos, variaque genera mortis, quae humanae aures abominantur, enarrat. Exemplo suo Pannones admonet, quantum sibi cavere debeant: Savo a Turcis disterminari, qui aestate saepe vado transitur, & regente bruma glacie calcatur; transistrianam his regionem late patere. Se opulentissimum olim Mysiae fuisse regem, & nunc Turcarum viribus regno exactum, orbatum liberis, foedissimis oneratum injuriis, & dignitate fortunisque privatum, extorrem vagari,

vagari, necubi gentium hactenus tutum locum inveniffe; fed ad Ragufinos profectum, & ibi mox a Turcarum infidiis fuiffe petitum; rediiffe in Ungariam, eam quoque undique Turcarum incurfionibus infeftari. Nunc profanum regem poftulare tributum, ut aequior fumendi belli caufa detur. Hoftem immaniffimum non procul abeffe, fed imminere cervicibus, immo in medio regno igni ac ferro quotidie graffari: teftes effe Walachiam & Tranffylvaniam, opulentiffimas Pannonicae ditionis provincias, quas nifi Corvina virtus, fortuna reipublicae, & in primis Chrifti benignitas, a foedae gentis manibus liberaffet, jam de rebus Ungaricis foret actum. Varios effe bellorum exitus, fortunam inconftantem, & Deum, de fe quotidie pericula fieri, non paffurum. Proinde profufis Vladislaum lacrymis exorabat, & caeteros obteftabatur, ne occafionem hanc dimitterent, ne victoriae fucceffum per ignaviam & negligentiam interciperent; alienae, quam propriae calamitatis, vindices effe mallent, fufcitatae nuper expectationi fatisfacerent. Item dicere, fe fat magno omnibus exemplo futurum. Ad haec demum pecunias polliceri non paucas, ad belli fumtum: & affeverare, Chriftianae reipublicae potentatuum auxilia, collatitiamque ftipem, haudquaquam eis defuturam.

Omnium igitur confenfu, quum multi quoque iftorum dicta fententiis approbaffent, Senatus confultum fit, ut in primo ftatim tempore rex in Turcas caftra moveat; interea delectus inftante bruma haberetur, poftularentur fociorum auxilia, & cum Caefare, qui Chriftianae reipublicae praeeft, de pace & expeditione ageretur. Decreti ad Polonos, Walachos, Prutenosque legati, in primis ad Caefarem, qui ad expeditionem hanc opem & pacem orarent: refpondit, fe neque venire, neque auxilia mittere poffe, fluctuantem Boemiam caufatus; pacem per triennium confecit. Pruteni, ob exhauftam longo bello provinciam, fe nullam opem dare poffe dicebant. A Polonis & Walachis auxilia, cum femeftri ftipendio miffa, quae ingens voluntariae militiae multitudo fequuta eft. Multi namque fidei charitate compulfi, relictis liberis, conjugibus, & fortunis, pro tuendo & propugnando Chrifti nomine, proprio ftipendio militarunt. Item e Gallis & Germanis multi, fumta Crucis teffera, convenere. Inito jam vere, facrofanctae expeditionis gratia, vicatim oppidatimque folennes precationes & fupplicationes indictae: res divinae per omnia templa folennes actae, ut optimis bellum pientiffimum aufpiciis iniretur. Omnes fere ad utramque Danubii ripam convenere. Exercitum quindecim circiter millium fuiffe perhibent. *Bellum in Turcas decernitur.*

Rex igitur Calendas circiter Majas Buda proficifcitur, trajectoque Danubio, lento itinere caftra movet, ut caeteri, qui aberant, cum fuis facile caftris conjungerentur. Ad Tibifcum primo iter intendit, accitasque undique copias gradatim cogit: in Tibifci ripa dies tres confedit, ut a fubfequentibus adiretur. * Transmiffo deinde amne, per Daciam defcendit, & ad laevam Danubium fervans, ab ejus ripa numquam procul iter declinavit. Mox ubi fe Bulgariae confpectum attigiffe novit, ad Salfum lapidem, & Gobin, qui ante Senderoviam fitus eft, Danubium trajecit, & caftra, quae itineris tarditate auxiliis completa fuerant, ad Sophiam recta movit, quae fex dierum itinere a Danubio fecedit, & in prima Bulgariae parte fita eft. Defpota ad Danubium fua cum regiis caftra conjunxit. Dicunt alii, regem cum ternis iter caftris feciffe, Corvinum & Defpotam cum duobus exercitibus praeceffiffe, ipfum unius diei itinere fucceffiffe. *Vladisl. cum exercitu 15000. in Turcas movet:*

Urbs a templo, quod magnifico fumtu Juftinianus erexit, Sophiae nomen accepit, Sardica olim dicta, a Sardis & Dacis, qui eam incoluere: deinde Bulgarorum inundatione, & affiduis tranfiftrianorum eruptionibus labefactata, fibi templi tantum nomen fervavit. Propter eos, qui haerefim infandam de Spiritu fancto, auctore Macedonio, Metropolita Conftantinopolitano, fufcitarunt, (quem Patre & Filio minorem, immo miniftrum utriusque, ac coeleftium donorum difpenfatorem, afferebant,) celebratam hic Synodum frequentiffimam effe ferunt. Civitas igitur vetuftate jam effoeta, nec arte, nec loco munita, ad primum & improvifum hoftium impetum occupatur: & quum fine gravi fumtu fervari non poffet, ac *Sophia capta & incensa:*

ut primo is ingressu, armis, incendiis, terroreque cuncta compleret, eam a milite direptam, postero die, sacris in Basilica rite peractis, rex jussit incendi; vicos & oppida, quae prope fuerant, facile cepit, diripuitque.

Ad Morav. collocata castra:

Ad Moravam deinde fluvium castra posuit, ubi ad inundantis parum aequoris speciem, in colles vallesque modicas ipsa planities tumet & desidit. Quingenti hinc equites missi trans Moravam, non praedatum solum, sed qua tutius expeditiusque iter fieri posset speculatum, in Turcarum speculatores incidere, e quibus quum quatuor cepissent, ex his duo millia hostium propius adesse cognoverunt; quare ad flumen fugam rapiunt, quum se illis impares esse reputarent. Turcae, non intellecta horum fuga, quum inter ipsos ac flumen collis quidam exurgeret, progrediuntur; refugientes, superato colle, in dimissum amnem praecipites ruunt, quo quum pervenissent, e praerupta plerique ripa cum equis in aquam prosiliunt. Reliqui, extrema expectantes, substitere: alter alterius periculum casus inhibuit. Cis fluvium collis alius eminebat, in cujus verticem, venandi forte studio, cum non parva equitum manu, rex advenerat: quem ubi Turcae, qui e regione convenerant, conspexere, obtentas propius insidias esse rati, e vestigio aufugere. Utrique igitur, vana opinione decepti, retro fugiunt. Rex, prospecta hostium fuga, a venatione ad pugnae studium conversus, citato agmine ad fluvium: qui in ulteriore ripa, ut diximus, substitere, improviso subsidio confirmati, fugientes hostes repetunt. Trepidatio igitur utrinque magna, & fuga sine praelio intercessit. Postquam autem in castra rediere, intellecta re, cum Turcis cautissime agendum esse censuere, quamvis se falsos esse utrique senserant.

Trajecto flumine, Joan. Corvinus in hostem praemittitur:

Insequenti die trajecere Moravam; praemisere speculatores, qui cuncta exactissime explorarent. Ex his aliqui rediere, qui prope Turcas adesse, collocasse propius insidias, & nil praeter occasionem aliud expectare, nuntiarunt. Rex, inito cum praefectis legionum consilio, Corvinum cum decem millibus delectorum equitum praemittit, qui hostem nil tale formidantem, per silentium noctis, adoriatur. Speculatorum ductu, quum in hostes contenderet, ad primam noctis vigiliam eos propius adesse sensit. Illucescebat forte fortuna luna, & magnis coeptis favere videbatur. Post, ubi eo perventum est, unde hostium castra spectari poterant, ne quis fugae pateret exitus, illac agmen circumduxit: mox sopitos, & incautos, excitato clamore, aggreditur. At illi, repentina & inopinata trepidatione correpti, pars in fugam, ad rapienda multi arma se converterunt. Fugientes, quum in obductum agmen inciderent, pedem referunt: qui constiterant, somno & terrore juxta stupidi, & a se ipsis alieni, ad bellum haud facile se expedire poterant. Corvinus per aciem circumquaque discurrens, exclamat, sopitum & inermem hostem, & tremore perculsum, sine mora caedendum: occasionem tantam victoriae allatam, non temere praetermittendam, tuto ac forti animo in confusos attonitosque hostes irruendum, vulgo ingeminans, jam in manibus esse victoriam.

Corvinus incautos Turcas opprimit & fugat.

Primo congressu tumultuatum potius, quam pugnatum est: sed postquam Turcae Corvinum adesse sensere, ad illius tantum nomen consternati terga vertunt. Quacunque cursum flectunt, saucios seminecesque socios offendunt: prae timore tanta inter eos oborta confusio, ut inconsiderato fugiendi studio conglomerati, invicem comprimerentur, & ab insequenti facile manu confoderentur. Pars maxima, inter dumeta & avia loca praeceps acta, dum se in tempore expedire non potest, ab instante facile victore caeditur. Per totam noctem, cum magna palantes caede petiti sunt hostes: at postquam illuxit, reliquiae quaecunque superfuerant absumtae. Strages longe major patrata, quam aut Corvinorum numerus, aut humana fides pateretur, quando a decem millibus equitum, triginta Turcarum millia, una nocte caesa, capta quatuor, & novem militaria signa hostibus erepta. E Corvinis autem non multi, pro cladis magnitudine, desiderati: vix plerique quingentos oppetiisse memorant, siquidem pauci infestum hostem invenere. Castra opulentissima direpta, ne minima quidem impedimenta hinc ab illis ablata.

30000. Turcarum caesa: 4000 capta, castra direpta & incensa.

Incensis

Incensis mox Turcarum castris, Corvinus, insigni victoria potitus, ovans cum ditato exercitu ad regem redit. Ne minori quidem expectantibus, quam redeuntibus ille dies laetitiae fuit. Nam ubi Corvinum, caesis ad internecionem Turcis, appropinquare nuntiatum est, rex e castris, & Despota cum reliquis legionibus, ad tria millia passuum, cum ingenti plausu, & faustis acclamationibus, gratulabundus occurrit. Corvinum suis auspiciis triumphantem, & apud congressum, ad praeveneratonis officium, equo descendere contendentem prohibet; apprehensa mox dextra, claram victoriam gratulatur, publice Deo optimo maximo gratias agit, quod sibi in Ungaria regnanti, eum his temporibus divina clementia ducem dederit, qui Romano dignus imperio, citra invidiam ubique gentium haberetur. Quantum illi patria, regnum, & Christiana respublica debeat, breviter ostendit, meritis laudibus evehit, & ut Corvini gloriam imitentur, caeteros hortatur. Congratulationis officium deinde Proceres exsolvunt. Mox junctis cum rege agminibus, non sine magno plausu, militarique laetitia, praemissa spoliorum pompa, & longissimo captivorum ordine, qui catenati praecedebant, Vladislaus & Corvinus in castra rediere. Ob rem bene gestam supplicationes indictae, & pientissimo Jesu Christi numini gratiae in sacris actae sunt.

Corvino triumphanti occurrit Vladislaus:

Ad prosequendum deinde bellum Christiani animos intendunt. Julianus, Pontificis Legatus, & Crucigerae multitudinis praefectus, quae gratis prae studio sanctae fidei militabat, cunctos ad continuandum victoriae successum impensius hortatur, & in tanta divinae benignitatis dexteritate non cessandum, sed promovenda quotidie castra suadet, & proxima quaeque Bulgariae oppida recipienda. Corvinus per exploratores jam compertum habebat, a Sophia Philippopolim, Thraciae civitatem, trium fere dierum itinere distare, tantumdemque intervalli inter Adrianopolim & Philippopolim interesse, quae trium quoque dierum spatio Constantinopoli admovetur. Superandi tantum Haemi difficultas objiciebatur, quippe qui e transverso, Sophia in Macedoniam & Thraciam proficiscentibus, longe lateque protenditur. Bulgaria a Ciabri amnis fonte, qui Triballos olim a Mysis dividebat, nunc incipit: per Haemi montis dorsum, in Vulturnum Aquilonemque porrigitur: a meridie in Macedonas Thracesque declinat; a septentrione in Danubium deflexa, in inferiorem magna ex parte Mysiam effunditur. Haemus mons editissimus, quum longius effundatur, inter has, quas diximus, regiones excurrit: hinc juga usque adeo frigida, ut perpetuas nives habeant, & vix duobus anni mensibus super se pastores aestivare patiantur. A Sophia in Macedoniam Thraciamve iter facientibus, duplex ad superandum Haemum patet exitus, alter labore Romano, & a Trajano, ut multi perhibent, factus est, ubi quadrato adhuc lapide maxima porta spectatur, quae ad arbitrium aditum inhibebat, dabatque; alter ad parvum est amnem, quem Slatizam Bulgari nunc appellant. Uter igitur aditus pateret, hac iter facere Corvino, quem expeditioni & itineri rex ultro praefecerat, tunc erat animus. Proinde motis castris, quaecunque occurrunt Bulgariae oppida, partim vi, partim per deditionem capiunt. Qua quidem in re haud parvo adjumento fuit consimilitudo Christianae professionis, abominabilis Turcae feritas, linguaeque magna cognatio, quae ad conciliandos hominum animos potissima videtur esse magistra. Nam quum Poloni Bulgarique, a Slavonico genere oriundi, eandem linguam fervent, ad nullum oppidum Polonus equitatus accessit, quin se continuo dediderit. Ne minus quidem impigre ubique Crucigeri se gessere. Quum autem sub Haemo ad Thraciae aditus pervenissent, rigente jam hyeme, occlusum saxo materiaque utrumque per exploratores inveniunt. Alterum angustiorem, & humana arte factum, praetermittunt, ubi stratam olim viam a Romanis videre licet: quam non modo lignis cautibusque Turcae complevere, sed in declivioribus saepe locis aquam per noctem aspersere, ut brumae rigore in glaciem conversa, equis & jumentis ascensum inhiberet. Perventum ad alterum, pari arte praeclusum, pridie natalis Jesu Christi, quem Slatiza subsluit. Varia hic ingruunt incommoda, in primis aditus difficultas, quam non temere ab Amurathe Turcarum rege factam esse dicunt, ut quum cladibus jam plerisque a Corvino foret affectus, praeclusis duobus accessibus, impositisque praesidiis, tuto ac facile, sine pugnae periculo, a Pannoniae rege tueri se posse videretur.

Julian. victoriam prosequendam suadet.

Corvinus Philippopolim tendens, Haemo impeditur.

Ejus montis descriptio:

Corvin. linguae cognatione in occupanda Bulgaria juvatur:

retur. Item Ungarorum exercitum tanta rerum omnium incessit inopia, ut quisque militiam detrectaret; & de militari seditione addubitabatur. Haemus in solitudines, praerupta & inaccessa loca, effusus, steriles appendices habet. Ad extremam frumenti & commeatuum caritatem perventum erat: jam inedia universus languebat exercitus, & ad sedandam famem parum tritici, raro cum carne, decoquere licebat. Accedebat brumae vesania, inopia pabuli, & frigoris rigor intolerabilis. Quum omnia gelu constitissent, pabulatum saepe & aquatum ire non licuit: proinde frigore, fame, ac itineris difficultate, retrocedere cogebatur exercitus, & jam dissolutus esset, nisi crebris Corvini adhortationibus paruisset. Is enim assiduo dicere, plurimum difficultatis jam exhaustum esse: quod superest, solita virtute ac robore perficiendum, cui nihil arduum & difficile, se proximos dudum Thraciae fines esse tacturos, rerum omnium feracissimae. Eo jam penetratum esse, ut si retro cesserint, prae belli vastitate, majora longe mala remetienda sint, quam si ultra progrediantur. Nihil, patefactis his faucibus, instare laboris: ad populationes tantum hilares animum intendendum, in medio rerum successu non cessandum. Quando non eadem semper fortunae dexteritate uti licet, contemtum numinum favorem continuo averti. Hactenus nil esse factum, si ultra non itur: quando omnia, quaecunque capta sunt, facile ab hoste recipientur, nisi succensis domiciliis, quia Turcarum satis hucusque caesum est, pauci qui supersunt, Thracia & Macedonia, ac demum Europa ejiciantur. Quare, dum miles Corvinum audit, facile quisque confirmatur: sed dum mala, a quibus se circumventum intuetur, memoria repetit, temerarios principum ausus execratur.

Turcas advenientes Corvinus caedit. Interea Turcarum adventus ab exploratoribus nuntiatur: congratulantur invicem legiones, quod honestae mortis occasio daretur, quando multo pulchrius in acie, quam inedia & algore mori existimabant. Praemissus cum equitatu, nonnullisque militum cohortibus, est Corvinus; qui quum ad hostes pervenisset, facili eos pugna fudit fugavitque. Octies hucusque cum hoste conflictum esse testantur, qui huic expeditioni affuere, sed non collatis signis, & instructa semper acie. Nos autem, quemadmodum a quibusdam Corvini militibus accepimus, qui vulnera etiam eo bello suscepta ostendere, rem ita referendam esse censuimus. Dissentit ab his aliquantulum Callimachus, Poeta nostri temporis excultus, ac scriptor egregius, qui, antequam noster exercitus pedem referre coepisset, cum Turca dimicatum, & Carambum captum, in Vladislai vita retulit. Sed quid Ungari referant, audiamus. Quum nulla vi fauces aperiri, ac Haemus mons, ob impofita Turcarum auxilia, superari posset, & egestate rerum algoreque intensissimo conficeretur exercitus, a Slatiza pedem referre coeperunt, ne irritis conatibus perire viderentur. Atque veluti Corvinus & Despota, cum suis copiis veniendo, regia castra unius diei itinere praecedebant: ita e contrario rex cum exercitu redeundo praecessit. Turcae, qui in monte consederant, ut transitum inhiberent, nuntiato Christianorum reditu, instauratis animis, per juga montium hostes subsequuntur, rati, oblata occasione, cumulatas ab his poenas, antequam Mysia egrederentur, exacturos. Carambus dux erat, quem Kelepin alii dictum esse volunt: is Asiae praefectus, & Bassae frater, qui inter caeteros apud ipsum regem principatum assequutus, Amurathis sororem legitimo sibi matrimonio conjugarat, & Imperatoris edicto ad hoc bellum accitus, cum Asiaticis copiis in Europam trajecerat. Quum his angustiarum praesidiis a rege praefectus esset, id in primis fuerat admonitus, ne qua magna occasione, quae certissimam victoriam non polliceretur, manum cum hoste confereret: sat enim se vinciturum Amurathes esse rebatur, si hostem a Thraciae finibus arceret. Kelepis, hujusce praecepti haud immemor, Christianorum castra sequitur, & a montibus eorum iter observat. Quum nostri terno agmine iter facerent, regia castra praecedebant, Corvinus & Despota triginta millibus passuum succedebant. Hoc igitur ordine, dum idem iter remetiuntur, sane utebantur.

RERUM UNGARICARUM

DECADIS TERTIAE

LIBER SEXTUS.

Victus his difficultatibus, quas enumeravimus, Christianorum exercitus, quum ad quendam montem ex Haemi appendicibus, quem nunc Bulgari Cunobizum vocant, rediisset, & Carambus sequens a montium jugis iter hostium observaret, milites e castris, servato parum imperio, temere egredi, ac ex agmine quandoque in Turcas erumpere coeperunt. Qui montibus insidebant, & ex iniquo loco, veluti rabie quadam adacti, pugnare nitebantur, suspecto hoste, haudquaquam bello contineri, praefectis & centurionibus temeritatem increpantibus parum auscultare, dicere malle bello, ne inulti moriantur, quam fame mori. Carambus ad bellum audax, & gloriae cupidus, hostium temeritate ad praelium invitatus, quum se numero, loco, & viribus superiorem esse intelligeret, non aliter atque si certam in manu victoriam haberet, a conferenda manu contineri non poterat, ratus, se victoriae gloria contemti crimen imperii facile aboliturum: quare cum hoste omnino confligendum esse decernit. Corvinus & Despota, ruituros dudum in se Turcas, suorum militum insultibus irritatos, conspicantur, & regis absentia graviter anguntur, qui itinere unius diei, ut diximus, praecedebat. Videbant, se neque bellum detrectare, neque legiones regias habere, neque prae desperatione a pugna militem coerceri posse. Proinde inviti, post ubi Carambum instructam in se aciem dudum dimissurum esse intelligunt, socios exorant, ne temere intemperateque in hostem erumpant, sed in ordinem redigi patiantur, ut si vincere non daretur, ne incruentam hosti victoriam relinquant. Instruunt igitur extemplo acies, & divina magis, quam humana ope freti, in hostem signa tolli jubent. *Carambus dispersum invadit exercitum Ungar.*

Jam Carambus equitatum a monte demiserat, & instructa acie cum nostris pugnam init. Magna concurritur utrinque ferocia, & ad radices montis, inter colles & convalles congrediuntur, ubi in primo congressu multos cecidisse ferunt. Polonorum equitatus, quem rex paulo ante cum Corvino praemiserat, remanseratque ad subeunda quaeque maxima belli pericula, & Ungarorum turmae, cum expeditissimis vexillationum alis, quibus Despota ipse praeerat, citra vitae rationem ita dimicabant, ut nil morte vehementius appeterent. Turcae aliquamdiu pertinaciter obstitere, quare magna caedes a principio patrata: sed postquam cum desperatis rem sibi esse intellexere, coepere sensim defectis animis inclinari, non cum hominibus, sed immanibus feris se pugnare rati. Occurrit a tergo Carambus, laborantibus subsidia suggerit, pusillanimes increpat, revocat fugientes, nunc maledictis, nunc hortationibus, nutantes animo obfirmat, instaurat ubique praelium, & cuncta diligentissime curat. *Corvin. cum Turcis congreditur:*

Ne minus quidem impigre cum Despota Corvinus, qui desperatis dudum rebus, ubi inclinatos hostes esse vidit, mox victos exclamat, suos admonet, & precatur, ordinem & dimicandi rationem servent, ne temere pugnando sese mucronibus hostium objectent, imminentem victoriam capessant, sciantque, se sub divinis auspiciis & tutela dimicare. Mox cohortes quasdam peditum, ad clivum montis, inter virgulta submittit, qui cum venabulis, caesim punctimque caedentibus, discursantes a latere

Turcarum equos subcidant. Maximam equitatui cladem haec manus intulit: inclinatur hic acies, & qui subsidebant, in jugum montis, ubi praesidium relictum erat, repente subterfugiunt, audaciores, qui in valles plane descenderant, circumventi a cataphractorum equitatu, aegre se ad acclive montis latus referre poterant. Carambus a tergo inclamitans, nunc fugientes revocare in aciem, nunc admotis laborantibus subsidiis, opitulari: spem ubique & praelium pro viribus instaurare, omnia strenui militis, impigrique imperatoris officia praestare, inter confertissimos hostes se ingerere, & desperatis rebus hac & illac discurrere, animare trepidantes, & sociorum fugam remorari. Ad postremum, quum extremo conatu dimicaret, nive deceptus in lacum incidit, qui glacie saeva constiterat; unde quum nec se, nec equum educere posset, a gregario milite capitur. Caeteri, qui effugere e cruentissimo praelio potuere, ad reliquum praesidii, quod in monte superfuerat, se receperunt. Subsequuntur per avia & inaccessa loca Christiani: sed quum inclinante jam die, & loci iniquitate remorati forent, dato receptui signo in castra redîere.

Turcae caesi & fugati:

Carambus capitur & venditur:

Carambus cum Magnatibus plurimis captus, multi in acie caesi, sed in fuga longe plures. Ex his, qui in montem fugam non rapuerant, pauci evasere: belli reliquias in diem posterum Corvinus differt. Interim hostem venerando aspectu, habitu Asiatico Persicove, a gregario milite, praeter viri dignitatem, vinctum duci conspicatur: militem, ut captivum sibi hominem vendat, exorat. Decem postulanti, quadragenos impendit. Carambus igitur, Praefectus Asiae, & arctissima Imperatori affinitate conjunctus, tanti venit. Ad Corvini tabernaculum adductus, pro dignitate custoditur, & bono esse animo jubetur. Forte ea nocte Despota huc advenit, de belli reliquiis consulturus: quum ad ignem liberali facie & gravi captivum vultu respexisset, extemplo Turcarum lingua virum alloquitur, cujus, ob veterem illius gentis vicinitatem consuetudinemque, non erat ignarus, & repente agnovit. Clam fortunam ejus miseratur consolaturque, & ad Corvinum subinde conversus, ut hunc sibi mercari liceat precatur. Quadragenis ille sibi constitisse respondit, se vero nemini pluris minorisve, quam quadragenis aureum millibus venundaturum asseverat. Tantundem Despota se daturum pollicetur: interea honorifice benigneque tractari jubet, & diligentius asservari. In auctione Carambum, Asiae Praefectum, fortuna posuit, ut variam inconstantemque humanae vitae conditionem ostendat, & quam gravi, & non praecipiti consilio, semper sit agendum, aperiat. Poloni huic praelio Vladislaum & adfuisse, & praefuisse dicunt: Ungari, regis id auspiciis, sed absente rege, gestum esse testantur.

Turcar. reliquias e monte deturbaturus Corvinus,

Insequenti die de expugnando Turcarum praesidio, quod in arduo monte superfuerat, ac extinguendis belli reliquiis, ut illuxit, agi coeptum est. Vladislaus, ut militum saluti consuleret, quando conatus irritos fore arbitrabatur, id omnino dimittendum, & levandae famis gratia, ad reditum animos intendendos esse censebat. Corvinus, & Despota, qui hoc admodum bello, & Carambi captivitate, recuperaturum se regnum esse sperabat, deturbandum inde Turcarum praesidium, & ne ex his suscitetur incendium, scintillas omnino extinguendas esse, consulunt, nihil militum robori & virtuti obstiturum esse affirmantes. Vicit tandem Corvini Despotaeque sententia. Rex quoque, ne ducum militumque virtuti quidquam adversando detraheret, facile cessit: miles curare corpora, & mox arma sumere jubetur. Tertia hora diei, instructa regis acies, montem prima conscendere coepit, factura periculum, an arduum montis acclivum superare possit. Saepe a difficultate hirti saltus remorata substitit; Corvinum, obstinatus prosequendae victoriae animus, experiri cuncta jubet, lustrato aliquantisper monte, per obliquum iter clementius expeditiusque subit. Et quum vertex montis, quem hostes insederant, in praerupta promineret, eisque subeuntium despectum interciperet, Corvini sine ullo negotio in alterum montis hujusce jugum pervenere, rati, hinc in hostes facile ruituros. Sed quum progredi contra coepissent, abrupti saxi prohibentur hiatu, quem neque complere materia, neque ponte transire licebat. Quum hostem cominus deturbare non possent, objectis belli machinis oppugnare contendunt. Catapul-

Montis praecipitio detinetur.

Catapultas, balistas, & caetera tale genus tormenta intendunt, quae insanos lapides emittant, & fragore terrent feriantque. Turcae, quum hostes in conspectu propius adesse, & horribili saxorum jactu se peti canspicantur, ne parum quidem animo consternantur. Alibegum superiore nocte Carambo suffecere. Quum multos dira lapidum jactura laesos dissipatosque intuerentur, graviter inter se fluctuant, quando ab omni spe se destitutos intuentur. Alibegus, consternatae & in praeceps iturae dudum multitudini, salubri consilio succurrit: omnes admonet, jubetque, audito mox fragore, post cotes & saxa procumbere, praesentaneo pestem remedio averti posse docuit; & hoc ad resistendum commento suos obfirmavit. Interea Corvinus per acclivum magis arduum, qua patebat in hostes ascensus, multas cohortes subire jussit: quae quum infra pugnarent, prae loci iniquitate, & Turcarum occursu, facile rejectae sunt: demum, quum irritam tormentorum operam in vertice, & in praecipiti acclivo calamitosam suorum ac regiorum operam esse intelligeret, desperata congrediendi copia, signum, consulto rege, tandem receptui dare jubet, in planitiemque deduci agmina. Turcae, abeunte rege, animos audaciamque pariter instaurant, laetanturque.

Vladislaus redit cum exercitu:

Insequenti die, vesaniente hyeme, & increbrescente in dies rerum omnium egestate, rex cum ducibus, legionumque praefectis, de festinando reditu iterum agit: ut e sterili asperaque regione, antequam inedia conficeretur exercitus, in uberiora loca reverterentur. Corvinus, necessitati tandem cedendum esse ratus, quippe quae honesti quandoque rationem haberi non patiatur, a regis sententia non dissentit. Despota tantum, quum idem alii plane sentirent, intercessit: socios increpans, qui capto jam duce, & profligatis fere hostibus, victoriam in manu sitam desererent, exiguas belli reliquias non extinguerent, per metum & ignaviam, superato hoste, terga verterent; polliceri ad haec, se ad inhibendam famem tantum pecuniarum erogaturum, quantum satis superque fore censeatur. Legatus haec eadem pontificius jactabat vulgo. Sed quum difficultates ac mala intolerabilia forent, nulla commodorum spe militum animi leniri potuere. Vulgo his obstrepere legiones, & obclamitare, non duces & praefectos, quibus nihil deest, sed milites fame confici. Despotam, recuperandi spe regni, intolerabilia, & ea quae praestari nequeunt, suadere: illum haudquaquam quotidiano militum & jumentorum interitu commoveri; necessitatem superari non posse, exacta se hyeme ad sacram ultro militiam redituros. Interea saeviente bruma, & imperante fame, cessandum: exercitum in hiberna dimittendum, ut corpora labore, frigore, inediaque absumta, curent & reficiant. Quas ob res rex, praemissis impedimentis, iter relegit, quod prius fuerat emensus.

Turcae Christianorum abeuntium agmina carpunt.

Et Turcae, prospecto ejus reditu, fugam potius esse rati, ex insperata laetitia vires instaurant, & abeuntes subsequi decernunt. Novissimum saepe agmen infestant, & nunc a tergo, nunc a latere, crebris insultibus adoriuntur: mutuas clades inferunt, accipiuntque, quibus mos erat occurrentibus cedere, mox in aversos conglobatos redire; intercipiebant usque adeo quandoque iter, ut exercitus progredi non posset, accedebant onerata spoliis & rapinis impedimenta, quae properare non sinebant. In sylvam pervenere, non arborum proceritate opacam, sed mira fruticum foecunditate completam, item in viam, & stagnantibus saepe aquis, torrentiumque defluxibus, coenosam & inaequalem, ac ad faciendum iter perquam difficilem. Praecesserat magna ex parte exercitus: novissimum agmen, ad sylvae initium, quod cataphractorum erat equitum, ut pariter atque murus a tergo protegeret, Turcae cum expeditissimo impetunt equitatu. Velites in hos convertuntur, ut inhibeant; instant hi, & gravem in sylva pugnam conserunt. Clamor ingens effertur, ad quam, qui antecesserant, recurrere: inter digladiandum in uliginosa loca divertere, ubi quicunque equites inhaeserant, aegre prae coeni altitudine se expediebant; intercedebant vada quaedam occulta, & anfractus, ac insidiosa locorum inaequalitas, qua praecipites equi agebantur. Ad expediendas sylvae difficultates, pedibus dimicare cogebantur: qui retro in subsidium concurre-

currerant, inconsulto succurendi studio, aut palustri solo impingebantur, aut in caecos alveos corruebant. Diremto praelio, equites circiter octoginta e Christianis desiderati, qui in postremo ordine capti sunt: e Turcis centum & septuaginta, quos Corvinus extemplo jussit obtruncari, caeteri fusi fugatique. In sylva, cum loci potius difficultate, quam hoste dimicatum. Quum igitur fames quotidie major instaret, & gravitas multitudoque impedimentorum, ac assiduus Turcarum insultus, iter admodum remoraretur, ne inedia & lassitudine absumeretur exercitus, regi caeterisque Proceribus visum est, sarcinas in medium conferri: ex his, quaecunque oneri potius, quam usui forent, publice concremari, desideratorum arma militum hostiumque terrae infodi, debilia supervacuaque jumenta caedi. Exercitus, inutilibus levatus oneribus, expeditius properare potuit, neque facilis subsequendi & incursandi copia posthac hosti fuit.

Sarcinas arma & jumenta superflua, Ungari, accelerando itineri, abjiciunt.

Longis igitur itineribus, ad Albam Graecam, quam nunc Belgradum dicunt, cum universis copiis, Vladislaus pervenit. Honorifice a suis exceptus, dies aliquot, per quietem & rerum copiam, milites & equos refecit recreavitque. Trajecto deinde Savo, cum Corvino & Despota, caeterisque Proceribus, Budam properavit: cives & Praefectus, quum eum urbi cum copiis appropinquare nuntiatum esset, e Senatus consulto, ut reducem pro dignitate regem exciperent, cum omnibus ordinibus & collegiis sacerdotum in occursum effunduntur. Pontifices cum sacerdotum ordine ad primum lapidem substitere: Praetor urbanus, & Praefectus arcis, cum caeteris magistratibus, ultra progressi, subsequente populo, regem, qui a dextra Corvinum & Julianum, Despotamque a laeva tenebat, convenere. Succedebant his Praefecti equitum, primipili, ac hilares & exultabundae legiones, quae non modo capite, sed praefixas pilis hastisque coronas gestabant. In congressu tantus editus est plausus, & facta congratulatio, ut faustis cuncta salutationibus resonarent. Publicam tubarum clangor, & militaris ingeminatio, laetitiam augebat. Deinde triumphi pompa explicari coepta. Ante regem longus captivorum ordo praeibat insignium, inprimisque Carambus, Asiae Praefectus, qui catenatus ante victorem omnium in se oculos plane converterat: praeferebantur signa hostibus ademta, & spolia quaecunque advehi potuere. Corvinus, in palmata veste, inter Legatum Pontificis & Despotam sequebatur, ut ipse post regem non immerito triumphare videretur. Succedebat his sanctissimum Crucigerorum agmen, cujus latus Pontifices & Magistratus utrumque claudebant. Continuabant ordinem subinde legiones, quarum vociferam alacritatem Danubius & vicini montes referebant. Sed universum quem diximus ordinem Sacerdotum pompa praecesserat, qui sacro habitu, & solenni caeremonia incedentes, penates, & deos patrios, item aurea argenteaque divum simulacra, praeferebant: sacros pro agendis gratiis hymnos, Jesu Christo optimo maximo, ac divae Genitrici, Pannoniae patronae, concinebant. A dextris & sinistris, promiscua populorum turba, coelum plausibus sane complebat, Vladislaum & Corvinum certatim ingeminans. Ast ubi ad portam urbis processere, Vladislaus rex pientissimus, ut Deum tantae victoriae auctorem fuisse profiteretur, confestim ex equo desiliit, pedibusque ovans urbem ingressus, divae Genitricis Basilicam, cum triumphali pompa, prius invisit. Res ubi divinas ad omnia pulvinaria fecit, solennes, maximo Servatori, & diis omnibus, gratias egit: hostilia templo cum spoliis signa appofuit, tabellamque subtexuit, quae victoriam a Turcis divina benignitate relatam plane testaretur.

Vladislaus Budam redit cum suis:

Carambus catenatus in triumpho ducitur:

Solennibus rite peractis, in arcem pervenere; Corvino publice a rege laudes pro meritis datae, cujus virtute prudentiaque omnia prospere evenissent. Laudati quoque pro dignitate caeteri Proceres & Praefecti: item his mandatum, ut sua quisque cum titulis insignia, ad magnam aram, in eadem Basilica rite suspenderet, ne merita praesentis victoriae laude fraudaretur, quae ad nostram usque tempestatem suspectantur. Multo magnificentius triumphi spectaculum fuisset, si hostium spolia, quae prae necessitate humi infoderant succenderantque, referre licuisset.

Secun-

Secundum regis Corvini triumphum, qui per universam paucis diebus Europam effusus est, Christianorum Principum animi, qui Turcarum successu consternati fuerant, usque adeo erecti sunt, ut regnante Vladislao, viventeque Corvino, feritatem dirae gentis, si bellum prosequerentur, non amplius expaverent; quare congratulatum simul & hortatum, legationes undique properabant. In primis Eugenius Pontifex maximus, item Veneti, Genuenses, & Philippus Burgundiorum Dux, Legatos in Pannoniam misere, ut post insignis ac sanctae victoriae congratulationem, regem, & Joannem Corvinum, ad bellum in Turcas redintegrandum hortarentur, orarentque, pecunias & auxilia pollicerentur, classem quoque munitissimam promissis adjicerent ad Hellespontum, quae Asiaticis copiis transitum inhiberet, & Turcae, tot a Corvino cladibus affecti, qui in Europa superfuerant, ad internecionem facilius redigerentur. Advenit & Joannis Palaeologi Graecorum Imperatoris clara legatio, cujus imperium, Turcarum viribus, ita fuerat labefactatum, ut ademtis tot provinciis, parum sibi in Thracia & Graecia superesset. Post gratulationis officium, regem Senatumque precatur, ut salutare piumque bellum primo quoque tempore prosequatur. Magnitudinem occasionis ostendit, quando attenuatas in Asia & Europa Turcarum res, enuntiat hinc ab Ungaris, a potentissimis principibus illinc, gravissime vexari. His miraculum adjecit: eo, quo Carambus captus est, die, Constantinopoli, ad portam Macedonicam, visum esse juvenem candidum, equo insidentem, gestienti circum laetitia discursare, nuntiare Turcarum cladem, & ineundae in dirae gentis exitium expeditionis admonere. Demum, si a Vladislao bellum instauretur, Imperatorem Graecum, pollicetur, cum validissimis copiis, a Thracia verno tempore adfuturum. Neque deerant instantissimae Juliani hortationes, & lacrymosae Despotae preces, qui quotidie Corvinum, caeterosque Proceres ambibat: amplexabatur regis genua, & ad persuadendam hanc expeditionem, nihil studii, laboris, & diligentiae remittebat.

Principum ad continuandum bellum suasoria:

Adversantur his acerrime Polonorum oratores, qui functi gratulationis officio, regem ab externis bellis avertere nitebantur, donec intestina componeret: dicere, ipsius absentia, Proceres publica commoda contemsisse, privata curare, & libidinis & ambitionis imperio cuncta gerere, per negligentiam & ignaviam omnia ruere, hinc tantum Tartaris audaciae accessisse, ut magnam Russiae Podoliaeque partem diripuerint; a finitimis, sub justi belli specie, populationes inferri, Boleslaum, Opoliae Ducem, licentius incursare, & Casimirum e Lithuania Masoviae bellum indixisse. Proinde, ni ad pacandum Poloniae regnum revertatur is, perbrevi ruiturum.

Dissuadent bellum in Turcas Poloni:

Postquam Vladislaus cunctis Oratoribus, pro congratulationis officio, gratias egit, eorumque studia in religionem & orthodoxam fidem commendavit: respondit, se propediem frequentissimum conventum habiturum, ibique de instaurando bello decreturum, daturum demum operam, ut potentatuum postulationibus pro sua virili satisfaciat. Postero die Legati omnes dimissi, conventus Budae frequens indictus, quo regiis diplomatis, non modo Ungari, sed Boemi quoque, qui in Ungaria consederant, promissa incolumitate, acciti, & in primis Gizkra, eorum princeps. Et quamvis Julianus intercesserit, ne praesentibus Boemis de religiosa expeditione ageret: tamen, adversante Bano, eorum adventus & praesentia tolerata. Coacto conventu, de abrogando intestino bello a principio actum est: quod quum non posset, induciae in biennium prorogatae, & ea quidem conditione, ut captivi utrinque dimitterentur, & exactis induciis, in captivitatem revocarentur, si pax ipsa non transigeretur. Ademto duobus annis intestini periculi metu, ad externum perventum est. Julianus & Despota, quum impensius de suscipienda nova in Turcas expeditione disseruissent, facile victoribus persuasere: quam ut commodius gererent, novum provincialibus indigenisque tributum imponi, & quaestores pii stipendii subinde creari placuit; bellici apparatus cura Corvino tradita. Et mox quaecunque in hoc conventu decreta fuerant, Vladislaus omnibus Christianae reipu-

Vladislaus Ungarorum & Boemor. conventum Budae indicit:

Pactis belli intestini induciis, expeditio in Turcas decernitur.

Nnn

reipublicae Principibus, ad quos ista pertinerent, ut in tempore parata omnia forent, nuntiavit.

Pancratius a S. Nicolao ob latrocinia capitur:

Pancratius, cui a sancto Nicolao cognomen est inditum, in conventum venit, Polonicae factionis in Ungaria his temporibus assertor acerrimus. Violata sacrosancta concilii libertate, facto nobilitatis impetu, ex odio publico captus est, in vinculaque conjectus. Pari quoque invidia, socii ad supplicium rapti sunt. Furoris hujusce causam ferunt, quod regionem, quam Vagus praeterfluit, assiduis infestam latrociniis teneret: unde publicam in se, sociosque suos, invidiam conflavit, & eam quidem, quae publicae fidei sanctitatem violaret. Ne mitius quidem cum Gizkra actum foret, nisi regis ope & misericordia objecta, Polonorum manus per posticum hominem eduxisset, mutatoque Jaurinum habitu continuo transtulisset. Quare servatorem, & salutis auctorem suae, Vladislaum, posthac semper appellavit. Rex autem, quamvis rebus Pannonicis, & futura expeditione, admodum sollicitaretur, paterni tamen regni procellis misere vexabatur. Succurrebant Procerum suorum discordiae simultatesque, Tartaricae incursiones, intermissa reipublicae cura, & bellum, quod cum Amaxobiis Casimirus frater gesturus erat. Saepe de repetenda patria cogitavit, ut regnum pacaret, cum fratre de rebus agendis recte decerneret, dum Turcico quaecumque bello sunt usui, comparantur, & tributum, quod hujusce rei causa fuerat impositum, exigeretur. Sed instantissimis Juliani Despotaeque precibus & monitis remoratus, qui se in tanta rerum mole apud suos Polonos excusarent, Legatos misit. Quin etiam magnus Pannones omnes timor incessit, ne rex Poloniam reviseret, neve parentis pientissimae, suorumque charitate, a belli studio revocaretur.

Idem Gizkrae periculum:

Vladisl. in Turcas moturus, principes promissi admonet subsidii.

Ingruente jam vere Vladislao Corvinoque placuit, per Legatos omnes Principes admonere, qui in salutari hac expeditione classem, auxilia, pecuniasve ultro promiserant, uti in primo tempore promissa praestarent. In primis Constantinopolitanum Imperatorem, ut quum se in Thraciae Macedoniaeque finibus cum exercitu esse sentiret, praesto quoque ipse cum auxiliaribus copiis adforet. Insuper Eugenium Pontificem maximum, Venetos, & Genuenses, caeterosque socios, qui comparandae classis negotium ultro susceperant, ut in Hellespontum eam mitterent; quod & impigre ab illis factum est, quippe qui ad Cajetam septuaginta triremes instruxerant, classi Franciscum Albertum, e patricio Florentinorum genere natum, Cardinalem, ingenio & virtute praestantem, praefecerant. Is continuo in Hellespontum navigavit, portus occupavit & littora, ne qua ex Asia Turcis auxilia transmitti possent. Ad augendam hanc inferendi belli occasionem fama felix accesserat, Caramaniae principem cum magnis exercitibus in Pontum ac Bithyniam properare, ut minorem Turcis Asiam eripiat, Europae imperio infensissimis.

Veneti & Genuenses classem 70. navium instruunt:

Longe magis hac rumoris dexteritate succensa sunt ad hoc bellum Christiana studia, quum secum reputarent, non modo Europicos per se maximum in hoc bello foedus iniville, sed Asiaticorum quoque, ex insperato, auxilia accepisse. Quin etiam Amurathes, audito Caramanici belli periculo, ita animo consternatus est, ut de pace potius, quam bello, si posset, cogitare cogeretur. Quum enim toties se ab Ungaris & Polonis, Corvino duce, & sub ductu auspiciisque Vladislai, fusum fugatumque reputabat, pensitatis quoque Caramani viribus, omnem in Europa Asiaque victoriam desperabat. Succurrebant Italorum opes, cum Burgundionum viribus una conjunctae, quae terra marique plurimum posse viderentur. Quare nihil utilius veniebat in mentem, quam conjurante in se uno tempore simul Europa, & non parva ex parte Asia, de pace cogitare, quam propagandi olim imperii cupiditate semper abominabatur. De ea cum Despota agendum esse censet, cujus ob liberorum captivitatem, & regni privationem, anhelantissimum fore intelligebat. Itaque ad eum clam nuntios mittit, qui ita caute cum illo de pace agitent, ne ejus cupidi videantur. Quare de Carambi prius redemtione agant, & pro ipso liberorum regnique Mysiae restitutionem polliceantur: de pace subinde, veluti praeter mandata regis, mentionem sensim faciant. Despota primo, qui Turcarum artes non

Intestina Turcarum bella Amurathem ad pacem inclinant:

Amurathes Despotae liberorum & Mysiae restitutionem pro pace spondet:

non fine magna jactura calluerat, fufpicione corripitur; deinde, quum de fuis commodis agi intelligeret, dictis eorum aures admovit; quum etiam id in rem Ungarorum admodum fore videbatur, ad Corvinum rem ipfam pertulit. Ille quoque penfitatis belli periculis, & Ungarorum Polonorumque malis, qui inteftinis juxta difcordiis laborarent, infeftumque Fridericum haberent, opibus etiam & auctoritate pollentem, ne recufandam quidem pacem reputavit. Et quum conditiones omnes a Defpota edoceretur, quas ne fictas quidem effe intelligebat, eo impenfius ad pacem animum intendit. Neque difplicebat illud, quod a Defpota deferebatur: quippe qui, fi ejus opera pax ifta fieret, quadraginta aureum millia, Turcarum nomine, pro Carambo, & quaecunque a Sigismundo Imperatore oppida in Ungaria fibi dono data fuerant, recuperato fe regno Corvino daturum pollicebatur.

Amurathes, quum acclinatum paci Corvini animum a Defpota accepiffet, quem unicum in Europa perhorrere videbatur, Idibus Juniis Szegedinum ad eum Legatos mifit, qui pacem omnino ibi transfigerent. At ille Vladislaum regem ftatim admonuit, ut ad eundem diem, cum inftructo illic adforet exercitu, ut quum adfuturi fint Turcarum legati, de concordia fecum acturi, motis dudum caftris aequiores pacis conditiones extorqueat. Conditiones omnes fignificarat. Rex autem eas confpicatus, neque regno, neque tempori iniquas fore, & fluctuantibus praefertim Poloniae rebus, neque tutis etiam Ungariae, mentionem pacis laetus audivit. Ad praeftitutum, cum plurimis copiis, diem adfuit. Admiffis Turcarum oratoribus, Szegedini diebus aliquot de pace ultro citroque acerrime difceptatum, quando Turca Bulgariam argentique fodinas, quae in Servia funt, pertinaciter fibi retinere nitebatur: contra Vladislaus, legitimis cuncta dominis reftitui contendebat. Tandem inter eos ita conventum eft, *ut Bulgaria Turcae cederet, reliqua vero, quae in Myfia occuparat, priftinis poffefforibus redderentur: reftituerentur infuper utrinque captivi, & in primis Defpotae liberi: reftituendis autem oppidis, civitatibus, captivisque, dies praeftituta. In decennium pax transacta:* praefente quoque Juliano apoftolici Senatus legato, qui quamvis eam iniquo animo ferret, nihil tamen veniebat in mentem, quo ipfam facile improbaret. Difficile, futuris rebus, erat, certa commoda praefinire; cruciabatur nimis animo, quod literis potiffimum fuis magnum in Italia foedus ictum fuerat, & ingens parata claffis, nunc videret apparatus omnes hac pace fore irritos, & clariffimae victoriae immortalitatisque adipifcendae fpem deponere cogeretur. Contra Ungari, Myfi, ac Daci, laetitia fingulari complebantur: confiderantes fibi ultro dari, quod fine multo fanguine recuperare nequiviffent.

Szegedini pax decennalis confcitur:

Pacis conditiones:

Compofitis rebus omnibus, de modo fanciendae pacis agi coeptum eft. Turcae juramentum in Euchariftiam a rege poftulant: Gregorius Savoreus pertinaciter adverfatur, ne arcana myfteria, quae nulla ratione, nifi fide tantum pura, munita funt, infidelibus prodantur. Conventum tandem eft utrinque, ut in Evangelio noftri, illi in Alcorano jurarent. Scriptis igitur eodem argumento, lingua tamen duplici, conditionibus pacis, eas inter fe perpetuas inviolatasque fore, fanctiffimo utrique juramento afseverarunt.

Juramento utrinque firmata.

Confecta jam pace, abeuntibusque Turcis, ut ex compofito promiffa praeftarent, Francifci Cardinalis Florentini, qui in Hellefponto latinae claffis praefectus erat, literae allatae funt, quibus fignificabatur, Amurathem, exinanita fere Europa, cum omnibus copiis, in Afiam adverfus Caramanum, trajeciffe, occafionem maximam oblatam effe, facile recuperandi quicquid in Europa fuerat amiffum. Monere deinde impenfius, & hortari, ut cum fuis quamprimum exercitibus, in Macedoniam ac Thraciam erumperent. Se ad Hellefponti fauces in tempore adfuiffe, & ex foedere promiffa praeftitiffe, atque ne Turci redeant facile prohibiturum. Adveniunt quoque Conftantinopolitani Imperatoris tabellarii, per quos feftinandam is, ob Turcarum abfentiam, expeditionem orabat, efflagitabatque, ne opportuniorem quidem ullam occafionem, vindicandae a foedae gentis imperio Europae, unquam adfuturam; & poftulatam fe a Turca pacem repudiaffe fignificans.

Amurathe in Caramanum movente, Francifc. Cardin. Florent. & Palaeolog. Imp. profperam in Turcas expeditionem urgent.

 Demum

Demum instantissime precatur, ne ullam fidam perfidae gentis pacem rex accipiat, neve Turcarum se favoribus obruendum relinquat. Recitatis utriusque in Senatu literis, tanta regem cunctosque Proceres facti poenitentia mox incessit, ut nullius umquam rei vehementius puderet, pigeretque. Omnia immortalitatis fundamenta, quae jecerant, inita cum Turca pace, invitis insciisque sociis, jam irrita fore conspicantur, expectationem, quam de se in Christiana republica suscitarant, fefellere. Vindices dudum sanctae fidei, propugnatores religionis, ultores Christi, & gentium fidelium liberatores, olim appellatos esse, secum reputabant: contra, nunc violatores socialis fidei, & Latini Graecique foederis immemores, contemtores immortalitatis, & propriorum tantum commodorum amatores, haberi.

Nutat Vladisl. cum Proceribus.

Juliani pro violanda pace argumenta:

Animos hac poenitentia fluctuantes, Julianus tempestivius adoritur. *Si quis vestrum*, inquit, *Proceres, fortasse miretur, quod de rescindenda pace, ac violanda fide, sim verba facturus: is primum intelligat, me nil aliud hodie, quam de servando foedere vobiscum acturum, & pari vobiscum poenitentia corripi, poenitentia dixi, non dolore. Quando haec me invito, quae facta sunt, & praeter opinionem vestram acciderunt, veluti a specula cuncta prospexi: cogor, pro legationis officio, & Christianae professionis conjunctione, juxta atque vos animo fluctuare, & eo vel maxime, quod de communi honoris dignitatisque jactura hodierno die agitur, quam nisi communi consilio, & solita virtute resarcire enitamur, o quam verendum est, ne prae nimia infamia, & vobis e Pannoniis egredi, & mihi Romam redire liceat, ubi gravissima quaeque censura judicantur. In quas miserias praeceps consilium nos plane conjecerit, considerate. Pacem cum Turca fecimus infideli, ut sanctam fidelium fidem violaremus, & sacrosanctum cum summo Pontifice sociisque Principibus initum ante foedus rescinderemus. Et cujus, cujus, inquam, utilitatis gratia? nempe, ut Mysiam, diu populatam, recuperaremus. Exigua profecto, & calamitosa est ista utilitas, quae ad breve tempus intercipi potest, & caetera commoda, quae perpetua fuerant, longeque majora, amovet & repellit. Quid enim dementius, & magis inconsultum dici potest, quam in deliberando privati tantum commodi, & non publici, item neque honesti & sancti habere rationem? Quid Turcarum perfidiae praestare debeatis, non id quaeritur hodie, Proceres: sed a Juliano, Pontificis & latinae societatis Legato, actore & auctore, irriti promissi, violatae fidei, & soluti foederis, ante conscientiae vestrae tribunal postulamini, & vestro potius, quam divino alienove judicio, si mea aequo animo dicta patiemini, reos vos efficiam.*

Respondete mihi, Proceres, nonne postquam sex menses in Mysia, finibusque Thraciae, cum Turcis tot bella feliciter gessistis, deinde ovantes in Pannoniam rediistis, ab universa fere Italia, & a Graecorum Imperatore, honestissimas legationes accepistis, & congratulationes faustae victoriae, & ad continuandum bellum adhortationes? Accepimus. Nonne cum Italis & Graecis, ut illi a Thracia cum auxiliaribus copiis occurrerent, & hi classem ingentem in Hellespontum mitterent, sacrosanctum ultro foedus, me praesente & auctore, percussistis? Percussimus. Si percussistis, cur cum Turcis, isto violato, aliud transegistis? quo jure, quamvis transactum sit, servare poteritis? Ergo, si superiore anno cum Pontifice maximo, qui Dei vicem gerit in terris, foedus iniviatis; si humani, si rationis compotes, si Christiani estis, secundum omnino vobis foedus rescindendum est, ne primum & divinum violetis: quod ni feceritis, vereor, ne veluti Judas Christum, ita & vos ejus vicarium prodere videamini; neve Deum, quem hactenus rebus vestris praesentem & propitium semper habuistis, vobis posthac infestissimum sentiatis.

Nunc autem, quaeso, dicite, quid Imperatori Constantinopolitano, qui ex composito jam a primo tempore fuit in castris, & vestrum in tanta opportunitate exercitum expectat? quid Pontifici maximo? quid Venetis & Genuensibus, qui classem instructam habent, ut constitutum fuerat? quid Burgundionibus, qui ardore fidei ex Oceano diu solvere, & tot pericula maris emensi, nunc in Hellesponto navigant, respondebitis? Commentamini, quaeso, si potestis, excusationem, & colorem aliquem, quo non penitus nostri dissimiles videamur. Si quid e recondita arte excudistis, expromite. Promisistis, vos primo quoque tempore in castris adfuturos: nunc vernant vestri milites, & aestivant, & per calamitosam ignaviam & negligentiam, tanta & tam salutaris occasio elabitur. O ingentem animorum caecitatem! o crassam ignaviam! o execrabile foedus, ad Christianae reipublicae ictum exitium! Incusaverit

erit me fortaſſe aliquis, cur id cum caeteris toleraverim? Adſui, fateor: ſed quantum in me fuit, ne id fieret, interceſſi, improbavi, &, ut multi ex his, qui hic adeſtis, teſtes eſſe poteſtis, inſtantiſſime damnavi. Victus ſum Corvini ſapientia & auctoritate, Deſpotaeque commiſeratione, ne regno ac liberis, interceſſione mea, ultra infelix ipſe carere videretur, & ne me commodorum veſtrorum contemtorem oppugnatoremque quiſquam appellaret, triſtis & invitus ceſſi; haud inſcius, hinc ſalutem Chriſtianae reipublicae labefactari, ſpem gloriae ac immortalitatis extingui, & nos omnes pariter divini humanique foederis violatores, perfidos, & Chriſtianae gentis proditores, ut veſtra pace dixerim, appellari.

Quare, niſi antequam perfidiae noſtrae rumor longius effundatur, nos ipſi ab hac infamia vindicaverimus, nihil turpitudine ſcelereque veſtro majus aut miſerius quicquam dici poteſt. Id ſi voluerimus, non tam facile, quam juſte ac ſancte facere poterimus: reſtituta Myſia, redditiſque captivis, quid aliud vobis agendum eſt, Proceres, quam inſtaurare exercitus, parare quaecunque bello ſunt uſui, initum prius foedus cum Chriſtianis ſervare, dicere, Vladislaum regem, poſt percuſſum cum Latinis Graeciſque foedus, nihil inconſultis ſociis, quorum auſpiciis commune bellum geritur, paciſci potuiſſe, praecipue cum hoſtibus Chriſtianae profeſſionis. Si quid illi cum Turcis convenerit, fore irritum, priori ſtandum eſſe foederi. Quiſnam ita iniquus humanarum rerum exiſtimator eſt, qui non facile judicet, initam cum utroque fidem, Chriſtiano potius quam Turcae, & fideli potius quam perfido, eſſe ſervandam? Omni in perfidum hoſtem arte, vi, fraudeque uti licet, ars arte eluditur, & fraus fraude circumvenienda eſt. Dolo Turca a principio in Europam trajecit, dolo pedetentim nemini umquam fidem ſervavit, regnum invaſit, artibus potius quam armis ad id rerum faſtigium evectus eſt: & vos, eone caecitatis perveniſtis, ut Turcae potius, omnis fidei ac rationis expertis, quam fidelibus Chriſtianis, inprimiſque Pontifici ſacroſancto, ſervandam eſſe fidem cenſeatis? Aſtu & conſilio maxima quaeque geruntur. Romani, majores noſtri, ſemper ſociorum fidem recte ſancteque ſervarunt, perfidos pari arte eluſere. Caeſar, imperandi cauſa, jus quandoque violandum cenſuit. Atque Philippus, domitoris Aſiae parens & magiſter, calliditate, ac dolo ſaepe malo, imperandi cupiditate uſus eſt. Non tamen hi proditores appellantur. Fas eſt quandoque publicae ſalutis gratia, neque ſtare pactis, neque perfidis ſervare fidem. Fas eſt, iniqua juramenta reſcindere, & praeſertim quae praeter aequum, fas, & bonum eſſe cenſentur. Anne Diomedi, quicunque in ſolo patrio primus occurreret, diis immortalibus devoventi, obvium ſibi filium, ex voto & juramento mactare fas fuit? Nempe nefas: aequum igitur & juſtum jusjurandum, omnium judicio, eſt ſancte ſervandum; quod autem non modo ad privatum, ſed ad publicum facit exitium, illud irritum ac vanum eſſe debet.

Juliani, de juramento & fide in pactis ſervanda, praecepta:

Quas ob res, antequam perfidia noſtra late divulgetur, vos quaeſo, & non ſine lacrymis obteſtor, Proceres, teque in primis rex inclyte, ne datam pro ſalute Chriſtianae reipublicae, ſacroſancto patri, caeteriſque fidem, ullo umquam pacto violandam cenſeatis. Initam cum Latinis Graeciſque ſocietatem fide ſancteque ſervate: ſuſceptam ex convento expeditionem, ſociorum exemplo, proſequimini: jacta immortalitatis & gloriae fundamenta tueamini, provincias, Turcarum ſervitute preſſas, liberate: collatae in vos ſpei ſatisfacite: nolite expectationem nunc gentium fallere, quo nihil turpius eſſe poſſet. Nulla vos initi cum Turca foederis religio teneat; illud cenſete nefarium & deteſtabile, Pontificii & Chriſtiani foederis violare ſanctitatem. Deum, quod coeleſti benignitate prohibeat, ſi aliter feceritis, acerrimum violatae fidei fore vindicem exiſtimate, & nihil reputate Chriſto optimo maximo gratius, vobiſque glorioſius futurum, quam occupatas a Turca provincias omnes, humani divinique juris experti, a fera illius ſervitute vindicare. Nolite hanc opportuniſſimam occaſionem praeterire, qua nulla commodior umquam dari poterit. Deſtituta a Turcis eſt Europa, Caramanico bello: Pontificia claſſe in Helleſponto interdictus eſt reditus: Thraciam, Macedoniam, & Graeciam Epirumque inviſere tantum, & luſtrare opus eſt. Nullus hoſtis adeſt. Proinde Pontificium, per Deum quaeſo, ſervate foedus, & fauſta feliciaque caſtra, veluti vobis cum ſociis conventum eſt, in Macedoniam Thraciamque movete.

Juliani oratione, abrogandam Turcarum pacem omnes exclamarunt: initam cum Chriſtianis Principibus ſocietatem, a quibus ipſi opem implorarant, nullo modo violandam: malle extrema omnia perpeti, quam ſancte promiſſa non praeſtare. Et quamvis maxima commodorum omnium ſpes in Turcico bello ſita ſit, tamen,

Impletis a Turca pacis conditt. pax tamen reſcinditur:

si res etiam parum prospere evenirent, longe fatius esse, pro Christiana religione mori, excitatam expectationem tueri, servare fidem, quam infamem turpemque vitam ducere. Quare ex consulto Senatus, & regis auctoritate, pax cum Turcis inita abrogatur, & malis inquam auspiciis antiquatur: quandoquidem fine auctorum abrogationis exitio, numina, quae cuncta pacis ac fidei jura tuentur, id fieri noluere. Ne Corvinus & Despota intercederent, alteri Bulgariae regnum, parta victoria, ex diplomate promissum; alter, belli felicitate remollitus est. Interea Turcarum legati, repentinae perfidiae nescii, promissa ex convento praestiterant: oppida, quae in Mysia Serviave tenebant, ademtis praesidiis, pristinis possessoribus restituerant: pro Carambo, quem secum abduxerant, quadraginta Corvino aureum millia persolverant: Rasciae regnum, liberosque cum caeteris captivis, Despotae reddiderant. Vladislaus autem, decretum abrogati foederis Turcarum, ad Imperatorem Constantinopolitanum, & Franciscum Cardinalem, latinae classis praefectum, ne coepta desererent, repente misit. Poloni, rescissam pacem audientes, aegerrime tulere: & quum revisurum Poloniam regem hi sperarent, e magna spe excidere, neque ignorabant, Lithuanorum & Amaxobiorum gratia, inter Casimirum & Boleslaum, grave bellum perbrevi exarsurum.

Vladislaus ad Hellespont. properat:

Rex demum per Legatum Polonos consolatus, instigante Juliano, undecimo Calendas Octobres, Szegedino castra movit, non pari atque anni superioris exercitu: quando Turcicae pacis fama, ingens Crucigerorum manus abierat, hac etiam causa multi e Polonis Valachisque dimissi. Ast ubi ad Orsovam Ungari devenere, pridie Nonas Novembres trajecere Danubium. Postquam Bulgariam attigere, primo Singidunum, deinde Budinum, in Danubii ripa situm, venerunt. Quamquam nonnulla oppida praesidiaque Turcarum praeterirent, nihil umquam hostile factum est, ne minimis tempus praeliis tereretur. Nullum inire certamen rex decreverat, nisi necessitas adegisset, donec ad Hellespontum exercitum suum, cum latina classe, & auxiliaribus Graecorum copiis, conjunxisset. Duae ad Gallipolim sibi viae proponebantur: altera campestris & brevior, per extremam Thraciae oram, qua Macedoniae conjungitur, inter Rhodopen Bistoniamque paludem; hac si iter facere pergeret, quia recta Haemus superandus erat, clivi difficultate & angustiis, currus deserere cogebatur: altera ad solis exortum, in Pontum, mox praeter Ponti littora, & lustrata Thracia, declinato ad meridiem itinere, Gallipolim deducebat; haec quamvis multo longior, & in locis plerisque salebrosa, non tamen usque adeo difficilis, ut agendorum curruum copiam interdiceret. Hanc Vladislaus optavit, ne currus dimitteret, quorum circumsepta insidiosos Turcarum impetus toties inhibuissent.

Ad Nicopol. exercitum reficit:

Quum ad Nicopolim, Bulgarorum metropolim, pervenisset, cujus pars Danubio abluitur, altera in montem assurgit, quia collatas illuc belli trepidatione provincialium divitias rumor erat, exercitus ab urbis oppugnatione contineri non potuit. Primus in suburbana impetus factus est, & continuo populata: quum autem moenia attigissent, quae strenue protegebantur, ab oppugnatione cessatum. Hic dies tres quatuorve, reficiendi militis & jumentorum gratia, castra moram fecere: regionis ubertate hic omnem inopiam resarserunt, & reparata sunt omnia quae bello usui forent, quoniam & via difficilior salebrosiorve supererat, ac iter, ob frequentia Turcarum praesidia, longe periculosius. Hic etiam rex, facta transvectione, exercitum recognovit.

Dracula, Valachiae Princeps, expeditionem dissuadet:

Antequam hinc castra moverentur, Vladislao Dracula, Valachiae, quam montanam dicimus, princeps, occurrit, vir non parva justitia & aequitate pollens, & fortissimus in quoque bello Imperator semper habitus. Quippe qui modicis copiis, magnitudine animi & sapientia, nec non excellenti suorum militum virtute, Turcarum bellum, vix Christianis omnibus tolerabile, praeter omnium opinionem, sine ullis externae gentis auxiliis, diu toleravit, tantamque assiduo bello provincialium jacturam fecit, ut vix superessent qui agros colerent. Hic, ne in Turcae servitutem caderet, quando jam nimis attenuatis erat opibus, ad hanc expeditionem, veluti

veluti ad praesentem salutem, evolavit. Conspicatus regis exercitum, & militum paucitate consternatus, eum continuo caeterosque Principes orare ac obtestari coepit, ne ultra contenderet, pedem referret, quando non fine magno suo malo sat exploratas Turcae vires haberet, quippe qui cum longe majore servorum manu venatum prodire soleret, quam Ungaricae nunc forent copiae. Quin etiam adjecit, saevitiam hyemis instare, quae superari non posset: has ad primum tempus legiones reservandas esse, & quaerenda interim, cum supplementis, externorum auxilia. Nonnulli Draculae verba in malam partem interpretabantur, rati, illum, quia ictum cum Turcis foedus haberet, praeter animi sententiam ita fuisse loquutum. Res tamen ipsa testabatur, nil Draculam dixisse a veritate & salutari consilio alienum.

Verum, quum jam regis fatum instaret, & Julianus quotidie magis iter adurgeret, laudato Draculae consilio nequaquam auscultatum. At is, postquam regem ab itinere se revocare non posse cognovit, auxiliorum loco filium, cum quatuor millibus equitum expeditissimorum, cum eo misit, item duos strenuos juvenes locorum peritissimos, & in digressu, ad belli usum, duos mirae pernicitatis equos dono dedit, quorum opera, si qua mala fors adegerit, quod Deus avertat, ex omni se periculo facile expedire possit. Adauxerant Draculae metum Bulgarae cujusdam aniculae magae responsa, quae ad Sullonum vicum, belli exitum ab eo rogata, respondit: *Vladislaum regem malis ad Varnam auspiciis pugnaturum, & profligati exercitus reliquias adversus Turcam deinde felicius pugnaturas.* Hic filium, ante quam dimitteret, studiosissime monuit, ut si parum prospere pugnaretur, ne cum fortunae iniquitate colluctaretur, sed ad meliora se tempora reservaret. *Cum non audiretur, fil. cum 4000. equit. regi mittit:*

In Thraciam deinde rex iter convertit; & quum ad Panysum amnem, qui ex Haemo monte ortus, inter Mesembriam & Odessum Euxinum illabitur, pervenisset, deprehensam fluvialium cymbarum multitudinem concremat. Creditum, hanc ibi esse classem idcirco a Turca paratam, ut praeterlecto tranquilli Ponti littore, in Danubii ostia ageretur, mox completa milite subiret Istrum, & Pannonias infestaret. Posthaec, quum via confragosa instaret & angusta, diviso exercitu, ad inhibendos facilius improvisos Turcarum incursus, Haemum conscendere coepit; Corvinum, cum auxiliaribus Valachorum copiis, & tribus Pannonum millibus, praemisit: ipse longo post intervallo, cum reliquo suo & Crucigerorum exercitu, rite subsequitur. Currus & impedimenta in medio collocata, ut a praecedenti & subsequenti agmine munirentur. Iter per angustias ita factum, ut a tergo nihil relinqueretur, quo reditus occludi posset: ab utraque parte, proxima quaeque oppida, Turcarumque praesidia, vi capta & succensa; miles non solum a profanis manum non abstinuit, sed ne a sacris quidem, & Bulgarorum templis. Id aegerrime rex tulit, exclamans, multo plus Deo, quam armis confidendum, & arma per Deos sumta non esse sacris inferenda: proinde ablata sacris reddi edixit, sacrilegii poenas interminatus. Per Turcas, quos captivos habebat, mox proximis praesidiis eorum significatum est a rege, cuique fore liberum, aut oppidis tuto cedere, quae tenerent, aut, si voluerint, cum Christianis licere stipendium facere. Multi conditionem acceperunt, ne si forte in manus hostium venirent, gravissimis cruciatibus afficerentur. Sancte his est servata fides. Contra vero qui Sumen Petrecziumque tenebant, praeruptis utrumque rupibus obsitum, freti naturae munitione, validisque praesidiis, conditionem recusarunt. Rex, quum ab his iter a tergo intercipi facile posset, utrumque tandem, militum robore audaciaque, captum; ubi quinque Turcarum millia caesa sunt, & magna praeda comperta militi distributa, pars magna hostium, captis oppidis, e rupibus deturbata. In hac expugnatione, Joannis Tarnovii, & Lesconis Bobricii, virtus enituit, dum alter portas non sine duplici vulnere confregit, & alter Petreczi muros primus ascendit. *Vladisl. in Thraciam progreditur:* *Praemissoque Corvino Haemum conscendit:* *Sumen & Petreczium capit.*

Vix hac non mediocri victoria Ungari potiti fuerant, quum a Francisco Cardinale, Praefecto classis, redditae sunt litterae, quibus significabatur, Amurathem, elusis astu largitioneve speculatoribus, qui infra Gallipolim Hellespontici freti *Amurathis cum ingenti exercitu in Europam reditus:*

freti littora servabant, cum maximo in Europam exercitu rediisse, & prope Isthmum Thracii Chersonesi, cum aliis, qui ex Europa illuc convenerant, conjunxisse. Ne parva quidem Christianorum animos consternatio, hoc nuntio, incessit. Alii retrocedendum, alii munitissimum aliquem locum praeoccupandum esse censent, donec iter numerumque hostium explorarent. A Petreczio tandem, per montes ac saltus, ubi sese optime tueri poterant, tanta enim vis fati fuerat, ad plana descensum est: iter per obliquam vallem, in Rhodopen, biduo factum, & sub Haemum ad sinistram, decimo die ad Pontum deventum est. Caverna, reformidato regis adventu saevitiaque, qua ad Petreczium paulo ante usus erat, dimissis ultro praesidiariis, deditionem fecit. Turcae quoque, eodem exemplo, qui praesidia per caetera oppida tenebant, aufugere. Quare Macropolis, Gallegrium, Galata, Varna, & maritima pleraque oppida, a Turcis destituta, per deditionem accepta sunt, & Christianis obfirmata praesidiis.

Haemi montis & Varnae urbis situs & descriptio.

Sed quum de Varnensi clade dicendum est, locorum situs breviter exponetur. Haemus a Mesembria fere oriens, in Macedoniam & superiorem Mysiam, perpetuo jugo protenditur, & a Pannoniis & in Pontum praeter Danubium descendentibus, e transverso porrectus, objicitur, & ni superetur ad Pontum, hac iter fieri non potest. Is ab utroque latere declinans, in minora sensim juga collesque, ad Pontum usque desidit, vallesque maritimas feraces & amoenas facit, atque prae caeteris Varnae regionem, quae jucundum undique circumspectum reddit. Varna vero, in angusto sinu, inter duo promontoria sita est: in altero Galata, Macropolis in altero praesidet: haec a Gallis, ex Asia, prae infelici militia redeuntibus, veluti Gallipolis & Gallegrium, originem nomenque adepta est: a longitudine civitatis illa denominata. Circa Varnam, ad littus usque, vineta pomariaque: inferius ad dextram vallis, nonnullis vicis habitata, ad sinistram, qua Galata eminet, palustris porrigitur sub collibus lacuna.

Vladisl. ad Varnam castra ponit.

Ad Varnam igitur Christiani castra posuere, ubi nihil militi defore videbatur. Ab Isthmo interea Turcae Adrianopolim venerant, qua Ungarorum nuntiabatur adventus: mox continuatis itineribus, septimo tandem die, haud longius quam quatuor millibus passuum a Varna consedere. Quod ubi ab exploratoribus nuntiatum est, veluti in ea re fieri solet, nocturnae stationes, & vigiliae redintegratae; ad regem, qui furunculi molestia in sinistro crure diebus aliquot laborarat, universi Proceres convenere, ut de praelio decernerent. Julianus, munienda curribus castra, & tormenta circum bellica disponenda esse, censebat, ut ab innumera Turcarum multitudine sese tutius protegerent: bellum quoque detrectandum, donec latina classis adforet, a qua hostes omnino peti reputabat, ut dum ipsi a fronte pugnarent, haberent qui Turcas a tergo lacesserent. Ejus sententiam Simon Rozgonius, Agriensis Episcopus, Franco Dalmatiae Banus, & Ungarorum Polonorumque nonnulli sequebantur. Rex adhuc anceps ducebatur. Contra vero Corvinus & Despota consulebant: dicebant enim, vallo, fossa, curruumve circumsepto, in castris muniri, non aliorum esse, quam consternatorum metu animorum, & extrema quaeque expectantium. Ad inferendum se bellum, non repellendum descendisse, numquam formidinem militi hostique indicandam: virtute, audacia, & celeritate deterrendum hostem. Si in castris se occluderent, negataque pugnandi copia obsiderentur, perbrevi extrema fame perituros, quando commeatus affatim non adsint, & in hostili regione comparari nequeant. Neque classis opem expectandam, quando classiarii, in terrestri bello, parum prodesse possunt, & si quid possent, in tempore fortasse non adfore. Proinde, quum eo descensum esset, unde sine victoria neque regredi, neque quoquam progredi liceret, forti tandem animo, ac extremis viribus, cum hoste confligendum. In consultatione, inter Agriensem Episcopum & Corvinum oboritur altercatio. Nam quum Simon detrectandam pugnam, & ad munitiora loca confugiendum esse censeret, a Corvinoque Pannonicae desidiae & deliciarum argueretur: *Ego*, inquit, *Corvine, non fugiam, neque*

Amurathes cum suis adest:

Juliani consilia:

Alia, illis contraria, Corvini:

Rixae Rozgonii cum Corvino:

neque praelium detrectabo: & si vincere non dabitur, hic me scito moriturum: te autem terga versurum auguror, & ad meliora te tempora servaturum. Rex autem ad haec, haud aliter atque instante ac adurgente fato, cum hoste fortissime dimicandum esse confestim exclamat: & quum speculatores, Turcas sese dudum armis accingere nuntiarent, Corvinum acies parare, & in suis quemque locis ordinem disponere jubet. Dux circumspectus in primis, ne quid a tergo ex vallibus periculi immineret, fauces, quae inter lacunam & colles intercedunt, curribus praecludit: quo se a pugna, quum vellent, socii facile reciperent. Alterum vero aditum tormentis obstruxit, ut haec eminus hostes exterrerent, aut obtererent infestantes. Post haec, instructis aciebus mediam regi aulicisque vallem dedit ad paludem, qui quidem locus tutior esse videbatur, eique nonnullas Ungarorum Polonorumque legiones adjecit; dextrum vero latus, qua Varna castris objicitur, caetero fere equitatu munivit, quum ea, inter paludem & mare, Turcis pateret accessus. Hic quoque Ungarica signa statuit, dextroque cornu Francum Banum, & Agriensem Episcopum praefecit: his quoque Despotam cum Rascianis, & Julianum cum acie Crucigerorum, adjecit. A tergo, apud munitiones, & curruum circumseptum, subsidia vexillumque divi Ladislai collocavit; ibique Varadiensis Episcopus, cum suo agmine, & parvo Lesconis Bobricii equitatu, constitutus erat. Corvinus denique, cum expeditissimo Valachorum equitatu, nullum sibi locum definit, sed in commune omnium subsidium disponit, ut, ubicunque socios laborare senserit, praesto adsit. *Corvinus aciem instruit.*

Contra vero Turca, sex equitum millia praemittit, qui hostium numerum & vires speculentur tententque. Imperata illi continuo factitantes, ad dextram in collibus apparent, prospectato Christianorum exercitu, veluti e contemta paucitate, eminus pugnam conserunt. Simon Agriensis, & Francus, ne loci iniquitate parum prospere pugnent, se suosque continent, simulatoque metu, hostes in plana deliciunt: adaucta illi audacia descendunt, cominusque in planitie manus conferunt. Tunc Agriensis, illico dato pugnae signo, socios exclamans hortatur, ut pristinae virtutis & continuatae victoriae memores, forti Turcas animo adorirentur, intrepidi adversus foedam & profanam gentem irruerent: scirent, propitia sibi cuncta esse numina, quando pro aris ac focis pugnarent. Tantus extemplo factus est impetus, ut sine multo negotio terga verterent, & in collem se reciperent. Mox ingens equitatus a colle supervenit, fugientes in certamen revocat: hujus pars in clivo, veluti praesidiaria substitit; pars, rejectis e colle Ungaris, ad aequa descendit. Quod ubi factum est, Francus & Simon ex instaurata & adaucta acie Turcas repetunt, nonnullos obtruncant, caeteros in proximum collis acclivum fundunt fugantque. Varadiensis, prospecta Turcarum fuga, temeraria percitus audacia, relicta statione, cum suis accurrit, veluti ne sine se victoria pararetur. Id ipsum Despota facit & Agriensis, atque e tergo certatim fugientibus instant. Quum collem attigissent, ab increbrescente Turcarum multitudine in sinistram reclinantur. Despota ad suos se recepit; Varadiensem, pertaesum temeritatis suae, locorum inscitia in paludem praecipitem egit, ratum, facile se illac ad proximum montem evasurum. Sed quum armatus palustri coeno cum equo inhaesisset, ibi obrutum esse ferunt. Simon Agriensis, lustrata palude, quum Galatam effugere conaretur, ab hoste caesus est. Aliqui captum fuisse, ac in servitutem assertum Pontificem, ex fortunae dignitate diu apud Turcas pastorem ovium, ad mortem usque exercuisse, memorant; plerique se vidisse, impudentius affirmant. *Felix cum Turcis prima pugna:* *Infelix altera:*

Interea Turcae, turbatis Christianorum ordinibus, ad divi usque Ladislai signa pervenerant, quo se Francus, Julianus, & Despota, a colle rejecti, receperant. Hic acre certamen instauratur, pari spe aliquamdiu pugnatum, & multi ad munitiones utrinque caesi: verum superveniente Turcarum multitudine, sic a Christianis laborari coeptum est, ut confosso vulneribus plerisque Lescone, etiam cum militibus ipsi currus oppugnarentur. Rex & Corvinus, quum apud munitiones praesidium jam ad extrema redactum prospectarent, continuo cum maximo impetu *Vladisl. & Corvinus inclinantem exercitum instaurant.*

petu accurrere. Horum adventu hostes usque adeo consternati, ut illico terga dederint. Instabat a tergo Vladislaus, & truci in fugientes Turcas caede grassabatur. Hi ad propinqua oppida fusi, suorum cladem nuntiarunt. Sed rex continuo in vallem revocatus, ut Juliano iterum & Franco succurreret, quos a recentibus Turcarum subsidiis circumventos audiverat. Superveniente rege, pertinax hic praelium redintegratur, & huc undique Turcarum acies plane confluxerant. Qui quum numero multo superiores essent, continuatis hostem subsidiis defatigabant.

Vladisl. fortiter pugnat: Hic rex, quum inter confertissimos hostes, prae juvenili audacia, & victoriae ardore, sese ingereret, nullum militis & Imperatoris praetermisit officium; quacunque se converterat, ingentem stragem agebat. Nemini occurrebat, magno equo invectus, quem non e vestigio protereret: hac illac discursans, occurrentem quemque caedere, verbis & exemplo suo socios hortari, & passim exclamare, ut pristinae felicitatis memores, fortissime dimicarent, scirent se pro Christo optimo maximo certare, ulcisci Jesu Christi Servatoris injurias, pro focis item arisque dimicare. Nihil cuiquam esse addubitandum, quando cum iisdem tunc pugnam agerent, quos saepe fugarant, illum diem omnibus hujusce belli laboribus finem allaturum, quando universa Turcarum natio eo convenerat.

Amurathes fracta pacis ultionem poscens a Deo, suos ad praelium excitat: Contra, e medio suorum agmine obclamitabat Amurathes, quum suos a Vladislao rege non sine magna caede fugari conspicaretur, ad expianda violatae fidei piacula, ad ulciscendam Christianorum perfidiam, & ad vindicandum ius rescissae pacis, incendit. Depromtum e sinu codicem initi sanctissime foederis explicat: intentis in coelum oculis, *haec sunt, inquit ingeminans, Jesu Christe, foedera, quae Christiani tui mecum percussere! per numen tuum sancte jurarunt, datamque sub nomine tuo fidem violarunt, perfide suum Deum abnegarunt: nunc Christe, si Deus es, ut ajunt, & nos hallucinamur, tuas measque hic injurias, te quaeso, ulciscere, & his, qui sanctum tuum nomen nondum agnovere, violatae fidei poenas ostende.* Vix haec dixerat, qui ultimum in se impetum expectabat, quum praelium, quod anceps ac dubium diu fuerat, inclinare coepit, camelorum onerariorum interventu: a caede ad praedam Ungari animos revocarant. Equi, jumentorum peregrinorum insolentia perciti, colluctari & expavescere occoepere. Rex noster, cum nonnullis equitibus, ultra progressus, ad praetorianas cohortes pervenit, quos Janizaros appellant: pedites sunt spectatae fortitudinis, & ad regis tutelam instituti. Corvinum interea, cum subsidiario Valachorum equitatu, laborantium sollicitudo distraxerat. In sinistro cornu socios prospexerat, a magna Turcarum manu obduci, gravissimeque premi. Accurrerat illuc, & Turcarum illinc impetum plane represserat. Mox caetera circumspiciens, regem nusquam visum disquirit, ad Janizaros usque pervenit; ibi nutantibus utrinque rebus, & patrata magna caede, regem comperit, inter confertissimos sese hostes ingerentem, & nulla salutis habita ratione, difficillima quaeque pericula adorientem. Dum a ferventissimo regem praelio Corvinus eripere studet, & ut vitae parcat hortatur: ille nequicquam fidi verba ducis audiens,

Vladisl. a Janizaris confoditur: martio furore provehitur. Dextro interim armo confoditur equus; qui, quum prolaberetur in praeceps, inter medios Janizarorum enses regem ejecit, & confluente ingenti praetorianorum manu, quum regia gestaret insignia, telorum sylva confossus est. Quum regiae interim turmae dominum nusquam viderent, veluti acciderat occubuisse ratae, terga vertunt: Janizari dudum inclinati, conspecta hostium fuga, continuo constitere, & revocatis cohortibus, quae

Et Christianus caeditur exercitus: dudum nutarant, & confusae fuerant, pugnam instaurant. Mutata Christianorum fortuna, quum toto jam die dimicatum esset, lassitudine correpti misere trucidantur. Confunduntur ordines, ac regium agmen in fugam effunditur. Quod ubi Corvinus aspexit, deserto regis corpore, quod recuperare nequiverat, ad suos celerrime se recepit, ut superesset qui hanc cladem & ignominiam haud invitis numinibus ulcisceretur. Despota & Julianus dudum, ingruente nocte, in proximas montium sylvas se receperant.

Varia fortuna & opinione illo die certatum. Nam Turcae primum a rege fugati, Christianorum victoriam in proxima oppida divulgarunt: qui ad serum usque tempus praelium pertulerunt, non usquequaque se vicisse rati, ac nescii quonam locorum se Ungari recepissent, dum ad currus, ob silentium, insidias aliquas suspicarentur, biduo a castrorum direptione se continuere. In acie ac fuga, innumera utrinque multitudo caesa. Ex Turcis multo plures in acie: e Christianis, quos ad sedecim millia hominum fuisse perhibent, vix tertia pars rediit. Ex Turcis autem, qui ad hoc bellum cum sexaginta millibus hominum sane confluxerant, triginta circiter millia interfecta fuisse fatentur. Ex his qui fugerant, locorum inscitia, in varia mortis genera, praeter Valachos, conjecti sunt. Multi fame ac siti, nonnulli frigore lassitudineque absumti, alii ad hostilia loca delati, in servitutem rapti: omnes tamen in acie, quam fuga mori maluissent. Gregorius Labathan ibi capitur, & in servitutem abductus, apud Turcas diu fuit, liberosque genuit. *Julianum*, malorum omnium auctorem, inter fugiendum caesum esse ferunt: nonnulli in castris interfectum, in confertissima pugna. *Stephanus Báthor*, Comes regalis curiae, summa virtute ac singulari fide praeditus, cui regia quoque signa commissa fuerant, fortiter oppetiit, & inter congesta caesorum hostium cadavera compertus est. Is Stephani Vaivodae pater fuit, integerrimi, sapientissimi, severissimique viri, qui tempestate nostra, multo felicius cum Turcis in Transsylvania certavit, ac una cum Paulo Kinisio collega, ut cumulatissimis patri parentaret inferiis, sexaginta hostium millia interfecisse dicitur. Hic etiam Henricus, Vaivodae Themisii filius, desideratus est. Miserrimus insequenti nocte sauciorum ululatus in ea planitie collibusque proximis auditi, qui mutilati, lethalique vulnere confecti, quum nondum exspirare possent, querulas in nocte voces emittebant. At ubi ad castra perventum est, quo Crucigeri confugere, nec ex integris, nec e sauciis quisquam superstes fuit, ad unum omnes fero more trucidati, castraque direpta.

Multi utrinque, sed Turcar. 30000. caesa:

Julianus Leg. & Stephanus Báthori interfecti:

Tales igitur poenas, exauditis Turcae imprecationibus, Deus justus a Christianis exegit. Infausta pleraque signa, regis optimi fata portenderant. In primis galea inter armandum servi manu delapsa: insolens equi reluctatio: & post instructam aciem ingens in tranquilla coeli serenitate ventorum tempestas, qua regia signa dilacerata, & hastis exuta sunt, atque mox ventus ille desidit: item terrae motus vehemens, qui paulo post solutum rescindendae pacis conventum sequutus est, & insolitae fluviorum inundationes. Corvinus cum Valachis, amissis castris & impedimentis, ac caeso fugatoque exercitu, recta cum reliquo Ungarorum & Valachorum equitatu ad Danubium cucurrit, superatoque amne, per Valachiam celerrime, ne quid ob hanc cladem Fridericus Imperator cum hostibus moliretur, quemadmodum infra referemus, in Ungariam se recepit.

Portenta ante praelium:

Corvin. cum exercitus reliquiis in Ungar. properat.

Quamquam Callimachus, & Ungari, bellum ita gestum retulere; haud ingratum tamen fore existimamus, si, ut res verius enarretur, Turcarum quoque testimonia subjecerimus. In tria utrumque exercitum agmina, in Warnensi agro, divisum fuisse referunt: Amurathem, in uno cornu Asiae, in altero Europae Bassam, cum suis utrumque copiis collocasse, in medio se, cum praetorianis cohortibus, id est Janizaris, & tribus equitum expeditissimorum millibus, statuisse: suum agmen altiuscula fossa valloque praemunivisse, ut, si quid adversi accideret, veluti in tuta castra se reciperet: intra vallum onerarios camelos, & jumenta, loco muri, simul perpetua catena conjunxisse. Contra, apud Ungaros, in dextro Corvinum, in sinistro Michaelem, ex cognomento Nigrum, praefuisse: regem Vladislaum in medio constitisse. Antequam collatis signis congrederentur, in castris fuisse deliberatum, ut Corvinus & Michael, cum duobus Bassis, eodem tempore praelium inirent, & regium cum regio agmen congrederetur. Ex composito pugna conseritur; Michael Asiaticum, Europicum Bassam Corvinus, magno impetu adoriuntur: in cornibus utrisque diu anceps ac pertinax pugna fuit, quamvis multi utrinque cecidissent, Corvinus tamen prior Europicum inclinavit, Asiaticus, collegae exemplo

Alia hujus praelii descriptio:

plo consternatus, ipse quoque terga vertit. Mox ambo palantes in fugam versi, dum in colles se recipere conantur, instant a tergo duces, & inter fugiendum multos obtruncant: decem circiter millibus passuum, ad proximum usque flumen, insequuntur.

Dum haec ita feliciter ab utroque duce geruntur, in regio agmine, prospecta istorum victoria, de adorienda Amurathis acie, qui contra fortunae varietatem se muniverat, aliquantisper contrariis est sententiis disceptatum. Alii fugatis Bassis, ne rex victoriae expers videretur, adoriendum Turcarum regem esse censebant: nonnulli dissuadebant, & expectandos esse socios, ut castra tutius expugnari possent, affirmabant. Rex gloriae cupidus, ut veluti duces cum ducibus, ita rex cum rege congrederetur, morae impatiens, quadrato in Amurathem agmine contendit. Ille intra munitiones ac vallum cum Janizaris se continens, non occurrere, neque manum conferere ausus est; quin & paulo ante de fuga cogitarat, nisi fortia cujusdam militis dicta, quem opibus & honoribus deinde multis affecit, remorata fuissent. Vladislaus primo impetu pro fossa & vallo vehementer insultat, ad invadendas munitiones suos hortatur: mox dum circuit castrorum aditum, apertum invenit, quem ab utroque latere longa Janizarorum acies plane vallabat. Rex, juvenili tractus audacia, vix cum equitibus septuaginta, per aditum ostensum, intra castra prosiluit, & in primo plerosque congressu proterit confoditque. Phalanx Macedonica hunc extemplo circumvenit, ut virum miro decore roboreque praestantem, & armorum fulgore corruscantem, caperet, rata, haud aliter atque evenit, illum fore regem. Rex, dum strenue se tuetur, & hac illac insultat caeditque, Janizari, equi latus pedesque subcidunt, procumbens in medios hunc equus effundit: subducta galea, quum ex vultus majestate, & praestantissima armorum caelatura, a plerisque confestim agnosceretur, e vestigio Amurathis imperio caput abscindunt, hastaeque praefixum pro vallo statuunt. Quod ubi conspexere sui, dicto celerius animo consternati, terga vertere: quicunque cum eo castra invaserant, pari fato oppetierunt. Quum fugientes Christianorum legiones Turcae confestim insequi voluissent, Amurathes inhibuit: ratus, multo tutius fore oblatam a fortuna victoriam accipere, quam cum periculo ab hostibus extorquere; quare neminem e castris prodire permisit.

Quum autem Corvinus & Michael, sub crepusculo, fugatis hostibus redirent, fusum fugatumque regis agmen inveniunt, exultantia Turcarum castra prospiciunt: iniqua suorum fortuna consternati, ipsi quoque in fugam versi, ad Istrum recta contendunt, e militibus itinere defatigatis, fatum regis, & belli exitum conjiciunt. Re cognita, multo magis exanimati, superato amne, in Valachiam trajiciunt, ut hac in Transsylvaniam iter faciant. Turcae, insequenti die, quum hanc non fugam, sed Corvinas insidias esse reputarent, ut a proximis ubi illuxerit sylvis praelium redintegraretur, omnia circum loca, instructa acie, praemissis speculatoribus, disquirunt, quin & castris hostium, quae curribus circumvallarant, adhaerere non audent. Ast ubi omnes longius aufugisse compertum habuere, castra invadunt; quoscunque invenere ad internecionem trucidant. Eodem die, Bassam Asiaticum caesum esse cognoverunt, quod aegerrime tulit Amurathes. In castris Janizarorum praefectus, a Vladislao superiore die confossus, interiit. Is fuit hujusce belli exitus, ut a Turcis nonnullis audivimus.

Clades Warnensis contigit anno 1444.

Warnensem igitur cladem anno quadringentesimo quadragesimo quarto ultra millesimum, & pridie Martinarum feriarum, gestam esse perhibent. Ob commissum ingens violatae fidei piaculum, ad placandum iratum numen, hanc sanctam & immaculatam regiamque victimam devovi sibi Deus voluit, ut quem ipse terris judicaret indignum, exuta mortalitate referret inter deos. Quarto Ungarici regni anno, & in florentissima aetate, Vladislaus occidit: Princeps, omnium regum, si vixisset, omni probitate, justitia, & integritate maxime praeditus, cui animus ingens & excelsus, continentia magna, fortitudo ingens, ingenium ad imperandum, & ad

Vladislai laudes.

& ad bella quaeque gravissima promtissimum, laudis cupidum, & immortalitatis: praeterea tam mite, clemens, & benignum, in quos opus erat, & ad officia quaeque paratum, ut neminem a se dimiserit, qui mansuetudini illi regiae se perpetuo non profiteretur obstrictum. Item suorum amantissimus, omnium morum nobilitate praecellens. Procero fuit corpore, & laboris ac inediae tolerantissimo, fusca facie, nigris crinibus, & ingenti robore, vultu autem venusto, & tacitam sibi venerationem exposcente.

Promulgata ejus morte, multo vehementius ab Ungaris, quam Polonis, deploratus est: quando illi se ab eo desertos, hi vero sanctissime gubernatos existimabant. Omnes Christianae reipublicae potentatus, gloriosissimi Principis interitum defleverunt, inprimisque Pontifex maximus, qui ad primum mortis nuntium collacrymavit, & in divi Petri Basilica solennes illius manibus inferias persolvendas edixit. Quin etiam inimici ad mentionem sui nominis ingemuere, atque ex hujus interitu, ferum Amurathis animum aliquid commiserationis incessit; quippe qui, ubi in castris suis oppetiit, ibi, in perpetuum suae fortitudinis & magnanimitatis monumentum, sepeliri jussit, ad caputque columnam statuit, cui nominis honestissimaeque mortis incisa est inscriptio. Casimirus, frater pientissimus, ipsum diu, cum universa Sarmatarum nobilitate, deploravit, ac solennia justa persolvit. Nostris quoque temporibus nusquam ejus mentio facta est, quin ad ipsum nomen auditores ingemerent, divinisque dignum honoribus omnes, etiam hi qui adversae factionis fuerant, procul dubio judicarent. Classis Pontificia, audito conflictu, in Italiam vela reflexit: quum tristem lacrymosamque victoriam Turcis Ungari reliquissent, vano quodam metu inscitiaque correpti.

Eidem Amurathes in loco caedis columnam erexit.

Cum in Valachiam Corvinus trajecisset, quam transalpinam vocant, in amica provincia, a Dracula Vaivoda, praeter opinionem, nefarie capitur, dies aliquot, parum honorifice, ab eo retinetur. Dracula tandem facti pertaesus, quum se virum temere cepisse, ac societatis jura laesisse videretur, multis eum muneribus donatum in Transsylvaniam remisit. Quare id Dracula fecerit, nondum compertum habeo. Multi, ut Turcae aliquantulum gratificaretur, quocum paulo ante foedus inierat: alii, quia filio nondum reverso timebat, quem cum quatuor millibus equitum, Corvino vel maxime persuadente, in hanc expeditionem regi dederat, id in causa potissimum fuisse arbitrantur. Postquam in suam Corvinus provinciam se recepit, curatis refectisque militum corporibus, quando adulta hic bruma hibernare cogebat, Budam ingruente vere pervenit.

Corvinus a Dracula tenetur captivus.

Mox dimissus Budam redit.

RERUM UNGARICARUM

DECADIS TERTIAE

LIBER SEPTIMUS.

Corvinus, metu Turcarum & Caesaris Rom. pro Ungar. sollicitus.

Post, ubi Vladislai regis interitum, & vix tertiam e Warnensi clade partem exercitus superfuisse, Pontifices Optimatesque cognoverant, ad inhibendas mutuas in regno injurias, de vi, de dolo malo, de latrociniis, caedibus & rapinis, severa decreta promulgarunt: ut, donec Procerum nobilitatisque reliquiae, quae e bello superfuerant, redirent, tranquillum quietumque regnum servarent. Nihil vehementius expavebant, ne qua in tanta rerum perturbatione, ex pristinis factionibus seditio interim oboriretur. Mors tandem optimi sanctissimique regis, quem vulgo sexus & aetas omnis deplorabat, ita cunctorum animos consternatos habebat, ut qui dejiciendo ex Europa jam Turca spes maximas plane conceperant, nunc ipsum pro moenibus insultantem cernere viderentur. Id pacatum eo tempore regnum habuit. Cum Vladislao mortuo, regalia comitia instarent, Patres, ad proxima festa Pentecostes, frequentissimum conventum, apud campum Rákos, qui Pesthi moenia circuit, & nomen a cancro inditum adhuc servat, indixere. Corvinus, postquam in Ungariam se receperat, ob rem, ex violata fide, quadam fati iniquitate male gestam, numquam ea hyeme, ut jacturam sui nominis resarciret, imminentiaque pericula repelleret, quietem ullam habere potuit. Cruciabatur Turcae audacia, quem non robur, non prudentia, sed fortuna victorem effecerat: & is ad Savum usque, expeditissimos equites, post victoriam plane dimiserat, qui omnia incursarent. Succurrebat ingens rerum metus, quando hinc Amurathem hostem acerrimum, & illinc Romanum Caesarem infestum habebat: augebat curas intestini belli timor, quod diu regnum male vexarat, & Boemorum injuriae, qui transdanubianam regionem, erectis in locis plerisque praesidiis, latrociniis infestam tenebant; quamvis haec, futura Ladislai electione, cito pacatum iri sperabat.

In Turcas passim omnia diripientes movet.

Quum autem nullum formidolosius, quam a Turca, discrimen instaret, ad hoc in primis repellendum, sanctissimus ille Pannonicae reipublicae pater, regnique servator, animum advertit. Quare, cum duabus legionibus, quae non parum superiore bello diminutae fuerant, supplementa adjecisset, extemplo versus Mysiam superiorem iter intendit: in itinere nuntiatur, Turcas ad Sarnon usque oppidum venisse, incursare, populari, passimque omnia diripere; id oppidum viginti millibus passuum a Savo amne recedit; ne minore quidem, quam ante, audacia, Corvinus hostibus occurrit; continuatis utique itineribus, in Savi tandem ripa, e conspectu Turcarum castra posuit. Et cum audacia & celeritate, e Julii Caesaris instituto, deterrendum semper hostem esse arbitraretur, rem consilio muniendam, & novis, instans praelium, auxiliis ingenii obfirmandum esse censuit. Multos in castris ignes, ea nocte, qua cum hoste congredi decreverat, excitavit, ut prospectis e regione ignibus, nihil ille mali ea nocte ab Ungaro jam timeret: mox in prima Corvinus vigilia militem armari, & amnem instructa continuo acie superare jubet. Tertia vigilia, universus in adversa Savi ripa consederat, deinde continuatis ordinibus, adversus Turcarum castra, qui nihil tale verebantur, pleno gradu contendit, incautos & sopitos adoritur. At illi, repentino tumultu & clamore

Noctu astuque Turcas aggressus fundit.

more consternati, alii arma quaerunt, pars ignobilior fugam molitur, nonnulli in primo congressu saucii, cum somno ac hoste pariter colluctantur. Prae nimia ulciscendi libidine Corvinus ita saevit, ut dum primos aeque obtruncare pergit, aliis fugiendi spatium dare cogatur. Multi a principio caesi, mox caeteri in fugam versi, suffragante nocte, se in sylvas recepere. Corvinus, fuso fugatoque Turcarum exercitu, in inferiorem Pannoniam se recepit.

Interim, ne qua Corvinae virtuti cessatio detur, nuntiatur, Ulricum Ciliae Comitem, post Warnensem cladem nova moliri, & quadragesimae resipiscentiae tempore, universam Croatiam Slavoniamque hostiliter infestare, multa in utraque provincia oppida occupasse, & ni provideatur, perbrevi totam Dalmatiam in tyrannidem redacturum. Item a Patribus exoratur, ut post fusum Turcam, in Ulricum arma deflectat. Corvinus, ne interregni tempore Pannonicae res periclitarentur, haud mora, praeter Dravum amnem, ductis his copiis, quae ad hanc expeditionem sat esse viderentur, iter facit: super Petoviam, quae in Dravi ripa sita est, ascendit, ubi Ciliae comitatus e conspectu fuerat. Hi quondam reguli, magnis opibus & auctoritate pollebant, quando Sigismundum Imperatorem, Barbaram, Hermanni filiam, uxorem ducere non puduit. Ulricus, de quo agitur, Friderici filius, & Hermanni nepos erat, & Zagoriam, Varasdinum, Kaprinamque oppidum, praeter alia multa tenebat. Corvinus igitur, praeter Dravum subiens, ut in hostis conspectu fuit, proxima nocte tumescentem fluvium, cum quatuor millibus equitum, natando trajecit: mox infestam Ciliae regionem incursat, vastat agros, vicos incendit, incauta nonnulla castra capit. Tanta regionem trepidatione complevit, ut de publica deditione cogitaret. Ulricus, saevo repentinoque bello in suae temeritatis poenitentiam adductus, a Corvino pacem supplex postulavit: qua data, se coronae Ungariae perpetuo pariturum esse pollicetur. Supplicem Corvinus Comitem, ad regni patrumque obsequium redactum, benigne tractavit. Quum regalia, ad campum Rákos, comitia, propediem instarent, pacata provincia, relictaque ibi magna parte copiarum, ad indictum conventum proficiscitur.

Bellum Corvini adv. Ciliae Comitem.

Quum in tempore ad comitia descendisset, in primis de rege eligendo agi coeptum est: id sine ulla secessione transactum. Nam una omnium voce suffragioque, ut par erat, Ladislaus posthumus, Alberti filius, Rex Ungariae declaratur, qui annum tunc quintum agebat. Quum regno autem per aetatem foret immaturus, de Gubernatore eligendo agitatum est. Quamquam plures in comitia competitores descendissent, qui se tali honore dignos esse credebant, veluti Nicolaus Ujlak, aliique nonnulli: Joannis tamen Corvini virtus, de Pannonica Christianaque republica semper optime merita, omnes ambire, omnium sibi suffragia comparare videbatur, neminemque sibi patiebatur anteferri; quin etiam & invidorum favorem sibi plane conciliabat, memoria rerum tam praeclare gestarum oculis omnium obversabatur. Si qui prae livore aliter sentire voluissent, quum cessante Corvino, jam de publica salute actum esse videretur, nequaquam refragari cogebantur. Quare Patrum caeterorumque consensu, quousque Ladislaus regni compos esset, Corvinus, tradita reipublicae summa, Gubernator Ungariae pronuntiatur; quod anno salutis quadringentesimo quadragesimo quinto supra millesimum, festisque diebus Pentecostes, factum est. Cum maximo plausu Gubernator ab omnibus consalutatur, idque ut faustum ac felix et Pannoniaeque foret, omnes passim congratulabantur, & pro ipso, ac reipublicae salute, vota magna nuncupabant; pro eo supplicationes indictae, ac omne hilaritatis genus editum.

Ladisl. rex Ungar. eligitur.

Corvinus regi quinquenni Gubernator adjungitur A. 1445.

Soluto conventu, exigendae primum a Dracula, transalpinae Valachiae Duce, poenae succurrunt: quippe qui laeso hospitii societatisque jure, a Warnensi clade redeuntem interceperat. Quare delectum confestim habuit, coactoque exercitu in provinciam contendit. Superatis deinde Alpibus, hostili animo Valachiam adoritur, vicos oppidaque multa succendit, perbrevi bello universam occupat, Draculamque in oppido quodam, cum duobus filiis, capit. Patrem nequicquam deprecantem, cum filio, qui natu major erat, ad supplicium educi jubet; ambo capite mulctati,

Corvinus injuriam Draculae ulciscitur.

mulctati, dignas perfidiae suae poenas exsolvere. Alteri autem filio, qui natu minor erat, utraque sunt exerta lumina. Draculae alium Vaivodam, ut ajunt, Corvinus tunc suffecit. Demum pacata provincia, Budam ovans rediit.

Indictis Ungari comitiis, coronam & Ladisl. regem a Frid. Imp. repetunt:

Paucis post diebus, Pontifices & Proceres convocavit, ut de rebus agendis consuleretur. De posthumi regis, & coronae repetitione, ad Patres retulit: illi censuere, mittendos esse ad Caesarem Legatos, qui inprimis decretum regiae electionis exponerent, deinde suum regem & coronam repeterent, ut alter, in Pannoniis educatus, Ungaros vehementius amaret; altera apud eos esset, quorum reges illa carere sine nefario scelere nequeunt. Legati designati Viennam veniunt, & Caesari mandata rite exponunt. Respondit Imperator, optime tandem ab Ungaris factum esse, qui suum ac verum regem recognoscerent. Electione opus non fuisse super eo, quem jus haereditarium & natura regem genuisset. Puerum autem & coronam haudquaquam adhuc restitui oportere, quum ille regni sit impos, & semel coronatus rite fuerit; tutore quoque adhuc egere, eodemque fidelissimo. Et qui se arctius attinente fidelior inveniri possit, haud facile dari. Maturam regno aetatem manere oportere, ne immaturo rege res male gerantur. Proinde, quando Interregem habent, suis Ungari auspiciis regnum administrent. Legati reversi, Caesaris in Senatu responsa retulere: quae quidem Patribus parum grata fuere. Intelligebant enim, nescio quid improbitatis, pristinaeque benevolentiae, responsa talia subolere: quare legationibus biennio saepe repetitis, Fridericus Imperator, ut puerum coronamque sibi ab Elisabetha creditam redderet, numquam adduci potuit.

Fridericus denegat utrumque.

Corvinus ideo Austriam, Stiriam, & Carinthiam depopulatur.

Ex abnegato rege coronaque, non parvae oboriuntur inimicitiae, quae nonnullorum quoque oppidorum repetitione, quae Imperator in Ungaria sibi usurparat, augebantur. Quare Corvino Interregi Gubernatorique, e Senatus consulto, expeditio in Austriam adversus Romanum Imperatorem plane decernitur, ut verbis olim postulata bello repetantur. Comparato exercitu non mediocri, is Austriam hiberno tempore invadit, ferro ac igni vicos & oppida vastat, Sempronianum, Viennensem, & Neapolitanum agrum incursans, omnia diripit, populatur, & inflammat. Neapolim obsedit natura & arte munitissimam, ubi ne frustra tempus terere videretur, soluta obsidione, ad populandam incendendamque provinciam animum advertit. Pari saevitia incommodisque Stiriam & Carinthiam afficit. Tot rerum rapinis, ac tanta pecorum hominumque praeda, castra compleverat, ut se quoque patratae crudelitatis commiseratio subiret. His tamen malis invitus hostilem regionem affecit, ut Imperatorem ad reddenda postulata redigeret. Contra ille, multo pertinacius proposito suo perstare, foris nil contra moliri: oppida tantum, obfirmata praesidiis, pro virili sua tueri, malle mori quam cedere, proinde neque precibus, neque minis, neque vi denique ac metu ullo moveri. Corvinus autem, ne plus aequo saevire videretur, populata vastataque provincia, ingenti praeda onustus, ovansque, Budam rediit.

Corvini in administranda rep. laudes:

Duos circiter annos in regno quievit, ut civiles lites dirimeret, Optimatumque causas componeret. Interim jus omnibus aeque dixit, judiciis integerrime praefuit, multas a foro procul controversias diremit. Nulla iniquitatis umquam suspicio in illo viro deprehensa: in negotiis expediendis usque adeo festinus & ardens, item in audiendis in omni genere personarum hominibus patiens & indefessus, ut sedens, stans, incedens, equitansque, rogatus jus diceret. In miseros, supplices, caeterosque virum adeuntes, pius admodum, & popularis: nec officio ab amicis, nec ab inimicis maleficio, se facile vinci patiebatur. In hoc brevi otio, ad futura se bella praeparabat: congerebat pecunias, & quaecunque bello sunt usui. Ne quid interea discordiarum inter Optimates oboriretur, miro studio, arte, diligentiaque, in reconciliandis Procerum nobiliumque animis utebatur. Ceterum, non diu sibi quiescere licuit, quando se ab Amurathe acerrime peti senserat. Ne mitius quidem ipse se gerebat in eum, quippe cui nihil erat antiquius sollicitantiusque, quam Warnensem cladem, nominisque jacturam, ulcisci. Interea per speculatores

latores sibi nuntiatum est, Turcam nova moliri, delectum habere in Asia & Europa, magnos facere apparatus, & in Ungaros arma sumturum rumores passim differri.

Corvinus igitur, qui otii tempore nil magis sollicite agitarat, quam Turcicae expeditionis apparatum, quarto suae gubernationis anno, Salutis vero Christianae quadragesimo octavo supra millesimum & quadringentisimum, cum duobus & viginti millibus hominum ex Ungaria castra moyit. Valachiae namque montanae Vaiuodam, ut ajunt, in hujusce belli societatem asciverat. Corvinum, magna semper coepta auspicantem, Legatus in primis apostolicus sequebatur, Coronensis Episcopus: e Proceribus autem Ungariae, Emericus Pelsőcz, Vaiuoda Transsylvanus, Ladislaus frater ejus, Emericus Marczal, Janitorum regalium magister, Raynaldus Rozgon, Thomas Zeech, insuper Franko de Thalócz, Dalmatiae Croatiaeque Praefectus, Joannes Zéckel Corvini frater, Benedictus Losonczius, Stephanus Bánffi, Nicolai Bánffi pater, & Bani quondam filius; quibus quidem omnibus de Lindva cognomen erat. Praeterea Georgius Cháky, Robertus Carrus, Joannes Korothna quadruumvir, quem nunc regni Judicem appellant, & innumera nobilium multitudo sequuta. Iter trans Danubium invivere; superato Tibisco amne, per Daciam in Mysiam descenderunt. Sed ubi ad Cubin in conspectum Mysiae pervenerunt, paulo infra ubi Morava fluvius, per Mysiam currens, in Danubium fertur, Istrum trajecerunt, ad Severinum oppidum alii transmisere. At postquam in adversa Danubii ripa constitere, Corvinus Despotam, qui clandestinis cum Turca internuntiis, recuperato Mysiae regno, pacem servare nitebatur, per Legatos hortatur, & orat, ut saepe a se rogatus, ad sacram expeditionem veniat, beneficiorumque, quae ab Ungaris acceperit, memor esse velit, & ingratitudinis infamiam caveat, qua nihil boni viri dignitatem magis dehonestat. Insuper affirmabat, de bello bene sperandum, quando neque pecuniae, neque copiae deforent. Duorum & viginti millium se ductare exercitum, accessisse Valachorum auxilia: nihil huic militiae, praeter Despotam Rasciae Principem, deesse, cujus consilio ac viribus si praesens expeditio adjuvetur, nihil ultra exoptari posse. Proinde impensius orare, ut coactis continuo equitum turmis expeditissimorum, sua castra sequeretur.

An. 1448. Corvinus in Amurathem movet.

Mysiam ingressus, Despotam suas in partes frustra sollicitat.

At ille male sentiens, ut honestius militiam detrectaret, variis se modis excusat. In primis pacem causatur, quam cum Turca initam, quamvis invitus, aliquantisper Warnesi bello violasset, adhuc tamen Amurathis indulgentia servatam, continuare studeret, ne in pristinam miseriam recideret. Item importunitatem temporis arguit, quod praecipiti autumno Severinum applicuerant; & quam difficile sit, dum hibernant alii, in frigidis regionibus bellum agere, quod sat e superiore bello haud impune didicere. Haec & multa alia, ut se iturum honestius abnegaret, Despota comminiscitur. Sed virum livor magis incesserat: aegerrime namque ferebat, data sibi repulsa, Corvinum Gubernatorem fuisse creatum. Subpudere quoque se, Despotam ac Mysiae regem, Imperatoris genere natum, sub Gubernatoris ductu & auspiciis militare; multoque majore se honore dignum esse censebat, quam gerere potuisset: invidia sese recognoscere, & aliquid in hac re pensi habere, minime patiebatur. Corvinus ad haec responsa succensus, admodum interminatur, se suis omnino manibus, ingratissimum hominem, Indorum exemplo, capite mulctaturum, Rasciae regnum digniori traditurum, si ex hoc bello victor evaserit. Mox per Mysiam, haud aliter atque per infestam regionem, iter in Bulgariam intendit.

Ei Corvinus mortem minatur:

Despota, abeunte Corvino, ad perfidiam illico conversus, celeribus internuntiis, Ungarorum adventus, & copiarum multitudinis, Amurathem admonuit: quin & quotidiana significat itinera, quum invidiae, tum gratificationis gratia, qua pacem cum eo facile servatum iri confidebat. Item edocuit, Corvinum cum modicis illac copiis trajecisse, nil ipsi timere oportere. Praeterea hosti haudquaquam occurrendum, sed permittendum ultra progredi, mox a tergo iter obstruendum: quod si fecerit, illum numquam inde rediturum asseverabat. Corvinus autem gravissimo bello intentus, iter pro virili sua properare, creberrimis Sándorbegum,

Albanensium Principem, literis vexare, quocum adversus Turcam paulo ante foedus percusserat, ut approperaret, quando jam ipse hostibus appropinquabat: ita enim cum eo consilium inierat, ut ipse cum Ungaris a Rascia Bulgariaque, ille ab Illyrico, Turcis pariter occurrerent, ut a fronte tergoque vexati facile vincerentur. Quod haud ab re fuisset, si Sándorbegus, quem illi barbare Alexandrum dominum vocant, praelio in tempore adfuisset. Sed immatura pugnae festinatio, recti consilii finem intercepit.

Amurathes Corvinum in campo Merulae circumvenit:

Amurathes Despotae consilia nequaquam aspernatus, Corvino regnum invadenti non occurrit; permisit hostem ultra progredi, atque ipse duorum triumve dierum itinere subsequitur, a tergoque, ne retro pedem referre possit, iter obstruit. Jam in planitiem uterque pervenerat, quam in Rasciae Bulgariaeque finibus longe lateque spatiantem, *Rigomezü* Ungari, Rasciani Cosonam nunc vocant, nos Campum Merulae interpretamur. Hanc fluvius interfluit, qui Sitniza nunc dicitur, & ab Illyrici montibus defluens, aliquamdiu vagatus, Istrum influit. Campi hujusce longitudo passuum est viginti millium, quinque millia continet latitudo. Circumvallatur utrinque montibus amoenissimis, in circi speciem: & fluvius, ac montium appendices, reconditaeque convalles, proxime haud injucunda vicorum frequentia celebrantur. Quum in campum, haud aliter atque in agona, prius Ungari, deinde Turci descenderent, ad pagum, amnis accolam, qui in aditu situs est, anus exclamavit: heu, quam vereor, ne parum aequis Ungari nunc dimicent auspiciis, quando trajectus eorum vado exercitus vix unum, Turcarum vero dies tres, fluvium perturbavit; veluti futuram cladem ex inopia copiarum hariolaretur. In media fere planitie collis modicus assurgit, cujus radices Sitniza lambit. Non multo ulterius, ad caput aequoris, quaedam turris erat, cujusdam olim Amurathis tumulus & pyramis, qui profligato exercitu, ibi caesus & sepultus est. Illud quoque nunc Amurathes verebatur, ne Corvinus qui praecesserat, in malum hostis auspicium, pyramidem praeoccuparet. Quare pleniore gradu subsequitur, ut prius cum eo manum conserat, quam is turrim attingat. Ad collem igitur Corvinus venerat, in medio campo surgentem, & in eo castra locat, Sándorbegi auxilia expectaturus, qui in horas accurrere dicebatur. Amurathes veritus, ne proxima turris occupetur, & Illyricorum auxilia superveniant, Corvinum irritat ad praelium: detrectat ille, donec ab Illyrico auxilia veniant. Hic multo impensius instat, aquationem lignationemque inhibet, pabula praeripit, & qua potest arte vique lacessit: addebat Turcae audaciam ingens copiarum multitudo, quas octoginta circiter millia hominum esse ferebatur. Invitus in certamen Corvinus descendere cogitur, quando aqua caeteraque necessaria interdicebantur.

Ungarorum clades praedicta:

Amurathes ad praelium Corvinum provocat:

Corvini ad militem allocutio:

Tandem in divi Lucae solennibus, ac die Jovis, exercitum armari jubet, eumque in duo & triginta agmina dividit: munitiones omnes in colle adversus hostes parat, & intendit. Acies sic instructas, sacris Deo Servatori operari, mystica inter se confessione ac terrestri communione uti imperat, & in concione militem ad praelium hortatur. *Venit tandem*, inquit, *dies, o socii, quo, si quid e Varnensi fuga dedecoris & ignominiae contraxistis, hodie pristinum fidei & virtutis vestrae nomen recuperare, & acceptam cladem ulcisci licet. Si viri esse volueritis, e tot cladibus, quas a vobis accepit hostis, has vobis reliquias objecit: quae etsi numero potiores, spe tamen, causis, & viribus multo inferiores. Quidnam illis sperare licet, qui non pro suo, sed alieno pugnant imperio? & dum vicerint, in hac servitutem & in altera cruciatum, in utraque vita perpetuam miseriam consequuntur? Vobis contra, utro se res vertat, pro regno vestro, pro liberis, pro patria, pro focis & aris sane pugnantibus, aeternam ac solidam utriusque vitae felicitatem sperare licet. Causae quoque vobis longe vehementiores: quippe nisi hostem fortissime cecideritis, de salute fortunisque vestris omnino est actum. Utrorumque vires exploratae satis superque. Ad Varnam semel male pugnatum est, ubi si partis quandoque utriusque fortunam commutare liceret, maluisset fortasse Turca suorum caedem cum nostrorum fuga commutare, (quum fugientes insequi nequiverit, gravissime caesus,) quam tot suarum gentium fecisse jacturam. Illis plus detrimenti, vobis plus turpitudinis illatum: quamvis illi, vi coacti, damna; vos ultro fugae* ignomi-

ignominiam subivistis. Verum illius fortasse cladis, irata potius numina, quae violatam a nobis fidem ulcisci voluere, quam vestram ignaviam in causa fuisse crediderim. Nam perfidiae illius auctores, ad unum omnes, capitales illic poenas exsolvere. Nos, qui inviti ad id bellum venimus, una vobiscum adhuc divina benignitate vivimus, ad Christianae reipublicae tutelam reservati, & in primis Ungariae, ne Turcarum armis ac rabie obrueretur. Hostium numerus vobis nequaquam reformidandus, quando cum multis pauci saepissime pugnare, ac vincere didicistis: divinis potius quam humanis viribus hucusque dimicavimus: in nomine Jesu Servatoris nostri, profanas facile acies dissipavimus. Quocunque pedem tulimus, in praepotenti nomine, victricibus semper armis viam aperuimus, quia divino ductu & auspiciis militavimus: hinc mortalium Servatorem, hinc divam genitricem, semper nobis adfuisse sensimus. Neque hodie nobis defore credimus, si coelestis charitatis & virtutis vestrae memores esse volueritis. Adjutor Deus semper adest sancte ac strenue dimicantibus. Accedit tutus pugnandi modus, cataphractorum equitatus, qui in arcis munitae speciem haud facile expugnari potest. Cohortes hae sunt nobis militum, quae & facile regi, & hostibus sat esse videantur: innumera multitudo confunditur. Accedunt varia tormentorum ac munitionum genera, quibus illi carent. Praeterea in horam Sándorbegus cum auxiliariis copiis adfuturus est. Periculum non est ita magnum, ut timeatis: neque ita parvum, ut contemnatis. Retro sine victo hoste cedere non possumus, quia per has montium angustias exercitus aegre duci potest: & si omnis daretur regrediendi copia, re infecta, ac sine solita gloria, redire non licet. Fortissimis ardua cuncta viris proposita sunt. Proinde, quando novissimus iste labor vobis imminet, quo universae Turcarum vires ad extremum recidi possunt, vos per eum Deum, sub cujus nomine militamus, oro & obtestor, socii, item per patriam, liberos, & fortunas vestras, ut dato pugnae signo ita strenue dimicetis, ut divinas humanasque injurias, a foeda gente susceptas, & Warnensem inprimis cladem, abunde ulciscamini. Sanctum ibi regem amisimus, qui pro salute nostra, pro commisso laesae fidei piaculo, se devovit. Regali victima divinus furor ille desedit. Date, vos quaeso, operam, ut illius manibus opipare parentetis. Ulciscendae sunt caeterorum mortes, qui eo praelio occubuere. Recidendus semel, ac hodie, metus iste Turcarum, & ita recidendus, ne amplius repullulet, & ab hoc immanissimae periculo servitutis vindicanda Pannonia, ut perpetuam hodie quietem ac gloriam, ad utriusque vitae felicitatem, comparemus. Extremis itaque viribus est, socii, dimicandum, quando necessitas cogit, honestas invitat, ac varia hortatur utilitas. In vado res est, & in portu navigamus: utcunque res acciderit, bene nobiscum agetur. Si vicerimus, perpetua patriae salus & incolumitas, ac nobis immortalitas parietur. Sin occubuerimus, hic pulcherrime moriemur, sempiterna apud superos vita functuri. Quamobrem ea, quaeso, mente pugnemus, ut vincamus: aut si res tulerit, honestissime moriamur.

Eductae utrinque acies:

Accensi sunt admodum, Gubernatoris oratione, cunctorum animi, & ad strenue dimicandum, verbis, ac suapte natura, sat animati omnes. Ne minus quidem impigre Amurathes rex contra, in ordines redigebat exercitum, & dictis, promissis, ac jussibus obfirmabat. Eductae Turcarum acies, & in planitiem effusae, latus utrumque montium attingebant, unde haud parum Christianis stuporis incusserant. Tertia hora diei signa inferri jubet. Corvinus utraque ex colle cornua ad plana demiserat, longasque utrinque vexillationum alas a fronte protenderat. In medio Zeckelium, e sorore fratrem, cum quadrato agmine cataphractorum collocarat: in colle praesidia curribus munitionibusque obfirmarat. Dato pugnae signo, milites, qui animos corporaque curarant, ardentes, eminus primo pugnam ineunt: deinde adaucta, blandiente fortuna, utrinque audacia, magno cominus impetu congredi coepere. Tribus circiter horis acerrime pugnatum, deinde Turcarum acies, a Benedicto Losonczio, qui in dextro cornu praeerat, inclinata. Et a Stephano Bánffio, qui in sinistro erat, ne minus quidem impigre res agebatur, quippe qui Bassam Europae, pertinacius instantem, multis plane caedibus affecerat. Amurathes, nutantes in utroque cornu suos conspicatus, valida submittit auxilia, praeliumque instaurat. Ungari & Valachi expeditissimi equitatus, irruentibus denuo Turcis haud parum defatigati, ad cataphractorum ordines se receperunt, qui veluti pro muro stantes, maximos quosque hostium impetus

Praelii descriptio:

 facile

facile excipiebant. Multi utrinque cadunt, sed e Turcis longe plures, quando nec talibus armis, nec eo equorum robore sese muniunt. Corvinus a colle, munitionibus, quas intenderat, procul Turcas obterit, dissipatque. Quod quum Amurathes vidisset, quantum fieri potuit suas acies colli admovit, subegitque, ut irritos ab alto machinarum ictus exciperet. Hac igitur arte munitionum elusa est opera. Hoc ubi a Corvino intellectum est, ad succurrendum laborantibus animum adjecit: suggerit utrique cornu subsidia, nunc voce, nunc manu rem agit; suppeditat fessis auxilium, trepidantibus inclamitat, fugientes in ordinem revocat, acerrime irruentibus occurrit, nihil ex optimi imperatoris & militis officio remittit. Nunc fortes hortatur, & laudat: nunc corripit ignavos, & territat; omnibus praesto adest. Quare ita fervet ubique martis opus, ut cuncta sanguine foeda conspiceres. Amurathes, subsidia crebra acciri jubet, neque suorum caede consternatur, multitudine magna fretus, cui rite pugnare certum erat. Haud dubie sperabat, omnino se hostem longa subsidiorum successione defatigaturum; neque spe sua falsus est. Unum Ungarorum agmen quatuor & quinque Turcarum acies ante lassare cogebatur, quam sibi subsidia rite succederent. In acie pransum & coenatum, ambulatoriisque coenis refecta corpora. Eo die ubique Turcica acies inclinata, saepe in castra usque fugata, sat prospere ab Ungaris pugnatum, magnus Turcarum numerus caesus. Christiani, quamvis eo die bello superiores essent, tamen ita obstinatis utrinque animis praelium agebatur, ut utrique aut vincere aut mori omnino decreverint. Certamen ad serum usque productum, nox praelium diremit. Utrique se in castra recepere, his animis, ut postero die pugnam instaurarent, neutrique terga verterent, donec jus imperandi, marte judice, definiretur: & nox insomnis acta, utraque castra crebris vigiliarum stationibus obsita.

Nox praelium diremit:

Alter praelii dies:

Insequentem omnes diem solliciti expectabant, veluti martem suae vitae mortisque arbitrum adituri. Vixdum illuxit, quum utrinque instructae acies adsuere: redintegratur praelium, sed ab Ungaris, ne eo quidem ardore ac robore, quo superiore die, pugnatum est. Nemo ex his fuit, qui extremis pridie viribus non dimicarit. Quadraginta fere Turcarum millia superfuerant, quae aut in certamen non descenderant, aut levi praelio luserant. Corvinus tamen suos hortatur, ne initam superiore die victoriam, per desidiam & ignaviam interciperent, pergerent vincere ut occoeperint; item obsecrare, ne sibi patriaeque desint: considerent, pridie quam bene pugnarint, quot hostium millia pauci protriverint, quoties inclinarint & fuderint: praecaveant, ad extremum turpiter ilia ducant, & sudores hactenus effusos, tolerataque pericula omnia, sint irrita habituri. Non qui magna occoeperint, sed qui coepta pulcherrime terminarint, hos gloria dignos existimari putent. Praeponant ante oculos, quaecunque ipsos detrimenta manebunt, si male dimicarint: inprimis varia mortis & cruciatus genera, item servitutem matronarum liberorumque, ultima regni excidia, raptus virginum, & humanarum divinarumque rerum incestationes, infandaque piacula affirmare. Haec omnia unius diei labore evitari posse, proinde orare ac obtestari, per deum hominumque fidem, ut solita se, patriam, liberos, conjuges & fortunas, virtute redimant, & in perpetuam libertatem cuncta vindicent.

Nihilo segnius Amurathes suos praemiis, pollicitationibus, ac minis incendit, ut omnia perpeti, quam eo die Europa cedere maluerit. Lustrat utrumque cornu, & gravissimis cunctos dictis ad pugnandum hortatur. At ubi collatis utrinque signis concurrere, ne minore quidem ferocia impetuque, quam superiore die, pugnatur. E Christianis quamplurimi e fauciis in aciem redîere, suscepta dudum vulnera, aut morte, aut victoria curaturi: nihilo tamen segnius pugnasse dicuntur. Magna ubique caedes oboritur, & Ungarorum impetus nusquam repelli poterat: quos cum pari pertinacia Turcae rejicere haudquaquam possent, arte robur indomitum eludere expeditissimi ac recentes eorum equitatus occoepere. Irruentibus in se Ungaris, mox terga vertebant, a tergo aliquantisper insequi & instare patiebantur, palantes & diffusi fugiebant, seque late dissipabant. Hi, veluti arridente victoria pellecti,

pellecti, impensius insequi, multos in fuga caedere: contra illi, dato signo conglobati, dissipatos circumvenire ordines, & multa caede conficere, incursu & recursu Pannonicas lassare vires, ingentes conatus eludere, & perturbatis ordinibus, toto die, sine aliqua intermissione dimicare. Magna Ungarorum ea die patrata caedes, & Turcae fuere superiores; defatigato utrinque exercitu, nox & lassitudo praelium diremit. Utrique se in castra revocarunt, vigiliae stationesque summo studio in castris habitae.

Tertium praelium init Zéckel Corvini frater:

Quum ad diem Sabbati pervenissent, neuterque cederet, prima luce pugna redintegratur. Corvini frater, Valachorum Praefectus, cum expeditissimo equitatu, primus in aciem prodiit. Sequuti sunt reliqui Proceres, & eodem modo ordines instaurarunt. Reparato certamine, aliquamdiu spe pari dimicatum, magna ubique strages oborta, & praesertim Ungarorum, qui longo bello defatigati, multisque confossi vulneribus, triduo in acie, ob ipsam paucitatem perstare cogebantur. Zéckel, in primo ordine obstinatissime pugnans, e Praefectis legionum primus, inter confertissimos hostes occubuit. Emericus Marczali, Stephanusque Bánffi, a Turcis circumventi, in medio trucidantur. Quum Amurathes prima signa, quae in Zeckelii agmine constiterant, jam esse capta, & caeso Praefecto milites terga vertisse conspicaretur, extemplo omnes, quaecunque in castris acies forent, in Christianos edixit effundi, ut paucos, & triduano labore confectos obruerent. Promulgato tunc regis edicto, ut omnes in hostes una ruerent, utrumque Ungarorum cornu, ubi cuncti laborabant, confestim obducunt, praelium instaurant, caeduntur Proceres, a numerosa multitudine, & sagittarum imbribus obruuntur, capiuntur signa, & in fugam omnes ordines plane vertuntur.

Cadente Zékelio Ungari profligantur.

Corv. fuga elabitur.

At ubi Corvinus fratrem interfectum, capta signa nonnulla, & versum in fugam exercitum accepit, continuo, relictis castris impedimentisque, conscenso fugam equo solus praeripit, ne fida regnum tutela privaret. Fusos fugatosque Ungaros, a meridie ad intempestam usque noctem hostes insequuntur, & caedunt; mox a tenebris remorati, in castra per noctem rediere. Caeteri, qui in acie remanserant, Ungarica castra circumvenerant, in quibus quicquid calonum fuit & lixarum, item essedariorum, accensorum, sauciaeque turbae, quamvis ad mortem usque certassent, neque hostem admitterent, quousque minima sagitta telumque superfuit, ad unum tamen omnes trucidati sunt, nullusque in castris Ungarus est agnitus, quem tria quatuorve Turcarum cadavera non attingerent. Amurathes, ne maxima suorum caedes extaret, nobilium continuo sepeliri, gregariorum vero militum corpora in profluentem projici, statim edixit. Quare Sitnizae fluminis accolae, diu ejus piscibus abstinuere. In saxorum morem campus adhuc ossibus opertus est, terra coli, citra crebram armorum inventionem, ullo pacto nequit. Locus, ex insigni clade, illustris est habitus.

Ungarica castra a Turcis multo sanguine capta.

Caesa Turc. 34. Christianor. 8. mill.

Quamvis Turcae cruentissima victoria cesserit, fusis fugatisque hostibus, eorum tamen caedes multo major, quam Ungarorum. Quippe quum Turcarum quatuor & triginta hominum milla, Christianorum tantum octo millia caesa referuntur. Universa hic Pannoniae nobilitas occubuit. Nam hic Emerici duo, Ladislaus, Thomas Zéech, Franciscus Banus, Joannes Zéckel, Corvini e sorore frater, Benedictus Lossonczius, Stephanus Bánffi, Episcopus Coronensis, Legatus apostolicus, Georgius Cháky, & Robertus Carrus, innumerique Proceres ac nobiles oppetiere. Multi capti, & ante Amurathem postero die ex edicto obtruncati. Joannes Korothna quoque captus est, in Asiamque translatus, Byrsae servitium semestre perpessus, mox Aegeum, Creticum, Jonium, Adriaticumque pelagus emensus, per Dalmatiam in Pannonias se recepit. Octo Ungarorum millia in hoc bello caesa, Corinthiis Amurathes eodem mense significavit. Ex his qui evaserant, quicunque per Illyricum effugere, per Dalmatiam incolumes redierunt: qui per Rasciam, qua venerant, reverti contendere, sic infestam ubique latrociniis provinciam invenere, ut pauci evaserint, qui aut spoliati aut caesi non fuerint.

Nobilitatis Ungar. strages:

Corvini fugientis fata: Corvinus, quem expeditissimum aufugisse diximus, infestam ac variam fortunam invenit: dies tres equo invectus, per avia loca iter facit, cibi & potus expers; quarto incidit in duos latrones, amisso dudum equo, qui prae nimio labore defecerat. Quum esset inermis, se spoliandum dedit: direptis vestibus, ex aurea cruce, quae e viri collo pendebat, inter latrones oborta contentio. Dum salutis viam circumspicit, promtum sibi latronis gladium intuetur, quo mox rapto litigantes adoritur, alterum lethali vulnere conficit, conculcatque; alterum petens, in fugam vertit. Hac igitur crucis occasione, vir sanctissimus, se a rapina morteque redemit. Quod haud ab re divina benignitate factum, ut qui pro cruce affixi Servatoris nomine dimicaret, crucis quoque auxilio liberaretur. Ultra progressus, ac itinere, siti, inediaque confectus, quinto die pastorem offendit, qui audita Ungarorum fuga, spe praedae late vagabatur. In primo ambo congressu constitere: pastor, prospecta Corvini vultus majestate, quemadmodum de latronibus & Scipione legimus, ab injuria remoratur. Corvinus quoque, fame jam absumtus, hunc nequaquam audet adoriri. Mox consalutatione primum conciliati, sine suspicione mutua inter se verba conferunt. Alter, non sine divinae charitatis praefatione, panem exorat, nomen & casum alter percontatur. Audita viri fortuna, pastor, comiseratione percitus, & promissis oneratus, Corvinum in proximam casam ducit: panem cum cepis, & aquam apponit hospiti, qui jucunda saepe miseriae memoria, numquam lautius se quam ibi coenasse affirmavit. Hinc ad Senderoviam a pastore ductus est. Ubi, postquam id Despota accepit, ejus imperio a Praefecto arcis capitur. Beneficiorum ille immemor, perpetua ingratitudinis nota sugillatur. Dies aliquot de liberatione ibi agitatum, conventum tandem inter eos, ut ea Gubernator conditione dimitteretur, uti Matthias ejus filius, Despotae gnatam, Comitis Ciliae neptem, uxorem duceret, & ut conventa utrinque tutius praestarentur, Ladislaus, alter Corvini filius, daretur obses. Proinde Gubernator, dato obside, dimittitur.

Senderoviae ab Despota captus, dato obside filio, dimittitur.

Corvinus Szegedinum redux: In Servatoris igitur nostri natalibus postliminio reversus, in non parva Procerum nobiliumque frequentia, ad Szegedinum recipitur. Certatim salutem incolumitatemque omnes congratulantur, tristem consolantur, & bene sperare jubent: sat eis cum fortuna bene actum dicere, si Gubernatorem receperint. Militum adhuc copiam, neque ex indigenis, nec externis, defuturam: talem se ducem nusquam gentium, si amisissent, reperturos. Nihil hinc Ungaricae genti turpitudinis accidisse, quando ad unum omnes strenue pugnarint, cruentissimam lacrymabilemque hostibus victoriam reliquerint; neminem suorum inventum, qui non pulcherrime occubuerit. Triduo sine intermissione pugnatum, & a paucis adversus innumeram multitudinem: quatuor & triginta millia ex hostibus cecidisse, ex Ungaris vix octo desiderari; paulo meliorem, recte judicantibus, ac non iniqua petentibus, victoriam optari posse. Demum omnes eum impensius exorare, ut se sibi, patriae, Christianaeque reipublicae, servare niteretur, revocaret animum & obfirmaret. Quod si fecerit, perbrevi ipsum & Turcam & Despotam, meritis utrumque poenis affecturum, caeteraque prospere cessura. Corvinus Procerum consolationibus haud parum confirmatus est. Augebat sibi animum, quod multo plures ex eo bello reduces quotidie videret, quam sperare liceret. Nam quicunque ante Turcas in Illyricum aufugere, rediere incolumes: quin etiam ad viginti millia passuum, Sándorbegum, cum auxiliaribus copiis occurrentem, in itinere offendere, cujus occursu ductuque tuto sese in Illyricum recepere.

Corvini in Despotam expeditio: Curatis corporibus, & instauratis viribus, multo acrius Corvini animum Despotae ingratitudo, quam Turcae odia, exercebat: captivitatis injurias tolerare non poterat. Quare coacto repente exercitu, ad Despotae oppida, quae a Sigismundo quondam dono acceperat, proficiscitur: vicos incendit, vastat agros, oppida vi capit, ac brevi tandem expeditione, quaecunque in Ungaria Despotae parebant, in ditionem suam accepit. Mox Rasciam adorituro Despotae, oratores occurrunt, qui Ladislaum obsidem, ac bene donatum, ultro reddunt, supplices pacem petunt. Gubernatore tandem ab Optimatibus exorato, pax Despotae data, remissae penitus

tus injuriae inimicitiaeque. Pacatis deinde rebus in Ungariam revertitur. Numquam fortem virum fortuna quiescere patitur, sed in dies vexat & exercet, ne impune laudibus & immortalitate decoret. Haec omnia salutis quadringentesimo quadragesimo octavo supra millesimum, & quarto gubernationis anno, gesta sunt.

Nono autem Turcarum iterum bellum exarsit. Amurathes enim, quum a Georgio Despota dimissum esse Corvinum accepisset, cujus captivitate nihil erat antiquius, in eum nimis excanduit. Praereptam voti sui spem esse senserat Corvini liberatione; indignabatur acerrime, quod pro restituto regno, captivo dono dato cumulatissimas sibi gratias non retulisset. Proinde, quod tanti occasionem beneficii contemsisset, ingratitudinis ab eo poenas exigere constituit. Frigibegum, Praefectum trium legionum, in Rasciae fines immittit, Crusowcz oppidum ad Moravam amnem situm, & gravi olim bello dirutum, instaurare jubet, atque hinc Despotae regionem impetere, vastare agros, & late igni ferroque grassari praecipit, ut exin contemtae gratificationis poenas luat. Frigibegus mandata facit, inprimis coacta magna ex finitimis caementariorum artificumque manu, ad Moravam oppidum reficit: interim inhibet injurias, bellum dissimulat, ne Rasciani sibi impedimento forent. Id aggere, fossa, vallo, muroque circummunivit; atque ubi eo perventum est, ut imposito facile praesidio, per se maximum quemque hostis impetum perpeti posset, provinciam Despotae incursat, diripit, & latissime populatur. At ille inopinato malo consternatus, quid potissimum faceret, haud facile succurrebat. Turcam sibi, citra scelus nefarium, & ingens suum malum, conciliare non poterat. Si resistendum esse censeret, Corvini opem, cujus amicitiam ex captivitate laeserat, omnino desperabat; & quorsum ipse confugeret, non veniebat in mentem. Caeterum, malebat omnia perpeti, quam immitissimam Turcae servitutem. Postremo ad Gubernatoris opem confugit, quem supplex, non sine summa verecundia, exoravit. *Despotae, ob dimissum Corvinum, ab Amur. periculum.*

Auxilia Gubernator haud invitus promisit, quum ulciscendae proximae cladis gratia, tum re postulante: quandoquidem plane cernebat, occupata superiore Mysia, Turcam pro foribus ac aedibus Pannonum statim insultaturum. Itaque comparato mox exercitu, non sine decenti apparatu; in Mysiam, quam Rasciam dicunt, descendit. Reipublicae gratia, factus immemor injuriarum, non per Legatos & Praefectos auxilia misit, sed ipse ductu auspiciisque suis expeditionem hanc accepit. Ad Senderoviam Danubium trajecit. Rasciam ingressus, Despotae copiis sua castra complevit. Iter die noctuque fieri coeptum est, ut incautum hostem adorirentur. Quarto die Turcis appropinquant. Quum Crusowczae agrum attigissent, continuo illuxit: obortae sunt inter utrosque, ut assolet, nubes, quae ultro citroque prospectum inhiberent. Resolutis subinde a sole nubibus, armatae in conspectu hostis acies emicuere, & Corvina signa longius agnoscuntur. Consternantur illico Turcarum animi repentino ac inopinato Christianorum adventu, & quum suis Corvinum cervicibus instare cernerent, ita exanimati sunt, ut non de instruenda acie, disponendis stationibus, & conferenda manu, sed de fuga tantum omnes cogitarent. Quare suscitato mox tumultu, fugam cuncti retro capiunt. Expeditissimus hos equitatus insequitur, multos in fuga caedit capitque. Instat a tergo pro viribus, & ad noctem usque, fugientibus succurrentem, insequutus, caedem continuat. Illi mox in sylvas effusi, delituerunt, atque haud facile ultra impeti potuere. Cataphractorum equitatus, prae gravi armatura, lento gradu subsequutus est, ne quid forte mali ab hoste, sociis, qui praecesserant, inferretur. Nisi caedem nox ipsa intercepisset, multo major clades patrata foret. Frigibegus, cum magna nobilium turba, captus. Corvinus, victoria potitus, Budinum, Bulgariae metropolim, venit, quae ad Danubium sita est; urbem, belli causas crebro ferentem, succendit. Mox per Rasciam retrocessit, & captivis Despotae dono datis, ovans Budam rediit. *Corv. auxilium implorat, & obtinet:* *Corvino conspecto fugiunt Turcae:* *Frigibegus capitur.*

Post ubi reversus est in regnum, Boemorum sollicitudine vexari coepit, qui transdanubianam regionem, erectis in plerisque locis praesidiis, & occupatis oppidis, latrociniis infestam plane reddiderant: & quamvis antea istorum audaciam saepe repressisset, numquam tamen domitare potuerat. Obstiterat huic profecto rei non mediocris *Boemorum in Ungar. incursiones:*

Adducendo in odium Corvino, Ungar. conniventibus: diocris quorundam Optimatum invidia, qui excrefcentem quotidie, praeter omnium opinionem, viri gloriam, aegre ferentes, ut Corvinae virtuti negotium facefferent, clam latrocinantium Boemorum audaciam tuebantur. Ad remorandam nominis acceffionem, hos ad bellum follicitabant: quorum facinora, propter externa graviffimaque bella, quae cum Turcis gefta funt, Gubernator diu fane diffimularat; nunc adaucta, prae viri patientia, aut coercere admodum, aut prorfus extirpare decernit. *Corvini in eos expeditio A. 1451.* Quare anno quadringentefimo quinquagefimo primo fupra millefimum, coacto tumultuario exercitu, & evocato undique gregario quoque milite, rufticaque turba, Joannem Izkram, haud procul a Lofonczio oppido, facinoroforum omnium principem, inprimis adoritur, qui ad divi regis Stephani fanum praefidium olim erexerat, aggere ac vallo cinxerat, multo milite, variaque munitione complerat. *In Izkram irruit:* Izkra forte tunc aberat, quum fuum praefidium acerrime a Gubernatore oppugnari fenferat: clandeftinis focios admonet internuntiis, ut pro fe quisque locum fortiffime tueantur, donec ipfe cum auxiliis propediem advenerit. Corvinus praefidium tam acri oppugnatione vexarat, ut in dies deditio fperaretur, quum Izkra, coactis in fuperioribus Ungariae partibus auxiliis, & ingenti exercitu, praefto adfuit. Multi namque Proceres, ad labefactandam Gubernatoris magnanimitatem copias gratuito dederant, & cum aliis Optimatibus conjurarant, qui in Corvini caftris erant, ut praelium detrectarent, & ut elatum ejus animum facilius attenuarent, fe ultro vinci paterentur. *Quocum multi Ung. conjurant:* Numquam defuit virtuti livor.

Inita conjuratorum confilia e fententia fucceffere. Nam quum acies inftructae utrinque conftitiffent, ac nondum pugnae figna data forent, ecce ex compofito nonnulla conjuratorum agmina, ut honeftius a Corvino deficiant, fimulato metu, in fugam fe praeripiunt. Irruunt data occafione Boemi, & defertum Gubernatoris agmen, collatis fignis invadunt. *Corvinus in fugam vertitur:* Corvinus, intellecta fuorum perfidia, quum fe obfiftere haudquaquam poffe cerneret, cum fuis terga vertit: & quamvis a tergo acer inftaret hoftis, in proxima tamen oppida incolumem fe recepit. Stephanus Pelfócz, qui in praefidii obfidione a fulphurea machina lethali vulnere laefus obiit, pridie quam moreretur conjurationem confeffus eft. Multi ex Optimatibus in eo bello caefi, inprimisque Joannes Kompolthy, cui de Nava cognomen eft: item Ladislaus Hedervári Epifcopus Agrienfis, quum claudus effet, ibi captus, in hoftis deditionem venit.

Izkra victoria utitur: Izkra caftris impedimentisque potitus, veluti infigni victoria tunc elatus, ad Gede oppidum caftra movit, ubi Lorandi filii dominabantur: fed quum oppidani fortiffime fe tuerentur, fpe fua fruftratus, Agriam proficifcitur, ratus, ob Epifcopi captivitatem, Praefectum arcis deditionem continuo effe facturum. Sed longe aliter, atque fperarat, evenit. Nam quamvis Epifcopus in confpectum adductus, praefectum fuum arcem Izkrae dedere juberet, preces adjiceret, ac deinde interminaretur: ille tamen, caeterique praefidiarii, quum omnes nobili Ungarorum genere nati forent, ne quam nobilitati perpetuam notam inurerent, gravique detrimento regnum afficerent, publicam unius miferiae utilitatem praetulere, irritosque Izkrae conatus effecerunt.

Altera Corvini in Boemos expeditio: Iniquiffimo proditionem illam Corvinus animo tulerat, & ne inultam Boemorum audaciam praetermitteret, exercitum reparat: veteranas legiones, quas in inferioribus Ungariae partibus adverfus Turcarum incurfus collocarat, acciri: jubet mox inftaurato ex fideliffimis copiis exercitu, in Izkram iterum caftra movet. Praefidia varia, quae ad templum Saagh, ut ajunt, Ipolae fluvio proximum, & in monte Galchure, item ad Rosnavam Scepufiumque oppidum olim erexerat, graviffima haec obfidione vexavit, & ut quamprimum deditionem fibi facerent adegit. Expugnatis his deletisque praefidiis, temporarium aliud caftellum adoritur, quod in valle quam Derenchen appellant, Izkra olim fecerat, cum validoque praefidio Walgatham Boemum impofuerat. Id vallo & aggere, praeterea omnium munitionum genere obfirmatum, ut militi parceret, non manu, fed arte expugnandum effe cenfuit. In valle namque fitum eft, quam fluvius parvus influit. Paulo infra vallem

vallem alto aggere obstruit, ut remorato amne, restagnantibusque aquis, castellum obrueretur. Initum haudquaquam consilium hominem frustratur. Nam quum praesidiarii milites sese in dies ab excrescentibus aquis obrutum iri cernerent, usque adeo praesenti morte perterriti sunt, ut corporum, fortunarum, & castelli denique deditionem supplices fecerint. Ad Zólyom repente profectus, malorum omnium officinam, asylumque latronum, civitatem continuo succendit, arcem armis, commeatibus, praesidio, bellicisque machinis communivit. Expugnatis demum his Boemorum asylis, in Iskram castra movet, hominem usque quaque insequitur, armorum denique vi sic vexat exercetque, ut pacem is precario impetrare cogeretur. *Iskra pacem petit & obtinet.*

Praeter longam Iskrae vexationem, alia quoque bella ab aliis Boemis in Ungaria pullulabant: qui inita simul societate, quam fraterna charitate sanxerant, & se mutuo hinc *Fratres* appellarant, multa latrociniorum gratia in Ungaria jam castella erexerant, quae militibus & munitionibus obfirmarant, & longe lateque grassati, rapinis & latrociniis victitabant. Ulteriorem Ungariam, quae ad Boemiam Poloniamque spectat, sic infestam reddidere, ut nemo tutus ibi terram incoleret, aut illac iter faceret: quin & adauctis hi viribus, vicos & oppida multa in ditionem suam asseruerant. Praeter hos & alii vim impudentius exercebant, ut puta Petrus Komorowsky, qui Liptoviensem sibi Comitatum occuparat; Pancratius Ungarica gente natus, Thuroczium dominatum usurpavit, Ovár insuper, Bereghum, & Ztrechen oppidum, cepit. Regionem is omnem caedibus & rapinis infestam fecit. Mutuis isti sese odiis ac praeliis impetebant, mutuis quoque rapinis utebantur. Sed ad Fratres redeamus. Facinorosum & ignobile hoc erat genus hominum, e gregario tantum milite conflatum, cui partim castella erant, quae vi ceperant, partim quae nuper erexerant. Monachorum ritu se Fratres appellabant, ferinis tamen moribus utebantur; quippe quibus nil aliud placere videbatur, quam raptu vitam ducere, vastare agros, late populari, caedes passim agere, nihil aequi sanctique dignoscere. Duces crearant, quibus in agendis latrociniis rite parerent, & quicunque apud eos majori facinorum gravitate claruerant, hi potiores habiti. Finitimas igitur regiones, caedibus, flammis, & populationibus infestabant. Vexabant omnia, & aut ad pendenda stipendia, aut ad emigrandum colonos adegerant. Gubernator, comperta Optimatum invidia, qui superiores Ungariae oras incolebant, a propugnandis eorum oppidis, inhibendisque injuriis, animum aliquantulum avertit, ut per se quandoque resipiscerent, proprio & alieno facinore vexari punirique permisit. Sed quum de his satis hactenus dictum sit, ad posthumum revertamur, ne, Ungarici regis immemores, historiam depravemus. *Boemi Fratres latrocinantur in Ungar.*

Quamquam ab Ungaris aeque ac Boemis, abnegante hactenus Caesare, Ladislaus repeteretur, ad duodecimum tandem annum res prorogata est. Quum rumor esset, Caesarem in Italiam suscipiendae coronae gratia profecturum, antequam iter iniret, ab utrisque honestissimis quidem legationibus sollicitatur, ut regem redderet. Quin etiam Australes, pari ambitione, Ducem suum postulant. Boemi, hunc imperiosius exposcentes, quum juxta sibi atque caeteris negaretur, propediem comitia regalia intermittantur, ubi de alio rege eligendo se acturos esse profitentur. Caesar ad hos censuit mittendos esse Legatos, quibus Sylvius Aeneas, Imperatoris Secretarius, adjectus est. Quum Pragae conventus, saeviente pestilentia, non posset haberi, a Georgio Podiebradio in Buntzlaviam translatus, ibique frequentissimus est habitus. Pium Aeneam, Procopio collega interprete, ibi ornate & composite concionatum fuisse legimus. Cujus oratione sedati sunt Boemorum animi, atque eis persuasum, ut Imperatoris reditum expectarent, quem Ladislaum, itineris honestandi gratia, secum ducturum esse dicebat: Et reversum Pius, tam Boemis, quam Ungaris Australibusque, se regem redditurum pollicebatur. Causae ad persuadendum optimae sunt adductae: inprimis deducendi regis pompa, impendiosus regiae apparatus, ingens sumtus, aerarii inopia, exigua vectigalia, insuper quam grave ac molestum sit, e collata stipe insanos sumtus edere: item intempestiva regis restitutio, quippe quae nil aliud, quam discordiarum seminarium *Ung. & Boemi regem frustra repetunt.* *Boemi novam electionem minantur:* *Quod Aeneas Sylvius gravi impedivit oratione:*

 esse

esse potest: si nunc rex reddatur, gubernationis impos, alienae curae committetur; quicunque eum rexerit, invidiosus is dominus habebitur. Hinc quum e Boemis multi se hoc honore dignos censeant, si sortiri non poterunt, aegre ferent. Friderici gubernationem contentiones has dirimere. His igitur causis Boemi non solum sedati, sed missis Oratoribus, Caesari gratias egerunt, quod caeteris praeferantur: expectaturos se faustum felicemque utriusque reditum promittunt. Quin etiam ad honestandam profectionem Caesaris, eximiam nobilium juventutem mittunt. Ungari quoque & Australes, Imperatoris reditum expectare jussit, ac interim exorati, ut solita regnum diligentia gubernarent.

Barbara, vidua Sigismundi, moritur: Barbaram Imperatricem ea tempestate Graeci diem obiisse ferunt, indomitae libidinis mulierem, quae inter adulteros publice vitam duxit, prostitutoque pudore, viros saepius petiit, quam peteretur. Quum ab omni religione destituta foret, superos ac inferos esse negabat: religiosas ancillas, jejuniis, aut orationi, rebusque divinis intentas, gravius increpabat, nullis asseverans molestiis ac inedia corpus esse macerandum, immo laute pascendum, in deliciis & voluptatibus alendum, & post mortem quum nihil supersit, nullam deorum animorumque curam esse subeundam. Boemi, profanae tamen Barbarae corpus Pragam tulere, elatoque solenni funere, inter regum monumenta condiderunt.

Fridericus Imp. Romae coronatur. Compositis Caesar Boemorum motibus, & reclamantibus Ungaris Australibusque simul cum Ladislao rege, honestissimo Germanorum Principum equitatu, in Italiam contendit; Romamque profectus a Nicolao quinto Pontifice maximo, Augustali diademate rite coronatur. Hinc Neapolim progressus, Leonoram, Alphonsi regis neptem, & Eduardi Lusitaniae regis filiam, praestantissimis moribus, ac fausto genere praecellentem, uxorem duxit. *Ladislaus fugam ad suos frustra molitur.* In hoc itinere, Ladislaus puer, quum se suis populis abnegari aegre ferret, injecta suspicione, paedagogique consilio, fugam molitur: quum e sententia res minime succederet, rejecta est in paedagogum culpa, & perpetuo is carcere cruciatur.

Rebellione Australes Ladislaum suum repetunt: Australes interea, auctore Ulrico Eyzinger, ab Imperatore deficiunt, susceptoque tumultu, omnes provinciae magistratus, a Caesare institutos, vi dejiciunt, duodecim viros creant, qui provinciam gubernent, summam rerum Eyzingero tradunt. In societatem Ulricum Ciliae Comitem admittunt, e finitimis auxilia cogunt, quo facilius Imperatorem, pertinacius agentem, ad reddendum sibi Ducem impellant. Interea ex Italia Caesar revertitur, cui quamprimum Australium Oratores occurrere, Ladislaum exposcunt, atque reddere recusanti bellum indicunt. Postulata non rejicit, sed responsa Caesar differt, ut longa mora conatus leves eludat: contra illi, morae impatientes, abeunt. Provinciales, intellecta Caesaris pertinacia, arma sumunt, Neapolimque, quam civitatem novam appellant, infestis petunt *Neapolim oppugnant:* signis. Primo urbem adventu adoriuntur, pro portis pugna confestim inita, ubi magnam tormenta bellica temere insultantium stragem patrarunt. Mox, ubi erumpentibus ex urbe Caesarianis jam cominus pugnari coeptum est, sic ab hostibus caesi ac rejecti sunt, ut parum abfuerit, quin urbem, quum una commixti forent, illi caperent. *Andreae Paumkircheri virtute urbs servata:* Vnius tantum militis virtute servata est, cui Andreae Paumkircher nomen erat; quippe qui, donec a fugientibus porta occluderetur, hostilem impetum audacter pro moenibus in ponte sustinuit, & ob servatam virtute sua civitatem, multis a Caesare honoribus exornatus est. Quum se Caesariani intra moenia recepissent, hi gravissima eos obsidione circumveniunt, muros interdiu noctuque quatiunt. E Boemis Henricus Rosensis aderat, qui cum ducentis equitibus, octingentisque peditibus validissimis, advenerat. Nondum Ungari venerant, quum induciarum tempus nondum foret exactum, quare duodecim hominum millia in castris erant. Interea Georgius Podiebradius, qui Caesaris in Boemia partibus favebat, magnaque fide ac observantia eum prosequebatur, exercitum mox sedecim millium hominum, ut Augusto succurreret, comparavit, ac iter ingressus, audita concordia, retro cessit, in Rosensiumque agrum copias convertit, incendit vicos, & cuncta late populatur. Caroli Badensis Marchionis, ut ajunt, Sigismundique Salisburgensis Metro-

Metropolitae interventu, pax facta, Ladislaus, e Caesarea manu, Australibus restitutus. Qui Duce potiti, nonnulla deinde pacta abnegarunt. Nam quum ex pacto statutum esset, ut ad tertium Idus Novembris Viennae conventus haberetur, ubi praesentibus Ladislai cognatis, item Ungaris & Boemis, de pueri gubernatore decerneretur; interea Viennam non adiret, in potestate Comitis Ciliae teneretur, nihil ex propria auctoritate, ante decretum conventus, gereretur: nihil ex his Australes praestitere. Contra vero puer dimissus, postero die Viennam ingressus, cum faustis acclamationibus, & singulari pompa omnium ordinum, exceptus est, ibique e vestigio in urbe magistratus, & in tota provincia praefecturas instituit, pontificatus, & sacra munera, pro suo & amicorum arbitratu distribuit, curiam ad regni speciem revocavit. *Ladislaum Austr. reddit Imper.* *Viennam ingreditur:*

Advenere continuo Ungari, in primisque Corvinus Gubernator, quem honestissimus Procerum Nobiliumque ordo sequebatur, ut suo regi, nuperrime restituto, debitos honores, legitimaque obsequia persolverent. Confluxere e Boemia, Moravis & Silesiis, spectatissima regulorum & Nobilium multitudo, Legati populorum, & varii magistratus, cogratulationis officio commoti. *Corvin. cum Ungaris eo gratulatum veniunt:*

Frequentissimus igitur utriusque regni, Australiumque conventus, Viennae est habitus, ubi ad praestitutum quoque diem Augustales Legati adfuere, Ludovicus Bavariae, & Guilielmus Saxoniae Duces, Albertus Brandeburgensis, Carolus Badensis, praeterea multi e Germania Principes Antistitesque. Primus in concilio locus Corvino datus post regem, qui regalibus excultus insignibus praesidebat. In primis Augustales Oratores auditi, & iniquis usque adeo animis, perinde atque si victi, ut Pius Aeneas, qui adfuit, memoriae tradidit, a victoribus audirentur. Eorum expostulationes, de pactis conditionibusque pacis, quas ipsi contemserant, aegre ab auditoribus exceptae. A Comite his Ciliae responsum est, cujus arbitrio omnia gerebantur: victorem nec legibus, nec pactis obligari posse; jus in Martis potestate consistere; nullam in carcere obligationem legitimam licere fieri; conditiones pacis Ladislai gratia regis initas, qui iniquo tot annos carcere obductus est, haudquaquam valere, immo secundum jus & fas irritas haberi oportere. Proinde repulsa Augustalibus data. Quin etiam Nicolaus Cardinalis, Legatus Pontificius, componendae pacis gratia missus, quum de concordia agere occoepisset, illico rejectus est. *Frequens Viennae conventus.* *Legati Imp. vix auditi:*

Sed ubi ad regnorum & provinciarum congratulationem dispositionemque deventum est, Joannes Corvinus, qui jam annos octo, decreto Patrum, Ungariam gubernarat, strenueque a cunctis periculis plane protexerat, quum sua gestarum rerum gloria omnium in se Principum oculos convertisset, primus obsequium, compositis verbis, Ungarorum nomine detulit, ultroque Gubernationis munere se abdicavit. His enim verbis eloquutum fuisse dicunt: *Apparuisti tandem, salutare nobis astrum, & post varias longasque procellas, exortu tuo, nos e medio naufragio omnes eripuisti. Ne minore quidem desiderio te diu expectavimus, quam publicum majores nostri Servatorem ad inferos anhelasse traduntur. Et quum interdicta per se desideria vehementius incendantur, quanto magis nobis abnegabaris a Caesare, eo ardentius te Principem dominumque nostrum, precario, vi, largitionibus, & armis repetere cogebamur. Et ni bello tandem Caesarea pertinacia victa foret, adhuc fausto ac salutari te duce & moderatore nostro careremus. Agnoverunt oves pastorem suum, & restitutum, ac veluti postliminio reversum, semper audient; quia eum non mercenarium, sed legitimum, fidum, & vitam pro suis ovibus, postulante re, deponere minime recusantem, intelligunt. Proinde restitutioni tuae, rex faustissime, immo saluti nostrae, ex corde nunc universi congratulamur. Quando nullum nos, caeteraeque gentes, quae tuae ditioni parent, otium sentire potuimus, donec tuo ductu auspiciisque regi coepimus, verumque dominum recuperavimus.* *Jo. Corvin. gubernatione regni se abdicat:* *Ejus ad Ladisl. oratio gratulatoria:*

Salve igitur, rex Ungariae, civium Dux Australium, bellicosaeque Boemiae Princeps potentissime: salve, spes hominum & salus, humanaeque deliciae: salve tot gentium & regnorum pacator unice: faustus ac felix sit hic tuus adventus, & restitutio perpetuo salutaris. Sicque Salvator Jesus optimus maximus te semper incolumem nobis efficiat, ne regalibus

procellis quotidie fluctuamus. Te non tam e facro noftrorum regum genere datum, quam e coelo demiffum credimus. Si matris tuae pientiffimae originem intuemur, quatuor, inter majorum ejus ftemmata, Imperatores Romanos recenfemus: fi paterna, quinque domus Auftriae Auguftos edidit. Humano genere, altius haudquaquam oriri potuifti. Magna funt profecto haec; fed quae in te omnes intenti cernimus, & aufpicamur, nimirum multo majora: divinum ingenium, intempeftiva fapientia, ingenita probitas, regalis obfervantia, decus, non arte parta, fed a natura tradita. Plures in te Caefares & Auguftos intuemur: te coeleftem angelum internuntiumque ad falutem populorum a Deo miffum effe credimus, quem fanctum & immaculatum, plus divinitatis quam mortalitatis habentem, haud temere reputamus. Proinde, quando ad regendum natus es, tuorum regnorum curam forti animo cape. Nos, compafcuae tuae oves, ad paftorem te convenimus, ut lupos, ovilia tua die noctuque luftrantes, audacter abigas; nos fida & perpetua pollicemur obfequia, ftudia, vires, fortunas. Item humana & divina omnia tibi offerimus, tuum obfervamus imperium, ut dicto celerius tua juffa praeftemus. Nihil tibi deeft, quod ad explendam gentium expectationem, & ad comparandam faciat immortalitatem. Numerofa tibi eft populorum multitudo, opes ampliffimae, omnium rerum copia, artes innumerae, fida ac praeclara hominum ingenia, indomita quoque virorum robora. Capeffe igitur forti animo, quod tibi fauftum ac felix fit, rempublicam Chriftianam, & expectationem te majoribusque tuis dignam fufcipe. Ungaria ditioni imperioque tuo, ut par eft, fe totam dedicat & addicit, quem tot annos lugens ac triftis expectavit; tuum fupplex poftulat adventum, ut defiderium ex Alberto patre tuo fufceptum, fauflo afpectu tuo confoletur, quo fi frui licuerit, fe beatiffimam arbitratur.

Ego autem, poftquam refipifcere, teque dominum nobis abnegatum armis repetere coepimus, jam annos circiter octo, fub tuis aufpiciis, regni gubernationem geffi: quantum in me fuit, Ungariam domefticis externisque bellis defendere ftudui, divina benignitate domi peregreque cuncta pacavi. Foris quod fupereft, id tuae affervatum eft gloriae. Vicies cum Turca profpere confliximus: bis tantum, prae militis inopia, cedere coacti fumus, numquam tamen ceffimus, quin cruentiffimam hofti victoriam relinqueremus; ut, quos fuga victos oftenderat, eos illata clades, hoftili quoque judicio, victores effe fateretur. Itaque, divino freti praefidio, femper feliciffime dimicavimus. Poftquam, Juliani Cardinalis oratione & auctoritate feducti, initam fancte fidem Turcae violavimus, bis commiffi piaculi poenas expendimus; fatis fuperque illud facinus expiavimus. Nunc autem, quando fat faufta tua indoles, praecoxque fapientia, te regno maturum pollicetur, & Turcarum bella majoribus funt viribus & apparatibus intunda, me quoque graves perpetuique labores jam effoetum reddidere: inprimis quia tempus eft, & jus ita poftulat, ultro me Gubernationis munere abdico, vero domino, legitimoque regi, delegatam mihi poteftatem refigno, in privatam me vitam redigo, jus omne meum, fortunarumque mearum, tibi hodie, Ladislae, dedico; & ita dedicationis meae teftem fanctiffimum hunc conventum effe jubeo, ut tua Majeftas perpetuo Corvini jure potiatur.

Gubernatoris oratione omnes obftupuere Principes qui aderant, clariffimi viri majeftatem modeftiamque admirati, de Chriftiana republica femper optime meriti.

Quid rex Corvino refponderit?

Rex inprimis in ejus obfervantiam amoremque fuccenfus, eum ad fua genua procidentem, ut obfequentiffimi procuratoris praeftaret officium, amplexatus: *Salve,* inquit, *Ungariae pater, vindex Chriftianae gentis, pientiffimi loco parentis mihi femper habende: quo his temporibus fi Pannonia caruiffet, jam de communi falute fuiffet actum. Utinam talem me Principem divina clementia praeftaret, qualem fpes hominum, & Corvini fententia poftulat. De me tamen cunctos bene fperare jubeo, quando te femper moderatore utar & magiftro. Accedit & fidelium fapientiumque hic ordo Principum, quorum confilio cuncta bene gerentur. Te, fponte tuo munere abdicantem minime patiar; maximis quibusque honoribus ac praemiis mihi haud immerito exornandus es, cujus virtute ac fapientia in Pannoniis falva funt omnia.* Quare confulto, quum haec dixiffet, Ciliae Comite, gubernatore fuo, in frequentiffimo conventu Joannem Corvinum, omnium Pro-

Corvinus a rege Biftricienfis comes.

cerum confenfu, Comitem Biftricienfem declaravit, perpetuum regni Gubernatorem effe juffit, virumque demum magnifice donavit. Magni Corvino plaufus a cunctis, cum honorificis acclamationibus, editi, multae congratulationes redditae; laudata

laudata sunt & praedicata passim Corvini gesta, fides, religio, virtus & sapientia, commendata quoque vulgo modestia. Rex Corvinum, Comitem declaratum, in divi Stephani Basilica, ex alto suggestu, & regali praesidens apparatu, in summa Nobilium Principumque frequentia, traditae dignitatis insignibus decoravit: gentilitia Corvini confirmavit insignia, & quum ruentem Ungariae coronam fortitudine sua sustinuerit, ardui leonis diadema regium subeuntis insignibus donavit. Ad postremum, conventus hujusce decreto factum, ut instante adhuc regis pueritia, triumviri crearentur, qui omnia gubernarent: Corvinus Ungariam, Podiebradius Boemiam, Ulricus Austriam fortitur. Summa tantum rerum apud Ulricum, moderatorem regis, plane remanserat. *& perpetuus regni Gubernator creatur: Ejus augentur Insignia: Corv. Ung. Podiebrad. Boem. Ulr. Cill. Austr. praefecti:*

Quum Ungari certatim & Boemi, regis adventum instantissime postularent, hunc propediem Ulricus utrisque promisit, Ungarisque prius satisfaciendum esse censuit. Praestituto regalis adventus die, Pisonii conventus a Corvino indicitur. Convenere frequentes Ungari, regemque suum ingenti plausu, & faustissimis proclamationibus excepere: festi, ob regis adventum, plures ibi dies exacti, in publicae laetitiae monumentum. Deinde, Comitis consilio, rex, non ultra progressus, Viennam rediit. *Ladisl. rex Pisonii excipitur:*

Boemis quoque indicta dies, qua coronandum regem exciperent. Interea, dum de faciendo itinere agitur, Joannes Smiristheus, inter Boemos nobili genere natus, & Germanicae non expers eloquentiae, dum regiae vitae studere contendit, suam amisit: quippe qui ad Ladislaum, Boemiam ingressurum, ita scripsisse dicitur. *Venturum te quamprimum in regnum tuum probo, si modo veneris imperaturus, & non pariturus: juvenem, impotentemque te intrare, non laudo, nisi bicipitem te forte mater pepererit, ut ex duobus unum Viennae apud amicos dimittas, alterum dubiae Boemorum fidei, caput, temere credas. Vale.* Epistola Comiti reddita, perlectaque, ad Georgium extemplo remittitur: ille coacto Senatu, praesenteque Joanne, literas recitavit. Quare capitale repente supplicium de literarum auctore sumtum est. Nulla virtus fortunaque sublimis, invidia umquam carere potuit. Quum autem exhaustum Boemiae foret aerarium, & iter, coronationisque celebritas, citra pecuniarum copiam honeste ac pro dignitate fieri non posset: ad accipiendas mutuo Ciliae Comiti advertendus erat animus. Quum ad eam rem neque Proceres, neque negotiatores, sat esse possent, ad Australium morem confugit, quippe qui, in repentina Principum necessitate, a civibus, pro census ordine, pecuniam mutuo accipere solent: quod provincialium injussu fieri non licebat. Huc ergo recurritur, ad Novum tritici Burgum, ut ajunt, veluti consuetudo postulat, conventus e quatuor hominum ordinibus habetur, sacerdotum, procerum, nobilium, equitum: in media convocatione, praesidente rege, Comes Ciliae de itinere faciundo, & pecuniarum inopia, multa disseruit, ut sponte suo Principi succurrant hortatur, oratque, ne ad suscipiendam coronam inopem & mendicabundum ire patiantur. Optimates consultandi tempus exposcunt. Eyzingerus, qui jam pridem, Comitis opera, e regis gratia plane deciderat, oblatam ulciscendi occasionem haudquaquam contemserat. Quum ad deliberandum secessissent, is cum primariis, de Comitis incontinentia, rapinis, & injuriis loquitur: eum in tantam cunctorum invidiam adduxit, ut pedem loco non moverint, donec, decreta regi pecunia, perniciosam in Comitem conjurationem iniverint. Mox Ladislaum, absente Comite, adeunt, pecuniam coronationi, supra quam opus est, pollicentur: itaque Principis animum, praesentaneo numorum auxilio, mirum in modum sibi conciliant. Mox Eyzingerus de Comitis tyrannide, caedibus, & rapinis, multa subjicit, cui ni regia prudentia occurratur, asseverat omnia funditus iri perditum. Facinora multa refert, suspiciones injicit, ac demum provincialium nomine regem credulum exorat, extemplo virum detestabilem & perniciosum abigat, in exiliumque mittat. Persuadetur facile puer, & accito repente Comiti curiam per Eyzingerum interdicit, potestatem abrogat, consiliarii familiarisque regii nomen antiquat, & quo velit gentium abire jubet. At ille, quamvis non sententia regis, sed invidorum maledicen- *Smiristhei insolens in reg. facinus: Boemico itineri pecunia quomodo parata? Eyzingeri consilio, Ulr. comes aula regia ejicitur:*

ledicentia, se regia explodi clamitaret, multaque sese purgando jactaret, cum summa tamen ignominia ire cogitur. Tacitus demum, & gravissima quaque capitis diminutione mulctato similis, cum quatuor tantum equitibus in patriam concessit. Albertus, Brandeburgensis Princeps, hunc, ne saxis a Viennensi populo peteretur, ad portam usque sequutus, inhibuit: probrosa tamen convicia coercere non potuit. Hoc quidem haud ignobile fortunae inconstantis exemplum, tempestas illa tulit.

Ladisl. coronatur Prag. Rex autem paucis post diebus, cum magnificentissimis apparatibus, in Boemiam contendit, & summis Pragae honoribus exceptus, rite coronatur. Sumtus omnes e collata Boemorum stipe facti, quin & exuberante hinc pecunia, nonnulla castella regiae ditionis redemta sunt. Ne pauco quidem tempore Ladislaus in Boemia mansit, & illud, adhuc puer, divinae praetulit pietatis, quod numquam, etiam saepe rogatus, fana haereticorum invisit, numquam eorum sacris interfuit. Sacerdos quidam Rockyzanae factionis, in sacello arcis, sacro habitu instructus, jam altare praesente rege conscenderat: quod ubi ille conspicatus est, continuo abire, aut forte reluctantem e proxima rupe, immisso equitum magistro, praecipitari jussit. At ille vitae timens, facile cessit imperanti. Rockyzanam, haereticorum Principem, in Corporis Christi solennibus Eucharistiam publice & longa pompa gestantem, e fenestra conspicatus, nullum venerationis signum edidit. Percontantibus causam amicis, respondit: Augustissimum Christi corpus tam immensae esse praestantiae, ut ejus gloria nulla veneratione augeri, & nulla dehonestatione possit imminui: sed quum populares e Principibus pendeant, sibi fuisse cavendum, ne tali veneratione haereticorum sectam approbare videretur. Quum aliquot ibi menses permansisset, jam regis mora haereticae multitudini gravis esse coeperat, quippe quae videbat, in dies regis exemplo alios a suorum templorum frequentatione deficere. Quare factum est, ut in Austriam redire cupienti, ex Hussitarum nemo perfidia intercesserit.

Ladisl. iter in Silesiam: Antequam pedem retro referret, Vratislaviam, Silesitarum metropolim, invisit. Podiebradius, Boemiae praefectus, eum sequebatur. Ab Vratislaviensibus rex cum eximiis honoribus, & populari plausu exceptus est. Regem enim, nondum e pueritiae finibus excedentem, supra aetatem usquequaque sapientem, faustoque aspectu, & venusta facie, spectatorum facile animos conciliantem, tanta populi admiratione prosequebantur, ut divinum potius quam humanum reputarent.

Ciliae Com. Frid. Imp. gratiam frustra aucupatur: Verum ad Comitem Ciliae redeundum. Hic enim ex aula regnoque Ladislai jam exactus, ut diximus, & a reliqua spe destitutus, in Caesaris gratiam redire contendit, quem Ladislai causa gravissime laeserat. Per internuntios erratorum veniam precatur, poenitentiam fatetur: caeterum offert perpetuam fidem, seque sua opera ademtam Friderico Austriam, propediem, si ignoverit, redditurum, Caesar, qui rebus, non verbis capiebatur, multa quae acceperat damna commemorat: se indemnem praestari dicit oportere. Quare, quaecunque ille possideret, sibi tradi postulat. Comes, ubi nullo poenitentiae modo conditioneque in Caesaris gratiam restitui posse intelligit, alio animum intendit. Audit gravissimum Venetis cum Francisco Sforsia Mediolanensi Duce bellum intercedere: hic se cum ingentissimis Boemorum copiis venturum Venetis pollicetur, si aequa sibi stipendia

Ladislao reconciliatur: penderentur. Sed quum res, intercedente pace, non prospere successisset, nullumque exilii praesidium inveniret, spe sua frustratus, ad recuperandam Ladislai gratiam animum convertit. Eyzingerum intelligit, Procerum obtrectationibus, regi parum esse gratum, quum illorum avaritiae rapinisque obstinatius adversaretur. Clam cum illis agit, quos infensum sibi Eyzingerum habere senserat, uti cum Ladislao de revocando Comite, qui indigne fuerat ejectus, caute tractarent: dicerent, ipsum viri sapientissimi ac propinqui opera, fide, & consilio, diutius carere non posse; indignum esse, cujus opera rex jam pridem restitutus erat, eum turpiter ejectum diutius evagari. Quare clam Comitem Ladislao conciliant, illique regis nomine significant, ut cum honorifico pro virili sua apparatu Viennam redeat.

redeat. Ubi gratiſſimo ſe a Principe vultu excipi ſenſerat, ab amicis edoctus, cum expeditiſſimo mille hominum equitatu Viennam properat: quem ubi rex moenibus appropinquare ſenſit, cum univerſa aulica & populari turba, ac honeſtiſſimo Procerum & nobilitatis ordine, obviam occurrit, ut honorificentius de turpi exilio triumphare videretur. Eyzingerum haudquaquam inſipientius egiſſe ferunt, qui, ne quod in alterum ſtatuit, invitus ſubire cogeretur, intrante urbem Comite, ultro cum amicis exiit in exilium. Quod poſtquam Comiti nuntiatum eſt, eum non parum invitum laudaſſe memorant, qui ſe fortunae ludibrio ſubtraxerit: ſe quoque in poſterum aliquanto modeſtius egiſſe, ac eos aſſiduo ſapientes appellare ſolitum, qui aulica diſcrimina declinarint, quum nihil Principum gratia inconſtantius eſſe videatur. *Eyzing. fuga elabitur:*

Ungari, poſtquam regem in Auſtriam reverſum e Boemis & Sileſiis accipiunt, Legatos exoratum continuo mittunt, ut ſuum regnum, nequaquam contemnendum, inviſat; neque tam parvi id momenti faciat, ut populorum deſideria miſere cruciet. Erat ea tempeſtate in Corvina manu ſumma reipublicae, ac univerſa Ungariae poteſtas, item regales arces, praeſidia, exercituſque omnis, nec plus quidem fortunae, quam tunc acceſſerat invidiae; quippe quod nonnullis Pannoniae principibus invidioſum & moleſtum erat, & praeſertim Ciliae Comiti, qui ejus locum occupare avebat. Pactam quotannis largitionis loco pecuniam, poſt exilium a Gubernatore non acceperat. Criminibus igitur graviſſimis, falſo, virum afficere coepit, ut regi redderet infenſum: non Ladiſlaum, ſed Corvinum eſſe regem: illum honores, ſacra munia, praefecturas, caeteroſque magiſtratus, pro libidine ſua tribuere: illi vectigalia cuncta pendi, parere legiones & praefectos: illius arbitrio judicia fieri, illius denique ductu & auſpiciis cuncta geri: in poteſtate Corvina munitiſſima oppida, arces, aerarium, arma, ac demum omnia eſſe ſita: nihil praeter nomen & coronam regis illi deſore. Quin etiam nemini eſſe dubium, in dies eum ad tyrannidem aſpiraturum: ſi Chriſtianorum ope id ſperare non liceat, ad Turcarum auxilia confugiturum, quibus jam bis validiſſimos Ungarorum exercitus plane prodidiſſet. Clandeſtinam cum profanis amicitiam olim iniviſſe. Item pernicioſiora crimina comminiſci: eum bis violaſſe fidem, reginam, introducto rege Poloniae, praeter aequum & fas repuliſſe: Polonum, quem acciverat, in acie deſeruiſſe: nunc Ladiſlaum in Ungariam advocare, ut vi aut inſidiis petitum e medio tollat. Proinde regiae ſaluti conſulere oportere, ſcelus in auctorem eſſe convertendum. Id facile fieri poſſe, promiſſo adventu, is interim, ſub pacandi regni praetextu, ad regem prius evocetur. *Ungari Ladisl. ad ſe invitant.* *Ciliae Comes Corv. apud R. obtrectator:*

Pernicioſis puer conſiliis audit, & quum veriſimilia nonnulla videbantur, pro judicio Comitis iniquas in Corvinum inſidias intendit. Ex compoſito, Gubernator, paucis poſt diebus, Viennam regiis literis evocatur. Variis indicibus deteguntur inſidiae, quando difficulter magni arcana momenti coercentur. Quare Corvinus, proditionis admonitus, ſe regi ſemper in Ungaria pariturum, & facturum quaecunque juſſerit; extra regni fines, quando nulla officii conditione cogatur, numquam egreſſurum eſſe reſpondit. *Corvinus a R. Viennam evocatus, iter hoc deprecatur:*

Poſtquam Corvino haud facile verba dari poſſe intelligunt, Primores aulae cum Comite Ciliae mittendos eſſe cenſent, qui in Ungariae finibus, ad *Coche* oppidum, cum Gubernatore conveniant colloquanturque: virum aut Viennam trahere conentur, aut ſi nequeant, intra oppidum blandis verbis adductum obtruncent. Is ad oppidum in colloquium accerſitus, cum duobus equitum millibus, ad praeſtitutum tempus advenit: atque vir ille ſapientiſſimus, de diis & hominibus juxta bene meritus, divina tutela non caruit. Quum diffuſi rumores proditionis ſuſpicionem auxiſſent, haud inſcius quocum ſibi res eſſet, & quod alienae potius virtuti, quam labori, ſuapte natura homines invidere ſolerent, veluti divinitus admonitus, ſibi diligentiſſime praecavendum eſſe cenſuit. Quum oppido appropinquaſſet ad ſagittae jactum, etiam invitatus intrare noluit. Comes Ciliae, proditionis auctor, & delegatam ſibi regis poteſtatem gerens, ut e ſententia res ipſa ſuccederet, uti oppidum ingrediatur invitat, ubi gratiſſimo exciperetur hoſpitio, ubique *Eis ſtruuntur inſidiae:*

ubique melius, quam sub divo, esse poterit: officii admonet & decori, se collegasque suos, quum regiam personam gerant, regis quoque dignitatem servare oportere; Gubernatorem hos adire, qui Principis mandata ferant, haudquaquam indecorum esse. Si privatarum sit habenda ratio personarum, vel maxime nobilitatis, se Joanne non esse inferiorem: in oppido colloquium quietius & honestius haberi, & utriusque dignitatem commodius servari posse. Ad haec Corvinus respondere: quum ad ipsum legatio missa sit, Oratores, ad quem mittuntur, eum adire oportere; de nobilitate hoc tempore non esse disputandum, illius tamen rei hominem admonere, miserum & ignobilem eum fore, qui non a propria, sed aliena virtute nobilitatem sibi vindicare studet. Ad extremum, Comiti significare, se nullum umquam munitum oppidum subiturum, nisi impositum aeque praesidium habeat. Proinde infectis utrique rebus abiere.

Iteratae in eum Ciliae Com. insidiae: Quum parum ista succederent, novas in Corvinum insidias lividus Comes excudit. Ferebant iniquo animo Proceres, Gubernatorem nequaquam parere regi, cujus beneficio & auctoritate summo munere fungebatur. Quare communes eum amici pervicerunt, & eo virum adduxerunt, ut, Viennam profecturum se, reciperet, si per diplomata, promissam a rege principibusque suis incolumitatem assequeretur. Offeruntur, quaecunque postularat. His tandem adductus, Viennam iter intendit. Quum ad octavum urbi lapidem appropinquasset, confestim Lambergerus, eques profecto insignis, occurrit, eum properare jubet, quandoquidem cum frequenti ac honestissimo Ladislaus equitatu obviam dudum prodiisset, & cum eo Ciliae Comes, cum promissae incolumitatis litteris, festinaret. His credens Corvinus, ad quartum usque lapidem progreditur. Mox, quum late campos prospectaret, neminemque in occursum prodire cerneret, suspicione remoratus, in proxima villa consedit. Vix ibi aliquantisper forte desederat, quum Ciliae Comes, cum quadraginta equitibus, occurrit, conscendere statim equum, & properare jubet, quando egressus rex, inter pomaria & vineta, prae ferventissimo aestu, latitans, in patentes campos exire non audet; litteras incolumitatis apud eum remansisse subjicit. Gubernator, collocatas extemplo sibi ratus insidias, ad Lambergerumque conversus: certo, inquit, mihi mentitus es, amice; cui Lambergerus, mandata, inquit, Comitis, tantum ipse retuli; si qua fraus inest, is est in culpa; & adest ipse qui mandavit, causam suam agat. Corvinus, intellecta repente fraude, in Comitem conversus: *Siccine bonos viros perdere contendis? dolo me petis: at ego te vi queo perdere, veterator sceleſtiſſime. Nimirum in foveam, quam aliis paraveras, incidisti, & ni me reverentia regis, & mea probitas inhiberet, dignis te poenis afficerem, quando nemo est, si vellem, qui e meis te manibus eriperet. Proinde, non tibi, sed regi, vitam dono do tuam. Si umquam posthac meum veneris in conspectum, moriar, ni ultimo te supplicio mulctatum dedero, scelus.* Patefactis Cilianis insidiis, tollendi e medio Corvini spes omnis adempta.

Corvini, ad Ciliae Com. verba:

Ladislaum pudet istarum insidiarum: Ladislaus deinde mitius cum Joanne agendum esse censuit. Puduit pigitque non parum, dolo se malo, fortissimum clarissimumque regni propugnatorem, Ciliano consilio, petiisse: quod & dignitatem regiam dehonestare, & de se opinionem hominum laedere videretur, per fideles probosque internuntios cum Corvino, caeterisque Ungaris, agendum esse arbitratur. Ex Optimatibus nonnulli ultro citroque missi, rem ita scite & commode tractare occoeperunt, ut Gubernator munitissimas plerasque arces regi ultro reddiderit, Matthiam filium, adhuc puerum, servitio regio dedicarit, quem grato, inter intimos cubicularios, animo, rex accepit, ignorans, illum non multo post tempore, in utroque regno, adjectisque provinciis, sibi esse successurum: inferiores tantum partes sibi, auctoritate regia, reservatae, quas a Turcarum furore protegeret. Quare factum est, ut Ladislaus, cum honorificentissima aulicorum turba, Budam venerit, quem Ulricus Comes, caeterique Principes, longo ordine sequuti sunt. Anno igitur aetatis suae tertio decimo, Salutis vero quadringentesimo tertio supra millesimum, ac Idibus Februariis,

Matthias, Corvini fil. regis servitio dedicatur, Corvino reconciliato:

Ladislaus Budam venit:

bruariis, Budam ingressus est, cum ingenti plausu ac faustis acclamationibus exceptus. Aberat tunc Corvinus, & ut Comitis insidias ac invidiam declinaret, inferiores Ungariae oras lustrabat: recensebat exercitum, &, ne quid a Turcis mali inferretur, summo studio prospiciebat. Audito regis adventu, ne a regia fide deficere, neve tyrannidem, ut a Comite objiciebatur, moliri videretur, absque literis incolumitatis liberique itineris, & suo & amicorum consilio, visendum regem, & suo officio satisfaciendum esse censuit. Eo tamen comitatu, & usque adeo instructo ad regem advenit, ut citra diplomata libertatis sat ubique tutus esse posset. Eum namque magni Proceres sequebantur, & eximius nobilitatis ordo, validissimus etiam equitatus: inprimis Thomas Zékely, Prior, ut ajunt, Auranae, Wlada, montanae Valachiae Princeps, item Ladislaus Kanisa, Sebastianus Rozgonius, aliique quamplurimi, qui sub Corvini ductu & auspiciis diu militarant, & multos hinc honores fuerant assequuti. Quum regem Gubernator, cum nobilissimo Procerum comitatu, adivisset, honorificentissime, hilarique vultu a Ladislao caeterisque Principibus excipitur; (praeterquam a Ciliae Comite, qui os prae livore obducere cogebatur,) debitam a cunctis reverentiam & honorem exegit. Complures in aula dies familiariter & amice versatus, ad colloquia quoque abditissima semper admissus, nihil ipso inconsulto actum est. Quem quum Turcarum oborta suspicio revocaret, a rege cum sociis praefectisque legionum honorifice dimissus, ad inferiores Ungariae partes, Temeswarum descendit; ubi quid cum Joanne Capistrano in Turcas gesserit, est rite dicendum.

Corvinus salutando regi, accurrit.

RERUM UNGARICARUM

DECADIS TERTIAE

LIBER OCTAVUS.

Quum Amurathes ad Croiam, ut res altiuscule repetatur, in obsidione, gravi morbo corriperetur, Adrianopolim transvectus, anno salutis quadringentesimo & quinquagesimo supra millesimum diem obiit. Qui quidem annus, quum sacer esset, Jubileus apud nos dici solet. Mahumetes ejus filius, ex Othomani genere septimus rex Turcarum, imperium suscepit: patre, majoribusque suis, rebus bellicis, animi magnitudine, ingenii feritate, consilio, calliditate, & gestarum rerum gloria, longe praestantior. Potitus regno, quum longe majore imperandi cupiditate aestuaret, cum Despota & Palacologo Imperatore pacem fecit: mox in Asiam trajecit, & in Caramanum, Iconii tyrannum, castra movit, quem semestri fere bello, magnos in Asia tumultus excitantem, profligavit. Pacata provincia, ut grandia coepta, quae mente conceperat, prosequeretur, se cum exercitu in Europam revocavit, & initam cum Imperatore Despotaque pacem violare coepit; Euripidis dicta sequutus, a Julio Caesare saepius usurpata, *licere jus quandoque imperandi gratia violare.* Inprimis, uti belli semina fereret, & Byzantium simul obsideret, ad Bosphorum Euxinum geminas utrinque arces statuit, miraque celeritate perficit, ut urbi Pontum & Moeotim obstrueret, omniaque auxilia, non modo a Pannonibus & Mysiis, sed ab universa denique Scythia, prohiberet. Imperator, ne sociarum sibi aditus provinciarum obstrueretur, primum literis, deinde Legatis, queri coeperat: at nihilo segnius coepta ille prosequi, obaudire que-

Amurathe mortuo, Mahumetes filius succedens, Caramanum profligat.

Ad Euxin. duas arces, ad occludendum Byzantium, aedificat, occlamante Palaeologo.

 rimoni-

rimonias, multa dissimulare, purgare se quandoque, & nonnulla causari; demum Palaeologum, graviter lacessitum, aperto marte petit, confestimque ex Asia & Europa, quas poterat copias & auxilia, cogit, haud inscius, quantae urbis obsidionem moliretur. Crepitantibus deinde machinis mari ac terra, sic obsessa moenia quatit, ut civibus ne curandis quidem corporibus otium daretur. Procidunt turres, & magna pars murorum: reparantur intus munitiones, consurgunt celeri manu aggeres, & diris hostibus laborem instaurant. Accita mari classis, partim repulsa, partim tormentis obruta; irrita fuere auxilia, & elusi demum diurni nocturnique conatus. Hostis urbe, tertio sui regni anno, & quinquagesimo obsidionis die, potitus, magna caede grassatur, cuncta diripit, aetas omnis & uterque sexus nulla hostili injuria caruit. Polluta & incestata omnia, & templa quidem studio longe majore. Patratis nulla piaculis accessio fieri potuit. Palaeologus Constantinus, ab Helena genitus, ut honestius occumberet, inter confertissimos hostes dimicans, caesus est, & solo paludamento agnitus. Urbs igitur, quadringentesimo quinquagesimo tertio Salutis anno supra millesimum, exacto Romano, non sine maximo Christianae reipublicae luctu, Barbarum & profanum imperium subivit.

Byzantium oppugnat:

Anno 1453. ea potitur urbe, Palaeologo caeso:

Ad Constantinopolitani excidii nuntium, omnium fidelium animi consternantur, & praecipue finitimorum, qui instantem propius ruinam intuebantur. Nicolaus Pontifex maximus, studiorum parens, & catholicae plebis pastor pientissimus, quum Pannoniis admodum Mysiisque timeret, quibus amissis, jam de Christiana republica actum esse rebatur, sacrosanctae militiae saluberrimum promulgavit edictum: quo quidem omnes, qui sanctissimae crucis tesseram in Turcas ultro sumerent, gratuitaque stipendia facerent, integra delictorum omnium impunitate donavit. Quin & Joannem Capistranum, e Samnitibus editum, ac divi Francisci sacris initiatum, praeterea virum sanctissimum, & ad excitandos ad id populos dicendi copia, & vitae probitate nimis idoneum, in Alamannos, Ungaros, Polonosque mitterat, qui ad salutarem expeditionem sacris declamationibus homines hortaretur. Hic ne minore quidem sanctitate praeditum, Jacobum Picentem, ejusdem collegii sacerdotem, sibi socium adscivit. Qui in sacra peregrinatione quum Padum ambo trajicere vellent, & a portitore pertinacissime repellerentur, quia interdicta e divo dogmate pecunia carerent, quam pro naulo darent, in diffusum super undas pallium cum comitibus consedere, &, veluti quadam naufragii tabula, in ripam alteram, non sine avari stupore portitoris, divina ope tuto translati sunt.

Inde Christianor. trepidatio:

Nicolai P. cruciatae expeditionis incentor Jo. Capistranus:

Hic, cum collegis, Padum, pallio pro navi usus, trajicit:

Quum in Austriam & Germaniam venissent, inprimis divi Francisci religionem mirifice propagarunt. Multa in Noricis, Germanis, Sarmatis, & Pannonibus, hujusce religionis collegia templaque fundarunt; languentem jam Dei timorem, cultumque divinum, instaurarunt. Sed quum Joannes Corvinus, pro divina charitate succensus, ad exhibendum Ladislao obsequium Viennam profectus, Capistrani Jacobique sanctitatem praegustasset, & ad inferendum Turcis bellum ab his veluti a divum interpretibus inflammaretur, compositis ibi rebus ambos in Ungariam secum adduxit. Dum Cilianis artibus & criminibus cum Ladislao puero fluctuavit, maximam illi curae signatorum manum coegere. Mox Constantinopolitanum exitium intercessit, quo viri sanctissimi, ad contrahenda ex edicti auctoritate undique auxilia, multo vehementius excitabantur. Quin & pecunias oppidatim cogebant, ut e collata stipe communi saluti succurreretur.

In Ungar. ab Corvino ducitur:

Mahumetes, Graecorum Imperio nimis elatus, spes multo majores concipit. Suas vires emensus, navali bello se Italis inferiorem esse non ignorat, a sollicitanda mentem amovet Italia: se terra praepotentem intelligit, Illyricum & Dalmatiam, regulis obnoxiam, & in pagos parvaque oppida diffusam, quotidianis incursionibus & labefactari, & facile capi posse intelligit. Despotam tantum Ungarumque veretur, quum auro militeque utrumque praepollere sentiret. Quos si expugnare contingat, audacius reliqua adoriri posse retur. Itaque superiorem prius Mysiam ingressus, fodinas argenti, quae Despotae erant, occupare nititur: Novum montem, Sztrebernik & Priserenum ejus oppida, argenti metallorumque feracissima, obsidet

Mahumetis in Mysiam irruptio:

obsidet & expugnat. Despota graviter angitur, quod ejus viribus obstare non potest, & opimi proventus, pretiosaque sibi vectigalia intercepta sint; in munitiora se castella recipit, & Ungariae vicina, ut sua cum Ungaris mala communicet, quos propugnatores optimos saepius esse noverat. Differuntur mox usquequaque rumores, Turcam ad Albam Graecam, quam Belgradum nunc dicunt, in dies castra moturum. Maximam fortunae successum audaciam addidisse; ni occurratur, cuncta propediem ruitura, neque ullam ab hoste veniam tolerabilemve conditionem sperari posse: Constantinopolitanam cladem, omnibus exemplo esse.

Corvinus autem, qui ad protegendas inferioris Ungariae oras, regia auctoritate constitutus erat, & in puero rege, ac pernicioso Comite, parum sperare poterat, in tanto tumultu, neque animo excidit, neque consilio defuit. Inprimis Capistranum ad hanc obsidionem sibi collegam adscisit, ut alter humanis, divinis alter viribus niteretur; consulit, quid potissimum videatur agendum. Ille bono animo esse jubet, quando non mediocrem cruce signatorum exercitum e Germania se conflasse fatetur. Quamvis haec gens, Ungarico ab antiquo sit infesta bello, in communi tamen causa & necessitate minime defuturam arbitratur. Quin & totam se Ungariam, post Constantinopolitanam captivitatem, in Turcas concitasse gloriatur. Interim Corvinum caetera, quae ex usu belli sunt, curare jubet. Haec se in tempore auxilia daturum pollicetur; demum ad hanc capessendae immortalitatis occasionem incendit. Is veteranos omnes, ac alios spectatae virtutis milites cogit, classem mira celeritate in Danubio parat; quando Turcam quoque multa in ponto navigia parasse, mandasseque, per exploratores acceperat, ut Istrum propediem subirent, &, ubi castra esse senserint, ibi consisterent. *Imperterritus Corvini animus: Capistrano consultore utitur:*

Calixtus Pontifex, qui Nicolao successerat, imminentis periculi non ignarus, Joannem sancti Angeli Cardinalem, virum sapientia & magnanimitate praestantem, in Germaniam Pannoniamque miserat, ut septentrionalis plagae gentes, quantum in se foret, in dirum hostem concitaret. Interim rumor affertur, Mahumetem, jam superato Haemo, per Triballos & Istrum centum & quinquaginta millia hominum ad obsidendam Albam ducere. In summa rerum omnium trepidatione versatur Ungaria. Corvinus, & Capistranus, forti animo, cum suo uterque exercitu, ad protegendam Albam properarunt. Classem militibus commeatibusque oneratam deducunt; Cardinalis Budae substitit, ut apud regem caetera curaret. Ladislaus & Ciliae Comes, audito Turcarum adventu, usque adeo consternati sunt, ut simulata venatione Buda egressi, Viennam continuo se receperint; quin & Budinam arcem, omni praesidio destitutam, reliquere, quae diebus circiter triginta etiam hosti patuit. *Legatus P. Joan. venit in Germ. & Ungar. Ladisl. R. Buda Viennam fugit:*

A Turcis interim Alba obsidetur, quod Idibus Junis accidisse ferunt. Urbs est in angulo sita, ubi Danubio Savus illabitur: a septentrione Danubio, ab occasu vero Savo abluitur. Arx monti praesidet, loco & arte munitissima: ad radices montis, civitas in amnis utriusque ripas effunditur, crasso muro confluentibusque obfirmata, a continente duplici vallo, fossa, moenibusque munitur. Mahumetes in duo castra exercitum dividit: altera praeter Savum, quibus Bassa Asiae, altera praeter Danubium, quibus ipse praeerat, rite locat. In suis castris tormenta sunc bellica a fronte disponit, locum vallo fossaque circumvenit, ne eruptionibus hostium foret obnoxius: reliquam multitudinem per campos effundit, quae omnia complere videbatur. Quum a continente continuatis fere castris urbem obsedisset, ne quid efferri inferrique posset, Savum & Danubium classe compleverat. Quum expugnatio civitatis infanam machinarum magnitudinem postularet, ac illae ob itineris difficultatem facile trahi non possent, hoc Barbarus animus commento usus est: machinas diffregit, antequam iter iniret, ut in levia frusta redactae, facilius per ardua loca veherentur; mox ubi in Mysiam superiorem ventum est, ad Chrysonicum statim e conflato aere instauravit. Quas quum urbi propius admovisset, & munitionibus quibus opus erat obfirmasset, mox oppugnationem adoritur: quatit die noctuque moenia, nihil oppidanis otii jam indulget. *Albam Turcae obsident:*

Corvinus classe urbi succurrit. Corvinus & Capistranus urbem acerrime dudum obsessam esse sentiunt, classem, Ungaris crucesignatisque completam, secundo amne deducunt, ut Albanam arcem aqua terraque obsessam, facto impetu, ingrediantur. Quum appropinquavere, urbem assiduo quati, arcem jactis in altum lapidibus subsidi, regionem sulphureo late fumo caligantem perpetuas servare tenebras conspicantur. Sociorum miseratione correpti, qui acerrima obsidione torquebantur, animos ingentes sane concipiunt, & ad certamen irritantur. Trecenti e Polonis erant, qui religionis ardentissimae gratia, sumta crucis tessera, stipendia faciebant: item Germanorum ingens numerus, qui sacram expeditionem ultro susceperant, & certatim utrique obsessis accurrendum esse censebant. Tormentorum crepitus aeneorum, ad Szegedinum usque exaudiebantur. Quare instructa classe, terrestribusque copiis in aciem eductis, secundo amne descendunt. Mahumetes his occurrere ausus, suam classem opponit, ne quid laboranti civitati afferant subsidii. Collatis in Danubio signis fluvialis pugna conseritur. Effertur immensus utrinque clamor, & crepitantium fragore tormentorum Danubius intonat, ac utriusque classis gravitate subgemit. Christiana in quadratum agmen effusa, ripam utramque legebat. In ripis quadrata cataphractorum equitum agmina, utrumque classis cornu protegebant, in dextro Corvinus, Capistranus in laevo praesedere. Hic a prora crucifixum, ac supplex, ad salutare praelium suos hortari, promittere divinam opem, & profanis hostibus maledicere: Corvinus acerrime pugnare, ac exemplo suo ad pugnam Ungaros incendere, jubere ut remis incumbant, & suffragante Danubio cominus dimicent. Quod ubi factum est, mutuis navigia catenis utrinque colligant. *Corvin. conscensa hostis praetoria, eam fugat.* Corvinus in praetoriam navim insilit, sequuntur socii, ensem late ducunt, Turcasque saucios seminecesque in Danubium deturbant: idem reliqui faciunt. Fervens ubique colluctatio cernebatur, multi utrinque cadunt, & quum dira se omnes caede compleverent, cruore Danubium totum inficiunt. Quum secundi amnis subsidio nostri niterentur, Turcarum classem inclinant, caeduntque. Illi obstanti fluvio cedere coacti proras avertunt: multa inter fugiendum intercepta navigia, undisque demersa, caeteri ad suorum praesidia confugere. *Albam cum suppetiis ingreditur.* Corvinus, fusa fugataque classe, quum Albae apropinquasset, eam reserat, urbemque ingreditur, quam armis, milite, commeatibusque complet, saucios aegrosque oppidanos educit, arcti supplementum suggerit validissimum; obsessorum animos recenti victoria instaurat, & ad propugnandam civitatem, una cum Capistrano viro sanctissimo, omnes hortatur.

Mahumetes, urbem acrius oppugnat: Mahumetes ad nuntium profligatae classis: *quamvis gravius*, inquit, *nostro tamen voto omnino potiemur.* Quod e classe superfuit incendi jussit, atque obstinatissimum ad expugnandam urbem animum intendit. Quum paterni sibi amici retulissent, Amurathem olim septem in Albana obsidione menses trivisse, ac irrito tandem conatu abiisse: multis paternos manes probris affecit, & ante quintumdecimum se diem urbe potiturum gloriatus est. Bassa forte aderat Asiaticus: hic, ut glorioso principi magis assentaretur, certam imminere victoriam pollicetur, quando Byzantium ipse vi ceperit, veteri arte ac munitione quaque maxima praeditum; neque ab Ungaris validius muniri, magisque strenue protegi, quam a Graecis, oppida soleant, quibus non immerito, non solum eloquii sapientiaeque, verum etiam disciplinae militaris gloria suo jure tribuitur; praeterea multae dirutae turres, completae fossae, & jam aequata solo moenia forent, proinde haud quaquam diffidendum esse affirmabat. Mahumetes his verbis accensus, insequenti die omnes arma sumere jubet, ac veluti decreverat, numquam etiam cessare constituit, donec Alba potiatur. In tot ordines digerit exercitum, ut perpetuum praelium continuare, & ita fessas subinde acies instaurare possit, uti nulla quiete data oppidani deficere cogerentur.

Potissimum 6. Augusti. Sacer divo Sixto erat ille dies, octavo Idus Augusti, quo deturbatis dudum propugnaculis, ruderibus completa fossa, & obrutis patentibusque moenibus, ho-

stes

stes in occasu solis urbem adoriuntur. Obstant oppidani, & quum completos innumera multitudine campos ab arce prospectarent, constrataque late moenia cernerent, salutem desperare cogebantur. Nulla major spes & consolatio succurrebat, quam desperata corporum salute pulcherrime mori. Joannes, cum divi Francisci collegio, crucigeros ad salutarem pugnam hortatur, & Servatoris nostri crucem amplexatus, ac supplex, Dei praesentiam opemque pollicetur. Illi appetere magis quam formidare gloriosam mortem visi, ad pugnamque promtissimi, Turcis occurrunt. Unum his oberat, quod animo potius quam corpore armati erant. Gladiis tantum & lanceis obnitebantur, pauci se galea & thorace protexerant. Dira nimis & cruenta supra murorum ruinam pugna conseritur, summa vi utrinque pugnatur. Hostilis clamor, tympana classicaque, coelum sonitu & fragore complebant. Rudera magna caede foedantur, quando illi vi ingredi, rejicere isti connituntur. Corvinus ubicunque laboraretur accurrens, nunc verbis, nunc factis omnibus opem suggerit: timidis & ignavis inclamitat corripitque, strenuos extollit, fortissimos quosque commendat & hortatur, ut urbem hanc, Christianae reipublicae propugnaculum, fortissime tueantur; sciant, sibi cum his rem esse, quos toties olim profligarint, vicerint, & in Danubio tot superiore pugna confecerint. Non deesse divinum auxilium, Jesu Christique praesentiam, sub cujus nomine, ductu, auspiciis dimicatur. Mox cum globo veteranorum instructus, usquequaque discursare, instaurare ordines, pro fessis validos, vivos pro mortuis, pro sauciis integros, pro inermibus armatos, veluti opus erat, sufficere: quandoque, ubi plurimum laborari sentiebat, succurrere, inter confertissimos sese hostes inferere, ingressos rejicere hostes, & imperatoris militisque optimi officium praestare. Contra Mahumetes a tergo suis instare, grandia militibus praemia polliceri, retrocedentes revocare in ordinem, & quandoque falcato ense caedere, orare ut strenue pugnent, exclamans eam jam urbem captum iri, & suos intra penetrasse, proinde, ut facto magno agmine progrederentur, hortari.

Corv. urbem fortiter defendit:

Variante diu fortuna pugnatum est, quando Turcae saepe in urbem penetrarunt, & a Christianis non sine magna utrinque caede rejecti. Supra cadavera murorumque ruinas, diu, nutante ancipitique victoria, dimicatum. Et hinc veluti spes utrinque surgebat, ita extremis indefessisque viribus pugnabatur. Saepe Turcae cum maximo impetu in urbem irruperant, saepe etiam rejecti; arridente subinde marte, instaurato cuneo, amissam obstinatissime victoriam repetebant. Itaque cum pari spe utrinque pugnaretur, Mahumetes praesentaneum consilium init, quam validissimo potest agmine in urbem irrumpere, pertinacissimeque tenere. Quod si nequeat, hinc rejectum fugam simulare, qua oppidanos allectos in campos educat, mox irrumpente a tergo dimissa equitum multitudine, reditum intercipiat, uti a tergo & fronte Christiana gens juxta caedatur; quare validissimum agmen instaurat. Superata mortuorum strue, quae in ruinis excreverat, in civitatem inclinatis oppidanis irrumpit; penetrat in forum, & in medio foro praelium redintegratur. E Turcis plerique in forum signa inferunt, altis nonnulli turribus vexilla regis deponere conantur, quae adhuc in moenibus integre superfuerant. Subeuntem cum vexillo Turcam, memorant, qui ut signa sui regis, ad irritandos in urbem sociorum animos, qui nondum intro penetrarant, pinnaculo turris imponeret, & ad exanimandos Christianos Ungarica deturbaret, turrim altissimam repente subit. Hunc Ungarus illico subsequitur, ac antequam patria signa deponeret, cum hoste in turris fastigio colluctatur. Quum alio modo id prohiberi non posset, se cum Turca, quem apprehensarat, ex altissimo vertice praecipitem dedit. Corvinus, in summum periculum adductam urbem conspicatus, accito Michaele Zilagy avunculo suo, & Ladislao Kanisa, item Sebastiano Rozgonio, caeterisque fortissimis Proceribus Ungarorum, ab arce ruens in forum, Turcas inclinat. Hi tanto furore congrediuntur, ut multis in platea vicisque caesis, extra moenia extemplo rejecerint.

Turcae in urbem penetrant:

Ab Corvino hinc ejiciuntur:

 Cruci-

Crucigeri, divina se ope adjutos rati, adauctis animis extra moenia prodeunt, & in hostes saeva caede grassantur. Mahumetes, ubi se iterum iterumque rejectum esse cernit, extemplo fugam simulat, & plane terga vertit, ac eos educit. Instant a tergo Crucigeri, & arridente victoriae pellecti, pertinaciter insequuntur: jamque ad Bassae Asiatici castra pervenerant, quae in Savi ripa collocarat. Capistranus, prospectis ab arce Mahumetis insidiis, confestim suos exclamat ut retro cedant. Quum prae strepitu & tumultu magno exaudiri non posset, a tergo receptui signa dat: contra illi victoriae intenti, nihil exaudiunt, hostilia castra adoriuntur, & incendunt. Pater, cum sacerdotum collegio, illuc per medios enses ab arce decurrit, revocatque. Mahumetes, qui ad machinarum bellicarum munitiones confugerat, quum Bassae castra cremari diripique respiceret, cum equitatu, quem a tergo reliquerat, ut reditum oppidanis obstrueret, eo succurrere contendit. Ad haec jam dies inclinabat. Corvinus, desertas a Mahumete munitiones & bellica tormenta conspicatus, cum sociis ex urbe prorumpens, repente capit, machinas aeneas, adacto mox clavo, partim obstruit, inutilesque reddit, partim in hostes convertit intenditque. Turca, rejectis e castris Crucigeris, qui a Capistrano revocati facile cesserant, ad munitiones redit: eas a Corvino occupatas comperit. Quum instante crepusculo, recuperandi gratia praelium instauraret, obversis in se machinas invenit, a quibus quum gravissime socii laederentur, ingruente nocte, se in posteriora castra, non sine foeda fuga recepit. Alii pectore saucium, sub papilla, in castra pedem retulisse memorant. Corvinus munitionibus potitus, eas incendit. Quum adurgente nocte, machinas aeneas exportare non posset, occlusis foraminibus, irritas praestitit, victorque ac ovans in urbem redit.

Crucigeri castra incendunt Turcica:

Turca, ut se ab urbe saepe rejectum, & Asiaticis castris ac munitionibus exutum conspicatur, intempesta nocte versus Macedoniam iter intendit. Referunt nonnulli, eum a sagitta faucium, feminecemque in castra relatum, aliquantisper jacuisse: Turcas ad Sarnum oppidum, motis hinc castris, Imperatorem transtulisse, veritos, ne intercedente ipsius morte, postero die ad interitum caederentur. Ad Sarnum quum ille aliquantulum respirasset, de belli exitu fuisse percontatum: quum illi respondissent, Bassam Asiaticum, & cunctos fere Proceres oppetiisse, magnam partem exercitus esse caesam, Kurkutoam, praetorianarum cohortium praefectum, sub moenibus fuisse trucidatum, item munitiones omnes ab hoste captas; ad haec, hominem, ut ajunt, usque adeo ingemuisse, ut venenum prae vitae molestia propinari sibi jusserit, quod quum amici recusarent, timidum & demissum, incensis castris, turpem arripuisse fugam; neque tam elatum animo venisse, quam consternatus abiit, & qui se terrorem orbis edixerat appellari, a parva manu fusum fugatumque fuisse. Bassam Asiae, cui Caraciae nomen erat, ad munitiones, paucis ante diebus ab urbe ictum obiisse, plerique ferunt. Sexto igitur & quadragesimo obsidionis die, divina potius quam humana ope, urbs Albana Turcarum manibus liberata. Quamquam multi utrinque cecidissent, plurimi tamen e Turcis occubuere: multi quadraginta hostium millia periisse prodidere, viginti millia nonnulli, nec desunt qui quatuor tantum millia fuisse affirmant. Sed quanta clades illa fuerit, potentissimi regis fuga testatur. Turcae quoque ingentem & incredibilem fuisse nequaquam diffitentur; quin & deorum ex se plures, quam Christianorum manu, eo die caesos fuisse asseverant; quia multa mortuorum corpora sine vulnere comperta fuere, quae divina potius, quam humana vi, cecidisse reputabantur.

Turcae nocte fugiunt:

Mahumetes saucius venenum poscit:

Capistranus & Corvinus, insigni victoria potiti, per se uterque ad Calixtum Pontificem de hoc bello scripsere. Suis uterque literis tam clari facinoris gloriam sibi vendicare nititur, quum alter mentionem alterius minime fecerit. Praestantes nimirum viri, potius se regnis, quam debita laude defraudari patiuntur. Verum quum duo duces, alter oratione, manu alter strenue dimicarit, idcirco hoc sanctissimo viro plerique factum arbitrantur, ut in eo praelio divinae potius, quam humanae vires, quod Turcae non inficiantur, enituisse viderentur. Praelium id atrox

Corv. & Capistr. ad Pontif. litterae:

atrox & inauditum fuit, quando horis quatuor & viginti, fine intermiffione ulla, pugnatum fuiffe tradunt.

Ne quid utriusque ducis felicitati poffet adjici, ne multis quidem poft diebus, divina utrumque benignitas, non modo mortali, fed coelefti quoque gloria donavit. At Corvinus id prius affequutus eft, quippe qui longo intolerabilique labore belli defatigatus, in aeftuantiffimam febrem incidit, qua paucis diebus abfumtus eft. Medicorum juffu, quorum adminicula cuncta irrita fuere, in Zemlin oppidum amici contulere, ubi coeli benignitate fe corpusque multo facilius a languore redimeret. Aderant filii duo, *Ladislaus*, feroci animo, & robufto corpore juvenis, & *Matthias* adolefcens divino ingenio, & praeftanti indole praeditus; item cognatorum & amicorum numerus non mediocris. Capiftranus a latere non difceffit. Saevit ipfa febris in dies, & nulla medica arte faevitiam remittit: defperatur viri falus, & medicorum eluditur opera. Capiftranus demum Corvinum hortatur, ut, quando divinae fortaffe tempus evocationis inftaret, teftamentum edat, humana difponat, faluti confulat, & quae ad animi emigrationem pertinent, veluti facra munia jubent, cuncta paret, ne minus nunc, quum opus eft, quam olim, induftrius & prudens fibi effe videretur. Arrifit ad haec vir ille fortiffimus, & pia patris confilia commendavit, fe tamen cuncta multo ante haec difpofuiffe refpondit. Ignavum & imprudentem illum reputavit, qui ad extremum vitae, ubi fui compos prae formidine mortis nemo effe poffet, officia ifta diftulerit.

Corvinus febri corripitur:

Zemlinum defertur.

Capiftranus ei adeft:

Ne me, inquit, velim usque adeo incautum & imprudentem Capiftrane putes, ut quae probe fuades, haec ad mortis agonem & tempus emigrationis ipfe diftulerim. Multo ante haec cuncta conftitui: jam diu quae ad emigrandum facerent comparavi, teftamentum diu condidi, & quid liberis & amicis, quid diis immortalibus legandum fit, fat bene, ni fallor, pro facultatum copia, provifum exiftimo. Curam falutemque animi mei nequaquam liberis delegandam effe cenfui, pro facultate nonnulla templa fundavi; erogavi in pauperes, quae humanitas & pietatis ratio jufferat. Et ad peragendum quod inftat iter, viaticum quoque mihi comparatum, firma conftansque fides, & fpes ingens: item & tot excepta pro fide orthodoxa vulnera laboresque, & praefertim divina mihi toties explorata benignitas & praefentia, me bene fperare jubet; haud infcium, Corvinum in hac mifera vita mortalium, tot infidiis petitum, tot periculis & tempeftatibus agitatum, felicem demum quietem inventurum. Id unum me angit & cruciat, quod pro temporis anguftia, nondum profufae in me divinae beneficentiae mihi fatisfacere licuit. Verum in hoc Jefu Chrifti Servatoris exuberans clementia pietasque fuccurrit: quippe qui fine animi verfutia a me fibi fatisfieri patietur. Totam vitam fub ejus ductu aufpiciisque militavi: quamquam ftipendia gratuita facerem, multo plus tamen rependit in vita, quam merita poftularent; fideliffimi veterani fidem dux ille non deferet. Vos autem filii, amicique chariffimi, hujusce me vitae miferiis exauctorari, aequo animo quaefo patiamini; fluxa hic & caduca funt omnia, nihil eft quod quicquam praeter umbram habeat boni. Militavimus hic fatis fuperque: militiae praemia apud fuperos exigemus, & ea quidem commoda a divina liberalitate confequemur, quae funt perpetuo duratura. Si recte fapitis, & ftolida mortalium charitas vos non fallit interturbatque, fortunae meae fidendum effe potius, quam miferandum reputabitis. Dux ille praepotens gratiffimusque, fub cujus aufpiciis facra ftipendia feci, veterani fui labores miferatus, militiae vacationem indulget, & quae diu propofuit, nunc emerito magna praemia tribuet: proinde hunc neceffitatis abitum patientiffime tolerate. Si quid abituro muneris in hac pompa & emiffione Corvino tribuendum effe cenfetis, quod fit gratiffimum futurum, veftigia, dulces filii, paterna fectamini, cum paterna virtute gloriaque certate; experiamini, fi fuperare liceat, quod mihi per mortem interceptum eft, Turcarum bellum continuate, conficiteque. Id firmum, conftans, & gloriofum exiftimate, quod honeftatem foveat & pietatem, atque Deo gratiffimum reputetis. In divino cultu & religione perfiftite, &, quod mihi affequi non licuit, deleti Turcarum nominis glo-

Morientis ad circumftantes oratio:

Admonitio ad filios:

gloriam comparate. Ne indignum quidem & indecorum est, studiorum militiaeque paternae, juxta atque legatarum fortunarum, haereditatem accipere. Idque in primis precor, ne degenerando per negligentiam & ignaviam, paternum nomen dehonestare videamini. Te id in primis facere jubeo, Matthia dulcissime, qui natu quo minor es, eo melius bona indoles de te sperare cogit. Proinde valete omnes, Corvini memores: tu quoque Capistrane vale, pro salute nostra pias preces effunde, supplicaque, & quando sub eodem Imperatore meruimus, ad accipienda mecum stipendia propero.

Quum haec dixisset, praesentibus liberis dato osculo benedixit, amicis circum collacrymantibus commendavit, omniumque dexteras apprensavit. Exoravit mox eos, inprimisque Capistranum, ut in proximam divae Genitricis aedem ad rem sacram faciendam se deferrent, & quum Eucharistiam accepturus esset, Dominum ad servum, quod indignum erat, venire minime paterentur, sed ipsum in aedem ad Dominum introducerent. Translatus in templum, & sacris operatus, accepta Eucharistia, placatisque extemplo numinibus, animam efflavit, perpetuum quoque sui desiderium Ungaris reliquit. Diem igitur obiit salutis anno quadringentesimo quinquagesimo sexto supra millesimum, quarto Idus Septembris. Corpus, sicuti legarat, in Transsylvaniam delatum, & in aede, quam in Alba Julia fundarat, magnifico funere sepultum.

In aedem d. Mariae delatus, moritur A. 1456. Albae Juliae sepultus.

Ejus corporis animique dotes:

Vir fuit statura sane corporis mediocri, magno capite, crispis crinibus, castaneae colore subnitentibus: oculi fuere magni, serenus obtutus, suffulva facies & pervenusta: aspectus usque adeo pulcher & jucundus, ut singularem praeferret gratiam, & tacitam sibi reverentiam postularet: cuncta membra corporis inter se ita consentiebant, ut nil posset elegantius exoptari: corporis demum animique viribus aeque pollens. O felicem virum, cui cum singulari virtute vivere, ac summa gloria mori datum est. Dum vixit, ab omni periculo Pannoniam Christianamque rempublicam liberavit: quare promulgata morte, non immerito per universam Ungariam, ab omni aetate ac utroque sexu, est diu publice deploratus. Aliqui propugnatorem fortissimum, milites invictissimum imperatorem, omnes patriae patrem certatim lugendo ingeminabant. Quod sibi beneficiis Ungaros immortalibus obstrinxerit, & quantum amoris & gratiae, prae gestarum rerum gloria sibi conciliarit, rei exitus ostendit: quippe quum post Ladislai regis interitum, Matthiam ejus filium, regio haudquaquam genere natum, & adhuc puerum ac rerum impotem, omnes una voce regem exclamarint.

Capistranus, una cum Corvino mori optat.

Quum adhuc animam ageret, Capistranus ingemuit. Invideo, inquit, Corvine, morti tuae, qui consummato quoque praestantissimi ducis officio, & fuso fugatoque hoste, quem terrorem orbis appellabant, ne qua tua felicitas labe inficeretur, extemplo ad superos evolas, & amplissima utriusque vitae gloria potiris. O nos miseros, qui remansimus, quibus, si quid nominis recenti victoria partum est, superstitibus facile id fortunae inconstantia periclitari potest. Utinam te subsequi sit mihi fato datum, ut qui pariter sub coelesti imperatore meruimus, una quoque in coelis triumpharemus. Mahumetem ajunt, ad nuntium Corvini mortis, confestim oculos humi defixisse, & conversum in lacrymas dixisse: neminem umquam a mundi principio fuisse, merito ac jure sibi indolendum, cui tantam ex accepta clade turpitudinem, amplius ulcisci non liceret. Viri fatum universa deploravit Europa. Calixtus, audita morte, non parum lacrymarum effudit, solemnia quoque justa, in divi Petri Basilica, Christianae fidei defensori persolvit.

Corvini mortem Mahumetes deflevit.

Multa ejus mortis prodigia.

Ejus mortem prodigia multa portendere: inprimis crinita stella, in gradu quintodecimo, mense Junio, triginta circiter dies apparuit. In Sabinis, Februario mense, vitulum bicipitem fuisse natum: Romae sanguinem ad portam Veneris, carnes in Liguria pluisse; & in Piceno agro infantem cum sex dentibus editum, ac facie insolentis plane magnitudinis fuisse memorant. Haec signa fatum non modo Corvini, sed multa quoque mala significarunt. Is igitur fuit Joannis Vaivodae finis.

E Cor-

Corvini duo filii, Ladisl. & Matthias:

E Corvino, uti diximus, duo filii fuere superstites, Ladislaus, & Matthias: alter, qui natu major erat, militari disciplina & virtute praestans, item singulari honestate & magnanimitate praeditus erat; alter vero minor, ad majora fortasse quam pater natus esse videbatur. Patri demum uterque similis, ne minima quidem in re a paterna virtute degenerans. Sed uter aut longiore vita, aut majore gloria functurus esset, Capistranus, veluti divinitus afflatus, optime auguratus est. Nam quum eum Corvinus aditurus, utrumque secum filium duceret, Capistranus Matthiam semper sibi ad dextram, ad sinistram Ladislaum majorem natu collocabat. Admiratur hujusce rei pater insolentiam, causamque sciscitatur: respondet ille, haud ab re id a se fieri, quando altèr immatura morte praereptus emergere non poterit, alter Ungariae regnum sortietur, virtute ac gloria cum Alexandro certabit, & Christianae plebis propugnator erit acerrimus: cui si diu vivere licuerit, omnes orbis Principes sui admiratione adficiet.

Ladisl. mortem immaturam; Matthiae coronam, Capistran. praedixit.

Capistrani mors & miracula:

Capistranus, defuncto Corvino, numquam amplius ridere visus est, veluti qui sub iisdem auspiciis militasset, & insigni victoria potitus, triumphante collega, ipse debito triumpho fraudaretur. Noctes aliquot insomnes exegit, inter contemplandum cum Deo saepe conquestus, quare cum collega sibi obire non liceret: in languorem subinde corporis incidit, quem ex illius lethi dolore contraxerat. Elusis Medicorum adminiculis, ad triumphandum accitus, paucis post diebus in Domino obdormivit: ad Ujlackum, in Syrmiensi agro, in divi Francisci aede collegioque sepultus est. Inter deos, ex hominum opinione, relatus, quotidianis in humana auxilia votis invocatur; miracula templo affixa, magnitudinem numinis plane testantur. Jacobus Picens, vir sane sanctissimus, defuncto socio, & amplificata divi Francisci religione, in Italiam reversus est: ubi quum diu vixisset, Neapoli demum excessit humanis. Quot vivus & mortuus miracula ediderit, universa Italia plane testatur.

Item Iat. Picentis:

Ladisl. R. Corv. morte non adficitur:

Ladislaus rex, audita insigni Turcarum clade, admodum exhilaratus, consternatum resumsit animum, & Corvini mortem non ea qua debuit pietate honestavit, a Ciliae Comite male suasus, laetitiam dissimulavit, veluti regno sine formidine discrimineve aliquo potiturus. Ulricus vero comes, ne tam quidem Turcarum conflictu, quam Corvini morte laetatus est: utpote qui universam, sublato e medio adversario, Pannoniam, se pro arbitrio suo temperaturum esse censideret. Caecum profecto humanae mentis judicium, quae dira quandoque libidine ita rapitur, ut pro bonis mala, pro malis bona desideret. Fuisset Ulrico nimirum longe salubrius, vixisse Corvinum, quippe qui necem ab Ungaris illi destinatam avertisset. Atqui livor ejus & odium, unde mortem sibi comparavit, non modo in patrem, verum etiam in filios amicosque profunditur. In causa non solum ambitio maxima, superbum ingenium, & invidia fuerat; verum etiam alia intercessere. Inprimis aegerrime tulerat, Corvinum, ignobiliori genere natum, totius regni gubernatione fungi, pro rege haberi; quo quidem munere se, Ladislai regis avunculum, multo digniorem esse censebat. Neque vastationes, incendia, & rapinae, quas a Corvino, in pueri & coronae repetitione, quondam acceperat, quia regno infestus, Caesaris partibus adhaesisset, memoriae exciderant; neque vindictam in ulla umquam oblata occasione praeterire potuit. Quamvis inimicum mors e medio sustulisset, aequo tamen animo pati non poterat, superstites filios paterno munere ac potestate potiri, magnae auctoritatis & gratiae adhuc esse, ab Ungaris tantum diligi & observari, retinere oppida multa, villas, praediaque amplissima, & amicitiis, opibus, & clientelis caeteris Proceribus longe praestare.

Ulricus Comes invidiam in Corv. fil. renovat.

Quare cum filiis ejus simultates & odia instaurare, novas moliri in hos insidias, & quum principatum apud regem ipse retineret, cujus consiliarius & moderator erat, in utriusque caedem omnia tentare coepit. Quin etiam saepe gloriatus est, se caninum hoc genus propediem e Pannonia extirpaturum. Ne latebat quidem juvenes, ac caeteros Optimates, infestus Ulrici animus, neque incaute cum Ulrico versandum esse censebant; quid sibi cavendum esset, sat patris olim exemplo didicerant.

 Exacto

Ladisl. R. Budam, inde Futtakum delatus, conventum indicit.

Exacto igitur Corvini mortis anno, Ladislaus rex, Ulrici suasu, Vienna proficiscitur, & frequenti Procerum ordine, magnaque crucigerorum manu stipatus, Danubium conscendit, ut Ungariam invisat. Budam secundo amne delabitur: quum dies in arce aliquot exegisset, consilio ac libidine Comitis agitatus, eadem classe ad Futtakum defertur; quod quidem oppidum in Bachiensi agro, & Istri ripa situm est. Hic rex, ex arte comitis, frequentissimum conventum indicit: conveniunt undique Principes, ac ingens nobilitatis numerus. Ladislaus, qui Albanam arcem, & inferioris Ungariae oras, eadem qua pater potestate tenebat, ubi regem appropinquasse sensit, ad Futtakum, non sine validissimo equitatu, obviam occurrit, ne quid ab inimico mali pateretur. Excipitur a rege grato vultu, auditque eum ad Albam propediem esse venturum, ut hostium spolia & castrorum vestigia recognoscat. Hic etiam, ut sibi caveat, admonetur a multis, quos regis consilia non latebant, ac edocetur, a Ciliae Comite regis animum infestum sibi esse redditum; regem idcirco Albam venire, cum Alamannorum & Crucigerorum manu, ut ejecto ipso, protegendam illis arcem tribuat, omnia oppida, praefecturas, & magistratus, qui in manu sunt Ungarorum, his exactis, Alamannis committat, atque illud potissimum peragat, ut Corvini liberis paternam omnem abroget potestatem; Ulricum demum malorum omnium esse auctorem. Perturbatur his dictis misere Ladislaus: tamen pro virili sua odium dissimulat, & sese coercet. Communicat haec amicis, Ungarorumque Proceribus, quibus infensum Comitem intelligebat, & ad quos haec pertinere senserat. Commoventur nihilo secius illi, & inimicum ex occasione omnino perdendum esse censent.

Ladisl. Corvini f. Ulrici sibi struetas insidias cavet.

Ladisl. reg. Albae excipit, aliis armatis exclusis.

Claves, se, suaque regi offert.

Ad Albam tandem pervenitur, quam validissimo Ladislaus praesidio tenebat. Adventanti arcem regi patefacit, ipsum cum purpuratis & togatis excipit; reliquis vero armatis, qui circiter quatuor millia fuerant, portas occludit, praesidiarios admonet, die noctuque clandestina arma non deferant, ne quid ab Alamannis sibi infensis detrimenti patiantur: Claves arcis ad regem defert, atque, accipe, inquit, rex optime, tuae arcis claves, quam tanto sudore ac sanguine pater dudum meus e Turcarum faucibus asseruit, liberavitque. Quantae molis id fuerit, mors insequuta testatur. Satis equidem Majestati tuae ac universo orbi paternam virtutem, fidem, & integritatem spectatam esse puto: nos, qui ex eo superfuimus, ne degeneres videamur, non minus paternae virtutis ac fidei, quam caeterorum bonorum haeredes esse studemus. Invidia clam apud te nos Ulricus oppugnat, Princeps clementissime, & non modo dignitate, sed vita, si liceat, nos exuere conatur. Proinde, si nemini inimicove nostro claves daturus non es, accipe, quando nos ipsi, & haec omnia tua sunt. Si invidi obtrectatoris consilio ac libidini auscultaturus es, te rex quaeso, & obtestor, ne Corvinam prolem, quae suo jure mortalium cuique fidelium, tibique in primis sat commendata esse debet, praeter fas & aequum, tam cito dehonestandam esse censeas. Me igitur, ut par est, Majestati tuae semper pariturum, sed paterno numquam inimico cessurum esse scito.

Ulrici Com. insidias explicat.

Ulricus Cil. Com. reg. in Ladislaum irritat.

Rex extemplo primum recipere claves, arcem curare, paternum munus gerere, & bono esse animo jubet. Dum mora illic trahitur, Comes Ciliae regem in Ladislaum irritare, sollicitare cuncta, non desinit, ob non admissam in arcem armatorum multitudinem, audax Ladislai facinus criminatur.

Ladisl. Ulr. vicissim struit insidias.

Quotidianis contra juvenis criminibus irritatur, de interficiendo Comite paternos amicos consulit: Inprimis Joannem Vorosium Episcopum Varadiensem, Corvini quondam consiliarium, qui deinde a Matthia rege ad Strigoniensem Archiepiscopatum evectus est. Is, religionis gratia, ne caedis auctor haberetur, se, ut id fiat, nequaquam suadere; si factum foret, improbare non posse respondit: trucidandum inimicum caeteri suadent. Verum detectae recentiores insidiae, destinatum facinus maturarunt. Ladislaus gnatam Palatini Comitis, e nobilissimo Gararum genere nati, nuper desponsarat. Ulrico, Despotae filia uxor erat. Ad Despotam is dudum literas scripserat: post ubi cum rege Albam applicuerit, se duos propediem globulos esse missurum, quibus optime sibi ludere licebit. In his ambo-

Ulr. literas, Corv. necem minitantes, hi intercipi-

borum

borum filiorum Corvini capita pollicebatur. Intercipiuntur a pueris Ladislai literae, quae ad dominum relatae ac perlectae sunt. Forte rex a sacris aberat, ac Proceres eo die, qui divo Martino sacer erat, in abdito conclavi Senatum habebant. Comes, mali conscius, eo vocatus, an ne prodiret aliquamdiu haesitavit: mox loricata tunica munitus, antequam prodeat. Ladislaus tunc literis incensus occurrit, ac postulato colloquio, proditorem ostentatis literis exclamat, qui patri quondam necem, & nunc filiis indigne moliatur: infensum quoque sibi regem fecerit; supplíciorum jam diem venisse ingeminat. Nonnulli Comitem prius Ladislaum probris lacessisse dicunt, & quod praetorianas cohortes in arcem non admiserit, ejus audaciam admodum incusasse. Illud plane constat, Ulricum, arrepto ex armigeri manu gladio, in Ladislai caput eum contorsisse; Ladislaum objecta repente manu in vertice simul & digitis vulnus accepisse: oborto confestim clamore, Ungaros irrupisse, & Comitem acerrime reluctantem, multisque confossum vulneribus, obtruncasse.

unt, & Ulr. objiciunt.

Ulric.gladio Ladisl. petens, ab Ungaris interficitur.

Ulrico caeso, hi cum Ladislao regem adeunt, interfectum regni hostem, & otii pacisque inimicum exclamant, scelerum omnium auctorem debita supplicia dedisse dicunt, regem nihil timere jubent, quando nunc rex & dominus verus est, nunc pacatissimum sibi patet imperium. Eum dudum non regem fuisse, sed Ciliae Comitem pro libidine sua imperasse. Rex, quamvis dolorem, iram, & metum aeque dissimularet, etiam supra quam aetas toleraret, & jure caesum Comitem profiteretur, audaci tamen facinore nimium commovetur. Quum ad tolerantiam hortarentur amici: ferendum esse, inquit, quicquid imperiosa necessitas attulerit; ademtam Ulrico vitam reddi non posse, nunc superstitum superesse fata, quae Deus meliora faxit. Corpus etiam Ciliam deferri, & in majorum monumenta recondi jussit. Fuit Ulricus proceritate decenti, valido corpore, macilenta facie, vultu haudquaquam indecoro & perjucundo: foemineae Veneri nimis obnoxius, quare barba rasa, & excultis crinibus, molli quoque habitu semper incessit. Quum immaturum diem obiit, quinquagenarius fere habebatur.

Quid ad haec rex?

Ulrici mores:

Rex, ob Ulrici casum, non longam in Albana arce moram traxit; hinc profectus, ad Temesvarum iter intendit, Turcis objectum, situm in amoenissima regione, ad Temesi fluenta, excultum aedificiis, ac multa arte munitum. Ladislaus eum comitatur, multique Pannoniae Proceres, inprimis Ladislaus Gara Palatinus Comes, & Ladislai socer; praeterea Michael Orszag de Gutta editus, Paulus Banffi filius, cui de Lyndwa cognomen erat, Janitorum regalium Magistri, & honestissimus aulicorum ordo. Quum ad oppidum pervenissent, quod Ladislaus cum praesidio tenebat, Elisabetha, Corvini uxor, una cum Matthia filio, lugubri veste amicta, & cum pullato ancillarum ordine, quae vultus prae domini morte demiserant, regi occurrit, & eum praevenerata, ut par est, supplex ac lacrymabunda filios commendat, & Ladislao veniam precatur, & ne illustria Corvini beneficia mente excidant obsecrat, & obtestatur. Rex matronam amplexus: *funesto*, inquit, *habitu, quotidianisque lacrymis, tui viri anatheosin celebrari, summum crede nefas est, Elisabetha. Corvinus tuus, de Deo ac hominibus aeque bene meritus, inter deos relatus est, ubi jure felici ac sempiterna vita perfruitur. Christo Ungariam, mihi regnum servavit. Intestino & externo bello Pannoniam liberavit: fudit, fugavitque Turcas, & ad internecionem saepissime caecidit, cum quibus, decies collatis signis, quaterdecies tumultuario & improvisa praelio, feliciter dimicavit. Bis victus, perniciosam hosti victoriam reliquit. Tot templa fundavit, magnificeque donavit: tantum pro ingenitae beneficentiae ac liberalitatis imperio, calamitosis & miserabilibus erogavit, ut regias in eo genere vires superarit: fidelibus profanorum metum abstulit, Ungaris pacem peperit, utriusque salutem genuit; vitae sanctitatem, gestorum gloriam, immortalia beneficia, & triumphorum seriem, omnes gentes ac cuncta secula memorabunt. Talem vitam duxit, tot clara facinora gessit, ut totum orbem in sui admirationem plane contraxerit, ac ejus obitum non magis amici, quam hostes deplorarint. Domi aequus & mitis, foris strenuus & fortis. Nec armis ab hoste, nec officiis ab amico, umquam superari potuit. In vita hostes, in morte se ipse superavit. Quum ultimam vitae*

Rex Temesvarum contendit.

Corvinor. mater liberis veniam a rege precatur:

Professio regis de Corvino:

horam instare sensit, haudquaquam a suo domino visitari passus est, sed labentibus jam membris, & defecto corpore, in templum sese detulit: a domino ac Deo suo, sub cujus semper ductu & auspiciis meruerat, delictorum facile veniam imploravit, imperatori se suo reconciliavit, sumsit Eucharistiam, & ea sumta, ab duce gratissimo, ad immortalia mox praemia felix ac ovans evectus est. Quare Corvinae forti congaudendum congratulandumve potius, quum optime ac gloriosissime vixerit, pulcherrime diem obierit, & optata nunc immortalitate fruatur. Proinde dolor omnis abesto, procul esto moeror, lugubres habitus deponuntor. Supersunt tibi duo filii, qui cum paterna virtute certabunt: hos ergo fratres, & te matrem adopto, Ladislaum Cilianae caedis impunitate dono, sacrosanctam initi fraterni foederis Eucharistiam testem esse jubeo. Pullas ergo vestes vos omnes exuere jubeo, impero ac edico; ac hunc festum diem vobiscum una celebrabo.

Vix haec dixerat, quum purpureas vestes, auro contextas, in medium afferri praecipit. Eas viduae, ac Ladislao, Matthiaeque dono dedit. Insigni omnes pietate amplexatus, ancillarum ordinem indonatum nequaquam praetermisit, quas mox habitum mutare jussit, laetitiae ac hilaritati diem indixit, opipara celebrata convivia, quae carminibus, mimis, & saltationibus excoluere. Ladislaum, cum Matthia, ad genua, in media Procerum turba, instantissime supplicantem, ut patratae caedis venia, ut dudum promiserat, donaretur, ad pectus erexit, gravi asseveratione, cum juramento super Eucharistiam sancte ac reverenter inito, omnes injurias ac inimicitias, ex Ulrici morte conceptas, remisit: ambos fratres adoptavit, ac Elisabetham pientissimae parentis loco semper habiturum esse recepit. Fraternae adoptionis diem publica laetitia cuncti celebrarunt. Verum, quemadmodum in sequentibus rite referetur, quum rex initi fraterni sancte foederis jura, aliorum impulsu facinoroso, violarit, antequam annus post laesam fidem exigeretur, extremi supplicii poenas expendit. Ex quo facile colligitur, quam praeceps ac formidolosum est adolescentium imperium, qui cum sibi constare nequeant, saepius ad alienum arbitrium in diem sententiam mutare coguntur. A diverticulo revocetur oratio.

Rex juramento caedis Cilianae remissionem confirmat: Quod tamen post violavit.

Ladislaus & Matthias, regiis donis & blandimentis allecti, abeuntem Budam regem, deposita omni suspicione, sequuntur, familiarissime cum rege versantur, & habentur inter primos. Non solum ab eo diliguntur, verum etiam observantur. Hos Ungaria tota, paternae memoriae gratia, sequebatur; a matre tamen perquam sollicita his mandatum fuerat, numquam simul curiam adirent, ne una periclitari cogerentur: quod si servassent, non fortasse fuisset tantopere laboratum. Ut Budam perventum est, cum honestissimo uterque comitatu regiam frequentabant, favebant apud Principem amicis, & patrocinia clientibus promtissima accommodabant: at contra Ulrici Comitis amici, qui illius interitum aegre tulerant, regias quotidie aures sollicitare, inconstantem & credulum adolescentis animum a bona mente divertere, dicere, praeclarum Principem, regis avunculum, a furioso juvene indigne caesum: laesam hinc Majestatem conqueri, audacissimum scelus nullo pacto inultum esse relinquendum. Ingentem juvenis audaciam, ni praesenti supplicio coerceatur, eo evasuram, ut patris exemplo regnum anhelet: qui regi proximum obtruncarit, regnum quandoque ausurum. Quod pater concupivit, & prae rei gravitate consequi minime ausus est, juvenili hunc temeritate facile adoriturum: malum, antequam increbrescat, esse curandum, & ab initio incendiis occurrendum. In Ladislao quotidie ultimi supplicii ansam deprehendi posse. Rex tandem, sive per se avunculi caede succensus, seu talibus dictis irritatus, ambobus insidias molitur. In horum numero, qui vindictam affectabant, inter primarios Comes Palatinus erat, Ladislai socer, & Ulrici nepos, qui, ut avunculi necem ulcisceretur, generi mortem, qui nondum filiam duxerat, contemsit. Item Paulus Bánffi, & plerique alii, qui aut prae livore Corvinum olim obtrectarant, & filios infensos habebant; aut assentando, regiae irae vindictaeque deservire studebant.

Corvini filii reg. Budam comitantur: Elisab. filiis consulit, ne simul aulam ambo frequentent: Ulrici amici reg. in Corv. exasperant:

Obtenduntur jussu regis ambobus insidiae. Quum in regiam venissent, ex composito portae clauduntur, & a praetorianis militibus capiuntur, conjiciunturque in

Corv. conjiciuntur in carcerem,

in carcerem. Capti quoque cum his primarii sunt amici, veluti Cilianae mortis conscii, & insidiarum quae regi pararentur artifices, ac in primis Joannes Varadiensis Episcopus, a Corvino per omnes ordines ad hanc dignitatem evectus, ac filiorum quoque moderator & magister, vir quidem ea tempestate summae virtutis & prudentiae, & non mediocris eloquentiae. Nonnulli quoque secum Proceres in vincula conjecti, ex quibus Sebastianum Rozgonium, Ladislaum Kanisam, praestanti genere natos, ac domi militiaeque pollentes; item Bodo Gasparem, inter Corvini liberos educatum, virum quidem nobilitate, consilio, eloquentia, & multarum rerum cognitione praestantem; praeterea Georgium Madarász, virum sane locupletissimum, duos Paulos, Horvath & Fradnahar, Alamanna gente natum, fuisse dicunt. Hi namque militiae a Corvino educati, militaribusque muniis & honoribus adaucti, a Ladislai & Matthiae latere numquam recedebant. Si Ladislaus matri paruisset, ut numquam simul curiam adirent, iniquitatem hujusce fati fortasse declinasset. Ipse dudum, quum Turcas in Mysiis nova moliri rumor esset, e superioribus Ungariae partibus exercitum evocarat: quum propediem in provinciam profecturus esset, depravato Ladislai Palatini soceri sui consilio obedivit, qui consulebat, ne inconsulto rege abiret, neve Matthiam a curia procul abesse pateretur, ne qua ejus oblivio contemtusque ex absentia oriretur. Posthabitoque matris prudentissimae consilio, perfidiae soceri credidit infelix. Ut cum grata missione a rege discederet, atque suae amicorumque dignitatis patronum, ac veluti suae fidei pignus in aula relinqueret, cum Matthia, & honestissimo amicorum ordine, in regiam una concessit, & Idibus Martiis periclitatus est. Aliqui, eo die ad regium colloquium ex industria vocatum venisse dicunt. Quum venisset, obstructis a tergo foribus, captivitatis causam occurrens socer exposuit. Aderat Paulus Bánffi filius, Joannes Gizkra, Benedictus Thurocius, & Lambergerus Alamannus.

cum aliquot Proceribus:

Mox rumor effunditur, Corvinos fratres cum principibus amicorum esse captos. Consternatur admodum rei novitate populus, & omnes ultro commiserantur. Nicolaus Ujlack Vaivoda, ut ajunt, Transsylvanus, alto genere natus, Corvinae quondam virtutis & gloriae summus aemulator, in curiam festinavit, quem talium insidiarum haud inscium fuisse volunt. Comperit ex consulto rem successisse; omnia in Ladislai necem consilia intenduntur. Matthias a fratre seorsum custoditur. Tertio die Ladislaus, capitali supplicio mulctandus, praetori traditur, & inclinante jam sole, praelato pullo lugubrique vexillo, in plateam, revinctis post tergum manibus, educitur, quae ante Sigismundi palatia late diffunditur, demissis crinibus, arduo capite, veste, quam fortasse a rege acceperat, incedens, ad necem prodit. Huc & illuc gemebundam plebem impavidus inspicit. Quum ad locum morti praestitutum processisset, lictorem crines colligere jubet: mox pauca pro sui purgatione loquutus, & genua flectere jussus, paruit, nullumque trepidationis umquam indicium praetulit. Praeco, qui damnatorum facinora ex more publicat, nil aliud impetrato silentio enuntiavit, nisi, *reges tales poenas a perfidis infidelibusque suis exigere oportere.* Lictor, a praetore gladium in cervicem formosissimi juvenis stringere jussus, commiseratione ac metu juxta correptus, ictus tres intulit, & nondum caput absciderat, immo ne lethali quidem vulnere laesus erat. Constanter generosus ille juvenis, tria in cervice vulnera exceperat: sed quum ad tertium procubuisset, mox vi magna erectus, deorum hominumque justitiam appellat; se non ultra a lictore petendum exclamat, quartum lictori ictum ex lege interdictum esse, miraculum pro laeso innocentiae numine intercessisse. Ad haec nonnulli Proceres, qui e Sigismundi palatio praesidente rege spectabant, & Ladislai necem anhelabant, lictorem increpitant, ense cervicem repetere jubent. Quare vix quinto ictu obtruncatur infelix, annos natus quatuor de triginta.

Ladisl. publice capite minuitur.

Fuit robore corporis & statura patri non dissimilis, ferocia ingenti, audaci ingenio ac exorabili, item rotunda facie, colore fusco, crines demissi, & castaneae colorem imitantes. Praeterea venustus erat aspectus ac liberalis, neque ex-

Ladisl. Corvini corporis & animi dotes:

pers pietatis. Promtus ad officium, ad iram & vindictam non difficilis: belli potius quam otii appetens: venustatem corporis latitudo humerorum adauxit. Supplicium de ipso, neque in foro, neque ad gradus gemitorios, neque legitima & usitata denique hora, sumtum est.

Ejus mortem aegre populus tulit: Rex, populi ac rusticorum, quorum colendarum gratia vinearum innumera multitudo Budam confluxerat, furorem expavit, haud inscius, plebem ejus mortem aegerrime laturam, & propter indignitatem rei in tumultum facile ruituram. Corpus, haud mora, atro panno involutum, ad divae Magdalenae Basilicam effertur, & ante lucem clam evectum, in aedicula corporis Christi, quae in suburbii clivo sita est, in parricidarum regaliumque proditorum monumenta relatum est. Id quamvis ad confirmandam necis causam factum esset, ut jure caesus esse videretur; populi tamen indignitatem nimis auxit, quum ad iniquitatem mortis infandae, etiam infamia criminis accederet.

Rex perfidiae, & caedis auctores crudelitatis nota affecti. Verum ne minor quidem nota, non sine supplicio, huic regi, & hujusce mali auctoribus inusta. Rex perfidiae turpitudinem, infamiam perjurii, violatae fidei, & execrabilis inconstantiae crimen subivit; illi crudelitatis, invidiae, ac iniquitatis perpetuam sibi notam inussere. Hinc intercipiendae regis vitae, qui annum non circumegit, ansam fata sumsere: qui autem adolescentis probitatem malis consiliis coinquinarunt, poenas non immeritas dedere.

Alii captivi, praeter Matthiam & Madarász, fuga elapsi. Ut igitur ad captivos redeamus: Episcopus Varadiensis, intercedente Cardinali sancti Angeli, Legato Pontificio, Dionysio Metropolitae Strigoniensi, Cardinalique, ac suo jure perpetuo Pannoniarum Legato, traditur judicandus. De caeteris quaestio prorogata, qui postera nocte, post Corporis Christi solennia, fracto carcere, clam ex arce delapsi, evasere. Matthias duntaxat Comes, & Paulus Madarász, in arce remanserant. Matthias in turri, quae ad Calidas aquas pertinet, asservabatur; Paulo, ab aliis sejuncto, evadere non licuit. Nuntiata prima luce captivorum fuga, rex nimis angi & sollicitari coepit; ne minore quidem metu caeteri, qui id suaserant, vexari coepere. Sebastianum namque Rozgonium, & Ladislaum Kanisam, multis opibus, affinitatibus, & clientelis in Pannonia, praeterea consilio, auctoritate, & animi magnitudine pollere noverant; ne quid jam

Matthias & Madarász Viennam ducuntur: liberi molirentur, admodum formidabant. Quare comparatis copiis, rapto secum Matthia Pauloque, Viennam proficiscuntur. In eodem ambo curru vehebantur. Solutum aetatis commiseratio & innocentia fecerat alterum; alterum prae magnitudine divitiarum, spes magnae praedae, gravi compede sane devinxerat. At ubi Strigonium rex venit, Joannem Varadiensem Antistitem, quem Dionysii judicio fecerat obnoxium, ad se accitum, bonis quidem verbis hominem tristem consola-

Joan. Episc. Varad. libertati & Episcopatui redditur: tur. Bono, inquit, animo, Varadine pater, esto; in carcerem, mihi crede, me invito incidisti. Numquam tanti viri gravitatem probitatemque aliqua turpitudine afficiendam esse, meo judicio, censuissem. Id Budae factum est, ubi, quod dira Principum libido tulit, non solum connivere, sed tolerare necesse fuit. Ibi nequaquam mei juris eram; nunc Buda profectus, in propriam me libertatem asserui. Alieno facinore in carcerem conjectus es: nunc, quando sat mihi virtus probitasque tua spectata fuit, non tam beneficio, quam judicio meo liber esto, pristinam dignitatem recipito, & Varadiensium Episcopatum, eadem qua paulo ante auctoritate gerito.

Ladisl. regi Magdalena Gall. reg. filia sponsa decernitur. At ubi Viennam pervenit, de optanda regi sponsa decerni coeptum est. Praepotenti, nobilissimo, formosissimoque adolescenti, ex toto orbe, a maximis regibus, puellae quotidie offerebantur. Virtus, forma, genus, & potestas faciebat, ut certatim gener ab omnibus expeteretur. Nulla Magdalena dignior omnium judicio visa est, Caroli regis Galliae filia, cui par aetas, genus, ac forma, morumque praestantia, inesse videbatur. Egregia legatione puella petitur, & affectata utrinque affinitas approbatur. Sed de nuptiarum loco est oborta contentio: Ungari

Dissensio de nuptiarum loco. Budae, Australes Viennae, Boemi Pragae, nuptias celebrari censent oportere. Suam quisque sententiam, haud invalida ratione confirmat. Rex anceps & diversus aliquamdiu

quamdiu tractus. Quamobrem Georgium Podiebradium, Boemiae Gubernatorem, cum octingentis equitibus, in Austriam ad Danubium usque venisse memorant, magna se habere dictantem, quae regi communicaret. Trajicere Danubium, ac urbem intrare jussum, continuo recusasse, ac dixisse, se Viennenses semper suspectos habuisse. Rogatum per internuncios, arcana quae haberet regi nuntiaret, pertinacius abnuisse, ac affirmasse, nemini se illa, praeterquam regi tantum, esse crediturum. Rex tandem victus, in tanta pertinacia, praeter dignitatem Majestatis suae, cum togato fere trium millium equitum exercitu potius, quam sagato, Danubium ad Gubernatorem trajicit. Inter bina castra, in ulteriore Danubii ripa, tabernaculum ad singulare colloquium paratur. Dies quatuor colloquium habitum. Primus dies in salutatione, ac obsequii & officii celebratione actus: altero ac tertio die, colloquio sunt duo testes adhibiti; quarto demum, singulare colloquium celebratum est, ubi rex cum Georgio tantum fuit. De transitu regis in Boemiam agitatum fuisse putant. Quare quum nihil inter eos conveniret, Gubernator iratus & minabundus, in Moraviam recessit. Rex ea nocte Viennam se recepit, eumque mox poenitentia non parva subiit, Gubernatorem, in cujus manu Boemici regni summa foret, indignabundum dimisisse. Quosdam ex Optimatibus repente dimittit, qui aut hominem reconciliatum traherent, aut si non possent, omnia regem postulata facturum pollicerentur. Quum in Moravia Georgium adivissent, nec ab itinere revocare, nec quidquam ab ejus sententia extorquere valuerunt. Regis igitur transitum in Boemiam promisere, celebrationem quoque nuptiarum Pragae futuram nuntiarunt. *Georg. Podiebrad, Ladisl. in Boemiam redire frustra suadet:*

Compositis in Austria rebus, cum singulari quodam apparatu, & longissimo Procerum ordine, Ladislaus in Boemiam contendit. Quum Pragae ad secundum lapidem appropinquasset, Rockyzana, cum frequenti impiorum sacerdotum collegio, & multa haereticorum turba, gratulabundus obviam occurrit, de fausto felicique ejus adventu accurata oratione congratulatur. Limis contra torvisque oculis profanam illam multitudinem rex inspicit; quin etiam submonente Podiebradio, vix gratias egit, & quasi Majestatis suae vultum eo incestasse spectaculo visus est. Ad primum lapidem, Pragensis Basilicae sacerdotes, Romanae Ecclesiae assertores, qui impia haereticorum factione diu exularunt, in occursum venere, crucem & sacra ferentes, diurnos gratulabundi rhythmos concinebant: quorum postquam congressum attigit, veros, inquit, Dei ministros agnosco. Salvete Patres sacrosancti, quorum sacris ac precibus humana scelera remittuntur. Mox equo praesiliens, osculatam crucem praereverenter adoravit. Haereticorum id animos admodum offendit, quippe qui non aequum sibi futurum hunc regem auspicabantur, & hi praesertim, qui Rockyzanae favebant: odium tamen pro tempore dissimulatum & compressum est. *Ladislai R. iter Pragense:*

Variae deinde Pragae Legationes decretae, quum varia magni momenti negotia impenderent. Inprimis nuptiarum solennitas & apparatus, curandus haereticorum morbus, Turcarum metus, & necessaria Imperatoris reconciliatio. Itaque legationes duae a principio missae: una ad Caesarem placandum, cujus princeps Eyzingerus erat; altera ad Carolum Gallorum regem, sponsam ductura. In hac principatum Udalricus gessit, Pataviensium Pontifex, opibus, auctoritate, moribus, & doctrina praecellens. Haec omnium, quae tempestate nostra spectari potuere, praestantissima est habita, cum honestissimus hic Procerum nobiliumque ordo fuerit: in hac enim ex Principibus Ungarorum ducenti, ex Australibus quoque duceni, ac totidem ex Boemis delecti sunt, qui forma, habitu, nobilitate, apparatuque pollerent, & quisque regno dignus videretur. E Pataviensibus, centum delegit Udalricus. Quare septingenti equites in Galliam, purpura, auro, gemmisque ornatissimi abierunt: item virgines & matronae, quae regiam sponsam ducerent, quadringentae, splendidissimo cultu ac venustate omnes; praeterea quadrigae auratae gemmataeque, inaudita insuper vestium donorumque luxuria. Tertia quoque Legatio ad Calixtum Pontificem maximum destinata, quae Sacerdotum *Legationes ad Imp. Frider. ad Galliar. reg. & ad Pontif.*

lites

lites in religione dirimeret, & ad Romanorum dogma redigeret Hussitas. Quarta denique generosi regis sollicitudo fuit, comparandi tanti in Turcas exercitus, quantus ad vindicandam a profana servitute jam Europam sat esse videretur.

Interea in morbum rex incidit: Jam cum Imperatore convenerat, ac regiae insano sumtu nuptiae parabantur. Augustus cum Augusta, item sorores ambae cum viris, Hymenaei solennibus adfuturas se receperant. Praeterea multi e Germaniae Rhenique accolis Principes, e Gallia quoque complures reguli: qui quidem omnes, non solum ad nuptias sua praesentia honestandas, sed ad decernendum in Turcas bellum, convenire promiserant. In tanta rerum omnium expectatione apparatuque vario, (o spes hominum fallaces, & instabilem humanae vitae conditionem,) decimo Kalendas Decembres, duodecima noctis hora, saevo ac repentino morbo rex corripitur. Aliqui pestilentiae signo inguen intumuisse ferunt; nonnulli hujusce morbi nullam suspicionem fuisse affirmant. Cubicularii ac medici rem ita referunt. Regem eo die in judicio, non regali cultum habitu, sed linea subucula, & veste Persica praesedisse, ut contentionem, quae inter Podiebradium Corvahoramque Moravum intercesserat, sane dirimeret; quippe qui ea causa fuerant irritati, ut ad singulare certamen ultro sese provocarint; neque in auditorio umquam subrisisse, fuisse tristi vultu, unde futuram omnes aegritudinem auspicabantur. Inter Satrapas, dimisso tribunali, accubuisse, nonnulla graviter & composite loquutum: relatum in cubiculum, quinta noctis hora oblatas sibi rapulas, quae in Boemia dulcissimae sunt, avide devorasse, bibisse siceram, & prius quam se lecto deponeret, nonnulla cum amicis verba, relaxandi animi gratia, lepide salseque fecisse. Mox oratis ex more numinibus dixisse, non mediocri se stomachi dolore laborare. Et quum illi ad somnum hortarentur, quem ad abigendum dolorem nimium valere dicebant, ad horam dormivisse. Jam decima tertia noctis hora agebatur, quum aegritudinis gravitate experrectus, nullam sibi quietem poterat invenire. Verum quum mitissimus foret, ne cubiculariis molestus esset, in lucem usque dolorem pertulit. Convocantur medici, omnemque operam in desperata salute frustrantur.

Aegri regis ad Podiebrad. allocutio: Georgius & ipse quoque accitus, quum venisset, & morbi causam percunctatus, bona spe regem esse juberet: *tua jam pridem*, inquit, *mi Georgi*, *fides ac virtus spectata fuit*, *tuo me regem beneficio Boemi vocant*, *tenentque*. *Sperabam*, *quod paraveras*, *una me tecum diu potiturum*: *obstant divorum numina*, *in quorum manu sunt omnia jura regnorum*. *Proinde mihi moriendum esse scito*, *& conditionem melioris vitae subeundam*. *Ita vixi*, *ut optime sperare liceat*: *intempestiva morte haud quaquam plus aequo commoveor*, *quando pro terrenis mihi coelestia rependentur*. *Quum omnino mihi moriendum sit*, *duo sunt quae a te peto*, *antequam ex hac vita decedam*: *quae quidem*, *quamvis mihi beneficii maximi loco sint habenda*, *fas tamen & aequum*, *ac mea in te pristina charitas*, *te facere jubet*. *Alterum est*, *ut regnum a te recusatum juste pieque gubernes*, *pupillis*, *viduis*, *caeterisque miserabilibus*, *justitiam & patrocinium promtum accommodes*. *Alterum est*, *ut*, *quicunque me a Pannoniis*, *Austria*, *caeterisque provinciis hucusque sequuti sunt*, *inviolatos incolumesque dimittas*. *Quod si feceris*, *pro referenda gratia*, *me propitium Servatoris nostri tibi numen apud superos redditurum esse polliceor*. Quum apprehensa semper haec manu dixisset, Podiebradius lacrymas continere non potuit, & aliquantisper eum consolatus, se postulata facturum data fide promisit.

Jam increbrescente morbo, mors instans, sacra humanae emigrationis officia festinabat. Acciti sunt illico sacerdotes, qui emigraturam dudum animam sancto viatico & mystico apparatu rite communirent. Omnia ornamenta regia, Pragensi Basilicae legantur: aureos crines, quos ad hujusce vitae vanitatem se gessisse fatebatur, omnes amputari jussit, ne quo in novo itinere offendiculo praepediretur. Qui adstabant, varias subjecere causas, quibus mandatum eluderent. Is autem, ut animam jamjam emigraturam intellexit, sacram facem petiit, qua promta manu jam apprehensa, propositam nostri Servatoris imaginem intuens, dominicam orationem exorditur, & quum ad novissima verba pervenisset, nil ultra loquutus, spiritum veluti quieturus efflavit, nullumque dirae mortis indicium edidit.

Ladis-

Ladislaus igitur, quem delicias orbis appellabant, maxima quaque nobilitate praecellens, adolescens fausta & incomparabili pulchritudine, sapientia praecoci, tot regnorum & provinciarum dominus, tantis opibus & honoribus praepollens, in summo omnium rerum fastigio collocatus, mansuetudine & clementia singulari, castitate rara, annos natus duodeviginti, horarum sex & triginta spatio, postquam aegrotare coeperat, anno vero salutis quadringentesimo quinquagesimo octavo supra millesimum, humanis excessit, non sine perpetua cunctarum gentium commiseratione. Ad decentem corporis proceritatem creverat: facies illi fuit venustatis inauditae, oculi nigri, serenus ac felix aspectus, candidus color & subrubeus, in rosarum morem, coma usque adeo aurea, promissa, crispaque, ut coelestem quendam ori decorem adjiceret, nasus addecens & subaquilinus, lineamenta corporis & membra cuncta formosissima. Nihil in ipso fuit, quin aliquid rarae praestantiae redoleret: in incessu gravis, in loquendo perhumanus & benignus est habitus. *Ladisl. moritur Anno 1458. aetat. 18.* *Ejus corporis & animi dotes:*

Aliqui morbo, veneno alii, subreptum fuisse affirmant: & Teutones praesertim medici, qui praecipuam curam corporis gerebant. Hi evidentissima veneni signa in eo deprehendisse, postquam in Austriam rediere, pertinaciter asseverabant; in aliena terra se nihil dicere ausos, ne illorum animos laederent, quorum scelere ille perierat. Quin etiam se regi clam dixisse affirmabant, veneno esse potionatum: illum contra respondisse, se id non latere, imo silentium indixisse, ne una cum suo rege enecarentur. Senatus Viennensis, edicto gravissimo, ne Boemicam in se ferociam irritaret, eam famam inhibuit, medicos admonuit ne sua dicta confirmarent. Res tamen ubique veneni suspicione non caruit; cujus quidem auctorem Georgium fuisse rumor erat, qui Viennam profectus, quum suspectum regem haberet, urbem jussus ingredi noluerit, & Corvini, Ladislaique filii exemplo, sibi praecavendum esse intelligebat. Accedebat Rockyzanae odium, quem publice sacra ferentem, rex, ut supra dictum est, aspernatus, non mediocri affecerat ignominia. Quibus quidem conjecturis, uterque regiae mortis crimine carere non potuit. Quin & illam ea tempestate famam, nemo est qui ignoret late diffusam, regem Pragae ideo nuptias celebrandas esse decrevisse, ut quum in illa celebritate frequentissimus illic potentissimorum Principum conventus futurus esset, inita conspiratione, haereticos omnes facile caperet, & profanam Hussitarum haeresin prorsus extingueret. Quod quum Podiebradio & Rockyzanae nuntiatum foret, audacissimum pro salute sua facinus molitos, extemplo regi insidias obtendisse, ut pari dolos arte frustrarentur. Utrum potius affirmem, haud facile dicere ausim. Ea in medium afferenda censui, quae alii dicerent & sentirent. Illud tamen omnibus manifestum, Georgium, ac reliquos Boemiae Proceres, praeter Rockyzanam, ingenti moerore fatum regium deplorasse, universamque Boemiam publico luctu & tristitia celebrasse, quem ad septimum Kalendas Decembres continuatum fuisse memorant. Funus regali pompa elatum, nec neglecta per urbem circumvectio, ex more majorum: corpus demum in antiquorum sacellum relatum est, & in divi Caroli quarti Romanorum Imperatoris gremio collocatum. *Veneni suspicionem Medici profitentur:* *Quo consilio nuptias celebrare Pragae voluerit Ladisl. R.*

Promulgata regis morte, omnes fere Europae Principes, aut in commiserationem, aut in tristitiam conversi sunt. Hos aetatis, potentiae, expectationis, & fortunae commiseratio subibat: illos autem, ad quos luctus propius attinebat, privatio boni, justi, & sancti Principis, summo dolore cruciabat; & in primis Australes, qui nativum dominum, quem cruento bello repetierant, per mortem immaturam amiserint, item in Friderici manus recidere cogerentur, quem prius hostem habuerint.

In Ungaria non pari moerore certatum. Iniquus enim Ladislai Comitis interitus, hunc e pectoribus omnium abegit, praeterquam eorum, qui Corvinis infensi, regias olim partes sequuti fuerant. Carolum, Galliae regem, prae caeteris, gravissimus dolor incessit, Ladislai socerum, & nuptias propediem faustissimas celebrare studentem. Eo quo Parisium die ornatissima illa Legatio ingressa est, antequam consideret, repentino de regis interitu tabellario admonetur. Quo nuntio con- *Ungari non lugent.*

consternata, quum clam regi Carolo generi necem significasset, tanto Principem illum dolore correptum fuisse ajunt, ut neque responsum dare, neque tristissimam illam abeuntem alloqui potuerit. Ne fortasse minor in Gallia, quam Boemia, luctus ex corde agitatus est. Soluta legatione, ad domum quisque suam moestus rediit.

Mortis ejus prodigia: Mortem tanti Principis signa quoque nonnulla prodidere. Superiore anno Cometes, quem nigrum appellant, Junio mense, vigesimo gradu Piscium suspectus, triginta circiter diebus, varia mortalium animos formidine exercuit. Plures antequam moreretur dies, ipse diversa passus est insomnia: inprimis assidua parentum colloquia, qui diu obierant; avorum quoque sermones, a quibus se ad superos invitari, saepe experrectus cubiculariis fatebatur. Pridie quam in morbum incideret, praeter morem & institutum suum, ad dicendum jus prodiens, tristis & cogitabundus incessit: rogatus ab amicis, cur ab ingenita hilaritate deficeret? respondit: se nihil scire cur tristitia corriperetur, ea tamen, etiam reluctantem, carere non posse; se tandem ultro divinae voluntati pariturum. Horrendi quoque non defuere terrae motus, & praesertim Neapoli, Capuae, Cajetae, Aversae, veterique Campania universa.

Res aliorum principatuum: Eodem anno Arragonum rex Alphonsus, omnium sui temporis Principum sane praestantissimus, quum in febrem incidisset, Neapoli diem obiit, cui Ferdinandus filius in Neapolitano, Joannes frater in Siculo Tarraconensique regno, plane successit. Mahumethes, Turcarum Imperator, Corinthum expugnat, dissidentibusque inter se, de regionis imperio, Thoma Demetrioque fratribus Palaeologis, exactis, Peloponneso tota potitur; interfecto quoque Trapezuntii rege, Pontum in ditionem suam extemplo redegit. Calixtum Pontificem maximum, senemque magnanimum, octavo Idus Augustas, mors nequaquam immatura sustulit; eique Rodericus Boria, e sorore nepos, Romanae Vicecancellarius ut ajunt Ecclesiae, sepulchrum in divi Petri Basilica pro dignitate dicavit. Calixtum centies & quinquagies mille aureum, gerendi belli Turcici gratia, successori legasse perhibent: cui Pius, sapientia, magnanimitate, ac eloquentia pollens, in Pontificatu successit, qui Ferdinandum Arragonium, Apuliae regem continuo declaravit, missoque Latino Cardinale Ursino, regio diademate legitime coronavit. Mox Mantuae, Christianis Principibus conventum indixit, ubi de Apulo Turcicoque bello, octo fere mensibus agitatum est.

Mors Caroli Reg. Gall. Sub idem tempus Carolus, rex Galliae, vita decessit, quem miti ingenio, alioquin hebeti ac inconsiderato, fuisse perhibent. Quippe qui, quum tumultum potius, quam bellum adversus Henricum Britanniae regem, & Joannem Burgundionum Principem, excitasset, crebris usque adeo cladibus, ex imprudentia, ab

Puellae Aurelian. in eum merita. utroque affectus est, ut maximam regni partem amiserit. Ingratitudines injuriasque viri in causa fuisse nonnulli referunt; & nisi subulca divinam illi opem virgo attulisset, jam diu de tota Gallia fuisset actum. Nam quum victoris utriusque saevitia libidoque, Gallos ad gravissimam inopiam & calamitatem redegisset, illorum preces & gemitus ex alto Deus exaudivit. Sues, haud quaquam procul a regia, puella pascebat: oborta non mediocri pluvia, in proximum ista sacellum confugit, somnoque correpta, coelesti mox internuntio admonetur, uti proximum sibi regem adeat, nuntietque, Deum Gallicae calamitatis commiseratione commotum, si bellum adversus hostes redintegretur, nusquam absuturum; perbrevi se Galliam, si mandatis paruerit, ex hostili servitute vindicaturum. Virgo mandata peragit, diligenter admonita. Ejus dictis a rege data fides: instaurantur exercitus, maximi terra aquaque fiunt apparatus. Bellum rex in Rhodano molitur, classem in amne parat, terrestres quoque copias cogit, quarum puella dux fuerat. Quum hostes appropinquassent, collatis praelium signis conseritur, multum utrinque cruoris effunditur. Britanni tandem & Burgundiones magna ex parte caesi, non sine foeda fuga terga vertunt. Classis quoque, audito pugnae successu, cum amicis quoque copiis, pari prosperitate manum conseruit. Proinde ductu auspiciisque rusticae virginis, universum Galliae regnum ex hostium manu liberatum est. Ad postremum,

mum, virgo a Britannis bello capta, ignique imposita. Paulo post cum Burgundionum Duce, Nicolai Cardinalis opera, cui e sancta cruce cognomen erat, pax a rege facta, foedusque sancte percussum: sed quum violata fide, Ducem per insidias captum necasset, gravissima perpetuaque inde mala promanarunt. *Quae ab Anglis capta comburitur.*

Sub eadem quoque tempestate, Jacobus, Joannis Cypri regis e pellice filius, defuncto patre, regno potitur. Hunc pater intellexerat imperandi cupidissimum, utpote qui egregia forma, procera statura corporis, magna eloquentia, & singulari ingenio praeditus, regio se honore dignum reputabat. Quare uxoris Helenae suasu, ad divertendam hominis ambitionem, sacris ille filium initiavit, ne Carlotae, unicae filiae, cui post mortem regnum legarat, & quam Ludovico Sabaudiae Ducis filio conjugarat, obesse posset. Post excessum parentum, Ludovicus, ab uxore crebris litteris evocatus, cum summo populorum plausu in regnum excipitur. Jacobus, cum delecta Nobilium manu, ad Soldanum Alexandriam confugit, supplexque ac lacrymans, ut ejus ope & auctoritate in regnum restitueretur, imploravit. Acceptis Alexandriae regiis insignibus, cum instructa classe in Cyprum rediit, exactisque Carlota Ludovicoque, & recepta a Genuensibus Famagusta, pacato regno potitus est. Marci Cornarii filiam, multo post tempore, a Veneto Senatu adoptatam, uxorem duxit. Eam cum posthumo haeredem esse jussit, cum ventris profluvio diem obiret. Ex testamento, utrumque Veneto Senatui commendavit. Posthumo parvulo sublato, regnum haereditario jure in Venetorum potestatem recidit. De rebus externis hactenus; ad institutam nunc narrationem redeamus. *De regno Cypri:* *Cypri regn. ad Venetos devolvitur:*

Georgius, eodem quo Ladislai regis exequiae peractae sunt die, Optimates omnes convocari jubet. Quibus coactis, Gubernationem suam ad Pentecosten usque a rege olim prorogatam fuisse nuntiavit: interea de creando rege cogitari oportere, se interregni tempore, rempublicam ex instituto suo gubernaturum, & daturum operam, ne quid illa detrimenti patiatur. Praepotenti, & praetorianis cohortibus stipato, nemo in Senatu, neque foris, adversari ausus est: nec objicere, ex morte mandantis potestatem dudum esse finitam. Haud mora; Pragenses hujus imperio paruere. Matthias Corvinus, die qua rex diem obiit Pragam advectus, in Georgii potestatem devenit. Id ejus opera factum plerique credidere, ut opulentissimum sine ingenti mercede non redderet. Nec spes quidem, ut infra referetur, hominem fefellit. Hucusque adolescens Viennae, adhibitis in regia custodibus, asservatus fuerat: caeteri, qui Ladislaum in Boemiam sequuti fuerant, tuto domum dimissi. *Matthias Corv. Pragae in manus Podiebradii pervenit.*

Mox a Georgio regalia sunt indicta comitia, quo multi competitores descendere, in primis Caroli regis Oratores, qui aut alteri ex filiis ejus, initae gratia affinitatis, aut alicui Principi, cui filiam tradere nuptui non dedeceret, regnum dari postulabant. Casimirus rex Poloniae, qui Ladislai regis sororem olim duxerat, uxori suae regnum Boemiae deberi affirmare: pari quoque jure Guilielmus Saxoniae Dux niti, cui altera Ladislai soror, natu major, nupserat. Fridericum etiam Imperatorem par ambitio exercere, qui hujusce regni institutionem ad se pertinere dicebat, quia neglecta ut ajunt feudi solennia fuissent. Sigismundus item & Albertus, Duces Austriae, per Legatos Proceres ambire, & veteris jure foederis ac pacti, Boemiam ad se pertinere asseverare; quando rege Boemiae vita sine virili sobole defuncto, ex compacto ad Austriae Duces recurrere oporteret. Rockyzana denique vulgo clamitare, non peregrinum, sed indigenam regem eligendum: si nemo tanto munere dignus inveniatur, Hebraeorum ad Judices, aut Romanorum more ad Decemviratum, esse redeundum. Postquam regalia comitia advenere, *Georgius Podiebrad*, domi forisque praeclarus, jam aetate gravis, & consilii multi compos, Rex Boemiae declaratur, quod patrati paulo ante veneficii crimen confirmavit. Rex creatus, e curia in aedem divae Mariae genetricis, ubi Rockyzana pontificatum gerebat, solenni pompa, & subsequente Senatu, deductus, rem divinam fecit, & Deo gratias egit. Rex passim a populo salutatus, & non sine summo applausu ab omnibus exceptus; festa, ludi, saltationes, & con- *Regni Boh. competitores:* *Georgius Podiebrad Rex Boh. creatur:*

Ejus regnandi artes: convivia, dies aliquot celebrata; epulum populo datum. Quum ad disponendam rempublicam animum advertisset, ad declinandam nonnullorum Procerum invidiam, qui opibus & nobilitate praestabant, & ad pacandum regnum, Optimatibus multum indulsit. In omnes beneficus & popularis, haereticis favit, quorum factione se ad regnum pervenisse fatebatur. Mira in gubernando arte usus est. Quamquam potentiorum postulata numquam irrita dimittere niteretur; ostentata tamen potentia, ab omni seditione deterrebat. Quin & saepe illorum postulationibus occurrebat, ut promerendo magnos sibi animos conciliaret & obstringeret. Populi gratiam diligenter coluit, ut se tali favore munitum, Proceres formidarent. Accesserat filiorum multitudo, magnae clientelae, affinitates, & amicitiae, quibus adversus potentiorum audaciam se bene obfirmarat. Friderici Imperatoris amicitiam & patrocinium pro virili parte observavit. Cum Casimiro Polonorum rege, qui id regnum ad se pertinere dicebat, non sine magna ingenii dexteritate se gessit. *Matthiam captivum tenet, sed liberaliter:* Matthiam Corvinum, Ladislai regis coaetaneum, quem captivum habebat, nec gratuito restituere volebat, bene tractavit, carcere numquam indecoro coercuit, convivam in mensa semper habuit, quoad in ejus manu fuit; nimium adolescentis indolem, ingenium, dicta, & mores admiratus. Quin etiam quotidie eum consolari, jubere bono esse animo, nihilque a se hostile vereri: dicere, se Joannis Corvini nomen semper observasse, summa cum eo quondam benevolentia fuisse conjunctum; tanti viri gratiam, beneficiorumque immortalium memoriam, adhuc usque adeo valituram, ut maxima quaeque adolescenti adhuc sperare liceat. Avaritia tamen erat, quae ipsum a reddendo Matthia remorabatur. Non enim latebat hominem, quantum mercedis hinc exacturus esset, quando tam affectate, non solum a matre, verum etiam ab Ungaris, adolescentem repetitum iri sentiebat.

Ad tantam igitur orbitatem Pannoniae Boemiaeque regna redacta fuere, ut e nobilissimo altissimoque genere, ad mediocris fortunae manus, ambo pervenerint. Hoc ad Podiebradium, quem nulla majorum stemmata decorabant: ad Corvinum illud recidit, cujus olim genus, ab urbe Roma oriundum, nimia vetustate jam exoleverat, & in Walachia a Barbaris obrutum, ad obscuritatem fane pervenerat. Hunc fortunae ludum plerique reputarint, qui divinae sapientiae, mortalium curam, & praecipue regnorum, subtraxere; quae, quamvis legibus & armis comparantur, divino tamen arbitrio tribuuntur. Quis enim, nisi viderit, credere potuisset, Corvinam domum, ad unius tandem adolescentis, ejusdemque captivi, spem redactam, mox ita divino jussu resurrexisse, ut ad Pannoniae Boemiaeque regnum Deus evexerit, quod numquam progenitoribus obtigerit? Sed haec in sequentem librum transferamus

RE-

RERUM UNGARICARUM

DECADIS TERTIAE

LIBER NONUS.

Comitia Ung. a Ladislao Gara Palat. indicuntur.

Postquam in Ungaria nuntiatum est, Ladislaum repentina morte fuisse subreptum, & Matthiam Corvinum ad interregis Georgii manum pervenisse, haud quamquam tamen esse liberum, diversis Pannones affectibus fluctuarunt. Tristitia non mediocris eos incessit, qui in Ladislai Corvini mortem conspirarant: contra vero caeteri laetabantur, qui excussum e cervicibus Alamannorum jugum inter se mutuo gratulabantur. Plures enim pro uno reges fubiverant, quibus obnoxii, multa pro illorum libidine olim inique fuere perpessi. Et inprimis prae ingenti laetitia Corvinorum amici admodum gestiebant, rati, jam interregni gratia, iniquissimam Ladislai caedem ulciscendi occasionem accidisse. Et profecto fecissent, nisi regalia quae instabant comitia, a Ladislao Gara, Comite Palatino, nuper indicta prohibuissent, ubi Matthiam regem declarare studebant. Verebantur enim, ne, si quid novi molirentur, initum pro Matthia consilium interturbarent: quare modestius agendum esse censuere.

Pro Matth. Corv. Zylagii labores:

Michael Zylagius, ejus avunculus, omnium consiliorum favorumque moderator erat, vir profecto magnanimus, militaris disciplinae peritissimus, & auctoritatis prudentiaeque non parvae compos. Quum Procerum quorundam invidiam intueretur, qui quondam in Corvinam domum conspirarant, vi potius, quam sententiis creandum regem esse censebat. Adversarios, quamvis populorum suffragia nepoti haud quaquam defutura esse reputabat, armis tamen absterrendos, si quid per secessionem auderent, esse cogitavit: ratus, id ex usu admodum futurum. Quam ob rem e Transsylvanis ac inferioribus Ungariae partibus, item e Boemis, Polonis, Alamannisque, dato stipendio, magnum sibi exercitum, ad numerum circiter viginti millium, comparavit. Non deerant pecuniae, bellorum nervi, quae ab Elisabetha, sorore prudentissima, quotidie suppeditabantur. Haec enim, quum multum auri & argenti a viro accepisset, Ladislai morte nequaquam consternata, ut alterum, qui supererat, filium, aut ab inimicorum insidiis liberaret, aut ad regni fastigium extolleret, infanas tunc pecunias erogavit. Non latebat, advenisse tempus, quo, pro unici filii salute ac dignitate, impendere omnia oporteret. Quanquam haec Michaele duce in Ungaria curaret, oblivioni tamen filii liberationem minime dederat, qui Pragae sub Georgii ditione regis detinebatur.

Joh. Vitéz Matthiam redimit magna pecunia:

Quum vivente Matthia, Viennae, in artis magicae disputationem incidissemus, Matthiam memini dixisse, in captivitate sua matrem de se ita fuisse sollicitam, ut cursorem invenerit, qui sex horarum spatio, ex Ungaria Pragam ad filium proficisceretur, totidemque rediret, literasque & responsa referret. Cacodaemonum itaque ministerio, per aera vectum fuisse credebant. Joannem igitur Vitézum, Varadiensem tunc Episcopum, in Boemiam ea lege miserat, paternorum sane amicorum principem, una Budae cum Ladislao captum, ac spectatae fidei & prudentiae virum, ut numquam Praga recederet, donec, quovis modo posset, filii liberationem transegisset. Quum ad regem ille Boemiae pervenisset, nihil sane aliud in captivitatis causa, quam avaritiam, comperit. Quam quidem ubi auro facile curari posse intellexisset, pacta pro eo mercede ad matrem rediit. Sexagies mille aureum

 plerique,

plerique, nonnulli quadragies, redemtionis pretium fuisse dicunt. Reversus in Ungariam, antequam regalia comitia haberentur, universam Michaeli ac Elisabethae conditionem exposuit: quam quum illi ultro accepissent, mox una cum his, ad creandum regem, disponendaque suffragia, vir consultissimus & gravissimus ille animum intendit.

Szilágy in comit. regalib. dominatur: Quum ad campum ergo Rákos, in Pesthi suburbanis, comitia ex more haberentur, in primis Michael, cum multis copiis, ac eximio Procerum Nobiliumque ordine, in regalia comitia descendit. Huc enim omnes Ungarorum Pontifices, Optimates, Nobiles, ac universi magistratuum ordines, civitatumque Legati, ad creandum novum regem, ex veteri instituto, armati coeunt. Michaelem hi Proceres sequebantur, inprimis Thomas Zéckel, Praefectus Auranae, Sebastianus Rozgonius, Ladislaus Kanisa, Pancratius Szenthmiklós, caeteraque Transsylvaniae ac inferioris orae Nobilitas, atque hi denique omnes, de quibus Joannes Corvinus olim domi forisque fuerat bene meritus. Haec enim gratissima multitudo, post amici mortem, parem quoque rependere gratiam nitebatur. Accedebat & illud, *Corvino adversi Budae conveniunt:* quod Corvinam cum sua dignitatem una conjunctam esse sentiebat. Contra vero adversae factionis Proceres Budam convenerant. Cujus principes hos fuisse memorant, Ladislaum Garam, Comitem Palatinum; Nicolaum Ujlakum Vaivodam, summa nobilitate pollentem, & Corvini nominis aemulatorem, Paulum Lindwanum, Bani filium, regalium Ianitorum Magistrum, caeterorumque Nobilium ordinem non paucum, praesertim eorum, qui in Corvinam domum conjurarant. Hi omnes in Budensem arcem plane convenerant, & Michaelis viribus, consilio & virtute, admodum deterrebantur: afficiebantur quoque conscientiae stimulis, quod necis Ladislai Comitis non modo conscii, sed auctores habebantur. Augebat etiam metum improvisa Danubii congelatio, qua se ab inimicorum periculo parum tutos esse posse cernebant. Nam quarto Idus Februarias, post ubi Michael Pesthum intraverat, insequenti nocte, praeter omnium opinionem, saevitia frigoris Danubius plane constitit, & glaciali se pavimento cunctis tuto calcandum dedit. Adversarios prospectabant numero, armis, equis, & animo longe superiores, ut exitus ostendit. Quin etiam Corvinae factionis multitudo ingens, superato Danubio Budam *Hos Michael ad Comitia edicto allicit:* venit, ut vi coactos, qui Budae erant, in Comitia deducerent. Metum hunc Michael intercepit: nam edicto suo Comitiorum libertatem promulgavit, crebris qui Budae erant internunciis omnes, data fide, in Comitia traxit. In medio deinde campo, quando plures in Comitiis dies acti sunt, furcas, laniariamque mensam propofuit; gravi edicto, quicunque Matthiae suffragia reddere recusarent, prae- *Mortem iis minatur, qui suffragia Corvino negaverint:* sentaneam mortem interminatus est. Quo quidem tetro spectaculo non parum adversarii consternati, extinctam suffragiorum libertatem quamvis aegre ferrent, queri tamen haud quaquam audebant, ne ea mox audire ac pati cogerentur, quae multo graviora forent.

Szilágii ad Proceres, de rege eligendo, oratio: Quum rogati essent Proceres in campo dicere sententiam, Michael, qui conventum universum instructa acie circumvenerat, in medium prodiit, atque ita exorsus: *Miserabile*, inquit, *regis fatum, nos huc Proceres adegit, ut de novo Principe decerneremus, quo nullo modo carere possumus. Sicut nihil est quod graviorem deliberationem postulet; ita, ne omnia misceantur, eantque perditum, nihil celeriorem consultationem exposcit. In mora multa dissidia pravaeque sententiae oboriuntur, quae a publica utilitate animum divertunt: si bonum regem sortimur, nil melius; si malum, nil peius reipublicae accidere potest. Postquam illa sanctorum regum fausta propago in Maria defecit, & alienos reges mendicare coacti sumus, quae mala pertulerimus, omnes jam diu novistis. Nunc ad eam orbitatem redacti sumus, ut, quo confugere liceat, neminem habeamus. Quin etiam si peregrini reges disquirendi essent, nemo succurrit, cui regnum tuto committere possimus. Eadem difficultate Boemi paulo ante laborarunt, & ne externis publicam salutem crederent, ad indigenas recurrerunt: rati, suos multo diligentius fideliusque rempublicam, quam alienigenas esse gesturos. Georgium Podiebradium, cujus in longa gubernatione justitiam, virtutem, prudentiam, & integritatem, sat exploratam habuerant, repulsis competitoribus externis,*

externis, suum regem declararunt: neque declarasse poenitet pigetve, quum Boemia, quae sub Sigismundo, Alberto, & Ladislao, tam diu ac misere fluctuaverat, nunc ejus probitate sapientiaque quiescit. Nos autem, quae nobis ex usu sint, alieno periculo discere, Proceres, scitum est quidem, & laudabile. Si Gubernatoris nostri filium potissimum eligendum censuerimus, nihil fortasse reipublicae salubrius decernere videbimur.

Cum externis competitoribus repulsam omnino dandam esse judicem, si de Ungaris optio est habenda, Matthiam ego Corvinum eligendum esse censeo: ut veluti patre tot annos gubernante, ab intestinis externisque malis omnibus liberati sumus, ita imperante filio nos in posterum liberemur. Quam faustae ac generosae sit indolis, quam divino ingenio, & quanta animi magnitudine ac laudis ardore nunc aestuet, sat cuique vestrum constare puto. Non a patre, mihi credite, degenerabit, cum paterno nomine ac laude certabit. In castris natus est, alitus in sago: in veteranorum contuberniis educatus, a teneris hic didicit unguiculis Turcarum tumultus & aciem non expavescere, pugnare sub vinea, & centurionis praecepta servare, ab equo ac pedibus juxta dimicare, ad palum quotidie exerceri, transnare saepe Danubium, & per frigus & aestum sub galea diem ac noctem agere, laboris & inediae fieri patientissimum, nil magis quam hostilem aspectum anhelare, singulari certamine admodum delectari, in castris cum sociis simulacrum quotidie belli agere, nil ignavia & desidia magis abominari, contra nil bello plus appetere. Accedit ingenita mansuetudo, pietatis & morum elegantia, cum summa honestate conjuncta; religio insuper ingens, & intempestiva sapientia. Nisi per hunc, veluti per patrem, in communem salutem asseramur, nil profecto aliud succurrit quo spes nostras rectius intendamus. Nisi ad sanctas Corvini reliquias confugiamus, nos caetera consilia defecere. Matthiae commendatio:

Neque oblivioni tradendum est, quid immortalia divi patris beneficia nunc exposcant, qui dum vixit, praeter gloriam, virtute sua partam, nihil pro servato regno, pro defensata semper Christiana republica, pro caesis, fusis, fugatisque toties olim Turcis, praemii vivus accepit: livor edax omnia denegavit, quin etiam, nisi sat ipse jam cavisset, extremis hunc invidia suppliciis affecisset. Quidnam a nobis peteret si loqui posset? nimirum, clarissimus propugnator ille vester, nil aliud pro tot immortalibus in vos meritis postularet, nisi ut infandam turpitudinem, quam ex iniquissima filii caede intulistis, quando nil prohibuistis, honestissima Matthiae electione deleatis. Hoc vestrum officium, hoc paterna merita, hoc regni orbitas, & res demum ipsa postulat: hoc ille, non tam ut suae domus gloriam augeret, cui sat vivens nominis acquisivit, quam ut reipublicae commodo salutique consuleret, petere videretur. Verum si quid privati commodi ratio, vel invidia, ingratitudove hominum, virtuti abnegat, rependit id cumulatissime Deus, qui neque bona, neque mala facinora, pro irritis vult haberi. Is est qui regna curat humana, & sua voluntate imperium piis mentibus effundit. Omnis a Deo potestas destinatur, voluntati suae quandoque obversari, haud quaquam tamen resistere possumus. Matthiam pater multo vehementius altero coluit, & amavit: spem omnem in eo collocavit, praesagiens, maximum quid in eo futurum. Augebat opinionem Capistranus, Pater ille sanctissimus, quippe qui introductis a patre filiis, ad officium, Matthiam semper ad dextram, ad sinistram contra Ladislaum, eo natu longe majorem, sibi collocabat. Rogatus a patre, cur praepostero aetatis ordine in filiis uteretur, aperte respondit, prope divinitus admonitus, id non ab re fieri, quando minor alter Alexander, & acerrimus fidei propugnator, ac rex futurus esset, majori mors immatura laudis iter interciperet. Ajunt insuper, quum a Ladislao rege Viennam, caeso fratre, duceretur, illudentibus Alamannis, quod rex hic Ungariae esse vellet, Matthiam intrepidum respondisse: Ac vester etiam, si vixero. *Dimitto magarum carmina, quae certum huic, in Mysia cum patre militanti, regnum portendebant.* Joan. Corvini in Ung. beneficia. Joan. in fil. Matthiam praedilectio:

Nos fatorum seriem invertere non possumus: mihi autem illud Proceres certum est, ne voluntati divinae, publicae utilitati, ac numini aequitatis adversari, & adolescentem, quem regno dignum paterna in nos beneficia jam fecere, legitimo honore defraudare videar, Matthiam regem declarandum esse censere. Quod si refragantium iniquitate assequi non licebit, ab isto regnum gladio accipiemus. Objicerent aliqui aetatem adhuc regno immaturam, vindictaeque fraternae suspicionem: quid est quod prius quam objiciatur, non continuo confutetur. Dimitto praecocem sapientiam, & ejus ingenii divinitatem. Non desunt tot Patrum Procerum- Szylágy regem suo suffragio Matthiam dicit:

rumque consilia, quae quotidie ille sectetur: vester is alumnus erit, & in gymnasio sapientiae vestrae perquam docilis exercitabitur animus. Nihil vobis aget inconsultis: regem habebitis, quem sanctissimis artibus & disciplinis pro arbitratu vestro excolere poteritis. Majorum natu, ac omnium Optimatum, semper fuit maximus observator. Quare nihil est, cur vos aetas ista deterreat. Ad ulciscendum numquam animum intendet: novistis omnes animi magnitudinem. Quemadmodum in aliis rebus, ita in hac potissimum, patris ingenium imitatur, cui mos erat dissimulare potius injurias, quam vincere se ipsum, furorem facile coercere, at dicere, nullam majorem vindictam jure censeri, quam quum possis injurias omnes ex ingenita probitate remittere. Quin etiam, si pedibus in hanc sententiam veneritis, vobis ipse polliceor, ac ita gravissimo id juramento faciendum esse curabo, nullas ipsum umquam injurias recogniturum, parciturum omnibus, & illis potius indulturum, a quibus se laesum esse senserit; ut eorum potius, quam paternorum amicorum beneficio, regiam dignitatem adeptus esse videatur. Proinde nullius animum ista suspicio a recto judicio declinare debet.

Quin etiam, ne pro imperio libidinis Alamannicae misella Ungaria redderetur, diripereturque, illud quoque considerare debetis, quot pericula, quot injurias, quot crimina, quot insidias domus ista pertulerit. Joannes olim, a Comite Ciliae semper insimulatus, ac ejus vexatus est insidiis: Ladislaus iniqua morte mulctatus: Matthias in exilium ductus, & nunc saevo carcere maceratur. Adolescens, patre simul & fratre orbatus, immo ni ad regnum divina ope servatus esset, ad parem cum fratre caedem, quamvis parum absuerit, jam raptus esset. Corvina gens, quae tot annos a Turcarum & finitimorum nos bello liberavit, cuncta, quae reipublicae mala imminebant, ipsa subivit: & quando ad salutem Ungariae nata fuit, nunc etiam pro publica se incolumitate devovit.

Quamobrem, Pontifices ac Optimates, omnesque magistratuum ordines & Legati, vos cum universa nobilitate nunc oro & obtestor, ut immortalium Joannis Corvini beneficiorum memores, filium, sine ulla secessione, Pannoniae regem esse jubeatis. A numinibus divum, oraculis & auspiciis, haud quaquam dissentiendum esse censeatis. Illum optate, qui sanctissimis Patrum conscriptorum consiliis parere non recuset, nullisque malis opinionibus & concupiscentiis, pectori altius inhaerentibus, depravatum animum habeat. Illum salutate regem, quem gloriae cupidum, ad publicam salutem, ac regni utilitatem, educare possitis. Suspicionem quamque gravissimam, & privati, quaeso, commodi rationem, deponite, ut sine ulla contentione seditioneque, salutarem vobis Principem eligatis. Quod ut faciatis, per Deum hominumque fidem, per patriae charitatem, vos iterum iterumque oro & exoro.

Regni candidati: Quum haec Michael verba fecisset, multorum animi sedati sunt. Pars magna Procerum, *Michaelem* ipsum optandum regem esse praedicabant; quod ille, nepotis gratia, obnixe recusavit: & plerique sententiam, partim metu, partim illius oratione victi, quum ab instructis circum legionibus obducti forent, extemplo mutarunt. *Nicolaus Ujlack*, qui nobilitate generis, & animi magnitudine, non parvaque gestorum gloria, se regno dignum arbitrabatur, invitus spe sua excidere videbatur. *Ladislaus Gara*, Palatinus, & praestantia sanguinis, & supremae potestatis auctoritate, pari quoque ambitione laborans, haud facile cedebat. Imperator item *Fridericus*, in cujus manu adhuc corona sacra servabatur, in spem etiam adductus, clandestinos non sine nomenclatore fautores habebat. Sed inter armatas acies,

Electio in crastinum differtur: quum nemo reluctari jam auderet, ac passim assentiri: quamvis pars maxima Michaelis sententiam approbasset, Palatinus tamen in diem posterum differendam rem esse censuit, ut de futuro rege, communique salute, res haud citra Procerum concordiam transigeretur. Quin etiam ipse Nicolaus & Paulus, ad declinandum furorem armatorum, qui cervicibus imminebant, & ad protegendam invidiam, Michaelem recte compositeque loquutum esse, verum secretiora haec colloquia postulare dixerunt. Res in posterum prorogata, secessionem & discordiam repulit; hoc temporis intervallo extincta seditio. Pontifices, rem utrinque tractantes, ad concordiam redegerunt. Palatinus & Nicolaus, caeterique factionis ejusdem, vi ac metu adacti, dummodo his numquam Ladislai caedes objiceretur, & veterum injuriarum ac ultionis oblivio in perpetuum aboleretur, sacrosanctoque juramento

fanci-

ſanciretur, Michaelis ſententiam ſe approbaturos eſſe promiſerunt. Id libenter, ut ſpoponderat, a Michaele factum, foedusque percuſſum.

Matthias Ungar. rex eligitur.

Inſequenti deinde die, in ſecreto conventu, unico omnes aſſenſu Matthiam regem declararunt: quem aliquot ante dies, vulgus, puerique Peſthani, per compita, vicos, ac fora, paſſim exclamarant; quod quum inimici exaudiſſent, a populari & divina voce nequaquam diſſentiendum eſſe judicarunt. Infantium plebisque clamores ab adverſariis numquam reprimi potuere: quin etiam illud pro ſummo miraculo habitum, nondum in conclavibus, ab Optimatibus, Pontificibus, Nobilibus, & Legatis, rex ille declaratus erat, quum in Peſthana Baſilica, ſacerdotum collegium, haud ſecus atque divinitus admonitum, Jeſu optimo maximo, divae Genetrici, caeteriſque diis patriis, cum ſummo plauſu, intentiſſimoque concentu, laeti gratias agebant. Poſtquam autem publice declaratus eſt, univerſa in gaudium & feſtivitatem converſa eſt Ungaria.

Plauſus & laetitia populi:

Omnis aetas per pagos & oppida, varia publicae hilaritatis ſimulacra edere, quae priſcis numquam regibus exhibita fuerunt. Tubis, tympanis, ac fiſtulis, praeterea ſaltatione cantuque paſſim exultare, fauſtas acclamationes per multos dies ingeminare. *Matthiae Corvino, regi noſtro, feliciter: liberatoris noſtri gnato, feliciter: Corvinis reliquiis, feliciter: Matthiae, ſpei noſtrae, feliciter: Pannoniae Principibus, hunc declarantibus, quoque feliciter: Ungariae denum univerſae, feliciter. Hic a ſaevo nos externorum liberabit imperio: hic paterno more de Turcis triumphabit: hic nos a Boemorum latrociniis & populationibus liberabit: hic Polonos abiget: & Alamannorum ſuperbiam attenuabit.* Supplicationes pro novo rege indictae, & ſacra paſſim celebrata.

Matthias, Gubernator in quinquennium datur, avunculus a.

Praeterea in eodem quoque conventu, quum Matthias annos ſeptendecim natus eſſet, & nondum tanti regni compos exiſtimaretur, Pontifices cum Optimatibus decrevere, ut adoleſcenti Gubernator adjiceretur, ne quid ex inſcitia ac parva rerum experientia, detrimenti reſpublica pateretur. Quare antequam conventus ille ſolveretur, ex decreto Patrum, Michael Gubernator pronuntiatur, & in quinquennium poteſtas ſumma traditur: unde non mediocris eſt inter avunculum & nepotem ſuborta ſimultas & diſcordia, quam Principes quoque adverſae factionis, qui illi nimis invidebant, adauxere. Itaque Michaeli Gubernatio data, & adducendi regis negotium delegatum.

Hic captivum regem a Podiebr. repetit:

Hic mox Georgio regi prius litteris, deinde Legatis, Matthiam Ungariae regem declaratum eſſe nuntiat, rogatque, ut ad regni fines adducat, pactum redemtionis pretium non defuturum eſſe ſignificans. Poſt, ubi Boemiae regi inter coenandum litteris publicis ea nuntiata ſunt, quae rumor prius effuderat, accubantem ſub ſe in imo loco, Matthiam, continuo ſuperius aſcendere, ſibique praeſidere juſſit. Aſt ille, rei inſolentiam admiratus, qui ante graviſſimam ſibi fraternae necis & iniquae captivitatis triſtitiam indixerat, quaſi in repentinam ſpem tractus, jam ſtabat attonitus, & ne ludibrii gratia novitas illa fieret, extimeſcebat. Percunctatus, cur id ita praepoſtere fieret, coenare interim juſſus eſt, exacta coena, fauſtum ac felix nuntium exauditurus. Subticuit adoleſcens, & ſpe completus coenare non poterat.

Georgius, qua oratione, captivo ſuo regiam dignitatem nuntiarit:

Poſt coenam, rex, *quid mihi Matthia*, inquit, *exſolveris, ſi ſummam inauditamque tibi laetitiam nuntiaro: nonne cumulatiſſima pro tanto gaudio mihi praemia referes, & quod a te poſtulavero ultro concedes?* At ille, *nil mihi, rex, libertate laetius eſſe poteſt, quam ſi conceſſeris, perpetuam, ſi potero, gratiam, etiam quamcunque petieris, me recipio relaturum. Qui in aliena manu ſunt, quando cogi poſſunt, juberi non exorari debent.* Tunc iſte: *Salve*, inquit, *Matthia rex Ungariae, ſalve Pannoniae Princeps, divino potius quam humano ſuffragio declarate. Te Ungari regem, propter immortalia divi patris tui beneficia, propter generoſam tuam indolem, & ſpem ingentem, quam ex te nuperrime conceperunt, ultro regem ad campum Rákos & Peſthanam urbem declararunt, ut, veluti a Corvino quondam recte ac ſancte gubernati liberatique fuere, ita nunc a Corvinis etiam reliquiis in poſterum liberentur. Te ſub divina tutela fuiſſe non ambigo: te Deus ad tanti regni faſtigium idcirco reſervavit, ut non modo paterna veſtigia imitari, ſed,*

data tibi majori potestate, illius gloriam superare posses. In mensa te mihi idcirco praeposui, ut te regem longe potentiorem factum esse intelligeres. In pari hoc anno fortunae dexteritate versamur: vix menses tres intercessere, post Ladislai regis obitum, utrumque nostrum ad dignitatem regiam divina clementia, ut vides, evexit; utramque domum, tanti decoris expertem, usque adeo illustravit, ut immortales Deo gratias debeamus, atque si viri

Foedus ei & affinitatem proponit:

esse voluerimus, perpetuae comparandae gloriae occasione non caremus. Proinde age, quaeso, perpetuum inter nos foedus, Matthia, percutiamus, percussumque sacrosancti conjugii vinculo ac pignore sanciamus, mutuis nostra regna consiliis & auxiliis tueamur. Quippe turbulenta sunt studia hominum, varia, voluntatesque admodum inconstantes; ambitione, invidia, novitateque, Nobilitas & plebs juxta laborat. Quare gnatam, Corvini thoro non indignam, nunc data fide, te uxorem ducturum esse recipito, cum dulcissima conjuge imperato, ad extremum Matthia, fili, liber esto; & quando regnum adeptus es praepotens & opulentissimum, tuum socerum, tuae salutis & libertatis auctorem, quo faustissimi conjugii graves sumtus facilius subire possit, sexagies mille aureum a tuis me patienter accipere tolerato.

Matthias his annuit:

Postulatis Matthias annuit, & majora quoque concessisset, dummodo se in libertatem assereret; quin & gratias egit, cuncta quae petierat, inviolata se fide praestiturum esse recepit.

Szylágy corpus Ladisl. Corvini in Transylvania tumulat:

Dum haec ita in Boemia geruntur, Michael, soluto conventu, quamvis Proceres cum Pontificibus Budae remansissent, ut adfuturum regem expectarent, Corporis tamen Christi aediculam adiit, ne Ladislai nepotis corpus inter parricidas jacere pateretur, neve insignis nota generosi nominis juveni inureretur, non sine multis lacrymis, ex infami tumulo eruit, Albamque in Transylvaniam transtulit. Persolvit ibi funebria justa, & prope parentis monumentum collocavit.

In Moraviam, ut reg. reduceret, properat, cum exercitu:

Post haec, quum adducendus sibi Matthias esset, mira celeritate rem peregit. Nam eadem hyeme, antequam inita glacies solveretur, regem introducere studuit. Primum cum exercitu, & magna Optimatum turba, Strigonium venit: eum Joannes Varadiensis, Thomas Széckely, Sebastianus Rozgonius, & Ladislaus Kanisa, cum Pancratio sequebantur; item Petrus Szokoli, Joannis, Chanadiensis nunc Episcopi pater, vir impiger ac strenuus, qui exercitui a Michaele praefectus erat. Nam quum assiduo Turcarum bello claruisset, longaque armorum experientia praepolleret, perpetuum regis avunculus hunc sibi praefectum asciverat, quem numquam antea infeliciter pugnasse noverat. Ad Strigonium omnes sicco pede Danubium trajecere: mox continuatis itineribus, in Moraviae fines contenderunt. Dum iter faciebant, per internuntios quotidie Georgium regem, ut quam ocyssime posset, Matthiam ad regni fines adduceret, admonebant, significantes, postulatam adfore pecuniam, ex ejusque sententia se cuncta facturos. Nec minore quoque ille celeritate properabat, ut promissa praestaret, regem Pannonibus redderet, ingens hic denique auri pondus acciperet. Quare magnum quoque exercitum ipse comparat, ut pro dignitate regem ac generum in Ungariam restituere videretur.

Ad Strasznicum exercitui ostenditur:

Quum ad praestitutum utrique diem, ad Strasznicziurn urbem, ex composito convenissent, nonaginta millibus passuum a Strigonio remotam, in ripis Moravae amnis, qui Moraviam ab Ungaria dividit, inclinante sole castra posuere. Postero die, instructa utrinque acie, Matthias, quum productus in medium, in opposita ripa apparuisset, ingeniculatae continuo legiones, regem Ungariae consalutarunt, adoraruntque. Plausus cum lacrymis, ex immodica laetitia exuberantibus, tam ingens per horam editus, & tantus tubarum clangor, tympanorum tinnitus, & aenearum machinarum crepitus passim effusus est, ut caelum collidere videretur. His quoque militaris clamor adjectus, & faustae cohortium acclamationes, congratulationes gestientium insolentes axauditae.

Certatim laetitia cum plausu aliquamdiu edita, quae ubi paululum expleta est, Proceres sese propius admovere, id ipsum fecere Boemi, ut mutuum facilius colloquium exaudirent.

Jo. Vitésius Matthiam regem salutat & excipit.

Tunc Joannes Vitész, Varadiensis Antistes, veluti Pater patratus, haec in ripa fluminis verba fecit. *Salve Matthia rex Pannoniae, quem publicis votis, quod nemini umquam contigit, omnibusque suffragiis, Senatus populusque Ungaricus, Principem & Regem suum esse jussit, salve spes unica Pannonicae gentis, salvete*

Corvini

Corvini generis sacrosanctae reliquiae: faustum & felix tibi universaeque Pannoniae sit hoc regni tui auspicium, & Christianae fidei admodum salutare. Te tua properare jubet Ungaria, capere regni habenas, juste regere, tuique imperii fines late tueri. Quantum tibi timuerit, quam affectate repetierit, ex his Comitiis nunc intellige, quibus maluit te adolescentem optare regem, quam consumatos consilio, experientia, & aetate viros jam sortiri. Te ad regnandum natum esse intelligit; & quod sub clarissimo patre tuo experta est, id omne in te requirit speratque futurum. Corvini ductu & auspiciis gubernata, imminentia cuncta pericula superavit, diu floruit, & multa bella prosperrime gessit. Maximis repulsam Principibus ipsa dedit, ut Corvinis quoque auspiciis regeretur. Te non modo alterum patrem, verum etiam in majori potestate situm, paternum omne nomen supraturum esse sperat. Sibi certum erat, te non modo redimere ubicunque fores, sed etiam si id negatum esset, vi obstinate repetere; ubicunque alieno facinore occubuisses, mortem armis ulcisci statuerat. Verum tot periculis clementissimi regis Boemiae prudens animus occurrit, qui mira calliditate ex Alamannorum te manibus eripuit, ut te Ungaris conservaret. Quamvis hoc fuerit humanitatis & societatis officium, Ungaria tamen perpetui loco beneficii id haberi jubet. Immortales nunc gratias agit, data referendi copia cumulate rependet. Ne igitur ingrata bene meritis esse videatur, id auri pondus dono dat, & quum res tulerit, majora datura: perpetuam Boemis amicitiam defert, & immortale Podiebradiorum beneficium numquam apud se interiturum esse pollicetur. Quodcunque Matthiae, Proceres, cum vestro rege convenit, id universa Ungaria ratum ac firmum esse jubet. Quin etiam quod regem nostrum incolumem praestitistis, & cum tam magnifico apparatu, ac nobilissimo equitatu honestatum adduxistis, ne parum quidem huic beneficentiae vestrae nos debere profitemur. Proinde Matthiam reddite, & initum a Matthia cum inclyto rege vestro foedus, utrique perpetuo conservemus. Vix ista dixerat, cum non sine pecuniarum effedo, fluvium mox trajecit, Victorinumque regis Boemiae filium, in secretum accivit, pactamque mercedem rite illi persolvit. *Lytrum solvit Georgio:*

Dum solutio ipsa transigitur, Matthias ab adversa ripa immortales patriae genti gratias agit, quod regno indignum, & adhuc impotem, supremo & divino paene munere honestarit. Sat patriae se debiturum arbitrabatur, si publico duntaxat nomine repeteretur. Ad haec polliceri, se numquam vitae suae parsurum, nec labores assiduos, & gravissima quaeque pericula recusaturum, ne temere a patria tanta dignitate decoratus esse videatur. Ictum cum rege Boemiae foedus recte sanctèque omnino servaturum. Ungaros demum, & Boemos, de se bene sperare jubet, ingenue pollicitus, se per universum vitae tempus, utrosque sine discrimine tractaturum, atque nil aliud enixius curaturum, quam explere spes hominum, expectationi patriae satisfacere, a paterna virtute non degenerare, & ingratitudinis apud utrosque crimen evitare. Vix haec potuerat effari pientissimus adolescens, cum lacrymarum profluvio victus obticuit. *Matthiae reg. responsum:*

Boemi, quicunque aderant, initam amicitiam & societatem sancte servandam esse affirmarunt, vires & arma Ungaris ac regi offerunt, cum promtissimis semper auxiliis, quandocunque opus fuerit, se praesto adfuturos pollicentur. Transacta mox solutione, Victorinus Dux, & Joannes Antistes, utrumque exercitum, datis post initum ab utroque rege foedus dextris, mutuisque complexibus, confirmare jubent. Regem utrinque praereverenter salutant, & certatim se mutuo amplexantur; multae prae laetitia lacrymae utrinque fusae. Rex a Victorino dimissus, ad sua castra trajecit, Boemisque Proceribus, qui Budam usque ipsum comitari contendebant, gratias egit; mox utrique uno eodemque tempore digrediuntur. *Boemi amicitiam & auxilia mutua spondent.*

Ungari, recepto rege, longis itineribus Budam properant, ut, antequam glacies dissolvatur, Danubium trajiciant; quacunque iter faciunt, ex pagis & oppidis gratulabunda in occursum omnis aetas effunditur, inaudita ubique laetitia celebratur. Quin etiam aniculae, pueri, senes, & rustica passim turba, Matthiam circumfundunt, salutant omnes regem, manus & pedes deosculantur, fausta & felicia cuncta precantur, ubique spes Ungariae, deliciae orbis, assertor patriae, Pannoniaeque salus ingeminatur. Inter plaudentem festivamque multitudinem Mat- *Matthias Budam properat:*

In itinere popularitas regis: thias tanta popularitate, clementia, & mansuetudine utebatur: uti mirum in modum populorum animos sibi conciliaret. Gratiam, quam sibi patria memoria promeruerat, affabilitate ac praecoci pietate sua usque adeo augere, ut in amorem observantiamque sui hominum pectora cuncta succenderet: hos fratres, patres illos, hanc matrem, sororem istam, appellare: se amplexandum deosculandumque omnibus ultro ac passim exhibere, magis alienae quam propriae saluti congratulari, inter milites conductu decoro simul ac lepida comitate versari, ad imminentia gravibus quandoque verbis bella succendere, de comparanda demum laude semper verba facere. Quum Strigonium paulo ante Calendas Maias, circiter Sarcophaga festa, pervenisset, glacies, quae dudum fatiscere coeperat, ne satis quidem tutum exercitui transitum pollicebatur: laeti tandem equites, contemto periculo, & labante saepe glacie, maxima ex parte trajecere. Caeteri ad Pesthum transiverunt. Quin & Danubius hilaritati publicae indulgere & gratificari videbatur, quandoquidem in tam propera festinatione, temerarioque transitu, nemo periclitatus est; Corvina id fortuna factum omnes esse fatebantur.

Budam ingreditur, magna pompa: Postquam insequenti die Budae appropinquarunt, omnes Pontifices Optimatesque ac Nobiles, qui convenerant, item Praetor urbanus, cum singulis ordinibus magistratuum, praeterea cuncta collegia sacerdotum, solenni pompa, deos & sacra ferentes, obviam prodeunt, & sacros rhythmos concinunt. Occurrit etiam populus universus, ut summo plausu, ac eximiis acclamationibus, novum & exoptatum regem excipiant. Quin etiam & Judaeorum turba in occursum exivit, praeferens Veteris Testamenti tabulas, & inter primos salutato rege, majorum privilegia sibi confirmari obtestatur & supplicat. Ad portas urbis, a civibus sub umbella rex excipitur, & antequam in urbem admittatur, exoratus a Praetore, libertatem, leges, sanctiones, decreta Senatus, ac caeteras immunitates, ab antiquis regibus impetratas, se numquam violaturum, adjecto juramento pollicetur. Id ipsum, antequam in arcem admitteretur, universis Regni Optimatibus Pontificibusque promisit. Introductus in urbem, recta Basilicam divae Genetricis ducitur. Quum ante praetorium iter faceret, supplicantibus noxiis, quos olim quaestor in vincula conjecerat, ut omnibus fausta felixque foret praesentia regis, patefacto carcere liberantur. Quum in templum venisset, Jesu Christo optimo maximo, ac divae Genitrici, sub cujus tutela degit Ungaria, gratias egit seque jura sacra inviolata servaturum affirmavit. Hinc in regiam ductus est, & plausus togatorum pariter & sagatorum tantus per compita, vias, & fora editus, ut cuncta publica laetitia compleri viderentur.

In regiam admissus, Optimatum consiliis utitur: Quum in regia consedisset, ad componenda regni negotia animum advertit. Inauditu mirifice omnium expectationi satisfecit, laudabant vulgo cuncti mores adolescentis, quod dignitatem regiam, praeter aetatem, a principio tam probe servaret: etiam & illi, qui contra sentiebant, ejus praesentia conciliati sunt. Joannes Varadiensis Episcopus, Dionysius Metropolita, caeterique Pontifices, numquam ab ejus latere discedebant. Quin etiam Michael, ejus avunculus, Sebastianus Rozgonius, Ladislaus Kanisa, Petrus Zockoli, caeterique paterni amici, id ipsum faciebant, veriti, ne vitio aetatis aliquid committeret a sua dignitate alienum. Contra ipse a principio, de gravissimis rebus, nihil umquam inconsultis Pontificibus & paternis amicis ac Proceribus decernere voluit; sive referre aliquid ad Senatum; seu ferret ad populum, qua gravitate ac eloquentia utebatur admirabantur omnes. Quum rogati Pontifices Proceresque sententias dicerent, attente & perquam diligenter exaudiebat. Dissidentes inter se Patres conspicatus, haud irreverenter quandoque increpabat, si quam ex invidia simultateque secessionem in Senatu fieri sentiebat: contra vero quandoque patiebatur non invitus, haud ignorans, privatis saepe aemulationibus & inimicitiis crescere rempublicam. Quin etiam aliena dicta sic argute confutabat, dictasque sententias improbabat, ut suae quemque sententiae poeniteret, ac id ingenue fateretur. Quem prius ex paterna memo-

memoria diligebant, mox observare ac tacite revereri occoepere, spem quoque initam non confirmavere solum, verum etiam auxere. Avunculus, qui Gubernationis munere fungebatur, ac rerum omnium auctor haberi cupiebat, ab eo nonnumquam increpitus, sententiam mutare coactus est.

Michaeli Gubernatori ap. R. insidiae parantur:

Nicolaus Ujlack, Palatinus, & Paulus, caeterique adversarii, spectato regis ingenio, quem praeter aetatem circumspectum esse cernebant, e magna spe deciderunt. Sperabant enim, inconsultae adolescentiae, praeceps in rege consilium, quotidianos errores, crebras in regendo injurias, quibus non mediocris deinde poenitentia Ungarorum animos incesseret, & magna rerum mutatio sequeretur. Nicolaus, qui regnum, prae nobilitate generis, opibus, & auctoritate, nimis anhelarat, & in comitiis vi coactus Matthiae cesserat, numquam adolescentem talem futurum sibi persuadere poterat. Hunc, supra aetatem, cuncta prudenter & honeste disponere, nimis angebatur. Avunculum ejus omnia gubernare, favere amicis, & suos extollere, perquam aegre ferebat. Socii factionis ejusdem, pari quoque livore affecti, admodum cruciantur. Dissimulandum tandem dolorem aliquantisper censuerunt, donec aliquid occasionis daretur, qua nova moliri possent. Interim criminibus, dolis, & insidiis Michaelem circumveniendum esse decernunt. Regem frequentant, fidem charitatemque magnam simulant, praestant obsequia, & data occasione, pro virili sua, Michaelem in invidiam regis adducere clam enituntur. Rex autem ab amicorum consiliis non recedit, ad bene regendi disciplinam animum intendit, veri Principis artes sibi insitas recognoscit: justus & assiduus in dicendo jure, in puniendo clemens, in miserabiles pius, in gubernando prudens ac solers, in periculis gravibusque rebus magnanimus & audax, in agendo cautus & sagax, gloriae plus aequo cupidus, & ad simulandum dissimulandumque nimis idoneus. Cum senioribus simplicitatem quandam saepe prae se ferre, callide, quaecunque mens mala ferret, elicere, obliqua consilia intelligere, & corda hominum cautissime perscrutari; difficulter alienis artibus falli posse videbatur.

Matthiae artes regendi praeclarae:

Mathias coronam a Friderico Imp. frustra repetit.

Quum regni habenas accepisset, ad recuperandam sacram coronam, quae in Friderici Imperatoris manu erat, animum advertit: quando citra sacrosanctum diadema, legitime regno potiri, haud quaquam posse putabatur. E Senatus consulto, Joannem, Episcopum Varadiensem, ad Imperatorem cum duobus Optimatibus mittit, qui eam repeterent. Quum hi Viennam ad Caesarem venissent, & apud eum mandata exposuissent, continuo sibi verba dari intellexere. Re infecta profecti, Budam redierunt. Imperator enim, quum secum reputaret, coronam in potestate sua esse, sine qua nemo rex legitimus dici poterat; & in citeriore multos Principes Ungariae sibi favere: in spem regni maximam concidit, qua si forte animum abstinere potuisset, multo sibi Pannoniaeque melius profecto consuluisset. Confirmabant quoque spem ejus Nicolaus, Ladislaus, & Paulus, & caeteri qui in Matthiae coronatione adversari voluere: hi namque clandestinis quotidie internuntiis ad id Imperatorem incendebant, non tam ut eum regem haberent multa pollicentur, quam ut illius viribus & auctoritate Matthiam regno ejicerent, & ipsi deinde pro sua libidine imperarent.

Cur coronam Frider. negaverit:

Nicol. Ujlak regnandi cupido:

Sed Nicolaum saeva regnandi cupido in primis incesserat, quare factum est, ut nihil per Legatos impetrare potuerit. Fridericus etiam, adolescentem, fluctuosissimo regno potitum, facile contemsit: sperabat hunc, nedum suis viribus, sed Optimatum quoque factionibus, id facile amissurum. Proinde factiones alebat, discordiarum semina spargebat in dies, & infusa dissensione, nutritisque factionibus, in Pannoniis imperare studebat. Addebat animum humile ac obscurum Matthiae genus, ut ipse reputabat: ratus, adolescentem, peregrina gente natum, e Valacho patre, numquam tot inter nobilissimos Principes, cognationibus, amicitiis, opibusque praestantes, diu regnaturum. Nos autem, prius quam bella ductu auspiciisve suis gesta, gravesque in regno motus & seditiones attingamus, de ipsius origine copiose dicendum esse duximus.

Matthiae genus, & proavi: Joannes pater: Matthiae regi, quemadmodum supra dictum est, Joannes Corvinus pater fuit, Budi Valachi filius, in paterno pago natus, quem nostra quoque tempestate Corvinum dicunt, imperante Sigismundo, a quo virtus ejus & animi magnitudo primum coepit intelligi; Mater vero Elisabetha Szilagia, virago semper habita. Is, veluti saepius a parentibus acceperat, quum adolevisset, se Romana gente natum *Ejus gens & initia:* affirmabat. Referebat genus in Corvinos, qui inter priscas Romanorum familias numerantur. Generoso sanguine succensus, & Transsylvaniae finitimus, in provinciam venit. A principio in Chakiorum familiaritatem se insinuavit: adaucto mox animo, ingressus Ungariam, Francisco Chanadino servire coepit, cui usque adeo charus fuit, uti pro filio haberetur. Sub hoc fausta tyrocinii auspicia fortitus est; cliens deinde Demetrii, Zagrabiensis Episcopi, factus, quum ignavi expers otii foret, & Sigismundum Imperatorem, quem in Italiam profecturum audiverat, continuo sequutus est, ut Romanos progenitores, ac rerum dominos in-*Meruit sub Phil. Mediolani Duce:* viseret. Militaris disciplinae gratia, prima, sub Philippo Mediolanensium Duce, stipendia fecit. Reversus in Ungariam, Turcarum bello se exercuit, ubi, ante quam aliquod equestre munus assequeretur, dum cum sociis Mysiam incursat, multum lucri fecit. Vetus Caloergorum, ut ajunt, coenobium populatus, compertis ibi gemmis & lapillis ample ditatur. Quum Sigismundum Germaniam revi-*In Sigismundi aula frequens:* surum audiret, repente sequutus est, ut regiam frequentaret, & Corvinam virtutem jam maturam in lucem ederet. In spectaculis, saltationibus, & conviviis, pretiosis & gemmatis usque adeo vestibus utebatur, ut multis regulis, ex habitus elegantia, haud citra invidiam praeferretur. Quem corporis forma & venustas oris nimis honestabat, conspicuus incedens, cum nobilissimis matronis saltare jussus est. Id aegre Sigismundum tulisse ferunt, ac saepe dixisse: Joannem Corvinum ad spes magnas non esse provocandum, quando, veluti ab ambitiosa ejus juventa manticinabatur, ne toto quidem orbe is expleri posset. Post Sigismundi *Provinciarum Praef. mox regni Gubernator:* obitum, Praefecturas provinciarum, cum imperio, ac supremam nactus in gubernando regno potestatem, tanta modestia, & tam grato fuisse animo dicitur, ut Francisco de Cevadino, neque in via, neque in mensa unquam praeiverit, stando & sedendo praeter dignitatem veneraretur, & illius uxorem pientissimae loco parentis semper habuerit. Joannes igitur genus in Corvinos retulit, veluti gentilitia insignia referebant; & Matthias, romana gente oriundus, ingentem hinc animi magnitudinem, uti exitus ostendit, plane concepit.

Familiae Corvinae vetustas: Verum de Corvinae familiae vetustate, & quo modo in Dacos & Getas sese propagarit, est rite referendum. Corvini primum a Valeriis Volusiis, Valerii a Sabinis ante urbem conditam duxere genus, Sabini a Lacedaemoniis promanarunt, Quum ex Achivis in Italiam olim illi coloniam deduxissent, Sabinos Lacedaemonum coloniam fuisse, Plutarchus affirmat. Hi, quibus Heraclidae praefuere, ab Herculea gente illustrati, & a Lacedaemone, Jovis filio, quem ex Taygeta tulit, dicti sunt. Ex quo fit, ut Corvini non solum ante Urbem conditam fuerint, sed in Jovem, prae nimia vetustate, genus referre queant. A principio namque Italiam Pelasgi, Aborigines, Sabini a nimia pietate nominati, coluere: deinde multo post tempore Romulus, Urbe condita, Sabinorum virgines rapuit, confecta pace, in urbem soceros admisit, inprimisque Tatium eorum regem, uti Dionysius auctor est. Ex illustribus Sabinorum familiis, tres cum Tatio Romae, communicatis honoribus, permansere: quibus, multis post saeculis, foecunda posteritas rite perfuncta est. Hi fuere Valerius, Volusus, & Tullus, qui Tyrannus cognominatus est; item Mettius Curtius, qui armatus lacum nando transmisit. Cum his quoque socii cognati, gentiles, & clientes, numero haud pauciores, centum sane fuere. Aucta ex hac affinitate urbe Roma, Tulli Hostilii, & Mettii tempore, Marcus Valerius floruit. Hic primus Fecialis fuit, qui in percutiendo foedere, in certamine Trigeminorum patrem patratum Spurium fecit. Mox Publius Valerius claruit, quando hoc adjutore Brutus ex urbe reges exegit; & quum se Collatinus consulatu abdicasset, collega hic Bruti centu-

riatis

riatis comitiis creatus est. Quin etiam Valeriis Horatiisque ducibus, Romanos reges pulsos ajunt. Idem Publius Valerius cum Tito Lucretio iterum Consul creatus, & eo quidem tempore, quo Tarquinii ad Porsenam confugere. Is Publicola cognominatus, quia in suspicionem conjectus leges tulit, quae non modo Consulem suspicione liberarent, verum etiam popularem efficerent. Tertium cum Publio Lucretio Consulatum gessit. Marcus autem Valerius, cum Publio Posthumio Consul designatus, quia cum Sabinis bene pugnaverat, cum collega triumphavit. Ad haec Lucium Valerium Consulem, de provocatione ad populum primum tulisse legimus; & Marcum Valerium clarum fuisse Dictatorem. Idem Lucius Valerius cum Spurio Cassio, & Publius Valerius cum Cajo Nautio, & idem cum Tito Aemylio, Consulatum gessit. Marcus Valerius, Titus Virginius, Consules creati; Publicola interrex factus, tertio die, quo interregnum iniverat, Lucium Lucretium Tricipitinum, & Titum Veturium, Consules creavit. Ad plebem, quae a nobilitate secesserat, revocandam, Lucius Valerius & Horatius missi sunt. Et rede inde composita, Valerius Potitus cum Marco Aemylio Consul fuit. Magnos Ludos, quos in Veiente bello Marcus Furius Camillus Dictator voverat, edidit; bellum in Algido cum Aequis gessit, quare Valerio, qui in caedendis hostibus perseverantior fuerat, triumphus decretus est. Collega Urbem ovans ingressus, Valerium, Publii Valerii filium, Tribunum militum, cum consulari potestate, Camillus iterum interrex creavit. Item Lucius Valerius Potitus, interrex designatus, Lucium Valerium Tribunum militum, cum potestate Consulari, tertio creasse dicitur. In bello Gallico, Marcus Valerius Cajo Sulpitio Dictatori adjectus est. Qui quidem Dictator, & Valerii sapientia, & Tulli ac militum hortatu, Gallos superavit & de Gallis post Camillum aequius triumphavit.

Unde Corvinum nomen?

Nondum *Corvinum nomen* ex hac patricia gente profluxerat, ecce tumultus iterum Gallicus oboritur. Huic bello Furium Camillum, Camilli prioris filium, Dictatorem creant, quocum Marcus Valerius Tribunus militum proficiscitur. Quum utrinque castra constitissent, ecce Gallus, armis, ac mira corporis magnitudine insignis, Romanum militem ad singulare certamen provocat. Marcus Valerius adolescens, facta sibi a Dictatore certandi potestate, forti animo in hostem egreditur, cuncta rite numina invocat, ut pro patria dignitate pugnanti faveant; mox cum insano hoste congreditur. Manum conserenti corvus in galea repente desidit, ob oculosque Galli rostro ac unguibus appetit, & usque adeo perterret hostem, quousque ab adolescente fortiter obtruncatur; ac parta demum victoria, corvus, in coelum elatus, petiit Orientem. Consul, advocata concione, Marcum Valerium Tribunum, decem bobus, aureaque corona donavit. Et hic deinde Corvinus, a praeclaro facinore, cum universa posteritate cognominatus est. Natus annos tres ac triginta, cum Marco Popilio Lenate, atque iterum cum Petilio, Consulatum gessit. Si quis fortasse tale augurium admiretur, si ex auspiciis aliorum conjecturam ducat, corvos in tutela Principum esse sentiet. Alexandro namque corvi, ad Ammonis templum proficiscenti, apparuere, confusisque ductoribus diei ac noctis iter ostenderunt. Item quum Babyloni appropinquaret Alexander, corvi repente colluctantes aspecti sunt. Ex quibus ante ipsum nonnulli delapsi, ut iter impedirent, ac regem hoc augurio a morte revocarent. Corvi salutatione delectatus est Augustus. Sub specie corvi, Aristeus, si quid Herodoto credimus, plane loquutus est. Et corvo, quem proximae sutrinae manceps in foro exanimaverat, qui Romanos rerum Dominos, cum Tiberio Drusoque Germanico salutabat, exacta vindicta, honorificum a Romanis persolutum est funus. Corvum igitur jure Matthias rex inter caetera suae domus insignia retinuit, quando suae gentis exemplo, auspicatissimo hujusce avis augurio, in magnis saepe periculis se usum affirmabat.

Deinde, ut hanc faustae domus foecunditatem prosequamur, ex qua plures Consules, Dictatores, Imperatores ac reges, quam ex equo Trojano Principes, promanarunt: cum lapidibus pluisset, Publius Valerius Publicola Dictator dictus item

item paulo post, ambo patricii Consules ex interregno creati, Marcus Valerius Corvinus tertio, & Aulus Cornelius Cossus. Quorum Consulatu belli Samnitici origo fuit; qui quidem quo animi vigore rem gesserint, ex Livio intelligi potest. Item eo anno, quo Alexander Epirotarum rex venit in Italiam, Marcus Valerius Corvinus, & Marcus Fabius interreges creati, qui Titum Manlium Torquatum, & Publium Decium Murem, Consules pronuntiarunt. Praeterea Marcus Valerius Corvinus, quarto Consul, cum Marco Atilio Regulo creatus, Cales, Ausonum urbem, expugnavit, impositoque praesidio, reductis legionibus, triumphavit. Factus quoque interrex cum Fabio Maximo, Publium Philonem, & Publium Cursorem, Consules pronuntiavit. Quum Romae saepe contentio oriretur, si Alexander devicta Asia in Italiam arma vertisset, quisnam e Dictatore & consulari ordine foret, quem ducem cum Alexandro conferrent: primus omnium Marcus Valerius Corvinus succurrebat. Is etiam in tumultu Hetruscorum, cum Publio Decio, Consul creatus, praeclare se gessit; & rebellante deinde Hetruria, Dictator creatus est, Marcumque Aemylium Paulum Magistrum sibi equitum optavit. Adversus Pyrrhum Valerius Laevinius Consul proficiscitur; cum Cajo Sempronio Valerius Maximus Censor fuit. Item Valerius Praetor, in Macedoniam missus contra Philippum. Nonnulli praeterea ex ea familia per totum bellum Punicum claruere. Postquam ad Syllana tempora perventum est, Cajus Valerius Flaccus, Princeps Senatus, sententiam dixit, ex qua Senatus Consultum factum est, ut Legati ad Syllam de pace mitterentur. Hinc Valerius successit, qui in Sardinia contra Marcum Lepidum arma tulit, & in bello Mithridatico, in Asia Pontoque, Legatus Lucii Luculli fuit. Valerius Triarius, hujus filius, repetundarum Marcum Scaurum, Marci Scauri filium, pridie nonas Quintiles, apud Catonem, querentibus de eo Sardis, accusavit. Ne praetermittendum quidem ducimus Publium Valerium nepotem, qui cum Marco Antonio & Appio Majore contra Milonem dixit, defendente Cicerone; item Valerium Catullum, qui in Caesarem versiculos edidit contumeliosos; & Valerium Nepotem, cui dividundis agris praeposito a Caesare, Volaterranos eleganti epistola Cicero commendavit. Postquam vero Caesar potitus est rerum, Marcus Messala Corvinus in republica floruit, qui post mortem Caesaris, a Bruto & Cassio victus, communi consilio condemnatus est.

Quomodo Corvini in Daciam & Pannoniam penetrarint?

Verum enim vero, ut quemadmodum in Pannoniam & Daciam Corvinum olim nomen penetrarit, non ignoretur, ex ordine referemus. Quis enim Corvinum Messalam, Romanae eloquentiae parentem, Poetarum quoque non mediocre praesidium, silentio praeteriit? qui Tibullum mirifice dilexit, quem Tiberius Imperator adolescens senem tantopere observavit, & in oratione latina imitari studuit. Hic primus Alpinos Pannoniosque populos superavit; primus quoque Dalmatiae montes aditusque inaccessibiles patefecit; primus Corvinum nomen ultra Danubium distulit; primus denique Praefectus urbis, ab Augusto factus, sexto die, prae nimia mansuetudine, animique modestia, se magistratu abdicavit, incivilem potestatem illam esse testatus. Valerius igitur iste Messala Corvinus, Augusti auspiciis, Pannonios vicit; quin etiam Valeriam provinciam, quae Danubium Dravumque interjacet, a Valerio Messala Corvino cognominatam esse arbitror; item regionem, quae inter Dalmatiam & Pannoniam sita est, a Messala Corvino Corvaciam adhuc non immerito nominant. Praeterea prope Teutoburgum Corvacum oppidum fuisse legimus, a Corvinis aedificatum. Imperante Julio & Octavio, per Alpes Julias iter patefactum, & victis Alpinis, Noricorum provinciae accessere. Dardanos & Mysios Europae, Curius Proconsul subegit. Tiberius Caesar, Rhaeticum, Vindelicum, deinde Pannonicum Germanicumque bellum perfecit, in ditionemque redegit populi Romani quidquid est inter Italiam, Noricum, Thraciam, Macedoniam, Danubium, ac sinum maris Adriatici. De quibus quum triumphasset, Pannonicus cognominatus est. Bothonem, Pannonicum regem, multis praemiis donatum, quem sub triumpho duxerat, Ravennam transtulit, gratiasque retulit, quod se, locorum angustia occlusum, evadere concesserit. Imperante Claudio,

Messala Corvinus vincit Pannones: Ab eo Valeria provincia nominata: Item Corvacia:

Claudio, ad res novas Gallus Asinius & Statilius Corvinus conspirarunt, Pollionis & Messalae Oratorum nepotes.

Tantae insuper dignitatis splendorisque Corvina domus Romae semper est habita, ut cum Imperatoribus saepe Romanis affinitatem sane contraxerit. Claudius Imperator Valeriam Messalinam, consobrini sui filiam, duxit uxorem. Nero hinc Statiliam Messalinam, Corvino sanguine natam, Tauri bis Consulis ac triumphalis abneptem, sibi desponsavit. Domitianus autem, qui de Dacis & Germanis: Trajanus, qui de Dacis & Scythis, ac victo rege Decebalo Daciam in provinciam redegit, multas in eam colonias deduxit, Iberos, Sauromatas, Ofroenos, Bosporanos, & Colchos domuit: item Adrianus, qui in Sarmatica expeditione, & Antoninus Philosophus, contra Germanos, Marcomannos, Quados, Sarmatas, & Dacos bellum parans: optima hi omnes Corvinae domus opera, in his expeditionibus usi sunt. Testantur id innumera, quae in Pannoniis ac Dacis Epigrammata reperiuntur, inprimisque illud Valeriae Cocceiae, quum Valerii & Corvini, ut supra memoravimus, congentiles fuerint. Epigramma tale est: *Coccejae Valeriae P. Tenacius Gemellinus Aug. Col. Apul. Ex Testamento P. Tenacii Vindicis E Leg. P. Cl. D. D. D.* Item Valerius Elidorus, ut in sepulchro quodam, in Budae suburbanis legimus, magnae tunc auctoritatis in Pannoniis est habitus. Horum namque quos diximus Imperatorum tempore, *Egnatius Leg. Aug. Pr Pr. e C. L. Piso Legatus Leg. Filio e Maximo Cons. Item Marcius Pr. Sextianus Ephefo.* Praeterea Aurelius Laurentius, Martiae Candidae filius, Septimius Longinus, & Sambucius Modestus, nonnulla praeclare gesserunt. Insuper Lucius Annius Fabianus, Duumvir Capitalium, Valens, & Peurius Saturnius, in Dacia claruere.

Post haec Modesto & Probo Consulibus, in Pannoniis Flavius Aelianus, Aelius Optatus, Macer Sabianus, Julius Secundanus, Julius Emeritus, Cassius Justinus, Julius Probus, Aelius Urbanus, Valerius Sextus, Julius Alexander, Flavius Emeritus, Valerius Clementinus, Julius Priscianus, Verus Verissimus, Julius Ingenuus, Julius Celerinus, Junius Adjutor, Aurelius Lupus, Flavius Celsinus, cum Aurelio Pertinace Frumentario, in legionibus prima & secunda, adjutricibus, piis, fidelibus Severinis, ut in Epigrammate Scholae Speculatorum legimus, ne mediocri quidem virtute in Ungaria claruere. Ex his colligi potest, numquam Valeriorum Corvinorum sanguinem apud Pannones defecisse.

Imperante Severo, Valerius Catulinus, & Valerianus, e patricio uterque genere, floruerunt: quorum virtus quum Imperatori formidolosa videretur, cum multis quoque patriciis caesi sunt. Verum imperante Alexandro Severo, Valerius Cordius, Imperatoris praeceptor & moderator erat: quin etiam eadem tempestate alius Messala Corvinus, vehementissimus Orator, in pretio fuit, summa fortitudine ac disciplina bellica praeditus. Quare Alexandri ad matrem adhuc extat epistola, qua eam consulit, an generum malit Maximinum, Maximini filium, an Marcum Corvinum Oratorem summum, & virum fortissimum, si rebus bellicis applicetur. Sed Maximinus, de vico Thraciae, Alexandro successit. Ex hoc etiam vetustissimo genere Valerianus duxit originem, princeps Senatus, deinde Imperator, pater Valeriani Junioris, & Galieni, a Sapore Persarum rege captus, fortunam virtutis suae comitem nequaquam sortitus. Tanta hunc probitate Historici fuisse ferunt, ut quum a Deciis Consulibus ad Senatum de Censore eligendo referretur, omnes interrupto dicendae sententiae modo dicerent: Valeriani vita censura est, ille de omnibus judicet, qui est omnibus melior; ille de Senatu censeat, qui omni crimine caret; ille de vita nostra sententiam ferat, cui nihil objici potest. Valerianus a prima pueritia Censor fuit, prudens Senator & modestus, amicus bonorum, tyrannorum inimicus, hostis vitiorum, patricius genere, nobilis sanguine, emendatus vita, doctrina clarus, moribus singularis, exemplar antiquitatis. Adde quod Aurelianum, Syrmii natum, & Aurelium Valerium Probum, e Syrmiensi urbe oriundum, qui Almeam Aureumque montem, apud Syrmium, militari manu vitibus consitum, provincialibus colendum dedit: ex hac plerique

gente originem duxisse putant. Quin & Valeriam, Diocletiani filiam, e Dalmatia oriundi, Galieno Imperatori desponsatam, a Valeriis quoque profluxisse credunt. Quam quum Dalmatae Valachiam propria lingua dicant, hinc Valerium, ut aliqui putant, provinciam suam Valachiam appellasse prodiderunt. Quamquam variae Barbarorum eruptiones, Daciam, populi Romani provinciam, & Getarum regionem, una cum Pannoniis inundassent; colonias tamen, legionesque Romanas, quae recenter excreverant, non potuisse interire. Inter Barbaros obrutae, Romanam tandem linguam redolere videntur; & ne omnino eam deserant, ita reluctantur, ut non tantum pro vitae, quantum pro linguae incolumitate certasse videantur. Quis enim assiduas Sarmatarum inundationes & Gothorum, item Unnorum, Vandalorum & Gepidarum eruptiones, Germanorum excursus, & Longobardorum, si bene supputarit, non vehementer admiretur, servata adhuc inter Dacos & Getas Romanae linguae vestigia? quos nunc Valachos, ab optima sagittandi disciplina, dicimus.

In Dacia Romanae Coloniae & lingua:

Valachi a sagittando dicti:

Hic igitur per tot deinde tempora sanguis Corvini sane delituit: in Corvino tandem pago repullulavit. Ne id quidem sine magno divum numine factum est, ut veluti Corvinis auspiciis per tot annos Populus Romanus a Barbaris, ita nunc iisdem ducibus Christiana respublica provincias has a profana servitute liberaret. In hoc itaque vico, Joannes, Matthiae pater, natus est: cujus virtus ac gloria quanta fuerit, ex his, quae supra scripsimus, facile intelligi potest. Matthias, ejus filius, in Transsylvania ad Colosvarum natus, & ad tyrocinii usque tempus etiam immaturi, educatus est.

Hollés Jo. Corvini patria:

Haec fortasse remotius, quam res ipsa postulare videbatur, repetisse existimamur. Scriptoris ambitum plerique damnabunt: verum ne ab re quidem id fecimus, quando Matthias, antiqui sui generis haud inscius, nil molestius ferre videbatur, quam si quis ex invidis obscuritatem sibi gentis objecisset; aut barbara nobilitate tumens, citra propriae virtutis merita se praeferre studeret. Non ignorabat, adversarios ignobilitatem sui generis improbasse; vulgo quoque dicere, Valacha ipsum gente oriundum; nonnullos Hybridam appellasse, quem dissimilis linguae parentes ediderint; id inprimis citerioris Ungariae Proceres dicere, Valachum regulum non esse ferendum. Fridericum quoque Imperatorem iniquissime pati, opulentissimum usque adeo regnum, ab adolescente, & peregrino paene rege possideri, & ne coronam redderet, ab infestis nonnullis Optimatibus quotidie admoneri. Quin etiam Alamanni, suapte natura Ungaris infensi, ne Corvino sanguine Matthias ac pater, quemadmodum gentilitia Corvi insignia testabantur, natus esse videretur, autore Ciliae olim Comite, fabulam haudquaquam insulsam commenti sunt.

Sigismundum ajunt in Transsylvanis agentem, cum ingenua venustissimaque Valachi cujusdam nobilis puella concubuisse, hanc tertio e se mense repetitam gravidam deprehendisse, donasse magnifice, ac symboli loco annulum reliquisse: mandasse, ut quicquid pareret, diligenter aleret educaretque, educatumque ad se cum symbolo mitteret. Hanc deinde ample dotatam, Valacho haudquaquam ignobili, mox detecto facinore, nupsisse, qui ob dotis amplitudinem, & ingenui stupri gloriam, oblatam a puella conditionem minime recusarit. Scitum & elegantem hinc puerum in tempore fuisse editum, quem mater Joannem appellarit. Quum infans in matris gremio jaceret, advolasse corvum, & annulum symboli loco datum abstulisse. Parentem, ingenti dolore correptam, virum subito exorasse, ut corvum insectaretur, & annulum recuperaret, ne pueri spes magna, inauspicatae avis rapina, perderetur. Virum tandem, confosso sagitta corvo, annulum continuo recepisse. Joannem eximiae deinde pulchritudinis adolescentem, materno jussu ad Sigismundum venisse, & ostendisse annulum: recognito regem annulo praediis ac villis eum ample donasse. Quodsi vera haec fabula fuisset, quis ambigat, Sigismundum, profusissimae prodigalitatis Imperatorem, non solum agro, sed regno, quum virili prole careret, hunc esse donaturum? Vetustatis cognitionem, qui talia confa-

De Jo. Corvino, Sigismundi Imp. spurio, Ciliensis Com. fabula:

confabulantur, livor ademit, quando adolefcentis imperium facile tolerare non poterant. Nefciebant avita adhuc infignia corvum retinere, ne vetuftiffimi generis, & Romanae nobilitatis indicia deforent: non ficta, non ufurpata, non nuper excogitata haec infignia fuere. Multa haec eadem Imperatorum Romanorum numifmata referunt. In Budenfi agro ex aere & argento multa reperiuntur, quae ex altera, Imperatoris Conftantini caput, ac nomen, ex altera parte virum cum Confervatoris infcriptione nudum referunt, qui frameam dextra tenet, laeva vero hafta nititur, corvus eft ante pedes, annulum roftro gerens, qui fuo ramo defidit, ftantemque virum non fecus ac dominum refpicit. Quare multi Conftantinum Imperatorem inter Corvinos non immerito retulere. In vetuftis quoque lapillis, geminas Corvinorum imagines, gravi armatura munitas effe vidimus, ac confimilem pro pedibus adftare corvum. Tot igitur Corvinae domus monumenta, in Ungaria reperta, faepius admirati fumus: quin & Bornemiffza, qui urbano quaeftori a rationibus ferviebat, numifmata multa nobis oftendit, quae corvum cum annulo refpicientem referebant, & in Pannoniis ac Dacia reperta fuiffe affirmabat. Haec hactenus de Matthiae regis origine dicta fint. Nunc regno potitus adolefcens, a principio quae bella gefferit, quum numquam otii compos fuerit, in proximum librum transferamus.

RERUM UNGARICARUM

DECADIS TERTIAE

LIBER DECIMUS.

Ab initio regni, tria Matthiae regi graviffima bella fortuna propofuit, ut, non fecus ac Hercules, ad maximos labores natus effe videretur. Quae quidem non modo adolefcentem, fed alterum Annibalem Alexandrumve poftulaffent. Alterum cum Romano, cum Turcico alterum Imperatore intercedebat, tertium cum Boemis, qui initis inter fe focietatibus, quas Fratrias appellabant, Duce Gizkra, univerfam ulterioris Ungariae plagam, veluti fupra diximus, latrociniis & populationibus affiduis fic infeftam plane reddiderant, ut ne domi quidem, nedum foris quisquam tutus effe poffet; quin & fuburbana Pefthi quotidie incurfabant, diripiebantque. Fumum, Boemicaque praefidia, a Nova Buda profpectare licebat. Nam poftquam Elifabetha regina, Boemos cum Gizkra & Telepho in Ungariam introduxerat, eam usque adeo latrociniis, caedibus, & incendiis fecerat obnoxiam, ut nulla orbis ora ifta miferior dici poffet. *Tria Matthiae bella fe offerunt: Boemi vaftant Ungariam:*

Cum duobus igitur terrarum Imperatoribus bellum imminebat: quod quam arduum ac formidolofum foret, pro fe quisque facile animo metiri poterit. Ex his alterum Turcae ambitus, perpetui quidem hoftis, & late imperandi cupiditas redintegrabat. Quippe qui expugnato Pannone, fe caeteras Chriftianae reipublicae provincias facile domiturum effe confidebat; ne cladis quidem immenfae gravitatem, quam ad Albam olim Graecam a Joanne Corvino acceperat, oblivioni tradiderat. Immo quamvis nuntium de Matthiae regis declaratione triftis accepiffet, ne Corvinis iterum aufpiciis ad internecionem caederetur: inftaurabat tamen audaciam, adolefcentis hujufce inexperientia, ac rerum infcitia, quum per aetatem adhuc reformidari non deberet. *Turcae bella minantur Ungariae.*

 Alterum

Et Frideric. Imp. ab aliquibus Ung. Proceribus instigatus: Alterum Friderici Imperatoris ambitio, ac Nicolai Ujlaki factio fecerat, qui quum ad regnum aspirare nequiverit, Caesaris quam Corvini adolescentis imperium subire malebat. Hunc Grafnizer, Paumkircher, Hilderborn, Paulus Bánffi, Ladislaus Poloczius, ac nonnulli alii citerioris Ungariae Principes, sequebantur, item Comes Sigismundus, cui de sancto Georgio cognomen erat, nobilissimo genere natus, opibus, agris, villis, oppidis, clientelis, cognationibusque praecellens: quum inter Ungaros & Australes hic regulus dominatum haberet, Alamannorum factionibus adhaesit. Hi Caesari suadebant, ne coronam redderet, pro se asservaret, ejiceret e regno puerum, ac late demum in Ungaria imperaret. Promittuntur auxilia multa, commeatus, arma, opes; quibus excitatus Friderici animus, ad deturbandum regno Matthiam confestim incenditur.

Matthiae pericula: Praeter tria haec formidolosissima bella, quae imminebant, exhaustum accedebat aerarium, intestinae discordiae, factiones Principum varia Ungarorum studia, & nutantes animi: quae quidem omnia, non modo tenellum regis animum, sed fortissimum profecto quemque virum consternassent. Quin & multi inter Matthiam & avunculum gravia discordiarum semina interserebant, ut variis adolescentis animus erroribus implicitus, in diversa praeceps ferretur, ac demum ultro regno cedere cogeretur.

Rex igitur tot periculis difficultatibusque obsitus, haud quaquam animo consternatur, sed haec cum avunculo Michaele communicat, qui Gubernatoris munus recte gerebat: amicos paternos consulit, in primis Joannem Varadiensem Episcopum, Ladislaum Kanisam, Sebastianum Rozgonium, Emericum quaestorem, & Pancratium. De his tandem periculis, gravissimisque rebus, ad Senatum retulit, quo inconsulto nil agere decreverat. Senatus censuit, quum triplex bellum immineret, ac nullum declinari posset, ut tres uno tempore imperatores crearentur, ac *Tribus bellis, tres duces delecti:* suam quisque provinciam sortiretur, qui rem foris curent. Hi designantur: Magnus Simon, Sebastianus Rozgonius, Michaelque Szilagius. Simon in Fridericum Caesarem, qui sacram coronam a Legatis repetitam abnegarat; Sebastianus in Boemos; Michael in Turcas, expeditionem rite sortitur. Creatis ducibus, delectus habetur. Ungari, tot periculis circumventi, ne impune ab hostibus obrui viderentur, certatim dedere nomina: legionibus supplementa decernuntur. Et quum exhaustum foret aerarium, Optimates & Pontifices, pro virili quisque sua, turmas equitum & cohortes, sine publica stipe, mittere coacti sunt.

Ujlakii & citerioris Ungar. defectio: Vix haec quae diximus, referente rege, Senatus plane decreverat, quum rumor effunditur, Nicolaum Ujlakum, Paumkircherum, Helderbornum, Sigismundum, caeterosque Alamannicae factionis sectatores, a rege ad Fridericum Imperatorem, una fere cum tota citeriore Ungaria, defecisse. In ulteriore, Boemi quotidie grassabantur, & caedibus ac latrociniis ad Pesthum usque reddiderant infestam. Turcarum incursiones reformidabantur in dies.

Belli cum Caesare initia: Primum ex Austria bellum erupit. Caesar enim, in spem potiundae Pannoniae tractus, suum Praefectum cum quinque millibus hominum, veluti sibi cum Nicolao caeterisque suarum partium sectatoribus convenerat, superiorem Pannoniam invadere jubet. Samarianum is agrum, ex mandato, inprimis adoritur, vicos diripit, multa per deditionem oppida cepit: parere Caesari recusantes, populatur, multos captivos trahit; plerosque obstinatius agentes, caedibus, incendiis, rapinisque mulctat. In conventum tandem, quem Castri ferrei comitatum appellant, progreditur, ut cum sociis pariter castra conjungat. Ex inferiore Pannonia, ex composito, Nicolaus, cum tribus millibus equitum occurrit, ex quibus mille cataphracti, expediti caeteri fuere; item quatuor peditum cohortes adduxit, cum copiis quisque suis aliis conjurati extemplo convenerant. Matthias autem hoc tumultu haudquaquam consternatus, Magnum Simonem ab urbe cum exercitu in hostes properare jubet. Ex belli magnitudine animum non dejicit, sed exauget, ratus, se adversus Romanum Imperatorem tuto pugnare posse, quandoquidem si superarit, magna sibi gloria, si succubuerit, nulla adolescenti turpitudo futura est. Quare

tot

tot bellis circumventus, nequaquam animum remittit, immo majorem ex amplissima bellorum materia spem immortalitatis concipit. Addebant animum optimi Proceres, & amici paterno bello exercitati, peritissimi disciplinae bellicae, & domi forisque prudentes & magnanimi.

Simon adversus hostes castra movet, quacunque per eorum agros & oppida, qui defecerant, iter facit, passim cuncta diripit ac vastat. In reos perfidiae saevit, multos vicos incendit: ad Körmend tandem oppidum pervenit, quod in conventu Castri ferrei situm est, ubi hostes castra metatos fuisse audiverat. Forti mox animo e conspectu castra posuit, & e prospectu inimicorum vires emensus, indoluit, quod tam cito properasset, se numero ac viribus illis inferiorem esse sensit, & praeproperae festinationis repente pertaesus, quid potius ageret, haud facile succurrebat. Pugnam sine foeda fuga declinare non licebat, & capessere sine clade non poterat; neque illud etiam latebat audacibus saepissime favere fortunam. Spectatum sibi militum robur, ne pugnam detrectaret, hortabatur: demum in certamen descendere, quam terga vertere maluit. Quum hostem jam exercitum in aciem educere prospexisset, ipse quoque aciem instruit, & collatis utrinque signis pugna conseritur. Nicolaus dextrum, sinistrum Sigismundus cornu tenuit, in medio Alamannorum acies constituta certabat. Magno utrinque impetu concurrere. Nicolaum, rei bellicae peritissimum fortissimumque ducem, maxima pugnandi libido ac furor incesserat: veritum, si regio exercitui cesserit, multa se mala mansurum; si vicerit, adhuc pro rege dominaturum. Ne minor quidem metus Caesareos invaserat, qui perpetuam Caesareae Majestati notam inustum iri reputabant, si qua fati iniquitate succubuissent; magnitudo virium animos augebat. Contra Simon, fortunae tantum fidere Ungaros, & praesertim veteranos in acie hortari, ut strenue dimicarent, ne qua clarum nomen turpitudine inficerent; trepidos fugientes revocare in ordinem, succurrere laborantibus, confirmare nutantes, nullum boni militis ac ducis officium praetermittere. At illi nihilo segnius cuncta agere, in sinistro cornu, a Nicolao Rozgonio primum inclinati. Quod ubi Alamanni conspexere, cum praetorianis cohortibus, & cataphractorum equitatu, tantum in medio impetum fecere, ut Simonis aciem retro flecterent, quae militum defectu nullis subsidiis obfirmari poterat. Quum hactenus in praelio multi utrinque cecidissent, Simon, desperatis rebus, ut fuga saluti consuleret, mox terga vertit, omnesque dato signo secum fugam capere jubet. A tergo munitissimum relinquit equitatum, qui persequentium impetum remorarentur. Sigismundus ac Nicolaus, continuo receptui canere jubent, ne Alamannos in patrium sanguinem saevire paterentur, quando victoriae, non crudelitatis gratia dimicabant. Nonnullos, spectatis quorundam Ungarorum cadaveribus, poenitentia & dolor simul incesserat; lacrymas emisere plerique, & multi inter certandum, quum Ungaros ab Alamannis trucidari conspicerent, pertaesi discordiarum civilium, remissius dimicare coeperant. Simon, fusus fugatusque, ad Matthiam rediit. Caesarei, insolenti victoria elati, in Austriam solutis castris rediere.

Simonis in Austriacos infelix expeditio:

Simon fortunae fidens praelium excipit.

Praelium ad Kormend:

Quum regii milites, primo bello, Simonis ductu & auspiciis, parum prospere pugnassent, tanta verecundia & dolore correpti sunt, ut se a rege decimari postularent. Hos ille, vultu haud quaquam tristi, sed hilari jucundoque, excepit, talibus consolatus: *Optima futurae victoriae, haec auspicia esse, felicis esse principir, fortunam a principio iniquam sortiri, eam inconstantem esse ac variam; si principia fausta tulerit, finem deinde amarissimum praebituram, si ab initio infesta fuerit, felicem exitum, ob inconstantiam, procul dubio allaturam. Alexandrum, in perpetuo victoriarum successu, deos semper orasse, ut adversi aliquid interjicerent, ne exacto tenore felicitatis, imminenti miseriarum mole premi cogeretur: Polycratem, a principio diu felicissimum, exitum tandem miserrimum habuisse. Proinde orare omnes, bono esse animo, nihil e pristina fortitudine & audacia ex hac fuga remittere: quando numero ac viribus ipsi hostibus fuerint inferiores. Id demum in postremum enitendum, ut clara hanc notam victoria abolere studeant.*

Ungari primae cladis verecundia decimari postulant:

Matthiae responsum:

Matthias Ujlakium & Sigismundum Com. ad suas partes variis allicit:

Rex igitur haud quaquam animo consternatus, auxilium ab arte quaerit, conspirationem hanc intelligit dissolvi oportere: funem, ut ajunt, ex compluribus funiculis contortum, nisi dissolvatur, non facile abrumpi posse. Ad potiores conspirationis auctores, ac in primis ad Sigismnndum & Nicolaum, Oratores mittit, qui utrumque ab inceptis avocent, suadeantque rempublicam intestina dissensione diu labefactatam non ultra vexandam, e superioribus malis futura conjiciant; honestius congentili ac legitimo regi, quam peregrino factiosoque parendum. Item domi amplissima quaeque munera, latiores dominatus, & commune cum Matthia Imperium polliceantur: se regalem praeter titulum, a republica traditum, nil sibi reservaturum. Demum admoneant, ut imposterum perfidiae parricidiique notam, & universae Ungariae invidiam, evitent. Assiduis hujuscemodi legationibus sollicitati, tandem ambo vincuntur, ad regiamque fidem redeunt. Superiore namque bello experti, quam calamitosae reipublicae intestinae discordiae forent, quamvis novi regis & adolescentis imperium aegre ferrent, tamen id potius cum utilitate ac dignitatis accessione tolerandum, quam Ungariam in Caesaris servitutem afferendam esse censuere, quibus deinde, quum vellent eam redimere, haudquaquam foret integrum. Ad conditiones deinde pacis peruentum est. Nicolaum, Matthiae competitorem, genere opibusque pollentem, ut a rege deficeret, ambitio impulit: Sigismundum Austriae vicinitas, qua a Caesarea voluntate non sine periculo dissentire posse videbatur. Sed quum multo plus periculi ab Ungaris, quam Australibus immineret, redactus in angustias, Ungaricam tandem salutem tueri, quam Caesaream ambitionem fovere maluit. Matthias, ab ineunte aetate, callidum versutumque ingenium sortitus, habendam utriusque rationem censuit. Nicolai ambitum, promissa Bosnensis regni corona explevit: Sigismundum praefectura superioris Pannoniae sibi conciliavit; Joanni vero fratri provinciam Transsylvaniae cum imperio promisit.

Bellum in Imper. instauratur:

Ablatis duobus ex Imperatoria factione Principibus, qui viribus, consilio, & auctoritate praepollebant, ne parum quidem dein Imperatoris partes enervatae sunt. In eum statim exercitus reparatur, ne regnum, cujus nullum illi jus erat, impune invasisse videretur. Contra Caesar, qui e superiore victoria jam animum adauxerat, quamvis horum resipiscentiam inique toleraret, fortunam tamen a principio suis coeptis arridentem prosequitur. Novas in tempore copias instaurat, cogit auxilia, factionis auctores promissis onerat, & adversus regem iterum, ut arma sumant, hortatur; quod illi multo remissius facere visi sunt, deferbuerat enim ille furor, & conscientia sua correpti, ad sociorum, qui ad fidem regiam paulo ante redierant, exemplum, animos intendebant. Tandem a Friderico vexati, socia iterum castra conjunxere. Matthias Sigismundum, cui legiones duas, & supplementa dederat, cum Simone collega, adversus hostem ire jubet. Accepto is exercitu, forti animo contra proficiscitur: cum Caesareis in superiore Pannonia occurrisset, praelium nequaquam detrectandum esse duxit, sed cum collega, haud mora, dimicandi consilium init. Nunquam reges, inquit, Simon, sine aliqua secessione creari queunt: nam quum variae sint hominum mentes, & diversa studia, numquam uno consensu res, quae tanti momenti est, decerni potest. Post dissensionem, experientia duce, quae rerum magistra est, resipiscunt homines, & depravata sua judicia recognoscunt: ingenue fateor, me a rege defecisse, quando violenta regis fuere comitia, in quibus suffragiorum fuit adempta libertas, & subire nondum coronati adolescentis imperium, vix mihi suadere poteram ex usu reipublicae fore; neque praecocem regi sapientiam inesse credebam. Tu quoque, qui jussu regis in nos castra movisti, infeliciterque pugnasti, aliqua te nota infectum non diffiteris. Nunc, mi Simon, tempus adest, quo suam uterque notam abolere potest: ego fideliter, & tu cautius pugnando, utramque nunc, quaeso, turpitudinem exuamus. Exploratores dudum hostes propius adesse retulerunt; si idem quod sentio, tibi visum erit, cras ante lucem, instructa acie, in Caesareos, oro, prodeamus. Audacia quandoque deterrendus est hostis, & praesertim Alamannus

nus, qui, fuapte natura fuperbus, fi quem in hofte metum intelligit, tantam hinc infolentiam concipit, ut obftare nemo poffit: fi abfterreatur, audacia fic animo decidit, ut facile fufcitari nequeat. Proinde, convocatis centurionibus & praefectis, confilia communicemus, admoneamusque, ut antequam illucefcat, arma parent, & hoftes dato figno adoriantur.

Simon Sigismundi confilium non improbat, quippe quod fortis & aftuti ducis erat: cum tribunis militum, centurionibus, & praefectis, id ipfum decernunt, ex compofito, nondum illucefcente die, Caefareos adoriuntur; illi, quum ex improvifo Pannones adeffe vident, haud parum animo confternantur. Quamvis carrorum circumfeptu fe pro vallo muniverant, hoftis tamen impetum haud facile excipiebant, elato utrinque tumultu, ingentique clamore, tanta confufio in caftris oboritur, ut dum alii caftra tuerentur, vix alii tumultuariam aciem inftruerent. Mox quum extra prodiiffent, ab Ungaris continuo profligantur; caeteri, quum infultantium agmen tolerare non poffent, ab averfa caftrorum parte, relictis impedimentis, terga vertere. Inftat cum equitatu a tergo Simon, & multos in fuga caedit. Sigismundus caftris potitus, figna receptui canere jubet, laudatoque milite, ad regem ovans exercitum reducit. Rex igitur, qui duplicem in Fridericum expeditionem per Legatos jam fufceperat, in priore victus, in altera victoriam affequutus eft.

Convocato concilio pugna decernitur.

Auftrii caeduntur & caftris exuuntur:

Imperator, quum profligatum a Sigismundo exercitum accepiffet, vehementer indoluit, diffufoque rubore, hujusce belli fubinde poenituit. Caefarem ab adolefcente fuperari turpiffimum effe reputavit, & regni fpe decidit, & mitiora in pofterum confilia inivit. Illegitimae ambitionis poenitentia correptus, in proprii decori cogitationem recidit: & qui paulo ante de follicitando alieno regno cogitavit, dum longius futura profpicere nititur, Imperio deinde fuo timere coepit. Sed utinam, veluti futura providit, fic commoda, uti res ipfa poftulabat, confilia fubjeciffet. E diverfo Matthias de repetenda pertinacius corona facra cogitat: Legatos alios e Senatus confulto decrevit, qui longe majore quam antea humanitate, debitum fibi diadema repeterent, nullum infolentiae indicium ederent, quod in Corvina majeftate numquam deprehenfum eft. Praeterea de pace agerent, eum que hortarentur, & exorarent, ut loco filii Matthiam haberet, patrocinium, ut par erat, Ungarorum acciperet, & inter Ungarum & Alamannum nullum utrinque difcrimen ageretur. Legationis Princeps Varadienfis Antiftes erat. Hi quum ad Auftralem Neapolim Caefarem conveniffent, regia rite mandata expofuerunt: mitiorem quam antea Principem invenere, & quum Antiftes illum magis exorabilem nactus effet, fapienti & ornata dicendi copia eo rem adduxit, ut redditurum fe coronam ingenue pollicéretur, & Matthiam loco filii habiturum, percuffurum quoque perpetuum cum Pannone foedus, dummodo id aequis utrinque conditionibus offerretur. Pro corona, quam apud fe depofitam effe non inficiabatur, multa praeter aequum & fas mala fe toleraffe fatebatur, obfidionem hinc Neapolitanam, varias calamitofasque incurfiones, agri vaftationem, rapinas pagorum & incendia fe fuiffe perpeffum, ajebat; quin etiam infanos pro Ladislao feciffe fumtus; quarum quidem omnium rerum haud immerito rationem haberi oportere affeverabat. Poft haec affirmare, fe, intellecto Matthiae regis animo, qui pacem poftulat, & a falubri otio non diffentit, nihil in Ungariam ultra moliturum; & praefertim fi veteres amicos, & affertores fui nominis, quos habet in Ungaria, a rege fenferit bene tractari, & factiones ac fimultates extingui. Ad haec Legati, regio nomine affeveranter fpondent, Matthiam, data pace, redditaque corona, omnium immemorem injuriarum fore, & multo melius Caefareos quam Corvinos impofterum homines tractaturum. Eo demum pacto Legati a Caefare dimittuntur, ut de rependendis fumtibus, redimendaque corona, cum rege agerent, rem haud immature tractarent, de conditionibus ultro citroque decernerent, & Caefari referrent; interim inviolabiles ac facrofanctae induciae forent.

Hinc mitiora Friderici confilia:

Matthiae ad Frider. legatio:

Poftulata Friderici, & promiffa:

Induciae:

Le-

Legati Budam reversi, regem offendunt Boemico bello occupatum. Sebastianum enim Rozgonium, ad purgandam latrociniis ulteriorem Ungariam, quibus Boemi, ab Elisabetha primum Duce Gizkra introducti, fecerant obnoxiam, cum duabus legionibus Danubium trajicere jusserat; quin & Ladislaum Hedervarium, Agriensem Episcopum, in eos arma sumere coegerat. Auditis Oratoribus, & intellecto morbo Caesaris, quem avaritia nimium laborare senserat, non parva laetitia & animi magnitudine affectus est: quippe qui ex tribus bellis, primum & gravissimum, expleta Caesaris avaritia, extinctum iri speraț; reliqua prospere se gesturum esse confidit. Responsa Caesaris ad Senatum retulit: ex quibus Patres, ne minorem quidem laetitiam concepere. De conditionibus pacis, & redimenda corona, ocyus agendum esse censuerunt: unam tantum in ea re difficultatem esse sentiebant, eamque haudquaquam perdifficilem, multa pecunia opus esse, quam etiam si res ipsa tulerit, undique corradendam esse decreverant. Rex multo minoris a Matthia quam Senatu fiebat, quando e collata etiam stipe sacram coronam Ungaros ultro redemturos esse noverat. Interea Michael, regis avunculus, inferioris Ungariae fines adversus Turcas late tuebatur, & de initis cum Imperatore inducils certior factus, gravissima sollicitudine animi levatus est.

Matthiae nuptiae cum Georg. Podiebradii filia: Sub iisdem fere temporibus, regales nuptiae celebratae, quum post mortem prioris sponsae, de qua supra diximus, filiae Georgii regis Boemiae jam nuptiae instarent, quam, antequam emitteretur e carcere, desponsarat. Hanc magnifico duxit apparatu, miroque amore dilexit. Boemi hanc Proceres, Trenchinium usque duxerunt, hinc regali pompa Pontifices & Optimates Ungarici accepere, Budamque duxere, ubi nuptiarum solennitas celebrata. Catharinae huic nomen fuit. Vix quartum cum rege annum clausit, & ante coronationem immatura morte surrepta, in divique Sigismundi aede sepulta.

Boemicum bellum quinquennale: Boemicum igitur bellum instabat, quo misere Ungaria vexabatur. Hujusce mali Elisabetham, Ladislai regis matrem, causam fuisse ferunt. Haec prima Izkram ac Telephum introduxerat, quos Cassoviae, Zolio, multis quoque oppidis in ulteriore Ungaria, fane praefecerat. Successere deinde fraternae Boemorum societates, quae varia circum castella temporanea erexerant, impositisque praesidiis hinc discurrentes, cuncta longe lateque vastabant: latrociniis victum quaerebant, caedibus, rapinis, ac incendiis, omnia foedabant. Annos circiter octo & viginti pestis ista in ulteriore Ungaria debacchabatur, universam regionem, ad Pesthum usque, latrocinlis infestam facinorosa multitudo plane reddiderat. Joannem Corvinum bis ibi fusum fugatumque fuisse scripsimus. Nemo tanti fuit, qui funestam gentem extirpare, & hac regnum labe praeter Matthiam purgare potuisset. Bellum atrox arduumque fuit, & quod vix annis quinque absolvi quiverit. Praeter eos, quos diximus, facinorosae multitudinis, duo alii principes erant, qui praefecturae munus gerebant, alter Komorowzkius, Valgatha alter dictus est. In horum manu Sóvárum, Széckum, Cassovia, Zólyom, Bistricia, Scepusium, multa quoque alia oppida fuerant: item castella duo, Komorowzkius & Valgatha, in montibus temporario opere nuper erexerant, unde longe lateque tutiora latrocinia exercerent.

Duce Rozgonio: Nondum primus regni annus exactus erat, quum rex, composito fere cum Caesare bello, expeditionem Boemicam inivit. Sebastianus Rozgonius, cui belli hujusce summa data fuerat, trajecto, ut dictum est, Danubio, Agriam versus castra movit, ut se cum Ladislao, Agriensi tunc Antistite, conjungeret. Agriam celerrime pervenit, ut, antequam Boemi illa duo castella, quae in montibus nuper erexerant, munitionibus, ac milite confirmarent, quamprimum demoliretur: uni Galgózio, alteri castello Vadnae, nomen ab his nuper erat inditum. Sebastianus in primis Vadnam, in edito monte sitam, adoritur, quam nondum absolverant; fraternum exercitum in campo dimiserat, ut desilientes ex praesidiis Boemos inhiberet, ne quo confugerent. Primo insultu Boemos cum ducibus ambobus offendit, qui extra discumbebant. Valgatha, elato tumultu, cum non parva manu, Vadnam insiluit, ut eam adversus Ungarorum impetum tueretur: sed quum Sebastianum

tanto

tanto impetu oppugnantem e propugnaculo despectasset, ut nullo modo protegi posset, defecto statim animo aversa ex parte desiliit, & in Galgózium effugit. Quum Rozgonius Vadnam nihilo segnius oppugnare contenderet, tertia qua coeperat hora, caesis tantum septem ex hostibus, castello montano potitur, reliquos captos ad regem misit. Mox pari furore ad Galgózium properatur, quo Komorowzkius cum Valgatha paulo ante confugerant. Hi quum Vadnae expugnatione consternati forent, desperato Galgozii praesidio, non expectato hoste sese inde deripiunt, ut ad Sechum se reciperent, quod non procul ab Agria remotum est. Sed quum ad plana descendissent, a Ladislao Episcopo, copiisque regiis inhibiti, quas Sebastianus ad radices montium late diffuderat, ut diffugientes occluderent, Sechum intrare nequiverunt. Quod ubi prospexere utrique duces, cum septingentis fere Boemis in proximas profusam fugam sylvas continuo rapuere. Instat a tergo cum expeditissimo Episcopus equitatu, & in sylvis multos cepit. Imminente jam nocte, immissisque multis equitibus, qui eos assidue insectarentur, & disquirerent, is in castra rediit: Qui eos sequebantur, insequenti die, ingentem rusticorum manum in eos excitarunt; quare caedes ingens continuata. Hi ne longius vagarentur, tertio die cum ducentis & quinquaginta captivis in castra rediere. Rustici infensam ac execrabilem Boemorum multitudinem, octo circiter dies, sine intermissione sequuntur, caedemque continuant. Per nemora, saltus, & pagos, ubicunque deprehendunt, sine ulla commiseratione trucidant. Demum, ad internecionem omnes caesi, praeter ducentos & quinquaginta captivos, cum duce Valgatha, qui in sylvis captus est, quos Sebastianus omnes ad regem misit. Quare e septingentis, praeter alterum ducem, nemo superfuit. Hoc praelium, quod in Boemos primum fuit, circiter divi Georgii ferias gestum.

Boemor. duces a rusticis fugati, caesi, captique:

Sebastiani victoria usque adeo populis omnibus grata fuit, ut ad liberandam caeteram regionem, tot annos Boemorum latrociniis obnoxiam, multi gratuito militarent; quin etiam ita cunctorum studia succendit, ut e rustica multitudine hominum, circiter quinque millia ultro arma sumserint, crucisque tesseram altero, humero subsutam gestarint, ut ad sacram alios expeditionem incenderent. Hi ad Sebastianum & Magjar Blasium convenere; tertio ante Pentecosten die, castellum *Myslice*, quod ad templum divae Virginis illi quondam exaedificarant, magnoque praesidio munierant, mira celeritate circumveniunt, id a Cassovia tribus millibus passuum remotum est, tanto impetu oppugnare coeperunt, ut pugnam numquam intermiserint, donec praesidium expugnarint. Quadringenti, qui intus erant, ad unum omnes trucidati; una tantum muliercula superfuit, cui ratio sexus ignovit. Haudquaquam in tanto successu & animorum ardore, Sebastianus & Ladislaus frater, cum Magjaro Blasio, cessandum esse censuere: circiter Pentecosten *Galzech*, Boemorum praesidium, adoriuntur, & vi capiunt. Mox in Telephum & Axamithum, insignes latronum principes, castra movent, qui Sáros Patak, & varia castella tenebant: cum utroque ad Sáros praelium conserunt. Sed quum Boemorum duo tantum millia Telephum sequerentur, tantae multitudinis impetum perferre nequivere. Non est diu pugnatum, quamvis saevitia pugnae truculenta fuit; sexcenti ex his quamprimum caesi, capti vero ducenti. Quum caeteri terga dedissent, in hos rustici saeviere. Ad postremum, e duobus Boemorum millibus vix ducentos evasisse memorant. Axamithus in acie interfectus est. Cum quatuordecim tantum equitibus, Telephum fugam rapuisse ferunt.

Reliquias Boemorum Rozgonius exterminat:

Victoria, Rozgonius, & populorum studia, Boemicum bellum continuare jubent; quamvis id ipsum etiam quotidiana Matthiae diplomata imperarent. Fugientem Telephum Ladislaus insequitur, qui ad Saros se receperat, oppidum quidem in arduo monte situm, & non modo natura loci, sed arte quoque munitissimum. Dum hunc insequitur, Jászó, Boemorum praesidium, ad templum quoddam aedificatum, obsidet, ubi Uderczkium, unum e principibus facinorosae gentis esse senserat. Uderczkius nocte clam elapsus, ad aliud praesidium, quod in Poloniae finibus erexerat, effugit, quod *Breznicze* nominabant. Jászó Ladislaus insequenti die

die per deditionem accepit. Quamquam Uderczkii fuga, ad obſidendum Breznicze ipſum hortaretur, Sáros tamen, ubi Telephus erat, remorabatur. Quod quum obſediſſet, paucis poſt diebus, facta deditione, recepit. Mox Uderczkium repetit: quem quum ad Novum caſtrum, in finibus Poloniae ſitum, confugiſſe per exploratores plane noviſſet, imminente hieme in Ungariam ad regem ovans revertitur. Ea aeſtate haec omnia, quae diximus, in Boemos feliciter geſta ſunt; quod quidem bellum poſthac vix annis quatuor tranſigi potuit.

Szilagius in regis invidiam adducitur: Sub eodem fere tempore, invidorum opera arteque, Michael Szilagius in regis invidiam usque adeo adducitur, ut de avunculi morte, de ſe optime meriti cogitarit. Simultatis cauſam nemo ſat exploratam habuit. Nonnulli probum virum, ſumma integritate praeditum, & ab omni denique ambitione alienum, affectatae tyrannidis inſimulant: quam ſi affectaſſet, oblatum in comitiis regalibus regnum a multis Optimatibus accepiſſet, neque pro nepote tantopere laboraſſet. *Ejus rei probabilis cauſa:* Qui vero aequius judicare viſi ſunt, ob invidioſum gubernationis munus & auctoritatem, maximam conflatam in hunc invidiam ab adverſariis, ejusque ſeveram adverſus regem cenſuram, hujusce mali cauſam fuiſſe, prodidere. Haud ſecus atque pater, profuſam Matthiae adoleſcentiam liberius caſtigabat, corripiebat clam tetricis quandoque verbis, ne aetatis vitio in gravem intemperantiam prolaberetur. Qui autem regis gratiam voluptatum lenociniis inire nitebantur, & quicunque Michaelis aut potentiam reformidarant, aut inviderant dignitati, utrique certatim in nepotis odium adducere ſtuduere: alteri, ne diſſimilem ſibi regem haberent; alteri, ut invisi hominis auctoritatem attenuarent, & inuſitatam in comitiis audaciam ulciſcerentur. Quod ut facile aſſequerentur, variis apud regem criminibus eum afficiebant: accuſabant anhelatae tyrannidis, ſuſpiciones varias ſuſcitabant, & liberas illius increpationes, ſeveramque cenſuram, in malam utique partem interpretabantur. Accedebat elatus regis animus, qui ſenis imperium & admonitionem haud facile tolerabat. Atqui memini, Matthiam Viennae, paulo ante mortem, ſaepe dixiſſe, ſe in adminiſtrando regno, numquam alieno conſilio eſſe uſum, quin etiam a ſui regni principio, vix unius anni ſpatio Gubernatoris moderationem & conſilium tolerare potuiſſe. Quare factum eſt, ut tanto magis delatorum criminibus foret obnoxius.

Eo igitur maledici rem adduxere, ut ad conjiciendum in vincula Michaelem, regem ſane perpulerint, rati quoque, exin ad mortem adducturos. Rex, male perſuaſus, avunculum, graviſſimi colloquii gratia, ad Tibiscum amnem feſtinare jubet, ſe illic propediem adfuturum eſſe ſignificans. Is, nepotis chirographo admonitus, cum expeditiſſimo feſtinavit equitatu, neque non veritus, ne qua malevoli ſuſpicione regis animum depravaſſent, quorum iniquam in ſe mentem eſſe intellexerat: verum jus ſanguinis, vis paternae charitatis, & immortalis beneficii magnitudo, omnium mentem ſuſpicione abalienabat. *Szilagius Matthiae juſſu capitur.* Quum utrique ex compoſito ad colloquium conveniſſent, Michaelem in proximo Tibiſci pago, a validiſſimo equitatu circumventum, repente capi jubet, & in vincula conjici. Vix haec dixerat, quum a praetoriana cohorte ex inſperato capitur, non parum nepotis facinus, ac rei inſolentiam admiratus. Quin etiam aliqui, non probe ſentientes, expoſcente rege manicas & pedicas, avunculum reſpondiſſe ferunt: in meo curru diſquirite, quas regi comparavi, ut, ſi quid improborum criminibus impulſus in avunculum auderet, tales Gubernatori poenas daret. Ex his verbis, falſo aliqui virum illum integerrimum calumniis affectatae tyrannidis afficiunt. Contra qui adfuere: quid haec rei inſolentia, Matthia, ſibi vult, protinus exclamaſſe dicunt: hem, haec pro dato regno merita avunculo rependuntur? haec gratia cumulata refertur? Num haec Michaelis fides & charitas promeretur? qui pientiſſimi te loco parentis, ad ultimum cum ipſa domo redactum interitum, e carcere eductum, ad regni faſtigium evexit. Huc te improborum conſilia & delationes adduxere, ut regnum ab inauditae ingratitudinis infamia auſpicareris? O infauſta regni auſpicia, o inauditam nepotis impietatem, o inſignem ingratitudinem, ubique gentium praedicandam!

dam! Si hostis tuis fueris, quem alienum tibi fidum inveneris? Non me propria calamitas, & illata praeter aequum & fas turpitudo, sed gravis tui nominis expectationisque jactura vehementer angit; sat vixi, satque laudis domi forisque mihi comparavi. Ego nihil mihi timeo, conscientia rerum bene gestarum me bene sperare jubet: sed quae te ex hoc facinore supplicia manent? quae tibi numinibus laesae pietatis ultoribus expendenda sunt? haec ipsa me sane terrent. Talia occlamitantem rex ultra tolerare non potuit, imperavit in vincula conjici, & mox ipse terga vertit. Circumstabant illi, qui obstruendas avunculi dictis aures esse suadentes, asserentes jure captum, aliud nunc dicere in regem, aliud esse molitum: verba cum rebus haudquaquam consentire, nepoti semper durum morosumque fuisse, nullave lenitate usum, sed dicta factaque pariter improbasse, & ut sibi cunctarum rerum laudem compararet, hanc in gubernando artem usurpasse. Duos Ungariam reges, paribus auspiciis imperantes, numquam habuisse. Matthiam regno satis esse, & ea quidem sapientia, ut neque tutore, neque curatore indigeat, qui his ex lege dari solent, qui rationis impotes & consilii reputantur. His igitur animum adolescentis sic incendunt, ut colloquium regis efflagitanti, obstinatius abnegaretur. Insequenti die Michael, jussu regis, vinctus, ad Vilagosvarum, quod lucidum castellum interpretantur, Turcis quoque finitimum, non sine cohortis praetorianae custodia, ducitur. Committitur duobus castelli praefectis, qui, ob Turcarum metum, cum valido id praesidio tenebant. Horum alteri Gregorio Labathlano, Georgio Dachio alteri nomen erat. Commissum sibi virum in carcerem conjiciunt, custodes praeficiunt, omnes evadendi modos inhibent; ceterum pro viri dignitate bene tractant. Exoranti, ut veterem fidumque coquum, domini gulam probe callentem, sibi servire permitterent, concessere.

In vincula conjicitur.

Et Világosvárum ducitur:

Interim Michaelis inimici, haudquaquam ultra cessandum rati, multa apud regem in ejus mortem moliuntur, & tot miserum criminibus onerant, ut nepotem ad indicendam avunculo necem impellerent. Vincitur tandem iniquis persuasionibus tenellus adolescentis animus, & pro invidorum libidine, praefectis custodiae regio diplomate mandatur, ut extremo supplicio Michaelem afficiant. Id inscio rege sub adulterinis plerique literis factum existimant, qui rei veritatem diligentius explorarunt. Gregorius & Georgius, hunc capite mulctare jussi, ne praecipiti quidem consilio, in re tanti momenti, utendum esse censuere: id improborum scelere, ac inscio rege factum esse rati, consilia inter se conferunt, alterumque ex ipsis, ad explorandam regis voluntatem, omnino mittere decernunt, & de Michaele supplicium sumere non deliberant, quousque ex ipso regis ore imperiosum mandatum explorator non acceperit; in regium sanguinem nequaquam temere, neque uno, nisi altero ac tertio, eodemque capitis ac rerum supplicium interminante edicto, saeviendum esse arbitrantur. Gregorius ad explorandum regis animum proficiscitur.

Interea coquus, astus ac fidei juxta compos, cum tribus conservis, pari fide praeditis, liberandi domini consilium init: improvisum, ad rem perficiendam, Turcarum incursum comminiscitur, ex arce Turcas adesse clamitans, praesidiariam cohortem, adhibitosque custodes, omnes arma sumere jubet, se quoque in arma furere simulat. Credula e castello multitudo prodit, novissimus cum tribus conservis iste subsequi fingens, mox egressis a tergo portam obstruit, & quibusdam caesis, qui in arce remanserant, fracto carcere, Michaelem educit, in pristinam libertatem asserit, castellique dominum statuit. Ad falsum quicunque tumultum prodierant, quum nihil vidissent, subinde reversi, occupatum a Michaele castellum, & occlusam sibi portam comperiunt: quum vi recipere niterentur, illico rejecti abiere. Michael igitur, salute simul & arce ex insperato potitus, rustica manu sibi deditissima, commeatibusque oppidum complevit. Mox accitis amicis, ac suis legionibus, imposito praesidio obfirmavit. Memorabili nimirum moderatione posthac usum ferunt, quippe qui recuperata salute viribusque suis, non ad ulciscendas nepotis inimicorumque injurias, sed ad vindicandas a Turcarum incursu inferioris Ungariae oras,

Coqui astu Zilagius carcere liberatur:

animum intendit: in posterum se curia abstinendum esse censuit. Ad regem mox nuncium salutis suae misit: *Se plus coquo quam nepoti debere significans; quando alter inique in carcerem conjecisset, conjectum fide liberasset alter, & hic ingratitudinis, fidelitatis ille, perpetuum sibi nomen comparasset.* Ne parvo quidem hinc Matthias rubore suffusus esse dicitur; nec aliquod doloris indicium edidit. Saevitiam aliena culpa patratam recognovit, & faciles maledicentibus aures haudquaquam adhibendas, hinc primum didicit. Rescripsit ad avunculum, liberationem suam, quae propediem instabat, fuisse gratissimam, atque id duntaxat tristitiae attulisse, coquum, liberationis auctorem, pietatis & resipiscentiae sibi laudem praeripuisse. Id nonnullorum scelere factum esse non inficiatur, quorum libidini se regni initium, aetatis vitium, auctoritasque regia nondum obfirmata, fecerat obnoxium: se nihil in eum cogitasse affirmabat, quod praeter beneficii magnitudinem, & sanctitatem cognationis esse videretur. Quin etiam haud parum auctoritatis ex hac re sibi comparasse fassus est, quum improbi plerique Proceres hinc Majestatem regiam revereri & timere dudum occoeperint. Eum igitur bono animo esse jussit, & futuram propediem honestissimam reconciliationem nuntiavit. Sunt qui ferant, id ex industria a Matthia factum, ut debitam suae Majestati reverentiam, & Optimatum metum, ab avunculo primum auspicaretur. Sed de his hactenus.

Szilagius regi liberationem suam literis indicat.

Responsum regis:

Insequenti anno, quum Boemicum in visceribus Ungariae bellum, & necessaria Michaelis reconciliatio superesset, Sebastianus Rozgonius primo tempore, jussu regis, in Boemos castra movet: ipse propediem, ut se avunculo reconciliaret, ad Tibiscum amnem profecturus erat, quamvis regni negotia cunctationis aliquid interjicerent. Boemi ligneum in monte castellum fecerant, quod Patha nominarant, non modo loci natura, sed arte ac praesidii robore magnitudineque munitum: id inprimis praefectus regis adoritur, obsidetque. Primo die, quum se ad expugnandum accingeret, intercedens pluvia praelium diremit: secundo pugnam instaurat, completa fossa vallum aggreditur militem quemque fortissimum lignea moenia subire jubet. Contra illi, quum se acriter oppugnari cernerent, subeuntes deturbant, admotas muro scalas rejiciunt, in hos saxa devolvunt, alios discusso securi capite diruunt. Ipsi quoque sagittis, lanceis, sulphureisque missilibus petiti, haud impune saeviunt. Multi utrinque eo die caesi, saucii vero multo plures. Quum irritos sibi conatus Rozgonius fore existimaret, ne frustra tempus tereret, ad regem venire decrevit, haud ignarus, hoc bellum regias quoque vires addecere. Audit, ad Tibiscum amnem, reconciliationis gratia, illum iter facere. Quare extemplo sequutus, in citeriori Tibisci ripa, ad Várkon, regem adit: in ulteriore, ad Thiszavásony Michael erat avunculus. Dies ibi aliquot acti sunt, colloquium in Tibisci ripa celebratum: pauci utrinque arbitri adfuere. Multae a principio ultro citroque intercessere incusationes & querelae, multae utrinque purgationes interjectae: ad postremum, postulata & concessa mutuo venia, pacati animi, & admotis deinde Pontificibus, Praefectis legionum, & Proceribus, reconciliatio non fine lacrymis, ac icti perpetui foederis solennitate, transacta.

Rozgonius, in Boemos movens, frustra Patham obsidet.

Matthias ad Tibiscum Szilagio reconciliatur.

Post haec Michael Szilágius, regem Agriam usque sequutus, ut frequens ibi de imminentibus bellis, & distribuendis expeditionibus, conventus haberetur. Hic Michael, recuperata dignitate pristina, inferioris Ungariae provinciam cum imperio sortitur, ut adversus Turcarum incursiones eam solita diligentia & fortitudine tueatur. Sebastianus, ductu auspiciisque regis, in Boemos revertitur, ut una cum rege, caeterisque Proceribus, superiorem Ungariam latrociniis & servitute Boemica liberet. Michael, in provinciam mox profectus, castellum Kevi, quod prope Senderoviam situm est, mira arte, ac omni munitionum genere, ne quid a Senderovia, a qua nimium sibi timebat, mali jam acciperet, obfirmavit.

Michael praefecturam infer. Ung. sortitur:

Matthias, reconciliato avunculo, omni fere improba sollicitudine liberatus, expeditionem Boemicam forti animo adoritur: inprimisque Patha, ubi Sebastianum frustra pugnasse diximus, dura obsidione circumvenit, & ea quidem mente, ut numquam hinc recederet, donec hostili & calamitoso oppido potiretur, quod latro-

Matthias cum Rozgonio in Boemos movet.

trocinantium asylum esse noverat. Hostes, praesentia & apparatu regio consternati, per internuntios inprimis cum eo agere coeperunt, ut quatriduanas secum inducias faceret, interea de facienda inter se deditione decernerent. Dantur induciae, & pactiones inter eos factae, ut, si ad statutum diem auxilia non haberent, sese dederent; quae quum habere nequivissent, quum omnes rex aditus occupasset, ad praestitutum ex compacto tempus deditionem fecere. Multa adhuc oppida & castella supererant, partim olim ab Ungaris, partim ab ipsis erecta, quae Boemi pertinaciter retinebant. Recepta Patha, Matthias Saiomenthe, Saióque castellum obsidet, quae in superiore Ungaria olim erexerant, eaque sine magno negotio recepit. Deinde ad Balozuar castra movit, & potitus oppido, paucis mensibus tria praesidia expugnavit: inprimis Gömör, deinde Trenchin, tertio Usdin. Supererant & alia, quae Boemos adhuc Ungaria cedere non patiebantur: haec, non multo post tempore, Matthias in ditionem suam plane redegit. Namque Rimaszétsinum, & nonnulla alia, partim vi, partim ex deditione cepit. Duos hic annos, a Pathae obsidione, in hunc usque diem exegerat: Gisкram autem nondum attigerat, Boemorum principem, & hujusce belli moderatorem, qui ad Zólyom late dominabatur.

Patham occupat:

Multaque oppida alia:

Expugnatis rex praesidiis & oppidis, quae paulo ante retulimus, Budam rediit, ibique Emericum Quaestorem regni, cum magna potestate reliquit. Nam in superioribus, Emericum e paternis amicis haud dubie primarium, spectatae virtutis & sapientiae virum; in inferioribus vero Ungariae partibus Michaelem avunculum, rite praefecerat. Quin & Emerico Stephanum Bathorium collegam adjecerat, vetustissimo Ungarorum genere natum, veluti variis in locis ex universa historia colligi potest, virum profecto impigrum, ad gerenda tantum bella natum, ab initio aetatis de se maxima quaeque pollicentem, quando a tyrocinii sui die tantam fortitudinem, prudentiam, severitatem, cum inaudita castitate conjunctam praetulit, ut ex eo tempore, quanti foret, augurari quisque facile potuisset. Stephanus, Emerici frater natu minor, impari auctoritate, contra tunc fortitudine & probitate pari, ut cum fraterna laude certaret, in eo bello fuit. Sáros oppidum, haud invito fratre, circumvenit: ubi cum validissimo sane praesidio, Pan Matthiam, Korabin, Maczyn, Belian, & Russian, exploratae virtutis ac fidei centuriones, Giskra praefecerat. Id in edito monte situm; ad radices ligneum castellum fuerat Boemorum, quod Ungari vi ceperant. Stephani peditatus, absente inscioque ipso, Sáros adoritur & oppugnat. Quum pugnam temere iniviſſet, parum prospere dimicatum: plures enim ex Ungaris quam Boemis, in eo praelio, caesi captique. Sáros ab altera Eperies, ab altera Sebesinum parte habet; ad quintum lapidem est Eperies, ad decimum Sebesinum, ubi Stephanus hibernabat, quod quidem totum e materia confectum est. Boemi, recenti victoria elati, e Sáros in Sebesinum descendunt, ut ligneam civitatem incenderent. Stephanumque cum cohortibus caperent. Equitatus autem, qui in castris erat, prospecto Boemorum insultu, a tergo adurget. Quum illi Sebesinum oppugnare succendereque coepissent, suburbanaque diriperent, instant a tergo isti, universumque in se impetum convertunt. Pugna hic atrox & foeda committitur: diu variante fortuna pugnatum, & multi ultro citroque saucii & interfecti. Boemi tamen, numero viribusque in tumultuario illo praelio superiores, Ungarorum tandem equitatum inclinarunt: is terga dare coactus, rapta in proximas sylvas fuga, diffunditur, & instante nocte pugna dirimitur.

Matthias, constituto ibidem Emerico Báthori quaestore, Budam abit. Ei additus Steph. Báthori:

Stephanus frustra Sáros oppugnat.

Boemi Sebesinum oppugnantes, Ungaros se adorientes fundunt.

Quum a suis male pugnatum Emericus ac Stephanus accepissent, irritatis multo magis quam olim animis, & arctiore quidem obsidione Sáros obducunt; locum natura arteque munitissimum, & vi necquicquam expugnabilem, inedia superandum esse decernunt, vias omnes praeoccupant, ne quid commeatuum a Giskra posset inferri. Boemi, postquam sibi aqua & cibo ab hoste interdictum esse intelligunt, ne fame absumerentur, ad Emericum Stephanumque Bathori literas mittunt, quibus colloquium sibi dari postulant: quod quum facile impetrassent, Pan Mat-

Emericus & Stephanus Sáros deditione capiunt.

Matthias, cum collegis, de deditione Sárosi, legibusque ejus, agere occipiunt. Post dies aliquot eam transigunt, & ea quidem conditione, ut salvis corporibus & impedimentis oppidum dederent. Conditionem Emericus accepit, tertioque die Sárosio potitur. Post haec recepto Sáros, quod magni momenti esse videbatur, ad recipienda finitima oppida, quae adhuc gravi Boemorum imperio premebantur, ad Uivár mox castra mota, paucisque mensibus Uivár, Scepusium, Kesmarkumque recipitur. Caetera quoque castella, Boemorum quoque praesidia, partim deditione, partim pecunia recepta sunt.

Mox plura alia oppida:

Giskra, scriptis regi literis, gratiam petit.

Solus Giskra supererat, calliditate, experientia, & animi magnitudine praestans. Is, intellecto regis ingenio, quum se viribus imparem novisset, subornata cum eo liberalitate agendum esse reputavit, ut arte potius se suaque tueretur, quam regem beneficio superaret. Conflatum in se regis impetum, ac Ungarorum invidiam, brevi quidem epistola declinavit: *Ex ingenti mea in Ladislaum olim regem charitate, rex inclyte, in impietatem & latrocinia incidi, sic me Deus adjutet, invitus: Elisabetha Regina, ut posthumi adversus Polonum regni jura tuerer, hanc mihi ulterioris Ungariae oram, introducens dedit. Posthaec variae facinorosorum manus insequutae, quas libentissime data magna licentia admisi, ut facilius, utcumque possem, delegatam provinciam propugnarem. Feci id pro virili mea, non minus obstinato, quam fido animo. Polonos saepe fudi, cum patre tuo bis prospere conflixi, Ungarorum potius invidorum proditione, quam mearum legionum viribus adjutus. Ad haec usque tempora traditam mihi provinciam in mea potestate servavi, atque, si adhuc Ladislaus viveret, sub ejus ditione servarem: nunc autem, quando illo mortuo, te e carcere non sine divino numine ad regiae Majestatis fastigium, praeter opinionem omnium, elatum esse video, nimirum haudquaquam sic humanitatis expers sum, & ab omni ratione destitutus, ut inter Ungaros ultra saevire, & cum divina voluntate colluctari velim. Quid paterna virtus ac merita, quid indigna fratris mors, & generosa tua indoles, ac intempestiva sapientia mereatur, non me latet. Facinorosas hactenus societates, quae hic sub tutela nominéque meo longe lateque latrocinia agitabant, forti animo ejecisti, & exstirpasti omnes: solus Giskra superest, ad hunc usque diem infestus, qui nescio quid magni de Matthiae triumphis & gloria augaratur. Proinde, ne laudis victoriaeque tuae primordia, invitis numinibus, intercipiam, id mihi certum esse scito, me provincia ultro cessurum, obtemperaturum victrici Matthiae dextrae, & ubique gentium ipsius imperata facturum, acceptisque Legatis civitates & oppida sponte resignaturum.* Haudquaquam spes Giskram consiliumque fefellit. Rex, perlectis literis, se ab hoste multo pulchrius armis, quam beneficio vinci posse ratus, ad eum continuo Legatos misit, qui oppida reciperent, Giskram, abire volentem, suo nomine remorarentur, conditionem optimam, & amplissima quaeque dona pollicerentur. Legati mandata transigunt, compositisque rebus, ad regem Giskram, promissa incolumitate, ducunt. Gratissimo ac hilari a rege vultu his verbis excipitur. *Numquam me beneficentia, mihi crede, Giskra, superabis: turpe est reges acie vinci, sed beneficio turpius; immo quicquid in regem meriti confertur, foeneratorium illud esse debet, ut regia dignitas rite servetur. Sat mihi tua fides virtusque spectata est. Tu autem quando inter raros referendus es, ad aliena te servitia exire, Giskra, non patiar. Sub Matthiae ductu & auspiciis, eadem, qua sub Ladislao quondam, fide, stipendia facies. Quare quod nostra sine bello reddideris, quod nihil ultra negotii facessere decreveris, quod liberalitate potius, quam acie agendum esse censueris, haec in primis a Matthia tuo nunc habeto. Lippam & Zólyom oppidum tibi recipito, quinque ac viginti aureum millia dono nunc accipito, honestissima te cum Proceribus Ungariae affinitate conjugari tolerato, commodissimamque mecum militiam gerito.* Giskra ad haec, regia liberalitate confusus, quum supplicio potius quam magnificis donis se dignum esse judicaret, in lacrymas convertitur, & pauca respondens, fidelissimum perpetuumque obsequium, interjecto sancte juramento, regi pollicetur & devovet. Paucis post mensibus, Joannis Ország, praestantis quidem Proceribus e multis, filia deligitur, qua cum Giskra, cum solenni apparatu, nuptias celebravit, & addictam regi fidem ad mortem usque sancte servavit. Telephus autem, qui ante fusus & fugatus erat, in Boemiam rediit. Quum datam nemini

Redditis urbibus omnibus, venit ad regem:

Regis in eum liberalitas:

Joannis Ország filiae desponsatur.

Telephus ob perfidiam depaupera-

mini fidem praestitisset, eo miseriarum redactum fuisse ferunt, ut in foro sportulam circumferret, & vix quandoque obulum haberet, quo ad popinas paululum carnis emeret. Tales igitur perfidiae latrociniique sui poenas facinorosorum ille princeps expendit. Hic demum belli Boemici finis fuit. Nam postquam Giskra cessit, nil ultra superfuit. Miseram tandem Ungariam, quae annos octo circiter & viginti Boemorum latrociniis & rapinis obnoxia fuerat, & nulla umquam vi liberari potuerat, Matthias, inito regno, grassatoria turba purgavit. *tus, in Boemiam redit: Finis belli Bohemici:*

Sub iisdem temporibus, Turcarum bellum oboritur. Mahumetes enim, consternatam ex Albana quondam clade spem, ad subigendam Pannoniam resuscitare coeperat. Impellebat ad hoc adolescentia regis, Procerum discordiae, Friderici ambitus, & intestina finitimaque bella, quae nondum adhuc, neque tam feliciter, composita esse noverat: Halibegum igitur, superioris Mysiae praefectum, Pannoniam, trajecto Savo, incursare, ferro ac igni cuncta vastare jusserat, Syrmiensem in primis, desidente Savo, agrum invadit, Kölpen, Sanctumque Demetrium, populosa tunc oppida, diripit & incendit. Adaucta mox audacia, longe lateque populatur. Ad Futtakum usque discurrit, opulentum sane oppidum, in Danubii ripa situm, quod vix fossa ligneaque moenia a ferae gentis incursu servare potuerunt. Effuso rumore, pro Turcarum libidine omnia misceri diripive, extemplo Michael, & Petrus Zockoli, Chianadiensis Episcopi pater, vir impiger ac strenuus, ne minori quidem animi magnitudine, quam rei militaris disciplina praestans, cum tumultuariis occurrunt copiis, ne ultimum illum inferioris Pannoniae tractum, quem adhuc Magnam Italiam appellant, in Turcarum servitutem conjici paterentur. Haud procul a Futtako ingenti praeda onustos adoriuntur: Halibegus, obstricta arctius captivorum turba, & deposita praeda, instructum in hos equitatum convertit. Pugna vehementi utrinque impetu inita, quando abactam hi praedam efferre, contra isti spolia recuperare studebant, paribus utrinque viribus aliquamdiu dimicatum. Sed Halibegus, intellecta Ungarorum pertinacia roboreque, dimissa tandem praeda terga vertit, ne ditandi gratia vitam amitteret: id ipsum reliqui fecere Turcae, equorum pernicitate freti. Instat a tergo Petrus, & recuperata praeda, longoque captivorum ordine, adhuc latrocinii ab hoste poenas exigere contendit. Cum eo pari celeritate expeditissimus regis equitatus insequitur: at ubi ad Savi fluenta perventum est, maxima in ripa caedes redintegratur, nam e Turcis, quicumque instantem a tergo hostem reformidabant, pars in amnem se projicere, peti telorum multitudine, ac juxta demergi; alii, ne inulti caderent, in hostem se convertere, & ad mortem usque obstinatius dimicare, multi instaurata in ripa acie, animosius agere, & pulchre ibi oppetere. Pauci demum, cum equo Savum tranantes, Senderoviam se recepere. Ad Sarnon usque oppidum hos Petrum profligasse ferunt. *Bellum Turcicum. Mahumetes per Halibegum Ungariam inf. depopulatur. Ungari in Turcas movent: Pars ultima Ung. infer. Magna Italia dicta: Halibegum caedunt. Praedam & captivos recuperant.*

Halibegus qui Senderoviam aufugerat, foedae fugae turpitudine usque adeo angebatur, ut eam propediem abolere decreverit. Quatuor millia expeditissimorum delegit, ut clandestino incursu Transsylvaniam invaderet, & magna caede incendioque patrato, in Mysiam se repente reciperet. Matthias, qui praeter aetatem, profani hostis astum noverat, illum haudquaquam quieturum esse ratus, omnes legionum Praefectos eo diligentius fines tueri, & cautius cum Turca agere jubet. Clandestinis, quid ille moliatur, exploratoribus scire praecipit: futuram in Transsylvaniam excursionem illi referunt. Rex Pancratium imminentis periculi admonet, imperatque, ut impositis ubique speculatoribus, provinciam a Turcarum incursu tueatur, vel, si eos alio iter capere senserit, occurrat. Pancratius, regia mandata servans, ad Themesuárum cum validissima Scythulorum manu Turcis occurrit. Cruentum hic praelium initur: Halibegus, recenti turpitudine se exuere, contra Pancratius provinciam tueri, & perniciosae gentis audaciam proterere contendit. Multi utrinque cadunt; sed quum Turcae Ungarorum vires ultra tolerare non possent, haud invito Halibego fugam rapiunt. Instant a tergo Scythuli, duceque Pancratio ne parvam quidem stragem patrant, & ad Danubium usque sequuntur. Halibegus fusus fugatusque Senderoviam revertitur, & prospecta novi regis fortuna, *Turcae invadunt Transsylvaniam: Caeduntur ad Temesvárum:*

multo

multo posthac cum adolescente cautius agendum esse reputavit. Duplici jam clade confectus, graviter angitur, quum suo multum nomini hinc detractum iri veretur.

Matthias, de recipienda a Frid. corona, agit per Joan. Episc. Varad.

Matthias contra majore fit in dies animo, majores pectore spiritus concipit; & quum pro vita, ut ita loquar, hucusque pugnarit, pro gloria posthac certare decernit. Unum obstabat, quod, antequam rite coronaretur, nil sine magna sollicitudine se moliri posse cernebat: quare coronae redemtionem, Joanni Episcopo Varadiensi, spectatae fidei & prudentiae viro, commiserat. Is clam cum Imperatore, ne inconsulto quidem rege, rem ita composuerat, ut coronam Ungaria millibus aureum septuaginta redimeret. Quum id Proceres forte sensissent, ad Imperatorem scripsere: se conventionem cum Joanne Varadiensi transactam dudum accepisse, nimiumque mirari, propriam tanti coronam redimere oportere: ejus Majestatem admonere, ut cum Joanne cautius agat, a quo, ne verba dentur, admodum vereatur, quum nihil de conventione hac gravissima ad Senatum hactenus sit relatum. Ipsam, sine Senatus Consulto, nullo modo fieri posse. Quaecunque a Joanne ultro citroque agitata sint, ipsis haec invitis ac inscius fuisse tentata. Quum has Imperator literas accepisset, ad Joannem quamprimum scribit: initis inter se pactionibus, quantum ex illorum literis intelligere potuit, regni Proceres stare nolle, obmurmurare passim, & conqueri pretii gravitatem, quod solvere non possent, atque si etiam solvendo essent, tanti numquam redimerent. Proinde petere, se occasione fieri certiorem, anne pactiones initae pro factis an irritis & infectis haberi debeant. Joannes, perlecta Imperatoris epistola, quum forte Varadini foret, extemplo ad Matthiam, qui Szegethini copias comparabat, ut in transalpinos proficisceretur, suas cum Caesareis literas misit, quibus Optimatum quorundam avaritiam & improbitatem patefecit. Rex, ubi utrasque perlegit, ne Caesari verba dare videretur, Varadinum cum Proceribus extemplo concessit, ibique coacto Senatu, de bello & corona agi coeptum est. Inde profectus Cibinium venit, ubi postquam de redimenda corona decretum est, ibidem Septemviri quoque creati ex consulto Patrum, qui sacram coronam redimerent, redemtamque cum decenti ut par est apparatu referrent. Septemviri designati hi fuere: in primis Joannes Varadiensis Antistes, Stephanus Metropolita Colocensis, Nicolaus Uilack, Ladislaus Palócz, Emericus Quaestor regius, Lamberger, & Benedictus Thurócius. Soluto Senatu, rex in transalpinos, Legati ad Caesarem festinarunt. Sed de Matthia prius, deinde de coronae redemtione dicatur.

Pactum pretium denegant Proceres:

Matthias, indicto Varad. Senatu, de reducenda per Septemviros corona, Cibinii decernit:

Matthiae, Draculae liberando expeditio:

Rex in transalpinos, ad liberandum Draculam e Turcarum manibus, contendere dicebatur; cui mulierem, suam quoque consanguineam, legitimo matrimonio conjugarat. Illac profectus, nescio qua causa, quando id nemini satis compertum est, Draculam in Transsylvania cepit: alterum vero Draculam, a Turca in provincia praefectum, praeter omnium opinionem approbavit; hunc Budam captivum duxit, decennalique carcere mulctavit. Inauditae crudelitatis & injustitiae Draculam fuisse memorant: hunc ajunt, Turcarum Legatis, in praeveneratione, pilea Phrygia ex patriae instituto deponere recusantibus, confirmandi moris gratia, tres capiti clavos affixisse, ne amplius amoveri possent; innumeros palis Turcas praefixisse, & inter eos cum amicis laute discubuisse, mendicos insuper omnes deperditae ignaviae, miserabilisque valetudinis & fortunae, lautissimo convivio excepisse, deinde cibo vinoque completos, injecto igni absumsisse; item Turcis saepe captivis cute pedes exuisse, contusoque sale perfricuisse, mox lingentes salsis plantis capras adhibuisse, quae linguae asperitate cruciatum augerent. Mercatorem Florentinum, de asservandis pecuniis sollicite percunctantem, in media deponere via jussisse, & nil de numerata nocte pecunia mentientem, incolumem dimisisse. In Barbara regione tanta severitate usum, ut in media quisque sylva cum rebus tutissimus esse posset. Hunc deinde Matthias in pristinam dignitatem fane restituit, sed in Turcico demum bello caesus, caput ad Mahumetem dono missum.

Equitum

Equitum Legati circiter tria millia duxere, ut coronam pro dignitate afferrent. Quum in Australi Caesarem Neapoli esse sensissent, Sempronium venere: sed antequam urbem inirent, a Caesare potestatem impetrarant, ut Semproniensium hospitio uti liceret, donec de corona transigeretur, & re transacta, integram civitatem relinquerent. Sempronium enim olim, una cum arce, Elisabetha Caesari oppignorarat. Deinde cum universo Neapolim equitatu Oratores contenderunt. Quum urbi appropinquassent, Caesar ab arce copiarum multitudinem admiratus, ex insolentia rei formidare coepit: mox portas jubet occludi, disponi per moenia stationes, & hanc non legationem, sed hostilem exercitum reputare. Quum portas propius accessissent, easque sibi legationis jure patefieri postularent, eo obfirmatius obditae. Paulo post Caesaris Orator urbe prodiit, non tot dicens copiis, nec tam expedito coronam equitatu repeti, sed insidias obtendi, expugnari civitates, praedas abigi, & agros vastari solere. Demum, ne initae concordiae pactiones rescindantur, Caesari placere, Joannem tantum Varadiensem Episcopum, cum ducentis equitibus, urbem tuto intrare exireve. Respondere Oratores, Sacrae coronae religione se adactos cum magnifico equitatu venisse, nullam suspicionem concipi oportere, se a Caesaris voluntate nequaquam dissentire. Quare Joannes cum ducentis duntaxat equitibus Neapolim ingressus est; caeteri collegae Sempronium rediere. Mensis hic a Joanne actus: demum re composita, cum Imperatore peregit, ut Ladislaus Paloczius, Sempronio Neapolim advocaretur, qui sacram coronam recognosceret. Duas coronas adulterinas, affabre ab Imperatore factas, rumor erat, ne vera dignosceretur; atque id quidem Romanorum exemplo, qui duodecim ancilia, ne verum facile intercipi posset, Mamurio auctore fabricati sunt. Ladislaus accitus, veram sacramque coronam primo obtutu signo quodam recognovit. Paumkircher & Groph Nickel, a Caesare Sempronium ad reliquos missi, qui eos ad urbis moenia ducerent, & allatas pecunias explorarent. Insequenti die, ad suburbana perventum est, tunc iterum ultro citroque redintegrata contentio: nam nec coronam hic sine pecuniis, nec illi pecunias sine corona dare volebant. Par utrinque intercesserat differentia. Varadiensis tamen & Pataviensis Episcopi interventu, praestita utrinque fide, factum est, ut ad portas urbis uno eodemque tempore, & hinc corona Legatis, & hinc pecuniae Caesari traderentur, unoque momento compensatio fieret. Itaque res ex composito transacta, & sacra sexaginta millibus aureum Corona redemta; conditiones perpetuae pacis, eodemque exemplo exscriptae, utrinque datae, ne violari aut aboleri facile possent. *Quicunque Caesaris Friderici, & Matthiae Corvini, Pannoniarum regis, initum nuper foedus & concordiam scire cupit, ista legito: Caesar, ut exortum e deposita sibi corona bellum extinguat, Pannoni, cujus est, ne regnorum moderatori injuriam facere videatur, eam reddito: pactam juste pecuniam accipito: Matthiam filii loco semper habeto: jus omne regni illi cedito. Contra Matthias, ut parem beneficio gratiam referat, Caesarem tantum parentem agnoscito: si liberis absque legitimis extremum diem obierit, Pannonici regni jus Caesaris mox esto: quin & nonnulla Neapolitanae ditionis oppidula, vicique, intra Pannoniae fines effusi, potestatis quoque Caesareae sunto: Alamannus & Ungarus, sine ullo discrimine, ab utroque Principe tractator, veterum injuriarum sectator, instauratorve discordiarum, capitalis esto: quicunque demum foedus rite sancteque percussum laeserit, sanctionemve hanc cum summa per Legatos potestate initam violarit, veluti publici & communis otii pacisque interceptor, & deorum penatium violator, igni ferroque ut foeda porca feritor.*

Legati Ung. 5000. equ. coronam redemturi Neapolim abeunt.

Pro 60000. aur. Corona extradita, & perpetua pax componitur:

Pacis conditiones:

Coronam igitur Sempronium, quae annos quatuor & viginti sub Caesarea potestate fuerat, singulari pompa, laeti festivique, haud aliter atque rem coelo demissam, teniis advehunt, ubi Oratorum auctoritate promulgatur edictum, lateque diffunditur: quicunque recuperatae sacrae Coronae gratia & religione capiuntur, liberam visendae recognoscendaeque potestatem omnibus triduo Sempronii fore. E finitimis oppidis & pagis, religionis amore, innumera multitudo confluxit, agnovit, agnatamque praereverenter adoravit: mox Budam delata, in arceque recondita.

Corona publice Sempronii exponitur.

Budae in arce reconditur.

Matthias, ejectis Syrmio Turcis, obsidet Jaitzam:

Sed Legati ad regem festinarunt, quem in Syrmiensi agro adversus Turcas agentem invenere; hinc etenim Turcas per Ladislaum Marcum praefectum legionis nuper ejecerat, & hoc bello succensus, adauctusque animo quod sacrum diadema redemerat, & cum altero Imperatore terrarum pacem fecerat, ad obsidendam Jaitzam properabat. Haec urbs est in edito monte sita, in mediterranea Illyrici regione, quam duo amnes circumfluunt, praeruptisque rupibus & vadis obfirmant. Ad radices montis, & urbis ambitum, confluunt, admixtique una in Savum deinde feruntur: a tergo profusa planities, Bossniensis quondam regni haec caput erat, inexpugnabili arce ab hostibus inaccessibilis. Res est altiuscule repetenda

Georgii Despotae filii, eorumque fata:

Georgio Despotae, de quo multa supra diximus, liberi, tres mares fuere, Stephanus, Georgius, & Lazarus. Stephanum & Georgium Turca excaecavit. E Stephano Lupus, mirae fortitudinis; e Georgio, Despota nostri temporis, Joannes ac fratres sunt geniti. Lazarus, qui regno successit, unam tantum filiam genuit, quam Stephanus Bossnensium rex uxorem duxit. Is, defuncto Lazaro socero suo, non solum uxore, sed regno quoque una potitus, Bossnae & Rasciae juxta dominabatur, Turcico ingenio, summa impietate, & profana religione praeditus. Anno salutis quadringentesimo sexagesimo tertio supra millesimum, quum in superiore Mysia late imperaret, blanditiis Mahumetis, Turcarum Imperatoris, e castello clam evocatur, accitus in colloquium repente capitur, Barbari jussu cute exuitur, regnum, quod a patre dolo surripuit, cum vita simul amisit. Hujus igitur temeritate scelereque Rascia & Bossna, cum magna Serviae parte, in Turcae ditionem pervenit.

Matthias vi urbem Jaitzam, arcem deditione capit.

Matthias igitur, quum Savo tantum se a Turca disterminari conspicaretur, rem sacra profecto Corona dignam aggredi constituit. Exploratis Jaitzensum animis, qui Turcae jugum aegre ferebant, extemplo cum magno exercitu Savum trajicit, Jaitzamque contendit, quatuor dierum itinere a Savo remotam. Ad clarissimum facinus juveni animum addiderat diffusus rumor, Pium Pontificem ab urbe Roma universam in Turcas Europam suscitare. Quare primo impetu, ne obversantibus quidem oppidanis, urbe potitur: arx sola supererat, quam Turca cum validissimo praesidio retinebat. Hanc die noctuque oppugnare adoritur, non modo loci natura, sed arte, milite, machinis, & commeatibus munitissimam. Dies noctesque arte quavis & ingenio, praeterea vi, prece, doloque vexat. Harambegus tandem, Praefectus arcis, colloquium regis petit; datur adeundi copia. Quum honorifice a rege exciperetur, aliquantisper utrinque subticitum: Turca tandem exorsus, arcem ob rerum inopiam se rediturum pollicetur, si abducendorum captivorum copia, salvis corporibus & impedimentis, fiat; sin minus, Imperatorem propediem adfuturum interminatur. Respondit rex, liberandorum captivorum gratia bellum hoc nuper suscepisse, & se ne minimum quidem famulum concessurum. Conventio tandem de deditione arcis transacta: Turcis data potestas, quicunque sub rege stipendia facere vellent, commode possent; qui nollent, tute dimitterentur. Harambegus, regem sequutus, cum ducentis equitibus, coronationem ejus, recentis victoriae testimonio decoravit. A Kalendis tandem Octobris urbem ceperat, decimo septimo Kalendas Januarias arce potitur. Eodem quoque tempore, ne ingrato hibernare otio videretur exercitus, septem & viginti circum finitima oppida recepit.

Harambegus Jaitzae praefectus Matthiam sequitur.

Compositis in provincia rebus, impositoque Jaitzae praesidio, Servatoris nostri natalibus, victor & ovans Budam ingressus, & cum ingenti Senatus populique laetitia ac plausu exceptus est. Supplicationes diis immortalibus institutae, apud omnes aras rex divina facta. Tantum hinc nominis Corvino regi comparatum, ut non modo Pannones sacro diademate dignum, sed Veneti, Pontifices, caeterique Christianae reipublicae Principes, hunc unicum adversus Turcas Imperatorem creandum esse censerent.

Matthias ovans Budam redit:

Mahume-

Mahumetes Othomanus, audita Jaitzae captivitate, quae illius regni caput erat, usque adeo indoluisse dicitur, ut parum abfuerit quin corde disrumperetur. Exercitum circiter triginta millium hominum mira celeritate comparavit: ante, per faevitiam hyemis, Jaitzae fuocurrere nequiverat, numquam enim arcem tam cito captum iri fibi perfuaferat. Ad haec teftudines, catapultas, arietes, ac caetera tale genus parat, fulphurea inprimis tormenta; nullum novae munitionis genus omittit, ac defidente hiberna vefania, quum primum licuit, Jaitzam oppugnare adoritur. Urbeculam, Ungarorum praefidio munitam, ariete aeneisque machinis, quas circum collocarat, die noctuque quaffat, nunc tormentis territat diruitque, nunc nocturna oppugnatione pertinaciffime vexat. Nulla oppidanis requies datur, quippe modo moenia refarcire, modo interiora foffa, vallo, aggereque communire nituntur: mulieres & pueri militaria aeque munia obeunt, pro communi falute, pari ftudio, quisque decertat. At ubi Mahumetes fat murorum dirutum effe putat, aperto Marte civitatem invadere audet; praeterea tot acies inftruit prae multitudine copiarum, ut dies tres pugnam continuare poffet. Nam antequam noviffimi defecerint, primi, inftauratis viribus, praelium redintegrare facile poterant. Quare ex omni parte urbem adoritur, non folum pervia, fed inacceffa quoque loca milites tentare jubet: ipfe a tergo inftat, omnes ad praelium hortatur, praeter murales coronas ingentia militi praemia pollicetur, recuperandam Jaitzam occlamitat. Quum nihil Turca ceperit, quod vi amiferit, patratum fociorum ignavia dedecus objicit ingeminatque, quod praefenti virtute abolendum effe vociferatur. Turcae tanto impetu moenia fubeunt, ut multi pinnas vel muros confcenderint; plerique figna moenibus impofuiffe vifi, moxque ab oppidanis rejecti funt. Clariffimum Ungari facinus commemoratur, qui quum Turcam Imperatoria figna turri imponere contendentem fufpiceret, correpto fimul hofte, fe praecipitem ex alto dedit, ut Corvina adhuc figna ftare viderentur. Tanta caedes eo die facta eft, ut foffas hofte complerint. Ex oppidanis multi caefi, faucii fere omnes.

Mahumetes refectis copiis, fummo impetu Jaitzam rurfus impugnat.

Matthias, audita faeviffima Jaitzenfium obfidione, Emericum Scepufienfem mox cum duabus legionibus accurrere jubet. Vir ille impiger ac ftrenuus, non minus animo quam prudentia & aftu praeftans, ocyffime mandata peragit. Nuntios multos praemittit, qui rumores differant, Corvinum regem cum numerofo exercitu propediem adfuturum. Sentit Turca, undique Ungaros propediem adfuturos; quoties, & quam infeliciter Amurathes pater, & ipfe, collatis fignis, cum Corvino duce pugnarit, memoria repetit. In repentinum fubinde timorem conjicitur, eumque auget recens & improvifa Matthiae victoria. Increbrefcentibus deinde rumoribus de Corvini regis adventu, quum dudum adfore nuntiaretur, prae nimia trepidatione, relictis munitionibus, machinis, & impedimentis, in Macedoniam fe recepit. Emericus, fola fama civitatem acerrima obfidione liberavit Inftaurato mox praefidio, & obmunita Jaitza, ad coronationem, quam rex edixerat, feftinavit. Hic tertiae Decadis finis erit.

Matthias Emericum Scepufienf. jubet Jaitzae fuccurrere.

Qui fola Corvini advenientis fama Mahumet. relictis impedimentis repellit.

DECADIS TERTIAE FINIS.

ANTO-

ANTONII BONFINII RERUM UNGARICARUM

DECADIS QUARTAE

A SAMBUCO REPERTAE,

LIBER PRIMUS.

Matthias Albae Rex coronatur an. 1464.

apta Jaitza, & magna Bosniae parte, postquam Matthias, adaucta jam bruma, Budam pervenit, nihil profecto Corvinae magnanimitati fuit antiquius, quam de legitima coronatione cogitare. Huic igitur, ex Senatus consulto, Palmarum dies praestitutus est: ad quem cum e remotissimis oris, prae sevitia hyemis, Optimates ac Nobiles, Magistratus & Legati, adesse nequivissent, in diem Parasceves res ipsa est prorogata. Albam igitur, e sacro profanoque ordine, omnes Principes, Pontifices, cum universa Ungariae Nobilitate, convenerant, ut regem, praeter aetatem de republica bene meritum, & ad clarissima quaeque facinora natum, sacro rite diademate, quod nuperrime redemerat, coronarent. Hic statuto die, regalibus quibusque insignibus, in divi Stephani Basilica, Dionysius Széch, Strigoniensis Metropolita, in frequentissimo tot gentium conventu, Corvinum ex more decoravit. Tanto populorum plausu, & coronatus, & circumvectus est, ut hunc magnanimum regem alterum Alexandrum, alterumve Caesarem, invictissimum Pannoniae propugnatorem, variis linguis tot populi conclamarent: plerique Martem Scythicum, nonnulli Romanae gentis reliquias appellant. Dona missilia, numi, vectes, ac caetera tale genus, quae in ea celebritate spargi solent, profusius & magnificentius, quam unquam antea, diffusa sunt. *Corvino regi feliciter, liberatori Pannonicae gentis feliciter, Matthiae victori cuncta feliciter,* certatim miles cum plebe ingeminabat. Multos eo die viros equestris ordinis dignitate donavit; quibus autem torques aureos, aut purpureas lacernas adjecit. Spectata a cunctis Pontificibus & Proceribus non sine admiratione profusa regis magnificentia, quae omnium sibi ordinum animos admodum conciliavit; pro ejus vita, mira follicitudine, utriusque sexus & aetatis omnes homines, vota nuncuparunt. Anno igitur Servatoris quadringentesimo sexagesimo quarto supra millesimum, regni vero sexto, coronatum esse dicunt.

Joannem Vitézium Ep. Varad. Comitatu Bihariensi donat.

Illud nequaquam omiserim, quod in referenda gratia monumentum inter coronandum fecit. Joannem Varadiensem Episcopum, de patre, deque se juxta bene meritum, amplissimo illo ditissimoque Comitatu perpetuo donavit, ut ipse posterique Pontifices legitime fruerentur: qua quidem donatione Basilica Varadiensis, divae Genitrici a divo Ladislao rege dicata, plurimum aucta & ditata est. Privilegium Matthias, alto solio praesidens, sacra corona, sceptro, pomoque conspicuus, proprio ore protulit. Id tale fuit: *Cum Joannes Vitézius, cui pater moriens nos unice commendavit, nobiscum utramque fortunam subire non recusarit, pari quoque discrimine nobiscum*

Tenor ejus Privilegii:

biscum in captivitatem inciderit, liberarit Boemico carcere, domi forisque nobis consilio, labore, opera, semper affuerit, dissensiones & bella represserit, in Boemica, Turcica, Transsylvana, & Bosnensi expeditione, vel sua praesentia, vel copiarum auxiliis, nunquam nostra castra deseruerit, & salutari demum legationis officio gravissima quaeque negotia feliciter egerit, coronamque nunc sacram longo postliminio retulerit: placet Nobis, Patribusque conscriptis, eum, successoresque suos, ob singularem, qua in divam Genitricem & Ladislai numen afficimur, religionem, Comitatu Bihariensi perpetuo donare, ut eadem fidelitatis officia commodius continuare possit, & Nos, evitata ingratitudinis nota, haud indebita virtuti praemia persolvamus.

Transacta celebritate coronationis, Matthias, cum singulis Pontificum Optimatumque ordinibus, Budam rediit, ibique aestatem illam tranquillam egit. Quotidie varia spectacula edidit; illud nunquam defuit certamen equestre curuleve, praeterea leonum venationes, duo triave gladiatorum paria, quibus apprime delectabatur. Quin & ipse quotidie in hippodromo equestri certamine depugnavit, tanto robore & audacia, ut cum fortissimo quoque infestis hastis congrederetur; nullam in certamine dignitatis suae rationem haberi jubebat, quin & publico id saepe agebat edicto. Aurigatione assidua usus est, nil ignavia & desidioso otio duxit abominabilius, multas in regno lites inter aestivandum Budae composuit. Appropinquante jam autumno, haud ultra terendum in spectaculis Budae tempus esse putans, ad suscipiendam aliquam expeditionem, non minus utilem, quam necessariam, animum intendit.

Jaitzae victoria succensus, de Turcico iterum bello cogitare cogitur; nullum enim aliud succurrebat antiquius, neque sibi neque reipublicae gloriosius, magisque necessarium. Insidiosum & praepotentem a tergo hostem habebat, quem neque negligere, neque per ignaviam, sine extremo periculo, ullo modo dimittere poterat: quare, audacia hostem vincere satius esse ducens, delectum habuit, undecunque potest, auxilia cogit. Accessere piae auxiliaresque cohortes Crucigerorum militum, quas Moldaviensis Episcopus secum adduxerat. Cum decem igitur millibus equitum, Futakum venit: sequebatur eum Joannes Emus, Venetorum Orator, qui etiam in captivitate Jaitzae cum rege fuerat. Nam cum Veneti duobus ante annis a Turca graviter in Peloponneso vexari coepissent, & ad Isthmum ab Jonio & Aegeo mari cum fossa murum tumultuaria opera duxissent, ut peninsulam a Turca protegerent, circumventi vi, multitudine hostium irritos conatus habuere; ad ineundum cum Pannone foedus recurrerant, & Oratorem hunc miserant. Deinde Pius Pontifex, cum universam fere Europam, promissa peccatorum omnium impunitate, in Turcarum bellum concitasset, venisset Anconam, eique Christophorus Maurus cum x. instructis triremibus continuo affuisset, lenta febri correptus, biduo post, xix. Calend. Sept. humanis excessit. Cardinei patres quinque & quadraginta aureum millia Christophoro Duci, quae in Pontificia arca repererant, dedere, ut ea Matthiae adversus Turcas acerrime pugnanti mitteret. Id a duce perquam diligenter factum. Foedus igitur cum Pannone Venetoque percussum, plures annos sexaginta aureum millia Veneti Matthiae contulere, ut perpetua cum communi hoste bella gereret. Joannes igitur Emus, legatus hic annos tres fuit: haec cuncta bella spectavit: cum Oratoribus tandem regiis, qui ad Paulum Pontificem proficiscebantur, ut infra referetur, in Italiam rediit. Sed e diverticulo redeamus.

Matthias Turcicum bellum parat:

Suppetiae Pontificis:

Foedus cum Venetis, eorumque suppetiae:

Rex, trajecto deinde Savo, Mysiam superiorem ingressus, Zoynichum Rasciae oppidum, in arduo monte situm, obsidet. Ad protegendum Savi fluminis vadum, ne interciperetur ab hostibus, Stephanum Colociensem Archiepiscopum cum validissimo equitatu reliquit. Dum Zoynichum arcta obsidione circumvenit, quod a Savo quadraginta millibus passuum remotum est, & fodinas habet argenti, ad expugnandum Strebernicum, Emericum cum praetorianis cohortibus mittit, quod viginti millibus passuum distabat a castris, & exuberantibus usque adeo fodinis pollebat argenti, ut ab argento sibi nomen invenerit. Strebro enim Sclavonica lingua significat argentum. Milites immissi, cum gloriae, tum argenti cupiditate, tanto

Matthias Zoynichum obsidet.

Strebernicum, argenti fodinis uberans, per Emericum Ba-

hor em capit. tanto impetu oppugnare adoriuntur, ut uno alterove praelio ceperint. Potiti oppido, cuncta diripiunt, Turcas multos capiunt abducuntque: imposito repente praesidio, praeda onusti, & in castra laeti redeunt. Jam duos circiter menses Zoynichum obsederant, acerrima saepe pugna vexarant, & adhuc expugnare nequivere. In oppugnatione novissima, Emericus, equitum praefectus, immissa ab oppidanis sagitta, oculo praefigitur, parum abfuit quin oculum erueret; nimio dolore correptus, & dejectus animo, in tentorium refertur. Rex, praefecti sui vulnere consternatus, multo deinde remissius agere coepit. Dein rumor haud parvus increbuit, Mahumetem, ne argentea oppida desereret, cum numeroso propediem exercitu adventurum, collatis cum rege signis omnino pugnaturum, cum quadraginta millibus hominum in horam affuturum. Hac fama Emericus, oculo saucius, multo gravius angi & absterreri, regi consulere, ut soluta obsidione castra amoveat; dicere, se Turcae imparem, & militem, longo bello & assiduo labore defatigatum, refici & recreari oportere; se omnino cum victoria & ingenti praeda redire. Postero die fama haec magis magisque militari metu & mussitatione augeri coepit; oborto tandem tumultu, Turcas haud procul abesse, & jamjam cum instructo agmine affuturos, rex, sola fama perterritus, signa tolli, & castra moveri jussit: id cum tanta militum trepidatione factum, ut relictis tormentis aeneis, & plerisque impedimentis, ad Savi ripam continuo se receperint, mox amnem remensi, in Syrmiensem agrum rediere. Aequam hic aliqui utrique Principi volunt fuisse fortunam, quippe quae, veluti ad Jaitzam, solo adventantis Corvini nomine Mahumetem machinas aeneas & impedimenta deserere, ita sub Zoynichi moenibus, ad Turcae famam, Ungaros, authore Emerico, turpem fugam rapere jusserit.

Matth. fama Mahum. adventantis obsidionem solvit, Emer. suadente.

Matthias Szegedini conventum multorum Procerum indicit.

Postquam falso rumore ac metu se correptum intellexit rex, haud quaquam obsidionem illam repetendam esse censuit, sed frequentissimum Szegedini conventum indixit, ubi de commodo reipublicae, & suscipiendo rite bello, multorum sententias audire voluit. Szegedinum igitur castra movit, quo caeteri Pontifices ac Principes edicto publico convenere. Inter primarios Dionysius Zéchius affuit, Metropolita Strigoniensis: Joannes †, Quinqueeclesiensis Episcopus, Poeta nostri temporis nimium insignis, ac Michael Országh, Palatinus, qui ea sapientia, probitate, ac fortuna fuit, ut, cum sub Sigismundo florere coeperit, quem in Italiam dispensator sequutus est, sub quinque regibus, numquam intercepta felicitate, ad extremum usque finem, vitam cum summa laude & authoritate peregerit. Hunc Matthias, ob singularem prudentiam, experientiam rerum, & aequitatem, abdicato Ladislao Gara, Palatinum creavit. Affuere praeterea caeteri Optimates frequentissimi: sed Dionysius eodem anno, paulo post habitum ea hyeme conventum, vita defunctus est, vir perpetua laude, & commendatione dignissimus. Octo millia aureum, quae ad instaurandam Basilicam legarat, in belli usum a rege usurpata. Joannes Vitézius, cum Varadiensi se Pontificatu abdicasset, Strigoniensis Metropolita, ob multa merita, spectatissimamque fidem, non sine maxima aliorum affectatione, a Matthia pronunciatus, & Pontificia authoritate approbatus est.

† Janus Pannonius. Michaelis Országh Palat. laus.

Mortuo Dionysio Zéchio in Archiep. Strigon. successit Joan. Vitézius.

Legati Romam pro subsidio belli Turcici mittuntur:

In eo conventu, ut, quid decretum fuerit, ex regiis ad Venetum Ducem litteris satis exploratum habeo de bello Turcarum, & mittendis Romam Oratoribus, praesente Joanne Emo, Venetorum Legato, actum est. Oratores duo praestantissimi, omnium consensu, designati: Joannes Quinqueeclesiensis Episcopus, vir summa eloquentia & doctrina praeditus, & Joannes Rozgonius, unus e principibus Optimatum. Mandata his data, ut Paulo Pontifici obsequia promta deferrent, & adversus communem Christianae reipublicae hostem opem & auxilia implorarent. Joannes Emo, quia pluribus Turcarum praeliis adfuerat, veluti spectator & testis laboris fortitudinisque Pannonicae, tertius his adjectus est. Illam aestatem Budae spectaculis rex exegit.

Matthias movet in Croatiam.

Cum primo coronationis anno haec in Rascia gesta fuerint, secundo ingruente Septembri, in Crovatiam castra movit. Expeditionis quae causa fuerit, nondum satis

satis compertum habeo. In Frangipanes Comites, qui Segniam, Modrusiam, & varia Dalmatiae oppida tenebant, obsequiaque parum grata praestiterant, regem tunc aliquid moliri voluisse opinantur. Ea namque tempestate multi ex ea familia, quae Romana est habita, reguli comitesve florebant, inprimis Stephanus Modrusiensis, deinde Martinus divinus duoque Joannes. Plerique, regulorum nobiliumque nonnullorum injuria eo iter intendisse dicunt, qui universam provinciam latrociniis & rapinis infestam effecerant. Rex igitur Albam primo venit: octo ibi dies egit, quibus equestres ludos semper exhibuit, ibi quoque Suohla Boemus, vir impiger ac strenuus, infesta hasta pulchre decertavit.

Rex Alba profectus, cum Zagrabiam iter intenderet, ad tertium lapidem a quodam pago, pluribus a Suohla exoratur, ut missione donaretur. Remotam is militiam, & sterilem causabatur. Ut missionem impetraret, aut ansam quaereret abeundi, ab intempestivi stipendii efflagitatione rem inceperat, ut abnegato stipendio etiam invito rege jure sibi abire liceret. Duos in hac re sibi socios fuisse memorant, Georgium Patolezki, Moraviae regulum & Franciscum generum, Boemum; verum illa fuit discifcendi causa, sperabant enim, procul abeunte rege, Pannoniam, veluti gubernatore destitutam, latrociniis spoliisque patere. Suohla demum, invito rege, cum sociis abiit. Reversus in Ungariam, ad grassandum potius, quam militandum, inprimis castellum regis, quod Kostolán appellant, occupavit; deinde societatem illam Boemicam, quae ex cognomento Fratrum nomen acceperat, in Moravia tum aestivantem, & ab Imperatore Romano inauctoratam, ocissime convocat, erat enim haec hominum fere septem millium, & ad lucrum faciendum in Ungariam invitat, opulentas populationes, & commoda ibi latrocinia pollicetur. Fraternus hic exercitus, Suohlae pollicitis oneratus, Pisonium venit. De occupanda hic Tirnavia agi coeptum. E centurionibus unus erat Ungarus, cui Blasio Podmaniczki nomen erat; hic patriae gentis charitate correptus, libero in medium animo prodiit: *quocunque me*, inquit, *socii, nostra societas ire jusserit, sive in Polonos ire cogor, sive in Boemos, Alemannosve, nulla umquam erit in me mora; sed in patriam arma sumere, quando praeter fas & aequum est, id nullo modo praestare possum. Deterret impietas, & religio interminatur, patriae charitas inhibet, & praesentanea supplicia dii penates patriique proponunt. Proinde, aut alio nunc arma vertite, aut, si pergitis, me ultro dimittite, & exauctorate.* Is accepta continuo missione, insequenti nocte cum suis contubernalibus clam Tirnaviam concessit. Cum enim custodes admittere recusarent, praefectum urbis ad se vocari jussit, festinati causam adventus, & quantum periculi immineret, exposuit, omni jubens eos suspicione carere. Cum ista retexisset, a praefecto urbano mox admissus est. Postero die rumor passim increbuit, quicquid agri Pisonium Tirnaviamque interjacet, id omne a Boemis populatum iri. Haec enim XXV. millibus passuum a Pisonio remota est. Atqui res ipsa rumorem antecessit: nam ad portas urbis Boemi statim affuere, & urbem sibi dedi postulabant, huic exitium interminati, ni portas continuo patefacerent. Dicere ad haec, nil esse timendum, se praeter commeatus & hospitium nil aliud exposcere, nihil etiam sine mercede accepturos: polliceri, si admiserint, omnibus, cum integra libertate, incolumitatem. Contra a moenibus, extemplo se Blasius prodidit: qui imperiosius eos abire jubens, minis ac vi nil ibi profecturos esse significavit, quando sat commeatibus & praesidio civitas munita foret; quin etiam, ni continuo recesserint, poenas interminatur. Ii, postquam in urbe Blasium esse cognovere, pedem continuo retulerunt, & ad decimum lapidem ad divi Viti fanum castellum instaurarunt, quod Kostolán appellabant, a Suohla prius occupatum. Hinc mox, cum locum fossa aggereque duplici & crebris turribus communivissent, in rapinas proximas effunduntur, pagos & oppida vimineo muro circumsepta incendunt, abigunt pecora, in captivitatem omne genus hominum asserunt, caedunt reluctantes, & cuncta diripiunt. Suohla in dies cum facinorosa multitudine latius longiusque grassatur. Instaurata in superiore Ungaria pristina esse latrocinia, omnes vociferantur; redintegrantur vicatim & oppidatim foeminarum hominumque lamenta.

Nova Boemor. in Ung. latrocinia.

Suohla, Kostolán occupat, & convocata Boem. Fratrum societate Tirnaviam cingere cogitat:

Blasius Podmaniczki Tirnavienses admonet periculi:

Eo auctore, Suohla a Tirnaviensibus rejectus, Kostolán latrocinii nidum aggere munit.

Ad revocandum e Dalmatica expeditione regem nuntii mittuntur, qui Suohlae facinus, & renovata Boemorum latrocinia, referant.

Matthias in Suohlam tendit: Vix Zagrabiam rex forte pervenerat, cum Suohlae novitatem accepit. E vestigio cum exercitu pedem retulit, continuatis itineribus Strigonium venit, & in ripa fluminis castra posuit. Insequenti die, coactis undecunque licuit navibus, copias trajicere coepit; transmisso Danubio, Tirnaviam concessit, moxque Kostolán, famosum grassatorum asylum, obsidet. *Kostolán circumvenit, fame coacturus.* Castellum, quod vi facile capi non poterat, magnam utrinque caedem sibi postulabat, nullaque machina & ingenio citius, quam inedia capi posse videbatur; nam ingens multitudo, propter operosam munitionem, & properam obsidionem, ne tantum quidem commeatuum inferre potuit, quantum sat esse putaretur. *Suohla dolo cum suis aufugit:* Suohla igitur, cui laquei supplicium quotidie rex interminabatur, & suas numquam manus evasurum auspicabatur, ad fugam animum primum intendit; propositam ante oculos famem spectabat, cum tantum sociorum numerum per inediam absumtum iri aegre ferebat, ab arte salutem exquirit. Proceras arbores, quae murum ex materia & congesta terra factum circumstabant, nocte clam subcidit, pontemque ex his construi jubet, ut ab aversa castelli parte, jacto supra fossam coeco ponte, prosiliant. *Rex eos insequitur:* Cum omnia e sententia fierent, per silentium noctis, cum universa fere societate, Suohla per actuarium pontem clam elabitur: ducentas meretrices, & trecentos tantum homines, in castello reliquit; quo praesidio, donec ipsi longius effugiant, conatus regis eludant. Rex contra, cum hos maxima ex parte exsiluisse sensisset, immisso expeditissimo equitatu, multisque cohortibus, a tergo insequitur; in foeda fuga caeduntur multi. Rex nocte in castra rediit, magnam partem copiarum eos insequi jussit. In sylvas illi se recipiunt, per cunctas latebras & singula lustra petuntur. *Rusticorum ope in silvis opprimuntur:* Diffuso rumore rustici superveniunt, qui multo sagacius eorum vestigia insequuntur; multos inveniunt, quos repente trucidant spoliantque. Latrociniorum poenas severius exigunt, & injuriarum haud quaquam immemores, pro furoris imperio saeviunt. Ex his pauci evasere: ducenti & quinquaginta capti, ad regemque in castra perducti.

Suohla a lignatore captus, Paucis post diebus Suohla captus adducitur: is enim solus equo insidens, cum per sylvas erraret, ut in Moraviam effugeret, in lignatorem quendam incidit, oravitque hunc impensius, ut sese viae ducem tantisper accommodaret, quousque proximos Moraviae fines attingeret. Pro mercede equum, arma, pecunias, & perpetuam denique gratiam pollicebatur. Cum nomen rogatus, Suohlam se esse diceret, ille continuo: Ha, salve, inquit, Suohla, latronum princeps facinorosissime! o quoties mihi pecora & jumenta abegisti? quot meam domum calamitatibus affecisti? quod de te aliquid pollicearis, non est opus; jam mei juris es, Suohla, equus & arma mea sunt. Mox apprehenso equo, Suohlam cepit, qui trium dierum inedia jam absumtus, vix equo sustineri poterat. Hunc ad castellum Cheithe duxit, castellique praefecto, cui Ladislao Zenas nomen erat, captivum assignavit. Is mox ad regem, adhuc Kostolán obsidentem, litteras misit, quibus & Suohlae captivitatem, & quid de eo fieri vellet, plane significabat. Hoc nuntio rex in castris admodum exhilaratus, eum diligentissime vinctum, fidisque custodibus asservatum, ad se mitti praecipit. Ladislaus Zenas continuo mandata facit, Suohlam, manibus pedibusque vinctum, fidaque custodia circumseptum, ad regem in castra misit. *Ad Regemque missus,* In conspectum ejus adducto: nonne tibi saepius, Rex inquit, interminatus ipse praedixi, te manus meas suppliciumque crucis numquam evasurum? cum forte rogatus, triginta te dentes habere dixisses, nonne meministi, convivas tibi omnes affirmasse, crucis omnino poenas te esse daturum? Scelus, cum astro consentiens, fatum tuum adduxit: te Suohla facinorosa perfidia huc adduxit: quoties te suspendio dignum liberavi? ratus, viribus & virtuti bellicae aliquid tribuendum. Significavi, ut ab aversa praesidii porta clam elabereris, ne cum caetera multitudine aeque mori cogerere. Fecisti, aufugisti quidem; manus meas evadere nequivisti. Proinde, quando perfidia, fatum, & latrocinia tua ita jubent, laqueo, cui es obnoxius, emorere, & moriendo male

male mereri desine. Fatum enim remorari, non tamen evitari potest. Frustra supplicantem, in carcerem rapi jussit. Facinorosorum supplicio Blasium Magyar praefecit. Is insequenti die, pro castelli porta, cruces longo ordine disposuit: super has eminentiores quasdam instituit, ubi latronum princeps ipse praependeret. Mox omnes ad supplicium educti, in inferiori, spectantibus sociis, qui in castello erant, ducenti & quinquaginta rite suspensi; in superiore vero ordine, qui magis erant insignes, in medio Suohla, a dextra sacerdos ejus, a laeva puer, qui post eum ensem gestare solebat. Caeteri, qui in praesidio remansere, tetro sociorum spectaculo absterriti, ad hostis arbitrium sese dedidere. Trecenti ibi capti sunt, ducentae vero mulierculae, quae pari scelere victum quaeritabant. Ii omnes a Stephano Bathore secundo amne Budam deducti, & in turrim, quam Mancam ex cognomento dicunt, conjecti sunt. Michael Czobor ea tempestate praefectus arcis erat, vir quidem haud infacetus, alioquin severus in noxios, & non expers crudelitatis. Is enim esurientis fastidio multitudinis exasperatus, sub praetextu liberationis, sex octove intempesta nocte excipere coeperat, quos, alligato gutturi saxo, Danubio clam demergeret. Interpolatis id noctibus usque adeo factum, quousque universus captivorum numerus hoc supplicio absumeretur. Ex ea igitur Boemica societate, quae septem millibus hominum plane constabat, perquam pauci evasere: omnes enim fere aut fame, aut ferro sunt absumti: hic Fraternitatis illius finis fuit.

In conspectu Kostoldn, inter socios altius suspenditur.

Kostoldn regi deditur, praesidiarii Budam deducti, Danubio submersi.

Boemicae fratrum Societatis finis:

Dum haec aguntur secundo coronationis anno, eodem quoque tempore legati, qui in conventu Szegedinensi designati fuerant, adjecto Joanne Venetorum Oratore, cum apparatu magnifico, & honestissimo equitatu, in Italiam venere. Quemadmodum supra diximus, Quinqueecclesiensis Episcopus, & Joannes Rozgonius ii fuere: Joannes Emo, non invito inconsultoque Senatu Veneto, cum his venit, & testis gravissimi potius, quam Legati munus obivit. Is enim, quicquid in Bosnia, Rascia, ac Servia, a Matthia gestum fuerat, rite cuncta spectavit: non modo enim ut comes sociusque, verum etiam ut consiliorum moderator & particeps, periculis & praeliis omnibus adfuit. Vir enim consilii ac experientiae magnae compos, domi militiaeque regi semper adstitit. Legatio non tam equorum praestantia, quam florentissima juventute culta, omnium in se spectatorum oculos fane convertit; rara huic assimilis in Italia visa. Legati mandato regis primum Venetias, deinde Romam venere, ut de communi bello cum Venetorum Duce colloquerentur. Cum urbi appropinquassent, mirifico sunt honore a Senatu populoque suscepti. Rebus ibi e sententia constitutis, Florentiam venere, & in Senatum admissi, opem in Turcas ad salutem publicam postulasse creduntur. Romam propius accedentes, honorifice Pontifex maximus sacrosanctumque collegium excepit. Facta dicendi potestate, Joannes Antistes, vir summa dicendi copia pollens, regia mandata eleganter exposuit. Postquam legitimum promtumque regis obsequium, vires, facultates, & animum in re quaque maxima Pontificio imperio obtemperantissimum obtulit, multa de imminenti Turcarum periculo, deque intolerabilibus & quotidianis Ungarorum laboribus, rite disseruit; quin etiam, veluti a rege post abitum fuerant edocti, novos Turcarum apparatus adjecit, Mahumetem, inquiens, variis trium annorum cladibus affectum, non usitata solum ira odioque, sed diro quodam furore vexari, omnes artes dolosque tentare, nunc inducias insidiosas offerre, exposcere amicitiam, otii desiderium praeferre, nunc gravissima bella moliri. Nuperrime duos Duces cum expeditissimis exercitibus praemisisse, qui Ungariam penitus ingressi, quantum in se esset igni ferroque vastent, & caedibus cuncta ex more compleant, in reditu Belgradum obsideant. Hos jam Senderoviae appropinquasse; Mahumetem cum filio, qui natu major est, cum certis & innumerabilibus quidem Turcarum viribus, haud procul hinc subsequi, ut ea aestate civitatem expugnet, Serviam occupet, & Jaitzam demum Bosnamque recuperet. Et eo obstinatius his duobus locis ut potiatur enixurum, quo faciliorem unus in Ungariam, Poloniam, Boemiam; alter in Dalmatiam, Istriam,

Matthiae Legati Venetiis:

Florentiae:

Romae:

Italiam, Alemanniamque aditum praestare videretur. Matthiam regem pro virili sua gravissimis his difficultatibus occurrere, multas lignorum strues, ut Belgradum muniat, secundo amne demisisse, obfirmasse armis, milite, commeatibus: In Bosnia, propter Emerici Gubernatoris occupationes, qui superiores Ungariae oras a Boemis Polonisque tuetur, praefectos alios dispofuisse, copiasque dedisse. Regem habito delectu Buda profectum, in superiorem Ungariam concessisse, ut Provinciam a Boemorum Polonorumque latrociniis vindicet, quos magnas sibi societates comparasse intelligit. Demum pro viribus, imminentibus circum periculis occurrere. Ejus animum consilio & celeritate promtissimum, nulla laborum gravitate succumbere. Hosti non prudentia, non animi magnitudine, sed viribus tantum cedere, quibus se imparem esse non inficiatur. Demum, quando Christianae reipublicae propugnaculum Ungariam esse nemo negat, in communem fidelium salutem, a Pontifice opem & auxilium implorat. A Pontifice Patribusque Apostolicis benigne responsum: sacrosancti collegii decreto sanctum, ut quinquaginta quotannis aureum millia, pro gerendo bello, ad Matthiam in Ungariam mitterentur; quae annos multos persoluta sunt. Quin etiam stantibus adhuc Romae Legatis, Marcus Tininiensis Episcopus, novus ad urbem Orator a Matthia missus est, quem, cum propter ista quae diximus, tum propter Stephani Colocensis Archiepiscopi Cardinalatum, ad Paulum Pontificem Matthiae indulgentissimum profectum esse, novimus. Oratores, rebus omnibus e sententia confectis, in Ungariam rediere.

50000. aur. a Paulo PP. quotannis Matthiae decreta.

Stephanus Colocensis Arch. fit Cardinalis.

In Achaia interim Turca agens, ut initum Venetorum cum Matthia foedus rescinderet, nunc Venetos, nunc Pannonem, cum induciis, tum pace sollicitavit: quin & Matthiam, per majoris Walachiae regulum, quem Waivodam appellant, saepe tentavit, optimas pacis conditiones obtulit; adjecerat nonnullos in Bosniae Serviaeque finibus ultro citroque Nobiles, & inprimis Rasciae Despotam, quem non parvae apud regem auctoritatis esse intelligebat. Internuntii quoque quotidie mittebantur, per quos mittendorum legatorum potestatem postulabat: sciebat enim, nisi soluto duorum foedere Potentatuum, nihil in alterutrum bello profecturum; vires quasque maximas sola discordia enervari. Contra vero, sub praetextu pacis bellum multo gravius parabat; nec latebat quidem Pannonem Venetumque hostilis astus, perfidia plusquam barbara, & insidiae, servandum eo impensius uterque foedus esse censebat. Saepe his etiam Joannes Emus, antequam abiret, interfuit.

Mahumetes, sub pacis sollicitatione, acre bellum parat.

His quoque temporibus multae inter Matthiam, Imperatorem Romanum, Boemicumque regem Georgium, querelae ultro citroque intercessere, quae animos non mediocriter alienabant, & futura inter eos bella portendebant. Friderico in Pannonia superiore, prope Sempronianum agrum, castella quaedam fuerant, veluti Kismárthon & Forchtenstein, alia quoque nonnulla, quae intra Ungariae fines continebantur. Haec cum Imperatori vectigalia penderent, jure foederis a rege Pannoniae immunitatem habebant; nihil tributi a rege impositi, nisi pro Turcico bello, cum gerebatur, solvere debebant. Rex, cum extraordinarium ea tempestate stipendium, partim propter Turcarum, partim propter Fratrum latrocinia numerosae multitudinis, indicere cogeretur, his juxta atque caeteris tributum imposuit. Indoluit Caesar, nihil in vectigalibus suis populis indultum iri, nihil e stipendiis remitti, nullam Augustae dignitatis rationem haberi; & ne secus quidem, atque si ipse quoque Imperator vectigalis haberetur. Saepe tamen Matthias, Caesaris & Leonorae Augustae litteris exoratus, imposita belli gratia tributa remisit: ne jus tamen amitteret, non perpetuo concessit, & cum permisit, retinendi juris causa non incaute id fecit. Praefectus Sempronianus, in exigendis hujuscemodi tributis, se cum reluctantibus aliquanto severius agere cogebatur: contra illi, quod jure patiebantur, hostiles injurias reputare, confugere ad Caesarem, & exaggerata re gravissime queri: abacta a Sempronianis pecora, & captos hostiliter homines, populatosque pagos dicere. Ad haec Imperator, cum quisque suis facilius

Discordiae inter Frid. Imp. & Matthiam, ob vectigalia.

quam

quam alienis credat, Matthiae fuccenfere, querulas fcribere epiftolas, & ultro citroque plerumque ad iram animi irritari.

Lites Boemicae fopitae. Cum rege Boemiae, defuncta jam Catharina uxore ejus, injuriae, quae a Fratrum focietatibus, & latrocinia, quae partim a Moravis, partim a Boemis, latronum tunc afylis, Ungariae inferebantur, & a Georgio haudquaquam inhibebantur, ad capeffendum facile bellum, ipfum fufcitantibus quoque aliis, incenderunt. Cum in his tandem mutuae utrinque litterae animos reconciliarent, novum fortuna bellum obtulit.

Bellum Tranffylv. & Moldavicum. Nam in Tranffylvanos & Moldavos communi confenfu expeditio decreta. Alteri namque, creato novo rege, rebellarunt; alteri Stephano duce, a regia fide defecere. Benedictus rufus Tranffylvanae novitatis auctor fuerat, vir in provincia opibus & auctoritate juxta potens. Ea namque tempeftate Joannes, comes ejus plagae, ut ajunt Waivoda, Provinciam a rege fibi traditam cum imperio tenebat, vir nobilitate, prudentia, authoritate, viribusque praeftans, natus e domo fancti Georgii, quae inter Ungaros nobiliffima femper habita; accedebat Fratrum praeftantia, multitudo amicorum & clientum, praeterea cognationes & affinitates eximiae, item amplitudo divitiarum, quae quidem omnia hominem ad maxima quaeque fperanda hortabantur. *Tranffylvani, auctore Bened. rufo, a Matthia deficiunt, vectigalium gravitate.* Cum ex ufu belli inufitata Tranffylvanis tributa imponerentur, quorum non tam gravitas, quam infolentia, provincialium animos ad res novas irritabat, is a Benedicto rufo a principio clam vexari coepit, & ad capeffendum munitiffimum opulentiffimumque regnum exhortari: dicebat enim, Matthiam ex rege tyrannum evafiffe, graviffimis inufitatisque vectigalibus populos afficere, nemini privilegia, fanctiones, immunitates, & municipalia jura fervare, ex libidine cuncta gerere; provinciales imperiofum infolentemque hunc Dominum ultra tolerare non poffe, difquirere quem regem creent; neminem ipfo Waivoda fuccurrere digniorem, quippe cui nobilitatis & fapientiae tantum ineffet, quantum caeteri noffent; praeterea tantum authoritatis & potentiae, cum fumma probitate conjunctae, ut, quem alium magis optent, neminem inveniant. His, confimilibusque dictis, labantem fenfim animum ad magna fperanda convertit: nec ab re quidem, quando regalia comitia nemo competitor ex hac profapia decuerat. Benedictus, inclinato hujus animo, rem cum plerisque Principibus agere coepit, & multos e nobilitate plebeque, communicato confilio, ut nova moliantur impellit. Deinde res clandeftina palam agi coepta: multi ad diverfa loca dimiffi, qui querelas, regis invidiam, & novitatis femina, per vicos & oppida fpargerent, regem Matthiam criminibus peterent: quod infolentiffima graviffimaque tributa imponeret; privilegia, immunitatis & libertatis jura non fervaret, aeternum bellum corrogandarum gratia pecuniarum aleret. Alium omnino regem quaeri oportere, libertatis & otii amantiorem: Waivodam propenfe nuncupatis votis optandum, quem potiffimum Tranffylvaniae patrem femper fuiffe noverint. *Tranffylvaniae bona:* Tranffylvanum regnum fuapte natura effe ita munitum, ut fi provinciali concordia roboretur, nihil fibi fit a parte ulla formidandum: regionem effe auri, argenti, pecoris, ac marmoris, praeterea vini, frumenti, falis, omniumque rerum, quas lautiffimus vitae ufus expofcit, prae caeteris feraciffimam; e coloniis olim Romanis & legionibus completam; optimorum matrem equorum, quos fylvae etiam fponte ferant, boumque foecundiffimam parentem, nativum divitiarum aerarium, & non immerito a natura montibus circumvallatum, ne a barbaris facile nationibus expilaretur. Infuper Tranffylvanis finitimos omnes effe conciliatos, quando fine ubertate hac vivere illi nequeant. Proinde humile ac ftultum effe, legatam a majoribus libertatem, pufillanimitate quadam per ignaviam amittere: inufitata nullo pacto vectigalia toleranda: vindicem libertatis, & novum regem omnino quaerendum, Joannem Waivodam potiffimum eligendum. Haec Rufo authore agitari occoepere. Confpirantium quotidie numerus augetur. Res deinde publice agi coepta. Primariae quoque urbes legationibus internuntiisque vexatae, ut a rege deficerent; quae defectionis crimen abominabantur, fub afferendae libertatis fpe-

cie, ad sumenda contra regem arma sunt adactae. Universa demum Transsylvana Provincia, partim male suasa, partim sua sponte, a regia fidelitate defecit, Joannemque Waivodam, etiam invitum, regem declarant salutantque. Passim per totam Ungariam haud quaquam falsus rumor effunditur, Transsylvanos nova moliri, novum sibi regem creasse, & palam sacrae coronae obsequia detrectare. Haec igitur omnia publico rumore ferebantur.

Joannem Waivodam invitum regem declarant.

Matthiae expeditio in Transsylvanos:

Habito delectu, rex Michaelem avunculum, & Nicolaum Uylackum, regni fines adversus Turcas tueri jusserat: ipse, haud mora, in Transsylvanam expeditionem, cum Palatino Michaele, multisque Proceribus Antistitibusque, contendit; octo millia equitum, & quatuor millia peditum secum ducit, caeteras cohortes turmasque Nicolao Michaelique tradiderat, quo facilius Turcarum incursus tolerarent. Sed Michael, non multo post Zoynichi obsidionem, quando vix duo, ut perhibent, menses intercessere, male pugnando cum Turcis, capitur. Nam cum eorum adventum per exploratores accepisset, coacto repente exercitu, ad Bozazin, qui quidem locus sub Senderovia triginta millibus passuum est, Turcis occurrit, impar hosti, cum honeste pedem referre non posset, audacter manum conserit, ratus, fortunam pietatis & audaciae rationem aliquam forsitan habituram. Primo congressu Mars arrisit, multi e Turcis a principio cecidere. Alibegus, & Scander frater ejus, brevem Christianorum numerum conspicati, cum utrinque cornua ducerent, extemplo circumveniendos Ungaros esse duxere; quod cum fecissent, ii ab hostibus circumventi, consternatis animis, partim magna patrata caede occubuere, partim confusa acie elapsi effugere. Michael, spectata sociorum clade, ne ipse quidem superesse voluit, in confertissimos, cum paucis qui superfuerant, hostes, repente se conjecit, capiturque; quin etiam Gregorius Labathan, praefectus alae, & in Turcico diu bello versatus, hostiles manus evitare non potuit, quem in Varnensi clade captum quoque fuisse diximus. Ambo Constantinopolim captivi ducuntur, & Imperatoris jussu capitis supplicium subire coguntur. Michael prior, non sine hostili affectatione, obtruncatur: Gregorius mox eductus, cum in horam jugulum expectaret, quidam praesto Turca adfuit, qui eum cum filio rependendum a Principe precario impetrarat, & pro captivo Turca repensus, fati diverticulum Gregorio est oblatum. Avunculi mortem rex aegre tulit; quippe non parvam regno jacturam in eo factam esse intellexit, a cunctis etiam fuit Ordinibus juxta deploratus.

Michael Zyglagius, & Gregorius Labathan, a Turcis fusi capiuntur.

Mich. Constantinopoli capite minutus:

Gregorius mortem permutatione evasit.

Matthias in Transsylv. festinat, ne aditus sibi praecludatur.

Matthiam, continuatis itineribus in Transsylvanos contendentem, vehemens quoddam festinandi studium incesserat, haud inscium, locum esse hostibus inaccessibilem, si provinciales montium fauces, impositis ubique praesidiis, asservarent. Nam cum Carpatiis montibus, iisdemque perpetuis & editissimis, ab Ungaria dividatur, Provincia in amphitheatri morem continuis jugis universa cingitur. Aditus angustissimi, & qui facile obstrui queant, currus vix sigillatim admittunt. Angustiae montium per quindecim millia passuum continuantur, ubi brevissimum quodque praesidium, validissimas copias, non modo remorari, verum etiam ad internecionem caedere posset. Has igitur Matthias inprimis occupat, & insequenti die in patentes campos penetrat. Non procul a castris provincialis occurrit exercitus: rogatus a conspirationis authoribus, cum usus tulerit, anne adversus regem Ungariae dimicare decerneret? respondit universus ad unum, se, pro conservanda provincialium libertate, item privilegiis & immunitate, ad supplicandum, non dimicandum esse invitatum; contra regem numquam arma sumturum, defectionis infidelitatisque crimen morte impensius abominaturum. Cum haec novitatis principes accepissent, animo consternati, & poenitentia ducti, castra solvere populi qui convenerant, sedes proprias repetunt. Rex ultra castra movens, in rebelles iter intendit, & postero die eo pervenit, ubi superiore illi die castra metati fuerant. Joannes Waivoda extemplo cum universis provinciae judicibus occurrit, supplexque veniam exoravit. Numquam, clementissime rex, inquit, in conspectum tuum venire potuissem, nisi misericordiam mansuetudinemque tuam satis exploratam habuissem,

Provincialis Transsylv. exercitus dissolvitur.

Joan. Waivoda veniam a Matth. precatur.

buissem, eaque gravitate Majestatem tuam praeditam intellexissem, ut nihil temere ageret & inconsulte. Quin etiam, si justitiae simul & misericordiae occasio offeratur, clementiae potius quam severitatis officium te novimus optaturum; quando regiam alterum dignitatem magis addecet, ingratum vero & invidiosum est alterum. Hoc magni, pusilli illud est animi. Nos cum judicibus ad te confugimus, Matthia, ut si peccaverimus, veniam; sin minus, gratiam imploraremus. Sed quis est tam bonus, qui non quandoque peccarit? Ad malum potius, quam bonum, mortalium pronum est ingenium; sed ocyssime resipiscendo, cum labitur, tempestiva poenitentia veniam promeretur. De me vero, & de judicibus, rem universam ingenue fatebor, ut aliquid sibi libera fassio comparare videatur. Cum insolita ex edicto vectigalia Transsylvani, quondam magna libertate donati, ob gravissima bella pendere cogerentur, hinc maxime vulgo querelae sunt obortae, insolentia quisque tributa detestabatur, & pendere recusabat. Publica hinc indignatio suscitata, & aperte quisque stipendiorum insolentiam & gravitatem incusabat: ego communem animorum indignitatem facile coercere non poteram, mansuetudine potius & tolerantia sedandam, quam exasperandam severitate censebam. Inter haec lamenta, ecce Rufus intercessit, rem ipsam graviter exaggerans, indignatos ad defectionem animos irritavit. Ad id nonnullos novarum rerum cupidos impulit, me regem declaravit, cum sociis, qui una conspirarant, diu me reluctantem, & interminantem acerrime, his verbis, ut id pateret, adegere: Si regnum non acciperem, se Polonum, aut Valachum Ruthenumve, introducturos esse minabantur. Ne quis ab his alienigena introduceretur, qui nostram Provinciam magnis viribus occuparent, ultro nomen regis admisi, quousque regni vindex & verus rex ipse veniret, qui cuncta pacaret. Cum pro rege hic forem, regia me salutatione honestari eo usque toleravi, donec praesto adforet exercitus, quo facinorosorum audaciam coercerem. Quin etiam & illud ingenue dicere ausim, quod, si ad peregrinos id transferendum erat imperium, mihi quam cuivis externo maluissem, haud quaquam diffisus regiam sustinere dignitatem, quae degeneres animos abominatur. Ni, Matthia, venisses, inter istos dominari, quam furorem gentis in me convertere maluissem. Postquam, rex sacrosancte, venisti, pastorem suum oves agnovere; te verum regem, te Ungariae Transsylvaniaeque Dominum omnes consalutant. Ego quoque inprimis Principem Dominumque meum agnosco, ac supplex veneror & adoro: adventu tuo pacata sunt omnia, & ante, quam in tuum aspectum venirent, arma quae sumserant deposuere. Omnes facti poenitet, & levitatis; qui autem perfidia notari possint, sunt hercule perpauci. Populi qui convenerant, ut e judicibus civitatum, qui nunc adsunt, scire poteris, quamvis ad bellum a novitatis authoribus irritarentur, ad supplicandum pro rebellione confluxerant. Postquam a principibus conspirationis se sollicitari intellexere, ut sumta in te arma verterent, continuo deposuere, ne impium & infidele bellum gererent; quare pauci sunt in culpa. Judices autem, qui e primariis urbibus convenere, debitum & gratissimum ubique gentium obsequium Majestati tuae pollicentur; praeter insuitati extraordinariique tributi querimonias, nihil se commisisse profitentur. Si hostilem in te animum gessissemus, ante ingressum profecto occurrissemus, obstruxissemus angustias montium, & obstructis faucibus praesidia imposuissemus: postquam autem in Transsylvaniam penetrasti, non armati, non quadrato agmine tibi occurrimus, non instructa acie obviam prodivimus, sed inermes ac supplices clementiam tuam venimus exoratum, inprimis ut, si quid peccaverimus, veniam & erratorum impunitatem impetraremus. Illud profecto clarissimum Majestatis tuae opus erit, ignoscere supplicantibus, praesertim cum in tempore resipiscunt. Repentina poenitentia, ingenua fassio, maximum quodque delictum abolet. Da operam, rex benignissime, ut ex opere clementiae tuae, hodierno te die verum regem, & patrem pientissimum esse cognoscamus. Boni Principis est officium, in delictis plerumque connivere, & oblatam misericordiae occasionem haud quaquam recusare. Nulla quidem in regia Majestate vir-

tus plus dignitatis habet & splendoris, quam ipsa clementia, qua Deum reges propius accedunt. Quid enim magis regium est, quam vincere se ipsum, parcere supplicantibus, & errata mortalium, cum tuto fieri potest, facilitate potius, quam severitate corrigere? Proinde nobis impensissime supplicantibus ignosce, & ne pristinae libertatis privilegia Transsylvanis violentur, pro tua beneficentia prospice, juraque tuere.

Matthias omnibus, exceptis defectionis auctoribus, ignoscit.

Cum haec dixisset, ad pedes regis una cum judicibus provolutus, ad osculum mox excipitur. Rex omnibus veniam se, praeterquam perfidiae ac defectionis authoribus, daturum, & libertatem ac privilegia Transsylvaniae ultro servaturum, pollicetur: Joannis Comitis fiduciam, dicendi libertatem, & ingenuam confessionem, commendat; asseverat, se numquam de Transsylvaniae fide dubitasse, si quid novitatis acciderit, id nonnullorum perfidia & improbitate accidisse, atque eos miti tantum exilio mulctaturum.

Emericus Scepusiensis deserit castra, rege indignante:

Unum erat, quod in ea expeditione regem vehementer angebat, Emerici Scepusiensis indignatio, qui in hac expeditione regia castra deseruerat. Causa nemini satis comperta fuit, sed illud omnium ferebat opinio, regem jam Optimatibus formidolosum esse coepisse, suo non alieno ductu agi velle, tacitam a cunctis Proceribus reverentiam, promtissimumque obsequium sibi postulare. Emericum, inter paternos amicos primarium, quem tantopere cunctis honoribus evexerat, libere loquentem, aut

Causa defectionis.

consiliis adversantem, minis quandoque corripuisse, fecisse illi stomachum, & hinc Michaelis exemplo, illum plerumque motum incessisse. Intercessisse quoque calumnias invidorum, qui parvi ab illo regem fieri dicerent; quin etiam illum sese rege majorem ducere. Proinde oborta hinc simultas & suspicio, veterem amicitiam interturbare coeperat. Emericus ea sola suspicione adductus ut castra desereret; & cum opibus & auctoritate ita foret adauctus, ut arte viribusque suis se tueri posse confideret, de aperta defectione cogitavit, palam exclamans, se obtrectatorum opera ad inopiam & agrestem vitam numquam rediturum, imo potius mortem obiturum. Virum tanti momenti, praeterea spectatae fidei ac sapientiae, non

Opera Joannis Archiepiscopi Strigoniensis ad regem reducitur:

temere dimittendum rex esse censuit. Joannem Archiepiscopum Strigoniensem cum Emerico dimiserat, ut hominem reconciliaret, suspiciones omnes adimeret, & ad veterem regiamque fidem omni studio & diligentia revocaret. Archiepiscopus mandata regis e sententia praestitit; namque redeunti e Moldavia regi Emericus reconciliatus, cum florentissimo occurrit exercitu, & se imperata cuncta facturum esse recepit. Sed ad Transsylvanam expeditionem redeamus.

Matthias, indicto Thordae conventu, rebelles perpetuo mulctat exilio.

Rex, cum Joanni judicibusque, ut diximus, ignovisset, primo Colosvarum venit, deinde Thordam: ibi novitatis gratia conventum Provincialibus indixit, quo ad praestitutum universi diem convenere. De fidelibus hic & infidelibus agitatum: qui rebelles ac perfidi declarati, his perpetuum duntaxat exilium indictum est, & ea quidem conditione, ut ad statum diem extra regni limites, quocunque luberet, se cum fortunis transferre sit liberum, quin etiam cuique tuto abeundi potestatem & diploma pollicetur. Benedictus rufus, hujusce mali author, in Poloniam se surripuit, ibique vitam exegit. Mite judicium omnes comprobarunt; quin & ipsi perfidiae convicti, in se mitius, quam oportuerat, actum esse fatebantur. Sed multos ignavia, & regis lenitas plane fefellit; quippe qui, dum conniventem in

Cibinii aliquot perduellionis rei ferro percussi:

his regem sperant, magis opinione severum deprehendere. Cibinium enim cum venisset, opulentissimam Transsylvaniae civitatem, sibi continuo renuntiatum est, ibi nonnullos ex his esse, quibus dies perduellionis fuerat indictus, & contemto prorsus edicto, periculoque capitis, in exilium nondum abire voluisse. Nec parum quidem his regis animus incenditur; & ne ex nimia indulgentia facilitateque contemtus aliquis calamitosus oriatur, Quaestorem statim acciri jubet, qui reos, & eos qui regni hostes in frequentissimo Thordae conventu pronuntiati fuerant, continuo caperet, moreque majorum novissimum de his supplicium sumeret. Eo die octo capti, e quibus hos inprimis memorant: Petrum Gerch, Michaelem Suki, praeterea Praetorem urbis, Joannemque Chercium; ii omnes in foro securi a publico

blico lictore obtruncati sunt. Nullus ex horum nece tumultus in Cibiniensi urbe suscitatus, omnes jure caesos adfirmant.

Rex, pacata provincia, dum divae Catharinae sollennia celebrantur, Transsylvania egressus, in eam Valachiae partem castra movet, quam Moldaviam nunc dicunt. Hic Stephanus Vaivoda late dominabatur; & cum sub regis Ungariae ditione versaretur, omniaque stipendia exsolvere, ac imperata facere deberet, elatus animo, ac ferus ingenio, praeterea impiger & bello asper, detrectarat obsequium, Transsylvanas etiam factiones foverat, ut perturbatis rebus libertate frueretur. Rex igitur per sylvas angustiasque montium iter facere cogitur, ut rebellem Valachum ad obsequium revocaret; ubi obstructas arboribus multaque materia fauces invenit, partim igni, partim ferro sibi viam aperit. Patefacto itinere, cum in latiorem regionem exivisset, ad oppidum Romani-Vásár castra locavit, quod Romanum illi forum interpretantur; lignea huic sunt moenia, aggere fossaque munita, Strethus hoc amnis abluit; ad ripam arx lignea, praesidio potius quam arte munita. Stephanus hic erat Provinciae regulus, cui Moldavi omnes juxta parebant. Rex primo impetu Romanum forum occupat; quod ubi ab hoste visum est, postero die per internuncios de pace agi coeptum. Multa ultro citroque de concordia agitata sunt, nihil tandem confici potuit. Post ubi Matthias sibi ab hoste verba dari senserat, infecta pace, castra hinc ultra movet, antequam abeat, succendi diripique oppidum edicit. Incenso Romano foro, quacunque iter facit, pagos & oppidula igni ferroque passim cuncta vastat, homines ac pecora cum ingenti praeda miles abigit.

Matthias rebelles quoque Moldavos ad obsequium revocat.

Romano foro capto, frustra de pace agitur:

Ad civitatem demum tertio die pervenit, Episcopo haud quaquam ignobili praeditam, quae Moldavis Bania dicitur: ubi in prima vigilia noctis, rex cum insidioso callidoque hoste confligere cogitur. In hoc quisque bello fortunam regis cum virtute conjunctam fuisse perhibet. In parte fori regis erat hospitium, qua ad Episcopatum spectat, ubi duae quoque viae congruunt, quae Basilicam amplectuntur. Caeteri Pontifices, Proceres, legionumque praefecti, circa forum hospitia occuparant, ut ex usu regi praesto semper adessent. Inter coenandum ad regem captivus quidam Scythulus adducitur: rogatus, accito interprete, quis esset, unde, & quo tenderet, & quae causa fuerit itineris? respondit: interprete nequaquam sibi opus fore, se Ungarum & Transsylvanum esse, ac rerum ignarum, ad revisenda sua praedia nunc in Moldaviam venire, quae caduca uxoris bona forent; in itinere Valachorum duodecim millia haud procul hinc offendisse, qui Ungaros prima vigilia noctis incautos adorirentur, trucidarentque; se gentis charitate properasse, ne silentio nefario suorum exitium pateretur. Cum haec a principio parum crederentur, ne salutis forte gratia ista comminisceretur, & a rege minae interjicerentur, mox adjecit: ut adhibitis se ipsum custodibus asservarent, si falsa nunciasset ultimum de se supplicium continuo sumerent. Rex hominem asservari, & Drach Bertholdum, ea tempestate dispensatorem suum, equitem fortissimum, & ad gerenda bella natum, convivas bene tractare jussit. Incoenatus ipse mensae se subtraxit, Optimates omnes, Centuriones, & Praefectos equitum, extemplo cogit, imminens ab hoste periculum enarrat, omnes clam arma sumere praecipit, stationes in civitate, per omnes vias portasque disponit, ad fori aditus praetorianas cohortes collocat. Ducentos veteranos, & eos quidem gravis armaturae, pro suo hospitio statuit, ut a duobus vicis, qui ibi congruunt, hostium impetum excipiant; turmas equitum per compita cuncta distribuit. Vix haec ita disposuerat, cum sub primam noctis vigiliam hostis advenit, ligneam urbem, vimineo muro circumseptam, a tribus repente partibus, immisso incendio adoritur; maximus utrinque clamor & tumultus oboritur. Valachi, immisso per urbem igni, intro penetrant: injectus utrisque ignis per caecam noctem tantum luminis praestabat, ut evidentissime dimicarent. Ad portas primo, deinde per vias & trivia, magna strages agitur: tanto utrinque impetu pugna conseritur, ut nil infestius agi videretur. Ex industria, quadrata duo agmina duplici via ad regale hospitium contendunt:

Baniam occupat Matthias:

Valachorum perfidae insidiae:

Rex, dispositis per urbem cohortibus, hostem expectat:

Valachi, injecto in ur-

hem ligneam igne, Matthiam oppugnant: tendunt: veteranos ibi instructos offendunt, acerrimum atrocissimumque hic praelium agitur. Cadunt hic multi e Valachis, & dum ii hostes domo ejicere, illi contra vincere, & vitam servare nituntur, multum hic sanguinis exhauriunt † Michael Palatinus, Nicolaus Chiupor, & Joannes Pongratius, Vaivodae Transsylvani: Nicolaus Bánffi, Stephanus Báthor, caeterique Proceres, fori aditus obstinatissime pro se quisque tuebantur, & irruentium impetus repellebant. Non latebat enim, capto foro, haud secus atque arce, caetera facile peritura. Ubique inter tela, incendia, pertinacissime dimicatum. Valachi tandem, ex omni fori parte rejecti, post mediam noctem terga dedere. Instant a tergo Ungari, & antequam urbe se hostes surripiant, quamplurimos intercipiunt, alios prae aviditate fugae in flammam, multos in enses agunt; dum in propera festinatione sese conglomerant, aut pilis a tergo confodiuntur, aut mutuo caesi sese collidunt. Vix quatuor millia urbe exsiluere, caeteri, in urbe deprehensi, ad unum omnes trucidati sunt. Rex ea nocte, modo pro hospitio suo cum veteranis certans, modo in foro stationes percurrens, militis & Imperatoris optimi praestitit officium. In acerrima quaque pugna primus affuit, nunc fortes hortando, nunc increpando timidos, nunc laborantibus succurrendo, & fortissime ubique dimicando, se exercitumque servavit.

† Michael, puto Orszàg.

Urbis foro ejecti, rege fortiter ubique dimicante, internecione caeduntur:

Gravissimas e rebellantibus Valachis poenas exegit ad internecionem: namque septem, ubi illuxit, Valachorum millia caesa, ex numero comperta sunt; ex Ungaris mille & ducenti, caeteri magna ex parte saucii. Quin & rex ea nocte, haud procul a spina dorsi, sagitta Getica confossus est: ubi cum excussa ferrum hasta altius inhaesisset, quatuor annos non sine gravi molestia pertulit. Et cum, ubi insederat, tabescente plaga remitteretur, deinde repellente natura, sensim excussum est. Ea nocte pro vita potius, quam dignitate pugnatum: finitima quaeque oppida vicique pariter incensi direptique. Rex vulnere gravatus, caeso ad internecionem hoste, pedem in Transsylvaniam, deinde in Ungariam referre statuit, Servatorisque natalibus Brassoviam rediit: ibi in reos perfidiae severius animadversum est. Michaelem Transalpinum, nobili Vaivodarum genere natum, supplicio affecit. Ex rebellionis authoribus, Michaelem Zékel, Aladarium, & Nicolaum, cui ex Visakna cognomentum erat, a Quaestore captos, ad Colosvár, candentibus per urbem forcipibus circumvectos, discerpi frustillatim, ac demum obtruncari jussit. Ex diro supplicio tantum terroris omnibus, qui cum Rufo conspiraverant, incussit, ut clandestina, sine liberis & fortunis, fuga, in Polonos & Valachos elaberentur. Eorum bona aut in aerarium relata, aut postulantibus nonnullis dono data.

Matthias sagitta saucius:

Brassoviae in perfidiae reos animadvertit, aliis fuga elapsis.

Nondum e Transsylvania pedem extulerat, cum supplices a Stephano Vaivoda literas accepit, quibus audaciam & temeritatem suam ingenue fatebatur, quod adversus regiam Majestatem, cui plurimum numinis inest, nefaria arma sumserit. Non minus justas, quam cumulatas poenas se dedisse dicebat; demum, quia post supplicium venia sequitur, postulabat ignosci, nec difficilem sibi putabat veniam fore, & reconciliatum regis animum precabatur. Rex, ne plus severitatis quam misericordiae prae se ferre videretur, spem veniae dedit: quam ex quotidianis rebus ac dictis, si ille vellet, augeri posse significavit; si obsequia grata legitimaque praestaret, se numquam difficilem futurum, si minus, Martem cruentissimum litem esse diremturum, illum humanorum scelerum ultorem esse justissimum.

Stephanus Vaivoda, in Polonia delitescens, veniam literis a Matthia poscit:

Matthias igitur, pacata utraque provincia, in Ungariam rediit. Nondum e Carpatho monte prodierat, cum ad pagum quemdam, Emericus, cum florentissimo exercitu, improvisus occurrit, &, veluti ante diximus, per Joannem Metropolitam Strigoniensem reconciliatus, supplex regem veniam exoravit. Hilari & perjucundo vultu susceptus & amplexus est, ibique perpetuae fidei foedus ictum. Quo missi ea tempestate Secretarii Matthiae fuere: regale Sigillum, ex compacto, senis mensibus vicissim ab utroque gestatum. Scribendi munus sine controversia hoc modo Joannes Strigoniensis & Stephanus Colocienss, ambo Metropolitae, gessere,

Emericus Scepus. cum exercitu in regis gratiam recipitur.

fere, qui his temporibus haud parum gravitatis & justitiae prae se tulerunt. Haec igitur bella, postquam coronatus est, tribus circiter annis a Matthia gesta sunt.

Quarto autem coronationis anno, cum ad clara semper facinora animum extulisset, in Turcas haereticosque Boemos animum intendit. E Transsylvania rediens, trajecto Tibisco, Agriam ovans pervenit, indictoque ibi conventu, dies aliquot in ea urbe consedit, ut de futura expeditione decerneret. Cum regnum latrociniis purgasset, rebellantium repressisset audaciam, & provincias nova molientes e sententia pacasset, quemadmodum hactenus abunde scripsimus: duo Matthiae bella supererant, alterum Turcarum, quibuscum est perpetua colluctatio, haereticorum Boemorum alterum. Hoc necessarium, illud a Romano Pontifice delegatum. Paulus enim Pontifex, verus Romanae Ecclesiae Pastor, fideliumque pater, ne minore animi magnitudine, quam pietate praestaret, & ad pacandam prius Italiam, deinde ad corrigendos haereticos, coercendosque Turcas, animum advertit. Utinam consilium numina fortunassent. Quarto Pontificatus anno, cum per hyemem magna industria & labore res Italas componere conaretur, & non satis adhuc inter partes conveniret, rerum ille dominus, ac pacis auctor, inter celeberrima sacra publice pacem quibusdam conditionibus indixit, & in aede Mariae, inter sacra solennia, cum summo Cardinalium omnium consensu, edictum edidit, quo omnibus Italiae pacis & concordiae interturbatoribus Christiana consuetudine ac sacris omnibus interdictum est. Haec moliebatur, ut expeditius caetera consilia, quae ad salutem humanam intenderat, prosequeretur. Matthiam eo tempore, ad facinora quaeque clarissima accommodatissimum, ac non tam natum, quam a Deo sibi datum reputabat, cujus ductu & auspiciis profanum aeque haereticum protereret. Georgium, Boemiae regem, execrabilis haereseos plane convictum, publico gravique edicto, regno ac dignitate privaverat: id anno Salutis quadringentesimo sexagesimo octavo supra millesimum factum erat, & eo quidem anno, quo Joannes Quinqueecclesiensis Antistes, & Joannes Rozgonius, legati ad Paulum Pontificem venere. Ex eo tempore, pontificiis saepe literis ad utrumque bellum Matthias incenditur. Reluctantem, & utrique hosti imparem se esse dicentem, variaque causantem, Romani Imperatoris epistolae & oratores circumvenere, qui, promissis oneratum, ad exstirpandam tandem haeresin impulere.

1658. Boemicum bellum adversus Georgium regem.

Paulus II. P. M. pacata Italia Matthiam adversus Georgium incitat.

Georgius Boem. rex a Paulo P P. regno privatur.

Hortabatur ad id juvenem, quod Turcam in Asiam arma vertisse, & Syriaco Aegyptiacoque bello implicitum esse cernebat. Succendebat ulciscendi libidinem injuriarum adhuc recentium amara memoria. Societates enim Fratrum, qui tot oppida in Ungaria occuparant, tot praesidia & castella erexerant, tot annis regnum latrociniis infestum praestiterant, Boemicae Polonicaeque fuerant; & hinc ejectae in Moraviam Boemiamve, haud aliter atque in patrium tutissimumque asylum, confugiebant. Quin etiam mutuae finitimorum injuriae, incursiones, & rapinae, ultro citroque odia suscitabant. Nam dum quisque suis facile credit, ad veritatem & justitiam plerumque animum non intendit. Nec defuerat quidem ingenitus laudis & gloriae stimulus, qui ad maxima quaeque gesta trahebat: immortalitatis enim cupiditati sic obnoxium natura finxerat, ut pro comparanda saepe gloria, gravissima quaeque pericula contemneret. Instigabat etiam religio, sacrosancti collegii observantia, orthodoxae fidei charitas, & divinus amor, indulgentissimique Pontificis & Romani Imperatoris authoritas: quorum alter quinquaginta aureum millia, per Joannem oratorem, Quinqueecclesiensem Episcopum, & Collegam, ad Matthiam miserat; alter omnia unius anni vectigalia Austriae, item arma, commeatus, & tormenta quoque bellica, ad hanc ultro expeditionem offerebat. Quin etiam, quantum ex regiis epistolis, quae ex Strigonio ad Victorinum, Georgii regis filium, Münsterbergensemque Ducem, & ea tempestate Moraviae praefecturam sane gerentem, secundo coronationis anno mittebantur, intelligi potest, Henricus Lippa, & Matthaeus Steinberg, ista odia & belli hujusce semina severe. Alter enim in regni finibus cum Michaele Palatino mutuis decertavit injuriis, & cum prior ipse provocarit, ad protegendum scelus laesum adversarium accusabat, illatas-

Quid Matthiam ad haec bella impulerit?

illatasque loco ultionis injurias deferebat; alter, cum sociis ejusdem petulantiae, crebris regnum incursionibus inquietabat. Nec minore quidem audacia Stephanus Eyzinger stomachum regi fecerat. Ad coemendi namque tela sagittasque, quarum inopia Turcico bello is admodum laborabat, in Germaniam superiore anno nonnullos miserat, necubi portorium, ob salutaris belli rationem, ac regis authoritatem, ab his solutum est. Cum Moraviae fines attigissent, gravissimum Stephano Publicano portorium expendere coacti sunt. Quare haud ab re in Stephanum Matthiae commotus est animus. Insuper ex veteribus novae quotidie injuriae a facinorosis utrinque hominibus ferebantur, item, ut regis querula testatur epistola, in obsidione Costolani, cum obsessi Fratres equos familiasque alere non possent, clam per silentium noctis elapsos, in Moraviam ad Henrici oppida emiserunt, ibique gratum tutumque hospitium invenere. Haec igitur omnia cum rex mente revolveret, ad bellum Boemicum animum acclinabat: nihil tamen inconsultis Patribus Proceribusque agendum esse censebat.

Matthias in frequenti conventu de bello Boem. deliberat.

Cum de suscipiendo bello ad conventum frequentissimum retulisset, variae utrinque sententiae sunt auditae. Plerique, propter Mahumetis insidiosi potentissimique hostis periculum, a caeteris expeditionibus omnino cessandum esse censebant. Sat Ungarum agere, si Turcae impetum furoremque repellat, perpetuum, dirum, validissimumque hostem, haudquaquam dimittendum: Ungariam duplici bello prorsus imparem videri, & assiduo bello vexatam jam milite opibusque exhaustam esse. Contra alii plane sentiebant. Perniciosum dicere Ungaro fore otium, si cessarit enim, in factiones intestinasque discordias repente recidere solere; ad bellum tantum esse natum, robore corporis validissimum, ac laboris & inediae tolerantissimum; universos Europae Principes Ungari tantos labores & quotidiana praelia demirari. Addidere fortunam, sapientiam, fortitudinemque ducis, cui nihil aggredi licet, quod dexterrimum eventum non afferre videatur. Bellum utrumque pium & sanctissimum; obortam nuper Boemorum haeresin esse pestilentissimam, quin etiam admodum verendum, ne cum e Boemia Moraviam nuper invaserit, quae contermina est, in Ungarorum sensim & pedetentim animos illabatur. Omnes tandem, tacentes, regis animum & sententiam expectabant.

RERUM UNGARICARUM

DECADIS QUARTAE

LIBER SECUNDUS.

Matthias, lectis Pont. & Caesaris literis, bellum urgentibus, expeditionem decernit:

REX, post diversas Patrum sententias, Pauli Pontificis & Caesaris epistolas continuo recitari jussit, quae Matthiam hortabantur & orabant, ut delegatum a Pontificia & Caesarea authoritate Boemici belli dudum imperium ultro susciperet, ac stata pollicebantur cum auxiliis stipendia; demum obsecrabant, ut veluti a Turcis hactenus, ita nunc ab hac haereticorum peste, Christianam rempublicam & orthodoxam fidem assereret. Recitatis epistolis, ipse a solio sic exorsus: *Si quis hoc, Proceres, bellum declinare deberet, Matthias ex his profecto unus esset, quippe quem in socerum, salutis authorem, arma sumere, quem pii loco parentis semper habuit, nec aequum, nec fas ullum hortatur. Sed cum mecum reputo, quicunque publicam personam gerit, vel maxime Principes, potius communis quam privati commodi*

modi rationem habere oportere; ex hoc fit, ut publicam salutem & utilitatem propriis rationibus anteponam. Cum me considero prius ad regni Christianaeque reipublicae, quam affinium commodum, esse natum, meorum saepe cogor oblivisci. Nec illud quidem Servatoris optimi maximi documentum quenquam praeterire debet, plerumque, cum jus fasque tulerit, non modo suorum nullam habendam esse rationem, sed animam quoque suam, cum de Deo agitur, perdere oportere, ut in coelis inveniat eam. Verum si, quanti momenti sit id, quo de hodierno die agitur, recte pensitaveritis, nimirum etiam injussu Pontificis & Augusti ultro id bellum suscipiendum esse censueritis. Res tanti ponderis si cui detrectanda esset, in primis profecto mihi esset. In eo enim loco regnum situm habemus, Proceres, & ad tam misera tempora venimus, ut hoc bellum necessitate magis, quam voluntate, suscipere cogamur, cum Turcico perniciosius esse videatur. Turcae praeter obsequium & tributa nil aliud exposcunt; ad suas caerimonias nec vi nec cruciatibus impellunt; nullis animum profanis opinionibus inficiunt, corporum, non animorum imperium quaerunt: Boemica haeresis, quae tam multiplex est, & diversa, ut contrariis semper fluctuet opinionibus, usque adeo propagari coepit, ut non solum Boemiam, sed jamjam totam Moraviam, & magnam Silesiae partem infecerit. Jam nostris finibus pestis haec imminet, & nonnullorum etiam, militari consuetudine, ut nuper accepi, mentes incessit. Corporis interitus incommodumve parva jactura est, Patres: sed animorum maxima. Boemus, dummodo te in suam ruinam trahat, infestaque labe contaminet, nil aliud postulat: te noctu & interdiu familiarissime utitur, & quibuscumque potest humanitatis officiis excolit, ad voluptates quasque perniciosissimas incendit. Justum, fas, & aequum, omnia miscet: pollutae ac inversae sunt caerimoniae: verus Dei cultus piaculorum multitudine depravatus: exstincta religio, spoliata templa, sacraque collegia monachorum: orthodoxa fides tot malis opinionibus infecta, ut nocturna sacra ad promiscua adulteria incestusque redegerint. Hic Adamitas, *& Adae morae viros passim cum mulieribus nudos incedentes, sine rubore pudibunda ostendentes, cernere erit. Hic* Jacobitas, *hic* Paulinos, *hic* Taboritas & Hussitas, *ac varias haereticorum sectas, quisque spectabit. Nec illud ab re quidem: quando, postquam ab ipsa veritate divertitur, diversi utrinque nos errores excipiunt. Quare pestis & exitium nostris limitibus imminet, & ni salutem forte nostram veluti amentes desperatione contemnamus, necessario hanc labem propulsare cogimur.*

Praeterea, quodnam bellum honestius gloriosiusque nobis proponi posset, quam id, in quo non modo de communi corporum libertate, sed in universum de animorum salute agitur? Vos, orthodoxae fidei vindices, vos Christianae reipublicae assertores, vos universae salutis authores, nunc pastor gentium, sacrosanctum collegium, & Romanum Imperium vehementer hortatur & exorat, ut Christi populum non modo a servitute Turcarum, sed etiam ab haereticorum contagione liberetis. Et ne ea, quae vires nostras exsuperent, ii orare videantur, pecunias, arma, commeatus, & auxilia non parva deferunt. Calamitosum laborem, fortasse quis dixerit, nobis proponunt: imo, si recte sentire, ac viri esse volueritis, argumentum laudis, & materiam nobis offerunt immortalitatis. Laudis, dixi, & immortalitatis: immo regni accessionem, perpetuumque commodum. Quicquid armis quaeretur, vobis, non Imperatori, parabitur. Interitum tantum haereseos illi quaerunt. Quicumque non laude, non belli pietate movetur, commodo militiae, & imperii propagatione excitetur. Sed turpe est, momentaneam utilitatem perpetuae praeferre honestati, non solidum, sed inanem sibi finem proponere. Quietem sibi aliquis optabit: quaenam quies, praeter desidiosum & ingratum otium, Ungaro esse potest? Quae vestrae artes, quae studia sint, quaeso considerate. In tria hominum genera universa digeretur Ungaria: unum Deo dicatum, in religione versatur; alterum militiam, tertium agros colit. Non vos diversa literarum studia, non variae artes & mercatura solicitat; pars maxima vestri arma gerit, qui nisi stipendia feceritis assidua, vitam cum dignitate retinere non potestis. Si domi degitis, impatientes inopiae, continuo ad vim, seditiones, & rapinas animum advertitis. Formidolosum, mihi credite, tale vobis est otium; ad gerenda bella vos natura genuit. Proinde nolite, quaeso, turpi ignavia desidiaque torpescere: partum tanto sanguine a Majoribus regnum, a Boemis & Turcis vindicate. Non ignavia laus ipsa comparatur. Nihil honoris tibi virtus adfert, & ornamenti, sine labore difficultateque quam maxima. Generosi

viri est, more Herculis, in perpetuo labore & sudore versari. Non ad ventrem & desidiam, sed ad laborem nati sumus. Videte, quam bene nobis cum fortuna agitur. Inter Turcas & haereticos nati sumus, qui Turcis sunt longe perniciosiores: alteri in servitutem, in perpetuam animorum miseriam alteri nos asserere conantur. Martialis, ni a Majoribus degenerare velit, est Ungaria. Utrinque laudis & commodi, perpetuaeque salutis, proposita materia est. Quis hic vacationem militiae, quis otium, aut exauctorationem appetierit? nisi fortasse nutrire ventrem, & inter mulierculas pensa disponere cupiat. Ardua & difficilia cuncta fortissimis viris sunt jure proposita, ignavos & inertes repellit gloria. Sat ipsa experientia didicistis, nihil desidioso otio vobis esse perniciosius, quo humanum semper contabescit ingenium. Si religio & vera fides prius nobis insitae esse debent, quae divino potius quam humano beneficio comparantur, vobiscum, Pontifices, aliquantisper, quaeso reputate, quid a vobis inprimis sacrosancta mater Ecclesia, quid sponsus ejus Servator noster, quid Christi Vicarius, quid Apostolicus ordo, quid Caesar Augustus, quid propinquum exitium, jam nostris limitibus imminens, quid salus animorum, & res denique ipsa postulare videatur. Existimate, a Jesu optimo maximo vos omnes orari, per cruciatus indignos, per sanctissimum sanguinem, in patibulo crucis pro nostra redemtione large diffusum, per saluberrimam mortem, qua vos a morte liberati estis: ne hostes sui nominis, vel religionis infectores, in exitium fidelium, in animorum interitum, vires & imperium amplificare patiamini. Id ipsum caeteri, quos diximus, exposcunt. Opulentissimi vobis Pontificatus & Basilicae, opulentissimae quoque Proceribus & Nobilibus civitates ac villae, a superioribus nostris factae sunt, non ad luxuriam agendam, non ad crapulas celebrandas, sed cum Christi milites sitis, ad alendum exercitum, ad protegendam fidem, ad eradicandam haereticorum impietatem. Quae si praeter opinionem contemseritis, ad aeternam animi corporisque miseriam, mihi credite, militabitis. Ad ingratum haec sagitta me hortatur otium, quam altius dorsi spinae infixam Valachico bello nuper accepi: quamquam somnum inhibet, quietem intercipit, & molestum cibum reddit, quotidie tamen graviorem corpori loricam induxi, & contemsi dolorem, quando plus regni salus delectationis attulit, quam illa molestiae. Si vos non religio, non Christi charitas, non orantium authoritas, ac caetera quae diximus, excitaverint: num usque adeo segnes, bruti, ac ab omnibus sensibus eritis destituti, ut pristinarum intolerabiliumque injuriarum memoria, quas per tot annos a Boemis accepistis, ad bellum pro fide, pro Christo, capessendum, non impellat? Inprimis annos octo ac viginti Telephus, Giskra, sociique quamplurimi, nos caedibus, rapinis, & incendiis affecerunt. Fratrum deinde latrocinia multo gravissima successere, qui illorum exemplo e Boemia, tamquam asylo malorum omnium, prodiere, erexere castella, templa diripuere, incestavere virgines eximiasque matronas; igni ferroque late grassati, nec aetati, nec sexui, nec focis & aris pepercere. Suohla quid molitus sit, non sine spectaculo quoque cruento spectastis. Quin etiam superiore anno, quid Henricus Lippa, fraternae societatis latronum hospes, praeterea quid Stephanus Eytzingerus, & Matthaeus Steinbergius, adversus nostros patrarint, accepistis omnes, & plerique ex accepta calamitate sensistis. Vindictam sibi tales postulant injuriae, quando illi, quibus bellum sumus indicturi, hospitia semper latronibus grata praestabant, laeti excipiebant, alebant in perniciem nostram, & praedam fortasse communem habebant. Quo usque igitur, Proceres, haec inulta tolerabitis? quousque in caedem calamitatemque vestram funestum hoc genus hominum respirare patiemini? An usque adeo diuturna malorum patientia obduruistis, ut tolerata fortunarum jactura, ferendum nunc quoque animorum interitum expectetis? Tolerabilia sunt quandoque illa detrimenta, quae resarciri queunt; sed cum de aeterna corporis animique miseria agitur, ad declinandum tam exitiale periculum omnes hominis vires intendendae sunt.

Difficultatem belli quis objecerit, & tempus minus idoneum, neque difficillima duo bella, & tantopere formidolosa, prospere uno tempore agi posse censuerit. Fateor, Boemos martiales esse, formosissimum genus hominum, culturae corporis studiosissimum, & quam maxime crinium; cupidissimum belli, & ad pericula promtissimum; procera sunt his corpora, & speciosa; contemtus mortis magnus inest, & persuavis hercle consuetudo. Sed animi corporisque voluptatibus nimis sunt obnoxii, quibus vires omnes enervantur, mira inediae laborisque impatientia. Primo congressu nimis possunt, sed sudorem assiduum, squalloremque

remque castrensem, perferre nequeunt; mori aut terga vertere, quam comae cultum praeterire, malunt. Accedit & illud, quod non cum universa nobis Boemia bellum suscipiendum est, sed cum haereticis tantum dimicandum, quos & robur fidesque vestra, & numen veritatis, Servatorisque praepotens dextera proteret universos. Aliter cum Sigismundo, qui infestum semper sibi Martem habuit, aliter cum Germanis, & nunc cum Ungaris, bene spero, pugnabunt. Alium sibi hostem esse sentient, a divina benignitate, a coelesti justitia, ab orthodoxae fidei veritate, longe aliter munitum. Pro victoria nostra Romae Pontificis edicto supplicationes indictae, ad omnes aras divina res fit. Pro victoria nostra, Augusti beneficentia omnia Australium armamentaria patefecit, vectigalia conferet, & auxilia validissima pollicetur. Nudius tertius Pontifex Paulus, Pater ille pientissimus, Apostolicum diploma cum imperii sceptro gladioque misit, quo me, velim nolimve, ex Apostolici Senatus consulto, & Augustali consensu authoritateque, Christianae reipublicae Imperatorem adversus Boemos haereticos & Turcas pronuntiat, & edicit. Mahumetes ne quid vobis a tergo moliatur, haudquaquam hoc anno dubitare. In Asia sibi cum Syris & Aegyptiis res est, cum Assyriorum rege bellum inivit. In Scyllam, mihi credite, incidit, & Charybdin: nostra in vado res est, cum haereticis tantum nobis bellum erit, quos ad resipiscentiam salutarem revocare, cum alioquin viri sint magnanimi, & domi militiaeque praestantes, non modo gloriosum, sed pium & sanctum erit. Quae hinc commoda animi corporisque proveniant, quis umquam numerarit: hinc regni accessio, communis utrinque salus, Pontificia & Augustalis obligatio, & gloria cum immortalitate conjuncta.

Quae ob res, sacrosancti Patres, Proceresque fortissimi, desidiosum otium repellite, omnes uno consensu capessendum hoc bellum esse censete, piam sanctamque militiam militate: me, Christianae reipublicae ducem, me Imperatorem in haereticos ab Apostolico Senatu declaratum sequimini; pro orthodoxa, quaeso, fide, pro asserendo veritatis numine, arma capite. Nobile ac praeclarum genus hominum vi ad meliorem frugem revocate, ut immortali hoc beneficio conciliatum, vobiscum deinde in Turcas, ductu auspiciisque meis, arma gerat. Proinde comparate copias, supplementa quaerite, & Corvinum Corvinique fortunam forti animo sequentes adjuvate. Te autem, Jesu Christe optime maxime, cujus auspiciis ista bella suscipimus, nunc supplicer exoramus, ut per nos, in virtute tua, haeretici resipiscant, Turcae, cum quibus tot annos bella gerimus, praepotenti dextera tua proterantur, nobis vera salus, & nomini tuo sempiterna gloria comparetur.

Secundum gravissimam regis orationem omnes, sine ulla secessione, pedibus in ejus sententiam ivere: & expeditionem hanc juste sancteque suscipiendam esse, gravi decreto censuere: parendum Pontifici, obsequendum Caesari, una voce affirmarunt. Addidit omnibus animum Turcarum honesta legatio, quam Nicolaus Uilack, vir ea tempestate opibus & authoritate praestantissimus, qui inferioris Pannoniae praefecturam gerebat, honorifice duxerat. Oratores in Senatum admissi, & benigne exauditi sunt. Mahumetis nomine inducias petebant, & bonae amicitiae spem pollicebantur. Hoc non temere Ottomanica perfidia exposcebat, ut, dum in Asia rem ageret, initis cum Pannone induciis, nihil ultra in Europa formidaret. Numquam rex eos ad se introduci permisit, quin Draculam, quem captivum habebat, acerrimum Turcarum hostem, & illis perquam formidolosum, semper objiceret. Illi hominem agnoscentes, a quo tot immanes cruciatus acceperant, toties etiam fusi fugatique fuerant, limis eum oculis intuebantur, & eo magis ad peragendas inducias invitabantur. Verum rex, confirmandi metus gratia, inducias abnegat, referens, patrio jure nulli Pannoniae regi cum Turcis inducias pacemve facere fas esse: si fecerit, dignitate regia statim excidere. Sed eas, quae verbo fieri nequeunt, inducias, se cum Turcis re initurum, si secum illi bene vixerint, si injuriis abstinuerint, vim & rapinas inhibuerint. Oratores, voti nec prorsus quidem impotes, honeste dimissi, & a Nicolao Waivoda in tutum revecti. Antequam conventus a rege solveretur, nonnulli Proceres, qui in Moldaviae bello se optime gesserant, a rege magnifice donati, Nicolao Banffi multae villae, ob rem optime gestam, hic a rege dono datae; virtutem denique fidemque militarem magna beneficentia, multisque praemiis, Matthias prosequendam esse censebat.

Bellum decernitur:

Mahumet inducias petit.

 Rex,

Georgio regi Boem. bellum indicit Matthias: Rex, Agriam movens, Budam venit: delectum ibi habuit, legionum supplementa disposuit. Vix octo hic dies exegerat, cum Georgio regi per fecialem bellum indixit, & motis hinc castris, Pisonium contendit; interea Pontifices omnes, ac Proceres, cum suis copiis sequi jubet. Pisonii dies aliquot praestolatur, dum Optimates & auxiliares copiae convenirent. Contra Georgius rex, qui se a Paulo Pontifice ob improbae opinionis pertinaciam regia potestate abdicatum esse noverat, & indicendum sibi bellum in dies opinabatur, nihilo segnius validum instructumque exercitum comparat, se armis opinionem dignitatemque suam defensurum esse confidit. Suae gentis viribus fretus, e Praga movens, in Moraviam concessit, ubi Victorinus filius, vir profecto impiger ac strenuus, provinciam cum imperio tenebat. Socia cum eo castra jungit, ac forti animo ad Moraviae fines Ungarum operitur. Matthias, antequam Pisonio moveat, authoritate legati Pontificis, Laurentii Roborellae, Ferrariensis Episcopi, qui ex urbe Roma nuper advenerat, edictum Pontificium promulgat, quo gravi Moravos, cum Boemis & Silesitis, omnes, Pontifex anathemate mulctat, qui se haereticorum partibus acclinarint. *Initium Boemici belli An. 1468.* Quare bellum hoc Boemicum, anno salutis quadringentesimo sexagesimo octavo supra millesimum initum fuisse novimus, & quarto Paulini Pontificatus, coronationisque Corvinae anno. Moravi Silesitaeque, interdicto promulgato deterriti, Georgii partes sectari non decernunt. A Boemica fide pars magna deficiunt; urbes Romanae Ecclesiae dogmata retinent. Harum tamen imperium in haereticorum manu erat, nam arces omnes praesidiis obfirmatas illi tenebant, parebant urbes & oppida, & vectigalia cuncta pendebant.

Matthias ad Lavam castra figit: Rex tandem cum Pontificio legato, castris Pisonio motis, Lavam concessit. Urbs est in planitie sita, ad Moravae fluenta, qui Moraviam ab Ungaria dividit, & fines ulterioris Austriae claudit. Haec Caesareae ditionis erat. Advenienti Matthiae urbem cives & armamentaria patefecere, adjuvere commeatibus, & haud secus ac Caesari obsequia ex usu grata praestitere. *E regione Georgius: tamen non pugnatur:* Ad ripam Ungarus castra locat, e conspectu rex Boemiae metatus est; mensis hic teritur, nulla collatis utrinque signis pugna conseritur, praeter simulacra quaedam praelii, quae lascivientes quotidie nonnulli milites committebant. Pares utrinque vires, par utrisque metus, audacia, numerus ac robur. Ducibus quoque par virtus & prudentia, sed impar aetas: quando septimum vix Matthias & vigesimum claudebat annum, quo Georgius sexagenarius fortasse fuerat; veteranus tyronis, & tyro veterani ingenium, fortunam uterque verebatur. Quin & oborta ultro citroque pristinae suavissimaeque affinitatis quandoque memoria, pugnae studium remittere, reconciliare animos, & bellum abominari: inita ex affinitate nomina, numquam bello deposita, alter filium, patrem alter appellare, socer & gener pia haec nomina usurpare. Verum cum belli causa, ac laudis studia succurrebant, animi repente reglutinari, in certamen remitti, & alter alterius ruinam appetere; colloquia in ripa fluminis ab utroque quandoque habita, non sine amara verborum velitatione. Generi impietatem socer arguebat, soceri profanam mentem increpabat gener; ad mitiora plerumque verba deventum. Georgius saepe juvenem mollire, blanditiis, artibus circumvenire, quandoque minas precesve interjicere, ut ab iniquo & infando bello deterreat: contra ille pertinacius obstare, convincere ratione, & ubique par pari referre conabatur. *Frustra Georg. inducias postulat:* Interventu etiam Procerum utriusque, de induciis & pace agitatum. His omnibus Matthias aures obstruit, preces & affinitatem ab internuntiis repetitam obaudit. Laurentius eum obfirmat, numquam a latere discedit, ne uxoris ille memoria collabascat. *Relicto ad Trebyzam Victorino, castra retrahit.* Cum nulla demum utrinque pugnandi copia fieret, Georgius, gravissimo belli sumtu deterritus, quem tolerare non poterat, retro pedem referre coepit. Ad defendendam Trebyzam, cum praesidio validissimo Victorinum, filium natu majorem, subinde misit, per arces & oppida hosti objecta praesidia distribuit.

Proceres in Matthiae castris: Ea regem tempestate hi Proceres sequebantur: Emericus Comes Scepusiensis, Stephanusque frater, cujus virtus, constantissimaque fides, in eo bello nimis enituit:

enituit: item Czupor, Nicolaus, Waivoda ut ajunt Transylvanus, Stephanus Báthor, & Michael Palatinus: praeterea Magyar Blasius, Paulus Kenesey, Lupus Despota, Nicolaus Bánffi, utrique Archiepiscopi, & Joannes, Poeta non ignobilis, Quinqueecclesiensium antistes, aliique cum frequentissima nobilitate Proceres reguliqué. Paulus, humillimo genere natus, e pistrino frumentario in militiam eductus, sub Magyare Blasio primum meruit: cognomen a paterno pago inditum: inauditis animi corporisque viribus fuit, statura, robore, lineamentisque membrorum Herculi prorsus assimilis. In paterno pistrino altus, molam saepe frumentariam, sine quoquam adminiculo, quandoque vas vinarium vix currui tolerabile solus homo sustulit. Armatum quoque hominem dentibus surreptum, inter militares choreas, non inermis, saltando circumtulit. In palaestra & Pancratio semper indomitus, Blasii contubernio usus, sic illi gratus fuit, ut non munia modo quaeque militiae potissima statim obiret, verum etiam, pro spectata fortitudine ac fide, oblatam ejus filiam uxorem duxerit. Tantam praestantium virorum foecunditatem protulit illa aetas, ut vix totidem Trojanus equus peperisse videatur. Si quis Emerici astum sapientiamque pensitarit, alterum Ulyssem Palamedemve fuisse dixerit. Stephanus Agamemnonem, Ajacem Paulus, Czupor Diomedem, Nestorem Michael, & rex Achillem, omni ex parte referebat. Consimiles Matthiae Proceres fortuna dedit, quorum opera clarissima quaeque facinora gereret.

Pauli Kenesey mira fortitudo.

Post ubi regi nuntiatum est, Trebyzam cum praesidio a Victorino teneri, quod non procul a castris erat, & Georgium cum exercitu abiisse conspicatur: oppidum illud obsidet, ut regis filio potiatur. Rex primo impetu suburbana succendit, hinc ignis in urbem effusus, cum ab urbanis coerceri non posset, absumit omnia. Victorinus, cum praesidiario milite civibusque multis, egressus, in proximam urbi arcem, in edito monte sitam, confugit cum suis, qui nongenti pene fuerant; a praefecto mox excipitur. Cives repulsi, in manus hostium devenere. Trebyzum igitur duabus fere horis, ac solo tantum incendio, expugnatum. Haec decimo ante sacram Pentecostes diem acta sunt: arx circiter Paschae solennia obsidetur. Expugnatio dies aliquot tentata. Dum haec negligentius asservatur, ecce tria equitum millia intempesta nocte a Georgio missa, clam arcem subeunt, Victorinum cum praesidiariis nongentis, absque cunctatione, subducunt. Custodiae, per stationes distributae, instructum eorum agmen cum non in tempore observassent, inhibere nequiverunt. Secundum Victorini fugam, Matthias arcem per deditionem accepit. Qui custodias agebant graviter increpuit, quod tam negligenter ac segniter sese gessissent.

Matthias Trebyzam capit:

Victorinus fuga elabitur.

Cum Victorinus evasisset, rex Brunnam versus castra movit, quae Moravae gentis caput est. Urbs aedificiorum praestantia, & negotiatorum multitudine, opibusque conspicua, in plano sita est, duplici fossa muroque munita; civitati arx prominet, quam Spilbergum vocant, & loco & arte hosti inaccessibilis, ac valido haereticorum praesidio obfirmata. Cum urbi appropinquasset, in suburbanis castra posuit, mox immisso praecone, Senatum rogat: an impietatis haereticae, an Romanae fidei partes sequi velint. Si Romanae, legato Pontificis, pontificioque duci, portas ultro patefaciant; sin haereticae, indictum a praecone bellum accipiant. Praeconi responsum a Senatu, insequenti se die legatos esse missurum. Legati postero die ex urbe prodiere, & data dicendi copia, unus ex his: Si Senatus populique Brunensis animum, inquit, scire cupitis, Princeps, nil vobis cum civitate nostra hostile intercedere posse sentietis. Orthodoxae, Matthia rex, fidei, ac Romani dogmatis sectatores sumus, omnesque ad unum interire malumus, quam ab Apostolica Romanae ecclesiae veritate deficere. Cum vindicem nullum habéremus, haereticorum, quando ita tulit usus, imperium pertulimus, perniciosa numquam opinione ipsi nos imbuimus. Ut quae Caesaris Caesari, & quae Dei Deo redderemus, insons nobis animus, & mens Romano dogmate imbuta, affirmat: nullum haereticorum imperium, nullaque consuetudo nostra pectora penitus infecit;

Matthias Brunnam tendit, civesque cujus sint fidei rogat:

Brunenses orthodoxi, petunt incolumitatem.

infecit; sincera & intemerata fides, integer sacrorum ritus, & inviolatae quoque cerimoniae. Praeter legitima vectigalia, & obsequia, quae detrectare minime poteramus, nil aliud haereticis praestandum esse censuimus. Summum Pontificem jam pridem accepimus huic bello Matthiam regem praefecisse, hunc fidelibus principem assertoremque dedisse. Te quoque, pater optime, misisse legatum, ut pro Pontifice cuncta gereres. Senatus noster decretum summi Pontificis non detrectat; in primis ejus numini, qui Dei vicem gerit in terris, deinde Matthiae principi, invictissimo orthodoxae fidei assertori, gratissimum domi forisque obsequium pollicetur. Spondet se imperata facturum, commendat libertatem urbis, & vetera immunitatis privilegia integra sibi servari postulat. Quin etiam pro servata inter tot varias haereticorum sectas integra fide, libertatem, & caetera immunitatis genera amplificari supplicat, ut potius a vobis officio vinci, quam vos vincere videatur. Integrae fidei maxima sunt praemia: & quando sincera fide pollemus, Servatoris nostri, pro cujus nomine arma sumsistis, documenta sectamini, praestate nos pro fide salvos, & omni, ut aequum & fas est, servitutis onere levate, nos immunes efficite, ut haereticorum bello resistere possimus. Postremo, Senatus populique nomine, pro tutela sanctissimae fidei, pro dignitate Pontificia, & majestate regia, studia, vires, fortunas, urbem, agrum, aetatem omnem, & humana denique ac divina omnia, cum usus tulerit, offerimus, dicamus, & in utraque fortuna pollicemur. De fide nostra periculum magis fieri, quam incognitam praeteriri cupimus. Vobis igitur, ut amicis, ut concivibus, ut propriis etiam possessoribus ac dominis, portae urbis ac aedes cunctae patent, grata sunt hospitia. Proinde, cum volueritis, capessite potestatem urbis, & ut commodius Proceres, tribuni militum, & praefecti, hospitalibus augustae urbis aedibus utantur, civitatem militibus gregariis inhibete.

Matthias, addita incolumitate, Brunnae honorifice excipitur.

Legatus his cum rege congratulatur, quod in recta fide permanserint, quod pestilentissima contagione se non infecerint, quod, ne jacturam irresarcibilem animorum facerent, a Boemico rege, quam a summo Pontifice deficere maluerint. Responsum a rege, hanc fidem & integritatem multum esse promeritam, proinde jubere bono animo Brunnenses esse, se non modo vetera privilegia servaturum, sed integra libertate donaturum. De militari quoque molestia nihil timeri oportere, civitatem haud secus ac sacellum, patriamve, a minima quaque injuria & fastidio defensurum, imo civilia commoda castrensi mercatu adaucturum. Ad dexteram mox omnes, una cum Legato, ad osculum accepit, & de promto obsequio, officiosaque pollicitatione, gratias egit. Postero die civitatem subivit, honorifice a Brunnensibus exceptus; hospitia cuique pro dignitate distributa.

Spilbergam arcem obsidet.

Mox castellum urbi prominens obsedit, quod a valido haereticorum praesidio tenebatur. Id octavo die post corporis Christi solennia obsessum est, quod vix novem mensium obsidione capere potuit. Georgius, ubi Brunnam regi deditionem fecisse novit, haud mora, cum exercitu festinavit, ut castellum, quod loco arcis est, obsidione liberaret. Prope regia castra quadrato agmine transivit rex; cum a superiore parte tuto invadere potuisset, noluit. Cumque is in medio agmine, cataphracto stipatus equitatu, progrederetur, propeque regem esse cerneret:

Georgius, obsessae arci succursurus, singulare Matthiae certamen offert.

Siccine, inquit, *mecum agis, Fili? patrem hostiliter insequeris, & sub orthodoxae fidei praetextu me regno spoliare contendis? Non religio, sed ambitio; non divina charitas, sed imperandi libido, te furentem trahit. Utinam, Matthia, in angusto loco ambo depugnaremus.* Ad haec Matthias: *Resipisce*, inquit, *resipisce pater, & de fide sacrosancta stude recte sentire; non ambitiosum, sed pium & legitimum tecum bellum geritur, quia Christianae reipublicae hostis es.* Quod vero ad *singulare me certamen provocas, illud scito, Georgi, me non esse rusticum, sed principem, Georgio non deteriorem. Principes armati in campo decertant. Proinde, si verus Princeps es, eja, age, nunc equestri certamine depugnemus, ut principali pugna fungamur.*

Acceptat Matthias:

Conditionem generosi certaminis veteranus non accepit, sed praeteriit mussitabundus. Cum prope castra metatus esset, bono-

bonorum Procerum interventu in colloquium ambo descendere. His diebus Matthias, ne quo soceri furore periclitaretur, pro interiore tunica lorica caeca usus est.

Reges ambo familiariter conveniunt:

Inter utraque castra duo tabernacula tenta, ubi colloquium & singulare & frequens habitum; inter utrumque contentiones plerumque graves. Ibi quoque convivium celebratum, ubi quid acciderit, nequaquam silentio praeteriri potest. Inter prandendum duo aderant histriones regii, qui jocis eorum seria solverent: alter Boemici, Pannonici alter regis erat. Inter caeteros Satrapas, Isdengo Boemici regni Gubernator aderat, orthodoxae observator fidei, & Matthiae studiosissimus. Ad principem ergo salsus utrumque conversus, in histrionibus, inquit, verae fidei periculum esse faciendum, & palaestrae certamen utrumque esse committendum, victoris fidem praestantiorem esse habendam. Approbatur Gubernatoris utrinque sententia, & utrinque suum ad singulare certamen histrionem voce plausuque hortantur. Ungarus statura minor, Boemus longe procerior, vires utriusque dubiae, & par animus: Boemum tamen insano corpore victurum esse, omnes augurantur. Jam certamen initur in regis utriusque conspectu; uterque suae gentis hortatu ad victoriam provocatur. Legatus Pontificis aderat, qui rem divinam histrionum fortunae commissam aegre ferebat. E jocis in seria revocantur omnes, veluti de corporis animique salute ac dignitate per histriones ageretur. Forti uterque animo congressus, manibus ac pedibus obnititur, vi & arte juxta uterque colluctatur. Spe dubia res agitur: nunc Boemus Ungarum corripit & torquet, nunc Ungarus Boemum, nunc pedibus manibusque ambo dimicant; cum suo utrique vocibus faverent, ingens hinc & hinc clamor editur. Ungarus tandem, veluti sacrosanctae fidei numine communitus, insanam Boemi molem in aera sustulit, in humum continuo inversurus: quidam Boemus, qui propius aderat, intercessit, & ne suus humi consterneretur, dextram objecit. Isdengo, pugnae arbiter, extemplo inique intercedenti alapam incussit: obortus confestim hinc clamor & tumultus, arma utrinque rapta. Principum tandem nutu edictoque deposita sunt arma, & sedata omnia. Desidente tumultu, Georgius in Gubernatorem haud parum sane succensus, *cum inter me filiumque meum*, inquit, *hodie Isdengo tumultum & arma suscitaveris, interturbator pacis & concordiae, numquam tale facinus mihi mente excessurum esse scito. Non tui gratia, sed benignitate mea tibi parco, haud inscius, quid faustae Matthiae praesentiae tribuendum sit. Subticeo tandem scelus, & silentio, propter filium, indignitatem rei, & impunitatem tui, praeteribo.* Exacto convivio, rebus infectis Principes in castra rediere.

Histriones duo de fide periculum certantes faciunt:

Devincit Catholicus haereticum:

Georgius Isdengoni, certaminis auctori, succenset:

Motis hinc castris, Georgius paucis post diebus abiit: Matthias Spilbergum arctiore obsidione circumvenit. Cum in expugnando conatus omnes elidi intelligeret, victoriae successum prosequi decrevit. Magyarum Blasium cum Paulo in obsidione dimisit, ipse vero ad Olomucium, urbem Moraviae praestantissimam, castra movit. In faciendo semper itinere oppida nonnulla capta vi, aut per deditionem accepta. Cum Olomucio appropinquasset, cives continuo obviam prodiere: fideles & Romanae ecclesiae sectatores se esse profitentur, regem & Legatum pontificium cum magno plausu excipiunt, quod salutarem vindicem libertatis & fidei sacrosanctum Pontificem acceperint, inter se mutuo congratulantur. Arx tantum extra urbem erat munitissima, haereticorum praesidio obfirmata. Citra moram hanc obsidet, ac paucis post diebus vi expugnata potitur. Finitima oppida, immissis legionum legatis, occupat; ubi, quodcunque haeresim sapere deprehendit, universum id militibus praedae dedit, inceditque. Cum jam hyems appropinquaret, ac Magyarum Blasium Spilbergensi obsidioni praefecisset, relicto in provincia exercitu, cum Emerico rex, nonnullisque Proceribus & Praetorianis cohortibus, in Ungariam hybernatum se recepit. Tunc fama fuit, eum per Viennensem urbem iter esse facturum. Praetor urbis, & Senatus, ut pro dignitate regem, cujus studiosissimi amantissimique fuerant, exciperent, Episcopatus atria, & arcem urbis, appararunt. Ad declinandam vero Imperatoris suspicionem, & temperan-

Olomucenses, se orthodoxos professi, Matthiam excipiunt:

Arcem ibidem expugnat:

Redit Budam:

dos Viennensium affectus, rex iter divertit per ulteriorem Ungariam; recta Budam venit. Quin etiam quando in Transsylvaniam & Transalpinam ad capiendum Draculam profectus est, tunc Viennenses, cum Imperatorem in arce acerrima obsidione circumventum haberent, ad regem clam misisse literas ferunt, quibus, si vellet accipere civitatem, simul & Imperatorem se daturos esse pollicebantur. At ipse, ne quid in patrem, quem semper appellabat, impii committere videretur, oblatam ab his conditionem obstinatissime recusavit.

Viennenses se, urbem, & captivum Imp. Matth. offerunt.

In Ungariam igitur cum circiter divi Michaelis solennia rediisset, & quatuor fere menses hybernasset, supplementa coegisset, & quaecunque bello usui forent sat cum Emerico curasset: Idibus Februariis in provinciam rediturus iter inivit. Solicitabat belli gravitas, & exercitus, qui inter medios hostes parum commode hybernare poterat; nec non & castellorum promissa deditio. In regis adventu, Spilbergum, a Magyaro Blasio obsessum, deditionem continuo fecit. Capto Spilbergo, rex ad Olomucium secundo belli Boemici anno castra movit: nam captis potioribus Moraviae civitatibus, & occupata paene tota provincia, jam Boemici regni & Marchionatus hujusce titulos accipiendi tempus advenisse arbitrabatur. Id rite faciendum esse censuit. Quod ut fieret, frequentissimum Olomucii Proceribus Nobilibusque conventum indixit, ut a Catholicis, Boemis & Moravis rex Boemiae legitime eligeretur. Ad praestitutum diem conventus celeberrimus est habitus, isque utroque titulo exornatus est, quo honestius ac justius pro addicto sibi regno dimicare videretur. Ibi cum summo plausu, magnoque consensu, & Rex Boemiae, & Moraviae ut ajunt Marchio, declaratus & salutatus est. Nam cum in libertatem provinciales omnes assereret, mirifice cunctorum studia in se convertit. In Silesiam deinde castra mota, quae, ne a fide Boemica factione deficere videretur, ultro eum advocarat: inprimis Vratislavia, quae provinciae caput est, & amplitudine urbis, & aedificiorum pulchritudine, praeterea opibus, probitate, politicis artibus, praesertim negotiatoria, nimis conspicua; hanc Odera fluvius alluit. Magnificentissime Vratislavienses Matthiam & Legatum Pontificis accepere, ac detulere gratissimum in utraque fortuna obsequium, huncque regem, hunc suum Ducem, hunc proprie libertatis assertorem, ac orthodoxae fidei vindicem, se perpetuo habituros esse profitentur, pollicentur, & jurant. Id ipsum caeterae civitates & oppida faciunt, Vratislaviensium exemplo fidelitatem & obsequia deferunt, ac regi eorum numquam imperium se detrectaturos esse, interjecto jurejurando, confirmant.

Spilbergi deditio:

Matthias Olomucii R. Boemiae & Moraviae eligitur:

A Silesiis etiam rex salutatus, Vratislaviam venit.

Michaelem, Lectorem Strigoniensem, ea tempestate ab epistolis illi servientem, paulo ante, quam Vratislaviam intraret, pecuniarum gratia Viennam miserat, ut, quod in ea expeditione promiserat Imperator, re ipsa praestaret. Cuncta unius anni Austriae vectigalia, praeterea e nobilitatis ordine mille equites, Caesar obtulerat. Nobiles equites mille ex compacto miserat; remiserat illos Matthias, causatus ineptum militiae genus hominum. Stipendia mille equitum, quam equites habere maluit; quod Australes quoque Nobiles facere non recusarunt. Promissa ab Imperatore stipendia non soluta; pro nummis Michaeli verba data, praeter collatam a nobilitate stipem, quae mille equitibus veteranis impenderetur. De reliquis ab Imperatore promissis, aut parum, aut nihil exactum est; ex quo discordiarum, quae Matthiae cum Caesare intercesserunt, unde Australe bellum obortum est, semina profluxere. Abnegata namque pacta merces, usque adeo Matthiam incendit, ut numquam quiescere potuerit, quousque, nata occasione, pro illa mercede stipendioque, universam fere Austriam occuparit.

Matthias Caesari, pacta subsidia differenti, succenset:

Pacata igitur provincia Silesiae, quam ab haereticorum manibus sibi vindicarat, in Moraviam rediit, ubi Victorinum Wezele oppidum occupasse, atque in dies aliquid moliri senserat: quare continuatis itineribus eo festinavit, ac Wezele, quod ab Victorino cum validissimo praesidio tenebatur, obsedit. Turres ac vineas moenibus admovet, tormenta addit aenea, & die noctuque gravissime quatit, magna ex parte muros conterit, mox facto impetu, cum oppidani ultra resistere nequirent,

Reversus in Moraviam, Wezele capit.

quirent, Wezele cepit. A praetoriana cohorte Victorinus capitur, & in conspectum regis adductus, mortem deprecatur. *Cui, salve*, rex inquit, *Victorine frater, huccine tua pertinacia, immo execrabilis opinio, quam a patre imbibisti, nunc te adduxit, ut si alio ductu auspiciisque bellum hoc gereretur, novissimas impietatis tuae poenas exolveres? Te saepe monui, ut a paterna opinione deficeres, calcatoque patris gutture Deum sequerere, quandoquidem abnegare semet ipse debet homo, ut Servatorem Jesum Christum sequatur. Cum opus fuerit, a patre potius, quam a Deo, deficiendum est. Tu autem beneficio nostro, & affinitatis interceptae memoria, vive, bono animo esto: non magis hostis, quam affinis clementiam recognosces, non modo non vita, sed ne dignitate quidem te patiar defraudari. Proinde vive, ac resipisce, atque hinc discito, quam insolens, temerarium, & formidolosum est, infesto deorum numine dimicare. Verissima igitur Romanae ecclesiae posthac dogmata sectare.* Respiravit ad haec Victorinus, & qui de vita aeque atque dignitate actum esse verebatur, eum in spem regia verba restituerunt. Is haud indigne tractatus, in dies regis clementiam admiratur. *Victorinum interceptum donata vita ad veram fidem hortatur.*

Capto igitur Victorino, & pacata magna ex parte Moravia, revisendam rex Ungariam esse censuit, ut hybernaret in regno, & supplementa legionum, ac caetera quae bello sunt usui, commodius provideret. Haec secundo Boemici belli anno gesta sunt. Rex, cum Emerico & Michaele Palatino, nonnullisque pontificibus & praefectis, in Pannoniam, ingruente dudum hyeme, se recepit. *In Ungar. revertitur.*

Hoc etiam tempore, Husein Bassa, vir bello clarus, Mesopotamiae & Armeniae rex, Persarum, Assyriorum, Medorumque principum sibi infestorum castra per fraudem nocte aggressus, ingentem hostibus cladem intulit, & caeso rege, tot regna magna ex parte occupat. In Mahumetem Turcarum principem mox arma vertit, Othomannicamque gravi gentem praelio affecit. Quin etiam eodem tempore classis ducentarum navium, quam Mahumetes comparaverat, ut Trapezuntio foret auxilio, oborta tempestate, ad Hellespontum universa disjicitur obruiturque. Tunc Nicolaus Canalis, praefectus Venetae classis, Eniam Thraciae urbem diripit & incendit, abducitque ingentem praedam. In Patrensi paulo post littore, duo Turcarum millia caedit, Vestitiumque oppidum, imposito praesidio, communit. *Husein Bassae victoria de Persis & Turcis.*

Item Paulus pontifex, eodem quoque anno, quem sexagesimum nonum ultra millesimum & quadringentesimum esse volunt, cum Venetis adversus Turcas, ac caeteros Romanae hostes ecclesiae, foedus inivit. Cum pontificis exercitus Ariminum obsideret, ab auxiliaribus Ferdinandi regis copiis funditur fugaturque, & Robertus, urbis princeps, acri obsidione liberatur. Petrus Medices, diuturno morbo confectus, Laurentio Julianoque liberis superstitibus, diem obiit. Cum Tergestini rebellassent, Fridericus Imperator praefectos quosdam alarum & cohortium immisit, qui civitatem vi captam diripuere, subvertereque; ubi tanta patrata est caedes, ut neque sexui pepercerint, neque aetati. Eodem quoque anno Turcae populabundi Stiriam invasere, & ex omni aetate multum hominum abduxerunt. Quare non immerito Matthias Boemicam expeditionem occoeperat, cum Mahumetem in Asia nimis occupatum esse intelligeret. *Paulus PP. cum Venetis foedus contra Turcas init, 1469.* *Frid. Imp. Tergestum capit: Turcae Stiriam invadunt:*

Jam quadringentesimus septuagesimusque salutis annus supra millesimum agebatur, cum rex, exactis in Ungaria hybernis, primo tempore, reparato jam exercitu, Moraviam repetere coepit. Cum Jaurinum venisset, nuntii extemplo varii occurrere, qui Georgium, Boemiae regem, humanis excessisse dicerent. Nam audita Victorini filii captivitate, prae dolore morbus eum quidam incessit, quo paucis post diebus extinctus est. Audito ad primum nuntium hostis interitu, pientissimus Princeps ingemuit, collacrymavitque; fortunamne & amici jacturam indoluerit, an dolorem ex arte simularit, nemo satis exploratum habuit: in provinciam tamen properandum esse censuit, ut cum regalia Boemis comitia instarent, per legatos ipse regium munus peteret, quamvis competitores in ea re sibi haudquaquam defuturos esse intelligeret. Ambitus iter festinare coegit; nec latebat quidem ipsum, pauca in peregrina gente suffragia inventurum, ni largitiones, promissa magna, vis armorum, precesque juvarent. Ad Iglaviam, Moraviae oppidum, *Mortuo Georgio rege Boemiae, Matthias coronam affectat, A.1470.*

oppidum, subsedit, ut hinc oratores in Boemiam ad comitia mitteret: qui adhibito nomenclatore, Proceres omnes ambirent, orarent, & nonnullos promissis & largitionibus in favorem allicerent, ac demum suo regnum nomine postularent.

Ad indicta Cuthnae comitia legatos mittit: Ad Cuthnam, Boemiae civitatem, ubi argenti fodinae sunt, futura comitia rumor erat; quae non procul a Praga est. Oratores, quos delegerat, Cuthnam mittit, quorum Nicolaus Czupor, Waivoda Transsylvanus, princeps erat. Huc Haeretici omnes, ac alii e Boemis convenere, ut ex more regem eligerent.

Boemici sceptri competitores: In comitia varii competitores hercle descenderant, cumprimis regum Ungariae Poloniaeque legati; nec Imperator quidem ambitione carebat, quippe qui hunc sibi honorem clam deferri exposcebat. Neque Georgii regis filii cessabant, *Matthiae argumenta:* qui haereditario quasi jure id sibi dignitatis dari debere sperabant. Matthiae Legati aegre auditi, quum in Boemos grave bellum ea tempestate gerebat: *quamquam regni titulum a Paulo summo Pontifice Corvinum habuisse dicerent, sine cujus authoritate approbationeque nullum regnum, nulla potestas haberi potest; se tamen post Georgii soceri mortem, Boemorum Procerum suffragiis eligi cupere, affirmabant. Referebant quoque, regnum hoc cum Ungarico saepe fuisse conjunctum, neque sine detrimento ac scelere dividi posse. Sigismundum, Albertum, & Ladislaum, utroque regno fuisse potitos: alterum sine altero numquam commode victurum; veterem inter utrumque affinitatem intercessisse; alterum hominum foecunditate, ubertate rerum omnium pollere alterum; nihil utrique commodius, faustius, feliciusque fore, quam si pari ductu & auspiciis gubernentur. Initum bellum non ex ambitu, sed salubri charitate geri, ut pars Boemorum, quae alio modo curari non poterat, martiali demum remedio resipisceret. Nihil cum fidelibus adhuc hostile gestum, quin etiam fideles omnes perpetua libertate fuisse donatos. Proinde Matthiam regem, si regali hac & legitima electione decoretur, aeternam libertatem, ac vectigalium omnium remissionem polliceri; & quod ad amorem spectat, Boemos ac Ungaros sine ullo discrimine tractaturum.*

Rejiciuntur: Obaudiebant haec Proceres; praesertim haereticae pravitatis sectatores vultus obducebant, & mussitando quandoque dicentis orationem interpellabant: repulsa Matthiae palam data, numquam hostem cervicibus praeficiendum esse obclamitatum *Frid. Imp. a Boemis aeque rejicitur:* est. Orator igitur haud sine pudore peroravit. Quin & Imperatoris legati, qui aliud dicebant, & aliud inferre nitebantur, aequis parum auribus auditi: neque initum foedus veteraque pacta subticuere, quibus Boemos, deficiente regia legitima prole, ad Australes Principes confugere oportere asseverabant; officii, dignitatis, & pacti admonebant. Ad Georgii plerique filios recurrendum esse censue- *Quid Georg. R. filiis obstiterit:* re. Id potissimum haeretici malle; cum illum opinionis Hussitarum assertorem severissimum semper habuerint. Sed Victorini casus rem intercepit, qui per captivitatem Proceres ac Nobiles ambire non poterat. Patris mortem omnes aegre ferre, dicere, mira fortitudine regnum undique petitum propugnasse: formidolosum fuisse Proceribus tyrannidem anhelantibus, & populo servata diu pace commodissimum.

Casimiri R. Pol. oratores, pro Vladislao: Introducti demum fuere Poloni, a Casimiro rege missi, quem tanta probitate, prudentia, & sanctitate praeditum ferebant, ut solo multos nomine conciliaret. Ex his unum in septenis, qui dicendi copia non parum poterat, ita loquutum fuisse ferunt: Si quantum jure, tantundem authoritate, apud vos, Proceres, hodierno die valeremus, nihil profecto vereremur, quin ante solis occasum Vladislaum, nostri regis filium, & vestri nepotem, Boemiae regem declaratum haberetis: neque si eandem constantiam, judicium, & aequitatem, quam in caeteris rebus retinere soletis, nunc, ubi plurimum opus est, servaveritis, nos prorsus ambigimus, quin & vos publicae salutis, & nos voti compotes quamdum efficiamur. Veteres amicitias, necessitudines, & officia, a majoribus mutuo instituta, item consimiles mores, linguae similitudinem, & gentis utriusque cognationem, quis fortasse memorabit, ut orationis ambitu imbecillam causam, & per se parum subsistentem, obsirmare videatur: contra nobis ipsi brevitatem indiximus, partim ne eodem quo caeteri fastidio afficeremus; partim quia justitiae ac integritati vestrae non diffidimus. Regna, Proceres, etsi quandoque armis comparantur, & jure belli non raro retinentur,

nentur, divina tamen voluntate, & haereditario, vel quovis alio jure, utplurimum, cum successor nullus erit, dispensari solent. In potestate Dei sunt omnium jura regnorum. Si Dei nutum quaerimus, consulta oracula, captata auspicia, quaesita astra, edita signa, & multa omina publicaque vota, Vladislaum Boemiae regem esse jubent. Si jus, aequum, & fas inter mortales servandum est, quis negarit, Boemiae regnum, quod per tot avos proavosque Ladislai fuerat, immatura morte surrepti, ad nepotem pertinere? Quis nepoti, decedente sine sobole avunculo, quis sorori, obeunte fratre, haereditatem legitimam abstulerit? quis posteritati jus Majorum abnegarit? Si lege hic vivitur, si religio retinetur, si jus divinum & humanum in humanis adhuc pectoribus versatur, nemo quidem reperiri potest adeo rationis expers, qui Vladislaum jure eligendum esse non censuerit. Cum Sigismundi & Alberti regis temporibus, novitatis gratia Boemi fluctuarent, nonne a Poloniae rege non solum auxilia, sed regem quoque petiistis? Si iniquo id tempore factum est, quid aequo tempore, jubente lege, imperante jure, coercente religione, facietis? Nimirum, nemo sapiens, nisi qui praeceps vesania feratur, avunculi nepotem haereditate privaverit. Nihil umquam in rebus quam maxime arduis invito numine, ac infesto divino humanoque jure, faciendum. In his primum divina voluntas, deinde justum & fas considerandum. Proinde justitia duce, ac prudentia comite, vestris nunc rebus, Proceres, quaeso consulite. Si quis humilitatem generis objecerit, quid est quod non prius, quam objiciatur, suapte natura confutetur? Recensete paternum genus, & faustos Vladislaos & Casimiros considerate. Si maternum, connumerate longo ordine reges, ac divos Augustos: pientissima Vladislai parens e materno quatuor, quinque e paterno genere, Romanorum Imperatores inter Majorum stemmata numerabit. Qui majorem hac nobilitatem quaesierit, in obscuritatem incidat oportet.

Verum enim vero, parum prosapia & haereditarium jus omne valeret, si rex aut improbus, aut parum idoneus in medium adduceretur. Regum filii, qui publice semper educantur, haudquaquam in obscuro latere debent: & ii quam maxime, qui super aetatem agunt. Non erubescimus, Boemi, nostra laudare, quando cuique licet, cum de fortuna & dignitate agitur, propria sine rubore commendare. Omnis namque taciturnitas improbatur, & laus propria toleratur, cum silentium detrimento fuerit, & pudor hominem honore debito defraudarit. Quis igitur Vladislaum regno dignum non censuerit? Quis ad imperandum tantum natum non esse judicarit? quis haereditario regno fraudandum existimarit? Num prohibet hoc genus? tot regum nepotem, tot Imperatorum pronepotem, & nunc tanti regis filium? Num fausta & generosa indoles, num adolescentia, tot artibus & sanctissimis disciplinis exculta? A teneris annis domi militiaeque praeesse didicit; prima intempestive rudimenta imbibit; timorem Dei, religionem, pietatem, misericordiam, integritatem, continentiam, a sanctissima parente una cum lacte suxit. Materno primum gremio elapsus, non duce paedagogo, sed instinctu suo, literarios ludos irrepsit. Ab ineunte pueritia Craoviae Sophistas, Philosophos, Poetas audivit: frequentavit dialecticorum scholas, & philosophando disputandoque corpus simul & animum adauxit. Quidquid hinc temporis superest, rebus divinis, ac bellicis artibus impenditur. Vitae sanctimonia, & divina oratione, sacerdotem quemque Deo deditissimum exsuperat. Ingenita tantum virginitate praepollet, ut praepotentissimae hujus virtutis numine, supra aetatem, & vivere & sapere videatur. Tempore otii & recreationis studia Martis usurpat; a magistris disciplinae militaris aditur, qui in hippodromo decurrere, ex equo pedibusve certare, punctim caesimque ferire, aciem instruere, exercitum ductare, aut quavis arte vincere hostem doceant. Corpus magnitudinem & ingentes vires pollicetur, item venustatem, formam, animumque virilem ostendit. In adolescente senem, in tenera aetate praecocem sapientiam recognoscit. Plures in eos Vladislaos, plures Casimiros, denique Carolos & Sigismundos, intueri licet. Nulla in adolescente dicacitas nulla, petulantia deprehenditur; non solum rebus ac verbis,

sed obtutu quoque ac incessu, omni denique gestu corporis, gravitatem, sapientiam, pietatemque fatetur. Non praecipiti consilio, non repentina ira, nulla libidine ac improba voluptate corripitur. Nulli hunc vitio dixeris obnoxium; ingenium mite, constans, & benignum, caeterum sapientiae, honoris, & gloriae cupidum, corpus laboris & inediae tolerantissimum. Regiam Majestatem praefert aspectus, & quandam sibi tacite reverentiam exposcit. Utinam, Proceres, is hic nunc adesset! sic testor Deum hominumque fidem, plus ipse tacendo, quam nos e Ciceronis ore dicendo, in causa sua loqui videretur; ipsum si videretis vestris suffragiis electum, nimirum potius a Deo demissum, quam judicio vestro designatum, existimabitis. Non humanum regem, sed coelestem, ad publicam salutem, & aeternum otium, vobis internuntium datum esse reputabitis. Teneram adhuc aetatem, ac regno immaturam, quis fortasse caussabitur: sed quis hoc in adolescente requiret, divina quadam & intempestiva sapientia praedito? quis in eo, qui prius senex, quam adolescens esse coeperit. In tutela Dei reges sunt & filii regum: qui ad regendum nati, indulgentissimam sibi naturam, & peculiarem Dei gratiam & culturam assequuntur; non deerit consultissimus aequi Senatus vester, qui quotidie circumstabit. Melius est quandoque habere regem, e Senatus consulto, quam e proprio judicio cuncta gerentem. Qui nimis sibi arrogat, & aliena consilia plane contemnit, saepe decipitur. Nullus sub isto metus, nulla suspicio, quae imperante tyranno semper intercedit; nullum externi belli periculum & reformidatio. Potentissimus pater prope adest, & a latere dominatur; non per sectas & opiniones vobis bellum saevum indicetur, non Pontifex adversus vos irritabitur, non in belli societatem advocabitur Imperator. Quin etiam, si haec omnia fierent, non proximus deerit assertor, non sociorum aberit multitudo numerosa; sociorum dixi, imo cognatorum, quibus unum genus, & eadem est natio, ut cognatio linguae profitetur. Insuper Christiani sumus omnes, & in Evangelica lege utrique ambulamus: inter opiniones ac sectas parvum fere discrimen, & illud quo de agitur utinam facilius argumentis, quam armis corrigi & emendari posset. Dummodo Christi dogma servemus ad amussim, an licentius ex patrum consilio quis fecerit, parvi, mihi credite, refert. Quas ob res, Boemi Proceres, vos Casimiri regis nomine nunc hortamur, monemus, & oramus, ut divini humanique juris memores esse velitis: regnum, haereditario jure filio debitum, beneficio vestro tribuatis: bellum a latere vobis illatum, non tam Pontificio jussu, quam ne debita suae proli oppida in alienam ditionem transferrentur, susceptum fuisse credatis: rationibus vestris commode ac recte consulatis: quod si feceritis, hac electione hostium quoque numerum imminuetis, utrorumque saluti dignitatique optime consuletur.

Vladislaus R. Boem. eligitur. Polonorum oratione victi Boemorum animi, occulta inter se consilia agitant, centuriatim hinc & hinc coeunt, promta Vladislao suffragia reddenda mussitant: hunc unum ad otium quietemque Boemicam natum esse dictitant; hoc aliquantisper cuneatim agitatum. Postquam inter eos de rege convenit, extemplo Proceres, cum universa Nobilitate ac equestri ordine, Vladislaum, quintum decimum vix natum annum, regem pronuntiant. Omnes Vladislao regi feliciter, Casimiro quoque patri feliciter, Boemico regno feliciter, Proceribus & Senatui feliciter, exclamare: faustissimis Vladislaum acclamationibus ingeminare, ii angelum e coelo demissum, virgineum & sanctum regem illi, pars salutarem principem, & almae pacis authorem, multi sanctas tot Regum Imperatorumque has unicas reliquias appellare. Oratores, inter multos plausus, crebris osculis ab omnibus aspersi sunt; caeteri vero, & praesertim Ungari, repulsae turpitudine, rubore suffusi abiere. *Matth. spe regni frustratus, excandescit.* Cum, veluti res gesta fuerat, Matthiae continuo retulissent, rex, spe sua frustratus, in Boemos excanduit; & quamvis saevum de Turca nuntium dudum accepisset, in Savo nova moliente, nihil tamen de ira & ultione remisit.

Turca,

Turca, dum Pannonem Boemico bello occupatum intelligit, viginti millia hominum ad Savum amnem, clandestine, quantum fieri potest, cum expeditis artificibus & operariis mittit, ut e conspectu Syrmiensis agri temporarium e materia castellum erigerent, & summa arte, multoque praesidio communirent; ut quoties libido ferret, Syrmium, extremam inferioris Pannoniae oram, incursarent, ac demum universam Ungariam Alemanniamque adorirentur. Tristi nuntio Matthias haud quaquam consternatus, & nihilo segnius Boemicis rebus intentus, Gabrielem Metropolitam Colociensem, & Joannem, cui Ungor cognomen erat, in re bellica educatum, versatum in periculis, & exploratae virtutis ac fidei virum, extemplo acciri jubet. Hos ad inferioris Ungariae oras properare praecipit, quid fieri opus sit ostendit, admonet periculi; atque nisi initum a Turca castellum ii continuo demoliantur, de Pannonia actum esse praedicit. *Sabacz*, inita moles a Turca nominari coepta, quod Turcica lingua mirabile quid significat. Datur his potestas habendi delectus, accipiendi vectigalia, & imperandi civitatibus quaecunque ex usu belli sint. Quin & ad Michaelem Palatinum, caeterosque Proceres scribitur, ut cum suis copiis Gabrielem sequantur, & quantum in eis situm est, castellum a Turcis, in adversa Savi ripa institutum, amoliantur; neve molem in cervicibus Christianae reipublicae inchoatam exaedificari patiantur. Ii pro virili quisque sua mandata regia praestare conantur.

Turcae in Sirmio molimina:

Matthia adv. eos consilia:

Sabacz a Turcis ad Savum exstruitur:

Gabriel, & Joannes Ungor, in Ungariam reversi, proceres convocant, cogunt exercitum, & comparatis undique auxiliis, ad Savi fluenta descendunt. Ast ubi in ripa constitere, tormentis primum crepitantibus hostes ab instituto opere amovere occipiunt, iidem quoque machinis illi inhibentes absterrent, quandoque vehementius irritati, utrique Savum ingrediuntur, mutuisque sagittis sese compescunt; neutri tamen flumen trajicere audent, quando pares utrinque vires, militumque numerus erat. In ripa Turcae aggeres ex aggesta terra sic edunt, ut securi ab Ungaricis tormentis intus aedificent. Quin & ante, quam illi advenissent, fossa & vallo situm obduxerant, ingesserant affatim commeatus, & omni munitionum genere obfirmarant. Palatinus, Gabriel, & Joannes, conatus omnes irritos conspicati, quamvis ultro citroque nonnulli occidissent, ad protegendum tamen Syrmiensem agrum, alterum e regione oppidulum exaedificare adorti sunt, & in illorum invidiam die noctuque in exstruendo opere versantur.

Quod dum impedire Ungar. nequeunt, simile oppidum eidem opponunt.

Matthias Boemiam vastat, & magnam partem occupat:

Dum haec ad Savum aguntur, Matthias ex irrita spe in iram conjectus, e Moravia crebris incursionibus & incendiis Boemiam longe lateque vastat, tam assiduis rapinis & tot populationibus afficit, ut oppidorum ac civitatum pars magna pacem mercati, multae sese dedere cogerentur. Quin etiam ad vicinos usque montes, qui Pragam circumvallant, discursatum & vastatum fuisse perhibent. In Boemia nulla civitas vi capta, sed per deditionem, ex detrimentorum intolerantia, in potestatem regis haud paucae sunt acceptae. Haec igitur tertio Boemici belli anno gesta sunt. Rex autem, dispositis per cuncta oppida, quae in Moravia, Boemia, & Silesia ceperat, praesidiis, relictisque nonnullis legionibus, quae provincias tuerentur, Budam rediit. Victorinum, quem captivum adduxit, in ardua Vissegradi arce asservari pro dignitate jussit, ut post belli finem tuto dimitteret, & qua deceret beneficentia in dignitatem ipse pristinam restitueret.

Victorinum Vissegradi asservat.

Hoc etiam anno, de quo supra diximus, Mahumetes Turcarum Imperator, comparata quadringentarum navium classe, ubi triremes ducentae ac decem equitum millia fuere, Euboeam adortus, Chalcidem obsidet, & tanto urbem impetu oppugnat, ut magna suorum caede trigesimo die potiretur; quod Romae IV. Idus Junias grando insanae magnitudinis portendit, cujus frusta 12. unicas appenderunt. Quare Paulus pontifex maximus, impetrandae pacis liberandorumque obsessorum gratia, indicta ad omnes aras solenni supplicatione, ipse pedes, sacrum divae Genitricis simulacrum, ad Lateranensem usque Basilicam, pie circumtulit, ibique

Mahumet Chalcide potitur.

ibique sacris operatus est. Veneti, Euboeae captivitate haud quaquam consternati, instructam sexaginta navium classem, ad infestandas maritimas Turcarum oras, continuo misere, in qua triremes sexaginta, & viginti onerariae fuere. Nicolaus Canalis, praefectus classis, ob rem in ea expeditione male gestam, quia Chalcidi in tempore non subvenisset, in Senatus suspicionem adductus, vinctus Venetias advectus est, perpetuo deinde exilio mulctatus. Joannes Andegavensis, qui Neapolitanum regnum recuperare studuerat, & spe frustratus ad moliendas res novas in Narbonensem Galliam se receperat, urbe potitus Barcinone, diem obiit. Acerrimum in Gallis bellum, inter Ludovicum regem, & Carolum Burgundionum Ducem, oboritur.

Nicolaus Canalis exilio mulctatus, ob Chalcidem amissam.

Rex Budam reversus, recreandum reficiendumque in hybernis militem esse duxit, assiduo bello jam absumtum. Duae tamen res ejus mentem acerrime vexabant: in primis Sabacz, in Savi ripa aedificatum, beneque munitum; deinde imperii Turcarum accessio, quandoquidem audita Euboeae captivitate, maxima tristitia virum incessit. Verebatur, quod & obtigit, ne uno eodemque tempore cum duplici praepotentique hoste dimicare cogeretur. Turcarum vires nemo ignorat: Boemi, bello acerrimi, metus expertes, & quam maxime mortis, quia Vladislaum Casimiri regis filium nuper elegerant, adjectis Polonorum viribus, potentissimi habebantur. Eodem enim tempore, quo Matthias acerrime Boemiam infestavit, Casimirus etiam, Pontificis hortatu jussuque in Boemos arma sumsit: sed postquam filium ab his regem lectum intellexit, Ursinosque omnes ac Stelligeros, cum caetera procerum turba, vehementissima in Uladislaum studia intendisse conspicatur, Boemorum tutelam ex corde suscipit. Quo igitur modo imminentibus his periculis Matthias occurrat, cum patribus & proceribus miro studio diligentiaque decernit. Cum bella sine pecuniis geri nequeant, ad eas disquirendas inprimis animum intendit: vectigalia solito gravius exigit; collatam a pontificibus sacerdotumque collegiis stipem exposcit; imponit nova tributa, & stata a summo Pontifice Venetisque stipendia postulat, ut haereticis & profanis obsistat. Ne merita quidem militum oblivionis injuria praetereunda censet. Cum Stephanus Scepusiensis, Lupusque Despota, in bello Boemico se optime gesserint, neque in periculis laboribusque obeundis unquam sibi pepercerint: Scepusiensem honoribus multis adauxit, Despotam egenum castello Feyérkö donavit; caeteros, pro sua quemque dignitate, muniis, honoribus, & praemiis prosequutus est. Secundum Boemicum bellum, insequenti anno Polonicum sequutum est, de quo in postero libro latissime differemus.

Matthias de impugnandis Turcis & Boemis deliberat.

Casimirus Boemos in tutelam recipit.

Stephanus Scepusiensis, & Lupus Despota, ob bene merita a Matth. remunerati.

RE-

RERUM UNGARICARUM
DECADIS QUARTAE
LIBER TERTIUS.

Nimirum eo fato Matthias natus erat, quemadmodum universus vitae ordo testabitur, ut numquam sibi otium inveniret, bellum ex bello sereret, & ad extremum usque vitae exitum plus voluptatis ex armis, quam pace caperet. Quamquam domi pacem, foris bellum aleret: saepe tamen obtigit, ut ipse quoque domi non solum externo bello, sed intestinis quoque factionibus laboraret. Ut domi quiete viveret, foris bellum alebat. Nonnumquam opinione sua falsus, Optimatum seditione vexatus est, quod fortasse non immerito a fortuna factum est, ut Herculei virtutem Principis omni ex parte periclitaretur. Etsi labores multos illa proposuit, numquam tamen virum, mihi crede, destituit. Nec majore quidem favore catenata Corvino pericula objiciebantur, quae promtiore ipse animo semper obibat.

Bellum Polonicum, A. 1471. causa conjurationis in Matthiam:

Insequenti namque anno, cum in Boemia ageret, Polonicum bellum oboritur, quod anno Salutis quadringentesimo septuagesimo primo ultra millesimum initum est. Pontifices enim & Proceres Ungariae, qui in Matthiam maxima ex parte conjurarunt, Casimirum secundum, Casimiri regis Poloniae filium, introducere decrevere, ut, postquam hunc regem declararint, ejusdem copiis Corvinum ejicerent. Conjuratio ita vehemens & foecunda fuit, ut in ulteriore Ungaria, praeter Gabrielem Archiepiscopum Colociensem, & Michaelem Palatinum, cum paucis Optimatibus, nemo superfuerit, qui a regia fide ad Polonum non defecerit. Michael Országh, vir ille prudentissimus, & longa rerum experientia non injuria sapientissimus semper habitus, illud non minus in corde quam ore versasse dicitur: quemcunque sacra Corona coronatum videris, etiam si bos fuerit, adorato, & pro sacrosancto rege ducito, & observato. E septuaginta circiter quinque Conventibus, quos Comitatus, ut supra scripsimus, appellant, tanta conjuratio fuit, ut vix novem superfuerint, qui Matthiae parerent, & vectigalia penderent. Conjurationis principes Joannes duo fuere, nepos & avunculus: alter Strigoniensis Metropolita, a Matthia fratris loco semper habitus; Quinqueecclesiensis antistes alter fuit, vir ille utraque lingua eruditissimus, qui, si a curis reipublicae se revocare potuisset, habuisset nostra aetas qui cum universa vetustate certasset. Nec ab his quidem Emericum Scepusiensem Comitem complures excludunt, quia olim semel ante Transsylvanum bellum, ut diximus, a rege defecerat. Hunc quandoque rogatum, cur id fecerit, tot beneficiis & honoribus affectus? respondisse ferunt: fateor, me a rege defecisse, sed ita tamen, ut illi numquam ipse deficiendo nocuerim, sed me ab inimicorum obtrectationibus & insidiis asseruerim. Vir enim ille tanta calliditate ac prudentia fuit, ut deficiendo, regem, delatorum criminibus irritatum, ad resipiscendum impelleret, & hac arte, quanti momenti ipse foret, Principi & inimicis ostenderet. Eo igitur temperamento usus est, ut regem regno, & se regi, prudentissime conservarit.

Conjurationis principes duo Episcopi:

Conjurationis causae:

Cur autem paterni inprimis amici conjurationis authores fuerint, causae nonnullae referuntur. Nam ii ea gravitate ac fide sunt habiti, ut nullius levitatis & perfidiae rei existimari posse viderentur. Metropolitam, prae indignatione varia,

 res

Despoticum Matthiae imperium: res novas molitum fuisse dicunt. Rex enim jam compos sui factus, ab Optimatum consiliis, quibus hactenus fuerat obnoxius, se asserere coeperat: suo, non alieno ductu & consilio utebatur; confutabat illorum dicta, si quid quandoque liberius suasissent; cuncta solus agere videri volebat. Contra illi, authoritatis hinc jacturam haud modicam se facere arbitrabantur. Accesserat extraordinarii stipendii insolens impositio, quam *Dicam* nominant, quae non modo domesticatim, sed *Vectigalium gravitas:* viritim plerumque indicebatur. Et quamvis assidua bella gravissima tributa postularent, insolens tamen vectigal nimis cuique grave videbatur. Quin etiam Episcopatuum proventus usurpare coeperat. Et cum pro publica salute dimicaret, id sibi licere reputavit. Hoc tamen non sine Laurentii Roborellae, Apostolici legati, authoritate fecerat. Quare illum multi graviter incusant, quod primus Matthiae regi, & animadvertendi in pontifices sacerdotesque, & ex usu belli Basilicarum proventus usurpandi, potestatem fecerit. Summum enim nefas arbitrabantur, Pontifices & sacerdotes, qui semidei censeri debent, profanae censurae esse obnoxios. Archiepiscopo Strigoniensi fodinarum auri decimas, quae Urburae vocantur, abstulerat, quae magni fuerant momenti; nonnullis etiam Episcopatibus vectigalia occuparat. Quod ab eo plerique haud temere factum putant, partim ne in tanta rerum copia lascivirent; partim ne opibus adaucti regi bellum inferrent. Insuper formidolosus Optimatibus, & violentus esse coeperat, & tacito quodam nutu se solum imperare, parere caeteros, velle indicabat. Qui autem apud eum nimia plurimum authoritate valuerant, ex attenuata dignitate id aegre ferebant. His igitur causis, Archiepiscopum Strigoniensem, ac caeteros, ut nova molirentur, adactos esse opinantur.

Proventuum ecclesiast. usurpatio:

Terror & formido regis.

Cum haec per conjuratos clam agerentur, & inter se Casimirum regem elegissent, ad Poloniae regem continuo scripsere, quaecunque fecissent omnia edocuere. *Omnes fere Proceres a Matthia ultro defecisse significarunt: & si qui restiterint, aut idem propediem esse facturos, aut nihil adversaturos. Ungaros, temeraria quadam pietate correptos, Corvinum regem elegisse, non regio, sed humili genere natum, illum e regno in tyrannidem prorupisse; & quando e regio sanguine haud quaquam natus est, regiam majestatem ac sanctitatem tueri non posse: non solum in alios, sed in suos a principio saevire occoepisse: avunculum, qui delatum sibi regnum recusarat, & nepotem regem fecerat, in vincla conjecisse, quin & indixisse mortem; nunc autem in paternos amicos, qui eum tantopere excoluerant, & in nullis unquam periculis deseruerant, vim inferre coepisse: sacram sibi censuram usurpasse, saevire in sacerdotes, Antistitum vectigalia occupare, jus divinum & humanum juxta miscere, pro ratione libidinem habere. Proinde regnum Ungariae, inique Matthiae traditum, aeque auferri debere; ad Poloniae domum ex more recurrere oportere; demum orare, ut Casimirum filium, regem nuper electum, mittat, ut delatum sibi regnum accipiat.* Polonus, rerum harum admonitus, in tanta liberorum foecunditate, fortunaeque successu, haud quaquam cunctandum esse ratus, delatum praeter opinionem regnum accepit. Laetitia magna completus, Deo gratias agit, quod duobus annis, duo filii, in duo regna optati fuerint, & nunc instantissime postulentur. Delectum extemplo habuit, legiones tres cum optimo equitatu cataphractorum comparavit, quas Casimiro daret, qui ad obeundum regnum in Ungariam profecturus erat. Neque ignorabat, alterum Vladislao exercitum esse comparandum, qui Boemiae regnum sine controversia erat aditurus. Ad Archiepiscopum igitur & Optimates scribit, se filium propediem omnino cum validissimo exercitu esse missurum.

Conjuratorum epistola ad Casimirum Polon. regem:

Cujus filium, regem a Patre postulant:

Matthiae indignatio: Interea conjurationem, & competitoris adventum, rumor ipse detexit. Cum res ad regis aures pervenisset, haud parum excanduit, & vix credere poterat, paternos inprimis amicos, quos ipse tantopere excoluerat, & tot muneribus & opibus adauxerat, in se nova moliri: animo tamen nequaquam consternatus, dicere solebat, *Se studio summo visurum, quisnam e suis Optimatibus Casimiri hospes esse velit.* In eos, qui conjurationis insimulabantur, saevire non poterat, quia clam elapsi, in proprias arces se receperant: neque, si potuisset, eo tempore saeviendum esse judicabat;

dicabat; ſimulare & diſſimulare multa, comprimere iracundiam, & comitatem lenitatemque praeferre; non ignorare Ungarorum ingenia, neque varia hominum ſtudia latere; ſcire inconſtantes eorum eſſe animos, ac vulgus ſpem fortunamque ſequi. Proinde nutantes obſirmare, promiſſis & largitionibus plerosque a propoſito revocare, Proceres multos, oppidis dono datis, ſibi reconciliare, plura conſilio quam armis agere: contra torrentem brachia non tendere, ſed aſtu & prudentia adverſantem fortunam declinare, numquam tamen ſibi diffidere, quin & in adverſis ſaepe rebus majorem quandoque animum concipere, veluti major oſtentandae fortitudinis materia offerretur. Item quos e conjuratorum numero eſſe ſubolebat, ultro conſulere, & praeferre fiduciam.

Caſimiri adventus in Ungariam An. 1471.

Interea fama percrebuit, Caſimirum cum viginti millibus hominum Ungariae finibus appropinquaſſe, multos ex Ungaris veluti congratulatum occurriſſe, & ejus exercitum Ungarorum acceſſione in dies augeri. Kalendis igitur Novembribus, anno Dominicae ſalutis quadringenteſimo ſeptuageſimo primo ſupra milleſimum, regni fines ingreditur. Quacunque iter facit, magnifice excipitur; fortunam quisque ſequitur. E Proceribus multi ex propinquis locis occurrunt, qui & magnifice novum regem excipiunt, & obſequia gratiſſima pollicentur. Augentur quotidie Polonica caſtra, & multi ex induſtria & compoſito, nonnulli aliorum exemplo, Caſimirum ſequuntur. Majorem in dies animum Polonus concipit, & tuto per regnum ſuum vagari poſſe arbitratur. Jam Caſſovienſem & Agrienſem agrum praeterierat, Nitriaeque propius & Vaciae caſtra admoverat, cum principes conjurationis, qui ipſum exciperent, expectare coepit. Subſtitit igitur, & creberrimis literis, clandeſtinisque internunciis, primarios Optimates accerſit.

Multi Proceres Ung. Caſimirum excipiunt:

Matthiae regis conſilia:

Nec interea quidem Matthias obdormiverat, quippe qui comparaverat pro viribus exercitum, Principes multos Budae coegerat; illuc enim Palatinus, & Gabriel Archiepiſcopus, item Emericus, & Joannes Alemannus Varadienſis Antiſtes, multique alii ex conjuratis, etiam convenerant, clam a rege, oppidorum villarumque largitionibus, reconciliati. Nicolaum Ujlackum, Boſniae regulum, rex per internuntios conſuluerat, anne cum hoſte illico confligendum eſſe videretur, an cunctantius agendum? Ceſſandum, vir prudens ille reſpondit, quando in dies multae ex infeſtis haſtae convertantur, & auxiliares fiant.

Placuit Matthiae ſententia, & motis Buda caſtris, Strigonium cum his Optimatibus contendit. Hoc primum non temere faciendum eſſe cenſuit: videbat enim, reconciliato Metropolita, conjuratorum principe, nihil ultra reformidandum. Cum Strigonium veniſſet, rex in urbe ſubſedit, in ſuburbanis caſtra poſuit: mox Emericum Scepuſienſem, ſpectatae gravitatis & prudentiae virum, & non minus eloquentia quam calliditate praeſtantem, cum Palatino nonnullisque pontificibus, in arcem ſubmiſit, qui Archiepiſcopum ſibi reconciliarent. Ii cum ad eum veniſſent, orare coeperunt, ne a regis fide, quem loco filii ſemper habuerat, & quem ſua induſtria & labore ad regnum evexerat, nunc aliqua indignitate deficeret. Item dicere, ſi quid filius quandoque committat, a patre ignoſci oportere; indulgentiſſimos magna ex parte eſſe parentes, & in filiorum erroribus plerumque connivere. Animum ab inito propoſito omnino eſſe revocandum, quando novitas iſta non ſine maxima regni calamitate fieret. Regem, tot aliis virtutibus pollentem, ſi quid errarit, eſſe tolerandum, a ſucceſſu gloriae, ac regni defenſione, non eſſe revocandum. Ejus animum, tam clara facinora quotidie molientem, non ſine maximo ſcelere intercipi poſſe: eum praeſenti novitate haud mediocriter reſipuiſſe, recognoviſſe ſe ipſum, & poenitentia correptum, ſe alium futurum polliceri. Quicquid inſolentiae fecerit, ab uſu bellorum ſe coactum feciſſe, ingenue fateri: nil ſibi theſauri comparaſſe, poſthac ſe cum omnibus temperatius acturum. Demum & ſuo & regio nomine obſecrare, ac obteſtari, ut filium, ea qua ſolebat pietate, ſtudio, & diligentia tueretur, quaecunque ipſe juſſerit poſtularitque, regem pro ratis & firmis habiturum: quin etiam decimas, quas extor-

Joannem Viteſium, Archiepiſc. Strigon. ſibi per Emeric. Scepuſ. & Palatinum reconciliat:

extorserit, ultro redditurum, & nunc, antequam hinc castra moveat, partem maximam instaurata gratia repensurum.

Post verba, supplices intervenere virum, nonnulli exorandi causa procidentes, patris illius genua amplexabantur, ut regni perturbationem & periculum deprecarentur: ille autem, quamvis ex his nonnullos limis oculis despicaretur, repentinam illorum mutationem & inconstantiam demiratus, tamen victus, ista respondit. Se a caeterorum Pontificum & Optimatum consulto numquam dissensurum, neque unquam sibi tantum arrogaturum, ut praeter ipsorum voluntatem quicquam moliretur. Non diffiteri, se Matthiae quandoque succensuisse, increpasse licentius uti filium, & saepissime fuisse questum, nec aequum & fas esse, regem sacrorum virorum vectigalia usurpare, neque sacram obire censuram. Neque fateri, se tantum Casimirum advocasse, sed plures in ea re socios habuisse, qui mutato mox animo subticuerint: neque se solum Casimirum in Ungaria remoraturum, neque aliorum judicio obversaturum. Matthiae diu novisse mores: neque illud ignorare, lenitatem hanc, & sibi, & multis exitio fore. Demum, quando ita volunt, coguntque, intercedente fide publica, se, ut antea, regi pariturum. Cum ii omnes suo regioque nomine fidem detulissent, & decimarum loco pecunias, ut plerique volunt, rependissent, reconciliationem transegere.

Archiepisc. Strigon. responsio:

Acceptis decimarum loco pecuniis, obedientiam regi spondet.

Mox, ut regem ad castrum introducerent, descendere: retulere omnia uti acta fuerant, & ingenti extemplo sollicitudine regem liberarunt. Haud mora, is arcem cum eisdem ascendit, & cum in colloquium, adhibitis paucis arbitris, pervenissent: Numquam, sacrosancte, *inquit*, pater, me a te desertum iri, mihi ipse persuadere potui. Non me latebat, numquam te id oblivioni mandaturum, cum me pater moriens tibi commendavit; neque credere poteram, illum a mea fide defecturum, qui charitatis & fidei perpetuum exemplum appellari potest. Tu mecum in carcerem & vincula incidisti, tu ultro pro salute ac dignitate mea cuncta pericula obiisti, tu quoque e Boemico me carcere redemisti, excoluisti regno & corona; nihil arduum & difficile fuit, quod tua opera & consilio non cum laude peregerim. Neque nunc te Matthiam, in tuis ulnis natum, & a te semper studiosissime educatum, deserturum esse credo. Si quid mea juventus in te patravit, ignosce, pater indulgentissime: tuo filio parce, ex indignatione hac, si qua fuit, pristinus utrinque amor quaeso redintegretur. Quem cum caeteris Ungariae regem constituisti, periclitantem nunc, quaeso, filium protege, & immortalia in me tua beneficia solita benignitate tuere, ut quod decedenti e vita patri recepisti, re praestitisse videare. Ex his verbis obortae utrinque lacrymae. Metropolita ad pedes provolutus, quia initi consilii poenitentia dudum incesserat, veniam postulavit: rex ad osculum excipiens, e contrario veniam petiit, & concessit. Data & accepta utrinque fides, in injuriarum omnium oblivionem: & transacta pace, pacatisque utrinque animis, rex ac proceres abiere.

Matthiae ad Archiep. allocutio:

Insequenti die, cum Casimirus, quem rumor erat superiori nocte in Strigoniensi arce cum Archiepiscopo fuisse, ut aperte pro dignitate sua arma sumeret, ulteriorem Ungariam ad Danubium usque, discursaret, & detrimentum his inferret, qui pro se arma non caperent: Rex copias trajicere coeperat. Effusa deinde fama, Matthiam sibi Metropolitam reconciliasse, & jam Danubium transmittere occoepisse, Poloni ab incursionibus se abstinuere. Casimirus Nitriam venerat. Civitas, quia se verum Ungariae regem esse profitebatur, ultro ipsum excepit; pro moenibus vero castra metatus est. Rex, trajecto Danubio, recta Nitriam versus castra movit, atque ex omnibus pagis oppidisque Polonos, ubicunque invenerat, ejecit. Cum Nitriae appropinquare eum rumor esset, Ungarorum multitudo, quae Casimiri fortunam hactenus sequuta fuerat, repente defecit. Multi clam elapsi, in castra regis venere, pars in oppida propria se recepere, alii magis ingenue hostilis detrimenti metum causati. Qui ad regia castra venere, hilari a Matthia vultu excepti sunt; publico tamen edicto impunitas omnibus, qui Casimirum sequerentur, promissa, si ipsum triduo desererent. Promulgato ante castra hostium edicto, elapsis

Matthias Polonos Ungariam infestantes Nitriam usque insequitur.

Casimirus a Nitriensibus excipitur:

Ungari clam Casimiri castra deserunt:

elapsis clam caeteris, pauci remansere. Quare Casimirus, animo admodum consternatus, intra Nitriam cum exercitu se recipere coepit: contra Matthiae adauctus est animus, cum ad fidem redire Ungaros conspicaretur. Nitriam ergo properatur. Quo cum venisset, in urbe Casimirum obsidet, inhibet commeatus, & diram interea famem interminatur. Casimirus, Ungarorum facinore evocatum se ingenue fassus, per internuntios clam cum rege agit, impetratque, ut intempesta nocte sibi egredi, & tuto in Poloniam redire liceat; seque regno nullum umquam bellum posthac illaturum pollicetur, interjectoque jurejurando affirmat. *Matthias Casimirum Nitriae circumvenit:*

Paucis post diebus, cum septingentis ex compacto equitibus elabitur, & continuatis, ut ajunt, itineribus in Poloniam se recepit. Exercitus, qui remanserat, arctiore obsidione circumventus, quotidianis internuntiis, tuto abeundi, ne inedia conficeretur, potestatem petit. His autem hac conditione dimissio data, ut salvis corporibus & impedimentis abirent, nullum regno nocumentum inferrent, nihil in faciendo itinere hostile facerent. Quod si adjecto juramento non servassent, cuique Nobili plebeiove, item urbanis omnibus & paganis, cumulatas passim de his poenas sumere liceret. Lex abeundi a Polonis accipitur; dimissi a rege, in Poloniam castra movent. Rex cum exercitu diei itinere subsequitur, & quoscunque in vicis & oppidis deprehendit, reluctantes obtruncat: at illi, haud secus ac e carceribus elapsi, cum inediam sentire coepissent, paulo licentius per vicos & agros cibaria quandoque surripiunt, quandoque simulantes se obsonia & pabula mercaturos, mox illata vi diripiunt. Indemnem provinciam praestare jurati non praestant, rapinis manus abstinere non possunt, in dies licentia augetur, & quanto Poloniae fines propius accedunt, eo majora pecoribus ac rebus detrimenta inferunt. Inopiam rerum aliqui, ingenitam plerique grassandi libidinem, causantur. Ex pagis & oppidis querelae, graviaque in dies lamenta suscitantur, ad regemque deferuntur. *Eumque clam abire permittit. Etiam ejus exercitus dimissus: Qui Ungariam diripit:*

Rex, violato cuique ulciscendi potestatem facit, edicitque, ut omnes vim vi repellant, armis sua quisque tueatur, & erepta recuperet. Promulgata licentia, Polonis vicatim rustici commeatus abnegant; quos cum illi vi accipere conarentur, bellum ob violata foedera rustici Polonis indicunt, suscitatoque tumultu, in finibus Ungariae cunctos spoliare decernunt. Cum illi quadrato agmine iter facere non possent, ob rerum egestatem, cujus ipsi fuerant authores, quando in ingressu congesta frumenta succenderant, diversi iter facere cogebantur. Extenuatis diversitate viribus, & tunc maxime, cum Poloniae finibus appropinquarent, palantes & effusi a rusticis circumventi spoliantur, & in praedam vertuntur omnes; nonnulli quoque in rapina desiderati sunt. *A rusticis circumventi, spoliantur:*

Poloni igitur, qui duce Casimiro Kal. Novembr. Ungariam invasere, quarto post mense ejecti sunt. Matthias cum exercitu ulteriorem Ungariam lustravit, ne quid illi, antequam egrederentur, mali molirentur. Pacata demum provincia, & exacto hoste, in sacra hebdomade Budam ovans rediit, legionesque magno labore defatigatas, quippe quae tota hyeme in castris hybernarant, vernatum aestivatumque dimisit, ut equos & corpora reficerent. Ea aestate nil memoria dignum esse factum audivimus.

Postquam ejectis hostibus, propulsatisque periculis, rex Budam se recepit, ad ultionem injuriarum animum revocavit. Videbat enim, si maxima quaeque facinora semper impunitate donaret, se audaciam scelerum, aeque ac perfidiam, augere, & perbrevi regnaturum. Quare, ut alios a crimine laesae Majestatis absterreat, ab Archiepiscopo Strigoniensi facit initium. Hunc per internuntios Budam accersiri jubet, sub gravissimi colloquii praetextu. Ille quamquam se non sine periculo iturum esse intelligeret, tamen fide regia fretus, & veteri benevolentia, Budam sponte venit, nullumque sibi a rege periculum imminere putavit. Quamvis enim primus authoritate foret, novissimus tamen ad conjurationem venerat, Optimatum impulsu, & nepotis potissimum instigatione adactus; quod non modo regi, sed multis quoque aliis palam factum esse intellexerat. Et cum in campum *Matthias laesam majestatem ulciscitur: Primum in Strigoniensi Archiepisc.*

 Rákos,

Rákos, ubi regalia comitia haberi solent, Casimirus se propediem descensurum esse, Proceribus, qui advocaverant, continuo significasset, admonuissetque, ut ad statam illuc diem convenirent, invitantibus ipsum Optimatibus, ultimum se venturum esse respondit. Quare factum est, ut reliqui se remissius agerent, & conjuratio sensim solveretur. Ne id quidem regem latebat; sed illud sine aliquo ultionis signo praeterire non poterat, quando memoria repetebat, in amico paterno, quem loco parentis semper habuerat, quomodo nefanda perfidia concipi potuisset. Itaque ubi Budam Metropolita venit, honeste in aula retineri, & adhibita custodia pro dignitate asservari jussit. Ad Vicegradum deinde clam translatus, in arce mensibus aliquot a custodibus regis observatur.

Qui primum Budae mox Vicegradi captivus tenetur:

Vicit deinde Matthiam ingentium memoria beneficiorum, ingenita pietas, & datae fidei recordatio: obversabatur ante oculos crudelitatis & infamiae metus, quando in sacrosanctos Pontifices se haud sine nefario scelere animadvertere posse reputabat. Pertaesus igitur iracundiae suae, hunc carceribus emisit, in Strigoniensem arcem cum dignitate restituit. Adhibuit quosdam milites custodiae, ne quid in ipsum ultra moliri posset. Ipse tamen cum vidisset, se non sine turpitudine captum, neque absque ignominia dimissum; & vitam, quam semper cum dignitate gesserat, in novissima senectute infamasse: tantus demum dolor incessit: ut in dies mortem exposceret, pro ea quoque vota nonnumquam nuncuparet. Subierat in senectute jam vitae fastidium, & ad levandam turpitudinem & infamiam, morte nihil antiquius reputabat. Aestatem eam vix claudere potuit, nam quinto Idus Augusti, & pridie ejus diei, quo divi Laurentii solennia celebrantur, diem obiit, non sine maximo Procerum Nobiliumque desiderio. Quicunque gravissimi viri probitatem sunt experti, perpetuo ejus desiderio, & pia commemoratione afficiuntur. Vir fuit Archiepiscopatui vehementer accommodus, quippe qui triclinium in arce amplissimum erexit, prominens vero ante triclinium e rubro marmore ambulacrum, cum duplici podio, & superbissimum extruxit. Ad triclinii caput Sibyllarum sacellum, e fornicato opere acuminatum statuit, ubi Sibyllas omnes connumerare licet. In triclinio non modo omnes ex ordine Ungariae reges, sed progenitores Scythicos, cernere erit. Item caldarias frigidariasque cellas, & hortum duplicem, quem xystis excoluit, & superiore ambulacro coronavit. Inter utrumque, turrim rotundam penes rupem erexit, in varia triclinia cubiculaque divisam, variis supra specularibus exornatam, neque aedicula carere voluit; hanc ipse fere semper inhabitavit, quia Danubio prominens, jucundum prospectum, & hortorum amoenitatem afferebat. Locus quidem ad philosophandum, & contemplandum, nimis idoneus. Divi Alberti Basilicam vitriaria tegula, ne igni foret obnoxia, texit, tectumque fastigiatum, ad imbres nivesque rejiciendas, fecit. Bibliothecam quoque utriusque linguae foecundissimam dicavit. Hic igitur Joannis Vitesii Metropolitae finis fuit.

Dimittitur:

Moritur:

Ejus aedificia:

Joannes Quinqueecclesiensis Antistes, & e sorore nepos, qui invitum avunculum in conjurationem attraxerat, audita ejus captivitate, Zagrabiam versus fugam rapuit, ut, si a rege forte peteretur, continuo e finibus elaberetur. At postquam de Metropolitae morte nuntiatum est, paucis post mensibus supervixit; quin & eodem anno geminato dolore correptus, interiit, aeternumque sui desiderium non minus Pannoniae, quam Italiae reliquit. Annos septendecim sub Guarini Veronensis disciplina fuerat, utramque ab ineunte pueritia linguam imbiberat. Praeceptor ejus saepe dicere solebat, se nullum adhuc ex Italis peregrinisque discipulum habuisse, qui praestantia, docilitate, foecunditateque ingenii, cum Joanne Pannonio conferri posset. Si latine loquebatur, in urbe Roma; si graece, mediis natum Athenis affirmasses. Nil barbariei, actio & oratio redolebat. Natum ad carmen ingenium reputaveris, in prosa oratione non injucundum. Quodsi in publicis curis & procellis non fluctuasset, nimirum cum priscis oratoribus & poetis certare potuisset. Praestantibus plerumque ingeniis fortuna invidet, & ne pro viribus

Joan. Quinqueeccl. Ep. fuga sibi consulit:

Moritur An. 1472.

Ejus elogium:

viribus emergant, intercedit. Quam sacro Basilicae suae collegio charus hic fuerit, hinc conjice. Cum ob regis iracundiam is quasi hostis reipublicae haberetur, & solennia viro justa nemo persolvere auderet, sacerdotes clam ejus corpus in sacellum Quinqueecclesiense retulere, idque picato scrinio diu reconditum habuere. Cum multo post tempore Matthias forte urbem illam & Basilicam inviseret, sacerdotum regi collegium supplicavit, ut Joannis Poetae corpus, quod diu insepultum asservarant, prae metu iracundiae ejus, debito sepulturae honore jam honestare pateretur. Indoluit rex tanti viri casum, falsam eorum opinionem ac metum increpuit, & ne Poeta insignis sepulchri honore fraudaretur, honestissimas mox exequias edixit. Pannonicus igitur hunc vates exitum sortitur. Haec anno salutis quadringentesimo septuagesimo secundo supra millesimum accidere. *Regis jussu honorifice tumulatur:*

Hoc anno Veneti, adversus Turcas, cum Ferdinando Neapolitano rege foedus percusserunt. Paulus Pontifex Idibus Aprilis, inter sacra solennia, Borsium Estensem Ferrariae Ducem instituit, aurea trabea, pomo, sceptro, torque, paludamentoque donavit, ducisque insignibus donatum, ad divi Marci aedem & atria, a frequentissimo Senatu duci jussit. In Galliis, summi Pontificis opera, inter Burgundios & regem bella composita. Fridericus Imperator, & Franciscus Picolomineus, Cardinalis Senensis, Legatus Apostolicus, vir omni laude & commemoratione dignissimus, ad Australem Neapolim frequentissimum Christianorum Principum conventum habuere, ubi multa in usum & salutem Christianae reipublicae decreta sunt, & praesertim in Turcas, quae Principum deinde dissensione ac negligentia, non sine grandi jactura, praetermissa sunt. Paulus, pontifex maximus, sexto Kalend. Augusti, dum solus in cubiculo requiescit, apoplexia correptus interiit, cui Sixtus rite successit. Quin & Christophorus Maurus, Veneti Senatus princeps, diem obiit, & in defuncti locum Nicolaus Tronus suffectus est. Joanni Metropolitae Strigoniensi, Sclavonico genere nato, Joannes Alemanus, Varadiensis antistes, regi quam familiarissimus, plane successit. Quinqueecclesiensi vero, nepoti, Sigismundus, Joannis Ernesti, quaestoris regii filius, subrogatus est. *Jo. Aleman. fit Archiep. Strigon.*

Perpetuum fortuna laborem Matthiae indixisse videbatur, quippe quae nullam quietem obire patitur. Insequenti namque anno, qui septuagesimus tertius erat supra millesimum & quadringentesimum, Polonicum simul & Boemicum bellum oboritur; neque Turcicum umquam defuit, quando quotidianis incursionibus nunc Dalmatas & Carnos, nunc Pannones & Dacos, infestabant. Hujus autem originem facile quisque conjecerit. Quis enim filii dignitatem aequo animo deferere poterit: Boemi Vladislaum, quem regem nuper elegerant, honorifice a patre missum, in regnum cum summo plausu ac ingenti celebritate acceperant, & paucis post diebus ex more coronarant. Cum duabus opulentissimis a Matthia provinciis non modo privatum offendisset, sed ex magna Boemiae parte interceptum, vehementer indoluit, seque non modo non regem, sed ne Tetrarcham quidem esse reputavit. Ad patrem scripsit, se non ad regnum, sed regni reliquias esse evocatum. Ne id quidem pater ignorabat: quippe qui, antequam se ex filii electione Boemis reconciliasset, una cum Matthia his bellum indixerat. Nunc autem, quia de filii dignitate agitur, consilium mutat, & etiam praeter aequum & fas, Boemorum causam tueri, filii jure compellitur. Quare saepe literis, ut Moraviam Silesiamque, & quaecunque in Boemia ceperat, Vladislao sponte redderet, Matthiam Casimirus hortatur: magna ex parte belli sumtus repensurum, & interea civitates aliquot dimissurum pollicetur. Contra ille, mutuae amicitiae jure se id recepit ultro facturum, si quadringenta aureum millia, quae in eo bello erogarat, sibi redderentur; interea se parto regno potiturum. Cum ingens pecuniarum summa peteretur, cui ne Boemia quidem & Polonia cum universa Sarmatia solvendo fuisset, utrinque bellum indicitur. *Bellum Boemicum & Polonicum An. 1473.* *Moraviam Silesiamque Casimirus & Vladislaus a Matthia repetunt.*

Polonus, populorum multitudine praepollens, numerosum cogit exercitum, & non solum Nobiles stipendium facere jubet, verum etiam e plebejis &, rustica turba, *Belli apparatus:*

turba, item e Roxanis & Tartaris, ingentem multitudinem inauctoravit; ratus, victo Matthia, non modo provincias cum regno se recuperaturum, sed Ungaria quoque, uxoris jure, potiturum. Idipsum quoque filium facere monet. Delectus utrinque magnus habetur, triginta hominum millia uterque cogit. Qui de magnis saepe majora loquuntur, sexaginta millia fuisse jactitant. Matthias autem se tot malis obsitum conspicatus, haudquaquam animo consternatur, Patres & Optimates consulit; & quamvis illi admodum formidarent, ipse tamen veluti extrema tentaturus, e desperatione vires concipit, & animum adauget. Vix octo aut decem ad summum hominum millia cogit, ex quibus cataphractus & expeditus equitatus validissimus erat. Domi hostem expectare non decernit, ne suis alere sumtibus adigatur: in Silesiam hostibus occurrendum esse putat, ne regni finibus appropinquare patiatur. Vratislavienses crebris eum nuntiis accersunt, significant morae periculum, & praevenientibus competitoribus se portas patefacturos esse interminantur. Pontifices igitur omnes, primariosque Proceres, cum exercitu Vratislaviam secum ducit, & praeoccupaturus urbem, continuatis itineribus contendit. Dux Laurentius, Nicolai Bosnae regis filius, cum expeditissimo equitatu regem sequitur, tyro audacissimus, in aula semper altus & Matthiae charus, aeque ac filius semper habitus. Item Gabriel Agriensis Episcopus, quem e fraterculorum divi Francisci collegio mortalis ambitio ad potentatum evexerat. Hic cum Joanne Capistrano ex Italia in Pannonias primum venerat, mortuoque illo viro optimo, cum dexteritate ingenii, consilio, & gravitate polleret, correptus ambitu, humanos honores affectavit; & cum regi placuisset, ad Cardinalatus usque fastigium ejus authoritate evectus est.

Gabriel Agriensis Episc. Cardinalis:

Cum Vratislaviam ventum esset, quam Odera fluvius alluit munitque, prospectis hostium castris, quae nimia amplitudine deterrebant, e conspectu haud quaquam metari ausus est. Nam cum praesidiis oppida obfirmaret, ne facile ab hostium multitudine caperentur, exercitum extenuare cogebatur. Anceps jam diu tractus est, anne cum exercitu intra urbem se reciperet, an extra metaretur, cum hosti numero multo foret inferior. Proceres & amicos consulebat, utrum potius videretur: nonnulli in urbe persistendum esse censebant, contra alii, qui metum potius dissimulare, quam pericula evitare viderentur, e conspectu hostium locanda castra, & fossa, vallo, circumseptuque carrorum munienda, suadent, ne provincialibus metum augerent, & sibi diffidere viderentur. Gabriel cum inter coenandum de re ista forte dissereret, Thomas, Scriba ejus, acerrimi compos ingenii, & qui ab adolescentia qualis futurus esset ostendit, utrumque faciendum esse dixit, intus & extra ponenda castra. Quod cum Episcopus fieri posse negaret, adjecit, castra in suburbiis pro moenibus habenda, quae ab urbe propugnari possent, & in suburbano loco sita intus & extra esse viderentur. Ne patri quidem displicuit juvenile consilium. Mox per Accensum accitus, sui Scribae adagium recitavit, quod usque adeo Principi gratum fuit, ut insequenti die castra moenibus admoverit, & ne qua urbem militari molestia afficeret, aditum civitatis militibus inhibuit. Suburbana castra machinis bellicis, turribus, praeterea vallo fossaque munivit. Poloni propius castra admovere, & ad quintum lapidem metati, Pannonicas vires tentare occoeperunt; rati, hostem se in obsidionem propediem esse redacturos, & aut per inediam absumturos, aut vi omnino expugnaturos. At rem longe aliter, ac opinio fuit, accidisse ferunt. Nam rex urbem nactus loco & arte munitissimam, praeterea omnium rerum ubertate completam, & sui multo studiosissimam, se in portu navigare reputavit. In hostem igitur animum viresque redintegrat, & se vincere, si prudenter agat, & non vinci posse retur. Patitur milites e castris exilire quotidie, in certamenque cum Polonis Boemisque descendere: id ipsum illi faciunt, simulacra quotidie belli referuntur, neque sine aliquorum haec caede & captivitate agunt. Post simulacra, severiore Marte dimicari coeptum. Instructa utrinque acie, quotidiana pugna conseritur, sed non totis viribus dimicatur. Arrisit in praeludiis Matthiae semper ipsa victoria, nam dum rem prospere succedere videt,

Matthias Vratislaviam occupat:

Poloni Matthiae castra circumveniunt:

Matthias velitationi-

videt, hostem insequitur, caedit, capitve. Si hostili se multitudine obrui conspicatur, in castra urbemve continuo se recipit, & instans a tergo hostis urbanis machinis inhibetur. Capiuntur e Polonis quotidie multi, quando magis e gregario humilique milite, quam edocto, numerosus exercitus ille constabat; Pannonicus autem e veterano tantum, & delecto. *bus cum Polonis feliciter pugnat:*

Rex numero inferior, a callido ingenio opem exposcit, incautum semper hostem aggreditur, non collatis signis, non indicto pugnae die res agitur, non aeneatores signa dare jubet; modo noctu, modo interdiu, modo sereno spurcidove tempore, ex improviso manum cum hoste conserit. Multum laedere, parum ipse laedi potest. Detrectat saepe praelium, & ad certamen apertum provocatus abnuit, subticetve: hosti impar, vires hostium, quas uno alterove die superare nequit, in dies attenuare contendit. Nullus dies actus, quin viginti trigintave ex hostibus non ceperit: quandoque ducenti in urbem captivi e castris finitimisve oppidis adducti; nam circumstantia oppida, quibus validissima praesidia imposuerat, in palantes effusosque Polonos irruere jusserat. Edixerat, pabula circum incendi, coerceri undique commeatus, & nullius rei copiam fieri. Multi circum incensi sunt pagi, temporariaque castella, in munitiora sese omnes oppida retulere. Casimirus cum Vladislao suas vires eludi conspicatus, aegre fert conatus tantos fieri irritos. Crebris cum rege internuntiis agit, ut litem, quae inter utrumque intercedebat, judice Marte definiat, pugnandique potestatem faciat, quam nemo rex magnanimus detrectarit. Neque non videt cibariorum inopiam imminere, frumentatum pabulatumque longius mittere oportere, & e castris sine praesidio neminem tuto vagari posse, multos quotidie a circumfuso hoste capi. Obaudit haec cuncta Matthias, & divinae tantum justitiae, militique suo confidere se respondet; quin & ad jucunda spectacula quotidiana praelia transfert. Pro moenibus temporaria theatra exstruit, quae ab hoste prospectari queant; assiduas ibi matronarum virorumque choreas agi jubet, quo Polonos Boemosque Proceres ad saltandum saepius invitat. Celebrantur convivia, & mulierum choro excoluntur: epulum quandoque regia beneficentia populo militique datum, sparsa in orchestra missilia, dataque urbis Optimatibus congiaria, proposita quoque Psaltriis praemia non parva. Milites ardore duplici fervere, Veneris & victoriae amor juxta incendere animos, & ut magis placeant, ad praeclara facinora hortari. Certatim saltationes & bella geri: ante amicarum conspectum conferta pugna, pro se quisque fortissime dimicare; illi clariores haberi, & per puellarum ora vagari, qui plures captivos reducerent, aut pluribus insignes adverso pectore vulneribus redirent, opimave spolia referrent. Contra illae quandoque his occurrere, & congratulari, collaudare quoque certatim suum quaeque amatorem, ac demum omnia cum festivitate agi.

Astu Polonorum exercitum carpit & minuit.

Casimirus & Vladisl. fame coacti, pugnam offerunt:

Matthias publicis conviviis & choreis illis illudit:

Illud etiam admirati sunt omnes, tantam Vratislaviensium fuisse ubertatem, cum summa probitate conjunctam, ut nulla victui necessaria carius quam antea venderentur, frumentum ac vinum non pluris in fine, quam a principio, venierit. Contra vero hostes omnium sensim rerum egestas incesserat, spes potiundae victoriae remorabatur. Variis, ut hostem in aequum & apertum Martem elicerent, artibus utebantur; saepe cedebant, vertebant quandoque terga, & palantes fugiebant, ut in patentem campum educerent, a tergoque reductis clam aliis circumvenirent. Instant illi, & insequuntur, quousque se tuto redire sentiunt, admoniti, ultra non progrediuntur, ne interdicto reditu circumventi, trucidentur. Ars arte eluditur: & illud Polonis rabiem suscitabat, quod non statariae, sed tumultuariae pugnae copia fieret. Eorum quotidie numerus imminuitur, & in urbe captivorum multitudine non modo carcer publicus, sed turres quoque moenibus circumstantes complentur.

Neque interea Matthias ipse cessarat. Clam in Poloniam Stephanum Scepusiensem, & Paulum Chinisium (*Kenesey*,) impigros quidem fortissimosque duces, qui spectatae semper virtutis fideique fuerant, cum expeditissimo vexillationum equitatu miserat, mandaveratque, necubi consisterent, expugnarentve, sed *Missi a Matthia, qui Poloniam vastarent:*

longe lateque Poloniam incursarent, popularentur, incenderent, & ferro ignique usquequaque saevirent. Isti, pari audacia roboreque freti, mandata faciunt: quicquid vicorum occurrit, incendunt, pecora hominesque passim abigunt, in nullius oppidi expugnatione tempus terunt, sed Cracoviam usque discursant; tantum ex isto tumultu Sarmatis terroris incutiunt, ut omnia metu & trepidatione complerent. Regina, cum non solum regnum, sed urbana quoque Cracoviae, insano tumultu ex arce fluctuare despicaretur, missis obviam praetorianis cohortibus, quae suburbana propugnarent, ad virum filiumque, reges, tabellarios extemplo mittit, populationis & incendii admonet, instans periculum edocet; ac demum, ne ita pro alienis dimicare videantur, ut sua perdant, festinatis itineribus ad defensandum regnum redire jubet. Casimirus, ex illato Poloniae detrimento, quod multo majus quam erat esse ferebatur, quando ea quae audiuntur graviora quandoque videntur, quam quae oculis cernuntur, non parum regno timere coepit. Civitates enim & oppida fere cuncta lignea sunt, & ex ea materia quoque constant moenia; a paucis omnia facile concremari queunt: tanta enim lapidum laborat inopia, ut universa igni Sarmatia sit obnoxia. Quin & castra, tanta gentium varietate referta, jam annonae caritate laborare coeperant. Graviter hinc & hinc Princeps angebatur, quod neque collatis signis dimicandi copia fieret, & paternum regnum igni ferroque vastaretur.

Casimirus a Regina revocatur:

Intercessere utrinque Proceres optimi, qui de colloquio & pace agitare coeperunt. Id multi Matthiae regis astu & largitionibus factum esse affirmant, quibus corrupti nonnulli Casimiri principes, eum ad concordiam hortarentur. Quis autem negarit, Matthiam neque vitae, neque labori, neque sumtibus, neque artibus eo tempore pepercisse, ut a gravissimo se bello sine detrimento & turpitudine liberaret. Gemmatis namque poculis, ex hostibus plerosque in partes suas adduxisse fertur. Procerum igitur interventu tandem factum est, ut dierum aliquot induciae fierent. Jam menses fere quatuor tumultuaria & quotidiana pugna certaverant, & Polonorum, ut ajunt, circiter fuerunt octo millia capta, quorum liberatio Casimirum admodum sollicitabat.

Fiant induciae dierum aliquot:

Initis jam induciis, de regum concordia Principes utrinque impensius agunt. Facile inter eos convenire non poterat: nam Matthias nihil reddere pergit, nisi praestetur indemnis: contra illi, quamvis debitas pro sumtibus belli pecunias ex tempore exsolvere nequirent, aliquid tamen e Boemici regni appendicibus, ut sibi redderetur, instabant. Insanos exercitus compararant, & id citra commodum fecisse perquam molestum erat. Principes tandem utrique suos reges usque adeo pro communi salute vexarunt, ut, quod ipsi conficere nequivere, id in colloquium illi jam adacti, ingenita quadam probitate, transfigerent. Regia utrique probitas plane constabat, & hinc spes omnis concordiae colligebatur. In universum demum eos consulere oportere noverant, & ex eorum colloquio pacis aliquid omnino sperabant.

Per Oratores frustra de pace agitur:

Data exceptaque pariter fide publica, sacrorum hinc & hinc Pontificum interventu, ad praestitutum dies tres reges in campestre colloquium convenere, & suum exercitus quisque regem, instructa acie, quamvis data fide, sequebatur. Cataphractorum equitum quadrata agmina, micantibus armis, cum sole certare videbantur: praecedebant alae vexillationum, quae jucundissimum spectaculum referebant. Cum in campum effusum convenissent, legiones omnes se in orbem redegere; & quamvis parvo intervallo distinctae forent, & promta ad bellum arma gererent, appropinquantes tamen se mutuo consalutarunt, & militarem in spem pacis plausum edidere. Reges, cum propius in orbe medio convenissent, intente circumstant, mutuo silentium indicunt, regem quaeque suum diligenter observant; & quamvis dicta exaudire non possunt, nutus tamen, gestus, & indicia intelligere connituntur. Cum ii late a turmis obducti, in trianguli speciem constitissent, non sine honorificis amicisque praefationibus praereverenter sese mutuo consalutarunt.

Tres reges de pace ineunda conveniunt:

Mox

Casimiri oratio:

Mox Casimirus, rex ille serenissimus, aetate multo major, & summa gravitate conspicuus, primus verba fecit. *Non ambitio, imperandive libido, me sumtis armis huc adegit, Matthia frater, sed filii hujusce pietas, qua nos, quanto majores sumus, tanto magis pollere debemus. Nam nuperrime regnum Boemiae sortitus, ad reliquias quasdam, & Tetrarchatum, non ad regnum se invitatum esse queritur. Paribus anno superiore auspiciis, pontificio jussu Boemiam infestabamus: nunc hic dies, & haec causa, aliam belli rationem postulat. Si me regnandi libido agitasset, te profecto, qui uxorium, violatis comitiis, regnum occupasti, non brevi, sed perpetuo bello vexassem. Sed cum Corvinae gloriae, & Ungaricae authoritatis rationem haberem, Deo rem permisi, cui creandi regis est summa potestas. Te in Pannonia late imperare permisi, haud inscius, immortalibus tui patris beneficiis, non minus de Ladislao fratre, quam Christiana republica bene meriti, ne parum quidem esse tribuendum. Itaque si regnum Ungariae, quod uxoris meae juris erat, tibi ultro dimisi; si rerum dispensationem divinae providentiae reliqui, non ignarus, divina quandoque benignitate, si fata jusserint, Pannoniae regnum ad liberos fortasse meos recasurum: cur nunc filium in suo regno sollicitas? cur Boemiam, ad te nulla ex parte pertinentem, sic pertinaciter vexas? cur neminem e finitimis tibi parem esse pateris? Immodicus, Matthia, mihi crede, ambitus, & imperandi libido, gravem casum saepius, quam sublimem statum parat. Si Caesaris & Alexandri fortunam recensueris, quorum te aemulatorem egregium esse non diffiteor, ex intemperata regnandi cupiditate intempestivum sibi fatum invenere. Nemo sua libenter amittit, nemo sponte regno cedit, quod sui juris est: praesertim ille, qui vi non modo sua tueri, sed aliena potius invadere posset. Collige te parum, & ex ista ambitione, quae te adeo premit, respira aliquantisper, ac tecum ipse loquere, & considera, quam bene tibi cum fortuna sit actum. In privatis laribus natus es, e carcere ad regnum eductus; eoque potitus, virtute duce & comite fortuna, praeclara multa gesta peregisti. Scito, fortunam inconstantem esse, ac variam, & dum se virtuti fingit obnoxiam, mox clandestinas illi insidias moliri. Quin & perpetuam virtuti cum fortuna invidiam intercedere, credito. Proinde sic habeto, nos nec minus quidem officiis, quam armis, a te superari nolle. Redde quaeso Vladislao regi, filioque nostro, Boemici regni appendices: Vratislavia cede, ac Moravia, si beneficio nos superare perrexeris; sin minus, pro arbitratu tuo urbes aliquot tibi retineto, quousque pro belli sumtibus te praestiterimus indemnem. Publicae saluti & concordiae consule, nec te quidem sub Pontificia authoritate protege; quodnam regiae probitatis sit officium, meditare, & pensitatis bene viribus, ea facito, idque consilium inito, quo depositis utrique armis, in perpetua pace & charitate vivamus.*

Matthiae carpit ambitionem, ejusque fortunam.

Urbes aliquot, ad refusos usque sumtus, permittit.

Oratio Matthiae:

Cum haec gravissima Casimiri dicta Matthias animo accepisset, ne minore quidem audacia, quam ille gravitate, loquutus, respondisse fertur. *Si quem olim laborum meorum misereri sperabam, Casimire pater: hac enim in re praefatione uti fas est, quem prae vetere benevolentia, cum patre meo instituta, & ingenita probitate, parentis loco semper habendum mihi esse duxi: te potissimum esse credebam. Nam quanto religione, sapientia & aetate major, tanto beneficentior in me ac caeteros, & Christianae reipublicae commodior esse debes. Fuisti, Casimire, fuisti inquam, superiore tempore, mihi non inutilis, donec Ungariae regnum aliorum impulsu affectare coepisti. Me sensim habenas regni capessentem annos aliquot tolerasti, nullum mihi negotium palam facessere studuisti: at ne illud quidem mihi satis compertum est, an hoc proba modestia, an spe improba feceris, quousque bellorum procellis, quibus fueram circumventus, obruerer. Quaecunque tamen ratio fuerit, probitatis ista species admodum laudari potest. Deinde me paternorum beneficiorum memoria e carcere ad regnum ab Ungaris, quibus tantum suos reges creare est integrum, ultro petitum, publico plausu & laetitia coronatum, dominatumque tot annos in meo regno, non sine maximo populorum detrimento invasisti. Adjuvit me divina benignitas, & propugnavit, quae ad regnum olim evexerat. Poloniam ego numquam, nisi lacessitus, petendam esse censui; nec ego, nec pater ille meus, Polonorum quemquam injuria affecit, nisi quos in regno deprehendimus, antiquis victum latrociniis quaeritantes. E finitimis laesi neminem, nisi quos ulciscendi necessitas adegit. Proceres tantum meos, ac Vayvodas provinciarum nostrarum, obsequia legitima detrectantes, justo bello puniendos esse duxi. Cum Turca perpetuum mihi bellum est; quem ne in caeterorum Christianae reipublicae regnorum exitium elabi*

patia-

patiamur, aeternum cum eo bellum gerimus. Pontificiis Auguſtalibusque litteris diu vexati, ob peſtilentem haereticorum labem, Boemis inviti bellum indiximus. Anne ambitio, & ingens imperandi libido ſit haec appellanda, tu ipſe, pater, judicato; ſi ex ambitione Boemica bella ſuſcepimus, ejusdem quoque tua Majeſtas inſimulari poteſt. Ego non aliena diripui, non in quemquam tyrannidem exercui; fideles haereticorum jugo ac peſtilentia liberavi; Moraviam & Sileſiam, quas armis ab haereticorum ſervitute vindicavi, perpetua libertate ac immunitate donavi. Non ambitio regni, Caſimire, haec eſt; ſed cupido laudis & immortalitatis, cujus me appetentiſſimum eſſe non diffiteor, quando id Principis generoſi eſt officium. Quod me fortunae admones, & humilitatem objectas, tibi debeo plurimum; quando parentis optimi eſt officium, ad quotidianam filium reſipiſcentiam & ſui recognitionem exhortari. Sed cum hinc timor ſaepe immodicus oriatur, ab inſtituto laudis recordatio iſta remoratur. Fateor ingenue, Caſimire, me fortunae fuiſſe ludum; quantum Corvinam domum imperioſa illa humanarum rerum domina vexarit, tute noſti. Moritur pater: nos cum fratre capimur, iniqua mox ille morte mulctatur, Matthias in carcere ſupereſt, qui, parum abfuit, quin una cum fratre ad extremum ſupplicium educeretur. Antequam annus exigatur, eductus eſt e carcere; ad regale faſtigium evehitur. Non fortuna, ſed humanum ſcelus, & divina benignitas, eſt in cauſa. Alterum Corvinam domum ad extrema redegit: inſtauravit & evexit altera. Haec fortunae varietas mihi animos addidit. E malorum experientia didici ſecunda pati. Plus etiam laudis & gloriae mihi vendico, quod in humili lare, ac e Chriſtianiſſimo patre, imo Chriſtianae reipublicae aſſertore, olim editus, ad iſta pervenerim, quam ſi ex infidelibus parentibus in regia natus aula imperarem.

Quod autem ad rem pertinet, ſic habete: Matthiam pacis & concordiae ſemper fuiſſe amantiſſimum, & amicitiae foederisque veſtri ſtudioſiſſimum; nec ullas recuſaturum conditiones, quae turpitudine gravique damno careant, & inprimis Vladislai ſemper fuiſſe obſervantiſſimum, quem, ut paterna bona venia dixerim, longe majore pietate, animo, & integritate pollentem exiſtimo. Nihil me Vladislai mei probitate magis vinciet, quem fratris loco
Moraviae Sileſiaeque ceſſionem ſpondet pro 400000. aureorum: *mihi ſemper habendum eſſe duxi. Ut una fraterno ſemper amore vivamus, Moraviam Sileſiamque, & caetera quae in Boemia poſſideo, me redditurum eſſe polliceor, cum quadringenta aureum millia, ut hujuſce belli me praeſtetis indemnem, rependeritis. Quin etiam ſi, ut ſpero, gratum eſſe novero, cumulatiore quotidie beneficio proſequar. Me autem ante, quam rependantur impenſae, ſcitote ne unum quidem viculum redditurum, nec regno, nec titulo ceſſurum: nemo enim tales provincias tanto ſudore, ſanguine, ſumtuque partas, tam facile reddiderit; nec regem quemquam tali liberalitate his temporibus uſum acceperim. Quodſi etiam Matthiae animus hanc pati poſſet, & Vladislai probitas mereretur, ut veſtra pace dixerim: Caſimiri tamen merita, qui tam gravi me bello ſaepe petiit, a beneficentia iſta repellunt. Neque me haec ſine penſitatis viribus reſpondere credite, neque me de dictis quicquam immutaturum exiſtimate: nihil umquam temere adorior, niſi meas vires prius fuerim emenſus. Quare, Caſimire pater, majeſtatem tuam, praeſente filio tuo, adoleſcente clariſſimo, nunc oro & obteſtor, ut nos hodierno die fraterna charitate & concordia obliges, perpetua benevolentia utrumque obſtringas, otium Boemiae & Ungariae tribuas, imo Poloniae, quae, ſi bello vexabimur, ipſa quoque bello non carebit. Provinciis meo ſanguine partis cedito, redito in Poloniam, & me, Vladislaumque fratrem, paribus auſpiciis & charitate e Polonia gubernato. Vires & arma non inter nos, ſed in Turcas quaeſo exerceamus: ibi perpetua regna, quae nulla vi poſſint auferri, comparare ſtudeamus. Quod ut Caſimire facias, iterum iterumque ſupplico; ſin minus, ultores humanae iniquitatis deos eſſe ſcito.*

Caſimiri reſponſum. Cum haec Polonus audiviſſet, Matthiae ferociam admiratus, & ira parumper concitus, ejus pertinaciam incuſare coepit. In communi tot gentium ſalute, non ea pervicacia utendum, nec commoda propria in rebus publicis ſemper attendenda: pro publica ſalute ac pace quicquid erogarit, maxima id uſura repenſurum.
Vladislai preces: Excitata hinc bella, ne facilem quidem exitum inventura. Item Vladislaus rex, qui ſextum decimum aetatis annum tunc agebat, cum Matthia mitius agere, hortari & orare, ut oblatam potius pacem quam bellum optaret, ſui regni appendices redderet, fraterna ſecum charitate certaret. Mox pater ac filius Matthiam, nihil conce-

concedere contendentem, acrioribus verbis competunt, bellum utrique interminantur. Contra Matthias pertinacius obstans: *Testor*, inquit *Deum, hominumque fidem, & utriusque vestrum majestatem, cum necessitas ipsa tulerit, me coelesti humanaque justitia usque adeo esse fretum, ut uno die collatis primum cum patre, deinde cum filio signis, me dimicare pollicear: confido, praepotentis mihi justitiae numen numquam defuturum, & me ab inique petentibus omnino defensurum. Interea, quicquid pacis gratia a me jure fieri debet, spondeo polliceorque me ultro facturum: si pax ipsa negabitur, jus meum, & parta tanto sanguine regna, non solum meis viribus, quantaecunque fuerint, sed si forte defuerint, accitis aliorum etiam auxiliis, pertinacissime asserturum.* Vix haec dixerat, cum terga vertere voluit. Casimirus autem, Princeps ille gravissimus, ne eum desperata pace dimitteret, ad alterum tertio die colloquium invitavit, interea de justis concordiae legibus cogitare jussit. *Matthiae constantia:*

Soluto colloquio, se perreverenter mutuo dimisere, legiones suum quaeque Principem in castra sequuntur. *Re infecta disceditur:*

Proceres, cum nihil in eo colloquio de pace bellove decretum esse intelligerent, utrinque postero die intercessere, certatim suadere concordiam, praesentia mala ostendere, connumerare imminentia, & multo salubriorem etiam cum jactura pacem, quam cum aliqua utilitate fore bellum. Haec tria regna dicere bellum omnino recusare, optare pacem; quam si non invenerint, a principibus malle deficere. Nec rex quidem interea se segnius agere, Proceribus Polonis, qui Casimirum ad pacem redigerent, munera geminare, non parcere sumtibus, & promissa augere. Neque deerant literae e Polonia missae, quae illata quotidie nova incendia & vastationes referebant; quae quidem omnia illorum quoque oratione augebantur. Aliqui inediam imminentem, & rerum omnium egestatem objectabant; exprobrabant alii hostium ubertatem, & captivorum multitudinem, quae ab hoste facile ali non posset, in memoriam revocabant. Rem hostis in vado esse dicebant; saltationes etiam, & quotidiana spectacula memorabant. *Proceres utrinque pacem suadent:*

Cum igitur se his difficultatibus Casimirus circumventum esse cerneret, ad pacem omnino animum intendit, quam necessitate adactum commode recusare non posse intelligebat. Interea Pontificum Procerumque interventu factum est, ut ad secundum colloquium inermes Principes cum legionibus convenirent, ut ad certam potius pacem, quam bellum, prodire viderentur. Tertio die cum ad medium intervalli spatium convenissent, post honestissimam consalutationem, tria ibi tabernacula, quae paulo ante ex composito tetenderant, subivere. Mox ad Poloni tabernaculum sine arbitris trini convenerunt. Tres circiter horas ibi de concordia, & conditionibus ejus, disceptatum est. Illud tandem convenit inter eos, ut sua quisque regna tuto repeterent, nihil utrinque amplius injuriarum fieret: *Moravia, Silesia, quousque viveret, Matthiae regi cederet: post mortem, repensis Matthiae successoribus quadringentis millibus numum aureorum, Vladislao regi utraque recideret: Vladislaus, restitutis quae capta in ea fuerant, Boemia tota potiretur: Boemici regni titulo uterque, dum viveret, legitime frueretur: post Matthiae regis excessum, titulus, regnum, & provinciae ejus appendices, Vladislao cederent. Contra, si forte Vladislaus ante ipsum excesserit, hic omnibus Matthias, cum posteritate, integro jure potiretur.* Multi adjiciunt, adaucta inter eos mutua benevolentia convenisse, *ut uter prius vita decesserit, alter alteri pari jure succederet: demum captivi utrinque redderentur, item malus dolus, & injuriae inter se perpetuo interdicerentur.* Postquam utrinque conventum est, Proceres in rei testimonium acciti sunt, qui concordiae jura conscriberent. Quod ubi factum est, Reges, apprehensis inter se dextris, in simulacrum initae pacis, perpetuique foederis, sese mutuo amplexantur. Pontifices & Tetrarchae, regulique acciti, concordiam ex more transfigunt, foedusque percutiunt. Mox Bacchus, laetitiae deus, in publicae hilaritatis speciem introductus est, quo omnes admodum exhilarati, insequenti die, cum nox inclinans jam digressum suaderet, antequam colloquium solverent, convivium regium, ac militare epulum indixere. Promulgata pace, legiones omnes utrinque prae laetitia lacrymas emisere. Gaudebant universi, *Casimirus de pace cogitat, in altero colloquio:* *Pacis leges:*

universi, gravissimo maximoque bello finem Principes imposuisse, ac longam malorum seriem intercepisse. Matthias, postquam in urbem redit, captivos omnes, qui vivi in turribus reperirentur, ut bene pascerentur edixit: sed ex octo millibus vix duo millia viva comperta sunt. Nam partim multitudine nimia suffocati, partim inedia absumti; multi, in primo belli furore, in Oderam fluvium demersi sunt. Praefecti quoque carcerum, prae timore urbanae famis, alimenta subtraxere, obstruxere carcerem, ut saeva fame conficerent; e fastidio namque captivae multitudinis, & belli saevitia, in feram crudelitatem incidere.

Epulae regales, a Matthia R. apparatae.

Matthias, qui non modo armis, sed gloriosissimo quoque apparatu praecellere studebat, tota nocte nihil intentius curavit, quam ut pro dignitate reges exciperet, quorum se hospitem eo die futurum professus erat. Augustale tabernaculum ibidem, ubi superiore die, tetendit, purpura, auro, gemmisque contextum; acclivem, multisque gradibus consurgentem abacum in medio statuit, omnium vasorum gemmatorumque poculorum genere conspicuum. Apparatus circum admirabilis instructus, ingens epularum varietas, ab ingenua etiam gula excogitata. Cum Principes in tempore affuissent, quadrata trini mensa accubuerunt. Adjecta mox histrionum festivitas, qui longissimum missuum ordinem condirent. Nullum illa tempestate spectaculum majore admiratione dignum hoc fuisse, memorant, ubi tres reges, tot Pontificum procerumque adstantium corona circumventos, cernere erat, & ex his in convivio quemque pro dignitate discumbentem. Augebant ferculorum condimenta, gravissima Principum dicta. Nihil ibi dictum factumve, quod in volumina non recte referri posset. Hic illud Laurentii ducis, Nicolai Bosnensis regis filii, magnanimum facinus rite commemorant. Is cum adhuc foret adolescens, & in regali convivio praeter aetatem architriclinus, paterno cultus balteo incedebat, tot gemmis & lapidibus onerato, ut sexaginta aureum millibus censeretur. Addecebat cultum generosa indoles, nobilitas, imperiosus quoque animus, cum magnitudine ac venustate conjunctus. Cum ferculorum pompam mira celeritate studioque instrueret, ac elatus, ut moris est, incederet, hinc obortum inique cuidam e Polonis Proceribus stomachum fuisse ferunt: quem cum tolerare non posset, nescio quomodo festinantem hac & illac adolescentem interturbavit. At ille succensus ira, Polono alapam irreverenter incussit: & oborto aliquantisper tumultu, cum quid illud esset a Principe quaereretur, cognita caussa, laudatum utrinque Laurentium fuisse dicunt. Exacto convivio, non modo Casimirum & Vladislaum regem, sed ne Proceres quidem potissimos, Matthias indonatos dimisit, laudata utrinque Principis magnificentia. Postero die, captivi, quicunque vivi comperti sunt, ultro redditi: magnam eorum jacturam, praefectorum carcerum saevitia, factam fuisse dicunt. Transacta pace, Polonus Boemusque pariter abiere; Rex quoque, pacata provincia, non multo post versus Ungariam castra movit.

Conjugium Matthiae cum Beatrice Arragonia:

Huic bello Episcopus Bariensis, Ferdinandi regis legatus, affuit, qui de Beatricis Aragoniae matrimonio cum Matthia tunc agebat. Contra Matthias, husce conjugii gratia, Nicolaum Bánffi, & Georgium Archiepiscopum Colociensem, Neapolim miserat. Faustum id conjugium eo tempore Vratislaviae promulgatum. Cum multi e Proceribus Ungaris in bello Boemico Polonicoque sese optime gessissent, quorum nomina referre otiosum est; inprimis Stephanus Scepusiensis Comes, Paulus Despota, & Jaxich vexillationum praefectus, se strenue gessisse referuntur: omnes tamen a Matthia pro dignitate donati sunt, praesertim Stephanus, qui in quoque bello regem numquam deseruerat, neque in maximo quoque periculo vitae sumtibusque pepercerat, Trenchinio oppido, circumjacentibusque pagis & possessionibus, item vectigalibus & portoriis, quae Trenchiniensis agri juris essent, donatus est. Hanc tamen rex conditionem adjecit, ut quoties caeteri, qui sibi rite succederent, id redimere vellent, quindena numuum aureorum millia rependere deberent: gratuito numquam ab invitis recuperare liceret.

Regis in Proceres suos liberalitas:

Hoc

Hoc anno Eleonora Aragonia, Ferdinandi regis filia, ac Herculi illustrissimo Ferrariae Duci desponsata, cum ad virum singulari pompa emitteretur, ubique pro dignitate suscepta est, praesertim Romae, Sixti Pontificis maximi jussu; quippe qui authore Petro Cardinale sancti Sixti, ad divi Apostoli aedem eam excepit, ubi convivium sponsae tam insolenti apparatu, & tanto luxu spectaculorumque varietate cultum exhibuisse vidimus, ut nihil aetate nostra magnificentius sit auditum. Hanc deinde tam fausta liberorum foecunditate ac sapientia praeditam fuisse vidimus, ut cum felicissima quaque regali matrona sui temporis posset sane conferri.

Hussoin Bassa, in Armeniae finibus, magno praelio cum Mahumete Turcarum Imperatore conflixit, ubi triginta Turcarum millia desiderata sunt, deinde relictis in regnum impedimentis se recepit. In Cypro Jacobus rex moritur, unico infantulo, & uxore Veneta, superstitibus. Quare Veneti, rejecta caesaque Ferdinandi regis classe, regni gubernationem obtinuere, nec multo post, extincto infante, Cypri regnum usurparunt. Petrus Cardinalis, cui sancti Sixti cognomen erat, qui Italiam legatus mira celeritate lustrarat, correptus morbo, Romae, non sine ingenti Pontificis dolore, diem obiit. Haec igitur anno Salutis septuagesimo tertio supra quadringentesimum & millesimum gesta esse novimus.

Insequenti anno rex inter redeundum nullo modo arma deponere constituit, donec Polonorum, qui in transdanubiana regni parte superfuerant, provinciam latrociniis purgasset. Ii namque in Ungariae Poloniaeque confinibus praesidia duo statuerant, unde latius sua latrocinia exercerent: unum ad Nagymihál, ad Homonnam alterum fuisse dicunt. Praefecturam tunc exercitus Czupor Vaivoda gerebat. Cum ii pertinaciter castella, quae munierant, retinerent, astu hos rex aggredi statuit. Jaxich, vexillationum expeditorumque equitum praefectum, advocat, & quaecunque fieri vellet admonuit. Hic, accito collega, cum equitibus quingentis, intempesta nocte iter ineunt, ac mira pernicitate e castris profecti, ad Nagymihál perveniunt ante diem, ubi potissimum Polonorum praesidium inesse noverant. Duos e castello dudum egressos offendunt, quos continuo laqueo suspendunt, ne quid ab his exploratoribus indicari posset: mox in vicina sylva insidias collocant. Illucescente die, ducenti & quinquaginta equites e castello egrediuntur, & mali nihil suspicantur; totidem in castello remanserant. In proximam isti sylvam descendunt, & cum per quatuor circiter stadia processissent, velites quosdam a tergo respiciunt. Ex hoc metus nonnullos incessit; numerum tamen aspernati, ultra progrediuntur. Vix ad sylvae medium pervenerant, in caecamque convallem descenderant, cum se ab insidiis circumventos esse senserunt. Undique clamor magnus oboritur, acris ibi pugna conseritur. Poloni, ne captivitatem perniciosam subeant, in acie oppetere pergunt: contra isti obstinatissime dimicant, obcluduntque, ut e latronibus neminem elabi patiantur. Ad postremum, hostes media fere ex parte in praelio caesi sunt, caeteri capti, & e regione castelli post regis adventum suspensi, vitam laqueo turpissime finiere. Postero die castellum oppugnari coeptum, ubi miserabilis casus non multo post intercessit. Nam dum praesidium, admotis tormentis aeneis, acerrime quatitur, Czupor ab adversa parte viminea moenia conscendit, emissoque a crepitante machina lapide colliditur. Quod ubi rex ac caeteri Optimates accepere, optimi ducis casum miserabilem deplorarunt, quippe quem plus adipiscendae victoriae, quam tutandae salutis avidum fuisse intellexerant. Perpetuum iste sui desiderium militibus reliquit. Castellum tandem expugnatur: ducenti & quinquaginta Poloni in eo capti, in Budensem turrim missi, quam Mancam cognominant, & ii partim carcere, partim Danubio absumti sunt. Castra ea hyeme mox ad Homonnam mota sunt, quam Polonorum praesidium haud invalidum tenebat. Haec brevi obsidione demum capitur; qui in ea deprehensi sunt, partim caesi, partim capti, Budamque missi. Haec ea hyeme a Matthia gesta sunt. Gabriel, Episcopus Transsylvanus, bello semper affuit, quandoquidem regius erat Secretarius, & illi ab Epistolis apposite serviebat.

An. 1474 Poloni latrones Ungaria ejiciuntur:

Matthias Nagymihál & Homonnam intercipit:

Insolita

Insolita hoc anno siccitas, perennes quoque aquarum fontes exhausit. Turcae, superato Savo, Pannoniam incursarunt. Christianus, Rex Daniae, Gotiae, Norvegiaeque, Romam, solvendi voti gratia, ad Pontificem peregre profectus, magno honore excipitur. Scodram, Illyrici litoris oppidum, & in edito monte situm, Turcarum centum millia obsedere, quod a validissimo Venetorum praesidio defendebatur. Sed illi post irritos conatus morbo correpti, quem ex mala subjecti fluminis aura concepere, in proximos montes abierunt. Carolus, Burgundionum Dux, Nassiam, Coloniensis agri oppidum ad Rheni ripas, obsedit. Sed cum Fridericus Imperator obsessis auxilio venisset, inito foedere, recessit in Belgas. Nicolaus Marcellus, Venetorum Dux, diem obiit; & in defuncti locum Petrus Mocenigus suffectus est. Item Jubilaeus a Paulo institutus, a Sixto pontifice maximo hoc anno declaratur. Nihil aliud memoria dignum hoc anno a Matthia gestum esse invenio.

An. 1475. Sciabazium, sive Sabacium, expugnat Matthias:

Sed cum Salutis annus septuagesimus quintus supra millesimum & quadringentesimum insequeretur, Sabaczii expugnatio successit, omni laude & commemoratione dignissima, quamvis a Savo, Savacium fortasse melius diceremus. Quemadmodum enim supra dictum est, cum in bello Boemico rex foret occupatus, ad Savi ripam Sabaczium Turca erexerat, ut facile non modo Syrmiensem agrum, sed Pannonias ac Noricos incursaret. Et quamvis per Gabrielem Metropolitam aedificationem inhibere tentasset, haud quaquam tamen amovere potuit. Nunc autem, compositis in Boemia rebus, & Moravia Silesiaque pacata, initoque cum utroque rege foedere, ad expugnandam hanc munitionem, quam in exitium Christianorum Turca erexerat, Matthias animum intendit; haud inscius, se Pannonias crebris incursionibus omnino deserturum, nisi castellum illud aut amoliretur, aut in sua potestate teneret. Quare insequente illuc hyeme, cum maximo exercitu, concessit, & eo quidem animo, ut aut ibi vitam amitteret, aut oppido in invidiam exitiumque suum posito potiretur. Fortissimi ac obstinati fortuna animi comes fuit, quippe quae voti compotem effecit. Mahumetes, cum reversum in Ungariam Matthiam audivisset, quem annos circiter septem in Boemico Polonicoque bello versatum fuisse noverat, remuniendum ex integro Sabaczium esse duxit, ratus, Pannonem, stante Sabaczio, numquam quieturum. E praetorianis igitur cohortibus validissimum quemque delegit, & id robustissimo hoc praesidio munivit: quin, ut delectam hanc suarum copiarum manum esse significantius indicaret, omnium, quoscumque isthuc miserat, pileis mitrisve, suis ipse manibus ut ajunt, pennas assuerat. Matthias igitur, quatuor legionibus instructus, ad Savum pervenit. In opposita mox ripa castra locat, spem omnem in celeritate ac hyemis saevitia ponit: quando utrinque Turcae opem inhibiturum esse sperat. Haud mora, Savum trajicit, ac novo oppido turres circum & tormenta aenea admovet, septo ligneo ac fossa circumvenit, ne quid inferri auferrive possit. Mox nocturnam oppugnationem adoritur, & nihil artis laborisve remittit, nullam oppidanis requiem impertitur: magna utrinque caedes oboritur, & saepe in murorum ruinis, & supra propugnacula dimicatum est; Christiani tandem rejecti. Regem ferunt, sub habitu gregarii militis, cum Accenso ac remige tantum, cymbam conscendisse, & ut propugnacula propius exploraret, sub moenibus navigasse, & lustrasse omnia. Quod cum ab excubiis foret intellectum, Turcas mox in cymbam tormentum aeneum intendisse, cujus ictu Accensus obteritur, & subornatus Princeps, dissimulato metu, ab inita lustratione non cessat. Audax id facinus existimatum.

Mahumet Sabazium fortius munit.

Audax Matthiae facinus.

Oppidum astu & vi occupatur:

Cum longa igitur hostem oppugnatione defatigasset, nec dum oppido potiretur, ab aversa parte maximum agmen in caeca convalle reliquit, ipse cum caetero exercitu a fronte, illucescente die, pugnam aggreditur, & tota fere die, haud intento Marte, certatur. Paulo ante crepusculum certamen dirimit, & amotis castris, desperata victoria, se abire simulat. Oppidani, assiduo bello defatigati, se relaxant, pars corpora curat, evagantur sine timore alii, omnes hostem abiisse rati; si quid timebant, a fronte curabant, quae ad proficiscentem hostem spectare videba-

videbatur, a tergo nihil mali formidabant. Ingruente jam nocte, qui in insidiis resederant, ex composito ab aversa parte oppidum adoriuntur, & prius moenia conscendere, quam oppidani animadvertissent. Rex, qui abierat, vix ad secundum lapidem, celerum extemplo agmina remisit, ipse cum caetero subsequitur equitatu. Praemissi praelium redintegrant; adduntur sociis animi, qui supra moenia nutante adhuc Marte certabant. Res tanto impetu agitur, & totis usque adeo viribus pugna instauratur, ut infesto mox oppido potirentur. In primo ingressu multi caesi sunt; at ubi furor ille deferbuit, caeteri in ditionem accepti, & in perpetuam asserti servitutem. Multa munitionum genera ibi deprehensa. Postero die, regis edicto, id non incendunt, sed remoliuntur omnia, perpetuoque opere communiunt; & circumducto Savo in Insulam redigunt, quod trigesimo obsidionis die ceperant. Clarissimae victoriae postquam rumor effunditur, Sabaczium, machinam cervicibus Christianae reipublicae insidentem, a Matthia tanta celeritate fuisse captum, ut prius omnes dirutam quam obsessam audiverint: tanta populos laetitia complevit, ut nihil umquam lubentius sit auditum. Supplicationes vicatim oppidatimque per Pannonias actae, & Romae, jussu Pontificis, Venetiis quoque, ex Senatus consulto, apud omnes aras solenniter supplicatum; quin & utrinque legati missi, qui faustam salutaremque victoriam regi congratularentur, & pecunias in hujusce belli sumtus erogandas deferrent. Sixtus Pontifex maximus Dominicum Aleriensem Episcopum, Venetusque Senatus Joannem Emum, virum profecto gravissimum, misere, ac tria, & nonaginta aureum numuum millia tulere.

Sixtus P. M. Venetique regi 93000. aur. in belli sumtus mittunt.

Rex, quamvis ex insigni victoria animos sibi adauxerat, ne minores quidem ex his belli nervis plane concepit; quin ex deleto Sabaczio, tanto profanos hostes terrore perculerat, ut Senderoviam usque late popularetur, & cuncta passim igni ferroque vastaret. Senderovia tantum, ad Danubii ripam sita, supererat, quam Turca amplissimo praesidio, ac omni munitionum genere obsirmarat; expugnandae demum hujus libido non mediocris incesserat. Quod ut efficeret, eadem hyeme tria circum castella, ex lignis & egesta terra confecta, propius exererat: triplici quodque vallo, fossa, militeque munierat, vimineis haec moenibus obduxerat, quae ex terra materiaque congesta nullos tormentorum ictus perhorrebant. Ex his unum, quod Senderoviae prominebat, Vitéz trapezan, a militari mensa, nominavit. Haec enim urbem illam usque adeo coercebant, ut nullus, praeterquam Danubii, pateret aditus: quae si servare potuisset, ut insequens liber ostendet, jam de Senderovia, quae nostris adhuc cervicibus imminet, omnino fuisset actum.

Senderoviam expugnare intendit.

Hoc anno Turcae, superato Istro, Valachiam malis auspiciis incursarunt; nam ab hostibus primo defatigati, deinde circumventi, ad internecionem caesi sunt: & cum paulo post inferiorem Mysiam invasissent, insigni clade sternuntur. Mutata deinde fortuna, cum maxima classe Capham adorti, in Taurica Chersoneso sitam, quae sub Genuensium ditione tenebatur, feliciter occuparunt. Nec memorabile quidem illud orthodoxae fidei miraculum, quod eodem anno Tridenti acciderat, sine piaculo praeteriri potest. Judaei furtim infantem quendam, cui Simoni nomen erat, octavo Kalend. Aprilis, qui dies Dominicae passionis erat, rapuisse dicuntur, & mox in eo omnia sacrosancti cruciatus mysteria rite operati, crudeliter interfecisse. Sed patefacto divinitus diro scelere, variis illi suppliciis affecti, meritas deinde poenas luerunt: corpusculo infantis, tot cruciatibus affecto, ob ingentia, quae quotidie miracula edebantur, dicata Basilica, & ipse inter divos relatus est.

Turcae a Valachis caesi:

RERUM UNGARICARUM

DECADIS QUARTAE

LIBER QUARTUS.

An. 1476. Matthias Senderoviae obsidioni se accingit:

Quam bene cum Turcis caeterisque hostibus superiore anno actum fuerit, ex his, quae scripsimus, facile intelligi potest. Insequenti vero, qui septuagesimus sextus ultra millesimum & quadringentesimum numeratur, longe variante fortuna res Ungaricae successere; quod plerique regalibus nuptiis, quarum tempus appropinquarat, nonnulli saevis brumae temporibus, quae Turcarum coepta fortunarunt, adscripsere. Cum nuptiae ad Vratislaviam prius in castris honorificentissime per praeconem publicatae fuissent, celebritas in hunc annum, qui tertius ex eo publicationis tempore agebatur, edicto regis translata fuerat. Ad duos ingentes apparatus hoc anno Matthias animum advertit: alterum belli, celebrandarum nuptiarum alterum. Atque ne remissius quidem in hunc quam illum intendit, dum in quaque re maximam virium animique praestantiam ostentare conatur. Magnam in Danubio classem molitur, quacum secundo amne descendat, machinas varias multiplicesque parat, item commeatus, militem, & arma; non ignarus, quantum molis adoriretur, & quo cum sit hoste pugnandum. Quin & amplissimas crates, abiegnis trabibus instar turrium oneratas, Istro demiserat, quae vallo, momentaneisque castellis, item septis fabricisque bellicis usui esse solent. Nec praeteribat quidem circumspectum Principem, extremo praelio in ea expeditione cum Turca pugnaturum. Sciebat enim, Turcam, pro retinenda Senderovia, quae Thraciae propugnaculum est, nihil prorsus omissurum. Delectum insuper magnum habuerat, & amplissima undique conciverat auxilia. Ad nuptias vero, quae insequente bruma celebrandae erant, non modo universos regni Proceres, sed finitimos quoque regulos ac Principes invitarat: quae ad convivia spectaculaque pertinebant, ea insano sumtu copiaque pararat. Regiae apparatum, abaci praestantiam, & divitiarum ostentationem, supra Persicum luxum, & plus quam opus esset, affectare curavit.

Regiarum nuptiarum apparatus.

Haec autem duo, quae potentissimo cuique Principi gravissima fuissent, pecuniarum copia levarat, quas partim e regni vectigalibus, partim e statis Italorum stipendiis, nuper acceperat. Idibus Februarii, hoc anno, Joannes Alemannus, Archiepiscopus Strigoniensis, aut ab Imperatore seductus, aut regis metu, in cujus suspicionem inciderat, corrasa supellectili, ac multo auri pondere, in Austriam ad Caesarem effugit, ibique Saltzburgensi Archiepiscopatu a Caesare donatus est; quod multum omnibus admirationis attulit. Addiderat igitur animum, inter tantos conatus, victoria recens, quae Augustis Idibus intercesserat, & faustus rumor, qui caesos ad Danubii ripam in superiore Mysia Turcas ad internecionem attulerat. Rem ita gestam audivimus.

Jo Aleman. fit Archiep. Salisburgensis.

Dum Emericus Nifor, & Kepli János praefecturam Albae graecae, quam Belgradum nunc dicunt, forte gererent, ab exploratoribus acceperunt, Alibegum cum quatuor millibus equitum expeditissimorum, trajecto Danubio, ad Temeswariensem usque agrum omnia late incursare, ferro ignique saevissime grassari, multum quoque hominum abducere; & ni prospiciatur, transistranam regionem perbrevi

Alibegus Temeswariens. agrum vastat.

brevi ad extremam solitudinem redacturum. Re cognita, Lupo, Mysiae Despotae, item Nagy Alberto, & Nagy Ambrosio, qui Temeswarum cum validissimo praesidio tenebant, praeterea Jaxit Demetrio, Francisco Aristio, viro fortissimo, & tribus Dociis, Petro, Emerico, & Ladislao, generosis vexillationum praefectis, continuo nuntiarunt, ut cum equitatu quisque suo expeditissimo convenirent, quando Turcae cuncta late popularentur. Admoverunt etiam cataphractorum equitum praefectos, qui ultra Tibiscum aestivabant, Michaelem Péchy, Sebastianum Abrae, & Janum Adamsi, ac Marcum denique cum Ladislais Heneyum, ut superato repente Tibisco descenderent, nec rempublicam Turcarum incursu periclitari paterentur. Cuncti sic edocti, mandata faciunt, & in calamitosum hostem sine cunctatione arma capiunt. Dum iter faciunt, socia jungunt agmina, & in dies Turcam inquirunt. Postquam Emericus & Kepli inferioris orae praefectos commonefecerunt, sine cunctatione cum equitatu ex Alba profecti, Danubium transmittunt, seque cum Despota caeterisque conjungunt. Dies tres Turcas insequuntur; per exploratores tandem intelligunt, eos adesse prope. Ad montem ingruente nocte pervenerunt, ad cujus radices, ne quem ab hoste impetum paterentur, conglomerati subsedere; immissis speculatoribus, quid hostes agant & moliantur exquirunt: contra illi, clandestinos supra montem exploratores emiserant, qui e jugo montis, quid Ungari subsidentes tota nocte agerent, observarunt, & paucos esse rati, inter se consertos, ante lucem in Turcarum castra rediere, ac dixere, Christianos, qui insequerentur, esse paucos, & eos nulla ex parte formidandos. Qua re Alibegus animatus, illucescente die cum hoste congredi statuit. Ungari, qui sub monte inquietam noctem exegerant, & pars in equis, caeteri stantes, frenaque tenentes, hostem expectarant, ubi illuxit, ne ingentem impune praedam agere Turcam paterentur, manum conserere statuunt. Paulo ante lucem quadrato agmine iter ineunt, & in solis exortu in hostium conspectu fuere. Turcae in monte consederant, ac prospectis hostibus, se ad pugnam accingunt. Alibegus, Scanderbegusque frater, duas extemplo alas e monte obtendit, ibique praesidium collocat: a tergo, in recondita valle, praedam condiderat. Pannones idem faciunt: duo vexillationum cornua producunt, & ea quidem amplissima; ne vero ab hostibus amplecti possent, in medio cataphractos equites statuunt, istis equites quinquaginta proponunt, qui praelium ineant. Petrus Dóci in dextro cornu primum impetum Turcarum fortiter excepit; nec segnius quidem Franciscus, qui in sinistro pugnabat: illud tamen uterque nitebatur, ut rejectos in medium hostes a lateribus amplecterentur. Atrox utrinque praelium committitur, & multi in primo congressu cecidere.

Ungarorum adv. Turcas adparatus:

Acre utrinque praelium:

Sed Turcae, cum se a lateribus circumventos intellexere, mox animo consternati, pars in cataphractorum manus incidere, alii, ut vitae consulerent, vertere terga, & ad Istri ripam cursum flexere. Instant a tergo isti, alios in fuga, multos in ripa caedunt, caeteros in amnem impellunt; ii partim undis obruti, partim conscensis naviculis in alteram ripam aufugere: nonnulli, navali bello exercitati, Danubium tranarunt. Alibegus, qui e Senderovia classem acciverat, illico inclinata acie ad ripam properavit, brevique cymba sibi salutem invenit. Scanderbegus in fuga interceptus obtruncatur; caeteri, qui remanserant, in acie trucidati. Captivi, qui in valle reconditi fuerant, audita Turcarum caede, prosiliunt, & eorum castra populantur, ac miseri aequam fortiti sunt fortunam: quippe qui, cum paulo ante liberos, conjuges, & fortunas cum libertate amisissent, nunc cumulatius omnia recuperarunt, imo plerique perpetuo ditati sunt. Nulla fuit mulier, puerve, quin unum equum insideret, alterum praeda onustum dextra traheret. Post haec plausus liberatorum liberantiumque tantus utrinque editus, & tam vehemens oborta congratulatio, ut prae gaudio lacrymarum profluvium emitterent. Turcae non modo castris exuti, sed ad internecionem caesi sunt.

Turcarum fuga.

Captivi liberati, & divite praeda ditati.

Praelium hoc ad Pozazin oppidum gestum est, in ulteriore Danubii regione, quod triginta millibus passuum sub Senderovia situm est. Eodem etiam loco Mi-

chaelem Szylági profligatum, & cum Georgio Labathan captum esse audivimus; diverso tamen utrumque fato, quando alter, Turcae saevitia, Constantinopoli publice a lictore obtruncatus est, cum praefecto Halae repensus est alter, quemadmodum supra scripsimus. E captivis ducenti & quinquaginta ad regem ducti, allata quoque vexilla quinque: e Turcarum spoliis haud parum dono datum, praesertim falcati gladii, multo auro gemmisque culti, item fluitantes vestes, Persarum more, pilea solido auro contexta, & tympana cum fistulis multa, quibus equi volucres adurgentius concitantur.

Matthiae inde apud exteros gloria.

Haec quinque fere mensibus ante nuptias gesta sunt. Recenti victoria regis animus nimis accreverat, quae late diffusa, omnium Christianae reipublicae Principum corda mira laetitia sane complevit. Amplificatur hinc viri gloria, ac is ad majora in dies facinora, laudis amore, suscitatur. Postquam enim trinis Senderoviam castris, quae circum erexerat, obsedit, jam de capienda civitate cogitabat. Obstabant consiliis nuptiae, quae imminebant, & maxima coepta inhibebant. Statuerat jam, coactis viribus universis, eo descendere, & Turcici Imperii propugnaculum expugnare: sed id facilius hyeme quam aestate sperabat, cum ob difficile Turcarum auxilium, tum quia ex glacie, stante Danubio, ea facilius capi posset. Accedit saevitia frigoris; quam prae vino & crapula multo facilius Ungarus, quam Turca abstemius & hydropota, perpeti solet. Dum hinc rei difficultatem, hinc brevitatem temporis aequo examine pensitat, ab inito consilio deterretur, nihilo tamen minus incepta prosequitur. Habito delectu, copias cogit non solum, quae alias meruerunt, sed eas quoque dare nomina jubet, quae fortasse numquam arma sumsere.

Caesarem aliosque ad nuptias invitat.

Ne belli quidem solicitudo nuptiarum curam intercepit. Dominicum enim, clarissimum Basilicae Albensis Antistitem, virum ingenti probitate, & faustissimo aspectu, nec parva etiam eloquentia praeditum, ad Caesarem caeterosque Germaniae Principes, oratorem mittit, qui eos suo nomine ad nuptiarum celebrationem invitet. Missi quoque aliorsum alii. Dum ingentem igitur molitur apparatum, a Joanne Varadiensi Antistite, caeterisque legatis, qui ducendae Beatricis reginae gratia Neapolim in Italia concesserant, edocetur, ipsos cum faustissima sponsa jam Neapoli movisse, honestissimum Italorum Procerum equitatum cum ea venire: illorum principem, & parentis & moderatoris loco, sponsae datum, Adriae Ducem. Esse virum maxima gravitate ac sanctitate praestantem. Ad Sipontum tres longas naves conscendisse, Adriaticum se sinum lustraturos, invisuros Ferrariam, Herculis Illustrissimi Ducis & Leonorae sororis gratia; neque Venetam urbem, opibus & civium gravitate citra invidiam omnibus jure terrarum civitatibus anteferendam, tacite praeterituros; mox per Forum Julium, Istriam, & Carnos, in Pannonias descensuros. Haec nuptiarum expectatio, non parum ab intento belli studio regis animum remisisse fertur: deferbuere conatus, & affectatae uxoris desiderio generosi impetus retepuere, incendebat viriles animos atque admodum molliebat constantissima frequensque Beatricis fama, quam singulari forma, venustate faustissima, incomparabili pudicitia, nobilitate rara, item extemporalitate orationis, & expeditissima pronuntiatione praestantem, ex omnium ore perceperat. Accedebat virtutum muliebrium copia, etiam supra quam sexus ille pateretur: quibus accensus, in amorem se conjecerat. Qualis ista fuerit, quicunque noscere studet, librum, quem de Virginitate ac matronali pudicitia edidimus, perlegat: totam ibi intus & in cute noscere licebit.

Beatrix regina adducitur.

Ejus dotes:

Bonfinii liber, de Pudicitia conjugali:

Ducendae Beatricis gratia rex Proceres decem miserat, qui singulari pompa & apparatu per Italiam iter facerent. Ex his nemo fuit, qui in urbe quaque nobilissima multiplices abacorum gradus non explicuerit, gemmatis poculis, & aureis argenteisque vasis oneratos. Varadiensis Antistes, legationis princeps, qui apud regem prae magnificentia, fide, eloquentia, consilio, & ingenii dexteritate, inter primos semper habitus, & ab Urbinate Duce honorificentissimo exceptus hospitio, in mensa salinum exposuit, quod principem etiam ditissimum in admirationem adduxit.

Legatorum, Sponsae adducendae, divitiae:

duxit. Id monti erat impositum, a latere arbor creverat salino prominens, quae pomorum loco gemmis optimisque lapillis onusta, pro umbra conspicuo nitore micabat; in monte latebrae affabre factae, quae gemmarias apothecas referebant. Item aureum prochyton, cui emissoriae loco fistulae draco prostabat anhelans: e conchyliis huic corpus erat, prominebatque arduo capite, ad pedes in spiras aureas caudam revocabat; gemmata insuper ansa, tegmentum oris in fastigiatae testudinis morem sesquipedale consurgebat, caetera ex auro omnia. Supra editissimam basin tripedalis moles exereverat. Alii quoque collegae certatim suas opes ostentarunt. Omitto superbissimos habitus, excultam juventutem, & honestissimum equitatum, quae omnia nostri temporis spectacula superarunt. Ii eundo redeundoque non modo Neapoli, ut par erat, honorificentissime excepti; sed Matthiae gratia, Christianae reipublicae vindicis, ubique pro dignitate tractati sunt.

Verum in his Veneti Ferrarienfesque praestitere; quippe qui, quanto plus opibus antecellunt, tanto magnificentius Ungariae reginam excepere. Cum huic in occursum Senatus Venetus, cum universo Patriciorum ordine, obnavigasset, eam congratulantibus patribus ingenuisque matronis, usque adeo cunctis apposite ac eleganter respondisse, & in Senatu tam graviter & ornate orasse memorant, ut supra sexum sapere praedicarent. Haec ante ejus adventum cum legati Matthiae significassent, magis ac magis in dies exoptatissimae sponsae ardore flagrabat, animumque non parum a bellorum curis abalienabat. *Venetorum & Ferrariensium pompa in excipienda sponsa.*

Praeter nuptiarum etiam impedimenta, Mahumetes, ut Matthiam ab ineunte Senderoviae obsidione revocaret, proxima hyeme Dalmatiam crebrius exercitum suum incursare jusserat: neque fortasse, audito reginae adventu, se ingentem praedam facturum esse desperabat. Nec deerat quidem saeva ulciscendi libido, quando acceptam nuper ad Danubium cladem aequo animo ferre non poterat. Haec igitur Dalmatiae incursatio, quae ingentem sociis calamitatem inferre jam coeperat, & vehemens nuptiarum cura, ab ingenti expugnandae Senderoviae cupiditate illius animum plane diverterat. Nondum regina Venetum sinum legerat, cum Turcae Croatiae finitimi, Mahumetis imperio, Dalmatiam invadunt; mira pernicitate provinciam pervagati, pagos & oppidula viminea, infirmaque, succendunt, populantur omnia, pecora, homines, fortunasque passim abigunt, reluctantes obtruncant, & in aetatem imbecillem ac inutilem valde desaeviunt; incendunt ubique templa, deorum simulacra parietibus illidunt, confringuntque; Sacerdotes ante aras trucidant, sacras aedes virginum stupris, matronarumque raptibus incestant. Quin & vulgo, bestiarum more, utrumque sexum ineunt, abutunturque, divina & humana miscent, veluti religionis ac rationis expertes. At ubi satis superque saevitum esse sensere, cum multa praeda se in extremum Illyricum & Macedoniam recepere. *Mahumet Dalmatiam incursat.*

Regina, cum Carnorum montes superare coepisset, incursum Turcarum & Provinciae calamitatem statim audivit. Cunctantius iter facere coepit, & in re quaque gravissima legatorum consilia observare, in plerisque subsistere civitatibus; neque iter quotidie ullum inibant, ni superiore die, immissis exploratoribus, se tuto progredi posse intellexissent. Quin & instructum praemisere agmen, quo Turcarum pericula declinarent. At postquam in mediterraneam Dalmatiae regionem, sensim desidentem, paulo post descendere, quam Turcae dudum incursaverant, incendiorum populationumque vestigia crebra spectarunt. Saepe in his locis pernoctarunt, ubi Turcae castra posuerant; quin & ubique jacentia caesorum corpora, nondum contabefacta, repererunt. Nec mediocris quidem commiseratio hinc omnes incessit, & Provinciam Turcarum rapinis obnoxiam admodum miserabantur. Iter etiam ad Dravum usque cum ingenti trepidatione factum; quamvis trajecto Dravo aliquanto minus trepidare coepissent. Verum superato Dravo, haud aliter atque omnia pericula superassent, cum Ungariam attigissent, in dies nova Pontificum Procerumque agmina congratulatum occurrebant. Per altas ubique nives iter factum, saevitiamque hyemis hucusque commemorant. Rex, cum universa *Beatrix, metu Turcarum, tardius progreditur.*

Albae a rege excepta, coronatur: versa Principum & Nobilium multitudine, ad Albam regalem venerat, ut ibi primum reginam exciperet, &, ut par erat, antequam conjugium patraretur, eam rite coronaret, Budae nuptiarum celebritas & consummatio fieret. Ex composito facta omnia. Cum ad octavum lapidem uxorem appropinquasse novit, cum singulari pompa, & honorificentissimo Procerum equitatu, confestim occurrit. Excepit hilaris pro utriusque dignitate virginem, & ad primum usque lapidem strata rubro panno via, Beatricem in urbem admisit; quod cum tanto populorum plausu & tympanorum tubarumque sonitu factum est, ut aliquid supra humanas vires celebratissimae festivitatis spectatum fuisse credideris. *Ejus laudes:* Addebat plurimum laetitiae Pannonicae faustissimus & perquam hilaris Beatricis aspectus, cui speciosa frons, elata supercilia, saginata tempora, item erubescentes utrinque malae, cum oculorum hilaritate, nasi modestia, ac oris venustate, tantum rarae gratiae comparabat, ut forma habituque Venerem, Dianam pudicitia, & sapientia eloquentiaque Palladem, ex omni parte referret.

An. 1476. Matthias Budae nuptias celebrat: Transacta coronatione, Budam Idibus Decembris, anno Salutis septuagesimo sexto supra millesimum & quadringentesimum, a rege ducitur, qui virginis pulchritudine, ac ingenii dexteritate, usque adeo coepit aestuare, ut nihil anhelantius appetere videretur. Ibi nuptiae dies aliquot celebratae, datum saepius epulum, editaque varia spectaculorum genera, assiduo tamen equestre certamen, & multa in aditu sparsa missilia: contra vero innumera a singulis oppidis & civitatibus, item Optimatibus ac regulis, Matthiae Beatricique oblata munera. Quin etiam a caeteris Christianae reipublicae potentatibus, pretiosa sunt missa dona, quibus regale aerarium completum fuisse dicunt. Publicae hilaritatis gratia, noxii omnes in carcere deprehensi soluti sunt, crimina impunitate donata, vadimonia a praetore dilata, relaxata ad tempus debita; & ne creditores ullo modo saevirent, menses aliquot leges promulgatae. Stantibus quoque nivibus, rex saepe cum regina aurigavit; ne horam quidem absque ipsa esse potuit.

Mahumet erecta a Matthia ad Senderoviam castella capit. Tota fere Ungaria ad regalium nuptiarum celebritatem sane convenerat: quod cum Turca aperte sensisset, tempus consilio suo nactus idoneum, quadraginta clam hominum millia ex Europa mira celeritate coegit, & dum regem cum tota Pannonia nuptiis occupatum esse intelligit, extemplo tria castella, quae ad Senderoviam Matthias erexerat, rigente bruma circumvenit. Cum saevitia frigoris non modo fossae aqua completae, sed Danubius quoque constitisset, incenso vallo, moenibusque ligneis, sine magno negotio imposita Pannonum praesidia oppugnavit. Illi desperata salute deditionem fecere, & salvis corporibus & impedimentis ab hoste dimissi sunt; tormenta aenea, cunctaque munitionum genera, item classis & armamentaria, in Turcae potestatem devenere. Castella mox diruta & incensa, ac solo aequata. Insuper, ne occasionem quidem tantam dirus hostis temere abire patitur. Cum stratum adhuc glacie Danubium conspicaretur, & Transsylvanos Valachosque ad nuptias quoque confluxisse per exploratores intelligeret, *Daciam ferro & igne vastat.* cum expeditissimo triginta millium equitatu Daciam invadit, & longe lateque vagatus, igni ferroque cuncta vastat. Mox populata incensaque Provincia, ex omni aetate, ac utroque sexu, quadraginta hominum millia hinc abegit, & antequam solveretur Ister, in Mysiam se recepit. Nuptiae Decembri mense celebratae, & haec ea hyeme detrimenta in Dalmatia, Mysia, ac Dacia, a Turca Christianis illata sunt: quae regis, totiusque Pannoniae mentem, usque adeo consternarunt, ut nihil tale posthac Turcam audentius molitum fuisse reputetur.

Alemannicum bellum cum Frid. Imp. Intercesserat etiam ingens cum Friderico Imperatore indignatio, ac vetus odium, quod Matthiam a Turcico bello nimium revocavit. Nam post haec ad se tuendum potius, quam invadendum Turcam, simultas ista mentem ejus intendit; quin & sat pro magno negotio in posterum habuit, si incursiones illorum inhibere potuisset. Quamquam vero saepe Matthias dicere solebat, neminem, praeter se Imperatoremque, futurum, qui intimam belli causam noverit, quod sibi cum Caesare

Caesare intercessit: nos tamen, quas alii opinantur, & quas a gravissimis viris accepimus, eas in medium adducemus; quando non modo de dubiis, sed de falsis quoque rebus plerique scripsere.

Ejus causae: Detenta diutius a Frid. Corona Ungar.

Multas belli Alemannici causas Matthiam praetexuisse constat, quarum quae potissima fuerit, ipse noverit. Multi initium, pro corona odium fuisse, conjectant, quando Caesar, qui ambitiose regnum anhelarat, sex annos Matthiae coronam abnegarat, aegerrimeque tulerat, adolescentuli gratia se in regalibus Ungarorum comitiis passum esse repulsam. Et quia regium diadema, sibi creditum, sine magno auri pondere, sine maxima Procerum obligatione, & regni successione, reddere recusarat, atque Augustale demum negotium venale fecerat; quare perpetuam avaritiae notam Augusto inustam esse censebat. Pacato regno, & legatis, & clandestinis crebro internuntiis, precabatur, ut violentam illam obligationem, qua obstrictis Proceribus Pannonici sibi regni successionem asseruerat, quandoque solveret; neve tam violenter & imperiose cum Pannone ageret: commemorare pientissimi patris officium, & cum filium adoptarit, orare, ut secum indulgentius ageret: item monere, ut evitaret infamiam, ne veluti circumscribendi pupilli gratia insidiosam adoptionem obiret. Contra obaudire semper ille, asserere id jure factum. Cum obstinatissimum in relaxanda obligatione deprehendisset, rex non parum commotus, Illi succensuisse, & non modo literis, verum etiam vulgo plerumque dixisse dicitur, se illud jus, quod vi adactus inique Caesari concesserat, aequo quandoque bello vindicaturum, & quicquid aliena improbitate amiserat, in foro Martis recuperaturum. Deinde, cum ex illegitimo concubitu scitum & elegantem puerum nactus esset, multo gravius conditionem illam toleravit; ut, si forte liberis careret, haberet qui regno succederet.

Denegata, stipulatae post Matth. successionis, revocatio:

Friderici ingratitudo, ob Viennensem liberationem:

Aliud quoque causantur alii, & pro sua quisque opinione loquuntur. In acceptis a Matthia beneficiis, summam Imperatoris ingratitudinem arguunt, eamque Matthiae stomachum adauxisse opinantur. Georgium ajunt, Boemiae regem, in Hussitarum haeresin conjectum, ac idcirco summo Pontificis anathemate mulctatum, Fridericum Imperatorem, nihil hostile metuentem, iniquo bello lacessisse; misisse Victorinum filium cum maximo exercitu, incursasse Austriam, & gravia igni ferroque damna intulisse, Viennam demum, urbem nobilissimam, ubi tunc Caesar agebat, obsidere ausum. Fridericum mox, Ungariae regem, quem semper filium appellabat, exorasse, ut praesentanea mitteret auxilia, ac ipsum haereticorum obsidione liberaret. Matthiam extemplo suis etiam sumtibus exercitum & auxilia coegisse, & in Viennensi agro praesto affuisse: hostes, ejus adventu, solvisse obsidionem, & se in transdanubianam regionem recepisse. Matthiam, adaucto Imperatoriis copiis exercitu, illos in Boemiae usque fines petiisse, neque umquam fuisse deserturum, donec aut Imperatori satisfacerent, aut collatis utrinque signis litem Marte dirimerent. Victorinum, ad extrema redactum, cum Caesare statim, inscio Matthia, pacem inivisse: pollicitum non solum legitimum in omne tempus obsequium, sed indemnem quoque praestiturum. Imperatorem, composita pace, clam, ac illico suas copias e Matthiae castris revocasse, ut & inglorius rediret in regnum, & nullam Imperatori opem attulisse videretur, atque omnis denique labor, diligentia, cura, impensaeque gravissimae, pro irritis haberentur. Superasse praeterea ingratitudinem, quod aliorum nomine, immissis saepe legionibus, regnum infestarit, & rapinis incendiisque finitima loca vastarit.

Hostiles in Ungariam incursiones: Matthiae in Reg. Boem. electionem impedire nitebatur:

Insuper non multo post tempore in Boemico bello, cum non solum a Catholicis rex Boemiae foret electus, verum etiam Pauli summi pontificis authoritate pronuntiatus & approbatus esset, ac regni possessionem rite inivisset, Imperatoris obtrectatione non caruit. Nam post Georgii regis excessum, cum apud haereticos de futuro rege ageretur, Imperatorem memorant vehementissimam dedisse operam, ut Casimiri regis filius, data Matthiae repulsa, Rex Boemiae crearetur; ac extremum intendisse studium, ut is comparati jure sibi regni titulum amitteret.

Con-

Conceptus namque livor, Corvinas vires & imperium amplificari minime patiebatur: atque Polonicum hinc bellum in Vratislavia, veluti supra scripsimus, exortum fuisse dicunt.

Aliae causae plures:

Quin & cum menses aliquot intercessissent, nullis Matthiae injuriis provocatus, Germanorum quasdam copias hostiliter Ungariam invadere permisit: & cum oraretur ut inhiberet, partim verba dedit, partim dissimulavit; & nunc justitiam, nunc inopiam virium causabatur. Multi, promissum ab eo in expeditione Boemica stipendium, quam hortante exoranteque Imperatore susceperat, nedum jubente Romano pontifice, potissimam Alemannici belli causam fuisse reputarunt; cum Caesar id numquam exsolvere voluisset. Sex & triginta aureum numuum millia id fuisse dicunt; sexaginta plerique supputarunt. Neque desunt, qui alia comminiscuntur in causa fuisse. Matthiam ferunt, post duarum obitum uxorum, Imperatoris filiam pro conjuge postulasse. Caesarem, quasi hominis humilitatem aspernatum, non modo hunc recusasse generum, sed per contemtum, nescio quid insolentius respondisse. Matthiam hanc repulsam aegerrime tolerasse, alio convertisse animum, & Beatricem Arragoniam desponsasse. Inventi quoque sunt, qui ad veteres inimicitias praeinstitutas, & authore Ciliae comite diu retentas, rem istam referunt. Bellum addunt, a regni initio, ab Imperatore, de variis saepe negotiis illatum. Sed cum diversi diversa causentur, haud quaquam absurdum cuiquam videri debet, si plures uni eidemque rei causae adscribantur. Quodcunque enim fieri potest, & perquam verisimile est, a veritate non potest esse alienum.

Reconditam complures demum illam causam expromere non erubescunt, quae in peregrinatione Caesarea, sedente Paulo, intercessisse fertur. Hanc licet affirmare non ausim, haud ab re tamen referendam esse duxi, ut ex pluribus conjecturis pro aliorum judicio rei veritas inveniatur. Cum Imperator igitur revisendae urbis gratia in Italiam peregre profectus esset, ibi Pontifice Paulo cum faustis honoribus exceptus, menses tres moram traxit. In Austria Procerum quendam praefecerat, magna authoritate & potentia virum, cui Paumkircher nomen erat. Hunc interea, dum Caesar abfuit, sicut exitus ostendit, adversus Imperatoriam Majestatem nova esse molitum, & cum septem & viginti Proceribus Austriae, haud inscio Matthia rege, conjurasse ferunt; quem defensorem in novitate delegerant. Augustalis uxor, conjurationis admonita, crebris tabellariis Caesarem, nihil Romae tale suspicantem, novitatis & periculi admonet, oratque, ut, quam ocyssime possit, in provinciam redeat. Ac ille, continuatis die noctuque itineribus, opinione celerius affuit. Post reditum nihil studiosius egit, quam ut in conjuratos quaereretur. Illi litteris acciti non veniunt, varias morae causas commentantur praetexuntque. Caesar tandem, sub fide publica, sex e conjurationis principibus Neapolim coegit, quos indicta causa, & violata praeter dignitatem suam fide, clam in hortis capite mulctavit. Rogatus ab his, antequam supplicium sumeret, cur datam fidem laederet? respondit: aequum & fas esse, perfidis & parricidis violare fidem, & scelus pari arte punire. Matthiam omni suspicione in hac re liberandum esse crediderim: quem quidem, veluti supra dictum est, si quid ipse in Imperatorem moliri voluisset, numquam profecto occasionem illam praetermisisset, cum sibi adversus Draculam agenti, Viennenses obsessum in arce Caesarem, & ad extremam redactum inediam, una cum urbe dedere voluere, & instantissime, ut conditionem & imperium acciperet, efflagitarunt.

Paumkircher Austriam in Frid. concitat.

Matthias in hac re caret omni suspicione:

Frideric. Matthiae struit insidias:

Ut autem res ordine referatur: non multo post sumtum de his supplicium, Caesar, veluti officii admonens, Matthiam ad visendum patrem Viennam invitavit. Obtemperavit piae voluntati Matthias, & cum honestissimo paucis post diebus equitatu Viennae affuit. Recipitur a patre, ut par erat, honorifice, & dies aliquot in equestri certamine, variisque spectaculis & choreis, teruntur. Intempesta interim nocte a cive Matthias admonetur, ut dicto citius Imperatoris evitet insidias, sciatque, se non ad officium, sed capitale judicium accersitum esse, & ni caverit, omnino jaciturum. Rex, tristi quamprimum nuntio consternatus, cum duobus

duobus intimis, quos habebat, amicis, rem communicat: Czobor alter, alter Nicolaus Bánffi dictus erat. Uterque fugae pernicitate quaerendam salutem esse censet: in non credendo multum periculi instare dicit, & pro tutanda salute multa quoque temere credenda, ut in portu navigetur. Quare Vienna se extemplo subripiunt, quam primam in Danubio offendere cymbam conscendunt. Secundo clam amne Pisonium devenere. Numquam tamen posthac se Imperatori credidisse dicitur; & hinc, ut omnium fert opinio, veterum inimicitiarum cuncta ulcera recrudescere visa sunt. Neque deerant quorundam Nobilium & regulorum factiones, qui in finibus oppida, vicos, & praedia possiderent, atque variantem fortunam sequuti, dum hinc & hinc se gratificari student, utrinque odia adaugerent. Aliqui Matthiae subditi recalcitrabant, Augusti viribus freti: plerique sub Imperatoria ditione siti, si quid patiebantur ingrati, auxilio regis ulciscebantur. Hinc novae quotidie belli causae obortae sunt. Item, si quid inter hos Proceres controversiae noscebatur, ad factiones confestim publicas referebant.

Matthiae & Frid. Imp. diversi mores, & odium:

Praeter ea quae diximus, accedebat ingens dissimilitudo morum, & ingenitum aeternumque Ungari & Alemanni odium. Matthias enim suapte natura liberalis & magnificus, laudis plus aequo cupidus, & appetentissimus honoris, cui summa animi magnitudo, & promtus ad pericula praeclaraque facinora semper inerat animus: contra Fridericus Imperator non modo parcus & frugi, sed avarus, & plus pecuniarum quam honoris appetens, ad magna Christianae reipublicae commoda, vel sua, vel aliena culpa, animum numquam extulit. Ille bellicosus, & impiger laboris, & inediae tolerantissimus: hic otii & quietis amator, quin & plus aequo negligens, desidiosus, & tardus. Ille, clarissimorum Principum aemulator, semper cum antiquorum laude certavit: hic invidus quandoque habitus, nobilia aliorum facinora intercepit, in pace bellum, in bello pacem optare solitus fuit, & nullam in utroque constantiam retinere. Illi liberum ingenium, Mars apertus, animus ad pacem bellumque perfacilis: huic arte, consilio, calliditate, & pro judicio cuncta suo gerere placuit, & nihil consiliis amicorum tribuere, demum ad utrumque difficilis. Illius vita lautissima, apparatus Persicus, & usurpata ex vino animi relaxatio, neque humanarum inimicus voluptatum: hujus cultus modicus, continentissimus fuit animus, inimicus crapularum, quin & semper abstemius, hydropotesque perpetuus, solitudinis & contemplationis amator. Illum sales, joci, & amicorum consuetudo nimis oblectavit: hunc vita recondita, severa, tristis, & a suorum consuetudine admodum aliena. Rex denique, prae ingenii probitate, facile cuncta remittere, omnia quidem adsumere ut e regno nihil imminuat, plus honorem quam pecuniam amare; praeterea laetus, hilaris, & jucundus, ac ad omnia promtus. Imperator pertinacia omnia perpeti, & jacturam parvi facere, adversarium obstinatione defatigare, malle omnia perdere, quam numum ex arca promere, pecuniis potius quam sociis parcere, sperare cunctando instaurari omnia, & a rigiditate solitudineque sua non recedere. Par utrique religio, par quoque superstitio astronomorum, mathematicarumque vanitatum, quibus ambo sese nimis obnoxios non diffitebantur. Sed Caesar in sacris multo magis assiduus, ac divinae nimis deditus contemplationi. Utinam in his, quae scripsimus, mentiri fas esset: quando, si hos morum similitudo conciliasset, numquam Australe bellum, grave quidem & perpetuum, tot utrinque calamitates & incendia peperisset, numquam etiam tantum sanguinis hausisset. Quis igitur reputarit, inter tam diversos variosque mores, veteres ingenitasque discordias, & suscitata bella, facile posse componi? Haec igitur omnia, quemadmodum supra scripsimus, ad indicendum Friderico bellum Matthiam impulere.

Matthiae cupido gloriae.

Item, si & illud addiderimus, nemini fortasse videatur absurdum: nimis appetens gloriae Matthias erat; inter duos orbis Imperatores se situm esse conspicabatur. Cum Turca diu felicissime pugnarat, compararat multum hinc sibi nominis, cum eo multum proficere non posse cernebat, quando is terra marique plurimum poterat. Nunc, injuriarum mole gravatus, fortasse non invitus ad alterum

Imperatorem arma convertit, quocum se, quum iste minus virium haberet, multo plus proficere posse intelligebat. Neque latebat eum, quantum sibi laudis ac nominis inveniret, si cum utroque Caesare gloriose pugnasset. Augebat hujusce belli libidinem Austriae pulchritudo, opulentissimarum superbarumque frequentia civitatum, quam deliciarum domum, & humanarum voluptatum officinam esse senserat. Viennenses illecebrae nondum mente exciderant, a quibus se quandoque victum ferventiore jam aetate esse noverat. Rusticitatem Ungariae, civitatum inopia laborantis, parta bello Austria facile resarciri posse intelligebat; id quod etsi potissime bellum hoc excitasse non dixerim, inhibere tamen nequivisse affirmarim.

Austriae laus.

Matthias igitur, his omnibus commotus, suscipiendum, post exactas nuptias, bellum, primo tempore esse censuit: quamvis, ut declinaret, quae potuit omnia tentavit. Saepe legatis, saepissime literis, Caesarem commonefecerat, obsecraratque, ut bellum & injurias inhiberet: & quando pater esset, filii regnum infestare desineret, a pientissimi parentis officio non deficeret. Sin pristina obstinatione perrexerit, se armis injurias omnes ulturum. Nil tandem legatis, nec literis, ipse profecerat. Dabantur bona verba, quae cum rebus haud quaquam consentire videbantur. Ad postremum, rex de bello Alemannico retulit ad Senatum. Variae in utramque partem pronuntiatae sunt sententiae. Inter primarios Stephanus Báthor, vir maximae nobilitatis, authoritatis summae, & spectatae virtutis sapientiaeque, rogatus a rege sententiam dicere, licet invitus, tandem ita disseruit.

Matthias injurias inhiberi frustra petit a Friderico.

De hoc bello in Senatu consultat:

Silentium hodierno die, Patres, mihi indixeram, ne qua re invictissimi Principis nostri voluntatem fortasse laederem, cujus animum, amplificandi regni, & comparandae immortalitatis gratia, belli cupidissimum esse novimus. Sed cum dicendi libertatem, prae modestia & probitate sua, Senatui numquam abrogavit, meque sententiam dicere jussit, ingenue, quod de republica sentio, dicam, & cum regalis veniae praefatione, de regni utilitate disputabo. Quicunque pacem habere potest, cur bellum grave, profanum, & aeternum quaerat, haud facile dixerim; quando declinanda sunt bella potius, quam provocanda. Alemannorum injurias diu passi sumus, & quandoque graviter ulti: nunc dissimulatos hostes habuimus, inter infirmam pacem, & breve bellum, tempus traduximus. Quid est cur posthac pari arte veluti antea, perpeti nequeamus? Cum Turcis, cum haereticis, jure bella gessimus: quia jus divinum & humanum, item ipsa necessitas adegit, ne cum profana impiaque gente consentire videremur. Aequissimum fere semper cum his nobis Martem habuimus, quando pro aris & focis, pro diis, & Christiana republica pugnabamus. Nunc, si cum Alemannis bellum iniverimus, quacum gente, dicite, dicite, inquam, Patres conscripti? nempe cum vicinis & Christianis optimis dimicabimus, quos antiqua vicinitas, quae cognationis esse loco solet, & ipsa religio, catholicaque fides, sat nobis conciliasse debet. Novis, inquies, injuriis, quotidie nos afficiunt, novas in dies Ungaris insidias intendunt, novos quoque dolos excudunt: sat erit, pro arbitratu nostro par pari referre, nunc propulsare injurias, nunc ulcisci, beneficio quandoque hostem vincere non inutile. Si vicinorum errata pati non possumus, quonam pacto externorum tolerabimus? nec minus quidem laudis promeretur ille qui pati sciet, quam qui ulcisci; multa toleranda sunt, simulanda & dissimulanda quoque multa: non parum quidem fructus affert adhibita in loco patientia. Supputemus injurias, connumeremus & commoda; nos quoque illis quandoque fuimus injurii. Graviores fortasse intercedunt regiae Majestati cum Imperatore causae; quae cum nos lateant, aequam proferre non possumus in suscipiendo bello sententiam. Illud sat nobis compertum habemus, nil ab ea temere fieri posse; in manu ejus pax & bellum, nos ejus ductum auspiciaque sectabimur. Si autem forte cum Noricis aut Australibus certandum est, quis animum pro Christo assidue militantem in Christi gregem obvertere poterit? Si fratres omnes in Christo sumus, quis fraterno cruore manus foedare ausit? Non Alemannicum, sed fraternum erit hac bellum. Quot Proceres, quot cives, quot Nobiles sunt utrinque, sic mutuis affinitatibus necessitudinibusque conjuncti, ut inito bello, intestinum Martem exercere cogantur? Quae civitas nobis est, quam Alemannica natio non complerit? non institutis artibusque politicis excoluerit, non domibus & superbis aedificiis exornarit? nullum oppidum, nullus pagus est, quem Alemannus non incolat.

Steph. Báthor. oratio, Australe bellum dissuadentis.

incolat. Utinam potius falso, quam vero id possem dicere, Ungariam, ejectis Alemannis, nihil esse futuram. Esto belli causa justissima, utilis, & necessaria: num, quibuscum nobis agendum sit, considerare non debemus? Cum Romano Imperatore res erit, qui plus Augustali authoritate, quam nos viribus potest: cum Germania, omnium gentium profecto foecundissima, magistra belli, & diversarum artium parente, quam per tot annos populus Romanus, etiam multo sanguine, vix domitare potuit, ubi Caesar Augustus adhuc a Quintilio Varo gemebundus caesas ad internecionem legiones repetit? cum Australibus, quibus immensae opes, indomita superbia, ingenium varium & fallax, avidum novitatis, & assiduo bello exercitatum; praeterea in muniendis protegendisque oppidis usque adeo edoctum, ut nihil sine magna caede vi capi possit. Accedit frequentia civitatum, & castellorum natura, & quavis arte munitissimorum, ubi ne passus quidem sine cruore parari potest. Quis Hamburgum? quis Viennam? quis Neapolim Augustam expugnarit? nempe nemo, nisi qui gentis suae intempestivum dirumque sepulchrum parare perrexerit. Esto, profligemus Caesarem, & Austria potiamur: quid tamen fecimus? aeternum Martis ludum edemus, bellum de bello seremus, decies in die fusus Caesar, decies magnos exercitus reparabit. Hydra, mihi credite, Herculis est Austria: caeso uno capite, septena resurgent; finitimos etiam nobis undique irritabit. Lupum auribus tenere difficile. Quin etiam si illa nobis hodie sine negotio deditionem fecerit, & sese in nostram ditionem asseruerit; profecto pro retinenda quotannis multo plus pecuniarum & sanguinis erogabimus, quam etiam quadrupla ejus annua vectigalia patiantur. Si totidem sumtus, quot paranda illa postulat, in Turcas effuderimus, quod justum & fas est, imo quod pientissimum, nimirum totam triennio Europam a profani hostis manibus vindicabimus. Insuper & illud mihi nunc succurrit, quod reverentia prohibet: quamvis libertas animi, & Principis indulgentia patiatur. Quid igitur faciam? dicamne quod futurum auguror? Dicam, inquam, rex inclyte, dicam, & bona tua venia. Si Austria potieris, quando nihil virtuti fortunaeque Corvini obstare potest, mihi crede, raro, heu nimis raro, te tua videbit Ungaria, ea tamquam vidua deseretur, & frequentabitur Austria; haec exhaurietur, & illa ditabitur; vectigalia nostra vorax absumet Austria. Utinam me vanum audiatis augurem: nostrum dominum, ac regem, Australes eripient. Quas ob res Alemannis bellum indicendum esse non censeo, cum propter ea quae diximus, tum, ne apud Christianos Potentatus Ungari, catholicae fidei aeterni vindices, infames habeantur. Nolite, quaeso, calamitosum & aeternale bellum nunc inire, ac intempestivum juventuti vestrae parare sepulchrum. Ego de me hoc habeo polliceri, numquam adversum optimos Christianos arma sumturum. Animam creatori Deo debeo, Matthiae corpus: si in Alemannos castra moveritis, ad Turcas me convertam, & meorum exemplo, ibi pro Deo, pro Matthia, pro me denique ipso, haud incommode animam effundam.

Cum Báthori ista dixisset, omnes Pontificum animos in se convertit: & ex his nemo fuit, qui pedibus in ejus sententiam non ierit. Contra Proceres, belli cupidissimi, & laudis ac gloriae sectatores, magna ex parte aliter sentiebant. Illos otium, publicaque charitas; hos bellum, & Martis emolumenta trahebant. Excitabantur etiam regis appetitu, quem indice vultu ad hoc bellum, veluti quodam fato, tractum esse intelligebant. *Consentientibus Bathorio Episcopis, Martem optant belli duces.*

Cum de Stephani sententia per subsellia mussitaretur, Paulus Kinisius, a rege jussus dicere sententiam, haec verba fecit. *Supervacaneum est, patres conscripti, non solum de suscipiendo bello, verum etiam de quaque re gravissima, ante Majestatem regiam proferre sententiam: latent enim nos multae causae, quas illa tantum novit, & explorata satis est sapientia, altitudoque consilii nobis potius silentium, quam orationem indicit; divam ejus prudentiam, probitatem, & fortunam, diu experti novimus. Clementia Principis libere nos loqui jubet: sed ista libertas nihil ejus consilio adjicit, supra humani vires ipse sapit ingenii. Ego tamen quando parendum est, dicam quod sentio, & hanc senatoriam militari libertate communiam. Cum, Proceres, nunc veteres Caesaris injurias, sacrae coronae redemtionem, obligationem illam infaustam, imo jugum, praeterea abnegata regi stipendia, quotidianasque insidias & incursus, mecum reputo, equidem nullo modo ab ineundo bello mentem revocare possum. Si, uti Báthor apposite diserteque locutus est, hoc honeste bellum declinare possemus, otium potius, quam formidolosum hoc negotium optarem. Sed usque* *Pauli Kinisii oratio, bellum suadens.*

 adeo

adeo necessitate urgemur, ut, nostros fortasse nisi nostri dissimiles fieri patiamur, nullo id jure evitare possimus. Divina Caesar insignia nostrorum regum, praeter aequum & fas, venalia fecit; quin etiam, si tanti apud alios censerentur, jam diu in auctione, in foro Christianae reipublicae posuisset. Utinam hoc Caesareae sat fuisset avaritiae. Nos, & posteritatem nostram, per iniquam violentamque obligationem, in servitutem asseruit, jus alieni regni sibi vindicare non potuit. Nomen ditionis Ungariae usurpavit, qua non alio modo, quam umbratili Romanorum Imperio potitur. Quin etiam, si in sua potestate jaceremus, sub hasta, mihi credite, veniremus. Omittantur ista, quando tolerari queunt: quis ab assiduis ultra insidiis se tueri poterit? malo quotidie dolo petimur. Nunc hunc, nunc illum in nos hostem irritat. Sedula, sub alieno nomine, nobis infert incommoda, & quandoque impudentius regni fines invadit, & vastat assidue, nunc subornatas copias immittit; querentibus legatis, bona tantum verba dantur. Quare non emplegmate, sed gladio recidendus est iste morbus: nec amplius in nostram nostrorumque perniciem alendus. Joannis Archiepiscopi Strigoniensis fugam non advertitis? quid in nos quotidie Caesar moliatur non attenditis? illum sociis carere putatis? O nos caecos & imprudentes! in medio Senatu hostem habebamus, imo principem Senatus ac regni Primatem, & non intelleximus? Patiemur igitur haec omnia, quousque ad unum omnes Caesarea arte ruamus. Proinde, postquam aliquantisper a bellorum multitudine respiravimus, nullumque bellum superest, nisi quod nobis cum Turca haereditarium est, a quo non solum induciae, sed pax quoque quotidie postulatur, suscipiendam forti animo cum Friderico hanc expeditionem esse puto. Excutite quaeso, Proceres, jugum e cervicibus, & obligationem illam, inique olim initam, aequo Marte rescindite; vos, posterosque vestros, vobis vindicate; donec injuriarum finem ille non fecerit, & jus illud non remiserit, quo nos obstrinxit, ne a bello umquam supersedete. Non obstabunt, mihi credite, munita oppida, Germaniae acies, & obstrepitantes aeneis loricis cohortes. Hostem longe majorem, etiam cum magna gloria, passi sumus, & quotidie patimur: novimus Australia olim robora, & fortunam nostri Principis invictissimi non ignoramus; Pannonicas vires quotidie periclitamur, non belli difficultas, non longitudo deterret. Mihi certum est, domi forisque, sive fas, sive nefas rex auspicetur, imperium suum ubique gentium forti animo sequi. Quamquam igitur me injuriarum memoria ad hoc bellum hortatur: tamen omnia Principis nostri sententiae potestatique committenda esse judico; sive pacem, sive bellum, mentis illa divinitas auspicetur, ejus, quaeso, ardentes ductum auspiciaque sectemur.

Pauli sententia, maxima ex parte ab his laudata, qui belli studia plane sequuntur: sed quatenus rem ipsam judicio regis committendam esse censuit, id omnes approbarunt. Archiepiscopi Joannis facta mentio, qui cum universis facultatibus aufugerat, & principatum apud regem obtinebat, in Caesarem nimis animos omnium irritavit. A Senatu demum regi supplicatum, sententiam diceret, reipublicae sibi commissae consuleret, provideretque, uti semper antea fecerat, ut nihil detrimenti pateretur, sed potius accessio fieret. At ille: *Testor*, inquit, *deum hominumque fidem, vestramque inprimis, Antistites commilitonesque mei, Matthiam vestrum, a regni principio, quod beneficio vestro acceperam, nihil intensius diligentiusque curasse, quam Imperatorem, vestrum imperium anhelantem, quocunque possem officio conciliare. Legationum frequentiam novistis; intellectam Principis avaritiam, uti sacram recuperaremus coronam, quam tot annos vobis abnegarat, multo sane auro complevi. Ne sat quidem illud erat: me ad breve tempus interiturum ratus, vi regni successionem sibi vindicare voluit, ac inanem regni titulum usurpavit. Ne corona sacrosancta careremus, iniquam illam conditionem accipere imperiosa necessitas adegit. Dimitto vetera, aliaque permulta. Utinam etiam cum misera conditione quiete vivere licuisset. Me, ut nostis, adoptavit, frequentavi quandoque patris curiam, invitatus, & quacunque potui pietate reverentiaque parentis Majestatem ipse fovi. Quid in me, officia quaeque praestantem, moliri coeperit, ipse novit. Ad Boemicum, cum summo Pontifice, me bellum impulit: auxilia ampla, & unius anni Australis provinciae vectigalia, in belli adminiculum pollicitus, nihil expendit. In regis Boemici electione, & in re quaque, ubi de dignitate nostra actum sit, quantum profuerit, filioque faverit, utrique scimus. Quotidianas injurias, ac iniquas regni vastationes, vos ipsi spectatis. Nec legationes assiduae, nec litterae, nec verba prosunt, nec adhibita Christianorum Princi-*

Matthiae regis sententia pro bello:

pum

pum patrocinia, quae ab hac ipsum impietate revocarent, quicquam proficere potuere. Neque tam groves injurias, ne dicam vitae periculum, tam diu tolerassem, nisi impii notam filii reformidassem, & haec in vestra detrimenta verterentur. Quamquam invitus ad arma trahor: hoc tamen bellum, mihi credite, declinare non possum. Vos autem estote bono animo, ac inprimis justitiae vestrae, deinde fidei, diligentiae, fortunaeque nostrae, bene confidite. Quid Archiepiscopi fuga portendat, quem tot honoribus exornavi, ac loco fratris habui, considerate; illa conscientia rerum bene gestarum, & praestita ubique patri pietatis officia, bene sperare jubent. Proinde bellum aequis mecum numinibus audacter accipite, commilitones: hic spectatam fidem & virtutem ostendite. Id hodie vobis Matthias obstinate pollicetur & affirmat, se non modo ulturum injurias, & damna repensurum; sed iniquam quoque conditionem illam obligationis aequissimo Marte rescissurum, aut, si id non dabitur, vectigales vobis Caesaris provincias omnino facturum.

Invicti Principis oratione confirmati omnium animi, ad belli sese studia penitus intendunt. Indicitur delectus, & e Proceribus quisque primo tempore cum suis copiis expeditus esse jubetur. Si quos belli gravitas fortasse deterruit, regis tamen virtus fortunaque confirmavit: in opulentam pulchramque Austriam arma omnes parant. Verum prius quam Austriam adoriamur, de situ ejus haud ab re aliquid referendum esse duximus.

Cum Rhaeti, Vindelici, ac Pannones, intra Danubium olim continerentur, nunc istorum loco Bavari, Australes, & Ungari successere; sed non citeriorem solum, verum etiam ulteriorem Danubii oram occupavere. Defluente namque Danubio, septentrionalis plagae parente, Bavari Vindelicorum loco ultra citraque fluvium accolunt; mox Australes & Ungari: deinde Mysiorum loco Rasciani, Bulgarique. Austria, inter caeteras provincias multo formosissima, a Noricis hinc montibus consurgit, & alta progrediens, Danubio prominet: mox in Pannoniam paulatim ipsa desedit, ultra Danubium, praeter paucos montes, in undantia plana diffunditur; ab occasu Bavariam, ab exortu solis Ungariam habet. Citerior Stiria, ulterior Moravia clauditur, amoenis utrinque fluviis, & vicorum oppidorumque frequentia, plus hominum opinione conspicua. Hinc Neapolis, & Vienna: illinc Eggenburgum, Rhetia, & Lava. Danubium Cremsium, Claustroneoburgum, Corneoburgum, Vienna, Hamburgumque accolunt; & tot utrinque pagi comitantur, ut cunctis facile regionibus anteferas. Hic aedificiorum plus aequo superbia, copia pomorum & frumenti, & tanta boni vini exuberantia, ut superiorum inferiorumque partium sitim expleat. Hinc rusticitas omnis est exacta, quando pagani quoque urbanam vitam & luxum servant. Artes hic omnes florentissimas spectare licet, inprimis negotiatoriam, quam mulieres multo frequentius viris exercent. Ingenia utriusque sexus domi forisque mirabilia, & usque adeo industria, ut victum facile parent, partis quoque cum voluptate fruantur. Urbanae mulieres plus aequo negotiosae, sine rubore fora pileatae frequentant; superbe incedunt, & tacitam a viris reverentiam exposcunt; domestica forensiaque negotia curant, nihil praeter crapulam, & luxum, ac reipublicae curam, viris relinquunt. Reliqua virilitatis officia obeunt, voluptatibus non parum indulgent: rebus caeteris dominari, praeterquam libidini, gaudent, in caeteris decorum servant. Laboriosa plebis vita est, & quicquid profestis partum est diebus, id festo totum absumitur; gulae nimis indulget, vinoque plus aequo est obnoxia, arti tamen cuique usque adeo intenta, ut nullum artis opus exoptes, quod non facile invenias. Hic etiam opulentorum multitudo civium, & praefertim mercatorum frequentia, magna nobilitatis, item Procerum regulorumque copia, qui Australes comites creati, oppidis & civitatibus potiuntur. Fastus horum ingens, quibus gravis & togatus est habitus, vita lautissima, & ingenitis voluptatibus intenta. Multi ex his belli studiis dediti, haud parum valent; cum volunt, domi militiaeque praepollent. Caeterum ingenium his varium & inconstans; at usu belli usque adeo exercitatum, ut ad munienda protegendaque oppida nullum genus hominum edoctius inveniatur.

Austriae situs.

RERUM UNGARICARUM

DECADIS QUARTAE

LIBER QUINTUS.

An. 1477. Matthiae regis in Austriam expeditio.

Matthias primo tempore comparatis exercitibus, caeterisque rebus quae bello usui esse solent, anno Salutis septuagesimo septimo supra millesimum & quadringentesimum, priusquam castra moveat, astra consulit, ac expeditionis captat auspicia. Nihil inconsultis umquam sideribus egisse visus est: divinam hinc voluntatem, faustamque horam elicere nitebatur. Ut coepta quaeque gravissima bene succederent, nihil umquam, nisi consultis patribus, legibusve, & astronomis, adoriri placuit, ne vi ac temere quicquam auderet: quin apud aras omnes rem divinam fecit, ut numinum aequanimitate potiretur. Postquam omnia sibi tuta fore sensit, adaucto jam vere, comite Beatrice, ex Buda castra movit. Duplex tum ardor eum incesserat: alter legitimae Veneris, ac Martis alter. Ne Mithridati quidem Hypsicrateam, quae numquam eum in bello deseruit; neque Pompejo in civili perturbatione Corneliam, tam gratam fuisse legimus, quam hanc Matthiae vidimus. Primis enim annis nullam noctem sine Beatrice transegit: ac id ne ab re quidem, venustas namque formae, dexteritas ingenii, cum apposita elocutione conjuncta, ipsum, mihi crede, Socratem in amoris aestum conjecisset. Sed ne laboriosae haec militiae incommoda pateretur, in proxima quaque castris civitate castelloque quiescere solebat.

Matthiae semper belli socia Beatrix.

Antequam Jaurinum pervenisset, Imperatori, praemisso nuntio, bellum indixit. Indicendi belli formula haec fuit. *Cum, Caesar, praeter aequum & fas, initam toties nobiscum pacem solveris, & icta saepe foedera violaveris, nullaque promissa praestiteris; quin & malo saepissime dolo, laesa concordia, nostrum agrum, pagos, & oppida, hostiliter invaseris: nos, Matthias rex Ungariae, caeterique Pontifices, reguli, optimatesque, justum tibi bellum indicimus, & Jesum Christum optimum maximum, divam genitricem, peculiare Ungariae numen, caeterosque deos patrios, violatae justitiae, ac laesae pacis, & inexplebilis avaritiae vindices, precamur, ut propitii nostra arma respiciant, vires legionum obfirment, & ultoribus injuriarum, ac violatae quietis, & fidei assertoribus, debitam insignemque victoriam tribuant; proinde, aut Caesaream mentem ad resipiscentiam revocent, aut suscepta nobis juste vota auspiciaque fortunent.* Neque Caesar, bellum sibi propediem indictum iri, nesciebat: ipse quoque delectum magnum in Noricis & Vindelicis habuerat, civitates & oppida cuncta validissimis praesidiis, ac omni munitionum genere obfirmarat, copias quoque disposuerat.

Indicti belli formula:

Frid. quoque bello se parat:

Regem multi Proceres sequebantur: in primis vero Stephanus Scepusiensis Comes, vir spectatissimae semper fidei & virtutis, qui ex cataphractis equitibus mille, ex velitibus quingentos secum adduxerat; item Paulus Kinisius cum expeditissimo equitatu, Nicolaus Banffi, Zelena, Jaxith, Petrus Emericusque Doczii, vexillationum praefecti; Lupus quoque Despota, indomiti quidem roboris & constantiae, quem regi semper fidelissimum fuisse memorant. Praeterea Drach Bertholdus, mirae fortitudinis & audaciae, qui a regis latere numquam discedebat. Nec Laurentius, dux impiger, & a paterna virtute nequaquam degenerans, cum honestissimo inferioris orae comitatu, aberat, a rege filii loco semper habitus, ne passum

passum quidem ab eo recedebat. Praeterea caetera Nobilium ac Procerum multitudo, quorum referre nomina foret otiosum. Castra ubique triplicia posita, hic Boemi, illic Ungari, isthic Rasciani metabantur. Boemi, equites cataphracti omnes, aut hippobalistae; Ungari, in gravem & expeditum equitatum aeque divisi; Rasciani vexillationibus tantum utebantur. Peditum quoque non mediocris ex omni gente numerus, gravis & levis armaturae; vix decem hominum millia fuisse creduntur. *Castra triplicia.*

Per Jauriensem igitur agrum in Austriam contendit. Cum ejus finibus appropinquasset, primo insultu Trautmansdorfium oppidum, cui validissimum a Caesare praesidium fuerat impositum, ac suapte natura munitissimum, adoritur. Primo impetu, cum immissi a rege milites intra propugnacula prosiluissent, magnam ab oppidanis stragem accepere, multi in ea pugna fortissimi viri cecidere; oppidum tandem non minus vi, quam astu, expugnatum, in ditionem primum regis pervenit. Haud procul hinc ad Petersdorfium castra movit, quod ad secundum Viennae lapidem appropinquat. Hoc sine negotio in ditionem accepit. Nam cum oppidani se tueri diffiderent, deditionem in tanta trepidatione continuo fecere. Cum hic 16. Kal. Augusti castra posuissent Rasciani, cum expeditis pernicibusque equis mox citeriorem Austriam, facta potestate, incursarunt. Cum licentiam plus quam hostilem usurpassent, cuncta diripiunt, incendunt pagos, in omnem aetatem, ac utrumque sexum, aeque desaeviunt. Caedunt quicunque occurrunt, & cruore magis quam captivitate gestiunt; eo plus se lucri facere arbitrantur, quo majore caede grassantur: ferro & igni cuncta vastant, templa diripiunt, & humanitatis expertes, divina & humana juxta miscent. Tantus hic longe lateque terror provinciales incessit, ut circumstantia quaeque oppida deditionem ultro offerrent. *Matthias Trautmansdorfium capit: Et Petersdorfium: Rascianorum saevitia:*

Cum ad Petersdorfium castra forent, quis obsessam Viennam negare potuisset? Agrum velites usque adeo infestum caedibus plane reddiderant, ut ex urbe nemo prodiret; quin & suburbana ita solicita fuere, ut assiduas excubias haberent. Cum ingens omnes pavor invasisset, uno die quatuordecim oppida, quae in Viennensi agro sita urbem in coronae speciem circumstant, ultro sese regi dedidere. Quicquid Neapolim Viennamque interjacet, in amoenissimam planitiem effusum, & in pomarii similitudinem, virenti vicorum oppidorumque frequentia consitum, derivatisque passim fluminibus irriguum, id omne uno die in Matthiae potestatem pervenit. Et haec facta deditio ita Viennensibus commeatus inhibuit, ut ad extremam famem perbrevi redactura videretur; item Imperatoris animum usque adeo consternavit, ut ne mediocris quidem non declinati belli poenitentia subiret. Viennam tamen, & Neapolim, vi arteque omni retinere conatur. *Viennae obsidio:*

Vienna inter pulcherrimas barbarorum urbes, licet complures magnitudine praestent, jure numerari potest. Danubium accolit, in cujus ripa diffunditur in orbis speciem; ut urbi magis blandiatur amnis, insulam e conspectu facit, in hortorum usum, qui fructiferis consiti arboribus, gravissimorum civium animos relaxant, & lascivientem ad coenas & choreas juventutem excipiunt. Moenia duo passuum millia complectuntur, intus & extra aggere obfirmata: ne crepitantium tormentorum obtutui sint obnoxia, perpetuo coronantur ambulacro, & in coronae speciem superbarum turrium frequentia excoluntur, quarum aliquae e quadrato lapide, & quadrangulares, nonnullae lateritio rotundae consurgunt, quibus crateatae insunt fenestrae, ferreaeque, atque ferrea quoque ostia. Fovea obducuntur pedum altitudine trigentorum, latitudine vero ea, qua sagittae ictus eliderettur. Ad caput, in ima fossa, tantum aquae scaturit, ut, cum libuerit, & usus tulerit, hac muro ad emissarium retenta, perbrevi tota fossa compleatur. Supra portas urbis quadratae turres consurgunt, ut impetum quemque maximum facile excipiant. Suburbia circum maxima & ambitiosa effunduntur, urbem haud aliter, ac arcem regiamve, complectuntur, & cum urbana pulchritudine certant. Urbs autem intus, cum adiveris, non urbs, sed regia videtur, ob elaboratissimam structuram conspicua: hospitibus tota blanditur, & certatim quaeque domus, aedificiorum *Urbis descriptio:*

ciorum superbia, spectatoribus magis placere contendit, remoratur eos, neque pulchritudine sua progredi patitur; Procerum cuncta dixeris esse palatia. Quaeque domus anticum habet, & posticum: laxa intus subdivalia, cum finitimorum prominentia montium nimis algeat. Triclinia lautissima habent, abiegna contabulatione vestita, structaque in angulo fornace pro aestuariis utuntur. Fenestrae omnes vitreae, & ad inhibenda furta ferreis cratibus munitae: caetera domus in caldarias, cellas, & cubicula divisa, quae inquilinis & hospitibus locantur: subdivalia, apothecae negotiatoriae circumstant. Cum urbs tota sit pensilis, infra soli planitiem subterranei fornices, vinariaeque cellae, magna laxitate conspicuae. In fenestris ac specularibus tantus cultus & luxuria, ut antiquorum sumtus adaequare videatur; has avibus complent oscinibus, garrulisque, ut cum urbem inambulaveris, per sonoras amoenasque sylvas spatiari videare. Fora, vici, compita, cuncta placent.

Templa spectare licet insano sumtu facta: inprimis divi Stephani Basilicam, ac divae Genitricis aedem, ubi nihil est artis quin spectatorem admiratione conficiat. Turris est, unde non modo totam urbem, sed universum agrum, & citeriorem Austriam prospectare licet. Octogona est, & ex pyramidali specie desinit in pomum, ubi tot deorum imagines, tot excisos summa arte lapides cernere est, ut nihil dixeris in orbe spectabilius. Sacerdotum collegia, gymnasia philosophantium, sanctimonialium claustra, praestantiam urbis adaugent. Si Scotorum collegium cum aede lustraveris, si quaedam Principum palatia inviseris, Romanam ad peregrinos superbiam trajecisse reputaveris. Hic Scaligerorum, Carrariorumque domos, & gentilitia insignia recognoscere poteris, qui Paduae, Veronae, Vicentiaeque, ac in cisalpina Gallia late regnarunt. Hic multorum quoque Nobilium monumenta comperimus, quorum posteritas, Friderici Aenobarbi, caeterorumque Imperatorum ductu & auspiciis, in Italia militavit, ibique oppidis ac pagis magnifice donata remansit. Cum ante bellum census haberetur, quinquaginta hominum millia numerata sunt, praeter pueros & infantes; in ludis litterariis septem saepe studiosorum millia recensita.

Praeter consulatum, ex decem & octo virorum numero constantem, duo sunt magistratus: Praetor urbanus, qui jus populo dicit, & Magister civium nominatur; atque Quaestor capitalium, qui criminibus praeest inquirendis, & Judex appellatur. Praeter hos nulli sunt, nisi qui venalis vini vectigalia exigunt. Cauponam domi facere nulli vitio datur; quin & ille praepotens & Patricius habetur, qui eam domi semper retinere potest, quando ager est, in bibula & frequenti gente, vini feracissimus. Quare tanta diebus festis hic ebriorum fit copia, ut nulla sine rixa homicidioque celebritas agatur. Item diebus festis, non solum noctu, sed interdiu, tuto iter facere Bacchus inhibet. Quicquid negotiosis diebus plebs ipsa parat, Bacchanales absumunt feriae. Cum vino incalescunt, nunc inter aulicos & artifices, nunc inter academicos & plebejos, nunc inter rusticos & urbanos, Mars oboritur; & cum atrox & caeca pugna conseratur, saepe plus aequo temulentus ille desaevit; non est Magistratus potentia quae rixas inhibeat. Tanta est in urbe gentium varietas, ut pauci vel in vicinia se norint. Rara familiarum antiquitas. Mercatorum hic magna copia, quorum divites senio confecti puellas sibi conjungunt; has perbrevi factas jam viduas familiares mox sibi despondent. Viris jus est legandi uxoribus, uxores etiam viris pro arbitratu dotem, caducaque bona legant. Accommodata pignora, si quid lucrifaciunt, non recusant, neque usurae loco reputant. Furta, apud furem deprehensa, Quaestori cedunt capitalium. Immania hic supplicia expenduntur. Quicunque igni mulctandi sunt, vivi pyrae imponuntur, ac sensim suburuntur. Quicquid paratur, aut gulae, aut aedificiis, aut vestitui indulgetur; mulieres aeque ac viri negotiantur, & citra pudorem fora frequentant. Viennensis ager vinetis & pomariis totus est consitus. Villae circum amoenissimae, ubi elaboratissima spectantur aedificia, neque aviaria, piscinae, caeteraque vivaria desunt; montium appendices, vicorum castellorumque frequentia,

quentia viatores omnes admodum oblectant. Cum Viennensem Neapolitanumque agrum attigeris, in planitiem longe lateque diffusum, hunc omnibus laetis & amoenis regionibus tractum fine controversia facile anteferas; si qua hic quies & tutum otium inveniri posset, potius Austriam, quam Italiam optares. Verum tempestate nostra, semper, nunc Boemico, nunc Pannonico bello fluctuavit.

Post, ubi rex Petersdorfium, Trautmansdorfium, Liechtestain, Medlingam, S. Margaritam, Schuadorfium, caeteraque finitima castella cepit, urbem arctius obsessurus, nihil fine religionis observantia aggredi voluit, inprimisque Viennensium numina placanda esse censuit. D. Stephano, ac Leopoldo, caeterisque diis patriis, majorem cultum, & magnificentiora his templa, si forte obstinatae urbis exitium intercideret, quod Deus avertat, ipse vovet: si deditionem illa fecerit, magnos diis hominibusque adauctus pollicetur. Mox cum quinque millibus equitum castris egressus, intempesta nocte Claustroneoburgum adoritur, expugnatque. Oppidum est ad secundum lapidem supra Viennam, quod Danubio prominet, & divi Leopoldi Basilica sepulchroque clarum est, ubi sacrum regularium monachorum est collegium, aedificiorum amplitudine, & tricliniorum cubiculorumque praestantia spectabile. Ibi subdivale est insano sumtu factum, & specularia sacris historiis inscripta, item foecundissima scientiarum omnium Bibliotheca, ubi multa ex Italicis urbibus erepta volumina spectantur, quae antiquitatis authoritate permagni aestimantur. Ad magnam aram tabula est aenea, a tergo candelabrum Salomonis, utrumque arte maxima elaboratum: aenei sunt templi postes, & Basilica e quadrato lapide constructa. Subjacent horti laetis arboribus consiti, oblongaque piscina, ubi lupos carposque saginant, ac caetera tale genus. Suburbium per montis dorsum effunditur, & Danubio dominatur. Hujus anticipatio non ab re facta, quando fluvium hic claudere decernit, ne commeatus ab Imperatore Viennensibus devehi possint.

Vota Matthiae sub obsidionis initium:

Claustroneoburgum intercipit: Monasterii urbis ejus descriptio:

Clandestino deinde itinere, cum equitatu, relicto ibi praesidio, Viennam redit, & trajecto mox amne, pontem urbis adoritur occupatque, ne quid ex ulteriore Austria cibariorum haberent. Ad pontem ligneum utrinque castellum erexit, impositoque praesidio, tormentis aeneis ac omni munitione complevit. Duos ponti Tetauros praefecit, bellicae artis sane peritissimos, qui fratres erant, & Boemicis parentibus geniti, ne alter facile alterum hostili impetu perire pateretur; ii commeatus omnes inhibebant, observabant noctu Danubium, ac ne quid brevi etiam cymba inferretur, dispositis utrinque vigiliis, attendebant; quin & socios quandoque, lucri cupiditate aliquid inferre ausos, gravissime mulctabant. Cum obstructos sibi aditus cives esse sensissent, animo consternati, futuram famem reformidare, sibi liberisque timere, ne vitam inedia finiant; ad Imperatorem clandestinos mittere nuntios, & imminentium periculorum admonere, demum orare, ut obsessis continuo subveniatur. Urbem, si fame prematur, in officio retineri non posse; quin & plerosque de deditione cogitare. Imperator, qui copias per civitates & oppida diviserat, ut longo bello Pannonicas vires enervaret, exercitum mittere non poterat, qui obsidionem solveret, collatisque signis cum rege congrederetur. Spes bona dabatur, promittebantur auxilia, quae in dies affutura dicebantur, interim aut nulla, aut exigua submittebantur. Nonnulli ferebant, id dedita industria a Friderico fieri, nec Viennenses in angustias redigi aegre pati, ut eam illi famem paterentur, quam obsessum olim in arce Caesarem pati coegere. Suspicabantur & aliqui, ex composito bellum Australe geri, ut rebellantium civium Procerumque superbia, haud injussu patris, a Matthia filio reprimeretur. Verum id non facile recte sentientibus persuaderi potest.

Pons Viennae capitur, & commeatus intercipitur:

Viennenses fame adacti subsidium a Frid. petunt.

Fridericus cur subsidia distulerit?

Cum in tanto victoriae successu rex cunctandum esse minime judicaret, ad Corneoburgum castra mota, in ulteriore Danubii ripa situm, quod e conspectu Claustroneoburgum intuetur. Oppidum est in plano locatum, elegantibus praeditum aedificiis, optimis moenibus, & alta fossa valloque munitum: id decimo obsidionis die capitur, cum tormentorum impetum tolerare non posset. Rex, opulen-

Corneoburgum Matth. obtinet.

Tulnam. opulentissimo potitus oppido, praesidium imponit. Quarto deinde die ad Tulnam castra posita. Civitas est Danubii accola, quinque ac viginti millibus passuum a Vienna remota. Rex in Corneoburgo remansit: regina ad Pisonium, non sine magna aulicorum turba, subsederat. Militem ergo gravi eam impetu vexare jubet: quae magno terrore perculsa, aliarum exemplo, septimo quo ventum est die in regis potestatem pervenit. Tulnae deditio finitimis quoque animos ademit.

Arridente adhuc fortuna, Stephanus Báthor, qui invitus ad hoc bellum accesserat, Paulus Kinisius, & Zelena, praefecti equitum, nihil ultra cunctandum esse rati, Cremesum & Stainum obsident, quae in ulteriore Danubii ripa sunt, vix unius intervallo stadii sejuncta; quod non temere ab his bellicae artis autoribus factum est, ne e superiori parte Cremesum commeatus & auxilia posset accipere; urbs enim est non parva quidem, quando opibus ac pulchris aedibus illa floret. Paulus, ac caeteri vexillationum praefecti, expeditos equites finitimos late infestare jubet: ac illi longe discurrentes, tumultu & terrore omnia complent, obvios aut obtruncant, aut captivos ducunt, incendunt pagos, & circumfusam regionem diripiunt vastantque.

Cremesum & Stainum obsidet.

Diri belli rumor per Germaniam repente diffunditur: Caesaris omnes avaritiam, morositatem, & pertinaciam incusant, execrantur negligentiam, & plerique id haud invito ipso fieri criminantur. Germanici potentatus Imperii nihil prospiciunt, partim quia Imperatoris injussu nihil audebant; partim quia a rege prius edocti, bellum id jure geri noverant: indolebant igitur, & sociorum damna commiserabantur. Interim Imperator a Lintzio oppido hostiles incursus & incendia prospectabat: Cremesiensium tandem periculo & commiseratione victus, quos nimis amabat, Viennensiumque obsidione commotus, quos ad Pannonem deficere aequo animo pati non poterat: non ingentem comparavit exercitum, non Principum Germanorum accivit auxilia, sed Legatos quamprimum in regia castra misit, qui cum hoste de pace agerent. Si a principio pecuniis non pepercisset, si tantum parasset exercitum, qui obsidionem urbium inhibere potuisset: ne tantam quidem is Imperii jacturam, neque tot calamitates & incendia florentissima illa provincia subiisset. Cum Legati Caesaris in regia castra venissent, a praefectis pro dignitate sunt excepti. Insequenti die, cum colloquium postulassent, ex officio datum: de pace mox agere coepere, detestari bella, & inter patrem & filium, perquam iniquum ac summum esse nefas, haec intercessisse. A Báthore ac Paulo repente responsum, ad bellum se, non ad pacem esse missos, nullam esse sibi componendi belli potestatem: Regem ad Corneoburgum resedisse, eo esse concedendum; ac ne quid a militari insolentia detrimenti ex inconsideratione patiantur, se satis honestum equitatum daturos esse pollicentur. Diremto colloquio, & accepto comitatu, ad Matthiam properant. Rex, jam a suis, de legatorum adventu, clam superiore nocte fuerat admonitus. Cum civitati appropinquare per exploratores accepisset, universum fere Pontificum Procerumque ordinem, ut honorifice eos exciperet, obviam misit; ipse quoque e solio advenientibus occurrit, ac, ut legationem Caesaris omni officio honestaret, ex ordine omnes amplexatus est.

Imp. Lintzii haec omnia prospectat:

Ejus ad Matth. de pace Legati:

Corneoburgi honorifice a rege admissi.

Legatorum pro pace oratio.

Ast ubi omnes consedere, Oratorum princeps ita profatur: *Legati equidem & Caesaris, & tui patris indulgentissimi, sumus, rex inclyte, quos non tam ad mitigandam iracundiam, quam recognoscendam pietatem, ad te misit, illiusque rei nos inprimis admonuit, ut, utrum uti hostis, an uti parentis Oratores admitteremur, diligentissime observaremus. Nunc autem, cum ex hoc aditu ingenitam tibi pietatem & clementiam nulla arte dissimulari posse intelligamus, nos te ut Augustalem filium, non ut hostem Imperii Romani, nunc alloquemur. Conqueritur, Matthia, pater ille tuus, cur tam hostiliter secum agas: hostiliter dixi? imo, ut sic bona tua venia loquar, immaniter. Vicorum incendia, vastationes agrorum, captivorum ac pecorum abactiones, nequaquam ista demiratur; patitur haec ipsa furiosi Martis licentia: sed templa diripere, rapere virgines, tot caedibus & incendiis saevire, pueros illidere parietibus, ac nihil divini humanique juris retinere, hanc facinorum insolentiam pater attonitus execratur. Quod etsi a te mandari non credit: tamen haec omnia*

te

te nesciente, a nobis vix credentibus, sua rusticorum multitudo, gens tibi vicina, accommoda, Christiana & officiosa, patitur. Quid illa meruit infelix? quid commisit? quid misera ausit? Nobiscum haud secus ac cum Turcis agitur, Matthia, vindex Christiani nominis, & fidei propugnator. Non equidem Turcae sumus; non inhumani, non immanes: politicis artibus, ac negotiatoriis studiis cuncta lustramus, inculta excolimus; atque si Alemannis careret Ungaria, ut vestra pace dixerim, aut deserta, aut inculta inhospitabilisque foret. Apud Principem loquimur, cui numquam veritas & dicendi libertas infensa fuit. Caesar deorum hominumque fidem plane testatur, quo bellum jure sit indictum adhuc se ignorare. Multas utrinque injurias inter subditos intercessisse novit, sed nullarum se authorem affirmare; si quid suorum audacia patratum est, id se inscio factum esse. Se quoque ingenue fateri, suorum quandoque recalcitrantium audaciam coercere haudquaquam potuisse; multos contra injuriarum postulari, qui ultores potius, quam contumeliosi, revera dici possent. Suis plus quisque quam alienis credit, & suorum quandoque charitas aequitatem invertit; si mutua rum commemoratio injuriarum fieret, jam aequum utrinque constaret examen. Satis superque ab utrisque lusum esset, ne tantum quidem poenarum errata nostra postulassent. Esto, vastationis & incendii rei sumus, nos tamen plus poenarum expendimus, quam fortasse debemus; nisi capitalium more, pro definito saepe scelere aeternum exitium subire cogamur. Verum quis inter finitimos, qui mutua consuetudine fruuntur, quotidianas lites admiretur? longissimo tantum intervallo sejuncti non litigant. Inter vicinos, modo de incertis finibus, modo de vectigalibus, & promiscua juris ditione certatur. Ille plus sapit, & probitate praepollet, qui officio, indulgentique tolerantia, vicinum sibi conciliat. Excelsioris quidem animi esse duco, magis proximum quemque beneficiis quam armis vincere: alterum consummatae probitatis, temerariae fortunae alterum est officium. Romani, Corvine, e quorum gente te oriundum omnes uno ore fatemur, magis hac arte, quam armis, imperium propagarunt: quia potius quid se deceret, quam quid externorum injuriae mererentur, animum advertebant. Non minus pietate, quam viribus, utramque Pannoniam Messala Corvinus olim, tuus atavus, mihi crede, superavit. Patiatur tua Majestas, rex invictissime, non tam Martis aliquando, quam pietatis, a paternis Oratoribus admoneri: quando nec plus ille quidem, quam haec affert, cui tantopere studes. Immortalitatis recentia & gravissima, quae nuper accepimus, damna, nos injurias referre coegerunt. Sed quis inter patrem & filium grave quid intercidere posse dixerit? nisi ab humanitate uterque, prae diro quodam furore, fuerit destitutus? Quicquid pater in filium fecerit, haud ab re fecisse reputatur: quicquid filius deliquerit, ex nimia indulgentia confidentiave facit: quae inter utrumque temere quandoque intercedunt injuriae, nimiae charitatis deliramenta vocantur. Quamquam Imperator te hostem & audiverit & senserit; tu tamen eum an hostem, an patrem pientissimum appellare debeas, hinc intellige. In tanto belli furore ac vesania, captis tot urbibus & castellis, incensis tot vicis, tot etiam hominibus in captivitatem abductis, occupata denique magna patrimonii sui parte, non sociorum is auxilia convocavit, non foecundam bellicosamque Germaniam in te concitavit, non suorum cohortes, auxiliaresque Imperii Romani copias, quas gratuito habere potest, educi jussit, non suas etiam vires effudit: vix tumultuariam brevemque peditum manum coegit, quam per oppidorum praesidia distribueret, ut aliquantisper filii saevitiam coerceret. Non hostis, non Caesaris sunt apparatus isti. Proinde indulgentissimi parentis patientiam, Matthia, nunc tecum recognosce. Si quam in Caesarem, & in Australem gentem, iram concepisti, jamjam compesce, Rex invictissime, ac veluti caeteros armis & virtute, ita nunc clementia & probitate vince. Caesaream mansuetudinem & benignitatem aemulare, nec fortitudinis magis, quam misericordiae laudem assequare. Quantam gloriae jacturam ex isto bello feceris, facilius conjici, quam dici potest. Quid summum pontificem, quid senatum Apostolicum, quid totam Italiam, quid universas Christianae reipublicae civitates de te locuturas existimas? cum a te Romanorum Imperatorem, & cum duo sunt gladii, alterum immani bello premi noverint? Filii quoque adoptati nomen, multo plus gravitatem facinoris exaggerabit. En iste Christianae fidei propugnator & vindex, qui Christianorum Principem, & humanarum rerum moderatorem, furore plus quam humano persequitur.

Proinde, rex inclyte, resipisce, hac te infamia exue, qui perpetuas studes immortalitati. Quid aequum & fas sit, recognosce Matthia, qui plus quam caeteri Principes jam sapere soles. Pro illatis injuriis sat erat unam alteramve civitatem in tuam ditionem asserere, non omnia miscere: non tibi animum inducere, pro modicis erroribus licere tibi omnia occupare, divina & humana confundere. Delicto non debet esse gravior poena. Memento te mortalem, ac Principem non ad exitium, sed gentium salutem esse natum, & non ad tyrannidem, futilemque gloriam, sed ad salutarem gubernationem, veramque felicitatem esse genitum. Neque communium incommodorum ratio praetermittenda est. Majora, quis ignorat? nos detrimenta patimur, neque vos tamen multum hic lucri facere arbitramur. Hinc Ungaria exhauritur, hinc inceditur Austria. Demum, quid feceris, & quid regno utilitatis attuleris, exitus ipse docebit. Invitis nemo diu imperavit: nil violentum naturae jure perdurabit unquam. Sic sumtus eluduntur & operae; sic cruor hinc & hinc effunditur; sic poenitentia mordax in animos frustra desaevit. Reputa quandoque tecum fortunae varietatem, cui nemo sapiens nimis credendum esse censuit, & quis ejus insidias & pericula te melius considerare possit, invenio neminem. Meditare, quemadmodum ante regnum, & post, tecum quandoque illa fecerit, & aliorum quoque vires pensita. Paterna tibi animum tolerantia augere non debet; nec, quod pietati & patientiae adscribendum est, id imbecillitati, negligentiae, ac animi exiguitati tribuendum. Passus est huc usque Caesar, finitimos, vobis injurios, & sibi parum obtemperantes, a te haud secus ac a filio castigari: tu quoque patere, Matthia benignissime, ne caeterorum innocentiam offendas, ab hoc bello paterna voce te revocari. Caesar huc usque, veri patris, vel indulgentissimi, complevit officium: tu probi filii decorum observa. Ille ut Caesar, ut pater, ut tutor adhuc tuus, de te optime meritus, deponere arma jubet, caeterum hortatur, orat, & obtestatur, quando satis superque saevitum est: tu contra, uti filius, paterna jussa capesse, ac exoratus precibus, ultro cede. Nullam tibi gloriam id bellum affert, quando facile est vincere non repugnantem; paternus id amor pietasque inhibet, neque ullo modo patitur cum gnato certare: mavult pati, quam paternum nomen exuere; mavult ex pietate, quam viribus praedicari. In externos, non in filium, Romani imperii vires asservat; quod quanti momenti sit, tu quoque, Matthia prudentissime, non ignoras; non armis, sed paterna patientia tuam iracundiam Caesar vincendam esse duxit. Quin etiam & in hanc Germania suspicionem incidit, cum ipse tibi non repugnet, id ex composito bellum geri. Quare Caesareo paternoque nomine te monemus, hortamur, precamurque, ut arma deponas, injurias omnes hostiles inhibeas, ad salutarem pacem animum intendas; de concordia perpetuaque quiete nobiscum agas, & quando repensae sunt utrinque jam injuriae, secretiore colloquio de componenda pace disceptemus.

Matthiae regis responsio.

Cum haec dixissent, ne parum quidem Ungarorum animi a belli studiis alienari occoepere. Collegae quoque adjecere multa, & ut partis utriusque saluti consuleretur, regem obsecrarunt. Rex tandem, ab Australibus legatis exoratus, breviter ista respondit. *Testor deum hominumque fidem, faustissimi Oratores, me numquam sponte in vos arma sumsisse. A gravissimarum multitudine injuriarum circumventus, vobis bellum indixi. Quantum in me fuit, expeditionem istam prorogavi, ne in parentem optimum, impii more filii, saevire reputarer, & hanc infamiam declinarem. Invitus demum, mihi credite, & vestram in hac re conscientiam testor, prae assiduarum magnitudine contumeliarum, & non praestita promissorum obligatione, me in arma conjeci, ne ex tolerantia nimia, intolerabilem perniciosumque contemtum subirem. Remedia cuncta tentavi, nulla profuere: postremo recidendum gladio morbum esse censui. Belli causas, injuriasque omnes, hic rite referendas esse non existimo, ne infausta commemoratione dextera pacis auspicia interturbentur. Absurdum est, cum de pace agitur, de belli causis accuratissime disputare; refricantur per injuriarum memoriam saepe vulnera, & remolliti dudum animi redurescunt. De belli crudelitate quod dicitis, nihil patratum est. In cibaria, res, & pecora, vivendi causa, per vicos aliquantisper saevitum. Justum bellum indiximus, atque gessimus multo modestius: imo ne par pari referrent inhibuimus, ut paternam ubique Majestatem observare videremur. Illaesam honestatem & pudicitiam ubique esse jussimus. Verum quae audiuntur, quam ea quae cernuntur, multo majora plerumque reputantur. Cum nunc pacem a vobis postulari videam, & me ad concordiam pater animum intendere jubeat, quantum in me est dabo operam,*

ut

ut vestrae inserviam voluntati; ut paterno partam imperio, potius armis, quam officio, nunc a vobis patiar superari. Inhumanus merito reputari possem, si postulatam pacem, utrisque salutarem, nunc abnegarem, & Caesareae paternaeque Majestati, ut justum & fas est, non obtemperarem: illud unum adjicio, si sine malo dolo petatur. Proinde, viri optimi, si aequis pacem conditionibus postulatis, eam perbrevi vos habituros esse confidite: sin iniquis, & mala fraude, spem omnem adimite. Si inita deinde violabitur, Deum ultorem & vindicem aequitatis expectate. Illud scitote, me propter pacem bellum gerere, & non bellum, quod calamitosum est, ex bello serere. Sed rem ipsam in secretiora colloquia transferemus. *Pacem justam non recusat.*

Cum haec dixisset, Senatum dimisit, Oratores secum accumbere jussit. Insequenti die de pacis conditionibus agi coeptum. Rex bellum jure indixisse affirmabat, insanos in eo sumtus effudisse, haud iniquum esse, si non ex omni, saltem ex aliqua parte se praestari indemnem. Proinde repetere belli sumtus, & trecentena aureum numuum millia postulare. Contra illi, de belli aequitate non differere, praedas dicere sumtus omnes rependisse, nulla utrinque damna resarciri oportere. Ad haec ille, praesentia detrimenta, quae Alemannis intulerit, adhuc Ungarorum calamitates, rapinas, vastationesque agrorum ab Australibus acceptas, aequare non posse. Oratores tandem a rege convicti, eum indemnem praestari oportere inficiari non audent, crebris tamen cursoribus Imperatorem consulunt, haud procul absentem. Angebat adhaec Caesarem vehementer Cremesi Viennaeque obsidio. Vienna deditionem interminabatur, ni aut commeatus, aut auxilia mitterentur: magnam annonae caritatem populosam urbem incessisse, dudum rumor erat. Responsa differri non poterant, neque pro more verba dari; nihil morae, sine maximo periculo, interjici posse videbatur. Insuper Beatrix regina, Caesari affinitate conjuncta, crebris eum internuntiis orabat, a calamitosa pertinacia sua deficeret, cum viro aequis pacem legibus optaret; contra virum, pro virili sua, quotidianis literis hortabatur & rogabat, ne tantopere saeviret, & ad pacem salutemque populorum animum suum revocaret. *Matthias belli sumtus postulat:* *Viennae periculum.*

Post longam igitur disceptationem, haec regi cum legatis Caesaris convenere: *ut Imperator, ob bellum juste indictum, Matthiam regem praestaret indemnem: centum & quinquaginta aureum millia pro belli sumtu, ad praestitutum anni tempus, rependeret: Matthias obsidionem statim solveret; captas omnes urbes & castella, ubi satisfactum fuerit, continuo redderet; pia filii patrisque nomina, & antiquae pactiones, ratae firmaeque manerent. Si ad statum diem Matthiae haud quaquam satisfactum, suo jure universam Austriam occupare, occupatamque legitime possidere, & in regni Pannonici provinciam redigere liceret, neque ullo impietas & injustitiae crimine alicubi gentium notari posset.* Cum his conditionibus inter eos conventum foret, adjecto solenni jurejurando, pontifex Agriensis pro patre patrato in medium accitus: *Jubes me*, inquit, *Matthia, rex Ungariae, pacis tabulas promulgare? Jubeo. Jubetisne vos Caesaris Augusti Oratores, quibus ineundi foederis data est summa potestas? Jubemus.* At ille conscenso pulpito promulgavit, mox utrosque in tabulas jurare adegit. Demum, *Jesu Christe*, inquit, *Optime maxime Servator humani generis, tuque divina genitrix, sempiterna virgo, unica Pannoniae patrona, vosque coelites omnes, patriique dii, tuque d. Stephane & Leopolde sanctissime, his quaesumus propitii pacis auspiciis adeste, mutuam inter principes & utramque gentem concordiam dudum initam, & perpetuam amicitiam confirmate. Uter prius inita sancte foedera violarit, non ut antiqui foedam porcam, sed jactis fulminibus ferite.* *Conditiones pacis:* *Promulgatio pacis, & percussio foederis.*

Percusso foedere, legatos omnes rex, caeterique Pannoniae Proceres, rite amplexati, in transactae pacis & concordiae speciem lacrymae utrinque fusae. Tunc rex, post mutuas pacis congratulationes, ne plus armis quam beneficentia vincere videretur, praeter omnium opinionem exclamans: *Vos*, inquit, *sacrosancti Oratores, pontifices, proceresque mei, nunc mihi testes adesse jubeo, dicta haec attendite, & quantum Imperatori Romano, patri pientissimo, confidam, hinc quaeso considerate. Quamquam pactionum jure capta reddere non debeo, Caesarea tamen & paterna Majestate adactus, cuncta quae cepimus ei sponte reddo, cedo Austria, ut optemperantis piique filii animus quandoque noscatur, & me plus otii quam belli amatorem omnes intelligant.* Mox *Matthias Austriam reddit:*

 vulgo

vulgo accitis cursoribus, cunctis praesidiorum praefectis, qui capta oppida retinebant, imperavit, ut praesidia repente deponerent, oppida legatis Australibus resignarent, sine mora captis cederent. At illi Corvinam magnanimitatem admirati, conversique in lacrymas, immortales gratias agere, deosculari dexteram, & nullum gratae mentis officium praeterire. Caesari igitur exemplo Matthiae liberalitatem, & transactam pacem, significarunt. Obstrupuit rebus cognitis Imperator, & ingentes literis Matthiae gratias egit. Castra ad Cremesum & Stainum posita, regis edicto, mox revocantur: restituuntur omnia, & insperata laetitia Austria tota completur. Nec minori quidem gaudio jam exultat Ungaria, cujus ubertas non sine magno lucro ab Alemanno digeritur.

Mors Galeatii Mediolanens. & Caroli Burgund. Ducis. Hoc tempore praepotentes duo Duces Christianae reipublicae, sinistro fato, caesi sunt: alter Galeatius Maria Mediolanensis fuit, a Joanne Andrea Lampugnano, in divi Stephani aede obtruncatus: Carolus Burgundiorum princeps alter, qui dum Lingones Treverosque debellat, ad Venacoum oppidum, in Treverorum finibus, profligatus occiditur.

Revocatis rex in Pannoniam exercitibus, & percusso cum Imperatore ea hyeme jam foedere, insequenti anno, qui septuagesimus octavus supra millesimum & quadringentesimum est, Pisonium venit, & quadragesimale ibi jejunium peregit. Deinde cum maxima aulicorum manu, & una cum Beatrice sua, ut a curis aliquantisper bellicis animum relaxaret, per regnum vagatur, urbes locaque praestantiora lustrat, uxorique ostendit, Cassoviam, Cremnitium, Novisolium, & montana ambo loca revisunt: auri argentique fodinae spectantur, educendi ex terra auri, praeterea molendi, dividendi, conflandique modum, admirantur, qui numquam antea viderant. Utcunque potest rex Beatrici studet: ubique ex civitatibus & oppidis provinciales occurrunt, ac eximios utrique honores acclamationesque exhibent, ac magnifice, ut par est, excipiuntur. Interea compositam cum Romano Imperatore pacem rumores ubique gentium distulerunt: ad cujus nuntium omnes Principes admodum exhilarati sunt, videbant enim ex hoc bello tantum animorum Turcis accedere, ut Christianae multum reipublicae timerent. Ex hoc tempore, praestituta Matthiae regi a Romano pontifice, Venetoque Senatu, stipendia, abrogata sunt, quae centies mille numuum aureorum sane complebant. Id haud ab re factum, ne adversus Caesarem Matthiae opem afferre viderentur, Christianae reipublicae principem. Post, ubi reconciliatos esse sensere, optatam certatim pacem congratulantur.

An. 1678. Rex cum Beatrice Ungariam perlustrat.

Stipendia pontificis & Venetorum cessant:

Venetorum Ducis epistola gratulatoria, de pace inita. Andreas Vendramus, Venetorum Dux, ut ex archetypis accepimus literis, ita scripsit: Distulimus aliquantisper gratulationis officium, Serenissime princeps, quoniam varius & incertus initae pacis nuntius inter tuam regiam Augustalemque Majestatem adhuc esse videbatur: sed in dies certiores facti, has breviter scribendas esse censuimus, quibus, etsi non abunde gaudium & laetitiam promere, perbrevi tamen indicare videremur, itemque ingenti devotionis affectu aliqua ex parte satisfaceremus; ut, sicut bello graviter angebamur, ita percusso nuper salutari foedere mirifice laetaremur. Gratulamur igitur Majestati vestrae, imo communi gentium saluti, quarum tutela ex vestra concordia pendet. Gratulamur amicis quibuscunque vestris, in quorum ordine nos sumus haud cum postremis numerandi. Gratulamur denique reipublicae Christianae, cui posthac a Majestate vestra, hoc finitimo & intestino bello liberata, id auxilii sperare licet, quod vestram amplitudinem, pietatem, religionem, ac ardentissimum in Christianam rempublicam studium, plane addecet.

Matthiae R. responsio: Nec ingrato quidem animo Matthias ista perlegit, atque pari fere brevitate usus, ita rescripsit: Matthias rex Ungariae, Andreae Vendramo, Veneti Senatus principi, salutem. Quod ob initam cum Serenissimo Imperatore pacem nobis ex animo gratulamini, quod amicitiae officium in re quaque tam diligenter attenditis, nos hunc gratulationis affectum, & gratissimum habemus, & gratias agimus ingentes; quando ex fido ac benevolenti corde profluxisse cognoscimus. Nec

minus

minus quidem vos nostris, quam propriis commodis, laetari credimus, quando nobis nihil gratius accidere potest, quam cum optimum florentissimae amplissimaeque reipublicae vestrae successum audimus. Haec vetus amicitia, fida societas, & explorata diu utrinque fides, utrosque facere jubet. Quod in calce subjicitis literarum, vos Christianae reipublicae gratulari, quod a nobis, vicino & intestino bello liberatis, id auxilii sperare possit, quod amplitudini & pietati nostrae conveniat: vos scire velimus, quemadmodum etiam per Oratores saepe vestros superiori tempore significavimus, nobis ardentissimum defensandae reipublicae Christianae studium numquam defuisse, neque in posterum esse defuturum, si tantam turbulentissimi hostis molem, cujus vires soli tolerare nequimus, humeris nostris, sine adminiculo aliorum, subire possimus. Intercepta igitur Matthiae regis stipendia, a Venetorum societate benevolentiaque animum abalienarunt. Accedebat occupatae olim Dalmaticae orae memoria, quae non sine molestia succurrebat; item quod in bello Australi Caesareas potius, quam Pannonicas partes, fovere rumor erat.

Discordia cum Casimiro rege Pol. ob incursiones.

His quoque temporibus, cum Joannes Bietigus, superioris Silesiae praefectus, regem edocuisset, in his finibus Polonos quosdam nova moliri, vicos infestare, abigere pecora, ictum olim cum Casimiro rege foedus laedere: rex, ira aliquantisper infensus, Poloniae regem admonuit, rogavitque, ne initum foedus laederet, ne jura societatis violaret; quod si facere perrexerit, eadem se quoque facturum interminatus est. At ille praefecto inprimis querenti, deinde regi se literis diligentissime purgavit: id a quibusdam, qui proprii essent juris, se inscio invitoque, fuisse factum; varia quoque causari, quae violatae pacis ipsum excusarent. Contra rex ad eum rescribere, se quoque posse multos ex regno subornare, qui Polonos hostilibus injuriis afficerent, ac dicere, illos sui juris esse: demum ad servandum foedus hortari; ne ars arte primum eluderetur, & e minima deinde scintilla suscitaretur incendium. Casimirus sic admonitus, illorum, qui in superioribus Silesiae finibus nova moliri occoeperant, audaciam repressit.

Venetorum ad Matthiam Legati:

Venetorum porro memoria animum Matthiae in dies infestiorem reddebat. Sciebat enim, Venetos, Pannonicae societatis authoritate, haud infeliciter cum Turcis egisse. Multos a Veneto quondam Senatu legatos acceperat, quibus praesentibus cum Mahumethe prospere pugnavit: & quoties in Illyrico & Epiro Turcae in Venetos aliquid moliebantur, instaurato repente in Mysia bello, obsidionem solvere coacti sunt; quod & Crojae Scodraeque oppugnatio saepe testatur. Franciscus Venerius ab initio ad eum missus; deinde Joannes Hemus; post hunc Franciscus Diedus, & Franciscus Justinianus; novissime vero, Scodrensi obsidione, Sebastianus Badovanus, legationis quoque munere functus est. Antonius demum Victorius, cum Arietensi antistite, venerat, & ex annuo, ut ajunt, stipendio, centies fere mille aureum numuum, ambo, Romani pontificis Venetique Senatus nomine, in Ungariam attulere.

Turcae Dalmatiam invadunt, Matthia copias ex Illyrico revocante:

Intermissa igitur Caesareo bello fuere stipendia, quae Christianae admodum reipublicae obfuere. Ignorabant plerique Turcarum vires, & somnia potius figmentaque esse, quam rem veram existimabant. Passus est ergo, qui non credebant, illorum feritatem experiri; ut, quantus in dirum hostem apparatus fieri oporteret, caeteri sentirent. Itaque ex Illyrici finibus, quos dispositis oppidatim stationibus tuebatur, legiones, ob impensarum gravitatem, & Italorum ignaviam avaritiamque, revocavit; suas tantum provincias curavit. Ferus hostis, ubi remissas Dalmatiae custodias esse, Pannonisque animum deserbuisse novit, diffusas per Illyricum, Mysiam, Macedoniamque, turmas, ad Dalmatiae fines convenire jubet. At ubi quindecim equitum millia haud procul Scodra convenisse scivit, Dalmaticos Carnosque montes superare, ac Forum Julii incursare, agrumque late populari praecipit. Turcae Alibego duce, Dalmatiam trajiciunt, nullum, dum iter faciunt, provinciae detrimentum inferunt, equorum pernicitate longa itinera metiuntur. Dalmatiam & Carnos demum emensi, Forojulianum agrum invadunt, fluvios,

Turcarum excursio in Alemanniam & Italiam:

fluvios, praeter hominum opiniones, tranant, montes superant editissimos, & nihil usque adeo arduum ac difficile reputatur, quod illorum audacia non adoriatur. Cum in Venetorum provinciam descendissent, tot homines cum uxoribus & liberis abduxere, ut supra quam viginti hominum millia in servitutem vindicasse dicerentur. Tantum hinc tristitiae Venetorum animos incessit, & tanta universam Italiam trepidatio invasit, ut plerique de facienda emigratione cogitarent. Ii Pontificem Romanum, ac caeteros Italiae Principes, orant & obtestantur, ut communi consilio ac ope commune periculum deprecentur. Intestina tamen Italorum odia factionesque perniciosae, usque adeo a communi salute distrahebant, ut nihil antiquius inimici calamitate reputarent.

Veneti emigrationem cogitant:

Italorum principum discordiae & motus:

Alphonsus Calabriae dux, & Federicus Urbinas, cum Hieronymo Comite, Sixti pontificis nomine, Florentinum agrum, villas insano sumtu aedificatas, amoenissimosque pagos & oppida, diripit atque expugnat. Veneti, jure societatis, ad Florentinos auxilia miserant, & cum socios gravissimo bello laborare cernerent, magnopere angebantur. Etruriae enim bello impliciti, in Macedonia & Foro Julii a Turcis acerrime vexati, gravissimaque damna perpessi sunt. Dum Sixtum pontificem, ut Christianae saluti consuleret, ab Etrusco bello revocare conantur; cum tempus hic frustra trivissent, ad Ludovicum Gallorum regem oratorem misere, precantes, ut Italiae tumultus discordiasque comprimeret. Hac Ludovicus legatione commotus, Sixto diem dicit, seque Renatum Lotharingiae ducem, regis Renati Andegavensis ex filia nepotem, missurum interminatus est, ut praereptum avi regnum recuperet: quin etiam, ut rebus Italicis impensius incumberet, inducias cum Maximiliano Burgundiae duce composuit. Veneti, Florentini, Mediolanensesque, tempestate illa, inita societate, Herculem Estensem ducem huic bello praefecere.

Turcarum alia eruptio contra Venetos:

Praeter haec Veneti, Turcarum successu admodum consternati, post primam eorum in Italiam irruptionem, praeter Sontium amnem, quicquid vadi fuit inter Goricianum pontem & Aquilejae paludes, perpetuo aggere obstruxerant, stationes militum & munitiones imposuerant. Hoc itaque opere, in muri speciem, barbarum Italia prohiberi credebant, nullum hinc periculum ultra imminere putabant. Ecce ex insperato ferus hostis advenit, ac praeter omnium opinionem in ulteriore Sontii ripa consedit; cujus exercitum decem millia equitum plerique reputarunt.

Marbegus Venetos opprimit:

Marbegus Turcarum praefectus, circumacta equitum ala, castellum, quod ponti imminebat, parvo negotio expugnat: praecipitato in amnem praesidio, pontem occupat. Id a castris sentiri non potuit, cum quatuor millibus passuum abessent. Mox equites mille expeditissimos flumen tranare jubet, seque cum caetero equitatu sequuturum ostendit. Imperat Venetorum castra adoriri, irritare ad certamen, deinde sensim retrocedere, hostesque temere à tergo prementes in insidias locatas trahere. Faciunt ii mandata: cum in insidias Venetos allexissent, caeteri a fronte adorti, primam eorum turmam ad unum obtruncant, nemini parcunt, praeterquam paucissimis quibusdam illustribus, quorum captivitatem sibi commodissimam fore sperabant. Proxima turma, praecedentium morte perterrita, in fugam effunditur. Instat a tergo Marbegus, cum reliquo equitatu, & equorum pernicitate palantes assequutus, passim sternit capitque. Ad Mossam usque continuata clades. Hieronymus, qui exercitus gerebat imperium, cum filio, item Jacobus Badurarius, Anastasius Flaminius, & plerique illustres, in ea pugna desiderati, Marbegus quoque graviter vulneratus. Postero die, quicquid pagorum inter Sontium Tilaventumque fluvios effunditur, igni ferroque vastatur, & ad Udinum fumus apparuit, ut finitimis hostem adesse id foret indicio. Adauxit calamitatem astus plus quam barbarus. Simulatur ab his reditus, motisque castris amnes retro superant. Trajecto Tilavento, unius diei iter jam emensi, mox proxima nocte redeunt, & liberatos dudum metu provinciales, ac incautos, iterum adoriuntur, & longe majore quam paulo ante saevitia praedaque grassantur, innumeram virorum mulierumque multitudinem abducunt. Quid plura? Veronam usque trepidatum, & a Venetis,

Omnia Udinum usque vastat.

Venetis, ex editiſſima divi Marci turri, veluti e ſpecula, ſociorum, feraciſſimique agri proſpecta ſunt incendia. Andreas Vendramus, Venetorum Dux, hoc anno mortuus eſt; cui Joannes Mocenigus ſuffectus.

Alia quoque detrimenta, ex intercepta Matthiae ſocietate, abnegato ſtipendio, Venetis acceſſere. Crojam Mahumethes, munitiſſimum Macedoniae oppidum, *Croja capta,* repente obſidet, fameque adacto, undecimo menſe, deditione potitur. Oppidani, priusquam ſeſe dederent, omnia tentaſſe feruntur ſedandae inediae remedia, ut etiam boum coria & equorum avide devorarint. Nondum malorum finis aderat, cum Alibegus, capta Croja, Scodram obſidet. Subſequitur paulo poſt Mahumethes, *Scodram Turcae obſident:* & ut munitiſſimam praeſidio locique natura civitatem expugnet, univerſas quascunque potuit copias ex Aſia & Europa coegit, veluti extrema jam ſibi tentanda eſſent. Mox dum incerta ſpe Scodram obſidet, ingentem Turcarum equitatum, per Dalmatiam in Fori Julii agrum immittit, Sontiasque iterum munitiones *Forum Julium depopulantur.* aggredi jubet. Carolum, praeſidiorum praefectum, qui caſtella ad perpetuum aggerem inſtaurata tuebatur, in pugnam educere conatur: at ille, ſuperioris quidem cladis haud immemor, intra vallum inſtructa acie, Turcarum impetum expectare, dimicabundus, longa hoſtem expectatione deſatigare. Eluſus demum longa mora Turca, a Gradiſcanis caſtris retroceſſit, & hinc ad quatuor millia paſſuum, inter Medeae montem & Cremonam ſubſedit. Proxima nocte, propter Monſanum, per patentes valles, ad radices montium caſtra poſuit. Superatis deinde abruptis confragoſisque Carnorum montibus, in Scodrenſia caſtra ſe recepit. Triginta Turcarum millia in hac noviſſima eruptione fuiſſe perhibent.

Dum bellicis Scodra machinis aſſidue ac miſerabiliter oppugnatur, Mahumethes, ne fruſtra cum tam numeroſa legionum multitudine tempus terere videretur, Joannem Cernoi Sabiaco civitate privat. Aſiaticae orae praefectus ad expugnandum Drivaſtum mittitur, & perbrevi tormentorum adminiculo potitur: quingenti *Drivaſtum capitur a Turcis,* ex oppidanis capti, in caſtraque perducti, in Scodrenſium conſpectu omnes trucidati ſunt. Mahumethes obſidionis faſtidio ac deſperatione correptus, relicto ad continuandam obſidionem Marbego cum octo millibus hominum, ipſe cum caeteris legionibus abiit. Eodem quo profectus eſt die, Liſſam, ad Drini ripam, *Item Liſſa:* cum duabus Venetorum longis navibus, in ſuam poteſtatem redegit. Ducentos ad Marbegum remiges ibi captos miſit, quos ante conſpectum Scodrenſium trucidaret; mandata pro libidine ſeritatis facta ſunt.

Itaque univerſa, quae brevibus enumeravimus, mala, e deſtituta bellicoſi regis Matthiae ſocietate promanarunt. Quem cum ſibi haud inique ſuccenſuiſſe intelligerent, nec facile tamen reconciliari poſſe exiſtimarent, donec ſocietatem cum Pannone juſte ſancteque ſervarent, forti animo, nec citra detrimentum, Turcarum omnes impetus excepere. Contra rex in dies exacerbatus, vel proprio, vel aliorum inſtinctu, numquam amplius eorum amicitiam requiſivit, neque contemſit; ſuis tantum rebus conſuluit.

Ad poſtremum Veneti, cum ſe Turcae impares eſſe cognoſcerent, ſeque in *Venetorum cum Turcis pax:* hoc bello ab univerſis Italiae potentatibus deſtitutos eſſe conſpicarentur, deſperata Matthiae reconciliatione, de ineunda cum Turca pace cogitarunt. In cauſa iſta fuere complura: Venetorum ſuperbia, invidia, potentatuum Italorum diſcordia, & in partiendis quaecunque bello recuperarentur rebus avaritia, cum ſumma iniquitate conjuncta. Quae quidem omnia, pro libidine judicioque ſuo, cuique definienda relinquo. Inſequenti anno, Senatus juſſu, Joannes Darius ſcriba, exacta jam hyeme, de pace agere occipit, ne hoc ſenſim bello reſpublica labefactaretur. Parum aequis tamen & honeſtis conditionibus eam ſane compoſuit: nempe, ut deductis ex urbe praeſidiariis militibus, & oppidanis quicunque vellent, Scodra Tur- *Scodra Turcis cedit, cum Tenaro, & Lemno inſula:* cae cederet; Veneti quoque Tenarum, Laconiae promotorium, & Lemnum inſulam inſuper adjicerent, atque octo demum aureorum millia quotannis eo nomine Mahumethi penderent, ut pontica Venetis negotiatoribus navigatio tuto pateret.

His igitur legibus pax composita, haud parum Venetae libertati derogavit, quando stipendiariam vectigalemque Turcae civitatem fecisse videbantur. Sed ab omnibus destituta auxiliis, non temere, quando ita res tulit, publicae utilitati salutique consuluit. Quin & Cephaloniam insulam, quae ante Aetoliam exposita est, & a divae Mariae cognomento nominatur, vi in Turcae ditionem pervenire Veneti passi sunt; ne inita dudum foedera, in discrimen suum, violarent. Sed de his hactenus. Ad Matthiam revocetur oratio.

Qui & Cephaloniam intercipiunt.

Pax cum Ladislao confirmata.

Nihil ei postero anno fuit antiquius, quam initam olim cum Ladislao Boemiae rege pacem confirmare. Jam intelligebat illum esse maturum, praeterea magnanimum & prudentem, ac bellicosissimis denique populis praepollentem. Undique sibi bella imminere augurabatur: cum Turca perpetuum erat, & haereditarium, quamvis ad crebras id inducias haud invito Mahumethe redegerat, quoniam ademta sibi Italorum adminicula noverat. Nec latebat quidem praeter haec Principem Caesarea mens pertinax, & quandoque inconstans, variaque. Illinc quoque Casimirum Poloniae regem admodum timebat, ne Prutenorum causa foedera solveret. Pruteni Sinus Oceani Sarmatici sunt accolae: Vistulae amnis ostia, qui Cracoviam praeterfluit, Oceanoque demergitur, accolunt, & praeter littus effusi, ad Venedicos usque montes accedunt. Apud hos potens ac sacrum divae Mariae collegium imperat; provincia quidem, ob negotiatorum frequentiam, civilis est admodum, & opulenta, in cujus imperium jam animum Casimirus intenderat: videbat enim, domita Prussia, ad Oceanum usque Sarmaticum Poloniae regnum propagatum iri. Pruteni, qui a Poloniae tergo sunt, aliquem sibi defensorem parare studebant, qui a fronte Polonum infestaret. Si quid in eos ab aversa parte moliretur, societatem cum Matthia ineunt. Rex cum Casimiro deinde agit, ut ad tempus usque proximi conventus, quam diaetam appellant, nullum Prutenis bellum inferatur: si quae in eos copiae missae forent, continuo revocentur, quo ad diaetam tuto veniendi libertas fieret. Casimirus haec omnia, & chirographo, & data fide, se facturum esse promisit. Quare initae cum Prutenis sunt induciae. Sed quemadmodum paulo post ex Matthiae accepimus literis, Casimirus promissa non praestitit; epistola rex longa conqueritur. Missum in Prutenos exercitum revocavit; conveniendi potestatem Prutenis non fecit; quare haud parum indignitas ista Pannonis animum incendit. Hieroslavum Boscavium rex in Poloniam misit, qui suo nomine Casimirum, ut promissis staret, hortaretur, moneretque, ut icta olim foedera, uti fas est, servaret; demum certiorem redderet, a Pannone Prutenos numquam societatis jure desertum iri.

Gens Prutenica:

Casimiri cum Prutenis induciae, opera Matthiae:

Quae violantur a Casimiro:

Itaque, cum hujusce belli periculum vereretur, confirmandam cum rege Boemiae pacem Matthias esse censebat, ne uno tempore cum tot hostibus certare cogeretur. Prius autem per legatos dedit operam, ut conventus ille haberetur, quo demum utrique reges in colloquio coirent. Ipse Georgium, Colocensem Metropolitam, & Protasium Olomucensem Episcopum, item Stephanum Comitem Scepusiensem, Venceslaum Boscovium, & Nicolaum Zeech, oratores pronuntiavit. Stephanus enim ea tempestate Silesiae praefecturam cum imperio gerebat. Ladislaus vero illustres profecto viros ad hanc legationem destinavit, inprimis Joannem Tymbutem, & Boleslaum summum Boemici regni judicem, quibus collegae optimi fuerant adjecti, Benessius Waitmiller, Burgravius Carisius monetae magister, & Joannes curiae praefectus, cui de Riupo cognomen erat. Utrinque igitur praestantes viri ad Olomucium convenere, quibus cum liberum foret utriusque regis negotia componere, sic omnia inter se citra discordiam dispofuere, ut omni ex parte cuncta congruerent.

Legati Matthiae ad R. Boem. de pace:

Id unum supererat, ut principes convenirent, & ab legatis acta, sua auctoritate, ac fausta praesentia, confirmarent. Quare utriusque regis edicto ad Olomucium conventus indicitur, atque non solum reges, verum etiam Antistites omnes ac reguli, proceresque maximi, cum universa nobilitate, ad praestitutam diem

Olomucii conventus.

diem convenire jubentur. Insolentes utrinque fiunt apparatus, & a Matthia praesertim, qui plus aequo ambitiosus est habitus, & nec vindicta, nec beneficio magnificentiaque a quoquam hoste amicove superari se passus est. Vladislaus ad statum tempus, cum ornatissimo procerum ordine, aliquot diebus prior affuit, secumque florentissimum duxit exercitum; item praeter Boemos, Duces duo illustrissimi, & affines, quorum alter Bavariae, Saxoniae alter Princeps erat. Prae caeteris autem terrarum gentibus, proceritate staturae, roboreque corporum ac pulchritudine, praestantia crinium, & suavitate consuetudinis, Boemi sane praecellunt: corpora comasque plus justo colunt, in habitu vestituque nitidissimi, & perquam molles, ad bellum & voluptates tantum nati. Populares omnes sunt, & affabiles, ad conciliandas quoque amicitias nimis idonei. Contra severiores Ungari, & magis agrestes, bello durissimi, austerae consuetudinis, & quam maxime peregrinae; exteros parum amant, plerumque abominantur. Elatum his est ingenium, ac immodicus equorum & vestium luxus: armorum habitus, ac mensae potissimum est studium, caeterum minima cura solicitudoque; pericula contemnunt, bella ferunt, otium formidant, honorem laudemque appetunt, quam armis parare nituntur.

Vladisl. comites, Bav. & Saxon. Duces:

Matthias ob ingentem apparatum cunctantius accessit, crebris a Boemo literis vexatus. Reginam, cum Francisco Aragonio fratre ejus, item pontifices proceresque omnes, secum duxit. Cum Olomucium venisset, Boemus, qui aliquamdiu, & plus aequo, in finibus expectarat, ad quintum mox lapidem castra posuit; postero die tabernaculum in medio intervalli spatio tenditur, ubi reges una colloqui possent. Ex composito deinde, instructis utrinque aciebus, prodeunt. Cum ad tabernaculum ambo ad sagittae lapidisve ictum jamiam congressuri essent, substitere utrinque agmina, reges in medium coivere. Primo congressu dextras mutuo apprehensarunt, & dedere pacis oscula: mox equis desiliunt, tabernaculumque sine arbitro subeunt. Inito colloquio, tres circiter horas, de communi concordia, de redintegrando foedere, verba fecere. Demum foedus arctius revinciendum esse rati, inter se iterum sanctissime percussere, fraternoque obstrinxere vinculo, ne facile violari posset; & accitis deinde utrinque pontificibus proceribusque arbitris, sacrosanctum id esse jussere. Soluto deinde colloquio, alter in castra, alter in urbem se recepit. Tertio vero die rex inermis, cum universis Principum ordinibus, ex urbe digreditur, atque versus Boemi castra agmen intendit. Et occurrit e castris ille, comprehensisque ad congressum dextris, socia utrinque agmina junxere, in urbemque pervenere. Hic regis edicto lautissima cunctis Boemorum Principibus parata erant hospitia; prope forum duo palatia inter se opposita, Persicoque luxu apparata, reges excipiunt. Bavariae Saxoniaeque duces pro dignitate recepti sunt.

Matthias Olomucium venit.

Foedus renovatum:

Incredibiles in urbe apparatus Matthias instituerat. Ladislaus armatus, ac instructa acie, civitatem ingressus est, alterumque Martem referre videbatur; magis arma, quam toga, magnitudinem corporis addecebant. Aedes huic rex mirifico luxu apparaverat: triclinia, cubicula, subdivalia, & universum denique atrium, sericis pictisque aulaeis curiose vestiverat; excoluerat etiam regia supellectili, ne quid ad honestandum fratrem praetermisisse videretur. Apparatus ubique magnificus, etiam supra quam excogitari potest. Culta quoque pro cujusque dignitate caeterorum hospitia. Dies quindecim, ob fraternae societatis laetitiam, quam dudum inierant, convivia assidue celebrata. Temporarium in foro theatrum, scena orchestraque, sumtu magno paratum, ubi ludi scenici, saltationesque, accitis eximiis matronis, cum summa festivitate editae. Ante scenam hippodromi circique vicem tunc forum praestitit, ubi quotidie equestri certamine pugnatum, magnaque ac varia victoribus praemia proposita, proque regali magnificentia multa in spectaculo sparsa missilia. Epulum viscerationesque populo, item Pannonio Boemicoque militi, quotidie datae: celebratum in foro convivium est Principum. In medio fori tetragonus stabat abacus, gradatim more pyramidis ab omni parte con-

Matthias Boem. Olomucii excipit:

Convivium regale in foro:

surgens, per cujus subsellia, aurea, gemmata, argenteaque vasa, rite dispofuerant. Prostabant abaco rhinocerotes duo, unus a dextra, a laeva alter, mirae uterque magnitudinis, infestoque cornu spectatores intuebantur: ad basin hydriae capacissimae, oenophora, diotae, e pustulato argento affabre facta; supra vero chrysendeta, calices, scyphi, cupae, phialaeque lapillis ac unionibus onustae. Consurgebat igitur gemmatus, ex omni parte conspicuus, in medio foro abacus, in montis aurei speciem, ubi misere spectatorum lumina fatigabantur. Reges cum proceribus in coena accubuere, decem quoque mensae ex ordine ibidem stratae. Inter prandendum numquam in scena & hippodromo cessatum: aliqua semper edita spectacula, hinc mimi, histriones, citharoedi, hinc equorum certamina, infestis hastis congredientium. Deinde remotis mensis, Principes cum matronis illustribus duxere tripudia. Regina cum Vladislao rege, & Franciscus Aragonius cum formosissima nobilique puella, Germanicam pyrrichiam, non sine magnis populi acclamationibus plausuque, saltarunt. Rex quotidie Vladislaum, e regione manentem, officii gratia, trajecta via, familiariter adibat, educebat in regiam, admissumque in cubiculum, Beatrice teste, domestice ac jocose alloquebatur: quandoque latrunculos cum regina ludere jubebat, quod futuri vani conjugii fuit auspicium. Tantum fraternae charitatis semper ostendit, & honoris exhibuit, ut nihil ultra addi & optari posset: veluti divus ille Princeps Vladislaum successorem suum ariolaretur. Quin & in adversa formidolosaque valetudine, rogatus a suis, quem sibi successorem optaret, regnoque eligendum consuleret? Vladislaum, inquit, si optimum regem appetitis.

Ladislaus Boemique magnis a Matthia donati muneribus.

Compositis rebus, cum jam solvendus conventus esset, ne indonatum quidem Boemiae regem, quem fratrem adoptaverat, dimittendum esse censuit. Inprimis quidem universum hospitii apparatum, ubi eum exceperat, aureis cubicula aulaeis texerat, stragulis etiam aureis lectos straverat, pretiosissimum quoque abacum explicaverat, illi dono dedit. Item, id parvum ratus, redditis duabus, ut ajunt, civitatibus, munificentiam auxit. Beatrix trabeam auro contextam, regales vestes, lectos lautissimos, & caetera tale genus, quae coelibem Principem addecerent, adjecit. Nec indonatos quidem ambos Duces, & caeteros principes, dimisere: nemo dimissus immunis. Verum illud potissime commemorant, & admirantur homines, cuncta Boemorum hospitia a regali gazophylacio apparatum accepisse; denas in scenam mensas fuisse stratas, quae multum auri argentique ad propinandum & ad fercula postulabant: nihil tamen e regali abaco, quem in foro construxerant, in convivii usum accepisse. Quare, quanti census Corvina supellex fuerit, ne facile quidem conjici potuit.

Turcae Ungariam invadunt:

Sed quis mortalium vitam aliquid solidae felicitatis habere arbitretur? Dum conventum feliciffimum ad Olomucium haberi Turca accipit, praeter omnium opinionem, ingentem expeditissimumque exercitum in Ungariam excursare jubet, ut eam a rege, diaetae gratia, quae Augusto mense est habita, destitutam, furtim invaderet, diriperet, &, quod numquam ante ausus fuerat, igni ferroque vastaret. Fortuna Turcae audaciam sequitur fovetque: nam tanta siccitate is annus exaruerat, ut ad 7. Kalend. usque Aprilis numquam tantum pluerit, quantum sitibundum terrae dorsum parumper aspergere potuisset. Utraque Pannonia, Savo hinc, & Dravo illinc circumventa, Istro munitur, & Turcarum incursum amnes inhibent: prae insolenti vero siccitate Savus in plerisque locis vado transiri poterat, Dravus, semper ac ubique navigabilis, eo anno pedibus trajici passus est; in causa fuit insolentissima siccitas, cum fluvii tres ubique navigentur. Turca vadi exploratorem invenit ad Dravum, quem multa mercede conduxerat. Transmisso jam Savo, triginta Turcarum millia in Dravi repente ripa consedere. Ac ii tutum vadum edocti, superato amne, Pannonias invadunt, in pagos, in homines ac pecora, juxta desaeviunt, ferro ignique usquequaque debachantur: ad Castrum usque ferreum, & ad Styriam Racosburgumque decursant. Triginta hominum millia, cum ingenti praeda, incensa vastataque non parva ex parte provincia, secum abducunt,

Savus & Dravus vado permeabiles eo tempore:

Turcae ingenti praeda onusti retrocedunt.

abducunt, iterque remensi, in Bosnam se recipiunt. Quod ubi regi soluta diaeta nuntiatum est, omnes Proceres, alarumque praefectos, tumultuario Turcas exercitu insequi jubet; ipse per saevam pestilentiam, quae eo anno per universam Ungariam late debacchata fuerat, per sylvas & amoena loca, valetudinis tuendae gratia, vagabatur. Reginam Cassoviam versus a se dimiserat, ne qua hominum frequentia a contagione inficeretur.

In tanto tumultu & calamitate rex nequaquam consternatus est animo: imo tunc, cum nihil a Turca timeret, de Australi bello cogitabat; quare cum Vladislao rege foedus repercusserat, societatemque redintegrarat. Romanum enim Imperatorem crebris literis ac multis legationibus oraverat, ut pacta praestaret, promissa persolveret, centum & quinquaginta aureum millia, jam diu exacto tempore, penderet. Viennenses audiverat centum millia Caesari collata stipe dedisse: illum, avaritia pervicaciaque correptum, nihil esse soluturum. Quare, veluti cum eo sibi conventum fuerat, pactionum jure, abnegatas bello pecunias repetere omnino censebat oportere. Contra, cum Caesare se obstinatissime recusaturum intelligeret, bellumque hinc jam futurum prospiceret, jam copias clam paraverat, & in superiori Pannonia Styriaque aliquid, paulo ante tumultum Turcarum, moliri coeperat. Matthias igitur, in tanta rerum omnium perturbatione, non excidit animo: utrumque bellum audacter adoritur, neque uno eodemque tempore cum duobus rerum humanarum Imperatoribus, neque cum ambobus Caesaribus & Augustis dimicare veretur. Vana haec nomina contemnit, animum ac vires ab iracundia, laesa aequitate, ac polluta religione sumit: Deum sibi vindicem & propugnatorem numquam defuturum esse confidit, quem Pannonicis rebus affuisse semper ex ipso periculo noverat.

Austriaci novi belli causa.

Matthias in Rom. & Turc. Imp. arma parat.

Comparato itaque magno exercitu, secundum eos quos praemiserat, Turcam insequitur, & non modo abactam praedam recuperare, verum etiam injurias barbarorum sperat ulcisci. Nam cum paulo ante Turcarum ingressum pactam ab Imperatore pecuniam exigere non posset, Gara Petrum, Stephanumque Comitem Scepusiensem, in Styriam miserat, eosque Racosburgum, Petoviam, & Fürstenfeld obsidere praeceperat. Ob Turcarum vero incursum initis cum Imperatore induciis, Stephanum & Petrum Gara cum exercitu revocarat, ut Turcas una peterent. Hostium mox sequitur vestigia: quos cum in Pannoniis assequi non posset, extra regni fines eo usque persequitur, donec ab his poenas cumulatas exigeret. Ultra Jaiczam demum castra mota; dies tres iter factum, & in campo, quem Greben appellant, locata castra. Hinc expeditissima sexdecim hominum millia sunt emissa, quae Turcas cum praeda persequerentur, proximamque illorum regionem, quam Verbosaniam vocant, pari saevitia popularentur & vastarent. Ad amplissimum tandem Illyrici oppidum, quod Verbowetz nominant, pervenere, ibique hostes ac praedam adinvenerunt. Bassam hic obsident, qui Pannonias dudum invaserant, & in circumventam fluvio civitatem clam noctu penetrant. Maxima hic caedes oboritur: miserrime cum oppidanis Turcae, nil tale opinantes, trucidantur; aedes, pueris, hominibus, mulieribus, & fortunis ubique completas, incendunt, diripiuntur omnia, & Mars cruentissimus plane grassatur. Bassa clandestinam nocte fugam capit, circumfusasque per finitima oppida vicosque sociorum copias cogit: mox cum celeri equitatu, Pannones, qui triduo ibi moram traxerant, cunctaque diripuerant, ingenti praeda onustos, & Jaiczam castraque sine metu repetentes, a tergo adoritur. Atrox hinc pugna redintegratur: nam dum ii praedam magnam auferre, ac illi recuperare obnituntur, truculentissimum sane praelium conseritur. Ungari non modo equos, verum etiam se ipsi spoliis onerarant, praedaque gravatis expedite dimicare non licebat: multi malle mori, quam pretiosa quae ferebant onera dimittere; contra illi ditandi gratia contemta morte, acerrime certare, pars magna depositis impedimentis pugnare. Jamque non calamitose solum, verum etiam turpissime Ungari rediissent, ni forte trecenti Crovatiorum equites intercessissent, qui a latere redintegrata pugna, Turcarum impetum

Turcas praedam avehentes insequitur:

Et profligat:

repressere. At illi, multo plures esse rati, & mox exanimati, terga vertunt. Ungari jam in fugam versi fuerant: Crovatii, dimissis magna ex parte impedimentis, & praeda potiti, cum caeteris paulo post Ungaris in regia castra rediere. In Illyrico, quaecunque ditionis Turcarum castris per triginta millia passuum finitima fuere, passim igni ferroque vastarunt.

Matthias Illyricum vastat.

Hac tempestate, si Romanus Imperator inducias, & vetera pacta servasset, neque violatis induciis Jauriensem agrum instaurato bello invasisset, Matthias, ad asserendum e Turcarum manibus Illyricum, tempus profecto nactus erat nimis idoneum. Sed pertinacia Caesaris irritatus, revocatis copiis, in Australe bellum se ad mortem usque convertit, & eo quidem animo, ut aut Ungariam amitteret, aut universo Imperatoris patrimonio potiretur. Itaque Caesaris inconstantiam secum reputans, compositis in Bosna rebus, cum exercitu ea hyeme Zagrabiam venit, ut, quid in Styria vel Austria sibi cum Imperatore agendum esset, ibi cum Proceribus rite decerneret. Haec igitur omnia hoc anno gesta sunt, quem septuagesimum nonum supra millesimum & quadringentesimum rite numeramus. Paulo ante Georgius, Archiepiscopus Colocienfis, diem obierat, vir gravissimus, & summa laude dignus semper habitus: in cujus locum Petrus a rege suffectus, vir libero acrique ingenio, & animo pro asserenda saepe veritate & utilitate publica usque adeo vehementi, ac intrepido, ut formidolosam regis iracundiam quandoque non expaverit. Accedebant literarum studia, quibus in Italia diu operam dederat. Hic enim ab ineunte pueritia Joanni Vitezio, Varadiensi tunc Episcopo, usque adeo placuit, prae ingenii dexteritate, optimaque indole, ut diligenter inter pueros suos educarit; ad Strigoniensem Archiepiscopatum evectus Canonicatu haud quaquam inhonesto donarit; propria quoque impensa Bononiae optimarum artium studiis excolendum curarit. Contra hic patronum nactus indulgentissimum, a tanti viri educatione non degeneravit. Mox cum excogitata & extemporali polleret eloquentia, atque ne parva quidem animi magnitudine praestaret, inter Scribas regios insinuatus, cum Matthiae serviret ab Epistolis, usque adeo placuit, ut hunc potissimum Georgio successorem dandum censuerit. Metropolitanus Colocienfis, suo jure, Scriba regius & Secretarius, ut ajunt, esse debet. Perbrevi sua virtute, diligentia, & integritate, id effecit, ut inter familiares consiliariosque regis principatum obtineret.

Georgio Archiepisc. Coloc. succedit Petrus:

Ejus laus, & honores:

Iisdem fere temporibus, cum post Joannis Hernesti Quaestoris obitum, Georgius, antequam Metropolita foret, quaesturam gesserit, secundum ejus excessum, cum de creando Quaestore decerneretur, apud Principem variis aliquamdiu sententiis disceptatum est. Quaesturae duo competitores erant: unus Urbanus, qui proquaestor fuerat; Dominicus, Praepositus Albensis, alter. Patrocinia magna uterque, pro virili sua, sibi comparabat, ut quae in regno maxima est dignitate fungeretur. Prudentes ambo habiti, & ad gerendum hoc munus accommodati. Dominicus ambitiosius; cautius & modestius Urbanus honorem sibi postulabat. Plura ille suffragia Praepositurae amplitudine habuit; pauciora iste, qui mitiore videbatur ingenio, & sacro munere longe inferior. Notam item ambitus apud Principem formidabat. Placuit tandem regi plus ambitione modestia: & cum illum rerum gnarissimum, & in exigendis vectigalibus, quia diu proquaestor fuerat, expertissimum esse sciret, quamvis adhuc diversus & anceps, per dies aliquot muneri praefecit. Hic in eo magistratu cum dexteritate ingenii, laborum tolerantia, experientia rerum, patientia molestiarum, incredibili humanitate, ac fidei & integritatis magnitudine, regiam opinionem superasset, perpetuum rex Quaestorem pronuntiavit. Hunc enim prae caeteris omnibus suis moribus accommodatissimum, ad maxima quaeque negotia promtum, praeterea ab omni superbia & ostentatione alienum, item vires ingenii probe dissimulantem, & voluntati denique suae duntaxat intentissimum esse noverat. Succedentibus deinde annis, sic regi virtute, diligentia, & fide charus fuit, ut hunc caeteris praetulerit amicis, & cunctis honoribus, maximisque opibus ornatissimum spectatissimumque reddiderit.

De Quaestura inter duos Candidd. disceptatio:

Contra

Contra hic, quanto authoritate potentiaque apud Principem major erat, tanto submissiorem animum praeferebat. Hae igitur artes ipsum, uti nunc Ungari thesaurarium, Graeci apochryfiarium, & Romani quaestorem vocant, effecere. Basilicae Albensis antistes Dominicus, aliis honoribus, ad alia quoque aulicorum munia, gravissimasque legationes reservatus est. Cum enim non modo prudentia & integritate, verum etiam venusta praesentia, ac fausto proceri corporis aspectu nimium praestaret, magnifice saepe munus regio jussu legationis obivit, & cum magno decore laudeque peregit.

Hoc eodem anno, Hercules Ferrariensis Dux, Florentinorum ac Senensium agrum populabundus ingressus, pleraque illorum oppida cepit. Ludovicus, rex Gallorum, peractis jam induciis, magna manu Maximiliani Burgundiae Ducis fines ingressus est, & parum prospere pugnans, militum circiter viginti millia tunc amisit. Ludovicus, Galeatii Mariae Mediolanensis Ducis frater, cum Roberto Severinate in exilium actus, (qui a Genuensibus exauctoratus, suo ductu auspiciisque exercitum ductabat,) Dertonam Mediolanensium civitatem cepit, finitima oppida supra viginti, una cum Alexandrinis, in ditionem suam redegit; quae postea, compositis rebus, Mediolanensibus plane restituit. Florentini pluribus calamitatibus acti, amissis oppidis, cum Fernando Neapolitano rege, non sine maximo suorum detrimento, turpe foedus, insciis Venetis, percussere: quibus auditis, Ludovicus rex Gallorum, contemtis ceteris Italiae sociis, cum Veneto tantum Senatu ictum foedus retinuit. Pyrametus Carmanus Mahumethis copias, Bajazete filio duce, fudit fugavitque. Mahumethes Imperator, ingenti classe, numerosoque exercitu, Rhodum petens, urbem obsedit, acerrimeque menses tres oppugnavit: demum, amissa parte maxima copiarum, irritis conatibus abiit. Urbem divino potius, quam humano praesidio, servatam affirmant: quando in summo belli periculo, Jesu Christi ministri e coelo propugnantes visi sunt, atque nostris auxilio miraculoque, Turcis econtra terrori maximo fuere. Ad hujus anni exitum, Decembri mense, Joannes Arragonius Cardinalis, ac Legatus Apostolicus, ac Beatricis reginae frater, a Matthia rege Budae tertia hora noctis excipitur, & tanto quidem apparatu & honore, ut summo Pontifici, Augustove Imperatori, nihil amplius fieri potuisset. Cum tanto enim plausu pompaque Procerum & Sacerdotum, cumque tot denique funalibus & cereis in urbem admissus, ut noctem in diem versam esse diceres. Faustis ubique honoribus semper exceltus, vel supra quam optari posset: sexto tamen mense, ex quo venerat, amplissime donatus a rege, dimittitur. Quin ex illius aulicis nemo fuit, quem regis liberalitas non attigerit. Verum de his hactenus: nunc ad institutum gestorum ordinem redeamus.

Joannes Arragonius Card. a Matthia splendidissime excipitur.

RE-

RERUM UNGARICARUM

DECADIS QUARTAE

LIBER SEXTUS.

An. 1480.

Judicium regium Zagrabiae:

Cum Zagrabiam e Bosna se Matthias plane recepisset, regina, non multis ante diebus e Cassovia profecta, viro congratulabunda statim occurrit. Zagrabiae regale judicium Proceres postularunt, quod breve quidem, sed formidolosum est. Quicunque hoc tribunal accedunt, hastam subire coguntur: perorata utrinque causa, in cujus caput hasta dimittitur, is capitis reus habetur, praesentaneoque supplicio mulctatur. Id propterea factum, quia ex Optimatibus & Nobilitate multi homicidii, latrocinii, & rapinarum plerique, nonnulli peculatus, repetundarum alii, postulati. Tuz János quoque dicta dies. Quod ubi regi nuntiatum est, mox illum in judicium non venturum esse praedixit. Hic enim genere opibusque praestans, inter potentissimos diu Proceres est habitus, multumque apud regem consilio, authoritate, prudentia valuit; annos aliquot quaesturam, item varia munera, cum laude gessit. Incidit autem in suspicionem invidiamve Principis, causa nemini satis explorata. Multa huic oppida castellaque in Sclavonia Pannoniaque fuere. Detrectato demum judicio, ad declinandam inimicorum invidiam, cum liberis & fortunis Venetias aufugit. Sexaginta aureum millia secum asportasse fertur. Ibi cognita viri dignitate, in Patriciorum ordinem a Venetis admissus est, vitaque tranquilla fruitur, & beata. In eo judicio in plerosque graviter animadversum. Haec ab anni principio agi coepta, qui octuagesimus super millesimum est & quadringentesimum.

Tuz János vocatus, fugit Venetias:

Frid. Imp. in Ungar. incursiones:

Dum Zagrabiae rex moratur, continuo rumor affertur haud incertus, Imperatorem Romanum, nova molientem, quingentos per Pruccensem agrum equites in superiorem Pannoniam dimisisse, qui provinciam, contemtis induciis, longe lateque vastarent, & Jaurinum usque cuncta ferro ignique miscerent. Rex, non mediocriter ira inflammatus, Zagrabia castra movet, ad Racosburgumque pervenit. Hinc ultra profectus, ad Marenburgum concessit, quod in eadem valle situm est: oppidum arte potius, quam natura, munitissimum, unius fere diei itinere a Racosburgo remotum. Id ubi tumultuario bello non posse capi videt, machinas admovet aeneas, moeniaque quatit; oppidani, praesidio validissimo praediti, quacunque vi possunt & arte obnituntur, urbana tamen hostili manu succensa. Murus ab una parte nimis obteritur, & jam hosti non perdifficilis patet aditus, quamvis oppidani intus diligentissime murorum damna resarcirent.

Matthias Marenburgum obsidet:

Legatus apostol. & Oratt. Friderici, pacem proponunt:

Dum oppidum ad extrema pericula redactum, fama differt: ecce Prosper Capharellus, Legatus Apostolicus, & Episcopus Asculanus, vir genere, doctrina, probitate, & eloquentia praestans, cum Caesareis oratoribus occurrit, Imperatoris crimen excusat, hortatur ad pacem, quam propediem, si rex dictis audierit, se compositurum esse pollicetur. Regulorum quorundam iniquitate, non Caesarea voluntate, si quid novi intercessit, factum esse; pacem, quam bellum, Caesarem malle. Demum adjicere mandata, monitus precesque pontificis, qui hoc execrabili bello tantopere angeretur, unde Christianae reipublicae, & Catholicae fidei, jam instet exitium. Ad haec regem respondere, se invitum a Legato pontificio, Caesareisque oratoribus, ad pacis consilia revocari: quando se cum legatis omnibus

bus ab Imperatore falsum iri prorsus intelligat. Sed ne pontificiae authoritati adversari videatur, quam, ut fas est, semper antehac studiosissime observarit, inducias esse cum Caesare facturum, quamvis eas irritas omnino futuras arbitretur. Accessere suasiones Oratorum, quibus parum ipse movebatur: plus Romano pontifici, quam Imperatori, morem gerendum esse censuit.

Fiunt induciae: Authore igitur Prospero, Asculano Antistite, componuntur induciae, cessat oppugnatio omnis. Rex cum caetero exercitu ad Racosburgum redit, unam tantum legionem in obsidione dimisit, cujus Stephanus comes & Tetaurus praefectus erat. Obsidio non omnino soluta, quando mores Caesaris Principem non latebant; sciebat, inducias non spe pacis, sed comparandi exercitus gratia postulari. Oratores cum Legato pontificio ad Caesarem rediere, ut ante induciarum exitum pacem cum Imperatore transigerent. Cum rem persequi occoepissent, extemplo cognovere sibi verba dari, regem Ungariae vera praedixisse. *Pax a Friderico declinatur:* Prospero, colloquium crebro postulanti, prorogatur: interdicebatur quandoque aditus, & varia causantem adire non poterat. Angebatur, se sua culpa regem imminenti certaque victoria defraudasse, intercepisse belli successum, irritosque ejus apparatus reddidisse. Nec se quidem fugiebat, maximum officiosissimo Principi detrimentum intulisse, dum Apostolico ab Imperatore Legato verba dantur. Interim unam is legionem, cum duobus millibus equitum, ad Marenburgum mittit, imperatque, ut comitem Stephanum & Tetaurum obsidionem solvere jubeant, agrum Marenburgensium expeditum liberumque dimittant; si reluctentur, manum cum hoste conferant, oppidumque fidelissimum liberent. Ac illi mandata faciunt. Cum prope castra metarentur, Pannonios continuo per praeconem admonent, ut dimissa obsidione recedant; quod nisi postero die fecerint, vim & praelium interminantur. Id cum Stephanus & Tetaurus cognoscerent, re jubente cessere, quamvis haud inscio id rege fecerint.

Garae bona fisco addita: Matthias igitur, postquam se deceptum ab Imperatore esse cognovit, Budam versus iter init, & ad Siklós divertit, cum oppidi dominum diem obivisse sensisset. Michael enim Gara, genere ac viribus caeterorum sine controversia Procerum praestantissimus semper habitus, sine liberis vita decesserat: oppida, villae, caeteraque bona, ad fiscum sane reciderant. In hoc itinere, cuncta per legatos Garensium castella recipit. Postquam igitur ipse Budam venit, nil duxit antiquius, quam violatas toties ab Imperatore inducias ulcisci, & non artem arte eludere, sed aperto Marte hostem superare. Verum, quum uno tempore cum duobus orbis Imperatoribus sibi bellum instaret, non id tam cito praestare potuit, quam otio ac tempore opus erat; quare menses circiter septendecim Budae quievit. Interea multa molitur: regni fines, qui ad Turcam spectant, omnes, militum stationibus circumvolvit, qui excursiones hostium inhiberent, & socios tuerentur; deinde validissimum adversus Imperatorem parat exercitum.

Matthias Frangepanum jura tuetur: Dum haec rex in otio molitur, nonnulla praeclara gesta per legatos legionum, provinciarumque praefectos, curasse visus est. Comes Joannes, e nobilissima Frangepanum familia natus, & Curietae insulae tyrannus, quam Vegliam nunc dicunt, cum insulanis dissentire coepit. Hinc orta seditione, illi Venetos libertatis vindices, hic Matthiam regem, licet infensus, sub cujus ditione ac tutela semper Frangepanes fuerant, opem orabant. Magyar Blasius, cum quinque cohortibus, tribusque turmis equitum, in Dalmatiam a rege missus, in insulam trajecit, Fulciniumque inprimis oppidum, quod nunc Muselum vocant, vi capit: mox ad urbem castra movet, ut ea capta, tota demum insula potiatur. Hoc breve bellum, non injuria a rege susceptum: quando Martinus, Joannis frater, Curietam a suis diu majoribus possessam, & caetera quae in continente tenebat oppidula, Matthiae liberis orbatus plane legarat. *Matthiae in Curietam insulam jura:* Joannes, qui fratris bona invito rege occuparat, inconstantia laborabat: nam nunc Venetorum, nunc Pannonum auxilia solicitabat. Veneti, audito Curietanorum bello, ne in manus Pannonum reciderent, intercessere. Jacobus enim Vernerius, ab Antonio Lauretano classis

 prae-

praefecto, e Corcyra, praesto cum nonnullis triremibus affuit; sequutus inde Antonius Vinei Guerra, a Veneto Senatu, cum quatuor longis navibus. Hi ubi illuc appulere, Ungaros monuere, ne Insulanos bello laederent, se ab injuriis abstinerent: quodsi pergerent, ipsi reditum interciperent. Interea ad defectionem Curietanos hortabantur: optimas pollicebantur conditiones, si Veneto Senatui sese dederent. Hinc Joannem monitis promissisque solicitant, ut cum a Venetis non solum amicus, verum etiam concivis a senatorio ordine habeatur, ibique liberos uxoremque paulo ante missos teneat, ne barbaros Venetis anteponat. Demum vir ille inconstantissimus, populi seditione motus, ac istorum precibus pollicitationibusque victus, jus, quod in Insula retinebat, Veneto remisit, arcis deditionem fecit, cessit Insula, Venetiasque navigavit. Perpetuum a Senatu stipendium huic constitutum: quatuor aureorum millia, pro filiae dote, Senatus authoritate decreta. Paulo post rerum male gestarum poenitentia correptus, in Germaniam cum liberis abiit, miserrimeque vixit. Magyar Blasius, cum triremes quatuor supervenissent, veritus ut, cum redire vellet, sibi foret integrum, accepta publica fide in continentem se recepit.

Joannes Insulam Venetis tradit:

Multi insulam Matthiae tarditate negligentiaque amissam praedicant. Dicunt, Joannem ad Principem saepe venisse, orasse regem, insulam reciperet, muniret praesidio, & tantundem in continente sibi redderet: regem, hominis inconstantiam & pusillanimitatem aspernatum, non ut par est aures adhibuisse. Hanc olim Veneti insulam jure belli suam fecere; deinde Rainerio Zeno Principe, ut ajunt, Schinellis, quae illustris ea tempestate in Curietanis familia fuerat, tota vectigalis est concessa. Illi cum posteris ducentos circiter annos in fide mansere; postea vero, pro motuum Dalmaticorum varietate, nunc Venetorum, nunc Belae, Ladislai, Ludovici, & caeterorum regum illa fuit. Verum, si temporum seriem recte servaverimus, haec, ut alia Dalmatiae oppida, vi, malove dolo, a Venetis est occupata.

Matthias multa oppida in Styria occupat:

Hoc etiam octuagesimo anno, ductu auspiciisve Corvini, ubique prospere pugnatum est. Nam in Styria, Februario mense, Petovia, & pleraque oppida Caesaris expugnata. Petovia, Jacobi Zekel astu & copiis, qui civitatem acerrime oppugnarat, in regis ditionem venit. Nec minore quidem calliditate Comes Stephanus, vir indomitae fortitudinis, magnique consilii, Racosburgum occupavit. Cum exercitum suburbanis admovisset, ad insequendos Turcas transitum ab oppidanis exposcit: nam subjecto amne id abluitur, ac longo ponte pro muro transitur. Oppidani nihil tale opinantes, sed justissima esse postulata rati, concedunt. Stephanus vero pontem paulo ante crepusculum milites transire, & in ulteriore parte subsidere jubet, quae ad Judaeorum vicum pertinet, ubi moenia parum obfirmata senserat. Ingruente nocte pontem concessum occupat, praesidioque utrinque munit: mox secunda vigilia noctis, aenea moenibus tormenta admovet, ante lucem assiduo crepitantium machinarum obtritu muros late pandit; item eadem nocte arcem, in edito monte sitam, extra moenia, subactis etiam machinis expugnat. At oppidani, nocturna oppugnatione vexati, & capta arce consternati, ut patriae saluti consulant, deditionem Pannoniis fecere. Hoc exemplo multa, quae circumstabant, oppidula, in deditionem Ungaricam pervenere. Nec minore quidem felicitate in Transylvania dimicatum.

Racosburgum:

Turcarum in Transylv. irruptio:

Ad Senderoviam turmatim in dies ingentem Turcarum exercitum convenire rumor erat: quonam locorum profecturi essent, nemo satis exploratum habebat. Ad primum increbrescente fama nuntium, Matthias inferioris Ungariae fines obfirmat, ut Turcarum audacter incursum excipiat: Stephanum Báthorem, qui provinciam Transylvanam cum imperio tenebat, & Waivoda olim creatus erat, item Paulum Kinisium, Temeswari comitem, praefectumque regionis, acerrimum utrumque reipublicae propugnatorem, cursoribus admonet, fines diligenter custodiant, quando Turcae propediem excursuri nuntientur. Quin & speculatores ubique haberi jubet, ut, antequam Senderovia moveant, eorum iter prospiciant, &

alter

alter demum alteri in loco subveniant. Ac illi mandata miro studio praestant; Stephanus ingentem sibi parat exercitum, id ipsum facit Paulus. Mox a speculatoribus nuntiatur, Alibegum Danubium trajicere occoepisse, intendere iter in Transsylvanos, & sexaginta circiter hominum millia secum ducere; hoc ambo novere duces. Stephanus, undecunque potest, auxilia educit, & e Siculis, Ungaris, Walachis, & Saxonibus, cogit exercitum, varioque hominum genere, ad excipiendum hostem, castra complet, obfirmatque. Interea nuntiatur, populabundum cum numeroso exercitu Alibegum Provinciae finibus appropinquare. Forti Waivoda Báthor animo obviam proficifcitur. Interim crebris Paulum collegam commonefacit internuntiis, iter Turcas in Transsylvaniam vertisse, se obviam in dies castra movere; & a tergo hostem subsequi oportere, & diligenter observare, ut in conferenda manu alter a fronte, a tergo alter instet; quod si fecerit, se certo sperare, insignem diro hosti cladem utrumque daturum, neque victoriam e piis manibus elapsuram. Ille, quod fieri opus erat admonitus, ac nihil tale opinantem observat hostem. Nihil obstat, sed quadrato longo agmine sequitur; quin & a tergo Turca nihil reformidat. Post ubi Transylvaniae fines attigere Turcae, cum nullam a fronte aciem conspicarentur, ad versam in rapinas praedam & incendia se convertunt, vicos populantur, inflammant oppidula, & per effusam planitiem, quam Marusius amnis interlabitur, intrepidi progrediuntur. Planum montes ab utraque parte claudebant, quos exercitatiores Walachorum populi vicatim incolunt; ab uno latere mons altissimus se extollit. Cum illi in Provinciam penetrassent, ultra Albam Juliam effusi cuncta diripiunt; incredibili demum coacta praeda, obstante nemine, retro pedem ferunt. Sequitur a tergo cum exercitu Waivoda, ut apto loco Turcas adoriatur; collegam etiam spectat: quare illi ad villam usque perveniunt, quam Kenyér-mező, a pane, Ungarica lingua vocant, viginti quinque millibus passuum ab Alba distantem. Hic per speculatores intelligunt, Waivodam cum exercitu in proxima esse civitate, quam Saxones incolunt, Saxobányamque vocant. Substitere igitur aliquantisper, neque temere abeundum esse censuere, nisi prius fuso fugatoque hoste id facere tuto liceret; idem ab exploratoribus dudum Stephanus intellexerat. Quare, neutro Martem detrectante, ubi illuxit, in campum utrique prodiere. Consedere tres circiter horas octo stadiorum intervallo, ut alter alterius vires emensus, victoriae suae consuleret, & in alas & cornua copias disponeret. Stephanus, turmatim rem inprimis divinam fieri edicit: mox omnibus mysticam terram Eucharistiae loco impertiri, ambulatorioque jentaculo quotumquemque militem corpora aliquantulum reficere, & data inter se fide, mutuisque osculis, affirmare jubet, alterum ab altero in acie numquam desertum iri, neque injussu ducis loco cessurum, neque praelium detrectaturum, sed ad mortem usque fortissime pugnaturum.

Báthor & Kinisius hostem observant.

(Schesburg.)

Ungari praelio cum Turcis se accingunt:

Advocata deinde concione, sic verba facit: *Damnabunt fortasse alii, commilitones, militiam nostram, immaniumque Turcarum vicinitatem & pericula deprecabuntur: contra ego, nihil vobis antiquius feliciusque dari aut contingere arbitror potuisse. Alii perniciosa, vana plerique stipendia faciunt, quando pro impotenti ac imbecillo Imperatore, item pro rebus fluxis momentaneisque, meruisse visi sunt: nos contra, saluberrimam sanctissimamque militiam militamus, quando pro Jesu Christo optimo maximo, pro Christianae reipublicae salute, pro patria, pro aris & focis, pro liberis & conjugibus, pro fortunis, pro corporum & animorum denique salute, dimicamus. Pars pro alienis commodis & imperio bella suscipiunt: nos pro nostra utilitate, regno, & immortalitate arma gerimus. Multi totam inedia, abstinentia, religioneque durissima, vitam absumunt: nos plus uno momento lucri, quam per totam illi aetatem, facimus, & lucrum quidem stabile ac perpetuum. Pluris profecto momenti est gutta sanguinis, quae pro Christi charitate funditur, quam caetera quae in toga & reliqua vitae securitate meremur. A comitibus discipulisque Servatoris nostri accipite conjecturam. Cur ille neminem in Apostolorum numerum, & beatorum ordines adoptavit, nisi quos suo calice impertivit? cur Martyres potissimum, animarum, prodigos, inter divos & cohaeredes retulit? Nempe, quia sapientissimi praeceptoris exemplo documentoque di-*

Stephani Bathoris oratio, militem adhortantis.

dicere, pro afferenda catholica fide jacturam corporis pro nihilo esse ducendam; imo nihil pro divino beneficio magis reputandum esse judicabant, quam cum in professione orthodoxae fidei ad ultima supplicia novissimosque cruciatus educebantur, quos non modo sponte, sed avide subibant. Sanguinem enim nostrum ubinam commodius erogare poterimus, quam in vindicando nomine veritatis, in proterendis gentibus, quae pseudoprophetarum errores perniciosos sectantur & afferunt, & Jesum Dei filium unigenitum, principem veritatis, & coeli terraeque authorem, abnegant? Multi sunt, Socii, quos parum ista movent, partim quia his parum numen & natura indulsit; partim quia humanis affectibus obruti, non multum ista considerant. Tales igitur homines, cum provinciae calamitates & pericula, tum patria domesticaque damna, damna dixi? imo solitudinem & exitium, considerare velim. Utinam id foret exitium, quando finis quisque miseriae non potest esse nisi optimus; sed aeternarum est initium aerumnarum. Non provinciales solum, cum fortunis & pecoribus abducuntur, Proceres, verum etiam filii, quos ingenue educastis; quos vobis charissimos habetis, pro quibus tot labores & pericula subiistis; & uxores suavissimae, quae alterum animorum dimidium possident; ingenuaeque matronae, quae pudicitiam & religionem tantopere coluerunt; fortunae, quas tanto sudore domi peregreque comparastis; honores, quos tot virtutum usu obivistis; dii denique patrii, & caetera divina & humana auferuntur, sine quibus ultra vivere non licet. Non ad mortem & malorum finem ista omnia, sed in perpetuam servitutem & miseriam auferunt, ipsa morte longe deteriorem. Pudet pigetque referre, commilitones, quot piacula, incestus, & sacrilegia, castas virgines, pudicasque matronas proxima nocte maneant, nisi virtute vestra vindicaveritis. Longe majorem, mihi credite, miseriarum cumulum turpitudo ipsa, quam caetera damna, praestabit. Num ululatus mulierum, & vagitus infantium exauditis? num vociferationes captivorum accipitis? qui manibus post terga revinctis, longo fune trahuntur, quibus etiam omnibus, elatis ad coelum manibus, neque supplicare, neque vota suscipere, neque ex more numina exorare licet, quando in vincula conjecti deos exorare nequeunt, & nisi virtute vestra redimantur, nihil morte majus anhelant. Proinde expergiscimini, commilitones! hodie non solum pro Deo, regno, & provincia, sed pro vestra salute vobis dimicandum est, ne, quodcunque praedae superfuerit, iterum a Turcis abducatur. Pugnate, cum signum dabitur, si fieri potest, quando res ita postulat, majoribus quam unquam antea viribus, & animo multo majori hostium multitudinem ne plus aequo timete, quia pauci contra multos jam diu pugnare didicistis; nunquam cum Turcis pari numero dimicastis, numquam etiam terga vertistis. Animus est qui numerum auget, legionibus supplementa suggerit, pectora nuda munit, & strictor in jugulum gladios corporaque contemnit. Quin etiam & in horam, ut dudum mihi nuntiatum est, affuturus est ille fortissimus collega noster Paulus, quem in tempore opitulaturum esse speramus. Pro Jesu Christi, quaeso, nomine, fortissimo animo dimicate, quem numquam vobis in hujuscemodi bello defuisse novimus. Sin vero, quod dii prohibeant, barbarico furori fortasse cesseritis, quae, & quot vos mala jam maneant, considerate. Praeter mortem, quae inter caetera plus boni quam mali adferet, inauditi cruciatus, aeterna servitus, turpitudo intolerabilis, & miseriarum denique omnium incredibilis cumulus accedet. Haec autem omnia, si viri esse volueritis, dextra vestra declinare poteritis. Quare invocato pientissimo Jesu Christi nomine, agite socii manum conserite, foedam audacter gentem proterite; quamdiu vincere didicistis, gemitibus captivae multitudinis, per deum hominumque fidem, & per vestrorum denique liberorum charitatem, quaeso, subvenite. Hac igitur hodie mente pugnate, ut aut ad internecionem dirum hostem caedatis; aut, si qua fati cogat iniquitas, ne ea quae diximus mala, & longe majora patiamini, pulcherrime moriamini. Ubique Báthor vobis aderit, inter confertissimos pugnaturus; & ne paternae gloriae cedat, hodie aut victorem, aut deorum convivam fore sentietis.

Báthorius aciem disponit. Vix Báthor ista dixerat, cum quotusquisque miles, nimis incensus, signum pugnae dari postulabat, ac Imperatori monita facturum omnino pollicebatur. In tanto virorum ardore, Waivoda haudquaquam cessandum esse ratus, instructas in cornua statim acies disponit, se cum cataphracto equitatu in medium collocat, praesidium a tergo munitum relinquit, pro utroque cornu duas equitum alas obtendit. Dextrum cornu praeter amnis ripam producit, obtendit ad editissimi montis appendices

dices alterum. Cum Saxonibus, Walachis, & Ungaris constaret exercitus; (quia Carolum Magnum, domita Ungaria, Saxonibus, quibuscum toties dimicarat, haec loca in relegationis speciem complevisse perhibent;) Saxones, qui civiliter vivunt, ac urbes incolunt, primas pugnae partes sibi dari postularunt; proximas Valachi; ultimae Ungaris & Scythis super fuere. Dux, laudata animi magnitudine, concessit. Contra Turcae suas alas explicaverant, recondiderantque a tergo praedam, & collatis utrinque signis, cum magna ferocia congrediuntur. Unum Turcarum agmen in cornu dextrum fertur, & forti a Saxonibus animo excipitur: in ripa fluminis tanta vi pugnatum, ut perbrevi multi utrinque caderent. Pari adhuc spe certabatur, cum alterum Turcarum agmen immissum est, cujus impetum Saxones, numero multo pauciores, sustinere nequiverunt. Quare inclinati, praeter fluvium caeduntur: alii vulneribus confossi, cum retro pedem dare nequirent, in aquas aguntur, demerguntur que; caeteri, dato tergo, intra Walachorum subsidia se recipiunt. Contra illi consurgunt, obversanturque, & instaurata pugna multos ex hostibus obtruncant, nonnullos praecipites in aquam impellunt. Dum hic acerrime pugnatur, Scythuli, qui laevum cornu tenebant, ne minori quidem periculo laborabant: alae, non sine cruenta pugna, utrinque retusae, quando inundanti hostium multitudini obstare non poterant, intra cataphractorum aciem se receperant. Walachi cum Saxonibus in dextro cornu misere caesi, quamvis multo plus hostium ibi oppetiisset. Marusius amnis totus cruore infectus est. *Saxones primas pugnae partes postulant.* *(Siculi.)* *Praelium:*

Dum vehementer in utroque cornu laborabatur, Waivoda, antequam res ad triarios redigatur, quadratum cataphractorum agmen, quod in medio stabat, ultra promovet. Cum primus in acie staret, primo gradu, citato equo, cum eo una concidit: socii tunc, ostenti iniquitate consternati, ad Saxobányam, quinque millibus passuum ab Julia distantem, vel proximum montem, redeundum esse censebant. At ille, *quicunque*, inquit, *pro Deo optimo maximo, divaque genitrice pugnat, quonam pacto malis praelium auspiciis inire potest? Proinde timori parcite, & me forti animo sequimini, commilitones: futura vulnera abominatur equus, sine quibus bella non geruntur; sed iste, mihi credite, hodie victorem me vobiscum referet.* Mox dicto celerius in Turcas irruit, laborantium animos instaurat, cum tanto impetu fertur in hostes, ut primum illorum agmen sine mora prostraverit. Quod cum Alibegus accepisset, quatuor simul agmina jungit, ut equitum multitudine circumglomerante, Waivodae aciem obruat. Remittitur interim in utroque cornu pugnae furor, & ad praetorianas acies Mars totus vertitur, ibique sic conserto praelio dimicatur, ut dux cum duce, veterani cum veteranis, cominus acerrime certarent. Waivoda sex vulneribus, una cum equo, confossus, ad extrema cum sociis redactus erat, quamvis caesorum corporibus obductus esset; quo plures tum ex hostibus cadebant, eo frequentior undique turba confluebat. *Báthor saucius cadit:*

Cum ita laboraretur, & jam ad praesidiarios se recipere non liceret, ecce a tergo Turcarum, a montis vertice, cum quadrato cataphractoque agmine, vexillationumque alis, collega Paulus apparet, confertamque cum hoste manum cum extemplo prospectasset, citato gradu, edito ingenti clamore, una cum tubarum clangore conjuncto, in Turcas irruit, tantoque impetu hos a tergo premit, ut primo congressu multi ciciderint. Illi, cum numero dudum superiores victoresque fore viderentur, a tergo petiti, non modo spem victoriae, sed multitudinis quoque speciem simul amiserunt. Paulus, duplici accinctus gladio, veluti leo rugiens, multo cruore usquequaque grassatur. Indomitus, quacunque ruit, cuncta obvia proterit, latam & insignem stragem agit: nunc ultimam hostibus internecionem obclamitans, nunc suorum ferociam inflammans, quandoque usque adeo intonans, ut a laborantibus & cedentibus exaudiretur. Postquam pientissimo se Jesu Christi nomine foveri, ac victoriae successum continuari intellexit, geminatis viribus animisque intonuit, per infesta latum iter agmina faciens. *Ubi ubi Báthor es?* inquit, *ubi castae castitatis specimen, fidei propugnaculum, & severae integritatis exemplum? sicubi locorum es, si vivis adhuc, responde Báthor: sum Paulus, pro te, pro patriae* *Kinisius periclitantibus succurrit:* *Et insignem in Turcis stragem agens Báthorium inclamat.*

triae saluti, ad utramque fortunam expeditissimus. Senserat Waivoda, potius ex desidente hostium ferocia, quam ex intenta voce, collegam in tempore adfuisse; & quamvis multiplici vulnere jam exhaustus, tamen, quia plus alieno sanguine, quam suo cruore foedatus erat, inter congesta utrinque cadavera, *Adsum*, inquit, *mi Paule, adsum, adhuc vivitur. Dum defecta ruinam nostra corpora minantur, & nutant, tu catholicam fidem, regnum, patriamque tuetor.* Cum haec vix inter caedes mutuosque ictus Paulus exaudivisset: *Si vivis adhuc, confide ergo*, inquit, *& cuncta pro nobis numina dudum arma sumsisse puta.* Mox circumactum laboranti Waivodae agmen proterit, collegae turmam, quae jamiam Turcarum, qui circumvenerant, vi casura videbatur, praesenti morte liberat, additis subinde animis agmen in caeteros late ciet. Turcae cum fronte tergoque se obclusos intellexere, in montem, quem diximus, editissimum, proximaque juga diffugiunt: exuuntur castris, & opulenta praeda. Nihilo segnius ac illi fugiunt insequuntur isti, & per difficillima quaeque loca disquirunt: potissima in plano strages acta, & per omnes citra invidiam insignis, verum paulo minor in montibus patrata caedes. Nam dum per avia feruntur illi, provinciales, locorum non ignari, praeoccupant exitus; aut si nequeunt, ne minore quidem isti caedis & vindictae, quam illi salutis & fugae cupiditate correpti, per anfractus ac praerupta loca petunt palantes. Illi fugam in juga surripiunt, hi pari celeritate subsequuntur: multi per arcta & ardua surrepentes, correpti pedibus, & ad ima tracti, immaniter dissecantur; pars per accessa vagantur palantes, & a rustica turba eodem posteroque die caeduntur; nonnulli saucii, & exhausto cruore defecti, partim inedia, partim lethali languore absumti sunt. Quicumque per montium appendices adiri potuere, continuo caesi: pauci capti, nisi quorum liberalis aspectus magnum captivitatis lucrum polliceretur.

Turcae caeduntur, & castris exuuntur:

Alibegus mutata veste evadit:

Praeda recuperata:

Alibegus, habitum linguamque juxta mentitus, pastoris ductu in montem aufugit, in parvaque casula ea nocte delituit. At ubi illuxit, conscenso equo: *ubi pastor*, inquit, *ad Waivodam, & te Alibegi hospitem fuisse nuntiato;* mox dicto celerius averso equo cucurrit. Fusis fugatisque Turcis, in eorum castra factus est impetus, quae ingenti praeda completa diripiunt, captivos quoque cujusque aetatis & sexus in libertatem vindicant: congratulatur pileata turba, pedes manusque assertrices certatim osculantur, & gratias agunt. Deinde caeso fere ad internecionem hoste, cum receptui signa cecinissent, in agonem locumque certaminis omnes convenere.

Miles, stratis super cadavera mensis, edit, bibit, saltat:

Paulus, victoria quamvis haud incruenta laetatus, cum collega, legionibusque victricibus & pientissimis, inter cadavera coenare decrevit, quia ingruente nocte in castra redire non poterant, atque multum commeatus & vini, potiti castris hostium, hinc abstulerant. Super cadavera stratae mensae, quippe quae usque adeo frequentia densaque jacebant, ut per universum campum, quoquo versus, in stadia pene sedecim, in cadaver prosilire potuisses. Appositis ergo dapibus accubuere milites, refecta satis superque corpora, & animi laetitia, vinoque plus aequo exhilarati: captivi, qui prospecta dudum victoria hostilia castra populari coeperant, ibi quoque opulentissime discubuere. Coena non sine militari cantu transacta, incomposito extemporalique carmine ducum procerumque laudes concinuere, mox incalescente Baccho, militarem pyrrichiam saltarunt. Cum adhuc armati martiales choreas agerent, elatis in numerum clamoribus cuncta complebant; item, cum in publicae hilaritatis monumentum, quotusquisque miles gestu motuque corporis aliquid ageret, quo risum a caeteris exigeret, Paulus saltare jussus, in media corona ita subsiliit, medium sublimemque caesum hostem humo porrectum, dentibus sine ullo manuum adminiculo plane corripuit; mox in orbem, admirantibus potius quam ridentibus spectatoribus, numerose saltavit, choream, se & Herculeo quoque viro dignam, edidit. Ea nox, prae laetitia gestiente, insomnis acta. Postero die, ambo duces cum exercitu in Albam Juliam ovantes rediere: dimisere multos, qui sociorum corpora legerent, simulque congesta sepelirent. Pauco post tempore, ad sepulturam Bathorii publico edicto impensaque sacellum constitutum, ubi quotannis

Kinisius, correpto dentibus caesi hostis cadavere saltat:

nis parentaretur, inferiaeque fierent: hostium cadavera in acervos redacta quamplurimos, quos in hodiernum usque diem cuique cernere erit. Ex Ungaris octo millia desiderata, ex Turcis triginta circiter millia caesa: quin & per acclivia montium loca passim caesorum ossa spectantur; duoque fere Saxonum Walachorumque millia in profluentem acta, quae sigillatim deinde reperta fuere. *Caesa Turcarum 30000. Ung. 10000.*

Rex, cum a Transylvanorum rebus admodum solicitaretur, insignis ecce victoriae nuntius adfuit, qui caesum ad internecionem Turcam retulit. Praesenti gaudio resocillatus, ingentes Deo gratias agit, quod semper res Pannonicas propitius ipse respiciat. Aras omnes cum regina supplex circuit, supplicationes populis omnibus indicit, & ipse quoque multos dies ad omnia templa rem sacram facit. Quare in Styria XII. Kal. Martias, & Transylvania ea hyeme, bene pugnatum.

Eodem anno Joannes, Cardinalis Arragonius, qui cum summi Pontificis potestate paulo ante venerat in Ungariam, Strigonium V. Idus Majas intravit, & Archiepiscopatum accepit a Matthia datum. Sed cum Joannes Alemannus, cujus ipse successor erat, adhuc in Caesaris aula viveret, seque in Romano foro jure privari non posse contenderet: Cardinalis proventus omnes apud Strigoniense collegium deponi jussit, donec verus, dijudicata lite, possessor extaret. Rogatus Joannes, cur Archiepiscopatu regnoque temere cesserit? caudati monachi pulveres, longum ante syrma trahentis, ultra se tolerare non potuisse respondit; Gabrielem Cardinalem cavillatus, quem sibi apud regem praeferri aequo animo pati non poterat. Quarto post anno, Archiepiscopatus Arragonio, sententia judicum, addictus est. *Joannes Arragon. fit Archiepisc. Strigoniens.*

Hic etiam annus Apulis & Salentinis perpetuo memorandus. Turcarum namque classis, delecto milite onerata, & ex Aulone profecta, quod antiquum quondam navale fuerat, Hydruntum trajecit: viginti hominum millia in littus exposuit, qui urbem incautam, & ex antiquo otio inermem olim factam, adeunt, decimo septimo die vi capiunt, ac oppidanos ad unum usque omnes obtruncant. Nec sexui nec aetati pepercere: in templis ante aras caesi sacerdotes, Pontifex cute exutus; nihil immanitatis inexpiabilisque audaciae praetermissum. Mox agrum & finitima quaeque oppida igni ferroque vastant, in servitutem afferunt quoscunque capiunt. Vestias, vetustissimum ad Garganum oppidum, amoliuntur; ad quinquaginta passuum usque millia in praedam omnia redegere. Quare Alphonsus, Calabriae Dux, dimisso Etruriae bello, copias in Apuliam revocavit, & contractis ex tota Italia auxiliis, ad recipiendam Hydruntum terra marique proficiscitur. Italia magno tunc metu perculsa, multi emigrare decreverant: quin & summus Pontifex, Italiae factionibus consternatus, de deserenda quandoque urbe Roma cogitavit, & se in Galliam Narbonensem profecturum esse minabatur. Novus bellandi usus ita milites Italos exterruerat, ut congredi non auderent; sua namque robora a barbaris eludi senserant. Ad generi sui opem Ferdinandus rex confugit: validissimus duorum millium equitatus a Matthia missus, cui Magyar Blasius, & Nagy János, praeerant. Ii cum in Apuliam trajecissent, & mari & terra Hydruntum obsessam esse accepissent, ut Pannonicas Italis vires ostentarent, ea, qua Itala castra ingressi sunt, hora, cum Turcis congredi voluere. Turrim magno praesidio munitam expugnarunt, quam pro porta ad fontem proximum Turcae constituerant, potentique praesidio & munitione obfirmarant; multi utrinque caesi. Ungari tandem ea potiti, sic hostium audaciam sane represserant, ut amplius egredi non auderent. Civitas demum insequenti anno, paulo post Ungarorum appulsum, non sine multa suorum caede, XVIII. Kal. Sept. ab Alphonso duce recepta. *Turcae Hydruntum intercipiunt.* *Alphonsus Calabriae Dux, Matthiae copiis auctus, Hydruntum recipit:*

Hoc etiam anno Ludovicus rex Gallorum, exactis cum Maximiliano induciis, ad expugnandam Dolam triginta hominum millia in Burgundiam misit, qui a Dolensibus non modo profligati, verum ad internecionem caesi. Quare Ludovicus non injuria succensus, reparato validiore exercitu, urbem infestam vi cepit, & solo aequavit. Item Stephanus Frangepanis, Comitum Segniensium, virtute, probitate, ac religione, non immerito princeps semper habitus, superstite Bernardino filio, viro indomitae fortitudinis & audaciae, pulchraque nepotum prole, *Ludov. Gall. R. a Dolensibus internecione caesus, post Dolam solo aequat:*

Modru-

Modrusiae diem obiit. Franciscum quoque Philelphum, Picentem nostrum, Graeca Latinaque lingua eruditissimum, post edita multa sui monumenta, octogenarium Florentiae mors tempestiva corripuit. Insuper Cledacoriandulus, Stratiotarum praefectus, cum in Peloponneso ageret, magnas rupes, quae ad Tenarum promontorium sunt, invasit, ac caesis fugatisque Turcis, Mantineam, ejus loci oppidum, in suam potestatem redegit. Hoc etiam anno ingens pestilentia per Ungariam debacchatur. Quin & Matthias, cum hoc tempore Budae semper fuerit, cum Friderico Imperatore, ut in Turcas aliquid moliretur, inducias fecit. Saepe etiam antea, misso antistite Agriensi, de solida pace tractavit: numquam tamen eam ad ratam firmamque concordiam redigere potuit. Verum ille, ad Cardinalatus fastigium, regia ope & authoritate, evectus, voti compos, fastidita Ungaria Romam concesserat; in bello Hydruntino, Italiaeque tumultu, Legatus Apostolicus cum summa potestate creatus, in Apuliam contenderat. Sed antequam e Pannonia recederet, haud inconsulto Principe, regalia sigilla, quibus literae obsignantur, Petro Colocensi Metropolitae concessit. Neque hae, neque aliae umquam regi, quas cum Imperatore inierat, induciae profuere: nam quoties parato exercitu iter in Bosnam, adversus Ottomannum sumeret, extemplo praefecti Caesaris, violatis induciis, Ungariam infestabant.

Induciae Frid. inter & Matth.

Insequenti vero anno, qui octogesimus primus erat supra millesimum & quadringentesimum, Hamburgum, regis oppidum, quod Pisonio est proximum, Caesaris copiae obsedere. Id haud parum regis animum commovit. Quare praefectum quendam equitum, cui Pandobles nomen erat, Hieroslai Boemici reguli fratrem, ad solvendam obsidionem repente misit, gnarum rei bellicae, & spectatae fidei virum. Is clam ad hostes iter facit, nil tale adhuc metuentes. Cum castris appropinquavit, jam nox ingruebat: stratis passim mensis hostes accubuerant, vinoque dudum incaluerant. Incautos a tergo Pandobles cum expeditissimo adoritur equitatu: maximus primo insultu tumultus in castris oboritur, mira confusio cum terrore cunctos incessit; accubantes multi trucidantur, foedantur passim cruore thori, & qui aliquid audebant, his nec promtum nec liberum erat arma capere, instruere aciem, & impetum excipere. Quare fuga his potius, quam pugna succurrit; quibuscumque fuit integrum, omnes terga dedere. Insequuntur Pannones aliquantulum, mox caeca nocte revocati, ac fusis fugatisque hostibus potiti castris, liberatum obsidione oppidum fubivere. Regina quoque Beatrix, affinitatis fiducia, literis & legatis Imperatorem ad ineundam cum viro pacem saepissime hortatur; praeter bona verba, nil aliud accepit. Quantum calamitatis non modo sibi hostique, verum Christianae reipublicae haec obstinata Caesaris pertinacia attulerit, haud difficulter hinc intelligi potest.

An. 1481. Fridericus, Hamburg. obsidens, a Pandoble jussu Matth. repellitur.

(al. Panpoplete.)

Beatrix Frid. frustra ad pacem hortatur.

Mahumetes enim, Orientis expeditionem adortus, post ingentia terra marique patrata facinora, hoc anno, non sine veneni suspicione, v. Nonas Majas, in castris XXVII. Constantinopolitani Imperii anno, item mense XI. & die v. praeter omnium opinionem, emoritur. Duo huic superfuere liberi: major natu Bajazetes, minor Czaliabus *. Audita Imperatoris morte, ingens in urbe tumultus oboritur: in duas, uti duo filii erant, factiones vulgus dividitur. Vicerunt tandem Bajazetis partes; & cum is abesset, quippe qui in Caramaniam duxarat exercitum, filius, pro patre absente, ad Imperium postulatur. Bajazetes XVI. Kalend. Junii Constantinopolim reversus, Imperator a populo salutatur. Czaliabus, cognitis his, quae Constantinopoli gesta sunt, Imperium Asiae anhelavit, ut alter Europae, Asiae alter imperaret. Sed longe aliter quam speraverat res ipsa obtigit. Ex Assyriae finibus revocatus, Prusam in Bithynia occupat: contra frater, quando Imperium non patitur corrivalem, comparato exercitu in Asiam trajecit, & fuso fugatoque fratre, Asiae quoque Imperium in ditionem redegit.

Mahumetis mors.

*(Dschem)

Hujus filii regni aemuli.

Matthias adhaec nactus tempus, quale numquam antea magis idoneum, cogit exercitum, delectumque habet; undecumque potest auxilia evocat, ut utramque Mysiam, Illyricum, Daciamque recipiat. Dum id unum intendit, & ingentes in Turcam

Matthias, in Turc. arma parans, a Frid. impeditur.

Turcam molitur apparatus, namque eo versus castra moverat, ecce tristis nuntius advenit, qui a Friderici Imperatoris praefecto superiorem Pannoniam igni ferroque vastari retulit. Indoluit admodum Corvinus, & graviter angebatur, quod tam idonea e manibus occasio, per Caesaris inconstantiam, elaberetur. Praetorianae Ottomanni cohortes ad Hydruntum erant obsessae, in quibus potissimum Turcarum vires continebantur. Byzantium gravissimis factionibus, & fratres intestino bello flagrabant. Nicolaus Gingi dux, Macedoniam ingressus, amissam olim ditionem, patrata magna strage Turcarum, plane recuperat. Id ipsum a Joanne Cernoi factum est, qui tandem, compositis cum Bajazete rebus, cum sua praeter Sabiacum vi recepisset, in pristino regno remansit; annua tantum stata Turcae tributa rependit. Hoc anno, audito Mahumetis obitu, Alphonsus, cum Italicis Pannonicisque copiis, Hydruntum, ut paulo supra diximus, facta deditione recipit, deditiitas barbarorum cohortes ad servitia navalia redigit.

Nicolaus Gingi Macedon. a Turcis recuperat:

Desperata igitur expeditionis hujusce fortuna, Corvinus non mediocriter commotus, ad ulciscendam Caesaris pertinaciam universas animi vires intendit: omnibus Ungariae finibus ante prospicit, qui Turcas attingunt, ne illorum incursu ab incepto revocari possit. Cum Stephano Waivoda, Valachiae Principe, quam inferiorem quondam Mysiam appellabant, foedus iniit: qua quidem societate, nonnulla in superiore Mysia vi Turcis ablata. Hinc Joannem Scanderbegi filium, aliosque regulos, Illyrico ab Ottomanno olim ejectos, ut paterna bona recuperent; hinc Ferdinandum socerum, qui Aulonae spe frustratus, Chymaeram dolo ceperat, in Bajazetem hortatur & irritat. Verum eodem anno Bajazetes Imperator, e manibus Pannoniae regis, Risanum astu oppidum eripuit. Haec igitur eo anno memoratu digna gesta sunt.

Stephanus regni fines contra Turcas munit.

Proinde insequenti rex Hamburgum, in Ungariae Austriaeque finibus situm, obsidere decernit. Oppidum est decem millibus passuum super Pisonium, in citeriore Danubii ripa, & in altissimi montis clivo resupinatum; in vertice arx est inaccessibilis, universae Austriae Pannoniaeque conspicua, hanc optimo praesidio Caesar obfirmarat. A tergo Pruckum subjacet, duodenis paene stadiis remotum. Nec Matthiam quidem, bellicae disciplinae sane authorem, latebat, nihil in Austria tuto moliri posse, nisi Hamburgum prius expugnaret. A tergo namque relictum, amploque praesidio munitum, multum obesse posse videbatur. A difficillimo igitur loco bellum instaurat. Pisonium primo venit IV. Kal. Julias, cohortes quasdam cum nonnullis equitum turmis eo submittit, quae oppidum obsideant; ipse ad decimum lapidem castra posuit. Imperator, audita obsidione, cum id provinciae suae unicum propugnaculum foret, ne rem tanti momenti per socordiam & ignaviam amitteret, tria equitum millia obviam mittit, qui obsidionem inhibeant: plura in dies, uti usus ipse postulaverit, subinde missurus. Hostes prope adesse, rumor & tumultus oboritur. Stephanus, Scepusiensis Comes, Tetaurusque, praefecti equitum, a rege missi, sine curribus & impedimentis his occurrunt. Cum in Pruccensem agrum pervenissent, Alemanni quadrato, ex urbe agmine contra prodeunt, vehementissimo utrinque impetu pugna conseritur. A principio in acie cecidere nulli; sed Ungari, numero impares, qui exploratum potius, quam pugnatum venerant, ab hostium ferocia inclinati, palantes fugiunt. Instant a tergo illi, fusos insequuntur. Stephanus Dux ubique gentium fortissimus semper habitus, & impatiens turpitudinis, inclinatam aciem sistere conatur, fugientes aliquot, occlamitans, in ordinem revocat, subvenit laborantibus, & qua potest vi arteque aciem instaurare contendit. Inter conatus tandem irritos, ab hostibus circumventus, capitur, captivus nondum domitus abducitur. Duo custodes inermi dantur, qui eum asservent. Dum caeteros socios turba petit, a duobus, qui latera claudebant, Pruckum versus agitur: captata loci & temporis occasione, a custodis latere, quem ad laevam habebat, ensem ex inopinato rapit, transfodit utrumque, atque horum manibus elapsus, per avia loca in regia demum castra refugit. Fusi quoque dudum equites, eodem paulo ante rediere. Gratulantur praefecti fortissimi salutem

Matthias obsidet Hamburgum:

Frid. Hamburgo mittit subsidia.

Quibus Stephanus Scepusiensis occurrens funditur, capitur que:

Trucidatis custodibus elabitur.

tem omnes, quem tam prospere numquam reducem videre credebant. Plerique, qui in castris cum rege remanserant, audita dudum suorum fuga, longe majora rati, in proximam Pisonii urbem, ubi tutius agerent, se cum Principe recepere. Post ubi paucos fuisse captos, ac caeteros cum duce Stephano in castra rex incolumes rediisse cognovit, Hamburgum longe majore quam antea obsidione circumvenit. Machinas belli aeneas, atque unam inprimis rarae magnitudinis *, Buda mox adferri jubet, quam ferrato claustro invectam, vix equi circiter octogeni loco movere poterant. Cum has urbi admovisset, moenia discutit, ingentes turres proterit, & laxos ubique aditus patefacit. Contra praesidiaria cum oppidanis turba jacturam moenium nocte resarcit, aggerem pone murum erigit, insidiosa ubique fabrica tenditur; trinis circum castris civitas obducitur, ne quo adjuvari subsidio queat.

* (Varga Mozar.)

Clandestinis Imperator internuntiis admonetur, tam arcta urbem obsidione esse obsitam, ut, nisi cito subveniat, deditionem omnino facere cogatur. Decem millia equitum tertio post mense ab Imperatore mittuntur, ut Pannones inde repellant; aut si id fieri nequeat, civitatem milite commeatuque compleant. Caesareae, ut imperatum fuerat, copiae advenere, atque occidente jam sole in conspectu hostium affuere. Praemisere currus omnes: in adventu, ut agminis magnitudine copiarumque multitudine celarent hostem, ingruente nocte unum tantum lumen visum in castris, maximum ubique silentium actum, custodiae ubique dispositae. In medio tantum intervalli fuit, quantum aeneis mutuo sese machinis laedere possent. Contra rex ea nocte cunctos, qui ad Hamburgum ducebant, aditus, impositis militum praesidiis obstruit, tormenta cuncta moenibus admota hostibus obtendit, relicta obsidiaria manu, reliquos equites peditesque Alemannis opponit. Quamvis numero inferior esset, locorum tamen difficultate, machinarumque copia, usque adeo se suosque obfirmat, ut majoribus etiam viribus idem amoveri non possit. Alemanni intempesta nocte cunctos urbis aditus explorant: imposita ubique praesidia offendunt, tentant ejicere, irritos conatus sentiunt; mox re infecta in castra redeunt. Cum ex improviso hostes effugissent, Prior Auranae, cum tumultuaria vexillationum manu, his statim occurrit, multos interficit capitque, ad regem redit, & inflammat ad praelium. Rex armatus, conscenso equo, cum forti animo illis occurreret, regalia signa jussit explicari. Quod ubi factum est, signa a vento in hostes confestim intendebantur; milites, augusto succensi auspicio, vix contineri poterant. Cum Alemannis appropinquassent, tota nocte machinae bellicae eos infestarunt; post ubi illuxit, ne tempus frustra tererent, desperata re, communi omnium consensu, castra retro movent, & e contrario, veluti praelatis curribus pridie advenerant, sic postero die postpositis recessere, ut si quis a tergo impetus immineret, curruli sese oppositu facile tuerentur. Postquam Alemannos abeuntes Ungari conspicantur, instandum a tergo multi esse censent, citatoque impetu congrediendum, ne inultos dimittere viderentur. Despota, cui a Lupo cognomen erat, longa bellorum experientia praeditus, praelium cum hoste haudquaquam conserendum esse censuit, quando & numero, & robore armisque, longe superiorem esse diceret: nonnulli tamen regis injussu a tergo insequuti, manumque audacter conserere ausi, parum prospere pugnavere. Cum hos pugnam inivisse Franciscus Aristus, vexillationum praefectus, intueretur, ipse quoque armis abstinere non potuit. Cum delecto eos equitatu ad Pruckum usque persequitur, & dum inter confertissimos hostes vir fortis acerrime pugnat, humero ab hoste transfoditur. Moses, idem ausus, ac ictu gravi laesus, acie excessit. Cum illi Pruckum recto agmine contenderent, ab oppidanis non admissi, ne ibi forte a Pannonibus obsessi, fame ac rerum inopia una absumerentur, in suburbanis consedere. Quicunque tumultuarium a latere tergove praelium commisere, arreptis viginti curribus onerariis, nonnullisque impedimentis, in castra redierunt.

Matthias auxilia Friderici in fugam conjicit.

Obsidionem rex instaurat, repulsisque majore animo auxiliis, urbem oppugnat: disfringit moenia, atque dies aliquot machinarum genus cessare visum. Oppi-

Oppidani tandem, ab omni ope destituti, cum extremam reformidarent inediam, & subsidia desperarent, sese dedunt. Hamburgum igitur pridie Kalend. Octobris capitur. Quanti haec expugnatio regi constiterit, non facile credi potest: plerique bis centies mille aureum prodidere. Arx, quamvis dies aliquot propugnari potuisset, a praefecto tamen, acceptis tribus aureum millibus, regi traditur. *Hamburgi deditio:*

Item, eodem fere mense, cum delectus Turcarum equitatus Senderoviam prodiisset, ut in Ungariam excursaret, & pro more cuncta diriperet, Paulus Kinisius, Despota, Petrus Doczius, caeterique illius orae Proceres, obviam occurrere, in campum quem Beccher appellant, Senderoviae proximum, utrique convenere. Collatis utrinque signis pugna conseritur. Cum in dextro cornu Paulus praesideret, ac in laevo Despota, ductores ambo fortissimi, circumactis equitum alis, sic hostem circumvenere, ut extremis ibi viribus sit utrinque certatum. Turca cedere non poterat, cum undique premeretur: tanto minus Panno, qui certam jam victoriam assequi considebat. Dum ille se pertinacissime tueri, & hic superare contendit, magna utrinque caedes oboritur: subsidiariae mox a tergo cohortes, ac equitum turmae successere, ut laborantibus opem afferrent. Cum his praelium instaurant: quo cum omnes facto agmine Pannonum cataphracti equites confluxissent, hostes extemplo rejecti, dato tergo se in fugam vertunt. Instant isti, & inter fugiendum magna patrata strages. Turcae demum fusi fugatique, Senderoviam confugere. Tria millia in acie caesa, capti & saucii multi: quingenti ex Ungaris desiderati. In victoriae testimonium magna pars praedae a Paulo ad regem missa: pars quoque, veluti signa, & nonnulla spolia, templis affixa. *Turc. Ung. incursaturi, a Paulo Kinisio funduntur:*

Capto jam Hamburgo, quod totius Austriae propugnaculum non immerito dicebatur, Imperator praesidiis caetera obfirmat oppida, inprimisque Pruckum hosti proximum, & Corneoburgum, quod magni in ulteriore Austria ponderis esse videbat. Matthias, ingeminato animo, ne ibi tempus tereret, ac vires eluderet, Pruckum praeterit, & Viennensem agrum adoritur infestatque, ubi Fridericum Imperatorem esse senserat. Hoc non ab re factum, ut sensim & pedetentim Viennam, caput gentis, exterreat. Nonnulli in suburbanis capti sunt, finitima quoque circum oppidula circiter octo, inprimis S. Vitus, Baden, & pleraque alia. Styriam deinde perculsurus, eo penetrare voluit. Ad oppidum igitur, cui Novae Ecclesiae nomen est inditum, cum exercitu proficiscitur, quod decem millibus passuum est ultra Neapolim. Ad Schodtwiennam intineris angustia, & positis ibi praesidiis remoratus, retrocessit, Semproniumque pervenit. Hinc cum paucis equitum turmis, nonnullisque cohortibus militum, ad obsidendum Köszegh oppidum contendit, haud procul a Sempronio remotum. Id sine magno negotio capitur: revertitur mox Sempronium, ubi dies aliquot mora tracta. Ad obsidendam mox Viennam rediisset, nisi exhaustus labore miles, defatigatus equus, ac rerum inopia prohibuisset. Saeviente ergo bruma, in Ungariam ad hybernandum copias revocare decernit. Quare Sempronio movens, Tatam venit. Quadragesimale hic jejunium agitur: corpus animumque rex a belli labore reficit recreatque; tertio decimo ante Paschae solennia die Budam revertitur. *Matth. Viennensem agrum infestat:* *In Ungar. redit.*

Ista hoc anno gesta sunt: postero multa oppida expugnata, ut ex ordine referentur. Pruckum superat, in superioris Pannoniae Austriaeque finibus magni momenti oppidum, quod Caesar validissimo praesidio, & quavis arte muniverat, ratus, ibi haud minus, quam ad Hamburgum, Pannonicas se vires vexaturum. Hoc tutelam omnem itineris e Pannoniis in Austriam tendentis intercipit, inhibet commeatus, & nemo sine praesidiario comitatu hac iter facere potest. Stephanus David, cui Házy cognomen erat, a rege cum praetorianis cohortibus, delectisque huc equitibus, primo tempore mittitur; ii obsident. Civitas non solum milite, fossa, moenibus, verum etiam optima arce, circumfluoque amne Leyta, munita, in plano sita est, oblongum pulchrumque prae porta suburbium. Verno tempore oppugnari coepta, haud facile capi poterat, quando varia circum munimenta prohibebant: tentata saepe expugnatio, moenibus admotae machinae, tranata aqua, *Belli in Austria prosecutio:* *David Házy Pruckum obsidet.*

 superata

superata saepe fossa aggereque, ad muros cominus pugnatum, adhuc tamen capi non potest. Multi sub muro caesi, qui, dum audacter, admotis ad moenia scalis, subire conantur, extemplo rejecti, saxisque sunt obruti. Jam quartus ab obsidione mensis agebatur, cum David, non minus ira quam verecundia percitus, extremis viribus hanc aggredi cogitat, ordines instruit, & dato signo, militum ignaviam vulgo increpitans, primus completa fossa murum conscendit. Praefecti exemplo milites excitantur: obstant oppidani, saxaque devolvunt. Inhibent contra sagittarii; urbs pari virtute undique oppugnatur. Ad obtrita demum moenia perventum est, qua hostis haud difficulter intrare poterat: obstant intus oppidani, & in aditibus, quos aenea tormenta fecerant, gravis pugna committitur. Misera hic caedes exoritur. In spe victoriae instant, timore mortis obstant illi. Sex circiter horis pugnatum. Ungari tandem ingressi, urbe potiuntur. In primo ingressu ne mediocriter quidem saevitum, mox caedibus temperatum. Arx autem ipsa supererat, quae nondum capi poterat. Mensem unum obsident; & duo de quadragesimo die praefectus arcis, inedia coactus, deditionem facit. Hic annus Prucki captivitate insignis habetur.

Urbs vi, arx deditione capitur.

An. 1684. Corneoburgi obsidio.

Insequenti vero anno, qui octogesimus quartus supra millesimum & quadringentesimum numeratur, Corneoburgi obsidio, ardua quidem & perquam difficilis, rite successit, quae non minus hunc, quam illa superiorem effecit insignem. Vienna, urbs sane potentissima, obsideri non poterat, nisi oppida quaedam, quae supersunt, ante caperentur. Numquam enim illa capi potuisset, nisi supra Danubius, erectis utrinque turribus, impositisque praesidiis, occluderetur, ne quid commeatuum auxiliorumve ab Alemannis secundo amne facile demitteretur. David igitur, cum iisdem copiis & praetoriano equitatu, regio jussu, Corneoburgum obsidet. Claustroneoburgum autem, antequam Pruckum caperetur, Pandobles, Boemico genere natus, praefectusque equitum insignis, a rege missus occuparat. Quin & oppidum, cui a divo Hippolyto nomen est inditum, subducto ingenti mercede praefecto arcis, subinde receperat. David, multo milite, ac omni machinarum genere, civitatem a Caesare studiosissime munitam esse regi significavit, pluribus ad hanc obsidionem copiis opus esse docuit: quare huc, regis imperio, Boemicus quamprimum exercitus advenit. Acerrima civitas obsidione circumducitur: & jam fossae moenibusque hostis imminet, multae circum turres constituuntur, assiduoque praesidio munitae, cum oppidanis eminus quotidie certant. Ferreae utrinque glandes ac saxa mittuntur, prohibentur muro custodes, & graviores machinae moenibus admoventur, quibus murus obteratur, & hosti paretur aditus. Instaurant diruta intus oppidani moenia, & ex materia egestaque terra aggerem pro muro attollunt. Caecas quoque fossas, ac vallum, nocturno labore conficiunt, & folliciti conatus hostiles irritos reddere nituntur. Cum graviter obsideri Imperator acciperet, exercitum Alemannorum haudquaquam ignobilem mittere decernit, quo repente solvatur obsidio. Itaque e Noricis & Vindelicis milites conducit, delectum comparat equitatum, & exercitum obsessis opem allaturum, quam ocissime potest, eo mittit. Alemannos postquam propius adesse rumor effunditur, obsidiaria, ne qua ex oppido fiat eruptio, manus relinquitur, oppidanos jubetur observare, & nihil a tergo timere docetur. David, cum caeteris copiis, adversus hostes prope metantes instructo agmine proficiscitur. Cum in conspectu fuissent, clamor ingens affertur, & collatis utrinque signis manus conseritur. A principio mira utrique ferocia concurrere, cecidere nonnulli, qui infestis congressi hastis equo defluxere, humique a cataphractorum equitatu misere conteruntur. Vix in horam furor iste perducitur, cum Alamannorum equitatus inclinatur: quod ubi Pannones & Boemi miro robore praediti conspexere, adauctis mox animis praesenti victoria, longe majore quam antea impetu feruntur. Illi, cum vehementem incursum ferre non auderent, tergiversari occoepere, palantes deinde fugere: instant a tergo isti, ac necubi consistere patiantur, ad quintum usque lapidem insequuntur. Castris igitur exuunt, & inter fugiendum multos intercipiunt: sed in proxima

Auxilia Alemannica caesa, & exuta castris:

proxima se illi oppida recepere. David, signo receptui dato, laetus ac ovans, cum victrice manu in castra revertitur, ubi victoriae laetitiam conviviis gratulabundisque clamoribus una concelebrant; in oppidanorum invidiam exhilarantur omnes, ac insomnem noctem agunt. Contra illi tristes & gemebundi, silentium intus agunt: & qui liberationem dudum sperabant, spe sua frustrati, taciturnum luctum exercent, demum vires ac animum ab ipsa desperatione concipiunt. Multi, postquam illuxit, a vallo sub publica fide tuto loquuti, ad deditionem eos hortati sunt: quin & preces adjectae, ne calamitosam obstinationem persequantur, quando & honori suo ac fidei Caesareae satisfecerint; neve ad extremam se hostis saevitiam reservent, dum tempus est resipiscant, & clementissimi praepotentisque Principis legem accipiant. Contra obaudire illi, & obstinatissimum silentio animum indicare: quin & inter se, jubente praefecto, conjurare, potius omnia perpeti, quam Pannonis jura subire, cujus imperio nihil ducunt esse miserius. Instauratur itaque obsidio; at spes auxilii in dies adimitur. Praelium sub moenibus saepe tentatum, numquam tamen vi capi potuit, quando non pari animo certabatur. Pro laude enim commodoque illi, quippe qui indulgentissimi Caesaris imperium pro summa libertate reputabant. David autem, sub moenibus, dum praelium ciet, glande percussus interiit, a crepitante machina tunc emissa. Hyems in castris acta. Rex fame vincendam esse censuit: quae cum septimo mense saevire in urbe coepisset, extrema Corneoburgenses inedia laborarunt; tanta eos fames invasit, ut equos felesque in deliciis lautissimae gulae censerent. *Extrema Corneoburgensium fames:*

Ea hyeme cum rex Budae hybernaret, rumor incessit, Achileiam, quam nunc Cheleiam dicunt, & Nestoralbam, ad Istri ostia sitas, a Turcis gravissima obsidione premi. Stephanus, Walachiae Princeps, ad quem hoc bellum praecipue pertinebat, societatis jure ad Matthiam confugiens, auxilia petit. Rex, quamvis initas cum Turca inducias habebat, neque in conditionibus induciarum, per oblivionem, de inferioris Mysiae tyranno quicquam cautum erat: tamen societatis & catholicae fidei gratia, non dimissa Corneoburgi obsidione, ingentem delectum habet, atque Proceres omnes, cum nobilitate, nomina dare jubet. Libenter, ob periculi magnitudinem, ne Achileia caperetur, nomina detulere. Magnus comparatur exercitus, & Varadinum versus jam castra moventur. Nondum eo pervenerant, cum tristis nuntius advenit, de Achileia dudum & Nestoralba esse actum. *(Kilia.)* *Cheleia & Nestoralba a Turcis intercipiuntur.*

Rex, qui nondum ex Buda moverat, ne tantum frustra exercitum comparasse videretur, castra Pisonium, per ulteriorem Danubii oram revocari jubet; comitem Stephanum, (qui paulo ante, Fürstenfeld, oppidum sane munitissimum prope Racosburgum in Styria, expugnaverat,) ut a citeriore Danubii parte Viennam obsideat, clam admonet, ipse ad Pisonium castra consequutur, ibique dies aliquot subsidet. Stephanus, datis exercitibus supplementis, mira celeritate regia mandata peragit. Sed antequam ultra prosequamur, nonnulla, quae hoc anno acciderunt, interjicienda sunt. *Fürstenfelda capta, Viennae obsidio decernitur:*

Ab anni principio, Joannes Cardinalis Arragonius in Ungariam rediit, & cum in urbe Roma, repulso Joanne Alemanno, legitimus Strigoniensis Ecclesiae Archiepiscopus pronuntiatus esset, x. Kal. Martias Strigonium subivit, & Apostolica authoritate, regioque beneficio, metropolitana in Pannoniis dignitate potitur. Hoc etiam tempore, cum septem Turcarum equitum millia, per Croatiam in Carinthiam & Carniolam, ad diripienda quaedam emporia erupissent, in reditu ad Unnam amnem Croatiae, qui Savum influit, abductis decem millibus captivorum, & ingenti praeda, a Despota Lupo, Garay, & Matthia Bano, Comite Berardino, caeterisque Provinciae regulis, ad internecionem caesa sunt, & omnia recuperata; ubi Berardini Frangepanis virtus nimium enituisse perhibetur. Hoc etiam anno Stephanus Crispus, Urbani quaestoris e sorore nepos, Ferrariae primum, deinde Romae, humanitatis studiis mirum in modum eruditus, claro item ingenio & profusa eloquentia praeditus, ad Casimirum Poloniae regem primum legationis munus obivit, ad quod omnium judicio nimis videbatur idoneus. Nam aspectus huic *Joan. Arragonius Card. confirmatur Archiepisc. Strigon.* *Turc. Carinth. & Carniol. vastantes, caeduntur in reditu:* *Steph. Crisp. Legatus in Poloniam mittitur:* *Ejus laudes.*

huic erat usque adeo hilaris, faustus, & jucundus, ut primo spectatores obtutu conciliaret; accedebat summa comitas, item comta & suavis oratio, nec non ingenita quaedam probitas, cum incredibili humanitate conjuncta, ut vel invitum hominem amare cogat, vel infestissimum quemque animum vincat, vel implacabilem exoret. Neque deest animi magnitudo, libertasque loquendi, & mens simplex, nullius mali conscia; insuper animus ad bene merendum semper intentus; nec iracundiae, nec invidiae expositus.

Petri Colociensis Arch. captivitas. Hunc etiam annum Petri Colociensis Archiepiscopi captivitas fecit insignem, quod non sine maximo omnium Procerum stupore accidit. Primus hic erat Principis Secretarius, qui solus dicendi libertate apud eum omnia libere loquebatur. Damnabat insolentia palam tributa, quae ter quaterve quotannis, ob ingentia diversaque bella, a rege imponebantur, quas *Dicas* appellant, quibus non modo domesticatim, sed viritim, aureum quisque numum pendere cogebatur. Id vulgo, & apud Principem saepius improbavit. Praeter linguae libertatem, qua maximi quandoque viri se tangi sentiebant, factiosa quaedam accessit aemulatio, hujus gratia inter principes exorta, qua regis animus offendebatur, quamvis eum alioquin diligeret & observaret. Commotus tandem rex, aut coercendae libertatis gratia, aut uti dilectissimi exemplo amici caeterorum audaciam Procerum deterreret, hunc, praeter sacrosanctam Metropolitae dignitatem, in carcerem sane conjecit. Sed honestissime per arces regias asservatus, annos sex circiter linguae suae poenas luit.

Urbanus Quaestor carceris periculum vix evadit. Item eodem anno Urbanus quaestor, invidorum obtrectatione, parum abfuit quin carcerem subiret: sed innocentiae, probitatis, ac fidei spectatae ratio, virum integerrimum, regique commodissimum, periculo liberavit. Quin etiam regina, & Cardinalis Arragonius frater, intercessere, ne insontem virum, sine quo rex commode vivere non posse videbatur, indigne livor alienus opprimeret. Id Matthiae vitio quandoque datum, obtrectatoribus delatoribusque fuisse paululum obnoxium, & hinc in amicos plerumque saevitum. Nimia, qua eos beneficentia prosequebatur, & pro delatorum suasu laesa charitas, in criminis hujusce regii causa fuit; atque laesa fides, in exigendis plerumque poenis immodica esse solet.

Ejus laus: Explorata quotidie Urbani probitas, & inaudita cum integritate patientia, item ingenii dexteritas, laboriosum obsequium, & inaudita prudentia, nullum criminibus locum reliquit. Multi illud de Urbano memorant, quod in Hamburgi obsidione accidit. Cum rex pecuniis, & defecto jam exercitu, nimium laboraret, qui maxima supplementa postulabat, ab urbe Buda Quaestorem acciri jubet, necessitatem aperit, & maxima coepta patefacit: postremo nil aliud hominem dimissurus inquit, *Urbane mi, quod nobis opus est, id pro industria, fide, diligentiaque tua, cura, prospiceque, & tu consiliorum triumphorumque nostrorum ministeriumque auxiliumque vale.* Quinquagesimo post die, militum quinque millia in regia castra misit, quos rex, si in Ungaria delectum habuisset, cogere nequivisset. Cum & celeritate, & beneficii magnitudine, opinionem ille regiam superasset: *universa*, inquit, *talem virum Ungaria centum annis fortasse non genuit.* Ex eo tempore tanta in Urbanum regiae pietatis & beneficentiae facta fuit accessio, ut hunc prae caeteris virum amaverit, cunctisque honoribus & commodis excoluerit. Sed e diverticulo revocetur oratio.

Cum rex Pisonium vesaniente bruma venisset, quo exercitum paulo ante praemiserat, hinc a Comite Stephano, favente saevitia hyemis, ad occupandos Viennae pontes, eorumque praesidia; hinc ab his qui Corneoburgum obsidebant, ad capiendam civitatem, excitabatur: uno tamen tempore utrumque praestitit. Proinde xv. Kal. Februarias Pisonio cum exercitu proficiscitur: &, usque adeo increbrescente frigore, ut accensi duodetriginta, prae rigore brumae, coleos amiserint, ad Corneoburgum pervenit. Oppidanos percontatus, anne adhuc sese dedere vellent? nondum tempus esse respondere, missuros ad Caesarem, si aliam opem implorare possint; sin vero denegabitur, civitatem continuo dedituros. Dati super ea re dies aliquot. Interea ne tempus frustra teratur, instaurata obsidione, Danubium, saeva glacie rigentem, sicco pede superat, secum praetorianos equi-

tes

tes & cohortes ducit, Claustroneoburgum proficiscitur. Subsedit hic dies aliquot; mox ex composito, per Danubium, itineris cujusque gravissimi tolerantissimum, ad Viennae pontes quadrato agmine descendit. Ex tribus ibi praesidiis, quae cives imposuerant, duo in insula eo die expugnat: tertium, quod ad caput pontis ex parte continentis erat impositum, quae ad Moraviam spectat, expugnare non potuit; duabus turribus, quas eo die ceperat, praesidia sua imponit. Deinde utroque ponte potitus, & sat eo die fecisse ratus, retro pedem refert. Idem iter emensus, ad Corneoburgum & sua castra revertitur. Desperatis tunc auxiliis, Corneoburgenses, jam inedia absumti, deditionem ultro fecere.

Viennensium duo expugnat praesidia, item pontes.

Corneoburgi deditio:

Capto igitur Corneoburgo, quod Viennae propugnaculum esse videbatur, & impositis ad Danubium utrinque praesidiis, ne quid immitti posset commeatuum: Rex cum viribus universis, ad obducendam arctissima obsidione Viennam, descendit. Die, qua divi Pauli conversio celebratur, a parte quae ad Claustroneoburgum pertinet, ut ex auspicato obsidionem iniret, castra locat: quae vero ad Baden spectat, comitem Stephanum paulo ante metari jusserat. Exactis Paschae solennibus, accitus ex inferiore Pannonia Dux Laurentius, inter caeteros Proceres genere, animo, opibusque praepollens, & a Principe filii loco semper habitus, cum maximo exercitu advenit, & praeter Danubium ab Ungariae parte castra ponere jubetur. A parte Moraviae, quae ad Septentrionem respicit, praerepti dudum fuerant a rege pontes, & potissimus rei frumentariae aditus obstructus. Praesidium, quod in continente supererat, locatis subinde castris, XVI. Kal. Aprilis facta deditione recipitur; & eo quidem die, quo sic insignis fuit solis eclypsis, ut stellae multae conspectae fuerint. Multi quoque illum solis defectum Caesari infaustum fore praedicarunt: nec ab re quidem, quando eo anno, qui octogesimus quintus ultra quadringentesimum & millesimum numerabatur, Viennam, Austriae Metropolim, cum maxima patrimonii jactura, Imperator amisit. Cum igitur ab hujus anni principio, haud inconsultis sideribus & auspiciis, rex Viennam obsidere coeperit, quo infesta Friderico astra esse noverat: huc animum universum intendit, ut indomitam hactenus Pannoni civitatem, praeterea florentissimam & opulentissimam, aut vi, aut inedia domitet. Sciebat enim, si superbissima urbe potiri poterat, id perpetuum victoriae monumentum omnino futurum. A superiori parte proximum urbi castellum erexit, id ipsum caetera castra facere jubet. Suburbana deinde oppugnat, & diripit: eximias, amoenissimasque villas, miles circumpopulatur & incendit. Nemo ex urbe prodire audet, quae innumera multitudine completa, jam fame saevissima laborare coeperat. Defectis plebeiae gulae alimentis, ad impura & interdicta descendere necessitas adegit. In macellis & popinis equi carius opinione veniere; clam nec felibus parsum, nec muribus. Interea rex, nunc suburbia, nunc ab insula Danubii moenia tentare, quotidiana ciere praelia, quandoque circumire solus cum accenso moenia, & cives nonnullos alloqui, mirari milites Principis securitatem. Rex castra sua, quae in superiori parte locaverat, secundum Laurentii ducis adventum extemplo reliquit. Petrum Garay consobrinum fratrem his praefecerat, & se cum aulica manu in Laurentii castra redegit. Nulla umquam cessasse die visus est.

Viennae obsidio.

Eclypsis Solis, 1485.

Inter obsidendum, cum praetorianis copiis ad expugnandum Eberstorphium proficiscitur, matronae cujusdam nobilissimae oppidum, & summa solicitudine sumtuque munitum; quod cum obstinatissimum & nefarium scelus ausum esse vidisset, non indignas ab authoribus poenas exegit. Cum prae moenibus castra posuisset, & in humili domuncula cum Proceribus quibusdam & familiaribus accubaret, emissa ab oppido ferrea glande, paries ex terrestri incrustatione transfoditur, & parum abest quin rex ictu sulphureo transverberetur. Constans & intrepidus ipse perstitit: caeteri praesenti periculo consternati, ubi respirarunt, id malo dolo, & summa perfidia factum mussitarunt. Paulo post oppidum expugnatur, milites praesidiarii in captivitatem militarem accepti, data matronae venia. Hieroslaus, scriba ejus, ac Boemicarum rerum procurator, intentatum regi insidiarum postulatur,

Eberstorph. expugnatio.

Matthiae periculum:

postulatur, & major in dies de hoc suspicio suscitatur. Crimen rex dissimulat, ad Viennam domitandam incumbit, obstruit delatoribus aures, & ad pacatiora quaerendum crimen tempora differt.

Matthias Viennense suburbium capit.

In castra reversus, vineas, turres, crepitantes machinas, ac caetera tale genus muris admovet. Unum e suburbiis noctu vi capitur, incenditur magna ex parte, ubi non mediocrem plebs jacturam fecisse dicitur. Cives hinc omnes animo consternati, quia optimum civitatis membrum interceptum esse conspicantur. Rogatus Caesar, ut his auxilium mitteret: *patiantur*, inquit, *eam Viennenses inediam, quam suum quondam Principem in arce obsessum perpeti coegerunt.* Quin & portis quotidie insultabat hostis, & quam maxime qui in stationibus insulanis versabantur. Vario in Danubii ripa eventu pugnatum. Semel Ungari hac moenibus propius accesserant, sed ab erumpente ex urbe multitudine rejecti, interdicto ponte, cum se in insulam recipere nequirent armati, sub undis humo reptantes, remenso vado in tutum rediere. Laudata nimis militum audacia.

Viennae deditio: Terrae motus:

Viennenses tandem, ab omni auxilio destituti, execrabilique fame adacti, Kal. Junii Matthiae deditionem, haud sine perpetua Caesaris ignominia, fecere. Ingens eo die terrae motus fuit: quo quidem ostento significatum est, regem urbe non diu potiturum, ibique diem novissimum obiturum. Rex ovans, pridie feriarum divi corporis Christi, Viennam ingressus; quem Stephanus Comes Scepusiensis, Petrus Garay, Dux Laurentius, & plerique Boemorum Pannonumque Proceres, in palmata veste sequuti sunt. Postero die Beatrix Regina, occurrente omnium ordinum multitudine, ac turmis equitum, singulari pompa urbem invecta. Ibi, ac in proximis oppidis, milites aestivarunt, refecerunt recrearuntque corpora, longo belli labore defatigata. Urbem omnium rerum copia complevit. Privilegia nonnulla civibus pro voto concessa: sex circiter menses Viennae acti sunt.

Rex & Regina ovantes urbem ingrediuntur.

Neostadium obsidetur:

Interea non omni ex parte cessatum; capta namque Vienna, Comes Stephanus, cum duabus legionibus, nonnullisque Proceribus, Neapolim, Viennensis fane pulchritudinis aemulatricem, obsidere jubetur, ne quid in Austria magni momenti plane superfit, quod suum imperium nuperrime partum interturbet. Ipse cum regina, sine qua nihil domi militiaeque moliebatur, sexto post mense Vienna recessit, Budamque pridie natalis Dominici pervenit.

Matthias Budam redit:

Verum illud quoque memoria dignum esse censemus, quod de ipsius insidiis paulo supra dicere occoeperamus. Rex urbe potitus, ut in proditores, parricidas, & insidiatores quaereretur, edixit; nam insidias ad Eberstorphium sibi tentas obliterare non poterat. In Hieroslaum, comperto indice, primo quaesitum. Scriba regi perquam familiaris capitur, conjicitur in vincula, & in quaestione positus, se clam illius oppidi praefectum admonuisse confessus est, eum obsidionis periculo alio modo liberari non posse, nisi accubantem in proxima domuncula regem glandivomo tormento petat. Item, ne falleretur, ictus locum praesignasse regiae sellae in scopuli speciem. In Viennensi quoque obsidione, sub adulterinis litteris, clam civibus e Moravia Boemiaque commeatus saepe misisse. Paulo post eadem rogatus, dicere, se prae cruciatibus ista fuisse confessum; & ne capitis reus esset, sui conscius, extra quaestionem nihil de confessione affirmare. Hac demum cavillatione uti, equuleo se resistere non posse: item insontem esse, & nihil umquam in dominum de se optime meritum fuisse molitum: demum, mori malle, quam supplicia morte graviora perpeti. Rex, qui facinus sat compertum habere dicebatur, per internuntium & praefectum carceris eum admonuit, &, si veniam postularet, se non denegaturum esse pollicebatur. Contra ille, ne criminis regiae Majestatis reus esse videretur, numquam adduci potuit, ut sibi supplicaret ignosci, capitisque supplicium deprecaretur: capite mulctari maluit, quam ex veniae petitione, precariaque vita, pro confesso haberi, ac tanti facinoris infamiam sustinere. Commotus hac obstinatione Princeps, rite de ea judicium haberi jussit, &, antequam

Hieroslaus, ob structas regi insidias, torquetur.

Fatetur crimen, mox negat iterum:

Veniam precari renuit:

antequam Vienna discederet, convictus ille capitis in forum educitur. Aequis Scribae mortem oculis Viennensis populus spectare non poterat. Multi lictorem clam admonebant, lethali vulnere saeviret in cervicem; at ille, sive ex composito mercede dudum adactus, sive casu, cervicem haud quaquam amputavit, ictum ex media cervicis parte in humerum deflexit. Cum repetere vellet, saxis a populo petitur, in fugamque stricto ense conversus abiit. Hieroslaus, in proximas aedes translatus, e profluvio sanguinis, paulo post animam efflavit. Pandobles, fraternae mortis indignatione, ad Caesarem transfugit. Hic fuit infelicis Scribae exitus. *Pertinax capite truncatur.*

RERUM UNGARICARUM

DECADIS QUARTAE

LIBER SEPTIMUS.

Matthiae igitur, Vienna semestri opsidione capta, cum Budam venisset, creberrimis populorum precibus revocatus, quia regnum absentia regis latrociniis & injuriis infestum sane reddiderat, nihil profecto fuit antiquius, quam crimina purgare, optimis legibus & institutis instaurare rempublicam, quae, legum veterum indulgentia, nimia scelerum foecunditate laborabat. Octogesimus jam sextus annus agebatur supra millesimum & quadringentesimum, cum haec, quae sequentur, Budae rex moliri coepit. Capta namque Vienna, quinque tantum annis ille supervixit, ne diutius, ex terrae motus ostento, victoria potiretur. Inprimis Quaestorem Urbanum, & Emericum Palatinum, quos & amare & observare videbatur, in colloquium admisit: Joannem, Varadiensem Episcopum, supremum ea tempestate Cancellarium, adjecit, ut de indicendo Budae conventu rite decerneret. Quin & Thomam Dragsi, praetorem regni, quem non multo ante tempore Legatum ad Sixtum Pontif. miserat, e sententia cuncta mandata cum summa laude ac magnificentia peragentem, item maximi callidissimique ingenii virum, & ad maxima quaeque negotia natum, praeterea Scythica lingua nimis eloquentem, seorsum alloquitur, percunctatur mores hominum, & de abrogandis jubendisque legibus cum homine verba facit, ut qui multos in Ungaria annos jus dixerat; ex eo, quaecunque opus essent, & quam gravi scelerum mole Pannonia laboraret, intellexit. Demum Senatus habetur: ex Patribus & Proceribus nemo fuit, qui regni mores non abominaretur, & renovandas leges non censeret. *Matthias a suis Budam revocatur, rempubl. instauraturus: An. 1486.*

Quare conventus, quam diaetam appellant, Optimatibus, populis, & Nobilibus, ad Calendas Januarias indictus. Ad statum omnes diem convenere: nec parum quidem temporis absumtum, quando rei moles ita postulabat. Ibi sanctiones editae, ac regia & senatus authoritate munitae: in primis Palatinale judicium abrogatum. Et quando Ungaria in conventus divisa est, quos Comitatus appellant, cuique in flagitiosos latrones, sicarios, & fures, animadvertendi potestas facta: ut, praesidente conventus praefecto, de gravissimo quoque reo, perorata causa, supplicium sumatur. Et palatinales proclamatae, ut ajunt, congregationes, ad declinanda, quae accidere solebant, scelera, interdictae. Octavae, statis temporibus, bis quotannis, non fine judicum designatorum vicariorumve praesentia, indictae. Id ipsum Transylvanis Slavonibusque praeceptum. Ad inhibendam judiciorum aeternitatem lex promulgata, ut omnes causae in quatuor tantum *Diaeta: Leges & sanctiones editae: Octavae: Causarum prolongationes abrogatae:*

tantum Octavis definiri debeant, ultra prorogare non liceat. Causis etiam insinuationum modus impositus. Ad intercipienda litigantium subterfugia, Octavarum tempore prorogationes regiae Majestatis omnibus abolitae, nisi qui vel peregre profecti, vel in castris muneribusque publicis occupati fuerint. His in tribus tantum Octavis indultae prorogationes; in quartis autem causis definire coguntur. Quin etiam absentibus, quibus parentes fratresve domi una viventes fuerint, exceptio nihil illa suffragatur: prorogationes autem falso impetrantibus, vel allegantibus, lingua eruenda proposita. Item, in quoque conventu praeses ejus, ne solus jus dicere videatur, e nobilitate octoviratus decemviratusve magistratum quotannis creare jubet, quibus in tribunali conjudicibus utatur. Munus hoc recusantibus statuta mulcta, & in falsitate deprehensis humanitatis & honoris jactura ex lege tributa est; quando & centum & vigintiquinque aureorum adjecta mulcta.

Nobilium causa: Cum nobiles judicia exerceant, & olim a plebe ipsi judicari solerent, ne praepostere superioribus inferiores in dicendo quandoque jure praeessent, lex lata, ut *Testimoniorum usus:* in causis nobilium potiores e Nobilitate judices crearentur. Testimoniis, executionibusque sacrorum collegiorum & conventuum, modus praescriptus est, & ad Sigismundi regis morem revocatus. Perjuris & falsariis sacerdotibus poena gravis imposita: nam sacro extemplo munere se abdicare debent. Abbates & Praepositi, qui severiori vitae se alligarunt, in testimoniis, caeterisque rebus, a suae religio- *Ecclesiarum visitatio:* nis institutis numquam desciscere jubentur. Episcopis quoque mandatum, ut singula suae dioecesos collegia sacerdotum bis quotannis recognoscant: si abfuerint, per vicarios boni pastoris officium resarciatur. Item consensus & voluntatis evocationes inhibitae, quando corda hominum nemo praeter Deum intueri potest. In publicis quaestionibus agendis pristina consuetudo servata; itidem etiam in evidenti *Quaest. exquendae:* recognitione. In exequendis quaestionibus hic ordo traditus: Si, ex quorumvis relatione, sic querelae, veluti factae fuerint, reperientur, non reus, ut ex more hactenus factum est, se purgare, sed actor suo conjuratorumque suorum juramento, prout rei magnitudo, & ex judiciis deliberatio postulabit, actionem munire debet: & usque adeo, uti, si de illatis damnis agatur, juramentum pro regni more sibi adjudicetur. Quodsi sat probasse videatur, nondum reus potentiae gratia convictus esse dicatur: sed centum aureis, judici & actori aeque dividendis, ipse mulctetur, adversariumque praestet indemnem. Sin autem diversa utrinque testimonia fuerint, tunc judici liberum est, an actorem pro illatis sibi damnis jurare, an reum potius se purgare velit.

Illata vis: De illata vi, qualiter inter actorem & reum in judicio sit agendum, rite praescripsit, & testimoniis approbationibusque inducendis modum instituit. Item etiam & innocentiae tutandae, & his qui vi impulsuve alieno, aut necessitate aliqua peccarunt, prospectum; in quibus, quid justum & aequum sit, judicem observare jubet. Depulsionibus quoque cavit, ne justitia interturbetur, & trinoforenses proclamationes abolevit.

Singulari certamine causam definire, interdictum: Cum Ungaris mos esset, deficientibus utrinque probationibus, in quoque negotio, singulari certamine causam definiri, quod absurdum est, ac caeteris foris inauditum: lex inde lata, & duellaris dimicatio antiquata est. Item edictum, gravissimam quamque causam ad quartas octavas terminari oportere. Nullus etiam e Judicibus, quos Protonotarios seu Magistros appellant, neque praetor, qui his praeest, & regiam majestatem persona refert, extra tribunal, sine collegis, ullam ferre sententiam, aut edicta litterasque ullas emittere privatim potest. Omnium, qui propriam jurisdictionem detrectarant, utque a rege tantum judicari possent impetrarant, privilegia sunt antiquata; praeterquam perpetuorum, ut ajunt, Comitum, qui divorum regum beneficio a caeteris tribunalibus afferti, regali tantum judicio sunt obnoxii. Cavit etiam, ne quid bonorum, malo dolo, aut inique impetraretur: ut bona a regia Majestate collata nemini accipere liceret, donec praefectus, judicesque Conventus, illa alieni juris esse judicarint; si quis bonorum hujuscemodi possessionem vi obierit, Judici, universoque Conventui, repellendi

ejus

ejus potestas data. Quin etiam in donationibus clausulam illam, *de manibus regiis*, quam tanti momenti esse censebant, irritam esse jussit. Item superiores bonorum omnium donationes, quae injuria, & praeter regni morem data fuerint, edicto publico rescidit. Ad coercendam foeneratorum avaritiam sanxit, ut oppignorata bona, quae usus fructus gratia satisfacientibus non redduntur, in primis octavis perorata causa, dominis sine foenore, primaque sorte, reddererentur; quin & pro usurae mulcta, foenerator adversario tantum ultra solvere debeat, quanti oppignorata olim bona extiterint. Querentibus, & proclamantibus, jura possessionum ad se pertinere, quae ad fiscum defectu haeredis recidisse creduntur, juste providit: item etiam regiae donationi adversantibus. Matronarum dotes salvas ac ratas semper esse voluit, sacrarum quoque potestatum & magistratuum auctoritatem, si quid sibi cum nobilitate rei foret, ne actor in reum videretur habere imperium, hac re duntaxat coercuit aliquantulum, ne inconsulta regia Majestate, in Nobiles ex anathemate saevire liceret. *Clausula manuum regiarum: De foenore.*

Cum negotiatores, atque alii, tuto per regnum vagari non possent, ob creditorum saevitiam, qui debitores, aut alios pro debitoribus, in foro sistebant, optime cavit, & utrisque prospexit. Damna quoque Proceribus, & Nobilitati, quacunque per Ungariam iter faciant, sunt inhibita.

Item cuique pediti equitive edictum est, uti commeatus & pabula vendentibus ubique satisfaciant: si vi rapiant, apud Judices Conventus, regiamve Majestatem, poenas luant. Quin & copiae regiae, in faciendo itinere, si quid vi ceperint, praefectus, qui audaciam non represserit, delatus, pro illis cumulate satisfaciat. Item, ne quis soluto jam exercitu, & data missione, in alienis possessionibus immoretur, qua re damnum inferat, ita cautum est, ut quicunque ex militari mora detrimentum acceperint, ab eorum praefectis praestentur indemnes. Quodsi quam in dicendo jure, Conventus Judices, praefectusve, ignaviam neglligentiamve praestiterint, ad regiam Majestatem provocare liceat, illaque laesum indemnem praestare debet. Rogatio quoque in Polonos & Venetos promulgata, qua his nemo bonorum quicquam vendere aut oppignorare potest. Facinorosam quoque clientium audaciam coercuit, sic enim legem tulit: quod si qui clientes, in aliquo munere a patronis constituti, facinora in alios iniqua patrarint, pro his patroni, patefacto scelere, apud Conventus praefectum, laesis satisfacere debeant; sin vero nullo in munere fuerint, sed domi suae patronorum stipendio fruantur, ipsimet apud forum Conventus proprii poenas luant, nullamque opem a patronis accipiant, neque patrono cuiquam his afferre patrocinium liceat. Quin & patronis data potestas, ut clientes, qui alios vi injuriave aliqua affecerint, aliquave facinora patrarint, aut malae dispensationis rei aufugerint, reddendamve rationem administrationis detrectarint, contemto privilegio Nobilitatis, & immunitate concessa, in vincula conjicere, & ad satisfaciendum cogere liceat. Si vero inique captos, conjectosque in carcerem illi caussentur, citato in jus patrono in primis res octavis dijudicetur. Si cliens & familiaris ad alienum patronum transfugerit, servitioque se alligarit alieno, ille mox eum dimittere debet; quod si non fecerit, duplices pro eo poenas pendere teneatur, & in primis res octavis agatur. *Militaris disciplina: Patroni & clientes:*

Ne portoria plus aequo ubique exigerentur, Conventuum praefectos, cum potioribus nobilitatis, recognoscendis viis, pontibus, & aggeribus praefecit. Rusticos, qui antehac ex aliis pagis ductis uxoribus denarios quadraginta portitoribus solvere cogebantur, item tonsores & sartores eadem pendere coactos, ad viatorum portoria longe leviora redegit. Sigismundi regis edictum, olim antiquatum, in usum restituit: ne quis gubernator, praefectusve Provinciae, Palatinusve, in Basilicas, Abbatias, & Praepositruas, a divis quondam regibus fundatas, donatasque, aliquid audere disponereve possit; quando ad regiam tantum potestatem sacra haec dispositio pertineret. Qui furem, homicidam, latronem, facinorosumve quemvis, captum ultro dimiserit, parochiali Judici pro eo homagium solvito, laesisque satisfacito. Villicorum abductores, probentum unius anni apud Conventus prae- *De portoriis* *Villicorum abductores:*

praefectum patronis reddunto; si recusarint, pro eis homagium solvunto: contra patroni, villicos transmigrare volentes, sine vi ulla dimittunto. Qui malo dolo varia causati, villicos remorantur invitos, sex & triginta pro villico quoque aureos expendunto. De Decimis quoque exigendis legitime cautum. Decimatoribus praescriptus est modus: hortus, cellaque vicatim vinaria interdicta. Rustici, qui decimatorium ministerium obeunt, immunes esse jubentur. Decimarum controversias ad regnum, & e Romano foro ad regale tribunal revocavit. Insuper Romanum forum regnicolis omnibus, item Optimatibus, Pontificibus, Praepositisque, interdictum. Decimarum judicium regiae tantum Majestati conservatum. Potestati quoque regiae jus praescriptum est, ne quem ex prima querela delatione, Procerumve consilio, damnet, aut ignominia & perfidiae crimine notet, donec a Conventus praefecto, ejusque nobilibus, rem veram liquido fuerit edoctus.

Decimatores.

Romanum forum.

Regiae potestatis limites:

Perfidorum poena:

Adversus perfidos, infideles, ac sceleratos, sanctio quoque non magis gravis, quam mitis, edita. Reos violatae regiae fidei dies tantum quindecim, sine mala fraude, domi tenere: interim pro iis supplicare, innocentiam tueri, item ad regem tuto adducere abducereque quisque potesto, ultra non licito. Quicunque adversus ausus fuerit, reipublicae hostis habetor, domus & fortunae ad aerarium rediguntor. Fures, sicarios, homicidas, latrones, incendiarios, alienarumque literarum & monetarum adulteratores, domi nemo excipito: qui exceperit, querenti Conventus praefecto Judicique tradito. Qui facinora defenderit, contrave fecerit, domus & fortunae fisci extemplo funtote. Qui pro his arma sumserint, quas illi debent poenas expendunto. Fodinas auri argentique, item salis, aliorumve metallorum, quae in privatis possessionibus reperiuntur, rex citra compensationem aequam non accipito: si nihil rependere voluerit, earum jus omne, fructusque, domini possessionum esto. Tribunal Comitum Zagoriae, ad Varasdinum, antiquatum: Conventus hujusce incolae Sclavonum Procerum tribunal petere jussi sunt. De his qui homicidium ex dedito studio patrarunt, ita sanxit: quicunque hominem interfecerit, capitalis esto; si aufugerit, ubicunque deprehendetur, ex regni consuetudine, Conventus ipse praefectus judicesque de eo poenas sumunto. Si vero non ex industria, sed forte fortuna, ex inopinatove quem necaverit, reo caesique cognatis componendae causae potestas esto. Ad quodque tribunal, quicunque convictus erit, extemplo adurgente judice, (si recusarit,) judiciorum onera, & litis expensas, ex more rependito. Ad inhibendas futiles frivolasque appellationes, edictum, quicunque ad Majestatem regiam provocarit, si succubuerit, geminatas litis expensas, geminata quoque judiciorum onera pendito, omnisque remissionis expers esto. Qui autem injusta judicia queritur, haudquaquam irreverenter ad Majestatem regiam, Palatinum, praetoremve provocato: si cesserit succubueritque, eas, quas illi damnati debuissent, poenas expendito. De convictis in judicio capitis, Ludovici regis edictum instauravit. Id tale fuit: convictus quisque capitis in judicio, mox a judice in vincula conjicitor: dies tres concordiae gratia detinetor: re incomposita in adversarii manum traditor, ut legitime ab eomet poenae exigantur, quae a corpore cum rebus in eo deprehensis jure dari possunt: in uxores, liberos, sorores, cognatos, possessionesque, nihil ultra animadverti possit: si Judex concordiam patrarit, omni judicii emolumento in hac re careto. Illud quoque adjectum relegi: filius pro paterno facinore, nec corpore, nec re, poenas ullas luito. Viris sacris, religionive addictis, absque privilegio regio, regiae Majestatis possessiones ullas tenere non liceto.

Fures, sicarii, &c.

Homicidae voluntarii:

Appellationes futiles:

Convicti in judicio.

Qui sedem judiciariam violarit, mox aureos centum expendito. Per Conventus omnes, qui juri dicendo praesint, disponuntor. Haud inconsulto Senatu rex praefectos, ex proprio quemque Conventu, deligito, qui una cum Judicibus e nobilitate creatis jus dicat. Nemo eques pedesve templorum ostia perfringere, aut quicquam hinc rapere audeto. Si qua sacellis vis illata fuerit a milite, praefectus turmarum cohortiumve pro his poenas dato, possessionesque illius aerario

cunctae

cunctae cedunto. Si rerum inopia jusserit, accito statim pagi judice, sacerdoteve, condita in templo cibaria, praestituto aequo pretio militi venduntor.

Avaritia Presbyterorum repressa: In coercenda Presbyterorum avaritia, edictum Caroli regis, de sepulturis, restitutum, quod tale est: Archidiaconorum & Plebanorum nemo, praeter usitata funeralia, ultra quicquam exigere pro sepulturis audeto: si exegerit, sacris ex templo beneficiis abdicator. Item imperatum, ut communes cujusque Conventus impensae, e collata pecunia persolvantur: item, ut neutra litigantium pars, armata, judiciale forum adeat. *Mercatus inermes:* Quin & nundinas, mercatus, ac fora, inermia Matthias esse voluit; ut judicia tuta integraque servaret, edixit. Quicunque Optimatum Nobiliumve, praefectum judicii, vicariumque ejus, in dicendo jure ac exequendo impedierit, infidelis esto. Qui servos villicosque habuerit, qui judiciorum officium interceperit, eosque quamprimum in manum praefecti non tradiderit, centenis aureis mulctator.

Judices ordinarii: Judices ordinarios legitimosque definivit: ut puta Palatinum; Praetorem, quem Judicem Curiae nominant; Secretarium, ut ajunt, Cancellariumve. Praetor autem, post Palatinum, praesentiam regiae Majestatis refert: ipseque cum Protonotariis dicendo juri praeest. Alios autem, veluti Tavernicorum Magistrum, & Vaivodas, ut ajunt, Banosque Sclavoniae, inter ordinarios regalis fori judices adnumerandos esse non censuit. Quicunque temere inaccersitusve istorum curiam intrarit, centenos auri numos solvito. *Caussidici ad XIV. lites restricti:* Caussidicis quoque caussarum numerus praefinitus: quippe quibus, supra quatuordecim hominum lites suscipere non licebat. Qui autem privilegia populatione, raptu, incendiove amiserit, ad sexagesimum usque annum gestarum rerum, nobilium testimonio comprobationeque, uti liceat. Praeterea illud: nemo judex injuratus suum munus obito. Praescripsit etiam jurisjurandi formulam. Praestitutus quoque redimendis capitularibus conventualibusque literis, atque etiam curialibus, ut ajunt, modus est. Sed de legibus novisque sanctionibus hactenus.

Veterum reg. & Matthiae vita domestica. Verum enim vero, non modo novas leges ac edicta tulit, sed vivendi mores Matthias, Beatricis adventu, sane mutavit. Pannonibus regibus mos erat, cum Proceribus & nobilitate familiariter vivere, aditum negligentius asservare, multas mensas sternere, inter Optimates amice discumbere, inter prandendum patere fores, mendicos rogatores admitti, congiario eleemosynam impertiri, faciles omnibus aures adhibere, secundo utplurimum pane vesci, omnibus vel miserrimae fortunae hominibus regis aditum patere, vivere incultius, ne humilia quidem fastidire atria, insanos sumtus in clarissima bella erogare, magnifica contemnere aedificia, domi parsimoniam, foris magnificentiam & liberalitatem amare, populare praestare ingenium & benignum, his demum moribus omnium sibi gratiam conciliare. Priscorum ergo regum vestigia sequebatur; quin & comitate, industria, & ingenii dexteritate, in quoque officiorum genere praestabat, ne plus gestarum rerum magnitudine, quam vitae imitatione, eorum quemquam praestantissimum adaequare videretur, ne dixerim superare. Ad promerendam procerum ac militum benevolentiam, sua liberalitas, clementia, popularitas, & beneficentia promtum effecerat, ut a cunctis ex animo coleretur. Cum Optimatibus & praefectis militum ita quandoque domestice versabatur, ut suavissima hac consuetudine sibi omnes obstringeret.

Nullo benignitatis & liberalitatis officio poterat expleri. Non solum proceres, nobilesve milites, officii gratia, sed gregarios quoque visitavit. In castris aegrorum charitate contubernia lustravit, saepe languentes propria manu pavit, jentaculaque porrexit: hortabatur ad convalescendum, increpitabat pusillanimes, & desperatos consolabatur: saepe in acie vulnera obligavit. Et hoc igitur officii genere mirificam omnium fidem sibi comparabat. Quin etiam gloriabundus saepe retulit, se Nicolao, Bosnae regi, cum per officium visitasset, aegrotanti pedum digitos interfricuisse. Item amicorum saeva nausea laborantium, inter visitandum perhumane succurrisse, ac veluti regiae dignitatis immemor & expers, stomacho fluctu-

fluctuantis caput sustinuisse. Omitto sales, quibus defectos obfirmabat animos, & mortuos ab inferis revocabat. Inter amicos quandoque licentiore symposio, & comessatione lautiore, usus est, ut curas abigeret. Cum Mysiis, & Rascianis, cum Boemis & Alemannis, cum Ungaris & Cumanis, juxta versatus, domi militiaeque negligenti corporis custodia usus: fides tamen omnium, & quam maxime militaris, id effecerat, ut publica ipse cura & solicitudine muniretur. Pro stipatoribus, omnes certatim corpus ejus, pervigili quisque custodia, asservabant.

Nulla domi gemmata pocula, nec chrysendeta myrrhinave, nullis atria aulaeis vestita: nullus, vel si quis, raro videbatur, & ipse quoque incultus ac rudis apparatus; sordidae in quadrata mensa mappae, cultus omnis ad equos & arma translatus. Ibi aurum, gemmas, & argentum gestare moris erat, item excolere comas, gemmata serta gestare, habitu lautissimo uti, qui trabes Romanas exsuperet, caeteras parum artes curare.

Mutata haec Beatricis adventu. Postquam autem regina venerat, mensas, & vivendi modum excoluit. Fastidita domorum humilitate, magnificas coenationes, exculta triclinia, aurata cubicula introduxit, regem a popularitate revocavit; janitores foribus apposuit assiduos, intercepit faciles aditus, regiam Majestatem ad servandum longe ambitiosius decorum redegit. Statis regem temporibus in auditorium prodire, ac jus dicere monuit. Scythicis Italicos mores inseruit, & latinis quoque epulis oblectavit. Varias, quibus olim carebat, artes, eximiosque artifices, ex Italia magno sumtu evocavit. *Omnia tunc sastuosa.* Quare pictores, statuarii, plastici, caelatores, & lignarii argentariique fabri, item lapidicidae operarii & architecti, ex Italia conducti, infanaque his impensa salaria. Divinus hinc cultus adauctus, aedicula regia, accitis e tota Gallia Germaniaque cantoribus, exculta; quin & olitores, cultores hortorum, agriculturaeque magistri, ex Italia educti, qui caseos etiam Latino, Siculo, Gallicoque more conficerent, evocati. Adjecti quoque histriones & mimi, quibus regina nimium indulsit; item monaulae, utricularii, choraulae, ac citharoedi. *Matthias litterarum patronus:* Invitati etiam muneribus Poetae, Rhetores, & Grammatici, qui falsi opinione sua, miseriores longe Musas, quam adduxerant, in Italiam reduxerunt. Has omnes Matthias mirifice coluit aluitque; Pannoniam alteram Italiam reddere conabatur. Viros quaque arte praestantissimos undique disquisivit, conduxitque. Astronomos, Medicos, Mathematicos, Jurisque consultos, dilexit; ne Magos quidem & Nigromantas abominatus est: nullam artem contemsit umquam.

Contra Ungari, politicae culturae ac deliciarum expertes, haec omnia aegre ferre, insanos damnare sumtus, regiam Majestatem quotidie incusare, quod pecunias ludibrio haberet, vectigalia, ad meliores usus instituta, in res futiles vanasque erogaret, a priscorum regum parsimonia & frugalitate desciceret, patrios & severos mores exueret, aboleret antiquos ritus, & ad Latinas imo Gotalanicas delicias, effoeminatosque mores, plane transfugeret. Mussitare quoque, nimis uxorium, & externos non modo aurum, sed Principis indulgentia universum quotidie regnum populari: multa quoque obloqui, & in malam partem accipere. At divus ille Princeps, omnium bonarum artium parens, & fautor ingeniorum, Ungaricos vulgo mores damnare, rusticitatem Scythicam & incultam vitam publice taxare, inhumanos passim ritus abominari, urbanitatem sensim introducere, Proceres cum Nobilitate ad politicum cultum hortari, jubere domos pro facultate magnificas erigere, vivere longe civilius, ac sese mitius cum peregrinitate gerere, quam ante praeter omnium opinionem abominabantur. Ad haec igitur omnia, exemplo suo inprimis, omnes invitavit.

Budensem arcem excolit: Budensem arcem, ubi praeter magnifica Sigismundi aedificia nihil spectatione dignum erat, excolere adorsus est: retractiorem aulam nimis exornavit, quippe qui a Danubii parte aediculam statuit, hydraulicisque organis, item sacro fonte duplici, marmoreo & argenteo, decoravit; collegium adjecit honestissimum sacerdotum; *Bibliothecam erigit:* supra Bibliothecam statuit, mira utriusque linguae foecunditate completam, cultus quoque librorum luxuriosissimus. Ante hanc cubiculum est in absida curva-

curvatum, ubi coelum univerſum ſuſpicere licet, qua ſpectat ad Auſtrum. Palatia erexit haud parum a Romano luxu differentia, ubi laxa triclinia, procita cubiculaque ſuperbiſſima, item laquearia ubique varia & aurata, multa inſignium varietate diſtincta, poſtes inſuper emblemate conſpicui, inſignesque camini, in quorum faſtigiis quadrigae, ac multa Romanorum ſtemmata ſunt ſculpta; infra hypothecae, theſaurique, ad ſolis exortum variae coenationes & cubicula, quo altioribus ſcalis & ambulacro ſane ſubitur. Buleuterium hic, & diaeta. Cum ultra proceſſeris, variae manſiones in excelſam abſidem convexae: hybernacula aeſtivaculaque multa, item heliocamini, & auratae zetae, praeter haec alta abditaque ſecreta, argentei lecti, argenteaeque cathedrae. Ad occaſum, vetuſtum opus nondum inſtauratum: in medio area veteri porticu circumventa, quam duplicia coronant ambulacra, quorum ſupremum, novoque palatio praepoſitum, qua ad ſumma triclinia conſcenditur, duodecim ſigniferi orbis ſideribus inſigne, non ſine admiratione ſuſpicitur, teſſellata vermiculataque ubique pavimenta teruntur, nonnulla encauſtica ſunt: caldariae paſſim frigidariaeque cellae, hypocauſta in tricliniis mammatis tegulis obtecta, quae non modo colorum pulchritudine, ſed animalium conſictorum varietate conſpicua. In ſubdivalibus, e conſpectu pedeſtres tres ſtatuae, ex alto, non inermes, adeuntibus objiciuntur. Galeatus in medio Matthias conſtitutus, haſta clypeoque innitens, cogitabundus: a dextra pater, & ſubtriſtis a laeva Ladislaus. In medio ſubdivalium fons aeneus, marmoreo lacu circumventus, cui Pallas galeata ſubcinctaque imminet. Ad aulae hujus aditum in anteriore ſubdivali, quod multo laxius eſt, hinc & hinc duae conſtitutae ex aere ſtatuae nudae, clypeo, ſecuri, enſeque juxta minantes; ad baſin circumſculpta ſunt trophaea. In hac igitur quadrata area, ante Sigismundi atria conſtituta, vetus a latere palatium inſtaurare coeperat, quod ſi praeſtare potuiſſet, plurimum de ſuperba vetuſtate referebat. Geminas huic ſcalas adjecerat, porphyrio marmore, aeneisque candelabris inſignes. Ex eodem lapide geminas huic januas ſuperſtruxerat, quas aenei poſtes, & affabre facti, Herculeisque laboribus admirabiles, & non minus a tergo quam a fronte ſpectabiles, exornabant, quibus illud Antonii Bonfinii Epigramma mandavit incidi:

Splendida extruit aedificia:

Statuas erigit:

Atria cum ſtatuis ductis ex aere, foresque,
Corvini referunt Principis ingenium.
Matthiam, partos tot poſt ex hoſte triumphos,
Virtus, Aes, Marmor, Scripta, perire vetant.

Auctor. Epigramma:

Contignationes huic inſano ſumtu deſtinarat, quibus laquearia aurigantes per aethera Planetas continerent, erratileſque curſus miro ſuſpectu referrent. In fronte ſubgrundiis tectorum triglyphos ſubjicere decreverat, & qua poſſet arte conſpicuum opus efficere. In fontem regiae, per octo fere ſtadia, pixidatis tubis, fiſtuliſque plumbeis, aquam ſubduxerat. Sigismundi ambulacrum, quod totam fere arcem ambibat, ne pari quidem ſumtu proſequi coepit. Ille aeternitatis deſtinatione, hic temporaria in ambulacro mora aedificavit. Laxos longoſque ibi tractus inſtituit, ſpecularia quoque multa, item atrium murorum minis impoſitum, ex lignario opere confectum, ubi triclinium, cubiculum, praeterea apodyterium, & paulo retractius lucubratorium graphiariumque locum praefecit; ſed inventum veſanam ruinam in Danubium minari videbatur.

Extra arcem, in proxima convalle, horti ſubjacent amoeniſſimi, marmoreaque villa. Hujus propylaeum columnis teſſellatis imbricatiſque circumdatum, quae aenea candelabra ſuſtinet. Triumphales ſunt villae poſtes, & triclinium cubiculumque cum laquearibus & feneſtris usque adeo ſpectabile, ut lautiſſimam antiquitatem propius accederet. Qua ſpectat in hortos, porticus ſubeſt: in hortis labyrinthus, ex arboribus conſitis inſtitutus; inſuper aviaria, e peregrinis noſtratibusque avibus, quae ferrea retia coercebant. In aviariis quoque arbuſta, fructiferaeque arbores, & nemus, item xyſti per ordinem digeſti, variiſque arborum generibus circumvallati; inſuper crypto porticus, prata, lithoſtrata, piſcinae. Turres

Labyrinthus:

res quoque coenaculis ac pergulis obductae, in quibus coenationes cum vitreis specularibus usque adeo jucundae, ut nihil putes amoenius. Argentatis villa tegulis contecta. Quin & in ulteriore Danubii regione, in Pestano agro, ad primum lapidem, suburbanum habuit, ne minore quidem amoenitate delectabile, ubi a curis animum relaxare mos erat. Item in Budensi agro alterum sibi erat suburbanum, ad tertium lapidem, ubi sylvestrium ferarum amplissima sane vivaria spectabantur; magna quoque hic cicurum copia. Ad salinarium erat tertium, non procul ab urbe Buda.

Horti Pestani:

Suburbana varia.

Albae regalis aedificium.

Sed quis ea pro dignitate referre poterit, quae ad regalem Albam in divae Genitricis Basilica moliebatur, ubi sacrorum sunt monumenta regum: totam enim non modo instaurare, sed multo praestantiorem efficere conabatur; & praestitisset eximius ille Princeps, ni mors immatura e medio sustulisset. Magnam inprimis aram, longe pristina laxiorem, fundare adortus est, ut hic sibi patrique Mausoleum constitueret. Huc etiam Elisabethae, parentis pientissimae, corpus, non multo ante vita defunctae, transtulit, ut parentibus hic & fratri, sibique sacellum dicaret. Opus artificiosae testudinis, ac eminentissimae, e quadrato lapide inchoatum, quod in convexa absida jam consurgere coeperat, totque circum fornicibus obstructum est, ut acerrimum quodque superet ingenium; & quando in palude situm est, altissima jacta habet fundamenta. Tam insanum igitur molitur aedificium, ut hoc duntaxat uno caetera superiorum regum opera obscurare videatur.

Aedificia ad Vicegradum.

Ad Vicegradum, priscorum quondam regum arcem, in editissimo loco sitam, subjacentem regiam sic amplificavit, sic hortis, vivariis ferarum, & piscinis excoluit, ut aedificiorum superbia alia quoque superare videatur. Apparatus hic Attalicos, & laxa triclinia, ambulacra tectorio opere candidissima, & fenestras superbissimas cernere erit. Hic horti fontesque pensiles, qui porphyrio marmore, aeneoque solio culti sunt.

Tata arx.

Si ultra progrediaris, *Tatam* offendes, quae, meo sane judicio, caeteris arcibus anteferri in tanta brevitate potest. Hic enim e perpetuo crassoque aggere convallium aqua sistitur, stagnat, ac lacum jugem septenorum fere millium passuum efficit. Pistrinae ad emissorium aquae frumentariae, ex ordine novem, quae arci sane cohaerent, & numquam bello auferri queunt. Arcis forma in astragali speciem, duplici muro, propugnaculo, & fossa munita: brevis inter porticum area, quam auratae coenationes, magnificaque cubicula circumstant; laqueatae contignationes, multo auro caelaturaque conspicuae. Emissae lacu aquae saepe resilitur, & piscinas haud invita facit innumeras, magna luporum & carponum copia. Duo utrinque pagi non ignobiles, duaeque Basilicae. Circumstant saltus quoquo versum patentissimi, qui ne mediocrem quidem ferarum copiam alunt. Non procul hinc a Danubii ripa, Romanorum legionis vestigia pleraque supersunt, quae adhuc prae loci amoenitate, & feracitate soli, latinae gentis coloniam vocant.

Comdrom: Paulo supra, ad caput insulae, *Comdrom* conspicitur, spatii sane laxioris, cui subdivalia patentiora, capaciora triclinia, & diversa ubique laquearia, gravissima quidem impensa constructa. Bucentaurus quoque, ad velificandum Danubium, ex ligno constructus; in atriis simulacrum, ubi triclinium, procoeton, & cubiculum, ubi Andronitis, & gynaeceum, inter puppim & proram late compactum.

Viennam exornat.

Praeterea Vienna capta, pensiles in arce hortos, heliocaminos, marmoreosque subducta aqua fontes fecit. Frigidariae caldariaeque cellae in pensili solo confectae. Inferius quoque hortos excoluit, caveae aviculaerum, & aviaria, ferreis retibus obducta: factum in secessu nemus, topiariaque, ambulatoriae circum porticus, vitium textura convexae; supra moenia produxit ambulacra, ad spatiandum nimis idonea. De faciendo in Danubio ponte, (& si per vitam licuisset, fortasse praestitisset,) Trajani Caesaris invitatus exemplo, qui prope Senderoviam marmoreo Istrum ponte trajecit, cujus nonnullae adhuc pylae supersunt, cogitabat. Addebat animum Architectura, quam tribus sane mensibus Antonius Bonfinius

nius in latinam e materna lingua traduxerat. Caetera, quae per arces regias & Basilicas exaedificari fecit, operae longioris esset rite enarrare.

Praeter haec ad Joannis Corvini, filii sui, qui nondum puerilibus annis excesserat, educationem animum advertit. Nam cum annos decem domi militiaeque semper cum regina fuisset, & ne passum quidem a suo latere dimisisset, (quare uxorius a plerisque reputatus est,) nullamque ab uxore prolem tulisset, ad hunc unicum spem omnem intenderat. Hunc, si liberi defuissent, regno praeficere studebat. Alliciebat ad hoc animum, & spem augebat, pueri liberalis effigies, & indoles generosa. Patrem enim non solum ex omni parte, verum etiam Corvini avi oculos referebat, quibus nihil umquam serenius visum esse ajunt. Eadem cum patre facies, eademque manus, os, obtutus, frons & nasus: caput, uti illi, sine menda, in circumagendis oculis motus gravis & tardus, cui non hac atque illac lancinare oculos, neque his levissime micare, sed aspectu, motu, gestuque corporis, regiam quandam praeferre gravitatem, quam in consiliis ac verbis aeque servare videbatur. Intrepidus & liberalis huic erat aspectus, plus gratiae praeferens & venustatis, quam severitatis & tristitiae. Desperatis deinde liberis, Matthias augendam ejus & dignitatem, & authoritatem, naturae esse jure reputavit. Cum, ut futurum decet Principem, educasset a puero, ut spectatum cunctis redderet, & quanti fieri vellet ostenderet: in dicendo saepe jure ad dextram considere jussit; item cum sacris operabatur, solenniave celebrabat, aut utriusque Caesaris, Romanive pontificis, caeterorumve regum potentatuumve Legatos admissurus erat in Senatum, ad dextram semper filium collocavit. Quin & officii regii gratia, hujus opera saepe usus est. Quoties solenne convivium, aut principibus, aut Oratoribus eximiis editurus erat, strata regali mensa, sub praetextu aegritudinis, quae dudum incesserat, saepe pro se filium accumbere jussit. Contra ille pro patre decorum rite servavit, & prudenti argutoque colloquio convivarum opinionem, ac aetatem profecto superavit. Verba quandoque sic gravia subjecit, ut non minus oratio, quam similitudo oris, verum & dignum filium patre indicaret. Maximas hinc in dies sibi clientelas & amicitias comparavit, a paternis amicis admonitus, gratum & promtum apud regem patrocinium exercere coepit. Quare majorem in dies a proceribus, nobilibus, & provinciis, favorem sibi conciliavit: pro nemine umquam frustra supplicavit. Contra pater, ut majoribus quotumquemque Pannonem beneficiis obstringeret, supplicanti filio nihil umquam abnuit. Item, ut regiae prospiceret orbitati, de honestissimo conjugio cogitavit. Admirabatur jam adolescentis ingenium, quem inter loquendum numquam incautum offenderat: observabat mores ejus, & pervigiles clandestinosque custodes speculatoresque adhibebat, qui explorata cuncta referrent. Non citra stuporem quandoque in castris consuetudinem ejus cum manipulis intuebatur, & ad promerendam legionum gratiam dexteritatem. Deplorabat secum pueri fortunam, qui, quicquid natura largius indulserat, & jus dederat humanitatis, a severa nonnullorum censura opinioneque, post mortem suam ademtum iri praevidebat. De renovatis regiae moribus, de aedificiis, & Joanne duce Corvino, loquuti, hucusque vagati sumus, ne ista quoque, memoria non indigna, ingrato silentio omitterentur. Nunc ad institutam gestarum rerum seriem redeamus, ne plus aequo vagari videamur.

Joannis Corvini educatio:

Post captam Viennam, annos quinque Matthias, uti diximus, supervixit, de quibus una dicemus, ne annorum supputationem toties facere cogamur. Cum habito Budae frequentissimo conventu, rempublicam optimis legibus & institutis instaurasset, mox delectum habuit, legionibus supplementa dedit, & reparato exercitu, una cum filio Beatriceque regina, primo tempore ad expugnandam ulteriorem Austriam proficiscitur. Pisonium primo ventum est: aliquot ibi dies acti, dum literis clandestinisque internuntiis, nonnulli reguli proceresque faciendam deditionem suaderent. Praemissis deinde copiis, Zistersdorfium obsidetur, oppidum sane non ignobile, quod rex sine magno negotio in fidem accepit. Motis hinc castris, Lavam recta concessit. Civitas est ad Moravam amnem posita, ob-

Expeditio in ulteriorem Austriam:

Zistersdorfium & Lava capiuntur:

longa quidem, & quadrata, cui ad caput arx est, non parvo artificio munita, in medio Basilica, moenia vero crassa altaque, ac duplici fossa & aqua completa; duplici quoque muro, item aggere valloque munita, quem infestis cuspidibus perticae contexuere, a latere paludes attingunt. Conspicatur urbem obsessam facile capi non posse, nisi aenea moenibus hinc & hinc tormenta admoverentur, quae, completa fossa, ponteve substructo, militibus aditum patefacerent. Quare in primis, qua spectat ad Pisonium, castellum pro porta erigit amplissimum, quod aggere, fossa, valloque circumvenit, ne facto oppidanorum impetu capi posset; ibique machinas rite disponit, quibus moenia obtererentur. Ab aversa parte, qua Znaimam prospicit, Moraviae urbem, id ipsum facit, nec intactam quidem a capite arcem praetermittit, quando non infirmo praesidio Lavam munitam esse noverat.

Matthias Vladislaum R. Boem. in Ferdin. Imp. sollicitat:

Dum urbs inclementer utrinque quatitur, dimisso exercitu, ad diaetam, ut ajunt, in Moraviam contendit, quam ad Iglaviam, ex composito cum Vladislao Boemiae rege, praestituerat. Ad labefactandas enim Austrialium vires, & frangendam Imperatoris pertinaciam, nihil commodius esse censebat, quam Boemicum regem, bellicosissima gente pollentem, sibi conciliatum habere. Nulla enim auxilia, praeterquam Boemica Germanicave, Caesari promtiora esse videbantur. Quin & verebatur, quod antea semel acciderat, ne instituta cum Vladislao amicitia Caesarea arte dirimeretur; ne bellicosum juvenem, & ad clarissima quaeque facinora natum, magno stipendio conduceret, inque suam adduceret invidiam. Quod si Fridericus Imperator, exuta aliquantisper avaritia, fecisset, numquam Pannones Austriam occupassent. Verum haec humana labes, quae mortalium animos sensim illabitur, ita caeteras virtutes enervat exploditve, ut non modo populum, sed provincias amplissimas, in gravissimas calamitates plane conjecerit. Nihil enim consilio suo obversari posse, si Boemum regem habeat, Matthias intellexit. Indicto jam tertio conventu, in Moraviam cum regina gnatoque Joanne proficiscitur, ut confirmata cum Ladislao amicitia, tutius cum Imperatore deinde bellum gereret. Multi, mandato regis, Oratores eum sequuti, qui eo tempore forte convenerant: inprimis Neapolitani regis, & illustrissimi Ferrariae Ducis, cui ab indomita fortitudine Herculi nomen erat. Conventus frequentissimus Iglaviae jam habetur, quo utriusque regni principes cum regibus convenere. Repercussum hic est ex sententia foedus, & pristina confirmatur amicitia. Vladislaus, a Matthia magnifice donatus, gemmata muneri data galea, adjectumque oppidum. Innumerae quoque a regina vestes auro purpuraque contextae, addita etiam regalis multa suppellex, ut societatem digna munera confirmarent. Compositis hic rebus, alter in Boemiam, ad obsessam Lavam alter se recepit. Secundum regis adventum, praefecti castrorum jam de conferenda cum oppidanis manu consultabant, quando tormenta in plerisque locis moenia obtriverant, & aditum hosti satis amplum patefecerant. Regem duntaxat exspectarant, ut dexterioribus praelium auspiciis inirent. Cum ordines forent ubique dispositi, ut pugnae signum acciperent, inducias in triduum oppidani postularunt, ut interea de pace agerent. Rex haud invitus postulata concessit, uti commodius utrorumque saluti consuleretur. Postero die, prodeuntibus e Lava legatis, de conditionibus & facienda deditione agitatur; tertio res transacta, & civitas a rege in fidem accepta.

Iglaviae Matthias foedus cum Vladislao confirmat:

Retia, sive Reez, deditionem facit:

Capta Lava ulterius castra mota. Cum Moraviae, provinciae suae, fines attigisset, Znaimam venit, ubi dimissa regina, caeterisque Oratoribus, ipse cum Corvino duce ad obsidendam Retiam properavit. Triplex in eo bello illi fuit exercitus, veluti ubique in gravissima quaque expeditione mos fuit: primus Ungarorum, Boemorum alter, tertius Rascianorum, qui totus in vexillationes & velites digestus erat. Trinis eam civitatem castris obducit, ut obfirmatam validissimo praesidio citius expugnaret. Haec inter faciles montes resupinata jacet: turribus circum, propugnaculis, altissimaque fossa est obducta, nec fine machinis aeneis capi poterat, quare magna in moenibus jactura facta. Obstinatius oppidani a principio restitere, die noctuque in castra erumpere sunt ausi, & tunc maxime, cum excipiendi

piendi commeatus tempus erat. Tumultus saepe, ac rixa potius, quam praelium fuit. Sed cum semel custodiae se negligentius agerent, illique ad excipienda quaedam auxilia ex urbe erupissent, incauti ex equitibus nonnulli occurrere, qui, cum strenue pugnarent, ab hostibus circumventi, fortiter occubuerunt. Valachus quidam, regi charissimus, qui excitato tumultu primus occurrit, primusque hostium impetum ac solus excepit, cum acerrime pugnaret, tribus caesis, lethali vulnere confossus est, & ad suos aegre se recepit; insequenti die animam efflavit, a rege admodum deploratus. Ad declinandas Alemannorum insidias, rex arctius urbem obsidendam esse statuit, graviores circum machinas apposuit, quibus turres & moenia quaterentur; quin & cuniculos adegit, quibus eam tutius capi posse reputabat. Id ubi cives intellexere, de facienda deditione cogitarunt, & paucis post diebus, formidata hostis iracundia, urbem dedunt. Retiani perhumane in fidem accepti. Ad Eggenburgum deinde castra mota sunt, & urbs gravissima obsidione circumventa. *Eggenburgi obsidio.*

Interim rumor effunditur, Gallorum oratorem adventare, & esse propius: itaque regis edicto multa procerum pontificumque agmina obviam prodeunt, & honestissimi equitum ordines in occursum effunduntur. Singulari pompa is excipitur, & postquam in castris cum rege colloquium est habitum, Retiae apud Beatricem, cum caeteris Oratoribus, honorifice subsedit, donec capta urbe, Viennam hybernatum cum rege proficisceretur. Ad ineundum contra Maximilianum, Friderici Imperatoris filium, foedus, ipse venerat, Burgundiae ducem, & acerrimum regis Galliae inimicum; quo nihil utrique commodius esse poterat. Nam cum ille in Belgis ageret, ac pater in Noricis a Pannone vexaretur, duplici bello distractus, neutrum e sententia gerere posse videbatur. Intercedebat Matthiae cum rege Gallico foedus & affinitas, quandoquidem Beatricis mater eum regem propius attingebat. Percussum igitur ex composito inter Ungarum Gallumque foedus, & fraterna est inita societas, quam mutuum commodum & consuetudo conciliarant. Stephanus Crispus, vir liberali ingenio, fausto aspectu, & singulari eloquentia praeditus, Oratori honestando comes & procurator, propter suavissimos ejus mores, a rege datus. *Ad Matthiam Gallorum Legatus: Foedus cum eo contra Maximil. Burgund. percutit.*

Rex ad expugnandum Eggenburgum subinde animum advertit. Urbs est inter inaequales sita locos, & circumventa monticulis, & ipsa quoque in monte sita, laxis circum piscinis obducta. Ab adversa parte arx non infirma, & qua consurgebat in monticulum, ampla & alta fossa, item perpetuo muro, vallo, aggereque, ac mira turrium frequentia protegitur. Ad utramque portam geminae consurgunt turres, ac solidae, quae facile obteri non poterant. Impositum huic validissimum sane praesidium fuit. Tentata pugna, oppidanorum fabricis multi cecidere; quin & in castris incauti plerique caesi, admotis ex ira plus quam hostili more tormentis. Solida, quae stabat prae porta, turris, propugnaculi loco, crebris machinarum ictibus obtrita: a latere pars moenium in vastum diruta, qua congelatis insano rigore piscinis, magnus in urbem patebat aditus. Instanti periculo consternati cives, vix regem exorarunt, ut in fidem acciperentur. Duodequadragesimo demum die urbs in ditionem regis pervenit; subinde mota fuere castra, praesidium cum impedimentis libere dimissum. Postquam Eggenburgenses in fidem Pannonis concessere, regina per Drag Bertoldum, cataphractorum equitum praefectum, & Ladislaum Moritz, collegam ejus, a rege accita, cum honestissimo equitatu Eggenburgum ovans invecta est; quam ubi rex ad primum lapidem appropinquare sensit, obviam prodiit, in currum suum excepit, junctisque agminibus, veluti pariter ambo triumpharent, urbem subiere. *Eggenburgi situs. Deditio:*

Aliquot hic dies cessatum est. Deinde duorum dierum itinere trajecto Danubio Claustroneoburgum perventum; in aedibus ad Basilicam divi Leopoldi rex cum Beatrice pernoctavit. In suburbanis centuriones, equitumque praefecti subsedere. Exercitus ad recipienda quaedam oppidula dimissus, variis demum itineribus Viennam, mox edicto regis Neapolim, quam uno jam anno a Stephano co-

mite, & Tetauro, Ladislao Kanisa, Jacoboque Zeckel, obsideri jusserat, sine intermissione concessit. Rex insequenti die, cum universo aulicorum comitatu, ex Claustroneoburgo Viennam descendit, cui ad tertium lapidem Emericus Palatinus, & Urbanus Quaestor, qui ea tempestate Jauriensis pontifex erat, cum singulis Viennensium ordinibus, veluti de ulteriore Austria triumphanti, ex urbe congratulabundi prodiere; itaque cum regina singulari pompa XIII. Kalend. Januar. Viennam invectus.

Matthias ovans Viennam ingreditur.

Paucis ante diebus Antonius Bonfinius, civis Asculanus, e Picenti agro, Corvini regis nomine succensus, Retiam venit; ubi cum regem & Beatricem adivisset, varia librorum, quae nuper ediderat, volumina detulit. Tria regi dicaverat: Hermogenem & Herodianum, quos e Graeco in Latinum ipse traduxerat, atque brevem de Corvinae domus origine libellum. Reginae duo: alterum, de virginitate & pudicitia conjugali, de historia Asculana alterum. Unum autem Epigrammaton libellum Joanni Corvino inscripserat, cum haud injucunda inutilique praefatione, ubi de instituendo novo principe agebatur. Cum in castris ista volumina rex avide lectitasset, scriptoris admiratus ingenium, quia nondum hominem noverat, Kalend. Januar. accitis omnibus aulicorum ordinibus & legatis, Viennae orantem Antonium intentus auscultavit, adductosque in medium libros omnes, cunctis proceribus & pontificibus lectitandos dedit. Postulanti missionem, abnegavit; nec parvo quidem Picentem Rhetorem salario conduxit, faustaeque Beatrici legere, & pro arbitratu suo scribere multa jussit; nec non castra sequi praeceperat, scriptoribus & philosophantibus inimica. Quod cum ille invitus facere cogeretur, ne ingrato in castrensi tumultu molestiaque otio uteretur, oblatum sibi Philostratum tribus mensibus in Latinum transtulit, in primis vero Neapolitanas Iconas, deinde Vitas Sophistarum, & Epistolas.

Auctor libros suos regi & reginae offert, in ipso adventu suo:

Rex autem, cum Natales Dominicos celebrasset, duo magna negotia, quae potissima imminebant, expedire curavit: in primis legationem in Galliam honorificentissimam; deinde Neapolis expugnationem, quae omni arte ac viribus obfirmata, obstinatissime resistebat. Joannes, Varadiensis antistes, ad Gallos orator pronuntiatus erat, quo, ad id munus obeundum, nemo tempestate nostra magis idoneus visus erat. Is enim ex humilibus, ut ipse ingenue fatebatur, parentibus, & in tenui re, ad Olomucium natus, tanta ingenii dexteritate, consilio, & industria valuit, ut apud regem inter primos & charissimos haberetur, & supremus ut ajunt Cancellarius & Secretarius esset. In bello namque Boemico, cum rex Moraviam in provinciam redegit, capto Olomucio, hunc adolescentem Czupori Vaiwodae commendavit. Hic mox ingenii praestantia, & experientia rerum, sic excrevit, ut in gerenda provincia, Boemicisque rebus administrandis, hoc potissimum adminiculo & moderatore uteretur. Quare perbrevi sua fide, integritate, prudentia & magnanimitate, sic regi placuit, ut inprimis Varadiensi, deinde Olomucensi pontificatu exornarit. Quin etiam multis Basilicarum praefecturis adauctus est, triginta enim aureorum millia e proventibus annuis accipiebat. Immensa huic inerat liberalitas & magnificentia: ut munus quodque sibi delegatum honorificentissime gereret, nec labori, nec sumtui pepercit. Nobilissimas domi semper clientelas aluit: omnia mandata regis, non modo e sententia, sed praeter omnium opinionem felicissime gessit. Gravissima huic quaeque negotia, quae foris imminerent, a rege committi solita. Accedebat faustus & venerandus aspectus, oratio liberalis, animi magnitudo, robur & pulchritudo corporis operosissimi, cui indefatigabile ac perspicax inerat ingenium; adde his mores praestantissimos, inauditam mansuetudinem, hilaritatem summam, praeterea comitatem, cum magna popularitate conjunctam. Promtissimus ad officia semper habitus, cui nihil molestius, quam quemquam laedere, aut simulare dissimulareve quicquam. Amicos nimium ex corde dilexit; obtrectatores & inimicos benemerendo potius reconciliare, quam male merendo ulcisci statuit. Ad oblivionem injuriarum, & bene merendum potius, quam ad vindictam natus erat. Sat habuit, quandoque inimicum libera quadam & prae-

Joannes Episc. Varadiensis, Legatus in Galliam.

praesenti maledicentia ulcisci; a facinorosa ultione se semper abstinuit: quare vir bonus & innocens, a rege, & judicatus, & pronuntiatus est.

Pompa Legati: Is igitur cum in Galliam orator profecturus esset, atque legatum Gallorum secum reducturus, raram profecto pompam instituit, ut rem principe seque dignam faceret. Trecentos inprimis equos, eodem colore omnes & magnitudine, trecentos quoque juvenes ex universis procerum ordinibus, & ex tota nobilitate delegit, qui per singulas urbes togati incederent, & purpureo cuncti habitu uterentur, item intonsi omnes, & eadem proceritate, aetateque consimiles. Ex his torquatos multos cernere erat; caeteros vero, quibus aurei crines fuerant, gemmatis capita sertis obductos. Supellex adhaec plusquam pontificia, quae necubi explicari potuit, quin regiae Majestatis hospitium referret.

Negotia ei imposita: Varia a Principe mandata accepit, illudque inprimis, ut per Galliam cisalpinam iter faceret, Mediolani sororem ducis, regii filii nomine, desponsaret: quam quidem affinitatem inscia regina tractarat, & exacte adeo, sub fugae praetextu, Fontana Brixiensi, viro callidissimo, usus, cujus adminiculo commodaque opera saepe alias in Italia usus erat, clandestinis jam literis fere transegerat. Deinde, ut cum Gallorum rege foedus iceret, fraternamque societatem iniret, ut distractum bello duplici Maximilianum absumerent. Item Czaliabum, Mahumetis Ottomanni filium, Turcarum Imperatoris, qui a fratre pulsus Asia, primo Rhodum, deinde in Galliam effugerat, & in potestate Francorum regis erat, precario nomine impetraret, ut sub illius nomine Turcam graviori, quam ante, bello metuque afficeret. Cuncta igitur mandata e sententia confecit, praeterquam quod Turcae fratrem, summo pontifici promissum, abducere non potuit. Legationem tanta ubique pompa gessit, ut nihil tempestate nostra magnificentius usquam gentium spectatum esse referatur. Parisiis saepe forum piscarium in celebrandis conviviis sic exhausit, ut dispensatores quandoque regii pisces mendicare coacti fuerint. Destinata regi Gallorum munera obtulit, quae plus quam vigintiquinque millibus aureum venere. Inprimis Turcicos equos vigintiquinque, mirae pernicitatis, vasa praeter haec aurea & gemmata, equos quoque cataphractos, & gradarios desultoresque Dacicos. Accedebant ephippia auro lapillisque distincta, superbaeque cum frenis phalerae. Reginae, e ductili auro contextam trabeam, vestes Persicas, balthea, & aureum cubiculi apparatum misit. Legatus etiam Francorum, cui Christophoro nomen erat, cum Varadiensi Episcopo honorifice dimissus: quem nos ipsi a rege reginaque donatum amplissime vidimus. Ad tria numorum aureum millia, judicio cunctorum, ejus munera pertinuere.

Urbanus Quaestor Agriensis, Thomas Secretarius Jauriens. episcopi creantur. Iisdem diebus, cum de creando pontifice Agriensi ageretur, judicio regio, suffraganteque regina, quando nemo praestantior occurrebat, Urbanus Quaestor, qui Jauriensis erat, Agriensis pontifex creatus est, Jauriensemque Basilicam, Thomas, Scriba regius, ob operam summa semper fide diligenterque navatam, absque negotio impetravit: hos enim ambos cum Varadiensi Episcopo, qui in Gallias dudum profectus erat, ea tempestate Matthias nimium dilexit, adauxit honoribus commodisque, & quibuscum ultro consilia communicavit. Mitiore Urbanus Quaestor erat ingenio, & ad maxima quaeque tractanda erectiore: contra vehementiore hic, & ut fulvos praeferebat aspectus asperiusculo, in agendis tamen negotiis expertissimo, item perspicaci, callido, ac indefatigabili, officioso, constanti, & integro. Sed Urbanus mira dexteritate, fide, tolerantia, & ingenii altitudine, apud regem semper principatum obtinuit, quamvis ingenitae sapientiae magnitudinem dissimularit.

RERUM UNGARICARUM

DECADIS QUARTAE

LIBER OCTAVUS.

Matthias ad Neostadiensem obsidionem properat.

xpeditis deinde legatis, Matthias, consultis mathematicis & astronomis, Idibus Januariis ad expugnandam Neapolim Austriae, superiori anno jam obsessam, contendit. Reginam Beatricem, cum caeteris Oratoribus, qui reliqui fuerant, Viennae reliquit. Properavit aliquanto sua voluntate celerius, quia duces, praefecti legionum, & milites, unius anni obsidione defatigati, ad reficiendos in hybernis equos dimitti postulabant, & gravi bello e castris multi se subtraxerant. Quare trecenti Alemannorum equites, cum ducentis curribus onerariis, multisque bobus qui hos trahebant, invitis custodibus, intempesta nocte in obsessam urbem penetrarunt, & aliquot mensium commeatibus sane compleverant. Unde tanto diutius regi adlaborandum erat. Id is aegre tulerat, quum urbem, viribus inexpugnabilem, in suam potestatem per inediam propediem se redacturum esse sperabat. Cum eo venisset, jure postulantibus missio data, adjecta supplementa legionum, & completa novo milite castra.

Neostadii situs & munitio.

Neapolis urbs est in plano posita, quam in theatri speciem Pannonici Noricique montes circumstant, non procul ab ea remoti. Solum urbis palustre, uliginosum, ab altera parte glareatum, praeterea sic scaturientibus undique aquis abundans, ut nusquam tres quatuorve pedes effodias, ubi aqua non subsiliat. Infra quintum sextumve pedem solida firmaque glarea subest. Fossae igitur urbis altissimae ac laxae. Praeterea e quadrato utrinque lapide munitae, strataeque, in pelagi speciem, piscosam aquam emittunt. Quadrata urbis forma, quaternae quoque portae. Si in medio fori te ipse constitueris, portas omnes circumspiciens recta intueberis. Suburbium cuique suum est, urbanis assimile aedificiis; & ea vallo fossaque, aqua completa, circumdantur. Moenia triplici fossa, frequentibusque turribus munita; ad angulum quemque murorum, portamque, extra fossam erecta turris, in castelli simulacrum, impositumque praesidium, non sine multiplici munitionum genere. In angulo civitatis, qui spectat ad Pannoniam, arx in aqua pensilis, pensiles quoque horti; & hanc perlaxa fossa circumducit. Haec item quadrata est, in astragali speciem, & in angulo quoque stat alta turris; a tergo Caesaris horti, variaque ferarum, quae in quindenum millium amplitudinem passuum sane spatiantur, perpetuoque muro obductae sunt. Ibi ferarum quodque genus, peregrinarum & circurum, copia non mediocris vagatur, in hortis diversis. Machinarum fabricae per moenia dispositae, quae plumbeas glandes, ferreosque talos erumpentes, ad secundum usque lapidem, certo ictu praesignatae laedebant.

Obsidionis instauratio:

Superiori anno Comes Stephanus, & collegae, tres quatuorve turres ad primum lapidem statuere, ulterius non sine magno periculo appropinquarunt; quin patenti aequalique planitie, sub nullo protegere se tumulo poterant. Secundum regis adventum instauratur obsidio. Ad primum lapidem perpetuo vallo fossaque circumsepta civitas, in orbem fere passuum millium XVIII. ne quid intro invehi posset, & custodiae ubique dispositae. Cum Stephanus ac socii ad secundum lapidem castra posuissent, rex intra primum lapidem metatus est, turres & castella cito propius admovit. Secundum ejus appulsum, paucis post diebus, intempesta nocte,

nocte, portae suburbium, quae ad Viennan pertinet, submissa clam legione, ne incruenta quidem victoria, captum succensumque. Praesidiarii milites, desperata re, intra moenia pensili se ponte recepere. Id quamvis fossa limoque alto & aqua, praeterea vallo, & plerisque turribus, obsirmatum esset, hostili tamen audacia & virtute expugnatur. Quo capto saevitum in urbanos, qui, cum una cum praesidiariis sese conglomerarent, a tergo pressi, ut in urbem se reciperent, partim sese mutuo ex angusto ponte in fossam amplissimam deturbarunt, partim instante hoste caesi sunt. Caeteri, ab oppidanis adjuti, in urbem se receperunt. Amisso hoc potissimo suburbio, quod tutissimum urbis videbatur esse propugnaculum, cum, dimisso altero ad portam quae Pannoniam inspicit, in tutelam arcis caetera suburbia diruissent, quae protegere diffidebant: Neapolitani animo nimium consternati sunt, quin, si paulo major hostilis impetus fuisset, utrinque immixti tunc in urbem penetrassent. Tota nocte trepidatum est. Domesticatim cives, cum nobilissimas aedes habeant, quibus crassi parietes, crate factae fenestrae, ferreique postes sunt, ad excipiendum primum hostis impetum, desperata salute, obsirmare sese occoeperant. Maximus, tota nocte, in urbe clamor aetatis omnis; & ni praefectus urbis, vir bello exercitatissimus, admodumque circumspectus, ex arce prodiisset in forum, & omnium animos confirmasset, postero Neapolitani die profecto deditionem ultro fecissent. At ille oratione Germanica sic omnium animos obsirmavit, ut ad extremam usque inediam in fide permanserint. Multi id vi praesidiariae cohortis coactos fecisse existimant.

Rex ea nocte satis fecisse ratus, in fossa urbis, quae suburbium & moenia civitatis interjacet, insequenti die tormenta insana disponit, quibus moenia die noctuque pro sua libidine quaterentur. Sex objectas turres, & inprimis quae portae insidebant, machinis, quas Turcis ademerat, amolitur. Naves longas curribus onerariis Vienna Danubio advehit; pontes etiam vectiles construit, quibus fossam urbis miles exsuperet, ac obtrita inter moenia penetret. Pari obstinatione Neapolitani obstant, & ad tormenta quotidie Pannonica ministros, emissis glandibus, proterunt, quin & talis ferreis saepe petunt; in tentoriis multos incautos necant. Atrox utrinque pugna ex insidiis in dies seritur. Rogati saepe cives deditionem, non audiunt. Rex exitium ultimum interminatur. Praefectus urbis, qui paulo ante Viennam adversus regem propugnarat, sepulchrum sibi in arce statuisse respondit. Magnifica utrinque verba dabantur, donec & illis commeatus in urbe victum suppeterent, & his corrogatae pecuniae bellum alerent: a turribus & propugnaculis non pauci quidem quotidie caedebantur. Cum propius ab omni parte turres moenibus admovere statuisset, ingentem corbium numerum, edicto regis, gregarii milites e palis & vimine contexuere, in cylindri speciem: hos humi jacentes, & terra lapidibusque semiplenos, noctu obrepentes, ad moenia obvertebant. Cum ad locum perventum erat, obductas crates erigebant, & in columnarum speciem constitutas, ex egesta terra complebant. His igitur pro muro e diverso uti, pone has turres erigere e materia, tabulatis & pluteis obstruere, infestas hic machinas collocare, obterere inimica propugnacula, & a moenibus propugnatores amovere: in castris quoque ad sacram pylam, ubi regis erat tabernaculum, fossa valloque munitum, pontes compactiles lignarii fabri efficere, testudines, vineas, musculosque parare. Rex demum nihil ex ingenio & arte remittere, ut validissimam urbem, qua nihil usquam gentium obsirmatius visum erat, ubi Caesar non modo sibi sedem, sed sepulturam asciverat, praeter omnium opinionem expugnaret, & Augustali patria potiretur: quin etiam existimare, hic de summa gloriae suae agi. Regina, cum aulicorum oratorumque magna manu, sequuta regem: primo ad Ebenfurtum, Viennensi bello Stephano comiti dono datum; deinde Lichtenwerdae menses aliquot prope castra subsedit, Neapolitanam captivitatem expectans.

Sexto Idus Martias, cum rex turrim editissimam, in murorum angulo stantem, qui ad eminentes Noricorum montes aspicit, a tergo acerrime tormento quate-

quateret, ut proruens fossam ruderibus late compleret, qua militi pateret aditus: praefectus urbis, intellecta regis arte, mox ab urbe turrim intus circumsedit, ligneisque subfulcit tibicinibus, ut subjecto igni intra muros ruinam turris alliciat. Extra turrim, fossamque, altera turris erat, e congesta terra confecta, munitissimum anguli propugnaculum, unde duo urbis latera longe lateque a machinarum ictibus protegebantur. Cum a tergo turris illa quateretur, in horamque ruinam minaretur, praefectus ignem supponi praecipit. Suscitatur ingens extemplo intus incendium, quod interiora tabulata nutriebant: cum ad tibicines & sustentacula pervenisset ignis, in urbem e sententia corruit. Rex opinione frustratus, repente Bohemicas tres cohortes advocat, dictoque celerius exteriorem turrim, angulique propugnaculum, adoriri jubet. Hae mandata faciunt. Cum se mox in aciem eduxissent, gravis armaturae milites vallum praefringunt, altiusculam repente fossam superant: per aggerem surrepentes, ad suprema tabulata pluteosque perveniunt. Tres prae audacia e primoribus intro prosiliere, qui continuo trucidati sunt; reliqui sine mora rejecti. Cives, praesidiariique milites, cum propugnaculum obstinatissime oppugnari prospicerent, huc omnes concurrere, e moenibus praesto sociis adfuerunt. Boemos ad turrim circumfusos, sagittis, igniferisque glandibus, e muro sauciant. Submissa ex urbe adulterina porta, auxiliari manu hinc hostes amovent & repellunt; quamvis, ne caedem augeret, rex, parum succedente Marte, revocari jusserat. Id ingruente nocte factum est. Centum fere milites brevi momento caesi, totidemque sauciati.

Quamquam haec parum prospere cesserint; nihilo tamen segnius obsidio continuatur. Regis animum neque imposita firmissima praesidia, neque munitiones innumerae, neque obstinati civium animi remisere. Quamvis nemo ad primum secundumve lapidem tuto appropinquare; neque propter uliginosum & palustre solum, praeterquam via facta, propius accedere poterat; neque circumflua flumina diverti; neque cuniculis adactis moenia subiri, (ubicumque effodiebatur, statim latices emergebant:) numquam tamen est ab incepto deterritus. Mox tormenta undique moenibus adacta, & ita proxime circumerectae turres, castellorum instar, uti cum oppidanis cominus, nisi interjecta fossa prohibuisset, manus etiam conserere potuissent. Quare nimium oppidanorum attritae vires, & consternati animi; superba ubique fastigia machinis deturbata. Contra illi nullum defensionis genus praetermittere, diruta reparare moenia, quassata nutantiaque succidere, ne foras devoluta fossam ample complerent. Ad trajiciendos praeterea, quos diximus, gurgites, qui muros circumfluunt, varia instrumentorum excogitata genera, quae nulli bellicae artis autores prodidere. Jam cives, desperatis auxiliis, de deditione, si licuisset, quandoque cogitassent: sed impositi praesidii metus prohibebat. Intellexit id Corvina clementia, qua nihil ea tempestate fuit circumspectius; ad inediam ergo urbem redigendam esse censuit. Potuisset quidem, si voluisset, vi eam capere: verum id sine magna caede, ac urbis exitio, fieri non posse prospexit. Ut suis parceret, urbemque a militari saevitia liberaret, ne oleum & impensas amitteret, obsidionem prorogavit, ut integra civitate potiretur. Utrorumque igitur saluti hoc modo consultum. Septem in castris menses egit, temporariam ibi regiam, coenaculumque in amphitheatri speciem, cum proximo sacello construxit.

Jam insanis usque adeo fiscum exhauserat impensis, ut neque ultra exercitum alere, neque supplementa cogere posset, vel eo maxime tempore, quo ventura maxima obsessorum auxilia rumor erat. Urbanum Quaestorem admonuit oravitque, ut pro solita fide, industria, & virtute, utcunque posset, pecunias & supplementa mitteret, ne in calce turpiter desiisse videretur. At ille continuo copias coegit, in Agriensi conventu delectum habuit, quaecunque potuit vectigalia exegit; pecunias non modo e pontificatu suo, sed ex omnibus amicis late corrasit; instructum in castra exercitum proprio sumtu misit, suggessit quoque numos & supplementa. Laudata passim Urbani in ea re celeritas, fides, & diligentia. Quare ita sibi regis animum obstrinxit, ut is hunc unice ad mortem usque dilexerit.

Cum

Cum hostes quotidie castra amplificari, & immensas Pannonum vires augeri conspicarentur, de deditione cogitare sunt adacti. Prospectare agmina quotidie venientia, quae animum nimis attenuabant, ira commoti, e muris glandes talosque ferreos procul emittere, tres uno semel ictu pueros, ante regem sub coenaculo stantes, obtritis capitibus interficere. Prae cruento tamen diroque spectaculo rex haudquaquam commotus est, quin & perstitit immobilis, nullumque timoris indicium edidit. Mox infanas machinas in urbem intendi jubet, quae multa palatia diruere. Et cum tegulis majore ex parte abiegnis, quas xylimbrices vocant, in aedium tectis Neapolitani uterentur, de concremanda civitate, ob indignitatem rei, fortasse cogitasset. Praefectus etiam, paucis ante diebus, nulla umquam machina se regiam castrensem laesurum esse per internuntium sane promiserat; & ni ab oppidanis rex exoratus esset, jam Basilicas paene omnes, unde ictus emittebantur, amoliturum, quas marmoreas reficere pollicebatur, deinde urbem incensurum esse, minabatur. Et fecisset quidem, nisi propediem se urbe potiturum esse confideret.

Interea Mapheus Naso, & Franciscus Fontana, a praepotenti Mediolanensium Duce missi ad regem, in castra venere, qui transactam Mediolani a Varadiensi Episcopo ex composito Joannis Corvini & Blancae Sfortiae affinitatem retulere. Hi magnifice in castra recepti, paucisque post diebus a rege dimissi. Secundum horum adventum Hippolytus Estensis, reginae Beatricis e sorore nepos, cui Ferdinandus avus, proavus vero Alphonsus rex erat, cum honestissimo Ferrariensium comitatu in Pannoniam venit, ut Metropolitanae Strigoniensis Basilicae, cui Joannes Arragonius, ejus avunculus, ante praefuerat, possessionem obiret. Matthias rex, ut nepotem pro dignitate susciperet, in primis Zagrabiam usque ad Berardinum Comitem Modrusiensem, cum nobilissimo equitatu, obviam misit, qui Metropolitam Sempronium adduxit. Post ubi propius advenisse sensit, Stephanus Crispus a regina in occursum Orator missus est, qui nepotem suo nomine visitaret, & faustum gratularetur adventum, ibique subsidere juberet, quousque a rege in castra vocaretur.

Joan. Corvinus Blancae Sfortiae desponsatus:

Hippolytus Estensis fit Archiepisc. Strigoniens.

Rex interea cum praefecto urbis, ad extremam rerum omnium inopiam redacto, de deditione egerat. Tetaurus, & nonnulli alii, fuerant internuntii, mediique. Idibus Augustis, ni validissima mitterentur ab Imperatore auxilia, praefectus urbem dedere pollicetur, dummodo salvis impedimentis & corporibus, tuto cum principalibus rebus abire, trecentosque currus onerarios educere liceret. Rex conditionem accepit. Praefectus urbis, cum decem viris ad regem in castra venit, ibique data utrinque fide declarata deditio, quae ad tricenum diem transigi debebat. Interea, ne tempus ibi tereret, dimissa obsidiaria manu, nonnullisque equitum praefectis, in Styriam castra movet, & ad Scoto Viennam, quae in Noricorum faucibus est, ducit exercitum. Id oppidum occupare decernit, ut in Styriam pro arbitratu suo erumpere possit, omnibusque opem Neapolitanis & Viennensibus allaturis hac iter obstruat. Motis igitur castris, velites expeditissimique equites hostilem late vastare agrum jubentur. Incenduntur circum oppidula pagique, & in praedam omnia convertuntur. Scaea Vienna continuo capta. Ibi Grophnicer, resultantis ictu lapidis machinarii collisus, interiit; ibi Nicolaus Banffi, loco fratris a rege habitus, in carcerem conjectus, (quod non sine magna Procerum consternatione factum est,) & paulo post sua integritate dimissus. Quin & castellum e vertice prominens expugnatum, & in jugum montis insana ex aere tormenta subtracta, quibus arx ardua protereretur. Patefactis angustiis, in Styriam erupere legiones, & oppidula circiter vicena eo tempore ceperunt. Paulo ante Idus Augusti, quo die Neapolitani urbem ex compacto dedituri erant, rex, cum ovante exercitu, in pristina castra rediit, ut ad praestitutum diem civitatem acciperet.

Neostadienses de deditione agunt.

Schodtwein a Matthia capitur:

Styriam mox invadit.

Post, ubi Neapolim, e Styriensi vastatione, reversus, nihil profecto regi fuit antiquius, quam Hippolytum ad se vocare, ut Itali ejus comites gravissimam obsidionem

Hippolyti Estensis imago:

dionem, cunctaque rite spectarent; rem quidem rege & spectatore dignissimam. Hippolytus, nonum tunc nactus annum, puer erat fausto aspectu, ore venustissimo, productiore aliquantulum naso, pulchris quidem oculis, & grandiusculis; capite, humeris, caeterisque membris inter se mira pulchritudine consentientibus. Item color illi subfulvus, castaneus crinis, cogitabunda quoque facies, & plus regiae gravitatis quam puerilis laetitiae referens, veluti nova praeter aetatem consilia, argutaque responsa, in horam excuderet. Ad haec imperiosa indoles, & angelica, plus magnanimitatis quam humilitatis prae se ferens. Cum generosum ejus aspectum intueris, gravitatem inspicis sine suspicione tristitiae, ac ingentem sine menda venustatem, proceramque tibiae corporis staturam pollicentur. Severa diligensque principis educatio, immaturam in eo gravitatem effinxit. Eutrapelon nimis est ingenium, & versatile, ac tanta versutia & dexteritate praeditum, ut numquam incautum offenderis. Verba pro tempore & loco gravia, & arguta; nihil umquam ab ejus ore profluxit insulsum. In differendo quandoque usque adeo callidus, solers, & versutus, ut doctos saepe viros praeter aetatem obliget argumentis. In Procerum colloquio constitutus, perbrevi & apposita utitur oratione: si relaxandi animi gratia, verbis a circumstantibus irritetur, concinna quemque responsione validoque epichaeremate convincit. Quare ad clarissima quaeque facinora natus esse videtur, quum nihil in puero vulgare, nihilque reprehensibile deprehenditur. Ab omni vitii suspicione videtur alienus. Mirabilis in eo pudor elucet, item summa religio; rhythmos quotidie sacros, pontificio more, dictitat, & rem sacram facit: usque adeo turpitudinem omnem abominatur, ut ad divinum tantum cultum natus esse videatur. Mores ejus ubique regii, & a severa institutione profecti: si qua Hippolyto, remittendae intempestivae gravitatis gratia, inter aequales ludendi copia a magistro dabatur, ita salsus & facetus quandoque inter familiares apparuit, ut diu salibus Atticis dixeris imbutum. Praecox in eo virtus & modestia cernebatur; nihil umquam egit, quin aetatem superaret. Quicunque ipsum intuebatur, multos in eo Arragonios Estensesque Principes licebat intueri. Quod si cum exitibus principia plane consenserint, nemo, qui eum contemplatus est, praestanti clarissimum principem indole futurum non arioletur.

Per Steph. Bathor magnifice in castra deducitur: Quare Stephanum rex Bathorem, quem e Transylvana provincia paulo ante evocarat, ut expugnandis ad extremum Neapolitanis adesset, & qui cum delecto mille hominum equitatu advenerat, Sempronium mittit, ut magnifice, pro Archiepiscopi dignitate, Hippolytum in Pannonica castra ducat. At vir ille severus, integer, & eximius disciplinae militaris artifex, qui perpetuam sibi castitatem indixit, ut omnium est opinio, diligentissime mandata peregit. Sempronium, cum equitatu nobilissimo, contendit, & Metropolitam secum adducit; cumque per cursores auditum est, ad dena millia passuum appropinquasse, rex continuo quadrata duo agmina obviam praemisit, qui Strigoniensem Archiepiscopum, excellentissimum Ungariae Primatem, & Legatum pontificium ut ajunt natum, uti par erat praevenerarentur, & non aetatis, sed praecellentissimi generis & potestatis rationem haberent, belli praeludia inter redeundum agerent, varia pugnae simulacra, oblectandi pueri gratia, referrent. Ad tertium usque lapidem, ipse demum, cum universis optimatum procerumque ordinibus & praefectis, occurrit. Hippolytum, haud aliter atque unicum gnatum amplexus, totum osculis aspersit, & spectata generosa indole, usque adeo oblectatus, ut ad mortem usque pro filio dilexerit, singulari pompa, plausuque militari, in castra & tabernacula sua perduxit. Honorificentissime hic Hippolytus cum Ferrariensium nobilitate excipitur, interdiu noctuque visitur a rege, saepe rapitur in amplexum, & quotidiana regis indulgentia confovetur. Ad reginam deinde ducitur, Lichtenwerdae prae adversa valetudine cessantem; & ubi faustae maternae laetitiae satisfactum est, ad regem in castra subinde refertur.

Neapolis deditio, & Cum accipiendae urbis dies instaret, decedentibus Alemannis, ad praestitutum diem haec regi deditur: mox custodibus immissis, qui per fastigia passim urbis

Corvina

Corvina Pannonicaque signa disponerent, instructis victrices legiones ordinibus urbem una ingressae, altera porta in castra rediere. Regina deinde, cum aulicorum & oratorum manu, arcem adivit, ut Caesareae urbis imperium obiret, virumque triumphantem exciperet. Tertio die, expectata siderum dexteritate, Matthias ovans, sub umbella, magnifica pompa, & praecedentibus cunctis sacerdotum magistratuumque ordinibus, urbem ingressus est. In qua quidem pompa non fercula spoliorum, non captivorum turba, non oppugnationis conficta simulacra, sed victricia tantum Corvina vexilla praecessere. Post regem Hippolytus, Pannonicorum princeps primatum; item Urbanus Thomas Secretarius, pontifices & praefecti castrorum, in palmata veste successere. Inprimis Stephanus Báthor, Stephanus comes, Tetaurus, Gara Petrus, & Matthias frater, item Bertoldus, Jacobus Zéckel, & Ladislaus Kanisai. Succedebant caeteri equitum praefecti, & cohortes militum, quae certatim, *Jo Triumphe*, *Jo Triumphe*, ingeminabant, Corvinum Caesarem Augustum, & verum denique Imperatorem exclamant. Variae tunc nationes, suis quaeque linguis, divo Matthiae cuncta feliciter publicis votis optabant. Matthiae tandem, Neapolitana civitate potito, & de Augustali sede triumphanti, ex omni fere Ungaria legati congratulatum convenere: quin & caeteri pontifices, proceresque absentes, suum rite officium praestiterunt. Verum illud profecto nec minus quidem admirabile visum est, nullam vim, nullam insolentiam, nimiamve contumeliam & convicium, neque privatim victis illatum; imo ubique honeste sancteque versatum. Ille nempe melior esse videbatur, qui pallentis longa fame hospitis ora citius refocillaret; quin & ex oppidanis aliqui, inconsiderata ingluvie distenti, expirarunt.

triumphus Matthiae.

Sed quis illam acierum instructionem tacite praetermiserit, quam eo die instituit, quo compositis Neapolitanis rebus castra moturus, ad Sceam Viennam properavit? quae uno die obsessa visa est, & capta. Ante Neapolim, in patentissimo campo, legiones omnes explicuit, in aciem digessit, ubi, quaecunque apud veteres legeram de disciplina militari, mihi recognoscere licuit. Nimirum, ibi se non modo regem sapientissimum, potentissimumque principem, sed imperatorem quoque consummatissimum ostendit. In quatuor tantum agmina distribuerat equitatum, velites ac equites levis armaturae in duas tantum alas redegit, ut brevi copiarum distributione multitudo facilius regeretur, & confusio evitaretur omnis. Exercitus, qui e castris prodierat in campum, ut instituto agmine ad occupandas Noricorum furcas faucesque contenderet, ex octo millibus peditum, & viginti millibus equitum, sine pueris, calonibus, & lixis, item ex carris circiter novem millibus fane constabat. Rex autem suis manibus cuncta agmina instruere voluit, & castrensia munia pro meritis ipse distribuit. Cuique agmini vexilla sua esse: ubi in primis Christianae fidei, mox Corvinae domus, deinde invictae gentis Ungaricae, postremo Dalmatici Boemicique regni & Australium insignia spectari: neque praefectorum equitum militumque deesse vexillationes, imo viritim quisque equitum praefixa hastis vela ferre; quod ad militare ornamentum admodum faciebat. Inprimis, ubi inter turmas ille prodiit, silentium indictum, non solum viris, verum etiam equis, religiose servatum. Allata primi agminis in medium signa, e manu sua praestantissimo veterano, non sine solenni praefatione, diligentique praecepto, commissa. Calcaribus ille carere, quod non sine admiratione spectare visus sum. Id factum idcirco rebar, ne in maximo conflictu, prae timore concitato equo fugeret, suaque fuga reliquorum animos consternaret. Mox duodecim enses, totidem secures & clavae, bene merentibus datae; securiferi, ensiferi, claviferique, vexilliferum circumstare. Deinde turmarum ordines ante vexilla constituti, quorum singuli ex quinque & viginti equitibus constabant, ut numerus equitum cum turmis consentiret. Proinde turmae circiter octoginta equitum ante signa praecedere, subsequi totidem: reliqua demum agmina eodem modo instituta. Ita quisque ordinem servavit, ut si digito plus alio processisset, imperatoris quam maxime circumspecti saevitiam reformidare cogeretur. Tantum ubique vigebat obse-

Matthiae exercitus, militarisque disciplina:

obsequium, tantus timor & reverentia, cum imperatoris amore conjuncta, ut dicto citius imperata quisque praestaret, vitam, dum imperio satisfaceret, pro nihilo duceret. Tantum est ubique silentium, ut non modo praeter imperatoriam nulla humana vox, sed ne ullus quidem equorum hinnitus, usquam sit auditus, institutum. Deinde quodque agmen, ubi aliquanto praecesserat, dato signo, ante Principis ora belli simulacrum agere, & nunc in cuneum, nunc in orbem, nunc in trigona tetragonave, aut in forficem & serram, mutata acie verti. At ubi satis superque, nemine suum locum deserente, summa peritia & dexteritate lusum est, uti suae Beatrici ostenderet evidentius, quomodo instructa acie pugnaretur, repente agmina cuncta disposuit. In utroque eorum duo validissima cataphractorum equitum agmina collocavit, digessit turmatim, duo quoque alia in medio statuit, his etiam militum agmina interjecit. In primo horum ordine gravis armaturae pedites, deinde hastatos, sagittarios, ferentarios, caeterosque levis armaturae milites, rite disposuit. In tertia acie triarii praesidebant, & extrema signa tuebantur. Item ante utrumque cornu duas velitum alas intendit, qui quidem ordinem servabant, tanta pernicitate praepollentes, ut aves cursu adhibere posse viderentur. Ego autem, Beatricem sequutus, dum ad spectandum instructum exercitum me converto, tamquam manum collatis signis jam jam cum hoste conserturum, maxima sum continuo admiratione correptus, nam veri scorpionis imaginem praeferebat. Post ubi satis superque a Beatrice spectatum, ex ordine quodque agmen iter facere coepit. Carri pariter a latere agi, quibus pro fossa valloque, ex instituto Corvini, Ungari non solum munire castra, verum etiam falcatis in praelio uti, hostesque his circumvenire solent. Miranda sunt profecto quae diximus, quum numquam haec in Italia videre licuit.

Ungarorum disciplina militaris.

Sed cum disciplinam militarem, moresque sanctissimos, quibus Matthias Ungaros educavit, mecum ipse considero, aliquamdiu in castris diversatus, ne minore quidem admiratione conficior. Nusquam gentium milites spectare licuit, caloris & frigoris, item laboris & inediae tolerantiores, qui studiosius imperata faciant, lubentius dato signo pugnam ineant, se morti promtius exponant, item qui militarem seditionem magis detestentur, in castris quietius honestiusque vivant, sese religiosius agant, tumultus magis abominentur & rixas, colant avidius temperantiam & castitatem, & ab omni blasphemia, perjurio, illegitimaque venere, sint magis alieni. Maxima pars equitum, quibus uxores sunt & liberi, triennium quandoque assiduo militare coacta, numquam conjugii fidem violasse creditur. Si quis cum scorto deprehensus est, perpetua sugillatur infamia. Fortitudinis & patientiae sunt plus quam Lacedaemoniae. Hyeme juxta atque aestate castra frequentantur. Et quod meis hisce oculis saepe vidi, sub nivibus ac terra, ne obsidionem deserant institutam, toleranter hybernant; unde murium saepe more prodeunt. Stationibus totam noctem, tesserariorum jussu, equites adsunt, neque loco moventur, neque de rigenti algore queruntur. Et quamvis plerisque membra, vesaniente frigore, obstupescant, invicto tamen animo cuncta patiuntur. Liberos in castris alunt, ibique militaribus studiis informant. Ex quo fit, ut gens Ungarica, bello aspera, ita institutis, ductu auspiciisque Corvini, accreverit, ut, quae non modo paternam in Pannonia glebam possideret, & vix intra hostile pomoerium se sine sanguine tueretur, tantum fecerit accessionis, non a Sarmatis ad mare usque Adriaticum, at a Mysiis atque Macedonibus ad Noricos usque ac Germanos, sub ditione sua imperium propagarit. In Pannonicis etiam castris multos Curios, Camillos, & Fabricios, multos etiam Fabios, Scipiones, & Aemilios, perlustranti recognoscere illa tempestate licuit. Matthias autem Caesarem, Alexandrumve, & re & verbo referebat.

Matthias foedus cum Anconitanis:

Hoc etiam anno foedus cum Anconensibus rex percussit: sigillum & signa regalia misit, quae terra marique gestarent, & quicunque illa laederent, pro hostibus a Matthia ducerentur. Initam cum Pannone societatem Innocentius Pontifex maximus aegerrime tulit, & ad rescindendum foedus Anconam vi urbem adegit. Veneti, quibus cum Pontifice ictum foedus erat, ita criminibus Anconenses

nenses onerarunt in Pannonis invidiam, ut numquam quieverint, donec signa regis cives, sedandae iracundiae gratia, Romam ad Innocentium miserint.

Rex igitur, Neapolitana urbe potitus, ut ad historiam redeamus, Ferrarienses, qui Hippolytum Agramium adduxerant, paucis post diebus, magnifice donatos in Italiam remisit. Regina, e coeli iniquitate, gravi febre correpta, Viennam rediit: quin & ob diutinam obsidionem in castris & in urbe pestilentia non mediocris obrepserat, qua multi aulici, militesque non ignobiles, absumti. Rex ad componendas res Styriae remansit. Neapolitani in manus regis publice jurarunt, se imperata ejus ac posterorum plane facturos, initamque societatem, & promissam fidem, numquam violaturos. Paulo post in penitioribus Austriae partibus, haud procul a divi Hippolyti oppido, suscitatum a Caesareis est bellum; quo cum regiae turmae, nonnullaeque cohortes obviam concessissent, commisso temere praelio, acerrime pugnatum est, & dubio utrinque eventu. Alemanni tandem fusi, & multi utrinque capti sauciique, & ne pauci quidem in eo certamine desiderati. Cumque semper aliquid novi apportet Austria, & Fridericus Imperator, in tanta rerum jactura, neque dolis, neque viribus parceret, nonnullos sibi notos, ut a rege deficerent, excitavit. Quare eodem anno dux Victorinus, Georgii quondam regis filius, & comes Guilelmus, item nonnulli in Austria reguli, una ex composito rebellarunt, ut vario regem bello defatigarent. Rex omnia bellantium oppida publicavit. Both Andreas, praefectus equitum impiger & industrius, callidissimi compos ingenii, ac Majestati regiae perquam charus, ad capienda Victorini oppida in Sclavonia, quae cum Oppaviae ducatu quondam cum rege commutarat, missus est cum paucis cohortibus, & quingentis equitibus: Jacobus Zekel ad Guilelmi fratrumque oppida, quae non procul a Zagrabia prominent. Is eo anno in Styria, Carniola, & Carinthia diversatus, totum agrum late incursavit vastavitque, multa Imperatoris oppidula cepit; demum in Venetorum usque fines licentius evagatus est. Qui autem in Austria rebellarunt, insequenti anno, patefacta defectione, oppidis, cunctisque bonis a rege sunt exuti. Capta Neapoli, proxima hyeme, ad oppidum, cui a divo Hippolyto nomen est, conventus ex composito indictus: quo Rex, cum oratoribus Caesareis, & Bavariae Ducibus, convenere; induciae ibi factae.

Aliud bellum in Austria ortum.

Victorinus & alii, Frid. Imp. opera, a Matthia deficiunt: Quorum oppida a Matthia devastata.

Induciae.

Verum superiore anno, Idibus Majis, Joannes Antonius Mediolanensis dudum Metropolita, cum ornatissimo nobilium comitatu, ad confirmandam Joannis Corvini & Blancae affinitatem, ab Antistite Varadiensi prius initam, Viennam ad regem venit: quem quibuscumque potuit honoribus ille recepit, & dispositis e sententia rebus, omnes amplissime donatos in Italiam remisit. Circumspectus enim princeps, ut multi perhibent, cum se valetudinarium esse intelligeret, & perbrevi moriturum, nam ex labore militiae cohortem in se contraxerat morborum: filii nuptias festinare occoepit, quas ex affinitatis legibus facere non poterat, nisi Joannem prius regem constitueret. Decreverat se Boemiae regno abdicare, sufficere sibi filium, cum de Ungaria, repugnante Beatrice noverca, nihil auderet. Quare in Silesia cum quodam Duce bellum suscitavit, ut amplissimum gnato dominatum traderet: neque Lusatiam intactam praetermisit. In utraque provincia nonnullos regulos ad venundandas urbes impulit, & recusantibus, captata legitima occasione, bellum indixit. Cum igitur in Silesia bellum foret obortum, Trincham, Boemorum equitum praefectum, & Franciscum Aristium, cum expeditissimo equitatu in provinciam misit; utrique, veluti a rege mandatum erat, cujusdam illius ducis munitissimam urbem obsident, quem a fide regia defecisse dicebant. Ille ad Vladislai regis opem confugit, auxilium implorans; ob veterem cum Matthia societatem, Ladislaus auxilium abnegat, ne sanctum foedus violare videretur. Recurrit ad Proceres, passim opem exorans, admonensque, nisi prospiciatur, quae ipse mala nunc patitur, eadem illos esse mansura. Quare illi persuasi, e collecta stipe auxiliares copias mittunt, ne socium & amicum paterno & avito dominatu spoliari patiantur. Dum urbs acerrime obsidetur, solvendae gratia obsidionis accurrunt,

Matthias Joanni filio amplum parat regnum:

Silesiam invadit.

Trincha & Aristius Silesios & Lusatos fundunt.

in conspectu castra locant, mox captato tempore praelium ineunt. Hi tanto in Pannones impetu irruere, ut aliquantisper eos inclinarint. Ungari in hac re Boemorum perfidiam causabantur, quippe qui, ne gentilia bella committerent, eos praelium detrectare dicebant. Aristius, Boemica fide parum fretus, cum expeditissimo equitatu se in sylvam recepit, ut a tergo latereve hostem incautum adoriretur: circumacto non imprudenter agmine, demum in Boemos irruit. Pertinax hic pugna conseritur, multi utrinque trucidantur. Trincha tandem, cum quadrato Boemorum agmine, quamvis invitus cum sua gente certaret, Boemicumque sanguinem hauriret, tamen, ut militari officio satisfaceret, acerrime, deposita suorum charitate, pugnavit, cum hic a fronte, a tergo latereve collega certaret; Boemi diffugere demum occoepere. Fuso fugatoque hoste, cum Pannones se in castra non incruenta victoria recepissent, urbs, interceptis auxiliis consternata, deditionem tandem facere coacta. Hinc inter Matthiam & Ladislaum regem oborta simultas. Hic queritur, quod praeter jura foederis, suis hostibus auxilia subministrasset; ille crimen inficiatur, & societatem se sancte servasse profitetur, id tamen fatetur ingenue, se Boemis, qui e militari stipendio victitant, aliena stipendia legitime inhibere haudquaquam potuisse. Joannes Varadiensis antistes, Boemici regni procurator, conquestum de laesa societate a Matthia missus; & super ea re, a Vladislao bis excusatum delecta Procerum legatio Viennam venit.

Simultas inde Matthiam inter & Vladislaum:

Compositis tandem utrinque rebus; Matthias, dissimulata iracundia, ad amplificandum filio apud Slesitas Lusatianosque imperium, animum revocat. Varadiensi tantum in hac re medio utitur, quem Boemicarum rerum moderatorem dexterrimum esse noverat. Is e mandato Principis, eas saepe duobus illis annis provincias repetit, regulos omnes ad venundandas regi civitates hortatur, magnam promtamque mercedem pollicetur, imminentium admonet periculorum. Quare optimi proxenetae astu, varias urbes cum municipiis, & dominatus, in utraque provincia, regem gnati gratia mercatum fuisse dicunt. Eo usque in Lusatia propagatum ejus imperium, ut duorum dierum itinere Sarmaticum Oceanum attingeret. Quod tam prospere in his partibus cuncta successerint, & Varadiensis, & delectus regis exercitus ibi diversatus, qui longis incursibus omnia late magno terrore perculerant, in causa fuere. Ditatus praeda exercitus, praeter duplicata stipendia; & Joannes Varadiensis amplissimo dominatu, qui septies mille aureum quotannis reddebat, a rege donatus. Cum rex Viennae duobus annis post captam Neapolim, & octo fere mensibus permansisset, in Silesiam & Lusatiam, sub diaetae ut ajunt praetextu, saepe se iturum esse praedixit: quid aliud moliretur, ne satis quidem exploratum habeo.

Styrii & Carinthii pacem a Matthia emunt.

Eo tempore Styrii & Carinthii, ob frequentes Pannonum incursationes, pacem saepe mercari sunt adacti: quin & praesides provinciarum, reguli, abbates, pontifices, & praepositi, cum Augustali oratore Viennam venere, ut pacem a rege mercarentur. Res omnes hic Urbano authore, & Thoma pontifice Jauriensi suffragante, compositae sunt, & fortasse carius pacem emerunt, quam si bella gessissent. Ii demum a rege, compositis rebus, lautissimo convivio sunt excepti, & nonnulli non indonati abiere, ut in Pannonicam e largitione fidem praevenirent; si quid in eos avare patratum est, id factum, ut vi adacti ab Imperatore deficerent. Eodem quoque anno Turcarum legati, pro confirmandis saepius induciis, in Pannoniam venere. Adventarunt quoque Polonorum oratores, ut Matthiae simultatem cum Vladislao dudum initam, & suspicionem omnem, quacunque possent arte, adimerent, & alia nonnulla disponerent. Uswaldus, Zagrabiensis Episcopus, in Poloniam remissus, e sententia regis mandata peregit. Item insequenti anno Dominicus, Praepositus ut ajunt Albensis, & Basilicae divae Virginis antistes, ad sedandas, quae quotidie utrinque oboriebantur, controversias & suspiciones, eodem a rege missus est, qui ad obeundum munus oratorium nimis videbatur idoneus.

Varii ad Matthiam legati.

Postero

An. 1489.

Postero autem anno, Kalend. circiter Januarias, qui octogesimus nonus supra millesimum & quadringentesimum erat, cum rex Viennae foret, coelum praeter morem graviter intonuit: quo quidem portento perculsi & attoniti omnes, regiae Majestati nimium timere coepimus. Ex inita enim podagra, & obrepente quodam languore laborare coepit, ut numquam pedibus ultra constiterit. Ejus protomedicus Julius Aemilius erat, non minus genere quam doctrina praestans, qui ne parum quidem hucusque in regia valetudine fortunatus erat. Cum huic alter Italus adjectus esset, remisit diligentiam, cum in suam invidiam corrivalem sibi inductum arbitraretur: increbrescente deinde morbo, ejus vita vix in duos a Medicis annos differri potuit. Hoc anno multi ex universo orbe ad Matthiam oratores confluxere. Eo usque nomen ejus excreverat, ut universus eum orbis venerare-tur & timeret, & non solum Christiani principes, verum etiam profani, huc missis e remotissimis partibus oratoribus instarent, & amicitiam anhelarent. Superiori anno Petrus Siculus, episcopus Lucerinus, Historicus & Orator optimus, a Ferdinando rege missus erat. Hoc vere, Angelus Hortanus antistes, legatus apostolicus, uti Petrum Archiepiscopum liberaret, quatuor jam annos in carcere jacentem, Viennam venit, & magnifice a rege susceptus est. Deinde cum ingruente vere Budam rex amne secundo descenderet, ab Ungaris diu crebris legationibus repetitus, paulo post legatus Venetorum advenit, uti obortas in Dalmatia de finibus controversias plane componeret. Talis praetextus obtendebatur; verum, uti multorum ferebat opinio, cum jam Panno, praepollens viribus, Venetis formidolosus esse coepisset, & de brevi ejus vita rumor differretur, exploratum potius, quam oratum accessit.

Matthias podagra laborat:

Varii ad Matthiam Legati:

Paucis post diebus, honestissima Turcarum legatio adfuit, quae non modo Inducias, sed pacem instantissime postulabat, ut acceptam & sane gravissimam eo anno a Soldano in Syria cladem, compositis cum Pannone rebus, ulcisceretur. Nondum ista honorifice dimissa, cum Patriarcha Hierosolymitanus, Soldani Assyriae Principis orator, diu expectatus advenit. Superiore namque anno, per Junium, patricium Ragusinum, varia Soldanus ad regem munera, vestesque Tyrias miserat. Is de ineunda cum eo societate in Turcas diligenter egit, multaque pollicebatur, si communi ductu & auspiciis expeditio ista susciperetur. Nam cum paulo ante, terra marique, insigni sane clade Turcam in Syria afflixisset, ut a tergo Matthias instaret Assyrius tyrannus nimis appetebat. Perbrevi, si hoc foedus ictum foret, Turcarum vires attenuatum iri confidebat. Mors autem, uti paulo post rite dicetur, omnia intercepit. Eodem etiam die Roxanorum legati, cum Peloponesi Despota, exauditi, ac omnes magnifice & recepti & dimissi sunt. Item Friderici Imperatoris, & Maximiliani Romanorum regis legati, cum eximio comitatu, in haec tempora inciderunt, ut cum Ungaro de pace agerent, & longissimo bello finem imponerent. Quod cum Ferdinandus rex Neapolitanus accepisset, ut ad salutarem concordiam utramque partem hortaretur, Franciscum Montanum, civem Campanum, in Pannoniam extemplo transmisit. Succurrebat filiae sollicitudini, ut reginae Beatricis officium curaret, & de saluberrima pace ageret. Imperatoris autem oratores iidem iterum ultro citroque missi, ut in conditiones pacis utrique consentirent. Interea prorogantur induciae, ut commodius de pace ageretur. Ii tandem, magnifice donati, abiere. Item ex tanta Oratorum varietate nemo indonatus a rege dimissus est. Quin etiam tanta fuit divi Matthiae magnificentia, ut nullus orator, princeps, nobilis, & cujusvis fortunae hospes fuerit, qui recta eum adiret, quin praeter amplissima munera, quotidianum victum e fisco vel lautissimum haberet.

Legatio Turcarum de pace:

Soldanus in Turcas Matthiam incitat:

Caesaris & Maximil. legati de pace:

Induciae prorogatae:

Contra rex ad Caesarem, & Maximilianum filium, qui Lincii moram traxerat, Joannem Varadiensem episcopum oratorem misit, ut de pace tractaret: qui magnifice, haud secus atque alias, legationem illam peregit; & cum a Maximiliano sibi verba dari intelligeret, ipse quoque verba dedit. Pax autem confici non poterat. Imperator, omnia sibi adempta gratis reddi, imo rerum & personarum damna refici

Varad. Eppi frustranea cum Caesare opera de pace:

refici postulabat: contra Matthias cum legitimum bellum gesserit, indemnem se praestari oportere dicebat, atque septies centena millia numum aureum sibi pro diutissimi belli sumtu repetebat. Maximilianus, paternam pertinaciam aegre ferre, neque tantam pro belli sumtibus pecuniarum summam a rege peti aeque tolerare. Inter extremam haec mediocritatem appetere; & cum se a rege & amari & observari plane sentiret, multa sui gratia oppida ultro a Matthia redditum iri confidere, quando principis magnanimitatem haudquaquam ignorabat, proinde bona verba dare. Contra Matthias, artem arte eludendam esse censuit. Maximilianum muneribus primum captare coepit, & in Lincio commoranti, quadringentos vini cados, totidemque boves, & duodena nummum millia dono misit. Varadiensem antistitem remisit oratorem; si quid de pace confici forte posset: eo obstinatiorem Caesar se praestabat, quin & filium, jam ad Matthiae partes declinantem, suspectum habuit. Quare saepe petenti, aditum occlusit, interdixitque colloquium. Ad postremum Otto Bavariae dux, cum septem collegis, orator ab Imperatore missus, ut elegantissima vehementius legatione rex ad ineundam pro Caesaris arbitratu pacem flecteretur. Hos magnifice rex excepit, donavitque multo magnificentius: de pace tamen nihil transigi potuit, iniquae enim utrinque conditiones offerebantur. Insuper ne temere quidem, factis cum Galliae rege induciis, Maximilianus in Austriam eo anno tantopere festinavit: nam non solum a patre Caesare, Mathematicis divinationibus nimis obnoxio, sed a multis quidem Astronomis fuerat admonitus, regem eo anno moriturum. Neque is etiam ignorabat quid astra minarentur, quibus inconsultis nihil umquam agebat. Cum igitur Maximilianus in superiorem Austriam concessisset, sub concordiae praetextu, mortem regis praestolabatur: crebros oratores nuntiosque mittebat, ut de nutante valetudine certior esset.

Otto Bav. Dux ad ineundam pacem a Frid. mittitur.

Matthiae aegritudo:

Pax inter Frideric. & Matthiam:

Paulo ante rex valetudinarius Vienna Budam, profluente amne, descendit, & ante Ottonis adventum, dum festa sanctissimae Eucharistiae celebrarentur, in longissima sacrae pompae transvectione, cum rex ex alto spectaculo praesideret, in frequentissima concione, pax inter Pannonem & Alemannum publico edicto promulgata, & ad Septembres ut ajunt Idus diaeta indicitur, ubi Caesaris ac Regis concordia, praesente utroque Principe, transigenda erat. Sed increbrescente Matthiae morbo, res in alterum mensem prorogata. Menstruatim deinde conventus iste differebatur. Rex iniquam valetudinem causabatur: disponuntur in ad ventus indicium currus circiter quinquaginta onerarii, quibus thesaurus universus erat impositus, & menses tres in arcis propylaeo dispositi asservantur. Novembris & Decembris iniquitatem sibi timendam conjectores & Astrologi praedicabant. Et ne temere quidem, quando his mensibus tertiana febri laboravit. Exactis igitur divi Servatoris nostri natalibus, & captato deteriore horoscopo, cui nimis erat obnoxius, praemissis curribus, utpote evitato mortis periculo, Viennam contendit.

Nuptiae Jo. Corvini & Blancae prorogantur.

Superiore anno Stephanus Crispus, nunc Sirmiensis Episcopus, humanitatis studiis Ungarorum sane omnium eruditissimus, & elegantissima dicendi copia praeditus, edicto regis orator ad inclytum Mediolanensium Ducem profectus, ut Corvini Blancaeque nuptias in proximum annum prorogaret, faustissimamque affinitatem confirmaret, honorificentissime a Mediolanensibus exceptus est, & in Senatum admissus. Facta dicendi potestate, orationem, verborum ornatu, & sententiarum gravitate praestantem, quae adhuc extat, habuit, ac ad alia secretiora mandata pervenit. Hic totius Ungariae nomine congratulationem instaurat, Regis & Senatus authoritate initam olim affinitatem confirmat, ratas & firmas conditiones omnes esse jubet. Demum illustrem Ducem, & Lodovicum patruum, ejus consiliorum omnium moderatorem, ea tempestate circumspectissimum apud omnes habitum, ac universum denique Senatum exorat, ut cum rex eo anno gravissimis rebus foret implicitus, in posterum differri nuptias filii aequo animo paterentur, uti magnificentius ac tranquillius, pro utriusque partis dignitate, fierent. Id non ab

ab re a rege postulatum. Nam cum ex legibus affinitatis, filium regem ante nuptias praestare oporteret, & Ungariae ipse coronam tuto resignare non posset, veritus Beatricis acerrime adversantis, & Procerum seditionem, Boemiae regnum in Lusatiam & Silesiam propagatum, gnato renunciare destinarat. Et si quid in hac re novi moliretur, ipse scivit, quam ob rem nuptias in posterum annum prorogari postulabat, ut principibus Mediolanensibus promissa praestaret. Omnia Crispus, & suavitate orationis, & regis auctoritate, ab illis impetravit. Compositis rebus, ne illius Ducis vires ignorent, in aerarium introductus est, ubi thesaurum immensum, & inauditam margaritarum & lapillorum copiam spectavit. Antequam reversurus in Ungariam iter iniret, multa in Italia mercatus est: reversus ad regem, nec ipsum, nec reginam, imo neminem amicorum, praetermisit indonatum.

Joan. Corvini certamen equestre.

Insequenti hyeme, multa ac varia Viennae sunt edita certamina, inprimis equestre singulareque certamen. Hic Joannes Corvinus primum se pugnae commisit: in Hippodromum armatus, cum delecto regulorum equitatu, descendit, & praesidentibus in theatro parentibus, cum equite natu longe grandiore pulcherrime depugnavit. In primo namque congressu, cum infestis utrinque hastis in arena decurrerent, concertatorem, laeso capite, ex equo deturbat. Rex autem cum Viennae, quamvis ingravescente in dies aegritudine, sensim extenuaretur, numquam tamen a curandis rebus domi forisque cessare visus est. Ingruente mox Februario, & deinde Martio, citatis per humana corpora jam primo tempore humoribus, eo magis labefactari coepit. Curabat nihilominus adhuc omnia, ac nihil de pristino studio & diligentia remittebat. Jam annus nonagesimus supra millesimum & quadringentesimum agebatur, & rumor erat, aestate proxima in Silesia regem conventum frequentissimum habiturum; atque idcirco Joannem, Varadiensem Episcopum, in provinciam paulo ante praemiserat, ut diaetam provincialibus indiceret, ad hanc principes cogeret, & ad regis obsequium populorum animos bene disponeret. Interea rex, qui Viennae remanet, secum magna molitur. Urbanum apochrysiarium, cum exactis vectigalibus, Viennam festinare jubet; dum dominicae paschae solennia appropinquabant: quibus exactis, se ad diaetam propediem in Silesiam iturum esse praedixerat, sacra ex arbitratu suo, & varios sacrorum dierum apparatus, instituit.

An. 1490. Conventus in Silesia indicitur.

In celebratione Palmarum, cum omnibus oratoribus, legato Apostolico, & cunctis Procerum ordinibus in theatrum temporarium, quod in arcis subdivalibus pridie erexerat, hexaphoro devectus est, comta & pexa coma, hilarique vultu rite sacrificaturus. Aram ibi pretiosissimo instruxerat apparatu, donec Palmarum festa ex more agerentur. Sex circiter horis ibi assuit, incredibili patientia: peractis ex ordine sacris, Venetum oratorem ante solium constitui jubet, mox eum in equestrem ordinem refert, aureaque veste, ac equo phalerato donatum, honestissime dimittit; se, cum nihil hactenus jentasset, imminente languore, in penetralia recepit. Distulit per horas tres, e stomachi debilitate, prandium: nec non & reginam expectavit, sacro die urbana templa lustrantem. Dum eam praestolatur, ad languorem declinandum, jentandi gratia Picenas ficus Petrum promtuarium exposcit: at ille cariosas attulit, & exoletas, quas cum pergustasset, ita in primo morsu offensus est stolido illius ministerio, ut in iram excanduerit. Ad haec regina reversa intercessit, pro ingenii viribus commotum virum sedat placatque. Exorto de prandio sermone, & illa pro gustu jentacula varia subministrante, nihil accepit: causatur vertiginem capitis, & confusa lumina, in cubiculum se referri jubet.

Aegritudo Matthiae invalescit.

Ecce apoplexia repente corripitur: dux Corvinus, Petrus & Matthias Gerebi, ejus consobrini, extemplo acciti affuere, item Urbanus Pontifex Agriensis, & Thomas Secretarius, Comes Stephanus praefectus urbis, & Báthor Vaivoda, caeterique Proceres. Ad pontificum procerumque concursum, omnes qui aderant animo consternati sane defecerant: regem enim omnes conspicabantur gravissimo corporis cruciatu torqueri, & prae vi morbi nihil loqui posse, *Hay hay* tantum, &

Apoplexia corripitur.

Jesu exclamare, nulla alia verba fingere posse. Ob ingentem igitur principis reverentiam, & in tanto vitae discrimine, nemo ipsum tangere, aut aliquo verborum cibive adminiculo subvenire ausus est. Sola regina, nunc ore, quod dudum is obstruxerat, vi adhibita patefacto, vitae fomenta ingerere; nunc, ut resipisceret, aures, digitos, crinesque distrahere; nunc brachia, manus, & tibias obligare, ut in tali periculo fieri solet; item obclamitare ad aures, & inversos oculos aperire; nullum studium & charitatis officium omittere; nunc medicos, morbi gravitate confusos, consulere & hortari. Contra ille ad dolorum tantum insultus adauctusque ingemiscere, rugire leonis more, & cum ipsa morte acerrime colluctari.

Morbi symptomata: Tacitus fletus, quicunque aderant, amicos incessit. Dolebant proceres legionumque praefecti, qui arcem adire potuerant, & regem e tot bellorum periculis asservarant, nullam nunc opem contra fati imperium afferre posse. Praeterea sibi regnoque timebant, non ignari, e medio sublato principe, omnia mixtum & perturbatum iri. Ingentes igitur tota nocte mugitus edidit: ingruente demum aurora, dolor vesanus ille desedit, horas aliquot, ne tranquillus quidem, eum somnus obrepsit. Deinde vesaniente iterum morbo experrectus, totum illum diem mutus & resupinus insomnem egit, obfirmato saepe obtutu, modo illum, nunc filium ante stantem, nunc reginam intuetur, veluti aliquid admoniturus dicturusve, verba saepe effingere conatus, numquam tamen proferre potuit. Instabat regina rogans, quid juberet, &, tamquam ejus nutum intelligens, percunctata, an hoc, an illud imperaret, nullum umquam verbum exegit. Cum in lethiferum recidebat ille soporem, ad superiora haec remedia recurrebat: iterum artus obstringit, in os aliquid fomenti vitalis infundit, inspirat auribus, & emigrantes spiritus quacunque potest arte remoratur. Sic iste infaustus dies actus. Tertio vero, qui a Marte nomen accepit, inter septimam & octavam horam ante meridiem, cum raucos semper gemitus emisisset, variaque ingenitae poenitentiae indicia, veluti divinam veniam imploraret, edidisset, e profluvio demum capitis animam efflavit. *Obitus Matthiae regis, An. 1490. aetat. 47.* Inter moriendum pilula, nucis instar, e stomacho repente suboritur, & inter agendam animam sensim ad os subit; cum ad epiglottim pervenisset, ille continuo exspiravit. Matthias igitur, princeps invictissimus, anno Salutis nonagesimo supra millesimum & quadringentesimum, Nonis Aprilis, & die Martis, aetatis autem anno quadragesimo septimo, cum perpetuo sui desiderio, diem obiit. Et quemadmodum mense Martio natus erat, ita die & hora Martis vita decessit.

Mortis portenta: Multa ejus mortem signa portendere. Inprimis enim superiore anno, post Kalend. Januarias, coelum intonuit; item Danubius insolenter, post obitum ejus, excrevit, multos pagos & accolas urbes inundavit, ut extincto regni propugnatore, Pannonias a Turcarum incursu tueretur. Leones quoque, qui Budae detinebantur, omnes eodem quo rex die interiere. Item, nulli eo tempore corvi, qui Corvinae domus insignia referunt, Budae suspecti sunt: contra Albae, ubi regum monumenta sunt Ungariae, tanta corvorum mutuo inter se crocitantium multitudo spectata, ut omnes hic regis mortem facile ariolarentur. Neque conjectores & mathematici eo moriturum anno reticuere. Insuper paulo ante, cum Vienna Budam descendimus, & ad Comaram rex ipse substitisset, in turris fastigio, quae supra portam extollitur, ciconiae nidum suspeximus, de quo, explosa domina, quatuor inter se ciconiae acerrime sane certabant: jussit caeteros id aulicos mecum una suspicere, mox inter socios, veluti divinitus afflatus, Pannonicam eo anno concordiam turbatum iri, & mortem hinc principis imminere, auspicatus sum, in partes item quatuor Ungarorum studia dividi, quando reges quatuor de regno dimicaturi erant; atque infirma id regis valetudo auspicium confirmabat.

Regis corpus publice cernendum exponitur: Postero die mortis, corpus regio cultu ac insignibus exornatum, strato ex ostro lecto, in amplo triclinio expositum, ut ab omnibus videri posset: deinde, quamvis exenteratum, cum subolere coepisset, in picata capsa reconditum, datoque Primario Aladario, Bodoque Caspari negotio, secundo amne Albam demissum, quousque exequiarum apparatus rite fierent, uti infra dicetur. Beatrix vero, Joannes

Joannesque Corvinus, extincto rege, accita in arce Optimatum turba, una cum universa aulicorum manu, principem miserrime deplorarunt. Certatim hic proceres divum Matthiam regem optimum, ac principem invictissimum, profuso planctu deflevere.

Illud omnibus lacrymarum profluvium excitavit, cum Corvinum ducem, adhuc adolescentem, tanto patre orbatum, ultro se ad reginae pedes prosternere conspexere, & amplexis pedibus obsecrantem, ne se pupillum desereret, neve sanctissimi parentis memoriam de illa semper optime meriti perditum ire pateretur; immo commendatum haberet, duceret pro filio, uti patri ante saepe receperat, quando se novercam pro pientissima semper matre habiturum esse pollicebatur, & in tanta amicorum orbitate, gnatum ex corde diligeret & amaret. Eadem flexis genibus patres omnes ac proceres reginam orant, atque certatim in commendando adolescente suffragantur. Sedato aliquantulum planctu, ne res Pannonicae sine moderatione perditum irent, in manus reginae & Corvini ducis cuncti sponte jurarunt, se, quam Matthiae regi praestiterant, fidem & obsequium utrique praestituros, imperia cuncta facturos, atque numquam edicta ulla detrectaturos. Nam veluti cum defectus Solis accidit, ad lunam oculos plane convertimus: sic defuncto rege, ad Beatricem & Joannem ducem spem & fiduciam omnes intenderunt. Regina supplicantem Corvinum osculata, filii semper loco habituram, & pro virili sua dignitatem ejus curaturam esse, promisit, eum quoque secum pontificibus & regni primatibus commendavit. Oblatum accepit obsequium, & se regno numquam defuturam esse recepit. Mox nimio luctu defatigata, laceratis misere crinibus, & inscripto unguibus ore, in cubiculum relata est.

Jo. Corvin. Beatrici se commendat:

Proceres in manus Beatricis & Corvini jurant.

Beatrix Corvinum in filium suscipit:

Thesaurus regis, universaque supellex, quam quater centenis millibus plerique aestimarunt, authoritate Senatus, & reginae nutu, Corvino credita: cujus potestati munitissimas quasque arces pater vivens sane commiserat, dederat symbola, & in manus ejus non modo praesidiarios praefectos omnes, verum etiam & proceres multos jurare coegerat, uti haud aliter atque sibi fidele Corvino semper obsequium praestarent, & secundum ejus obitum filium sibi regem subrogarent. Nonnulli juramentum declinarunt, diverticulum aliquod ex ingenii calliditate causati. Praeterea, ne quid interregni tempore fraudis malique doli, ex literis Majestatis regiae falso obsignatis, committi posset, regalia sigilla in medio Senatu, praesidente regina Corvinoque, diffracta sunt. Sigillum tantum reginae superfuit, quo diplomata publicaeque literae, subjectis Optimatum sigillis, obsignarentur. Secundum regis obitum, tertio die, Joannes Varadiensis episcopus, qui in Moraviam & Silesiam missus erat, ex itinere revocatus affuit, & defunctum ex animo dominum deploravit.

Regis thesaurus, supellex, arces, Corvino creditae:

Matth. sigilla diffracta:

Placuit Senatui, ut duplex divo regi funus dicaretur: alterum Viennae; Albae vero alterum, ut hic cenotaphium, sarcophagum illic, pro dignitate principis, jure facerent. Quare singulari pompa, succollantibus centurionibus, & lecti auro strati fimbrias circum tenentibus rite proceribus ac regulis, praefectisque legionum, ad divi Stephani Basilicam funus elatum, subsequentibus in pulla veste pontificibus, & cunctis urbis ordinibus; ubi nemo fuit, qui pias regis exequias non veris lacrymis honestarit. Quin & populus, quem saeva fame adactum in ditionem suam redegerat, lacrymas continere nequivit. Qui feretrum circumstabant, hi regem optimum, invictissimum illi imperatorem, pars principem clementissimum, & Christianae reipublicae assertorem, alii regum principem, & terrorem orbis exclamare; ingeminare plerique, hunc unum duorum Caesarum debellatorem, & praecellentissimae virtutis cujusque exemplar; nonnulli hunc unum magnanimitatis & gloriae speciem appellare. Miles ducem luget liberalissimum, civis gubernatorem requirit, & plebs clementem & popularem dominum, cum rustica turba, deplorat. Hunc externi propugnaculum Turcarum, domitorem Scythycae feritatis, Boemorum refrenatorem, & Alemannici fastus ac superbiae domitorem, omniumque bonarum artium parentem pientissimum, profuso luctu vociferari.

Funus Viennae & Albae ductum:

ciferari. Hunc optimis quoque eandem Ungariam difciplinis excoluiffe, bellicam auxiffe difciplinam, & varia machinarum & armorum genera inveniffe, & regioni dediffe pretium, dicere. Quare illud in publico luctu admirabile fuit, quod nemo inter tot gemitus & vociferationes mentiri vifus eft. Publicum dolorem, & imminens ex obitu illius exitium, Viennenfe incendium, fexto poft die, dum Pafchales feriae celebrantur, fatis teftari potuit. Oborto namque incendio e plebeia cafula, fere urbs conflagravit, & ni proceres, ac praefecti equitum, cum militari praefidio accurriffent, & inprimis Stephanus comes, provinciae praefectus, qui annos triginta ductarat exercitum, jam de univerfa urbe eo die procul dubio fuiffet actum.

Beatrix & Corvinus Budam ad exequias & comitia abeunt:

Infequenti die regina cum Corvino duce, caeterisque pontificibus ac regulis, ad celebrandas regis exequias, & habenda comitia regalia, Budam fecundo amne defcendit. Praefecturam provinciae Stephano comiti, e Senatus confulto commendavit: multum quoque argenti, pro tuenda urbe, & provincia retinenda, e regali fifco dimiffum. Univerfa multitudo, cum pullis quinquaginta navibus, & lugubri vefte, Beatricem fequuta. Cum Pifonium foret appulfum, omnes matronae urbis pullatae obviam reginae occurrere, publicoque planctu principem invictiffimum & regem optimum luxere. Juftitium tribus Ungaris menfibus indictum. Nullas in itinere, prae dolore, regina regales arces fubire voluit. Aft ubi Budam deventum eft, in arcem admiffa, cui Blafius Raskai praeerat, arcis procurator, Matthiae quondam regi unice dilectus. Hic, poft Corvini ducis appulfum, mox eum cum thefauro & regali gaza recepit: & quando in ejus manus, vivente adhuc patre, juraverat, nemini fe arces omnes, praeterquam Corvino refignaturum, perpetuumque obfequium praefliturum, fubeunti jusjurandum rite perfolvit, & cuncta, quae in manu fua fuerant, in Corvini poteftatem ex promiffo redegit. At ille fideliter agenti munus confirmavit, refignatumque reftituit.

Blafius Raskai Corvino Budenf. arcem tradit, juratque:

Mox de regali funere agi coeptum, nihil enim de futuro rege ac republica decerni poterat, ni prius Matthiae manibus funebria jufta folviffent. Quare nihil hac re Pannonico Senatui fuit antiquius. Paucis igitur poft diebus, dimiffa Budae regina, ne planctu nimio fefe conficeret, ad Albam regalem omnes pontifices, proceres, reguli, nobilesque, Corvinum ducem in lugubri vefte, pullatisque curribus & equis, rite fequuti funt. Quin & legatus Apoftolicus, ac omnes qui aderant oratores, eodem conceffere: inprimísque Ferdinandi regis oratores, Petrus, eloquentia doctrinaque non mediocri, alter vero, cui Francifco Montano cognomen erat, praeterea magna gravitas, exacta facundia, & experientia rerum, cum fumma ingenii acrimonia conjuncta. E proximis etiam civitatibus & pagis ad regales exequias, quae divi Marci feriarum die factae funt, multi properarunt. In funerali fefto multitudo univerfa proceffit. Corpus regis purpureo ftrato compofitum, & paludamento, enfe, fceptro, corona, pomoque redimitum, non fine calcaribus aureis, detecto ore, in Bafilica fub divalibus prominebat. Circumftabat ingens turba nobilium, & hinc pontifices, hinc proceres adftitere. Mox inftructa regali pompa, funus efferri coepit, & templum antequam inferretur, circumduci, divinae oblationis tempore, dum folennia celebrantur, cui duodeni praecedebant equites cataphracti, purpuratique, qui regalia figna, tot clara triumphis, praeferebant; item & unus, qui regium praetulerat enfem. Mox filius pone fubfequi, lugubri vefte, cui legatus pontificius a dextra, a laeva Hippolytus Strigonienfis Metropolita, latus utrumque claudebant. Succeffere poft facri & profani ordines Primatum: inprimis e pontificibus Urbanus pontifex Agrienfis, Stephanus Báthor, Joannes Varadienfis epifcopus, item Ufwaldus Zagrabienfis, Nicolaus Vacienfis, Thomas Jaurienfis, & Georgius Cfanadienfis, reliquique procerum nobiliumve ordines.

Exequiae Albae inftitutae:

Funebris pompa.

Cum in Bafilicam divae Virginis perventum effet, corpusque in medio conftituiffent, equites gemebundi, qui univerfa cum enfe figna praetulerant, infignia cuncta pro ara magna humi dejectarunt, veluti regis cafu omnia fua trophaea, figna, partaque regna una corruerent. Ad quod fpectaculum omnes collacrymarunt.

runt. Dominico deinde, Basilicae hujus antistite, rite sacrificanti, a Corvino duce oblata pretiosa munera, inprimis crux solida gemmataque, ex obryzo affabre facta, quam quinque & quadraginta aureorum millibus venisse praedicabant: item gemmatae phialae, & pelvis aurea, candelabra, calices, Eucharistiae tabernaculum, omnia e puro solidoque auro confecta, lapillorumque multorum varietate discintillantia. Nonnullae quoque statuae argenteae, & duodecim sacrarum vestium apparatus unionibus admodum onerati: quae quidem omnia, quinque & septuaginta millibus aureum venisse referebant. Item, inter operandum sacris, arae cornibus septingentos optimates aureos imposuere. Cum inchoatum multo ante Mausoleum sub prima testudine, propter intempestivam mortem, nondum foret absolutum, corpus in temporario sepulchro, in media Basilica reconditum: ubi e filii instituto, quot horis sacri hymni decantantur. Inter sacrificandum Petro episcopo Lucerino, viro doctissimo, & oratori Neapolitano, datum laudandi regis est negotium. Is de laudibus & gestis ejus sat ornatam & copiosam habuit orationem, & multis, annuente Senatu, cunctisque pontificibus, jam rationibus ostendit, Matthiam regem, Christianae reipublicae assertorem, principem invictissimum, & de Romana semper ecclesia optime meritum, jure inter divos esse referendum; quod ab universa concione acclamatum est, & gravissimum super ea re Senatus consultum factum. Secundum ejus apotheosin, Corvinus, cum universa optimatum turba, remensus iter Budam rediit, ut de futuro rege decerneretur.

Corvinus pretiosa munera in Missae oblatione offert:

75000. aureorum munera in funere oblata:

(Extat Ranzani oratio)

Matthias inter divos relatus.

Divo Matthiae statura corporis fuit aliquanto majuscula, plusquam mediocris, forma eximia, generosus aspectus, & multum referens magnanimitatis; rubens facies, & flava coma, cui venustatem obducta supercilia, vegeti & subnigricantes oculi, & sine menda nasus, ne mediocrem quidem cultum addebant. Obtutus ejus liber ac rectus, leonis more, oculis numquam inter videndum fere conniventibus. Favorem semper obstinato indicavit obtutu; quem vero limis respexit oculis, infensum sibi esse portendit. Prominentiore collo & mento fuit, & ore aliquanto latiore. Caput huic addecens, quippe quod nec parvum, nec magnum videri poterat, frons vero parum spatians. Consentiebant inter se membra spatiosa: brachio terete, & oblonga manu, latis humeris, & patente pectore fuit. Contra, variusculae huic fuere tibiae, ad equitandum haud quaquam inconcinnae. Proinde formosum erat corpus, cui color albus cum rubore fuerat admixtus: ex qua quidem mixtura mirum quandoque, ut de Alexandro perhibent, fragravit odorem. Quin etiam lineamentis oculorum, & laevitate, illi nimis fuit assimilis, quem semper vitae habuit archetypum. Ingens a juventute celeritas, ac robur pectoris, immensa animi magnitudo, cum ingenti gloriae cupiditate conjuncta: item tantum roboris & virtutis, ut neque animi, neque corporis laboribus defatigari posset. Laboriosum hujus corpus erat, & frigoris, sudoris, & inediae tolerantissimum: nihil facilius militari labore, nihil domestico difficilius otio pertulit. Nec humanis quidem passus est sibi facile interdici voluptatibus, muliercularum quandoque obnoxius fuit amoribus, sed matronis abstinuit. Crapula & vino saepe cum amicis animum relaxavit: promtissimus ad promittendum: non difficilis ad iram: ingenium perquam liberale ac magnificum, & ad clarissima quaeque facinora intentum: crudelitatis expers, & barbaricae inhumanitatis, cui ardentissimum inerat imitandorum Romanorum studium, quibuscum perpetuam sibi aemulationem indixit. Quare Corvinae gentis cognomen sibi inditum, perquam libenter accepit. Quod amicos inconstanter amarit, & plerosque depresserit, crimine non caruit. Sed numquam, quem nimis extulerit, ab re deposuit: imo numquam ab amico, quem in primo crimine deprehensum habuerit, poenas exegit, sed in iterum errantem severius animadvertit. Quin & in amicis quandoque fuit infelix: quippe qui opibus & honoribus in immensum evecti, in eum nonnulla moliri occoepere. Ex humili genere multos extulit, in quibus se fortunatiorem invenit.

Imago Matthiae:

Caeterum fortunatissimus semper fere est habitus. In bello Boemico sibi defuere pecuniae, verbis ergo, & pollicitationibus crastinis alebat exercitum. Cum dies

dies distribuendi stipendium praestitutus instaret, quem promissis differre ultra non poterat, a praefectis equitum & legatis legionum ad alearum ludum invitatur; tota nocte lusum: ipse tam aequas tesseras sortitus est, ut nihil sibi aliud caderet, quam quod jactu opus erat. Dena millia aureorum ea nocte ex ludo sibi comparavit, quae, antequam loco moveretur, militibus dedit, & ex aleae lucro stipendium exsolvit. Raro quicquam adortus est, quod non prospere confecerit. Augebat & illud splendorem Majestatis, & spectantium admirationem, quod regalem celsitudinem non superbia, non elatio animi, non difficultas aditus, non janitorum improbitas ambibat, sed tanta mansuetudo, benignitas, & clementia circumvenerat, ut nemo eum adierit, qui non modo gratia, sed solo aspectu se non beatum profiteretur.

Sed Beatricis adventu facilitas ejus, & popularitas, multo remissior effecta. Nemo est qui ejus beneficentiam non admiretur. Cunctas bonas artes affectate aluit, viros doctissimos in remotis etiam partibus disquisivit, virtutes omnes diligenter excoluit. Purgavit Ungariam rusticitate, & inventos politicarum artium artifices introduxit. Scythicos mores mitiores effecit, immanem superbiam repressit, & post Atilam primus ad obsequium diligens durae cervicis Ungarum redegit. Praepolluit insuper pietate non mediocri, cui mira religio, & tanta divini sollicitudo cultus inerat, ut domi militiaeque non secus atque Alexander, dextera Deum, sinistra hastam ferret, in deos & homines juxta liberalis. Consilium huic ad maxima quaeque facinora promtissimum. Neque consilio audacia & industria defuit, quod & fortuna aequissimo comitatu fovit. Cum prope Turcas castra metatus esset, sic vires hostium exploravit: pagano namque subornatus amictu, cum uno tantum comite, se cum jumento inter eos qui commeatus in hostilia castra conferrent insinuavit; cum eo pervenisset, toto die pro tabernaculo Turcae hordeum vendidit, ingruente nocte se incolumem in sua castra recepit. Scripsit ad hostem, se pridie ejus castra penitus explorasse, vendidisse rustici sub persona hordeum, ad tabernaculum ejus; & quo majorem dictis fidem faceret, ferculorum numerum, & epularum cuncta genera retulit. Quae cum hostis accepisset, timore perculsus, postero die castra solvit, veritus, Corvinum regem non modo ad vallum sibi occursurum, sed in medio tabernaculo invasurum.

Ad haec non regius ille fastus in eo recognosci poterat, qui multos nostri saeculi reges occupavit. Non purpurae, uon aureae trabeae splendor assiduus, non quotidianus tricliniorum & sellarum apparatus, quae advenientium lumina deterreant, & contrahant stuporem: non lictorum & janitorum multitudo, non amanuensium turba, qui diu multumque rogati, vix tamen per literas respondere dignentur. Domestico & mediocri delectatus habitu, nisi cum res postulabat, tunc decorum studiosissime servavit. Ejus oratio tarda, gravis, & concisa, multum ponderis habens, & acrimoniae verba numerose & gradatim expressit; nil insulsum ab eo umquam auditum. Paucis sibi mos fuit, in contentione, obligare & convincere adversarium. In concione militari concitatus & eloquens: multarum sibi cognitio linguarum, praeter Turcicum & Graecum, omnia Europae glossemata calluit. Memoria nec Scipioni, nec Mithridati, nec Simonidi denique cessisset. Salibus & facetiis admodum oblectatus est, & quandoque ita popularis, ut inter amicos domestice coenaturus, culinae curam obiret. Non modo suis, verum etiam peregrinis, beneficiis erat officiosus. Equestri certamine & aurigatione, a juventute, non sine summa voluptate usus est. In Hippodromo Budae ac Viennae infesta saepe hasta depugnavit. Matthias etiam in propatulo & oculis omnium assidue versari, publice benignissimas accommodare aures, convivari quoque publice ac loqui; putans, obscoenis plurimum actionibus convenire tenebras, honestae contra vitae lucem majori ornamento fore. Facile omnes intro admittere, & admissos continuo voti compotes reddere: non distrahere spes supplicantium, neque per varios aulicorum ordines expedire, sed ipse solus omnia dare, gerere, & erogare.

Vindicta

Vindicta hostes etiam, amicos beneficio superare: in secunda se fortuna non efferre, sed Deo gratias agere, plura confidendo in prosperitate sacrificare, quam reformidando vovere. In metu hilaritatem praeferre, in felicitate cum gravitate benignitatem. Non subirasci libere loquentibus, deridere jactatores: mimos aretalogosque plus aequo promereri. Nullam eripere gloriam, nisi propria virtute navatam; sapientiam re magis, quam verbis exercere. Amicis se indulgentissimum praestitit, inimicis horribilem. In praelio acerrimum pugilem, in victoria facilem exorabilemque imperatorem, bene merentibus vero gratissimum. Rei autem bellicae peritissimus fuit. Non destinato solum, sed ex itineris occasione, & spurcissimis tempestatibus, cum hostis apprime tutum se fore putaret, praelium saepe sumsit, eaque in arte militari commentus est, quae aliis hactenus ignota fuere. In obeundis expeditionibus, dubium an cautior, an audentior, quamvis nihil inconsulto adoriretur horoscopo. Itinera incredibili celeritate confecit, & centena quot diebus millia passuum actuario curru emensus est. Laborum ac vigiliarum patientissimus: pro tempore & loco, aeque severus & indulgens in milites. A desertoribus & insidiosis severius poenas exegit: connivebat in caeteris. Ad iracundiam difficulter irritatum commotumque, non cito desidere.

Tot igitur virtutibus praestantem regem cum Ungari amisissent, tanto repente metu perculsi sunt, ut una cum principe, pristinam virtutem, robur, & audaciam, & nomen amisisse viderentur. Quin etiam ostenderunt, se potius a rege vires, animos, & consilia, quam regem haec ab eis habuisse. Una cum ipso decus, fortitudo, nomenque Pannonicum concidisse visum est. Tanta subinde proceres trepidatio incessit, ut oves sine pastore inter ferarum lustra relicti viderentur. Quamobrem, quicunque prius regem criminibus petebant, quod insolentibus plus aequo vectigalibus populos oneraret, quod proceres & nobilitatem perpetuo bello conficeret, quod bellum ex bello sereret, & nullam pacem & quietem amaret: post mortem omnes, mutatis verbis, juxta timebant, assiduoque luctu fortissimum indomitumque principem prosequebantur. Populi, cum rustica manu, qui quotannis prae bellorum magnitudine multitudineque quaterna vectigalia pendere cogebantur, & iniquissimam tributorum gravitatem conquerebantur, nunc gemunt: & populationes, vastationes agrorum, & incendia undique imminentia, reformidant. Si ex inferis regem revocare fas esset, sexterna solvere pollicerentur. Nobiles, qui militari labore se absumtum iri querebantur, nunc publicum privatumque exitium expavent. Nonnulli sanctas divi Matthiae reliquias a sepulchro evelli oportere asserunt, quibus regni fines lustrent, & adversus hostes religiose gerant: alioqui eos abigi posse negant. Cum igitur, imperante Matthia, gravi finitimos omnes bello vexarint domuerintve, nunc conjurata eorum agmina reformidant; & qui omnibus terrori maximo fuere, nunc omnium vires vel minas timere coguntur. Undique bella obstrepunt, gravissima pericula imminent, & tot malis Pannones circumventi, omnia perditum iri conspicantur, ut quantum regem amiserint, in posterum evidentius se cognituros esse fateri non vereantur. Eum itaque publice cuncti, vicatim oppidatimque, deplorarunt, & praeteritis futurisque regibus anteponunt.

Amisso rege virtutem & splendorem amisit Ungaria.

Qui vivum carpserant, mortuum laudarunt.

DE

DE

REDDITA MATTHIAE CORONA,

& Foedere inter potentissimum invictissimumque Fridericum III. Imperatorem, & ipsum Serenissimum regem Matthiam.

Nomina locorum personarumque fere ex Vladislai pactis colligi poterunt inferius.

NOS STEPHANUS *Colocensis & Bachiensis Archiepiscopus, locique ejusdem Colocensis comes perpetuus:* Joannes *episcopus Varadiensis:* Nicolaus de Vylak, *Waivoda Transylvanus ac Machoviensis, & regni Sclavoniae Banus: comes* Ladislaus de Palócz *Judex Curiae, &* Emericus de Zápolya, *summus Thesaurarius regni, & Capitaneus partium superiorum regni Ungariae, recognoscimus, & notum facimus tenore praesentium universis: Cum alias occasione differentiarum & controversiarum inter Serenissimum principem ac Dominum, Dominum Fridericum Romanorum Imperatorem, semper Augustum, Ungariae, Dalmatiae, Croatiae, &c. regem, & Austriae, Styriae, Carinthiae, & Carniolae, &c. ducem, Dominum nostrum gratiosissimum ex una: & inclytum regnum Ungariae, Praelatosque, Barones, Nobiles, incolas, & habitatores in ejusdem regni partibus ex altera parte, subortarum & vertentium, ad nonnullos articulos & capitula pacis & concordiae deventum fuerit: quod nos Serenissimi principis, domini, domini Matthiae, praetacti regni Ungariae, &c. regis, domini nostri gratiosissimi, Praelatorumque, Baronum, Procerum, Nobilium, incolarum & inhabitatorum ejusdem regni, quorum plena & omnimoda authoritate, facultate, & potestate, ad infrascripta utimur & fulti sumus, atque nostro ad exhortationem sancti domini nostri Papae Pii, medio reverendorum patrum, domini Dominici episcopi Torcellanensis, Apostolicae sedis Legati, missi cum potestate legati de latere, & domini Rodolphi Redeshain Praepositi, Frisingensis & Wormatiensis ecclesiarum Decani, S. nostri Papae referendarii, & apostolici oratoris & nuntii, in praesenti causa sanctitatis suae commissarii, cum praefato Domino nostro Imperatore ad finalem & ultimatam conclusionem eorundem articulorum, sponte, libere, bona & sincera voluntate, in hunc qui sequitur modum decrevimus. In primis adoptatae pacis & concordiae causa deliberatum & conclusum est, quod Serenissimus princeps & Dominus, Dominus Fridericus Romanorum Imperator, semper Augustus, Ungariae, Dalmatiae, Croatiae, &c. rex, Austriae, Styriae, &c. dux, & haeredes sui, ab eo per rectam lineam descendentes, infra scripta oppida, quae sua imperialis sublimitas in metis & limitibus regni Ungariae constituta possidet, & in suis manibus, per se, & alios, suo nomine tenet, videlicet Forchtstain, & Koblstorff, cum suis pertinentiis, omni imperio ac jurisdictione possideat, absque Serenissimi Principis & Domini, Domini Matthiae, dicti regni Ungariae regis, domini nostri gratiosissimi, ac haeredum & successorum suorum, Praelatorumque, Baronum, Procerum, & Nobilium ejusdem regni quorumcunque, per se, aut alios eorum nomine, inquietatione, turbatione, exactione, gravamine & molestia, quibuscunque de jure & facto, accessione juris, praesertim eorum qui interesse ad loca praenominata se habere praetendunt, in favorem quorumcunque, quovis quaesito colore facta, aut fienda: salvis tamen decimis & causis ecclesiasticis, quae in foro suo ventilari & agitari poterunt, prout juris est, & rationis. In foro vero saeculari, in personalibus actionibus, & realibus, contra, & adversus subditos suae Imperialis Majestatis, & castrorum praetactorum, quomodolibet motis, vel movendis coram judicibus, per suam Imperatoriam Majestatem in hujusmodi pro tempore deputatis actor, justitiam postulet & requirat, quae ad requirentis instantiam expedite administrari debet. proviso, quod eo adire ad requisitionem subditorum praedictae Majesta-*

Majestatis Imperialis, & dictorum castrorum, per regem pro tempore, & ipsum regnum Ungariae, eorumque officiales, procedatur, & procedi curetur. Et si passagium generale contra Turcas, pro defensione fidei, & ipsius regni, fieri contigerit: in ea re, requisitione praevia, a dicto domino Imperatore fienda, iidem subditi maneant inclusi, sic tamen, quod in eum casum hujusmodi exactionis per suam Imperialem Majestatem debita fiat dispositio, & adversus contravenientes, qui quomodolibet etiam pro suo interesse aliquid attentarent, contra ea, quae praetacta sunt, ac praefatum dominum Imperatorem, & haeredes suos, tamquam contra violatores pacis, rex ipse pro tempore, & regnum, potenter assistentiam faciant. Adjectum etiam est, & conclusum, quod post obitum dicti Domini Imperatoris, rex pro tempore, & regnum Ungariae, facultatem habeat, dicta castra & eorum reditus, casu, quo idem castrum Koblstorff per dictum Dominum Imperatorem nostrum demolitum non fuerit, attento quod modicae aestimationis & ruinosum existit, alias ipsius reditus reluendi, ab haeredibus suae Majestatis pro summa quadraginta millia florenorum Ungaricalium, & ducatorum boni auri, & justi ponderis. Item quia praefatus dominus noster Imperator, bonis & honestis respectibus, hucusque nomine & titulo regis regni Ungariae est usus, deliberatum est, & conclusum, quod eadem sua Majestas Imperialis hujusmodi titulo regis, a Praelatis, Baronibusque, Nobilibus, Proceribus, & aliis regnicolis regni Ungariae, in antea libere & quiete in eorum literis, & ubilibet, honorata & decorata, quoad vixerit, remaneat. Et rex dicti regni Ungariae, & aliorum regnorum eidem regno cohaerentium, nominari & vocari, eo titulo uti & frui possit & valeat, impedimento, contradictione, & turbatione regis pro tempore, dominorumque, & inhabitatorum ipsius regni, prorsus amotis. Item ut respublica, & felix S. Romanae Ecclesiae, Christianaeque religionis status, augeri & promoveri eo salubrius & utilius possit, praefatus noster gratiosissimus Imperator Serenissimum Dominum Matthiam regem, pro filio suo adoptivo habebit, & paterne amplectetur: & in praesentiarum in filium recepit, & adoptat, eique & regno amicitiam, favores, & promotiones paternas in antea faciet, eundemque Dominum nostrum Matthiam regem filium suum nominabit. Et in recognitionem tantae clementiae, quae multis respectibus a sua sublimitate Caesarea eidem Domino nostro Matthiae ad honorem & commoda cedit, ut digna vicissitudine gratitudinis debitae, se erga suam Imperialem Majestatem exhibeat: conclusum est, quod idem Dominus noster Matthias rex, adoptivus filius suae Serenitatis, praefatum dominum Imperatorem ex adverso, quoad vixerit, pro patre honorare, reputare, nominare, scribere, & tenere debeat, annuendo, quod idem Dominus noster rex Matthias, praefatum dominum nostrum Imperatorem, patrem & regem nominet, honoret, reputet, & eidem patri & regi Ungariae scribat. Insuper Dominum nostrum regem Matthiam, ac Praelatos, Barones, Proceres, Nobiles, incolas & inhabitatores dicti regni Ungariae, atque nos, ipsumque regnum, vigore mandati nobis traditi, obligamus & adstringimus per praesentes, ad servandum inconcusse, perpetuo, cum eodem Domino nostro Imperatore, & haeredibus, terrisque & dominiis suis, pacem inviolabilem, legibus & instructionibus in contrarium facientibus non obstantibus quibuscunque, imo sublatis eisdem; & ad consilia, auxilia, & subsidia, suae Imperiali Celsitudini. Sed nec Serenissimo principi, domino Maximiliano, suae Imperialis Majestatis filio, cunctis in adversis, contra quoscunque, toties quoties fuerit opportunum, (S. nostro Papa, Sede Apostolica, & S. Romana ecclesia duntaxat exceptis,) efficaciter, pro posse, danda, facienda, & prosequenda, ad suae Majestatis Imperialis, & praefati filii sui requisitionem, praefatorum regni Ungariae, & regis pro tempore, deerimus. Dum tamen in expeditione generali contra Turcas in hoc non fuerimus praepediti, & irrationabili mora, & contradictione quibusvis in his omnino cessantibus, libertatibus regni in aliis semper salvis. Ob quod Imperatoria Majestas grata vicissitudine, favoribus, & promotionibus, dictum Dominum nostrum Matthiam regem, & regni Ungariae bonum statum, signanter contra Turcam, & infideles Christi hostes, apud Sanctum Dominum nostrum Papam, Sedem Apostolicam, Principes S. Romani Imperii, & alias, ubi opportunum fuerit, sincere promovebit. Et si, (praemissis tamen signanter ad causam castrorum, ut supra, ordinatis, semper salvis,) aliquam partium, sive domini, aut eorum subditi, utrinque inter se alter ad alterum querelas aut petitiones quascunque habere praetenderint, illas, prout de jure, & non aliter, prosequi debebunt, quorum occasione justitia,

ad conquerentium requisitionem, expedite erit administranda. Item ad finem, quod sincera mens praefati Domini nostri Imperatoris, quam ad dictum dominum nostrum Matthiam regem, filium suae Imperialis Majestatis, & praetactum regnum Ungariae, gerat, amplius ab omnibus agnosci queat: sua Imperialis Celsitudo, nobis supra dictis, Stephano Wardai *Colocensi, &* Joanni *Episcopo Varadiensi, sacram coronam regni ipsius Ungariae, suae Majestati, per quondam Serenissimam dominam, dominam Elisabeth reginam, una cum Serenissimo olim, bonae memoriae, rege Ladislao, ad fideles manus assignatam hucusque fideliter tentam & custoditam, ne ad alienas manus illam devenire contingeret, oppidumque Soproniense gratiose assignavit, & omnem obligationem super eodem remisit. Item ad majorem solidationem paterni amoris, & in retributionem clementissimae affectionis ipsius Domini nostri Imperatoris ad Dominum nostrum Matthiam regem, & ipsum regnum Ungariae, quodque Imperialis Majestas eo promtior ad ipsius regni commoda, & boni status incrementa accuratius promovenda, alliciatur, deliberatum & conclusum est, quod vacante regno Ungariae, filiis, seu nepotibus legitimis, ex praefati Domini nostri regis Matthiae lumbis procreatis, non exstantibus, sua Imperialis Majestas, aut filius suae Caesareae sublimitatis, quem ad hoc deputandum duxerit, & post suae Serenitatis decessum, filius ejusdem suae Majestatis, quem reliquerit, aut si plures fuerint relicti, alter ex istis, quem regnum ipsum praeelegerit in regem, ipsi regno Ungariae praeficiatur, cum plena ejusdem regni administratione. Item, si, ut praefertur, praefatum regnum Ungariae vacaverit, provideri debet per Praelatos, Barones, Proceres, Nobiles, incolas & inhabitatores ejusdem regni, quod Imperialis Majestas, aut filius ejus, ut praemittitur, consilio, & potenti auxilio ejusdem regni Ungariae, ut moris est, coronetur, & in administratione plena regni, in pace recognoscatur, & efficaciter pro rege teneatur. Item concordatum & conclusum est, quod omnes injuriae, differentiae, dissensiones, impetitiones quaecunque, & actiones inter partes ipsas, etiam occasione felicis recordationis regis Ladislai, aut alias quomodolibet subortae, & partibus ipsis ex quacunque causa competentes, quoad se, & haeredes ac successores eorum, penitus remissae & extinctae esse debent, omnisque indignatio & displicentia, quos praefati Serenissimi Principes, Dominus Fridericus Imperator, & Dominus Matthias, reges, contra quoscunque Praelatos, Barones, Proceres, Nobiles, incolas & inhabitatores dicti regni, ac alios ecclesiasticos & saeculares, occasione adhaesionis ipsis dominis utcunque hinc inde factae, conceptae, in futurum minime ulciscantur, neque via facti, neque via juris, sed similiter remissae & extinctae esse debent: pollicentes, promittentes, & obligantes nos, sub honore nostro & fide Christiana, acturos, facturos, cooperaturos realiter, & cum affectu, quod idem Dominus noster rex Matthias, ac Praelati, Barones, Proceres & Nobiles ejusdem regni Ungariae, atque nos, omnia & singula promissa, per ipsos & nos agenda & facienda, ante coronationem dicti Domini nostri regis Matthiae, quantocius, & post hujusmodi coronationem infra duos menses, eandem coronationem immediate sequentes, sigillis & literis Procerum dicti regni Ungariae atque nostris authenticis firmabimus, roborabimus, atque renovabimus, prosequemurque & implebimus, faciemus, & rata ac firma habebimus: firmabunt potiores, roborabunt, atque renovabunt, prosequenturque, implebunt, & facient, & rata habebunt & firma, confirmationes quoque opportunas super praemissis nunc a praefato S. nostri Papae in hac causa Commissario, & nihilominus etiam ex post a S. sua, & sede Apostolica, ex certa scientia petemus, eisdem stabimus & parebimus, stabuntque & parebunt, dolo & fraude in his omnibus cessantibus quibuscunque. In cujus rei testimonium nos T. T. T. nostra praesentibus sigilla fecimus appendi. Datum in Nova civitate, feria tertia ante festum Mariae Magdalenae, Anno Domini 1463.*

(Extant plures mutuae literae horum duum principum de pace: sed non necessariae.)

RE-

RERUM UNGARICARUM

DECADIS QUARTAE

LIBER NONUS.

Postquam divo Matthiae justa rite soluta, & funus maxima pompa celebratum est, ut jam res ipsa postulabat, (quando varia jam factionibus mala parit interregnum, jubet solvere jura, & magnam facinorosis addit audaciam,) non immerito patrum animos regia sollicitabat electio. Urbanus pontifex Agriensis, & patrum ea tempestate princeps, ne quid respublica detrimenti pateretur, variarum partium non ignarus, ex Senatus consulto regalia comitia mox edixit, quae in Pestano campo, praeter Danubii ripam, haberi solent. Idibus Majis his dies praestituta. Tantum temporis spatium regulis & nobilitati datum, quantum ab remotissimis Ungaricae ditionis oris convenire possent. Res maturanda videbatur, ne major partium in dies foret accessio: quia persuasi nondum erant animi, ne promissis & muneribus electi, quibus in universum facilior erat consulendi copia. Post, ubi variis diversa hominum studia factionibus distrahuntur, perquam difficulter in unum consensum cogi possunt. Urbanus, ad Comitia primus, stato die, cum validissimo cataphractorum & velitum equitatu convenit. Hunc honestissima amicorum agmina sequebantur, in primis Georgii Chanadiensis episcopi, item Petri Bochi, Emerici fratris, & Aristii Francisci vexillationes: equites omnes ad duo millia & quingentos extitere. E Transsylvania praefectus provinciae Stephanus Báthor expectabatur: qui octava post die, cum ornatissimis procerum nobiliumque copiis advenit. Quingenti circiter, & tria equitum millia Bathorea signa sequuta sunt. Ejus socii Drach Bertoldus: Ladislai duo, Mauritius, & Losoncius, & plerique principes nobilitatis alarum legionumque praefecti. Eodem quoque ductu & auspiciis venere Scythuli, vetustissimum Ungarorum genus, ac nullo peregrino sanguine coinquinatum, item pari Scytharum priscorum severitate, moribus, & libertate praeditum: quippe qui venabulo pro hasta, item arcu & pharetra, ensque utuntur. Linteo corpus thorace muniunt, & pastura victum quaeritant. Demum bello gens est asperrima, servitutis impatiens, & nullo labore domita. Ad Danubii ripam omnes castra locant. Secundum hos Augustales sancti Georgii Comites, paulo inferiore copiarum apparatu mox affuere, quos Kanisai & Seceni, nobilissimo genere nati, consociarunt. Nondum ex inferioris Ungariae partibus nonnulli Proceres regulique convenerant, ex longo itinere, studiisve diversis, moram trahere coacti.

Urbanus, Episc. Agriensis, Comitia indicit.

Ex Transsylv. Stephanus Báthor eo venit: Item Scytuli.

Horum mores.

Sed cum sat frequens jam videretur esse conventus, & imminentia undique pericula novum Principem postularent, sub amplissima scena de eligendo rege agi coeptum est. Nondum, quem potissimum optarent, ad populum latum erat; nondum patrum quisque sententiam dicere rogabatur: cum ex composito quidam, veluti occulta factione subducti, *Albertum*, Casimiri Poloniae regis filium, in concione regem temere proclamarunt. At proclamatio, refragantibus continuo patribus, repressa: quod eoque facilius factum est, cum his aliorum suffragia non accederent. Inde ulterioris Ungariae vastatio magna ex parte oborta: quandoquidem Albertus, proclamationis hujusce jure, se declaratum regem esse dicebat. Quin & audita divi Matthiae morte, comparato magno exercitu, Ungariae finibus immi-

Ex factione Albert. Pol. Reg. filius, refragantibus omnibus, rex proclamatur:

imminebat: expectabat rei exitum, ut praesto suis partibus adesset, competitorumque praeoccuparet ingressum, prope aderat. Maximilianus Romanorum rex, consultis Mathematicis, qui Matthiam eo anno diem obiturum sane praedixerant, in regni spem, & amissae Austriae recuperationem adductus, compositis in Gallia rebus, in Noricos continuo rediit, & sub specie pacis excessum regis expectavit. Ita enim ea tempestate Ungarorum fata tulerunt, uti quinque legationes regalia comitia sollicitarent, diversaque hominum studia traherent. In primis *Caesarea*, quae, quanto plus authoritatis & dignitatis habebat, tanto majus in regno jus sibi vendicare videbatur, quod in reddendo sacro diademate Matthiae regi, ex compacto, Caesar sibi compararat. Deinde *Boemica*, cui, si electionis fortuna faveret, quia haereditario jure nitebatur, multo melius quam caeteris sperare licebat. Item *Polonica*, quae pro Alberto regnum exposcebat: & *Arragonia*, quae pro servanda reginae Beatricis dignitate, ut in regno successori conjugata succederet, tunc agebat. Accedebat & *Corvina*, quae Joannem ducem, Matthiae regis filium, uti patri succederet, multa moliebatur: cui nisi illegitima genitura obstitisset, certo sine controversia patri successisset. Favebant cuncti Proceres, sacri aeque atque profani: quos omnis Corvina quondam beneficentia promeruerat, & aeternis sibi beneficiis obstrinxerat. Recentia quoque merita istorum studia in Corvinum intenderant, obfirmarantque. Augebat tot favores & adolescentis ipsa potentia, quippe cui pater, futurorum malorum non ignarus, coronam, spes, thesaurum, arces omnes ante legarat; quin & praefectos omnes, & magna ex parte principes, in filii jurare manus adegerat. Cui quidem ni conjuratorum fides, moderatorumque prudentia, defuisset, parum abfuisset quin hodie regno potiretur.

Quinque Candidati regni:

Jo. Corvinus, ut spurius, rejectus:

Comitiorum tempore tot legatorum genera die noctuque patres ambiunt universos, promissis, largitionibus, & precibus ita judicia hominum innectunt, uti nemo sciret quem potissimum optaret. Inter tot variae ambitionis artes, nemo reipublicae commodum dijudicare poterat. Verum quis tot factiones inter Ungaros admiretur? nimirum ex antiquis illae repullularunt, & a locorum vicinitate metuque foventur. Qui citeriorem Ungariam Dalmatiamque incolunt, quando Romano Imperatori finitimi sunt, Caesareis semper partibus adhaerere; qui vero citra Danubium colunt, & Polonis propius accedunt, ex ea regione principem exoptant; qui denique Boemos finibus attingunt, Boemum regem exposcunt. Privato pro se quisque commodo consulit. Respublica fidos raro tutores habet: & si quos divina benignitate sortitur, ii perquam pauci reperiuntur. Intercedunt & aliae, tam Ungaricae, quam peregrinae causae, quae factionum numerum adaugent.

Cum tot igitur legationes Budae agerent, ac omnes impensius ambirent, Pesthi conventus in aede divae Virginis, expectatis aliquamdiu caeteris, qui nondum venerant, tandem indictus est. Et Corvini oratores, quorum alter Joannes Varadiensis, Thomas Jauriensis episcopus alter erat, primum admissi, qui humili genere nati, Matthiae beneficio, & propria virtute, nimis excreverant. Joannes inprimis, facta dicendi copia, non sine lacrymis divi Matthiae gesta commemorat, quantum hoc regnum auxerit & amplificarit, & quam de Christiana republica bene meritus sit, exponit. Addit his beneficia magna in sacros omnes profanosque collata, quorum rationem, nisi fortassis ingratitudinis reos esse non pudeat, omnino habendam esse cesset. Subjicit, quanto is olim studio viritim omnibus filium commendarit: esse in Corvini potestate thesaurum, arma, legiones; item regiam, cunctas arces, munitissima quaeque regni oppida; quae quidem omnia non solum suadere, sed cogere ad optandum eum posse viderentur. Nec magnam quidem generosae indolis spem deesse: assimilem esse patri, nec minimam geniturae notam tanti faciendam. Italos hujuscemodi principes nequaquam abominari solitos, dum publicae utilitati & saluti consulatur. Patris ingenii magnanimitatem usquequaque referre: externos mendicare principes nequaquam esse tutum, quod superiora cunctos tempora docuerunt. Hoc justum & aequuum, hoc publicam utili-

Legati Jo. Corvini:

utilitatem, hoc denique necessitatem plane iubere. Haec eadem etiam a collega, ne minore quidem oratione, confirmata sunt. Et res profecto e sententia successisset, ac citra controversiam rex ab omnibus declaratus esset, nisi constans laevae geniturae obstitisset opinio. Nonnulli sunt Corvini fortunam ultro commiserati, quibus magna spes erat, a patre non degeneraturum. Horum numerum Corvinae beneficentiae memoria non parum augebat, & adolescentis formidolosa potentia, animusque imperandi cupidissimus: cui si cum rerum experientia, maturitas aetatis, ac fides & concordia amicorum accessisset, facile regnum obire potuisset.

Caesaris legati, pro Frid. aut Maximil. regnum petunt: Insequenti die, Alemannorum legatis facta dicendi potestate, ex his unus, cum pro caeteris verba faceret, imperiosius Ungariae regnum pro Friderico Imperatore, Maximilianove filio, Romanorum olim rege declarato, exposcere visus est; initi quondam foederis conditiones cum Matthia rege, in sacrae coronae redemtione, mentionem afferens, illam inprimis obiecit, quam haud facile confutari posse arbitrabatur. Si Matthias absque liberis, legitimo matrimonio natis, humanis excederet, Ungariae regnum ex compacto repente in Caesaream recidere potestatem. Inita utrinque pacta Primates Ungariae sponsione, ac interiecto iureiurando sanxisse: si quid contra moliantur, fidei pacisque numen violatum iri, in quod quidem scelus a diis omnibus aeque animadverti solet. Ad declinanda diri belli pericula, & abolenda ultro citroque odia, nullum remedium magis praesentaneum esse dicebat, quam si patrem, Maximilianumve, ultro postularent, quibus ad tutandum, & coercendas Turcarum incursiones maxime, vires non deessent. Maximiliani magnanimitatem, rei bellicae experientiam, & summam in quaque virtute praestantiam afferebat. Neminem, dicere, ad inhibenda, quae omni ex parte pericula imminerent, hoc potiorem ab Ungaris optari posse: hunc Gallis formidolosum, hunc Germanis, ac militibus perquam gratum esse, hunc aequitatis consultissimum, liberalissimum semper habitum, item nobilitate generis, animi excellentia, omnibus praeferendum. Demum, pro laeso foedere, quod dii prohibeant, minas interiicere.

Polonorum legati Albertum proponunt: Secundum Alemannos legati Polonorum auditi, qui multo modestius rem agere visi sunt. Nam dum pro Alberto, regis Casimiri filio, patris nomine, verba faciunt, a bono & aequo suadere conantur. Vetustissimam suorum cum Ungariae regibus necessitudinem, variasque affinitates & cognationes enarrant: tantum antiquis benevolentiae quondam & charitatis intercessisse dicentes, uti Poloni regiae prolis defectu Pannoniarum saepe regem optarint: e diversoque optantibus Pannonibus saepe dederint. Ludovicum Ungariae regem, a Sarmatis usurpatum, Poloniae quoque imperasse; contra Ladislaum, Casimiri fratrem primigenium, in Ungaria praeclare regnasse. Nihil in regali orbitate melius censeri posse, quam ad finitimos, veteres, ac fidos amicos confugere, quibus reipublicae summa tuto committi potest. Explorata diu vicinorum fide, sat cuique constare posse, quid potissimum in consultando videatur. Adhaec elegantissimam Casimiro esse liberorum copiam, domi & foris aeque praestantem. Iuventutem esse regno belloque maturam; ipsam quoque universam Ungaris offerre, ut, si electus haudquaquam satisfecerit Albertus, caeteros singulatim, pro arbitratu suo, Ungarorum Senatus rite periclitetur; demum liberos, arma, regnum, & fortunas omnes, pro Ungarica defensione, antiquae necessitudinis iure, deferre.

Arragonii legati Beatrici faventdum dicunt. Arragonii postero die introducti. Perlectis Ferdinandi regis literis, Beatricem, eius nomine, pluribus Senatui verbis commendarunt; quibuscunque rebus opus fuerit, opes & auxilia obtulerunt, dicentes, a patre dudum filiae imperatum, uti si paternam usquequaque gratiam servare vellet, Senatus imperata faceret, nihil eius iniussu de coelibatu nuptiisve decerneret; eam a Senatus authoritate, ac utilitate reipublicae numquam dissensuram, atque suas vires omnes, & patris, quicquid terra marique potest, ultro pro salute regni erogaturam.

Boemorum legati Viadisl. commendant: Postremo duo Boemorum oratores exauditi sunt: quorum alter, qui Castro genere natus erat, quod vetustissimum quidem semper est habitum, inter nutantes hominum

hominum animos ita disseruit. *Etsi nihil gravius esse potest, fortissimi Pannones, quam cum de creando rege agitur, quippe cui reipublicae summam, & nostram liberorumque salutem, cum fortunis plane omnibus, commissuri sumus: divina tamen benignitate factum est, ut si pristinam sapientiam retinetis, nihil hac re facilius in decernendo videatur. Complures nimirum competitores sumus, qui variis vestros animos artibus irritemus: alii largitionibus, pollicitationibus alii, nonnulli minis, & jure foederis, pars honesta suasione; & pro se quisque judicia vestra invertimus, trahimusque diversa. Sed utinam in tanta competitorum ambitione suum cuique jus pro dignitate reddatur. A Serenissimo Vladislao missi huc venimus, regemque offerimus, non imperiosum, non trucem, non adolescentem, sed humanum, clementem, paci belloque maturum. Non in comitia vestra descendimus, ut quae vobis obesse, sed quae ab imminentibus periculis asserere possent, antiquae benevolentiae jure consuleremus. Hoc utriusque regni conjunctio, unius saepe ductu & auspiciis gubernati; hoc vestra fides, mutuaque charitas, nos facere jubet. Non iniqua, non injusta, non incommoda vobis, Pannones, postulamus: sed quae aequa sunt, & justa, & ad communem utriusque gentis salutem admodum conferentia. Si fas & aequum apud Christianissimos praecipue viros pensitandum est, nimirum nostro rege nemo vobis utilior occurret. Si haereditario jure dari regna solent, & nemo propria haereditate sine magno scelere defraudari potest: profecto Vladislaus jure suo regnum hoc sibi postulabit. Etenim Vladislai regis primigenius e sorore nepos est, & Alberti Sigismundique pronepos, abneposque: qui quidem omnes, Ungariae Boemiaeque partibus, optimis semper auspiciis imperarunt, inter divosque relati sunt. Quin etiam patrui sui jure id ipsum exposcit. Nonne Ladislaus Polonorum rex, & Casimiri frater, recte sancteque Ungaris imperavit? quos ut a Turcarum immanitate tueretur, ad mortem usque pugnavit, vitam saluti vestrae non praetulit, quum non secus atque pastor optimus, animam pro suis ovibus inter confertissimos hostes devovit. Illius profecto nepos est, nepos inquam primogenitus, in quo Sigismundi magnanimitatem, sanctitatem Alberti, Ladislai castitatem, & Ladislai denique patrui, Poloniae quondam Ungariaeque regis, fortitudinem intueri licet.*

Ad haec, si sacrosanctus regum sanguis in regno vestro restituendus est, aut si praestantia generis in regalibus comitiis nequaquam sperni debet: quisnam isto generosior poterit offerri? utpote qui nobilitate praeditus incomparabili, inprimis ipse rex est, rex inquam, a Boemis designatus vixdum annos natus sexdecim, & Casimiri regis filius primigenius, inter Sarmatas praepotentissimus; Vladislai Ungariae Poloniaeque regis nepos, pronepos Vladislai Lithuaniae ducis, indomitorum denique Sarmatiae principum abnepos, qui a Gelono, Herculis filio, e biformi muliere in Scythia nato, ut ajunt, duxere genus. Paternum hoc genus. Maternum vero si rite recenseas, Ladislaus dux Austriae, ac Ungariae Boemiaeque rex longe lateque praepollens, huic fuit avunculus: Albertus rex, & Roman. Imperator, avus, proavus Sigismundus, princeps ille clarissimus, de apostolica sede semper optime meritus: Carolus Imperat. abavus. Si Ladislaus adolescens, ab inferis revocatus, de suo genere gloriari potest, quatuor profecto Romanos Imperatores e materno genere, e paterno vero Australique familia, maximorumque principum officina, quinque connumeraret. Quis igitur tot suorum stemmata, tantamque prosapiam habere his temporibus visus est, qui cum nostro principe, aliorum pace dixerim, conferri possit? Quare, si interceptum sanctorum regum olim sanguinem in Ungaria redintegrare; si assimilis & amicae gentis societatem instaurare; si paribus nobiscum auspiciis, veluti antehac majores nostri saepissime factitarunt, gubernari percupitis; si vestrum dominum, a vestris regibus editum, agnoscere, & in avitum solium restituere curatis: Vladislaum eligite, hunc regem, hunc moderatorem vestrum optate, appetite, ingeminate, ne tam diu & vos proprio pastore, & ovibus ille suis carere videatur.

Praeterea, si quid aut majorum gratia apud mortales plerumque conceditur; si beneficiorum quoque ratio est habenda, quae citra scelus praeteriri nequit; si vel maxima e contrario inimicorum scelera progenitorum causa impunitate donantur: quis est usque adeo rationis expers, & ingratus, qui non det certatim pro Ladislao rege suffragia? quid faustissima tot principum memoria? quid innumerabilia illorum merita, & clarissima domi forisque gesta postulent? nunc patres, quaeso, considerate. Quid ii facerent, si Albertus, Ladislaus?

laus? quid, si Vladislaus & Sigismundus, ne de aliis dixerim, loqui possent? nempe, nihil a vobis impensius postularent, quam uti hunc, ad imperandum natum, vobis ultro praeficeretis. Sic Alberti probitas, & Ladislai castitas postulat, qui, cum fati iniquitate suos annos regnare nequiverint, sanctissimo nepoti jam potestatem regendi cuperent. Sic Vladislai manes, qui pro vestra, Christianaeque reipublicae salute, adversus Turcas, ad Varnam fortiter occubuit: sic denique perpetui quondam Sigismundi labores promerentur & exposcunt. Quorum quidem numinibus si, veluti fas & aequum est, rite satisfaciendum esse censueritis: nae illorum quidem decori magis, quam saluti vestrae consuletis. Aequi & iniqui animi deos memores esse ducite, & quid ii de depravato judicio sentiant, considerate. Illi quemquam haereditario jure fraudari, jam perpeti nequeunt. Si praeclara Joannis Vaivodae merita, & ingens gestorum gloria, tanti apud vos momenti fuit, uti filium regno intempestivum ultro regem crearetis: cur eum, qui a tot vestris regibus & imperatoribus ducit originem, uno consensu regem non declaratis? cujus repulsa, quam Deus prohibeat, infesta vobis cuncta reddet divorum numina.

Posthaec, etiam quid de caeteris finitimis regibus vobis sperare liceat, considerate, quaeso, Pannones: quae fides, quis amor intercedat, nobiscum pari mente repetite, ut & vos, quam facilis sit ista consultatio, quam electio salutaris, & quam necessarius omnium consensus, intelligatis; & nos, quid de his Comitiis sperare liceat, facile sentiamus. Perpetua vobis cum Alemannis intercessere bella, innumerabiles ultro citroque clades & incendia, odia quoque sempiterna: quae quidem omnia, si recte nunc, uti ante, sapitis, hinc procul dubio animos avertent, & de vestra salute cogitare compellent. Nec melius quidem rationibus vestris consuletur, si Polonos vobis praefeceritis, quibus olim imperastis, cum quibus magna bella gessistis, gravissimis injuriis lacessiti; qui denique magnis comparatis exercitibus, suscitatisque discordiis, vi regnum a vobis extorquere conantur. Insuper adolescenti regna committere quam formidolosum sit, pro se quisque judicet; alieno namque moderatore gubernanda aetas pruriens, indocta, intemperantiae ac vitiis omnibus obnoxia, quam recte gravissima regni pondera subire queat, omnes intelligunt. Pro animi libidine cuncta geret; utetur juvenum potius consilio, quam seniorum, gravissimorumque consilia virorum abominabitur; sectabitur voluptates, virtutis difficultatem detrectabit; levem usquequaque praeferet animum, assentatoribus multum tribuet, credetque, ac in concupiscentiarum denique se asseret servitutem. E contrario, gravissimis maturisque sese credere regibus, tutum est & salutare. Experientiae compos tenera adhuc aetas esse nequit. Praeterea non immerito majores nostri, in cunctis magistratibus & praefecturis, plane sanxere, ne gravissima juvenes munia jam obirent, ne publica cum privatis ruinam aeque traherent, neve maxima potestate potiti, concupiscentiis & voluptatibus licentius inservirent. Gravem & maturam summis magistratibus aetatem ascivere, gravissimos quoque viros in regnum evehere soliti sunt. Virtuti tantum, & sapientiae, locum illi sanxere. Si cives regni compotes in urbe non essent, e finitimis & peregrinis eligere non pudebat. Quin etiam si ex ingenuis nemo foret hac potestate dignus, ad servile genus hominum confugere licebat, ne quid respublica detrimenti pateretur.

Quid Vladislai gravitas & sapientia? quid exactissima rerum experientia, & sanctitas? quid religio & integritas? quid pietas & mansuetudo? quid justitia & taciturnitas? quid temperantia, & matura aetas, a vigesimo jam anno in nostro regno versata, vobis consulat, considerate. Numquam Boemia, intestino & externo bello tam diu vexata, quiescere potuit, donec sanctissimi ac integerrimi hujusce regis auspiciis gubernari coepit. Non Sigismundus, non Albertus, non Ladislaus, aestuantissimum hoc regnum pacare potuere: numquam reguli & optimates reconciliati mutuo fuere, donec authorem pacis, & prudentissimum hunc moderatorem optavere. Quis crediderit? nullum umquam verbum aut insolens, aut obscoenum iniquumve, ex ejus ore potuit extorqueri, commotus & iratus numquam inventus. Eandem in utraque fortuna aequanimitatem exhibuit, eandem cum decoro gravitatem servavit. Nullo umquam vitio levitatis & inconstantiae, Majestatem regiam, ad quam se natum esse intellexerat, incestavit. Inter factiones discordiasque Procerum, crimina utrinque patienter audivit, mox exploratis eorum animis, hos paterna charitate corripere, facinorosam coercere audaciam, consolari laesos, & illorum injurias juste ulcisci solitus est.

Perque

Perque facilis aequa supplicantibus, iniqua petentibus inexorabilis, & taciturnus, ut taciturnitate severitatis crimen declinaret. Altitudinem latebrasque animi sui, reconditamque mentem, nemo potuit expiscari. Aetas igitur in omni virtute consummata, vita cuique satis explorata, & mores omni ex parte nobilissimi, sat vos omnes hortari debent, ut hunc potissimum regem eligatis. Proinde, Pannones, si vobis optime consulere cupitis, si commodum & salutem publicam amatis, largitionibus inanibusque promissis haudquaquam credite, ambitiosis violentisque tyrannis date repulsam, cum denique create regem, qui sit vobis & Christianae reipublicae salutaris, & quem creasse non pigeat.

Omnes in Vladislaum conversi, ab aliis aversi: Habita Boemorum oratione, non solum qui de republica bene sentiebant, sed qui largitionibus & promissis onerati fuerant, inversosque animos habebant, haud secus atque conscientia perciti, tacita Vladislao suffragia reddere cogebantur. Prae veritatis numine resipiscunt, reconditumque consensum in pectoribus habent: verebantur enim, ne promulgato de novo rege decreto, competitores repulsa commoti, concitatis undique copiis, ex composito, Ungariae regnum nomenque penitus extinguerent. Is enim rumor sat late diffusus erat, Alemannis ita cum Polonis convenisse, citeriorem Ungariae partem Maximiliano, Alberto ulteriorem, subactis Ungaris, qui gravissimo utrosque bello diu sollicitarant, esse cessuram, regnique nomen e medio auferendum. Quare, ut tutius sibi caverent, consultum inter se clam Optimates habuere, clamque Vladislaum creavere.

Responsio ad Legatos. Bona deinde, interpolatis horis, cunctis oratoribus verba data, ut imminentia utrinque bella declinarent: & quamvis haesitarent illi, spe tamen sua nequaquam exciderunt. Addebant etiam, Comitia nondum esse frequentissima, nec Sigismundum Quinqueecclesiensem episcopum, armis & opibus praepollentem, cum Laurentio duce, caeterisque Pannoniae inferioris & Croatiae regulis, advenisse. Hos omnes affore propediem, & uno se consensu regem declaraturos.

Jo. Corvino, spe regni dejecto, Bossenae, Croatiae, & Sclavoniae regnum promissum: Corvinus adolescens, quamvis ob inustam geniturae notam rem desperare cogeretur, vi tamen sua, & eorum, qui in dies affuturi erant, auxiliis fretus, affectatum intempestive regnum occupare confidit. Huic ob divi patris memoriam aperto responsum, regem numquam futurum, sed rege paulo inferiorem, ne aeterna Matthiae beneficia apud Proceres interiisse viderentur. Pacta cum eo inita, uti, si regium diadema, regiasque arces sponte reddiderit, cum proceribusque consenserit, Bossenae, Croatiae, & Sclavoniae regnum ineat, omniaque oppida, vicos, thesaurum, & dominatus, a divo patre legatos, perpetuo habeat, & pro altero rege habeatur. His tandem conditionibus acquievisse visus est: sed sollicitatus a suis, sibi ipse constare non potuit.

Responsio ad Caesareanos. Alemannis, initi quondam foederis conditione regnum postulantibus: creandi regis potestatem non mortuorum, sed vivorum esse; libera in his Comitiis esse suffragia, si qua, recuperandae illi sacrae coronae gratia, quondam promiserint, iidem promissa praestent. Quin etiam pro corona in captivitate retenta, veluti conjectorum in vincla hominum more, nihil jure promitti posse. Promissionem, quamquam legitimam, liberam esse oportere; ad expectandam demum frequentissimi conventus authoritatem hortantur.

Ad Polonos & Arragonios &c. Polonis benigne responsum, & acta gratia, hoc interregni tempore filios, opes, & copias offerentibus, & spes ne mediocris quidem oblata. Arragoniis multo plus acta gratia, & in tot periculis, quaecunque offerebantur, lubenter accepta. Contra, pro regina Beatrice spes bona data. Boemi denique optime sperare jussi: & clandestinum, quod nuper iniverant, consilium, patefaciunt, & hortantur, ut ad Vladislaum scribant, uti ad accipiendum accitus regnum, se propediem accingat, ne a competitoribus impediri queat. Eo denique tempore rex declaretur, & regnum ineat.

Vladislaus clam accersitur.

Beatrix, arce Budensi relicta, in privatis aedibus, Cor- Interea cum regina Beatrix, in arce Budensi, quam dux Corvinus cum valido praesidio tenebat, resideret, sibique admodum a privigno timeret, cui in ducenda uxore Blanca hucusque nimium fuerat adversata, suasu procerum regiam deseruit, in aedesque Urbani Quaestoris, ne quam vim ab eo pateretur, non invita

vita descendit. Augebat suspicionem adolescentis animus, quippe qui tyrannidem quandam praeferebat immaturam. Ex Neapolitanis reginae aulicis, paucis ante diebus, ad portam arcis plerique pulsati, nonnulli non admissi, aliqui cum ignominia rejecti: quare, ut sibi praecaveret, in privatam se vitam redigere coacta est. Quin etiam paucis ante diebus, Petrum Colocensem Archiepiscopum, consilii compotem & astutum, quem rex Matthias, reginae ut ajunt gratia, sex annos in arce retinuerat, Corvinus adolescens, instante Apostolico legato, invitis patribus & Beatrice, liberavit, liberatumque ample donavit, & dignitatem una cum libertate restituit. *vini metu, latet:*

Dum comitia tam diu prorogari Nobiles conqueruntur, & in dies abitum minantur, ecce Sigismundus Quinqueecclesiensis episcopus, vir consilio armisque praepollens, & dux Laurentius, cum non paucis exercitibus, appropinquant, quorum Despota, Banus Jaizae, Prior Auranae, ac caeteri inferioris Pannoniae, Croatiae, & Sclavoniae reguli, socii & comites erant, sociaque agmina junxerant. Cum equitibus mille Sigismundus, Laurentius quoque cum totidem advenit, caeteri pro se quisque copias & fortunas ostentant; ad septem millia equitum habuere. Cum alii proceres & antistites hos cum validissimo exercitu advenire sensissent, & pro mentibus nondum exploratis eorum vires admodum vererentur, ad conciliandos sibi illos cunctos ingenii nervos intendunt. Id ipsum caeteri competitorum oratores curant, quando his suffragatoribus bene sibi sperare videbantur. Post ubi trajecto Danubio, occurrentibus officii gratia antistitibus, proceribusque cunctis, cum honestissimo Nobilium equitatu, sub Pestana urbe, ad primum lapidem castra locarunt: primus omnium dux Corvinus, cum Metropolita Colocensi, intempesta nocte profectus, ex arce ad hos venit, & Sigismundum Laurentiumque primus adoritur, quos patri quondam fidissimos esse noverat: & eos exorarunt supplices, ne Corvini partes desererent, & praesertim patris gratia, de utroque optime meriti. Deinde Sigismundus & Laurentius reginam, officii gratia, adivere, a qua multis precibus pollicitationibusque sollicitati, tandem in Budensem arcem, ubi Corvinus cum fortissimo praesidio residebat, ea nocte ad coenam diverterunt; unde oborta repente suspicio, hos in Corvinas omnino partes concessisse. *Sigismund. Episc. Quinqueeccles. & Laurentius Dux &c. ad Comitia veniunt.* *Eorum favorem proceres & competitores venantur:* *Eos Corvinus in suas partes sollicitat.*

Deinde postero die, intercedentibus quibusdam, Urbani Quaestoris opera, non in campo Rákos, ex more ut ajunt, neque in castris eorum, qui novissime convenere, sed Pesthi, in divae Genitricis Basilica, & aequo utrisque loco, conventus est habitus, non, uti antea, frequens. Nam multitudo Nobilium & Judicum, sacerdotumque manus ingens, quae ex omnibus provinciis oppidatim vicatimque convenerat, cum longissimorum comitiorum sumtus ultra tolerare non posset, impetrata a patribus missione, recesserat. Sexaginta nobilibus relicta potestas, qui eadem authoritate in sanciendo quoque decreto pollerent. Ibi de sanciendis quibusdam, & resanciendis legibus, primo agi coeptum est. Et orator iterum Neapolitanus auditus, qui Ferdinandi regis nomine, quaecunque regno usui forent, libentissime defert; militem, pecunias, & arma pollicetur, uti Beatricem in pristina dignitate retineant, futuroque regi conjungant, impensius orat. Huic, veluti caeteris, bona verba data, solutumque concilium. Insequenti die, cum in eadem Basilica conventus haberetur, & de publica discordia agere oporteret, Urbanus lingua Scythica diu concionatus est, longa oratione referens, quot & quanta ex publica dissensione Pannoniae mala imminerent. Quin & in illa sententia diutius versatus est, quot Ungaros calamitates & detrimenta manerent, quippe qui finitimis omnibus regnis invisi, ob illata diu bella, nihil de intestina discordia, praeter ultimum exitium, sperare possent. Cum publici parentis ore loqueretur, hujus apud omnes usque adeo valuit oratio, uti jurejurando omnes adigeret, uno se consensu regem creaturos, nullamque in decernendo fore secessionem. *Comitia Pesthi in Basilica b. Virgin. habita.* *Urbanus de malis discordiae perorat.*

Mox cum ii Proceres in creando clam rege persisterent, aliosque in sententiam eundemque consensum trahere niterentur, Sigismundus & Laurentius, cum sociis

universis, quamvis magnae conditiones offerrentur, in eandem sententiam haudquaquam concessere; quin & discordiae causam indidit indignatio, quod regem ipsis absentibus illi designarent, hos pro nihilo habituri. Et Corvini commiserationem, prae pietatis & gratiarum numine, pectoribus excutere non poterant. Itaque soluto Senatu, abeuntibus Optimatibus, Sigismundus & Laurentius, cum Priore Auranae, caeterisque sociis, facta secessione, languentes Corvini partes instaurarunt. Cum Colocensi Metropolita Budensem arcem clam subivere, exercitumque die tertia in citeriorem Danubii ripam trajecere: quin etiam urbem Budam occupare curabant, quam regni proceres tuebantur. Qui cum adhuc in Pesthana urbe comitiorum gratia versarentur, audita adversariorum audacia, qui ex arce metropolitanam Pannoniarum urbem occupare studebant, trajecto mox Danubio, Budam ocyssime rediere, incensique furore, ne inimicis cedere viderentur, de oppugnanda arce consilium inivere. Negotium id Stephano Báthori, Kinisioque Paulo, & Bertoldo, viro impigro, clarissimis disciplinae militaris imperatoribus, datum: hinc expugnandi tormenta munitissima, illinc propugnacula, pari utrinque ingenio, comparantur; pro Báthore Drach Bertoldus vicem gessit. Et cum instructa jam acie manu conferendum esset, ne civile bellum committeretur, ultro citroque viri quidam optimi intercessere, salubriumque induciarum fuere authores, donec de pace, concordia, & regis electione iterum ageretur. Intestinum hac arte & consilio bellum prorogatum est, de pace iterum agi coeptum; in divi Sigismundi aedem, quae pro arce est, primates utrinque convenere. Hinc Urbanus & Stephanus Báthor: Sigismundus illinc & Laurentius. Numquam sic aeque pro utriusque partis libidine & arbitratu conditiones utrinque offerri potuere, ut inter eos conveniret. Colloquium ibidem ter quaterve habitum, nihil tamen de solida pace decerni potuit. In hoc tandem, instauratis induciis, conventum est inter eos, uti ad Stephanum comitem Scepusiensem, cui Austriae praefectura, secundum regis obitum, cunctorum principum & regulorum nomine commissa fuerat, non sine magna argenti copia, quo provinciam nutantem facilius tueri posset, duo utrinque oratores mitterentur, ejusque voluntatem & consilium explorarent, ut quemcunque regem optaret, is ab omnibus aliis approbaretur. Joannes, Varadiensis antistes, a regni proceribus missus est; duo quoque a Corvino duce, qui Stephani voluntatem exquirerent.

Sigismund. & Laurentius Corvino favent:

Procerum pars Budensem arcem vi occupare molitur:

Discordiae arbiter Stephan. Scepus. Comes eligitur:

Is Vladislao favet.

Dum Buda profecti mandata curant, Stephanum inveniunt potius Boemiae regi, quam cuivis alii studentem: quin etiam optioni suae subjicientem, quodsi quem alium optimates elegerint, se regem eum, pro arbitratu suo, declaraturum, qui reipublicae optime consuleret. Facili quoque argumento caeteros repellebat. Nec Alemannum dicens, nec Polonum, nec denique regis Matthiae filium, commode creari posse: primum veteres inimicitias, & innata odia, cum imperiosa tyrannide, dissuadere; alterius mores, & audaciam non placere, nec fas & aequum esse, minorem natu, gubernationis expertem, primigenio fratri, a teneris circiter annis Boemica sceptra gerenti, Ungariae regnum, & primae jus praeripere geniturae; tertium vero, quem paterna gloria, & immortalia beneficia postularent, non solum ab iniquo genii numine, consuetudineque Pannonica, verum etiam a publici commodi ratione repelli. Nam si quis ex tribus externis rex eligatur, tertia ex parte inimicorum numerum nuntiabat esse futurum; sin vero Corvinus, praeter adolescentiae inexperientiaeque pericula, ex omni parte finitima futura bella: proinde satius esse, integriorem, sanctiorem, magis expertum principem eligere, numerumque hostium diminuere, quam aut augere bella, aut regni rationibus parum probe consulere.

Jo. Varadiens. episc. veteranum exercitum inaugurat.

Intellecta Stephani mente, Varadiensis mox veteranorum exercitum, in Moravia aestivantem, cujus viribus Matthias rex maxima quaeque gesta peregit, datis centum millibus aureorum numuum, regni nomine inauctoravit. Quod ubi competitoribus nuntiatum est, id omnes aegerrime tulere, & praesertim Maximilianus, & Corvinus, qui multis saepe pollicitationibus eum paulo ante vexarant. Reversis

versis oratoribus, & nuntiata Stephani mente, integerrimi viri sententia a cunctis patribus admodum approbata, ac multis praedicata laudibus; contra Corvini amici consternati, quippe qui, si Nigrorum hunc exercitum inauctorare potuisset, satis exploratum habebant, se, invitis etiam patribus, regnum occupaturos. Exercitus hic idcirco Niger appellatus, quia Matthiae jussu sub dio semper hybernare ac aestivare solebant, aestu & algore juxta obdurati, & assiduis militiae laboribus obfirmati, ut nihil esset ita arduum & difficile, quod expugnare non auderent. Regem omnino futurum, regina, quamvis Maximilianum appeteret, uti Augusta foret, sperabat; hac spe frustrata, audita clandestina novi regis creatione, conjugale votum huc convertere coacta est; quin etiam proceres & episcopi, uti foemineae inconstantiae periculum declinarent, futuri regis Beatrici nuptias pollicentur. Evocantur ex arce iterum proceres in colloquium, & induciae instaurantur; numquam tamen Sigismundus & Laurentius adduci potuere, uti ab adolescentis commiseratione, & a grati viri officio deficerent. Et quamvis publica utilitas ad consentiendum cum caeteris hortaretur; pietas tamen, & ratio meritorum, a consensu publico revocabat. *Nigrorum exercitus, cur ita dictus?*

Cum nihil de communi concordia decerni posset, Corvinus, amicorum suasu nonnullorum, fortunam & extrema tentare statuit. Proceres omnes amplissime donat: quare ab his rex consalutatus est. De arce cum praesidio validissimo relinquenda, & evehendo thesauro mox cogitat, ne hic a regni proceribus obsessus ad extrema redigatur. Inito proficiscendi consilio, in sua & amicorum oppida se cum impedimentis & exercitu recipere statuit, ubi facile omnes optimatum vires eluderet, & in inferiore Pannonia dominari jam occiperet. Cum Sigismundus & Laurentius cum sociis, uti diximus, in ripam citeriorem Danubii castra movissent, suum cum his exercitum, admotis prope castris, plane conjunxit: mox carris & navibus oneratis, aqua terraque Quinqueecclesias versus, instructis agminibus, circiter Kalendas Julias iter facere coepit. Metropolita Colocensis, ne discordiarum author haberetur, Colocsam se recepit. Per universam urbem ecce rumor effunditur, Matthiae regis filium, exinanito aerario, & spoliata regia, cum omnibus suae factionis authoribus, instructa acie, in inferiorem Pannoniam iter inivisse. Eum, Sigismundi copiis & Laurentii fretum, tuto iter arripere posse; regnum non suffragiis provincialium, Senatusque decreto, sed vi esse capturum. Mox cum rumore tumultus oboritur, capiuntur arma, ad sacrosanctos patres proceresque refertur, anne Corvinum insequi debeant? Datur Stephano Báthori & Kinisio Paulo negotium: ii dicto celerius, cum caeteris optimatibus, antistitumque copiis, & cataphractis equitum agminibus, quarto Nonas Julii iter arripuere. Prae caeteris tres munitissimi erant equitatus, praeter vexillationes. Unus reginae validissimus; quem ex omnibus Matthiae regis equitatibus illa delegerat. Hippolyti Strigoniensis metropolitae alter: tertius Urbani Agriensis episcopi. Dum omnes inito itinere properant, ecce Sigismundus & Laurentius, cum Priore Auranae, & Kis Horvato, acceptis incolumitatis literis, publicae concordiae ac divertendi intestini belli gratia, ab optimatibus in urbem revocantur. Quod eo libentius illi concessere, uti abeuntibus copiis & impedimentis tempus prorogaretur: rati, dum de pace ageretur, nullum utrinque praelium oboriturum. Sed res aliter ac opinabantur evenit: quin ii ea mente Corvinos prosequebantur, uti aut impedimenta cuncta reciperent, aut manum una consererent. *Corvini fuga: Rex a suis salutatur: Opponunt se valido equitatu Proceres:*

Cum inter optimates regni, & Sigismundum Laurentiumque, nulla concordia super filio regis decerni posset, re infecta iterum abeunt, ad exercitumque festinant. Cum suis appropinquassent, aliquantisperque substitissent, uti inter tentandum adversariorum copias explorarent, ecce contrariarum partium exploratores occurrunt, qui sua agmina praecedebant. Praelium inter paucos ex improviso committitur. Auranae Prior saucius capitur: Sigismundus, praepropera festinatione, incitato equo, una cum Laurentio, se recepit ad suos. Insequenti die, Stephanus & Paulus inimicos ad fluviolum, quem a limosa aqua Sárum nominant, adhi-

adhibuere. Corvini in monte consederant, in ulteriore Sári ripa surgente, quem Ungari Csont hegy, id est ossium cumulum, interpretantur. Cum aqua facili vado, interceptis ab hoste pontibus, ob limi altitudinem transiri non posset, Paulus, in trajiciendo audacissimus, primus vadum haudquaquam formidolosum invenit, caeterisque subsequentibus viam fecit. At Corvini transitum prohibere conati, minime potuere, inque montem sese collegerunt, uti tutius pugnare liceret. Trajecto mox exercitu, ex instructa utrinque acie, praemissis hinc impedimentis, pugnam ineunt. Hinc Paulus, Báthor illinc instat: miserrima utrinque caedes oritur. Ladislaus Mauritius, e regni proceribus haudquaquam impiger, primus occubuit, dum inter confertissimos hostes acerrime pugnaret: e Corvinis Kis Mátyás, & Franciscus Dombay, dum pari utrinque spe pugnatur, occubuere. Sed cum ii fortissimo reginae Beatricis equitatu, & cataphractorum agminibus praepollerent, Corvini, quamvis vexillationes plures haberent, tandem cedere coacti sunt. Inclinata demum acie, vix quadraginta militibus desideratis, & LXX. captis, terga dedere, passimque fusi & fugati sunt. In proxima Sigismundi castella, & Quinqueecclesiensem urbem, Corvinus cum suis omnibus, destitutus ne mediocri quidem ex parte impedimentis, tuto se recepit. Victores castris potiti, & praedae cupiditate pellecti, in carros & impedimenta, relicto hoste, se converterant: hi regias vestes, aurea & gemmata vasa; illi uti fors obtulerat, pro se quisque in pretiosae multiplicisque supellectilis rapinas irruerant. Diripiuntur per tot annos congesti magna ex parte thesauri, & pro velitum libidine dividuntur. Currus autem multi, pretiosioribus rebus onerati, in proximis Sigismundi oppidis asservati. Quin & finitima rusticorum manus, in praedam aeque conversa, quaecunque impedimenta in pagos & nemora propinqua confugerant, caesis actoribus passim omnia diripit. Et amici quoque, ditandi occasionem nacti, ut sibi potius quam hosti, paganaeque multitudini, proficerent, juxta diripuere. Proinde maxima Corvino jactura eo die illata; quin plus quam centies mille nummum aureum amisit.

Pugna inter Corvinum & proceres.

Corvinus caesus, fugatus, castris exutus.

Thesaurus ingens a milite direptus:

Calamitosa eo die parta victoria, quia nullus alius, quam Ungarorum sanguis effusus est, & publici thesauri impedimenta privata libidine direpta, in nullos publicos usus concessere. Cum caeteri Corvinas partes sequuti in Quinqueecclesiensem urbem se contulissent, Sigismundus in sua omnes civitate fugientes excepit: ubi exorta inter Corvini proceres ob susceptam cladem deinde discordia, diversi diversa petiere. Quod cum fidei & integritatis inopia, & privati commodi cupiditate accidit; quisque apud Corvinum ducem pro libidine praeponi, & principatum obtinere nitebatur. Surripere quoque quisque contendebat, & plures surripiendi quam juvandi gratia comitabantur. Quodsi fides in his fuisset, in quibus esse debuisset, eum fortasse regem vidisset Ungaria, sed haudquaquam duraturum, ob adversariorum multitudinem, esse sperabat; quod suorum fides & animos consternabat, & discordiae praebebat argumentum. Jacobus Zékel, inita cum Corvino contentione, intercedentibusque conviciis, ad Ormosd in superioris Pannoniae caput reversus est. Laurentius in patrium inferioris Pannoniae dominatum se recepit: caeteri in sua quisque oppida rediere. Dux, trajecto Dravo, in Sclavoniae provinciam, ditioni suae praedestinatam, concessit. Illud omnes ingenue fatebantur, sine validissimo reginae equitatu, eos bello numquam esse cessuros, & cataphractorum robore fusos fugatosque fuisse. Quare Sigismundus & Laurentius vulgo dicebant, se vexillationibus & velitibus non amplius confisuros, quando dudum experientia didicissent, levis armaturae equites adversus cataphractorum robora nil posse proficere.

Discordia Corvinianos dispersit: Concordia eum regem fecisset.

Corvinus in Sclavoniam se recipit:

Quinto Idus Julias, Stephanus Báthor, & Paulus Kinisius, regni duces, cum caeteris proceribus & legionibus, recenti aliquantum victoria elati, Budam rediere: captivi circiter septuaginta ducti, quorum Prior Auranae & Georgius Kanisai principes erant. Cum infausta intestini belli victoria foret, quamvis eos in reginae conspectum adduxissent; mox tamen civili charitate perciti, accepta fide, dimisere. Successum belli prosequi noluere, partim quia victos hostes habebant,

partim

partim uti diffidentes illorum animos aliquantulum castigatos facilius reconciliarent, unoque consensu praedestinatum regem haberent. Nec interea quidem dormiebat Urbanus; quippe qui clandestinis quotidie nuntiis, Sigismundum & Laurentium, ac inprimis Ducem cum suis, ad concordiam revocare nitebatur. Nec spe sua frustratus est, quum studium & industria, cum probitate conjuncta, magna ex parte fortunata esse solet. Qua quidem in re, authoritate auxilioque reginae usus est. Itaque rem haud ultra differendam esse ratus, ne procerum & populorum studia magis magisque nutarent, quarto die post ducum reditum, pro divi Georgii templo habita frequentissima concione, Uladislaum Boemiae regem inclytum, Ungariae principem, ex omnium patrum procerumque consulto declaravit, declaratumque omnes, quicunque aderant, cum ingenti plausu approbarunt. Quin & his omnes competitorum Oratores, & legatum inprimis apostolicum, ut pontificia authoritate, vicariique praesentia, declaratio justissima muniretur, adesse voluit; ubi multa de concordia, & salubri hac creatione, Scythica lingua disseruit, ingenitam & exuberantem referens eloquentiam; item de patrum procerumque cunctatione, quod regem antea non pronuntiarint, haud pauca dixit, & pluribus excusavit. Demum invocato praepotenti numine, quod regno Ungariae, universaeque Christianae reipublicae, bonum & faustum felix quoque foret, Vladislaum, Casimiri filium, regem cunctis assentientibus pronuntiavit. Tanta mox populi acclamatio, cum ingenti plausu, oborta est, uti eo die tota Buda nil aliud quam faustissimum Vladislai nomen resonaret: insuper ante privatas Beatricis aedes, felix tota die facta est acclamatio, magni plausus editi, & in signum publicae laetitiae missilia cum pecunia sparsa. Legati principum, qui voti compotes esse nequivere, turpis repulsae perturbatione commoti, ac minitabundi, continuo abiere. Et illud indignationem augebat, quod Nigrorum exercitum, de quo paulo supra diximus, a Joanne Pontifice Varadiensi regni nomine senserant inauctoratum, cujus arte potissimum & ingenio Vladislaum declaratum esse reputabant.

Urbanus Agriensis episc. Vladislaum regem Ungariae declarat.

Legatorum discessus.

Posthaec patrum & optimatum omnes ingenii nervi, quum regni salus & imminentia undique pericula ita exposcebant, adjuvante summo studio regina, ut paribus declarato regi auspiciis conjugaretur, ad reconciliationem Corvinarum partium, & publicam concordiam, intenduntur. Urbanus & Thomas Jauriensis episcopus, cum Blasio Budensis aulae procuratore, in cujus manu sacra corona, caeteraeque regales arces erant, & cum Sigismundo, die noctuque ingenti solicitudine rem agit, exoratque, uti Corvinum ducem ad reddendam coronam, & accipiendas honestissimas concordiae conditiones, hortarentur. Quin etiam Beatrix, ad exorandum privignum & Quinqueecclesiensem episcopum, caeterosque principes factionis, Blasii socerum misit, qui authore Sigismundo, & genero fautore, haud difficulter Matthiae filium ad concordiam revocavit; quandoquidem facile intelligebat adolescens, se ab utroque destitutum omnem operam elusurum, siquidem alter opibus praepollebat, coronam & arces in sua potestate habebat alter. Ambo igitur hujusce concordiae ab ea parte potissimi fuere authores, & praecipue Sigismundus, quippe qui, postquam divi Matthiae filium, regem commode creari non posse intellexit, ad publicam deinde salutem ac dignitatem animum advertit. Restituendae namque coronae, ac pacis ineundae, potissimum authorem fuisse vidimus. Item & illud inter varias pacis conditiones decretum intercessit, ut omnia eorum diplomata, qui Corvinorum & villas & bona a regina post partam victoriam dudum impetrarant, qui civili bello occubuerant, aut reipublicae hostes promulgati fuerant, continuo, inita concordia, rescinderentur, & pro irritis haberentur: qui eo tempore occupata reddere pertinacius recusarent, perduellionis crimen plane subirent. Quare ablata cuncta sunt reddita, & donationes antiquatae, atque pertinacibus perduellionis indicta dies, & exactae poenae.

Pax regni intenditur.

Pax inita cum Corvinis.

Legati, pronuntiato in frequentissima concione rege, Senatus consulto decreti, inprimis Joannes Varadiensis, Thomas Jauriensis, Joannes Chanadiensis, & Stephanus Syrmiensis, ex Episcopis; e proceribus vero ac regulis, Stephanus Báthor, Stepha-

Legati pro rege adducendo.

Stephanus Comes Scepusiensis, Sigismundus divi Georgii Comes, Dragh Bertoldus, Ladislaus Ország, veteris Palatini filius, Ladislaus Rozgonius, Ladislaus Losoncius, multi quoque alii ornatissimi optimates, quibus adducendi honorificentissime regis data provincia, & adjecta mandata, ut antea, quam intra fines regem accipiant, in oblatas conditiones jurare compellant. Jussi mandata viri impigre curant. Cum honesto munitoque equitatu, Tirnaviam, & ad regni fines perveniunt, decem millibus passuum a Sempte oppido remotam. Vagus Tirnaviam & Sempten amnis interfluit, ut Ungariae fines a Boemica ditione dirimat. Vladislaus prius literis optimatum admonitus, Ungariae se regem omnino futurum, cum delecto Boemorum exercitu finibus appropinquarat, uti in tempore praesto semper adesset. Decem millium circiter erat cataphractorum equitatus, ubique gentium spectabilis, peditum ad quinque millia numerant. Rex cum finibus appropinquasset, antistites & optimates Ungariae confestim occurrere, regem praereverenter continuo consalutarunt: sanctissima utrinque facta est acclamatio. Vladislaus, clementiae, gravitatis, & benignitatis exemplar, hilari vultu omnes excepit, & primores amplexatus est. Tunc Joannes Varadiensis antistes, ornatissimae legationis princeps, e medio sic exorsus est:

Vladislaus Ungariam intrat.

Jo. Varadiens. episc. ad Vladisl. reg. oratio.

Salve Vladislae, rex inclyte, salve moderator & rector noster unice. Si conditiones acceperis, fausta & felix majestati tuae, Pannonicaeque saluti, sit ista salutatio: quandoquidem te regem nobis, non tam haereditario jure, quam libera nostra eligendi potestate, provinciarumque omnium suffragiis, ac divino consilio & jussu datum arbitramur. Ad te maximam pontificum procerumque manum legatam esse scito, uti ex legationis amplitudine, maximum totius fere Pannonicae ditionis consensum, in te unum oculos, spem, fiduciam, & obsequia perpetua convertisse scias. Nec solum quidem audivimus, verum etiam vidimus omnes, & spectavimus, praecoci ab adolescentia gravitate ac sapientia tua, fluctuantissimum Boemiae regnum, numquam a Sigismundo, Alberto, & Ladislao, avunculo tuo, ante pacatum, sub ductu auspiciisque tuis, in perpetuam quietem, insolentissimumque otium pervenisse. Nos, defuncto divo Matthia, regem optaturi, quem praeter te potissimum eligeremus, neminem habuimus, quem tibi anteponeremus. His igitur legibus jam, repulsis caeteris competitoribus, te Ungariae regem declaravimus, nostrique regni nunc habenas potentissimae dextrae tuae committimus, & sponte damus: inprimis ut omnibus optimatibus, regulis, antistitibus, & nobilibus, item aliis, qui aut sacram, aut profanam, aut nobilem, aut humilem personam gerunt, integra regni decreta, privilegia, & publica denique ac privata jura, a Majestate vestra serventur, quae a divis quondam regibus promanarunt: nihil novi in cujusvis personae detrimentum, uti Matthias rex facere plerumque consueverat, illa decernat: insolita praesertim unius numi aurei vectigalia, quae is quondam viritim quotannis ter & quater exigebat, antiquet abrogetque: quin etiam omnia illius decreta, & donationes, quae praeter morem & regni jura injuste tulit sanxitve, rescindat, & pro irritis habeat: solita vectigalia, legitimosque proventus, sibi duntaxat accipiat: tributa, praeter morem, injusta, ne sanciat; bona quaecunque, imperante Matthia & Beatrice, eorum authoritate, a legitimis possessoribus inique abdicata fuerant, repetenti restituat.

Oblati regni conditiones:

Corona sacra nemini asservanda committatur, nisi duobus Ungariae optimatibus, pontifici & regulo, quos frequentissimus regni conventus elegerit. Insuper, ne quo modo Moraviam, Silesiam, & Lusatiam, quas Matthias rex olim in provincias redegerat, ab hujusce regni ditione alienare patiatur, sed ante tempus redemtionis, veluti ex compacto in Olomucensi conventu decretum est, sub Ungarica ditione retineat. Quodsi forte ipsa sine liberis humanis excederet, quod dii prohibeant, ante diem extremum ita prospiciat, ne quo illae praetextu abalienentur: quin etiam det operam, uti sex quae superfuerant urbes, veluti pacta jubent, in eodem conventu edita, publicis literis, pari jure Ungarorum imperio sese obligent & obstringant, diplomataque praestandi obsequii, super ea re facta, in regni aerario recondantur. Quodsi tres istae provinciae, praestituto tempore, ab his redimentur, quorum jus est, pecunia omnis, una cum sacra corona, in reipublicae usum & utilitatem pariter asservetur, nulloque modo, sine patrum procerumque consensu, a rege tractari

tractari & erogari queat, sed ad extrema pericula, & regni defensionem recondatur. Praeterea, ne Austria, cum pleritque Styriae, Carinthiae, Carniolaeque civitatibus, a Matthia in provinciam redacta, publicoque sumtu parta, ab Ungariae regno, inconsultis patribus & optimatibus, abdicetur, imo pertinacius pro nostra republica retineatur & propugnetur, nullaque cum Caesarea Majestate, citra Senatus consultum & authoritatem, concordia ineatur, foedusque percutiatur. Quin etiam, si qua ultro citroque concordia inirctur, & aliqua hinc oppida, possessiones, pecuniave regi cederet, id omne Ungaricae ditioni adscribatur, pecunia cum sacra pariter corona in reipublicae usum asservetur, & sine Senatusconsulto numquam a rege possit erogari.

Praeterea vestra Majestas, ut commodius faciliusque regno semper prospicere queat, maxima ex parte in Ungaria resideat: atque si quando res ipsa postularit, uti Boemiam, aliasque provincias, revisere velit, regnum ita pacatum, munitum, & institutum relinquat, ut ad faustum usque reditum id tranquillum inveniat. Dum in Ungaria manserit, omnia regni munia Ungaris tantum, & non externis distribuat, aulicorumque duntaxat Ungarorum officiis semper utatur, nec in regni administratione, ut curiae regiaeque muneribus, ullum ex peregrinis consiliarium, quaestorem, praetoremve, aut amanuensem, cubicularium, ministrum, structorem & architriclinum, admittat. Cum de Ungaricis rebus agetur, nullum praeter Ungaros externum in concilium venire patiatur: quin etiam Ungaris tantum, aut Ungarico quondam imperio subjectis, qui haudquaquam videantur indigni, sacra munera, honores, & ecclesiastica praefectura tribuantur. Item provinciarum & urbium regalium praefecturae, ut puta, Dalmatiae, Croatiae, & Sclavoniae, praeterea Temesi, Pisonii, Severinii, Albae Graecae, Jaiczae, & Sabatii, & praesertim Transylvaniae, ac Scythulorum, nullis aliis, nisi Ungaris, de republica bene meritis, & summa virtute, prudentia, & fidelitate praeditis, a regia Majestate conferri queant; imo ne possessiones quidem, & earum jura alienigenis dari possint. In dicendo autem jure, cum celebrantur ut ajunt Octavae, omnes designati omnino judices intersint, nisi aut publicorum negotiorum impedimento, aut quavis ardua legitimave causa remorentur. Atque his, caeterisque collegis & vicariis, libera potestas sit, jus recte integreque dicendi; judiciaque libera in omnes & justa serventur, & nullius publicae privataeque personae, sed justitiae tantum, & consuetudinis, legumque Ungaricarum ratio habeatur, & nemo suo jure fraudetur.

De numismatis autem & moneta, inconsultis patribus, nihil novi decernatur. Demum, quicquid antistites, reguli, & optimates, cum caetera nobilitate, pro regni libertate & commodo, ante coronandi tempus, ex antiquorum more sancire voluerint, id vestra Majestas ratum & firmum habeat, suaque authoritate muniat & confirmet, nihilque ex divorum regum legibus abroget immutetve. Demum alieno Senatum aere levet, quod antistites cum proceribus paulo ante conflarant, cum Nigrorum exercitum inauctorarant, uti regnum tuto potestati tuae, rex inclyte, traderemus. Item, quaecunque oppida, regalesque proventus, pro regni salute his diebus oppignorarint, cum a tot molestiis respirare licuerit, vestra Majestas recuperare, justaque stipendia Nigris equitibus, de republica bene meritis, a Matthia olim rege debita, persolvere dignetur.

Cum his igitur legibus regnum Ungariae Majestati tuae deferimus & dicamus, Serenissime Vladislae, ut te regem justum & verum, benignissimum principem, & patrem pientissimum, non tyrannum, non crudelem dominum, non immitem & imperiosum gubernatorem, esse intelligamus; ut delatum publico consensu hoc regnum, & divino numine, humano consilio, haereditario jure, liberis quoque suffragiis, & authoritate nostra tibi destinatum, libenter accipias: quod Majestati tuae, Ungaricaeque reipublicae faustum felixque sit, iterum iterumque supplicamus. Quippe regnum habes nativo auro argentoque refertum, mira quoque frumenti, metalli, pecoris, ac rerum omnium ubertate praeditum; praeterea militum robore, ac bellicae rei experientia, validissimum. Accedit religiosum, continens, & ditissimum, tam humile, quam nobile genus hominum, gravissimorum multitudo pontificum, & & sacerdotes domi forisque praepollentes, item tanta procerum ditissimorum & nobilitatis copia ornatissima, perpetuo obdurata bello, ut priscam hic Romanae militiae amplitudinem

tudinem recognoscere liceat. Plures hic duces, plures quoque Curios & Scipiones, quam in equo Trojano principes, & Romae imperatores inveneris. Proinde jam regnum habes: regnum dixi, imo regna plura, imo materiam perpetuae salutis, occasiones laudis & gloriae, & clarissimarum virtutum omnium exercitationem; sive pace, sive bello, sive publice, sive privatim, tuum nomen in extremos orbis fines propagare placitum fuerit, aut reconditarum in sacro pectore virtutum regalium ordines explicare. Nihil est quod desit, sanctumve propositum remoretur; & praeclarissima haec inprimis de universa Christiana republica bene merendi offertur occasio, qua divi Vladislai, tui patrui, manes ulcisci, & a Turcarum feritate servituteque miserrima Christi populum asserere poteris. Si tibi ipsi non defueris, si animi magnitudinem, ingenitamque virtutem, hoc, ut incepisti, tempore, non remiseris, te circumspectum, te justum, te sanctum, te integerrimum & pientissimum esse scimus. Unum te non latere percupimus, quando bellicosae asperaeque gentis habenas capit, Ungarum non indulgentia, sed severitate molliri; non clementia & impunitate, sed virga ferrea in obsequio retineri. Quare dextris auspiciis delegatum a Senatu Ungarorum imperium accipe, regnumque tuum tuae dexterae potentia defende.

Vladislaus in conditiones consentit, & se optimum fore regem spondet.

Vladislaus ad haec oblatum regnum libenter accepit, & ob singularem Ungarorum observantiam, ingentemque consensum, quem in Comitiis regalibus ostendere, ac justissimas in accipiendo rege conditiones, ne qua ex parte ingratus, & a regia dignitate alienus videretur, omnia, quae Legati postularunt, ultro concessit, conditiones omnes accepit, easque non solum jurejurando, sed adjecta Christiana fide, & verbo ac honore regio, se suosque omnes, nomine suo munera gesturos, integras leges inviolatasque servaturos esse promisit. Quin etiam publica de his diplomata edi voluit. Mox admissis ad amplexum viritim Oratoribus, omnes de se bene sperare jussit, pollicitus, se nullam umquam tyrannidem, sed pii, clementis, ac justi regis officium, usquequaque servaturum; civitates, pagos, & oppida, item divina & humana aeque curaturum; nullum umquam bellum grave ac formidolosum esse detrectaturum, & fidi more pastoris, pro charis ovibus mortem, cum necessitudo tulerit, semper obiturum; nullamque in Christianos expeditionem, nisi res adegerit, sed in Turcas tantum ultro suscepturum. Se demum Christum optimum maximum, divinamque genitricem, caeterosque magnos patriosque deos, assiduo oraturum, uti se talem Ungaris regem efficiant, qualem regni necessitas, expectatioque virorum, & sua dignitas exposcit. Edito ibi plausu, ac ingenti acclamatione, rex cum oratoribus, & Boemiae Pannoniaeque proceribus, in Sempte oppidum venit, a Ladislao Rozgonio, loci domino, ad coenam invitatus. Ungaricam ibi primum liberalitatem expertus est, quando pro dignitate non solum exceptus, sed praeter omnium opinionem ample donatus, in Ungariam abiit.

RE-

gnatione, ad Fridericum III. Caesarem transfugit ib.
Hildebrandus, Spoletan. dux creatus ab Adriano Pontifice, 137. Constantinum VI. Imp. Italia ejicit 140
Hippolytus Estensis, Beatricis Ung. reginae ex sorore nepos, 657. fit archiepiscopus Strigoniensis, ib. ejus imago, 657 sq. per Stephanum Báthor magnifice in castra Matthiae regis deducitur, 658. fit Cardinalis 731
Honoria, Valentiniani Imp. soror, in matrimonium sese offert Attilae 105
Honorius P. P. Principes ad expeditionem religiosam sollicitat, 285. Petrum Antissiodor. Imperatorem designat, ib. Joannem Columnensem, Cardinalem, legatum apostolicum creat, ib. Dominici Ordinem confirmat, 289. Fridericum II. Imp. coronat, ib. quem mox anathemate damnat ib.
Hontensis conventus 27
Horváth (Jo.), Croatiae Banus, Caroli Parvi necem ulciscitur, 376. Blasium Forgach & Nicol. Garam Palatin. caedit, 376. Elisabetham, Ludovici Ung. regis viduam, Boszuta fl. mergit, 377. Mariam reginam captivam in Croatiam ducit, & castello Krupa includit, ib. Sigismundo, Mariae marito contra se arma moliente, Mariam alloquitur, 378. eamque splendido comitatu Budam remittit, 378. a Sigismundo, Ungaror. rege coronato, Possegae obsidetur, 381. fugit in oppidum Dobor ad Zagrabiens. antistitem, caeterosque conjuratos, ib. inde iterum profugus, intercipitur & immani supplicio necatur ib.
S. *Hospitius*, Nicensibus magnam eruptionem Longobardorum praedicit, 118. ejus asperitas vitae, ib. irruptione facta, ab hostibus ut facinorosus tractatur, ib. militem sanat & convertit ib.
Hugo, Arelatens. princeps, in Italiam evocatus, ejicit Optimates, 159 sq. profligat Arnulfum, Bavar. ducem 160
Hungari, v. *Ungari*.
Hunni, v. *Unni*.
Hunyades, v. Jo. *Corvinus*.
Hus (Joannes), haereseos auctor, 394. ejus ingenium & eloquentia, ib. academiae Pragensis princeps, exactus a Wenceslao rege Teutonibus, publice Wicleffi praedicat doctrinam, ib. ejus dogmata, ib. saevit in sacerdotes & Pontificem, ib. Sbinko, Pragens. Antistes, Wicleffi libris publice combustis, Hussum praedicare prohibet, ib. Hus & Hieronymus, in Synodo Constantiae habita, se defendunt & mox comburuntur, inaudita animi fortitudine rogum subeuntes 395
Husein Bassa, Mesopotamiae & Armeniae rex, Persos, Assyrios, Medosque vincit, 571. Mahumetem II. gravi proelio afficit, ib. Turcas caedit in Armeniae finibus 591
Hussitae, quomodo eorum haeresis Germaniam infecerit? 393. faeviunt in sacerdotes & Pontificem, 394. Joannem P. P. Antichristum proclamant, 395. quibus ideo capite plexis, fit Pragae tumultus, ib. sub utraque specie publice celebrant Eucharistiam, 396. consules Pragenses ex fenestris deturbant & dilaniant, ib. v. *Ziska*. arcem Wissegradensem invadunt, ib. cum Petro Sternbergo aequo Marte confligunt, 397. Praga mutuis dissidiis vastatur, ib. Tabor, asylum eorum, a Ziska aedificatum, 398. v. *Sigismundus*. *Procopius Major* & *Minor*.
Hyperborei, eorum felicitas & mores 5
Hyrcaniae opulentia, 18. Hyrcanum mare ib.

I.

Jacobus, Cypri rex, Joannis e pellice filius, 515. regno potitur in fraudem Carlotae, legitimae Joannis filiae, & mariti Ludovici, Sabaudiae ducis, ib. Marci Cornarii Veneti filiam uxorem ducit, ib. moriens Venetis regnum legat ib.
Iadra, deditione occupatur ab Attila, 89. urbis descriptio, ib. promissa civibus ab hoste fortunarum incolumitas, ib. qua violata, fit utrinque caedes, ib. & nocte seditio, ib. tandem in praedam data civitas & incensa est 89 sq.
Iadrenses a Venetis ad Salomonem, Ungar. regem, deficiunt, 220. mox recepti a Dominico Contareno, ib iterum deficiunt ad Colomanum, Ung. regem, 244 sq. Stephano III. instigante, tertio deficiunt a Venetis, 273. expugnantur a Venetis Mauroceno duce, moenia urbis diruta, ducenti obsides abducti, 274. quarto rebellantes ad Belam III. Ungar. regem, plane deficiunt, 278. a quo in obsidione Venetorum prorsus defenduntur, 279. obsessi a Venetis, urbe praesidio Emerici, Ung. regis, munita, 280. a continente frustra oppugnantur, 281. mari Venetis tandem cedit praesidium, ib. Optimates exules facti, Adriaticum pelagus infestant, ib. coërcentur a Venetis, 282. sexto a Venetis ad Ungaros deficiunt, Andrea III. regnum gerente, ejecto Michaele Mauroceno, 321. septimo deficientes Ludovicus, Ung. rex, defendendos suscipit, 339. terra marique obsidentur a Venetis, ib. qui Pagum insf. occuparant, ib. Ludovicus oppidanis magno succurrit exercitu, 340. praesidio augentur a Ludovico, qui commeatus inopia coactus, fecedit &c. 341
Janus, Sempronienfium praefectus, Bessos irruentes insigni strage mulctat, 215. cladem suis illatam a Boëmis, insigni hostium clade ulciscitur 255
Jaromir, Boëmiae princeps, a proditore Tochare Ursonicensi mortem perpessurus, liberatur a populo, 197. oculis captus ab Othelrico fratre ib.
Jaurinensis conventus 26
Jazyges, eorum oppida 6
Ibn Al Arabi, Saracenorum rex, a Carolo M. fugatur 138
Ibach, a Turcar. Imperat. Mahumete I. captae Bosniae superiori praeficitur, 408. ejus incursiones & saevitia, 409. a Nicolao Péter-

 fyo

syo caeditur, *ib.* Turcae in fugam conjecti *ib.*

Imperium Romanum, tyrannide Imperatorum concidit, 37 sq. 300000 Gothorum exercitu, & classe 2000 navium, Gothi illud invadunt 38

Innocentius II. P. P. Rogerium a S. Germano fugat, & vicissim ab Rogerii filio captus, honorifice dimittitur, 264. Anacletum Antipapam Roma exturbat & condemnat, *ib.* Lotharium Imp. coronat 265

Insubres, Mediolanum condunt, 98. indoles hujus populi, *ib.* a Romanis victi, *ib.* adeoque in ditionem populi Romani redacti *ib.*

Joanna, Siciliae regina, quos Comites fecerit, 320. Andreae Sicil. regis uxor & Roberti neptis, ob insolentiam & libidinem graviter increpatur ab Elisabetha socru, 337. Andream laqueo necari permittit, 341. Ludovico, Ung. regi, Andreae fratri, se nesciam caedis mentitur, *ib.* alteri consobrino Ludovico, Tarentino Principi, nubit, *ib.* accurrente contra se & maritum Ludovico, Ung. rege, Avenionem cum novo marito fugit, 343. seditionem Neapoli suscitat, absente novo rege Ludovico, 344. sed Wernerius, dux Joannae, capitur, totaque factio caeditur ab Ungaris, *ib.* Apuliam invadit, 345. sed ubicunque rejecta per Ungaros & victa, Avenionem revertitur, *ib.* post Ludovici regis abitum, in regnum restitui laborat, 348. Avenionem Clementi P. P. offert, si juverit, *ib.* Clemens per legatum Ludovico pacem cum Joanna suadet, *ib.* pace tandem confecta, Joanna in regnum restituitur, 349. odium Urbani P. P. sibi conciliat, 362. qui Ludovicum Ungarum ad recipiendam Siciliam sollicitat, *ib.* obsidetur a Carolo Parvo in Novo Castello 363

Joanna, Ladislai Sicil. regis soror, & post fratris obitum regina, 418. Alphonsum, Tarraconens. regem, quem adoptaverat, ob ingratitudinem adoptionis jure privat *ib.*

Joannes Alamannus, fit Archiepiscopus Strigoniensis, 582. ab Imp. Friderico III. quum ab Ungaris defecisset, Archiepisc. Salisburgensis creatur 594

Joannes Arragonius, Cardinalis, Beatricis Ung. reginae frater, a Matthia splendidissime exceptus, 623. fit Archiepiscopus Strigoniensis, 631. confirmatur 637

Joannes, Boëm. rex, Pontificem vexat, 330. alia ejus gesta, 331. pacem cum Carolo, Ung. rege, conficit Vissegradens. 332. Casimirum, Polon. regem, oppugnat, 337. Cracoviam obsidet, 338. a Ludovici Ungari copiis, Casimiro auxilia praestantibus, rejicitur *ib.*

Joannes Columnensis, Cardinalis Honorii P. P. legatus apostolicus, expeditionem sacram in Syriam promovet 285

Joannes a S. Georgio, Transsylvaniae Waivoda, 555. Benedicto rufo auctore, a rebellantibus contra Matthiam regem Transsylvanis rex creatur, licet invitus, 556. exercitu provinciali sponte dissoluto, veniam precatur a Matthia adveniente, *ib.* quam & impetrat pro se & omnibus, exceptis defectionis auctoribus 558

Joannes, Hierosolym. rex, captus a Saracenis, Graeco igni combustus manibus facieque, 288. obest rei Christianae in Syria, 289. Romam venit, 290. Friderico II. Imp. filiam despondet, unde reges Neap. titulum regni Hierosolymit. usurpare consuevere, *ib.* in Hispaniam proficiscitur, magnifice donatus testamento Philippi regis, ex uxore Berengaria soceri, 291

Joannes, Pannonius Poeta, Quinqueecclesiensis Episcopus, ejus elogium 583 sq.

Joannes XII. P. P. homo omnis intemperantiae nota suggillatus 163

Joannes, Syrmiensis Abbas, Antipapa, ab Imperatoria factione Alexandro III. oppositus, 276. pace inter Imperatorem Fridericum I. & Alexandrum confecta, in Albani montis latebras se abdidit 278

Joannes, Episc. Varadinus, ejus virtutes, & Matthiae ad Ludovicum XI. Galliae regem legatus, 652. ejus indoles & mores, *ib.* pompa legati, 653. negotia ei imposita, *ib.* frustranea ejus cum Friderico III. opera de pace Matthiam inter & Imperatorem, 663. Jo. Corvini legatus ad Comitia Ungar. regalia, 676. veteranum exercitum inauctorat, 682. fit monachus 699

Jornandes Gothus, strenue mentitur pro patria 38

Josephus, Temesiensis praefectus, Paul. Kinisii successor, ab Uladislao rege constitutus 741

Isacus, Graec. Imp. Alexium fratrem barbarorum potestate redimit, 281. ab ingrato fratre dolo captus excaecatur, *ib.* a Venetis, Byzantio expugnato, liberatur & regno restituitur 282

Ister fl. unde dictus? 10. ejus ostia *ib.*

Isthmi accolae 19

Italia, divisio ejus inter Graecos & Romanos, tempore Caroli M. 146 sq.

Ivan, dum Stephanus II. Ung. rex, falso vulgaretur mortuus, rex declaratur a factione, 258. regi convalescenti capitales exsolvit poenas *ib.*

Judaei, facinus eorum Tyrnaviae patratum, adolescentem strangulantium, 738. rei comburuntur, *ib.* caussae hujus Judaeorum sceleris *ib.*

Julius, Unnorum praefectus, jussu Maximi & Africani, Ursulam, undecim mille virginum ducem, fidei odio persequitur, Coloniae Agripp. easdem invasurus, 77. caedit una cum Ursula omnes 79 sq.

Izkra, v. *Gizkra*.

K.

Kea, Bulgarorum dux, a Stephano rege, Ungaria ejectus & in praelio caesus 184 sq.

Kelenfeuld, villa Ungarica, unde nomen sortita 49

Kelepin, idem qui *Carambus*, qu. vide.

Kemény (Simon), nobile ejus pro servando Jo. Corvino facinus 443

Kenisey (Paulus), mira ejus fortitudo, 567. Temesvari Comes creatus, fortiter provinciam tuetur contra Turcas, 626. in praelio ad Schesburg periclitanti Bathorio succurrit, 629. & in-

insignem in Turcis stragem agens, Báthorium inclamat, *ib.* Turcas caedit, & castris exuit, 630. praeda recuperata, *ib.* Kinisius inter cadavera coenat, *ib.* correpto dentibus caesi hostis cadavere saltat, *ib.* Turcas, Ungariam denuo incursaturos, fundit in campo Beccher, 635. v. Steph. *Báthoreus.* Budam munit contra Maximilianum Caes. 707. castellum absentis a Maximil. deditione captum, 708. contra Turcas missus, *ib.* Albam regalem obsidere jubetur, 713. pacata Ungaria inf. Albam properat, 714. eo absente Turcae Ungariam & Croatiam depopulantur, 716. quos mox repellit, 723. Boëmicarum cohortium, sub eo militantium, licentia & avaritia, 723. Kinisius dehortationibus nil proficit, 724. exercitum in eos ducit, *ib.* Boëmi vallo se muniunt ad villam Piscinam, *ib.* a Kinisio caesi, & ad deditionem adacti, 725. deditionis conditiones, *ib.* supplicia de latronibus Turcis sumta, *ib.* noster in Mysiam irruit, 731. insignis Croatae cujusdam fortitudo, 732. castella Alibegi comburit, *ib.* Alibegi furor. *ib.* exercitum praeda onustum, Temesvarum noster reducit, *ib.* proditores Albae Graecae Turcis tradendae, inaudito supplicio afficit, *ib.* Turcas, Albam Graecam adortos, rejicit, 737. apoplexia correptus, cum corporis viribus animi fortitudinem amittit, 739. regi advenienti occurrit, *ib.* amice exceptus, magnifice regem excipit, *ib.* rex Mysiam nostro & Bartholomaeo Drágfli invadendam committit, 740. Turcae Mysiam longe lateque vastant, *ib.* mors Kinisii 741

Kenezii, Tartarorum in Ungaria juri dicundo praefecti, 630. centumviralis hasta videbantur, *ib.* cives munera ferentes trucidant, *ib.* v. *Tartari.*

Konthus (Stephan.) contra Sigismundum, Ungar. regem, rebellans, 384. a Ge. Vaidaffio captus, capite plectitur Budae, *ib.* ejus in morte singularis animi fortitudo, *ib.* servique Ghiokae fides 385

Kewe, dux Ungarorum, 49. a Romanis caesus in Pannonia, *ib.* ejus monumentum Kewehaz 50

Kilia, urbs ad Istrum 10

Kinisius, v. *Kenesey.*

L.

Labathan (Gregor.) in clade Varnensi a Turcis captus, in servitutem abducitur 475

Ladislai, Episc. Albae Jul. laus 8

Ladislaus, Belae fil. cum fratre Geysa, post mortem patris, in Poloniam proficiscitur, 209. regi Salomoni reconciliatur, 211. ejus fortitudo, 213. delatam coelitus coronam & victoriam, Geysae, significat, 220. parta supra Salomonem victoria, Geysa rex Ungariae, Ladislaus Dux pronunciantur, 224. Salomonem, regno abdicatum, obsidet Pisonii, 227. angelis munitus, Salomonem deterret a singulari certamine, 228. Geysa mortuo, ob regias virtutes rex eligitur, rejecto Salomone, 229. *Pius* ex cognomento dictus, *ib.* repudiata corona, invitus regno praeficitur; at regio diademate coronari non patitur, *ib.* pietati incumbit, rei publicae nihil detrahens; *ib.* Dalmatiam, Croatiamque, Zelomiro mortuo, Ungariae ex sororis testamento adjicit, 229 sq. regnum Salomoni cessurus, a proceribus impeditur, 230. Salomoni decentia regiae dignitati stipendia attribuit, *ib.* Salomonem, qui sibi insidias struxerat, capit, *ib.* & Vissegradi incarcerat, *ib.* divi Stephani reliquias levando honorare desiderat, 231. sepulcri lapis, non nisi liberato Salomone, removeri potest, *ib.* rex eum liberari jubet, *ib.* Chutescum, Salomonis in bello socium Chunum, fundit fugatque 232. Chunos, denuo in Ungariam irrumpentes Copulcho duce, aggreditur, 233. & omnes, excepto uno, capit, 234. denuo bella moventes, Aco duce interfecto, internecione caedit, 235. Ruthenos, Chunorum fautores, sibi subjicit, *ib.* movet in Polonos, quos Graccoviam usque fugat, quam obsidet, *ib.* & strategemate capit, 236. pacatis Polonis per Bohemiam redit, ubi infestorum populorum injurias ulciscitur, *ib.* Varadinum fundat, *ib.* ad capessendum Rom. Imperium invitatur, *ib.* expeditionem Hierosolymitanam, ad quam Petrus Eremita Christianos adhortatus erat, meditatur, *ib.* ad eandem sollicitatur per legatos, 237. Conradum, Boëmiae ducem, ad expeditionis societatem invitat, *ib.* a quo, regno per Svatoplugum expulso, in auxilium accitus, in Bohemiam contendit, *ib.* in Boëmiae finibus morbo afflictus Almum, Geysae fratris fil. successorem constituit, *ib.* moritur, 238. uxoratur fuisse creditur, *ib.* miracula ejus mortem sequuta, ob quorum multitudinem Sanctis annumeratur 238 sq.

Ladislaus II. Emerici filius, Stephani III affinis, regem regno nititur ejicere, 275. rapto furtim diademate, regem se proclamat, *ib.* regni potestate potitus, sex mensibus imperat, quibus exactis moritur, 276. 284

Ladislaus III, Chunus cognomine, Stephani IV. fil. Ungariae rex electus, 311. mores ejus, *ib.* hoc regnante bellum Boëmicum recrudescit, rege Ladislao auxilia ferente Rudolpho Imp. contra Othocarum Boëmum, *ib.* quem singulari certamine interemisse dicitur, 312. a Cumanis infestatus, proelio eos fundit, *ib.* Caroli, Sicil. regis filiam, uxorem ducit, *ib.* pellicibus Cumanis nimis delectatur, 313. hinc *Chuni* cognomen, *ib.* a Philippo Firmano, Pontificis legato, ob id reprehenditur, *ib.* anathemate percutitur, *ib.* a Cumanis interficitur, *ib.* *Ladislai* currus *ib.*

Ladislaus, Wernerii filius, Wenceslai Ung. regis Praefectus urbanus, 322. una cum rege in Boëmiam ducitur, *ib.* e captivitate Bohemica redux, arcem Budensem occupat 324

Ladislaus, Caroli Parvi filius, rex Siciliae, a Bonifacio VI. P. P. coronatur 375. a rebellantibus

tibus Ungaris, infensi Sigismundi loco, rex Ungar. postulatur, 387. patris vestigiis territus, tergiversatur, ib. Sigismundo a Garae filiis in captivitatem abducto, passim rex Ungarorum proclamatur, 388. legatione Italia evocatur, ib. Iadrae festive excipitur, ibique moratur, 389. Sigismundo in regnum restituto, recedit in Italiam, 391. Dalmatiam ab eo Venetis venditam esse, inepte scribitur, ib. suam in Ungariam expeditionem apud Sigismundum excusat, ib in regnum reversus, ope Alberici, Italis factus est formidolosus, 392. Romanos in Bonifacium P. P. noster irritat, ib. Romam occupat Gregorio P. P. ib. qui nostrum regni titulo privat, ib. a Joannis P. P. ducibus profligatus, ib. Florentinorum arte necatur ib.

Ladislaus, Poloniae rex, princeps e Jagellonibus, Advigam, Ludovici Ungar. regis filiam, uxorem ducit, 359. post Mariae adfinis, Ungar. reginae mortem, Ungariam jure uxorio armis repetit, 383. a Joanne Kanysa Ungaria arcetur ib.

Ladislaus, Elisabethae Imp. filius, Alberti posthumus, 427. de successione in Ungaria periclitatur, ib. multi Proceres pro puero, ib. Albae in gremio matris rex coronatur, ib. ejus nomine Ulricus, Ciliae Comes, populo jurat, ib. ejus in Bohemorum Comitiis legati, regnum postulant jure haereditario, 428. pars procerum Ladislaum regem dicit, pars major Albertum, Bavariae ducem, 430. Fridericus III. Imp. Bavarum Bohemia prohibet, ib. Boëmi Fridericum tutorio nomne reginare cupiunt, 431. v. *Elisabetha Sigism. Imp. filia.* Uladislao, S. Stephani diademate coronato, superior Ungaria adhaeret, 435. Ladislai in Gizkram, suarum partium sectatorem liberalitas, 440. matre Elisabetha Iaurini defuncta, Cassoviana regio ad Fridericum III. Imp. deficit, 450. Uladislao Warnensi clade interemto, Ladislaus Ungariae rex tandem eligitur, annum quintum agens, 479. Jo. Corvinus regi Gubernator adjungitur, ib. Ungari coronam & Ladislaum regem a Friderico Imp. repetunt, 480. Fridericus utrumque denegat, ib. una cum Boëmis Ungari denuo regem suum reclamant duodecennem, 489. & in ea re frustrati Boëmi, novam electionem minantur, ib. quam Aeneas Sylvius, Caesaris tum ad Boëmos legatus, gravi impedivit oratione, ib. rex cum Friderico Romam proficiscitur, 490. in itinere fugam ad suos frustra molitur, ib. rebellione Australes Ladislaum suum repetunt, ib. Neapolim oppugnant, ib. Andr. Paumkireheri virtute urbs servata, ib. Caesar Australibus Ladislaum reddit, 491. rex Viennam ingreditur, ib. Corvinus cum Ungaris, Boëmique eo gratulatum veniunt, ib. frequens Viennae conventus, in quo legati Imperat. vix auditi, ib. Corvini ad regem oratio gratulatoria, ib. quid rex responderit, 492. Corvinum Bistriciensem Comitem, & perpetuum regni Gubernatorem creat, ejusque insignia auget, 493. Podiebradum Boëmiae, Ulricum Austriae praefectos creat, ib. Pisonii ab Ungaris excipitur, ib. mox Viennam redit, ib. Smiristhei insolens in regem facinus, nefario more a Podiebrado vindicatum, ib. Boëmico itineri pecunia quomodo parata? ib. rex, Eyzingeri consilio, Ulricum aula regia ejicit, ib. Pragae coronatur, 494. in Silesiam proficiscitur, ib. Ulrico reconciliatus, hunc jubet redire, ib. Eyzinger fuga elabitur, 495. Ungari regem ad se invitant, ib. Ulricus Corvini apud regem obtrectator, ib. rex Corvinum Viennam evocat, qui hoc iter deprecatur, ib. insidiae, Gubernatori frustra structae, ib. regem pudet insidiarum, 496. Corvino reconciliatus, Matthiam, hujus filium, inter cubicularios recipit, ib. Budam venit, anno aetatis decimo tertio, ib. Corvinus salutando regi accurrit, 497. Mahumete II. Turcar. Imp. Albam Graecam accedente, rex Buda Viennam fugit, 499. Corvinus, fugatis Turcis moritur, 504. cujus morte rex nequaquam adficitur, 505. Ulricus invidiam in Corvini filios renovat, ib. rex Budam, & inde Futtakum delatus, conventum indicit, 506. a Ladislao, Corvini filio, Albae honorifice excipitur, aliis armatis exclusis, ib. Ladisl. Corvinus claves, se, suaque regi offert, eique Ulrici insidias explicat, ib. Ulricus regem in Ladislaum irritat, ib. mox eumdem gladio petens, ab Ungaris interficitur, 507. quid ad haec rex? ib. Temesvarum contendit, Ladislao comitante, ib. Corvinorum mater liberis veniam a rege precatur, ib. professio regis de Corvino, ib. juramento caedis Ulricianae remissionem confirmat, 508. quod tamen post violavit, ib. Corvini regem comitantur Budam, ib. Ulrici amici regem in Corvinos exasperant, ib. quos rex cum aliquot proceribus in carcerem conjici jubet, 508 sq. Ladislaum publice capite minuit per lictorem, 509. hujus mortem aegre fert populus, 510. rex perfidiae, caedis auctores crudelitatis nota affecti, ib. alii captivi, praeter Matthiam Corvinum & Paul. Madaraszium, fuga elapsi, ib. Matthiam & Madaraszium Viennam secum abducit rex, ib. Joannem, Varadiens. Episcopum, cum Corvinis captum, libertate & Episcopatu donat, ib. Magdalena, Caroli Gall. regis filia, Ladislao desponsatur, ib. dissensio de nuptiarum loco, ib. Ge. Podiebrad regi, in Boëmiam redire, frustra suadet, 511. rex Pragam proficiscitur, ib. Hussitis minus favet, ib. legatos mittit ad Fridericum Imp. ad Carolum Gall. regem, & ad Galixtum P. P. ib. in morbum incidit, 512. aegri regis ad Podiebradum allocutio, ib. moritur aetatis anno decimo octavo, ib. ejus corporis & animi dotes, 513. veneni suspicionem Medici profitentur, ib. quo consilio nuptias celebrare Pragae voluerit, ib. a suis omnibus lugetur, exceptis Ungaris, ib. mortis ejus prodigia, 514. regni Boëmici post Ladislai mortem competitores, 515. aliique candidati 520

Ladislaus Corvinus, Jo. Corvini filius, Matthiae frater primigenius, inferioris Ungariae gubernator,

mator, 506. Ulrici, Ciliae Comitis, insidias sibi structas cavet, *ib.* Ladislaum posth. regem Albae excipit, aliis armatis exclusis, *ib.* claves, se, suaque regi offert, *ib.* eique Ulrici insidias explicat, *ib.* Ulrico vicissim struit insidias, *ib.* Ulrici litteras, fratribus Corvinis necem minitantes, hi intercipiunt, & Ulrico objiciunt, 507. Ulricus nostrum gladio petens, ab Ungaris interficitur, *ib.* quid ad haec rex? *ib.* Ladisl. Corvinus regem, Temesvarum tendentem, comitatur, *ib.* nostri mater liberis veniam a rege precatur, *ib.* rex juramento caedis Ulricianae remissionem confirmat, 508. quod tamen post violavit, *ib.* Ladislaus & Matthias, Corvini, regem Budam comitantur, *ib.* mater Elisabetha filiis suadet, ne simul aulam ambo frequentent, *ib.* rex, per Ulrici amicos exasperatus, Ladislaum & fratrem Matthiam cum aliquot Proceribus in carcerem conjicit, 508 sq. capite noster minuitur publice, 509. miraculum pro laeso innocentiae numine, *ib.* necati Ladislai dotes corporis & animi, *ib.* mortem ejus aegre fert populus, 510. rex perfidiae, & necis auctores crudelitatis nota affecti, *ib.* corpus ejus a Zylagio in Transsylvania tumulatur, fratre Matthia ad regnum evecto 522

Lamisso, Longobardorum rex, vincit Bulgaros 114

Lapithae, populus 22

Laurentius dux Ungar. Matthiae regi percarus, 639. ad obsidionem Viennensem accedit, *ib.* a Matthia educatus, rebellis erga Uladislaum, Matthiae successorem, 739. contra quem Turcas suscitat, 740. in judicium vocatus aufugit, 741. male sibi conscius, Vylakum munit, 742. a rege obsidetur, *ib.* urbs vi capta a Barthol. Drágffi, 743. arx oppugnatur, *ib.* praesidium inducias obtinet, *ib.* interim muris clam refectis inducias oppidani respuunt, *ib.* Laurentius Palatini opem frustra implorat, *ib.* Steph. Palatinus pro eo apud regem legatione intercedit, 744. regis ad Palatinum responsio, *ib.* rex acrius obsidioni insistit, *ib.* arx capitur, *ib.* rex nostrum ad centumvirale judicium vult deferri, 745. & reliquas ejus in Illyrico arces expugnare molitur, 746. Stephanus Palat. apud regem frustra denuo intercedit, 747. Dombay, Laurentii legatus, Barthol. Drágffi absentis castra ad Kaposvarum diripit, *ib.* Bartholomaeus redux, arce potitur, 748. Raholcza regi deditur, *ib.* Laurentius opera Andr. Bot in regis gratiam reducitur, *ib.* item Kis Horvát & Nic. Zéchy, 749. venia impetrata, multa Laurentius regi revelat, *ib.* Laurentio & sociis in conventu Budensi supplicandi potestas conceditur, 751. spes ei bonorum restituendorum datur *ib.*

Laykus, Valachorum dux, a Ludovico Ung. rege deficit, 357. rex bipartito exercitu in hunc movet, 358. v. *Valachi.*

Leges Ungaricae, a Matthia rege editae, 641. Octavae, *ib.* causarum aeternitas abrogata, *ib.* Nobilium causa & judices, 642. testimoniorum usus, *ib.* Ecclesiarum visitatio, *ib.* quaestiones exequendae, *ib.* illata vis, *ib.* singulari certamine causam definire interdictum, *ib.* clausula donationum de manibus regiis abrogata, 643. de foenore, *ib.* militaris disciplina, *ib.* nil vendendum aut oppignorandum Polonis aut Venetis, *ib.* de patronis & clientibus, *ib.* de portoriis, *ib.* villicorum abductores, *ib.* decimatores, 644. Romanum forum, *ib.* regiae potestatis limites, *ib.* perfidorum poena, *ib.* item furum, homicidarum, sicariorum, latronum, incendiariorum, litterarum & monetarum adulteratorum, *ib.* appellationes futiles, *ib.* convicti in judicio, *ib.* avaritia presbyterorum repressa, 645. mercatus inermes, *ib.* judices ordinarii, *ib.* causidici ad quatuordecim lites restricti *ib.*

Lehel, dux Ungarorum creatus, 136. audax ejus in bello contra Conradum Imp. facinus 161

St. Leo, a Valentiniano Imp. & populo Rom. legatione mittitur ad Attilam, 102. eumque gravi oratione a Romae obsidione retrahit, 102 sq. qua excusat, cur citius Barbarum a vastationibus non averterit, *ib.* jubet referre pedem, ni divinam velit iram incurrere, *ib.* Romam divinum Dei tribunal appellat, apostolicam Petri sedem, aggressorum ultricem, 103. exempla poenarum allegat, hostibus Romae inflictarum, *ib.* paret jussis Attila, *ib.* Leo Eutychianam & Nestorianam haeresin damnat in Concilio Chalcedonensi, 104. a Genserico rejicitur, *ib.* vastatam a Vandalorum rege Romam restaurat, & templa aedificat, 105. Acephalorum haeresin acerrime confutavit, *ib.* a Paschali Campuloque oculis & lingua privatus, divinitus iis redonatur, 145. a Winigiso liberatus, mittitur ad Carolum M. *ib.* a quo Romam remissus honorifice excipitur, *ib.* rei in Gallias abducuntur a Carolo, 146. an huic jus dederit, eligendi Pontificem & Episcopos, *ib.* captus a Nortmannis in praelio, remittitur Romam 201

Leo Imperator, bellum gerit contra Gregorium Pontificem, 130. Exarchum adversus hunc mittit in Italiam, *ib.* Sanctorum imagines destruens, damnatur, *ib.* Germanum patriarcham intercedentem abdicat, Anastasiumque sufficit, *ib.* a Saracenis fugatur, 138. Bulgarorum regem Chunnum, Constantinopolim obsidentem, rejicit & interficit, 149

Leopoldus, Austriae dux primus, Geysam, Ungaror ducem, superat, 166. dissensio inter eum & Conradum Moraviens. 216. qui castra in eum movet, *ib.* internecione caesus a Boëmis, *ib.* in Henricum IV. Imp. conjurat, 217. a Salomone, Ungariae rege abdicato, in auxilium advocatus, 225. Bessenorum feritate conspecta, pugnam detrectat, *ib.* & in patriam redit, 226. Tarvisium invadit, 354. caesus a Venetis, Caballo duce, 355. induciae in biennium, *ib.* mox pax confecta, *ib.* Seravallum Leopoldo conceditur, 356. & Tarvisium, *ib.* a Carrario valde vexatur, 375. Tarvisium relinquere cogitur *ib.*

Leucae insulae descriptio 12
Levenia, v. *Andreas* & *Leventa* & *Bela*.
Licius Asculanus, extremo supplicio affectus, ut Magus 333
Lipsiensis academia, quomodo fundata sit a Teutonibus, Pragensi gymnasio expulsis a Wenceslao, Boëm. rege 394
Liptoviensis conventus 28
Lithuania, ejus situs, 4. & termini 28
Liudevitus, Pannoniae tyrannus, ab Imp. Romano deficiens, funditur & fugatur Ludovico Pio Imp. 151
Livonia, ejus situs & termini, 4. varii ejus populi ib.
Liutbertus, Cuniberti filius, Longobard. vix octo mensium rex, 129. in pugna capitur ab Ariberto, & suffocatur ib.
Liutprandus, Longobard. rex creatus, 130. inimicorum evadit insidias, ib. magna mercede S. Augustini corpus a Saracenis redimit, ib. Ravennam diruit, ib. occupat Aemiliae oppida, ib. quae mox reddit, ib. Saracenos Galliis ejicit, 131. bello alias felix, caeditur a Romanis, ib. quos vicissim vincit, ib. obsidet Romam, ib. Hildebrandum successorem declarat, ib. Spolettum obsidet, ib. ejus pietas, virtutes & mors 132
Lodomerius, Ruthenorum Principe Minoslao ejecto, tyrannidem invadit, 270. a Geysa II. Minoslai socero, fusus & fugatus ib.
Lodovicus, a Carolo M. Imperii collega declaratur, 149. in Danos expeditionem adornat contra Godofredi liberos, 150. a Stephano IV. Pontif. Romae inunctus, ib. rebelles domat Vascones, Abotritas, Britones, aliosque, ib. Lotharium filium regni consortem declarat, ib. Bernardum, Italiae regem, Imperii hostem, securi percutit, 151. & Lotharium regem Italiae declarat, ib. juri, pontifices creandi, Carolo patri ab Adriano concesso, renunciat, pluresque urbes Pontifici donat, ib. Saracenos & Bulgaros compescit, ib. imperio abdicatur, ib. moritur, 152. discordia filiorum de imperio composita, Lotharius cum Italia Imperium obtinet ib.
Lodovicus III. Imp. victus ab Ungaris, 154. & ad tributa solvenda adactus 155
Longobardi, origo eorum, 113. Winuli olim nominati, ib. Ajone, Iboreque ducibus, Scandinavia egressi, in Scoringa considunt, ib. Vandalos superant, ib. transitum in Mauringam ab Assipittis assecuti, 114. in Gotlandiam veniunt, ib. caeduntur a Bulgaris, Agelmundo duce interfecto, ib. Lamissionem defuncto sufficiunt, cujus ductu Bulgaros vicissim vincunt, ib. occupant Rugilandiam, ib. Erulos profligant, rege eorum Rodulpho interfecto, ib. & sub Audoino rege Gepidas, ib. regis filius, non nisi externi regis armis indutus, patris in mensa fit conviva, ib. iterum vincunt Gepidas Alboino duce, ib. a Justiniano acciti, Totilam, Gothorum regem, Italia ejiciunt, 115. 42 annos in Pannonia transigunt, ib. quomodo in Italiam trajecerint, ib. una cum Saxonibus Italiam ingrediuntur, 116. capiunt Vicentiam, Venetias &c. Mediolanum, ubi triginta civium millia caedunt, ib. fere universam Transpadanam regionem, 117. post triennii obsidionem & Ticinum, ib. necato per uxorem Alboino, Clephonem regem creant, ib. quo jugulato decem annos sine regibus vixere, 118. triginta praefectos urbium creant, ib. omnem Italiam, praeter Romam, occupant, ib. Galliam invadunt & vastant, ib. quam Guntramno rege caeso, bene ditati relinquunt, ib. Autharem, Clephonis filium, regem designant, 119. quo duce Romam frustra obsident, ib. Childebertum, ex foedere cum Mauritio Imp. ex Italia sese ejecturum, muneribus corrumpunt, ib. Brixellum expugnant & diruunt, 119. Istriam depraedantur, & Amacinam insulam occupant, ib. memorabilem Francis cladem inferunt, ib. varias Italiae civitates capiunt, 120. Agilulfum regem creant, ib. ad fidem Christianam conversi a S. Gregorio, ib. Exarchus varias eis eripit urbes, ib. Perusiam recipiunt, ib. Cassinum spoliant, 121. habitus horum populorum, ib. Patavium, quod ab iis defecerat, igne absumunt, ib. Istriam vastant, ib. Cremonam & Mantuam expugnant, ib. pacem ineunt cum Romanis, 122. & cum Francis, ib. Gisulpho duce devicti ab Avarum rege Chagano, ib. Adaloaldo rege pacem servant, 123. regnum eorum in Grimoaldum, Beneventanum ducem, devolvitur, 125. inde ad Cunibertum, Liutbertum, Ragunbertum, 129. Liutprandum, 130. orta inter eos & Pontificem discordia, ib. mortē Gregorii Pontif. sublata, 132. imperium Longobardorum mox post Liutprandi mortem concidit, ib. bellum cum Francis gerunt, 137. munita occupant loca Italiae, ib. Romae obsidionem interminantur, ib. anathemate Adriani Pontificis confunduntur, ib. a Carolo M. Italia quasi expelluntur, ib. quomodo adhuc tolerati, 146. deposcunt Italiam, Arnulpho Imp. 153. Guidonem, Spolet. Ducem, regem Italiae declarant ib.
Lotharingia, unde dicta, 152. ab Ungaris direpta 161
Lotharius, a patre Ludovico Pio Imp. regni consors declaratus, 150. defuncto patre, compositis rebus, cum Italia Imperium obtinet, 152. sponte regno se abdicat 153
Lotharius, Francor. rex, Lotharingiam invadit, 165. graviter repressus ab Othone II. Imp. ib.
Lotharius II. Imp. ab Innocentio II. coronatur, 265. quem in Lateranum restituit, ib. Anacletum Antipapam & socium ejus Rogerium, utriusque Siciliae regem, domat, ib. Veronae moritur ib.
Luceria, a Constante Imp. diruta 126
Ludovicus VII. Gall. rex, in expeditionem Hierosolymitanam proficiscitur, a S. Bernardo & Eugenio III. P. P. incitatus, 268. per Ungariam transiens, a Geysa II. cum exercitu honorifice excipitur, ib. Emanuelis Imp. fraudulentissimi suasu, magno exercitum damno per Sy-

Syriae deserta ducit, 269. circumventus a Saracenis, liberatur Rogerii Sicil. regis ope, ib. una cum Conrado III. Imp. & Balduino III Damascum obsidet, ib. sed fame sitique absumto exercitu, & obsidione soluta, in Europam redit ib.

Ludovicus, Ungar. rex, Caroli ex Elisabetha Pol. filius, Car. Martelli nepos, 318. 326. ejus genealogia, ib. geniturae prodigia, ib. a Casimiro, Polon. rege, in filium adoptatur, regnique successor declaratur, 332. ejus mores & majestas, 334. Albae coronatur, ib. Saxonum Transsylvanorum perfidiam domat, 335. Alexandrum, Walachiae ducem, ab obsequium redigit, ib. mater regis Elisabetha Neapolim, & inde Romam abit, ib. rex Casimiri, Polon. regis, filiam Margaritam uxorem ducit, 337. Casimiro, Lithuanos fidei asserere Christianae conanti, auxilia praestat, ib. Casimirum a Joanne, Boëm. rege, oppugnatum defendens, Graccoviam & universam Poloniam Boëmis liberat, 338. expeditionem in Tartaros, Transsylvaniam infestantes, adornat, ib. Andream Wayvodam, Ladislai fil. equitum magistrum creat & in Tartaros mittit, ib. qui Tartaros vincit, duce eorum Atlamo capto & interfecto, ib. rex Croatas & Dalmatas rebellantes coërcet, ib. accito Stephano, Mysorum rege, Croatiam ingressus, supplices invenit rebelles, ib. Gregorium, in Croatia denuo nova molientem, compescit, 339. Iadrenses, a Venetis septimo deficientes, defendendos recipit, ib. his gravissime terra marique obsessis magno succurrit exercitu, 340. omnes ejus conatus irriti, ib. Iadram praesidio auget, & commeatus inopia coactus, cum exercitu re infecta recedit, 341. bellum Neapolitanum, ob Andream regem, Ludovici fratrem interemtum, ib. Joanna, Andreae uxor, se insciam caedis mentitur, ib. Ludovicus ab Italis in Apuliam, ad regnum & ultionem vocatur, 342. Apulorum animos tentat per Nicolaum, Tothi fil. ib. exercitu comparato, in Italiam movet, ib. Sulmonenses obsidione cingit, 343. capta Sulmone, regno potitur, ib. capta Neapoli, ducem Dyrrhachin. capite plectit, ib. rex Siciliae & Hierosolymae salutatur, ib. pacato regno in Ungariam redit, pestilentiae cedens, 344. Neapolitani absente rege rebellant, ib. caeduntur ab Ungaris Stephano duce, ib. qui & Wernerium, Joannae ducem, cepit, atque Joannae exercitum fudit ib. pro qua fide & dexteritate magnifice donatur a rege, 345. Joanna Apuliam cum adultero invadente, rex in Italiam properat, ib. occupat Sipontum, Barium, ib. Teutones Barii in regem conspirant, 346. vincuntur & fugantur, ib. rex in Canusii oppugnatione lapidibus obruitur, ib. Lucerium & Salernum in fidem recipit, ib. Konthum, neglecto Stephano Waivoda, Aversae obsidioni praeficit, ib. lethali vulnere in pede sauciatur, ib. Aversam, collusione Jacobi Pinatarii capit, 347. in Ungariam rediturus, Romam tendit, ib. qua pompa Romae exceptus? ib. oblatam reipublicae tutelam recusat, ib. pacato Siciliae regno, in Ungariam revertitur, 348. Clemens P.P. per legatum Ludovico pacem cum Joanna suadet, ib. post tres annos pax & concordia conficiuntur, 349. rex Dalmatiam a Venetis ereptam repetit, ib. Cunianum, Sacilium cet. in deditionem accipit, 350. Iadram obsidet & Tarvisium, ib. multis locis & castellis captis, in Pannoniam ad hiberna concedit, 351. Ungari subsidiarios Germanos caedunt, ib. Konthus, a rege in Italiam missus, frustra Castellum Francum premit, ib. Thomas, copiarum praefectus, prospere cum hoste saepius dimicat, & arctiore obsidione Tarvisianos coërcet, ib. alii Venetorum ad regem legati de pace, ib. qui re infecta redeunt, ib. Ungari Seravallum occupant, ib. Spalatrum, Singia, Traguritum ad regem deficiunt, ib. Iadra astu capta, ib. alia Venetorum legatio pacem a rege impetrat, 352. quibus conditionibus, ib. quam mox, contra datam fidem violant Veneti, crudeli more saevientes in regis partium quondam studiosos Cadorinos, ib. Marinum Ducem suspendio interimunt, ib. rex in Lithuanos expeditionem suscipit, Sarmatiam, Roxaniamque opprimentes, quos ter victos coërcet, ib. ter pontificum gratia, expeditionem in Italiam per legatos suscipit, 353. per Aegidium Hisp. Flaminiam, Umbriam, & patrimonium Petri, apostolicae sedi restituit, ib. per Petrum Banum, Bononiam, ib. Patavinis & Franc. Carrario duci subsidium mittit ad ejiciendos Venetos, 354. quo ad Naxum fl. Veneti caeduntur, Tydeo Justiniano duce capto, ib. foedus regis cum Genua, Aquileja, Carrariis, 355. Venetis bellum indicit, ib. Mestram una cum sociis frustra obsidet, ib. in summum discrimen redigit cum sociis Venetos, ib. pax inter Ludovici & Venetorum socios tentata, 356. quae tandem componitur, fastu Venetorum satis attenuato, ib. regis expeditio in Bosniam rebellantem minus prospera, 357. alia expeditio in Bulgariam felicior contra reluctantem Stratimirum, ib. in Moraviam contra Carolum IV. Imp. ib. fiunt induciae, quibus exactis rex Moraviam devastat, ib. Casimiro, Polon. regi, Ludovicus succedit, ib. in Laykum, Valachiae principem, bipartito exercitu movet, 358. Ungari caeduntur, ib. sed jacturam Nic. Gara resarsit, ib. Ludovici artes regnandi, ib. ejus scientia, pietas, justitia, ib. Judaeos ad fidem Christianam revocare studet, 359. sed pertinaces Ungaria expellit, ib. Eremitis d. Pauli & Carthusiensibus coenobia, aliaque templa erigit, ib. Cumanos ac Patarinos ad fidem convertit, ib. ejus uxores & liberi, ib. fuit domi forisque laudabilis, ib. Sigismundum Brandenburgensem, Mariae filiae conjugem, adoptat, 360. regni principes in manus Mariae sponte jurant, ib. rex moritur, & per tres annos lugetur, 361. ab omnibus deploratus, praeter Venetos, ib. Albae sepultus, ib. post ejus

ejus mortem Ungaria valde diminuta, 375. quos Comites crearit 320 sq.
S. *Ludovicus*, Carol. Ungar. regis patruus, Episcopus Tholosanus, 326. multa miracula edidit, ib. Carolus rex huic aedem & Collegium fundat ib.
Ludovicus V. Bavar. dux, Imperator creatus, Fridericum Austr. superat, capitque, 330. Joannem P. P. Pontificatu abdicat, eique Petrum Corbariensem subrogat ib.
Ludovicus, Philippi filius, Tarent. princeps, in Andreae, Sicil. regis, caedem conjurat cum Joanna regina, quam facinore perpetrato uxorem ducit, 341 sq. v. *Joanna*.
Ludovicus Andegavensis, Italiam ingreditur, Urbanum P. P. depositurus, 363. post varias res ibi gestas, in Galliam revertitur, exercitu turpiter soluto ib.
Ludovicus XI. Gall. rex, a Dolensibus internecione caesus, postea Dolam vi captam solo aequat, 631. foedus cum Matthia, Ung. rege, contra Maximilianum Burgund. percutit 651
Lugdunum, ejus situs & potentia describitur 64
S. *Lupus*, Trecassensium Pontifex, Attilae saevitiam humanitate vincit, & patriam imminenti periculo eripit, 72. vita & res gestae hujus Episcopi, ib. miracula, ib. una cum Germano Pelagianam haeresin exstirpat 72
Lupus, Forojulianorum dux, a Grimoaldo regni administrationem capessit, 127. qua insolenter gesta, ejicitur praefectura, ib. & opponens sese, acie victus occumbit ib.

M.

Magyar Blasius, Ungaror. Matthia regnante dux, Joannem Comit. Frangepan. tyrannidi Curictae insulae, s. Vegliae restituit, 625. quae ab inconstante Joanne mox Venetis traditur, 626. Alphonso Calabro in auxilium contra Turcas missus, Hydruntem recipit, 631. ab Uladislao, Ung. rege, ad Albertum fratrem deficit 703
Mahumetus pseudopropheta nascitur, 121. prodigia ejus temporis, ib. legem suam evulgat, 125. propetam se, & a Sara Saracenos propagatos asserit, ib. nefandae libidinis homo ib.
Mahumetes I. Turc. Imp. Mysiam, s. Bossenam superiorem occupat, 408. Ikachum provinciae praeficit, ib. v. *Ikach*.
Mahumetes II. Amurathis filius & successor, ex Othomani genere septimus Turcarum rex, Caramanum profligat, 497. cum Georg. Rasciae Despota, & Palaeologo Imp. pacem facit, ib. quam superato Caramano violat, ib. ad Bosphorum Euxinum duas arces, occludendi Byzantii gratia aedificat, occlamante Palaeologo, ib. Byzantium oppugnat, 498. eaque potitur urbe, Palaeologo caeso, ib. inde Christianorum trepidatio, ib. in Mysiam irrumpit, ib. Albam Graecam obsidet, ib. navali praelio vincitur a Corvino, 500. urbem acrius oppugnat, ib. Corvinus urbem fortiter defendit, 501. Bajazeth cum suis in urbem penetrat, ib. sed a Corvino rejicitur, ib. saucius venenum poscit, 502. mortem Corvini defiet, 504. Corinthum expugnat, Peloponneso potitur, 514. Pontum occupat, ib. per Halibegum Ungariam infer. depopulatur, 543. quo caeso, Transsylvania infestatur, ib. caeditur iterum ad Temesvarum, ib. Syrmio a Matthia, Ung. rege, Turcae ejiciuntur, 546. qui & Jaitzam obsidet, ib. Mahumetes Georgium, Rasciae & Bosznae Despotam, blanditiis ad se allectum, cute exuit, ejusque regnum capit, ib. Imperator, refectis copiis, summo impetu Jaitzam rursus impugnat, 547. oppidanis, fortiter se tuentibus, succurrit Matthiae jussu Emericus Scepusiensis, ib. qui sola Corvini advenientis fama nostrum, relictis impedimentis repellit, ib. Venetos in Peloponneso graviter vexat Turca, 549. sub pacis sollicitatione, acre bellum parat, 554. Mich. Zylagium & Greg. Labathanum in praelio fundit capitque, 556. illum capite minuit, hic elapsus permutatione, ib. Mahumetes cum Syris & Aegyptiis bellum gerens, inducias petit a Matthia, 565. quae negatae, ib. magna strage caesus ab Husein Bassa, Mesopot. Armeniaeque rege, 571. nova molitur in Sirmio contra Ungaros, 575. Chalcide potitur, ib. ab Husein Bassa iterum caeditur, 591. Sabaczium fortius munit contra advenientem ex Ungaria Matthiam, 592. quod hic nihilo minus vi & astu capit, 593. Mahumet Dalmatiam incursat, 597. erecta a Matthia ad Senderoviam castella capit, 598. Daciam ferro & igne vastat, ib. Dalmatiam invadit, 615. Venetos per Marbegum opprimit, 616. Crojam in Macedonia capit per Halibegum, 617. Scodram obsidet, ib. Forum Julium depopulatur, ib. Drivastum capit, & Lissam, ib. pacem cum Venetis conficit, qua hi stipendiarii facti, ib. Ungariam invadit, 620. Savus & Dravus permeabiles eo tempore, ib. ingenti praeda onustus retrocedit, ib. sed praedas avehentem Matthias insequitur & profligat, 621. Bajazet, Imp. filius, a Pyrameto Carmano funditur, 623. ipse Mahumethes Rhodum frustra obsidet, ib. per Halibegum vastat Transsylvaniam, 627. sed a Steph. Báthorio & P. Kinisio in proelio ad Schesberg caeditur, castrisque exuitur, 630. Mahumetis mors, 632. hujus filii, Bajazeth & Czaliabus, regni aemuli, ib. Bajazetes victor evadit ib.
Mantua, ab Unnis direpta 97
Marbegus, Turcarum dux Mahumete II. regnante, Venetos opprimit, 616. omnia Udinum usque vastat, ib. Scodram obsidet, 617. quae pace Turcis cedit cum Taenaro & Lemno insl. ib.
Marcianopolis, Mysiae urbs, a Trajano Imp. condita, 36. a Gothis obsessa, pecunia se redimit ib.
Marcianus Imp. primus Attilae impetum expe- ritur 54
Margianae situs 18
Maria, Ludovici Ung. regis filia, 359. Sigismundo Brandeburgensi despondetur, ib. marita

rito a Ludovico adoptato, principes Ungariae in manus Mariae sponte jurant, 360. rege defuncto, Ungariae fortitur regnum, 362. non regina, sed rex ab Ungaris semper appellata, & in diplomatis scripta, 364. Albae coronatur, ib. matris Elisabethae usa ad regimen consiliis, ib. v. *Elisabetha.* a matris consiliario Nicolao Gara Palat. male persuasa, invidiam sibi conflat, ib. proceres a Maria defectionem meditantur, 365. de substituendo Carolo Parvo cogitant, ib. ad quem Zagrabiens. Episcopum legatum mittunt, ib. hujus ad Carolum allocutio, 365 sq. Carolus in Ungariam adveniens, Segniae rex salutatur, 369. regina cum matre amice ei occurrit, 370. plebs in reginam suscitatur, ib. Budensibus comitiis Maria deposita, Carolus Parvus rex Ungar. declaratur, 371. Maria sceptro cedere jubetur, ib. illius, & Elisabethae matris responsa, ib. Mariae suadet mater, ut ultro cedat, ib. Mariae animi fortitudo, 372. ad coronationis Caroli sollemnia invitata, Albam venit cum matre, ib. ejus ad sepulcrum Ludovici patris planctus, ib. post coronationem cum Nicolao Pal. & matre Elisabetha de tollendo Carolo consultat, 373. insidiae Carolo struciae, ib. qui a Blasio Forgach obtruncatur, 374. Itali e regia ejecti, partim fugiunt, partim caeduntur, ib. Caroli mortem ulciscitur Jo. Horváth, Croatiae Banus, Blasio Forgach & Nicol. Gara caesis, 376. in reginas saevitur, ib. Mariae ad Horváthum allocutio, 377. matre in Bosrutam fl. demersa, Mariae parcitur, ib. quae captiva ducitur in Croatiam, ib. & castello Krupa includitur, ib. Sigismundo marito in Ungariam reduce, a Bano cum splendido comitatu Budam remittitur, 378. salutatur amplissimis verbis a Sigismundo, ib. Budam festive deducitur, 379. Albae conventum frequentissimum edicit, 379. hisque comitiis Sigismundi coronationem proponit, 380. Sigismundo, Ungaror. regi coronato, vindicandam suadet matris Elisabethae necem, 381. moritur, 383. v. *Sigismundus* & *Ladislaus*, Polon. rex.

Marmarusia, sale abundat 7

Marmarusiensis conventus 28

Martinus Pannonicus, vita ejus, 82. primum miles, ib. in proximum benignus & misericors, ib. baptismate initiatus, ib. militia exauctoratus, Hilarium, Pictaviae Episc. petit, ib. fit exorcista, ib. virgis caesus ab Arianis, ib. Mediolani monasterium statuit, ib. inde ejectus, in Gallinariam ins. secedit, ib. mortuos excitat, ib. fit episcopus Turonensis, ib. vitae austeritas, ib. varia ejus miracula, 82 sq. Christianam Galliae invexit religionem, 83. paganorum fana evertit, ib. vulneribus ab Angelo sanatur, ib. apostolicae fuit apud reges auctoritatis, ib. presbyteros prae regibus coluit, ib. Maximi Imp. mortem praedixit, ib. angelorum amicus, daemonum victor, quorum multas delusit insidias, ib. pietas ejus, variaeque virtutes, 83 sq. singularis humilitas, 84. sanctitas & admiranda miracula, ib. daemoniacos curavit, ib. a variis Sanctis visitatus, de Nerone & Antichristo quaedam praedixit, ib. deorum idola oratione evertit, ib. succurrit in naufragio & pestilentia, ib. obitum suum multo ante praesciens, moritur, 84 sq. ejus mors S. Severino, Colon. Episcopo, revelata 85

Martinus P. P. ad domandos fidei Catholicae hostes Boëmos, concitat Germanos 404

Martinus rusticus, seditionem contra Sigismundum Imp. ciet, 410. profligatur & punitur 411

Massagetae, eorum mores & feritas 47 sq.

Mathildis, Gothofredi uxor, Umbriam & Hetruriam Ecclesiae legat, 207. ejus in Ecclesiam nimia liberalitas 259

Matthias Corvinus, Jo. Corvini filius, a patre regis Ladislai servitio dedicatus, 496. inter cubicularios recipitur, ib. huic Capistranus coronam praedicit, 505. Temesvaro regem, una cum fratre, Budam comitatur, 508. mater Elisabetha filiis consulit, ne simul aulam ambo frequentent, ib. Matthias cum fratre Ladislao a rege, per Ulrici Cil. Comit. amicos exasperato, in carcerem conjicitur, 508 sq. fratre publice necato, Viennam abducitur, 510. rege Pragae mortuo, in manus Podiebradii pervenit, 515. qui nostrum captivum tenet, licet liberaliter, 516. comitia Ungarorum a Ladisl. Gara Palatino indicuntur, 517. Mich. Zylagii pro Matthia labores, ib. Jo. Vitéz, Varadiens. Episcopus, hunc e captivitate Georgii Podiebrad redimit magna pecunia, ib. Zylagius in comitiis Pesthanis dominatur, 518. Matthiae adversi, Budae conveniunt, ib. hos Zylagius ad Comitia Pesthana edicto allicit, ib. iisque mortem minatur, qui suffragia negaverint Matthiae, ib. ejusdem ad Proceres de rege eligendo oratio, ib. qua Matthiam iis commendat, 519. Jo. Corvini in Ungariam beneficia commemorat, ejusque in fil. Matthiam praedilectionem, ib. regem suo suffragio Matthiam dicit, ib. regni competitores, 520. Matthias rex eligitur, 521. populi de nostri electione plausus & laetitia, ib. Matthiae, Gubernator in quinquennium datur, avunculus Zylagius, ib. inde inter avunculum & nepotem suborta simultas, ib. Zylagius regem captivum a Podiebrado repetit, ib. hujus ad captivum de regia, ad quam absens evectus erat, dignitate oratio, ib. qua foedus ei & affinitatem proponit, 522. Matthias annuit, ib. ad Strasznicium exercitui, a Zylagio adducto ostenditur, ib. a Jo. Vitésio rex salutatur & excipitur, ib. Iytrum solvitur Podiebrado, 523. Matthiae ad Vitésium & exercitum responsum, ib. Boëmi amicitiam & auxilia mutua spondent, ib. rex Budam properat, ib. ejus in itinere popularitas, 524. urbem ingreditur magna pompa, ib. in regiam admissus, Optimatum consiliis utitur, ib. Zylagio gubernatori apud regem insidiae struuntur, 525. Matthiae artes regendi praeclarae, ib. coronam a Friderico Imp. frustra

repetit, ib. cur coronam Fridericus negaverit, ib. Matthiae genus & proavi, 526. genus referebat inter priscas Romanorum familias, ib. Corvinae familiae vetustas, ib. cur corvum inter insignia rex retinuerit, 527. rex in Transsylvania ad Colosvarum natus erat, 530. tria Matthiae bella se offerunt, 531. Boëmi, duce Gizkra, Ungariam vastant, ib. Turcae bella minantur, ib. & Fridericus III. Imp. a quibusdam Ungariae proceribus instigatur, 532. Matthiae pericula, ib. tribus bellis tres duces delecti, ib. Ujlakii & citerioris Ungariae defectio, ib. belli cum Caesare initia, ib. Magni Simonis in Austriacos infelix expeditio, 533. qui fortunae fidens, praelium ad Körmend committit, quo victus & fugatus, ad regem redit, ib. Ungari primae cladis verecundia decimari postulant, ib. regis responsum, ib. rex Ujlakium & Sigismundum Comit. ad suas partes variis modis allicit, 534. bellum in Fridericum instaurat, ib. Sigismundum adversus hostem mittit, ib. qui Australes caedit & castris exuit, 535. regis nova ad Fridericum de corona reddenda legatio, ib. hujus postulata & promissa, ib. induciae factae, ib. regis cum Catharina Podiebradia nuptiae, 536. Boëmicum contra Gizkram & Telephum bellum quinquennale, duce Rozgonio gestum, ib. Vadna castellum capitur, 537. Boëmorum duces a rusticis fugati, caesi, captique, ib. Mysliae castellum expugnatur, ib. reliquiae latronum exterminati, ib. Zylagius in regis invidiam adducitur, 538. ejus rei probabilis causa, ib. rex eum capi, in vincula conjici, & Világosvárum duci jubet, 539. coqui astu Zylagius, de vita periclitans, carcere liberatur, 539. & regi liberationem suam litteris indicat, 540. regis responsum, ib. ad Tibiscum Zylagio reconciliatur, ib. cui inferioris Ungariae provinciam cum imperio tradit, ib. rex cum Rozgonio in Boëmos movet, ib. Patham occupat, 541. multaque oppida alia, ib. constituto ibidem Emerico Báthori quaestore, eique addito Stephano Báthorio, Budam abit, ib. Gizkra scriptis regi litteris, gratiam petit, 542. redditis urbibus venit ad regem, ib. hujus in eum liberalitas, ib. Telephus ob perfidiam depauperatus, in Boëmiam redit, 542 sq. bellum Turcicum, 543. Halibegus, Mahumetis II. dux, Ungariam depopulatur, ib. Ungari in Turcas movent, & ad Futtakum caedunt Halibegum, ib. Turcae Transsylvaniam invadentes, caesi ad Temesvarum Pancratio duce, ib. de recipienda a Friderico corona rex agit per Joannem, Episc. Varad. 544. pactum pretium denegant Proceres, ib. indicto Varadini Senatu, de reducenda per Septemviros corona, Cibinii decernitur, ib. regis Draculae liberando expeditio, ib. legati Ungarici tribus equitum millibus coronam redemturi Neapolim abeunt, 545. pro sexaginta millibus aureum corona reddita, et perpetua pax composita, ib. pacis conditiones, ib. corona publice Sempronii exponitur, ib. mox Budae in arce reconditur, ib. rex ejectis Syrmio Turcis, obsidet Jaitzam, 546. vi urbem, deditione arcem capit, ib. Harambegus, arcis praefectus, regem sequitur, ib. qui ovans Budam redit, ib. Mahumetes refectis copiis, summo impetu Jaitzam rursus impugnat, 547. rex Emericum Scepusiensem oppido jubet succurrere, ib. qui sola Corvini advenientis fama Mahumetem relictis impedimentis repellit, ib. Matthias Albae rex coronatur, 547. Joannem Vitézium, Episc. Varadiensem, Comitatu Bihariensi donat, ib. Turcicum bellum parat, 549. a Venetis per Jo. Emum, contra Turcas in auxilium vocatur, ib. suppetiae Pii P. P. ib. foedus cum Venetis, eorumque suppetiae, ib. Zoynichum obsidet rex, ib. Strebernicum, argenti fodinis refertum, per Emeric. Bathorium capit, 550. sed ejusdem suasu, fama Mahumetis adventantis, Zoynichi obsidionem solvit, ib. Szegedini conventum multorum Procerum indicit, ib. legatos Romam pro subsidio belli Turcici mittit, ib. in Croatiam movet, ib. nova Boëmorum in Ungaria latrocinia, a Suohla commissa, 551. rex in hunc tendit, 552. Kostolán, grassatorum asylum, circumvenit, fame coacturus, ib. Suohla dolo cum suis aufugit, ib. rex eos insequitur, multos caedit, ib. caeteri a rusticis in silvis oppressi, Suohla captus, ib. qui in castelli conspectu suspenditur, 553. Kostolán rex deditur, praesidiarii Budam deducti, Danubioque submersi, ib. Boëmicae Fratrum Societatis finis, ib. regis ad Paulum P. P. legati, Venetos & Florentinos, in itinere Romam faciendo, ad bellum contra Turcas invitant, ib. a P. P. quinquaginta aureum millia Matthiae quotannis decreta, 554. Mahumetes sub pacis sollicitatione, acre bellum parat, ib. discordia de vectigalibus orta inter regem & Fridericum Imp. ib. lites de vectigalibus Boëmicae sopitae, 555. Transsylvani, auctore Benedicto ruso, a rege deficiunt ob vectigalium gravitatem, ib. regis in Transsylvanos expeditio, 556. Zylagius & Labathan a Turcis fusi & capti, ib. alter Constantinopoli capite mulctatus, alter elapsus, ib. rex in Transsylvaniam festinat, ne aditus sibi praecludatur, ib. exercitus provincialis, contra regem dimicare detrectans, dissolvitur, ib. novus Rex Matthiae obviam venit supplex, veniamque precatur, ib. omnibus ignoscit rex, exceptis defectionis auctoribus, 558. Emericus Scepus. deserit castra, indignante rege, ib. causa defectionis calumniatores, ib. opera Vitézii, archiep. Strigon. ad regem reducitur, ib. rex, indicto Thordae conventu, rebelles perpetuo mulctat exilio, ib. Cibinii aliquot perduellionis rei ferro percussi, ib. rex rebelles Moldavos ad obsequium revocat, 559. Foro Romano capto, frustra de pace agitur, ib. rex Baniam occupat, ib. insidiae regi structae a perfidis Valachis, ib. rex, dispositis per urbem cohortibus, hostem expectat, ib. injecto in urbem ligneam igne oppugnatur, ib. fortiter ubique dimicans hostes foro urbis ejicit &

& internecione caedit, 560. ipse Matthias sagitta saucius, *ib.* Brassoviae in perfidiae reos animadvertit, aliis fuga elapsis, *ib.* Stephanus, rebellis Moldaviae Vaivoda, in Polonia delitescens, veniam litteris a Matthia poscit, cujus hic spem dedit, *ib.* Emericum Scepus. cum exercitu in gratiam recipit, *ib.* rex a Paulo II. P. P. adversus Georg. Podiebradum ad bellum Boëmicum incitatur, 561. quid Matthiam ad hoc bellum impulerit, *ib.* in frequenti conventu de bello Boëmico deliberat, 562. lectis Pauli P. P. & Friderici Imp. litteris, bellum urgentibus, expeditionem decernit, *ib.* consentiunt Proceres, 565. Mahumet inducias petit, *ib.* quas rex denegat, *ib.* Georgio Podiebrado bellum indicit, 566. ad Lavam castra figit, *ib.* e regione Georgius: tamen pugna non conseritur, *ib.* Georgius frustra postulat inducias, *ib.* atque relicto ad Trebyzam Victorino filio, castra retrahit, *ib.* Proceres, Matthiae castra secuti, *ib.* rex Trebyzam capit, 567. Victorinus fuga elabitur, *ib.* Brunnam rex tendit, civesque, cujus sint fidei, rogat, *ib.* Brunenses orthodoxi petunt incolumitatem, *ib.* qua rex addicta, Brunnae honorifice excipitur, 568. Spilbergam arcem obsidet, *ib.* Georg. rex obsessae arci succursurus, singulare Matthiae certamen offert, *ib.* quod Matthias acceptat, *ib.* reges ambo familiariter conveniunt, 569. histriones duo de fide periculum certantes faciunt, *ib.* devincit Catholicus haereticum, *ib.* Olomucenses, se orthodoxos professi, Matthiam excipiunt, *ib.* rex arcem expugnat, *ib.* Magyaro Blasio Spilbergae obsidioni praefecto, Budam redit, *ib.* Viennenses se, urbem, & Fridericum Imp. captivum regi offerunt, 570. Spilbergae deditio, *ib.* Matthias Olomucii rex Boëmiae & Moraviae Marchio eligitur, *ib.* a Silesiis rex salutatus, Vratislaviam venit, *ib.* Caesari, pacta subsidia differenti, succendet, *ib.* inde discordiarum semina & Australe bellum, *ib.* rex in Moraviam reversus, Wezele capit, *ib.* Victorinum interceptum, donata vita ad fidem catholicam hortatur, 571. in Ungariam revertitur, *ib.* mortuo Georgio, Boëm. rege, coronam Boëmicam affectat, *ib.* ad indicta Cuthnae comitia legatos mittit, 572. quorum argumenta rejiciuntur, *ib.* Matthias spe regni frustratus, Uladislao Poloniae principe a Boëmis electo, excandescit, 574. regis adversus Turcas consilia, 575. Turcae Sabacz ad Savum exstruunt, *ib.* quod dum impedire Ungari nequeunt, simile oppidum iis opponunt, *ib.* Matthias Bohemiam vastat, & magnam partem occupat, *ib.* Victorinum Vissegradi asservat, *ib.* de impugnandis Turcis & Boëmis deliberat, 576. Casimirus, Pol. rex, Boëmorum tutelam suscipit, *ib.* Matthias Stephanum Scepus. & Lupum Despotam, ob bene merita remunerat, *ib.* bellum Polonicum, conjurationis causa in Matthiam, 577. conjurationis principes duo Episcopi, Strigoniensis & Quinqueecclesiensis, *ib.* conjurationis causae, *ib.* despoticum Matthiae Imperium, vectigalium gravitas, proventuum ecclesiasticorum usurpatio, 578. terror & formido regis, *ib.* conjuratorum epistola ad Casimirum, cujus filium Casimirum, regem a patre postulant, *ib.* Matthiae indignatio, *ib.* Casimiri in Ungariam adventus, 579. qui a multis Ungariae proceribus excipitur, *ib.* Matthias Optimatum multos largitionibus sibi conciliat, *ib.* Joannem Vitésium, Archiepiscopum Strigoniensem per Emericum Scepus. & Mich. Orszagum sibi reconciliat, *ib.* qui acceptis decimarum loco, olim a rege sibi ablatarum, pecuniis obedientiam Matthiae spondet, 580. regis ad Vitésium allocutio, *ib.* Polonos, Ungariam infestantes, Nitriam usque insequitur, *ib.* Ungari clam castra Polonorum deserunt, *ib.* rex Casimirum Nitriae circumvenit, 581. eumque clam abire permittit, *ib.* exercitum Poloni dimittit, *ib.* Poloni Ungariam contra datam fidem diripientes, a rusticis circumventi spoliantur, *ib.* rex laesam majestatem ulciscitur, primum in Vitesio, *ib.* qui primum Budae, mox Vicegradi captivus tenetur, 582. dimittitur, *ib.* Joannes Quinqueeccles. fuga sibi consulit, & paulo post mortuus, honorifice regis jussu tumulatur, 583. Uladislaus, Boëmiae rex, una cum patre Casimiro Moraviam Silesiamque a Matthia repetit, *ib.* pro quibus reddendis quadraginta aureum millia noster poscit, *ib.* in Silesiam hostibus occurrit cum parva manu, 584. Vratislaviam occupat, *ib.* in castris ad moenia positis, circumventus a Polonis, *ib.* velitationibus feliciter pugnat cum iisdem, 585. astu Polonorum exercitum carpit & minuit, *ib.* Casimirus & Uladislaus fame coacti, pugnam offerunt, *ib.* quibus noster publicis conviviis & choreis illudit, *ib.* Stephanum Scepus. & Paulum Chinisium cum equitatu mittit, ut Poloniam vastent, *ib.* induciae dierum aliquot, 586. per oratores frustra de pace agitur, *ib.* tres reges de ineunda pace conveniunt, *ib.* Casimiri ad regem oratio, qua Matthiae carpit ambitionem, ejusque fortunam, 587. urbes aliquot Matthiae, ad refusos usque sumtus concedit, *ib.* Matthiae oratio, *ib.* Moraviae Silesiaeque cessionem spondet pro quadraginta millibus aureorum, 588. Casimiri responsum & Uladislai preces, *ib.* Matthiae constantia, 589. re infecta discedítur, *ib.* proceres utrinque pacem suadent, *ib.* pacis tandem compositae leges, *ib.* epulae regales, a Matthia paratae, 599. conjugium regis cum Beatrice Arragonia, *ib.* ejusdem in proceres liberalitas, *ib.* Poloni latrones Ungaria ejiciuntur, 591. Nagymihal & Homonna, castella, intercepta, *ib.* Salaczium expugnatum a rege, 592. audax regis in explorando oppido facinus, *ib.* quod astu & vi occupat, *ib.* Sixtus P. P. Venetique tria & nonaginta aureum millia in belli sumtus mittunt, 593. Senderoviae rex obsidioni se accingit, 594. nuptiarum apparatus, *ib.* Alibegus Temesvariens. agrum vastat, *ib.* Ungarorum adversus Turcas apparatus, 595. acre utrinque

que proelium ad Pozazin oppidum, ib. quo Turcae fugati, captivi liberati, & ingenti praeda ditati, ib. Matthiae inde apud exteros gloria, 596. Caesarem aliosque ad nuptias invitat, ib. Beatrix regina adducitur, ib. Mahumetes Dalmatiam incursat, 597. Beatrix, metu Turcarum, tardius progreditur, ib. Albae a rege excepta, coronatur, 589. rex Budae nuptias celebrat, ib. interea erecta a rege ad Senderoviam castella, capiuntur a Mahumete, ib. Dacia a Turcis ferro & igne vastatur, ib. Alemannicum bellum cum Friderico Imp. ib. ejus causae, ib. in Paumkircheri conjuratione Matthias omni suspicione caret, 600. Fridericus nostro struit insidias, ib. Matthiae & Friderici diversi mores & odium, 601. Matthiae cupiditas gloriae, ib. injurias inhiberi, frustra petit a Friderico, 602. de hoc bello refert ad Senatum, ib. Steph. Báthori oratio, Australe bellum dissuadens, ib. Báthorio consentiunt episcopi, Martem optant belli duces, 603. Pauli Kinisii oratio, bellum suadens, ib. Matthiae sententia pro bello, 604. regis in Austriam expeditio, 606. Matthiae semper belli socia Beatrix, ib. indicti belli formula, ib. Proceres regem secuti, ib. castra triplicia, 907. rex Trautmansdorfium capit, & Petersdorfium, ib. Rascianorum saevitia, ib. Viennae obsidio, ib. vota Matthiae sub obsidionis initium, 609. Claustroneoburgum intercipit, ib. pons Viennae capitur, & commeatus intercipitur, ib. Viennenses fame adacti, subsidium a Friderico Imp. petunt, ib. Fridericus subsidia differt, ib. Corneoburgum noster occupat, ib. Tulnam, 610. Cremesum & Stainum obsidet, ib. Imperatoris ad Matthiam de pace legati, Corneoburgi honorifice a rege admissi, ib. legatorum pro pace oratio, 610 sq. regis responsio, 612. qua pacem justam non recusat, 613. belli sumtus postulat, ib. conditiones & promulgatio pacis, foederisque percussio, ib. Matthias Austriam reddit, ib. Ungariam cum Beatrice perlustrat, 614. stipendia Pontificis & Venetorum cessant, ib. horum epistola gratulatoria de inita pace, ib. regis responsio, ib. discordia cum Casimiro, Polon. rege, ob incursiones, 615. Venetorum ad regem legati, ib. copiis ex Illyrico a Matthia revocatis, Turcae Dalmatiam invadunt, ib. regis cum Uladislao, Boëm. rege, pax confirmata, 618. a Prutenis contra Casimirum in auxilium vocatus, inducias inter hos duo curat, ib. quibus a Casimiro violatis, rex Polono succendit, ib. legati regis ad Uladislaum de pace firmanda, ib. Olomucii conventus, ib. quo & rex accedit, 619. foedus renovatum, ib. Matthias Boëmos Olomucii excipit, ib. convivium regale in foro, ib. Matthias Uladislaum & Boëmos magnis donat muneribus, 620. rex a Turcis infestatur, ib. Savus & Dravus permeabiles eo tempore, ib. ingenti praeda onusti retrocedunt Turcae, ib. Austriaci novi belli causa, 621. rex in Fridericum & Mahumetem simul arma parat, ib. Turcas praedam avehentes insequitur & profligat, ib. Illyricum vastat, 622. Georgio, archiep. Colociensi, Petrum sufficit, ib. de quaestura inter duos candidatos disceptatio, ib. Joannem Arragonium Cardinal, Beatricis fratrem, splendidissime excipit rex, 623. regale judicium Zagrabiae, 624. ad quod Tuz Jànos vocatus, fugit Venetias, ib. Friderici Imp. in Ungariam incursiones, ib. Matthias Marenburgum obsidet, ib. legati Friderici cum Prospero Capharello, legato P. P. pacem proponunt, ib. fiunt induciae, 625. pax a Friderico declinatur, ib. Garae bona fisco addicta, ib. rex Frangepanum jura tuetur, ib. Matthiae in Curietam inf. jura, ib. Jo. Frangepanus insulam Venetis tradit, 626. Matthias multa oppida in Stiria capit, Petoviam & Racosburgum, ib. Turcae, Halibego duce, in Transsylvaniam irrumpunt, ib. a Stephano Báthori & Kinisio observantur, 627. Ungari praelio ad Schesburg se accingunt, ib. in quo Báthor saucius cadit, 629. Turcae tamen caesi, castrisque exuti, 630. Alphonso, Calabriae duci, copias mittit ad recuperandam a Turcis Hydruntem, 631. pestilentia per Ungariam debacchatur, 632. novae induciae Fridericum inter & Matthiam, ib. a Caesare denuo violatae, ib. Fridericus Hamburgum obsidens, a Pandoble jussu repellitur, ib. rex in Turcas arma parans, a Friderico impeditur, ib. obsidet Hamburgum, 633. subsidiis a Friderico missis Stephanus Scepus. occurrens, funditur, capiturque, ib. sed trucidatis custodibus elabitur, ib. Matthias auxilia Friderici in fugam conjicit, 634. Hamburgi deditio, 635. rex Viennensem agrum infestat, ib. Pruckum per Dav. Házy obsidet ib. urbem vi, arcem deditione capit, 636. Corneoburgi obsidio, ib. Claustroneoburgum a Pandoble occupatur, ib. auxilia Alemannica caesa & exuta castris, ib. extrema Corneoburgensium fames, 637. Fürstenfelda capta, ib. Viennae obsidionem decernit, ib. Petrum Coloniens. ob linguae audaciam in carcerem conjicit, 635. rex delatoribus obnoxius, ib. Corneoburgi deditio, 639. Viennae obsidio, ib. Eberstorphii expugnatio, ib. regis periculum, cujus auctor Hieroslaus, regis scriba, postulatus, ib. Viennense suburbium captum, 640. urbis deditio, quam rex & regina ovantes ingrediuntur, ib. Neostadium obsidetur, ib. rex Budam redit, ib. Hieroslaum structarum sibi insidiarum suspectum, capite plectit, ib. frater hujus Pandobles ad Caesarem transfugit, 641. rex a suis Budam revocatur, rempubl. legibus renovaturus, ib. diaeta indicta, leges & sanctiones editae, ib. v. *Leges Ungar.* Matthiae vita domestica, 645. mutata Beatricis adventu, 646. Matthias, litterarum patronus, hospitalitatis & liberalis vitae exemplar suis, ib. Budensem arcem excolit, ib. bibliothecam statuit, ib. splendida exstruit aedificia, 647. statuas erigit, ib. labyrinthus in hortis, ib. horti Pesthani, 648. suburbana, ib. Albae regalis aedificium, ib. aedifi-

aedificia ad Vicegradum, *ib.* Tata arx, *ib.* Comárom, *ib.* Vienna exornata, *ib.* Joannis Corvini, regis e pellice filii, educatio, 649. expeditio regis in ulteriorem Austriam, *ib.* Zistersdorfium & Lava capiuntur, *ib.* rex Uladislaum, Boëm. regem, in Fridericum Imp. sollicitat, 650. Iglaviae foedus cum Uladislao confirmat, *ib.* Reez deditionem facit, *ib.* Eggenburgi obsidio, 651. & deditio, *ib.* Ludovici XI. Gall. regis ad Matthiam legatus, *ib.* foedus cum isto contra Maximilianum Burgund. percussum, *ib.* Matthias Viennam ovans ingreditur, 652. Joannem Varadiens. legatum in Gallias mittit, *ib.* Mediolani ducis sororem Blancam Sfortiam, filio desponsat, 653. Neostad. obsidionem instaurat, 655. oppidum acerrime oppugnatum de deditione agit, 657. rex Schodtwein capit, & Stiriam invadit, *ib.* Hippolytum Estensem in castra magnifice accersit, 658. Neostadii deditio, & Matthiae triumphus, 659. ejus exercitus, militarisque disciplina, 660. regis foedus cum Anconitanis, *ib.* quod mox Venetorum & Pontificis vi rescissum est, *ib.* aliud bellum in Austria ortum, 661. Victorinus & alii a rege deficiunt, *ib.* quorum oppida devastat, *ib.* induciae cum Caesare, *ib.* rex Joanni filio parat regnum, *ib.* Silesiam invadit, & Lusatiam, *ib.* per Trincham & Aristium Silesios & Lusatos fundit, 662. inde simultas Uladislaum Boëmum inter & Matthiam, *ib.* Styrii & Carinthii pacem a Matthia emunt, *ib.* Turcarum pro confirmandis induciis, aliorumque ad regem legati, *ib.* rex podagra laborat, 663. legatio Turcarum, pacem postulans, *ib.* Assyriae Soldanus nostrum in Turcas incitat, *ib.* Caesaris & Maximiliani de pace legati, *ib.* induciae cum iisdem prorogatae, *ib.* Varadiensis Episcopi frustranea cum Caesare opera de pace, *ib.* Otto, Bav. dux, ad ineundam pacem a Friderico mittitur, 664. regis aegritudo, *ib.* pax inter Fridericum & Matthiam, *ib.* nuptiae Jo. Corvini & Blancae prorogantur, *ib.* conventus in Silesia indicitur, 665. aegritudine invalescente, rex apoplexia corripitur, *ib.* morbi symptomata, 666. quo moritur, *ib.* mortis portenta, *ib.* regis corpus publice cernendum exponitur, *ib.* funus Viennae & Albae, 667. exequiae Albae instituitae, 668. Matthias inter divos relatus, 669. imago ejus, *ib.* quo rege amisso, virtutem & splendorem amisit Ungaria 671

Mauri, e Gallia rejecti 130

Mauritius Imp. prodigia sub ejus imperio, 118 sq. a Longobardis Romae obsessus, 119. Childebertum in auxilium vocat, *ib.* qui muneribus hostium exoratus, recessit, *ib.* ob captam Childeberti sororem, hunc cogit Longobardos Italia expellere, sed frustra, *ib.* a Phoca interficitur 121

Mauritius Antipapa, Gelasio II. oppositus ab Henrico Imp. 260

Maurocenus (Thomas) Venetus, Constantinopolitanus Patriarcha designatus, 282. Ragusium recipit patriae, 284. Dyrrachium instaurat *ib.*

Maurus monachus, ex probata Stephano, Ung. regi, virtute, Episcopus Quinqueeccles. renunciatur 181

Maximilianus, Romanor. rex, Friderici III. Imp. filius, post Matthiae R. obitum regnum Ungar. anhelat, 676. & per legatos ad Comitia Ungarorum regalia missos, illud poscit, 677. spe sua frustratus, Austriam ab Ungaris recuperat, 692. Viennam recipit, 693. Neostadium & Pruck ab Ungaris deficiunt, *ib.* Uladislai, Ungaror. novi regis, ad nostrum legatio, quod legitime rex esset electus, *ib.* Maximilianus juri in Ungariam insistit, 694. Uladislai coronationem impedire satagit, *ib.* Jac. Szekel ad nostrum deficit, 702. Sempronium Maximilianus in deditionem recipit, 703. Sabariam & Neostadium occupat. *ib.* in Ungariam excursat, *ib.* Castrum ferreum frustra obsidet, 704. Jo. Vitéz, Veszprim. Episc. ad defectionem sollicitat, *ib.* & Veszprimium ab hoc sibi traditum occupat, *ib.* per Ladisl. Kanisai Semeghiens. agrum populatur, *ib.* Albam regalem obsidet, 705. quam per Suevos mox expugnat & diripit, 706. templis vis illata, *ib.* Dominicus, Albae Episc. invaditur, *ib.* Maximilianus ovans Albam ingreditur, *ib.* aegre fert nimiam oppidanorum stragem, *ib.* Dominicum opibus & episcopatu exuit, *ib.* praeda male distributa, *ib.* cives domos repetere jubentur, 707. Maximilianus, Budam expugnaturus, militum seditione impeditur, *ib.* Sigismundum Quinqueeccl. Episc. ad defectionem frustra sollicitat, *ib.* P. Kinisii castellum capit, 708. in rebelles Suevos animadvertit, *ib.* aliorum ab Ungaro ad nostrum defectio, *ib.* Hamburgi arx nostro cedit, 712. Maximilianus pecuniam ab avaro patre impetrare numquam potuit, *ib.* cujus spe destitutus, de pace cogitat, *ib.* Alba reg. a Báthoreo obsidetur, 713. Zagrabia a Corvino recepta, 714. Veszprimium, Vasony & Sabaria recipiuntur ab Uladislao, 715. legati Uladislai de pace ad nostrum & Fridericum patrem, 718. qui desperata concordia redeunt, *ib.* Maximilianus Tyrnaviam obsidet per Suevos, *ib.* pax tandem inita, sed duris conditionibus, *ib.* mortuo patri in regno succedit, 726. nuptias cum Blanca Mediolanensi celebrat, 730. cum Carolo VIII. Gall. rege, in gratiam redit 731

Maximinus Imp. an ex Gothico patre? & quomodo imperium adeptus 35

Maximus Imp. in fuga a Genserico, Vandalor. rege, caeditur ab Urso, Rom. decurione 104

Mazovia, ejus situs 28

Mediolanum, ejus origo, 97. ab Insubribus conditum, 98. unde nomen, *ib.* Attila urbem obsidet, *ib.* & deditione captam diripit inceditque 100

Mercurius Monachus, divi Stephani dextram cum annulo divinitus accipit 190

 Mesto,

Mesco, Polonor. Princeps, Boleslaum III. Boëmor. ducem, oculis orbat, 197. Jaromirem, hujus fratrem, perdere studet, *ib.* quem populus periculo liberat, *ib.* Boëmiam adortus, a Pragensibus rejicitur *ib.*
Mezentius, post Constantem Imp. caesum, usurpat imperium, 127. mox interfectus *ib.*
Mezethus, Turcarum in Dacia, regnante Amurathe dux, 441. Transsylvaniam vastat, 442. Jo. Corvinum & Ge. Lepenem, contra se accurrentes fugat, Lepenemque obtruncat, *ib.* Corvino insidias struit, *ib.* quibus detectis fugatur, & in fuga obtruncatur 443
Michael Imp. a Bulgaris funditur & fugatur, 149. imperio se abdicat *ib.*
Michael, Venetorum dux, Joppen Saracenorum obsidione liberat, 249. Tyrum deditione capit, *ib.* Guiscardum, Anconitarum ducem, Venetos infestantem, capite plectit 274
Minorlaus, Ruthenorum princeps, Geysae II. Ung. regis socer, 270. a Lodomerio regno ejectus, *ib.* a genero restitutus, omnia recuperat *ib.*
Misco, Polon. dux, ad fidem conversus, coronam a Pontifice rogat, 178. rex factus, a Conrado Imp. ejicitur Polonia 186
Moldavia, pars olim Daciae, quasi mollis Dacia 8
Mons regius, unde nomen? 116
Moscovia, veteris Sarmatiae pars 5
Mosoniensis conventus 27
Mysia, ejus populi, 73. occupatur a Bulgaris *ib.*
Mysorum mores & victus 40

N.

Narses, a Justiniano Imp. patricius creatus, 115. auxiliantibus Longobardis, Gothos Italia ejicit, *ib.* multis de ejus imperio conqueruntur Romani, *ib.* ab Imp. Justino, imperio abdicatur, *ib.* a Sophia, Justini conjuge, laesus, Longobardos sollicitando in Italiam accersit, *ib.* moritur Romae 116
Nasenses, Arianae haereseos inimici, ab Attilae furore liberantur 75
Neogradiensis conventus 27
Neoptolemi turris in Tyrae ostio 12
Neostadium, Austriae oppidum, 654. obsidetur a Matthia, Ung. rege, *ib.* cives acerrime se defendunt, 656. deditionem faciunt 657 sq.
Nestorius, Constantinop. antistes, qualem haeresin excogitaverit? 104
S. *Nicasius*, Rhemensium Episcopus, ex prodigiis Rhemensium ruinam praedicit, 60. una cum sorore Eutropia Unnorum furori se objiciens, gravi oratione eos compellat, 61. Attilae jussu obtruncatur, 62. abscissum ejus caput adhuc loquitur, *ib.* soror superstes percussori ejus oculos eruit, & cum ingenti strage civium caeditur, *ib.* interfecta corpora divinitus honorantur *ib.*
Nicephorus Imp. Venetos vexat, 147. Italiam invadit, 148. a Pipino rejicitur, *ib.* quocum pacem init, *ib.* Salomonem, Ung. regem, Bulgariam infestantem caedit, 232. a Bulgaris victus occumbit 149
Nicolaus Ostiensis, Card. Bonifacii VIII. in Ung. legatus, Ungaros regi Carolo infensos sacris interdicit, 323. mox Bonifacii morte Pontifex ipse factus, ab Ung. presbyteris aqua & igne interdicitur *ib.*
Nicolaus, Tribuni plebis nomine, Romae imperat, Clemente VI. P. P. Avenione degente, 343. a Carolo IV. Imp. Pontifici vinctus mittitur, *ib.* carceri adjudicatur, vita donatus ob poëticae artis opinionem 344
Nigrorum in Ungaria exercitus 683
Nitriensis conventus 28
Norosii montis accolae 16
Nortmanni, Galliam depopulantur, 152. victi a Carolo Crasso, 153. Constantinopolis suburbia succendunt, *ib.* Apuliam adipiscuntur, 192. Beneventum capiunt, 201. Dalmatiam vastant Rogerio duce, 244. Veneta classe a Colomano, Ungar. rege, rejecti 245
Norvegia, Christiana fide initiatur 271

O.

Obotriti, Vilzos impugnantes, rejiciuntur a Carolo M. 140
Ochadar, rex Tartarorum, Ungariam infestantium Bela IV. regnante, 300. v. *Tartari.*
Odoacer, Erulorum & Thuringorum dux, Italiam adoritur, 108 sq. Augustulum Imp. ejicit, 109. Feltheum, Rugiorum regem, internecione delet & interficit, *ib.* 114. quae victoria futurae Italis calamitatis praebuit initium, 109. a Theodorico in Veronensi agro victus, fugit Ravennam, 111. occiditur *ib.*
Opos Báthor, Ungarus, Boëmum insanae magnitudinis singulari certamine caedit, 212. Petrum, Geysae equitem audacissimum, singulari certamine superat, 220. insignis ejus fortitudo 226
Orphani, pars exercitus Ziskani, v. *Ziska.*
Orszdch (Michael), sub quinque Ungaror. regibus a Sigismundo ad Matthiam usque floret, a Matthia Palatinus creatus, 550. ejus laus, *ib.*
Ostrogothi, v. *Gothi.*
Othelricus, Boëmiae princeps, Pragam obsidione Mesconis Poloni liberat strategemate, 197. Praga potitur, *ib.* fratri Jaromiri oculos eruit, *ib.* Bocenam rusticam sibi desponsat *ib.*
Otho Imp. Henrici Imp. filius, 161. ejus indoles, 161 sq. clementia fidos sibi facit Proceres, 162. ab Agapito P. P. rogatus in auxilium, Berengarium & Albertum vincit, *ib.* Adelheydam, Lotharii viduam, uxorem ducit, *ib.* Hugonem Paris. & Bogislaum Boëmiae reg. domat, 163. Ungaros Germaniam vastantes internecione delet, *ib.* & tres eorum regulos suspendit, *ib.* Italiam a Joannis XII. & Berengarii tyrannide liberat, *ib.* Romae coronatus a Leone VIII. primus imperiales & Pannoniae suscipit titulos, 164. Saracenos Italia plane expellit *ib.*

Otho

Otho II. Imp. ejectis Italia Graecis, Romae a Joanne XIII. P. P. Imperator adpellatur, 164. Bavariam, Lotharingiam, Galliamque compescit, 165. exercitus ejus a Graecis internecione deletus, ib. Beneventanam urbem delet ib.
Otho III. Imperator designatur, 165. Romam rebellem subjugat, 167. Joannem P. P. oculis privat, & Crescentium Consulem trucidat 168
Otho, Polonor. rex, a fratre Miscone ejectus, per Conradum Imp. in regnum restituitur 186
Otho, Bavar. dux, Ungar. rex eligitur, 323. & coronatur, ib. in Transsylvania a Woywoda Ladislao captus, regno cedit, ib. coronam amittit 324
Othocarus, Boëmiae rex quintus, Friderici Austriaci morte haeres ejus factus, Austria potitur, 309. Belae IV. Ungar. regi, bellum infert, ib. Kunigsbergium condit, ib. Belam castris exuit, 310. a Stephano IV. Belae successore, profligatur, ib. vivente adhuc uxore Margarita, Kunigundem, Moschoviae regis filiam, inducit, ib. ad Imperium invitatus, insolenter id recusat, ib. Austriam renunciare cogitur Rudolpho Habspurgensi Imp. 311. in bello, inde exorto, occumbit, a Ladislao III. singulari certamine interemtus 312
Ovo, v. *Aba*.

P.

Padua, origo hujus urbis, 95. ejus nobilitas, potentia, literatura, ib. Livii patria, ib. ejus feracitas, ib. ab Attila contra datam fidem evertitur ib.
Pallas, ejus epitaphium 201
Pannonia unde dicta? 20. a quo tempore Unnis cesserit? 49. caesis Romanis, ab illis quiete possidetur 50
Pannonius mons 26
Parthenium promontorium, unde sic dictum 14
Parthi, Scytharum exules, 31. victores multorum populorum, ib. res gestae eorum ib.
Parthisama, insula, ejus situs 12. 13.
Paschalis Primicerius, S. Leonem Pontificem oculis & lingua privat, 145. in Gallias relegatur 146
Patarini, Bosnae populi, ad fidem Christian. conversi a Ludovico, Ung. rege 359
Patavini, vastantur a Venetis, 354. acceptis a Ludovico, Ung. rege, auxiliis Venetos caedunt, ib. Tarvisium occupant, 355. sub Venetos redacti 375
Patavium, a Longobardis deficiens, igne absumitur 121
Paulus II, P. P. Matthiam Ung. regem, adversus Podiebradum, Boëm. regem, Hussi partes sequentem, suscitat, 561. Podiebradum regno privat, ib. foedus contra Turcas init cum Venetis, 571. Borsium Estensem Ferrariae ducem instituit, 583. in Galliis bella componit ib.
Pemmo, Forojul. dux, laudabilis princeps, 129. Sclavis domitis, pacem cum iis contrahit, 130. Callistum patriarcham in vincula conjicit, 131. ideoque a Liutprando munere abdicatus, ib. per Rachitem filium regi reconciliatur, ib. paulo post in vincula conjectus ib.
Persae, Christiana fide initiantur 124
Pestum, urbs 7
Pestensis conventus 27
Petrarcha (Franc.) laurea donatur 333
Petrus, Ung. rex, Stephani e sorore nepos & successor, male regnum administrat, 193. Optimatum consilia rejicit, ib. procerum conjuratione deponitur, ib. in Vindeliciam iter arripit, 194. fautores ejus in Ungaria interfecti, ib. Henrici III. Imp. copiis adjutus, in Ungariam irruit, ib. Aba in proceres desaeviente, repetitus ab Ungaris, illum caedit ad Jaurinum, 196. obsequium Petro jurant Ungari, ib. Teutonum Italorumque utens consilio, suos offendit Proceres, qui Andream, Belam & Leventam, profugos, revocant, 199. de conjuratis poenas sumit, ib. Andrea & Leventa regibus in suum locum suffectis, Albam fugiens repulsam fert, 200. in Austriam fugiens intercipitur, 201. ad regulos ductus, & excaecatus, moritur ib.
Petrus Eremita monet Christianos, Palaestinam a Saracenis esse recuperandam, 236. cui praeter 300000 militum principes multi dedere nomina, 236 sq. Christiani agminis ductor per Daciam, Mysias, ac Thraciam, 241. Alexii Imp. opera invitus cum suis trajicitur in Asiam, ib. in Antiochiae obsidione prae inedia aufugit, 242. mox revocatur ib.
Petrus Antissiodorensis, Imp. designatus ab Honorio P. P. 285. Dyrrachium obsidens, capitur a Theodoro, Epirotar. duce, et incarceratur, ib. obit 289
Petrus Dresdensis, communionem utriusque speciei necessariam docet a. 1414 395
Petrus, Colociensis Archiepiscopus, a Matthia rege creatus, 622. ejus laus & honores, ib. a Matthia ob linguae audaciam in carcerem conjicitur, 638. sex annorum captivitate mulctatus, ib. a Jo. Corvino liberatur 681
Peuce, insula in Istro, 10. unde nomen ib.
Philippus II. Galliar. rex, expeditionem Hierosol. a Clemente P. P. adornatam sequitur, 279. & una cum caeteris Christianis Ptolemaida expugnat ib.
Picardus, Adamitarum auctor, Adamum se appellat, 398. in Boëmiam penetrat cum suis, ib. caesi omnes a Ziska ib.
Pilisiensis conventus 25. 26
Pipinus, Francor. rex clarissimus, 130. Aistolfum, Longobard. regem, superat, 132. & exarchatum, Longobardis ablatum, Zachariae Pontifici donat, ib. ablatum a Constantino Imperii regnum, a Stephano Pontifice in nostrum transfertur, ib. qui rex Italiae declaratur, 146. Benevento frustratus, Theatinam, Ortonam, & Luceriam capit, ib. imploratus a Fortunato, Metropolita Veneto, auxilium submittit, 147. Mauros Corsica ejicit, ib. Nicephorum Italia, 148. Venetos ad deditio-

ditionem cogit, *ib.* pacem cum Nicephoro init, *ib.* moritur *ib.*

Pipo Florentinus, Sigismundi Imp. contra Venetos dux, infuso in os auro necatur 412

Pisani, Saracenos Balearibus insulis expellunt, 259. a Lucensibus infestati, defenduntur a Florentinis, *ib.* Polam Venetis eripiunt, 279. pacem cum his conficiunt, 280. in Florentinorum potestatem deveniunt 392

Pisonium, unde dictum? 7

Placidia, Honorii Imp. soror, Alarico Visigoth. regi desponsata, 45. a Constantino ex Visigothorum servitute liberatur 47

Pluvia lapidosa in Italia, Henrico VI. Imp. 279

Podiebrad (*Georgius*), Boëmici regni cum Mainardo gubernator, regnante Ladislao posthumo, 431. Mainardo interfecto solus rerum potitur, *ib.* se Ladislai R. tutorem constitui frustra postulat, 440. Bunzlaviae Comitia de eligendo novo rege contra detestum a Friderico III. Imp. Ladislaum indicit, 489. sed ab Aenea Sylvio, Imperatoris legato, a proposito avocatur, *ib.* Friderico contra rebellantes Australes in auxilium properat, 490. Boëmiae praefectus creatur, 493. contentio cum Corvahora Moravo, 512. Ladislaum R. veneno interemisse creditur, 513. mortuo rege Optimates convocat, 515. ipse rex creatur, *ib.* ejus regnandi artes, 516. Matthiam Corvinum, postea Ungar. regem, captivum tenet, sed liberaliter, *ib.* ingenti pecunia Matthiae libertatem vendit Elisabethae matri, 517. foedus & affinitatem offert Matthiae, 522. quem Ungaris magnifico apparatu adducit per Victorinum filium, 523. lytrum accipit a Jo. Vitésio, *ib.* discordia inter Georgium & Matthiam de vectigalibus orta, 554. quae sopitur amice, 555. rex a Paulo II. P. P. regno privatur Hussiticae religionis causa, 561. bellum nostro indicit Matthias, 566. Podiebrad inducias postulat frustra, *ib.* relicto ad Trebyzam Victorino, castra retrahit, *ib.* Trebyza capta, Victorinus elapsus, 567. Spilbergae arci succursurus Georgius, singulare certamen offert Matthiae, 568. reges ambo familiariter conveniunt, 569. Spilbergae ad Matthiam deditio, 570. Matthias, Boëmiae rex, Moraviae Marchio, Silesiae dux salutatur, *ib.* Victorinus in oppido Wezele captus, a Matthia vita donatur, 571. Georgius moritur *ib.*

Podmaniczki (Blasius), Ungarus, a fratribus Boëmis, Suohla duce in Ungaria latrocinantibus, deficit, 531. Tirnavienses periculi Boëmici admonet, *ib.* quo auctore, Suohla a Tirnaviensibus rejicitur *ib.*

Pola, urbs Istriae antiquiss. ab Attila diruitur 90 sq.

Posegaeensis comitatus 24

Prior Auranae, ducis Laurentii, rebellis in Uladislaum Ung. regem, partes sequitur, 741. a Laurentio deficiens, veniam regis impetrat, 747. Laurentio in gratiam regis recepto, incarceratur, opibusque exuitur, 749. vitae suae timens, monachus vult fieri, *ib.* incertus ejus interitus 753

Procopius Magnus, Ziskae focius, 402. v. *Ziska*.

Procopius Minor, partis exercitus Ziskani, Orphanorum dictae, dux, 403. v. *Ziska*.

Prussia, ejus situs & termini, 4. varii populi, *ib.*

Ptaczeck, factionis Boëmicae contra Albertum Imp. princeps, 420 sq. ab Alberto amice admonetur, 421. amicorum Imp. agros populatur, 422. ab Alberto vincitur, *ib.* Ladislao regi, Alberti posthumo, contrariatur, 428. Friderico III. Imp. regnum Boëm. offert, 431. quod Caesar renuens, Boëmis ipsis regni gubernationem suadet, *ib.* Ptaczek cum Mainardo gubernator creatus, *ib.* moritur *ib.*

Pyrisca, Ladislai Ung. filia, Emanueli Imp. nuptui data, 256. bellum ciet inter maritum & Stephanum II. Ungar. regem *ib.*

Q.

Quinquecclesiensis conventus 24

R.

Rachis, Forojulian. dux, Carniolam diripit, 131. Longobardor. rex creatus, 132. fit monachus *ib.*

Ragunbertus, superato Ansprando, regnum Longobardorum invadit 129

Raholcza, ejus situs 748

Rosdi, incantatrix insignis, 199. fame necata *ib.*

Rha fl. idem qui Wolga, 16. oppida & accolae *ib.*

Rhadagaisus, Gothorum rex, una cum Alarico, Visigoth. rege, Italiam petens, omnia caedibus complet, 44. hic, Italiam primum ingressus, cum toto deletur exercitu 45

Rhemenses, ab Attila invaduntur 60

Rhombites, Zachatorum urbs, unde nomen 15

Richardus, Britannor. rex, expeditionem in Palaestinam adornat, 279. Cretam insulam populatur, *ib.* Ptolemaida una cum caeteris expugnat *ib.*

Riciarius, Suevorum rex, ab iniquis contra Theodoricum, Visigoth. regem, armis frustra revocatus, internecione deletur 106 sq.

Robertus Guiscardus, Nortmannorum princeps, anathematis nota fuggillatus 231

Robertus, Princeps Tarentinus, Imper. Constantinopolitanus dictus, 317. 319. genealogia familiae ejus, *ib.* rex Siciliae creatur, *ib.* quos Comites fecerit, 320. P. P. partibus semper favet, 330. liberis carens, a nepote Carolo, Ungar. rege, fuccessorem petit, *ib.* abdicandi regni consilium mutat, *ib.* moritur, regno Andreae, fratris Ungar. regis filio, legato 333

Rockyzana, Hussitarum princeps, 415. ad Graecium relegatus, 421. ad Bohemorum comitia regalia, post Alberti Imp. mortem indicta, accurrit, 425. haeresin & bellum in Catholicos movet, *ib.* v. *Uladislaus* Polon.

Ro-

Rodoaldus, Longobardor. rex, in adulterio deprehensus interficitur 124

Rodulphus, Sueviae dux, abdicato ab Gregorio VII. Imperatori Henrico IV. sufficitur, 216. sed ab Henrico victus, & abscissa dextra mulctatus, moritur 216 sq.

Rogerius, utriusque Siciliae rex, Innocentio II. Pontifici adversus, 264. fugatur, *ib.* captum mox Pontificem dimittit, *ib.* Anacletum Antipapam in suas partes trahit, *ib.* a Lothario Imp. & Innocentio vexatus & ubique ejectus, in Siciliam trajicit, 265. per negligentiam Pontificum omnia recuperat, 268. fraudulentum Emanuelem Imp. Graecum regionibus quibusdam orbat, 269. Ludovicum VII. Gall. regem, a Saracenis circumventum liberat, *ib.* multa in Syria occupat, & Constantinopolis suburbia hostiliter incendit, *ib.* in reditu cum Veneta classe parum prospere confligit, *ib.* diem obit 270

Rohatek (Jo.) deficit in Boëmia a Sigismundo Imp. 414. castellum erigit, montis *Sion* nomine, *ib.* suspendio necatur *ib.*

Romana ecclesia, omnium caput declarata, consentiente Phoca Imp. Bonifacio Pontifice 122

Romilda, Gisulphi uxor libidinosa, Forojulianum Chagano, Avarum regi, proditione tradit, 122. insignis ejus libido punita, *ib.* laudabilis filiarum ejus castitas, singulariter a Deo remunerata *ib.*

Romoaldus, dux Beneventanus, oppugnatus a Constante Imperat. 126. liberatur a patre, *ib.* & Saburrum, Constantis legatum, ad internecionem superat, *ib.* ejus gesta 128

Rosimunda, Alboini regis Longobardici uxor adultera, maritum per insidias interimit, 117. Elmicho, caedis auctori, desponsata, *ib.* novo marito venenum propinat, eumque enecat, *ib.* eodemque veneno vicissim necatur *ib.*

Rotharius, Longobardor. rex, Arianam haeresin amplectitur, 123. Opitergium diruit, 125. Longobardorum leges in codicem redigit *ib.*

Roxanorum gens, f. Tartari, 13. eorum mores, & victus, *ib.* oppida, *ib.* v. *Tartari.*

Rozgonius (Sebastianus), Ungarorum Matthia Corv. regnante dux contra Boëmos, Gizkra duce Ungariam infestantes, 532. Vadna potitur fugatis Valgatho & Komorowzkio, 537. reliquias Boëmorum exterminat, *ib.* Mysliae castellum expugnat, *ib.* item Galzech, aliaque oppida, 538. frustra Patham obsidet, 540. mox adducto illuc rege, illud oppidum occupat 541

Rudolphus, Burgund. rex, Berengarium II. Italia ejicit 159

Rudolphus Habspurgensis Comes, Imperator electus, 310. cum Othocaro, Boëm. rege, de Austria contendit, 311. contra quem Pannones in auxilium vocat, *ib.* filiabus utrinque datis pax confecta, *ib.* novae dissensiones de homagio, ab Othocaro Imperatori praestando, *ib.* quae in bellum erumpunt, *ib.* quo Othocarus, a Ladislao, Ungar. rege caesus, occumbit 312

Rupertus Bavarus Imp. deposito ab Electoribus Wenceslao Imp. substitutus, 392. a Florentinis pecunia conductus, frustra oppugnat Galeacium Vicecomit. *ib.*

Rutheni, a Colomano, Ungar. rege, infestantur, 243. Lance regina, Colomano hosti supplicans, contemtim rejicitur, *ib.* copiis Chunorum aucti Mircode duce, incautum Colomanum opprimunt *ib.*

S.

Sabaria, D. Martini patria 26

Sabbas, Saracenorum dux, Siciliam & Tarentum obsidet, 152. Graecorum & Venetorum classem fundit, onerarias Venetorum naves capit, & Italiam invadit *ib.*

S. Sabinus, militum patronus, 121. adest Arialfo in praelio contra Romanos *ib.*

Sacae, gens Scythica bellicosissima, 17. victi a Cyro, *ib.* subacti ab Alex. M. *ib.*

Satromontissi, ab Unnis oriundi 107

Saladinus, Aegyptior. rex, Hierosolymam a Christianis recuperat 249

Saladinus, Turcarum rex, bellum gerit cum Balduino IV. Hierosolym. rege, 278. Hierosolymam capit, *ib.* classe ejus fugata, Christiani Ptolemaida recuperant, 279. post longam Christianorum vexationem & stragem obit Damasci *ib.*

Salomon, Ungarus, Andreae regis fil. 203. ejus intempestivae cum Sophia, Henrici III. Imp. filia, nuptiae, 205. diademate cingitur, invito Bela duce, 206. qui fratre Andrea victo regnum capessit, 208. Bela vita defuncto, Henrici IV. subsidio, Salomon regno restituitur, 209. varia sub hujus regno mala, 210. fratribus patruelibus, Geysae & Ladislao, conciliatur, 211. a Geysa festive coronatur, *ib.* Zolomirum, Dalmat. regem, a Carinthiis liberat, 212. Vratislaum, Boëmiae ducem, Ungaria ejicit, & Bohemiam spoliat, *ib.* Chunos, regnum diripientes, ingenti strage afficit, 213. Bulgaros navali & campestri praelio vincit, 214. Albam Graecam & arcem occupat, 215 sq. discordia inter Salomonem & Geysam super praedae divisione orta, 216. rex insidias Geysae & Ladislao struit, qui prudenter sibi cavent, *ib.* Episcoporum opera pax redintegratur, obsides utrinque dantur, 218. novae insidiae, *ib.* fugientem Geysam rex circumdat, qui a suis proditus, & fusus, tamen elabitur, 219. acrius in Geysam incitatur a Vido, 220. Iadrenses a Venetis ad Salomonem deficiunt, *ib.* castris rex & Geysa concurrunt, *ib.* acri ad Monyorodum montem concurritur certamine, 221. rex a Geysa & Ladislao circumdatus caeditur, 222. fugam capit, exercitu ejus internecione deleto, *ib.* regno orbatus, a matre acriter reprehenditur, 223. Pisonium fugit, exercitum reparaturus, 224. Leopoldum Austriacum in auxilium vocat, 225. caesis hostibus, pacatam Leopoldo pecuniam negat, *ib.* auxiliares copias ab Henrico IV. petit variis argumentis,

tis, 226. Nitrium obsidet, ib. destitutus ab Imperatore, Pisonium redit, 227. a Ladislao obsidetur, ib. certamen singulare detrectat cum Ladislao angelis munito, 228. duas regni partes, a Geysa sibi oblatas, contemnit, ib. Geysa mortuo, regno excluditur, Ladislao rege electo, 229. qui ei decentia regiae dignitati stipendia solvit, 230. Ladislao struens insidias, ipsemet capitur, & Vissegradi incarceratur, ib. liberatur carcere, 231. injuriae impatiens Chutescum Chunum in subsidium vocat, Transsylvania promissa, 232. quocum in praelio funditur a Ladislao fugaturque, ib. Chunorum viribus Bulgariam invadens, caeditur a Nicephoro Imp. ib. ex fuga in oppidum delapsus, intercluditur a Graecis, ib. elapsus inde, evanescit, ib. eremitae vitam egisse fertur, 232 sq. indoles hominis, & mors, 233

Salona, ab Attila oppugnata, viriliter defenditur, 87. ipsae mulieres fortiter adjuvant viros, 88. tandem vi capitur urbs, ib. caeso per Unnos praesidio, praestantissima urbs solo aequatur, 89

Saraceni, unde nomen, 125. Siciliam & Syracusas diripiunt, 127 Sardiniam vastant, 130. Constantinopolim obsident, ib. in Bulgaros irruunt, ib. a quibus rejecti, paene omnes naufragio pereunt, ib. Gallias iterum vastantes, a Carolo Martello ejiciuntur, 131. ab eodem in Hispania oppugnantur, & domantur, 138. Leonem IV. Imp. vincunt, ib. rebellantes in Lusitania, Aldefonsus domat, 145. Barcinonenses ipse Carolus M. coërcet, ib. 147. Italiam adoriuntur, 149. victi a Ludovico Pio Imp. 151. Romam incendiis vastant, ib. Guidonis adventu rejecti, Roman. diripiunt agrum, 152. Siciliam & Tarentum obsident duce Sabba, ib. Graecorum & Venetorum classem fundunt fugantque, Venetorum naves onerarias capiunt, Italiae maritimam oram invadunt, & Cretam, 152 sq. Dalmatiam infestant, 153. a Romano, Constantini Imp. praefecto suscitati, Italiam misere pessundant, 157. Alberici, Hetruriae Ducis, subsidio expelluntur, ib. a quo victi, ex Gargano monte vexant Italiam, 158. & Beneventum capiunt, 159. Genuam expugnatam foede diripiunt, 160. a Sclavis Gargano monte dejiciuntur, 164. Consentiam succendunt, ib. ab Othone Imp. plane expulsi, ib. Capua ejecti ab Henrico II. Imp. 178. Sicilia ejecti a Guilielmo Nortmanno & Molocho Graeco, 191. Italiam denuo infestant, Capuam occupant, Barum obsident, 192. Henrici Pii & Urseoli opera rursus ejiciuntur, ib. a Christianis inaudita clade caesi in expeditione Hierosolymitana, 241. Balearibus insulis expelluntur a Pisanis, 259. bellum eorum contra Christianos in expeditione Hierosolymitana v. *Petrus Eremita*, *Balduinus*, *Gothofredus*, *Turcae* caet.

Sarmatae, eorum mores & ritus, 4. in his Essedones inhumani, 5. cur testes equis exsecent? 14. profligati a Gothis, Theodorico duce, 110. Germaniam infestantes, a Conrado Imp. vincuntur & vectigales redduntur 192

Sarosiensis conventus 27

Sbinko, Pragens. Antistes, Jo. Wicleffi libros publice comburit & Jo. Hussum praedicare prohibet, 394. Sigismundum Imp. fidei defensorem invocat, 395. Pisonii obit ib.

Scardona, ab Attila capta & diruta 87

Scepusiensis conventus 27

Shisma Pontificum Romanor. 207. ab Henrico III. Imp. diremtum ib.

Sciabadin, Turcarum Bassa Natoliensis cl. Amurathe imperante, 450. cum octoginta millium exercitu contra Jo. Corvinum mittitur, Valachos & Moldavos praeprimis puniturus, 451. Valachiam armis & incendiis funestat, ib Corvinus cum quindecim millium delecta manu nostro occurrit, ib. praelio ad Vaskapu, s. portam ferream, 451 sq. fugit, 454. dimidia exercitus pars desiderata 455

Sciri, a Gothis victi, & ad internecionem caesi 109

Sclavi, eorum lingua qui utantur? 20. origo horum populorum, 23. 46 sq. Bavaros profligant, 123. a quibus redintegrato proelio vincuntur, ib. eorum propago, ib. Italiam depraedati, ab Heraclii filiis repelluntur, 124. Ferdulfum, Forojul. ducem, caedunt, 179. a Pemmone domiti, pacem impetrant, 130. rebelles a Carolo M. per filios bis profligati, 147. Christiana fide initiantur ao. 880. sub Suatopulo rege, Adriani II. P. P. tempore, 153. 164. Saracenos Gargano monte dejiciunt, 164. a Conrado Imp. premuntur 186

Sclavonia, olim Valeria 23

Scordisci, ubi incoluerint? 21. unde dicti? 22

Scorpiorum in Albania morsus mirabilis 19

Scythae, simplices, quando moribus corrupti? 11. eorum indoles, 11. 12. ab Alexandro M. subjugati, 15. eorum extra Imaum gentes & oppida, 16. origo, 29. incrementa, ib. an Aegyptiis antiquiores? 30. eorum mores, ib. bellicosi & populorum victores, 31. mulierum virtus, ib. Pacorum & Tyridatem. reges fugant, 32. impatientes alieni jugi, 33. constellationes illis favorabiles, ib. humano sanguine Marti litant 34

Scythia, ejus divisio, & situs, 3. Europeae fertilitas, ib. mater est plurimarum gentium, ib. Asiaticae descriptio & situs 15

Scythuli in Transsylvania, 28. eorum immunitates, ib. & mores 675

Semproniensis comitatus 26

Septentrionales Insulae variae, & incolarum mores 5

S. *Servatius*, Tungrorum Episcopus, Attilae immanitatem praevidens, episcopatum transfert Trajectum, 75. quam civitatem servat ab Attilae furore, 80. prodigia ejus miranda, 80 sq. sepulcrum ejus nunquam imbre vel nive opertum ib.

Sesualdi, Longobardensis, Romoaldi alumni, singularis fortitudo 126

Sicambria, regia Attilae 53

Sigibertus, Metensibus imperans, Unnos caedit, 116

Sigismundus Brandeburgensis, Mariam, Ludovici Ung. regis filiam, uxorem ducit, 359. a Ludovico viribus deficiente adoptatur, 360. consummatis nuptiis regni Ungar. consors admittitur,

tur, 364. prae metu Caroli Parvi fugit in Boëmiam, 369. necato Carolo, inſtructus exercitu, Budam ingreditur, 378. in Croatiam movet, ut Mariam conjugem e captivitate Jo. Horváth, Bani, liberet, *ib.* Mariae, ſponte a Bano dimiſſae, in occurſum it, *ib.* comitiis Albae indictis a reſtituta regno Maria, Sigismundi coronatio proponitur Ungaris, 380. coronatus rex, Joannem Horváth Poſſegae obſidet, 381. eundem in oppidum Dobor elapſum, perſequitur, *ib.* inde iterum profugum intercipit, & immani ſupplicio necat, *ib.* Dobor expugnat, Boſniamque, Croatiam, & Dalmatiam rebellantes coërcet, *ib.* regis in Valachos rebelles expeditio, 382. caeſus Vaivoda Stephanus deprecatur, *ib.* novam in Valachos, Turcarum ſocios, expeditionem ſubit rex, 383. eosque vincit & fugat, *ib.* Nicopolim minorem obſidet & capit, *ib.* rex inquietos ſui inſidiatores perſequitur, 384. quos a Vaidaſio captos capite plectit, *ib.* his ſuppliciis abalienati a rege Ungarorum animi, 385. in Bajazethem, Turc. Imp. caſtra movet, Burgundionum & Gallorum auxiliis fretus, 386. Raſciam populatur, Oreſtum, Bidinumque occupat, *ib.* Nicopolim obſidet, *ib.* proelium cum Bajazethe, quo Ungari fugiunt, 387. Nicopolitana clade in odium Ungarorum rex incidit, *ib.* poſtulant rebelles Ladislaum Apuliae regem, *ib.* Sigismundus e Dalmatia in regnum reſtituitur, 388. ſtructis inſidiis, in captivitatem abducitur a Nic. Garae filiis, *ib.* Garae vidua regi captivo offert libertatem, 390. pactum rex percutit cum Gararum matre, *ib.* liber dimiſſus, in Boëmiam venit, *ib.* cum Boëmorum exercitu redit Budam, 391. Ladislaus, Apul. rex, ſuam in Ungariam expeditionem excuſat, *ib.* regis poſt reditum popularitas, 392. indicto in Sclavonia conventu, Stephanum Vaivodam interficit, 393. reliquos conjuratos variis poenis mulctat, *ib.* Imperator Ruperto ſurrogatus, *ib.* a Wenceslao contra Huſſitas in auxilium vocatur, 396. bellum Turcicum pacandae Boëmiae male praefert, *ib.* per legatos tamen induciat facit, 397. Vratislavienſes rebelles plectit, *ib.* cujus poenae metu Pragenſes deficiunt, *ib.* Sigismundus a Cenchone arcem Pragenſ. repetit, 398. Pragam obſidet, *ib.* regalibus inſignibus potitur, *ib.* a monte Vidichone rejectus, Cuthnam redit, *ib.* a Ziska penitus Boëmia expellitur, 399. Principum Imperii auxiliis auctus, Boëmiam invadit, *ib.* Saczium fruſtra obſidet, 400. a Ziska denuo profligatur, *ib.* fruſtra Boëmos ad obſequium hortatur, 401. Moraviam Alberto Auſtr. donat, 402. Erici, Daciae regis, & Petri Luſ. auxilia inania, *ib.* Lucemburgi obſidionem ſolvere cogitur, *ib.* Ziskam muneribus ſibi devincire ſtudet, 403. qui indicto Boëmorum conventu, fruſtra eos ad obedientiam revocat, 404. tripartitus Catholicorum, a Martino P. P. ſuſcitatorum exercitus, a Boëmis fugatur, *ib.* alia in Boëmos Huſſitas expeditio, *ib.* qua Catholici pavore Boëmorum advenientium fugiunt, 405. Huſſitae legatos ad Synodum Baſileenſem mittunt, *ib.* qua quatuor articulos proponunt, de quibus incaſſum diſputatur, *ib.* Boëmorum inteſtinum diſſidium, inter Mainardum & Procopium Raſum, *ib.* Alexius Riſenburg. dux Boëmorum declaratur, 406. Taboritae caeduntur, & capti comburuntur, *ib.* Sigismundus Romae ab Eugenio P. P. coronatur, *ib.* per legatos ad pacem & obedientiam Boëmos invitat, *ib.* quod illi ſpondent, & Sigismundum regem ſalutant, *ib.* Budae Ungariam pacificat, *ib.* Herwoja, Spalethi dux, a Sigismundo deficit, 407. inde bellum Boſznenſe, *ib.* abſente rege, Ungari Boſſenorum dolo vincuntur, *ib.* caſtra & duces Ungaror. capiuntur, *ib.* Valachorum ſeditio, *ib.* Loſonczius, a rege illuc miſſus, praelio cadit, caſtra direpta, 408. Turcae Boſzniam ſuperior. occupant, *ib.* novae Turcarum incurſiones, 409. qui Nicolai Macedonis ſtrategemate caeduntur, *ib.* character Sigismundi, *ib.* aulae ſplendor, 410. Blaſius Tirvaniam intercipit, *ib.* indeque Ungariam ſuperiorem invadens, a Nobilibus coërcetur, *ib.* bellum ruſticorum in Ungaria, Antonio Tranſſylvano duce, *ib.* aliud, Martino ruſtico duce, *ib.* uterque caeſi, ruſtici puniti, 411. Joannes P. P. arbiter inter Sigismundum & Venetos, Dalmatiam infeſtantes, *ib.* Imperatoris in Venetos expeditio, Pipone Florentino & Brunorio Scala adjuvantibus, *ib.* Utinenſes Pannoniis ſeſe dedunt, *ib.* poſt varias cruentas in agro Feltrenſi, Tarviſinoque pugnas induciae confectae, 412. ad novum in Carnis bellum contra Venetos vocatur, *ib.* Boëmorum principes in Ungariam evocat, 413. Iglaviae cum Boëmis & Moravis tranſigit, *ib.* Romani ritus reducuntur in Boëmia, item & monachi, 414. conditiones Taboritis datae, *ib.* Rockyzana fugit, *ib.* Rohatcki defectio, qui ſuſpendio necatur, *ib.* imperatricis Barbarae conſilia, *ib.* Sigismundus in Moraviam proficiſcitur, 415. Barbaram uxorem cuſtodiae tradit, *ib.* Ungarorum & Boëmorum Proceribus *Albertum* Auſtriacum, Eliſabethae filiae maritum, ſucceſſorem commendat, *ib.* qui ſtatim a Proceribus rex ſalutatur, 416. moritur Sigismundus, *ib.* ejus vita, mores, res geſtae, *ib.* tres Pontifices abrogavit, *ib.* Turcas viginti praeliis ſuperavit, 417. quae aedificia erexerit, *ib.* Imperatore Varadini tumulato indicta comitia, 418. unde Barbaram imperatrix prognata, 419

Signini, Caucaſi montis accolae, 20. mores eorum *ib.*

Simon (Magnus), Ungarorum Matthia Corv. regnante dux contra Caeſarem, Fridericum III. 532. ejus infelix in Auſtriacos expeditio, 531. fortunae fidens praelium ad Körmend committit, *ib.* quo victus ad regem redit, *ib.* Sigismundo Com. collega datur in bello adverſus Caeſarem gerendo, 534. quo Auſtrii caeduntur & caſtris exuuntur 535

Simeghienſis conventus 25

Slikius (Casp.) trium Imp. Secretarius, homo miri ingenii 416
Soltensis conventus 25
Spalatrum, ex Salonensium reliquiis oriundum 89
Spitigneus, Vratislai fil. Moraviae regno potitur, 202. fratrem Vratislaum regno expellit, uxorem carceri mancipat, *ib.* quae Severi Episc. intercessione carcere liberatur, *ib.* prae Andreae Ungari metu, fratri omnia restituit, 203. sed Juditham matrem regno ejicit *ib.*

S. *Stephanus*, Ungarorum rex, 170. ejus pietas sanctitasque Geysae patri divinitus praedicitur in somno, *ib.* ab Adalberto baptizatur, 172. pie educatur, ab eodem doctrina & sanctitate institutus, *ib.* patrem labore sublevat, *ib.* Geysa eum regni successorem postulat a proceribus, 172 sq. Stephanus rex eligitur, 173. rempubl. pie & juste gerit, 174. regnum pace confirmat, 175. dum fidem Cathol. urget, rebellionem sustinet, *ib.* contra Cupam rebellem arma parat, 176. inclinante acie, precibus & votis fugam in victoriam vertit, *ib.* praemiis ornat bene meritos, 177. sacerdotes in Ungariam vocat multos, monasterium d. Benedicti erigit, *ib.* fundat Episcopat. Strigoniensem metropol. *ib.* apostolica corona insignitur, 178. conservandae paci necessarias leges sancit, *ib.* Gyslen, Henrici II. Imp. sororem, sibi conjugat, 179. ejus in templa liberalitas, 180. in sacerdotum vitam saepe inquirit, *ib.* Emerico filio defuncto, de successore deliberat, 182. d. Virginem Ungariae patronam statuit, cui templum erigit Albae Regali, ubi reges coronantur & sepeliuntur, 183. ecclesiae hujus ornamenta & privilegia, *ib.* Hierosolymae coenobium fundat, *ib.* Romae Stephano protomartyri aedem, & pro Ungaris hospitium erigit, *ib.* Constantinopoli templum aedificat, *ib.* mira ejus in pauperes misericordia, *ib.* 185. a seditiosis pauperibus, barba convulsa laesus, mire de hoc gaudet, *ib.* ejus in monachos liberalitas, 184. Transsylvanorum irruptionem, caelitus praedictam, praevenit, *ib.* victo & capto Gyula, Transsylvaniam adjicit Ungariae, *ib.* & Christiana fide informat, *ib.* Bulgaros barbare excurrentes praelio domat, 184 sq. ex ingentibus hostium spoliis omnis Pannoniae ecclesia ditata, 185. amplam d. Petro & Paulo Basilicam, & monasterium prope Budam exstruit, *ib.* quot-annis Basilicas & coenobia a se fundata ter visitat & restaurat, *ib.* a Conrado Imp. infestatur, 186. d. Virginem Ungariae haeredem scribit, & tutricem invocat, *ib.* Germanis e Conradi castris reversis, pax Stephanum inter & Conradum conficitur, 186 sq. regis sancta vita & pietas, 187 imperium ejus & subjectionem multi ambiunt, *ib.* regni punit latrocinia, *ib.* morte filii contristatus, infirmatur, *ib.* insidias vitae suae structas feliciter elidit, & a conjuratis poenas exigit, 188. ingravescente morbo proceribus regnum, & fidem commendat, *ib.* moritur, *ib.* corpus Albae Regal. conditur, *ib.* multa ad ejus sepulcrum miracula, 188 sq. Vazul, regno destinatus a rege moribundo, Gyslae reginae jussu excoecatur, 189. Calvi Ladislai filii, Andreas, Bela, & Leventa, hujus insidiis eripiuntur, *ib.* duas uxores, Gyslae nomine, habuit, *ib.* post 45. annos corpus ejus mirabiliter elevatur a Ladislao successore, *ib.* ejus dextra cum annulo, coelitus Mercurio monacho donatur, 190. & honorifice templo infertur a Ladislao, 191. quae dextra, resoluto corpore, integra manet ob eleemosynae liberalitatem, *ib.* prodigia, mortem ejus secuta, & bella 191 sq.

Stephanus II. Colomani Ung. regis filius, a patre regni successor declaratus, 252. coronatur & octo annis prospere regnat Optimatum auspiciis, 254. nutantes Dalmatas praesens in fide confirmat, *ib.* Polonos vastat, *ib.* in Boëmos bellum molitur, *ib.* Solthae dolis fugatur, & castra regis diripiuntur, 255. recollectis viribus, Jano duce, Boëmi caeduntur, *ib.* Roberti Guiscardi filiae rex matrimonio jungitur, *ib.* expeditionem movet in Ruthenos, a duce eorum Bezen in sui restitutionem sollicitatus, *ib.* qui in Roxiae obsidione lethaliter vulneratur, 256. hujus mortem ulturus rex, obsidionem urget dissentientibus Optimatibus, *ib.* qua re destitutus a suis, invitus in Ungariam redit, *ib.* Poloniam invadit, Bulgariam, Thraciam, Graeciamque, *ib.* ab Emanuele, Imp. Graeco, navali praelio funditur, 257. in terrestri pugna internecione caeditur, *ib.* pace utrinque percussa recedit, *ib.* regis crudelitas, *ib.* Almum patruum in Thraciam relegat, *ib.* cujus corpus, vita defuncti, ex Macedonia in patriam deferri jubet, 258. Belam, Almi filium occaecatum, adoptat, Helenaeque, Urosi filiae, despondet, *ib.* dum falso vulgatur mortuus, duo reges declarantur, *ib.* quorum alter, *Borsus*, relegatur, alter, *Ivan*, capite mulctatur, *ib.* dysenteria laborat rex, *ib.* Chunis nimium indulget, 259. seditione suorum orta, Chunorum multi caeduntur, *ib.* Stephanus injuriae mulctam promittit Chunis, *ib.* exosculatione dextrae, Chunis porrectae, fatigatus moritur, *ib.* regni successorem & haeredem nominarat Belam 260

Stephanus III. Geysae II. fil. a fratre successor pronunciatus, 272. publicis comitiis ex more eligitur rex & coronatur, *ib.* foedus init cum Emanuele Graec. Imp. 273. bella ciet Venetis, *ib.* Iadrenses ad defectionem instigat, *ib.* Venetorum fines vexat, 274. Emanuelem in eos irritat, *ib.* Dalmatas, Traguriros, Ragusinos ad defectionem a Venetis sollicitat, 275. rebellanti Ladislao patruo, regnumque usurpanti, cedit, 276. sed fratrem ejus Stephanum mox vincit cum ingenti clade nobilium, *ib.* moritur *ib.*

Stephanus, Belae Caeci fil. & Ladislai frater, coronam arripit, mortuo fratre Ladislao, Stephano III. adhuc superstite, 276. quinis mensibus regno potitus, vincitur & ingenti nobilium clade moritur *ib.*

Stephanus IV. Belae IV. filius, Ungar. rex coronatus, Othocarum, Boëm. regem, clade profligat, 310. Bulgarorum regem cum Mysia stipendiarium facit, *ib.* Mariam filiam Carolo Claudo, Sicil. regis filio collocat, ex qua Carolus Martellus, 311. moritur *ib.*

Stephanus, Moldaviae Vaivoda, obsequium Ungar. regi Matthiae debitum detrectat, 550. Foro Romano a Matthia capto, frustra de pace agit, *ib.* Bania capta, *ib.* Valachorum perfidae insidiae, *ib.* quibus injecto in urbem ligneam igne regem oppugnant, *ib.* rex ubique fortiter dimicans hostes internecione caedit, 560. in perfidiae reos severe animadvertit, *ib.* Stephanus, in Polonia delitescens, veniam litteris a Matthia poscit, *ib.* cujus spem impetrat, *ib.*

Stephanus Palatinus, Laurentii ducis, in Uladislaum, Boh. & Ung. regem rebellis, partes tueri videtur, 744. opem petenti contra regem, Laurentio negans, legatione apud regem intercedit, *ib.* regis ad Palatinum responsio, *ib.* denuo per legatos intercedit, sed frustra, 747. v. *Uladislaus* Polon. princeps.

Stilico Consul, ambit imperium, 44. male tractat Visigothos, *ib.* qui militiam & imperium ejus detrectant, *ib.* ut proditor patriae interficitur 45

Strabo confutatur 21

Stridonium, ab Unnis incendio deletum 91

Strigoniensis conventus 26

Strigonium, metropolis archiepiscopatus, 27. teste lapide reperto, monopolium habuit in suburbio, Valentiniano imperante *ib.*

Suathes, Pannoniae rex, Cusidum, Ungarorum legatum exploratorem, hilariter excipit, 135. incolatum concedit Ungaris, *ib.* quibus vi regnum invadentibus, se opponit, *ib.* sed victus, & Danubio mersus perit *ib.*

Suatoplug, Conradum, Boëmiae ducem, expeditioni Hierosolymitanae sese accingentem, regno expellit, 237. Praga capta, tyrannidem occupat *ib.*

Suevi, sub Riciario rege, ad Durium amnem victi a Theodorico, Visigoth. rege, 107. bellum inter eos & Gothos Hunimundo duce, 109. victi, & dux Hunimundus captus, *ib.* Alarico & Hunimundo duce, multis aucti sociis, in Ostrogothos iterum movent, 110. sed internecione a Theodemire delentur *ib.*

Suohla Boëmus, Matthia regnante Kostolán castellum occupat, & Tirnaviam cingere cogitat, 551. Blasius Podmaniczki Tirnavienses admonet periculi, *ib.* Suohla a Tirnaviensibus rejectus, Kostolán aggere munit, *ib.* superior, Ungariam late populatur, *ib.* a Matthia circumventus, dolo cum suis aufugit, 552. rex hos insequitur, *ib.* multis caesis, caeteri rusticorum ope in silvis opprimuntur, *ib.* ipse Suohla a lignatore captus, ad regemque missus, *ib.* in Kostoláni conspectu, inter socios, altius suspenditur, 553. Boëmicae Fratrum societatis finis *ib.*

Syrmiensis conventus 24

Syrochius, Cosdroam patrem, fratremque Medarsen interficiendo, Persiam ab Heraclio obtinet, 124

Szaladiensis conventus 25

Szathmariensis conventus, 27. auro argentoque dives *ib.*

Szilagius, *Szilágy*, v. *Zylagius*.

T.

Taboritae, v. *Hussitae*, *Ziska*.

Tamerlanes, Tataror. Imp. onustus victoriis, 392. v. *Tartari*.

Tanais, ejus origo, 4. ibi victus a Scythis Alex. M. 15

Tapyri, montis Caucasi accolae, 20. mores eorum *ib.*

Tartari, eorum mores, victus, oppida, metropolis, 13. eorum origo & incrementa, 294. Indiam vastant Chingista duce, & rege interfecto occupant, *ib.* Chorasminos internecione delent, *ib.* Persiam sibi subjiciunt, *ib.* caesis Christianis, Hierosolymam recipiunt, *ib.* eorum, mores, species, victus, *ib.* religio, 295. Chaan, regem suum, Dei filium appellant, *ib.* avaritia eorum, 295 sq. libido, 296. feritas, *ib.* humano sanguine & carne vescuntur, *ib.* eorum dolus & perfidia, *ib.* vestitus, arma, *ib.* belli gerendi mos, *ib.* mancipiorum & servorum usus, 297. tolerantiae favent, *ib.* mulierum mores, *ib.* sepeliendi mos, *ib.* rectius *Tatari* nominantur, *ib.* Cumanos gravissime infestant, *ib.* quos in Ungariam usque persecuturi, Ruthenorum portam perfringunt, 300. rex eorum maximus *Bathus*, caeteri *Cadan*, *Coactos*, *Pheytas*, *Peta*, *Hermes*, *Chebus* & *Ochadar*, *ib.* quinquies centenis militum millibus, vastata Ruthenia & Cumania, Ungariam invadunt, *ib.* Ugolinum Colocens. circumveniunt & caedunt, 301. Vaciam capiunt, civesque cremant, *ib.* Belam IV. fugant, *ib.* a Friderico, Austr. duce, vincuntur, *ib.* icto cum Cumanis foedere, superiorem Ungariam vastantes, in Bulgariam pergunt, 302. Benedictum Varadin. Episcopum, dolis circumventum opprimunt, *ib.* Belae castra ex insperato aggrediuntur, 303. a Colomano aliquantulum fugantur, *ib.* Pesthanos infestant, *ib.* exercitum, a rege & Optimatibus relictum, internecione delent, *ib.* sigillo regio invento quomodo usi? 304. Cadane duce Varadinum capiunt, 305. mox redeuntes, arcem occupant, *ib.* quomodo in sylvis latentes elicuerint, 306. praefectos juri dicundo constituunt, *Kenezios* nominatos, *ib.* Villam Novam capiunt, 307. & coenobium Egres, *ib.* Strigonium tendunt, *ib.* Danubium glacie concretum transeunt, *ib.* pars eorum, Belam frustra insecuta, Bosniam Bulgariamque invadit, *ib.* Strigonium obsidione cingunt, 307 sq. capta urbe caeduntur incolae, 308. Albam regalem capere nequeunt, *ib.* per Rutheniam ad sua redeunt, *ib.* Transsylvaniam infestant, 338. ab Andrea Waivoda, Ludovici Ung. regis magistro equitum, & Stephano vincuntur, Atlamo duce interfecto *ib.*

Tartariae verae situs 6

Tarvisini, a Venetis ob favorem erga Ludovic. Ung. regem crudeliter habiti, ad Leopoldum, Austr. ducem, deficiunt, 352. a quo aliquamdiu protecti, resignantur Franc. Carrario, *ib.* sub Venetos redacti 375
Tassilo, Bavarorum dux, bellum cum Carolo M. Imp. gerit, 139. ad quod Ungaros in societatem adsciscit, *ib.* Carolo advenienti obsides mittit, 140. ad Carolum evocatus, monasticam religionem subit *ib.*
Tata, arx munitissima in conventu Comaromiensi, 26. Tata, coenobium, unde? 172
Tatar, Chunorum dux, amicus Stephano II. nimis carus 259
Tauricae insulae descriptio, 13. triginti olim populi eam incoluere 15
Taurisci, quales populi 21 sq.
Temesiensis conventus 27
Temesis amnis, unde *Paganus* cognominatus? 234
Terbalus, dux Bulgarorum, 23. huic Graeci Impp. tributarii, *ib.* ab Avarum eos impetu liberavit, 24. legislator Bulgarorum, *ib.*
Tergestum, ab Attila incenditur 91
Terrae motus universalis & horribilis 43
Thechius (Ludovicus), Aquilej. Ecclesiae Antistes, Sigismundum Imp. in auxilium contra Venetos vocat, 412. a Venetis fugatur, 413. in Ungaria moritur *ib.*
Theodatus, regni socius adoptatus ab Athalarici matre Amalasuenta, hanc strangulat, 112. impiae necis poenam dat Justiniano, *ib.* a Belisario Sicilia ejectus, *ib.* regno deturbatur & obtruncatur 113
Theodemir, Ostrogoth. rex, una cum Valamire, Durichum, Attilae filium, fundit & fugat, 107. Suevos cum sociis, internecione delet, 110. orientale imperium occupat *ib.*
Theodoricus, Visigothorum rex, a Romanis impugnatur, 48. eisdem conciliatur, *ib.* contra Attilam parat exercitum, 57 sq. in praelio Catalaunensi, suorum pressura occumbit, 68. cujus mortem graviter lugent Romani, 69. corpus Tolosae reconditur 71
Theodoricus II. Visigothorum rex, Riciarium, Suevorum regem, ab iniquis armis frustra dehortatus, internecione delet, 106 sq. Agiulphum clientem Suevis praefectum dat, 107. qui Suevorum suasu rebellans, capitur & morte mulctatur, *ib.* mors Theodorici, veneni suspicione non carens, *ib.* mortuo sufficitur Euricus frater *ib.*
Theodoricus III. Visigothor. rex, Theodemiris filius, profligat Sarmatas, 110. regem Babaim obtruncat, *ib.* Singidonum urbem, a Sarmatis occupatam, sibi vendicat, *ib.* post patrem, morte correptum, imperii orientalis fit haeres, *ib.* a Zenone Caesare Consul creatus, 111. Romanum adipiscitur imperium, si Odoacrum possit ejicere, quem vincit & triennii Ravennae obsidione deditum, occidit, *ib.* Italia potitus, regnum varia regum affinitate nititur stabilire, *ib.* Illyricum & Sirmium in Pannonia sibi subjicit, 112. felix ejus victoriarum cursus, *ib.* moriturus Athalaricum Italiae regem declarat, *ib.* obiit Ravennae, *ib.* male sustulit Boëtium & Symmachum, *ib.* ejus laudes & gesta *ib.*
Theodosia, urbs, nunc Capha 14
Theodosius Imp. a Leone ejicitur 130
Theudelinda, Bavarorum regis filia, Authari nubit, Longobard. regi, 119. nuptiarum sollemnia, *ib.* marito defuncto, Longobardi potestarem ei faciunt, virum optandi, quem se pro rege habituros pollicentur, 120. Agilulfum mortuo succedere jubet, *ib.* a St. Gregorio ad fidem Christianam conversa, *ib.* Joanni Basilicam aedificat 121
Thomas, scriba Gabrielis Cardinalis, Agriens. Episc. 584. ejus consilia, Matthiae regi, a Polonis ad Vratislaviam circumvento, data, *ib.* fit Jauriensis Episcopus, 653. Jo. Corvini legatus ad Comitia regalia, 670. fit regni Cancellarius 699
Thorismundus Visigothorum rex, ejus pro Theodorico patre oratio post praelium Catalaunense contra Unnos commissum, 69 sq. sepulto Tolosae patre, regnum assequitur, 71. Tolosam eligit sibi regiam sedem 72
Thorismundus, Gothor. rex, internecione vincit Attilam & contemnit, 106. moritur confossus ab Asculo cliente, *ib.* cui Theodoricus succedit *ib.*
Thraces, eorum feritas, 7. mores & victus, 10. continentia singularis, 11. an Getarum sint, Mysorumque progenitores *ib.*
Thuringi, una cum Erulis, Odoacro duce, Italiam adoriuntur 108 sq.
Thurociensis conventus 28
Tolnensis conventus 25
Tolosa, urbs, situs ejus & opulentia, 71 sq. ingens ibidem thesaurus repertus a Thorismundo, Visigoth. R. 72. quomodo iste thesaurus eo delatus *ib.*
Tornensis conventus 27
Torontaliensis conventus 27
Totila, Gothorum rex, incendium in Italia moliens, a Longobardis ejicitur 115
Toxis, Ungaror. rex, 162. in Gallos expeditionem movet, 163. Gallia direpta, Germaniam invadens, ad Isenacum funditur *ib.*
Tragurium, ab Attila captum & dirutum, 87. a Venetis captum diripitur 274
Trajanus Imp. victor Decebali, Gothos vincit, 35. ejus pons Istro impositus *ib.*
Trajectum ad Rh. S. Servatii patrocinio ab Attilae servatur furore 80
Transsylvania, extrema Daciae regio, 7. pars incolarum Scythae, 8. inscriptio ibi reperta, *ib.* ejus oppida, *ib.* Ungariae adjecta a Stephano rege, 184. describitur 555
Transsylvanorum, ab Unnis oriundorum, mores, 108. libertatis tenacissimi, *ib.* bovem domesticatim solvunt Ungariae regi *ib.*
Transsylvaniensis conventus, 28. in quo septem castra, s. oppida *ib.*
Trasimundus, Spoletan. dux, a Liutprando Longobard. rege deficiens, Romam fugit, 131. quam Liutprandus obsidet, *ib.* soluta obsidione Hildericum Spoletanis ducem subrogat, *ib.* Romani Trasimundum restituunt in Bene-

ventum, *ib.* desperatis rebus, tyrannidem dimittit 132

Trenchiniensis conventus 28

Turcae, Asiatica Scythia oriundi, 33. Palaestina potiti, Hierosolymam capiunt, 192. a Falcone Hierosolym. rege devicti, 265. Edessam capiunt Alapho duce, *ib.* eorum in Europam ingressus perfidiae Graecorum debetur, 385. Hellespontum trajiciunt Amurathe duce, *ib.* Gallipolim occupant, *ib.* Macedoniam, Thraciam, Thessaliam, Phocidem, Boeotiam, & Atticam sub Bajazethe subjugant, 385 sq. Mysiam occupant, 386. Sigismundo, Ungar. regi, ejusque sociis Burgundionibus & Gallis occurrunt, *ib.* Gallos caedunt, Ungaros fugant, 386 sq. Mysiam s. Bossenam invadunt, 408. quos Nicolaus, Petri Macedon. filius, vincit, caeso Ikacho, *ib.* novae incursiones, 409. a Nicolao iterum caeduntur strategemate, *ib.* Rasciam invadunt, 423. Senderoviam capiunt una cum despotae fil. Stephano, 424. capta Thessalonica, Aetoliam & Epirum vastant, 424. Rascia occupata, Albam Graecam obsident, 437. Transsylvaniam vastant, 441. Jo. Corvinum fugant, sociumque Ge. Lepenem obtruncant, 442. Mezetho duce obtruncato fugantur, 443. Sciabadino duce, Valachiam armis & incendiis vastant, 451. his occurrit Corvinus, *ib.* caesi, turpissime fugiunt, 454 sq. iterum caeduntur ab eodem, 458 sq. dispersum ad Haemum montem invadunt Ungar. exercitum, 461. acerrimo praelio caesi & fugati, Carambo duce capto, 462. Ungarorum agmina, a monte frustra tentato abeuntia, carpunt, 463. fugantur a Corvino, 464. Szegedini pax decennalis confecta, 467. quae Juliani Cardin. suasu mox infracta, 469. Turcae audita Ungaror. invasione, sub Amurathe in Europam a bello Caramanico redeunt, 471. ad Varnam prima pugna caesi, 473. altera victores, Uladislaum regem confodiunt, Ungaros in fugam conjiciunt, 474. Turcarum in praelio triginta millia caesa, 475. alia hujusce praelii descriptio, *ib.* novum praelium, cum Corvino commissum, 483 sq. quod primae diei nox dirimit, 484. altera praelii dies, *ib.* qua Turcae superiores, 485. tertio praelio Zéckelem, Corvini fratrem, caedunt, Ungaros profligant, & castra multo suorum sanguine capiunt, *ib.* Georgium, Rasciae despotam, infestant, 487. Corvino conspecto fugiunt, *ib.* Caramanum Mahumete II. Imp. profligant, 497. Byzantio potiuntur, 498. Mysiam invadunt, 499. Albam Graecam obsident, *ib.* classe a Corvino superata, urbem acrius oppugnant, 500. & in eam penetrant, 501. a Corvino ejiciuntur, *ib.* castra a Crucigeris incensa, 502. Turcae noctu fugiunt, *ib.* nova moliuntur contra Ungaros, Matthia Corv. regnante, 531. Halibego duce Ungariam infer. depopulantur, 543. caesi a Zylagio & Zockolio, Transsylvaniam invadunt, *ib.* caeduntur ad Temesvarum a Scythulis Pancratio duce, *ib.* Syrmio ejiciuntur, 546. rex Matthias Jaitzam obsidet, *ib.* urbs vi capitur, arx deditione, *ib.* Harambegus, arcis praefectus, regem sequitur, *ib.* Jaitzam summo impetu rursus oppugnant, 547. Corvini advenientis fama territi, relictis impedimentis fugiunt, *ib.* Venetos in Peloponneso graviter vexant, 549. Alibego duce Zylagium & Labathanum fundunt capiuntque, 556. Zylagium capite mulctant, *ib.* cum Syris & Aegyptiis bellum gerentes, inducias petunt a Matthia, 565. gravi praelio afficiuntur ab Husein Bassa, Mesopotamiae & Armeniae rege, 571. caeduntur a Venetis, Nic. Canale duce, *ib.* Styriam invadunt, *ib.* eorum in Sirmio molimina, 575. Sabacz ad Savum exstruunt, *ib.* Chalcidem Venetis eripiunt, *ib.* Pannoniam incursant, 592. Scodram, Illyrici oppidum, frustra obsident, *ib.* Sabaczium fortius muniunt contra Matthiam advenientem, *ib.* quod Ungarus vi astuque capit, 593. Turcae a Valachis caesi, *ib.* Capham Genuensibus eripiunt, *ib.* Temesvariensem agrum vastant, 594. acre cum Ungaris proelium ad Pozazin oppidum, 595. Turcae fugati, *ib.* Dalmatiam incursant, 597. erecta a Matthia ad Senderoviam castella capiunt, 598. Daciam ferro & igne vastant, *ib.* Dalmatiam invadunt, 615. in Alemanniam & Italiam excurrunt, *ib.* Venetos ad emigrationem fere adigunt, 616. alia eruptio contra eosdem, *ib.* quos Marbego duce opprimunt, *ib.* omnia Udinum usque vastant, *ib.* Crojam capiunt, Halibego duce, 617. Scodram obsident, *ib.* Forum Julium depopulantur, *ib.* Drivastum & Lissam capiunt, *ib.* & Cephaloniam, 618. Ungariam invadunt, 620. praedam avehentes Matthias insequitur & profligat, 621. in Transsylvaniam irrumpunt, 626. a Steph. Báthor. & Paulo Kinisio observantur, 627. proelium ad Schesburg Halibego duce committunt, 629. quo caeduntur & castris exuuntur, 630. Hydruntem intercipiunt, 631. quod tamen Alphonsus, Calabriae dux, Matthiae copiis auctus, recipit, *ib.* a Cledacoriandulo, Stratiotarum praefecto, caeduntur, 632. Ungariam incursaturi, a P. Kinisio funduntur, 633. Chelejam & Nestoralbam intercipiunt, 637. Carinthiam & Carniolam vastantes, caeduntur in reditu, *ib.* legatos de induciis mittunt ad Matthiam, 662. de pace eundem instantissime sollicitant, 663. Croatiam incursant, 703. duo Albae Graecae propugnacula capiunt, 708. absente Kinisio Ungariam & Croatiam depopulantur, 716. Temesvarum concremant, *ib.* Sabazium obsident, 718. a Bernardino duce in Croatia caeduntur, 719. Sabazii suburbia incendunt, 721. Valachiam populantes, & Albanenses adorti, utrinque caeduntur, 723. iterum in Transsylvania caesi, 725. a Joanne Frangepano in auxilium vocati, per Croatiam praedas agunt, 726. in Mysia caesi a Kinisio, 731 sq. Albam Graecam infestantes, a Kinisio rejiciuntur, 737. Ungariam late depopulantur, 738. Croatiam & Possegam misere devastant, *ib.* decennales ab Uladislao petunt inducias, 749. triennales obtinent, *ib.*

Tuz János, ad regale judicium a Matthia Ung. rege Zagrabiam vocatus, Venetias fugit, 624. ubi in Patriciorum ordinem admittitur ib.
Tyridates, Armeniae rex, a Scythis fugatur 32
Tyrus fl. unde dictus? 12
Tyros, urbs, eadem quae Ophiussa, 129. capta a Christianis, 260. terrae motu subversa ib.

U. V.

Vacia urbs, unde nomen? 220
Valachi, eorum origo, 284. Adrianopolin obsidione Henrici Graec. Imp. liberant, ib. infestantur a Carolo, Ungar. rege, 328. Bozoradus, Valachorum princeps, pacem a Carolo per legatos petit, ib. quibus rex minus digne respondet, ib. sed mox redactus in angustias, pacem cum Valachis conficit, 329. qui ex insidiis Caroli exercitum caedunt, ib. a rege Ung. Ludovico postea ad obsequium redacti, 335. ab eo deficiunt Layko duce, 357. rex bipartito exercitu in hos movet, 358. qui Ungaros caedunt, ib. sed ab iis, Nic. Gara duce, rursus caeduntur & domantur, ib. princeps eorum Bogdan, fit Waivoda Moldaviae, 359. denuo rebellantes, a Sigismundo R. caeduntur, 382. Stephani Vaivodae ad regem deprecatio, hujusque responsum, 382 sq. denuo rebellant, una cum Turcis regem infestantes, 383. nova eorum in Sigismundum seditio, ex discordia Daan & Merche orta, 407. Losonczium caedunt, & Ungaror. castra diripiunt, 408. ad pristinum Ungariae obsequium redeunt, Uladislao regnante, 444. a Turcis, Sciabadine duce, vexantur, 451. metuentes a Jo. Corvino excitantur, ib. Turcae Valachiam armis & incendiis funestant, ib. Stephano Vaivoda duce, a Matthia rege deficiunt, 559. cum rege adveniente de pace dolose agunt, ib. eorum perfidae in regem insidiae, ib. quem injecto in urbem ligneam igne oppugnant, ib. urbis foro ejecti, a rege fortiter ubique dimicante, internecione caeduntur, 560. Matthias sagitta saucius, Brassoviae in perfidiae reos animadvertit, aliis fuga elapsis, ib. Valachi caedunt Turcas, 593. unde Valachorum nomen, 530. v. *Chuni.*
Valachia, pars olim fuit Daciae 8
Valamir, Ostrogothor. rex, Durichum, Attilae filium, fundit fugatque, 107. eo regnante Gothi in tres partes divisi, ib. alia ejus gesta, 109. occumbit in bello contra Sciros ib.
Valconensis comitatus 24
Valentinianus Imp. Visigothos excitat contra Attilam, 57. S. Leonem legatum mittit ad Attilam, 102. ipse Imp. obtruncatus a Traustila, Aëtii commilitone 104
Valeria provincia, postea Sclavonia dicta, 23. unde nomen Valeria, 518. inde forsan Valachia 530
Valerianus Imp. Christianorum persecutor, a Sapore, Persar. rege, captus misere perit 37
Vallia, Visigothor. rex creatur, 47. relicta Hispania, Africam occupat ib.
Vandali, eorum origo & migrationes, 40. a Geberico, rege Gothorum, profligati, ib. natio Germanica, 46. ab Ataulpho Hispania ejecti, ib. quam rege Genserico occuparant, 47. Africam occupant, devicti a Belisario, ib. urbem Romam vastant & incendunt, 104 sq. a Longobardis superantur 113
Varadinum, in conventu Bihariensi, ubi sepulcrum regis Ladislai, 27. a Ladislao Pio fundatum 236
Varna, urbs, ejus situs & descriptio, 472. praelium ad hanc urbem inter Uladislaum Ungar. regem, & Amurathem, Turcar. Imp. 473 sq.
Vazul, regno destinatus a Stephano, Gyslae reginae Ung. jussu excoecatur 189
Veneti, eorum origo, 40. dicti deinceps Antes & Sclavi, ib. foedus cum Colomano, Ungar. rege, percutiunt ad ejiciendos Dalmatia Nortmannos, 244. qui hostibus fugatis, omnem Dalmatiam Ungariae adjicit, 245. Veneti de Colomano queruntur, ib. Iadram recipiunt Ordephalo duce, & Sibenicum, ib. & Croatiam occupasse feruntur, ib. praelio ad Iadram ab Ungaris obsessam, amisso duce victi, Dalmatiam relinquunt, 247. missis legatis pacem a Colomano, vel inducias petunt, 247 sq. quinquennii pacem impetrant, 249. expeditionem in Syriam adornant, Michaele duce, ib. Joppen Saracenorum obsidione liberant, ib. Tyrum capiunt, ib. cujus tertia pars his concessa est a Varimundo, antistite Hierosolymitano, ib. Mauroceno duce, plures Istrorum civitates capiunt, 273. Ulricum, Aquilejae patriarcham, Gradense oppidum occupaturum capiunt, Vitali Michaële duce, ib. Forojulienses stipendiarios faciunt, ib. Arbenses & Liburnos subigunt, ib. Guiscardum, Anconit. ducem, se infestantem, capite plectunt, 274. Iadra urbe, quae rebellaverat Stephano III. instigante, potiuntur & muros diruunt, ib. naves eorum detinentur ab Emanuele, Graeco Imp. ib. incredibili celeritate centum triremes & viginti naves onerarias intra centum dies conficiunt, ib. capiunt Tragurium, Ragusium, Chium, ib. pestilentia coacti, domum redeunt, & urbem contagione inficiunt, ib. Iadram, a se quarto deficientem ad Belam III, repetituri, collatis prompte sumtibus expeditionem movent, 278. Iadram obsident frustra, ib. inducias impetrant a Bela, 279. Ptolemaida obsident, ib. & caeteris Principibus adjuti occupant, ib. Pola eis eripitur a Pisanis, ib. quam mox recipiunt & moenibus nudant, ib. pacem cum iis ineunt, 280. devinctis iis, qui expeditioni Hierosolymitanae accincti erant, Iadram & Istriam vigilanter student recuperare, ib. pacata sexaginta triremibus Istria, Iadram obsident, Emerici Ungar. praesidio munitam, ib. quam in continente frustra oppugnant, 281. urbs mari tandem cedit, ib. Iadrenses, piraticam exercentes, coërcent, Rayuerio Dandulo duce, 282. Byzantio expugnato Alexium tyrannum fugant, Isaacum Imp. captivitate liberant, & throno restituunt, ib. mortuo

tuo Isaco, Balduinum Imperatorem Graec. constituunt, *ib.* Ragusium recuperant, 284. Dyrrachium frustra obsident, 285. a Clemente P. P. hostes ecclesiae pronunciati ob occupatam Ferrariam, 321. Iadrenses sexto deficientes, Superantio duce recipiunt, *ib.*, factiones in Croatia Dalmatiaque alunt contra Ludovicum, Ung. regem, 338 sq. Iadram, septimo deficientem recuperaturi, Pagum Insf. occupant, 339. terra marique Iadram obsident, *ib.* Ludovici, magno urbi exercitu succurrentis conatus, irritos faciunt, 340. Ludovico secedente, urbem recipiunt, 341. bellum inter eos & Genuenses, 344. novum aliud bellum contra Ludovicum de Dalmatia, ejusque plures causae, 350. Venetorum ad regem legati re infecta redeunt, *ib.* Germani, Venetorum stipendiarii, caeduntur ab Ungaris, 351. qui Seravallum occupant, *ib.* Spalatrum, Singia, Tragurium ad Ungarum deficiunt, *ib.* Iadra astu capta, *ib.* alia ad Ludovicum legatio pacem obtinet, 352. quibus conditionibus, *ib.* pacem Veneti primum violant, *ib.* Marinum Ducem suspendio interimunt, *ib.* quapropter Tarvisini ad Leopoldum, Austriae ducem, deficiunt, *ib.* Veneti ferendo novo in Ungaros bello, legatos ad Carolum IV. Imp. mittunt, 353. Tergestinos deficientes oppugnant, *ib.* cum Francisco Carrario bellum gerunt, 354. Raynerio Vasco duce, Patavinum agrum vastant, *ib.* a Carrario iterum atque iterum caesi, *ib.* Stephanum Transsylvanum opprimunt, *ib.* pacem cum Carrario transigunt, *ib.* Leopoldum Austriacum caedunt, 354 sq. Feltrum obsident, 355. inducias in biennium, mox pacem conficiunt cum Leopoldo, *ib.* a Genuensibus, & eorum sociis, Ludovico Ung. rege, Aquilejensibus & Carrariis infestantur, *ib.* Barbanonem Vicecomitem & Petrum, Cypri regem, sibi socios sumunt, *ib.* Catanum, Ludovici oppidum, Victore Pisano duce diruunt, *ib.* eorum damna & caedes, *ib.* Sibenicum frustra classe oppugnant, & Tragurium navigant, *ib.* Tragurina & Iadrensi obsidione frustrati, in Istriam se recipiunt, *ib.* ad Polam misere profligati a Genuensibus, *ib.* pacem tentant, 356. fundunt Genuenses, *ib.* Tergestini a Venetis iterum deficiunt, *ib.* Tarvisium Leopoldo Austriaco donant, *ib.* pax tandem composita inter Venetos & Genuenses, Ludovicum & socios, *ib.* fastum Venetorum eo bello attenuatum perhibent, *ib.* mortuo Ludovico exsultant, 361. post cujus mortem Carrarium domare sperant, & Dalmatiam recuperare audent, 375. Joanni Galeacio contra Carrarium auxilia praestant, *ib.* Tarvisium recipiunt, 376. Vicentiam, Veronam, Feltrum, Belunum ac Patavium occupant, *ib.* Dalmatiam invadunt, 376. & Dalmatas ad defectionem a Sigismundo Imp. sollicitant, 411. Sicenses nobiles Venetorum, plebs Sigismundi partes sequitur, *ib.* Sicum, a plebe defensum, frustra oppugnant, *ib.* arctius per Ludov. Bucechalinum obsident, *ib.* legatos de componenda causa ad Sigismundum mittunt, *ib.* a Pipone Florentino, & Brunorio Scala infestantur, *ib.* Frider. Savorgnanus ad hos transit, *ib.* Piponem auro corrumpunt, 412. Carolum Malatestam conducunt, *ib.* per novos legatos inducias quinque annorum impetrant, *ib.* Acilium, Ludov. Thechii in Carnis oppidum, occupant, *ib.* Cividatenses, ad se deficientes, in fidem accipiunt, *ib.* recuperant Feltrum, Bellunum; evertunt Pratum, Utinenses vexant, proceres Carnorum in ditionem suam redigunt Philippo Arcadio duce, *ib.* Utinum recipiunt, *ib.* cum Genuensibus ad bellum contra Turcas classem septuaginta navium instruunt, Uladislaum Pol. Ungariaeque regem sublevaturam, 466. audita clade Varnensi vela reflectunt, 477. Cyprum occupant jure haereditario, 515. in Peloponneso a Turcis vexati, murum ad Isthmum cum fossa ducunt, 549. Jo. Emum Oratorem de auxiliis ad Matthiam Ungar. mittunt, *ib.* foedus cum Ungaro ictum, suppetiae datae, *ib.* Mahumetes sub pacis sollicitatione, acre bellum parat, 554. Nicol. Canale duce Turcas caedunt, iisque Eniam, Vestitiumque eripiunt, 571. foedus contra Turcas cum Paulo II. P. P. ineunt, *ib.* Nic. Canalem ob Chalcidem amissam exilio mulctant, 576. foedus adversus Turcas ictum cum Ferdinando, Neapol. rege, 583. Cypri regnum usurpant, 591. a Scodra, Illyrici oppido, Turcas rejiciunt, 592. stipendia a Matthia Ung. retrahunt, 614. ob Turcarum incursiones & depraedationes emigrationem cogitant, 616. auxilia mittunt Florentinis contra Alphonsum Calabrum, *ib.* oratorem ipsi de auxiliis mittunt ad Ludovicum XI, Gall. regem, *ib.* a Marbego, Turc. duce, opprimuntur, *ib.* omnia Udinum usque vastata a Turcis, *ib.* Croja capta, 617. Forum Julium direptum, *ib.* Scodra obsessa, *ib.* Drivastum captum, *ib.* item Lissa, *ib.* pax cum Turcis confecta, qua Scodram, Tenarum, Lemnumque insf. Turcis concedunt, eisque stipendiarii fiunt, *ib.* Curietanos defendunt contra Matthiam Ung. 626

Venetiae, urbs, nata anno 454 ex Italorum in insulis confluxu prae Attilae metu 95

Verbulchus, Ungarorum dux 136

Verona, ab Unnis obsessa, licet probe munita, deditionem facit, 95 sq. & contra foedera, militum rapinis traditur 97

Veszprimiensis conventus 75

Veteres, pars exercitus Ziskani, v. *Ziska*.

Ugotiensis conventus 28

Vibius, Augusti Imp. dux, Dalmatiam superat, 22

Vicegradum, Coronae conditorium, & regum Ungar. olim sedes 16

Victor III. cum Alexandro III. de Papatu contendit, 271. quem auxiliante Friderico I. Imp. superat, *ib.* moritur, subrogato in Antipapam Guidone Cremensi 272

Vidus, Ungaric. comes, pessimus homo, 216. discordiam Salomonem regem inter & Geysam ducem iniquis fovet suspicionibus, 217. redinte-

redintegrata pace Geysae, in Albam Regalem se recipienti, in obsidis speciem traditur, 218. & diligenti custodia servatur, ib. postea dimissus, acrius regem incitat in Geysam, 220. agmen ejus funditur in praelio ad Monyorodum montem, 221. in eodem caesus & interfectus 223

Vienna, describitur 607 sq.

Ujlack (Nic.) Machoviens. provinciae praefectus, ad Uladislaum Pol. ab Elisabetha, Ung. regina, ejusque fil. Ladislao deficiens, castra movet in Nic. Garam, reginae defensorem, 434. quem fugat, Jo Corvini auxiliis auctus, 435. post Ladislai posth. mortem regni candidatus noster, 520. frustratus Fridericum III. Imp. in Matthiam, Ungar. regem, suscitat, 532. muneribus victus ad regiam fidem redit, 534. rex nostro Bosnensis regni coronam promittit ib.

Vilzi, Sclavorum gens, debellati a Carolo M. propter incursiones in Obotritos 140

Vincentia, ab Attila deditione capta 95 sq.

Vindelici, num a Vandalis, an Vandali a Vindelicis oriundi? 123

Vindemir, Gothorum dux a fratre Theodemire constitutus, occidentale imperium sortitur, 110. Italiam ingressus, moritur, ib. filius ejusdem nominis, muneribus victus, Italia relicta, Gallias & Hispanias, una cum Ostrogothis, occupat ib.

Visigothi, v. Gothi.

Vitéz (Jo.) Episcopus Varadiensis, pro multis in Ungariam & Corvinos meritis Comit. Bihariensi donatur a Matthia Corvino rege, 548. mortuo Dionys. Zéchio fit Archiepisc. Strigoniens. 550. deficit a rege Matthia, 577. sed ei reconciliatur, 579. acceptis decimarum loco pecuniis obedientiam regi spondet, 580. a rege laesam majestatem ulturo, primum Budae, mox Vicegradi captivus tenetur, 582. dimissus & Strigonio restitutus, moritur, ib. ejus aedificia, ib.

Vitéz (Jo.), Veszprim. Episc. a Maximiliano ad defectionem ab Uladislao, Ung. rege, sollicitatur, 704. ad Caesarem deficiens, Veszprimium ei tradit ib.

Vitiges, Gothorum rex creatus, ejecto Theodato, 113. hunc obtruncat, ib. Cumulinam obviam mittit Belisario, ib. quem hic internecione delet, ib. Romam & Ariminum frustra tentans, in Ravennae deditione capitur, ib. Constantinopolim ducitur a Belisario, ib. ubi diem obit ib.

Vitoldus, Lithuaniae dux, a Pragensibus rex Boëmorum postulatur, 401. quibus Ziskae factio adversatur, ib. Vitoldus Coributum eo mittit, ib. quem obsesso frustra Caroli Lapide, & occurrente Friderico Brandeb. e Boëmia revocat, ib.

Uladislaus, Polon. rex, Casimiri frater, mortuo Alberto Imp. ab Ungaris rex eligitur, invita Elisabetha, gravida ab Alberto relicta, 426. Ungar. regnum accipit, ib. Ungariam ingressus, rex salutatur, ib. in arce Budensi excipitur, 427. ejus dotes, 432. Proceres ab Elisabetha, ejusque filio Ladislao ad nostrum deficiunt, ib. in his Nic. Ujlaky, Croat. Banus, & Sim. Rozgonis gens, ib. Dionysium arch. Strig. & Ladisl. Garam, Elisabethae fautores, fidem jurare sibi cogit, ib. coronam ab Elisabetha clam ablatam, Vissegradi frustra quaerit, 434. St. Stephani corona cingitur, ib. Nic. Gara cum sociis, Ladislai infantis partes secutis, arma parat, ib. in hos movent Jo. Corvinus & Nic. Uylack, Uladislai sectatores, ib. concurrente utrinque exercitu Lad. Gara caeditur, 435. superior Ungaria reginae adhaeret, ib. in his Thomas Zéech Budam ipsam spectante Uladislao sollicitat, suburbiis incensis, ib. injuriam ulturus Uladislaus, Strigonium obsidet, ib. Dionysii Metropol. opera pax coalescit, 436. rex in comitatum Szaladiens. castra movet, variaque castella expugnat, ib. regis in Ungaria sectatores gravissime infestati a Gizkra, Boëmo, ib. rex Ulricum, Cil. Com. deprehendit, & Strigonium pacat, 445. contra Gizkram Polonorum auxilia evocat, ib. Dalmatae & Croatae a Ladislao inf. ad te deficiunt, ib. rex oppida, a Gizkra ablata, frustra recuperare nititur, ib. pacificationis spe frustratus, Cassoviam obsidet, ib. a Boëmis nimis lacessitus obsidionem solvit, ib. arcem Pisonienfem & agrum Tirnavianum, illam obsidione, hunc incursionibus liberat, ib. Cassoviam oppugnat, 447. cum reginae copiis vario Marte congreditur, ib. ad pacem sollicitat Elisabetham, 448. pacis, a regina concessae, leges, 449. regis cum Elisabetha Jaurini de pace colloquium, ib. Elisabetha Jaurini mox defuncta, Boëmi ad Fridericum III. Imp. deficiunt cum Cassoviana regione, 450. multi tamen Uladislao adhaerent, ib. Corvini de Turcis victoria, 454 sq. oblatum ab Amurathe foedus rex rejicit, 455. Julianus, P.P. legatus, bellum in Turcas suadet, 456. Uladislaus in Turcas movet, 457. Sophiam capit & incendit, ib. trajecto Morava fl. Corvinus in hostem praemittitur, ib. qui Turcas caedit, capit, castra diripit & incendit, ib. rex triumphanti Corvino occurrit, 459. Julianus prosequendam victoriam suadet, ib. expeditio Corvino traditur, v. *Corvinus*. rex e victoria Turcica redux, Budam ovans ingreditur, Carambum catenatum in triumpho ducens, 464. Principes Europae fere omnes bellum continuandum suadent, 465. dissuadent Poloni, ib. Ungaror. & Boëmorum conventum rex Budae indicit, ib. pactis belli intestini induciis, expeditionem novam in Turcas decernit, ib. Gizkram de libertate periclitantem servat, 466. castra moturus in Turcas, principes Europae promissi admonet subsidii, ib. Amurathes pacem poscit, ib. Szegedini pax decennalis conficitur, 467. juramento utrinque firmata, ib. Amurathe in Caramanum castra movente, Francisc. Cardin. Florentin. & Palaeologus Imp. prosperam in Turcas expeditionem urgent, ib. nutat rex cum proceribus, 468. Juliani pro violanda pace argumenta, ib. ejusque de juramento, & fide in pactis servanda, praecepta, 469. impletis a Turca pacis conditionibus, pax tamen a rege rescinditur, 470. qui ad Hellespontum properat, ib. ad Nicopolim exercitum reficit, exercitu jamjam hostiliter sese gerente, ib. Dracula, Valachiae princeps, expeditionem dissuadet,

det, *ib.* magae Bulgarae, de belli exitu rogatae, responsum, 471. rex praemisso Corvino Haemum conscendit, *ib.* Sumen, Petreczium, Caverram capit, 471 sq. ad Varnam castra ponit, 472. Amurathe mox accurrente consultum itur, *ib.* Juliani consilia, quae Sim. Rozgonius sequitur, & his contraria Corvini, *ib.* obortae inde rixae inter Rozgonium & Corvinum, *ib.* Corvinum rex aciem instruere jubet, 473. felix cum Turcis prima pugna, *ib.* infelix altera. *ib.* instaurata cum Corvino acie, rex fortissime pugnans a Janizaris confoditur, Christian. exercitus in fugam conjicitur, 474. Julianus, belli auctor, & Steph. Bathori interfecti, 475. portenta quaedam ante praelium, *ib.* alia ejusdem descriptio, *ib.* regis laudes, 476. eidem Amurathes in loco caedis columnam erexit, 477

Uladislaus, Polon. princeps, rex Boëmorum electus, 574. Pragae rite coronatur, 583. Moraviam Silesiamque una cum patre Casimiro, Polon. rege, a Matthia Ung. repetit, *ib.* Matthiae castra ad Vratislaviae suburbium posita circumvenit, 584. velitationibus parum feliciter cum eodem pugnat, 585. pugnam hosti offert, fame coactus, *ib.* sed iste publicis conviviis & choreis nostro illudit, *ib.* missis a Matthia in Poloniam cum equitatu copiis, omnia late vastantibus, Casimirus a regina revocatur, 586. fiunt induciae, *ib.* frustra de pace agitur, *ib.* reges de ineunda pace conveniunt, *ib.* Casimirus Matthiae carpit ambitionem, 587. urbes aliquot, ad refusos usque sumtus, concedit, *ib.* Matthias Moraviae Silesiaeque cessionem spondet, pro quadraginta millibus aureorum, 588. re infecta disceditur, 589. pacis tandem compositae leges, *ib.* ista pax denuo confirmatur, 618. Olomucii conventus de pace, *ib.* Boëmi a Matthia Olomucii excepti, & una cum rege magnis donati muneribus, 620. Uladislaus a Matthia ad bellum contra Fridericum Imp. sollicitatur, 650. simultas Uladislaum inter & Matthiam, ex invasione Silesiae & Lusatiae orta, 662. quae mox est composita, *ib.* rex legatos ad Ungaror. comitia regalia, post Matthiae obitum indicta, mittit, 676. qui Proceribus illum commendant studiosa oratione, 678 sq. omnesUngari inUladislaum conversi, ab aliis aversi, 680. rex in Ung. clam accersitur, *ib.* discordia inter proceres oborta, Stephanus Scepus. nostro favet, 682. qui ab Urbano, Agriensi Episcopo, rex Ungariae declaratur, 685. rex Ungariam intrat, 686. oblati regni conditiones, *ib.* in quas Uladislaus consentit, 688. a Ladisl. Rozgonio ad coenam splendidissime exceptus, *ib.* Vicegradum pro obtinenda corona obsidet, 689. ad Albertum fratrem, regni competitorem, legatos mittit, *ib.* Alberti Oratores regnum repetunt, 690. Blasius coronam arcemque Vicegrad. regi reddit, *ib.* rex Budam venit, *ib.* introitus pompa, 691. Alberti cum rege colloquium, quo ille Transsylvaniam postulat, *ib.* pax cum fratre inita, *ib.* Austria jugum Ungarorum excutit, Maximilianus Viennam recipit, 693. Neostadii & Prucki defectio, *ib.* corona Budam delata, *ib.* Uladislai ad Maximilianum legatio, quod legitimo rex esset electus, *ib.* Maximilianus juri in Ungariam insistit, 694. Albam rex tendit, *ib.* impedire coronationem Maximilianus satagit, *ib.* regis coronatio & pompa, *ib.* sollemnia coronationis, 695. 696 sq. rex in Basilica Petri jus dicit, 697. privilegia confirmat, *ib.* rempubl. ordinat, 699. varii regni tumultus & bellorum motus, 702. Jac. Szekel ad Maximilianum deficit, *ib.* rex Sigismundum Quinqueeccl. ad Jo. Corvinum mittit, *ib.* qua arte Beatricem, regis conjugium anhelantem, eluserit, 703. miser Ungariae status, *ib.* Sempronium Caesari deditur, *ib.* Cassovia ab Alberto obsessa, *ib.* Blasius Magyar ad hunc deficit, *ib.* Turcae Croatiam incursant, *ib.* Sabaria, & arx Neostad. capta, *ib.* Alberti & Maximiliani in Ungariam excursiones, *ib.* Jo. Vitéz a Maxim. ad defectionem sollicitatur, 704. rex nutantem Corvinum confirmat, *ib.* Vitéz ad Caesarem deficiens, Veszprimium ei tradit, *ib.* Albam reg. Maximilianus obsidet, 705. expugnat, diripitque, 706. rex de liberanda Cassovia cogitat, 708. Cassoviam abeunti occurrit Albertus, 709. de pace frustra utrinque agitur, *ib.* Ungari pugnam anhelant, *ib.* inter acierum instructionem Cassovienses Alberti castra destruunt, 710. qui relictus a multis, tandem pacem petit, *ib.* pacis conditiones, *ib.* rex Cassoviam subit, 711. Hamburgi arx Maximiliano cedit, 712. Ungaror. Corneoburgi praesidium, magna clade hostes afficit eruptione facta, *ib.* Kinisius Albam reg. obsidere jubetur, 713. Boëmorum insolentia, *ib.* Corvinus Zagrabiam recipit, 714. Albae obsidio, *ib.* hostes gravissime infestati colloquium postulant, 715. Veszprimium recuperatum, *ib.* it. Vasony & Sabaria, *ib.* Turcae Ungariam Croatiamque depopulantur, & Temesvarum concremant, 716. rex febri & dyssenteria laborat, *ib.* Albam recipit, *ib.* exercitum in Veszprimiens. agrum ducit, *ib.* miles Boëmus, defectu stipendii, rebellat, *ib.* Albertus ex morbo regis bella moliens, Sopronium obsidet, *ib.* Casimirus ab Uladislao, mortis casu, regnum pro Alberto petit, *ib.* rex Albertum, Litinburgum obsidentem, repellit, 717. legati de his turbis conqueruntur, *ib.* Albertus arma deponere promittit, *ib.* Sabazium a Turcis obsessum, 718. legati de pace ad Fridericum & Maximilianum missi, desperata concordia redeunt, *ib.* Albertus ad obsidionem Cassoviae revertitur, *ib.* rex cum Maximiliano duris pacificitur legibus, *ib.* proceres cum populo pacis rejiciunt conditiones, 719. quae tamen jurejurando confirmantur, *ib.* Turcae in Croatia caesi, *ib.* Ungari in Albertum movent, *ib.* praelium, 720. Alberti fuga, castra & impedimenta capta, *ib.* Ungari Albertum Eperiesi obsident, 721. pax tandem renovata, 721. rex de Turcico bello consultat, *ib.* Beatricis nuptiae rejectae, *ib.* Bajazethes excursiones in Valachos & Carnos frustra postulat, 722. rex ad Turcicum se bellum praeparat, 703. Bajazetes de induciis agit, *ib.* Casimiro patre, Polon. rege mortuo, Uladislaus regni jus in Albertum fratrem trans-

fert, *ib.* Alibegus in Transsylvania caeditur, *ib.* Frangepanus Turcas in auxilium vocat contra Drencenum, Transsylvan. Banum, *ib.* v. *Drencenus.* legatio Veneta, *ib.* Epidaurii societatem cum rege redintegrant, *ib.* rex ignaviae accusatur in concilio, 729. regis excusatio, *ib.* Stephanum Palatinum, castellum Corvini Zombor obsidentem, ab obsidione frustra avocat, 730. quaestura Sigismundo Quinqueeccles. traditur, *ib.* Ladisl. Gerebus regem muneribus sibi devincit, *ib.* Kinisius Alibegum caedit, ejusque castella comburit, 732. rex Leutschoviam contendit, 734. inermi, sed splendido procerum agmine, obviam Alberto fratri procedit, 735. qui cum caeteris regis fratribus Leutschoviam venit, *ib.* conventus componendae discordiae causa, *ib.* Fridericus Cardinalis, regum frater, pro mutua fratrum concordia sacris operatur, 736. Uladislaus fratribus valedicit, eosque donis excultos dimittit, 737. Cassoviam lustrat, *ib.* in Transsylvaniam proficiscitur, *ib.* procuratores regii quaestoris a Laurentio duce occisi, *ib.* ejusdem perfidia conducti Turcae, Ungariam depopulantur, 738. Croatiam & Possegam devastant, *ib.* Tyrnaviae Judaeorum facinus, adolescentem strangulantium, *ib.* Ungarorum effusa licentia, 739. rex Transsylvaniae seditiones componit, *ib.* in Ungariam Turcis compescendis redit, *ib.* Petrovaradinum contendit, 740. Kinisius & Bartholom. Drágffi Mysiam late vastant, *ib.* rex Vaciam pacaturus abit, 741. suspectos Ungaros in judicium postulat, *ib.* ad quod Laurentium ducem contumacem frustra vocat, *ib.* qui Vylakum munit, 742. bellum in Laurentium decernitur, *ib.* Vylaki obsidio, *ib.* Palatinus apud regem legatione pro Laurentio frustra intercedit, 744. rex arce capta, ovans Vylakum ingreditur, 745 Laurentium ad centumvirale judicium vult deferri, *ib.* in Kis Horváthum movet, *ib.* reliquas Laurentii arces expugnare molitur, 746. Priori Auranae veniam dat, 747. Stephanus Palat. pro Laurentio denuo apud regem intercedit frustra, *ib.* Veruciae multas componit controversias, *ib.* Kaposvarum capit per Barth. Dragffi, 748. Raholcza regi deditur, *ib.* Laurentius opera Andreae Bot in regis gratiam reducitur, *ib.* item Kis Horváth & Nic. Zéchy, 749. Laurentius multa regi revelat, *ib.* Turcae decennales petunt inducias, triennales impetrant, *ib.* rex conventum Budae indicit, 750. seditio ob tributa pendenda, quae a plebe & nobilitate negantur, 751. tributum impositum, 752. rex grassante pestilentia Ungariam perlustrat, 753. Budae octavas celebrat, *ib.* in conventu adversum adhuc a Beatricis nuptiis ostendit animum, *ib.* dica, seu contributio, a rege indicitur, ob metum Turcarum, 754. suadetur regi virgo ducenda, sed dica imposita negatur, *ib.* Judaeorum turbae, *ib.* eorum domus direptae, 755. Boëmi spondent, se ad Romanos redituros ritus, & regis in Boëmia praesentiam petunt, *ib.* Sigismundus praepositus, & Dombay, proquaestor, peculatus convicti, mulctantur, *ib.* populus Ungaricus in dicam consentit, 756

Ulpianum, urbs, unde sic dicta? 7

Ulricus, Ciliae Comes, ab Alberto Imp. Boëmiae regno praeficitur, 423. regnum ipse affectat, *ib.* sed stipendiis ab Alberto subtractis, gubernatione decedit, *ib.* Alberto vita defuncto, Ladislai regis infantis nomine populo jurat, 427. Uladislai Pol. in Ungaria sectatores ferro & igne persequitur, 436. deprehensus a militibus Uladislai, 445. Croatiam, Sclavoniamque hostili more infestat, 479. a Jo. Corvino, Ciliae regionem vindictae gratia vastante, pacem supplex petit, & impetrat, *ib.* cum Australibus conspirat contra Fridericum III. Imp. 480. in Ladislai comitiis Viennensibus legatis Friderici Imp. insolenter respondet, 491. Austriae praefectus creatur, 493. Eyzingeri suasu aula regia ejicitur, *ib.* Friderici Imp. gratiam frustra aucupatur, 494. Ladislao regi reconciliatus, optime excipitur, 495. Corvini fit apud regem obtrectator, *ib* eique insidias struit, *ib.* quibus frustratus, novas molitur, 496. sed a Corvino mortis minas audit, *ib.* mortuo Corvino, invidiam in ejus filios apud regem renovat, 505. Ladisl. Corvinus regi insidias nostri explicat Albae, 506. hic regem in Ladislaum irritat, *ib.* Corvini fratres litteras Ulrici, necem sibi minitantes, intercipiunt, & huic objiciunt, 507. noster Ladislaum gladio petens, ab Ungaris interficitur, *ib.* ejus mores *ib.*

Undecim mille Virginum sanctarum peregrinatio religiosa, Ursula, nobili virgine Britannica duce, 75 sq. earum expeditio, 76. v. *Ursula.*

Ungari in Pannoniam anno 744 veniunt, 133. antea Unni dicti, v. *Unni.* quomodo a proximis populis excepti, *ib.* Siculi iis occurrunt, & Amaxobii, *ib.* ab aquilis festinare coacti, Transsylvaniam attingunt, 133 sq. in septem castra militiam dividunt, 134. in Transsylvania aliquamdiu substiterunt, *ib.* ubertate Pannoniarum allecti, Cusidum exploratorem mittunt, *ib.* qui hilariter a Suathe rege exceptus, aquam & nigri soli glebam ad suos refert, 135. Ungari offerunt Suathi equum egregie cultum, & incolatum impetrant, *ib.* immo vi invadendam Pannoniam credunt, equo sibi venditam, *ib.* Suathem vincunt, *ib.* Arpadum primum gentis ducem declarant, 136. septem hujus successores, *ib.* cum finitimis populis unam statuunt rempublicam, cujus terminos amplificant, *ib.* regnum suum muniunt fundantque, 139. foederati cum vicinis, bellum gerunt contra Carolum M. 139 sq. quo tota est vastata & exinanita Ungaria, 141. vires tamen resumpsit & dilatavit, *ib.* adventanti Carolo occurrunt Avares, *ib.* Ungari fugiunt ad insulam vallis munitam, *ib.* praelium ad Arabonem, nocte diremtum, 142. relictis nocte castris, fugam meditantur, *ib.* perrumpunt Gallorum castra, & finitimos Budae montes muniunt, *ib.* ubi fame ad deditionem coguntur, *ib.* multi amplectuntur fidem Christian. 143. insula, Ungarorum receptaculum, deditione capta, 144. Carolus M. ad fidem orthodoxam amplificandam praeficit sacerdotes, *ib.* Ungari a Carolo deficientes, per Pipinum fil. coërcentur, 145. rebel-

bellantes denuo, a Ludovico Pio Imp. funduntur fuganturque, 151. impatientes jugi Francorum, 152. a Carolo Crasso oppugnantur, 153. Arnulpho Imp. iterum rebellant, ib. in Imp. Romanum & Germaniam excursionibus defaeviunt, ib. Galliam immani more vastant, 154. in reditu Ludovicum accurrentem fundunt, variasque depopulantur Germaniae regiones, ib. multas Graecorum regiones & urbes sibi subjiciunt, 155. Bulgaros perdomant, ib. Italiam ingrediuntur, 156. & caedunt Italos, ib. Venetorum provincias devastant, 157. furorem tandem sistit Petrus Tribunus, ib. ab Alberico, Etrur. duce, ad Romam capiendam sollicitantur, 158. Etruriam ipsam devastant, Italiamque quotannis praedae causa repetunt, ib. pacem componunt cum Berengario II. ib. Alamanniam diripiunt, 159. Alsatiam, Saxoniamque, ib. ab Henrico, Germ. R. strage affecti, ib. Italiam misere lacerant, ib. Moraviam, Bohemiam, Carniolam infestant, 160. Bulgariam, Italiamque, Gallias spoliant, ib. Germaniam incursantes caeduntur, ib. a Germanis ad Augustam circumsessi, & multi eorum crucibus suffixi, 161. Lotharingiam diripiunt, Galliam, Trevirenses, Senones, ib. Bulgaros infestant, Constantinopolim obsident, ib. Graeciam, Macedoniamque evisceant, ib. a Saxonibus caeduntur, 162. ab Henrico Bav. Italiam repetentes, profligantur, ib. iterum Italiam sub Toxi rege ingressi, decem argentei numi modiis evocantur, ib. Germaniam vastantes, internecione delentur, 163. Germaniam invadentes, ad Ifenacum omnes trucidantur, ib. injuriam immaniter vindicant in Suevia, ib. Geysa duce Austriam occupant, 166. qua ejiciuntur a Leopoldo illustri, ib. Christiana fide omnes imbuuntur, & urbanitatem discunt, 167. in Petrum regem rebelles, Andrea & Leventa regnum capessentibus, revertuntur ad idololatriam, 199. omnes in Ungaria Christianos trucidant, ib. Episcopos saxis obruunt, 200. domantur & ad fidem reducuntur ab Andrea rege, 202. Mysiam invadunt, Bulgarorum injurias ulcifcuntur 214

Ungaria, ejus urbes, 6. 7. unde sic dicta? 20. ejus foecunditas, ib. termini, flumina, 20. 21. 24. Comitatus, ib. 25. cur tot urbes *Albae* habeat 25

Ungariae inf. ultima pars, Magna Italia dicta, 543

Unghensis conventus 27

Unni, eorum origo, 40. Albani quondam dicti, 41. an ab Unnor & Magor? ib. Ungaris cognati, ib. eorum prodigiosa emigratio, ib. quibus ducibus in Europam venerint? 41. 42. mos expeditionis, & feritas, 42. eorum irruptiones, 48. Pannoniam invadunt, Romanis caesis, 49. ab his magna affecti clade, ib. cladem reddunt Romanis, & Pannoniam quiete possident, 50. res gestae sub Attila, 50 sq. eorum arma & vestitus, 53. post Attilae mortem ubique caesi & superati, 107. in varias divisi partes, ib. in Transsylvaniam transmigrant, 108. ab Ostrogothis sedibus suis ejecti, 109. Bavaros caedunt, 120. Thuringiam invadunt, ib. victi a Phoca Imp. 221. Gisulphum devincunt, 122. v. *Ungari*, *Avares*.

Vratislaus, Boëm. dux, Spitignei frater, ab hoc regno expellitur, 202. ab Andream, Ungar. regem, confugit, ib. Adelheydam, Andreae gnatam, uxorem ducit, 203. Moraviae regnum fratribus dividit, 212. Ungariam vastat, ib. qua ejicitur a Salomone & Geysa, ib. ab Henrico IV. Imp. inauguratur primus Boh. & Pol. rex, 217. attributis ei Moravia, Polonia, Silesia, Lusatia, 253. a Gilberto Trevirensi cum Suetana uxore coronatur ib.

Urbanus P. P. Joannae, Sic. reginae, insolentiam domitaturus, Ludovicum R. Ungar. ad recipiendam Siciliam sollicitat, 362. Carolum Parvum, regem destinatum, honorifice excipit, ib. Ludovicus Andegav. Italiam ingreditur, Urbanum depositurus, 363. a quo liberatus Urbanus, Neapolim proficiscitur, Carolum R. abdicaturus, regnoque nepotem donaturus, ib. a Carolo Nuceriae obsidetur, ib. sed Raymundi Baucii ope, classe Genuam aufugit, ib. quinque Cardinales culeis insutos, in profluentem demergit, ib. post Caroli Parvi necem regnum Neapolitanum frustra affectat 375

Urbanus Quaestor, 6. ab invidis apud Matthiam regem obtrectatus, 628. ejus laus, 6. 638. fit Jaurienfis pontifex, 652. mox Agriensis, 653. post mortem Matthiae regis Comitia indicit, 675. Pesthi in Basilica B. Virginis habita, 681. de malis discordiae perorat, ib. Corvino adversus, 682. pugna inter Corvinos & Proceres, 684. qua Corvinus caesus, fugatus, castris exutus, ib. Uladislaum Ungariae regem declarat, 685. inita concordia cum Corvinis, ib. Urbani ad advenientem Budam regem allocutio, 691. coronae asservator creatur cum Steph. Bathorio 693

Ursula, undecim mille virginum sanctarum dux, 75. Romam cum virginibus proficiscens, varios in itinere allicit socios, ib. transit Coloniam Agrippin. inde Basiliam, hinc Romam cum suis itinere pedestri pergit, ib. Italiam ingressa, festive a Cyriaco, P. P. excipitur, ib. Coloniae Agripp. socias omnes ad martyrium, ab Unnorum praefecto Julio subeundum, animat, 77 sq. & martyrium, sibi revelatum, praenunciat, 78. Ursula rejecto Giulae matrimonio, sagitta transverberatur, 79. miraculum post mortem editum 80

Vylakum, oppidum, ejus descriptio 742

W.

Wenceslaus, Wenceslai Boëm. R. filius, ab Ungaris, Carolo R. refragantibus, rex exposcitur, 322. rex Ungariae coronatur, ib. ab Ungaris *Ladislaus* appellatur, ib. a patre, seditione Procerum redintegrata, cum filio timeret, in Boëmiam reducitur ib.

Wenceslaus Imp. incarceratus per tres menses, 393. per Joannem, Lusat. ducem, & Procopium, Morav. tyrannum, liberatur, ib. iterum captus a

718

Sigismundo fratre, Alberti Austr. custodiae committitur, *ib.* ab augustali dignitate abdicatur, *ib.* Teutones Pragensi academia expellit, Boëmosque inducit, *ib.* metuens sibi ab Hussitis, Sigismundum Imp. vocat in auxilium, 396. moritur paralysi *ib.*

Z.

Zabolcsiensis conventus 27
Zachati populi, 15. eorum urbes, fluvii *ib.*
Zarandiensis conventus 27
Zempliniensis conventus 28
Ziska, Hussitarum princeps, in templa & monasteria Catholicorum saevit, 396. Pelzinam intercipit, *ib.* Sigismundo Imp. quae ceperat, restituit, 397. a Sigismundo deficit, *ib.* ejus progressus nimis prosperi, 397 sq. Taborasdificat, 398. Nicolaum, Sigism. procuratorem, capit, *ib.* Adamitas interficit, *ib.* arcem Pragensem obsidet, *ib.* Sigismundum a m. Vidichone rejicit, *ib.* templa & coenobia Pragae evertit, 399. Pracatum & arcem Pragens. expugnat, *ib.* Boguslaum de Schwanberg inter suos cum exercitu recipit, *ib.* Sigismundum Boëmia plane expellit, *ib.* luscus Ziska, in Rabi oppidi obsidione altero privatur oculo, *ib.* Brunnam, Brodam & Cuthnam intercipit, *ib.* Sigismundum denuo cum exercitu profligat, 400. Ziska Pragensibus, Vitoldum, Lithuaniae ducem, regem Boëmor. postulantibus adversatur, 401. Austriam vastat & depraedatur, 402. Austam obsidet, *ib.* praelio vincit Friedericum bellicosum, Misn. Burggravium, Austaque potitur, *ib.* fugatur a Pragensibus, *ib.* ad fauces montium rursus eos caedit, *ib.* Cuthnam incendit, *ib.* Pragam obsidet, 403. Pragensibus conciliatur, *ib.* Ziskam muneribus sibi devincire studet Sigismundus Imp. *ib.* qui in itinere ad Sigismundum moritur, *ib.* e cute sua tympanum jubet fieri, *ib.* ejus exercitus divisus in Veteres & Orphanos *ib.*
Zoliensis conventus 27
Zolnocensis conventus 27
Zolomirus, Dalmat. rex, auxilio Salomonis Ungari & Geysae, Carinthios Dalmatia expellit 212
Zuardorum familia, a Lehele, Ungarorum duce, oriunda 136
Zylagius (Michael), Corvinorum avunculus, 517. ejus pro Matthia Corvino ad regnum evehendo labores, *ib.* Matthiam Proceribus oratione commendat in Comitiis, 519. ipse regno nominatus, obnixe id recusat, 520. novo regi gubernator datur noster, 521. captivum regem a Podiebrado, Boëm. R. repetit, *ib.* Ladislai Corvini corpus tumulat, 522. apud regem insidiae nostro parantur, 525. Ungarorum contra Turcas dux creatus, 532. fines Ungariae strenue tuetur, 536. in regis invidiam adducitur, 538. cujus jussu captus, Világosvárum ducitur, 539. coqui astu carcere liberatur, *ib.* regi reconciliatur, 540. praefecturam inf. Ungariae fortitur, *ib.* in Halibegum Turcam castra movet, 543. quo haud procul a Furtako caeso, praedam & captivos recuperat, *ib.* a Turcis male pugnans funditur, capitur, 556. & Constantinopoli capite minuitur *ib.*
Zyngi, populus e Zachatum genere 15

ERRATA.

P. 108. l. lege: genitum; Aladarium alios &c. p. 110. l. 6. lege: ut per amnem &c. p. 130. l. 16. l. pestilentia &c. p. 134. l. 9. pr. *Decanos*, legendum: *Decuriones* &c. p. 139. l. a fine 3. l. foedus &c. p. 251. pr. retinentem, lege: renitentem &c. p. 260. pr. creatur, lege: crearetur &c. p. 269. pr. ferocitas, lege: feracitas. p. 296. pr. fugae, lege: fuga. p. 386. l. 5. pr. momens, l. monens — p. 390. l. 6. a fin. l. reipublicae — p. 401. l. 27. l. centurias — p. 406. l. 8. lege: suscitatur. ib. l. 37. l. iniverint. ib. l. 3. a fine l. extinxit. p. 431. l. 19. l. quousque. p. 433. l. 39. l. convenere. l. ult. l. referandum. p. 434. l. 8. a fine l. auctoritate. p. 455. l. 5. pr. Bassa l. Bassam. p. 464. l. 1. l. succurrendi. p. 469. l. 13. pr. expertis l. experti. p. 485. l. 41. p. milla l. millia. p. 488. l. 46. l. acciri jubet: mox. p. 490. l. 8. pr. jussit l. jussi. p. 519. l. 7. a fine l. illud, Proceres, certum. p. 522. l. 7. a fine l. exauditae. p. 524. l. 13. l. Danubius. p. 525. l. 39. l. Confirmabant. p. 545. l. 2. marginal. pr. 5000 l. 3000. p. 573. l. ult. l. dicacitas, nulla petulantia, a. p. 575. l. 4. a fine pr. unicas, lege: uncias. p. 613. l. 2. a fine l. obtemperantis. p. 614. l. 6. l. obstupuit. p. 616. l. 4. a fine l. diei. p. 617. l. 3. a fine l. promontorium. p. 635. l. 33. l. itineris. p. 636. l. 11. pr. In l. Hi. p. 639. l. ult. l. intentarum. p. 643. l. ult. l. proventum. p. 6[illegible]5. l. 8. l. ignoret. p. 676. l. 9. a fine, pr. cesset l. censet. p. 680. l. 1. pr. perque l. p. 687. l. 2. a fine, del. &. p. 694. l. 9. l. optimatum. p. 695. l. 26. l. percunctanti. p. 707. l. 11. l. victoriis. p. 713. l. ult. l. caeteras. p. 736. l. 34. pr. regnum l. regum. p. 751. l. 4. l. verba.

Z

-1. 2. 215